تفسیر خیر کثیر
پښتو ترجمه
تفسیر ابن کثیر
تصنیف
حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن کثیر الدمشقی
المتوفی ۷۷۴ھ هجری

تفسیر خیر کثیر

پشتو ترجمه

تفسیر ابن کثیر

مؤلف: حافظ عمادالدین اسماعیل بن عمر بن ابن کثیر الدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری

مترجمین: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، وعبدالکریم صدیقی وقاری امیر نواز

جلد نمبر ۶

تسهیلات از شاه فیصل

① د قرآنی آیاتونو تکی په تکی او روانه ترجمه
② د احادیثو تخریج
③ د فقهی مسئلو کښې مسلک حنفی وضاحت
④ مناسب عنوانات ورکول

خورونکی

فیصل کتب خانه محله جنگی پیښور

موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

دکتاب نوم : تفسیرخیرکثیرترجمه تفسیرابن کثیر
مؤلف: حافظ عمادالدین اسماعیل بن عمربن ابن کثیرالدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری
خورونکی : فیصل کتب خانه محله جنگی
موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵
د ملاویدو پتې :- د فیصل کتب خانې نه سوا
مکتبه روغانیول جلال آباد
مکتبه رحیمی خوست
نعمت کتب خانه کابل
انتشارات علامه تفتازانی هرات وکابل
صداقت کتب خانه قندهارو کابل
قدرت کتاب فروشی کابل نن ار
علمی کتب خانه گردیز
مکتبه علمیه اکوړه ختك
دینی کتب خانه تیمرگره ره
فلاح کتب خانه جلال اباد
مکتبه فریدیه خوست
دیوبند کتب خانه خوست
جدید رشیدیه کتب خانه کابل
مکتبه خواجه عبدالله انصاری غزنی
مکتبه نعمانیه غزنی
مکتبه رحمانیه قندهار
امیرحمزه کتب خانه قندهار

عنوانات	صفحه نمبر

صفحه نمبر	عنوانات

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

ایاتونه	سورة الاحقاف مکیة وهی خمس وثلاثون آیة واربع رکوعات	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۳۵	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۴

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ۝٢

ح م | نازلیدل ددې کتاب | دطرفه دالله | غالب | او حکمت والا نه دی |

حم | ددې کتاب رالیږل د الله د طرفه دی | چې غالب او صاحب د حکمت دې

مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ

نه دی پیدا کړی موږه | اسمانونه او زمکه | او هغه چې په منځ ددې دواړو کښې دی | مګر دحق سره

او موږ اسمانونه او زمکه او ددې دواړو په مینځ کښې چې څه دی په ډیر حکمت سرنه او په یوه

وَّاَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَمَّآ اُنْذِرُوْا

او دنیتې مقررې سره | او هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو | دهغې حقیقت نه | چې یرولې کیږی تر دوئ

مقرره نیټه پیدا کړی دی | او کافران چې د کومو څیزونو نه ویرولې شی | هم د هغه څیزونو نه ډډه

مُعْرِضُوْنَ ۝٣ قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

مخ اړونکی دی | او وایه | ایا وینئ تاسو | هغه هستیانې | چې رابلئ ئې تاسو | ماسوا دالله نه

کونکی دی | (ائې نبی ﷺ) ورته او وایه چې تاسو دالله ﷻ نه سوا دنورو کومو څیزونو عبادت کوئ

اَرُوْنِيْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ

اوښایئ ماته | چې څه پیدا کړی دی دوئ | دزمکې نه | یا دوئ لره | څه حصه ده

نو دا راته اوښائې چې هغوئ په زمکه کښې کوم څیز پیدا کړې دې | یا هغوئ د

فِي السَّمٰوٰتِ ۭ اِيْتُوْنِيْ بِكِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ

په (پیداکولو د) اسمانونو کښې | راوړئ ماته | یو کتاب | چې نازل شوی وی مخکښې ددې نه

اسمانونو (په جوړولو) کښې شریک دی | که چرې (دشرک په حق کښې) تاسو سره څه سابقه اسمانی کتاب

هٰذَآ اَوْ اَثٰرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝٤ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ

یا پاتې څه حصه | دعلم نه | که یئ تاسو | رښتینی | او څوک دې | زیات بې لارې | دهغه چانه

یا علمی اثار موجود وی انو ماته ئې راوړئ که تاسو ریښتونی یئ | او د هغه چانه به لوئې ګمراه څوک وی

يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗٓ اِلٰى يَوْمِ

چې رابلی هغوئ | بې دالله نه | هغه څوک | چې جواب نه شی ورکولې | هغه لره | دورځې

چې دالله ﷻ نه بغیر د هغه څیزونو عبادت کوی | چې تر قیامته پورې ورته جواب نشی ورکولې

الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآىِٕهِمْ غٰفِلُوْنَ ۝٥ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ

دقیامته پورې | او هغوئ | دبلنې دهغوئ نه | ناخبره دی | او کله چې | راجمع کړې شی خلق

بلکه هغوی د دوی د بلنې نه هم خبر نه دی | ....او کله چې ټول خلق (دقیامت په ورځ

كَانُوْا	لَهُمْ	اَعْدَآءً	وَّكَانُوْا	بِعِبَادَتِهِمْ	كٰفِرِيْنَ ۞
نووی به (معبودان)	دپاره دهغه بلونكو	دشمنان	اووی به هغوئ	دعبادت دهغوئ نه	انكار كونكي

راغونډ كړې شي | نو دغه معبودان به ئې دښمنان شي | او ددوئ دعبادت نه به (بیخي) انكاركونكي شي

قوله تعالى:- تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ

د قران پاک عظمت او دلیل عقلي او زجر: الله ﷻ خبر ورکوی چه هغه پاك ذات دا قران پاك په خپل بنده او خپل رینیتونی رسول حضرت محمد ﷺ باندې نازل کړې دې . اوبیان فرمائي چه رب تعالى ﷻ داسې عزت والا دې چه هيڅکله به زائل نشي.اوداسې زبردست حکمت والا دې چه دهغه هيڅ يو قول د حکمت نه خالي نه دې . بیا ارشاد فرمائي چه آسمان او زمکې وغیره ټول څیزونه هغه عبث او باطل نه دي پيدا کړي . بلکه سراسر حق سره او بهترين تدبير سره ئې پیدا کړی دی. او ددې ټولو دپاره وخت مقرر دې . چه نه زیاتې کیږی او نه کميږی . دوئ چه ددې رسول ﷺ نه، ددې كتاب عظيم الشان نه اودالله ﷻ دویرې نه چه کوم بې پرواهي کوی نوهغوئ ته به ډير زر معلوم شي چه دوی څومره زيات خپل نقصان کړې دې .

قوله تعالى:- قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

د مشركانو په شرک باندې د دلیل مطالبه: بیا فرمائي چه لږ دې مشرکانو نه تپوس اوکړئ چه دالله ﷻ نه سواچه دچاپه توم تاسو ژوندی يئ او تاسو کومو نه مدد غواړئ،اوتاسو چه دچا عبادت کوئی ، لږ خو ماته هم ددې طاقت او قدرت اوښائې چه دوی دزمکې کومه يوه ټکړه پخپله جوړه کړې ده ؟ یا دا خو ثابت کړئ چه زمکه او آسمان کښې ددوی شرکت څومره او چرته دې ؟ حقیقت دادې که زمکه وی او آسمان یا نور څیزونه ددې ټولو پیدا کولووالا صرف الله ﷻ دې ، دهغه ذات نه سوا دوی ته دیو ذرې اختیار هم نشته دې .د ټول ملك مالك هم هغه ذات دې .دهر څيز كامل تصرف او قبضه لرونكئ صرف هغه ذات دې . تاسو دهغه نه سوا د نورو عبادت ولې کوئی ؟ولې دهغه لوئي ذات نه سوا د مصيبت په وخت کښې نورو ته سوال کوئی ؟ تاسوته دا تعلیم چا درکړې دې ؟ تاسو ته دا شرك چا خودلې دې ؟ اصل کښې دا ديو پوهه او عقل والا سړی تعلیم نشي کيدې اونه الله ﷻ دا تعليم وركړې دې.كه تاسو د الله ﷻ نه سوا د نورو د عبادت کولو څه آسماني دليل لرئي نو ښه دا كتاب پريږدئي او څه بله آسمانی صحيفه راوړئی.که دا نه وی نو په دې خپل مسلك څه دلیل پیش کړئي .اوځه علم پیش کړئي. خودا هله کیدیشي چه ستاسودا فعل صحیح وی .په دې باطل خو نه تاسو څه نقلي دليل پيش كولې شئ او نه عقلي .يو قرات کښې ﴿ اَوْ اَثَرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ ﴾دې يعنی څه صحیح دعلم نقل مخکښنو نه پیش کړئي . حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه ددې مطلب دادې چه چا ته پیش کړئي چه د علم نقل کوی ([1]) حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه ددې امر څه دليل راوړئي مسند احمد کښې دی چه ددې نه مراد علمي تحرير دې ([2])

راوي وائي چه ځما خيال دې چه داحدیث مرفوع دې . حضرت ابوبکر بن عیاش رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد علم دې.حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائي چه څه مخفي دليل پيش کړئي.شاوددې بزرگانو نه دا هم منقول دی چه ددې نه مراد مخکښني تحریرونه دی . حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه څه خاص علم . اودا ټول اقوال نزدې نزدې هم معنی دی . مراد ترې هغه دې چه کوم مونږ په شروع کښې بیان کړو. ابن جرير رحمه الله هم دا اختیار کړې دې. بیا فرمائي چه ددې نه بله زياته گمراه لار نشته دې چه تاسو الله ﷻ

---

[1] الطبری : ٢٢/٩٤.

[2] احمد : ٢٢٦/١،وسنده صحيح وفيه قال سفيان:لا اعلمه الا عن النبى ﷺ طبرانى : ١٠٨٢٥، مجمع الزوائد : ١٠٨/٧، حاكم : ٤٥٤/٢).

پرېښودې دې او دبتانو نه مدد غواړئي . اودهغوئ نه خپل حاجتونه پورا کولوډپاره وائې . چه دکومو حاجتونو په پورا کولو کښې ددوی هیڅ طاقت نشته دې. بلکه هغوئ خوددې نه هم ناخبره دی . نه یو څیز ورکولې شی او نه اخستې شی.تر قیامته پورې به دوی دوی ته آوازونه کوی خو دوی به غافل وی، نه کتلې شی اونه آوریدې شی . صرف بې خبره دی . ځکه چه دا خوکانړی دی . جماداتو نه دی.د قیامت په ورځ چه کله دا عابدان راجمع شی نو دا معبودان به ددې خپلو عابدانو دښمنان شی اود دې خبرې نه به صفا انکار اوکړی چه دې خلقو ددوی عبادت کولو. لکه څنګه چه دالله ﷻارشاد دې چه ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُوْنِ اللهِ﴾ یعنی دې خلقو دالله ﷻ نه سوا نورو لره معبودان جوړ کړی وو چه هغوئ ددوی د عزت باعث جوړ شی . واقعه داسې نه ده بلکه هغوئ به ددوی د عبادت نه هم انکار کوی . اوددوی به پورامخالف شی.یعنی اګر چه دوی به دهغوئ پورامحتاج وی. په هغه وخت کښې به هغوئ ددوی نه مخ واړوی. حضرت خلیل الله علیه السلام خپل امت ته فرمائیلی وو چه ﴿اِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللهِ اَوْثَانًا﴾ الخ. یعنی تاسو چه دالله ﷻ نه سوا نورو بتانو سره دنیا کښې تعلقات قائم کړی دی د دې نتیجه به د قیامت په ورځ اوګورئې . اوتاسو به دیویل نه انکار کوئی . او ستاسو ځائې جهنم مقرر او متعین دې او تاسو به هیڅ خپل مددګار او نه مومئ .

وَاِذَا | تُتْلٰی | عَلَيْهِمْ | اٰيٰتُنَا | بَيِّنٰتٍ | قَالَ الَّذِيْنَ

او کله چې | لوستلې کیږی | په هغوئ باندې | آیتونه زمونږه | واضحه | نو وائی هغه کسان

او کله چې د دوئ وړاندې زمونږ ښکاره آیاتونه اولوستې شی | نو کوم کسان چې کافران دی هغوی

كَفَرُوْا | لِلْحَقِّ | لَمَّا | جَآءَهُمْ | هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ | اَمْ يَقُوْلُوْنَ

چې کافران دی | حق ته | هر کله چې | راشی دوئ ته | دا جادو دې ښکاره | آیا وائی دوئ

ددې رښتینې خبرې په باره کښې وائی | کومه چې ورته رارسیدلې ده | چې دا خو ښکاره جادو دې

افْتَرٰىهُ ؕ | قُلْ | اِنِ افْتَرَيْتُهٗ | فَلَا تَمْلِكُوْنَ

چې دځانه جوړ کړې دې دهٔ دا قرآن | ورته اووایه | که دځانه جوړ کړې وی ما دا | پس نهٔ شئ بچ کولې تاسو

آیادوئ وائی چې دهٔ(پیغمبر)داکتاب دځان نه جوړ کړې دې|ورته اووایه که دا مادځان نه جوړ کړې وی نو تاسو

لِیْ | مِنَ اللهِ | شَيْئًا ؕ | هُوَ | اَعْلَمُ | بِمَا | تُفِيْضُوْنَ | فِيْهِ ؕ

مالره | دنیولو دالله نه | هیڅ قدرله | هغه | ښه عالم دې | په هغه څه | چې تاسو لګیایئ | په هغې کښې

دالله د عذاب نه مانشئ بچ کولې اوتاسو چې دقران په حق کښې څه کښې مشغوله یې الله په هغې ښه پوهه دې

كَفٰى بِهٖ | شَهِيْدًاۢ | بَيْنِیْ | وَبَيْنَكُمْ ؕ | وَهُوَ الْغَفُوْرُ

کافی دې هغه | په حیثیت دګواه سره | په منځ زما | او په منځ ستاسو کښی | او هغه ښښونکې

زما اوستاسو په مینځ کښې یوازې هغه ګواه کافی دې | اوهغه(الله)ډیر ښښونکې او رحم کونکې دې

الرَّحِيْمُ ۝ | قُلْ | مَا كُنْتُ | بِدْعًا | مِّنَ الرُّسُلِ | وَمَآ اَدْرِیْ | مَا يُفْعَلُ

مهربانه دې | ورته اووایه | نهٔ یم زهٔ | نوې | درسولانونه | او ماته پته نشته | چې څه به کیږی

(ائې محبوبه) ته ورته اووایه چې زه په رسولانو کښې څهٔ نا آشنا رسول خو نه یم| زه خو په دې هم نه پوهیږم

يُوْحَىٰ	إِلَّا مَا	إِنْ أَتَّبِعُ	وَلَا بِكُمْ ط	بِيْ
چې وحي كيدې شي	مگر دهغې	نه كوم پيروي زه	اونه دا چې څه به كيږي ستاسو سره	زما سره

چې ماسره به څه(سلوک) كيږي|اوتاسوسره څه|زه خو بس په هغه حكم پسې روان يم|دكومې چې راته وحي كيږي

مُّبِينٌ ﴿٩﴾	نَذِيرٌ	إِلَّا	وَمَآ أَنَا	إِلَيَّ
ښكاره	خبردارونكې	مگر	او نه يم زه	ماته

اوزه بس يو ښكاره ويرونكې يم|

قوله‌تعالى:- وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا

دمشركان سركشي او اعتراض اود اعتراض جواب:-دمشركانو سركشي او دهغوئ كفربيانيږي چه كله دوى ته دالله ﷻ صفا او واضحه او ظاهر آيتونه آورولې شي نو دوى وائي چه دا خو صريح جادو دې . تكذيب او افتراء او ضلالت او كفر ددوى طريقه اوعادت دې . صرف جادو ونيلو سره بس كوى نه بلكه داسې هم وائي چه داخو حضرت محمد ﷺ په خپله جوړكړې دې .خو د حضرت نبى كريم ﷺ په ذريعه .الله ﷻ ښه جواب وركوى كه مادا قران جوړ كړې دې او څه دهغه رهبنتونې نبى نه يم نو يقينا هغه به ماته په دې دروغه او بهتان باندې سخت عذاب راكوى . نوبيا تاسو څه چه ټول جهان كښې هيڅوك ما دهغه لوئې ذات دعذاب نه شي بچ كولې.لكه څنگه چه بل ځائې كښې دى چه ﴿ قُلْ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ الخ ﴾يعنى ته اووايه چه ما دالله ﷻلاس نه هيڅوك نشى بچ كولې.او نه ما ته د هغه نه سوا بل ځائې دسر پټولو ملاويږى.خوځه دالله ﷻ تبليغ او رسالت پورا كوم. اوبل ځائې كښې ارشاد دې چه ﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ الخ ﴾يعنى كه دوى په مونږ څه خبره جوړوى نو مونږ به دهغه لاس اونيسو او دهغه ځټ پريكوو او تاسو كښې هيڅوك هغه نشى بچ كولې .

او بيا كفار ويروى چه ستاسو د خبرو پورا علم هغه عليم ذات شته دې . هغه به ځما او ستاسو مينځ كښې فيصله كوى .ددې دهمكئ نه پس دوى ته د توبه انابت رغبت وركوى .او فرمائي چه هغه غفور و رحيم دې.كه تاسو هغه طرفته رجوع اوكړئى اودخپلو كړو نه منع شئ نوهغه ذات به هم تاسو اوبخښى اوپه تاسو به رحم اوكړى.سورة فرقان كښې هم ددې مضمون يوآيت مبارك دې چه ﴿وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا الخ ﴾:دوى وائي چه دا خود پخوانو قصې دى اوداتاسو ليكلې دى.اوسحر ماښام تاسو دا ليكئ . نواووايه چه دا هغه پاك ذات نازل كړې دې چه هر پټ څيزورته معلوم دې كه په آسمانونو كښې وى او .كه په زمكوكښې وى ،هغه غفور رحيم دې .

بيا ارشاد دې چه څه خو څه په دنيا كښې ړومبى نه يم ؟ ځما نه مخكښې هم انبياء عليهم السلام خلقو طرفته راغلى دى ،بيا ځما په راتلو ولې دومره كينه كښې يئ ؟ ماته خودا هم نه دى معلوم چه ماسره او تاسو سره به څه كيږى. دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما په قول دې آيت نه پس ﴿ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ ﴾ الخ نازل شوى دې (١).داشان حضرت عكرمه رحمه الله، حضرت حسن رحمه الله ، حضرت قتاده رحمه الله هم دې ته منسوخ وائي.دا هم مروى دى چه كله د بخشش دا آيتونه نازل شو چه په دې كښې فرمائيلې شوى دى چه الله ﷻ به ستاسو مخكښې روستو گناهونه اوبخښى . نويو صحابى رضي الله عنه اوفرمائيل چه يارسول الله ﷺ ! چه دا خوالله ﷻ اوفرمائيل چه هغه تاسو سره څه كولو والا دې اومونږ سره څه كولو والا دې ؟ نودې باندې دا

(١) الطبرى: ٩٩/٢٢.

آیت مبارك نازل شو چه﴿ لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ﴾ (۱) چه الله ﷻ به هر مومن سړي او هره مومنه ښځه داسې جنتونو ته داخل کړي چه دهغې لاندې نهرونه بهیږي.
صحیح حدیث مبارك نه دا هم معلومیږي چه مومنانو اووئیل یارسو الله ﷺ! تاسوته دې مبارك وي، دا فرمائې چه ځمونږ دپاره څه حکم دې؟ نو دې باندې الله ﷻ دا آیت مبارك نازل کړو. (۲) حضرت ضحاك رحمه الله ددې آیت مبارك تفسیر کښې فرمائی چه ماته معلوم نه دی چه څه د څه ځیز ورکړم اود څه ځیز نه منع شم. دامام حسن بصری رحمه الله قول دې چه ددې آیت مبارك دا مطلب دې چه ماته د آخرت دانجام بالکل معلومات نشته دې چه څه به جنت ته ځم.او نه راته دنیاوی حال معلوم دې چه د مخکښې نبیانو علیهم السلام په شان به قتل کړې شم یا به د خپل ژوند ورځې پورا کړم اوالله ﷻ ته به رجوع اوکړم؟ او داسې څه نشم وئیلې چه تاسو به ښخ کړئی شئ او تاسوباندې به کاڼړی راوریږي. امام ابن جریر رحمه الله هم دې ته معتبروائی. او فی الواقع دا صحیح هم دی. او دوی ته یقین سره معلوم ووچه دوی او ددوی صحابه کرام رضی الله عنهم هم جنت ته داخلیږي او ددنیا د حالت د انجام نه دوی خبر نه وو چه ددوی او ددوی د صحابه کرام رضی الله عنهم انجام به څه وی او ددوی دمخالفو قریشو انجام به څه وی؟ چه هغوئ به ایمان راوړی او که په کفر کښې به وی اوکه ورته به عذاب ورکولې شی اوکه هلاکولې به شی. خو چه کوم حدیث مبارك مسند کښې دې چه حضرت ام العلاء رضی الله عنها فرمائی چه دې د حضرت نبی کریم ﷺ نه بیعت کړې وو چه کله مهاجرین انصارو کښې د قرعه اندازئی په ذریعه تقسیمیدل نو په هغه وخت کښې زمونږ حصه کښې حضرت عثمان بن مظعون رضی الله عنه راغلو، دوی مونږ سره بیمار شو او بیا فوت شو. کله چه مونږ دوی کفن دفن کړی او حضرت نبی کریم ﷺ تشریف راوړو نو ځما د خولې نه اووتل چه ائې ابوالسائب الله ﷻ دې په تاسو رحم اوکړی ځما خوپه تاسو یقین دې چه الله ﷻ به ستاسو هم اکرام کوی. په دې حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه تاته څنګه معلوم دی چه الله ﷻ به دده اکرام کوی. مااووئیل چه یارسوالله ﷺ! ځما مور پلار دې په تاسو قربان وی ماته معلوم نه دی. نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه واورئی چه دوی ته خوددوی د رب ﷻ یقین راغلو او ځما ددوی دپاره د خیرخواهئ او نیکئ امید دې. په الله ﷻ قسم چه درسول کیدو نه باوجود ماته نه دی معلوم چه ماسره به الله ﷻ څه کوی؟ نو مااووئیل چه په الله ﷻ قسم څه به دې نه پس دچا برائت باره کښې خبره نه کوم. او څه په دې ډیر زیات خفه شوم. خو ما خوب کښې اوکتل چه د حضرت عثمان مظعون رضی الله عنه یو نهر بهیږي نوځه راغلم اوحضرت نبی کریم ﷺ ته مې ددې ذکر اوکړونوحضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دا دهغه اعمال دی.دا حدیث مبارك بخاری شریف کښې شته دې(۳) مسلم شریف کښې نشته دې. اوددې یوسند کښې دی چه ماته معلوم نه دی چه ددې باوجود چه څه دالله ﷻ رسول یم چه ماسره به څه کیږي؟(۴) زړه ته هم دا ښه لګی چه هم دا الفاظ دموقعې مناسبت سره صحیح دی. څکه چه ددې نه پس دا جمله ده چه څه دې سره ډیره زیاته خفه شوم.
چاته یقینی جنتنی یا یقینی دوزخی وئیل نه دی پکار:-الغرض دا حدیث او ددې هم معنی نور احادیث دا دلالت کوی په دې امر باندې چه د یو معین سړی دپاره د جنتی کیدو قطعی علم چاته نشته دې. او چا ته پکار ندی چه داسې خبره د خولې نه اوباسی. سواد هغه خلقو چه دهغوئ نومونه حضرت نبی کریم ﷺ اخستی دی او هغوئ ته ئې جنتی وئیلی دی. اوهغوئ ته عشره مبشره وئیلې شی. او حضرت ابن

---

(۱) الطبری: ۲۲/۱۰۰.
(۲) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة حدیبیه: ۴۱۷۲. بتصرف.
(۳) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب الدخول علی المیت بعد الموت: ۱۲۴۳، احمد:٦/۴۳٦.
(۴) صحیح بخاری کتاب الشهادات باب القرعة فی المشکلات: ۲٦۸۷.

سلام او عميصا او بلال او سراقه او عبدالله بن عمرو بن حرام چه دحضرت جابر پلار دي او هغه اولس قاريان ﷺ چه کوم د معونه په جنګ کښې شهيدان شوی وو او زيدبن حارثه او جعفر او ابن رواحه او ددوی په شان نور بزرګان ﷺ، بيا فرمائی چه ائې نبی ﷺ ! ته اووايه چه څۀ خوصرف دهغه لوئې ذات د وحی مطيع يم چه کومه دهغه لوئې ذات د طرفنه ماته کيږی او څه خو ويرولو والا يم او سړې آګاه کوم او هر عقل مند څماد منصب نه خبر دي ، والله اعلم .

قُلْ | اَرَءَيْتُمْ | اِنْ كَانَ

| ورته اووايه | آيا وينئ تاسو | که وی دا قرآن

|ائې نبی ﷺ! ته ورته اووايه | چې دا خو راته اوښائې

مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ | وَكَفَرْتُمْ | بِهٖ | وَشَهِدَ | شَاهِدٌ

دطرفه دالله نه | او انکار اوکړئ تاسو | په دې سره | او ګواهي کړی ده | يو ګواه |

که دا قران پاک دالله ﷻ دطرفه راغلې وی |اوبيا هم تاسوترې انکار اوکړئ| اودبنی اسرائيلو يو ګواه

مِّنْ بَنِیْٓ اِسْرَآءِيْلَ | عَلٰى مِثْلِهٖ | فَاٰمَنَ | وَاسْتَكْبَرْتُمْ ط

دبنی اسراءيلو نه | په مثل ددې کلام باندې | پس هغه ايمان راوړو | او تکبر اوکړو تاسو |

ددې په شان په يو کتاب ګواهی ورکړه|او ايمان ئې راوړو|اوتاسو د ايمان راوړو نه تکبر اوکړو

اِنَّ اللّٰهَ | لَا يَهْدِی | الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ؏ | وَقَالَ الَّذِيْنَ | كَفَرُوْا

بيشکه الله |نۀ ښائی لار نيغه | قوم ظالم ته | اووائی هغه کسان | چی کفر ئې کړې دي

بيشکه الله ﷻ بې انصافه خلقو ته هدايت نه کوی | .... اوکافران دمسلمانانو په حق کښې وائی

لِلَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | لَوْ كَانَ | خَيْرًا

هغه کسانوته | چی ايمان ئې راوړې دې | که چری وې | څه ښه کار (دا کتاب منل) |

که دا (قران پاک) څه ښۀ څيز وې | نودوئ به پرې (په ايمان راوړو کښې) زمونږ نه وړاندې شوی نه وو

مَّا سَبَقُوْنَآ | اِلَيْهِ ط | وَاِذْ لَمْ | يَهْتَدُوْا

نو نۀ به وړ رومبنی شوی دوئ مونږ نه | هغې ته | او چی اونۀ مونده دوئ لار | په دې سره |

.... | وکله چې دقران پاک نه دوئ ته هدايت نصيب نه شو| نو اوس دا وائی

بِهٖ فَسَيَقُوْلُوْنَ | هٰذَآ اِفْكٌ | قَدِيْمٌ ۝ | وَمِنْ قَبْلِهٖ | كِتٰبُ مُوْسٰٓى

نو اوس به وائی دوئ | دا دروغ دی | پخوانی | حالانکه راغلې دې مخکښې ددې نه | کتاب دموسی

چې دا پخوانی دروغ دی | .... اوددې (قران پاک) نه وړاندې دموسی کتاب هم لار خودونکې

اِمَامًا | وَّرَحْمَةً ط | وَهٰذَا كِتٰبٌ | مُّصَدِّقٌ | لِّسَانًا عَرَبِيًّا

په حيثيت درهنما | او درحمت | او دا کتاب | تصديق کونکې دې دهغې | په ژبه عربئ کښې دې |

اورحمت وو .... | او دا کتاب دهغه تصديق کوی | په عربئ ژبه کښې راغلې دي

لِّيُنْذِرَ | الَّذِيْنَ | ظَلَمُوْا | وَبُشْرٰى | لِلْمُحْسِنِيْنَ
دپاره ددې چې خبر دار کړی | هغه کسان | چې ظلم ئې کړې دې | او زيرې دې | دپاره دنيك عمله خلقو

(اود راتلو مقصد ئې دا دې) چې ظالمان خلق اوويروی | او نيکانو ته زيرې ورکړی

اِنَّ الَّذِيْنَ | قَالُوْا | رَبُّنَا اللّٰهُ | ثُمَّ اسْتَقَامُوْا
بيشکه هغه کسان | چې ونې ونيل | چې رب زمونږ الله دې | بيا ټينګ ودريدل په هغې |

بيشکه کومو کسانو چې اووئيل زمونږ رب الله ﷻ دې | بيا پرې ټينګ پاتې شو

فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ | وَلَا هُمْ | يَحْزَنُوْنَ | اُولٰٓئِكَ | اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ
پس نشته يره په هغوئ باندې | او نۀ به هغوئ | غمژن کيږی | دا کسان | خاوندان دجنت دی

نو په هغوئ به (د راتلونکو حالاتو) نه ويره وی | اونه بۀ غمژن شی | هم دغه جنتيان دی

خٰلِدِيْنَ | فِيْهَا | جَزَآءً | بِمَا كَانُوْا | يَعْمَلُوْنَ
هميشه به وسی | په هغې کښې | په بدله دهغه عملونو کښې | چې وۀ هغوئ | چې کول به ئې

چې هميشه به په هغې کښې وی | دا جنت د هغوی د (نيکو) عملونو بدله ده

قوله تعالى:- قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ

د سرکشئ او تکبر مذمت:- الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته فرمائی چه دې مشرکانو کافرانو ته اووايه چه دا قران پاك په رښتيا دالله ﷻ د طرفنه دې او بيا هم تاسو ددې نه انکار کوئی . نوتاسو اووائې چه ستاسو به څه حال وی ؟ هغه الله ﷻ چه هغه څه دې حق کتاب سره تاسو ته راوليږلم هغه به تاسو ته څنګه سزاګانې درکوی ؟ تاسو ددې انکار کوئی او دا په دروغه ګنړئی.حالانکه ددې دشهادت او صحت هغه کتابونه هم دی چه دې نه مخکښې وخت په وخت نبيانو عليهم السلام ته راغلی دی.او د بنی اسرائيلو کوم سړی چه دهغه د رښتيا کيدو ګواهئی ورکړئی او ددې حقيقت منلو نه پس ئې په دې ايمان راوړو خو تاسو ددې د اتباع کولو نه مخ واړولو او کبر مو اوکړو. دامطلب هم بيان شوې دې چه دې شاهد په خپل نبی ﷺ باندې او دده په کتاب باندې يقين اوکړو. خوتاسو خپل کتاب او خپل نبی ﷺ سره کفر اوکړو. الله ﷻ ظالمې ډلې ته هدايت نه کوی .

د شاهد نه مراد څه دی؟:- د﴿ شاهد ﴾لفظ اسم جنس دې اودا د خپلې عام معنی لحاظ سره حضرت عبدالله ابن سلام رضی الله عنه وغيره دپاره دې . دا يادساتئ چه دا آيت مبارك مکی دې . اود حضرت عبدالله بن سلام رضی الله عنه د اسلام نه مخکښې دې .ددې پشان بل آيت مبارك کښې دی چه ﴿وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِيْنَ﴾يعنی کله چه په دوی تلاوت کولې شی نو اقرار کوی چه دا زمونږ د رب تعالى ﷻ د طرفنه سراسر حق دې مونږ خوددې نه مخکښې مسلمانان يو.او فرمان دې چه ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ﴾يعنی چه کومو خلقو ته مخکښې علم ورکړې شوې دې په هغوئ چه کله تلاوت کولې شی نو هغوئ زر په سجده کښې پريوزی او په خوله وائی چه زمونږ رب پاك دې او دهغه وعدې رېښتونې دی او هميشه به وی .

مسروق رحمه الله او شعبی رحمه الله فرمائی چه دې ځائې کښې ددې نه مراد حضرت عبدالله بن سلام رضی الله عنه نه دې خکه چه دا آيت مبارك مکه مکرمه کښې نازل شوې دې . اودوی مدينې ته دهجرت کولو نه پس اسلام قبول کړې وو. حضرت سعد رضی الله عنه فرمائی چه ديو سړی باره کښې د حضرت نبی کريم ﷺ دخولې مبارکې

نه ما دا نه دی اوریدلی دی چه دا سړې جنتی دې او هغه سړی ژوندې وی او په زمکه ګرزی . سوا د حضرت عبدالله بن سلام رضی الله عنه نه .دهغوی باره کښې آیت مبارك دې چه ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِيْ اِسْرَآءِيْلَ عَلٰى مِثْلِهِ الخ﴾ نازل شویدې [1] (بخاری ومسلم وغیره)حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه ، حضرت مجاهد رحمة الله علیه حضرت ضحاك رحمة الله علیه ، حضرت عکرمه رحمة الله علیه ، حضرت یوسف بن عبدالله بن بلال بن بشار بن سدې ثوری رحمة الله علیه مالك بن انس ابن زید رحمة الله علیه وغیره نه هم داقول نقل دې چه ددې نه مراد ابن سلام رضی الله عنه دې [2]

قوله تعالی:- لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُوْنَآ اِلَيْهِ

دا کفار وائی که قران پاك د بهترئی څیز وې نو زمونږ پشان شریف انسانانو به چه دالله ﷻ مقبول بندګان یو په دوی چه د لاندې درجې خلق دی لکه حضرت بلال رضی الله عنه ، حضرت عمار رضی الله عنه، حضرت صهیب رضی الله عنه، حضرت خباب رضی الله عنه او هم ددوی په شان نور پریوتی خلق او غلامانو او وینځو مونږ باندې څنګه سبقت اوړې دې .بیا خو به الله ﷻ مونږ ته د ټولو نه مخکښې راکولو. حالانکه دا قول بالبداهت باطل دې، الله ﷻ فرمائی چه ﴿وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ﴾ الخ یعنی اوداشان مونږ بعضو لره په بعضو سره په فتنه کښې واچول چه اووائی چه هم دا خلق دی چه مونږ ټولو باندې الله ﷻ دوی باندې احسان اوکړو ؟ یعنی دوی تعجب کښې کیږی چه دې خلقو څنګه هدایت بیاموندو؟ که دا څیز ښه وې نو مونږ خلق به دوی طرفته ورتلو . خودا ددوی غلط خیال وو خودا خبره یقینی ده چه همیشه نیکان خلق او سلامتۍ والا خلق سبقت اوړی او هم په دې وجه داهل سنت والجماعت عقیده ده چه کوم قول وفعل دالله رسول ﷺ نه ثابت نه وی نوهغه بدعت دې ځکه چه که دا څه دبهترئی څیز وې نو هغه پاك جماعت چه په هیڅ څیز کښې روستو پاتې کیدووالا نه وو هغوئ به دا نه پریښودو. داخلق دخپلې بدنصیبۍ په وجه په قرآن پاك ایمان نه راوړی . په دې وجه دوی په خپل خجالت دفع کولو دپاره قران باندې ګوته اوچتوی او وائی چه دا خو دپخوانو خلقو خبرې دی . اودوی قرآن او قرآن والو ته پیغور ورکوی همدا تکبر دې . اوددې باره کښې حدیث مبارك کښې راغلی دی چه تکبر ددې نوم دې چه حق اوغورزوی او خلقو لره د سپك ګنړلو. [3] بیا الله ﷻ فرمائی چه ددې نه مخکښې په حضرت موسی علیه السلام باندې نازل شوی کتاب تورات امام او رحمت وو او دا کتاب یعنی قرآن پاك د خپل ځان نه مخکښې کتابونو لره دالله ﷻ د طرفته او ریښتونی منی . دا په عربۍ ژبه کښې ډیر فصیح او بلیغ او ډیر واضح کتاب دې . په دې کښې د کافرو دپاره ویره ده او دایمان دارو دپاره بشارت دې . دې نه د بعدوالا آیت پورا تفسیر په سورة حم سجده کښې تیر شوې دې . په دوی به ویره نه وی او نه به بیا دپاره په دوی غم وی . یعنی د پریښودونکو څیزونو.دوی همیشه په جنت کښې اوسیدو والا جنتیان دی . ددوی عملونه پاك وو او ددې بدله کښې دالله ﷻ رحمتونه او کرم په دوی لکه دباران ویریږی . والله اعلم .

وَوَصَّيْنَا	الْاِنْسَانَ	بِوَالِدَيْهِ	اِحْسَانًا	حَمَلَتْهُ
او هدایت اوکړو مونږه	انسان ته	دمور اوپلار خپل سره	داحسان کولو	بار کړو دۀ لره
اومونږ انسان ته حکم کړې دې | چې مورپلار سره ښه سلوک کوه | ددۀ مورډې په ډیر تکلیف				
اُمُّهٗ	كُرْهًا	وَّوَضَعَتْهُ	كُرْهًا	وَحَمْلُهٗ
مور ددۀ	په سختۍ سره	اووزیګوو ئې دۀ لره	په سختۍ سره	او دمور په ګیډه کښې عمر ددۀ
سره خیټه کښې اوساتلو | اوپه ډیر تکلیف سره ئې اوزیږولو | اوددۀ دحمل نه زمانه				

[1] صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب مناقب عبدالله بن سلام رضی الله عنه : ۳۸۱۲، صحیح مسلم : ۲٤۸۳، نسائی : ۱٤٤۸ ابن حبان: ۷۱٦۳

[2] الطبری : ۱۰۲/۲۲.

[3] صحیح مسلم کتاب الایمان تحریم الکبر وبیانه: ۹۱.

وَفِصٰلُهٗ ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا ؕ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ

او د تی نه پریکول دده | دیرش میاشتې وخت دې | تر دې پورې | کله چې | اورسیدو هغه

دتی خلاصیدل په دیرشو میاشتو کښې پوره شوا هرکله چې دې خپلې پوره خوانئ ته اورسیدو

اَشُدَّهٗ وَبَلَغَ اَرْبَعِيْنَ سَنَةً ۙ قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِيْٓ

طاقت خپل ته | اواورسیدو | څلویښتو کالو ته | نو اووئیل هغه | اے ربه زما | توفیق راکړې ماته

اودڅلویښتو کالو عمر ته اورسیدوانو دهٔ اووئیل چې اتې زما ربه ماپه دې قائم پاتې کړې

اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِيْٓ اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ

چې زهٔ شکر ادا کړم | دنعمت ستا | هغه نعمت | چې راکړې دې تا | ماته | او مور اوپلار زما ته

چې ستا د هغې نعمتونو شکریه اداکړم | چې په ما او زما په مور پلار باندې دې کړې دی

وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَصْلِحْ لِيْ

او چې اوکړم عمل | نیك | داسې چې تهٔ راضي ئې دهغې نه | او صلاحیت کیږده | مالره |

او دا چې زه نیک عمل کوم | ....چې ته ئې خوښوې | او زما اولاد زما دپاره

فِيْ ذُرِّيَّتِيْ ؕ اِنِّيْ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاِنِّيْ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿۱۵﴾

په اولاد زما کښې | بیشکه زهٔ | توبه اوباسم تاته | او بیشکه زهٔ | دمسلمانانونه یم |

نیکان (لوئې) کړې | زهٔ تاته توبه اوباسم | اوستا په فرمان منونکو (بندګانو) کښې شامل یم

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا

دا هغه خلق دې | چې قبلوؤ مونږه | ددوئ نه | ډیر ښه | هغه عمل | چې کړې وی دوئ

دا هغه کسان دی چې مونږ به ددوئ ښه ښه عملونه قبول کړو ....

وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّاٰتِهِمْ فِيْٓ اَصْحٰبِ الْجَنَّةِ ؕ وَعْدَ الصِّدْقِ

او تیریږو مونږ | دګناهونو ددوئ نه | اووی به دوئ په ملګرو دجنت کښې | مطابق دوعدې رښتینې

اوګناهونه به ورته معاف کړو | په جنتیانو کښې به شامل شی | دا (دالله ﷻ) رښتینې وعده ده

الَّذِيْ كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿۱٦﴾

هغه وعده | چې وړدوئ | چې وعده به ئې ورسره کیدله |

چې دوئ سره (په دنیا) کښې کولې شی |

قوله تعالی:- وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسَانًا ؕ

د مور پلار د حقوقو بیان:- ددې نه مخکښې دالله ﷻ توحید او دهغه د عبادت اخلاص او په هغې د استقامت کولو حکم شوې وو ځکه دلته دمور پلار دحقوقو دپوراکولو حکم کیږی . هم ددې مضمون نور ډیر آیتونه موجود دی ، لکه فرمائی چه ﴿وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ؕ﴾ یعنی ستارب دا فیصله کړې ده چه ته دهغه نه سوادبل چا عبادت مه کوه او مور پلار سره احسان کوه .او یو آیت مبارک کښې دی چه﴿ اَنِ اشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ ؕ اِلَيَّ الْمَصِيْرُ ﴾ یعنی خماشکر اداکوه اودخپل موربلار او ستاسو واپس کیدل خما طرفته دی.

او ددې مضمون نور هم ډېر ایتونه دی نودلته ارشاد دې چه مونږ انسان ته حکم کړې دې مور پلار سره احسان کوه او هغوئ سره ښه په احترام سره پیش کیږه . ابوداوُد طیالسی کښې حدیث مبارک دې چه د حضرت سعد ؓ مور دوی ته اووئیل چه آیا د مور پلار داطاعت کولو دالله ﷻ څه حکم نشته دې ، نو واوره چه څه به نه خوراك کوم او نه به څکاك کوم تر کومې چه الله ﷻسره ته کفر اونه کړې . نو د حضرت سعد ؓ په انکار کولو دې خوراك څکاك پریښودو تر دې چه لرګی سره به ددې خوله بیرته کولې شوه او ورته به خوله کښې په زور اوبه وغیره اچولې شوې . نو دې باندې دا آیت مبارك نازل شو . داحدیث مبارك مسلم وغیره کښې هم دې (۱) مورد حمل په دوران کښې څومره تکلیفونه اوچت کړل؟ اوداشان د بچې د پیدائش وخت کښې دې څومره تکلیفونه اوچت کړل ؟

قوله تعالی:- حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا

دحمل کمه نه کمه موده شپږ میاشتې کیدیشی : علی ؓ ددې آیت مبارك اودې سره دسورة لقمان آیت مبارك ﴿ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ ﴾اودالله ﷻ دفرمان ﴿ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ ﴾یعنی میاندې خپلو بچوته دوه کاله کامل پئ ورکړی او دوی ته دې دپئیو ورکولو موده پورا کړی،ددې یو ځائې کولو نه استدلال کوی چه د حمل کمې نه کمه موده شپږ میاشتې ده . دا استدلال ډېر قوی او بالکل صحیح دې . حضرت عثمان ؓ او د صحابه کرام ؓ جماعت ددې تائید کړیدې.حضرت معمر بن عبدالله جهینی ؒ فرمائی چه زمونږ د قبیلې یوسړی د جهینیه یو ښځې سره واده اوکړو ، شپږ میاشتې پس ددې بچې پیدا شو ،ددې خاوند حضرت عثمان ؓ ته ددې ذکراوکړو. حضرت عثمان ؓ هغه ښځې پسې سړې اولیږلو ، هغه تیاریدو نه پس راتلله چه هغې خور ورته فریاد شروع کړو. په دې دې ښځې خپلې خورته اووئیل چه ولې ژاړې ، په الله ﷻ قسم چه څه په مخلوق کښې چاسره نه یم ملاؤ شوې ، او نه ما غلط کار کړې دې . نوګوره چه دالله ﷻفیصله څما حق کښې څه کیږی ؟ هرکله چه حضرت عثمان ؓ ته راغله نو حضرت عثمان ؓ ددې درجم کولو حکم اوکړو. هر کله چه حضرت علی ؓ ته معلوم شو نوهغوئ خلیفة المسلمین نه تپوس اوکړو چه داتاسو څه کوئی ؟ نو حضرت عثمان ؓ ورته اوفرمائیل چه ددې ښځې د شپږو میاشتو نه پس اولاد شوې دې او دا ناممکن دی. دې آوریدو سره حضرت علی المرتضی ؓ اوفرمائیل چه تاسو قرآن پاك نه دې لوستلې؟ نو وې فرمائیل چه لوستلې مې دې . نووې فرمائیل چه تاسو پکښې دا آیت مبارك نه دې لوستلې چه ﴿وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا﴾ اودې سره دا آیت مبارك هم چه ﴿ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ﴾ نو دحمل موده او پئیو څکولو موده دواړه دیرش میاشتې ،او دې کښې چه کله د پئیو څکولو موده کامل دوه کاله یعنی څلیریشت میاشتې وضع کړې شی نو باقی شپږ میاشتې پاتې کیږی . نو دقران پاك نه معلوم شو چه د حمل کم نه کمه موده شپږ میاشتې ده . او ددې بی بی صاحبې هم په دومره موده کښې اولاد شوې دې. بیا تاسویدې الزام ولې لګوئی ؟ حضرت عثمان ؓاوفرمائیل چه والله دا خبره بالکل صحیح ده . افسوس چه څما خیال دې طرفته نه وو. لاړشئ او هغه ښځه واپس راولئ ، خلق لاړل او هغه ښځه ئې واپس راوسته . نو خلقو هغه په دې حال کښې اولیده چه ددې نه فراغت موندې وو. حضرت معمر ؒفرمائی چه یو کارغه دبل کارغه نه او یو انډه د بلې انډې نه سره دومره مشابه نه وی لکه څومره چه ددې ښځې بچې خپل پلار سره مشابه وو. دده پلار چه کله دا بچې اولیدو نو پخپله ئې اووئیل چه والله اوس ماته ددې باره کښې هیڅ شك پاتې نشو. اوهغه الله ﷻ یو ناسوریعنی دانه کښې اخته کړو او دا دهغه په مخ باندې وو . اوهغه ناسور دې ډېر زیات کمزورې کړو تر دې چه هغه مړ شو. (۲)(ابن

---

۱) صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب ق سعد بن ابی وقاص ؓ : ۱۷۴۸.
۲) الدر المنثور : ۹/۶.

ابی حاتم) دا روایت بل سند سره د ﴿ فَأَنَا أَوَّلُ الْعٰبِدِيْنَ ﴾ تفسیر کښې تیر شوي دي .
د ابن عباس ﷺ مذهب: -حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه کله دیو ښځې په نهوو میاشتو کښې بچې پیدا شی نو ددې د پئیو ورکولو موده یویشت میاشتې کافی دې . او کله چه اوؤ میاشتو کښې وی نو موده درضاعت دیرشت میاشتې ده . او کله چه بچې شپږو میاشتو کښې پیداشی نو درضاعت موده دوه کاله کامله ځکه چه دالله ﷻ فرمان دې چه دحمل او دپینو موده دیرش میاشتې ده . هرکله چه هغه د خپل قوت زمانې ته اورسیدو یعنی قوی شو او د ځوانئ عمر ته اورسیدو نو دې سړو کښې شمیر شو. او کله چه د څلویښت کالو شو نو دده عقل پورا شو. فهم او کمال ته اورسیدو ، حلم او بردباری پکښې راغله. دا وئیلې کیږی چه دده کوم عمر د څلویښتوکالو عمر کښې وی نو هغه عام طور باقی عمرکښې هم وی. حضرت مسروق رحمه الله نه تپوس اوشو چه انسان کله په خپلو ګناهونو نیولې کیږی ؟ نو وې فرمائیل چه کله ته دڅلویښتو کالو شې نو خپل بچ کول په خپله کوه.
د څلویښتو پښتو اتیاوُ نوی کالو والا مسلمان: -ابویعلی موصلی کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه کله مسلمان بنده د څلویښتوکالو نو الله ﷻ دده په حساب کښې تخفیف کوی .او کله چه د شپیتو کالو شی نو آسمان والا ده سره محبت کوی . او کله چه د اتیاوُ کالو شی نوالله ﷻ د ده نیکئ ثابتې کړې او دده ګناه نه ختموی . اوکله چه دې دنوی کالو شی نوالله ﷻ دده مخکښې روستی ټول ګناهونه معاف کوی . او دې د خپلې کورنئ دخلقو د پاره شفاعت کولووالا اوګرزوی . او آسمانونو کښې اولیکلې شی چه دادالله ﷻ زمکه کښې دهغه ذات قیدی دې . داحدیث بل سند سره مسنداحمد کښې هم دې [1] د بنو امیه دمشقی ګورنر حجاج بن عبدالله حلیمی فرمائی چه دڅلویښتو کالو عمر کښې ما ګناهونه د خلقو دشرم او حیا په وجه پریښودی وو. دې نه دګناهونو پریښودو وجه پخپله دالله ﷻ نه حیا وه. دعربو یو شاعر وائی چه په وړوکوالی کښې چه د ناپوهئ په وجه څه اوشو هغه اوشو خو کله چه بوډاوالئ رابنکاره شو نودسر سپینو راته پخپله د ګناهونو نه دبچ کیدو اووئیل چه اوس ته کوچ اوکړه.
قوله تعالی: - قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِيْٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ
د نیک عمله مؤمن دعا: -بیا ددې ددعا بیان کیږی چه ده اووئیل چه اے الله ﷻ! ځما زړه کښې واچوه چه څه ستا شکر ادا کړم چه کوم تا په ما او ځما په مور پلار کړې دې او څه هغه اعمال اوکړم چه ته هغې سره په مستقبل کښې ځما نه خوشحاله ئې ، او ځما اولاد ځما دپاره داصلاح ذریعه کړې ، یعنی ځمانسل او ځما نه روستو پاتې کیدو والو کښې څه ستا طرفته رجوع کوم او ځما اقرار دې چه څه فرمانبردارو نه یم . په دې کښې ارشاددې چه کله انسان د څلویښتو کالو عمرته اورسی نو د زړه د اخلاصه ده ته توبه ویستل پکار دی . او دوباره دې الله ﷻ ته متوجه شی او په دې دې کلك ولاړ اوسی .
ابوداؤد کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ به صحابه کرام رضی الله عنهم ته په التحیات کښې ددې دعا غوښتلو تعلیم ورکولو چه : ﴿ اللّٰهُمَّ أَلِّفْ بَيْنَ قُلُوْبِنَا وَاَصْلِحْ ذَاتَ بَيْنِنَا واهدنا سبل السلام ونجنا من الظلمات الی النور وجنبنا الفواحش ما ظهر منها وما بطن وبارك لنا في اسماعنا وابصارنا وقلوبنا وازواجنا وذرياتنا وتب علينا انك انت التواب الرحيم واجعلنا شاكرين لنعمتك مثنين بها عليك قابليها واتمها علينا ﴾
ترجمه: - یعنی اے الله ﷻ ! زمونږ زړونو کښې محبت پیدا کړه او زمونږ خپلو کښې اصلاح اوکړه،او مونږ ته دسلامتیا لار اوښایه ، او مونږ د تیارو نه اوساته،اونور طرفته نجات راکړه،او مونږ دهرې بدئی نه بچ کړې،که هغه ظاهری وی او که پټه وی ، او مونږ ته زمونږ سترګو کښې او غوږونوکښې او زړونوکښې او ښځو کښې او بچو کښې برکت واچوی او په مونږ رجوع اوکړه ته رجوع کولو والا او مهربان ئې او اے الله ﷻ ! مونږ د خپلو نعمتونو شکرګزار او ددې په وجه مو ثناء خوان جوړ کړې او

[1] احمد: ٨٩/٢، البزار : ٣٥٨٧، مسند ابی یعلی : ٤٢٤٦، الزهد للبیهقی: ٦٤٢.

ددې نعمتونو اقرار کولو والا مو جوړ کړې ، او مونږ ته خپل ښه نعمتونه راکړې ([1]).

قوله تعالى:- أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ

بيا فرمائي چه دا دچا بيان تير شو چه الله ﷻ طرفته رجوع کولو والا او توبه کولو والا دى او کله چه دوى نه نيکئ پاتې نشي نو دوى استغفار کولو والا دى . اومونږ ددوى اکثر خطاگانې معاف کوو. او د دوى دلړو عملونو په بدله کښې دوى ته جنتي کوو. دهغه هم دا حکم دې لکه چه وعده ئې اوکړه او پورائې کړه او دا رښتيا وعده ده چه کومه دوى سره کولې شى. ابن جرير کښې دى چه حضرت نبى کريم ﷺ په روايت د روح الامين فرمائي چه دانسان نيکئ او بدئى به راوړې شى او يو به دبل بدله شى نوکه دده يو نيکى هم پاتې شوه نو الله ﷻ به د ه ته جنت ورکړى.د حديث راوى رحمه الله دخپل استاد نه تپوس اوکړو که ټولې نيکئ د بدو بدله کښې ختمې شوې نوبيا ؟نو وې فرمائيل چه الله ﷻ ددوى د بدو نه تجاوز کوى.بل سند کښې په فرمان دالله ﷻ مروى دى.داحديث مبارک غريب دې او ددې سند ډير پوخ دې .

.حضرت يوسف بن سعد رحمه الله فرمائي چه کله حضرت على رضي الله عنه په اهل بصره غالب شو نو په هغه وخت کښې ما لره حضرت محمد بن حاطب رحمه الله راغلو او يو ورځ ئې ماته اووئيل چه حضرت على رضي الله عنه سره اوم او په هغه وخت کښې حضرت عمار رحمه الله ،حضرت صعصعه رحمه الله اوحضر ت اشتر رحمه الله او حضرت محمد بن ابوبکر رحمه الله هم وو.

بعضو خلقو د حضرت عثمان رضي الله عنه ذکر اوکړو او څه گستاخى ئې اوکړه.حضرت على رضي الله عنه په هغه وخت کښې په تخت ناست ووا و په لاس کښې ورسره چاړه وه. حاضرين مجلس اووئيل چه ستاسو په وړاندې خو ستاسو صحيح محاکمه کولو والا موجودې ، نو ټولو دحضرت على رضي الله عنه نه تپوس اوکړو. نو حضرت على رضي الله عنه اوفرمائيل چه حضرت عثمان رضي الله عنه دهغه خلقو نه وو چه دچا باره کښې الله ﷻ فرمائي چه﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ الخ ﴾ قسم د هغه خلقو چه دچا ذکر په دې آيت مبارک کښې موجود دې،حضرت عثمان رضي الله عنه دې او ددوى ملگرى، او درې ځل ئې دا اوفرمائيل . ددې راوى يوسف وائي چه ما د محمد بن حاطب نه تپوس اوکړو چه ستا دې په الله قسم وى رښتياوايه دا تا په خپله د حضرت على رضي الله عنه نه آوريدلى دى ؟ وې فرمائيل چه آؤ خما دې په الله ﷻ قسم وى چه ما دا خپله دحضرت على رضي الله عنه نه آوريدلى دى .

وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ

| اوهغه انسان | چى وې وئيل موراوپلارخپل ته

اوهغه کس چې مور پلار ته ئې اووئيل چې

أُفٍّ لَّكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ

اف دې تاسو دواړو لره | ايا تاسو يروې مالره | چى زه به رااوويستلې شم دقبر نه |اوحال دا چى تير شوى دى

افسوس دې په تاسوايا تاسو ماويروئ چې زه به (قبر نه دوباره) راپاڅولې شم

خَلَتِ الْقُرُونُ مِن قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ

ډير قومونه | مخکښى زما نه | او مور اوپلار دواړه | (فرياد) زارى کوى الله ته | اے بدنصيبه

اوزما نه وړاندې ډيرقومونه تيرشو ى دى|اودهغه مورپلار الله ته فرياد کوى|اوخپل ځوئې ته وائي،چې

[1] ابوداود کتاب الصلاة باب التشهد : ۹۶۹، وهو صحيح.

اٰمِنْ ۖ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَيَقُوْلُ مَا هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ

ايمان راوړه | بيشكه وعده دالله | حقه ده | خوواني هغه | نه دي دا | مګر | قيصي دي

اني بدبخته ايمان راوړه | بيشكه دالله ﷻ وعده حق ده | نو هغه (په جواب كښې) وائي چې دا دپخوانو خلقو

الْاَوَّلِيْنَ ۝ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ

درومبنو خلقو | دا هغه كسان دي | چې ثابته شوې ده | په هغوئ باندې | خبره دعذاب |

قصې دي | دا هغه خلق دي چې په دوي باندې د الله ﷻ فيصله ثابته شوه |

فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۭ

وي به دوئ په هغه ډلو كښې | چې تېر شوي دي | مخكښې ددوئ نه | دپيريانو او انسانانو نه

د هغه كسانو سره چې ددوئ نه پخوا تېر شوي دي | كه پيريان دي او كه انسانان دي

اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ۝ وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا

بيشكه دوئ دي | نقصان موندونكي | او دپاره دهرې ډلې | درجې دي | په لحاظ دهغه عمل سره

چې دوي تول تاوانيان دي | ....اوهر چاته به د خپل عمل مطابق (جدا جدا) مرتبې

عَمِلُوْا ۚ وَلِيُوَفِّيَهُمْ اَعْمَالَهُمْ

چې كړې وي هغوئ | او دپاره ددې چې پوره پوره وركړي هغوئ له | بدله دعملونو دهغوئ

وركولې شي | دا د دې دپاره چې دخپلو خپلو عملونو جزا ورته پوره پوره ملاؤ شي

وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ۝ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

او په هغوئ به ظلم نه كيږي | اوپه كومه ورځ | چې وړاندې كړې شي | هغه كسان | چې كفر ئې كړې دې

او په هغوئ به هيڅ ظلم نه كيږي | او په كومه ورځ چې كافران (ددوزخ) اور ته ورمخامخ كړې شي

عَلَى النَّارِ ۭ اَذْهَبْتُمْ طَيِّبٰتِكُمْ فِيْ حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ

وور ته | يووړل تاسو | نعمتونه ستاسو | په ژوند ستاسو ددنيا كښې | او فائيدې واغستلې تاسو

.... | (اودا به ورته اووئيلې شي) چې تاسو خوخپل خوندونه په دنيا كښې حاصل كړل | اوبنه

بِهَا ۚ فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُوْنِ بِمَا

په هغې سره | پس نن ورځ به | بدله دركړې كيږي تاسو له | دعذاب سپكونكي | په سبب دهغې

مزې مو پرې اوكړې | نو نن به درته د ذلت سزا دركولې شي |

كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا

چې وئ تاسو | چې تكبر به مو كولو | په زمكه كښې | په نا حقه | او په سبب دهغې

دا سزا درته ځكه دركولې شي چې تاسو په دنيا كښې په ناحقه تكبر كولو | او د دې وجې چې تاسو

كُنْتُمْ تَفْسُقُوْنَ ۝

چې وئ تاسو | چې نافرماني به مو كوله |

نافرمانئ كولې |

قوله تعالی:- وَالَّذِیْ قَالَ لِوَالِدَیْهِ

دنافرمانه اولاد مورپلار سره سلوك :- مخکښې دهغه خلقوذکر اوشوچه کومو دخپل مور پلار دپاره دعاګانې کولې او دهغوئ خدمت کښې اوسیږی او دې سره د اُخروی درجو او هلته د نجات موندلو او دخپلو نعمتونو د شکرکولو ذکر وو . په دې وجه دې نه پس دهغه خلقو ذکر دې چه کوم د خپل مور پلار نافرمان دی . دوی ته خبرې کوی . بعضې خلق وائی چه دا آیت مبارك د حضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه خوئې حضرت عبدالرحمان رضي الله عنه باره کښې نازل شوېدې . اودا عوفی په روایت د حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنه بیانوی . اوددې په صحت کښې کلام هم دې . اودا قول ډیر کمزورې دې ځکه چه حضرت عبدالرحمان بن ابوبکرصدیق رضي الله عنه خو مسلمان شوې وو. او ډیر ښه اسلام والوکښې وو. بلکه دخپلې زمانې بهترینو خلقو کښې وو. دبعضو مفسرینودا قول هم دې چه صحیح دادی چه دا آیت مبارك عام دې . ابن ابی حاتم رحمه الله فرمائی چه مروان خپله خطبه کښې اوونیل چه الله جل جلاله امیر المومنین ته د یزید باره کښې یو ښه رائې په ذهن کښې اچولې ده که هغه خپل ځانه پس هغه په طور دخلیفه نامزد کړی . او حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه او حضرت عمرفاروق رضي الله عنه هم خپل ځان نه پس خلیفه مقرر کړې وو. په دې حضرت عبدالرحمان بن ابوبکر صدیق رضي الله عنه اوفرمائیل چه آیا ته د هرقل په قانونو او نصرانیانو په دستور عمل کول غواړې ؟ قسم دې وی په هغه ذات چه نه خو خلیفه اول ځان نه پس خپل اولادکښې څوك خلافت دپاره مقرر کړی او نه ئې خپل خاندان نه څوك نامزد کړی وو. او معاویه رضي الله عنه چه څه اوکړل نو دائې دخپل خوئې دعزت او په خپلو بچو درحم دپاره اوکړل . دې اوریدوسره مروان اوونیل چه ته هغه نه ئې چه تا خپلو والدینو ته اُف ونیلی وو؟ نو عبدالرحمان رضي الله عنه اوفرمائیل چه ولې ته د ملعون سړی اولاد نه نه ئې څه ؟ ستا په پلار رسو الله ﷺ لعنت ونیلې وو. دې آوریدو سره حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها اوفرمائیل چه تا دعبدالرحمان رضي الله عنه باره کښې چه څه اوونیل هغه دروغ دی ځکه چه دا آیت ددوی باره کښې نه وونازل شوې . بلکه هغه دفلانی فلانی باره کښې نازل شوې وو. بیا مروان زر د منبر نه راکوز شواو ددوی د حجرې مبارکې دروازې ته راغلل او څه خبرو کولو نه پس واپس شو. ([1])

بخاری شریف کښې دا حدیث مبارك بل سندسره او نورو الفاظو سره دې . په هغې کښې دا هم دی چه د حضرت امیرمعاویه بن ابوسفیان رضي الله عنه طرفنه مروان د حجاز امیر جوړ کړې شوې وو. په هغې کښې دا هم دی چه مروان دحضرت عبدالرحمان رضي الله عنه د ګرفتارولو حکم خپلو سپاهیانو ته ورکړو. خو دې په منډه منډه دخپلې خورحضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها حجرې ته لاړو. اوپه دې وجه دوی چا اونه نیول . او په هغې کښې دا هم دی چه حضرت صدیقه کبری رضي الله عنها اوفرمائیل چه زمونږ باره کښې خماد پاکدامنۍ نه سوا د هچاباره کښې هیڅ آیت نه دې نازل شوې ([2])دنسائی په روایت کښې دی چه ددې خطبه مقصد دیزید طرفنه بیعت اخستل وو .دحضرت عائشه رضي الله عنها باره کښې دا هم دی چه مروان په خپل قول کښې دروغژن دې چه دچا باره دا آیت نازل شوې دې ، ماته ډیر ښه دهغه نوم یاد دې خو څه په دې وخت کښې هغه ښکاره کول نه غواړم . خو حضرت نبی کریم ﷺ د مروان پلار ته ملعون وئیلی وو. او مروان دهغه شا کښې وو. نودا دهغه لعنت الهی بقیه دې ([3])داخوئې د خپل مور پلار بې ادبی کوی او دې دالله جل جلاله د بې ادبی نه هم منع کیږی.دمرګ نه پس ژوند په دروغه ګڼړی او خپل مور پلار ته وائی چه تاسو ما ددې ژوند نه ولې ویرونی خما نه مخکښې په سوونو زمانې تیرې شوی دی او په لکونو او

---

[1]) ابن ابی حاتم :

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الاخلاص باب (والذی قال لوالدیه ام لکما...) : ٤٨٢٧.

[3]) السنن الکبری : ١١٤٩١، .

کرورونو انسانان مړ شو ماخو هېڅوك اونه لیدل چه دوباره ژوندي شو. اوپه دی کښي یو هم واپس راغلو چه خبر راوړی . دده نه مور پلار تنګ شي او دالله ﷻ نه دده هدایت غواړی اودالله ﷻ درګاه کښي خپل فریاد پیش کوی . او بیا ده ته وائی چه دا بدنصیبه لا تراوسه پوري نه یې خراب شوي اوس هم مسلمان شه ، خو دا مغروره جواب ورکوی چه تاسو ماته د چا منلو وائي څه خو دا صرف یو پخوانۍ قصه ګنړم . الله ﷻ فرمائی چه داخلق دخپل ځان په شان تیرشوؤ جناتو او انسانو په زمره کښي داخل شواو هغوئ خپل نقصان کړې وو او خپل ئې برباد کړل.د الله ﷻ فرمان دي کښي دلته لفظ ﴿اولئك﴾دي او ددې نه مخکښي لفظ ﴿والذي﴾دې ، ددې نه هم خمونږ د تفسیر پورا تائید کیږی چه ددې نه مرادعام دې چه څوك هم داسې وی یعنی د مورپلار نافرمانه او بې ادبه او دقیامت نه منکر وی نو د هغه دپاره هم دا حکم دی .او حضرت حسن رحمه الله او حضرت قتاده رحمه الله هم دا فرمائی چه ددې نه مراد کافر ،فاجر اود مورپلارنافرمان او د دوباره ژوندی کیدو منکر دې (۱).د ابن عساکر یو غریب روایت کښي دی چه په څلور سړو باندې الله ﷻ د عرش نه لعنت ونیلې دې . ا ویدې فرشتو آمین ونیلې دې .①چه څوك یو مسکین دهوکه کړی او ورته اووائی چه څه به تاته درکړم اوکله چه هغه راشی نو ورته وائی چه ماسره خو هیڅ نشته دې .②او چه څوك د یو برداشت کولو څیز باره کښي اووائی حالانکه دده سره هیڅ نه وی .③ اوچه کوم خلق چه چا ته د چا دسوال په جواب کښي اووائی چه د فلانی مکان څنګه دې ؟ او دې ورته دبل چا مکان اوښائي. ④اوهغه څوك چه څوك خپل مور پلار وهی تر دې چه هغوئ تنګ شي او دوی فریاد شروع کړی(۲) .

قوله تعالی:-وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا

قیامت کښي به هرچاته خپلو کړو پوره پوره بدله ملاویږی.- بیا فرمائی چه دهر یو دپاره دهغه د بدنی مطابق سزاده. الله ﷻ دیو ذرې برابر بلکه ددې نه په کم هم په چا ظلم نه کوی.حضرت عبدالرحمان رضی الله عنه فرمائی چه دجنت درجې پورته دی او د جهنم درجې لاندې دی. او بیا فرمائی چه کله جهنمیان راوستې شی او دجهنم په غاړه اودرولې شی نو دوی ته به په طور د زورنې اووئیلې شی چه تاسو خپلې نیکئ په دنیا کښي وصول کړی دی اودهغې نه مو فائده اخستې ده . حضرت عمر ابن خطاب رضی الله عنه ددې آیت مبارك په وجه د ښه او ښکلې غذا نه اجتناب کړې وو او فرمائیلی ئې وو چه څه ویریږم چه هسې نه څه دهغه خلقو نه شم چه چاته به الله ﷻ زورنې سره دافرمائی.حضرت ابوجعفر رحمه الله فرمائی چه بعضې خلق داسې هم دی چه هغوئ به په قیامت کښي خپلې نیکئ نه مومی او دوی نه به ورکړې وی او دوی ته به هم دا ونیلې شی .بیا فرمائی چه نن به دوی ته د ذلت دعذابونو سزا ورکولې شی . ددوی د کبر او فسق په وجه چه ددوی کوم یو عمل وو هغه به دوی ته ورکولې شی اودا د هغې بدله ده. او دنیا کښي به دوی ډیر په ناز ونعمت ځان پاللو او کبر او لوئی به کوله او اتباع حق لره پریښودونکی وو او په نافرمانو کښي ډیر بوخت اومشغول وو نو نن د قیامت په ورځ به دوی ته داهانت اور سوائی والا عذاب .او سخت دردناك عذاب والا سزاګانې او هائې هائې او افسوس سره به دوی ته دجهنم لاندې طبقو کښي ځائې ملاویږی . الله ﷻ دې مونږ ددې خبرو نه محفوظ اوساتی .

وَاذْكُرْ	اَخَا عَادٍ	اِذْ	اَنْذَرَ
او یاد کړه	رور د عادیانو	کله چې	خبردار کړو هغه
اوړائې نبی ﷺ ته دوئ ته د عادیانو رور (هود) ذکر اوکړه چې هغه			

(۱) الطبری: ۱۱۸/۲۲.

(۲) ابن ماجه کتاب الدعاء باب اذا دعاء احدکم فلیبدا بنفسه: ۳۸۵۲.

قَوْمَهٗ	بِالْاَحْقَافِ	وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ	مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ	وَمِنْ خَلْفِهٖ	

قوم خپل | په احقاف کښې | او تیر شوی ووه خبرداروونکې | مخکښې دهغه نه | او روستو دهغه نه |

خپل قوم چې په شګلوړې علاقه کښې اوسیدلو (دعذاب نه) اوویرولو او دهغه نه وړاندې

اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ؕ اِنِّىْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ

چې تاسو بندګی مهٔ کوئ | مګر دالله | بیشکه زهٔ یریږم | په تاسو باندې | دعذاب

روستو نورهم ډیر ویرونکی تیرشوی وو (هغه اووئیل) چې تاسو دالله نه سوا دبل چا عبادت مه کوئ ماسره ویره ده چې

يَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝ قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِتَاْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا ۚ

دورځې لوئې نه | اووئیل هغوئ | ایا راغلې ئې تهٔ مونږ ته | چې تهٔ واړوې مونږه | دمعبودانو خپلو نه

په تاسو به دیوې لوئې (سختې) ورځې عذاب راشي هغوی اووئیل چې ایا ته د دې دپاره راغلي یې چې مونږ دخپلو معبودانو

فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝ قَالَ

پس راوله مونږ ته | هغه عذاب | چې تهٔ تریروې مونږه | که ئې تهٔ | دربنتینو خلقو نه | اووئیل هغه

نه واړوې | نو ته چې مونږ دکوم عذاب نه ویروې | هغه راوله | که ته رېښتې یې | (هود) اووئیل

اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۖ وَاُبَلِّغُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ

بیشکه چې علم ددې | دالله سره دې | اورسوم زهٔ تاسو ته | هغه پیغام | چې زهٔ رالیږلې شوې یم |

چې ددې علم خو الله ﷻ ته دې | اوزه خو تاسو ته هغه پیغام دررسوم | دکوم دپاره چې زه

بِهٖ وَلٰكِنِّىْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ۝ فَلَمَّا

دهغې سره | ولیکن زهٔ | وینم تاسو | یو داسې قوم | چې تاسو جهالت کوئ | پس هر کله چې

رالیږلې شوې یم | خو ماته تاسو ناپوهه خلق ښکارئ | ....نو هر کله چې

رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ ۙ قَالُوْا

اولیدو هغوئ هغه عذاب | په شکل دوریځ | راراوان | علاقې دهغوئ ته | نو اووئیل هغوئ |

هغوئ اولیدل | چې یوه وریځ د هغوئ دعلاقې طرفته راروانه ده | نو دا ئې اووئیل

هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ؕ بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖ ؕ

داوریځ ده | باران وروونکې په مونږ باندې | بلکه | دا هغه څیز دې | چې تلوار به کوله تاسو | په هغې

چې دا خو وریځ ده | چې وریږی راباندې | نه بلکه دا خو هغه څیزدې کوم ته چې تاسو تلوار کولو

رِيْحٌ فِيْهَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝ تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍۢ بِاَمْرِ رَبِّهَا

هوا ده | په دې کښې | عذاب دردناک دې | تباه کوی | هر څیز | په حکم درب خپل |

دا سیلۍ وه په کومه کښې چې دردناک عذاب وو | هر څیز به د خپل رب په حکم سره تباه کړې

فَاَصْبَحُوْا لَا يُرٰٓى اِلَّا مَسٰكِنُهُمْ ؕ كَذٰلِكَ

پس شو هغوئ | داسې چې په نظر نهٔ راتلو هیڅ څیز | مګر صرف کورونه دهغوئ | درانګې |

نو هغوئ داسې تباه شول | چې دکورونو نه بغیر نور هیڅ نښه ئې لیدلې نه شوه | مونږ

نَجْزِي	الْقَوْمَ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٢٥﴾	
بدله ورکوو مونږ	قوم	مجرمانوته
نافرمانو ته هم دغه شان سزاګانې ورکووا		

قوله تعالى:- إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

داحقاف معنی:- دحضرت نبی کریم ﷺ د تسلۍ دپاره الله ﷻ فرمائي که ستاسو قوم تاسو لره په دروغه اوګڼړي نو تاسو د مخکښې نبیانو علیهم السلام حالات یادکړئ چه دهغوئ قومونو هم دهغوئ تکذیب اوکړو. دعادیانو درور نه مراد حضرت هود علیه السلام پیغمبر دې. اوهغوئ الله ﷻ عاد اولی طرفته لیږلی وو او هغوئ په احقاف کښې اوسیدل. احقاف جمع ده د حقف او حقف وائي د شګې غر ته. مطلق غرونه او غارونه او د حضر موت وادی چه کوم ځائې د کافرانو روحونه اچولي شي او ددې وادئ نوم برهوت دې. د احقاف دا مطلب هم بیان شوې دې. دحضرت قتاده رحمه الله قول دې چه یمن کښې دسمندر په غاړه د شګې د غرونو یو ځائې وو او دهغې نوم شحر وو. دې ځائې کښې دا خلق آباد وو امام ابن ماجه رحمه الله باب جوړ کړې دې چه کله تاسو دعا کوئی نو خپل نفس نه ئې شروع کوئی.او په دې ضمن کښې ئې یوحدیث مبارك راوړې دې چه حضرت نبی کریم ﷺ فرمائي چه الله ﷻ دې په مونږ او د عادیانو په رور رحم اوکړی. بیا فرمائي چه الله ﷻ دهغوئ ګیر چاپیره ښارونو کښې هم رسولان مبعوث کړی وو. لکه یو آیت مبارك کښې دی چه ﴿ فَجَعَلْنٰهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴾ او لکه څنګه چه الله ﷻ فرمان دې چه ﴿ فَإِنْ أَعْرَضُوْا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صٰعِقَةً مِّثْلَ صٰعِقَةِ عَادٍ وَّثَمُوْدَ ﴾ بیا فرمائي چه حضرت هود علیه السلام خپل قوم ته اووئیل چه تاسو موحد(الله ﷻ یو اومنئ) ګنی تاسو باندې به په هغه لویه ورځ عذاب وی نو په دې دحضرت هود علیه السلام قوم اووئیل چه تاسو مونږ د خپلومعبودانو نه منع کوئی ؟ څه چه دکوم عذاب نه ته مونږ ویروې هغه راوله. دوی خو دا خپل ذهن کښې محال ګڼړل او زر ئې داطلب کړو. لکه څنګه چه بل آیت مبارك کښې دی چه ﴿ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهَا ﴾ ایمان نه راوړونکی زمونږ دعذاب خواهش کوی. ددې جواب کښې ددوی پیغمبر اووئیل چه الله ﷻ ته بهتر علم دې که هغه تاسو ددې لائق اوګڼړی نو تاسو باندې به عذاب راولیږی. ځما منصب خو صرف دومره دې چه څه تاسو ته د خپل رسالت اورسوم. خو ماته معلوم دی چه تاسو بالکل بې عقل او بې وقوف خلق يئ.

قوله تعالى:- فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ

اخر دالله تعالى عذاب په دوئ راغلو:- اوس دالله ﷻ عذاب راغلو. نو دوی اوکتل چه دوی طرفته یو توره وریځ راروانه ده .خوشك سالی او ګرمی ډیره وه نو دوی خوشحاله شو چه ښه شوه چه وریځ راغله . او دې طرفته اوس به باران وریږی . اصل کښې دا وریځې په صورت کښې دالله ﷻ عذاب وو چه دوی ئې د زر راتلو په طمع وو. په دې کښې هغه عذاب وو چه کوم دوی د حضرت هود علیه السلام نه غوښتلو. هغه عذاب ددوی کلی او ددوی ټولوځیزونو لره تباه وبربادکولو سره راغلو او دې ته هم دالله ﷻ حکم وو. او یو بل آیت مبارك کښې دی چه ﴿ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيْمِ ﴾ (ترجمه)* چه په کوم ځیز به هغه تیر شو هغه به ذرې ذرې کړو نودا ټول خلق هلاك شو او یو هم باقی پاتې نشو.

د قوم عاد دهلاکت متعلق یوه قصه:- بیا فرمائي چه مونږ داشان دهغوئ سره معامله کوو چه څوك زمونږ رسولان په دروغه ګڼړی . او زمونږ د احکامو خلاف ورزی کوی. یو ډیر غریب حدیث مبارك کښې د دوی قصه راغلې ده هغه هم واورئ.حضرت حارث بکری فرمائي چه ما د علاء بن حضرمی شکایت د حضرت نبی کریم ﷺ په خدمت کښې کولو دپاره روان شوم. ما ته په بذه کښې د بنو تمیم یو ښځه ملاؤ شوه اوهغې سره سورلۍ وغیره نه وه . هغې ماته اووئیل چه ائې د الله ﷻ بنده ځماد الله ﷻ

پیغمبر سره یو کار دې مابه ته هلته اورسوې ؟ ما ورسره اقرار کولو نه پس هغه مې په سورلۍ ځان سره کینوله او مدینې منورې ته راورسیدم. ما اوکتل چه مسجدنبوی ﷺ د خلقو نه ډک دې . او دتور رنګ یو بیرغ ورسره دې.او حضرت بلال رضی الله عنه توریې سره حضرت نبی کریم ﷺ مخکښې ولاړ دې. ما تپوس اوکړو چه څه خبره ده ؟ خلقو راته اووئیل چه حضرت نبی کریم ﷺ عمروبن عاص چا طرفته لیږل غواړی.څه یو طرفته کیناستم . هرکله چه حضرت نبی کریم ﷺ خپلې حجرې مبارکې ته تشریف یوړو نو څه هم وریسې ورغلم او اجازت مې اوغوښتلو او د حضرت نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم او سلام مې اوکړو. نو حضرت نبی کریم ﷺ ځمانه تپوس اوکړو چه ستاسو او دبنو تمیم مینځ کښې څه اختلافات وو ؟ ما اووئیل چه آؤ او مونږ په هغوئ غالب وو، او اوس خو ماسره د بنو تمیم یو بوډئ ښځه راغلې ده او هغې ما ته په لار کښې اووئیل چه هغه هم ځان سره بوځم اوستاسو خدمت کښې ئې حاضره کړم. نو ما هغه ځان سره راوستې ته او هغه دروازه کښې ولاړه ده انتظار کوی . نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هغه دننه راولې، نو هغه راغله . ما اووئیل یارسول الله ﷺ که ځمونږ او دبنی تمیم مینځ کښې څه فیصله اوکړئ . نو په دې د بوډئ غیرت راوپاریدو او هغې په غرمبې کښې اووئیل چه یارسول الله ﷺ بیا به ستاسو مضطر چرته قرار مومی ؟ ما اووئیل چه سبحان الله چه ځما مثال خوهم هغه شو چه ځانله مې په خپله کوهی اوکنستو،ماته څه معلوم وو چه دابه ځما مخالفت کوی؟ ګنې ما به دا ولې راوسته ؟ دالله ﷻپناه هسې نه څه هم د عادیانو د قاصدپشان شم . نو حضرت نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه دعادیانو د قاصد څه واقعه ده ؟ ددې باوجود چه حضرت نبی کریم ﷺ ځما په نسبت ددې واقعې نه ښه خبر وو خو د حضرت نبی کریم ﷺ په وینا ما هغه واقعه بیان کړه. دعاد کلو چه کله قحط شو نو هغوئ قیل نومې یو قاصد اولیږلو . دې په لارکښې معاویه بن بکر سره پاتې شو او شراب څکل او دهغې د ددؤ وینځو سندرو آوریدوکښې دومره مصروف شو چه یو میاشت تیره شوه او د دې نوم جراده وو. بیا روان شو او جبال مهر کښې هغه دعا اوکړه چه یاالله ﷻ! تاته ښه معلوم دی چه څه خود یو مریض د دوائی دپاره یا دیو قیدی دفدیه ادا کولو دپاره نه یم راغلې، یا الله ﷻ ! ته عادیانو ته هغه ورکړه چه څه دې ماته راکړل . نو د تور رنګ وریځې راغلې او په هغې کښې دیو نه آواز راغلو چه په دې کښې یو خوښ کړه . نو ده د تور رنګ وریځ خوښه کړه . هم په هغه وخت کښې دهغې نه آواز راغلو چه دې بالکل ایره ایره او ذرې ذرې کړئ او چه بنی اسرائیلو کښې هېڅوك هم باقی پاتې نشی . ما اووئیل چه تر کومې ماته علم دې چه د هوا ګانو مخزن نه دومره سورې کښې هوا پرېښودې شوه لکه ځما د ګوتو د حلقې دا سورې . اودې سره ټول هلاك شو. ابو وائل فرمائی چه بالکل صحیح نقل دې . عربو کښې دستور ووچه کله به ئې یو قاصد لیږلو نو ورته به ئې وئیل چه د عادیانو د قاصد پشان رانشې . د اروایت ترمذی،نسائی او ابن ماجه کښې هم دې (1) لکه څنګه چه د سورة اعراف په تفسیر کښې تیر شوی دی .

دورخې ښکاره کیدو په وخت کښې درسول کریم ﷺ حالت اودعا:- مسند احمدکښې حضرت عائشه رضی الله عنها نه مروی دی چه ماحضرت نبی کریم ﷺ هځکله هم داسې په خندانه وو لیدلې چه خندا سره ددوی اوورنی ښکاره شوی وی . دوی به تبسم فرمائیلو. او هرکله چه به وریځ راغله او طوفان به راغلو نو د حضرت نبی کریم ﷺ ځهرې مبارك نه فکر ظاهریدو. نو یو ورځ ما حضرت نبی کریم ﷺ ته اووئیل چه یارسول الله ﷺ ! خلق خو د وریځې او باد کتلو سره خوشحالیږی چه باران به اوشی خو ستاسو ددې نه حالت خلاف وی . نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه اې عائشه رضی الله عنها ! څه ددې خبرې نه ولې مطمئن شم چه هسې نه دې کښې عذاب وی ؟ یو قوم د هوا په وجه هلاك شوې وو ، یو قوم وریځو کتلو سره

(1) احمد: ٤٨٢/٣، ترمذی کتاب التفسیر القرآن ، باب ومن سورة الذاریات : ٣٢٧٣، وهو حسن ابن ماجه: ٢٨١٦، .

ونيلي وو چه دا وريځ ده او په مونږ به باران ووريږي . صحيح بخاري اومسلم هم دا روايت بل سندسره روايت کړې دې (١) مسند احمد کښې دی چه کله به حضرت نبی کريم ﷺ د آسمان په کنارو وريځې اوکتلې نو خپل ټول کارونه به ئې پريښودل او دا دعا به ئې ونيله اگر چه مونځ کښې به وو ﴿اللهم انی اعوذبك من شرمافيه﴾ يعني اې الله ﷻ استا نه ددې تباهئ نه پناه غواړم چه کومه په دې کښې ده.نو که لرې به شوه نود الله ﷻ حمد به ئې ونيل او که اوبه وريدله نو دا دعا به ئې ونيله چه(٢) ﴿اللهم انی اسئلك خيرها وخير ما فيها وخير ما ارسلت به واعوذبك من شرها وشر ما فيها وشر ما ارسلت به﴾

(ترجمه) اې الله ﷻ ! څه ستا نه ددې اودې کښې چه څه دی دهغې او دې سره چه څه راوستی دی دهغې او ددې خير غواړم اوستا نه ددې او دې کښې چه څه دی او چه کوم څيز سره دا ليږلې شوې ده اوددې د بدئی نه پناه غواړم .

اوکله چه به وريځ راغله نو د حضرت نبی کريم ﷺ رنګ مبارك به متغير شو او کله به دننه کيدلواوکله به بهر کيدل ، کله چه به باران راوريدو نو د حضرت نبی کريم ﷺ دا فکر به ختم شو. حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها په دې پوهه شوه اويو ځل ئې د حضرت نبی کريم ﷺ نه ددې سوال اوکړو نو حضرت نبی کريم ﷺ جواب کښې اوفرمائيل چه عائشه رضي الله عنها فکر او ويره ددې خبرې ده چه هسې نه هغه شان وی لکه څنګه چه د عاد قوم وريځ خپل طرفته په راتلو اوليده او د خوشحالئ نه ئې ونيلی وو چه دې وريځې سره به مونږ خړوب شو(٣). سورة اعراف کښې دعاديانو دهلاکت او دحضرت هود عليه السلام پوره واقعه تيره شوې ده په دې وجه ئې مونږ دلته دوباره نه بيانوو. ﴿فلله الحمد والمنة﴾

د طبراني يو مرفوع حديث مبارك کښې دی چه په عاديانو باندې دومره هوا راوستې شوې وه لکه څومره چه د ګوتې حلقه وی.دا هوا مخکښې کلی والو باندې او قصبو والو باندې او بيا ښارونو والو باندې راغله . او ددې راتلو سره دوی اووئيل چه دا وريځ مونږ طرفته راروانه ده دابه ضرور په مونږ باران ورووی . خو په دې کښې ځنګلی خلق وو چه په دې ښاروالو باندې راغورزولې شوی وو. او ټول هلاك شو او د هوا په خزانچيانو د هوا سرکشئ دومره وه چه هغه د دروازې نه بهر راوتله (٤) .

وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيمَآ

| او بيشکه قدرت ورکړې وو مونږ هغوئ ته | په هغه څيزونو کښې

| اومونږ هغوئ ته دومره زوراو طاقت ورکړې وو

إِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا

چی نه دی درکړې مونږ تاسو ته قدرت | په هغې کښې | او ورکړی وو مونږ | هغوئ ته | غوږونه |

کوم چې مو تاسو ته نه دي درکړې | ....اوهغوئ ته مو غوږونه

وَّأَبْصَارًا وَّأَفْـِٔدَةً فَمَآ أَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ أَبْصَارُهُمْ

او سترګې | او زړه | پس پکار رانغلل دهغوئ | غوږونه د هغوئ | او نه سترګې دهغوئ |

او سترګې او زړونه ورکړی وو | خونه ورله غوږونو څۀ فائده ورکړه | اونه سترګو

(١) احمد: ٦٦/٦، صحيح بخاری کتاب التفسير باب (فلما راوه عارضا مستقبل اوديتهم) : ٤٨٢٨، صحيح مسلم: ٨٩٩ .

(٢) احمد: ١٩٠/٦، ابودادرد کتاب الادب باب مايقول اذا هاجت الريح: ٥٠٩٩ وهو صحيح ابن ماجه: ٣٨٩٩.

(٣) صحيح مسلم کتاب صلاة الاستسقاء باب التعوذ عند روية الريح والغيم: ٨٩٩.

(٤) طبراني : ١٢٤١٦، مجمع الزوائد: ١١٣/٧،

وَلَآ أَفْـِٕدَتُهُمْ | مِّنْ شَيْءٍ | إِذْ كَانُوْا | يَجْحَدُوْنَ | بِاٰيٰتِ اللّٰهِ

او نۀ زړونه دهغوئ | هيڅ قدرله | څکه چې وو هغوئ | چې انکار به ئې کولو | دايتونو دالله نه |

اونه زړونو | څکه چې دالله ﷻ دآيتونو په مخالفت کښې په ضد ولاړ وو | او په کوم

وَحَاقَ | بِهِمْ | مَّا كَانُوْا | بِهٖ | يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٢٦﴾

او چاپيره شو | دهغوئ نه | هغه څيز چې وو هغوئ | په هغې پورې | چې توقې به ئې کولې |

(عذاب) پورې چې ئې توقې کولې اهغه ترې نه راتاؤ شو ....

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا | مَا حَوْلَكُمْ | مِّنَ الْقُرٰى | وَصَرَّفْنَا

او بيشکه هلاک کړې دی مونږه | هغه چې چاپيره دی ستاسونه | دکلونه | او بار بار اوليږل مونږه

اومونږ تاسو نه گير چاپيره نور کلی هم هلاک کړی دی | او خپلې نښې مو ورته بيا بيا

الْاٰيٰتِ | لَعَلَّهُمْ | يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٧﴾ | فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ | الَّذِيْنَ

ايتونه | دپاره ددې چې دوئ | واپس راشي | پس ولې امداد اونۀ کړو دهغوئ | هغه هستيانو |

خودلی وې | دپاره ددې چې هغوئ (د نافرمانئ نه) راواپس شي | نوهغه کسانو ورسره ولې مدداونکړو

اتَّخَذُوْا | مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ | قُرْبَانًا | اٰلِهَةً ؕ | بَلْ ضَلُّوْا

چې نيولې وۀ هغوئ | بې دالله نه | ذريعه دنزديکت | نور خدايان | بلکه ورك شو هغوئ |

کوم چې هغوئ الله ﷻ ته دنزديکت دپاره د الله نه سوا معبودان جوړ کړی وو | بلکه هغه

عَنْهُمْ ۚ | وَذٰلِكَ | اِفْكُهُمْ | وَمَا | كَانُوْا

دهغوئ نه | او دا انجام وو | ددروغو دهغوئ | او دهغه دروغژنو عقيدو | چې وو هغوئ |

ددوئ نه ورک شول | اودا عذاب د هغوی د دروغو وو | او دهغه غلطو عقيدو وو کومې چې هغوی

يَفْتَرُوْنَ ﴿٢٨﴾ | وَاِذْ | صَرَفْنَآ اِلَيْكَ | نَفَرًا

چې دخانه به ئې جوړولې | او ياد کړه هغه وخت کله چې | راواوګرزوله مونږه تاته | يوه ډله |

جوړولې .... او هغه وخت ياد کړه چې مونږ ستا طرفته د پيريانو يو ډله

قوله تعالى:- وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَآ اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيْهِ

د قوم عاد واقعه کښې عبرت او نصيحت دې :- ارشاد دې چه مخکښې امتونو ته کوم اسباب او دنياوی مال او اولاد وغيره زمونږ طرفنه ورکړې شوی وو هغه شان خو تاسو ته تر اوسه پورې نه دی درکړې شوی، دهغوئ هم سترګې او زړونه وو، خوچه کله هغوئ زمونږ د آيتونو انکار اوکړو او زمونږ عذابونو پورې ئې خنداګانې کولې نو دهغوئ اسباب هغوئ ته هيڅ فائده ورنکړه .او په هغوئ هغه سزاګانې را غلې چه دوی به ورپورې خنديدل. نو تاسو ته پکار دی چه دهغوئ په شان نه شئ ، هسې نه چه په تاسو هم هغه شان عذاب راشي.او تاسو هم ټول په ټوله تباه شئ.بيا ارشاد دې چه اې اهل مکه تاسو په خپل چاپير چل نظر واچوئی چه څومره قومونه نيست ونابود شو او هغوئ څنګه د خپلو کړو بدل بيا موندو. احقاف چه د يمن سره خواؤ شا کښې دحضرموت علاقه کښې دی په هغوئ نظر واچوئی ددې خائې دعاديانو څه انجام وو. ستاسو او دشام والو ترمينځه چه د ثموديانو څه وو هغه اوګورئی.او داهل يمن

او اهل مدين قوم سبا باندې نظر واچوئی. تاسو اکثر د غزګانو او تجارت د پاره هلته ځئ راځئ. بیا فرمائی چه مونږ خپلې نښې او آیتونه ښه واضح کړی دی چه خلق ددې بدو نه نیکو طرفته راواپس شی . بیا فرمائی چه دې خلقو دالله ﷻ نه سوا دکومو کومو معبودانو عبادت شروع کړې وو نو په هغې کښې دهغوئ خیال دا وو چه ددې په وجه به مونږ دالله ﷻ قرب حاصل کړو . نو آیا زمونږ د عذابونو په وخت کښې چه کله هغوئ د مدد ډېر زیات ضرورت وو ،هغوئ ددوی مدداوکړو څه ؟ بالکل نه ، هغوئ خو ددوی د محتاجئ او مصیبت په وخت کښې ببدرکه شو. ددوی نه اوتښتیدل او دهغوئ هډو پته اونه لګیده . الغرض دهغوئ عبادت کولو ښکاره غلطی وه. محض دروغ وو او افتراء او فضول بهتان وو چه دوی هغوئ معبودان جوړ کړی وو. نو په هغوئ اعتمادکولو کښې او دهغوئ عبادت کولو کښې دوی په دهوکه کښې وو او نقصان ئې بیا موندو. والله اعلم .

وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا

| او یاد کړه هغه وخت کله چی | راواګرزوله مونږه تاته | یوه ډله |

او هغه وخت یاد کړه چې مونږ ستا طرفته دپیریانو یو ډله

مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُوْنَ الْقُرْاٰنَ ۚ فَلَمَّا حَضَرُوْهُ قَالُوْٓا

دپیریانو نه | چی اوریدلو ئې قرآن | پس هر کله چی | هغوئ حاضر شول دغه قرآن ته | نو وې وئیل

راوارولہ | چې قرآن ته ئې غوږونه اونیول | کله چې هغوئ د قرآن اوریدو ته حاضر شوانو دائې اووئیل

اَنْصِتُوْا ۚ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا اِلٰى قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِيْنَ ۝

چپ شئ | پس هر کله چی | پوره شو تلاوت | نو واپس لاړل | قوم خپل ته | په حیثیت دیرونکو |

چې چپ شئ | (واورئ) بیا چې (تلاوت) پوره شو | نو هغوئ خپل قوم ته دویرولو په غرض واپس لاړل

قَالُوْا يٰقَوْمَنَآ اِنَّا سَمِعْنَا كِتٰبًا اُنْزِلَ

اووئیل هغوئ | اے قومه زمونږه | بیشکه واوریدو مونږه | یو کتاب | چی نازل کړې شوی دې |

هغوئ اووئیل چې ائې زمونږ قومه مونږ یو کتاب آوریدلې دې | چې دموسی علیه السلام

مِنْۢ بَعْدِ مُوْسٰى مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

روستو دموسی نه | چی تصدیق کونکې دې | د هغه کتابونو | چی مخکښې دهغه نه دی |

(دتورات) نه پس نازل شوې دې| چې د دې نه وړاندې کتابونو تصدیق کوی

يَهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ وَاِلٰى طَرِيْقٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝ يٰقَوْمَنَآ اَجِيْبُوْا

چې ښودنه کوی | حق ته | او لارې | نیغې ته | اے قومه زمونږه | قبول کړئ دعوت

او دحقو خبرو اود سمې لارې خودنه کوی | ......ائې زمونږ قومه دالله ﷻ طرفته

دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوْا بِهٖ يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ

رابلونکی دالله | او ایمان راوړئ په هغه | اوبه ښنی تاسو ته | ګناهونه ستاسو |

دبلونکی نبی خبره اومنئ | او ایمان پرې راوړئ | الله ﷻ به درته ګناهونه اوبښنی

وَيُجِرْكُم	مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ	وَمَن لَّا يُجِبْ	دَاعِيَ اللَّهِ
او بچ به کړي تاسو	دعذاب دردناك نه	او هغه څوك چې اونه مني	(خبره) دبلونکی دالله
او دردناک عذاب نه مو بچ کړي	او چا چې دالله ﷻ طرفته دبلونکی (پیغمبر) خبره اونه منله		

فَلَيْسَ	بِمُعْجِزٍ	فِي الْأَرْضِ	وَلَيْسَ لَهُ	مِن دُونِهِ
پس نه دي هغه عاجزه کونکي الله لره	په زمکه کښې	او نشته هغه لره	بي دهغه نه	
نو هغه د زمکې په مخ الله ﷻ عاجزه کولې نشي	او هغه دپاره به دالله ﷻ نه سوا څوک بل مددگار			

أَوْلِيَاءُ	أُولَئِكَ	فِي ضَلَالٍ	مُّبِينٍ
دوستان (بل څوك)	دا کسان	په گمراهئ	ښکاره کښې دي
پیدا نشي	هم دغه خلق په ښکاره گمراهئ کښې پراته دي		

تعالیٰ:- وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ

دجناتو حقیقت او دقرآن پاک اوریدل اودا چه حضرت نبی کریمﷺ د جناتو هم نبی دي :-مسند احمد کښې د حضرت زبیر رضي الله عنه نه ددې آیت مبارك د تفسیر باره کښې مروی دی چه دا واقعه د نخله ده.او حضرت نبی کریمﷺ په هغه وخت کښې د ماسختن مونځ کولو. دا ټول جنات د حضرت نبی کریمﷺ نه گیر چاپیره اودریدل (۱)د حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما روایت کښې دی چه دا جنات د نصیبین وو او ددوی شمیر اوۀ وو. په کتاب دلائل النبویة کښې د حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه مروی دی چه نه خو حضرت نبی کریمﷺ د جناتو د آوریدو دپاره قرآن پاك لوستلې وو او نه ئې هغوئ لیدلی وو. حضرت نبی کریمﷺ خو خپلو صحابه کرام رضي الله عنهم سره د عکاظ بازار کښې روان وو. بل طرفته داسې اوشو چه د شیطان اود آسمانی خبرونو تر مینځه بندش راغلو او په ده شغلې وریدلې. شیطانان راغلل او خپل قوم ته ئې ددې خبر ورکړو نو هغوئ اووئیل چه څه نه څه نوې خبره خوشته دې. څئ ورشئ تلاش اوکړئ،نو دوی راووتل . په هغوئ کښې چه کومه ډله عربو طرفته لیږلې شوې وه نو هغه چه کله دلته راورسیده نو په هغه وخت کښې حضرت نبی کریمﷺ عکاظ طرفته تشریف اوړو او نخله کښې ئې صحابه کرامو رضي الله عنهم ته دسحرمونځ ورکولو. دهغوئ په غوږونو کښې چه کله د حضرت نبی کریمﷺ د تلاوت آواز ورغلو نو دوی اودریدل او غوږ ئې کیخودو او غور سره ئې آوریدل،دې نه پس دوی فیصله اوکړه چه هم دا هغه خیز دې چه ددې په وجه تاسو آسمان ته نه شئ تلئ . دې ځائې نه زر خپل قوم ته واپس شو او هغوئ ته ئې اووئیل چه مونږ یو عجیبه قرآن پاك واوریدو چه دنیکئ رهبر دې . مونږ خو په هغه ایمان راوړو او اوس دا ناممکن دی چه دالله ﷻ سره بل څوك شریك جوړ کړو. نو ددې واقعې خبر الله ﷻ خپل نبیﷺ ته په سورة جن کښې ورکړو. داحدیث مبارك په بخاری او مسلم وغیره کښې هم شته دې .(۲) مسند احمد کښې دی حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما فرمائی چه جناتو به د الله ﷻ وحی آوریده . کله چه به یو کلمه ددوی په غوږو شوه نو دې سره به ئې لس نورې یو ځائې کولې . نو دا یو به حق وه او نورې به باطلې وې . اوددې نه مخکښې به په دوی کاڼړې نه وریدل . نو کله چه حضرت نبی کریمﷺ مبعوث شو نو په دوی کاڼړی وریدل شروع شو. دوی چه به کله د خپل ناستې ځائې ته اورسیدل

---

(۱) احمد: ۱/۱۶۷،

(۲) صحیح بخاری کتاب الاذان باب الجهر بالقراة صلاة الصبح : ۷۷۳، صحیح مسلم : ٤٤٩، ترمذی : ۳۳۲۳، احمد: ۱/۲۵۲، دلائل النبوة: ۳/۲۲۶.

نو په دوی شغله کولې شوه او دوی به نشو کیناستې. دوی راغلل او ابلیس ته نې ددې خبر ورکړو نو ابلیس اونیل چه نوې خبره ضرور شته دې. نو هغه خپل لښکر ددې د تحقیقات کولو دپاره څلورو واړو طرفونو ته اولیږلو. هغوئ حضرت نبی کریم ﷺ د نخله د غرونو په مینځ کښې دمونځ په حالت کښې بیا موندو او لاړل ددې خبر ئې ورکړو. نو هغه اوونیل چه هم دا وجه ده چه آسمان محفوظ کړې شوې دې او ستاسو تلل بند کړې شوی دی. دا روایت ترمذی او نسائی کښې هم دې.[1] د حضرت حسن بصری رحمه الله قول هم دادې چه ددې واقعې خبر حضرت نبی کریم ﷺ ته نه وو. کله چه په حضرت نبی کریم ﷺ وحی راغله نو بیا حضرت نبی کریم ﷺ ته معلوم شو. سیرت ابن اسحاق کښې د محمد بن کعب رحمه الله یو اوږد بیان منقول دې چه په هغې د حضرت نبی کریم ﷺ طائف ته تلل او هغوئ ته داسلام دعوت ورکول او دهغوئ انکار وغیره پورا واقعه بیان شوې ده. حضرت حسن بصری رحمه الله ددې دعا هم ذکر کړې دې چه کومه حضرت نبی کریم ﷺ ددې مصیبت په وخت کښې کړې وه. هغه داده چه ﴿**اللهم اليك اشكو ضعف قوتي وقلة حيلتي وهواني على الناس يا ارحم الراحمين انت ارحم الراحمين وانت رب المستضعفين وانت ربي الى من تكلني الى عدو بعيد يتجهمني ام الى صديق قريب ملكته امري ان لم يكن بك غضب علي فلا ابالي غير ان عافيتك اوسع لي اعوذ بنور وجهك الذي اشرقت له الظلمات وصلح عليه امر الدنيا والاخرة ان ينزل بي غضبك او يحل بي سخطك ولك العتبى حتى ترضى ولا حول ولا قوة الا بك**﴾

یعنی انې الله ﷻ ځه د خپلې بې وسئ او کمزورئی او تکلیف شکایت صرف تاته کوم انې ارحم الراحمین ته په اصل کښې د ټولو نه زیات کرم او رحم والا ئې، او هم ته د کمزورو رب ئې، او ځما پالونکئ هم ته ئې، ته ما چاته سپارې، یو لرې دښمن ته چه هغه ما مغلوب کړي یا یو نزدې دوست ته چه هغه ته ځما باره کښې تا اختیار ورکړیدې، که ته ځما نه خفه نه ئې نه ځه ستا نه په دې درد او تکلیف هیڅ ګله مند نه یم. خو که ته ما عافیت سره اوساتې نودا به ځما دپاره ډیره ښه وی. ځه ستا دې ځهرې مبارکې د نور په وجه چه ددې په وجه ټوله دنیا کښې تیاره رڼړا شوې ده، او دین او دنیا د ټولو امورو صلاح په دې کښې ده، ځه ستا نه په دې پناه غواړم چه هسې نو ماباندې ستا عذاب او غصه نازله شی یا ته ځما نه خفه شې. ځما صرف ستا رضامندی او خوشنودی پکار ده. او دنیکئ کولو او د بدئی نه دبچ کیدو طاقت ستا مددسره کیږی.

هم ددې سفر په واپسئ حضرت نبی کریم ﷺ نخله کښې شپه تیره کړه. او په دې شپه حضرت نبی کریم ﷺ د قرآن پاك تلاوت کولو او د نصیبینو جناتو دا واوریدو[2] دا دې خو صحیح خو په دې کښې دا قول تامل طلب دې، خکه چه دجناتو د کلام الله آوریدو واقعه د وحی دشروع د زمانې ده. لکه څنګه چه حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما پورته بیان کړل ا وهغه حدیث مبارك نه ثابتیږی. او د حضرت نبی کریم ﷺ طائف ته تلل د خپل تره ابوطالب د مرګ نه پس دی. اودا دهجرت نه یو یا یو نه زیات د دوؤ کالو واقعه ده. لکه څنګه چه سیرت ابن اسحاق وغیره کښې دی. والله اعلم. ابن ابي شیبه کښې د دې جناتو شمیر نهه دې. او په دوی کښې دیو نوم زوبعه دې. هم دده باره کښې دا آیتونه مبارك نازل شوی دی[3] نو دا روایت او ددې نه مخکښې روایت حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما د روایت اقتضا ده چه دې ځل کوم جنات راغلی وو دهغوئ د موجودګئ حضرت نبی کریم ﷺ ته معلومات نه وو. دوی خو د حضرت نبی کریم ﷺ بې خبرئی کښې د حضرت نبی کریم ﷺ نه قرآن پاك واوریدو او واپس شو. اودې نه پس دهغوئ فوځونو نه پس فوځونه او ډلو نه پس ډلې د حضرت نبی کریم ﷺ

---

[1]) سورة الجن : ٣٣٢٤، وهو صحيح طبراني : ١٢٤٣٢.

[2]) ابن هشام : ٦١/٢، المعجم الكبير: ٥٠/١٣ مجمع الزوائد: ٣٥/٦

[3]) دلائل النبوة للبيهقي: ٢٢٨/٢

خدمت اقدس کښې حاضر شو. لکه څنګه چه ددې ذکر احادیث اواثار په خائې کښې راځي ،انشاء الله.
دجناتو په شپه رسول کریم ﷺ ته ددوئ دراتلو خبر څنګه شوې وو ا و داو وقعه څو ځله واقع شوې وه:- بخاری او مسلم شریف کښې دی چه حضرت عبدالرحمان رحمه الله حضرت مسروق رحمه الله نه تپوس اوکړو چه په کومه شپه جناتو د حضرت نبی کریم ﷺ نه قرآن پاك آوریدلې وو په هغه شپه چا ددې ذکر کړې وو ؟ نو وې فرمائیل چه ما ته ستا پلار حضرت ابن مسعود رضی الله عنه وئیلی دی چه ددې خبر حضرت نبی کریم ﷺ ته یو ونې ورکړې وو[1] نو ممکن دی چه دا په رومبی ځل شوی وی او اثبات لره مونږ په نفی اومنو . او دا هم احتمال دې چه کله هغوئ آوریدل نو حضرت نبی کریم ﷺ ته هیڅ خبر نه وو. تردې چه هغه ونې حضرت نبی کریم ﷺ ددوی د اجتماع خبر ورکړو. والله اعلم . اودا هم کیدیشی چه دا واقعه ددې نه پس والا واقعاتو نه یو واقعه وی . والله اعلم . امام حافظ بیهقی فرمائی چه په رومبی ځل خو نه حضرت نبی کریم ﷺ جناتو کتلی وو اونه ئې دوی دپاره قرآن پاك تلاوت کړې وو. خو البته چه دې نه پس جنات راغلل او حضرت نبی کریم ﷺ هغوئ ته قرآن پاك واورولو او دالله ﷻ طرفته ئې راوبلل.
لکه څنګه چه حضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه مروی دی . ددې روایتونه واورئې . حضرت علقمه رضی الله عنه حضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه تپوس کوی چه آیا تاسو کښې څوك په هغه شپه حضرت نبی کریم ﷺ سره موجود وو ؟ نو دوی جواب ورکړو چه هیڅوك نه وو. حضرت نبی کریم ﷺ ټوله شپه دمونږ نه غیب وو او مونږ پدې خیال کښې ووچه شاید چرته دښمن ورته دهوکه ورکړې ده ، الله دې نه کړې چه حضرت نبی کریم ﷺ سره څه ناخوشګواره واقعه پیښه شوې ده څه ، هغه شپه په مونږ ډیره سخته تیره شوه. د صبح صادق نه لږ مخکښې مونږ اوکتل چه حضرت نبی کریم ﷺ د غار حرا نه واپس تشریف راوړو ، نو مونږ ورته خپل دشپې ټول کیفیت بیان کړو . نو حضرت نبی کریم ﷺ جناتو ته اوفرمائیل چه ماته دجناتو قاصد راغلې وو څه هغه سره لاړم او ورته مې قرآن پاك اووایو. نو مونږ حضرت نبی کریم ﷺ بوتلو او دهغوئ نښې او داور نښې ئې مونږ ته اوخودلې . شعبی رحمه الله وائی چه هغوئ د حضرت نبی کریم نه توښه طلب کړې وه . حضرت عامر وائی چه مکه کښې اودا جن د جزیرې وو. نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هر هغه هډوکې چه په هغې دالله ﷻ دنوم ذکر شوې وی نو هغه به ستاسو لاس کښې دمخکښې نه زیات غوښن راپریوزی.او سوتپه به ستاسو د څناورو خوراك وی. نوائې مسلمانانو ا ددې دواړو څیزونو نه استنجاب اونکړئی،دا ستاسود جناتو رورنړو خوراك دې[2]
بل روایت کښې مروی دی چه په دغه شپه حضرت نبی کریم ﷺ مونږ کله اونه لیدونو مونږ اوویریدو او مونږ په ټولو وادیانواو غارونوکښې تلاش کولو[3] او یو حدیث مبارك کښې دی چه نن شپه ما جناتو ته قرآن پاك آورولو او په جناتو کښې هم په دې شغل کښې مصروف اوم . [4]
ابن جریر کښې دحضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه روایت دې چه حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه تاسو کښې څوك غواړی نو نن شپه دې ماسره جناتو امر کښې تیره کړی . نو څه ورسره اوم . څه حضرت نبی کریم ﷺ خان سره واخستم او کله چه دمکې معظمې پور ته حصې ته اورسیدو نو حضرت نبی کریم ﷺ خپلې پښې مبارکې سره یو خط واچولو ا و ماته ئې اوفرمائیل چه هم دلته اوسه . بیا حضرت نبی کریم ﷺ تشریف یوړو اویو خائې کښې اودریدو او تلات ئې شروع کړو. بیا د حضرت نبی کریم ﷺ نه ګیره چاپیره دومره ډله جمع شوه چه د حضرت نبی کریم ﷺ قرات په مشکل آورریدو. او

---

1) صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب ذکر الجن : ۳۸۵۹، صحیح مسلم: ٤٥٠.
2) صحیح مسلم کتاب الصلاة باب الجهر بالقراة فی الصبح : ٤٥٠. ابوداود : ۸۵، ترمذی : ۳۲۵۸، احمد:٤٧٦/١.
3) صحیح مسلم حواله سابق.
4) مسند ابویعلی : ٥٠٦٢، العظمة: ۱۱۲۱.

بیا ما اوکتل چه څنګه وریخ خوربږی دغه شان هغوئ هم خواره شو او تردې چه ډیر لږ پاتې شو. نوبیا حضرت نبی کریم ﷺ د سحر په وخت کښې فارغ شو او دهغه ځائې نه ډیر لرې لاړل او حاجت نه فارغیدو نه پس مالره راغلل او تپوس ئې اوکړو چه هغه باقی څه شو ؟ نو ما ورته اوونیل چه دا دی نو حضرت نبی کریم ﷺ ورته هډوکی او لید ورکړل . نو بیا حضرت نبی کریم ﷺ مسلمانان په دوؤ څیزونو د استنجا کولو نه منع کړل. ددې روایت یو بل سند کښې چه په کوم ځائې کښې حضرت نبی کریم ﷺ حضرت عبدالله ابن مسعود ؓ کینولې وو نو ورته ئې وئیلی وو چه خبردار ددې ځائې نه اونه خوزې ګنی هلاك به شې. او روایت کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ کله سحر په وخت کښې راغلو نو تپوس ئې ترې اوکړو چه ولې ته اوده شوې وې څه ؟ ما اوونیل چه نه نه ، په الله ﷻ قسم ما څو څو ځل غوښتل چه خلقو ته فریاد اوکړم خو ما واوریدل چه تاسو هغوئ خپل لرګی سره منع کول او ورته مو فرمائیل چه کینئ . حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل که ددې ځائې نه وتلې وې نو ما سره ویره وه چه هغوئ دې ځان سره بوتځی.بیا حضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه ښه تا څه اوکتل . ما اوونیل چه خلق وو هیبتناك او خوفناك او سپینې سپینې جامې ئې اغوستې وې.نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه داد نصیبین جنات وو او هغوئ ځما نه توښه طلب کړې وه. نو ماته هډوکی او لید او غوشیان ورکړل . ما تپوس اوکړو چه یارسول الله ددې نه هغوئ ته څه فائده ؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه کله هډوکئ ددوی لاس ته ورشی نو داسې به شی چه څنګه دا وو اودا دخوراك په وخت کښې وو یعنی غوښې والا به شی او دوی ته به ملاؤ شی . او دوی به لید کښې هم هغه دانې بیا مومی چه کومې په دې کښې وې یعنی کله چه خوړلې شوې وې . نو مونږ کښې دې هیڅوك د بیت الخلاء نه پس هډوکی او لید او سوټې سره استنجاء نه کوی ([1]) ددې روایت بل سند کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه پنځلس جنات به نن شپه ځما د قرآن پاك اوریدو دپاره راځی او هغوئ خپلو کښې د تره ځامن او دترو ځامن دی.په هغې کښې لید او هډوکی سره د کوئلې لفظ هم دې . حضرت ابن مسعود ؓفرمائی چه د ورځې خه هغه ځائې ته لاړم او اومې کتل نو هغه څه د شپیتو اوښانو د ناستې ځائې وو([2]) او یو روایت کښې دی چه کله جنات ډیر زیات شو نو د جناتو سردارانواووئیل چه یارسول الله ﷺ ا څه دوی روستو کوم چه تاسو ته تکلیف نه وی . نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دالله ﷻ نه زیات ځما بچ کولو والا بل نشته دې . دوی ؓفرمائی چه دجناتو والا شپه باندې ځما نه حضرت نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه تاسره اوبه شته دې که نه ؟ ما اووئیل چه یارسول الله ﷺ اوبه خونشته البته یو ډولچه کښې نبیذشته دې . نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ښه کهجورې او پاکې اوبه ([3]) (ابوداؤد ، ترمذی ، ابن ماجه) .

د مسند دې حدیث مبارك کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه څه به دې سره اودس اوکړم. نو حضرت نبی کریم ﷺ اودس اوکړو او وې فرمائیل چه دا دڅکلو یو پاك څیز دې ([4]). مسند احمد کښې دی چه کله حضرت نبی کریم ﷺ واپس راغلل نو ساه ئې تله راتله . نو ما تپوس اوکړو چه یارسول الله ﷺ څه خبره ده ؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ما ته ځما د انتقال خبر راغلې دې ([5]). همدا حدیث لږ زیاتوالی سره دحافظ ابو نعیم ؒکتاب دلائل النبوة کښې دې . په هغې کښې دی چه

---

[1]) الطبری: ۱۳۸/۲۲.

[2]) دلائل النبوة للبیهقی : ۲۳۱/۲.

[3]) ابوداود کتاب الطهارة باب االوضوء بالنبذ : ۸٤، ترمذی : ۸۸، ابن ماجه: ۳۸٤، احمد : ٤٤٩/۱.

[4]) احمد: ۳۹۸/۱، دارقطنی:۷٦/۱.

[5]) احمد: ٤٤٩/۱.

ددې اوریدو نه پس ما اوئیل چه یارسول اللهﷺ ! خپل ځان نه پس څوك خلیفه مقرر کړئی . نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه څوك نو ما اوونیل چه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه لره . نو په دې باندې حضرت نبی کریمﷺ خاموش شو ، تلو تلو کښې پرې بیاهغه حالت راغلو نوماترې بیا هغه سوال اوکړو نو حضرت نبی کریمﷺ بیا هم هغه جواب راکړو. څه وخت تلو نه پس بیا د حضرت نبی کریمﷺ هم هغه حالت شو او بیاهم هغه سوال وجواب اوشو. اودې ځل ما دحضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه نوم واخستو نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه په الله ﷻ قسم ! که خلق دهغوئ اطاعت اوکړی نو ټول به جنت ته داخل شی ([1]).خودا حدیث مبارك بالکل غریب دې . او ډیرممکن دی چه، دا محفوظ نه وی . اوکه ددې صحت تسلیم کړې شی نو دا به منلې شی چه دا واقعه دمدینې منورې ده. هلته به هم حضرت نبی کریمﷺ ته جنات ډلې په ډلې راتلل او ددې ذکر به مونږ انشاء الله نزدې کوؤ. ځکه چه د حضرت نبی کریمﷺ آخری وخت مبارك دمکې مکرمې د فتح نه پس وو. او دالله ﷻ دین کښې انسانان او جنات ډلې په ډلې داخلیدل . او سورة نصر نازل شوې وو . او په دې کښې د حضرت نبی کریمﷺ د انتقال خبر وو. لکه څنګه چه د حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنه قول دې اود امیرالمومنین حضرت عمرفاروق رضی الله عنه په دې موافقت دې . نور احادیث به مونږ ددې حدیث به تفسیر کښې راوړو انشاء الله . والله اعلم .

پورتنې حدیث بل سند سره هم مروی دې . خوددې اسناد هم غریب دی او سیاق هم غریب . حضرت عکرمه رضی الله عنه فرمائی چه دا جنات دجزیره موصل وو. او ددوی تعداد دولس زره وو. حضرت ابن مسعود رضی الله عنه دهغه خط په ځائې کښې ناست وو او دجناتو د کهجورو دونو پشان قدونه کتلو سره ویریدلی وو او تښتیدل خو د حضرت نبی کریمﷺ فرمان ورته یاد شو چه ددې ځائې مه اوزه. هرکله چه ئې حضرت نبی کریمﷺ ته ددې ذکر اوکړو نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل که ته دهغه ځائې نه وتلې وې نو تر قیامته پورې به خمونږ اوستا ملاقات نشو کیدې ([2]). او یو روایت کښې دی چه دجناتو د کوم جماعت ذکر چه په آیت ﴿وَإِذْ صَرَفْنَا﴾ کښې دې دا دنینوی وو. حضرت نبی کریمﷺ فرمائیلی وو چه ماته حکم شوې دې چه دوی ته قرآن پاك واوروم . نو تاسو کښې به ماسره څوك لاړشی ؟ نو په دې ټول خاموش شو. دوباره ئې تپوس اوکړو نو بیا خاموشی شوه . په دریم ځل تپوس کولو نه پس د قبیله بنوهذیل سړې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه تیار شو . حضرت نبی کریمﷺ دې ځان سره کړو او د حجون غر ته لاړل . یو خط ئې واچولو او دوی ئې کینول او پخپله مخکښې لاړل . دامې اوکتل چه دخرو په شان زمکې سره بالکل نزدې الوتلو سره څه ځناور راوزی . څه وخت پس ما ته شور واوریدو. تر دې چه څه په حضرت نبی کریمﷺ ویریدم. دوی اوفرمائیل چخه دهغوئ دیو مقتول قصه وه په هغې کښې دوی مختلف وو. دهغوئ په مینځ کښې صحیح فیصله اوکړې شوه ([3]). دا واقعات صفا دی چه حضرت نبی کریمﷺ په قصد لاړل او هغوئ ته قرآن پاك واورولو اوهغوئ ته ئې د اسلام دعوت ورکړو. او چه دکومومسئلو هغوئ ته په هغه وخت کښې ضرورت وو هغه ئې ورته اوخودلې . خوپه ړومبی ځل چه د حضرت نبی کریمﷺ جناتو قرآن پاك واریدو نو هغه حضرت نبی کریمﷺ ته معلوم نه وو. او نه حضرت نبی کریمﷺ هغوئ ته د آورولو دپاره قرآن پاك لوستې وو لکه څنګه چه حضرت عبدالله ابن عباسﷺ فرمائی . دې نه هغوئ د ډلو شکل کښې راغلل او حضرت نبی کریمﷺ عمداً لاړل او هغوئ ته ئې قرآن پاك واورولو. حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه حضرت نبی کریمﷺ سره نه وو ناست چه په کوم وخت کښې ئې دوی سره ئې خبرې کړې وې . حضرت نبی کریمﷺ هغوئ ته داسلام دعوت ورکړو. البته

---

[1]) طبرانی : ۹۹۷۰..

[2]) داروایت مرسل

[3]) الطبری: ۱۳٦/۲۲:

په څه فاصله کښې لرې ناست وو. حضرت نبی کریمﷺ سره پدې واقعه کښې سوا دحضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه نه هیڅوك نه وو.س او بل تطبیق په هغه روایتونو کښې چه دوی رضی الله عنه حضرت نبی کریمﷺ سره وو او چه کومو کښې دی چه دوی رضی الله عنهحضرت نبی کریمﷺ سره نه وو دا هم کیدې شی چه په رومبی ځل نه وو اوپه دویم ځل وو . والله اعلم . داهم مروی دی چه په نخله کښې کومو جناتو حضرت نبی کریمﷺ سره ملاقات کړې وو هغه دنیوی وو. او مکه مکرمه کښې چه حضرت نبی کریمﷺ سره کومو ملاقات کړې وو هغه د نصیبین وو. او دا چه روایتونوکښې راغلی دی چه مونږ هغه شپه ډیره په سخته تیره کړه نو ددې نه مراد حضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه سوا نور صحابه کرام رضی الله عنهم دی . او هغوئ ته ددې خبرې علم نه وو چه حضرت نبی کریمﷺ جناتو ته قرآن پاك آورولو دپاره تلې دې . خودا د لرې تاویل دې.والله اعلم . بیهقی کښې دی چه د حضرت نبی کریمﷺ حاجت او ا ودس دپاره به حضرت ابوهریره رضی الله عنهخان سره داوبو یو ډولچه ګرزوله . یو ورځې ورپسې دې روستو روستو لاړو. نو حضرت نبی کریمﷺ تپوس اوکړو چه څوك نې ؟ نو وې وئیل چه څه یم ابوهریره. نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه ځما داستنجا دپاره اوبه راوړه خو هډوکی او لید مه راوړه. نو ما خپله جولئ کښې کانړی راوړل او حضرت نبی کریمﷺ سره مې کیخودل . هرکله چه حضرت نبی کریمﷺ فارغ شو او تشریف ئې اوړو نو ما ترې تپوس اوکړو چه یارسول اللهﷺ څه وجه ده ؟ چه تاسو د هډوکی او لید نه منع اوفرمائیله . نو حضرت نبی کریمﷺ جواب کښې اوفرمائیل چه ماته د نصیبین دجناتو وفدراغلې وو هغوئ ځما نه خوراك طلب کړې وو. نو د الله ﷻ نه دعا اوکړه چه هغوئ په کوم لیدل او هډوکی باندې تیر شی نو چه هغه ددې طعام جوړشی .(۱) صحیح بخاری کښې هم ددې نزدې نزدې حدیث دې. (۲) نودا حدیث مبارك او ددې نه مخکښې احادیث مبارکه دلالت کوی چه دجناتو وفد حضرت نبی کریمﷺ ته ددې نه پس هم راغلې وو.

اوس مونږ بیان کوؤ دهغه احادیثو چه کوم دلالت کوی چه جنات حضرت نبی کریمﷺ ته ډیر ځل حاضر شو. د حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنه نه چه ددې نه مخکښې روایت بیان شوې دې ، دهغې نه سوا هم د ددوی رضی الله عنه نه نورو سندونو سره مروی دی . حضرت ابن جریر رحمه الله فرمائی چه د اوؤ جنات وو چه د نعیبین اوسیدونکی وو . او دوی دالله رسولﷺدخپل طرفنه جناتو ته قاصدان جوړ کړی وو او نورو جناتو ته ئې لیږلی وو. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه دا جنات شمیره کښې اوؤ وو او د نصیبین اوسیدونکی وو. د الله رسولﷺ فرمائی چه هغوئ نه درې د اهل حران نه وو او څلور د اهل نصیبین نه وو. دهغوئ نومونه دادی ①حسی ②حسا ③منسی ④ساصر ⑤ناصر ⑥ الادربیان⑦الاحتم . ابو حمزه شمالی رحمه الله فرمائی چه دوی ته بنو شیصبان وائی . دا قبیله د جناتو نورو قبیلو نه شمیر کښې زیات وو . او په هغوئ کښې د نسب لحاظ سره هم شریف وو. او هغوئ عام طور د ابلیس لښکر نه وو. حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه دوی نهه وو او په دوی کښې دیو نوم زوبیعه وو اواصل کښې دنخله نه راغلی وو. دبعضو حضراتو نه مروی دی چه دا پنځلس وو او یوروایت کښې دی چه هغوئ په شپیتو اوښانو راغلی وو او دهغوئ دسردار نوم وردان وو. او وئیلې شوی دی چه درې سوه ووا او دا هم مروی دی چه دولس زره وو. په دې ټولو کښې تطبیق دا کیدیشی چه چونکه وفود زیات راغلی وو نو بعضو کښې شپږ ووا او بعضو کښې نهه او بعضو کښې زیات.او چاکښې کم او چا کښې زیات وو. په دې باندې دلیل د بخاری شریف کښې دا روایت هم دې چه حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه چه دکوم څیز باره کښې به کله کله وئیل چه ځما خیال دې چه دا به داشان وی نوهغه به عام طور هم هغه شان وو. یو

(۱) بیهقی: ۱/۱۰۷.

(۲) صحیح بخاری کتاب المناقب الانصار باب ذکر الجن: ۳۸٦۰.

خل دوی رضی الله عنه ناست وو اوددوی مخکښې یو ښکلې سړی تیر شو نو دوی رضی الله عنه فرمائی چه که څما ګمان غلط نه وی نودا سړی دجاهلیت په زمانه ددې خلقو کاهن (جادوګر) وو ، څې لږ ئې راولئ ؟ هرکله چه هغه راغلو نو دوی رضی الله عنه په هغه خپل دا خیال ظاهر کړو. نوهغه اووئیل چه تر ننه پورې څما نظر نه په مسلمانانودومره ذهانت او فطانت والا سړې نه دې تیرشوې . حضرت عمرفاروق رضی الله عنه ورته اووئیل چه ښه ده اوس څه خپل صحیح خبر اووایه . نوهغه اووئیل چه واورئی . څه دجاهلیت په زمانه کښې ددوی کاهن اوم او ماسره چه کوم یو جن وو اوهغه ټولو نه زیات تعجب والا وو هغه واورئی . یو ځل څه بازار کښې روان اوم په دې کښې هغه راغلو او ډیر په ویره کښې وو او ماته ئې اووئیل چه تا د جناتو تباهي، مایوسی او ددوی د خوریدو نه پس بیا واپس کیدل اوددې فریاد مو کتلې دې ؟ حضرت عمر فاروق رضی الله عنه فرمائی چه دا رښتیا دی یو ځل څه ددوی بتانو سره ملاست اوم،یو سړې راغلو او هغه یو څخې پریښودو نو په دې کښې ناګاهانه یو سخت زوردار آواز راغلو اوداسې آواز ما کله هم نه وو آوریدلې . هغه اووئیل چه ائې جلیح نجات ورکونکې امر راغلې دې یو سړې دې چه فصیح زبان دې اود ﴿ لاالٰه الا الله﴾ منادی دې . ټول خلق خو دویرې دلاسه اوتښتیدل خو څه هلته ناست اوم چه اوګورم چه آخر څه دي ؟ په دې دوباره هم هغه آواز راغلو او هغه هم هغه اووئیل . بیا څو ورځې پس د حضرت نبی کریم ﷺ د نبوت آواز زمونږ غوږونو ته راغلو[1].ددې روایت د ظاهر الفاظو نه دا ظاهریږی چه حضرت عمرفاروق رضی الله عنه پخپله ددې څخې آواز آوریدلې وو اویو ضعیف حدیث کښې صراحت سره وئیلې شوی دی خو باقی نورو روایتونه دا وائی چه هم دې کاهن دخپلو کتو او آوریدو واقعه هم بیان کړې ده . والله اعلم .
امام بیهقی رحمه الله هم دا وئیلی دی اوهم دا ښه معلومیږی . اوددې سړی نوم سواد بن قارب وو چه څوك ددې واقعې پورا تفصیل کتل غواړی نوهغه دې څما کتاب سیرة عمر رحمه الله اوګوری ﴿ولله الحمدوالمنة﴾
امام بیهقی رحمه الله فرمائی چه ممکن دی چه هغه کاهن وی چه د چا دنوم ذکر صحیح حدیث مبارك کښې دی.

د سواد بن قارب د ایمان قبولولو قصه:- یو ځل حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه په منبر نبوی ﷺ باندې خطبه ورکوله نو دوی رضی الله عنه تپوس اوکړو چه سواد بن قارب دلته موجود دې . خودې پورا کال کښې چا آو اونه کړل . راتلونکی کال بیا دوی رضی الله عنه تپوس اوکړو نو حضرت براء رضی الله عنه فرمائی چه سواد بن قارب څوك دې ؟ ددې نه څه مطلب دې ؟ نو دوی رضی الله عنه فرمائی چه دهغه د اسلام قبلولو واقعه ډیره عجیبه ده . لا دا خبرې کیدې چه په دې کښې سواد بن قارب راغلو. حضرت عمر فاروق رضی الله عنه هغه اوفرمائیل چه ائې سوا د د خپل اسلام ابتدائی قصه بیان کړه. نو هغه رضی الله عنه اوفرمائیل چه واورئی . څه هند ته تلې اوم او یو ځل څما جن ملګرې ماته راغلو . او څه په هغه وخت کښې اوده اوم . هغه څه رابیدار کړم او وې وئیل که تا کښې عقل او هوش وی نو واوره او په دې پوهه شه او سوچ پرې اوکړه. قبیله لوئی بن غالب کښې د الله ﷻ رسول مبعوث شوې دې ، څه دجناتو په حس او خپلو بسترو تړلو باندې تعجب کوم . که طلب هدایت والا دې نو زر مکې ته لاړ شه . او پوهه شه چه بهتر او بدترین جن یوشان نه وی . څه زر لاړ شه او بنو هاشم په دې ښکلی ګل ښه نظر واچوه . څه بیا خوبولې شوم او ده څه بیا رابیدار کړم او وې وئیل چه ائې سواد بن قارب الله ﷻ خپل رسول لیږلې دې . ته دهغوئ ﷺ خدمت کښې حاضر شئ او هدایت واخله . په دویمه شپه بیا راغلو او وې وئیل چه ماته تعجب دې په دې خبره چه جنات زر زر روان دی خی . که ته هم د هدایت طالب ئې نو زر مکې مکرمې ته لاړ شه . پوهه شئ چه دهغه دواړه قدمونه دده دمونو په شان نه دی . ته پاسه او زر زر دبنو هاشم د هغه ښکلی سړی خدمت کښې حاضر شه. او خپلې سترګې دهغه دیدار سره روښانه کړه . په دریم ځل بیا راغلو او وې وئیل چه ماته دجناتو په تیاريد

---

[1] صحیح بخاری کتاب الانصار باب اسلام عمر بن الخطاب رضی الله عنه ، : ۳۸۶۶، دلائل النبوة للبیهقی: ۲۴۳/۲.

اوقافلو باندې تعجب دې . هغوئ ټول د هدایت د طلب دپاره مکې مکرمې ته روان دی . په هغې د ښه او خراب برابری نشې کولې . ته هم پاسه اود بنو هاشم هغه مقرر شوی سړی ته ورشه ، مومن جنات د کافرانو په شان نه دی . تر دریو ورځوپورې ددې آوریدو نه پس ځما زړه کښې هم داسلام ولوله راپیدا شوه او د حضرت نبی کریمﷺ محبت او وقعت ځما زړه کښې ځائې جوړ کړو. ما په خپله غوټی باندې کجاوه واچوله اوبغیرد بل ځائې د قیام نه نیغ د حضرت نبی کریمﷺ په خدمت کښې حاضر شوم. حضرت نبی کریمﷺ په هغه وخت کښې دمکې مکرمې ښار کښې وو او خلق ترې ګیر چاپیره وو. ځما کتلو سره حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه سواد بن قارب مرحبا . راځه مونږ ته معلوم دی چه څنګه او څه دپاره او دچا په وینا راغلې ئې ؟ ما اووئیل چه رسول اللهﷺ ! ما څه اشعار وئیلی دی که اجازت وی نوهغه پیش کړم. نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه سواد شوق سره اووایه . نو حضرت سواد رضی الله عنه هغه اشعار اووئیل چه دهغې مضمون دادې . مالره ځما جن ځما داوده کیدو نه پس راغلو اوهغه ماته یو رښتونې خبر واورولو ، اوهغه ماته درې شپې راغلو ، اوهر ځل به ئې ماته دا وئیل چه لوئی بن غالب کښې دالله ﷻ رسول مبعوث شویدې . نو ما هم دسفر تیاری اوکړه زر زر دلته راغلم او اوس ځما ګواهی ده چه دالله ﷻ نه سوا بل معبود نشته دې ، او دوی دالله ﷻ امانت دار رسول دی ، او ددوی نه دشفاعت آسره ټوله نه زیاته ده ، انې بهترین بزرګانو او د پاکو خلقو اولاده اود رسولانو نه بهتر رسوله چه تاسو مونږ آسمانی هر څومره مشکل او د طبیعت نه خلاف حکم رسونی نو دا ممکن نه دی چه مونږ به هغه پرېږدو او تاسو ضرور دقیامت په ورځ ځما سفارشی جوړ شئ ځکه چه هلته ستاسو نه سوا (دبل چا وس نه رسی). دسواد بن قارب سفارشی به بل څوك وی ؟ نوپه دې حضرت نبی کریمﷺ ډیر اوخندل او وې فرمائیل چه سواد تا فلاح بیاموندو . حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ددې واقعې آوریدو نه پس اوفرمائیل چه آیا هغه جن اوس هم تاته راځی ؟ هغه اووئیل چه کله نه ما قرآن پاك لوستې نوهغه نه راځی . اود الله ﷻ ډیر شکر دې چه دهغه بدله کښې ماداقران پاك بیاموندو.

د دلائل النبوة والا روایت:-او اوس چه کوم یو حدیث مونږ د حافظ ابونعیم دکتاب دلائل النبوة نه نقل کوؤ په هغې کښې هم بیان دې چه په مدینه منوره کښې هم د جناتو وفد حضرت نبی کریمﷺ ته راغلې وو. حضرت ت عمرو بن غیلان ثقفی رحمة الله علیه او حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه ته ورغی اودهغوئ نه تپوس کوی چه ماته معلوم شوې دی چه په کومه شپه په حضرت نبی کریمﷺ باندې د جناتو وفد حاضر شوې وو نو په هغه شپه تاسو هم حضرت نبی کریمﷺ سره وې . نو دوی رضی الله عنه جواب کښې اووئیل چه آو دا رښتیا دی.نوما ورته اووئیل چه لږه خوهغه واقعه راته بیان کړئی.نو هغوئ رضی الله عنه اوفرمائیل چه د صفه والا صحابه کرام رضی الله عنهم خلقو ځان سره د خوراك دپار بوتلل او څه هم دلته پاتې شوم. ما سره حضرت نبی کریم رضی الله عنه تیر شو نو وې فرمائیل چه څوك ئې ؟ ما اووئیل ابن مسعود رضی الله عنه . نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه ته چا نه ئې بوتلې . نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه ښه ماسره راځه شاید چه څه ملاؤ شی نو تاته به ئې هم درکړم . څه ورسره شوم . نو حضرت نبی کریمﷺ د ام سلمه حجرې مبارکې ته تشریف یوړو اوځه بهر پاتې شوم . لږ وخت پس دننه نه یو وینځه راغله او وې وئیل چه مونږ خپل کور کښې هیڅ څه اونه موندلو،ته خپل ځائې ته واپس شه. نو څه مسجد ته واپس راغلم او د وړو وړو کاڼړو نه مې یو ډیرې جوړ کړو او په هغې مې سر کیخودو او څملاستم . لږ وخت کښې بیا هغه وینځه راغله او وې وئیل چه حضرت نبی کریمﷺ تاسو یادوی . نو لاړم او دا مې امید ووچه ضرور به د خوراك څه ملاؤ شی . هرکله چه څه اورسیدم نو حضرت نبی کریمﷺ کور نه بهر تشریف راوړو. حضرت نبی کریمﷺ سره لاس مبارك کښې د کهجورو یو ښاخ وو هغه ئې ځما په سینه کیخودو او وې فرمائیل چه څه چرته روان یم نو ته به ماسره لاړ شې ؟ نوما اووئیل چه څه دالله تعالی ته خوښ وی . درې ځل دا

سوال و جواب اوشو. بیا حضرت نبی کریم ﷺ روان شو او څه ورسره هم روان شوم. لږ وخت کښې بقیع
غرقد ته اورسیدو ، بیا نزدې نزدې هم هغه بیان دې چه کوم پورته روایتونو کښې تیر شو. ددې اسناد
غریب دی او ددې اسنادو یو مبهم راوی دې اودهغه نوم نه دې ذکر شوې . دلائل النبوة کښې حافظ
ابونعیم ؒ الفاظ دی چه مدینه منوره کښې مسجد کښې حضرت نبی کریم ﷺ دسحر مونځ ادا کولو
نه پس نې خلقو ته اووئیل چه نن شپه به تاسو کښې ماسره څوك د جناتو وفد سره ملاویدو دپاره تیار
وی؟ خو هڅا جواب ورنکړو . په درې ځل فرمان باندې چا څه او نه وئیل . حضرت نبی کریم ﷺ ماسره
تیرشو او خما لاس ئې اونیولو او دمدینې غرونو نه بهر اووتلو او خوشې میدان ته اورسیدل. نو دې د
نیزو برابر اوږده اوږده سرې اوږدې اوږدې جامې نې اغوستې راتلل شروع شو. نو ددوی په کتلو څه
ویریدم .بیا نوره واقعه د حضرت ابن مسعود ؓ بیان په شان ده . داحدیث هم غریب دې ، والله اعلم.
هم پدې کتاب کښې یو غریب حدیث مبارك کښې دی چه دحضرت عبدالله ؓ ملګری حج ته روان وو.
لار کښې مونږ اوکتل چه یو سپین رنګې مار پروت دې او دده نه د مشکو خوشبو راځی . ابراهیم ؒ
اووئیل چه تاسو ټول ځئ څه دلته ایساریږم . ګورم چه دا مار څه کوی . نو هغوئ لاړل او څه پاتې شوم .
لږ وخت پس هغه مار مړ شو. ما یو سپینه کپړه واخسته او هغې کښې انغښتو د لارې نه مې یو طرفته
ښخ کړو. او دشپې د روټئ په وخت کښې خپلې قافلې ته اورسیدم. په الله ﷻ قسم چه څه ناست اوم چه
په دې کښې څلور ښځې د مغرب طرفنه راغلې نو په هغوئ کښې یو تپوس اوکړو چه عمرو چا دفن
کړې دې ؟ مونږ اووئیل چه څوك عمرو ؟ هغوئ کښې یو اووئیل چه تاسو کښې چا مار دفن کړې دې ؟
ما اووئیل چه آو ما دفن کړې دې . نو هغې اووئیل چه په الله ﷻ قسم دې چه تاسو یو ډیر روژه دار او یو
پوخ مونځګزار دفن کړې دې . او هغه به ستاسو نبی منلو. او هغه ستاسود نبی نه څلور سوه کاله
مخکښې ستاسو دنبی صفت آوریدلې وو. حضرت ابراهیم ؒ فرمائی چه په دې مونږ د الله ﷻ
حمدوثناء اووئیله ا و بیا حج نه چه فارغ شو نو مونږ دحضرت فاروق اعظم ؓ خدمت کښې حاضر
شو او ما هغوئ ته دا ټوله واقعه اووئیله . نو هغوئ اوفرمائیل چه هغه ښځې ریښتیا وئیلی دی . ما د
جناب حضرت نبی کریم ﷺ نه آوریدلی دی چه مابانډې نې ایمان ر اوړې وو خما نه څلور سوه کاله
مخکښې . داحدیث مبارك هم غریب دې . والله اعلم . یو روایت کښې دی چه دفن کووالا حضرت
صفوان بن معطل ؓ وو . وئیلې شی چه دا صاحب چه کوم دې ځائې دفن کړې شو دا دهغه نهو جناتو
نه دې چه حضرت نبی کریم ﷺ نه د قرآن پاك د آوریدوفد سره راغلې وو. ددوی وفات ددې ټولو
آخرکښې اوشو. ابونعیم کښې یو روایت کښې دی چه یو سړې دحضرت عثمان ذوالنورین ؓ خدمت
کښې حاضر شو او وې وئیل چه ائې امیرالمومنین څه یو ځنګل کښې اوم ، ما اوکتل چه دوه ماران
خپلو کښې په جنګ دی . تر دې چه یو بل اووژلو. نو ما دوی پریښودل اوهغه ځائې ته لاړم چه کوم
ځائې کښې جنګ شوې وو. ما اوکتل چه ډیر ماران مړ شوی دی . اودبعضو نه داسلام بوئی رازی .
نوما یویو بوئی کول شروع کړل . تر دې چه یو زړ رنګ والا مار نه ماته د اسلام بوئی راغله . ما هغه
خپل پټکی کښې انغښتو او دفن مې کړو. او څه روان شوم نو ما دې کښې یو آواز واوریدو چه ائې
دالله ﷻ بنده تاته دالله ﷻ دطرفنه هدایت درکړې شو. دا دواړه جنات دمارانو دجناتو د قبیلې بنو
شعیبان او بنو قیس نه وو. دوې دواړو خپلو کښې جنګ اوکړو او ډیر زیات قتل شو چه تا پخپله
اوکتل.په هغوئ کښې یو شهیدوو چه هغه تا دفن هم کړو هغه د رسول الله ﷺ وحی مبارکه آوریدلې وه.
حضرت عثمان ؓ ددې قصې آوریدو نه پس اووئیل چه ائې سړیه که ته ریښتونې ئې نو په دې کښې
شك نشته دې چه تا یو عجیبه واقعه لیدلې ده.اوکه ته دروغژن ئې نو د دورغو بوج هم په تا دې .
اوس ددې آیت مبارك تفسیر واورئی . ارشاد دې چه کله مونږ ستا طرفته دجناتو یو ډله اولیږله چه
کومو قرآن پاك آوریدو. کله چه هغوئ حاضر شو نو تلاوت شروع کیدو والا وو نو هغوئ خپلو کښې یو

بل ته دا اداب اوخودل چه خاموشئ سره واورئ. دهغوئ يو بل ادب هم حديث مبارك كښې راغلې دې.
ترمذی وغيره كښې دی چه يو ځل حضرت نبی كريم ﷺ دصحابه كرامو ﷺ مخكښې د سورة رحمان تلاوت اوفرمائيلو . بيا ئې اوفرمائيل چه څه خبره ده ؟ چه تاسو ټول خاموش يئ. ستاسو نه ډير ښه جواب وركولو والا جنات ثابت شوی دی كله چه هغوئ ځما نه دا آيت مبارك چه ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ واوريدونو هغوئ جواب كښې اووئيل چه ﴿ولا بشيء من الائك اولعمك ربنا نكذب فلك الحمد﴾ [1] بيا فرمائی چه كله فراغت حاصل شو . د ﴿قضى﴾ معنی دې آيتونو مباركو كښې هم ده . ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ او ﴿فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا﴾ او ﴿فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا﴾ بيا فرمائی چه هغوئ خپل قوم ته د زورنې او خبرولو دپاره لاړل . لكه څنگه چه الله ﷻ فرمائی چه ﴿لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ﴾ يعنی چه هغوئ پوهه حاصله كړی . اوكله چه واپس خپل قوم ته اورسی نو هغوئ هم هوښيار كړی . ډير ممكن دی چه هغوئ بچاؤ اختيار كړی .

قوله تعالى:- وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ

ددې آيت مبارك نه معلوم شو چه جنات هم دالله ﷻ خبرې رسونكی او دالله ﷻ نه ويرونكی دی . خو په دوی كښې رسولان نه دی ليږلی شوی. داخبره بغير شك نه ثابت ده چه په جناتو كښې پيغمبران نشته دې . دالله ﷻ فرمان دې چه ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ﴾ يعنی مونږ ستا نه مخكښې چه څومره رسولان ليږلی دی هغه ټول د كلو اوسيدونكی انسانان وو. او هغوئ طرفته به مونږ وحی كوله . او يو آيت مبارك كښې دی چه ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا﴾ (ترجمه) ستا نه مخكښې چه مونږ څومره رسولان ليږلی وو هغه ټولو به خوراك كولو اوبازارونو كښې به گرځيدل .

د حضرت ابراهيم ﷺ باره كښې قرآن پاك كښې دی چه ﴿وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ﴾ مونږ هغه په اولاد كښې نبوت او كتاب كيخودو ، نودوی نه پس چه څومره نبيان راغلل هغه ټول ددوی دخاندان نه او ددوی دنسل نه وو خو سورة انعام كښې آيت مبارك دې چه ﴿يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ﴾ ائې دانسانانو او جناتو ډلو آيا تاسو ستاسو نه رسولان نه دی راغلی ؟

ددې مطلب او ددې نه مراد دا دواړه جنس دی . نو ددې مصداق صرف يوجنس كښې كيديشی . لكه چه فرمان دې چه ﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ﴾ يعنی ددې دواړو سمندرونو نه موتيان او هيرې راوزی. حالانكه دا هم يو نه راوزی .

قوله تعالى:- قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا

اوس بيان كيږی دجناتو دهغوئ دوعظ چه كوم هغوئ خپل قوم ته كړې وو. وې فرمائيل چه مونږ هغه كتاب واوريدو چه كوم دحضرت موسی ﷺ نه پس نازل شوې دې . دحضرت عيسی ﷺ كتاب انجيل ذكر ئې په دې وجه پريښودو چه په اصل كښې هغه ددې پورا كولووالا وو. په هغې كښې زيات تر وعظ او زړه لړه نرمونكی بيانات وو. د حرام او حلال مسائل ډير كم وو. نو اصل څيز هم تورات پاتې شو. نو په دې وجه دې مسلم جناتو دهغې ذكر اوكړو. او كله چه ورقه بن نوفل د حضرت نبی كريم ﷺ زبانی د حضرت جبريل ﷺ د اول ځل واقعه واوريدل نو هم دا خبره ئې پيش كړه او وې وئيل چه واه واه هم دا الله ﷻ رازدار دې چه كوم به حضرت موسی ﷺ ته راتلو. كاش چه څه نوره زمانه پاتې شوې

---

[1] ترمذی كتاب تفسير القران باب ومن سورة الرحمان : ۳۲۹۱، وهو حسن ، حاكم : ۴۷۳/۲.

وي . الخ (١) بيا دقران پاك يو بل صفت بيانوي چه د ددې نه مخکښې ټول کتابونه په ريښتيا ګڼړي . دا اعتقادي مسئلو کښې او حق طرفته رهبري کوي . او عملونوکښې نيغه لار ښائي . قرآن پاك کښې دوه څيزونه دي يا خبر ياطلب نو ددې خبر ريښتيا اوددې طلب عدل والادې.لکه فرمان دې چه ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ يعنې ستادرب کلمه ريښتونې او عدل والا ده.اويو آيت مبارك کښې الله ﷻ فرمائي چه﴿ هُوَ الَّذِيٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ﴾ هغه الله ﷻچه هغه خپل رسول هدايت او حق دين سره ليږلې دې نو هدايت او نفع ورکونکې علم دې.او حق دين نيك عمل دې . همدا د ژوند مقصد د جناتو وو.

قوله تعالى:- دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ

رسول کريم ﷺ انسانانو او جناتو دواړو ته رسول ليږلې شوې دې:- بيا فرمائي چه ائې زمونږه قومه د الله ﷻ د داعي په دعوت لبيك اووائې په دې کښې ددې امر دلالت دې چه حضرت نبي کريم ﷺ جن او انس دواړ فرقو ته ليږلې شوې وو. نو په دې وجه حضرت نبي کريم ﷺ جناتو ته دالله دعوت ورکړو.او دهغوئ مخکښې ئې دقران پاك هغه سورت مبارك اووئيلو چه کومو کښې هغوئ دواړه مخاطب کړې شوي وو. اوددوي په نوم ئې احکام جاري کړل . او وعده او وعيدئې بيان کړو. يعنې سورة رحمان . بيا فرمائي چه داسې کولو سره به ستاسو څه ګناهونه معاف شي . خو دا په هغه صورت کښې کيدېشي چه کله لفظ دمن لره زائد اونه منلې شي . نو د مفسرينو يو قول داهم دې . او د قاعدې مطابق د اثبات په موقع لفظ دمن ډير کم زائد وي . او که زائداومنلې شي نو مطلب به داشي چه الله ﷻ به ستاسو ګناهونه معاف کړي . اوتاسو به دخپل المناك عذاب نه اوساتي . ددې آيت مبارك نه بعضو عالمانو استدلال کړې دې چه ايمانداره جناتو ته به هم جنت نه ملاويږي .خو عذاب نه ورته نجات ملاوْ شي . او هم دابه دهغوئ دنيکو بدله وي . اوکه ددې نه زياته مرتبه هم وې نو دې ملاويدو والا جناتو به په دې مقام دا مومن جن دا ضرور بيانول.حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي چه مومن جنات به جنت نه ځي . ځکه چه دوي د ابليس اولاد نه دي . او ابليس به جنت ته نه ځي . خو حق دادې چه مومن جن په شان د ايماندارو انسانانو دي او دوي به جنت کښې ځائې مومي . لکه څنګه چه دسلفو ديو جماعت مذهب دې.بعضي خلقو پدې آيت مبارك باندې دا استدلال کړې دې چه ﴿ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ ﴾ په دې حورو به ددې نه مخکښې نه ديو انسان لاس لګيدلې وي اونه به د يو انسان .

په دې استدلال کښې نظر دې . ددې نه ډيرزيات بهتر استدلال دالله ﷻ په دې فرمان کښې دې چه ﴿وَلِمَنْ خَافَ﴾ يعنې نوبيا ائې جناتو او انسانانو ستاسو به دخپل پروردګار کوم کوم نعمت په دروغه ګڼړئي ؟دې آيت مبارك کښې الله ﷻ په انسانانواو جناتو احسان فرمائي چه ددوي دنيك کار بدل جنت دې .او ددې آيت مبارك آورريدو سره مسلمان انسانانو نه علاوه زيات شکر مسلمانانو جناتو اداکړو. اوددې آيت آوريدو سره ئې اووئيل چه ائې الله ﷻ مونږ ستا د نعمت نه انکاري نه يو. مونږ ستا ډير ډير شکر ادا کوو. داسې خو نشي کيدې چه ددوي مخکښې په دوي احسان اوکړې شي چه په اصل کښې دوي ته دملاويدو والا نه دې .

د راجح مذهب دليل:- نورهم څمونږ يو دليل واورئي . کله چه کافر جنات جهنم کښې داخل کړې شي او دا مقام عدل دې نو مومن جنات دې ولې جنت ته داخل نه کړې شي ؟ او دا مقام فضل دې بلکه داډير زيات لائق او په طور داولي کيدو قابل دی . او پدې باندې هغه آيتونه هم دليل دي چه په هغې کښې عام طور هغه آيتونه دي چه په هغې کښې عام طور سره ايماندارو ته دجنت زيرې دې . لکه ﴿إِنَّ الَّذِينَ

(١) صحيح بخاري كتاب بدء الوحي باب كيف كان بدء الوحي الى رسول الله ﷺ : ٣ مسلم: ١٦٠.

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ وغيره وغيره . يعنى ايماندارو دپاره مهمان خانه يقينًا جنت فردوس دي .
الحمدلله ماداً مسئله ډير وضاحت سره خپل يو مستقل تصنيف كښې بيان كړې ده .

د جنت بيان او بل دليل:- او د جنت حال واورئې او هغه دا چه كله ايماندار ټول په ټوله جنت ته داخل شي نو په هغې كښې به ډير زيات ځائې پاتې شي . اوبيا به الله ﷻ يو نوې مخلوق پيدا كړي او هغوئ به دې كښې آباد كړي . نو بيا هيڅ وجه نه ده چه نيك عمل كولو والا جنات به جنت ته داخل نشي . اوواورئې دلته دوه خبرې بيان شوې . د ګناهونو نه بخښنه او د عذابون نه نجات . او هركله چه دا دواړه دى نو يقينًا مستلزم دى جنت ته د داخليدو. ځكه چه آخرت كښې يا جنت كښې وى يا جهنم كښې . نو چه كوم سړې د جهنم نه بچ شو نو دهغه جنت ته تګ پكار دې . نور څه نص صريح يا ظاهر ددې خبرې په بيان كښې نه دې وارد شوې چه مومن جنات به د دوزخ نه د بچ كيدو باوجود جنت ته به نه داخليږي . كه څه داسې قسمه دليل وى نو بيشكه مونږ دهغې دمنلو دپاره تيار يو . والله اعلم .

حضرت نوح عليه السلام ته اوګورئې چه خپل قوم ته وائ چه الله ﷻ به ستاسو ګناهونه (ستاسو دايمان قبلولو په وجه) اوبخښي او تاسو ته به يو مقرر وخت پورې مهلت دركړي . نو دلته هم د دخول جنت ذكر نه كيدو په وجه دا نه لازميږي چه دحضرت نوح عليه السلام دقوم مسلمانان به جنت ته نه داخليږي . بلكه بالاتفاق هغه ټول جنتيان دى. نوداشان دلته هم اوګنړئې او ددې مسئلې متعلق څه نور سوالات واورئې . حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله نه مروى دى چه د جنت ته خو به دوى نه رسى البته ددې په غاړو به ګرزى راګرزى. بعضې خلق وائى چه هغوئ به جنت كښې وى خو ددنيا بالكل برعكس. انسانان به دوى نه وينى . اودوى به هم انسانان نه وينى . دبعضو خلقو قول دې چه دوى به جنت كښې خوراك څكاك نه كوى صرف تسبيح او تحميد اوتقديس به ددوى خوراك وى لكه فرښتې ځكه چه دوى هم د هغوئ دجنس نه دى . خودې ټولو اقوالو كښې نظر دې او دا ټول بې دليله دى. بيا مومن واعظ فرمائى چه څوك دالله ﷻ دداعى دعوت قبول نه كړي هغه به په زمكه كښې الله ﷻ ته هرګز عاجزه كولې نه شى وركولې بلكه دالله ﷻ قدرت دوى دپاره هم دې اودوى ئې ګير كړى دى . دهغه ذات دعذابونو نه دوى هيڅوك نشى بچ كولې . دوى په ښكاره دهوكه كښې دى . خيال اوكړئې چه د تبليغ دا طريقه څومره شكلې او څومره مؤثره ده. رغبت ئې هم وركړو او ويره ئې هم وركړه. په دې وجه هغوئ كښې اكثر صحيح شو او فوجونه په فوجونه او قافلې قافلې ډير ډير ځل د الله رسول ﷺ دخدمت كښې حاضر شو اواسلام ئې قبول كړو. لكه څنګه چه مونږ تفصيل سره بيان كړل. په دې مونږ دالله ﷻ شكر ادا كوو ، والله اعلم .

	أَنَّ اللّٰهَ	أَوَلَمْ يَرَوْا
	چې بيشكه الله	آيا نه وينى دوئ
آيا دوئ دې ته نه ګورى چې الله ﷻ		

بِخَلْقِهِنَّ	وَلَمْ يَعْيَ	وَالْأَرْضَ	خَلَقَ السَّمٰوٰتِ	الَّذِىْ
په پيدا كولو ددې	او ستړې نه شو	او زمكه	چې پيدا ئې كړل آسمانونه	هغه ذات دې
آسمانونه او زمكه پيدا كړې ده .... اوددې په پيدا كولو ستړې شوې نه دې				

قَدِيْرٌ ۝٣٣	عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ	بَلٰى إِنَّهٗ	الْمَوْتٰى ط	عَلٰى أَنْ يُّحْيِيَ	بِقٰدِرٍ
قادر دې	په هر څيز باندې	هو بيشكه هغه	مړى	په دې چې ژوندى كړي	هغه قادر دې
هغه په دې قادر دې چې مړى راژوندى كړي ولې نه هغه خو په هرڅه پوره پوره قدرت لرى					

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ ط

او په کومه ورځ | چې وړاندي کړې کیږي | هغه کسان | چې کفر ئې کړې دې | وور ته |

او په کومه ورځ چې کافران (ددوزخ) اور ته ورمخامخ کړې شي ....

أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ ط قَالُوا بَلَى وَرَبِّنَا ط قَالَ

آیا نه دې دا | حق | اوبه وائی | هو حق دې | قسم دې په رب زمونږه | اوبه وائی الله |

(دا به ورته اوئیلی شی چې) دا حقیقت دې که نه او ائی به چې ولې نه زمونږ په رب قسم (چې داحق دې)

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ۝٣٤ فَاصْبِرْ

پس اوڅکئ | عذاب | په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې انکار به مو کولو | پس اے بنی صبر کوه

نو الله ﷻ به ورته اوفرمائی چې دخپل کفر په وجه دا عذاب اوڅکئ | نو (پیغمبره) ته صبره کوه

كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ

لکه څنګه چې | صبر کړې دې | کلکو ارادو والا | درسولانونه | او تلوار مهٔ کوه (په عذاب) |

لکه نورو د اوچت همت خاوندانو چې به صبر کولو | اودد وئ په حق کښې

لَهُمْ ط كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا

دپاره ددوئ | لکه چې دوئ ته به ښکاره شی | په کومه ورځ چې اووینی دوئ | هغه عذاب |

تلوار مه کوه | دوئ چې به کومه ورځ پخپله نامه تاکلې عذاب

يُوعَدُونَ لَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ ط

چې یرولي کیږی تر دوئ | چې وخت تیر نه کړو دوئ په دنیا کښې | مګر یو ساعت | دورځې |

اووینی انو بالکل داسې بهٔ ورته ښکاری لکه چې په دنیا کښې ئې د یو ساعت نه زیات وخت نه دې تیر کړې

بَلَاغٌ ج فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ۝٣٥ ع

رسونه اوشوه | پس نهٔ به هلاکیږی اوس | مګر قوم | فاسقان |

ددې پیغام رسول ستا ذمه واری ده | ....اوس به هم هغه هلاک کولې شی | چې نافرمانه وی

قوله تعالی:- أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ

د زمکې او آسمان پیدائش پیدا کولو والا رب د انسانٔ په پیدا کولو هم قادر دې:- الله ﷻ فرمائی چه آیا دې خلقوچه د مرګ نه پس په ژوند منکر دی او د قیامت په ورځ د بدنونو دوباره پاسیدل ممکن نه ګنړی، دوی اونه کتل چه الله ﷻ ټول آسمانونه او ټولې زمکې پیدا کړې او ددې پیداکولوسره هغه لږ هم ستومانه نشو. بلکه دشه جملې سره دا پیدا شو. څوک وو چه دهغه د حکم خلاف ورزی ئې کړې وې یا ئې مخالفت کړې وې بلکه دالله ﷻ حکم سره ټول راضی او خوشحاله شو اوموجود شو. آیا دومره کامل قدرت والا اوقوت والا مړی نشی ژوندی کولې څه؟ نوبو بل آیت مبارک کښې دی چه ﴿لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ یعنی دانسانانو د پیدائش نه خو ډیر زیات مشکل او ګران او ډیر لوئې پیدائش مونږ ته د آسمانونو اوزمکې پیدائش دې ، خو اکثر خلق نه پوهیږی. هر کله چه هغه لوئې ذات زمکه او آسمان پیدا کړو نودانسان پیدا کول که په هغه په اول ځل وی اوکه دوباره

وی هغه ته څه ګران نه دی؟ په دې وجه ئې دلته اوفرمائيل چه هغه په هر څيز قادر دې.او په هغې کښې د مرګ نه پس دوباره ژوند هم دې او په دې هم هغه صحيح طور سره قادر دې .

قوله تعالى:- وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ

په کافرانو د قيامت ويره :- بيا الله ﷻ کافرو لره ويروی چه د قيامت په ورځ به دوی جهنم کښې اچولو نه مخکښې دجهنم په غاړو اودرولې شی او يو ځل به بيا دوی لاجواب او بې حجت کړې او دوی ته به اووئيلې شی چه اوګورئې که نه زمونږ عذابونه او وعدې ريښتيا شوې که نه يا که اوس هم په کښې ستاسو شك دې او ددې تکذيب کوئې ؟ دا خو جادو نه دې او ستاسو سترګې خو ړندې شوې نه دی اودا چه څه ګورئې دا صحيح دی يا که حقيقت کښې صحيح نه دی؟ اوس به سوا داقرار نه هيڅ جوړ نشی؟ دوی به اووائی چه آؤ دا حق دی چه څه وئيلې شوی وو هغه اوشو . په الله ﷻ قسم مونږ ته اوس هيڅ شك نشته دې الله ﷻ به ورته اوفرمائی چه اوس د دۀ ساعته مخکښې دکفر مزه اوڅکئ.بيا الله ﷻ خپل رسول ته تسلي ورکوی که ستاسو قوم تاسو درغڅن اوګڼړلې:اوستاسو قدر ئې اونه کړو ، او ستاسو مخالفت ئې اوکړو ، اوتاسو ته ئې تکليفونه دررسول نو دا څه نوې خبره نه خو نه ده ؟ مخکښې اولوالعزم پيغمبران يادکړئې چه هغوئ څنګه تکليفونه اومصيبتونه برداشت کړل او د څومره څومره مخالفينو مقابله ئې اوکړه او په هغه ئې صبر اوکړو. ددې رسولانو نومونه دادی.نوح عليه السلام ، حضرت ابراهيم عليه السلام ، حضرت موسى عليه السلام حضرت عيسى عليه السلام او خاتم الانبياء عليه السلام. د نبيانو عليهم السلام نومونه خصوصيت سره په سورة احزاب او سورة شورى کښې ذکر دی . او داهم کيدېشی چه د اولوالعزم رسول نه مراد ټول پيغمبران وی .نو د﴿مِنَ الرُّسُلِ﴾ بيان د جنس دپاره به وی . والله اعلم .

ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت نبی کريم ﷺ روژه اوساتله او بيا همداشان اوږی پاتې شو (يعنی څه نه وو چه روژه ئې پرې ماته کړې وې) بيائې روژه اوساتله او بيا اوږی پاتې شو او بيا ئې روژه اوساتله او وې فرمائيل چه ائې عائشه رضي الله عنها ! د محمد او آل محمد دپاره خو دنيا لائق نه ده ، ائې عائشه رضي الله عنها ! د دنيا تکليفونو او مصيبتونو باندې صبر کولو ا و ددنيا دخواهش څيزونو نه خپل ځان بچ کولو والا حکم اولوالعزم رسول ته کړې شوې دې او همدا تکليف ماته راکړې شو چه کوم هغه عالی همت رسولانو ته ورکړې شوې وو. په الله ﷻ قسم څه به هم د خپل طاقت مددسره په دې صبر کوم . دالله ﷻ د قوت په بهروسه داخبره د خولې نه اوباسم ([1]). بيا ئې اوفرمائيل چه ائې نبی ! ددې خبرې تيزی مه کوه چه دا خلق په عذاب کښې مبتلا کړې شی لکه چه يو آيت مبارك دې چه﴿وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ﴾ (ترجمه) ما دا مالدار په دروغه ګڼړلو والا پرېږدئی او دوی ته څه مهلت ورکړئی .

او فرمان دې چه ﴿فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ﴾ کافرو ته مهلت ورکړه او دوی څه لږ وخت پرېږده . بيا فرمائی چه په کومه ورځ دوی ددې څيزونو مشاهده اوکړی چه دکومو وعدې دوی سره شوې وې نو دوی ته به په هغه ورځ معلوم شی چه دوی دنيا کښې صرف څو ورځې تيرې کړې دی. اويو آيت مبارك کښې دی چه[لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ]يعنی چه په کومه دوی قيامت اووينی نو داسې به معلوم شی چه ګويا دوی دنيا کښې صرف يو سحر يا يو مابنام تير کړې وو﴿لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ﴾ چه په کومه ورځ مونږ دوی لره جمع کړو نو دوی به محسوس کړی ګويا د ورځې يو ساعت په دنيا کښې تير کړې وو.

قوله تعالى:- بَلَاغٌ

ددې دوه معنی دی :- بيا فرمائی چه رسول دی ، ددې دوه معنی کيدېشی . يو دا چه ددنيا پاتې کيدل صرف زمونږ د طرفنه زمونږ د خبرو رسولو دپاره وو . دويم دا چه دا قرآن پاك صرف درسولو دپاره دې.

[1]) شرح السنة : ٤٠٤٦، مختصرا ببعضه

دا ښکاره تبلیغ دی . بیا فرمائي چه سوا دفاسقانو نه نورو لره هلاکت نشته دي . دا دالله ﷻ عدل دي چه کوم په خپله هلاك هم هغوئ لره هلاکوی او عذاب هغه چاته ورکوی چه پخپله د خپله لاس خپل ځان دپاره دعذاب موقعې پیداکړي . اوپخپله د عذاب مستحق شي . والله اعلم .

د سورة قتال (یعنی سورة محمد) تفسیر

ایاتونه			رکوع ګاني
		سورة محمد مدنية وهي خمس وثلاثون اٰية واربع ركوعات	
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
۳۸		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دی	۴

اَلَّذِيۡنَ ـ كَفَرُوۡا ـ وَصَدُّوۡا ـ عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ ـ اَضَلَّ

هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو | او خلق ئې منع کړل | دلارې دالله نه | نو ضائع کړل الله |

کومو کسانو چې کفر کړې دې | او (خلق ئې) دالله ﷻ دلارې نه منع کړې دی | نو الله ﷻ دهغوئ

اَعۡمَالَهُمۡ ۝ ـ وَالَّذِيۡنَ ـ اٰمَنُوۡا ـ وَعَمِلُوا ـ الصّٰلِحٰتِ

عملونه دهغوئ | او هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل | نیک |

عملونه تباه کړل | اوکومو کسانو چې ایمان راوړې دې | اود نیکئ کارونه ئې کړې دی

وَاٰمَنُوۡا ـ بِمَا ـ نُزِّلَ ـ عَلٰى مُحَمَّدٍ ـ وَّهُوَ الۡحَقُّ

او ایمان ئې راوړو | په هغه څیز | چې نازل کړې شوې دې | په محمد ﷺ باندې | او هغه حق دې |

او په هغه کتاب ئې ایمان راوړلو | چې په محمد ﷺ باندې نازل شوې دې | اودوئ د رب طرفنه

مِنۡ رَّبِّهِمۡ‌ۙ ـ كَفَّرَ ـ عَنۡهُمۡ ـ سَيِّاٰتِهِمۡ ـ وَاَصۡلَحَ بَالَهُمۡ ۝

دطرفه درب دهغوئ نه | لرې کړل الله | دهغوئ نه | ګناهونه دهغوئ | او صحیح ئې کړو |

حق دې | نو الله ﷻ به ورته ګناهونه معاف کړي | اود هغوئ حالت به ښه کړي

ذٰلِكَ ـ بِاَنَّ ـ الَّذِيۡنَ ـ كَفَرُوا ـ اتَّبَعُوا

حال دهغوئ | دا کار | په سبب ددې چې بیشکه هغه کسان | چې کفر یې اوکړو | پیروی اوکړه هغوئ

دا ددې وجې | چې کافرانو د باطل مذهب تابعداری اختیار کړې ده |

الۡبَاطِلَ ـ وَاَنَّ الَّذِيۡنَ ـ اٰمَنُوا ـ اتَّبَعُوا ـ الۡحَقَّ

دباطل | او بیشکه هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | پیروی اوکړه هغوئ | دحق |

..........اوکومو کسانو چې ایمان راوړې دې | نو هغوی ته چې د خپل رب د طرفه کوم حق دین

مِنۡ رَّبِّهِمۡ‌ؕ ـ كَذٰلِكَ ـ يَضۡرِبُ اللّٰهُ ـ لِلنَّاسِ ـ اَمۡثَالَهُمۡ ۝

دطرفه درب دهغوئ نه | همدارنګې | بیانوی الله | دپاره دخلقو | حیثیت دهغوئ |

ورکړې شوې دې دهغې تابعداری ئې کړې ده | دغه شان الله ﷻ خلقو ته د هغوئ حالت بیانوی |

قوله تعالى:- أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ۝

دکافرانو نيک اعمال برباد دي :- ارشاد دې چه کومو خلقو پخپله دالله ﷻ دآيتونو نه انکار او کړو او نور ئې هم د الله ﷻ دلارې نه منع کړل. الله ﷻ دهغوئ اعمال ضائع کړل . ددوی نيکئ بې سود بې کاره دی. لکه چه فرمان دې چه مونږ ددوی عملونه مخکښې نه برباد او خراب کړی دی . او چه کومو خلقو دزړه نه ايمان راوړو اودشريعت مطابق ئې اعمال کول دخپل بدن نه يعنی خپل ظاهر اوباطن دواړه ئې دالله ﷻ په حواله کړل اود الله ﷻ وحی ئې هم اومنله چه کوم په موجوده پيغمبر حضرت محمد ﷺباندې نازل شوې دې . او دا فی الواقع د رب د طرفنه دی. او دا سراسر حق او صداقت دې. ددوی بدئی برباد دی . او ددی د حال اصلاح ذمه دار پخپله رحمان دې . ددې نه معلوم شو چه د حضرت نبی کريم ﷺدنبی کيدو نه پس دايمان راوړلو شرط په دوی او په قرآن پاك راوړل هم دی . يوحديث مبارك کښې حکم دې چه د چا په انګشی دحمد کولو جواب ورکړو نوهغه ته پکار دی چه﴿ يهديكم الله ويصلح بالكم ﴾دې[1] اووائی يعنی الله ﷻ دې تاسو ته هدايت اوکړی اوستا حالت دې ښه کړی . بيا فرمائی چه دکفارو د عملونو تباه کول او مومنانو بدئی معاف کول ددوی شان ښه کولو وجه داده چه کفار ناحق اختيار وی او حق پريږدی، اومومنان ناحق پريږدی او دحق پابندی کوی . هم داشان د خلقو دانجام بيان هم کوی او الله ﷻته ښه هر څه معلوم دی .

<table>
<tr><td>فَإِذَا لَقِيتُمُ ‏ الَّذِينَ ‏ كَفَرُوا ‏ فَضَرْبَ</td></tr>
<tr><td>پس هر کله چې مخامخ شئ تاسو په جنګ کښې | دهغه کسانو سره | چې کفر ئې کړې دې | نوبل څه نه) بس وهل دی</td></tr>
<tr><td>کله چې تاسو کافرانو ته د مقابلې دپاره مخامخ شئ | .... نو په څټونو ئې اووهئ</td></tr>
<tr><td>الرِّقَابِ ط ‏ حَتَّىٰ ‏ إِذَا ‏ أَثْخَنتُمُوهُمْ ‏ فَشُدُّوا ‏ الْوَثَاقَ ق</td></tr>
<tr><td>دڅټونو | تر دې پورې | کله چې | ښه اووژنئ تاسو هغوئ | نو سخت محکم کړئ | تړل (قيديان)</td></tr>
<tr><td>...............تردې ښه ئې قتل کړئ | نو (باقی) ښه مضبوط ئې قيد کړئ</td></tr>
<tr><td>فَإِمَّا مَنًّا ‏ بَعْدُ ‏ وَإِمَّا ‏ فِدَاءً ‏ حَتَّىٰ ‏ تَضَعَ الْحَرْبُ ‏ أَوْزَارَهَا ج</td></tr>
<tr><td>پس بيا يا احسان اوکړئ | روستو | او يا | فديه واخلئ | تردې پورې | چې کيږدی جنګ | وسلې خپلې</td></tr>
<tr><td>نوبيا يا خوورسره احسان اوکړئ | ياترې نه عوض واخلئ | تردې چې جنګ (کونکی) خپله وسله کوزه کړی</td></tr>
<tr><td>ذَٰلِكَ ط ‏ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ ‏ لَانتَصَرَ ‏ مِنْهُمْ ‏ وَلَٰكِن</td></tr>
<tr><td>دادې کار ستاسو | او که غوښتلې الله | خامخا به ئې بدل اغستې وو | ددوئ نه | وليکن</td></tr>
<tr><td>دا حکم هم دغسې دې | اوکه د الله ﷻ خوښه وې | نو ددوئ نه به ئې (پخپله) بدله اخستې وو | خو</td></tr>
<tr><td>لِّيَبْلُوَا ‏ بَعْضَكُم ‏ بِبَعْضٍ ط ‏ وَالَّذِينَ ‏ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ</td></tr>
<tr><td>دپاره ددې چې وآزمائی | خينې ستاسو لره | په خينو سره | او هغه کسان | چې اووژلې شی په لار دالله کښې</td></tr>
<tr><td>دا حکم ئې درکړو | چې د يو بل په ذريعه ستاسو امتحان اوکړی | اوکوم کسان چې د الله تعالی په</td></tr>
</table>

[1] صحيح بخاری کتاب الادب باب اذا عطس کيف يشمت: ٦٢٢٤.

فَلَنْ يُّضِلَّ	أَعْمَالَهُمْ ۝	سَيَهْدِيهِمْ	وَيُصْلِحُ

پس هر گز به ضائع نهٔ کړی الله | عملونه دهغوئ | اولار ښانی هغوئ ته | او صحیح کوی به |

لاره کښي شهیدان شی| نو الله د هغوئ عملونه به هیڅکله ضائع نکړی |الله به هغو ته هدایت اوکړی

بَالَهُمْ ۝	وَيُدْخِلُهُمُ	الْجَنَّةَ	عَرَّفَهَا	لَهُمْ ۝

حال د هغوئ | او داخلوی به هغوئ | جنت ته | چی خبر ورکړې دې الله ددغه جنت نه | هغوئ ته |

ا ودهغوئ حالت به درست کړی | اوهغوئ به جنت ته داخل کړی| او ورته به ښه ئې په ګوته کړی

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْۤا	اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ	يَنْصُرْكُمْ

اے هغه کسانو | چی ایمان مو راوړې دې | که تاسو امداد کوئ دالله | هغه به امداد کوی ستاسو |

ائې مومنانو ! که چرې تاسو دالله ﷻ (ددین) مدد اوکړئ | نو هغه به ستاسو مدد اوکړی

وَيُثَبِّتْ	اَقْدَامَكُمْ ۝	وَالَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	فَتَعْسًا لَّهُمْ

او مضبوطوی به | خپې ستاسو | او هغه کسان | چی کفر ئې کړې دې | پس هلاکت دې دهغوئ

اوستاسو قدمونه به مضبوط کړی| اوخوک چې کافران دی | نو هغوئ دپاره بربادی ده

وَاَضَلَّ	اَعْمَالَهُمْ ۝	ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ	كَرِهُوْا	مَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ

او ضائع کړل الله | عملونه دهغوئ | دا ځکه چی هغوئ | خوښ نهٔ کړو| هغه څیز چی نازل کړې دې الله

اوالله ﷻ د هغوئ عملونه برباد کړل|دا په دې وجه چې څه الله ﷻ نازل کړی دی دوی هغه بد ګنړی|

فَاَحْبَطَ	اَعْمَالَهُمْ ۝

نو ضائع کړل الله | عملونه دهغوئ |

نو اللهﷻ دهغوئ عملونه ضائع کړل|

قوله تعالى:- فَاِذَا لَقِيْتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَضَرْبَ الرِّقَابِ

جهاد او د جهاد څه احکام:- دلته ایمان والو ته دجنګ احکام خودلې شی چه مو کافروسره جنګ شی او لاس په لاس جنګ شروع شی نو ددوی څټونه پریکړئی تورو سره او د تنو نه ئې جدا کړئی. بیا چه کله تاسو اوګورئی چه دښمن ماتې اوخوړه او اوتښتیدو نو باقی پاتې شوی ښه مضبوط قیدیان کړئی . او بیا چه کله جنګ ختم شی او جنګ سرته اورسی نو بیا تاسو ته (د دوؤ خبرو) اختیار دې یا قیدیان په طور داحسان بغیر څه اخستلو نه پریږدئی یا ددوی نه دجنګ تاوان وصول کړئی او بیائې پریږدئی . په ظاهره دا معلومیږی چه داآیت مبارك دبدر د جنګ نه پس نازل شویدې . ځکه چه د بدر جنګ کښې زیات تر مخالفینو لره د قید کولو او دقید کولو دکمی له کبله په مسلمانانو عتاب کړې شوې وواو فرمائیلی ئې وو چه﴿مَاكَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗۤ اَسْرٰى﴾یعنی نبی لره لائق نه وو چه ده سره دې قیدیان وی ترکومې چه یو ځل بیا مخالفینوسره جنګ تود نه کړی ، آیا تاسو دنیاوی اسباب غواړې ؟ دالله ﷻ اراده خو دآخرت ده . اوالله ﷻ عزیزاو حکیم دې . که دمخکښې نه دالله ﷻ لیکلې شوی نه وې نو چه څه تاسو اوکړل ددې په وجه به تاسوته عذاب درکولې شی .

قوله تعالى:- فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

دا ايت مبارک منسوخ شوي دې که نه؟:- بعضې عالمانو قول دې چه داختيار منسوخ شويدې اودا آيت مبارك ناسخ دې چه ﴿فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ يعنى كله چه حرمت والا مياشتې تيرې شي نو تاسو چه چرته هم مشركان مومئ نو هغوئ قتل كوئى .خو داكثرو عالمانو دا فرمان دې چه دا منسوخ شوې نه دې . بعضې خو وائي چه امام ته په دوؤ خبرو كښې ديو اختيار دې . يعنى يا خو دې ورسره احسان اوكړى او هغه دې آزاد كړى او يا دې ترې فديه واخلى او هغه دې آزاد كړى.(او دا خلق وائى چه دوينځې اوغلام باره كښې دا آخرى حكم دې . ددې نه پس ددوى ساتل او ددوى نه فائده اوچتول ممنوع دى. خو جمهور ددې خلاف دى او د وينځې او غلام دجواز په حق كښې دى). خو بعضې وائى چه دقتل كولو اختيارهم ورسره شته دې . ددې دليل دادې چه بدر كښې حضرت نبى كريم ﷺ نضر بن حارث او عقبه بن ابومعيط قتل كړى وو. اودا هم دليل دې چه ثمامه بن اثال رضي الله عنه چه كله اسير وو او حضرت نبى كريم ﷺ دهغه نه تپوس كړې وو چه وايه ثمامه څه خيال دې دې ؟ نو هغه اوونيل كه تاسو ما قتل كوئى نو يو وينې والا به قتل كړئى اوكه تاسو په ما احسان كوئى نو په شكرگزار به احسان اوكړئى اوكه مال غواړئى نو تاسو طلب كړئى تاسو ته به ملاؤ شي (١). حضرت امام شافعى رحمه الله د يو څلورمې خبرې هم اختيار ښائى اوهغه داچه د قتل كولو په بدل كښې هغه غلام كول . ددې مسئلې د تفصيل ځائې د فروعى مسائلو كتابونه دى . اومونږ هم داالله ﷻ فضل و كرم سره په كتاب الاحكام كښې ددې دلائل بيان كړى دى .

د جنګې قيديانو سره د سلوک په باره کښې د امام اختيار

مسلک حنفي:- په دې باندې د ټولو عالمانو اتفاق دې چه امام وخت ته اختيار دې كه هغه قيديان قتل كوى او كه د هغوى نه غلامان جوړوى البته دا چې بغير د معاوضې نه ئې پرېږدى نو د احنافو په نيز دا بيخى جائز نه ده او كه په عوض ترې واخى او پرېږى ئې نو داامام ابوحنيفه رحمه الله نه دا منقول دى چه دا هم جائز نه ده البته د سير كبير په يو روايت كښې دى كه د مسلمانانو ضرورت وى نو په دې صورت كښې عوض واخلى او كافران قيديان پرېږدى نو دا جائز ده البته كه د مسلمانان د كافرانو په قيد كښې وى نو د هغوى د ازادئ په بدله كښې كه دوى پرېږدى نو دا زمونږ د احنافو د درې واړه امامانو په نيز جائز دى (معارف القرآن ۲۸۷/۴)-

د (حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ) تفسير او مطلب:- بيا فرمائى چه تر دې چه جنګ خپله وسله كيږدى . يعنى په قول د حضرت مجاهد رحمه الله حضرت عيسى عليه السلام نازل شي (٢) ممكن دى چه د حضرت مجاهد رحمه الله نظر په هغه حديث مبارك باندې وى چه په هغې كښې دى چه خما امت به تر آخرى وخته پورې ظاهر غالب وى او ترڅو چه ددې امت آخرى سړې به هم دجال سره جنګ كوى(٣)مسند احمد اونسائى كښې دى چه حضرت سلمه بن نفيل رضي الله عنه د حضرت نبى كريم ﷺ خدمت مبارك كښې حاضر شو او عرض ئې اوكړو چه ما آسوه پرېښودل اووسله مې كيخوده . اوجنګ نه مې خپله وسله كيخوده . اوما اوونيل چه اوس خو هلته جنګ نشته دې. حضرت نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه اوس خو جنګ راغلو او خما امت كښې به يو ډله داسې وى چه دكومو خلقو زړونه كاږه شي نو دوى به هغوئ سره جنګ كوى . اوالله ﷻ به دوى ته

---

(١) صحيح بخارى كتاب المغازى باب وفدبنى حنيفة وحديث ثمامة بن اثال .: ٤٣٧٢، صحيح مسلم: ١٧٦٣، ابوداود: ٢٦٧٩، احمد: ٤٥٣/٢، ابن حبان : ١٢٣٩.

(٢) الطبرى: ١٥٧/٢٢.

(٣) ابوداود كتاب الجهاد باب فى يوم دوام الجهاد : ٢٤٨٤، وهو صحيح .

روزي ورکوي . اوتردې چه الله ﷻ امر راشي او دوی به هم په دې حالت وي. دمومنانو زمکه دشام زمکه ده. د آسونو ایال تندی کښې تر قیامته پورې خیر اېښودې شوي دي (۱). داحدیث مبارك امام بغوی رحمه الله هم وارد کړې دی . اوحافظ ابویعلی رحمه الله او موصلی رحمه الله هم دا وارد کړې دې . او ددې تائید ددې نه هم کیږي چه کوم خلق دې آیت مبارك ته منسوخ نه وائي نو ګویا چه دا حکم مشروع دې چه تر کومه جنګ باقي وی .دا آیت مبارك ددې آیت مبارك په شان دې ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ﴾دوی سره جهاد کوئی تر کومې چه فتنه باقي وي او تر کومې چه دین الله ﷻ دپاره نه وی .

حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه د جنګ وسله ایخودل نه مراد د شرك باقي نه پاتې کیدل دی . اوبعض نه مروی دی چه مشرکان توبه اوباسی . او دا هم وئیلې شوی دی چه هغوئ خپل کوششونه دالله ﷻ د اطاعت دپاره جوړ نه کړي .

قوله تعالى:- وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ

جهاد کښې حکمت او د مسلمانانو ازمیښت:-بیا فرمائي که الله ﷻ غوښتلې نو تاسو کفار به نې هلاك کړې وې. او دخپل طرفنه به نې په دوی عذاب لیږلې وې. خو هغه پاك ذات غواړې چه تاسو باندې آزمېښت اوکړي نو په دې وجه نې دجهاداحکام جاري کړل . سورة آل عمران کښې او سورة برآت کښې هم دامضمون بیان شوې دې. اوسورة آل عمران کښې دی چه ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ﴾ الخ: یعنی آیا ستا ګمان دې چه بغیر ددې خبر نه چه الله ﷻ ته معلوم شي چه تاسو کښې مجاهد څوك دې اوتاسو کښې صبر کولو والا څوك دې اوتاسو به جنت ته داخل شئ ؟

سورة برآت کښې دی چه ﴿قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ﴾الخ. تاسو دوی سره جهاد اوکړئی الله ﷻ ستاسو په لاس دوی ته سزا ورکوی . او تاسو به په دوی غالب کړي . او دایماندارو سینې به شفاء والا کړي . اودخپلو زړونو ولولې اوښکلو به دوی ته موقع ورکړي او چه د چا توبه قبلول نو قبوله به ئې کړي اوالله ﷻ علیم او حکیم دې . اوداسې اوشو چه په جهاد کښې مومنان هم شهیدان شو نو فرمائي چه دشهیدانو عملونه به خراب نشي . بلکه دوی ته به ډیر زیات ثواب ملاویږي . بعضو ته خوبه ترقیامته پورې ثواب ملاویږي . مسنداحمد کښې دی چه شهید ته شپږ انعامات ملاویږي .

① دده دوینې رومبې څاڅکئ به په زمکه پریوتلو سره دده ټول ګناهونه معاف شي② ده ته دده جنت اوخودلې شي ③ اوډیرو ښکلو او غټو سترګو والا حورو سره دده نکاح اوشي ④ هغه بالکل بې ویرې وی⑤په هغه د قبر عذاب نه وی⑥دې د ایمان کالو سره ښائسته کولې شي (۲).

یو حدیث مبارك کښې دا هم راغلی دی چه دده په سر یو تاج ایخودې شي او په هغه تاج یاقوت پیللې شوی وي. اویه کښې یو یاقوت ددې دنیا نه زیات قیمتی دې. او ده ته دوه اویا حورې ورکړې شي . اودخپل خاندان داویا کسانو دې شفاعت والا جوړ کړې شي. داحدیث مبارك ترمذی اوابن ماجه کښې هم دې(۳) . صحیح مسلم کښې دی چه سوا د قرض نه د شهیدانو ټول ګناهونه معاف کیږي (۴). دشهیدانو فضائل احادیثو کښې نور هم دی . بیا فرمائي چه الله ﷻ به دوی ته د جنت لار اوښائی لکه یو آیت مبارك دې چه ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ﴾یعنی چه کوموخلقو ایمان راوړو اونیك عملونه کوی نوددوی د ایمان په وجه به ددوی رب ددوی رهبری جنت طرفته اوکړي . او هغه

---

(۱) احمد: ۱۰٤/٤، نسائی کتاب الخیل باب الخیل معقود فی نواصیها الخیر الی یوم القیامة: ۳٥۹۱، وسنده صحیح.
(۲) احمد: ۲۰۰/٤، وسنده حسن مجمع الزوائد : ۲۹۳/٥، شعب الایمان : ٤۲٥۲، مسند الشامیین: ۲۰٤.
(۳) ترمذی کتاب فضائل الجهاد باب فی الثواب للشهید: ۱٦٦۳، وهو حسن ابن ماجه: ۲۷۹۹، ۲۷۹۹، احمد: ۱۳۱/٤.
(٤) صحیح مسلم کتاب الامارة باب من قتل فی سبیل الله کفرت خطایاهم الا اللدین: ۱۸۸٦.

دنعمتونو نه ډك دي او دهغې په هرهر ګوټ كښې چينې بهيږي . الله ﷻ به ددوى حال اوددوى كار صحيح كړي . او چه دكومو جنتيانو دوى مخكښې نه پيژندګلو كړې ده اوهغې طرفته ئې ددوى رهبرى كړې ده نو آخر به دوى هغې ته اورسوى . يعنى هرسړې به جنت كښې خپل مكان او خپل ځائې داسې او پيژنى لكه څنګه چه به دوى دنيا كښې پيژندو.دې به دچا نه تپوس نه كوى . داسې به ورته معلوميږى چه ګويا د پيدائش نه هم دې ځائې كښې دې.ابن ابى حاتم كښې دى چه كوم انسان سره دده داعمالو فرښته وه نو هغه به دده مخكښې مخكښې روانه وى. هركله چه دې خپل ځائې ته اورسى نو پخپله به اوپيژنى چه دا ځما ځائې دې . داشان چه دې كله په خپله زمكه كښې (جنت كښې) په سيل شى او هر څه اوګورى نو فرښته به دده نه لاړه شى او دې به خپلو لذتونو كښې مشغول شى . دصحيح بخارى يو مرفوع حديث مبارك كښې دى چه كله مومنان د اور نه خلاص شى نو دوى د جنت او دوزخ مينځ كښې اودرولې شى اودوى چه پخپلو كښې په يو بل كوم ظلمونه كړى وودهغې بدلې به واخلى او چه هركله بالكل پاك شى نو دوى ته به جنت ته د داخليدو اجازت ملاؤشى . په الله ﷻ قسم چه څنګه دنيا كښې هر سړې خپل دنياوى كور پيژنې او د خپل كور لار هم پيژنى نوداشان ددې نه زيات به خپل منزل اوخپله لارې نه دا جنتيان واقف وى([1]) .

قوله تعالى:- وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ

بيافرمائى چه ائې ايمان والوكه تاسو دالله ﷻ مدد كوئى نوهغه به ستاسومدد اوكړى اوستاسو قدمونه به مضبوط كړى لكه يوځائې كښې ارشاد دې چه ﴿وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ﴾يعنى الله ﷻ به ضرور ددوى مدد كوى چه څوك دالله تعالى مددكوى . څكه چه څنګه عمل وى نو هغه شان دهغې جزا هم وى او ستاسو قدمونه به مضبوط كړى . يو حديث مبارك كښې دى چه كوم سړې ديو اختيار والا مخكښې دداسې حاجت مند حامت پيش كړى چه هغه پخپله هغه ځائې ته نشو رسيدلې نو الله ﷻبه دقيامت په ورځ په پل صراط ده قدمونه مضبوط كړى .بيا فرمائى چه دكافرو حال ددى نه بالكل برعكس دې . دوى به قدم په قدم ډغرې خورى . يو حديث مبارك كښې دى چه بې ديناره او بې درهمه او بې كپړو والا سړى ډغرې اوخوړلې اوهلاك شو اوبرباد شو ، اوكه دې بيمار شى نو الله ﷻ دې ده ته شفاء نصيب نه كړى ([2]). داسې خلقو دې نيك عملونه هم بربادشى څكه چه دوى د قرآن وحديث نه خفه دى ، ددې عزت او ددې عظمت ددوى په زړونو كښې نشته دې ، اودې اراده ددوى په زړونو كښې شته دې . نو دوى چه كوم ښه كارونه كړى وو هغه هم الله ﷻبربادكړل .

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا

| ايا نۀ وۀ ګرزويدلى دوئ | په زمكه كښى | چى ليدلې وې دوئ

| ايا دا خلق د زمكې په مخ ګرځيدلى نه دى اچې دا ئې كتلى وې

كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللَّهُ

چى څرنګې وۀ | انجام | دهغه خلقو | چى مخكښى ددوئ نه وۀ | هلاكت راوستو الله

چې ددوئ نه دپخوانو خلقو انجام څه شو ؟ | .... الله ﷻ هغوئ هلاک کړل

[1] صحيح بخارى كتاب الرقاق باب قصاص يوم القيامة : ٦٥٣٥، احمد: ١٣/٣، ابن حبان: ٧٤٣٤.

[2] صحيح بخارى كتاب الجهاد باب الحراسة فى الغزو فى سبيل الله : ٢٨٨٧.

عَلَيْهِمْ وَلِلْكٰفِرِيْنَ اَمْثَالُهَا ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى

په هغوئ باندې | او کافرانو لره دي | انجام په مثال ددې | دا په سبب ددې چې الله | مددګار دې

اودې کافرانو سره هم داشان معامله کيدونکې ده | ....دا ځکه چې الله ﷻ دمومنانو

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاَنَّ الْكٰفِرِيْنَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ﴿۱۱﴾

دهغه کسانو | چې ايمان ئې راوړې دې | او بيشکه کافران چې دی | نشته مددګار | دهغوئ

ملګرې دې | ....اودکافرانو هيڅوک ملګرې نشته

اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

بيشکه الله | به داخل کړي | هغه کسان | چې ايمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوکړل نيک |

بيشکه چې الله ﷻ به د ايمان اود نيک عمل خاوندان داسې باغونو ته ورداخل کړي چې

جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا

هغه جنتونوته | چې بهيږي به | لاندې دهغې نه نهرونه | او هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو |

دهغې لاندې به ولې بهيږي | او کومو کسانو چې کفر اختيار کړې دې |

يَتَمَتَّعُوْنَ وَيَاْكُلُوْنَ كَمَا تَاْكُلُ الْاَنْعَامُ وَالنَّارُ

فائيده حاصلوي هغوئ | او خوراك کوي | لکه څنګه چې | خوراك کوي څناور | او وور |

هغوی دنياوی فائدې اخلي | اوداسې خوراك (ځنباک) کوي | څنګه چې څناور خوری (ځنبي) او (ددوزخ)

مَثْوًى لَّهُمْ ﴿۱۲﴾ وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ هِيَ اَشَدُّ

ځائې داوسيدو دې | دپاره دهغوئ | او څومره ډير | دکلونه دی | چې هغه | زيات سخت وو |

اور د دوی داستوګنې ځائې دې | او داسې ډير کلي وو چې ستاسو ددغې کلي نه په زور کښې

قُوَّةً مِّنْ قَرْيَتِكَ الَّتِيْٓ اَخْرَجَتْكَ اَهْلَكْنٰهُمْ

په لحاظ دقوت سره | د کلي ستا نه | هغه کلي | چې ايستلې ئې ته | هلاك کړل مونږه هغوئ

زيات طاقتور وو دکوم نه چې خلقو ته راويستلې يئ | ....مونږ هغوئ هلاک کړل

فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿۱۳﴾

پس نۀ وو هيڅ مددګار | دپاره دهغوئ |

نو هيڅوک مددګار ئې پيدا نشو |

قوله تعالى:- اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ

الله ﷻ د مؤمنانو مددګار او د کافرانو نه دې:- الله ﷻ فرمائی چه دې خلقو د الله ﷻ سره شريك جوړوی او د الله ﷻ رسول ﷺ په دروغه ګڼړی، آيا پس دوی د زمکې سيل نه دې کړې څه؟ چه معلوم کړی او پخپلو سترګو اوګوری چه ددوی نه مخکښې چه کوم خلق ددوی پشان وو دهغوئ څه حال شو؟ اوهغوئ څنګه هلاك کړې شو؟ اوپه هغوئ کښې صرف اسلام اودين والا خلق نجات کښې شو.

دکافرو دپاره هم داشان عذاب راځی. بيا فرمائی چه دمسلمانانو پخپله الله ﷻ ولی دې او دکافرو ولی نشته دې. په دې وجه د اُحد په ورځ چه کله دمشرکانو سردار ابوسفيان صخر بن حرب فخر سره د حضرت نبی کريم ﷺ او ددوی د دوؤ خلفاء باره کښې سوال اوکړو او هيڅ جواب ورته ملاؤنو وې وئيل

چه داټول هلاک شو . نو حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه ورته جواب ورکړو چه د چا ژوند ستاسو په سترګو
کښې د ازغی په شان غړېږی نو الله ﷻ هغه په خپل فضل او رحمت سره ژوندی ساتلی دی . نو ابو
سفیان اوونیل چه واوره داورځ خود بدلې والا ورځ ده او جنګ خو په مثال د ډولونو دې . کله ښکته
کله پورته . تاسو به خپلو مقتولینو کښې داسې هم اوګورئی چه هغوئ کښې دبعضو پوزې ، غوږونه
وغیره دمرګک نه پس هم پرکړې شوی وو . ما داسې حکم نه وو ورکړې خو بیا هم ما باندې بد اونه
لګیدل . بیا ده درجز څه شعرونه د فخر په طور ونیل شروع کړل ، وې ونیل چه : **(اعلی هبل اعلی هبل)**
نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه تاسو ده ته ولې جواب نه ورکوئی ؟ نو صحابه کرام رضی الله عنهم تپوس
اوکړو چه یارسول الله ﷺ ! څه جواب ورکړو ؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه : **(الله اعلی واجل)**
یعنی هغه ونیل چه د هبل بت نوم مشهور وی . نوددې جواب کښې اوونیلې شو چه دټولو نه زیات
عزت والا او کرم والا الله ﷻ دې . ابوسفیان بیاناوونیل چه : **(لنا العزی ولاعزی لکم)** یعنی زمونږ عزی بت
دې اوستا نه دې. نو ددې جواب کښې د حضرت نبی کریم ﷺ په حکم سره اوونیلې شو چه : **(الله مولانا ولا
مولالکم)** یعنی الله ﷻ خمونږ مولا دې اوستاسو مولا نه دې (١).

قوله تعالی:- إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

د مؤمن او کافر اصل ځائي:- بیا الله ﷻ خبر ورکوی چه ایمان والا به دقیامت په ورځ جنتونو کښې وی او
کفر والو خو په دنیا کښې هسې یو فائده حاصله کړې وه خو ددوی اصل ځائي جهنم دې . په دنیاکښې
ددوی اصل مقصد صرف خوراك څکاك او خیټه مړول دی ، اوهغه دا خلق دی چه څکل او خوراک د
ځناورو په شان کوی ، لکه څنګه چه دا ځناور یو خوا بل خوا خوله ګروی او چه څه ورته ملاوېږی نو
هغې باندې خپله خیټه مړوی نو داشان ددوی حال هم دې چه دوی ته دحرامو او حلالو هیڅ تمیز نشته
دې، ددوی مقصد صرف خیټه مړول دی. یو حدیث مبارك کښې دی چه مومن یو حصې نه خوری او
کافر د اووه حصو نه (٢). د جزاء په ورځ ددوی دکفر په وجه ددوی دپاره سزاګانې دی . بیا د مکې کفارو
ته زورنه ورکوی او هغوئ دخپلو عذابونه ویروی چه تاسو اوګورئی چه کومو کلو والو چه ستاسو نه
زیات طاقتور وو او مونږ هغوئ دهغوئ د کفر په سبب هلاك کړی او تهس نهس موکړل او هغوئ
دخپل نبی علیه السلام تکذیب کولو او زمونږ د احکامو خلاف ورزی به ئې کوله . اوتاسو خو ډیر زیات
کمزوری او کم طاقت والا یئ او ددې رسول ﷺ تکذیب کوئی چه دا خاتم الانبیاء او سیدالمرسیلن دې،
نو ستاسو به څه انجام وی ؟ دا اومنئ چه ددې رحمت والانبی کریم ﷺ په وجه په تاسو دنیاوی عذاب
رانغلو خو دآخرت عذاب نه تاسو نه شئ بچ کیدئی . هرکله چه مکې والو دا الله رسول ﷺ د مکې نه
اوویستلو او حضرت نبی کریم ﷺ په یو غار مبارك کښې پټ شو نو په هغه وخت کښې مکې ته متوجه
شو او وې فرمائیل چه ائې مکې ته په ټولو ښارونو کښې الله تعالی ته خوښه ئې . اوداشان ماته هم ټولو
ښارونو کښې خوښه ئې . که مشرکانو څه ستا نه بیدخله کولم نو څه به هیچرې هم نه وې وتلې (٣).
نو ټولو حدونو نه تیریدو والونه زیات تیریدو والاهغه سړې دې چه دالله ﷻ دحدونو نه تیر شی. یا الله
ﷻ حرم کښې دقاتل نه سوا بل څوك قتل کړی، یا ئې د جاهیلت دتعصب په وجه قتل کړی . نو الله ﷻ
په خپل نبی ﷺ باندې دا آیت مبارك نازل کړو.

(١) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب ما یکره من التنازع والاختلاف فی الحرب : ٣٠٣٩.
(٢) صحیح بخاری کتاب الاطعمة باب المومن یاکل فی معی واحد : ٥٣٩٣، صحیح مسلم: ٢٠٦٠و، ابن ماجة: ٣٢٥٦.
(٣) الطبری : ١٦٥/٢٢.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ

| آیا پس هغه څوك | چې وی | په واضحه دلیل (هدایت) باندې

نو آیا څوک چې دخپل رب د طرفه په ښکاره

مِّن رَّبِّهِ كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوٓءُ عَمَلِهِ

دطرفه درب خپل نه | پشان دهغه چا دې | چې ښائیسته ښکاره کړې شوې دې | هغه لره | بدعمل دهغه

دلیل ولاړ وی | هغوئ دداسې خلقو سره برابر کیدې شی چې خپل بد عملونه ورته ښائسته ښکاری

وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُم ۝ مَّثَلُ ٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِى وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ ۖ

اوپیروی ئې اوکړه | دخواهشاتو خپلو | مثال دجنت هغه | چې وعده ئې شوی ده دمتقیانو سره دادې

اوپه خپلو نفسانی خواهشاتو پسې روان وی | دکوم جنت چې پرهیزګارو سره وعده شوې ده

فِيهَآ أَنْهَٰرٌ مِّن مَّآءٍ غَيْرِ ءَاسِنٍ وَأَنْهَٰرٌ مِّن لَّبَنٍ

چې په هغې کښې په | نهرونه وی | داوبو نه | چې نۀ به وی بد بویه | او نهرونه به وی | دپیو نه |

هغه داسې جنت دې چې د(تازه) اوبو نهرونه په کښې بهیږی | هیڅرې نه سخا کیږی |او دداسې پیو ولې چې

لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُۥ وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ

چې نۀ به وی بدل شوې | خوند دهغې | او نهرونه به وی | دشرابو نه | چې مزیدار به وی |

خوند ئې یو پوتې نه بدلیږی | ....اود څکونکو دپاره دخوندناکو شرابو ولې به وی

لِّلشَّٰرِبِينَ وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ۖ وَلَهُمْ فِيهَا

دپاره دڅکونکو | اونهرونه به وی | دشاتونه | صفا سوتره | اووی به هغوئ لره | په هغې کښې

.........اودداسې شهدو نهرونه چې بالکل صفا به وی | اوهلته به ورته هر قسم میوې

مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ۖ كَمَنْ هُوَ

دهر قسم میوۀ نه | او ښښنه به وی | د طرفه درب دهغوئ نه | پشان دهغه چا دې | چې هغه |

ورکولې شی| اود خپل رب طرفنه به ورته ښښنه وی | نو آیا داسې خلق د هغه چا په شان کیدیشی

خَٰلِدٌ فِى ٱلنَّارِ وَسُقُوا۟ مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ۝

به همیشه وی|اوور کښې | او څکولې کیږی به په هغوئ | اوبۀ ګرمې | پس پریکوی به | کولمې دهغوئ

چې تل به په اور کښې پراته وی|اوویشیدلې اوبه به پرې څکلې شی|چې کولمې به ورله توټې (ښکته)اوغورزوی

قوله تعالى:- أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ

ایا بدعمله او نیک عمله برابر کیدې شی: الله ﷻ فرمائی چه کوم سړې دالله ﷻ دین د یقین درجې تـه رسیدلې وی اوهغه بصیرت حاصل شوې وی ، فطرت صحیحه سره ورته د هدایت علم هم وی ، هغه اوهغه کس چه بدعملئ ریاکارنی ګنړلی،هغه خپل دنفس خواهش پسې وی،دا دواړه برابر نشی کیدې . فرمان دې چه﴿لَا يَسْتَوِىٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ وَأَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۚ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ۝﴾یعنی جنتی او جهنمی نه شی برابر یدې،جنتیان کامیاب او مرادته رسیدونکی دی ،بیا دجنت اوصاف بیانوی چه په دې کښې د اوبو چینې هم دی چه

هیڅکله هم نه اوچیږي ، نه متغیر کیږي ، نه سخا کیږي او نه بدبودار کیږي ، ډیرې پاکې لکه د موتي وي . هیڅ خرابۍ او ناپاکي په کښې نشته دې . حضرت عبدالله ﷺ فرمائي چه جنتي نهرونه دمشکو غرونو نه راوزي.په دې کښې داوبو نه علاوه د پیو نهرونه هم دي چه هېڅکله نه بدلیږي مزه دهغې ډیر سپین ، خواږه، ډیر صفا ، او مزې والا دي . یو مرفوع حدیث مبارك کښې دي چه دا پې د څناور د تی نه دی راوتلی([1])بلکه قدرتي دی او شرابو نهرونه به وي او ددې څکلو سره د څکونکي زړه خوشخالیږي او دماغ ئې کشاده کیږي . اوهغه شراب نه بدبودار دی او نه تریخ او نه بدمنظر بلکه کتلو کښې ډیر ښه او په څکلوکښې ډیر مزیدار دی . او ددې څکلو سره عقل کښې هېڅ فتور نه راځي او نه دې سره دماغ باندې چکر راځي ، اونه بې هوشه کیږي او نه په کښې نشه شته دې او نه دې سره عقل کښې څه فرق راځي.حدیث مبارك کښې دي چه دا شراب په لاس نه دی جوړ شوی([2]) بلکه د قادر مطلق حکم سره تیار شوی دی . ډیر خوش ذائقه او خوش رنګ دی. جنت کښې د شاتو نهرونه هم دي چه ډیر پاك او خوشذائقه او خوش رنګ دی . یو حدیث مبارك کښې دي چه دا شات هم د مچو د خیټو نه دي راوتلي ([3]).

قوله تعالی:- فِيهَآ أَنْهَٰرٌ مِّن مَّآءٍ غَيْرِ ءَاسِنٍ

دا نهرونه کوم ځائې دي؟:- دمسند یو مرفوع حدیث مبارك کښې دي چه په جنت کښې د پیو ، شاتو او شرابو سمندرونه دی او په دې کښې دې چینې جاري دی. دا حدیث مبارك ترمذی کښې هم دې او امام حسن ﷺ دې ته صحیح وئیلی دی . د ابن مردویه یو حدیث مبارك کښې دي چه دا نهرونه دجنت عدن نه راوتلي دی.اوبیا دا یو حوض ته راپریوزي.اودهغه ځائې نه د نورو نهرونو په ذریعه نورو جنتونو ته ځي.یو حدیث مبارك کښې دي چه کله تاسو دالله تعالی نه سوال کوئی نو جنت الفردوس ترې طلب کوئی.هغه ټولو نه بهتر او اعلی جنت دې.هم ددې نه دجنتونو نهرونه جاري کیږي او هم په دې درحمان عرش دې ([4]).

په جنت کښې څه دي؟:- طبرانی کښې دي چه کله لقیط بن عامر وفد کښې راغلې وو نو حضرت نبی کریم ﷺ نه تپوس کړې وو چه په جنت کښې څه دي ؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل چه دصفا شاتو نهرونه اوداسې شراب چه په سر درد نه راولي ، او د نه خرابیدونکو پیو نهرونه دی . او د نه خرابیدو صفا اوبو نهرونه ، او رنګ په رنګ میوه جات او عجیبه عجیبه بې مثاله او بالکل پاکې او صفا ښځې به صالحانو ته ملاویږي . اودوی به خپله هم صالحانې وی . ددنیا دلذتونو په شان به دوی نه هم لذتونه اوچتولې شي . خو هلته به بچي نه پیداکیږي ([5]) حضرت انس ﷺ فرمائی چه داخیال کول چه د جنت نهرونه به هم ددنیا دنهرونو په شان کاږه واږه او خراب وی،نه نه،بلکه په الله قسم هغه به پاکه زمکه یوشان جاري وی . ددې کنارې او غارې د لؤلؤ او موتیانو خیمې دی . ددې ښاوره دخالصو مشکو ده . بیا فرمائي چه ددوی دپاره هلته رنګ په رنګ میوې او ګلونه دی . لکه چه بل ځائې کښې فرمائي چه ﴿يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ ءَامِنِينَ﴾هلته به دوی ډیر امن و امان سره میوې راغواړي . اوهغه به خوری.یو بل آیت مبارك کښې دي چه ﴿فِيهِمَا مِن كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ﴾یعنی دواړوجنتونو کښې د هرهر قسم میوۀ جوړې دی . دې ټولو نعمتونو سره دا څومره لوئې نعمت دې چه ددوی نه رب تعالی خوشحاله

---

[1]) لا اصل له مرفوعا.

[2]) لا اصل له مرفوعا.

[3]) ترمذی کتاب صفة الجنة : باب ماجاء فی صفة انهار الجنة : ٢٥٧١، وهو حسن احمد: ٥/٥.

[4]) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب درجات المجاهدین فی سبیل الله : ٢٧٩٠.

[5]) احمد : ١٣/٤، زوائد عبدالله بن احمد بن حنبل مطولا وسنده حسن المعجم الکبیر: ٤٧٧/١٩، حاکم : ٥٦٠/٤.

دې . او هغه پاك ذات ددوى دپاره خپل مغفرت حلال كړې دې، او ددوى نه راضي شوې دې، او اوس هيڅ فكر نشته دې.د جنتيانو د دهو دهام او نعمتونو نه پس فرمائي چه بل طرفته د جهنميانو دا حالت دې چه هغوئ د جهنم په اور كښې سوزي . او دوى دپاره دهغه نه دخلاصي هيڅ لار نشته دې. او ډيرې تندې په موقع به دوى ته ګرمې ويشدلې اوبه په مشكله ملاويږي. او ددې يو ګوټ څكلو سره به ددوى كولمې پريكړې شي. الله ﷻ دې مونږ ددې نه خپله پناه كښې اوساتي.نوبيا ددوى برابر چرته شوه ؟ چرته جنتيان اوچرته جهنميان ، چرته نعمت او چرته زحمت ، دا دواړه څنګه برابر كيديشي ؟

وَمِنۡهُمۡ مَّنۡ يَّسۡتَمِعُ اِلَيۡكَ ۚ حَتّٰٓى اِذَا خَرَجُوۡا

او ځيني ددوئ نه | هغه څوك دى | چي غوږ ږدى | تاته | تر دې پورې | كله چي | اوزي دوئ |

اوبعضي داسې خلق دى | چي تاته ئې غوږونه نيولى دى | خو چې ستا د مجلس نه

مِنۡ عِنۡدِكَ قَالُوۡا لِلَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡعِلۡمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا

دمجلس ستانه | نو وائي | هغه كسانوته | چي وركړې شوې دې علم | څه اووئيل دهٔ | اوس |

بهر شي | ....نو دپوهانو نه تپوسونه كوي | چې دا اوس ئې څه اووئيل

اُولٰٓئِكَ الَّذِيۡنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوۡبِهِمۡ وَاتَّبَعُوۡۤا

دا هغه خلق دى | چي مهر وهلې دې الله | په زړونو ددوئ باندې | او پيروي ئې كړې ده |

دا هغه كسان دى چي الله ﷻ ورته په زړونو باندې مهرونه لګولى دى | اوپه خپلو

اَهۡوَآءَهُمۡ ۝ وَالَّذِيۡنَ اهۡتَدَوۡا زَادَهُمۡ

دخواهشاتو خپلو | او هغه خلق | چي نيغه لاره ئې موندلې ده | زيات كړل هغوئ لره الله |

خواهشاتوپسې روان دى | اوڅوك چې په نيغه لار روان دى | نو الله ﷻ هغوئ ته

هُدًى وَّاٰتٰهُمۡ تَقۡوٰىهُمۡ ۝ فَهَلۡ يَنۡظُرُوۡنَ

په لحاظ دهدايت سره | اوور ئې كړه هغوئ ته | تقوى دحصې دهغوئ | نو پس انتظار نهٔ كوي دوئ |

نور زيات هدايت كوي | او د پرهيزګارئ (نور نور) توفيق وركوي | .... نو دا خلق بس د

اِلَّا السَّاعَةَ اَنۡ تَاۡتِيَهُمۡ بَغۡتَةً ۚ فَقَدۡ جَآءَ اَشۡرَاطُهَا ۚ

مګر قيامت ته | چي رابه شي دوئ ته | ناساپه | نو بيشكه راغلي | علامې دهغې |

قيامت په انتظار كښې دى | چې ناګهانه پرې راشي | نو دهغې نښې خو ښكاره شوې دى

فَاَنّٰى لَهُمۡ اِذَا جَآءَتۡهُمۡ ذِكۡرٰىهُمۡ ۝

پس چرته به وي موقع | دپاره ددوئ | كله چي | راشي قيامت دوئ ته | دنصيحت قبلولو ددوئ |

او كله چې ورته هغه په خپله مخې ته راشي | نوبيا به د نصيحت قبلول څه فائده وركړي |

فَاعۡلَمۡ اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۡۢبِكَ

پس پوهه شه | شان دادې | چي نشته لائق دعبادت | مګر الله دې | او بښنه غواړه | دپاره دګناه خپلې

نودائې نبي ﷺ ته يقين ساته | چې د الله ﷻ نه سوا بل معبود نشته | اود خپلو خطاګانو په

مُتَقَلَّبَكُمْ	وَاللّٰهُ يَعْلَمُ	وَالْمُؤْمِنٰتِ ط	وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ
ځائي دګرځيدو ستاسو	او الله ته معلوم دي	او مومنانو ښځو	او دپاره دمومنانو سړو
حقله معافي اوغواړه |اود مومنانوسړو او د مومنانوښځو دپاره هم | او الله ﷻ ته ستاسو دتګ راتګ اود استوګنې ځايونه			
وَمَثْوٰىكُمْ ⑲			
او ځائي داستوګنې ستاسو |			
ټول ښه معلوم دي |			

قوله تعالی:- وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ اِلَيْكَ ج

دمنافقانو بيان او هغوئ ته رټنه: دمنافقانو کم ذهني،ناپوهي،بې علمي او بې وقوفي بيانوي چه په مجلس کښې د ناستې نه باوجود اود کلام الرسول آوريدو نه باوجود ددوی په پوهه کښې هيڅ نه راځي.د مجلس په خاتمه اهل علم نه تپوس کوی چه پدې وخت کښې څه اووئيلې شو؟ همدا خبره ده چه د دوی په زړونو باندې مهر لګيدلې دې او دوی خپلو خواهشونو پسې روان دی . دوی په فهم صحيح اوقصد صحيح سره نه دی . بيا الله ﷻ فرمائي چه کوم خلق د هدايت قصد کوی نو الله تعالی هم دوی ته د هدايت توفيق ورکوی . اوپه دې باندې د قائم اوسيدو طاقت هم ورکوی . اودده په هدايت کښې زياتوالې راولی.اوده ته رشدوهدايت الهام ورکوی.بيا فرمائي چه دوی په دې انتظار کښې دی چه قيامت قائم شي او دوی پخپلو سترګو اوګوری چه دقيامت نښې کومې کومې دی او داښکاره شي لکه بل ځائي کښې فرمائي چه ﴿هٰذَا نَذِيْرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْاُوْلٰى﴾اوداهم ارشاد دې چه ﴿ اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ﴾ قيامت نزدې اوسپوږمۍ دوه ټکړې شوه.اود خلقو حساب نزدې شو.بيا هم دوی د غفلت په خوب اوده دی. حضرت نبی کريمﷺ نبی کيدل اودنيا ته راتلل د قيامت په نښو کښې يو نښه ده . ځکه چه حضرت نبی کريمﷺ د نبيانو عليهم السلام خاتم دې .اوالله ﷻ په حضرت نبی کريمﷺ باندې خپل دين کامل کړو. اوخپل حجت ئې په خپل مخلوق پورا کړو.اوحضرت نبی کريمﷺ تر قيامته پورې شرطونه او ددې علامتونه داسې بيان کړل چه دوی عليه السلام نه مخکښې هيڅ يو نبی داسې نه وو بيان کړی . نو پخپله د حضرت نبی کريمﷺ حديث مبارك دې چه ﴿انبی التوبة نبی الملحمة حاشر﴾چه دچا په قدمونو خلق جمع کړې شي او هغه عاقب دهغه نه پس بل نبی نه وی . بخاری کښې حديث مبارك دې چه حضرت نبی کريمﷺ خپله دمينځ ګوته او دې سره نزدې ګوته ا وچته کړه او وې فرمائيل چه ځه او قيامت ددې دواړوګوتو په مثال ليږلې شوی يو[1].الله ﷻ فرمائي چه کافرو دپاره به دقيامت قائميدو نه پس نصيحت او عبرت څه فائده ورکوی؟ لکه دالله ﷻ ارشاد دې چه﴿يَوْمَئِذٍ يَّتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى﴾يعنی او په هغه ورځ به انسان نصيحت حاصل کړی خودده دپاره نصحت څه ځيز دې ؟ يعنی د نن ورځې عبرت بې سود دې . او يو آيت مبارك کښې دی چه ﴿وَّقَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖ ۚ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ﴾په هغه ورځ به اووائی چه مونږ په قران ايمان راوړو حالانکه په داسې لرې ځائې چرته وس رسی؟يعنی په هغه وخت کښې د دوی ايمان بې سود دې .

قوله تعالی:- فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

د توحيد او استغفاربيان:- بيا فرمائي چه اې نبیﷺ ! پوهه شه چه هم الله ﷻ معبود برحق دې او بل څوك نشته دې اودا اصل خبر ورکول دی د خپل وحدانيت . دا خو نه دی چه الله ﷻ ددوی د عمل حکم کوی.

[1] صحيح بخاري كتاب التفسير سورة النازعات : ۴۹۳۶، صحيح مسلم: ۲۹۵۰.

په دې وجه په دې عطف اچولو نه پس فرمائي چه دخپلو ګناهونو اودمومنانو سړواو ښځو دګناهونو استغفار اوکړه([1]) صحيح حديث مبارك کښې دې حضرت نبی کريمﷺ فرمائی چه ﴿اللهم اغفرلی خطيئتی وجهلی واسرافی فی امري وماانت اعلم به منی اللهم اغفرلی هزلی وجدي وخطاءي وعمدي وكل ذالك عندي﴾ يعنی ائې الله ﷻ! ځما په خطاګانو کښې او ځما په جهالت کښې او ځما په کارونو کښې که ځما نه څه زياتې شوې وی نو هغه ټيز چه هغه ته تاته ځما نه زيات معلوم دې هغه اوبخښه، او ائې الله ﷻ! ځما بې قصده ګناهونه او د قصد والا ګناهونه او ځما خطاګانې او ځما قصد اوبخښه. اودا ټول ماسره د. اوصحيح حديث مبارك کښې دی چه دخپل مونځ آخر کښې فرمائی چه ﴿الله اغفرلی ماقدمت وما اخرت وما اسررت وما اعلنت وما اسرفت وما انت اعلم به منی الهی لااله الاانت﴾ يعنی ائې اللهﷻ! ځما نه چه کوم ګناهونه مخکښې شوی دی او چه کوم مې روستو کړی دی، او چه کوم مې په پټه کړی دی، او چه کوم مې په ښکاره کړې دی، او چه کومه زياتې مې کړې ده ، اوهغه ته ځما نه زيات پيژنې نو هغه اوبخښه ، او هم ته ځماالله ﷻ نې او ستا نه سوا بل څوك دعبادت لائق نشته دې([2]).

اوبل صحيح حديث مبارك کښې دی چه دوی فرمائی چه ائې خلقو! تاسو خپل رب طرفته توبه کوی او په تحقيق څه هم خپل رب ته توبه کوم. او هر ورځ د اويا ځلو نه زياته([3]). مسند احمد کښې دی چه حضرت عبدالله بن سرخس رضی الله عنه فرمائی چه څه حضرت نبی کريمﷺ ته راغلم او ما دوی عليه السلام سره خوراك اوکړو اوبيا مې اووئيل چه يارسول اللهﷺ! الله ﷻ دې تاسو اوبخښی نو حضرت نبی کريمﷺ فرمائی چه تا هم. ما اووئيل چه يارسول اللهﷺ څه ستاسو دپاره استغفار کوم نو حضرت نبی کريمﷺ فرمائی چه خپل ځان دپاره هم. بيادوی دا آيت مبارك اولوستو چه دخپلو ګناهونو او مومن سړو او ښځو دپاره دګناهونو معافی غواړئ. بيا ما د حضرت نبی کريمﷺ کس تلې مبارك اوکتلو چه راوتلې شان وو لکه چه زخه وی. دا مسلم او ترمذی هم روايت کړې دې([4]). ابويعلی کښې دی چه حضرت نبی کريمﷺ اوفرمائيل چه د﴿لااله الاالله﴾او ﴿استغفرالله﴾ وئيل لازم کړئی اودا ډير ډيروائی ځکه چه ابليس وائی چه ما خلق په ګناهونو هلاك کړل او څه خلقو په دې دوؤ کلمو هلاك کړم. ما چه کله اوکتل نو دوی مې خواهشونويسې روان اوليدل او دوی وائی چه مونږ په هدايت يو([5]) يو بل اثر کښی دی چه ابليس وائی چه ائې الله ﷻ ځما دې ستا په عزت او ستا په جلال قسم وی چه تر کومې ديو سړی روح د هغه په بدن کښې وی نو څه به هغه لمسوم. نوالله ﷻ فرمائی چه ځما دې هم په خپل جلال او عزت قسم وی چه څه به هغه معاف کوم چه تر کومې هغه ځمونږ نه استغفار کوی([6]) داستغفار فضيلت کښې نور هم ډير احاديث دی.بيا الله ﷻ فرمائی چه ستاسو په ورځ کښې کمې زياتې کول او تصرف کول او ستاسو د شپې په وخت کښې ځائې نيول الله ﷻ ته معلوم دی. لکه چه فرمان دې چه ﴿ وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ﴾ يعنی الله ﷻ هغه ذات دې چه تاسو دشپې په وخت کښې فوت کوی او د ورځې چه څه کوئی هغه ورته معلوم دی.

او يو آيت مبارك کښې داالله ﷻ فرمان دې چه ﴿ وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ﴾ يعنی په زمکه چه څومره تلونکی

---

[1] صحيح بخاری کتاب الدعوات باب قول النبی ﷺ (اللهم اغفرلی ما قدمت.....):٦٣٩٩، صحيح مسلم: ٢٧١٩. ابن حبان : ٩٥٨.

[2] صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين باب الدعاء فی صلاة الليل وقيامه: ٧٧١، ابوداود: ٥٠٩، ترمذی : ٣٤٢٢، احمد: ١٠٢/١.

[3] صحيح بخاری کتاب الدعوات باب استغفار النبی ﷺ فی اليوم والليلة : ٦٣٠٧، صحيح مسلم: ٢٧٠٢ ،

[4] صحيح کتاب الفضائل باب اثبات خاتم النبوة : ٢٣٤٦، ترمذی : ٢٣، احمد: ٨٢/٥.

[5] مسندابويعلی : ١٣٦، السنة لابن ابی عاصم : ٧ ،

[6] احمد : ٧٦/٣، حاكم ٢٦١/٤.

دی دهغه ټولو روزی دالله ﷻ په ذمه ده . او امام ابن جریر رحمه الله هم دا خوښوی . د حضرت ابن عباس رضی الله عنه قول دې چه ددې نه مراد دآخرت ځائې دې . حضرت سدی رحمه الله فرمائی چه په دنیا کښې ستاسو د تګ راتګ اوستاسو دقبرونو ځائې معلوم دې . خو اول قول زيات بهتر دې او زيات ظاهر دې . والله اعلم .

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	لَوْلَا نُزِّلَتْ

اوونیل به هغه کسانو | چې ایمان ئې راوړې دې | ولې نه نازلولې کیږی

اومومنان وائی | چې د جهاد په باره کښې یو نوې سورت ولې نازل نشو؟

سُوْرَةٌ	فَاِذَآ	اُنْزِلَتْ	سُوْرَةٌ مُّحْكَمَةٌ	وَّذُكِرَ	فِيْهَا

یو سورت | پس هر کله چی | نازل کړې شو | یو سورت محکم | او ذکر کړې شو | په هغې کښی

...........خو کله چې داسې سورت نازل شی | چې په هغې کښې د جهاد ذکر وی | نو

الْقِتَالُ	رَاَيْتَ	الَّذِيْنَ	فِيْ قُلُوْبِهِمْ	مَّرَضٌ	يَّنْظُرُوْنَ	اِلَيْكَ

جنګ | نواوليدل تا | هغه کسان | چې په زړونو دهغوئ کښی | مرض وؤ | چې ګوری | تاته

ته هغه خلقو ته ګورې | چې دکومو په زړونو کښې چې دنفاق مرض دې | هغوئ ستا طرفته دهغه چا

نَظَرَ الْمَغْشِيِّ	عَلَيْهِ	مِنَ الْمَوْتِ	فَاَوْلٰى لَهُمْ ﴿٢٠﴾

پشان دکتلو دهغه چاچې بې هوشی راغلی وی | په هغه باندې | دوجې دمرګ نه | پس افسوس په حال دهغوئ باندې

په شان ګوری | په چا چې د مرګ بې هوشی راغلی وی | ....نو هغوئ دپاره هلاکت دې

طَاعَةٌ	وَّقَوْلٌ مَّعْرُوْفٌ	فَاِذَا	عَزَمَ الْاَمْرُ

په ژبې ئې دطاعت اقرار دې | او خبرې ښې ښې | پس هر کله چی | محکمتیا اوکړه کار (دجنګ)

تابعداری کول پکار دی | اوښه خبره کول پکار دی | خو چې د جهاد فیصله اوشوه نو

فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ	لَكَانَ	خَيْرًا	لَّهُمْ ﴿٢١﴾

نو که دوئ رښتینی ثابت شوې وې دالله سره | نو وؤ به دا کار | بهتره | دپاره ددوئ |

که دغه وخت هم دوئ الله ﷻ ته رشتیا وئیلې وې | نو دا به د دوی دپاره ډیره ښه وه

فَهَلْ عَسَيْتُمْ	اِنْ تَوَلَّيْتُمْ	اَنْ تُفْسِدُوْا

نو آیا څه بله توقع کیدې شی ستاسو نه | (بې ددې نه) چې مخ واړوؤ تاسو | نوفساد به کوی |

بیا تاسو نه داهم توقع ده | که چرې تاسو (دجهاد او ایمان نه) مخ واړوئ | نو د زمکې په مخ فساد

فِي الْاَرْضِ	وَتُقَطِّعُوْٓا	اَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾	اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ

په زمکه کښی | او پریکوئ به تاسو | خپلولئ ستاسو | دا هغه خلق دی

خورکړئ | ....اود خپلولئ تعلقات به ختم کړئ | ....دغه خو هغه کسان دی چې

لَعَنَهُمُ اللّٰهُ	فَأَصَمَّهُمْ	وَأَعْمٰى	أَبْصَارَهُمْ ﴿۲۳﴾
چې لعنت اوکړو په دوئ باندې الله	پس کانړه ئې کړل دوئ	او ړندې ئې کړې	سترګې ددوئ

الله ﷻ پرې لعنتونه ورولي دي | نو دوی ئې کانړه کړي دي | او د دوی سترګې ئې ړندې کړې دي

قوله تعالى:- وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ

دجهاد نه مخ اړونکي منافق وي :- الله ﷻ خبر ورکوی چه مومن خودجهاد دحکم خواهش کوی ، بیا چه کله الله ﷻ جهاد فرض کوی اوددې حکم نازلوی نو ددې نه اکثر خلق روستو شی . لکه یو ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ ﴾ یعنی آیا تا نه دی کتلی چه چا ته اوونیلې شو چه تاسو خپل لاسونه ایسار کړئی اومونځ قائم کړئی او زکوة ورکوئ،بیا چه کله په دوی جهاد فرض کړې شو نو دوی کښې یو فریق خلقو نه داسې ویریدو لکه څنګه چه دالله ﷻ نه ویریږی . بلکه ددې نه هم زیات. او وائی چه ائې زمونږ پروردګاره ! تا په مونږ جهاد ولې فرض کړو. تا ولې مونږ ته نزدې مرګ پورې ډهیل رانکړو ؟ نو ته اووایه چه د دنیا متاع ډیره کمه ده او پرهیزګارو دپاره آخرت ډیر بهتر دې . نو تاسو باندې به بالکل ظلم نشی کولې .

نو دلته فرمائی چه ایمان والا خودجهاد د آیتونو دنزول خواهش کوی . خود منافق چه کله دا آیتونه آوری نودخپلې ویرې اونامردئی په وجه تاسو ته داسې غور غورسره ګوری لکه دمرګ والا.بیا مؤمنانو ته په میدان کښې دجنګ کولو رغبت ورکوئی.ددوی حق کښې دا بهتر وو چه دوی آوریدلو سره منلی وې او کله چه موقع راتله نوچه دوی ښه په جوش سره جهاد کولو او دخپل خلوص ثبوت ئې ورکولو. بیا فرمائی چه نزدې ده چه تاسو دجهاد نه منع شئ اوددې نه ځان بچ ساتئ نو تاسو به په مخ د زمکې فساد شروع کړئی . اوصله رحمی به پرېږدئی.یعنی ستاسو چه دجاهلیت په زمانه کښې کوم حالت وو هغه به ستاسو بیا شی.نو فرمائی چه په داسې خلقو باندې دالله ﷻ لعنت او قهر دې. او د رب د طرفنه ګونګیان او رانده دی . په دې کښې په زمکه دفساد کولو نه او عام طور د قطع رحمئ ممانعت دې . بلکه الله ﷻ په زمکه کښې داصلاح کولو او صله رحمئ کولو هدایت کړې دې . اوددې حکم ئې کړې دې . د صله رحمئ معنی ده خپلو رشته دارو سره په کار کښې ، خبرو کښې ښه سلوک کول او احسان کول او ددوی په مالی مشکلاتو کښې دوی سره مددکول . دې باره کښې ډیر صحیح او حسن احادیث مروی دی . صحیح بخاری شریف کښې دی چه کله الله ﷻ خپل مخلوق پیدا کړو نو رحم پاسیدو او رحمان سره په جنګ شو نو دده نه تپوس اوشو چه څه خبره ده ؟ ده اوونیل چه دا مقام دې د ماتیدو او ستا دپناه . نو په دې الله ﷻ اوفرمائیل چه ولې ته ددې نه راضی نه ئې څه ؟ چه ستا یوځائې کونکی څه یو ځائې کړم او ستا ماتونکی څه مات کړم ؟ نو ده اوونیل چه پدې ډیر خوشحاله یم . ددې حدیث بیانولو نه پس راوی حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی که تاسو غواړئی نو دا آیت مبارك اووائې چه ﴿ فَهَلْ عَسَيْتُمْ ﴾ (¹)او بل سندسره دی چه پخپله حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل (²)ابوداؤ،ترمذی،ابن ماجه وغیره کښې دی چه هیڅ یو ګناه دومره غټه او دومره خرابه نه ده چه دهغې سزا په دنیا کښې او بیا په آخرت کښې ډیره زر رسیدلې وی په نسبت دسرکشئ او بغاوت او قطع رحمئ (³) مسنداحمد کښې دی چه کوم سړې غواړی چه دهغه عمر دې زیات وی او دهغه روزی دې فراخه وی نو هغه ته پکار دی

(¹)صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة محمد : ۴۸۳۰، صحیح مسلم: ۲۵۵۴، احمد:۲/۳۳۰، ابن حبان : ۴۴۱.

(²) صحیح بخاری حواله سابق : ۴۸۳۱.

(³) ابوداود کتاب الادب باب فی النهی عن البغی : ۴۹۰۲، وسنده صحیح ترمذی : ۲۵۱۱، ابن ماجة: ۴۲۱۱، احمد: ۵/۳۶.

چه صله رحمی کوی (١)او یو حدیث مبارك کښې دی چه خما نزدې رشته دار ماسره رشته ماتوی راماتوی او څه هغوئ معاف کوم. او هغوئ په ما ظلم کوی او څه ورسره احسان کوم ، اوهغوئ ماسره بدکوی نو څه ددې بدله اخلم ؟ نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه نه داسې مه کوه که چرې ته داسې کوې نو تول په تولله به پریښودنې شئ . نو په صله رحمئ اوسه او یاد ساته چه تر کومې پورې ته په دې باندې قائم نې نو تا سره به هر وخت دالله ﷻ مدد وی(٢)بخاری وغیره کښې دی چه حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه صله رحمی عرش سره لګیدلې ده.حقیقت کښې صله رحمی کولو والا هغه نه دې چه د چا داحسان بدله کښې احسان اوکړی بلکه صحیح معنو کښې رشته جوړولو والا خو هغه دې چه ته هغه سره پرېږدې او هغه تا نه پرېږدی (٣)مسنداحمد کښې دی چه صله رحمی به د قیامت په ورځ ایښودې شی،ددې به پتونان وی د هوسئ د پتونانو په شان،نودابه ډیر په صفا او تیز آواز سره وانی چه هغه به پریکولې شی چه چا دا پریکوله.اوهغه به یوځائې کولې شی چه چادا یوځائې کړې وه(٤)د مسند یو حدیث مبارك کښې دی چه رحم کولو والاباندې الله ﷻ رحم کوی . تاسو په زمکې والو باندې رحم اوکړئی الله ﷻ به تاسو باندې رحم اوکړی . رحم درحمان د طرفنه دې . ددې یو ځائې کولو والا اللهﷻ یو ځائې کوی. او ددې ماتولو والا اللهﷻ ماتوی . داحدیث مبارك ترمذی کښې هم دې . او امام ترمذی دې ته صحیح وانی (٥) حضرت عبدالرحمان بن عوف رضي الله عنه دبیمارئی پوښتنې دپاره خلق لاړل نو دوی اوفرمائیل چه تاسو صله رحمی کړې ده. حضرت نبی کریمﷺ فرمائی چه څه رحمان یم او درحم نوم په خپل نوم ا یښودې دې . ددې یو ځائې کولو والا اللهﷻ یو ځائې کوی او ددې جدا کولو والا الله ﷻ جدا کوی (٦)او یو حدیث مبارك کښې دی چه حضرت نبی کریمﷺ فرمائی چه الله ﷻ فرمائی چه روحونه ملاؤ شوی دی چه کوم په اول ورځ یو ځائې شوی دی نوهغه به دلته هم یو ځائې وی او چه کومو کښې هغه ځائې نفرت وو دلته به هم هغوئ کښې جدائی وی (٧) حضرت نبی کریمﷺ فرمائی چه کله زبانی دعوې زیاتې شی نو عملونه کمیږی . چه زبانی میل جول وی ، دزړه بغض وی،اودښمنی وی ا وررشته داروسره بدسلوکی وی نو په هغه وخت کښې په خلقو لعنت نازلیږی .ا و ددوی غوږونه کاڼه اوسترګې ړندولې شی(٨) دې باره کښې هم ډیر احادیث دی . والله اعلم .

اَفَلَا يَتَدَبَّرُوْنَ	الْقُرْاٰنَ	اَمْ عَلٰى قُلُوْبٍ	اَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾
ایا دا خلق غور نۀ کوی ا	په قران کښې ا	یا په زړونو باندې نې ا	جرندې دهغې دی ا
نوایا دوئ په قران پاک کښې فکر نه کوی ا یا د دوئ په زړونو باندې تالې لګیدلې دی			

اِنَّ الَّذِيْنَ	ارْتَدُّوْا	عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ	مِّنْۢ بَعْدِ مَا	تَبَيَّنَ
بیشکه هغه کسان ا	چې واپس شو ا	په شاګانو خپلو باندې ا	روستو دهغې نه ا	چې ښکاره شو ا
بیشکه هغه خلق چې د هدایت دښکاره کیدو نه پس هم مرتد شوی دی ا				

(١) احمد: ٢٧٩/٥ وسنده صحيح.
(٢) احمد : ١٨١/٥،
(٣) صحيح بخاری كتاب الادب باب ليس الواصل بالمكافی : ٥٩٩١، احمد: ١٦٣/٢.
(٤) احمد : ١٨٩/٢، ابن شيبة: ٥٣٨/٨، حاكم: ١٦٢/٤.
(٥) احمد: ١٦٠/٢، ابوداود كتاب الادب باب الرحمة : ٤٩٤١، وسنده حسن ترمذی : ١٩٢٤.
(٦) احمد: ١٩٤/١، ابوداود كتاب الزكاة باب فی صلة الرحم: ١٦٩٤، وهو صحيح ترمذی: ١٩٠٧.
(٧) صحيح بخاری كتاب احاديث الانبياء باب الارواح جنوده مجندة : ٣٣٣٦، صحيح مسلم: ٢٦٣٨، طبرانی:
(٨) طبرانی : ٦١٧٠ ،

لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ ۭ وَاَمْلٰى لَهُمْ ۝

هغوئ ته | هدايت | شيطان | آسان كړو (داكار) | هغوئ ته | او د دروغو اميد ئې وركړو | هغوئ ته

شيطان دهغوی په نظر کښې د هغوی (عملونه) ښائسته کړي دي او دوئ ته ئې اوږده اميدونه ورکړي دي

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ كَرِهُوْا مَا

دا كار | په سبب ددې چې بيشكه هغوئ | اووئيل | هغه كسانو ته | چې خوښ ئې نۀ وؤ | هغه دين |

دا په دې وجه چې دوئ هغه خلقو ته کوم چې دالله ﷻ دنازل کړی کتاب نه بيزاره دی

نَزَّلَ اللّٰهُ سَنُطِيْعُكُمْ فِيْ بَعْضِ الْاَمْرِ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ

چې نازل كړي دي الله | چې مونږه به منو ستاسو | په ځينو معاملاتو كښې | او الله | پوهيږي |

دا اووئيل | ....چې مونږ به ستاسو بعضې خبرې اومنو | او الله ﷻ د دوئ په پټو

اِسْرَارَهُمْ ۝ فَكَيْفَ اِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ

په پټو خبرو ددوئ | پس څه حال به وی | كله چې روح اخلی ددوئ نه | فرښتې | نو وهی به هغوئ

خبرو ښه پوهه دې | نو هغه وخت به ددوئ څه حال وی | چې فرښتې به ترې روحونه اخلی

وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ ۝ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اتَّبَعُوْا مَآ

مخونه ددوئ | او شاګانې ددوئ | دا كار په سبب ددې چې دوئ | پيروی اوكړه | دهغې |

اومخونه اوشاګانې به ورله وهی | ....داځکه چې دوئ په هغه لار روان وشول چې الله ﷻ

اَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوْا رِضْوَانَهٗ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ۝

چې ناراضه كوی الله | او خوښه ئې نۀ كړه | رضا دهغه | نو ضائع ئې كړل | عملونه ددوئ |

ئې ناراضه کړه || اودهغه د رضا (کارونو) نه بيزاره شو | نو الله ﷻ ددوئ عملونه برباد کړل

قوله تعالى:- اَفَلَا يَتَدَبَّرُوْنَ الْقُرْاٰنَ

قرآن پاک کښې غور و فکر ولې نه کوی:-الله ﷻ خپل کلام پاک کښې دغور وفکر کولو او سوچ کولو هدايت فرمائی اوددې نه دبې پر واهئ کولو نه او مخ اړولو نه منع کوی. نو فرمائی چه غور وفکر خو لا څه کوې ددوی په زړونو کښې تالې لګيدلې دی؟ هيڅ يو کلام په دوی اثر نه کوی . که اثر اوکړی او لاړشی نو دوی به د تيښتې لار بيا نه مومی. ابن جرير کښې دی چه يو ځل حضرت نبی کريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت کولو يو يمنی نوجوان اووئيل بلکه په دوی ددې تالې دی . ترکومې چه دا الله ﷻ بيرته نه کړی او جدائې نه کړی . نو حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په دا خبره واچوله او تر دې چه دخپل خلافت زمانه کښې به ئې هم دې نه مدد اخستو[1]. بيا فرمائی چه کوم خلق ايمان راوړلو نه پس ايمان نه جدا شو نو اصل کښې دوی لره شيطان دا بد کار ښه کړې دې . او دوی ئې دهوکه کښې اچولی دی. اصل کښې دا دکفر سزا ده ددوی دنفاق چه کوم ددوی په زړونو کښې وو، او چه ددې په وجه به ئې خپل ظاهر دباطن خلاف ښکاره کولو. او چه کافرو سره به ملاقی شو نو دهغوئ د خپلولو دپاره به ئې هغوئ سره خپل باطن کښې باطل باندې موافقت کولو او وئيل به ئې چه مونږ ستاسو سره په څه امورو

[1] الطبری: ١٠٨/٢٢.

کښې مدد کوؤ. خو دا خبرې دالله ﷻ نه نشي پټيدې اوهغه لونې ذات خو د اندرونی او بيرونی حالاتو نه واقف دې او هغه ذات د شپې په وخت کښې پټې او د راز خبرې آوری اودهغه ذات دعلم انتها نشته دې.

قوله تعالى:- فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَٰئِكَةُ

د قران پاک دمنکرينو د مرګ حالت:- بیا فرمائی چه ددوی به څه په بدنونو پټيږی. اوملائك به دوی په جبر او قهرسره او غصې سره دوی بهر راوباسی. لکه دالله ﷻ ارشاد دې چه ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا ۙ الْمَلَٰئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾ الخ. يعنی کاش چه تا کتلې چه کله فرښتې ددې کافرو روحونه قبض کوی او دوی په مخ وهی او دوی په په څپیړو وهی. او يو آيت مبارك کښې دی چه ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَٰئِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ﴾ الخ. يعنی کاش چه تا کتلې چه کله دا ظالمان په سکرات موت کښې وی او فرښتې ددوی وهلو دپاره لاسونه خوروی. اوورته وائی چه خپل روحونه راوباسئ او نن ستاسو دپاره د ذلت عذاب دې په دې وجه چه تاسو به د الله ﷻ باره کښې په ناحقه وئیل او دهغه آيتونو پسې به لګيدلی وې نو چا نه چه الله ﷻ خفه وی او درب کريم درضا نه به نې کراهت کولو . نو ددوی اعمال ددوی غاره کښې دی .

أَمْ حَسِبَ	الَّذِينَ	فِي قُلُوبِهِم	مَّرَضٌ	أَن لَّن يُخْرِجَ
آيا ګمان کوی	هغه کسان	چې په زړونو دهغوئ کښې	مرض دنفاق دې	چې هرګز به نه رابرسيره کوی
آيا د چا په زړونو کښې چی مرض پروت وی ، هغوئ دا ګمان کوی چې الله ﷻ به هيچرې				

اللَّهُ	أَضْغَانَهُمْ ۝	وَلَوْ نَشَاءُ	لَأَرَيْنَاكَهُمْ
الله	دزړونو خرابنيا دهغوئ	او که مونږه اوغواړو	خامخا اوبه ښايو مونږ تاته هغوئ
دهغوئ دښمنئ نه ښکاره کوی ، اوکه چرې مونږ غوښتلې نو مونږ به تاته هغه خلق خودلی وو			

فَلَعَرَفْتَهُم	بِسِيمَاهُمْ ط	وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ	فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ط
نوخامخا اوبه پيژنې ته هغوئ	په نښو دهغوئ سره	اوخامخابه ته اوپيژنې هغوئ	په طرزدخبرو کښی
نوتا به هغوئ دمخونو نه پيژندلی وو ، اودخبرو په طرز به ئې هسې هم اوپيژندې			

وَاللَّهُ يَعْلَمُ	أَعْمَالَكُمْ ۝	وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ	حَتَّىٰ	نَعْلَمَ
اوالله پوهيږی	په عملونو ستاسو	او ضرور به مونږ آزمايو تاسو	تر هغې پورې	چی معلوم کړو مونږ
اوالله ﷻ ته ستاسوټول عملونه ښه معلوم دی ، او مونږ به ضرور ستاسو امتحان کوو ،				

الْمُجَاهِدِينَ	مِنكُمْ	وَالصَّابِرِينَ لا	وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ ۝
جهاد کونکی خلق	ستاسو نه	او صبر کونکی خلق	او چی جاج واخلو دحالاتو ستاسو
چې مجاهدين او (په ميدان کښې) ټينګ اودريدونکی اوپيژنو ، اوستاسود حالت اندازه واخلو			

قوله تعالى:- أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ

د انسان ظاهردباطن غماز وی:- يعنی دمنافقانو خيال دې چه ددوی مکاری اوعياری به الله ﷻ په مسلمانانونه ظاهروی؟ دا بالکل غلط خيال دې .الله ﷻ به ددوی مکر داشان واضح کړی چه هر عقل والا سړې به ددې معلومات لری اوددوی د باطنی بدئی نه به بچ پاتې شی. ددې ډير احوال سورة برآت

کښې بیان شوی دی . او ددوی د نفاق د ډیرو خصلتونو ذکر هلته شوې دې .اوتر دې چه ددې سورة بل نوم فاضحه ایښودې شوې دې یعنی د منافقانو فضیحت کولو والا ﴿اضغان﴾ جمع ده د ضغن ، ضغن وائی دزړه حسد اوبغض ته .دې نه پس الله ﷻ فرمائی چه اې نبی ﷺ اکه تاسوغواړنی نو مونږ به تاسو ته ددوی وجودونه اوښایو اوتاسو به دوی ښکاره اوګورنی.خو الله ﷻ داسې اونه کړل اودې ټولو منافقانو ته ئې اونه وئیل چه دده په مخلوق پرده وی . ددوی عیبونه دې پټ وی . اودهر سړی په نظر کښې ددوی ذلت وی.داسلامی امورو په ظاهردارئی باندې وی.او باطنی حساب هم په دې ظاهر اوباطن باندې وی.خو تاسو به دوی ددوی دخبرونه اوطورطریقې نه اوپیژنئی.امیرالمومنین عمر فاروق رضی الله عنه فرمائی چه کوم سړې یو راز پټوی نوالله تعالی هغه دده په مخ او دده په ژبه ظاهروی.یو حدیث مبارك کښې دی چه کوم سړې یو راز پټ ساتی نو الله ﷻ هغه پده ښکاره کوی .هغه بهتر دې اوکه ډیر بدتر دې(¹)مونږ په شرح دبخاری کښې په شروع کښې دعملی اواعتقادی نفاق بیان پوراپوراکړې دې. او د هغې د دوباره لیکلو دلته ضرورت نشته دې.یو حدیث مبارك کښې د منافقانو دیو ډلې تعین راغلی دې.مسند احمد کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ خطبه کښې دالله ﷻ دحمد وثناء نه پس اوفرمائیل چه تاسو کښې بعضې خلق منافق دی نو څه چه دکوم نوم واخلم نو هغه دې اودریږی . نوحضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ائې فلانیه اودریږه،ائې فلانیه اودریږه،تر دې چه د شپږ دیرشو سړو نومونه ئې واخستل ، بیا ئې اوفرمائیل چه تاسو کښې یا تاسو کښې منافق شته دې نو تاسو دالله ﷻ نه ویریږئی. نو دې نه پس په دې خلقو کښې یو سړی حضرت عمرفاروق رضی الله عنه باندې تیر شو او هغه مخ پټ کړې وو. نو دوی رضی الله عنه هغه اوپیژندو او تپوس ئې تري اوکړو چه څه دی؟. نوهغه ورته دحضرت نبی کریم ﷺ پورتنی حدیث مبارك بیان کړو. نو دوی رضی الله عنه فرمائی چه الله ﷻ تا هلاك کړی (²). بیا فرمائی چه مونږ تاسو احکام درکوؤ او تاسو رټو راټیو چه معلوم کړو چه تاسوکښې مجاهد څوك دې؟ اوصبر کولووالا څوك دې؟ او مونږ ستاسو اعمالو باندې آزمیښت کوؤ. دا خو هر مسلمان ته معلوم دی چه دښکاره کیدو نه مخکښې هغه علام العیوب ته دهر څیز اودهر سړی دعملونوپته ده . نو دلته مطلب دادې چه د دنیا مخکښې ئې ښکاره کړی او دا حال اوګوری او ورته ئې اوښائی. په دې وجه حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنه په دې موقع باندې د ﴿لنعلم﴾ معنی﴿ لنري ﴾ کوی . چه مونږ اوګورو.

إِنَّ الَّذِينَ	كَفَرُوا	وَصَدُّوا	عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ	وَشَاقُّوا
بیشکه هغه کسان	چې کفر ئې اوکړو	او خلق ئې منع کړل	دلارې دالله نه	او مخالفت ئې اوکړو

څوک چې کافران شول | او خلق ئې دالله ﷻ دلارې نه منع کړل | اودهدایت د پیژندلو نه پس ئې

الرَّسُولَ	مِنْ بَعْدِ مَا	تَبَيَّنَ	لَهُمُ	الْهُدَىٰ	لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ
درسول	روستو دهغې نه	چې ښکاره شوه	هغوئ ته	نیغه لار	هرګز به ضرر اونۀ رسوی الله ته

د رسول مخالفت اوکړو | .... نوهغوئ به الله ته هیڅ ضرر

شَيْئًا	وَسَيُحْبِطُ	أَعْمَالَهُمْ ۝	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ	آمَنُوا
یوه ذره	او ضائع به کړی الله	عملونه دهغوئ	اے هغه کسانو	چې ایمان مو راوړې دې

ورنکړې شی | اوالله ﷻ به ددوې عملونه برباد کړی | ....ائې مومنانو !

¹) طبران : ١٧٠٢،

²) احمد: ٢٨٣/٥، مجمع الزوائد : ١١٢/١،

أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾

حکمونه منئ دالله | او اطاعت کوئ درسول | او مۀ بربادوئ | عملونه خپل |

دالله ﷻ تابعداری اوکړئ | او د رسول ﷺ تابعداری اوکړئ| او خپل عملونه مه تباه کوئ

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا

بیشکه هغه کسان | چی کفر ئې اوکړو | او خلق ئې منع کړل | دلارې دالله نه | بیا مړه شو هغوئ

بیشکه چا چې کفر اختیار کړې دې | او خلق ئې د اللهﷻ دلارې نه منع کړی دی| بیا هم دغسې

وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا

او هغوئ کافران وو | پس هرګز به اونۀ ببښی الله | هغوئ لره | پس مۀ یر زړی کیږئ | او بلنه مۀ کوئ

کافران مړۀ شول|نو اللهﷻ به هغوئ هیڅکله اونه ببښی|نو تاسو همت مه بائیلئ| او (دخان نه) د صلحې دعوتونه

إِلَى السَّلْمِ ۖ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ ۖ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتِرَكُمْ

صلحې ته | او هم تاسو به غالب یئ | او الله | ستاسو سره دې | او هرګز به نۀ ضائع کوی |

مه ورکوئ | او هم تاسو به غالب یئ | او اللهﷻ ستاسو ملګرې دې | اوستاسو په عملونو کښې

أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

عملونه ستاسو

به هیڅ کمې نه کوی |

قوله تعالى:- إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

ګمراه کیدو والا هم خپل نقصان کوی : الله ﷻ خبر ورکوی چه کفر کولووالا اودالله ﷻ لارې لره پرېښودو والا، درسول ﷺ مخالفت کولووالا، دهدایت په موجود ګئ کښې کفرکولو والا دالله ﷻ هیڅ نشی کولې. بلکه هم خپل نقصان کوی . صبا به د قیامت په ورځ خالی لاسونه وی. دوی سره به یو نیکی هم نه وی. لکه څنګه نیکئ ګناهونه ختموی داشان به ددوی بدترینه جرمونه ددوی نیکئ ختمې کړی .

د﴿وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾﴾ شان نزول:-امام محمد بن نصر مروزی رحمه الله په خپل کتاب الصلوة کښې یو حدیث مبارك لیکلې دې چه د صحابه کرامو رضی الله عنهم خیال وو چه ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ﴾سره هیڅ یو ګناه نه نقصان کوی لکه چه شرك سره هیڅ یو نیکی فائده نه ورکوی.نو دې باندې دا آیت مبارك نازل شو چه﴿أَطِيعُوا اللَّهَ﴾ الخ . اوس په دې صحابه کرام رضی الله عنهم ویریدل چه هسې نه ددوی ګناهونه ددوی نیکئ برباد نه کړی.بل سندسره مروی دی چه هره نیکی بالیقین مقبوله ده تر دې چه دا آیت مبارك نازل شو نو وې وئیل چه خمونږ عملونولره بربادکولو والا څیز لویه ګناه او بدئی دی.تر دې چه داآیت مبارك نازل شو چه﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ﴾ الخ نو اوس دې باره د څه خبرې کولو نه منع شو،او دوی به ګناه کبیره او بدو باندې ویریدل. او ددې نه دبچ کیدو به دوی ته هیڅ امید نه وو. دې نه پس الله ﷻ خپل ایمانداره ته د خپل اطاعت حکم ورکړو. او دا ددوی دپاره ددنیا او دآخرت دواړو نیك بختی ده . او دوی دمرتد کید نه منع کوی . څکه چه دا دعملونو تباه کوونکئ څیز دې . بیا فرمائی چه الله ﷻ سره.کفر کولو والا او د رب لارې نه منع کولو والا او په کفر کښې مړکیدونکی دالله ﷻ د بخشش نه محروم دی . لکه فرمان دې چه الله ﷻ شرك نه بخښې . دې نه پس الله ﷻ فرمائی چه تاسودښمن مقابله کښې دعاجزئ اظهار مه کوئی . او

ددوی دویرې دوی ته د صلح کولو دعوت مه ورکوئی . حالانکه تاسو قوت کښې ، غلبه کښې ، طاقت کښې، او اسبابو کښې تاسو قوی یئ خوکه کافر ستاسونه قوت کښې،تعداد کښې اواسبابو کښې زیات وی اودمسلمانانو امام په دې کښې مصلحت اوګنړی نو په داسې وخت کښې بیشکه صلح طرفته تلل جائز دی. لکه پخپله حضرت نبی کریمﷺ د صلح حدیبیه په موقع چه اوکړل. او دمکې مشرکانو دوی د مکې تلو نه منع کړل.اوحضرت نبی کریمﷺ ترلسوکالو پورې جنګ اونکړواو مصحلت ئې اوکړو.بیا ایمان والوته یو ډیر لوئې زیرې او خوشخبر ورکوی چه الله تعالی تاسو سره دې . په دې وجه نصرت او فتح ستاسو ده . تاسو یقین اوکړئی چه ستاسو وړې نه وړه نیکی به هم ضائع نه کړی . بلکه تاسو ته به ددې پورا پورا اجر او ثواب ملاویږ ی. والله اعلم .

إِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ط وَإِنْ تُؤْمِنُوْا

| بیشکه ژوند ددنیا | لوبې دی | او مشغولتیا ده | او که تاسو ایمان راوړو

| د دنیا دا ژوند خو بس لوبې او تماشې دی| اوکه تاسو ایمان راوړو

وَتَتَّقُوْا يُؤْتِكُمْ أُجُوْرَكُمْ وَلَا يَسْئَلْكُمْ

او پرهیزګاری مو اوکړه | نو دربه کړی تاسو ته (الله) | اجرونه ستاسو | اونهٔ به غواړی ستاسو نه |

اوپرهیزګار پاتې شوئ | نو الله ﷻ به تاسوته اجرونه درکړی | او هغه تاسونه

اَمْوَالَكُمْ ۝ إِنْ يَّسْئَلْكُمُوْهَا فَيُحْفِكُمْ

مالونه ستاسو | او که اوغواړی ستاسو نه دغه مالونه | اوبه زیات اوغواړی ستاسو نه |

مالونه نه غواړی |که مالونه درنه اوغواړی | او تربسه بسه ئې درنه اوغواړی | نو تاسو

تَبْخَلُوْا وَيُخْرِجْ اَضْغَانَكُمْ ۝ هٰأَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ

نو تاسو به بخل اوکړئ | او راوبه باسی | عیبونه ستاسو | اے تاسو | دا کسان یئ |

به شومتیا اوکړئ | اوپه دې به ستاسو خفګانونه راڅرګند کړی | تاسو داسې خلق یئ

تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ج فَمِنْكُمْ

چی رابللې کیږئ تاسو | دپاره ددې چی تاسو خرچ اوکړئ | په لار د الله کښې | پس ځینی ستاسو نه

چې څه وخت درته الله ﷻ په لار کښې دمال لګولو بلنه درکوله | نو په تاسو کښې بعضو

مَّنْ يَّبْخَلُ ج وَمَنْ يَّبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَّفْسِهٖ ط

هغه څوك دی | چی بخل کوی | او څوك چی بخل کوی | پس بیشکه هغه بخل کوی | دځان خپل سره

کنجوسی اوکړه | ......اوچا چې شومتوب اوکړو نود هغه دشومتوب نقصان هم هغه ته دې

وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ ج وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا

او الله خو غنی دې | او تاسو محتاجه یئ | او که مخ واړوئ تاسو | نو الله به بدل راولی | یوقوم |

اوالله ﷻ غنی(بادشاه) دې | او تاسو ورته محتاج یئ | او که تاسو مخ واړوئ

غَيْرَكُمْ لا ثُمَّ لَا يَكُوْنُوْا اَمْثَالَكُمْ ۝ ع

غیر ستاسو نه | بیا به نهٔ وی هغوئ | پشان ستاسو |

نوستاسو په ځائې به یو بل قوم راولی| چې هغوئ به ستاسو په شان (مخ اړونکی) نه وی

قوله تعالى:- اِنَّمَا الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا لَعِبٌ وَّلَهۡوٌ

ددنيا بې ثباتي او ناپائيداري: - ددنيا حقارت او ددې قلت او ذلت بيانيږي چه ددې نه سوا د تماشې نه هيڅ نه حاصليږي خو چه کوم کار الله ﷻ دپاره اوکړې شي هغه به باقي وي . بيا فرمائي چه دالله ﷻ ذات بې پرواه دې. ستاسو نيک کارونه هم ستاسو د فائدې دپاره دي . هغه پاک ذات ستاسو د مالونو اوږې نه دې. هغه لوئې ذات چه تاسوته د خيرخيرات کولو حکم کړې دې نو ددې وجه داده چه ستاسو غريبانان او فقراء دې سره اوپاللې شي. اوبيا تاسو دار آخرت کښې دثواب مستحق شئ: بيا دانسان د بخيلتوب او بخيلتوب نه پس دزړه دکينې دظاهريدو حال بيانيږي.دمال په وجه خو داسې کيږي چه انسان ته مال ډير محبوب وي اوددې خرچ کول دده دپاره مشکل وي . بيا د بخيلانو د بخيلتوب دوبال ذکرکيږي دالله ﷻ لار کښې مال نه خرچ کول اصل کښې خپل نقصان کول دي . ځکه چه دبخيلتوب وبال به هم په ده وي. دې به دصدقې د فضيلت اوددې داجر نه به هم محروم وي.الله ﷻ د ټولونه غني دې او ټول د هغه د در سوال گر دي . غنا د خالق کائنات وصف لازم کوي . او احتياج د مخلوق وصف لازم دې . نه دې ددې نه جدا وي او نه هغه دده نه جدا وي . بيافرمائي که تاسو د اطاعت نه مخ واړولو او دده د شريعت تابعداري مو اونکړه نو ستاسوبدل کښې به يوبل قوم راولي چه ستاسو په شان به نه وي بلکه دوی به آوريدوکي او حکم منلو والا وي او د نافرمانونه بيزاره دي. ابن ابي حاتم او ابن جرير کښې دي چه کله حضرت نبي کريم ﷺ دا آيت مبارك تلاوت کړو نو صحابه کرام رضي الله عنهم تپوس اوکړو چه يارسول الله ﷺ ! دا کوم خلق دي چه زمونږ بدله کښې به راوستلي شي . او زمونږ پشان به نه وي . نو حضرت نبي کريم ﷺ خپل لاس مبارك د حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه په شا کيخود او وې فرمائيل چه دې او دده قوم که دين ثريا کښې هم وې نو د فارس خلقو به راوړې وې [1] ددې ديو راوی مسلم بن خالد زنجي باره کښې دبعضو آئمه جرح وتعديل څه کلام کړې دې . والله اعلم . الحمدلله دالله ﷻ فضل وکرم سره د سورة محمد تفسير ختم شو.

دسورة فتح تفسير

بخاري او مسلم او مسنداحمد کښې حضرت عبدالله بن مغفل رضي الله عنه نه روايت دې چې دفتح مکه په کال د سفر دوران کښې حضور نبي کريم ﷺ پخپله اوښه مبارکه سور وو او د سورة فتح تلاوت ئې ترجيح سره کولو. که ماته ددې خبرې ويره نه وې چې خلق به راجمع شي نو ما به هم دهغوی ﷺ د تلاوت پشان تاسو تلاوت کړې وې . [2]

اياتونه	سورة الفتح مدنية وهي تسع وعشرون اٰية واربع ركوعات	ركوع گانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
(٢٩)	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	(٤)

اِنَّا فَتَحۡنَا	لَكَ	فَتۡحًا مُّبِيۡنًا ①	لِّيَغۡفِرَ	لَكَ اللّٰهُ	مَا
بيشکه مونږه فتح درکړه	تالره	فتحه ښکاره	دپاره ددې چې معاف کړي	تاته الله	هغه

بيشکه مونږ تاته ښکاره کاميابي درکړه | چې الله ﷻ ستا وړا ينې

[1] منصف عبدالرزاق : ٩٩٢٣، ابن حبان: ٢ ... تاريخ اصبهان: ٣/١، دلائل النبوة: ٣٣٤/٦، ددې معنى حديث پاک صحيح بخاری : ٤٨٩٨ صحيح مسلم: ٢٥٤٦ کښې هم موجود دې .

[2] صحيح بخاری کتاب المغازی باب اين ذکر النبي ﷺ الراية يوم الفتح : ٤٢٨١، صحيح مسلم: ٧٩٤، احمد: ٥٤/١، ابوداود: ١٤٦٧،

تَقَدَّمَ	مِنْ ذَنْبِكَ	وَمَا	تَأَخَّرَ	وَيُتِمَّ
چې مخکښې تیر شوی دی	د ګناهونو ستانه	او هغه	چې روستو دی	او چې پوره کړي

او روستنۍ ټولې خطا ګانې معاف کړي | ....او خپل نعمتونه

نِعْمَتَهُ	عَلَيْكَ	وَيَهْدِيَكَ	صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ۝	وَّيَنْصُرَكَ	اللّٰهُ
نعمت خپل	په تا باندې	اوو ښائي تاته	لاره نیغه	او امداد اوکړي ستا	الله

په تا باندې پوره کړي | اوپه نیغه لاردې روان کړي | ....اوالله ﷻ درته په عزت سره

نَصْرًا	عَزِيزًا ۝
امداد	زبردست

برې درکړي |

قوله تعالى:- إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝

دسورة فتح شان نزول اودحضرت نبی کریم ﷺ دعبادت حال:ذی قعده شپږمه هجرئی کښې حضرت نبی کریم ﷺ دعمرې اداکولو دپاره مدینې منورې نه مکې مکرمې ته روان شو. خو په لار کښې مشرکانو ایسار کړو اود مسجد الحرام زیارت کولو نه ئې منع کړل.بیا هغه خلق صلح ته راغلل اوحضرت نبی کریم ﷺ هم ورسره صلح اوکړه پدې خبره چه راتلونکی کال کښې به عمره اداکوی . او دا خبره د صحابه کرام رضی الله عنهم یو لوئې جماعت ته خوښه نه وه. اوپه دې کښې خاص خاص قابل ذکر هستی حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وو. دوی رضی الله عنهم هم هغه ځائې خپلې قربانۍ اوکړه او واپس شو. اوددې پورا واقعه ددې سورة په تفسیر کښې رازی. انشاء الله. په واپسۍ کښې حضرت نبی کریم ﷺ باندې دا آیت مبارك نازل شو. چه په دې کښې واقعې ذکر دې .

صلح حدیبیه ته د فتح مبین وئیلو وجه:-او دې صلح ته دنتیجې اعتبار سره فتح اووئیلې شوه. حضرت ابن مسعود رضی الله عنه وغیره نه مروی دی چه تاسو خو دمکې فتح ته فتح وئیله خو مونږ صلح حدیبیه ته فتح وئیله. حضرت جابر رضی الله عنه نه هم دا مروی دی (١). صحیح بخاری کښې دی چه حضرت براء رضی الله عنه فرمائی چه تاسو فتح مکه فتح ګڼړله او مونږ بیعت الرضوان ته فتح وئیله . مونږ په دې وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺ سره څوارلس سوه کسان وو. او حدیبیه د یو کوهی نوم وو. مونږ ددې نه دخپل ضرورت مطابق اوبه اخستل شروع کړل . او لږ وخت کښې اوبه بالکل ختمې شوې او لږې پکښې هم نه وې . آخر ددې خبر حضرت نبی کریم ﷺ ته اورسیدو نو حضرت نبی کریم ﷺ راغلو او ددې کوهی په غاړه کیناستو او د اوبو لوښې ئې راوغوښتلو او اودس ئې اوکړو. او پدې کښې ئې دخولې اوبۀ هم واچولې. بیائې دعا اوکړه اوهغه ئې دې کوهی کښې واچولې. لږ وخت پس چه مونږ اوکتل نو هغه د اوبه نه بالکل ډك وو. مونږ هم اوڅکلې او څناورو هم اوڅکلې او مونږ ترې خپل ضرورتونه پورا کړل او ټول لوښې موترې ډك کړل (٢)مسند احمد کښې حضرت عمرفاروق رضی الله عنه نه مروی دی چه یوسفر کښې څه حضرت نبی کریم ﷺ سره اوم مادرې خل تپوس اوکړوخو حضرت نبی کریم ﷺ هیڅ جواب رانکړو. نو څه په دې ډیر زیات پښیمانه شوم چه افسوس ما حضرت نبی کریم ﷺ ته هسې تکلیف ورکړو،حضرت نبی کریم ﷺ جواب راکول نه غوښتل او ما هسې زور کولو. بیا څه ویریدم چه هسې نه څما په دې بې ادبۍ

---

(١) الطبری: ٢٢/٢٠١.

(٢)صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الحدیبیة : ٤١٥٠.

اسمان نه وحی نازله نشی . نوما خپله سورلی تیزه کړه او مخکښې لاړم . لږ وخت پس مې واوریدل چه یو آواز کونکنې ځما نوم اخلي او آواز کوی . ما جواب ورکړو نو هغه اووئیل چه راځه حضرت نبی کریمﷺ دې غواړی . اوس خو ځما دپښو نه دم اووتلو چه ضرور به څه وحی نازله شوې وی او څه هلاك شوم. بیا حضرت نبی کریم ﷺد ﴿انافتحنا﴾ تلاوت اوفرمائیلو. داحدیث مبارك نسائی ، ترمذی او بخاری کښې هم دې (1)حضرت انس رضی الله عنه فرمائی چه د حدیبیه نه په واپسئ کښې ﴿ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ ﴾ نازل شو نو حضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه ما باندې یو آیت مبارك نازل شوې دې اوهغه ماته د زمکې نه زیات محبوب دې. بیا حضرت نبی کریمﷺ دا آیت مبارك اولوستلو. نو صحابه کرام رضی الله عنهم حضرت نبی کریمﷺ ته مبارکی ورکوله او وې فرمائیل چه یارسول الله ﷺ! دا خو ستاسو دپاره شو ځمونږ دپاره څه دی ؟ نو دې باندې دا آیت مبارك نازل چه ﴿ لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ﴾نه تر﴿عَظِيمًا ﴾ پورې(بخاری و مسلم) (2).

د صلح حدیبیه متعلق بل روایت :-حضرت مجمع بن حارثه انصاری رضی الله عنه چه دقران پاك قاری وو فرمائی چه کله مونږ حدیبیه نه واپس راتلو نو ما اوکتل چه خلقو اوښان زغلول نو ما تپوس اوکړو چه څه چل شوې دې؟ نو معلوم شوچه په حضرت نبی کریمﷺ باندې څه وحی نازله شوې ده . نو مونږ هم خپل اوښان زغلول او ټول په ټوله هلته اور سیدو. حضرت نبی کریمﷺ په هغه وخت کښې کراع الغمیم کښې وو. هر کله چه ټول جمع شو نو حضرت نبی کریمﷺ دا سورة مبارك تلاوت کړو،یو صحابی رضی الله عنه اودریدو او وئې وئیل چه یارسول اللهﷺ ! آیا دا فتح ده؟ نو حضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه په هغه ذات قسم چه د چا په قبضه کښې د محمد ﷺروح دې چه دا فتح ده . دخیبر تقسیم صرف په هغو اوشو چه کوم په حدیبیه کښې موجود وو. ټولې اتلس حصې شوې او ټول لښکر پنځلس سوه وو،او پدې کښې درې سوه سواره وو.نو سور ته دوه حصې ملاؤ شوې اوپیدل ته یو(3)(ابوداودوغیره) حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه دحدیبیه نه په واپسئ مونږ یو مقام کښې ایسار شو او ځملاستو او داسې راباندې خوب انبار شو چه دنمر ختلو نه پس راپاسیدو. مونږ چه اوکتل نو حضرت نبی کریمﷺ هم ملاست وو. مونږ اووئیل چه حضرت نبی کریمﷺ لره پاسول پکار دی نودې کښې حضرت نبی کریمﷺ پخپله پاسیدل او وې فرمائیل چه څه موکول هغه شان اوکړئې او داسې اوکړئی لکه چه څوك اوده شی او هیر شی . په دې سفر کښې د حضرت نبی کریم ﷺاوښه مبارکه ورکه شوې وه او مونږ ددې په تلاش کښې اووتلو نو اومو کتل چه یو ونه کښې ئې واګې انختی دی او ولاړه ده. هغه مو راونیوله او حضرت نبی کریمﷺ ته مو راوستله او حضرت نبی کریمﷺ په هغې سور شو اومونږ روان شو.په حضرت نبی کریمﷺ هم په لار کښې وحی نازله شوه د وحی په وخت کښې حضرت نبی کریمﷺ باندې ډیر مشکلات وو ، هرکله چه وحی ختمه شونو حضرت نبی کریمﷺ مونږ ته اووئیل په دویﷺ باندې سورة ﴿ اِنَّا فَتَحْنَا﴾ نازل شوې دې (4). (ابوداود ، نسائی ، مسند وغیره).

قوله تعالی:- ﴿ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ ﴾

ددې پورته ایت مبارک شان نزول:- حضرت نبی کریمﷺ به تهجدوکښې دومره وخت تیرولو چه ددویﷺ پښې مبارکې به اوپړسیدې. نو حضرت نبی کریمﷺ ته اوئیلې شو چه الله ﷻ ستاسو مخکښې روستی ګناهونه معاف کړی دې . نوحضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه ولې څه دې دالله ﷻ شکرګزار غلام جوړ

---

(1) احمد: ٣١/١، صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوة الحديبية : ٤١٧٧، ترمذى: ٣٢٦٢.

(2) صحيح بخارى حواله سابق، : ٤١٧٢، صحيح مسلم: كتاب الجهاد باب صلح الحديبية : ١٧٨، ترمذى : ٣٢٦٣، احمد: ١٢٢/٣.

(3) ابوداود كتاب الجهاد باب فيمن اسهم له سهما : ٢٧٣٦، وسنده حسن احمد: ٤٢٠/٣، حاكم : ١٣١/٢.

(4) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الفتح (ليغفرلك الله ماتقدم من ذنبك.....) :٤٨٣٦، صحيح مسلم: ٢٨١٩.

نشم؟ (بخاری ومسلم). او یو روایت کښې دی چه دا تپوس کولو والا حضرت عائشه ﵂ وه.([1])
(مسلم). نو د مبین نه مراد ښکاره اوصفا ظاهر دی ، او د فتح نه مراد صلح حدیبیه ده. او ددې په وجه
ډیر خیر وبرکت حاصل شو. خلقو کښې امن وامان شو. اومومنانو او کافرو کښې خبرې اترې شروع
شوې.دعلم او د ایمان خوړولو ورته موقع په لاس ورغله.دحضرت نبی کریم ﷺمخکښې روستې
ګناهونه معاف شوی دی دا د حضرت نبی کریم ﷺخاصه ده دې کښې دوی سره هیڅوک شریک نه دی.
خو بعضو اعمالوپه ثواب کښې دا الفاظ نورودپاره هم راغلي دی . په دې کښې د حضرت نبی کریم ﷺ
ډیر زیات شرافت او عظمت دې . حضرت نبی کریم ﷺ په خپلو ټولو کارونو کښې نیکۍ ، استقامت او
دالله ﷻ په فرمانبردارئی باندې مستقیم وو. داسې چه اولین او آخرینوکښې هیڅوک داسې نه وو.
حضرت نبی کریم ﷺ ټولو انسانانو کښې دټولو نه زیات اکمل انسان وو. او دنیا او آخرت کښې دټول
اولاد آدم سردار او رهبر دې.چونکه حضرت نبی کریم ﷺټولو انسانانوکښې د ټولو نه زیات دالله ﷻ
فرمانبردار او دالله ﷻ د احکامو لحاظ ساتلووالا وو ، په دې وجه چه کله د حضرت نبی کریم ﷺ اوښه
مبارکه کیناسته نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دا د فیلانو منع کولو والا ایساره کړه چه مراد
ترې الله دې ، په هغه ذات قسم چه دچا په قبضه کښې ځما روح دې چه نن دا کفار څه غواړی نو څه به
ئې ورکوم . خو په دې شرط چه دالله ﷻ د حرمت بې حرمتی نه وی ([2]). نو هرکله چه حضرت نبی
کریم ﷺ دالله ﷻ اومنل او صلح ئې قبوله کړه نو دالله ﷻ داسورة مبارك نازل کړو. اودنیا او آخرت
کښې ئې په دوی باندې خپل نعمتونه پورا کړل. او ددوی رهبری ئې شرع عظیم او دین قویم طرفته
اوکړه. او د حضرت نبی کریم ﷺ خشوع او خضوع پوجه الله ﷻ حضرت نبی کریم ﷺ ته ډیراوچت مقام
ورکړو.او د حضرت نبی کریم ﷺ د عاجزئی،تواضع او انکسارئی په وجه الله ﷻ دوی ﷺ ته ډیر لوې
منصب ورکړو. د حضرت نبی کریم ﷺ په دښمنانو ئې حضرت نبی کریم ﷺ ته غلبه ورکړه . پخپله د
حضرت نبی کریم ﷺ فرمان دې چه دبنده معاف کولو سره د بنده عزت زیاتیږی.او عاجزی او انکساری
کولو سره دده مرتبه اوچتیږی. ([3]) دحضرت عمر فاروق ﵁ قول دې چې تا هغه چاته سزا ورنکړه چه هغه
ستا باره کښې دالله ﷻ نافرمانی کړې وی . نو دې باره کښې د الله ﷻ اطاعت اوکړه.

هُوَ الَّذِیٓ	اَنۡزَلَ	السَّکِیۡنَةَ	فِیۡ قُلُوۡبِ الۡمُؤۡمِنِیۡنَ
هغه هغه ذات دې	چې نازل ئې کړو	سکینه(اطمینان)	په زړونو دمومنانو کښې

الله ﷻ هغه ذات دې چې د مومنانو په زړونو کښې ئې اطمینان پیدا کړو

لِیَزۡدَادُوۡۤا	اِیۡمَانًا	مَّعَ اِیۡمَانِهِمۡ ؕ	وَلِلّٰهِ	جُنُوۡدُ السَّمٰوٰتِ
دپاره ددې چې زیات کړی دوئ	ایمان	سره دایمان خپل	او الله لره دی	لښکرې داسمانونو

چې دهغوئ د خپل اولنی ایمان سره ایمان نور هم زیات شی او داسمانونو او زمکې ټولې لښکرې

وَالۡاَرۡضِ ؕ	وَکَانَ اللّٰهُ	عَلِیۡمًا	حَکِیۡمًا ۙ	لِّیُدۡخِلَ الۡمُؤۡمِنِیۡنَ
او دزمکې	او دې الله	خبردار	او حکمت والا	دپاره ددې چې داخل کړی الله مومنان سړی

دالله ﷻ دی او الله ﷻ په هر څه عالم دې صاحب د حکمت دې چې الله ﷻ مومنان سړی

[1]) صحیح بخاری ، حواله سابق : ٤٨٣٧، صحیح مسلم: کتاب صفات المنافقین باب اکثار الاعمال والاجتهاد فی العبادة: ٢٨٢٠، احمد: ١١٥/٦.

[2]) صحیح بخاری کتاب الشروط باب الشروط فی الجهاد والمصالح مع اهل الحرب: ٢٧٣١.

[3]) صحیح مسلم کتاب البروالصلة باب استحباب العفو والتواضع : ٢٥٨٨، ترمذی: ٢٠٢٩، احمد: ٢٣٥/٢، ابن حبان: ٣٢٤٨.

وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ

او مومنانې ښځې | داسې جنتونو ته | چې بهيږي به | لاند دهغې نه | نهرونه | هميشه به وي |

او مومنانې ښځې داسې باغونو ته داخل کړي | چې دهغې لاندې به نهرونه بهيږي | هميشه به

فِيْهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ

په هغې کښې | او چې لرې کړي | دهغوئ نه | ګناهونه دهغوئ | او دې دا کار | په نز دالله |

په هغې کښې اوسيږي | اوچې هغوی ته ګناهونه معاف کړي | او دغه دالله ﷻ په نزد

فَوْزًا عَظِيْمًا ۙ وَّيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ

کاميابي لويه | او چې عذاب ورکړي | منافقانو سړو له | او منافقانو ښځو له | او مشرکانو سړو له

لويه کاميابي ده | او الله ﷻ به منافقانو سړو او منافقانو ښځو ته او مشرکانو سړو او مشرکانو ښځو

وَالْمُشْرِكٰتِ الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ؕ عَلَيْهِمْ

او مشرکانو ښځو له | چې ګمان کونکي دي | په الله باندې | ګمان بد | په هغوئ باندې دې |

ته سزا ورکړي|...... چې په الله ﷻ باندې غلط ګمانونه کوي| .... په هغوی باندې

دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۚ وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ

چکر دبدئ | او غضب اوکړو الله | په هغوئ باندې | او لعنت ني اوکړو په هغوئ باندې |

بده ورځ راتلونکې ده| او الله ﷻ به ورته په قهر شي | او دخپل رحمت نه به يې لرې ساتي

وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ۝ وَلِلّٰهِ

او تيار ني کړو | دپاره دهغوئ | دوزخ | او ډير خراب دې | ځائې داوسيدو | او الله لره دی |

اودوی دپاره ئې دوزخ تيار کړې دې| ....اوغه ډير خراب د اسيدو ځائې دې| او د اسمانونو

جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ۝

لښکرې داسمانونو | او دزمکې | او دې الله | غالب | دحکمت خاوند |

او زمکې ټولې لښکرې دالله ﷻ دی | او الله ﷻ زبردست دې | صاحب د حکمت دې

قوله تعالیٰ:- هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ فِيْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ

د صلح حديبيه نتائج او اثرات : دسکينه معنی ده اطمينان رحمت اووقار. فرمان دې چه دحديبيه په ورځ صحابه کرام ؓ چه د الله ﷻ او دهغه رسول ﷺ خبره اومنله نو الله ﷻ ددوی زړونو ته اطيمنان نصيب کړو. او ددوی ايمانونه زيات شو. هم ددې نه حضرت امام بخاری رحمه الله وغيره ائمه استدلال کړې دې چه په زړونو کښې ايمان زياتيږي اوداشان کميږي هم . بيا فرمائی چه الله ﷻ سره دلښکرو څه کمې نشته دې . که هغه غوښتلې نو ټول کفار به ئې هلاک کړي وې . که يو فرښته ئې ليږلې وې نو ټول کفار به تباه وبرباد شوي وو. خو هغه خپل حکمت بالغه سره ايماندارو ته د جهاد حکم اوکړو. چه په دې ددوی حجت پورا شي او ددوی دليل هم مخکښې راشي . د هغه هيڅ يو کار د حکمت او علم نه خالی نه دې . په دې کښې يو مصلحت داهم دې چه هغه لوئې ذات ايماندارو ته خپل بهترين نعمتونه ورکړل. دا روايت تير شوې چه کله صحابه کرام ؓ حضرت نبی کريم ﷺ ته مبارکي ورکړه او تپوس ئې اوکړو چه يارسول الله ﷺ زمونږ دپاره څه دی ؟ نو الله ﷻ دا آيت مبارك نازل کړو چه مومن سړي او مومنانې ښځې

به جنت ته داخليږي .او هرځائې نهرونه جاري دي او دوی به هغه ځائې تر ابدالاباد پورې وي . اوپه دې وجه هم چه الله ﷻ ددوی ګناهونه لرې کړي او ددوی بدۍ ختمې کړي ، او دوی ته سزا نه ورکوي ، بلکه دوی معاف کړي ، او دوی اوبخښي ، اوپه دوی پرده واچوي،او په دوی رحم اوکړي،اوددوی قدراوکړي،نوهم دا اصل کاميابی ده.لکه الله ﷻ فرمائي چه ﴿ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ﴾ الخ. يعنې څوک چه دجهنم نه لرې شواو جنت ته داخل شو نو هغه مراد ته اورسيدو.

قوله تعالى:- وَيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَالْمُشْرِكٰتِ

د صلح حديبيه او منافقانون اثرات ښکاره شو:- بيا يو بله وجه او غايت بيانيږي چه په دې وجه هم نفاق او شرك كولو والا سړي او ښځې چه دالله د احكامو نه بدظن وی نو رسول الله ﷺ او صحابه كرام ﷺ باره كښې خراب خيال ساتي چه دوی دی څو مره ؟ نن نه وی نو سبا به ددوی زور بالكل ختم شي.كه په دې جنګ كښې بچ شو نو بل جنګ كښې به دوی تباه شي نوالله ﷻ فرمائي چه ددې بدئي دائره هم ددوی نه ګيرچاپيره ده،په دوی باندې دالله غضب دې،دوی دالله ﷻ رحمت نه لرې دی،ددوی ځائې جهنم دې او هغه ډير بدترين ځائي دې.دوباره دخپل قدرت او قوت اودخپلو بندګانود دښمنانو دانتقام اخستل ظاهروی چه د زمکې اوآسمانونو ټول لښکرونه صرف الله ﷻ دپاره دی اوالله ﷻ عزيزاو حكيم دې

إِنَّآ أَرْسَلْنٰكَ | شٰهِدًا | وَّمُبَشِّرًا | وَّنَذِيْرًا ۝٨

بيشکه ليږلې ئې مونږ ته | ګواهي ورکونکې | او زيرې ورکونکې | او خبردارونکې |

بيشكه چې مونږ ته ګواهي کونکې او زيرې ورکونکې (پيغمبر) ليږلې يې

لِّتُؤْمِنُوْا | بِاللّٰهِ | وَرَسُوْلِهٖ | وَتُعَزِّرُوْهُ

دپاره ددې چې تاسو ايمان راوړي| په الله باندې |او په رسول دهغه باندې| اوتاسو ملګرتيااوکړئ دهغه

چې تاسو په الله ﷻ اودده په رسول ﷺ باندې ايمان راوړئ | اودده ددين مدد اوكړئ

وَتُوَقِّرُوْهُ ۚ | وَتُسَبِّحُوْهُ | بُكْرَةً | وَّأَصِيْلًا ۝٩ | إِنَّ الَّذِيْنَ

او عزت اوکړئ دهغه | او تاسو تسبيح اووايئ دهغه | سحر | او ماښام | بيشكه هغه كسان |

اودهغه عزت اوكړئ | اوسحر ماښام د هغه الله پاكي بيان كړئ | .... څوك چې تا سره

يُبَايِعُوْنَكَ | إِنَّمَا يُبَايِعُوْنَ اللّٰهَ ۚ | يَدُ اللّٰهِ

چې بيعت (لوظ) کوی ستاسره | په اصل كښې هغوئ بيعت كوی دالله سره | لاس دالله |

بيعت كوی | هغوئ (په حقيقت كښې) د الله ﷻ سره بيعت كوي | دالله ﷻ لاس

فَوْقَ أَيْدِيْهِمْ ۚ | فَمَنْ نَّكَثَ | فَإِنَّمَا | يَنْكُثُ

دپاسه دلاس دهغوئ دې | پس هغه چاچې مات کړو دا لوظ | پس بيشكه | ماتوی به هغه |

ددوئ دلاس دپاسه پروت دې | نوبيا څوک چې خپل لوظ مات كړي | نو دده دبې لوظئ

عَلٰى نَفْسِهٖ ۚ | وَمَنْ أَوْفٰى | بِمَا | عٰهَدَ | عَلَيْهُ

دا لوظ په ځان خپل | او چاچې پوره کړو | هغه لوظ | چې وعده كړی ده هغه | په هغې باندې |

سزا به هم دۀ ته ملاويږي | اوچا چې الله سره كړې لوظ پوره كړو | نو الله ﷻ به

اللّٰهَ	فَسَيُؤْتِيْهِ	أَجْرًا عَظِيمًا ۝
دالله سره	نو الله به زر ورکړي هغه له	اجر لوئ
هغه ته ډير زر لوئي اجر ورکړي		

قوله تعالى:- إِنَّآ أَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ۝

دصلح حديبيه واقعه د احاديثو په رنړا کښې:- الله ﷻ خپل نبي ﷺ ته فرمائي چه مونږ ته په خپل مخلوق باندې شاهد جوړ کړې، مومنانو ته زيرې ورکوونکې جوړ کړې اوکافرانو لره ويرونکې جوړ کړې ئې . ددې آيت مبارك پورا تفسير په سورة احزاب کښې تير شوې دې . چه تاسو خلق په الله ﷻ او دهغه رسول ﷺ باندې ايمان راوړئي او دهغه احترام اوعظمت کوئي اودهغه پاکي او بزرگي تسليم کړئي. او ددې دپاره چه تاسوسحر مابښام الله ﷻ يادوئي. بيا الله ﷻ د خپل نبي ﷺ تعظيم او تکريم بيانوي او فرمائي چه کوم خلق ستاسو نه بيعت کوي نو اصل دوی دا بيعت دالله ﷻ نه کوي. ارشاد دې چه ﴿مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَآ أَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ۝﴾ يعني چا چه درسول ﷺ اطاعت اوکړو نو هغه د الله ﷻ اطاعت اوکړ. دالله ﷻ لاس دهغه په لاس دې. يعني هغه ذات دوی سره دې او ددوی خبرولره آوريدونکې دې. ددوی مکان گوري او ددوی ظاهر او باطن ورته معلوم دی . نو درسول الله ﷺ په ذريعه بيعت اخستلو والا اصل کښې الله ﷻ دوی نه بيعت اخستلووالا دې. لکه فرمائي چه ﴿إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ﴾ الخ: يعنې الله ﷻ ايماندارو نه ددوی ځانونه او ما لونه داخستی دی او ددې بدله کښې ئې دوی ته جنت ورکړې دې . اودالله ﷻ لار کښې جهاد کوي دوی وژل کوي وژلې کيږي او دوی هم دالله ﷻ دا ريښتوني وعده تورات او انجيل کښې هم ده . او پدې قران پاك کښې هم ده . نو پوهه شئ چه دالله ﷻ نه به زيات ريښتوني وعدې والا څوك وي ؟ نوتاسو ته پکاردی چه پدې اخستلو خرڅولو خوشحاله شئ او هم دا اصل کاميابی ده .

قوله تعالى:- إِنَّمَا يُبَايِعُوْنَ اللّٰهَ

د رسول کريم ﷺ بيعت اصل کښې دالله ﷻ بيعت وو:- ابن ابی حاتم کښې دی چه چا دالله ﷻ لار کښې توره راويستله نوده دالله ﷻ نه بيعت اوکړو. او حديث مبارك کښې دی چه دحجراسود باره کښې حضرت نبي کريم ﷺ فرمائي چه دابه الله ﷻ دقيامت په ورځ اودروی اودده به دوه سترگې وی چه دې سره به کتل وی، اوژبه به ئې وی چه دې سره به وينا کوي، اوچه چا ده حق سره ښکل کړې وي نو دهغه گواهی به ورکوی . ددې نه بوسه اخستلووالا اصل کښې دالله ﷻ نه بيعت اخستلووالا دې . بيا حضرت نبي کريم ددې آيت مبارك تلاوت اوکړو([1]) بيا فرمائي چه څوك د بيعت نه پس وعده ماته کړی نو ددې وبال به پخپله هم په ده وی. او دې به دالله ﷻ هيڅ اونکړی او چه څوك خپل بيعت سرته اورسوی نو هغه ته به ډير اجر وثواب ملاويږی .

ايت مبارک کښې بيعت نه مراد کوم بيعت دې:- دلته چه دکوم بيعت ذکر کيږی هغه اصل کښې بيعت الرضوان دې اودا دببول دوني لاندې دحديبيه ميدان کښې اخستې شوې وو. په دې ورځ د بيعت کوونکو صحابه کرام رضي الله عنهم شمير ديارلس سوه يا څوارلس سوه يا پنځلس سوه وو. صحيح دادی چه څوارلس سوه وو. ددې واقعې احاديث واورئي . بخاری شريف کښې دی چه مونږ په هغه ورځ څوارلس سوه وو([2]) بخاري اومسلم کښې دی چه حضرت نبي کريم ﷺ په هغه اوبو کښې لاس مبارك کيخودو نو

---

[1]) وسنده حسن.
[2]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الفتح باب (اذ يبايعونک تحت الشجرة) : ۴۸۴۰، صحيح مسلم: ۱۸۵۶، احمد: ۲۹۶/۳.

د حضرت نبی کریمﷺ د ګوتو مینځ نه داوبو رودونه روان شو(۱) دا حدیث مبارك دهغه حدیث مبارك نه مختصر دې چه په کوم کښې دی چه صحابه کرام رضي الله عنهم ډیر زیات تږی او اوبه نه وې .حضرت نبی کریمﷺ دخپل ترکش نه یو غشئ راوویستلو او هغوئ لاړل او هغه ئې دحدیبیه کوهی کښې واچولو. اوس خواوبو جوش اوکړو او تر دې تول خړوب شو. حضرت جابر رضي الله عنه نه تپوس اوشوچه تاسو په هغه ورځ څومره وې نو وې فرمائیل چه څوارلس سوه اوکه یو لك هم وې نو اوبه دومره ډیرې وې چه ټولو له کافی وې(۲) بخاری شریف یو بل حدیث مبارك کښې دی چه پنځلس سوه وو. حضرت جابر رضي الله عنه نه یو روایت کښې پنځلس سوه هم مروی دی.حضرت امام بیهقی رحمه الله فرمائی چه فی الواقعه پنځلس سوه وو(۳) او دحضرت جابر رضي الله عنه رومبې قول وو. بیا دوی ته څه وهم اوشو او دوی څوارلس سوه اونیل. حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه مروی دی چه پنځلس سوه او پنځویشت وو او خو ددوی رضي الله عنه نه مشهور روایت د څوارلسو سوو دې . داکثرو راویانو اود اکثرو سیرت نویسو بزرګانو هم دا قول دې چه څوارلس سوه وو. یو روایت مبارك کښې چه اصحاب شجره څوارلس سوه وو. اوپه هغه ورځ دمهاجرینو اتمه حصه مسلمانه شوه(۴). سیرت محمدبن اسحاق کښې دی چه دحدیبیه په کال حضرت نبی کریمﷺ د خپلو اووه سوو صحابه کرام رضي الله عنهم سره مدینې منور نه روان شوی وو. دوی سره د قربانۍ اویا اوښان هم وو. په هرو لسو کسانو باندې یواوښ وو. خودحضرت جابر رضي الله عنه نه روایت دې چه په هغه ورځ ددوی ملګری څوارلس سوه وو. ابن اسحاق داشان وائی او دا دهغه په اوهام کښې شمار دی . بخاری اومسلم کښې چه کوم محفوظ دی هغه دادی چه د څه سوه دپاسه زر وو. اوهغه اوس راروان دی ، انشاء الله .

بیعت الرضوان او دهغه سبب ذکر:- ددې بیعت سبب سیرت ابن اسحاق کښې دی چه بیا حضرت نبی کریمﷺ حضرت عمرفاروق رضي الله عنه راوغوښتلواو دوی ئې مکې ته اولیږل چه قریشو سردارانو ته اووائی چه حضرت نبی کریمﷺ د جنګ ارادې سره نه دې راغلې بلکه د بیت الله مبارك عمرې دپاره راغلې دې . خو حضرت عمر فاروق رضي الله عنه اوفرمائیل چه یارسول اللهﷺ خما خیال سره خو ددې کار دپاره تاسو حضرت عثمان رضي الله عنه اولیږئی ځکه چه مکه کښې خما خاندان کښې هیڅوك نشته دې . یعنی د بنو عدی او بنو کعب قبیله نشته دې چه خما حمایت اوکړی . او تاسوته معلوم دی چه ماقریشو سره څومره دښمنئ کړې دی . او هغوئ خما نه څومره خار کوی . ما خو به هغوی ژوندې هم پرې نه دی . نو حضرت نبی کریمﷺ دا رائې خوښه کړه او حضرت عثمان ذوالنورین رضي الله عنه ئې ابوسفیان او دقریشو سردارانو ته اولیږلو. حضرت عثمان رضي الله عنه روان وو چه په لاره کښې یا مکه کښې ورته ابان بن سعید بن عاص ملاؤ شو اوهغه دوی رضي الله عنه په خپله سورلئ کینول او په خپل امان کښې ئې مکې ته اورسولو. دوی رضي الله عنه د قریشو مشرانو ته ورغلل او ورته ئې د حضرت نبی کریمﷺ پیغام اورسولو. هغوئ ورته اووئیل که ته دبیت الله شریف طواف کول غواړې نو اوکړه . خودوی جواب ورکړو چه دا ناممکن دی چه څه د حضرت نبی کریمﷺ نه مخکښې طواف اوکړم. نو دوی خلقو جناب ذوی النورین ایسار کړو. بل طرفته لشکر اسلام کښې دا خبر خور شو چه حضرت عثمان رضي الله عنه ئې شهید کړې دې . دې د غم خبر صحابه کرام رضي الله عنهم او پخپله حضرت نبی کریمﷺ ډیر خفه کړل . او حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه مونږ د فیصلې کولو نه بغیر ددې ځائې نه نه واپس کیږو.(۵) نو حضرت نبی کریمﷺ صحابه کرام رضي الله عنهم

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الاشربة باب شرب البرکة والماء المبارک : ۵٦۳۹، صحیح مسلم: ۱۸۵٦.
(۲) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الحدیبیة: ٤۱۵۲.
(۳) صحیح بخاری حواله سابق، : ٤۱۵۳، صحیح مسلم: کتاب الامارة: باب استحباب مبایعة الامام الجیش عند ارادة القتال: ۱۸۵٦.
(۴) صحیح بخاری حواله سابق: ٤۱۵۵، حواله سابق: ۱۸۵۷، دلائل النبوة: ۹۸/٤.
(۵) سیرة ابن هشام : ۲٤۱/۳،

راوبلل او دهغوئ نه بیعت واخستو. دا بیعت الرضوان دیو ونې لاندې اوشو. بعضې وائی چه دا بیعت په مرګ اخستې شوې وو چه په جنګ به مړهٔ شو. خو حضرت جابر رضي الله عنه فرمائی چه په مرګ بیعت نه شی اخستې بلکه دا اقرار اخستې شی چه د جنګ نه به نه تښتو. ټولو مسلمانانو صحابه کرام رضي الله عنهم چه په دې میدان کښې وو ټولو په خوشحالئ بیعت اوکړو. سوا د جد بن قیس نه چه دا د قبیله بنو سلمه یو سړې وو. دوې د خپلې اوښې پناه پټ شو. بیا حضرت نبی کریم ﷺ او صحابه کرام رضي الله عنهم ته معلوم شو چه دحضرت عثمان رضي الله عنه د شهادت خبر غلط وو.([1]) دې نه پس قریشو سهیل بن عمرو، حویطب بن عبدالعزی او مکرزبن حفص حضرت نبی کریم ﷺ ته راولیږل، دا خلق لا هم دلته و چه بعضو مشرکانو او مسلمانانو کښې خبرې تیزې شوې. اوتردې چه سنګ باری او غشی هم په کښې اورولې شو. یو طرفته هغه خلقو حضرت عثمان رضي الله عنه ایسار کړو لو بل طرفته دا خلق اودریدل. اود رسول الله ﷺ منادی آواز اوکړو چه روح القدس عليه السلام حضرت نبی کریم ﷺ ته راغلو او ورته ئې د بیعت حکم ورکړو. راشئ دالله ﷻ نوم واخلئ او بیعت اوکړئ، اوس څه وو چه مسلمانان په منډه منډه راغلل او د حضرت نبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضر شو او په هغه وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺ دیو ونې لاندې ناست وو. ټولو بیعت اوکړو ددې خبرې چه هیڅوك به دمیدان جنګ نه نه تښتي. په دې مشرکان ویریدل او ټومره مسلمانان چه هغوئ سره ووهغه ټول ئې پرېښودل او دصلح درخواست ئې اوکړو.

بیقهی کښې دی چه بیعت کولو په وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ائې الله ﷻ حضرت عثمان رضي الله عنه ستا درسول کار دپاره تلې دې، نو حضرت نبی کریم ﷺ خپل لاس مبارك په بل لاس کیخودو یعنی دحضرت عثمان رضي الله عنه طرفنه ئې بیعت اوکړو. نود حضرت عثمان رضي الله عنه دپاره د حضرت نبی کریم ﷺ لاس مبارك د هغه دخپل لاس نه زیات بهتر وو. په دې بیعت کښې د ټولو نه سبقت کولو والا حضرت سنان اسدی وو. ټولو نه مخکښې راغلو او حضرت نبی کریم ﷺ ته ئې اووئیل چه یارسول الله ﷻ تاسو خپل لاس راخورکړئ چه څه بیعت اوکړم. نو حضرت نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل چه په څه خبره بیعت کوې؟ نووې فرمائی چه څه ستاسو په زړه کښې دی په هغې.([2])ددوی دپلارنوم وهب وو.

دعمر فاروق رضي الله عنه اسلام مخکښې وو او که ددوئ ځوې؟:-صحیح بخاری کښې حضرت نافع رضي الله عنه نه مروی دی چه خلق وائی چه د حضرت عمرفاروق رضي الله عنه ځوئې حضرت عبدالله رضي الله عنه د خپل پلار نه مخکښې اسلام قبول کړې وو. اصل کښې خبره داسې نه وه، واقعه څه داسې وه چه دحدیبیه په ورځ حضرت عمرفاروق رضي الله عنه خپل ځوئې یو انصاری پسې واستولو چه لاړ شه اودهغه نه آس راوله. په هغه وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺ دصحابه کرام رضي الله عنهم نه بیعت اخستو. حضرت عمرفاروق رضي الله عنه ته ددې علم نه وواو هغه په پټه د جنګ تیارئی کښې مصروف وو. حضرت عبدالله چه کله اوکتل چه بیعت شروع دې نو دې هم د بیعت نه مشرف شو. بیا آس پسې لاړو او آس ئې راوستو او حضرت عمرفاروق رضي الله عنه ته ورکړو او ورته ئې اوفرمائیل چه حضرت نبی کریم ﷺ خلقو نه بیعت اخلی. نو حضرت عمرفاروق رضي الله عنه راغلو او د حضرت نبی کریم ﷺ په لاس ئې بیعت اوکړو. په دې وجه خلق وائی چه د ځوئې اسلام دپلار نه مخکښې وو.([3]) دبخاری شریف بل روایت کښې دی چه خلقو جدا جدا د ونولاندې آرام کولو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه اوکتل چه دهر چا نظر په حضرت نبی کریم ﷺ باندې دې او خلق د حضرت نبی کریم ﷺ نه ګیرچاپیره دی نو حضرت عبدالله رضي الله عنه ته اوفرمائیل چه لاړشه اوګوره چه څه خبره ده؟ دې چه راغلو وې نو بیعت کیدو نو ده هم بیعت اوکړو او بیا لاړو حضرت عمرفاروق رضي الله عنه ته ئې ددې خبر

---

[1]) سيرة ابن هشام : ٣/٢٤١،
[2]) دلائل النبوة للبيهقي: ١٣٧/٤.
[3]) صحيح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الحديبية : ٤١٨٦.

ورکړو. نو حضرت عمرفاروق رضي الله عنه هم راغلو او زر ئې بیعت اوکړو.(1) حضرت جابر رضي الله عنه بیان کوی چه کله مونږ بیعت اوکړو نو په هغه وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺ د حضرت عمرفاروق رضي الله عنه لاس نیولې وو او د ببول دونې لاندې ناست وو الخ.(2) حضرت معقل بن یسار رضي الله عنه بیان کوی چه په دې موقع ماد ونې یو ښاخ د حضرت نبی کریم ﷺ د سر مبارك نه اوچت کړې وو. مونږ حضرت نبی کریم ﷺ نه په مرګ بیعت اونکړو بلکه په نه تښتیدو مو اوکړو.(3) حضرت سلمه بن اکوع فرمائی چه مونږ په مرګ بیعت کړې وو(4) دوی فرمائی چه یو ځل ما بیعت اوکړو او یوطرفته اودریدم نو حضرت نبی کریم ﷺ را ته اوفرمائیل چه سلمه ته بیعت نه کوې څه ؟ ما اووئیل چه یارسول ا لله ﷺ ما خو بیعت اوکړو نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه خیر راځه بیعت اوکړه . نو څه نزدې ورغلم او دوباره مې بیعت اوکړو.(5) حدیبیه هغه کوهې چه کوم مخکښې ذکر اوشو صرف دومره اوبه په کښې وې چه پنځوس چیلۍ پرې خړوب کیدې.دوی فرمائی چه دوباره بیعت کولو نه پس چه حضرت نبی کریم ﷺ اوکتل چه ماسره څه نشته دې نو حضرت نبی کریم ﷺ ما ته یو ډهال راکړو او بیا ئې دخلقو نه بیعت اخستل شروع کړل . بیا په آخری ځل ئې ما طرفته اوکتل او وې فرمائیل چه سلمه ته بیعت نه کوې څه؟ ما اووئیل چه یارسول الله چه په ړومبی ځل کوموخلقو بیعت کړې وو ما هغوئ سره بیعت کړې دې بیا درمیان کښې په دویم ځل هم اوکړو.نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه خیر بیا اوکړه.نو دې آخری جماعت سره په دریم ځل بیعت اوکړو. بیا حضرت نبی کریم ﷺ ما طرفته مخ کړو او وې فرمائیل چه اې سلمه ما تاته کوم ډهال درکړې ووهغه څه شو؟ ما اووئیل چه یارسول الله ﷺ خما ملاقات حضرت عامر رضي الله عنه سره اوشو ما اوکتل چه هغه سره څه نه وو نو ما هغه ډهال هغه ته ورکړو. نو حضرت نبی کریم ﷺ په خندا شو او وې فرمائیل چه ته هم دهغه سړی په شان ئې چه دهغه دالله ﷻ نه دعا اوکړه چه یاالله ماته څوك داسې اولیږه چه هغه ماته خما ځان نه هم خوږ وی .

اخرکار صلح: - بیا مکې والو دصلح تحریك کښې هلې ځلې اوکړې اوصلح اوشوه. څه دحضرت طلحه بن عبیدالله رضي الله عنه خادم اووم ما به دهغه او ذهغه د آس خدمت کولو. هغه به ما ته خوراك څکاك راکولو او ما خو خپل مال ،بچې دالله ﷻ لار کښې پریښودی وو او هجرت مې کړې وو. صلح اوشوه او دهغه ځائې خلق دې طرفته اوددې طرفته خلق هغه طرفته تلل راتلل. یو ونې لاندې اوده شوم اودهغې ځائې نه مې ازغی وغیره اخوا کړل . اچانك دمشرکین مکه څلور کسان هغه ځائې ته راغلل او خپلو کښې ئې دحضرت نبی کریم ﷺ شان مبارك کښې څه ګستاخانه خبرې کولې . دا په ما ډیر بد اولګیدل او څه د هغه ځائې نه لاړم بل ځائې کښې دونې لاندې څملاستم. هغه خلقو خپلې وسلې کوزې کړې او ونه کښې ې زړوند کړې او هم هغه ځائې څملاستل. لږ وخت پس ما واوریدل چه یو منادی آواز کوی چه اې مجاهدینو رونړو ! حضرت دهیم قتل کړې شوې دې . څه زر پاسیدم او توره مې واخسته او دهغه ونې طرفته ورغلم چه کوم ځائې کښې هغه څلور کسان اوده وو. ورتلو سره مې مخکښې دهغوئ وسله واخستله او خپل لاس کښې مې مضبوطه اونیوله او بل لاس سره مې توره اونیوله او ورته مې اووئیل چه په هغه الله قسم چه چا محمد ﷺ ته عزت ورکړې دې که تاسو کښې چا هم سر پورته کړونو سر به ئې پریکړم . هر کله چه هغوئ دا اومنل نو ما ورته اونیل چه پاسئ او خما مخکښې مخکښې ځئ ، دا

---

(1) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الحدیبية : ٤١٨٦.

(2) صحیح مسلم کتاب الامارة باب استحباب مبايعة الامام الجيش ...: ١٨٥٦.

(3) صحیح مسلم حواله سابق : ١٨٥٨.

(4) صحیح مسلم کتاب الجهاد باب البيعة فی الحرب على ان ال يفروا : ٢٩٦٠، صحیح مسلم:

(5) صحیح بخاری کتاب الاحکام باب من بايع مرتين: ٧٢٠٨.

څلور واړه مې د حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې حاضر کړل . بل طرفته څما تره عامؓ هم یودعبلات مکرز نومې مشرك راوستې وو. اوداشان نور هم اویا مشرکان د حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې حاضر کړې شوی وو. نو حضرت نبی کریمﷺ دوی طرفته اوکتل او وې فرمائيل چې دوي پریږدئی د بدئی شروع هم دوی کړې ده . او بیاددې د تکرار ذمه دا هم دوی دی . نو ټول پریښودې شو. هم ددې بیان دې آیت مبارك کښې شوې دې چه ﴿ وَهُوَ الَّذِيْ كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ﴾ الخ. ([1])

د بیعت کوونکو فضیلت :- دحضرت سعید بن مسیب پلار هم په دې موقع حضرت نبی کریمﷺ سره وو. د دوی بیان دې چه راتلونکی کال مونږ کله حج ته لاړو نو زمونږ نه دهغه ونې ځائې هیر شوې وو مونږ هغه معلومه نه کړې شوه چه په کوم ځائې کښې حضرت نبی کریمﷺ مونږ نه بیعت اخستې وو. اوس که تاسو باندې دا راز ښکاره شی نو تاسوپوهه شئ([2]) یو روایت کښې حضرت جابرؓ نه مروی دی چه نن په مخ دزمکې چه څومره هم دی په هغه ټولو کښې تاسو بهتر یئ. دوی فرمائی چه که چرې څما سترګې وې نو مابه تاسو ته دهغه ونې ځائې خودلې وې ([3])حضرت سفیانؓ فرمائی چه دهغه ځائې په تعین کولو کښې ډیر اختلاف دې . حضرت نبی کریمﷺ فرمائی چه په دې بیعت کښې کومو خلقو بیعت کړې وو هغوئ کښې به هیڅوك هم جهنم ته نه ځی ([4])(بخاري ومسلم)او یوروایت کښې دی چه کومو خلقو ددې ونې لاندې څما په لاس بیعت کړې دې ټول به جنت ته داخلیږی خو سور اوس والا نه ، مونږ لاړو چه اومو کتل نو یو سړې داوښ تلاش کښې دې.مونږ ورته اووئیل چه ځه لاړشه بیعت اوکړه. خو هغه اووئیل چه بیعت نه زیاته فائده خو په دې کښې ده چه خپل ورك شوې اوښ راپیدا کړم.([5]) مسند کښې دی چه حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه څوك به ثنیة المرار ته اوخیژی . دده نه به لرې شی چه کوم د بنی اسرائیلونه لرې شو. نوټولو نه مخکښې د قبیله بنوخزرج یو صحابی په دې اوختلو. بیا نورخلق هم اوختل . بیا حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه تاسو ټول به بخښلې شئ خو سور اوښ والا نه . مونږ هغه ته ورغلو او ورته مو اووئیل چه ستا دپاره به حضرت نبی کریمﷺ نه بخښنه اوغواړو. خوهغه جواب کښې اووئیل چه په الله قسم که ماته څما اوښ ملاؤ شی نو څه به ډیر خوشحاله شم په نسبت ددې چه ستاسو صاحب حضرت نبی کریمﷺ ما دپاره استغفار اوکړی.دې سړی خپل ورك شوې اوښ تلاش کولو([6]) حضرت حفصهؓ چه کله د حضرت نبی کریمﷺ نه دا واوریدل چه ددې بیعت والا به دوزخ کښې نه وی نو چرته به وی ؟ نو حضرت نبی کریمﷺ هغه منع کړه نو مور بی بی دا آیت اولوستو چه ﴿وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾ یعنی تاسوکښې به هر سړې دې کښې داخلیږی حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه ددې نه پس فرمان دې چه ﴿ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَّنَذَرُ الظّٰلِمِيْنَ فِيْهَا جِثِيًّا ﴾ الخ یعنی بیا به مونږ تقوی والو ته نجات ورکړو.اوظالمان به په دې کښې التپه ورغوزار کړو(مسلم)([7])

د حاطبؓ فضیلت:-دحضرت حاطب بن ابوبلتعهؓ غلام دحضرت حاطبؓ شکایت حضرت نبی کریمﷺ ته اوکړو او وې وئیل چه یارسول اللهﷺ ! حاطب به ضرور جهنم ته ځی . نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه ته دروغژن ئې هغه په بدر او حدیبیه کښې موجود وو. ددې بزرګانو صفت بیانیږی

[1] صحیح مسلم کتاب الجهاد باب غزوة ذی قرد وغیرها: ۱۸۰۷.

[2] صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الحدیبیة : ٤١٦٤، صحیح مسلم: ۱۸۵۹.

[3] صحیح بخاری حواله سابق : ٤١٥٤، صحیح مسلم : ۱۸۵٦ دلائل النبوة : ٤/۱۹۷.

[4] احمد: ۳/۳۵۰، ابوداود کتاب السنة باب فی الخلفاء : ٤٦٥٣، وسنده صحیح ترمذی: ۳۸٦۰.

[5] ابن ابی حاتم

[6] صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین باب صفات المنافقین : واحکامهم : ۲۷۸۰.

[7] صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب من فضائل حاطب بن ابی بلتعه واهل بدرؓ : ۲٤۹۵.

چي داد ه الله ﷻ سره بيعت كوي ددوي په لاسونو دالله ﷻ لاس وی ، ددې بیعت ماتولووالا د خپل خان نقصان کوی او ددې پورا کولو والا دې،دده اجر ډېر زيات دې. لکه فرمانی چه ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ يُبَايِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾الخ، يعنی الله ﷻ ایمان والو نه راضی شو او هغوئ دونې لاندې ستاسو نه بیعت اوکړو. ددوی دزړونو ارادې الله ﷻ ته معلومی شوې.بیا مونږ په دوی دلجمعی مو نازله کړه او د نزدې فتح مو دوی ته ورکړه.

سَيَقُوْلُ لَكَ

| تاته | وائی به |

کوم باندیچیان چې (په دې سفر کښې) روستو

الْمُخَلَّفُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ اَمْوَالُنَا وَاَهْلُوْنَا

روستو پاتې شوی خلق | دباندیچیاونه | چې مشغوله کړو مونږ لره | مالونه زمونږه | او بال بچ زمونږه

پاتې شوی وو(هغوئ به درته اووائی چې مونږ زمونږ مال او بال بچ مشغول کړې وو (ځکه جهاد کښې شریک نشو

فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ يَقُوْلُوْنَ بِاَلْسِنَتِهِمْ مَّا لَيْسَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ ۚ

پس ته بښنه اوغواړه دپاره زمونږه | وائی دوئ | په ژبو خپلو سره | هغه | چې نشته په زړونو ددوئ کښې

نوزمونږ دپاره الله ﷻ نه معافی اوغواړه(دوئ په خپلو ژبو باندې هغه خبرې کوی چې ددوئ په زړونو کښې نشته

قُلْ فَمَنْ يَّمْلِكُ لَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اِنْ اَرَادَ بِكُمْ

ورته اووایه | پس څوك اختیار لری | تاسو لره | دفیصلې دالله | څه لږ شان | که اراده اوکړی الله په تاسو

ته اووایه څوک دی چې دالله ﷻ په مقابله کښې څه وس اولری | که هغه تاسو ته څه نقصان

ضَرًّا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللّٰهُ بِمَا

دضرر رسولو | یا اراده اوکړی په تاسو | دنفعې رسولو | بلکه دې الله | په هغه څه |

رسول غواړی | یا تاسو ته فائده دررسول غواړی| (څوک څه کولې نشی) نه بلکه الله ﷻ

تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ⑪ بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ

چې کوئ ئې تاسو | خبردار | بلکه خیال اوکړو تاسو | چې هرګز به واپس رانشی | رسول |

ستاسو په عملونو خبر دې | تاسو خویقین کړې وو چې رسول ﷺ او (په جهاد کښې شریک)

وَالْمُؤْمِنُوْنَ اِلٰٓى اَهْلِيْهِمْ اَبَدًا وَّزُيِّنَ ذٰلِكَ فِيْ قُلُوْبِكُمْ

اومومنان | کوروالو خپلو ته | هیڅکله | او ښائیسته اولګیدلو | دا خیال | په زړونو ستاسو کښې

مومنان به چرې هم خپلو کورونو ته واپس رانشی | او دا خبره ستاسو په زړونو کښې

وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ ۚ وَكُنْتُمْ قَوْمًا ۢ بُوْرًا ⑫ وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْ

اوګمان اوکړو تاسو | ګمان دبدئ | اووئ تاسو | یو قوم | خراب انجام والا | او هغه چاچې ایمان رانوړو

ښائسته ښکاره شوې وه|اوتاسو ډیره بدګمانی کړې وه | اوتاسو هلاکیدونکې قوم یئ | اوڅوک چې په

بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ فَاِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ

په الله باندې | او په رسول دهغه باندې | پس بیشکه چې تیار کړې دي مونږه | دپاره دکافرانو

الله ﷻ اودهغه په رسول ﷺ باندې ایمان نه راوړي | نو مونږ دکافرانو دپاره ددوزخ اور

سَعِيْرًا۝ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ يَغْفِرُ لِمَنْ

دلمبو وور | او الله لره ده | بادشاهي دآسمانونو | او دزمکې | ببښنه کوی | هغه چاته

تیار کړې دي | اود آسمانونو او زمکې بادشاهي یوازې دالله ﷻ ده |د چا په حق کښې چې

يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا

چې خوښه یې شی | او عذابوی | هغه څوك | چې خوښه ئې شی | او دې الله | ببښونکې

اوغواړي|نو ببښنه ورکړي |او چاته چې اوغواړي نو عذاب ورکړي | اوالله ﷻ ببښونکې

رَّحِيْمًا۝

مهربانه |

مهربان دې

قوله تعالى:- سَيَقُوْلُ لَكَ الْمُخَلَّفُوْنَ

دمنافقانو حیلې او بهانې: چه کومو اعرابو خلقو د جهاد نه مخ اړولې وو او حضرت نبی کریمﷺ سره ملګرتیا پریښودې وه اودمرګ د ویرې دکورونو نه وتلی وو او دا ئې وئیل چه کفر زبردست طاقت به مونږ لره تباه کړی او دوی چه دومره لوئې جماعت سره جنګ کوی نو دوی به تباه شی.د خپلو بچو نه به جداشي او هم هلته به مړ شی. هرکله چه دوی اوکتل چه حضرت نبی کریمﷺ د خپلوپاکو صحابه کرامو رضی الله عنهم سره ښه په خوشحالئ تشریف راوړی نو خپلو زړونوکښې ئې بهانې جوړولې چه خپل ځان بری کړی .بل طرفته الله ﷻ خپل نبی ﷺمخکښې نه خبردار کړې وو چه دا بد باطن والا خلق به تاسو ته رازی اودخپل ضمیر خلاف خبرې کوی.اوعذرونه به پیش کوی چه یارسول اللهﷺ مونږ دخپلو بچو او کار نه نه وو فارغ .اومونږ خو ستاسو په حال کښې تابعدار یو.تاسو دپاره خو څمونږ ځان هم حاضر دې. دخپلې زیاتې ایماندارئی دپاره به هم داووائی چه ائې حضرت نبی کریمﷺ تاسو مونږ لره استغفار اوکړئی.نو تاسو ورته اوفرمائې چه ستاسو معامله الله ﷻ ته حواله ده هغه د زړونو د رازونو نه ښه واقف دې .که هغه تاسو ته نقصان رسوی نو څوك دی چه هغه دفع کړی . اوکه هغه تاسو ته فائده رسول غواړی نو څوك دی چه هغه منع کړې شی؟ ستاسو د حیلو او بهانونه او ایماندارئی او نفاق نه هغه لوئې ذات ښه واقف دې . او ستاسو د یویو عمل نه ښه واقف دې . دهغه نه هیڅ څیز پټ نه دې .

قوله تعالى:- بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ

اصل کښې ستاسو روستو پاتې کیدل څه د عذر په وجه نه وو بلکه د نافرمانئ په وجه وو. صفا صفا ستاسو نفاق ددې اصل وجه وه. ستاسو زړونه دایمان نه خالی دی او په الله ﷻ مو بهروسه نشته دې . د رسول اللهﷺ په اطاعت مو یقین نشته دې . په دې و چه ستاسو ځانونو په تاسو ګران دی . تاسو خپله باره کښې څه چه د حضرت نبی کریمﷺ او صحابه کرام رضی الله عنهم باره کښې مو هم دا خیال کولو. دا مو وئیل چه دوی به قتل کړې شی او دوی به تباه شی (نعوذبالله) او په دوی کښې به یو هم پاتې نشی چه

ددوی خبر قدرې راوړی . دې بدو خیالونو تاسولره نامرد کړی وې . تاسو اصل کښې برباد شوی خلق یئ ونیلې شوی دی چه ﴿بوراً﴾ لغت عمان دې . چه کوم سړې خپل عمل نه خالص نه کوی او خپله عقیده مضبوطه نه ساتی نو هغوئ ته به الله ﷻ د دوزخ اور کښې عذاب ورکوی . اگر چه دوی په دنیا کښې دخپل باطن خلاف کوی .
بیا الله ﷻ دخپل شهنشاهیت او دخپلو اختیاراتو بیان کوی چه مالك اومتصرف هم هغه ذات دې، هغه په بخشش او عذاب قادر دې . خو غفور ورحیم هم دې . چه څوك هم هغه طرفته تیټ شی نو الله ﷻ طرفته مائل شی. او چه څوك هم دهغه دروازه اوټکوی نو هغه دپاره خپله دروازه بیرته کوی که هغه هر څومره گناهنگار وی . اوکه دوی توبه اوباسی نو الله ﷻ هغه قبلوی.اودده گناهونه بخښی. بلکه ده سره د مهربانئ او رحم معامله کوی .

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ

| اووائی به | روستو پاتې کیدونکی خلق | کله چې | روان شئ تاسو | غنیمتونوته

ازرده چې (دجهاد نه) روستو پاتې کیدونکی خلق به اووائی | په هغه وخت کښې کله چې

لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ

دپاره ددې چې تاسو واخلئ هغه | چې پریږدئ مونږه | چې مونږ پیروی اوکړو ستاسو | غواړی دوئ |

تاسو په غنیمتونو اخستو پسې روان شئ | چې مونږ هم پریږدئ چې درپسې شو | دوئ غواړی

أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ ۚ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا

چې بدل کړی دوئ | فرمان دالله | ورته اووایه | هر گز به تاسو پیروی اونه کړئ زمونږ |

چې دالله ﷻ حکم بدل کړی | ته اووایه چې تاسو هیڅرې مونږ سره تلې نه شئ |

كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ ۖ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ

هم داسې فرمائیلي ووالله | مخکښې ددې نه | پس اوبه وائی دوئ | بلکه | تاسو حسد کوئ زمونږ سره

الله تعالی د وړاندې نه دغه شان دا حکم کړې دې | دوئ به اووائی چې تاسو مونږ سره حسد کوئ

بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

بلکه دی دوئ | چې نه پوهیږی | مگر ډیر کم |

نه خبره داده چې دوئ ډیر کم پوهیږی

قوله تعالی:- سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ

دخیبر غنیمت حدیبیه والو دپاره :دالله ﷻ ارشاد دې چه کومو بانډیچیانو خلقو حدیبیه کښې دالله در سول ﷺ اوصحابه کرام رضی الله عنهم ملگرتیا او نه کړه نودوی چه کله دخیبر په موقع دغنیمت مال اخستلو دپاره خلق په تگ اووینی نو دوی به خواهش کوی چه مونږ هم ځان سره بوزئی . دمصیبت کتلو سره روستو شو او د راحت کتلو سره شاملیدل غواړی . نو په دې وجه الله ﷻ حکم کوی چه دوی بالکل ځان سره مه بوځئ . هرکله چه دوی د جنگ نه روستو شو نو دغنیمت مال کښې ددوی څه حصه .؟ الله ﷻ د خیبر د غنیمت وعده حدیبیه والو سره کړې ده اوهغه خلقو سره نه چه کوم په مشکل وخت کښې روستو شی او دآرام وخت کښې رامخکښې شی . دوی غواړی چه دالله ﷻ کلام بدل کړو. یعنی الله ﷻ خوصرف حدیبیه والو سره وعده کړې ده او دوی غواړی چه د خپلې غیرحاضرئی باوجود دالله ﷻ دې

وعده کښې شامل شي دا وعده هم بدله ثابت شي.ابن زید وائي چه ددې نه مراد دالله ﷻ حکم دې ﴿فَإِن رَّجَعَكَ اللَّهُ إِلَىٰ طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَن تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا﴾ یعنی اے نبي ﷺ! که تاسو الله ﷻ دوی کښې یو ډلې طرفته بوځی اوهغوئ تاسونه د جهاددوتلواجازت اوغواړي نو تاسو دوی ته اووائې چه مونږ سره بالکل مه ځئ او ما سره وتلو کښې د یو دښمن سره مقابله کولودپاره مه اوځئ. ځکه چه تاسو په ړومبی ځل وتلوکښې مونږ نه روستو پاتې کیدو باندې خوشحاله وې. نو اوس تاسو همیشه ناستو سره ناست اوسئ.

خودې قول کښې نظر دې ځکه چه دادسورة برآت آیت مبارك دې چه د غزوه تبوك باره کښې نازل شوې دې.او غزوه تبوك د حدیبیه نه پس شوې وه. د ابن جریح رحمة الله علیه قول دې چه ددې نه مراد ددې کافرو د مسلمانانو ځان سره جهاد کښې شریکول نه منع ده. فرمائی چه دوی ته ددوی دخواهشونو جواب ورکړئی که تاسو سره تلل غواړی نو دې نه مخکښې الله ﷻ وعده حدیبیه والو سره کړې ده. په دې وجه تاسو مونږ سره نه شئ تلئ. اوس به دوی پیغور ورکوی چه ښه ده مونږ ته معلوم شو چه تاسو مونږ نه یوزئی چه هسې نه مونږ ته هم دغنیمت مال ملاؤ شي. الله ﷻ فرمائی چه اصل دا ددوی ناپوهی ده. او په دې یو باندې څه موقوف دا ټول سراسر ناپوهه دی.

قُل لِّلْمُخَلَّفِينَ

| اووایه دې روستو پاتې کیدونکوته |

(ته روستو پاتې کیدونکو

مِنَ الْأَعْرَابِ — سَتُدْعَوْنَ — إِلَىٰ قَوْمٍ — أُولِي — بَأْسٍ

دباندیسیانو نه | چی زر دې رااوبه بللې شئ تاسو | یوقوم ته | چی خاوندان | دجنګ سخت دی

باندیچیانو ته اووایه | چې ډیر زر به تاسو یو جنګیالی خلقو سره مقابلې کولو ته راوبللې شئ |

شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ — أَوْ يُسْلِمُونَ — فَإِن تُطِيعُوا

چی جنګ به کوئ تاسو دهغوئ سره | یا به اسلام قبلوی هغوئ | پس که تاسو حکم اومنو دجهاد

نو یا به ورسره جنګونه کوئ | او یا به هغوئ مسلمانان شي | ....بیاکه تاسو حکم اومنئ

يُؤْتِكُمُ اللَّهُ — أَجْرًا حَسَنًا — وَإِن تَتَوَلَّوْا — كَمَا — تَوَلَّيْتُم

نو دربه کړی تاسو ته الله | اجر ښه | او که مخ واړوئ تاسو | لکه څنګه چی | مخ اړولې وو تاسو

نو الله ﷻ به تاسو ته ښه اجر درکړی | اوکه تاسو مخ واړولو | ....لکه څنګه چې مو

مِّن قَبْلُ — يُعَذِّبْكُمْ — عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾ — لَّيْسَ — عَلَى الْأَعْمَىٰ

مخکښی ددې نه | نو عذاب به درکړی تاسو له | عذاب دردناك | نشته | په ړوند باندې

وړاندې مخ اړولې وو | نو الله ﷻ به تاسو ته دردناک عذاب درکړی | نه په ړوندباندې څه ګناه شته

حَرَجٌ — وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ — حَرَجٌ — وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ — حَرَجٌ

څه ګناه | اونۀ په ګوډ باندې | څه ګناه | اونۀ په مریض باندې | څه ګناه

........................اونه به ګډشل باندې څه ګناه شته | ....اونه په بیمار څه ګناه شته |

وَمَنْ يُّطِعِ اللهَ	وَرَسُوْلَهٗ	يُدْخِلْهُ	جَنّٰتٍ
او هغه څوك چې حكمونه منى دالله	او درسول دهغه	نو داخلوى به هغه	داسې جنتونو ته

اوڅوك چې دالله ﷻ اودهغهٔ د رسول ﷺ تابعداري اوكړي| نو هغه به ئې داسې باغونو ته داخل كړي

تَجْرِيْ	مِنْ تَحْتِهَا	الْاَنْهٰرُ	وَمَنْ	يَّتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ
چې بهيږي به	لاند دهغې نه	نهرونه	او څوك	چې مخ واړوي نو عذابوى به هغه

چې دهغې لاندې به نهرونه بهيږي | اوڅوك چې ترې مخ واړوي| نو هغه ته به دردناك

عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۱۷﴾

په عذاب دردناك سره |

عذاب وركړي |

قوله تعالى:- اُولِيْ بَاْسٍ شَدِيْدٍ تُقَاتِلُوْنَهُمْ اَوْ يُسْلِمُوْنَ

سخت جنګ كولو والا كوم يو قوم دې:-هغه سخت جنګ كولو والا كوم يو قوم دې چه تاسو به هغوئ د جنګ كولودپاره بللې شئ ؟ په دې كښې ډير اقوال دى.يو داچه ددې نه مراد قبيله هوازن ده. دويم دا چه ددې نه مراد قبيله ثقيف دى . دريم دا چه دې نه مراد قبيله بنو حنيفه دى ، څلورم دا چه ددې نه مراد اهل فارس دى. پنځم دا چه دې نه مراد روميان دى . شپږ م دا چه دې نه مراد بت پرست دى. بعضې وائى چه ددې نه مراد څه يو خاص قوم يا قبيله نه ده بلكه مطلق جنګ كولو والا قوم مراد دې چه تر اوسه پورې مقابلې ته نه دې راغلې . حضرت ابوهرير رضی اللہ عنہ فرمائى چه ددې نه مراد كرد خلق دى. يومرفوع حديث مبارك كښې دى چه حضرت نبى كريم ﷺ فرمائى چه تر هغه به قيامت قائم نه شي تر كومې چه تاسو يو داسې قوم سره جنګ ا ونه كړئى چه دهغوئ سترګې وړې وړې وى. او پوزه به ئې چيته وى.ددوى مخونه به لكه د ډهالونو وى (١) حضرت سفيان رضی اللہ عنہ فرمائى چه ددې نه مراد ترك دې. يو حديث مبارك كښې چه تاسو به يو قوم سره جهادكونى چه دهغوئ پيزار به د وېښتو په شان وى (٢) حضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ فرمائى چه ددې نه مراد كرد دى. بيا فرمائى چه دوى سره جهاد كول تاسو باندې مشروع كړې شوې دى . او دا حكم به باقي وى . الله ﷻ به ددوى په خلاص ستاسو مدد كوى او يا دا چه دوى به پخپله اسلام قبول كړى. بيا ارشاد فرمائى كه تاسو اومنئ او جهاد دپاره لاړشئ او حكم اومنئ نو تاسو به ډيرې نيكئ ملاويږي. اوتاسو هم هغه اوكړل چه كوم تاسو دحديبيه په موقع كړى وو يعنى بزدلئى سره ناست وې او جهاد كښې مو شركت اونه كړو او د احكامو نه مو مخ واړولو نو تاسو لره به المناك عذاب وى .

قوله تعالى:- لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ

دجهاد دپرېښودو چه كوم صحيح عذر دې د هغې بيان كيږي . نودوه عذرونه ئې بيان فرمائيلى دى چه لازمى دى . يعنى ړوندوالئ،ګوډوالئ. او يو عذر ئې هغه بيان اوفرمائيلو چه كوم عارضى دې. لكه بيمارى چه څو ورځې وى او بيا ختمه شى. نودوى هم دخپلې بيمارئى په زمانه كښې معذور دى.خو د

---

(١) صحيح بخارى كتاب الجهاد: باب قتال الذين ينتعلون الشعر : ۲۹۲۹، صحيح مسلم : ۲۹۱۲ ، ابوداود : ۴۳، ترمذى : ۲۲۱۵ ، ابن ماجه : ۴۰۹۶ ، احمد: ۲۳۹/۲ ابن حبان : ۶۷۴۴.

(٢) صحيح مسلم كتاب الفتن ، باب لاتقوم الساعة حتى يمر ....) : ۲۹۱۲ ،

رغيدو نه پس دوی معذور نه دی. بيا دجهاد ترغيب ورکوی چه دالله درسول فرمانبردار جنتي دي او چه څوك دجهاد نه مخ واړوی او سراسر دنيا طرفته شي ، معاش پسې شي نو دده سزا دنيا کښې ذلت او آخرت کښې تکليف دي .

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ

| بيشکه راضي شو الله | دمومنانونه | کله چې هغوئ لوظ کولو ستا سره

بيشکه الله ﷻ دمومنانو نه رضا شو | کله چې هغوئ ستا په لاس

تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنزَلَ

لاند دوني نه | پس خبروؤ الله | دهغې نه | چې په زړونو دهغوئ کښې وؤ | پس نازلې ئې کړو

دونې لاندې بيعت کولو | او الله ﷻ ته دهغوئ د زړونو خبرې ښه معلومې دی | نو الله ﷻ

السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ۝١٨ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً

اطمينان | په هغوئ باندې | او ورئې کړه هغوئ ته | فتحه نزدې | او غنيمتونه ډير

ورته اطمينان نصيب کړو | او هغوئ ته ئې يوه نزدې ګټه ورکړه | .... او (ورسره) ډير غنيمتونه

يَأْخُذُونَهَا ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝١٩

چې وابه خلی دوئ هغه | او دې الله | غالب | حکمت والا |

چې داخلق ئې اخلی | او الله ﷻ غالب دې | صاحب د حکمت دې

قوله تعالى:- تَحْتَ الشَّجَرَةِ

حديبيه کښې د کيکر مبارکه ونه او بيعت رضوان :- مخکښې بيان شوی دی چه دا بيعت کونکو شمير کښې څوارلس سوه وو. اودا ونه دببول وه چه په حديبيه ميدان کښې وه. حضرت عبدالرحمان رحمه الله چه کله حج ته لاړو نو وې کتل چه څه خلق يو ځائې کښې مونځ اداکوی . نوتپوس ئې اوکړو چه څه کوئی ؟ نو جواب کښې ورته اووئيلې شو چه داهغه ونه ده چه کوم ځائې حضرت نبی کريم ﷺ بيعت الرضوان اخستې وو. حضرت عبدالرحمان واپس راغلو او دا ټوله قصه ئې حضرت سعيد بن مسيب رحمه الله ته بيان کړه. نو دوی اوفرمائيل چه ځما پلار هم په هغه بيعت کښې شامل وو خو هغه فرمائی چه مونږ په دويم کال هلته لاړو خو مونږ ټولو ته هغه ونه معلوم نه وه چه چرته ده . حضرت سعيد بن مسيب رحمه الله اوفرمائيل چه تعجب دې چه اصحاب رسول چه په خپله بيعت کونکی وو هغوئ ته دا ځائې معلوم نشو او تاسو ته معلوم شو تاسو ولې د اصحاب رسول نه هم زيات پوهه يئ څه؟[1] بيا فرمائی چه ددوی د زړه نيت صداقت او وفا الله ﷻ ته معلوم شوه . نو ددوی زړونو کښې مو اطمينان واچولو او د نزدې فتح ئې انعام کښې اورسيدله. دا فتح هغه صلح ده چه کومه په حديبيه کښې شوې وه. او دې سره عام خير حاصل شو. او دې ته نزدې خيبر فتح شوه او بيا لږ وخت پس مکه فتح شوه. او بيا نورې قلعې او علاقې فتح کيدې. او بيا ورته هغه عزت او نصرت او وقار حاصل شو چه دنيا ورته ګوته په خوله پاتې شوه . په دې وجه ئې اوفرمائيل چه ډير غنيمتونه به ورکړو. ريښتونی حکمت والا او کامل حکمت والا صرف الله ﷻ دې . ابن ابی حاتم کښې دی چه مونږ د حديبيه په ميدان کښې د غرمې په وخت کښې آرام کولو چه په دې کښې د حضرت نبی کريم ﷺ منادی آواز اوکړو چه ائې خلقو راشئ بيعت اوکړئ روح القدس راغلې دې . مونږ په منډه منډه حاضر شو . حضرت نبی کريم ﷺ په هغه وخت کښې د ببول

[1] صحيح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الحديبية : ٤١٦٣.

وني لاندې ناست وو او مونږ ترې بيعت اوکړو. اوددې ذکر آيت ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ﴾ کښې دې. حضرت عثمان رضي الله عنه طرفنه حضرت نبی کريم ﷺ يو لاس دبل لاس دپاسه کيخودو او پخپله ئې بيعت اوکړو. مونږ اووئيل چه عثمان رضي الله عنه ډير خوش نصيب دې چه مونږ دلته ناست يو اوهغه هلته دبيت الله شريف طواف کوی. دې آوريدو سره حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه دا بالکل ممکن نه دی چه حضرت عثمان رضي الله عنه خما نه مخکښې طواف اوکړی. اګر چه ډيرو کلونو پورې ايسار وی

وَعَدَكُمُ اللّٰهُ

وعده اوکړه ستاسو سره الله |

| الله ﷻ تاسو سره د (نورو)

مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهِ وَكَفَّ

دغنيمتونو ډيرو | چی رابه خلئ تاسو هغه | پس زر ئې درکړه | تاسو لره | دا فتحه | او منع ئې کړل

ډيرو غنيمتونو وعده کړې ده | چې تاسو به ئې اخلئ انو (دهغې) نه دايو (ګټه) ئې لاس په لاس درکړه | او تاسو نه

أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ

لاسونه دخلقو | ستاسو نه | او چی شی | يوه نښه | دپاره دمومنانو | او چی اوښائی تاسو ته

ئې دخلقو (کافرانو) لاسونه منع کړل | او دا د دې دپاره چې دمومنانو دپاره يوه نمونه شی | اوچې تاسو

صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ۝ وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا

لاره نيغه | او نور غنيمتونه | چی قادر شوی نه يئ تاسو | په هغې باندې |

په نيغه لاره روان کړی | ....او يوه بله (ګټه) هم (نزدې) ده | چې لاتاسو پرې قابو نه دې موندلي

قَدْ أَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۝ وَلَوْ قَاتَلَكُمُ

احاطه کړې ده الله | په هغې | او دې الله | په هر څيز باندې | قادر | اوکه جنګ کړې وې ستاسو سره

خو الله تعالی په خپله احاطه کښې اخستې ده | او الله ﷻ په هر څيز قادر دې | اوکه دوی (کافرانو) تاسو

الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ

هغه کسانو | چی کفر ئې کړې دې | نو خامخا به ئې ګرخولې وې | شاګانې | بيا په ئې نه موندلی

سره جنګ کړې وې | نو په شا به تښتيدلی ووا .... بيا به ئې نه څوک

وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۝ سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۖ

څوک دوست | او نه مددګار | دا طريقه دالله ده | هغه | چی تيره شوی ده | مخکښې ددې نه

دوست موندلي وو | او نه څوک مددګار | هم دا د الله ﷻ قانون دې | چه د وړاندې جاری راروان دې

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ۝ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ

او هر ګز به نه اونه وينې | طريقې دالله لره | څه تبديلي | او هغه هغه ذات دې | چی منع ئې کړل

اوته به دالله ﷻ په قانون کښې هيڅ بدلون بيانه مومې | ....او الله ﷻ هغه ذات دې چې

أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنۢ بَعْدِ

لاسونه دهغوئ | ستاسو نه | او لاسونه ستاسو | دهغوئ نه | په ګيډه دمکې کښې | روستو ددې نه

دهغوئ لاسونه ئې ستاسو نه او ستاسو لاسونه ئې دهغوئ نه دمکې په سرحد باندې

أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ

چې غالب ئې کړئ تاسو | په هغوئ باندې | او دې الله | په هغه کارونو باندې | چې تاسو ئې کوئ

بند کړل| دهغې نه پس چې تاسو ته ئې په هغوئ باندې قابو درکړې وو| او الله ﷻ ستاسو کارونه

بَصِيرًا ﴿٢٤﴾

ليدونکې |

ليدل کتل

قوله تعالى:- وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً

د معاهده حديبيه دفعات او د مغانم کثير مطلب: ددې ډير غنيمتونونه مراد د حضرت نبي کريم ﷺ د زمانې نه پس غنيمتونه دي. دزر غنيمت نه مراد د خيبر نعمت دې اود حديبيه صلح ده [1] دهغه لونې الله ﷻ احسان دا هم دې چه دکفارو بدې ارادې الله ﷻ پورا نه کړې، اود مکې دکافرانو، او نه دهغه منافقانو چه ستاسو نه روستو مدينه کښې پاتې وو، نه به په دوی په تاسو حمله کولې شی اونه به ستاسو بچوته نقصان رسولې شی. دا په دې وجه چه مسلمانانو ته معلوم شی چه اصل حافظ او ناصر الله ﷻ دې. نو د دښمنانو په کثرت او په خپل قلت مه ويرېږئی اودا هم يقين اوکړئی چه د هر کار انجام باندې الله ﷻ علم لرى. دبندګانو په حق کښې خير دادې چه دوى د الله ﷻ په فرمان عمل اوکړى او هم په دې کښې خپل خير اوګنړئ. اګر چه هغه فرمان په ظاهره خلاف طبع وى. دا ممکن دى چه تاسو کوم يو څيز نه خوښوئی او هم هغه ستاسو دپاره بهتر وى. او هغه به تاسو ته ستاسو د حکم منلو او اتباع رسول او ربښتونې قربانئ په وجه نيغه لار اوښائى. اوتاسوته به نور نعمتونه او فتح درکړى او هغه ستاسو بس کښې نه دى. خوالله ﷻ به پخپله ستاسو مدد اوکړى اوتاسو باندې به دا مشکلات آسان کړى. ټول څيزونه دالله ﷻ بس کښې دى. دهغه پاك ذات نه چه کوم بندګان ويرېږى نو هغه ذات ورته داسې ځانې نه روزى ورکوى چه د نورو په خيال کښې لا څه چه ددوى خپل کښې هم نه وى. ددې غنيمت نه مراد دخيبر فتح ده يا فتح مکه وه يا د روم او فارس مال دې. او ددې وعده په صلح حديبيه کښې پټه وه. يا هغه ټول مالونه دى چه تر قيامته به مسلمانانو ته ملاويږى [2] بيا الله ﷻ مسلمانانو ته زيرې ورکوى چه دوى دې د کفارو نه نه مرعوب کيږى او نه دې ترې ويرېږى. که کافران مقابلې ته راغلل نو الله ﷻ به دخپل رسول ﷺ مدد کوى او دې بې ايمانوته به شکست ورکوى. او دوى به په شاشى او ددوى به هيڅ ولى او مددګار نه وى. څکه چه دوى دالله ﷻ رسول سره جنګ دپاره راغلى دى اودالله ﷻ ايمانداره بندګانو پسې شوى دى.

قوله تعالى:- سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلُ ۖ

بيا فرمائى چه هم دا الله ﷻ عادت دې چه کله د **دالله تعالى قانون دې**: **چې حق راشى نو باطل مغلوب شى،** او حق ظاهر کړى او کفر باطل کړى. لکه څنګه کفراو ايمان مقابله وى نو ايمان لره په کفر غالب کوى.

---

[1] الطبرى :۲۲/۲۳۰.

[2] الطبرى : ۲۲/۲۳۳.

چه دبدر په ورخ ډير كافران چه هر څه ورسره وو خوبياهم د مسلمانانو مقابله كښې شكست خورده شو. بيا الله ﷻ فرمائي چه څما دا احسان هم مه هيروئي چه ما تاسو دمشركانو لاسونو كښې ورنكړني او تاسو مې هم مسجد حرام سره د جنګ كولونه منع كړني. او تاسو كښې اودوى كښې مې صلح اوكړه چه سراسر ستاسو حق كښې بهتر وه. كه ددنيا اعتبار سره وى او كه د آخرت اعتبار سره وى. هغه حديث به ياد وى چه ددې سورة په تفسير كښې په روايت د حضرت سلمه بن اكوع ﵁ تير شوې دې.
چه كله صحابه كرام ﵃ كافران ترلى د حضرت نبى كريم ﷺ خدمت كښې حاضر كړل نو حضرت نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه دوى پريږدئى هم ددوى طرفنه شروع شوې ده. او هم ددوى طرفنه دې دوباره شروع وى. نو هم په دې بابت كښې دا آيت مبارك نازل شو. مسنداحمد كښې د چه اتيا (٨٠) كافران وسلې سره د جبل تنعيم طرفنه راغلل خو حضرت نبى كريم ﷺ غافل نه وو او حضرت نبى كريم ﷺ زر خلق خبر كړل او هغه ټول ئې ګرفتار كړل. او حضرت نبى كريم ﷺ ته ئې پيش كړل. نو حضرت نبى كريم ﷺ د مهربانئ په طور دهغوئ خطاء معاف كړه او ټول ئې آزاد كړل ([1])هم ددې بيان په دې آيت مبارك كښې كيږى. داحديث مبارك نسائى، ابوداود، ترمذى او مسلم كښې دې. حضرت عبدالله بن مغفل ﵁ فرمائى چه دكومې ونې ذكر قرآنپاك كښې دې اودهغې لاندې حضرت نبى كريم ﷺ ناست وو مونږ هم هغوئ نه ګيرچاپيره ناست وو. دهغه ونې ښاخونه د حضرت نبى كريم ﷺ شا مباركې سره لګيدلى وو. حضرت على ﵁ و سهيل ابن عمرو د حضرت نبى كريم مخامخ وو. حضرت نبى كريم ﷺ حضرت على ﵁ ته اوفرمائيل چه بسم الله الرحمان الرحيم اوليكه. نو په دې سهيل بن عمرو د حضرت على ﵁ لاس مبارك اونيولو او وې وئيل چه مونږ رحمان او رحيم نه منو. دا صلح نامه دې خمونږ دددستور مطابق اوليكلې شي. نو دوى اوفرمائيل چه ﴿ باسمك اللهم ﴾ اوليكه. بيا ئې اوليكل چه دا هغه دى چه په دې دالله ﷻ رسول ﷺ اهل مكې سره صلح اوكړه. نو په دې سهيل بن عمرو د حضرت على ﵁ لاس اونيولو او وې وئيل كه ته دالله ﷻ رسول ئې نو بيا خو مونږ ډير زيات ظلم كړې دې. په دې صلح نامه كښې هغه اوليكئى چه كوم مونږ كښې مشهور دى. نو حضرت نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه اوليكه دا هغه دى چه د محمدبن عبدالله ﵇ اهل مكه سره اوكړه. په دې كښې ديرش څوانان كفار ترلى شوى راوستې شو. نو حضرت نبى كريم ﷺ دهغوئ حق كښې بددعا اوكړه نو الله ﷻ هغوئ ړانده كړل. مونږ پاسيدو اوهغوئ مو پيش كړل. نو حضرت نبى كريم ﷺ هغوئ ته اووئيل چه چاتاسو ته امان دركړې دې؟ يا تاسو د چاپه ذمه دارئى راغلى يئ؟ هغوئ انكار اوكړو. خو ددې باوجود حضرت نبى كريم ﷺ هغوئ معاف كړل اوهغوئ ئې پريښودل. نو دې باندې دا آيت مبارك نازل شو چه ﴿هوالذي ﴾ ([2]) نسائى.
ابن جرير كښې دى چه كله حضرت نبى كريم ﷺ دقربانئ څناور څان سره واخستل او ذوالحليفه ته اورسيدل نو حضرت عمرفاروق ﵁ ورته اوفرمائيل چه يارسو الله ﷺ! تاسو ديو داسې قوم كلى ته ورځئ چه هغوئ جنګ ته تيار دى او تاسو سره وسله وغيره هم نشته دې. حضرت نبى كريم ﷺ كسان اوليږل او وسله ئې راوغوښتله. هركله چه حضرت نبى كريم ﷺ مكې ته نزدې شو نو مشركانو دوى ايسار كړل چه تاسو به مكې ته نه ځئ. حضرت نبى كريم ﷺ سفر جارى اوساتلو او منى ته اورسيدل. د حضرت نبى كريم ﷺ جاسوسانو خبرور كړوچه عكرمه بن ابوجهل پنځه سوه لشكر سره تاسو باندې حمله كولووالا دې. نو حضرت نبى كريم ﷺ خالد بن وليد ﵁ ته اوفرمائيل چه ائې خالد ستا د تره خونې لښكر راروان وى. نو حضرت خالد ﵁ اوفرمائيل چه څه اوشو؟ څه دالله ﷻ توره يم او دهغه درسول ﷺ (هم ددې ورځې نه ددوى لقب سيف الله شو) تاسو چه ما چرته ليږئى او دچا مقابلې دپاره مې ليږئى نو

---

[1]) باب قول الله تعالى (وهو الذي كف ايديهم عنكم) : ١٨٠٨ ، ابوداود: ٢٦٨٨، ترمذى : ٣٢٦٤، السنن الكبرى : ٩٦٦٧.
[2]) السنن الكبرى للنسائي : ١١٥١١، احمد: ٨٦/٤ ، وسنده حسن حاكم : ٤٦٠/٢ يبهقى : ٣١٩/٦).

خم به. نو د دوی عکرمه مقابله دپاره روان کړې شو او یو غر سره ددوی مینځ کښې مقابله اوشوه . حضرت خالد داسې سخته مقابله اوکړه چه عکرمه تنیګ نشو او حضرت خالد رضي الله عنه هغه تر مکې کوڅو پورې اورسولو. عکرمه دوباره مقابلې ته راغلو خو دې خل نې هم شکست اوخوړلو او دمکې کوڅو پورې اوتښتیدو. بیا په دریم خل راغلو خو دې خل هم ناکام شو. هم ددې بیان دې آیت ﴿وَهُوَ الَّذِيْ كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ﴾ کښې دې . نو الله ﷻ د حضرت نبی کریمﷺ د ظفرمندئی باوجود کفار هم بچ کړل هسې نه کوم مسلمانان مکه کښې دی او ضیعف او کمزوری دی چه هغوئ ته تکلیف اونه رسی (۱).
خو په دې روایت کښې ډیر زیات نظر دې. دا ممکن نه دی چه دا د حدیبیه واقعه وی. ځکه چه په هغه وخت کښې خالد بن ولید رضي الله عنه نه وومسلمان شوې . بلکه د طلایه په ورځ د مشرکانو سردار وو. لکه څنګه چه صحیح حدیث مبارك کښې موجود دی . اوداهم نشی کیدې چه دا واقعه د عمرة القضاء وی ځکه چه دحدیبیه دشرطونو مطابق خو دا امر وو چه راتلونکی کال به حضرت نبی کریمﷺعمرې ادا کولو دپاره راځی. او درې ورځې به مکه مکرمه کښې تیروی. نو ددې قرارداد مطابق کله چه حضرت نبی کریمﷺتشریف راوړو نوکافرو دې منع نه کړو او نه ئې دوی سره جنګ اوکړو. اودا هم نشی کیدې چه دا واقعه د فتح مکه وی ځکه چه د فتح مکه په کال حضرت نبی کریمﷺ ځان سره دقربانئ ځاروی نه وو بوتلی. هغه وخت کښې خو حضرت نبی کریمﷺ دجنګ دپاره او جهاد دپاره تلی وو. نو په دې روایت کښې ډیر خلل دې. او په دې کښې ضرور قباحت شویدې. په دې ښه پوهیدل پکار دی. والله اعلم.
دحضرت ابن عباس رضي الله عنه مولی حضرت عکرمه رضي الله عنه فرمائی چه قریشو خپل څلوېښت کسان اولیږل چه د حضرت نبی کریمﷺ لښکر نه ګیرچاپیره ګرزی او ورته څه نقصان اورسوی . یا څو ګرفتار کړی اوهغه راولی. خو دې طرفته دا ټول په ټوله اونیولې شو. خو بیا حضرت نبی کریم ﷺ دوی معاف کړل او ټول ئې پریښودل. هغوئ د حضرت نبی کریمﷺ په لښکر باندې څه کانړی هم ویشتی وو او څه غشئ ئې هم ویشتی وو(۲). داهم مروی دی چه یو صحابی چه هغه ابن زینم وئیلې کیدو دحدیبیه په یو غونډئی باندې ختلې وو او مشرکانو په دې غشی ورولی وو او دوی ئې شهید کړی وو. حضرت نبی کریمﷺ دوی پسې کسان اولیږل او دوی ئې ګرفتار کړل او دوی شمیر کښې دولس سواره وو. حضرت نبی کریمﷺ دوی نه تپوس اوکړو چه تاسو سره څما د طرفنه څه امان شته دې؟ هغوئ اووئیل چه نه . حضرت نبی کریمﷺ تپوس اوکړو چه څه وعده شته دې ؟ هغوئ اووئیل چه نه . خو بیا هم حضرت نبی کریمﷺ هغوئ ټول پریښودل او دې باره کښې آیت ﴿ وَهُوَ الَّذِيْ كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ﴾ نازل شو.

هُمُ الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	وَصَدُّوْكُمْ	عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
دوئ هغه کسان دي	چې کفر ئې اوکړو	او منع ئې کړئ تاسو	دمسجد حرام نه
داهغه خلق دی چې کفر ئې کړې دې او تاسو ئې د مسجد حرام نه منع کړئ یې			

وَالْهَدْيَ	مَعْكُوْفًا	اَنْ يَّبْلُغَ	مَحِلَّهٗ	وَلَوْلَا رِجَالٌ
او دقربانئ اوښان	منع کړې شوی	ددې نه چې اورسی	ځائې دقربانئ ته	او که چری نهٔ وې سړی
اودقربانئ ځاروی ئې خپل ځائې ته درسیدو نه منع کړی دی	او که چرې دا ویره نه وې	چې ډیر		

(۱) الطبری : ۲۳۹/۲۲.
(۲) الطبری : ۲۳۷/۲۲.

مُّؤْمِنُوْنَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوْهُمْ اَنْ تَطَئُوْهُمْ

مومنان | او ښځې | مومنانې | چې نهٔ پيژندل تاسو هغوئ | چې تاسو به اوچقوئ هغوئ |

مومنان سړي او ډيرې مومنانې ښځې به تاسو دپښو لاندې چخنړې کړئ | دکوم په وجه چې به تاسو ته

فَتُصِيْبَكُمْ مِّنْهُمْ مَّعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ

بيا به رسي تاسو ته | دوجې دهغوئ نه | ضرر او غم | په ناپوهئ سره | دپاره ددې چې داخل کړي الله

ته خفګان اورسيدو | (نو تاسو ته به ئې اوس فتح درکړې وي) | .... الله ﷻ چې دچا

فِيْ رَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ لَوْ تَزَيَّلُوْا لَعَذَّبْنَا

په رحمت خپل کښې | هغه څوک چې غواړي هغه | که جدا شوي وې مومنان | نو خامخا به سزاورکړې وې مونږه

په حق کښې اوغواړي نو خپل رحمت کښې ئې داخلوي | .... که دغه کمزوري مسلمانان يوا رخ ته

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۲۵﴾ اِذْ جَعَلَ الَّذِيْنَ

هغه کسانوله | چې کفر ئې کړې وؤ | دهغوئ نه | سزا دردناکه | کله چې | اوګرځوؤ هغه کسانو

شوي وې | ....نو مونږ به کافرانو ته دردناک عذاب ورکړې وې | ....څه وخت چې

كَفَرُوْا فِيْ قُلُوْبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ

چې کفر ئې کړې وؤ | په زړونو خپلو کښې | ننګ | (يعنې) ننګ دجاهليت | پس نازل کړو الله

کافرانو په خپلو زړونو کښې دجاهليت د زمانې په شان د ضد پخه اراده اوکړه | نو الله ﷻ خپل رسول

سَكِيْنَتَهٗ عَلٰى رَسُوْلِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَاَلْزَمَهُمْ

اطمينان خپل | په رسول خپل باندې | او په مومنانو باندې | او پابندئ اوساتل هغوئ

او مومنانو ته دتحمل اوبرداشت توفيق ورکړو | اودوئ ئې دپرهيزګارئ

كَلِمَةَ التَّقْوٰى وَكَانُوْٓا اَحَقَّ بِهَا وَاَهْلَهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ

دخبرې دتقوی | او وؤ هغوئ | زيات حقدار | ددې سره | او وؤ اهل ددې | او دې الله |

په خبره ټينګ کړل | او هم دوئ دټولو نه زيات د دې څيز حقدار او اهل وو | او الله ﷻ

بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿۲٦﴾

په هر څيز باندې | خبردار |

په هر څيز پوره پوره عالم دې |

قوله تعالی:- هُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

دمکې کفارو سره دجنګ کولو اصل وجه:- مشرکين عرب چه قريش وو او چه کوم دوی سره وو چه حضرت نبی کريم ﷺ سره به جنګ کوی نوددوی باره کښې قرآن پاك خبر ورکوی چه اصل کښې دا خلق په کفر باندې دی. هم دوی تاسو د مسجد حرام نه منع کړی وې. اصل حقدار او لائق خو د مسجد حرام هم تاسو يئ. ددوی سرکشئ دوی دومره په تېو کړی دی چه دالله ﷻ دنوم قربانی ئې هم قربان ګاه ته پرې نخودې. دا قربانئ شمير کښې اويا وې. او نزدې ددې بيان رازی. انشاء الله. بيا فرمائی چه تاسو ته زر د جنګ کولو اجازت نشو درکولې ځکه چه په دې کښې يو راز وو. اوهغه دا چه اوسه پورې مکه

کښې څه کمزوري مسلمانان داسې وو چه هغوئ ددې ظالمانو په وجه خپل ايمان نشو ظاهرولې . او نه ئې تاسوسره هجرت کولې شو. اونه تاسو هغوئ پيژنئ.نو که تاسو ته زردجنګ کولو اجازت درکړې شوې وو نو تاسو به جنګ کښې کولو اوجنګ به ستاسو دلاسه دا مسلمانان هم شهيدان کيدل. او تاسوبه بې علمئ کښې دګناه مستحق شوی وې . نوالله ﷻ ددې کافرو سزا نوره هم روستو کړه چه دې کمزوري مسلمانانو ته نجات ملاؤ شي. او نور هم چه دڅاقسمت کښې ايمان شته دې چه هغوئ هم ايمان راوړي . که چرې دا مومنان په دوی کښې نو تاسو ته به يقيني طور په دوی غلبه درکړې شوې وه او دوی به ناکام شوی وو. حضرت جنيدسبيع رضي الله عنه فرمائي چه سحر کافرو سره يو ځائې شوم او حضرت نبی کريم ﷺ سره جنګ کولووالا اوم خو ماښام الله ﷻ ځما زړه بدل کړواو څه مسلمان شوم. او بيا حضرت نبی کريم ﷺ سره کفارو خلاف جنګيدم . زمونږ باره کښې دا آيت مبارک نازل شو چه﴿ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ ﴾الخ. مونږ ټول نهه کسان وو، اووه سړي او دوه ښځې([1])(طبراني)او روايت کښې دی چه مونږ درې سړي او نهه ښځې وې . حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي که چرې دا مسلمانان دې کافرو سره يو ځائې نه وې نو الله ﷻ به دې کافرو ته ددې مسلمانانو دلاسه سخته سزا ورکړې وې او دوی به قتل شوی وو.

د ﴿حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ﴾ مطلب د کلمهٔ توحيد نه انکار:- بيا فرمائي چه دې کافرو په خپلو زړونوکښې يو غيرت او حميت نيولې وو ، صلح نامه کښې يې ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴾ ليکلو نه انکار اوکړو. د حضرت نبي کريم ﷺ نوم مبارک سره د لفظ رسول ليکلو نه ئې هم انکار اوکړو. نو الله ﷻ په هغه وخت کښې دخپل نبي ﷺ اودمومنانو سينې پرانيستې اوپه دوی ئې سکينه نازله کړه او دوی ئې مضبوط کړل او دوی ئې د تقوي په کلمه ښه مضبوط کړل يعني ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ﴾پابندې ([2]). لکه چه حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه مروی دی او لکه څنګه چه دمسنداحمد يو مرفوع حديث مبارک کښې موجود دی . ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت نبی کريم ﷺ فرمائي چه ماته حکم کړې شوې دې چه څه خلقو سره جهاداوکړم ترڅومې چه ﴿ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ ﴾اونه وائي . چه چا ﴿ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ ﴾اووئيله نو هغه ځما نه خپل مال او خپل ځان بچ کړو خو د حق اسلام په وجه دده حساب کتاب دالله ﷻ په ذمه دې . الله ﷻ دا په خپل کتاب کښې نازل کړل . ديوقوم مذمت بيانوي او فرمائي چه ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ﴾يعنی دوی ته به وئيلې کيدل چه دالله ﷻ نه سوا بل څوک د عبادت لائق نشته دې نو دوی به کبر کولو.

اوالله ﷻ دلته خپل تعريف بيانوي او وائي چه هم دې دبندګئ حقدار دې او هم دې د بندګئ قابل دې . داکلمه ﴿ لااله الاالله محمدرسول الله ﴾ ده . هغوئ ددې نه کبر اوکړو او دمکې مشرکانو ددې نه د حديبيه په ورځ تکبر اوکړو. بيا هم حضرت نبی کريم ﷺ دوی سره تر يو مقرر وخت پورې صلح نامه مکمل کړه. ابن جرير کښې هم دا حديث دې زياتوالي سره مروی دې.خو په ظاهره دا معلوميږي چه روستئ جملې د راوي خپلې دی.يعنی دحضرت زهری رحمه الله خپل قول دې چه داشان ئې بيان کړی دی لکه چه حديث مبارک دې .

د ﴿كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ﴾ تفسير او مطلب:-حضرت مجاهد رضي الله عنه فرمائي چه ددې نه مراد اخلاص دې ([3]). حضرت عطاء رحمه الله فرمائي چه هغه کلمه ﴿ لااله الاالله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهوعلى كل شئ قدير﴾ ([4]). حضرت

[1]) طبراني : ۲۲۰۴ ، مسندابي يعلى : ۱۵۶۰، الدر المنثور: ۷۶/۶.
[2]) احمد:۱۳۸/۵ ، زوائد عبدالله بن احمد بن حنبل ترمذی : كتاب تفسير القران ، باب ومن سورة فتح : ۳۲۶۵ وهوحسن.
[3]) الطبری : ۲۵۵/۲۲.
[4]) الطبری : ۲۵۶/۲۲.

مسور رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد ﴿لااله الاالله وحده لاشريك له﴾ دې.حضرت علي رضي الله عنه فرمائي چه ددې نه مراد ﴿لااله الاالله والله اكبر﴾ دي [1] همدا قول د ابن عمر رضي الله عنه هم دې.حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه ددې نه مراد الله رب العزت د وحدانيت شهادت دې چه د ټولې تقوى جرړه ده . حضرت سعيد بن جبير رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد ﴿ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ ﴾هم ده او جهاد في سبيل الله هم دې. حضرت عطاء خراساني رحمه الله فرمائي چه كلمه تقوى ﴿ لااله الاالله محمدرسول الله ﴾ ده . حضرت زهري رحمه الله فرمائي چه﴿ بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴾ ترې مراد ده.حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد ﴿لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ ﴾دې.

بيا فرمائي چه الله ﷻ ته هر څيز ښه معلوم دې چه مستحق دخير څوك دې او مستحق دشر څوك دې؟

حضرت ابی بن كعب رضي الله عنه قرات كښې داشان دی چه ﴿ إِذْ جَعَلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ ولو حميتم كما حموا لفسد المسجد الحرام ﴾ يعنى كافرو چه كله خپلو زړونو كښې جاهلانه ضد پيدا كړو كه په هغه وخت كښې تاسو هم داسې كړې وې نو نتيجه به دا وه په مسجدحرام كښې به فساد شوې وو.

هركله چه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه دا قرات واوريدو نو ډيرزيات تيز شو خو حضرت ابی رضي الله عنه ورته اوفرمائيل چه تاسو ته خومعلوم دی چه څه حضرت نبی كريمﷺ ته ځم راځم اوچه څه الله ﷻحضرت نبی كريمﷺ ته ښائي نو هغه ماته حضرت نبی كريمﷺ ښائي . نوپه دې حضرت عمرفاروق اوفرمائيل چه ته ذی علم او قرآن دان يې.تاسو ته چه دالله رسولﷺ څه خودلی دی هغه وايې اوخلقو ته يې بيانوئی(نسائی).

دهغه احاديثوبيان چه په هغوئ كښې د حديبيه قصه او دصلح واقعه ده : مسند احمد كښې دی چه حضرت مسور بن مخرمه او حضرت مروان بن حكم رضي الله عنه فرمائي چه حضرت نبی كريمﷺ د زيارت بيت الله ارادې سره روان شو او د حضرت نبی كريم د جنګك كولو هيڅ اراده نه وه. دوی سره اويا اوښان دقربانئ دپاره وواو د حضرت نبی كريمﷺ ټول ملګرې اوؤسوه او د هرو لسو كسانو په سر يو اوښ وو. هر كله چه حضرت نبی كريمﷺعسفان ته اورسيدو نو بشر بن سفيان رضي الله عنهحضرت نبی كريمﷺ ته خبرور كړو چه يارسول اللهﷺقريشو چه ستاسو دراتلو آوريدلی دی نو د مقابلې تيارئ كښې اخته دی . هغوئ ځان سره د اوښ واړه واړه بچی هم اخستی دی او د شرمخانو څرمنې ئې اغوستې دی . اودا وعده ئې كړې ده چه هغوئ به تاسو داشان مكې ته پرې نږدی . حضرت نبی كريمﷺ خالد بن وليد ته يو وړوكې شان لښكر وركړو او كراع عميم ته ئې واستولو. ددې آوريدوسره حضرت نبی كريمﷺ اوفرمائيل چه افسوس چه قريش جنګونو اوخوړل، څه به ښه وې چه دوی څه او دا نور خلق پريخودی وې او كه هغوئ په ما غالب شوی وې نو ددوی مقصد به پورا شوې وې . اوكه څه الله تعالى په دوی غالب كړې وې نو دوی به ټولو اسلام قبول كړې وې .او كه دوی په هغه وخت كښې هم اسلام طرفته نه راتلل نو دوی به ماسره جنګك كولو او په هغه وخت كښې به ددوی طاقت هم پورا وې.قريش څه ګنړی؟ په الله قسم چه څه به دوی سره جهادكوم تردې چه يا خوالله ﷻ ماپه دوی غالب كړی او يا خما سر دتنې نه جداشی.بيا حضرت نبی كريم ﷺخپل لښكر ته حكم اوكړو چه ښی طرفته حمض نه روستو لار باندې لاړشئ چه كومه ثنية المرار ته ځي . او حديبيه دمكې لاندې حصه كښې ده . دخالد لښكر چه كله اوكتل چه د حضرت نبی كريمﷺ لښكر لار بدله كړه نو دې واپس راغلو او قريشوته ئې ددې خبر وركړو. بل طرفته چه كله د حضرت نبی كريمﷺ اوښه مباركه ثنية المرار ته اورسيده نو كيناسته اوخلقو اووئيل چه اوښه ستړې شوه. نو حضرت نبی كريمﷺ اوفرمائيل چه دا نه ده ستړې شوې او نه ددې دناستې عادت دې بلكه دا الله ﷻ په حكم كيناسته اودهغه ذات چه دمكې هاتيان ئې منع كړی وو. واورئې ! چه نن قريش خما نه

[1]) حاكم : ۳٦۱/۲،

څه غواړي چه په هغې کښې صله رحمي وی نوځهٔ به ئې ورکوم. بیا حضرت نبی کریمﷺ لښکر والوته حکم اوکړو چه پړاؤ اوکړئی . هغوئ اووئیل چه یارسول اللهﷺ! په دې ټوله وادئی کښې اوبه نشته دې . حضرت نبی کریمﷺ غشئ راوویستو او اویو صحابی رضی الله عنه ته ورکړو او ورته ئې اوفرمائیل چه دا دلته په یو کوهی ښخ کړه. ددې ښخولوسره اوبه ډیرې زیاتې شوې او ټول لښکر اوڅکلې او دا په مخه زیاتیدې . هرکله چه دوی پړاؤ اوکړو او دوی ښه اطمینان سره کیناستل نو په دې کښې بدیل بن ورقه د قبیله بنو خزاعه څه خلقو سره راغلو. نو حضرت نبی کریمﷺ هغه ته هم هغه اووفرمائیل چه څه ئې بشر بن سفیان ته فرمائیلی وو. نو داخلق لاړل او قریشوته ئې اووئیل چه تاسو خلقو د نبی ﷺ باره کښې ډیره تیزی اوکړه . حضرت نبی کریمﷺ تاسو سره جنګ کولو دپاره نه دې راغلې بلکه صرف دبیت الله شریف زیارت دپاره راغلې دې تاسو په خپله فیصله یو نظر بیا واچوئی . په اصل کښې د بنوخزاعه مسلمانان او کافر د حضرت نبی کریمﷺ طرفدار وو او د مکې ټول خبرونه به ددې خلقو په ذریعه رسیدل . قریشو اووئیل اګر چه حضرت نبی کریمﷺ هم دې ارادې سره راغلې دې خو مونږ ده لره دا سې اچانك پرې نږدو ګنی خلق به بیا وائی چه حضرت نبی کریمﷺ مکې ته لاړو او ددوی د منع کولو والا څوك نه وو. بیا دوی مکرز بن حفص اولیږلو او دې دبنوعامر بن لوئی قبلې نه وو. هر کله چه حضرت نبی کریمﷺ دې اولیدو نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه دا سړې وعده خلاف دې، اوهغه ته هم حضرت نبی کریمﷺ هغه اوفرمائیل چه کوم ئې ددې نه مخکښې سړو ته فرمائیلی وو. دې هم واپس او لاړ قریشو ته ئې ټوله واقعه بیان کړه . بیا قریشو حلیس بن علقمه کنانی اولیږلو او دې دڅه خلقو سردار وو. دده کتلو سره حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه دا دهغه قوم نه دې چه د رحمانی کارونو عظمت کوی، دقربانئ څناور اودروئی.ده چه کله اوکتل چه هر طرفته د قربانئی نښو والا څاروی دی او د ایساریدو په وجه ددوی وینښته پریوتی دی نو دې حضرت نبی کریمﷺ سره د ملاویدو نه بغیر واپس او لاړو قریشو ته ئې ټوله واقعه بیان کړه او ورته ئې اووئیل چه اللهﷻ ته معلوم دی چه تاسو لره حلال نه دی چه تاسو هغوئ د بیت الله شریف نه منع کړئی، دالله ﷻ دنوم څناورد قربان ګاه نه لرې ولاړ دی.دا ډیر سخت ظلم دې، دومره ورځې ولاړې نه پس دهغوئ وینښته پریوتی دی.داما خپلو سترګو سره اوکتل،قریشو اووئیل چه ته یو نرا اعرابی ئې خاموش کینه.
اوس دوی مشوره اوکړه او عروه بن ثقفی ئې اولیږلو،دتلو نه مخکښې هغه اووئیل چه ائې قریشو ! تاسو چه کوم کوم کسان هلته اولیږل او کله چه هغه واپس شو اوتاسو ورسره څه اوکړل ما هغه اوکتل . تاسو هغوئ ته بدرد اووئیل او د هغوئ مو بې عزتی اوکړه او په هغوئ مو تهمت اولګولو. اوبه هغوئ موبدګمانی اوکړه . خما حالت تاسو ته معلوم دې چه څه تاسو ته دخپل پلار په شان ګورم.تاسو ته معلوم دی چه کله تاسو فریاد اوکړو نوما خپل قوم ته اووئیل او هغوئ خما اومنل او ماسره ستاسو مدد دپاره راغلل. ټولو اووئیل چه آؤ ته رینښتیا وائې مونږ تاسو باندې هیڅ قسمه بدګمانی نه کوؤ. هرکله چه دې حضرت نبی کریمﷺ سره دملاویدو دپاره لاړ او لاړو حضرت نبی کریمﷺ سره کیناستو نو وې وئیل چه تاسو خو د یوځائې بل ځائې نه خلق راغونډ کړی دی او راغلې دخپل شان ختمولودپاره ، واوره قریشو نن پخه اراده کړې ده او هغوئ سره واړه واړه بچی هم دی او هغوئ د شرمخانو څرمنې اغوستې دی.اوهغوئ دالله ﷻ مخکښې دا وعده کړې ده چه تاسو به بالکل زبردستئ سره مکې ته داخل نه کړی . خما دې په الله قسم وی دا خلق چه ستاسو نه ګیر چاپیره ولاړ دی،تاسو به دوی د جنګ په وخت کښې تلاش هم نه کړئی . ددې آودریدوسره حضرت ابوبکر رضی الله عنه صبر نشو او په هغه وخت کښې دې د حضرت نبی کریمﷺ شاته ولاړ وو ، دوی اوفرمائیل چه څه ائې د لات ځویه ، مونږ به حضرت نبی کریم ﷺ په جنګ کښې پریږدو (دا ممکن نه دی)عروه حضرت نبی کریمﷺ نه تپوس اوکړو

چه دا څوك دي؟ حضرت نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائيل چه د ابوقحافه خوئي دي.نو وې وئيل كه ستاپه ما مخکښې نه احسان نه وې نو مابه تاته ځل خودلې وې.دې نه پس عروه بيا دونيلو دپاره د حضرت نبی کریم ﷺ ږيره مبارکه كښې لاس واچولو،دا بې آدبي مغيره بن شعبه رضي الله عنه نه برداشت نه شوه او دې حضرت نبی کریم ﷺ سره ولاړ وو اودده لاس كښې يو اوسپنه وه ، په هغې ئې دې په لاس اووهلو چه خپل لاس لرې كړه ،ته د حضرت نبی کریم ﷺ بدن مبارك ته گوتې نه شې وراوړې . دا اووئيل چه دا خو ډير بدزبانه دې اوكوږ سړې دې،حضرت نبی کریم ﷺ تبسم اوفرمائيلو. هغه تپوس اوكړو چه دا څوك دی.حضرت نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائيل چه دا ستا وراره مغيربن شعبه رضي الله عنه دې، نو وې وئيل چه تا خو پرون پورې طهارت هم نه شوكولې . غرض دا چه حضرت نبی کریم ﷺ هغه ته هم هغه جواب وركړو چه كوم ئې ددې نه مخکښې خلقو ته وركړې وو. او ورته ئې باور اوكړو چه مونږ جنگ دپاره نه يو راغلى . دې چه كله واپس شو او ددې ځائې دا نقشه ئې اوكتله چه اصحاب رسول ﷺ څنګه د حضرت نبی کریم ﷺ پتنگان دی ، ددوی علیه السلام د اودس اوبه هم لاسونوكښې اخلى،ددوی علیه السلام توكانړې هم لاسونو كښې اخستلودپاره يو بل نه مخکښې كيږى،ددوی علیه السلام چه يو ويښته پريوزى نو هر سړې وائى چه دا ما واخستې،هركله چه دې قريشو ته واپس شو نو وې وئيل چه ائې د قريشو د جماعت خلقواد كسرى دربار ته او د نجاشی درباره ته تلې يم خو په الله ﷻ قسم ما دهغه بادشاهانو هم دومره عزت نه دې ليدلې چه كوم مې د حضرت محمد ﷺ اوليدو. د حضرت نبی کریم ﷺ صحابه كرام رضي الله عنهم خو ددوی دومره عزت كوى چه ددې نه زيات ممكن نه دې . اوس تاسو سوچ اوكړئى چه اصحاب رسول رضي الله عنهم داسې نه دی چه حضرت نبی کریم ﷺ به تاسوته لاسو كښې دركړى .

عثمان رضى الله مكې مكرمې ته استول:- بيا حضرت نبی کریم ﷺ حضرت عمرفاروق رضي الله عنه راوبللو او دوى رضي الله عنه ته ئې مكې ته ليږل ، خو دې نه مخکښې دا واقعه تيره شوې ده چه حضرت نبی کریم ﷺ يو خل حضرت خراش بن اميه خزاعى په خپله اوښه سور كړو چه دهغې نوم ثعلب وو اومكې ته ئې ليږلې وو، قريشو ددې اوښې پښې ماتې كړې وې اوددې قاصد به ئې هم قتل كړې وې نو احابيش قوم دې بچ كړو.(شايد په دې وجه)حضرت عمرفاروق رضي الله عنه دا جواب وروكړو چه زه خو ويريږم چه هسې نه قريش ما قتل نه كړى . ځكه چه هغه ځائې خو زما دقبيلې بنو عدى يو سړې هم نشته دې چه ما ددې قريشو نه بچ كړى . ښه به دا وى چه تاسو حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه اوليږئى . اوهغوئ زما په نسبت دهغو ئى نظر كښې زيات عزت والا دې.نو حضرت نبی کریم ﷺ حضرت عثمان رضي الله عنه راوبللواو ورته ئې اوفرمائيل چه ته لاړشه او قريشو ته اووايه چه مونږ دجنگ كولودپاره نه يو راغلى بلكه صرف دبيت الله شريف زيارت دپاره او ددې د عظمت زياتولو دپاره راغلى يو.حضرت عثمان رضي الله عنه لا په ښار قدم نه وو ايښودې چه دده ملاقات ابان بن سعيد بن عاص سره اوشو،هغه دخپلې سورلئ نه راكوز شو او حضرت عثمان رضي الله عنه ئې مخکښې كينولو او پخپله روستوكيناستو او دوى رضي الله عنه ئې خپله ذمه دارئى روان كړل چه تاسو د الله درسول ﷺ پيغام خلقو ته اورسوئى.نو حضرت عثمان رضي الله عنه هلته لاړواو قريشوته ئې پيغام اورسولو. هغوئ اووئيل چه اوس تاسوراغلى ئې نو خيردې دبيت الله شريف طواف اوكړئى خو ذوالنورين جواب كښې اوفرمائيل چه تر كومې پورې حضرت نبی کریم ﷺ طواف اونكړى نو دا ممكن نه دى چه زه طواف اوكړم. هركله چه قريشو حضرت عثمان رضي الله عنه ايسار كړو او دوى رضي الله عنه ئې واپس نه پريښودل نو بل طرفته اسلامى لښكر كښې دا خبر خور شو چه حضرت عثمان رضي الله عنه ئې شهيد كړو.

د سهيل بن عمرو وفد:- دزهرى روايت كښې دى چه بيا قريشو سهل بن عمرو اوليږلو چه ته لاړ شه او ورسره صلح اوكړه خودا به ضرور وى چه دې كال به دوى واپس كيږى چه عرب مونږ ته پيغور نه كوى چه هغوئ راغلل او تاسو منع نه كړې شو. نو سهل دې سفارت سره روان شو. هركله چه حضرت نبى

کریم دې اولیدو نو وې فرمائیل چه د قریشو اراده دصلح شوې ده چه دې نې راولیږلو. هغه حضرت نبی کریم ﷺ سره خبرې اترې شروع کړې او تر ډیره پورې سوال وجواب او خبرې اترې شروع وې. شرطونه مقرر شو خو صرف ددې لیکل باقي وو. حضرت عمرفاروق رضی الله عنه په منډه منډه لاړو او حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه ته ئې اووئیل چه آیامونږ مسلمانان یو؟ آیادا مشرکان نه دی؟ نو هغوئ ورته اوفرمائیل چه آو دی. نودوی اوفرمائیل چه بیا څه وجه ده مونږ په دینی معاملو کښې دومره سستی بنکاره کړو. حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه ورته اوفرمائیل چه اې عمر رضی الله عنه! د الله درسول ﷺ رسئ مضبوطه کړه او دالله رسول ﷺ رهبنتوني دې. خو حضرت عمرفاروق رضی الله عنه صبر نشو او لاړو د حضرت نبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضرشواو داشان ئې اووئیل. نو حضرت نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل چه څه دالله رسول یم او دهغه غلام یم، څه دهغه د فرمان خلاف نشم کولې.او څما یقین دې چه هغه به ما ضائع نه کړي. حضرت عمرفاروق رضی الله عنه فرمائي چه ما خو په جوش کښې هغه وخت حضرت نبی کریم ﷺ ته هر څه اووئیل خو بیا روستو څه ډیر زیات پښیمانه اوم. اوددې بدله کښې مې ډیرې روژې اونیولې اوډیر مونځونه مې اوکړل. او ډیر غلامان مې آزادکړل.ددې ویرې چه هسې نه ماته ددې گستاخئ سزا الله تعالی راکړي.

صلح نامه:-حضرت نبی کریم ﷺ حضرت علي رضی الله عنه راوبللو چه صلح نامه اولیکی اوورته اوفرمائیل چه اولیکه ﴿بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ په دې سهیل اووئیل چه څه خو پدې نه پوهیږم،داسې اولیکه چه ﴿بسمك اللهم﴾ نوحضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه داسې اولیکه.بیا ئې اوفرمائیل چه اولیکه چه دا صلح نامه ده چه محمدرسول الله ﷺ اوکړه. نو په دې سهیل اووئیل که ماته رسول منلې نو تاسره به مې ولې جنگ کولې؟ داسې اولیکه چه دا هغه صلح نامه چه محمد بن عبدالله ﷺ او سهیل بن عمرو اوکړه په دې خبره چه① مونږ به تر لسو کالو پورې جنگ نه کوؤ. خلق به امن وامان سره اوسیږي او یو بل نه به بچ اوسیږو② چه کوم سړې د حضرت نبی کریم ﷺ ته دخپل ولي د اجازت نه بغیر لاړ شي نو تاسو به هغه واپس کوئ. اوچه کوم صحابی رسول ﷺ قریشو ته راشي نوهغه به نشي واپس کولې ③ مونږ اوتاسو کښې به جنگ بند وي،صلح به قائمه وي،هیڅ طوق و زنځیر او قید به نه وي ④ یو شرط دا هم وو چه کوم سړې د محمد ﷺ جماعت او دده وعده کښې راتلل غواړي نوراتلې شي. نو پدې بنوخزا عه اووئیل چه مونږ حضرت نبی کریم ﷺ دې وعده کښې راغلي یو او بنی بکر اووئیل چه مونږ د قریشو ذمه دارئ کښې راغلي یو. ⑤ دې کال به تاسو واپس شئ او راتلونکي کال کښې راشئ. په هغه ورځ به مونږ بهر شواو تاسو خپلو صحابه کرام رضی الله عنهم سره راشئ او مکه کښې پاتې شئ خو وسله به دومره وي چه څومره یو سور سره وو ⑥ توري به تیکی کښې وي.لا صلح نامه لیکلې کیده چه په دې کښې د سهیل ځوئي حضرت ابوجندل رضی الله عنه اوسپنې په زنځیرونو کښې راغلو. مکې نه خلق په پټه د حضرت نبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضریدل.

مدینې منورې نه د وتلو په وخت کښې د صحابه کرامو خیال او ابوجندل واقعه:-صحابه کرام رضی الله عنهم چه د مدینې نه راوتل نو ورته د فتح یقین وو. ځکه چه حضرت نبی کریم ﷺ خوب کښې لیدلی وو چه په دې وجه دوی ته په فتح کښې لږ هم شك نه وو. دلته چه راغلل او وې کتل چه صلح کیږي او بغیر د زیارت بیت الله شریف نه هم ددې ځائې نه دوی واپس کیږي بلکه حضرت نبی کریم ﷺ په خپل نفس څومره مشقت اوچتوي او صلح کوي نو ددې نه به زیاته پریشاني او فکر منددی نوره څومره وي بلکه نزدې وو چه دوی هلاک شوې وې. دا ټول هر څه خو وو،ددې نه زیات دا چه کله حضرت ابو جندل رضی الله عنه مسلمان وو او هغه مشرکانو قید کړې وو،اوپه هغه ئې رنګ په رنګ تکلیفونه او ظلمونه اچول. ده اوریدل چه حضرت نبی کریم ﷺ راغلی دی،ددې موقع نه فائده اوچتوي او په وزنځیرونو کښې تړلې شوې

حاضریږي نو سهیل پاسي اوهغه په څپیړو وهي او وائي چه اې محمد (ﷺ) زما او ستامینځ کښې فیصله شوې ده، دې نه پس دې راغلې دې نو ددې شرط مطابق دې واپس کړه . نو حضرت نبی کریم ﷺ ورته جواب کښې وائي صحیح ده. سیهل پاسي او ابوجندل ؓ کریوان کښې لاس اچوي او په راښکلو ئې بوځي. حضرت ابوجندل ؓ فرمائي چه اې مسلمانانو ما دې مشرکانو ته واپس کوئي ؟ هائې افسوس دوی خو زما نه زما دین اخستل غواړي . دې واقعې صحابه کرام ؓ نور هم زیات پریشانه کړل حضرت نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل چه اې ابوجندل ؓ صبر کوه او په روغ نیت اوسه او د ثواب طلب ساته ، اوالله ﷻ نه صرف ستا دپاره بلکه ستا په شان نورو کمزرو مسلمانانو دپاره لار ویستوونکې دې . اوتاسو ټول ددې غم او تکلیف نه نجات موندو والا یئ . اوس چونکه صلح شویده او شرائط پوزا شوی دی نو په دې وجه تا مونږ واپس کوو. مونږ عذر کول او دشرطونو نه خلاف کول نه غواړو . حضرت عمر فاروق ؓ حضرت ابوجندل ؓ سره خواخوا کښې روان وو او ورته ئې وئیل چه اې ابوجندل ؓ صبر کوه په دې کښې څه دی ؟ دامشرکان خلق دی ددوی وینه لکه دسپی ده .
حضرت عمر فاروق ؓ دخپلې تورې موټی حضرت ابوجندل ؓ طرفته کولو چه هغه توره اوباسي او د خپل پلار کار ختم کړي . خود ابوجندل ؓ لاس په پلار اوچت نه شو او صلح نامه ختمه شوه. او فیصله پورا شوه. حضرت نبی کریم ﷺ حرم کښې مونځ کولو او دحلالیدودپاره مضطرب وو. بیا حضرت نبی کریم ﷺ خلقو ته اووئیل چه پاسئ او قربانئ اوکړئ او خپل خپل سرونه اوخرئ خو هم پورته نه شو. درې ځل ئې داسې اوکړل . بیا حضرت نبی کریم ﷺ حضرت ام سلمه ؓ ته راغلو او ورته ئې اووئیل چه دا په خلقو څه شوی دی؟ ام المومنین ورته جواب کښې اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ ! په دې وخت کښې چه کوم غم کښې دا خلق دی هغه تاسوته ښه معلوم دی . تاسو دوی ته هیڅ مه وائې ، نیغ دخپل قربانئ څاروی طرفته لاړشئ.او هغه چه چرته دې هم هغه ځائې کښې ئې قربانئ کړئ او بڅپله سر اوخرئ نو ممکن دی چه خلق هم داسې اوکړي . حضرت نبی کریم ﷺ هم داسې اوکړل، ددې کتلو سره هر سړې پاسیدل او سرونه ئې اوخرئیل او قربانئ ئې اوکړه . دوی ددې ځائې نه روان شو او تیمه لار کښې سورة فتح نازل شو.([1])

د اروایت صحیح بخاری کښې هم دې ، په هغې کښې دی چه ددوی مخکښې یو زر صحابه کرام ؓ وو. هرکله چه ذوالحلیفه ته اورسیدو نو حضرت نبی کریم ﷺ د قربانئ څناورو باندې نښې واچولې او د عمرې احرام ئې اوتړلو.اود قبیله خزاعه جاسوس ئې مخکښې اولیږلود تجسس دپاره. کله چه هغه غدیر اشطاط ته اورسیدو نو راغلو او حضرت نبی کریم ﷺ ته ئې خبرو ورکړو چه قریشو یو لوئې لښکر جمع کړې دې او هغوئ خان سره د اطراف نه نور خلق هم ملګری کړی دی . دهغوئ اراده تاسو سره دجنګ کولو اود بیت الله شریف نه منع کولو ده . نو حضرت نبی کریم ﷺ صحابه کرام ؓ ته اوفرمائیل چه اوس تاسو اووائې چه مونږ دهغوئ په بچو حمله اوکړو؟ که هغوئ مونږ طرفته رازی نو الله ﷻ به دهغوئ څټونه پرې کړې . کنی مونږ به هغوئ په غم کښې پریږدو . اوکه هغوئ کینی نو په دې غم کښې به وی. او که هغوئ نجات بیا موندو نو دا څټونه به ترې الله ﷻ پریکړې وی. ګورئ کنه مونږ خو چاسره د جنګ دپاره نه یو راغلي او نه څه بلې ارادې سره بلکه مونږ خوصرف دبیت الله شریف د زیارت دپاره راغلي یو. اوهغوئ مونږ منع کوی. تاسو اووائې چه مونږ هغوئ سره ولې جنګ اونه کړو؟ حضرت ابوبکر صدیق ؓ اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ ! تاسو د بیت الله شریف زیارت دپاره ځئ او زمونږ اراده دجنګ کولو نه ده خو چه څوک هم مونږ دبیت الله شریف د زیارت کولو نه

[1] احمد : ٣٢٣/٤. وسنده حسن ابن اسحاق صرح السماع البیهقی فی الدلائل (١٤٥/٤) ورواه مختصرا والترمذی صرح بالسماع عند البخاری (٣٧٣١) وانظر العقد التمام فی تخریج سیرة ابن هشام لراقم الحروف : (ح/١٦٥).

منع کوی نو مونږ به هغوئ سره جنګ کوو. که هغه هر څوك وی . نـود الله ﷺ نـوم واخلئ او روان شئ .
لږ مخکښې چه لاړل نو حضرت نبی کریمﷺ ورتـه اوفرمائیـل چه دخالد بن ولیـد طلایـه لښکر راروان
دې.تاسو ښی طرفته شئ.خالد ته ددې خبر هم اونشو او حضرت نبی کریم ﷺدهغوئ نزدې اورسیدو نو
کله چه خالد دا اوکتل نو ددې خبر ئې قریشوته ورکړو.داوښې نـوم پـه دې روایت کښې قصواء راغلې
دې.په دې کښې دا هم دی چه حضرت نبی کریمﷺ دا هم اوفرمائیل چه څما نه هغوئ څه طلب کوی څه
به ورکوم خو په دې شرط چه په هغې کښې دحرمت الله سپکاوې نه وی . بیا حضرت نبی کریم اوښې
ته آواز اوکړو او هغه زر پاسیده . بدیل بن ورقا خزاعی حضرت نبی کریمﷺ ته رازی او د حضرت نبی
کریمﷺ جواب قریشو ته رسوی نو عروه بن ثقفی پاسی او خپل تعارف کوی او چه کوم مخکښې بیان
شوی دی،دا هم وائی چه ګوره کنه دې سړی ډیره معقوله او مناسبه خبره کړې ده دا قبولـه کړئ. اوکلـه
چه دې پخپله د حضرت نبی کریمﷺ خدمت اقدس کښې حاضرېږی او د حضرت نبی کریمﷺ هم دا
جواب د حضرت نبی کریمﷺ د خولې مبارکې نه آوری نو حضرت نبی کریمﷺ تـه وائی چه واورئی دوه
خبرې دی،یا تاسو غالب هغوئ مغلوب یا هغوئ غالب تاسو مغلوب . که ړومبئ خبره وی نو څه اوشو
هغه هم ستا قوم دې،تاسو څوك داسې کتلی دی چه هغه خپل قوم تباه کړې وی؟ اوکـه دویمـه خبره وی
نو دا څومره چه تاسو سره دی ټول پـه ټولـه بـه ستاسو سره ملګرتیا پرېږدی او اوبه تښتی. نویـه دې
حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه هغه ته جواب ورکړو چه کوم مخکښې تیر شوې دې.دحضرت مغیره رضی الله عنه
بیان کښې دا هم دی چه دهغه لاس کښې تور وه . هرکله چه هغوئ عروه اووهلو نو وې غداره ما تاسره
غدارئی کښې هم مدد کړې وو. خبره داده چه دې مخکښې دجاهلیت پـه زمانـه کښـې یـو ډلې سره وو
موقع موندو سره هغه ټول ئې قتل کړل او دهغوئ مال هال سره د حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښـې
حاضر شو. عروه چه په خپلو سترګو دا منظر اولیدو چه کله حضرت نبی کریم ﷺاوتوکی نو یو نـه یو
صحابی رضی الله عنهم هغه توکانړې راپورته کړی او په خپل مخ او بدن ئې مخی . د حضرت نبی کریمﷺ شـوندو
خوزولو سره دوی د حضرت نبی کریم ﷺدهر حکم تعمیل کوی . هرکله چه حضرت نبی کریمﷺ اودس
کوی ددوی د اودس په اوبو قابو صحابه رضی الله عنهم په جنګ کیږی . کله چه حضرت نبی کریمﷺ خبره کوی
نو بالکل خاموشی شی . او د یو طرفنـه لږ آواز هم نه رازی.او د تعظیم دومره حد دادې چه صحابه
کرام رضی الله عنهم ددوی څهرې مبارکې ته ګوری هم سم نه ، بلکه نظرونه ئې لاندې او هر وخت آدب کښې وی .
دې چه کله واپس راغلو نو قریشو ته ئې دا ټول حال اووئیلو او ورته ئې اووئیل چه حضرت نبی کریمﷺ
کومه دعدل او انصاف خبره کوی نوهغه قبوله کړئی .
دبنوکنانه کوم سړې چه دې نه پس قریشو اولیږلو دهغه کتلو سره حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه دا
خلق د قربانئ د څناور ډیر عزت کوی . نو تاسو د قربانئ څناور اودروئی اوده طرفتـه ئې کړئی.هغه چه
کله دا منظر اوکتلو او بـل طرفتـه ئې د صحابه کرام رضی الله عنهم د خولو مبارك نه دلبیـك صداګانې هم
واوریدلې نو وې وئیل چه دا خلق دبیت الله شریف نه ایساروِل ډیر زیات خراب حرکت دې . پـه هغې
کښې داهم دی چه دمکرز په کتلو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه دا یو تاجر سړی دی، په دې کښې
ناست وو خبرې کولې چه سهل راغلو او دهغه کتلو سره حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیـل چه اوس کار
آسان شو . هغه چه کله د ﴿ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ﴾ او د حضرت نبی کریمﷺ نوم مبارك سره درسول لفظ
په لیکلو اعتراض اوکړو نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه والله څه خو رسول خو تـه ئې نـه منې . دا
په دې وجه چه کله دده اوښه کیناسته نو حضرت نبی کریمﷺ فرمائیلی و چه دې دمحرمات الهی عزت
ساتی چه دې څه وائی نو څه به منم . دصلح لیکلو پـه وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیـل چه
دې کال به دوی مونږ تـه دبیت الله شریف د زیارت اجازت راکړی نو سهیل اوئیـل چه نـه مونږ تـه دا

منظور نه دی . بیا به خلق وائی چه دوی ویریدل او هیڅ نې اونکړې شو. هرکله چه د اشرط لیکلې کیدو چه کوم کافر مسلمان شی او مسلمانانوته لاړ شی نو هغه واپس کولې شی . نو په دې ټولو مسلمانانو اووئیل چه سبحان الله دا څنګه کیدې شی هغه یه مسلمان شی او مونږ به هغه بیا کافروته سپارو. دا خبرې لا کیدلې چه په دې کښې ابوجندل ؓ په زنځیرونو کښې تړلې شوې دې راوسنې شو. سهیل اووئیل چه دې واپس کړئی . حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه اوس خو لا صلح نامه نه ده مکمل شوې دې څنګه واپس کړم. نو هغه اووئیل چه په الله ﷻقسم څه خو بیا هیڅ شرط باندې راضی نه یم . حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه ته پخپله ماته ددې خبرې اجازت راکړه. نوهغه اووئیل چه زه به ددې اجازت هم تاسو ته درنکړم. حضرت نبی کریمﷺ ور تـه دوباره اوفرمائیل خوهغه انکار اوکړو. اګرچه مکرز اووئیل چه آؤ مونږتاته ددې اجازت درکوؤ. هغه وخت کښې ابوجندل ؓ مسلمانانو ته فریاد اوکړو.دې غریبانانوتـه مشرکانو ډیر سختې سزاګانې ورکولې.په دې حضرت عمرفاروق ؓ حاضر شو او هغه ئې اووئیل چه کوم مخکښې تیر شو. بیا ئې حضرت نبی کریمﷺ نه تپوس اوکړو چه تاسومونږ ته نه وو وئیلی چه مونږ به بیت الله شریف ته ځو او دهغې طواف به کوؤ. نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه آؤ ما دا وئیلی وو خو دا مې نه وو وئیلی چه دې کال به داشان وی .

نو حضرت عمرفاروق ؓاوفرمائیل چه آؤ دا خو تاسونه وو فرمائیلی.نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه بس ته به هلته ځئ او دبیت الله شریف طواف به ضرور کوې.حضرت عمرفاروق ؓ فرمائی چه څه بیا حضرت ابو بکر صدیق ؓته راغلم او هغه مې ورته اووئیل چه کوم مخکښې بیان شو.په هغې کښې صرف دومره نور دی چه آیا حضرت نبی کریمﷺ دالله ﷻ رسول نه دې څه؟ نو ددې جواب کښې حضرت ابوبکرصدیق ؓاوفرمائیل چه ولې نه دې.بیا ما د حضرت نبی کریمﷺ د پیشن ګوئی داشان ذکر اوکړو اوهغه جواب ملاؤ شو چه کوم جواب پخپله حضرت نبی کریم ﷺور کړې وو. په دې روایت کښې داهم دی چه کله حضرت نبی کریمﷺ په خپله اوښه ذبح اوکړه او نائی راوغوښتلود سر مبارک د خرئیلو د پاره نو بیا خو صحابه کرام ؓپه یو ځائې اودریدل او قربانئی نه چه فارغ شو نو دیو بل سرونه ئې اوخرئیل . اود غم او د پر یشانئ په وجه نزدې وو چه په جنګ شوې وې . دې نه ایماندارې ښځې حضرت نبی کریم ﷺته راغلې او ددوی باره کښې دا آیت مبارک نازل شو چه ﴿يَآاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا جَآءَكُمُ الْمُؤْمِنٰتُ الخ﴾. اوحضرت عمر فاروق ؓ ددې حکم په وجه خپلې دوه مشرکې بیبیانې طلاقې کړې او په هغوئ کښې یو معاویه بن ابوسفیان ؓ سره او بلې صفوان بن امیه سره نکاح اوکړه. حضرت نبی کریمﷺ هم ددې ځائې نه واپس مدینې منورې ته راغلو.

دابو بصیر ؓ واقعه:- ابوبصیر ؓ نومې یو قریشی چه مسلمان وو ،موقع موندو سره مکې نه اوتښتیدو او د حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې مدینه کښې حاضر شو. اوده پسې دوه کافر حضرت نبی کریم ﷺ ته حاضر شو او عرض ئې اوکړو چه د عهدنامې په بناء دې مونږ ته واپس کړه.مونږ د قریشو قاصدان او ابو بصیرې پسې راغلی یو.حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه ښه خبره ده څه هغه واپس کوم .نو حضرت نبی کریمﷺ حضرت ابوبصیر ؓ واپس کړو.دوی چه کله ذوالحلیفه تـه اورسیدل او بې غمه ئې کهجورې خوړلې نو حضرت ابوبصیر ؓدوی کښې یو سړی ته اووئیل چه والله څه وینم چه ستا توره ډیره ښکلې ده . هغه اووئیل چه آوه بیشکه ډیره ښکلې ده.ما ډیر ځل ددې تجربه کړې ده ددې د پریکولو به لا څه وائې ؟ ددې کتلو سره هغه د میان نه توره راوویستله او ابوبصیر لاس وراوږد کړو او وې وئیل چه دا خو لږه ما تـه اوښایه . لاس کښې اخستلو سره هغه کافر اووهلو اومړ شو.بل چه دا اوکتل نو دوه ئې خپلې او دوه ئې پردئی کړې په منډه منډه مدینه کښې د حضرت نبی کریم ﷺخدمت کښې حاضر شو. حضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه دې ډیر ویره کښې دې . او ده څه خوفناک منظر

لیدلي دي . حضرت نبی کریمﷺ ته نژدې شو او.ورته ئې اووئیل چه یارسول اللهﷺ ! خما ملګرې اووژلي شو او ما هم وژنی . په دې کښې حضرت ابوبصیر رضي الله عنه راورسیدو او وئیل چه یارسول ا للهﷺ! الله تعالی ستاسو ذمه پورا کړه. تاسو دخپلې وعدې مطابق خه دوی ته حواله کړم. اوس دا داللهﷻ احسان دې چه هغه ذات خه ددوی نه بچ کړم. حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه افسوس دا څنګه سړې دې ، دې خو اور کښې لرګې وهي او جنګ زیاتوی،کاش دې څوك پوهه کړي . نو ددې آوریدو سره حضرت ابوبصیر رضي الله عنه پوهه شو چه دا خو بیا ما دې مشرکانو ته حواله کوی.دې وینا سره حضرت نبی کریمﷺ ته ورغلو او مدینې والو ته الوداع اووئیله اوسمندر طرفته روان شو.او هم هغه ځائې کښې ئې استوګنه اختیار کړه . دا واقعه مشهوره شوه . هغه طرفته ابوجندل بن سهل رضي الله عنه هم موقع موندو سره مکې نه راوتښتیدو اودې حضرت نبی کریمﷺ حدیبیه کښې حضرت نبی کریمﷺ واپس کړې وو او راغلو حضرت ابوبصیر رضي الله عنه سره ډیره شو. اوس داسې اوشو چه مشرکین قریش کښې به چا هم ایمان قبلولو نو نیغ به حضرت ابوبصیر رضي الله عنه ته راتلو او هم دې ځائې کښې به اوسیدو. او تردې چه دې ځائې یو ښه جماعت جوړ شو. او اوس خو دوی داسې اوکړل چه کله به د قریشو قافله شام طرفته تلله نو دوی به ورسره جنګ کولو او په دې کښې قریشي کافران قتل شو. او د هغوئ مالونه به هم دوی قبضه کړل . تردې چه قریش تنګ شو اوبالاخر هغوئ دنبی کریمﷺ خدمت کښې یو قاصد اولیږلو چې دالله دپاره دا خلق د دغه ځائې نه راوبله او مونږ ددوی تپوس نه کوؤ. په دوی کښې چه څوك هم تاسو ته درشی نو هغه به امن کښې وی. مونږ تاسو ته خپلې رشته دارئی دریادوؤ. او د دالله واسطه درکوؤ چه دوی راوبلئ . نو حضرت نبی کریمﷺ دا درخواست منظور کړو او دې حضراتو پسې ئې سړې اولیږلو چه دوی ئې رابلل . اوالله ﷻ آیت ﴿وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ﴾ نازل کړو. ددې کافرو حمیت د جاهلیت دا وو چه هغوئ ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ﴾ اونه لیکل. اود حضرت نبی کریمﷺ نوم مبارك سره ئې رسول او نه لیکل. او حضرت نبی کریم ﷺ ئې د بیت الله شریف زیارت نه منع کړو(۱)

دصحیح بخاری کتاب التفسیر کښې دی چه حبیب بن ابو ثابت رحمه الله فرمائی چه څه ابووائل ته ورغلم چه دهغه نه مې تپوس اوکړو . هغوئ اووئیل چه مونږ صفین کښې وو . یوسړي اونیل چه آیا تا هغوئ اونه کتل چه هغوئ کتاب الله طرفته رابللې شی.حضرت علی رضي الله عنه اوفرمائیل چه آؤ،نو سهیل بن حنیف رضي الله عنه اووئیل چه په خپل ځانونوتهمت کیږدئی،مونږ په خپله دحدیبیه په ورځ دا کتلې وو.یعنی د هغه صلح په موقع چه څه د حضرت نبی کریمﷺ اود مشرکانو مینځ کښې شوی وو. که څمونږ رائې د جنګ کولو وې نو مونږ به جنګ کړې وې. نو حضرت عمر فاروق رضي الله عنه راغلو او وې فرمائی چه مونږ په حق او هغوئ په باطل نه وو څه ؟ نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه آؤ . نو بیا ولې مونږ خپل دین پاتې راولو او واپس شو.حالانکه تر اوسه پورې مونږ کښې او هغوئ کښې هیڅ فیصله نه ده شوې . نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه اتې عمر بن خطاب رضي الله عنه ! څه دالله رسول یم اوهغه به ما هیڅکله پاتې نه راولی . ددې جواب آوریدو سره حضرت فاروق رضي الله عنه واپس شو او ډیره غصه کښې وو.اودهغه ځائې نه نیغ حضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه ته راغلو او دا سوال جواب اوشو او دې کښې سورة فتح نازل شوه(۲) بعضو روایتونوکښې د حضرت سهیل ابن حنیف رضي الله عنه دا الفاظ هم دی چه ماخپله دابوجندل په ورځ اوکتل که ما ته حضرت نبی کریمﷺ حکم کړې وې د واپس کیدو نو ما به واپس کړې وې.(۳) په

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الشروط باب الشروط فی الجهاد والمصالحة مع اهل الحرب : ۲۷۳۱، ابوداود: ۲۷۶۵، احمد: ۴/۳۲۳، ابن حبان: ۴۸۷۲.

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الفتح باب (اذ یبایعونک تحت الشجرة) : ۴۸۴۴، صحیح مسلم : ۱۷۸۵.

(۳) صحیح بخاری کتاب الجزیة باب : ۱۸ حدیث : ۳۱۸۱.

هغې کښې دا هم دي چه کله سورة فتح نازل شو نو حضرت نبي کريمﷺ حضرت عمر فاروق رضي الله عنه راوبللواو ورته ئې دا واورولو([1])دمسند احمد يو روايت کښې دي چه کله دا شرط مقرر شو چه دهغوئ سرې هغوئ ته ورځي او ښځې به نه واپس کيږي نو حضرت نبي کريمﷺ ته اووئيلې شو چه مونږ دا هم اومنو او دادې هم اوليکو. نو حضرت نبي کريمﷺ اوفرمائيل چه آؤ، په دې وجه چه څوک ښځې نه هغوئ ته ورشي نو الله ﷻ دې هغه ښځې نه لرې ساتي([2])(مسلم) مسند احمد کښې حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه نه مروي دي چه کله خارجيان راووتل اوهغوئ جدا والي اختيار کړو نو ما هغوئ ته اووئيل چه د حديبيه په ورځ کله چه مشرکانو سره صلح اوشوه نو حضرت علي رضي الله عنه ته حضرت نبي کريمﷺ اوفرمائيل چه اوليکه دا هغه شرائط دي چه په دې دالله رسولﷺ صلح اوکړه.نومشرکانو اووئيل که مونږ تاسو دالله ﷺ رسول ګنړلې نو مونږ به بالکل تاسو سره جنګ نه کولو. نو حضرت نبي کريمﷺ اوفرمائيل چه اې علي رضي الله عنه ا دا وران کړه ، الله تاته ښه معلوم دي چه څه ستا رسول يم ، علي دا وران کړه، اودا اوليکه چه په دې صلح اوکړه محمد بن عبدالله،په الله ﷻ قسم ر سول اللهﷺ د حضرت علي رضي الله عنه نه ډير زيات بهتر وو خو بيا هم دوی هغه وران کړل.نو په دې خو څه د حضرت نبي کريمﷺ نه نبوت لانړو([3]) مسند احمد کښې دي چه حضرت نبي کريمﷺ د حديبيه په ورځ اويا اوښان ذبح کړي وو. او په دې کښې يو اوښ د ابوجهل هم وو. هر کله چه دا اوښان د بيت الله نه منع کړې شو نو دوی داسې چغې وهلې لکه چه ددوی نه ددوی پئ رودونکئ بچې جدا کيږي .

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُوْلَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ ۚ

| بيشکه رښتيا ښودلې وؤ الله | رسول خپل ته | خوب | دحق مطابق

| بيشکه الله خپل رسول ته ريښتونې خوب خودلې دې |که الله ﷻ ته منظوره وی

لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِيْنَ ۙ مُحَلِّقِيْنَ

چې خامخا به داخليږئ تاسو | مسجد حرام ته | که اوغوښتله الله | په امن سره | خرونکي به يې

نوضرور تاسو به مسجد حرام ته په اطمينان سره ورداخل شئ |په داسې حال کښې چې سرونه مو خرئيلي وی

رُءُوْسَكُمْ وَمُقَصِّرِيْنَ ۙ لَا تَخَافُوْنَ ؕ فَعَلِمَ

سرونو خپلو لره | او لنډونکي به يئ دويختو | نۀ په يريږئ تاسو | پس معلومه ده الله ته

اوويختنه به موکټ کړی وی|او هيڅ ويره به درباندې نه وی| نو الله ﷻ ته هغه هرڅه معلوم وو چې تاسو ترې خبر

مَا لَمْ تَعْلَمُوْا فَجَعَلَ مِنْ دُوْنِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيْبًا ۝

هغه خبره | چې نۀ وه معلومه تاسو ته | نو در ئې کړه | مخکښې دپوره کيدو دخوب نه| دا فتحه نږدې

نه وې |.................. نو الله ﷻ دهغې نه وړاندې يونږدې ګټه در کړه |

هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ

هغه هم دغه الله دې | چې راليږلې ئې دې | رسول خپل | دهدايت سره | او دحق دين سره |

(الله ﷻ) هغه ذات دې چې خپل رسول (محمد ﷺ) ئې د (کتاب د) هدايت او دحق دين سره راليږلې دې

[1] صحيح بخاری حواله سابق : ۳۱۸۲، صحيح مسلم : ۱۷۸۵، السنن الکبری : ۱۱۵۰٤.
[2] احمد: ۲٦۸/۳. صحيح مسلم کتاب الجهاد بآب صلح الحديبية: ۱۷۸٤.
[3] ابوداود کتاب اللباس . باب الغليظ : ٤۰۳۷ مختصرا وهو صحيح احمد: ۳٤۳/۵.

لِيُظْهِرَهٗ	عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ ط	وَكَفٰى بِاللّٰهِ	شَهِيْدًا ۝
دپاره ددې چې غالب كړې هغه	په دينونو ټولو باندې	او كافي دې الله	په حيثيت دګواه
د دې دپاره چې دادين په نورو ټولو دينونو باندې غالب كړي اودحق دګواهۍ دپاره الله ﷻ كافي دې			

قوله تعالى:- لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُوْلَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ ۚ

د نبي خوب د وحي په شان وی: حضرت نبی كريم ﷺ خوب ا وليدو چه دوی علیہم السلام مكې ته لاړل او دبيت الله شريف طواف ئې اوكړو. حضرت نبی كريم ﷺ ددې ذكر خپل صحابه كرام رضی اللہ عنہم ته مدينه كښې كړې وو. د حديبيه په كال چه كله حضرت نبی كريم ﷺ د عمرې ادا كولو د پاره تشريف يوړو نوددې خوب په وجه صحابه كرام رضی اللہ عنہم ته يقين وو چه دې سفر كښې به مونږ كاميابۍ سره ددې خوب ظاهريدل ضرور ګورو. هلته چه لاړل او ددې خوب حالت بدل شو او تر دې چه صلح نامه ليكلو نه پس بغير د زيارت دبيت الله شريف نه واپس شو نو دا په صحابه كرام رضی اللہ عنہم ډير سخت وخت وو.نو حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ خو حضرت نبی كريم ﷺ ته اوفرمائيل چه تاسو خو وئيلی وو چه مونږ به بيت الله شريف ته ځو اوهلته به طواف كوؤ. حضرت نبی كريم ﷺ اوفرمائيل چه ما دا وئيلي وو دا صحيح خودا مې نه وو وئيلي چه دې كال كښې به ځو. حضرت عمرفاروق رضی اللہ عنہ اوفرمائيل چه آو دا خو مو نه وو فرمائيلی . نو حضرت نبی كريم ﷺ اوفرمائيل چه ستاسو تلوار د څه خبرې ده تاسو به ضرور بيت الله شريف ته ځئ او هلته به طواف هم ضرور كوئی.بيا ئې حضرت صديق اكبر رضی اللہ عنہ ته اووئيل او هم دا جواب ئې واور يدو. دې آيت مبارك كښې ﴿ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ ﴾دی،دا داستثناء دپاره نه بلكه د تحقيق او تاكيد دپاره دی . ددې مبارك خوب تعبير صحابه كرام رضی اللہ عنہم اوكتل او پورا امن سره مكه مكرمه كښې داخل شو.اوهلته چه لاړل نو بعضو خپل سرونه اوخرئيل او بعضو ويښته كم كړل. صحيح حديث مبارك كښې دی چه حضرت نبی كريم ﷺ اوفرمائيل چه الله ﷻ په سر ګنجی كولو والو باندې رحم اوكړی . خلقو اوئيل چه حضرت په ويښتو كمولو والو باندې هم.خو حضرت نبی كريم ﷺ دوباره هم دا اوفرمائيل چه . خلقو بيا دا اووئيل، آخر په دريم ځل يا څلورم ځل حضرت نبی كريم ﷺ د سر كمونكو دپاره دعا اوكړه.

بيا فرمائی چه بې ويرې يعنی مكې ته ښه په امن سره به داخليږئی.اومكه كښې به قيام هم بې ويرې وی.نوعمرة القضاء كښې همدااوشو.داعمره په ذی قعده اوومه هجرئ كښې شوې وه.دحديبيه نه حضرت نبی كريم ذی القعده مياشت كښې واپس شواوذی الحجه اومحرم ئې مدينه كښې قيام اوكړو

د صلح حديبيه نه پس د خيبر فتح:-صفر كښې خيبر طرفته لاړل.ددې څه حصه خو دجنګ په ذريعه فتح شوه او څه د صلح په ذريعه مسخر شوه.دا ډيره لويه علاقه وه،په دې كښې د كهجورو باغونه او پټې وو. هم ددې ځائې يهوديان حضرت نبی كريم د خادمانو په طور اوساتل او دا معامله اوشوه چه هغوئ دې دباغونو او پټو حفاظت او خدمت كوی او دپيداوار نيمه حصه دې وركوی.دخيبر تقسيم حضرت نبی كريم ﷺ صرف په هغه صحابه كرام رضی اللہ عنہم اوكړو چه كوم په حديبيه كښې وو.دهغوئ نه سوا ئې په دې جنګ كښې څوك حصه دار جوړ نه كړل.سوا دهغه خلقو نه چه كومو حبشې نه هجرت كړې واپس راغلی وو.حضرت جعفر بن ابوطالب رضی اللہ عنہ او دده ملګری اوحضرت ابوموسی اشعری رضی اللہ عنہ او دده ملګری او چه كوم په حديبيه كښې حضرت نبی كريم ﷺ سره موجود وو هغه ټولو په دې فتح خيبر كښې حضرت نبی كريم ﷺ سره وو. سوا دحضرت ابودجانه سماك بن خرشه رضی اللہ عنہ نه چه دهغه بيان په خپل ځائې دې . ددې ځائې نه حضرت نبی كريم سالم اوغانم تشريف راوړو او د ذی القعده په مياشت كښې په اوومه (۷) هجرئ كښې مكې طرفته د عمرې په اراده روان شو او اهل حديبيه ورسره وو،ذوالحليفه نه ئې احرام اوتړلواو دقربانئ شپيته اوښان هم ورسره وو او لبيك لبيك وئيلوسره ظهران ته اورسيدل او حضرت محمد بن سلمه رضی اللہ عنہ ئې څه آسونو سره مخكښې مخكښې روان كړل خووسله ئې بنده كړې وه.

ددې کتلو سره د مشرکان وار خطاشو او د رعب په وجه ددوی زړونه پریوتل . ددوی خیال وو چه دوی خو پوره تیارئی سره او کامل سامان سره ضرور د جنګک په اراده راغلی دی. هغوئ خو شرط مات کړو چه تر لسو کالو پورې به هیڅ جنګک نه وی.نودوی په منډه منډه لاړل اومکې والوته ئې ددې اطلاع ورکړه.حضرت نبی کریمﷺ چه کله مر ظهران ته اورسیدو چه دکوم ځائې نه کعبې بتان ښکاریدل نو حضرت نبی کریمﷺ ټولې نیزې او کمانونه په بطن یاجج کښې کیخودل او واپس ئې اولیږل او دشرط مطابق صرف تورې ئې ځان سره کړې اوهغه هم میان کښې وې.حضرت نبی کریمﷺ لا په لار کښې وو چه دې کښې د قریشوو لیږلې شوې سړی مکرز بن حفص راغلو او حضرت نبی کریمﷺ ته اوئیل چه حضور ستاسو اراده خو د وعدې ماتولو نه ده ؟ نو حضرت نبی کریمﷺ تپوس اوکړو چه څه خبره ده؟ هغه اووئیل چه تاسو خو ځان سره تورې او نیزې راوړې دی . حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه نه هغه مونږ یاجج ته اولیږل .نو ده اووئیل چه زمونږ ستاسو ذات نه هم دا امید وو.تاسوخوهمیشه دپاره نیکی او ښیګړې او وفادارئ کولو والا یئ.د قریشو سرداران خو د ښار نه بهر وتلی دی هغوئ تاسو او ستاسو ملګری کتل نه غواړی.او چه کوم په مکه کښې پاتې شوی هغوئ ټول ماشومان ،ښځې او سړی په لارو کښې ، کوڅو کښې او په چتونو اودریدل . او د تعجب په نظر ئې دې مخلصې ډلې ته ، دې پاك لښکر ته اودې خدائی فوج ته کتل . حضرت نبی کریمﷺ د قربانئی څناور ذی طوی ته استولی وو. پخپله حضرت نبی کریمﷺ په خپله مشهوره ا وښه قصوی باندې سواره وو. او د حضرت نبی کریمﷺ نه مخکښې مخکښې صحابه کرام رضي الله عنهم وو چه لبیك لبیك به ئې وئیل . حضرت عبدالله ابن رواحه انصاری رضي الله عنه د حضرت نبی کریمﷺ د اوښې واګې نیولې وې او دا اشعار ئې وئیل چه :

باسم الذي لادين الادينه بسم الذي محمد رسوله
خلوبني الكفار عن سبيله اليوم نضربكم على تأويله
كما ضربناكم على تنزيله ربا يزيل الهام عن مقيله
ويذهل الخليل عن خليله قد انزل الرحمان في تنزيله
في صحف تتلى على رسوله بأن خير القتل في سبيله
يارب اني مومن بقيله

یعنی دهغه الله ﷻ په نوم چه دهغه دین نه سوا بل دین قابل قبول نشته دې.دهغه الله ﷻ په نوم چه د هغه رسول محمدﷺ دې. ائې دکافرانو بچوا دحضرت نبی کریمﷺ د لارې نه لرې شئ نن خو به مونږ د حضرت نبی کریمﷺ راتلوتاسو سره داشان اوکړو لکه څنګه چه ددوی په راتلو مو وهلې وی ، هغه وهل چه دهغې زور دماغ ته اورسی او دوست نه دوست هیر کړی. الله ﷻ رحم کولو والا په خپله وحی کښې نازل کړو چه په دې صحیفو کښې محفوظ دې.او چه دده درسول مخکښې تلاوت کوی چه دټولو نه بهترمرګ د شهادت مرګ دې چه هغه په لار کښې وی.ائې څما ربه ما په دې خبره ایمان راوړې دې. بعضې روایتونو الفاظو کښې څه ردوبدل شته دې. مسند احمد کښې دی چه ددې عمر سفر کښې کله چه حضرت نبی کریمﷺ مراالظهران ته اورسیدو نوصحابه کرام رضي الله عنهم واوریدل چه مکې والو وئیل چه دا خلق خو د کمزورئی په وجه پاسیدې هم نه شی. دې آوریدو سره څه صحابه کرام رضي الله عنهم حضرت نبی کریمﷺ ته راغلل او ورته ئې اوفرمائیل که ستاسو اجازت وی نو چه څه څاروی ذبح کړو او دهغې غوښه او خوره اوڅکو اوښه تازه مکې ته داخل شو. نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه نه داسې مه کوئی،تاسو سره چه کوم خوراك دې هغه جمع کړئی.نو دسترخوان ویړ کړې شو او د حضرت نبی کریمﷺ د دعا په برکت هغه خوراك دومره زیات شو چه ټولو ښه په مړه خیټه خوراك اوکړو او دې نه

پس ئې خپل ځان سره هم واخستو.حضرت نبی کریمﷺمکې ته راتلو نه پس نيغ بيت الله شريف ته ورغلل او د قريشي حطيم طرفته کيناستل ،

طواف کښې رمل او ددې وجه:-حضرت نبی کریمﷺ دځادريو پيسکئ(کوټ)دخپل ترخ لاندې نه راوويستو او په ګس ولی(اوږه)باندې ئې واچولو او صحابه کرامﷺ ته اوفرمائيل چه دا خلق تاسو کښې سستي او کمزورتيا محسوس نه کړي.نو حضرت نبی کریمﷺرکن نه بوسه اخستلو نه پس د منډې چال ئې اختيار کړو. هرکله چه رکن يمانی ته اورسيدل نو دهغه ځائې نه دوی قريشو نه ليدل نو په روړ ئې تګ شروع کړو او حجر اسود ته اور سيدو . قريشو اووئيل چه تاسو خو د اوسو په پشان تګ کوئې لکه تاسو سم تګ نه خوښوئي.درې ځل خو حضرت نبی کريمﷺ په دې چال حجر اسود نه تر رکن يمانی پورې تلل،درې ځل داسې لاړل او هم دا مسنون طريقه ده. يو روايت کښې دی چه حضرت نبی کريمﷺ حجة الوداع کښې داشان د طواف دوران کښې کړی وو يعنی دريو چکرو کښې ئې رمل کړې وو يعنی لږ په تيزه شوی وو(¹) بخاری او مسلم کښې دی چه د صحابه کرامﷺ دپاره شروع کښې د مدنې آب وهوا راسته نه وه او د تبو په وجه دوی کمزوری شوی وو. هرکله چه دا حضرت نبی کريمﷺ او صحابه کرامﷺ مکې ته راورسيد نو اهل عربو اووئيل چه دا خلق خو د مدينې تبو وهلی دی کمزوری او توان په کښې نشته دې. اللهﷻ دمشرکانو ددې خبر نه خپل نبیﷺ خبرو کړو. مشرکان حطيم سره ناست وو، حضرت نبی کريمﷺصحابه کرامﷺ ته حکم اوکړو چه په ړومبی دريو چکرو کښې د حجر اسود نه تر رکن يمانی پورې رمل کوئې. اود رکن يمانی نه تر حجر اسود پورې بيا په خپل چال ځئ . ځکه چه هغه ځائې نه دوی مشرکانو نه ليدل . پورا په اووه چکرو ئې ورته د رمل کولو نه وو ونيلی ، دا خو صرف د رحم په طور وو. هرکله چه مشرکانو اوکتل چه ټول په ټوله بنه په چابك دستئ او چستئ سره طواف کوی نو خپلو کښې ئې اووئيل چه ولې تاسو خو وئيل چه دوی د مدينې تبو کمزوری کړی دی ؟ داخلق خود فلانی فلانی نه هم زيات چست اوچالاك دی(²) يو روايت کښې دی چه حضرت نبی کريمﷺد ذوالقعد په څلورم تاريخ مکې ته رسيدلی وو(³) او روايت کښې دی چه مشرکان په هغه وخت کښې قعيقان طرفته وو. د حضرت نبی کريمﷺ صفا مروه نه سعی کول هم مشرکانو ته د خپل قوت خودلو دپاره وو. حضرت ابن ابی اوفیﷺ فرمائی چه په هغه ورځ مونږ حضرت نبی کريمﷺ سره وو چه هسې نه مشرکان يا ناپوهه حضرت نبی کريمﷺته څه نقصان اونه رسوی (⁴). بخاری شريف کښې دی چه حضرت نبی کريمﷺعمرې د پاره اووتل خو مشرکانو د حضرت نبی کريمﷺ لار اونيوله او بيت الله شريف ته ئې پرې نخودل . نو حضرت نبی کريمﷺ هم هغه ځائې قربانی اوکړه او سر ئې اوخرئيلو يعنی حديبيه اودا صلح ئې اوکړه چه تاسو به راتلونکی کال عمره کوئې . اود تورو نه سوا به نور څه ځان سره نه راوړئي مکې مکرمې ته. او هلته به دومره نه ايساريږئې بلکه چه څومره اهل مکه غواړي . نو راتلونکی کال دوی عمرې دپاره راغلل او درې ورځو پورې ايسار وو او بيا ورته مشرکانو اووئيل چه اوس تاسو واپس شئ نو دوی واپس شو (⁵). صحيح بخاری کښې دی چه ذی قعده کښې حضرت نبی کريمﷺ د عمرې ادا کولو اراده اوکړه خو مکې والو اړې واچوله نو حضرت نبی کريمﷺفيصله اوکړه چه دوی به صرف درې ورځې مکه کښې تيروی. هر کله چه صلح نامه ليکلو دپاره لاړل نو وې ليکل چه

¹) احمد: ۱/۳۰۵، رسنده حسن وصحيح ابن حبان :۳۸۰۱،

²) صحيح بخاری کتاب الحج باب کيف کان بدء الرمل:۱٦۰۲، مختصرا صحيح مسلم:۱۲٦٦ ابوداود:۱۸۸٦، احمد:/۲۹٤.

³) صحيح مسلم کتاب المغازی باب عمرة القضا: ٤۲٥٦.

⁴) صحيح مسلم کتاب المغازی باب عمرة القضا: ٤۲٥٦.

⁵) صحيح مسلم کتاب المغازی باب عمرة القضا: ٤۲٥۲.

دا هغه څه دی چه په کوم باندې محمدرسول ا لله ﷺصلح اوکړه . نو اهل مکه اووئیل که مونږ تاسو رسول منلې نو تاسو به مو بالکل نه منع کولې. نو تاسو محمد بن عبدالله اولیکئی ، نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه څه رسولﷺ یم او څه محمد بن عبدالله یم. بیا حضرت نبی کریمﷺ حضرت علیﷺ ته اوفرمائیل چه د رسول لفظ ترې کټ کړه. خو حضرت علی رضی الله عنه اوفرمائیل چه نه نه څه دا نشم وژانولې. نو حضرت نبی کریمﷺ صلح نامه خپل لاس کښې واخسته او دښه نه لیکلو باوجود حضرت نبی کریمﷺ اولیکل چه دا هغه دی چه په دې محمد بن عبدالله صلح اوکړه. دوی به وسلې سره مکې مکرمې ته نه داخلیږی. دوی سره به صرف توره وی او هغه به هم میان کښې بنده وی . اودا چه اهل مکه کښې تاسو سره څوك تلل غواړی نو هغوئ به څان سره نه بوځئ. اودا چه ستاسو ملګرو کښې څوك مکه کښې پاتې کیدل غواړی نوهغوئ به نه منع کوئی. نو کله چه حضرت نبی کریمﷺ راغلو او وخت مقرر شو نو مشرکان حضرت علی رضی الله عنه ته راغلل او ورته ئې اووئیل چه تاسو حضرت نبی اکرمﷺ ته اووائې وخت پورا شوې دې تاسو تشریف یوسئ. نو حضرت نبی کریمﷺ کوچ اوکړو. دحضرت حمزه رضی الله عنه لور تره تره ونیل او حضرت علی رضی الله عنه پسې شوه، حضرت علی رضی الله عنه هغه د ګوتې نه اونیوله او حضرت فاطمه رضی الله عنها ته بوتله او ورته اووئیل چه د خپل ترهٔ لور ښه ساته. حضرت فاطمه رضی الله عنها دا جینئ ډیره په خوشحالئ څان سره کینوله . او حضرت زید رضی الله عنه او حضرت جعفر رضی الله عنه خپلو کښې په جنګ شو. حضرت علی رضی الله عنه اوفرمائیل چه دا ما راوستې ده او دا څما د تره لور ده. حضرت جعفر رضی الله عنه ونیل چه دا څما د تره لور ده او ددې ترور څما کور کښې ده . حضرت زید رضی الله عنه اوفرمائیل چه دا څما د رور لور ده . نو حضرت نبی کریمﷺ ددوی فیصله اوکړه او جینئ ئې ترور ته حواله کړه او وې فرمائی چه ترور په منزله د مور وی. حضرت نبی کریمﷺ حضرت علی رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه ته څما نه ئې او څه ستا نه یم. د حضرت جعفر رضی الله عنه ته ئې اوفرمائیل چه ته په اخلاقو کښې او شکل وصورت کښې ماسره مشابهت لرې.حضرت زید رضی الله عنه ته ئې اوفرمائیل چه ته څمونږ وروراو زمونږ مولی ئې[1]حضرت علی رضی الله عنه اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺتاسو دحضرت حمزه رضی الله عنه لور سره ولې نکاح اونکړه؟نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه هغه څما درضاعی رور لور ده .

قوله تعالی:- فَعَلِمَ مَالَمْ تَعْلَمُوْا

د صلح حدیبیه اصل حکمت:-بیا فرمائی چه الله ﷻ ته کوم خیر او برکت معلوم نو هغه تاسو ته نه وو معلوم نو په دې وجه ئې تاسودې کال کښې مکې داخل نه کړئی اوراتلونکی کال ئې پریخودئی. اوددې نه مخکښې چه کومه وعده رسول اللهﷺ سره خوب کښې شوې وه نو تاسو ته ئې فتح درکړه ، دا فتح هغه صلح ده چه ستاسواوستاسوددښمنانو مینځ کښې اوشوه.دې نه پس الله ﷻمومنانو ته زیرې ورکوی چه هغه ذات به رسولﷺ ته پدې دښمنانو او اوپه ټولو دښمنانو فتح ورکړی . هغه ذات دې علم نافع او عمل صالح سره لیږلی دی . شریعت کښې صرف دوه څیزونه وی. علم او عمل صالح. نو علم شرعی صحیح علم دې او عمل شرعی مقبولیت والا عمل دې. دده خبرونه ریښتیا او دده احکام سراسر عدل والا او حق دی. دا غواړی چه په مخ د زمکې څومره ادیان دی ، عربو کښې، عجمو کښې، مسلمین کښې، مشرکین کښې په هغه ټولو باندې خپل دین غالب او ظاهر کړی. الله ﷻ کافی ګواه دې په دې خبره چه دوی علیه السلام د اللهﷺ رسولﷺ دې. او هم الله ﷻمددګار دې(والله سبحانه وتعالی اعلم).

---

[1])صحیح مسلم کتاب المغازی باب عمرة القضا: ٤٢٥١.

مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗٓ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد ﷺ رسول دالله دي | او هغه خلق | چې دهغه سره ملګرې دی | سخت دی | په کافرانو باندې

محمد ﷺ دالله ﷻ رسول دې | اوکوم خلق چې ورسره ملګرې دی | هغوئ د کافرانو دپاره سخت

رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ تَرٰىهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا

رحم کونکي دی | په منځ خپل کښې | ته به وینې هغوئ لره | رکوع کونکي | سجده کونکي |

اوپخپل مینځ کښې مهربان دی |ته ئې وینې ګورې چې کله په رکوع ټیټ وی |اوکله په سجده کښې وی

يَّبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا ؗ سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ

چې غواړی به | فضل | دالله نه | او رضا (دهغه) | نښې دهغوئ | په مخونو دهغوئ کښې |

دالله ﷻ فضل اورضامندئ لټوی| .... دهغوئ په مخونو کښې دسجدود اثر نښې

مِّنْ اَثَرِ السُّجُوْدِ ۭ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ ٻ وَمَثَلُهُمْ

داثر دسجدونه دی | دا مثال (صفت) دهغوئ | په تورات کښې دې | او مثال دهغوئ |

ښکارې| .... داپه تورات کښې دهغوئ صفتونه راغلی وو | او دهغوئ هم دا صفتونه

فِي الْاِنْجِيْلِ ڗ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْـَٔهٗ فَاٰزَرَهٗ

په انجیل کښې | پشان دفصل دې | چې اول ئې راوباسی | تیغ خپل | بیا ئې مضبوط کړو هغه |

په انجیل کښې دی | لکه پټې چې تیغ رازرغون کړی | ....بیا ئې مضبوط کړی

فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰي سُوْقِهٖ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيْظَ

بیا کلک شو | بیا ودریدو | په پنډئ خپله باندې | چې خوشحالوی کروندګرا دپاره ددې چې غصه ورولی

بیا هغه غټ شی | نو په خپله تنه باندې نیغ اودریږی اچې زمیندار ته ښکلې ښکاری (داترقی ئې مسلمانانو ته

بِهِمُ الْكُفَّارَ ۭ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

په ترقئ دهغوئ سره | کافرانو لره | وعده کړې ده الله | دهغه کسانو سره | چې ایمان ئې راوړې دې

خکه ورکړه) چې کافران پرې غصه کړی | الله ﷻ هغه خلقو سره چې ایمان ئې راوړې دې | او نیک

وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ۝۲۹

او عملونه ئې کړې دی نیک | دهغوئ سره | دبښنې | او د اجر لوئ |

کارونه ئې اوکړل | دبښنې اودلوئې اجر وعده کړې ده

قوله تعالىٰ:- مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ ۭ

دنبی کریم ﷺ او صحابه کرامو صفات :-دې آیتونو کښې دنبی ﷺ صفت او ثناء بیان شوه چه حضرت نبی کریم ﷺ د الله ﷻ حق نبی دې، بیاد حضرت نبی کریم ﷺ د صحابه کرامو رضی الله عنهم صفت او ثناء بیانیږی چه دوی په مخالفو باندې سختی کوونکی او مسلمانانو باندې نرمی کونکی دی. لکه چه بل آیت مبارک کښې دی چه ﴿ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ۡ يُجَاهِدُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ﴾ دمومنانو مخکښې نرم اود کفارو دپاره ګرم دی. دهر مومن دا شان پکار دې چه دوی به مومن باره کښې خوش خلق او متواضع او کفارو

باندې به سختي كونكي او په كفر به ناخوش وي. قرآن پاك كښې فرمائي چه ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِّنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً﴾ اې ايمان والو تاسوسره چه كوم كافر دي هغوئ سره جهاد كوئى چه هغوئ تاسو كښې سختي محسوس كړي. حضرت نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه دمومنانو خپلو مثال د محبت اونرم دلئ د يو جسم پشان دې. كه دجسم يو اندام ته درد وي نو ټول جسم بې قرار وي. كله په ده تبه اوي اوكله ئې خوب نه وي([1]) هغوئ اوفرمائيل چې يومومن دبل مومن دپاره دديوال په شان وي([2]) چه دهغې يو حصه بله حصه مضبوي.بيا حضرت نبي كريم ﷺ د خپل يو لاس ګوتې مبارك د بل لاس ګوتومباركو كښې وركړې. بيا ئې ددوى يو بل صفت بيان كړو چه نيكئ زياتې كوى او خاص كر مونځ چه ټولو نيكو كښې افضل او بهتر دې. بيا دې نيكو لره د ښكلي كولو څيزونو بيان كوى . يعني ددوى دخلوص او دالله ﷻ درضا چه دوى دالله ﷻ د رضا او فضل تلاش كوونكي دى. دوى دخپلو عملونويدله دالله ﷻ نه غواړى چه جنت دې. او دا به دوى ته دالله ﷻ فضل سره ملاويږى. اوالله ﷻ به دوى ته خپله رضا هم نصيب كوى اوهغه ډير لوئې څيز دې .

قوله تعالى:- سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم

په مخونو د علاماتو او تندو كښې د نور مطلب:-حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه په څهروباندې د علامت نه مراد ښه اخلاق دى([3])حضرت مجاهد رحمه الله وغيره فرمائي چه دا خشوع اوتواضع ده([4]) او حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه څما خيال داوو چه ددې نه مراد دمونځ هغه نشان چه كوم په تندى جوړيږى.دوى اوفرمائيل چه دا خود هغو په تندو هم ووچه دكومو زړونه د فرعون نه هم زيات سخت وو. حضرت سدى رحمه الله فرمائي چه مونځ ددوى مخونه ښائسته كوى. دبعضو سلفو نه منقول دى چه څوك د شپې زيات مونځ كوى نودهغه څهر به ښكلي وي.د حضرت جابر رضي الله عنه يو روايت نه حضرت ابن ماجه يو مرفوع حديث مبارك كښې هم دا مفهوم نقل كړې دې([5]) خو صحيح دادى چه دا موقوف دې .

د بعضو بزرګانو قول دې چه د نيكئ په وجه زړه كښې نور پيدا كيږى او مخ كښې رڼرا راځى. رزق فراخه كيږى. د خلقو زړونو كښې دده محبت پيدا كيږى . دامير المومنين حضرت عثمان رضي الله عنه قول دې چه كوم سړې دخپل باطن اصلاح اوكړى او نيكئ په پټه كوى نو الله ﷻ به دده په مخ په كاسونو باندې او دده د ژبه په كنارو به دده نيكئ ظاهرې كړې . غرض دا چه د زړه آئينه مخ دې . چه په دې كښې څه كيږى نود هغې اثر په مخ باندې وى. نو كله چه مومن خپل زړه درست كړى او خپل باطن ښكلې كړى نو الله ﷻ دده ظاهرهم دخلقو نظرونو كښې ښكلې كوى. امير المومنين حضرت عمربن خطاب رضي الله عنه فرمائي چه څوك د خپل باطن اصلاح كوى نو الله ﷻ دده ظاهر هم ښائسته كوى . طبرانى كښې دى چه حضرت نبي كريم ﷺ فرمائي چه كوم سړې څنګه خبره پټه كوى نو الله ﷻ هغه ته هغه شان څادر وربسر كوى . كه هغه پټه نيكى ده نو پټه نيكى او كه هغه بدى ده نو دبدئى([6])خو ددې يو راوى العزرمى متروك دى([7])مسند احمد كښې ددوى فرمان دى كه تاسو كښې يو كس يو غار تـه ننوځى چه هغې كښې دروازه نه وى او نه په كښې څه سورې وى او دې څه عمل كوى نوالله ﷻ به هغه دخلقو مخكښې

---

[1]) صحيح بخارى كتاب الادب باب رحمة الناس والبهائم : ۶۰۱۱، صحيح مسلم : ۲۵۸۶، احمد: ۲۷۰/۴ ابن حبان: ۲۳۳.

[2]) صحيح بخارى كتاب الادب باب تعاون المومنين بعضهم بعضا:صحيح مسلم: ۲۵۸۵، ترمذى:۱۹۲۸ احمد : ۴۰۵/۴،

[3]) الطبرى : ۲۶۳/۲۲.

[4]) الطبرى : ۲۶۳/۲۲.

[5]) ابن ماجه كتاب اقامة الصلوات باب ماجاء فى قيام الليل : ۱۳۳۳،

[6]) الطبرانى.

[7]) احمد: ۲۸/۳.

ظاهر کړي. نيکي وي نو ښه ده او که بدې نو. مسند احمد کښې دي چه نيکه طريقه، ښه اخلاق اوميانه روی د نبوت پنځويشتمه حصه کښې يو حصه ده ([1]).

د صحابه کرامو شان: غرض دا چه د صحابه کرامو ﷺ نيتونه صفا وو. عملونه ئې ښه وو. نو چه د چا نظر به په دوی پريوتو نو دهغې به دهغوئ پاکبازي ښکاريده. او هغه دده په چال چلن او طريقه کار او اخلاق خوشحاليدو. دحضرت امام مالك ﷺ فرمان دې چه کومو صحابه کرام ﷺ د شام ملك فتح کړو اودهغه ځائې نصرانيانوبه ددوی ځهرې کتلې نو په چغو چغو به ونيل چه په الله ﷻ قسم دا د حضرت عيسی ﷺ حواريانو نه ډير افضل او بهتر دی. فی الواقع دهغوئ دا قول رينښتوني دې. مخکښې کتابونو کښې ددې امت فضيلت او عظمت موجود دې. او ددې امت دصف اول او ددوی بهتر بزرګان صحابه رسول دی. اوپخپله ددوی ذکر هم په مخکښې آسمانی کتابونوکښې اومخکښې واقعاتو کښې موجود دی. نو فرمائی چه داهم مثال ددوی په توراة کښې دې. اوبيا فرمائی چه ددوی مثال انجيل کښې د پتی پشان بيان شوې دې، چه دا خپل شينکې رازرغون کړی، اودبيا دا مضبوط او قوی کوی، او بيا دا طاقتور او غټ شی، اوپه پخپله تنه نيغ اودريږی. نو اوس دا پتی دمالك دخوشحالئ څه وائې؟ نو همداشان اصحاب رسول هم دی. چه هغوئ د حضرت نبی کريم ﷺ سره مدد او تائيد اوکړو او بيا دوی حضرت نبی کريم ﷺ سره هغه تعلق ساتی چه کوم د پتی او شينکی تعلق دې. دا په دې وجه چه کفار اوسوزی. حضرت امام مالك ﷺ ددې آيت نه د رافضيانو باره کښې استدلال کړې دې. ځکه چه هغوئ صحابه کرامو ﷺ سره بغض کوی او دوی سره بغضو کولووالا کافر دې. دعلماء کرام يو جماعت هم په دې مسئله کښې امام صاحب سره دې. صحابه کرام ﷺ دفضائلو او د دوی په غلطو باندې سترګو پټولو باره کښې ډير احاديث راغلی دی. پخپله الله ﷻ ددوی تعريفونه بيان کړل او دوی سره دخپلې رضااظهار اوکړو. آيا ددوی بزرګئ دپاره دا کافی نه دی؟ بيا فرمائی چه دې ايمان والواو او نيك عمل کونکی سره دالله ﷻ وعده ده چه هغه به ددوی ګناهونه معاف کړی او دوی ته به اجر عظيم ورکړی. او دوی ته به رزق کريم ثواب جزيل او بدله کبير ورکړی.

دالله ﷻ دا رينښتونې او يادساتئ چه ﴿منهم﴾ کښې چه کوم ﴿من﴾ دې هغه دلته د جنس بيان دپاره دې. دالله ﷻ دا رينښتونې او اټله وعده ده چه نه به بدليږی اونه به دې خلاف کيږی. ددوی په نقش قدم تلونکی او ددوی په طريقه کار بند اوسيدونکو دپاره هم دا وعده ثابته ده. خو کوم فضيلت او سبقت او کمال چه کوم دې امت ته دې هغه بل چا ته نشته دې. الله ﷻ دوی نه خوشحاله اودوی الله ﷻ نه راضی او دوی جنتيان شو او دوی ته بدلې ورکړې شوې. صحيح مسلم کښې دی چه ځما صحابه کرام ﷺ ته بد مه وائې او ددوی بې آدبی او ګستاخې مه کوئی. په هغه الله ﷻ مې دې قسم وی چه دچا په قبضه کښې ځما روح دې که تاسو کښې څوك د أحد دغر برابر سونا هم خرچ. کړی نو ددې درې پاوه غله لکه دوه نيم پاوه غلې برابر هم اجر نشی مونډې ([2]).

الحمدلله دسورة فتح تفسير ختم شو.

....

---

[1] احمد: ٢٩٦/١، ابوداود کتاب الادب باب فی الوقار: ٤٧٧٦ وهو حسن وسنده ضعيف وللحديث شاهد عند الترمذی: ٢٠١٠.

[2] صحيح مسلم: کتاب الفضائل الصحابة: باب تحريم سب الصحابة ﷺ: ٢٥٤٠.

اياتونه	سورة الحجرات مدنية وهي ثماني عشرة اية وفيها ركوعان	ركوع ثاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
١٨	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	٢

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | لَا تُقَدِّمُوْا | بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ

اے هغه كسانو | چې ايمان مو راوړې دې | مهٔ وړاند كوئ خان | مخكښې دالله نه |

ائې مومنانو ! تاسو دالله ﷻ اود رسول ﷺ نه (په هيڅ كار كښې) مه وړاندې كيږئ

وَرَسُوْلِهٖ | وَاتَّقُوا اللّٰهَ | اِنَّ اللّٰهَ | سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ① | يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ

او د رسول د هغه نه | او اوويريږئ دالله نه | بيشكه الله | ښهٔ اوريدونكې ښه پوهه دې | ائې هغه كسانو |

.... | او د الله ﷻ نه ويريږئ | الله ﷻ ډير اوريدنكې ښه پوهه دې | ....ائې مومنانو !

اٰمَنُوْا | لَا تَرْفَعُوْٓا | اَصْوَاتَكُمْ | فَوْقَ | صَوْتِ النَّبِيِّ

چې ايمان مو راوړې دې | مهٔ پورته كوئ | آوازونه خپل | دپاسه | د آواز دنبي |

خپل آوازونه د نبي ﷺ په آواز باندې مه اوچتوئ ....|

وَلَا تَجْهَرُوْا | لَهٗ | بِالْقَوْلِ | كَجَهْرِ | بَعْضِكُمْ | لِبَعْضٍ

او مهٔ كوئ په اوچت آواز | دهٔ ته | خبره | پشان داوچت آواز كولو | دبعضو ستاسو | بعضو ته

او مه هغه سره په زوره خبره كوئ | .... لكه څنګه چې تاسو ديو بل سره په زوره خبرې كوئ

اَنْ تَحْبَطَ | اَعْمَالُكُمْ | وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ② | اِنَّ الَّذِيْنَ

هسې نهٔ چې عبث شي | عملونه ستاسو | او تاسو به خبر نهٔ يئ | بيشكه هغه كسان

هسې نه چې ستاسو عملونه ضائع شي | اوتاسو پرې خبر هم نه يې | ....بيشكه

يَغُضُّوْنَ | اَصْوَاتَهُمْ | عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ | اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ | امْتَحَنَ اللّٰهُ

چې ښكته ساتي | آوازونه خپل | په نزد رسول دالله | دا هغه كسان دي | چې ازمائيلي دي الله

كوم خلق چې دالله ﷻ د رسول په حضور كښې خپل آوازونه ښكته ساتي | هم دا هغه خلق دي

قُلُوْبَهُمْ | لِلتَّقْوٰى | لَهُمْ | مَّغْفِرَةٌ | وَّاَجْرٌ عَظِيْمٌ ③

زړونه دهغوئ | دپاره دتقوى | دپاره دهغوئ | ښښنه ده | او اجر لوئ دې |

چې د كومو زړونه الله ﷻ د پرهيزګارئ دپاره ازمائيلي دي | هغوئ دپاره ښښنه او لوئې اجر دې

قوله تعالى:- لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

د آداب رسالت بيان:- دې آيتونو كښې الله ﷻ امتيانو ته د خپل نبي ﷺ آداب ښائي چه تاسو د خپل نبي ﷺ عزت او احترام او توقير كول پكار دي. تاسو ته پكار دي چه په ټولو كارونو كښې دالله ﷻ رسول پسې روان شئ. تاسوله پكار دي چه خپل خان كښې د اتباع او تابعدارئي عادت واچوئي. حضرت معاذ ﷺ چه كله حضرت نبي كريم ﷺ يمن ته ليږلو نو تپوس ئې ترې اوكړو چه څه څيز سره به حكم كوې ؟ نو

وي فرمائيل چه کتاب الله سره . حضرت نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو که په هغې کښې دې اونه مونده نو بيا؟ نو وې فرمائيل چه سنت رسول ﷺ سره . حضرت نبی کریم ﷺ تپوس اوکړوچه په هغې کښې دې هم اونه موندو نوبيا ؟ نو وې فرمائيل چه اجتهاد به کوم . نو حضرت نبی کریم ﷺ دهغه په سينه لاس کيخودو او وې فرمائيل چه دالله ﷻ شکر دې چه هغه د حضرت نبی کریم ﷺ قاصد ته د هغه څيز توفيق ورکړو د چه هغه سره د الله رسول خوشحاله کيږی(۱)(ابوداود ، ترمذی، ابن ما جه)دلته ددې حديث مبارك ذکر کولو نه مقصد دادې چه حضرت معاذ رضي الله عنه خپله رائې او اجتهاد نې د کتاب وسنت نه موخر کړو. نو کتاب و سنت باندې رائې مقدم کول دالله اودهغه رسول ﷺ نه مخکښې تلل . حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائی چه د کتاب الله وسنت خلاف مه وائې (۲)حضرت عوفی رحمه الله فرمائی چه د حضرت نبی کریم ﷺ د کلام مخکښې وينا نه منع کړې شوې ده. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه تر کومې په يو امر کښې الله تعالی اودهغه رسول ﷺ څه اونه فرمائی نو تاسو خاموش اوسئ: (۳)حضرت ضحاك رحمه الله فرمائی چه د دين امرِ د شريعت احکام دی ، تاسو دالله ﷻ دکلام او د دهغه درسول ﷺ د حديث نه سوا بل څه باندې فيصله مه کوئی .

حضرت سفيان ثوری رحمه الله فرمائی چه په يو قول کښې دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ د حديث نه سوا بل څيز سره فيصله مه کوئی : دحضرت سفيان ثوری رحمه الله ارشاد دې چه په هيڅ يو قول کښې دالله ﷻ او دهغه درسول ﷺ باندې سبقت مه کوئی . امام حسن بصری رحمه الله فرمائی چه د امام نه مخکښې دعا مه کوئی. حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه خلقو به وئيل که فلانی فلانی کښې حکم راشی نو داسې داسې کول پکار دی. دا الله ﷻ خو بښ نه کړل (۴) بيا ارشاد دې چه دالله ﷻ حکم منلو کښې دالله ﷻ لحاظ ساتئ. الله ﷻ ستاسوخبرې آوری او ستاسو ارادې ورته معلوم دی .

قوله تعالی:- لَا تَرْفَعُوٓا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ

بيا ورته بل آدب ښائی چه دوی دې د نبی ﷺ په آواز خپل آوازونه پورته کوی . دا آيت مبارك دحضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه او حضرت عمرفاروق رضي الله عنه باره کښې نازل شوې دې . صحيح بخاری کښې حضرت ابن ابی مليکه رضي الله عنه نه مروی دی چه نزدې وه چه دوه لوئې بزرګان هلاك شوې وې يعنی حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنهما و حضرت عمرفاروق رضي الله عنه، ددې دواړو بزرګانو آوازونه د حضرت نبی کریم ﷺ په آواز مبارك اوچتو شو او په هغه وخت کښې د بنو تميم وفد حاضر وو. يو خو اقرع بن حابس رضي الله عنه ته وئيل چه د بنی مجاشع نه وو او بل بل سړی ته وئيل . په دې حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه اوفرمائيل چه ته هم خما خلاف کوې . حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه اوفرمائيل چه نه نه تاسو دا خيال هم مه کوئی . نو په دې دا آيت مبارك نازل شو. حضرت ابن زبير رضي الله عنه فرمائی چه دې نه پس به حضرت عمر فاروق رضي الله عنه به حضرت نبی کریم ﷺ سره داسې کلام کولو چه حضرت نبی کریم ﷺ به ترې دوباره تپوس کولو.(۵)او يو روايت کښې دی چه حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه اوفرمائيل چه دې وفد امير قعقاع بن معبد رضي الله عنه جوړ کړنی . او حضرت عمرفاروق رضي الله عنه اوفرمائيل چه نه حضرت اقرع بن حابس رضي الله عنه لره . نو په دې کښې

[1]) ابوداود کتاب القضاء باب اجتهاد الرای ل اللقضاء : ۳۵۹۲، ترمذی : ۱۳۲۷، احمد: ۲۳۰/۵ مسند الطيالسی : ۲۸٦/۱ بيهقی : ۱۱٤/۱۰، الطبقات: ۳٤۷/۲، جامع بيان العلم : ۵۵/۲.

[2]) البطبری : ۲۷۵/۲۲.

[3]) صحيح بخاری کتاب التفسير: سورة الحجرات قبل حديث : ٤۸٤۵.

[4]) البطبری : ۲۷٦/۲۲.

[5]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الحجرات: (لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی) : ٤۸٤۵.

اوازونه تیز شو او دا آیت مبارك نازل شو چه ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا﴾ او ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا﴾ الخ [۱]. مسند بزار کښې دی چه د آیت ﴿لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ﴾ نازلیدو نه پس حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ ځه به اوس تاسو سره داسې خبرې کوم لکه څنګه چه څوك پس پس کوی [۲].

دثابت بن قیس قصه: صحیح بخاری کښې دی چه حضرت ثابت بن قیس رضي الله عنه تر څو ورځو پورې په نظر رانغلو نو په دې یو کس اووئیل چه یارسول الله ﷺ ! ځه به تاسوته دهغه متعلق اووایم . نو هغه د حضرت ثابت کور ته راغلو او وې کتل هغه ډیر خفه ناست دې . تپوس ئې ترې اوکړو چه ولې څه خبره ده؟ نو هغوئ اوئیل چه څما حال ډیر خراب دې . ما خوبه د حضرت نبی کریم ﷺ په آواز خپل آواز پورته کولو، څما اعمال بربادشو او ځه جهنمي شوم. داکس حضرت نبی کریم ﷺ راغلو او ټوله واقعه ئې ورته بیان کړل. نو د حضرت نبی کریم ﷺ د فرمان مطابق ئې حضرت ثابت رضي الله عنه ته یو زبردست زیرې یوړو. حضرت نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل چه ته لاړشه او هغه ته اووایه چه ته جهنمی نه ئې بلکه جنتی ئې [۳]. مسند احمد کښې هم دا واقعه شته دې. په هغې کښې دا هم دی چه حضرت نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه ثابت چرته دې په نظر نه راځی. ددې آخر کښې دی چه حضرت انس رضي الله عنه فرمائی چه مونږ به هغه ژوندې په ګرزیدولیدو او وئیل به مو چه دا جنتی دې . دیمامه په جنګ کښې چه کله مسلمانان لږ زره ماتی شوی وو نو حضرت ثابت رضي الله عنه خوشبودار کفن اغوستې دښمن طرفته روان وو او دا ئې فرمائیل چه ائې مسلمانانو د ځان نه روستو خلقو دپاره خرابه نمونه مه پریږدئی . دې وینا سره د دښمن صفونو کښې ننوتو ډیر بهادرئی سره جنګیدو نه پس شهید شو [۴]صحیح مسلم کښې دی چه کله حضرت نبی کریم ﷺ حضرت ثابت او نه لیدو نو دده ګاوانړی حضرت سعد رضي الله عنه نه ئې تپوس اوکړو چه ولې ثابت بیمار دې څه؟ الخ [۵]خو ددې سند نورو سندونو کښې دحضرت سعد رضي الله عنه ذکر نشته دې . نو ددې نه معلومیږی چه دا روایت معطل دې او دا معلومیږی هم . ځکه چه په هغه وخت کښې حضرت سعد رضي الله عنه ژوندې نه وو بلکه د دوی انتقال د بنوقریظه دجنګ نه پس شوې وو. او د بنو قریظه جنګ په پنځمه هجرئ کښې شوې وو. اودا آیت مبارك د بنو تمیم د وفد دراتلو نه مخکښې نازل شوې دې. او د وفدونو پرله پسې راتلل د نهمې هجرئی واقعه ده . والله أعلم .

ابن جریر کښې دی چه دا آیت کله نازل شو نو حضرت ثابت بن قیس رضي الله عنه لار کښې کیناستو اوپه ژړا شو. کله چه حضرت عاصم ابن عدی رضي الله عنه په هغوئ تیر شو نو ددوی نه ئې دې سبب اوپوښتلو. نووې فرمائیل چه ماته ویره ده چه هسې نه دا آیت مبارك څما باره کښې نه وی نازل شوې . حضرت عاصم رضي الله عنه دې آوریدو سره لاړو. دحضرت ثابت رضي الله عنه اسویلی بند شو او په چغو چغو ئې ژړل. کورته لاړو او خپلې بی بی حضرت جمیله بنت عبدالله بن ابی بن سلول ته اوئیل چه ځه د خپل آس غوجلې ته ورځم. ته ددې دروازه بهر نه بند کړه او د اوسپنې یو میخ پرې اووهه. په الله قسم ځه به ددې نه راوځم تر څوچه مړ نشم یا د الله ر سول ﷺ څما نه راضی نه شی. دلته خو داسې اوشو او بل طرفته چه کله حضرت عاصم رضي الله عنه د حضرت نبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضر شو او ټوله واقعه ئې ورته بیان کړه نو حضرت نبی کریم ﷺ ورته حکم اوکړو چه ته لاړشه او حضرت ثابت رضي الله عنه ماته راوله . خوکله چه حضرت عاصم رضي الله عنه هغه ځائې ته راغلو اووې کتل نو حضرت ثابت رضي الله عنه هغه ځائې کښې نه وو. کورته ورغلو نو

---

۱) صحیح بخاری حواله سابق ،: ۴۸۴۷، ترمذی : ۳۲۶۶.
۲) البزار : ۲۲۵۷، حاکم : ۴۶۲/۲، وسنده حسن ، مجمع الزوائد : ۱۱۱/۷،
۳) صحیح بخاری حواله سابق :۴۸۴۶، .
۴) احمد: ۱۳۷/۳ ح/۱۲۳۹۹، وسنده صحیح.
۵) صحیح مسلم کتاب الایمان باب مخافة المومن ان یحبط عمله:. ۱۱۹.

معلوم شو چه هغه د اس غوجل کښې خان بند کړې دې . دلته راغلو او ورته ئې اوفرمائيل چه انې ثابت ﷺ راځه ته حضرت نبی کریمﷺ ياد کړې ئې . حضرت ثابت اوفرمائيل چه ډيره ښه ده ميخ لرې کړې او دروازه بيرته کړه . بيا بهر راوتلو نه پس د حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې حاضر شو . نو حضرت نبی کریمﷺ ترې د خوب دوجې تپوس اوکړو او ددې ريښتونې جواب آورريدو نه پس حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائيل چه ته په دې خبره خوشحاله نه ئې چه ته قابل تعريف ژوند تير کړې او شهيد شې او جنت ته داخل شې. په دې د حضرت ثابت ﷺ تول غم لرې شو او وې فرمائيل چه يارسول اللهﷺ ! ځه ستاسو په دې زيرې خوشحال يم او بيادپاره به هيڅ کله ستاسو آواز نه خپل آواز نه اوچتوم.نو دې نه پس آيت مبارک ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ﴾ الخ نازل شو[1]دا قصه د ډيرو تابعينو نه مروی ده . العرض الله ﷻ دخپل رسولﷺ مخکښې خپل آواز اوچتولو نه منع اوکړه. اميرالمومنين حضرت عمرفاروق ﷺ د دوؤ کسانو آواز مسجد نبوی په زوره زوره آوريدو نه پس ئې هغوئ ته اوونيل چه تاسو ته معلوم دی چه تاسو چرته يئ؟ بيا ئې تپوس اوکړو چه تاسودکوم ځائې اوسيدونکې يئ؟هغوئ اوونيل چه دطائف. نو دوی ﷺ ورته اوفرمائيل که تاسو د مدينې وې نو ما به تاسو ته پورا سزا درکړې وې .

مسجد نبی کښې اواز اوچتوونکو ته د عمر فار وق ﷺ تنبيه:-علماء کرام فرمائی چه د حضرت نبی کریمﷺ قبر مبارك سره هم په زوره وينا کول مکروه دی . لکه څنګه چه د حضرت نبی کریمﷺ په ژوند ددویﷺ مخکښې وو. ځکه چه حضرت نبی کریم ﷺ څنګه په ژوند کښې قابل احترام او عزت والا وو داشان په خپل قبر مبارك کښې هم عزت او قابل احترام دې . لکه څنګه چه عامو خلقو سره خبرې کوی نو داشان د حضرت نبی کریمﷺ مخکښې خبرې کولونه منع اوکړې شوه. بلکه د حضرت نبی کریمﷺ مخکښې تسکين اووقارسره خبرې کول پکار دی.او يو ځائې کښې دی چه ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَآءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾يعنی انې مسلمانانو ! تاسو رسولﷺ ته داسې آواز مه کوئی لکه څنګه چه نورو ته آواز کوئی.

د اواز اوچتولو کولو اصل وجه:-بيا فرمائی چه مونږ تاسو ددې اوچت آواز نه په دې وجه منع کړنی چه هسې نه تاسو نه حضرت نبی کریم ﷺخفه شی اوبه دې وجه ستاسو نه الله ﷻخفه شی. اوستاسو عملونه ضبط شی او تاسو ته ددې معلومات هم نه وی . نو صحيح حديث مبارك کښې دی چه يو سړې د الله ﷻ د رضا دپاره يوداسې کلمه اووائی چه هغه کلمه هيڅ نه وی خوالله ﷻ دده نه په دې راضی شی، او ددې په وجه دې جنتی شی. داشان انسان دالله ﷻد خفګان يوداسې کلمه اووائی چه دده په نزد ددې هڅو هيڅ وقعت نه وی خو ددې په وجه الله ﷻ دې دجهنم داسې لاندې طبقې ته داخل کړې چه هغه کنده د زمکې او آسمان نه زياته ژوره ده[2]بيا الله ﷻد حضرت نبی کریمﷺ مخکښې د خپلو آوازونو د رو کولو حکم فرمائی او فرمائی چه کوم خلق د حضرت نبی کريم مخکښې خپل آوازونه رو کوی الله ﷻ هغوئ د تقوی دپاره خاص کوی . اهل تقوی او محل تقوی هم دا خلق دی . دوی د مغفرت الهی مستحق او د اجر عظيم لائق دی. امام احمد ﷬ په کتاب الزهد کښې يو روايت نقل کړې دې چه حضرت عمر ﷺ نه يو تحريری استفتاء واخستې شوه چه انې امير المومنين ﷺ ! چه هغه يو سړې چه دهغه نافرمانئی کولو خواهش نه وی ، اونه ده څه نافرمانی کړې وی ، او هغه سړې چه دهغه د معصيت کولو خواهش شته دې خو ګناه ئې نه ده کړې،نو په دوی کښې افضل څوك دې ؟ نو حضرت نبی کریمﷺ جواب کښې اوليکل چه د چا ګناه کولو خواهش وی اوبيا هم نافرمانو نه بچ اوسی. هم دا خلق دی چه ددوی زړونه الله ﷻ د پرهيزګارنی دپاره آزمائيلی دی . ددوی دپاره مغفرت او او ډير اجرو

---

[1] صحيح بخاری کتاب الصلاة باب رفع الصوت فی المسجد : ۳۷۰.

[2] صحيح بخاری کتاب الوقاق باب حفظ اللسان: ٦٤٧٨، صحيح مسلم: ۲۹۸۸ بتصرف يسير.

ثواب دي .

إِنَّ الَّذِينَ
بيشكه هغه كسان

يُنَادُونَكَ مِن وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝ وَلَوْ أَنَّهُمْ
چې اوازونه كوي تاته | دبهر دكور نه | زيات دهغوئ نه | نه پوهيږي | اوكه چرې هغوئ
خوک چې تاته دكورونو د بهر نه چغې وهي| په هغوئ كښې زيات خلق نه پوهيږي | اوكه دوئ

صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ
صبر كړې وې | تر دې پورې | چې ته راوتلې وې | هغوئ ته | نو وه | بهتره | دپاره دهغوئ |
لږ صبر كړې وې| تر دې چې تا پخپله تشريف راوړې وو| نو دابه ددوئ دپاره ډيره بهتره وه

وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝
او الله بښونكي | مهربانه دي |
اوالله ﷻ بښونكې ډير رحم كونكې دې

قوله‌تعالى:- أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝

دحضرت نبی كريم ﷺ داحترام لحاظ نه ساتل بې عقلى ده :دې آيتونو كښې دهغه خلقو مذمت بيانوى چه كوم دحضرت نبى كريم ﷺ د كورونو دشا نه حضرت نبى كريم ﷺ ته آوازونه كوى.لكه څنګه چه داعرابو خلقو دستور وو. فرمائى چه په دوى كښې بالكل عقل نشته دې. بيا ددې خبرې باره كښې ادب ښائى او فرمائى چه دوى ته پكار وو چه د حضرت نبى كريم ﷺانتظار ئې كړې وې او كله چه حضرت نبى كريم ﷺ دكور نه بهر تشريف راوړې وې نو دوى چه حضرت نبى كريم ﷺ ته څه ونيل غوښتل نو هغه به ئې ورته ونيلې وې. چه آوازونه ئې نه كولې . ددنيا اودين مصلحت بهترى هم په دې كښې وو. بيا ګويا حكم وركوى چه داسې خلقو ته پكار دى چه استغفار اووائى.ځكه چه الله ﷻ بخښنې والا او مهربان دى. دا آيت مبارك د حضرت اقرع بن حابس تميمى باره كښې نازل شوې دې. مسند احمد كښې دى چه يو سړى حضرت نبى كريم ﷺ ته په نوم سره آواز اوكړو چه يامحمد ﷺ ! يا محمد ﷺ !، خو حضرت نبى كريم ﷺ ورته هيڅ جواب ورنكړو. نو هغه اووئيل چه يارسول الله واورئې ! څما تعريف كول سبب دى د لوئې، او څما مذمت كول سبب دى د ذلت. نو حضرت نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه داسې ذات صرف دالله ﷻ دې (١)بشر بن غالب دحجاج مخكښې، بشر بن عطاء وغيره ته اووئيل چه دا آيت مبارك ستا دقوم بنو تميم باره كښې نازل شوې دې . هركله چه حضرت سعيد بن جبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ددې ذكر اوشو نو دوى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اوفرمائيل كه هغه عالم وې نو ددې نه پس آيت مبارك ﴿ يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ﴾ ئې وئيلې وې.هغوئ ونيل چه مونږ اسلام راوړو اوبنو اسد په دې كښې څه روستو والې اونكړو. حضرت زيد بن ارقم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمائى چه څه عرب جمع شو او وې وئيل چه مونږ هغه بنده ته بوځه، كه په رښتيا نبى دې نو ټولو نه مونږ ددې مستحق يو چه دهغه سعادت حاصل كړو. كه هغه بادشاه دې نو چه ټولو نه مخكښې ئې مونږ عزت اوكړو. بيا څه راغلم او حضرت نبى كريم ﷺ ته دا ټوله واقعه بيان كړه . بيا هغه خلق راغلل او د حجرې مبارك دشا نه ئې حضرت نبى كريم ﷺ ته آوازونه شروع كړل

(١) احمد: ۱۵۹۹۱/۳، وسنده صحيح متصل والحمدا لله ، الدرالمنثور : ۸۸/۹ طبرانى :۸۷۸.

نودې باندې دا ايت مبارك نازل شو. حضرت نبى كريم ﷺ خه دغوږ نه اوونيولم او وې فرمائيل چه الله ﷻ ستا خبره ربښتيا كړه ، الله ﷻ ستا خبره ربښتيا كړه .[1] (ابن جرير).

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن جَآءَكُمْ

| اے هغه كسانو | چى ايمان مو راوړې دې | كه راشى تاسو ته |

| اثې مومنانو ! كه يو فاسق سړې درته څه |

فَاسِقٌۢ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوٓا۟ أَن تُصِيبُوا۟ قَوْمًۢا

يو فاسق | په خبر سره | نو ښه تحقيق كوئ | هسې نۀ چې تاسو اورسوئ ضرر | يو قوم ته |

خبر راوړې | نو ښه تحقيق كوئ | هسې نه چې په ناپوهۍ كښې يو قوم ته نقصان اورسوئ | او بيا

بِجَهَٰلَةٍ فَتُصْبِحُوا۟ عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَٰدِمِينَ ۝٦ وَٱعْلَمُوٓا۟

په ناپوهۍ سره | بيا تاسو شئ | په هغه كار باندې | چى كړې وى تاسو | پښيمانه | پوهه شئ |

پخپلو كړو به ستومانه شئ |......................................او پوهه شئ |

أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ ٱللَّهِ ۚ لَوْ يُطِيعُكُمْ

چى بيشكه په منځ ستاسو كښى | رسول دالله موجود دې | كه هغه خبره منل شروع كړى ستاسو |

چې په تاسو كښې دالله ﷺ رسول موجود دې | ډيرې خبرې داسې وى كه هغه په كښې ستاسو

فِى كَثِيرٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ

په ډيرو معاملاتو كښى | نو په مشكلاتو كښى په پريوزئ تاسو | وليكن الله | غوره كړو |

خبرې اومنى | نو په مشكلاتو كښې به اخته شئ | خو الله ﷻ تاسو ته دايمان محبت

إِلَيْكُمُ ٱلْإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِى قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ

تاسو ته | ايمان | او ښائيسته ئې كړو هغه | په زړونو ستاسو كښى | او ناخوښه ئې كړو |

نصيب كړې دې | او هغه ئې ستاسو په زړونو كښې ښائسته كړې دې | ....تاسو ته ئې كفر

إِلَيْكُمُ ٱلْكُفْرَ وَٱلْفُسُوقَ وَٱلْعِصْيَانَ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ

تاسو ته | كفر | او فسق | او نافرمانئ | دا كسان چى دى |

او بدعملى او نافرمانى ناخوښه كړې ده | ....هم دغه خلق په

هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ۝٧ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعْمَةً ۚ وَٱللَّهُ

هم دوئ په نيغه لار روان دى | په فضل سره | دطرفه دالله نه | او په احسان سره | او الله |

نيغه لار روان دى | دالله ﷻ په فضل او په انعام سره | ....او الله ﷻ ښه

عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝٨

ښه پوهه دې | حكمت والا دې |

پوهه صاحب دحكمت دې |

[1] الطبرى: ٢٨٤/٢٢، طبرانى : ٥١٢٣،

قوله‌تعالى:- فَتَبَيَّنُوٓا

دخبر او اطلاع تحقيق كول ضروري دي: الله ﷻ فرمائي چه دفاسق په خبر اعتماد مه كوئي. تر كومې چه پوره تحقيق او تفتيش سره اصل واقعه صفا معلوم نه كړئي . هيڅ حركت مه كوئي،ممكن دى چه يو فاسق سړى دا خبر خور كړې وي. يا پخپله دده نه غلطي شوې وي. او تاسو دهغه په خبر څه كاروائي اوكړئي نودا به دهغه مرسته وي او دفاسق مرسته كول حرام دي . هم دا ايت بعضو محدثينو دليل جوړ كړې دې اودهغه سړي روايت ئې غيرمعتبر ګرزولې دې چه دهغه حال معلوم نه وي. څكه چه ممكن دى چه هغه في الواقع فاسق وي . اګر چه بعضو خلقو دداسې مجهول الحال راويانو روايتونه هم كړي دي. او دوى وئيلى دى چه مونږ د فاسق دخبر اخستو نه منع كړې شوى يو. او چه دچا حال معلوم نه وي نو دهغه فاسق كيدل په مونږ ظاهر نه دى. مونږ دا مسئله د صحيح البخارى شرح كښې په كتاب العلم كښې ښه وضاحت سره بيان كړې ده فالحمدلله . اكثر مفسرينو فرمائيلي دي چه دا آيت مبارك د وليد بن عقبه بن ابو معيط باره كښې نازل شوې دې. اوهغه حضرت نبى كريم ﷺ قبيله بنو مصطلق ته دزكوة وصولئ دپاره ليږلې وو. مسند احمد كښې دى،دحضرت حارث بن ضرار خزاعي رضي الله عنه چه د ام المومنين حضرت جويريه رضي الله عنها پلار دې فرمائي چه څه د حضرت نبى كريم ﷺ خدمت كښې حاضر شوم نو حضرت نبى كريم ﷺ ماته داسلام دعوت راكړو او ما قبول كړو او څه مسلمان شوم. بيا حضرت نبى كريم ﷺ ماته د زكوة د فرضيت باره كښې اووئيل نو ما ددې هم اقرار اوكړو او ما اووئيل چه څه خپل قوم ته څم او چه هغوئ كښې څوك اسلام قبول كړي او زكوة ادا كوي نو څه دهغوئ نه زكوة جمع كړم او دومره دومره ورځو نه پس تاسو ماپسې څوك راوليږئى څه به دهغه په لاس ټول جمع شوې زكوة تاسو ته راوليږم. حضرت حارث رضي الله عنه هم داسې اوكړل او د زكوة مال ئې جمع كړو. هركله چه مقرر وخت شو نو حضرت نبى كريم ﷺ نه څوك قاصد رانغلو. نو دوى دخپل قوم سرداران جمع كړل او وې وئيل چه دا ناممكن دى چه دالله رسول ﷺ د خپلې وعدې مطابق څوك قاصد راونه ليږى . ما ته ويره ده چه هسې نه حضرت نبى كريم ﷺ مونږنه په څه خبره خفه شوې نه وي ؟ اوپه دې وجه حضرت نبى كريم ﷺ خپل څوك قاصد د زكوة وصولئ دپاره نه وي راليږلئ . نو كه تاسو متفق يئ چه مونږ پخپله داما‌ل مدينې منورې ته يوسو او د حضرت نبى كريم ﷺ خدمت كښې ئې پيش كړو. دا تجويز مقرر شو. او دا حضرات سره د خپل زكوة د حضرت نبى اكرم ﷺ خدمت كښې حاضريدودپاره روان شو.

بل طرفته حضرت نبى كريم ﷺ وليد بن عقبه خپل قاصد ليږلې وو. خو دا حضرت هم دلارې نه د ويرې په وجه واپس شوى وو او چه دلته راغلونو وې وئيل چه حارث زكوة هم رانكړو او ما هم قتل كوى . په دې باندې حضرت نبى كريم ﷺ خفه شو او څه كسان ئې دحارث د زورنې دپاره اوليږل . مدينې ته نژدې دې مختصر لښكر حارث اوليدو. حضرت حارث رضي الله عنه تپوس اوكړوچه څه خبره ده ؟ تاسو چرته او چاپسې ځئ ؟ هغوئ اووئيل چه مونږ هم ستاسو طرفته ليږلې شوى يو . نو هغه تپوس اوكړو چه ولې. هغوئ ورته اوئيل خكه چه تا د حضرت نبى كريم ﷺ قاصد وليد ته زكوة ورنكړو او هغه دې قتل كولو. نو حارث اووئيل چه په هغه رب قسم چه هغه حضرت محمد ﷺ رېښتونې رسول ليږلې دې چه ما خو نه هغه ليدلې دې اونه ئې ځما نه زكوة غوښتلې دې . ځئ څه پخپله د حضرت نبى كريم ﷺ خدمت كښې حاضريدو دپاره تلم . دلته چه راغلونو حضرت نبى كريم ﷺ ترې تپوس اوكړو چه تا زكوة هم ورنكړو او ځما قاصد دې هم قتل كولو. نو دوى جواب كښې اووئيل چه يارسول الله ﷺ قسم دې په هغه رب چه هغه ته رېښتونې رسول جوړ كړې ا و راليږلې ئې نه خو ما هغه كتلې او نه ئې ځما نه زكوة طلب كړې دې. بلكه چه كله ما قاصد اونه ليدو نو ددې وېرې چه هسې نه حضرت نبى كريم ﷺ خفه شوې وې نه وى او په دې وجه ئې قاصد نه وى ليږلې نو څه پخپله ستاسو خدمت كښې حاضر شوم. نو

په دې دا آيت مبارك نازل شو چه ﴿حَكِيمٌ﴾ پورې(۱) د طبراني كښې هم دي چه كله دا قاصد دحارث كلې ته اورسيدو نو هغه خلق دده داستقبال دپاره ډير په خوشحالئ راپاسيدل خو بل طرفته دده زړه كښې داشيطاني خدشه پيدا شوه چه دوى ما سره دجنګ دپاره راپاسيدل نو دې واپس شو . هغوئ چه كله اوكتل چه قاصد خو واپس شو نو پخپله حاضر شو او دماسپخين مونځ نه پس تول د حضرت نبي كريمﷺ خدمت كښې كيناستل او عرض ئې اوكړو چه يارسول اللهﷺتاسو زكوة اخستلو دپاره چه قاصد راوليږلو نو مونږ ډير خوشحاله شو . خو الله ﷻ خبر چه څه اوشو چه هغه دلارې نه واپس شو. نو ددې ويرې نه چه هسې نه الله ﷻخمونږ نه خفه نشي مونږ خپله حاضر شو.او هم داشان هغوئ معذرت كولو.
هركله چه حضرت بلال رضي الله عنه د مازيګر اذان اوكړو نو په هغه وخت كښې دا آيت مبارك نازل شو(۲) او يو روايت كښې دي چه د حضرت وليد رضي الله عنه په خبر حضرت نبي كريمﷺ لا په سوچ كښې وو چه هغوئ طرفته لښكر اوليږي چه په دې كښې دهغوئ وفد راغلو. اوهغوئ اوئيل چه ستاسو قاصد هم د لارې نه واپس شو. نو په دې وجه حاضر شو چه هسې نه هغه تاسو د څه خفګان په وجه واپس كړې وي . مونږ دالله ﷻ د غصې او د ستاسو د خفګان نه هغه پاك ذات سره پناه غواړو(۳)نو الله ﷻ دا آيت مبارك نازل اوكړو او ددوى عذر ئې رېښتونې كړو او يو روايت كښې دي چه قاصد دا هم وئيلي وو چه هغه خلقو خو لښكرجمع كړې تاسو سره دجنګ كولو دپاره اوداسلام نه هم مرتد شوي دي.نو حضرت نبي كريمﷺ حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه يو لښكر مشر كړو او وې ليږلو او ورته ئې اوئيل چه مخكښې ښه تحقيق اوكړئ اوپه حمله كولو كښې تيزى مه كوئي. هم ددې مطابق حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه خپل جاسوسان اوليږل هغه ښار ته . نو هغوئ خبر راوړو چه هغه خلق خو په دين اسلام باندې دي،مسجدونو كښې اذانونه اوشو اومونږ هم واوريدل اومونږ هغه خلق پخپله په مونځ اوكتل . سحر حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه پخپله لاړو اودهغه ځائې د اسلامي نظارې نه خوشحاله شو. چه كله واپس شو نو سركار نبوىﷺ دا خبر وركړو نو دې باندې دا آيت مبارك نازل شو.
حضرت قتاده رحمه الله چه دا وقعه بيانوى نو وائي چه د حضرت نبي كريم فرمان دې چه تحقيق او تلاش، بردبارې اودورانديشي دالله ﷻ دطرفنه ده.اوعجلت اوتيزى دشيطان دطرفنه ده (۴)سلفو كښې حضرت قتاده رحمه الله نه علاوه نورو ډيروز حضراتو دا ذكر كړې دى.لكه ابن ابى ليلى رحمه الله،يزيد بن رومان رحمه الله او مقاتل بن حيان رحمه الله وغيره. والله اعلم. بيا فرمائي چه په دې پوهه شئ چه په تاسو كښې دالله ﷻ رسولﷺ موجود دې ، دده تعظيم كول،ددوى عزت كول ، ددوى احكام په سرسترګو منل ، ستاسو فرض دى.هغه ستاسو دمصلحتونو نه ډير خبر دې اودهغه تاسوسره ډير محبت دې او هغه تاسو مشقت كښې نه اچوى.تاسو د خپلې خيرخواهئ باره كښې دومره واقف نه يئ لكه څومره چه حضرت نبي كريمﷺ دې.او بل ځائې كښې ارشاد دې چه ﴿ اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗٓ اُمَّهٰتُهُمْ ﴾ يعنى نبىﷺ بهتر دې دمسلمانانو نه ددوى د خپلو ځانونو په نسبت .
بيا بيان فرمائي چه انې خلق ستاسو عقلونه چه كوم مصلحتونه نه شي موندې هغه نبي مومي . نو كه هغه په هر كار كښې ستاسو خوښه كوى نو دې كښې به ستاسو دپاره حرج وى . لكه چه آيت كښې دې ﴿وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَآءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ؕ بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُوْنَ﴾ يعنى كه رب ﷻ ددوى په مرضئ روان شى د زمكې اوآسمان مينځ كښې په هر څيز خراب شى .دا نه بلكه مونږ

---

(۱) احمد: ۲۷۹/٤، التاريخ الاوسط : ۹۱/۱، طبرانى : ۳۳۹۵، معجم الصحابة: ۱۷۷/۱.
(۲) الطبرانى : ۲۸۷/۲۲،
(۳) الطبرى
(۴) الطبرى : ۳۱٦۸۷،

دوی ته ددې نصیحت کړې دې . خو دوی نصیحت ته غوږ نه نیسی .
بیا فرمائی چه الله ﷻ ایمان لره ستاسو په نفسونو کښې محبوب کړې دې .او ستاسو په زړونو کښې نې ددې محبت اچولې دې. مسند احمد کښې دی چه حضرت نبی کریمﷺ فرمائی چه اسلام ظاهر دې او ایمان په زړه کښې دې. بیا حضرت نبی کریمﷺ خپلې سینې مبارکې ته درې ځل اشاره کوی او فرمائی چه تقوی دلته ده[1]د پرهیزګارئی ځائې دادې. او هغه ذات ستاسو په زړونو کښې د کفر و کبیره ګناهونو او ټولو نافرمانو نفرت پیدا کړې دې . اوداشان په مزه مزه نې تاسو باندې خپل نعمتونه پوره کړی دی.بیا ارشاد دې چه په چا کښې دا پاك صفتونه دی،هغوئ ته الله ﷻ نیکی اورشدو هدایت ورکړې دې .

قوله تعالی:- حَبَّبَ اِلَیْکُمُ الْاِیْمَانَ

میدان بدر کښې د صف بندئی په وخت کښې د رسول کریم ﷺ دعا:- مسند احمد کښې دی چه داحد په ورځ چه کله مشر کانوحمله اوکړه نوحضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه ښه صحیح شئ چه څه دخپل ربﷻ ثناء اووایم .نوخلقو حضرت نبی کریمﷺ پسې صفونه جوړ کړل .او حضرت نبی کریمﷺ دا دعا اووئیله (**اللهم لك الحمد كله اللهم لا قابض لما بسطت ولا باسط لما قبضت ولا هادی لمن اضللت ولا مضل لمن هديت ولا معطی لما منعت ولا مانع لما اعطيت ولا مقرب لما باعدت ولا مباعد لما قربت اللهم ابسط علينا من بركاتك ورحمتك وفضلك ورزقك اللهم انی اسئلك النعيم يوم العيلة والامن يوم الخوف اللهم انی عائذ بك من شر ما اعطيتنا ومن شر ما منعتنا اللهم حبب الينا الايمان وزينه فی قلوبنا وكره الينا الكفر والفسوق والعصيان واجعلنا من الراشدين اللهم توفنا مسلمين واحينا مسلمين والحقنا بالصالحين غير خزايا ولا مفتونين اللهم قاتل الكفرة الذين اوتوا الكتاب اله الحق**) (نسائی)
(ترجمه) ټولو تعریفونه تالره دی او ته چه چاته فراخی ورکوی نو هغه هیڅوك نه شی تنګولې . او ته چه څوك ګمراه کړې نو هغه ته هیڅوك هدایت نه شی ورکولې . او چه ته چاته هدایت ورکړې نو هغه ته هیڅوك ګمراهی نشی ورکولې . چه دچا نه ته منع اوکړې نو هغه ته هیڅوك نشی ورکولې . او چه ته چاته ورکړې نو هغه نه هیڅوك نشی منع کولې . او چا لره ته نزدې کړې نو هغه هېڅوك نشی لرې کولې،او چه ته څوك لرې کړې نو دهغه نزدې کولو والاهیڅوك نه وی .انې الله ﷻ په مونږ خپل برکتونه او فضل او رزق فراخه کړې . انې اللهﷻخه ستا نه هغه فراخه نعمتونه غواړم چه هغه یوخوا بل خوا نه کیږی اونه زائل کیږی . انې الله د فقیرئ او احتیاج په ورځ ماته خپل نعمتونه راکړه، او د ویرې په ورځ په ماته امن راکړه ، انې الله ﷻتا چه ماته څه راکړی دی او څه دې نه دی راکړی دهغه ټولو نه څه ستا پناه غواړم،انې الله ﷻخمونږ زړونو کښې دایمان محبت پیدا کړه.او هغه زمونږ په نظرونوکښې زینت والا جوړ کړه . اود کفر اوعداوت او نافرمانئی نه خمونږ زړونو کښې نفرت پیدا کړه. او مونږ په هدایت یافته خلقو کښې کړې .انې الله ﷻمونږ د اسلام په حالت وفات کړې او هم په اسلام مو ژوندې اوساتې ، اونیکو خلقو نه مو کړې .مونږ دې رسوا نشو او مونږ دې فتنو کښې وانچولې شو. انې الله ﷻ دا کافر تباه کړې چه کوم ستارسول په دروغه ګنړی . اوستا لارې نه نې منع کوی . ته په دوی خپل عذاب او سزا نازله کړه . یاالله ﷻ د اهل کتاب کافر هم تباه کړې ، انې ریښتونی معبوده[2]دا حدیث مبارك امام نسائی هم په خپل کتاب عمل الیوم واللیله کښې راوړې دې
یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه. کوم سړی ته خپله نیکی ښه اولګی او د بدئ نه خفه شی نو هغه مومن دې ([3]). بیا فرمائی چه دا بخشش چه تاسو ته درکړې شوې ده داتاسو باندې داالله ﷻفضل دې.

---

[1]) احمد: ١٣٤ مسند ابی یعلی: ٢٩٢٣.
[2]) احمد: ٤٢٤/٣، وسنده صحیح السنن الکبری : ١٠٤٤٥، وعمل الیوم واللیلة: ٦٠٩.
[3]) ترمذی کتاب الفتن باب ماجاء فی لزوم الجماعة : ٢١٦٥. وهو صحیح .

اودهغه نعمت دي.اوالله ﷻته د هدايت او ضلالت مستحق ښه معلوم دی . او هغه الله ﷻ په خپلو اقوالو او افعال کښې حکيم دې .

وَاِنۡ طَآئِفَتٰنِ مِنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ اقۡتَتَلُوۡا

| او که چرې دوه ډلې | دمومنانونه | اوجنګيږي |

| او که چرې دمومنانو دوه ډلې په خپل مينځ کښې جنګيږي

فَاَصۡلِحُوۡا بَيۡنَهُمَا ۚ فَاِنۡۢ بَغَتۡ اِحۡدٰٮهُمَا

پس صلح اوکړئ | په منځ دهغوئ دواړو کښې | پس که چرې زياتې اوکړو | يود دواړو نه |

نو دهغوئ په مينځ کښې صلحه کوئ | نوبيا که چرې يوه ډله په بله باندې زياتې کوي

عَلَى الۡاُخۡرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِىۡ تَبۡغِىۡ حَتّٰى

په بله ډله باندې | پس جنګ کوئ تاسو | دهغې ډلې سره | چې هغه زياتې کوي | تر دې پورې

نوتاسو هغه چا سره جنګ اوکړئ | کومه يوه چې زياتې کوي | تر دې چې

تَفِىۡٓءَ اِلٰٓى اَمۡرِ اللّٰهِ ۚ فَاِنۡ فَآءَتۡ فَاَصۡلِحُوۡا

چې هغه واپس راشي | حکم دالله ته | پس که چرې | واپس راغله هغه | نو صلح اوکړئ

هغه دالله ﷻ حکم ته غاړې کيږدي | ....نو که بيرته اوګرځي | نو دهغوئ په مينځ کښې

بَيۡنَهُمَا بِالۡعَدۡلِ وَاَقۡسِطُوۡا ؕ اِنَّ اللّٰهَ

په منځ دهغوئ دواړو کښې | په انصاف سره | او انصاف کوئ | بيشکه الله |

په انصاف سره روغه کوئ | او پوره انصاف کوئ | ....يقينا الله تعالى

يُحِبُّ الۡمُقۡسِطِيۡنَ ۞ اِنَّمَا الۡمُؤۡمِنُوۡنَ اِخۡوَةٌ فَاَصۡلِحُوۡا

خوښوی انصاف کونکی خلق | بيشکه مومنان | خپلو کښې رونړه دی | پس صلح (روغه) اوکړئ |

انصاف کونکی خوښوی | بيشکه مومنان خو رونړه رونړه دی | نودخپلو دوؤ رونړو په مينځ کښې

بَيۡنَ اَخَوَيۡكُمۡ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُوۡنَ ۞

په منځ درونړو ستاسو کښې | او اويريږئ دالله نه | دپاره ددې چې په تاسو رحم اوکړې شی |

روغه راولئ | ..او دالله ﷻ نه ويره کوئ | ....دې دپاره چې رحم درباندې اوکړې شی

قوله تعالى:- وَاِنۡ طَآئِفَتٰنِ مِنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ اقۡتَتَلُوۡا فَاَصۡلِحُوۡا بَيۡنَهُمَا ۚ

بغاوت کفر نه دې باغيان هم مومنان دی : دلته الله ﷻحکم کوی که چرته د دوؤ مسلمانانو مينځ کښې جنګ شی نو نورو ته پکار دی چه ددوی په مينځ کښې صلح اوکړی. خپل مينځ کښې جنګ کوونکی مسلمانانوته مومن وئيل ددې نه حضرت امام بخاری رحمه الله استدلال کړې دې چه نافرمانئی که هر څومره لويه وی خو دې سره انسان د ايمان نه جدا کيږی . دخارجيانو او د دوی موافق دمعتزله مذهب دې باره کښې خلاف حق دې. ددې آيت تائيد ددې حديث مبارك نه هم کيږی چه کوم صحيح بخاری وغيره کښې مروی دې چه يو ځل حضرت نبی کريمﷺ په منبر خطبه ورکوله اودوی سره په منبر حضرت حسن بن علی رضی الله عنهما هم وو. نو حضرت نبی کريمﷺ به کله دوی طرفته کتل او کله به ئې خلقو طرفته کتل

او حضرت نبی کریم اوفرمائیل چه دا ځما بچې دې او دده په وجه به الله ﷻ دوؤ لویو ډلو کښې صلح کوی([1]) د حضرت نبی کریم ﷺ دا پیشن گوئی رېښتیا شوه او داهل شام او داهل عراق لویولویو جنگونو اوخرابو واقعاتو نه پس دوی رضي الله عنهما دهغو په مېنځ کښې صلح اوکړه. بیا ارشاد دې که یو ډله په بلې ډلې باندې زیاتې اوکړی نوزیاتی کونکی سره دې جنګ اوکړې شی.چه هغه لارې ته راشی. صحیح حدیث مبارک کښې دی چه دخپل رور مدد اوکړه او ظالم وی او که مظلوم وی.حضرت انس رضي الله عنه تپوس اوکړو چه دمظلوم کیدوپه حالت کښې خو ظاهر دی خو دظالم کیدو حالت کښې ځنګه مدد اوکړو ؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هغه د ظلم نه منع کړې هم دا دهغه سره مدد دې ([2]).

د ایت مبارک شان نزول:-مسند احمد کښې دی چه یو ځل حضرت نبی کریم ﷺ ته اووئیلې شو چه ښه به وی که تاسو عبدالله بن ابی سره تلې وې. نو دوی په خر سورشو او دصحابه کرام رضي الله عنهم سره لاړو. هرکله چه حضرت نبی کریم ﷺ هغه ته اور سیدو نو هغه اووئیل چه ځما نه لرې شه ستا د خر نه بدبوئی رازی او دې ځما دماغ خراب کړل. نو په دې یو انصاری رضي الله عنه اووئیل چه والله د ر سول ﷺ د خر خوشبو ستا د بدبوئی نه ډیره بهتر ده. نو په دې خلق راجمع شو او معامله گرمه شوه. بلکه یو بل سره ئې لاسونه هم واچول. نو ددوی باره کښې دا آیت مبارک نازل شو([3]).حضرت سعید بن جبیر رحمه الله فرمائی چه د اوس او خزرج ترمینځه څه جنګ شوې وو. نو په هغوئ کښې د صلح کولو دپاره دا آیت مبارک شو([4]). حضرت سدی رحمه الله فرمائی چه عمران نومې یو انصاری وو او دده د بی بی نوم ام زید وو. هغه خپل مور پلار ته تلله خو خاوند منع کړه. اوورته ئې اوئیل چه ستا د مور پلار هیڅوك به دلته نه راځی . دښځې خپل مور پلار ته اووئیل نو هغوئ راغلل او دا ئې د بالاخانې نه راکوزه کړه او ځان سره ئې بوتله . ددې خاوند کور کښې نه وو. ددې کور والو ددې د تره ځامن راوبلل . او دې سره دوی کښې جنګ اوشو او دې کښې دا آیت مبارک نازل شو. حضرت نبی کریم ﷺ د دواړو طرفونو خلق راوبلل او دواړو کښې ئې صلح اوکړه . او ټول یو بل سره پخلا شو([5]).

قوله تعالی:- وَأَقْسِطُوا ۖ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ۝

د عدل اهمیت او فضیلت:-بیا حکم اوشو چه دواړو طرفونو کښې عدل کوئی ، الله ﷻ عدل خوښوی . حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه څوك عدل کوی نو هغوئ به دموتیانو په منبرونو باندې درحمان مخامخ وی. اودا به ددوی د عدل او انصاف بدله وی ([6])(نسائی)دمسلم یو حدیث مبارک کښې دی چه داخلق به په منبرونو دالله ﷻ نه ښی طرفته وی . دوی به په خپل حکم کښې او خپل اهل وعیال کښې او چه څه ددوی قبضه کښې وو په هغې کښې به ئې عدل کولو([7])بیا فرمائی چه ټول مسلمانان دینی رونړه دی.حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه مسلمان دمسلمان رور دې.په ده دې ظلم نه کوی([8]) صحیح حدیث مبارک کښې دی چه الله ﷻ دبنده مدد کوی تر کومې چه دې د خپل رور مدد کوی . او یو صحیح حدیث مبارک کښې دی چه کله یو مسلمان د خپل یو مسلمان رور په عدم موجودګئ کښې دهغه

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الصلح باب قول النبی ﷺ للحسن بن علی رضي الله عنه ......: ۲۷۰٤، ابوداود: ٤٦٦۲، احمد: ٥/٤٤ ابن حبان : ٦٩٦٤.

[2]) صحیح بخاری کتاب الاکراه باب یمین الرجل لصاحبه انه اخوه : ٦٩٥۲، احمد: ۳/۹۹.

[3]) احمد: ۳/۱٥۷،صحیح بخاری کتاب الصلح باب ماجاء فی الاصلاح بین الناس: ۲٦۹، صحیح مسلم: ۱۷۹۹، مسند ابی یعلی : ٤۰۸۳.

[4]) الدرالمنثور : ۷/٥٦۰.

[5]) الطبری : ۲۲/۲۹٤.

[6]) احمد : ۲/۱٥۹، وهو صحیح بالشاهد عند مسلم : ۱۸۲۷، ابن ابی شیبة: ۱۳/۱۲۷، حاکم : ٤/۸۸.

[7])صحیح مسلم کتاب الامارة : باب فضیلة الامیر العادل :۱۸۲۷، مسند حمید : ٥۸۸ ابن حبان: ٤٤۸٤، بیهقی : ۱۰/۸۷ الشریعة اللاجری : ص/۳۲۲.

[8]) صحیح بخاری کتاب المظالم باب لا یظلم المسلم المسلم ولا یسلمه:۲٤٤۲، صحیح مسلم: ۲٥۸۰.

دپاره دعا کوی نو فرښته وانی امین او تادې هم الله ﷻ داشان کړی([1])دې باره کښې نورهم ډیر احادیث دی ([2])صحیح حدیث مبارك کښې دی چه مسلمانان ټوله په ټوله دخپلې رحمدلۍ او میل جول کښې په مثال دیو جسم دی . هرکله چه د جسم یو اندام ته تکلیف وی نو ټول جسم ته تکلیف وی . کله نې تبه وی او کله شوګیره کوی ([3])یو بل صحیح حدیث مبارك کښې دی چه مومن دمون دپاره د دیوال په مثال دې چه ددې یو حصه بله حصه مضبوطوی . بیا حضرت نبی کریمﷺ د خپل یو لاس مبارك ګوتې د بل لاس مبارك ګوتو کښې واچولې ([4]) مسند احمد کښې دی چه د مومن تعلق اهل ایمان سره داسې دې لکه چه دسر تعلق جسم سره دې. مومن داهل ایمانه دپاره هغه دردمندی کوی کومه چه یو جسم سردپاره کوی([5])بیا فرمائی چه د دواړو جنګ کونکو مسلمانانو ډلو کښې صلح کوئی او خپلو کارونو کښې دالله تعالی نه ویرېږئی . او هم داهغه اوصاف دی چه ددې په و چه الله ﷻپه تاسو رحمت نازلوی. الله ﷻ پر هیزګارو سره رحم کوی .

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	لَا يَسْخَرْ	قَوْمٌ	مِّنْ قَوْمٍ	عَسٰٓى
اے هغه کسانو	چی ایمان مو راوړي دي	توقې دنۀ کوی	یوقوم	په بل قوم پورې	کیدې شی
ائې مومنانو ! یوه ډله دې دبلې ډلې پورې توقې نه کوی | کیدې شی چې هغه ډله					
اَنْ يَّكُوْنُوْا	خَيْرًا	مِّنْهُمْ	وَلَا نِسَآءٌ	مِّنْ نِّسَآءٍ	عَسٰٓى
چی وی هغوئ	بهتره	دهغوئ نه	اونۀ دښځې توقې کوی	په نورو ښځو پورې	کیدې شی
د دوی نه غوره وی | او ښځې دې په ښځو پورې توقې نه کوی| کیدې شی چې هغوئ					
اَنْ يَّكُنَّ	خَيْرًا	مِّنْهُنَّ	وَلَا تَلْمِزُوْٓا	اَنْفُسَكُمْ	وَلَا تَنَابَزُوْا
چی وی هغوئ	بهترې	دهغوئ نه	او طعنې مۀ لګوئ	په خانونو خپلو باندې	او مۀ رابلئ یو بل
د دوی نه غوره وی | او په یوبل باندې عیب مۀ لګوئ | اومه یو بل ته خراب نومونه اخلئ					
بِالْاَلْقَابِ	بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوْقُ	بَعْدَ الْاِيْمَانِ	وَمَنْ		
په خرابونومونو سره	ډیر بد دي خراب نوم پیدا کول	روستو دایمان نه	او هغه څوک		
..........|دایمان نه پس دګناه نوم اخستل خرابه خبره ده | اوڅوک چې اوس					
لَّمْ يَتُبْ	فَاُولٰٓئِكَ هُمُ	الظّٰلِمُوْنَ			
چی توبه ئې اونۀ ایستله	نو هم هغوئ	ظالمان دی			
هم توبه نه اوباسی | نو هم دغه کسان ظالمان دی | !					

قوله تعالی:- لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ
دخنداکولو او عیب لګولو نه ممانعت :- الله ﷻ خلق د نورو د حقیراوذلیل کولونه منع کوی . حدیث مبارك کښې چه تکبر د حق نه دمخ اړلو نوم دې او خلقو لره ذلیله او خوار ګنړلو([6])، ددې وجه قران پاک دا

---

[1] صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء باب فضل الدعاء للمسلمین بظهر الغیب : ۲۷۲۳، ابوداود: ۱۵۳٤.
[2] صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء باب فضل الاجتماع علی تلاوة القران :۲٦۹۹.
[3] صحیح بخاری کتاب الادب باب رحمة الناس والبهائم : ٦۰۱۱، صحیح مسلم: ۲۵۸٦.
[4] صحیح بخاری کتاب الادب باب تعاون المومنین بعضهم بعضا : ٦۰۲٦، صحیح مسلم: ۲۵۸۵، ترمذی : ۱۹۲۸.
[5] احمد:٥/٣٤٠، وسنده ضعیف مصعب بن ثابت وللحدیث شاهد ضعیف عند الطبرانی فی الاوسط.:٤٦٩٣.
[6] صحیح مسلم کتاب الایمان باب تحریم الکبروبیانه. :۹۱.

بیانوی چه څوک ته ذلیل کوي اوچا پورې ټوقې کوي ممکن ده چه دالله ﷻ په نیز هغوئ ستاسونه زیات پرهیزګار وی. دسرو منع کولو نه پس بیا خاص کر ښځې هم ددې نه منع کوی.بیا د عیب لټولو نه او نکته چنیئ نه منع کوی . اودا ملعون کار ئې حرام کړو. قران پاك کښې ارشاد دې چه ﴿وَيۡلٞ لِّكُلِّ هُمَزَةٖ لُّمَزَةٍ﴾ یعنی هر طعنه باز عیب لټونکی دپاره خرابی ده . همز فعل سره کیږی او لمز قول سره. او آیت مبارك کښې دی چه ﴿هَمَّازٖ مَّشَّآءِۭ بِنَمِيمٖ﴾ یعنی دې خلقو لره حقیر ګڼړی او په خلقو خان اوچت ظاهروی او خلقو کښې اور لګوی . غرض دا ټول کارونـه څمونږ شریعت حرام ګرزولی دی . دلتـه دا لفظ دې چه خپله عیب مه لګوئی ، ددې مطلب دادې چه خپلو کښې یوبل باندې عیب مه لګوئی . لکه فرمائی چه﴿لَا تَقۡتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ﴾ یعنی یو بل مه قتل کوئ . حضرت ابن عباس رضي الله عنهما، حضرت مجاهد رحمه الله، حضرت سعید بن جبیر رضي الله عنه او حضرت قتاده او حضرت مقاتل بن حیان رحمه الله فرمائی چه ددې مطلب دادې چه یو بل ته طعنې مه ورکوئی [1] .

قوله تعالی:- وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِ

ددې ایت مطلب او شان نزول:- او بیا فرمائی چه په چا کښې عیب لټوئی او چه کوم لقب سره هغه خفه کیږی نو هغه لقب هغه ته مه وائې . مسند احمد کښې دی چه دا حکم بنو سلمه باره کښې نازل شوې دې . هرکله چه حضرت نبی کریم ﷺ مدینې منورې تـه راغلو نو دلتـه دیویو سړی دوه دوه درې درې نومونه وو. حضرت نبی کریم ﷺ چه به کله یو سړی ته یو نوم واخستو نو خلقو به اوئیل چه رسول الله ﷺ! دا سړې په دې نوم خار خوری یعنی غصه کیږی. نو په دې دا آیت مبارك نازل شو[2](ابوداود) بیا فرمان دې چه دایمان حالت کښې یو بل ته خپلو کښې غلط القاب مه اخلئ څکه چه دا ډیره بده خبره ده . اوس تاسوته پکار دی چه ددې نه توبه اوباسئ . ګنی تاسو به ظالمان شئ .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ	ءَامَنُواْ
اے هغه کسانو	چې ایمان موراوړې دې
ائې مومنانو !	

ٱجۡتَنِبُواْ	كَثِيرٗا مِّنَ ٱلظَّنِّ	إِنَّ بَعۡضَ ٱلظَّنِّ	إِثۡمٞ	وَلَا تَجَسَّسُواْ
ځان اوساتئ	ډېر ګمان کولو نه	بیشکه څینی دګمانونو نه	ګناه وی	او رازونه مه لټوئ
دګمان نه ځان بچ ساتئ	یقینا بعضې بدګمانی ګناه وی	او د چا راز مه معلوموئ		

وَلَا يَغۡتَب	بَّعۡضُكُم بَعۡضًاۚ	أَيُحِبُّ	أَحَدُكُمۡ	أَن يَأۡكُلَ
او غیبت دنه کوی	څینی ستاسو دځینو	آیا خوښوی	یو په تاسو نه	چی اوخوری
او په تاسو کښې دې بعضې د بعضو غیبت نه کوی	آیا په تاسو کښې به دا څوک خوښ کړی	چې د خپل		

لَحۡمَ	أَخِيهِ	مَيۡتٗا	فَكَرِهۡتُمُوهُۚ	وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ	إِنَّ ٱللَّهَ
غوښه	درور خپل	چې مړ وی	پس نه خوښوئ تاسو دا کار	اواویریږئ دالله نه	بیشکه الله
مړ رور غوښه اوخوری	نودا کار خو ستاسو خوښ نه وی	اودالله ﷻ نه ویره کوئ	بیشکه الله		

---

[1] حاکم: ٤٦٣/٢، عن ابن عباس ﷺ، وسنده حسن .

[2] ابوداود کتاب الادب باب فی الالقاب: ٤٩٦٢. وسنده صحیح ترمذی : ٣٢٦٨، احمد: ٢٦٠/٤ الادب المفرد: ٣٣٠.

تَوَّابٌ	رَّحِيمٌ ﴿۱۲﴾
ډیر توبه قبلونکې دی	رحم کونکې
توبه قبلونکې ډیر رحم کونکې دی	

قوله تعالى:- اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ

بدګماني او عیب لټول - الله ﷻ خپل مومن بندګان دبدګمانۍ نه، تهمت لګولو نه، اوخپلو او پردو ویرولو نه، اوهیڅ بې هېڅه ویره په زړه کښې ساتلو نه منع کوی. او فرمائی چه اکثر اوقات داسې قسمه بدګمانۍ بالکل ګناه وی. نو تاسوته پکاردی چه په دې کښې پورا احتیاط اوکړئې. امیر المومنین حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه فرمائی چه حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه د مسلمان د ژبې نه چه کومه کلمه اوخیژی نو تر کومې چه ستا نه کیدې شی هغه په نیکۍ محمول کوه [۱] ابن ماجه کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ د کعبې طواف کول دوران کښې اوفرمائیل چه ته څومره پاك کور ئې ته څومره خوشبو والا ئې او ته څومره عظمت والا ئې. او ته څومره حرمت والا ئې. په هغه الله ﷻ مې دې قسم وی چه دهغه په قبضه کښې ځما روح دې چه د مومن حرمت اودده دمال او جان حرمت اودده دنیك ګمان کولو دالله ﷻ په نیز ستا د حرمت نه زیات لوئې دې[۲] داحدیث صرف ابن ماجه کښې دې.

دبدګمانۍ او غیبت متعلق احادیث :- صحیح بخاری کښې دی چه د بدګمانۍ نه ځان اوساتئ بدګمانۍ د ټولو نه زیات دروغ دی. رازونه مه ښکاره کوئی او د یوبل دبزرګۍ حاصلولو کوشش کښې مه اخته کیږئی. حسد او بغض او یو بل سره د خولې وهلونه بچ اوسئ. ټول دالله ﷻ بندګان او یو رونړه رونړه شئ [۳] مسلم وغیره کښې دی چه یو بل نه مه خفه کیږئی او یو بل سره میل جول مه پریږدئی ، یوبل سره حسد او بغض مه کوئی، بلکه ټول یو رونړه رونړه شئ او ژوند تیروئی. دیو مسلمان دپاره حلال نه دی چه بل مسلمان سره د دریو ورځو نه زیاتې خبرې اترې پریږدی[۴] طبرانی کښې دی چه درې خصلتونه به ځما امت کښې پاتې شی ① فال کتل ② حسد ③ بدګمانی. یو سړی تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ ددې دپاره څه کول پکار دی ؟ نو حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه کله حسد اوکړې نواستغفار اووایه او کله چه بدګمانی پیدا شی نو هغه پریږده او یقین اوکړه. او کله چه شګون اوکړې که نیك او که بد وی نوخپل کار نه مه منع کیږه. هغه پورا کوه[۵] ابوداود کښې دی چه یو سړې حضرت ابن مسعود رضي الله عنه ته راوستې شو او ورته اووئیلې شو چه دده د ږیرې نه د شرابو څاڅکې روان دی. نودوی اوفرمائیل چه مونږ د راز ښکاره کولو نه منع کړې شوی یو. که زمونږ مخکښې څه څیز ښکاره شی نو مونږ په هغې باندې رانیول کوو[۶] مسند احمد کښې چه د عقبه کاتب دجین لره حضرت ابوالهیثم ورغلو اوهغه ته ئې اووئیل چه ځما ګاونډ کښې څه خلق شرابیان دی. ځما اراده ده چه څه داروغه راوبلم چه هغوئ ګرفتار کړی. خو دوی ورته اووئیل چه داسې مه کوه بلکه هغه پوهه کړئې او غصه پرې اوکړه. بیا څو ورځې پس را غلو او ورته ئې اووئیل چه هغوئ نه منع کیږی. اوس خو داروغه راوبلم. خودوی اوئیل چه افسوس افسوس ته بالکل داسې مه کوه. واوره ما د رسول الله ﷺ نه آوریدلی

---

[۱] الدر المنثور : ۹۹/۶.
[۲] ابن ماجة كتاب الفتن باب حرمة دم المؤمن وماله : ۳۹۳۲،.
[۳] صحيح بخاری كتاب الادب باب (يايهاالذين امنوا اجتنبوا كثيرا من الظن ....) : ۶۰۶۶، صحيح مسلم: ۲۵۶۳.
[۴] صحيح بخاری كتاب الادب باب ما ينهى عن التحاسد والتدابر : ۶۰۶۵. صحيح مسلم: ۲۵۵۹، ترمذی : ۱۹۳۵، مسند الطيالسی: ۲۰۹۲، مصنف عبدالرزاق : ۲۲۲، احمد: ۱۱۰/۳ ، ابن حيان : ۵۶۶۰..
[۵] طبرانی : ۳۲۲۷، وسنده ضعيف جدا فيه علل منها اسماعيل بن قيس الانصاری مجمع الزوائد: ۷۸/۸.
[۶] ابوداود كتاب الادب باب فی التجسس : ۴۸۹۰،

دی چه څوك په يومسلمان پرده واچوی نوهغه ته به ثواب ملاويږي . دومره لکه چه چا يو ژوندئ ښخه کړې شوې ژوندئ کړه [۱] ابوداود کښې دی، حضرت معاويه ﷛ فرمائي چه حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل که ته دخلقو رازونو ښکاره کولو او پټې خبرې ښکاره کولو پسې شوې نو ته به هغوئ تباه کړې . نو وې فرمائيل چه ممکن دی چه هغوئ خراب کړې . حضرت ابودرداء ﷛ فرمائي چه ددې حديث مبارك نه الله ﷻ حضرت معاويه ﷛ ته ډيره فائده ورکړه.[۲] ابو داود کښې يو بل حديث مبارك کښې دی چه کله يو امير يا يو بادشاه دخپلو عوامو خرابی ښکاره کول شروع کړې او په دې کښې ژور تلو نو دا هغوئ خرابوی [۳].

قوله تعالی:- وَلَا تَجَسَّسُوا

تجسيس اوتجسس کښې فرق:- بيا فرمائي چه تجسس مه کوئی يعنی د بدو معلومولو کوشش مه کوئی ،تی تا مه کوئی. هم ددې نه جاسوس ماخوذ دې.د تجسس اطلاق عام طوريه بدئی باندې کيږی او د تحس اطلاق عام طور د نيکئ په لټولو.لکه څنګه چه حضرت يعقوب ﷺ خپلو ځامنو ته وائی چه ﴿فَتَحَسَّسُوا﴾ الخ ،تاسو لاړشئ يوسف اودهغه رورتلاش کړئی. اوداالله رحمان نه مه نااميده کيږئی. او کله کله ددې استعمال شر او خرابی وی. نو حديث مبارك کښې دی چه مه تجسس کوئی او مه تحسس کوئی، اومه حسد کوئی او مه بغض کوئی، اومه مخ اړوئی. بلکه ټول داالله ﷻ بندګان رونړه رونړه شئ [۴] امام اوزاعی ﷫ فرمائي چه تجسس وائی ديو څيز ويخ کنلوته اود تحسس دهغه خلقو په پټو خبرو پسې غوږ اوړل چه کوم چا ته خپلې خبرې نه آوری. او تدابر وائی يو نه روستو کيدل او ورسره تعلقات ختمول .

قوله تعالی:- وَلَا يَغْتَبْ بَّعْضُكُمْ بَعْضًا

دغيبت ممانعت:- بيا دغيبت نه منع فرمائي. ابوداوٗد کښې دی حضرت نبی ا کرم ﷺ نه تپوس اوشو چه يارسول الله ﷺ غيبت څه څيز دې ؟ نو حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه ته د يو مسلمان رور داسې خبرې ذکر اوکړې چه په هغې هغه خفه کيږی . نو وې فرمائيل که هغه خبره په هغې کښې وی هم نو بيا هم ؟ نو حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه غيبت خو هم دادې،ګنی بيا خو بهتان او تهمت دې [۵].
ابوداوٗد کښې دی چه يو ځل حضرت عائشه ﷞ اوفرمائيل چه ائې صفيه ته داسې داسې ئې مسدد راوی وائی يعنی کم قد والا.نو حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه تا خو داسې خبره اوکړه که دا سمندر اوبو کښې ګډه کړې نو هغه به هم ورانې کړی. او يو ځل د حضرت نبی کريم ﷺ مخکښې يو داسې خبره اوشوه نو حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه څه دا نه خوښوم اګر چه ماته په دې کښې څه لويه فائده وی [۶] ابن جرير کښې دی چه يو بی بی صاحبه حضرت عائشه صديقه ﷞ ته راغله ،او هرکله چه هغه تله نو حضرت نبی کريم ﷺ ته ئې اشارې سره اووئيل چه ددې خو قد کم دې . نو حضرت نبی کريم ﷺ دې ته اوفرمائيل چه تاددې غيبت اوکړو [۷] غرض داچه غيبت حرام اوددې په حرمت باندې د

[۱] احمد : ۱۵۳/٤، ابوداود کتاب الادب باب فی الستر علی المسلم : ٤٨٩١. وهو حسن الادب المفرد: ٧٥٨. ابن حبان : ٥١٧، السنن الکبری للنسائی : ٧٢٨٣، بيهقی : ۳۳۱/۸، طبرانی : ۸۸۳/۱۷.
[۲] ابوداود کتاب الادب باب فی التجسس \ : ٤٨٨٨، وهو صحيح .
[۳] ابوداود حواله سابق : ٤٨٨٩،.
[۴] صحيح بخاری کتاب الادب باب ماينهی التحاسد والتدابر: ٦٠٦٤، صحيح مسلم: ٢٥٦٣.
[۵] ابوداود کتاب الادب باب فی الغيبة : ٤٨٧٤. وهو صحيح ترمذی : ١٩٣٤. احمد: ۳۸٤/۲.
[۶] ابوداود حواله سابق : ٤٨٧٥، وسنده صحيح ترمذی : ۲۵۰۲.
[۷] الطبری : ۳۰۷/۲۲.

مسلمانانو اجماع ده. خود څه شرعي مصلحت په وجه دچا یو داسې خبره بیانول غیبت کښې داخل نه دی لکه چه په کښې جرح وتعدیل او خیرخواهي وی[1] لکه څنګه چه حضرت نبی کریمﷺ دیو سړی باره کښې فرمائیلی وو چه دا ډیر خراب سړې دې. او حضرت نبی کریمﷺ فرمائیلی چه معاویه ډیر غریب دې، او ابوالجهم ډیر وهلو والا سړې دې. حضرت نبی کریمﷺ دا په هغه وخت کښې فرمائیلی وو چه کله دې دواړو بزرګانو حضرت فاطمه بنت قیس رضی الله عنها سره نکاح کول غوښتل[2] او نورې که څه داسې قسمه خبرې وی نو د هغې اجازت دې. او باقي نور غیبت حرام دې او ګناه کبیره ده. په دې وجه دلته ئې اوفرمائیل چه څنګه تاسو دخپل یو مړ رور غوښې خوړلو نه نفرت کوئی نو داسې ددې غیبت نه هم نفرت کول پکار دی. لکه یو حدیث مبارک کښې دی چه خپله ورکړې شوې هبه واپس اخستل داسې دی لکه سپی څه قې (التيئ) کړی اوهغه څټی. او فرمائی چه خراب مثال خمونږ دپاره لائق نه دې (۳) حجة الوداع خطبه کښې دی چه ستاسو مال او ستاسو عزت په تاسو حرام دی، لکه حرمت ستاسو په دې ورځ، ستاسو په دې میاشت کښې او ستاسو په دې ښار کښې[4] ابوداؤد کښې د حضرت نبی کریمﷺ یو ارشاد مبارک نقل دې چه دمسلمان مال، دهغه عزت او دهغه وینه په مسلمان حرامه ده.
انسان دپاره دومره برائی کافی ده چه هغه دخپل مسلمان رور سپکاوې اوکړی[5] اویو حدیث مبارک کښې دی چه ائې هغه خلقوتاسو په ژبو خوایمان راوړې دې خو ستاسو زړونوکښې ایمان نشته دې. تاسو دمسلمان غیبت کول پریږدئی او دهغوئ عیبونه مه لټوئی. یاد ساتئ که تاسو دهغې عیبونه لټوئی نو الله ﷻ به ستاسو رازونه په هغوئ ښکاره کړی. تردې چه ته به په خپل کورکښې هم بدنام اورسوا شې (۶) مسندابویعلی کښې دی چه دالله رسولﷺ مونږ ته یو خطبه راکړه چه په هغې حضرت نبی کریمﷺ پرده کښې ناستو ښځو ته هم دا آواز اور سولو. او په دې خطبه کښې پور تنې حدیث مبارک بیان اوفرمائیلو.[7] حضرت ابن عمر رضی الله عنه یو ځل کعبې ته اوکتل او وې فرمائی چه ستا دحرمت او عظمت به لا څه وائې، خو ستا نه زیات والا یو ایماندار بنده الله ﷻ ته نزدې دې (۸). ابوداؤد کښې دی چه چا د یومسلمان غیبت کولو سره یو نواله حاصله کړه نو هغه ته به دجهنم هم دومره غذا ورکولې شی. او داشان چه چا دیو مسلمان په غیبت کولو څه پوشاک حاصل کړو نو هغه ته به ته هم هغه شان پوشاک دجهنم ورکولې شی. اوچه کوم یو سړې د یو کس د برائی کولو دپاره اوریدو نو هغه به اللهﷻ د قیا مت په ورځ د آورولو او خودلو په ځائې اودروی[9] حضرت نبی کریمﷺ فرمائی چه دمعراج په شپه ما اوکتل چه د څه خلقو نوکونه د تانبې وو، او په دې هغوئ خپل مخونه او سینې شوکولې. ئوما تپوس اوکړو چه اې جبرنیل علیه السلام دا کوم خلق دی؟ نو وې فرمائی چه دا هغه خلق دی چه دوی به د خلقو غوښې خوړې او د هغوئ عزتونه به ئې اخستل[10] (ابوداؤد). او یو روایت کښې دی چه دخلقو

---

[1] صحیح بخاری کتاب الادب باب مایجوز من اغتیاب اهل الفساد والریب: ۶۲۰۵٤. صحیح مسلم: ۲۵۹۱. ابوداود: ۱۹۹۶، احمد: ۳۸/۶، ابن حبان: ٤۵۳۸.
[2] صحیح مسلم کتاب الطلاق باب المطلقة باب البائن لانفقه لها: ۱٤۸۰.
[3] صحیح بخاری کتاب الهبة باب لا یحل لاحدان یرجع فی هبته وصدقته: ۲۶۲۲، صحیح مسلم: ۱۶۲۲، مختصرا.
[4] صحیح بخاری کتاب العلم باب قول النبی ﷺ رب مبلغ اوعی من سامع: ۶۷. صحیح مسلم: ۱۶۷۹.
[5] ابوداود کتاب الادب باب فی الغیبة: ٤۸۸۲، وسنده حسن، ترمذی: ۱۹۲۷.
[6] ابوداود کتاب حواله سابق: ٤۸۸۰ وهو حسن.
[7] مسند ابویعلی: ۱۶۷۵.
[8] ترمذی کتاب ابواب البر والصلة باب ماجاء فی تعظیم المومن: ۲۰۳۲، وسنده حسن ابن حبان: ۵۷۶۳.
[9] ابوداود کتاب الادب باب فی الغیبة: ٤۸۸۱، الادب المفرد: ۲٤۰، کتاب الزهد: ۷۰۷.
[10] ابوداود حواله سابق: ٤۸۷۸. وسنده صحیح، احمد: ۲۲٤/۳.

سوال جواب باره کښې حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه د معراج په شپه ما ډیر خلق اوکتل چه په هغې کښې سړی او ښځې وې ، چه فرښتو به ددوی د اړخونو نه غوښې پریکولې ، او بیا به دوی ددې په خوراك مجبورول.اودوی هغه ختې.خما دسوال په جواب کښې اوئیلې شو چه داخلق طعنه زن، غیبت کونکی اوچغلی خوروو او نن جبر سره دوی باندې ددوی غوښه خورولې شی[1](ابن ابی حاتم)دا حدیث مبارك ډیرطویل دې اومونږ پورا حدیث مبارك دسورة سبحان په تفسیر کښې بیان کړې دې.فالحمد لله

دذوښځو د روژې قصه- مسند ابوداؤد طیالسی کښې دی چه حضرت نبی کریمﷺ خلقو ته د روژې حکم ورکړواو وې فرمائیل چه ترکومې خه او نه وایم نو هیڅوك دې افطار نه کوی. دماښام خلق راغلل او د حضرت نبی کریمﷺ نه تپوس اوکړو نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اجازت ورکړو.او هغوئ افطار کولو او پدې کښې یو صاحب راغلو او وې وئیل چه یارسول اللهﷺ ! دوؤ ښځو روژه نیولې وه اوهغه ستاسو د متعلقینو نه دی . تاسو هغوئی ته هم اجازت ورکړئی چه هغوئ هم روژه ما ته کړی. نو حضرت نبی کریم ﷺد هغه نه مخ واړولو. هغه بیا عرض اوکړو نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه هغوئ روژه نه ده نیولې. آیا دهغه خلقو هم روژه وی چه هغوئ د خلقو غوښه خوری. لاړ شه او هغوئ ته اووایه که د هغوئ روژه وی نو قې (التې) دې اوکړی. نو هغوئ التې اوکړې او دهغې نه د وینې ټکړې راووتلې. هغه راغلو او حضرت نبی کریمﷺ ته ددې خبر ورکړو. حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل که هغوئ پدې حالت کښې مړې شوې وې نو دې نه به د اور لقمې جوړونی[2] ددې سند غریب دې او ددې متن هم ضعیف دې . بل روایت کښې دی چه هغه سړی وئیلی وو چه دهغه ښځو د روژې په وجه حالت خراب دې. د تندې په وجه مری. او دا د ماسپخین وخت وو. دحضرت نبی کریمﷺ په خاموشئ هغه سړی بیا تپوس اوکړو چه یارسول اللهﷺ هغوئ به مړې شوې وی یا به لږ وخت کښې مړې شی. نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اووئیل چه لاړشه او دلته ئې راوله. هرکله چه هغوئ راغلل نو حضرت نبی کریمﷺ ورته مخکښې دپیو پیاله کیخوده او ورته اووئیل چه په دې کښې قې اوکړئی . هر کله چه ئې قې اوکړو نو ددې نه پیپ او وینه چکه شوې وغیره راوتلو. اوددې نه نیمه پیاله ډکه شوه. بیا بلې قې اوکړو او دهغې نه هم دا څیزونه راوتل . اود غوښې ټکړې وغیر ه راوتلې او پیاله ډکه شوه. نو په هغه وخت کښې حضرت نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه دوی ته اوګورئی چه حلاله روژه ئې نیولې ده او حرام خوری . دواړه ناستې وې او د خلقو غوښې ئې خوړلې (یعنی غیبت ئې کولو) [3](مسند احمد).

مسند ابویعلی کښې دی چه حضرت ماعز رضی الله عنه حضرت نبی کریمﷺ ته راغلو اووې فرمائیل یارسول اللهﷺ ! ما زنا کړې ده نو حضرت نبی کریمﷺ ترې مخ واړولو. تر دې چه درې څلور ځل ئې اوئیل نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه تا زنا کړې ده ؟ نو جواب کښې ئې اووئیل چه آؤ. تاته معلوم دی چه زنا څه ته وائی ؟ نو وې وئیل چه آو لکه څنګه چه سړې خپلې حلالې ښځې ته ورځی. نوداشان ما حرامې ښځې سره کړی دی . نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اووئیل چه اوس دې څه اراده ده ؟ نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه تاسو ما ددې ګناه نه پاك کړئی. نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اوئیل چه تا دا شان دخول کړیدې لکه څنګه چه سلائی رنجړومه (سرمه دانی) کښې او لرګې کوهی کښې وی ؟ وې وئیل آؤ یارسول اللهﷺ. نوبیا حضرت نبی کریمﷺ دهغه د رجم کولو یعنی په کاڼړو دویشتلو حکم اوکړو. نو دې رجم کړې شو. دې نه پس حضرت نبی کریمﷺ دوه کسان اولیدل چه وئیل چه ګوره که نه پخپله ئې خپله پرده واخستله او دسپی په شان په کاڼړو ویشتلې شوز نو حضرت نبی کریمﷺ ددې په

---

[1] الطبری : ۳۰۸/۲۲،

[2] مسند ابوطیالسی : ۲۱۰۷.

[3] احمد: ٤۳۱/٥، مسند ابی یعلی : ۱٥٤٦، دلائل النبوة للبیهقی : ۱۸٦/٦.

اوریدو روان شو. لږ وخت پس حضرت نبی کریم اوکتل چه په لار کښې یو مړ خر پروت دې ، نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه فلانې فلانې سړې چرته دې ؟ هغوئ دې د سورلئ نه راکوزشی او ددې خر غوښه دې اوخوری . نو هغوئ اوونیل چه یارسول اللهﷺ ! دا هم څه د خوراك څیز دې څه ؟ نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه اوس تاسو د خپل رور بدی بیان کړه نوهغه هم ددې نه زیات بد نه وو څه ؟ په هغه ذات مې دې قسم وی چه هغه په قبضه کښې ځما روح دې ، چه هغه سړې چه تاسو ئې بد اوونیل اوس په جنتی نهرونو کښې غوپې خوری. ددې اسناد صحیح دی[1] مسند احمد کښې دی چه مونږ حضرت نبی کریمﷺ سره وو چه پدې ډیره زیاته مردار بوئی والا هوا راغله نو حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه تاسو ته معلوم دی چه دا د څه څیز هوا ده ؟ دوی ورته اوفرمائیل چه تاته معلوم دی چه د بوئی د څه څیز دې؟ دا بدبوئی دهغه خلقو ده چه دوی به دخلقو غیبت کولو [2]. یو روایت کښې دی چه منافقانو یو ډلې د مسلمانانو غیبت کړې دې په دې وجه دا بوئی دې . حضرت سدی ؒ حضرت سلمان ؓ یو سفر کښې وو ، دوی دوه سړو سره ملاؤ شو ، اودهغوئ به دوی خدمت کولو. اودوی ته به ئې خوراك ورکولو. یو ځل حضرت سلمان ؓ اوده شو او قافله لاړه ، هرکله چه پړاؤ ته اورسیدل نو دواړو اوکتل چه حضرت سلمان ؓ نشته دې. دوی خیمه په خپله اولګوله اوپه غصه کښې ئې اوونیل چه سلمان ؓ خو بس ددومره کار دې چه تیار خوراك اوکړی او خیمه کښې آرام اوکړی . لږ وخت پس حضرت سلمان ؓ راغلو نو دې دواړو سره سالن (ترکاری) نه وه نو حضرت سلمان ؓ ته ئې اوونیل چه لاړشئ او د حضرت نبی کریمﷺ نه مونږ دپاره سالن راوړئی. دوی دواړه لاړل اود حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې حاضر شو او وې وئیل چه یارسول اللهﷺ څه خپلو ملګرو لیږلې یم که تاسو سره سالن وی نو راکړئی. حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه هغوئ په سالن څه کوی ؟ هغوئ خو سالن اوخوړو. حضرت سلمان ؓ واپس لاړواو هغوئ ته ئې دا خبره اوکړه . هغوئی پاسیدل او د حضرت نبی کریمﷺ خدمت کښې حاضر شو او دې دواړو حضرت نبی کریمﷺ ته اوونیل چه یارسول اللهﷺ مونږ ته خوتاسو سالن نه دې لیږلې اونه مونږ سره سالن وو .نوحضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه تاسو د سلما ؓ دغوښې سالن اونه خوړو چه تاسوداسې داسې اوونیل .نوپه دې دا آیت مبارك نازل شو ﴿ مَيْتًا ﴾ ځکه چه هغه اوده وو او دوی د هغه غیبت کولو. مختاره ابوضیاء کښې تقریباً داشان واقعه دعمر فاروق ؓ اوابو بکرصدیق ؓ ده اوپه هغې کښې داهم دی چه حضرت نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه څه ستاسو غاښونو کښې ستاسو دخادم غوښه وینم . اوددوی خادم اوده وو او ددوی دپاره ئې خوراك نه وو تیار کړې . صرف دومره مروی دی چه دې خو ډیر زیات خوبی دې . دې دواړو حضراتو ؓ حضرت نبی کریمﷺ ته اوفرمائیل چه تاسومونږ دپاره استغفار اووائې .نو حضرت نبی کریمﷺ ورته اوفرمائیل چه تاسو ورشئ اوهغه ته اووائې، چه هغه ستاسو دپاره استغفار اووائی[3] ابو یعلی کښې دی چه چا په دنیا کښې دخپل رور غوښه اوخوړه (دهغه غیبت ئې اوکړو) نو د قیامت په ورځ به هغه ته هغه غوښه راوړلې شی . چه تا ددې پښان غوښه دنیا کښې خوړلې وه. اوس د مړی غوښه هم اوخوره. نو دې به په چغو شی،فریاد به کوی او افسوس به کوی اودې به جبراً هغه غوښه خوری[4] دا روایت ډیر غریب دې

قوله‌تعالی:- وَاتَّقُوا اللّٰهَ ط

غیبت نه د توبې طریقه:- بیا فرمائی چه دالله ﷻ لحاظ اوساتئی. دهغه احکام پوره کړئی. هغه ذات چه

---

[1] ابوداود کتاب الحدود باب رجم ماعز بن مالک: ۴۴۲۸، وسنده حسن ، بیهقی : ۲۲۷/۸، ابن حبان : ۴۳۹۹،.
[2] احمد : ۳۵۱/۳، وسنده حسن ، شعب الایمان : ۶۷۳۲، الادب المفرد: ۷۳۲، الصمت : لابن ابي دنیا : ۲۱۶ ، مساوی
[3] ابن ابي حاتم : لاساله الدرالمنثور : ۱۰۲/۶.
[4] المختاره للمقدسي ابن اسحاق عنعن.

کومو ځیزونو نه منع کړي ده هغه مه کوئي او د هغه نه ویریږئي . چه څوك هغه طرفته تیښ شي نو هغه لوئي ذات دده طرفته مائل شي. دتوبه کونکو توبه قبلوی. او چه څوك په هغه بهروسه کوی نو هغه طرفته رجوع کوی. اوپه هغه رحم او مهرباني کوی . جمهور علماء کرام فرمائي چه د غیبت کونکی دتوبې طریقه داده چه هغه دې دا پریږدی او بیا دې داسې گناه نه کوی . مخکښې چه ئې کومه کړې ده په هغې دې نادم شی، دا په کښې شرط دی اوکه نه؟ په دې کښې اختلاف دې. او چه د چا غیبت ئې کړې دې دهغه نه دې معافی اوغواړی . بعضې وائی چه دا هم شرط نه دی ځکه چه ممکن دی هغه ته خبر نه وی. او چه کله دې هغه ته معافی دپاره ورشی نو هغه به خفه شی. نو ددې بهترینه طریقه داده چه په کومو محفلونو کښې ئې دده بدی بیان کړې وه په هغې کښې دهغه خوبی بیان کړی . اودا بدی دې ښه زور سره ختمه کړی. نودا به هغه بدله شی. مسند احمد کښې دی چه کله یوسړې دیو مومن حمایت او یو منافق د هغه حرمت بیانوی نو الله ﷻیو فرښته مقرر کړی چه د قیامت په ورځ به دده غوښه د نارجهنم نه بچ کوی.اوچه څوك په یو مومن پسې یو خبره اوکړی او دده اراده دهغه د ملعون کولو وی نو هغه به الله ﷻ په پل صراط باندې اودروی. دا حدیث مبارك ابوداوٗد کښې هم دې (١) او د ابوداوٗد یو بل حدیث مبارك کښې دی چه څوك دیو مسلمان بې عزتی داسې وخت کښې اوکړی چه په هغې ځائې کښې دهغه توهین او عزت ځی نو دې به هم الله ﷻ داسېء ځائې کښې رسوا کړی چه هغه ځائې به ده ته د مدد ضرورت وی . او چه څوك مسلمان داسې ځائې دخپل زور حمایت اوکړی نو الله ﷻ به هم دده داسې ځائې کښې حمایت کوی . (ابوداوٗد)(٢)

يَاَيُّهَا النَّاسُ — اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ — مِّنْ ذَكَرٍ

| اے خلقو | بیشکه پیدا کړئ مونږه تاسو | دیو نارینه

| ائي خلقو ! مونږ تاسو دیوسړي او یوې ښځې نه

وَّاُنْثٰى — وَجَعَلْنٰكُمْ — شُعُوْبًا — وَّقَبَآىِٕلَ — لِتَعَارَفُوْا ۚ

او زنانه نه| او جوړ کړئ مونږه تاسو | ځانګې(قومونه) | اوقبیلې قبیلې| دپاره ددې چې یو بل اوپیژنیٔ

پیدا کړی یئ| او مختلف قومونه او قبیلې مو جوړې کړی یې| دې دپاره چې یو بل اوپیژنیٔ

اِنَّ اَكْرَمَكُمْ — عِنْدَ اللّٰهِ — اَتْقٰىكُمْ ۚ — اِنَّ اللّٰهَ — عَلِيْمٌ

بیشکه عزتمند په تاسو کښی | په نز دالله | زیات پرهیزګار ستاسو دې | بیشکه الله | ښه پوهه دې |

په تاسو کښې د الله ﷻ په نیز زیات عزت مند هغه څوک دې اچې زیات پرهیزګاروی| بیشکه الله عالم

خَبِيْرٌ ﴿١٣﴾

ښه خبر دې |

خبرداردې |

قوله تعالی:- اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ ۚ

د فضیلت وقار معیار تقوی ده: الله ﷻفرمائی چه هغه ټول انسانان دیونفس نه پیدا کړی دی یعنی حضرت آدم علیه السلام نه ،اوهم دهغه نه ئې دهغه بی بی حضرت حواپیدا کړه.اوبیا ددې دواړو نه انسانی نسل زیات شو. شعوب د قبائل نه عام دې. مثال په طور عرب شعوب کښې دا خل دی،بیا ي قریشی د غیر

(١) احمد : ٤٤١/٣، ابوداود کتاب الادب باب الرجل یذب عن عرض اخیه : ٤٨٨٣،

(٢) ابوداود حواله سابق ، :٤٨٨٤، احمد: ٣٠/٤، الصمت لابن ابی دنیا : ٢٤٠/١.

قریشي بیا ددوی تقسیم دا ټول قبائل کښې داخل دي. بعضې وائي چه دشعوب نه مراد عجم خلق دي.
اود قبائل نه مراد عرب جماعتونه لکه بني اسرائیلو ته اسباط وئیلي شوی دي. ما داټولي خبرې یو
جدا مقدمه کښې لیکلي دي. اودِاما دابوعمران کتاب الاشباه او کتاب القصد والامم في معرفة انساب
العرب والعجم نه جمع کړی دي. ددې آیت مبارك مقصد دادې چه حضرت آدم عليه السلام د ښاورې نه پیدا
کړې شوې وو اودهغې په نسبت ټول انسانان یو مرتبه کښې دي. اوکه څه فضیلت په یو بل حاصل دې
نو هغه صرف د دین دکارونو او اتباع نبوي ﷺ په وجه دی. همدا رازدې چه د غیبت آیت مبارك نه پس
او د یو بل د توهین او تذلیل نه پس ئې وارد کړو خلق دخپل پیدائش په نسبت بالکل یو شان دي.
خاندانو نه او قبیلې او خیلونه صرف پیژندګلو دپاره دي چه ستاسو یو والې او همدردي وي. چه فلان
بن فلانئ قبیلې والا اووئیلې شي. اودا شان د یو بل پیژندګلو آسانه شي. ګنې د بشریت اعتباره سره
ټول قومونه یوشان دي. ترمذي شریف کښې دي چه حضرت نبي کریم ﷺ فرمائي چه دنسب علم حاصل
کړئ چه صله رحمي اوکړئ شئ، تاسو سره به خلق دصله رحمئ په وجه محبت اوکړي. الله ﷻ به
ستاسو مالونو او ستاسو اولاد کښې برکت واچوي[1] دا حدیث دې سند سره غریب دې. بیا فرمائي چه
الله تعالی سره د نسب هیڅ نشته، که چلیږي نو صرف د تقوی په وجه او دپرهیزګارئ په وجه دي.
صحیح بخاري کښې دي چه د حضرت نبي کریم ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د ټولو زیات بزرګ څوك
دې؟ حضرت نبي کریم ﷺ اوفرمائیل چه ټولو نه زیات پرهیزګار. خلقو اووئیل چه مونږ د عامې خبرې
تپوس نه کوؤ. نو حضرت نبي کریم ﷺ اوفرمائیل چه ټولو نه زیات بزرګ حضرت یوسف عليه السلام دې. چه
پخپله هم نبي وو. دنبي خوئې وو. دده نیکه هم نبي وو. او دده غور نیکه خلیل الله عليه السلام هم نبي وو.
هغوئ اووئیل چه مونږ ددې تپوس هم نه کوؤ. بیا ئې اوفرمائیل چه مونږ دعربو باره کښې تپوس کوئ؟
واورئ چه دهغوئ کوم خلق دجاهلیت زمانه کښې ممتاز وو هغوئ نن په اسلام کښې هم ممتاز دي.
خو که دوی علم دین حاصل کړي[2] صحیح مسلم کښې دي چه الله ﷻ ستاسو صورتونه او مالونه نه
ګوري بلکه ستاسو عملونو او زړونو ته ګوري[3] مسند احمد کښې دي چه حضرت نبي کریم ﷺ حضرت
ابوذر رضي الله عنه ته اوفرمائیل چه خیال اوکړه ته په سور یا سپین باندې فضیلت نشته دې بلکه فضیلت کښې
زیات شې نود بله خبره ده ([4]) طبراني کښې دي چه ټول مسلمان خپلو کښې رونړه رونړه دي. په یو بل
فضیلت نشته دې. خو که دې نه د تقوی لحاظ سر دې[5] مسند بزار کښې دي چه تاسو ټول دحضرت
آدم عليه السلام اولاد یئ او حضرت آدم عليه السلام دښاورې نه پیدا شوې وو. انې خلقو! د خپل پلار نیکه په نوم باندې
فخر کولو نه منع شئ. ګنې تاسو به دالله ﷻ په نیز د شګې د ډیرو (غونډو) نه او داوبو مارغانو نه هم
سپك شئ[6] ابن ابي حاتم کښې دي چه حضرت نبي کریم ﷺ دفتح مکه په ورځ په خپله اوښه قصواء
باندې سور وو او طواف ئې اوکړو، او ارکان به ئې خپل کوتك (چوکې، لرګي) سره مسح کول. بیا چه
کله مسجد کښې د کوزیدو ځائې نه وو نو خلقو دوی په لاسونو لاسونو کښې کوز کړل او اوښه ئې
بطن مسیل کښې اودروله. دې نه پس حضرت نبي کریم ﷺ خپله اوښه باندې سورشوا و خلقو ته ئې خطبه
ورکړه او دې خطبه کښې ئې دالله ﷻ د حمد وثناء نه پس اوفرمائیل چه: انې خلقو! تاسو نه الله ﷻ

---

[1]) ترمذي کتاب البر والصلة باب ماجاء في تعليم النسب: ۱۹۷۹، وسنده حسن.
[2]) صحيح بخاري کتاب التفسير سورة يوسف باب قوله (لقد كان في يوسف واخوته .....): ٤٦٨٩، صحيح مسلم: ۲۳۷۸.
[3]) صحيح مسلم کتاب البر والصلة باب تحريم الظلم على المسلم: ٢٥٦٤: احمد: ٤٣٩/٢، ابن حبان: ٣٩٤.
[4]) احمد: ١٥٨/٥،
[5]) طبراني: ٣٥٤٧، مجمع الزوائد: ٨٤/٨،
[6]) مسند البزار: ٢٠٤٣،

ستاسو دجاهلیت د زماني په شان دپلارنیکه په نومونو باندي فخر کولو رسم نه لري کړی یئ نو انسانان په دوه قسمه وی. یا خو نیك او پرهیزګار اودالله ﷻ په نیز اوچتي مرتبي والا وی. اویا بدکار غیر متقی چه الله ﷻ نظر کښي ذلیل او خوار وی . بیا دوی ﷺ دا آیت مبارك تلاوت کړو.

بیا فرمائی چه خپله دا خبره کوم او دالله ﷻ نه خان او ستاسو دپاره داستغفار کوم ([1])مسنداحمد کښي دی چه ستاسو دا نسب نامي د هیڅ کار نه دی . تاسو ټول یو شان د حضرت آدم علیه السلام اولاد یئ . یو ته په بل هیڅ فضیلت نشته دي . خو که فضیلت دي نو هغه دتقوی په و جه دي. دانسان د بدوالی دپاره دا کافی دی چه هغه بدزبانه، بخیل او فحش کلام وی ([2]) دابن جریر یو روایت کښي دی چه الله ﷻ به ستاسو نه د قیامت په ورځ ستاسو د نسب باره کښي تپوس نه کوی . تاسو کښي ټولو نه زیات نزدي الله ﷻ ته هغه خلق دی چه کوم پرهیزګار دی([3])مسند احمد کښي دی چه حضرت نبی کریم ﷺ منبر باندي تشریف فرما وو چه یو سړی تپوس اوکړو چه یارسو الله ﷺ ټولونه زیات بهتر څوك دي؟ حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ټول نه زیات میلمه دوست،ټولو نه زیات پرهیزګار،دښه خبري حکم کولووالا د ټولو نه زیات بدو کارونو نه منع کولو والا او ټولو نه زیات صله رحمی کولووالا وی([4]) مسند احمد کښي دی چه حضرت نبی کریم ﷺ ته به ددنیا هیڅ څیز او هیڅ سړي ښه نه معلومیدو سوا د تقوی والا نه ([5]) الله ﷻ ستاسو دکارونو نه خبردار دی او تاسو ورته ښه معلوم یئ.څوك چه دهدایت لائق دی نوهغوئ ته هدایت ورکوی او چه څوك ددي لائق نه دی هغوئ بي لاري کیږي . رحم او عذاب د هغه په حکم سره کیږي. فضیلت دهغه لاس کښي دي چه چاته غواړي او چا ته بزرګی ورکوی . داټول کارونه د هغه علم او خبرګیرئی باندي مبنی دی. ددي احادیث مبارکه نه استدلال کولو نه پس علماء کرام فرمائی چه په نکاح کښي دقومیت او حسب ونسب شرط نشته دي. سوا ددین نه هیڅ شرط معتبر نه دي. نورو ونیلی دی چه هم نسبی او قومیت هم شرط دي. اودهغوئ دلائل ددي نه سوا نور دی چه د فقهي کتابونو کښي مذکور دی . او مونږ دا په کتاب الاحکام کښي ذکر کړی دی. فالحمدلله .

طبرانی کښي دی چه حضرت عبدالرحمان نه مروی دی چه هغوئ دبنو هاشم یو سړی نه واوریدل چه څه حضرت نبی کریم ﷺ ته دنورو خلقو په نسبت زیات نزدي یم . بل اونیل چه څه ستا په نسبت حضرت نبی کریم ﷺ ته زیات نزدي یم. او ځما حضرت نبی کریم ﷺ سره هم زیات نسبت دي .

قَالَتِ الْأَعْرَابُ	آمَنَّا ط	قُلْ	لَّمْ تُؤْمِنُوا
اووئیل باندیسیانو	چی ایمان راوړو مونږه	اووایه	چی تاسو ایمان نهٔ دي راوړي
(دا بعضي) باندیچیان وائی اچي مونږ ایمان راوړي دي		ورته اووایه چي تاسو ایمان نه دي راوړي	
وَلَٰكِن قُولُوا	أَسْلَمْنَا	وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ	فِي قُلُوبِكُمْ ط
ولیکن اووایئ	چي تابع شو مونږه	اولا نهٔ دي داخل شوي ایمان	په زړونو ستاسو کښې
خوداسي وائي چي مونږ په ظاهره تابعداریو		ایمان خو لاتراوسه ستاسو په زړونو کښې داخل شوي نه دي	

[1]) عبد بن حمید : ۷۹۳ و

[2]) احمد: ١٥٨/٤، شعب الايمان : ٦٦٧٧، شرح مشكل الاثار . ٣٤٥٩.

[3]) الطبری : ٣١٣/٢٢.

[4]) احمد: ٤٣٢/٦،

[5]) احمد: ٦٩/٦، مسند احمد ابی یعلی : ٤٥٥٢، مجمع الزوائد : ٨٤/٨.

وَاِنْ تُطِيْعُوا اللّٰهَ | وَرَسُوْلَهٗ | لَا يَلِتْكُمْ | مِّنْ اَعْمَالِكُمْ
او که تاسو حکمونه اومنل دالله | او درسول دهغه | نو کم به نهٔ کړي تاسو لره | دعملونو ستاسو نه |
او که تاسو دالله ﷻ او دهغه درسول ﷺ تابعداري اوکړئ نو الله ﷻ به ستاسو په عملونو کښې هیڅ

شَيْـًٔا ط | اِنَّ اللّٰهَ | غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٤﴾ | اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ | الَّذِيْنَ
هیڅ خیز | بیشکه الله | بښونکي مهربانه دي | بیشکه مومنان | هغه خلق دي |
کمي نه راولي | بیشکه الله ﷻ بښونکي ډیر رحم کونکي دي | بیشکه مومنان خو هغه خلق دي

اٰمَنُوْا | بِاللّٰهِ | وَرَسُوْلِهٖ | ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوْا
چې ایمان ئې راوړو | په الله باندې | او په رسول دهغه باندې | بیا ئې هیڅ شک اونهٔ کړو |
چې الله ﷻ او د هغهٔ په رسول ﷺ باندې ایمان راوړي | بیا (د ایمان راوړو نه پس) شک نه کوي

وَجٰهَدُوْا | بِاَمْوَالِهِمْ | وَاَنْفُسِهِمْ | فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ط | اُولٰٓئِكَ
او جهاد ئې اوکړو | په مالونو خپلو سره | او په نفسونو خپلو سره | په لار دالله کښې | داکسان چې دي
او دالله ﷻ په لار کښې په خپلو مالونو او په خپلو ځانونو سره جهاد کوي | هم دغه خلق

هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ﴿١٥﴾ | قُلْ | اَتُعَلِّمُوْنَ اللّٰهَ | بِدِيْنِكُمْ ط | وَاللّٰهُ
هم دوئ رښتینی خلق دي | ورته اووایه | آیا تاسو خبر ورکوئ الله ته | د دین خپل | حالانکه الله
رښتوني دي | ته اووایه چې آیا تاسو الله ﷻ ته دخپلې دینداري خبر ورکول غواړئ؟ | حالانکه

يَعْلَمُ | مَا | فِي السَّمٰوٰتِ | وَمَا | فِي الْاَرْضِ ط | وَاللّٰهُ
خبر دي | دهغه څه نه | چې په آسمانونو کښې دي | او هغه څه نه | چې په زمکه کښې دي | او الله
الله ﷻ د آسمانونو او د زمکې دهر خیز نه خبر دې | ....او الله ﷻ

بِكُلِّ شَيْءٍ | عَلِيْمٌ ﴿١٦﴾ | يَمُنُّوْنَ | عَلَيْكَ | اَنْ اَسْلَمُوْا ط
په هر خیز باندې | خبردار دې | دوئ احسان کوي | په تا باندې | چې دوئ اسلام قبول کړو |
ته هرڅه معلوم دي | دا خلق په تا احسان کوي | چې مونږ اسلام راوړې دې

قُلْ لَّا تَمُنُّوْا | عَلَيَّ | اِسْلَامَكُمْ ج | بَلِ اللّٰهُ | يَمُنُّ
ورته اووایه چې مهٔ احسانوئ | په ما باندې | اسلام خپل | بلکه الله | احسان کوي
ورته اووایه چې دخپل اسلام راوړل احسان په ما مه اچوئ | بلکه دا خو په خپلو ځانونو دالله ﷻ احسان

عَلَيْكُمْ | اَنْ هَدٰىكُمْ | لِلْاِيْمَانِ | اِنْ كُنْتُمْ | صٰدِقِيْنَ ﴿١٧﴾
په تاسو باندې | چې هدایت ئې اوکړو ستاسو | ایمان ته | که یې تاسو | رښتینی |
اوګڼرئ | چې هغه درته دایمان طرفته خودنه اوکړه | ....که چرې تاسو رښتوني یئ

إِنَّ اللّٰهَ	يَعْلَمُ	غَيْبَ السَّمٰوٰتِ	وَالْأَرْضِ	وَاللّٰهُ	بَصِيْرٌ		
بیشکه الله	پوهیږي	په غیبو داسمانونو	او دزمکي	او الله	لیدونکي دي		
بیشکه الله ﷻ د آسمانونو او د زمکي په ټولو پټو خبرو باندي پوهیږي | او الله ﷻ							
بِمَا	تَعْمَلُوْنَ ﴿١٨﴾						
دهغه څه	چي تاسو ئې کوئ						
ستاسو عملونه ویني ګوري							

قوله تعالی:- قَالَتِ الْأَعْرَابُ اٰمَنَّا ط

اسلام او ایمان کښې فرق: چه کوم اعرابیان به اسلام کښې داخل شو نو هغوئ به د خپل ایمان لوئي لوئي دعوې کولې. حالانکه اصل ددوی زړونو کښې لا د ایمان جرړې نه وې مضبوطې شوې. نو هغوئ الله ﷻ ددې دعوې نه منع کوی. دوی به وئیل چه مونږ ایمان راوړو. نو الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته حکم کوی چه دوی لا په ایمان کښې نه دی داخل شوی، نو ته اووایه چه داسې دې نه وائي مونږ ایمان راوړې دې بلکه داسې دې اووائي چه مونږ مسلمانان شوی یو. یعنې اسلام کښې داخل شوی یو. ددې آیت مبارك نه دا فائده اوشوه چه ایمان اسلام سره مخصوص څیز دې. لکه څنګه چه د اهل سنت والجماعت مذهب دې (بعضې وائي چه دلته دې آیت مبارك کښې اسلام نه مراد اسلام لغوی ده نه شرعي، یعنې دماتحت رعایا جوړیدلو ده د مسلمان جوړیدو نه ده. مترجم) دحضرت جبرئیل علیه السلام والا حدیث هم په دې دلالت کوی. چه هغوئ علیه السلام دایمان باره کښې سوال اوکړوا و بیا ئې د اسلام باره کښې. اوبیا ئې د احسان باره کښې او داشان پوړئي په پوړئي روان وو. خاص طرفته راغلو او بیا د خاص نه اخص طرفته راغلو. مسند احمد کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ څه خلقو ته عطیه او انعام ورکړو او څه خلقو ته ئې هیڅ ورنکړل. نویدې حضرت سعد رضی الله عنه اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ! تاسو فلانی فلانی ته ورکړل او فلانې فلانې مو پریښودو حالانکه هغه مومن دې. حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه یامسلمان؟ حضرت سعد رضی الله عنه درې ځل پرله پسې دا اووئیل او حضرت نبی کریم ﷺ ورته هم دا جواب ورکړو. بیا حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه اې سعد رضی الله عنه! څه خلقو ته ورکوم او چه کوم دوی نه ماته زیات محبوب وی نو هغوئ ته نه ورکوم. او په دې وجه ورکوم چه هسې نه دوی پړمخ جهنم ته پریوزی. داحدیث مبارك بخاری اومسلم شریف کښې دې [1]. نو دې حدیث کښې هم حضرت نبی کریم ﷺ مسلم اومومن کښې فرق اوکړو اومعلوم شو چه ایمان زیات خاص دې د اسلام نه. مونږ دا دلائلو سره دبخاری شریف شرح کښې کتاب الایمان کښې ذکر کړې دی. فالحمدلله.

اودې حدیث مبارك کښې په دې خبره دلالت دې چه دا سړې مسلمان وو او منافق نه وو. ځکه چه حضرت نبی کریم ﷺ ده ته عطیه ورنکړه اودې ئې اسلام ته اوسپارلو. نو معلومه شو چه دا اعراب چه دکومو ذکر دې آیت کښې دې، منافقان نه وو، خو وو خو مسلمانان خو اوسه پورې ددوی زړونو کښې ایمان لا نه وو مستحکم شوې. او دوی لا هغه مقام ته نه وو رسیدلی او دوی دا دعوی کړې وه. نو په دې وجه دوی ته آدب اوخودلې شو. هم دا مطلب دې د حضرت ابن عباس ﷺ او د حضرت ابراهیم نخعی رحمه الله او د حضرت قتاده رحمه الله دقول، او هم دا ابن جریر رحمه الله هم اختیار کړې دی. په دې وجه مونږ دا اووئیل چه حضرت امام بخاری رحمه الله فرمائی چه دا خلق منافق وو، خودوی به ایمان ظاهرولو. خو اصل کښې مومنا ن نه وو. (یادساتئ چه اسلام او ایمان کښې فرق په هغه وخت کښې دې چه کله اسلام په

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان باب اذا لم یکن الاسلام علی الحقیقة: ٢٧، صحیح مسلم: ١٥٠، ابوداود: ٤٦٨٣، احمد: ١٦٧/١.

خپل حقیقت نه وی . هرکله چه اسلام حقیقی وی نو هم هغه ایمان دی . اوپه هغه وخت کښې به ایمان او اسلام کښې فرق نه وی.ددې ډیر قوی دلائل د امام الائمه حضرت امام بخاری رحمه الله خپل کتاب صحیح بخاری کښې په کتاب الایمان کښې بیان فرمائیلی دی اوددې خلقو د منافقت ثبوت هم ورکوی مترجم، والله اعلم).

حضرت سعید بن جبیر رضی الله عنه ،حضرت مجاهد رحمه الله ،حضرت زید رحمه الله فرمائی چه دا چه الله ﷻ فرمائی چه تاسو (أَسْلَمْنَا) وائی ددې نه مراد دادې چه مونږ قتل نه ، قیدوبند نه بچ کیدو دپاره تابع فرمان یو. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه دا آیت مبارك د بنو اسد ابن خزیمه باره کښې نازل شوې دې.حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه دا آیت مبارك د هغه خلقو باره کښې نا زل شویدې چه دخپل ایمان راوړلو به ئې په حضرت نبی کریم ﷺ احسان کولو. خو صحیح خبره ړومبۍ معلومیږی چه دا آیت مبارك دهغه خلقو باره کښې نازل شو چه هغوئ د ایمان دعوی کوله . خو تراوسه پورې هغوئ لا ایمان ته نه وورسیدلی . نودوی ته آدب اوخودلې شو تر اوسه پورې دوی لا ایمان ته نه وو ر سیدلی. که دوی منافق وې نو دوی ته به زورنه ورکړې ده . لکه څنګه چه سورة برآت کښې دمنافقانو باره کښې وئیلې شوی دی . خودلته دوی ته صرف آدب خودلې شوې دې . بیا فرمائی چه که تاسو دالله ﷻ اودهغه رسول ﷺ منئ نوستاسو هیڅ عمل به نه شی ضائع کولې . لکه چه فرمائی چه ﴿ وَمَآ أَلَتْنَٰهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ ﴾یعنی مونږ ددوی عملونو نه هیڅ کم نه کړل .

قوله تعالی:- إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ

حقیقی او واقعی مؤمن څوك دي؟:-بیا فرمائی چه څوك الله ﷻ طرفته رجوع اوکړی او بدنی نه منع شی نوالله ﷻ ددوی ګناه معاف کولو والا او دوی طرفته دَرحم په نظر کتلو والا دې. بیا فرمائی چه په الله ﷻ اودهغه په ر سول ﷺ صرف هغه خلق ایمان لری چه په الله ﷻ اودهغه په ر سول ﷺ د زړه د کومی یقین ساتی او دې کښې شك نه کوی . اونه کله ددوی په زړونوکښې څه خراب خیال رازی بلکه هم په دې خالص تصدیق او کامل یقین باندې یقین ساتی او هم په دې کلك ولاړ وی. اوددوی نفسونو او زړونو ته چه کوم مال خوښ وی بلکه خپل ځانونه هم دالله ﷻ لار کښې خرچ کوی .دا خلق رینښتونی دی او دوی وئیلې شی چه مونږ ایمان راوړې دې.دوی د هغه خلقو په شان نه دی چه کوم صرف په خوله د ایمان دعوی کوی.مسند احمد کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه په دنیا کښې د مومن درې قسمونه دی (۱) یو هغه چه په الله اودهغه په رسول ﷺ ئې ایمان راوړو او دې کښې ئې شك اونکړو او خپل مال او خپل ځان سره دالله ﷻ لار کښې جهاد اوکړو(۲) اوهغه خلق چه هغوئ امن اوموند او نه ئې د چا مال اوهلواو نه ئې څوك اوژل (۳) هغه چه طمع طرفته ګوری نو دالله ﷻ په خاطر هغوئ پریږدئی .[1]

بیا فرمائی چه آیا تاسو دخپل زړه یقین او دین الله ﷻ ته ښائې ؟ هغه ذات خوداسې دې چه دهغه نه د آسمان اوزمکې یو ذره هم پټه نه ده هغه ته هر څیز معلوم دې. بیا فرمائی چه کوم اعراب تاسو باندې د خپل ایمان احسان کوی نو هغوئ ته اووایه چه تاسو په ما دخپل اسلام احسان مه کوئی،تاسو چه اسلام قبلوئ نو څما ماتحت به یئ او څما مدد به کوئی . اوتاسو ته به ددې فائده ملاویږی. بلکه تاسو ته د ایمان اصل هدایت درکول په تاسو دالله ﷻ احسان دې . که په دې خپله دعوه کښې رینښتونی یئ نو الله ﷻ چه چاته دَایمان لاز ښائی نودا په هغه کس باندې احسان کول دی. لکه څنګه چه حضرت نبی کریم ﷺ دحنین په ورځ انصارو ته فرمائیلی وو چه ماتاسو دګمراهئ حالت کښې نه وې موندی ؟ نو الله ﷻ څما په وجه تاسو ته هدایت نصیب کړو. تاسو کښې تفریق وو او الله ﷻ څما په وجه تاسو مالدار

---

[1] احمد: ۸/۳ وسنده مجمع الزوائد : ۵۲/۱.

کړنې. کله چه به حضرت نبي کريمﷺ څه فرمائيل نو وئيل به ئې چه بيشکه الله او دهغه رسولﷺ احسان کولو والا دی. بزار کښې دی چه بنو اسد حضرت نبي کريمﷺ ته راغلل او وې وئيل چه يارسول اللهﷺ امونږ مسلمانان شو، عربو تاسو سره جنګونه کول خو مونږ نه دی کړی. حضرت نبي کريمﷺ اوفرمائيل چه په دوی کښې پوهه ډيره کمه ده ، شيطان ددوی په خوله خبرې کوی. اودا آيت مبارك نازل شو چه ﴿يَمُنُّونَ ﴾. بيا دوباره الله ﷻ دخپل وسيع علم او دخپل ربښتونی خبر او دمخلوق اعمالو باندې آګاهی بيان فرمائی چه د زمکې او آسمان غيب نه هغه ذات ته ښکاره دی . اوهغه ذات ستاسو د عملونونه خبر دې . الحمدلله د سورة حجرات تفسير ختم شو. دالله ﷻ شکر دې ، توفيق او عصمت دهغه ذات لاس کښې دې .

الحمد لله دسورة الحجرات تفسير ختم شو

د سورة ،،قٓ،، تفسير ،

دقران پاک دا ووه منزلونو بيان : چه کوم سورتونو ته مفصيل وئيلې شوی دی هغې کښې دا ړومبې سورة دې. اګر چه يو قول دا هم دې چه مفصل سورتونه د سورة حجرات نه شروع کيږی . عوامو کښې مشهور دی چه مفصل سورتونه دعمه نه شروع کيږی نو دا بې اصله خبره ده .

اياتونه	سورة ق مکية وهي خمس واربعون اية وثلاث رکوعات	رکوع ګانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
٤٥	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	٣

قٓ ۚ وَالۡقُرۡاٰنِ الۡمَجِيۡدِ ۚ ① بَلۡ عَجِبُوۡۤا اَنۡ جَآءَهُمۡ

ق | قسم دې په قرآن | چې لوئ شان والا دې | بلکه دوئ حيران شو | په دې خبره چې راغې دوئ ته

قاف ، په قرآن پاک باندې قسم دې | (چې مونږ ته پيغمبر کړې يې) خودا خلق په دې خبره تعجب کوی

مُّنۡذِرٌ مِّنۡهُمۡ فَقَالَ الۡكٰفِرُوۡنَ هٰذَا شَىۡءٌ عَجِيۡبٌ ۚ ② ءَاِذَا

يرونکې | ددوئ نه | نو اووئيل کافرانو | دا يو څيز دې | عجيبه | آيا کله چې|

چې دوئ ته دخپل قوم نه ويرونکې راغلو | نو کافران وائی دا ډيره عجيبه خبره ده | آيا کله چې مونږ

مِتۡنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجۡعٌۢ بَعِيۡدٌ ③ قَدۡ عَلِمۡنَا مَا

مړه شو مونږه |او شو مونږه | خاورې | دا واپسی | لرې خبره ده | معلوم دی مونږ ته | هغه (ټول)

يوځل مړه شو| او خاورې شو| (نوبيابه راژوندی کولې شو) دا واپسی خو (دعقل نه) ډيره لرې ده. مونږ ته خو ددوئ

تَنۡقُصُ الۡاَرۡضُ مِنۡهُمۡ ۚ وَعِنۡدَنَا كِتٰبٌ حَفِيۡظٌ ④ بَلۡ

چې کموی ئې زمکه | ددوئ نه | او زمونږ سره | کتاب دې | هر څيز محفوظ کونکې | بلکه

هغه (ټول اجزا) معلوم دی| چې زمکه (په خوړو خوړوسره) کموی|| او مونږ سره پوره محفوظ کتاب پروت دې

كَذَّبُوۡا بِالۡحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمۡ فَهُمۡ فِىۡۤ اَمۡرٍ مَّرِيۡجٍ ⑤

دروغ اوګڼړودوئ | حق لره| هر کله چې| راغې دوئ ته |پس دوئ(اوس) | پريوتی دی په کارشکمن کښې

بلکه کله چې دوئ ته حقه خبره راغله نو هغه يې دروغ اوګڼړله| نو دوئ په شک کښې واقع شول

قوله تعالى:- قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ۟

د " قٓ " حق باره کښې دعقل او نقل نه خلاف روايتونه :(قٓ) حروفو هجاءُ څخه دي چه کوم دسورتونو په اول کښې راځي عُجَالَتِهِ. لکه عجالته (ص، ق، الم، حم، طس) وغيره. مونږ ددې پورا تشريح د سورة بقرة په تفسير کښې شروع کښې کړې ده. دبعضې قول دې چه قاف يو غر دې چه ټوله زمکه ئې ګيره کړې ده. ماته معلوم دى چه داد بنى اسرائيلو د خرافاتو نه دى او بعضو خلقو دا روايت کړى دى. ددې معلوميدو نه پس هم دا روايتونه اخستل مباح دى. اګر چه ددې تصديق او تکذيب نه شي کولې. خو ځما خيال دې چه داشان او ددې پشان نور روايتونه خو دبنى اسرائيلو بد دينو نه روايت کړې شوى دى چه خلق په غلط دين راولى. تاسو خيال اوکړئى چه په دې امت کښې دعالمانو او حفاظ کرامو يو لوئې جماعت په هره زمانه کښې موجود پاتې شوې دې خو بددينو خلقو ډير لږ وخت کښې موضوع حديث بيان کړى دى. بنى اسرائيل چه په هغوئ مودې تير شوې او هغوئ د حفظ نشو کولې. اوپه هغوئ کښې د فن نقادان موجود نه وو چه د الله ﷻ دکلام اصليت ئې ختم کړې وې، او هغوئ هر وخت شرابو کښې مخمور وو، او دالله ﷻ آيتونه مبارك به ئې بدلول، آيا هغوئ چه څه کړى دى نو هغه به صحيح وى څه ؟ نو حديث مبارك چه ددوى نه کوم روايتونه اخستى دى هغه دومره خو دى چه عقل ئې قبلوى، او هغه نه چه بالکل د عقل نه خلاف دى چه دهغې آوريدو سره د هغې دغلط او صحيح کيدو فيصله ذهن کوى. اودهغې دروغ کيدل دومره واضح دى چه په هغې د دليل راوړلو ضرورت نه پيښيږى. نو دا پورتنى روايتونه هم داشان دى. والله اعلم . افسوس چه ډيرو سلفواو خلفو داشان روايات د کلام الله په تفسير کښې روايت کړى دى. اصل کښې قران پاك ددا سې بيهودګويو هيڅ محتاج نه دې. فالحمدالله. تر دې چه حضرت ابومحمد عبدالرحمان ابن ابوحاتم رادزى رحمة الله عليه هم دلته يو عجيب او غريب اثر په روايت د حضرت ابن عباس ؓ وارد کړې دې اود سند لحاظ سره ثابت نه دې. په هغې کښې دى چه الله ﷻ يو سمندر پيدا کړو چه ټوله زمکه ئې ګيره کړې ده. اوددې سمندر نه روستو يو غر دې چه هغه سمندر ئې ګير کړې دې . ددې نوم قاف دې او آسمانى دنيا هم دې اوچته کړې ده. بيا الله ﷻ ددې غر په شا يو زمکه پيدا کړه چه ددې زمکې نه په اووه چنده لويه ده . اوددې روستو يو سمندر دې چه دانې ګيره کړې ده . او بياددې نه روستو يو غر دې چه دا ئې ګير کړې دې . اوهغې ته هم قاف وائى . او دويم آسمان په دې باندې اوچت کړې شوې دې . بيا داشان اووه زمکې ، اووه آسمانونه او اووه سمندرونه او اووه غرونه اوشميرلې شو . بيا ئې دا آيت مبارك اولوستو. ددې اثر په اسناد کښې انقطاع ده. على بن ابوطلحه چه کوم روايت دحضرت ابن عباس ؓ نه کړې دې په هغې کښې دى چه﴿ قٓ ﴾د الله ﷻ نومونو کښې يو نوم دې .حضرت مجاهد رحمة الله عليه چه ﴿قٓ ﴾ هم په مثل د ﴿ص،ن،حم،طس، الم ﴾ وغيره حروف هجا نه دې . نو دې روايتونو سره دحضرت ابن عباس ؓ هغه روايت لرې کيږى . او دا هم وئيلې شوى دى چه ددې نه مراد دادې چه دکار فيصله اوشوه قسم دې دالله ﷻ . او﴿قٓ ﴾وئيلو ئې جمله پريښوده چه دا دليل دې دمحذوف لکه يو شاعر وائى چه :

قلت لهاقفى فقالت قٓ

خودا وئيل صحيح نه دى . ځکه چه په محذوف باندې دلالت کولو والا کلام به صفا وى او دلته کوم يو کلام دې؟ چه ددې نه دومره لوئې جملې د محذوف کيدو پته اولګى.بيا ئې ددې کرم او عظمت والا قران پاك قسم اوخوړو چه ددې نه روستو اومخکښې باطل نه خائيږى. اوداحکمتونو او تعريف والا رب د طرفنه نازل شوې دې.ددې قسم جواب څه دې؟ په دې کښې هم ډير اقوال دى.امام ابن جرير رحمة الله عليه خودبعضو نحويانو نه نقل کړى دى چه ددې جواب﴿ قَدْعَلِمْنَا ﴾پورې آيت دې.خودا هم غورطلب دې. بلکه د جواب دقسم نه پس مضمون کلام دې.يعنى نبوت او دوباره دژوندى کيدل

ثبوت اوتحقيق اگر چه د قسم دلفظونو نه ددې جواب نه ښائی، دداسې قران پاك په قسمونو كښې اكثر جواب كښې دی لكه د سورة ﴿ص﴾ د تفسير په شروع كښې تير شوی دی . هم هغه شان دلته هم دی. بيا فرمائی چه هغوئ په دې خبره تعجب اوكړو چه هم ددوی نه يو انسان څنګه رسول جوړ شو؟ او يو آيت مبارك كښې دی چه ﴿أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ رَجُلٍ مِّنْهُمْ﴾ يعنی آيا خلقوته په دې تعجب اوشو چه مونږ هم ددوی نه دوی ته يو رسول اوليږلو چه ته هوښيار كړه. يعنی دا څه د تعجب څيز نه دې الله ﷻ چه په فرښتو غواړی نو هغه رسالت دپاره منتخب كولې شی. او چا لره غواړی نو انسانانو كښې نې منتخب كولې شی .

قوله تعالي:- ءَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا

اودې نه پس دا هم بيان فرمائی چه دوی د مرګ نه پس د دوباره ژوند طرفته هم دتعجب په نظر سره اوكتل او دائې اووئيل چه كله مونږ مړ شو او ريزه ريزه شو او جدا جدا شو او ښاورو سره ښاورې شو نو دې نه پس هم په دې تركيب سره څمونږ دوباره ژوندی كيدل محال دی. نوددې جواب كښې ارشاد فرمائی چه ددوی بدنونه چه زمكه ئې خوری مونږ ددې نه هم غافل نه يو. مونږ ته معلوم دی چه ددې ذرې چرته لاړې او په څه حالت كښې دی ؟ مونږ سره كتاب دې چه ددې محافظ دې، څمونږ علم دې چه په دې كښې شامل دې. او دې سره كتاب كښې محفوظ دې . حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چه ددوی غوښه او څرمن او هډوكی او وېښته چه زمكه ئې خوری دا څمونږ علم كښې دی. بيا الله ﷻ ددې دمحال كيدو وجه بيان فرمائی چه اصل كښې خلق دا حق په دروغه ګڼړی . او چه كومو خلو ته حق راشی او ددې نه انكار كوی نودوی نه پوهه واخستې شی. دمريج معنی ده مختلف ، مضطرب، منكر اوګډوډ.لكه فرمان دې چه ﴿ إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ۝ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ۝﴾ يعنی تاسو يقينًا ديو جګړې خبره كښې يئ، دقران پاك د منلو نه هغه خلق انكار كوی چه كوم نيكئ نه اړولې شوی دی .

أَفَلَمْ يَنظُرُوا	إِلَى السَّمَاءِ	فَوْقَهُمْ	كَيْفَ بَنَيْنَاهَا
آيا دوئ نه دی كتلی	آسمان ته	دپاسه دخان خپل نه	چې څه رنګې جوړ كړو مونږه هغه

نوآيا دوئ آسمان ته نه ګوری چې د دوی د سرونو دپاسه دې| مونږ څنګه جوړ كړې

وَزَيَّنَّاهَا	وَمَا لَهَا	مِن فُرُوجٍ ۝	وَالْأَرْضَ	مَدَدْنَاهَا
او ښائسته كړو مونږه هغه	او نشته هغه لره	څه چاودې	او زمكه	او غوړوله مونږه هغه

اوښائسته كړې مو دې| اوپه هغې كښې هيڅ چاودې نشته| اوزمكه خو هم مونږ خوره كړې ده

وَأَلْقَيْنَا	فِيهَا	رَوَاسِيَ	وَأَنبَتْنَا	فِيهَا
اواوغورزول مونږه	په هغې كښې	غرونه	او زرغون كړل مونږه	په هغې كښې

او په هغې كښې مو غرونه پيدا كړی دی| او هرقسم ښائسته جوړئ څيزونه مو په

مِن كُلِّ زَوْجٍ	بَهِيجٍ ۝	تَبْصِرَةً	وَذِكْرَىٰ
دهر قسم	تازه بوټو نه	دا تول څيزونه سترګې رڼرا كونكې دی	او نصيحت دې

كښې راتوكولی دی| ....چې مونږ ته د رجوع كونكی هربنده دپاره دسترګو

لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ۝ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا

دپاره دهر بنده | رجوع کونکی | او نازلې کړې مونږه | دآسمان نه | اوبۀ | برکتناکې |

غریدلو او نصیحت ذریعه ده |...........اوپورته نه مو برکتی اوبه راوورولې دی

فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّحَبَّ الْحَصِيْدِ۝

پس زرغون کړل مونږه | په هغې سره | باغونه | او دانې (غلې) | دریبلی شوی فصلونو |

بیا مو په دې سره باغونه اود ریبلې شوی فصلونو دانې را پیدا کړی دی

وَالنَّخْلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيْدٌ۝ رِّزْقًا

او ونې دکجورو | دنګې لوړې | هغې لره دی | وږی (غونچکونه) | قط په قط | رزق |

اودکهجورو دنګې ونې | چې دهغې غنچې یوپه بل کښې انخښتې دی | ....دا

لِّلْعِبَادِ وَاَحْيَيْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذٰلِكَ الْخُرُوْجُ۝

دپاره دبندګانو | او ژوندئ کړه مونږه | په دې اوبو سره | زمکه مړه | دارنګې راوتل دی (دانسانانو دزمکې نه)

بندګانو دپاره خوراک دې | اوپه دې (اوبو) سره مونږ مړه زمکه ژوندئ کړه | دغه شان به (دقبرونو نه) وتل وی

قوله تعالی:- اَفَلَمْ يَنْظُرُوْٓا اِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ

د الله تعالی دقدرت نمونه :-دا خلق چه کوم څیزته ناممکن خیال کوی نو الله ﷻ ددې نه هم زیات لوئې لوئې دقدرت نمونې ددوی مخکښې ایږدی اوبیان فرمائی چه آسمان ته نظراوکړنی اودې په ځلیدونکو ستوروباندې غور اوکړئی،او اوګورئی که نه په دومره لوئې آسمان کښې یو سورې ، یو وړوکې شان سورې،یو غار یو کریك نه نشته دې.نو سورة تبارك لذی کښې فرمائی چه اَلَّذِيْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا مَا تَرٰى فِيْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ ﴾الخ،الله ﷻ هغه ذات دې چه هغه اوو آسمانونه یو دبل دپاسه پیداکړی دی . او ته دالله ﷻ په دې صنعت کښې هیڅ غلطی اونه ګورې.نو بیا هم ته نظر واچوه اوګوره چه تاته څرڅه خلل په نظر نه راځی؟بیا هم ته باربار غوراوکړه ستا نظر به نامراده او عاجزه شی اوستا طرفته به واپس شی. بیابیان فرمائی چه ځمکه مونږ خوره کړه او په دې کښې مونږ غرونه پیدا کړل چه دا اونه خوزی . ځکه چه ددې چاپیر چل کښې اوبه دی . او په زمکه کښې مو قسم قسم پټې او میوې او سبزیانې زرغونې کړې . لکه چه بل ځائې کښې فرمائی چه زمکه او آسمان او ددې نه علاوه نور دقدرت نښې دعقل او بینائی دپاره دی،هر هغه سړی دپاره چه دالله ﷻ نه ویره کولو والا وی اودالله ﷻطرفته رغبت کولو والا وی . بیافرمائی چه مونږ آسمان نه نفع ورکونکې اوبه نازلې کړې او دې سره باغونه او میوې راوزی او هغه بیا کټ کولې شی. اوددې غله په پنډیرو کښې اچولې شی. او د کهجورو اوچتې اوچتې ونې مو پیدا کړې چه دا ښه میوه کوی او د میوې نه ډکې وی. اودا د مخلوق رزق دې. او هم ددې اوبو نه مونږ مړه زمکه ژوندئ کړه او هغه ښه جوبن کښې شوه او دخشکئ نه پس تازه شوه. اوخوشې او خشك میدانونه شنه شو. دا مثال دې د مرګ نه پس د دوباره ژوندی کیدو.او د هلاکت نه پس د آبادیدو نښې دی چه دا تاسو روزانه ګورئی.آیا ستاسو رهبری دې طرفته نه ده؟ چه الله ﷻ دمړګانو په سوزولو قادر دې.نو یو بل آیت مبارك کښې دی چه ﴿ لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ۝ ﴾یعنی دآسمان اوزمکې پیدائش دانسانی پیدائش نه ډیرزیات دې.اویو بل آیت مبارك کښې دی چه﴿ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِيَ الْمَوْتٰى ؕ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

قَدِيْرٌ﴿ ﴾يعنې آيا دوی نه ګوري چه الله زمکې او آسمانونه پيدا کړل او ددې په پيدائش ستړې نشو . او آيا په دې قادر نه دې مړی ژوندی کړی؟ بيشکه هغه په هر څيز قادر دې. الله ﷻ فرمائي چه ﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً ﴾الخ. يعنې ته ګورې چه زمکه بالکل اوچه او بنجره وی اومونږ آسمان نه باران راوروو چه دې سره هغه زرغونه شي او فصل کوی . آيا دا څما دقدرت نښې نه دی څه ؟ چه کوم ذات دوی پيد کړل نو هغه بيشکه د خلقو په دوباره ژوندی کولو قادر دې . او يقنی هغه په ټولو څيزونو قدرت لری .

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَّاَصْحٰبُ الرَّسِّ وَثَمُوْدُ ﴿١٢﴾

دروغ اوګڼړل | مخکښې ددوئ نه | قوم دنوح | او ملګرو دکوهی | او ثموديانو |

د دوی نه وړاندې ....د نوح عليه السلام قوم ....او د کوهی ملګرو او ثموديانو

وَعَادٌ وَّفِرْعَوْنُ وَاِخْوَانُ لُوْطٍ ﴿١٣﴾ وَّاَصْحٰبُ الْاَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ

عاديانو | او فرعون | او رونړو دلوط | او خلقو دځنګل | او قوم دتبع |

او عاديانو او فرعونيانو او دلوط عليه السلام رونړو او دبنړو اوسيدونکو او دتبع قوم

كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيْدِ ﴿١٤﴾ اَفَعَيِيْنَا بِالْخَلْقِ

دې ټولو | دروغ اوګڼړل رسولان | پس ثابت شو | عذاب زما | آيا نو عاجزه وو مونړه | په پيداوښت

دې ټولو خپل خپل پيغمبران دروغژن ګڼړلی وو | نوزما دعذاب فيصله پرې ثابته شوه | نوآيا مونږ (ددوئ)

الْاَوَّلِ بَلْ هُمْ فِيْ لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ﴿١٥﴾

ړومبنی سره | بلکه دوئ | په شك کښې پراته دی | دپيداوښت نوی نه |

په اول ځل پيدا کولو باندې ستړی شو | نه بلکه دوئ دنوی سره دپيداکيدو په باره کښې شک کښې پراته دی

قوله تعالى:- فَحَقَّ وَعِيْدِ﴿﴾

دنيانو تکذيب کولو والا قومونه تباه شو :- الله ﷻ مکې والا د عذاب نه ويروی. او کومو خلقو ددوی پښان ددوی نه مخکښې تکذيب کړې وو لکه دحضرت نوح عليه السلام قوم چه هغوئ الله ﷻ په اوبو کښې تباه کړی وو. او اصحاب رس چه دهغوئ پورا واقعه د سورة فرقان تفسير کښې تيره شوې ده. او ثموديانو او قوم عاد او دحضرت لوط عليه السلام امت هغوئ الله ﷻ په زمکه کښې ښخ کړی وو. او دې زمکې نه ئې يخ دلدل جوړ کړو. دا ټول هر څه وو ؟ دا ددوی د کفر او سرکشئ بدله وه. داصحاب ايکه نه مراد قوم شعيب دې . او د قوم تبع نه مراد يمانی دی. سورة دخان کښې هم ددوی واقعه تيره شوې ده. اوهم هغه خانې کښې ددې پوراتفسير دې. دلته د دوباره ليکلو ضرورت نشته دې. فالحمد لله.

قوله تعالى:- كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ

د يو نبی تکذيب دټولولو انبياء کرامو تکذيب دې: دې ټولوامتونو دخپلو نبيانوعليهم السلام تکذيب کړې وو او دوی دالله ﷻ عذاب سره تباه کړې شو. دالله تعالى هم دا عادت جاری دې. دا ياد ساتئ چه يو رسول نه منلووالا دټولو رسلانو نه منلو والا دې. لکه دالله ﷻ ارشاد دې چه ﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوْحِ ِالْمُرْسَلِيْنَ﴿﴾﴾ قوم نوح د رسولانو انکار اوکړو حالانکه دوی ته يو رسول راغلې وو. نودوی داسې وو که چرې دوی ته ټول رسولان راغلی وو نو دوی به هم دهغوئ تکذيب کړې وو. او يو به نې هم نه منلو. ديو به ئې هم تصديق نه کولو. په دوی ټولو باندې دالله ﷻ دعذاب وعده ددوی د کړو په وجه ثابت شوه اوصادق شوه. نو اهل

مکه او نورو مخاطبو خلقو ته پکار دی چه ددې بد خصلت نه پرهيز اوکړی . هسې نه چه په دوی هم عذاب نازل شی . کله چه دوی نه وو نو ددوی پيدا کول مونږ باندې څه ګران وو؟ چه اوس دوی د دوباره پيدائش نه منکر دی،د ابتداء نه خو اعاده کول ډير آسان وی. لکه فرمان دې چه ﴿وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ ط﴾ يعنی شروع نه هغه پيدا کړنی او دوباره به اعاده هم هغه پاك ذات کوی . دا دهغه لونې ذات دپاره ډير آسان دی . سورة ياسين کښې دالله ﷻ فرمان تير شوې دې چه ﴿وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا﴾ الخ . يعنی خپل پيدائش ئې هير کړو او څمونږ مخکښې مثالونه بيانوی ، او وې ونيل چه دا سخا او راسته هډوکی به څوك ژوندی کوی ؟ نو دوی ته جواب ورکړه چه هغه ذات چه کوم تاسو په ړومبی ځل پيدا کړنی او هغه ټول مخلوق معلوم دی . صحيح حديث مبارك کښې دی چه الله ﷻ فرمائی چه ماته بنی آدم تکليف راکوی او وائی چه ما الله ﷻ دوباره نشی پيدا کولې . حالانکه په ړومبی ځل پيدا کول د دوئم ځل پيدا کولو نه آسان دی (١).

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهٖ نَفْسُهٗ ۚ وَنَحْنُ

اوپيدا کړې دې مونږه انسان|اوپوهيږو مونږه |په هغه |چی وسوسه کوی|په هغې سره |زړه دهغه |او مونږه

اويقينا مونږ انسان پيدا کړو|اوده په زړه کښې چې کومې وسوسې راځی(هغه هم)مونږ پيژنو|| ومونږ

اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيْدِ ⑯ اِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيٰنِ

زيات نزدې يو | دۀ ته | درګ دمرئ نه | کله چې اخلی | دوه اغستونکی فرښتې

خوددۀ د سا د رګ نه هم زيات نزدې يو |.............څه وخت چې دوه ليکونکې فرښتې ددۀ

عَنِ الْيَمِيْنِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيْدٌ ⑰ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ

دښی طرفنه | او دګس طرفنه | ناستې وی | نۀ وائی انسان | يوه خبره |

د ښی او ګس طرف ته موجودې وی | اودانسان د خلې نه چې څنګه څه لفظ اوځی

اِلَّا لَدَيْهِ رَقِيْبٌ عَتِيْدٌ ⑱ وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ

مګر دهغې سره وی | ساتونکې | حاضره فرښته | او راغله | بې هوشی دمرګ

نودده سره يو ساتونکې (فرښته ددې دليکلو دپاره)تياره موجود وی | اودمرګ بې هوشی

بِالْحَقِّ ط ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيْدُ ⑲ وَنُفِخَ

دحق سره | دا هغه څيز دې | چی وې ته | دهغې نه | چی به ترتښتيدلې | او پوکې اووهلې شو |

په رښتيا راورسيده | دا هغه څيز دې چې ددې نه به ته تښتيدلې | ....اوشپيلئ به

فِي الصُّوْرِ ط ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيْدِ ⑳ وَجَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا

په صور کښې | دا هغه ورځ ده | چې ته به تر يرولې کيدې | او راغې | هر انسان | چې ووی دهغه سره

پوک وهلې شی |هم دا دعذاب ورځ ده|... اوهر کس به په داسې حالت کښې پيش کيږی چې يوه (فرښته

(١) صحيح بخاری کتاب العتق باب الخطاء والنسيان فی العتاقة والطلاق : ٢٥٢٨، صحيح مسلم: ١٢٧.

سَآئِقٌ	وَّشَهِيدٌ﴿٢١﴾	لَقَدْ كُنتَ	فِىْ غَفْلَةٍ	مِّنْ هٰذَا
يو راوستونكي	او يو ګواهي كونكي	بيشكه وې ته	په غفلت كښي	ددې ورځې نه

به ئې راولي | اوبله به ورسره ګواه وي | (دا به ورته وئيلى شي) ته خو ددې ورځې نه په غفلت كښي وې

فَكَشَفْنَا	عَنكَ	غِطَآءَكَ	فَبَصَرُكَ	الْيَوْمَ	حَدِيدٌ﴿٢٢﴾
نو لرې كړه مونږه	ستا نه	پرده ستا	پس نظر ستا	نن ورځې	تيز دي

خو مونږ درله (دستركونه) پرده پرانسته | نونن خو دې نظر ډير تيز دې |

قوله تعالى:- وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴿﴾

دالله ﷻ علم او قدرت دانسان د شا رګ نه زيات نزدې دې :- الله ﷻ فرمائى چه هم هغه د انسان خالق دې او د هغه علم دټولو څيزونو احاطه كړې ده. تر دې چه انسان زړه كښې كوم خراب خيالات پيداكيږى دهغې ورته هم معلومات شته دې.صحيح حديث مبارك كښې دى چه الله ﷻ څما دامت هغه خيالات معاف كوى چه كوم ددوى په زړه كښې پيدا شى.تر كومې چه هغه دژبې نه ادا نه شى.يا پرې دې عمل اونكړى. او مونږ ددوى دساه درګ نه هم زيات نزدې يو.يعنى څمونږ فرښتې او بعضو وئيلى دى چه څمونږ علم كښې دى.ددوى غرض دادې چه هسې نه حلول او اتحاد رانشى چه بالاجماع دهغه مقدس رب نه ډير لرې دى او هغه پاك ذات ددې نه بالكل پاك دې.خو د لفظ تقاضا دا نه ده څكه چه ﴿وانا﴾ ئې اونه وئيل بلكه﴿ونحن ﴾ئې اووئيل يعنى ما او نه وئيل بلكه مونږ اووئيل. هم دا لفظ دهغه سړى باره كښې وئيلې شوى دى چه دهغه مرګ نزدې وى او هغه دنزع په حالت كښې وى. فرمان دې چه ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ﴿﴾﴾الخ،يعنى مونږ تاسو ستاسو ټولو نه نزدې يو خو تاسو ته ددې معلومات نشته دې.دلته هم مراد فرښتو دومره نزدې والې دې. لكه فرمان دې چه ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴿﴾﴾يعنى مونږ ذكر نازل كړو او مونږ ددې محافظ يو. فرښتو ذكر يعنى قران پاك راوړې دې اودلته هم مراد د فرښتو دومره نزديكت دې. او دې باندې الله ﷻ دوى ته قدرت وركړې دې.نو انسان سره يو فرښته وى اويو شيطان.هم داشان شيطان هم انسانى جسم كښې ګرزى لكه څنګه چه وينه ګرزى.لكه څنګه چه د ريښتونو ريښتونى نبى حضور نبى كريم صلى الله عليه وسلم فرمائيلى.په دې وجه دې نه پس فرمائى چه دوه فرښتې ستاسو كينې او ښى طرفته ناستې وى ستاسو عملونه ليكى. دابن آدم دخولې نه چه كوم كلمات اوځى دا محفوظ كوى او دا نه پريږدى او دې زر ليكى نو دې دپاره فرښتې مقرر دى. لكه فرمان دې چه ﴿ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ﴾ الخ، اوتاسو باندې محافظ دى مقربې فرښتې چه ستاسو د فعل نه خبردار دى . ليكونكې دې. حضرت حسن رحمة الله عليه او حضرت قتاده ؓ خو فرمائى چه دافرښتې هر نيك او بد كار ليكى[1] د حضرت ابن عباس ؓ دوه اقوال دى،يو خو دادې او بل قول ددوى دا دې چه ستاسو ثواب او عذاب ليكى خود آيت ظاهرى الفاظ د رومبى قول تائيد كوى. څكه چه فرمان دې چه كوم لفظ راوزى نوهغې سره دهغې محافظ تيار وى.مسنداحمد كښې دى چه انسان يو كلمه دالله ﷻ درضامندئى وائى او دې هغه كلمه څه د لوئې اجر والا كلمه نه ګنړى.او الله ﷻ دده دپاره ترقيامته پورې خپل رضامندى ليكى.او يو كلمه د بدئى دناراضګئ درب اووائى داسې پرواهئ سره نو الله ﷻ دهغې په وجه پده خپله ناراضګى تر دقيامت د ورځې پورې ليكى.حضرت علقمه رحمة الله عليه چه دې حديث مبارك څه ډيرو خبرو نه بچ كړم. ترمذى وغيره كښې دا حديث

---

[1] الطبرى: ٣٤٥/٢٢.

مبارك شته دې او امام ترمذي دې ته حسن وائي (١) احنف بن قيس رحمة الله عليه فرمائي چه ښي
طرف والا نيکئ ليکلې او دا په ګس طرف والا باندې امين وي .هر کله چه بنده نه څه اوشي نو دا وائي
چه صبر شه که پدې وخت کښې ده ددې نه توبه ويستله نو دا مه ليکه . او که توبه اونه باسي نو دا
ليکي(ابن ابی حاتم) امام حسن بصری رحمة الله عليه به ددې آيت مبارك تلاوت کولو او فرمائيل به
ئې چه ائې ابن آدم ستا دپاره صحيفه پرانيستې شوې ده اوپه تا دوه مقربې فرښتې مقرر دی . يو ستا
ښې طرفته او بل ستا ګس طرفته . ښی طرف والا خو ستادنيکو حفاظت کوی او ګس طرف والا
ستابدئی ګوری.نواوس چه ته څه غوارې نو هغه عمل کوه لږ کوې که زيات ، هرکله چه ته مړ شې نو دا
دفتر به بند کړې شی. اوتاسره به ستا قبر کښې کيخودې شی . اود قيامت په ورځ چه ته کله پاسې نو
دا به ستامخکښې وی. الله ﷻ هم ددې باره کښې فرمائی چه﴿ وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ ۖ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا﴾ الخ،دهر انسان شامت اعمال مونږ دهغه په غاړه کښې اچولې دې. او مونږ به د قيامت
په ورځ د ده مخکښې د اعمال نامې يو کتاب پرانيزو. اودا به دې پرانيستې بيا مومی. بيا به ده ته
اووئيلې شی چه خپل کتاب اووايه . نن ته په خپله دخپل حساب اخستلو دپاره کافی ئې . بيا حضرت
حسن رحمة الله عليه فرمائی چه په الله ﷻ قسم هغه ډير زيات عدل اوکړو چه هغه ذات ته په خپله
دخپلو عملونو محافظ جوړ کړې.حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چه کومه خرابه کلمه ته د خپلې خولې
نه اوباسې نو هغه ټول ليکلې کيږی تر دې چه ستا داوينا چه ما هم اوخوړل او ماهم اوڅښل، څه لاړم ،
څه راغلم او ما اوکتل. بياد زيارت په ورځې دده اعمال پيش کولې شی.خير اوشر باقی ساتلې شی.او
نور ټول هر څه ختمولې شی. هم دې معنی کښې دالله ﷻ يو ارشاد مبارك دې چه ﴿يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ ۖ
وَعِندَهُ أُمُّ الْكِتَابِ﴾ دحضرت امام احمد رحمة الله عليه باره کښې مروی دی چه خپل مرض الوفات کښې
ئې فرياد کولو نو دوی ته معلوم شوچه حضرت طاوس رحمة الله عليه فرمائی چه فرښتې داهم ليکی.
نودوی فرياد کول هم بند کړل . الله ﷻ دې په هغوئ خپل رحمت اوکړی چه دخپل مرګ به وخت کښې
ئې هم أف او نه کړو. بيا فرمائی چه ائې انسانه د مرګ بې هوشی راروانه ده . او په هغه وخت کښې به
ستا هغه شك لرې شی چه کوم کښې ته نن ئې . په هغه وخت به تاته اووئيلې شی چه هم دادی هغه څه
چه ته ترې تښتې ، اوس چه هغه راغلو نو ته څنګه ددې نه نجات موندې شې . اونه منع کولې شې.او
نه ئې ختمولې شې . اونه ددې مقابله کولې شی. او نه ستا سو مددګا راو سفارشی په کار راتلې
شی.هم داصحيح دی چه دلته خطاب مطلق انسان ته دې.اګر چه بعضو وئيلی دی چه کافر ته دې
اوبعضو وئيلی دی چه نور څه هم دی . حضرت عائشه ؓ فرمائی چه دخپل پلارد څنکدن په وخت
کښې دوی دهغه سر ته ناست وو. په دوی بې هوشی تله راتله. نوما دابيت اووئيلو چه :

من لايزال دمعه مقنعا **** فانه لابد مرة مذفوق

مطلب دادې چه دچا اوښکې ولاړې دی نو دا هم يو ځل بهيږی.نودوی خپل سرمبارك اوچت کړو او وې
وئيل چه ائې خوږې لورې داسې نه بلکه چه څنګه الله ﷻ فرمائيلی دی چه ﴿وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ۖ ذَٰلِكَ مَا
كُنتَ مِنْهُ تَحِيدُ﴾ اويو روايت کښې دبيت وئيل اود حضرت ابوبکرصديق ؓ دامروی دی چه داسې نه بلکه
دا سې آيت اووايه.ددې اثر نورهم ډير زيات طريق دی اوما هغه په سيرة الصديق کښې ددوی د وفات
بيان کښې ليکلی دی.يو صحيح حديث مبارك کښې دی چه په حضور نبی کريم صلی الله عليه وسلم
کله د مرګ وخت راغلو نو حضور نبی کريم صلی الله عليه وسلم به د خپل رخسار مبارك نه اوښکې
اوچولې او فرمائيل به ئې چه سبحان الله دمرګ ډيرې سختې دی(٢) ددې آيت مبارك د رومبی جملې

(١) ترمذي كتاب الزهد باب ماجاء في قلة الكلام: ٢٣١٩، وسنده حسن ابن ماجه: ٣٩٦٩. احمد: ٣/٤٦٩.
(٢) صحيح بخاری كتاب المغازی باب مرض النبي ﷺ ووفاته: ٤٤٤٩.

تفسير په دوه طريقو سره دې يو خو دا چه ((ماصول)) دې يعني دا هغه دى چه دا تا لرې كنړل . او دويم قول دادې چه دلته ((مانافيه)) دې نو معنى به شي چه دا هغه څيز دې چه ددې نه د جداكيدواو ددې نه د بچ كيدو كښې تاكښې هيڅ قدرت نشته دې او نه ددې نه لرې كيديشي. معجم كبير طبراني كښې حضور نبى كريم صلى الله عليه وسلم فرمائى چه دهغه سړى مثال چه دمرګ نه تښتى دهغه لومبړې په شان دې چه دهغې نه زمكه خپل قرض غواړى او دا دهغه نه اوتښتى. او هركله چه ستړې شى نو خپله جونپړئى كښې ننوته. نو چونكه زمكه خو هغه ځائې كښې موجود وه نو دې ته اوئيل چه ما ته خپل قرض راكړه. نو دا بيا دهغه ځائې نه په منډه شوه. په ساه ساه وه.او ددې حالت خراب و ، او آخر منډه منډه وهلو وهلو كښې مړه شوه.([1]) غرض دا چه څنګه دې لومبړې ته د زمكې ته د تښتې لار بنده وه نو داشان انسان ته دمرګ نه د تښتيدو لارې بند دى.دې نه پس د شپيلۍ وهل ذكر دې او ددې تفسير والا پورا حديث مبارك تير شوى دې. او و حديث مبارك كښې دى چه حضور نبى كريم صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل چه څنګه آرام اوراحت حاصلولې شم حالانكه شپيلۍ والا فرښتې شپيلۍ باندې خوله ايښودې ده.او سرې ئې ټيټ كړې دالله ﷻ د حكم انتظار كښې ده چه كله به دوې ته د پوك وهلو حكم كيږى . نو صحابه كرام ﷺ اووئيل چه يارسو الله مونږ څه اووايو.حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه ﴿حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ﴾([2])بيا فرمائى چه هر سړى سره به يو فرښته ميدان حشرته خى. اويو فرښته به دده داعمال ګواه وى.ظاهر آيت مبارك كښې هم دا دى اوامام ابن جرير رحمة الله عليه هم دا خوښوى([3])حضرت عثمان بن عفان ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت په منبر اوفرمائيلو او بيا ئې اوفرمائيل چه يو چلولو والا چه هغه سره به دا ميدان حشرته رازى او يو به ګواه وى اوهغه به دده داعمال شهادت وركوى([4])حضرت ابوهريره ﷺفرمائى چه دسائق نه مراد فرښته ده.او دشهيد نه مراد عمل دې. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائى چه سائق به د فرښتو نه وى اوس دشهيد نه مراد انسان دې چه پخپله به خپل خان ګواهى وركوى . بيا دې نه پس چه كوم آيت كښې خطاب دې نوددې باره كښې درې اقوال دى. يو دا چه دا خطاب به كافرته وى.دويم دا چه ددې نه مراد عام انسانان دى،نيك او بد ټول.دريم دا چه ددې نه مراد حضور نبى كريم صلى الله عليه وسلم دې.د دويم قول توجيه داده چه دآخرت او دنيا هغه نسبت دې چه كوم دبيدارنى او خوب باره كښې دې. اودريم قول مطلب دادې چه ته ددې قرآن پاك د وحى نه مخكښې غلفت كښې وې . مونږ دا قرآن پاك نازل كړو او ستاسو ستركونه مو پرده لرې كړه . اوستا نظر تيز شو.خو الفاظ قرانى نه ظاهر دادى چه ددې نه مراد عام دې.يعنى هر سړى ته به اوونيلې شى چه ته ددې ورځې نه غافل وې او د قيامت په ورځ به دهر سړى ستركې اوغړيږى . تر دې چه كافر به هم په استقامت شى.خودا استقامت به دته هيڅ فائده نه وركوى.لكه څنګه چه فرمان دې چه ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ يعنى په كومه ورځ چه دوى مونږته راشى.نو ښه به آورى او ګورى.او آيت مبارك كښې دى چه ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ﴾ يعنى كاش چه تا كتلې چه ګناهګار خلق به دخپل رب مخكښې ټيټ سرولاړ وى.اووائى به چه ياالله ﷻ امونږ واوريدل اومونږ اوكتل اومونږ واپس كړه نومونږ به نيك عملونه كوواوكامل يقين به ساتو.

---

[1] طبرانى : ٦٩٢٢،

[2] ترمذى كتاب تفسير القران باب ومن سورة الزمر : ٣٢٤٣، احمد: ٧/٣، حاكم : ٥٥٩/٤، ابن حبان : ٨٢٣، .

[3] الطبرى : ٣٤٧/٢٢.

[4] الطبرى : ٣٤٧/٢٢.

وَقَالَ قَرِيْنُهٗ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيْدٌ ﴿۲۳﴾ اَلْقِيَا فِيْ جَهَنَّمَ

او اووئيل ملګرى دهغه | دا هغه دي | چې حواله وو ماته | حاضر دي | اے دوو فرښتو او غورزوئ | په دوزخ كښې

او دهغه ملګرې فرښته به اووائى اچې دا هغه (عمل نامه) ده اچې ماسره تياره پرته ده | (حكم به اوشى) چې ائې دواړو فرښتو!

كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿۲۴﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ

هر سخت كافر | عناد كونكې (ضدى سړې) | منع كونكې | خير لره | دحدنه اوړيدونكې

هر ناشكره سركشه دوزخ ته او غورزوئ | چې (خلق به ئې د) دنيكئ نه منع كول | حد نه تيريدونكې او

مُّرِيْبٍ ﴿۲۵﴾ الَّذِيْ جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَاَلْقِيٰهُ

شك كونكې | هغه كس | چې جوړ كړې ئې وو | دالله سره | معبود (خدائې) | بل | پس او غورزوئ هغه

شك كونكې وو | چا چې الله ﷻ سره نور معبودان مقرر كړي دي | تاسو دواړه دا كس په سخت عذاب

فِي الْعَذَابِ الشَّدِيْدِ ﴿۲۶﴾ قَالَ قَرِيْنُهٗ رَبَّنَا مَاۤ اَطْغَيْتُهٗ

په عذاب سخت كښې | اووئيل ملګرى دهغه | اے ربه زمونږه | نه دې جوړ كړې ماسركشه دهٔ لره

كښې واچوئ | د هغه (شيطان) ملګرې به اووائى اچې ائې زمونږ ربه ما دې نه دې سركشه كړې |

وَلٰكِنْ كَانَ فِيْ ضَلٰلٍۢ بَعِيْدٍ ﴿۲۷﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوْا لَدَيَّ

وليكن | وو دې | په ګمراهئ لرې كښې | اووئيل الله | جګړه مهٔ كوئ | زما وړاندې

بلكه دې پخپله په غټه ګمراهئ كښې پروت وو | ....الله ﷻ به اوفرمائى چې زما وړاندې

وَقَدْ قَدَّمْتُ اِلَيْكُمْ بِالْوَعِيْدِ ﴿۲۸﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ

او مخكښې ليږلې وو ما | تاسو ته | يرونه (خبردارې دبد انجام نه) | نهٔ بدليږى خبره

جګړې مه كوئ | او ما تاسو (په دنيا كښې) وړاندې ددې عذاب نه ويرولى وئ | نو زما په دربار كښې به (ئې)

لَدَيَّ وَمَاۤ اَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿۲۹﴾

په دربار زما كښې | او نهٔ يم زهٔ | ظلم كونكې | په بندګانو خپلو باندې |

فيصله نه بدليږى (كومه چې ما كړې وى) | او زهٔ پخپلو بندګانو ظلم كونكې نه يم |

قوله تعالي:- قَالَ قَرِيْنُهٗ رَبَّنَا مَاۤ اَطْغَيْتُهٗ

دانسان ګواه او نګران فرښتو:- الله ﷻ فرمائى چه كومه فرښته د ابن آدم په اعمالو مقرر ده، هغه به ددوى د اعمالو شهادت وركوى او وائى به چه دادې ماسره تيار حاضر. بغير دكمى زياتى نه. حضرت مجاهد رحمة الله عليه فرمائى چه دا به دهغه فرښتې كار چه كومې ته سائق وئيلې شى چه كومې دې محشر ته راوړې وو. امام ابن جرير رحمة الله عليه فرمائى چه خما په نيز مختار قول دادې چه دې كښې شامله ده هغه فرښته چه كومه به ګواهى وركوى او دا فرښته. هم اوس به الله ﷻ د خپل مخلوق فيصلې ښه په عدل او انصاف سره كوى ﴿اَلْقِيَا﴾ د تثنيه صيغه ده. بعضې نحويان وائى چه بعضو عربو به واحد تثنيه كولولكه د حجاج مقوله مشهور ده چه هغه به خپل جلاد ته وئيل چه ﴿اضربا عنقه﴾ تاسو دواړه دده څټ اووهئ: حالانكه جلاد به يو وو. ابن جرير رحمة الله عليه ددې شهادت كښې دعربئ يو شعر هم پيش كړې دې، بعضې وائى چه دا اصل كښې نون تاكيد دې. او ددې تسهيل الف طرفته كړې شوې دې خو

دا بعید دی . ځکه چه داسې د توقف حالت کښې وی. په ظاهره دا معلومیږی چه دا خطاب پورته والا دوؤ فرښتو ته به وی. راوړونکې فرښتې دې د حساب دپاره پیش کړو او ګواهئ ورکونکې ګواهی ورکړه. نو الله ﷻ به دې دواړو ته حکم اوفرمائی چه دې د جهنم اور کښې واچوئی اوهغه ډیر بدترین ځائې دې . الله ﷻ دې مونږ ددې ځائې نه محفوظ اوساتی. بیا فرمائی چه هر کافر او هر دحق مخالف او حق نه ادا کولو والا او دهرې نیکئ او صله رحمئ او ښیګړې نه خالی اوسیدو والا اود هر حد نه تیردونکی والا که دا دحدنه تیریدل د مال په صورت کښې وی او که په خبرو کښې و تګ کښې دالله ﷻ د احکام پرواه نه کولو والا وی اوهر شك کوونکی او دالله ﷻ حکم نه منونکی دپاره هم دا حکم دې چه دې اونیسئ اودجهنم اور کښې ئې واچوئی چه سخت عذاب کښې وی .

قیامت کښې د جهنم اعلان:- مخکښې حدیث مبارك تیرشوې دې چه دقیامت په ورځ جهنم د خلقو مخکښې خپل څټ راوباسی او په اوچت آواز به اووائی اودا به ټول محشر والا آوری چه څه په درې قسمه خلقو مقرر کړې شوې یم . هر سرکشه حق نه مخالف باندې،او هر مشرك باندې،اوپه هر تصویر جوړونکی.بیا دې داټول راونیسی.دمسند یو حدیث مبارك کښې دی چه دا دریم قسم خلق به هغه وی چه کوم به ظلم قتل کوی[1] بیا فرمائی چه ددې ملګرې به اووائی چه ددې نه مراد شیطان دې چه کوم سره موکل وو. دې به ددې کافر په کتلو سره خپل ځان بری کوی اووائی بـه چه مـا دې نـه دې لمسولې بلکه دې خو پخپله ګمراه شوې وو. ده باطل پخپله قبول کړې وو. دحق پخپله مخالف وو. لکه څنګه چه بل ځائې کښې دی چه کله شیطان اوګوری چه کار ختم شو نو اوبه وائی چه تاسو سره الله ﷻ رینښتونې وعده کړې وه او څه خو وعده خلاف یم ، څما خوتاسو باندې هیڅ زور نه وو.ما چه تاسوته څه اووئیل نو تاسو هغه زر اومنل اوس ما مه ملامته کوئی . بلکه خپل ځانونه ملامت کړئی . نه خو څه ستاسو پکار راتلې شم او نه تاسو څما په کار راتلئ شئ . تاسو چه څه شریك جوړولم څه خو ددې نه ډیر مخکښې انکاری اوم. اوظالمانودپاره دردناك عذاب دې . بیا فرمائی چه الله ﷻ شیطان ته او دده ملګری انسان ته فرمائی چه څما مخکښې جنګ مه کوئی ځکه چه انسان بـه وائی چه یاالله ﷻ ده خو څه ګمراه کړې او اګر چه ماته نصیحت راغلې وو ،اوشیطان به وائی چه مـا دې نـه دې ګمراه کړې . نو الله ﷻ به دوی ددې خبرو نه منع کړی او ورته به اوفرمائی چه ما پـه تاسو خپـل حجت ختم کړې دې د رسولانو په ذریعه دا ټولې خبرې تاسو ته آورولې شوی دی.تاسو ته مې کتابونـه لیږلی وو،او تاسو مې په هره طریقه او هر هر رنګ پوهه کړی وې . واورئی چه کومه فیصله کول وی هغه ما کړې ده . څما خبرې نه بدلیږی،څه ظالم نه یم چه دنورو په ګناهونو یو کس اوونیسم.هر سړی باندې اتمام حجت شوې دې. او،هر سړې د خپلو ګناهونو پخپله ذمه دار دې .

يَوْمَ	نَقُولُ								
په کومه ورځ اچې اووایو مونږه									
په کومه ورځ									
لِجَهَنَّمَ	هَلِ امْتَلَأْتِ	وَتَقُولُ	هَلْ مِنْ مَّزِيْدٍ۝	وَأُزْلِفَتِ					
دوزخ ته	آیا ډك شوې ته	او هغه به اووائی	آیا نور څه شته	او ورنزدې به کړې شی					
چې به مونږ دوزخ ته اووایو چې آیا ته ډک شوې ؟ نوهغه به اووائی چې څه نور هم شته ؟ او									

[1] احمد : ۳/۴۰، ابن ابی شیبة: ۱۳/۱٦۰، مسند ابی یعلی : ۱۱۴٦، البعث والنشور للبیهقی : ۵۷۷، المعجم الاوسطی : ۳۹۹۳،

الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِيْنَ غَيْرَ بَعِيْدٍ ۝ هٰذَا مَا تُوْعَدُوْنَ

جنت | پرهيزګارانو ته | چې نه به وى لرې | دا هغه څيز دې | چې ستاسو سره به ئې وعده كيدله

پرهيزګارانو ته به جنت رانزدې كړې شي | هغه به څه لرې نه وى | هم دا هغه (جنت) دې د كوم چې

لِكُلِّ اَوَّابٍ حَفِيْظٍ ۝ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ

دپاره دهر رجوع كونكى | حفاظت كونكى | هغه څوك | چې اوېريدو | درحمن نه | بې دليدو دهغه نه

تاسو سره وعده كولې شوه | هر رجوع كونكى او (دحقوقو) حفاظت كونكى دپاره | چې بې ليدلو دالله

وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيْبٍ ۝ اِدْخُلُوْهَا بِسَلٰمٍ ؕ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُوْدِ ۝

او راغې | په زړهٔ | رجوع كونكى سره | ننوزئ دې ته | په سلامتيا سره | دا ورځ دهميشوالى ده

نه وېريږى | او رجوع كونكى زړه سره راشى | دې (جنت) ته په سلامتئ سره داخل شئ | دا دهميشه اوسيدو ورځ ده

لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ۝

وى به دپاره دهغوئ | هغه | چې غواړئ ئې هغوئ | په هغې كښې | اوزمونږ سره | ددې نه هم زياتې ډيرڅه دى

دوئ دپاره به هلته هر هغه څه وى | چې دوئ ئې غواړى | ....اومونږ سره نور هم ډيرڅه دى

قوله تعالي:- يَوْمَ نَقُوْلُ لِجَهَنَّمَ

دجهنم الله ﷻ سره هم كلام كيدل:- چونكه الله ﷻ جهنم سره وعده كړيده چه هغه ذات به دا ډكوى نو په دې وجه به دقيامت په ورځ چه كوم انسانان اوجنات دده قابل وى نو دې كښې به اچولې شى. اوالله ﷻ به تپوس كوى چه اوس خو ډك شوې كه نه؟ نو دې به وائى كه څه نور ګناهګار باقى وى نو هغه هم ماته كښې راواچوئى. صحيح بخارى كښې ددې آيت مبارك تفسير كښې داحديث مبارك دې چه حضور نبى كريم صلى الله عليه وسلم اوفرمائيلو چه جهنم كښې به ګناهګار اچولې شى.اوهغه نور زيات طلب كوى تردې چه الله ﷻبه په ده خپل قدم مبارك كيږدى نو جهنم به اووائى چه بس بس. دمسند احمد يو حديث مبارك كښې دى چه په هغه وخت كښې به دې ډك شى او وائى چه ائې الله ستاد عزت اوكرم قسم بس بس [1] اوپه جنت كښې به ځائې بچ شى او الله ﷻ په يو نوې مخلوق پيدا كړى او دې ځائې كښې به ئې آباد كړى [2].

دجهنم او جنت خپلو كښې مكالمه:- صحيح بخارى كښې دى چه دجنت او دوزخ مينځ كښې يو ځل خبرې اترې اوشوې.جهنم اووئيل چه څه متكبر او جبار لره مقرر كړې شوې يم.جنت اووئيل چه ځما دا حال دې چه ما كښې به كمزورى خلق او هغه خلق چه دنيا كښې به ورته دعزت په سترګه نشو كتلې هغوئ به داخليږى.نو الله ﷻ جنت ته اوفرمائيل چه ته ځما رحمت ئې او په خپلو بندګانو چه په چا رحمت كوم نو هغوئ ته به دا رحمت وركوم.اوجهنم ته به اووائى چه ته ځما عذاب ئې تاسره چه څه چاته عذاب وركول غواړم نو هغه ته به عذاب وركوم . خو تاسو دواړه به بالكل ډك شئ.نو جهنم به نه ډكيږى تر دې چه الله ﷻخپل قدم مبارك په ده باندې كيږدى . نوبيا به اووائى چه بس بس . نو په هغه وخت كښې به دې ډك شى او دده ټول جوړونه به خپلو كښې ورشى . اوالله ﷻ په خپل مخلوق كښې په چا ظلم نه

---

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة ق باب قوله (وتقول هل من مزيد) ٤٨٤٨.
[2] احمد : ٣٣٤/٣، صحيح بخارى كتاب التوحيد باب قول الله تعالى (وهو العزيز الحكيم): ٧٣٨٤، صحيح مسلم: ٢٨٤٨، ترمذى: ٣٢٧٢، احمد: ١٣٤/٣.

کوي . خو چه په جنت کښې کوم ځائې باقې پاتې شي دهغې د ډکولو دپاره به الله ﷻ يو بل مخلوق پيدا کړي ([1]) دمسنداحمد يو حديث مبارك کښې د جهنم قول دې چه ما کښې جبر کولووالا بادشاهان او شريف خلق داخليږي الخ ([2]) مسند ابويعلى کښې دی چه حضور نبی کريم صلى الله عليه وسلم فرمائي چه الله ﷻ به ما خپل ذات مبارك ته اورسوي او ځه به په سجدې کښې پريوزم، او الله ﷻ به دې سره خوشحاله شي . بيا به ځه دالله ﷻ داسې تعريفونه اوکړم چه دې سره به هغه خوشحاله شي . بيا به ماته دشفاعت کولو اجازت راکړې شي، او بيا خما امت د جهنم په پل تيريږي. بعضې خو به د نظر په شان تير شي او بعضې د غشي په شان او بعضې به د تيز آسونو نه زيات تيز ، تر دې چه يو سړې به گنټو مزل کوي او ددې نه به پورې اووځي . او دا به د اعمالو مطابق وی . او جهنم به نور طلب کړي تر دې چه الله ﷻ به په ده خپل قدم کيږدي . نودې به ډك شي او وائي به چه بس بس او ځه به په حوض ولاړ يم. خلقو تپوس اوکړو چه حوض ځه څيز دې؟ نو حضور نبی کريم صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل چه دهغې اوبه د پئيو نه زياتې سپينې او د شاتو نه زياتې خوږې دی او دواوړې نه زياتې يخې دی او دمشکو نه زياتې خوشبو دارې دی. پدې باندې د آسمان دستورونه زيات لوښی دی. او چه چا ددې اوبه اوڅکلې هغه به هيڅ کله نه تږې کيږي. اوچه څوك ددې نه محروم شونو هغه ته به اوبه نه ملاويږي چه خپله تنده پرې ماته کړي ([3]) .

د ﴿هَلْ مِن مَّزِيدٍ﴾ **مطلب او دې کښې اقوال:** حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چه هغه به اووائي چه آيا ما کښې ځه کور شته دې چه ما کښې زياتوالئ اوشي؟ حضرت عکرمه ﷺ فرمائي چه هغه به اووائي چه آيا ما کښې ديو دراتلو هم ځائې شته دې؟ ځه ډك شوم .حضرت مجاهد رحمة الله عليه فرمائي چه په دې کښې به جهنميان اچولې شي. تردې چه دې به اووائي چه ځه ډك شوم. او وائي به چه آيا ما کښې د زياتئ ځه گنجائش شته دې ؟ امام ابن جرير رحمة الله عليه رومبې قول اختيار کړې دې . ددې دويم قول مطلب دادې چه ددې بزرگانو په نيز به داسوال ددې نه پس وی چه الله ﷻ به خپل قدم په ده کيږدی . اوس چه کله هم دده نه تپوس اوشي نو دې به اووائي چه ماکښې هيڅ ځائې باقې نه دې پاتې شوې چه په هغې کښې څوك راشي. يعنې باقې نه دې ډك شوم. حضرت عوفي رحمة الله عليه حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت کوي چه دا به په هغه وخت کښې وی چه کله به په ده کښې د ستنې هومره ځائې هم پاتې نشي . والله اعلم .

بيافرمائي چه جنت به نزدې وی يعنې د قيامت په ورخ چه لرې نه ده. ځکه چه د يو څيز راتلل يقينې وی نو هغه لرې نه شي گنړلې . د ﴿أَوَّابٍ﴾ معنى رجوع کولو والا ، توبه کولو والا ، گناهونو نه پرهيز کولو والا د ﴿حَفِيظٍ﴾ معنى ده د وعدو پابند.

﴿أَوَّابٍ﴾ **څوك دی؟:** حضرت عبيد بن عمر ﷺ فرمائي چه ﴿أَوَّابٍ حَفِيظٍ﴾ هغه دې چه په يومجلس کښې ناستې نه پس پاسې تر کله پورې استغفار اونه وائي. او دوی رحمان نه دې ليدلې خو ويريږي ترې. يعنې په تنهائي کښې هم دوی ته دالله ﷻ ويره وی. حديث مبارك کښې دی چه هغه سړې به هم د قيامت په ورخ الله ﷻ دعرش دسيوری دلاندې وی چه کوم په تنهائي کښې دالله ﷻ نه ويريږی اود ده سترگو نه اوښکې لاړې شی ([4]) اود قيامت په ورخ الله ﷻ ته سلامت زړه سره مخامخ شي او دې الله ﷻ ته سجده کولو والا وی. دې ته يعنې جنت ته داخل شئ، تاسو ته به دالله ﷻ د ټولو عذابونو نه نجات

---

[1]) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة ق باب قوله (وتقول هل من مزيد) : ٤٨٥٠ صحيح مسلم: ٢٨٤٦.

[2]) احمد: ١٣/٣، وسنده حسن مجمع الزوائد : ١١٢/٧، المنتخب لعبد بن حميد : ٩٠٨، السنة لابن ابی عاصم : ٥٢٨، ابن حبان : ٧٤٥٤.

[3])الطبری :

[4])صحيح بخاری كتاب الاذان باب من جلس فی المسجد ينتظر الصلاة : ٦٦٠، صحيح مسلم: ١٠٣١، ابن حبان : ٤٤٨٦،

ملاؤ شي. اودا مطلب هم دې چه فرښتې به په دوی سلام وائي. داد ﴿ الْخُلُودِ ﴾ ورخ ده يعنې جنت ته همیشه دپاره جاري ده . او دې ځائې کښې به هیڅکله مرګ نه راځي.او ددې د بیدخله کولو ویره نشته دې. او دهغه ځائې نه د بدلئ هیڅ ویره نشته دې.بیا فرمائي چه دوی هلته څه غواړي نو هغه به ورته ملاویږي. بلکه ددې بلکه ددې نه هم زیات.کثیر بن مروه رحمة الله علیه فرمائي چه نوردا هم دی چه هلته به جنت والو سره یو وریځ تیر ه شي او هغه به آواز کوي چه تاسو څه غواړئ ؟ تاسو چه څه غواړئ چه هغه راوروم . نو د وی چه د دکوم څیز خواهش کوي نو هغه راو وریږي . حضرت کثیر رحمة الله علیه فرمائي چه چرې څه دې مرتبې به اورسیدم او خما نه سوال اوشو نو څه به وا یم چه ښکلې خوش لباس پیغلې جینکئ راووروه. حضور نبی کریم ﷺ چه ستاسو زړه د دکوم مارغه د خوراك خواهش اوکړي نو هغه به په هغه وخت کښې موجوده اوومې دمسند احمد یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی که جنتي اولاد غواړي نو ساعت کښې به ئې حمل اوشي او اولاد به ئې هم ا وشي او بچې به خوان هم شي. امام حسن رحمة الله علیه نه یو غریب حدیث مبارك کښې دی ا و ترمذی کښې دا هم دی چه ددې زیاتئ نه مراد دالله ﷻ د څهرې مبارکې زیارت دې[1] اویو آیت مبارك کښې دی چه﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ﴾ صهیب بن سنان رومی رحمة الله علیه فرمائي چه ددې زیاتئ نه مراد دالله ﷻ د څهرې مبارك زیارت دې . حضرت انس بن مالك ﷺفرمائي چه دوی به هره جمعه د الله ﷻدیدار کوی .همدا مطلب دې د ﴿مزید﴾ مسندشافعی کښې دی چه حضرت جبریل علیه السلام یوسپینه آئینه راوړله اوحضور نبی کریم ﷺ ته راغلو او ددې په مینځ کښې یو نقطه وه . حضور نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو دا څه دی ؟ نو وې فرمائیل چه د جمعې ورځ ده. او دا خاص تاسو ته او ستاسو امت ته په طور د فضیلت درکړې شوې ده. ټول خلق په دېکښې تاسو پسې دی . یهودیان هم او نصرانیان هم . ستاسو دپاره به دې کښې ډیر خیروبرکت دې . په دې کښې یو داسې وخت دې چه په هغې کښې تاسو دالله ﷻ نه څه اوغواړئ نو هغه قبلیږي.او مونږ سره ددې نوم ﴿ یوم‌المزید ﴾ دې حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم تپوس اوکړو دا څه دی ؟ نو وې فرمائیل چه ستا رب په جنت الفردس کښې یو فراخه مکان جوړ کړې دې چه په هغې کښې دمشکو غونډئ دی،د جمعې په ورځ چه الله ﷻ کومې کومې فرښتې غواړي نو دې کښې به ئې داخل کړي . او ددې نه ګیر چاپیره د نور منبرونه دی. او په هغې کښې نبیان علیهم السلام ناست وی او شهداء او صدیقین به ددوی نه روستو وی. الله ﷻ به اوفرمائي چه تاسو سره خپله وعده پوره کړه. اوس چه خما نه څه غواړئ نو ا وغواړئ. او ماسره نور هم څه شته دې.نو دا ټول به اووائي چه مونږ ستا رضا او خوشحالي غواړو. اللهﷻ به اوفرمائي چه دا خومې تاسو ته درکړه . څه تاسو نه راضي یم.ددې نه سوا چه تاسو څه غواړئ نو تاسو ته به هغه ملاویږي او ماسره نور زیات هم شته دې.نودا خلق به دجمعې ورځې خواهش کوي.څکه چه دوی ته به ډیر نعمتونه ملاویږي. هم دا ورځ چه په دې ورځ به ستا سو رب په عرش باندې مستوی وی او هم په دې ورځ حضرت آدم علیه السلام پیدا شوې وو. او هم په دې ورځ به قیامت راځي. هم دا شان ددې ذکر حضرت امام شافعی رحمة الله علیه په کتاب الام کښې په کتاب الجمعه کښې کړې دې.امام ابن جریر رحمة الله علیه ددې آیت مبارك د تفسیر په موقعه باندې یو ډیر لوئې اثر وارد کړې دې او په هغې کښې ډیرې غریبې خبرې هم دی.مسند احمد کښې دی چه حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه جنتی به اویا کاله هم یو طرفته متوجه ناست و ی. بیا به یو حوره راشي او دده په اوږه به لاس کیږدی او دې به خپل خان طرفته متوجه کړي او دا به دومره ښکلې وی چه دهغې په مخ کښې به دې خپل مخ داسې

[1])ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی ادنی اهل الجنة من الکرامة: ٢٥٦٣. وسنده حسن احمد : ٩/٣، دامی : ٢/٣٣٧، مسند ابـویعلی : ١٠٥١، ابن حبان : ٧٤٠٤.

اووینی چه ابداره ائینه کښې، دې چه به کوم کالي اغوستي وي په هغې به یویو موتی داسې وي چه دهغې پرق سره به ټوله دنیا روښانه شي. هغه به سلام کوی اودې به جواب ورکړي او واني به چه ته څوك يې ؟هغه به اووائي چه چاته قران پکښې مزیدونیلې شوی دی. په هغې به اویا حلې(پر دې)خو دهغې د ښائست اوپرق په وجه به دهغې پنډۍ ښکاري. دهغې په سر به یوتاج وي او په هغې کښې به موتیان وي اویوادنی به داسې وي چه مشرق نه تر مغرب (دنیا) روښانه کولودپاره کافي دې( )

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ

او څومره ډیر هلاك كړي دي مونږه | مخکښې ددوئ نه | دقومونونه | چې هغوئ زیات سخت وو

اومونږ ددوئ نه وړاندې ډیرداسې قومونه تباه کړي دي|چې په (طاقت او)حمله کښې ددوئ نه زیات وو

مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوْا فِى الْبِلَادِ ؕ هَلْ مِنْ مَّحِيْصٍ ۝

ددوئ نه | په لحاظ دطاقت سره | پس اوګرزیدل هغوئ | په ملکونو کښې| ایا بیا ئې موندو خانې دپناه

اوهغوئ په ښارونو کښې(دترقئ په غرض) ګرځیدل| نو ایاهغوئ دپاره د خلاصي ځائې وو؟|

اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ

بیشکه په دې تاریخ کښې | خامخا نصیحت دې | دپاره دهغه چا | چې وی | هغه لره | زړه

دهغوئ په تباهئ کښې دهغه چا دپاره لوئې عبرت دې | ....چې د (روغ) زړه

اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيْدٌ ۝ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ

یاکیږدی | غوږ | او هغه حاضروی (یعنی متوجه وی) | او پیدا کړي دی مونږه | اسمانونه

خاوند وی| یا په توجه سره خبرې ته غوږ نیسی | .... او مونږ اسمانونه

وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِىْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ۖ وَّمَا مَسَّنَا

او زمکه | او هغه چې | په منځ ددې دواړو کښې دی | په شپږو ورځو کښې | اواونه رسیدو مونږ ته

اوزمکه اوددې دواړو په مینځ کښې چې څه دی په شپږو ورځو کښې پیدا کړي دی | او مونږ پرې

مِنْ لُّغُوْبٍ ۝ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ

څه ستړې والې | پس صبر کوه | په هغه خبرو چې | دا خلق ئې وائی | او تسبیح وایه |

هیڅ هم ستړی شوې نه یو| نو ددوئ په خبرو صبر کوه | ....اود خپل

بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ۚ ۝

دحمد (ثنا) درب خپل سره | مخکښې د راختلو | دنمر نه | او مخکښې دپریوتلو دنمر نه

رب حمد او تسبیح وایه| دنمر راختلو نه وړاندې او دنمر ډوبیدو نه وړاندې

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ۝

او دشپې دوخت نه | بیا تسبیح وایه دهغه | او روستو دسجدونه |

او په شپه کښې هم دهغه تسبیح وایه| او مونځونو نه پس هم |

قوله تعالى:- وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ

---

[1] احمد : ۷۵/۳،

د آسمان او زمکه پیدا کول اود یهودو د نظریاتو تردید:- ارشاد دې چه دا کافران څه څيز دی؟ ددوی نه زیات طاقت او قوت والا او اسبابو والا خلق مونږ تباه کړی دی. او هغوئ ښارونو کښې خپل یادګارونه پرېښودی دی. په زمکه کښې ئې ښه فساد کړې وو. اوږده اوږده سفرونه به ئې کول . کله چه ئې عذاب اوکتلو نودبچ کیدو ځائې تلاش کولو خودا کوشش بالکل بې سود وو.دالله ﷻ د قضا او قدرت او نیولو نه څوك بچ کیدې شی ؟ نو تاسو یاد ساتئ چه کله هم څما عذاب راغلو نو تاسو به حیران پاتې شئ.اوتاسو به لکه د بوسو پشان باد شئ . هر عقل مند دپاره دې کښې کافی عبرت دې.اوکه څوك داسې هم چه په ښه عقل سره دا خبرې واورې نو هغه هم دې کښې څه مونډې شی . یعنی د زړه په حضور سره په غوږونو.

قوله تعالی:- وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ۖ

بیا الله ﷻ فرمائی چه هغه آسمانونه او زمکې او ددې مینځ کښې چه کوم څیزونه دی دائې په شپږو ورځو کښې پیدا کړل . اودې سره الله ﷻ ستړې نه شو. په دې کښې دمرګ نه پس ژوند باندې دالله ﷻ د قادرکیدو ثبوت دې چه هغه پاك ذات داسې لوئې مخلوق اول پیدا کړې دې نو هغه ته دمړو راپاڅول څه ګران دی ؟ حضرت قتاده رحمة الله علیه فرمائی چه ملعون یهودو به وئیل چه الله ﷻ شپږو ورځو کښې مخلوق پیدا کولو نه پس په اوم آسمان آرام اوکړو او دا د خالی ورځ وه. اوددې نوم دوی یوم الراحت اېښودې وو. نو ا لله ﷻ ددوی د غلط خیال تردید اوکړو مونږ هډو ستړی شوی نه وو دا آرام څنګه؟[1] لکه یو بل آیت مبارك کښې دی چه﴿وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ﴾ یعنی آیا دوی او نه کتل چه الله تعالی هغه ذات دې چه هغه آسمان او زمکه پیدا کړه او ددې پیدا کولو سره ستړې نشو. نو هغه د مړو په راپاڅولو قادر نه دې څه ؟ ولې نه هغه پاك ذات خو په هر څیز قادر دې . او دې آیت مبارك کښې دی چه ﴿ لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾ الخ،د ز مکې او آسمان پیدا ښت د خلقود پیدائښ نه ډیر زیات دی او یوآیت مبارك کښې دی چه ﴿ ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ بَنٰهَا ﴾ آیا ستاسو پیدائښ زیات مشکل دې که د آسمان . هغه الله ﷻ جوړ کړې دې .

قوله تعالی:- فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ

نبی کریم ﷺ ته تسلی او د عبادت حکم:- بیا فرمان دې چه دا دروغژن او انکارکونکی چه څه وائی نو دا صبر سره آورئی . اودوی ته مومهلت ورکړو. او د نمر راوختلو نه مخکښې او نمر ډوبیدو نه مخکښې د الله ﷻ تعریف کوئی . دمعراج نه مخکښې د مازیګر او سحر مونځ فرض وو. اود شپې تهجد په حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم او د حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم په امت باندې تر یو کال پورې واجب وو. اوددې نه پس د حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم د امت نه ددې وجوب منسوخ شو. دې نه پس دمعراج په شپه پنځه مونځونه فرض شو. او په هغې کښې د سحر او مازیګر مونځونه هم هغه شان شو. نود نمر ختلو او ډوبیدو نه مراد دسحر او مازیګر مونځونه دی.مسند احمد کښې دی چه مونږ د حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم خدمت اقدس کښې ناست وو نو حضور نبی کریم ﷺ څوارلسمې شپې سپوږمۍ اولیده. اوبیا حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه تاسو به خپل رب ته پیش کړې شئ او هغه به داشان اووینئ لکه څنګه چه دا سپوږمۍ وینئ . ا وددې په کتلو کښې څه رکاوټ نشته دې.که تاسو نه کیدیشی نوخبرداردنمر ختلو اونمر پریوتلو نه مخکښې مونځونونه مه غافله کیږئ . بیا ئې آیت مبارك اولوستو چه ﴿ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ

[1] الطبری : ۳۷٦/۲۲.

وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴾ (١) دا حديث مبارك بخاري اومسلم كښې هم دې.د شپې هم دغه پاك ذات تسبيح بيانوئ يعنى مونځ كوئ لكه فرمائى چه ﴿ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ ﴾ يعنى د شپې د تهجدو مونځ كوئ . دا زياتوالی خاص ستا دپاره دې.تالره ستا رب مقام محمود كښې اودرولو والا دې. دسجدود روستونه مراد په قول د حضرت ابن عباس ؓ مونځ نه پس دالله ﷻ پاكي بيانول دی (٢) بخاري او مسلم كښې دی چه حضرت ابوهريره ؓ نه مروی دی چه حضور نبی كريم صلى الله عليه وسلم ته مفلس مهاجر راغلل اوې وئيل چه يارسول الله ﷺ ا مالدارو خلقو اوچتې درجې اوهميشه جنتونه حاصل كړل . نو حضور نبى كريم ﷺ وفرمائيل چه دا څنگه ؟ نو دوی اوفرمائيل چه هغوئ هم خمونږ په شان روژې نيسى اوصدقه هم وركوی چه هغه مونږ نشو وركولې . هغوئ غلامان آزادوی او مونږ نشو كولې . نو حضور نبى كريم صلى الله عليه وسلم ورته اوفرمائيل چه رازئى څه تاسو ته يو داسې عمل ا وښايم چه هغه تاسو كوئ نو تاسو به ډير مخكښې لاړشئ. اوستاسو نه به افضل هېڅوك نه وی . خو چه داسې عمل څوك كوی . تاسو دهر مونځ نه پس درې ديرش درې ديرش ځل ﴿ سبحان الله الحمدلله الله اكبر ﴾ وائې. نودوی بيا راغلل او وې وئيل چه يارسول ا لله ﷺ خمونږ مالدارو رونړو هم دا حديث مبارك واوريدو ا وهغوئ هم دا عمل كوی . نو حضور نبى كريم صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل چه بيا خو دا دالله ﷻ فضل دې چه چاته ئې غواړی نو وركوئې ئې (٣) دويم قول دې چه ددې نه مراد دمابنام نه پس دوره ركعته دی . حضرت عمر فاروق ؓ ، حضرت على ؓ ، حضرت حسن ابن على ؓ،حضرت ابن عباس ؓ ، حضرت ابوهريره ؓ ، حضرت ابوامامه ؓ هم دا فرمائى . او هم دا قول د حضرت مجاهد رحمة الله عليه ، حضرت عكرمه رحمة الله عليه ، حضرت شعبى رحمة الله عليه ، حضرت نخعى رحمة الله عليه ، حضرت قتاده رحمة الله عليه وغيره دې . مسنداحمد كښې دی چه حضور نبى كريم ﷺ په هر فرض مونځونو نه پس دوه ركعته كول.سرادسحر اومازيگر نه.عبدالرحمان ؓ فرمائى چه دهر مونځ نه پس(٤) ابن ابى حاتم كښې د حضرت ابن عباس ؓ نه مروی دی چه ما يو شپه حضرت نبی كريم ﷺ سره تيره كړه نو حضرت نبى كريم ﷺ دسحر د فرض نه مخكښې ده مختصر ركعته ادا كړل .بيا كورنه د مونځ دپاره اووتلو. او وې فرمائيل چه انې ابن عباس ؓ سحر نه مخكښې دوه ركعته ﴿ إِدْبَارَ النُّجُومِ ﴾ دى. او دمابنام نه پس دوه ركعته ﴿ أَدْبَارَ السُّجُودِ ﴾ دی (٥) دادهغه شپې ذكر دې چه په كومه شپه حضرت عبدالله ؓ دتهجدو مونځ ديارلس ركعته د حضرت نبى كريم ﷺ په اقتداء كښې اداكړې وو. او په دې شپه د دوی د ترور حضرت ميمونه ؓ نمبر وو. خودا چه كوم پورته بيان شو داحديث مبارك ترمذى شريف كښې هم دې . او امام ترمذى ؒ دې ته غريب وائى . خو اصل حديث د تهجدو مسلم شريف كښې دې (٦). ممكن دی چه دړومبې كلام دحضرت ابن عباس ؓ وی . والله اعلم .

يَوْمَ	وَاسْتَمِعْ
په كومه ورځ	او واوره

......او واوره ! په كومه ورځ

(١) احمد : ٣٦٥/٤، صحيح بخارى كتاب مواقيت الصلاة باب فضل صلاة العصر: : ٥٥٤، صحيح مسلم : ٦٣٣،
(٢) الطبرى : ٣٨١/٢٢.
(٣) صحيح بخارى كتاب الاذان بآب الذكر بعدالصلاة : ٨٤٣، صحيح مسلم: كتاب المساجد باب استحباب الذكر بعد الصلاة: ٥٩٥.
(٤) ابوداود كتاب التطوع باب من رخص فيهما اذا كانت الشمس مرتفعة: ١٢٧٥،
(٥) ترمذى كتاب تفسير القران باب ومن سورة الطور : ٣٢٧٥،
(٦) صحيح بخارى كتاب العمل فى الصلاة باب استعانة اليد فى الصلاة .....:١١٩٨، صحيح مسلم : ٧٦٣.

يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿۴۱﴾ يَّوْمَ يَسْمَعُوْنَ

چې به اواز کوی اواز کونکې | دخائې نزدې نه | په کومه ورځ | چې به واوری

چې اواز کونکې د نزدې نه اواز اوکړی |........په کومه ورځ چې به دوئ ټول دغه

الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ؕ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوْجِ ﴿۴۲﴾ اِنَّا نَحْنُ نُحْيٖ

دا خلق چغه دحشر | په حقه سره | هغه به ورځ وی دراتلو دزمکې نه | بیشکه مونږه | ژوندی کول کوؤ

چغه په یقین سره واروی | هم دغه (دقبرونو نه) د راوتلو ورځ ده | بیشکه هم مونږ ټول ژوندی

وَنُمِيْتُ وَاِلَيْنَا الْمَصِيْرُ ﴿۴۳﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ الْاَرْضُ عَنْهُمْ

او مړه کول کوؤ | او خاص مونږ ته | واپس راتلل دی | په هغه ورځ | چې اوچوی زمکه | ددوئ نه

کوو او مړهٔ کوو | او هر څه به مونږ ته واپس راګرځی | په کومه ورځ چې به زمکه په دوئ باندې اوچوی

سِرَاعًا ؕ ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيْرٌ ﴿۴۴﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ

او دوئ رازغلی په منډه منډه | دا راغونډول دخلقو | په مونږ باندې | اسان دی | مونږه ښه پوهیږو

اودوئ به په منډه راځی | دغه راغونډول مونږ ته ډیر اسان دی | مونږ ته ددوئ خبرې ډیرې

بِمَا يَقُوْلُوْنَ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ ۫ فَذَكِّرْ

په هغه خبرو | چې دوئ ئې وائی | اونهٔ ئې ته | په دوئ باندې | زور کونکې | پس نصیحت کوه |

ښه معلومې دی | اوته په دوئ باندې څه جابر (حاکم) خو مقرر نه یې | نو ددې قران په ذریعه

بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَّخَافُ وَعِيْدِ ﴿۴۵﴾ ع

په قران سره | هغه چاته | چې یریږی | دخبردارئ زما نه |

هغه چاته نصیحت کوه | چې زما د عذاب نه ویریږی

قوله تعالی:- وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿۴۱﴾

دالله ﷻ یو حکم سره به قیامت راشی :- حضرت کعب احبار رحمه الله فرمائی چه الله ﷻ به یو فرشتې ته حکم اوکړی چه دبیت المقدس په کاڼړی اودریږه او آواز اوکړه چه ائې رستو او زړو هډوکو! او ائې د بدن منتشرو حصو! الله ﷻ تاسو ته د جمع کولو حکم درکوی چه ستاسو په مینځ کښې فیصله اوکړی.نو ددې نه مراد صور دې.دا حق به دا شك او شبه او اختلاف به ختم کړی چه کوم ددې نه مخکښې وو ، دا د قبرونو نه د راپاسیدو ورځ ده . په شروع کښې پیدا کول ، بیا واپس کول او بیا ټول مخلوق یو ځائې کښې راجمع کول زمونږ د وس خبره ده . مونږ به هر چاته په هغه وخت کښې دهغه د عملونو بدله ورکړو. هر چاته به دخپلو ښو او بدو بدله ملاؤ شی (١)زمکه به اوشلیږی او ټول به زر زر پاسی. الله ﷻ به دآسمان نه باران اوروی او دې سره به د مخلوقاتو بدنونه راوټوکیږی . لکه څنګه چه په ختمو پرته دانه باران سره راززغونېږی.هر کله بدنونه ښه پورا شی نو الله ﷻ به حضرت اسرافیل علیه السلام ته د صور پوك وهلو حکم اوکړی . دهغوئ صور وهلو سره به د آسمان او زمکې تر مینځه روحونه به حرکت کښې شی.په هغه وخت کښې به الله ﷻ اوفرمائې چه ځما په عزت او جلال دې قسم وی ، هر روح خپل خپل بدن ته لاړشی: لکه څنګه چه ئې په دنیا کښې آباد کړی وو. هر یو روح به خپل خپل جسم ته

(١) صحیح بخاری کتاب الفضائل : باب تفضیل نبینا ﷺ علی جمیع الخلائق : ۲۲۷۸.

لاړشي . لکه څنګه چه ديو زهريله ځناور (دزهرو) اثر زر دچا رګ رګ ته رسي نو داشان به بدنونو ته روحونه زر زر اورسي.او ټول مخلوق به دالله ﷻ په حکم سره په منډومنډو ميدان دحشر ته اورسي. اودا وخت به په کافرو ډيرسخت وي . دالله ﷻ فرمان دې چه ﴿يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا﴾ يعنى چه په کومه ورځ هغه تاسو ته آواز اوکړى نو تاسو تعريفونو سره جواب ورکوئى او ګمان به کوى چه تاسو ډير کم پاتې شوئى په دنيا کښې يعنى ډير لږ وخت مو تير کړې.

قوله تعالى:- يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا

قيامت کښې به ټولولو نه اول دنبى کريم ﷺ قبر مبارک شليږى:- صحيح مسلم کښې دحضرت نبى کريم ﷺ ارشاد دې چه ټولو نه مخکښې به ځما د قبر زمکه اوشليږى.فرمانى چه دا دوباره راپاسيدل په مونږ ډيرآسان دى اوبالکل آسان دى.لکه څنګه چه الله ﷻ فرمانى چه﴿ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴾ (ترجمه) " زمونږ حکم به داشان په يوځائې اوشى لکه د سترګو رپ. اويو آيت مبارک کښې دى چه ﴿مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ الخ.يعنى ستاسو دټولو پيدا کول او بيا د وژلو نه پس راپاڅول داسې دى لکه چه يو سړې دالله ﷻ آوريدو والا او کتلو والا دې .

بيا دالله ﷻ ارشاد دې چه اې نبى ﷺ ! دوى چه څه هم وائى نو زمونږ دعلم نه بهر نه دى . تاسو دوى اهميت مه ورکوئى مونږ به دوى سره پوهيږو. لکه بل ځائې کښې ارشاد دې چه﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ﴾ الخ يعنى واقعى مونږ ته معلوم دى چه دا خلق کومې خبرې جوړوى اوددې نه تاسو تنګ يئ نو ددې علاج دادې چه تاسو دخپل پروردګار تعريف او صفت بيانوئى. او مونځ ګزارو کښې اوسه او تر مرګه پورې د خپل رب عبادت کښې اوسه .

بيا فرمانى چه ته دوى هدايت طرفته جبر سره نه شې راوستې. نه مونږ تاته ددې تکليف درکړې دې. ددې دا معنى هم ده چه په دوى جبر مه کوه ، بلکه ړومبې قول اولى دې. بلکه الفاظو کښې دا نشته دې چه تاسو په دوى جبر مه کوئى بلکه دادى چه تاسو په دوى جبار نه يئ يعنى تاسو مبلغ يئ. تبليغ کولو نه سره خپل فرض پورا کړئى. ﴿ جبر ﴾ه معنى د﴿ اجبر ﴾ کښې راځى.تاسو نصيحت کوئى چه دچا په زړه کښې دالله ﷻ ويره وى او دهغه لوئې ذات د عذاب نه ويريږى اودهغه د رحمتونو اميدوار دې نو هغه به ضرور ددې تبليغ نه فائده اوچتوى. او په نيغه لار به راشى . لکه فرمائى چه ﴿فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ﴾ يعنى په تاسو صرف رسول دى او دحساب اخستلو ذمه زمونږ ده. او يو آيت مبارک کښې دى چه ﴿لَسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ﴾ ته صرف نصيحت کولو والا ئې په دى داروغه نه ئې.اوبل ځائې کښې دى چه تاباندې ددوى هدايت نشته دې بلکه الله ﷻ چه چاته غواړى هدايت ورکوى . او يو ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ﴾ يعنى ته چه چاته غواړې نه هدايت نشې ورکولې بلکه الله ﷻ چه چاته غواړى نو هدايت ورکوى.هم دامضمون ئې دلته هم بيان کړې دې. حضرت قتاده رضي الله عنه به ددې آيت مبارک آورريدوسره دا دعا کوله چه ﴿ اللهم جعلنا ممن يخاف وعيدك ويرجوك موعدك يابايارحيم ﴾

(ترجمه) اې الله ﷻ ! ته مونږ دهغوى نه کړې چه هغوئ ستا دسزا نه ويريږى اوستاسو د نعمتونو په اميدکښې دى ، ائې ډير زيات احسان کولو والا او ائې ډير زيات رحم کوونکيه. دسورة قٓ تفسير ختم شى . ﴿ والحمدلله وحده وحسبنا الله ونعم الوكيل ﴾ .

آیاتونه	سورة الذاريات مكية وهي ستون اية وثلاث ركوعات	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑥٠	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	①

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا① فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا②

قسم دې په دوړو اوچتونکو هوا ګانو باندې| په اوچتولوسره| بیا پورته کونکې | دوریځو ډکې داوبو نه

په دوړو اوچتونکو سیلو باندې قسم دې | بیا په بارا وچتوونکو وریځو باندې قسم دې

فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا③ فَالْمُقَسِّمٰتِ اَمْرًا④ اِنَّمَا تُوْعَدُوْنَ

بیا چلیدونکې په مزه مزه | بیا تقسیمونکې دلوئ کار | بیشکه هغه څیز | چې تاسو تر یرولې کیږئ

بیا په آزاد چلیدونکو بیړو | بیا د څیزونو په تقسیموونکو فرښتو | چې تاسو سره کوم لوظ کیږی

لَصَادِقٌ⑤ وَّاِنَّ الدِّيْنَ لَوَاقِعٌ⑥ وَالسَّمَآءِ

هغه رښتیا دې | او بیشکه بدلې دعملونو | خامخا واقع کیدونکې دی | قسم دې په آسمان

هغه بالکل رښتیادې | اوبیشکه دا سزا او جزا راتلونکې ده|او په آسمان باندې قسم دې | چې

ذَاتِ الْحُبُكِ⑦ اِنَّكُمْ لَفِيْ قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ⑧ يُّؤْفَكُ

مختلفو شکلونو والا باندې | چې بیشکه تاسو | په خبرو مختلفو کښې یئ | اړولې کیدې شی

لارې په کښې جوړې دی | چې تاسو د اختلافی خبرو په چکر کښې پریوتی یئ | ددې حقیقت

عَنْهُ مَنْ اُفِكَ⑨ قُتِلَ الْخَرّٰصُوْنَ⑩ الَّذِيْنَ هُمْ

دهغې نه | هغه څوک | چې اړولې شوې دې | تباه شو قیاس لګونکې خلق | هغه خلق | چې هغوئ

نه هم هغه مخ اړوی چې(دازل نه) محروم ساتلې شوې دې | هلاک دې شی بې دلیله خبرې کونکې چې

فِيْ غَمْرَةٍ سَاهُوْنَ⑪ يَسْـَٔلُوْنَ اَيَّانَ يَوْمُ الدِّيْنِ⑫

په غفلت کښې | بې خبره دی | تپوس کوی هغوئ | چې کله به وی | ورځ دبدلې |

(دجهالت)په غفلت کښې پراته دی| هر څه ترې هیر دی | دا تپوس کوی چې د بدلې ورځ به کله وی

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُوْنَ⑬ ذُوْقُوْا فِتْنَتَكُمْ

په هغه ورځ به وی | چې دوئ به | په وور باندې | سوزولې کیږی | اوڅکئ مزه | دفتنې خپلې

دا به هغه ورځ وی | چې دوئ به په اور باندې سوزولې شی | (چې اوس) د خپلې سزا خوند واخلئ

هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُوْنَ⑭

دا هغه څیز دې | چې وئ تاسو | په هغې سره | چې تلوار به مو کوله |

همدا دې هغه(عذاب) دکوم راتلو ته چې ستاسو تلوار ده |

قوله تعالى:- وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا﴿١﴾

دسورة ذاريات د ابتدائي آيتونو ښائسته تشريح :- خليفة المسلمين حضرت علي رضي الله عنه يو ځل كوفه كښې په منبر اوفرمائيل چه دقرآن پاك د كوم آيت مبارك باره كښې تاسو سوال كول غواړئي نو اوكړئي. په دې كښې حضرت ابن الكواء واوريدو او وې فرمائيل چه د ذاريات څه معنى ده ؟ نو وې فرمائيل چه هوا، تپوس ئې اوكړو چه حاملات نه څه مراد دې جواب ئې وركړو چه ابريعنى وريځې، وې فرمائيل جاريات نه؟ وې فرمائيل كشتئ، وې فرمائيل مقسمات نه ؟ نو وې فرمائيل چه فرښتې [1] دې باره كښې يو مرفوع حديث مبارك راغلي دې. بزاز كښې دى چه صبيغ تميمي امير المومنين حضرت عمرفاروق رضي الله عنه ته راغلو او ورته ئې اووئيل چه اووايه د ذاريات نه څه مراد دې؟ وې فرمائيل هوا. اوكه ما د حضرت نبى كريم ﷺ نه وې آوريدلې نو مابه هيچرې دا نه وې وئيلې.تپوس ئې اوكړو چه مقسمات ؟ نووې فرمائيل چه فرښتې. اودا هم ما درسول الله ﷺ نه آوريدلې دى. تپوس ئې اوكړو چه د جاريات نه څه مطلب دې ؟ نو وې فرمائيل چه كشتئ. او دا هم ما درسول الله ﷺ نه آوريدلى دى. بيا حكم اوشو دې سل كوړې اووهئ. نو دې ئې سل كوړې اووهلو. او يو مكان كښې ئې بند كړو. او چه كله دده زخمونه صحيح شو نو بيائې سل كوړې اووهلو او په سورلئ ئې حضرت ابوموسى اشعرى رضي الله عنه ته واستولو او ورته ئې اوفرمائيل چه دې به په هيڅ مجلس كښې نه كينى. څو ورځې پس دې بيا حضرت ابوموسى اشعرى رضي الله عنه ته راغلو او ډير سخت تاكيدى قسم خوړلو نه پس ئې ورته اووئيل چه په الله قسم څما خيالات بالكل اصلاح والا جوړ شو. اوس څما زړه كښې هغه بد عقائد پاتې نشو چه كوم مخكښې وو. نو حضرت ابوموسى اشعرى رضي الله عنه د حضرت امير المومنين عمرفاروق رضي الله عنه خدمت كښې دا اطلاع اوليږله. او دې سره ئې ورته دا هم اوليكل چه څما خيال دې چه هغه اوس بالكل صحيح شوې دې.نوددې جواب كښې دربار خلافت نه پيغام وركړې شو چه بيا دې ده ته په مجلس كښې دناستې اجازت وركړې شي. امام ابو بكر بزار رحمه الله فرمائى چه ددې په دوؤ راويانو كښې كلام دې. نو داحديث مبارك ضعيف دې. امير المومنين رضي الله عنه چه ده ته كومه سزا وركړې وې هغوئ ته دده د غلطې عقيدې خبر وركړې شوې وو.اودهغه دا سوالات په طور د انكار او مخالفت وو. والله اعلم.دصبيغ ډېلار نوم اعسل وو. اود هغه دا واقعه مشهوره ده كومه چه حافظ ابن عساكر رحمه الله ليكلې ده. همدا تفسير د حضرت ابن عباس رضي الله عنه، حضرت ابن عمر رضي الله عنه، حضرت مجاهد رحمه الله، حضرت سعيد بن جبير رحمه الله، حضرت حسن رحمه الله، حضرت قتاده رحمه الله، حضرت سدى رحمه الله وغيره نه مروى د ې. امام ابن جرير رحمه الله او امام ابن ابى حاتم رحمه الله خو ددې آيتونو باره كښې هيڅ تفسير نه دې وارد كړې. د حاملات نه مراد دابر محاوره ددې شعر نه هم معلوميږى ﴿ **واسلمت نفسى لمن اسلمت له المزن تحمل عذبا زلالا** ﴾ يعنى خپل ځان دهغه رب تابع كوم چه دكوم رب وريځې هم تابع دى چه صفا او خوږې اوبه راوروى. د ﴿ **جاريات** ﴾ نه مراد بعضو ستورى اخستې دې چه په آسمان كښې ګردش كوى. ددې معنى اخستلو كښې به د ادنى نه اعلى طرفته به ترقى وى. اول هوا بيا وريځ بيا ستورى بيا فرښتې چه كله د الله ﷻ حكم راوړلى. او كله چه دوى ته يو كار اوسپارلې شى نو هغې دپاره تشريف راوړى. چونكه دا ټولو قسمونه په دې خبره دې چه قيامت به ضرور راځى. او خلق به دوباره ژوندى كولې شى. پدې وجه ددې نه پس فرمائى چه تاسو سره كومه وعده كړې شوې ده هغه رښتونې ده. او حساب كتاب او جزاء او سزا به ضرور واقع كيږى.بيا دآسمان قسم خورى چه ښكلې او رونق والا اوحسن والا او برابرى والا دې. ډيرو سلفو د ﴿ **حبک** ﴾ هم معنى دا بيان كړې ده[2].

---

[1] الطبرى : ۳۸۹/۲۲.
[2] الطبرى : ۳۹۵/۲۲.

حضرت ضحاك رحمه الله وغيره فرمائي چه داوبو چپې او شګې ذرې او د پټو پاڼې چه کله د هوا سره خوزي او داسې لهر په کښې پيدا شي چه ګويا په دې کښې لارې جوړې شوې . دې ته حبك وائي. د ابن جرير رحمه الله يو حديث مبارك کښې دي چه حضرت نبي کريم ﷺ فرمائي چه تاسو پسې کذاب درپسې شوي دې اود هغه دسر ويښته روستو نه حبك حبك دي يعنې ګولګوتې دي . ابو صالح رحمه الله فرمائي چه حبك نه مراد شدت والا دې. خصيب فرمائي چه دې نه مرد خوش منظر دې . حضرت حسن بصري رحمه الله فرمائي چه ددې ښائست ددې ستوري دي. حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائي چه ددې نه مراد اووم آسمانونه دي.ممکن دی چه ددوی مطلب داوی چه پدې آسمان کښې قائم ستوري هم شته دې.د هئيت داکثرو عالمانو خيال دې چه دا په اتم آسمان کښې موجود دې چه اوم آسمان دپاسه دې.والله اعلم .

ددې ټولو اقوالو ماحصل يو دی يعنې ښائست (حسن) او رونق اود آسمان اوچت والئ،ددې صفائي، ددې د جوړښت ښائست،ددې مضبوطي ، ددې لنډوالئ،ددې اوږدوالئ، اوددې د ستورو پرقيدل،اوپه دې (ستورو) کښې بعضې حرکت کوونکي دي او بعضې په ځائې ولاړ دي. ددې نمر او ددې سپوږمئ او ددې ستورو سره ښائست داټول د ښائست او خوب صورتئي ځيزونه دي .

د ﴿قَوۡلٍ مُّخۡتَلِفٍ﴾ نه څه مراد دي؟:-بيا فرمائي چه اې مشرکانو تاسو په خپلواقوالو کښې مضطرب يئ او تاسو لا تر اوسه پورې صحيح نتيجې ته نه ئې رسيدلي،او په هيڅ رائې باندې ستاسو اجتماع نه ده شوې . حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه په دوی کښې به بعضو قرآن پاك رښيا ګڼړلو ، اوبعضو به ددې تکذيب کولو. بيا فرمائي چه دا حالت دهغه چا وی چه څوك ګمراه وی . هغوئ داسې باطلو اقولو په وجه بې لارې شوی وی ، صحيح پوهه او ريښتوني علم دده فوت شی لکه يوآيت مبارك کښې فرمان دې چه ﴿فَإِنَّكُمۡ وَمَا تَعۡبُدُونَ ۝ مَآ أَنتُمۡ عَلَيۡهِ بِفَٰتِنِينَ﴾ يعنې تاسو سره د باطلو معبودانو او جهنمي کيدو سره نورو خلقو له نه شئ دهوکه کولئ ز حضرت ابن عباس رضي الله عنه او حضرت سدي رحمه الله فرمائي چه پدې هغه څوك ګمراه کيږي چه څوك په خپله خوښيدلي وی .

حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه دې نه لرې هغه څوك وی دنيکو نه لرې کړې شوې وی. حضرت حسن بصري رحمه الله فرمائي چه د قرآن پاك نه هغه څوك لرې کيږي چه ددې مخالفت ته ملا اوتړی. بيا فرمائي چه بې سنده خبرې کولو والا دې هلاك شی يعنې د دروغ خبرو جوړولووالا چه هغوئ ته هډو يقين نه وو او دا به نې وئيل چه مونږ به نه شو اوچتولې دوباره.(¹) حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه يعنې شك کولو والا ملعون دی. حضرت معاذ رضي الله عنه به هم خپلو خطبو کښې هم دا فرمائيل، دا دهوکې والا او بدګماند خلق دی . بيا فرمائي چه خلق خپل کفر او شك کښې بې پرواه دی . دا خلق د انکار په طور تپوس کوی چه دجزا ورځ به کله راځي ؟ الله ﷻ فرمائي چه الله رب العزت فرمائي چه په هغه ورځ به دا خلق اور کښې سوزولې شی لکه څنګه چه په اور کښې سره زر (سونا) سيزلې کيږي . دوی به په کښې سوزي او دوی ته به وئيلې کيږي چه د سوزيدو مزه اوڅکئ . او دا دخپلو کړو په بدله کښې برداشت کړئي . بيا به دوی دحقارت اودوی ته دغصې په وجه اووئيلې شی چه دا هغه عذاب دې چه د کوم تاسو ډيره تيزي کوله چه کله به رازی . والله اعلم.

إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ
ا بيشکه پرهيزګاران خلق به
بيشکه پرهيزګار خلق

(¹) الطبري: ۳۹۹/۲۲.

فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿١٥﴾ اٰخِذِيْنَ مَآ اٰتٰهُمْ

په باغونو کښې وی | او په چینو کښې به وی | اغستونکې به وی | هغه چې ورکوی هغوئ له

به په باغونو او چینو کښې وی | ....څه چې ددوئ رب دوئ ته ورکوی | هغه به اخلی

رَبُّهُمْ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِيْنَ ﴿١٦﴾ۭ كَانُوْا

رب دهغوئ | بیشکه هغوئ | وو | مخکښې ددې نه | نیکی کونکی | وو به هغوئ |

..........بیشکه داخلق د دې نه وړاندې نیکی کونکی وو | .... دوئ به

قَلِيْلًا مِّنَ الَّيْلِ مَا يَهْجَعُوْنَ ﴿١٧﴾ وَبِالْاَسْحَارِ

ډیر لږ دشپې نه | هغه حصه چې اوده کیدل به پکښې هغوئ | او دشپې په روستو وختونو کښې

دشپې ډیر کم اوده کیدل | اودسحر په وخت کښې به ئې

هُمْ يَسْتَغْفِرُوْنَ ﴿١٨﴾ وَفِيْٓ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّاۤىِٕلِ

به هغوئ | معافیانې غوښتلې | او په مالونو دهغوئ کښې | حق وو | دپاره دسوالګرو

(دخپل رب نه) بښنه غوښتله | ....اود هغوئ په مالونو کښې دسوالګرو اودنه غوښتونکو

وَالْمَحْرُوْمِ ﴿١٩﴾ وَفِي الْاَرْضِ اٰيٰتٌ لِّلْمُوْقِنِيْنَ ﴿٢٠﴾ۙ

او دمحرومانو | او په زمکه کښې | ډیرې نښې دی | دپاره دیقین کونکو |

(غریبانانو) برخه مقرر ده | اوپه دې زمکه کښې دیقین کونکو دپاره ډیر نښې موجود دی

وَفِيْٓ اَنْفُسِكُمْ ۭ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ﴿٢١﴾ وَفِي السَّمَاۗءِ

او په نفسونو ستاسو کښې هم نښې دی | آیا پس نه وینئ تاسو | او په آسمان کښې دې |

اوستاسو په خپلو ځانونو کښې هم | نو آیاتاسو د عبرت په نظرنه ګورئ | او پورته په آسمان

رِزْقُكُمْ وَمَا تُوْعَدُوْنَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ السَّمَاۗءِ

رزق ستاسو | او هغه څیز چې وعده ئې کیږی ستاسو سره | نو قسم دې په رب داسمانونو |

کښې ستاسو روزی ده | او هغه هم چې تاسو سره ئې وعده کولې شی | ....نو د آسمان او

وَالْاَرْضِ اِنَّهٗ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَآ اَنَّكُمْ تَنْطِقُوْنَ ﴿٢٣﴾ۧ

او دزمکې | چې بیشکه دا خبره حقه ده | په مثال دهغې | لکه څنګه چې تاسو | خبرې کوئ |

زمکې په رب مې دې قسم وی | چې څنګه ستاسو وینا برحق ده | دغه شان (دجزاد ورځې راتلل) هم حق دی

قوله تعالی:- اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿١٥﴾

د قیام اللیل او دپښمنی فضیلت:- دپر هیزګارو او خداترس خلقو بیان کیږی چه به د قیامت په ورځ به جنتونو او نهرونوکښې وی پخلاف دهغه بدکرداره خلقو چه په عذاب او سزا او طوقونو او زنځیرونو کښې به وی. دالله ﷻ چه کوم فرائض دوی ته راغلی وو په هغې دوی عامل وو. اوددې نه مخکښې هم دوی اخلاص والا وو. خو په دې تفسیر کښې لږ تامل دې په دوؤ وجو سره . اول داچه ددې تفسیر باره کښې ونیلې کیږی چه دا دحضرت ابن عباس رضی الله عنه دې خو ددې سند حضرت ابن عباس رضی الله عنه ته نه رسی.ددوی دا سند ډیر زیات ضعیف دې. دویم داچه د ﴿ اخذین ﴾لفظ مخکښې سره دې.نو مطلب دا

شو چه متقيان خلق به دالله ﷻ ورکړې شوی نعمتونه حاصلوی . اودې نه مخکښې دوی د نيکئ کارونه کول يعنی په دنيا لکه څنګه چه الله ﷻ دې آيتونو کښې فرمائيلی دی چه ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ﴾ يعنی تاسوچه دار دنيا کښې کومې نيکئ کړې وې دهغې بدله کښې تاسو دلته شوق سره خورئی څکئ . بيا الله ﷻ دهغوئ د عمل اخلاص اوددوی احسان تفصيل سره بيانوی . دوی به دشپې ډير کم اوده کيدل. بعضې مفسرين وائی چه دلته (مَا) ﴿ نافيه﴾ ده نو په قول د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما وغيره به دا مطلب وی چه په دوی هيڅ داسې شپه نه وه تيره شوې چه په هغې کښې دوی الله ﷻ نه وی ياد کړې (١) که په اوله حصه کښې ئې څه نوافل کړی وی او يا په نيمه شپه کښې يعنی څه نه څه وخت کښې به دوی خامخا مونځ کولو. ټوله شپه به نه وو اوده . حضرت ابوالعاليه رحمه الله وغيره فرمائی چه دې خلقو به د ماښام اوماسختن ترمينځه څه مونځ کولو. امام ابوجعفر باقر رحمه الله فرمائی چه ددې نه مراد دادې چه دوی به دماسختن مونځ نه مخکښې نه اوده کيدل.بعضې مفسرينو قول دې چه (مَا) دلته موصوله دې. يعنې ددوئ خوب دشپې کم وو. څه وخت به ويخ وو او که زره به ئې اولګيدو نو ترسحر پورې به وو. او په آخری شپه کښې به ئې دالله ﷻ نه مغفرت غوښتلو او سوالونه به ئې کول (٢) حضرت احنف بن قيس رحمه الله ددې آيت مبارك مطلب بيانولو نه پس فرمائی چه افسوس ما کښې دا خبره نشته دې. ددوی د شاګرد خواجه حسن بصری رحمه الله قول دې چه د جنتيانو کوم اعمال او صفات بيان شوی دی، کله چه دخپلو اعمالو اوصفاتو مقابله کښې هغې ته ګورم نو ډيره فاصله په کښې مومم . خو الحمدالله ددوزخيانو د عملونو باره کښې خپل اعمال زيات ښه مومم او ګورم چه دا خلق بالکل د خير نه خالی وو. هغوئ دکتاب الله نه منکر ،درسول الله ﷺ نه منکر،دمرګ نه دپس ژوند نه منکر. نو زمونږ حالت هم هغه دې چه کوم الله ﷻ ددې قسمه خلقو بيان کړې دې ﴿خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا﴾ (٣) يعنی نيکئ او بدئی يوځائې . حضرت زيد بن اسلم رحمه الله ته د قبيلـه بنو تميم يو سړی اووئيل چه انې ابو سلمه ! مونږ کښې خو دا صفت ډير کم دې چه دشپې ډير کم څملو. مونږ خو دالله ﷻ ياد کښې ډير کم وخت تيروؤ. نو دوی رحمه الله اوفرمائيل چه هغه سړې هم ډير زيات خوش نصيب دې چه کله ورته خوب راشی نو دې اوده شی او کله چه پاسې نو ورته الله ﷻ ياد وی اوويرېږی ترې . حضرت عبدالله بن سلام رضي الله عنه فرمائی چه کله شروع شروع کښې حضرت نبی کريم ﷺ مدينې منورې ته تشريف راوړو نو خلق ددوی زيارت دپاره راتلل . او څه هم دې خلقو کښې شامل اوم .په الله قسم چه کله هم ما د حضرت نبی کريم ﷺ نورانی څهره اوليده نو ما يقين اوکړو چه دومره نوارنی څهره ديو دروږغژن کس نشی کيدې . د ټولو نه ړومبی خبره چه حضرت نبی کريم ﷺ خما غوږ کښې کړې وه هغه دا وه چه انې خلقو! په خلقو خوراك خورئی،او صله رحمی کوئی، ا و سلام کوئی او دشپې چه کله خلق ملاست وی نو تاسو مونځ اداکوئی نوتاسو به سلامتيا سره جنت ته داخل شئ. (٤)

دتهجد کوونکو جنت:-مسنداحمد کښې دی چه په جنت کښې داسې بالاخانې دی چه د هغې دننه حصه د بهر نه او بهر حصه د دننه نه په نظر راځی . ددې آوريدو سره حضرت ابوموسی اشعری رضي الله عنه اوفرمائيل چه يارسول الله ﷺ ! دا دچا دپاره دی ؟ نو حضرت نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه دهغه چا دپاره کلام نرم کوی او خلقو ته خوراك ورکوی او کله چه اوده وی نو دوی مونځ کوی (٥). حضرت زهری رحمه الله او

(١) الطبری : ٢٢/٤٠٧.
(٢) الطبری : ٢٢/٤٠٨.
(٣) الطبری : ٢٢/٤٠٩.
(٤) ترمذی کتاب صفة القيامة باب حديث : افشو السلام : ٢٤٨٥. وسنده صحيح ابن ماجة: ٣٢٥١، حاکم: ٣/١٣.
(٥) احمد : ٢/١٧٣. وهو حديث حسن حاکم : ١/٣٢١، وسنده حسن مجمع الزوائد : ٢/٢٥٤.

حضرت حسن رحمه الله فرمائی چه ددې ایت مطلب دادې چه دوی د شپې څه حصه تهجدو کښې تیروی. حضرت ابن عباس رضي الله عنه او حضرت ابراهیم نخعی رحمه الله فرمائی چه ددې مطلب دادې چه د شپې دوی کم خملی. حضرت ضحاک رحمه الله ﴿ كَانُوا قَلِيلًا ﴾ ددې نه مخکښې جملې سره یو ځائې کوی او ﴿ مِّنَ الَّيْلِ ﴾ نه ابتداء ښائی. خو دې قول کښې ډیر زیات لرې والې او تکلف دې.

بیا الله ﷻ ارشاد فرمائی چه دسحر په وخت کښې دوی استغفار کوی. حضرت مجاهد رحمه الله وغیره فرمائی چه دوی مونځ کوی او مفسرین فرمائی چه دشپې قیام کوی او چه کله سحر شی نو د خپلو ګناهونو معافی غواړی. لکه چه بل ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿ الصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْمُنْفِقِيْنَ وَالْمُسْتَغْفِرِيْنَ بِالْاَسْحَارِ ﴾ یعنی دسحر په وخت کښې دا خلق استغفار کوی. که استغفار په مونځ کښې وی نو دا ډیر بهتر دی. صحاح سته وغیره کښې د صحابه کرام رضي الله عنهم یو ډلې نه ډیرو روایتونو سره ثابت دی چه حضرت نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه کله د شپې آخری حصه باقی پاتې شی نو په هغه وخت کښې الله ﷻ هره شپه آسمان ددنیا ته راکوز شی او فرمائی چه څوک ګناهګار شته دې چه توبه اوکړی او څه د هغه توبه قبوله کړم. څوک استغفار کولو والا شته دې چه استغفار اوکړی او څه دهغه استغفار قبول کړم. اوڅوک غوښتنې والا شته دې چه اوغواړی او څه ورته ورکړم. تر سحر راختو پورې هم دا فرمائی (¹) داکثر مفسرین فرمائی چه حضرت یعقوب علیه السلام به خپلو بچو ته دا فرمائیل چه ﴿ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّيْ ﴾ څه به اوس ستاسو دپاره استغفار اوکړم، نو هغوئ استغفار ترد سحر وخت پورې ملتوی کړې وو بیا دهغوئ دا وصف بیانیږی چه چرته دا مونځګزار دی او دالله ﷻ حق ادا کوی او دنور خلقو حق هم نه هیروی. زکوة ورکوی او ښه سلوك کوی او احسان کوی او صله رحمی کوی. ددوی مال کښې یو حصه مقرر ده د غوښتونکو د پاره او دحقدارو دپاره چه سوال نه بچ کیږی. ابوداود وغیره کښې دی چه حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه د سائل حق دې اګر چه هغه په آس سور وی (²) ﴿ محروم ﴾ هغه دې چه دهغه څه حصه بیت المال کښې نه وی. اودده څه کار وغیره نه وی. او نه دده څه تجارت او کاروبار وی چه هغې سره روزی حاصله کړی. ام المومنین حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها فرمائی چه ددې نه مراد هغه خلق دی چه کوم دهغوئ دکټې وټې څه کار روان وی خو دومره نه وی چه دوی دپاره کافی وی. حضرت ضحاک رحمه الله فرمائی چه هغه سړې چه مالدار وو او دده سره اوس څه مال نه وی پاتې. په یمامه کښې چه کله د اوبوطغیانی راغلله او دیو سړی ټول مال او اسباب تباه شو نو یو صحابی رضي الله عنه اوفرمائیل چه دا محروم دې. اوبزرګ مفسرین وائی چه دمحروم نه مراد هغه سړې دې چه د حاجت نه باوجود د چا نه سوال نه کوی (³). یو حدیث مبارك کښې راغلی دی چه حضرت نبی کریم ﷺ فرمائی چه مسکین هغه نه دې چه چکرې لګوی اوتاسو هغه ته یو کهجوره یا یو دوه نوالې خوراك ورکوئی. بلکه حقیقت کښې مسکین هغه دې چه کوم دومره نه مومی چه حاجت ئې پاتې نشې او نه په وقار او ښه حال کښې اوسی او چه په چا ددوی حال ظاهر شی نو هغوئ ته صدقه ورکړی (⁴) (بخاری و مسلم). حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله مکه کښې چکر لګولو چه په دې کښې ده سره یو سپې راغلو او اودریدو. نو دوی د ذبح شوې چیلۍ یو ټکړه غوښه واخسته اوهغه ته ئې و اچوله او وې فرمائیل چه خلق وائی دا هم محرومو کښې دې. حضرت شعبی رحمه الله فرمائی چه څه خو ددې نه عاجز شوم چه د

---

[1] صحیح بخاری کتاب التهجد باب الدعاء والصلاة من اخر الليل : ۱۱۴۵، صحیح مسلم : ۷۵۸. ابوداود : ۱۳۱۵، ابن ماجة: ۱۳٦٦، احمد: ۲/۲٦۷، ابن حبان: ۹۲۰.

[2] ابوداود کتاب الزكاة باب حق السائل : ۱٦٦۵، وسنده حسن : احمد: ۱/۲۰۱، ابن ابی شیبة: ۲/۱۸٦،

[3] الطبری : ۲۲/۴۱٦.

[4] صحیح بخاری کتاب الزكاة باب قول الله تعالى (لايسئلون الناس الحافا) : ۱۴۷۹، صحیح مسلم: ۱۰۳۹.

محروم معنی باندې پوهه شم . امام ابن جرير ﷫ فرمائي چه محروم هغه دې چه هغه سره مال نه وی او چه هر څه وجه وی . يعنی حاصل ئې نه کړی . د ګټې وټې طريقه نه ورځی او نه دده کار چلیږی . يا د څه آفت په وجه دده نه مال ضائع شوې وی . يو ځل دالله ﷻ رسول ﷺ يووړوکې لښکر دکافرو سره د مقابلې دپاره اوليږلو ، الله ﷻ هغوئ ته غلبه ورکړه او دوی ته د غنيمت مال هم ملاؤ شو. بيا دوی ته څه خلق راغلل چه مال غنيمت حاصلولو په وخت کښې نه وو. نو دا آيت مبارک نازل شو . ددې اقتضا خو داده چه دا آيت مدنی وی خو اصل کښې داسې نه دی دا آيت مبارک مکی دې .

بيا فرمائي چه ديقين والو دپاره په زمکه کښې ډيرې نښې دی د قدرت او دا دخالق د عظمت او عزت او هيبت او جلالت باندې دلالت کوی. تاسو اوګورئی چه په دې کښې حيوانات او نباتات څنګه ګرزی. او څنګه ئې په غرونو ميدانونوکښې اوسمندرونو کښې روان دی . بيا په انسانانو نظر واچوئی اود دوی د ژبو په اختلاف هم، ددوی په رنګ په اختلاف،ددوی د ارادو او قوتونو په اختلاف، اوددوی دعقل او فهم په اختلاف ، او ددوی حرکات او سکناتو په اختلاف، د دوی نيکئ اوبدئی اوګورئی، ددوی په جوړښت نظر اوکړئی چه څنګه هر يو اندام مناسب ځائې باندې دې، نو په دې وجه دې نه پس فرمائي چه پخپله ستاسو وجود کښې هم ډيرې نښې دی ، ولې تاسو نه ګورئی څه؟ حضرت قتاده ﷫ فرمائي چه کوم سړې په خپل پيدائش غور اوکړی اودخپلو جوړونو په ترکيب غور اوکړی،نوهغه به يقين اوکړی چه الله ﷻ داټول هر څه پيدا کړی دی اودا ئې صرف د خپل عبادت دپاره پيداکړی دی [1]

بيا فرمائي چه آسمان کښې ستاسو روزئی دی يعنی باران اوهغه هم هغه دې چه دکومې تاسوسره وعده کړې شوې وه يعنی جنت.[2]

حضرت واصل احدب ﷫ ددې آيت مبارک تلاوت اوکړو او وې فرمائيل چه څما رزق آسمان کښې دې او څه ئې په زمکه کښې تلاش کوم. دې وينا سره ئې کلئ پريښودو او لاړ ځنګل کښې آباد شو. دريو ورځو پورې خو ده ته هيڅ ملاؤ نشو، خو په دريمه ورځ څه ګوری چه دوی سره د کهجورو يو غنچه ايښودې شوې ده. ددوی رور چه ددوی نه هم زيات مخلص او نيک نيت وو دې هم هغه سره وو ، دواړه رونړه تر آخر وخت پورې په ځنګل کښې وو. بيا الله ﷻ خپل قسم خوری او وائی چه څما وعدې دی . لکه د قيامت ، ددوباره ژوندی کيدو، دجزا اوسزا ، دا يقينی طور رينښتونی او بالکل بې شک او شبهې دی . لکه څنګه چه ستاسو دخولې نه وتلو الفاظو کښې شك نشته دې نو داشان تاسو ته په دې کښې هم شك نه دی کول پکار . حضرت معاذ ﷜ چه به کله څه خبره کوله نو فرمائيل به ئې چه الله ﷻ دې هغه خلق برباد کړی چه څوك دالله ﷻ قسمونه نه منی.داحديث مرسل دې يعنی تابعی ﷫ د حضرت نبی کريم ﷺ نه روايت کوی ، دصحابی نوم نه اخلی .

هَلْ اَتٰىكَ	حَدِيْثُ	ضَيْفِ	اِبْرٰهِيْمَ	الْمُكْرَمِيْنَ ﴿٢٤﴾	اِذْ دَخَلُوْا
آيا راغلې ده تاته	قيصه	دميلمنو	دابراهيم	عزتمندو	کله چې دننه ورغلل هغوئ
(ای رسوله ﷺ آيا تاته د ابراهيم ﷤ دعزتمندو ميلمنو خبر(نه دې) راغلې					څه وخت چې فرشتې
عَلَيْهِ	فَقَالُوْا	سَلٰمًا ط	قَالَ	سَلٰمٌ ج	
په هغه باندې	نو وې وئيل	سلام دې په تاباندې	اووئيل ابراهيم	په تاسو باندې هم سلام دې	
ده ته راغلې	نو سلام ئې واچولو	اوابراهيم ﷤ ورته د سلام جواب ورکړو		(اوپه زړه کښې ئې خيال اوکړو،	

[1] القرطبی : ۴۰/۱۷.
[2] الطبری : ۴۲۰/۲۲.

قَوۡمٌ مُّنۡكَرُوۡنَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ اِلٰۤى اَهۡلِهٖ فَجَآءَ بِعِجۡلٍ سَمِيۡنٍ ﴿٢٦﴾

خلق دي څه ناآشنا شان | پس ورغې | کور خپل ته | پس راني وړو | يو سخي | څو ر ب |

چې دا نا آشنا خلق دي | بيا په تادۍ سره خپل کورته لاړو | نو يو څورب څخي ئي راوړو

فَقَرَّبَهٗۤ اِلَيۡهِمۡ قَالَ اَلَا تَاۡكُلُوۡنَ ﴿٢٧﴾ فَاَوۡجَسَ

پس نژدې ئي کړو هغه | هغوئ ته | ورته ئي اووئيل | آيا نه خورئ تاسو | نو په زړه کښې ئي بيا مونده

نو نژدې ئي ور ته کیخودو | اوورته ئي اووئيل چې تاسو ولې خوراک نه کوئ | بيا ئي

مِنۡهُمۡ خِيۡفَةً ؕ قَالُوۡا لَا تَخَفۡ ؕ وَبَشَّرُوۡهُ بِغُلٰمٍ

دهغوئ نه | يره | اووئيل فرښتو | چې ته مه يريږه | او زيرې ئي ورکړو هغه ته | په يو هلك

ترې نه په زړه کښې ويره پيدا شوه | هغوئ ورته اووئيل چې ويريږه مه | او هغوئ ابراهيم ﷺ ته

عَلِيۡمٍ ﴿٢٨﴾ فَاَقۡبَلَتِ امۡرَاَتُهٗ فِىۡ صَرَّةٍ فَصَكَّتۡ وَجۡهَهَا

ښۀ عالم سره | پس وړاندې شوه | ښځه دهغه | دچغې دحيرانتيا سره | پس وې وهلو | مخ خپل

دهوښيار څوئې زيرې ورکړو | نود هغه بي بي په ويناوينا را مخامخ شوه | نوتندی له ئي ټس ورکړو

وَقَالَتۡ عَجُوۡزٌ عَقِيۡمٌ ﴿٢٩﴾ قَالُوۡا كَذٰلِكِ ۙ قَالَ رَبُّكِ ؕ

اووې وئيل | چې زۀ بوډۍ شنډه يم | اووئيل فرښتو | هم په دې شان سره | وئيلي دی رب ستا

چې ښۀ دبوډۍ اوشنډې (په لااولاد کيږي) | هغوئ ورته اووئيل چې هم دغسې ستارب فرمائيلي دی

اِنَّهٗ هُوَ الۡحَكِيۡمُ الۡعَلِيۡمُ ﴿٣٠﴾

بيشکه هغه | حکمت والا دی | ښۀ خبردار دې دهر څه نه

هغه ډير دحکمت او دلوئې علم خاوند دی

قوله تعالى:- هَلۡ اَتٰٮكَ حَدِيۡثُ ضَيۡفِ اِبۡرٰهِيۡمَ الۡمُكۡرَمِيۡنَ ﴿٢٤﴾

دحضرت ابراهيم ﷺ د معززو ميلمنو واقعه :- داواقعه په سورة هود او سورة حجر کښې تيره شوې ده . دا ميلمانه فرښتې وې چه دانسان په شکل کښې راغلي وې. اودوی ته الله ﷻ عزت او شرافت ورکړې وو. حضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله او نور علماء فرمائي چه دميلمه ميلمستيا کول واجب دی . حديث مبارك کښې داهم راغلی دی (1) او دقرآن پاك ظاهری الفاظ داهم دی. هغوئ سلام اوکړو او ددې جواب حضرت خليل الله عليه السلام زيات کړو. ددې ثبوت په بل سلام باندې د دوۀ پيښونو ده. همد فرمان دالله ﷻ دې چه ﴿وَاِذَا حُيِّيۡتُمۡ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوۡا بِاَحۡسَنَ مِنۡهَاۤ اَوۡ رُدُّوۡهَا﴾

يعنی کله چه تاسو ته څوك سلام اوکړی نوتاسو ورته دهغې نه بهتر سلام اوکړئ ياکم ازکم هم هغه هومره. نو خليل الله عليه السلام افضل صورت اختيار کړو. حضرت ابراهيم عليه السلام ددې نه واقف نه وو او اصل کښې دا فرښتې آشنا نه وې . دا فرښتې حضرت جبرئيل عليه السلام، حضرت ميکائيل عليه السلام او حضرت اسرافيل عليه السلام وې . اودوی د ښکلو ځوانانو شکل کښې راغلې وې. او ددوی په څهرو باندې هيبت او جلال وو. حضرت ا براهيم عليه السلام دهغوئ دپاره خوراك انتظام کښې مصروف شو. او چپ چاپ خپل کور

---

(1) صحيح بخاری کتاب الادب باب اکرام الضيف وخدمته اياه بنفسه: ٦١٣٥. صحيح : ٤٨.

والو ته ورغلو. او ډير لږ وخت کښې ئې د يو څخې وريته کړې غوښه راوړه.او دهغوئ مخکښې هغوئ ته نژدې کيخوده اوورته ئې اوفرمائيل چه تاسو ولې نه خورئ ؟ ددې نه د ضيافت آداب معلوميږي دميلمه د تپوس نه بغير په شروع کښې احسان کولو ، او مخکښې دوی عليه السلام دهغوئ ته خبر ورکولو نه بغير لاړل او تيزئ سره ئې ښه نه ښه څيز پوخ کړو او هغه ئې راوړو. اوتيار د کم عمر څخې غوښه ئې وريته کړې راوړه او بل ځائې کښې ئې دا کينخوده بلکه ددوی مخکښې ئې کيخوده . اوبيا هغوئ ته داسې نه وائی چه خورئ څکه چه په دې کښې هم يو حکم دې . بلکه ډير په عاجزئ او احترام سره وائی چه تاسو خوراك ولې نه کوئ ؟ لکه چه يو سړې چاته وائی چه تاسو فضل او احسان سره سلوك کول غواړئ نو اوکړئ . بيا ارشاد دې چه خليل الله عليه السلام ددوی نه خفه ويريدو لکه چه ارشاد دې چه ﴿فَلَمَّا رَاٰۤ اَيۡدِيَهُمۡ لَا تَصِلُ اِلَيۡهِ نَكِرَهُمۡ وَاَوۡجَسَ مِنۡهُمۡ خِيۡفَةً﴾ يعنې کله چه دوی اوکتل دهغوئ لاسونه خوراك طرفته نه ورځی نو ويره ئې محسوس کړه ، اوپه زړه کښې خوف پيدا شو . نو پدې ميلمنو اووئيل چه ويريږه مه مونږ دالله ﷻ ليږلې شوې فرښتې يو او مونږ د قوم لوط دهلاکت دپاره راغلی يو.

ددوی بی بی ولاړه وه او دا ئې آوريدل. ددې آوريدو سره هغه په خنداشوه نو فرښتو دوی عليه السلام ته خوشخبری ورکړه چه تاسو ته به الله ﷻ حضرت اسحاق عليه السلام درکوی. اودهغه نه به حضرت يعقوب عليه السلام پيدا کيږی. پدې ددوی عليه السلام بی بی حيرانه شوه چه افسوس ځما به بچې څنګه پيداکيږی؟ زه خو بوډئ يم او ځما دا خاوند هم بوډا دې. دا خو ډير دتعجب څيز دې. نو فرښتو اووئيل چه ته دالله ﷻ کارونو باندې تعجب کوې ؟ اوخاصکر ستا غوندې د پاکې کورنئ ښځه. په تا دې دالله ﷻ رحمتونه او برکتونه وی، دا واوره چه الله ﷻ ډير تعريفونو والا او بزرګئ والا دې. دلته دافرمائی چه دا بشارت ئې حضرت ابراهيم عليه السلام ته ورکړواو ددې نه مخکښې آيت مبارك کښې دی چه بشارت ددوی عليه السلام بی بی صاحبې ته ورکړې شوې وو. نومطلب داشو چه بشارت دواړو ته ورکړې شوې وو څکه دبچی پيداکيدل د دواړو دپاره د خوشحالئ موجب وو. بيا فرمائی چه ددې بشارت آوريدو سره ددوی بی بی صاحبې د خولې نه اوتل چه او خپل سينه ئې ډير په زوره زوره اووهله. او ددې عجيبه خبر آوريدو سره هغې اووئيل چه زه خو په ځوانئ کښې شنډه اوم او اوس خو ښځه خاوند دواړه بوډاکان يو نو ځما به حمل څنګه کيږی ؟ ددې جواب کښې فرښتو اوئيل چه دازيرې مونږ څه خپل طرفنه نه درکوو بلکه الله ﷻ مونږ ته ددې خبر راکړې دې چه تاسو ته ددې خبر درکړو. هغه ذات ډير حکمت والا او علم والا دې . تاسو چه دکوم عزت او کرامت مستحق يئ نو هغه ته ښه معلوم دی. او دهغه ذات هر يو کار دحکمت نه خالی نه وی . اونه دهغه څه فرمان دحکمت نه خالی وی .

الحمد لله د شپږويشتمې پارې تفسير ختم شو.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ۝ قَالُوٓا

اووئيل ابراهيم علیہ السلام | نو څه دي كار ستاسو | اے راليږلي شوؤ فرښتو | اووئيل هغوئ |

دابراهيم علیہ السلام اووئيل چې اې فرښتو ستاسو مقصد څه دي؟ | هغوئ اووئيل

إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ۝ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ

بيشكه مونږه راليږلي شوي يو | يو قوم مجرم ته | دپاره ددې چې اوليږو مونږه | په هغوئ باندې

مونږ يو مجرم قوم طرفته راليږلي شوي يو | د دې دپاره چې مونږ په هغوئ باندې داسې

حِجَارَةً مِّن طِينٍ۝ مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ۝

كانړي | دختې نه | چې نښه دار كړې شوي دي | په نز درب ستا | دپاره دحدنه داوړيدونكو خلقو

د تيكرو كانړي راوروو اچې په هغې باندې ستا د رب سره د حد نه تيريدونكو دپاره نښې لګيدلې دي

فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ۝

بيا رااوويستل مونږه | هغه څوك | چې وؤ | په هغه كلي كښې | دمومنانونه |

نو په هغه كلي كښې چه كوم مومنان ووهغوی ترې مونږ بهر اوويستل

فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ۝ وَتَرَكْنَا

پس بيا اونهٔ موندو مونږه | په هغې كښې | بې ديو كورنه | دمسلمانانونه | او پرېښوده مونږه

خو په هغوی كښې مونږ ديو كور نه سوا د مومنانو بله كورنۍ اونه موندله | او په دې (واقعه) كښې

فِيهَآ ءَايَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ۝

په هغې كښې | يوه نښه | دپاره دهغه كسانو | چې يريږي هغوئ | دعذاب دردناك نه |

مو د هغه خلقو دپاره يوه نخښه باقي پرېخوده | چې د دردناك عذاب نه ويريږي

قوله تعالى:- قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ۝

دابراهيم علیہ السلام د فرشتو نه سوال:- مخكښې بيان شوی دی چه كله دې نوؤ ميلمنو سره د ابراهيم علیہ السلام تعارف اوشو او ويره ئې ختمه شوه. بلكه ددوی په ژبه ورته يو ډيره لويه خوشخبری هم ملاؤ شوه. او د خپل صبراو رب ترسي او دردمندئي په وجه دالله جل جلاله خدمت كښې ئې د قوم لوط سفارش اوكړو او دالله جل جلاله د طرفنه پورته د حتمي فيصلې اعلان هم اوشو. دې نه پس چه څه اوشو دهغې بيان دلته كيږی چه خليل الله علیہ السلام ددې فرښتو نه تپوس اوكړو چه تاسو د څه مقصد دپاره راغلی يئ؟ هغوئ اوفرمائيل چه د لوط علیہ السلام دقوم تباه كولو دپاره مونږ ليږلې شوی يو. مونږ به په هغوئ باندې سنګ باری كوؤ او هغه كانړی به په هغوئ وراوروؤ چه كومو باندې دالله جل جلاله حكم سره په هغوئ دهغوئ نومونه ليكلې شوی دی.اوهر ګناهګار دپاره جداجدا كانړنی مقرر دې.سورة عنكبوت كښې تير شوی دی چه ددې اوريدو سره ابراهيم علیہ السلام فرمائی چه هلته خو لوط علیہ السلام دې،بيا به تاسوهغه كلی څنګه تباه كوئی؟ فرښتو اووئيل چه ددې علم مونږ ته هم شته دې. مونږ ته حكم شوې دې چه مونږ هغوئ او دوی سره د هغوی دكورنۍ ټول ايماندار بچ كړو. خودهغه ښځه نشی بچ كيدې. هغه به هم مجرمانو سره د خپل جرم بدله كښې هلاكيږی. داشان دلته هم ارشاد فرمائی چه په دې كلی كښې څومره هم مومنان وو،ټول بچ كړې شو. ددې نه هم مراد د لوط علیہ السلام او ددوی كورنۍ مراد ده،سوا دده د ښځې نه چه هغې ايمان نه وو

راوړي.نو اوفرمائيلې شو چه هلته سواد يو كور نه دمسلمانانو نور كورونه نه وو.

قوله تعالى:- مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ

ايمان او اسلام:- دواړه آيتونه دليل دى دهغه خلقو دپاره چه وائى چه دايمان او اسلام مسمى يو دې. په دې وجه چه دې خلقو ته دې ځائې مومنان وئيلې شوى دى او هم دوى ته مسلمان هم وئيلې شوى دى. دمعتزله مذهب هم دادې چه دا يو ځيز دى.او دې ته اسلام هم وائى او ايمان ورته هم وائى.خو دا استدلال ضعيف دې.ځكه چه دا خلق مسلمان وو او دا خو مونږ هم منو چه هر مومن مسلمان هم وى. خوهر مسلمان مومن نه وى.نو د حال د خصوصيت په وجه دوى ته مسلمان اومومنان اووئيلې شو. د دې نه عام طور دا نه ثابتيږى چه هرمسلم مومن دې.د امام بخارى عليه السلام او نورو محدثينو هم دا مذهب دې چه كله اسلام حقيقى او رښتونې وى نو هغه اسلام ايمان دې. اوپه دې صورت كښې اسلام او ايمان يوځيز دې.خو هركله چه ايمان او اسلام حقيقى طور نه وى نو بيا اسلام او ايمان كښې فرق دې. بيا وائى چه دا آباد كلى عذاب سره تباه كول اودا بدبوداره كنډرونو كښې بدلولو كښې دمومنانو دپاره عبرت موجود دې. چه په چا كښې دالله جل شانه ويره وى نو هغه دې دا ښه په غور سره اوګورى او ددې نه دې زبردست عبرت حاصل كړې.

وَفِيْ مُوْسٰى إِذْ أَرْسَلْنٰهُ إِلٰى فِرْعَوْنَ بِسُلْطٰنٍ

او په قيصه دموسى كښى (نښه ده) | كله چې اوليږو مونږه هغه | فرعون ته | ددليل

اودغه شان دموسى عليه السلام په قيصه كښې هم (نښه ده) كله چې مونږ هغه د فرعون (دربار) ته په ښكاره

مُّبِيْنٍ ﴿۳۸﴾ فَتَوَلّٰى بِرُكْنِهٖ وَقَالَ سٰحِرٌ

ښكاره سره | نو مخ ئې واړوؤ | دقوت خپل سره په غرور كښى | اووې وئيل | چې دې جادوګر دې |

دليل سره اوليږلو | خو هغه دخپل زور په وجه انكار اوكړو | او دائې اووئيل چې دا جادوګر

أَوْ مَجْنُوْنٌ ﴿۳۹﴾ فَأَخَذْنٰهُ وَجُنُوْدَهٗ فَنَبَذْنٰهُمْ

يا ليونې دې | پس اونيوؤ مونږه هغه | او لښكرې دهغه | پس اوغورزول مونږ هغوى |

يا ليونې دې | او مونږ هغه او دهغه لښكر (ټول) راونيول | او په سمندر كښې مو

فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيْمٌ ﴿۴۰﴾ وَفِيْ عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا

په درياب كښى | او هغه ملامته كړې شوې وؤ | او په عاديانو كښى نښه ده | كله چې اوليږله مونږه

اوغورزول | په داسې حال كښې چې ملامته كړې شوې وو | اود عاديانو (په واقعه) كښې هم (عبرت) دې

عَلَيْهِمُ الرِّيْحَ الْعَقِيْمَ ﴿۴۱﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ

په هغوىْ باندې | هوا | بې خيره | نه به ئې پريښودو | هيڅ ځيز | چې رابه غله هغه هوا |

كله چې مونږ په هغوى باندې بې خيره سيلۍ راوليږله | (دا داسې سيلۍ وه چې) په كوم ځيز به

عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيْمِ ﴿۴۲﴾ وَفِيْ ثَمُوْدَ

په هغه ځيز باندې | مګر كوؤ به ئې هغه | پشان دروست هډوكى | او په ثموديانو كښى نښه ده |

تيره شوه | نو هغه به ئې ريزه ريزه كولو |...... او (دغه شان) دثموديانو (په واقعه) كښې هم (عبرت دې)

إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا

کله چې اووئیلې شو | هغوئ ته | چې نفع واخلئ | دیو وخته پورې | پس مخ واړووْ هغوئ |

کله چې دوئ ته اووئیلې شوې | چې څو ورځې نور دنیاوی مزې واخلئ | نو هغوئ

عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا

دحکم درب خپل نه | پس اونیول هغوئ | یو لوئ کړس | او هغوئ ورته کتل | پس طاقت نهٔ لرلو هغوئ

دخپل رب دحکم نه سرکشي اوکړه | نوپه هغوئ باندې عذاب راغلو | اوهغوئ ورته کتل | نو بیانه خو

مِن قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ

دپاسیدو | اونهٔ وو هغوئ | بدل اغستونکې | او هلاك کړو مونږ قوم دنوح | مخکښې ددې ټولو نه

اودریدو شو | او نهٔ ئې زمونږ نه څه بدله واخستې شوه | اود هغوئ نه وړاندې دنوح ﷺ قوم

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾

بیشکه هغوئ | وو | قوم (خلق) | فاسقان |

سره هم دغه شان سلوک کړې شوې وو |

قوله تعالى:- وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾

د فرعون دقوم انجام:- ارشاد دې چه څنګه تاسو د لوط ﷺ د قوم انجام کتلو سره عبرت حاصلولې شئ نو همداقسمه واقعه د فرعونیانو ده.مونږ هغوئ طرفته خپل کلیم پیغمبر موسی ﷺ روښانه دلیلونو او واضح برهان سره اولیږلو. خود هغوئ سردار چه دکبر یو مجسمه وه ددې دمنلو نه انکار اوکړو او زمونږ د فرمان ئې هډو پرواه اونکړه. دې دالله جل شانه دښمن دخپل طاقت په غرور کښې اودخپل راج لښکر په وجه د رب دفرمان هیڅ عزت اونه ساتلو. او ټول ئې ځان سره یو ځائې کړل او موسی ﷺ ته ئې تکلیف اورسولو او وې وئیل چه ائې موسی ﷺ یا خو ته جادوګرئې یا لیونې.نو مونږ دا متکبره ،فاجر،معاندسرې دخپل لښکره سره تباه کړو په دریاب کښې.

قوله تعالى:- وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾

دقوم عاد انجام:- دا شان د قوم عاد واقعات هم ستاسو غوږونو نه مونږ تیر کړې دی. چه دهغوئ د غلطوکارونو په وجه په هغوئ بې برکته هواګانې راغلې.او دې هواګانو د ټولو شکلونه بدل کړل. چه یو خل په یو څیز اولږیده نو هغه سوړ او بدبودار شو. دابن ابی حاتم حدیث مبارك کښې دی چه نبی کریم a فرمائی چه هوا په دویمه زمکه کښې مسخره ده. هر کله چه الله عادیان هلاکول اوغوښتل نو دهوا داروغه ته ئې حکم اوکړو چه ددوی د تباه کولو دپاره هوا راولیږه.نو د هوا فرښتې اوئیل چه آیا د هوا خزانه کښې دومره سورې اوکړم چه څومره د غوئی په پوزه کښې وی؟ دا وې هغه هواګانې چه په کوم کوم ځائې تیرې شوې نو هغه ځائې او څیزونه ئې تباه کړل (١).

ددې حدیث مبارك فرمان a کیدل منکر دی. زیات دماغ دا قبلوی چه دا دعبدالله بن عمرو ﷺ قول دې هغوئ ته د یرموك جنګ کښې د اهل کتابو د کتابو دوه بوړئی ملاؤ شوې وې. ممکن دی چه دوی هغې ته دا خبره کړې وی.والله اعلم.

---

(١) ابن ابي حاتم وسنده حسن . تفسير سورة الروم : ٤٨، الطبري: ٤٣٣/٢٢.

دا جنوبي هواګانې وې.نبي كريم ﷺ فرمائي چه څما مدد هواګانو سره اوكړې شو. او عاديان لرمانانو او هواګانو سره هلاك شو. ([1])

قوله تعالى:- وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ۝

د قوم ثمود انجام:- همدا شان د قوم ثمود په حالاتواو انجام باندې غور اوكړئ. هغوئ ته اوونيلې شو چه تاسو مقرر وخت پورې ددې نه فائده اوچته كړئ. لكه څنګه چه بل ځائې كښې فرمائيلې شوى دى چه مونږ ثموديانو ته هدايت اوكړو چه هغوئ هدايت اوغورزولو. او ذدې په و جه هغوئ د ذلت عذاب راونيول اوددوى نه نې چغې اوويستې او ددوى زړونه اوچاؤ دل.او داصرف دهغوئ دسركشئ او نافرمانئ او سياه كارئ بدله وه.دوى كتل او په دوى دالله جل شانه عذاب راغلو. درې ورځې خوداشان انتظار كښې وو او د عذاب آثار ئې كتل ،او آخر په څلورمه ورځ د الله جل شانه عذاب راونيول او قوم ورسره نه وو. دوى پريشانه شو. هيڅ تدبير ورسره نه وو. دومره مهلت هم ورنكړې شو چه پاسې او منډه كړي.او يا څه په بله طريقه ئې د تيښتې كوشش كړې وې.داشان دوى نه مخكښې قوم هم زمونږ عذابونه كتلى وو.او د خپلې بدكارئ او نافرمانئ بدله ئې موندې وه. دا ټول مفصل واقعات د فرعونيانو او عاديانواو د قوم نوح ددې نه مخكښې د ډيرو سورتونو تفسير كښې تير شوى دى.والله اعلم.

وَالسَّمَاءَ | بَنَيْنَاهَا

| او آسمان چې دې | جوړ كړې دې مونږه هغه |

| بيشكه چې دغه ډير نافرمانه قوم وو | اومونږ آسمان دخپل

بِأَيْدٍ | وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ۝ | وَالْأَرْضَ | فَرَشْنَاهَا

په قدرت لاس خپل سره | او بيشكه مونږه فراخه كونكې يو | او زمكه چې ده | غوړولې ده مونږه هغه

قدرت په لاسونو جوړ كړې دې | اومونږ د فراخئ خاوندان يو | او زمكه مونږ غوړولې ده

فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ۝ | وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ | خَلَقْنَا | زَوْجَيْنِ | لَعَلَّكُمْ

پس ډير ښه غوړونكې يو مونږه | او دهر څيز نه | پيدا كړل مونږه | جوړئ | دپاره ددې چې تاسو

نوځومره ښه غوړرونكې يو | ....اوهر څيز موجوړئ جوړئ كړې دې | د دې دپاره چې تاسو

تَذَكَّرُونَ ۝ | فَفِرُّوا | إِلَى اللَّهِ ط | إِنِّي | لَكُمْ | مِنْهُ

نصيحت قبول كړئ | پس منډه كړئ | الله ته | بيشكه زه | ستاسو دپاره | د طرفه دهغه نه |

نصيحت حاصل كړئ | نوتاسو هم الله ﷻ طرفته ورمنډه كړئ | زه ستاسو دپاره دالله ﷻ

نَذِيرٌ مُبِينٌ ۝

يرونكې يم ښكاره |

دطرفه ښكاره ويرونكې يم

قوله تعالى:- وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ۝

دالله جل شانه قدرتونه:- د زمكې اود آسمان د پيدائش ذكر كيږي چه مونږ آسمان خپل قوت سره پيدا

[1]) صحيح بخارى كتاب الاستسقاء باب قول النبى ﷺ نصرت بالصبا: ۱۰۳۵، صحيح مسلم: ۹۰۰.

کړې دي. او دا مو اوچت او محفوظ چت جوړ کړې دي. عبدالله ابن عباس ﷺ، مجاهد m، قتاده m، ثوري m او نورو ډير مفسرينو همدا وئيلي دي چه مونږ آسمانونه خپل قوت سره پيدا کړي دی [1] او مونږ کشاده کونکي يو. او مونږ ددې کنارې فراخې کړې، او دا مو بې ستنې اودرولو او قائم موکړو. اوزمکه مونږ د خپل مخلوقات دپاره داوسيدو ځائې جوړ کړې دي. او دا ډيره ښه استوګنه ده. او مونږ ټول مخلوقات جوړې جوړې پيدا کړي دي. لکه آسمان زمکه، شپه ورځ، نمر سپوږمۍ، او چه لمده، رڼا تيارهٔ، ايمان کفر، مرګ ژوند، نيکي بدی، جنت دوزخ، تر دې چه حيواناتو او نباتاتو کښې هم جوړې دی. دا په دې و جه چه تاسو نصيحت حاصل کړئ. په دې پوهه شئ چه ددې ټولو خالق الله جل شانه دې. او د هغه هيڅوک شريك نشته دې. اوهغه يو دې. نوتاسو هغه طرفته ورځئ، دخپلې توجه مرکز صرف هغه ذات جوړ کړئ، خپلو کارونو کښې صرف په هغه بهروسه کوئ، څه تاسو ټولو لره صفا صفا خبرولو والا يم. خبردار الله جل شانه سره هيڅوک شريك مه جوړوئ، ځما د ښکاره ويرولو لحاظ اوساتئ.

وَلَا تَجْعَلُوْا مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۭ اِنِّيْ لَكُمْ

او مهٔ جوړوئ تاسو | دالله سره | معبود بل | بيشکه زهٔ | ستاسو دپاره |

| او (کورئ) الله سره بل څوک معبود مه جوړوئ | بيشکه زه ستاسو دپاره

مِّنْهُ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ ۚ كَذٰلِكَ مَآ اَتَى الَّذِيْنَ

دطرفه دهغه نه | يرونکې يم ښکاره | هم دغسې کيږی | رانغې | هغه کسانو ته |

دهغه دطرفه ښکاره ويرونکې يم |........دغه شان ددوئ نه وړاندې خلقو ته چې کله

مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا قَالُوْا سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُوْنٌ ۝ ۚ

چې مخکښې ددوئ نه ووُ | يو رسول | مګر | اووئيل هغوئ | چې دا جادوګر دې يا ليونې دې

هم يو رسول ورغلې |..............................نو هغوئ ورته جادوګر يا ليونې وئيلې دې

اَتَوَاصَوْا بِهٖ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوْنَ ۝ ۚ

آيا دوئ وصيت کړې دې يو بل ته | په دې سره | بلکه دا خلق دی | يو قوم | سرکشه |

آيادوئ يوبل ته ددې خبرې وصيت پريخودې دې | نه بلکه دغه خلق ټول يو شان سرکشان وو

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَآ اَنْتَ بِمَلُوْمٍ ۝ وَّذَكِّرْ فَاِنَّ الذِّكْرٰى

پس تهٔ مخ واړوه | ددوئ نه | پس نهٔ ئې تهٔ | ملامته کړې شوې | اونصيحت کوه | پس بيشکه نصيحت

نوته ددوئ نه مخ واړوه | ځکه چې په تاباندې هيڅ ملامتيا نشته | اوته دوئ ته نصيحت کوه | ځکه چې

تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا

فائده ورکوی | مومنانوته | او نهٔ دی پيدا کړی ماپيريان | او انسانان | مګر |

نصيحت مومنانو ته (خامخا) فائده ورکوی | اوما خو پيريان او انسانان صرف د خپل عبادت دپاره

---

[1] الطبری: ۴۳۸/۲۲.

وَمَآ اُرِيْدُ	مِّنْ رِّزْقٍ	مِنْهُمْ	مَآ اُرِيْدُ	لِيَعْبُدُوْنِ ۝
اونهٔ دا غوارم زهٔ |	څه رزق	دهغوئ نه |	نهٔ غوارم زهٔ |	دپاره ددې چې عبادت اوکړی زما |

پیدا کړی دی\|.............زه ددوئ نه روزی نه غواړم \| اونه (ترې نه، داغوارم

ذُوالْقُوَّةِ	هُوَالرَّزَّاقُ	اِنَّ اللّٰهَ	اَنْ يُّطْعِمُوْنِ ۝
خاوند دقوت دې |	هم هغه روزی ورکونکې دې |	بیشکه الله |	چې دوئ دخوراکونه راکوی ماله |

چې ماله دې خوراکونه راکوی \| بیشکه الله ﷻ دټولو خلقو روزی رسان دې \| دطاقت خاوند دې

مِّثْلَ	ذَنُوْبًا	ظَلَمُوْا	فَاِنَّ لِلَّذِيْنَ	الْمَتِيْنُ ۝
پشان |	حصه دعذاب ده |	چې ظلم ئې کړې دې |	پس بې شکه دپاره دهغه کسانو |	مضبوط دې |

مضبوط دې\|نو ددې ظالمانو دپاره هم(دعذاب) حصه مقرر ده الکه چې ددوئ (تیرو شوو) ملګرو دپاره

فَوَيْلٌ	فَلَا يَسْتَعْجِلُوْنِ ۝	ذَنُوْبِ اَصْحٰبِهِمْ
پس تباهی ده |	پس تلوار دنهٔ کوی په ما (دپاره ددې خلقو) |	دعذاب دملګرو دهغوئ |

دعذاب حصه مقرر وه \| نو دوئ دې په ما تلوار نه کوی \| کافرانو خلقو دپاره دهغې ورځ په راتلو

يُوْعَدُوْنَ ۝	الَّذِيْ	مِنْ يَّوْمِهِمُ	كَفَرُوْا	لِّلَّذِيْنَ
چې هغوئ تر پرولې کیږی	هغه ورځ اچې	دورځې دعذاب دهغوئ نه |	چې کفر ئې اوکړو |	دپاره دهغه کسانو |

کنبې ډیره تباهی ده \|..............دکومې چې ورسره وعده کولې شی

قوله تعالى:- كَذٰلِكَ مَآ اَتَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ

رسولان په دروغه اوګڼړلې شو :- الله جل شانه خپل نبی ﷺ ته تسلی ورکوی چه دا کافر تاته څه وائی نودا څه نوې خبره نه ده.ددې نه مخکښې هم کافرو خپلو خپلو زمانو کښې رسولانوته داونیلی دی.د کافرانو دا قول سلسله په سلسله راروان دې.لکه څنګه چه خپلو کښې یو بل ته وصیت کولې شی. رینښتیا دادی چه دا ټول په سرکشئ او سرتابئ کښې یو شان دی او چه کومه خبره د رومبی د خولې نه اووتله نو هغه د ددوی دخولې نه هم راوزی. خکه چه د زړه په سخت والی کښې دا ټول یو شان دی. نو تاسو پرې سترګې پټې کړئی،که دوی تاسوته جادوګر وائی اوکه مجنون وائی، تاسو صبر نه کار واخلئ.او دا آورئی،خو تاسو د نصیحت تبلیغ مه پریږدئی. الله جل شانه یو یو خبره پیژنی او چه دچا زړونو کښې دایمان د قبولیت ماده شته دې نو هغه به یو نه یو ورځ په لاړ راشی.

قوله تعالى:- اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ ۝

انسانان او جنات دعبادت دپاره پیداکړې شوی دی :- بیا الله جل شانه بیان فرمائی چه ما انسانان اوجنات څه د خپل ضرورت دپاره نه دی پیدا کړی بلکه صرف ددې دپاره چه څه د نفع دپاره دوی ته دعبادت حکم اوکړم.او هغوئ په خوشحالئ خما د عبادت اقراراوکړی سدی فرمائی چه بعضې عبادت فائده ورکوی او بعضې فائده نه ورکوی. لکه قران پاک کښې یو ځائې کښې دی چه تاسو ددې کافرو نه تپوس اوکړئی چه آسمان او زمکه چا پیدا کړی دی؟ نو دوی به جواب کښې اووائی چه الله جل شانه. اګر چه دا هم عبادت دې چه دابه دمشرکانو هیڅ په کار نه رازی.غرض دا چه عابدان ټول دی که دوی ته عبادت نفع ورکوی اوکه نه.او ضحاك فرمائی چه ددې نه مراد مسلمانان انسانان او ایماندار جنات دی.

قوله تعالى:- إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ۞
الله ﷻ دټولو نه بې احتياج او ټول مخلوق د الله ﷻ محتاج دي:- دمسند احمد يو حديث مبارك كښې دى چه عبدالله بن مسعود﷜ فرمائى چه ماته رسول الله ﷺ داسې تلاوت اوكړو چه﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ﴾.([1]) داحديث ابوداؤد،ترمذى او نسائى كښې هم شته دې.امام ترمذى دې ته حسن وائى.غرض الله جل شانه خپل بندګان د بندګئ دپاره پيدا كړى دى. اوس چه څوك دهغه عبادت يكسوئ سره كوى،هغه سره څوك شريك نه جوړوى، نو هغه ته به پورا پورا اجر ملاويږى. او چه څوك دهغه نافرمانى كوى اوهغه سره شريك جوړوى نو هغه ته به بدترينه سزا وركولې شى. الله جل شانه د هيڅا محتاج نه دې بلكه ټول مخلوق هر حال كښې او هر وخت دالله جل شانه محتاج دى. بلكه محض سراسر بې دست وپااوسراسر فقير دي. خالق او رازق صرف الله جل شانه دې. مسند احمد كښې حديث قدسى دې چه انې ابن آدم! ځما عبادت دپاره فارغ شه،ځه به ستا سينه د مالدارئى او بې نيازئى نه ډكه كړم. او ستا فقيرى به ختمه كړم. اوكه ته داسې اونكړې نو ځه به ستاسينه د اشغال نه ډكه كړم. او ستا فقيرى به بالكل ختمه نه كړم ([2])داحديث مبارك ترمذى اوابن ما جه كښې هم دې.اوامام حسن دې ته غريب حسن وائى.
دخالد دواړه ځامن حبه﷜ او سواء﷜ فرمائى چه مونږ د نبى كريم خدمت كښې حاضر شو،په هغه وخت كښې نبى كريم ﷺ په څه كار كښې مشغول وو، يا ئې څه ديوال جوړولو، يا ئې څه څيز درست كولو، مونږ هم نبى كريم ﷺ سره كار كښې اخته شو، هر كله چه كارختم شو نو نبى كريم ﷺ مونږ ته دعا اوكړه او وې فرمائيل چه تاسو دې هيڅكله تر مركه پورې درزق نه مايوسه مه شئ. هر كله چه انسان پيدا كيږى نوده سره يو سور بوټئ وى، دده په بدن يو داغ هم نه وى، بيا الله جل شانه ده ته هر څه وركړى.مسند احمد ([3]).
وړاندنوكتابونو كښې دالله ﷻ كلام ابن ادم ته :- بعضې آسمانى كتابونو كښې دى چه انې ابن آدم ! ما ته خپل عبادت دپاره پيدا كړې ئې،نو ته ددې نه غفلت مه كوه،ځه ستا د رزق ضامن يم،ته په دې كښې بې ځايه تكليف مه كوه، ته ما تلاش كوه چه ما اووينې.هر كله چه تا ځه اوموندم نو پوهه شه چه تا هر څه اوموندل. اوكه ځه تاته ملاؤ نشوم نو پوهه شه چه تا هر څه ورك كړل. واوره، ستا په زړه كښې ټولو نه زيات محبت هم ځما پكار دې. بيا فرمائى چه ولې ځما عذاب زر زر غواړې؟ هغوئ ته دا عذاب په خپل وخت رسى. لكه څنګه چه ددې نه مخكښې كافرو ته رسيدلې وو. د قيامت په ورځ چه دكومې ورځې دوى سره وعده شوې وه،دوى دپاره ډيره خرابى ده.

الحمدلله د سورة زاريات تفسير ختم شو.

....

دسورة طور تفسير چه دا مكى سورة دې.

د سورت تعارف :- جبير بن مطعم﷜ فرمائى چه ما د نبى كريم a نه دمابښام مونځ كښې سورة طور واوريدو. نبى كريم ﷺ نه زيات خوش آواز او نبى كريم ﷺ نه زيات ښه قرآت والا ما هيڅوك نه دى كتلى ([4]).(موطا امام مالك) ام سلمه ﵂ فرمائى چه د حج زمانه كښې ځه بيماره اوم نو ما نبى كريم ﷺ ته ددې حال اووئيلو نو نبى كريم ﷺ راته اووئيل چه ته په سورلئ سوره شه او خلقو پسې روستو

---

[1]) احمد : ۴۱۸/۱، ابوداود كتاب الحروف : ۳۹۹۳، وهو حديث صحيح ، ترمذى : ۲۹۴۰، السنن الكبرى للنسائى : ۷۷۰۷، ابن حبان: ۶۳۲۹، مسند ابويعلى : ۵۳۲۳. حاكم: ۲۳۴/۲.
[2]) احمد : ۳۵۸/۲، ترمذى : كتاب صفة القيامة باب احاديث ابتلينا بالضراء ومن كانت الاخرة همه.: وابن آدم تفرغ لعبادتى : ۲۴۶۶
[3]) احمد: ۴۶۹/۳، ابن ماجه كتاب الزهد باب التوكل والقين:۴۱۶۵،.
[4])موطا امام مالك:۷۸/۱، صحيح بخارى كتاب الاذان باب الجهر فى المغرب: ۷۶۵، صحيح مسلم:۴۶۳، ابوداود : ۸۱۱، ابن ماجه: ۸۳۲.

روستو طواف کوه. نو څه په سورلۍ سوره شوم او طواف مې اوکړو او په هغه وخت کښې نبي کريم ﷺ دبيت الله شريف يو کوټ کښې مونځ کولو او ﴿وَالطُّورِ ۝ وَكِتَابٍ مَّسْطُورٍ ۝﴾ ئې تلاوت کولو(بخاری)(١)

اياتونه	سورة الطور مكية وهي تسع واربعون اية وفيها ركوعان	ركوع ګانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	
٤٩	شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم کونکې دې	٢

وَالطُّورِ ۝١ وَكِتَابٍ مَّسْطُورٍ ۝٢ فِي رَقٍّ مَّنشُورٍ ۝٣

قسم دې په طور غر باندې | او په کتاب ليکلې شوى باندې | په کاغذ پرانستلې شوى کښې |

په کوه طور باندې قسم دې | اوقسم دې په ليکلى شوى کتاب باندې اچې په خورشوى کاغذ کښې دې

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ۝٤ وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ۝٥ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ۝٦

او په کور آباد شوى باندې | او په چت اوچت کړې شوى باندې | او په سمندر چپو وهونکى باندې |

اوقسم دې په آباد کور|او(قسم دې) په اوچت چت (يعنى آسمان) | او(قسم دې) په ډک درياب

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝٧ مَّا لَهُ مِن دَافِعٍ ۝٨

بيشکه عذاب | درب ستا | خامخا واقع کيدونکې دې | نشته هغه لره | هيڅوک دفع کونکې |

يقينا ستا د رب عذاب خامخا راتلونکې دې | هيڅوک ئې دفع کولې (بندولې) نشى

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ۝٩ وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ۝١٠

په هغه ورځ | چې به اوخوزيږى آسمان | په خوزيدلو سره | او روان به شى | غرونه | په روانيدلو سره

په هغه ورځ چې آسمان به اوخوزيږى | او غرونه به دخپل ځائې نه روان شى

فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝١١ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ

پس تباهى ده | په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګنړونکو خلقو | هغه خلق | چې هغوئ | په فضول خبرو کښې

نو په دغه ورځ به د دروغ ګنړونکو دپاره هلاکت وى| ځوک چې د(حق نه) انکار په لوبو کښې

يَلْعَبُونَ ۝١٢ يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ

لوبې کوى مشغوليږى | په کومه ورځ | چې به په ديکه ديکه بوتللې کيږى خلق | وور ددوزخ ته

فضول لوبې کوى | دابهٔ هغه ورځ وى چې دوئ به په ديکو ديکو د جهنم اور ته ديکه کولې شى

دَعًّا ۝١٣ هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ۝١٤

په ديکه کولو سره | دا وور دې | هغه | چې وئ تاسو | په دې سره | چې دروغ به مو ګنړلو

(اودا به ورته وئيلې شى) چې د اهغه دوزخ دې | چې تاسو بهٔ دروغ ګنړلو

---

١) صحيح بخاری کتاب الحج باب طواف النساء مع الرجال : ١٦١٩، صحيح مسلم: ١٢٧٦، ابوداود: ١٨٨٢.

اَفَسِحْرٌ	هٰذَآ	اَمْ اَنْتُمْ	لَا تُبْصِرُوْنَ ﴿١٥﴾	اِصْلَوْهَا
آیا اوس جادو دي	دا	یا یې تاسو	چې څه درته په نظر نه راځي	سوزئ په دې کښې
(اوس او وائي) آیا دا هم جادو دي	که نه ستاسو نظر نه لګی	نو دې (دوزخ) ته ورداخل شئ	نو که	

فَاصْبِرُوْٓا	اَوْلَا تَصْبِرُوْا	سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ	اِنَّمَا تُجْزَوْنَ
اوس که صبر کوئ	او که صبر نه کوئ	یو شان دی دواړه په تاسو باندې	بیشکه تاسو له بدله درکړې کیږي
په دې صبر کوئ	او که بې صبري کوئ	دواړه ستاسو دپاره برابر دي	تاسو ته خو بس دهغې عملونو بدله

مَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُوْنَ ﴿١٦﴾
دهغې	چې وئ تاسو	چې کول به تاسو
درکولې شي	چې تاسو به کول	

قوله تعالی:- اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ﴿

دالله عذاب برحق دې:- الله جل شانه دخپل مخلوق دهغه څیزونو قسم خوری چه دهغه دعظیم قدرت نښې دی. فرمائی چه دهغه عذاب به وی.هرکله دا عذاب راشی نو دهیچا مجال به نه وی چه دا لرې کړي.طورهغه غر ته وائی چه په هغې ونې وی. لکه هغه غر چه په هغې موسی ﷺ الله جل شانه سره کلام کړې وو.او د هغه ځائې نه نې عیسی ﷺ لیږلې وو.اوچه کوم خشك غر وی هغې ته جبل وائی،هغې ته طور نه وائی.

(اَلْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ﴿) څه څیزدې؟:- ﴿وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ﴾ نه مراد یا خو لوح محفوظ دې یا دالله جل شانه نازل شوی او لیکلې شوی کتابونه چه کوم انسان باندې وائی. په دې وجه نې دې سره اوونیل چه پرانیستې پاڼړ کښې.د ﴿وَالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ﴾ باره کښې دمعراج والا حدیث مبارك دی چه نبی کریم ﷺ فرمائی چه د اووم آسمان نه مخکښې ماته بیت المعمور اوخودلې شو. چه په هغې کښې هره ورځ اویا زره فرښتې د الله جل شانه عبادت کوی. او په دویمه ورځ هم دومره. خو چه کومې نن لاړې نو د هغوئ نمبر به تر قیامته پورې نه رازی. ([1]) لکه څنګه چه په زمکه د کعبة الله طواف کیږی نوداشان د آسمان والو طواف او عبادت ځائې هغه دې. هم دې حدیث مبارك کښې دی چه نبی کریم ﷺ په هغه وخت کښې ابراهیم ﷺ اوکتلو چه بیت المعمور ته نې تکیه لګولې وه. په دې کښې یو باریکه نکته داده چه چونکه خلیل الله بانی دبیت الله وو، چه دهغه په لاسونو کعبة الله جوړ شوې وو نو په دې وجه خلیل الله ﷺ نبی کریم ﷺ هلته هم کعبې سره په تکیه اولیدو. نو ددې عمل جزا هم هغه پروردګار خپل خلیل ته ورکړې وه. او بیت المعورم بالکل د بیت الله شریف دپاسه دې او دا اووم آسمان نه پورته دې. هسې په هر یو آسمان کښې داسې یو کور شته دې چه په هغې کښې دالله جل شانه فرښتې دهغه عبادت کوی. په ړومبی آسمان کښې چه داسې ځائې دهغې نوم بیت العزت دې. والله اعلم.

دبیت المعمور ذکر:- ابن ابی حاتم کښې یو حدیث مبارك کښې دی چه نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه په آسمان کښې یو کور دې چه هغې ته معمور وائی. چه هغه د کعبې په سمت کښې دې.څلورم آسمان کښې یو نهر دې چه دهغې نوم نهر حیوان دې. جبرئیل ﷺ هره ورځې په دې کښې غوپه وهی اودراتلو نه پس بدن څنډی او د دې نه اویا زره قطرې پیدا کیږی،یو یو قطرې نه د الله جل شانه یو فرښته

---

[1]) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم: ٣٢٠٧، صحیح مسلم : ١٦٤.

پیداکوي. اوهغې ته حکم کیږي چه هغه دې بیت المعمور کښې مونځ ادا کړي او بیا دهغه ځائې نه راوزي. او دا دوباره هغه ځائې ته نشي تلئ. یودوی سردار وی اوهغې ته حکم کیږي چه دوی واخلئه او یو ځائې کښې اودریږه. اوبیا هغه دالله جل شانه د تسبیح بیان کښې اخته شي. تر قیامته پورې ددې هم دا کار وی. دا حدیث مبارك ډیر غریب دې. ددې راوی روح بن جناح په دې کښې منفرد دې. د حافظانو یو جماعت په هغویٔ ددې حدیث مبارك نه انکار کوی. لکه جوز جانی ؒ ،عقیلی ؒ او حاکم ؒ وغیره. امام حاکم ابوعبدالله نیشاپوری دې ته بالکل صحیح وائی.

بیت معمور باره کښې د علی ؓ قول:- علی ؓ نه یوکس تپوس اوکړو چه بیت المعمور څه څیز دې؟ نو دوی ؓ اوفرمائیل چه آسمان کښې دې.دې ته صراح وائی. بالکل د کعبې دپاسه دې. لکه څنګه چه د زمکې کعبه د حرمت ځائې دې. داشان هغه په آسمانونو کښې د حرمت ځاې دې. په هغې کښې هره ورځ اویا زره فرښتې مونځ اداکوی. خو چه نن کومې لاړې نو تر قیامته پورې بیا دهغوئ نمبر نه راځی. ځکه چه دفرښتو تعداد دومره زیات دې. یو روایت مبارك کښې دی چه دا تپوس کولو والا ابن کواء وو. عبدالله ابن عباس ؓ نه منقول دی چه دې دعرش محاذات کښې دې. الخ. یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه هغویٔ صحابه کرامو ؓ ته اوئیل چه الله او د هغه ﷺ ته معلوم دی. وې فرمائیل چه هغه آسمانی کعبه ده. او د زمکې دکعبې بالکل دپاسه ده. داشان که هغه راپریوزی نو په دې به راپریوزی. په دې کښې هره ورځ اویا زره فرښتې مونځ اداکوی. او ددوی نمبر بیا تر قیامته پورې نه رازی. ضحاك ؒ فرمائی چه دا فرښتې د ابلیس دقبیلې جناتو نه دی. والله اعلم (۱)

د اوچت نه مراد آسمان دې (۲) لکه بل ځائې کښې دی ﴿ وَجَعَلْنَا السَّمَآءَ سَقْفًا مَّحْفُوْظًا ﴾ ،ربیع بن انس ؒ فرمائی چه ددې نه مراد عرش دې. ځکه چه هغه د ټول مخلوق چت دې. ددې قول توجیه داشان کیدېشی چه مراد عام دی.

بحر مسجود کوم دریاب دې؟:- ﴿وَالْبَحْرِ الْمَسْجُوْرِ﴾ نه مراد هغه اوبه دی دعرش لاندې دی. اوهغه به لکه د باران وریږی او دقیامت په ورځ به هغې سره مړی دخپلو قبرونو نه راپاسی. جمهور وائی چه هم دا عام د ریاب مراد دې. دې ته مسجور په دې وجه وئیلې شوی دی چه دقیامت په ورځ به په دې اور لګولې شی. لکه بل ځائې کښې ارشاد دې چه﴿ وَاِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴾ کله چه دریابونه ویران کړې شی او په دې کښې اور اولګولې شی او دا به خور شی او ټول اهل محشر والا به ګیر کړی. علاء بن بدر وائی چه دې ته ویران شوی دریاب په دې وجه اووئیلې شو چه نه ددې اوبه د څکلو په کار رازی او نه د اوبه خور دپاره. هم داحال د قیامت په ورځ د دریابونو دې. دا معنی هم کړې شوې ده چه روان دریابونه.

او داهم وئیلې شوی دی چه ډك دریابونه،چه روان وی. عبدالله ابن عباس ؓ فرمائی چه مسجور نه مراد فارغ یعنی خالی دې. چه یو وینځه اوبو دپاره لاړه شي اوبیا واپس راشی او وائی چه حوض مسجور دې. نو ددې نه مراد هم دادی چه خالی دې. دا هم وئیلې شوی دی چه ددې معنی داده چه د زمکې نه منع کړې شو چه ډوب نشی.

د مسند احمد یو حدیث مبارك کښې دی چه هره شپه درې ځل دریاب دالله جل شانه نه اجازت غواړی که حکم چه دوی ډوب کړم. خو الله منع فرمائی. (۳)

دویم روایت کښې دی چه یو بزرګ مجاهد دسمندر سرلښکر کښې وو. هغه د جهاد تیاریٔ کښې وو.

---

(۱) الطبری : ۴۵۶/۲۲.،
(۲) حاکم : ۴۶۸/۲.،
(۳) احمد : ۴۳/۱.،

فرمائي چه يو شپه څه د چوکيدارئي دپاره اووتلم او په هغه شپه هېڅوك پهردار نه وو. څه کله ميدان ته اورسيدم او ما اوکتل نو داسې معلوم شو چه ګني سمندر دغرونو سرونوته رسيدلې دې،باربار همدا نظاره ما اوکتله.ما دا واقعه ابوصالح رحمه الله ته بيان کړه نو هغوئ ماته به روايت دعمربن خطاب رضي الله عنه والا حديث مبارك بيان کړو. خو ددې سند کښې يو راوی مبهم دې. اودهغه نوم نه دې اخستې شوې ددې قسمونو نه پس چه اوس دکوم څيز قسم خوری اوس دهغې بيان کيږي. کافروته چه کوم عذاب ورکونکې دې هغه يقيني طور راروان دې. هرکله چه هغه راشي نو دهيچا بس کښې به نه وی چه هغه ايسار کړی. ابن ابی الدنيا کښې دی چه يو شپه عمرفاروق رضي الله عنه دښار د کتلو دپاره اووتلو نو يوکور نه ديو مسلمان د قرآن پاك د تلاوت آواز راغلو. هغه سورة والطور وئيلو. دوی رضي الله عنه سورلی اودروله او قرآن پاك ئې واوريدو. هرکله چه دې آيت مبارك ته اورسيدو نو خولې مبارکې نه اووتل چه په رب د کعبه مې دې قسم وی چه دا رېښتيا دی، بيا دخپل خر نه کوزشو او ديوال ته ئې تکيه اولګوله او د تګ دم په کښې نه وو. تر ډيره پورې داشان ناست وو. هرکله چه ددوی هوش وحواس په ځائې شو نو بياخپل کورته راغلل. خو دالله جل شانه دکلام ددې آيت مبارك د ويرې پوجه دزړه دکمزورئې ئې دا حال وو چه يومياشت پورې بيمار وو. اوخلق به ددوی پوښتنې ته راتلل او ورته معلوم نه وو چه څه بيماری ئې ده؟
يو روايت کښې دی چه تلاوت کښې يو ځل دا آيت مبارك راغلو نو په هغه وخت کښې ددوی ځګلې بند شوې. اودومره ئې په زړه اثر شو چه بيمارشو. نو تر شلو ورځو پورې ددوی عيادت کيدو. په هغه ورځ به آسمان اوخوزی، اوبه شليږی،چورليږی به،غرونه به د خپل ځائې نه اخوا شی،د ويرې ويرې نه به ټکړې ټکړې او ريزه ريزه شی ا و آخر به د مالوچو په شان والوزی، او ددوی به هډو نوم ورك شی. په هغه ورځ به هغه خلقو دپاره حسرت وی چه دا ورځ ئې نه منله. دالله جل شانه عذاب،دفرښتو وهل،دجهنم اور به ددوی دپاره وی،او دوی ته به دجهنم داروغه اووائی چه داهغه جهنم دې چه دا تاسو نه منلو. بيا نور په غصه کښې اووائې چه اووائې څه جادو دې يا تاسو ړانده يئ؟ ځئ ورشئ په دې کښې ډوب شئ،دابه تاسو د ځلورو وارو طرفونو نه ګير کړی،اوس که تاسو ته ددې عذاب يقين وی او که نه وی،که هائې هائې کوئی او که خاموش اوسئ،هم په دې کښې به اوسئ،تاسوته به هيڅ ترکيب فائده نه درکوی. په هيڅ شان به تاسوته ددې نه نجات نه ملاويږی.دا دالله جل شانه ظلم نه دې بلکه ستاسو دعملونو بدله ده.

	اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ	فِيْ جَنّٰتٍ
	بيشکه پرهيزګاران خلق به	په باغونو کښی
بيشکه چې پرهيزګاران به د نعمتونو په باغونو کښې		

وَّنَعِيْمٍ ﴿۱۷﴾	فٰكِهِيْنَ	بِمَآ	اٰتٰهُمْ	رَبُّهُمْ
او نعمتونو کښی وی	خوشحاليدونکی به وی	په هغې	چې ورکړی هغوئ ته	رب دهغوئ
او سيږی	.... او خپل رب چې ورته څه ورکړی وی په هغې به خوشحالی کونکی وی			

وَوَقٰىهُمْ	رَبُّهُمْ	عَذَابَ الْجَحِيْمِ ﴿۱۸﴾	كُلُوْا	وَاشْرَبُوْا
او بچ به ساتی هغوئ	رب دهغوئ	دعذاب ددوزخ نه	خورئ	او څکئ
او خپل رب به ئې ددوزخ د عذاب نه بچ اوساتی	(ورته به اووئيلې شی) چې ښه په مزه خورئ څښئ			

عَلٰى سُرُرٍ	مُتَّكِـِٕيْنَ	تَعْمَلُوْنَ ۙ﴿۱۹﴾	كُنْتُمْ	بِمَا	هَنِيْٓـًٔا
په تختونو باندې	دوي وهونكي به وي	چې كول به مو	چې وئ تاسو	په سبب دهغې	ښهٔ دمزې سره
دهغې (نيكو) كارونو په بدل كښې چې تاسو بهٔ كول | دوي به ئې وهلې وي | په برابر برابر غوړيدلو					

عِيْنٍ ﴿۲۰﴾	بِحُوْرٍ	وَزَوَّجْنٰهُمْ	مَّصْفُوْفَةٍ
غټ سترگې |	حورې	او ورواده به كړو مونږه هغوئ ته	قطار كړې شوې باندې
تختونو باندې| او مونږ به ورته د غټوغټو سترگو حورې وادهٔ كړو|			

قوله تعالى:- اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّنَعِيْمٍ ۙ﴿۱۷﴾

جنتيانو باندې نعمتونه:- الله جل شأنه دنيك بختو دانجام بيان كوي چه دوي به دهغه سزا او عذاب نه محفوظ وي چه كوم بدبختو باند به وي. دوي به محفوظ جنت ته داخل كړې شي. اودوي به هغه ځائې د بهترين نعمتونو نه فائده اوچتوي. او هر لحاظ سره به خوشحاله او آباد وي. قسم قسم خوراكونه او د څكلو نعمتونه، بهترين لباس، سورلئ، ا وچت مكانات، او هر رنگ نعمتونه به دوي ته دستياب وي. په دوي به هيڅ قسمه ويره نه وي. الله جل شانه فرمائيلي دي چه تاسو ځما دعذابونو نه نجات ملاؤ شو. غرض تكليف نه لرې، آسانو كښې خوشحاله او راحتونو او لذتونو كښې به مخمور وي. چه كوم ځيز دوي ته مخامخ رازي نوهغه به داسې وي چه نه به سترگو كتلي وي، نه به غوږونو آوريدلې وي. نه به يو زړه كښې دهغې خيال تير شوې وي، بيا دالله جل شانه دطرفنه دوي ته د ملمستيا په طور دوي ته وئيلې كيږي چه خورئ څكئ، خوشحاله اوسئ، خوش ذائقه، بې تكلفه، مزيدا، مرغوب ځيزونه ستاسو دپاره دستياب دي. بيا ددوي زړه خوشحالولو دپاره او ددوي حوصله زياتولو او طبيعت كښې امنگ پيدا كولو دپاره دې سره اعلان كوي چه ستاسو د اعمالو بدله ده چه كوم تاسو دنيا كښې كړې دي. مرصع او پيللې شوي تخت باندې ډير بې فكره او فارغ البالي تكيه لگولي ناست وي. اويا اويا كاله به تيرشي خو دوي ته به ضرورت نه پيښيږي چه دوي ا وخوزي يا پاسي. او ددوي خدمت دپاره بې شميره خادمان ولاړ وي، چه كوم ځيز اوغواړي نو دسترگو رپ كښې به راشي، او ددوي مخې ته به د سترگو نور، دزړه سرور، وافر او موفور، ډيرې زياتې ښكلې سپينو سپينو پنډو والا، غټو غټو سترگو والا، ډيرې حورې به ولاړې وي، اودا به ډيرې په زړه پاكې، حيا نه ډكې، زړه خوشحالونكې، او خواهش پورا كوونكې، به دوي ته ولاړې وي. هر هر نعمت او رحمت او هر طرفته خواره شوي، بيا به دوي ته دڅه كمې وي؟ اويا كاله پس چه كله دوي بل طرفته مائل شي نو گوري به چه هغه طرفته بل منظر دې. هر ځيز نوې او هر نعمت ښه په جوبن كښې دې. يوطرفته چه په حورو نظر اچوي نو دهغوئ دسترگور نور به ئې حيرانوي، دهغوئ ښكلې ښكلې صورتونه ا و ښكلې ښكلې پنډنې، او پيغلتوب شرميلي نظرونه، اود خوانئ هغه ښائست په زړه لكه د مقناطيسي اثر كوي.

جنتي چه څهٔ وائي نو ددې نه مخكښې به ورته دوي په خپل شرين كلام كښې عجب انداز سره وائي چه شكردې چه ستا توجه ماته شوه. غرض داچه دا شان په هر غوښتونكې نعمت به مست وي. بيا به ددې جنتيانو دتختونو قطارونه داشان نه وي چه يو بل ته به ئې شا وي بلكه ددوي به يو بل ته مخ وي لكه يو بل ځائې كښې دي چه [عَلٰى سُرُرٍ مُّتَقٰبِلِيْنَ ﴿۴۷﴾] په تختونو باندې به وي. او يو بل ته به مخامخ وي. بيا فرمائي چه مونږ دوي ته نكاح كښې حورې وركړې دي چه هښكله به ددوي زړه نه خفه كوي. هر كله چه په دوي نظر واچوي نو خوشحاليږي به او ددوي د ظاهر ښائست لا څوك تعر يف كولې شي. ددوي د صفتونو احاديث آثاروغيره په ډيرو ځايونو كښې تير شوي دي. نو پدې وجه هغه دې ځائې كښې بيا

لیکل ضروري نه دي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا	وَاتَّبَعَتْهُمْ	ذُرِّيَّتُهُمْ	بِاِيْمَانٍ	اَلْحَقْنَا بِهِمْ
اوهغه کسان چې ایمان ئې راوړو	اوپیروی اوکړه دهغوئ	اولاددهغوئ	په ایمان سره	نویوخائې به کړومونږ دهغوئ سره

اوچاچې ایمان راوړې دې |اوخپل اولاد ورسره په ایمان راوړو کښې ملګرتیا کړې ده| نو مونږ به په جنت کښې) ددوئ

ذُرِّيَّتَهُمْ	وَمَآ اَلَتْنٰهُمْ	مِّنْ عَمَلِهِمْ	مِّنْ شَيْءٍ ط	كُلُّ امْرِئٍ
اولاد دهغوئ	او کم به نۀ کړو مونږ هغوئ لره	دعمل دهغوئ نه	هیڅ څیز	هر سړې

اولاد ددوئ سره یوځائې کړو |اومونږ به ددوئ په عملونو کښې هیڅ کمې اونه کړو | هر یو کس به

بِمَا	كَسَبَ	رَهِيْنٌ	وَاَمْدَدْنٰهُمْ	بِفَاكِهَةٍ
په هغه عمل سره	چې وې کړې	ګانړه دې	او امداد به اوکړو مونږ دهغوئ	په میوؤ سره

په خپل عمل کښې ګیروی |.......................اومونږ به جنتیانوته میوې

وَّلَحْمٍ	مِّمَّا	يَشْتَهُوْنَ	يَتَنَازَعُوْنَ
او په غوښه سره	دهغه قسمونونه	چې غواړی ئې زړونه دهغوئ	دیوبل نه به اخلی هغوئ

غوښه اوڅۀ چې ئې زړه غواړی ورکوؤ |.........................(دشرابو) په جامونو به یو بل

فِيْهَا	كَاْسًا	لَّا لَغْوٌ	فِيْهَا	وَلَا تَاْثِيْمٌ
په هغه جنت کښې	پیالئ دشرابو	چې نۀ به وی خرابې خبرې	په هغې کښې	اونۀ نسبت دګناه یو بل ته

سره (دخوند دپاره) انګته اچوی| خو په هغې (شرابو) کښې به نه بکواس وی |او نه دګناه څه خبره

وَيَطُوْفُ	عَلَيْهِمْ	غِلْمَانٌ	لَّهُمْ
او ګرزی به چاپیره	په هغوئ باندې	هلکان خادمان	چې خاص به وی دپاره دهغوئ

اوددوئ نه ګیرچاپیره به د خدمت دپاره هلکان اوړی راوړی |

كَاَنَّهُمْ	لُؤْلُؤٌ	مَّكْنُوْنٌ	وَاَقْبَلَ
داسې ښائیسته لکه چې وی به هغوئ	ملغلرې	پټې ساتلې شوی	او مخ به کړی

(په ښائست کښې به) لکه دپټو ساتلې شوؤ ملغلرو په شان وی | او یوبل ته به

بَعْضُهُمْ	عَلٰى بَعْضٍ	يَّتَسَآءَلُوْنَ	قَالُوْا
ځینی دهغوئ (جنتیانو) نه	ځینو نوروته	چې تپوس به کوی دیوبل نه	اوبه وائی هغوئ

مخامخ ناست وی| اوخبرې اترې به کوی |...................................اودا بۀ هم وائی چې

اِنَّا كُنَّا	قَبْلُ	فِيْٓ اَهْلِنَا	مُشْفِقِيْنَ	فَمَنَّ اللّٰهُ
بیشکه وؤ مونږه	مخکښې ددې نه	په تېر خپل کښې	یریدونکی	پس احسان اوکړو الله

مونږ به پخوا په خپلو کورونو کښې ډیر ډیر ویریدو |..................................نو الله ﷻ راباندې

عَلَيْنَا	وَوَقٰنَا	عَذَابَ السَّمُوْمِ ﴿٢٧﴾	اِنَّا كُنَّا	مِنْ قَبْلُ
په مونږ باندي	او بچ ئې کړو مونږه	دعذاب دګرمي هوانه	بیشکه وو مونږه	مخکښې ددې نه
ډیر احسان اوکړو	اومونږ ئې ددوزخ دعذاب نه بچ کړو	.........بیشکه مونږ به د دې نه وړاندې		

نَدْعُوْهُ	اِنَّهٗ هُوَ	الْبَرُّ	الرَّحِيْمُ ﴿٢٨﴾
چې مونږ به دعا ګانې غوښتلې دهغه نه	بیشکه هغه	احسان کونکې	رحم کونکې دې
دالله ﷻ نه دعا ګانې غوښتلې	.........بیشکه هغه ډیر احسان کونکې مهربان دې		

قوله تعالی:- وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ

د اهل ایمان اولاد:- الله جل شانه د خپل کرم او فضل بیان فرمائي چه دکومومومنانو د اولاد ایمانونه د خپل پلارنیکه په شان وی خو په نیکو عملونو کښې د هغوئ نه کم وی نو الله جل شانه به دا زیات کړي او ددوی د پلار نیکه عملونو برابر به ئې کړي چه په دې سره دمشرانو سترګې یخې شي او کشران هم هغوئ سره ښه خوشحاله وی. ددوی د عملونو زیاتوالئ به ددوی د بزرګانو د عملونو په کمی سره نه کیږي بلکه دا به د محسن رب په وجه د هغه د معمورو خزانونه وی. عبدالله ابن عباس ﷺ ددې آیت مبارك تفسیر کښې هم دا فرمائي. یو مرفوع حدیث مبارك هم دې مضمون کښې مروی دې. یو بل حدیث مبارك کښې دی چه کله جنتي جنت ته لاړشي او خپل پلار نیکه او بچي او نه ویني نو تپوس به کوی چه هغوئ چرته دی؟ جواب به ملاؤ شي چه هغوئ ستا مرتبې ته نه دی رسیدلی. دې به اووائي چه اې الله جل شانه ما دخو خپل ځان دپاره او د دوی دپاره نیك عملونه کړی وو. نو حکم به اوشي او هغوئ به هم دې درجې ته راوستې شي ([1]). دا هم مروی دی چه د کومو جنتیانو اولاد ایمان قبول کړو او نیك عملونه ئې اوکړل نو هغه به هغوئ سره وی. او ددوی واړه بچي چه په وړوکوالی کښې وفات شوی وو هغه به هم دوی سره یو ځائي کړې شي. عبدالله ابن عباس ﷺ،شعبي ﷫،سعید بن جبیر ﷫، ابراهیم ﷫،قتاده ﷫،ابوصالح ﷫،ربیع بن انس ﷫،ضحاك ابن زید ﷫ بن زید هم دا فرمائي. امام ابن جریر ﷫ هم دا خوښوی. مسند احمد کښې دی چه خدیجه ﵂ د حضور نبی کریم نه دخپلو دوؤ بچو متعلق تپوس اوکړو چه کوم د جاهلیت په زمانه کښې وفات شوی وو. نو حضور نبی کریم اوفرمائیل چه هغه دواړه جهنم کښې دی. بیا مور بی بی ډیره خفه شوه نو حضور نبی کریم اوفرمائیل که تا دهغوئ ځائي کتلې وې نو ستا زړه کښې به دهغوئ نه نفرت پیدا شوې وو. بیا مور بی بی حضور نبی کریم نه تپوس اوکړو چه یارسول الله ﷺ ! ستاسو نه چه ځما کوم ما شوم شوې وو هغه کوم ځائي کښې دې؟ نو حضور نبی کریم اوفرمائیل چه هغه جنت کښې دې. مومن سره د خپل اولاد جنت کښې دی او کافران سره دخپل اولاد جهنم کښې دی. بیا حضور نبی کریم ﷺ ددې آیت مبارك تلاوت اوفرمائیلو. ([2])دا خو شوه د مور پلار په وجه د اولاد بزرګی. اوس د اولاد د دعاء خیر په وجه د مور پلار بزرګی اوګورئ.

مسند احمد کښې حدیث مبارك دې چه حضور نبی کریم اوفرمائیل چه الله جل شانه د خپل بنده درجه اچانك په جنت کښې اوچتوی او دې تپوس کوی چه اې الله جل شانه ! دا دې ځنګه ځما درجه اوچته کړه؟ الله جل شانه ورته فرمائي چه ستا اولاد ستا دپاره استغفار اوکړو په دې وجه ما ستا درجه اوچته کړه([3]). ددې حدیث مبارك اسناد بالکل صحیح دی اګر چه بخاری او مسلم کښې دې الفاظو سره نه

---

[1]) طبراني : ۱۲۲٤۸، .

[2]) احمد : ۱۳٤/۱ ،.

[3]) احمد : ۵۰۹/۲، ابن ماجه کتاب الادب باب برالوالدین : ۳٦٦۰. وسنده حسن.

دي راغلي. خو ددې په شان يو روايت په صحيح مسلم كښې مروى دې چه كله ابن ادم مړ شي نو دده اعمال موقوف شي خو درې عملونه داسې دي چه د مرګ نه پس هم جارې وى.(۱) صدقه جاريه (۲) د دين علم (۳) نيك اولاد چه دمرګ نه پس مردګانو دپاره دعاء خير كوى. ([1])

دجنت نعمتونه:-دې ځائې كښې اوفرمائيلې شو چه د مومنانو د اولاد درجې بې عمل كولو زياتې شوې اودې سره سره ئې دخپل خپل فضل نه پس دعدل بيان هم اوكړو. لكه څنګه چه بل ځائې كښې دى چه [كُلُّ نَفْسٍۢ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ][الخ. يعنى هر سړې په خپلو كړو كښې ګرفتار دې خو هغه نه دى چه چا ته اعمال نامې په ښى لاس وركړې شوى دى. هغوئ به جنت كښې ناست وى او ګناهګارو نه به تپوس كوى. الخ.

بيا ارشاد فرمائى چه دې جنتيانو ته قسم قسم ميوې او رنګ په رنګ خوښې وركولې شى. چه كوم څيز ته ئې زړه اوشى اوكوم څيز ئې زړه ته نزدې شى نوزر به هغه موجود شى.دشراب طهور ځړنګيدلى جامونه به يو بل ته وركوى او ددې څكلو سره سره لطف او سرور او مزه حاصليږى. اودې سره هيڅ بيهودګى نه وى. اوتې باوتې نه وائى او نه به بيهوشه كيږى. ريښتونې سرور او پورا خوشحالى،اوتو بوتو نه پاك،ګناه نه غافله،باطل او كذب نه لرې،دغيبت او ګناه نه لرې. په دنيا كښې به مو د شرابيانو حالت كتلې وى چه ددوى په سر چكر رازى،خيټه كښې ئې درد وى،عقل ئې زائل شى، بكواس كوى، اوتې باوتې وائى،څهرې ئې بې رونقه وى. داشان شراب ئې هم بد ذائقه او بدبودار وى. بل طرفته د جنت شراب دداشان خبرو نه ډير پاك دى. داپه رنګ كښې سپين او څكلو كښې خوشذائقه دى. نه خو ددې څكلو سره حواس ختميږى او نه اوتې باوتې وائى،نه ورسره په سر كښې درد وى. او نه په كښې څه ضرر وى. په خوشحالئ خوشحالئ به ددې پاكو شرابو جامونه يو بل ته وركوى. ددوى غلامان به نو عمر بچې وى چه په حسن كښې به داشان وى لكه چه ملغلرې ئې په ډبى كښې بند كړې وى او په دې دچا لاس نه وى لګيدلې او تازه تازه راوښكلې شوى وى. ددې د ښائست او رنګ به څه وائې؟ اوددې غلمانو ښكلې څهرې هم ددې نه شرميږى. يو بل ځائې كښې دامضمون دې الفاظو سره راغلې دې چه[يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ][يعنى هميشه نوعمراووارهٔ بچى، آبخورې، كټورى، او داسې صفا شرابو جامونه چه ددې څكلو سره به نه د سردرد وى او نه به بيهوشى وى او چه كوم قسم ميوه دوى خوښوى،او د كوم مارغه غوښه دوى غواړى نو دوى به ئې ورته راوړى او دوى به څلور واړه طرفته لاس په نامه ولاړ وى..

قوله تعالى:- وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍۢ يَتَسَآءَلُونَ۝

جنت كښې دجنتيانو يو بل سره خبرې اترې اوملاقات:- ددې شرابو په وخت كښې به خپلو كښې ناست وى او خبرې اترې به كوى او وائى به چه مونږ په دنيا كښې خپلو كښې ناست وو نو د رب د ښن ورځې د عذاب نه ډير ويريدو. الحمدلله رب په مونږ احسان اوكړو او خمونږ د ويرې د څيز نه ئې مونږ ته امن راكړو. هم دهغه رب نه مونږ دعاګانې او درخواستونه كول او هغه ذات خمونږ دعاګانې قبولې كړې. او خمونږ سوال ئې پورا كړو. او يقينى طور هغه ډير نيك سلوك او رحم والا دې.

مسند بزار كښې دى چه حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه جنتى به خپلو ملګرو سره ملاويدل غواړى نو بل طرفته به دده د ملګرو زړونو كښې هم دا خواهش پيدا شى.دده تخت به والوزى او لار كښې به دواړه يوبل سره ملاقى شى. په خپلو خپلو تختونو به آرام سره ناست وى او خبرې به كوى. او د دنيا ذكر به كوى او وائى به چه په فلانئ ورځ مونږ دخپلې بخښنې دپاره دعا فلانى ځائې كښې كړې وه او

---

[1] صحيح مسلم كتاب الوصية باب ما يلحق الانسان من الثواب بعدوفاته: ۱٦۳۱.

الله جل شانه هغه قبوله کړه. (١) ددې حديث مبارك سند كمزورې دې.

فائده: عائشه رضي الله عنها چه كله ددې آيت مبارك تلاوت اوكړونو دعا ئې اوفرمائيله چه اللهم من علينا وقنا عذاب النار السموم انك انت البر الرحيم. اعمش راوي دحديث نه تپوس اوشو چه ددې آيت مبارك تلاوت كولو نه پس عائشه رضي الله عنها مونځ كښې دا دعا كړې وه؟ نو جواب كښې ئې اوفرمائيل چه آو (٢).

فَذَكِّرْ | فَمَا أَنْتَ | بِنِعْمَتِ رَبِّكَ | بِكَاهِنٍ | وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾

پس نصيحت كوه | پس نه ئې ته | په نعمت درب خپل سره | فالګر (جوګي) | او نه ليونې |

نو (اې نبي ﷺ) ته نصيحت كوه | ته دخپل په فضل سره نه خو كاهن يې | او نه ليونې يې

أَمْ يَقُولُونَ | شَاعِرٌ | نَتَرَبَّصُ | بِهِ | رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾

يا وائي دوئ | چې دې شاعر دې | انتظار كوؤ مونږه | په حق دده كښې | دګردش دزمانې |

ايا دوئ دا وائي چې دې شاعر دې | او مونږ په ده باندې د زمانې دحادثاتو انتظار كوؤ

قُلْ | تَرَبَّصُوا | فَإِنِّي | مَعَكُمْ | مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾

ورته اووايه | تاسو انتظار كوئ | پس بيشكه زه | ستاسو سره | دانتظار كونكونه يم |

ته ورته اووايه | چې تاسو (زما د هلاكت) انتظار كرئ | اوزه هم (ستاسو د هلاكت) انتظار كونكې يم

أَمْ تَأْمُرُهُمْ | أَحْلَامُهُمْ | بِهَٰذَا | أَمْ هُمْ | قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾ | أَمْ يَقُولُونَ

ايا حكم كوي دوئ ته | عقلونه ددوئ | په دې كار | يا دوئ | يوقوم دې سركشه | ياوائي دوئ

ايا ددوئ عقلونه بس دوئ ته دا ښائي اوكه دا خلق سركشه دي؟ |..................ايا دوئ وائي

تَقَوَّلَهُ | بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ | فَلْيَأْتُوا | بِحَدِيثٍ

دخانه جوړ كړې دې ده دا قران | بلكه دوئ ايمان نه راوړي | پس رادوړي دوئ | يو كلام |

چې دهٔ (قران) دخان نه جوړ كړې دې | داسې نه ده بلكه دوئ ايمان نه راوړي | دوي دې هم

مِثْلِهِ | إِنْ كَانُوا | صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾ | أَمْ خُلِقُوا | مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ

په مثل ددې | كه وي دوئ | رښتينې | يا پيدا كړې شوي دي دوئ | بغير ديو څيز (خالق) نه |

د دې پشان كلام (جوړ كړې او) هغه دې راوړي | كه دوئ رښتوني وي | ايا دوئ د پيدا كونكې نه بغير

أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ | أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ | وَالْأَرْضَ

يا دوئ پيدا كونكې دي دخپل خان پخپله | يا پيدا كړي دي دوئ | اسمانونه | او زمكه |

پخپله پيدا شوي دي | اوكه دوئ پخپله دخانونو پيدا كونكې دي | ايا دا اسمانونه او زمكه دوئ پيدا كړي دي؟

بَلْ لَا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ | أَمْ عِنْدَهُمْ | خَزَائِنُ | رَبِّكَ | أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾

بلكه يقين نه لري دوئ | يا ددوئ سره دي | خزانې | درب ستا | يا دوئ واكداران دي |

بلكه دوئ يقين نه كوي | ايا دوئ سره ستا د رب خزانې دي | اوكه دوئ واكداران دي

(١) مسند البزار: ۳۵۵۳.

(٢) ابن ابي حاتم: ۲۵۶/۱۲.

اَمۡ لَهُمۡ | سُلَّمٌ | يَّسۡتَمِعُوۡنَ | فِيۡهِ‌ۚ | فَلۡيَاۡتِ | مُسۡتَمِعُهُمۡ
یا شته دوئ لره | اندر پایه | چی اوریدل کوی | په هغې باندې | پس رادوړی | اوریدونکی ددوئ |
یا دوئ سره داسې اندر پایه ده چې په هغې (بره خیژی) او خبرې آوری (که داسې وی) نوچاچې اوریدل کړی وی

بِسُلۡطٰنٍ مُّبِيۡنٍؕ | اَمۡ لَهُ | الۡبَنٰتُ | وَلَكُمُ الۡبَنُوۡنَؕ | اَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ | اَجۡرًا
یو دلیل بنکاره | یا الله لره | لونړه دی | او تاسو لره ځامن دی | یا ته غواړې ددوئ نه | څه اجر
هغه دې ښکاره دلیل پیش کړی (دوئ نه تپوس اوکړه) آیا دالله ﷻ لونړه دی او ستاسو ځامن او که ته د دوئ نه

فَهُمۡ | مِّنۡ مَّغۡرَمٍ | مُّثۡقَلُوۡنَؕ | اَمۡ عِنۡدَهُمُ | الۡغَيۡبُ | فَهُمۡ
چې ګنی دوئ | دتاوان نه | درانه کړې شوی دی | یا ددوئ سره | غیب دې | چی دوئ
څه بدله غواړې نو دوی د تاوان په درانه شوی دی؟ آیا دوئ سره دغیبو څه علم شته

يَكۡتُبُوۡنَؕ | اَمۡ يُرِيۡدُوۡنَ | كَيۡدًا ؕ | فَالَّذِيۡنَ | كَفَرُوۡا
لیکلی کوی (دهغې نه) | یا غواړی دوئ | مکر (چل) | پس هغه کسان | چی کافران دی |
چې دوئ هغه لیکی او که دوئ (تاته) چل جوړ کړې دې (خودوی ستا څه نشی کولې) بلکه کافران به پخپل

هُمُ الۡمَكِيۡدُوۡنَؕ | اَمۡ لَهُمۡ | اِلٰهٌ | غَيۡرُ اللّٰهِ‌ؕ | سُبۡحٰنَ اللّٰهِ
هغوئ به راګیرېږی په چل خپل کښی | یا دوئ لره | معبود دې | بغیر دالله نه | پاکی ده الله لره |
چل کښې پخپله راګیر شی آیا دالله ﷻ نه سوا ددوئ بل څوک معبود شته؟ | الله ﷻ ددوئ

عَمَّا | يُشۡرِكُوۡنَ
دهغې نه | چی دوئ ئې شریکوی دهغه سره |
دجوړ کړو شریکانو نه پاک دې |

قوله تعالى:- اَمۡ يَقُوۡلُوۡنَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهٖ رَيۡبَ الۡمَنُوۡنِ

کافرانو به پیغمبر ﷺ ته شاعر وئیلو :الله جل شانه خپل نبی ﷺ ته حکم کوی چه د الله جل شانه رسالت بندګانوته رسوه،اوتاسو باندې چه بدکارو کوم بهتان لګولې دې دې سره هغه هم صفا کوی. کاهن هغه ته وائی چه هغه ته کله کله څه خبر جنات رسوی.

فائده - نو ارشاد اوشو چه د الله جل شانه ددین تبلیغ کوه.الحمد لله نه خوتاسو جنات والا یئ او نه جنون والا.بیا دکافرانوقول نقل کوی او وائی چه دوی وائی چه حضور نبی کریم ﷺ یو شاعر دې. دوی دې وائی،ددې د انتقال نه پس به ددوی په شان څوك وائی؟ددوی دا دین به دوی سره فنا شی. بیا خپل نبی ﷺ ته ددې جواب ورکوی او فرمائی چه ښه ده ته هلته انتظار کوه او دلته څه هم منتظر یم. د دنیا انجام به اوګوری چه ددنیا او آخرت نفرت او غلبه چه دچا وی؟ دارالندوة کښې د قریشو مشوره اوشوه چه محمد ﷺ هم د نورو شاعرانو په شان یو شاعر دی دې قید کړې او دې به هم هلته هلاك شی. لکه څنګه چه د زهیر اونابغه حشر اوشو. نو دې باندې دا آیتونه نازل شو[1].

بیا فرمائی چه ددوی عقل دوی ته دا ښائی چه د پوهیدو نه باوجود بیا هم ستاسو باره کښې افواګانې

---

[1] الطبری : ٤٧٩/٢٢.

خوروي او بهتان لګوي. حقيقت دادي چه دا ډير سرکش او عناد والا خلق دي. دښمنۍ کښې واقعات هيرکړي او مفتو کښې تاسو ته بد وائي. آيا دوی دا وائي چه دا قران پاك تاسو پخپله جوړ کړي دې؟ في الواقع داسې خو نه دي خو ددوی کفر ددوی د خلو نه داسې غلط دروغ راوباسي. که دوی رېښتوني وي نو دوی دې پخپله داسې يو خبره جوړه کړي اودا قريش لا څه کوې که دوی سره په مخ دزمکې جنات او انسانان يو ځائې شي نو بيا به هم ددې قران پاك د يو نظير پيش کولو نه عاجز شي. او پورا قرآن پاك خو ډير لونې څيز دې. ددې پشان لس سورتونه بلکه يو سورت هم تر قيامته پورې نه شي جوړولې؟

قوله تعالى: -اَمۡ خُلِقُوۡا مِنۡ غَيۡرِ شَىۡءٍ اَمۡ هُمُ الۡخٰلِقُوۡنَ﴿۳۵﴾

دتوحيد الوهيت اوربوبيت دلائل :-د توحيد الوهيت او توحيد ربوبيت ثبوت ورکولې شي.او فرمائي چه دوی بغيردموجد نه موجود شو څه؟ يا دوی په خپله موجد دي؟ اصل کښې دواړه خبرې نه دي بلکه ددوی خالق الله جل شانه دې. دوی هيڅ نه وو الله جل شانه دوی پيدا کړل. جبير مطعم ﷺ فرمائي چه حضور نبي کريم ﷺ د ماښام مونځ کښې د سورة طور تلاوت کولو اوما ورته غوږ اينښودې وو آوريدو مې،اوکله چه حضور نبي کريم ﷺ ﴿الۡمُصَيۡطِرُوۡنَ﴾ ته اورسيدو نو خما حالت داسې شو چه زړه مې ډوب شو(بخاري)[1]. بدري قيديانو کښې دا جبير ﷺ هم راغلې وو. دادهغه وخت واقعه ده چه کله دې کافر وو. د قرآن پاك ددې آيت آوريدل دهغه دپاره د اسلام ذريعه جوړه شوه. بيا فرمائي چه آيا د آسمان او زمکې پيدا کولو والا دوی دي؟ دا هم نه دي بلکه د ټول مخلوقاتو او پخپله ددوی پيدا کولو والا صرف الله جل شانه دې. اوبياهم دوی د خپلې بې يقينۍ نه نه منع کيږي. بيا فرمائي چه صرف په دنيا کښې ددوی تصرف دې څه؟ او ولې دوی د هر څيز د خزانو مالکان دی څه؟ او يا د مخلوق محاسبان دی څه؟ حقيقت کښې داسې نه دي بلکه مالك او متصرف صرف الله جل شانه دې. هغه ذات قادر دې چه څه غواړي نو هغه کوي. بيا فرمائي چه آيا دوی سره اوچت آسمان ته دختلو څه ذ پوړئ دوی سره شته دې؟ که داسې وي نو دوی کښې دې يو هلته اورسي او د آسمانی کلام آوريدو نه پس دې ددې دليل پيش کړي. او نه خو دوی پيش کولې شي او نه دوی د حقانيت پابند دي. دا هم د دوی ډيره لويه غلطي ده چه دوی وائي چه فرښتې دالله جل شانه لونړه دي (نعوذبالله). او دا څومره د مزې خبره دې چه خپل ځان دپاره خو لونړه نه خوښوي او دالله جل شانه دپاره دا ثابتوي. چه کله دوی ته معلوم شي چه د دوی لورپيدا شوې ده نو ددوی څهرې دغم په وجه تکې توري شي. او دالله جل شانه مقربو فرښتو ته دالله جل شانه لونړه وائي. صرف دومره نه بلکه ددوی عبادت هم کوي. نو ډيرې زورنې سره وائي چه آيا دالله جل شانه لونړه دي او ستاسو ځامن؟ بيا فرمائي چه ته په خپل تبليغ که ددوی نه څه معاوضه اخلې نو دا په دوی ډيره ګرانه پريوزي. يعنی دالله جل شانه نبي ﷺ د الله جل شانه ددين په خورولو چا نه څه نه اخلې نو بيا دا په دوی ولې ګران پريوزي؟ آيا دا خلق دغيب خبر لرونکی دی څه؟ نه بلکه په زمکه او آسمانونو کښې د غيبو خبرې هيڅاته معلوم نه دی. آيا دا خلق دالله جل شانه دين او درسول الله ﷺ باره کښې بکواس کوی او پخپله ﷺ ته او مومنانواو عامو خلقو ته دهوکه ورکول غواړي؟ ياد ساتئ چه هم دا دهوکې باز به دهوکه کښې رسول وي او آخرت کښې به وبال په دوی وي. بيا فرمائي چه د الله جل شانه نه سوا ددوی نور معبودان شته دې؟ دالله جل شانه عبادت کښې دوی بتان او نورو لره ولې شريکوي. الله جل شانه خو شرکت نه مبراء دې او دشرك نه پاك دې او دمشرکانو ددې فعل نه سخت بې زاره دې.

[1]) صحيح بخاري کتاب التفسير سورة الطور : ۴۸۵۴، صحيح مسلم : ۴۶۳.

وَإِنْ يَّرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَآءِ

| اوكه اووينى دوئ | يوه ټوټه | داسمان نه |

| اوكه چرې دوئ د آسمان يوه ټوټه راپريوتونكې اووينى

سَاقِطًا يَّقُوْلُوْا سَحَابٌ مَّرْكُوْمٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتّٰى

راپريوتونكې | نو اوبه وائى دوئ | چى دا وريځ ده | گوره | پس پرېږده دوئ | تر هغې پورې |

نو هغه وخت به هم وائى | چې دا خو قط په قط جوړه وريځ ده | نو دوئ ترهغې وخته پورې پرېږده چې

يُلٰقُوْا يَوْمَهُمُ الَّذِىْ فِيْهِ يُصْعَقُوْنَ ﴿٤٥﴾

چى ملاقات اوكړى دوئ | دورځې خپلې سره | هغه ورځ | چې په هغې كښې به | دوئ په تندر وهلې كيږى

هغه ورځ ورباندې راشى | په كومه كښې چې به ددوئ هوش په تندر اولگى |

يَوْمَ لَا يُغْنِىْ عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا وَّلَا

هغه ورځ | چى نۀ به دفع كوى | دهغوئ نه | تدبيردهغوئ | هيڅ څيز | اونۀ به دهغوئ سره

هغه ورځ چې ددوئ ټول تدبيرونه به هيڅ په كار نه رانشى | اونه به ورسره (دچرته نه)

هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا عَذَابًا دُوْنَ ذٰلِكَ

امداد كيدې شى|او بيشكه هغه كسانولره|چى ظلم ئې اوكړو|عذاب دې|مخكښى دراتلو ددې وخت نه

مدداوشى|.................. اوپه ظالمانو خو ددغې ورځې نه وړاندې يو عذاب راتلونكې دې

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

ليكن | زيات ددوئ نه | نۀ پوهيږى | او صبر كوه | حكم درب خپل ته |

خو په دوئ كښې زيات خلق نه پوهيږى |.................. او ته دخپل رب حكم ته انتظار كوه

فَإِنَّكَ بِاَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِيْنَ تَقُوْمُ ﴿٤٨﴾

بيشكه ته| په نظر زمونږ كښى ئې | او تسبيح وايه | دحمد درب خپل سره | څۀ وخت چى پاسې تۀ

څكه چې ته زمونږ په نظر كښې يې | اودخپل رب حمد اوتسبيح وايه | څه وخت چې ته پاڅې

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاِدْبَارَ النُّجُوْمِ ﴿٤٩﴾

اودشپې په بعضې حصه كښى | پس تسبيح وايه دهغه | او روستو دستورو نه (يعنې دسحر دمونځ نه)

اود شپې په څه حصه كښې دهغه تسبيح وايه| اوستورو (دډوبيدو) نه پس هم

قوله تعالى:- وَإِنْ يَّرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَآءِ سَاقِطًا

دمشركانو دعناد ذكر : دمشركانو او كافرانو دعناد بيان دې چه دوى په خپل سركشئ او ضد كښې دومره دحد نه تير شوى دى چه دالله جل شانه دعذاب محسوسولو نه پس هم دوى ته به دايمان توفيق نه وى كه دوى اوگورى چه دآسمان نه د عذاب يو ټكړا راپريوزى نو بيا به هم دوى تصديق او يقين او نه كړې. بلكه صفا به اووائي چه دا غليظه وريځ ده چه اوبو وررلو دپاره خوره شوه. لكه چه بل ځائې كښې فرمائى چه ﴿وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِّنَ السَّمَآءِ﴾ الخ :يعنى كه مونږ دوى دپاره د آسمان يو دروازه پرانيزو او دوى هلته اوخيژى نو بيا به هم دوى وائى چه خمونږ سترگې تړلې شوى دى بلكه مونږ باندې جادو

اوکړي شو. یعنی دوی چه کوم معجزات طلب کوی که ددوی د غوښتنې مطابق دوی ته اوخودلې شی بلکه دوی دې پخپله آسمان ته اوخیژولې شی، نو بیا به هم دوی څه خبره جوړه کړی او ایمان به راونړی. ائې نبی ﷺ! تاسو دوی پریږدئی دوی ته به د قیامت په ورځ معلوم شی او ددوی ټولې ریا کارئی او فریبونه اېښودې شوی دې او هلته هیڅ مکر او فریب کار نه کوی. نیغ به څی او چالاکی به ترې هیره شی. نن چه دوی چاچاته آوازونه کوی او هغوئ ته خپل مددګار وائی نو په هغه ورځ به دوی زیره خوله پاتې شی او هیڅوك به ددوی د مددکولو دپاره نه وی. بلکه ددوی د طرفنه به څه عذر هم پیش کولې شی. صرف دا نه ده چه دوی ته به دقیامت په ورځ عذاب وی اودلته به دوی ښه په آرام سره وخت تیرکړی بلکه ددې ناانصافو دپاره په دنیا کښې هم عذاب تیار دې. لکه څنګه چه بل ځائې کښې فرمائی چه ﴿ وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾ یعنی مونږ دوی ته د آخرت دعذاب نه علاوه په دنیا کښې هم د عذاب مزه ښایو چه دوی رجوع اوکړی. خو په دوی کښې اکثر بې علمه دی. دوی ته معلوم نه دی چه په دنیاوی مصیبتونو کښې به اخته شو. او دالله جل شانه نافرمانئی به دوی ته معلوم شی. هم دا بې علمی ده چه دوی په دې خبره آماده کوی چه ګناه دپاسه ګناه، ظلم دپاسه ظلم کوی. کله چه دوی اونیولې شی نو دوی عبرت حاصل کړی او کله چه عذاب لرې شی نو بیا دوی هم هغه شان سخت زړه والا بدکاره شی. بعضو احادیثو کښې دی چه دمنافق مثال داوښ په شان دې، لکه څنګه چه اوښ ته معلوم نه وی چه دې ولې اوتړلې شو او ولې پرانستې شو؟[1] نوداشان منافق ته هم معلوم نه وی چه دې ولې بیمار کړې شو او ولې روغ کړې شو؟ اثر الهی کښې دی چه څه به څومره ستا نافرمانئ کوم او ته به ترکومې ماته سزا راکوې؟ الله جل شانه فرمائی چه ائې بنده ماته څومره خل او بخښلې خوتاته علم نشته دې. بیا فرمائی چه ائې نبی ﷺ! تاسو صبر اوکړئی او ددوی په تکلیف رسولو مه خفه کیږئی، او ددوی د طرفنه هیڅ خطره نشته دې تاسو ته. واورئی تاسو څمونږ حفاظت کښې یئ. تاسو څمونږ د نظر لاندې یئ. ستاسو حفاظت څمونږ ذمه داری ده. دټولو دښمنانو نه بچ کول څمونږ په حواله دی.

قوله تعالی:- وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ

دالله جل شانه تسبیح او د حِينَ تَقُومُ مطلب:- بیا حکم کیږی چه کله تاسو پاسئ نو دالله جل شانه پاکی او تسبیح بیان کړئی. ددې یو مطلب دا دې چه کله مونځ دپاره اودریږې. دویم مطلب دا بیان شوې دې چه کله ته دشپې پاسې. دواړه مطلبونه درست دی. یو حدیث مبارك کښې دی چه دمونځ شروع کښې به حضور نبی کریم ﷺ فرمائیل چه (**سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا اله غيرك**) (صحیح مسلم).[2] یعنی ائې الله جل شانه ته پاك ئې، دټولو تعریفونو مستحق ته ئې. ستا نوم برکتونو والا دې. ستا بزرګی بلند وبالا ده. ستا نه سوا معبود برحق هیڅوك نشته دې.

مسند احمد اوسنن کښې هم دحضور نبی کریم ﷺ نه داوینا مروی ده[3] مسند احمد کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه کوم سړې د شپې پاسی او اووائی چه (**لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر ولا حول ولا قوة الا بالله**) بیا که خپل ځان دپاره بخښنه غواړی اوکه څه غواړی هغه طلب کړی نو الله جل شانه دهغه دعا قبلوی، بیا که ده پخه اراده او ...: او

---

[1] ابوداود کتاب الجنائز باب الامراض المکفر للذنوب : ۳۰۸۹،

[2] صحیح مسلم کتاب الصلوة باب حجة من قال لا یجهر بالبسملة: ۳۹۹، موقوفا.

[3] ابوداود کتاب الصلوة باب من رای الاستفتاح بسبحانک اللهم وبحمدک : ۷۷۵، وهو حدیث حسن ، ترمذی : ۲۴۳، نسائی: ۹۰۰، ابن ماجه: ۸۰۶، احمد: ۵۰/۳، مسند ابی یعلی : ۳۷۳۵.

اودس ئې اوکړو او مونځ ئې اداکړو نوهغه مونځ قبلیږي. داحدیث سنن او بخاري کښې مروي دې[1].
مجاهد رحمه الله فرمائي چه دالله جل شانه د تسبیح کولو حکم دهر مجلس نه د پاسیدو په وخت کښې دې
د ابوالاحوص قول هم دادې چه کله د یو مجلس نه پاسې نو دا وائي چه (سبحانك اللهم وبحمدك). عطاء ابن
ابورباح رحمه الله هم دا فرمائي. او فرمائي که په مجلس کښې نیکي شوې وي نو هغه نوره هم زیاتیږي.
اوکه څه نور شوي وي نو دا کلمه دهغې کفاره جوړیږي. جامع عبدالرزاق کښې دي چه جبرئیل علیه السلام
حضور نبی کریم ﷺ ته تعلیم ورکړو چه کله یو مجلس نه پاسې نو (سبحانك اللهم وبحمدك اشهد ان لا اله الا الله
انت استغفرك واتوب اليك) وایه، ددې راوي معمر رضی الله عنه فرمائي چه ما داهم آوریدلی دی چه داقول ددې
مجلس کفاره جوړیږي ([2]). داحدیث مبارك خومرسل دې خومسند احادیث هم دې باره کښې ډیر مروي
دي. اودهغې سندونه یو بل ته تقویت ورکوي. یو کښې دي چه کوم یو مجلس کښې ناست وي او هلته
څه بکواس اوکړي او د پاسیدو نه مخکښې دا کلمات اووائي نو دې مجلس کښې چه څه شوي دي دا
کلمات دهغې کفاره جوړیږي ([3])(ترمذی) دې حدیث مبارك ته امام ترمذي رحمه الله حسن وئیلی دی.
امام حاکم رحمه الله مستدرك کښې روایت کوي او فرمائي چه ددې سند شرط مسلم دې. خو امام بخاري
رحمه الله په دې کښې علت راوښکلې دی. څه وایم چه امام احمد رحمه الله ،امام مسلم رحمه الله ،امام ابوحاتم رحمه الله
،امام ابوزرعه رحمه الله ،امام دارقطني رحمه الله وغیره هم دې ته معلول وئیلی دی. او د وهم نسبت ئې امام ابن
جریج رحمه الله طرفته کړې دې. خو دا روایت چه ابوداود کښې کوم سند سره مروي دې،هغې کښې ابن
جریج رحمه الله نشته دې ([4]). او یو حدیث مبارك کښې دي چه حضور نبی کریم ﷺ خپل آخري عمر مبارك
کښې چه به کوم مجلس نه پاسیدو نو دا کلمات به ئې وئیل. بلکه یو سړي تپوس اوکړو چه یارسول الله
ﷺ ! تاسو خو ددې نه مخکښې داسې نه وئیل. حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه په مجلس کښې څه
اوشي دادا کلمات دهغې کفاره وي ([5]) دا روایت مرسل سند سره هم ابوالعالیه رحمه الله نه مروي دې،والله
اعلم،نسائي وغیره.
عبدالله بن عمر رضی الله عنه فرمائي چه داکلمات داسې دي چه که د یو مجلس نه د پاسیدو په وخت کښې درې
خل اووئیلې شي نو دهغه دپاره داکفاره جوړیږي. مجلس خیر او مجلس ذکر کښې ددې وئیل د مهر
مثل په شان دي.(اوداود وغیره). ([6])
فائده:- الحمد لله ما یو جدا جز کښې هغه ټول احادیث او دهغې الفاظ اودهغې سندونه جمع کړي دي
او دهغې علتونه مې هم بیان کړي دي او ددې متعلق چه څه وو هغه مې لیکلي دي. بیا ارشاد دې چه
د شپې په وخت کښې دهغه عبادت ،تلاوت اومونځ سره کوئی.لکه فرمان دې چه (وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ) الخ.
د شپې په وخت کښې تهجد کوئی دا ستاسو دپاره نفل دي. ممکن ستارب تاته مقام محمود درکړي.
دستورو د ډوبیدو وخت نه مراد دسحر فرض مونځ نه مخکښې دوه رکعته کول دي. اودا د ستورو د
ډوبیدو دپاره د ډوبیدو په وخت کښې کولې شي. یو مرفوع حدیث مبارك کښې دي چه تاسو دا سنت

[1] صحیح بخاری کتاب التهجد باب من تعا من اللیل فصلی: ۱۱۵٤. ابوداود : ۵۰٦، ترمذی : ۳٤۱٤. السنن الکبری للنسائی : ۱۰٦۹۸.
ابن ماجه: ۳۸۷۸. احمد: ۳۱۳/۵.
[2] مصنف عبالرزاق : ۱۹۷۹٦..
[3] ترمذی کتاب الدعوات باب مایقول اذا قام من مجلسه: ۳٤۳۳، وهو صحیح ابن حبان : ۱۵۹٤، حاکم: ۷۲۰/۱.
[4] ابوداود کتاب الادب باب فی کفارة المجلس: ٤۸۵۸، وهو صحیح .
[5] ابوداود کتاب الادب باب فی کفارة المجلس: ٤۸۵۹، وسنده حسن.
[6] ابوداود کتاب الادب باب فی کفارة المجلس: ٤۸۵۷، وهو صحیح .

مه پريږدئي اګر چه اسونه تاسو لره چخړا کړي (١). په دې حديث مبارك دنظر اچولو نه پس د امام احمد رحمه الله بعضي اصحاب خو دې ته واجب وائي. خو دا صحيح نه دې. ځکه چه حديث مبارك کښې دي چه په شپه ورځ کښې پنځه مونځونه فرض دي. آوريدونکي اووئيل چه ددې نه سوا نور څه هم شته دي؟ نو حضور نبی کريم اوفرمائيل چه نه، مګر دا چه نفلونه ادا کړې (٢). بخاري اومسلم کښې عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه حضور نبی کريم ﷺ به نوافلو کښې د هيڅ يو نفل باره کښې دسحر د سنتو نه زيات پابندئ سره او نګرانئ سره نه کول (٣). صحيح مسلم کښې دي چه حضور نبی کريم ﷺ فرمائي چه د سحر دفرضو نه مخکښې دا دوه سنت د ټولې دنيا نه او دې کښې چه څه دي دهغې نه بهتر دي (٤).

(الحمد لله د سورة طور تفسير پوره شو).

....

دسورة نجم تفسير چه دا مکی سورت دې

دسورت تعارف :- صحيح بخاري شريف کښې عبدالله رضي الله عنه نه مروی دي چه د ټولو نه مخکښې سورة چه په هغې کښې سجده وه، سورة والنجم نازل شويدې. او حضور نبی کريم ﷺ پسې چه څومره روستو ولاړ وو هغه ټولو سجده اوکړه. خو ما يو سړې اوليدو چه هغه خپل موټې کښې خاوره واخسته او په هغې ئې سجده اوکړه. اوبيا ما اوکتل چه هغه دکفر په حالت کښې اووژلې شو. دا اميه بن خلف وو(٥). خو په دې کښې يو اشکال دې، هغه دا چه دويم روايت کښې دي چه دا عتبه بن ربيعه وو.

اياتونه	سورة النجم مکية وهي اثنتان وستون اية وثلاث رکوعات	رکوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
٦٢	شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم کونکې دې	٣

وَالنَّجْمِ | إِذَا هَوٰى ۝١ | مَا ضَلَّ | صَاحِبُكُمْ

قسم دې په ستوری | کله چې ډوب شی | نه دې بې لارې شوې | ملګرې ستاسو |

قسم دې په ستوری څه وخت چې ډوبيږی | چې ستاسو ملګرې (پيغمبر) نه بې لارې شوې دې اونه

وَمَا غَوٰى ۝٢ | وَمَا يَنْطِقُ | عَنِ الْهَوٰى ۝٣ | إِنْ هُوَ | إِلَّا | وَحْيٌ

اونه په غلطه لار روان دې | اونه خبری کوی | دخواهش نه | نه دې دا قران | مګر | وحی ده |

په غلطه ګمراه شوې دې | او هغه دخپل خان نه خبرې نه جوړوی | د هغه خوهره خبره يو وحی ده |

يُّوحٰى ۝٤

چې ليږلې کيږی هغه ته |

چې هغه ته کولې شی |

---

(١) ابوداود کتاب التطوع باب في تخفيفهما : ١٢٥٨، وسنده ضعيف احمد: ٤٠٥/٢، شرح معاني الاثار : ٢٩٩/١.

(٢) صحيح بخاری کتاب الشهادات باب کيف يستحلف : ٢٦٧٨، صحيح مسلم : ١١، ابوداود : ٣٩١، السنن الکبری للنسائي : ١١٧٥٩

(٣) صحيح بخاری کتاب التهجد باب تعاهد رکعتی الفجر ومن سماها تطوعا : ١١٥٩. صحيح مسلم: ٧٢٤.

(٤) صحيح مسلم حواله سابق. : ٧٢٥.

(٥) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة النجم باب(فاسجدوا لله واعبدوا) : ٤٨٦٣، صحيح مسلم: ٥٧٦، ابوداود : ١٤٠٦. احمد: ٣٨٨/١.

قوله تعالى:- وَالنَّجْمِ إِذَا هَوٰى ۙ

دستورو قسم:- شعبي رحمه الله فرمائي چه خالق په خپل مخلوق چه د څه قسم غواړي نو کوي خو مخلوق سوا دخپل خالق نه د هيچا قسم نه شي کولې. (ابن ابي حاتم). دستورو د ډوبيدو نه مراد د فجر وخت د ثريا ستوري ډوبيدل دی. بعضې وائي چه ددې نه مراد دزهره نومې ستوري دې. ضحاك رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد شيطان طرفته ويشتل دی. ددې قول ښه توجيه کيديشي. مجاهد رحمه الله فرمائي چه ددې جملې تفسير دادې چه قسم دې په قران پاك،چه کله دا نازل شي. ددې پشان يو آيت مبارك [فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوٰقِعِ النُّجُومِ] الخ دې. بيا چه په څه خبره قسم خوړلې دې دهغې بيان دې چه حضور نبي کريم ﷺ نيکي اورشدو هدايت والا او تابع د حق دې. هغه بې علمۍ سره څه په غلطه لار يا د علم نه باوجود په غلطه لار نه دې. د ګمراه نصرانيانواو د حق خلاف يهودو پشان نه حضور نبي کريم ﷺ نه دې. د حضور نبي کريم ﷺ عمل کامل،د حضور نبي کريم ﷺ عمل کامل دعلم مطابق،د حضور نبي کريم ﷺ لار نيغه،حضور نبي کريم ﷺ دعظيم الشان شريعت شارع،حضور نبي کريم ﷺ د اعتدال او حق په لار قائم،د حضور نبي کريم ﷺ هيڅ يو قول،هيڅ يو فرمان د خپل خواهش اوذاتي غرض سره نه دې بلکه حضور نبي کريم ﷺ چه د کوم څيز تبليغ کوي نو حضور نبي کريم ﷺ ته دالله جل شانه حکم کيږي. او حضور نبي کريم ﷺ هغه په خوله راوړي. چه څه حضور نبي کريم ﷺ ته دهغه پورته ځائې نه اووئيلې شي هغه د حضور نبي کريم ﷺ په ژبه مبارکه جاري وي. د حضور نبي کريم ﷺ کلام د کمۍ بيشۍ او نقصان نه پاك دې.

قوله تعالى:- وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ۗ

حديث پيغمبري وحي ده:- مسنداحمد کښې دی چه حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه ديو سړي شفاعت چه نبي نه دې،د دوؤ قبيلو يا دوؤ کښې د يوې قبيلې دشمير برابر خلق به جنت ته داخلوي. قبيله ربيعه او قبيله مضر. په دې کښې سړي اووئيل چه ربيعه مضر نه نه دی. نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه څه خوهغه وايم چه څه ماته وئيل کيږي.(۱) دمسند يو بل حديث مبارك کښې دی،عبدالله بن عمرو رضي الله عنه فرمائي چه ما به حضور نبي کريم ﷺ نه څه آوريدل هغه به مې حفظ کولو د پاره ليکل،خوبعضو قريشانو څه دې نه منع کړم اووې وئيل چه حضور نبي کريم ﷺ يو انسان دې اوکله کله په غصه کښې هم څه فرمائي. نوڅه دليکلو نه منع شوم نو حضور نبي کريم ﷺ ما ته اووئيل چه ليکه. په الله جل شانه قسم چه دهغه په قبضه کښې ځم روح دې،ځما د خولې نه سوا دحق نه بله کلمه نه راوځي. دا حديث مبارك ابو داؤداو ابن ابي شيبه کښې هم دې (۲). بزار کښې دی چه حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه تاسو ته دکوم امر خبر دالله جل شانه دطرفنه درکوم په هغې کښې هيڅ نشته دې. مسند احمد کښې دی چه حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه څه دحق نه سوا نور څه نه وايم. په دې بعضو صحابه کرام رضي الله عنهم اوفرمائيل چه حضور نبي کريم ﷺ کله کله مونږ سره ګپ لګوی. نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه په هغه وخت کښې هم ځما د خولې نه ناحق نه اوزی (۳).

عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ۙ ذُوْ مِرَّةٍ ؕ فَاسْتَوٰى ۙ
ښودلی ده هغه ته | سخت قوت والا | خاوند دحکمت | بيا مخامخ ودريدو
هغه ته يوه طاقتوره فرښته خودنه کوی اچې د حکمت خاونده ده | مخامخ شو

(۱) احمد: ۲۵۷/۵. وسنده حسن. مجمع الزوائد: ۳۸۱/۱۰.
(۲) ابوداود کتاب العلم باب کتابة العلم: ۳۶۴۶، وسنده صحيح احمد: ۱۶۲/۲.
(۳) ترمذی کتاب البر والصلة باب ماجاء فی المزاح: ۱۹۹۰. وسنده حسن احمد: ۳۶۰/۲، عن ابی هريرة رضي الله عنه.

وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ۞ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۞ فَكَانَ

او هغه وو | په كناره لوړه باندې | بيا نزدې راغې | او ودريدو په هوا كښې | پس شو نزدې |

په داسې حال كښې چې دافق په اوچته غاړه ولاړ وو | بيا رانزدې شوه | نو د دوو ليندو

قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۞ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ

په برابرئ | ددوو ليندو | يا ډير نزدې دې ددې نه | پس وحى اوكړه هغه | بنده دالله ته |

هرمره فاصله ترمينځه پاتې شوه | يا د دې نه څه كمه | نو الله ﷻ خپل بنده ته وحى اوكړه

مَا أَوْحَىٰ ۞ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ۞

هغه چې وحى ئې اوكړه | دروغ نه كړل زړه | هغه څه | چې اوليدل هغه په ستر گو |

څه وحى چې ئې ورته وكړه | د هغه زړه هيڅ غلطى نه ده كړې څه چې ئې ليدلى وو.

أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ۞

آيا پس تاسو جګړه كوئ دهغه سره | په هغه څيز باندې | چې وينى ئې هغه په ستر گو |

نو آيا تاسو ورسره په هغه څيز كښې جګړه كوى | چې هغه په خپلو ستر گو ليدلې دې

وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ۞ عِندَ سِدْرَةِ الْمُنتَهَىٰ ۞ عِندَهَا

او بيشكه وې ليدو هغه | په راكوزيدو كښې بل ځل | دونې دبيرې آخرى سره | چې دهغې سره

اوهغه دغه (فرښته) يو بل ځل هم ليدلې ده | (يعنى) دسدرة المنتهى په خوا كښې چې دهغې

جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ۞ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ۞

جنت الماوى دې | كله چې راخوريدل | په ونه دبيرې باندې | هغه څه | چې راخوريدل به |

په خوا كښې جنت الماوى دى | څه وخت چې په بيره باندې راغوريدل څه چې راغوريدل

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ۞ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ۞

نه كوږ شو | نظر | اونه دحده واوړيدو | بيشكه اوليدې هغه دنښو درب خپل نه لوئې |

نه خو دهغه نظر بل خوا كوږ شوې وو | اونه دهوكه شوې وو | هغه دخپل رب (دقدرتونو) ډيرې غټې نښې اوليدې

قوله تعالى:- عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ۞

دجبرئيل عليه السلام شان: الله جل شانه فرمائى چه د محمد ﷺ معلم جبرئيل عليه السلام دې، لكه څنګه چه بل ځائې كښې فرمائى ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۞﴾ الخ. قران پاك د يو بزرګې زوروري فرښتې قول دې چه ددې دعرش مالك سره ډير عزت دې او ټول ئې منى. دلته هم فرمائى چه هغه قوت والا ده. د(ذُو مِرَّةٍ) يو تفسير دادې. دويم دا دې چه هغه خوش شكل ده. حديث مبارك كښې هم د(ذُو مِرَّةٍ) لفظ راغلې دې. حضور نبى كريم ﷺ فرمائى چه صدقه مالدار او قوت والا تندرست باندې حرامه ده [1]. بيا هغوئ نيغ اودريدل، يعنى جبرئيل عليه السلام. او هغوئ د او چتو آسمانونو په كناروباندې وو د كوم ځائې نه چه سبا راخيژى او دا دنمر

[1] ابوداود كتاب الزكاة باب من يعطى من الصدقة وحد الغنى : ۱٦۳٤، وسنده حسن: ترمذى : ٦٥۲. دارمى : ۱/٤۷۲، احمد: ۲/۱٦٤. حاكم : ٤/٥٦٥. ابن حبان : ۳۲٦۰. عن ابى هريرة رضي الله عنه.

د راختلو ځاني دي.

قوله تعالى:- لَقَدْ رَاٰی مِنْ اٰیٰتِ رَبِّهِ الْکُبْرٰی ابن ابی حاتم کښې دی چه عبد الله ابن مسعود ﷺ فرمائی **نبی کریم ﷺ جبرائیل علیه السلام څو ځله لیدلې وو:-** ابن ابی حاتم کښې دی چه عبد الله ابن مسعود ﷺ فرمائی چه حضور نبی کریم ﷺ جبرئیل صرف دوه ځل په خپل اصلی صورت کښې لیدلې دې. یو ځل د حضور نبی کریم ﷺ په خواهش الله جل شانه دوی ﷺ ته دهغوی اصلی صورت مبارك اوخودلو. د آسمانونو ټولې کنارې ددوی د جسامت نه ډکې شوې وې. په دویم ځل هغه وخت چه کله جبرئیل ﷺ حضور نبی کریم ﷺ پورته بوتلو. هم دا مطلب دې د ﴿وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰی﴾. امام ابن جریر ﷫ ددې تفسیر کښې یو قول وئیلې دې چه بل چا نه دې وئیلې. او دوی پخپله هم ددې قول اضافت بل چا طرفته نه دې کړې. دهغوی د قول ماحصل دادې چه جبرئیل ﷺ او حضور نبی کریم ﷺ دواړه د اوچتو آسمانونو په کنارو ولاړ وو. اودا واقعه دمعراج ده.

دامام ابن جریر ﷫ ددې تفسیر تائید هیچا نه دې کړې. اگر چه امام صاحب ﷫ دا عربیت حیثیت سره ثابت کړې دی. او عربی قاعدې سره دا هم کیدې شی. خودا د واقعې خلاف دی. ځکه چه دا کتل د معراج نه مخکښې وو. هغه وخت کښې حضور نبی کریم ﷺ په زمکه وو. او حضور نبی کریم ﷺ ته جبرئیل ﷺ راغلې وو. او دوی ﷺ ته نزدې شوې وو او هغوی ﷺ خپل اصلی صورت کښې وو. بیا دې نه پس دوباره د سدرة المنتهی سره دمعراج په شپه ئې اولیدو. داځو دوباره کتلو او په ړومبی ځل کتل د رسالت دشروع دزمانې ذکر دې. د ړومبی وحی ﴿اِقْرَاْ بِاسْمِ﴾ څو آیتونه په دوی نا زل شوی وو. بیا وحی بنده شوې وه. اوددې حضور نبی کریم ﷺ ته ډیر پریشانی وه. تر دې حضور نبی کریم ﷺ ډیر ځل اراده اوکړه چه د غر نه ځان غوزار کړی. خو هر ځل به د آسمان نه حضور نبی کریم ﷺ د جبرئیل ﷺ دا آواز آوریدو چه انې محمد ﷺ ا ته دالله جل شانه رېښتونې نبی ئې او زه جبرئیل یم. په دې به د حضور نبی کریم ﷺ غم غلط شو او زړه به ئې په قرار او طبیعت به ئې ښه شو او واپس به شو. خوبیا به څو ورځې پس حضور نبی کریم ﷺ ډیر زیات غمگین شو او د الله جل شانه دوحی لذت به ورته رایاد شونو حضور نبی کریم ﷺ به اووتلو او د غر نه به ئې خپل ځان غورزلو. او داشان به جبرئیل ﷺ حضور نبی کریم ﷺ ته تسلی ورکوله. تر دې چه یو ځل ابطح کښې جبرئیل ﷺ په خپل اصلی صورت مبارك کښې ظاهر شو. یعنی وزرونه ئې شپږ سوه وو. ددوی جسمامت د آسمان ټولې کنارې پټې کړې وې. اوس حضور نبی کریم ﷺ ته نزدې شواو دالله جل شانه وحی ئې حضور نبی کریم ﷺ ته اورسوله. نو په هغه وخت کښې حضور نبی کریم ﷺ ته ددې فرښتې عظمت او جلال معلوم شو. او په دې پوهه شو چه دالله جل شانه په نزد ددې فرښتې څومره اوچته مرتبه ده.

قوله تعالى:- وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰی ۙ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰی

دمعراج ذکر:- دمسند بزار یو روایت کښې دامام ابن جریر ﷫ دقول تائید کښې پیش کیدېشی خو د دې راوی صرف حارث بن عبید دې او دې د بصرې اوسیدونکې مشهور سړې دې. دده کنیت ابوقدامه ایادی دې. مسلم شریف کښې دده روایتونه راغلی دی. خو امام ابن معین ﷫ دوی ته ضعیف وائی او فرمائی چه دې په هیڅ نه دې. امام احمد ﷫ فرمائی چه دې مضطرب الحدیث دې. امام ابو حاتم رازی ﷫ فرمائی چه دده احادیث لیکلې کیږی خو ددې نه دلیل نه شی نیولې. ابن حبان ﷫ فرمائی چه دې ډیر وهمی وو. دده احتجاج صحیح نه دې. نو دا حدیث مبارك صرف دده روایت شوې دې، نو د غریب کیدو نه علاوه منکر هم دې. او که ثابت هم شی نو ممکن دی چه دا واقعه د خوب وی. په دې کښې دی چه زه ناست اوم چه په دې کښې جبرئیل ﷺ راغلو او په زوره ئې ځما د دواړو اوږدومنځ کښې لاسونه کیخودل او زه اودرولم. ما اوکتل چه یو ونه ده اوپه هغې کښې لکه د مارغانو د ځالو

ځایونه جوړ شوی دی. یو کښې ځه کیناستم او بله کښې جبرئیل کیناستو. بیا هغه ونه اوچتیده تر دې چه آسمان ته نزدې شوه. ما به اړخونه اړول او تردې که ما آسمان ته لاس وراوړې نو نیولې مې شو. ما اوکتل چه جبرئیل دالله جل شانه دویرې نه لکه د بوړنی خوریدو، نو په هغه وخت کښې ماته معلومه شوه چه دالله جل شانه علم کښې دوی ته په ما فضیلت دې. د آسمان دروازو نه ماته یو دروازه بیرته شوه. ما یو ډیر عظیم ا لشان نور اوکتلو. او پردې سره مې زر او یاقوت په خوزیدو اوکتل. بیا چه الله جل شانه کومه وحی نازله هغه ئې نازله کړه.

دې واقعه کښې د نبی کریم ﷺ حضرت جبرائیل علیه السلام په خپل صورت کښې لیدل:-مسند کښې دی چه جبرئیل ﷺ لره حضور نبی کریم ﷺ په اصلی صورت کښې لیدلې دې. ددوی وزرې ډیرې وې. اوهریو داسې چه دې د آسمان کنارې پټې کړې وې. اوددې نه موتیان او مروارید او زمرد غورزیدل (۱). اویو روایت کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ جبرئیل ﷺ ته خپل خواهش ظاهر کړو چه ځه تالره خپل اصلی صورت کښې کتل غواړم. جبرئیل ﷺ اوفرمائیل چه الله جل شانه نه دعا اوکړه. حضور نبی کریم ﷺ دعا او د مشرق طرفنه حضور نبی کریم ﷺ ته یو څیز په راوچتیدو او خوریدو په نظر را غلو او ددې کتلو سره حضور نبی کریم ﷺ بې هوشه شو. جبرئیل ﷺ زر راغلو او حضور نبی کریم ﷺ ئې هوش کښې راوستو او د حضور نبی کریم ﷺ وخکو نه ئې توکانړې لرې کړې (۲). ابن عساکر کښې دی چه ابولهب او دده ځوئې د شام د سفر تیارې کولو، دده ځوئې اووئیل چه د سفر نه مخکښې خو الله جل شانه خو د محمد ﷺ مخکښې لږ کنځل خواوکړم. نو دې راغلو او وې وئیل چه ا ئې محمد (ﷺ)! چه کوم نزدې شو او ستا د دواړو اوړو مینځ شو او ددې نه هم زیات نزدې شو ځه خودهغه منکر یم. دا نافرمانه ډیر زیات بې آدبه وو او هر ځل به ئې ګستاخی کوله. د حضور نبی کریم ﷺ د خولې مبارکې نه دده دپاره بددعا اووتله چه الله جل شانه دې د خپلو سپو نه په ده یو سپې مقرر کړی. دې چه کله واپس شو او خپل پلار ته راغلو او ټولې خبرې ئې ورته اوکړې نو پلار ته اووئیل چه ائې ځویه تالره ځه فکرمند یم. دهغه بددعا به نه رد کیږی. دې نه پس دا قافله ددې ځائې نه روا نه شوه. دشام په زمکه ئې د یو راهب عبادت خانې سره پړاؤ اوکړو. راهب ورته اووئیل چه دې ځائې کښې خو شرمخان داسې ګرزی لکه د چیلو رمه، تاسو دلته ځنګه راغلئ؟ ابولهب چه دا واوریدل نو ویریدو او ټوله قافله ئې جمع کړه او وې وئیل چه ګورئی تاسوته خو ځما بوډاتوب معلوم دې، اوتاسو ته معلوم دی چه ځما تاسو باندې څومره حقوق دی. نن ځه تاسو ته یو عرض کوم امید دې چه تاسو به ئې قبول کړئی. خبره داده چه نبوت مدعی ځما ځوئې ته خیرې کړې دی او په ده ویریږم. تاسو ټول خپل اسباب دې عبادت خانې سره جمع کړئی او په هغې ځما خوړ ځوئې څملوئې. اوتاسو دده ګیر چاپیره څملئ. خلقو دا اومنل. دا ټول خپل حفاظت کښې ښه هوښیار وو. په دې کښې یو شیر راغلو او دټولو خولې ئې بوئی کولې. هرکله چه ئې دټولو خولې بوئی کړې اوچه د چا تلاش ئې کولو هغه ئې اونه موندو، نو ډیر په زورنه ئې مخکښې څپو سره ټوپ اووهلو او هغه ځائې ته اورسیدو ا ودهغه خوله ئې هم بوئی کړه او هغه دده مطلوب وو. نو ده هغه ټکرې ټکرې کړو. نو په هغه وخت کښې ابو لهب اووئیل چه دې د محمد ﷺ بددعا نه نشی بچ کیدې. بیا فرمائی چه جبرئیل ﷺ حضور نبی کریم ﷺ ته ډیر نزدې شو اوزمکې طرفته راغلو تردې چه د محمد ﷺ اوجبرئیل آمین ﷺ مینځ کښې ددوؤ کمانونو هومره فاصله پاتې شوه بلکه ددې نه هم زیات نزدې شو. دلته لفظ اوددې خبر ورکړې کیږی، ددې ثابتولو دپاره راغلې دې. اوپه دې چه کوم زیاتې شوې دې ددې نفی دپاره. لکه چه بل ځائې کښې فرمائی. بیا دې نه پس ستاسو زړونه سخت

---

(۱) احمد: ۳۹۵/۱.

(۲) احمد: ۳۲۲/۱، طبرانی: ۱۰۸۷۰.

شو. اولکه د کانړو شو. (أَوْأَشَدُّ قَسْوَةً) بلکه ددې نه هم زیات سخت. یعنی د کانړي نه کم هیڅ صورت نه بلکه ددې نه سخت شو. اوفرمان دې چه هغوئ د خلقو نه داسې ویریږي لکه چه الله جل شانه نه ویریږي (أَوْأَشَدُّ قَسْوَةً) بلکه ددې نه هم زیات. اوبل ځائې کښې دې چه مونږ دوی یو لاك طرفته اولیږل بلکه زیا تو طرفته. یعنی هغوئ خو دیو لاك نه کم نه وو بلکه حقیقت کښې هغوئ یو لاك وو یا ددې نه زیات. نو دا دخپل خبر تحقیق دې. دشك او تردد دپاره نه دې. خبر کښې د الله جل شانه طرفته شك نه شي بیانولې. دا نزدې راتلونکې جبرئیل ﷺ وو. لکه څنګه چه د ام المومنین عائشه ﷺ او ابوذر ﷺ او ابن مسعود ﷺ فرمائی [1]. اوددې باره کښې نزدې احادیث هم ذکر کیږي. انشاء الله. صحیح مسلم کښې دی چه ابن عباس ﷺ نه مروی دی چه حضور نبی کریم ﷺ خپل رب خپل زړه سره دوه ځل کتلې دې. چه په هغې کښې د یو بیان په دې آیت (ثُمَّ دَنَا) کښې دې [2].

انس والادمعراج حدیث مبارك کښې دی، بیا الله جل شانه رب العزت نزدې شو او لاندې راغلو. هم په دې وجه محدثینو په دې کښې کلام کړې دې. او ډیر غرابتونه ئې قائم کړی دی. اوکه ثابت شي چه دا صحیح دی نو بیا به هم په بل وخت او بله واقعه باندې محمول وی. ددې آیت مبارك تفسیر نشی کیدې. دا واقعه خو دهغه وخت ده چه کله حضور نبی کریم ﷺ په زمکه وو. د معراج په شپه نه وو. څکه چه ددې واقعې نه پس فرمائی چه زمونږ نبی ﷺ یو ځل بیا هم سدرة المنتهی سره کتلې وو. نو دا سدرة المنتهی سره کتل خو دمعراج ذکر دې. اوپه ړومبی ځل کتل په زمکه وو. عبدالله ابن مسعود ﷺ فرمائی چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ماجبرئیل ﷺ ا وکتلو چه دهغوئ شپږ سوه وزرې وې [3]. عائشه ﷺ فرمائی چه د حضور نبی کریم ﷺ دنبوت په ابتداء کښې حضور نبی کریم ﷺ جبرئیل ﷺ خوب کښې لیدلې وو. بیا حضور نبی کریم ﷺ د حاجت فارغیدو دپاره اووتلو نو حضور نبی کریم ﷺ واوریدل چه څوك د حضور نبی کریم ﷺ نوم مبارك اخلی. ډیر ئې یوخوا بل خوا اوکتل خو څوك ئې اونه لیدل. درې ځل داسې اوشو. په دریم ځل حضور نبی کریم ﷺ پو رته اوکتل نووې کتل چه جبرئیل ﷺ خپلې دواړو پښو کښې یو پښه دویمې سره راټوله کړې ده او د آسمان کنارې ئې پټې کړی دی. نزدې وو چه حضور نبی کریم ﷺ ویریږی نو دې کښې فرښتې اووئیل چه څه جبرئیل یم، څه جبرئیل یم، ویریږه مه. خو حضور نبی کریم ﷺ نه ضبط نه شو، په منډه خلقو طرفته راغلو او چه بیا ئې اوکتل نو هیڅ نه وو. بیا چه ددې ځائې نه بهر اووتل او وې کتل نو جبرئیل ﷺ ورته داشان په نظر راغلو. حضور نبی کریم ﷺ بیا د ویرې نه خلقو طرفته راغلونو د لته هیڅ نه وو. بیا چه بهر اووتلو او وې کتل نو بیا ورته هغه منظر په نظرراغلو. نوددې ذکر په دې آیت مبارك کښې دې. (القاب نصف الاصبع) نیمې ګوتې ته وائی. اوبعضې وائی چه صرف د دوؤ لاسو فاصله پاتې شوې وه. او یو روایت کښې دی چه په هغه وخت کښې جبرئیل ﷺ باندې دوه ریښمی حلې وې.

قوله تعالی:- فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ ۝

حضور نبی کریم ﷺ الله جل شانه لیدلې دې که نه:- بیا فرمائی چه هغه وحی اوکړه. الخ، ددې نه مراد دادې چه جبرئیل ﷺ دالله جل شانه بنده او رسول ﷺ طرفته وحی اوکړه. دواړه معنی صحیح دی. سعید ابن جبیر ﷺ فرمائی چه دهغه وخت وحی ﴿أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَـَٔاوَىٰ﴾ او ﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾ وه. او حضرات نه مروی دی چه په هغه وخت کښې دا وحی نازله شوې وه چه په نبیانو جنت حرام دې چه تر کومې حضور نبی کریم

---

[1] الطبری: ۲۲/۵۰٤.

[2] صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قول الله عزوجل (ولقد راه نزلة اخری): ۱۷٦.

[3] الطبری: ۲۲/۵۰۳.

جنت داخل نشي. عبدالله ابن عباس ﷺ فرمائي چه حضور نبي كريم ﷺ خپل زړه سره دوه ځل ليدلى دې. ابن مسعود ﷺ كتل مطلق ساتلي دي. كه هغه د زړه كتل وي او كه هغه ظاهري سترګو سره كتل وي. دا ممكن دي چه دا مطلق په مقيد محمول كړې. يعني حضور نبي كريم ﷺ خپل زړه سره ليدلې وي ([1]). چه كومو بعضو حضراتو وئيلي دي چه خپلو سترګو سره ئې ليدلې دې نو هغوئ يو غريب قول وئيلي دې. ځكه چه صحابه كرامو ﷺ نه دې باره كښې هيڅ نه دي مروي. امام بغوي ﷺ فرمائي چه يو جماعت دې طرفته دې چه حضور نبي كريم ﷺ خپلو سترګو سره ليدلې دې. لكه انس ﷺ،حسن ﷺ،عكرمه ﷺ ،ددوي قول كښې نظر دې،والله اعلم.

ترمذي شريف كښې عبدالله ابن عباس ﷺ نه مروي دي چه حضور نبي كريم ﷺ خپل رب ليدلې دې. عكرمه ﷺ فرمائي چه ما دا وا وريدل نو اومې وئيل چه بيا به دا آيت مبارك چرته ځي چه په هغې كښې فرمان دې چه ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ يعني هغه هيڅ يو نظر نشي ليدلې اوهغه ټول ليدلې شي. دوي اوفرمائيل چه دا په هغه وخت كښې دي چه كله هغه دخپل نور پوره تجلي اوښائي. او حضور نبي كريم ﷺ خپل رب لره دوه ځل كتلې دې ([2]). داحديث مبارك حسن غريب دې. دترمذي شريف يو بل روايت كښې دي چه د ابن عباس ﷺ ملاقات كعب ﷺ سره اوشو،او هغه ئې اوپيژندو او يوسوال ئې اوكړو چه په دوي ډيرسخت اولګيدو. عبدالله ابن عباس ﷺ اوفرمائيل چه مونږ بنو هاشم دا خبر راكړې دې نو كعب ﷺ اوفرمائيل چه الله جل شانه خپل ديدار او خپل كلام حضور نبي كريم ﷺ او موسى ﷺ كښې تقسيم كړو.

موسى ﷺ سره ئې دوه ځل خبرې اوكړې او حضور نبي كريم ﷺ سره ئې دوه ځل ديدار اوكړو. يو ځل مسروق عائشه ﷺ ته ورغلو او تپوس ئې ترې اوكړو چه آيا حضور نبي كريم ﷺ خپل رب ليدلې دې؟ عائشه ﷺ ورته اوفرمائيل چه تا خو داسې خبره اوكړه چه دې ځما ويښتـه اودرول،ما اووئيل چه اتې مور بي بي،قران پاك كښې دي چه حضور نبي كريم ﷺ درب لوئې لوئې نښې اوكتلې. دوي اوفرمائيل چه چرته روان ئې؟ واورئې دې نه مراد جبرئيل ﷺ كتل دي. تاته چه څوك اووائي چه محمد ﷺ خپل رب ليدلې دې يا محمد ﷺ دالله جل شانه څه فرمان پټ كړې دې،محمد ﷺ دې پنځو خبرو كښې هيڅ خبره نه وه پته كړې. قيامت به كله قائميږي باران به كله او څومره به كيږي د مور په خيټه كښې نر دې اوكه ښځه څوك به صبا څه كوي؟ څوك به چرته مري. هغه ډيره دروغ خبره اوكړه اوپه الله جل شانه ئې بهتان اولګولو. خبره داده چه حضور نبي كريم ﷺ جبرئيل ﷺ ليدلې وو. دوه ځل د الله دا امين ئې په خپل اصلي صورت كښې ليدلې وو. يو ځل سدرة المنتهى سره او يو ځل جياد كښې. دهغوئ سل وزرې وې او هغه دآسمان ټولې كنارې پټې كړې وې ([3]). نسائي دابن عباس ﷺ نه روايت دې چه آيا تاته تعجب كيږي كه خلت ابراهيم ﷺ دپاره وو اوكلام دموسى ﷺ دپاره او ديدار د محمد ﷺ دپاره.([4]) صحيح مسلم كښې دابوذر ﷺ نه روايت دې چه ما رسول الله ﷺ نه تپوس اوكړو چه تاسو خپل رب ليدلې دې؟ نو حضور نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه سراسر نور دې څه هغه څنګه ليدلې شم؟ يو روايت كښې دي چه ما نور اوليدو. ([5])ابن ابى حاتم كښې دي چه دصحابه كرام ﷺ ددې سوال جواب

---

[1] صحيح مسلم كتاب الايمان باب فى قول الله عزوجل (ولقد راه نزلة اخرى) : ١٧٦.
[2] ترمذى كتاب تفسير القران باب ومن سورة النجم : ٣٢٧٩، وهو حسن .
[3] ترمذى كتاب تفسير القران ومن سورة النجم : ٣٢٧٨،
[4] حاكم : ٤٦٩/٢،
[5] صحيح مسلم كتاب الايمان باب فى قوله ﷺ ((نوراني اراه:)) ١٧٨.

کښې حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ما خپل زړه سره خپل رب دوه ځل لیدلې دې، بیا حضور نبی کریم ﷺ دا آیت مبارك ﴿مَاكَذَبَ الْفُؤَادُ﴾ اولوستو. اویوروایت کښې دی چه ماخپلو سترګوسره نه دې لیدلې زړه سره مې دوه ځل لیدلې دې. بیا حضور نبی کریم ﷺ دا آیت مبارك اولوستو چه ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰی﴾ [1]

د عکرمه ﷫ مذهب: عکرمه ﷫ نه د آیت مبارك ﴿مَاكَذَبَ الْفُؤَادُ﴾ باره کښې تپوس اوشو نو هغوئ اوفرمائیل چه آو حضور نبی کریم ﷺ اولیدو اوبیا ئې اولیدو. سائل بیا د حسن ﷫ نه هم سوال اوکړو نو هغوئ اوفرمائیل چه دهغه جلال او عظمت اود لوئې څادر ئې اوکتلو. حضور نبی کریم ﷺ نه یو ځل دا جواب هم مروی دې چه مایو نهر اوکتلو اودنهر نه روستو مې پرده اوکتله او پردې نه روستو مې نور اوکتلو او ددې نه سوا ما هیڅ نه دی لیدلی [2]. دا حدیث هم ډیر غریب دې. یو حدیث مسند احمد کښې دې چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ماخپل رب لیدلې دې [3]. ددې اسناد په شرط صحیح باندې دی. خو دا حدیث د حدیث خواب یومختصرده. نو په طویل حدیث مبارك کښې دی چه ما لره خما رب جل شانه ډیر په ښه صورت کښې نن شپه راوی وائی چه خما خیال کښې) خوب کښې راغلو او وې فرمائیل چه ائې محمد ﷺ ! تاسو ته معلوم دی چه اوچت مقام فرښتې په څه مسئله باندې خبرې اترې کوی؟ ما اووئیل چه نه. نو الله جل شانه خپل لاس خما د دواړو لاسونوترمینځه کیخودو چه دهغې یخوالئ ما سینه کښې محسوس کړو. نو د زمکې او آسمان هر څیز ماته معلوم شو. خما نه هغه سوال اوشو نو ما اووئیل چه اوس ماته معلوم شو چه هغوئ دهغه نیکو باره کښې خبرې اترې کوی چه دګناهونو کفاره جوړیږی او درجې زیاتوی اوخپلو کښې خبرې اترې کوی. بیا خما نه الله جل شانه سوال اوکړو چه اووایه چه د کفارې نیکئ څه څه دی؟ نو ما اووئیل چه مونځ نه پس مسجد کښې ایساریدل، مسجد ته تلل، هرکله چه اودس ورته ښه ښکاره نه شي نو په ښه شان اودس کول. چه څوك داسې اوکړی نو هغه به په ښه شان ژوندتیروی. او دده خاتمه خیر سره وی. اودګناهونو نه به داسې پاك شی لکه چه نن دنیا ته راغلې دې. هغه وخت کښې الله جل شانه ما ته اوفرمائیل چه ائې محمد ﷺ ! هرکله چه ته مونځ اوکړې نو دا وایه چه ﴿اللهم انی اسئلك فعل الخیرات وترك المنكرات وحب المساكین واذاأردت بعبادك فتنة ان تقبضنی الیك غیر مفتون﴾ :

یعنی اې الله جل شانه ! خه ستا نه دنیکو کولو اودبدو پریښودو اومسکینانو سره دمحبت کولو توفیق غوارم، ته چه کله خپل بندګان په فتنه کښې اچوې نو هغې نه مخکښې مخکښې ما خپل طرفته اوبله. او وې فرمائیل چه درجې زیاتولو والا اعمال دادی. په چا روټئ خوړول، سلام اچول، چه خلق اوده وی په هغه وخت کښې د تهجدو مونځ کول [4]. هم ددې پشان یو روایت دسورة ص د تفسیر په خاتمه کښې تیر شوې دې. ابن جریر کښې دا روایت یو بل سند سره مروی دې. چه په هغې غربت والا زیاتې نور هم ډیر دی، په هغې د کفارې والا بیان کښې دی دجمعې مونځ دپاره پیدل قدمونه اخستل، یو مونځ نه پس دبل مونځ انتظار کول، ما اووئیل چه ائې الله جل شانه تا ابراهیم ﷤ خپل خلیل جوړ کړو او موسی ﷤ دې خپل کلیم جوړ کړو اودا دې اوکړل. نو الله جل شانه اوفرمائیل چه ولې ما ستا سینه نه ده پرانیستې او ما ستا بوج نه دې کم کړې؟ او فلانې فلانې احسان مې دربانده نه دې کړې او نور داسې احسانونه ئې ماته اوخودل چه دهغې دبیانولو اجازت ستاسو مخکښې ماته نشته دې. ددې بیان په دې آیتونو (ثم دنا فتدل) کښې دې. نو الله جل شانه خما د سترګو نور خما په زړه کښې پیداکړو. اوما

---

[1] الطبری : ۲۲/ ۵۰۵،
[2] ابن ابی حاتم : ۱۲/ ۲۵۸،
[3] احمد: ۱/ ۲۸۵، وحدیث الترمذی : (۳۲۷۹) وهو حسن ، یغنی عنه . مجمع الزوائد: ۱/ ۷۸.
[4] احمد: ۱/ ۳۶۸، ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة ص : ۳۲۳۳. وهو حسن.

الله جل شانه خپل زړه سره اولیدو. (۱) ددې اسناد ضعیف دی. پورته د عتبه بن ابولهب وینا ده چه څه دا قریب راتلل او نزدې کیدو والا نه منم اوبیا د حضور نبی کریم ﷺ هغه دپاره بد دعا کول او هغه لره شرمخ ماتول بیان شوی دی. داواقعه په زرقا کښې یا په سراة کښې شوې وه. او حضور نبی کریم ﷺ د دې پیشنګوئی مخکښې نه کړې وه چه دې به داشان هلاکیږی. بیا د حضور نبی کریم ﷺ جبرئیل ﷺ دوباره لیدل بیانیږی چه معراج والا شپې واقعه ده. دمعراج والا احادیث ښه تفصیل سره دسورة سبحان دشروع په آیت کښې تیر شوی دی. اودهغې دوباره لیکلو دلته ضرورت نشته دې.

داهم بیانشوی دی چه ابن عباس ﷺ دمعراج په شپه د دیدار الهی قائل دې. د خلفواو سلفو دیو جماعت همدا قول دې. اود صحابه کرامو ﷺ دیر جماعتونه ددې خلاف دی. همدا شان تابعین او نور ډیر ددې خلاف دی. د حضور نبی کریم ﷺ جبرئیل ﷺ دهغه وزرو سره لیدل مخکښې تیر شو. عائشه ﷺ نه دمسروق ﷺ تپوس کول او دهغې جواب هم مخکښې تیر شو. یو روایت کښې دی چه عائشه صدیقه ﷺ ددې جواب نه پس آیت مبارك ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ﴾ الخ تلاوت کړو او د ﴿مَا كَانَ لِبَشَرٍ﴾ الخ ئې هم تلاوت کړو. یعنی یو سترګه هغه نشی لیدلې اوهغه ټول نظرونه ګوری. یو الله جل شانه سره دیو انسان کلام کول ممکن نه دی خوکه وحی سره وی یا پردې نه روستو وی نو بله خبره ده. بیا ئې اوفرمائیل چه تاته څوك اووائی چه حضور نبی کریم ﷺ ته د صبا علم وو نو هغه غلط او دروغ اووئیل اوبیا ئې آیت ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ آخره پورې اولوستو. او چه څوك دا وائی چه حضور نبی کریم ﷺ د الله جل شانه څه خبره پټه کړې ده نوهغه هم دروغ اووئیل او بهتان ئې اولګولو. بیا ئې آیت مبارك ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾ اولوستو. یعنی ائې نبی ﷺ تاته چه څه ستا د رب د طرفنه نازل شوی هغه اورسوه. او حضور نبی کریم ﷺ جبرئیل ﷺ په خپل اصلی صورت کښې دوه ځل لیدلې دې(۲). مسند احمد کښې دی چه مسروق ﷺ عائشه صدیقه ﷺ نه تپوس اوکړواو دسوة نجم آیت ﴿بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى﴾ ئې اولوستلو. ددې جواب کښې عائشه صدیقه ﷺ اوفرمائیل چې د دې آیتونو باره کښې ما دې امت کښې ټولو نه مخکښې تپوس کړې وو. بیا نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چې ددې نه مراد جبریل امین دې. یو ځل د آسمان نه راکوزیدو په وخت کښې او په هغه کښې ټوله فضا دهغه بدن مبارك نه ډکه وه. داحدیث مبارك بخاری او مسلم شریف کښې هم دې.(۳) مسند احمد کښې دی چه عبدالله بن شقیق ﷺ ابوذر ﷺ ته اووئیل که چرې ما حضور نبی کریم ﷺ لیدلې وې نو ما به د حضور نبی کریم ﷺ نه ضرور دا تپوس کولو. ابوذر ﷺ اوفرمائیل چه تا به څه تپوس کولو؟ وې فرمائیل چه تاسو ﷺ خپل رب لیدلې دې که نه؟ نو ابوذر ﷺ اوفرمائیل چه دا سوال خو پخپله د حضور نبی کریم ﷺ نه کړې وو. نو حضور نبی کریم ﷺ فرمائیلی وو چه ماهغه نور اوکتلو اوهغه خو نور دې څه هغه څنګه لیدلې شم (۴). صحیح مسلم کښې هم دا حدیث مبارك دوؤ سندونو سره دی،د دوارو الفاظو کښې بدلون دې (۵). امام احمد ﷺ فرمائی چه څه نه پوهیږم چه ددې حدیث مبارك څه توجیه اوکړم. د زړه مې په دې اطمینان نشته دې. ابن ابی حاتم کښې دابوذر ﷺ نه منقول دی چه حضور نبی کریم ﷺ خپل زړه سره دیدار کړې دې سترګو سره نه دې. امام ابن خزیمه ﷺ فرمائی چه عبدالله بن شقیق ﷺ او دابوذر ﷺ مینځ کښې انقطاع ده. او امام ابن جوزی ﷺ فرمائی چه ممکن دی چه دابوذر ﷺ داسوال د معراج د

---

(۱) الطبری : ۵۰۷/۲۲.
(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النجم : ۴۸۵۵، صحیح مسلم: ۱۷۷، احمد: ۴۹/۶.
(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النجم:۴۸۵۵ صحیح مسلم : ۱۷۷ ، ترمذی: ۳۰۶۸، احمد: ۲۴۱/۶.
(۴) احمد: ۱۴۷/۵، ومسلم: ۱۷۸/۲۹۲، وهو حدیث صحیح.
(۵) صحیح مسلم کتاب الایمان باب فی قوله ﷺ ((نوراني اراه:)) ۱۷۸.

واقعې نه مخکښې وی. اوحضور نبی کریم ﷺ ورته په هغه وخت کښې جواب ورکړې وی. که دا سوال د حضور نبی کریم ﷺ نه د معراج واقعې نه روستو شوې وې نو حضور نبی کریم ﷺ به ضرور ددې جواب کښې آؤ وئیلې وو اوانکار به ئې نه وو کړې. خودا قول بالکل ضعیف دې. ځکه چه دعائشه رضی الله عنها سوال د معراج نه روستووو. اود حضور نبی کریم ﷺ جواب په هغه وخت کښې هم انکار کښې وو. بعضو حضراتو فرمائیلی دی چه دوی ته خطاب ددوی عقل مطابق وو. یا دا چه دهغوئ دا خیال غلط وو. نو ابن خزیمه رحمه الله په کتاب التوحید کښې هم دا لیکلی دی،نو اصل کښې دا صرف محض خطا ده او بالکل غلطی ده،والله اعلم.

دسدرة المنتهى ذکر :-انس رضی الله عنه ا و ابوهریره رضی الله عنه نه مروی دی چه حضور نبی کریم ﷺ الله جل شانه لیدلې خو دې خو خپلوسترګو سره ئې نه دې لیدلې خوجبرئیل علیه السلام ئې په خپلو سترګو دوه ځل دهغه اصلی حالت کښې لیدلې دې (١) سدرة المنتهی باندې هغه وخت کښې فرښتې ډیرې وې او دالله جل شانه نور په هغه وخت کښې ځلیدو، او قسماقسم رنګونه چه هغه دالله جل شانه نه سوا نور چا ته نه دی معلوم. ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه دمعراج په شپه محمد ﷺ سدرة المنتهی ته اورسیدو او دا په اووم آسمان کښې ده. زمکې نه چه کوم څیزونه راخیژی نوهغه تر دې ځائې پورې راخیژی،هغه وخت کښې په دې ونه باندې د سرو زرو مولخان وو. حضور نبی کریم ﷺ ته هغه ځائې کښې درې څیزونه ورکړې شو. (پنځه واړه وخت مونځونه. دسورة بقره د خاتمې آیتونه) اود حضور نبی کریم ﷺ امت کښې چه څوک مشرکان نه وی نودهغوئ دګناهونو بخښنه. (مسلم) (٢).

ابوهریره رضی الله عنه نه یا یو بل صحابی رضی الله عنه نه روایت دې چه څنګه مارغان په یو ونه ناست وی دغه شان په هغه وخت کښې سدرة المنتی باندې فرښتې ولاړې وې. هرکله چه حضور نبی کریم ﷺ هلته اورسیدو نو حضور نبی کریم ﷺ ته اووئیلې شو چه څه غوارې نواوغواړه.(٣) مجاهد رحمه الله فرمائی چه ددې ونې ښاخونه د مرواریدو او یاقوتو او زبرجدو وو. حضور نبی کریم ﷺ دا اولیدې اوخپلو سترګو سره ئې د الله جل شانه هم زیارت اوکړو. ابن زید فرمائی چه د حضور نبی کریم ﷺ نه سوال اوشوچه تاسو په سدره باندې څه اولیدل.؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه په هغې باندې د سرو زرو مولخان وو. او په هره هره پاڼړه باندې یو یو فرښته ولاړه وه او دالله جل شانه ذکر ئې کولو.(٤) د حضور نبی کریم ﷺ نظرونه ښی اوګس طرفته نشو چه دکومو څیزونود کتلو ورته حکم ووهغه ئې اوکتل. د ثابت قدمئ او پورا اطاعت دا یو پورا دلیل دې چه څه دالله جل شانه حکم وو هغه ئې اومنلو. چه څه ورته ورکړې شو هغه ئې واخستل. هم دا یو ناظم د تعریف په طور وئیلې دی. حضور نبی کریم ﷺ د الله جل شانه لوئې لوئې نښې اوکتلې. لکه بل ځائې ارشاد دې چه ﴿لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيٰتِنَا الْكُبْرٰى﴾ ځکه چه مونږ تاته خپلې خپلې لوئې نښې اوخودلې چه څمونږ د کامل قدرت او د زبردست عظمت دلیل دی. دا دواړه آیتونه دلیل جوړولو نه پس د اهل سنت مذهب دې چه په هغه وخت کښې حضور نبی کریم ﷺ د الله جل شانه دیدارئې کړې وی خپلو سترګو سره نه دې کړې. ځکه چه دالله جل شانه ارشاد دې چه حضور نبی کریم ﷺ دخپل رب لوئې لوئې نښې اوکتلې. که پخپله دالله جل شانه دیدار وې نو دهغه دیدار ذکر به وو. او خلقو ته به ئې دا ظاهر کړی وو. دابن مسعود رضی الله عنه قول تیر شوې دې چه یو ځل د حضور نبی کریم ﷺ په خواهش په دویم ځل آسمان ته دختلو په وخت کښې جبرئیل علیه السلام لره حضور نبی کریم ﷺ اولیدو په خپل

(١)صحیح مسلم کتاب الایمان باب معنی قول الله عزوجل (ولقد راه نزلة اخری) : ١٧٥.
(٢) صحیح مسلم کتاب الایمان باب ذکر المنتهی : ١٧٣.
(٣) الطبری : ٥٢٠/٢٢.
(٤)الطبری : ٥٢٠/٢٢.

اصلي صورت کښې. نو هر کله چه جبرئیل ﷺ خپل رب ته خبر ورکړو نو خپل اصلي صورت کښې شو او سجده ئې اوکړه، نو سدرة المنتهی سره دوباره ددې کتل مراد دی[1]. دا روایت مسند احمد کښې دې او غریب دې.

أَفَرَءَيْتُمُ اللَّٰتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٢٠﴾

آیا غور کړې دې تاسو | په حقیقت دلات | او دعزی | او دمنات | چې دریم بل دې |

آیا تاسو چرې دلات او عزی په حالت باندې غور کړې دې؟ | اودریم دمنات په حالت

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ ﴿٢٢﴾ إِنْ هِيَ

آیا تاسو لره ځامن دی | او هغه لره لونړه | دا خو بیا | تقسیم دې | دبې دانصافئ | نۀ دی دا |

آیا ستاسو دې ځامن وی او د الله ﷻ دې لونړه؟ | دا خودېربې انصافه تقسیم دې | دا ستاسو معبودان خو

إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللَّهُ

مګر تش نومونه دی | چې اېښودلی هغه | تاسو | او پلارانو ستاسو | نۀ دې نازل کړې الله |

تش نومونه دی | چې پخپله تاسو او ستاسو نیکو نو ایخودی دی | الله ﷻ په دې څیزونو

بِهَا مِن سُلْطَانٍ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنفُسُ ۖ

په دې باندې څه سند | نۀ دی روان دوئ | مګر په ګمان پسې | او په هغه پسې | چې غواړي ئې نفسونه

هیڅ دلیل نه دې رالیږلې | داخلق صرف د ګمان او دخپل نفس د خواهشونو تابعداری کوی

وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ الْهُدَىٰ ﴿٢٣﴾ أَمْ لِلْإِنسَانِ

او بیشکه راغلي دې دوئ ته | دطرفه درب ددوئ نه | هدایت (لاره نیغه) | آیا انسان لره حق دی

ددې باوجود چې دخپل رب دطرفه ورته هدایت رارسیدلې دې | ....آیا د انسان

مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾ وَكَم مِّن مَّلَكٍ

هغه څیز | چې غواړي ئې هغه | پس الله لره دې آخرت | او دنیا | او ډیرې دی دفرښتونه

هر ارمان پوره کیږی | (نه بلکه دهر ارمان پوره کیدل) الله ﷻ سره دی په آخرت او دنیا کښې | په

فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِن بَعْدِ

په آسمانونو کښې | چې نۀ شي دفع کولې | سفارش دهغوئ | هیڅ څیز لره | مګر | پس دهغې

آسمانونو کښې ډیر فرښتې دی | چې د هغوئ سفارش هیڅ فائده نشی ورکولې البته دا

أَن يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَاءُ وَيَرْضَىٰ ﴿٢٦﴾

چې حکم اوکړې الله | دپاره دهغه چا | چې غواړي ئې هغه | او راضی وی هغه |

چې الله ﷻ چاته اجازت ورکړی | اود هغه رضا وی |

[1] احمد: ۱/۴۰۷.

قوله تعالى:- أَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى

د لات عزى او منات ذكر :- دې آيتونو كښې الله جل شانه مشركان رټلي اودوى د بتانو او دالله جل شانه نه سوا دنورو عبادت كوى. او څنګه خليل الله ﷺ دالله جل شانه په حكم دالله جل شانه كور جوړ كړو دا خلق د خپلو باطلو معبودانو عبادت خانې جوړوى. لات يو سپين منقش كاڼړى وو چه په هغې قبه جوړه كړې شوې وه، په ده به ئې غلافونه غوړول،په ده باندې منجاوران او محافظ او جارو وهلو والا مقرر وو. او ددې ګير چاپيره ځائې ته لكه د حرم نظر كولو. دا د اهل طائف بت خانه وه. قبيله ثقيف ددې عبادت كوونكى او متولى وو. قريشو نه سوا باقى ټولو په ده فخر كولو. ابن جرير رحمه الله فرمائى چه دې خلقو دالله جل شانه لفظ نه لات جوړ كړې وو. يعنى ددې مونث ئې جوړ كړې وو. دالله جل شانه ذات مبارك د ټولو شريكانو نه پاك دې.يو قرات كښې لات د تا تشديد سره دې يعنى ګول كولو والا. دا ئې لات په دې معنى كښې اخستې وه چه دا يو نيك سړې وو،د حج موسم كښې به ئې حاجيانو ته به ئې ستوان وركول. دده د وفات نه پس خلقو دده په قبر منجور توب شروع كړو. او رو رو ئې دده عبادت شروع كړو([1]). داشان لفظ د عزى د عزيز نه اخستې شوې دې. دا دمكې او طائف مينځ كښې يو ونه وه په دې هم قبه جوړه شوې وه او په دې به ئې څادرونه غوړول،قريشو به د دې عظمت كولو([2]). ابوسفيان د احد په ورځ هم وئيلې وو چه څمونږ عزى دې او ستاسو نه. ددې جواب كښې حضور نبى كريم ﷺ وئيلې وو چه الله جل شانه څمونږ ولى دې او ستاسو نه دې. ([3])

صحيح بخارى كښې دى چه كوم سړې د لات او عزى قسم اوخورى هغه ته پكار دى چه زر لا اله الا الله اووائى او چه څوك خپل ملګرى ته اووائى چه رازه جوارى اوكړو نو هغه ته صدقه كول پكار دى ([4]). مطلب دادې چه د جاهليت په زمانه كښې ئې ددې قسم كړې وو نو اوس داسلام نه پس هم كه دده ژبې نه د مخكښې عادت مطابق دا الفاظ اوځى نو ده ته كلمه وئيل پكار دى. سعد بن ابى وقاص ؓ يو ځل هم ددې لات او عزى قسم اوكړو نو په دې خلقو دې خبردار كړو،دې حضور نبى كريم ﷺ ته لاړو نو حضور نبى كريم ﷺ ورته اوفرمائيل چه (لااله الاالله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهوعلى كل شئ قدير) اووايه او درې ځل (اعوذبالله من الشيطان الرجيم) اووايه او خپل ګس طرفته توكاڼړې تو كړه. اوبيا داسې مه كوه ([5])دمكې او مدينې مينځ كښې قديد سره مشلل كښې مناة وو. قبيله بنو خزاعه او اوس او خزرج به ددې عبادت كولو دجاهليت په زمانه كښې. هم ددې ځائې نه به ئې احرام تړلو اوحج ته به تلل ([6]) داشان ددې دريو نه علاوه نور هم بتان وو چه دهغې به عربو عبادت كولو. او ددې به ئې ډير زيات تعظيم كولو. خو ددې دريو شهرت ډير زيات وو په دې وجه دلته صرف ددې دريو ذكردې.دې خلقو به د دې نه طوافونه هم كول. دقربانۍ څناور به ئې دلته بوتلل او ددوى په نوم به ئې حلالولو. ددې باوجود دا خلق د كعبې دعظمت اوحرمت قائل وو.دې ته به ئې مسجد ابراهيم وئيلو.او ددې خاطره به ددې عزت كولو. سيرة ابن اسحاق كښې دى چه قريش او بنو كنانه د عزى عبادت كولو.او دا په نخله كښې وو. ددې نګهبان او متولى قبيله بنوشيبان وو او دا دبنو سليم يو ښاخ وو. او ددوى بنو هاشم سره رور

---

[1] الطبرى : ۵۲۳/۲۲.

[2] الطبرى : ۵۲۳/۲۲

[3] صحيح بخارى كتاب الجهاد باب مايكره من التنازع والاختلاف فى الحرب وعقوبة من عصى امامه: ۳۰۳۹.

[4] صحيح بخارى كتاب التفسير باب (افرايتم اللات والعزى) : ۴۹۶۰، صحيح مسلم: ۱۶۴۷، ابوداود : ۳۲۴۷، ترمذى : ۱۵۴۵، ابن ماجه: ۲۰۹۶.

[5] نسائى كتاب الايمان والنذور باب الحلف باللات والعزى : ۳۸۰۸. ابن ماجه: ۲۰۹۷، وهو صحيح احمد: ۱۸۳/۱، ابن حبان : ۴۳۶۵.

[6] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة النجم باب (ومنوة الثالثة الاخرى) : ۴۸۶۱.

ولي وه. ددې بت ماتولو دپاره حضور نبی کریم ﷺ دفتح مکه نه پس خالد بن ولید ؓ لیږلې وو. او هغوئ دا مات کړې دوه ټکړې ټکړې کړې وو او وئیلې ئې وو چه :

(یاعزی کفرانك لاسبحانك انی رایت الله قد اهانك)

یعنی اې عزی څه ستا نه انکاری یم ستا پاکی بیانز و والا نه یم، ځما ایمان دې چه الله جل شانه ستا عزت بناورې کړو. دا د ببول په دریو ونو باندې وو چه کومې ونې ئې اووهلې او په هغې ئې قبه واچوله او واپس راغلل او حضور نبی کریم ﷺ ته ئې ددې اطلاع ورکړه. حضور نبی کریم ﷺ ورته اوونیل چه واپس لاړ شه تا هیڅ نه دی کړی. خالد ؓ دوباره تشریف یوړو او د هغه ځائې خدامو او لونړې لونړې د مکرو فریب دعوې اوکړې او د (یاعزی عزی) دچغې ئې وهلې. خالد ؓ چه کله اوکتل نو یو بربنده ښځه وه چه دهغې ویښته ویران دی او په خپل سر بناورې اچوی. دوی یو وار سره هغه ختم کړو او واپس راغلو اوحضور نبی کریم ﷺ ته ئې دې خبر ورکړو. حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه عزی هم د اوو ([1]). لات د قبیله ثقیف بت وو چه طائف کښې وو. ددې تولیت اومنجورتوب بنو معتب کړې وو. ددې د ختمولو دپاره حضور نبی کریم ﷺ مغیره بن شعبه ؓ او ابوسفیان بن صخر بن حرب ؓ لیږلی وو. دوی هغه ختم کړو اوهغه ځائې کښې ئې یو مسجد جوړ کړو. مناة د اوس او خزرج او دددې دهم خیال خلقو بت وو. دامشلل طرفته دسمندر په غاړه قدیر کښې وو. دلته هم حضور نبی کریم ﷺ ابوسفیان ؓ اولیږلو او دوی هغه ذرې ذرې کړو. دبعضو قول دې چه دعلی ؓ دلاسه دکفرستان تباه شو.

إِنَّ الَّذِينَ | لَا يُؤْمِنُونَ | بِالْآخِرَةِ | لَيُسَمُّونَ | الْمَلَائِكَةَ | تَسْمِيَةَ

بیشکه هغه کسان | چې ایمان نهٔ راوړی | په آخرت باندې | هغوئ نومونه ږدی | په فرښتو باندې | نومونه

بیشکه څوک چې په آخرت ایمان نه راوړی |.........هغوئ په فرښتو د زنانؤ نومونه ایږدی

الْأُنْثَىٰ ﴿٢٧﴾ | وَمَا لَهُمْ | بِهِ | مِنْ عِلْمٍ | إِنْ يَتَّبِعُونَ | إِلَّا الظَّنَّ

دښځو | حالانکه نشته هغوئ لره | په دې باندې | هیڅ علم | نهٔ کوی پیروی هغوئ | مګر دګمان

.......حال دادې چې دوی سره په دې باندې هیڅ علم نشته |.....خو بس په ګمان پسې روان دی

وَإِنَّ الظَّنَّ | لَا يُغْنِي | مِنَ الْحَقِّ | شَيْئًا ﴿٢٨﴾ | فَأَعْرِضْ | عَمَّنْ

او بیشکه ګمان | نهٔ دفع کوی | دحق نه | هیڅ څیز | پس اوګرزه تهٔ | دهغه چانه |

اوګمان دحق په مقابله کښې هیڅ کار نه ورکوی |..........نوته دهغه چا پرواه مکوه

تَوَلَّىٰ | عَنْ ذِكْرِنَا | وَلَمْ يُرِدْ | إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ | ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ

چې مخ ئې واړوؤ | دذکرزمونږ نه | اونهٔ لری اراده | سوا دژوند ددنیا نه | دا حد دې ددې خلقو

چې زمونږ د نصیحت نه بې پرواه شوی دی | او د دنیاد ژوندتیرولونه بغیر بل هیڅ مقصد نه لری | د دوی

مِنَ الْعِلْمِ | إِنَّ رَبَّكَ | هُوَ أَعْلَمُ | بِمَنْ | ضَلَّ

دعلم | بیشکه رب ستا چې دې | هغه ښه پوهه دې | په هغه چا | چی بې لارې شو |

د پوهې آخری حد بس دغه دې |..........ستا رب په هغه چا ښه پوهیږی چې د لارې نه ګمراه شوې وی

[1] السنن الکبری للنسائی : ۱۱۵٤۷. مسند ابو یعلی : ۹۰۲، وسنده حسن مجمع الزوائد: ۱۷٦/٦، دلائل النبوة: ٤٦۳.

عَنْ سَبِيْلِهٖ ۙ	وَهُوَ اَعْلَمُ	بِمَنِ	اهْتَدٰى ۝	وَلِلّٰهِ
دلارې دهغه نه	او هغه ښه پوهه دې	په هغه چا	چې په نيغه لار روان دې	او الله لره دى

.......اوهغه په دې هم پوهيږي | چې څوک په سمه لار روان دې | او په

مَا فِي السَّمٰوٰتِ	وَمَا فِي الْاَرْضِ ۙ	لِيَجْزِيَ
هغه چې په آسمانونو کښې دى	او هغه چې په زمکه کښې دى	دپاره ددې چې بدله ورکړي

آسمانونو اوپه زمکه کښې هرڅه چې موجود دى هغه ټول د الله ﷻ دى | چې کومو کسانو د بدئ لار

الَّذِيْنَ	اَسَآءُوْا	بِمَا	عَمِلُوْا	وَيَجْزِيَ
هغه کسانولره	چې بدى ئې کړې وى	په سبب دهغې عمل	چې کړې ئې وى	او بدله ورکړي

اختيار کړې ده هغوى ته د بدئ سزا ورکړي| اوکومو کسانو چې نيکى کړې د ه هغوى ته د

الَّذِيْنَ	اَحْسَنُوْا	بِالْحُسْنٰى ۝	اَلَّذِيْنَ	يَجْتَنِبُوْنَ
هغه کسانوله	چې نيکى ئې کړې وى	په نيکئ سره	دا نيکان هغه کسان دى	چې ځان ساتى

نيکئ ښکلې بدله ورکړي |..........دا (نيکان) هغه کسان دى چې د ورو ګناهونه

كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ	وَالْفَوَاحِشَ	اِلَّا اللَّمَمَ ۭ	اِنَّ رَبَّكَ
دلويو ګناهونو نه	او دبې حيايئ دکارونو نه	سوا دورو ګناهونو نه	بيشکه رب ستا

نه سوا د لويو لويو ګناهونو اود بې شرمئ دکارونونه ځان بچ ساتى | ستا رب

وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ۭ	هُوَ	اَعْلَمُ	بِكُمْ	اِذْ اَنْشَاَكُمْ	مِّنَ الْاَرْضِ
مالك دې دفراخه ښښنې	هغه	ښه خبر دې	په تاسو	کله چې هغه پيدا کړئ تاسو	دزمکې نه

د ډير فراخه بخشش مالک دې| هغه ته ستاسو حال ښه معلوم دې| څه وخت چې ئې تاسو د زمکې نه پيدا کړى وئ

وَاِذْ اَنْتُمْ	اَجِنَّةٌ	فِيْ بُطُوْنِ	اُمَّهٰتِكُمْ ۚ	فَلَا تُزَكُّوْٓا
او څه وخت چې تاسو	(پټ) بچى وئ	په خيټو کښې	دميندو ستاسو	پس مه پاکوئ تاسو

او څه وخت چې تاسو د ميندو په خيټو کښې بچى وئ | بس خپل ځانونه مه پاکوئ

اَنْفُسَكُمْ ۭ	هُوَ اَعْلَمُ	بِمَنِ	اتَّقٰى ۝
ځانونه خپل	هغه ښه خبر دې	په هغه چا	چې ځان ئې اوساتو دګناه نه

الله ﷻ پرهيز ګار خلق ډير ښه پيژني |

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْاُنْثٰى ۝

د ذوالخلصه بت ذکر:- د ذوالخلصه نومې بت خانه دوس او خثعم بجيله وو چه کوم خلق ددوى هم وطن وو.دا به تباله کښې وو.او دې ته به خلق کعبه يمانيه وئيله.اود مکې کعبې ته به ئې کعبه شاميه وئيله دادجرير بن عبدالله بجلى ﷛ په لاسونو فنا شوه. فلس نومې بت خانه د قبيله طے او ددې چاپير چل قبيلو وه دا جبل طے کښې سلمى او اجا ترمينځه وه. ددې د ختمولو دپاره علي ﷛ مقرر شوې وو. دوى هغه ختم کړو او ددې ځائې نه ئې دوه تورې يوړې. يو رسوب او بله مخزوم. حضور نبى کريم ﷺ دا

دواړه توري هم دوی ﷺ ته ورکړي. قبیله حمیرا او اهل یمن خپله بت خانه صنعاء کښې د ریا په نوم جوړه کړې وه. ذکر دی چه په هغې کښې يو تور سپې وو اوهغه د ددوئ حمیري چه تبع سره راوتلې هغوئ دا اوويستو او قتل ئې کړو. او دا بت خانه ئې تباه کړه. او رضا نومې بت خانه دبنوربيعه ابن سعد وه. دا مستوغه ابن ربيعه بن کعب بن سعد اسلام کښې راوسته.

ابن هشام فرمائی چه ددوی عمر ۳۳۰ کاله وو چه دهغې بيان پخپله خپلو اشعارو کښې کړې دې. د ذوالکعبات نومې صنم خنابکر او تغلب او د اياد قبيلې سندات کښې وو. بيا فرمائی چه ستاسو دې ځامن وی اودالله جل شانه دې لونړه؟ ځکه چه د مشرکانويه خپل باطل ګمان کښې فرښتې ئې د الله جل شانه لونړه ګنړلې (نعوذبالله).

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡاٰخِرَةِ

نوالله جل شانه فرمائی که تاسو خپلو کښې تقسيم کړئی او چا ته صرف لونړه او چا ته صرف ځامن ورکړئی نو هغه به هم خفه وی. اودا تقسیم به دانصاف نه وی. اګر چه تاسو الله جل شانه لره لونړه او تاسو خپل ځان دپاره ځامن خوښوئی. بيا فرمائی چه دوی تاسو د خپل طرفنه بغير د څه دليل نه معبودان جوړ کړل او دوی ته چه مو څه نوم غوښتلو هغه مو ورکړو. ګنې اصل کښې دا معبودان نه دی. او نه څه دداسې پاك نوم مستحق دی. پخپله دا خلق هم ددې دعبادت کولو څه دليل نه شی پيش کولې. صرف په خپلو مشرانو باندې حسن ظن کولو نه پس هغوئی هم داسې کړی وو او دوی هم داسې کوی. هسې بيحثه دروغ وائی. مصيبت خو دادې چه الله جل شانه د دليلونو او واضح خبرو راتلو نه پس هم د خپل پلار نيکه غلطو لارو پسې انخښتی دی او نه ئې پريږدی. بيا فرمائی چه آيا دهر انسان هرخواهش به پورا کيږی؟ چه څوك څه وائی هغه به وائی څه په حق يم نو هغه په حق شو څه؟ تاسو اګر چه دعوې لوئې لوئې کوئی خو دې نه هيڅ مراد او مقصد نه حاصليږی. حضور نبی کريم ﷺ فرمائی چه خواهش کولو په وخت کښې تاسو سوچ کوئی چه تاسو څه خواهش کوئی؟ تاسو ته نه دی معلوم چه تاسو ته به ددې خواهش باره کښې څه ليکلې کيږی؟ (۱) دټولوامورو مالك الله جل شانه دې او دنيا او آخرت کښې تصرف د هغه ذات دې، چه څه هغه غوښتل هغه اوشو او چه څه غواړئی نو هغه به کيږی.

بيا فرمائی چه دالله جل شانه داجازت نه بغير لوئې نه لوئې فرښته هم دسفارش يو لفظ نشی وئيلې. لکه فرمائی چه (مَنۡ ذَا الَّذِيۡنَ) الخ، څوك دی چه هغه ذات ته دهغه د اجازت نه بغير هغه ته سفارش اوکړې. دهغه ذات د فرمان نه بغير څوك هم چاته فائده نشی ورکولې. نو هرکله چه د لويولويو فرښتو دا حال دې نو بيا انې بې وقوفو ! تاسو ته به دا بتان څه فائده اورسوی؟ تاسو الله جل شانه ددوی د عبادت نه منع کوی. ټول رسولان او ټول آسمانی کتابونه دالله جل شانه نه سوا د نورو دعبادت نه منع کول او خپل عظيم الشان مقصد ښائی. بيا هم تاسو دوی سفارشی منئ، دا څومره غلطه لار ده.

قوله تعالى:- لَيُسَمُّوۡنَ الۡمَلٰٓئِكَةَ تَسۡمِيَةَ الۡاُنۡثٰى

د بې ايمانه خلقو خبرې: الله جل شانه د مشرکانو ددې قول ترديد کوی چه د الله جل شانه فرښتې دالله جل شانه لونړه دی لکه چه بل ځائې فرمائی چه (جَعَلُوا الۡمَلٰٓئِكَةَ) الخ يعنی دالله جل شانه مقبول بندګانې فرښتې دوی دالله جل شانه لونړه جوړې کړې دی. آيا ددوی دپيدائش په وخت کښې دوی موجود وو څه؟ ددوی شهادت به ليکلې کيږی او ددوی نه به تپوس کيږی. دلته هم وائی چه دوی د فرښتو زنانه نوم ايږدی. اودا ددوی دبې علمئ نتيجه ده. دا نه صرف بهتان بلکه صريح شك دې، دا صرف ددوی اټکل دې او دا ظاهر دی چه اټکلی خبرې دحق قائمقام نشی کيدې. حديث مبارك کښې دی چه ګمان نه ځان

---

(۱) احمد : ۲/۳۵۷، وسنده حسن الاداب المفر: ۷۸۴.

اوساتئ ځکه چه دا بدترین دروغ دی([1])بیاالله جل شانه خپل نبی ﷺ ته فرمائی چه دحق نه اعراض کولو والو نه تاسو هم اعراض اوکړئی. ددوی انتهائي علم نظر ددنیا ژوند دې او ددې غایت سفلی دنیا دی ددې انجام هیڅکله هم نیك نشی کیدې. ددوی د علم غایت هم دا دی ددنیا طلب او کوشش کښې اخته دی.

حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه دنیا دهغوئ کور دې چه آخرت کښې دچا کور نه وی او دنیا دهغوئ مال دې چه آخرت کښې دهغوئ کور نه وی. او ددې جمع کولو کښې دوی اخته دی اودوی د عقل نه خالی دی ([2])یو منقوله دعا کښې د حضور نبی کریم ﷺ دا الفاظ هم راغلی دی چه (اللهم لاتجعل الدنیااکبر همنا ولامبلغ علمنا،الی الله) ؛ ته څمونږ اهم کوششونه او منتهائي نظر او مقصد معلومات صرف دنیا مه کوه ([3])یا فرمائی چه دټولو مخلوقاتو خالق صرف الله جل شانه دې چا ته چه هدات غواړی نو ورکونی ئي او چه چاته ذلت ورکول غواړی نو هغه نه ذلت ورکوی. دا ټول هر څه د هغه ذات قدرت، اوعلم سره اوحکمت سره کیږی،هغه ذات عادل او خپل شریعت کښې اواندازه مقررولوکښې ظلم او بې انصافی نه کوی.

قوله تعالی:-وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ

ټوله دنیا کښې بادشاهت دالله جل شانه دې :- دآسمان او زمکې مالك الله جل شانه بې پرواه،مطلق شهنشاه حقیقی او عادل او خالق حق او حق کار دې. هر چاته به دهغه د عملونو بدله ورکولو والا، نیکئ باندې نیکه جزا او بدئی باندې بده سزا ورکولو والا هم هغه ذات دې. دهغه ذات په نزد هغه ته بهتر خلق هغه دی چه د حرام شوؤ څیزونو اوکارونو نه،لویولویو ګناهونو او بدکارونو او نالاتقو نه بچ شی.دده نه که د بشریت په تقاضا څه ګناه اوشی اودا وړه شان ګناه وی نو الله جل شانه په ده پرده اچوی او ده لره معاف کوی. لکه یو بل آیت مبارك کښې فرمائی چه ﴿اِنْ تَجْتَنِبُوْا كَبٰٓئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ﴾ که تاسوددې لویوګناهونو نه بچ شوئی چه کومو نه تاسو منع کړې شوی یئ نو ستاسو ګناهونه به معاف کړې شی او تاسو ته به د عزت ځائې یعنی جنت به داخل کړئی شئ.

قوله تعالی:-اِلَّا اللَّمَمَ

واړه ګناهونه :- دلته هم اوفرمائیلې شو چه وړې وړې خطاګانې او دانسانیت کمزورئی معاف دی. عبدالله بن عباس ؓ فرمائی چه لمم تفسیر څما خیال کښې دابوهریره ؓ بیان شوی حدیث مبارك نه زیات ښه نه دې چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه الله جل شانه ابن آدم باندې دده د زنا حصه لیکلې ده اودا به دې پورا کوی. د سترګو زنا کتل دی او ژبې زنا وینا ده اود زړه خواهش او آرزو کوی،اوس شرمګاه یاخو دې رینښتونئ کوی اویا یې دروغژن کوئی ئی ([4])(بخاری ومسلم) ابن مسعود ؓ فرمائی چه دسترګو زنا نظر دې او شونډو زنا بوسه اخستل دی او لاسونو زنا نیول دی او پښو زنا تګ دې او شرمګاه ده لره رینښتوني یا دروغژن کوی. یعنی که دې شرمګاه منع نه کړی او بدکاری اوکړی نو دټولو اندامونو زنا ثابت شوه. او که دې خپل دا اندام منع کړې نو دا ټول لمم کښې داخل دی ([5]) ابوهریره ؓ نه مروی دی چه لمم بوسه اخستل،چیړل،کتل او مس کول دی اوکله چه شرمګاه ملاؤ

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الادب باب (یایها الذین امنو اجتنبوا من الظن ان بعض الظن .....) : ٦٠٦٦، صحیح مسلم: ٢٥٦٣. ترمذی: ١٩٨٨، ابوداود : /٤٩١٧، بیهقی : ١٨٠/٧، المعجم الاوسط: ٨٤٦١.

[2])احمد: ٧١/٦، شعب الایمان : ١٠٦٣٨، مجمع الزوائد: ٢٨٨/١٠.

[3]) ترمذی کتاب الدعوات باب دعاء (اللهم اقسم لنا من خشیتک مایحول ...) : ٣٥٠٢، رهو صحیح حاکم : ٥٢٨/١.

[4]) صحیح بخاری کتاب الاستئذان باب زنا الجوارح دون الفرج: ٦٢٤٣، صحیح مسلم: ٢٦٥٧، احمد: ٢٧٦/٢، ابن حبان : ٤٤٢٠.

[5]) الطبری : ٥٣٥/٢٢، حاکم : ٤٧٠/٢،

شوه نو غسل کول واجب شو او د زنا کارئی گناه ثابت شوه.(1)ابن عباس ﷺ نه ددې جملې تفسیر همدا مروی دې یعنې چه کوم مخکښې تیر شو. مجاهد ﷺ چه گناه سره حالت خراب شی او بیا دا پریږدی،نو دا لمم کښې داخل دی،شاعر وائی چه :

ان یغفر اللهم تغفر جما وای عبد لك لا الما

یعنې ائې الله جل شانه ! هرکله چه ته معاف کوې نو ټول هر څه معاف کړه گنې هسې خو هر انسان گناه کښې اخته دې.

مجاهد ﷺ فرمائی چه جاهلیت والوبه خپل طواف کښې عام طور دا شعر وئیلو. ابن جریر کښې د حضور نبی کریم ﷺ دا شعر وئیل هم مروی دی. ترمذی شریف کښې هم دا مروی دی. او امام ترمذی هم دې ته صحیح حسن وائی(2). بزار ﷺ فرمائی چه مونږ ته ددې بل سند معلوم نه دې صرف هم دې سند سره مرفوعا مروی دی. ابن ابی حاتم او بغوی هم دا نقل کړې دې. بغوی دا سورة تنزیل کښې روایت کړې دې. خوددې مرفوع صحت کښې نظر دې. یو روایت کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ددې نه مراد دادې چه زنا ته دنزدې کیدو نه پس توبه اوکړې او بیا واپس شی،غلا ته د نزدې کیدو نه پس غلا اونکړې او توبه ویستلو نه پس واپس شي. داشان شرابو ته نزدې شو خو شراب نې اونه څکل او توبه ې اوویستله. دا ټول الممام کښې داخل دی (3)او دا یو مومن ته معاف دی. حسن ﷺ نه هم دا مروی دی. عبدالله بن عمرو ﷺ فرمائی چه ددې نه مراد شرك نه علاوه گناهونه دی. ابن زبیر ﷺ د دوؤ حدونو مینځ کښې زنا او د آخرت عذاب. ابن عباس ﷺ فرمائی چه هر هغه څیز چه دوؤ حدونو ترمینځه وی،حددنیا او حد آخرت. مونځونه ددې کفاره جوړېږي. اوهرواجب کوونکی نه کم دی. ددنیا حد خو هغه دې چه په یوگناه باندې الله جل شانه دنیاوی سزا مقرر کړې وی. اود آخرت حد هغه دې چه په هغه څیز باندې الله جل شانه جهنم واجب کړې وی. اودهغې سزا دنیا کښې مقرر نه وی.

قوله تعالی:- اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

دالله ﷻ د وسیع مغفرت بیان:-ستا درب بخشش ډیر وسیع دې. هر څیز ئې گیر کړې دې او ټولو گناهونوباندې دهغه احاطه ده. لکه چه فرمان دې ﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا﴾ الخ ائې څما هغه بندگانو ! چه چا پخپلو ځانونو اسراف کړې دې دالله جل شانه درحمت نه مه نااميده کیږئی ،الله جل شانه ټول گناهونه بخښی او ډیر بخښونکې والا او ډیر لوئې رحم والا دې. بیا فرمائی چه هغه تاسو لره وینی او ستاسو دهر حال علم ورته شته دې ا وستاسودهر کلام آوریدونکې؛ او ستاسو دټولو اعمالو نه واقف دې. اوهغه ذات ستاسو پلار آدم ﷺ د زمکې نه پیدا کړو. اود هغه د ملا نه ئې دهغه اولاد پیداکړل چه د میږو پشان خواره شو. بیا دا تقسیم کړې شو او دوه ډلې جوړې کړې شوې. یو جنت دپاره او بله دوزخ دپاره. اوکله چه تاسو دمور خیټې؛ کښې وې نو هغه پاك ذات تاسو دخپلو فرښتو په ذریعه تاسو ته روزی ،عمر،نیکی او بدی اولیکله. ډیر بچی د مور خیټې نه پریوزی. ډیر د پیٔ څکلو حالت کښې مړه شی. ډیر د ښیو نه پس حالت کښې بلوغت نه مخکښې مړه شی. اوډیر خو په ځوانئ کښې ددې د نیا نه رخصت شی. او هرکله چه مونږ دا منازل پوره کړل او بوډاگان شو او ددې نه پس هیڅ منزل نشته دې او ا وس هم که مونږ پوهه نشو نو زمونږ نه زیات غافل څوك دې؟ خبردار تاسو د خپل نفس تزکیه په خپله مه کوئی او اود خپلو اعمالو تعریفونه پخپله تعریفونه مه کوئی. او دخپل ځان تعریفونه په خپله مه

---

(1) الطبری : ۵۳۷/۲۲.

(2)ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة والنجم : ۳۲۸۴. وسنه صحیح.

(3)الطبری : ۵۳۵/۲۲.

کوني. چه زړه کښې د الله جل شانه نه ويره ده الله جل شانه ته هغه ښه معلوم دی.
قوله تعالی:- فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ ۖ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَىٰ ۝
ځان ته نیک مه وائي اویو آیت مبارك کښې دی چه [أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُم ۚ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ۝] يعنی آیاتاسو هغه خلق اولیدل چه دخپل ځان پاکی پخپله بیانوی، هغوئ ته معلوم نه دی چه دا د الله جل شانه لاس کښې دې چه چا ته ئې ورکوی نو هغه پاك او صفا او برتر او اعلی کړی او په هیچا به ظلم نه کیږی..
محمد ابن عمرو بن عطاء رحمه الله فرمائی چه ما دخپلې لور نوم بره کیخودله نو ما ته زینب بنت ابو سلمه رضی الله عنها اوفرمائیل چه حضور نبی کریم ﷺ ددې نوم نه منع کړې ده. پخپله ځما نوم هم بره وو. نویدې حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ته پخپله خپله پاکی او بهتری مه بیانوه. تاسو کښې دنیکئ کولو والا علم پورا په پورا الله جل شانه سره دې. خلقو اووئیل چه بیا مونږ ددې څه نوم کیږدو؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ددې نوم زینب کیږدئی (۱). مسند احمد کښې دی چه د حضور نبی کریم ﷺ مخکښې یو سړی دبل سړی ډیر زیات تعریفونه اوکړل، نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه افسوس تا هغه اوووژلو. ډیر ځل ئې دا اوفرمائیل که د چا تعریف کوې نو داسې وایه چه د فلانی باره کښې ځما ګمان دادې او حقیقی علم الله جل شانه ته دې. او بیا خپل معلومات بیان کړه. اوپخپله د چا پاکی مه بیانوه. (۲) ابوداود اومسلم کښې دی چه یو سړی دعثمان رضی الله عنه مخکښې ددوی تعریف اوکړو نو په دې مقداد ابن اسود رضی الله عنه دهغه خوله کښې ښاوره اچوله او وې فرمائیل چه مونږته د حضور نبی کریم ﷺ حکم دې چه دتعریف کوونکی خوله کښې ښاوره واچوؤ. (۳)

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ۝ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ۝ أَعِندَهُ
آیا اولیدو تا | هغه سړې چې اوګرځیدو دحق نه | او ورئې کړو مال | لږ | او منع شو | آیا دهغه سره دې
آیا تاهغه سړې لیدلې دې کوم چې مخ واړولو | اولږ غوندې (مال) ئې ورکړو | اوبیا ئې لاس رانښکلو | آیا
عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ ۝ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا
علم دغیبو | چې هغه وینی حقیقت | یا نۀ دې خبر کړې شوې دې | په هغه |
دۀ سره دغیبو علم دې | چې (هرڅه) وینی ګوری | آیا ده ته دهغې مضمون خبر نه دې رارسیدلې
فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ۝ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي
چې په صحیفو دموسی کښې دی | او په صحیفو دابراهیم کښې دی | هغه (ابراهیم علیه السلام) |
چې دموسی علیه السلام په صحیفو کښې وو | اود ابراهیم علیه السلام د صحیفو چې ټول حکمونه ئې
وَفَّىٰ ۝ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۝ وَأَن لَّيْسَ
چې پوره ئې کړو کارخپل | چې نه به اوچتوی | یو بوج اوچتونکې | بار دبل چا | او دا چې نشته
په ځائې کړل | دا چې هیڅ یو بار وړونکې به د بل چا بار اوچتولې نشی | اودا چې هر

(۱) صحیح مسلم کتاب الادب باب استحباب تغیر الاسم القبیح الی حسن ....: ۲۱۴۲.
(۲) صحیح بخاری کتاب الشهادات باب اذا ذکی رجل رجلا کفاه : ۲۶۶۲، صحیح مسلم: ۳۰۰۰، ابوداود: ۴۸۰۵. احمد: ۴۶/۵؛
(۳) صحیح مسلم کتاب الزهد باب النهی عن المدح اذا کان فیه افراط : ۳۰۰۲، ابوداود : ۴۸۰۴، ترمذی : ۲۳۹۳، ابن ماجه: ۳۷۴۲، احمد: ۶/۵، الادب المفرد: ۳۳۹.

سَوْفَ يُرٰى ۝	وَاَنَّ سَعْيَهٗ	اِلَّا مَا سَعٰى ۝	لِلْاِنْسَانِ
انسان لره | مگر هغه چې کوشش اوکړو هغه | او بیشکه کوشش دهغه | به ډیر زر اولیدې شي |			
انسان ته هم هغه ملاویږي | چې دکوم هغه کوشش کوي|او داچې دانسان کوشش به ډیر زر اولیدې شي			
اَلْجَزَآءَ الْاَوْفٰى ۝	ثُمَّ يُجْزٰىهُ		
بیا به ورکړې شي هغه ته | بدله پوره			
بیا به ورته پوره پوره بدله ورکړې شي			

قوله تعالى:- اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ تَوَلّٰى ۝

د دین نه مخ اړ ولو والا :- الله جل شانه د هغه خلقو مذمت بیانوي چه دالله جل شانه د فرمانبردارنې نه مخ اړوي.او ربینتیا قبول نه کړي. او مونځ نه اداکوي بلکه دروغ وائي او اعراض کوي.دالله جل شانه لار کښې ډیرکم خیرات کوي. او زړه نصیحت قبلولو والا نه جوړوي. کله خو څه اومنې خو ددې نه پس بیا ددې نه روبیتو شي. عرب اکدی هغه وخت وائي لکه څه کسان کوهې کنې اوددې مینځ کښې څه سخت کانړنې راشي او دوی روستو شي. فرمائي چه آیا دوی سره علم غیب دې څه؟ چه دې پوهه شو که څه دالله جل شانه لار کښې څه خرچ کړم نو څه به خالي لاس پاتې شم. یعني اصل کښې داسې نه ده بلکه دې صدقې نه،نیکئ نه،او د ښیګړې نه دبخل په وجه او طمع په وجه او خود غرضئ اونامردنې په وجه روستو کیږي. حدیث مبارك دی چه ائې بلال ! خرچ کوه او د عرش والا نه د فقیرئې ویره مه ساته([1]) پخپله قران پاك کښې دی چه [وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهٗ] تاسو چه څه خرچ کوئی نو الله جل شانه به تاسو دهغې بدله درکوي او هغه بهترین رازق دې.د [وفی] معنی یو داده چه ده څه حکم شوې وو هغه ټول ئې اورسول.

فائده :- بله معنی دابیان شوې ده چه کوم حکم ملاؤ شو نو هغه پورا کوي. صحیح دادی چه دا دواړه معنې درست دی لکه بل ځائې کښې ارشاد دې چه (و اذابتلی)الخ،او ابراهیم ﷺ چه کله هم دده رب ازمائیلو نودوی ﷺ هغه کښې پورا پورا کامیاب شو. یعني هر حکم ئې اومنلو او چه کوم نه منع شوې وو هغې نه منع شو. درب تعالی رسالت ئې پورا اورسولو. نو الله جل شانه هغه امام جوړ کړواو نور خلق ئې دوی تابعدار جوړ کړل. لکه چه ارشاد دې چه ﴿ثُمَّ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا﴾ بیا مونږ تاته وحی اوکړه چه د ابراهیم ﷺ د دین حنیف تابعداری اوکړه او هغه مشرك نه وو. دابن جریر یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ ددې آیت مبارك تفسیر کښې اوفرمائیل چه هره ورځ به راختلو نو څلور رکعته به ئې ادا کول او هم دا دهغه وفاداري وه ترمذی کښې یو حدیث قدسی کښې دی چه ائې ابن آدم ! ته مالره د ورځې په شروع کښې څلور رکعته مونځ کوه څه به تالره تهوله ورځ کافی شم ([2]). دابن ابی حاتم یو حدیث مبارك کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ابراهیم ﷺ دپاره د (وفی) لفظ په دې وجه اوفرمائیلې شوچه هغوئ به هر سحر ماښام دا کلمات وئیل چه ﴿فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ تُصْبِحُوْنَ ۝﴾ تر دې چه حضور نبی کریم ﷺ دا آیت مبارك ختم کړو([3])

---

[1]) طبران : ۱۰۲۰.

[2]) ابوداود کتاب التطوع باب صلاة الضحی : ۱۲۸۹، وهو صحیح ، ترمذی : ٤٧٥.

[3]) احمد : ٤٣٩/٣.

بیا بیان کیږي چه صحف ابراهیم او صحف موسی کښې څه وو؟ په هغې کښې وو چه چا هم په خپل خان ظلم اوکړو لکه شرك ئې اوکړو یا کفر ئې اوکړو یا ګناه صغیره ئې اوکړه یا ئې ګناه کبیره اوکړه نو دهغې باره به دهغه په سر وی، دده دا بوج به بل څوك نه اوچتوی. لکه څنګه چه قران پاك کښې دی چه ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ﴾ الخ که څوك خپل بوج طرفته څوك راوبلی نو دهغه نه به هیڅ نشی اوچتولې اګر چه دده رشته دار وی. په هغه صحیفو کښې دا هم وو چه انسان دپاره صرف هغه دی چه کوم ده حاصل کړل. یعنی څنګه چه په ده د نورو بوج نشی اچولې داشان به دې دنورو په بدعملو کښې نه نیولې کیږي اوداشان به د نورو نیکئ هم ده ته څه فائده نه رسوی.

قوله تعالی:- وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ

یو کس به دبل چا بوج نه اوچتوی اوایصال ثواب مسئله:- امام شافعی رحمه الله او ددوی متبعین ددې آیت مبارك نه استدلال کړې دې که دقران خوانئ ثواب مړو ته رسول وی نو دا هغوئ ته نه رسی ځکه چه دا نه دهغوئ عمل دې اونه کسب. هم دا وجه ده چه حضور نبی کریم ﷺ نه ددې جواب بیان کړو او نه ئې خپل امت ته ددې رغبت ورکړو او نه ئې څه صریح فرمان سره دې طرفته اشاره اوکړه. هم داشان د صحابه کرامو رضی الله عنهم نه هم دچا نه دا ثابت نه دی چه هغوئ د قرانپاك څه حصه وئیلې ده او ددې ثواب ئې مرده ته بخښلې دې. که دا نیکی وې اود شرعې مطابق وې نو څمونږ نه زیات صحابه کرام رضی الله عنهم نیکو کښې سبقت اخستونکی وو. دې سره دا هم یاد ساتل پکار دی چه د نیکو کارونه د قران وحدیث د صریح فرمان نه ثابت دی. او په دې کښې د هیڅ قسمه رائې او قیاس دخل نشته دې. خو ددعا او صدقې ثواب مړی ته رسی. په دې باندې اجماع ده اود شارع ﷺ دالفاظو نه ثابت دی. چه کوم حدیث مبارك صحیح مسلم ابوهریره رضی الله عنه نه مروی دې چه حضور نبی کریم ﷺ ا وفرمائیل چه دانسان په مرګ دده اعمال منقطع شی خودرې څیزونه باقی وی نیك اولاد چه دده دپاره دعا کوی یا هغه صدقه چه دده د انتقال نه پس هم جاری وی. یا هغه علم چه دهغې نه فائده اوچتولې شی [1]. ددې مطلب دادې چه حقیقت کښې دا څیزونه پخپله دمړی د کوششونو او د هغه عملونه دی یعنی ده ته د بل چا د اجر ثواب نه رسی. یو حدیث مبارك کښې دی چه دانسان دټولو نه بهترین خوراك هغه دې چه هغه خپلو لاسونوسره حاصل کړی وی اودده خپله ګټه وی او دانسان اولادهم دده خپله ګټه ده اودده حاصل شوې څیز دې [2]. نوثابت شو چه نیك اولاد دده دمرګ نه پس دده دپاره دعا کوی نو هغه دده خپل عمل دې هم دا شان صدقه جاریه لکه وقف وغیره او هغه هم دده د عمل اثر دې. اوهم د ه وقف کړې دې. پخپله قران پاك کښې فرمائی چه ﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ﴾ الخ، مونږ مړګان ژوندی کوؤ او لیکو چه څه مخکښې لیږی او څه نښې دده نه روستو دی، ددې نه ثابت شو چه ده کومې نیکې نښې روستو پریښودې وی دهغې ثواب ده ته رسی. پاتې شو هغه علم چه هغه ده خلقوته رسولې وی اودده د وفات نه پس هم خلق په هغې عمل کوی، هغه هم اصل کښې دده سعی او دده عمل دې چه دده نه پس باقی پاتې وو او ده ته ثواب رسیدو. صحیح حدیث مبارك کښې دی چه کوم سړې هدایت طرفته خلق راوبلی او څومره خلق دده تابعداری اوکړی نود هغه ټولو داجر په مثل به ده ته هم اجر ملاویږی. او دهغوی داجر نه به څه نشی کمولې [3] بیا فرمائی چه دده کوشش به د قیامت په ورځ تللې شی. په هغه ورځ به دده عمل کتلې شی. لکه فرمائی چه ﴿قُلِ اعْمَلُوا﴾ الخ یعنی اووایه چه تاسو عمل کوئ الله جل شانه به

---

[1]) صحیح مسلم کتاب الوصیة باب ما یلحق الانسان من الثواب بعد وفاته : ١٦٣١٢، ابوداود : ٢٨٨٠، ترمذی : ١٣٧٦. احمد: ٣٧٢/٢، ابن حبان : ٣٠١٦، دارمی : ١٤٨/١.

[2]) ابوداود کتاب البیوع باب الرجل یاکل من مال ولده: ٣٥٢٨. وهو صحیح ترمذی : ١٣٥٨. ابن ماجه: ٢٢٩٠.

[3])صحیح مسلم کتا ب العلم باب من سن سنة حسنة او سیئة ....: ٢٦٧٤. ابوداود : ٤٦٠٩، ابن ماجه: ٢٠٦.

ستاسو اعمال ګوري. اودهغه رسول او ایمان والا او عن قریب تاسو به الله جل شانه طرفته واپس شئ. بیا به هغه تاسو ستاسو د عملونو نه خبردار کړي. یعني دهرې نیکۍ جزا او د هرې بدئي بدله به درکوي. دلته ئې هم اوفرمائیل چه پورا پورا بدله به ورکوؤ.

د قران پاک وغیره نیکو اعمالو ثواب بل چاته ورکولې شی

مسلک حنفي:- د حنفیانو دغه شان د جمهورو عالمانو مذهب دې که یو کس د خپل نیک عمل ثواب بل ته بښي نوهغه ته رسیږي اوباقي په آیت کښې چې کوم ذکردې چه هرسړي ته به هم دهغه دنیک عمل ثواب ملاویږي نو د دې په مطلب کښې عالمانو ډیرې خبرې کړي دلته زه صرف د مسلک حنفي وضاحت کوم د جمهورو په هغه ټولو احادیثو دې په کومو کښې چې د یو د نیک عمل ثواب بل ته د رسیدو ذکر دې (تفسیر مظهري ۹، ۱۰۲، ۱۰۳)-

وَاَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰى ۝
ا او بیشکه چې رب ستا ته ا آخر رسیدل دی ا
ا اودا چې (ټول) ستا رب طرفته ورتلل دی
وَاَنَّهٗ هُوَ اَضْحَكَ وَاَبْكٰى ۝ وَاَنَّهٗ هُوَ اَمَاتَ وَاَحْيَا ۝ وَاَنَّهٗ
او بیشکه هغه ا اوخندوي ا او ژړوي ا او بیشکه هغه مړه کړل ا او ژوندي ئې کړل ا او بیشکه هغه
اودا چې هغه خندول او ژړل کوي ا او دا چې هغه وژل اوژوندي کول کوي ا.................اودا چې
خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ۝ مِنْ نُّطْفَةٍ اِذَا تُمْنٰى ۝
پیدا کړې جوړې ا دنارینه (نر) او دزنانه (ښځه) ا دنطفې نه ا کله چې واچولې شی رحم ته ا
دنر او د مادې جوړۍ هغه د نطفې نه پیدا کړې دی ا څه وخت چې (په رحم کښې) تویه کړې شي
وَاَنَّ عَلَيْهِ النَّشْاَةَ الْاُخْرٰى ۝ وَاَنَّهٗ هُوَ اَغْنٰى
او بیشکه چې دهغه ذمه واري ده ا پیدا کول ا ددویم ځل ا او بیشکه چې هغه ا غني کړو (انسان)
اودا چې دوباره ژوندون هم دهغه ذمه واري ده ا.................اودا چې هم هغه غني کول کوي اوهم
وَاَقْنٰى ۝ وَاَنَّهٗ هُوَ رَبُّ الشِّعْرٰى ۝ وَاَنَّهٗ اَهْلَكَ
او جانیداد ئې ورکړو ا او بیشکه چې هغه ا رب دشعري ستوري دې ا او بیشکه چې هغه هلاک کړل
هغه جائداد ورکوي ا اودا چې د شعري (ستوري) رب دې ا اودا چې هغه
عَادَا الْاُوْلٰى ۝ وَثَمُوْدَا فَمَآ اَبْقٰى ۝ وَقَوْمَ نُوْحٍ
عادیان رومبني ا او ثمودیان ا پس باقي ئې پرې نښودو هیڅوک ا او قوم دنوح علیه السلام ا
اولني عادیان هم تباه کړې دی ا اوثمودیان هم ا هیڅوک ئې باقي نه دی پریښې ا اوددوئ نه
مِّنْ قَبْلُ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا هُمْ اَظْلَمَ وَاَطْغٰى ۝
مخکښې دهغوئ نه ا بیشکه چې هغوئ ا وو ا خاص هم هغوئ ا ډیر ظالمان ا او ډیر سرکشان ا
وړاندې د نوح علیه السلام قوم (ئې هم هلاک کړې وو) ځکه چې هغوئ ډیر ظالمان وو ا اوسرکشه وو

فَغَشّٰهَا	اَهْوٰى ﴿۵۳﴾	وَالْمُؤْتَفِكَةَ
او پاستر شوی کلی | هغه اوچت کړل او راغوزارئې کړل | بیا ئې خور کړو په هغه کلی باندې |		
او (دغه) اوړیدلی کلی هم هغه (په بل مخ) اړولی وو | نو دهغې کلونه ئې راتاؤ کړه | هغه څه چې		
تَتَمَارٰى ﴿۵۵﴾	فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكَ	مَا غَشّٰى ﴿۵۴﴾
هغه څه چې خور ئې کړو | نو په کومو نعمتونو | درب خپل | به ته شک کوې | دا خبردارونکې دې |		
ئې راتاؤ کړو | نو ته به د خپل رب په کرم کوم نعمت کښې شک کوې |		

قوله‌تعالی:- وَاَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰى ﴿۴۲﴾

هم آخر به الله جل شانه ته تګ وی :-فرمان دې چه آخر الله جل شانه طرفته تګ دې. دقیامت په ورځ به ټول هغه ذات طرفته واپس شی. معاذ ﷜ قبیله بنواود کښې یو خطبه کښې اوفرمائیل چه انې بنی آدم! څه دالله جل شانه دپیغمبر قاصد ستاسو طرفته راغلې یم،تاسو یقین اوکړئی چه ستاسو دټولو واپس کیدل الله جل شانه طرفته دی،نو بیا خو به یا جنت ته داخل کړئې شئ یا جهنم ته (۱). بغوی کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ ددې آیت مبارک تشریح کښې اوفرمائیل چه دالله جل شانه ذات کښې فکرکول جائز دی لکه یو بل حدیث مبارک کښې دی چه مخلوق باندې ښه ژور نظر اچوئی خو دخالق ذات کښې دومره ژور مه کوزیږئی. هغه عقل و ادراك او فکر اوذهن نه شی موندې (۲). اګر چه دې لفظونو سره دا حدیث مبارك محفوظ نه دې خو صحیح حدیث مبارك کښې دا مضمون موجود دې. هغې کښې دی چه شیطان چاته ورشی نو وائی چه هغه چا پیدا کړې دې؟ او هغه چا پیداکړې دې؟ تردې چه وائی چه الله ﷻ چا پیدا کړې دې؟(نعوذبالله) اوهرکله چه ستاسو زړونو کښې دچا زړه کښې دا وسوسه وی‌نو اعوذ وائې او دا خیال دزړه نه لرې کړئی (۳)دسنن یو حدیث مبارك کښې دی چه دالله ﷻ مخلوقات کښې غور وفکرکوئی لیکن دالله ﷻ ذات کښې غور و فکر مه کوئی واورئی الله ﷻ یوفرښته پیداکړې ده چه دهغه فرښتې)د غوږ د نرمې نه تردغوږسوری پورې د دریو سوؤ کالو لار ده. او کماقال.

قوله‌تعالی:- وَاَنَّهٗ هُوَ اَضْحَكَ وَاَبْكٰى ﴿۴۳﴾

دژوند او مرګ مالک الله جل شانه دې :- بیافرمائی چه بندګانو کښې د ژړا او خندا ماده او ددوی اسباب هم هغه ذات پیداکړی دی چه بالکل مختلف دی. هم هغه ذات د مرګ او حیات مالك دې. لکه﴿الَّذِىْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ﴾ هغه ذات موت او حیات پیداکړل،هغه ذات د نطفې نه هر جاندار پیدا کړل جوړې جوړې،اوبل ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ الخ﴾ آیا انسان ګڼړی چه دې به بې کاره پریښودې شی آیادې دمنئ قطره نه وو چه (رحم کښې وو؟ بیا آیا دې چکه خون نه وو؟ بیا الله جل شانه دې پیداکړو اودرست ئې کړو. او دده نه ئې جوړې یعنی نر او ماده جوړ کړل. آیا دداسې قدرتونو والا) الله جل شانه په دې قادر نه دې چه مړی ژوندی کړی؟ بیا فرمائی چه هم په دې دوباره ژوندی کیدل دی یعنی لکه څنګه چه هغه ابتداء پیداکړې دې. همداشان دهغه د مرګ نه پس دوباره د ژوندی کولو ذمه هم د هغه ذات ده. هغه ذات خپل بندګان غنیان جوړل کړل. او مال ئې ددوی قبضه کښې ورکړو. او دادوی سره په طور د پنګې دی. داکثرو مفسرینو دکلام خلاصه په دې مقام هم دا ده (۴) اګر چه بعضو

---

(۱) ابن ابی حاتم حاکم : ۸۳/۱،.

(۲) تفسیر بغوی : ۴۱۲/۷.

(۳) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة ابلیس رجنوده : ۳۲۷۶، صحیح مسلم: ۱۳۴.

(۴) الطبری : ۵۴۸/۵.

نه مروی دی چه هغه مال ورکړو او غلام ئې ورکړو او هغه ذات ورکړل او خوشحاله شو او دې ئې غني کړواونورمخلوق ئې دده محتاج کړو. چه چا لره ئې غوښتل نو غني ئې کړل اوچا لره ئې غوښتل فقير ئې کړو. خودامخکښې دواړه الفاظ لفظ سره څه زيات مطابقت نه ساتي.

قوله تعالى:- وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَىٰ

شعری دهغه ستوری نوم دې چه هغې ته مرزم الجوزاء وائي. بعضو عربوبه ددې عبادت کولو[1]. عاد والا يعني قوم عاد لره چه ده ته عاد بن ارم بن سام بن نوح ونيلې شي. او هم دوی ددوی د سرکشئ په وجه دوی تباه کړل. لکه فرمائي چه﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ﴾ يعني آياتا او نه کتل چه ستا رب عاد سره څه اوکړل؟ يعني ارم سره چه ډير قد والا وو. او دهغوئ مثل ښارونو کښې نه ووپيداشوی. دا قوم ډير زور آور او قوي وو. دې سره دالله جل شانه نافرمان او درسول ﷺ نافرمان وو. په هغوئ د هوا عذاب راغلو اودا اووه شپې او اته ورځې جاري وه. داشان هغه ذات ثموديان هم هلاك کړل. او په هغې کښې يو هم باقي پاتې نشو. او ددوی نه مخکښې قوم نوح تباه شوې وو. او هغوئ ډير زيات بې انصافه او شرير وو.اود لوط کلي چه رب قهار هغه تباه کړل او آسماني کاڼړو سره ئې ټول بدکار هلاك کړل،هغوئ يو ځيز راګير کړل يعني کاڼړواوهغوئ باندې ددې باران اوشو او ډير په بد حال تباه شو. په دې کلو کښې څلور لاکه خلق آباد وو. د آبادئي ټوله زمکه او اور او ګندهك او تېل په دی راتوې شو.دقتاده رحمه الله همدا قول دې. اوداډير غريب سند سره ابن ابي حاتم کښې مروی دې. بيا فرمائي چه انې انسانه ته به د خپل رب کوم کوم نعمت سره جنګ کوې؟ بعضې وائي چه خطاب نبي ﷺ ته دې؟ ليکن خطاب عام کول ډير اولي دی. امام ابن جرير رحمه الله هم ددې عام کول خوښوی.

هٰذَا نَذِيرٌ
| دا خبردارونکې دې |
| دا (پيغمبر) هم دپخوانو |

مِّنَ النُّذُرِ الْأُولَىٰ ۝ أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ۝ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ
دخبردارونکو ړومبنونه | نزدې راغې | راتلونکې ساعت | نشته هغې لره | بغير دالله نه |
ويرونکو پشان يو ويرونکې دې | هغه (دقيامت) راتلونکې (ساعت) راورسيدو | دالله ﷻ نه بغير دابل څوک

كَاشِفَةٌ ۝ أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ۝ وَتَضْحَكُونَ
څوك ښکاره کونکې | ايا پس ددې خبرې نه | تاسو تعجب کوئ | او تاسو خاندئ |
نشی لرې کولې | آيا تاسو ددې کلام په حق کښې تعجب کوئ؟ | او خندا ګانې ورپورې کوئ

وَلَا تَبْكُونَ ۝ وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ۝ فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۝
او نه ژاړئ | او تاسو غافله يئ | پس سجده اوکړئ | الله ته | او بندګي اوکړئ |
او ژړا نه کوئ | .... اوتاسو غافلان يئ | الله ﷻ ته سجدې لګوئ | اودهغه عبادت کوئ

قوله تعالى:- هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْأُولَىٰ

نبي کريم ﷺ نذير راغلې دې:-دوی ﷺ دويرې نه خبروونکې دی. يعني دنبي کريم ﷺ،د رسالت هم داشان دې،لکه څنګه چه دمخکښې رسولانو وو.لکه چه يو آيت مبارک کښې دی چه[قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ

[1] الطبري: ۵۵۱/۵.

الرُّسُلِ] یعنی څه خو یو نوې رسول نه یم. رسالت خما نه نه دې شروع شوې. بلکه دنیا خما نه مخکښې ډیر رسولان لیدلې دی. نزدې راتلو والا وخت یعنی قیامت نزدې شو. نه خو څوك هغه دفع کولې شي او نه د هغې دراتلو دصحیح وخت چاته معلومات شته دې. نذیر عربئی کښې هغه چاته وائی، لکه یوجماعت دې چه په هغې کښې یو سړی څه ویریدونکې څیز اولیدو، او خپل قوم ددې نه خبروی یعنی د ویرې او خوف خبر ورکونکې. لکه یو بل آیت مبارك کښې دی چه [اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِیْرٌ لَّكُمْ بَیْنَ یَدَیْ عَذَابٍ شَدِیْدٍ] څه تاسو لره د سخت عذاب خبرونکې یم (1). حدیث مبارك کښې دی چه تاسو لره ښکاره ویرونکې یم. یعنی څنګه چه یو سړې یو بدی اوګوری چه دا قوم ته نزدې شوې ده او بیا چه کوم حالت کښې وی نو هغه حالت کښې په منډه منډه راشی او قوم خبردار کړی چه ګورئی مصیبت راروان دې ددې څه فکر اوکړئی. داشان د قیامت دهولناکې تباهئ دعذاب حالت هم دخلقو د غفلت حالت کښې دوی ته بالکل نزدې راغلې دې. او حضور نبی کریم ﷺ ددې عذابونه خلق خبروی لکه دې نه پس سورة دی چه اقتربت الساعة قیامت نزدې شوې دې.

دمسن احمد حدیث مبارك کښې دی چه انې خلقواد ګناهونو دحقیر ګنړلو نه بچ اوسئ. د وړو وړو ګناهونومثال داسې دې لکه چه یو قافله یو ځائې په پړاؤ شوه، ټول یو خوابل خوالاړل، او ټولو ټولو لړلړ لرګی راغونډ کړل او هغه ئې راوړل. نو اګر چه هر یو سره لرګی کم دی. خو هرکله چه هغه راجمع کړې شی نو یو ډیرې جوړیږئ. او دې سره دیګونه هم پخیږی. داشان واړه واړه ګناهونه جمع کولو سره زیات ګناهونه شی. اودا ګناهګار بیا رانیولې شی او دې هلاك شی. او یو حدیث مبارك کښې دی چه خما اود قیامت مثال داسې دې، بیا حضور نبی کریم ﷺ خپله دشهادت ګو ته او دې سره مینځنئ ګوته اوچته اوددې فاصله ئې اوخودله. خما اودقیامت مثال ددوؤ آسونو په شان دې. خما اودآخرت د ورځې مثال داسې دې لکه چه یو قوم یو سړې میدان جنګ ته اولیږلو، هغه بالکل د دښمن لښکر سره نزدې دښمن اوکتلو چه حملې دپاره بالکل تیار دې. او تردې چه دې ویریدو چه هسې نه خما د رسیدو نه مخکښې مخکښې دوی هلته اونه رسی. نو په یو غونډئی اوختلواو کپړا ئې اوخوزوله چه خبردار دښمن ډیر نزدې موجود دې. نو څه داسې ویرولووالا یم (2). ددې حدیث مبارك شهادت کښې نور هم ډیر حسن او صحیح احادیث دی.

قوله تعالی:- اَفَمِنْ هٰذَا الْحَدِیْثِ تَعْجَبُوْنَ﴿۵۹﴾

قران پاك نه مخ مه اړوئی:-بیا ئې دمشرکانو په دې فعل انکار اوکړو چه دوی قران پاك آوری خوددې نه اعراض کوی اوددې نه بې پرواهی کوی. بلکه ددې درحمت نه تعجب سره انکار کوی. او دې پورې خندا ګانې اومذاق کوی. پکارخودا وو چه ایماندارو پشان ئې دا آوریدلې او ددې نه ئې عبرت حاصلولې. لکه چه د مومنانوحالت ئې بیان کړې دې چه هغوئ ددې کلام آوریدو سره ژاړی او سجدې کوی او ددوی خشوع اوخضوع زیاتیږی.

د (سٰمِدُوْنَ) **تفسیر:**-ابن عباس ﷺ فرمائی چه سمد سندرې ته وائی. دا یمنی لغت دې. ددوی نه د سامدون معنی اعراض کولو والا او تکبر کولووالا هم مروی ده(3). علی ﷺ او حسن رحمه الله فرمائی چه غفلت کولو والا. بیاخپلوبندګانوته حکم کوی چه د توحید او اخلاص پابند اوسئ او خضوع اوخلوص اوتوحید منلووالا جوړ شئ. صحیح بخاری کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ اوحضور نبی کریم ﷺ

---

1) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الانتهاء عن المعاصی: ٦٤٨٢، صحیح مسلم: ٢٢٨٣.
2) احمد: ٣٣١/٥،
3) الطبری: ٥٥٩/٢٢.

ملګرو مسلمانانو او مشرکانو او جن وانس دسورة النجم دسجدې په موقع سجده اوکړه.([1]) مسند احمدکښې دی چه مکه مکرمه کښې حضور نبی کریم ﷺ سورة النجم اولوستو. نو حضور نبی کریم ﷺ سجده اوکړه او هغه خلقو هم چه کوم حضور نبی کریم ﷺ سره وو.دحدیث راوی مطلب ابن ابی داعه ؓ وائی چه ما خپل سر اوچت کړو او سجده مې اونه کړه. دې تر دغه وخت پورې مسلمان شوې نه وو. اسلام نه پس چه کله هم دوی ددې سورة مبارك تلاوت دچا نه آوریدونو سجده به نې کوله. دا حدیث مبارك سنن نسائی کښې هم دې ([2]).

د الله جل شانه فضل وکرم سره د سورة نجم تفسیر ختم شو فالحمد

....

دسورة قمر تفسیر چه دا مکی سورة دې.

دسورت تعارف:-دابوواقدروایت نه مخکښې تیر شوی دی چه حضور نبی کریم ﷺ به د عیدالضحی او عیدالفطر مونځونو کښې سورة قٓ او سورة قمر لوستلو. ([3]) داشان لویو لویو محفلونو کښې به هم حضور نبی کریم ﷺ ددې دواړو سورتونو تلاوت کولو ځکه چه دې کښې دوعدې او وعید او ابتداء د ژوند او ددوباره ژوند سره سره د توحید او اثبات رسالت وغیره اهم مقاصد اسلامیه ذکر دې.

ایاتونه		سورة القمر مکیة وهي خمس وخمسون اية وثلاث رکوعات		رکوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۵۵		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۳

اِقۡتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانۡشَقَّ الۡقَمَرُ ۞ وَاِنۡ يَّرَوۡا اٰيَةً
نژدې راغې | وخت دقیامت | او دوه ټوټې شوه | سپوږمۍ | او که اووینی دا خلق | هره نښه |
قیامت رانژدې شو| او سپوږمۍ اوچاؤدله |............اودوئ که یوه نښه اووینی | نو دهغې نه
يُّعۡرِضُوۡا وَيَقُوۡلُوۡا سِحۡرٌ مُّسۡتَمِرٌّ ۞ وَكَذَّبُوۡا وَاتَّبَعُوۡۤا
نو مخ اړوی | اووائی | دا جادو دې | روان | او دروغ نې اوګڼرو | او پیروی نې اوکړه |
مخ اړوی| او ویناشروع کړی چې دا جادو دې| چې دهمیشه نه راروان دې|اودوئ پیغمبران دروغژن
اَهۡوَآءَهُمۡ وَكُلُّ اَمۡرٍ مُّسۡتَقِرٌّ ۞ وَلَقَدۡ جَآءَهُمۡ مِّنَ الۡاَنۡۢبَآءِ مَا
دخواهشاتو خپلو | او هر کار | قرار نیونکې دې | او راغلې دې دوئ ته | دخبرونونه | هغه خبر
اوګڼړل|اوپخپلو خواهشاتو پسې روان شول|اودهر کارد پاره وخت مقرردې| اودوئ ته دومره خبرونه راغلل چې
فِيۡهِ مُزۡدَجَرٌ ۞ حِكۡمَةٌ ۢ بَالِغَةٌ فَمَا تُغۡنِ
چې په هغې کښې| منع ده دکفر نه |حکمت دې|چې رسیدونکې دې مقصدته|خونه رسوی فائیده (دوئ ته)
په هغې کښې کافی زورنه ده| داوچت حکمت (نه ډک دې) | اخو ویرونکی څیزونه دوی ته هیڅ فائده نه ورکوی

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة النجم باب (فاسجدو لله واعبدو) : ۴۸۶۲.
[2] نسائی کتاب الافتتاح باب السجود فی (والنجم) : ۹۵۹. وهو حدیث حسن ، احمد: ۴۰۰/۶.
[3] صحیح مسلم کتاب صلاة العیدین باب یقرا فی صلاة العیدین : ۸۹۱.

النُّذُرُ ۞
يرونکي ا

قوله تعالى:- اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ۞

قيامت نزدې شوې دې:- الله جل شانه د قيامت د قرب اود دنيا دخاتمې اعلان کوی. لکه بل آيت مبارك کښې دی چه دالله ﷺ امراغلواوس خو دهغه د طلب تيزی کوئی.او فرمائی چه (اَتٰى اَمْرُ اللهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ) دخلقو دحساب وخت ددوی په سرونو راغلو اودوی لا په غفلت کښې پراته دی.ددې مضمون احاديث هم ډير دی. بزار کښې انس ﷺ فرمائی چه د نمر ډوبيدو په وخت چه هغه لږ شان باقی پاتې شوې وو حضور نبی کريم ﷺ خپلو صحابه کرامو ﷺ ته خطبه ورکړه او په هغې کښې ئې اوفرمائيل چه د هغه ذات قسم چه دهغه قبضه کښې خما روح دې چه ددنيا تيره شوې حصه کښې او باقی حصه کښې هم هغه نسبت دې چه کوم ددې ورځې تيره شوې اوباقی حصه کښې دی[1] ددې حديث مبارك راويانو کښې خلف بن موسی لره امام ابن حبان ثقه راوی منی.خو فرمائی چه کله کله به ئې خطاهم کوله.

دويمه خبره داده چه ددې تقويت بلکه تفسير هم دې. هغه مسند احمد کښې دعبدالله بن عمر ﷺ روايت نه دې چه دمازيګر نه پس چه نمر بالکل ډوبيدو والا وو حضور نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه ستاسو عمرونه د تير شوؤ خلقو مقابله کښې دومره دی چه څومره دا باقی ورځ د تيره شوې ورځې مقابله کښې ده ([2]). دمسند يو بل حديث مبارك کښې دی چه حضور نبی کريم ﷺ د کلمه شهادت ګوتې او دمينځنۍ ګوتې سره اشاره اوکړه او وې فرمائيل چه څه او قيامت داشان مبعوث شوی يو.([3]) او يو روايت کښې دومره زياتوالئ دې چه نزدې وه چه هغه خمانه مخکښې لاړ شی. وليد بن عبدالملك ته ابوهريره ﷺ تشريف راوړو،نوهغه ترې د قيامت د حديث باره کښې سوال اوکړو،نو په دې دوی اوفرمائيل چه ما حضور نبی کريم ﷺ نه آوريدلی دی چه تاسو او قيامت ددې دواړوګوتو پشان يئ ([4])،ددې شهادت ددې حديث مبارك نه کيږی چه په هغې کښې دحضور نبی کريم ﷺ په نامو کښې يو نوم حاشر راغلې دې. او حاشر هغه دې چه دهغه په قدمونو کښې دخلقو حشر وی. ([5])

دبهز روايت کښې دی چه عتبه بن غزوان ﷺ خپله خطبه کښې اوفرمائيل او کله بهٔ ئې وئيل چه حضور نبی کريم ﷺ مونږ ته خطبه راکړه او دالله جل شانه دحمد وثناء نه پس ئې اوفرمائيل چه ددنيا دخاتمې اعلان اوشو دا په شا منډې وهی روانه ده لکه څنګه چه دلوښې نه خوراك اوکړې شی او ددې غاړو کښې څه پاتې شی،داشان ددنيا دعمر ټوله حصه تيره شوې ده صرف برائې نام باقی پاتې ده. تاسو ددې ځائې نه داسې تلونکی يئ چه هغې لره فنا نشته دې. نوتاسونه چه څومره کيدې شی هغه هومره ښيګړې اوکړئ اوخان سره ئې يوسئ. واورئ مونږ ته ذکر شوی دی چه د جهنم د غاړې نه به يو کانړئ اوويشتلې شی او هغه تر اوياؤ کالو پورې لاندې روان وی خولاندې ويخ ته به اونه رسی. په الله جل شانه قسم چه دجهنم دا کنده د انسانانو نه ډکيدو والا ده. تاسويه دې تعجب مه کوئ. مونږ دا ذکر هم آوريدلې دې چه د جنت د دواړو چوکاټونو دلرګو ترمينځه د څلويښتو کالو لار ده او هغه به هم يو ورځ داسې وی چه په هغې کښې به ګڼړه ګونړه وی. الخ.(مسلم) ([6])

---

[1] البزار (البحر الزخار) : ١٣/٤٦٢ ح /٧٢٤٢، .

[2] احمد : ٢/١١٦، وسنده حسن لذاته.

[3] صحيح بخاری کتاب الرقاق باب قول النبی ﷺ ((بعثت انا والساعة کهاتين)) : ٦٥٠٣. صحيح مسلم: ٢٩٥٠، احمد: ٥/٣٣٨،

[4] صحيح بخاری کتاب المناقب باب ماجاء فی اسماء النبی ﷺ : ٣٥٣٢. صحيح مسلم: ٢٣٥٤.

[5] احمد : ٣/٢٢٣،. وسنده حسن .

[6] صحيح مسلم کتاب الزهد باب الدنيا سجن للمومن وجنة للکافر : ٢٩٦٧.

د قیامت علامات:- ابوعبدالرحمن سلمی رحمه الله فرمائي چه خه خپل پلار سره مدائن ته لاړم او د کلي نه درې میله لرې اوسیدو. د جمعې په ورځ خه هم خپل پلار سره لاړم. حذیفه ﷺ خطیب وو او وې فرمائیل چه انې خلقوواورئی دالله جل شانه فرمان دې چه قیامت نزدې شوې دی او سپوږمۍ دوه ټکړې شوې ده. بیشکه قیامت نزدې شوې دې، بیشکه سپوږمۍ ټکړې شوې ده. بیشکه دنیا د جدائی غږ کړې دې، نن ورځ د کوشش او تیارۍ ده. صبا ورځ خو دمنډې ده. ما خپل پلار نه تپوس اوکړو چه آیا سبا به منډه وی؟ چه په هغې کښې به مخکښې تلل وی څه؟ خما پلار ماته ا وونیل چه ته نادان ئې دلته مراد د نیکو خلقو په نیکو کښې سبقت دې. په دویمه جمعه چه مونږ راغلو نو حذیفه ﷺ ددې نزدې بیان کولو، اوددې آخر کښې ئې اوفرمائیل چه غایت اوور دې او سابق هغه دې چه جنت ته اول داخل شو. د سپوږمۍ دوه ټکړې ټکړې کیدل دا د حضور نبی کریم ﷺ دزمانې ذکر دې لکه څنګه چه متواتر حدیث کښې صحت سره مروی دی. ابن مسعود ﷺ فرمائي چه دا پنځه واړه خیزوونه تیرش وی دی، روم، لوګې، لزام، بطشه، د سپوږمۍ شق([1]) دې باره کښې احادیث واورنی. مسند احمد کښې روایت دې چه اهل مکه حضور نبی کریم ﷺ نه معجزه اوغوښتله. نو په دې دوه ځل سپوږمۍ شق شوه. او د هغې ذکردې دوؤ آیتونو کښې دې ([2]).

بخاری شریف کښې دی چه دوی ته سپوږمۍ دوه ټکړې اوخودله. یو د حراء نه هغه طرفته او بله دې طرفته ([3])مسند کښې دی چه یو ټکړه په یو غر او بله په بله غر. ددې کتلو سره هم هغه خلقو اوونیل چه د چا قسمت کښې ایمان نه وو چه محمد ﷺ څمونږ په سترګو جادو کړې دې. خو پوهه خلقو اوونیل که دا اومنلې شی چه مونږ باندې جادوشوې دې نودټولې دنیا خلقو باندې خو نشی کیدې ([4]). او یو روایت کښې دی چه دا واقعه د هجرت نه مخکښې ده ([5]). او نور روایتونه هم ډیر دی. ابن عباس ﷺ نه مروی دی چه د حضور نبی کریم ﷺ زمانه کښې سپوږمۍ تندر اونیوله نو کافرو اوونیل چه په سپوږمۍ جادو شوې دې نو پدې دا آیتونه نازل شو چه (مُسْتَمِرٌ) پورې.([6]) ابن عمر ﷺ فرمائي چه کله سپوږمۍ شق شوه نو یو د غر شاته اوبله مخکښې وه. په هغه وخت کښې حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه انې الله جل شانه ته ګواه اوسې. مسلم او ترمذی وغیره کښې هم داحدیث مبارك موجود دې ([7]).

ابن مسعود ﷺ فرمائي چه ټولو خلقو هغه ښه اوکتله نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه اوګورئی اوګواه اوسی([8])دوی فرمائي چه دغه وخت کښې حضور نبی کریم ﷺ اومونږ منی کښې وو([9]). او یو روایت کښې دی چه مونږ مکه کښې وو ([10]). ابوداود طیالسی کښې دی چه کافرو ددې کتلو سره اوونیل چه دا دابن ابی کبشه یعنی د حضور نبی کریم ﷺ جادو دې. خوددوی پوهه خلقواوونیل چه مونږ اومنل چه مونږ باندې جادو شوې دې خو په ټوله دنیا خونه دې شوې. اوس چه کوم خلق د سفر نه واپس راشی نوهغوئ نه هم تپوس اوکړئی چه دهغوئ هم دشپې سپوږمۍ شق شوې لیدلې وه که نه؟ هرکله

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة حم الدخان باب (یوم نبطش البطشة الکبری) صحیح مسلم: ۲۷۹۸،
[2]) صحیح مسلم صفات المنافقین، باب انشقاق القمر: ۲۸۲۵. احمد: ۱۶۵/۳.
[3]) صحیح بخاری کتاب المناقب باب انشقاق القمر: ۳۸۶۸، صحیح مسلم: ۸۲۰۲.
[4])احمد: ۸۱/٤، ترمذی تفسیر القران ومن سورة القمر: ۳۲۸۹، وهو صحیح.
[5])الطبری: ۵۶۹/۲۲.
[6]) طبرانی: ۱۱٦٤۲،
[7])صحیح مسلم کتاب صفات المومن باب انشقاق القمر: ۲۸۰۱، بدون المتن ترمذی: ۳۲۸۸.
[8])صحیح بخاری کتاب المناقب باب سؤال المشرکین ان یریهم النبی ﷺ: ۳۶۳۶. صحیح مسلم: ۲۸۰۰.
[9])صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب انشقاق القمر: ۳۸۶۹، صحیح مسلم: ۲۸۰۰.
[10]) صحیح بخاری کتاب مناقب الانصار باب انشقاق القمر: ۳۸۶۹،

چه هغوئی راغلل او هغوئ نه تپوس اوکړو نوهغوئ هم ددې تصديق اوکړو چه او پـه فلانـئ شپه مونږ سپوږمئ دوه ټکړې ليدلې وه.(¹) کفارو دا وئيلي وو که چرې بهر نه خلق راشي اودا اووائي نو د حضور نبي کريم ﷺ سچائي کښې هيڅ شک نشته دې. اوس چه هر څوك راغلل اودکوم طرفنه راغلل هغوئ شهادت ورکړو چه مونږ په خپلو سترګو ليدلې ده. هم ددې بيان دې آيت مبارك کښې دې (²). عبدالله ؓ فرمائي چه غر د سپوږمئ د دوو ټکړو مينځ کښې ښکاريدو.(³) او روايت کښې دی چه نبی اکرم ﷺ خـاص ابوبکرصـديق ؓ تـه اوفرمائيـل چـه ائـې ابـوبکر تـه ګـواه اوسـه. (⁴)او مـشرکانو دې زبردستې معجزې ته هم جادو اووئيلو. هم ددې ذکر دې آيت مبارك کښې دې چه هرکله دليل او حجت او برهان مواوکتلو نو څومره آسانتيا سره وائې چه دا روان جادو دې او تاسو ئې نه منئ بلکه حق په دروغه ګنړئي اود احکام نبوی خلاف خپلو خواهشونو پسې لړيدلی يئ. د خپل کم عقل توب او جهالت نه نه منع کيږئي.هر امرمستقر دې يعنی خير خير والوسره اوشر شروالو سره. اودا معنی هم ده چه د قيامت په ورځ هر امر واقع کيدووالا دې. دمخکښې خلقو هغه واقعات چه زړه ويروی او خپله عبرت دی دوی ته راغلی دی. ددوی د تکذيب په وجه په دوی چه کوم مصيبتونه راغلل او ددوی چه کومې قصې دوی ته رارسيدلې هغه سراسر نصيحت دی او وعظ او هدايت دی. الله جل شانه چه چا ته هدايت کوی او که چالره ګمراه کوی نو داهغه ذات حکمت بالغه کښې موجوددی. په دوی شقاوت ليکلې شوې دې او ددوی په زړونو مهر لګولې شوې دې. دوی هيڅوك هدايت ته نه شی راوستی: لکه فرمائی چه ﴿قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ﴾ الخ،دالله جل شانه دليلونه په هر شان کامل دی. کـه هغـه غوښتلې نو تاسو ټول به ئې هدايت ته راوستی وې. لکه بل ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿وَمَا تُغْنِي الْآيٰتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ﴾ بې ايمانو لره څه معجزې اوهيڅ ويرې او ويرونکی هيڅ فائده اونه رسوله.

إِلٰى شَيْءٍ	الدَّاعِ	يَدْعُ	يَوْمَ	عَنْهُمْ	فَتَوَلَّ
يو څيز	بلونکي	چې رابلي	په کومه ورځ	ددوئ نه	پس مخ واړوه
نورانې نبي ﷺ ته ددوئ پرواه مه ساته|په کومه ورځ چې به يو رابلونکې (فرښته) دوئ يو ناخوښه څيز ته راوبلي					
	مِنَ الْأَجْدَاثِ	يَخْرُجُوْنَ	أَبْصَارُهُمْ	خُشَّعًا	نُّكُرٍ
	دقبرونو نه	راووځي به	سترګې ددوئ	حال دا چې بريدونکې به وي	ناخوښه ته
سترګې به ئې کوزې وي | او دقبرونو نه به په داسې حالت کښې رابهر شي					
	إِلَى الدَّاعِ	مُّهْطِعِيْنَ	مُّنْتَشِرٌ	جَرَادٌ	كَأَنَّهُمْ
	طرف دبلونکي ته	منډې وهونکي به وي	خواره واره	مولخان	لکه چې دوئ وي
لکه چې دوی راخواره شوې ملخان دی| بلونکي طرفته به په منډه روان وي					
	قَبْلَهُمْ	كَذَّبَتْ	عَسِرٌ	هٰذَا يَوْمٌ	يَقُوْلُ الْكٰفِرُوْنَ
	مخکښې ددوئ نه	دروغ اوګڼړو (اخرت)	سخته	دا ورځ ده	واني به کافران
کافران به اووائي چې داخو ډيره سخته ورځ ده|ددې نه وړاندې د نوح ؑ قوم (پيغمبران)					

---

[1] مسند الطيالسي : ۲۹۵،

[2] مسند الطيالسي : ۲۹۵.

[3] الطبري : ۵۶۷/۲۲.

[4] الطبري : ۵۶۹/۲۲.

قَوْمُ نُوْحٍ فَكَذَّبُوْا عَبْدَنَا وَقَالُوْا مَجْنُوْنٌ

قوم دنوح علیه السلام | نو دروغ اوګڼړو هغوی | بنده زمونږه | اووې وئیل | چې دا لیوني دي |

دروغ ګڼړلي وو | نو زمونږ بنده ئې دروغژن اوګڼړلو | او دائې اووئیل چې (نوح ﷺ) لیوني

وَّازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَغْلُوْبٌ

او بدې ردې ورته اووئیلې شوې | پس هغه آواز اوکړو | رب خپل ته | چې بیشکه زۀ | بې وسه شوم |

او د سختې خبرورته ورکړې شوې | په دې باندې هغه د خپل رب نه سوال اوکړو | چې زه ډیره

فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَآ اَبْوَابَ السَّمَآءِ بِمَآءٍ مُّنْهَمِرٍ ﴿١١﴾

پس ته بدله واخله | پس پرانستې مونږه | دروازې داسمان | په اوبو ډیرو راتوئیدونکو سره |

عاجزه شوې يم | نو ته زما بدله واخله | نو مونږ داسمان دروازې دشرپ په اوبو سره راپرانستلې

وَّفَجَّرْنَا الْاَرْضَ عُيُوْنًا فَالْتَقَى الْمَآءُ عَلٰٓى اَمْرٍ

او جارې کړه مونږه | زمکه | په چینو سره | پس يو ځائې شوې (ټولې) اوبه | په هغه کار باندې |

او د زمکې نه مو چینې راوبیولې | نو ټولې اوبه په هغه کار پسې يو ځائې شوې کوم چې

قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنٰهُ عَلٰى ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَّدُسُرٍ ﴿١٣﴾

چې اندازه کړې شوې وؤ | او سور کړو مونږه هغه | په کشتۍ دتختو او میخونو والا کښې |

تجویز شوې وو | او مونږ ﷺ د تختو او دمیخونو په يوه بیړۍ کښې سور کړو

تَجْرِيْ بِاَعْيُنِنَا ۚ جَزَآءً لِّمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾

چې ګرزیدله به | په نګرانۍ زمونږ کښې | دا بدله وه | دپاره دهغه چا | چې بې قدرې ئې شوې وه |

چې زمونږ دسترګو په وړاندې روانه وه | دا دهغه چا دپاره بدله اخستل وو | چې انکار ترې شوې وو

وَلَقَدْ تَّرَكْنٰهَآ اٰيَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿١٥﴾ فَكَيْفَ

او پرېښودله مونږه هغه کشتۍ | يوه نښه | نو ايا شته څوک نصیحت اغستونکې | پس څرنګې وؤ |

اودا واقعه مو د نښې په طور پرېخوده | نو ايا څوک عبرت اخستونکې شته؟ | نو راوګوره چې،

كَانَ عَذَابِيْ وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ

عذاب | زما | او يروني زما | او اسان کړې دې مونږه | دا قران | دپاره دنصیحت |

زما عذاب اوزما ويرول څنګه وو؟ | او مونږ قران (د بندګانو) پوهولو دپاره اسان کړې دې

فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

نو ايا شته څوک نصحيت قبلونکې |

نو ايا څوک نصیحت قبلونکې شته |

قوله تعالى:- فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

میدان حشر طرفته تګ دې ارشاد دې چه انې نبی ﷺ! ته داکافران پرېږده څکه چه دوی ته معجزه وغیره هم څه نه ښکاری. دوی نه مخ واړوه او دوی دقیامت انتظار کښې پرېږده. په هغه ورځ به دوی د حساب ځائې يو آواز کوونکې آوازکوی چه دا به ډیر هولناک ځائې وی. او هغه ځائې کښې به بلاګانې اوآفتونه

وی. اوددوی په مخونو به ذلت او شرم وی. د شرم په وجه به ئې سترګې ښکته وی. اود قبرونونه به راوزی. نو لکه څنګه چه مولخان خې دغه شان به تیزئی سره دوی هم میدان حشر ته روان وی. د آوازکونکی آواز ته به ئې غوږ وی او تیز تیز به روان وی. نه ورکښې دمخالف څه تاب شته دې او نه ورته دایساریدو طاقت شته دې. چه دهغه ورځې هیبتناکې سختې اوګورې نو کافران به اووائې چه دا خو ډیره سخته او هیبتناکه ورځ ده.

قوم نوح باندې عذاب: یعنی ائې نبی ﷺ ! ستاسو ددې امت نه مخکښې د نوح ﷺ امت خپل نبی ﷺ لره، چه څمونږ بنده نوح ﷺ وو دهغه تکذیب ئې کولو. هغه ته ئې مجنون اووئیل اوپه هر شان ئې تنبیه کړو اودهمکې ئې ورکړه او صفا ئې ورته اووئیل چه ائې نوح ! که ته منع نه شوې نو مونږ به تا په کاڼو اووژنو. څمونږ بنده اورسول نوح ﷺ مونږ اوبللو چه ائې پروردګاره ! زه ددوی مقابله کښې ضعیف او کمزوری یم او په هیڅ شان خپله کورنئی نشم سنبالولې او نه ستا د دین حفاظت کولې شم. ته ماسره مدد اوکړې او ماته غلبه راکړې. ددوی دا دعا قبوله شوه اوددوی په کافر قوم باندې مشهور طوفان نوح اولیږلې شو. د ښه تیز باران دروازې د آسمان نه اود زمکې نه د اوبو چینې رااوخوټیدلې. تردې چه کوم د اوبو ځائې نه وو لکه تنور وغیره دهغه ځائې نه هم اوبه زمکې رااوویستې. خو په هغه وخت کښې دآسمان د اوبو دروازې بیرته کړې شوې او د عذاب الهی شکل کښې باران وریدو. نه ددې نه مخکښې داسې اوبه وریدلې وې اونه به دې نه پس داسې اوشې. یو طرفته د آسمان داسې حالت بل طرفته زمکې ته حکم چه اوبه راوباسه.

علی ﷺ فرمائی چه د آسمان دروازې بیرته کړې شوې اودهغې نه نیغ په نیغه اوبه اووریدلې. ددې طوفان نه مونږ خپل بنده بچ کړو او هغه مو یو کشتئ کښې سوار کړو او هغه کشتئ ئې تختو باندې میخونه لګولو سره جوړه کړې وه. د (دُسُرٍ) معنی دکشتئ ښی او ګس طرفته حصه او دشروع حصه چه په هغې چپې وهلې شی او ددې جوړې او ددې اصل هم کړې شوی وو. هغه څمونږ د سترګو مخکښې او څمونږ حفاظت کښې روانه وه او صحیح او سالمه تلله. دنوح ﷺ مدد دپاره دا دکفارو نه انتقام وو.

قوله تعالی:- وَلَقَدْ تَّرَكْنٰهَآ اٰيَةً

ایا دا کشتئ چا لیدلې ده.-مونږ دا یو ښنه پریخوده. یعنی دا کشتئ مو په طور د عبرت پریخوده. قتاده ﷫ فرمائی چه ددې امت اولو خلقو هم هغه اوکتله. خوظاهر معنی داده چه ددې کشتئ په شان نورې کشتئ مونږ په طور دنښې دنیا کښې قائم کړې. او یو آیت مبارک کښې دی چه ﴿وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ﴾ یعنی دوی دپاره نښې دی چه مونږ نسل آدم لره په کشتئ کښې سواره کړل اود کشتئ په شان نورې هم سورلئ دی چه په هغوئ دوی سواره دی. اویو ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ﴾ الخ، هرکله چه اوبو کښې طغیانی راغله نو مونږ تاسولره کشتئ کښې سواره کړئ چه ستاسو دپاره عبرت وی او نصیحت وی. او یاد ساتونکی غوږونه دا محفوظ کړی. نو څوك شته دې چه ذکر او وعظ حاصل کړی؟ ابن مسعود ﷺ فرمائی چه ماته حضور نبی کریم ﷺ ﴿مُّدَّكِرٍ﴾ اووئیلو ([1]). پخپله حضور نبی کریم ﷺ نه ددې لفظ قرات داشان مروی دې ([2]). اسود نه سوال کیږی چه دا لفظ دال سره دې اوکه ذال سره؟ نووې فرمائیل چه ما د عبدالله ﷺ نه دال سره آوریدلې دې. او فرمائیل ئې چه ما حضور نبی کریم ﷺ نه دال سره آوریدلې دې ([3]). بیا فرمائی چه څما عذاب کفر والو او څما رسولانو لره په دروغه ګڼړلو او څما نصیحت نه عبرت نه حاصلولو والو باندې څنګه اوشو؟ ما دا دحق دښمنان

---

[1] احمد : ۳۹۵/۱، صحیح مسلم کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی : (والی ثمود اخاهم هودا) : ۳۳٤۵.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة اقتربت الساعة باب (ولقد اهلکنا اشیاعکم فهل من مدکر) : ٤۸۷٤.

[3] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة اقتربت الساعة باب(اعجاز نخل منقعر فکیف کان عذابی ونذر) : ٤۸۷۱.

ښکه تس نس کړل؟ مونږ دقران پاك هر لفظ او معاني ده هر هغه سړي دپاره اسان کړي دي چه څوك ددې نه دنصيحت حاصلولو اراده لري. لکه فرمائي چه ﴿فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ﴾ الخ يعني مونږ ستا په ژبه ښکه آسان کړې دې چه ته پرهيزګاره خلقو ته زيرې ورکړې او چه کوم خلق جګړې کوي چه هغوئ لره اوويروې. مجاهد رحمه الله فرمائي چه ددې قرات او تلاوت الله جل شانه آسان کړې دې. ابن عباس رضي الله عنه فرمائي که چرې الله جل شانه دې کښې آسانتيا نه وې ايښې دې نو د مخلوق طاقت نه وو نه چه دالله جل شانه کلام ئې وئيلې وې. څه وايم چه دې آسانو کښې يو آساني هغه ده چه کومه مخکښې تيره شوه چه دا قران پاك اووه قراتونو کښې نازل شوې دې (١). ددې حديث مبارك ټول طرق او الفاظ مونږ جمع کړي دي. اوس دوباره دې ځائې کښې د جمع کولو ضرورت نشته دې. نو دا قران ډير آسان کړې شوې دې. هر يو طالب علم دا رباني علم حاصلولې شي چه څوك ئې حاصلوي اودا ډير آسان دې.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ⑱

| دروغ اوګڼړو | عاديانو | پس څرنګې وو | عذاب زما |

|عاديانو هم(پيغمبران) دروغژن اوګڼړل| نو (اوګوره) چې زما

إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا

او يرول زما | بيشکه اوليږله مونږه | په هغوئ باندې | هوا | تيزه |

عذاب او ويرل څنګه شو؟| بيشکه مونږ په هغوئ باندې يوه تيزه سيلئ راوليږله | په

فِى يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ⑲ تَنزِعُ ٱلنَّاسَ كَأَنَّهُمْ

په ورځ دمنحوستيا مسلسله کښې | چې راايستل به ئې خلق | داسې لکه چې هغوئ |

داسې ورځ چې (دهغوی په حق کښې) هميشه سپيره وه |خلق به ئې راغورزول | لکه چې هغوی د راوتو کهجورو

أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ⑳ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ㉑

تنې وی دکجورو | ايستلې شوی | پس څرنګې وو | عذاب زما | او خبردارياني زما |

تنې دی چې (په زمکه) پرتې دی | نو (اوګوره چې) زما عذاب او ويرول څنګه وو؟|

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ㉒

او اسان کړي دي مونږه | دا قران | دپاره دنصيحت | نو ايا شته څوك نصيحت قبلونکې |

او مونږ قران (دبندګانو) پوهولو دپاره آسان کړې دې | نو ايا څوک نصيحت قبلونکې شته؟

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِٱلنُّذُرِ ㉓ فَقَالُوٓا۟ أَبَشَرًا مِّنَّا وَٰحِدًا

دروغ اوګڼړلې | ثموديانو | خبردارياني | پس اووئيل هغوئ | ايا سړې | زمونږ نه | يو |

ثموديانو هم پيغمبران دروغژن اوګڼړل |هغوئ اووئيل چې ايا مونږ دخپل ځان په شان د يو انسان

نَّتَّبِعُهُۥٓ إِنَّآ إِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ㉔ أَءُلْقِىَ

مونږ پيروی اوکړو دهغه | بيشکه بيا خو به يو مونږه | خامخا په ګمراهئ کښې | او په ليونتوب کښې

تابعداری اوکړو| مونږ به په دغه وخت په ګمراهئ او ليونتوب کښې يوا| ايا په مونږ ټولو کښې

(١)صحيح بخاری کتاب فضائل القران باب انزل القران علی سبعة احرف: ٤٩٩٢، صحيح مسلم: ٨١٨.

الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ
ایا را او غورزولی شو ذکر | بس په ده باندې | دمنځه زمونږ نه | بلکه دی | غټ دروغژن دی |
بس هم په ده وحی نازله شوې ده | نه، بلکه غټ دروغژن دی | .... چې لافې وهي

أَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَّنِ الْكَذَّابُ
او تکبر کونکې دی | زر دی چې معلوم به شي هغوئ ته | صباله | چې څوک دی غټ دروغژن |
.... | صبا (په قیامت کښې) به ورته معلومه شي | چې څوک غټ درغژن او لافوو

الْأَشِرُ ﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ
متکبره | بیشکه مونږه | لیږونکي داوښې یو | په طور دفتنې | دپاره ددوئ |
.... | مونږ ددوئ د امتحان دپاره د یوې اوښې لیږونکي یو | ته ددوئ کارونو ته

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ
پس انتظار کوه دوئ ته | او صبر کوه | او خبر ورکړه دوئ ته | چې بیشکه اوبۀ | تقسیم شوی دی
ګوره | او (د دوی په خبرو) صبر کوه | .... او دوئ ته خبرورکړه | چې اوبه ددوئ په مینځ کښې ویشلې

بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا
په منځ ددوئ کښې | هروار داوبو ته | حاضر کړې شوی دی خپل وار والا | پس اواز اوکړو هغوئ |
شوی دی | نود وار خاوندان دې خپل خپل وار ته حاضریږي | بیا هغوئ خپل

صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي
ملګري خپل ته | پس وئې نیوله | بیا ئې شله کړه (اووې وژله) | پس څرنګې وو | عذاب زما |
بدبخت ملګرې اولیږلو | هغه (اوښه) اونیوله | او دهغې پښې ئې زخمي کړې | نو (او ګوره چې) زما عذاب

وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا
او خبرداریانې زما | بیشکه اولیږو مونږه | په هغوئ باندې | دتندر آواز | یو | پس شو هغوئ
او ویرول څنګه وو؟ | مونږ په هغوئ یوه چغه اووهله | .... نو داسې چوره شول لکه

كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ
پشان دچقیدلو وښو | دشپول لګونکی | او آسان کړې دی مونږه | دا قرآن | دپاره دنصیحت |
دشپول لګونکی (دلاسه) | .... او مونږ قران (دبند ګانو د) پوهولو دپاره آسان کړې دی

فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾
نو ایا شته څوک نصیحت قبلونکې |
نو ایا څوک نصیحت قبلونکې شته

قوله تعالی:- كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾

د قوم عاد سرکشی او په هغوئ عذاب:- الله جل شانه خبر ورکوی چه قوم هود هم دالله جل شانه رسولان په دروغه ګڼړلی وو او بالکل د قوم نوح پشان سرکشی ئې اوکړه نو په هغوئ سخته یخه هلاکونکې هوا

اولیږلې شوه او هغه ورځ ددوی دپاره سراسرمنحوسه وه. په هغوئ هواګانې اوچلیدې او هغوئ نې تباه کړل. دنیاوی او اُخروی عذاب کښې راګیرکړې شو. د هوا پوشغله به راغله اودوی کښې به یو کس ځان سره اوچت کړو اوترډې چه زمکې والو نظر نه پناه شو اوبیا به هغه زمکې ته پرمخ راغوزارکړې شواوسر به نې اوچاؤدو او هر څه به ټرې بهر راوتل. سر به نې جدا او تنه به نې جدا وه.داسې به معلومیدل چه ګویاد کهجورو ونې دی. ا وګورئې خما عذاب څنګه دې؟ ما خوداقرانپاك آسان کړې دې خو چه څوك ددې نه نصیحت حاصل کړی.

قوله تعالی:- كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ بِالنُّذُرِ۝

قوم ثمودباندې عذاب:-رسول صالح ﷺ په دروغه اوګڼړلو.اودتعجب په طور نې محال اوګڼړلو او وې ونیل چه داسې هم کیدیشی چه مونږ دیوسړی تابعدار جوړ شو؟ آخر ددې دومره فضیلت څه وجه ده؟ بیاددې نه مخکښې لاړل او وې ونیل چه مونږ نه منو چه مونږ ټولو کښې دې صرف دهغه یوالله جل شانه خبرې راشي. بیا ددې نه هم لږ شان د حد نه تیر شو او دالله جل شانه نبی ته په ښکاره په دروغه اوګڼړلو او هغه ته نې دروغژن اوونیل. نو اوس ورته الله جل شانه په طور د تنبیه وائی چه اوس چه څه غواړئې نو کوئې صبا به معلوم شی چه اصل کښې دروغژن او دروغو کښې حد نه زیات تیریدو والا څوك وو؟ددوی دآزمیښت دپاره مونږ یو اوښه لیږو.نوددې خلقو دطلب دپاره اود طلب موافق د کاڼړی یو غار نه یو غټه پټه اوښه راوتله. او الله جل شانه خپل نبی ته اوفرمائیل چه ته ګورئې چه ددوی څه انجام دې؟ او ددوی په مصیبتونو باندې صبر اوکړه. او د نیا او آخرت کښې به غلبه هم ستا وی. اوس دوی ته اووایه چه په اوښه باندې یو ورځ ستاسو ده او یو ورځ د اوښې. لکه چه یوبل آیت مبارك کښې دی چه (قَالَ هٰذِهٖ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَّلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ۝). دا ددوی کس وو ،هغه راغلو او دا نې اونیوله اوزخمی نې کړه. بیا خوما ددوی د تکذیب او کفر ښه بدله واخسته. او لکه څنګه چه یو پټی کښې اوچې پاڼړې غیبې شی،دوی هم مونږ داسې تباه کړل. اوچ خشاك لکه څنګه چه څنګل کښې الوزی نوداشان مونږ دوی تباه کړل. یادا مطلب دې چه عربو کښې دستور وو چه اوښان به نې اوچ ازغن پټی کښې اېښودو او کله چه دا پټې ویران کړې شی نوداسې دوی وو لکه څنګه چه ددې پټی حالت وو چه یو هم بچ نشو لکه څنګه چه ښاوره دیوال نه رژیږی. داشان دوی هم ذرې ذرې شو. دا ټول اقوال مفسرینو ددې جملې په تفسیر کښې وئیلی دی خو اول قوی دې،والله اعلم.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوْطٍ بِالنُّذُرِ۝

| دروغ اوګڼړلې | قوم دلوط | خبرداریانې زمونږه |

| دلوط ﷺ قوم هم پیغمبران دروغژن ګڼړلی وو

اِنَّآ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا اِلَّآ اٰلَ لُوْطٍ ؕ

بیشکه اولیږله مونږه | په هغوئ باندې | هوا کاڼړی ورونکې | سوا | دکوروالو دلوط علیه السلام نه |

نو په هغوی باندې مونږ دکاڼړو نه ډکه سیلئ اوچلوله | خو دلوط ﷺ په کوروالا نه

نَّجَّيْنٰهُمْ بِسَحَرٍ ۝ۙ نِّعْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا ؕ كَذٰلِكَ

مونږه بچ کړل هغوئ | دشپې په آخری حصه کښې | په فضل سره | دطرفه زمونږ نه | دارنګې |

هغوئ مو صبا وختی بچ کړل |..............دا زمونږ فضل وو | څوك چې (زمونږ)

نَجۡزِيۡ مَنۡ شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدۡ اَنۡذَرَهُمۡ

بدله ورکوو مونږ | هغه چاته | چې شکر ئې اوویستلو | او خبردار کړي وو لوط هغوئ لره |

شکر کوي | مونږ ورته هم دغسې بدله ورکوو | او (پیغمبر) دغه خلق زمونږ د نیولو (عذاب) نه

بَطۡشَتَنَا فَتَمَارَوۡا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدۡ رَاوَدُوۡهُ

دنیولو زمونږ نه | پس هغوئ شکمنې اوګڼړلې | ډیرونې خبرې | او هغوئ طلب کړې وو دلوط نه |

ویرولی وو | هغوئ په دغه تعلیم کښې جګړې شروع کړې | او دلوط ﷺ نه ئې د هغه د میلمنو په

عَنۡ ضَيۡفِهٖ فَطَمَسۡنَاۤ اَعۡيُنَهُمۡ فَذُوۡقُوۡا عَذَابِيۡ

په باره دمیلمنو دهغه کښې | پس ړندې کړې مونږه | سترګې دهغوئ | پس اوڅکئ مزه | دعذاب زما

غلط نیت مطالبه اوکړه | نو مونږ یې سترګې په ړندې کړې | نو اوس زما عذاب او زما د

وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدۡ صَبَّحَهُمۡ بُكۡرَةً عَذَابٌ مُّسۡتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾

او ډیرونې زما | او بیشکه راغې هغوئ ته | وختی سحر | عذاب قرار نیونکې (همیشه)

ویرولو مزه اوڅکئ | او سحر وختی بۀ هغوئ باندې همیشه عذاب راغلو

فَذُوۡقُوۡا عَذَابِيۡ وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدۡ يَسَّرۡنَا الۡقُرۡاٰنَ لِلذِّكۡرِ

پس اوڅکئ مزه | دعذاب زما او ډیرونې زما | او آسان کړې دې مونږه | دا قرآن | دپاره دنصیحت

نو (واخلئ) زما دعذاب او دویرولو مزه اوڅکئ | او مونږ قران (دبند ګانود) پوهولو دپاره اسان کړې دې

فَهَلۡ مِنۡ مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾

پس نو آیا شته څوك نصیحت قبلونکې |

نو څوک نصیحت قبلونکې شته؟ |

قوله تعالی:- كَذَّبَتۡ قَوۡمُ لُوۡطٍۭ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾

قوم لوط باندې عذاب:- د لوطیانو واقعه بیانیږی چه هغوئ څنګه خپل رسول په دروغه اوګڼړلو او د هغه مخالفت ئې اوکړو او څه څه مکروفریب ئې اوکړو او ددوی نه مخکښې چا نه وو کړی یعنی اغلام بازی، په دې وجه دهغوئ د هلاکت صورت هم داسې عجیبه اوشو. دالله رب العزت حکم سره جبرئیل د هغوئ کلئ آسمان ته اوچت کړو او پړمخ ئې راوغوزار کړو او په هغوئ باندې ئې دآسمان نه د هغوئ د نوم کانړې اوورول. خو چه کومو خلقو لوط ﷺ منلو هغوئ ئې دسحر په وخت کښې یعنی آخری ګړنی کښې بچ کړل. هغوئ ته حکم اوشو چه تاسو ددې کلی نه اوزنی. لوط ﷺ باندې ددوی قوم کښې هیچا ایمان نه وو راوړې تر دې چه دلوط ﷺ بنځه هم کافره وه. قوم کښې یو سړی ته هم ایمان نصیب نه شو. نو دالله جل شانه عذاب نه هم بچ نشو. ددوی بی بی هم قوم سره سره هلاکه شوه او صرف دوی او ددوی لونړه ددې نحوست نه بچ شو. الله ﷻ داسې سختو کښې د شاکرانو په کار راځی. او دوی ته د شکر بدله ورکوی.

دعذاب راتلو نه مخکښې لوط ﷺ دوی خبر کړی وو خو دوی پرې غور اونه کړولو بلکه شك او جنګ ئې اوکړو. اوددوی میلمنو سره ئې بدتمیزی کوله. جبرئیل ﷺ، اسرافیل ﷺ او میکائیل ﷺ وغیره فرښتې

د انسان شکل کښې دنوح ﷺ کور کښې میلمانه وو ډیر ښکلی صورت کښې، ښکلي ځهرې، ښکلی ښکلی شکلونه، او ځوانۍ عمر کښې. دوی د شپې په وخت کښې د لوط ﷺ کور کښې راکوزې شوې. د دوی بی بی چه کافره وه قوم ته اطلاع ورکړه چه نن د لوط ﷺ میلمانه راغلی دی. ددې خلقو خو داعام بد عادت وو، په منډه راغلل اودلوط ﷺ کور نه چاپیره شو نوط ﷺ دروازې بندې کړې، هغوئی ترکیبونه کول چه څه رنګه میلمنو ته اورسو. کله چه دا کیدل نو دا د ماښام وخت وو. نوط ﷺ هغوئ پوهول چه دا خما لونړه ستاسو دپاره موجود دی، تاسو دا بدفعلی پریږدئی او حلال ځیزونو نه فائده پورته کړئی خو دهغه سرکشو جواب دا ووچه تاسو ته معلوم دی چه مونږ ښځې نه خوښوو. خمونږ چه کومه اراده ده هغه تاسو ته معلوم ده، تاسو خپل میلمانه مونږ ته حواله کړئی. هرکله چه دې بحث مباحثه کښې وخت تیر شو او هغه خلقو مقابلې ته تیار شو تو لوط ﷺ ډیر پریشانه شو نو بیا جبرئیل ﷺ بهر اووتلو او خپل وزر ئې دهغوئ په سترګو راښکلو او تول ړانده شو. اوس خو لوط ﷺ ته ئې بدرد وئیل او دیوالونو پورې ولاړ وو دسحر رعده ئې ورکړه او واپس شو. خو دسحر په وخت کښې دوی باندې عذاب نازل شو. او ددې نه تښتیدې نه شو. او نه ئې ددې نه ځان بچ کړې شو. د عذاب د مزې او ویرې طرفته دهیان نه ورکولو وبال په هغوئ را غلو. دا قران خو ډیر زیات آسان دې چه څوک ترې غواړي نو نصیحت ترې حاصلولې شي. څوك شته دې چه ددې نه نصیحت حاصل کړي؟

وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

| او بیشکه راغلې وې | آل دفرعون ته | خبرداریانې |

| اود فرعون قوم ته د ویرې ډیر ځیزونه راغلی وو |

كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كُلِّهَا فَاَخَذْنٰهُمْ اَخْذَ عَزِيْزٍ

دروغ اوګنړلې هغوئ | نښې زمونږه | تولې | پس رااونیول مونږه هغوئ | إیشان دنیولو| دغالب

هغوئ زمونږ تولې نښې دروغ اوګنړلې | نومونږ هغوئ د یو مضبوط اود قدرت د خاوند د رانیولو

مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ اُولٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ

قدرت والا | آیا کافران ستاسو (اے قریشو) | غوره دی | دهغه کافرانونه | یا ستاسو دپاره

ښان اونیول|نو آیاستا سود زمانې کافران د هغوئ نه غوره دی | اوکه ستاسو دپاره

بَرَآءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ نَحْنُ جَمِيْعٌ مُّنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾

خلاصي دې | په کتابونو کښې | یا وائی دوئ | چې مونږه ډله یو | بدل اغستونکی

په کتابونو کښې څه معافی لیکلې شوې ده |اوکه دوئ داخیال کوی چې مونږه غالبه ډله یو

سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّوْنَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ

زر دې چې شکست به ورکړې شي | ډلې ته | اواوبه ګرزوی دوئ | شاګانې | بلکه قیامت |

داتولې ډلې به زر بیلات اوکړی| او په شا ارخ به اوتښتی|خوددوئ په حق کښې اصلی وعده

مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ اَدْهٰى وَاَمَرُّ ﴿٤٦﴾

خائې دوعدې ددوئ دې | او قیامت | ډیر سخت دې | او ډیر تریخ دې |

د قیامت ده| اوقیامت ډیر سخت او تریخ ځیزدې |

قوله تعالى:- وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

قوم فرعون باندې عذاب :- دفرعون اودده دقوم واقعه بيانيږي چه هغوئ ته دالله جل شانه رسول موسیٰ او هارون ﷺ بشارت او ويروه راوړې وه. دوی ته ني دالله جل شانه د طرفنه لوئي لوئي معجزې او نښې اوخودلي چه دهغوئ په نبوت باندې ښه پورا دليل وو خو دا فرعون هغه ټولي اونه منلي چه په دې وجه په دوی باندې عذاب راغلو اوبالکل ختم شو. بيا فرماني چه اې د قريشو مشرکانو ! اوس اوواني تاسو ددوی نه بهتر يئ؟ هرکله چه هغوئ زيات غټ جماعت او زيات قوت والا وو او خونړ عذاب نه بچ نشو نو تاسو لا څه څيز يئ؟ آيا تاسو داګنړئ چه تاسو لره الهامي کتابونو کښې څه نجات ليکلې شوې دې؟ چه دهغوئ په کفر هغوئ ته عذاب ورکړې شو او تاسو کفر کوئي اوتاسو ته به هيڅ نه وی؟ بيا فرمائی چه آيا ددوی خيال دې چه مونږ يو جماعت ديو جماعت خپلو کښې د بلې سره مددکوؤ او مونږ ته څوك بد نشی وئيلې او څونږ د کثرت په وجه مونږته به هيڅ بدی نه رسی؟ که ددوی دا خيال وی نو ددوی دا يقين ماتيدل پکار دی ،ددوی جماعت به ختم کړې شی،دوی ته به تکليف ورکړې شي او دوی به په شا اوتښتي.

قوله تعالى:- سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾

کافران به شکست اوخوري :- صحيح بخاری کښې دی چه دبدر په ورځ خپله ډيره کښې حضور نبی کريم ﷺ خپله دعا کښې فرمائيل چه أئې الله جل شانه ! څه تاته ستا وعده يادوم،ائې الله جل شانه که ستا غوښتنه داده چه نن ورځې نه پس ستا عبادت او وحدانيت سره زمکه ډکه نه شی،نودومره وينا وه چه ابوبکرصديق ﷺ د حضور نبی کريم ﷺ لاسونه اونيول او وې فرمائيل چه يارسول الله ﷺ ! بس کړئي تاسو ډيره التجا اوکړه. نو بيا حضور نبی کريم ﷺ د خپلې خيمې نه واپس راغلواو د حضور نبی کريم ﷺ په ژبه مبارکه باندې دا دواړه آيتونه وو چه (سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ) الخ.(١) عمر فاروق ﷺ فرمائي چه ددې آيت مبارك دنازليدوپه وخت کښې ما سوچ کولوچه ددې نه مراد کوم يو جماعت دې؟ هر کله چه دبدر په ورځ ما حضور نبی کريم ﷺ اوليدو چه زره ئې اغوستې وه او دخپلې خيمې نه بهر راووتل اودا آيت مبارك ئې لوستلو نو په هغه ورځ څما پوهه کښې ددې آيت مبارك تفسير راغلو. بخاری شريف کښې دی چه عائشه ﵂ فرمائي چه څما عمر ډير کم وو او خپلو ملګرو سره به مې لوبې کولې نو په هغه وخت کښې دا آيت مبارك (بَلِ السَّاعَةُ) الخ نا زل شو (٢). دا روايت مبارك بخاری شريف کښې دفضائل القران په موقع باندې ښه طويل ذکر دې. مسلم شريف کښې دا حديث مبارك نشته دې (٣).

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ
بيشکه دا مجرمان خلق
دامجرمان په غټه گمراهئ

فِي ضَلَالٍ	وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾	يَوْمَ	يُسْحَبُونَ
په ګمراهئ کښې دی	او په بې عقلئ کښې دی	په کومه ورځ	چی به راښکلې کيږی دوئ
او په لويه بې عقلئ کښې پراته دی	په کومه ورځ چې به په اور کښې راښکې شی		

(١) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة اقتربت الساعة باب قوله (بل الساعة موعدهم والساعة ادهي وامر): ٤٨٧٧.

(٢) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة اقتربت الساعة باب قوله (بل الساعة موعدهم والساعة ادهي وامر): ٤٨٧٦.

(٣) صحيح بخاری کتاب فضائل القران باب تاليف القران : ٤٩٩٣.

فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا

په وور کښې | په مخونو ددوئ باندې | اوڅکئ مزه | د درسیدو | د دوزخ دوور | بیشکه مونږه

(نوورته به اوویلې شي) چې (اوس) د دوزخ داور مزه اوڅکئ |............. مونږ هر یو

كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ

هر څیز | پیدا کړو مونږه هغه | په اندازه سره | او نه دې حکم زمونږه | مګر حکم یو

څیز په یو خاص انداز پیدا کړې دې |............. او زمونږ (د قیامت) حکم راتلل بس

كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ

لکه ربول | دسترګو | او هلاک | کړل مونږه | (قومونه) مشابه ستاسو | آیا شته څوک |

لکه د سترګو رپ دې | او مونږ ستاسو په شان څومره هلاک کړی دی | نو آیا څوک عبرت اخستونکې

مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾

نصیحت قبلونکې | او هر څیز | چې کړې وی دوئ هغه | په کتابونو کښې درج دې |

شته؟ |............. او هر څه چې دوئ اوکړل | هغه په کتابونو کښې لیکلی دی

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ

او هر وړوکې عمل | او لوئ عمل | لیکلې شوې پروت دې | بیشکه پرهیزګاران خلق به |

او هر ورډ او غټه خبره په کښې لیک ده |............. بیشکه پرهیزګاران به

فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ

په باغونو او نهرونو کښې وی | په ځائې | رښتینی کښې به وی | په خوا د بادشاه

په باغونو کښې د ننه او د نهرونو په غاړه او سیږی | په یو اوچت ځائې کښې د هغې بادشاه سره

مُقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

دلویو قدرتونو والا کښې (به وی) |

چې د قدرتونو خاوند دې

قوله تعالی:- إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

الله جل شانه تقدیر جوړ کړو :- بدکاره خلق ګمراه شوی دی او د حق لارې نه بې لارې شوی دی او شکونو او پریشانو کښې اخته دی. دا بدکاره خلق کفار وی او که نور فرقو والا ګناهګار وی، ددوی دا فعل به دوی پرمخ جهنم ته اورسوی. او لکه څنګه چه دلته غافل دی هلته به هم دوی بې خبره وی چه چرته به بوتلې شي. په هغه کښې به دوی ته غصه کښې اوونیلې شی چه اوس د دوزخ د اوور مزه اوڅکئ: مونږ هر یو څیز اندازې سره پیدا کړې دې لکه څنګه چه یوبل آیت مبارک کښې دی چه هر څیز مونږ پیدا کړو او بیا مو ددې مقدر مقرر کړو. بل ځائې کښې دی چه د خپل لوئې رب پاکی بیان کړه چه هغه ذات پیدا کړې او درست ئې کړې او اندازه ئې کړې او لار ئې درته اوخودله. یعنی تقدیر ئې مقرر کړو بیا ئې دې طرفته رهنمائی اوکړه. آئمه اهل سنت ددې نه استدلال کړې دې چه الله جل شانه د خپل مخلوق تقدیر ددوی د پیدائش نه مخکښې مقرر کړې دې. او هر څیز د خپل ظهور نه مخکښې الله ﷻ سره لیکلې

شوې دې. قدريه فرقه ددې نه منكره ده. دا خلق د صحابه كرامو ﷺ آخره زمانه كښې راوتلي وو. اهل سنت ددوى دمسلك خلاف داقسمه آيتونه پيش كوى او ددې مضمون آيتونه هم. ددې مسئلې مفصل بحث مونږ بخاري شريف كښې كتاب الايمان شرح كښې ليكلې دې. دلته صرف هغه احاديث ليكو چه كوم د مضمون آيت متعلق دى. ابوهريره ﷺ فرمائي چه د قريشو مشركانو رسول الله ﷺ نه د تقدير دباره كښې بحث اوكړو نو په دې باندې دا آيتونه نازل شو([1])(مسند احمدومسلم وغيره) په روايت د عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده مروى دى چه دا آيتونه دمنكرين تقدير ترديد كښې نازل شوى دى جل شانه بزار).

دابن ابى حاتم روايت كښې دى چه حضور نبى كريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت كولو نه پس اوفرمائيل چه دا زما دامت هغه خلقو باره كښې نازل شوې دې چه آخرى زمانه كښې به پيدا كيږى او تقدير به نه منى. عطاء ابن ابى رباح ﷺ فرمائي چه زه ابن عباس ﷺ ته ورغلم او دوى په هغه وخت كښې زم زم نه اوبه راويستلې. ددوى جامې لمدې شوې وى ما ترې تپوس اوكړو چه د تقدير باره كښې كلام شوې دې، خلق دې مسئله كښې موافق او مخالف دى. دوى اوفرمائيل چه آيا خلقو داسې كړى دى؟ مااووئيل چه آو داسې شوى دى. نو دوى اوفرمائيل چه ﴿ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ۝ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ۝﴾ ياد ساتئ دا خلق ددې امت بدترين خلق دى. ددوى د بيمارانو تپوس مه كوئى او ددوى په مړو باندې جنازه مه كوئى. كه دوى ماته خوك ملاؤ شى نو زه په گوتو ددوى نه سترگې اوباسم. يوروايت كښې دى چه دابن عباس ﷺ مخكښې ذكر اوشو چه يو سړې راغلې دې چه د تقدير نه منكر دې. دوى اوفرمائيل چه ما هغه ته ورولئى. خلقو اووئيل چه تاسو خو نابينا يئ؛ تاسو به هغه سره څه اوكړئى؟ دوى اوفرمائيل چه په الله جل شانه قسم كه هغه ماته ملاؤ شى نو زه به په هغه پوزه ماته كړم. او كه د هغه مرغۍ زما لاس كښې راشى نو زه به ئې خپه كړم. ما حضور نبى كريم ﷺ نه آوريدلى دى چه حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه گويا زه وينم چه دبنوفهر ښځې د بنو خزرج نه گيرچاپيره تاويږى، د دوى بدنونه حركت كوى، دا مشركانې ښځې دى. ددې امت رومبې شرك دادې. دهغه رب قسم چه د هغه قبضه كښې زما روح دې چه ددوى ناپوهى به تر دې زياتيږى چه الله جل شانه لره به دښه مقدر هم نشى منلې. لكه څنگه چه دبدئى مقدر كولو والا نه شى منلې. (مسنداحمد) ([2]).

دتقدير انكار او دې مسئله كښې بحث كول :- دعبدالله بن عمر ﷺ يو دوست شامى وو. اوهغه به دده سره خط و كتابت كيدو. عبدالله ابن عمر ﷺ چرته آوريدلى وو چه هغه دتقدير باره كښې څه غلطه وينا كوى دوى ورته زر خط اوليكلوچه ما آوريدلى دى چه ته د تقدير باره څه كلام كوې كه دا ريښتيا وى نو بس زما نه نور د خط و كتاب اميد مه ساته. نن ئې بند اوگڼړه. ما حضور نبى كريم ﷺ نه آوريدلى دى چه زما امت كښې به تقدير په دروغه گڼړلو والا خلق وى.([3]) (ابوداود) حضور نبى كريم ﷺ فرمائي چه هر امت كښې مجوس وى او زما د امت مجوس د تقدير منكر دى. كه دوى بيمار شى نو تاسو ددوى تپوس مه كوئى او كه دوى مړه شى نو تاسو ددوى جنازې مه كوئى ([4])(مسند احمد). دې امت كښې به مسخ وى يعنى دخلقو صورتونه به بدليږى، ياد ساتئ دابه په هغوئى كښې وى چه څوك تقدير نه منى او زنديقيت كوى ([5]) (ترمذى وغيره).

---

[1] صحيح مسلم كتاب القدر باب كل شئ بقدر : ۲۶۵۶، ترمذى : ۲۱۵۷، ابن ماجه: ۱۰۸۳، احمد: ۴۴۴/۲.

[2] احمد : ۳۳۰/۱،

[3] ابوداود كتاب السنة باب من دعا الى السنة : ۴۶۱۳، وسنده حسن.

[4] احمد: ۸۶/۲، /۵۵۸۴،.

[5] ترمذى : كتاب القدر باب ماجاء فى المكذبين بالقدر من الوعيد : ۲۱۵۳، ابن ماجه: ۴۰۶۱، وسنده حسن احمد: ۱۰۸/۲.

حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هر څیز مقرري اندازې سره دې او تردې چه عقل او نادانی هم.(۱) (مسلم) صحیح حدیث مبارك کښې دی چه دالله ﷻ نه مدد اوغوارئ او عاجزه اوبې وقوف مه جوړیږئ، بیا که څه نقصان دراورسی نو وائې چه دا دالله جل شانه د طرفنه مقرر شوې وو او چه څه الله ﷻ غوښتلي وو، بیا داسې مه وائې که داسې مو کړې وې نوداسې به شوی وو. خکه چه داسې وینا سره د شیطانی عمل دروازه بیرته کیږی. (۲)

حضور نبی کریم ﷺ ابن عباس ؓ ته اوفرمائیل چه پوهه شه که ټول امت جمع شی اوتاته څه فائده رسول غواړی، څه چه الله جل شانه ستا قسمت کښې نه دی لیکلی وی هغه تاته نشی رسیدلې. اوکه ټول اتفاق اوکړی او تاته څه نقصان رسول غواړی او ستا تقدیر کښې هغه نه وی نو نه شی رسولې. قلمونه اوچ شو او دفترونه بند شو(۳)ولید بن عباده ؓ د خپل پلار عباده بن صامت بیمارئی کښې چه کله د هغه حالت بالکل غیر وو، عرض ئې اوکړو چه اباجی مونږ ته څه وصیت اوکړئ. دوی اوفرمائیل چه ښه ما کینوئی، هرکله چه خلقو کینولو نو دوی اوفرمائیل چه ائې څما خوږو بچو! دایمان مزه تاسو ته نشی حاصلیدې اود الله جل شانه متعلق چه تاسوته کوم علم دې دهغې ویخ ته نشې رسیدئی تر کومې چه ستا ایمان د تقدیر په نیکئ اوبدئی نه وی. ما عرض اوکړو چه اباجی ! څه ځنګه معلومولې شم چه څما ایمان په خیر اوشر باندې دې؟ وې فرمائیل چه تاته دایقین وی چه څه تاته ملاؤ نشو هغه تاته هډو ملاویدو والا نه وو، او چه څه تاته اورسیدل هغه ختمیدو والا نه وو. څما خویه واوره! ما درسول الله ﷺ نه آوریدلی دی چه الله جل شانه ټولو نه مخکښې قلم پیدا کړو او بیا نې هغه ته اوفرمائیل چه اولیکه! نوهغه وخت نه شروع شو او تر قیامته پورې چه څه کیدو والا وو هغه هر څه ئې اولیکل. اې ځویه که ته د وفات په وخت کښې په دې عقیده نه وې نو ته به جهنم ته داخلیږې. دا حدیث مبارك ترمذی شریف کښې دې. او امام ترمذی رحمه الله فرمائی چه دا حسن صحیح غریب دې (۴). حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه تاسو کښې یو سړې تر هغه وخت پورې ایماندار نه شی کیدې تر کومې چه دهغه ایمان په څلورو خبرو نه وی، اول ددې خبرې شهادت ورکړی چه معبود برحق صرف الله جل شانه دې اوڅه د الله جل شانه رسول یم او دمرګ نه پس په ژوندایمان اولری او دتقدیر نیکی او بدی من جانب الله اومنی، (۵)(ترمذی وغیره).

صحیح مسلم کښې دی چه الله جل شانه د زمکې او آسمان د پیدائش نه پنځوس زره کاله مخکښې د مخلوقاتو تقدیر اولیکلو هرکله دهغه ذات عرش په اوبو باندې وو(۶)امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن غریب وائی. بیا الله جل شانه د خپلې خوښې او داحکامو د ښه پورا کیدو بیان فرمائی چه ځنګه ما مقدر کړې دی هم هغه کیږی. همداشان چه یو کار څه اراده اوکړم نو صرف یو ځل وینا سره هغه کیږی ددوباره تاکید او حکم ضرورت نه وی. دسترګو رپ کښې هغه کیږی څما د خوښې مطابق. دعربو شاعر څه ښه ونیلی دی چه :

اذاما اراد الله امرا فانما یقول له کن قوله فیکون

(ترجمه) الله جل شانه چه کله دیو کار اراده اوکړی نوصرف فرمائی چه شه نو هغه اوشی.

---

(۱) صحیح مسلم کتاب القدر باب کل شئ بقدر : ۲٦۵۵.

(۲) صحیح مسلم کتاب القدر باب الایمان بالقدر : والادغان له: ۲٦٦٤،

(۳) ترمذی صفة القیامة حدیث حنظلة: ۲۵۱٦ وسنده حسن.

(۴) ترمذی کتاب القدر باب اعظام امر الایمان بالقدر : ۲۱۵۵، وهو صحیح احمد: ۳۱۷/۵.

(۵) ترمذی کتاب القدر باب ماجاء ان الایمان بالقدر خیره وشره: ۲۱٤۵، ابن ماجه: ۸۱،

(۶) صحیح مسلم کتاب القدر باب حجاج آدم وموسی علیهما السلام : ۲٦۵۳، ترمذی : ۲۱۵٦، احمد: ۱٦۹/۲، ابن حبان: ٦۱۳۸.

مونږ ستاسو په شان ستاسو نه مخکښې دهغوئ دسرکشئ په وجه فنا کړل. بيا تاسو ولې ددې نه عبرت نه اخلئ؟ دهغوئ عذاب او واقعاتو کښې آيا ستاسو دپاره څه نصيحت نشته دې؟ لکه فرمائي چه ﴿وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّرِيبٍ﴾ يعنې ددوی او ددوی د غوښتنې مينځ کښې پرده اچولې شوې ده لکه چه څنګه ددوی نه مخکښې خلقو سره شوی وو چه هغوئ اوکړل هغه ددوی اعمال نامه کښې موجود دی چه دادالله ﷻ د امين فرښتو لاس کښې دی. د دوی هر يووړوکې اولوئې عمل محفوظ دې او ليکلې شوې دې. يو هم داسې نه دې چه پاتې شوې وی. حضور نبی کريم ﷺ فرمائي چه واړه ګناهونه هم سپک مه ګنړئ ددې به دالله جل شانه د طرفنه مطالبه کيږی. ([1])(نسائی و ابن ماجه وغيره).

قوله تعالى:- وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ

هيڅ يو ګناه وړ ته مه ګنړئ:- سليمان بن مغيره ﷺ فرمائي چه يو ځل ځمانه څه ګناه اوشوه او ما دا حقيره اوګنړله، دشپې خوب کښې ګورم چه يو راتلونکئ ماته وائي چه ائې سليمانه :

لاتحقرن من الذنوب صغيرا :-:-:- ان الصغير غدا يعود كبيرا

ان الصغير ولو تقادم عهده :-:-:- عند الله مسطر تسطيرا

فازجر هواك عند البطالة لاتكن صعب القياد وشمرن تشميرا

ان المحب اذا احب الهه :-:-:- طار الفؤاد والهم التفكيرا

فاسأل هدايتك الاله بنية :-:-:- فكفى بربك هاديا ونصيرا

ترجمه: ګناه لره حقيره او ناچيزه مه ګنړئ، دا صغير به صباله کبيره شی. اګر چه ګناهونه واړه واړه وی او ددې کولو کښې وخت تير شوې وی، الله ﷻ سره هغه صفا صفا ليکلې شوی موجود دی. دبدنې نه خپل نفس لره بچ ساتئی اوداسې نه چه مشکل سره نيکئ طرفته راشئ بلکه خپله لمن اوچته کړئی او نيکئ طرفته په منډه شئ، هرکله چه يو سړی د زړه نه الله جل شانه سره محبت کوی نو دهغه زړه الوزی اوهغه دالله جل شانه د طرفنه غوراو فکر او الهام کيږی. خپل رب نه هدايت غواړه اونرمی او ملامت کړئی. هدايت او نصرت کولو والا رب به تالره کافی شی، بيا ارشاد دې چه د نيکو خلقو حالت به ددې بدکارو خلقو خلاف وی، هغوئ ضلالت او تکليف کښې وو او پرمخ به جهنم ته داخلولې شی او په دوئ به الله جل شانه ډير غصه وی. خودنيکان خلق به جنتونو کښې وی اود روانو صفا چينو مالکان به وی. اوعزت اوکرامت او رضوان او فضيلت او جود احسان او فضل او منان او نعمت او رحمت، آسائش او راحت او مکان کښې به خوشحاله وی. اودوی ته به د الله جل شانه قرب حاصل وی. او هغه ذات د ټولو څيزونو مالك دې. د ټولو اندازو لره مقررولو والا او په هر څيز قدرت لرونکئ ذات دې. هغه ذات به ددې نيکانو خلقو يو يو خواهش پورا کړی. يويو آرزو به ئې پوراکړی. مسنداحمد کښې دی چه حضور نبی کريم ﷺ عدل و انصاف کولو والا نيکان خلق به الله جل شانه سره د نور په منبرونورحمان ذات سره ښي طرفته وی. دالله جل شانه دواړه لاسونه ښی دی. دا عادلان خلق هغه دی چه دې خلقو به احکامو کښې او خپل اهل وعيال کښې او چه کوم څيزدوی سره وو هغې کښې به ئې د الهامي فرمان خلاف نه کولو بلکه عدل وانصاف نه به ئې کار اخستلو. دا حديث مبارك صحيح مسلم او نسائی کښې هم دې.

الحمد لله دالله جل شانه توفيق سره د سورة اقتربت تفسير ختم شو، الله تعالى دې مونږ ته نيك توفيق راکړی او دبدو نه مو دې اوساتی ([2]).

---

[1] ابن ماجه كتاب الزهد باب ذكر الذنوب: ٤٢٤٣، وهوصحيح احمد: ٧٠/٦.

[2] ددې تخريج سورة الحجرات کښې آيت نمبر ١٥ لاندې تير شوې دې.

دسورة رحمن تفسير

تعارف دسورت: زر رحمه الله نه روايت دې چه يو سړي اووئيل چه قران پاك كښې لفظ (مِّنْ مَّآءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ) دې چه دا ﴿اٰسِنٍ﴾ لفظ دې يا ﴿يٰسِنٍ﴾ نو دوی اوفرمائيل چه ګويا ته ټول قران پاك ياد كړې دې؟ هغه اووئيل چه څه د مفصل ټول سورتونه يو ركعت كښې وايم. نو دوی اوفرمائيل لكه څنګه چه اشعار زر زر وئيلې شي دغه شان به ته هم قران پاك زر زر وائې. افسوس،ما ته ښه محفوظ دي چه دمفصل ابتدائي كوم كوم دوه برابر والا سورتونه به حضور نبی كريم ﷺ يو ځائې كول.د ابن مسعود ؓ روايت كښې دمفصلو ټولو سورتونو كښې ړومبې سورة سورة الرحمان دې (١).

جابر ؓ فرمائي چه يو ورځ حضور نبی كريم ﷺ د صحابه كرام ؓ مجمعې ته تشريف راوړو اود سورة رحمان اول نه ئې تر آخره پورې تلاوت كړو. صحابه كرامو ؓ چپ چاپ آوريدلو. حضور نبی كريم ﷺ اوفرمائيل چه ستاسو نه خو جناتو نه هم ښه جواب وركولو. ماچه كله د هغوئ مخكښې ددې سورة تلاوت اوكړو نو كله چه ﴿فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ﴾ مې اولوستو نو وئيل ئې چه (**لابشئ من نعمك ربنانكذب فلك الحمد**) يعنې اې پروردګاره مونږ به ستاسو نعمتونو كښې دكوم كوم نعمت ناشكري كوو. هم ستاد پاره ټول تعريفونه او صفتونه دي (٢)(ترمذي) دا حديث مبارك غريب دې او همدا روايت ابن جرير كښې هم دې. هغې كښې دي چه يا خو حضور نبی كريم ﷺ دا سورة اولوستو يادحضور نبی كريم ﷺ مخكښې ددې تلاوت اوشو.نوبه هغه حضور نبی كريم ﷺ دصحابه كرام ؓ په خاموشئ دا اوفرمائيل اودجواب الفاظ دي چه (**لابشئ من نعم ربنانكذب**) (٣)

آياتونه	سورة الرحمٰن مكية وهي ثمان وسبعون اٰية وثلاث ركوعات	ركوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۷۸	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	۳

اَلرَّحْمٰنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ۝ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝

رحمن | ښودلې دا قران | هغه پيدا كړو انسان | وې ښودو هغه ته | بيان (دخبروكولو)

الله ډيرمهربان دې|چې دقران تعليم ئې وركړې دې|هم هغه انسان پيدا كړې دې|هغه ته ئې خبرې خودلې دي

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝ وَّالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدٰنِ ۝

نمر | او سپوږمئ | په حساب سره دي | او ستورې | او ونې | سجدې كوی (الله ته) |

نمر او سپوږمئ هم د حساب پابند دي |..........اوبوټي او ونې هم هغه ته سجدې كوی

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيْزَانَ ۝ اَلَّا تَطْغَوْا

او آسمان | پورته كړو الله هغه لره | او كيښودو ئې ميزان | چې اونۀ كړئ تاسو زياتې |

او آسمان هغه پورته كړې دې | او تله (دانصاف ئې) مقرر كړې ده | چې تاسو تول

(١) احمد: ٤١٢/١. وسنده حسن.
(٢) ترمذي كتاب تفسير القران باب سورة الرحمان : ٣٢٩١، وهو حديث حسن ، حاكم: ٤٧٤/٢.
(٣) الطبري : ٣/٢٣.

فِى الْمِيزَانِ ۝ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ۝
په ميزان کښې | او برابر کوئ | تول | په انصاف سره | او مه کموئ | تله
کښې کمی زياتي نه کوئ | اوتول په انصاف باندې برابر کوئ | او په تله کښې کمي مه کوئ

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ۝ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ
او زمکه | کيښوده الله هغه | دپاره دمخلوقاتو | په هغې کښې | ميوې دی | او دکجورو ونې دې
او هم هغه دخلقو دپاره زمکه خوره کړې ده | چې په هغې کښې ميوې دی | او د کهجورو ونې خاوندانې

ذَاتُ الْأَكْمَامِ ۝ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ۝ فَبِأَيِّ آلَاءِ
خاوندانې دغلافونو | او دانې دی | بوسو والا | او رزق دې (غله ده) | پس کوم يو نعمت |
د غلافونو | اوغله ده چې د بوسو اود خوراکې (دواړو) څيز دې | او خوشبويه ګلونه نوانې پيريانو او انسانانو

رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ۝
درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو | پيدا ئې کړو انسان | دوچې ختې نه | پشان دتيکرى |
تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ | هغه انسان د ختې نه پيدا کړو اچې دتيکرى په شان تينګيدله

قوله تعالى:- اَلرَّحْمٰنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ۝

دالله جل شانه رحمتونه:- الله جل شانه د خپل رحمتونو بيان کوی چه هغه په خپلو بندګانو قران پاك نازل کړو. اوپخپل فضل سره ئې ددې حفظ کول آسان کړو. هم هغه ذات انسان پيدا کړو او ده ته ئې وينا اوخودله. قتاده رحمة الله وغيره وائی چه دبيان نه مراد خير او شر دې. خودې خائې کښې وينا اخستل زيات بنه دی. دحسن رحمة الله قول هم دادې او دې سره دقران پاك تعليم هم ذکر دې او ددې نه مراد دقران پاك تلاوت دې. او تلاوت موقوف دې دوينا په آسانئ باندې، هر يو حرف د خپل مخرج نه بنه په آسانتيا سره اداکيږی که هغه دحلق نه وی اوکه هغه د شونډو نه وی، دمختلفو مخرجونو اومختلفو قسمونو حروف ادا کول الله جل شانه انسان ته آسان کړی دی. نمر او سپوږمئ يو بل پسې خپل خپل مقرر حساب سره ګردش کوی. نه خو په دوی کښې اضطراب پيدا شو او نه اختلاف او نه يو بل نه مخکښې روستو شو. هر يو په خپل خائې باندې روان دی. او بل خائې کښې فرمائی چه (فَالِقُ الْإِصْبَاحِ الخ الله عزوجل سحر کوونکې ذات دې اوهم هغه ذات شپه ستاسو دآرام دپاره پيدا کړه. او نمر اوسپوږمئ ئې حساب دپاره دا مقرر اندازې دی د غالب او دانا الله جل شانه.

قوله تعالى:- اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝

دنمر او د عرش دپردو درنړا اندازه:- عکرمه رضی الله عنه فرمائی که دټولو انسانانو او جناتو او چارپايانو او مارغانو د سترګو نظر ديوسړی کړې شی اوبيا د نمر مخکښې چه کومې اويا پردې دی هغه لرې کړې شی نو دانا ممکن دی چه دا سړې هغه نمر طرفته اوګوری، ددې باوجود چه دنمر نورد کرسئ دنور اويايمه حصه ده. اود کرسئ نور د عرش د نور اويايمه حصه ده. اود عرش د نور چه کومې پردې دالله جل شانه مخکښې دی هغې کښې د يو پردې نور اويايمه حصه ده. نو خيال اوکړئ چه الله جل شانه به دخپلو بندګانو جنتيانو سترګو کښې څنګه نوراينبودې وی چه کله هغوئ خپل رب جل شانه لره په ښکاره خپلو سترګو سره اووينی (ابن ابی حاتم

د ونې رحمت او د نجم معنې:- په دې خود مفسرينو اتفاق دې چه شجر هغه ونې ته ونيلې شی چه د هغې

تنه وي. خو نجم معنی ډيرې دي. بعضې وائي چه دنجم معنی هغه خيلئ دی چه دهغې تنې نه وي او په زمکه خورې شوې وی (1). بعضې وائي چه ددې نه مراد ستوری دی چه کوم آسمان کښې دی (2). هم دا قول زيات ظاهر دې. اگر چه اول قول د امام ابن جرير رحمه الله اختيار کرده دې. والله اعلم.

دقران پاك دا قول ددې دويم قول تائيد کوی. فرمان دې چه ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ الخ﴾ آيا تاسو نه دی کتلی چه الله جل شانه لره د زمکې اوآسمان ټول مخلوقات او نمر او سپوږمئ او ستوری، غرونه او ونې او چارپايان او ښناور او اکثر خلق سجده کوی، الخ.

قوله تعالی:- وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ۝

دآسمان پيدائش: بيا فرمائی چه آسمان لره هغه ذات اوچت کړو. اوهغه پاك ذات ميزان جوړ کړو. يعنی عدل لکه يو بل آيت کښې دی چه ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ يعنی يقيناً مونږ خپل رسولان دليلونوسره او ميزان سره اوليږل چه خلق په عدل باندې قائم کړی. دلته ئې هم آسمان او زمکه عدل اوآسمان عدل او حق سره پيدا کړل چه ټول څيزونه حق او عدل سره وی. نو فرمائی چه کله وزن کوئی نو پورا تول کوئی اوعدل او حق سره او وزن کښې کمې او زياتې مه کوئی چه د اخستلو په وخت کښې زيات تول کوئی او د خرڅولو وخت کښې کم تول کوئی. او بل ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ﴾ صحت سره او ښه طريقې سره تول کوئی. آسمان خوهغه ذات اوچت کړو. او زمکه هم هغه ذات لاندې کړه اوخوره ئې کړه. او په دې کښې ئې د غرونو پشان مضبوط ميخونه اووهل چه دا خوزی نه او په دې مخلوق اوسی او دوی ښه آرام کښې دی

قوله تعالی:- وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ۝

زمکه او ميوې: بياد زمکې مخلوق ته اوگورئی، ددې مختلف قسمونه، مختلفو شکلونو، مختلفونو رنگونو، مختلفونو ژبو، مختلفو عادتونو باندې نظر واچوئی او دالله جل شانه دقدرت کامله اندازه اوکړئی. دې سره سره د زمکې پيداوار ته اوگورئی چه رنگ په رنگ خوږې ترخې اورنگ رنگ خوشبو والا ميوې او خاص کر د کهجورو ونې چه نفع ورکونکې او د رزغونيدو نه تر اوچيدو پورې اودې نه پس هم په کار راتلونکې عامه ميوه ده. په دې کښې غونچې وی چه دا څيرې کولو نه پس بهر راوځی. بيادا ترشی اوبيا پخه شی. ډير نفع ورکونکې دی. دې سره سره ددې ونه بالکل نيغه او بالکل بې ضرره وی

عمر فاروق رضی الله عنه ته د قصری خط او دهغه جواب:- ابن ابی حاتم کښې دی چه قيصر امير المومنين عمر ابن خطاب رضی الله عنه ته اوليکل ځما قاصد تاسو نه واپس راغلې هغه وائی چه تاسو سره يوونه ده چه دهغې پشان خوئی خصلت نورو کښې نشته دې. دا د زمکې نه د ښناور د غوږ پشان راوزی. بيا دا زرغونه شی او د موتی په شان شی. بيا دا زيړه شی او بيا سره شی او دياقوت پشان شی، بيا پخه شی او تياره شی او د بهترينې فالوده پشان وی. بيا دا اوچه شی او د مقيم خلقو د بچ کيدو دپاره اودمسافرو دتوښې دپاره يو څيز وی. که ځما دقاصد دا خبره صحيح وی نو ځما په خيال خو دا جنتی ونه ده.

ددې جواب کښې شاه اسلام فاروق اعظم رضی الله عنه اوليکل چه دالله جل شانه د غلام دمسلمانانوبادشاه عمر طرفنه دشاه روم قيصر په نوم، ستاسو قاصد چه تاسو ته کوم خبر ورکړې دې هغه رښتيا دې، داقسمه ونې ملك عرب کښې ډيرې زياتې دی. هم دا هغه ونه ده چه دا الله جل شانه مريم سره زرغونه کړې وه. اودې خوئې عيسی عليه السلام ددې په رحم کښې وو. نو ائې بادشاه دالله تعالی نه ويريږه او عيسی عليه السلام لره خدائې مه گڼړه. الله جل شانه يو دې. دعيسی عليه السلام مثال دالله جل شانه په نزد آدم عليه السلام پشان دې چه هغه

---

(1) الطبری: ۱۱/۲۳.

(2) الطبری: ۱۲/۲۳.

الله جل شانه د ښاورۍ نه پيدا کړو، بيا ئې ورته اوفرمائيل چه شه نوهغه شو. د الله ﷻ طرفنه رېښتونې او حق خبره هم داده، تاته پکار دی چه شك او شبه والو کښې نه شې، د (الْأَكْمَامِ) معنی پوستکی وی چه د کهجورې په ونه د پوستکی په شان وی. او هغه پاك ذات زمکه کښې بوس او غلې پيدا کړې د (ذُو الْعَصْفِ) دپتی هغه شنې پاڼې دی چه د پورته نه پرېکړې شی بيا اوچې کړې شوې وی ([1])، (الرَّيْحَانُ) نه مراد پاڼې ([2]) يا هم دا ريحان چه هم دې نوم سره مشهوردی يا دپتې شنې پاڼې. مطلب دادې چه د غنمو او اوربشو وغيره هغه دانې چه په وړی کښې بوسو سره وی اودا هم ونيلې شوی دی چه دپتې مخکښې نه راوويستې شوې پاڼو ته (ذُوالْعَصْفِ) ونيلې کيږئ. اوکله چه پاڼې راوزی نو ددې وړی پيدا شی نودې ته ريحان وائی، لکه چه د زيد بن عمرو بن نفيل مشهوره قصيده کښې دی.

قوله تعالي:- فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝

د الله جل شانه نعمتونه په دروغه ګڼړل: بيا فرمائی چه ائې جناتو او انسانانو اتاسو به د خپل رب کوم کوم نعمت په دروغه ګڼړئی؟ تاسو دهغه ذات نعمتونو کښې سر نه تر پښو پورې پټ يئ. ناممکن دی چه تاسو دنعمت نه انکار اوکړنی شئ، اودې ته دروغ اووائې، که يو يا دوه نعمتونه وی نو خير دې، دلته خوتاسو سر نه پښو پورې نعمتونو کښې ډوب يئ. په دې وجه مومن جناتو ددې آوريدو سره جواب کښې اونيل چه ﴿اللهم ولا بشیء من الائك ربنا نکذب فلك الحمد﴾ ابن عباس ؓ ددې جواب کښې اوفرمائيل چه ﴿لا بايها يارب﴾ يعنی ائې الله جل شانه! مونږ ددې کښې دهيڅ نعمت انکار نه کوؤ([3]) د ابوبکرصديق ؓ لور بی بی آسماء ؓ فرمائی چه در سالت شروع شروع کښې چه لا داسلام پورا پورا اعلان نه وو شوې ما حضور نبی کريم ﷺ اوليدو چه بيت الله شريف کښې درکن طرفته مونځ کولو او حضور نبی کريم ﷺ مونځ کښې همدا سورت تلاوت فرمائيلو او مشرکانو هم آوريدو. ([4])

وَخَلَقَ الْجَانَّ | مِنْ مَّارِجٍ | مِّنْ نَّارٍ ۝ | فَبِأَيِّ آلَاءِ | رَبِّكُمَا
او پيدا ئې کړل پيريان | دشغلې نه | دوور نه | پس کوم يو نعمت به | درب ستاسو |
اوپيريان ئې داور د شغلې نه پيدا کړل | نو(ائې پيريانو او انسانانو)تاسو به دخپل رب کوم کوم

تُكَذِّبَانِ ۝ | رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ | وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ۝ | فَبِأَيِّ آلَاءِ
دروغ ګڼړئ تاسو | رب ددواړو مشرقونو دې | او رب ددواړو مغربونو دې | پس کوم يو نعمت به
نعمت دروغ ګڼړئ | هغه دوؤ مشرقونو او د دوؤمغربونو رب دې | نو(ائې پيريانو او انسانانو)تاسو به

رَبِّكُمَا | تُكَذِّبَانِ ۝ | مَرَجَ | الْبَحْرَيْنِ | يَلْتَقِيَانِ ۝
درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو | روان ئې کړل | دوه دريابونه | چې ديوبل سره يو ځائې کيږی |
دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ | هغه دوه دريابونه روان کړی دی | چې سره يو ځائې هم دی

بَيْنَهُمَا | بَرْزَخٌ | لَّا يَبْغِيَانِ ۝ | فَبِأَيِّ آلَاءِ | رَبِّكُمَا
په منځ ددواړو کښې | پرده ده | چې په يو بل نه وراوړی | پس کوم يو نعمت به | درب ستاسو |
اوددې دواړو په مينځ کښې پرده هم ده | دواړه پرې يو بل نه وراندې کيدې نشی | نو تاسو به دخپل رب کوم کوم

---

[1] الطبری: ۱۸/۲۳.

[2] الطبری: ۱۹/۲۳.

[3] الطبری: ۲۳/۲۳.

[4] احمد: ۳٤۹/٦، طبران: ۱۹۷۱۷، مجمع الزوائد: ۱۱۵/۲.

تُكَذِّبٰنِ۝ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ۝ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ

دروغ ګڼړئ تاسو | رااوځي | ددې دواړونه | ملغلرې | او مرجان | پس کوم یو نعمت به

نعمت دروغ ګڼړئ | ددې دواړو دریابونو نه ملغلرې او مرجان راوځي |............نو تاسو به دخپل

رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ۝ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَئٰتُ فِي الْبَحْرِ

درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو | او هغه لره دی کشتئ (جهازونه) | اوچتې اوچتې | په دریاب کښې

رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ | اودغه جهازونه هم دهغه په اختیار کښې دي اچې په سمندر کښې دغرونو

كَالْاَعْلَامِ۝ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ۝

پشان دغرونو | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو |

په شان اوچت ولاړ دی | نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ |

قوله تعالی:- خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ۝

دانسان او جن پیدائش :دلته بیان کیږی چه دانسان پیدائش دغړیدونکی ټکرکی پشان بناورې نه شوې دې، اود جناتو پیدائش داوور دشغلې نه شوې دې چه خالص او ا حسن وو. دمسند یو حدیث مبارك کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه فرښتې نور نه،جنات اوور نه او انسان بناورې نه پیدا شوې دې او ددې ذکر تاسو ته مخکښې اوشو([1]). بیا دخپل نعمت په دروغه نه ګڼړلو هدایت کوی، د یخنۍ او ګرمۍ وخت کښې د دوونمروو راختلو د ځائې ذکر الله جل شانه فرمائی. د دوؤ نه مراد د نمر د راختلو او ډوبیدو دوه مختلف ځایونه دی چه دهغه ځائې نه نمر راخیژی او پریوزی. اودموسم لحاظ سره دا بدلیږی او هره ورځ ځی راځی. لکه چه بل آیت مبارك کښې دی چه د مشرق او مغرب وکیل هغه ذات دې تاسو هغه خپل وکیل اوګڼړئی. نو دلته مراد جنس مشرق اومغرب دې او دوه مشرق مغرب نه مراد دطلوع اوغروب ځایونه دی او چونکه دطلوع او غروب ځائې جدا جدا کیدو کښې انسانی منفعت او ددې مصلحت وو په دې وجه ئې اوفرمائیل چه تاسو اوس هم د خپل رب نعمتونه په دروغه ګڼړئی.

قوله تعالی:- مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ۝

دوه سمندرونه او ددې مطلب: دهغه د قدرت نظاره اوکړئی دوه سمندرونه برابر روان دی ،دیو اوبه تروې دی اودبل خوږې دی. نه دیو اوبه بل ته داخلیدو سره هغه تروې کوی اونه د دې بل اوبه دې ته داخلیدو سره دا خوږې کوی. بلکه دواړه خپل رفتار سره روان دی. د دواړو مینځ کښې یو پرده حائل ده چه نه هغه دې سره ګډې شی او نه دا هغې سره. دا خپل حد کښې دې او هغه خپل حد کښې. او دقدرت فاصلې دا دواړه جداجدا کړې دی. حالانکه دواړه اوبه یو بل سره یو ځائې شوې دی. دسورة فرقان آیت مبارك ﴿وَهُوَ الَّذِيْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ﴾ الخ تفسیر کښې ددې پورا تفسیر تیر شوې دې.

امام ابن جریر رحمه الله فرمائی چه دې نه مراد داسمان دریاب او دزمکې دریاب دې. امام ابن جریر رحمه الله دا هم فرمائی چه آسمان کښې چه کومه داوبو قطره ده او چه کوم صدف زمکه کښې دې ،ددې دواړو یو ځائې کیدو نه لؤلؤ پیدا کیږی.([2]) واقعه خودا صحیح ده خوددې آیت مبارك تفسیر داشان کول څه مناسب نه معلومیږی ځکه آیت مبارك کښې ددې دواړو تر مینځه برزخ یعنی د پردې بیان دې. چه د

---

[1]) صحیح مسلم وکتاب الزهد باب فی احادیث متفرقة: ۲۹۹۶، احمد: ۱۶۸/۶.

[2]) الطبری: ۳۳/۲۳.

هغې نه اوهغه ددې نه جداكوي. ددې نه معلوميږي چه دادواړه زمكه كښې دي بلكه يو بل سره لګيدلي دي خو قدرت دوی لره جداساتي. د آسمان او زمكې چه كومه فاصله ده هغه برزخ او حجر نه دې په دې وجه صحيح قول دادې چه دا دزمكې د دوؤ زمكو ذكر دې د آسمان او زمكې ددريابونو نه دې. دې دواړو كښې يعنې دواړو نه يو كښې لكه بل خاني كښې جن اوانس ته خطاب كولو نه پس سوال كوی چه آيا تاسو ته رسول نه دې راغلې څه؟ ظاهر دی چه حضور نبی كريم ﷺ انسانانو كښې رسول دې جناتو كښې څه رسول نه دې راغلي. لكه څنګه چه دلته اطلاق كيږي. حالانكه وقوع كښې هم يو دی. داشان آيت مبارك اطلاق په دوؤ دريابونو دې خو وقوع كښې يو دې.

قوله تعالى:- يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ۝

لولو او مرجان:- لؤ لؤ يعنې موتی خو يو مشهور معروف څيز دې. د مرجان باره كښې وئيلې شوی دی چه دا وړوكی موتی ته وائی[1]. اودا هم وئيلې شوی دی چه دا غټ موتی ته وئيلې شي. اوبعضې وائی چه بهترين او عمده موتی ته مرجان وائی[2]. بعضې وائی چه سور رنګ والا جواهر ته وائی. بعضې وائي چه سور رنګ والا مهرې ته وائی او آيت مبارك كښې دی چه ﴿وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُوْنَ لَحْمًا طَرِيًّا وَّتَسْتَخْرِجُوْنَ حِلْيَةً تَلْبَسُوْنَهَا﴾ يعنې تاسو كښې هر يو راوتلې شوې غوښه خورئی چه تازه وی او اچولو دپاره كالی اچوئی. او مهې (كب) خود خوړو او ترخو اوبو نه ملاويږي. او موتيان صرف په ترخو اوبو كښې وی. خوږو اوبو كښې نه وی. ابن عباس ﷺ فرمائی چه د آسمان كومه قطره د سمندر دسيپۍ خولې ته ورشی نو دې نه لؤلؤ جوړيږی[3]. او كله چه د صدف كښې لاړ نشي نو ددې نه عنبر پيدا كيږي. د باران وريدو وخت كښې سيپۍ خپله خوله وازوی،نو ددې نعمت بيانولوسره فرمائی چه داسې بې شميره نعمتونه چه دهغه رب دی چه نوتاسو به دكوم كوك تكذيب كوئی؟

قوله تعالى:- وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَئٰتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ۝

بحري جهاز او كشتۍ:- بيا ارشاد دې چه سمندر كښې تلونكی لوئې لوئې بادبانونو والا جهازونه چه لرې نه په نظر رازی او د غرونو په شان په نظر رازی. اودا په زركونومنونه مال او انسانان يو طرف اوبل طرفته اوړی. دا هم دالله جل شانه ملكيت دی. دا عاليشان نعمت يادولونه پس تپوس كوی اوس اووائې تاسو څنګه انكاركولی شئ؟ عميره بن سويد رحمه الله فرمائی چه څه علی ﷺ سره د فرات درياب په غاړه اوم،يو اوچت جهاز راروان وو،دوی چه كله هغه اوليدو نو د خپل لاس هغې طرفته اشاره اوكړه او ددې آيت مبارك تلاوت ئې اوكړو. بيائې اوفرمائيل چه په هغه الله جل شانه دې قسم وی چه هغه د غرونو پشان دا كشتۍ د سمندر موجونو كښې جاری كړی دی. نه خو ما عثمان ﷺ قتل كړې دې او نه مې دهغه دقتل كولو اراده كړې وه اونه قاتلانو سره شريك اوم اونه دهغوئ نه خوشحاله اوم او نه هغوئ سره نرمی كولو والا يم.

كُلُّ مَنْ	عَلَيْهَا	فَانٍ ۝	وَّيَبْقٰى	وَجْهُ رَبِّكَ
ټول هغه څوك	چې په دې زمكه باندې دی	فنا كيدونكی دی	اوباقي به پاتې كيږي	ذات درب ستا
هرڅه چې په دې زمكه باندې موجود دی	هغه فناكيدونكی دی	او صرف ستا د رب ذات باقي پاتې		

[1] الطبری: ٢٢/٣٣.
[2] الطبری: ٢٢/٣٤.
[3] الطبری: ٢٢/٣٥.

ذُو الْجَلٰلِ	وَالْاِكْرَامِ	فَبِاَيِّ اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ
چې خاوند دلويئ دي	او دعزت وركولو دي	پس كوم يو نعمت به	درب ستاسو	دروغ گڼرئ تاسو
كيدونكي دي چې د لويئ او داحسان خاوند دي	...نو تاسو به دخپل رب كوم كوم نعمت دروغ گڼرئ			

يَسْئَلُهٗ	مَنْ	فِي السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	كُلَّ يَوْمٍ
غواړي دهغه نه (هغه ټول)	هر څوك	چې په اسمانونو كښې دي	او په زمكه كښې دي	هره ورځ
داسمانونوا و زمكې ټول مخلوق دهغه نه دعا كوي	......هغه هر وخت په يو كار			

هُوَ	فِيْ شَاْنٍ	فَبِاَيِّ اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ
هغه	په يونوي كار كښې دي	پس كوم يو نعمت به	درب ستاسو	دروغ گڼرئ تاسو
كښې لگيا وي	...........نو تاسو به دخپل رب كوم كوم نعمت دروغ گڼرئ			

قوله تعالى:- كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

دالله جل شانه نه سوا هر څه فنا كيدو والا دي:- فرمائي چه د زمكې ټول مخلوق فنا كيدو والا دي، يو ورځ به راشي چه په دې به هيڅ نه وي او ټول ساه والا مخلوق ته به مرگ رازي. اوداشان ټول آسمان والا مخلوق ته به هم مرگ رازي. خو چالره چه ا الله جل شانه اوغواړي (هغوئ ته نه) صرف دالله جل شانه ذات به باقي وي. اودهغه ذات هميشه نه دي اوهميشه به وي. اوهغه ذات دمرگ نه بالكل پاك دې. حضر قتاده رحمه الله فرمائي چه اول خو ئې د عالم دپيدائش ذكر اوكړو بيا ددوی دفنا. حضور نبي كريم ﷺ نه يو منقوله دعا كښې داهم دی چه ﴿ياحي ياقيوم يابديع السماوات والارض ياذا الجلال والاكرام لااله الاانت برحمتك نستغيث اصلح لنا شانا كله ولاتكلنا الى انفسنا طرفة عين ولا الى احد من خلقك﴾ (ترجمه) ائې هميشه ژوندي اوسيدونكيه اوابد نه نه فنا كيدونكيه اوباقي اوقائم اوسيدو والا الله، ائې دآسمان او زمكې اول كښې پيدا كولووالا ربه، ائې جلال اوبزرگئ والا پرودردگاره، ستا نه سوا هيڅوك معبودنشته دې. مونږ ستا نه مدد غواړو. ته څمونږ ټول كارونه جوړ كړه او دسترگو د رپ هومره هم دا مونږ ته مه سپاره، او نه خپل مخلوق كښې چا طرفته شعبي رحمه الله فرمائي چه كله ته ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾ وائې نو مه ايسار شه اودې سره ﴿وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ﴾هم وايه. ددې آيت مبارك مضمون يو بل آيت مبارك كښې دې الفاظو سره دې چه ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ﴾ سوا د الله جل شانه ذات گرامي نه هر څيز ناپيد كولو والا دې. بيا د خپلې ځپرې تعريف كوي او فرمائي چه هغه ذوالجلال دې يعنى ددې قابل دې چه دهغه دې عزت اوكړې شي دهغه جلال دې اومنلې شي. او دهغه د احكامو اطاعت دې اوكړې شي. اودهغه د نافرمانئ نه دې منع كړې شي. لكه بل ځائې كښې ارشاددې چه ﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ﴾ الخ، چه كوم خلق سحر ماښام الله جل شانه لره بلي او د هغه د ذات مريدان دی نو هغه سره دې خپل نفس ساتې. او يو آيت مبارك كښې ارشاد دې چه نيك خلق د صدقه وركولو په وخت كښې داگنړي چه مونږ صرف دالله جل شانه دپاره وركړه كوو، هغه كبريائي او عظمت والا او جلال والا دې. نو ددې خبرو منلو سره ټول اهل زمين فوت كيدو كښې او د الله جل شانه مخكښې دقيامت په ورځ پيش كيدو كښې برابر دی. او په هغه ورځ به هغه بزرگئ والا الله ددوی مينځ كښې عدل او انصاف سره حكم كوي. دې سره فرمائي چه اوس تاسو به دجن او انس درب كوم كوم نعمت په دروغه گنړئ.

قوله تعالى:- يَسْئَلُهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

ټول د الله جل شانه نه غواړي: بيا فرمائي چه هغه دټول مخلوق نه بې نيازه او ټول مخلوق دهغه ذات

محتاج دي. ټول په ټوله سائلان او هغه ذات غني دي. ټول فقيران او هغه د ټولو سوالونو پوراكوونكى دي. هرمخلوق خپل حال او قال سره خپل حاجتونه هغه ذات ته پيش كوي. او ددې د پوراكيدو سوال كوي. هغه هره ورځ نوي شان كښې دي. دهغه شان دې د هر آواز كونكي د آواز جواب وركړي. غوښتونكى ته وركړه اوكړي. تنګ حال والو له فراخي وركړي. مصيبت او آفتونو والو ته آرام اوبخښي. بيمارانو ته صحت وركړي، غم او وهم ئې لرې كړي. دبيقراره د بې قرارئي په وخت كښې دهغه دعا قبوله كړي او هغه ته قرار او آرام وركړي. دګناهګارو په فرياد كولو متوجه شي او هغوئ ته معافي اوكړي. ژوند هغه وركوي او مرګ هغه وركوي. ټول آسمان والا او ټولو زمكې والا دهغه ذات مخكښې لاس نيسي. او جولئ ئې غوړولې دي. هغه ذات وړو لره لوئې كوي، قيديانو ته رهائي وركوي. د نيكو خلقو د حاجتونو منتهى ته، ددوى د آواز مدعا، ددوى د شكايت مرجع هم هغه ذات دې. غلامانو ته آزادي او رغبت والو ته عطيه وركوي. هم دادهغه شان دې. ابن جرير كښې دي چه حضور نبي كريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت اوفرمائيلو نوصحابه كرامو ﷡ سوال اوكړو چه يارسول الله ﷺ! چه د هغه شان څه دې؟ نو حضور نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه د ګناهونو بخښنه، غم لره لرې كول، خلقو ته ترقي او تنزل بانديې كول ([1]). ابن ابى حاتم كښې او ابن عساكر هم ددې يو هم معنى حديث مبارك دې. صحيح بخارى كښې دا روايت معلقًا ابوالدرداء ﷛ قول سره مروى دې. بزار كښې هم څه كمى سره مرفوعا مروى دې ([2]). ابن عباس ﷛ فرمائي چه الله جل شانه لوح محفوظ لره د سپين موتى نه پيدا كړو. او ددې دواړه پټې ئې د سور ياقوت نه. دده قلم نورى دې. ددې پلن والئ دآسمان او زمكې برابر دې. هره ورځ درې سوه شپيته ځل دې ته ګورى. په هرنظر كښې ژوندى كول كوى او مړه كول كوى او عزت او ذلت وركوى. اوچه څه غواړى نو كوى ([3]).

سَنَفْرُغُ | لَكُمْ | اَيُّهَ الثَّقَلٰنِ ۝ | فَبِاَيِّ | اٰلَآءِ | رَبِّكُمَا
زر به وزګار شو مونږ | تاسو ته | اے دوؤ درنو قبيلو | پس كوم يو احسان به | درب ستاسو |

انې دپيريانو اوانسانو (ډلو)! مونږ ډير زرتاسو ته اوزګاريږو | نو تاسوبه دخپل رب كوم كوم

تُكَذِّبٰنِ ۝ | يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ | وَالْاِنْسِ | اِنِ اسْتَطَعْتُمْ
دروغ ګڼړئ تاسو | اے ډلې دپيريانو | او دانسانانو | كه چرې طاقت كيږى ستاسو |

نعمت دروغ ګڼړئ | انې د پيريانو اوانسانانو ډلو! كه چرې تاسو نه كيدې شي

اَنْ تَنْفُذُوْا | مِنْ اَقْطَارِ | السَّمٰوٰتِ | وَالْاَرْضِ | فَانْفُذُوْا ؕ | لَا تَنْفُذُوْنَ
چې بهر اوځئ تاسو | دغاړه (حدونو) | داسمانونونه | او دزمكې نه | نو اوځئ | نهٔ شئ وتلې

چې داسمانونو اود زمكې د حدونونه چرته اووځئ | نو بيشكه اوځئ | خوبغير

اِلَّا بِسُلْطٰنٍ ۝ | فَبِاَيِّ اٰلَآءِ | رَبِّكُمَا | تُكَذِّبٰنِ ۝ | يُرْسَلُ
| مګر په طاقت سره | پس كوم يو قدرت به | درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو | اوبه ليږلې شي |

د طاقت نه وتلې نشئ | نو تاسوبه دخپل رب كوم كوم نعمت دروغ ګڼړئ | په تاسو دواړو (ډلو)

---

[1] الطبرى: ۲۳/۴۰،

[2] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الرحمن تعليقا قبل حديث: ۴۸۷۸،

[3] ابن جرير وحاكم: ۲/۴۷۴،

عَلَيْكُمَا	شُوَاظٌ	مِّنْ نَّارٍ	وَّنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرٰنِ
په تاسو باندې	لمبه دوور نه	او لوګي	پس مقابله به نشئ کولې تاسو
د اور شغلې او لوګي راپريښودې شي ....نو تاسو به ئې بيرته کولې نشئ			
فَبِاَيِّ الٰآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ	
پس کوم قدرت به	درب ستاسو	دروغ ګڼړئ تاسو	
نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ			

قوله تعالى:- سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَ الثَّقَلٰنِ

جناتو او انسانانو ته خطاب:- د فارغيدو دامعنى نه ده چه اوس هغه څه مشغوليت دې بلکه دا په طور د غصې فرمائي صرف ستاسو طرفته د پورا "جو کيدو زمانه راغله. اوس به صحيح صحيح فيصلې کيږي. هغه به بل هيڅ ځيز نه مشغولوي. ب ه صرف ستاسو حساب به اخلي.دعربو دمحاورې مطابق دا کلام کړې شوې دې. لکه د غصې په وخت کښې يو کس بل ته وائي چه څه اوزګار شم نو تاسره به ګورم. ددې خو دا معنى نه ده چه هغه په هغه وخت کښې مشغول وي بلکه دا مطلب دې چه يو خاص وخت به تاسره ګورم او ستا په غفلت به تا رانيسم.[1] ﴿الثَّقَلَيْنِ﴾نه مراد انسان او جن دى لکه يو حديث مبارك کښې دى چه هغه سوا د ثقلين نه هر ځيز آورى [2] او بل حديث مبارك کښې دى چه سوا د انسانانو او جناتو نه [3].

او حديث صور کښې صفا دى چه ثقلين يعنى جن وانس،بيا تاسو به دخپل رب دکومو کومو نعمتونو نه انکار کوئى؟ اې جناتو او انسانانو! تاسو دالله جل شانه دحکم او دهغه د مقرر تقديرنه نشئ تښتيدئې بلکه هغه تاسو ټول راګيرکړې يئ،دهغه هر هر حکم تاسو باندې جارى ده چه چرته هم ځئ نو د هغه ذات سلطنت دې. دا به حقيقت کښې واقع کيږي،ميدان حشر کښې چه مخلوقاتولره هر طرفنه فرښتو ګير کړې وى. څلورو واړو طرفونو ته ددوى اووه صفونه وى. هيڅ يو سړې به بغير د دليل نه اخوا ديخوا نه شي تلئ. اودليل سوا دامر الهى نه او حکم نه بل نشته دې. انسان به په هغه ورځ وائي چه د تيښتې ځائې چرته دې؟ ليکن جواب ورته ملاؤشي چه نن ورځ درب مخکښې د اودريدو ده.

او يو آيت مبارك کښې دى چه ﴿والذين کسبوا السيات﴾ يعنى بدئى کولووالو ته به ددوى د بدئى پشان سزا ورکولې شي. اوپه دوى به ذلت اورسوائي وى. اودالله جل شانه د عذاب نه به ورته هيڅوك پناه نشى ورکولې.ددوى مخونه د تيارې شپې د ټکړو پشان وى. دا د جهنم ډله ده. اوهميشه به جهنم کښې وى [4]د﴿شُوَاظٌ﴾ معنى داوور شغلې چه هغې کښې لوګي هم وى او شين رنګې سوزونکې وى. بعضې وائي چه بې لوږې اووربانديې شغله داسې وى لکه چه داوبو يو لهر وى. ﴿نُحَاسٌ﴾ وائي لوګي ته [5]،دا لفظ د نون په زبر سره دې ليکن دلته قرائت دنون پيش سره هم دې،دنابغه شعر کښې دا لفظ هم په دې معنى کښې دې.

خو ابن عباس ﷺ فرمائي چه شواظ نه مراد هغه شغله ده چه هغې لوګي نه وى او دوى ددې په سند سره

---

[1] صحيح بخارى کتاب التفسير سورة الرحمان تعليقا قبل حديث : ۴۸۷۸.
[2] صحيح بخارى کتاب الجنائز باب الميت يسمع خفق النعال : ۱۳۳۸، ابوداود : ۴۷۵۲، مجمع الزوائد : ۵۱/۳.
[3] احمد : ۴۵۳/۵، وسنده صحيح.
[4] الطبرى: ۴۵/۲۳.
[5] الطبرى: ۴۷/۲۳.

د امیه بن ابوصلت شعر هم لوستي دي. او دوی دنحاس معنی هم کړې ده ،صرف لوړې چه په هغې کښې شغله نه وی او ددې شهادت هم یو شعر دنابغه نه ئې لوستلې دې. مجاهد رحمه الله فرمائی چه نحاس نه مراد پیتل دی چه ویلې شوې وی اوددوی په سرونوباندې اړولې شوې وی [1]. بهر صورت مطلب دادې که تاسو د قیامت په ورځ میدان حشر نه تیښته غواړئی نو خما فرښتې اودجهنم داروغه ګان به تاسو باندې اوور او اوور وی او لوږې به پریږدی او ستاسو په سرونو به ویلې شوې پیتل تویې کړی او تاسو به واپس کړی. نه خوتاسو دهغوئ مقابله کولې شئ او نه هغوئ لره دفع کولې شئ. او نه هغوئ نه انتقام اخیستې شئ: تاسو به درب د کوم کوم نعمت نه انکار کوئی.

فَاِذَا انْشَقَّتِ السَّمَآءُ

پس کله چی | اوشلیږی | آسمان

بیاهر کله چې آسمان اوشلیږی..........|

فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٨﴾

او شی سور | پشان دڅرمنې | پس کوم یو قدرت به | درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو |

او د سرې څرمنې په شان تک سور شی | نو تاسو به د خپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْـَٔلُ عَنْ ذَنْۢبِهٖۤ اِنْسٌ وَّلَا جَآنٌّ ﴿٣٩﴾

پس په دغه ورځ به | تپوس نهٔ کیږی | په باره دګناهونو دهغه کښی | دیو انسان نه | او نهٔ دیو پیری نه

بیا په دغه ورځ به دانسان یا د پیری نه دهغه د ګناهونو په باره کښې تپوس نه کیږی (بلکه هرڅه مونږ پیژنو)

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُوْنَ

پس کوم یو احسان به | درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو | پیژندې به شی | مجرمان خلق |

نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ | مجرمان خو بهٔ د شکل نه پخپله پیژندې شی

بِسِيْمٰهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِيْ وَالْاَقْدَامِ ﴿٤١﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ

په نښو دهغوئ سره | پس نیوې کیږی به | دویختو دتندی نه | او دخپو نه | پس کوم قدرت به

نو د تندی د (ویختو) او د پښو نه به رانیولې شی |..........نو تاسو به دخپل

رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٢﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِيْ يُكَذِّبُ بِهَا

درب ستاسو | دروغ ګڼړئ تاسو | دا دوزخ دې | هغه | چی دروغ به ګڼړلو | دې لره

رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ | دا هغه دوزخ دې |..........چې مجرمانو

الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٤٣﴾ يَطُوْفُوْنَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيْمٍ اٰنٍ ﴿٤٤﴾

مجرمانو خلقو | هغوئ به ګرځی | په منځ ددوزخ کښی | او په منځ | دګرمو یشیدلو اوبو کښی |

به دروغ ګڼړلو | دوئ به ددغه اور او د ګرمو ویشیدلو اوبو په مینځ کښې په ګرځید و (مجبوره) وی

---

[1] الطبری: ٤٨/٢٣.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ
پس كوم يو قدرت به	درب ستاسو	دروغ گنړئ تاسو
نو تاسو به دخپل رب كوم كوم نعمت دروغ گنړئ		

قوله تعالى:- فَاِذَا انْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ

هر كله چه آسمان اوشليږي :دآسمان شليدل نورو آيتونو كښې هم بيان شوي دي.ارشاددې چه ﴿وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ﴾ اوبل ځائې كښې ارشاد دې چه﴿وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيْلًا﴾ الخ. اوفرمان دې چه ﴿اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ﴾ الخ وغيره. لكه څنګه چه چاندي وغيره ويلې كيږي همدا حالت د آسمان به وي،رنګ پسې به رنګ بدلوي،څكه د قيامت هيبت ددې شدت او دهشت دې. د مسند احمد يو حديث مبارك كښې دي چه خلق به دقيامت په ورځ پورته كړې شي. او آسمان به په دوي باندې نرې باران اور وي[۱] ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه دا به دسرې څرمنې په شان وي.او يو روايت كښې دي چه ګلابي رنګ آس په شان به آسمان شي.ابو صالح رحمه الله فرمائي چه اول به ګلابي رنګ كښې وي او بيا به سور شي،دګلابي رنګ آس په موسم بهار كښې زيړ په نظرراځي او په باران جړنې كښې بدل شي اوسور شي. څنګه چه ګرمي زياتيږي نو ددې رنګ بدليږي. داشان آسمان به هم رنګ بدلوي او ويلې شوې تانبې په شان به شي لكه د روغن ګلاب رنګ ،داسې رنګ كښې به آسمان وي. نن خو ددې رنګ شين خو په هغه ورځ به ددې رنګ سور وي،دزيتونو تيلو په شان. دجهنم اور به دې ويلې كړې او دتيلو په شان به ئې كړي. په هغه ورځ به د هيڅ يومجرم نه دهغه جرم تپوس نشي كولې. لكه چه يو آيت مبارك كښې دي چه ﴿هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُوْنَ﴾ داهغه ورځ ده چه خبرې به نه كوي. او نه به دوي ته اجازت وي،هغوئ به عذر كوي،او نورو آيتونو كښې ددوي عذر كول او فرمائيل اوحساب وغيره اخستل بيان شوي دي. فرمان دې چه ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْئَلَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ ستا درب قسم مونږ به ټولو نه سوال كوؤ او ددوي دټولو كارونو تپوس به كوؤ. نومطلب دادې چه په يوموقع باندې دا دي او بله موقع باندې هغه دي. تپوس اوشو،حساب كتاب اوشو او عذر ختم شو. اوس خوله باندې مهر اولګيدو. اواندامونو ګواهي وركړه،نوبيا خو هډو دتپوس كولو ضرورت پاتې نشو او معذرت ختم كړې شو. او دا تطبيق همدې چه هيڅا نه به تپوس نشي كولې چه فلانې عمل دې ولې كړې دې؟ څكه چه الله ﷻ ته بنه معلوم دي خوكه څه سوال وي نو هغه به داشان وي چه داسې دې ولې اوكړل؟

دريم قول دا دې چه فرښتې به تپوس نه كوي،هغوئ به دده څهرې كتلو سره پوهه شي او دجهنم زنځيرونو كښې به ئې تړلي پرمخ به ئې جهنم ته داخل كړي. لكه دې نه پس فرمائي چه دا ګناهګار به د خپلو څهرونو او خپلو خاص علامتونونه پيژندې شي. مخونه به ئې تور وي. سترګې به ئې ورغلې وي. همدا شان به دمومنانو څهرې هم جدا ممتازې وي. ددوي د اودس ځايونو نه به د سپوږمئ په شان پرقيږي. ګناهګار به د تندو او پښو نه نيولې شي او جهنم ته به داخلولې شي. لكه څنګه چه غټ لرګې اونيسي او تنور ته غورزولې شي داشان دشا د طرفنه به زنځير ددوي څټونو ته اچولې شي او تړلې به شي،ملا به ورته ماته كړې شي. او پښو اوتندې به ورته يو كړې،او تړلې به شي.

پل صراط او د هغې كيفيت :- مسند ابن ابي حاتم كښې دي چه دبنو كنده يو سړي عائشه صديقه رضي الله عنها ته ورغلو او پردې نه روستو كيناستو او تپوس ئې ترې اوكړو چه آيا تاسو حضور نبي كريم ﷺ نه دا هم اوريدلي دي چه په يو وخت كښې به حضور نبي كريم ﷺ ته هم د شفاعت كولو اختيار نه وي؟ عائشه

---

[۱] احمد : ۲۶۷/۳

صدیقه رضي الله عنها جواب ورکړو چه اوْ، یو ځل مونږ په یو کپړا کښې وو، نو ما حضور نبی کریم ﷺ نه هم دا سوال اوکړو نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه آؤ کله چه پل صراط کیخودې شی نو په هغه وخت کښې به ماته د چا د سفارش کولو اختیار نه وی. تردې ماته معلوم شی چه ما چرته بوزي؟ او کله چه مخونه زیړیږی او توریږی تر دې چه ماته معلوم شی چه ماسره به څه کیږی؟ یائې اوفرمائیل چه تر دې چه ماته معلوم شی چه مابانديې څه وحی لیږلې کیږی؟ اوکله چه جهنم باندې پل صراط کیخودې شی او د ګرم او تیره کړې شی نو ما تپوس اوکړو چه یارسول الله ﷺ! چه ددې د تیزنې او ګرمنې څه حد دې؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه د تورې د مخ پشان به تیره وی او اور د سکروټې په شان به ګرم وی. مومن خو به بې ضرره تیر شی او کافر به په کښې انخلی. هرکله چه ددې مینځ ته اورسی نو دده قدمونه به اوخوځیږی، دې به خپل لاسونه خپلو پښو ته اوغزوی کله چه څوك پخپلو پښو روان وی او دده پښه کښې ازغې لاړ شی او دې ټیټ شی، نو داشان به دې ټیټ شی. دې خوا به دجهنم داروغه دده تندې او دده قدمونه زنځیرونو سره اوتړی اودې به د جهنم اور ته غوزار کړی اوپه هغې به دې پنځوس کاله پورې روان وی. ما تپوس اوکړو چه یارسول الله ﷺ جهنمی به څومره درونډ وی؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دلسو څربو اوبنو په شان. بیا حضور نبی کریم ﷺ ددې آیت مبارك تلاوت اوکړو. دا حدیث مبارك غریب دې. اوددې دبعضو فقرو د حضور نبی کریم ﷺ د کلام نه منکر دی. او ددې اسنادو کښې یو سړې دې چه دهغه نوم هم لاندې راویانو کښې نشته دې. داسې دلیلونه د صحت قابل نه وی، والله أعلم.

قوله تعالی:- هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ۝

دجهنم دمنکرو انجام :- دې ګناهګارو ته اووئیلې شی چه تاسو د کوم جهنم نه انکار کولو هغه په خپلو سترګو اوګورئی، دا به دوی ته درسوا کولو او ذلیل کولو اوشرمنده کولو او د نفرت په طور وئیلې کیږی. او بیا ددوی به د احالت وی چه کله به په دوی د اوور عذاب وی اوکله به پرې د اوبو عذاب وی او کله به په جحیم وی او کله به ورته حمیم د څکلو دپاره ورکولې شی اودا (حمیم) د ویلې شوې تانبې په شان صرف اووردې چه کولمې پریکوی. اویو ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿ إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ۝﴾ هرکله چه ددوی څټونو کښې طوق وی او پښو کښې ئې بیړئی وی نو دوی به حمیم نه جحیم ته راښکلې شی او بار بار به سیزلې شی. دا ګرمې اوبه به ډیرې زیاتې ګرمې وی. نو داسې د ټیل پکار دی چه هغه هم دجهنم اوور دې چه د اوبو صورت کښې دې. قتاده رحمه الله فرمائی چه دزمکې او آسمان دپیدا کیدو دوخت نه تر اوسه پورې هغه ګرمولې شی (¹).

محمد بن کعب رحمه الله فرمائی چه دبدکاره سړی دتندې ویښته به اونیولې شی اوورته به دې ګرمو اوبو کښې غوټه ورکړې شی او دده نه به ټوله غوښه ویلې شی او هډوکی به ئې پاتې شی. بس صرف دوه سترګې او ډهانچه به ئې پاتې شی. هم پدې وجه فرمائی چه ﴿ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ۝﴾ ددې معنی دحاضر هم کړې شوې ده. او یو بل آیت مبارك کښې دی چه ﴿ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ۝﴾ دسختو ګرمو اوبو والا نهر نه به دوی ته اوبه ورکړې شی او دوی به هغه نشی څکلې. ځکه چه هغه ډیرې ګرمې او داور په شان به وی. قرآن پاك کښې یو بل ځائې ارشاد دې چه ﴿ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ ﴾ هلته مراد تیاری او پخیدل دی. چونکه دنیکانو جزا او دبدکارو سزا هم د هغه فضل اورحمت، عدل او لطف دې. خپل دا عذابونه مخکښې بیانول دې دپاره دی چه دشرك او ګناهونو نه مخ واړوی، دا هم دهغه نعمت دې. په دې نې اوفرمائیل چه ائې جن وانس تاسو به دخپل رب دکوم کوم نعمت نه انکار کوئی.

(¹) الطبری: ۵۴/۲۳.

وَلِمَنْ خَافَ

او دپاره دهغه چا | چې اویریدو |

اوڅوک چې دخپل رب په وړاندې ....|

مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتٰنِ ﴿۴۶﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا

دودریدو نه | رب خپل نه | دوه باغونه دي | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو |

د پیش کیدو نه ویریږي | نو هغوئ دپاره دوه باغونه دي | نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت

تُکَذِّبٰنِ ﴿۴۷﴾ ذَوَاتَآ اَفْنَانٍ ﴿۴۸﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا

دروغ ګنړئ تاسو | (باغونه) خاوندان | دشنو څانګو | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو |

دروغ ګنړئ | په دې دواړو باغونو کښې به ډیر ښاخونه وي | نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت

تُکَذِّبٰنِ ﴿۴۹﴾ فِیْهِمَا عَیْنٰنِ تَجْرِیٰنِ ﴿۵۰﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ

دروغ ګنړئ تاسو | په هغې دواړو کښې به وي | دوه چینې | روانې | پس کوم یو نعمت به

دروغ ګنړئ | په دې دواړو باغونو کښې دوه چینې بهیږي |............نو تاسو به دخپل

رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۵۱﴾ فِیْهِمَا مِنْ کُلِّ فَاکِهَةٍ زَوْجٰنِ ﴿۵۲﴾

درب ستاسو | دروغ ګنړئ تاسو | په هغې دواړو کښې به وي | دهرې میونې نه | دوه قسمه

رب کوم کوم نعمت دروغ ګنړئ | په هغې کښې به دهرې یوې میوې دوه دوه قسمونه وي

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۵۳﴾

پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګنړئ تاسو |

نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګنړئ |

قوله تعالی:- وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتٰنِ﴿﴾

دالله تعالی ویره درب انعام دي:- ابن شوذب رحمه الله او عطاء خراساني رحمه الله فرمائي چه دا آیت ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ ﴾ دابوبکرصدیق رضی الله عنه باره کښې نازل شوې دې. عطیه بن قیس رحمه الله فرمائي چه دا آیت مبارك د هغه کس باره کښې نازل شوې دې چه هغه ونیلي وو چه ما اوور کښې اوسیزئي چه څه ا لله ﷻ ته په تلاش کولو ملاؤ نشم، ددې کلمې د وینا نه پس یو شپه ئې توبه ویستله، الله ﷻ قبوله کړه او هغه ته جنت ته دا خل کړو. خو صحیح خبره داده چه دا آیت مبارك عام دې. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه هم دا قول نقل دې. مطلب دا چه کوم سړې د قیامت په ورځ دخپل رب مخکښې د اودریدو ویره زړه کښې لري اوخپل ځان د نفس دخواهشونو نه بچ کوي اوسرکشي نه کوي بلکه دآخرت فکر زیات کوي اودا بهتراو پائیداره ګڼړي اوفرض پوراکوي او محرماتو نه ځان بچ ساتي نودقیامت په ورځ به یو لا څه کوې ده ته به دوه جنتونه ملاویږي. صحیح بخاري کښې دي، حضور نبی کریم ﷺ فرمائي چه دوه جنتونه به د چاندنې اوددې ټول سامان به هم د چاندئي وي. اودوه جنتونه به د سرو زرو وي او دهغې لوښي اوهغې کښې چه څه دي هغه ټول به دسرو زرو وي. ددې جنتیانو او دالله ﷻ ددیدار مینځ کښې به هیڅ څیز حائل نه وي سوا دهغه کبریائي دپردې نه چه کومه دالله ﷻ په څهره باندې ده. دوی به جنت عدن کښې وي. دا

حديث مبارك دصحاح نورو كتابونو كښې هم موجود دې سوا د ابوداود نه.[1] د حديث مبارك راوي وائي چه حماد رحمه الله فرمائي چه خما خيال كښې خو داحديث مبارك مرفوع دې. تفسير كښې د الله ﷻ دفرمان ﴿ وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴾.د سرو زرو دوه جنتونه د مقربينو دپاره او چاندنې دوه جنتونه د اصحاب يمين دپاره [2]. ابودرداء رضي الله عنه فرمائي چه حضور نبي كريم ﷺ يو خل ددې آيت مبارك تلاوت اوكړو نو ما اووئيل اګر چه زنا ئې كړې وې او غلا ئې كړې وې؟ حضور نبي كريم ﷺ بيا هم دا آيت مبارك تلاوت كړو. ما بيا دا سوال اوكړو نو حضور نبي كريم ﷺ اوفرمائيل اګر چه زنا ئې كړې وې او اګر چه غلا ئې كړې وې،نسائي [3].

قوله تعالى:- ذَوَاتَآ أَفْنَانٍ

دجنت نعمتونه: بعضو سندونو نه دا روايت موقوف مروي دې. او ابودرداء رضي الله عنه نه داهم مروي دې چه په كوم زړه كښې دالله ﷻ مخكښې د اودريدوويره وي نو ممكن نه دې چه ده نه به زنا شوې وي او غلا به ترې شوې وي.دا آيت مبارك عام دې او انسانان اوجنات ټول دې كښې شامل دي. اوددې خبرې بهترين دليل دې چه جناتو چه كوم ايمان راوړې او تقوى اختيار كړې هغوئ به هم جنت تـه داخليږي. په دې وجه جن وانس ته دخطاب كولو نه پس فرمائي چه اوس به تاسو د خپل رب دكوم كوم نعمت تكذيب كوئې؟ بيا ددې دواړو جنتونو اوصاف بيانوي چه دا ډير زيات سرسبز او شاداب دي ،بهترين او د اعلى درجې او ښه تيار دي او دې كښې هر قسمه ميوې موجودې دي. تاسوته نه دي پكار چه دخپل رب د نعمتونو نه انكار اوكړئې. ﴿أَفْنَانٍ﴾ ښاخونو والا تـه وائي.داد ډيركثرت په وجه خپلو كښې يو خاني شوي دي.دا سيورې والا وي.او ددې سيورئې به په ديوالونوباندې هم كيږي. عكرمه رضي الله عنه همدا معنى بيان كړې ده اود عربي شعر ئې په دې باندې دليل جوړ كړې دې. دا ښاخونه به نيغ او خواره شوي وي. اورنګ په رنګ به وي. دا مطلب هم بيان شوې دې چه په دې كښې به رنګ په رنګ ميوې وي. فراخي او ګڼر سيورو والا به وي.دا ټول اقوال صحيح دي اودې كښې هيڅ منافاه نه شته دې. دا ټول اوصاف به په دې ښاخونو كښې وي. آسماء رضي الله عنها نه مروي دي چه حضور نبي كريم ﷺ د سدرة المنتهى ذكر اوكړو او وې فرمائيل چه ددې د ښاخونو سيورئې دومره اوږد دې چه ددې لاندې په سورلئ سور سل كاله منزل كولې شي يا ئې اوفرمائيل چه سل سواره ددې سيورې لاندې تلې شي. په دې كښې به د سرو زرو مولخان وي. ددې ميوې به غټې غټې دمنګو او ډير ګول به وي. [4]

دجنت اوبه: بيا په دې كښې نهرونه بهيږي چه ددې ونې او ښاخونونه سيراب كړې اودې نه زياتې ميوې پيداشي. اوس خو تاسو ته پكار دي چه دخپل رب د نعمتونو قدر اوكړئې. د يو نوم تسنيم او د بل نوم سلسبيل دې. دواړه نهرونه پورا روان دي. يو دصفا اوبواو بل د لذت والا دشرابو چه بې نشې به وي. په دې كښې دهرقسمه ميووڼ جوړې هم موجودې دي. او ميوې هم هغه چه هغه تاسو دصورت لحاظ سره پيژنئې خو دهغې لذت درته نه دې معلوم. ځكه چه د هغه ځائې نعمتونه نه يو سترګې ليدلي دي او نه يو غوږ دهغې متعلق آوريدلي دي او نه دهغې خيال يو زړه كښې راتلئ شي. تاسو ته پكار دي چه دخپل ناشكرئې نه منع شئ. ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه په دنيا كښې څومره خوږې ترخې ميوې دي هغه ټولې جنت كښې موجودې دي تر دې چه حنظل يعني اندرائن يعني ترخه هندوانه هم. خو

[1] صحيح بخاري كتاب التفسير سورة الرحمان باب قوله((ومن دونهما جنتان)) : ٤٨٧٨، صحيح مسلم: ١٨٠، ترمذي : ٢٥٢٨، ابن ماجه: ١٨٦. حاكم: ١٥٧/١.

[2] الطبري: ٥٧/٢٣.

[3] ابن جرير واحمد : ٣٥٧/٢، وسنده صحيح .

[4] ترمذي كتاب صفة الجنت باب ماجاء في صفة ثمار اهل الجنة: ٢٥٤١. وسنده حسن.

ددنیا ددې ځیزونو نومونه او دجنت د ځیزونو نومونه خو یو شان دی ولې لذت ئې بالکل بل شان دی.دلته ئې صرف نوم دی اصلیت ئې جنت کښې دې.ددې فضیلت فرق به هلته دتلو نه پس معلوم شي

مُتَّكِـِٔيْنَ | عَلٰى فُرُشٍۭ

تکیه وهونکي به وي|په داسې فرشونو باندې

|.............هغوئ به داسې فرشونو باندې

بَطَآئِنُهَا | مِنْ اِسْتَبْرَقٍؕ | وَجَنَا | الْجَنَّتَيْنِ | دَانٍۚ

|چې استرونه دهغې به | دغټو ریښمونه وی | او میوه | دباغونو به | ښکته زنګیدونکې وی

ددې وهونکې ناست وی | چې د هغې استرونه به د غټو ریښمونه جوړوی |اود دواړو باغونو میوې به نژدې وی

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ | رَبِّكُمَا | تُكَذِّبٰنِ | فِيْهِنَّ | قٰصِرٰتُ

پس کوم یو نعم ت به | درب ستاسو | دروغ ګڼرئ تاسو | په دغه نعمتونو کښې به |الښکتونکې حورې وی

نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ |............. په هغې کښې به سترګې ښکته

الطَّرْفِ | لَمْ يَطْمِثْهُنَّ | اِنْسٌ | قَبْلَهُمْ | وَلَا جَآنٌّۚ

چې ګوتې به نۀ وی وروړی هغوئ له | یو انسان | مخکښې ددې جنتیانونه | او نۀ یو پیری

ساتونونکې ښځې وی |چې ددې جنتیانونه وړاندې چا انسان یا پیری به لاس هم نه وی وراوړې

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ | رَبِّكُمَا | تُكَذِّبٰنِۚ | كَاَنَّهُنَّ | الْيَاقُوْتُ

پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼرئ تاسو |داسې ښائیسته لکه چې هغوئ | یا قوت

نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ|اهغه ښځې بۀ داسې (سرې سپینې) وی| لکه یاقوت

وَالْمَرْجَانُۚ | فَبِاَیِّ اٰلَآءِ | رَبِّكُمَا | تُكَذِّبٰنِ | هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ

او مرجان وی | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګڼرئ تاسو | نۀ ده بدله دنیکئ

او مرجان|نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ |............او د احسان بدله د

اِلَّا الْاِحْسَانُۚ | فَبِاَیِّ اٰلَآءِ | رَبِّكُمَا | تُكَذِّبٰنِ

مګر نیکی ده | پس کوم یو صفت به |درب ستاسو |دروغ ګڼرئ تاسو |

احسان نه سوا بله څه ده|نو تاسو به دخپل ربّ کوم کوم نعمت دروغ ګڼرئ |

قوله تعالی:- مُتَّكِـِٔيْنَ عَلٰى فُرُشٍۭ بَطَآئِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍؕ

دجنتیانو بسترې او تختونه:-جنتیان به بې فکرئ سره تکیه لګولې وی او ناست به وی،اوکه ملاست،او آرام سره ناست وی اوتکیه ئې لګولې وی،ددوی استوګنې به دومره غټې وی چه دې کښې دننه والا استر به هم دبیزا او خالص زرین ریښمو وی،بیا به ددې پورتنی استر اوابره څنګه وی،په دې تاسو سوچ اوکړئ..... مالك بن دینار رحمه الله او سفیان ثوری رحمه الله فرمائی چه داستر دا حال دې نو ابرا به ئې نورانئ وی. او دا بالکل اظهار رحمت او نور وی. بیا په دې بهترې ګلکارئ شوې دی. او ددې معلومات الله ﷻ نه بسوا بل چاته نشته دې. ددې جنتونو میوې به دې جنتیانوته بالکل نژدې وی،چه کله غواړی او په څه حال کښې غواړی نوهغه ځانې نه به اخلی. که ملاست وی دناستې اوکه ناست وی

نـود ولاړې ضرورت بـه نـه وي پخپله بـه ښاخ دوی تـه نـزدې شـي، لکه فرمـاني چـه ﴿قُطُوفُهَادَانِيَةٌ﴾ او فرماني چه ﴿وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَٰلُهَا﴾ الخ يعني بې حده نزدې ميوې چه دې اخستونکي ته به د تکليف کولو يا د تکليف ضرورت نه وي پخپله به ښاخونه دوی تـه راټيټ شـي اودوی تـه بـه ميـوې ورکـوي. نوتاسو بـه دالله ﷻ دکوم کوم نعمت نه انکار کوئی.

قوله تعالى:- فِيهِنَّ قَٰصِرَٰتُ الطَّرْفِ

د حورو د خاندانو سره د محبت حالت:- چونکه د فرشونوبيان شوې وو او دې سره فرمانيلې شوی وو چه دې فرشونوباندې به هغوئ سره بيبيانې وی چه عفيفه پاکدامنې او شرم والا او نظرونه به ئې لاندې وی چه د خپلو خاوندانونه سوابه په چا نظر نـه لګوي. او ددوی خاوندان هم په دوی تـه مائـل وی. دوی هم د جنت يو څيز لره هم دې خاوندانونه بهتر نه مومي. دا هم وارد شوی دی چه دا حورې به خپلو خاوندانو ته اووائي چه په الله ﷻ قسم چه په ټول جنت کښې ستاسو نه بهتر مالره هيڅ څيز نـه ښته دې. الله ﷻ ته ښه معلوم دی چه څما زړه کښې دجنت د څه څيز خواهش او محبت دومره نه دې چه څومره ستا دې. دالله شکر دې چـه هغـه ذات ﷻ تـه څماحصه کښـې راوستـې اوماتـه ئې ستـا د خـدمت کـولـو شرف اوبخښلو.دا حورې به خوانې او داسې بـه وي چـه چابـه ورتـه لاس نـه وي لګولې.ددې جنتيانو نـه بـه مخکښې ددوی پاك بدنونه هيڅ يوانس و جن نه وی ليدلی. دا آيت مبارك هم دجناتو جنت تـه دتلو دليل دې.

ضمره بـن حبيب رحمه الله نـه سوال کيږی چـه مومن جن تـه بـه هم جنت ملاويږی؟ نو حضور نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه آو،اوددوی نکاح هغه جنتي ښځو سره کيږی چه کومې جنې دی. لکه دانسانانو انسانانو ښځو سره،بيا ئې همدا آيت مبارك تلاوت کړو[1].

قوله تعالى:- كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ

دحورو صفت: بيا دهغه حورو تعريف بيانيږی. چې هغوئ خپل پاکوالی او حسن کښې داسې دی لکه ياقوت و مرجان. ياقوتو سره ئې پاکوالي کښې تشبيه ورکړه. او مرجان سره بياض کښې.نودلته د مرجان نه مراد لؤلؤ دې[2].نبی کريم ﷺ فرمائي چې دجنتيانو ښځو کښې هريو داسې ده چې د هغوئ د پنډو سپين والئ د اويا اويا جوړو اغوستلو نه پس هم ښکاری.تر دې دننه نلې (مغز) هم. بيا نبی کريم ﷺ دا آيت مبارک تلاوت کړو چه ﴿كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ﴾ او وې فرمائيل چې اوګورئی دايو کانړئی دې خو الله ﷻ خپل قدرت سره دا داسې صفا کړې دې که دې کښې دننه تار ورکړيشی نو هغـه بـه هم ښکاری. (ابن ابی حاتم) دا روايت ترمذی شريف کښې هم دې چه موقوفا دعبدالله بن مسعود نه مروی دې. او امام ترمذی رحمه الله دې ته زيات صحيح وائی[3]. مسند احمد کښې دی چې نبی کريم ﷺ فرمائي چه د جنت والو دوه بيبيانې به داسې وی چه هغوئ به اويا اويا جوړه جامې اغوستې وی نو بيا به هم په هغې کښې دهغوئ پنډۍ ښکاری. بلکه دهغوئ هډوکی کښې دننه چه کـوم نلې (مغز) وی هغـه بـه هم ښکاری[4]. صحيح مسلم کښې دی چه يا دفخر په طور يا د مذاکرې په طور دا بحث شروع شو چه جنت کښې بـه سړی زيات وی اوکه ښځې؟ ابوهرير ﷺ فرمائي چه ابوالقاسم دا نه دې فرمائيلی چه کوم جماعت جنت ته اول داخليږی دهغوئ صورتونه به د سپوږمۍ په شان وی. دوی پسې چه کوم جماعت داخليږی هغوئ لکه

---

[1] الطبرى: ۶۵/۲۳.
[2] الطبرى: ۶۶/۲۳.
[3] ترمذى كتاب صفة الجنت باب ماجاء فى صفة نساء اهل الجنة:۲۵۳۳.
[4] احمد: ۳٤٥/۲.

د اسمان د ښکلو ستورو پړقیږي. دوی کښې به دهر سړي دوه دوه ښځې وي. اودا به داسې وي چې ددوی پنډو کښې دننه غوښه اوهډوکي کښې به نلي (مغز) هم ښکاري. او جنت کښې به هیڅ یو کس هم بغیر ښځې نه پاتې کیږي (۱). ددې حدیث پاک اصل بخاری شریف کښې هم دې (۲).
مسنداحمد کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمانی چه دالله ﷻ لار کښې یو ماښام او یو سحر ددنیا او دنیا کښې څه دی هغه ټولو نه بهتر دی. جنت کښې چه تاته کوم ځائې ملاویږي په هغې کښې دیو کمان او دیو کوړې برابر ځائې دټولې دنیا او ددې دټولو څیزونو نه بهتر دې. که د جنت دښځو نه یو ښځه دنیا ته اوګوری نو زمکه آسمان به پړق وهی او ټول عالم به خوشبوئی شی. دهغوی وړوکې شان دوه پټې هم ددنیا اودې کښې چه څه دی هغې نه بهتر دی. دا حدیث مبارك صحیح بخاری کښې دې (۳). بیا ارشاد دې چه دنیا کښې چا نیکی اوکړو نو ددې بدله آخرت کښې ښه سلوك او احسان نه سوا بل څه نه ده. لکه ارشاد دې چه ﴿ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ﴾ نیکئ کونکو دپاره نیکی ده او زیات یعنی جنت او دالله ﷻ دیدار دی. حضور نبی کریم ﷺ چه کله دا آیت مبارك تلاوت کړو نو خپلو صحابه کرامو ﷢ نه تپوس اوکړو چه تاسو ته معلوم دی چه ستاسو رب څه اوفرمائیل؟ نوهغوئ اوفرمائیل چه الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ ته ښه معلوم دی. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ فرمانی چه څه په چا په دنیا کښې دخپل توحید انعام اوکړم نو دهغه بدله آخرت کښې جنت دې (۴) ځکه چه دا هم یو عظیم الشان نعمت دې. اودراصل د یوعمل بدله کښې نه دې بلکه صرف دهغه احسان او فضل دې. په دې وجه ئې دې نه پس اوفرمائیل چه تاسو به ځما د کوم کوم نعمت نه لاپرواهی کونی؟ درب تعالی ﷻ دمقام نه دویریدو والا دبشارت متعلق ترمذی شریف کښې دا حدیث مبارك دې هم خیال کښې وی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمانی چه څوك ویریږی نو هغه به د شپې وخت کښې کوچ کوی اوچه څوك د شپې تیاری کښې روان شو نو هغه منزل مقصود ته اورسیدو. خبردار شئ: دالله ﷻ سودا ډیره ګرانه ده. یاد ساتئ: هغه سودا جنت دې. (۵) امام ترمذی ﷫ دې حدیث مبارك ته غریب وائی. ابودرداء ﷜ فرمائی چه رسول الله ﷺ نه ما په منبر باندې وعظ و نصیحت کښې واوریدل چه حضور نبی کریم ﷺ د آآیت مبارك ﴿ ولمن خاف ﴾ اولوستو نو ماووئیل چه اګر چه زنا ئې کړې وی اګر چه غلا ئې کړې وی، باقی حدیث مبارك مخکښې تیر شوې دې.

وَمِنْ دُونِهِمَا
اوعلاوه ددغه دوؤ باغونو نه
اوددې دواړو نه علاوه

جَنَّتٰنِ ۚ	فَبِأَيِّ آلَاءِ	رَبِّكُمَا	تُكَذِّبٰنِ ۙ	مُدْهَآمَّتٰنِ ۚ
به دوه باغونه نور وی	پس کوم یو نعمت به	درب ستاسو	دروغ ګڼړئ تاسو	شنه شنه ګڼړ باغونه
دوه باغونه نور دی	نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګڼړئ			دواړه باغونه تک شنه دی

(۱) صحیح مسلم کتاب الجنة باب اول زمرة تدخل الجنة علی صورة القمر لیلة البدر وصفاتهم وازواجهم. ۲۸۳۴.
(۲) صحیح بخاری کتاب الحور العین وصفتهن: ۲۷۹۶.
(۳) احمد: ۱٤۱/۲. صحیح بخاری کتاب الجهاد باب الحور العین وصفتهن: : ۲۷۹۶.
(۴) تفسیر بغوی : ۲۵۱/٤،.
(۵) ترمذی کتاب صفة القیامة باب فی ثواب الاطعام والسقی والکسو......: ۲٤۵۰،

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝٦٥ فِيْهِمَا عَيْنٰنِ

پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګنړئ تاسو | په هغې دواړو کښی به | دوه چینې وی

نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګنړئ |...............په دې باغونو کښې به د اوبو دوه

نَضَّاخَتٰنِ ۝٦٦ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝٦٧

جوش وهونکی (دفوارې پشان) | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګنړئ تاسو

چینې راخوټکیږی |...............نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګنړئ

فِيْهِمَا فَاكِهَةٌ وَّنَخْلٌ وَّرُمَّانٌ ۝٦٨ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ

په هغې دواړو کښی به | میوې وی | او کجورې به وی | او انار به وی | پس کوم یو نعمت به

په دې (باغونو) کښې به میوې او کهجورې او انار وی |...............نو تاسو به دخپل

رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝٦٩ فِيْهِنَّ خَيْرٰتٌ حِسَانٌ ۝٧٠

درب ستاسو | دروغ ګنړئ تاسو | په دې نعمتونو کښی به | نیک خویه | ښائیسته ښځې وی |

رب کوم کوم نعمت دروغ ګنړئ | په دې باغونو کښې به نیک خویه ښکلې ښځې وی

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝٧١ حُوْرٌ مَّقْصُوْرٰتٌ

پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګنړئ تاسو | حورې به وی | پټې ساتلې شوی |

نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګنړئ |...............دا حورې به په خیمو کښې

فِي الْخِيَامِ ۝٧٢ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝٧٣ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ

په خیمو کښی | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګنړئ تاسو | ګوتې به نۀ وی وړ وړی هغوئ له

محفوظې وی | نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګنړئ | ددوئ نه وړاندې به ورته چا

اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ۝٧٤ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا

یو انسان | مخکښی ددې جنتیانو نه | او نۀ یو پیری | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو

انسان یا پیروی لاس نه وی وراوړې |...............نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت

تُكَذِّبٰنِ ۝٧٥ مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى رَفْرَفٍ خُضْرٍ

دروغ ګنړئ تاسو | ډډې وهونکی به ناست وی | په قالینونو باندې | چی شین رنګې به وی

دروغ ګنړئ |...............دوئ بۀ شنو شنو قیمتی قالینونو

وَّعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ۝٧٦ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝٧٧

صفا سوتره به وی | او ښائیسته به وی | پس کوم یو نعمت به | درب ستاسو | دروغ ګنړئ تاسو

او په ښائسته صوفو ډډې وهلی وی | نو تاسو به دخپل رب کوم کوم نعمت دروغ ګنړئ

تَبٰرَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ۝٧٨

ډیر برکتناك دې | نوم | درب ستا | چی خاوند دلوئې دې | او دعزت ورکولو دې |

ستاد رب نوم ډیر برکتی دې | چې د لوئې شان او عزت خاوند دې

قوله تعالی:- مُدۡهَآمَّتَانِ﴿۶۴﴾

جنت شین دي:- دا دواړه جنتونه چه دهغې ذکر پدې آیتونو کښې دې دهغه جنتونونه کم درجې والا دی چه دهغې ذکر مخکښې تیر شوې دې. او هغه حدیث مبارك هم بیان شو چه هغې کښې دی چه دوه جنتونه به دسرو اودوه دچاندئی وی (۱). دا اول خو مقربینو دپاره خاص دې او دا بل اصحاب یمین دپاره. غرض دا درجه او فضیلت دا دواړه ددې دوؤ نه کم دی. اوددې دلائل ډیر زیات دی. یو دا چه دهغې ذکر مخکښې بیان شوې دې. او دا تقدیم بیان هم دلیل دې دهغې د فضیلت. بیا دلته ﴿وَمِنۡ دُوۡنِهِمَا جَنَّتٰنِ﴾ فرمائیل صفا ظاهروی چه ددې نه کمې مرتبې والا دی. هلته ﴿مُدۡهَآمَّتَانِ﴾ ئې ونیلی وو یعنی په کثرت سره مختلفې مزې او میوؤ والا ښاخونو والا. او دلته فرمائی چه ﴿ذَوَاتَاۤ اَفۡنَانٍ﴾ یعنی د اوبو د پورا تر کیدو نه پورا تور. ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه شین. محمد بن کعب رحمه الله فرمائی چه دشینکی نه ډك. قتاده رحمه الله فرمائی چه دومره میوې پخې شوې دی تیارې دی چه هغې سره ټول جنت شین معلومیږي. غرض دا چه هغه ځائې د ښاخونو خور والئ بیان شوې دې دلته د ونو کثرت بیان شوې دې.نوظاهردی چه هغې کښې او دې کښې ډیر فرق دې. ددې دنهرونو باره کښې لفظ﴿تَجۡرِیٰنِ﴾ دې اودلته لفظ ﴿فِیۡهِمَا عَیۡنٰنِ نَضَّاخَتٰنِ﴾ دې یعنی راخوټکیدونکې. اودا ظاهر دی چه نضخ نه جاری یعنی راخوټکیدونکې ډیر زیات بهتر وی.

قوله تعالی:- فِیۡهِمَا فَاکِهَةٌ وَّنَخۡلٌ وَّرُمَّانٌ﴿۶۸﴾

دجنت میوې:- ضحاك رحمه الله فرمائی یعنی روانې دی اوبه نه اودریږی (۲). او هلته ئې فرمائیلی وو چه هر قسمه میوې دی چه جوړه دی. او دلته فرمائی چه دې کښې میوې او کهجورې دی اوانار دی نو ظاهر دی چه داول الفاظ د عمومیت دپاره دی او هغه دقسم او کمیت لحاظ سره هم ددې نه افضل دی. ځکه چه دلته لفظ فاکه نکره دې خو سیاق کښې اثبات دی. په دې وجه عام به نه وی. په دې وجه ئې د تفسیر په طور روستو کښې ئې نخل او رومان اووئیل. لکه عطف خاص عام باندې وی. د امام بخاری رحمه الله وغیره تحقیق هم دا دې (۳)کهجورې انار ئې په دې وجه ذکر کړل چه هغه نورو میوؤ نه اشرف دی.

د یهودو سوال اود هغې جواب:- مسند عبد بن حمید کښې دی چه یهود راغلل او حضور نبی کریم ﷺ نه تپوس اوکړو چه آیا جنت کښې میوې شته دې؟ نو حضور نبی کریم ﷺ ددې آیت مبارك تلاوت اوفرمائیلو او ورته اووئیل چه آؤ. بیا ئې تپوس اوکړو چه آیا جنتیان به د دنیا په شان هغه ځائې کښې هم خوراك کوی؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه آو بلکه ډیر زیات ډیر زیات. بیا هغوئ تپوس اوکړو چه بیا به هلته فضله هم وی؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه نه نه بلکه خوله به راشی اوهر څه به هضم شی.(۴)دابن ابی حاتم یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه د جنتی کهجورې د ونې د ریش نه به دجنتیانولباس جوړیږی. دا به سور رنګ کښې وی. ددې تنې به شنې او زمرد وی. ددې میوې به دشهدو نه زیاتې خوږې وی.او پیروی نه به زیات نرم وی.دې کښې به کټکئ بالکل نه وی(۵) یو بل حدیث مبارك کښې دی چه ما د جنت انار اولیدلو نو دومره غټ وو لکه اوښ د بوج سره چه وی د خیرات معنی په کثرت او ډیر حسین ،ډیر نیك او اخلاق او بهتر خلق. یو مرفوع حدیث مبارك کښې

---

(۱) ددې تخریج آیت نمبر ٤٦ کښې تیر شوې دې .

(۲)الطبری : ۷۵/۲۳.

(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر : سورة الرحمان قبل حدیث : ٤٨٧٨.

(۴) مسند عبد بن حمید : ۳۵،

(۵)حاکم: ۴۷۵/۲،

دا معنی هم مروی ده ([1]). یو بل حدیث مبارك کښې دي چه حور عین چه کومې سندرې وائی په هغې به دا هم وی چه مونږ ښه اخلاقو والا او ښکلې یو او نیکو خاندانو دپاره پیدا شوې یو. دا پورا حدیث مبارك به د سورة واقعه تفسیر کښې راځی. انشاء الله. دا لفظ تشدید سره هم لوستلې شوې دی. بیا سوال کیږی چه اوس تاسو د خپل رب دکوم کوم نعمت تکذیب کوئی. حورې دی چه په خیمو کښې اوسی، دلته هم هغه فرق اوګورئی چه هلته ئې فرمائیلی ووچه هغه حورې به خپل نظرونه لاندې ساتی او د لته ئې اوفرمائیل چه دهغوئ نظرونه لاندې کړې شوی دی. نو په خپله یو کار کول او په بل باندې یو کار کولو کښې څومره فرق دې. نوپرده دواړو صورتونو کښې حاصل ده. عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه هر مسلمان دپاره خیره ده یعنی نیك اوبهترین نورانی حوره او هرې حورې دپاره خیمه ده او هرې خیمې دپاره څلور دروازې دی چه په هغې کښې هره ورځ تحفې او کرامت اوانعامات ورکولې کیږی. خو هغه ځائې کښې څه فسادشته دې او نه سختی شته دې او نه ګندګی شته دې. اونه بدبو شته دې. د حورو صحبت دې چه هغوئ لکه د سپینو پرقیدونکو موتیانو په شان دی. صحیح بخاری کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه جنت کښې یو خیمه ده د درمجوف چه دهغې پلنوالئ شپیته میله دې او دهرهر ګوټ کښې دجنتی بیبیانې دی چه دبل ګوټ والوته په نظر نه راځی. مومن دې تولو ته ورځی.([2]) بل روایت کښې ددې پلنوالئ دیرش میله ذکر دی ([3]). دا حدیث مبارك صحیح مسلم شریف کښې هم دې ([4]). دابودرداء رضی الله عنه فرمائی چه خیمه یو د لؤلؤ ده چه په هغې کښې اویا دروازې دموتیانوی دی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه جنت کښې یو خیمه ده چه دیو موتی نه جوړه شوې ده.دا به څلور فرسخه پلنه،او ددې به څلور زره دروازې وی او ددې چوکاټونه به تول د سرو زرو وی. یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه د ادنی درجې جنتی به اتیا زره خادمان وی او دده به دوه اویا ښځې وی او دده محل به دلؤلؤ اوزبرجدو وی چه د جابیه نه صنعا پورې رسی ([5]). بیا فرمائی چه ددې ښې مثله حسینو جسمونه داسې دی چه چا ورته لاس نه دې لګولې. او په دوی چرته جن او انس نه دې تیر شوې. مخکښې هم داسې آیت تفسیر سره تیر شوې دې. خو دمخکښې جنتیانو اوصافو کښې دومره جمله زیاته وه چه هغوئ د یاقوت او مرجانو په شان دی. دلته هغوئ دپاره دا بیان نه شو. بیا سوال کیږی چه تاسو به درب د کوم کوم نعمت نه انکا رکوئی؟ یعنی تاسو ته پکار دی چه د هیڅ یو نعمت نه هم انکار اونه کړئی.

قوله تعالی:- وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ

دجنت فرشونه او تکیه لګول:- دا جنتیان به دشینو اعلی فرشونو او تکیاګانو باندې تکیه لګونکی ناست وی، تختونه به وی او تختونو باندې به پاکه اعلی درجې والا فرش وی. او بهترین نقش دارې تکیه ګانې به وی. دا تختونه او فرشونه اوتکیه ګانې دجنت باغونو او کیارو کښې وی.دا به اعلی قسم نقش دارې او د ریښمو وی. اوهمدا به دهغوئ فرشونه وی. څه به دسور رنګ وی او څه به د شین رنګ.دجنتیانو کپړې به هم داسې اعلی او ښکلې وی. دنیا کښې هیڅ څیز داسې نشته دې چه هغې سره ورته تشبیه ورکړې شی. دا بسترې به مخملی وی چه بالکل نرمې او خالصې به وی. په دې کښې

---

[1] الطبری : ۷۵/۲۳.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الرحمان : باب ((حور مقصورات فی الخیام)) : ۴۸۷۹.

[3] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء فی صفة الجنة وانها مخلوقة: ۳۲۴۳.

[4] صحیح مسلم کتاب الجنة باب فی خیام الجنة : ۲۸۳۸.

[5] ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء ما لادنی اهل الجنة من الکرامة: ۲۵۶۲.: ابن حبان : ۴۷۰۱.

به ډیر زیات رنګونه یو ځائې شوې وی. ابوعبیده رحمه الله فرمائی چه عبقر د یو ځائې نوم دې چه کوم ځائې کښې نقشداري کپړې جوړیږی. خلیل بن احمد رضی الله عنه فرمائی چه هر نفس او اعلی څیز ته عرب عبقری وائی. تو یو حدیث مبارك کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ دعمر ابن خطاب رضی الله عنه باره کښې اوفرمائیل چه ما یوعبقری اونه لیدو چه د عمر په شان د اوبو لوئې لوئې ډولچې راکاږی (۱). دلته هم خیال اوکړئی چه اول دوؤ جنتونو فرش او فرشونه او دهغه ځائې تکیه ګانې چه دهغې کوم صفت بیان شوې دې هغه ددې نه اعلی دې. هغه ځائې کښې فرمائیلې شوی وو چه دهغې استر یعنی دننه کپړا خالص د دبیزا او ښه ریښمو به وی، بیا د دپاسه کپړې بیان نه دې شوې. په وجه چه دکوم استر دومره اعلی دې نودهغې ابر یعنی پورتنۍ کپړا به لا څومره ښه وی. بیا د وروستې دوؤ جنتونو دبیان په خاتمه باندې ئې فرمائیلی ووچه د اطاعت بدله د عنایت نه سوابله څه کیدې شي؟ نو دهغه اهل جنت اوصافو کښې ئې اوفرمائیل چه داعلی مرتبې او ډیر بهترین دی لکه جبرئیل علیه السلام والا حدیث مبارك کښې دی چه هغوئ داسلام سوال کړې وو بیا ئې دایمان سوال اوکړو اوبیاد احسان (۲). نو ددې ډیر وجوهات دی چه دهغې نه صفا ثابت دی چه د مخکښې دوؤ جنتونو ته په دې دوؤ جنتونو بهترین فضیلت حاصل دې. الله ﷻ نه مونږ سوال کوؤ چه هغه ذات مونږ ته هم دا جنتونه راکړی چه په دې دوؤ جنتونو باندې ورته فضیلت حاصل دې به. اودهغې اوصاف مخکښې بیان شو، آمین.

قوله تعالی:- تَبٰرَكَ اسْمُ رَبِّكَ

بیا فرمائی چه ستا درب ذوالجلال نوم برکت والا دې او هغه جلال والا دې یعنی ددې لائق دې چه د هغه جلال دې اومنلې شی اودهغه د بزرګئ خیال ساتلو سره دې دهغه نافرمانی اونکړې شی بلکه دهغه دې پورا اطاعت اوکړې شی اوهغه ددې قابل دې چه دهغه ذات اکرام دې اوکړې شی یعنی دهغه ذات عبادت دې اوکړې شی. دهغه ذات نه سوادې دنورو عبادت اونکړې شی. دهغه شکر دې ادا کړې شی او دهغه ناشکری دې اونکړې شی. دهغه ذات ذکر دې اوکړې او هغه دې هیر نه کړې شی. هغه ذات عظمت او کبریائی والا دې. حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه دالله ﷻ اجلال کوئی، دهغه عظمت اومنئ هغه به تاسو لره اوبخښی (۳) (احمد) او یو حدیث مبارك کښې دی چه دالله ﷻ عظمت منلو کښې داهم داخل دی چه دهغه مسلمان دې عزت اوکړی چه هغه بوډاوی اوهغه دبادشاه او دعامل قران چه قران پاك کښې کمې زیاتې نکوی یعنی دې غلو نه کوی (۴). ابویعلی رحمه الله کښې دی چه ﴿ یٰذَا الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴾ سره دې محبت اوکړئی. دا حدیث مبارك ترمذی شریف کښې هم دې (۵). امام ترمذی رحمه الله ددې سندسره دا حدیث مبارك مروی دې. په هغې کښې د یا لفظ نه شته دې (۶). جوهری رحمه الله فرمائی چه کله څوك چا پورې انخلی او هغه راونیسی نو عرب وائی چه ﴿ الظ ﴾ هم دا الفاظ دې حدیث مبارك کښې راغلی دی نو مطلب دادې چه ا لحاح وخلوص عاجزئ او مسکینئ سره همیشه او لزوم سره دالله ﷻ نه غوښتنه کوی. صحیح مسلم او سنن اربع کښې عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت دې چه حضور نبی کریم ﷺ به کله سلام اوګرزولو نو دې نه پس به دومره کښیناستل چه داکلمات به اوونیل چه ﴿ اللهمانت

---

(۱) صحیح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ باب مناقب عمر ابن الخطاب رضی الله عنه: ۳۶۸۲، صحیح مسلم: ۲۳۹۳، ابن حبان: ۶۸۹۸.

(۲) صحیح بخاری کتاب سؤال جبریل علیه السلام النبی ﷺ عن الایمان، والاسلام والاحسان: ۵۰.

(۳) احمد: ۱۹۹/۵،

(۴) ابوداود کتاب الادب باب فی تنزیل الناس منازلهم: ۴۸۴۳،

(۵) ترمذی کتاب الدعوات باب قول (یاحی یا قیوم ..... ، والظایا ذا الجلال والاکرام:) ۳۵۲۵. وهو صحیح. مسند ابویعلی: ۲۷۳۳.

(۶) احمد: ۱۷۷/۴، ؤ ح/۱۷۵۹۶، وسنده صحیح.

السلام ومنك السلام تبارکت یاذا الجلال والاکرام﴾. ([1])

الحمد لله دالله ﷻ فضل وکرم سره د سورة رحمن تفسیر ختم شو، دالله ﷻ ډیر ډیر شکر دې

د سورة واقعه مکی سورة تفسیر

دسورة تعارف:- یو خل ابوبکرصدیق رضی الله عنه حضور نبی کریم ﷺ ته اوفرمائیل چه یارسول الله ﷺ! تاسو بوډاګان شوئی. نوحضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه څه سورة هود او سورة واقعه اوسورة والمرسلات اوسورة عم یتسالون او سورة تکویر بوډاکړم. دا حدیث مبارك امام ترمذی رحمه الله راوړې دې او دې ته ني حسن غریب وئیلی دی([2]) دحافظ ابن عساکر رحمه الله، عبدالله بن مسعود رضی الله عنه واقعاتو کښې یو روایت راوړې دې چه کله عبدالله رضی الله عنه بیمار شو اوهغه بیمارئی نه دوی بچ نشو، دې بیمارئی کښې عثمان بن عفان رضی الله عنه ددوی عیادت دپاره لاړل، نو تپوس ئې اوکړو چه څه شکایت دې؟ وې فرمائیل چه دخپلو ګناهونو. تپوس ئې اوکړو چه څه خواهش دې؟ وې فرمائیل درب درحمت. وې فرمائیل چه کوم یو طبیب اولیږم. نو وې فرمائیل چه هم طبیب خو بیمار کړې یم. وې فرمائیل چه څه مال اولیږم؟ وې فرمائیل چه ما ته د مال هیڅ ضرورت نشته دې. وې فرمائیل چه ستا نه پس به ستا دبچو په کار راشی. وې فرمائیل چه څما دبچو باره کښې ستا د غریبئ ویره ده؟ واوره ما خپلو ټولو لونړو ته وئیلی دی چه هره شپه سورة واقعه لولئ، ما حضور نبی کریم ﷺ نه آوریدلی دی چه کوم سړې هره شپه سورة واقعه وائی نوهغه ته به هیڅ کله فاقه نه کیږی ددې واقعې راوی ابوظبیه هم دا سورة بلاناغه وئیلو.

مسند احمد کښې جابر رضی الله عنه فرمائی چه حضور نبی کریم ﷺ به مونځونه داسې کول چه څنګه تاسو وائې، خو دحضور نبی کریم ﷺ مونځ تخفیف والا وو. دسحر مونځ کښې به حضور نبی کریم ﷺ سورة واقعه او ددې پشان سورتونه لوستل ([3]).

رکوع ګانې		سورة الواقعه مکیة وهی ست وتسعون اٰیة وثلاث رکوعات		آیاتونه
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
③		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۹۶

كَاذِبَةٌ ۝	لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا	الْوَاقِعَةُ ۝	وَقَعَتِ	إِذَا
دروغ کونکې یو نفس	نشته دې راتلو دهغې لره	هغه کیدونکې واقعه	راشی	کله چې

څه وخت چې قیامت راشی | د هغې په راتلو کښې هیڅ شک نشته

الْأَرْضُ	رُجَّتِ	إِذَا	رَّافِعَةٌ ۝	خَافِضَةٌ
زمکه	اوخوزولې شی	کله چې	پورته کونکې به وی	هغه به ښکته کونکې وی

نوځوک به ښکته (ذلیله) کړی | او ځوک به اوچت (معزز) کړی | څه وخت چې به په زمکه

[1] صحیح مسلم کتاب المساجد باب استحباب الذکر بعد الصلاة ......۵۹۲، ابوداود : ۱۵۱۲.
[2] ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة الواقعه : ۳۲۹۷، وهو صحیح .
[3] احمد: ۱۰۴/۵.

رَجًّا ﴿٤﴾	وَّبُسَّتِ	الْجِبَالُ	بَسًّا ﴿٥﴾	فَكَانَتْ	
په خوزولو سختو سره	او ريز مريز كړې شي	غرونه	په ريزه كولو سختو سره	پس شي هغه	
په ډير زور سره زلزله راشي | اوغرونه به ريزه ريزه شي ....نو					
هَبَاءً	مُّنْبَثًّا ﴿٦﴾	وَّكُنْتُمْ	أَزْوَاجًا	ثَلٰثَةً ﴿٧﴾	فَأَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ
دوړه	خوره وره	او شئ تاسو	قسمونه (ډلې)	درې	پس يوه ډله به وي ښي طرف والا
خوره (الوتلې) دوړه به شي | اوستاسو به درې ډلې شي | نود (عرش د) ښي طرف خاوندان به وي					
مَا أَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾	وَأَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ	مَا أَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ ﴿٩﴾			
څه ښه نصيبي دي ښي طرف والا	او بله ډله گس طرف والا	څه بد نصيبه دي گس طرف والا			
د ښي طرف خاوندان څومره ښه خلق دي | او د گس طرف خاوندان | د گس طرف خاوندان څومره خراب خلق دي					
وَالسّٰبِقُوْنَ	السّٰبِقُوْنَ ﴿١٠﴾	أُولٰٓئِكَ			
او مخكښې كيدونكي په نيكئ كښې	مخكښې كيدونكي به وي په جنت كښې	هم دغه خلق			
اوكوم چې داوچتې مرتبې خاوندان دي | ....نوهغوئ د اوچتې مرتبې خاوندان					
الْمُقَرَّبُوْنَ ﴿١١﴾	فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿١٢﴾				
نزديكان دي (الله ته)	په جنتونو دنعمتونو كښې به وي					
دي | هغوئ (الله) ته ډير نزدې دي | دنعمتونو ډكو باغونه كښې به وي |					

قوله تعالى:- إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾

قيامت بر حق دې: واقعه د قيامت نوم دې ځكه چه ددې واقع كيدل يقيني امردې.لكه يو بل آيت مبارك كښې دى چه﴿ فَيَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴾ په هغه ورځ به چه څه كيدونكى دى هغه به كيږي. ددې واقع كيدل يقيني امردې. نه خو دا څوك اخوا كولې شي اونه ئې څوك روستو كولې شي.هغه به په خپل مقرر وخت رازى. لكه يوبل آيت مبارك كښې دى چه ﴿ اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ ﴾ الخ،دخپل پروردگار خبرې اومنئ ددې نه مخكښې چه هغه ورځ راشي چه دهغې څوك لرې كولو والا نشته دې. اويو ځائې كښې ارشاد دې چه ﴿سَاَلَ سَآئِلٌ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ﴾ دسائل سوال دهغه عذاب نه دې چه يقيني طور راتلونكئ دې اودهغې څوك ايسارولو والا نشته دې.او آيت مبارك كښې فرمانى چه﴿يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ﴾ الخ،چه په كومه ورځ به الله ﷻ اوفرمائي چه اوشه نو هغه به اوشي.دهغه قول حق دې اوهغه مالك دې چه په كومه ورځ شپيلئ به پوك وهلې شى،هغه دغيبو اوظاهرعالم دې.اوهغه حكيم دې اوخبيردې.قيامت كاذبه نه دې يعني برحق دې،ضرورقائميدو والا دې،په هغه ورځ خو نه دوباره راتلل دى او نه واپس كيدل دى اونه راتلل دى.

قوله تعالى:- لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾

دقيامت ذكر: ﴿ كاذبة ﴾ مصدر دې لكه ﴿ عاقبة ﴾ او ﴿عافية﴾،هغه ورځ تنزل او ترقئ والا ده. ډير خلق به په تنزل كښې كړي اوجهنم ته به ئې داخل كړي. چه په دنيا كښې ډير عزت او وقعت والا وو.او ډير خلق به پورته كړي اوهغه اعلى عليين او جنت نعيم ته به ئې اورسوى اگر چه دوى دنيا كښې پست او بې قدر وو. دالله ﷻ دښمنان به ذليل شي او جهنم ته به لاړشي او دالله ﷻ دوستان به عزيز شي اوجنت ته به داخل شي.كبركوونكى به هغه ذليل كړي.او عاجزانو لره به عزيز كړي. او هغه به نزدې اولړې والوته

واوروی اوهر یو لره به رابیدار کړی، هغه رالاندې کړی او قرب و الو لره به پورته کړی او لری والو ته به واوروی. داحالت به شی لکه چه چانړ کښې څه څیز شته دې چه څوك ئې خوزوی. لکه یو بل آیت مبارك دی چه ﴿ اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴾ اویوځائې ارشاد دې چه ﴿ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ ۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَیْءٌ عَظِیْمٌ ﴾ ائې خلقوا الله ﷻ نه ویریږئ چه ستاسو رب دې یقین اوکړئ چه دقیامت زلزله ډیر لوئې څیز دې، بیاارشاد دې چه غرونه به په هغه ورځ ریزه ریزه شی. اویوځائې کښې ﴿ كَثِيْبًا مَّهِيْلًا ﴾ راغلی دی. نو دوی به لکه د غبار په شان پریشانه وی لکه هوا ئې یوخوا بل خوا یوسی او هیڅ پاتې نشی. ﴿ هَبَآءً ﴾ هغه بسرو ته هم وائی چه د اوور بلولو په وخت کښې د پتنګانو پشان الوزی. اوکله چه لاندې راشی نو هیڅ نه وی. ﴿ مُّنْۢبَثًّا ﴾ هغه څیز ته وائې چه هغه هوا پورته کړی او خور ئې او ختم ئې کړی. لکه د پاڼو چوره چه هوا خور کړی، د اقسمه نور آیتونه هم ډیر زیات دی چه دهغې نه ثابت دی چه غرونه به دخپل ځائې نه اوخوزی. بیا به ریزه ریزه شی. او ختم به شی.

قوله تعالى:- ﴿ وَّكُنْتُمْ اَزْوَاجًا ثَلٰثَةً ﴾.

خلق به درې ډلې شی:- خلق به په هغه ورځ درې قسمونو کښې تقسیمیږی. یو جماعت به د عرش ښی طرفته به وی چې کوم دآدم ﷺ دښی طرفنه راویستې شوې دې او اعمال نامه ورته په ښی لاس ورکړې شوې وی. اودوی به ښی طرفته روا نیږی داډله دجنتیانو ده.

دویم جماعت چه دعرش ګس طرفته به وی، دا به هغه خلق وی چه کوم د آدم ﷺ د ګس طرفته راویستې شوی وو. دوی ته به اعمال نامه په ګس لاس ملاویږی. او د ګسې لاړې په لار استولې شوی وو. د اټول جهنمیان دی، الله ﷻ دې مونږ ټول دې نه محفوظ کړی.

دریم جماعت چه داللهﷻ مخکښې به وی دا به خاص خلق وی. دا به اصحاب یمین نه هم زیات وقعت والا اوخاص قرب والا وی. دوی دجنتیانو سرداران وی. دوی رسولان دی، نبیان علیهم السلام دی، صدیقین دی او شهداء دی. ددوی شمیربه د ګس والو نه کم وی، نو دا درې قسمه داهل محشر وی. لکه چه ددې سورة مبارك آخر کښې هم اختصار سره ددوی دا تقسیم کړې شوې دې، هم داشان سورة ملائکه کښې دی چه ﴿ ثُمَّ اَوْرَثْنَا الْكِتٰبَ الَّذِيْنَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۚ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ۚ وَمِنْهُمْ سَابِقٌۢ بِالْخَيْرٰتِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيْرُ ﴾ یعنی بیا مونږ دخپل کتاب وارثان خاص خاص بندګان جوړ کړل، په دوی کښې خوبعضې په خپلوځانونوباندې ظلم کوونکی دی اوبعضې میانه روش دی، او بعضې د الله ﷻ حکم سره نیکو کښې سبقت کوونکی دی.

نودلته هم ددرې قسمونو بیان دې، دا په هغه وخت کښې چه کله د ﴿ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ ﴾ تفسیر اوشی چه ددې مطابق دې. ګنی یو قول بل هم دې. چه ددې آیت مبارك د تفسیر په موقع تیر شوې دې. ابن عباس رضي الله عنهما وغیره هم دا فرمائی، دوه ډلې جنتیان او یو جهنمیان.

قوله تعالى:- ﴿ فَاَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ۙ مَاۤ اَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ﴾

دنیکو درجات: ابن ابی حاتم کښې حدیث مبارك دې چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه ﴿ وَاِذَا النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ ﴾ هرکله چه خلق جوړې جوړې شی نو وې فرمائیل چه قسم قسم یعنی دهر عمل د عامل یو جماعت دې لکه الله ﷻ فرمائی چه تاسو به درې قسمه شئ یعنی اصحاب یمین، اصحاب یمین او سابقین مسند احمد کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ ددې آیت مبارك تلاوت اوفرمائیلو او دخپل لاس مبارك موټئ ئې بند کړو او وې فرمائیل چه دا جنتیان دی ما ته هیڅ پرواه نشته دې[1]

[1] احمد: ٥/٢٣٩.

مسند احمد کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه تاسو ته معلوم دی چه دالله ﷻ سیوری طرفته به څوك درومی تولو نه مخکښې؟ هغوئ عرض اوکړو چه الله اودهغه ﷺ ته ښه معلوم دی. نو حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه هغه خلق چه خپل حق ورکړی او قبول کړی او چه په دوی کوم حق چه په دوی باندې دې چه کله دوی اوغواړی نو دوی هغه ورکوی. او نورو خلقو دپاره هم هغه حکم دې چه کوم دوی دپاره دې. (۱)

قوله تعالی:- وَالسّٰبِقُوْنَ السّٰبِقُوْنَ

سابقین خلق څوك دی؟ دې باره کښې ډیر اقوال دی. لکه انبیاء کرام علیهم السلام، اهل علیین، یوشع علیه السلام بن نون چه په موسی علیه السلام باندې ټې ټولو نه مخکښې ایمان راوړې وو، هغه مومن چه دهغه ذکر په سورة یاسین کښې دې چه کوم په عیسی علیه السلام باندې ایمان راوړې وو، علی بن ابی طالب رضی الله عنه چه په محمد ﷺ ټې ټولو نه مکښې ایمان راوړې وو، هغه خلق چه ټولو نه مخکښې مسجد ته درومی، هغه خلق چه هغوئ دواړو قبلو طرفته مونځ کړې دې، دهر امت هغه خلق چه هغوئ په خپلو نبیانو مخکښې مخکښې ایمان راوړې وو، چه کوم جهاد کښې ټولو نه مخکښې روان وی. دا ټول اقوال اصل کښې صحیح دی یعنی د اټول خلق سابقین دی. دالله ﷻ فرمان لره مخکښې کړی او په نورو ورته سبقت ورکوی او هغه قبلوی د اټول دې کښې داخل دی. قران پاك کښې یو ځائې دی چه ﴿وَسَارِعُوْٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ ۙ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِيْنَ﴾ الخ، د خپل رب بخشش او هغه جنت طرفته زر ځئ چه د هغې پلن والئ لکه د آسمان اوزمکې دې نو چه کوم سړی دې دنیا کښې نیکو طرفته سبقت اوکړو نو هغه به آخرت کښې هم د الله ﷻ نعمتونو طرفته سابق وی. دهر عمل بدله هم ددې پشان ده لکه چه څه کړې هغه به ریبې. په دې وجه دلته ذکر کوی او ددوی باره کښې فرمائی چه دا مقربین الی الله دی. دوی به نعمتونو والا جنت کښې وی.

الله ﷻ نه د فرښتو سوال:- ابن ابی حاتم کښې دی چه عبدالله بن عمرو رضی الله عنه نه مروی دی چه فرښتو دالله ﷻ دربار کښې عرض اوکړو چه ائې الله ﷻ! تا خو ابن آدم دپاره خودنیا جوړه کړې ده، هغه ځائې کښې خوری څکی، او بچو او ښځې سره ښه خوشحاله دې، نو مونږ لره آخرت اوګرزوه. نو جواب ملاؤ شو چه څه به داسې اونه کړم. هغوئ درې ځل دا دعا اوکړه نو الله ﷻ اوفرمائیل چه کوم لره ما په خپل لاس پیدا کړل دهغوئ په شان تاسونه چه کوم لره ما او هغوئ لره ما صرف په لفظ کن سره پیدا کړل. امام دارمی رحمه الله هم دا اثر په خپل کتاب الرد علی الجهیمة کښې وارد کړې دې، دهغې الفاظ دادی چه الله ﷻ فرښتو ته اوفرمائیل چه کوم لره ما په خپل لاس پیدا کړې دې دهغه نیك اولاد به څه دهغه په شان نه کړم، او چه څنګه ما غوښتل هغه اوشو.

		ثُلَّةٌ	مِّنَ الْاَوَّلِيْنَ
		لویه ډله به وی	داولنو خلقو نه
		په دې کښې به زیات دپخوانو خلقو وی	
وَقَلِيْلٌ	مِّنَ الْاٰخِرِيْنَ	عَلٰى سُرُرٍ	مَّوْضُوْنَةٍ
اولږ به وی	دروستنو خلقو نه	ناست به وی په تختونو باندې	چې بنړلې شوی به وی په ملغلرو سره
اولږ به د روستنو خلقو نه وی	.........دوئ بهٔ دسرو زرو په تارونو بنړلې شوؤ تختونو ،		

(۱) احمد: ۶/۶۹.

مُّتَّكِـِٔيْنَ عَلَيْهَا مُتَقٰبِلِيْنَ ﴿۱۶﴾ يَطُوْفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ

ډېره وهونکی به وی | په هغې باندې | يو بل ته مخ کونکی | گرځی به | په هغوئ باندې | هلكان

ډېې لګولی يو بل ته مخامخ ناست وی | ....داسې هلكان به وربانديې ځيزونه ګرځوی

مُّخَلَّدُوْنَ ﴿۱۷﴾ بِاَكْوَابٍ وَّاَبَارِيْقَ ۙ وَكَاْسٍ

چی هميشه به وی هلكوانی دهغوئ | دپيالو سره | او دشيشې دبوتلونو سره | او دجامونو سره

چې تل به هلكان وی| پيالئ اود شيشې بوتلې اود بهيدونكو شرابو (ډكې) پيالئ به وی |

مِّنْ مَّعِيْنٍ ﴿۱۸﴾ لَّا يُصَدَّعُوْنَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُوْنَ ﴿۱۹﴾

اودروانې چينې دشرابونه | نۀ به سرګردانه كيږی هغوئ | دځكلو دهغې نه | او نۀ به ئې عقل خرابيږی

.................دهغه په وجه به نه د هغوی سر درد راځی اونه ئې په عقل كښې خرابی راځی

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُوْنَ ﴿۲۰﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا

او دميوو سره | دهغه قسمونونه | چی خوښوی ئې (جنتيان) | اودغوښې دمارغانو سره | دهغې قسم نه

اوداسې ميوې كومې چې هغوئ خوښوی | او د هر هغه مارغه غوښه به وی كومه چې د هغوئ زړونه

يَشْتَهُوْنَ ﴿۲۱﴾ وَحُوْرٌ عِيْنٌ ﴿۲۲﴾ كَاَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ

چی زړونه ئې غواړی دهغوئ | او حورې به وی | ښائيسته سترګو والا | پشان | دملغلرو

غواړی | اوحورې د غټو سترګو ميرمنې | داسې پاكې لكه پټې ساتلې شوې

الْمَكْنُوْنِ ﴿۲۳﴾ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۲۴﴾

پټو ساتلو شوؤ | دا به دبدلې په طور وی | په سبب دهغې عمل | چې وۀ هغوئ | چی كوؤ به ئې

ملغلرې | ....دا به دهغوئ دنيكو عملونو بدله وی | چې هغوئ بۀ كول

لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا وَّلَا تَاْثِيْمًا ﴿۲۵﴾ اِلَّا قِيْلًا

نۀ به اوری هغوئ | په هغې كښې | عبث خبری | اونۀ دګناه خبرې | مګر | يوه خبره |

نه بۀ هلته فضول خبره اوری | اونه دګناه وينا | بس هر طرفته به دسلام سلام اوازونه وی

سَلٰمًا سَلٰمًا ﴿۲۶﴾

سلام سلام |

قوله تعالي:- عَلٰى سُرُرٍ مَّوْضُوْنَةٍ ﴿۱۵﴾

جنت كښې انعامونه:- ارشاد دې چه مقربين خاص ډير مخكښې خلقو كښې دی او څه روستو خلقو كښې هم دی. ددې اولين او آخرين قول كښې ډير اقوال دی. لكه مخكښې امتونو نه او دې امت نه. امام ابن جرير رحمه الله همدا قول خوښ كړی دې.([1]) اودا حديث مبارك ددې قول په پوخوالی كښې پيش كوی چه حضور نبی كريم ﷺ اوفرمائيل چه مونږ روستو يو او د قيامت په ورځ مخكښې يو([2]). او ددې قول

[1] الطبری: ۹۸/۲۳.

[2] صحيح بخاری كتاب الجمعة باب فرض الجمعة: ۸۷۶، صحيح مسلم: ۸۵۵.

تاپید د ابن ابی حاتم ددې روایت نه هم کیدې شي چه کله دا ایت مبارك نازل شو نو اصحاب ﷺ باندې ډیرګران پریوتو، نودا آیت مبارك نازل شو چه ﴿ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ﴾ نوحضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه څما امید دې چه سبا به تاسود جنت څلورومه حصه یئ بلکه دویمه حصه تاسو بلکه نیم په نیمه تاسو. تاسو به دنیم جنت مالکان یئ او باقی نیم به په ټولو امتونو تقسیم وی چه په هغې کښې تاسو شریك یئ. دا حدیث مبارك مسنداحمد کښې هم دې ،([1])ابن عساکر کښې دی چه عمرفاروق رضي الله عنه ددی آیت مبارك آوریدو سره دحضور نبی کریم ﷺ خدمت کښې عرض اوکړو چه یارسول الله ﷺ ! چه آیا مخکښې امتونو کښې ډیر خلق سابقینو کښې داخل دی اومونږ نه کم خلق؟ دې نه یوکال پس دا آیت مبارك نازل شو چه مخکښې امتونو کښې ډیراو روستو امتونو کښې کم. حضور نبی کریم ﷺ عمر فاروق رضي الله عنه راوبللو او ورته ئې فرمائی چه واوره ! چه آدم علیه السلام نه واخله تر ما پورې ثلة ده او صرف څما امت ثلة دې، مونږ خپل دې ثلة پورا کولو دپاره به دا حبشیان اخلو چه اوښان څروی خودالله ﷻ وحده لاشریك شهادت ورکوی. خو ددې سند کښې خبرې شته دې. خو ډیرو سندونو سره د حضور نبی کریم ﷺ فرمان دا ثابت دې چه څماامید دې چه تاسو به داهل جنت څلورمه حصه یئ،آخر پورې ([2]). نو الحمد لله دا یو بهترینه خوشخبری ده.

امام ابن جریر رحمه الله چه کوم قول خوښ کړې دې په هغې کښې د لږ شان غور کولو ضرورت دې. بلکه اصل کښې دا قول ډیر زیات کمزورې دې ځکه چه دقران پاك دالفاظو نه ددې امت او دټول امت افضل او اعلی کیدل ثابت دی. بیا دا څنګه کیدې شی چه دالله ﷻ در صمدیت کښې او نورو امتونو کښې خو ډیر دی او دې بهترین امت کښې دی کم وی. خو دا توجیه کیدیشی چه ددې ټولو امتونو مقرب یو ځائې شی او ددې امت د شمیر نه زیات شی. مخکښې الله ﷻ ته علم دې. دویم قول ددې جملې تفسیر کښې دادې چه ددې امت دشروع د زمانې نه د مقربینو شمیر ډیر زیات دې او روستو خلقو کښې کم دې او هم دا راجح قول دې. نو حسن رحمه الله نه مروی دی چه دوی ددې آیت مبارك تلاوت اوفرمائیلو او دې امت کښې چه کوم مقربین تیر شوی دی هغوئ کښې مقربین ډیر وو. امام ابن سیرین رحمه الله هم دا فرمائی.هیڅ شك نشته دې چه هر ا مت کښې هم داشان کیدل راروان دی چه شروع کښې ډیر مقربین وی او روستو خلقو کښې کم وی. نودا هم ممکن دی چه مراد تیرې همداشان وی یعنی دهر امت مخکښې خلق سبقت کولو والا زیات وی په نسبت دهر امت د روستو خلقو.

د صحاح وغیره احادیثو نه ثابت دی چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ټولوزمانو کښې ټولو نه بهتره زمانه څما ده،بیا دې نه پس،بیا دې سره متصل الخ([3])خو یو حدیث مبارك کښې راغلی دی چه څما د امت مثال د باران په شان دې،معلوم نه ده چه اولې زمانې باران به افضل وی او که د آخرې زمانې([4])نودا حدیث مبارك چه ددې د اسنادو دصحت حکم ورکړې شی محمول دې،په دې امر باندې چه څنګه ددین دشروع دخلقو ضرورت وو چه ددې تبلیغ دخپلو بعدوالو دپاره اوکړی،هم داشان آخر کښې هم هغې لره قائم ساتلو ضرورت دې چه خلق په سنت نبی ﷺ باندې اوساتی. ددې روایتونه اوکړی. دا په خلقو ظاهر کړی. خو فضیلت د اول خلقو دې. هم داشان لکه څنګه چه د پټی دپاره د شروع باران او آخری باران ضرورت وی. خو لویه فائده اول باران ورکوی،په دې وجه که دشروع شروع باران نه وی نو دانې به نه زرغونیږی اونه به ددې جرړې راوزی.

---

[1] احمد: ۳۹۱/۲،.

[2] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الحشر : ٦٥٢٨.

[3] صحیح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ باب فضائل اصحاب النبی ﷺ ومن صحب النبی ﷺ ..... ۳٦٥۰، صحیح مسلم: ۲۵۳۵.

[4] احمد: ۳۱۹/٤.

بې حسابه جنت ته تلونکی :- هم په دې وجه حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه یو جماعت به زما امت کښې همیشه په حق باندې اوسی او غالب به وی. ددوی دښمنان به دوی ته ضرر نه شی رسولې. ددوی مخالف به دوی رسوا او لاندې نشی کولې. تردې چه قیامت قائم شی او دوی به داشان وی.[1] الغرض دا امت د باقی ټولوامتونونه ښه افضل او اشرف دې.او په دوی کښې رب ته مقربین د نورو امتونو په نسبت زیات دی او د ډیر رتبې والا دی. ځکه ددین دکامل کیدو او دنبی عالی مرتبه کیدو لحاظ سره دا ټول بهتر دی. تواتر سره دا حدیث مبارك ثبوت ته رسیدلې دې چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دې امت کښې اویا زره خلق بغیر د حساب نه جنت ته به داخلیږی ([2])او هر یو زر سره به اویا زره نور وی ([3]). طبرانی کښې دی چه دهغه ذات قسم چه دهغه قبضه کښې زما روح دې چه تاسو کښې به یو لوئې جماعت دقیامت په ورځ اودرولې شی او دا به دومره لوئې وی لکه چه شپه راغله،ټوله زمکه به نې ګیره کړې وی. فرښتې به اووائی چه ټولو نبیانو سره څومره امتیان راغلی دی دهغې نه زیات محمد ﷺ سره دی([4]) مناسب مقام دادې چه ډیر لوئې جماعت د مخکښې خلقو نه دې اوډیر روښتو نه، د آیت مبارك د تفسیر په موقع دا حدیث مبارك ذکر کړې دې. چه حافظ ابوبکر بیهقی رحمه الله دلائل النبوة کښې وارد کړی دی چه حضور نبی کریم ﷺ به کله دسحر مونځ اوکړو نو په ماتو پښو به ئې اویا ځل دا وئیل چه ﴿ سبحان الله وبحمده استغفر الله ان الله کان توابا ﴾ بیا فرمائی چه اویا بدله کښې اوو دی. چه د چا دیو ورځې ګناهونه اویاؤ نه هم زیاتې شی نوهغه بې خبره دې،بیا دوه ځل دا فرمائی،بیا خلقو طرفته مخ کوی او کینی او چونکه حضور نبی کریم ﷺ ته خوبونه ډیر خوښ وو،په دې وجه به ئې تپوس کولو آیا تاسو کښې چه چاخوب لیدلې دې؟

د یو صحابی خوب اودنبی کریم ﷺ تعبیر:-ابن زمل رضی الله عنه فرمائی چه هم داشان حسب عادت حضور نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو نو ما اووئیل چه یارسول الله ﷺ ما یو خوب لیدلې دې. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ دې خیراوکړی،مونږ لره دې د خیر جوړکړی او ځمونږ دښمنانو لره دې د شر جوړ کړی دهر قسم تعریفونو مالك هغه ذات دې چه دټولو جهانونو پالونکې دې. خپل خوب بیان کړه. ما اووئیل چه یارسول الله ﷺ ! ما اوکتل چه لاره فراخه ده او آسانه اونرمه ده او بې شمیره خلق په دې لار روان دی. او دا لار یو شین باغ ته تلې ده او زما سترګو ددې نه مخکښې داسې شین ګوشین او ښکلې باغ نه وو لیدلې. هر طرفته اوبه روانې دی اوهرطرفته شینکې دې اوهر قسمه ونې اوقسما قسم میوې دی. ما چه اوکتل نو ړومبې جماعت راغلو او دې باغ سره ایسار شو اودې باغ ته راورسیدل نو هغوی خپلې سورلۍ تیزې کړې او یو خوا بل خوا لانړل. او تیزئی سره ددې ځائې نه تیر شو. اوبیا بل جماعت راغلو چه تعداد کښې ډیر زیات وو او کله چه دلته راوسیدو نو بعضو خلقو خو خپل ځناور څرول شروع کړل او بعضو ددې ځائې نه څه واخستل او روان شو. اوبیا خو ډیر زیات خلق راغلل. او کله چه هغوئ په دې ځائې ګل ګلزار باندې تیر شو نو دې ځائې ایسار شو او وې وئیل چه دا ټولو نه ښه ځائې دې. نو ما هغوئ اوکتل چه هغوئ یو خوا بل خوا خواره شو. خوځه پخپله روان اووم او لرې لاړم او ما اوکتل چه یو منبرچه دهغې اووه پوړنی دی،اوتاسو دهغې په اوچت ځائې ناست یئ او ستاسو ښی طرفته یو سړی دې چه غنم رنګی دې او غټو ګوتو والا او لوئې قد والا دې،کله چه کلام کوی نو ټول خاموشی سره کینی اوهغه آوری او خلق پورته پورته کیږی دهغه خبرې ښه توجه سره آوری. او ستاسو

---

[1] صحیح بخاری کتاب المناقب باب : ۲۸، حدیث : ۳٦٤۰، صحیح مسلم : ۱۹۲۰.

[2] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب یدخل الجنة سبعون الفا بغیر حساب : ٦٥٤۱. صحیح مسلم: ۲۱٦.

[3] ترمذی کتاب صفة القیامة باب منه دخول سبعین الف بغیر حساب: ۲٤۳۷، ابن ماجة: ٤۲۸٦. وسنده حسن .

[4] طبرانی: ۳٤٥٥،

کس طرفته یو سړی دی د ښه جسم والا او درمیانه قد والا او دهغه په څهره باندې ډیر زیات تور داغونه دی، او ویښته داسې دی لکه چه تر وی، او کله چه هغه خبرې کوی نو خلق د اکرام په وجه سرونه ټیټ کړی. او بیا دهغه مخکښې یو کس دې چه اخلاق او عادات او دڅهرې نقشه کښې هم ستاسو په شان دې. تاسو خلق هغه طرفته متوجه کیږی او دهغه اراده لرئی. دهغه مخکښې یو بوډئی ترنې ترو چکئ اوښه ده او ما اوکتل چه تاسو هغه پورته کونی.

دخوب تعبیر:-ددې په آوریدو د حضور نبی کریم ﷺ رنګ مبارک بدل شو. لږ وخت پس چه کله د حضور نبی کریم ﷺ دا حالت بدل شو نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه د صحیح لارې نه مراد خو هغه دین دې چه ما راوړې دې دالله ﷻ د طرفنه، او تاسو دهغې په هدایت یئ. اوتاسو چه کوم شین باغ اولیدو هغه دنیا ده او ددې دعیش وعشرت والا زړه لره لوبونکئ سامان، څه او څما اصحاب خوبه ددې نه تیر شو اودې کښې به مشغول نه شو. نه به هغه مونږ پورې انخلی او نه څمونږ تعلق هغې سره شته دې، اونه دهغې تعلق مونږ سره. نه خو مونږ هغه غواړو او نه هغه مونږ غواړی. څمونږ پس به بل جماعت راشی او څمونږ به شمیر کښې زیات وی. په هغوئ کښې به بعضې دې دنیا کښې انخلی او بعضې به ئې په قدر د حاجت یوسی او څې به اونجات به حاصل کړی. بیا به دې نه پس یو زبردست جماعت راشی چه دې دنیا کښې به مستغرق وی او یو خوا بل خوا به خواره شی. ﴿فاناللهوانااليهراجعون﴾ اوس تاسو اوسئ نوتاسو په خپله لار روان شوئی تر دې ماسره به ستاسو ملاقات اوشی. چه کوم منبر په آخر اوومه پوړئی تا څه اولیدم دهغې تعبیر دا دې چه ددنیا عمر اووۀ زره کاله دې اوآخری زرمه حصه څه یم. څما نبی طرفته چه تا کوم غنم تلو والا انسان اولیدو هغه موسی علیه السلام دې او هرکله چه هغه کلام کوی نوټول خلق پورته کیږی څکه هغوئ ته دا شرف حاصل شوې وو چه الله ﷻ سره ئې خبرې کړې وې. او تا چه کوم څما ګس طرفته اولیدو چه درمیانه قد ئې وو او په بدن ئې ډیر تور داغونه وو او ویښته ئې اوبه سره لمدۀ وو هغه عیسی علیه السلام وو. دهغه اکرام الله تعالی کړې دې په دې وجه مونږئې هم اکرام کوؤ. او چه کوم سړې تا ماته مخامخ اولیدو هغه څما پلار ابراهیم علیه السلام دې، مونږ ټول دهغه قصد کوؤ او دهغه تابعداری کوؤ. او تا چه کومه اوښه اوکتله چه څه ئې پاسوم هغې نه مراد قیامت دې اودا به څما په امت باندې قائمیږی. نوڅما نه پس نه بل نبی شته دې او نه څما امت نه پس بل امت شته دې. فرمائی چه دې نه پس حضور نبی کریم ﷺ دا تپوس کول پریښودل چه چا خوب لیدلې دې؟ خوکه چا به پخپله خپل خوب بیان کړو نو حضور نبی کریم ﷺ به هغه ته تعبیر ورکولو. (۱)

قوله تعالی:- عَلٰى سُرُرٍ مَّوْضُوْنَةٍ

د جنتیانو د تختونو او فرشونو وغیره بیان:-دهغوئ د ناستې تختونه او دآرام کولو پالنګونه د سرو زرو د تارونو نه جوړ شوی وی او په هغې به ځائې په ځائې موتیان لګیدلی وی او پکښې یاقوت وی. دا د فعیل معنی کښې د مفعول صیغه ده. په دې وجه د اوښې خیټې لاندې ځائې ته وضین وائی. دټولو مخونه به یو بل ته مخامخ وی او هیڅوا به بل ته شا کړې نه وی. او هغه غلمان چه ددوی خدمت کښې مشغول وی، عمر کښې به نه زیات وی او نه به کم وی اونه بوډاګان. او نه به کمیږی او نه به په هغوئ تغیر راځی. ﴿بِاَكْوَابٍ﴾ وائی هغه کوزو ته چه د هغې ټوټئ او د نیولو ځائې پکښې نه وی. ﴿اَبَارِيْقَ﴾ هغه آفتابې چه دټوټئ او نیولو قابلې وی. دا ټول به شرابو روانونهرونو نه ډک وی. او دا شراب به نه ختمیږی او نه به څکه چه دې کښې به چینې روانې وی. جامونه به ئې خپلو لاسونو کښې اخیستې دا ګل اندام ساقی به یو خوا بل خوا ګشت کوی. دې شرابو سره به نه ددوی سر کښې درد وی او نه به

(۱) دلائل النبوة للبیهقی: ۳۶/۷.

دوی عقل زائل کیږي بلکه د پورا سرور او کیف نه ددوی عقل او حواس به په خپل ځائي قائم وي او پورا لذت به ورته حاصل وي. شرابو کښې څلور اوصاف دی. نشه، سرور، قې او متیازې، نو حضور نبی کریم ﷺ د جنت د شرابو ذکر کولو نه پس ددې څلورو نقصانونو ذکر اوکړواو (دجنتی شرابو نه نې نفی اوکړه چه هغې کښې د ا څلور اوصاف نه شته دي). او هغه شراب ددې نقصانونو نه پاك دی. او دوی ته به قسم قسم میوې او د مارغانوغوښې ملاویږي. چه دد وی کومې میوې ته زړه او شي اوکومې غوښې ته ئې زړه اوشي نوهغه به په خپله موجوده شي. دا ټول څیزونه به دهغوئ خادمانو ښه طریقې سره اخیستی وی او ددوی نه به چاپیره تاویږي چه کله هم د څه څیز خواهش اوکړي نو چه هغه واخلي.

قوله تعالی:- وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ۝

دجنت میوې :- دې آیت مبارك کښې دې چه بنده د خپل خواهش مطابق میوې غونډوی. مسند ابو یعلی موصلي کښې دی چه عکراش بن ذویب فرمائی چه ما دخپل قوم دصدقې مال واخستواو د حضور نبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضر شوم. حضور نبی کریم ﷺ انصار اومهاجرینو سره ناست وو. ماسره د زکوة ډیر اوښان وو. یعنی دا د شکو کښې څریدلی خوانان اوښان وو. حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ته څوك ئې؟ما عرض اوکړو عکراش بن ذویب. نوحضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه خپله نسب نامه تر لرې پورې بیان کړه. ما مره بن عبید پورې بیان کړه او دې سره مې اووئیل چه زکوة دمره بن عبید دې. نو حضور نبی کریم ﷺ په خندا شو او وې فرمائیل چه دا ځماد قوم اوښان دی دا ځما د قوم دصدقې مال دې. بیا ئې حکم اوکړو چه د صدقې د اوښانو نښې په دوی باندې اوکړئی او دې سره داهم یو ځائي کړئی. بیا ئې ځما لاس اونیولو او څه ئې د ام المومنین ام سلمی رضی الله عنها کور ته بوتلم او وې فرمائیل چه څه دخوراك شته دې؟ جواب ملاؤ شو چه آؤ. نو لوښې لګن کښې روټئ راوړې شوه، ما او حضور نبی کریم ﷺ اوخوړه. ما یو طرف اوبل طرفنه نمړئی اخستې. نو حضور نبی کریم ﷺ ځما لاس اونیولو او وې فرمائیل چه ا ئې عکراش دا یو قسم خوراك دې یو طرفنه خوراك کوه. بیا یو سینئ تالئ دکهجورو یا د خوشکو کهجورو راوړې شوه. نو ما بیا خپلې مخې نه خوراك شروع کړو. خو حضور نبی کریم ﷺ به چه کوم ځائي نه خوښ وو هغه ځائې نه به ئې خوراك کولو. اوماته ئې اوفرمائیل چه ائې عکراش دې کښې هر قسمه کهجورې دی چه د کوم ځائې نه خوراك کوې نو خوره او بیا اوبه راغلې نو حضور نبی کریم ﷺ خپل لاسونه مبارك اووینځل او هم هغه تر لاسونه ئې په خپل مخ مبارك اودواړو لاسونو مبارکو راښکل او بیا ئې په سرمبارك درې ځل راښکل او بیا ئې اوفرمائیل چه ائې عکراش دا اودس دې دهغه څیز نه چه دا اوور متغیر کړې وی (¹) (ترمذی ابن ماجه) امام ترمذی دې ته غریب وائی.

د یو صحابیه خوب :مسنداحمد کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ ته خوب خوښ وو. اکثر به حضور نبی کریم ﷺ تپوس کولو چه چا څه کتلې دې که نه؟ که چا به ذکر کړو نو حضور نبی کریم ﷺ به د هغه خوب نه ډیر خوشحاله شو چه کوم به حضور نبی کریم ﷺ ته ښه معلوم شو. یو ځل یو ښځه حضور نبی کریم ﷺ ته راغله او وې وئیل چه یارسول الله ﷺ ما نن یو خوب لیدلې دې چه ماته څوك راغلل اوځه ئې مدینې نه بوتلم اوجنت ته اوورسولم. بیا ما د دهماکې یو آواز واریدو چه دې سره جنت کښې شور شو، ما چه کله نظر اوکړو فلانې بن فلانې مې اولیدو، ددولسو کسانو نومونه ئې واخستل، او هم ددې دولسوکسانو یو لښکر حضور نبی کریم ﷺ په مهم روان کړې وو، فرمائی چه هغوئ راوستې شو. دوی د اطلس کپړې اغوستې وې او دوی ډیر خوشحاله شو اوحکم اوشو چه دوی نهر بیدخ ته بوځئ؛ یا ئې

---

¹) ترمذی کتاب الاطعمة باب ماجاء فی التسمیة علی طعام : ۱۸٤۸، ابن ماجه: ۳۲۷٤.:

نهر بيذخ اوونيلو، هركله چه دې خلقو هغه نهر كښې اولاميل نو ددوی څهرې لکه د څوارلسمې سپوږمۍ په شان ږقيدلې،بيا د سرو زرو يوسيني كښې ګدری كهجوري راوړې شوې او هغوئ په خپله خوښه بنه اوخوړلې.اودې سره هر قسمه ميوې هم وې. اوچه كومه ميوه به ددوی زړه غوښته نو هغه به ئې خوړه. ما هم هغوئ سره شركت اوكړو او هغه ميوې مې اوخوړې. دې نه پس يوقاصد راغلواووې وئيل چه فلانې فلانې سړې چه تاسو لښكر كښې ليږلې ووهغه شهيدشو.دا بالكل دا دولس سړی دې بې بې صاحبې په خوب كښې ليدلی وو. نو حضور نبی كريم ﷺ بيا دا نيكه بخته بی بی راوغوښته او ورته اوونيل چه خپل خوب بيا بيانكړه. دې بيا بيان كړو او هم ددې خلقو نومونه ئې وا خستل چه كوم قاصد بيان كړی وو([1])طبرانی وائ چه جنتی كومه يوه ميوه راوشوكوی نو هغه ځائې به ددې پشان بله ميوه اوشی ([2]). مسند احمد كښې دی چه جنتی مارغان د بختی اوښ برابر دی چه په جنت كښې څرېږی.ابوبكر صديق رضی الله عنه اوفرمائيل چه يارسول الله ﷺ ! چه دا مارغان خو به ډير مزو كښې وی. نو حضور نبی كريم ﷺ اوفرمائيل چه ددې خوړونكی به ددې نه زيات مزو كښې وی. درې ځل حضور نبی كريم ﷺ دا اوفرمائيل،بيا ئې ما ته اوفرمائيل چه څما دالله ﷻ نه اميددې چه ائې ابوبكر رضی الله عنه ! ته به دهغه خلقو نه ئې چه كوم ددې مارغانو غوښه خوری ([3])

طوبی څه څيز دې: د حافظ ابو عبدالله مقدسی رحمه الله په كتاب صفة الجنة كښې دی چه د حضور نبی كريم ﷺ مخكښې د طوبی ذكراوشو نو حضور نبی كريم ﷺ ابوبكر صديق رضی الله عنه نه تپوس اوكړو چه تاته معلوم دی چه طوبی څه څيز دې؟ نو هغوئ جواب وركړو چه الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ته بنه معلوم دی. نو حضور نبی كريم ﷺ اوفرمائيل چه دا جنت كښې يو ونه ده چه دهغې د پلن والی علم د الله ﷻ نه سوا بل چاته نشته دې. ددې ديو يو ښاخ لاندې يو تيز سوار اويا كاله تلئ شی او بيا به هم ددې سيورنی نه ختميږی. ددې پاڼئ غټې او پلنې پلنې دی،او په دې د بختی اوښ هومره برابر مارغان راځی او كينی. نو ابوبكر صديق رضی الله عنه اوفرمائيل چه بيا خو به دا مارغان ډير نعمتونو والا وی. نو حضور نبی كريم ﷺ اوفرمائيل چه ددې نه زيات نعمتونووالا به خوړونكی وی. اوانشاء الله ته به هم د هغوئ نه ئې. قتاده رحمه الله نه همدا روستئ حصه مروی ده. ابن ابی دنيا كښې دی چه حضور نبی كريم ﷺ نه د كوثر باره كښې تپوس اوشو نو حضور نبی كريم ﷺ اوفرمائيل چه هغه يو جنتی نهر دې چه الله ﷻ ماته راكړې دې. د پيئو نه زيات سپين او شاتو نه زياتې خوږې ددې اوبه دی. ددې غاړې ته د بختی اوښانو د څټونو په شان مارغان دی. عمر فاروق رضی الله عنه فرمائی چه هغه مارغان ډير مزو كښې دی. نو حضور نبی كريم ﷺ اوفرمائيل چه دهغې خوړونكئ ددې نه زيات مزو كښې دې ([4]) (ترمذی) امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائی.

قوله تعالى:- وَلَحۡمِ طَيۡرٍ مِّمَّا يَشۡتَهُونَ ۝

جنتی مارغان ابن ابی حاتم كښې دی چه رسول اكرم ﷺ فرمائی چه په جنت كښې مارغه دې چه د هغې اويا زره وزرې دی. دا به دجنتی دسترخوان ته راشی او هر وزر نه به ئې يو يو قسم راوزی او دا د پيئو نه زيات سپين او كوچو نه زيات نرم او شاتو نه زيات خوږه دې. بيا به دويم وزر نه دويم قسم راوزی،دا به هر يو وزر نه جدا جدا ،بيا هغه مرغئ والوزی. دا حديث مبارك ډير غريب دې ([5]) او ددې

---

[1]) احمد: ۱۳۵/۳. وسنده صحيح .
[2]) طبرانی : ۱٤٤۹،
[3]) احمد: ۲۲۱/۳. وسنده حسن لذاته .
[4]) ترمذی كتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة طير الجنة: ۲٥٤۲. وسنده حسن. النسائی : فی الكبری : ۱۱۷۰۳. احمد : ۲۲۰/۳
[5]) صفة الجنة لابی نعيم : ۳٤۰.

راوی وصافی او دده استاد دواړه ضعیف دی. ابن ابی حاتم کښې کعب رحمه الله نه مروی دی چه جنتی مارغان به لکه دبختی اوښ پشان وی چه دجنت میوې خوری او دجنت د نهرونو اوبه څکی. د جنتیانو زړه چه کوم یو څیز ته اوشی نو هغه به دده مخې ته راشی نو دې چه څومره غواړی اود کوم ځائې نه غواړی غوښه به خوښه کړی او هغه به اوخوری، بیا هغه مرغئ والوزی، او چه څنګه وه هغه شان به شی. عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه دجنت کوم یومارغه ته غواړی نو هغه به تاته وریت شوې راشی[1]

قوله تعالی:- وَحُوْرٌ عِيْنٌ

د حور عین لفظ:- دحور بل قرات د راء زیر سره دې. پیش سره خو مطلب دادې چه حورې به وی او زیر سره مطلب دادې چه ګویا دمخکښې اعراب ماتحتئ کښې دا اعراب هم دی. لکه ﴿وَامْسَحُوْا بِرُءُوْسِكُمْ﴾ کښې دزیر قرات دې اولکه ﴿عٰلِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَّاِسْتَبْرَقٌ﴾ کښې. اودا معنی هم کیدې شی چه غلمانو سره به حورې هم وی. خودا به ددوی محلونو او خیمو کښې وی عام به نه وی. والله اعلم. دا حورې به داسې وی لکه ښه تازه صفا سپین موتی وی. لکه سورة صافات کښې دی چه ﴿كَاَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُوْنٌ﴾ سورة رحمان کښې دا لفظ هم تفسیر سره تیر شوې دې. دا ددوی د عملونو صله او بدله ده یعنی دا تحفې ددوی د ښه کارونو په بدله اوانعام کښې دی. دوی به جنت کښې لغوه او بې معنا او خلاف طبع کلمات نه آوری.

قوله تعالی:- لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا وَّلَا تَاْثِيْمًا

جنت دبیهوده خبرو نه پاک دې: ددوی غوږونه به دبدئی او حقارت یو لفظ هم نه آوری. لکه چه یو بل آیت مبارک کښې دی چه ﴿لَا تَسْمَعُ فِيْهَا لَاغِيَةً﴾ فضول خبرو نه به دوی غوږونه محفوظ وی. اونه به څه قبیح کلام آوری. خود سلامتیا نه ډک کلمې به یو بل ته وائی. لك بل ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿وَتَحِيَّتُهُمْ فِيْهَا سَلٰمٌ﴾ ددوی خپلو تحفه به یو بل ته سلام ونیل وی. ددوی خبرې به لغو او ګناه نه پاکې وی.

وَاَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ۙ مَآ اَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ۗ فِيْ سِدْرٍ

او ملګری دښی لاس | څومره ښه نصیبې دی ښی لاس والا | هغوئ به په بیرو

.........او د ښی طرف خاوندان څومره ښه خلق دی | هلته بۀ او سیرږی چې بې ازغو

مَّخْضُوْدٍ ۙ وَّطَلْحٍ مَّنْضُوْدٍ ۙ وَّظِلٍّ مَّمْدُوْدٍ ۙ

بې ازغو کښې وی | او په کیلو قط په قط کښې به وی | او په سورو اوږدو کښې به وی |

بیرې به په کښې وی | او قط په قط کیلې به وی | او اوږده اوږده سیوری به وی

وَّمَآءٍ مَّسْكُوْبٍ ۙ وَّفَاكِهَةٍ كَثِيْرَةٍ ۙ لَّا مَقْطُوْعَةٍ

او په اوبو جاریو کښې به وی | او په میوو ډیرو کښې به وی | چې نۀ به ختمیدونکی وی |

او بهیدونکې اوبه بۀ وی | او ډیرې ډیرې میوې به وی | .... نه بۀ ختمیږی

وَّلَا مَمْنُوْعَةٍ ۙ وَّفُرُشٍ مَّرْفُوْعَةٍ ۗ اِنَّآ اَنْشَاْنٰهُنَّ

او نۀ به پکښې څه منع وی | او په فرشونو اوچتو کښې به وی | بیشکه چې مونږ به پیدا کړو بیبیانې د هغوئ

اونه بۀ پرې باندې څۀ بندیز وی | او اوچت اوچت فرشونه بۀ وی | مونږ دهغې ځائې ښځې ډیرې ښې روغې

---

[1] صفة الجنة لابي نعيم: ٣٤١..

اِنْشَآءً	فَجَعَلْنٰهُنَّ	اَبْكَارًا	عُرُبًا	اَتْرَابًا
په نوي پيدا كولو سره | او جوړې به كړو مونږه هغوى | نوي پيغلې جونې | ع			بانې | همزولې	
كړې دي | داسې مو جوړې كړې دي | چې هميشه به پيغلې وي | محبوبې			ى | همخولې به وي	

لِّاَصْحٰبِ الْيَمِيْنِ	ثُلَّةٌ	مِّنَ الْاَوَّلِيْنَ	وَثُلَّةٌ	مِّنَ الْاٰخِرِيْنَ
دپاره دملگرو دښى لاس الويه ډله به وى | داولنو خلقو نه | او لويه ډله به وى | دروستنو خلقو نه				
دښى طرف د خاوانود پاره | په دوئ كښې به ډيرد پخوانو خلقونه وى | اوډير به د روستنو خلقو نه وى				

قوله تعالى:- وَاَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ۙ۬ مَاۤ اَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ؕ

دنيكوحال :دسابقينو حال بيانولو نه پس اوس الله ﷻ د ابرارو بيان فرمائى. اودوى دسابقينو نه كم مرتبه كښې دى.اوځه نتيجه چه ده هغه واورئى.دا په هغه جنتيانو كښې دى چه په كوم ځائې كښې د بيرې ونې دى خو ازغى دارې نه دى.او ميوې ډيرې زياتې او بهترينې دى،دنيا كښې د بيرې ونې زياترد ازغو والا وى او ميوې پكښې كمې وى،د جنت دا ونې زياتې ميوه دارې او بالكل به د ازغو نه پاكې وى.د ميوؤ د بوج نه به ونې زوړند وى.

جنتى ونې: حافظ ابوبكر احمد بن سلمان نجاد رحمه الله نه يو روايت كښې وارد دى چه صحابه كرام رضي الله عنهم وائى چه اعرابيان نبى اكرم ﷺ ته مخامخ راتلل او دمسئلو تپوسونه به ئې كول به مونږ ته ډيره فائده راكوله. يو ځل يو اعرابى راغلواو حضور نبى كريم ﷺ ته ئې اووئيل چه يارسو الله ﷺ ! قران پاك كښې ديو داسې ونې ذكر هم دې چه كومه تكليف وركوى،حضور نبى كريم ﷺ تپوس اوكړو چه هغه كومه ده؟ هغه اووئيل چه بيرې ونه. حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه بيا خو به تادې سره چه د ﴿مَّخْضُوْدٍ﴾ لفظ نه وى لوستې؟ ددې ازغى الله ﷻ لرې كړى دى. اوددې په ځائې ئې دې كښې ميوې پيدا كړى دى. هره بيره كښې به بهترين قسم ذائقې وى. اوددې رنګ او ذائقه به مختلفې وى. دا روايت نوروكتابونو هم موجود دې[1]. په هغې لفظ كښې ﴿طَلْحٍ﴾ دې اود اويا ذائقو بيان دې. ﴿طَلْحٍ﴾ يو لويه ونه ده چه د حجاز په زمكه باندې كيږى. دا ازغى داره ونه ده. دې كښې ازغى ډير زيات وى.

ابن جرير كښې ددې شهادت د عربى يو شعر نه هم شوې دې.د ﴿مَّنْضُوْدٍ﴾ معنى قت په قت ميوې،ميوؤ نه ډك. ددې دواړو ذكر په دې و چه اوشو چه عربو به ددې ونو لوئې سيورى خوښول. اګر چه دا ونه به ددنيا د ونې په شان وى خو د ازغو په ځائې به دې كښې خوږې ميوې وى. جوهرى رحمه الله فرمائى چه ﴿طَلْحٍ﴾هم وائى او طلع هم. على رضي الله عنه نه هم دا مروى دى. نو ممكن دى چه د هم د بيرې صفت وى يعنى هغه بيرې به بې ازغى وى او دې كښې به ډيرې ميوې وى. والله اعلم. نورو حضراتو د ﴿طَلْحٍ﴾ نه مراد د كيلې ونه ده. يمن والا كيلې ته طلح وائى. اواهل حجاز ورته موز. ددې به لوئې لوئې سيورى وى.

صحيح بخارى كښې دى چه حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه د جنت دسيورى والا ونې لاندې يو سور سل كاله مزل كولې شى خودابه ختم نشى،كه تاسو غواړئى نو دا آيت مبارك اووائې. مسلم كښې هم د روايت مبارك موجود دې ([2]) اومسند احمد كښې هم او ابويعلى كښې هم مسند او د حديث شك سره دې. يعنى اويا يا سل. اوداهم دى چه داشجر الخلد دې ([3])ابن جرير او ترمذى كښې هم دا حديث

---

[1]) حاكم : ۲/۴۷۶.
[2])صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الواقعة باب قوله : ((وظل ممدود)) : ۴۸۸۱، صحيح مسلم : ۲۸۲۶. احمد: ۴/۴۱۸.
[3])احمد: ۲/۴۵۵،

مبارك دي نو دا حديث مبارك متواتر او قطعا صحيح دي. ددې اسناد ډير دى اوددې راوى ثقه دى، ابن ابي حاتم وغيره هم دا حديث مبارك نقل كړي دي.
ابوهريره رضی الله عنه چه كله دا روايت بيان كړو اود كعب رحمه الله غوږونو ته اورسيدو نو دوى اوفرمائيل چه په الله ﷻ قسم چه هغه تورات په موسى علیه السلام او قران په حضور نبى كريم ﷺ باندې نازل كړې دې كه يو سړې په خوانه اوښه باندې سور وى او ترهغه وخته پورې روان وى چه تر كومې دا بوډئى شوې نه وى او پريوزى نو بيا هم ددې ا نتها ته نه شى رسيدې. الله ﷻ دا په خپل لاس نال كړې ده. او دې كښې نې پخپله روح پوكولي دې. ددې ښاخونه د جنت ديوالو نه بهر وتلى دى. دجنت ټول نهرونه هم ددې ونې د جرړې نه راوزى. ابوحصين وائى چه يو موضع كښې په يودروازه مونږ وو او مونږ سره ابوصالح او شقيق جهنى هم وو، ابو صالح دابوهريره رضی الله عنه والا پورتنى حديث مبارك بيان كړواو وې وئيل چه آيا ته ابوهريره رضی الله عنه په دروغه ګڼړلې؟ هغه اووئيل چه نه، هغه نه تا. نو دا په قاريانو ډير ښه اونه لګيدل. خه خو وايم چه دا ثابت صحيح او مرفوع حديث مبارك چه څوك په دروغه ګڼړى هغه په غلطه دې. ترمذى شريف كښې دى چه دجنت د هرې ونې تنه د سرو زرو ده.

قوله تعالى:- وَّظِلٍّ مَّمْدُوْدٍ ﴿۳۰﴾

دجنت سورى: حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائى چه جنت كښې يو ونه ده چه دهغې هر طرفته د سلو كالو مزل دې. جنتيان به ددې لاندې كينى او خپلو كښې به خبرې كوى. هر كله چه چاته ددنيا تماشې او آوازونه راپه يادشى نو هم په هغه وخت كښې به يو جنتى هوا راشى او ددې ونې نه به ټول راګونه او باجې اوتماشې او آوازونه شروع شى. دا اثر غريب دې. اوددې سند قوى دې. عمرو ابن ميمون رحمه الله فرمائى چه داسيورئى د اوياؤ كالوپه مسافت وى. داسيورئى نه ختميږى او نه په دې نمر رازى او نه ددې نه ګرمى رازى، لكه چه د سبا راختلو نه مخكښې فضا وى دغه شان ددې لاندې وى. ابن مسعود رضی الله عنه فرمائى چه جنت كښې به هميشه هغه وخت وى لكه څنګه چه د صبا صادق نه تر نمر راختلو پورې وى. دسيورى دمضمون روايتونه هم ددې نه مخكښې تير شوى دى. لكه﴿وَّنُدْخِلُهُمْ مُّدْخَلًا كَرِيْمًا﴾ او ﴿اُكُلُهَا دَآىِٕمٌ وَّظِلُّهَا﴾ او ﴿ فِيْ ظِلٰلٍ وَّعُيُوْنٍ﴾ وغيره. اوبه وى روانې خو د نهرونو كندې او كنلې شوې زمكه به نه وى. ددې پورا تفسير په ﴿ فِيْهَآ اَنْهٰرٌ مِّنْ مَّآءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ ﴾ كښې تير شوې دې. دوى سره رنګ به رنګ په مزيدارې ميوې وى اودا نه يو سترګې ليدلې دى او نه يو غوږ ددې باره كښې آوريدلى دى او نه د انسان زړه كښې ددې خيال هم تير شوې دې، لكه څنګه چه بل آيت مبارك كښې دى چه كله هلته ميوؤ سره روزى وركولې شى نو وائى چه دا خو مونږ ته مخكښې هم راكړې شوې دې څكه چه دا به بالكل هم شكل وى. خو هركله چه دوى دا اوخورى نو ددې ذائقه به بدله اوموعى. بخارى او مسلم كښې دسدرة المنتهى ذكر كښې دى چه ددې پاڼې به د هاتى د غوږونو هومره وى او ميوې به ئې دهجر د غټو غټو منګو په شان وى (¹). دابن عباس رضی الله عنه دې حديث مبارك كښې چه په هغې كښې چه د نمر د تندر نيولو او د حضور نبى كريم ﷺ د نمر د تندر نيولو دمونځ د واقعې ذكر تفصيل سره بيان شوې دې، هغې كښې دا هم دى چه د فراغت نه پس دوى چه كوم ملګرى وو هغوئ تپوس اوكړوچه يارسول الله ﷺ ا مونږ تاسو اوليدئى چه تاسو دې خائې مخكښې كيدئى اوروستو كيدئى، د اڅه خبره وه؟ نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه ما جنت اوليدو او دجنت دميوې غنچه مې اخستل غوښتل، خو كه ما اخيستې وې نو دا به باقى دنيا پورې وې او تاسو به هغه خوړه. (²) ابويعلى كښې دى چه د ماسپخين مونځ كښې حضور

(¹) صحيح بخارى كتاب مناقب الانصار باب المعراج : ۳۸۸۷، صحيح مسلم: ۱٦۲ ابن حبان: ۷٤۱۵.
(²) صحيح بخارى كتاب الكسوف باب صلاة الكسوف جماة : ۱۰۵۲. صحيح مسلم: ۹۰۷، ابوداود: ۱۱۸۹.

نبي کريم ﷺ مخکښې شو او مونږ هم. بيا لکه چه حضور نبي کريم ﷺ څه څيز اخستو. بيا روستو شو. هرکله چه دمونځ نه فارغ شو نو ابي بن کعب رضي الله عنه تپوس اوکړو چه يارسول الله ﷺ! نن خوتاسو داسې خبره اوکړ چه ددې نه مخکښې موکله نه وه کړې. نو حضور نبي کريم ﷺ فرمائي چه ماته مخې ته جنت راوړې شو او چه څه دې کښې ميوې وې او شينکې وو هغې نه ما دانګورو يو غنچه اخستل غوښتل چه تاسو ته نې درکړم نو ځما اودهغې مينځ کښې پرده حائل کړې شوه. اوکه ما هغه راشکولې وې نو د زمکې او آسمان ترمينځه چه څومره مخلوقات دي هغوئ به خوړه اودا به نه ختميده. ددې په شان دجابر رضي الله عنه صحيح مسلم کښې هم مروي دي (١). مسند احمد کښې دي چه يو اعرابي راغلو او حضور نبي کريم ﷺ نه د حوض کوثر باره کښې سوال اوکړو او دجنت ذکر ئې هم اوکړو. تپوس ئې اوکړو چه آيا دې کښې ميوې هم شته دې. نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه آؤ دې کښې طوبي نومې ونه هم ده. اوبيا ئې څه اوئيل خو ماته هغه ياد نه دي. بيا ئې تپوس اوکړو چه هغه ونه ځمونږ دزمکې کومې ونې سره مشابه ده؟ نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه ستاسو په زمکه کښې هيڅ يو ونه دهغې مشابه نشته. آيا ته شام کښې ته تلې ئې؟ شام کښې يو ونه وي چه هغې ته جوزه وائي، دهغې يو تنه وي او دهغې پورتنئ حصه خوره شوې وي. هغه لا البته دهغې مشابه ده. هغه تپوس اوکړو چه جنتي غنچې څومره غټې دي؟ نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه يو تورمارغه يو مياشتې پورې الوزي دومره غټې. نو هغه اوونيل چه ددې ونې تنه به څومره وي؟ نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه ته د خپلې اوښې بچې پريږدې او هغه غټيږي او تردې چه بوډا شي او پريوزي نوبيا به هم ددې نه چګر پورا نکړې شي. هغه تپوس اوکړو چه دې کښې انګور هم وي؟ نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه آؤ. تپوس ئې اوکړو څومره؟ نو حضور نبي کريم ﷺ جواب کښې اوفرمائيل چه کله ستا پلار خپلې رمې نه يو بنه څربه چيلئ ذبح کړې ده اودهغې نه ئې څرمن ويستلې او ستا مور ته ئې ورکړې ده چه دې نه ډول جوړ کړه؟ هغه اوونيل چه آؤ. نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه بس دومره غټې غټې د انګورو داني به وي. بيا هغه اوونيل چه دا خوبه يو دانه ماله او ځما کورنئ له کافي وي. نو حضور نبي کريم ﷺ اوفرمائيل بلکه ستا ټول خاندان لره (٢) اودا ميوې به هميشه وي او هيڅکله به نه ختميږي. اونه به ددې نه منع وي. او دا نه چه يخنئ دې وي او ګرمئ کښې دې نه وي، يا ګرمو کښې شته دې او يخنو کښې نشته دې، بلکه دا ميوې دوام والا او هميشه والا دي. چه کله ئې هم اوغواړي نو ورته به ملاويږي به دالله ﷻ قدرت سره، اونه به دې کښې څه ازغې وي او نه به په کښې د څه ښاخ آړ وي او نه به لرې وي او نه به ددې حاصلولو کښې څه تکليف وي. بلکه يو طرفته چه کله دې ميوه اوشوکوي نوبل طرفته ددې پشان بله ميوه اوشي لکه څنګه چه دې نه مخکښې حديث مبارك کښې تير شوي دي. ددې فرشونه به اوچت او نرم او ګدئ به آرام او راحت والا وي، حضور نبي کريم ﷺ فرمائي چه ددې اوچت والئ به دومره وي چه څومره د زمکې اوآسمان دې يعني پنځه سوه کاله (ترمذي) دا حديث مبارك غريب دي.

بعضو اهل معاني ونيلي دي چه مطلب ددې حديث مبارك دادې چه د فرش اوچتوالئ د آسمان او زمکې برابر دې. يعني يو درجه د بلې درجې نه دومره اوچته ده. دهرو دوو درجو مينځ د پنځوو سوؤ کالو مسافت دې (٣) بيا د اهم خيال ساتنې چه دا روايت د رشدين بن سعد نه مروي دې اوهغه ضعيف دې. دا روايت ابن جرير او ابن ابي حاتم وغيره کښې هم دې. حسن رحمه الله نه مروي دي چه دهغې اوچتوالئ

١) صحيح مسلم كتاب الكسوف باب ما عرض النبي ﷺ في صلاة الكسوف : ٩٠٤.
٢) احمد: ١٨٣/٤.
٣) ترمذي كتاب تفسير القران باب ومن سورة الواقعه : ٣٢٩٤.

د اتیاؤ کالو دي. دې نه پس نې ضمیر راوړې دې چه دهغې مرجع مخکښې مذکور نه ده په دې وجه قرینه موجود ده. دبسترې ذکر راغلې دې چه په هغې به د جنتیانو بیبیانې موجود وی. نو دې طرفته نې ضمیر راوړې دې. لکه دسلیمان علیه السلام ذکر کښې د توارت لفظ راغلې دې، دشمس لفظ ددې نه مخکښې نه دې نو قرینه کافي ده. خو ابوعبیده وائی چه مخکښې ذکر شوی دی (1). ﴿حُوْرٌعِيْنٌ﴾.

قوله تعالی:- ﴿فَجَعَلْنٰهُنَّ اَبْكَارًاۙ۝ عُرُبًا اَتْرَابًاۙ۝﴾

دجنت حورې: نو فرمائی چه مونږ ددوی بیبیانو لره نوی پیدائش سره پیدا کړی دی.دې نه پس چه هغه بالکل بوډئی وې مونږ هغه بیا ځوانې کړو او یو خاص پیدائښ سره مو پیدا کړې.او هغوئ د خپل ظرافت، ملاحت،حسن صورت،جسامت،ښه اخلاقو،او حلاوت خپلو خاوندانو ته ډیر خوښې دي. بعضې وائی چه عربا وائی چه ناز او نعم والا(2)یو حدیث مبارك کښې دی چه دا هغه ښځې دی چه کومې دنیا کښې بوډئی وې او اوس جنت کښې داخلې شوې نو اوس اګر چه دا ښځې پیغلې وې او که ثیبه وی،الله ﷻ به ټولې داسې کړی. یو بوډئی ښځه د حضور نبی کریم ﷺ خدمت کښې حاضره ی او وائ چه یارسول الله ﷺ ما لره دعا اوکړئی چه الله ﷻ ماهم جنت کښې داخله کړی. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه انې ام فلانئ! جنت کښې به هیڅ بوډئی نه وی. نو هغه واپس په ژړه لاړه. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه لاړشئ او هغه پوهه کړئی. مطلب دادې چه کله هغوئ جنت کښې وی نو بوډئی به نه وی،الله ﷻ فرمائی چه مونږ به دوی نوی پیدائش سره پیدا کړواوبیا به ئې باکره کړو (شمائل ترمذي وغیره). (3)

د جنت باره کښې د ام سلمه رضی الله عنها تپوسونه او د نبی کریم ﷺ جوابونه:- طبرانی کښې دی چه ام سلمه رضی الله عنها فرمائی چه ما اووئیل چه یارسول الله ﷺ! ماته دحورعین باره کښې اوفرمائې.نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هغه سپینې دی او غټو غټو سترګو والا دی،تکو تورواولویو وینتو والا دی لکه ګده بازوزر. ما اووئیل چه ماته لؤلؤ مکنون باره کښې اوفرمائې. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دهغوئ صفائی او رنګ دهغه موتی په شان دې چه د سیپئ نه نوې نوې راوتلې وی. لکه په هغې د چا لاس نه وی لګیدلې. ما اووئیل چه خیرات حسان څه دی؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ښه اخلاقو والا او ښکلې. ماووئیل چه ﴿بَيْضٌ مَّكْنُوْنٌ۝﴾ نه څه مراد دی؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دهغوئ دنزاکت او نرمی به دانډې هغه جلئ په شان وی چه دکومه دې کښې دننه وی. ما د ﴿عُرُبًا اَتْرَابًا﴾ باره کښې تپوس اوکړو نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ددې نه مراد د دنیا جنتی ښځې دی چه کومې بوډئی وې. الله ﷻ به دوی لره بیا په نوری شکل سره پیدا کړی او پیغلې اود خاوندانو خوښې او خاوندانو سره عشق لرلو والا اوهم عمر جوړې کړې وی. ما تپوس اوکړو چه یارسول الله ﷺ! ددنیا ښځې افضل دی اوکه حورعین؟ وې فرمائیل چه ددنیا ښځې حور عین نه ډیرې افضل دې. لکه استر نه ابرا ښه وی. نو ما اووئیل چه ددې افضیلت څه دې؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه مونځ،روژو او دالله ﷻ عبادتونه. الله ﷻ ددوی مخونه د نور نه اوددوی جسمونه د ریښمو نه ښکلی کړی دی. سپین ریښم،او زیړ ریښم،او شین ریښم،او زیړ دسرو کالی بخوردان موتی د سرو ږمنځې،دا به وائی چه:

نحن الخالدات فلا نموت ابدا ونحن الناعمات فلا نباس ابدا
ونحن المقيمات فلا نظعن ابدا ونحن الراضيات فلا نسخط ابدا

(1) الطبری : ۱۱۸/۲۳.
(2) ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة الواقعه : ۳۲۹٤. الطبری : ۱۱۹/۲۳.
(3) الشمائل :ح/۲۳۹،.

طوبی لمن کنا له وکان لنا

ترجمه: مونږ همیشه اوسیدونکي یو اوهیڅکله به نه مرو. مونږ ناز اونعمت والا یواوهیڅ کله به مفلس او بې نعمته کیږو نه، مونږ اقامت کولو والا یو او هیڅکله به په سفر نه ځو. مونږ دخپلو خاوندانو نه لره خوشحاله کولو والا یو او هیڅکله به خفه کیږو نه، خوش نصیبه دی هغه خلق چه هغوئ دپاره مونږ یو او خوش نصیبه یو مونږ چه هغوئ زمونږ دپاره دی. ما تپوس اوکړو چه یارسول الله ﷺ! دبعضو ښځو خو دوه دوه، درې درې او څلور څلور خاوندان وی، او دې نه پس دوی مړې شی. مرګ نه پس که دوی جنت ته لاړې او ټول خاوندان ئې هم لاړل نودا به چاته ملاویږی؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دې ته به اختیار ورکړې شی چه دا چاسره تلل غواړی نو ځی به. نودا به هغوئ هغه څوك خوښوی چه د چا دې سره سلوك ښه وو. الله ﷻ نه به سوال کوی چه ائې پرودګار! ده ما سره ډیر ښه سلوك کولو په دې وجه ما ده ته نکاح کښې ورکړه. ائې ام سلمه! حسن خلق ددنیا او آخرت دپاره دې.(۱) دصور مشهور مطول حدیث مبارك دې چه حضور نبی کریم ﷺ به دټولو مسلمانانو جنت ته دتلو سفارش کوی، نو پدې به الله ﷻ فرمائی چه ما ستا سفارش قبول کړو او تاسو ته دا اجازت درکړو چه دوی جنت ته بوځه. حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه بیا به څه دوی جنت ته بوځم. په الله ﷻ قسم! چه تاسو څومره دخپلو بیبیانو او کور نه واقف یئ نو ددې نه زیات اهل جنت د خپل کوراو بیبیانو نه واقف وی. نو یو جنتی به دوه اویا بیبیانې وی اودا الله ﷻ جوړې کړې دی. او دوه دوه ښځې بیبیانې به د ښځو نه وی اوهغوئ ته به دخپل عبادت په وجه په ټولو ښځو فضیلت حاصل وی. جنتی به دوی کښې یو ته ورشی، دا به هغه بالاخانه کښې وی چه هغه د یاقوتو نه جوړه شوې وی اوپه هغه پالنګ کښې به وی چه د سرو زرو تارونو نه جوړ شوې وی. دې به اویا جوړې اغوستې وی اودا به دباریکو شنو پړقیدونکو ریښمو نه جوړ وی. دا ښځې به دومره نازکه وی چه ددې په ملا لاس کیږدی نو سینې طرفته به دا لیدې شی اودا به ورته صفا په نظر رازی. کپړې او هډوکی هیڅ یو څیز به دا نه منع کوی. داشان به ددې جسم صفا او د آئینې په شان وی لکه څنګه چه مروارید کښې سورې اوکړې شی او دې رسۍ واچوی اودا بل طرفته ښکاری نوداشان به ددې جسم په نظر رازی. داشان به ددې جنتی نورانی بدن وی. الغرض دې به دهغې آئینه وی او هغه به ددې. دې به هغې سره عیش وعشرت کښې مشغول وی، نه به دې ستړې کیږی اونه به هغه، نه به دده زړه مړیږی اونه به دهغې. هرکله چه دې نزدې شی نو پیغلتوب کښې به ئې مومی، نه به دهغې څه اندام سست وی او نه به یو بل ښه نه ګڼړی، هلته به خاص اوبه نه وی چه دهغې نه بونی راشی. دوی به داشان مشغول وی چه آوازبه راشی چه دا مونږ ته معلوم ده چه نه ستا ددې نه او نه ددې ستا نه زړه مړیږی خو ستا نورې بیبیانې هم دی. نو بیا دې یو یو ته ورته ورځی او چه چاته هم ورشی او هغه اووینی نو بې ساخته به دده دزړه آوځی چه په الله قسم! جنت کښې ستا نه بهتر څیز بل نشته دې. او نه خما ستا نه چا سره زیات محبت دې. (۲)

جنت کښې جماع شته کنه:- ابوهریره رضی الله عنه حضور نبی کریم ﷺ نه تپوس کوی چه یارسول الله ﷺ! چه آیا جنت کښې به جنتیان جماع کوی؟ نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه آؤ. په الله ﷻ قسم چه دهغه قبضه کښې خما روح دې په ښه شان او په ښه طریقه. اوکله چه دهغې نه راپورته شی نو هغه به بیا ښه پاکه صفا پیغله به جوړه شی. حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه مومن ته به جنت کښې ددومره ښځو دپاره طاقت ورکړې شوې وی(۳) انس رضی الله عنه تپوس کوی چه یارسول الله ﷺ! آیاده کښې به دومره طاقت وی؟ نو

---

(۱) الطبری: ۱۹۳۱۲،

(۲) البعث للبیهقی: ۶۶۹،،

(۳) عبدالله بن وهب وسنده حسن.

حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ده کښې به د سلو سړو طاقت وی([1]) د طبراني یو حدیث مبارك کښې دی چه دې به یو ورځ کښې سلو پیغلو ته ورځی ([2]). حافظ عبدالله مقدسی رحمه الله فرمائی چه ځما په نزد د حدیث په شرط د صحیح باندې صحیح دې. والله اعلم.

ابن عباس رضی الله عنهما دعربا تفسیر کښې فرمائی چه دوی به د خپلو خاوندانو محبوبې وی. دوی د خپلو خاوندانو عاشقې او خاوندان به ددوی عاشقان وی. عکرمه رحمه الله نه مروی دی چه ددې معنی ناز او کرشمه والا ده. او یو سند سره مروی دی چه ددې معنی نزاکت دې. تمیم بن حذلم وائی چه عربا هغه ښځو ته وائی چه خپل خاوند خپل موټی کښې ساتی. زید بن اسلم وغیره نه مروی دی چه دې نه مراد خوش کلامی ده، خپلو خبرو سره به دخپلو خاوندانو زړه راښکونکې وی. هرکله چه څه اووائی نو معلومیږی چه ددوی دخولو نه ګلونه رژیږی او نور ترې وریږی. ابن ابی حاتم کښې دی چه دا دعرب نه اخیستې شوې دې چه ددوی خبرې اترې به عربئی کښې وی ([3]). داتراب معنی کښې دی، هم عمر یعنی د ریې دیرش کالو. او بله معنی ده چه دخاوند طبیعت او خلق به بالکل یو شان وی. هغوئ به دوی نه خوشحاله او دوی به هغوئ نه خوشحاله وی. چه هغوئ نه خوښوی نو هغه به دوی نه خوښوی. دا معنی هم بیان شوې ده چه ددوی په خپلو کښې بغض کینه او خپل پردې اوحسد اوکینه نه وی. دوی ټول به خپلو کښې هم عمر وی چه بې تکلیفه یو بل سره ملاویږی. ترمذی شریف کښې یو حدیث مبارك کښې دی چه داجنتی حورې به یو ښکلی باغ کښې وی جمع شی او ډیر محبت اومینې سره دښکلې مرئی نه ښکلې سندرې وائی اودا به داسې سریلی وی چه داسې به مخلوق هیڅکله نه وی آوریدلې. ددوی سندرې به هغه وی چه کومې بیان شوې، ابو یعلی کښې دی چه ددوی سندرو کښې به دا هم وی چه:

نحن خیرات حسان   خبئنا لازواج کرام

ترجمه:- مونږ صفا او پاکې او خوش طبع ښځې یو چه د بزرګ او عزت والا خاوندانو دپاره ساتلې شوی وو. ([4]) او یو روایت کښې دی چه دخیرات بدله کښې د جوار لفظ راغلې دې، بیا فرمائی چه اصحاب یمین دپاره پیدا کړې شوی دی او هم ددوی دپاره محفوظ او مصور کړې شوې وو. لیکن زیات ظاهر دادی چه دا متعلق دې د ﴿إِنَّآ أَنشَأْنَٰهُنَّ إِنشَآءً﴾ الخ. یعنی مونږ دوی دپاره جوړې کړې دی.

ابوسلیمان دارانی رحمه الله نه منقول دی چه ما یو شپه د تهجدو مونځ نه پس دعا شروع کړه او سخته یخنی وه او ډیر یخ وو. دیخنئ په وجه لاسونه نشو پورته کیدې نو په دې وجه ما په یولاس دعا اوغوښتله. او هم په دې حالت دعا غوښتلو غوښتلو کښې ما ته خوب کښې راغلو. خوب ما یو حوره اولیده چه ددې په شان ښکلئ نورانی شکل مه هیچرې نه وولیدلې، هغې اووئیل چه ائې ابوسلیمان یو لاس سره دعا غوارې او دا خیال دې نه دې چه الله ﷻ پنځو سوؤ کالو راسې څه تالره په خپلو خاصو نعمتونو کښې پاللې یم. داهم کیدې شی چه دا لام متعلق د ﴿أَتْرَابًا﴾ وی یعنی ددوی هم عمر به وی لکه بخاری اومسلم وغیره کښې یو حدیث کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه اولنې جماعت چه کوم به جنت ته ځی دهغوئ څهرې به لکه د څوارلسمې سپوږمئ روښانه وی. اودوی نه پس والا جماعت څهرې به لکه د پړقیدونکی ستوری په شان وی. دا به د پاخانې، متیاز او خړینګ وغیره نه پاکې وی. ددوی ږمنځې به دسرو وی او ددوی خولې به لکه د خوشبو داره مشکو وی. ددوی ګوتمې به

---

[1] ترمذی کتاب صفة الجنة باب ما جاء فی صفة جماع اهل الجنة : ۲٦٣٦، وهو حدیث حسن .

[2] المعجم الاوسط للطبرانی : ۵۲٦٣.

[3] داروایت منقطع یعنی ضعیف دې .

[4] ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی کلام الحور العین: ۲۵٦٤.

دلولو وي. ددوی بیبیانې به حورعین وي. ددوی ټولو اخلاق دیوسړي په شان به وي. دا ټول به د خپل آدم علیه السلام پشان شپیته ګزه اوږده وي [1]. طبراني کښې دي چه اهل جنت به بې وینښتو اوبې ږیرې سپین رنګي خوش اخلاقه او ښکلې سترګو والا ددرې دیرشو کالو عمر کښې شپیته ګزه اوږده وي او اووه لاسه پلن وي. ددې څه حصه ترمذي شریف کښې هم ده [2]. او یو حدیث مبارك کښې دي اګرچه ددوی مرګ په هر عمرکښې وي خو دوی به د درې دیرشوکالو عمر کښې جنت ته داخلیږي. اودې کښې به همیشه وي. همدا شان جهنمیان هم [3] (ترمذي شریف) اوروایت کښې دي چه ددوی قدونه به د فرښتو د لاس اعتبار سره شپیته لاسه وي. د آدم علیه السلام قد، دیوسف علیه السلام حسن، دعیسی علیه السلام په پشان عمر یعنې درې دیرش کاله او ژبه به دمحمد عربي ﷺ یعنې عرب به وي، بې وینښتو به وي او تورو سترګو والا به وي. (ابن ابي دنیا).

جنتي لباس:- او یو روایت کښې دي چه دخول جنت سره به دوی ته به دجنتي ونې لباس ورکړې شي او هغه ځائې کښې به دوی ته کپړې ورکړې شي. ددوی کپړې به نه لمدېږي او نه به سخا کیږي او نه به زړیږي او نه به خیرنیږي او نه به ددوی ځوانې ځي او نه به دوی ته فنا کیږي [4]. اصحاب یمین د مخکښو نه ډیر دي او روستو نه هم. ابن ابي دنیا کښې دي چه څما مخکښې ټول نبیان علیهم السلام لکه د تابعداره امت پیش شو، بعضې نبیان به تیریدل او بعضو نبیانو سره به یو جماعت وو اوبعضو نبیانو سره به صرف درې کسان وو او بعضو سره به یو هم نه وو. راوي دحدیث مبارك قتاده رحمه الله دومره بیان اوکړو او بیا ئې دا آیت مبارك اولوستو چه ﴿ أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ﴾ آیا تاسو کښې یو هم پوهیدووالا نشته دې؟ تردې چه موسی بن عمران علیه السلام تیر شو اوهغه سره دبني اسرائیلو یو لوئې جماعت وو، ما تپوس اوکړو چه دا څوك دې؟ نو جواب ملاؤ شو چه دا ستا رور موسی بن عمران علیه السلام دې، اودوی سره ددوی تابعدار امتیان دي. نو ما تپوس اوکړو چه ائې الله ﷻ څما امت چرته دې؟ نو وې فرمائیل چه خپل ښي طرفته لاندې اوګوره. نو ما اوکتل او یو لوئې جماعت مې اولیدو چه دې کښې د ډیرو خلقو څهرې پرقیدې. بیا څما نه تپوس اوشو چه اوواپه اوس خوشحاله ئې. ما اوونیل چه ائې الله ﷻ اوس خوشحاله یم. بیا حکم اوشو چه خپل کس طرفته اوګوره ما چه اوکتل نو بې شمیره خلق وو، نوبیا څما نه تپوس اوشو چه اوس خوشحاله ئې؟ ما اوونیل چه آؤ ربه اوس راضي یم. اوفرمائیلې شو چه واوره دوې سره اویا زره خلق نور هم دي چه بغیرحساب نه به جنت ته داخلیږي. ددې آوریدو سره عکاشه رضي الله عنه اودریدو اودا د قبیله بنواسد دمحصن څوې وو. دبدر جنګ کښې موجود وو. عرض ئې اوکړو چه یارسول الله ﷺ دعا اوکړئ چه الله ﷻ ما هم دوی نه اوګرزوي. حضور نبي کریم ﷺ دعا اوکړه. بیا یو بل سړې اودریدو او وې ونیل چه یارسول الله ﷺ! ما دپاره هم دعا اوکړئ. حضور نبي کریم ﷺ فرمائي چه عکاشه رضي الله عنه تاباندې سبقت اوموندو. بیا حضور نبي کریم ﷺ فرمائي چه ائې خلقو! تاسو باندې دې څما مورپلار قربان وي که تاسو نه کیدیشي نو تاسو هم د هغه اویاو زرو نه شئ چه کوم به بې حسابه جنت ته داخلیږي. ګنې کم از کم ښي طرف والو کښې خو شئ که نه. او که دا هم نشئ کولې نو د کنارو والا نه خو شئ ګنه. ما اکثر خلق لیدلي دي چه خپل حال کښې به وي. بیا ئې ما ته اوفرمائیل چه څما امید دې چه جنت کښې به ستاسو څلورمه حصه وي. بیا مونږ تکبیر اوونیلو بیا حضور نبي کریم ﷺ اوفرمائیل چه څما امید دې چه تاسو نه دریمه حصه جنت کښې

---

[1] صحیح بخاري کتاب احادیث انبیاء باب خلق آدم وذریته: ۳۳۲۷، صحیح مسلم: ۲۸۳۴.
[2] ترمذي کتاب صفة الجنت باب ماجاء فی سن اهل الجنة: ۲۵۴۵، وهو حدیث احمد: ۲۹۵/۲.
[3] ترمذي کتاب صفة الجنة باب ماجاء ما لادنی اهل الجنة من الکرامة: ۲۵۶۲. الزهد لابن المبارك: ۴۲۲.
[4] حلیة الاولیاء: ۵۶/۳،.

وی، بیا مونږ تکبیر اووئیلو، نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه واورئی تاسو به جنت کښې نیم به نیمه یئ. مونږ بیا تکبیر اووئیلو او دې نه پس حضور نبی کریم ﷺ دا آیت مبارك اووئیلو چه ﴿ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ۝ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ﴾ اوس مونږ خپلو کښې مذاکره شروع کړه چه دا اویا زره به کوم خلق وی؟ بیا مونږ اووئیل چه هغه خلق چه هغوئ اسلام کښې پیدا شی اوشرك ئې نه وی کړې، نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل بلك دا به هغه خلق وی چه داغ نه لګوی او جادو نه کوی او فالونه نه ګوری، او خپل رب باندې بهروسه کوی.(١) دا حدیث مبارك ډیرو سندونوسره

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ ۝ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ۝ فِي سَمُومٍ

او دګس طرف خلق | څه بدنصیبی ده دګس طرف دخلقو | په ګرمو هواګانو کښې به وی |

اوڅوک چې دګس اړخ خاوندان وی (هائې هائې) دګس اړخ خاوندان څومره خراب خلق دی.

وَحَمِيمٍ ۝ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ۝ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ۝

اوپه ګرمو اوبو کښې به وی | اوپه سوری د تورلوګی کښې به وی | چې نۀ به یخ وی | اونۀ به ارام ورکونکې وی

په ګرمو بادونو او په ویشیدلو اوبو کښې او دتک تور لوګی په سیوری کښې به وی | چې نه به یخ وی او نه به

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ۝ وَكَانُوا يُصِرُّونَ

بیشکه هغوئ | وۀ | مخکښې ددې نه | خوشحاله (دولتمند) | اووۀ هغوئ | چې تینګتیا به ئې کوله

زړه خوشحالوی | هغوی ددې قیامت نه وړاندې ډیر خوشحاله وو | او په ډیره غټه ګناه (یعنی شرک)

عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ۝ وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا

په ګناه لویه باندې | او وۀ هغوئ | چې وئیل به ئې | ایا هرکله چې | مړه شو مونږه

باندې انښتې وو |..........اودائې به وئیل چې ایا مونږ یو ځل مړه شو

وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ۝ أَوَآبَاؤُنَا

او شو مونږه خاورې | او هډوکی | ایا مونږ به | دوباره راژوندی کیږو | ایا او پلاران زمونږه

او خاورې شو | اوهډوکی شو | نو لا بیا به هم راژوندی کیږو | او که زمونږ پخوانی پلاران

الْأَوَّلُونَ ۝ قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ۝ لَمَجْمُوعُونَ

مخکښې هم | ورته اووایه | بیشکه اولنی | او اخرنی خلق | خامخا به راجمع کړې کیږی |

نیکونه؟ | انې محبوبه) ته ورته اووایه | چې وړاندینی او روستنی ټول به د یوې مقررې ورځ

إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ۝ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ۝

وخت مقررته | دورځې معلومې | بیا به بیشکه تاسو | اے ګمراهانو | دروغ ویونکو

په معلوم وخت راجمع کیږئ | بیا به تاسو انې ګمراهانو ، دروغ ګڼړونکو

لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ۝ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ۝

خامخا خوړونکې یئ | دونې د زقوم نه | پس ډکونکی به یئ | دهغې نه خیټو لره |

د زقوم دونې نه خوراک کوئ |..........او هم ددې نه خیټې ډکونکې یې

---

(١) ابن ابی حاتم ، احمد: ١/٤٢٠.

فَشٰرِبُوْنَ	عَلَيْهِ	مِنَ الْحَمِيْمِ ﴿٥٤﴾	فَشٰرِبُوْنَ	شُرْبَ الْهِيْمِ ﴿٥٥﴾
پس څکونکي به يئ	په هغې باندې	دګرمو اوبو نه	پس څکونکي به يئ	... دترږو جل وهلو اوښانو

بيا په دې باندې ويشيدلې اوبه څښئ .... بيا به دسخت ... ي اوښ په شان

هٰذَا	نُزُلُهُمْ	يَوْمَ الدِّيْنِ ﴿٥٦﴾
دا	ميلمستيا ددوئ ده	په ورځ دجزاء

څکاک کوئ دا به دقيامت په ورځ دهغوئ ميلمستيا وي۔

قوله تعالى:- وَاَصْحٰبُ الشِّمَالِ ۵

دصحابه كرام رضي الله عنهم نه ډيروكتابونو كښې صحت سره مروى دي [1] ابن جرير كښې دى چه حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه دې آيت مبارك كښې دمخكښو روستونه مراد څما دامت مخكښې روستي دى [2].

دوزخيانو سزا: اصحاب يمين ذكر كولونه پس داصحاب شمال ذكر كوى. فرمائي چه ددوى به څه حال وى؟ دوى به څه عذاب كښې وى؟ بيا دهغه عذابونو ذكر كوى او فرمائي چه دوى به دګرمو هواګانو اوګرمو اوبو كښې وى. او په دوى به د لوږې سخت تور سيورى وى. لكه يو بل ځائې كښې دى چه ﴿اِنْطَلِقُوْۤا اِلٰى مَا كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ﴾ فرمائي چه دهغه دوزخ طرفته ځئ چه هغه تاسو به دروغه ګڼړلو. ځئ درې ښاخونووالاسيورى طرفته چه نه ګڼړ دې او نه د اور شغلې نه بچ كيدې شى. دا د دوزخ د محل برابر سكروټې اولى. داسې معلوميږى چه داګنى زيږې اوښې دى. نن تكذيب والو دپاره بربادى ده. هم داشان دلته هم ذكر كوى چه دا خلق چه ددوى ګس لاس كښې به عمل نامه وركړې شوې ده دوى به سخت تور لوګى كښې وى چه نه په بدن ښه لګى او نه به په ستركو ښه لګى. دا دعربو محاوره ده چه كوم ځائې كښې ديو څيز زيات بدى بيانوى نو هلته دهغې هريوخراب وصف بيانولو نه پس ﴿وَّلَا كَرِيْمٍ﴾ وائي.

قوله تعالى:- اِنَّهُمْ كَانُوْا قَبْلَ ذٰلِكَ مُتْرَفِيْنَ ۵

دجهنم د جهنميانو د سزا وجه:- بيا الله ﷻ فرمائي چه د اخلق ددې سزاګانو پدې وجه مستحق دى چه دوى ته په دنيا كښې كوم ربانى نعمتونه ملاؤ شوى وو په هغې كښې دوى مست شوى وو. درسولانو خبرو ته به ئې هډوغوږنه اينښودو. بدكارونوكښې اخته شو او بيا ئې توبه ويستلو ته څه توجه ورنكړه ﴿الْحِنْثِ الْعَظِيْمِ﴾ نه مراد په قول د عبدالله ابن عباس كفر او شرك دې. بعضې وائى چه د دروغو قسم ته وائي. بيا ددوى يو عجيبه بيان كيږى چه دوى دقيامت محال كيدل هم خيال كولو، ددې تكذيب ئې كولو، او عقلى استدلال ئې پيش كولو چه مړ كيدو او ښاورې كيدو نه پس بيا دوباره څنګه ژوندې كيدې شى؟ دوى ته جواب ملاويږى چه ټول اولاد آدم به دقيامت په ورځ نوى ژوند سره پيدا كولې شى او يو ميدان كښې به ئې جمع كوى. يو وجود به داسې نه وى چه دنيا ته راغلې وى او هغه دلته نه وى. لكه يو بل ځائې كښې ارشاد چه په هغه ورځ ټول به جمع كيږى. دا دحاضريدوورځ ده. تاسو ته دنيا كښې څه ورځې مهلت دى، دقيامت په ورځ څوك دى چه دالله ﷻ د اجازت نه بغير خوله هم وازه كړى؟ انسانان به دوه قسمونو كښې تقسيم كړې شى، دقيامت وخت محدود او مقرر دې. كمې او زياتې، تقديم او تاخير په دې كښې بالكل نشته دې. نو بيا تاسو ګواه اوسئ ائې تكذيب كوونكو ! دزقوم ونه به خوړولې شى اودې سره به خيټه درنه شى، څكه چه دا به ستاسو خوله كښې په زور دركولې شى. بيا دې دپاره ويشدلې ګرمې اوبه څكل وى اوهغه همدا شان لكه چه ترږئى اوښ څكل كوى. ﴿الْهِيْمِ﴾ جمع

[1] صحيح بخارى كتاب الرقاق باب يدخل الجنة سبعون الفا بغير حساب : ٦٥٤١، صحيح مسلم : ٢١٨.
[2] الطبرى: ٣٣٤٤٥،

ده او ددې واحد هیم دې او مونث ئې ﴿ هیماً﴾ دې. ﴿هائم﴾ او ﴿ هائمة﴾ هم وئیلې کیږي. سختې تندې والا اوښ ته وائي چه هغه د تندې بیماري وي. اوبه ډیرې څکي چه تنده ئې نه ماتیږي او نه دې بیمارئ سره اوښ ته څه فائده رسي. داشان دې جهنمیانو ته به ګرمي اوبه ورکولې شي اودا به پخپله یو بدترین عذاب وي. نودې سره به تنده څه ماته شي؟ خالد بن معدان ﷺ فرمائي چه په یو سا اوبه څکل داهم د ترې اوښ څکل دی په دې و چه مکروه دی. بیا فرمائي چه ددې مجرمانو میلمستیا په دې ورځ دا ده لکه چه د متقیانو باره کښې ارشاد دې چه ددوی میلمستیا جنت الفردوس دې.

نَحْنُ خَلَقْنٰكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُوْنَ ﴿٥٧﴾

| مونږ پیدا کړي یئ تاسو | نو ولې تصدیق نۀ کوئ تاسو

اهم مونږ تاسو پیدا کړي یئ انو ولې قیامت نه منئ

اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تُمْنُوْنَ ﴿٥٨﴾ ءَاَنْتُمْ تَخْلُقُوْنَهٗٓ

آیا فکر کړې دې تاسو هغه نطفې ته چې تاسو ئې دزنا نه بچه دان ته اچوئ آیاتاسو بچې جوړوئ دهغې نه

ښه دا راته اووائي چې تاسو کومه مني (رحم) ته رسوئ انو تاسو د هغې نه بنیادم پیدا کوئ

اَمْ نَحْنُ الْخٰلِقُوْنَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ

یا مونږ جوړونکی یو دهغې | مونږه په اندازه تقسیم کړې دې | په منځ ستاسو کښې | مرګ

که مونږ ئې پیدا کوؤ | ....مونږ ستاسو په مینځ کښې مرګ مقرر کړې دې

وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوْقِيْنَ ﴿٦٠﴾ عَلٰٓى اَنْ نُّبَدِّلَ

او نۀ یو مونږه | چې سبقت اوشي په مونږ باندې (یعنی نۀ یو عاجزه) | چې بدل کړو مونږه |

.اومونږ د دې نه عاجزه نه یو | چې ستاسو په ځائې ستاسوپشان نور خلق پیدا کړو

اَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِيْ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٦١﴾

شکلونه ستاسو | او راپیدا کړو تاسو | په هغه شکل کښې | چې تاسو ته هډو معلوم نۀ دی

او تاسو په داسې حالت کښې پیدا کړو | چې تاسو ته هډو معلوم نه وی

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْاَةَ الْاُوْلٰى فَلَوْلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٦٢﴾

او بیشکه معلوم دې تاسو ته | پیدائش اولنې (خپل) | نو ولې سبق نۀ حاصلوئ |

اوتاسو ته د ړومبې پیدائش حال ښه معلوم دې| نو ولې سبق نه اخلئ؟ |

قوله تعالی:- نَحْنُ خَلَقْنٰكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُوْنَ ﴿٥٧﴾

د انسان پیدائش دالله ﷻ قدرت دې الله ﷻ دقیامت منکرینو ته جواب ورکوی او ددوی لاجواب کولو دپاره دقیامت قائمیدو اودخلقو د دوباره پیدا کولو دلیل ورکوی، فرمائي چه کله مونږ په ړومبی ځل چه تاسو هیڅ نه وې پیدا مو کړئ نو اوس فنا کیدو نه پس چه کله څه نه څه تاسو یئ ستاسو دوباره پیدا کیدل مونږ لره څه ګران دی؟ کله چه ابتدائي او ړومبې پیدائش منئ نوبیا په دویم ځل د پیدائش نه ولې انکار کوئ؟ اوګورئ د انسان دخاصو اوبو څو قطرې خود ښځې بچې دانې ته رسول ستاسو کار ود اواوس ددې قطرو نه بصورت انسان پیدا کول دچا کار دې؟ ظاهر دی چه دې کښې ستاسو څه دخل نشته دې، اودې کښې مو څه لاس نشته دې، هیڅ قدرت مو په کښې نشته دې، اوتاسو سره څه تدبیر

نشته دي. پيدا كول دا صفت دخالق دي. بيا هم داشان په وژلو هم هغه قادر دي، دټول اسمان اوزمکې مالك دي،نودداسې لوئې قدرتونو والا مالك دا نشى كولې چه دقيامت په ورځ ستاسو پيدائش کښې تبديلى اوکړى او چه کوم صفت او كوم حال كښې تاسو غواړى نو تاسو دوباره پيدا كړى. نو چه منئ او درته معلوم دى شروع هغه ذات كړې ده او عقل او باور كوئى چه په ړومبى ځل پيدائش د دويم ځل پيدائش نه مشكل دې،بياد دويم پيدائش انكار ولې كوئى؟او يو ځائې کښې ارشاد دې چه ﴿وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ الله ﷻ په اول ځل پيداكړى دى او هم هغه ذات به دوباره داسې كوى اودا هغه ذات دپاره ډير آسان دى. سورة ياسين كښې دى چه ﴿اَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ﴾ نه تر ﴿عَلِيْمٌ﴾ پورې،ارشاد دې فرمائى چه مونږ انسان دنطفې نه پيدا كوۇ،اوبيا دې حجتونه لټوى او خمونږ مخکښې مثالونه بيانوى اووائى چه دا وراسته زاړه هډوكى به څوك راژوندى كوى؟ ائې نبى ﷺ ! تاسو خمونږ د طرفنه جواب وركړئى چه دا به هغه ذات ژوندى كوى چه كوم ذات په اول ځل پيداكول. هغه دهر پيدائش علم لرلو والا دې. سورة قيامه كښې فرمائې چه ﴿اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ﴾ نه تر آخر پورې،يعنى آيا انسان دا وائى چه دې به داشان آواره گرد پريښودې شى؟ آيادې يودغليظو نطفې شكل كښې نه وو بيا د وينې ديو ټكړې صورت کښې نمايا وو،بيا الله ﷻ دې پيدا كړو،درست ئې كړو،سړى او ښځې ئې جوړ كړل،نوداسې الله ﷻ د مړدكانو په سيزلو قادر نه دى؟.

اَفَرَءَيْتُمْ مَّا | تَحْرُثُوْنَ ﴿۶۳﴾ | ءَاَنْتُمْ تَزْرَعُوْنَهٗٓ | اَمْ نَحْنُ الزّٰرِعُوْنَ ﴿۶۴﴾

اياسوچ كړې دې تاسو هغه تخم|چې كرئ ئې تاسو|اياتاسو زرغونوئ هغه|ايامونږ زرغونونكى يو دهغې
ښه دا خو اووائې چې تاسو چې کوم فصل کرئ | نو هغه تاسو راټوكوئ | كه مونږ ئې رازرغنوۇ؟

لَوْ نَشَآءُ | لَجَعَلْنٰهُ | حُطَامًا | فَظَلْتُمْ | تَفَكَّهُوْنَ ﴿۶۵﴾

كه اوغواړومونږه |خامخاجوړ به كړومونږ هغه | بوس | پس شئ به تاسواچى خبرى به جوړوئ قسماقسم
كه مونږ اوغواړو نو هغه بۀ چورې چورې كړو ا............ نوتاسو به حيران پاتې شئ.

اِنَّا لَمُغْرَمُوْنَ ﴿۶۶﴾ | بَلْ نَحْنُ | مَحْرُوْمُوْنَ ﴿۶۷﴾ | اَفَرَءَيْتُمُ

چې مونږ د خو تاونيان شو | بلكه مونږه | محرومه كړې شوى يو دحصې نه | ايا سوچ كړې دې تاسو
چې اوس خو مونږ تاوانيان شو| بلكه بالكل خالى لاس پاتې شو |......... ښه دې اوبو ته خو اوګورئ

الْمَآءَ | الَّذِيْ | تَشْرَبُوْنَ ﴿۶۸﴾ | ءَاَنْتُمْ | اَنْزَلْتُمُوْهُ | مِنَ الْمُزْنِ

په دې اوبو باندې | هغه اوبه | چې تاسو ئې څكئ | ايا تاسو | نازل كړى دى هغه | دوريځې نه
.... چې تاسو ئې څكئ |............ ايا دا تاسو د وريځو نه

اَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُوْنَ ﴿۶۹﴾ | لَوْ نَشَآءُ | جَعَلْنٰهُ | اُجَاجًا

يا مونږه نازلونكى يو دهغې | كه اوغواړو مونږه | جوړې به كړو مونږه دا اوبه| سختې تروې
راوروئ كه د دې نه ورونكى هم مونږ يو؟| كه مونږ اوغواړو نو دا به ترخې كړو

فَلَوْلَا تَشْكُرُوْنَ ﴿۷۰﴾ | اَفَرَءَيْتُمُ | النَّارَ | الَّتِيْ | تُوْرُوْنَ ﴿۷۱﴾

نو ولې تاسو شكر نۀ اوباسى | آيا سوچ كړې دې تاسو | وورته | هغه وور | چې بلوئ ئې تاسو
نوتاسو ولې شكرنه اوباسئ؟ | ښه نو اور ته اوګورئ كوم چې تاسو بلوئ

نَحْنُ جَعَلْنٰهَا	الْمُنْشِئُوْنَ﴿۷۲﴾	أَمْ نَحْنُ	شَجَرَتَهَآ	ءَاَنْتُمْ اَنْشَاْتُمْ
آیا تاسو پیدا کړې ده | ونه دهغې | یا مونږه یو | پیدا کونکی دهغې | مونږه جوړه کړې ده دغه ونه				
آیا ددې ونه تاسو پیدا کړې ده | او که (ددې) پیداکونکی مونږ یو؟				
بِاسْمِ رَبِّكَ	فَسَبِّحْ	لِّلْمُقْوِيْنَ﴿۷۳﴾	وَّمَتَاعًا	تَذْكِرَةً
ذریعه د وریادولو | او سامان | دپاره دحاجتمندو (مسافرانو) | پس تسبیح وایه | دنوم درب خپل				
داخو مونږ دنصیحت یوذریعه اوحاجتمندو کسانو له فائده مند څیز پیدا کړې دې | نو ته دخپل لوئي رب دنوم				
الْعَظِيْمِ﴿۷۴﴾				
چې لوئ دې |				
پاکي بیانوه |				

قوله تعالى:- اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تَحْرُثُوْنَ﴿۶۳﴾

د میوو پیدائش دالله قدرت دې:- دالله ﷻ ارشاد دې چه تاسو کوم پټې کرئې او زمکه واړوئې او دې کښې کر اوکړئې بیا ددې تخمونو زرغونول هم ستاسو کار نه دې؟ نه نه بلکه ددې زرغونول او دا ګلونه او میوې کول څمونږ کار دې.ابن جرير کښې دی چه حضورنبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ﴿زرعت﴾ مه وائې بلکه ﴿حرثت﴾وائې یعنی داسې وائې چه اوموکرل اوداسې مه وائې چه زرغون مو کړل.ابوهریره ﷺ ددې حدیث مبارك آوریدونه پس داآیت مبارك تلاوت کړو([1]). امام حجر مدری ﷫ ددې آیتونوداسې سوال په موقع کله چه ئې لولی نو وائې چه ﴿بل انت یاربی﴾ مونږ نه بلکه ائې څمونږه ربه تا. بیا فرمائې چه دپیدا کولو نه پس هم څمونږ مهربانی ده چه مونږ دا لوئې کړو او پاخه ئې کړو ګنې څمونږ قدرت شته دې چه دا اوچ کړومضبوط ئې نه کړواوبرباد ئې کړواو بې نشان ئې کړو او تاسو به لاسونه مروړئې او خبرې به جوړوئې چه په مونږ آفت راغلو څمونږ خو اصل هم اووړلې شو او ډیر نقصان مو اوشو.فائده خو یو طرفته جمع پونجی مو تباه شوه. اود غم په وجه معلوم نه ده چه څه څه وائې او کله وائې چه دې خل به هډو کر نه کوؤ. کاش چه داسې مو کولې.دا هم کیدیشی چه دا مطلب وی چه په هغه وخت کښې تاسوبه خپلو ګناهونوباندې شرمنده شئ.دتفکه لفظ په خپلودوؤ معنو کښې دې، فائده او غم.

قوله تعالى:- اَفَرَءَيْتُمُ الْمَآءَ الَّذِيْ تَشْرَبُوْنَ﴿۶۸﴾

اوبه د الله ﷻ نعمت دې :- مزن وریځې ته وائې. بیاداوبو په شان لوئې نعمت ذکر کوی چه اوګورئې ددې وریدل هم څما قبضه کښې دی ،څوك شته دې چه دا د وریځې نه راوباسی؟ اوکله چه نازل شوې بیا هم دې کښې خوږ والئ او تریخ والئ هم څما په قدرت دې. دا خوږې اوبه ما تاسو ته درکړی دی. چه تاسو دې سره غسل اوکړئې او کپړې پرې اووینځئ؛ او پټې اوباغونه پرې سیراب کړئې او څناور ته ئې ورکړئې. آیا تاسو ته دا پکار دی چه څما شکر هم نه کوئې؟ حضور نبی کریم ﷺ چه به کله اوبه اوڅکلې نو دا به ئې فرمائیل چه :

﴿ الحمدلله الذي سقانا عذبا فراتا برحمته ولم يجعله ملحا اجاجا بذنوبنا ﴾ :

یعنی دالله ﷻ شکردې چه هغه ذات مونږ ته خوږې اوبه راکړې او خپل رحمت سره ئې راباندې اوڅکولې.اوڅمونږ دګناهونو په وجه ئې دا ترخې نه کړې ([2]).عربو کښې دوه ونې کیږی مرخ او عفار،

---

[1] الطبری : ١٣٢/٢٣.
[2] الدرالمنثور : ٢٤/٨.

د دې شنه ښاخونه چه کله یو بل سره اومخلې شي نو اور بلیږي. دا نعمت ورته یادوي او فرمائی چه دا اور چه دې سره تاسو پخلې کوئی اوپه سوځنو فائدې ترې اخلئ؛ا ووائې چه ددې اصل یعنی د ونې پیدا کولو والا تاسو یئ؟ یا خه؟ دا اور مونږ تذکره کړې دې چه ددې په کتلو سره تاسو ته د جهنم اور یاد شی او دې نه دبچ کیدو کوشش اوکړئی. قتاده رحمه الله یو مرسل حدیث مبارك کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دا ددنیا اوور د دوزخ د اور اویایمه حصه ده. خلقو اووئیل چه یارسول الله ﷺ ! دا هم ډیر زیات دې. نو حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه آو ،بیا دا اویایمه حصه هم دوه ځل اوبو سره مړه شوې ده،اوس دا ددې قابل شو چه تاسو ددې نه فائده اوچتوئی اودې ته نزدې ورځئ؛ ([1]) دمرسل حدیث مبارك مسند کښې مروی دې اوبالکل صحیح دې ([2])

مقوین نه مراد مسافر دی. بعضو وئیلی دی چه ځنګل کښې اوسیدونکی خلق. بعضو وئیلی دی چه ددې نه هر اوږئی مراد دې. غرض ترې هر هغه سړې مراد دې چه هغه ته د اور ضرورت وی او ددې نه د فائدې حاصلولو محتاج یئ؛ هر امیر ،غریب،ښار والا و کلي والا ،مسافر او مقیم ته ددې حاجت دې، پخولو دپاره،تاښې دپاره او رڼا دپاره وغیره. بیاد الله ﷻ کریمئی ته اوګورئی چه په ونه کښې،اوسپنه کښې ئې دا اېښودې دې چه مسافر ئې خپل ځان سره یوسی اود ضرورت په وخت کښې خپل کار اوکړي. ابو داود وغیره کښې دا حدیث مبارك دې حضور نبی کریم ﷺ فرمائی چه درې څیزونو کښې د ټولو مسلمانانو حصه ده برابره،اور،واښه اواوبه. ([3])ابن ماجه کښې دی چه ددې درې څیزونو هیڅوا ته دمنع کولو حق نشته دې ([4])یو روایت کښې ددې دقیمت ذکر هم شوې دې. خو ددې سند ضعیف دې. والله اعلم. بیا فرمائی چه تاسو ټولو ته پکار دی چه دهغه لوئې قدرتونو مالك دالله ﷻ هر وخت پاکی بیان کړئی اوهغه داور په شان سیزونکئ څیز ستاسو دفائدې دپاره جوړ کړې دې. اوهغه ذات اوبه ترخې او خوږې کړې دی چه د تندې په وخت کښې تکلیف کښې شئ بلکه دا ئې نوری خوږې او مزیدارې کړې. دنیا کښې درب نعمتونو نه فائده اوچته کړئی اودهغه ذات شکراداکړئی.نوبیا تاسو لره آخرت هم فائده فائده ده. دنیا کښې دا اور ستاسو دفائدې دپاره جوړ شوې دې او دې دپاره چه دآخرت د اور هم تاسو اندازه اوکړئی او ددې نه دبچ کیدو دالله ﷻ فرمانبردار جوړ شئ؛

فَلَآ اُقْسِمُ بِمَوٰقِعِ النُّجُوْمِ ۝ وَاِنَّهٗ لَقَسَمٌ

| پس نه | زه قسم خورم | په ځایونو | دستورو باندې | او بیشکه دا | خامخا قسم دې

| نوزه دستورو په ډوبیدوپه ځایونو قسم خورم |.........اوکه تاسو پوهیږئ

لَّوْ تَعْلَمُوْنَ عَظِيْمٌ ۝ اِنَّهٗ لَقُرْاٰنٌ كَرِيْمٌ ۝ فِيْ كِتٰبٍ مَّكْنُوْنٍ ۝

که پوهیږئ تاسو | لوی | بیشکه دا | خامخا قران عزتمند دې | په کتاب پټ ساتلې شوی کښې

نو دا ډیر لوئې قسم دې | دا ډیر عزت مند قران دې اچې په لوح محفوظ کښې (لیکلې شوې) دې

لَّا يَمَسُّهٗٓ اِلَّا الْمُطَهَّرُوْنَ ۝ تَنْزِيْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝

نشي وروړې ګوتې ده لره | مګر پاکان خلق | نازل شوې دې | دطرفه درب دمخلوقاتونه |

چې دپاکو نه سوا هیڅوک به ورته ګوتې نه اوړي | دا قران پاک د پروردګار دطرفه نازل شوې دې

[1] الطبری : ۱٤٤/۲۳.
[2] احمد: ۲٤٤/۲، والحمیدی : ۱۱۳٦، وسنده صحیح.
[3] ابوداود کتاب البیوع باب فی منع الماء : ۳٤۷۷، وسنده صحیح احمد: ۳٦٤/۵.
[4] ابن ماجه کتاب الرهون باب المسلمون شرکاء فی ثلاث : ۲٤۷۳، وهو صحیح .

أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ	أَنتُم	مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾	وَتَجْعَلُونَ	رِزْقَكُمْ
ايا پس ددې كلام سره	تاسو	ابې پرواهي كونكي يئ	اوګرځوئ تاسو	احصه خپله (په دې نعمت كښې)
نو ايا تاسو ددې كلام په منلو كښې بې پرواهي كوئ			اوددې دروغژن كول مو ځان دپاره (لګه، خوراک جوړ	
أَنَّكُمْ	تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾			
دا چې تاسو	دروغ ګڼړئ (دا قران)			
كړې دې				

قوله تعالى:- فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوَٰقِعِ النُّجُومِ﴿٧٥﴾

ضحاك رحمه الله فرمائي چه دا قسمونه دكلام شروع كيدو دپاره وى. خو دا قول ضعيف دې. جمهور وائي چه داقسمونه دى او په دوى كښې ددې ځيزونود عظمت بيان دې. دبعضو مفسرينو قول دې چه دلته لام زائد دې.او﴿إِنَّهُ لَقُرْآنٌ﴾ الخ جواب دقسم دې.اوخلق وائي چه دې ته لام دزائد وئيلو هيڅ وجه نشته دې.كلام عرب ددستور مطابق هغه قسم دشروع كښې رازى هركله چه په څه ځيز باندې قسم خوړلې كيږى هغه منفي وى،لكه عائشه صديقه رضي الله عنها دې قول كښې چه ﴿لاوالله مامست يد رسول الله ﷺ يد امرءة قط﴾ يعني دالله ﷻ قسم چه حضور نبى كريم ﷺ خپل لاس مبارك ديو ښځې لاس سره نه دې لګولې[1]. يعنى بيعت كښې به نې ښځو سر مصافحه نه كوله. داشان دلته هم لا دقسم شروع كښې مطابق د قاعدې دې نه كه زائد. نو دكلام مقصود دادې چه ستاسو خيالات دقران پاك نسبت دې چه دا جادو دې يا كهانت غلط دې. بلكه دا پاك كتاب دالله ﷻ دې. بعضې وائي چه دلا نه ددوى دكلام انكار دې. بياد اصل امر اثبات الفاظ دى.مواقع نجوم نه مراد دقران بتدريج نازليدل دى.لوح محفوظ نه خو قرآن پاك ليلة القدر كښې په يوځائي اول آسمان ته نازل شو،بيا لږ لږ وخت په وخت نازليدو. تر دې چه ډيرو كلونو كښې نازل شو. مجاهد رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد د ستورو طلوع او ظاهريدل او آسماني ځايونه دى. مواقع نه مراد منازل دى.

حسن رحمه الله فرمائي چه د قيامت په ورځ ددوى منتشر كيدل دى. ضحاك رحمه الله فرمائي چه ددې نه مراد هغه ستورى دى چه دهغې باره كښې دمشركانو عقيده ده چه دفلانى فلانى ستورى په وجه مونږ باندې باران اوشو. بيا بيان كوى چه دا ډير لوئې قسم دې،په دې وجه چه په كوم امر باندې قسم خوړلې كيږى هغه ډير لوئې امر دې.

قوله تعالى:- لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴿٧٩﴾

ددې پورته ايت مبارک څه مطلب دې؟:-يعنى دا قرآن پاك ډير عظمت والا كتاب دې. معظم او محفوظ اومضبوط كتاب كښې دى چه دې ته صرف پاك لاسونه لاس لګولې شى. يعنى د فرښتو.خودا بله خبره ده چه دنيا كښې دې ته ټول لاس لګوى. دابن مسعود رضي الله عنه قرآت كښې دى چه ﴿مايمسه﴾. ابوالعاليه رحمه الله فرمائي چه دلته پاك نه مراد انسان نه دې بلكه ګناهګار انسان دې دا دكفارو جواب دې،هغوئ به وئيل چه داقرآن پاك شيطان راوړى. لكه بل ځائې كښې فرمائي چه ﴿وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ﴾ الخ،يعنى ائې شيطان خو دا نه نازلوى. او نه داد هغه لائق دى،اونه دهغه مجال شته دې،بلكه هغه خوددې د آوريدو نه هم جدا دې. هم داقول ددې آيت مبارك تفسير كښې زړه ته زيات نزدې دې. او نور اقوال هم د دې مطابق دى.

فراء وئيلى دى چه ددې ذائقه اوددې لطف صرف ايماندارو خلقو ته ميسر دې. بعضې وائى چه ددې

---

[1] صحيح بخارى كتاب الشروط باب ما يجوز من الشروط في الاسلام والاحكام والمبايعة: ۲۷۱۳، صحيح مسلم: ۱۸۶۶.

نه مراد جنابت او حدث نه پاکیدل دی. یعنی دا خبر دی چه ددی نه مراد انشاء ده. او قران پاك نه دلته مراد مصحف دی، مطلب دادی چه مسلمان دی دناپاکئ حالت کښې دی قران پاك ته لاس نه لګوی.

قوله تعالی: - تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ۞

قران پاك دې ددشمن ملك ته يونه رې شي: - يو حديث مبارك كښې دى چه حضور نبى كريم ﷺ قرآنپاك دحربي كافرو ملك ته داوړلو نه منع فرما بلې ده چه داسې نه وى چه دې ته دښمنان نقصان اورسوى (مسلم)[1]. حضور نبى كريم ﷺ چه كوم فرمان عمرو بن حزم رضی الله عنه ته ليكلې وو په هغې دا هم ووچه قران پاك ته لاس مه اورئى خو د پاكوالى حالت كښى.[2] (موطا امام مالك) مراسيل ابوداود كښې زهرى رحمه الله فرمائى چه ما پخپله هغه كتاب ليدلې دې او په هغې كښې مې د اجمله ليدلې ده. اګر چه ددې روايت ډير سندونه دی خو هر يو قابل غور دې. والله اعلم.

قرآن پاک حق دي: - بيا ارشاد دې چه داقران پاك شعر او سخن او جادو نه دې بلكه كلام ربانى دې او دهغه ذات دطرفنه نازل شويدې. دا سراسر حق دې بلكه صرف هم دا حق دې اوددې نه سوا ددې خلاف چه څه دى هغه باطل او يكسر مردود دى. بيا تاسو دداسې پاكې خبرې نه ولې انكار كونى او ولې ددې نه روستو او يو طرفته كيږئى؟ آيا ددې شكر دادې چه تاسو دا په دروغه اوګڼړئى؟ دقبيلة ازدكلام كښې رزق په معنى د شكر دې. دمسند يو حديث مبارك كښې دى چه درزق معنى شكر ده. تر دې پورې وائى چه مونږ د فلانى ستورى په وجه مونږ ته اوبه ملاؤ شوې او فلانى ستورى په وجه فلانې خيز[3]. ان عباس رضی الله عنه فرمائى چه د هر باران په وخت بعضې خلق كفريه كلمات وائى چه باران وجه فلانې ستورې دې. مؤطا كښې دى چه مونږ دحديبيه ميدان كښې وو. دشپې باران شوې وو. دسحر مونځ نه پس حضور نبى كريم ﷺ خلقو طرفته متوجه شو او وې فرمائيل چه تاسوته معلوم دى چه ستاسو رب نن شپه څه فرمائيلى دى؟ خلقو اووئيل چه الله ﷻ اودهغه رسول ته معلوم دى، نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه واورئى! الله ﷻ اوفرمائيل نن شپه چه بندګانو كښې ډيرو ماسره كفر اوكړو اوډير ايماندار شو. چا چه اووئيل چه مونږ باندې دالله ﷻ فضل اوكرم سره اوبه اوريدې نوهغه څما په ذات ايمان راوړلووالا او ستورو باندې كفر كولو والا شو. اوچه چا اووئيل چه دفلانى ستورى په وجه مونږ باندې باران اوشو نو هغه ماسره كفر اوكړو او په دې ستورو ئې ايمان راوړو[4].

مسلم شريف كښې يوحديث مبارك كښې عموم دى چه آسمان نه كوم بركت نازليږى نودهغه دبعضو د ايمان اود بعضو د كفر باعث جوړيږى.[5] الخ. خودا خيال دې وى چه يو ځل عمرفاروق رضی الله عنه ابن عباس رضی الله عنه نه تپوس كړې وو چه ثريا ستورې څومره باقى دې؟ بيا ئې وئيلى وو چه ددې علم والو خيال دې دا د څپل ساقط كيدو نه يو هفته پس نمودار شى. نو هم دا اوشو چه ددې سوال دجواب او د استسقاء اوؤ ورځې تيرې شوې وې چه باران اوشو. دا واقعه په عادت و تجربه باندې محمول ده. دا نه چه دا ستورئې اوددې اثر موجد ګڼړى. داقسمه عقيده خودكفر ده خو تجربې نه څه خيز معلومول او څه خبره كول بله خبره ده. دې باره كښې احاديث اوآيتونه د ﴿مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَّحْمَةٍ﴾ تفسير كښې تير شوى دى. يو سړې حضور نبى كريم ﷺ اوليدوچه وئيل چه د فلانى ستورى اثر سره باران اوشو. نو حضور نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه ته دروغژن ئې. دا خو الله ﷻ وروليې دې. دا دالله ﷻ رزق دې. دا يو مرفوع حديث

---

[1] صحيح بخارى كتاب الجهاد باب كراهية السفر بالمصاحف الى الارض العدو: ۲۹۹۰. صحيح مسلم: ۱۸۶۹ بخارى كتاب المغازى.

[2] موطا امام مالك: ۱۹۹/۱. ح/۴۷۰، وهو حديث حسن حاكم: ۳۹۵/۱.

[3] ترمذى كتاب تفسير القران، باب ومن سورة الواقعة: ۳۲۹۵،

[4] صحيح بخارى كتاب المغازى باب غزوة الحديبية: ۴۱۴۷، صحيح مسلم: ۷۱، ابوداود: ۳۹۰۶، موطا امام مالك: ۱۹۲/۱.

[5] صحيح مسلم كتاب الايمان باب كفر من قال مطرنا بالنوء: ۷۲.

دي. پته نشته چه خلقو باندې څه شوی دی. که اووه کاله قحط سالي وی او بیا الله ﷻ خپل فضل وکرم سره باران اوروی نو دوی زر وائی چه فلانی ستوری باران اورولو. (۱)
مجاهد رحمه الله فرمائی چه خپله روزی تکذیب کښې مه اچوئی. یعنی داسې مه وائې چه دفلانی فراخئ سبب فلانې څیز دې بلکه داسې وائې چه دا ټول هر څه دالله ﷻ دطرفنه دی. نو دا هم مطلب دې چه اودا هم قرآنپاك کښې دی او دقرآن پاك څه حصه نه ده بلکه ددې حصې داده چه دوی دې ته دروغژن وائی. او هم ددې مطلب او ددې تائید کښې ددې نه مخکښې آیت مبارك تیر شوې دی.

فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ
) | نو ولې نۀ (واپس کوئ روح) | کله چې | او رسیږی روح
نو څه وخت چې ساه مرئ ته راشی | ....

الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ
مرئ ته | او تاسو | په دغه وخت کښې | ګورئ (چې اوزی روح) | مونږه | زیات نزدې یو
.... | او تاسو ورته په هغه وخت کښې ګورئ | او دغه (قریب الموت) ته مونږ ستاسونه زیات

إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَآ
هغه ته | ستاسو نه | ولیکن تاسو نۀ وینئ | نو ولې نۀ (واپس کوئ دغه روح) |
نزدې یو | .... خو تاسو مونږ نه وینئ | .... نو که تاسو دچا په حکم

إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَآ إِن كُنتُمْ
که یئ تاسو | چې نۀ یئ دبل دحکم لاند | (نو ولې نۀ) واپس کوئ دغه روح | که یئ تاسو |
نه یئ | نو دغه ساه واپس راولئ (کله چه د هغه نه اوځی او مړ شی) | که تاسو پخپله وینا کښې

صَٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾ فَأَمَّآ إِن كَانَ
رښتنیی (په دې خیال کښې چې تاسو دبل دحکم دلاند نۀ یئ) | نو پس بیا | که چرې وی دغه مړې |
رښتونی یئ | .... نو څوک چې په نزدو خلقو کښې شمیر دی | نو

مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ
دنزدیکانو نه | نو دهغه دپاره راحت | او ښه رزق | او جنت دنعمتونو دې | او هر چې دا خبره
هغه دپاره راحت دې | او خوراکونه دی | اود نعمتونو باغونه دی. | .... او څوک چې

إِن كَانَ مِنْ أَصْحَٰبِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾
که چرې وی هغه | ښی طرف دخلقو نه | نو سلامتیا ده | تالره | (ته) دښی طرف دخلقو نه ئې |
د ښی اړخ خلق دی | هغوئ ته به او ونیلې شی | چې ته په امن وامان سره او سیږه | ځکه چې ته دښی طرف خاوندیې

وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ
او هر چې دا خبره | که وی هغه | ددروغ ګڼرونکو | ګمراهانو نه | پس ملمستیا ده
اوکه د دروغ ګڼرونکو ګمراهانو څخه وی | .... نو هغوئ ته بۀ د ویشیدلو

(۱) دارمی: ۴۰۵/۲، احمد: ۷/۳، مسند حمیدی: ۳۳۱/۲، وهو حدیث حسن.

لَهُوَ حَقُّ الْيَقِيْنِ ﴿۹۵﴾	اِنَّ هٰذَا	وَّتَصْلِيَةُ جَحِيْمٍ ﴿۹۴﴾	مِّنْ حَمِيْمٍ ﴿۹۳﴾
خامخا دیقین حقه ده	بیشکه دا خبره	او سوزیدل دی په وور کښې ددوزخ	دګرمو اوبو نه

اوبو میلمستیا ورکولې شي!او په دوزخ کښې به ورننوځي | بیشکه دا خبره حقه ده

الْعَظِيْمِ ﴿۹۶﴾	بِاسْمِ رَبِّكَ	فَسَبِّحْ
چې لوئ دې	په نوم درب خپل سره	پس تسبیح وایه

نو ته د خپل لوئې رب دنوم پاکی بیانوه

قوله تعالی:- فَلَوْلَآ اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُوْمَ ﴿۸۳﴾

دعالم نزع ذکر :هم ددې مضمون آیتونه سورة قیامه کښې راروان دی. فرمائی چه یو سړې خپل آخرې وخت کښې دې او د نزع حالت کښې دې او روح ئې قبض کیږی او تاسو ورسره ناست یئ او ګورئی او څوك هیڅ نشی کولی،خمونږ فرښتې چه هغه تاسو نه ګورئی ستاسو نه هم زیات نزدې دې مرده ته دی. لکه بل ځائې کښې دی چه ﴿وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهٖ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً﴾ الخ،الله ﷻ په خپلو بندګانو غالب دې، هغه په تاسود خپل طرفنه محافظ لیږی،هرکله چه تاسو کښې چاته مرګ رازی نو خمونږ لیږلې شوی دا صحیح وخت باندې فوت کوی او بیا دا ټولې الله ﷻ طرفته ځی چه حاکم دې او زر حساب اخستو والا دې. دلته فرمائی که په رښتیا تاسو خلق دفرمان منلو والا نه یئ: که دا حق دی چه تاسو د دوباره ژوندی کیدو او دقیامت په ورځ د حاضریدو قائل نه یئ او تاسو دې کښې په حق یئ،که تاسو ته دحشر اونشر یقین نشته دې،او تاسو ته به عذاب نشی درکولې وغیره نو مونږ وایو چه دا روح ولې پریږدئی؟ که ستاسو وس کښې دی نو حلق ته رسیدلئ روح دوباره د مړئ نه خپل اصلی ځائې ته اورسوئی. دا یاد ساتئی چه څنګه چه مونږ ددې روح په جسم کښې اچولو باندې قادر وو اوتاسو اوکتل چه نو همداشان ددې په راویستلو باندې هم قادر وو،او دا هم تاسو په خپلو سترګو اولیدل. یاد ساتئ چه هم دا شان به مونږ دوباره دا روح جسم کښې واچوو او په نوی ژوند ورکولو باندې قادر یو. ستاسو خپل پیدائش کښې کوم ځائې دخل،نو مرګ نه پس دوباره په ژوندی کیدو کښې ستاسو دخل چرته دې؟ اودا چه تاسو وائې چه کله مونږ مړه شو نو دوباره به څنګه ژوندی شو.

قوله تعالی:- فَاَمَّآ اِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿۸۸﴾

د سعادتمند مقربینو دمرګ حالت :- دلته هغه حالات بیانیږی چه دمرګ په وخت کښې کوم سکرات د انسان آخرې وخت کښې وی چه یا خودې د الله جل شانه مقرب وی یا ددې نه کم وی اوده ته به په ښی لاس کښې اعمال نامه ورکولې شی. یا بالکل بدنصیب دې. د الله جل شانه نه جاهل وو او د حق لارې نه غافل وو. نو فرمائی چه کوم دالله جل شانه درګاه کښې مقربین دی،چه د کوم د احکامو عامل وو،دنافرمانو نه بچ وو،دوی ته خو فرښتې رنګ په رنګ زیرې آوروی. لکه چه څنګه مخکښې دبراء ﷺ روایت تیر شوې دې چه دوی ته به د رحمت فرښتې اووائی چه ائې پاك روحه !دپاك جسم والا روحه! آرام او راحت طرفته څه،هیڅکله نه خفه کیدونکی رب طرفته څه (۱)دروح نه مراد راحت دې اودریحان نه مراد آرام دې. غرض ددنیا مصائبو نه راحت ملاویږی. اوابدې سرور او ریښتونې خوشحالی په هغه وخت کښې ملاویږی او دې یو فراخی او وسعت وینی. دده مخکښې رزق و رحمت وی دې جنت عدن طرفته ناقراره وی. ابوالعالیه رحمه الله فرمائی چه دجنت یو شین ښاخ راشی او په هغه وخت کښې الله ددې مقرب روح واخستې شی. محمد بن کعب رحمه الله فرمائی چه دمرګ نه مخکښې هر کس ته معلوم وی چه

(۱) ددې تخریج سورة ابراهیم آیت نمبر: ۲۷ لاندې تیر شوې دې.

دې جهنمي دي او كه جنتي. اګر چه مونږ د سكرات والا حديث د سورة ابراهيم په ايت ﴿يثبت الله﴾ الخ تفسير كښې ذكر كړې دې. خو دا ددې بهترينه موقع ده په دې وجه دلته ئې يو حصه بيانوو. حضور نبي كريم ﷺ فرمائي چه الله جل شانه ملك الموت ﷺ ته فرمائي چه څما فلانى بنده ته ورشه او هغه څما دربار كښې حاضر كړه. ما هغه په غم، خوشحالئ، راحت، تكليف، خفګان غرض هر آزميښت كښې اوكتلو او دخپلې مرضئ مطابق مې اوموندو. نو اوس څه هغه ته ابدى راحت وركول غواړم. لاړشه او هغه څما خاص دربار كښې پيش كړه. ملك الموت ﷺ پنځه سوه درحمت فرښتو اود جنت كفن او جنتي خوشبيانو سره هغه ته ورشي. اګر چه ريحان يو وى خو ددې شل قسمونه وى. اودهر يو جدا جدا خوشبو وى. ورسره سپين ريښم وى. او په هغې مشك انغښتې شوى وى. الخ. مسند احمد كښې دى چه عائشه رضى الله عنها فرمائي چه ما دحضور نبي كريم ﷺ نه قرات ﴿فَرُوْحٌ﴾ (د را په پيښ سره) واوريدو(١) خود ټولو قاريانو د راء په زبر سره دې يعنى ﴿فَرَوْحٌ﴾ مسند كښې دى چه ام هانى ﷺ حضور نبي كريم ﷺ نه تپوس اوكړو آيا مرګ نه به پس مونږ يو بل سره ملاويږو؟ او يو بل به وينو؟ حضور نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه روح به يو مارغه شى.(٢) تردې د ونو نه به ميوې خورى تردې چه قيامت قائم شي. او په هغه وخت كښې به خپل خپل جسم ته واپس شى. دې حديث مبارك كښې د مومن دپاره بشارت دې. مسند احمد كښې دى چه ددې شاهد يو حديث مبارك دې (٣) چه دهغې اسناد ډير صحيح دى اومتن ئې هم قوى دې.

او صحيح روايت كښې دى چه د شهيدانو روحونه د شين رنګو مارغانو قالب كښې وى، اوټول جنت كښې خوراك څكاك كوى. او د عرش لاندې چه كوم قنديلونه دى په هغې كينى (٤) مسند احمد كښې دى چه عبدالرحمان بن ابوليلى ﷺ په يو خر سور روان وو، دوى په هغه وخت كښې بوډا وو. د سراو ږيرې ويښته ئې سپين وو. نو پدې دوران كښې دوى د ا حديث مبارك بيان كړو چه نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه څوك دالله ملاقات خوښوى نو الله جل شانه هم هغه سره ملاويدل غواړى. او چه څوك د الله جل شانه د ملاقات كولو نه روستو كيږى نو الله تعالى هم دده سره دملاقات كولو نه كراهت كوى.صحابه كرامو ﷺ دا واوريدل نو سرونه ئې ټيټ كړى وو او ژړل ئې. نو نبي كريم ﷺ تپوس اوكړو چه ولې ژاړئى؟ نو صحابه كرام ﷺ اوفرمائيل چه يارسول الله ﷺ ا مرګ هم څوك غواړى؟ نو نبي كريم ﷺ اوفرمائيل چه واورئى اوس مراد نه دې بلكه د سكراتو وخت مراد دې. په هغه وخت كښې نيكې او مقربې فرښتې بندګانو ته دراحت اوانعام او د آرام والا جنتونو زيرې وركوى، اودې چه دا واورى نو په تږپونو شى او وائي چه څنګه به زر ممكن دى چه الله جل شانه سره ملاقات اوكړى چه ددې نعمتونو نه مزې واخلى. نو الله تعالى هم ده سره د ملاقات كولو خواهش كوى. او كه بنده بد وى نو ده ته دمرګ په وخت كښې دګرمو اوبو او دجهنم د ميلمستيا خبر وركوى. او ددې نه دې بيزاره كيږى. او دده روح ډير په تكليف او مصيبت كښې وى. اودده زړه غواړى چه په هيڅ شان هم دالله جل شانه حضور كښې حاضر نشى. نوالله تعالى هم دده ملاقات نه خوښوى (٥). بيا فرمائي چه كه دې نيك بخت وى نو ده ته دمرګ فرښتې سلام كوى، چه په تا دې سلامتي وى، ته داصحاب يمين نه ئې. ته به دالله جل شانه دعذاب نه نجات مومې او فرښتې پخپله تاته سلام كوى. لكه يو آيت مبارك كښې دى چه ﴿إِنَّ الَّذِينَ

---

(١) ابوداود كتاب الحروف : ٣٩٩١، وسنده حسن ، ترمذى : ٢٩٣٨، احمد: ٦/٦٤، مسندابي يعلى : ٤٥١٥.

(٢) احمد: ٦/٤٢٤،

(٣) احمد : ٣/٤٥٥، وهو حديث صحيح.

(٤) صحيح مسلم كتاب الامارة باب بيان ارواح الشهداء فى الجنة وانهم احياء عند ربهم يرزقون: ١٨٨٧.

(٥) احمد: ٤/٢٥٩، وسنده حسن ، همام سمع من عطاء بن السائب قبل اختلاطه انظر مشكل الآثار للطحاوى.

﴿قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ الخ: یعنی ریښتونی او پاخه تو حید والوته د وفات په وخت کښې فرښتې رازی درحمت او دوی ته بشارت ورکوی چه هیڅ غم مه کوئی، هیڅ فکر مه کوئی، ستاسو د جنت وعده شته دې. دنیا اوآخرت کښې مونږ ستاسو دحمایت دپاره موجود یو، چه څه ستا زړه غواړی نو مونږ موجود یو. چه څه خواهش کوې نو هغه به پورا کیږی. الله جل شانه غفور ورحیم سره تاسو دعزت میلمانه یئ. بخاری شریف کښې دی چه ستا دپاره سلام دی ته د ا صحاب یمین نه ئې. دا هم کیدیشی چه په دې خائې کښې سلام د دعا په معنی کښې وی. والله اعلم (۱). اوکه مرده د حق تکذیب کولو والا، او هدایت نه یو طرفته، نوهغه میلمستیا به هغه گرم حمیم سره وی چه کولمې او ځرمن به اوسوزوی. بیا به ئې څلورو واړو طرفونو نه دجهنم اور گیر کړی او په هغې کښې به دې سوزی. بیا فرمائی چه یقینی خبره ده چه د چا په حق کښې ددې هیڅ شك نشته دې. نو د خپل عظیم رب تسبیح کوه.

قوله تعالی:- فَسَبِّحْ

ددې حکم په رکوع او سجده کښې:-مسند احمد کښې دی چه ددې آیت مبارك نازلیدو سره(۲)نبی کریم ﷺ فرمائی چه دا په رکوع کښې ساتئ او ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ (نازلیدو باندې ئې نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دا په سجده کښې ساتئ. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه چا (سبحان الله العظیم وبحمده) اووئیل نو دده دپاره جنت کښې یو ونه نال کیږی (۳) (ترمذی). صحیح بخاری کښې آخره کښې دا حدیث مبارك دې چه نبی کریم ﷺ فرمائیلی دی چه دوه کلمې دې په ژبه آسانې دی، میزان کښې درنې دی، او الله جل شانه ته گرانې دی (**سبحان الله وبحمده سبحان الله العظیم**). (۴)

الحمد لله دسورة واقعه تفسیر ختم شو. الله جل شانه دې قبول کړی. (او څمونږ دتولو واقعاتو انجام دې بهتر کړی).

تفسیر د سورة حدید چې مدنی دې

تعارف د سورت:- ابوداود وغیره کښې دی چه نبی کریم ﷺ به د اوده کیدو نه مخکښې دا سورتونه وئیل چه دکومو په شروع کښې (سَبَّحَ) یا (یُسَبِّحُ) دی او فرمائیل به ئې چه په دې کښې یو آیت مبارك دې چه هغه د زرو آیتونو نه افضل دې (۵) یو آیت مبارك دې چه هغه یو ﴿سبحان الله وبحمده سبحان الله العظیم﴾ الخ دې. والله اعلم. ددې تفیصیلی بیان نزدې راوران دې. (انشاء الله).

رکوع ځانې		سورة الحديد مدنية وهي تسع وعشرون اية واربع ركوعات	آیاتونه
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	
۴		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۲۹

سَبَّحَ	لِلَّهِ	مَا	فِي السَّمَٰوَٰتِ	وَالْأَرْضِ
پاکی بیان کړی ده	الله لره	هر هغه څیز	چې په آسمانونو کښې دې	او په زمکه کښې دې

په زمکه او آسمانونو کښې چې څوک اوسیږی هغوی ټول د الله تعالی پاکی بیانوی

---

۱) بخاری کتاب تفسیر القران باب ومن سورة الواقعه قبل حدیث : ۴۸۸۱.
۲) ابوداود کتاب الصلاة باب ما یقول الرجل فی رکوعه وسجوده : ۸۶۹، وسنده صحیح : ابن ماجه: ۸۸۷. احمد: ۱۵۵/۴.
۳) ترمذی کتاب الدعوات باب فی فضائل سبحان الله وبحمده : ۳۴۶۴،
۴) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ((ونضع الموازین بالقسط لیوم القیامة)): ۷۵۶۳، صحیح مسلم : ۲۶۹۴.
۵) ابوداود کتاب الادب باب مایقول عندالنوم : ۵۰۵۷. وهو حسن ترمذی : ۲۹۲۱.

وَهُوَ الْعَزِيْزُ	الْحَكِيْمُ ۝	لَهٗ	مُلْكُ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ۚ
او هغه غالب دي	دحکمت خاوند دي	هغه لره ده	بادشاهي دآسمانونو	او دزمکې
اوهغه غالب دي صاحب دحکمت دي	دآسمانونو اود زمکې بادشاهي صرف دهغه ده			

يُحْيٖ	وَيُمِيْتُ ۚ	وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ	قَدِيْرٌ ۝	هُوَ الْاَوَّلُ
هغه ژوندی کول کوی	او مړه کول کوی	او هغه په هر څيز باندې	قادر دې	هغه اول دې
هم هغه دې چې ژوندی کول کوی او مړه کول کوی	او الله تعالی په هر څيز قادر دې	هغه (الله) د ټولو		

وَالْاٰخِرُ	وَالظَّاهِرُ	وَالْبَاطِنُ ۚ	وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ	عَلِيْمٌ ۝
او اخر دې	او ښکاره دې	او پټ دې	او هغه په هر څيز باندې	ښه عالم دې
نه اول وو	اود ټولونه روستو به وی	(په قدرتونوسره) ښکاره دې	او پټ هم دې	او په هرڅه ښه پوهه دې

قوله تعالی:- سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ

دالله جل شانه تسبيح :- ټول حيوانات او ټول نباتات دهغه پاکي بيانوی. اووه واړه آسمانونه او زمکې او د دې مخلوق او هرهر څيز دهغه تعريف کولو کښې مشغول دې. اګر چه تاسو دهغه څيزونو تسبيح نه پوهيږئ. حليم وغفور دې. دهغه مخکښې هر يو څيز پست او عاجز دې. دهغه مقرر شريعت اودهغه احکام دشريعت نه ډك دی. حقيقي بادشاه هم هغه دې چه دهغه په ملکيت کښې زمکه او آسمانونه دی. مخلوق کښې متصرف هم هغه دې. مرګ هم دهغه په قبضه کښې دې، هم هغه فنا کول کوی او هم هغه پيدا کول کوی. چه چاته څه غواړی نو ورکوی. په هر څيز قدرت لری. چه څه غواړی نو کيږی. اوچه څه نه غواړی نو نه کيږی.

قوله تعالی:- هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ

الله جل شانه اول او آخر دې :- دې نه پس آيت (هو الاول) دې، دا هغه آيت دې چه ددې باره کښې پورته حديث مبارك تير شوې دې چه دا ديو زر آيتونونه بهتر دې. ابوزميل رحمه الله ابن عباس رضي الله عنه ته وائی چه خما په زړه کښې يو خبره ده خو په ژبه ئې نه شم را وستې. نو په دې ابن عباس رضي الله عنه په خنداشو او وې فرمائيل چه ستا په زړه کښې به څه شك وی چه د هغې نه هيڅوك نه دی بچ شوی. تر دې چه قرآن پاك کښې دی چه ﴿فَاِنْ كُنْتَ فِيْ شَكٍّ مِّمَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ﴾ الخ :يعنی چه ستا طرفته څه نازل شوی دی که ته په هغې کښې په شك کښې ئې نو ستا نه مخکښې چه کوم کتاب لوستلې شو هغوئ نه تپوس اوکړه. الخ.
بيا ئې ورته اوفرمائيل چه ستا په زړه کښې څه شك وی نو دا آيت مبارك لوله چه (هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ)[1] الخ. ددې آيت مبارك تفسير کښې لسونه زيات اقوال دی. امام بخاری رحمه الله فرمائی چه يحيی فرمائی چې د ظاهر او باطن نه مراد دعلم په ذريعه په هر څيز باندې ښکاره او پوشيده کيدل دی. دا د يحيی زياد فراء خوښې دې. ددوی يو تصنيف دې چه دهغې نوم معانی القران دې.

د اوده کيدو دعا :- مسند احمد کښې دی چه نبی کريم صلی الله عليه وسلم به د اوده کيدو په وخت کښې دا دعا وئيله چه
﴿اللهم رب السماوات السبع ورب العرش العظيم ربنا ورب كل شئ منزل التوراة والانجيل فالق الحب والنوى لا اله الا انت اعوذبك من كل شئ انت اخذ بناصيته انت الاول فليس قبلك شئ وانت الاخر فليس بعدك شئ وانت الظاهر ليس فوقك شئ وانت الباطن ليس دونك شئ اقض عنا الدين واغننا من الفقر﴾

[1] ابوداود كتاب الادب باب رد الوسوسة : ٥١١٠. وسنده حسن.

يعني ائې الله جل شانه،ائې د اووۀ آسمانونو او عرش عظيم ربه،ائې خمونږ اودهر څيز ربه،ائې د تورات او انجيل نازلوونكيه،ائې د دانو او كټكو زرغونه ونكيه،ستا نه سوا هيڅوك د عبادت لائق نشته دې،څه ستا پناه كښې راځم،دهر هغه څيز بدې نه چه دهغې سر ستا په لاس كښې دې،ته اول ذات ئې ستا نه مخكښې څوك نه وو،هم ته آخر ئې او ستا نه بعد څوك نشته دې،ته ظاهر ئې ستا نه پورته څوك نشته دې،ته باطن ستانه پټ څوك نشته دې،ته خمونږ قرض ادا كړه او ته خمونږ فقيرى لرې كړه. (١)

ابو صالح رحمه الله به خپلو متعلقينو ته دا دعا خودله او فرمائيل به ئې چه د اوده كيدو په وخت كښې په ښى طرف څمله او دا دعا وائې. الفاظو كښې څه ردبدل شته دې. اوګورئې مسلم شريف (٢). ابو يعلى كښې دى چه عائشه رضي الله عنها فرمائى چه د نبى كريم ﷺ حكم سره به د نبى كريم ﷺ بستره مباركه مخ په قبله غوړولې شوه. نبى كريم ﷺ چه به راغلل نو په خپل ښى لاس به ئې تكيه اولګوله او آرام به ئې كولو. بيا به ئې رو رو څه ونيل او په آخرى شپه كښې به ئې دا دعا ونيله كومه چه پورته بيان شوې ده. الفاظو كښې ئې څه ردوبدل شته دې.

قوله تعالى:- وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ

ددې په تفسير كښې يو روايت:-ددې آيت مبارك تفسير كښې جامع ترمذى كښې دى چه نبى كريم ﷺ خپلوصحابه كرام رضي الله عنهم سره تشريف فرما وو چه يدې كښې وريځ په سر راغله. نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه تاسو ته معلوم دى چه دا څه دى؟ نو صحابه كرامو رضي الله عنهم ډير په ادب سره اوئيل چه الله اودهغه رسول ﷺ ته ښه معلوم دى. نو نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه دې ته عنان وائى. دا زمكه اوبه كوى. په هغه خلقوهم دا وروليږى چه كوم نه خو الله جل شانه شكر ګزار وى او نه دالله جل شانه نه غوښتنه كوى. بيا نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه تاسو ته معلوم دى چه ستاسو دپاسه څه دى؟ نو هغوئ رضي الله عنهم اوفرمائيل چه الله او دهغه رسول ﷺ ته زيات خبر دې. نو نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه اوچت محفوظ چت او راغونډ موج. تاسو ته معلوم دى چه ستاسو او ددې مينځ كښې څومره فاصله ده؟ نو هغه جواب ملاؤ شو. نو نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه د پنځوسوؤ كالو مزل دې. بيا نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه تاسو ته معلوم دى چه ددې دپاسه څه دى؟ نو صحابه كرام رضي الله عنهم بيا د لاعلمئ اظهار هم په هغه الفاظوسره اوكړو. نو نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه ددې دپاسه بل آسمان دې. او ددې دواړو آسمانونو تر مينځه هم د پنځو سوؤ كالو فاصله ده. داشان نبى كريم ﷺ اووۀ آسمانونه شمير كړل او د هر يو مينځ كښې ئې هم دومره فاصله اوخودله. بيا د سوال جواب اوريدونه پس هم دومره فاصله كښې عرش دې. بيا نبى كريم ﷺ تپوس اوكړو چه تاسوته معلوم دى چه ستاسو لاندې څه دى؟ هم دهغه جواب اوريدو نه پس نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه دويمه زمكه. بيا دسوال اوجواب نه پس نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه ددې لاندې بله زمكه ده. او ددواړو زمكو ترمينځه هم د پنځوسوؤ كالو فاصله ده. هم داشان ئې اووه واړه زمكې د يو بل نه هم په دې فاصله كښې اوخودلې. بيا نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه په هغه الله جل شانه مې دې قسم وى چه دهغه په قبضه كښې د محمد ﷺ روح دې چه تاسو يو رسئ هم دټولو نه لاندې زمكې طرفته زړوند كړئ نو هغه به هم الله تعالى ته اورسى. بيا نبى كريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت اوفرمائيلو ددې د راوى حسن رحمه الله دخپل استاد ابوهريره رضي الله عنه نه اوريدل ثابت نه دى. لكه چه څنګه د ايوب يونس او على بن زيد محدثينو قول دې. بعضو اهل علم ددې حديث مبارك شرح كښې ليكى چه ددې نه مراد رسئ دالله جل شانه علم قدرت او غلبې ته رسيدل دى. (ذات بارى پورې نه)، د الله جل شانه علم دهغه

---

(١) احمد : ٢/٤٠٤.

(٢) صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء باب الدعاء عند النوم : ٢٧١٣.

قدرت اودهغه غلبه او سلطنت بیشکه هر ځائې کښې دې، خو هغه خپل ذات سره عرش باندې دې لکه چه څنګه هغه خپل وصف په خپل کتاب کښې پخپله بیان کړې دې ([1]). مسند احمد کښې هم دا حدیث مبارك شته دې. او په هغې کښې د ډدوؤ ز <و ترمینځه فاصله د اوؤ سوه کاله ده ([2]). ابن ابی حاتم او بزار کښې هم دا حدیث مبارك شته دې. ابن ابی حاتم کښې درسیٔ زړوندیدو ذکر نشته دې او دوؤ آسمانونو مینځ فاصله د پنځوو سوؤ کالود امام بزار رحمه الله دا حدیث مبارك هم بیان کړې دې چه ددې روایت راوی دابوهریر رضی الله عنه نه سوا بل څوك نشـه دې. ابن جریر کښې دی چه داحدیث مبارك مرسلًا مروی دې. یعنی قتاده رحمه الله فرمائی چه مونږ داسې ذکر شوې دې. بیا حدیث بیانوی اود صحابی رضی الله عنه نوم نه اخلی. ممکن چه هم دا صحیح وی. والله اعلم.

ابوذر غفاري رضی الله عنه نه مسند بزار کښې او کتاب الاسماء والصفات کښې بیهقی کښې دا حدیث مبارك مروی دی خو دهغې اسناد کښې نظر دې. او په متن کښې ئې غرابت او نکارت دې. والله سبحانه وتعالی اعلم.

ابن جریر رحمه الله د آیت ﴿وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ﴾ تفسیر کښې دقتاده رحمه الله قول راوړې دې چه د آسمان او زمکې ترمینځه د څلورو فرښتو ملاقات اوشو. خپلو کښې ئې تپوس اوکړوچه چرته نه راغلې؟ یو اوونیل چه اووم آسمان نه څه الله جل شانه لیږلې یم. اوما الله تعالی هم هغه ځائې کښې پرېښودې دې. بلې اوونیل چه اوومې زمکې نه چه الله جل شانه رالیږلې یم او الله جل شانه هم هلته وو. درېمې اوونیل چه خما رب څه د مشرق نه رالیږلې یم او الله جل شانه هم هغه ځائې کښې وو. څلورمې اوونیل چه څه الله جل شانه دمغرب نه رالیږلې یم او ما الله جل شانه هغه ځائې کښې پرېښودې دې. خودا روایت هم غریب دې. بلکه داسې معلومیږی چه دقتاده رحمه الله والا پورتنې بیان شوې حدیث مبارك چه مرسلًا دې ممکن دی چه هغه هم دقتاده m خپل قول وی لکه چه دا قول د قتاده m خپل دې، والله اعلم.

هُوَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی

هغه ذات دې | چې پیدا ئې کړل اسمانونه | او زمکه | په شپږو ورځو کښې | بیا برابر شو (کیناستو)

(الله تعالی) داسې ذات دې | چې اسمانونه اوزمکه ئې په شپږو ورځو کښې پیدا کړل | بیا په عرش

عَلَی الْعَرْشِ ط یَعْلَمُ مَا یَلِجُ فِی الْاَرْضِ وَمَا

په عرش باندې | معلومیږی هغه ته | هغه څه | چې ننوځی | په زمکه کښې | او هغه څه

باندې قائم شو | الله تعالی پوهیږی په هغه څه چه په زمکه کښې ورننوځی | اوپه هغه څه پوهیږی

یَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا یَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا یَعْرُجُ فِیْهَا ط

چې راوځی | دهغې نه | او هغه | چې راکوزیږی | داسمان نه | او هغه چې خیژی | په هغې کښې

چې د دې نه راوځی | او په هغه څه چې د اسمان نه راکوزیږی | او په هغه څه چې دې (اسمان) ته خیژی

وَهُوَ مَعَکُمْ اَیْنَ مَا کُنْتُمْ ط وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ

او هغه ستاسو سره دې | هر ځائې کښې چې | یئ تاسو | او الله | په هغه کارونو | چې کوئ ئې تاسو

اوتاسو چې کوم ځائې هم یئ هغه درسره دې |............او الله تعالی ستاسو ټول کارونه وینی ګوری

---

[1] ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة الحدیث : ۳۲۹۸،

[2] احمد: ۲/۳۷۰،

بَصِيْرٌ ۝	لَهٗ	مُلْكُ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ط	وَاِلَى اللّٰهِ	
ښه ليدونکي دي	هغه لره ده	بادشاهي داسمانونو	او دزمکې	او خاص الله ته	
داسمانونو او د زمکې بادشاهي صرف دهغه ده	.... اوټولې معاملې بهٔ الله تعالى ته				
تُرْجَعُ	الْاُمُوْرُ ۝	يُوْلِجُ	الَّيْلَ	فِي النَّهَارِ	وَيُوْلِجُ النَّهَارَ
واپس کرزولې کيږي	ټول معاملات	ننباسي	شپه	په ورځ کښې	او ننباسي ورځ
پيش کيږي	.... هغه شپه په ورځ کښې داخلوي او ورځ په شپه کښې داخلوي				
فِي الَّيْلِ ط	وَهُوَ	عَلِيْمٌ	بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝		
په شپه کښې	او هغه	خبردار دې	په پټو رازونو دسينو باندې		
.... او هغه دزړونو په پټو رازونو ښهٔ پوهه دې					

قوله تعالى:- هُوَالَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

د زمکې او آسمان پيدائش شپږ ورځو کښې: دالله جل شانه زمکه او آسمان شپږو ورځو کښې پيدا کول اوعرش باندې قرار کيدل د سورة اعراف تفسير کښې پورا پورا تير شوى دى. په دې وجه دې ځائې کښې د دوباره بيانولو ضرورت نشته دې. هغه ذات ته ښه علم دې چه څومره دباران څاڅکى زمکې ته لاړل، څومره دانې زمکه کښې پريوتې او څه زرغونيدې پيدا شوې. څومره پټى اوشو او څومره ميوې اوشوې. لکه چه يو آيت مبارك کښې دى چه ﴿وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ﴾ الخ:

يعنى دغيب کنجيانې هغه سره دى اوهغه ذات نه سوا بل چاته معلومات نشته دې. هغه د اوچې او لمدې ټولو څيزونو مالك دې. ديو پاڼې غوزاريدل هم دهغه د علم نه بهر نه دى. د زمکې تيرو کښې پټه دانه او يو خشك او لوند څيز داسې نه دې چه هغه ورته د ښکاره کتاب نه وى. داشان آسمان نه نازليدو والا دباران رلئ او واوره او تقديرونه او احکام د فرښتو په ذريعه نازليږى. ټول د هغه په علم کښې دى. دسورة تفسير کښې تير شوى دى چه دالله جل شانه مقرر شوې دې فرښتې د باران يو يو څاڅکئ د الله جل شانه مقرر ځائې ته رسوى. د آسمان نه نزول والا فرښتې او اعمال هم دهغه په وسيع علم کښې دى. لکه څنګه چه حديث مبارك کښې دى دشپه اعمال د ورځې نه مخکښې او د ورځې اعمال د شپې نه وړاندې دهغه په حضور عظيم کښې پيش کيږى [1] هغه تاسره دې يعنى ستا نګهبان دې ستاسو عملونو او کارونو ته ګورى. څنګه چه هم وى او چه کوم هم وى،او تاسوهم که په اوچه يئ او که په لمده کښې،شپه وى اوکه ورځ،تاسو کور کښې يئ يا څنګل کښې،هر حالت کښې دهغه علم دپاره يو شان،هر وخت دهغه په نظر کښې يئ،اودهغه آوريدل ستاسو سره دى. ستاسو کلمات آورى او ستاسو حال ګورى. ستاسو د پټ پناه هغه ته علم دې. لکه چه فرمائى چه دهغه نه څوك پټيږى نو د هغه دا فعل فضول دې. بلکه د ظاهر او باطن او د زړه ارادې پورې دهغه نه څوك څه نشى پټولې. او آيت مبارك کښې دى چه پټې خبرې،ښکارخبرې،دشپې هم چه څه وى په هغه ذات ټول روښانه دى. ريښتيا دى چه هغه رب او هم هغه معبود برحق دې.

صحيح حديث مبارك کښې دى چه د جبرئيل عليه السلام په يوسوال نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه احسان دادې چه ته د الله جل شانه عبادت داشان اوکړې چه ګويا ته الله تعالى وينې [2]. نوکه ته هغه ذات نه ګورې

[1] صحيح مسلم كتاب الايمان باب في قول عليه السلام ((ان الله لا ينام)): ١٧٩.

[2] صحيح بخاري كتاب سؤال جبريل عليه السلام النبي ﷺ عن الايمان ، والاسلام والاحسان : ٥٠ . صحيح مسلم: ٩.

نو تا هغه وینی. یو سړي راغلو اود نبی کریم ﷺ ته ئې عرض اوکړو چه یارسول الله ﷺ! ماته څه داسې توښه اوښائې چه هغې سره څما ژوند ښه شی. نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دالله جل شانه لحاظ ساتئ او دهغه نه داشان شرمیږه لکه چه ته دخپل یو نږدې رښتنه دار نه شرمیږې او هغه ستا نه هېڅکله هم نه جدا کیږی. داحدیث مبارك ابوبکر اسماعیلي بیان کړې دې. ددې سند غریب دې. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه چا درې کارونه اوکړل نو هغه د ایمان نه خوند واخستو. دیو الله جل شانه عبادت ئې اوکړو او دخپل مال زکوة ئې خوشحالئ سره ورکړو او که څناور ئې زکوة کښې ورکړل نو هغه ئې هم بوډاګان کمزوری او بیمار نه بلکه ښه درمیانه مال ئې دالله جل شانه لار کښې ورکړو. او خپل نفس ئې پاك کړو. نو په دې یو سړي سوال اوکړو چه یارسول الله د نفس پاکولو نه څه مطلب دې؟ نو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دا خبره په خپل زړه کښې محسوس کړې او دا یقین او عقیده اوساتی چه الله جل شانه هر ځائې کښې ده سره دې (ابونعیم). او یو حدیث مبارك دی چه افضل ایمان هغه دې چه په دې پوهه شې چه ته هر چرته ئې نو الله جل شانه تا سره دې. (نعیم بن حماد). امام احمد m به اکثر دا دوه شعرونه وئیل چه:

اذاما خلوت الدهر یوما فلا تقل — خلوت ولکن قل علی رقیب

ولا تحسبن الله یغفل ساعة — ولا ان ما یخفی علیه یغیب

یعنی کله چه ته بالکل تنها ئې او خلوت کښې ئې نو په هغه وخت کښې هم دا مه وایه چه څه خانله یم، بلکه وایه چه په تا یو نګبهان دې یعنی الله جل شانه. هېڅ یو ساعت هم الله جل شانه بې خبره مه ګڼره او پټ نه پټ کار هم دهغه نه پټ مه ګڼره.

قوله تعالی:- لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

دا هرڅه د الله ﷺ په اختیار او ملکیت کښې دی:- بیا فرمائی چه ددنیا او آخرت مالك الله (دې لکه یو بل آیت مبارك کښې دی چه ﴿وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُوْلٰی﴾ یعنی ددنیا اوآخرت ملیکت زمونږ دې. دهغه تعریف په دې بادشاهت هم زمونږ فرض دی. فرمائی چه: ﴿لَهُ الْحَمْدُ فِی الْاُوْلٰی وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَاِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾ یعنی هم هغه معبود برحق دی. اوهم هغه ذات دحمد او ثناء لائق دې. دنیا کښې هم اوآخرت کښې هم او یو آیت مبارك دی چه الله جل شانه دپاره ټول تعریفونه دی او دهغه په ملکیت کښې دزمکې او آسمانونو ټول څیزونه دی. اود هغه ذات حمد په آخرت کښې او هغه دانا اوخبردار دې. نو هر هغه څیز چه په آسمان او زمکه کښې دې دهغه بادشاهت کښې دې. دټولې زمکې او آسمان مخلوق دهغه ذات غلام او دهغه خدمت ګزار او دهغه په مخکښې پست دی.

لکه فرمائی چه ﴿اِنْ كُلُّ مَنْ فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِلَّاۤ اٰتِی الرَّحْمٰنِ عَبْدًا﴾ الخ یعنی د آسمان او زمکې ټول مخلوقات د رحمان مخکښې دغلامئ په حیثیت پیش کیدونکی دی. دا ټول دهغه په ګیره کښې دی. او ټول ئې یو یو شمیرلی دی. اوهم هغه ذات طر فته ټول څیزونه واپس کیدل دی. خپل مخلوق کښې چه څه غواړی حکم ورکوی، هغه عادل دې، ظلم نه کوی، بلکه یو نیکی لس چنده کوی. او بیا خپل طرفنه اجر عظیم ورکوی. ارشاد دې چه ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِیْنَ الْقِسْطَ﴾ د قیامت په ورځ به مونږ د عدل تله کیږدو اوبه هیڅا به ظلم نه کیږی. د اورئی د ددانې هومره عمل به هم مونږ راوباسو او مونږ حساب اخستلو او ورکولو دپاره کافی یو. بیا فرمائی چه په مخلوق کښې تصرف هم دهغه ذات چلیږی. د ور ځې شپې ګردش هم دهغه په لاس کښې دې. خپل حکمت سره زیاتوی او کموی. کله ورځې لنډې او کله شپې لنډې او کله دواړه یو شان. کله ګرمی ا و کله یخنی. کله باران او کله بهار او کله خزان. او داټول دبندګانو دبنیګړې او مصلحت لحاظ سره دی. هغه ذات دزړه د وړوکې نه وړوکې خبرې او پټ نه پټ راز نه هم واقف دې.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ	
| ایمان راوړئ | په الله باندې |	
| تاسو په الله تعالٰی او دهغه په رسول ایمان راوړئ	
وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ	
او په رسول دهغه باندې | او خرچ کړئ | دهغه څیزونونه | چې جوړ کړئ یئ تاسو الله | خلیفګان	
او دهغې مالونو نه یو حصه خیرات کړئ | چې تاسو ئې په کښې د نورو خلقو خلیفه ګان جوړ کړې یې	
فِيْهِ ۭ فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ	
په هغې کښې | نو هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | ستاسو نه | او مال ئې خرچ کړو | دپاره دهغوئ	
په تاسو کښې چې چا | ایمان راوړې دې | او خیراتونه یې کړې دی | هغوئ دپاره لویه	
اَجْرٌ كَبِيْرٌ ⑦ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ	
اجر لوئ دې | اوڅه شوې دی تاسو لره | چې ایمان نهٔ راوړئ | په الله باندې | حال دا چې رسول |	
بدله مقرر ده | اودا په تاسو څه شوې دی | چې په الله باندې ایمان نه راوړئ؟ | اوحال دادې چې	
يَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ	
رابلې تاسو | چې ایمان راوړئ تاسو | په رب خپل | او اغستلې ده هغه | وعده ستاسو نه |	
رسول مودې خبرې ته رابلې| چې تاسو پخپل رب ایمان راوړئ|او الله تعالٰی ستاسونه کلکه وعده هم اخستې ده	
اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ⑧ هُوَ الَّذِيْ يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهٖٓ اٰيٰتٍۭ	
که یئ تاسو | ایمان راوړونکی | هغه هغه ذات دې | چې نازلوی | په بنده خپل باندې | ایتونه	
که چرې تاسو یقین کوئ|...... الله تعالٰی هغه ذات دې چې پخپل بنده ئې ښکاره ایاتونه نازل کړې دی	
بَيِّنٰتٍ لِّيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ	
واضحه | دپاره ددې چې رااوباسی تاسو | دتیرونه | رڼرا ته | او بیشکه الله	
د دې دپاره چې تاسو د (کفر د) تیارونه (د ایمان) رڼرا ته راوباسی | اویقینا الله تعالٰی	
بِكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ⑨ وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوْا	
په تاسو باندې | خامخا مهربانه رحم کونکې دې | او څه وجه ده تاسو لره | چې خرچ نهٔ کوئ |	
په تاسوډیر مئین او ډیر مهربانه دې | او دا په تاسو څه شوې دی | چې تاسو دالله تعالٰی په	
فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ	
په لاره دالله کښې | حال دا چې الله لره دې | میراث | داسمانونو | او دزمکې	
لار کښې خرچ نه کوئ | حال دا دې چې اسمانونه او زمکه ټول به اخر الله تعالٰی ته پاتې کیږی	
لَا يَسْتَوِيْ مِنْكُمْ مَّنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ	
برابر کیدې نهٔ شی | ستاسو نه | هغه څوک | چې خرچ ئې اوکړو | مخکښې | دفتحې نه	
په تاسو کښې هغه کسان (دنورو سره) برابر نه دی| چې د (مکې) فتحې نه مخکښې ئې (دالله تعالٰی په لار کښې	

وَقٰتَلَ ط | أُولٰٓئِكَ | أَعْظَمُ | دَرَجَةً | مِّنَ الَّذِيْنَ

او جهاد ئې اوكړو | دا كسان چې دي | ډير لوئ دي | په لحاظ د درجې سره | دهغه كسانو نه |

خرچونه كړي دي | او جهاد ئې كړي دي | دغه كسان په مرتبه كښې دهغه خلقو نه ډير اوچت دي

أَنْفَقُوْا | مِنْ بَعْدُ | وَقٰتَلُوْا ط | وَكُلًّا | وَّعَدَ اللّٰهُ

چې خرچ ئې اوكړو | روستو دفتحې نه | او جهاد ئې اوكړو | حال دا چې دهر يو سره | وعدې كړې دي الله

چې روستو ئې خرچونه كړي دي | او جنګيدلي دي | او الله تعالى د ټولو سره د ښيګړې وعده كړې ده

الْحُسْنٰى ط | وَاللّٰهُ | بِمَا | تَعْمَلُوْنَ | خَبِيْرٌ ﴿١٠﴾ ع | مَنْ | ذَا الَّذِيْ

ښې ښې | او الله | په هغه كارونو | چې تاسو ئې كوئ | خبردار دې | څوك دې | هغه

..............او الله تعالى ستاسو د كارونو نه ښه خبر دې | څوک شته چې

يُقْرِضُ | اللّٰهَ | قَرْضًا حَسَنًا | فَيُضٰعِفَهٗ | لَهٗ | وَلَهٗٓ

چې قرض وركوي | الله ته | قرض ښه | چې دوچند كړي هغه | دپاره دهغه | او هغه لره دي

الله تعالى ته په ښه شان قرضه وركړي | نو الله تعالى به ئې دهغه دپاره په څو څو چنده زياته كړي

أَجْرٌ كَرِيْمٌ ﴿١١﴾ ج

اجر عزتمند |

او د هغه دپاره دعزت بدله ده |

قوله تعالى:- اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

په الله جل شانه او په رسول ﷺ ايمان راوړئ :الله جل شانه هدايت كوي چه په ما او په نبى كريم ﷺ باندې ايمان راوړئ او په دې باندې مضبوط او هميشه كلك اوسئ، اوخپله لار كښې د خيرات كولو رغبت بيان فرمائي. تاسو چه هغه ذات كوم مال دركړې دې هغه دالله جل شانه اطاعت كښې خرچ كوئ. اوپه دې پوهه شئ چه څنګه تاسوته د نورو لاسونو نه ملاؤ شوې دې داشان به ستاسو نه نورو لاسونو ته لاړشي. اوپه تاسو به حساب او عتاب پاتې شي. او په دې دا هم ارشاد دې چه ستا نه پس ستا وارث ممكن ده چه نيك وي او ستا ميراث ډېر لار كښې خرچ كړي او ډېر نزديكت حاصل كړي. او ممكن ده چه هغه بد وي او بدمستئ كښې او سياكارئ كښې ستا هر څه تباه كړي.اودهغه د بدو باعث ته جوړ شې. كه تا نه پريښودې نو هغه به دا سې نه الوزولو. نبى كريم ﷺ سورة (الهاكم التكاثر) تلاوت كړو او وې فرمائيل چه انسان اكثر دا وائي چه دا هم ډېر مال دا مال دې، حالانكه دانسان اصل مال هغه دې چه ده اوخوړو ،وائي غوستو او صدقه ئې كړو. وې خوړلو فناء شو او وائي غوستل نو زوړ شو اوتباه شو يا دالله جل شانه لار كښې وركړه نو دخزانې په طور جمع شو (مسلم). ([1])

او چه څه پاتې شو نو هغه دنورومال دې،تا خوهغه جمع كړې وو او پريښنو دې وو ([2]). بيا هم ددې دوؤ خبرو ترغيب وركوي او ډير اجر وعده كوي،بيا فرمائي چه تاسو ايمان نه هيڅ نه شي منع كولې؟ تاسو كښې نبى كريم ﷺ موجود ې هغه تاسو ايمان طرفته رابلي. دليلونه دركوي او معجزې درته ښائي. د صحيح بخاري دشرح ابتدائي حصه كتاب الايمان كښې مونږ دا حديث مبارك بيان كړې دې

[1] صحيح مسلم كتاب الزهد باب الدنيا سجن للمومن وجنة للكافر : ٢٩٥٨.

[2] صحيح مسلم حواله سابق : ٢٩٥٩.

چه نبی کریم ﷺ تپوس اوکړو چه ټولو نه زيات ښه ا يمان والا ستاسو په نيز څوك دی؟ نو وې ونيل فرښتې. نو وې فرمائيل چه هغوئ خو الله تعالی سره دی بيا به ايمان ولې نه راوړی؟ وې فرمائيل چه بيا نبيان عليهم السلام، په هغوئ خو وحی او دالله كلام نازليږی بيا به ولې ايمان نه راوړی؟ بيا نې اوونيل چه مونږ. واه تاسو ايمانه څنګه منع كيديشی؛ تاسو كښې خو څه موجود يم. واورئی ا بهترين او عجيبه ايمان والا به هغه خلق وی چه ستاسو نه روستو رازی. صحيفو كښې به ليكلې شوی ګوری او ايمان به راوړی. دسورة بقره شروع كښې آيت ﴿الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ﴾ تفسير كښې هم مونږ داسې احاديث ليكلی دی.

بيا دوی ته دميثاق دورخې قول وريادولې شی لكه چه يو آيت مبارك كښې دی چه﴿وَاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ﴾ الخ. ددې نه مراد نبی كريم ﷺ نه بيعت كول دی. اوامام ابن جرير m فرمائی چه ددې نه مراد هغه ميثاق دې چه د آدم ﷺ خيټه كښې دهغوئ نه اخستې شوې وو. دمجاهد m هم دا مذهب دې. والله اعلم.

هغه الله جل شانه چه هغه په خپل بنده روښانه دليلونه او بهترين دلائل او ښه آيتونه نازل كړل. چه تاسو ظلم او جهل د تيرونو نه او د رائې قياس دبدترينو تيرونه راوباسی او تاسو نورانی او روښانه او صفا لار اوښائی. الله جل شانه رؤف دې اورحيم دې. دا دهغه لوئې ذات كرم دې چه هغه د خلقو د رهنمائی دپاره كتابونه نازل كړل او رسولان ئې اوليږل او شكوك شبهات ئې لرې كړل. د هدايت وضاحت ئې اوكړو. دايمان او خيرات حكم كولو نه پس بيا د ايمان رغبت وركوی او بيان فرمائی چه اوس د ايمان نه قبلولو هيڅ عذر باقی نه دې پاتې. دآسمانونو د خزانوتنها مالك الله جل شانه دې. عرش او كرسی دهغه دہ اوهغه تاسو سره ددې خيرات دبدلې وعده كړې ده. فرمائی چه ﴿وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهٗ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ﴾ يعنی تاسو چه څه دالله جل شانه لار كښې خرچ كوئی نو به د هغې بهترينه بدله د ركوی. اوحقيقت كښې روزئ وركولو والا هغه ذات دې. اوفرمائی چه﴿مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ﴾ يعنی تاسو به دا فانی مال خرچ كړئی او هغه به تاسو ته هميشه پاتې كيدونكې مال دركړی.

توكل والا خرچ كوی اودعرش مالك هغه دتنګئ اوغريبئ نه محفوظ كوی. هغه ته ددې خبرې اعتماد وی چه مونږ كوم مال فی سبيل الله خرچ كړو نودهغې بدله به مونږ ته په دواړو جهانونو كښې ملاويږی.

قوله تعالی:- ﴿لَا يَسْتَوِيْ مِنْكُمْ مَّنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقٰتَلَ﴾

فضائل صحابه:- بيا ددې امر بيان كيږی چه دفتح مكه نه مخكښې كومو خلقو دالله جل شانه لار كښې خرچونه اوكړل او دالله جل شانه لار كښې ئې جهاد اوكړو او كومو خلقو چه دا اونه كړل، او مكه فتح شوه نو دا دواړه بر ابر نه دی. په دې وجه هم چه په هغه وخت كښې تنګی زياده وه او قوت كم وو. اوپه دې وجه هم چه په هغه وخت كښې به ايمان هغه خلقو قبلولو چه دهغوئ زړونه هرقسم ګند نه پاك وو. دمكې د فتح نه پس خو اسلام ته ښكاره غلبه ملاؤ شوه، اودمسلمانانو شمير زيات شو. او فتوحات زيات شو. اودې سره مال هم ښكاره شو. نو په هغه وخت كښې او په دې وخت كښې چه څومره فرق دې نو دومره فرق په دې خلقو او هغه خلقو كښې دې. هغوئ ته به ډير زيات اجر ملاويږی. اګر چه دواړه اصل نيكئ كښې او اصل اجر كښې شريك دی.

د قبل الفتح نه څه مراد دې؟:- بعضو ونيلی دی چه فتح نه مراد صلح حديبيه ده. او ددې تائيد د مسنداحمد يو روايت نه هم كيږی چه خالد بن وليد ﷺ او عبدالرحمان بن عوف ﷺ مينځ كښې اختلاف پيدا شو، په دې خالد ﷺ اوفرمائيل چه ته په دې خبره ئې چه ما څو ورځې مخكښې اسلام قبول كړې دې. هر كله چه نبی كريم ﷺ ته ددې علم اوشو نو وې فرمائيل چه زما صحابه كرام ﷺ ماته پريږدئی. په الله جل شانه قسم چه دهغه په قبضه كښې زما روح دې كه د أحد د غر هومره سرۀ او سپين زر جمع

کړي نو بيا هم دهغه اعمالو ته نه شي رسيدې (۱). ظاهر دی چه دا واقعه د خالد بن وليد ﷺ د مسلمانيدو نه مخکښې ده او دوی ﷺ دصلح حديبيه نه پس او فتح مکه نه مخکښې اسلام قبول کړې وو. اودا اختلاف چه کوم پدې روايت کښې دې د بنوخزيمه باره کښې وو.نبی کريم ﷺ د فتح مکه نه پس دخالد ﷺ په امارت کښې هغوئی طرفته يو لښکر ليږلې وو،هرکله چه دوی هغه خانې ته اورسيدل نوهغه اوونيل چه مونږ مسلمانان شوی يو خو دخپل ناواقفيت په وجه ئې دا اونه ونيل چه مونږ اسلام راوړې دې بلکه داسې ئې اوونيل چه مونږ صابيان شو،يعنی بې دينه شو او کفارو به مسلمانو ته هم دا لفظ ونيلو. خالد ﷺ غالبا ددې کلمې اصل مطلب ته اونه رسيدو او دهغوئ د قتل کولو حکم ئې اوکړو.او دهغوئ چه کوم نيولې شوی وو دهغوئ د قتل کولو حکم ئې اوکړو. نو په دې د عبدالرحمان ﷺ او خالد بن وليد ﷺ مينځ کښې مخالفت پيدا شو. ددې واقعې مختصر بيان پورتنی حديث مبارك کښې دې.

صحابه کرامو ته بد مه وائې:-صحيح حديث مبارك کښې دی چه صحابه کرام ﷺ ته بد مه وائې،په هغه ذات مې دې قسم وی چه دهغه په قبضه کښې ځما روح دې که تاسو د اُحد غر هومره برابر سرۀ زر او سپين زر هم خرچ کړئی نوبيا هم دهغوئ درې پاوه غلې ثواب ته هم نه شئ رسيدلې. بلکه يو نيم پاؤ ته هم نه شې رسيدې (۲)ابن جرير کښې دی چه حديبيه په کال مونږ نبی کريم ﷺ سره چه کله عسفان ته اورسيدو نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه داسې خلق به هم راشی چه تاسو به خپل اعمال دهغوئ د عملونو مقابله کښې حقير اوګنړئی. مونږ اوونيل چه آيا قريشی؟ نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه نه بلکه يمنی نرم دل،خو اخلاق،اوساده مزاج. مونږ عرض اوکړو يارسول الله ﷺ ! آيا هغوئ به ځمونږ نه بهتر وی؟ نبی کريم ﷺ جواب کښې اوفرمائيل که هغوئ سره دأحد دغربرابر هم سرۀ سپين وی اوهغه خرچ کړی نو بيا هم ستاسونه د يو درې پاوا يا يونيم پاؤ خيرات ته هم نشی رسيدلې. ياد ساتئ مونږ او نورو تولو خلقو کښې فرق دې. بيا نبی کريم ﷺ هم دا آيت مبارك (لا يستوی) تلاوت کړو. خو دا روايت غريب دې. بخاری اومسلم شريف کښې دی چه دابوسعد خدری ﷺ روايت کښې د خارجيانو ذکر کښې دی چه تاسو خپل مونځونه دهغوئ د مونځونو باره کښې او خپلې روژې دهغوئ دروژو باره کښې حقير اوکمې ګنړئی هغوئ داشان د دين نه خارجيږی لکه ځنګه غشئ د ښکار نه (۳)

ابن جرير کښې دی چه عن قريب به يو قوم راشی نوتاسو به خپل اعمال کمتر اوګنړئی چه کله دهغوئ اعمال اوګورئی. صحابه کرام ﷺ تپوس اوکړو چه آيا هغوئ به قريشيان نه وی؟ نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه هغه ساده مزاج،نرم زړه والا دلته راروان دی. او نبی کريم ﷺ يمن طرفته ته لاس سره اشاره اوکړه،او بيا نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه هغه خو ديمن خلق دی او ايمان خو د يمن والا خلقو دی او حکمت ديمن د خلقو حکمت دې. مونږ تپوس اوکړو چه هغوئ به ځمونږ نه افضل وی؟ نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه په هغه الله جل شانه مې دی قسم وی چه دهغه په قبضه کښې ځما روح دې،که هغوئ کښې چاسره دسرو غر وی او هغه دالله جل شانه لار کښې خرچ کړی نو بيا هم ستاسو د يو مد يا نيم مدته مقدارته نشی رسيدې. بيا نبی کريم ﷺ خپلې ګوتې بند کړې او خپله کتهه او مسواکه ګوته ئې نيغه کړه او وې فرمائيل چه دادې فرق ځمونږ اودهغوئ ترمينځه. بيا نبی کريم ﷺ هم دا آيت مبارك تلاوت کړو. نودې حديث مبارك د حديبيه ذکر نشته دې. بيا دا هم کيديشی چه ممکن دی چه د فتح مکه نه مخکښې خبر د فتح مکه نه پس الله جل شانه نبی کريم ﷺ ته ورکړې وی. لکه ځنګه چه سورۀ

---

(۱) احمد: ۲۶۶/۳،

(۲) صحيح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ ((لوكنت متخذا خليلا)) : ۳۶۷۳، صحيح مسلم: ۲۵۴۱.

(۳) صحيح بخاری کتاب استتابة المرتدين باب قتل الخوارج والملحدين بعد اقامة الحجة: ۶۹۳۱.

مزمل کښې ابتدائی سورتونو کښې دی چه کوم مکه مکرمه کښې نازل شوی وو. الله جل شانه خبر ورکړې وو چه (اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ) يعنی څه داسې خلق هم شته دې چه دالله جل شانه لار کښې جهاد کوی.نو کله څنګه چه دا آيت مبارك ديوراتلونکې واقعې ذکرکوی نوداشان دا آيت مبارك هم او حديث لره دې هم اوګنړلې شی. والله اعلم.

قوله تعالى:- وَكُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى ط

ټول صحابه کرام ز عظيم دی :-بيا فرمائی چه هر يو سره الله جل شانه د ښيګړې وعده کړې ده يعنی فتح مکه نه مخکښې او ددې نه پس هم چه چا څه دالله جل شانه لار کښې خرچ کړی دی دهغې اجر به هغه ته ملاويږی. دابله خبره ده چه چاته به زيات وی او چاته به کم.لکه څنګه چه بل ځائې کښې ارشاد دې چه مجاهد او غير مجاهد چه عذر والا هم نه وی نو برابر نشی کيدې. اګر چه نيکه وعده کښې دواړه شامل دی. صحيح کښې دی چه قوی مومن دالله جل شانه په نيز ضعيف نه افضل دې. خو ښيګړه دواړو دپاره ده. (۱)که دا فقره په دې آيت کښې نه وې نو ممکن وو چه چا ته به ددې روستو والو خيال تير شوې وی. په دې وجه ئې فضيلت بيانکړو،بيا ئې پرې عطف واچولو اصل اجر کښې ئې دواړه بر ابر کړل. بيا فرمائی چه ستاسو د ټولو عملونو ستاسو رب ته خبر دې. هغه چه درجاتو کښې کوم تفاوت ساتی هغه هم اندازې سر ه نه بلکه صحيح علم سره.

قوله تعالى:- فَيُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَلَهٗۤ اَجْرٌ كَرِيْمٌ ۟

الله جل شانه صدقات زياتوی :حديث مبارك کښې دی چه يو درهم يو لك درهمو پورې زياتيږی (۲)دا هم يادساتئ چه ددې آيت مبارك حصه دار ابوبکر صديق ﷛ دې،ځکه چه په دې عمل کولو والا دټولو نبيانو امتونو سردار دوی ﷛ دی. ابوبکر ﷛ دشروع تکليف وخت کښې خپل ټول مال دالله جل شانه لار کښې خرچ کړې وو. او ددې بدله ئې دالله جل شانه دبدلې نه سوا نوره نه وه. عمرفاروق ﷛ اوفرمائيل چه څه د نبی کريم ﷺ خدمت کښې حاضر اوم او ابوبکرصديق ﷛ هم وو. ددوی ﷛ په بدن مبارك صرف يو عبا وه او ګريوان کښې ئې ازغی ورکړی وو. په دې کښې جبرئيل ﷤ نازل شو او تپوس ئې اوکړو چه څه وجه ده چه ابوبکر صديق ﷛ صرف يو عبا اغوستې ده او په دې کښې ئې ازغی ورکړی دی؟ نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه هغه خپل ټول مال ځما کارونو کښې دالله جل شانه لار کښې خرچ کړې او اوس هغه سره هيڅ نشته دې. نو جبرئيل ﷤ اوفرمائيل چه انې محمد ﷺ ! تاسو دوی ﷛ ته اووائې چه الله جل شانه په تا سلام وائی او فرمائی چه آيا دوی ﷛ په دې فقيرئې کښې ځما نه خوشحاله دی که خفا؟ نبی کريم ﷺ داټول هر څه ابوبکرصديق ﷛ ته بيان کړو نو ابوبکرصديق ﷛ اوفرمائيل چه څه خپل رب نه څنګه خفه کيديشم،څه په دې حال کښې ډير خوشحاله يم. داحديث مبارك سنداً ضعيف دې والله اعلم. بيا فرمائی چه څوك دی چه الله جل شانه ته قرض ورکړی. ددې نه مراد دالله جل شانه د رضا دپاره خرچ کول دی.

قوله تعالى:- مَنْ ذَا الَّذِيْ يُقْرِضُ اللّٰهَ

بعضو وئيلی دی چه ددې نه مراد خپل بال بچ باندې خوراك څكاك دې. کيديشی چه دا آيت مبارك د خپل لحاظ سره دواړو دپاره شامل وی. بيا وعده کوی چه ده ته به ډيره لويه بدله ملاويږی او او جنت کښې به ورته پاك رزق ملاويږی. ددې آيت مبارك آوريدو سره ابو دحداح انصاری ﷛ نبی کريم ﷺ ته راغلو اوعرض يې اوکړو چه آيا ځمونږ رب ځمونږ نه قرض غواړی؟ نو نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه

---

[1] صحيح مسلم کتاب القدر باب الايمان بالقدر والاذعان له : ۲۶۶٤، ابن ماجه: ۷۹، احمد: ۳٦٦/۲.

[2] نسائی کتاب الکاة باب جهد المقل : ۲۵۲۸،.

او نبی کریم ﷺ ته ئې عرض يې اوکړو چه خپل لاس راکړه. نو نبی کریم ﷺ خپل مبارك لاس وراوږد کړو نو د نبی کریم ﷺ لاس مبارك ئې خپل لاس کښې اخستلو نه پس عرض يې اوکړو چه څما باغ چه په هغې کښې د کهجورو شپږ سوه ونې دی، هغه ما خپل رب ته ورکړل. دهغه بال بچ هم په دې باغ کښې وو. هغه راغلو او د باغ دروازه کښې اودریدو او خپلې ښځې ته ئې آواز اوکړو، هغې لبيك اووئيلو او راغله او وې فرمائيل چه بچې راواخله او رازه، ما دا باغ الله جل شانه ته قرض ورکړو. هغه ډيره خوشحاله شوه او وې وئيل چه تا ډير د فائدې تجارت اوکړو. او بچې او دکور اثاثه اخستلونه پس روان شو. نبی کریم ﷺ اوفرمائيل چه الله جل شانه دجنت ونې اودهغه خائې باغونه او ميوې چه د هغې ښاخونه دياقوتواو موتيانو دی ابودحداح ته ورکړی (۱)

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ يَسْعٰى

| په هغه ورځ | چې اووينې ته | مومنان سرې | او مومنانې ښځې | چې منډې به وهي

| هغه ورځ (هم دياد ساتلو قابله ده)، چې ته به مومنان او مومنانې اووينې

نُوْرُهُمْ بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ بُشْرٰىكُمُ الْيَوْمَ

نور دهغوئ | مخکښې دهغوئ نه | او ښي طرف دهغوئ ته | زيرې دې تاسو لره | نن ورځ |

چې (دايمان) خپله رڼا به ترې نه وړاندې اوښي طرف ته خوريږي | نن تاسو ته زيرې درکوو

جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ذٰلِكَ

جنتونه دی | چې بهيږي به | لاند دهغې نه | نهرونه | چې هميشه به وی | په هغې کښې | دا انجام

دداسې باغونو چې دهغې لاندې به ولې بهيږي | هميشه به په کښې اوسيږی | هم دا دټولونه

هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝۱۲ يَوْمَ يَقُوْلُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ

هم دا | کاميابی ده لويه | په دغه ورځ به | وائي | منافقان سرې | او منافقانې ښځې |

لويه کاميابی ده| .... دا به هغه ورځ وې چې منافقان سرې او منافقانې ښځې

لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا انْظُرُوْنَا نَقْتَبِسْ

هغه کسانو ته | چې ايمان ئې راوړې وی | چې لږ اوګورئ موږ ته | چې موږ رڼا واخلو |

به دايمان خاوندانو ته وائي | چې موږ ته لږ انتظار اوکړئ چې موږ هم ستاسو د نور نه رڼا واخلو

مِنْ نُّوْرِكُمْ قِيْلَ ارْجِعُوْا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوْا

دنور (رڼا) ستاسو نه | ورته به اووئيلې شی | چې واپس شئ | شاګانو خپلو ته | اوګورئ

دوئ ته به اووئيلې شی | چې تاسو وا پس لاړشئ ابيا رهلته خان دپاره، رڼا تلاش کړئ ابيا به ددې دواړو (ډلو)

نُوْرًا ؕ فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُوْرٍ لَّهٗ

رڼا (بل ځائ کښې) | پس اوبه وهلې شی | په منځ دهغوئ کښې | يو ديوال | چې په هغې کښې به

په مينځ کښې يو ديوال اودرولې شی | .... په هغې کښې به يوه دروازه وی | چې

(۱) ابن ابي حاتم

بَابٌ ۭ بَاطِنُهٗ فِيْهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهٗ

بوه دروازه وی | دننه دهغې چې به وی | په هغې کښې به | رحمت وی |او بهر طرف دهغې چې به وی

دننه طرف ته به په کښې رحمت وی| او بهر طرف ته به ترې عذاب وی | منافقان به

مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ۝ يُنَادُوْنَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ ۭ

دمخې طرف نه به | عذاب وی | آواز به کوی منافقان مومنانوته | چې آیا نهٔ وؤ مونږ | ستاسو سره

مومنانوپسې چغې وهی | چې (ائې خلقو) آیا مونږ (په دنیا کښې) ستاسو ملګری نه وو

قَالُوْا بَلٰى وَلٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ اَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ

اوبه وائی مومنان | چی هو | ولیکن تاسو په فتنه کښی واچول | خانونه خپل | او موقعې ته مو کتل

دوئ بهٔ جواب ورکړی| نه بلکه تاسو خپل خانونه په نفاق کښې اچولی وو|اوتاسو (به په مونږ دمصیبتونو) انتظار

وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِيُّ حَتّٰى جَاۗءَ

او شک به مو کوؤ | او دوکه درکړه تاسو له | امیدونو (ددروغو) | تر هغې پورې | چی راغې |

کولو| او شک به مو کولو| اوستاسو امیدونو تاسو په دهوکه کښې اچولي وئ| تردې چې دالله

اَمْرُ اللّٰهِ وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ۝ فَالْيَوْمَ

حکم دالله | او دوکه درکوله تاسو له | په معامله دالله کښی | دوکه باز(شیطان) | پس نن ورځ به |

تعالی حکم (مرګ) راغلو| اوتاسو دالله تعالی په حق کښې فریبی (شیطان) دهوکه کړئ | نو نن ورځ

لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَّلَا مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ

نهٔ اغستلې کیږی | ستاسو نه | فدیه (معاوضه) | او نهٔ دهغه کسانو نه | چی کفر ئې کړې وؤ |

بهٔ تاسو نه څهٔ فدیه نشی قبلولې|..........اونه د هغه خلقو نه چې کفر ئې اختیار کړې وو

مَاْوٰىكُمُ النَّارُ ۭ هِيَ مَوْلٰىكُمْ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝

خائې دورتلو ستاسو | وور دې | دا وور | ملګرې ستاسو دې | او ډیر بد خائې دورتلو دې |

ستاسو د ټولو خائې دوزخ دې | هم دغه (دوزخ) ستاسو ملګرې دې |او هغه ډیره خراب خائې دې

قوله تعالى:- يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ

د قیامت په ورځ د مومنانو ښځو او سړو د نور بیان: دلته بیان کیږی چه دمسلمانانو دنیکو عملونو بدلـه کښـې به دوی ته نورملاویږی.او دابه دقیامت په ورځ دوی سره سره وی. عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی چه په دوی کښې به دبعضو نور دغرونو برابر وی. اودبعضو نور به د کهجورې برابر وی. اودبعضو به د ولاړ انسان برابر. دټولو نه کم نورچه دکوم مومن وی دهغه پښې دکتې ګوتې باندې به نور وی. او هغـه بـه کله کمیږی او کله به زیاتیږی (¹) (ابن جریر).

قتاده فرمائی چه مونږ. ته ذکراوکړې شو چه د نبی کریم ﷺ ارشاد دې چه بعضې مومنان بـه داسې هـم وی چه دهغوئ نور به دومره وی چه څومره مدینې منورې نه عدن پورې فاصله ده.او ابین لرې دې

(¹) الطبری: ۱۷۹/۲۳.

اوصنعاء لرې ده. بعضې ددې نه کم، بعضې دهغې نه هم کم، او ترڅې پورې به بعضې وی چه دهغوئ نور به دهغې لاندې قدمونو پورې وی.

جناده بن ابوامیه رحمه الله اوفرمائیل چه ائې خلقو ! ستاسونومونه سره د ولدیت الله جل شانه سره لیکلې شوی دی. اوداشان به ستاسو هر باطن علم هم هلته لیکلې شوې وی. د قیامت په ورځ به آواز کیږی چه ائې فلانی دفلانی ځویه دا ستا نور دې. او فلانی د فلانی ځویه ستا دپاره مونږ سره هیڅ نور نشته دې. بیا دوی ددې آیت مبارك تلاوت اوکړو.

دقیامت ورځ به مومنانو دپاره نور وی:- ضحاك رضي الله عنه فرمائی چه هر سړی ته به اول اول کښې نور ملاویږی، خو چه کله په پل صراط باندې تیریږی نو بیا د منافقانو نور ختم شی، ددې کتلو سره به مومنان هم ویریږی چه هسې نه ځمونږ نور هم لاړ شی. نو الله جل شانه نه به دعاګانې غواړنی چه ائې الله جل شانه ځمونږ نورمونږ دپاره پورا پورا کړه. حسن رحمه الله فرمائی چه ددې آیت مبارك نه دپل صراط نور دې. چه په تیاره کښې په آرام سره تیر شی. نبی کریم ﷺ فرمائی چه دټولو نه مخکښې به دسجدې کولو اجازت ماته ملاؤ شی او داشان به د ټولو نه مخکښې ماته اجازت اوشی چه سجدې نه سر اوچت کړه. خه به مخکښې روستو، ګس او ښی ء طرفته نظر واچوم نو ځه به خپل امت اوپیژنم. نو سړی اووئیل چه یارسول الله ﷺ ! نوح ﷺ نه ستاسو امت پورې ټول امتونه په دې میدان کښې جمع وی تاسو به په دې کښې خپل امت څنګه پیژنئی؟ نبی کریم ﷺ د بعضو خاص نښو په وجه. ځما دامت د اودس اندامونه به پرقیږی او دا صفت به بل امت ته نه وی. او دوی ته ددوی اعمال نامې ددوی په ښی لاس ورکولې شی. او ددوی څهرې به پرقیږی. او ددوی نور به ددوی مخکښې رو ان وی. او ددوی اولاد به دوی سره وی ([1])ضحاك رحمه الله فرمائی چه ددوی اعمال نامې به ددوی ښی لاس کښې وی. لکه څنګه نورو آیتونو کښې تشریح شوې ده. دوی ته به اووئیلې شی چه نن تاسو ته د هغه جنتونو بشارت دې چه هغې په هر ګوټ کښې چینې جاری دی. اودهغه ځائې نه هیڅ کله هم وتل نشته دې. دا یو زبردسته کامیابی ده. ددې نه پس دقیامت د هیبتناك او زړه ویرونکی منظر واقعه بیان شوې ده چه سوا د رښتونی ایمان والو او نیك اعمالو نه به هیچا ته نجات نه ملاویږی.

قبر څنګه ځائې دې؟:- سلیم بن ابن عامر رحمه الله فرمائی چه مونږ یو جنازې سره باب کښې باب دمشق کښې وو، هرکله چه د جنازې مونځ اوشو، او ددفن کار شروع شو نو ابوامامه باهلی رضي الله عنه فرمائی چه ائې خلقو! تاسو ددې دنیا منزل کښې نن سحر ماښام کونی، نیکئ او بدئی کولې شئ، اودې نه پس تاسو یو بل منزل طرفته ګولو والا یئ: اوهغه منزل هم دا د قبر دې. اودا دتنهائی، چینجو، تنګئ او تیارو کوردې. خو هغه چا دپاره نه دې چه د چا دپاره الله جل شانه دې کښې وسعت پیدا کړی. دې ځائې نه به بیا تاسو میدان قیامت طرفته ځئ او هغه ځائې کښې ډیره تیاره ده. او هغه ځائې کښې به ایماندارو کښې نور تقسیم وی او کافران او منافقان به بې رونقه وی. ددې ذکر آیت ﴿أَوۡكَظُلُمَٰتٖ﴾ الخ کښې دې. نو لکه څنګه چه سترګو والـود نظر نه ړوند ته هیڅ فائدې نشی حاصلیدې نوداشان به کافران او منافقان دایماندراو دنور نه هیڅ فائده نشی حاصلولې. نو منافقان به ایماندارو ته وائی چه تاسو دومره مخکښې مه ځئی، لږ خو آیسار شئ چه مونږ ستاسو دنور په رڼا کښې ځو. تاسو به چه څنګه دنیا کښې مسلمانانو سره فریب کولو داشان به نن دوی ته اووئیلې چه تاسو واپس شئ او نور تلاش کونئ. دوی به واپس د نور د تقسیم ځائې ته واپس شی. خودوی به هیڅ نه مومی. هم دا دالله جل شانه مکر دې چه ددې بیان ﴿وَهُوَ خَٰدِعُهُمۡ﴾ کښې دې. اوس واپس چه دوی دې ځائې ته راشی نو ګوری به چه ددوی

[1]) حاکم : ۲/٤۷۸،

او د مومنانو مينځ کښې به يو ديوال حائل شي چه دهغې نه هغه طرفته رحمت دې او دې طرفته عذاب دې. نودا منافقان به د تقسيم په وخت کښې په دهوکه کښې وي. دنور په ملاويدو به ددوی راز ښکاره شي، تميز به نې اوشي. او دامنافقان به دالله جل شانه درحمت نه مايوسه شي. ابو امامه فرمائي چې قيامت کښې به داسې تيارهٔ راپورته شي چې يو مؤمن او کافر به هم خپل لاس ونه نشي ليدې، بيا به مؤمنانو ته ددوئ د اعمالو په بدله کښې نور ورکړې شي نو منافقان به آواز ورکوی چې (انْظُرُونَا)

قوله تعالى:- فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَّهُ بَابٌ

ددې ديوال نه کوم يو ديوال مراد دې؟:- ابن عباس ﷠ نه مروی دی چه کله تياره وی او انسان به خپل لاس هم نه وينی، نو په هغه وخت کښې به الله جل شانه يو نور ظاهر کړی. مسلمانان به يو طرفته ځی. او منافقان به روستو ځی. چه هرکله مومنان ډير مخکښې لاړ شی نو دوی به هغوئ ته د اودريدو دپاره آوازونه کوی. او دوی ته به يادوی چه دنيا کښې خو مونږ ټول يو ځائې وو.(۱) د نبی کريم ﷺ ارشاد دی چه د قيامت په ورځ به خلق ددې خلقو د پرده پوشئ دپاره آواز کوی. خو په پل صراط به تميز اوشی. دا مومنان به آوازونه کوی خو په هغه وخت کښې به مومنان په ويره کښې وی. دابه هغه وخت وی چه سرې به فکرمند وی. دکوم ديوال چه په دې ځائې کښې ذکر دې دا به د دوزخ او جنت ترمينځه وی. هم ددې ذکر دې دې آيت مبارك (وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ). نو په جنت کښې به رحمت او په جهنم کښې به عذاب وی

صحيح خبره داده خو دبعضو قول دې چه ددې نه مراد د بيت المقدس ديوال دې اودا به دجنهم وادئی سره وی. ابن عمر ﷠ نه مروی دی چه دا ديوال د بيت المقدس شرقی ديوال دې. چه ددې په باطن کښې مسجد وغيره دې او ددې ظاهر کښې دجهنم وادی ده. اوبعضو بزرګانو دا هم ونيلی دی. خودا ياد ساتل پکار دی چه بعينه ددې آيت نه مراد هم دا ديوال دې. بلکه ددې ذکر په طور د قرب معنی ددې آيت مبارك تفسير کښې دې حضراتو ذکر کړې دې. ځکه چه جنت آسمان کښې اعلی عليين کښې دې اوجهنم اسفل السافلين کښې دې. او کعب احبار رحمه الله نه چه کوم مروی دی چه د کومې دروازې ذکر دې آيت مبارك کښې دې. دې آيت کښې ددې نه مراد مسجد باب الرحمت دې. دا دبنو اسرائيلو روايت دې. چه مونږ دپاره سند نه شی کيدې. حقيقت دادې چه دا ديوال به د مومنانو او منافقانو ترمينځه وی. مومنان خو به دې دروازې نه تير شي او جنت ته به داخل شي. بيا به دروازه بنده شي. اومنافقان به حيران اوپريشان تيارو کښې پاتې شي. لکه ځنګه چه داخلق په دنيا کښې په کفراو جهالت، شك او حيرت او تيارو کښې وو. اوس به ورته دوی اووائی چه مونږ خو دنيا کښې تاسو سره وو، يو ځائې به مو هر څه کول، عرفات او غزواتو کښې موجود وو، واجباتو به مو ادا کول. ايماندار به اووائی چه تاسو خپلو کرتوتونو او ګناهونو، نفسانی خواهشاتو او دالله جل شانه رحمت کښې ټول عمر مو تير کړې دې، تاسو به ونيل چه مونږ بدعملئ اوکړې او دا به مو ونيل چه نن به توبه اوکړو صبا به توبه اوکړو او بد عملونه به پريږدو، او دې انتظار کښې مو عمر تير کړو چه دمسلمانانو څه نتيجه راوزی؟. او تاسو ته ددې هم يقين نه وو قيامت به راځی که نه؟ او تاسو په دې خواهش کښې وې که رازی نو مونږ به ضرور بخښلې شو. او تر مرګه پورې دالله جل شانه د طرفنه تاسو ته هغه لوئې ذات طرفته د مائل کيدو توفيق ملاؤ نشو. او الله جل شانه سره تاسو دهوکه باز شيطان پ دهوکه کښې اوساتلئ. تر دې چه نن تاسو جهنم ته داخل شوئې.

مطلب دادې چه تاسو بدنی طور مونږ سره وې، خو زړه نه او نيت نه مونږ سره نه وې. بلکه حيرت او شك کښې وې. رياکارئی کښې وې او تاسو ته د زړه نه دالله جل شانه ياد هم نصيب نه شو. مجاهد رحمه الله

---

(۱) الطبری : ۱۷۹/۲۳.

فرمائی چه دا منافقان مومنانو سره وو، نکاح واده، مجلس، مرګ او ژوند کښې دوی سره شريك وو خو اوس دلته جدا کړې شو. د سورة مدثر آيتونو کښې دی چه کله مسلمانان مجرمانولره په جهنم کښې اووينی نو تپوس به کوی چه آخر تاسو څه کښې ګير شوئ؟ او دوی به ور ته خپل بدعملونه شميری. نو ياد ساتئ چه دا سوال به صرف د غصې او ددوی دشرمنده کولو دپاره وی. خو حقيقت حال به مسلمانان بنه خبر وی. بيا ئې هغه ځائې کښې فرمائيلی وو چه دهيچا سفارش به دوی ته فائده نه ورکوی. دلته ئې اوفرمائيل چه نن به دوی ته فائدی نه شی ورکولې. اګر چه دټولې زمکې برابر سره زر ورکړی، نو دابه هم نشی قبولې. نه منافقانو نه اونه کافرانو نه. ددوی مرجع او ځائې جهنم دې. هم دغه ځائې دوی لائق دی. او ظاهر دی چه هغه بدترين ځائې دې.

اَلَمْ يَاْنِ | لِلَّذِيْنَ | اٰمَنُوْٓا | اَنْ تَخْشَعَ

ايا وخت لا نهٔ دې راغلې | دپاره دهغه کسانو | چې ايمان ئې راوړې دې | چې اويرېږی

ايا په ايمان دارو باندې لاهغه وخت راغلې نه دې | چې دهغوئ زړونه دالله تعالى دذکر

قُلُوْبُهُمْ | لِذِكْرِ اللّٰهِ | وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ ۙ | وَلَا يَكُوْنُوْا

زړونه دهغوئ | دوجې دذکر دالله نه | او دوجې دهغې حق نه چې نازل کړې دې الله | او نهٔ شی هغوئ

اودهغه دنازل شوی رښتينی کلام په وړاندې نرم شی | اودهغې خلقو په شان نشی

كَالَّذِيْنَ | اُوْتُوا الْكِتٰبَ | مِنْ قَبْلُ | فَطَالَ

پشان دهغه کسانو | چې ورکړې شوې وو ورته کتاب | مخکښی ددې نه | پس اوږده شوه

چې وړاندې ورته کتاب ورکړې شوې وو | ....بيا په هغې يوه زمانه تيره شوه

عَلَيْهِمُ | الْاَمَدُ | فَقَسَتْ | قُلُوْبُهُمْ ۭ | وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ | فٰسِقُوْنَ ۝

په هغوئ باندې | زمانه | پس سخت شو | زړونه دهغوئ | او زيات دهغوئ نه | فاسقان دی |

نو دهغوئ زړونه سخت شول | او په هغوئ کښې ډير کسان (اوس هم) بدعمله دی

اِعْلَمُوْٓا | اَنَّ اللّٰهَ | يُحْيِ الْاَرْضَ | بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ | قَدْ بَيَّنَّا

پوهه شئ | چې بيشکه الله | ژوندئ کوی زمکه | روستو دمرګ دهغې نه | صفا صفا ښودلې دی مونږه

پوهه شئ چې الله تعالى زمکه د اوچيدو نه پس بيا زرغونوی | ....مونږ تاسو ته

لَكُمُ الْاٰيٰتِ | لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝

تاسو ته نښې | چې تاسو دعقل نه کاراخلئ |

واضحه مثالونه څګه بيان کړی دی | چې تاسوپرې پوهه شئ |

قوله تعالى:- اَلَمْ يَاْنِ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوْبُهُمْ

دالله تعالى جل شانه ويره:- الله جل شانه فرمائی چه آيا مومنانو دپاره هغه وخت لا ندې راغلې څه؟ چه دوی دالله جل شانه ذکراو پند و نصيحت او قرآن پاك آيتونه اواحاديث نبوی ﷺ واوری اوددوی زړونه نرم شی. واوری او اومنی، احکام اومنی، دممنوعاتونه پرهيزاوکړی. ابن عباس ؓ فرمائی چه د قران پاك نازليدو نه پس ديارلس کاله تير شوی وو چه دمسلمانانو دزړونو دې طرفته د راتلو شکايت شوې

وو. حضرت ابن مسعود ﷺ فرمائي چه څلور کاله تير شوي وو چه مونږ ته د اعتاب اوشو(¹) (مسلم) اصحاب ﷺ په دې ملامته شو او وې وئيل چه يا رسول الله ﷺ څه خبره خو بيان کړئي. ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ﴾ بيا يو ځل څو ورځې پس هم دا عرض اوشو نو آيت نازل شو چه ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ﴾ بيا څو وخت پس دا اووئيل نو آيت نازل شو چه ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ﴾ (نبي کريم اوفرمائيل چه د ټولو نه رومبې خير چه څما دامت نه به اوچت کړې شي هغه به خشوع وي. بيا نبي کريم اوفرمائيل چه تاسود يهوديانو او نصرانيانو په شان مه کيږئي هغوئ دالله جل شانه کتاب بدل کړو. او په لږ لږ قيمت ئې د اخرخ کړو. نو کتاب الله ئې شاته اوغورزولو او په رائې او قياس پسې شو. او پخپله چه دوی کوم اقول ايجاد کول هغې پسې شو. او دالله جل شانه دين کښې ئې د نورو تقليدو شروع کړو. اود خپلوعالمانو اودرويشانوبې سنده خبرې ئې دين کښې داخلې کړې.ددې بد عملونو په وجه الله جل شانه د ددوی زړونه سخت کړل.دوی ته به که هر څه دالله جل شانه خبرې واورولې شوې خوددوی په زړونو به هيڅ اثر نه کيدو. په دوی به هيڅ پندو نصيحت اثر نه کيدو. هيڅ يو وعده او وعيد دوی دالله جل شانه طرفته په رجوع اونکړې شو. او په دوی کښې اکثر فاسقان او بدکار شو.کوټه عملونه ئې هم ښه نه وو.لکه آيت مبارك کښې دی چه ﴿فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَاقَهُمْ﴾ددوی د بدعهدئي په وجه مونږ په دوی لعنت اوليږلو. اوددوی زړونه مو سخت کړل. دوی به کلمات په خپله بدلول او څمونږ نصيحتونه ئې هيرکړو يعني ددوی زړونه فاسد شوی دی. دالله جل شانه خبرې ئې بدلې کړې دی. نيکئ کول ئې پريښودې دی. بدو کښې اخته شوی دی. په دې وجه الله جل شانه دوی ته خبردار کوی چه هسې تاسو باندې ددوی اثر اونشي ،اصل اوفرع کښې دوی نه بالکل بيل اوسئ.

قوله تعالى:- ﴿وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ﴾

قران پاک باندې عمل اوکړئي:- ابن ابی حاتم کښې دی چه ربيع ابن عميله فرمائي چه د قران وحديث خوږوالئ خو مسلم دې خو ما دابن مسعود ﷺ نه يو خوږه او ښکلې خبره آوريدلې ده چه دا څما ډيره خوښه زړه ته نزدې ده. دوی فرمائي چه کله د بني اسرائيلوپه کتاب څه وخت تيرشو نو دې خلقو څه کتابونه پخپله تصنيف کړل. او په هغې کښې ئې هغه خبرې اوليکلې چه کومې ددوی خوښې وې او چه کومې دوی د خپل ځان نه جوړې کړې وې. اوس ئې دا په ښه مزو مزو سره لوستل. په دې کښې اکثر مسائل دالله جل شانه دکتاب خلاف وو. چه کوم احکام ددوی زړونونه غوښتل هغه ئې بدل کړل. او خپل کتاب کښې ئې د خپلې مرضئ مطابق مسائل جمع کړې وو. او په دې ئې عمل شروع کړې وو. اوس دوی ته خيال راغلو چه د اپه نورو خلقو هم اومنی اوپه دې آماده کړی چه دوی هم دا څمونږ ليکلې شوې کتاب شرعي کتاب اومنی او په دې عمل اوکړی. دوی خلقو ته ددې دعوت ورکړو او په دې ئې زور کولواو چه چا به ددوی نه منل نوهغوئ ته به ئې تکليف ورکولو او وهل به ئې بلکه تر دې چه قتل کول به ئې. په دوی کښې يو سړې الله والا او متقی وو. هغه ددوی طاقت نه او زياتئ نه مرعوب شو او کتاب الله ئې په يو باريك څيزباندې اوليکلو او په يو نرسنګه کښې ئې و اچولو اودا ئې خپله غاړه کښې واچولو. ددې خلقو فسادا و شر نور هم زيات شو. او دا شر ورځ په ورځ زياتيدو تر دې چه دوی هغه ډير خلق قتل کړل چه کوم په کتاب الله باندې عاملان وو. بيائي خپلو کښې مشوره اوکړه چه تر کومې به داشان يويو قتل کوو. ددوی لوئي عالم څمونږ ددې کتاب بالکل منلو والا نه دې او دټولو نه زيات د کتاب لله عامل دبني اسرائيلو فلانې عالم دې. هغه راونيسئ اوهغه باندې د خپلې رائې او قياس کتاب اومنئ چه کله ئې هغه اومنی نو بيا څمونږ مزې شوې. اوکه هغه اونه منلو نوهغه

¹) صحيح مسلم كتاب التفسير باب قول الله تعالى ((الم يان للذين امنو ان تخشع قلوبهم لذكر الله)) : ۳۰۲۷.

قتل کړنی. نوبیا به ستاسو دې کتاب هیڅوك مخالفت نه کوی. اونور خلق به خمونږ د کتاب قبول کړی. او د ابه اومنی. نو دې رائې قیاس والو د کتاب الله عالم او عامل او بزرګ اونیولو او رائې وستلو اوده ته ئې اووئیل چه زمونږ په دې کتاب کښې څه دی هغه ته منې که نه؟ دې بزرګ خو دخپلې وې دا اونه وئیل چه نه منم بلکه خپلې هغه ترسنګئ طرفته ئې اشاره اوکړه چه په دې څما ایمان دې. هغوئ دااوګنړل چه دده اشاره زمونږ کتاب طرفته ده. نو ده ته ئې تکلیف ورنکړو. خو دده داطوارو، اقوال او افعال نه ویریدل. تر دې چه کله دې وفات شو نو دوی تفتیش شروع کړوچه ده سره هسې نه کتاب الله او څه مسائل د کتاب وی. آخرنر سنګا هغوئ ته ملاؤ شوه. هر کله چه ئې اولوستو نو په هغې کښې د کتاب الله اصلی مسائل موجود وو. نو اوس ئې بهانه اوکړه چه مونږ خو هډو دا مسائل اوریدلی نه دی. ددین خو داسې خبرې نه وی. نو یو زبردسته فتنه شروع شوه اودوه اویا ډلې شوې. په دوی کښې چه کوم بهتر او حق والا ډله وه هغه هغه ډله وه چه په دې ترسنګئ باندې عاملان وو. ابن مسعود ﷺ چه کله دا واقعه بیان کړه نو وې فرمائیل چه اې خلقو ! په تاسو کښې چه کوم باقی پاتې کیږی هغوئ به دداسې امورومعائنه کوی اوبالکل به بې بسه وی. ددې کتابونو د ختمولو به په ده کښې قدرت نه وی. نو داسې خراب وخت کښې هم په ده دا فرض دی اوده لره ضروری دی چه دې په الله جل شانه ثابت کړی چه دې دا ټول بنه نه ګنړی. امام جعفر طبری رحمة الله عليه هم د روایت نقل کړې دې چه عتریس بن عرقوب عبدالله بن مسعود ﷺ ته راغلو او وې وئیل چه انې ابوعبدالله ! چه کوم سړې د نیکئ حکم نه کوی اوبدئی نه منع نه کوی نوهغه هلاك شو. نو دوی اوفرمائیل چه هلاك خوهغه شو چه په خپل زړه کښې نیکی نیکی اونه ګنړی. او بدی بدی اونه منی. بیا دوی د بنی اسرائیلو دا واقعه بیان کړه.

بیا ارشاد باری دې چه په دې پوهه شئ چه الله جل شانه به مړه زمکه ژوندئی کړی. په دې ارشاد دې چه دې امر طرفته دسختو سختو زړونو نه پس هم راوستلو او نرم کولو باندې قادر دې. که د ګمراهو بیخ ته هم سړې اورسی بیاهم الله جل شانه هم دې نیغې لارې ته راولی. لکه څنګه چه خشکه اوبنجره زمکه لمده کړی داشان الله جل شانه مړه زړونه ژوندی کوی. زړونو کښې چه کله بنه تیاره شی نو کتاب الله رنړا ددوی زړونه منور کوی. دالله جل شانه وحی د تالې کنجی ده. ریښتنې هادی هغه دې. ګمراهئ نه پس صحیح لارې ته راوستلو والا، چه څه غواړی هغه کولو والا، حکمت او وعده کولووالا، لطف او خیروالا، کبر اوجلال والا، بلندئی او علو والا هم هغه ذات دې.

إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ

بیشکه صدقې ورکونکی سړی |

| بیشکه صدقه

وَالْمُصَّدِّقَتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا

اوصدقې ورکونکی ښځې | او هغه خلق چې قرض ئې ورکړو | الله له | قرض حسن |

ورکونکی سړی او صدقه ورکونکې ښځې | او هغه خلق چې د الله تعالی په لاره کښې په

يُضَعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ۝ وَالَّذِينَ

دوچند به ورکړې کیږی | هغوئ ته | او دپاره دهغوئ | اجر عزتمند دې | او هغه کسان

اخلاص سره خرڅ کوی | نودهغوئ صدقه به څو چنده زیاتولې شی | او دهغوئ دپاره ډیر دعزت اجر دې | او کومو

اُولٰٓئِكَ	وَرُسُلِهٖٓ		بِاللّٰهِ	اٰمَنُوْا
دغه كسان چي دي	او په رسولانو دهغه باندې		په الله باندې	چي ايمان ئې راوړو
كسانو چي په الله تعالى او د هغه په رسول ايمان راوړي دي ....هم دغه خلق				
هُمُ الصِّدِّيْقُوْنَ ۖ	وَالشُّهَدَآءُ	عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ	لَهُمْ	اَجْرُهُمْ
هم دوئ رېښتني دي	او ګواهان دي دحق	په نز درب خپل	دپاره دهغوئ دي	اجر دهغوئ
رښتوني دي او خپل رب په نيز (د حق) ګواهان دي هغوئ دپاره (خصوصي) اجر دې او هغوئ				
وَنُوْرُهُمْ ۗ	وَالَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	وَكَذَّبُوْا	بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ
او نور دهغوئ	او هغه كسان	چي كفر ئې اوكړو	او دروغ ئې اوګڼړل	آيتونه زمونږ دا كسان
دپاره به رڼړا هم وي او كومو خلقو چي انكار كړي دي او زمونږ آيتونه ئې دروغ اوګڼړل انو هم دغه خلق				
اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿١٩﴾				
خاوندان ددوزخ دي				
دوزخيان دي				

قوله تعالى:- اِنَّ الْمُصَّدِّقِيْنَ وَالْمُصَّدِّقٰتِ

دمومنانو درجات: د فقيرانو اومسكينانو وغيره اومحتاجو اوحاجت مندو ته دالله جل شانه درضا دپاره خلق خپل مالونه په ښه زړه وركوى اوددې بدله كښې الله جل شانه دوى ته ددې نه زيات اجر او ثواب وركوى. لس لس چنده او ددې نه هم زيات اووه اووه سوه پورې بلكه ددې نه هم زيات. دهغه ذات ثواب بې حسابه دې. دهغه اجر او ثواب زيات دې.

په الله او رسول ﷺ باندې ايمان لرلو والا صديق او شهيد دې. ددې دواړو اوصافو مستحق صرف باايمانه خلق دى. بعضې حضراتو(الشُّهَدَآءُ) لره بيله جمله ګڼړلې ده. نودرې قسمونه شو. مصدقين، صديقين، شهداء. لكه څنګه چه روايت كښې دى چه دالله تعالى او دهغه رسول ﷺ اطاعت ګزار به هغه خلقو سره وى چه كوموباندې انعام شوې دې چه كوم نبيان او صديقين او شهداء او صالحان دى. نو په صديق او شهيد كښې دلته هم فرق كړې شوې دې چه ددې نه معلوميږى چه دا دوه قسمه خلق دى. دصديق درجه د شهيد نه لويه ده. د نبى كريم ﷺ ارشاد دې چه جنتيان به دخپل ځان نه بره بالاخانووالوته داسې ګورى لكه څنګه چه تاسو مشرقي يا مغربي ستورى ته آسمان طرفته ګورئى. خلقواووئيل چه دا درجې خوصرف د نبيانو عليهم السلام به وى. نو نبى كريم ﷺ اوفرمائيل چه آو قسم دې په هغه ذات چه دهغه لاس كښې ځما روح دې چه دا به هغه خلق وى چه دوى په الله تعالى ايمان راوړى او د رسولانو تصديق اوكړى ([1]).(بخارى ومسلم). يو غريب حديث مبارك نه معلوميږى چه دشهيد او صديق دواړا اوصاف په دې آيت مبارك كښې هم ددې مومن دى.

د شهيدانو روحونه:-نبى كريم ﷺ فرمائى چه ځما د امت مومنان شهيدان دى. بيا نبى كريم ﷺ ددې آيت مبارك تلاوت اوفرمائيلو.([2]) عمرو بن ميمون رحمه الله فرمائى چه دا دواړه به دقيامت په ورځ ددې دواړه ګوتو په شان رازى. بخارى اومسلم كښې حديث مبارك دې چه د شهيدانو روحونه د شين رنګ

[1]) صحيح بخارى كتاب بدء الخلق باب ماجاء فى صفة الجنة وانها مخلوقة: ٣٢٥٦، صحيح مسلم: ٢٨٣١.
[2]) الطبرى: ١٩٢/٢٣

قالبونو کښې به وی. په جنت کښې چه کوم ځائې کښې غواړی نو خوری ګځکی به. او دشپې قنديلونو کښې به سهارا اخلی. ددوی رب دوی طرفته اوکتل او وې فرمائيل چه تاسو څه غواړئ؟ هغوی اووئيل چه مونږ دا غواړو چه ته مونږ دوباره دنيا ته اوليږې چه مونږ بيا ستا لار کښې جهاداوکړو او شهيدان شو. نوالله جل شانه به ورته اوفرمائی چه داخو ما فيصله کړې ده چه دوباره به څوك دنيا ته نه ځی([1])بيا فرمائی چه دوی ته به اجر او ثواب ملاويږی. چه کوم نور ددوی مخکښې وی او هغه به ددوی عملونو مطابق وی. د مسنداحمد يو حديث مبارك کښې دی چه د شهيدانو څلور قسمونه دی. يو هغه پوخ ايمان والا مومن چه دښمن سره په جنګ شی او جنګ کولو کولو کښې دې ټکړې ټکړې شی نو دده هغه درجه ده چه اهل محشر به ده ته سر اوچت اوچت ګوری او پورته کيږی به دې اوګوری اوددې فرمائيلو په وخت کښې نبی کريم ﷺ دومره خپل سر مبارك اوچت کړو چه د نبی کريم ﷺ سر مبارك نه ټوپئ پريوتله. اوددې حديث مبارك راوی عمر فاروق ؓ هم ددې دبيانولو په وخت دومره خپل سر مبارك اوچت کړو چه د دوی دسر مبارك نه ټوپئ پريوتله. دويم هغه دې چه جهاد دپاره اوځی خو دده زړه کښې جرا ت کم وی. يك دم غشئ راغلو او دده روح پرواز اوکړو. دا دويمې درجې جنتی دې. شهيد دې. دريم هغه چه دهغه نيك اعمال نه وو. خو الله تعالی دې خوښ کړو. او ميدان جهاد کښې د کفر د لاسه دې شهيد شو. دا دريمې شهيد دې. څلورم هغه دې چه دهغه ګناهونه ډيروو، جهاد ته لاړو او الله جل شانه ده ته شهادت نصيب کړو. او خپل ځان ته ئې اوبللو([2]). ددې نيکو خلقو انجام بيانولو نه پس اوس د بدو خلقو نتيجه بيان کړه چه دا جهنميان دی.

اِعۡلَمُوۡۤا اَنَّمَا الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا لَعِبٌ وَّلَهۡوٌ

او پوهه شئ | چی بيشکه ژوند ددنيا | لوبې دی | او عبث مشغولتيا ده

پوهه شئ چې ددنيا ژوند خوبس لوبه تماشه او (سامان د)

وَّزِيۡنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيۡنَكُمۡ وَتَكَاثُرٌ

او ظاهری ښائيست دې | او فخر کول دی | په منځ ستاسو کښی | او ديو بل نه دزياتيدو کوشش دې

ښائست دې | اوپخپل مينځ کښې په يو بل باندې فخر کول دی |.....او په مال

فِى الۡاَمۡوَالِ وَالۡاَوۡلَادِ‌ؕ كَمَثَلِ غَيۡثٍ اَعۡجَبَ الۡكُفَّارَ

په مالونو کښی | او په اولاد کښی | لکه په مثال دباران | چی خوشحاله کړو کروندګر لره |

او په اولاد کښې خپله لوئی ښکاره کول دی | (دا دنياوی زيب اوزينت) لکه باران دې اچې د هغې زرغونه

نَبَاتُهٗ ثُمَّ يَهِيۡجُ فَتَرٰٮهُ مُصۡفَرًّا ثُمَّ يَكُوۡنُ

بوټو دهغې | بيا | هغه فصل اوچيږی | پس ته وينې هغې لره | زير شوي | بيا شی هغه

زميندار ته ښائسته ښکاری | بيا اوچه شی | نوته ئې زيړوينې |.............بيا هغه

حُطَامًا‌ؕ وَفِى الۡاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيۡدٌ ۙ وَّمَغۡفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ

بوس ذره ذره | او په اخرت کښی | عذاب سخت دې | او ښښنه ده | دطرفه دالله نه |

ريزمريز شی | او په اخرت کښې سخت عذاب هم شته | اودالله تعالی د طرفه ښښنه

[1]) صحيح مسلم کتاب الامارة باب بيان ارواح الشهداء فی الجنة وانهم احياء عند ربهم يرزقون: ۱۸۸۷.بتصرف يسير.
[2]) ترمذی کتاب فضائل الجهاد باب ماجاء فی فضل الشهداء عندالله: ۱٦٤٤.

وَرِضْوَانٌ ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ۝

او رضا ده | او نه ده ژوند د دنيا | مګر | سامان د دوکې دی |

او خوشحالي هم شته | او د دنيا ژوند تش د دهوکې سامان دی |

سَابِقُوْٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

په منډه منډه ديو بل نه وړاند والې اوکړئ | ببښنې ته | د رب خپل نه | او هغه جنت ته

نو د خپل رب ببښنې طرفته منډه کړئ |..........................او د خپل رب هغې جنت طرف ته

عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۙ اُعِدَّتْ لِلَّذِيْنَ

چې پلنوالې د هغې | پشان د پلنوالې | د اسمان او د زمکې دی | چې تيار کړې شوي دی | د پاره د هغه کسانو

چې د هغې پلنوالې د آسمان | و د زمکې په برابر دی |..........................دا د هغه خلقو د پاره

اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ؕ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ

چې ايمان ئې راوړې وی | په الله | او په رسولانو د هغه باندې | دا فضل د الله دی | چې ورکوی دا |

تيار کړې شوي دی | چې په الله تعالی او د هغه په رسولانو ئې ايمان راوړې دی | دا د الله تعالی فضل دی

مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ۝

هغه چاته | چې خوښوی هغه | او الله | خاوند د فضل لوئی دی |

چې چا ته اوغواړې نو فضل پرې اوکړې | او الله تعالی د ډير لوئې فضل مالک دی |

قوله تعالی:- اِعْلَمُوْٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ

دنيا عارضی او فانی ده: د امر دنيا تحقير او توهين بيانيږی. دنيا والوته د دنيا دلهو لعب او زينت او فخر او د اولاد او مال د زياتوالی نه سوا نور څه دی؟ لکه چه بل آيت مبارك کښې فرمائی چه ﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ﴾ الخ، يعنی خلقو د پاره د دوی دخواهش څيزونه ښائسته کړې شوی دی لکه بچی او ښځې وغيره. الخ. بيا د دنيا دژوند مثال بيانيږی چه د دې تازه والئ فانی دی. او د دې خائې نعمتونه فانی دی. غيث هغه باران ته وائی چه دخلقو د نااميدئی نه پس اووريږی. لکه فرمان دې چه ﴿وَهُوَ الَّذِيْ يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوْا﴾ الله جل شانه هغه ذات دې چه هغه د خلقو د نااميدئی نه پس باران وروی. نو لکه څنګه چه د باران په وجه پټی پيدا کيږی او هغه ښه شنه وی او دا زميندار ته ډير ښه ښکاری هم داشان اهل دنيا د دنيا په مال و اسباب باندې ناز کوی. خو د دې نتيجه دا وی چه همدا شنه پټی اوچ شی او بيا ذرې ذرې شی.هم دا شان د دنيا تازګی او د دې خائې خوشحالی او ترقی هم ښاورو سره ښاورې کيدونکې ده. د دنيا هم دا صورتونه وی چه يو وخت کښې دا تروتازه وی، بيا ئې عمر زيات شی او بيا زوړ شی. همدا شان د انسان حالت هم دې چه د ده وړوکوالی او ځوانئ او بوډاوالی ته او بيا د ده مرګ ته دې اوکتې شی.چرته د ځوانئ د وختونو هغه جوش او جذبه او طاقت او چرته د بوډاوالې هغه کمزوری او ناچاقی او کمزورې بدن او بې طاقته هډوکی لکه د الله جل شانه ارشاد دې چه ﴿اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَيْبَةً ؕ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْقَدِيْرُ ۝﴾ الله جل شانه هغه ذات دې چه هغه تاسو د کمزورئی حالت کښې پيدا کړئی ،بيا د دې کمزورئی نه پس طاقت درکړو، بيا ئې د دې قوت نه پس کمزوری او بوډاوالئ درکړو هغه ذات چه څه غواړئی نو هغه پيدا کوی او هغه عالم او قادر دې.د دې مثال نه ئې د دنيا فنا او زوال ظاهر کړو او بيا ورته د آخرت د واړه منظرونه ښائی او ويروی ئې او

د بل رغبت ورته ورکوی. بیا فرمائی چه نزدې به راتلونکې قیامت خان سره عذابونه او سزاگانې راوړی. او خان سره به دالله جل شانه مغفرت او رضامندی راوړی. نوتاسوهغه کار اوکړئ چه د ناراضګی نه بچ شئ او رضا حاصله کړئ. دسزاګانو نه بچ شئ او د بخښنې حق دار جوړ شئ. دنیا صرف ددهوکې خانې دې. دې طرف ته چه څوك مائل وی نو په هغه داسې وخت راخی چه ده ته ددې نه سوا د نور څه هډو خیال نه وی. اوددې په خیالونو کښې شپه ورځ اخته وی. بلکه ددې کم والی او کمینتوب باندې دنیا ته په آخرت ترجیح ورکوی. او په مزه مزه تر دې راشی چه اکثر دې دآخرت نه منکر شی. نبی کریم ﷺ فرمائی چه د جنت دیو ټکړې خائې د دنیا دټولو څیزونو ونو نه بهتر دې او وائی قران پاك چه دنیا خو صرف د دهوکې سامان دې. (ابن جریر) دآیت مبارك زیاتوالی نه بغیر دا صحیح حدیث مبارك هم دی، والله اعلم.([1])

جنت او جهنم دواړه انسان ته ډیر نزدې دی:- دمسند احمد یو مرفوع حدیث مبارك کښې دی چه تاسو کښې هرچاته جنت دومره زیات نزدې دې لکه چه څومره ستاسو د پیزار تسمه او داشان جهنم هم. ([2]) (بخاری) نومعلوم شو چه خیر او شر انسان ته ډیر نزدې دې اوپه دې وجه ده ته پکار دی چه دې نیکو طرفته سبقت اوکړی. اود بدو کارونو نه مخ واړوی. چه دده ګناهونه او خطاګانې معاف شی او دثواب درجې ئې اوچتې شی. په دې وجه ئې دې سره اوفرمائیل چه دخپل رب بخښنې طرف ته په منډه ځئ او جنت طرفته چه دهغې وسعت دزمکې او آسمان د جنس برابر دې. لکه بل ځائې کښې یو آیت مبارك کښې دی چه ﴿وَسَارِعُوْٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ ۙ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِيْنَ﴾ دخپل رب دمغفرت طرفته اوجنت طرفته سبقت حاصل کړئ چه دهغې فراخی د ټولو آسمانونو او زمکو هومره ده. او دا نیکانو خلقو دپاره جوړ شوې دې. دلته ئې اوفرمائیل چه دا په الله جل شانه او په حضور نبی کریم ﷺ باندې ایمان راوړنکو دپاره جوړ شوی دې. دا خلق دالله جل شانه ددې فضل لائق وو. نو په دې وجه هغه لوئې فضل والا خپل کرم دپاره دا خلق غوره کړل او په دوی ئې خپل پورا پورا احسان او اعلی انعام اوکړو. مخکښې یو صحیح حدیث مبارك بیان شوې دې چه د مهاجرینو فقیرانو حضور نبی کریم ﷺ ته سوال اوکړو یارسول الله ﷺ مالدارو خلقو دجنت اعلی همیشګیر نعمتونه حاصل کړل. حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هغه څنګه؟ نوهغوئ اوفرمائیل چه مونږ او روژه خومونږ ټول کوؤ اوساتو خود مال په وجه هغوئ صدقې کوی او غلامان آزادوی. اودا د غریبئ په وجه څمونږ نه نه کیږی. نو حضور نبی کریم ﷺ ورته اوفرمائیل چه راځئ تاسو ته څه یو داسې څیز اوښایم چه دهغې کولو سره به تاسو دهر سړی نه وړاندې شئ سوا دهغو نه چه څوك ستاسو په شان هغه کوئی. تاسو دهر مونځ نه پس دریش (۳۳) ځل سبحان الله وائې، هم دومره ځل الله اکبر او هم دومره ځل الحمد لله وائې، څو ورځې پس دا خلق بیا د حضور نبی کریم ﷺ خدمت اقدس کښې حاضرشواو وې فرمائیل چه یارسول الله ﷺ چه څمونږ مالدارو رونړو ته هم ددې وظیفې اطلاع ملاؤشوه اوهغوئ هم ددې وئیل شروع کړل نو حضور نبی کریم اوفرمائیل چه دا دالله جل شانه فضل دې چه چا ته ئې اوغواړی نو ورکوئی ئې ([3])

مَآ اَصَابَ	مِنْ مُّصِيْبَةٍ
نه رسیږی	یو مصیبت
هر مصیبت چې راخی	

[1]) ترمذی کتاب تفسیر القران باب سورة آل عمران : ۳۰۱۲، وسنده حسن عن ابن هريرة رضی الله عنه ، بخاری : ۳۲۵۰ عن سهل بن سعد.
[2]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الجنة اقرب الی احدکم من شراک نعله: ٦٤٨٨.
[3]) صحیح بخاری کتاب الاذان باب الذکر بعد الصلاة ......۸٤۳، صحیح مسلم : ٥٩٥.

فِي الْأَرْضِ | وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ | إِلَّا | فِي كِتَٰبٍ

په زمکه کښې | اونه په نفسونو ستاسو کښې | مګر | هغه په کتاب کښې ليکلې دی |

که په دنيا کښې راځي | اوکه خاص په تاسو باندې راځي | نودا ټول په يو کتاب

مِّن قَبْلِ | أَن نَّبْرَأَهَآ | إِنَّ ذَٰلِكَ | عَلَى ٱللَّهِ | يَسِيرٌ ﴿۲۲﴾

مخکښې ددې نه | چې مونږ پيدا کوو هغه | بيشکه دا کار | په الله باندې | اسان دې |

کښې ليکلې شوې دی | د هغې د پيښيدو نه وړاندې | يقينا الله تعالى ته دا کار ډير اسان دې

لِّكَيْلَا تَأْسَوْا | عَلَىٰ مَا | فَاتَكُمْ | وَلَا تَفْرَحُوا

دپاره ددې چې تاسو غمژن نه شئ | په هغه څه باندې | چې اوځي دلاسه ستاسو نه | او خوشحاله نشئ

(داخوځکه کوو چې) تاسو نه څه واخستې شی | په هغې باندې خفه نشئ

بِمَآ | ءَاتَىٰكُمْ | وَٱللَّهُ | لَا يُحِبُّ | كُلَّ مُخْتَالٍ | فَخُورٍ ﴿۲۳﴾ | ٱلَّذِينَ

په هغې چې درکړې تاسو ته | او الله | نۀ خوښوی | هر متکبره | فخرکونکي | هغه غاوره خلق

او چې څه درکړې شی نو په هغې ځان ته غاوره نشئ | او الله تعالى هيڅ متکبر فخر کوونکي نه خوښوی

يَبْخَلُونَ | وَيَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ | بِٱلْبُخْلِ | وَمَن يَتَوَلَّ

چې شومتيا کوی پخپله | او حکم کوی خلقو ته | په شومتيا سره | او هغه څوک چې مخ اړوی |

چې پخپله هم شومتوب کوی | اونورو خلقو ته هم دشومتوب حکم کوی | اوڅوک چې

فَإِنَّ ٱللَّهَ | هُوَ ٱلْغَنِيُّ | ٱلْحَمِيدُ ﴿۲۴﴾

پس بيشکه الله | خاص هم هغه بې پروا دې | ستائيلې شوې دې |

(ددين نه) مخ واړوی | نو الله تعالى (دهغه د تابعدارئ نه) بې پرواه او د تعريف لائق دې |

قوله تعالى:- مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ

الله جل شانه تقدير اوليکلو :الله جل شانه دخپل هغه قدرت خبر ورکوی چه کوم هغه دخپل مخلوقاتو پيدا کولو نه مخکښې دخپل مخلوق تقدير مقرر کړې وو. نو وې فرمائيل چه دزمکې په څه حصه باندې برانې راشی يا په يو سړی باندې څه خرابې راشی نو ده لره يقين کول پکار دی چه د خلقو د پيدائش نه مخکښې دا دالله جل شانه په علم کښې وو او ددې امر کيدل يقينی وو. بعضې وائی چه د ځانونو دپيدائش نه مخکښې. بعضې وائی چه د مصيبتونو د پيدائش نه مخکښې. خو زياته صحيح خبره داده چه دمخلوق دپيدائش نه مخکښې. دامام حسن رحمه الله نه ددې آيت مبارك باره کښې سوال اوکړې شو نووې فرمائيل چه سبحان الله هر مصيبت چه آسمان او زمکه کښې دې هغه د خلقو د پيدائش نه مخکښې دالله جل شانه کتاب کښې موجود وو. په دې کښې څه شك دې؟ دزمکې د مصيبتونو نه مراد خشك سالی او قحط وغيره دې. او دخلقو مصيبت درد او دك اوبيماری وغيره دی. چا ته چه څه تکليف اورسی يا ورته څه مصيبت اورسی يا ورته د سخت محنت په وجه څه خوله راشی. نو دا ټول دده د ګناهونو په وجه وی. او دده خو ډير ګناهونه دی چه الله جل شانه غفور رحيم هغه بخښی. دا آيت مبارك ډير بهترين او اعلى دليل دې د قدريه ترديد کښې چه هغوئ خيال دې چه سابقه علم هيڅ څيز نه دې الله جل شانه دې هغوی ذليل کړی.صحيح مسلم شريف کښې دی چه الله

جل شانه تقديرونه مقرر كړل د زمكښې او اسمانونو د پيدائش نه پنځوس زره كاله مخكښې. اوبو بل روايت كښې دي چه دهغه ذات جل شانه عرش په اوبو باندې وو([1]) (ترمذی) بيا فرمائي چه دكارونوپه وجود كښې د راتلو نه مخكښې اندازه كول،ددې د كيدو علم حاصلول،او دا ليكل الله جل شانه لره څه گران نه وو. هم هغه ذات خو ددې پيدا كولو والا دې. دهغه ذات محيط علم به كړې شوې،كيدو والا او كوونكو ټولو څيزونو باندې دې. بياارشاد دې چه مونږ تاسو ته خبر دركړو په دې وجه چه تاسو ته يقين اوشی چه تاسو ته څه اورسيدل هغه بالكل هيڅ صورت كښې ختميدو والا نه دی. نو د مصيبت وخت كښې صبر او شكر،ثابت قدمی،مضبوط او روحانی طاقت تاسو كښې موجود وی. ستاسو نه افوس او هائې هائې بې صبری او بې ضبطی لرې وی. تاسو باندې جزع او فزع نه وی. تاسو په اطمينان كښې اوسئ چه دا تكليف خو به راتلو. او چه كله تاسو ته مال او دولت ملاؤشي نو چه تاسو بې قابو كيږئی نه. دا د الله جل شانه يو عطيه اوګڼئی او تاسو كښې تكبر او غررو رانشی. داسې نه چه تاسو دمال او دولت وغيره په نشه كښې ډوب نشئ او الله جل شانه هير نكړئی. ځكه چه په هغه وخت كښې به هم څمونږ تاسو سره وی چه دا څما د لاس پښنواو څما دعقل او هوش نتيجه نه ده بلكه د خالق او رازق ده.ددې يو قرآت (اتكم) دې دويم بمعنی (اعطاكم) دې او دواړو كښې تلازم دې. په دې وجه ارشاد دې چه په زړه كښې خپل ځان لره لوئې ګڼړلو والا او په نورو فخر كولو دالله جل شانه دښمنان دی. د ابن عباس ﷺ فرمان دې چه غم او راحت،خوشحالئ او غم كښې خو هر سړې راځی،خوشحالی شكر كښې اوغم صبر كښې تير كړئی. بيا ارشاد دې چه دا خلق پخپله هم بخيلان او بې شرع كار كولو والا دی او نورو ته هم دا لار ښائی. چه كوم سړې دالله جل شانه د حكم نه اورغړی هغه دالله جل شانه هيڅ نشی كولې. ځكه چه هغه ذات دټول مخلوق نه بې نياز دې او په هر شان د حمد لائق دې. لكه چه موسی ﷺ اوفرمائيل چه ﴿إِن تَكْفُرُوٓاْ أَنتُمْ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِىٌّ حَمِيدٌ﴾ يعنی كه تاسو او په مخ دزمكې ټول انسانان كافران شی نو بيا هم دالله جل شانه هيڅ نشی كولې،الله جل شانه دټول مخلوق نه غنی دې او مستحق د حمد دې.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا
بيشكه اوليږل مونږه | رسولان خپل
امونږ خپل پيغمبران
بِالْبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَٰبَ وَالْمِيزَانَ
دواضحه هداياتو سره | او نازل كړو مونږه | دهغوئ سره كتاب | او تله (انصاف)
په ښكاره دلائلو سره ليږلی ووا اوهغوئ سره مو كتاب او انصاف ليږلې ووا چې
لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ
دپاره ددې چې ودريږی | خلق | په انصاف باندې | او نازله كړه مونږه | وسپنه | چې په هغې كښی
خلق په انصاف (او اعتدال) ولاړ پاتې شی ا.........ومونږ او سپنه راليږلې ده | چې په
بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ
زور (طاقت) دې | سخت | او فائدې دی | دپاره دخلقو | او دپاره ددې چې معلوم كړی | الله |
كښې ډير طاقت دې |اوخلقو ته په كښې نورې ډيرې فائدې دی|او دا چې الله تعالی په ظاهری علم سره

[1] صحيح مسلم كتاب القدر باب حجاج آدم وموسی ﷺ : ۲۶۵۳، ترمذی : ۲۱۵۶، احمد: ۱۶۹/۲، ابن حبان: ۶۱۳۸.

عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾	قَوِيٌّ	إِنَّ اللَّهَ	بِالْغَيْبِ ۚ	وَرُسُلَهُ	مَن يَنصُرُهُ
غالب دي	طاقتور دي	بيشکه الله	بې ليدو	او د رسول دهغه	چې څوک امداد کوي دهغه

هغه څوک اوپيژني، چې دهغه ددين او دهغه د رسولانو په نادیده مدد کوي، بيشکه الله ډير طاقتور او غالب دي

قوله تعالى:- لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ

پيغمبرانو باندې د معجزو نزول: الله جل شانه فرمائي چه مونږ خپلو پيغمبرانوته معجزې ورکړې او ښکاره حجتونه موور کړل او ښه پورا دلائلو سره مو دنيا ته اوليږل. او بيا مو دې سره دوی ته کتاب هم ورکړو چه هغه صفا او ريښتوني دي. او عدل او حق مو ورکړو چه هغې سره هر عقل دانسان دا خبرې قبلولوباندې مجبوروي. خو خراب رائې والا اوخلاف عقل ددې نه محروم اوسی. لکه چه بل ځائې کښې فرمائي چه ﴿أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ﴾ چه کوم سړې دخپل رب د طرف نه په دليل وی او هغه سره ګواه هم وی. بل ځائې کښې ارشاد دې چه دالله جل شانه دا فطرت دې چه په دې هغه ذات مخلوق پيداکړو. اوفرمائي چه آسمانونه هغه اوچت کړل او ميزان ئې کيخودو. نو دلته فرمان دې اودا په دې وجه چه خلق په عدل او حق باندې قائم اوسی. يعنی اتباع رسول ﷺ باندې اوسی. او امر رسول اومنی. د رسول الله ﷺ ټولې خبرې حق اومنی ځکه چه ددې نه سوا سراسر حق د بل چا کلام نه دې. لکه چه فرمان دې چه ﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ﴾ ستا د رب جل شانه کلمه چه دخپلو خبرونو ريښتوني او خپلواحکامو کښې عدل والا ده. هم دا وجه چه کله ايماندار جنت ته لاړ شی اودالله جل شانه نعمتونه دوی اووينی نو اوبه وائي چه دالله جل شانه شکر دې چه هغه ذات مونږ ته ددې هدات اوکړو. که مونږ ته هغه هدايت نه وې کړې نو مونږ ته به دا لار نه وه ملاوْ شوې. خمونږ درب ﷺ مونږ ته حق راوړی دی.

قوله تعالى:- وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ

اوسپنه دالله جل شانه نعمت دې:- بيا فرمائي چه مونږدمنکرين حق د رالاندې کولو دپاره اوسپنه جوړه کړه. يعنی اول خو مونږ کتاب اورسول کريم ﷺ سره حجت قائم کړو، بيا د کږو زړونو والو کږولو دپاره اوسپنه پيدا کړه چه ددوی وسله جوړه شی او دالله جل شانه دوستان د الله جل شانه د دښمنانو زړونه اوچوی. همدا نمونه د حضور نبی کريم ﷺ په ژوند مبارك کښې بالکل ښکاره ښکاری چه (حضور نبی کريم ﷺ) مکه مکرمه کښې ديارلس کاله دمشرکانو پوهولو اود توحيد دعوت ورکولو او دهغوئ د بدو عقائد اصلاح کولو کښې تير کړل پخپله ئې په ځان مصيبتونه تير کړل او چه کله حجت قائم شو نو شرع مسلمانانو ته د هجرت اجازت ورکړو. بيا دوی ته حکم اوشو چه اوس دې مخالفينو ته چه دوی داسلام اشاعت بند کړې دې، مسلمانان ئې تنګ کړی دی، او ددوی ژوند ئې لنډتنګ کړې دې، دوی سره باقاعده جنګ اوکړئي، دوی قتل کړئي اود وحی الهی مخالفينو نه زمکه پاکه کړئي.

مسند احمداو ابوداود کښې دی چه حضور نبی کريم ﷺ فرمائي چه زه د قيامت مخکښې يو توره ليږلې شوې يم. تر دې چه دالله جل شانه عبادت اوکړې شی. او ځما رزق ځما د غشی لاندې ايښودې شوې دې او په هغه خلقوکمينه پن او ذلت دې چه څوك ځما دحکم خلاف اوکړی. اوڅوك چه يو قوم سره مشابهت اوکړی نوهغه به دهغوئ نه وی[1] نوداوسپنې نه دجنګ کولووسله جوړه شوې ده. لکه توره، غشئ، چړې اوداوسپنې قميص (زرها) وغيره. اوخلقو دپاره ددې نه دوی ته ددې (اوسپنې نه) زياتې فائدې دی. لکه کودالې بيلچې، آرې، د پټو سامان، د بونړو سامان، د پخولو لوښی، د روټئ تبخی وغيره وغيره اوډير داسې څيزونه دی چه دانسانی ژوند سره تړلې شوی دی. ابن عباس ؓ فرمائي چه

[1] احمد: ٢/ ٥٠، وسنده حسن

دري خيزونه ادم عليه السلام سره د جنت نه راغلي دي. نهائي (سنسي (ختمك (ابن جرير). بيا فرمائي چه الله جل شانه ته معلوم دی چه ددې وسلو اوچتولو والو داالله د رسول كريم ﷺ دمدد كولو د چا اراده ده؟ الله جل شانه قوت او غلبې والا دې. څوك چه دهغه ددين مدد اوكړی نو الله جل شانه د هغه مددكوی. هغه ذات جل شانه خو جهاد د خپلو بندګانو دآميښت دپاره مقرراوفرمائيل او غلبه او نصرت خودهغه ذات د طرفنه دي.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا وَّاِبْرٰهِيْمَ وَجَعَلْنَا فِيْ ذُرِّيَّتِهِمَا

او بيشكه ليږلي وو مونږه | نوح | او ابراهيم | اوګرځولي وو مونږ | په اولاد ددواړو كښي |

اوبيشكه مونږ نوح عليه السلام اوابراهيم عليه السلام (خپل خپل قوم ته) ليږلي وواود دې دواړو په نسل كښي

النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ فَمِنْهُمْ مُّهْتَدٍ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ

نبوت (پيغمبری) | او كتاب | پس خيني دهغوئ نه | لارموندونكي شو | او زيات | دهغوئ نه

مو د نبوت اوكتاب سلسله جاری ساتلې وه | بيا په دوئ كښې څوک په سمه لار پاتې شوا او ډير په

فٰسِقُوْنَ ۝ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا

فاسقان وؤ | بيا روستو اوليږل مونږه | په هغوئ پسې | رسولان زمونږه | او روستو اوليږو مونږه |

كښې بدعمله اوختل | بيا ددوئ نه پس مونږ پرله پسې نور پيغمبران اوليږل اودهغوئ نه پس مو

بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ ۙ وَجَعَلْنَا فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ

عيسى خونې دمريم | او وركړو مونږه هغه ته | انجيل | او واچوؤ مونږه | په زړونو دهغه كسانو كښې

د مريم څوئې عيسى اوليږلو | اوهغه ته مو انجيل وركړو | اوڅوک چې د هغه په لارروان شول

اتَّبَعُوْهُ رَاْفَةً وَّرَحْمَةً ؕ وَرَهْبَانِيَّةَ ۨ ابْتَدَعُوْهَا

چې پيروی ئې اوكړه دهغه | نرمي | او رحم | او دګوښ ناسته چې ده | دخانه جوړه كړی وه هغوئ هغه

نو دهغوئ په زړونو كښې مو نرمي او مهرباني واچوله | او رهبانيت هغوئ پخپله ايجاد

مَا كَتَبْنٰهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَآءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ

نه وه فرض كړی مونږ هغه | په هغوئ باندې | مګر دپاره دطلب | درضا دالله (هغوئ جوړ كړو دا بدعت)

كړو | مونږ دا په هغوئ فرض كړې نه وو | خو هغوئ پخپله دالله تعالى د رضا مندئ

فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ فَاٰتَيْنَا الَّذِيْنَ

پس وې نۀ كړه پابندی دهغې الكه څنګه چې حق ووٓ دپابندئ دهغې | پس وركړومونږه | هغه كسانو له

دپاره (اختيار كړې وو،) | خو بيا ئې دهغې پوره پوره لحاظ اونه ساتلو | نو چا چې

اٰمَنُوْا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ۝

چې ايمان ئې راوړو | دهغوئ نه | اجر دهغوئ | او زيات دهغوئ نه | فاسقان دي |

په كښې اوس ايمان راوړو اهغوئ ته مو پوره پوره اجر وركړو او زيات خلق په كښې نافرمان پاتې شو

قوله تعالى:- وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ

دنوح ﷺ او ابراهيم ﷺ ذکر دنوح ﷺ او ابراهيم ﷺ دي فضيلت ته اوګورئې چه دنوح ﷺ نه پس ابراهيم ﷺ پورې چه څومره پيغمبران راغلي دي ټول ددوی دنسل نه وو.او دبيا دابراهيم ﷺ نه پس چه څومره نبيان او رسولان راغلل ټول په ټو له ددوی دنسل نه وو.لکه چه يو آيت مبارك کښې دی چه ﴿وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ﴾ چه دبنی اسرائيلو پيغمبران عيسی ﷺ دمحمد ﷺ زيرې ورکړو. نو دنوح ﷺ اودابراهيم ﷺ نه پس د رسولانوسلسله جاري وه ترعيسی ﷺ پورې. اوعيسی ﷺ ته انجيل ورکړې شو.اوهغه تابع فرمانبردار اورحم دل او نرم مزاج واقع شو. خشيت الهی او رحمت خلق نه ډك او پاك وو. بيا د نصرانيانو د يو بدعت ذکر دې چه کوم دهغوئ شريعت کښې نه وو. اوداهغوئې د خپل طرفنه ايجادکړو. دې نه پس ديو جملې دوه مطلبونه بيان شوی دی. يو خو دا چه ددوی مقصد نيك وو. د الله جل شانه درضا دپاره هغوئ دا طريقه ايجاد کړې وه. سعيد بن جبير ﷺ او قتاده ﷺ وغيره همدا نقل کړی دی. دويم مطلب دا بيان شوې دې چه مونږ په دوی نه وو واجب کړې،مونږ په هغوئ صرف دالله جل شانه رضا واجب کړې وه.

بيا فرمائی چه دا هم دوی اونه کړې شو. چه څنګه کول پکار وو هغه شان ئې اونه کړو. دوه خرابئ پکښې راغلې.يودا چه يو نوې خبره ئې دالله جل شانه دين کښې ايجاد کړه. دويم دا چه په دې باندې قائم پاتې نشو. يعنی چه کوم دوی د الله جل شانه د قربت ذريعه ګڼړل په هغې باندې هم قائم پاتې نشو.ابن ابی حاتم کښې دی چه حضور نبی کريم ﷺ عبدالله بن مسعود ﷺ رابللو. هغوئ لبيك اوونيلو. نو حضور نبی کريم ﷺ ورته اوفرمائيل چه دبنی اسرائيلو دوه اويا ډلې شوې وو چه په هغې کښې دريو ته نجات ملاؤ شو.رومبئ فرقې خو چه د بنی اسرائيلو ګمراهی اوکتله نو دهغوئ دهدايت دپاره ئې سختې هلې ځلې شروع کړې اودهغوئ مشرانو ته ئې تبليغ شروع کړو. خوهغه خلقو جنګ ته بډې اووهلې. او بادشاه اوامراء چه ددې تبليغ نه ډير ويريدل په هغوئ لښکرې اوکړې او هغوئ کښې ئې څه قتل کړل او څه قيد کړل. هغه خلقو خو نجات حاصل کړو. بيا دويمه ډله راپورته شوه او په هغوئ کښې د مقابلې کولو توان نه وو نو دخپل دين دقوت په وجه ئې دبادشاهانو اوسرکشو په دربار کښې حق وينا شروع کړه.اودالله جل شانه اصل دين او دعيسی ﷺ مسلك اصلی طرفته ئې دعوت شروع کړو.دې بدنصيبو هغوئ قتل کړل اوپه آرو ئې آرا هم کړل او په اوور ئې اوسيزل. اودا دې ډلې صبر اوشکر سره برداشت کړل او نجات ئې حاصل کړو. بيا دريمه ډله راپورته شوه ا و دوی د هغوئ نه هم زيات کمزوری وو. هغوئ کښې طاقت نه وو چه اصل دين دې ظالمانو ته اوکړې. نو په دې وجه هغوئ د خپل دين بچ کيدل دې کښې اوګڼړل چه ځنګلونو ته اوځی اوغرونو ته اوخيژی اوعبادت کښې مشغول اوسی اودنيا پريږدی. او هم ددې ذکر رهبانيت والا آيت مبارك کښې راغلې دې[1]همدا حديث مبارك دويم سند سره هم ذکر شوې دې. په هغې کښې د درې اويا فرقو بيان شوې دې. او په هغې کښې د اهم دی چه اجر به هغوئ ته ملاويږی چه څوك په ما ايمان راوړی. او ځما تصديق اوکړی اودوی کښې اکثر فاسقان دی. اودوی ما په دروغه ګڼړی او ځماخلاف کوی ([2]).

قوله تعالى:- وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ

دعيسی ﷺ ذکر :ابن عباس ﷺ فرمائی چه دبنی اسرائيل بادشاهانو عيسی ﷺ نه پس تورات او انجيل کښې تبديلئ اوکړې. يوه ډله خو په ايمان قائمه وه او اصلی تورات او انجيل دهغوئ لاس کښې وو او هغوئ به ددې تلاوت کولو چه کوموخلقو په کتاب الله کښې ردوبدل کړې وويوخل ئې خپلو بادشاهانو

---

[1]) طبراني : ١٠٢٠٦.

[2]) الطبري : ٢٠٧/٢٣. حاكم : ٤٨٠/٢. وسنده ضعيف جدا.

ته ددې ريښتونو مسلمانانو شکايت اوکړو چه دا خلق کوم کتاب وائی په هغې کښې مونږ ته کنځل کوی. په هغې کښې ئې ليکلی دی چه کوم خلق دالله جل شانه نازل شوی کتاب مطابق حکم نه وی نوهغوئ کافران دی. اوداشان ډير آيتونه دی.او بيادا خلق څمونږ په عملونو کښې عيبونه لټوی. نو تاسو هغوئ خپل دربار ته راوبلئ او هغوئ په دې مجبور کړئی چه يا خو هغوئ دا کتاب وائی چه څنګه ئې مونږ وايو اوداشان عقيده اولری چه څنګه مونږ لرو ګنی دوی ته به بدترينه سزا ورکړې شی. نو دا ريښتونی مسلمانان دربار ته راغوښتلې شو او دوی ته اووئيلې شو چه يا خو څمونږ صحيح شوی کتاب وائې او ستاسولاس کښې چه کوم دالله جل شانه نازل شوې کتاب دې هغه پريږدئی. ګنی بيا قتل ته تيار شئ او خپلو څانونو ته لاس اووينځئ. نوبيدې ددې پاکو خلقو يو جماعت اووئيل چه تاسو مونږ ته تکليف مه راکوئی. تاسو يو اوچت مکان جوړ کړئی او مونږ هغه ځائې ته اورسوئی او يو رسئ راکړئی چه هغه رسئ پورې يو لوښې وی او څمونږ خوراك څکاك په هغې کښې اچوئی او مونږ به ئې پورته راکاږو.لاندې به نه راکوزيږو.او ستاسومخې ته به نه رازو. يو ډلې اووئيل چه مونږ به ددې ځائې نه هجرت اوکړو، ځنګلونو او غرونو ته به اوزو. اوستاسو د بادشاهت حد نه به بهر شو. د چينو او نهرونو او نالونو نه به د ځناورو په شان په خوله اوبه څخو. اوچه کوم ګلونه اوپاڼې وغيره ملاويږی نوپه هغې به ګزاره کوؤ. دې نه پس که تاسو مونږ په خپل ملك کښې اووينئ نو بيشکه مونږ قتل کړئی. دريمې ډلې اووئيل چه مونږ خپلې آبادئی سره يو خواته ځائې راکړئی او مينځ کښې ديوال اووهئ، مونږ به کوهی اوکنو او پټی به کرو او ستاسو طرفته به بالکل نه راځو. چونکه دې الله والا ډلې سره ددې خلقو رشته دارئی وې نو ددې وجې ئې درخواستونه قبول کړل اودا خلق خپلو خپلو ځايونو ته لاړل. خودوی سره نور خلق هم لاړل. اودې نورو خلقو ته دايمان او اصل علم هيڅ خبر نه وو. دوی سره تقليدا ملګری شو. نو دوی باره کښې دا آيت مبارك نازل چه (ورهبانية(الخ).

نو کله چه حضور نبی کريم ﷺ مبعوث شو نو په هغه وخت کښې دوی کښې ډير کم خلق پاتې وو. د حضور نبی کريم ﷺ دبعثت خبر آوريدو نه پس خانقاهونو والا دخپلوخانقاهونونه او حصار والا دخپلو حصارونو نه راوتل اود حضور نبی کريم ﷺ خدمت کښې حاضر شو. حضور نبی کريم ﷺ باندې ئې ايمان راوړو او د حضور نبی کريم ﷺ تصديق ئې اوکړو. او دهغې ذکر د ې آيت مبارك کښې دې چه ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا ٱتَّقُوا ٱللَّهَ وَءَامِنُوا بِرَسُولِهِۦ يُؤۡتِكُمۡ كِفۡلَيۡنِ مِن رَّحۡمَتِهِۦ وَيَجۡعَل لَّكُمۡ نُورٗا تَمۡشُونَ بِهِۦ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ﴾يعنی انې ايمان والو دالله جل شانه نه ويريږئی او دهغه ﷺ باندې ايمان راوړئی تاسو ته به الله جل شانه د خپل رحمت دوچند حصه درکړی.(يعنی په عيسی عليه السلام باندې ايمان راوړل او په محمد ﷺ باندې ايمان راوړل)اوتاسو ته به يونوردرکړی چه هغې کښې به تاسومزل کوئی.(يعنی قران او سنت) چه اهل کتابوته معلوم شی چه (چه ستاسو په شان دی) چه د الله (دفضل اختيار دوی ته نشته دې اوټولو نه افضل دالله جل شانه لاس دې چه چاته غواړې نوورکونی ئې او الله جل شانه د ډير لوئې فضل مالك دې. دا سياق غريب دې او دې دواړو مخکښې آيتونو تفسير دې آيت نه پس رازی. (انشاء الله تعالی)

انس رضی الله عنه او رهبانيت: ابويعلی کښې دی چه دعمر بن عبدالعزيز رحمه الله په زمانه کښې سهل بن ابی امامه اوددۀ پلار انس بن مالك رضی الله عنه ته راغلل، دوی په هغه وخت دمدينې امير وو. هرکله چه هغوئ راغلل نو په هغه وخت کښې انس رضی الله عنه مونځ کولو او ډير په مختصر مونځ ئې کولو لکه دمسافر دمونځ يا دې نه نزدې نزدې. هرکله چه دوی سلام اوګرزولو نو خلقو ددوی نه تپوس اوکړو چه تاسو فرض مونځ کولو يا نفلی مونځ؟ نووې فرمائيل چه فرض. اوهم دا مونځ دنبی کريم ﷺ وو. څما خيال کښې خو دې کښې څه کمې يا خطا نه وه.

خوکه څه هيره شوې وی نو دهغې باره کښې نه شم وئيلې. د حضور نبی کريم ﷺ فرمان دې چه په خپلو

خانونو باندې سختی مه کوئی ګنی تاسو باندې به سختی اوکړې شی. یو قوم په خپل ځان سختی اوکړه نو په هغې هم سختی اوکړې شوه. نو د هغوئ بقایا په خانقاهونو کښې او داشان په کورونو کښې اوګورئی. داسختی دترك دنیا وه چه الله جل شانه په هغوئ واجب کړې نه وه.په دویمه ورځ مونږ اوونیل چه راځئ په سورلو سواره شواو عبرت حاصل کړو. انس ﷺ اوفرمائیل چه ډیره ښه ده. نو ټول سواره شواو روان شو او ډیر کلی ئې اوکتل چه هغه بالکل تباه شوی وو. او کورونه التیا پراته وو. نومونږ اوونیل چه تاسو ددې ښارونو نه واقف یئ؟ نوهغوئ اوونیل چه ښه ډیر بلکه ددې ځائې اوسیدونکو نه هم. دا خلق سرکشو او حسد برباد کړل. حسد دنیکو نور لره تباه کوی. او سرکشی دهغې تکذیب یا تصدیق کوی. سترګې هم زنا کوی. او د لاسونواو پښو اوژبې هم زنا شته دې. او شرمګاه دا بچ کوی یا ئې دروغ ګنړی.(١) مسند احمد کښې دی چه حضور نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه هر نبی دپاره رهبانیت وو او ځما دامت رهبانیت دالله جل شانه لار کښې جهاد کول دی.

یو سړې ابوسعید خدری ﷺ ته رازی او وائی چه ماته څه وصیت اوکړئی. دوی ورته اوفرمائیل چه تا خو ځما نه هغه سوال اوکړو چه کوم ما د حضور نبی کریم ﷺ نه کړې وو. څه تاته وصیت کوم چه دالله جل شانه نه ویریږه. همدا کار د نیکو سر دې. او ته جهاد لازم کړه همدا داسلام رهبانیت دې. او دالله جل شانه په ذکر او تلاوت قران باندې همیش والئ کوه دا ستا د روح راحت دې په آسمانونو کښې او ستا یاد دې په زمکه کښې،دا روایت مسند احمد کښې دې ،(٢) والله اعلم.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوا	اتَّقُوا اللّٰهَ	وَاٰمِنُوْا	بِرَسُوْلِهٖ
اے هغه کسانوا چې ایمان مو راوړې دې		اویریږئ دالله نه	او ایمان راوړئ	په رسول دهغه باندې

ائې د ایمان خاوندانو| د الله تعالی نه اوویریږئ |اودهغه په پیغمبر باندې ایمان راوړئ | هغه

يُؤْتِكُمْ	كِفْلَيْنِ	مِنْ رَّحْمَتِهٖ	وَيَجْعَلْ لَّكُمْ	نُوْرًا
دربه کړي تاسو له	دوه حصې	درحمت خپل نه	او دربه کړي تاسو له	داسې نور

به درته د خپل رحمت دخزانې نه دوچنده درکړي | او یوه داسې رڼرا به درکړي

تَمْشُوْنَ	بِهٖ	وَيَغْفِرْ لَكُمْ	وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ
چې تلل به کوئ په هغې سره		اواوبه ښښي تاسو لره	او الله ښښونکې	مهربانه دې

چې په هغې سره به (وړاندې) تګ کوئ | اوښښنه به درته اوکړي|او الله تعالی ښښونکې مهربان دې

لِئَلَّا يَعْلَمَ	اَهْلُ الْكِتٰبِ	اَلَّا يَقْدِرُوْنَ	عَلٰى شَيْءٍ
دپاره ددې چې ویوهیږي	اهل کتاب	چې نه دي قادران هغوئ	په هیڅ څیز باندې

دابه ځکه درکړي، چې کتابیانو ته (په قیامت کښې) دا ښکاره شي

مِّنْ فَضْلِ اللّٰهِ	وَاَنَّ الْفَضْلَ	بِيَدِ اللّٰهِ	يُؤْتِيْهِ	مَنْ
دفضل دالله نه	او بیشکه چې فضل	په لاس دالله کښې دې	چې ورکو هغه	هغه چاته

.چې دالله تعالی په فضل باندې دهغوئ هیڅ اختیار نشته|اودا چې فضل خو هم دالله په لاس کښې دي

(١) ابوداود كتاب الادب باب في الحسد : ٤٩٠٤.
(٢) احمد: ٣/٢٦٦

يَشَآءُ ط	وَاللّٰهُ	ذُوالْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿٢١﴾ ع
چې غواړي ئې هغه |	او الله |	خاوند دفضل لوئ دې |
چاته چې اوغواړي | نو هغه ته ئې ورکوی|	او الله:	ى د لوئې فضل مالک دې

قوله‌تعالى:- يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَّحْمَتِهٖ

اهل كتاب مومنانو دپاره دوچند اجر دې: ددې نه مخکښې آيت مبارك کښې بيان اوشو چه ابن عباس ﷺ فرمائی چه دې ځائې کښې دکومو مومنانو ذکر دې دهغې نه مراداهل کتابومومنانوذکردې اودوی ته به دوچند اجر ملاويږی لکه څنګه چه دسورة قَ آيت مبارك کښې دی.اولکه څنګه چه حديث مبارك کښې راغلی دی چه دريو کسانو ته به الله جل شانه دوچند اجر ورکوی. يو هغه اهل کتاب چه په خپل نبی ئې ايمان راوړو او بيا ئې په ما باندې ايمان راوړو هغه ته به دوچند اجر ملاويږی.اوهغه غلام چه د خپل مالك تابعدارئی سره سره دخپل رب هم حق ادا کوی نو هغه ته به دوچنداجرملاويږی.اوهغه سړې چه هغه خپلې وينځې ته ادب اوښائی اوډير ښه ادب ورته اوښائی. يعنى بيا هغه آزاده کړی او ورسره نکاح اوکړی،هغه هم د دوچند اجر مستحق دې. (بخاري ومسلم). حضرت سعيدبن جبير ﷺ فرمائی چه کله اهل کتابو په دې دوچند اجر فخر شروع کړو نو الله جل شانه دا آيت مبارك ددې امت باره کښې نازل شو او دوی ته د دوچند اجر نه پس د نور هدايت هم ورکړې شواو مغفرت وعده هم اوشوه. نو نور انواردمغفرت دوی ته دوباره ملاؤ شو([1])(ابن جرير). هم ددې مضمون ﴿يَآيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ﴾. يعنى ائې ايمان والو که تاسو دالله جل شانه نه ويريږئی نوهغه به ستاسو دپاره فرقان نازل کړی او ستاسو نه به ستاسو خرابی ختمې کړی او تاسو به معاف کړی او الله جل شانه ډير لوئې فضل والا دې.

دعمر فاروق ﷺ ديهودي عالم نه سوال كول:- عمر فاروق ﷺ د يهودو يو لوئې عالم نه تپوس اوکړو چه تاسو به په يو نيکئ زيات نه زيات څومره اجر اجر ملاويږی؟ هغه اوونيل چه درې نيم سوه پورې. دوی د الله جل شانه شکر ادا کړو او وې فرمائيل چه مونږ ته ستاسو نه دوچند ملاؤ شوې دې. سعيد رحمه الله هم دا بيان کړواوهمداآيت مبارك ئې اولوستواو وې فرمائيل چه همداشان دجمعې دوچنداجردې([2])د مسند احمد يو حديث مبارك کښې دی چه ستاسواوديهود اونصرانيان مثال دهغه سړی په شان دې چه هغه څو مزدوران په کار لګول غوښتل او اعلان ئې اوکړو چه څوك شته دې چه څما نه يو قيراط واخلی اودسحر مونځ نه تر نيمې ورځې پورې کار اوکړی؟ نو يهود تيار شو. بيا ده اوونيل چه ماسپخين نه مازيګر پورې څوك کار کوی نو هغه ته به هم څه يو قيراط ورکوم. نوپه دې نصرانيان تيار شو. کار ئې اوکړو او اجرت ورته ملاؤ شو. ده بيا اوونيل چه مازيګر نه ماښام پورې چه څوك کار کوی نو هغه ته به څه يو قيراط ورکوم. نوهغه تاسومسلمانان يئ. نو په دې يهود او نصرانيان غصه شو او وې وئيل چه کار مونږ ډير اوکړو او اجر هغوئ ته زيات ملاويږی،مونږ ته کم ملاؤ شو. نو هغوئ ته جواب ورکړې شو چه ماخو ستاسوڅه حق نه دې وهلې؟ نو هغوئ اوونيل چه نه داسې خو څه نشته دې.نوبياجواب کښې ورته اوونيلې شو چه بياداځما فضل دې چه چا ته اوغواړم او ورکوم ئې ([3]).

صحيح بخاری شريف کښې دی چه دمسلمانانو او يهوديانو او نصرانيانو مثال دهغه سړی په شان دې چه هغه څه خلق په کار اولګول او د مزدورئی خبره ئې ورسره اوکړه او ورته ئې اوونيل چه ټوله ورځ به کار کوئی.هغوئ کار شروع کړو. خو نيمه ورځ کار کولو نه پس ئې اوونيل چه اوس مونږ ته ضرورت

---

[1] بخاری کتاب العلم باب تعليم الرجل امته واهله : ٩٧، صحيح مسلم: ١٥٤.

[2] الطبری : ٢١٠/٢٣.

[3] احمد : ٦/٢، صحيح بخاری کتاب الاجارة باب الاجارة الى نصف النهار : ٢٢٦٨ ترمذی : ٢٨٧١، ابن حبان: ٦٦٣٩.

نشته دي چه کوم مونږ اوکړل اومونږ ددې مزدورئي هم نه غواړو او نور کار به هم نه کوو. ده ورته ډير اووئيل چه کار پوره کړئي او مزدوري واخلئ. خو هغوئ صفا انکار اوکړو. او کار ئې نيمګړې پريښودو اولاړل. نو ده نور مزدران راوستل او ورته ئې اووئيل چه باقي کار تاسو ماښام پورې پوره کړئي او پوره مزدوري واخلئ. دوی کار شروع کړو. خود مازيګر نه پس دوی هم دکار نه اوتختيدل او وې وئيل چه مونږ نه نور کار نه کيږي او مونږ ته ستا اجرت هم نه دې پکار. ده هغوئ هم ډير پوهه کړل چه ګورئي اوس ورځ کښې څه پاتې دی کار پوره کړئي اومزدوري واخلئ. خو دوی اونه منل او لاړل. بيا ده نور مزدوران راوغوښتل او ورته ئې اوئيل چه تاسو ترماښامه پورې کار اوکړئي اود ټولې ورځې مزدوري واخلئ. نو دوی تر ماښام پورې کار اوکړو او ددې دواړو ډلو اجرت هم دوی واخستو. نودا دې دهغوئ مثال او دهغه نور مثال چه هغوئ قبول کړو[1]. بيا فرمائی چه دا په دې وجه چه اهل کتاب يقين اوکړی چه الله جل شانه چاته ورکول غواړی نو دې د هغې دواپس کولو او چه چا ته ورنکړی نو دې دهغې د اخستلو قدرت نه لري. او دوی دې دا خبره هم قبوله کړی چه دفضل اوکرم مالك صرف الله جل شانه دې. دهغه ذات دفضل هيڅ اندازه نشی لګيدلې.

امام ابن جرير رحمه الله فرمائی چه د ﴿لِّئَلَّا يَعْلَمَ﴾ معنی (ليعلم)ده. دابن عباس رضي الله عنه قرآت کښې (لکی يعلم) دې. همداشان دعبدالله بن عبدالله رحمه الله او سعيد بن جبير رحمه الله نه هم دا قرآت نقل دې. غرض دا دې چه دعربو کلام کښې(لا) صله دپاره رازی چه دکلام په اول کښې او آخر کښې رازی. اوهغه ځائې ترې انکار مراد نه وی. لکه ﴿مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ﴾ کښې او ﴿وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ کښې او ﴿وَحَرَامٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾ کښې.

الحمدالله دسورة حديد تفسير ختم شو اودې سره اوويشتمه پاره هم ختمه شوه.

[1] صحيح بخاری کتاب مواقيت الصلاة باب من ادرک رکعة من العصر قبل الغروب : ۵۵۸.

یاتونه	سورة المجادلة مدنية وهي اثنتان وعشرون اية وثلاث ركوعات	ركوعات
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۲۲	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۳

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ	قَوْلَ	الَّتِيْ	تُجَادِلُكَ	فِيْ زَوْجِهَا
یقیناواوریده الله	خبره	دهغې ښځې	چې تکرار کوی ستا سره	په باره دخاوند خپل کښې

بیشکه الله تعالی دهغې ښځې خبره واوریدله اچې دخپل خاوند په حق کښې نې تاسره تکرار کولو

وَتَشْتَكِيْ	اِلَى اللّٰهِ ۖ	وَاللّٰهُ يَسْمَعُ	تَحَاوُرَكُمَا ؕ	اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ بَصِيْرٌ ۝
او فریاد کوی	الله ته	او الله اوری	دیو بل سره خبری ستاسو	بیشکه الله اوریدونکې لیدونکې دې

اوالله ﷻ ته ئې شکایت کولو ا اوالله ﷻ ستاسو دواړو خبرې اوریدلې یقینا الله ﷻ هرڅه اوری هرڅه وینی

قوله تعالی:- قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِيْ تُجَادِلُكَ فِيْ زَوْجِهَا

شان نزول اود حضرت خوله رضي الله عنها واقعه:-حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه د الله ﷻ ذات د حمد اوثناء لائق دې دچااوریدو چه ټول آوازونه راګیر کړی دی.داشکایت کونکې بی بی راغله اوحضور ﷺ سره ئې داسې پټې پټې خبرې کولې چه سره د دې چه په دې کورکښې وه خو ما بالکل دا وانو ریدل چه هغه څه وائی؟ الله ﷻ داېې آواز هم واوریدو اودا آیت نازل شو([1])او په روایت کښې دحضور ﷺ فرمان داسې نقل دې چه دبرکت خاوند دې هغه الله ﷻ چه اوچت او ټیټ آواز اوریدې شی.دا شکایت کونکې بی بی حضرت خوله بنت ثعلبه رضي الله عنها چه کله د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه نو داسې غوږیستنې ئې کولې چه آوازخو غوږونوته رسیدو ولې سره د دې چه په دې کورکښې وه زما غوږونوته نه رسیدې چه د خپل خاوند شکایت کولو سره ئې اوفرمائیل یارسول الله ﷺ!زما ځوانی، هغوی نه خو ځو بچی شوی اوس چه زه بوډئی شوم اود بچو پیدا کولو جوګه پاتې نه شوم نو زما خاوندزما نه ظهاراوکړو. اې الله ﷻ! زه تاته خپل د دې غم ژړا کوم. دې وخت کښې دا بی بی صاحبه لاد کور نه وتلې نه وه چه حضرت جبرائیل ؑ دا آیت راوړو نازل شو. د هغې د خاوندنوم حضرت اوس بن صامت وو رضي الله عنه([2])

هغه ته په کله څه لیونتوب شان کیدو نو دې حالت کښې به ئې د خپلې بی بی نه ظهار کولو، بیا چه به کله ښه شونو تابه وئیل چه هډو هیڅ هم نه وو. بی بی صاحبه د حضور ﷺ نه فتوی د تپوس کولو اود الله ﷻ په وړاندې خپله سوال زاری بیانولود پاره راغله په کومه چه دا آیت نازل شو.([3])

دخوله رضی الله عنها شان او حضرت عمر فاروق رضي الله عنه:-حضرت ابویزید رحمه الله فرمائی چه حضرت عمر رضي الله عنه د خپل خلافت په زمانه کښې نورو خلقو سره روان وو چه یوې ښځې آواز اوکړو ویدرولو. حضرت عمر رضي الله عنه ډیرزراودریدواودهغې خواته لاړو په توجو او ادب سره ئې خپل سر ټیټ کړو د هغې خبرې چه واوریدې کله چه هغې خپله غوښتنه پوره کړه او پخپله لاړه نو هله حضرت امیرالمؤمنین هم مونږ ته واپس راغلو.یوسړی اووئیل چه امیرالمؤمنین د یوې بوډئی په وینا تاسو اودریدنی اودومره سړی ستاسود

[1] احمد ۳۶/۶ صحیح بخاری کتاب التوحید باب قوله تعالی ﴿وکان الله سمیعًا بصیرا﴾ معلقًا قبل حدیث ۷۳۸۶، ابن ماجه ۱۸۸، النسائی ۱۶۸/۶ح ۳۴۶۰وروایات المدلسین فی الصحیحین محمولة علی المساع

[2] الطبری ۲۲۶/۲۳.(ابن ابی حاتم)

[3] ابوداؤد کتاب الطلاق باب فی الظهار ۲۲۱۹وهوحدیث صحیح.

باره اودریدل. هغوی اوفرمائیل افسوس! پوهیږئی چه دا څوك وه؟ وئي فرمائیل چه دا هغه ښځه وه د چافریاد چه الله ﷻ په اووم آسمان کښې واوریدو. دا حضرت خوله بنت ثعلبه رضي الله عنها وه که نن دسحر نه مابښام خو پرېږده که شپه ئې کوله هم او ماته ئې څه وینا کوله نو بیا به هم زه د هغې د خدمت نه نه خوزیدم اود مانځه په وخت کښې به مې مونځ کولو اوبیا به خدمت ته ملا تړلې ولاړ ووم(ابن ابی حاتم). د دې سند منقطع دې او په بل روایت سره هم مروی دې. په یوروایت کښې دی چه دا حضرت خوله بنت صامت رضي الله عنها وه اود هغې د مور نوم معاذه رضي الله عنها وه د چا باره کښې چه دا آیت ﴿ولاتكرهوا من فتيتكم﴾[1] نازل شوې وو.خو صحیح دا ده چه حضرت خوله رضي الله عنها داوس بن صامت رضي الله عنه بی بی وه،الله ﷻ دې د هغوی نه راضی وی.

اَلَّذِیۡنَ یُظٰهِرُوۡنَ مِنۡکُمۡ مِّنۡ نِّسَآئِهِمۡ

| هغه کسان | چې ظهار کوی | ستاسو نه | دښځو خپلو سره

| په تاسو کښې چې څوک دخپلو ښځو سره ظهار کوی

مَّا هُنَّ اُمَّهٰتِهِمۡ ؕ اِنۡ اُمَّهٰتُهُمۡ اِلَّا الّٰٓیِٔۡ

نه دی هغوئ | میندې دهغوئ | نه دی میندې دهغوئ | مګر هغه ښځې ئې میندې دی |

نو هغه ښځې ددوئ میاندې خو نه دی | میاندې خوئې بس هغه دی چې دوی ئې

وَلَدۡنَهُمۡ ؕ وَاِنَّهُمۡ لَیَقُوۡلُوۡنَ مُنۡکَرًا مِّنَ الۡقَوۡلِ

چې زیږولی ئې دی هغوئ لره | او بیشکه دوئ | خامخا وائی | بې مناسبه | دخبرې نه

زیږولی دی | یقینا چې دوئ یوه غیرمناسبه او دروغ

وَزُوۡرًا ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوۡرٌ ۝ وَالَّذِیۡنَ یُظٰهِرُوۡنَ

او دروغ | او بیشکه الله | خامخا معاف کونکې | ښښونکې دې | او هغه خلق | چې ظهار کوی

خبره کوی|او بیشکه الله معافی کونکې بخښونکې دې |............اوڅوک چې دخپلو ښځو

مِنۡ نِّسَآئِهِمۡ ثُمَّ یَعُوۡدُوۡنَ لِمَا قَالُوۡا فَتَحۡرِیۡرُ

دښځو خپلو سره | بیا واپس کیږی | دهغه خبرې نه | چې وئیلې وه هغوئ | پس ازادول دی

سره ظهار اوکړی بیا د خپلې خبرې نه واپس کیدل (یعنی تلافی کول) غواړی| نو دهغه په ذمه یو غلام

رَقَبَةٍ مِّنۡ قَبۡلِ اَنۡ یَّتَمَآسَّا ؕ ذٰلِکُمۡ تُوۡعَظُوۡنَ

دیو مرئي | مخکښې دلاس وروړلو نه یو بل له | دا حکم دې | چې نصیحت کیږی تاسو ته |

ازادول دی | ددې نه وړاندې چې دواړه یو بل سره یوځائې شی|دا حکم ځکه دې چې تاسو ترې نصیحت

بِهٖ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِیۡرٌ ۝ فَمَنۡ

په دې سره | او الله | په هغه کارونو | چې کوئ ئې تاسو | خبردار دی | پس هغه چا

واخلئ| اوتاسو چې کوم کارونه کوئ الله ﷻ پرې ښه خبر دې | ....نوڅوک چې

[1] ۲۴/النور:۳۳.

لَّمْ يَجِدْ | فَصِيَامُ | شَهْرَيْنِ | مُتَتَابِعَيْنِ | مِنْ قَبْلِ

چي بيا نهٔ موندو (غلام) | پس روژې نيول دي | دوه مياشتې | مسلسل | مخكښې

غلام بيانه مومی | نو دوه مياشتې پرله پسې (مسلسل) روژې نيول لازم دی | ددې نه وړاندې

اَنْ يَّتَمَآسَّا | فَمَنْ | لَّمْ يَسْتَطِعْ | فَاِطْعَامُ

دلاس وروړلو نه يو بل له | پس هغه څوك | چې طاقت ئې نهٔ لرو (دروژو) | پس خوراك وركول دي

چې دواړه يو بل سره يوځائې شي | اوڅوک چې دا هم نشي کولې | نو شپيتو

سِتِّيْنَ مِسْكِيْنًا | ذٰلِكَ | لِتُؤْمِنُوْا | بِاللّٰهِ

شپيتو مسكينانوته | دا حكم دې | دپاره ددې چې تاسو ايمان راوړئ | په الله باندې

مسکينانو ته خوراک ورکول دی | دا (حکمونه) څکه دی | ....چې تاسو په الله اودهغهٔ په

وَرَسُوْلِهٖ | وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ | وَلِلْكٰفِرِيْنَ | عَذَابٌ

او په رسول دهغه باندې | او دا مقرر كړې شوی حدونه دالله دی | او دپاره دكافرانو | عذاب

رسول ﷺ ايمان راوړئ | اودا دالله ﷻ مقرر حدود دی | اود کافرانو دپاره دردناک عذاب مقرر دې

اَلِيْمٌ۝

دردناك دې |

قوله تعالى:- اَلَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْكُمْ مِّنْ نِّسَآئِهِمْ

دظهار مسئله ا د خوله زباني قصه:- حضرت خوله بنت ثعلبه رضي الله عنها فرمائی دالله ﷻ قسم زمااوزما دخاونداوس بن صامت رضي الله عنه باره کښې ددې سورة مجادله دشروع څلور آياتونه نازل شوی دی.زه د هغوی په کورکښې ووم،هغه د ډير عمر وو اواخلاق ئې هم ډير ښه نه وو. يوه ورځ ما په خبرو خبروکښې د هغه د څه خبرې خلاف اوکړه او هغه له مې څه جواب ورکړو په هغې باندې هغه ډير په غصه شو او په غصه کښې ئې اووئيل ته په ما باندې زما د مور د ملا په شان ئې اود کورنه اووتلو او په قومی مجلس کښې د لږ شان ناستې نه واپس راغلو او ماسره ئې خاص خبرې اترې کول غوښتل ما وئيل چه د هغه الله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه د خوله ځان دې ستا د دې وينا نه پس اوس دا خبره ناممکن ده تر دې چه د الله ﷻ اود هغه د رسول الله ﷺ خبره زمونږ فيصله اونه کړی خو هغه اونه منل او زبردستی ئې اوکړه.کمزورې او ضعيف وو زه په هغه باندې غالب راغلم او هغه په خپل مقصد کښې کامياب نه شو. خپلې ګاونډئی کره لاړم اود هغې نه مې کپړه اوغوښتله او رسول الله ﷺ له اورسيدلم. دا واقعه مې هم بيان کړه او خپل نور مصيبتونه او تکليفونه مې هم بيان کړل. حضور ﷺ به هم دا فرمائيل چه خوله د خپل خاوندباره کښې د الله ﷻ نه اوويريږه هغه بوډا دې. اوس لا داخبرې کيدلې چه په حضور ﷺ باندې د وحی کيفيت شروع شواو وحی نازل شوه. حضور ﷺ اوفرمائيل اې خوله ستااوستادخاوند باره کښې د قرآن کريم آياتونه نازل شو بيا حضور ﷺ د (قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ) نه (عَذَابٌ اَلِيْمٌ۝) پورې واورول.

د ظهارکفاره:- اوونئی فرمائيل لاړه شه اوخپل خاوند ته اووايه چه يوغلام آزادکړی.ماعرض اوکړو حضور ﷺ! هغه سره غلام چرته دې؟هغه خوډير مسکين سړې دې.نوحضور ﷺ اوفرمائيل چه ښه ده دوه مياشتې دې پرله پسې روژې اونيسی. ماوئيل حضور ﷺ! هغه خود ډيرعمر بوډا سړې دې د هغه د دوو مياشتو د روژو ساتلو هم طاقت نشته. بيا حضور ﷺ اوفرمائيل چه ښه ده شپيتومسکينانوته دې يو

وسق (تقريبا پاخه خلورمنه كهجورې) وركړي. مااوونيل حضور ﷺ! هغه مسكين سره خوداهم نشته. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ښه ده نيم وسق كهجورې به زه د خپل طرف نه وركړم. مااوونيل ډيره ښه ده نيم به زه وركړم. حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا ډير ښه كاراوكړو زه دا اداكړه او د خپل خاوندسره چه ستا د تره خوئ دې په مينه محبت خيرخواهئ اوحكم منونكې ژوندتيركړه[1] دهغې نوم په بعضو روايتونو كښې دخويله په ځاى خوله هم راغلې دې اود بنت ثعلبه په ځاى بنت مالك بن ثعلبه هم راغلې دې. په دې اقوالوكښې داسې هيڅ اختلاف نشته چه د يوبل خلاف وى. والله اعلم. د دې سورة د شروع آياتونو صحيح شان نزول هم دغه دې.

د حضرت سلمه بن صخر ؓ د ظهار واقعه:- دحضرت سلمه بن صخر ؓ واقعه چه اوس راځى هغه د دې د نازليدلو ذريعه نه ده. خو چه كوم حكم د ظهارپه دې آياتونوكښې وو هغوى ته هم وركړې شو يعنى د غلام آزادى يا روژې ساتل يا خوراك وركول. دحضرت سلمه بن صخر ؓ واقعه پخپله د هغه په ژبه دا ده چه په ماكښې د جماع طاقت د نورونه زيات وو. په رمضان كښې د دې ويرې چه هسې نه د روژې په وخت كښې بچ نه شم ماد ټول رمضان د پاره د خپلې بى بى نه ظهاراوكړو. يوه شپه چه هغه زما په خدمت كښې لګيا وه د بدن يوې حصې نه ئې كپړا اخواشوه نو بيا تاب چرته وو؟هغې سره مې كوروالئ اوكړو.سحرخپل قوم ته راغلم چه د شپې داسې واقعه شوې ده تاسو ما رسول الله ﷺ له بوځئ اود حضور ﷺ نه تپوس اوكړئ چه د دې ګناه بدله څه ده؟ ټولو انكار اوكړو چه مونږ خوتاسره نه خو هسې نه چه په قرآن كريم كښې د دې متعلق څه آيت رانازل نه شى او يا حضور ﷺ څۀ داسې خبره اوفرمائى چه د هميشه د پاره زمونږ د پاره شرم جوړشى. ته پوهه شه او ستاكار تاولې داسې كول؟مونږ تاسره نه څو. ماوئيل چه ښه ده زه يوازې ځم. زه لاړم او حضور ﷺ ته مې ټوله واقعه بيان كړه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه تا داسې كړې؟ ماوئيل چه آوجى مانه داسې شوى دى. حضور ﷺ اوفرمائيل چه تا داسې كړې؟مابيا همداعرض اوكړوچه اوحضور ﷺ مانه داسې شوى.حضور ﷺ په دريم ځل همداسې اوفرمائيل او ما بيا اقرار اوكړو او عرض مې اوكړو چه حضور ﷺ زه حاضريم چه څه سزا زما د پاره وى زه به هغه په صبر سره تيره كړم تاسو حكم اوفرمائي. حضور ﷺ اوفرمائيل زه لاړشه يوغلام آزادكړه. ما په خپل سټ باندې لاس كيخودو او عرض مې اوكړو چه حضور ﷺ زه خوصرف د دې مالك يم په الله ﷻ قسم زماد غلام آزادولوطاقت نشته. حضور ﷺ اوفرمائيل چه بيا پرله پسې دوه مياشتې روژې اوساته نو ما اوونيل چه يارسول الله ﷺ هم د روژو په وجه خوداسې اوشو. بيائې حكم اوكړو چه زه صدقه اوكړه نو ما ونيل چه په الله ﷻ قسم چه تاسو ئې په حقه سره راليږلې يئى ما سره خو هيڅ نشته بلكه نن شپه ټول ټبر په لوږه تيره كړې ده. ونې فرمائيل چه ښه ده د بنوزريق قبيلې د صدقې والا له لاړشه او هغه ته اووايه چه د صدقې مال دې تاته دركړى نو ته د هغې نه يو وسق كهجورې شپيتو مسكينانوته وركړه او باقى ته هغه په خپل كاراود بال بچ په كاركښې راوله. زه خوشحاله خوشحاله خپل قوم له راغلم چه تاسوسره خومابدى اوتنګى موندلې وه او محمد ﷺ سره مې وسعت اوبركت اوموندلو.د حضور ﷺ حكم دې چه خپله صدقه تاسو ماته راكړئى نو هغوى ماته راكړې ([2])

په ظاهره خوداسې معلوميږى چه داواقعه د حضرت اوس بن صامت او د هغه بى بى حضرت خويله بنت ثعلبه ؓ د واقعې نه روستوده. د حضرت ابن عباس ؓ فرمان دې چه د ظهار ړومبنئى واقعه د حضرت اوس بن صامت ؓ ده چه د حضرت زيدبن صامت ؓ رور وو. د هغه د بى بى نوم حضرت خوله

---

[1] ابوداؤد كتاب الطلاق باب الظهار: ٢٢١٤. (مسنداحمد، ابوداؤد)

[2] احمد ٣٧/٤، ابوداؤد حواله سابق، ٢٢١٣، ترمذى:٣٢٩٩، ابن ماجه:٢٠٦٢، المنتقى لابن الجارود:٧٤٤، صحيح ابن خزيمه:٢٣٧٨، حاكم: ٢٠٣/٢، بيهقى:٣٩٠/٧. (مسنداحمد، ابوداؤد وغيره)

بنت ثعلبه بن مالك وه. په دې واقعه باندې حضرت خوله ته ويره وه چه كيديشي طلاق شوې وي. هغه راغله او حضور ﷺ ته ئې اووئيل چه زما خاوند زما نه ظهار اوكړو او كه مونږ دواړه جدا جدا شو نو دواړه به برباد شو. زه اوس د دې خبرې هم پاتې نه شوم چه زمانه به اولاد اوشي او زمونږ د دې تعلق هم موده تيره شوه. نورې ئې هم داسې خبرې كولې او ژړلې. تر او سه پورې په اسلام كښې د ظهار هيڅ قسم حكم نه وونو په دې باندې دا آيتونه د شروع سورت نه تر ﴿أَلِيمٌ﴾ پورې نازل شو. حضور ﷺ حضرت اوس راوغوښتلو چه ته غلام آزادولې شې؟ هغه په قسم خوړلو سره انكار اوكړو. حضور ﷺ د هغه د پاره رقم راجمع كړو او هغه په دې سره غلام آزاد كړو او خپلې ښځې ته ئې رجوع اوكړه[1] د حضرت ابن عباس نه علاوه د نورو هم ډيرو بزرګانو دا قول دې چه دا آيتونه هم د دوى باره كښې نازل شوى دى. والله اعلم.

دظهار تعريف:- دظهار لفظ مشتق دې د ظهر نه، او د جهالت په زمانه كښې به د ظهار كولو په وخت كښې داسې وئيل ﴿انت علي كظهر امي﴾ يعنى ته په ما باندې داسې يئې لكه زما د مور شا. په شريعت كښې دا حكم دې چه كه داسې هر اندام ياد كړې شو نو ظهار كيږي. ظهار به د جاهليت په زمانه كښې طلاق ګڼلې شو. الله ﷻ په دې كښې د دې امت د پاره كفاره مقرر كړه او دا ئې طلاق شمېرنه كړو لكه څنګه چه به د جاهليت په زمانه كښې دستوروو. سلفو كښې اكثر حضراتو داسې فرمائيلى. حضرت ابن عباس جاهليت د زمانې د دستور ذكر كولو سره اوفرمائيل چه په اسلام كښې كله د حضرت خوله واقعه پيښه شوه او دواړه ښځه او خاوند پښيمانه شو نو حضرت اوس خپله بى بى د حضور ﷺ په خدمت كښې اوليږله. كله چه دا راغله او ورته كښېناسته نو حضور ﷺ كمنزه كوله، حضور ﷺ چه دا واوريده نو وئې فرمائيل چه زمونږ سره د دې څه حكم نشته. په دې كښې دا آيتونه نازل شو او حضور ﷺ حضرت خوله ته ئې زيرې وركړو او وئې لوستل. كله چه د غلام د آزادولو ذكر راغلو نو عذر ئې اوكړو چه مونږ سره څو غلام نشته بيا د روژو ذكر راغلو نو وئې وئيل چه هره ورځ درې خل اوبه اونه څكو نو د بوډا والې نه به مړه شو. كله چه د خوراك د وركولو ذكر راغلو نو وئې وئيل چه مونږ خو په يو څو نمړو باندې ټوله ورځ تيروو نورو ته به څه وركړو؟ نو حضور ﷺ نيم وسق ديرش صاع راوغوښتل او دې ته ئې وركړه چه دا صدقه كړه او خپل خاوند ته رجوع اوكړه[2] د دې اسناد قوى او پاخه دى خود غرابت نه خالى نه دى.

د حضرت ابوالعاليه نه هم داسې روايت دې فرمائى چه خوله بنت دوليج د يو انصارى ښځه وه چه كم نظرې غريب او بداخلاقه وو. يوه ورځ د ښځې خاوند په مينځ كښې په څه خبره جګړه اوشوه نو د جاهليت د دستور مطابق ئې ظهار اوكړو چه د هغوى طلاق وو. دا ښځه د حضور ﷺ كور ته لاړه هغه وخت حضرت عائشې ﷺ د حضور ﷺ سر مبارك وينځلو ټوله واقعه ئې ورته بيان كړه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه اوس څه اوكړو زما په علم كښې خو ته په هغه حرامه شوې. دې اوريدو سره هغې اووئيل يا الله زما عرض او سوال تا ته دې. دې وخت كښې حضرت عائشه ﷺ د حضور ﷺ د سر مبارك يوه حصه اووينځله او بل طرف ته راتاؤ شوه او هغه طرف ئې وينځلو نو خوله ﷺ هم بل طرف ته راتاؤ شوه او خپله ټوله واقعه ئې واوروله. حضور ﷺ بيا هغه جواب وركړو. حضرت ام المؤمنين ﷺ اوكتل چه د حضور ﷺ د مخ مبارك رنګ بدل شو نو دې ته ئې اووئيل چه ته اخوا كينه او پخپله هم اخوا شوه او وحى نازليدل شروع شو چه كله وحى نازل شوه نو حضور ﷺ اوفرمائيل هغه ښځه څه شوه نو ام المؤمنين حضرت عائشه ﷺ هغې ته آواز اوكړو. نبى كريم ﷺ اوفرمائيل لاړه شه خپل خاوند راوغواړه نو هغه په منډه لاړه او خپل خاوند ئې راوغوښتلو نو واقعى هغه هم داسې وو چه څنګه هغې بيان كړې وو. حضور ﷺ ﴿استعيذ بالله

---

[1] الطبرى ۲۲۷/۲۳. (ابن جرير)
[2] الطبرى ۲۲۲/۲۳. (ابن جرير)

السميع العليم بسم الله الرحمن الرحيم﴾ لوستلو سره د سورت دا آياتونه واورول او وئى فرمائيل چه ته غلام آزادولې شې؟هغه وئيل نه.وئى فرمائيل چه دوه مياشتې پرله پسې روژې ساتلې شې؟هغه قسم اوخوړلوچه د ورځې دوه درې ځل خوراك اونه کړم نو نظر مې بالکل خې.وئى فرمائيل شپيتو مسکينانو ته ډوډئى ورکولې شې؟ هغه وئيل چه نه اوکه ته زماامداداوفرمائې نوهغه بله خبره ده. نو حضورﷺ د هغه امداداوکړو او ورته ئى اوفرمائيل چه په شپيتو مسکنانو باندې اوخوروه اود جاهليت دا رسم ئى اخواکړو او الله ﷻ دا ظهارمقرر کړو.([1]).

ايلاء او ظهار په جاهليت کښې طلاق کڼړلې کيدل:-سعيد بن جبير رحمه الله فرمائى چه ايلاء او ظهارد جاهليت د زمانې طلاقونه وو. الله ﷻ خود ايلاء د پاره څلورمياشتې مقررکړې اوپه ظهارکښې کفاره مقررکړه. امام مالك رحمه الله لفظ ﴿منکم﴾ نه استدلال کړې دې چه دلته خطاب مؤمنانوته دې نو په دې وجه کافر په کښې داخل نه دى.دجمهورو مذهب د دې نه خلاف دې.هغوى داجواب ورکوى چه دا په اعتبار د غلبه وئيلې شوېدى پدې وجه دقيدپه توګه ددې مفهوم نه ددې مخالف مرادنه شى اخستې. د﴿مِن نِّسَآئِهِمۡ﴾ نه جمهورو دا استدلال کړې دې چه وينځې نه ظهار نشته اونه هغه په دې خطاب کښې داخله ده.

د وينځې نه ظهار صحيح نه دې

مسلک حنفى:- د حنفيانو په نيز د وينځې نه ظهار کول صحيح نه دې لکه څنګه چه د امام شافعى احمد او نورو ډيرو فقهاؤ دا مذهب دې (تفسير مظهرى ١٩٦/٩)-

د کافر ظهار صحيح نه دې

مسلک حنفى:-دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز د کافر لکه ذمى وغيره شو دهغه ظهار نه صحيح کيږى څکه چه هغه په احکامو د شريعت مکلف نه دې (تفسيرمظهرى ٢٩٦/٩)-

بيا فرمائى چه په دې وينا سره چه ته په ما د موريه شان يئى يا زما د پاره ته زما د مور په شان يئى يا زما د مورد شا په شان يئى ياداسې نورقسم الفاظ وئيلوسره هغه ښځه په رښتياسره مور نه جوړيږى حقيقى مورخوهم هغه ده د چا د ځيتې نه چه دې پيداشوې دې.دا خلق په خپله څله باندې خرابې او باطلې خبرې کوى الله ﷻ معافى کونکې او ښښونکې دې. هغه د جاهليت دا تنګى تاسو نه لرې کړه. دغه شان هره هغه خبره چه بغيرد سوچ او پوهې نه د ژبې نه بغيرارادې اوځى. په ابوداؤد وغيره کښې دى چه حضورﷺ واوريده چه يوسړى ښځې ته وئيل چه اې زما خورې نو نبى کريم ﷺ اوفرمائيل چه دا ستا خور ده؟([2])غرض دا وينا ورته خرابه ښکاره شوه نو هغه ئى منع کړو خود دې حرمت ئى ثابت نه کړو څکه چه دې نه د هغه مقصد دا نه وو هسې د څلې نه بغيرارادې وتلې وو ګنى نو خامخا به حرمت ثابتيدلو څکه چه صحيح قول همدا دې چه خپله ښځه ځوك په دې نوم سره ياده کړى کومې چه هميشه محرمات دى مثلاً خور، ترور وغيره نو هغه هم د مور په حکم کښې دى. کوم خلق چه ظهار اوکړى او بيا د خپلې وينا نه واوړى د دې مطلب خو يودا بيان کړې شوچه ظهار ئى اوکړو او بيائى بار بار دا لفظ اوونيلو نودا ټيك نه دى.

د ظهارمتعلق د ائمه اقوال:-دحضرت امام شافعى رحمه الله په قول مطلب دا دې چه ظهارئى اوکړواو بيائى هغه ښځه اوساتله تردې چه دومره زمانه په کښې تيره شوه چه که غوښتلې نويه دې کښې باقاعده طلاق ورکولې شو خو طلاق ئى ورنه کړو.امام احمد رحمه الله فرمائى چه بيا واپس شو دجماع طرف ته يا اراده اوکړى نو دا حلال نه دى تر هغه وخت پورې چه ذکر شوې کفاره ادانه کړى.امام مالك رحمه الله فرمائى چه

[1] الطبرى٢٢٠/٢٣. (ابن ابى حاتم اوابن جرير)
[2] ابوداؤد كتاب الطلاق باب فى الرجل يقول لامراته يا اختى: ٢٢١٠.

دي نه مراد د جماع اراده يا د ساتلو اراده او يا جماع ده. امام ابوحنيفه رحمه الله وغيره وائي چه مراد د ظهار طرف ته واپس كيدل دى.د دې حرمت او د جاهليت د زمانې حكم ختميدو نه پس چه كوم سړي اوس ظهار اوكړي په هغه باندې د هغه ښځه حرامه ده تر كومې چه دا كفاره ادانه كړي. حضرت سعيد رحمه الله فرمائي چه مراد دا دې چه كوم څيز هغه په خپل ځان باندې حرام كړې وو او اوس بيا دې هغه كار كول غواړي نو كفاره دې ادا كړي.

قوله تعالى:- ﴿مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا﴾

حضرت حسن بصرى رحمه الله فرمائي چه مجامعت كول غواړي، نو په لاس وړلو كښې وړاندې د كفارې نه هم د هغه په نيز څه خرابي نشته. ابن عباس رضي الله عنه وغيره فرمائي چه دلته د مس نه مراد صحبت كول دى.[1] زهرى رحمه الله فرمائي چه لاس لګول مينه كول هم د كفارې ادا كولو نه وړاندې جائزنه دې. په سنن كښې دى چه يوسړي اووئيل يارسول الله ﷺ! ما خپلې ښځې نه ظهاركړې ووا و بيا د كفارې اداكولونه وړاندې هغې سره ملاؤشوم حضور ﷺ اوفرمائيل الله ﷻ دې په تا رحم اوكړي تا داسې ولې كول وئي وئيل يا رسول الله ﷺ! د سپوږمئي په شپه كښې د هغې د پانزيبو پړق زه بې تابه كړم. حضور ﷺ اوفرمائيل چه بيا هغې سره نيزديكت مه كوه تر كومې چه د الله ﷻ مقرر كړې شوې كفاره ادانه كړې. په نسائي كښې داحديث مرسلاً روايت دې او امام نسائي رحمه الله مرسل ډير صحيح ګڼړى.[2]

د ظهار د كفارې نه وړاندې جماع كول جائز نه دى

مسلك حنفى:- ظهار كونكې چې كله ظهار اوكړي نو دې به اول كفاره وركوى او د كفارې وركولو نه پس خپلې بى بى سره جماع وغيره كولې شى كه د كفارې وركولو نه وړاندې ئې جماع اوكړه نو ده حرام كار اوكړو اوګناه ګار شو (تفسيرمظهرى ٢٠٥/٩)-

بياد كفارې بيان كيږي چه يوغلام آزادكړئي دلته دا قيدنشته چه هم مؤمن دې وى لكه څنګه چه د قتل په كفاره كښې د غلام مؤمن كيدلو قيددې. امام شافعى رحمه الله خو فرمائي چه دابه مطلق په دې مقيد باندې محمول وى ځكه چه آزادى څنګه هلته ده داسې دلته هم ده. د دې دليل دا حديث شريف هم دې چه يوې تورې وينځې باره كښې حضور ﷺ فرمائيلي وو دا آزاده كړئي دا مؤمنه ده.[3] پورته واقعه تيره شوه چه د هغې نه معلوميږى چه په ظهاركولوسره د كفارې نه وړاندې واقع كيدونكى نه حضور ﷺ د دويمې كفارې نه دى فرمائيلى

په كفاره د ظهار كښې د غلام ايمان شرط دې كه نه ؟

مسلك حنفى:- په كفاره د ظهار كښې چې غلام آزادوى نو د غلام ايمان شرط نه دې ځكه چه دلته الله تعالى مطلق رقبه ياده كړې ده د ايمان قيد ئې نه دې لګولې نو مطلق د كتاب الله به په خپل اطلاق باندې جارى كولې شى او كافر غلام به هم په كفاره د ظهار كښې جائز وى (تفسيرمظهرى ٢٠٠/٩)-

بيا فرمائي چه په دې سره تاسو ته نصيحت كولې شي يعنى ويرولې موشى. الله ﷻ ستاسو د مصلحتونونه خبردار دې اوستاسو په احوالوپوهه دې. څوك چه د غلام په آزادولوباندې قادر نه وى هغه دې پرله پسې دوه مياشتې روژې ساتلونه پس خپلې ښځې سره په دې صورت كښې ملاويدلې شى او كه د دې طاقت هم نه لرى نو بيا دې د شپيتومسكينانو د خوراك وركولو نه پس. اول حديث تيرشو چه د هغې نه معلوميږى چه مقدم اولنې صورت بيا دويم او بيا دريم لكه څنګه چه د بخارى شريف او مسلم شريف په حديث كښې هم دى كوم چه حضور ﷺ په رمضان كښې د يوسړى خپلې ښځې سره په

---

[1] الطبرى:٢٣/٢٣١.
[2] ابوداؤد كتاب الطلاق باب فى الظهار:٢٢٢١، رهوحسن، ترمذى:١١٩٩، نسائى:٣٤٨٧، ابن ماجه:٢٠٦٥.
[3] صحيح مسلم كتاب المساجد باب تحريم الكلام فى الصلاة...٥٣٧، ابوداؤد:٩٣٠، احمد:٤٤٧/٥، ابن حبان:١٦٥.

جماع کولو کښې فرمانیلی وو.(۱) مونږ دا احکام ځکه مقرر کړی دی چه ستاسو پوره ایمان په الله ﷻ باندې اود هغه په رسول ﷺ باندې شی. دا د الله ﷻ مقرر شوی حدونه دی او د هغه محرمات دی. خبردار دا حرمت مات نه کړئ. چه څوك کافر وی ایمان نه لری او حکم نه منی د شریعت د احکامو بې عزتی اوکړی د هغوی نه بې پروائی اوکړئ هغوی د بلاګانو نه بچ کیدونکی مه ګڼړئ بلکه د هغوی د پاره په دنیا اوآخرت کښې دردناك عذاب دې.

إِنَّ الَّذِينَ | يُحَادُّونَ اللَّهَ | وَرَسُولَهُ | كُبِتُوا

بیشکه هغه کسان | چې مخالفت کوی دالله | اودرسول دهغه | هغوئ به ذلیله کړې شی

څوک چې دالله ﷻ اوددهٔ د رسول ﷺ (دحکم) مخالفت کوی | هغوئ به داسې ذلیله شی

كَمَا | كُبِتَ | الَّذِينَ | مِن قَبْلِهِمْ | وَقَدْ أَنزَلْنَا

لکه څنګه چې | خواراو ذلیل کړې شوی دی | هغه کسان | چې مخکښې ددوئ نه وو | اونازل کړې دی مونږه

لکه څنګه چې پخوانی خلق ذلیله شوی وو | .... او یقینا مونږ خو واضحه ایاتونه رالیږلی

آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ | وَلِلْكَافِرِينَ | عَذَابٌ مُّهِينٌ | يَوْمَ

ایتونه واضحه | او دپاره دکافرانو | عذاب سپکونکې دې | په کومه ورځ

دی | او کافرانو دپاره رسوا کونکې عذاب مقرر دې | .... او په کومه ورځ چې

يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ | جَمِيعًا | فَيُنَبِّئُهُم | بِمَا

چې به ژوندی راپورته کړی دوئ الله لره | ټول | پس خبر به کړی دوئ لره | په هغه عمل

الله تعالی دا ټول خلق (دقبرونونه) راوچت کړی | بیا چې څه دوی کړی وی هغه ټول به ورته اوښائی

عَمِلُوا | أَحْصَاهُ اللَّهُ | وَنَسُوهُ | وَاللَّهُ | عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ

چې کړی دی دوئ | شمار کړې دې هغه الله | او هیر کړې دې دوئ هغه | او الله | په هر څیز باندې

.... دغه کارونه الله ﷻ محفوظ کړی دی | او دوئ هیر کړی دی | او الله ﷻ په هرڅیز باندې

شَهِيدٌ | أَلَمْ تَرَ | أَنَّ اللَّهَ | يَعْلَمُ | مَا | فِي السَّمَاوَاتِ

ګواه دې | ایا تهٔ نهٔ وینې | چې بیشکه الله | خبریږی | دهغه څه نه | چې په اسمانونو کښې دی

ښه خبر دې | ایا تا په دې خبره غور نه دې کړې | چې الله ﷻ د اسمانونو او د زمکې

وَمَا فِي الْأَرْضِ | مَا يَكُونُ | مِن نَّجْوَىٰ | ثَلَاثَةٍ | إِلَّا هُوَ

او هغه چې په زمکه کښې دی | نهٔ وی | دغوږ خبری | ددریو کسانو | مګر هغه

په هر څیز ښه پوهیږی | په دریو کسانو کښې هیڅ د غوږ مجلس داسې نه کیږی

رَابِعُهُمْ | وَلَا خَمْسَةٍ | إِلَّا هُوَ | سَادِسُهُمْ | وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ

څلورم دهغوئ وی | او نهٔ دپنځو کسانو | مګر هغه | شپږم دهغوئ وی | او نهٔ کم ددې نه

چې څلورم په کښې الله نه وی | او نه په پنځو کښې چې شپږم به په کښې الله نه وی | او نه ددې نه کم

(۱) صحیح بخاری کتاب الصوم باب اذا جامع ف رمضان ولم یکن له شی...:۱۹۳۶، صحیح مسلم:۱۱۱۱.

وَلَآ أَكْثَرَ	إِلَّا هُوَ	مَعَهُمْ	أَيْنَ مَا كَانُوا	ثُمَّ يُنَبِّئُهُم	
او نه زيات	مگر هغه	دهغوئ سره وي	هر ځائې کښې چې وي هغوئ	بيا به خبر ورکړي هغوی له	
اونه ددې نه زيات	خو الله ﷻ ددوئ سره موجود وی	په هرځائې کښې چې دوی وې	بيا به ورته د		
بِمَا	عَمِلُوا	يَوْمَ الْقِيَامَةِ	إِنَّ اللَّهَ	بِكُلِّ شَيْءٍ	عَلِيمٌ ۝
دهغه څه	چې کړي وي هغوئ	په ورځ دقيامت	بيشکه الله	په هر څيز باندې	ښه خبردار دې
قيامت په ورځ د دوی عملونه وړاندې کړي	بيشکه چې الله ﷻ په هر څه عالم دې				

قوله تعالى:- إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا

دَ الله تعالى اود رسول الله ﷺ مخالفت مه کوئې :-فرمان دې د الله ﷻ اود هغه درسول الله ﷺ مخالفت کونکی اودشریعت داحکامونه روګردانی کونکی دذلت خوارئی نحوست او عذاب لائق دی. لکه څنګه چه د دوی نه وړاندې هم د دې اعمالوپه وجه تباه او بربادکړې شو دغه شان به دوی هم په دې سرکشئی تباه اورسوا کړې شی.مونږ داسې واضحه دومره ښکاره او داسې کولاو آیاتونه بیان کړی دی او نښې مو ښکاره کړې دی چه بغیر دهغه نه د چا په زړه کښې چه سرکشی وی دې نه انکار نه شی کولې او چه څوك د دې نه انکار اوکړی هغه کافر دې. د داسې کافرانود پاره د دې ځائ د ذلت او رسوائې نه پس د هغه ځائ عذابونه هم دی. دلته د هغوی کبرد ا لله ﷻ طرف ته تیتیدونه منع کړل هلته به د دې په بدله کښې هغوی ډیرزیات ذلیل کولې شی او ښه نی عذابولې شی. د قیامت په ورځ به الله ﷻ ټول مخکی روستی په یومیدان کښې راجمع کړی او چه چا کوم څه ښه بد کړی وی د هغې نه به نی خبرکړی. لکه چه دوی هغه هیرکړی وو الله ﷻ خو هغه یادساتلې وو،د هغه فرښتو هغه لیکلې وونود الله ﷻ نه څه څیزبې پاتې نه شو اونه د هغه نه هیرشو.

قوله تعالى:- أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

بیا بیان فرمانی چه تاسو کوم ځائ کښې هم یئې اوپه کوم حالت کښې هم یئی نه به ستاسوخبرې د الله ﷻ د اوریدو نه پاتې شی اونه ستاسو حالات د الله ﷻ د لیدو نه پټ پاتې شی. د هغه علم د ټولې دنیا احاطه کړې ده،هغه ته د زمان اومکان خبرپه هروخت کښې شته. هغه دزمکې اوآسمانونود ټولو کائناتو نه خبردې.

که درې کسان په خپل مینځ ډیر په پټه اورازدارئی سره خپلې خبرې ظاهرکړی هغه الله ﷻ اوری او هغوی دې خپل ځان درې نه ګڼړی بلکه څلورم دې الله ﷻ ګڼړی اوچه کوم پنځه سړی په رازدارئی سره خپلې خبرې کوی هغوی دې هم یقین ساتی چه هغوی چرته هم وی هغوی سره د هغوی الله ﷻ موجود دې یعنی دهغوی په حال او قال باندې خبر دې.د هغوی خبرې اوری اود هغوی حال وینی. او بیا ورسره ورسره د هغه فرښتې هم لیکل کوی. لکه چه یوبل ځا کښې دی ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ﴾ آیا خلق نه پوهیږی چه الله ﷻ دهغوی پټ رازونو باندې ښه پوهیږی اوالله ﷻ د ټولوغیبو خبر لرونکې دې.یوبل ځائ کښې ارشاد باری ﷻ دې ﴿أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ﴾ آیادهغوی دا ګمان دې چه مونږ دهغوی پټې خبرې او خفیه مشورې نه اورو؟ برابر نی اورو او زمونږ لیږلې شوې فرښتې هغوی سره موجود دی کوم چه لیکل کوی. اکثرو بزرګانو په دې خبره باندې اجماع نقل کړې ده چه ددې آیت نه مراد معیت علمی دې (یعنی د الله ﷻ وجود هر ځائی نه دې بلکه د هغه علم هرځائ دې. د هرو دریو په ټولی کښې د هغه علم څلورم دې تبارك و ﷻ) بې شکه او شبهې په دې خبره باندې کامل ایمان او کلك یقین ساتل پکار دی چه دلته مراد د ذات په لحاظ موجود کیدل

نه دی بلکه په اعتبار د علم هرځائ کښې موجودګی ده او بې شکه د هغه اوریدل او کتل هم د علم سره سره دی. الله ﷻ سبحان وﷻ په ټول مخلوق باندې خبر دی د هغوی هیڅ کار د هغه نه پټ نه دې بیابه دقیامت په ورځ دهغوی په ټولواعمالوهغوی ته خبردارې ورکوی اوالله ﷻ په هرڅیزباندې پوهه دی.
حضرت امام احمد بن حنبل رحمه الله فرمائی چه د دې آیت شروع ئې هم د خپل علم نه بیان کړې وه او ختمول ئې هم د الله ﷻ په علم باندې اوکړل(مطلب دا چه په مینځ کښې د الله ﷻ موجودکیدل چه دا کوم بیان شوی دی دې نه مراد هم د علم په رو سره موجودکیدل دی نه چه د ذات په رو سره. مترجم)

أَلَمْ تَرَ | إِلَى الَّذِينَ | نُهُوا | عَنِ النَّجْوَىٰ | ثُمَّ يَعُودُونَ
آیا تا اونه لیدل | هغه کسان | چې منع کړې شوی وؤ | دغوږ دخبرونه | بیا کوئ هغوئ
آیا تا دهغه خلقو حال اونه لیدل| چې دناجائزه پټو مشورو نه منع شوی وؤ بیا دکومې خبرې نه

لِمَا | نُهُوا عَنْهُ | وَيَتَنَاجَوْنَ | بِالْإِثْمِ | وَالْعُدْوَانِ
هغه کار | چې منع کړې شوی وؤ دهغې نه | او پټې خبرې کوی | دګناه | او دزیات (ظلم) |
چې دوئ منع کړې شوی وو| هم په هغې خبرو کښې لګیا دی |اود ګناه | ود ظلم کولو

وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ | وَإِذَا جَاءُوكَ | حَيَّوْكَ | بِمَا
او دنافرمانئ درسول | او کله چې راشی تاته | نو سلام کوی تاته | په هغه طریقه
اودرسول ﷺ دنافرمانئ پټ پټ مجلسونه کوی | او (ائې نبی ﷺ) تاته چې مخامخ شی

لَمْ يُحَيِّكَ | بِهِ اللَّهُ | وَيَقُولُونَ | فِي أَنْفُسِهِمْ
چې نه دې کړې سلام تاته | په هغې سره الله | او وائی دوئ | په زړونو خپلو کښې
نوبه داسې ټکو درباندې سلام اچوی اچې الله درباندې هغه سلام نه دې اچولې |او په خپلو زړونو کښې وائی

لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ | بِمَا | نَقُولُ | حَسْبُهُمْ | جَهَنَّمُ
ولې نه راکوی عذاب مونږ ته الله | په هغه خبرو | چې وایو ئې مونږه | کافی دې دوئ له | دوزخ
چې څه مونږ وایو | الله ﷻ مونږ ته دهغې سزا ولې نه راکوی | ....دې خلقو دپاره دوزخ کافی دې

يَصْلَوْنَهَا | فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ⑧ | يَا أَيُّهَا الَّذِينَ | آمَنُوا
چې ننوزی به هغې ته | پس ډیر بدځائې دې دورتلو | اے هغه کسانو | چې ایمان مو راوړې دې
هغوئ به ورته داخلیږی | اودغه ډیره خرابه ټیکانړه ده | ائې مومنانو !

إِذَا تَنَاجَيْتُمْ | فَلَا تَتَنَاجَوْا | بِالْإِثْمِ | وَالْعُدْوَانِ
کله چې تاسو دیوبل سره پټې خبرې کوئ | پس پټې خبرې مه کوئ | دګناه | او دزیاتی
هرکله چې پټ مجلس کوئ |.........نو دګناه د زیاتئ اود رسول د نافرمانئ

وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ | وَتَنَاجَوْا | بِالْبِرِّ | وَالتَّقْوَىٰ | وَاتَّقُوا اللَّهَ
او دنافرمانئ درسول | او کوئ پټې خبرې | دنیکئ | او دپرهیزګارئ | اواویریږئ دالله نه
مشورې هیڅ کله مه کوئ |بلکه دنیکئ اوپرهیزګارئ باره کښې صلاح مشورې کوئ |اود الله نه ویریږئ

الَّذِيٓ	اِلَيۡهِ		تُحۡشَرُوۡنَ ۝٩	اِنَّمَا النَّجۡوٰى
هغه الله	چې هغه ته	به ورجمع کړې شئ تاسو	بيشکه چې دا پټې دغوږ خبرې	
هغه الله چې تاسوټول به ورته پيش کولې شئ		.... پټې صلاح ګانې		
مِنَ الشَّيۡطٰنِ	لِيَحۡزُنَ	الَّذِيۡنَ	اٰمَنُوۡا	
دشيطان نه دي	دپاره ددې چې غمژن شي	هغه کسان	چې ايمان ئې راوړې دې	
دشيطان په لمسه کيږي	............چې مومنان پرې غمژن کړي			
وَلَيۡسَ بِضَآرِّهِمۡ	شَيۡـًٔا	اِلَّا بِاِذۡنِ اللّٰهِ ؕ	وَعَلَى اللّٰهِ	
حالانکه نۀ دې شيطان ضرررسونکې دوئ ته	هيڅ قدرله	مګرپه حکم د الله سره	اوخاص په الله باندې	
حال دادې چې دالله ﷻ دحکم نه بغير شيطان هغوئ ته هيڅ ضرر نشي رسولې	او خاص په الله تعالى			
فَلۡيَتَوَكَّلِ	الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ۝١٠			
پکار دی چې توکل اوکړي	مومنان			
دې مومنان بهروسه ساتي				

قوله تعالى:- اَلَمۡ تَرَ اِلَى الَّذِيۡنَ نُهُوۡا عَنِ النَّجۡوٰى

د غوږ ايستنومتعلق هدايات:- دغوږ ايستنونه يهوديان منع کړې شوې وو په دې وجه چه کله په هغوی کښې اوحضورﷺ په مينځ کښې صلح او صفائي شوې وه نودې خلقو به دا حرکت کولوچه کوم ځائ کښې به نې يومسلمان ليدلواوکوم ځائ به هم څوک هغوی له لاړونودوی به اخواديخوا پټ پټ په اشارو کنايوسره يوبل سره غوږايستنې کولې چه څان له مسلمان به دا ګنړل چه دوی زما د قتل سازش کوی يا زما خلاف اود ايماندارانوخلاف څه پټ ترکيبونه سوچ کوی. د دوی به د هغوی طرف ته په تلوکښې هم ويره وه. کله چه دا شکايتونه ډير عام شو نوحضورﷺ هغوی د دې حرکتونونه منع کړل خو هغوی بيا هم دغه کارکولو. د ابن ابی حاتم په يو حديث کښې دی چه مونږ خلق به په نمبر نمبر د رسول اللهﷺ په خدمت کښې حاضريدلوکه څه کاروغيره وی نو چه اوکړو. يوه شپه هغه د نمبر والا هم راغلو او څه نورخلق هم د ثواب په نيت سره. خلق ډير راجمع شو نو مونږ خلق ډلې ډلې يوځائ بل ځائ کيناستو او هرې يوې ډلې خپلوکښې خبرې کولې په دې کښې حضورﷺ تشريف راوړو او وئې فرمائيل څه غوږايستنې کوئې؟ آياتاسو د دې نه منع کړې شوې نه يئې؟هغوی وئيل حضورﷺ زمونږ توبه ده مونږ خو د مسيح دجال ذکر کولوځکه چه د هغې غم راسره وی. حضورﷺ اوفرمائيل چه زه تاسو ته د دې نه هم زيات ويرونکې څيز اوښايم هغه پټ شرک دې. لکه چه يو سړې اودريږی اود بل د خودنې د پاره څه کار اوکړی(يعنی رياکاری) د دې اسناد غريب دی اوبعضې راويان ضعيف دی.

بيافرمائی چه د دوی کورنئی غوږايستنې خوياد ګناه په کارونوکښې وی په کوم کښې چه د هغوی ذاتی نقصان وی يايه ظلم باندې وی په کوم کښې چه د نوروخلقو د نقصان باره کښې ترکيبونه سوچ کوی.ياد پيغمبرﷺ په مخالفت باندې يوبل پخوی اود حضورﷺ د نافرمانومنصوبې جوړوی.

قوله تعالى:- حَيَّوۡكَ بِمَا لَمۡ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ

د يهوديانوسلام په نبی کريم ﷺ باندې: بيادې بدکارانو يوډيرخراب خوئ بيانولې شی چه دوی د سلام الفاظ هم بدلوی.عائشه رضی الله عنها فرمائی چه يوځل يويهودی حضورﷺ له راغلو او وئې وئيل «السام عليك يا

ابالقاسم (دسام معنی مرګ ده) مااووئیل ﴿وعلیکم السام﴾. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل اې عائشه! الله ﷻ خراب الفاظ او سختې خبرې نه خوښوی. ما وئیل آیا حضور ﷺ نه دی اوریدلی؟ هغه تاسوته ﴿السلام﴾ نه دی وئیلی ﴿السام﴾ ئې اووئیل. حضور ﷺ اوفرمائیل چه تاواونه ریدل ما اووئیل ﴿وعلیکم﴾.
[1] هم د دې بیان کیږی. په بل روایت کښې دی چه حضرت عائشه رضي الله عنها په جواب کښې فرمائیلی وو ﴿علیکم السام والذام واللعنة﴾ نو حضور ﷺ عائشه صدیقه رضي الله عنها منع کولوسره اوفرمائیل چه زمونږ دعا د هغوی په حق کښې قبوله ده او د هغوی زمونږ رټل قبول نه دی (ابن ابی حاتم وغیره).[2]
یو ځل نبی کریم ﷺ د صحابه کرامو رضي الله عنهم سره په مجمع کښې تشریف فرما وه چه یویهودی راغلو سلام ئې اوکړو صحابه کرامو جواب ورکړو .نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه تاسو ته پته ده هغه څه اووئیل؟ صحابه کرامو عرض اوکړو چې هغه خو سلام وائی نو رسول کریم ﷺ اوفرمائیل چه نه هغه وئیلې وو ﴿سام علیکم﴾ یعنی ستاسو دین دې مغلوب وی او ختم دې شی. بیا حضور ﷺ حکم اوکړوچه دا یهودی راوغوارئی. کله چه هغه راغلو نو حضور ﷺ ورته.اوفرمائیل چه رښتیا رښتیا وایه چه تا ﴿سام علیکم﴾ نه وو وئیلی، هغه اووئیل چه او حضرت ما هم داسې وئیلی وو. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه واورئی کله څوک اهل کتاب تاسو ته سلام اوکړی نو صرف ﴿علیك﴾ ورته وائې یعنی چه تاڅه وئیلی هغه دې هم په تاوی.[3] بیا به داخلق په دې خپل کار خوشحاله کیدل او ځان سره به ئې وئیل که چرې دا نبی په حقه باندې وو نو الله ﷻ به زمونږ په دې خبرو باندې مونږ ته هم په دنیا کښې عذاب راکولوځکه چه الله ﷻ خو زمونږ په باطنی حال باندې ښه خبردار دې. الله ﷻ فرمائی چه د دوی د پاره صرف د آخرت د کور عذاب هم کافی دې دوی به دوزخ ته ځی او خراب ځاي ته به رسی.
ددې ایت مبارک شان نزول څه دې؟:-د حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنه نه روایت دې چه د دې آیت شان نزول د یهودیانویه دې طریقه باندې سلام دې.[4] دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه منافقانویه هم داسې سلام کولو.بیا الله ﷻ مؤمنانوته ادب ښائی چه تاسو دمنافقانواو یهودیانوغوندې کار مه اختیاروئی. تاسو د ګناه کارونه د حد نه وړاندې کیدل اودنبی ﷺ نه منلومشورې مه کوئی بلکه تاسوته دهغوی خلاف د نیکئی اود خپل ځان بچ کولو مشورې کول پکار دی. تاسو له هروخت د هغه الله ﷻ نه ویریدل پکار دی چه د چا طرف ته به ټول ورجمع کولې شئی چه هغه وخت به تاسو ته د هرې نیکئی او بدئی بدله اوسزا درکوی او په ټولو اقوالواواعمالوباندې به موخبردار کوی سره د دې چه تاسو هیرکړی وی خوهغه سره ټول محفوظ او موجود دی. حضرت صفوان رضي الله عنه فرمائی چه ما د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه لاس نیولې ووچه یوسړې راغلو هغه اووئیل تاسو د رسول الله ﷺ نه د مؤمن د غوږایستنې متعلق چه د قیامت په ورځ به الله ﷻ سره وی څه اوریدلی؟ هغه اوفرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه الله ﷻ به مؤمن بنده خپل ځان ته نیزدې راوغواړی او دومره نیزدې چه خپل مټ به په هغه کیږدی اود خلقو نه به هغه په پرده کښې کړی اود هغه نه به د هغه د ګناهونو اقرار اوکړی اوتپوس به کوی چه یاددې دی؟فلانکې ګناه تا کړې وه فلانکې دې کړې وه هغه به اقرارکوی او زړه به ئې درزیږی چه اوس هلاك شوم. الله ﷻ به فرمائی چه ګوره په دنیاکښې هم ما ستا پالنه کړې وه او اوس هم ته ما اوبخښلې.بیا به هغه ته دهغه د نیکو اعمال نامه ورکړی خود کافر اومنافق باره کښې خو به ګواه چغې وهی چه داپه الله ﷻ باندې دروغ ویونکی خلق دی خبردار شئی په دې ظالمانوباندې دالله ﷻ لعنت

---

[1]) الطبری ۲۳۶/۲۲، احمد:۲۲۹/٦وهوحدیث صحیح.
[2]) صحیح بخاری کتاب الدعوات باب قول النبی ﷺ ((ابستجاب لنافی الیهود...)):٦٤٠١، صحیح مسلم:۲۱٦٥-۲۱٦٦.
[3]) الطبری۲٤٠/۲۳، ابن ماجه کتاب الادب باب ردالسلام علی اهل الذمة:۳٦۹۷، مختصرًا
[4]) احمد:۱۷٠/۲وسنده حسن وقال الهیثمی واسناده جیدلان حمادًا (ابن سلمة) سمع من عطاء بن السائب فی حالة الصحة،

دې([1])

قوله تعالى:- اِنَّمَا النَّجْوٰى مِنَ الشَّيْطٰنِ

بيافرمائي چه داسې قسم غوړايستنې چه په هغې سره مسلمان ته تكليف رسي اوهغه ته بدګماني كيږي د شيطان د طرف نه ده. شيطان د دې منافقانو وغيره نه داكار خكه اخلي چه مؤمنان خفه دلګير شي ولې حقيقت خودادې چه د الله ﷻ د اجازت نه بغير نه شيطان اونه بل څوك هغوى ته ضرر رسولې شي. كله چه داسې څه حركت معلوم شي هغه له پكار دى چه ﴿اعوذ﴾ اووائي د الله ﷻ پناه واخلي اوپه الله ﷻ باندې يقين اوساتي ان شاءالله هغه ته به هيڅ نقصان نه رسي.داسې غوړايستنې چه د بو مسلمان ناخوښه وي په حديث شريف كښې د هغې نه هم منع راغلې ده. په مسند احمد كښې دى چه نبى كريم ﷺ فرمائيلى دى چه كله تاسو درې كسان يئى نو دوه په خپل مينځ كښې په غوږ كښې خبرې كولوته مه كينئى دې سره به د دې دريم زړه خيرن شى ([2]) اوپه روايت كښې دى چه كه د دې اجازت وى نو څه بديت نشته.([3])

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا				
اے هغه كسانو	چې ايمان مو راوړې دې				
اې مومنانو !					
اِذَا قِيْلَ	لَكُمْ	تَفَسَّحُوْا	فِي الْمَجٰلِسِ	فَافْسَحُوْا	
كله چې اووئيلې شي	تاسو ته	فراښې اوكړئ	په ځايونو دناستو كښې	پس فراښې اوكړئ	
هركله چې درته اووئيلې شي	چې په مجلس كښې لږ ځائې فراخه كړئ	نو تاسو ځائې			
يَفْسَحِ اللّٰهُ	لَكُمْ	وَاِذَا قِيْلَ	انْشُزُوْا	فَانْشُزُوْا	
فراښې به اوكړي الله	تاسو ته	او كله چې اووئيلې شي	چې پاسئ	نو پاسئ	
فراخه كوئ	الله به تاسو ته فراخه ځائې دركړي	اوچې درته اووئيلې شي چې(دمجلس نه)پاځئ اودريږئ			
يَرْفَعِ اللّٰهُ	الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	مِنْكُمْ	وَالَّذِيْنَ	
پورته كوي الله	هغه كسان	چې ايمان ئې راوړې دې	ستاسو نه	او هغه كسان	
نو پاڅيږئ	الله ﷻ به په تاسو كښې د مسلمانانو اود علم دخاوندانو				
اُوْتُوا الْعِلْمَ	دَرَجٰتٍ	وَاللّٰهُ	بِمَا	تَعْمَلُوْنَ	خَبِيْرٌ
چې وركړې شوې دې علم	مرتبو ته	او الله	په هغه كارونو	چې كوئ ئې تاسو	خبردار دې
مرتبې اوچتې كړي	..........اوتاسو چې څه كارونه كوئ الله ﷻ پرې ښه خبر دې				

قوله تعالى:- اِذَا قِيْلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوْا فِي الْمَجٰلِسِ

د مجلس د آدابو تفصيل: دلته د ايمان خاوندانوته الله ﷻ دمجلس آداب ښائي. هغوى ته حكم وركوى چه په ناسته پاسته كښې هم ديوبل خيال او لحاظ ساتئى.كله چه په مجلس كښې ونى او څوك راشى نو لږ

---

[1] صحيح بخارى كتاب المظالم باب قول الله تعالى ﴿الالعنة الله على الظلمين﴾ ۲٤٤۱، صحيح مسلم: ۲۷٦۸، ابن حبان:۷۳۵٦،

[2] صحيح بخارى كتاب الاستئذان باب اذا كانوا اكثر من ثلاثة فلا باس....:٦۲۹۰، صحيح مسلم: ۲۱۸٤، ابوداؤد:٤۸۵۱، ترمذى:۲۸۲۵، ابن ماجه:۳۷۷۵،احمد:۳۷۵/۱، ابن حبان:۵۸۳. (بخارى ومسلم)

[3] صحيح مسلم كتاب السلام باب تحريم مناجاة الاثنين دون الثالث:۲۱۸۳، احمد: ۱٤٦/۲.

شان په خوزیدوراخوزیدو سره هغه ته هم ځائ ورکوئي. په مجلس کښې کولاووالي کوئي. ددې په بدله به الله ﷻ تاسوته هم کولاووالي درکړي ځکه چه دهريوعمل بدله هم هغه شان وی.په حديث کښې دی چه څوك د الله ﷻ د پاره جمات جوړكړی الله ﷻ به د هغه د پاره كورجوړكړی.(۱)په يو شريف كښې دی چه څوك په يوسختئي والا باندې آساني اوكړي الله ﷻ به په هغه باندې په بل حديث شريف كښې دی چه څوك په يوسختئي والا باندې آساني اوكړي الله ﷻ به په هغه باندې په دنيا اوآخرت كښې آساني اوكړي. څوك چه د يومسلمان رور په امدادكښې لګياشي الله ﷻ پخپله د هغه سړی په امداد كښې لګياكيږي.(۲) په دې باب كښې نورهم ډير احاديث دی. حضرت قتاده ﷺ فرمائي چه دا آيت د ذكردمجلس باره كښې نازل شوې.مثلاً وعظ كيږي ياحضور ﷺ څه دنصيحت خبرې فرمائي خلق ناست دی اوري نو چه اوس څوك بل كس راغلو او څوك د خپل ځائ نه نه خوزيږي چه هغه ته هم ځائ ملاوشي نو قرآن كريم حكم اوكړو چه داسې مه كوئي دې د پاره چه د دې راتلونكي دپاره هم ځائ اوشي.(۳)

حضرت مقاتل رحمه الله فرمائي چه د جمعې په ورځ دا آيت نازل شوې. رسول الله ﷺ هغه وخت په صفه كښې وو يعنې دجمات په دنكانچه باندې ځائ تنګ وواود حضور ﷺ عادت مبارك ووچه كوم مهاجر او انصاودبدر په جنګ كښې هغوی ﷺ سره وو حضور ﷺ به د هغوی ډير عزت او اكرام كولو. په هغه ورځ يوڅو د بدر صحابه كرام لږ شان ناوخته راغله نو نبی كريم ﷺ سره اخواديخوا اودريدل. حضور ﷺ سره سلام عليك اوشو هغوی ﷺ جواب وركړو بيا د مجلس نور خلقو ته سلام اوكړو هغوی هم جواب وركړو. اوس دوی هم په دې اميد ولاړوو چه په مجلس كښې به لږ شان كولاووالي اووينی نو دوی به هم كينی خو يوكس هم د خپل ځائ نه اونه خوزيدو چه د هغوی د پاره هم ځائ شوې وو. نبی كريم ﷺ چه دا اوكتل نو پاتې ته شو او يو يوكس ته ئې په نامه نامه آواز اوكړو اود هغه ځائ نه ئې اودرول اودا د بدر صحابه كرام ئې كينول. كوم خلق ئې چه اودرولې وو په هغوی لږشان بداولګيدل.بل خوا منافقانوته په لاس خبره ورغله نو بس شروع شو چه دا عدل كونكې نبی دې چه كوم خلق په شوق سره اول راغله خپل نبی سره ئې نيزدې ځائ اونيولو او ښه په آرام سره په خپل خپل ځائ كيناستل هغوی خو ئې د خپل ځائ نه اودرول اوناوخته راتلونكو ته ئې د هغوی ځائ وركړودا څومره بې انصافي ده.بل خوا حضور ﷺ د دې د پاره چه د هغوی زړه كښې څه رانه شی دعااوكړه چه اې الله په دوی باندې رحم اوكړه چاچه د خپل مسلمان رور د پاره په مجلس كښې ځائ اوكړو. د دې حديث شريف په اوريدو باندې صحابه كرامو پخپله اخوا ديخوا خوزيدل شروع كړه او د راتلونكو د پاره ئې ځائ اوكړو او هم د جمعه په ورځ دا آيت نازل شو(ابن ابی حاتم)

په بخاري مسلم او مسندوغيره كښې حديث دې چه يوسړې دې بل كس د هغه د ځائ نه نه پاسوی چه پخپله كيني بلكه هغه له پخپله پكار دی چه اخواديخوا شی اود هغه د پاره ځائ پيداكړی(۴)په مسند شافعي كښې دی چه په تاسوكښې دې د جمعې په ورځ يوكس هم خپل روردهغه دځائ نه نه پاسوی بلكه ورته دی وائي چه لږ اخوا شه. په دې مسئله كښې د علماؤ اختلاف دې چه د راتلونكي د پاره اودريدل جائزدی كه نه؟ بعضې خلق خو اجازت وركوی اودا حديث پيش كوی چه نبی ﷺ اوفرمائيل

---

(۱) صحيح بخاری كتاب الصلاة باب من بنى مسجدًا : ۴۵۰،صحيح مسلم: ۵۳۳.

(۲) صحيح مسلم كتاب الذكروالدعاء باب فضل الاجتماع لتلاوة القرآن:۲۶۹۹.

(۳) الطبری:۲۴۴/۲۳.

(۴) صحيح بخاری كتاب الاستئذان باب لايقيم الرجل الرجل من مجلسه:۶۲۶۹-۶۲۷۰، صحيح مسلم:۲۱۷۷، احمد:۱۷/۳، مصنف عبدالرزاق:۱۹۸۰۷، ابن ابی شيبه:۵۸۴/۸، ابن حبان: ۵۸۶.

چه خپل سردار طرف ته پاسیږئی[1] اوچه کوم خلق داغواړي چه خلق دې د هغه د پاره نیغ اودریږي هغه په دوزخ کښې خپل ځان له ځائ جوړکړو.[2]
بعضې بزرګان تفصیل کوی فرمائی چه څوك د سفرنه راغلې وی اود حاکم د پاره د هغه د حکومت په ځائ اودریدل صحیح دی ځکه چه حضورﷺ د چا د پاره اودریدل فرمائیلی وونودا حضرت سعدبن معاذ ؓ وو.دبنوقریظه ئې هغه حاکم جوړکړې ووکله چه ئې هغه راتلونکې اولیدلونوحضورﷺ فرمائیلي وو چه د خپل سردار د پاره اودریږئې اودا د تعظیم د پاره نه وو صرف د دې د پاره وو چه د هغه احکام په ښه شان سره جاری کړې شي. والله اعلم. اودا عادت جوړول چه په مجلس کښې هرلوئ سړې راشي نو خلق اودریږي نو دا د عجمیانوطریقه ده. د سنن په حدیث کښې دی چه د رسول اللهﷺ نه د هغوی د پاره د ټولونه ډیر محبوب او د عزت خاوند بل هیڅ څوك نه وو خود هغوی ﷺ په لیدو به صحابه کرام نه اودریدل. پوهیدل چه حضورﷺ دا مکروه ګڼړي.[3] د سنن په یو بل حدیث کښې دی رسول اللهﷺ به راتلوسره دمجلس په خاتمه کښې کیناستلواوچه کوم ځائ کښې به کیناستلوهم هغه ځائ به د صدارت شو اوصحابه کرام به دخپلو مرتبومطابق په مجلس کښې کیناستل[4] حضرت ابوبکرصدیق ؓ د حضورﷺ ښی طرف ته،حضرت عمرفاروق ؓ ګس طرف، عموماً به حضرت عثمان ؓ د حضورﷺ مخامخ کیناستلو ځکه چه دا دواړو بزرګان د وحی کاتبان وو، نبی کریم ﷺ به هغوی ته فرمائیل او هغوی به وحی لیکله. په صحیح مسلم کښې دی چه د حضور ﷺ فرمان دې چه ماسره نیزدې صاحب عقل او فراست خاوندان دې کیني اوبیا درجه په درجه[5] اودا انتظام د دې د پاره وو چه د حضورﷺ مبارك ارشادات دا صاحبان واوري او ښه پوهه شي. هم دغه وجه وه چه د صفه په مجلس کښې د کوم ذکرچه اوس تیرشو حضورﷺ نورخلق د هغوی دمجلس نه پاسول اوهغه ځائ د بدر صحابه کرامونه ورکړونودې سره نورې وجهې هم وې.مثلاً دې خلقو له پخپله پکاروو چه ددې بزرګانوصحابه کرامو خیال او لحاظ ئې ساتلې وې او پخپله ئې هغوی ته ځائ پریخې وې. کله چه پخپله هغوی داسې اونه کړل نو بیا حکماً په هغوی باندې داسې اوکړې شو.دغه شان اولنوخلقود حضورﷺ کلمات پوره شان سره اوریدلې وو اوس دا حضرات راغله نوحضورﷺ غوښتل چه اوس دوی په آرام سره کیني اوزما حدیث واوري اود الله ﷻ تعلیم حاصل کړي. دغه شان امت ته د دې خبرې تعلیم هم ورکول وو چه هغوی خپل مشران او بزرګان خپل امام سره د ناستې د پاره پریږدی اوهغوی د خپل ځان نه مقدم اوګڼړي.
مانځه کښې صفونه درست کول:-په مسنداحمدکښې دی چه رسول الله ﷺ به د مانځه صفونو صحیح کولوپه وخت کښې زمونږ اوږې په خپله نیولوسره صحیح کول دی او نیغولې او زبانی به ئې هم فرمائیل چه نیغ شئې کاږه واږه مه اودریږی،هوښیاراوعقلمندماسره نیزدې اوسیږئی درجه په درجه.[6] حضرت ابومسعود ؓ دا حدیث فرمائیلو سره فرمائی چه سره د دې حکم افسوس چه تاسو اوس هم ډیر کاږه صفونه جوړوئی. مسلم ابوداؤد نسائی او ابن ماجه کښې هم دا حدیث شریف دې. ښکاره خبره دا چه کله د حضورﷺ دا حکم د مانځه د پاره وونود مانځه نه علاوه خو دا حکم په طریقه اولی باندې دې.

---

[1] صحیح بخاری کتاب الاستئذان باب قول النبیﷺ ((قوموا الی سیدکم)) ۶۲۶۲، صحیح مسلم: ۱۷۶۸.
[2] ابوداؤد کتاب الادب باب الرجل یقوم للرجل یعظمه بذلك: ۵۲۲۹وهوحسن، ترمذی: ۲۷۵۵.
[3] ترمذی کتاب الادب باب ماجاء فی کراهیة قیام الرجل للرجل: ۲۷۵۴وهوحسن الادب المفرد: ۹۴۶.
[4] ابوداؤد کتاب الادب باب فی الرجل یقوم الرجل من مجلسه: ۴۷۲۵،ترمذی کتاب الاستئذان باب فی الثلاثة الذین اقبلوا فی مجلس...: ۲۷۲۵.
[5] صحیح مسلم کتاب الصلاة باب تسویت الصفوف واقامتها: ۴۳۲.
[6] صحیح مسلم حواله سابق: ۴۳۲، ابوداؤد کتاب الصلاة باب من یستحب ان یلی الامام...۶۷۴، ابن ماجه: ۹۷۶، مصنف عبدالرزاق: ۲۴۳۰، ابن حبان: ۲۱۷۸، احمد: ۱۲۲/۴.

ابوداؤد کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی صفونه صحیح کړئی اوږې ملاؤکړئی د صفونو په مینځ کښې خالی ځائ مه پرېږدئی د خپلوروڼروسره په صفونوکښې په نرمئی سره ورځئی په صف کښې د شیطان د پاره سوړه مه پرېږدئی د صفونو ملاوونکی الله ﷻ ملاووی اوصفونه ماتونکی الله ﷻ پریکوی[1] دغه شان چه کله به سیدالقراء حضرت ابی بن کعب ﷛ رسیدلو نو په اول صف کښې به نی ضعیف العقل سړې روستوکولو او پخپله به په ړومبی صف کښې ملاویدلو اوهم دا حدیث به نی په دلیل کښې راوړلو چه حضور ﷺ فرمائیلی ماسره سره دې نیزدې د ښه رائې او عقل والا سړې ولاړوی بیا درجه په درجه.[2]

دحضرت عبدالله بن عمر ﷛ په لیدو به چه یوسړې اودریدو نوهغه به دده په ځائ نه کیناستلو[3] اودا حدیث شریف به نی وړاندې کولوچه څوك پاسولو باندې دې دهغه په ځائ بل کس نه کینی.دلته د نمونې په توګه دایوڅو احادیث او مسئلې ذکرکولوسره وړاندې خودبسط او تفصیل دلته ګنجائش نشته او نه دا موقعه ده.

مسجد نبوی ﷺ ته د دریو کسانو راتلو واقعه:- په یوحدیث شریف کښې دی چه یوځل حضور ﷺ تشریف ایخودې وو چه درې سړی راغله. یوخود مجلس په مینځ کښې خالی ځائ کښې کیناستودویم د مجلس په آخره کښې ځائ جوړکړوکیناستو او دریم واپس لاړو. حضور ﷺ اوفرمائیل اې خلقو زه تاسو ته د دریو سړو باره کښې خبردرکوم یو د الله ﷻ طرف ته ځائ واخستو اوالله ﷻ هغه ته ځائ ورکړوبل شرم اوکړو نوالله ﷻ هم د هغه حیاء اوکړه دریم مخ واړولو نوالله ﷻ هم د هغه نه مخ واړولو.[4] مسند احمد کښې دی چه د چاد پاره حلال نه دی چه د دوسړو په مینځ کښې تفریق اوکړی اوکه د هغوی په رضا سره وی نو هغه بله خبره ده[5] ابوداؤد و ترمذی دې ته حسن وئیلی. حضرت ابن عباس ﷛ او حسن بصری ﷫ فرمائی چه د مجلس د کولاووالی حکم د جهاد باره کښې دې[6] دغه شان د پاسیدوحکم هم د جهاد باره کښې دې.

حضرت قتاده ﷫ چه کله تاسودښیګړې او نیکئی طرف ته رابللې شئی نو تاسوضرورځئی[7] حضرت مقاتل ﷫ فرمائی مطلب دا دې چه تاسو د مانځه د پاره راغوارې نو زر پاسئی. حضرت عبدالرحمن بن زید ﷫ فرمائی چه صحابه کرام به کله دحضور ﷺ نه واپس تلل نود هریوبه دا خوښه وه چه د ټولونه په آخره کښې د حضور ﷺ نه جدا شی اکثر به د حضور ﷺ څه کاروغیره وونو ډیر حرج به کیدوخو نبی کریم ﷺ به دمروت په وجه هیڅ نه فرمائیل.په دې باندې داحکم اوشو چه کله تاسوته د پاسیدو اووئیلې شی نو اودرېږئی لکه څنګه چه بل ځائ کښې ارشاددې ﴿وَاِنْ قِيْلَ لَكُمُ ارْجِعُوْا فَارْجِعُوْا﴾ که تاسو ته دواپس کیدواووئیلې شی نو واپس شئی. بیا فرمائی چه په مجلسونوکښې تاسوته د ځائ ورکولو اووئیلې شی نو په ځائ ورکولوکښې او د واپس کیدلو د پاره وئیلو سره خپله بې عزتی مه ګڼړئی بلکه دا د الله ﷻ په وړاندې مرتبه اوچتیدل او خپل عزت کول دی دا به الله ﷻ نه ضائع کوی بلکه په دې باندې به په دنیا اوآخرت کښې نیکه بدله درکوی. کوم سړې چه د الله ﷻ په احکامو په عاجزئ سره خپل سر ټیټ

[1] ابوداؤد کتاب الصلاة باب تسوية الصفوف :٦٦٦وهوحسن، نسائی: ٨٢٠.
[2] احمد:١٤٠/٥، نسائي كتاب الامامة باب من يلى الامام ثم الذى يليه:٨٠٩وسنده صحيح.٧.
[3] صحيح بخارى كتاب الاستئذان باب ﴿اذاقيل لكم تفسحوا فى المجالس فافسحوا﴾: ٦٢٧٠، صحيح مسلم:٢١٧٧.
[4] صحيح بخارى كتاب العلم باب من قعد حيث ينتهى به المجالس:٦٦،صحيح مسلم:٢١٧٦،ترمذى: ٢٧٢٤، احمد:٢١٩/٥،
[5] ابوداؤد كتاب الادب باب فى الرجل يجلس بين الرجلين بغير اذنهما:٥٨٤٥، وسنده حسن، ترمذى ٢٧٥٢، احمد:٢١٣/٢.
[6] الطبرى: ٢٤٤/٢٣.
[7] ايضًا ٢٤٥/٢٣.

کړې الله ﷻ دهغه عزت زیاتوي اودهغه مشهورتیاپه نیکئی سره کوي.دایماندارواوصحیح علم لرونکو هم دغه کاروی چه د الله ﷻ د احکامویه وړاندې خپل سرټیټوی نودې سره هغوی د اوچتودرجو خاوندان جوړیږي. الله ﷻ ته ښه علم دې چه د اوچتودرجو حقدار کوم یودې اوکوم یونه دې.

قوله تعالی:- يَرۡفَعِ اللّٰهُ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا مِنۡكُمۡ

دکتاب الله په وجه دمؤمنانواوچتوالی: دنافع بن عبدالحارث ﷺ سره دعمرفاروق ﷺ ملاقات په عسفان کښې اوشو حضرت عمرﷺ هغه د مکې عامل جوړکړې وود هغه نه تپوس اوکړو چه تاسو خپل ځائ په مکه کښې چاته پریښې دې راغلې ئې؟جواب ملاوشو چه ابن ابزی ته. حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل چه هغه خو زمونږ مولې دې یعنی آزادکړې شوې غلام، هغه تا د اهل مکه امیر جوړکړې راغلې؟ وئې وئیل او ښکه چه هغه د الله ﷻ د کتاب ماهر، د فرائضو پیژندونکې او ښه وعظ کونکې دې.حضرت عمرﷺ هغه وخت اوفرمائیل چه رښتیافرمائیلی دی رسول الله ﷺ چه الله ﷻ به د دې کتاب په وجه یو قوم ته عزت ورکړي او په اوچته مرتبه به ئې کړي او نوربه ښکته او کمه مرتبه کښې کړي. (۱) د علم او علماؤ فضیلت چه د دې آیت نه اود نوروآیاتونو او احادیثونه ښکاره دې ما هغه ټول د بخاری کتاب العلم په شرح کښې راجمع کړی دی.﴿والحمدلله﴾

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ	اٰمَنُوۡۤا	اِذَا نَاجَيۡتُمُ	الرَّسُوۡلَ
اے هغه کسانو	چې ایمان مو راوړې دې	کله چې پټې خبرې کوئ تاسو	درسول سره
ائې مومنانو تاسو چې کله د پیغمبر سره پټې صلاح مشورې کوئ			

فَقَدِّمُوۡا	بَيۡنَ يَدَىۡ نَجۡوٰٮكُمۡ	صَدَقَةً ؕ	ذٰ لِكَ	خَيۡرٌ لَّـكُمۡ
نو وړاندې لیږئ	مخکښې دپټو خبرو کولو نه	صدقه	دا کار	بهتر دې ستاسو دپاره
نود خپلو پټو صلاح مشورو نه وړاندې څه (لږه ډیره) صدقه ورکوئ | داکار ستاسو دپاره ډیربهتر دې				

وَاَطۡهَرُ ؕ	فَاِنۡ لَّمۡ تَجِدُوۡا	فَاِنَّ اللّٰهَ	غَفُوۡرٌ	رَّحِيۡمٌ ﴿۱۲﴾
او زیات پاکیزه دې	پس که بیا نهٔ مونده تاسو صدقه	پس بیشکه الله	ښښونکې	مهربانه دې
اودپاکئ ذریعه ده | خو که دصدقې وس نه لرئ | نو بیشکه الله ﷻ ښښونکې رحم کونکې دې				

ءَاَشۡفَقۡتُمۡ	اَنۡ تُقَدِّمُوۡا	بَيۡنَ يَدَىۡ نَجۡوٰٮكُمۡ	صَدَقٰتٍ ؕ
آیا اویریدئ تاسو	چې وړاندې ورکړئ	مخکښې دپټو خبرو کولو نه	صدقې
آیاتاسو ددې نه ویریدلئ چې دخپلو پټو مشورو نه وړاندې څه لږه ډیره صدقه ورکړئ ؟ (نوخبر دې)			

فَاِذۡ لَمۡ تَفۡعَلُوۡا	وَتَابَ اللّٰهُ	عَلَيۡكُمۡ	فَاَقِيۡمُوا
نو کله چې اونهٔ کړو تاسو دا کار	او وکړه رجوع په رحمت سره الله	په تاسو باندې	پس قائیموئ
که دا کارونه نشوئ کولې | اوالله ﷻ تاسوته معافی اوکړه | نو اوس دمونځ پابند			

(۱) صحیح مسلم کتاب الصلاة المسافرین باب فضل من یقوم بالقرآن ویعلمه: ۸۱۷، ابن ماجه: ۲۱۸، احمد: ۳۵/۱،

الصَّلٰوةَ	وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ	وَاَطِيعُوا اللهَ	وَرَسُولَهٗ ط	وَاللهُ	خَبِيرٌ
مونځ	او ورکوئ زکاة	او خبره منئ د الله	او د رسول دهغه	او الله	خبردار دي

اوسيړئ | او زکوة ورکوئ | او د الله ﷻ او دهغه د رسول ﷺ هره خبره منئ | او الله ﷻ ته ستاسو ټول

بِمَا	تَعْمَلُونَ ع
په هغه کارونو	چې کوئ ئې تاسو

کارونه معلوم دي

قوله تعالى:- يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُوْلَ

پيغمبر ﷺ سره غوږ ايستنې اوډ هغې احکام:- الله ﷻ خپلو مؤمنانو بندګانو ته حکم ورکوي چه زما نبي سره کله تاسو د راز څه خبره کونې نو د هغې نه وړاندې زما په لار کښې خيرات کونې دې دپاره چه تاسو پاك صاف شئ او ددې قابل جوړشئ چه زما پيغمبر سره مشوره اوکړې شئ اوکه څوك غريب مسکين سړې وی نو خيردې د الله ﷻ په بښنه او رحم باندې نظر ساتل پکار دی يعنی دا حکم صرف هغوی ته دې چه مالداروی. بيا فرمائی چه آيا تاسو ته د دې حکم دباقی پاتې کيدو انديښنه اوويره وه چه دا صدقه به ترکومې واجب وی ښه چه تاسو هم دا اونه کړه او الله ﷻ هم تاسو معاف کړئی نو اوس د دې پورته ذکرشوی فرائضو پوره شان سره خيال ساتئی چه دغوږ ايستنې نه وړاندې د صدقې کولوعزت صرف حضرت علی ﷺ ته حاصل شوې وو بيادا حکم اخوا شو. يودينار صدقه ورکولو سره حضرت علی ﷺ د حضور ﷺ سره پټې خبرې اوکړې اولس مسئلې ئې اوپوښتلې. بيا خوحکم اخواشو. د حضرت علی ﷺ نه پخپله هم دا واقعه په تفصيل سره روايت ده چه هغوی فرمائی په دې آيت باندې زما نه وړاندې چا عمل نه دې کړې اونه زمانه پس چا عمل کړې. ماسره يودينار وو هغه مامات کړو او لس درهم مې واخستل يودرهم مې د الله ﷻ په نوم يومسکين ته ورکړو بيا د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم او غوږ کښې مې ورسره خبرې اوکړې بيا داحکم ختم شونو په دې باندې زمانه وړاندې چاعمل نه دې کړې اونه زما نه پس په دې څوك عمل کولې شی. بيا هغوی د دې آيت تلاوت اوکړو[1] ابن جرير کښې دی چه حضور ﷺ د حضرت علی ﷺ نه تپوس اوکړو چه دصدقې مقدار يودينار مقررول پکار دی نو هغه اووئيل چه داخوډير زيات شو. وئی فرمائيل چه نيم دينار نو هغه اووئيل چه هريوسړې د دې هم طاقت نه لري. بيانبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه ښه ده ته اووايه چه څومره؟ هغه وئيل ديوې اوربشې برابرسره زر نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه واه واه ته خوډير زيات زړه تنګې يئې.

حضرت علی ﷺ فرمائی چه زما په وجه الله ﷻ په دې اومت باندې تخفيف اوفرمائيلو[2] په ترمذی کښې هم دا روايت دې اودې ته ئی حسن غريب وئيلې. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه مسلمانانو به يوشان دحضور ﷺ سره د رازدارئی خبرې کولونه وړاندې صدقه ويستله خود زکوة حکم داختمه کړه. هغوی فرمائی چه صحابه کرامو ډير زيات تپوسونه شروع کړه چه حضور ﷺ ته به تکليف وو نوالله ﷻ په دې حکم باندې په هغوی ﷺ آسانی کړه ځکه چه اوس خلقو سوالونه کول پريخودل. بيا الله ﷻ په مسلمانانو باندې کشادګی اوکړه اودا حکم منسوخ شو[3] د عکرمه ﷺ او حضرت حسن بصری رحمه الله هم دا قول دې چه دا حکم منسوخ دې[4] حضرت قتاده رحمه الله او حضرت مقاتل رحمه الله هم دا فرمائی. حضرت قتاده رحمه الله

---

[1] حاکم: ۴۸۲/۲ وسنده حسن.
[2] ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة المجادلة: ۳۳۰۰.
[3] الطبری: ۲۴۹/۲۳.
[4] ايضا ۲۵۰/۲۳.

فرمائي چه د ورځې د يوځوګهړو پورې دا حکم پاتې وو اوحضرت علي ﷺ هم دا فرمائي چه صرف هم ما پرې عمل کړې وو اوډير لږ وخت په دې حکم نازليدو باندې شوې وو چه منسوخ شو.

اَلَمْ تَرَ	اِلَى الَّذِيْنَ	تَوَلَّوْا	قَوْمًا

آيااونهٔ کتل تا | هغه کسانو ته | چې دوستي کوي | دهغه خلقو سره

آيا تا هغه خلقو ته نه دې کتلي | چې دداسې قوم سره دوستي کوي | په

غَضِبَ اللّٰهُ	عَلَيْهِمْ	مَا هُمْ	مِّنْكُمْ	وَلَا مِنْهُمْ

چې غضب کړې دې الله | په هغوئ باندې | نهٔ دي هغوئ | ستاسو نه | او نهٔ د هغوئ نه |

چا چې د الله ﷻ غضب نازل شوې دې | دا (منافقان) نه تاسو سره دي | او نه دهغوئ (کافرانو) سره دي

وَيَحْلِفُوْنَ	عَلَى الْكَذِبِ	وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ⑭	اَعَدَّ اللّٰهُ

او خورې قسمونه | په دروغه باندې | او هغوئ پوهيږي (په دروغو) خپلو | تيار کړې دې الله |

اوسره د پوهې په دروغه قسمونه خوري | ....اوالله ﷻ هغوئ دپاره

لَهُمْ	عَذَابًا شَدِيْدًا	اِنَّهُمْ	سَآءَ	مَا كَانُوْا

دپاره دهغوئ | عذاب سخت | بيشکه هغوئ چې دي | ډير خراب دي | چې وو هغوئ |

سخت عذاب مقرر کړې دې | ....بيشکه هغه کارونه ډير خراب دي چې هغوئ

يَعْمَلُوْنَ ⑮	اِتَّخَذُوْٓا	اَيْمَانَهُمْ	جُنَّةً	فَصَدُّوْا	عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

چې کول به ئې | اتيولې دي هغوئ | قسمونه خپل | يو ډال | پس منع ئې کړل خلق | د لارې دالله نه |

ئې کوې | ....دوئ خپل قسمونه ځان دپاره ډال جوړ کړې دي | او خلق دالله ﷻ دلارې نه منع کوي

فَلَهُمْ	عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ⑯	لَنْ تُغْنِيَ	عَنْهُمْ	اَمْوَالُهُمْ

پس هغوئ لره دي | عذاب سپکونکې | هر ګز به دفع نهٔ کړي | دهغوئ نه | مالونه دهغوئ |

نوهغوئ دپاره د ذلت عذاب مقرر دې | ....دالله د عذاب په مقابله کښې د هغوئ مال اود هغوئ

وَلَآ اَوْلَادُهُمْ	مِّنَ اللّٰهِ	شَيْـًٔا	اُولٰٓئِكَ	اَصْحٰبُ النَّارِ	هُمْ

او نهٔ اولاد دهغوئ | دعذابه دالله نه | څه څيز | دا کسان | خاوندان دوور دي | هغوئ به |

اولاد هغوئ ته هيڅ فائده نشي ورکولې | هم دغه خلق دوزخيان دي | ....اوهميشه به

فِيْهَا	خٰلِدُوْنَ ⑰	يَوْمَ	يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ	جَمِيْعًا

په هغې کښې | هميشه وي | په کومه ورځ | چې به ژوندي راپورته کړي دوئ لره الله | ټول |

په کښې پراته وي | ....په کومه ورځ چې الله ﷻ دوئ ټول بيا راژوندي کړي

فَيَحْلِفُوْنَ	لَهٗ	كَمَا	يَحْلِفُوْنَ	لَكُمْ

نو قسمونه به خوري دوئ | هغه ته | لکه څنګه چې | قسمونه خوري دوئ | تاسو ته |

نو دالله ﷻ وړاندې به داسې قسمونه خوري | لکه څنګه چې (نن) ستاسو په وړاندې خوري

وَيَحْسَبُوْنَ أَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ ؕ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ
او گمان به کوی دوی | چې ددوئ به څه کار جوړ شی (په دې سره) | خبردار | بیشکه دوئ چې دی |
اودا خیال به کوی | چې گنی ددوئ څه دین ایمان شته | .... ښه واوره چې دوی

الْكٰذِبُوْنَ ﴿۱۸﴾ اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَأَنْسٰهُمْ
هم دوئ دروغژن دی | غالب شوې دې | په دوئ باندې | شیطان | پس هیر ئې کړو ددوئ نه
بیخی دروغژن دی | (خبره داده چې) په دوئ باندې شیطان قابو موندلې دې | نو د دوی نه ئې

ذِكْرَ اللّٰهِ ؕ أُولٰٓئِكَ حِزْبُ الشَّيْطٰنِ ؕ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطٰنِ
یا ددالله | دا کسان | ډله دشیطان ده | خبردار | بیشکه ډله دشیطان چې ده |
دالله ﷻ یاد هیر کړې دې | هم دغه دشیطان ټولگې دې | او ځان خبر کړئ چې دشیطان ټولگې

هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۱۹﴾
هم دوئ خساره موندونکی دی |
تاوانیان دی

قوله تعالى:- أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ؕ

دمنافقانو ذکراو ددوئ سزا: دمنافقانو ذکر کولې شی چه دوی په خپل زړه کښې دیهودیانو مینه ساتله. لکه دهغوی هم حقیقی ملگری نه دی اونه ستا دی نه د اخوا دی اونه د دیخوا. صفاد دروغو قسمونه خوری اوایماندارانو له راځی اوهم دهغوی په شان وائی. رسول الله ﷺ له راځی اود دروغو قسمونو خوړلو سره هغوی ته د خپل ایمان یقین ورکوی اوپه زړه کښې د هغې خلاف جذبات لری اوپه خپلې غلطې وینا بې دریغه قسمونه خوری.د دوی د دې بدعمل په وجه به دوی ته ډیرسخت عذاب ورکولې شی.د دې دهوکې ورکولو به دوی ته ډیره خرابه بدله ورکولې شی. دوی داد دروغو قسمونه خوړل خپل ډالونه جوړکړې اود الله ﷻ د لارې نه منع شوی دی. ایمان ښکاره کوی او کفرئی په زړه کښې ساتلې دې اوپه قسمونوخوړلو سره خپل باطنی بدی پټوی.ناخبره خلقو ته د خپلودروغوقسمونو په وجه ثبوت ورکوی اوهغوی خپل ملگری جوړوی او بیا په مزه مزه هغوی هم په خپل رنگ کښې رنگوی.دوی په دروغو قسمونوخوړلودالله ﷻ په زرگونود عزت دنوم بې عزتی کړې وه څکه به دوی ته د ذلت او شرمندگئی عذاب سره مخ کیدل وی.کوم عذابونه چه به نه دهغوی مالونه او نه دهغوی دهغه وخت اولاد دهغوی په څه کار راشی دوی خو دوزخیان شوی دی اود هغه ځائ نه د دوی وتل به هیڅ کله هم نه کیږی.کله چه دقیامت په ورځ د دوی حشرو ی اویوبه هم ددې میدان دراتلونه نه پاتیږی ټول به جمع کیږی.د دوی خو په ژوندکښې دا عادت وو چه د دروغوپه قسمونوبه ئې خپلې خبرې رښتیا ثابتولې نو نن به هم د الله ﷻ په وړاندې د خپل هدایت او استقامت لوئ لوئ قسمونه خوری اودابه گنړی چه دلته به هم دا چالاکی اوچلیږی خود دې دروغژنوبه د الله ﷻ په وړاندې د چالاکې چرته چلیدې شی؟ هغه خود دوی دروغژن کیدل دلته هم مسلمانانو ته بیان کړی دی.

قوله تعالى:- وَيَحْلِفُوْنَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۴﴾

د منافقانو د دروغو قسمونه: -ابن ابی حاتم کښې دی چه نبی کریم ﷺ یوځل دخپلې کمرې په سوری کښې تشریف فرما ووا و صحابه کرام رضی الله عنهم هم خواوشاکښې ناست وو.د سورې ځائ کم وواودې خلقو په گرانه

په هغې کښې پناه اخستې وه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه گورئي اوس به يو سړې راشي چه شيطاني نظر سره به گوري چه هغه راشي نو هغه سره خبره مه کوئې. لږ ساعت پس يوکګوسترګوولا سړې راغلو. پيغمبر ﷺ هغه خپل ځان له راوغوښتو او ورته ئي اوفرمائيل چه ولې ته اوفلانکې فلانکي ماته کنځلې کوئې؟دې د هغه ځائ نه لاړو او چه دچاچانومونو حضور ﷺ اخستې وو هغه ئي راوستل او بيا ئي په يوه ساقسمونه خوړل شروع کړه چه مونږ خود نبي کريم ﷺ په شان کښې څه بې ادبي نه ده کړې په دې باندې دا آيت نازل شو چه دا دروغژن دي(١)دغه حال به دمشرکانو هم د الله ﷻ په دربار کښې وي چه قسمونه به خوري چه زمونږ دې په الله ﷻ باندې قسم وي کوم چه زمونږ رب دې مونږ شرك نه دې کړې. بيا فرمائي چه په دوي باندې شيطان غلبه بيامونډې ده اود دوی زړونه ئي په خپل موټی کښې نيولې دي.د الله ﷻ د ياد او ذکر نه ئي دوی لرې کړې دي.د ابوداؤد په حديث شريف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي چه په کوم کلي يا ځنګل کښې درې کسان هم وي او هغوی مونځ نه قائموی نو شيطان په هغوی باندې راخوريږي. نوتاسو ډلې سره اوسيږئي. شرمخ هغه چيلئي ماتوی چه د رمې نه جدا شي. سائب ﷺ فرمائي چه دلته د ډلې نه مراد د مانځه جماعت دې.(٢)بيافرمائي چه د الله ﷻ ذکر هيرونکي د شيطاني ډلې کسان دي. د شيطان دا لښکر يقيناً نامراد او تاونيان دي.

إِنَّ الَّذِينَ | يُحَادُّونَ اللَّهَ | وَرَسُولَهُ

| بيشکه هغه کسان | چې مخالفت کوی دالله | او درسول دهغه |

بيشکه خوک چې دالله ﷻ اودهغهٔ د رسول ﷺ مخالفت کوی

أُولَٰئِكَ | فِي الْأَذَلِّينَ ۝٢٠ | كَتَبَ اللَّهُ | لَأَغْلِبَنَّ | أَنَا | وَرُسُلِي ط

هم دا کسان | په ذليلانو کښې دي | ليکلي دی الله | چې خامخا به غالب کيږم | زهٔ | او رسولان زما

نودغه خلق ذليلان دی |............ الله ﷻ داليکلي دی چې زه او زما رسول به غالب يو

إِنَّ اللَّهَ | قَوِيٌّ | عَزِيزٌ ۝٢١ | لَا تَجِدُ | قَوْمًا | يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

بيشکه الله | قوی دې | غالب دې | بيا به نهٔ مومې تهٔ | يو قوم | چې هغوئ ايمان لري په الله |

بيشکه الله ﷻ دقوت خاوند دې او غالب دې | ته بهٔ هيچرې دا اونه مومې چې په الله ﷻ

وَالْيَوْمِ الْآخِرِ | يُوَادُّونَ | مَنْ | حَادَّ اللَّهَ

او په ورځ دآخرت | چې هغوئ محبت کوی | دهغه چاسره | چې هغه مخالفت کوی دالله |

او په ورځ داخرت باندې ايمان راوړی | هغوئ دداسې خلقو سره دوستانې اوساتی | چې دالله ﷻ او

وَرَسُولَهُ | وَلَوْ كَانُوا | آبَاءَهُمْ | أَوْ أَبْنَاءَهُمْ | أَوْ إِخْوَانَهُمْ

او درسول دهغه سره | او اګر که وی هغوئ | پلاران دهغوئ | يا خامن دهغوئ | يا رونړه دهغوئ |

دهغهٔ د رسول ﷺ مخالف وی | اګر که هغوئ ئې پلاران ، يا خامن يا رونړه

(١) احمد: ١/٢٦٧ وسنده حسن، حاكم: ٢/٤٧٢، طبراني: ٨:٢٣٠٨، دلائل النبوة للبيهقي: ٥/٢٨٢.

(٢) ابوداؤد كتاب الصلاة باب التشديد في ترك الجماعة :٥٤٧ وسنده صحيح، نسائي: ٨٤٨، احمد:٥/١٩٦، ابن حبان: ٢١٠١، حاكم: ١/٢١١.

اَوْعَشِيْرَتَهُمْ ط | اُولٰٓئِكَ | كَتَبَ | فِيْ قُلُوْبِهِمُ | الْاِيْمَانَ

يا خپلوان دهغوئ | دا كسان چې دی | ليكلې دې الله | په زړونو دهغوئ كښې | ايمان |

يا د كورنۍ نورخلق وی | هم د دغه كسانوپه زړونو كښې الله تعالى د ايمان (نور) اچولې دې

وَاَيَّدَهُمْ | بِرُوْحٍ | مِّنْهُ ط | وَيُدْخِلُهُمْ

او محكم كړى ئې دى هغوئ | په يو روح سره | دطرفه خپل نه | او داخل به كړى هغوئ |

او هغوئ ئې پخپله مهربانۍ سره مضبوط كړى دی | اوداسې باغونو ته به ئې

جَنّٰتٍ | تَجْرِيْ | مِنْ تَحْتِهَا | الْاَنْهٰرُ | خٰلِدِيْنَ | فِيْهَا ط

داسې باغونو ته | چې بهيږي به | لاند دهغې نه | نهرونه | چې هميشه به وی | په هغې كښې |

داخل كړی | چې دهغې لاندې به نهرونه بهيږي | هميشه به په هغې كښې استوګن وی

رَضِيَ اللّٰهُ | عَنْهُمْ | وَرَضُوْا عَنْهُ ط | اُولٰٓئِكَ | حِزْبُ اللّٰهِ ط | اَلَآ

راضى شو الله | دهغوئ نه | او راضى شو هغوئ دهغه نه | دا كسان چې دى | ډله دالله ده | خبردار

الله ﷻ به دهغوئ نه راضى وی | او هغوئ به دالله ﷻ نه راضى وی | هم دغه دالله ﷻ ډولګې دې | خبردار

اِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ | هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۲۲﴾ ع

بيشكه ډله دالله | خاص هم دوئ فلاح (خلاصې) موندونكى دى |

چې هم دالله ﷻ ډولګې كامياب دې

قوله تعالىٰ:- اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَآدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ

د الله تعالى اورسول الله دښمنان به ذليل وی: الله ﷻ بيان فرمائى چه كوم خلق د حق نه جدادى او هدايت نه لرې دى دالله ﷻ اوهغه درسول الله ﷺ مخالف دی.د شريعت د احكامونه جدادى دا خلق داوچتې درجې ذليل دى بې عزته اوخراب حال دى د الله ﷻ د رحمت نه لرې.د الله ﷻ دمهربانئى دډك نظرنه لرې او په دنيااو آخرت كښې برباد دى. الله ﷻ خو فيصله كړې ده بلكه په خپل كتاب كښې ليكلى دى او مقدركړى دى. چه كوم ليك او تقدير نه بدليږي نه ورانيږي اونه په چا كښې په هغې كښې د اړولو راړولوطاقت شته. هغه د هغه كتاب اود هغه رسول اود هغه مؤمنان بنديګان به په دنيا اوآخرت كښې غالب وی. بل ځائ كښې ارشاد دې ﴿اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُوْمُ الْاَشْهَادُ﴾ مونږ د خپل رسول اودايماندارانو بنديګانو ضرور،ضرور امداد كوو په دنياكښې هم او په آخرت كښې هم. په كومه ورځ چه ګواهان قائم شى اوپه كومه ورځ چه به دګناهګارانوهيڅ عذراومعذرت هغوى ته فائده رسولې نه شى په هغوى به لعنتونه راوريږي اودهغوى د پاره به داوسيدو ډير خراب كور وی.دا ليكونكى الله ﷻ قوى دې اودهغه ليكلآخرى دى هغه غالب اوقهار دې په خپلو دښمنانوباندې هروخت قابو لرونكې دې.د هغه دا اټله فيصله او فيصله شوې قضا ده چه په دواړو جهانونوكښې د انجام په اعتبارسره غلبه او نصرت هم د مؤمنانو حصه ده.

قوله تعالىٰ:- لَا تَجِدُ قَوْمًا يُّؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

مؤمنان د ډولو نه زيات د الله ﷻ اورسول الله سره مينه لرى: بيا فرمائى چه دا نامممكنه ده چه د الله ﷻ دوستان دهغه دښمنانوسره دوستى اوكړى.بل ځائ كښې ارشاددې چه مسلمانانوله پكارنه دى چه مسلمانان پريږدى اوكافران خپل ملګرى اودوستان جوړوى.داسې كونكى دالله ﷻ په وړاندې په هيڅ شميركښې نه دى. البته كه د ويرې په وخت كښې كه دفع الوقتى توګه باندې وی نوهغه بله خبره ده. الله ﷻ

تاسودخپل عزتمند ذات نه ويروی.بل ځائ کښې دی اې نبی! اعلان اوکړه که چرې ستاسو پلاران نيکونه خامن نمسی ښځې بچی خاندان قبيله مال دولت تجارت حرفت کور کلې وغيره تاسو په نسبت دالله ﷻ اود هغه درسول ﷺ اود هغه د لارې د جهاد نه ډير خوښ وی نو تاسو د الله ﷻ د طرف نه دراوريدونکی عذاب انتظارکوئې.ددې قسمه فاسقانولارخودنه دالله ﷻ دطرف نه هم نه وی. سعيدبن عبدالعزيز ؒ فرمائی داآيت دحضرت ابوعبيده عامر بن عبدالله بن جراح ؓ باره کښې نازل شوې، په جنګ بدرکښې دهغه پلارد مسلمانانو په مقابله کښې راغلې ووهغه دې قتل کړې وو([1])

حضرت عمر ؓ په خپل آخری وخت کښې کله د خلافت د پاره يوه ډله د خليفه جوړولو له مقررکړه چه خلق څوک غواړی نوخليفه دې جوړکړی. هغه وخت ئې د حضرت ابوعبيده ؓ باره کښې فرمائيلی وو که هغه وو نومابه خليفه جوړولو([2])اودا هم وئيلې شوی دی چه يويوصفت په يويوبزرګ کښې وی مثلا اباءهم. حضرت ابوعبيده بن جراح ؓ خو خپل پلارقتل کړې ووأو ابناء هم. حضرت ابوبکرصديق ؓ د خپل خوئ عبدالرحمن د قتل اراده کړې وه .او اخوانهم اوحضرت مصعب بن عمير ؓ د خپل رورعبيد بن عميرقتل کړې وواو حضرت عمر ؓ حضرت حمزه ؓ حضرت علی ؓ او حضرت عبيده بن حارث ؓ خپل نيزدې رشته دار عتبه شيبه او وليدبن عتبه قتل کړې وو. والله اعلم.

هم په دې ضمن کښې داواقعه هم داخليدې شی چه په کوم وخت کښې رسول الله ﷺ بدری قيديانو په نسبت د مسلمانانوسره مشوره اوکړه نو حضرت ابوبکر صديق ؓ اوفرمائيل چه دوی نه فديه واخلئی او پريږدئی چه د مسلمانانومالی حالت برابرشی د مشرکانوسره د جنګ کولو د پاره د جنګ سامان او وسله راجمع کړو اوکه دوی پريخودلې شی نو څه عجيبه ده چه الله ﷻ د دوی زړونه د اسلام طرف ته راوګرځوی اخردوی هم زمونږ د خاندان دی. خوحضرت عمر ؓ ددې نه خپله رائې بالکل خلاف پيش کړه چه يارسول الله د کوم مسلمان چه کوم مشرك رشته دار دې هغه دې هغه ته حواله کړې شی او دا حکم دې ورکړې شی چه هغه به دې قتل کوی مونږ الله ﷻ ته دا خودل غواړو چه زمونږ په زړونو کښې ددې مشرکانو سره هيڅ محبت نشته. ماته زما فلانکی رشته دارحواله کړه اوحضرت علی ؓ ته عقيل حواله کړه اوفلانکی صحابی ته فلانکې کافرورکړه وغيره.([3])

بيافرمائی چه څوك خپل زړه دالله ﷻ د دښمنانود محبت نه خالی کړی اومشرکانو رشته دارانو سره هم محبت کول پريږدی هغه د کامل ايمان خاوند دې. د چا په زړه کښې چه ايمان جرړې کلکې کړی دی او د چا په قسمت کښې چه سعيد ليکلې شوې دې اود چا په نظرکښې چه د ايمان ښائست ښائسته کړې شوې دې اود هغوی تائيدالله ﷻ د خپل خوانه په روح سره کړې دې يعنی هغه ئې قوی جوړ کړې دې. هم دوی به بهيدونکی نهرونووالا جنتونوکښې وی چرته نه به چه چرې هم دوی نه شی ويستلې. الله ﷻ د دوی نه راضی اودوی دالله ﷻ نه خوشحاله. هغوی د الله ﷻ د پاره خپل خاندان اورشته داران خفه کړې ووالله ﷻ دهغې په بدله کښې ددوی نه راضی شو اوهغوی ته ئې دومره ورکړه چه هغوی هم خوشحاله شو.دالله ﷻ لښکر هم دغه دې اوکاميابه ډله هم دغه ده کومه چه د شيطانی لښکر اوناکامه ډلې په مقابله کښې ده.

قوله تعالى:-أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ ۚ

حضرت ابوحازم اعرج حضرت زهری ؒ ته اوليکل عزت په دوه قسمه دې يوهغه چه الله ﷻ د اولياؤ په لاس ښکاره کوی. کوم حضرات چه د عاموخلقو په نظرکښې ښه نه لګی اود هغوی عام مشهود

[1]) حاکم:٣/٢٦٥من طريق آخرمرسلاً.

[2]) ايضا:٣/٢٦٨.

[3]) صحيح مسلم کتاب الجهاد باب الامداد بالملائکة فی غزوة بدر:١٧٦٣.

تیانه وی اود چا صفت چه د الله ﷻ رسول ﷺ هم فرمائیلې چه الله ﷻ هغه خلق دوستان ساتی کوم چه بې متقیان او پرهیزګار نیکوکار دی که چرې هغوی رانه شی نوڅوك ئې تپوس نه کوی اوچه راشی نو څه خاص خیال ئې نه شی ساتلې د هغوی زړونه د هدایت چراغونه دی. د هرقسم تورې تیارې د فتنې نه بهرراوځی.دادی هغه اولیاو الله چاته چه الله ﷻ خپل لښکر فرمائیلې اود چا د کامیابئ اعلان چه ئې کړې دې(ابن ابی حاتم) رسول الله ﷺ په خپله دعاکښې فرمائیلی دی اې الله دیوفاسق فاجر هیڅ احسان او سلوك په ما باندې مه ایږده څکه چه ما ستا په نازل کړې شوې وحی کښې لوستلی دی چه ایماندارد الله ﷻ د مخالفینودوست نه وی.حضرت سفیان ﷺ فرمائی چه د وړاندینوخیال دې چه دا آیت د هغه خلقو باره کښې نازل شوې چه بادشاهانوسره تعلقات ساتی. (ابواحمدعسکری)

﴿الحمدلله﴾ د سورة مجادله تفسیر ختم شو.

﴿تفسیر سورة حشر﴾ اود حضرت ابن عباس ﷺ په قول ﴿سورة بنونضیر﴾

په صحیح بخاری اوصحیح مسلم کښې دی چه سعیدبن جبیر ﷺ حضرت ابن عباس ﷺ ته اووئیل چه دا سورة حشر دې نوهغوی اوفرمائیل چه قبیله بنونضیر باره کښې نازل شوې دې.[1] د بخاری شریف په بل روایت کښې دی چه هغوی په جواب کښې اوفرمائیل داسورة سورت بنونضیر دې.[2]

ایاتونه		سورة الحشرمدنیة وهی اربع وعشرون اٰیة وثلاث رکوعات		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۲۴		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۳

سَبَّحَ	لِلّٰهِ	مَا	فِي السَّمٰوٰتِ	وَمَا	فِي الْاَرْضِ
پاکی بیانوی	الله لره	هغه څه	چې په آسمانونو کښې دی	او هغه څه	چې په زمکه کښې دی

په زمکه او آسمانونو کښې چې څه دی ټول دالله ﷻ پاکی بیانوی

وَهُوَ الْعَزِيْزُ	الْحَكِيْمُ ①	هُوَ الَّذِيْٓ	اَخْرَجَ	الَّذِيْنَ
او هغه غالب دې	او حکیم دې	هغه هغه ذات دې	چې وې ایستل	هغه کسان

او هغه ډیر غالب او صاحب دحکمت دې | الله ﷻ هغه ذات دې چې کتابیان

كَفَرُوْا	مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ	مِنْ دِيَارِهِمْ	لِاَوَّلِ الْحَشْرِ
چې کفر ئې اوکړو	داهل کتابونه	د کورونو د هغوئ نه	په اول د ایستلو سره

کافران ئې په ړومبی ځل په جمع دکورونو نه اوویستل | ....

مَا ظَنَنْتُمْ	اَنْ يَّخْرُجُوْا	وَظَنُّوْٓا	اَنَّهُمْ
نه کوئ ګمان تاسو	چې اوبه وځی هغوئ	او ګمان کړې وو هغوی	بیشکه هغوئ چې دی

تاسو دا ګمان هم نه کولو | چې دوئ به اوځی | اوهغوئ دا ګمان کولو چې خپلې

---

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحشر باب نمبر۱، حدیث:۴۸۸۲، صحیح مسلم:۳۰۳۱.
[2] صحیح بخاری حواله سابق:۴۸۸۳.

مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِّنَ اللّٰهِ فَاَتٰهُمُ اللّٰهُ مِنْ حَيْثُ

منع كونكي دى هغوئ لره | قلاګاني دهغوئ | دالله نه | پس راغې په هغوئ الله | دداسې طرفنه |

قلعه ګاني به ئې دالله ﷻ د عذاب نه بچ اوساتى | نو دالله ﷻ عذاب پرې دهغه طرف نه راغلو

لَمْ يَحْتَسِبُوْا وَقَذَفَ فِيْ قُلُوْبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُوْنَ

چې ګمان نهٔ وو دهغوئ | او واچوله الله | په زړونو دهغوئ کښې | يره | چې ورانول هغوئ |

چې ددوئ په خواخاطر کښې هم نه وو | .... اودهغوئ په زړونو کښې ئې رعب واچولو

بُيُوْتَهُمْ بِاَيْدِيْهِمْ وَاَيْدِي الْمُؤْمِنِيْنَ فَاعْتَبِرُوْا يٰٓاُولِي

كورونه خپل | په لاسونو خپلو سره | او په لاسونو دمومنانو | پس عبرت واخلئ | اے خاوندانو

چې خپل كورونه ئې په خپلو اودمسلمانانو په لاسونو نړول | نوائې دسترګو خاوندانو ددې نه

الْاَبْصَارِ ۝ وَلَوْلَآ اَنْ كَتَبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَآءَ

دسترګو | او كه چرې نهٔ وې ليكلي الله | په هغوئ باندې | وتل دوطن خپل نه |

عبرت حاصل كړئ| .... او كه الله ﷻ دهغوئ په حق كښې جلا وطنى ليكلې نه وې | نو په دنيا

لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ

نو خامخا به ئې عذاب وركړې ووٓ هغوئ له | په دنيا كښې | او هغوئ لره دي | په اخرت كښې |

كښې به ئې د (قتل) سزا وركوله | او (يوائې د دنيا عذاب نه بلكه) په اخرت كښې خو دوى دپاره د

عَذَابُ النَّارِ ۝ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَآقُّوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ

عذاب دوور | دا كار | په سبب ددې ووٓ چې هغوئ | مخالفت اوكړو دالله | او درسول دهغه

اور سزا مقرر ده | دا ځكه چې دوئ دالله ﷻ اود رسول ﷺ مخالفت كړې دې |

وَمَنْ يُّشَآقِّ اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝ مَا قَطَعْتُمْ

اوڅوك چې مخالفت كوى دالله |پس بيشكه الله |سخت عذاب وركونكې دې|هغه چې پرې كړې تاسو

اوڅوك چې دالله ﷻ مخالفت كوى | نو الله ﷻ په سزا وركولو كښې ډير سخت دې | تاسو چې

مِّنْ لِّيْنَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوْهَا قَآئِمَةً عَلٰٓى اُصُوْلِهَا فَبِاِذْنِ اللّٰهِ

دونو دكجورو نه |يا پريښودې تاسو هغه| ولاړې | په جرړو خپلو باندې |پس په اجازت دالله سره دى

دكهجورو كومې ونې كټ كړې يامو په جرړو باندې ولاړې پريښودې | نو دا دالله ﷻ په حكم وو

وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِيْنَ ۝

او دپاره ددې چې الله ذليله كړى | فاسقان خلق |

او (ځكه) چې الله ﷻ نافرمانه خلق رسوا كړى |

قوله تعالىٰ:- هُوَالَّذِيْٓ اَخْرَجَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

د بنونضير تفصيلي واقعه: الله ﷻ فرمائي چه دآسمانونو اوزمكې هريوڅيز دالله ﷻ تسبيح تحميد تقديس تمجيد تكبير او توحيد كښې مشغول دې.لكه چه يوبل ځاىٔ كښې ارشاددې ﴿وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ﴾ يعنى هرڅيزدالله ﷻ پاكوالې او ثناخوانى كوى.هغه د غلبې والا اوچتې درجې والا لوئ سركاردې او په

خپلو ټولو احکامو او ټول فرمان کښې دحکمت والا دې. چا چه د اهل کتاب کافران یعنی د بنو نضیر قبیلې یهودیان د هغوی د کورونونه اوویستل. د دې لنډه قصه دا ده چه نبی کریم ﷺ مدینې منورې ته راغلو نو یهودیانوسره ئی صلح کړې وه چه نه به هغوی دوی سره جنګیږی اونه به دوی هغوی سره جنګیږی.خودې خلقو دا عهدمات کړو د څه په وجه چه د الله ﷻ غضب په هغوی نازل شو. الله ﷻ خپل نبی په دوی غالب کړو او هغوی ئی د دې ځائ نه اوویستل.د مسلمانانودا خیال هم نه وو اوپخپله دې یهودیانو هم دا ګنړله چه د دې مضبوطوقلعه ګانوپه موجودګنې کښې دهغوی څوك هیڅ نه شی کولې خو چه کله د الله ﷻ نیول راغله نوداټول څیزونه هم په خپل ځائ پراته پاتې شو اوناڅاپی داسې په نیولو کښې راغله چه حیران پاتې شواو نبی کریم ﷺ هغوی د مدینې نه اوویستل. بعضې خو د شام مقام اذرعات طرف ته لاړل کوم چه دحشر نشرځائ دې اوبعضې دخیبرطرف ته لاړل. هغوی ته ونیلې شوی وو چه په خپلو اوښانوڅه بارکولې شئ نو یوسئ. په دې وجه هغوی خپل کورونه وران کړل او چه څه ئی اوړې شونوهغه ئی یوړل اوچه کوم پاتې شو هغه د مسلمانانولاس له ورغله. د دې واقعه بیانولوسره فرمائی چه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ د مخالفینوانجام اوګورئ اودې نه عبرت حاصل کړئ چه د الله ﷻ عذاب په هغوی باندې ناڅاپی څنګه راغلواو په دنیاکښې تباه او بربادکړې شو اوپه آخرت کښې ذلیل او رسوا کړې شو او په دردناکو عذابونوکښې وربریوتل.

دابی بن سلول او دده د ملګرو په نوم د قریشو خط:-ابوداؤد کښې دی چه ابن اُبی اودهغه مشرك ملګری چه دقبیلې اوس او خزرج نه وود قریشو کافرانو ته خط اولیکه کله چه حضور ﷺ په مدینه کښې وو او غزود بدر نه وه پیښ شوې. په دې کښې لیکلې وو چه تاسو نبی کریم ﷺ خپل ځان سره ساتلې دې نو یا خو تاسوهغه سره جنګ اوکړئ او بهرئی اوباسئ اویا به مونږ تاسو اوباسواو په خپلو ټولو لښکرویه په تاسو حمله اوکړو او ستاسو ټول جنګیان به د تیغ نه اوباسو. ستاسو ښځې او جینکئی به وینځې جوړې کړو.د الله ﷻ قسم هم داسې به کیږی تاسو سوچ اوکړئ.عبدالله بن ابی اودهغه مشرکانو ملګرو د دې خط کتلوسره مشوره اوکړه او په پټه باندې ئی د پیغمبر ﷺ خلاف په اتفاق سره دا تجویز منظور کړو.کله چه نبی کریم ﷺ ته دا خبرونه معلوم شو نو پخپله هغوی له لاړواو هغوی ته ئی اوفرمائیل چه ماته معلومه ده چه د قریشوخط په کارراغلو اوتاسو خلقو د خپل مرګ سامان په خپلو لاسونو تیار کړو.تاسو خپل اولاد او خپل رونړه په خپلولاسونو باندې حلالول غواړئ زه تاسو ته یوځل بیا موقع درکوم چه ښه سوچ اوفکر اوکړئ اود خپلې دې بدې ارادې نه منع شئ. د حضور ﷺ دې ارشاد په هغوی باندې اثراوکړو اوخپل ځائ ته لاړل. خوقریشودبدر نه فارغیدوباندې دوی ته یو بل خط اولیکه او هم داسې اوویرول، هغوی ته ئی خپلې مضبوطې قلعه ګانې دهغوی طاقت اوتعدادوریادکړو. دوی بیا راپاسیده او بنونضیر په صفاتوګه باندې عهد ماتولو له ملا اوتړله اوحضور ﷺ ته ئی سړې اولیګلو چه تاسودیرش کسان راولئی راشئی اوزمونږ نه هم دیرش پوهان خلق درځی چه زمونږ او ستاسو په مینځ کښې ځائ کښې به داشپیته کسان ملاوشی چه خبرې اترې اوشی. که دې خلقو ته رښتونې اومنلې اوایمان ئی راوړو نو مونږ هم تاسو سره یو. ددې بدعهدئی په وجه په دویمه ورځ سحر نبی کریم ﷺ خپل لښکرواخستو اود هغوی نه محاصره اوکړه اوهغوی ته ئی اوفرمائیل چه که اوس تاسو د نوې سر نه د امن او امان معاهده کوئی نو صحیح ده ګنی تاسو ته امن نشته. هغوی صفاانکاراوکړو اود لښکر وراندې کړو او بنونضیرئی داسې پریخوده هغوی ته ئی هم اوفرمائیل چه تاسوهم د نوې سره نه جنګیدلو او مړه کیدلو د پاره تیارشو. ټوله ورځ جنګ اوشو او بل سحر حضور ﷺ د بنوقریظه طرف ته راغلوجنګ شروع شو او آخر هغوی ماتې اوخوړه. نبی کریم ﷺ هغوی ته حکم اوکړو چه تاسو مدینه معاهده اوکړئ هغوی منظورکړه او معاهده اوشوه. حضور ﷺ د هغه ځائ نه فارغ شونو بیا بنونضیر ته

خالي کړئي کوم سامان چه اوړل غواړئي هغه په اوښانو بارکړئي او يوسئي. هغوی د کورونو سامانونه تر دې چه د دروازې او کهړکئي هم په اوښانو رابارکړې او وطن ئي پريخودو. د هغوی د کهجورو باغونه خاص درسول الله ﷺ شوالله ﷻ دا هم رسول الله ﷺ ته ورکړه لکه چه په آيت ﴿وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ﴾ الخ کښې دی خو پيغمبر ﷺ اکثره حصه مهاجرينوته ورکړه. اوداده چه د انصارو دوو حاجت منډو ته ئي حصه ورکړه او باقي ټوله ئي په مهاجرينوکښې تقسيم کړه او چه کوم باقي پاتې شو نو هم دادرسول الله ﷺ صدقه وه کومه چه د بنوفاطمه لاس ته ورغله. (1)

دَ غزوه بنونضير لنډا قصه: د دې سبب دا ووچه کله مشرکانو په دهوکه سره صحابه کرام رضي الله عنهم بئر معونه سره شهيدان کړل دکومو شميرچه اويا وو. ددوی نه يوحضرت عمرو بن اميه ضمری رضي الله عنه بچ راوتختيدلو. مدينې ته په راتلوراتلوکښې هغه موقعه بيامونده او د قبيله بنوعامر دوه کسان ئي قتل کړل سره د دې چه دې قبيلې رسول الله ﷺ سره معاهده کړې وه او دوی ته امن ورکړې شوې وو خود دې خبر حضرت عمرو رضي الله عنه ته نه وو. کله چه دې مدينې ته راورسيدو او حضور ﷺ ته ئي ذکر اوکړونو حضور ﷺ اوفرمائيل چه تا هغوی قتل کړل، اوس به زه د هغوی وارثانوته ديت يعنی د قتل جرمانه ورکوم. بنونضير او د بنو عامر په مينځ کښې هم قسم اووعده ومصلحت وو په دې وجه حضور ﷺ هغوی له لاړو چه څه دوی ورکړی اوڅه حضور ﷺ پخپله ورکړی او بنوعامر راضي کړی. د قبيله بنونضير کنده د مدينې مشرق طرف ته د يوڅو ميلو فاصله باندې وه کله چه نبی کريم ﷺ دلته راورسيدو نو هغوی وئيل چه حضور ﷺ مونږ دلته موجوديو هم اوس د خپلې خپلې حصې مطابق راجمع کوو اوستاسو په خدمت کښې حاضروو. بل خوا دا خلق د نبی کريم ﷺ نه څان له شو او خپلوکښې مشوره اوکړه چه دې نه به ښه موقع کله په لاس راشي؟ دې وخت کښې حضور ﷺ په قبضه کښې دې راځئي چه کار ئي خلاص کړو. دا مشوره اوشوه چه په کوم يوکور کښې نبی کريم ﷺ تشريف فرما دې په هغې دې څوك وراوخيژی او يو لوئ کانړې دې پرې راګذار کړی چه ورلاندې خښ شي. عمرو بن حجاش ابن کعب په دې کار مقرر شو هغه د رسول الله ﷺ د قتل کولو ذمه واری واخسته په چت باندې اوختلو او دا ئي غوښتل چه کانړې رااورغړوی. په دې کښې الله ﷻ حضرت جبرائيل عليه السلام نبی کريم ﷺ له راوليږلو اوحکم ئي ورکړو چه تاسو د دې ځائ نه پاسئي. حضور ﷺ زرد هغه ځائ نه پاسيدو او دا بدباطن په خپله اراده کښې ناکامه شو. دې وخت کښې حضور ﷺ سره يو څو صحابه کرام مثلاً حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه او حضرت علي رضي الله عنه وغيره وو.

حضور ﷺ زرد دې ځائ نه مدينې ته لاړو. هلته چه کوم صحابه کرام رضي الله عنهم هغوی ﷺ سره نه وو اوپه مدينه کښې دنبی کريم ﷺ په انتظار وودوخت لګيدوپه وجه خيال پيداشو اودحضور ﷺ د لټولودپاره راپاسيده خو يوسړی ته پته اولګيده چه مدينې منورې ته رسيدلې دې نودا خلق واپس شو. تپوس ئي اوکړو چه حضور ﷺ څه واقعه وه نو حضور ﷺ ورته ټوله قصه بيان کړه او ورته ئي حکم اوکړو چه د جهاد د پاره تيارې اوکړئي. مجاهدينو ملاګانې اوتړلې او د الله ﷻ په لارکښې د جهاد د پاره راؤوتل. يهوديانو چه لښکرې اوليدلې نود خپلوقلعه ګانودروازې ئي بندکړې او پټ شو. نبی کريم ﷺ د هغوی نه محاصره اوکړه او حکم ئي ورکړو چه د دوی د کهجورو باغونه پريکړئي او وئي سوزوئي. بس بيا يهوديانو چغې سورې جوړې کړې چه دا څه کيږی؟ تاسو خو په زمکه کښې فسادکولونه نور منع کوئې او فساد ته بدرد وائې نو بيا دا څه دی؟ يوطرف ته د ونو پريکيدوغم او بل طرف ته چه کوم امداد راروان وو د هغې د طرف نه نااميدی ده دواړو څيزونود يهوديانو ملاګانې ماتې کړې. د امداد واقعه داسې وه چه د بنوعوف بن خزرج قبيله کوم کښې چه عبدالله بن ابی بن سلول او وديعه بن مالك ابن ابوقوقل،

(1) ابوداؤدکتاب الجراج باب فی خبر النضير: ۳۰۰٤.

سویداوداعس وغیره وو دې خلقو بنونضیرته ونیلي وو چه تاسو په مقابله باندې کلك شئی او قلعه ګانې مه پریږدئی مونږ ستاسو په امدادکښې یو ستاسو دښمن زمونږ دښمن دې مونږ به تاسو سره یو ځائې هغوی سره جنګیږو اوکه تاسو راووتلې نو مونږ به هم دراوځو. خو تراوسه پورې د یهودیانو دا وعده پوره نه شوه اوهغوی د یهودیانوهیڅ امداد اونه کړو. بل طرف ته په هغوی رعب پریوتلو نو درخواست نې اوکړو یارسول الله ﷺ امونږ معاف کړه مونږ مدینه پریږدو خوخو چه مونږ خپل کوم مال په اوښانو بارکولې شو هغه مونږ ته راکړه. حضور ﷺ رحم اوکړو اود هغوی دا درخواست نې منظورکړو او هغه خلق د دې ځائې نه لاړل. د تلو په وخت کښې خپل دروازو پورې رااوویستلې او راجمع ئې کړئې او یوئې ورئې کورونه ئې راګذار کړل او شام او خیبر ته لاړل آبادشول.دهغوی نه باقې پاتې شوې مال خاص درسول الله ﷺ شو هغوی ﷺ چه څنګه غوښتلو خرچ ئې کړو. نبی کریم ﷺ دا مال اولنو مهاجرینو کښې تقسیم کړو او هلته انصاروکښې صرف دوو کسانوته یعنې سهل بن حنیف ﷺ او ابودجانه سماك بن خرشه ﷺ ته ورکړو اودا ځکه چه دا دواړه مسکینان وو. د بنونضیر نه صرف دوه کسان مسلمانان شواود هغوی مال هم هغوی سره پاتې شو.یویامین بن عمرو چه د عمروبن حجاش د تره د خوئې خوئې وو.دا هغه عمرو دې کوم چه په حضور ﷺ باندې د کانړی راغورزولو ذمه واری اخستې وه. دویم ابو سعد بن وهب. یوځل حضرت نبی کریم ﷺ د حضرت یامین ﷺ نه تپوس اوکړو اې یامین ستادې د تره ځوئې ته اوګوره چه ماسره څومره خراب سلوك کړې وواو ماته د نقصان رسولو څومره په بې باکئی سره کوشش کړې وو؟حضرت یامین ﷺ یوسړی ته څه ورکړه اوعمرو ئې قتل کړو. سورة حشر هم د دې واقعه بنو نضیر په بیان کښې نازل شو.

قوله تعالی:- لِأَوَّلِ الْحَشْرِ

حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه څوك په دې کښې شك کوی چه د محشر زمکه دشام ملك دې هغه دې دا آیت اولولی.دې یهودیانو ته چه کله رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه تاسو ددې ځائې نه اوځئی نو هغوی ونیل چرته لاړشو حضور ﷺ اوفرمائیل د محشر زمکې ته[1] حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی کله چه حضور ﷺ بنونضیر د وطن نه اوویستل نو وئې فرمائیل چه دا اول حشر دې اومونږ هم د دې نه شاشاته یو (ابن جریر).

د بنونضیر ددې قلعه ګانو محاصره صرف شپږ ورځې وه.محاصرینوته دا خیال هیڅ کله نه وو چه داد مضبوطو قلعه ګانو یهودیانو زیاتی دمنافقانو دیووالې دا سازشونه او خفیه چالونوپه کتلوسره به دوی دا قلعه ګانې دومره زر خالی کړی. بل خوا یهودیانوهم د خپلوقلعه ګانو د مضبوطیا په وجه په دې فخرکولو او پوهیدل چه هغوی هرقسم محفوظ دی خود الله ﷻ امردهغه ځائې نه راغلوچه د هغوی په خیال او ګمان کښې هم نه وو. هم دغه د الله ﷻ دستور دې چه مکر کونکی هم په خپل مکر کښې وی او بې خبرئی کښې په هغوی باندې عذاب راشی.په هغوی باندې رعب پریوتلو او رعب به ولې نه پریوتلوچه محاصره کونکی خو هغه خلق ووچاته چه دالله ﷻ دطرف نه رعب ورکړې شوې وو چه دښمن به دمیاشتې په فاصله کښې وی اوهلته به دهغوی زړه درزیدلو.(صلوات الله وسلامه علیه)

قوله تعالی:- يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

یهودیانو په خپلولاسونو خپل کورنه تباه او برباد کړل. د چتونو لرګی اودروازې د خان سره داوړلود پاره ماتول شروع کړه. مقاتل رحمه الله فرمائی چه مسلمانانو هم د هغوی کورونه ماتول او څومره به وړاندې کیدل اود هغوی کورونه به د هغوی په قبضه کښې راتلل هغه به ئې راغورزول او د جنګ د پاره به ئې میدان هوارولو.دغه شان به یهودیانو پخپله هم د وړاندې نه خپل کورونه محفوظ کول او د روستونه

[1] کشف الاستار:۳۴۲۶، مجمع الزوائد:۱۰/۳۳۶.

به ئې کنډرې کولې اود وتلو لارې به ئې جوړولې. بيا فرمائي اې سترګووالا عبرت حاصل کړئ د هغه الله ﷻ نه اوويريږئ د چا ډنډه چه بې آوازه ده. که د دې يهوديانو په مقدر کښې وطن پريخودل نه وو نو هغوی ته به د دې نه هم سخت عذاب ورکړې کيدې شو. دوی به قتل کيدل او قيد کيدل به وغيره وغيره. بيا د آخرت هم خراب عذاب د دوی د پاره تيار دې. د بنونضير دا جنګ د بدر نه شپږ مياشتې پس اوشو. هغه مال چه کوم په اوښانو باندې بارکيدې شو د هغې د اوړلو اجازت وو خود وسلې اوړلو اجازت نه وو. دا دهغه قبيلې خلق وو چه دوی د وطن نه چرې هم نه وو وتلی. د عروه بن زبير رضی الله عنه د وينا مطابق د سورة د شروع نه ﴿الْفٰسِقِيْنَ﴾ پورې آياتونه هم د دې واقعې په بيان کښې نازل شوی دی. د ﴿الْجَلَاءَ﴾ معنی قتل او خښول هم کړې ده. نبی کريم ﷺ هم د دې وطن پريخودو په وخت کښې هر دريو کسانو ته يو يواوښ او يوه مشکيزه ورکړې وه. د دې فيصلې نه پس نبی کريم ﷺ حضرت محمد بن مسلمه رضی الله عنه هغوی ته ليږلې وو او هغوی ته ئې اجازت ورکړې وو چه په دريو ورځو کښې خپل سامان تيك کړئ او ځئ. د دې دنياوی عذاب سره د آخرت د عذاب هم بيان کولې شی هلته هم د دوی د پاره خامخا د دوزخ اور دې. دهغوی د دې سزا اصلی وجه دا ده چه هغوی د الله ﷻ او د هغه د رسول الله ﷺ خلاف کړې وو او په يو اعتبار ئې ټول پيغمبران دروغ ګڼړلې وو. هريو نبی د حضرت محمد ﷺ باره کښې پيشن ګوئی کړې وه د دې خلقو حضور ﷺ ښه پيژندلو بلکه اولاد چه څومره خپل پلار پيژنی د دې نه ئې هم زيات نبی آخرزمان ﷺ پيژندلو خود سرکشئ او حسد په وجه ئې نه منلو بلکه د مقابلې د پاره تيار وو او دا ښکاره خبره ده چه الله ﷻ هم پخپلو مخالفينو باندې سخت عذاب راليږی ﴿لِّيْنَةٍ﴾ وائی د ښو کهجورو باغونو ته، عجوه او برنی چه کوم قسم کهجوری دی د بعضو په قول دا ﴿لِّيْنَةٍ﴾ کښې داخل نه دی[1] بعضې وائی چه صرف عجوه نه دی او بعضې وائی چه هر قسم کهجورې په دې کښې داخل دی. يهوديانو چه د پيغور په توګه وئيلې وو د کهجورو ونې پريکوی او د خپل فعل خلاف کولو سره په زمکه کښې فساد ولې خوروی؟ دا د هغې جواب دې دا څه چه کيږی د رب په حکم کيږی او د الله ﷻ په اجازت د الله ﷻ دښمنان ذليل او خوار او ناکامه کول او د هغوی د ښکنته کولو او بدنصيبه کولو د پاره کيږی. کومې ونې چه پريخودې شی هغه په اجازت سره او کومې چه پريکړې شی هغه هم په مصلحت سره.[2]
داهم روايت دې چه بعضو مهاجرينو بعضې د دې ونو پريکولو نه منع کړې وو چه آخر به هم دا مسلمانانو ته د غنيمت د مال په توګه ملاويدونکی دی نو بيا دا ولې پريکړې شی؟ په دې وجه دا آيت نازل شو چه منع کونکی هم په حقه دی او پريکونکی هم په حقه دی. د دوی نيت د مسلمانانو د ګټې دې او د هغوی نيت کافرانو ته غصه او غضب کښې راوستلو پاره او هغوی ته د هغوی د شيطانو مزه ور څکلو د پاره دې. او دا ئې هم اراده وه چه په دې وجه به هغوی اوسوزی او د غصې نه به بهر راوځی نو بيا به ... سره يو دوه دوه لاسه جنګ اوکړو چه د دين دا دښمنان خپل انجام ته اورسوو. صحابه کرامو رضی الله عنهم خو به کولو دا کار اوکړو خو بيا اوويريدل چه هسې نه په پريکولو يا باقی پريخودلو باندې د الله ﷻ د طرف نه څه نيول اوشی نو هغوی د نبی کريم ﷺ نه تپوس اوکړو او دا آيت نازل شو يعنی په دواړو کارونو باندې اجر دې په پريکولو هم او په باقی ساتلو هم. په بعضو رواياتو کښې دی چه پريکړې هم وې او سوزولې هم وې.

دبنو قريظه ديهودو حالت:- دبنو قريظه په يهوديانو باندې حضور ﷺ هغه وخت کښې احسان اوکړو او هغوی ئې هم په مدينه منوره کښې پريخودل. کله چه دوی هم په مقابله کښې راغله نو ماتې ئې

---

[1] الطبری: ٢٣/٢٦٨.
[2] الطبری: ٢٣/٢٢٧١.

اوخوړله دهغوی جنګ کونکی سړی خو قتل کړې شو او ښځې ماشومان او مالونه په مسلمانانو کښې تقسیم کړې شو اوچه کوم خلق د حضورﷺ په خدمت کښې حاضر شو اوایمان ئې راوړو نو هغوی بچ شو. بیائې د مدینې نه ټول یهودیان اوویستل. بنوقینقاع هم په کوم کښې چه عبدالله بن سلام ﷺ وو او بنو حارثه هم او ټول یهود ئې د وطن نه اوویستل. (۱) دا ټول واقعات د عربوشاعرانو په خپلو شعرونو کښې په ښه شان سره ادا کړې دی کوم چه په سیرت ابن اسحاقﷺ کښې روایت شوی دی. دا واقعه د ابن اسحاق په قول کښې د أحد او بیر معونه نه پس ده اود عروه ﷺ په قول د بدر نه شپږمیاشتې پس ده.

وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ
| او هغه چې واپس کړل الله | رسول خپل ته
| او الله ﷺ چې خپل رسول ته څه (د جنګ نه بغیر)

مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا رِكَابٍ
دهغوئ نه | پس نۀ دی زغلولی تاسو | په هغې باندې | داسونونه | اونۀ داوښانونه
ددې (یهودو) نه ورکړل | نو په هغې باندې تاسو خپل اسونه یا اوښان زغلولی نه دی

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ۭ وَاللّٰهُ
ولیکن الله | غالب راولی | رسولان خپل | په هغه چاباندې چې خوښه ئې شي | او الله
بلکه الله ﷺ په هغه چا خپلو پیغمبرانو ته غلبه ورکوی چه اوغواړی | .... اوالله ﷺ

عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝ مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى
په هر خیز باندې | قادر دی | هغه مال چې واپس کړو الله | رسول خپل ته | دخلقو دکلونه
په هر خیزپوره پوره قدرت لری | الله چې خپل پیغبر ته دنورو کلو خلقو نه کوم مال د فئ ورکړی دی

فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى
پس هغه الله لره دې | او رسول لره دې | او رشته دارانو لره دې | او یتیمانو لره دې
نو هغه دالله ﷺ .... اودرسول .... اودهغه دخپلوانو .... اود یتیمانو

وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ كَيْ لَا يَكُوْنَ دُوْلَةً
او مسکینانو لره دی | او مسافرانو لره دی | دپاره ددې | چې نۀ شي | اګرزیدونکې
اودمسیکنانو........ اودمسافرو حق دی | .... چې دغه مال فئ ستاسو دمالدارو په

بَيْنَ الْاَغْنِيَآءِ مِنْكُمْ ۭ وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ
په منځ دمالدارو خلقو کښې | ستاسو نه | او هغه چې درکړی تاسو ته | رسول
قبضه کښې رانشي | .... اورسول چې تاسو ته څه درکوی هغه واخلئ

فَخُذُوْهُ ۤ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ
نو واخلئ هغه | او هغه چې منع کړی تاسو | دهغې نه | پس منع شئ | اواویریږئ دالله نه
اوچې د څه نه مو منع کوی د هغې نه منع شئ | اود الله ﷺ نه ویریږئ | بیشکه الله ﷺ

(۱) صحیح بخاری کتاب المغازی باب حدیث بنی نضیر: ۴۰۲۸، صحیح مسلم: ۱۷۶۶.

إِنَّ اللَّهَ	شَدِيدُ الْعِقَابِ ۞
بیشکه الله	سخت عذاب ورکونکي دي
په سزا ورکولو کښې ډیر سخت دي	

قوله تعالى:- وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْهُمْ

دَ فئ تفصيل: فئ کوم يومال ته وائي؟ د دې صفت څه دې؟ د دې حکم څه دې؟ دلته دا ټول بیان کیږي. فئ دکافرانو هغه مال ته وائي چه دهغوی سره بغیرد جنګ جګړې نه دمسلمانانوپه قبضه کښې راشي لکه څنګه چه دبنونضیر دامال وودکوم ذکر چه پورته تیرشو. مسلمانانو خپل اسونه یا اوښان نه وو زغلولي یعنی ددغه کافرانوسره مخامخ مقابله یا جنګ نه وو شوې بلکه د هغوی زړونه الله ﷻ د خپل رسول ﷺ د هیبت نه ډك کړل او هغوی خپلې قلعه ګانې خالی کړې چه په قبضه کښې راغلې. دې ته فئ وائي. دا مال دحضور ﷺ شو چه هغوی څنګه غواړی خرچ کولې شي. نو حضور ﷺ د نیکئي او صلاح په کارونو کښې دا خرچ کړو د کوم بیان چه د دې نه پس په دویم آیت کښې دې. نو فرمائي چه د بنونضیر کوم مال د فئ په توګه الله ﷻ د خپل رسول ﷺ په قبضه کښې ورکړوپه کوم چه مسلمانانو خپل اسونه او اوښان نه وه زغلولي بلکه الله ﷻ په خپل فضل سره رسول الله ﷺ له په دې باندې غلبه ورکړې وه او الله ﷻ ته دا څه ګران دی؟ د هغه خو په هرڅیز باندې قدرت دې، نه په هغه باندې د چا غلبه ده او نه هغه څوك منع کونکې شته بلکه په ټولو باندې هم هغه غالب او ټول دهغه د فرمان تابع.

د فئ د مال حکم:- بیانې اوفرمائیل چه کوم ښارونه داسې فتح شي د هغې د مال به هم داحکم وی چه رسول الله ﷺ به هغه په خپله قبضه کښې اخلی بیا به ئې هغوی ته ورکوی د کوم بیان چه په دې آیت کښې دې اود دې نه پس راتلونګی آیت کښې دې. دا دې د فئ د مال مصرف اود دې د خرچ کولو حکم. په حدیث شریف کښې دی چه د بنونضیر مال د فئ په توګه خاص د رسول الله ﷺ شوې وو. حضور ﷺ به د دې نه د خپل کور د کال خرچ ورکولو اوکوم به چه بچ شو هغې باندې به ئې د جنګ وسله او سامان کښې خرچ کولو. [1]

د میراث باره کښې د عمر فاروق ﷺ فیصله:- په ابوداؤد کښې د حضرت مالك بن اوس ﷺ نه روایت دې چه امیرالمؤمنین حضرت عمر بن خطاب ﷺ زه په رنړاورځ راوغوښتم. کورته ورغلم اومې کتل چه هغوی په یو چوکې په کوم چه څه کپړه وغیره نه وه ناست وو. زما په لیدوباندې اوفرمائیل چه ستا د قوم یو څوکسان راغلې دی ما هغوی ته څه ورکړی ته هغه واخله او په دوی کښې تقسیم کړه. ماووئیل چه ښه به وه که دا کاردې بل چا ته حواله کړې وو، هغوی اوفرمائیل چه نه هم ته ئې اوکړه. ماوئیل چه ډیره ښه ده. په دې کښې دهغوی داروغه یرفا راغلووئی وئیل اې امیرالمؤمنین! حضرت عثمان بن عفان ﷺ، حضرت عبدالرحمن بن عوف ﷺ، حضرت زبیر بن العوام ﷺ او حضرت سعد بن ابی وقاص ﷺ تشریف راوړې دې هغوی ته اجازت دې؟ حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل چه او رادې شي نو دې حضراتو تشریف راوړو. یرفابیاراغلو چه امیرالمؤمنین حضرت عباس ﷺ اوحضرت علی ﷺ تشریف راوړو هغوی اوفرمائیل اجازت دی. دې دواړوحضراتو هم تشریف راوړو. حضرت عباس ﷺ اوفرمائیل امیرالمؤمنین زما اود ده فیصله اوکړه یعنی د حضرت علی ﷺ. د اول نه چه کوم څلور بزرګان راغلې وو هغوی هم اوفرمائیل چه اواې امیرالمؤمنین د دې دواړو په مینځ کښې فیصله اوکړئی او دوی ته خوشحالی اورسوئی. حضرت مالك ﷺ فرمائی چه دې وخت زما په زړه کښې داخیال راغلوچه داڅلور واړه بزرګان

[1] صحیح بخاری کتاب الجهاد باب المجن ومن یتترس صاحبه: ٢٩٠٤، صحیح مسلم: ١٧٥٧، ابوداؤد: ٢٩٦٥، ترمذی: ١٧١٩، احمد: ١/٢٥.
(سنن ومسند وغیره)

هم دې دواړو حضراتو د خپل خان نه اول راليږلي وو. حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل اودريږئ. بيا دې ځلورو واړو ته متوجه شو او وئې فرمائيل ستاسو دې په هغه الله باندې قسم وی د چا په حکم چه آسمانونه او زمکې قائم دی آيا تاسو ته معلومه ده چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی زمونږ ورثه به نه شی تقسيم کولې کوم څه چه مونږ پريږدو هغه صدقه ده. دې ځلورو واړو د دې اقرار اوکړو. بيا هغوی اوفرمائيل چه الله ﷻ د خپل رسول ﷺ د پاره يوه خاصه کړې وه چه د بل چا د پاره نه وه. بيا هغوی هم دا آيت ﴿مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ﴾ اولوستلو او بيا ئې اوفرمائيل چه د بنونضيرمال الله ﷻ د فئ په توګه خپل رسول ﷺ له ورکړې وو. د الله ﷻ قسم نه ما په تاسو باندې چاته ترجيح ورکړې اونه مې پخپله دا ټول په ټول اخستې، رسول الله ﷺ به د دې نه د خپل خان او اهل د پاره د ټول کال خرچ د دې نه اخستلواوباقی ئې د بيت المال د مال په شان کړې وو. بيا ئې دې ځلورو واړو بزرګانوته داسې قسم ورکړو چه آيا تاسو ته دا معلومه ده؟ هغوی وئيل چه او. بيا ئې دې دواړو ته قسم ورکړو او تپوس ئې اوکړو نو هغوی هم اقرار اوکړو. بيا ئې اوفرمائيل د حضور ﷺ د وفات نه پس حضرت ابوبکر ﷺ خليفه جوړ شو اوتاسو دواړه د رسول الله ﷺ خليفه له راغلئ. اې عباس! تاخوبه خپله خپلولی ښکاره کوله اود خپل د تره د څوی د مال نه به دې خپله ورثه غوښتله اودې يعنی حضرت علی ﷺ خپل حق خودلوسره به د خپلې بی بی حضرت فاطمه ﷺ د طرف نه د هغې د پلار د مال نه ورثه غوښتله د کوم په جواب کښې چه حضرت ابوبکر ﷺ فرمائيلی ووچه د رسول الله ﷺ فرمان دې چه زمونږ پاتې مال به نه تقسيميږی مونږ چه څه پريږدوهغه صدقه ده. الله ﷻ ښه پوهيږی چه حضرت ابوبکر ﷺ يقيناً راست ګو نيکوکارد رشداو هدايت خاوند اود حق تابع وو. ددې مال ولايت حضرت ابوبکر ﷺ اوکړو. دهغوی دوفات نه پس ستاسواود رسول الله ﷺ خليفه زه جوړشوم اوهغه مال زما په ولايت کښې راغلوبيا تاسو دواړو په يوه صلاح باندې ماله راغلئ اوزمانه خو هغه اوغوښتو د کوم په جواب کښې چه ما اووئيل که تاسو به دې شرط باندې دا مال په خپله قبضه کښې اخلئ چه څنګه به دا مال رسول الله ﷺ خرچ کولوتاسو به ئې هم داسې خرچ کوئ نو زه ئې تاسو ته درکوم. تاسو داخبره قبوله کړه او الله ﷻ په مينځ کښې کولو سره تاسو د دې مال ولايت کوئ او بيا چه دا تاسو اوس راغلې يئ آيا د دې نه بله فيصله غواړئ؟ د الله ﷻ قسم چه د قيامته پورې به د دې نه بله هيڅ فيصله اونه کړې شم اودا کيدې شی که تاسو د خپلې وعدې مطابق د دې مال ساتنه او خرچ نه شئ کولې نو تاسو دا بيا واپس کړئ (چه زه ئې پخپله دغه شان خرچ کړم څنګه چه به رسول الله ﷺ خرچ کولو او څنګه چه خلافت صديقی کښې او ترننه پورې کيدل. [۱]

مسنداحمد کښې دی چه خلقو به رسول الله ﷺ له خپلې د کهجورو ونې وغيره ورکولې تردې چه د بنو نضير او بنوقريظه مالونه د حضور ﷺ په قبضه کښې راغله نو حضور ﷺ هغه خلقو ته خپل مالونه واپس کول شروع کړه. حضرت انس ﷺ هم د هغه د کور خلقو د حضور ﷺ په خدمت کښې ليږلې وو چه زمونږ ورکړې هم که ټول وی يا چه څومره غواړی واپس کړی. حضرت انس ﷺ نبی کريم ﷺ ته وريادکړه نو هغوی ﷺ هغه ټول هرڅه دوی ته واپس کړه خو هغوی ﷺ دا ټول حضرت ام ايمن ﷺ ته د خپل طرف نه ورکړې وو. هغې ته چه کله معلومه شوه چه داهرڅه زما د قبضې نه اوځی نو هغه راغله او زما په مرئی کښې کپړا واچوله او ماته ئې اوفرمائيل د الله ﷻ قسم چه د هغه نه بغير بل معبود نشته حضرت به تاسو ته دا هرڅه درنه کړی هغوی ﷺ خو ماته داهرڅه راکړی دی. نبی کريم ﷺ اوفرمائيل ام ايمن! ته مه ويريږه تاته به زه د دې په بدله کښې دومره دومره درکړم خو هغې اونه منل اوهم دا ئې وئيل. نبی کريم ﷺ اوفرمائيل ښه ده نور به دومره دومره درکړو خو هغه بيا هم خوشحاله نه شوه اوهم دغه ئې وئيل.

[۱] صحيح بخاری کتاب فرض الخمس باب فرض الخمس:۴۰۹۴، صحيح مسلم:۱۷۵۷، ابوداؤد:۲۹۶۳، ترمذی:۱۶۱۰، ابن حبان:۶۶۰۸.

حضورﷺ اوفرمائیل چه ښه نور به هم دومره دومره درکړو اوتردې چه څومره نې هغې ته ورکړې وو د هغې په لسمه حصه زیات دورکولو وعده ئې اوکړه نو بیا هغه راضي او خاموش شوه اوزمونږ مال مونږ ته ملاو شو[1] داد فئ مال چه په کومو پنځو ځایونوکښې به خرچ کیږی هم دغه ځایونه د غنیمت د مال د خرچ کولو هم دی. په سورة انفال کښې د دې پوره تشریح وضاحت سره پوره تفسیر الحمدلله تیرشوې دې په دې وجه ئې مونږ دلته نه بیانوو.

بیا فرمائی چه د مال فئ دا مصارف مونږ په دې وجه په وضاحت سره دلته بیان کړه چه دا د مالدارانو په لاس کښې ورشي او چرته د هغوی خوراك جوړنه شي اودخپلې خوښې مطابق هغوی دا والوزوی اود مسکینانو په لاس اونه لګی. بیا فرمائی چه د کوم کار د کولو د پاره زما پیغمبر تاسو ته وائی هغه کوئې اودکوم کار نه چه تاسو منع کوی د هغې نه منع شئی. یقین کوئې چه د کوم کارهغوی حکم کوی هغه دښیګړې کارونه دی اود کوم نه چه مو منع کوی هغه د بدئی کارونه دی. ابن ابی حاتم کښې دی چه یوه ښځه حضرت عبدالله بن مسعودؓ له راغله او وئې وئیل تاسو د خالونو کولو یعنی په څرمن یا لاسونو باندې ښځې په ستن وغیره سره خالونه کوی د دې نه اوپه ویښتوکښې نور ویښته یوځائ کولو سره د ویښتو د اوږدولو د پاره کوی دې نه ئې منع فرمائیلې نو آیا دا ممانعت په کتاب الله کښې دی یا په حدیث رسول الله ﷺ کښې دی؟ هغوی اوفرمائیل چه په کتاب الله کښې هم دی او حدیث رسول الله ﷺ کښې هم دواړو کښې دا ممانعت وینم. هغه ښځې وئیل د الله ﷻ قسم د دواړو لوحونو په مینځ کښې چه څومره په قرآن کښې دی ما ټول ښه لوستلي اوښه خیال مې کړې دې خو ما د دې ممانعت چرته نه دې لیدلې.هغوی اوفرمائیل چه تا دا آیت ﴿وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ﴾ الخ لوستلی؟ هغې وئیل چه او داخومې لوستلې ونې فرمائیل (د قرآن نه ثابت شو چه د رسول اللهﷺ حکم اود رسول الله ﷺ ممانعت باندې عمل کول دی اوس واوره) پخپله ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی چه حضورﷺ د خالونو کولو ویښتوکښې نورویښته ملاوول د تندی او مخ ویښته ویستلو نه منع فرمائیلې(داهم ښځې د خپل ښائست د پاره کوی اوپه دې زمانه کښې خوئې سړی هم په کثرت سره کوی) دې ښځې اووئیل حضرت دا خو ستاسو کوروالا هم کوی. هغوی اوفرمائیل چه لاړه شه اوګوره هغه لاړه وئې کتل او راغله وئې وئیل حضرت معاف کړه غلطی اوشوه په دې خبروکښې یوه هم ما ستاسو په کوروالا کښې اونه کتله. هغوی اوفرمائیل چه تانه هیرشوچه دالله ﷻ نیکان (حضرت شعیبؑ) فرمائیلي وو﴿وَمَآ اُرِيْدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَآ اَنْهٰىكُمْ عَنْهُ﴾ یعنی زه دا نه غواړم چه د کوم څیز نه تاسو منع کوم پخپله د هغې خلاف اوکړم.[2]

د خالونو لګولو مذمت:- بخاري او مسلم شریف کښې دی حضرت ابن مسعودؓ اوفرمائیل الله ﷻ لعنت کوی په هغه ښځه چه خالونه پخپله لګوی اونوروله ئې لګوی څوك چه د تندی نه ویښته واخلی او د خپل ښائست دپاره خپل مخامخ غاښونه کولاووی اود الله ﷻ جوړشوې پیدائش بدلول غواړی. دې اوریدو سره د بنواسد یوه ښځه چه د هغې نوم ام یعقوب ووهغوی له راغله اوتپوس ئې اوکړو چه آیا تاسو داسې فرمائیلی دی؟هغوی اوفرمائیل چه او زه به ولې په هغوی لعنت نه کوم په چاچه د الله ﷻ رسولﷺ لعنت فرمائیلې دې او چه په قرآن پاك کښې موجوددی. هغې وئیل ما چه څومره هم قرآن پاك دې اول نه تراخره پورې لوستلې دې خوما داحکم چرته نه دې لیدلې. هغوی اوفرمائیل چه که تا په سوچ اوفکرسره لوستلې وې نوخامخا به دې لیدلې وو.آیا تادا آیت ﴿وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ﴾الخ نه دې لوستلې؟ هغې وئیل چه اودا خو مې لوستلې دې. بیا هغوی هغه حدیث شریف واورولو. هغې د دوی د کور والا

---

[1] صحیح بخاری کتاب المغازی باب مرجع النبیﷺ من الاحزاب:۴۱۲۰، صحیح مسلم :۱۷۷۱، احمد: ۳/۳۱۹، مسندابی یعلی ۴۰۷۹، ابن حبان: ۴۵۰۵.

[2] احمد:۱/۴۳۳، مسند احمد

باره کښې اوونیل چه لاړه نو بیا ئی معذرت اوکړو. هغه وخت کښې هغوی اوونیل چه که زما کور والا داسې کول نو ما به هغې سره ملاویدل پریخودې وو([1])په مسلم او بخاری شریف کښې د حضرت ابو هریره ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلی کله چه زه تاسو ته څه حکم درکړم نو ترکومې چه تاسو نه کیدې شی هغه پوره کوئې اوکله چه زه تاسو د څه څیز نه منع کړم نود هغې نه منع شئی. ([2])
په نسائی کښې د حضرت عمر او حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ د کدو په ډډ کښې او په شنوښاخونو په کنده کړې شوې لوښو کښې او د رال په رنګ کړې شوې رکیبوکښې نبیذ جوړولو یعنی دکهجورو او اوڅکو وغیره لمدولونه منع فرمائیلې ده بیاددې آیت تلاوت اوکړو ([3])
(یادساتئی اوس داحکم باقی نه دې. مترجم) بیافرمائی چه د عذابونونه د بچ کیدلود پاره د هغه احکام په ځائ راوړئی اودهغه دممنوعاتونه بچ اوسیږئی.یادساتئی دهغه نافرمانی مخالفت کونکو انکارکونکواودهغه دمنع کړې شوې کارونوکونکوته به سخته سزاورکوی اوپه غمونوکښې به راګیروی

لِلۡفُقَرَآءِ الۡمُهٰجِرِيۡنَ
| دا مال) دپاره دفقیرانو | هجرت کونکو دې
| ....د هغې حاجتمندو مهاجرینو

الَّذِيۡنَ اُخۡرِجُوۡا مِنۡ دِيَارِهِمۡ وَاَمۡوَالِهِمۡ يَبۡتَغُوۡنَ
هغه مهاجرین |چی ایستلې شوی دی | دکورونو خپلو نه |او دمالونو خپلو نه |چی طلب کوی هغوئ
(دنورو نه زیات) حق دې | چې دخپلو کورونو اود مالو نو نه ویستلې شوی دی

فَضۡلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضۡوَانًا وَّيَنۡصُرُوۡنَ اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ ؕ
فضل | دالله نه | او رضا (دهغه) | او امداد کوی هغوئ دالله سره | او درسول دهغه سره |
دالله ﷻ فضل او دهغه رضا لټوی | .اوداللہ ﷻ (ددین) اودهغه د رسول ﷺ مدد کوی

اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوۡنَ ۚ﴿۸﴾ وَالَّذِيۡنَ تَبَوَّؤُ
دا کسان چې دی | هم دوئ رښتینی دی | او (دغه مال) هغه کسانو لره دې | چې اوسیدل هغوئ
دمدغه کسان رښتونی (مسلمانان) دی | او (دامال) دهغه خلقو (حق دې) چې (دهجرت) په کور (مدینه)

الدَّارَ وَالۡاِيۡمَانَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ يُحِبُّوۡنَ
په دارهجرت (مدینه) کښې |اوایمان ئې راوړې وو | مخکښې دراتلو دمهاجرینونه |هغوئ محبت کوی
کښې دوراندې نه دیره (انصار) دی اوپه ایمان کښې (ثابت قدم) دی | اودهغې خلقو سره مینه ساتی

مَنۡ هَاجَرَ اِلَيۡهِمۡ وَلَا يَجِدُوۡنَ فِىۡ صُدُوۡرِهِمۡ حَاجَةً
دهغه چاسره | چی هجرت ئې اوکړو هغوئ ته | او نه مومی هغوئ | په زړونو خپلو کښې | څه حاجت
چې د هغوئ ښار ته ئې هجرت کړې دې او پخپلو زړونو کښې هیڅ تنګی نه ساتی | په هغه

[1] احمد: ۴۳۳/۱، صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحشر باب ﴿وماآتاکم الرسول فخذوه﴾:۴۸۸۶، صحیح مسلم:۲۱۲۵، ابوداؤد:۴۱۶۹، ترمذی: ۲۷۸۲، ابن ماجه:۱۹۸۹.
[2] صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب الاقتداء بسنن رسول الله ﷺ:۷۲۸۸، صحیح مسلم: ۱۳۳۱.
[3] نسائی کتاب الاشربة باب ذکر الدلالة علی النهی للموصوف من الاوعیة....:۵۶۴۶وهوصحیح.

مِّمَّآ أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ

چي ورکړې کېږي مهاجرو له | او ترجيح ورکوي هغوئ | په ځانونو خپلو باندې (نورو له) |

خيز کښې چې دوی ته ورته ورکړې شي |او نور (د حاجت په پوره کولو کښې) د خپلو ځانونو نه وړاندې کوی |

وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ

او اګر که وی | په هغوئ باندې | محتاجي | او هغه څوك | چې وساتلې شو | دبخل دزړه خپل نه |

اګر که پخپله اوړې وی | او څوک چې دخپل نفس دشومتيا نه اوساتلې شو |

فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝٩ وَالَّذِينَ جَآءُو

نو هم دغه کسان | خلاصې موندونکی دی | او دغه مال هغه کسانو لره دې | چې راغلل هغوئ |

نو هم دغه خلق کامياب دی | ....او د هغه چا (په کښې حق دې) چې

مِنۢ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا

روستو ددوئ (مهاجرو او انصارو) نه | وائی هغوئ | اے ربه زمونړه | معافي اوکړه مونږ ته |

د دوئ نه پس راشی | اودا دعا کوی چې اۍ زمونږ ربه | ....مونږ ته ببښنه اوکړه

وَلِإِخْوَٰنِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَٰنِ وَلَا تَجْعَلْ

او رونړو زمونږ ته | هغه رونړه | چې وړاندې شوی دی زمونږ نه | په ايمان سره | او مهٔ پيدا کوه |

اوزمونږ هغه رونړو هم اوبښه چې زمونږ نه وړاندې مسلمانان شوی دی | او زمونږ په

فِى قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَآ إِنَّكَ

په زړونو زمونږ کښې | کينه | هغه کسانو ته | چې ايمان ئې راوړې دې | اے ربه زمونړه | بېشکه ته

زړونو کښې د هغه رونړو دپاره هيڅ کينه مه پيدا کوه چې ايمان ئې راوړې دې | اۍ زمونړه ربه بيشکه ته

رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ۝١٠

مهربانه ئې | رحم کونکې ئې |

مهربان رحم کونکې يئ |

قوله تعالى:- لِلْفُقَرَآءِ الْمُهَٰجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَٰرِهِمْ

دمهاجرينواو انصاروفضائل:-: پورته بيان شوې ووچه دفئ مال يعنی کوم چه دکافرانونه دمسلمانانوپه قبضه کښې په ميدان جنګ کښې دجنګ نه بغيرراغلې وی دهغې مالك رسول الله ﷺدې.بيابه هغوی ﷺ دامال چاته ورکوی؟ددې بيان هم پورته شوې وو.اوس هم په دې آياتونوکښې ددغه مستحقينود نور بيان کولې شی چه د دې حقدار هغه غريب مهاجردی چاچه د الله ﷻ د رضامندئی د پاره خپل قوم ناراضه کړوتردې چه هغوی خپل خوږوطن اوپه ډيروسختوسره جمع کړې شوې مال وغيره تول پريخودلو سره لاړل.دالله ﷻ په دين اودرسول الله ﷺ په امدادکښې مشغول دی.دالله ﷻ د فضل او خوشحالئ لټونکی دی. هم دغه رښتونی خلق دی کومو چه خپل فعل د قول مطابق کولوسرهٔ اوخودلو.

دا صفتونه خو په مهاجرينو کښې وو. بيا د انصارو صفت کيږي اود هغوی فضيلت شرافت عزت او بزرګنی اظهار کولې شي.د هغوی دارت زړه،خود ځپلو ځانونو قربانئي او سخاوت ذکر کيږي چه هغوی د مهاجرينوسره د اول نه د مدينې په هجرت کښې خپل تعلق او ساتلو اوپه ايمان ئې يقين اوساتلو.دمهاجرينود رسيدونه وړاندې دوی ايمان راوړې وو بلکه د ډيرو مهاجرينونه هم وړاندې دوی ايمانداران جوړشوې وو.

دمهاجرينو او انصارو په حقله د عمرفاروق ﷺ فيصله:-په صحيح بخاری کښې دآيت په تفسيرکښې دا روايت دې چه حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل زه دخپل ځان نه پس خليفه ته داوصيت کوم چه مهاجرين د اولين حقداردې ددوی په خاطر مدارات کښې کمې مه کوئې اوزماوصيت دې چه انصاروسره هم نيکی او ښيګړه کوئې ځا چه په مدينه کښې ځائ جوړکړو اوپه ايمان کښې ئې ځائ حاصل کړو د هغوی د خو خلقو ښيګړې قبول کړئې اود هغوی خطاګانې معاف کړئې او سترګې پرې پټې کړئې([1])د هغوی د طبيعت شرافت په خيال کښې اوساتئې چه څوك هم د الله ﷻ په لارکښې هجرت کوی راځي هغوی ورله په خپل زړه کښې کور ورکوی اوخپل ځان او مال په هغوی قربانی کول خپل فخر ګڼړي.مسنداحمد کښې دی چه يوځل مهاجرينو اووئيل يارسول الله ﷺ! مونږ خو په دنياکښې ددې انصارو په شان خلق نه دی ليدلی دلړو نه لړو او د ډيرو نه ډيره برابره حصه مونږ ته راکوی.دمودو نه زمونږه ټوله خرچه اوچتوی بلکه نازونه مو اوړی او کله ئې هم په تندی کښې کونجی نه وی او خدمت کوی خوشحاليږی. ورکړه کوی او احسان نه کوی،کار روزګارپخپله کوی او ګټه مونږ ته راکوی مونږ خو ويريږو چه چرته زمونږ داعمالوټول اجردوی ته ملاو نه شي.نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه نه نه ترکومې چه تاسود دوی يادانش او تعريف کوئې اوددوی دپاره دعاګانې غواړئې([2])صحيح بخاری کښې دی چه حضور ﷺ انصار راوغوښتل او ورته فرمائيل چه زه د بحرين علاقه ستاسو په نوم ليکم. هغوی اووئيل يارسول الله ﷺ ترکومې چه تاسو زمونږ مهاجرو رونړوته هم دومره ورنه کړئې مونږ دا نه اخلو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ښه ده نه اخلئې نو ګورئې چه بيا هم صبرکوئې زما نه پس به هم داسې وخت راځي چه نوروته به ورکړې کيدې شي اوتاسو به پريخودې شئې([3])هم د صحيح بخاری يوبل حديث شريف دې چه انصارو اووئيل چه يارسول الله ﷺ! زمونږد کهجوروباغونه په مونږ کښې اوزمونږ په رونړو کښې تقسيم کړه.نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه نه. بيائې اوفرمائيل چه کار روزګار هم تاسوکوئې اوپه پيداوارکښې مونږ شريك ساتئې. انصارو جواب ورکړو يارسول الله ﷺ! مونږ ته دا هم په خوشحالئې سره منظور ده. ([4])

ديو انصاری حبشي قصه:بيا فرمائی چه دوی پخپل زړه کښې هيڅ حسد د دې مهاجرينو په قدراوعزت کښې ذکراو مرتبت کښې نه کوی،دوی ته چه څه ملاوشي هغوی پرې نه پسخيږی.هم په دې مطلب باندې ددې حديث دلالت هم دې کوم چه په مسنداحمد کښې دحضرت انس ﷺ نه روايت دې چه مونږ خلق رسول الله ﷺ سره ناست وو چه حضور ﷺ اوفرمائيل ګورئې اوس يو جنتی سړې راتلونکې دې. لږ اوبه څخيدې. بله ورځ هم مونږ داسې ناست ووڅرسول الله ﷺ داسې اوفرمائيل او هم هغه سړې دغه شان راغلواو په دريمه ورځ هم داسې اوشو. حضرت عبدالله بن عمرو بن عاص ﷺ نن کتل او چه کله د نبی ﷺ مجلس ختم شو نو دې هم هغه انصاری بزرګ پسې شاته پاسيدو او هغه ته ئې اووئيل چه

[1]) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة الحشر باب ﴿والذين تبوزالدار والايمان﴾: ۴۹۹۹.

[2]) احمد: ۳/۲۰۰-۲۰۱، والترمذی: ۲۴۸۷ وهوصحيح.

[3]) صحيح بخاری كتاب مناقب الانصار باب قول النبي ﷺ ((للانصار اصبروا حتى تلقوني على الحوض)): ۳۷۹۴.

[4]) صحيح بخاری كتاب الحرث والمزارعة باب اذا قال اكفني مؤنة النخل وغيره: ۲۳۲۵.

حضرت زما او زما د پلار په مینځ کښې څه تکرار شوې په کومې چه ما قسم خوړلې چه دریو ورځو پورې به خپل کور ته نه ځم نو که تاسو مهربانی اوکړئی او ماته اجازت راکړئی چه دا درې ورځې تاسوسره تیرې کړم. هغه وئیل ډیره ښه ده. نو حضرت عبدالله ﷺ دا درې ورځې د هغه په کور کښې هغه سره تیرې کړې. وئی کتل چه هغه د شپې د تهجدو اوږد مونځ هم نه کوی صرف دومره کوی چه کله ئی سترګې کولاوشی نو هم په خپله بستره په ملاسته د الله ﷻ ذکر او لوئی بیانوی تردې چه د سحر د مانځه د پاره پاسی. اودا ضروری خبره وه چه ما د هغه د خُلې نه دخیردخبرې نه بل څه نه دی اوریدلی. کله چه درې شپې تیرې شوې نو ماته د هغه عمل ډیرکم معلوم شو. اوس ما هغه ته اووئیل چه حضرت نه خو زمااود پلارپه مینځ کښې داسې خبرې شوې اونه ما د خفګان په وجه خپل کور پریخودې وو بلکه داسې واقعه شوې وه چه نبی کریم ﷺ درې ځل دا فرمائیلې وو چه اوس به یو جنتی سړې راشی نودریواړه ځل هم تاسو راغلئی.ما اراده اوکړه چه یوڅو ورځې ستاسوپه خدمت کښې پاتې شم او اوګورم چه تاسو داسې کوم عبادتونه کوئې چه د رسول اللهﷺ مبارکې خُلې نه په ژوند باندې ستاسو د جنتی کیدو یقینی خبر مونږ ته راورسیدو. ما دا بهانه اوکړه او درې ورځې ستاسو په خدمت کښې پاتې شوم چه ستاسو عملونه اوګورم او زه هم ستاسو په شان عمل شروع کړم. ولې ما خو ته په څه نوی او اهم عمل کولو سره اونه کتلې او نه په عبادتونوکښې د نورو نه زیات وړاندې اوکتلې. اوس ځم خو زبانی یوسوال دې چه تاسو ئی اوښائې چه هغه کوم یوعمل دې په کوم سره چه ته د پیغمبرﷺ په خُله مبارکه باندې جنتی جوړکړې؟ هغه وئیل چه تا زما اعمال اوکتل بس بل هیڅ څه خاص پټ عمل نشته.ده نه رخصت شو لږ شان لرې تلې وم چه هغه ماته آواز اوکړو چه زمایوعمل واوره او هغه دا چه زما په زړه کښې کله هم یو مسلمان سره دهوکه بازی، حسد او بغض اراده نشته او زه چرې هم د یومسلمان بدخوا نه یم جوړشوې. خضرت عبدالله ﷺ اوفرمائیل چه دې اوریدو سره بس اوس ماته معلومه شوه هم دې عمل ته دې درجې ته رسولې یئی او هم دغه هغه څیز دې چه د هرچا د وس کار نه دې[1]امام نسائی په خپل کتاب عمل الیوم اللیله کښې داحدیث شریف راوړې دې. غرض دا چه په دې انصاروکښې دا صفت وو چه دې مهاجرینوته څه مال دولت ورکړې شی او دوی ته ورنه کړې شی نو بد نه ګڼړی.کله چه د بنونضیرمالونه هم په مهاجرینوکښې تقسیم شو نو یوانصاری په دې کښې خبره اونه کړه په کومه چه داآیت ﴿ وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ ﴾ نازل شو.

نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ستاسو مهاجرینو رونړو هم مال اولاد پریخې ستاسو طرف ته راغلی دی نو انصارو اووئیل چه بیاخو حضورﷺ زمونږ مالونه په دوی او مونږ کښې برابر تقسیم کړه. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه ددې نه هم زیاته قربانی کولې شئی؟هغوی وئیل چه کوم دحضورﷺ حکم وی.وئی فرمائیل چه مهاجرډیټهو او باغونو په کار نه پوهیږی تاسو پخپله خپل مال په قبضه اوساتئی،پخپله کارکوئی،پخپله په باغونوکښې محنت کوئی او دوی ځان سره په پیداوار کښې شریك کړئی.انصارو دا هم په کولاوئندی سره منظورکړه.[2]

قوله تعالی:- وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ

دانصارو بل غټ صفت-بیا فرمائی چه سره د خپل حاجت کیدو به ئی د خپلو نورو رونړو حاجت وړاندې کولو ،خپل ضرورت به ئی پاتې شو خوچه دبل مسلمان ضرورت زر پوره شی داهروخت دهغوی غوښتنه

---

[1] احمد:۳/۱۶۶ وسنده صحیح واخطا بعض الناس فضعفه، السنن الکبری:۱۰۶۹۹، مصنف عبدالرزاق: ۲۰۵۵۹، شعب الایمان: ۲۶۰۵،مسندالبزار:۱۹۸۱.

[2] الطبری:۲۳/۲۸۳.

وه. په یو صحیح حدیث کښې دي چه چاسره کمې وي او خپل ضرورت ئې وي او بیا هم صدقه کوي نود هغه صدقه افضل او بهتر ده([1]) دا درجه دهغه خلقو د درجې نه هم زیاته ده د کومو ذکر چه بل ځائ کښې دې چه دمال د غوښتنې سره داد الله ﷻ په لارکښې خرچ کوي. خودا خلق سره د خپل ضرورته خرچ کوي. محبت ئې وي حاجت نه وي د هغه وخت خرچ کول دې درجې ته نه شي رسیدې چه پخپله ئې ضرورت وي او بیاهم د الله ﷻ په لارکښې خرچ کوي. د حضرت ابوبکر صدیق ﷛ صدقه هم د دې قسم نه وه چه خپل ټول مال ئې راوړو او د رسول الله ﷺ مخې ته ئې کیخودو. هغوی ﷺ تپوس هم اوکړو چه ابوبکر اکور کښې دې هم څه باقي پریخي؟ جواب ئې ورکړوچه دالله ﷻ اودهغه د رسول ﷺ نوم مې پریخې راغلې یم([2]) دغه شان هغه واقعه ده چه په جنګ یرموك کښې حضرت عکرمه ﷛ اودهغه ملګرو ته پیښه شوې وه چه په میدان جنګ کښې زخمي پراته وو ښکه او خاوره ئې په زخمونوپرته وه، فریاد کوي ترقیږي، سخته ګرمئی کښې پراته دی د تندې د لاسه ئې مرې اوچې دی. په دې کښې یومسلمان مشك په اوږه زورندکړې راځي اودې زخمي مجاهدینوته ئې وړاندې کوي خو یووائي دې بل ته ئې اول ورکړه اوبل وائي چه دې بل ته ئې ورکړه اودویم وائي چه دې دریم ته ئې ورکړه. هغه لا دریم ته رسیدلې هم نه وي چه یوشهیدشو. بل ته ګوري چه هغه هم تکې لاړو او چه دریم له راځي نو هغه هم اوچې شونډې الله ﷻ سره ملاویږي ([3]) الله ﷻ دې د دې بزرګانو نه خوشحاله شي او دوی دې هم د ځان نه خوشحاله اوساتي. په صحیح بخاري کښې دي چه یوسړې رسول الله ﷺ له راغلو او عرض ئې اوکړو زه ډیرحاجت مندیم په ماڅه اوخوروه. نبي کریم ﷺ خپلو کورونوته جواب اولیږلو خو د ټولونه جواب راغلو چه یارسول الله ﷺ مونږ کره هیڅ هم نشته. دې معلومولونه پس حضور ﷺ نورو خلقو ته اووئیل چه څوك شته چه نن شپه دوی میلمانه جوړ کړي؟ یوانصاري پاسیدو او وئې حضور ﷺ زه به دا میلمه اوساتم. دې ئې کورته بوتلو او بي بي ته ئې اووئیل چه ګوره د رسول الله ﷺ میلمه دې که نن مونږ ته د خوراك د پاره هیڅ هم ملاو نه شي خوچه دې اوګې پاتې نه شي. بي بي وئیل چه نن خو په کورکښې هم برکت دې اود ماشومانود پاره مې یو څو ټکرې ساتلي دي. انصاري وئیل چه ښه ده ماشومان په څه اوغوله وه اوده ئې کړه اوما اوتابه دواړه په خیته کېږا اوتړلو او وړې به شپه تیره کړو. دخوراك په وخت کښې ډیوه مړه کړه چه میلمه دا اوګنړي چه مونږ خوراك کووخو په حقیقت کښې به مونږ خوراك نه کوو نو هم دغه شان ئې اوکړه. کله چه داسړې انصاري رسول الله ﷺ له راغلوچه ددې سړي اود ده دکوروالا دشپې دعمل نه الله ﷻ خوشحاله شو او مسکې شو. هم د دوی باره کښې آیت ﴿وَيُؤْثِرُوْنَ﴾ الخ نازل شو.

په صحیح مسلم کښې د دې انصاري نوم هم دې یعني حضرت ابوطلحه ﷛([4]) بیا فرمائي چه څوك د خپل نفس د بخیلتوب، حرص اولالچ نه بچ شوده خلاصې بیاموندلو. مسنداحمداو مسلم شریف کښې دې رسول الله ﷺ فرمائي خلقو د ظلم نه بچ شئ د قیامت په ورځ به دا ظلم تیارې جوړې شي. خلقو د بخل اوحرص نه بچ شئ هم دا هغه څیز دې چه کوم تاسو نه وړاندې خلق بربادکړي دي، هم ددې په وجه هغوی وینې تویولې او حرام ئې حلال جوړکړي وو. ([5]) په یوبل سندسره دا هم روایت دې چه د فحش نه بچ شئ الله ﷻ خرابې خبرې او د بې حیائئ کارونه نه خوښوي. د حرص او بخیلې په

---

[1]) ابوداؤد کتاب الوتر باب طول القیام:۱٤٤۹ وسنده حسن، نسائی ۲۵۲۷، احمد:۲/۳۸۵، صحیح ابن خزیمه :۲٤٤٤، ابن حبان:٦/۳۳٤٦، حاکم:۱/٤۱٤.

[2]) ابوداؤد کتاب الزکاة باب الرخصة فی ذلك: ۱٦۷۸، وسنده حسن، ترمذی: ۳٦۷۵، حاکم:۱/٤۱٤.

[3]) حاکم:۳/۲٤۲.

[4]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الحشر باب قوله ﴿ویؤثرون علی انفسهم﴾ :٤۸۸۹، صحیح مسلم ۲۰۵٤.

[5]) صحیح مسلم کتاب البر والصلة باب تحریم الظلم: ۲۵۷۸، احمد:۳/۲۲۳.

خرابوالی کښې دالفاظ هم دی چه هم د دې په وجه وړاندینوظلم، فسق او فجور کړې او تعلقات ئې پریخی دی(۱) په ابوداؤد وغیره کښې دی چه د الله ﷻ د لارې دوړه اود دوزخ لوګې د یوبنده په خیټه کښې نه شی جمع کیدې. دغه شان بخیلتوب او ایمان هم په یوسړی کښې نه شی جمع کیدی.(۲) یعنی دالله ﷻ دلارې دوړه چه په چاپریوتله هغه د دوزخ نه ازاد شو اود چا په زړه کښې چه بخیلتوب کور جوړکړو نود هغه په زړه کښې د ایمان پاتې کیدو ګنجائش نه پاتې کیږی. حضرت عبدالله ؓ له یو سړې راغلو وئی وئیل ای ابوعبدالرحمن زه خو هلاك شوم هغوی اوفرمائیل څه خبره ده؟ هغه سړې عرض اوکړوچې په قرآن پاك کښې خودی چه څوك دخپل نفس د بخیلتوب نه بچ کړې شو هغه خلاصې بیاموندلو اوزه خو مال ډیر رامنع کونکې یم، په خرچ کولوسره مې زړه بندیږی. هغوی اوفرمائیل چه د کنجوسئی ذکر په دې آیت کښې نشته دلته مراد د بخیلتوب نه دادې چه ته دخپل یومسلمان رور مال په ظلم سره اوخورې.اوبخیلتوب په معنی د کنجوستوب هم دې دا ډیرخراب څیز دې.(۳).

حضرت ابوالهیاج اسدیؓ فرمائی چه د بیت الله طواف کولووخت کښې ما اوکتل چه یوملګرې صرف همدادعا کوی﴿اللهم قنی شح نفسی﴾ یاالله ما دخپل نفس د حرص نه بچ کړې.آخر زه صبرنه شوم ما تپوس اوکړو چه ته صرف هم دا دعاولې غواړی؟هغه وئیل چه که دې نه بچ شوم نو بیا به نه زناکاری کیږی نه غلا او نه څه بل خراب کار. خوچه کله ما اوکتل نوهغه عبدالرحمن بن عوفؓ وو. (ابن جریر)

په یوحدیث شریف کښې دی چه چا زکوة اداکړو او میلمستیا ئې اوکړه اود الله ﷻ دلارې په ضروری کاروتو کښې ئې ورکړه اوکړه هغه د خپل نفس د بخیلتوب نه لرې شو(۴) بیا دمال فئ د دریم قسم خلقو بیان کولې شی چه د انصارو او مهاجرینودفقیرانونه پس د هغوی تابع چه د هغوی نه پس کوم خلق دی په هغوی کښې مسکینان د دې مال حقدار دی چه د الله ﷻ نه دخپل ځان نه د وړاندې خلقو یا د ایماندارو خلقو د پاره د مغفرت دعاګانې کوی. لکه چه په سورة برات کښې دی ﴿وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ رَّضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ﴾ یعنی اول اول وړاندې والې کونکی مهاجر اوانصاراود دوی نه پس هغه خلق چه په احسان کښې د هغوی تابعداردی. الله ﷻ د دې ټولونه خوشحاله دې او دوی ټول دالله ﷻ نه راضی دی.یعنی داروستونی خلق د هغه وړاندینو د خو آثارو او ښکلې اوصافو تابعداری کونکی اودوی په نیکودعاګانوسره یادونکی دی. لکه چه ظاهراو باطن د هغوی تابعدار دی.د دې دعانه حضرت امام مالك ؒ څومره ښکلې او پاك استدلال کړې دې چه رافضی ته دې دمال فئ نه د وخت امام هیڅ هم نه ورکوی ځکه چه هغوی د رسول الله ﷺ صحابه کرامو ؓ ته ددعا په ځائ کنځلې کوی. حضرت عائشه صدیقه ؓ فرمائی چه هغه خلقو ته اوګوره چه څنګه د قرآن پاك خلاف کوی.قرآن پاك حکم ورکوی چه دمهاجرو او انصارو دپاره دعاګانې کوئې اودوی کنځلې کوی.بیا هغوی هم دا آیت تلاوت اوفرمائیلو.(۵)اوپه یوبل روایت کښې دومره نورهم دی چه ما ستاسود نبیﷺ نه اوریدلی دی چه دا امت به نه ختمیږی ترکومې چه د دوی روستونی خلق به خپلو وړاندینوباندې لعنت اونه کړی. په ابوداؤد کښې دی چه حضرت عمرؓ اوفرمائیل آیت ﴿مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى﴾ کښې دکوم مال فئ بیان دې هغه خو خاص د رسول الله ﷺ د پاره دې.دغه شان د دې نه پس

(۱) ابوداؤد کتاب الزکاة باب الشح:۱۶۹۸وسنده صحیح، احمد: ۲/۱۵۹-۱۶۰.
(۲) نسائی کتاب الجهاد باب فضل من عمل فی سبیل الله علی قدمه: ۳۱۱٤، وهوحسن، الادب المفرد:۲۸۱، حاکم:۲/۷۲، احمد:۲/۳٤۲ ابن حبان:۳۲۵۱.
(۳) حاکم:۲/٤۹۰. (ابن ابی حاتم)
(٤) الطبری ۲۳/۲۸٦.
(۵) دَ دې معنې روایت صحیح مسلم کتاب التفسیر:۳۰۲۲کښې هم موجود دې. (ابن ابی حاتم)

آیت ﴿مِنْ اَهْلِ الْقُرٰی﴾ والاعام کړل تول مسلمانان چه پدې کښې شامل دی.اوس یومسلمان هم داسې نشته چه دهغه په دې مال کښې حصه نه وی سوا ستاسو دغلامانو نه([1])ددې حدیث په سند کښې انقطاع ده. ابن جریر کښې دی چه عمر ﷛ ﴿اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْعٰمِلِيْنَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوْبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغٰرِمِيْنَ وَفِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ؕ فَرِيْضَةً مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ۝﴾ اولوستلونو ونی فرمانیل چه دزکوة د مال خوداخلق حقدار دی.

بیانی ﴿وَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهٗ وَلِلرَّسُوْلِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ۝﴾ آیت لوستلوسره اوفرمانیل د غنیمت حقدار دا خلق دی بیانی دا آیت ﴿مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى﴾ لوستلو سره اوفرمانیل دمال فئ مستحقین بیان فرمانیلوسره دې آیت ټول مسلمانان ددې مال فئ حقدار کړل، ټول ددې حقدار دی. که چرې زه ژوندې پاتې شوم نوتاسو به ګورئ چه د کلی ښاربانانوله به هم ددې نه حصه ورکوم د چا په تندوباندې چه به د دې مال د حاصلولو دپاره خوله هم نه وی راغلې.([2])

﴿اَلَمْ تَرَ | اِلَى الَّذِيْنَ | نَافَقُوْا | يَقُوْلُوْنَ﴾

آیا تا اونۀ کتل | هغه کسانو ته | چې هغوئ منافقت اوکړو | وائی هغوئ

آیا تا هغه خلق نه دی کتلی چې منافقت ئې اختیار کړې دې | هغوئ خپلو

﴿لِاِخْوَانِهِمُ | الَّذِيْنَ | كَفَرُوْا | مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ | لَئِنْ﴾

رونړو خپلو ته | هغه رونړو ته | چې هغوئ کفر اوکړو | داهل کتابونه | که چرې

اهل کتابو نه کافرانو رونړو ته وائی | ....که چرې

﴿اُخْرِجْتُمْ | لَنَخْرُجَنَّ | مَعَكُمْ | وَلَا نُطِيْعُ | فِيْكُمْ﴾

اوویستلې شوئ تاسو | نوخامخا به اوزو مونږه | ستاسو سره | او نۀ به منو مونږ | په حق ستاسو کښې

تاسو (دمدینې نه) اوویستلې شوئ نو مونږ به هم تاسوسره اوځو | او ستاسو په معامله کښې به

﴿اَحَدًا | اَبَدًا ۙ | وَّاِنْ قُوْتِلْتُمْ | لَنَنْصُرَنَّكُمْ ؕ﴾

خبره دهیچا | همیشه | او که جنګ اوکړې شو ستاسو سره | خامخا به مونږ امداد کوو ستاسو

دهیچا خبره نه آورو ، | اوکه تاسو سره جنګ کیږی | نو خامخا به ستاسو مدد کوو

﴿وَاللّٰهُ | يَشْهَدُ | اِنَّهُمْ | لَكٰذِبُوْنَ۝ | لَئِنْ اُخْرِجُوْا﴾

او الله | ګواهی کوی | چې بیشکه دا خلق | خامخا دروغژن دې | که چرې اوویستلې شو هغوئ

او الله ﷻ په دې ګواهی ورکوی چې دوئ دورغژن دی | ....کچرې کتابیان اوویستلې شو

﴿لَا يَخْرُجُوْنَ | مَعَهُمْ ۚ | وَلَئِنْ قُوْتِلُوْا | لَا يَنْصُرُوْنَهُمْ ۚ﴾

نو دوئ به اونۀ وځی | دهغوئ سره | او که جنګ اوکړې شو دهغوئ سره | نو دوئ به امدادنۀ کوی دهغوئ

نودوئ به ورسره نه اوځی | ....اوکه چرې هغوئ سره جنګ اوشو | نو دوئ به ئې مدد نه کوی

---

[1] ابوداؤد کتاب الخراج باب في صفايا رسول الله ﷺ من الاموال: ۲۹٦٦.

[2] الطبری: ۲۳/۲۷٦.

وَلَئِنْ نَّصَرُوْهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْاَدْبَارَ ۙ ثُمَّ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿١٢﴾

او كه دوئ امداد اوكړو دهغوئ | نو خامخا به ګرزوي شاګاني | بيا به امداد اونۀ كړې شي دهغوئ سره

اوكه چرې مدد ئې هم اوكړ | نو په شابه تښتي | ....اوبيا به دوئ سره مدد نشي كولې

لَاَنْتُمْ اَشَدُّ رَهْبَةً فِيْ صُدُوْرِهِمْ مِّنَ اللّٰهِ ؕ

خامخا تاسو چې يئ | زيات سخت يئ | په لحاظ ديرې سره | په زړونو ددوئ كښې | په مقابله دالله كښې

(مسلمانانو) بيشكه ددوئ په زړونو كښې دالله ﷻ نه هم زياته ستاسو ويره پرته ده

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ ﴿١٣﴾

دا يره | په سبب ددې ده چې بيشكه دوئ | يو داسې قوم دې | چې نۀ پوهيږي

دا ځكه چې دوئ داسې خلق دی | چې د كار په انجام باندې نه پوهيږي

لَا يُقَاتِلُوْنَكُمْ جَمِيْعًا اِلَّا فِيْ قُرًى مُّحَصَّنَةٍ اَوْ مِنْ وَّرَآءِ

دوئ به جنګ اونۀ كړي ستاسو سره | ټول په جمع سره | مګر | په كلو قلابندو كښې | يا روستو

دوئ كه ټول راجمع شي | نو هم تاسو سره جنګ نشي كولې | اخو په داسې كلو كښې به درسره كوي چې قلعه نما

جُدُرٍ ؕ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيْدٌ ؕ تَحْسَبُهُمْ جَمِيْعًا

ددیوالونو نه | جنګ ددوئ | په منځ ددوئ كښې | سخت دې | تۀ ګمان كوې په دوئ | چې يوه ډله ده

وي | يا د ديوالونو شاته وي | ددوئ جنګ په خپل مينځ كښې ډير سخت وي | ستاپرې داګمان دې چې ګنې

وَّقُلُوْبُهُمْ شَتّٰى ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُوْنَ ﴿١٤﴾

او حال دا چې زړونه ددوئ | جدا جدا دی | دا په دې وجه چې دوئ | يو داسې قوم دې | چې عقل نۀ لري

يو موټي دی | حالانكه ددوئ زړونه بيل بيل دی | دا ځكه چې دا خلق دعقل نه كار نه اخلي

كَمَثَلِ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيْبًا ذَاقُوْا وَبَالَ

په شان | دهغه كسانو | چې مخكښې ددوئ نه وو | په نږدې زمانه كښې | چې وې څكله | سزا

ددوئ مثال دهغه خلقو پشان دې | چې د دوی نه وړاندې تير شوی دی | هغوئ

اَمْرِهِمْ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١٥﴾ كَمَثَلِ الشَّيْطٰنِ اِذْ قَالَ

دعمل خپل | او دپاره ددوئ | عذاب | دردناك دې | په مثال دشيطان | كله چې | اووئيل هغه

دخپلو كارونو سزا اوڅكله | او ددوی دپاره دردناك عذاب دی | د دوئ مثال د شيطان دې

لِلْاِنْسَانِ اكْفُرْ ۚ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ اِنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّنْكَ

انسان ته | چې كفر اوكړه | پس هر كله چې اهغه كفر اوكړو | نو وې وئيل | چې زۀ ذمه وار نۀ يم ستا

چې انسان ته وائي كافر شه | كله چې هغه كافر شي | نو بيا ورته وائي | چې زه ستا نه بيزاره يم

إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَٰقِبَتَهُمَآ أَنَّهُمَا

زۀ خو یریږم دالله نه اچې پالونکې دمخلوقاتودې اپس وی به اانجام ددواړواچې بیشکه هغوئ دواړه به

زه خو د الله ﷻ نه ویریږم | چې دټول مخلوق رب العالمین دې | نو د دواړو انجام دا شو | چه دواړه

فِي ٱلنَّارِ خَٰلِدَيۡنِ فِيهَاۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٧﴾

په وور کښې وی | همیشه به وی دواړه | په هغې کښې | او دا | بدله ده | دظالمانو

به په اورکښې وی | اوهمیشه به په کښې وی | ....او هم دا د ظالمانو سزا ده

قوله تعالى:- أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نَافَقُواْ

دمنافقانوچالبازیاني :- عبدالله بن ابی اود ده په شان د نورومنافقانو دچالبازواو مکارتوب ذکرکولې شی چه هغوی دبنونضیریهودیان په ملا اوتپول د دروغودلاسه او غلطه وعده کولوسره ئې مسلمانانو سره اوجنګول،هغوی سره ئې وعده اوکړه چه مونږ ستاسو ملګری یو په جنګ کښې به ستاسو ملګرتیا کوو.اوکه تاسو ماتې اوخوړله اودمدینې نه اوویستلې شوې نو مونږ به هم تاسوسره دابښار پریږدو. خود وعدې په وخت کښې د هغوی د پوره کولونیت ئې نه وو اوپه هغوی کښې دومره هم حوصله نه وه چه داسې ئې کړې وې.نه ئې په جنګ کښې دهغوی امداد اوکړواونه ئې په خراب وخت کښې دهغوی ملګرتیااوکړه. که د بدنامئې د وجه میدان ته راهم شی نو دلته په راتلوسره د غشواو تورو په کتوسره د هغوی وېښته اودریږی او نامردئی سره تیخته کوی. بیا په مستقل توګه باندې پیش ګوئی فرمائی چه د دوی به ستاسو په مقابله کښې امدادنه شی کولې.دوی دالله ﷻ نه هم دومره نه ویریږی چه څومره تاسو نه ویریږی.لکه څنګه چه بل ځائ کښې ارشاددې ﴿إِذَا فَرِيقٌ مِّنۡهُمۡ يَخۡشَوۡنَ ٱلنَّاسَ كَخَشۡيَةِ ٱللَّهِ أَوۡ أَشَدَّ خَشۡيَةٗۚ﴾ یعنی د دوی یوه ډله د خلقو نه دومره ویریږی چه څومره د الله ﷻ نه بلکه د دې نه هم ډیره لویه خبره دا ده چه د نامرده او بزدل خلقو دا حالت دې چه دوی په میدان کښې هیڅ کله هم جنګ نه شی کولې. او که په مضبوطو او محفوظو قلعه ګانوکښې ناست وی یا په مورچوکښې ناست دڅه کاروائې موقعه وی نوبیا به څه اوکړی ولې میدان کښې بهادری خودل د دوی نه په میلونولرې ده. دوی په خپل مینځ کښې دیوبل دښمنان دی.لکه چه په بل ځائ کښې ارشاددې﴿وَيُذِيقَ بَعۡضَكُم بَأۡسَ بَعۡضٍۗ﴾بعضوته د جنګ مزه وروڅکی.تاسو دوی یوموټې په اتفاق اومتحدګنړئی خویه اصل کښې دوی ډیر ګډوډ اومختلف دی،د یوزړه د بل سره نه ملاویږی. منافق په خپل ځائ او اهل کتاب په خپل ځائ دیو بل دښمنان دی اووجه داده چه بې عقله خلق دی.

قوله تعالى:- كَمَثَلِ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ قَرِيبٗاۖ

دمنافقانو مثال:- بیا فرمائی د دوی مثال د دوی نه لږشان د وړاندې کافرانو په شان دې چاچه دلته هم د خپلوکړو بدله اوموندله او هلته هم تیرول باقی دی.د دې نه مراد خویاد قریشوکفاردی چه د بدرپه ورځ دهغوی ملاګانې ماتې شواود سخت نقصان اوچتولوسره ئې هرڅه پریخودل اواوتختیدل.یاد بنوقینقاع یهودیان دی.هغوی هم په شیطانت باندې راغلل نو الله ﷻ په هغوی باندې خپل نبی ﷺ غالب کړو او هغوی ﷺ دوی دمدینې د ښار نه بهراوویستل.دا دواړه واقعات داوس وخت دی اوستاسودعبرت صحیح سبق دې خوچه د دغه وخت نه څوک عبرت حاصلونکې او په انجام باندې سوچ کونکې څوک وی هم.د ډیر مناسب مقام واقعه هم دبنوقینقاع د یهودیانوده.والله اعلم.دمنافقانوپه وعدوباندې د دې یهودیانو په شیطانت باندې راوچتیدل اود هغوی په خبروکښې راتلوسره معاهده ماتول اوبیا د دغه منافقانود موقع په وخت کښې د هغوی په کار نه راتلل، نه د جنګ په وخت کښې امداد رسول اونه په

وطن پریخودوکښې په یومثال سره پوهه کوی چه ګورئ شیطان هم دغه شان سړې په دهوکه کښې اچوی خو چه کله دې کفر کوی نو هغه پخپله دې ملامت کوی اوخپل ځان د الله والا ښکاره کوی.

قوله تعالى:- كَمَثَلِ الشَّيْطٰنِ

دَ یوراهب واقعه:- هم ددې مثال یوه واقعه هم واورئ. بنی اسرائیلوکښې یوعابد وو شپیته کاله ئې د الله ﷻ په عبادت کښې تیرکړې وو. شیطان هغه غولول غوښتل خو هغه په قابوکښې نه راتلو.هغه په یوه ښځه باندې خپل اثر واچولو اودا ئې ښکاره کړه چه لګه په دې باندې د پیریانواثردې. بل طرف ته ئې دښځې د رونړو په زړه کښې داوسوسه واچوله چه د دې علاج هم دې عابدنه کیدې شی. هغوی دا ښځه دې عابد له راوستله او هغه علاج یعنی دم وغیره شروع کړواو دا ښځه هم دلته پاتې شوه. یوه ورځ دا عابد هم دې ښځې سره وو چه شیطان د هغه خیالات خرابول شروع کړو. هغه دې ښځې سره زنا اوکړه او هغه حامله شوه. اوس د رسوائې نه د ځان خلاصولو د پاره شیطان دا صورت اوخودلوچه دا ښځه مړه کړه ګنې دارازبه ښکاره شی.عابد هغه ښځه مړه کړه اودې لاړودهغې رونړوته ئې شك واچولو نو هغوی په منډه راغله. شیطان راهب له راغلواوورته ئې اووئیل چه هغه خلق راروان دی. اوس به ئې عزت هم ځې او ځان به ئې هم ځی. که ما خوشحالوې نو ځان او عزت به دې دواړه بچ کیدې شی. هغه وئیل چه ته څنګه وائې زه تیاریم.شیطان وئیل ماته سجده اوکړه عابدهغه ته سجده اوکړه.هغه وئیل چه په تادې لعنت وی اې کم بخته زه اوس تانه ویزاره یم،زه خودالله ﷻ نه ویریږم چه رب العالمین دې.(١)

په یوبل روایت کښې دی چه یوې ښځې چیلئې څرولې اود یوراهب په عبادت خانه کښې به ئې شپه تیروله.دهغې څلور رونړه وو.یوه شپه شیطان هغه راهب اوتخړولو هغه دې ښځې سره زنا اوکړه. د هغې حمل شو.اوس شیطان د راهب په زړه کښې واچول چه داخو به لویه رسوائی وی. دې نه به ښه دا وی چه دامړه کړه او چرته ئې خښه کړه.ستاپاکوالی ته په کتوبه ستا طرف ته د چاخیال هم نه وی اوکه بیا هم څه تپوس وغیره اوشونو څه دروغ به اووائې.ځوك دی چه ستاخبرې ته دروغ اووائی دهغه په دماغو کښې داخبره راغله. یوه ورځ هغه موقعه بیاموندله او د شپې ئې هغه مړه کړه او چرته په شاړځائ کښې خښه کړه.اوس شیطان د هغې څلورو واړو رونړو ته په خوب کښې هم یوقسم واقعه یاده کړه اود هغې د خښولو ځائ ئې هم ورته اوخودلو. سحرچه راپاسیدل نو یووئیل چه د شپې څو ماعجیبه خوب لیدلې د بیانولو همت مې نشته چه تاسو ته ئې بیان کړم. بل وئیل چه خیردې خوب څو بیان کړه نو هغه خپل ټول خوب بیان کړو چه فلانکی عابد هغې سره بدکاری کړې او بیاچه کله حمل شو هغه ئې قتل کړه او فلانکی ځائ کښې خښه کړه. دې دریواړو هم وئیل چه مونږ هم داسې خوب لیدلې دې. اوس خود هغوی پوخ یقین پیداشوچه دا رښتونې خوب دې. دې خلقو حکومت ته خبرورکړواود بادشاه په حکم ئې هغه راهب د هغه د عبادت خانې نه ځان سره کړو اوهغه ځائ ئې اوکنستلونو لاش ئې راښکاره شو. پوره ثبوت سره ئې هغه شاهی دربارته بوتلو. دغه وخت شیطان د هغه مخې ته ښکاره کیږی او ورته وائې چه دا هرڅه زما کړه دی که اوس هم ماته خوشحالوې نو څه دې بچ کولې شم. هغه وئیل چه ښه ده ته څه وائې. ده وئیل ماته سجده اوکړه هغه داسې هم اوکړل نو چه پوره ئې بې ایمانه کړو نو شیطان اووئیل زه خوتانه ویزاره یم زه خود هغه الله ﷻ نه چه دټولو جهانونو رب دې ویریږم. بادشاه حکم اوکړو اوپادری قتل کړو.مشهوره ده چه ددې پادری نوم برصیصاوو. علی؄ حضرت عبدالله بن مسعود؄ طاؤس،مقاتل بن حیان ﷺ وغیره نه دا قصه دمختلفو الفاظوسره کمې بیشې سره روایت ده.والله اعلم

دَ حضرت جریج واقعه:- د دې نه برعکس د جریج عابد قصه ده چه یوې بدکاره ښځې په هغه باندې تهمت اولګولو چه ده ماسره زناکړې اودا ماشوم چه ماسره دې هم د ده دې.خلقوحضرت جریج په

---

(١) حاکم:٤٨٤/٢وابن جرير والسياقله، وسنده حسن. (ابن جرير)

عبادت خانه کښي راګیرکړواو ډیره بې ادبي کولوسره ئې اووهلواو په کنځلوکولوسره ئې بهر راوویستلو او عبادت خانه ئې ورله ورانه کړه. دې غریب به په ډیره ویرې سره تپوس کولو چه آخر واقعه څه ده؟ خو هغه خلق ډیرغصه وو آخر په کښي چا اووئیل د الله ﷻ دښمنه د اولیاء الله په جامه کښې داشیطاني حرکت؟دې ښځې سره تابدکاری کړې. حضرت جریج اووئیل چه ښه ده هغه ماشوم راولئې. هغه پینې څکونکې ماشوم ئې راوستلو. حضرت جریج د الله ﷻ نه د خپل عزت ساتلو په خاطر دعااوکړه اودې ماشوم نه ئې تپوس اوکړو اې بچې ستاپلار څوک دې؟ دې ماشوم ته الله ﷻ د خپل ولي د عزت بچ کولو د پاره دخبروطاقت ورکړو اوهغه په واضحه آوازکښې اووئیل زما پلار یو ګډبه دې. دې اوریدو سره بني اسرائیل حیران شو اود دې بزرګ په وړاندې ئې عذر اومعذرت کولو سره معافي اوغوښتله. هغه وئیل چه اوس ما پرېږدئی(۱)خو خلقو وئیل چه مونږ ستا عبادت ځانه د سرو زرو جوړوو. هغه وئیل چه بس څنګه وه هم هغه شان ئې جوړه کړئی. بیا فرمائي چه آخر انجام د کفر کولو اود حکم ورکونکي هم دغه اوشوچه دواړه د همیشه د پاره دوزخیان شو. هر ظالم د خپل ظلم سزا بیاموممي.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ | اٰمَنُوا | اتَّقُوا اللّٰهَ | وَلْتَنْظُرْ | نَفْسٌ

اې هغه کسانو | چې ایمان مو راوړې دې | اویرېږی دالله نه | او پکار دی چې اوګوری | یو نفس

اې مومنانو ! دالله ﷻ نه ویرېږئ | ....اوهر سړې دې سوچ فکر اوکړي

مَّا | قَدَّمَتْ | لِغَدٍ | وَاتَّقُوا اللّٰهَ | اِنَّ اللّٰهَ | خَبِیْرٌ

هغه | چې مخکښې ئې لیږلی دې | دپاره دصبا | او او یرېږئ دالله نه | بیشکه الله | خبردار دې

چې د صبا ورځې دپاره ئې څه وړاندې کړې دی | او د الله ﷻ نه ویرېږئ | هغه ستاسو د کارونو نه پوره

بِمَا | تَعْمَلُوْنَ | وَلَا تَكُوْنُوْا | كَالَّذِیْنَ | نَسُوا اللّٰهَ

په هغه څه | چې تاسو ئې کوئ | او مه کیږئ تاسو | پشان دهغه کسانو | چې هغوئ هیر کړو الله

پوره خبر دې | ....اودهغه چا په شان مه کیږئ | چې الله ﷻ ئې هیر کړې دې

فَاَنْسٰىهُمْ | اَنْفُسَهُمْ | اُولٰٓئِكَ | هُمُ الْفٰسِقُوْنَ | لَا یَسْتَوِیْۤ

نو هیر کړل الله دهغوئ نه | نفسونه دهغوئ | دا کسان چې دی | هم دوئ فاسقان دی | نه برابرېږی

نو الله ﷻ ترې نه خپل ځانونه هیر کړل | هم دغه خو نافرمانه خلق دی | ....دوزخیان

اَصْحٰبُ النَّارِ | وَاَصْحٰبُ الْجَنَّةِ | اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ | هُمُ الْفَآئِزُوْنَ

ملګری دوور | او ملګری دجنت | ملګری دجنت چې دی | هم دوئ کامیاب دی

او جنتیان هیڅ کله برابر نه دی | هم جنتیان کامیاب خلق دی

قوله‌تعالی:- یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ

دالله تعالی نه ویریدل:حضرت جریر ﷺفرمائي چه مونږ رسول الله ﷺ سره په رڼرا ورځ کښې ناست ووچه څه خلق راغله بربنډاوېښې ابله وو.صرف په خادرونوباندې خپل بدنونه پټ کړې ووا وتورې ئې په غاړو کښې زوړند وې.اکثر بلکه ټول په ټول د قبیله مضر نه وو. د دوی دې غریبئ اوناچارې د رسول الله ﷺ

(۱) د دې معنې روایت صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قوله تعالی ﴿واذکر فی الکتاب مریم....﴾:۳۴۳۶، صحیح مسلم:۲۵۵۰ کښې هم موجود ده.

د مخ مبارك رنګ بدل کړو. حضور ﷺ کورته لاړو بيا بهر راووتلو او بلال ﷺ ته ئې داذان حکم اوکړو. بيا
اقامت اوشوه مونځ اداشو بيا ئې خطبه شروع کړه او آيت ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ﴾ ئې تلاوت کړو. بيا
ئې د سورت حشر آيت ﴿وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ اولوستلو او خلقو ته ئې
د خيرات ورکولو ترغيب ورکړونو خلقو صدقه ورکول شروع کړه. ډير دراهم اودنانير کپړې جامې غنم
کهجورې راجمع شوې. حضور ﷺ برابر تقرير کولو تردې چه وئې فرمائيل چه نيمه کهجوره هم ورکړئ
شئ نو راوړئې. يو انصاری يوه تهيلئی د نقدو پيسونه ډکه ډيره وزن داره چه په ګرانه ئې اوچتولې
شوه راوړله نو بيا خو خلقو ډيرزيات څاروی راوستل شروع کړه. تردې چه د هريو څيز ډيری اولګيدل نو
د حضور ﷺ غمګين مخ مبارك روښانه او خوشحاله شو اود سرو زرو په شان اوبرقيدو نو بيا اوفرمائيل
چه څوك هم د اسلام څه د خير کارشروع کړی هغه ته خپله اودې نه پس چه څوك هم دا کارکوی د ټولو
بدله ملاويږی خود روستووالا د عمل اجر به نه کميږی. دغه شان که څوك په اسلام کښې يوخراب او
خلاف شرع کاراوطريقه روانه کړی نوپه ده باندې خپله ګناه هم وی اوچه بيا څومره خلق په دې لار روان
وی ټولوته چه څومره ګناه ملاويږی ده ته به هم دومره ملاويږی اود هغې نوروګناهونه به کميږی نه.(١)

په آيت کښې اول حکم کيږی چه د الله ﷻ د عذابونونه د ځان د بچ کولو صورت پيداکړئې يعنی دهغه
احکام په ځای راوړئې اود هغه د نافرمانونه بچ شئ. بيا فرمان دې چه د وخت نه وړاندې خپل حساب
په خپله اوکړئې ګورئې چه د قيامت په ورځ کله د رب په وړاندې پيش کيږئې نو بيا په کار راتلونکې د
نيکو اعمالو څومره حصه به تاسو سره وی. بيا په تاکيدسره ارشادکيږی د الله ﷻ نه ويريږئې او پوهه
شئ چه الله ﷻ ستاسو په ټولواعمالوباندې پوره خبردې. نه دهغه نه ستاسو وړوکې عمل پټ دې او نه
لوئې نه پټ او نه ښکاره. بيا فرمائی چه د الله ﷻ ذکر مه هيروئې هغه به ستاسو نيك اعمال کوم چه په
آخرت کښې نفع ورکونکی وی هيرکړی. ځکه چه دهر علم بدله د هغې په شان وی. د دې د پاره ئې
اوفرمائيل چه دغه خلق فاسق دی يعنی دالله ﷻ د تابعدارئې نه وتونکی اودقيامت په ورځ نقصان
مومندونکې او په هلاکت کښې پريوتونکی هم دغه خلق دی. بل ځای کښې ارشاد دې ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا
تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ مسلمانانو تاسودې مال اواولاد د الله ﷻ
د ياد نه غافله نه کړی څوك چه داسې اوکړی هغه سخت په نقصان کښې دې.

قوله تعالى:- وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ

دابوبکر صديق ﷺ خطبه: په طبرانی کښې دحضرت ابوبکرصديق ﷺ دخطبې يو مختصرحصه نقل ده
هغوی فرمائيل چه تاسو نه پوهيږئې چه سحر ماښام تاسو د خپل مقرر وخت طرف ته وروړاندې کيږئې.
نو تاسوله پکار دی چه د خپل ژوند وختونه د الله ﷻ عزوجل په حکم منلوکښې تيرکړئې اودا مقصد
بغيردالله ﷻ د توفيق او فضل اوکرم نه صرف په خپل طاقت او قوت سره څوك هم نه شی حاصلولې.
کوموخلقو چه خپل ژوندد الله ﷻ نه علاوه په نوروکارونوکښې ورکړې دې د هغوی په شان تاسو مه
کيږئې. الله ﷻ تاسو دهغوی په شان جوړيدونه منع کړی يئې. ﴿نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ﴾ خيال اوکړئې چه
ستاسو پيژندګلو ستاسورونړه نن چرته دی؟ هغوی چه په خپلو تيرو ورځوکښې کوم اعمال کړی وو د
هغې بدله اخستلو او يا د هغې سزا تيرولو دپاره هغوی د فيصله کونکی رب دربار ته رسيدلی دی.
چه هغوی نيك بختی اوموندله که نامرادی او بدبختی حاصله کړه. چرته دی؟هغه سرکشه خلق چا چه
ښکلی ښارونه آباد کړی وو هغوی مضبوطې قلعه ګانې اودرولې وې نن هغوی په قبرونوکښې د کاڼړو
لاندې خښ پراته دی. دا دې د الله ﷻ کتاب قرآن کريم تاسو دې نه نور او رڼړا حاصله کړئې چه ستاسو

(١) صحيح مسلم كتاب الزكاة باب الحث على الصدقة ولو بشق تمرة:١٠١٧، احمد:٤/٣٥٩. (مسلم)

دقيامت په تياروکښې په کارراشی. ددې دښکلې بيان نه عبرت حاصل کړئی اوښه ځان ډولی کړئی. الله ﷻ د حضرت زکريا ﷺ اودهغه داهل بيت تعريف بيانولوسره فرمائی ﴿اِنَّهُمْ كَانُوْا يُسٰرِعُوْنَ فِي الْخَيْرٰتِ وَيَدْعُوْنَنَا رَغَبًا وَّرَهَبًا ۭ وَكَانُوْا لَنَا خٰشِعِيْنَ﴾ يعنی هغوی به په نيکو کارونوکښې وړاندیوالې کولو اوبه ډير لالچ او ډيره ويره به ئې زمونږ نه سوال کولو اوزمونږ په وړاندې به ټيټيدل. واورئی هغه خبره دښيګړی نه خالی ده کومه کښې چه د الله ﷻ رضا مقصد نه وی. هغه مال د خير اوبرکت والا نه دې کوم چه د الله ﷻ په لار کښې نه خرچ کيږی. هغه سړې د نيك بختئی نه لرې دې د چا جهالت چه د هغه په برداشت او پوهه باندې غالب وی. دغه شان هغه سړې هم د نيکئی نه خالی لاس دې چه د الله ﷻ د احکامو په پوره کولو کښې د يو ملامت کونکی د ملامتيانه وېريږی. د دې اسناد ډير ښکلی دی او د دې راويان ثقه دی. خود دې صرف يو راوی نعيم بن نمحه په ثقاهت يا عدم ثقاهت سره مشهورنه دې خود امام ابوداؤد سجستانی دا فيصله کافی ده چه د جريربن عثمان ﷺ ټول استاذان ثقه دی اودې هم د هغوی د استاذانو نه دې اود دې خطبې نور شواهد هم نقل دی. والله اعلم

قوله تعالى:- لَا يَسْتَوِیْۤ اَصْحٰبُ النَّارِ وَاَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ؕ

بيا ارشاد فرمائی چه جنتی او دوزخی د الله ﷻ په نيز يوشان نه دی لکه چه ارشاد دې ﴿اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ؕ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ﴾ يعنی آيا بدکارانودا ګڼړلې ده چه مونږ به هغوی د ايماندارو نيکانوخلقو په شان کړو، د دوی ژوند اومرګ يو شان دې. ددوی دادعوه بالکل غلطه او خرابه ده. بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿وَمَا يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ﴾ الخ ړوند اوبينا نيك او بد برابر نه دی تاسو ډيرکم نصيحت حاصلوئی اوارشاددې ﴿ اَمْ نَجْعَلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ﴾ آيا مونږ به ايمان راوړونکی او نيك عملونه کونکی د فسادیانوپه شان کوو يا به پرهيزګاران د فاجرانو په شان کوو الخ. د دې مضمون نور هم ډير آيانونه دی مطلب دا چه د نيکانوخلقو به اکرام کولې شی او د بدکارانو به تضحيك او سپکاوې کيږی. دلته هم ارشاد کولې شی چه څومره خلق چه په مقصد کښې کامياب او خلاصې بيامونددونکی دی د الله ﷻ د عذابونونه به دوی بچ وی.

لَوْ اَنْزَلْنَا	هٰذَا الْقُرْاٰنَ	عَلٰى جَبَلٍ	لَّرَاَيْتَهٗ	خَاشِعًا
که نازل کړې وي مونږه	دا قران	په يو غر باندې	نو خامخا به ليدلې وې تا هغه لره	عاجزی کونکې
که مونږ دا قران پاک په يو غرباندې نازل کړې وې	............نو تا به ليدلې وو			

مُّتَصَدِّعًا	مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ؕ	وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ	نَضْرِبُهَا
ټوټې ټوټې کيدونکې	ديرې دالله نه	او دا مثالونه دی	چې بيانوؤ ئې مونږه
چې دالله ﷻ د ويرې نه بڼه فرمان منونکې چاؤدلې وو	اودا مثالونه مونږ د خلقو دپاره بيانوو		

لِلنَّاسِ	لَعَلَّهُمْ	يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٢١﴾	هُوَ اللّٰهُ الَّذِىْ	لَآ اِلٰهَ
دپاره دخلقو	دپاره ددې چې هغوئ	فکر اوکړی	هغه الله هغه ذات دې	چې نشته لائق دعبادت
چې هغوی (دالله په وحدانيت کښې) غور اوفکر اوکړی	الله ﷻ خو هغه ذات دې چې دهغه نه			

اِلَّا هُوَ	عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۚ	هُوَ الرَّحْمٰنُ	الرَّحِيْمُ ﴿٢٢﴾	هُوَ اللّٰهُ
مګر هم هغه دې	خبر دې دپټ او دښکاره نه	هغه بښونکې	مهربانه دې	هغه الله
سوا بل څوک دعبادت لائق نشته	دپټ اوښکاره هرڅه نه خبر دې	هغه ډير مهربان رحم کونکې دې الله ﷻ		

الَّذِیْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ

هغه ذات دي | چې نشته لائیق دعبادت | مګر | هم هغه دي | بادشاه دي | پاك دي

هغه ذات دي | .... چې دهغه نه سوا بل څوک د عبادت لائق نشته | بادشاه دي د هر عیب نه پاک دي

السَّلٰمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَیْمِنُ الْعَزِیْزُ الْجَبَّارُ

سلامتیا ورکونکي | امن ورکونکي دي | ساتونکي دي | غالب دي | اخپل حکم په زور جاري کونکي دي

امن ورکونکي دي | حفاظت کونکي دي | زبردست دي | خپل حکم په زور جاري کونکي دي

الْمُتَکَبِّرُ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا یُشْرِکُوْنَ ﴿۲۳﴾

لوئ دي په حقیقت کښې | پاکي ده دالله | دهغې نه | چې دا خلق ئې شریکوی دهغې سره

ډیر لوئې دي | .... الله ﷻ ددوئ دشرک نه بیخي پاک دي

هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰی ؕ

دغه هم الله دي | راایستونکي دي څیزونو لره | شکل جوړونکي دي | هغه لره دي نومونه ښۀ ښۀ

هم الله پیدا کو نکي ، ناشنا پیدا کونکي ، صورت جوړونکي دي | دهغه ښکلي ښکلي نومونه دي

یُسَبِّحُ لَهُ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ

پاکي بیانوی | هغه لره | هغه څه | چې په اسمانونو کښې دي | او په زمکه کښې دي | او هغه

په اسمانونو اوپه زمکه کښې هر څه د هغه پاکي بیانوی | .... او هغه

الْعَزِیْزُ الْحَکِیْمُ ﴿۲۴﴾ ع

غالب | او حکیم دي |

غالب او صاحب دحکمت دي

قوله‌تعالی:- لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰی جَبَلٍ

دقرآن کریم عظمت: دقرآن کریم بزرګی بیانولې شی چه واقعی داپاك کتاب دومره داوچتې درجې کتاب دې چه زړه د دې په وړاندې ټیټ شي، زغونې زیر شی اینې اوړچی د دې ربنتونې وعدې د دې د حق رټل هریو اوریدونکي اوژړوی اود الله ﷻ په دربارکښې په سجده راپریباسی. که چرې دا قرآن پاك الله ﷻ په یوکلك اوچت غرباندې هم نازل کړې وواوهغه ته ئی د غورفکر سوچ او پوهې حس هم ورکړې وونوهغه به هم د الله ﷻ د ویرې نه ذره ذره شوې وو.بیاد انسانانو زړونه چه نسبتاً نرم او واړه دی او هغوی ته پوره سوچ اوپوهه ده په دې باندې ډیر اثر پریوتل پکاردی.دا مثالونه الله ﷻ د هغوی په وړاندې د غوراوفکر دپاره بیان فرمانی مطلب داچه انسانانوله هم ویریدل اوعاجزی پکار ده.

قوله‌تعالی:- لَرَاَیْتَهٗ خَاشِعًا

مسجد نبوی کښې د کهجورې د تنې فریاد:- په متواترحدیث کښې دی چه د منبرتیاریدونه وړاندې رسول الله ﷺ به دکهجورې یوې تنې ته اډه لګوله اوخطبه به ئی لوستله. کله چه منبرجوړشو اولګیدو او حضور ﷺ په دې باندې خطبه ورکولود پاره اودریدواو د هغه تنې نه اخواشونودهغه تنې نه د ژړا آواز راغلو او داسې ئی سلګنی وهلې لکه چه یوماشوم په چغوچغوژاړی اوهغه چپ کولې شی اوداځکه چه هغې ته د

دې وحې د اوريدونه څه لرې والي پيداشو(۱)اوامام حسن بصرى رحمه الله دا حديث بيانولو سره فرمائيل چه اې خلقو د کهجورې يو تنه دومره د رسول الله ﷺ شوق منه وه نوتاسو له پکار دی چه د دې نه زيات شوق اوغوښتنه اوساتئی.(۲)دغه شان دا آيت چه ديوغرداحال وی نوتاسو له پکاردی چه تاسويه دې حال کښې دهغه نه وراندې شئی.بل ځائ کښې دالله ﷻ ارشاد دې ﴿وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى ؕ بَلْ لِّلّٰهِ الْاَمْرُ جَمِيْعًا ؕ اَفَلَمْ يَايْـَٔسِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اَنْ لَّوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيْعًا ؕ وَلَا يَزَالُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا تُصِيْبُهُمْ بِمَا صَنَعُوْا قَارِعَةٌ اَوْ تَحُلُّ قَرِيْبًا مِّنْ دَارِهِمْ حَتّٰى يَاْتِىَ وَعْدُ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيْعَادَ۠﴾ يعنی که يوقرآن پاك داسې وی چه د هغې په وجه يوغر روان شی يازمکه پريکړې شی يامړی راوځی(نود دې قابل به هم دا قرآن وو)خوبيابه هم ددې کافرانوايمان نه وی نصيب شوې. يوبل ځائ کښې ارشاد مبارك دې ﴿وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهٰرُ ؕ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَآءُ ؕ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ۝﴾ يعنی بعضې کانړی داسې دی چه د هغې نه نهرونه بهيږی. بعضې هغه دی چه شليږی اود هغې نه اوبه راوځی. بعضې د الله ﷻ د ويرې نه پريوځی.

قوله تعالی:- هُوَ اللّٰهُ الَّذِيْ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ

د الله ﷻ د قدرت دلائل او صفات حسنه:-بيا فرمائی چه د الله ﷻ نه بغيرنه څوك پالونکې دې اونه څوك ساتونکې شته نه د هغه نه سوا بل داسې څوك ذات شته چه د هغه څوك يوقسم عبادت هم اوکړی. د هغه نه علاوه چه څوك د کومو کومو خلقو عبادت کوی هغه ټول باطل دی.الله ﷻ د ټول کائنات علم لرونکې دې.کوم څيزونه چه مونږ ته ښکاره دی او کوم چه زمونږ نه پټ دی ټول هرڅه هغه ته ښکاره دی که لوئ دی او تردې پورې چه د تيارو ذرې هم هغه ته ښکاره دی. هغه دومره د لوئ اوکولاو رحمت والا دې چه د هغه رحمت په ټول مخلوق باندې شامل دې. هغه په دنيا او آخرت کښې رحمن هم دې او رحيم هم دې. زمونږ د تفسير په شروع کښې د دې دواړو نومونو پوره تفسيرتيرشوې دې.

په قرآن کريم کښې يوبل ځائ کښې ارشاد دې﴿وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ؕ﴾ زما رحمت ټول څيزونه راګير کړی دی. په يوبل ځائ کښې ارشاد دې ﴿كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ؕ﴾ ستاسو رب په خپل ځان باندې رحم او رحمت ليکلې دې. يوبل فرمان ربانی دې ﴿قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا ؕ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ۝﴾ اووايه چه د الله ﷻ فضل او رحمت سره خوشحاليدل پکار دی. ستاسو د راجمع کړې شوی څيزونونه دا بهتردې.دهغه مالك رب او معبودنه بغير بل څوك دصفتونو والا نشته دټولو څيزنو هم هغه مختار او مالك دې. په هرڅيزکښې بدلون راوستونکې په ټولوڅيزونوباندې قبضه او تصرف لرونکې هم دغه رب دې. هيڅ څوك نشته چه د هغه مزاحمت او مدافعت اوکړې شی يا هغه منع کړې شی هغه قدوس دې يعنی ظاهر دې. مبارك دې د ذاتی او صفتی نقصانونونه پاك دې. ټولې د اوچتې درجې فرښتې او د اوچتو نه اوچت مخلوق دهغه په تسبيح او تقديس کښې دهميشه نه مشغول دی.د ټولو عيبونو او نقصانونونه پاك او خلاص دې.دهغه يوکار هم د حکمت نه خالی نه وی. په خپلو افعالوکښې د هغه ذات دهرقسم نقصان نه پاك دې.هغه مومن دې يعنی هغه ټول مخلوق د دې خبرې نه بې ويرې ساتلې دې چه په هغوی باندې د يوقسم اوياپه يووخت کښې دخپل طرف نه ظلم وی. هغه دا فرمائيلی چه هغه حق دې او ټول ئې په امن سره ساتلی دی. د خپلو ايماندارو بنديګانو د ايمان تصديق کوی. او هغه مهيمن دې يعنی د خپل ټول مخلوق په ټولو اعمالوهروخت يو شان شاهددې

۱) صحيح بخاری کتاب المناقب باب علامات النبوة فی الاسلام:۳۵۸۳-۳۵۸۴، ترمذی:۵۰۵، بيهقی: ۱۹۶/۳، دلائل النبوة للبيهقی: ۵۵۶/۲، ابن حبان: ۶۵۰۶.

۲) ابويعلی:۲۷۵۶، ابن حبان:۶۵۰۷.

اونګهبان دي.لکه چه فرمائي ﴿ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾ الله ﷻ په هرځيز باندې شاهددې. بل ارشاد دې ﴿ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ﴾ اوالله ﷻ د هغوی په ټولواعمالوباندې ګواه دې. يوبل ځائ ارشاد الهی دې ﴿أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۗ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ ۚ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَم بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ۗ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ مطلب دا چه هريونفس چه څه کوی الله ﷻ هغه ته ګوری. هغه عزيز دې هريوځيز د هغه تابع فرمان دې. په ټول مخلوق باندې هغه غالب دې نود هغه د عزت عظمت جبروت په وجه د هغه څوك هم مقابله نه شی کولې.

قوله تعالى:- الْمُتَكَبِّرُ

هغه جباراومتکبردې. جبريت او تکبرصرف د هغه د شان سره لائق دی. په صحيح حديث کښې دی چه الله ﷻ فرمائي لوئي زما لنګ دې اوکبرزما څادرڅوك چه په دې دواړو کښې ماته يواخستل غواړی زه به هغه په عذاب کوم[1]خپل مخلوق چه په کوم ځيزسره غواړم لرې کولې شم.د ټولو کارونو اصلاح د هغه په لاس کښې ده.هغه دهرې بدئی نه نفرت او لرې کونکې دې.کوم خلق چه د ناپوهئی په وجه څوك د هغه شريك ګرځوی هغه د دې ټولونه ويزاره دې. د هغه ذات د شرکت نه مبرا دې. الله ﷻ خالق دې يعنی مقدرکونکې دې بياباری دې يعنی دا جاری کونکې او ظاهرونکې دې. تقدير سره ايجاد او تنفيذ باندې هم قدرت لرونکې ذات هم د الله ﷻ دې. نودخلق نه مراد تقدير او بره نه مراد تنفيذ دې. په عربوکښې دا الفاظ په معنوکښې برابر د مثال په توګه هم رائج دی.دهغه شان دې چه کوم ځيز کوم ځائ کښې کول غواړی هغې ته وائی شه نو هغه هم په هغه صورت کښې کيږی.لکه چه فرمائی ﴿فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ﴾ په کوم صورت کښې چه هغه غواړی تاته ئی ترکيب درکړو، ځکه دلته فرمائی هغه مصور دې يعنی کوم ځيز چه څنګه غواړی هغه شان ئی کوی.

قوله تعالى:- لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ

د الله تعالى اسماء حسنى: ښکلې ښکلې بهترين او بزرګ نومونو والا هم هغه دې. په سورة اعراف کښې د دې جمله تفسير تيرشوی دې. ورسره هغه حديث شريف هم بيان شوی دې کوم چه په بخاری او مسلم شريف کښې د حضرت ابوهريره ﷺ په روايت سره مروی دې چه رسول الله ﷺ فرمائی د الله ﷻ يو کم سل نومونه دی څوك چه دا اوشميری يادئی کړی هغه به جنت کښې داخليږی. هغه طاق دې يعنی واحد دې او يووالې خوښوی [2] په ترمذی شريف کښې د دې نومونوتفصيل هم راغلې دې. هغه نومونه دا دی چه الله نه دې څوك معبود بلکه هم هغه چه ﴿رحمن، رحيم، ملك، قدوس، سلام، مومن، مهيمن، عزيز، جبار، متكبر، خالق، باري، مصور، غفار، وهاب، رزاق، فتاح، عليم، قابض، باسط، خافظ، رافع، معز، مذل، سميع، بصير، حكم، عدل، لطيف، خبير، حليم، عظيم، غفور، شكور، على، كبير، حفيظ، مقيت، حسيب، جليل، كريم، رقيب، مجيب، واسع، حكيم، ودود، مجيد، باعث، شهيد، حق، وكيل، قوي، متين، ولى، حميد، محصى، مبدي، معيد، محى، مميت، حي، قيوم، واجد، ماجد، واحد، صمد، قادر، مقتدر، مقدم، موخر، اول، اخر، ظاهر، باطن، والى، متعال، بر، تواب، منتقم، عفو، رؤف، مُلك الملك، ذوالجلال والاكرام، مقسط، جامع، غنى، مغنى، معطى، مانع، ضار، نافع، نور، هادي، بديع، باقى، وارث، رشيد، صبور﴾

په ابن ماجه کښې هم دا حديث دې[3]اوپه هغې کښې کمې بيشې وړانديوالې روستووالې هم شته. لنډه دا چه د دې ټولو احاديثو پوره شان سره تفسيرپه سورة اعراف کښې تيرشوې دې. په دې وجه دلته

[1] صحيح مسلم كتاب البرباب تحريم الكبير: ٢٦٢٠، ابوداؤد: ٤٠٩٠.

[2] صحيح بخارى كتاب الدعوات باب لله مائة اسم غير واحدة: ٦٤١٠،صحيح مسلم: ٢٥٧٧،ترمذى: ٣٥٠٦، ابن ماجه: ٣٨٦٠، احمد: ٢/٢٦٧، ابن حبان: ٨٠٧.

[3] ترمذى كتاب الدعوات باب حديث فى اسماء الله الحسنى: ٣٥٠٧ابن ماجه: ٣٨٤١.

صرف دومره ليکل کافي دي. باقي ټول بيا دوباره کول ضروري نه دي. د ځمکې او اسمان ټول څيزونه د هغه تسبيح بيانوي. لکه چه په بل ځای کښې ارشاد دې ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ۚ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ ۗ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا﴾ دهغه پاکوالې بيانوی اووه واړه ځمکې او آسمانونه چه کوم مخلوق په دې کښې دې اوهيڅ څيز داسې نشته چه دهغه حمداو تسبيح نه بيانوی ولې تاسود هغوی تسبيح باندې نه شئ پوهيدلې. بې شکه هغه بردبار او ښښونکې دې. هغه عزيز دې د هغه دحکم والا سرکار خپلو احکامو اودتقدير تقدر کښې داسې نه دې چه يوقسم کمې په کښې رااوويستلې شی يا څه قسم اعتراض اوکړې شی.

د سورة حشر اخری درې ايتونه:- د مسنداحمد په حديث شريف کښې دی چه کوم سړې د سحر په وخت کښې درې ځل ﴿اعوذبالله السميع العليم من الشيطن الرجيم﴾ لوستلونه پس د سورة حشر دا آخری درې اياتونه اولولی الله ﷻ د هغه د پاره اويازره فرښتې مقرر کوی چه ترماښامه پورې په هغه رحمتونه راليږی. او که هم په دغه ورځ هغه وفات شی نو د شهادت مرتبه به بيامومی. اوکوم سړې چه د دې تلاوت د ماښام په وخت کښې اوکړی هغه هم په دې حکم کښې دې[1] په ترمذی شريف کښې هم دا حديث شريف دې. او امام ترمذی رحمه الله دا غريب ګڼړی.

﴿الحمدلله﴾ د سورة حشر تفسيرختم شو.

اياتونه		سورة الممتحنة مدنية وهي ثلاث عشرة اٰية وفيها ركوعان		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑬		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زيات رحم کونکې دې		②

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	لَا تَتَّخِذُوْا	عَدُوِّيْ	وَعَدُوَّكُمْ
اې هغه کسانو	چې ايمان مو راوړې دې	مه نيسئ تاسو	دشمن زما	او دشمن ستاسو

انې مومنانو! زما دشمنان اوخپل دشمنان دوستان مه جوړوئ

اَوْلِيَآءَ	تُلْقُوْنَ	اِلَيْهِمْ	بِالْمَوَدَّةِ	وَقَدْ كَفَرُوْا	بِمَا
دوستان	تاسو غورزوئ (مخکې)	هغوئ ته	دوستی	حال دا چې انکار کړې دې هغوئ	په هغه څيز

تاسو هغوئ ته ددوستئ (او محبت) پيغام ليږئ | حال دا دې چې هغوئ دهغه حق دين د منلو نه انکار

جَآءَكُمْ	مِّنَ الْحَقِّ ۚ	يُخْرِجُوْنَ	الرَّسُوْلَ	وَاِيَّاكُمْ
چې راغلې دې تاسو ته	دحق نه	اوباسی هغوئ	رسول لره	او تاسو لره (دوطن نه)

کړې دی | کوم چې تاسو ته راغلې دې | هغوئ خو (ستاسو) رسول ﷺ اوتاسو (ستاسو دوطن نه) صرف په

اَنْ تُؤْمِنُوْا	بِاللّٰهِ	رَبِّكُمْ ۗ	اِنْ كُنْتُمْ
صرف په دې خبره چې ايمان راوړې دې تاسو	په الله باندې	چې رب ستاسو دې	که يئ تاسو

وجه اوباسی چې تاسو په الله ﷻ چې ستاسو رب دې ايمان راوړې دې | ....که تاسو

[1] ترمذی كتاب فضائل القرآن باب في فضل قراءة آخر سورة الحشر: ۲۹۲۲، احمد: ۲۶/۵.

خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي
چې راوتلي يئ تاسو | دپاره دجهاد | په لار زما كښې | او دپاره دغوښتلو | درضا زما |
زما په لار كښې د جهاد او زما د رضا حاصلولو دپاره (دخپلو كورونو نه) راوتلي يئ(نوهغوى سره دوستي مكوئ)

تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا
تاسو پټ پټ ليږئ | هغوئ ته | پيغمبرانونه ددوستى | حال دا چې زه ښه پوهيږم | په هغه څه |
تاسو ورسره پټه پټه مينه ساتئ | اوتاسو چې څه پټوئ او څه ښكاره كوئ زه په هغې باندې ښه

أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ وَمَن يَفْعَلْهُ
چې پټوئ ئې تاسو | او په هغې چې ښكاره كوئ ئې تاسو | او هغه څوك چې اوكړي دا كار |
پوهه يم | ....اوڅوك چې (دبيادپاره) داسې اوكړي

مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١﴾ إِن يَثْقَفُوكُمْ
ستاسو نه | پس وركه كړې ئې ده | نيغه لار | كه بيا مومى هغوئ تاسو
نو هغه دسمې لارې نه بې لارې شو | ....كه د هغوئ درباندې لاس بر شي

يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ
نو شي به | تاسو لره | دشمنان | او اوږده به كړي هغوئ | تاسو ته | لاسونه خپل |
نو ستاسو دښمنان به وى | او خپل لاسونه اوخپلې ژبې به درته بدئ باندې راوږدې كړي

وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾ لَن تَنفَعَكُمْ
اوژبې خپلې | په بدئ سره | او غواړي هغوئ | چې كافران شئ تاسو | هر گز به فائيده اونه رسوى تاسو ته
او هغوئ خو دا غواړي چې تاسو كافران شئ | ....دقيامت په ورځ به تاسو ته ستاسو

أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ
خپلوى ستاسو | او نه اولاد ستاسو | په ورځ دقيامت | فيصله به اوكړي الله |
رشته داران او اولاد هيڅ فائده درنكړي | ....الله ﷻ به ستاسو په مينځ كښې

بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾
په منځ ستاسو كښې | او الله | په هغه كارونو | چې كوئ ئې تاسو |
فيصله اوكړي | او الله ﷻ ستاسو كارونه وينى ګورى |

قوله تعالى:- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ

مشركانوسره دوستي مه كوئ: د حضرت حاطب بن ابوبلتعه ﷺ باره كښې ددې سورة د شروع آياتونه نازل شوي دي. واقعه داسې وه چه حاطب ﷺ د مهاجرينونه وو. دبدريه جنګ كښې هم هغه د مسلمانانو سره په لښكر كښې شركت كړې وو. د هغه بچې مال دولت هم په مكه كښې وو وخوپخپله د قريشو نه نه وو. صرف د حضرت عثمان ﷺ حليف وو په دې وجه هغه ته په مكه كښې امن حاصل وو. اوس دې د رسول الله ﷺ سره په مدينه كښې وو. ترديې چه كله اهل مكه وعده ماته كړه رسول الله ﷺ په دوى باندې حمله

کول غوښتل نود حضورﷺ خواهش وو چه هغوی ناڅاپی راګیر کړی دي د پاره چه وینې توئې نه شي او په مکه باندې قبضه اوشی. د دې د پاره نبی کریم ﷺ د الله ﷻ نه دا دعا هم کړې وه چه یا الله ﷻ زمونږ د تیارۍ خبر دې زمونږ وررسیدوپورې اهل مکه ته اونه رسی. دیخوا نبی کریم ﷺ صحابه کرامو رضی الله عنهم ته د تیارنې کولو حکم ورکړو. حضرت حاطب ؓ په دې موقع یو خط د اهل مکه په نوم باندې اولیکلو اود یوې قریشی ښځې په لاس ئې اولیګلو په کوم کښې چه د رسول الله ﷺ د دې تیارۍ او د مسلمانانو د حملې خبر لیکلې وو. د هغه اراده د دې نه صرف دا وه چه زما په قریشو باندې څه احسان پاتې شی د څه په وجه چه زما ښځه بچی مال دولت محفوظ شی. د حضورﷺ دعا قبوله شوې وه نو دا ناممکن وه چه قریشو ته په څه ذریعه هم د دې ارادې علم شوې وو. دغه شان الله ﷻ خپل رسول اللهﷺ د دې پټ راز نه خبردار کړو او حضورﷺ دې ښځې پسې خپل سواره اولیګل په لار کښې هغه راحصاره کړه او خط ئې ترې وصول کړو. دا تفصیلی واقعه په صحیح احادیث کښې پوره شان سره تیره شوې ده.

دَحضرت حاطبؓ دخط واقعه او درسول کریم ﷺ استاذې:- مسند احمد کښې حضرت علیؓ فرمائیلی دی زه حضرت زبیرؓ او حضرت مقدادؓ رسول الله ﷺ راوغوښتو او وئې فرمائیل تاسودې ځایٔ نه ډیر زر روان شئ او چه روضه خاخ ته اورسئ نو تاسوته به په اوښ سوره یوه ښځه ملاوشي چاسره چه یو خط دې تاسو هغه په قبضه کښې واخلئ او دلته ئې راولئ. مونږ دریواړه په اسونوسواره شو او ډیر په تیزئ سره لاړواوکله چه روضه خاخ ته اورسیدونو مونږ هغه په اوښ سوره ښځه اولیده. مونږ هغې ته اووئیل چه کوم خط تاسره دې هغه مونږ ته حواله کړه هغې صفاانکار اوکړو چه ماسره هیڅ خط نشته. مونږ ونیل ته غلطه باندې یئې تاسره یقیناً خط شته که ته ئې په رضا خوشحالئ نه راکوې نو مونږ به ستا تالاشي په زور اخلو اوخط به درنه اخلو. اوس دې ښځې مخ سروهلو او خپله کونسئ ئې کولاو کړه اود هغې نه ئې هغه پرچه رااوویستله او مونږ ته ئې راکړه. مونږ هغه وخت ددغه ځایٔ نه واپس شواودحضورﷺ په خدمت کښې مو پیش کړه. په لوستلوپته اولګیدله چه حضرت حاطبؓ لیکلې وه او ددې ځایٔ خبر ئې ورکړې وو. دحضورﷺ د ارادو نه ئې کافران خبر کړې وو. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل حاطب! دا کوم حرکت دې؟ حضرت حاطبؓ اووئیل یارسول اللهﷺ تندی اونه کړئ زما عرض هم واورئ زه په قریشو کښې ملاوشوې ووم پخپله قریشی نه ووم. بیا مې په تاسو باندې ایمان راوړو او تاسوسره مې هجرت اوکړو. څومره چه نور مهاجرین دی د هغوی خپلوان په مکه کښې موجود دی اود هغوی بال بچ په مکه کښې پاتې شو او هغوی د دوی حمایت کوی خوزما هیڅ څوك رشته دار نشته چه زما د بچو حفاظت اوکړی. د دې د پاره ما ونیل چه راشه قریشو سره څه سلوك او احسان اوکړه په څه سره چه هغوی زما حفاظت اوکړی اولکه څنګه چه د نورو د نسبت هغوی سره تعلق دې زما د احسان په وجه به زما هم تعلق پاتې شی. یارسول الله ﷺ ما نه څه کفر کړې اونه د خپل دین نه مرتدشوې یم اونه د اسلام نه پس په کفر باندې راضی شوې یم د دې خط وجه صرف زما د بچو د حفاظت یوه حیله وه. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل خلقو حاطب چه تاسو ته کومه واقعه بیانوی هغه تکې په تکې صحیح ده. چه د خپلې ګټې په غرض ئې یوه غلطی کړې ده نه چه د مسلمانانو د نقصان رسولو د پاره اویا نه د کافرانو امداد د هغه په وړاندې. حضرت فاروق اعظم ؓ په دې موقع باندې موجود وو اودا د هغه په وړاندې شوې وه. هغه له ډیره غصه ورغله او وئې فرمائیل یارسول اللهﷺ ما ته اجازت راکړه چه د دې منافق سټ والوزوم. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه تا ته پته نه ده چه بدری صحابی دې اود بدر والا ته الله

ﷺ اوکتل اوونی فرمانیل چه څه غواړئی عمل کوئې ماتاسو اوبښلې.دا روایت داحادیثو په نورو کتابونو کښې هم دې.(١)

صحیح بخاری کتاب المغازی کښې دانورهم دی چه بیاالله ﷻ داسورة نازل کړو(٢)اوپه کتاب التفسیر کښې دی چه حضرت عمروﷺ اوفرمانیل دې باره کښې دا آیت﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ عَدُوِّى وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَآءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِٱلْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا۟ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلْحَقِّ يُخْرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ رَبِّكُمْ إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَٰدًا فِى سَبِيلِى وَٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِى تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِٱلْمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعْلَمُ بِمَآ أَخْفَيْتُمْ وَمَآ أَعْلَنتُمْ وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴾ نازل شوې خوامام بخاری ته شك دې چه د آیت د نازلیدلوبیان د حضرت عمروﷺ دې یا په حدیث کښې دی. امام علی بن مدینی رحمه الله فرمانی چه د حضرت سفیان ﷺ نه تپوس اوشو چه دا آیت هم په دې کښې نازل شوې؟ نوسفیان ﷺ اوفرمانیل چه دا د خلقو په خبرو کښې دی. ما دا د حضرت عمروﷺ نه حفظ کړې اویوحرف مې هم نه دې پریخې اوزما دا خیال دې چه ما نه بغیردا بل چا حفظ کړې هم نه وو.(٣) د بخاری اومسلم په یوروایت کښې د حضرت مقدادﷺ د نوم په بدله کښې د حضرت ابومرثدﷺ نوم دې. په دې کښې دا هم دی چه حضورﷺ دا هم خودلې وو چه دې ښځې سره د حضرت حاطب ﷺ خط دې. د دې ښځې سورلی کینولې شی او تالاشی اخستو باندې هیڅ پرچه نه راوخی چه آخر مونږ عاجز راغلو او چرته نه پرچه ملاونه شوه نومونږ دې ښځې ته اووئیل چه په دې کښې خو بالکل شك نشته چه پرچه هم تاسره ده سره ددې که مونږ ته نه ملاویږی خو تاسره خامخا پرچه شته اودا ناممکن خبره ده چه د رسول الله ﷺ خبره غلطه وی اوس که ته ئې نه راکوې نومونږ به تانه کپړې کوزې کړو او لټوو به دې. کله چه د هغې پوره یقین راغلو چه دوی بغیر د اخستونه نه صبریږی نوهغې خپل سرکولاوکړو اود خپلو ویښتونه ئې پرچه راواویستله او ورئی کړه.مونږ دا واخسته او واپس د نبی کریمﷺ په خدمت کښې حاضرشو. حضرت عمرﷺداواقعه کتلو اوریدلو باندې اوفرمائیل هغه د الله ﷻ اود هغه د رسولﷺ اود مسلمانانوخیانت کړې ماته د ده د سټ وهلو اجازت راکړه. حضورﷺ د حضرت حاطب ﷺ نه تپوس اوکړو او هغه دا پورته بیان شوې جواب ورکړو. رسول اللهﷺ ټولوته اوفرمائیل چه دده نه هیڅ هم مه وائې اوحضرت عمر ﷺ ته ئې هم هغه اوفرمائیل کوم چه پورته تیرشو چه دا بدری صحابی دې د چا د پاره چه الله ﷻ جنت واجب کړې دې. د څه په اوریدو چه حضرت عمرﷺ په ژړاشو او وئې فرمائیل هم الله ﷻ ته اود هغه رسول ﷺ ته پوره علم دې(٤)دا حدیث په دې الفاظوسره صحیح بخاری کتاب المغازی کښې د غزوه بدر په ذکر کښې دې. په یو بل روایت کښې دی چه حضورﷺ د خپل مکې تلواراده د خپلو یوڅورازدارانو کبار صحابه کرامو رضی الله عنهم ته ښکاره کړې وه په کوموکښې چه حضرت حاطبﷺ هم وو باقی په عام توکه مشهوره وه چه خیبرته ځو. په دې روایت کښې داهم دی چه کله مونږ خط په ټول سامان کښې اولټولواو ملاونه شونو حضرت ابومرثدﷺ اووئیل چه کیدې شی دې سره څه پرچه نه وی. په دې باندې حضرت علیﷺ اوفرمائیل چه ناممکن دی نه رسول الله ﷺ دروغ ونیلې شی اونه مونږ دروغ ونیلی دی. کله چه مونږ هغه اوویروله نو هغې مونږ ته اوویل چه د الله ﷻ نه نه ویریږئی؟ آیاتاسومسلمانان نه یئی؟ په یوروایت کښې دی چه هغې پرچه د خپل بدن نه

---

(١) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب الجاسوس والتجسس:۳۰۰۷، صحیح مسلم:۲٤۹٤، ابوداؤد:۲٦۵۰، ترمذی:3305، مسندابویعلی:۳۹٤، بیهقی:۱۳٦/۹، دلائل النبوة للبیهقی:۱۷/۵، احمد:۷۹/۱، ابن حبان:٦٤۹۹.

(٢) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة فتح:٤۲۷٤.

(٣) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الممتحنة باب ﴿لاتتخذوا عدوی وعدوکم اولیاء﴾:٤۸۹۰.

(٤) صحیح بخاری کتاب المغازی باب فضل من شهد بدر:۳۹۸۳، صحیح مسلم:۲٤۹٤، ابوداؤد:۲٦۵۱، احمد: ۱۰۵/۱، مسندابویعلی:۳۹۷، ابن حبان: ۷۱۱۹.

راوويسته. د حضرت عمر ﷺ په فرمان کښې دا هم دی چه دې په بدرکښې خو موجود وو خو وعده خلافي ئې اوکړه اودښمنانوته ئې زمونږ خبرورکړو. يوبل روايت کښې دی چه دا ښځه د قبيله مزينه ښځه وه. بعضې وائي چه د دې نوم ساره وواود عبدالمطلب آزاده کړې شوې وينځه وه. حضرت حاطب ﷺ هغې ته څه ورکړي وو اوهغې خط په خپل ويښتوکښې په کمسنی کښې تاوکړې وو. نبی کريم ﷺ خپلو سورو ته فرمائيلي وو چه هغې سره د حاطب ﷺ د لاس د دې مضمون خط دې. د آسمان نه دا خبر حضور ﷺ له راغلې وو. دبنوابی احمد په حليفه کښې داښځه نيولې شوې وه. دې ښځې وئيلې ووچه تاسو مخ واړوئی زه ئې راوباسم.دوی مخ واړولو او هغې رااوويستلو ورئی کړو. په دې روايت کښې دحضرت حاطب ﷺ په جواب کښې دا هم دی چه په الله ﷻ قسم زه په الله اود هغه په رسول ﷺ باندې ايمان لرم زما په ايمان کښې هيڅ بدلون وغيره نه دې راغلې د دې د پاره هم د دې سورة آياتونه د حضرت ابراهيم ﷺ د قصه د ختميدوپورې نازل شو. په يوبل روايت کښې دی چه دې ښځې ته د مزدورۍ دپاره حضرت حاطب ﷺ لس درهم ورکړي ووا وحضور ﷺ د دې خط د وصول کولود پاره حضرت عمر ﷺ او حضرت علي ﷺ ليږلې وواوجحفه کښې ملاوشوې وه.د دې آياتونو مطلب دادې چه اې مسلمانانودمشرکانو اوکافرانو چه الله ﷻ اورسول الله ﷺ اومومنانوسره جنګيدونکی دی،د چا زړونه چه ستاسود دښمنئ نه ډك دی تاسوله هيڅ کله جائز نه دی چه هغوی سره دوستی تعلق تګ راتګ او خپلولي اوساتئی. تاسو ته د دې خلاف حکم درکړې شوې دې. ارشاد دې ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوۡلِيَآءَۘ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ اې ايماندارانو يهوديانو اونصاراو سره دوستی مه ساتئی .خو هغوی په خپل منيځ کښې د يوبل دوستان دی تاسو کښې چه څوك هم هغوی سره تعلق او مينه کوی هغه به هم د دوی نه وی. په دې کښې خومره په غصې سره منع والې فرمائيلې شوې دې. بل ځائ ارشاد دې ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَكُمۡ هُزُوٗا وَلَعِبٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ وَٱلۡكُفَّارَ أَوۡلِيَآءَۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ﴾ مسلمانانو اهل کتاب او کافرانو سره دوستی مه کوئې څوك چه ستاسو دين پورې ټوقې کوی اودا لوبې ټوقې کنړی. که په تاسوکښې ايمان وی نود الله ﷻ نه اوويريږئی. يوبل ځائ کښې ارشاد دې مسلمانانو! مسلمانان پريښودوسره د کافرانو دوستی مه کوئی، تاسوداً غواړئی چه په خپل ځان باندې د الله ﷻ ښکاره الزام ثابت کړئی.

يو بل ځائ کښې ارشاد دې چه مسلمانانوله پکار دی چه د خپلونه بغيردې کافرانوسره دوستانه نه کوی .څوك چه داسې اوکړی هغه دالله ﷻ د طرف نه په هيڅ څيز کښې نه دې اوکه د وخت تيرولو اود ځان دبچ کولو د پاره وی نو هغه بله خبره ده. الله ﷻ تاسو د خپل ځان نه ويروی. هم په دې وجه حضرت رسول کريم ﷺ د حضرت حاطب ﷺ عذرقبول کړوچه د خپل مال او اولاد د بچ کولوپه خاطرداکارد هغه نه شوې وو.

د رسول کريم ﷺ مثالونه: مسنداحمد کښې دی چه زمونږ په وړاندې رسول الله ﷺ ډير مثالونه بيان کړل. يودرې پنځه نهه يولس او بيا په دې کښې په تفصيل سره صرف يوبيان باقی کړوتول ئې پريښودل. وئې فرمائيل يوضعيف مسکين قوم وو په هغوی باندې يوزورآور ظالم قوم حمله اوکړه خوالله ﷻ د دې کمزورو امداد اوکړواو دوی له ئې په خپلو دښمنانوباندې غلبه ورکړه. غلبه راتلوسره په هغوی کښې سرکشی راغله او په دوی باندې ئې ظلمونه شروع کړه په دې باندې الله ﷻ د هغوی نه د هميشه د پاره ناراض شو[1] بيا مسلمانانوته خبرداري ورکوی چه تاسو دې کافرانوسره اود دين اسلام دښمنانوسره ولې مينه اومحبت ساتئی؟سره د دې چه دوی تاسو سره د بدسلوکئی يوه موقع باندې هم څه کمې نه

[1] احمد:۵/۴۰۷. مجمع الزوائد:۵/۲۳۵.

کوی. ایا دا تازه واقعه هم ستاسود زړونونه اخواشوه چه هغوی تاسو بلکه پخپله رسول الله ﷺ په زور د وطن نه رابهرکړلو. اود دې بل څه وجه نه وه بغیر ستاسود رسول الله ﷺ دا حکم منل په هغوی باندې ډیرګران تیریدل لکه چه بل ځای کښې دی ﴿وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ یعنی مؤمنانوسره صرف په دې وجه مخاصمت او دښمنی ده چه هغوی په لوئ الله ﷻ باندې ایمان لری. بل ځای کښې ارشاد دې چه خلق صرف په دې وجه ناحقه د وطن نه اوویستلې شوچه هغوی وئیل زمونږ رب الله دې بیا فرمائی چه که تاسو رښتیازما د لارې د جهادد پاره وتلې یئ اوزما د رضاغوښتونکی یئ نو هیڅ کله دې کافرانوسره چه زما او ستاسو دښمنان دی زما دین ته او ستاسو مالونوته نقصان رسوی دوستانې مه پیدا کوئی. دا څومره غلطه خبره ده چه تاسو پټ په پټه دوی سره دوستانه اوساتئ؟ آیادا پټوالې دالله ﷻ نه هم پټیدې شی؟ څوک چه د ظاهراو باطن پیژندونکې دې د زړونو رازونه او د نفسونو وسوسې هم د هغه په وړاندې ښکاره دی. نو بس واورئی چه څوک هم دوی سره مینه محبت ساتی هغه د نیغې لار نه اوړیدلې دې. تاسو نه ګورئی چه که د دې کافرانو وس رسیدې اودوی ته یوه موقع ملاو شی نو نه به په خپلو ښو لاسونو باندې تاسو ته د نقصان رسولونه منع شی اونه به د بدې وینا نه خپلې ژبې بند کړې څه چه د هغوی نه ممکن وی هغه به اوکړی بلکه ټول کوششونه به په دې کښې اوکړی چه تاسو هم د خپل ځان په شان کافران کړی. اود هغوی د دننه او بهر دښمنئ حال تاسو ته ښه معلوم دې نو بیاڅه تیاره ده؟ چه تاسو خپل دښمنان دوستان ګنړئی او په خپله لارکښې پخپله ازغې کرنی. غرض دا دې چه مسلمانانوته په کافرانو باندې باورکولو اوهغوی سره ځور تعلقات ساتلو اود زړه مینه لرلونه منع کولې شی او هغه خبرې وریادولې شی چه دوی په جداوالی تیار کړې. ستاسو خپلولئی او رشته دارئی به ستاسو د پاره د الله ﷻ په وړاندې په هیڅ کار رانه شی. که تاسو الله ﷻ ناراضه کوئی اودوی خوشحالوئی چه تاسو ته به ګټه وی او نقصان به لرې شی نو دا ستاسو خامخیالی ده نه به د الله ﷻ د طرف نه څوک راتلونکې نقصان اخواکړې شی اونه به د هغه ورکړې شوې نفع څوک بنده کړې شی. خپلوانوسره که چا دهغوی د کفر په وجه تعلق اوساتلو هغه بربادشو. نولکه رشته دارځنګه هم وی هیڅ ګټه نه ده. مسنداحمدکښې دی چه یوسړی درسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ! زما پلارچرته دې هغوی ﷺ اوفرمائیل دوزخ کښې. کله چه هغه لاړو نورسول الله ﷺ راوغوښتو او وئې فرمائیل واوره زما پلاراوستا پلاردواړه دوزخیان دی(۱) دا حدیث په صحیح مسلم کښې او سنن ابوداؤدکښې هم دې.

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ	أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ	فِيٓ إِبْرٰهِيمَ	وَالَّذِينَ
بیشکه ده دپاره ستاسو	نمونه ښه	په طریقه دبراهیم علیه السلام کښې	او دهغه کسانو کښې

اوتاسو دپاره خو دابراهیم ﷺ اودهغوئ دملګرو په (ژوند)کښې یوه اوچته نمونه (موجوده) ده| کله چې هغوی خپل

مَعَهٗ	إِذْ	قَالُوا	لِقَوْمِهِمْ	إِنَّا بُرَءٰٓؤُا
چې دهغه سره ملګری وو	کله چې	اووئیل هغوئ	قوم خپل ته	بیشکه مونږه بې زاره یو

قوم ته اووئیل |.........چې مونږ ستاسو نه

مِنْكُمْ	وَمِمَّا	تَعْبُدُونَ	مِنْ دُونِ اللّٰهِ	كَفَرْنَا
ستاسو نه	او دهغه معبودانونه	چې تاسو ئې عبادت کوئ	ماسوا دالله نه	کفر اوکړو مونږه

بیزاره یو| اودهغې معبودانو نه چې تاسونې دالله ﷻ نه سوا عبادت کوئ| مونږ

(۱) صحیح مسلم کتاب الایمان باب بیان ان من مات علی الکفرفهوفی النار:۲۰۳، ابوداؤد:۴۷۱۸، احمد:۳/۲۶۸، ابن حبان:۵۷۸.

بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَآءُ

په تاسو باندې | او ښکاره شو | په منځ زمونږ | او په منځ ستاسو کښې | دشمني | او بغض |

تاسو نه منکر یو او زمونږ او ستاسو په مینځ کښې دهمیشه دپاره دښمني اوبغض ښکاره شوې دې

أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ

همیشه | تر هغې پورې | چې تاسو ایمان راوړئ | په الله باندې | یوازې | مګر نه وینا | دابراهیم |

تر څو چې تاسو په یو الله ﷻ باندې ایمان رانه وړئ | .... البته ابراهیم ؑ

لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ

پلار خپل ته | چې خامخا به زه ښښنه غواړم | دپاره ستا | او نه لرم اختیار زه | دپاره ستا | دالله نه |

خپل پلار ته داوئیلي ووا چې زه ستا دپاره ښښني دعا کوم | او زما دالله ﷻ په وړاندې

مِنْ شَيْءٍ ۖ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا

دڅه څیز دحاصلولو | اے ربه زمونږه | په تاباندې ابروسه اوکړه مونږه | او خاص تاته | رجوع اوکړه مونږه

هیڅ اختیار نشته | ائې زمونږه ربه ! مونږ په تاباندې بهروسه کووا | او مونږ هم ستا طرفته رجوع کوو

وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۝ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ

او خاص تاته | واپس درتلل دی | اے ربه زمونږه | مه جوړوه مونږه | یوه فتنه | دپاره دهغه کسانو

اوهم ستا طرفته بیرته تګ دې | ائې زمونږه ربه ! مونږ د کافرو دپاره امتحان مه جوړه |

كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۚ إِنَّكَ أَنْتَ

چې کفر ئې کړې دې | او معافي اوکړه مونږ ته دګناهونو | اے ربه زمونږه | بیشکه ته | هم ته

............او زمونږ ګناهونه معاف کړه | ائې زمونږه ربه بیشکه ته

الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ

غالب ئې | او دحکمت خاوند ئې | بیشکه ده | ستاسو دپاره | په (ژوند) ددوئ کښې | نمونه

زبردست او صاحب د حکمت یې | د دغې خلقو په وینا کښې ستاسو دپاره بهترینه

حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۚ وَمَنْ يَتَوَلَّ

ښه | دپاره دهغه چا | چې وی | چې امید لری دالله | او دورځې داخرت | او هغه څوک چې مخ ګرزوی

نمونه ده | خود هغه چا دپاره چې الله ته د ورتلو اوداخرت دورځي عقیده ساتی | او څوک چې مخ واړوی

فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

پس بیشکه الله | هم هغه بې حاجته دې | ستائیلي شوې دې |

نو الله ﷻ (خوبالکل) بې پرواه اوستائیلي شوې دې |

قوله تعالی:- قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

حضرت ابراهیم ﷺ یوه بهترینه نمونه:- الله تبارك وﷻ خپلو مؤمنانوبندیګانوته دکافرانو سره تعلقات او دوستی نه کولو هدایت فرمائی اود هغوی په وړاندې د خپل خلیل اودهغه دملګرو نمونه پیش کوی چه هغه په ښکاره باندې خپل رشته دارو خاندان او د قوم خلقو ته فرمائیلې وو چه مونږ تاسونه او د چا چه تاسو عبادت کوئې ویزاره خلاص او ځان له اوجدایو. مونږ ستاسود دین او طریقې نه نفرت کوو. تر کوم وخته پورې چه تاسو په دې طریقه او دې مذهب یئی مونږ خپل دښمن ګڼړئی. دا ناممکن ده چه د رور ولئی په وجه به مونږ ستاسود کفر باوجود د دې روروَلئی او دوستئی تعلقات قائم اوساتو. اودا یوجدا خبره ده چه الله ﷻ تاسوته هدایت درنصیب کړی اوتاسو په هغه الله وحده لاشریك له باندې ایمان راوړئی د هغه توحیداومنئی اوهم د هغه یوذات عبادت شروع کړئی او چه کوم کوم تاسو د الله ﷻ شریك اوملګرې ګرځولې دې اود کومو کوموچه تاسو په عبادت کښې اخته یئی هغه ټول پریږدئی خپله طریقه اوفکر اود شرك لار نه اخوا شئی نو بیا بې شکه زمونږ رونړه یئی، زمونږ خپلوان یئی ګنی په مونږ او تاسوکښې هیڅ اتفاق نشته. مونږ تاسو نه او تاسو مونږ نه جدا یئی.

قوله تعالی:- إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ

او داخبره یادساتئی چه حضرت ابراهیم خلیل الله ﷺ د خپل پلارسره کومه د استغفار وعده کړې وو او بیائی هغه پوره کړه په دې کښې د هغوی اقتداء نشته ځکه چه دا استغفار ترهغه وخته پورې ووترکوم وخت پورې د خپل پلار اود الله ﷻ دښمنی په هغه باندې په وضاحت سره ښکاره شوې نه وه. کله چه هغه ته په یقینی توګه د پلاردالله ﷻ د دښمننئی پته اولګیده نود هغه نه ئې صفاویزاری ښکاره کړه.بعضې مؤمنانوبه د خپل مشرك مورپلاردمغفرت دعاګانې کولې اوپه سندکښې به ئې د حضرت ابراهیم ﷺ د خپل پلار د پاره د استغفار غوښتل پیش کول په هغې باندې الله ﷻ خپل فرمان ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ پوره دوه آیاتونه نازل کړل دلته ئې هم د ابراهیم ﷺ طریقه کښې دهغه استثنا اوکړه چه په دې خبره کښې د هغه پیروی کول ستاسو د پاره منع دی اود حضرت ابراهیم ﷺ ددې استغفار تفصیل ئې هم اوکړواود هغې خاص سبب او خاص وخت ئې هم بیان اوفرمائیلو حضرت ابن عباس ﷺ مجاهد رحمه الله قتاده رحمه الله مقاتل بن حیان رحمه الله او ضحاك رحمه الله وغیره هم دا مطلب بیان کړې دې.[1]

قوله تعالی:- رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ

دابراهیم علیه السلام دعاء:- بیاارشادکولې شی چه د قوم نه بې زاری کوی نواوس د رب په رحمت کښې پټیږی اودالله ﷻ په دربار کښې په عاجزئی اوانکسارئی سره عرض کوی اې الله ﷻ په ټولو کارونوکښې زمونږ یقین او باور هم ستا په پاك ذات باندې دې. مونږ خپل ټول کارونه تاته سپارو. هم ستا طرف ته رجوع او رغبت کوو او په آخرت کښې هم مونږ ستا طرف ته واپس کیدونکی یو. بیا فرمائی اې الله ته مونږ د کافرانود پاره فتنه مه جوړه وه یعنی داسې نه وی چه دوی په مونږ غالب راشی او مونږ په مصیبت کښې راګیر کړی. دغه شان داسې هم نه وی چه ستا د طرف نه په مونږ باندې سختئی او عذاب نازل شی اوهغه د دوی او زمونږ د خوئیدلوسبب جوړشی،که دوی په حق وې نو الله ﷻ به ولې عذابول؟ که دوی چرته په یومیدان کښې ګټه هم اوکړه نودا به هم د دې د پاره د فتنه سبب وی چه مونږ ځکه غالب راغلوچه هم مونږ په حق یو. دغه شان که چرې دوی په مونږ باندې برې بیاموندونومونږ ته

---

[1] الطبری:۲۳/۴۱۸.

تکلیف رسولورسولو باندې چرته ستا د دین نه وانړوی. بیا دا دعاکوی چه یاالله زمونږ ګناهونه هم اوبښه او زمونږ پرده هم اوساته اومونږ معاف کړه. ته عزیزیې ستاپه حضورکښې پناه اخستونکې نامراده نه ګرځوی ستادروازه ټکونکې خالی لاس نه واپس کیږی.ته دخپل شریعت په تقررکښې خپل اقوالو اوافعالوکښې قضا اوقدرمقررولوکښې حکمت والایې ستایوکارهم دحکمت نه خالی نه وی

قوله تعالی:- لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

بیاد تاکیدپه توګه هم هغه اوله خبره بیا راګرځوی چه په دې کښې ستاسود پاره نیکه نمونه ده. څوك هم چه په الله ﷻ باندې اود قیامت د راتلوپه حقانیت باندې ایمان لری دهغوی په اقتداء کښې قدم وړاندې کول پکار دی.اوڅوك چه د الله ﷻ د احکامونه مخ اړوی هغه دې پوهه شی چه الله ﷻ د هغه نه بې پرواه دې هغه د حمداوثناء قابل دې. مخلوق د هغه خالق په تعریف کښې اخته دې. لکه چه بل ځائ کښې ارشادربانی دې ﴿إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾ که چرې تاسو اوپه مخ د زمکه ټول خلق په کفراود الله ﷻ په نه منلوباندې راشی نود الله ﷻ هیڅ هم نه شی خرابولې. الله ﷻ د ټولونه غنی اودټولونه بې نیازه اودټولونه بې پرواه اودهغه تعریف کړې شوېدې.حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه غنی هغه ته وائی چه په خپله غناء کښې پوره وی. هم د الله ﷻ دا صفت دې چه هغه د هرقسم نه بې پرواه او بې نیازه دې. د بل چاذات داسې نشته.دهغه سره هیڅ څوك برابرنشته اونه د هغه په شان څوك شته. هغه پاك دې یو دې په ټولو حاکم په ټولو غالب د ټولوبادشاه دې. حمید دې یعنی مخلوق د هغه ستاینه کوی. په خپلو ټولو اقوالوکښې ټولو افعالو کښې هغه د ستاینې او تعریفونووالا دې. دهغه نه سوا بل څوك د عبادت خاوند نشته د هغه نه علاوه بل څوك پالونکې نشته. رب هم هغه دې معبود هم هغه دی.

عَسَى اللَّهُ | أَنْ يَجْعَلَ

| نزدې دې الله | چی پیدا کړی

دا څه عجیبه نه ده | چې الله ﷻ

بَيْنَكُمْ | وَبَيْنَ الَّذِينَ | عَادَيْتُمْ | مِّنْهُمْ | مَّوَدَّةً

په منځ ستاسو کښی | او په منځ دهغه کسانو کښی | چی دشمنی لرئ تاسو | دهغوئ سره | مینه

ستاسو اود هغې کسانو په مینځ کښې محبت پیدا کړی | چې (نن) ورسره ستاسو دشمنی ده

وَاللَّهُ | قَدِيرٌ | وَاللَّهُ | غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝ | لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ | عَنِ الَّذِينَ

| او الله | قادر دې | او الله | ببښونکې مهربانه دې | نهٔ منع کوی تاسو لره الله | دهغه کسانونه

او الله ﷻ قادر دې | او الله ﷻ ببښونکې زیات مهربان دې | الله ﷻ تاسو دهغه چا نه منع کوی

لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ | فِي الدِّينِ | وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ | مِّنْ دِيَارِكُمْ

چی جنګ ئې اونهٔ کړو ستاسو سره | په دین کښی | اووې نهٔ ویستلئ تاسو | دکورونو ستاسو نه |

چې ددین په باره کښې ئې تاسو سره جنګ نه وی کړې | اونه هغوئ تاسو دخپلو کورونو نه ویستلی یئ

أَنْ تَبَرُّوهُمْ | وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ | إِنَّ اللَّهَ | يُحِبُّ | الْمُقْسِطِينَ ۝

چی تاسو نیکی اوکړئ | او انصاف اوکړئ دهغوئ سره | بیشکه الله | خوښوی | انصاف کونکی خلق |

چې تاسو هغوئ سره ښه سلوک کوئ | اوانصاف ورسره کوئ | بیشکه انصاف کونکی کسان دالله ﷻ خوښ وی

اِنَّمَا يَنۡهٰىكُمُ اللّٰهُ	عَنِ الَّذِيۡنَ	قٰتَلُوۡكُمۡ	فِى الدِّيۡنِ
بیشکه منع کوی تاسو لره الله	دهغه کسانونه	چې جنګ ئې اوکړو ستاسو سره	په دین کښې
الله ﷻ خو تاسو دهغه خلقو د دوستئ نه منع کوی		چې ددین په باب کښې درسره جنګیدلی دی	
وَاَخۡرَجُوۡكُمۡ	مِّنۡ دِيَارِكُمۡ	وَظٰهَرُوۡا	عَلٰۤى اِخۡرَاجِكُمۡ
اووې ایستلئ تاسو	دکورونو ستاسو نه	او امداد ئې اوکړو دیوبل سره	په ایستلو ستاسو باندې
او هغوئ تاسو دخپلو کورونو نه ویستلی یئ		او ستاسو په ویستلو کښې ئې دیوبل	
اَنۡ تَوَلَّوۡهُمۡ	وَمَنۡ يَّتَوَلَّهُمۡ	فَاُولٰٓئِكَ	
چې تاسو دوستی اوکړئ دهغوئ سره	او څوك چې دوستی کوی دهغوئ سره	نو هم هغوئ	
سره مدد کړې دې	او څوك چې دغې خلقو سره دوستی کوی	نو هم دغه خلق	
هُمُ الظّٰلِمُوۡنَ ۝			
ظالمان دی			
ظالمان دی			

قوله تعالى:- عَسَى اللّٰهُ اَنۡ يَّجۡعَلَ بَيۡنَكُمۡ

هدایت د الله تعالی په لاس کښې دې:-د کافرانوسره د مینې کولو ممانعت اودهغوی د بغض او دښمنۍ ساتلو بیان نه پس اوس ارشاد کیږی چه داسې ممکن دی چه هم اوس په تاسوکښې اوپه هغوی کښې یو شان والې او یوځائ کول اوکړی. دبغض نفرت او جداوالی نه پس مینه محبت اوالفت پیداکړی. کوم یوڅیز دې چه په هغې الله ﷻ قادر نه دې. هغه یوشان او مختلف څیزونه راجمع کولې شی. د دښمنۍ او بدبختنۍ نه پس په زړونوکښې مینه او محبت پیداکول د هغه په لاس کښې دی. لکه یوبل ځائ کښې چه په انصاروباندې دخپل نعمت بیان فرمائیلوسره ارشاد کیږی ﴿وَاذۡكُرُوۡا نِعۡمَتَ اللّٰهِ عَلَيۡكُمۡ اِذۡ كُنۡتُمۡ اَعۡدَآءً فَاَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوۡبِكُمۡ فَاَصۡبَحۡتُمۡ بِنِعۡمَتِهٖۤ اِخۡوَانًا ۚ وَكُنۡتُمۡ عَلٰى شَفَا حُفۡرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَاَنۡقَذَكُمۡ مِّنۡهَا ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمۡ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُوۡنَ ۝﴾ په تاسو چه د الله نعمت دې یادساتئ چه ستاسود زړه دښمنی هغه ستاسو د زړه په مینه بدله کړه اوتاسوداسې شوئی لکه دیوې مور رونړه.تاسو د اُورغاړې له رسیدلې وئی خو هغه تاسو د هغه ځائ نه بچ کړئی. نبی کریم ﷺ انصارو ته اوفرمائیل آیا زه تاسو د ګمراهئ په حالت کښې نه ګورم؟بیا الله ﷻ زما په وجه تاسو ته هدایت درکړو تاسو ګډوډونې نوالله ﷻ زما په وجه تاسو رایوځائ کړئی([1]) په قرآن کریم کښې دی ﴿ هُوَ الَّذِىۡۤ اَيَّدَكَ بِنَصۡرِهٖ وَبِالۡمُؤۡمِنِيۡنَ ۝ وَاَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوۡبِهِمۡ ؕ لَوۡ اَنۡفَقۡتَ مَا فِى الۡاَرۡضِ جَمِيۡعًا مَّاۤ اَلَّفۡتَ بَيۡنَ قُلُوۡبِهِمۡ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيۡنَهُمۡ ؕ اِنَّهٗ عَزِيۡزٌ حَكِيۡمٌ ۝﴾ الله ﷻ په خپل امدادسره مؤمنان تاسره کړه اواې نبی ستا امداد ئې اوکړو او په ایماندارانوکښې ئې هغه مینه محبت اویووالې پیداکړو که د مخ د زمکې دولت خرچ کړې او هغه یوځائ والی اویوشان والې کول اوغواړې نو نه شې کولې. دا مینه د الله ﷻ د طرف نه وه چه عزیز او حکیم دې. په یوحدیث شریف کښې دی چه د دوستانود دوستئ په وخت

[1] صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الطائف:۴۳۳۰، صحیح مسلم:۱۰۶۱.

کښې همداخبره وړاندې ګنړلی چه څه عجيبه ده چه ده سره يووخت کښې دښمنی پيداشی او په دښمنئی کښې هم د حدنه مه تيرېږئی هيڅ خبرنشته چه کله به دوستی اوشی.(۱)

﴿وقد يجمع الله الشتيتين بعد ما يظنان كل الظن ان لا تلاقيا﴾

يعنی په داسې دوودښمنانوکښې هم چه يود بل نه جداشی اودغه شان چه په زړه کښې ئی غوټه کړې وی چه د هميشه د پاره به ده سره نه ملاوېږی. الله ﷻ اتفاق او اتحاد پيداکوی اوداسې يوکيږی چه لکه دوی هډو دوه وو نه. الله ﷻ ښښونکې اومهربان دې.کافرچه کله توبه اوکړی الله ﷻ به ئی قبوله کړی کله چه هغه دالله ﷻ طرف ته تيښ شی هغه به دې په خپل سوری کښې واخلی.که هرڅنګه ګناه وی اوکه هرڅنګه ګناهګاروی اخوا هغه د مالك طرف ته تيښ شو اوديخواد هغه درحمت غيږ کولاوشوه. حضرت مقاتل بن حيان ﷫ فرمائی چه دا آيت د ابوسفيان﷛ صخربن حرب باره کښې نازل شوې دې. د هغه لور بی بی سره رسول الله ﷺ نکاح کړې وه اوهم دغه نکاح کول د محبت سبب جوړشوې وو. خودا قول څه زړه ته نيزدې نه لګی ځکه چه د رسول الله ﷺ دا نکاح دمکې د فتح نه وړاندې شوې وه اود حضرت ابو سفيان ﷛ اسلام راوړل په اتفاق سره د مکې د فتح په شپه شوې وو. بلکه دې نه خو ښه توجيه هغه ده کومه چه په ابن ابی حاتم کښې روايت شوې ده چه رسول الله ﷺ حضرت ابوسفيان ﷛ صخربن حرب﷛ د يوباغ دميوو عامل جوړکړې وو. د حضور ﷺ دوفات نه پس دې راروان وو چه په لارکښې ورته ذوالخمار مرتد ملاوشو.هغه ده سره جنګ اوکړونو دمرتدينو سره د ټولو نه اول جنګ کونکې مجاهدفی الدين هم دې وو.دحضرت ابن شهاب﷫ قول دې چه هم د ده باره کښې دا آيت﴿عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ عَادَيْتُمْ مِّنْهُمْ مَّوَدَّةً ۭ وَاللّٰهُ قَدِيْرٌ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾ نازل شوې.

صحيح مسلم کښې حديث شريف دې چه حضرت ابوسفيان ﷛داسلام قبلولونه پس نبی کريم ﷺ ته اووئيل يارسول الله ﷺ زمايودرې درخواستونه دی که اجازت وی نوعرض کړم. حضور ﷺ اوفرمائيل وايه.هغه وئيل چه اول خوداماته اجازت راکړه چه څنګه مې دکفرپه زمانه کښې دمسلمانانوسره مسلسل جنګ کولو د اسلام نه پس دکافرانوسره برابرجنګ جاری اوساتم. نبی کريم ﷺ دا منظورکړه. بيائی اووئيل زما ځوئ معاويه﷛ خپل منشی جوړکړه. نبی کريم ﷺ دا هم منظورکړه (په دې چه کوم کلام دې هغه وړاندې تيرشوې) او زما بهترينه عرب لور ام حبيبه ﵂ په خپله نکاح کښې قبوله کړه. نبی کريم ﷺ داهم قبوله کړه(۲)(په دې هم کلام مخکښې تيرشوې دې)بيا ارشاد فرمائی چه کومو کافرانوتاسره مذهبی جنګ نه دې کړې نه ئی ته دوطن نه ويستې يئی لکه څنګه چه ښځو او کمزوروخلقو وغيره سره په سلوك احسان عدل اوانصاف کولونه الله ﷻ تاسو منع کوی بلکه هغه خو داسې انصاف کونکوخلقوسره محبت کوی. بخاری او مسلم کښې دی حضرت اسماء بنت ابوبکر﷛ له دهغې مشرکه مور راغله.داد هغه زمانې ذکر دې په کومه کښې چه د حضور ﷺ اود مکې مشرکانو سره صلح شوې وه نو حضرت اسماء ﵂ د حضور ﷺ په خدمت کښې د مسئلې تپوس کوی زما مور راغلې ده او تراوسه پورې هغه د دې دين نه جدا ده نو زما د پاره جائزدی چه هغې سره ښه سلوك اوکړم؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه اولاړه شه اوهغې سره صله رحمی اوکړه(۳) دمسنداحمد په دې روايت کښې دی چه دهغې نوم قبيله وو دې به د مکې نه کوچ غوړی او پنيرد تحفه په توګه راوړلو. خو حضرت اسماء ﵂ خو نه خپله مشرکه مور خپل کورته پريخوده او نه ئی تحفه او هديه قبوله کړه. نو بيا ئی د

---

۱) ترمذی کتاب البروالصلة باب ماجاء فی الاقتصاد فی الحب والبغض، ۱۹۹۷وسنده حسن.

۲) صحيح مسلم کتاب فضائل الصحابة باب من فضائل ابی سفيان صخر بن حرب ﷛:۲۵۰۱.

۳) صحيح بخاری کتاب الادب باب صلة المراة امها ولها زوج: ۵۹۷۹، صحيح مسلم:۳:۱۰۰۳، ابوداؤد:۱۶۶۸، مسندالطيالسی:۱۶۴۳، احمد:۶/۳۴۷، ابن حبان:۴۵۲.

حضور ﷺ نه تپوس اوکړو نو په اجازت سره ئې خپل کورکښې هم پريخوده اوهديه ئې هم قبوله کړه.[1] دبزار په حديث کښې د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها مورنوم هم دې خودا صحيح نه ده ځکه چه د حضرت عائشه رضي الله عنها نوم ام رومان رضي الله عنها وو او هغې اسلام راوړلې وو او هجرت کولو سره مدينې ته راغلې وه.اود حضرت اسماء رضي الله عنها د مورنوم ام رومان نه وو بلکه دهغې نوم په پورتني حديث کښې قبيله ذکر دې. والله اعلم.

د ﴿مُقْسِطِيْنَ﴾ تفسير په سورة حجرات کښې تيرشوې دې کوم چه الله ﷻ خوښوی. په حديث شريف کښې دی ﴿مُقْسِطِيْنَ﴾هغه خلق دی چه په عدل سره حکم کوی.که هغه دخپل بال بچ معامله وی که د ماتحتانو دا خلق به د الله ﷻ د عرش ښی طرف ته د نور په منبرناست وی.[2] بيافرمانی چه د الله ﷻ منع والې خو دهغه خلقو دوستئی نه دې کوم چه ستاسو په دښمنئی کښې ستاسو مقابلې له راوتلې ولاړدی. تاسو سره صرف ستاسو د مذهب په وجه جنګ جګړې کوی او تاسو ئې د خپلو ښکارونونه اوويستلې ستاسو د دښمنانو امداد ئې اوکړو. بيامشرکانو سره اتحاد اواتفاق دوستئی او يووالې لرونکی ويروی او د هغوی ګناه ښائی چه داسې کونکی ظالمان ګناهګاران دی او يوبل ځائ کښې فرمائی يهوديانواو نصرانيانوسره دوستی کونکی زمونږ په نيز هم د هغوی په شان دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ

| اے هغه کسانو | چې ايمان مو راوړې دې | کله چې راشئ تاسو ته | مومنانې ښځې

| انې مومنانو ! څه وخت چې مومنې ښځې هجرت اوکړی

مُهَٰجِرَٰتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ ۖ

هجرت کونکی | پس امتحان واخلئ دايمان دهغوئ | الله ښه پوهه دې | په ايمان دهغوئ باندې |

اوتاسو ته راشی‌انو د هغوئ امتحان اخلئ| الله ﷻ دهغوئ دايمان (او نفاق) نه ښه خبر دې

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلْكُفَّارِ ۖ

پس که چرې معلومې شی تاسو ته هغوئ | چې مومنانې دی | پس مه واپس کوئ هغوئ کافرانو ته |

نو که ستاسو باور اوشی چې هغوئ مومنې دی | نو کافرانو ته ئې مه واپس کوئ

لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۖ

نه هغوئ | حلالې دی | دپاره دهغوئ | او نه هغوئ (کافران) | حلاليږی | دپاره دهغوئ |

نه دغه ښځې کافرانو دپاره حلالې دی | اونه کافران سړی د هغوئ دپاره حلال دی

وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُوا۟ ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ

او ورکړئ هغوئ (کافرانو) ته | هغه مهر | چې ورکړې ئې وو ښځوله | او نشته ګناه | په تاسو باندې |

او(کافرانو)له هغه هرڅه ورکړئ اکوم چې هغوئ (په دې ښځو) خرڅ کړې وی|اوپه تاسو هيڅ ګناه نشته

أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ

چې تاسو په نکاح سره واخلئ هغوئ | کله چه | ورکړئ تاسو هغوئ له | مهرونه دهغوئ |

که تاسو هغوئ سره نکاح اوکړئ | خو په دې شرط چې مهرونه ورته ورکوئ

[1] احمد:٤/٤، حاکم:٢/٤٨٥، مجمع الزوائد:٧/١٢٣.

[2] صحيح مسلم کتاب الامارة باب فضيلة الامير العادل:١٨٢٧، احمد:٢/١٥٩، ابن حبان:٤٤٨٥.

وَلَا تُمْسِكُوْا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْـَٔلُوْا مَآ

او مه ساتئ تاسو په نکاح کښې | ښځې کافرانې (پخپله هم) | او اوغواړئ | هغه مهر چې

او چې کومې کافرانې ښځې دي | هغوئ سره (ازدواجي) تعلق باقي مه ساتئ | او چې څومره خرچ مو په هغوی

اَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُوْا مَآ اَنْفَقُوْا ؕ

تاسو ورکړي وو (خپلو کافرو ښځوله | او دغواړي هغوئ | هغه مهرچې هغوئ ورکړي وو خپلو مسلمانانو ښځوله

کړي وي | هغه تري اوغواړئ | او هغوی (کافرانو) چې پرې کوم خرچ کړي وی هغه دې (تاسونه) اوغواړي

ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ ؕ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ

دا حکمونه چې دی | دا حکم دالله دې | هم هغه فیصله کوی | په منځ ستاسو کښی | او الله

هم دا دالله ﷻ حکم دې | هغه به ستاسو په مینځ کښې فیصله اوکړی | ....او الله ﷻ

عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۞ وَاِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ

ډیر پوهه دې | او دحکمت خاوند دې | او که پاتې شي ستاسو نه (یعني ملاو نشي تاسو ته) | څه څيز

ډیر پوهه صاحب د حکمت دې | او که چرې ستاسو په ښځو کښې یوه ښځه

مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ اِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ

دکافرو ښځو دمهرونو ستاسو نه | کافرانو ته | اوبیا سزا ورکړه تاسو (په غالب کیدو سره په هغوئ باندي)

کافرانو ته لاړه شي | اوبیا تاسو هغو (کافرانو) باندې غلبه حاصله کړه |

فَاٰتُوا الَّذِيْنَ ذَهَبَتْ اَزْوَاجُهُمْ

پس ورکړئ تاسو | هغه کسانو له | چې تلی دی ښځې دهغوئ (هلته پاتې شوی دی)

نو دچا دلاس نه چې ښځې وتلی دی (او کافرانو سره شاملې شوې وی) نو هغوئ ته د مال په اندازه

مِّثْلَ مَآ اَنْفَقُوْا ؕ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ اَنْتُمْ

په مثل دهغې (یعني هغومره مال) | چې ورکړې وو هغوئ | او اوویریږئ دالله نه | هغه الله | چې تاسو

ورکړئ | کوم چې هغوی خرچ کړي وو | ....او دهغه الله ﷻ نه ویریږئ | چې تاسو پرې

بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ ۞

په هغه باندې | ایمان راوړونکی یئ

ایمان راوړي دي |

قوله تعالٰی:- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا جَآءَكُمُ الْمُؤْمِنٰتُ مُهٰجِرٰتٍ فَامْتَحِنُوْهُنَّ ؕ

دمهاجرد ښځو ازمیښت:- دسورة فتح په تفسیر کښې د صلح حدیبیه واقعه په تفصیل سره بیان شوې ده. د دې صلح په موقعه چه د رسول الله ﷺ او کفار قریش په مینځ کښې کوم شرائط مقرر شوي وو په دې کښې یودا هم وو چه د کافرانو نه څوك مسلمان شی حضور ﷺ له لاړشی تاسو به هغه اهل مکه ته واپس کونې خو قرآن کریم د دې نه ښځې بهر کړې چه کومه ښځه اسلام قبول کړی راشی او په حقیقت کښې هغه په رښتیا سره ایمانداره وی نو مسلمانان به هغه کافرانوته نه واپس کوی. دحدیث تخصیص په قرآن کریم سره د کیدو دا یو ښکلې مثال دې او د بعضې سلفو په نیزدا آیت د دې حدیث ناسخ دې.

ددې ایت مبارک شان نزول او امتحان اخستلو طریقه:-د دې ایت شان نزول دا دې چه حضرت ام کلثوم بنت عقبه بن ابومعیط ﷺ مسلمانه شوه هجرت ئې اوکړو مدینې ته راغله. د هغې دواړه رونړه عماره او ولید د هغې د اخستو د پاره د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل واورئ دا د امتحان آیت نازل شو اود مؤمنې ښځې د واپس کولونه ممانعت اوکړې شو.د حضرت ابن عباس ﷺ نه تپوس کیږی چه حضور ﷺ به د دې ښځو امتحان څنګه اخستلو؟ ونې فرمائیل داسې چه په الله ﷻ باندې قسم اوخوره او رښتیا رښتیا اووایه چه هغه د خپل خاوند د خفګان د وجه نه ده راغلې، صرف د آب وهوا او زمکې بدلولود پاره د سیل په توګه نه ده راغلې یا د څه دنیاوی مطلب د پاره نه ده راغلې. بلکه صرف د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ محبت کښې د اسلام په خاطر ئې وطن پریخې دې او بل ئې هیڅ غرض نشته. قسم ورکول اوداسوالونه کول د حضرت عمرفاروق ﷺ په ذمه وواو په روایت کښې دی چه امتحان به داسې کیدو چه هغه د الله ﷻ د معبودبرحق او لاشریك کیدو ګواهی ورکړی اود نبی کریم ﷺ د الله ﷻ د بنده اود هغه د رالیګلې شوی رسول ﷺ کیدو ګواهی ورکړی. که په امتحان کښې به دڅه دنیاوی غرض پته لګیدله نو هغوی ته دواپس تلو حکم وو.مثلاً چه دا به معلومه شوه چه د ښځې خاوندد جګړې په وجه یا د بل سړی د محبت په وجه راغلې ده وغیره. (۱)د دې آیت په دې جمله چه که تاسو ته معلومه شې چه دا ایمانداره ښځه ده نودا دکافرانوطرف ته مه واپس کوئ. ثابتیږی چه په ایمان باندې په یقینی توګه خبریدل هم ممکن امر دې. ارشاد دې چه مسلمانانې ښځې د کافرانو سرو د پاره او کافران سړی د مسلمانانو ښځود پاره حلال نه دی.

قوله تعالی:- وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ؕ

کافرانو سره درشتې کولو ممانعت:-دې آیت دا رشته حرام کړه ګنې دې نه وړاندې د مؤمنه ښځو نکاح د کافرانوسروسره جائز وه. لکه د نبی کریم ﷺ د لور بی بی نکاح ابوالعاص بن ربیع سره شوې وه اودې په هغه وخت کښې کافروو اود رسول الله ﷺ لور مسلمانه وه. د بدر په جنګ کښې دې هم کافرانو سره وو اوچه کوم کافران ژوند راګیرکړې شویه هغوی کښې دې هم نیولې شوې وو.حضرت زینب ﷺ د حضرت خدیجة الکبری ﷺ خپل مور هار د هغه په فدیه کښې ورکړې ووچه دې آزادشی او راشی. د ده په لیدویه حضور ﷺ باندې ژړیدل شروع شواومسلمانانوته ئې اوفرمائیل که زمادلورقیدی پریخودل تاسو خوښوئې نودې پریږدئې. مسلمانانو هغه په خوشحالئی سره بغیرد فدیه پریخودل منظورکړل حضور ﷺ هغه آزادکړو اوورته ئې اوفرمائیل چه زما لور ماله مدینې ته راولیګه. هغه دا هم منظورکړه او زیدبن حارثه ﷺ سره ئې اولیګلو(۲)دا واقعه د ۲هجری ده.حضرت زینب ﷺ په مدینه کښې اوسیدله او داسې ناسته وه تردې چه په ۸هجری کښې دهغې خاوند حضرت ابوالعاص ﷺ ته الله ﷻ د اسلام توفیق ورکړو اومسلمان شو. نو حضور ﷺ هم په هغه وړاندینې نکاح سره بغیرد نوی مهر نه خپله لور هغه سره رخصت کړه. او بل روایت کښې دی چه دوه کاله پس حضرت ابوالعاص ﷺ مسلمان شوې وو اوحضور ﷺ هم په هغه اوله نکاح باندې حضرت زینب ﷺ هغه واپس کړې وه(۳) هم دا صحیح دی څکه چه مسلمانې ښځې په مشرکانو سړوباندې د حرامیدو دوه کاله پس هغه مسلمان شوې وو. په یو بل روایت کښې دی چه دهغه د اسلام نه پس د نوی سر نه نکاح اوشوه او نوې مهر تړلې شوې وو. امام ترمذی ﷫ فرمائی چه د ړومبی روایت راوی حضرت ابن عباس ﷺ دې اوهغه روایت د اسناد په لحاظ سره ډیر اوچت دې او د دویم روایت راوی حضرت عمرو بن شعیب ﷺ دې او عمل هم په دې

---

(۱) الطبری:۲۲/۲۳۶.

(۲) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی فداء الامیر بالمال: ۲۶۹۲ وهوحسن.

(۳) ابوداؤد کتاب الطلاق باب الی متی تردعلیه امراته اذا اسلم بعدها: ۲۲٤۰،ترمذی:۱۱٤۳، ابن ماجه:۲۰۰۹.

باندې دي. خو دا یاد ساتئی چه د عمرو بن شعیب ؓ په روایت کښې یو راوی حجاج ابن ارطاة ته
حضرت امام احمد ؒ وغیره ضعیف وئیلې. دحضرت ابن عباس ؓ دحدیث جواب جمهورو دا ورکوی
چه داشخصي واقعه ده. ممکن ده چه هغې عدت ختم شوې نه وی. د اکثرو حضراتو مذهب دا دې چه
په دې صورت کښې ښځه د عدت موده پوره کړی اوتردغه وخته پورې د هغې کافر خاوندمسلمان
شوې نه وی نوهغه نکاح فسخ کیږی. اود بعضې حضراتو مذهب دا هم دې چه عدت پوره کولونه پس
ښځې ته اختیاردې چه که غواړی خپله دا نکاح په ځائ اوساتی اوکه غواړی نو دا فسخ کړی بله نکاح
دې اوکړی. او هم په دې باندې هم د حضرت ابن عباس ؓ والا روایت محمول کوی. بیا حکم کولې
شی چه د دې مهاجروښځو کافرانوخاوندانوته د هغوی خرچ کړې شوې خرچې ورکړې لکه مهر. بیا
فرمان دې چه اوس د دوی مهر واپس کولونه پس دوی سره بیا نکاح کولوکښې په تاسو څه بدی نشته.
د عدت تیرول د ولی مقررول وغیره چه د نکاح اموروکښې ضروری دی دې شرائط پوره کولوباندې
دې مهاجروښځو سره چه کوم مسلمان نکاح کول غواړی کولې شی.

قوله تعالی:- وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ

کافره نکاح کښې ساتل حرام دی:- بیاارشاد فرمائی چه په تاسوباندې هم اې مسلمانانود دې ښځو په
خپلو نکاحونوکښې ساتل حرام دی کومې چه کافرانې دی.دغه شان کافرې ښځې سره نکاح کول هم
حرام دی. د دې حکم په نازلیدوباندې حضرت عمر ؓ خپلې دوه کافرانې ښځې طلاقې کړې. په
کوموکښې چه یوې خو معاویه بن ابی سفیان ؓ سره نکاح اوکړه او بلې صفوان بن امیه سره([1])
حضور ﷺ کافرانوسره صلح اوکړه او تراوسه خو هغوی د حدیبیه په لاندې حصه کښې وو چه دا آیت
نازل شو اومسلمانانوته ئی اووئیل چه کومه ښځه مهاجره راشی دهغې ایمان راوړل او په خالص نیت
سره هجرت کول هم معلوم کړئی نود دوی کافرانو خاوندانوته د هغوی ورکړې شوې مهر واپس کړئی.
دغه شان کافرانوته هم دا حکم واورولې شو([2])د دې حکم وجه هغه لوظ نامه وه اوس اوس لیکلې شوې
وه. حضرت عمر فاروق ؓ چه کومودوو کافرانوښځوته طلاق ورکړو په هغې کښې د یوې نوم قریبه وه.
دا د ابوامیه بن مغیره لور وه اود بلې نوم ام کلثوم وو چه د عمرو بن جرول خزاعی لور وه.دحضرت
عبدالله ؓ مور هم دا وه. دې سره ابوجهم بن حذیفه بن غانم خزاعی نکاح اوکړه دا هم مشرك وو. دغه
شان د دې حکم لاندې حضرت طلحه بن عبیدالله ؓ خپله کافره ښځه اروی بنت ربیعه ابن حارث بن
عبدالمطلب ته طلاق ورکړو دې سره خالد ابن سعید بن عاص نکاح اوکړه.
بیاارشادکیږی چه ستاسو په ښځوباندې کوم خرچ شوې دې هغه د کافرانونه واخلئی اوهغوی دی څې.
دغه شان د کافرانو ښځې چه مسلمانې شوی دی هغوی ته ددوی خرچ واپس کړئی.دصلح او ښځو باره
کښې دالله ﷻ فیصله بیان شوه چه هغه په خپل مخلوق کښې اوکړه. الله ﷻ د خپلو بندیګانو د هرقسم
مصلحتونو نه خبردې اود هغه یوکار هم د حکمت نه خالی نه وی ځکه چه علی الاطلاق حکیم هم هغه
دې. دې نه پس آیت ﴿وَإِن فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ﴾ مطلب حضرت قتاده ؒ دا بیان کړې دې چه کافرانوسره ستاسو عهدوپیمان او صلح
صفائی نشته که یوه ښځه د یومسلمان د کورنه لاړه شی او هغوی سره ملاوشی نو ښکاره خبره ده چه
هغه به دخپل خاوند کړې شوې خرچه نه واپس کوی نود دې په بدله کښې تاسوته هم اجازت درکولې
شی که د هغوی نه یوه ښځه مسلمانه شی تاسوله راشی نوتاسو هم د هغې خاوندله هیڅ مه ورکوئی تر

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الشروط باب الشروط فی الجهاد والمصالحة مع اهل الحرب:۲۷۳۱-۲۷۳۲، ابوداؤد: ۲۷۲۵، احمد:۴/۳۲۸.
[2]) الطبری:۲۲/۳۲۹.

حضرت زهری رحمة الله علیه فرمائی چه مسلمانانو خود الله ﷻ د دې حکم پوره کومې چه هغوی درنه کړی[1] والې اوکړواود کافرانو چه کومې ښځې مسلمانانې شوې هجرت ئې اوکړوراغلې دهغوی اخستې شوې مهردهغوی خاوندانوته واپس کړې شو خومشرکانو د دې حکم منلونه انکاراوکړو. په دې باندې دا آیت نازل شواو مسلمانانوته اجازت ورکړې شو که تاسو نه یوه ښځه هغوی له لاړه شی او هغوی ستاسو خرچ کړې شوې خرچه واپس نه کړه نو چه کله د هغوی نه یوه ښځه تاسو له راشی نو تاسو خپله خرچه د هغې نه اوباسئی که باقی څه بچ شو نو هغوی ته ورکړئی ګنې معامله ختمه شوه[2]د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه ددې دا مطلب روایت دې چه په دې کښې رسول الله ﷺ ته داحکم ورکولې شی چه کومه مسلمانه ښځه کافرانو سره ملاوشی اوکافران د هغې خاوندته د هغه کړې خرچه واپس نه کړی نود مال غنیمت نه هغه مسلمان ته د هغه د خرچ مطابق ورکړئی.نو ﴿فَعَاقَبْتُمْ﴾معنی داشوه چه بیا کله د قریشویا نورو کافرانو نه دغنیمت مال ملاوشی نودې سرو ته د چا ښځې چه کافرانوله تلې دی د هغوی خرچه ورکړئی یعنې مهرمثل. په دې اقوالوکښې هیڅ اختلاف او تضاد نشته. مطلب دا که رومبې صورت ممکن وی نوهغه تیك دې ګنی د غنیمت د مال نه هغه ته د هغه حق ورکړئی په دواړوخبروکښې اختیار دې او په حکم کښې وسعت دې. حضرت امام ابن جریر رحمة الله علیه دا تطبیق خوښوی. ﴿فالحمدلله﴾

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ

اے نبی کله چې | راشی تاته مومنانې ښځې |

ائې پیغمبره ﷺ! چې مومنې ښځې درته راشی

يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِٱللَّهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ

چې بیعت کوی ستاسره|په دې خبره چې هغوئ به نهٔ شریکوی| دالله سره | هیڅ څیز|او نهٔ به غلا کوی

اوددې خبرې بیعت درسره کوی|چې الله ﷻ سره به هیڅوک نه شریکوی|اوغلا به نه کوی

وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ

اونهٔ به زنا کوی | اونهٔ به وژنی اولاد خپل | اونهٔ به راتله کوی | په دروغو سره | چې جوړوی ئې هغوئ

اوزنا بهٔ نه کوی | او خپل بچی به نه وژنی | اود دروغو الزام به په چا نه لګوی | چې هغه ئې

بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِى مَعْرُوفٍ

په منځ دلاسونو او خپو خپلو کښې (یعنې دخپله خانه) | اونهٔ به نافرمانې کوی ستا | په نیکئ کښې |

په خپل مینځ کښې جوړ کړې وی|.................. او د نیکئ په کارونو کښې به

فَبَايِعْهُنَّ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُنَّ ٱللَّهَ إِنَّ ٱللَّهَ

پس بیعت اوکړه دهغوئ سره | او دبښانې دعا اوغواړه | دپاره دهغوئ | دالله نه | بیشکه الله |

ستا نافرمانی نه کوی|نو ته هغوئ سره بیعت اوکړه|او دهغوئ دپاره د الله نه ښښنه غواړه|بیشکه الله

غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝١٢

ښښونکې مهربانه دې |

ښښونکې ډیر زیات مهربان دې

---

[1] الطبری:۲۳/۳۳۸.

[2] ایضاً.

قوله تعالی:- يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا

د ښځو بيعت اودې طريقه:- په صحيح بخاری کښې دی عائشه رضي الله عنها فرمائی چه کومې مسلمانانو ښځوم به هجرت کولو اوحضور ﷺ له به راتلې نود هغوی امتحان به هم په دې آيت سره کيدلو. کومې ښځې به چه ددې ټولوخبرو اقرار کولوهغې ته به نبی کريم ﷺ زبانی فرمائيل چه ما ستانه بيعت واخستلو. دا به نه وه چه رسول الله ﷺ به هغوی سره لاس ملاوولو. په الله ﷻ قسم رسول الله ﷺ کله هم د بيعت په وخت کښې د ښځولاس سره لاس نه دې لګولې صرف زبانی به ئې ورته فرمائيل چه په دې خبره ماستانه بيعت واخستلو.([1])

د بيعت طريقه د يو صحابی په ژبه:- ترمذی، نسائی، ابن ماجه او مسنداحمد وغيره کښې دی چه حضرت اميمه بنت رقيقه رضي الله عنها فرمائی د نورو ډيروښځوسره زه هم د نبی کريم ﷺ نه دبيعت د پاره حاضره شوې ووم نود قرآن پاك د دې آيت مطابق حضور ﷺ زمونږ نه بيعت واخستلو. مونږ به په خوخبروکښې د حضور ﷺ نافرمانی نه کوو د اقرار په وخت کښې اوفرمائيل چه دا هم اووايئی ترکوم وخته پورې چه ستاسو طاقت وی. مونږ اووئيل الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ ته زمونږ خيال زمونږ نه ډير دې اود هغوی مهربانئی په مونږ باندې زمونږ د مهربانونه زياتې دی. بيامونږ اووئيل حضور ﷺ! تاسوزمونږ سره لاس نه ملاوونی؟وئی فرمائيل زه پردوښځوسره لاس نه ملاووم. زما يوې ښځې ته ويناکول د سلوښځود پاره کافی دی، بس بيعت اوشولو([2])امام ترمذی رحمه الله دې حديث ته صحيح حسن وائی. په مسند احمد کښې دومره زياتوالې نورهم دې چه په مونږ کښې چاسره هم حضور ﷺ لاس ملاو نه کړو.داحضرت اميمه رضي الله عنها دحضرت خديجه رضي الله عنها خوراود حضرت فاطمه رضي الله عنها ترور وه. په مسنداحمد کښې دی حضرت سلمی بنت قيس چه د رسول الله ﷺ ترور وه اودواړو قبلوطرف ته ئې دحضور ﷺ سره مونځ ادا کړې وو د بنوعدی بن نجار د قبيلې نه وه. فرمائی چه د انصارو ښځوسره د رسول الله ﷺ په خدمت کښې د بيعت کولودپاره زه هم تلې ووم او په دې آيت کښې چه دکوموخبروذکردی مونږ د هغې اقرار هم اوکړو. بيعت مواوکړو او لاړوماته بيا خيال راغلواويوه ښځه ما حضور ﷺ ته اوليګله چه معلومه کړی د خيانت او دهوکې نه ستاسو څه مطلب دې؟ رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه د هغه مال چاته په پټه مه ورکوه.([3]) د مسند په حديث کښې حضرت عائشه بنت قدامه رضي الله عنها فرمائی زه خپلې مور رائطه بنت سفيان خزاعيه رضي الله عنها سره د حضور ﷺ نه د بيعت کونکو ښځوسره ووم حضور ﷺ به په دې خبرو بيعت اخستلو اوښځوبه د دې اقرار کولو. زمادمور په فرمان سره ماهم اقرار اوکړواود بيعت اخستونکو ښځوسره شامله شوم([4]) په صحيح بخاری‌کښې حضرت ام عطيه رضي الله عنها نه نقل دی چه مونږ په دې خبرواو په دې امر باندې چه مونږ به په يومړی باندې وير او ژړا نه کوو د حضور ﷺ نه بيعت اوکړو. په دې وخت کښې يوښځې خپل لاس راښکلو او وئی وئيل چه زه په په مړی باندې د وينا نه کولونه منع کيدلوباندې بيعت نه کوم څکه چه فلانکې ښځې زما فلانکی مړی باندې وير او ژړا کولوکښې زما امدادکړې وو نو زه به د هغې بدله خامخا خلاصوم. حضور ﷺ اوريدو سره چپ پاتې شواو هيڅ ئې اونه فرمائيل هغه لاړه خو لږ ساعت پس بيا راغله او بيعت ئې اوکړو.

په مسلم شريف کښې هم دا حديث دې اودومره زياتوالې ورسره دې چه دا شرط صرف هم دې ښځې او حضرت ام سليم بنت ملحان رضي الله عنها پوره کړو([5]) دبخاری شريف په يوبل روايت کښې دی چه داشرط پنځو

---

[1]) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة الممتحنة باب ﴿اذاجاءكم المؤمنات مهاجرات﴾:٤٨٩١، صحيح مسلم:١٨٨٦، ابن ماجة:٢٨٧٥.

[2]) ترمذی كتاب السير باب ماجاء فی بيعة النساء: ١٥٩٧وسنده صحيح، نسائی: ٤١٨٦، ابن ماجة: ٢٨٧٤، مختصراً، احمد:٣٥٧/٦.

[3]) احمد:٣٧٩/٦-٣٨٠.

[4]) احمد:٣٦٥/٦، مجمع الزوائد:٤١/٦.

[5]) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة الممتحنة باب ﴿اذاجاءك المؤمنات يبايعنك﴾ :٤٨٩٢، صحيح مسلم:٩٣٦.

ښځوبوره کړو. ام سلیم، ام علا او ابوسبره ؓ لور چه د حضرت معاذؓ بی بی وه او دوه نورې ښځې،
یادابوسبره ؓ لوراودحضرت معاذؓ بی بی اویوه ښځه بله[1]حضورﷺ به د اخترپه ورځ هم د ښځو نه د
دې بیعت معاهده اخستله. حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چه د رمضان د اختر مونځ ما د حضورﷺ
حضرت ابوبکرؓ او حضرت عمرؓ سره اداکړې دې.ټولو به دخطبه نه اول مونځ کولوبیانی به د مانځه
نه پس خطبه کوله.یوځل نبی کریم ﷺ خطبه ورکوله چه راکوزشولکه چه هغه نقشه اوس هم زما د
سترګو په وړاندې ده چه خلق ئې کینول او حضورﷺ د هغوی د مینځ نه تشریف راوړلو. تردې چه د
ښځومینځ ته راغلواوحضرت بلال ؓ ورسره وو. دلته په رسیدوباندې نبی کریمﷺ هم د دې آیت تلاوت
اوفرمائیلوبیا حضورﷺ تپوس اوکړو چه آیاتاسوپه خپل دې اقرار باندې کلکې یئې؟ یوه ښځه اودریده
اوجواب ئې ورکړو چه اوحضورﷺ په دې باندې په مضبوطیاسره قائمې یو.بل چا جواب ورنه کړو.
راوی حدیث حضرت حسن ؓ ته دا معلومه نه ده چه دا جواب ورکونکې ښځه کومه یوه وه. بیا
حضورﷺ اوفرمائیل چه ښه ده خیرات کوئې او حضرت بلال ؓ خپله کپړا خوره کړه نو ښځو په دې
کښې د غمو او بغیرغمو ګوتې د الله ﷻ په لارکښې واچولې.[2]
دمسنداحمد په روایت کښې د امیمه ؓ د بیعت په ذکرکښې دآیت نه علاوه دومره نور هم دی چه ویر
اوژړا نه کول او دجاهلیت دزمانې غوندې سینګارونه کول اوپردوسړوته نه خودل[3]د بخاری او مسلم
شریف په حدیث کښې دی چه رسول الله ﷺ په یومجلس کښې سړو ته هم اوفرمائیل چه ماسره په دې
خبرو باندې بیعت اوکړئې کومې چه په دې آیت کښې دی. کوم سړې چه دا بیعت پوره کړی د هغه اجر
الله ﷻ سره دې او چه څوک د دې نه څه خلاف اوکړی اود مسلمان حکومت نه پټ پاتې وی د هغه
حساب د الله ﷻ سره دې. که غواړی نو اوبه ئې ښښی او که غواړی نو عذاب به ئې کړی. حضرت عباده
بن صامت ؓ فرمائی چه په عقبه اولی کښې مونږ دولسوکسانو د رسول الله ﷺ نه بیعت اوکړو اوهم په
دې خبروچه کومې په دې آیت کښې ذکر دي حضورﷺ زمونږ نه بیعت واخستلو او وئې فرمائیل که
تاسو په دې باندې پوره پاتې شوئې نو یقینًا ستاسود پاره جنت دې.دا واقعه د جهادد فرضیت نه
وړاندې ده.د ابن جریر په روایت کښې دی رسول الله ﷺ حضرت عمر بن خطابؓ ته حکم ورکړوچه
هغه دې ښځوته اووائی چه رسول الله ﷺ تاسو نه په دې خبروبیعت اخلی چه تاسو الله ﷻ سره څوک مه
شریکوئې. د دې بیعت د پاره راتلونکوښځوکښې حضرت هنده هم وه چه د عتبه بن ربیعه لور اود
حضرت ابوسفیانؓ بی بی وه. هم دغه وه چه هغې د کفر په زمانه کښې د نبی کریم ﷺ د تره حضرت
حمزه ؓ خیټه څیرلې وه، په دې وجه هغه د دې ښځوسره په داسې حالت کښې راغلې وه چه څوک هغه
اونه پیژندیشی. هغې چه کله فرمان واوریدو نو وئې وئیل چه زه څه وئیل غواړم خو که خبرې کوم نو
حضورﷺ به ما اوپیژنی اوکه اومې پیژنی نوزما د قتل حکم به اوکړی. زه په دې وجه داسې راغلې یم
چه اونه پیژندلې شم خوهغه ښځې ټولې چپ پاتې شوې اود هغې خبره ئې په خپلو څلوکولوسره
انکاراوکړو.آخر هم هغې اووئیل چه داصحیح ده چه کله د شرک نه منع کیدل د سړود پاره دی نود ښځو
دپاره به ولې نه وی؟ حضورﷺ د هغې طرف ته اوکتل خو هیڅ ئې اونه فرمائیل. بیائې حضرت عمرؓ
ته اوفرمائیل چه دې ته اووایه بله خبره دا ده چه غلابه نه کوی. په دې باندې هندې ؓ اووئیل چه
مابه د ابوسفیان ؓ معمولی معمولی څیز کله کله اخستلو څه پته ده چه دا هم په غلاکښې شامل دی
که نه؟ اوزما د پاره دا حلال هم دی که نه؟ حضرت ابوسفیان ؓ هم په دې مجلس کښې ناست وو

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب ماینهی من النوح والبکاء والزجر عن ذلك: ۱۳۰۶، صحیح مسلم:۹۳۶.
(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الممتحنة باب (اذاجاءك المؤمنات یبایعنك) :۴۸۹۵، صحیح مسلم:۸۸۳.
(۳) احمد:۱۹۶/۲وسنده حسن، مجمع الزوائد:۳۷/۶.

اوریدوسره هغه اووئیل چه زما په کورکښې کوم څه هم تا اخستې وی اوهغه دې خرج کړی وی یا اوس هم باقی وی هغه ټول هرڅه ما ستا د پاره حلال کړی دی. اوس خو نبی کریمﷺ ته صفا معلومه شوه چه دا خو زما د تره حضرت حمزه ﵁ قاتله اود هغه اینه ځیرونکې او بیا په هغې چکونه لګونکې ښځه هنده ده. نبی کریم ﷺ هغه اوپیژندله د هغې خبرې نی واوریدې او هغه نی په دې حالت کښې لیدلوسره مسکې شو او هغه نی خپل خواته راوغوښتله. هغې د حضورﷺ لاس اونیولو او معافی نی اوغوښتله حضورﷺ اوفرمائیل چه ته هم هغه هنده ئې؟هغې وئیل تیرې شوې ګناهونه الله ﷻ معاف کړل حضورﷺ چپ شو اود بیعت په کارکښې بیا مشغول شو اووئې فرمائیل دریمه خبره دا ده چه دې ښځوکښې دې څوك بدکاری نه کوی. په دې باندې حضرت هنده ﵂ اووئیل چه آیا آزادې ښځې هم بدکاری کوی؟ حضورﷺ اوفرمائیل ټیك ده د الله ﷻ قسم آزادې ښځې به په دې خراب کار هیڅ کله هم ځان ګنده نه کړی. بیائې اوفرمائیل څلورمه خبره چه څوك دې هم خپل اولاد قتل نه کړی. هندې ﵂ اووئیل تاسو هغه په بدرکښې قتل کړی تاسو پوهه شئی او هغوی. حضورﷺ اوفرمائیل پنځمه خبره دا ده چه پخپله دې دخپل ځان نه بې سر اوخپو څه خاص بهتان نه لګوی اوشپږمه خبره دا چه زما په شرعی خبرو کښې دې زما نافرمانی نه کوی. اووم عهدئې د هغوی نه دا واخستلوچه ویناګانې دې نه کوی. د جاهلیت په زمانه کښې به ښځوخپلوان مړه کیدوباندې کپړې شلولې مخونه به ئې وهل ویښته به ئې شوکول او چغې سورې به ئې وهلې. (¹) دا اثر غریب دې او د دې په بعضې حصوکښې نکارت هم دې ځکه چه د ابوسفیان ﵁ اود هغه د ښځې د اسلام راوړلو په وخت کښې هغوی ته د حضورﷺ نه هیڅ اندیښنه نه وه بلکه هغوی سره هم حضورﷺ د صفائې او محبت اظهار کړې وو. والله اعلم.

په یوبل روایت کښې دی چه د فتح مکه په ورځ داد بیعت والا آیت نازل شو.نبی کریم ﷺ په صفاباندې د سړونه بیعت واخستو اوحضرت عمر﵁ د ښځونه بیعت واخستو. په دې کښې نور دا هم دی چه د اولاد دقتل نه کولو واوریده نو حضرت هنده ﵂ اوفرمائیل مونږخوهغه د وړوکوالی نه اوپالل لوئ مو کړل خودا لوئ تاسو قتل کړل. په دې باندې حضرت عمر﵁ ډیر زیات اوخندل. ابن ابی حاتم کښې دی چه کله هنده بیعت له راغله نود هغې لاسونه د سړوپه شان سپین وو. حضورﷺ اوفرمائیل لاړه شه د دې رنګ بدل کړه. هغې نکریزې اولګولې اوحاضره شوه. د هغې په لاس کښې دوه کړې وې. هغې تپوس اوکړو چه د دې باره کښې څه حکم دې؟ وئې فرمائیل چه د دوزخ د اُور دوه سروټکې دی (دا حکم د هغه وخت دې چه کله د دې زکوة نه اداکیږی) د دې بیعت اخستلوپه وخت د حضورﷺ په لاس کښې یوه کپړا وه. کله چه د هغوی نه د اولاد د نه قتل کولو وعده اخستې شوه یوې ښځې اووئیل چه د هغې پلارنیکه خوقتل کړې شوی دی اود هغوی د اولاد وصیت مونږ ته کیږی. دا د بیعت د شروع صورت ووبیا د دې نه پس دا دستور وو چه کله به ښځې بیعت له راجمع شوې نو حضورﷺ به دا ټولې خبرې هغوی ته وړاندې کولې هغوی به د دې اقرار کولو او واپس کیدلې به. (²) نود الله ﷻ فرمان دې چه کومې ښځې د دې بیعت د پاره راځی نود هغوی نه بیعت واخله چه الله ﷻ سره دې شریك نه ګرځوی. د غیروخلقو مالونه دې نه پټوی او هغه ښځه چه هغې ته خاوند د هغې د خوراك څښاك او اغوستو د پاره نه ورکوی نو د هغې د پاره جائز دی چه د خپل خاوند د مال نه د دستور مطابق اود خپل حاجت په اندازه واخلی که دهغې خاوندته پته هم نه وی.د دې دلیل دهندې والا حدیث دې چه هغې درسول الله ﷺ نه معلومه کړې وه چه یارسول الله ﷺ! زماخاوند ابوسفیان ﵁ بخیل سړې دې هغه مونږ ته دومره خرج نه راکوی کوم چه زما اود اولاد د پاره کافی وی. نوکه زه د هغه د مال نه د هغه په

(¹) الطبری:۳٤۲/۲۳.
(²) الدرالمنثور:۱٤٠/۸.

بې خبرنې کښې څه واخلم نو ماله جائز دی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه په معروفه طریقه د هغه د مال نه دومره اخستل چه ستا د بال بچ د پاره کافي وی.(۱)
اوهغه دې زناکاری نه کوی. لکه چه بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾ زنا ته مه نیزدې کیږئی هغه بې حیائی ده او خرابه لار ده. د حضرت سمره رضی الله عنه په حدیث کښې د زناسزا دردناك عذاب د جهنم دې(۲) په مسنداحمد کښې دی چه کله فاطمه بنت عقبه رضی الله عنها بیعت له راغله او دې آیت تلاوت د هغې په وړاندې اوکړې شو نو هغې د شرم نه خپل لاس په سر کیخودو. حضور ﷺ ته د هغې داحیاء ډیره خوښه شوه. حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی هم په دې شرطونوباندې ټولو بیعت اوکړو، دې اوریدوسره هغې هم بیعت اوکړو. (۳) د حضور ﷺ د بیعت طریقې پورته بیان شوې.

قوله تعالی:- وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

د اولاد نه قتل کولو حکم عام دې. پیدا شوې اولاد قتل کول هم په دې ممانعت کښې دې. لکه څنګه چه به د جاهلیت په زمانه کښې د دې ویرې قتل کولې شو چه په دوی باندې به د کوم ځائ نه خورو اوڅکو. حمل غورزول هم په دې ممانعت کښې شامل دی لکه بعضې جاهلوښځو به خپل خپل بچی غورزول.

قوله تعالی:- وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ

په خراب غرض وغیره سره بهتان نه لګولومطلب خویوحضرت ابن عباس رضی الله عنه دا بیان کړې دې چه د بل اولاد دخپل خاوند په سر لګول(۴)د ابوداؤد په حدیث کښې دی چه دملاعنه آیت نازلیدلویه وخت رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه کومه ښځه داپه یوقوم کښې داخل کړی چه په قوم کښې نه وی هغه د الله ﷻ په نیز په هیڅ یو شمیرکښې هم نه ده اوچه کوم سړې دخپل اولادنه انکاراوکړی اوهغه د هغه په وړاندې موجود وی نوالله ﷻ به د هغه نه ډډه اوکړی اود ټولو وړاندینواو روستونویه وړاندې به ئې رسوا او ذلیل کړی. (۵)

قوله تعالی:- وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ

د حضور ﷺ نافرمانی مه کوئې یعنی دهغوی احکام په ځائ راوړئی اود هغوی دمنع کړې شوی کارونونه منع شئی. دا شرط د معروف کیدلو د پاره ښځو الله ﷻ اولګولو. (۶) حضرت میمونه فرمائی الله ﷻ د خپل نبی اطاعت فقط په نیکوکښې منحصرکړې دې او صرف هم معروف اطاعت دې. حضرت ابن زید رحمه الله فرمائی ګورئی بهترین اخلاق د رسول الله ﷺ حکم منل هم په معروف کښې دی. (۷) د دې بیعت په ورځ رسول الله ﷺ د ښځونه په مړو ویر او ژړا نه کولو اقرار هم اخستې وو لکه څنګه چه د ام عطیه رضی الله عنها په حدیث کښې اول تیرشو. حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه مونږ ته ذکر شوی دی چه په دې بیعت کښې داهم وو چه ښځو پردوسړو سره خبرې اترې مه کوئې. په دې باندې حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه اوفرمائیل یارسول الله ﷺ! اکثرمونږ کورکښې نه یو او میلمانه راځی نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه زما د دې خبرواترونه منع کول مطلب نه دې. زه هغوی سره د کار د خبرکولونه

---

(۱) صحیح بخاری کتاب النفقات باب اذا لم ینفق الرجل للمراة ان تاخذ بغیرعلمه:۵۳۶۴، صحیح مسلم:۱۷۱٤.
(۲) صحیح بخاری کتاب التعبیر باب تعبیر الرؤیا بعد صلاة الصبح:۷۰٤۷.
(۳) احمد:۱۵۱/۶.
(۴) الطبری:۳٤۰/۲۳.
(۵) ابوداؤد کتاب الطلاق باب التغلیظ فی الانتفاء: ۲۲۶۳وسنده حسن، نسائی:۳۵۱۱.
(۶) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الممتحنة باب ﴿اذاجاءك المؤمنات یبایعنك﴾ ٤۸۹۳.
(۷) الطبری:۳٤۵/۲۳.

نه منع کوم([1]) ابن ابی حاتم کښې دی چه حضورﷺ د دې بیعت په ورځ ښځې د پردوسړوسره د خبرو کولو نه منع کړې دی او حضرت حسن رحمه الله فرمائیلی چه بعضې خلق هغه هم وی چه پردوښځوسره په خبرو کولوسره هم مزې اخلی تر دې چه اوبه ترې اوځی([2]) پورته حدیث بیان شو چه په مړی د ویر او ژړا نه کولوپه شرط یوې ښځې اووئیل چه د فلانکې قبیلې ښځو ویر او ژړا کولوکښې زما ملګرتیاکړې وه نودهغوی په ونیاکښې به زه هم خامخا امدادکوم اود هغې بدله به خلاصوم. بیاراغله او حضورﷺ نه بیعت اوکړو الخ. حضرت ام سلیم رضی الله عنها د چا نوم چه په ویر او ژړا نه کولوښځوکښې وو بیعت پوره کړو.دا دملحان ﷺ لور اوحضرت انس ﷺ مور ده. په بل روایت کښې دی چه کومې ښځې په ویر او ژړا کښې د بلې بدلې خلاصولو اجازت غوښتې وو پخپله حضورﷺ هغې ته اجازت ورکړې وو. هم دغه هغه معروف دې په کوم کښې چه نافرمانی کول منع دی.دبیعت کونکوښځونه د یوې بیان دې چه په معروف کښې مونږ د حضورﷺ نافرمانی اونه کړو، د دې مطلب دا دې چه د مصیبت په وخت کښې مخ مه شوکه وه ویښته مه اوباسه کپړې مه شلوه چغې صورې مه وهه.

په ابن اجریرکښې د حضرت ام عطیه رضی الله عنها نه روایت دې چه کله حضورﷺ مدینې ته تشریف راوړو نو یوه ورځ ئې حکم اوکړو چه د فلانکی انصاری په کورکښې ټولې ښځې راجمع شئی.بیا ئې حضرت عمر بن خطابﷺ هلته راولیګلو. هغه په دروازه کښې اودریدو او سلام ئې اوکړو. مونږ د هغه د سلام جواب ورکړو نو هغوی اوفرمائیل چه زه د رسول الله ﷺ قاصد یم. مونږ وئیل چه رسول الله ﷺ ته دې هم په خیر راغلې وی او د هغوی قاصدته هم. حضرت عمرﷺ اوفرمائیل چه ماته حکم شوې دې چه زه تاسو ته حکم اوکړم چه تاسو الله ﷻ سره شریك نه ګرځولو غلا نه کولو او د زناکارئی نه په بچ کیدلو باندې بیعت اوکړئی. مونږ وئیل مونږه ټولې حاضرې یو اواقرار کوو. هغوی هم هلته په دروازه کښې په ولاړه ولاړه خپل لاس دننه کړواومونږ خپل لاسونه هم دننه په دننه وروړاندې کړل بیا هغوی اوفرمائیل چه اې الله ګواه اوسیږه.بیاحکم اوشو چه په دواړو اخترونوکښې خپلې حائضه ښځې او خوانانې جینکئی بوځئی په مونږ باندې جمع فرض نه ده، مونږ له جنازوکښې نه دی تلل پکار. حضرت اسماعیل رحمه الله راوی حدیث فرمائی ما د خپلې نیاحضرت ام عطیه رضی الله عنها نه تپوس اوکړو چه ښځې دې په معروف کښې د رسول الله ﷺ نافرمانی نه کوی د دې څه مطلب دې؟ وئې فرمائیل دا په مړودې وینا ګانې نه کوی([3]) بخاری اومسلم کښې دی چه کوم خلق په مصیبت کښې خپل مخونه وهی جامې شلوی او د جاهلیت د زمانې په شان چغې صورې اوشورکوی هغه زمونږ نه نه دی. ([4]) بل روایت کښې دی چه رسول الله ﷺ د هغه خلقو نه بری دې چه تیزې تیزې چغې صورې وهی ویښته راوباسی یاشوکوی ګریوانونه شلوی یا لمنې شلوی.([5])

مسند ابویعلی کښې دی چه زما په امت کښې څلور کارونه د جاهلیت د وخت دی چه هغه به دوی نه پریږدی په حسب نسب باندې فخرکول، انسان ته د هغه د نسب پیغورورکول د ستورو نه باران غوښتل او په مړی باندې وینا کول او فرمائی چه که په مړی وینا کونکې ښځه بغیرد توبې کولو مړه شی نو هغې ته به د قیامت په ورځ د ګوګړو جامې وراغوستې شی اود ښکارخ ځادر به پرې اچولې شی. ([6])

---

[1]) داروایت مرسل دي

[2]) داروایت مرسل دي

[3]) الطبری۲۲/۳٤٦.

[4]) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب ((لیس منا من ضرب الخدود)):۱۲۹۷، صحیح مسلم:۱۰۳، ابن ماجه:۱۵۸٤، احمد:۱/٤۳۲

[5]) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب ماینهی من الحلق عند المصیبة:۱۲۹٦، صحیح مسلم:۱۰٤، ابن ماجه:۱۵۸٦.

[6]) صحیح مسلم کتاب الجنائز باب التشدید فی النیاحة:۹۳٤، مسندابی یعلی:۱۵۷۷، ابن ماجه:۱۵۸۱، احمد:۵/۳٤۳.

مسلم شريف کښې دي چه رسول الله ﷺ ويناګانې کونکوښځو اود هغوی ويناګانوته غوږ کيخودونکوښځو باندې لعنت وئيلې.(¹) د ابن جرير په يومرفوع حديث کښې دی چه په معروف کښې نافرمانی نه کولونه مراد په مړی وينا نه کول دی. دا حديث د ترمذی شريف په کتاب التفسيرکښې دې او امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن غريب وائی.(²)

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ	آمَنُوا	لَا تَتَوَلَّوْا	قَوْمًا	
اے هغه کسانو	چې ايمان مو راوړې دې	مه کوئ دوستي	دهغه قوم سره	
اے مومنانو ! هغه خلقو سره يارانې مه ساتئ				
غَضِبَ اللَّهُ	عَلَيْهِمْ	قَدْ يَئِسُوا	مِنَ الْآخِرَةِ	كَمَا
چې غضب کړې دې الله	په هغوئ باندې	نااميد شوی دی	داخرت نه	لکه څنګه چې
چې د الله ﷻ په غضب اخته وی	د اخرت نه داسې مايوسه دی	لکه چې		
يَئِسَ الْكُفَّارُ	مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾			
نااميد شوی دی کافران	دخاوندانو دقبرونونه (يعنی چې پراته دی په قبرونو کښې)			
په قبرونو کښې پراته کافران چې مايوسه دی				

قوله تعالی:- كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ

کافران د اهل قبور نه نااميده شوی دی:- د دې سورة په شروع کښې چه کوم حکم وو هغه په ختميدو کښې هم دې. يهوديان نصاری اونورکافرانوته په چا چه د الله ﷻ غضب اولعنت تيرشوې دې اود الله ﷻ درحمت او شفقت نه لرې شوی دی تاسو د هغوی سره دوستانه او تک راتګ مه ساتئ هغوی د آخرت د ثواب نه اود هغه ځائ د نعمتونونه داسې نااميده شوی دی لکه د قبرونووالا کافران. د دې نه روستونئ جمله دوه معنی کړې شوی دی لکه څنګه چه ژوندی کافران دخپلو مړه کافرانود بيا ژوندی کيدونه نااميده شوی دی بل دا چه مړه کافران د هرقسم ښيګړې نه نااميده شوی دی. هغوی مړه شو او د آخرت احوال ئې اوليدل او اوس هغوی ته د هيڅ قسم ښيګړې توقع پاتې نه شوه.

(الحمدلله) د سورة ممتحنه تفسيرختم شو.

(تفسير د سورة صف)

دسورت تعارف او شان نزول:- حضرت عبدالله بن سلام رضی الله عنه فرمائی چه مونږ صحابه په خپل مينځ کښې په ناسته ناسته دا تذکرې کولې چه څوك دې لاړشی او د رسول الله ﷺ نه دې تپوس اوکړی چه الله ﷻ ته د ټولونه ګران عمل کوم يودې؟ خولااوس څوك ولاړ هم نه وو چه مونږ له د رسول الله ﷺ قاصد راغلو او مونږه ئې يويو رسول الله ﷺ له بوتلو کله چه مونږ ټول راجمع شو نو د دې پوره سورة تلاوت ئې اوفرمائيلو(³)په دې کښې ذکر دی چه جهاد د ټولونه د الله ﷻ خوښ عمل دې. د ابن ابی حاتم په دې حديث کښې دی چه مونږ درسول الله ﷺ نه په سوال کولو ويريدو او په دې کښې دا هم دی چه څنګه حضور ﷺ پوره سورة لوستلې وو دغه شان د دې روايت کونکی صحابی تابعی ته لوستلوسره اورولې وو او تابعی خپل شاګردانوته او شاګرانو خپل شاګردانوته دغه شان ترآخره پورې. په يوبل روايت کښې

(¹) ابوداود كتاب الجنائز باب فى النوح: ٣١٢٨، احمد: ٦٥/٣، بيهقى: ٦٣/٤.

(²) ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الممتحنة: ٣٣٠٧ وسنده حسن، ابن ماجه: ١٥٧٩.

(³) احمد: ٤٥٢/٥ والترمذى: ٣٣٠٩ وهوحديث الصحيح.

دی چه مونږ ونیلې ووکه مونږ ته د یوداسې عمل خبراوشي نو مونږ به خامخا په هغې عمل کونکی شو(١)ماته زما استاذ شیخ مسندابوالعباس احمدابن ابوطالب حجار رحمه الله هم په خپل سندسره دا حدیث بیان کړې دې اوپه دې کښې هم مسلسل هراستاذ خپل شاګرد ته د دې سورة لوستل اورول نقل دی. تر دې چه زما استاذ هم دا د خپل استاذ نه اوریدلې دې چونکه هغه پخپله امی وو او هغه ته د دې یادولووخت ملاونه شو هغه ماته نه دې اورولبخو الحمدلله زما بل استاذ حافظ کبیر ابوعبدالله محمد بن احمدبن عثمان رحمه الله په خپل سندسره داحدیث ماته د لوستلو په وخت کښې دا سورة هم پوره اورولې دې.

اياتونه	سورة الصف مدنية وهي اربع عشرة اية وفيها ركوعان	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۱۴	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۲

سَبَّحَ	لِلّٰهِ	مَا	فِي السَّمٰوٰتِ	وَمَا	فِي الْاَرْضِ
تسبیح وائی	الله لره	هغه څه	چې په آسمانونو کښې دې	او هغه څه	چې په زمکه کښې دی

په زمکه او آسمانونو کښې چې څومره څه دی دالله ﷻ پاکوی بیانوی

وَهُوَ الْعَزِيْزُ	الْحَكِيْمُ ①	يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	لِمَ تَقُوْلُوْنَ
او هغه غالب دې	او حکمت والا دې	اے هغه کسانو	چې ایمان موراوړی دې	ولې وایئ تاسو

او هغه غالب اوصاحب دحکمت دې | ائي مومنانو ! تاسې داسې خبرې ولې کوئ

مَا	لَا تَفْعَلُوْنَ ②	كَبُرَ مَقْتًا	عِنْدَ اللّٰهِ	اَنْ	تَقُوْلُوْا
هغه خبرې	چې نه ئې کوئ	تاسو لوئ ده په لحاظ دغصې سره	په نز دالله	دا خبره	چې اووایئ تاسو

چې هغه نه (پوره) کوئ | د ا دالله ﷻ په نیز د ناراضګئ سبب دې | چې تاسو داسې خبرې کوئ

مَا	لَا تَفْعَلُوْنَ ③	اِنَّ اللّٰهَ	يُحِبُّ	الَّذِيْنَ	يُقَاتِلُوْنَ	فِيْ سَبِيْلِهٖ
دغه	چې نه یې کوئ تاسو	بیشکه الله	خوښوی	هغه کسان	چې جنګ کوی	په لار دهغه کښې

چې هغه نه (پوره) کوئ | .... الله ﷻ هغه کسان خوښوی | چې د هغه په لاره کښې په صف بندئ کښې

صَفًّا	كَاَنَّهُمْ	بُنْيَانٌ	مَّرْصُوْصٌ ④
صف تړونکی	داسې لکه چې هغوئ	دیوال وی	دویلې کړې شوی تانبې

داسې جنګیږي | لکه چې هغوی د ویلې شوې تانبې دیوال دې

قوله تعالى:- لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ②

په وعدونه پوره کولو تنبیه:- دړومبی ایت تفسیرخوځل تیرشوې دې اوس بیاد دې دوباره کولوضرورت نشته. بیاپه هغه خلقو باندې انکارکولې شی چه نورڅه اونه کړی وعده اوکړی او پوره ئی نه کړی. بعضو علماء سلف ددې آیت نه استدلال کړې دې چه وعده پوره کول مطلقًا واجب دی. چاسره چه وعده

(١) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الصف: ۳۳۰۹ وهوصحیح، دارمی:۲/۲۰۰، حاکم:۲/۶۹.

اوکړي که هغه تاکیداوکړي اوکه نه. د هغوی دلیل د بخاري اومسلم دا حدیث شریف هم دی چه رسول الله ﷺ فرمائیلي د منافق درې عادتونه دی کله چه وعده اوکړي خلاف ئې کوی کله چه خبره کوی دروغ وائي اوچه کله امانت ورکړې خیانت کوی([1])په بل صحیح حدیث کښې دی چه په چاکښې څلور خبرې وی هغه خالص منافق دې اوپه چا کښې چه په دې څلوروکښې یوه وی په هغه کښې د نفاق یو خصلت دې. ترکومې چه دا پرینږدی. په هغې کښې یوعادت د وعده خلافئې دې.([2]) د بخاری شریف د شرح په شروع کښې مونږ د دې دواړو احادیثوپوره شرح کړې ده. فالحمدلله. د دې د پاره دلته هم د هغې په تاکیدکښې اوفرمائیلې شو. د الله ﷻ دا خبره ډیره سخته ناخوښه ده چه ته هغه اووائې چه پخپله ئې نه کوې.

قوله تعالی:- كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ

چې څه وائې هغه کوه هم:-مسنداحمد او ابوداؤدکښې د حضرت عبدالله بن عامر بن ربیعه ؓ نه روایت دې چه مونږ له رسول الله ﷺ راغلو. زه هغه وخت ماشوم بچې ووم د لوبو او منډوترړود پاره لاړم نوزما مورماته آواز راکړوراشه څه واخله. حضور ﷺ اوفرمائیل چه څه ورکوې هم؟زما مور اووئیل او حضور ﷺ کهجورې ورکوم. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه بیاخوخیردې ګڼې یادساته که د څه نه ورکولواراده دې وی اوهسې دې وئیل نو تا باندې یو دروغ وئیل لیکلې شو([3]) امام مالک رحمه الله فرمائی چه کله وعدې سره د وعدې کولوتاکید تعلق دې نودغه وعده پوره کول واجب کیږی. مثلاً یوسړی بل سړی ته اووئیل چه ته نکاح اوکړه نو زه به تاته هره ورځ دومره دومره درکوم. هغه نکاح اوکړه نوچه ترکومې نکاح باقي وی نو په دې سړي واجب دی چه دخپلې وعدې مطابق هغه ته ورکوی ځکه چه په دې کښې د سړی د حق تعلق ثابت شویه څه چه د ده نه په سختئې سره تپوس کیدلې شی.

قوله تعالی:- اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِيْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِهٖ صَفًّا

د جهادفرضیت او مجاهد فضیلت:- د جمهورومذهب دې چه وعده پوره کول مطلق واجب نه دی.ددې جواب هغوی داورکوی چه کله خلقودجهادد فرضیت خواهش اوکړواوفرض شونوبعضې خلقو ترې اخوا شو په کومې چه دا آیت نازل شو. لکه چه بل ځائې کښې دی ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ قِيْلَ لَهُمْ كُفُّوْٓا اَيْدِيَكُمْ﴾ یعنی تا هغوی اونه کتل چاته چه اووئیلې شوخپل لاس بند کړئ.بیاچه کله په هغوی باندې جهادفرض کړې شو نوپه هغوی کښې داسې خلق هم رااووتل چه د خلقو داسې ویریدل لکه چه څنګه د الله ﷻ نه ویریږی بلکه د دې نه هم زیات، اووئیل ئې چه پروردګاره تا په مونږ باندې جهادولې فرض کړو؟ مونږ دې ولې یومقرر وخت پورې پرینخودو کوم چه نیزدې هم دې. اووایه چه د دنیااسباب خو ډیر کم دی او د پرهیزګارانود پاره آخرت بهترین څیز دې. په تاسوبه هیڅ ظلم هم نه کیږی. تاسو چه کوم ځائې کښې هم یئې مرګ به تاسو اولټوی سره د دې که تاسو په مضبوطومحلونوکښې یئې. بل ځائې کښې ارشاد دې ﴿وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُوْرَةٌ ۚ فَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ مُّحْكَمَةٌ وَّذُكِرَ فِيْهَا الْقِتَالُ ۙ رَاَيْتَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ يَّنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۭ فَاَوْلٰى لَهُمْ ۚ﴾

یعنی مسلمانان وائي چه ولې داسې یو سورة نه نازلیږی؟ بیا چه کله یومحکم سورت نازل شی اوپه هغې کښې د جنګ ذکر وی نوته به ګورې چه بیمار زړونووالا به تاته داسې ګوری لکه څنګه چه هغه کس ګوری چه په چا باندې دمرګ بې هوشی وی.دغه شان داآیت هم دې.حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چه بعضې مسلمانانو د جهاد د فرضیت نه وړاندې وئیلې ووچه څه به بنه وه چه الله ﷻ مونږ ته هغه

[1]) صحیح بخاری کتاب الایمان باب علامات المنافق: ۳۳، صحیح مسلم:۵۹.

[2]) صحیح بخاری حواله سابق:۳٤، صحیح مسلم:۵۸، ترمذی:۲۶۳۳، احمد:۲/۳۵۷، ابوعوانه:۱/۲۱.

[3]) ابوداؤد کتاب الادب باب التشدید فی الکذب: ٤۹۹۱، احمد:۳/٤٤۷.

عمل خودلې ووچه هغه ته د ټولونه خوښ وی دې د پاره چه مونږ په هغې عمل کونکی شوې وو. نوالله ﷻ خپل حبیب پاك ﷺ ته خبرورکړو چه زما په نیز د ټولونه زیات خوښ عمل ایمان دې چه د شك شبهې نه پاك وی او د بې ایمانوسره جهادکول دی نو په بعضې مسلمانانو باندې ګران پریوتلو په کوم چه دا آیت نازل شو هغه خبرې ولې د خلې نه اوباسئی چه کوئی نه.امام ابن جریر رحمه الله هم دا خوښوی چه مسلمانانو اوویل چه مونږ ته معلومه شی چه الله ﷻ کوم علم ډیرخوښوی نو مونږ به په هغې باندې خامخا عمل کوو. په دې باندې الله ﷻ عزوجل هغه عمل اوخودلو چه زما په لارکښې صفونه تړل او په مضبوطیا سره کلك اودریدل او جهاد کونکی زه ډیر زیات خوښوم. بیاد اُحد په ورځ خلقو شا کړه او اوتختیدل په کومې چه دافرمان عالی شان نازل شوې چه ولې هغه وائې چه کوئې نه؟[1]بعضې حضرات فرمائی چه دا دهغوی باره کښې نازل شوې چه هسې په خوله وائی مونږ جهاد اوکړو خو جهادېې نه دې کړې،وائی مونږ زخمی شوخو زخمی زخی شوی نه وی، وائی مونږ اووهلې شو خو وهلې شوی نه وی، چه وائی مونږ قیدکړې شواونور قیدنه کړې شو. ابن زید رحمه الله فرمائی چه دې نه مراد منافق دی چه د مسلمانانود امداد وعده به ئی کوله خو په وخت به ئی پوره کوله نه. زید بن اسلم رحمه الله جهادمراد اخلی.

قوله تعالی:- كَأَنَّهُم بُنْيَانٌ مَّرْصُوصٌ

حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه ددې ایت مبارك مصداق کښې حضرت عبدالله بن رواحه انصاری رضی الله عنه هم وو کله چه دا آیت نازل شواومعلومه شوه چه جهاد د ټولونه ښکلې عمل دې نو هغه وعده اوکړه چه زه خویه خپل ځان د اوس نه واخله تر مرګه پورې د الله ﷻ په لار کښې وقف کړم. او هم په دې باندې قائم هم پاتې شواودالله ﷻ په لارکښې شهیدهمشو.حضرت ابوموسی رضی الله عنه یوځل دبصره قاریان راوغوښتل نو درې سوه قاریان هغوی له راغله په کوم کښې چه هریو کس د قرآن پاك قاری وو. بیائی اوفرمائیل چه تاسود بصرې والا قاریان او په دوی کښې بهترین خلق ئې واورئی مونږ به یوسورت لوستلوچه د مسبحات د سورتونو مشابه وو بیا مونږ هغه هیر کړو او ماته په هغې کښې دومره یاددی﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾(فتکتب شهادة فی اعناقکم فتسألون عنها یوم القیامة) یعنی اې ایماندارو هغه ولې وائې چه کوئې نه بیا به هغه اولیکلې شی اوستاسوپه مروکښې به دګواه په توګه زوړندکړې شی اوبیا به د قیامت په ورځ د هغې باره کښې تپوس کولې شی. بیائی اوفرمائیل چه د الله ﷻ په خوښوخلقو کښې هغه خلق دی چه صفونه اوتړی اود الله ﷻ د دښمن په مقابله کښې کلك اودریږی.دې دپاره چه د الله ﷻ د نوم اوچت والې اوشی اود اسلام حفاظت وی اود دین غلبه وی.مسنداحمدکښې دی چه ددرې قسمه خلقودرې حالتونه دی د کوم په کتو چه الله ﷻ خوشحالیږی او مسکې کیږی.د شپې پاسیدونکی تهجد کونکی،د مانځه د پاره صفونه جوړونکی او په میدان جنګ کښې صف بندی کونکی.[2]

د جهادفضائل:- ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت مطرف رضی الله عنه فرمائی ماته د حضرت ابوذر رضی الله عنه په روایت سره یوحدیث رسیدلې وو.زما په زړه کښې وو چه پخپله دحضرت ابوذر رضی الله عنه سره ملاوشم اود هغه نه نیغ په نیغه دا حدیث واورم. یوځل لاړم اوهغوی سره مې ملاقات اوکړو او هغوی ته مې واقعه بیان کړه. هغوی دخوشحالئی ښکاره کونه اوکړه او وئی فرمائیل چه هغه حدیث کوم یودې؟ وئی فرمائیل چه الله ﷻ درې قسمه کسان دښمنان ګنړی او درې قسمه دوستان. وئی فرمائیل چه او زه په خپل خلیل حضرت محمد ﷺ باندې دروغ نه شم تړلې دا حدیث په حقیقت کښې مونږ ته بیان فرمائیلې شوې دې. ما تپوس اوکړو چه هغه درې څوك دی؟ کوم چه الله ﷻ خوښوی. وئی فرمائیل چه یوخو هغه څوك چه د

---

[1] الدرالمنثور:۸/۱۴۶.

[2] ابن ماجه المقدمة باب فیما انکرت الجهمیة: ۲۰۰،احمد:۳/۸۰.

الله ﷻ په لارکښې جهاد کوی صرف دالله ﷻ دخوشحالولوپه نیت سره اوځی. کله چه دښمن سره مقابله وی نو په بهادرئی سره جهاد کوی اوته د دې تصدیق پخپله هم په کتاب الله کښې کتلې شي. بیا هغوی دغه آیت مبارك بیان کړو اوبیائی پوره حدیث بیان کړو. ابن ابی حاتم کښې داحدیث هم دومره په دې الفاظو کښې راغلې دې اوپه ترمذی اونسائی کښې پوره حدیث دې اومونږ هم داپه بل ځائ کښې پوره لیکلې دې.([1]) ﴿فالحمدلله﴾

د نبی آخر الزمان صفت: دحضرت کعب احبار رضی الله عنه نه ابی حاتم کښې نقل دی الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته فرمائی ته زما متوکل او خوښ بنده یئی. بد اخلاقه بد ژبانه اوپه بازارونوکښې شورځوګ کونکې نه ئې، د بدئی بدله په بدئی سره نه ورکوې بلکه معافی کوې. د پیداکیدوځائ دې مکه دې اود هجرت ځائ دې طابه دې. ملك ستا شام دې او امت ستا په کثرت سره د الله ﷻ حمد کونکې دې. په هرحال کښې او په هرمنزل دالله ﷻ حمداوثناء بیانونکې دې. دسحر په وخت کښې دالله ﷻ د ذکرپه مزه آواز برابر اوریدې شی لکه د شاتود مچو بڼګارې. خپل نوکونه او بریت کټ کوی او خپل تهبند د نیمو پنډو پورې تړی او د هغوی صفونه په میدان جهادکښې داسې وی لکه مانځه کښې چه وی. بیا حضرت کعب رضی الله عنه هم دا آیت تلاوت کړو. بیافرمائی دنمر خیال ساتونکی چه کوم ځائ کښې دمانځه وخت راشی نومونځ ادا کونکی وی سره ددې چه په سورلئی وی. حضرت سعید بن جبیر رحمه الله فرمائی چه حضور ﷺ به ترکومې پورې صفونه نه وو جوړکړی ترهغې پورې به ئی جنګ نه شروع کولو. نود صف جوړولوتعلیم د الله ﷻ د طرف نه مسلمانانوته ورکړې شوې دې. یوبل سره ملاو وی ثابت قدم وی او اخواکیږی نه او یوبل سره ملاوشوی ولاړوی. ته نه ګورې چه د آبادئی والا دا نه غواړی چه د هغه په آبادئی کښې دې څه ښکته پورته وی کوږګ وی یاپه ترس وی یا په کښې سوره پاتې شی. دغه شان الله ﷻ نه غواړی چه د هغه په امر کښې دې اختلاف وی په میدان جنګ کښې او په مانځه کښې هغه پخپله صف بندئ کړې ده نو تاسو د الله ﷻ د حکم پوره والې کوئی او چه څوك احکام په ځائ راوړی دا به د هغه د پاره عزت او بچاؤ ثابت وی. ابوبحریه رحمه الله فرمائی مسلمانانو به په اسونوباندې سواره شوی جنګ نه خوښولو چغوی ته به دا ښه ښکاریده چه په زمکه به ئی صفونه جوړکړی پیدل یوبل ته مخامخ مقابله کوله. هغوی فرمائی چه کله ته ماته اوګورې چه ماد صف نه اخوادیخوا توجه کړې ده نوچه څه غواړی ملامتیاکوه او بدرد وایه.

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى				
او کله چې اووئیل موسی				
او کله چې موسی خپل قوم ته اووئیل				
لِقَوْمِهٖ	يٰقَوْمِ	لِمَ تُؤْذُوْنَنِيْ	وَقَدْ تَّعْلَمُوْنَ	اَنِّيْ
قوم خپل ته	اے قومه زما	ولې تاسو ضرر رسوئ ماته	حال دا چې پوهه يئ تاسو	چې بیشکه زهٔ
ائې زما قومه ! ولې ماته تکلیف راکوئ		.... او په دې ښه پوهه يئ چې زهٔ تاسوته د الله ﷻ		
رَسُوْلُ اللّٰهِ	اِلَيْكُمْ	فَلَمَّا	زَاغُوْٓا	اَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ
رسول د الله يم	تاسو ته	پس هر کله چې	کاږه شو هغوئ	نو کاږه کړل الله زړونه دهغوئ
رسول راليږلې شوېې يم		انو هرکله چې هغوئ ګمراهی اختيار کړه		نو الله ﷻ د هغوئ زړونه واړول

[1] ترمذی کتاب صفة الجنة باب احادیث فی صفة الثلاثة الذین یحبهم الله:۲٥٦٨ وسنده حسن، نسائی ۲٥٨١، احمد:٥/١٥٣،

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ۝ وَاِذْ قَالَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ

او الله | نه ښائي نيغه لار | قوم فاسق ته | کله چي اووئيل عيسى خوى دمريم |

او الله ﷻ داسې نافرمانه خلقو ته لاره نه ښائي | او څه وخت چي عيسى ؑ د بي بي مريم خوى

يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا

اے بني اسراءيلو | چي بيشکه زهٔ | رسول دالله يم | تاسو ته | تصديق کونکي يم |

اووئيل | ائي بني اسرائيلو! زه تاسو ته دالله ﷺ رسول (رالېږلي شوي) يم | د تورات

لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَمُبَشِّرًاۢ بِرَسُوْلٍ يَّاْتِيْ

هغې لره | چي وړاندي زما دي | دتوراة نه | او زيرې درکونکي يم | په يو رسول سره | چي راځي به

تصديق کونکي يم | کوم چي زما نه وړاندې نازل شوې وو | او د يو (بل) پيغمبر زيرې درکوم

مِنْۢ بَعْدِي اسْمُهٗٓ اَحْمَدُ ؕ فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ

روستو زمانه | چي نوم دهغه به | احمد وي | پس هر کله چي راغې هغه هغوئ ته | دواضحه ښنوسره

چي زمانه پس بهٔ راځي | دهغه نوم به احمد ﷺ وي | نوهر کله چي (هغه پيغمبر) دوی ته په ښکاره دلائلو سره راغلو

قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ۝

نو اووئيل هغوئ | دا | جادوگر دي | ښکاره |

نودوئ اووئيل | دا خو ښکاره جادو دي |

قوله‌تعالى:- وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ

پيغمبران عليهم السلام هم تنګ کړې شوي وو: الله ﷻ فرمائي چه کليم الله حضرت موسى بن عمران ؑ خپل قوم ته اوفرمائيل چه تاسو زما د رسالت صداقت پيژنئي نوبيا ولې ماته آزاد رسوئ؟ په دې کښې لکه چه يوقسم حضور ﷺ ته تسلي ورکولې شي. نوچه کله به نبي کريم ﷺ تنګولې شونو هغوی ﷺ به فرمائيل چه الله ﷻ دې په موسى ؑ باندې رحمت نازل کړي هغه به ددې نه ډيرتنګولې شو خوبيابه ني هم صبرکولو(۱) او ورسره دې کښې مؤمنانوته ادب خودلې شي: چه هغوی دې دالله ﷻ نبي ته تکليف نه رسوي. داسې مه کوئې چه په هغې سره د هغه زړه خيرن شي لکه چه يوبل ځائ کښې ارشاد دې ﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ اٰذَوْا مُوْسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوْا ؕ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيْهًا۝﴾ اې د ايمان خاوندانوتاسو داسې مه کيږئي لکه څنګه چه موسى ؑ ته تکليفونه رسونکي وو. الله ﷻ خپل داعزت مند بنده د هغوی د بهتانونونه پاك کړو اوداخلق سره د پوهې د حق علم د تابعدارئي نه اخواشو اوکاګه روان شو نوالله ﷻ هم د هغوی زړونه د هدايت نه اخوا کړل. په هغوی کښې شك او حيرانتيا واچوله لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿وَنُقَلِّبُ اَفْـِٕدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوْا بِهٖٓ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّنَذَرُهُمْ فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ۝﴾ يعني مونږ به د هغوی زړونه او سترګې اولتې کړو لکه څنګه چه دوی په اول ځل زمونږ په آياتونوباندې ايمان نه راوړي اومونږ به دوی د هغوی د سرکشئي په حالت کښې پريږدو او په هغې کښې به سرګردان وي. يوبل ځائ ارشاد رباني دې ﴿وَمَنْ يُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيْلِ الْمُؤْمِنِيْنَ نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهٖ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا۝﴾ دهدايت ښکاره کيدونه پس چه څوك د رسول الله ﷺ مخالفت کوی اودمؤمنانو د لارې

(۱) صحيح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الطائف:۴۳۳۵، صحيح مسلم:۱۰۶۲.

ته علاوه د بل چا تابعداری کوی مونږ به هغوی هم هغه طرفته واړوؤ کوم طرفته چه دی اوړی او اخر به مونږ هغوی په دوزخ کښې اوغورزوو او هغه ډیر خراب ځائ دې. دلته هم ارشاد کیږی چه الله ﷻ د فاسقانو لار خودنه نه کوی. بیا دحضرت عیسی ؑ خطبه بیانولې شی چه هغوی بنی اسرائیلو ته کړې وه. په هغې کښې فرمائیلې ووچه په تورات کښې زما خوشخبری ورکړې وه او اوس زه تاسو ته زما نه پس دیورسول زیرې درکوم چه نبی امی عربی مکی احمدمجتبی حضرت محمد ﷺ دې. حضرت عیسی ؑ دبنی اسرائیلودپیغمبرانو ختمونکې اوحضرت محمد ﷺ دټولوانبیاؤاومرسلینوخاتم دې. د حضور ﷺ نه پس به نه څوك نبی راځی اونه رسول. نبوت اورسالت ټول په حضور ﷺ باندې ﴿من کل الوجوه﴾ ختم شو.

قوله تعالی:- مِنۢ بَعۡدِی ٱسۡمُهُۥٓ أَحۡمَدُۖ

دَ حضور ﷺ فضائل، نومونه او صفات:- په صحیح بخاری شریف کښې یوډیر صفاسترا حدیث واردشوې دې په کوم کښې چه دی حضور ﷺ اوفرمائیل زما ډیر نومونه دی محمد احمد ماحې د کوم په وجه چه الله ﷻ کفر ختم کړو او زه حاشر یم د چا په قدمونوچه به د خلقو حشر وی او زه عاقب یم دا حدیث په مسلم شریف کښې هم دې[1] ابوداؤدکښې دی چه حضور ﷺ زمونږ په وړاندې خپل ډیر نومونه بیان کړل کوم چه مونږ یادکړل په هغې کښې یوڅو دا دی. زه محمد یم، زه احمد یم، زه حاشر یم، زه مقفی یم، زه نبی الرحمت یم، زه نبی التوبه یم، زه نبی الملحمه یم، دا حدیث هم په صحیح مسلم کښې دې. په قرآن کریم کښې دی ﴿ٱلَّذِینَ یَتَّبِعُونَ ٱلرَّسُولَ ٱلنَّبِیَّ ٱلۡأُمِّیَّ ٱلَّذِی یَجِدُونَهُۥ مَكۡتُوبًا عِندَهُمۡ فِی ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَٱلۡإِنجِیلِ یَأۡمُرُهُم بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَیَنۡهَىٰهُمۡ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَیُحِلُّ لَهُمُ ٱلطَّیِّبَـٰتِ وَیُحَرِّمُ عَلَیۡهِمُ ٱلۡخَبَـٰٓئِثَ وَیَضَعُ عَنۡهُمۡ إِصۡرَهُمۡ وَٱلۡأَغۡلَـٰلَ ٱلَّتِی كَانَتۡ عَلَیۡهِمۡۚ فَٱلَّذِینَ ءَامَنُواْ بِهِۦ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَٱتَّبَعُواْ ٱلنُّورَ ٱلَّذِیٓ أُنزِلَ مَعَهُۥٓ أُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ﴾ څوك چه تابعداری کوی د دې رسول نبی امی کوم چه خپل ځان سره لیکلې شوې مومی په تورات کښې هم او په انجیل کښې هم الخ. بل ځائ ارشاد دې ﴿وَإِذۡ أَخَذَ ٱللَّهُ مِیثَـٰقَ ٱلنَّبِیِّـۧنَ لَمَآ ءَاتَیۡتُكُم مِّن كِتَـٰبٍ وَحِكۡمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمۡ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمۡ لَتُؤۡمِنُنَّ بِهِۦ وَلَتَنصُرُنَّهُۥۚ قَالَ ءَأَقۡرَرۡتُمۡ وَأَخَذۡتُمۡ عَلَىٰ ذَ ٰلِكُمۡ إِصۡرِیۖ قَالُوٓاْ أَقۡرَرۡنَاۚ قَالَ فَٱشۡهَدُواْ وَأَنَا۠ مَعَكُم مِّنَ ٱلشَّـٰهِدِینَ﴾ الله ﷻ چه کله د انبیاؤ نه وعده واخسته چه کله هم زه تاسو ته خپل کتاب او حکمت درکړم بیا تاسو ته زما رسول راشی چه څوك به هغه پیژنی کوم چه تاسو سره دی تاسوبه خامخا په هغه باندې ایمان راوړئی اوهغه به خامخا امدادکوئی، آیا تاسو په دې باندې اقرار کوئی اوپه دې باندې زماسره وعده کوئی؟ ټولواووئیل زمونږه اقراردې نوالله ﷻ اوفرمائیل چه ګواه اوسیږئی او زه هم تاسو سره په ګواهانوکښې یم.

حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چه یونبی الله ﷻ داسې نه دې رالیګلې د چانه چه دا اقرار نه وی اخستې شوې که دهغه په ژوندکښې حضرت محمد ﷺ راولیګلې شو نو ته به دهغه تابعداری کوې اود هرنبی نه داوعده هم اخستې شوې ده چه هغه دې دخپل خپل امت نه هم دا وعده واخلی. یوخل صحابه کرامو ؓ معلومات اوکړل چه یارسول الله ﷺ! مونږ ته خپل خبر راکړه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه زه د خپل پلار حضرت ابراهیم ؑ دعایم اودحضرت عیسی ؑ خوشخبری یم. زمادمورچه کله پښه درنه شوه نو په خوب کښې نی اولیدل لکه چه د هغې نه یونور راوتلې وی په کوم سره چه د شام د ښار بصرې محلونه اوبړقیدل (ابن اسحاق) د دې سند ښکلې دې اود نور سندونوسره هم د دې شواهد شته.

نبی کریم ﷺ دَ حضرت عیسی ؑ زیرې دې :- مسنداحمدکښې دی زه دالله ﷻ په نیزد خاتم النبیین ووم هغه وخت کښې چه حضرت آدم ؑ په خپله خاوره کښې اخلې شوې وو. زه تاسو ته دهغه شروع واوروم. زه د خپل پلار حضرت ابراهیم ؑ دعا د حضرت عیسی ؑ زیرې او د خپلې مورخوب یم. د انبیاؤ

---

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الصف: ۴۸۹۶، صحیح مسلم: ۲۳۵۴، ترمذی: ۲۸۴۰، احمد: ۴/۸۰، ابن حبان: ۶۳۱۳.

کرامو منیندو ته هم داسې خوب خودلې کیږی(١) په مسنداحمدکښې په یوبل روایت باندې دې سره نیزدې روایت دې(٢)دمسندپه یوبل حدیث شریف کښې دی چه رسول الله ﷺ مونږ د نجاشی بادشاه حبشه ته لیګلې وو مونږ تقریبا اتیاکسان وو.په مونږ کښې حضرت عبدالله بن مسعودؓ حضرت جعفرؓ حضرت عبدالله بن رواحه ؓ حضرت عثمان ابن مظعونؓ اوحضرت ابوموسیؓ وغیره هم وو.زمونږ دلته په رسیدوسره قریشو په خبریدوباندې مونږ پسې شاته خپل دوه سفیران عمرو بن عاص اوعماره بن ولیداولیګل. هغوی سره ئی د بادشاه دربارته تحفې هم اولیګلې.کله چه دوی راغله نو بادشاه ته ئی سجده اوکړه او بیا ښی او ګس طرف ته راتاوشو او کیناستل. بیائی خپل درخواست وړاندې کړو چه زمونږ د قبیلې یوځوکسانوزمونږ دین پریخودې ستاسوملك ته راغلی دی.زمونږ قوم مونږ ددې دپاره تاسوله رالیګلې یو چه تاسو هغوی مونږ ته حواله کړئی.نجاشی تپوس اوکړوهغوی چرته دی؟هغوی وئیل هم دلته په دې ښارکښې دی.حکم اوشوچه هغوی حاضرکړئی نو دامسلمانان صحابه کرام رضی الله عنهم دربارته حاضر کړې شو. د هغوی خطیب دغه وخت کښې حضرت جعفرؓ وو اوباقی خلق د هغه ماتحت وو. دوی چه کله راغله نو هغه سلام خو اوکړوولې سجده ئی اونه کړه. درباریانو وئیل تاسو د بادشاه په وړاندې سجده ولې اونه کړه؟ جواب ملاؤ شوچه مونږ د الله ﷻ نه علاوه بل چاته سجده نه کوو. تپوس ئی اوکړو ولې؟ وئی فرمائیل الله ﷻ مونږ ته خپل رسول راولیګلواو هغه رسول ﷺ حکم کړې چه مونږ دالله ﷻ نه بغیر بل چا ته سجده اونه کړو او حضورﷺ مونږ ته حکم راکړې دې چه مونږ مونځ کوو او زکوة ورکوو.دې وخت کښې عمرو بن عاص چپ پاتې نه شوچه هسې نه د دې خبرواثر په بادشاه باندې اونه شی.درباریان او پخپله بادشاه له غصه ورروستلود پاره په مینځ کښې خبرې شروع کړې چه حضور ددوی عقیدې دحضرت عیسی بن مریم ؑ باره کښې ستاسوخلقو نه بالکل مخالف دی. بادشاه تپوس اوکړو چه تاسو د حضرت عیسی ؑ اود هغه د مور باره کښې څه عقیده لرئی.هغوی اووئیل چه زمونږ عقیده دهغوی باره کښې هم هغه ده کومه چه الله ﷻ په خپل کتاب کښې مونږ ته تعلیم راکړې چه کلمة الله دې او روح الله دې کوم روح چه الله ﷻ د پیغلې مریم بتول طرف ته القاء کړو چه پیغله وه اویوانسان ورسره لاس هم نه وو لګولې اونه دهغې د بچی کیدوڅه موقعه وه. بادشاه په دې اوریدوباندې دزمکې نه یوډکې راوچت کړواو ونی وئیل اې دحبشه خلقو او اې عالمانو درویشانو واعظانو د دوی اوزمونږ په دې باره کښې هم یوه عقیده ده. د الله ﷻ قسم زمونږ او د دوی په عقیده کښې د دې ډکی هومره فرق هم نشته. اې دمهاجرو ډلې تاسو ته دې پخیر راغلې وی او ستاسو رسول ته دې هم پخیر راغلې وی د چاد طرف نه چه تاسو راغلی یئی.زما دا ګواهی ده چه هغه د الله ﷻ ربښتونې رسول دې. هم هغه دې د چا باره کښې چه مونږ پیشن ګوئی په انجیل کښې لوستلې ده. اودا هم هغه دې د چا زیرې چه زمونږ پیغمبر حضرت عیسی ؑ ورکړې دې. زما د طرف نه تاسوته عام اجازت دې چرته چه اوسیږئی اوسئی.دالله ﷻ قسم که د ملك د دې لانجونه زه فارغ شوم نو زه به د حضورﷺ په خدمت کښې حاضر شوې ووم د هغوی څپلنی به مې اوچتولې اود هغوی خدمت به مې کولو اود هغوی اودس به مې کولو. دومره وینا کولوسره ئی حکم اوکړوچه دا دواړه قریشانو کومې تحفې راوړی دی هغه دوی ته واپس کړئی. دې مهاجرینو نه خو حضرت عبدالله بن مسعودؓ ډیرزرحضورﷺ سره ملاوشو په جنګ بدرکښې هم هغه شرکت اوکړو.دحبشه ددې بادشاه دوفات کیدو چه کله حضورﷺ ته خبر اورسیدو نوحضورﷺ د هغه د پاره د ښښنې دعا اوغوښتله.(٣) دا ټوله واقعه د

---

(١) احمد: ۴/۱۲۷، حاکم: ۲/۴۱۸.
(٢) احمد: ۵/۲۶۲ وسندحسن، مسند الطيالسي: ۱۱۴۰.
(٣) احمد: ۱/۴۶۱.

حضرت جعفر ﷺ او حضرت ام سلمه ﷺ نه روايت ده.(۱)
د تفسيرموضوع نه دا جدا څيز دې په دې وجه مونږ دلته مختصراً ذكر كړه او نورتفصيل د سيرت په كتابونو كښې اوګورئ.زمونږ مقصددادې چه دلوئ مرتبې خاوند محمدﷺ باره كښې وړاندېنو پيغمبرانو عليهم السلام برابر پيشن ګويانې كولې اوخپل امتيانوته ئې دخپلوكتابونو نه دنبي كريم ﷺ صفتونه بيانولاود هغوى د تابعدارئ او نصرت ئې هغوى ته حكم كولو. اود حضورﷺ د امر مشهورتيا د حضرت ابراهيم ﷺ د دعا نه پس چه د ټولو انبياؤ كرامو پلار وو. دغه شان د نورې مشهورتيا وجه د حضرت عيسى ﷺ زيرې شو. په كوم حديث شريف كښې چه حضورﷺ د سوال كونكي په سوال باندې د نبوت د امر په نسبت د خليل دعا او مسيح زيرى طرف ته كړې دې د دې نه هم دغه مراد دې. دې دواړوسره د خپلې موربي بي د خوب ذكر كول د دې د پاره ووچه په اهل مكه كښې د حضورﷺ د شروع نه د مشهورتياوجه هم دغه خوب وو. الله ﷻ دې په هغوىﷺ باندې بې شميره درود او رحمت اوليكي. بياارشاد كيږي چه سره د دومره مشهورتيا اوسره د انبياؤ عليهم السلام د متواترو پيشن ګويانو هم چه كله هغوى روښانه دليلونه راوړل راغلو نو مخالفينو او كافرانو ونيل چه دا خوصفاصفا جادو دې.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى
| او څوك دې ډير ظالم | دهغه چانه | چې جوړنې كړل
او د هغه چا نه لوئې ظالم څوك دې

عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعٰٓى اِلَى الْاِسْلَامِ ؕ وَاللّٰهُ
په الله باندې | دروغ | حال دا چې هغه ته دعوت وركړې كيږى | طرف د اسلام ته | او الله
چې په الله ﷻ باندې دروغ تړى ؟ | حال دا دې چې هغه د اسلام طرفته رابللې شى | او الله ﷻ

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝ يُرِيْدُوْنَ لِيُطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ
هدايت نه كوى | قوم ظالم ته | دوئ غواړى | چې مړ كړى | نور د الله |
داسې ظالمانو ته هدايت نه كوى | ....دوئ غواړى چې د الله ﷻ نور د خولې په

بِاَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُوْرِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ۝
په خلو خپلو سره | او الله | پوره كونكې دې | دنور خپل | او اګر كه نه خوښوى ئې كافران |
پوكو باندې مړ كړى | او الله ﷻ د خپل نور كمال ته رسونكې دې | اګر كه په كافرانو بدلګى

هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ
هغه هغه ذات دې | چې وې ليږو ارسول خپل | دهدايت سره | اودحق دين سره | دپاره ددې چې غالب كړى دې
الله ﷻ هغه ذات دې چې خپل رسول ئې په هدايت اوپه حق دين سره (تاسو ته) راوليږلو

عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُوْنَ ۝ ع
دين لره | په دينونو ټولو باندې | اګر كه نه ئې خوښوى مشركان
چې دا دين په نورو ټولو دينونو باندې غالب كړى | اګر مشركانو ښه نه لګى |

(۱) احمد:۲۰۱،۲۰۳/۱.

قوله تعالى:- يُرِيْدُوْنَ لِيُطْفِئُوْا نُوْرَ اللّٰهِ

د الله تعالى دين روښانه دي :- ارشاد دي چه کوم سړي په الله ﷻ باندي دروغ اود ځان نه خبره اوتړی او هغه سره شریك مقرر کړی دي نه لوئی ظالم بل نشته. که چرته داسي سړي بې خبره وو نو بیا خو هم یوه خبره ده دلته خو داخبره ده چه هغه د اخلاص او توحيدطرف ته برابر راوبللي شی. د داسي ظالمانو په قسمت کښې هدایت چرته دیٔ؟ د دې کافرانو خوښه خو دا ده چه حق په باطل سره ردکړی. د دې مثال بالکل داسي دي لکه چه سړی د نمر شغلي د خپلي خُلې په پوکوسره بې نوره کول غواړی. لکه ځنګه چه دا ناممکن دی چه د ده د خُلې په پوکویه د نمر رڼرا لاړه شی دغه شان دا هم ناممکن دی چه د الله ﷻ دین به دې کافرانوسره ردشی. الله ﷻ فیصله کړې ده چه هغه بهٔ خپل نور پروه کوی که کافران بد ګڼړی نو ګڼړی دې. دې نه پس نی خپل دین اود خپل رسول حقانیت واضح کړلو، د دې دواړو آیاتونو پوره تفسیر په سورة برات کښې تیرشوې دی. **﴿فالحمدلله﴾**

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا	هَلْ اَدُلُّكُمْ	عَلٰى تِجَارَةٍ	تُنْجِيْكُمْ
اے هغه کسانو چی ایمان مو راوړي دي	آیا اوښایم زهٔ تاسو ته	یو تجارت	چی خلاص به کړیٔ تاسو
اے مومنانو! آیا داسي سوداګری درته اوښایم	چي د دردناک عذاب		

مِّنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ⑩	تُؤْمِنُوْنَ	بِاللّٰهِ	وَرَسُوْلِهٖ	وَتُجَاهِدُوْنَ
دعذاب دردناك نه	ایمان راوړیٔ	په الله باندي	او په رسول دهغه باندي	او جهاد کویٔ
نه مو بچ کړی	............(هغه دا چي) په الله ﷻ او په پیغمبر ﷺ ایمان راوړیٔ	او د الله تعالی په لار		

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ	بِاَمْوَالِكُمْ	وَاَنْفُسِكُمْ ط	ذٰلِكُمْ
په لار دالله کښی	په مالونو خپلو سره	او په نفسونو خپلو سره	دا کار
کښي په خپلو مالونو او ځانونوسره جهاد کویٔ	.... دا ستاسو دپاره		

خَيْرٌ لَّكُمْ	اِنْ كُنْتُمْ	تَعْلَمُوْنَ ⑪ لا	يَغْفِرْ لَكُمْ	ذُنُوْبَكُمْ
بهتره دي ستاسو دپاره	که یئ تاسو	چی پوهیږیٔ	اوبه بښی تاسو لره	ګناهونه ستاسو
غوره ده	که تاسو پوهیږیٔ	............................الله ﷻ به ستاسو ګناهونه معاف کړی		

وَيُدْخِلْكُمْ	جَنّٰتٍ	تَجْرِيْ	مِنْ تَحْتِهَا	الْاَنْهٰرُ	وَمَسٰكِنَ
او داخل به کړی تاسو لره	داسي باغونو ته	چی بهیږی به	لاندِ دهغي نه	نهرونه	اوکورونه
او داسي باغونو ته به مو داخل کړی	چي دهغي لاندي به نهرونه بهیږی	اوښکلي پاک د استوګنې			

طَيِّبَةً	فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ط	ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ⑫ لا	وَاُخْرٰى
پاك پاك ښهٔ ښهٔ	په باغونو دهمیشه اوسیدو کښی	دا کامیابی لویه ده	او دویم څیز
ځایونو ته به مو داخل کړی	چي د همیشه اوسیدو باغونو دی	هم دغه لویه کامیابی ده	او بله یوه

تُحِبُّوْنَهَا ط	نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ	وَفَتْحٌ	قَرِيْبٌ ط	وَبَشِّرِ
چی تاسو خوښویٔ هغه	امداد دي دطرفه دالله نه	او فتحه	نزدي ده	او زیري ورکړه
(غنیمت) چي ستاسو ډیره خوښه ده	یعنی د الله مدداو (په دشمن باندي) زر کامیابی حاصلول اومؤمنانو			

الْمُؤْمِنِيْنَ۝
مومنانو له |
ته (ددې) زيرې ورکړه |

قوله تعالى:- هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ

په الله تعالى باندې ايمان او جهاد ذټولونه لوئې تجارت دې : دحضرت عبدالله بن سلام ﷺ والاحديث کښې تير شوى دى چه صحابه کرامو د رسول الله ﷺ نه داتپوس کول غوښتل چه الله ﷻ ته د ټولونه زيات محبوب عمل کوم يو دې؟ په دې باندې الله ﷻ عزوجل دا سورت نازل کړو په کوم کښې چه فرمائى راشئى چه زه تاسو ته د سراسر نفع والا تجارت اوښايم په کوم چه د نقصان هيڅ يوصورت هم نشته. او په کوم سره چه به مقصد حاصل او ويره ختمه شي. هغه دا چه تاسو د الله ﷻ په وحدانيت او د هغه د رسول په رسالت باندې ايمان راوړئى. خپل ځان اومال دهغه په لارکښې قربانى کړئى. يادساتئى چه دا د دنياتجارت اود دې د پاره سخت محنت او کوشش کولونه ډير بهتر دې. که زماد دې خودلې شوى تجارت تاسو تجارتيان شوئى نوستاسو په هره ګناه خطابه زه معافى اوکړم.اود جنتونو صفااوچتو محلونواوچتودرجوته به تاسواورسوم.ستاسو بالاخانو اوددې هميشه پاتې کيدونکوباغونو د ونولاندې صفا سترا بهيدونکى نهرونه به په پوره موج سره روان وى. يقين لرئى چه زبردست کاميابى او اوچت مقصدحاصلول هم دغه دى. ښه ده دې نه هم زيات واورئى تاسو هميشه د دښمن په مقابله کښې زما امداد غواړئى نو که خپله فتح غواړئى زما وعده پوره کړئى نودا به هم تاسوته درکړم. يوطرف ته مقابله اوشوه اوبل طرف ته فتح اوشوه، ديخوامخامخ شوئى او اخوا فتح او نصرت ستاسوقدمونه ښکل کړل. بل ځائ ارشاد دې ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا إِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ۝﴾ اې ايماندارو که تاسو د الله ﷻ د دين امداد اوکړونوالله ﷻ به ستاسو امداد اوکړى او تاسو ته به ثابت قدمى درنصيب کړى. يو بل ارشاد دې ﴿وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهٗ ؕ إِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ۝﴾ يقيناً الله ﷻ د هغه امداد کوى څوک چه د الله ﷻ د دين امداد کوى. بې شکه الله ﷻ د لوئ طاقت خاوند اوغيرفانى عزت مالك دې.دا امداد او فتح په دنيا کښې اوهغه جنت او نعمت په آخرت کښې به د هغه خلقو په حصه کښې وى چه څوك دالله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ تابعدارى کوى. دالله ﷻ اود هغه د دين په خدمت کښې د مال او ځان ډډه نه کوى. د دې د پاره اوفرمائيلې شو چه اې نبى ﷺ! ايماندارو ته زما د طرف نه دا زيرې وراورسوه.

يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا	كُوْنُوْا	أَنْصَارَ اللّٰهِ	كَمَا
اے هغه کسانو چې ايمان مو راوړې دې |	شئ |	مددګاران دالله |	لکه څنګه چې
| انئ مومنانو ! د الله ﷻ (د دين) مددګار شئ | ....لکه څنګه			

قَالَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ	لِلْحَوَارِيّٖنَ	مَنْ أَنْصَارِيْٓ	إِلَى اللّٰهِ ؕ
اووئيل | عيسى خوى دمريم |	حواريانو ته |	څوك دې مددګار زما |	طرف دالله ته
چې عيسى ﷺ د مريم خوى حواريانو ته وئيلى وو اچې څوك ما سره دالله ﷻ په دين کښې مدد کوى			

قَالَ الْحَوَارِيُّوْنَ	نَحْنُ أَنْصَارُ اللّٰهِ	فَآمَنَتْ	طَّآئِفَةٌ
اووئيل حواريانو	| مونږه مددګاران دالله يو |	پس ايمان راوړو |	يوې ډلې |
حواريانو جواب ورکړوا چې مونږ دالله ﷻ (ددين) مددګاران يوا نوبيا په بنى اسرائيلو کښې			

مِّنۡ بَنِیۡۤ اِسۡرَآءِیۡلَ	وَکَفَرَتۡ طَّآئِفَةٌ	فَاَیَّدۡنَا	الَّذِیۡنَ
دبني اسراءيلونه	او انكار اوكړو بلې ډلې	پس تائيد اوكړو مونږه	دهغه كسانو
يوې ډلې ايمان راوړو | او بلې ډلې انكار اوكړو | ....نو مونږ د هغوی د دښمن په مقابله كښې			
اٰمَنُوۡا	عَلٰی عَدُوِّهِمۡ	فَاَصۡبَحُوۡا	ظٰهِرِیۡنَ ﴿۱۴﴾
چې ايمان ئې راوړو	په مقابله ددشمنانو دهغوئ كښې	پس شو هغوئ	غالب
دمؤمنانو مدد اوكړو | ....نو هغوئ غالب اوګرځيدل			

قوله تعالى:- كُوۡنُوۡۤا اَنۡصَارَ اللّٰهِ

د الله ﷻ دين او د پيغمبر ﷺ امداد كوه: الله ﷻ وتبارك خپلو مؤمنانو بنديګانو ته حكم وركوی چه هغوی دې هروخت اوهره لحظه د ځان مال عزت حياء قول فعل نقل و حركت نه دې په زړه او ژبه سره د الله ﷻ اود هغه درسول ﷺ دټولوخبرو په قبوليت كښې وی.بيا مثال وركوی چه دحضرت عيسیٰ عليه السلام تابعدارانو ته اوګوره چه دحضرت عيسیٰ عليه السلام په آواز باندې ډير زر لبيك اووئيل اود هغه په دې خبره چه څوك شته چه زما سره د الله ﷻ په دې خبروباندې امداد اوكړی هغوی بغيرد سوچ او غورنه اووئيل چه مونږ ټول ستا ملګری يو اود الله ﷻ د دين په امدادكښې ستا تابعداريو. نو روح الله عليه السلام اسرائيليانو اويو نانيانو ته هغوی مبلغ جوړكړل اود شام ښارونو ته ئې اوليګل.

قوله تعالى:- مَنۡ اَنۡصَارِیۡۤ اِلَی اللّٰهِ ؕ

د حج په ورځو كښې به د رسولانوسردار هم دا فرمائيل چه څوك شته چه ماله ځائ راكړی چه زه د الله ﷻ رسالت اورسوم. قريش خو ما د رب د پيغام رسولونه منع كوی([1])نوداهل مدينې اوس او خزرج قبيلوته الله ﷻ دا دهميشه نيك بختی وراوبښله. هغوی درسول الله ﷺ بيعت اوكړو اود هغوی ﷺ خبرې ئې قبولې كړې اوكلكې وعدې ورسره اوكړې كه چرې تاسو مونږ له راشئی نو بيا د هيڅ سور سپين طاقت نشته چه تاسو ته تكليف اورسوی.مونږ به ستاسود مخه خپل ځانونه اوجنګوو او په تاسو به هيڅ تكليف رانه ولو. بيا چه كله حضور ﷺ د خپلوملګرو سره هجرت اوكړو او هغوی له لاړو نوهغوی خپله وينا په حقيقت كښې پوره كړه او ونې خودل اود خپلې ژبې ساتنه ئې اوكړه. په دې وجه د انصارو په عزت مند لقب سره ممتاز شو اودا لقب لكه چه د هغوی يو جدا نوم جوړشو. الله ﷻ دې د هغوی نه خوشحاله شی او هغوی دې هم راضی كړی آمين. اوس چه كله ئې چه حواريين ځان سره كړه اود الله ﷻ د دين تبليغ د پاره راپاسيدل نود بنی اسرائيلو څه خلق خو په نيغه لاررراغله اوڅه خلق رانغله بلكه هغوی ته اودهغوی موربی بی چه ډيره پاكه بی بی وه ته ئی ډير خراب نسبتونه اوكړل. دې يهوديانو باندې دالله ﷻ غضب نازل شو اودهميشه د پاره د الله ﷻ د دربار نه اوشړلې شو.بيا په منونكوكښې يوه ډله دخپل حد نه داسې زياته شوه اوهغه ئی دخپلې درجې نه دومره زيات كړو اوبياپه دې ډله كښې نورې ډيرې ډلې جوړې شوې.بعضوخو اووئيل چه سيدنا حضرت عيسیٰ عليه السلام دالله ﷻ خوئ دې (نعوذبالله) بعضو وئيل په دريوكښې دريم دې يعنی پلار خوئ او روح القدس او بعضو خو هم هغه الله ﷻ اومنلو.د دې ټولوذكر په سورة نساء كښې په تفصيل سره اوګورئی. ربښتونی ايماندار الله ﷻ د خپل نبی آخر الزمان رسول الله ﷺ په راليګلوسره تائيداوكړو او د هغوی دښمنانو نصرانيانو باندې ئی دوی غالب كړل.

قوله تعالى:- فَاٰمَنَتۡ طَّآئِفَةٌ

[1] احمد:٣٢٢/٣ح ١٤٦٥٣ وهوحديث صحيح، دلا ئل النبوة للبيهقی:٤٤٢/٢.

د حضرت عیسی ﷺ د ملګرو ذکر:- حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چه کله الله ﷻ اراده اوکړه چه حضرت عیسی ﷺ آسمان ته اوخیژوی نوهغوی ښه غسل اوکړواوخپلو ملګروله راغلودسر نه ئې داوبو څاڅکی څڅیدل.دا دولس صحابه وو چه په یوکورکښې ناست وو.راتلوسره ئې اوفرمائیل چه په تاسو کښې هغه هم شته چه په ما باندې ایمان راوړلې دې خوبیابه په ما کفرکوی اویوځل دوه ځل نه بلکه پوره دولس دولس ځل.بیائې اوفرمائیل چه په تاسوکښې څوك دې خبرې ته تیار دې چه په هغه باندې زماغوندې شکل واچولې شی اوهغه زما په بدله کښې قتل کړې شی اوپه جنت کښې زما په درجه کښې زماملګرې شی؟ یوځوان چه په دغه ټولوکښې کم عمر وو اودریدواوخپل ځان ئې وړاندې کړو. هغوی اوفرمائیل ته کینه او بیائې دغه خبره اوکړه دې ځل هم هم هغه کمر عمر ځوان صحابی اودریدو نو حضرت عیسی ﷺدې ځل هم هغه کینولو. بیائی په دریم ځل دغه سوال اوکړو دې ځل هم بیا هغه ځوان اودریدو. هغه اوفرمائیل ډیره ښه ده. هم هغه وخت د هغه شکل او صورت هم د حضرت عیسی ﷺ په شان شو او پخپله حضرت عیسی ﷺ د دغه کور په یو روزان باندې آسمان ته اوچت کړې شو. اوس یهودیانورامندې کړې او هغوی دغه ځوان حضرت عیسی ﷺ اوګنړلو او راګیرئی کړو اوقتل ئې کړواوپه سولئی ئې کړو.بعضودولس دولس ځل کفر اوکړو سره د دې چه وړاندې ایماندار وو.بیا د بنی اسرائیلود منونکی ډلې درې فرقې شوې. یوې ډلې خو وئیل چه پخپله الله ﷻ زمونږ په مینځ کښې د مسیح ﷺ په شکل کښې ووترکومې چه غوښتل بیا آسمان ته اوختلو، دوی ته یعقوبیه وائی. یوې فرقې وئیل چه په مونږ کښې د الله ﷻ ځوئ وو ترکومې چه الله ﷻ غوښتلو هغه ئې په مونږ کښې اوساتلو او چه کله ئې اوغوښتل خپل ځان ته ئې اوچت کړو. دې ته نسطوریه وائی. دریمه ډله په حق باندې قائمه وه اود هغوی عقیده دا ده چه د الله ﷻ بنده اورسول حضرت عیسی ﷺ په مونږ کښې وو ترکومې چه الله ﷻ غوښتل هغوی په مونږ کښې موجود وو بیا الله ﷻ خپل طرف ته اوچت کړو دا ډله د مسلمانانو ده.بیا د دې دواړو کافرانوډلو طاقت زیات شو او هغوی مسلمانان وهل ټکول او قتل کول ئې شروع کړه اودوی تیټ ماتحت او مغلوب وو ترهغه وخته پورې چه الله ﷻ خپل نبی حضرت محمد ﷺ راولیګلو.نود بنی اسرائیلو هغه مسلمانې ډلې په رسول الله ﷺ باندې ایمان راوړو اودې کافرانو ډلو دهغوی نه هم کفر اوکړو. د دې ایماندارو الله ﷻ امداد اوکړواو دهغوی په دښمنانوباندې ئې غالب کړل. د حضوراکرم ﷺ غالب راتلل اود دین اسلام په ټولو دینونوباندې غالب کیدل په اصل کښې دهغوی غالب کیدل او په خپلو دښمنانوباندې فتح موندل دی. د تفصیل د پاره تفسیرابن جریر او سنن نسائی.

نودا امت په حق باندې قائم پاتې کیدوسره به د همیشه د پاره غالب وی تردې چه امرالله یعنی قیامت به راشی اوتردې چه د دې امت آخری خلق به حضرت عیسی ﷺ سره شی او مسیح دجال سره به جنګ کوی لکه څنګه چه په صحیح احادیثوکښې موجود دی. والله اعلم.

د الله ﷻ په فضل اوکرم سره د سورة صف تفسیر ختم شو. ﴿فالحمدلله﴾

﴿تفسیر سورة جمعه﴾

په صحیح مسلم کښې د حضرت ابن عباس ﷺ او حضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ به د جمعه په مانځه کښې سورة جمعه او سورة منافقون لوستلو.[1]

[1]) صحیح مسلم کتاب الجمعة باب مايقراء فی صلاة الجمعة:٨٧٧،ابوداوٗد ١١٢٤، ترمذی:٥١٩، ابن ماجه:١١١٨، احمد:٤٢٩/٢.

ایاتونه	سورة الجمعه مدنية وهي احدى عشراية وفيها ركوعان	ركوع گاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑪	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	②

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الۡاَرۡضِ

پاکي بیانوی | الله لره | هغه څه | چي په اسمانونو کښې دی | او هغه څه | چي په زمکه کښې دی |

په زمکه او اسمانونو کښې چې څه دی دالله ﷻ پاکي بیانوی

الۡمَلِكِ الۡقُدُّوۡسِ الۡعَزِيۡزِ الۡحَكِيۡمِ ① هُوَ الَّذِيۡ بَعَثَ

چي بادشاه دې | پاک دې | غالب دې | دحکمتونو خاوند دې | هغه هغه ذات دې | چي وې لیږلو |

چي بادشاه دې | پاک دې | ......غالب دې | صاحب د حکمت دې | (الله تعالی) هغه ذات دې چې په

فِي الۡاُمِّيّٖنَ رَسُوۡلًا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُوۡا عَلَيۡهِمۡ اٰيٰتِهٖ

په امیانو ناپوهانو کښې | یو رسول | دهغوئ نه | چي لولي | په هغوئ باندې | ایتونه دهغه |

امیانو (عربو) کښې ئې هم د دوی نه یو پیغمبر راولیږلو | چې د الله ﷻ ایاتونه ورته اوروی

وَيُزَكِّيۡهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ الۡكِتٰبَ وَالۡحِكۡمَةَ ۚ وَاِنۡ كَانُوۡا

او پاکوی هغوئ لره | اوښائی هغوئ ته کتاب | او دحکمت خبری | حال دا چي | وو هغوئ |

اود کتاب او دحکمت خبرې ورته ښائی | ....حال دا چې دوئ وړاندې په ښکاره

مِنۡ قَبۡلُ لَفِيۡ ضَلٰلٍ مُّبِيۡنٍ ۙ② وَّاٰخَرِيۡنَ مِنۡهُمۡ

مخکښې ددې نه | په ګمراهۍ ښکاره کښې | او ددۀ پیغمبری دهغه نورو دپاره هم ده | ددوئ نه |

ګمراهۍ کښې وو | ....او په د وئ کښې مو نورو ته هم (ته لیږلې)

لَمَّا يَلۡحَقُوۡا بِهِمۡ ؕ وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ③

چي نۀ دی ملاوۀ شوی | ددوئ سره | او هغه | غالب | او حکیم دې

چې هغوئ لا تراوسه رارسیدلی نه دی | او هغه غالب او صاحب د حکمت دې |

قوله تعالی:- هُوَ الَّذِيۡ بَعَثَ فِي الۡاُمِّيّٖنَ رَسُوۡلًا مِّنۡهُمۡ

د رسول د رسالت د منصب بیان: هرخبرې کونکې اونه خبرې کونکې څیزد الله ﷻ پاکوالې بیانوی. لکه چه بل ځائ ارشاد دې هیڅ څیزداسې نشته چه دهغه حمدد تسبیح سره نه کوی.ټول مخلوق که هغه په آسمان کښې وی اوکه په زمکه د هغه د تعریفونواوپاکوالی په بیانولو کښې مشغول دې. هغه د زمکې اوآسمان بادشاه او په دې دواړوکښې پوره تصرف کونکې او اټل حکم جاری کونکې دې.هغه د ټولو نقصاناتونه پاك او بې عیبه دې. په ټولوصفتونو کمالیه باندې موصوف دې هغه عزیز اوحکیم دې.د دې تفسیرخوځل تیرشوې دې. د ((امیون)) نه مراد عرب دی لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿وَقُلۡ لِّلَّذِيۡنَ اُوۡتُوا الۡكِتٰبَ وَالۡاُمِّيّٖنَ ءَاَسۡلَمۡتُمۡ ؕ فَاِنۡ اَسۡلَمُوۡا فَقَدِ اهۡتَدَوۡا ۚ وَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَاِنَّمَا عَلَيۡكَ الۡبَلٰغُ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيۡرٌۢ بِالۡعِبَادِ﴾ یعنی ته اهل کتاب اوان پړه خلقوته اووایه چه آیا تاسو اسلام قبول کړو؟ پس که هغوی مسلمانان شونو په نیغه لار شواوکه مخ واړوی نو په تاباندې خو پیغام رسول دی اود خپلو بندیګانو پوره خیال ساتونکې خوالله ﷻ دې.

دلته دعربوذکر ځکه نشته چه دغیرعربو نفي وي بلکه صرف ددې دپاره دې چه په هغوی باندې احسان اواکرام د نور په نسبت ډیرزیات دي. لکه چه
بل ځائ کښې ارشاد باري ﷻ دې ﴿وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ﴾ یعنی دا ستاد پاره هم نصیحت دې او ستاد قوم د پاره هم. دلته هم د قوم خصوصیت نشته ځکه چه قرآن کریم د ټول جهان د خلقو د پاره نصیحت دې. دغه یوبل ځائ ارشاد دې ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ خپل خپلوان او خاندان والا اوویروه. دلته هم دا هیڅ کله مطلب نه دې چه د هغوی خبرې صرف د خپل خاندان د خلقو پورې مخصوص ده بلکه عام ده. دالله ﷻ ارشاد دې ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا﴾ خلقوزه ستاسو ټولو طرف ته د الله ﷻ رسول یم. بل ځائ ارشاد دې﴿لِأُنذِرَكُم بِهِ وَمَن بَلَغَ﴾ یعنی دې سره چه زه تاسو خبردار کړم اوهر هغه سړې چاته چه دا اورسي.دغه شان دقرآن کریم باره کښې اوفرمائیل﴿وَمَن يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ﴾په ټولو ډلو کښې چه څوك هم د دې نه انکاراوکړی هغه دوزخی دې. د دې په شان نور هم ډیر آیاتونه دی د کومونه چه صفا ثابت دی چه د نبی کریم ﷺ رالیګل د زمکې په مخ د ټول مخلوق د پاره پیغمبر وو. د هریوتوراو سپین د پاره هغه نبی جوړکړې رالیګلې شوې وو.﴿صلوات الله وسلامه علیه﴾ د سورت انعام په تفسیرکښې د دې پوره بیان مونږ کړې دې اوډیر آیاتونه او احادیث بیان شوی دی. ﴿فالحمدلله﴾ دلته دا فرمائیل چه ان پړهویعنی عربوته خپل رسول لیګل د دې د پاره وو چه د خلیل الله ﷺ د دعاد قبلیدل معلوم شی. هغوی د اهل مکه د پاره دعا غوښتې وه چه الله ﷻ د دوی نه یورسول هم په دوی کښې رالیګه چه دوی ته د الله ﷻ آیاتونه اولولی او واوروی. دوی ته پاکوالې اوښائی اود کتاب او حکمت تعلیم ورکړی. تو الله ﷻ د هغوی دا دعا قبوله کړه اوکله چه مخلوق خدا ته د رسول الله ډیر حاجت وو بغیرد یوڅو اهل کتابونه چه د حضرت عیسی ﷺ په رښتونی دین باندې قائم وو اود زیاتی او کمی نه جدا وو. باقي ټولې دنیا حق دین هیرکړې وو اود الله ﷻ په ناخوښوکارونوکښې اخته وو. الله ﷻ حضرت محمد ﷺ رالیګلو. هغوی دې ان پړهوته د الله ﷻ آیاتونه اولوستل او واورول هغوی ته نی پاکوالې اوخودو او دکتاب اوحکمت تعلیم ئی ورکړو.دې نه وړاندې هغوی په ښکاره ګمراهئی کښې وو. واورئی عرب دحضرت ابراهیم ﷺ د دین دعویدار وو خوحالت نی دا وو چه اصل دین ئی اړولې راړولې وو. په دې کښې نی دومره بدلون کړې وو چه توحید په شرك سره او یقین په شك سره بدل شوې وو. او ورسره نی د خپل ځان نه پیداکړې شوی بدعتونه د الله ﷻ په دین کښې شامل کړې وو. دغه شان اهل کتابوخپل کتاب بدل کړې وو. په هغې کښې ئی تحریف کړې وو او بدل کړې ئی وو. دې سره ئی معنې هم اړولې راړولې وې.
الله ﷻ حضرت محمد ﷺ ته یوعظیم الشان شریعت او کامل مکمل دین ورکولوسره ددنیاوالا طرف ته رالیګلوچه د دې فساد اصلاح اوکړی.د دنیاخلقو ته دالله ﷻ اصل احکام اورسوی.د الله ﷻ دخوښې او ناخوښې احکام خلقو ته معلوم کړی. جنت ته نیزدې کونکی اود دوزخ نه لرې کونکی ټول اعمال ورته اوښائی. د ټول مخلوق هادی یعنی لارخودونکې جوړشی، اصول او فروع ټول ورته اوښائی چه هیڅ لویه وړه خبره باقي پاتې نه شی اوټولې شك شبهې دټولونه لرې کړی. اوخلق په داسې دین باندې راواړوی په کوم کښې چه هرقسم ښیګړې موجود وی.ددې اوچت خدمت د پاره په هغوی کښې هغه اوچتوالې او بزرګئی راجمع کړې چه نه د هغوی نه وړاندې په چاکښې وې اونه د هغوی نه پس په چا کښې کیدې شی. الله ﷻ دې په هغوی ﷺ باندې د همیشه همیشه د پاره درود او سلام نازلوی آمین.

قوله تعالی:- ﴿وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ﴾

د دویم آیت په تفسیرکښې د حضرت ابوهریره ﷺ نه په صحیح بخاری کښې نقل دی چه مونږ حضور ﷺ سره ناست ووچه په هغوی باندې سورة جمعه نازل شو.کله چه حضور ﷺ ددې آیت تلاوت اوکړو نو خلقو

تپوس اوکړو ﴿وَاٰخَرِيۡنَ مِنۡهُمۡ﴾ نه څه مراد دي؟دري ځل دحضورﷺ نه سوال اوشونوبیا حضور ﷺ د حضرت سلمان فارسیؓ په سر باندې لاس کیخودو او وئې فرمائیل چه چرته ایمان د ثریا ستورې په څواکې یعنې په آسمان کښې وو نو بیا به هم دې خلقو کښې یویا ډیرو هغه موندلې وو.([1])

د دې روایت نه ثابته شوه چه دا سورت مدنی دې اوداهم ثابته شوه چه د حضورﷺ پیغمبرې د ټولې دنیا دخلقو د پاره ده صرف د عربو د پاره خاص نه ده ځکه چه حضورﷺ ددې آیت په تفسیرکښې د فارس والاد پاره اوفرمائیل هم د دې عام بعثت په وجه حضورﷺ د فارس او روم د بادشاهانو په نوم د اسلام قبلولو خطونه وراولیکل.حضرت مجاهد رحمه الله وغیره هم فرمائی ([2]) دې نه مراد عجمی خلق دی یعنی دعربونه علاوه چه کوموخلقو په حضورﷺ باندې ایمان راوړی اودحضورﷺ دوحی تصدیق اوکړی ابن ابی حاتم کښې دی د اوس نه درې درې پښته روستو راتلونکی زما امتیان به بغیر حساب کتاب جنت کښې داخلیږی بیا حضورﷺ د دې آیت تلاوت اوکړو. ([3]) هغه الله عزت والا اوحکمت والا دې په خپل شریعت او خپل تقدیرکښې غالب باحکمت دې.بیا فرمان دې چه داالله ﷻ فضل دې یعنې حضورﷺ په یوداسې زبردست عظیم الشان نبوت سره سرفرازکول اوددې فضل عظیم نه فائده ورکول، داخاص د الله ﷻ فضل دې.الله ﷻ چه خپل فضل چاته غواړی ورکوی هغه دډیر فضل اوکرم خاوند دې

ذٰلِكَ فَضۡلُ اللّٰهِ

دا فضل دالله دې |

| دا د الله ﷻ فضل دې

يُؤۡتِيۡهِ مَنۡ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ ذُو الۡفَضۡلِ الۡعَظِيۡمِ ۝ مَثَلُ الَّذِيۡنَ

چې ورکوی ئې هغه چاته | چې خوښه ئې شې | او الله | خاوند دفضل لوئ دې | مثال دهغه کسانو |

هغه چا ته ئې ورکوی چې وې غواړی | او الله ﷻ دلوئې فضل خاونددې | چاته چې تورات باندې

حُمِّلُوا التَّوۡرٰىةَ ثُمَّ لَمۡ يَحۡمِلُوۡهَا كَمَثَلِ الۡحِمَارِ يَحۡمِلُ اَسۡفَارًا ؕ

چې بار کړې شوې وو پرې تورات | بیا پورته نه کړو هغوئ هغه | پشان دهغه خر دې | چې باروی کتابونه |

دعمل کولو حکم شوې وو اوهغوئ په دې عمل اونه کړو|د هغوئ مثال دخردې چې کتابونه پرې بار وی

بِئۡسَ مَثَلُ الۡقَوۡمِ الَّذِيۡنَ كَذَّبُوۡا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ

ډیر خراب دې | مثال دقوم | هغه قوم | چې دروغ ئې اوګڼړل | ایتونه دالله | او الله |

د هغې قوم مثال ډیر خراب دې | چې د الله ﷻ ایتونو ته ئې نسبت د دروغو اوکړو | او الله ﷻ

لَا يَهۡدِى الۡقَوۡمَ الظّٰلِمِيۡنَ ۝ قُلۡ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ هَادُوۡۤا

نه کوی هدایت | قوم ظالم ته | اووایه | اے هغه کسانو | چې یهودیان شوی یئ |

ظالمانو ته هدایت نه کوی | ....ته اووایه | ....چې ائې یهودو !

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الجمعة باب قوله ﴿وآخرین منهم لما یلحقوا بهم﴾: ٤٨٩٧، صحیح مسلم:٢٥٤٦، ترمذی:٣٣١٠.

[2] الطبری:٣٧٤/٢٣.

[3] السنة لابن ابی عاصم:٣٠٨٩.

إِنْ زَعَمْتُمْ	أَنَّكُمْ	أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ	مِنْ دُونِ النَّاسِ
که ګمان کوئ تاسو	چي بیشکه تاسو	دوستان یئ دالله	بې دنورو خلقو نه (یعني یوازې تاسو)

که تاسودا دعوه کوئ .... چې په ټولو خلقو کښې صرف تاسو د الله ﷻ دوستان ئې

فَتَمَنَّوُا	الْمَوْتَ	إِنْ كُنْتُمْ	صٰدِقِيْنَ	وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ	أَبَدًا
پس ارزو اوکړئ	دمرګ	که یئ تاسو	رښتینی	او هر ګز به ارزو اونهٔ کړي ددي	همیشه

نود مرګ ارزو اوکړئ | که تاسو رښتونی یئ | .... اودوئ به چرې هم دا ارزو اونکړي

بِمَا	قَدَّمَتْ	أَيْدِيْهِمْ	وَاللهُ	عَلِيْمٌ	بِالظّٰلِمِيْنَ
په سبب دهغي	چي مخکښي لیږلی دی	لاسونو ددوئ	او الله	ښهٔ عالم دې	په ظالمانو باندي

ځکه چي دخپله لاسه وړاندي لیږلی عملونه ورته معلوم دی|او الله ﷻ په دي ظالمانو ډیر عالم دی

قُلْ	إِنَّ الْمَوْتَ	الَّذِيْ	تَفِرُّوْنَ	مِنْهُ	فَإِنَّهُ	مُلَاقِيْكُمْ
اووایه	بیشکه مرګ	هغه	چي تاسو تښتئ	دهغې نه	پس بیشکه هغه	ملاویدونکي دي ستاسو سره

ته ورته اووایه چي تاسو دکوم مرګ نه تښتئ | هغه به تاسو باندي خامخا راځي

ثُمَّ	تُرَدُّوْنَ	إِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ	وَالشَّهَادَةِ	فَيُنَبِّئُكُمْ
بیا به واپس شئ تاسو	هغه ذات ته چي عالم دې په غیبو	اوپه ښکاره باندي	پس هغه به خبر درکړي تاسو ته

بیا به پټ اوښکاره هر څه عالم (الله ﷻ) ته ور اوړاندي کیږئ | .... نو هغه به درته خپل

بِمَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُوْنَ
په هغه کارونو	چي وئ تاسو	چي کول به مو

عملونه یو په یو اوښائي (چي تاسو دا عملونه کړي وو)|

قوله تعالی:- مَثَلُ الَّذِيْنَ حُمِّلُوا التَّوْرٰىةَ

د یهودیانومذمت:- په دې آیاتونوکښې د یهودیانومذمت بیانولي شي چه هغوی ته تورات ورکړې شواود عمل کولودپاره هغوی واخستوخوبیاني پرې عمل اونه کړو. فرمائي چه د دوی مثال دخر په شان دې که په خر باندې کتابونه رابارکړې نوهغه ته دا پته شته چه په هغه باندې څه بوج دې ولې په دې نه پوهیږی چه په دې کښې څه دی؟ دغه شان دایهودیان دی چه ظاهری الفاظ خوورته ښه یاد دی خونه ورته دا معلوم دی چه مطلب څه دې؟ اونه په دې باندې د هغوی عمل دې بلکه نور بدلونونه په کښې کوی. نو حقیقت دادې چه دې ناپوهه ځناور نه هم بدتردی ځکه چه ده ته خو الله ﷻ پوهه نه ده ورکړې خودوی سره دپوهې لرلو بیاهم ددې استعمال نه کوی. په دې وجه په دویم آیت کښې فرمائیلې شوی دی﴿أُولٰٓئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ﴾ داخلق د څاروو په شان دی بلکه د هغوی نه هم زیات خوئیدلی داغافل خلق دی. دلته فرمائی چه دالله ﷻ آیاتونه دروغ ګڼړلوولا خراب مثال دې داسې ظالمان دالله ﷻ د لارخودنې نه محروم پاتې وی.

قوله تعالی:- كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا

مسنداحمد کښې دی چه کوم سړې د جمعه په ورځ د امام په خطبه کښې خبرې کوي هغه د خر په مثال دې چه کتابونه پرې بار وی او چه څوك ده ته اووائی چپ شه د هغه هم جمعه لاړه.([1]) بیا فرمائی چه اې یهودیانوکه ستاسو دعوی ده چه تاسوپه حقه یئې او حضورﷺ او د هغوی صحابه کرام رضی الله عنهم په ناحقه دی نو راشئی اودا دعااوغواړئی چه مونږ کښې څوك په ناحقه دی هغه دې الله مړه کړی. بیا فرمائی چه دوئ کوم اعمال وړاندې لیګلې دی هغه د دوی په وړاندې دی مثلاً فسق کفر فجور نافرمانی ظلم وغیره، په دې وجه زمونږ پیشن ګوئی ده چه هغوی به په دې باندې نه راضی کیږی اوظالمان الله ﷻ ښه پیژنی. دسورت بقره آیت ﴿قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِّنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ﴾ په تفسیرکښې د یهودیانود دې مباهلې پوره ذکر مونږ کړې دې او هلته مودا هم بیان کړی دی چه مراد دا دې چه په خپل ځان باندې پخپله ګمراه وی اویا په خپل مقابل باندې که دوی ګمراه وی نود مرګ بددعادې اوکړی لکه څنګه چه د نصرانیانود مباهلې ذکرپه سورة آلعمران کښې تیرشوې دې اوګورئی تفسیر دسورت مریم آیت ﴿فَمَنْ حَاجَّكَ﴾ مشرکانوسره هم د مباهلې اعلان کړې شوې وو اوګورئی تفسیر دسورت مریم آیت ﴿ قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلٰلَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا ۚ حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ ۭ فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضْعَفُ جُنْدًا﴾ یعنی اې نبی دوی ته اووایه چه څوك په ګمرهئی کښې وی رحمن دې هغه نورهم زیات کړی.

درسول کریم ﷺ مقابلې اومباهلې ته څوک هم نه دی راوتلی:- مسنداحمدکښې دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه ابوجهل لعنة الله علیه اووئیل که محمدﷺ مې کعبې سره اوکتلونود هغه سټ به یا مال کوم. کله چه دا حضورﷺ واوریده نو وئی فرمائیل چه که ده داسې کړې وې نود ټولو په وړاندې به دې فرښتې رانیولې وو اوکه یهودیانو زما په مقابله کښې راتلوسره خپل مرګ غوښتلو نو خامخا به هغوی مړه کیدل اوخپل ځائ به ئې په جهنم کښې لیدلو اوکه دمباهله د پاره خلق راوتلې نو هغوی به په واپس کیدو باندې هیڅ کله هم خپل بال بچ نه لیدلو. داحدیث په بخاری ترمذی او نسائی کښې هم موجود دی([2]) بیا فرمائی چه دمرګ نه خوڅوك بچ کیدې نه شی.لکه چه په سورت نساء کښې دی﴿اَيْنَ مَا تَكُوْنُوْا يُدْرِكْكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِيْ بُرُوْجٍ مُّشَيَّدَةٍ ۭ﴾یعنی چه تاسو هرځائ کښې یئې مرګ به تاسو راګیرکړی که په مضبوطومحلونوکښې هم یئې.

قوله تعالى:- تَفِرُّوْنَ مِنْهُ فَاِنَّهٗ مُلٰقِيْكُمْ

دمعجم طبرانی په یومرفوع حدیث کښې دی د مرګ نه د تختیدونکی مثال داسې دې لکه چه یوه لومبړه وی او په هغې باندې د زمکې څه قرض وی او هغه د دې ویرې چه چرته ئې رانه اونه غواړی په تختیدو تختیدو کله ستړې شی او هغه خپلې سوړې ته ننوځی. چه کله ننوځی نو زمکه ترې بیا تقاضا اوکړی چه لومبړې زما قرض اداکړه او هغه د هغه ځائ نه بیا لګنی ښکته کړی او په تیزئی سره منډه کړی نوآخر په منډو منډو به هلاکه شی.([3])

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْٓا	اِذَا
اے هغه کسانو	چې ایمان مو راوړې دې	کله چې
ائې مومنانو		هرکله چې

[1] احمد:۱/۲۲۰.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة اقرا باسم ربك الذی خلق باب قوله تعالى ﴿كلا لئن لم ينته لنسفعا بالناصية﴾:۴۹۵۸، ترمذی:۳۳۴۵

[3] المعجم الكبير:۶۹۲۲، مجمع الزوائد:۲/۳۲۳.

نُوۡدِیَ لِلصَّلٰوۃِ مِنۡ یَّوۡمِ الۡجُمُعَۃِ فَاسۡعَوۡا اِلٰی ذِکۡرِ اللّٰہِ

اواز اوکړې شي | دپاره دمانځه | په ورځ دجمعې | نو منډه وهئ | ذکر (یاد) دالله ته |

دجمعې په ورځ دمونځ دپاره اذان اوشي | نو دالله ﷻ د ذکر دپاره (جمات ته) روان شئ

وَذَرُوا الۡبَیۡعَ ؕ ذٰلِکُمۡ خَیۡرٌ لَّکُمۡ اِنۡ کُنۡتُمۡ تَعۡلَمُوۡنَ ﴿۹﴾

اوپرېږدئ | اغستل خرڅول | دا کار | بهتر دي | ستاسو دپاره | که یئ تاسو | چې پوهېږئ |

او(په دغه وخت کښې) اخستل خرڅول پرېږدئ | دا ستاسو دپاره بهتره ده | که تاسو پوهېږئ

فَاِذَا قُضِیَتِ الصَّلٰوۃُ فَانۡتَشِرُوۡا فِی الۡاَرۡضِ وَابۡتَغُوۡا

پس هر کله چې | پوره کړې شي مونځ | نو بیا خواره شئ | په زمکه کښې | او تلاش اوکړئ |

بیا کله چې مونځ پوره شي | نو په زمکه کښې خواره شئ | او د الله ﷻ (مقرر کړې)

مِنۡ فَضۡلِ اللّٰہِ وَاذۡکُرُوا اللّٰہَ کَثِیۡرًا لَّعَلَّکُمۡ تُفۡلِحُوۡنَ ﴿۱۰﴾

دفضل دالله | او یاد کړئ الله | ډیر | دپاره ددې | چې تاسو کامیابي بیا مومئ |

روزي تلاش کوئ | ....او الله ﷻ ډیر ډیر یادوئ | د دې دپاره چې کامیاب شئ

قوله تعالی:- مِنۡ یَّوۡمِ الۡجُمُعَۃِ

دجمعه معنی اومفهوم:- دجمعه لفظ د جمع نه مشتق دې اود اشتقاق وجه دا ده چه په دې ورځ مسلمانان لويو لويو جماتونوکښې د الله ﷻ د عبادت د پاره راجمع کیږي اودا هم یوه وجه ده چه په دې ورځ دا ټول مخلوق کامل شوې. په شپږو ورځوکښې دا ټول کائنات جوړکړې شو او اوومه ورځ د جمعه ده. په دې ورځ حضرت آدم ﷺ پیداکړې شو اوهم په دې ورځ په جنت کښې آباد کړې شو او هم په دغه ورځ د هغه ځائ نه راوویستلې شو، هم په دې ورځ به قیامت قائمیږي. په دې ورځ کښې یوداسې وخت دې چه په هغې کښې مؤمن بنده د الله ﷻ نه څه اوغواړي الله ﷻ ئې هغه ته ورکوي لکه چه په صحیح احادیثوکښې راغلي دي. ابن ابي حاتم کښې دي چه حضور ﷺ د سلمان ﷺ نه تپوس اوکړو د جمعه ورځ کومه ده؟ هغه عرض اوکړو الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ته ښه علم دې. رسول الله ﷺ اوفرمائیل هم په دې ورځ ستاسو مورپلار (یعنی آدم او حوا ﷺ) الله ﷻ راجمع کړل، یائي داسې اوفرمائیل چه ستاسو پلار نې راجمع کړو. دغه شان په یوموقوف حدیث کښې د حضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې. والله اعلم.

د جمعه فضائل:- اول به دې ته یوم العروبه وئیلې شوه. ړومبنوامتونوته هم په هرو اووه ورځوکښې یوه ورځ ورکړې شوې وه خود جمعه هدایت هغوی ته نه وو شوې. یهودیانود هفتې ورځ خوښه کړه چه په کښې د مخلوقو پیدائش لاشروع شوې هم نه وو. نصاري د اتوارورځ خوښه کړه په کومه کښې چه د مخلوق دپیدا کیدو شروع شوې وه اود دې امت د پاره الله ﷻ جمعه خوښه کړه. په کومه ورځ چه الله ﷻ مخلوق پوره کړې وو لکه چه په صحیح بخاری کښې حدیث دې چه مونږ خو په دنیاکښې د راتلو په اعتبار سره د ټولونه روستوني یوخو د قیامت په ورځ به د ټولونه وړاندې یو. سوا د هغوی نه چاته چه زمونږنه اول کتاب الله ورکړې شوې دې. بیادهغوی په دې ورځ کښې هغوی اختلاف اوکړو. الله ﷻ مونږ ته نیغه لاراوخودله نوخلق په دې کښې هم زمونږنه روستو دی یهودیان سبااونصرانیان بله ورځ. [1]

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الجمعة باب فرض الجمعة: ۸۷۶؛ صحیح مسلم:۸۵۵.

د جمعه مسائل:- په مسلم شریف کښې دومره نورهم دي چه دقیامت په ورځ به د ټول مخلوق نه اول فیصله زمونږ باره کښې کیږي. [1] دلته الله ﷻ مؤمنانوته د جمعه په ورځ د خپل عبادت د پاره د راجمع کیدو حکم ورکوی. لکه چه په دې آیت کښې د سعی نه مراد منډه نه بلکه مطلب دا دې چه د مانځه د پاره اراده اوکړه روان شه کوشش کوه کار روزګار پریږده پاسه لکه چه په دې آیت کښې سعی دکوشش په معنی کښې ده ﴿وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا﴾ یعنی کوم سړې چه د آخرت اراده اوکړي بیا د هغې د پاره کوشش هم اوکړی.دحضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه اوحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه په قراءت کښې په ځاې د ﴿فَاسْعَوْا﴾ کښې ﴿فامضوا﴾ دې [2] دایاد ساتنې چه د مانځه د پاره په منډه تلل منع دی. بخاری اومسلم کښې دی چه کله تاسو اقامت واورئی نود مانځه د پاره په سکون او وقار سره ځنی چه کوم لاندې کړئی اولولې چه کوم فوت شی اداکړه[3] په یوبل روایت کښې دی چه حضورﷺ په مانځه کښې وو چه د خلقو د پښو تیز آوازونه ئې واوریدل. چه فارغ شو نو تپوس ئې اوکړو څه خبره ده؟ خلقو وئیل حضرت مونږ په مانځه کښې زر زر شامل شو وئې فرمائیل چه نه مونځ ته په تسلئی سره راتلل کوئی چه کوم لاندې کړې اوکړه اوچه کوم فوت شی پوره ئې کړه. [4] حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی د الله ﷻ قسم دلته دا حکم نه دې چه په منډه د مانځه د پاره راشه داخومنع دی بلکه مراد زړه، نیت، خشوع او خضوع ده.حضرت قتاده رحمه الله فرمائی په خپل زړه اوعمل سره کوشش کوه [5] لکه چه بل ځاې فرمان دې ﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ﴾ کله چه ذبیح الله د خلیل الله سره ګرځیدو راګرځیدو قابل شو. د جمعه د پاره راتلونکوله غسل هم کول پکار دی. بخاری او مسلم کښې دی چه کله تاسوکښې څوک د جمعه د پاره مانځه له د تلواراده اوکړي نو هغه دې غسل هم کوی[6]او په یوبل حدیث شریف کښې دی چه د جمعه په ورځ غسل کول په هربالغ باندې واجب دی. [7] په یوبل روایت کښې دی چه په هربالغ باندې په اوومه ورځ سر او بدن وینځل دی[8]دصحیح مسلم په حدیث کښې دی هغه ورځ د جمعې ده. [9] په سنن اربعه کښې دی چه کوم سړې د جمعه په ورځ ښه غسل اوکړي او د وخته نه د جمات طرف ته لاړشی او پیدل لاړشی سور نه وی اوامام سره نیزدې کینی خطبه ته غوږ کیږدی واوری فضولتیا اونه کړی نوهغه ته به په هر یو قدم باندې د کال د روژو اود ټول کال د قیام ثواب ملاویږی.[10]

د جمعې مونځ په اول وخت کښې د راتلو ثواب:- بخاری اومسلم کښې دی چه کوم سړې د جمعه په ورځ لکه د جنابت دغسل په شان غسل اوکړي په اول وخت کښې لاړشی نو لکه ده چه د الله ﷻ په لارکښې یو اوښ قربان کړو او په دویم وخت کښې تلونکی ته د غوا په شان قربانی کونکې دې دریم وخت کښې تلونکې لکه د ګډې قربانی کونکې دې. په څلورم ساعت کښې تلونکې د الله ﷻ په لارکښې د چرګې د

---

[1] صحیح مسلم: کتاب الجمعة باب هدایة هذه الامة لیوم الجمعة: 856،ابن ماجه:۱۰۸۳.
[2] الطبری:۳۸۱/۲۳.
[3] صحیح بخاری کتاب الاذان باب لایسعی الی الصلاة ولیأتها بالسکینة والوقار:۶۳۶، صحیح مسلم:۶۰۲، ابن ماجه: ۷۷۵، احمد:۵۳۲/۲، ابن حبان: ۲۱۴۶.
[4] صحیح بخاری کتاب الاذان باب قول الرجل فاتتنا الصلوة:۶۳۵، صحیح مسلم:۶۰۲.
[5] الطبری:۳۸۰/۲۳.
[6] صحیح بخاری کتاب الجمعة باب فضل الغسل یوم الجمعة:۸۷۷، صحیح مسلم:۸۴۴، ترمذی:۴۹۲، احمد:۹/۲.
[7] صحیح بخاری کتاب الجمعة باب فضل الغسل یوم الجمعة:۸۷۷، صحیح مسلم:۸۴۴،ابوداؤد:۲۴۱.
[8] صحیح بخاری کتاب الجمعة باب هل علی من لم یشهد الجمعة غسل:۸۹۷، صحیح مسلم:۸۴۹،بیهقی:۱۸۸/۳.
[9] نسائی کتاب الجمعة باب ایجاب الغسل یوم الجمعة:۱۳۷۹، وهوصحیح، احمد:۳۰۴/۳، مصنف ابن ابی شیبه:۹۵/۱، ابن حبان:۱۲۱۹.
[10] ابوداؤد کتاب الطهارة باب الغسل یوم الجمعة: ۳۴۵، وسنده صحیح، ترمذی:۴۹۶، نسائی: ۱۳۸۲،ابن ماجه:۱۰۸۷، حاکم:۱/ ۲۸۲،ابن حبان: ۲۷۸۱.

صدقې کونکی په شان دي. پنځم وخت کښې تلونکي لکه اګنی چه دالله ﷻ په لارکښې ورکونکی وي. بیاچه کله امام راشی نوفرښتې خطبه اوریدلود پاره حاضریږی([1]) مستحب دی چه د جمعه په ورځ د خپل طاقت مطابق ښه جامې واغوندی خوشبوئی اولګوی مسواك اوکړی په صفائی او پاکوالی کښې دجمعه دمانځه د پاره راشی. په یوحدیث شریف کښې د غسل سره مسواك کول خوشبوئی مږل هم دی.([2]) مسنداحمدکښې دی چه کوم سړې د جمعه په ورځ غسل اوکړی اود کور والا خلقو خوشبوئی اولګوی که چرې وی ښه جامې واغوندی او بیا جمات ته راشی او څه نفلونه اوکړی که زړه ئې غواړی او چاته څه تکلیف ورنه کړی (یعنی د خلقو په ستهونو وانوړی اونه څوك ناست پاسوی) بیا چه کله امام راشی او خطبه شروع شی په خاموشئی سره ئې واوری نود هغه ګناه چه د هغه جمعه نه واخله تر بلې جمعه پورې وی د تیرلوکفاره کیږی([3])ابوداؤد او ابن ماجه کښې دی حضرت عبدالله بن سلام ﷺ فرمائی چه ماد رسول الله ﷺ نه په منبرباندې اوریدلی دی چه په تاسو کښې په چا څه تکلیف دې که هغه د خپل روزمره د کاردجامونه علاوه واخلی او د جمعه د پاره ئې خاص کړی([4])حضور ﷺ دا فرمان هغه وخت اوفرمائیلو کله چه ئې خلقو سره هم هغه معمولی څادرونه اولیدل وئې فرمائیل که طاقت وی نو داسې ولې نه کوئې.([5])

دَ جمعه اول او دویم اذان:- د کومې ورځ چه دلته په دې آیت کښې ذکر دې دې نه مراد هغه اذان دې چه د امام په منبر باندې د کیناستونه پس وی. د نبی کریم ﷺ په زمانه کښې به هم دغه اذان وو. کله به چه هغوی ﷺ د کورنه تشریف راوړو نو منبرته به تلو اود هغوی ﷺ د کیناستونه پس به د هغوی په وړاندې دا اذان کولې شو. دې نه وړاندې اذان د حضور ﷺ په زمانه کښې نه وو دا امیرالمؤمنین حضرت عثمان بن عفان ﷺ د خلقو زیاتوالی ته د کتلوسره زیات کړو. په صحیح بخاری کښې دی اود حضرت ابوبکر صدیق ﷺ اوحضرت عمر فاروق ﷺ په زمانه کښې به اذان هغه وخت کیدلوکله چه به امام د خطبه د پاره په منبر کیناستلو.دحضرت عثمان ﷺ په زمانه کښې چه کله خلق ډیر زیات شونو هغوی دویم اذان په یویل مکان کښې کول،زیات کړه.ددې مکان نوم زوراء وو([6])جمات سره نیزدې هم دغه د ټولونه اوچت ځائ وو.

د حضرت ابن مکحول ﷺ نه په ابن ابی حاتم کښې روایت دې چه اذان به صرف هم یو ووچه کله به امام راتلو د هغې نه پس به صرف تکبیرو کله به چه مونځ اودریدو هم د هغه اذان په وخت کښې به اخستل او خرڅول حرام وو. حضرت عثمان ﷺ د دې نه اول د اذان حکم ورکول صرف د دې د پاره زیات کړی وو چه خلق راجمع شی.په جمعه کښې حاضریدل صرف آزادو سړو له دی د ښځو غلامانواو ماشومانود پاره نه دی. مسافر مریض او د مریض خیال ساتونکی اودغه شان د نور عذر والا هم معذور کړې دې لکه څنګه چه په کتابونود فروع کښې د دې ثبوت موجود دې. بیا فرمائی چه بیع پریږدئی یعنی د الله ﷻ د ذکر د پاره لاړشئی تجارت پریږدئی کله چه د جمعه د مانځه اذان اوشی. د علماء کرامو اتفاق دې چه د دې اذان نه پس اخستل اوخرڅول حرام دی. په دې کښې اختلاف دې چه که ورکونکی ورکړی نو هغه هم صحیح دی که نه؟ د ظاهر آیت نه خوهم دامعلومیږی چه هغه به هم صحیح نه وی. والله اعلم.

---

[1] صحیح بخاری کتاب الجمعة باب الاستماع الی الخطبة یوم الجمعة:۹۲۹، صحیح مسلم:۷۵۰، ابوداؤد:۳۵۱، ترمذی:۴۹۹

[2] صحیح بخاری کتاب الجمعة باب اللبس للجمعة:۸۸۰، صحیح مسلم:۸۴۶.

[3] احمد:۵/۴۲۰وسنده حسن.

[4] ابوداؤد کتاب الصلاة باب اللبس للجمعة:۱۰۷۸ وهو حسن، ابن ماجه: ۱۰۹۵.

[5] ابن ماجه کتاب اقامة الصّلوات باب ماجاء فی الزینة یوم الجمعة:۱۰۹۶، وهوحسن بالشواهد.

[6] صحیح بخاری کتاب الجمعة باب الاذان یوم الجمعة: ۹۱۲.

قوله‌تعالى:- وَذَرُوا الْبَيْعَ

د جمعه د پاره خرڅول اواخستل پريږدئ:- بيا فرمائي چه اخستل خرڅول پريخودل اود الله ﷻ د ذكر او مونځ دپاره ستاسوراتلل ستاسو په حق كښې ددين او دنيا د بهترئي سبب دي كه تاسو پوهيږئ. اوچه د مانځه نه فارغ شئي نود دې ګټې نه تلل اود الله ﷻ فضل لټولوكښې لګيا كيدل ستاسو د پاره حلال دي. عراك بن مالك ﷺ به د جمعه د مانځه په فارغيدو باندې د جمات په دروازه كښې اودريدو اودا دعابه ئې كوله ﴿اللهم اني اجبت دعوتك وصليت فريضتك وانتشرت كما امرتني فارزقني من فضلك وانت خير الرازقين﴾ يعنى اې الله ماستاپه آواز باندې حاضري وركړه اوستا فرض كړې شوې مونځ مې اداكړوبياستادحكم مطابق د دې ګټې نه پاسيدم راغلم اوس ته ماته خپل فضل رانصيب كړه ته د ټولونه ښه رزق وركونكې يئې (۱) دا آيت خپلې مخې ته وړاندې ساتلوسره بعضې سلف صالحين فرمائي چه كوم سړې د جمعه د مانځه نه پس اخستل او خرڅول اوكړي هغه ته به الله ﷻ اويادرجې زيات بركت وركړي. بيا فرمائي چه د اخستلو او خرڅولو په وخت كښې هم د الله ﷻ ذكر كوئي د دنيا په ګټه كښې دومره مشغول كيږه مه چه د آخرت ګټه هيره كړې.

بازارته د تلو دعاء:- په حديث شريف كښې دي چه كوم سړې بازار ته لاړشي او هلته ﴿لااله الاالله وحده لاشريك له له الملك وله الحمد وهوعلى كل شيء قدير﴾ اولولي الله ﷻ د هغه د پاره يولاكه نيكئي ليكي اويولاكه بدئي معاف كوي(۲)حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي كثيرالذكر هغه وخت وئيلې شي چه په ولاړه اوناسته هر وخت د الله ﷻ ذكر كوي.

وَتَرَكُوْكَ	اِلَيْهَا	انْفَضُّوْٓا	اَوْ لَهْوَا	تِجَارَةً	وَاِذَا رَاَوْا
او پريښودې ته	هغي ته	نو منده كړه دوئ	يا تماشا	تجارت	او كله چي اوليدو دوئ
اوته ئي ولاړ پريخودلې		نو هغي پسي په منډه خواره واره شو			او(بعضو) چي د سودا يا د تماشي څيز اوليدو
وَمِنَ التِّجَارَةِ	مِّنَ اللَّهْوِ	خَيْرٌ	مَا عِنْدَ اللّٰهِ	قُلْ	قَآئِمًا
او دتجارت نه	دتماشي نه	بهتر دي	هغه چي دالله سره دي	ورته اووايه	ولاړ
هغه دتماشو او د سوداګانو نه ډير بهتر دي			چي دالله ﷻ سره كوم ثواب دي		ته ورته اووايه
			خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ		وَاللّٰهُ
			بهتره درزق وركونكو نه دي		او الله
			او الله ﷻ ډير ښۀ روزي رسان دي		

قوله‌تعالى:- وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً

جمعه اوتجارت:- مدينې ته دجمعه په ورځ د تجارت مال راتللوپه دې وجه چه كوموحضراتو خطبه پريخودې وه اوپاسيدلې ووهغوى ته الله ﷻ غصه كوي چه دا خلق كله څه تجارت يالوبې تماشې وينې نود هغې طرف ته روانيږي او پاسي اوتاپه خطبه كښې ولاړپريږدي.حضرت مقاتل بن حيان رحمه الله فرمائي چه دا د تجارت مال د دحيه بن خليفه ﷺ وو د جمعه په ورځ راغلواوپه ښار كښې د خبروركولود پاره ئې ډنډوره اوغږوله. حضرت دحيه ﷺ هغه وخت لامسلمان شوې نه وو. د ډنډورې آوازاوريدوسره ټول خلق اودريدل صرف يوڅوكسان پاتې شو.مسند احمد كښې دي صرف دولس كسان پاتې شو باقي ټول

---

(۱) تفسيرقرطبي:۱۰۸/۱۸. (ابن ابي حاتم)
(۲) ابن ماجه كتاب التجارات باب الاسواق ودخولها:۲۲۳۵.

د دغه تجارتي قافلې طرف ته لاړل په کومې چه دا ايت نازل شو([1]) مسندبن ابويعلى کښې دومره نور هم دي چه حضورﷺ اوفرمائيل چه که دا هم باقي نه وې پاتې شوې اوټول تلې وې نو په تاسو ټولوبه دا وادئې اُور جوړشوې وه او رالمبه شوې وو. کوم خلق چه د حضورﷺ د خوانه نه ووتلي په هغوی کښې حضرت ابوبکر صديق او حضرت عمرفاروق ﷺهم وو. دې آيت نه دا هم معلوم شو چه د جمعه خطبه په ولاړه ورکول پکاردي.

صحيح مسلم کښې دي چه د جمعه په ورځ به نبي دوه خطبې ورکولې او په مينځ کښې به کيناستلو قرآن کريم به ئې لوستلواوخلقوته به ئې دتذکيراونصيحت خبرې کولې([2])دلته دا خبره هم معلوميدل پکاردي چه دا واقعه د بعضوپه قول کښې د هغه وخت ده کله چه به نبي کريم ﷺ د جمعه د مانځه نه پس خطبه ورکوله. په مراسيل ابوداؤدکښې دي چه رسول الله ﷺ به د خطبې نه وړاندې د جمعه مونځ کولو لکه څنګه چه په اخترونو کښې کولې شي. تردې چه يوځل حضورﷺ خطبه اوروله چه يوسړې راغلو وئې وئيل دحيه بن خليفهﷺ د تجارت مال راوړلې دې راغلې دې دې اوريدوسره بغير يو څو کسانو باقي ټول پاسيده لاړه.([3]) بيا فرمائي چه اې نبي! دوی ته خبر ورکړه چه د آخرت د کورثواب کوم الله ﷻ سره دې هغه د لوبوتماشونه د اخستلو خرڅولونه ډير بهتردې. په الله ﷻ باندې توکل ساتل د اجازت په وخت کښې د رزق طلب کول چه څوک کوی الله ﷻ به هغه ته په بهترينه طريقه سره رزق ورکوی.

(فالحمدلله) د سورة جمعه تفسيره پوره شو.

ایاتونه				رکوع ګانې
		سورة المنافقون مكية وهي احدى عشرة اية وفيها ركوعان		
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑪		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		②

إِذَا جَآءَكَ الْمُنٰفِقُوْنَ قَالُوْا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُوْلُ اللّٰهِ ۘ

کله چې | راشي تاته | دا منافقان | نو وائي | مونږ ګواهي کوو | چې بيشکه ته | خامخا رسول دالله ني

(اني نبي ﷺ) کله چې تاته منافقان راشي‌انو وائي چې مونږ ګواهي کوو چې بيشکه ته د الله رسول يې

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُوْلُهٗ ؕ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ

او الله | ښه پوهيږي | چې بيشکه ته | خامخا رسول دهغه ني | او الله ګواهي کوی | چې بيشکه دا منافقان

او الله ته معلومه ده | چې ته د الله ﷻ رسول يې | خو الله ﷻ (ددې خبرې) ګواهي ورکوی | چې منافقان

لَكٰذِبُوْنَ ۚ اِتَّخَذُوْٓا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ

خامخا دروغژن دی | جوړ کړي دي دوئ | د قسمونو خپلو نه | ډال | پس منع کوی خلق | دلارې دالله نه

دروغژن دی | دوئ د ځان دپاره خپل قسمونه ډالونه جوړکړی دی | بيا دوئ (نور خلق هم) د الله

[1] احمد: ۳/ ۳۱۲، صحيح بخاری كتاب التفسير سورة الجمعة باب ﴿وإذا رأوا تجارة أولهوا﴾: ٤٨٩٩، صحيح مسلم: ٨٦٣، ترمذی: ٣٣١١.
[2] صحيح مسلم كتاب الجمعة باب ذكر الخطبتين قبل الصلاة...: ٨٦٢.
[3] كتاب المراسيل: ٥٩.

إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ ذَٰلِكَ

بیشکه دوئ چی دی | ډیر بد دی | هغه عملونه | چی دی دوئ | چی کوی ئې | دا هر څه

ﷺ دلاري نه منع کوی | کوم کارونه چی دوی کوی هغه ډیر بد دی | .... دا ځکه چې

بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ

په سبب ددې چی دوئ | ایمان راوړو | بیا | کفر اوکړو دوئ | پس مهر اووهلي شو | په زړونو ددوئ باندې

دوئ ایمان راوړو | بیاکافران شول | نو د دوی په زړونو مهر اولګولي شو | ....

فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ۝ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ

نو اوس دوئ | نه پوهیږی | او کله چی | اووینې ته دوئ لره | نو په تعجب کښې به واچوی تالره

نو اوس دوی نه پوهیږی | .... او کله چې ئې ته اووینې | نو د دوی بدنونه تاته ډیر ښه ښکاره شي

أَجْسَامُهُمْ ۖ وَإِن يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ۖ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ

جوثې ددوئ | او که خبری کوی دوئ | نو غوږ بږدې | خبرو ددوئ ته | لکه چی دوئ | لرګی دی

.... او چې خبرې کوی | نو ته ددوئ خبرې آورې | دوئ جخت لکه (په دیوال پورې)

مُّسَنَّدَةٌ ۖ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ۚ هُمُ الْعَدُوُّ

ودرولې شوی دیوال ته | ګمان کوی دوئ | هر آواز | خلاف دخپل ځان | هم دوئ (یاخه) دشمنان دی

اودرولې شوی لرګی دی | دوئ هر آواز په خپل ځان ګڼړی | ....دوئ (ستا) دښمنان دی

فَاحْذَرْهُمْ ۚ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ ۖ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝

| پس ځان اوساته ددوئ نه | هلاک دکړی دوئ لره الله | کوم طرفته | دوئ بوتللې کیږی |

ددوئ نه ځان ساته | الله تعالی دې دوئ هلاک کړی | څنګه دوی د حق دین نه اړولی شی |

قوله تعالی:- وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ۝

دمنافقانومذمت: الله ﷻ دمنافقانو نفاق ښکاره کوی چه دوی تاله راځی اوقسمونه خوړلوسره دخپل اسلام اظهارکوی.ستاد رسالت اقرارکوی خوپه اصل کښې د زړه نه کوټه دی.په حقیقت کښې ته رسول الله ﷺ یې د دوی داقول هم دې خوپه زړه کښې د دې څه اثرنشته نودوی دروغژن دی په دې خبره کښې چه دوی تارسول الله منی. که دوی د رښتونې کیدودپاره قسمونه هم اوخوری خوته پرې یقین مه کوه دا قسمونه خوړل خود دوی دګس لاس کاردې. اوداخود دوی د خپلو دروغ سره د رښتیاجوړولویوه ذریعه ده.مقصددادې چه مسلمانان دې ددې نه هوښیاراوسی چرته دوی رښتونی ایمانداراونه ګڼړی اود دوی په یوه خبره کښې تقلیداونه کړی. دوی به د اسلام په رنګ کښې کفراوکړی. دوی د الله ﷻ دلارنه لرې او بدعمله خلق دی.

د ضحاک رحمه الله په قراءت کښې ﴿ایمانهم﴾ د الف د زیرسره دې نومطلب به داوی چه دوی خپل ظاهری تصدیق دخپل ځان د پاره یوه لارجوړه کړې ده چه د قتل اودکفرد حکم نه به دنیاکښې بچ شو. دانفاق د دوی په زړونوکښې د دې ګناه په وجه ننوتې دې چه د ایمان نه واوختل کفرطرف ته اود هدایت نه اخوا

شواود ضلالت طرف ته راغلل. اوس د دوی په زړونوباندې مهرلګیدلې دې اود خبرې بیخ ته د رسیدو قابلیت د ټولونه ختم شوې دې.

په ښکاره خو ښکلې ښکاري ښې خبرې اوپه داسې فصاحت اوبلاغت سره خبرې اترې کوی چه خامخواه د نوروزړه راکاږی خوپه باطن کښې ډیرکوټه ډیرکمزورې زړه نامرد اوبدنیته دی. چرته هم چه څه واقعه اوشوه اودوی پوهه شوچه بس مړه شو. بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۖ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾ ستاپه مقابله کښې بخل کوی.

اوبیاچه کوم وخت یره وی نوستاطرف ته سترګې داسې اړوی رااړوی ګوری لکه چه په چاباندې د مرګ بې هوشی شروع شی. بیاچه کله دایره لاړه شی نو تا په خپلو خرابوخبروسره پریکوی اود غنیمت د مال باره کښې نه کونکې خبرې کوی. دا بې ایمانه دی د دوی عملونه تباه دی اوپه الله ﷻ باندې داکار ډیر آسان دې.د دوی دا آوازونه د خالی خیتې د ډول داوچت آوازنه نورڅه زیات وقعت نه لرې. هم دغه ستا دښمنان دی د دوی د چاپړوسئی په خبرو د عقل مندواومسکینانوصورتونوپه دهوکه کښې رانه شې. الله ﷻ دې دوی تباه کړی لرسوچ دې اوکړی چه دوی ولې د هدایت لار پریږدی اوبې لارې روان دی؟

دمنافق علامت:- مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ اوفرمائیل د منافقانوډیرې نښې دی په کوموسره چه دوی پیژندلې شی.د دوی سلام لعنت دې د دوی خوراك لوټ ماردې د دوی غنیمت حرام او خیانت دې دوی د جمات سره نیزدیوالې ناخوښوی دوی مونځونوله په آخری وخت کښې راځی کبرژن او نخوت والا دی نرمی سلوك عاجزئی انکسارئی نه محروم دی نه پخپله داکارکوی اونه نوروخلقوته د دې کارونوکولو په نظر سره ګوری د شپې لرګی اود ورځې چغې اوشور کوی. په یوروایت کښې دی چه د ورځې ښه خوراك څښاك کونکی اود شپې د اوچولرګوپه شان پراته وی.(١)

وَإِذَا قِيلَ | لَهُمْ | تَعَالَوْا | يَسْتَغْفِرْ | لَكُمْ | رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا

اوکله چې اووئیلې شی |دوئ ته|چې راشی|چې ښښنه اوغواړی|ستاسو دپاره|رسول د الله نو تاؤ کړی دوئ

اوکله چې ورته اووئیلې شی|چې راځئ چې دالله پیغمبر ستاسو دپاره ښښنه اوغواړی|نو (دوئ په تکبر سره)

رُءُوسَهُمْ | وَرَأَيْتَهُمْ | يَصُدُّونَ | وَهُم | مُّسْتَكْبِرُونَ ۝

| سرونه خپل | اووینې ته دوئ لره | چې منع کیږی دراتلو نه | او دوئ | تکبر کونکی دی

خپل سرونه تاؤ کړی | اوته به ئې اووینې | چې دوئ مخونه تاوهی| اوځان غټ ګڼړی

سَوَاءٌ | عَلَيْهِمْ | أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ | أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ

یو شان ده | په حق ددوئ کښی | که ښښنه اوغواړې ته (اے نبی ﷺ) دپاره ددوئ|اوکه ښښنه اونه غواړې

د دوئ دپاره برابره ده | که ته دوی دپاره ښښنه غواړې |او که دوی دپاره ښښنه نه غواړې

لَهُمْ | لَن يَغْفِرَ اللَّهُ | لَهُمْ | إِنَّ اللَّهَ | لَا يَهْدِي | الْقَوْمَ

دپاره ددوئ | هرګز به ښښنه اونه کړی الله | دوئ ته | بیشکه الله | لار نه ښائی | قوم |

الله ﷻ به دوئ ته هیچرې ښښنه اونکړی | ....بیشکه الله ﷻ نافرمانه خلقو ته

(١) احمد:۲/۲۹۳، مجمع الزوائد: ١/١٠٧.

الْفٰسِقِيْنَ ⑥ هُمُ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ

فاسق ته | دا هم هغه خلق دی | چي وائی | چي خرچ مۀ کوئ | په هغه چاباندي |

هدایت نه کوی | داخو هغه خلق دی | چې وائی څوک چې د الله ﷻ پیغمبر سره ملګری شوی دی

عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ حَتّٰى يَنْفَضُّوْا ؕ وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ

چې د الله د رسول سره دی اتر دې پورې | چې خوارۀ شی | او الله لره دی | خزانې داسمانونو |

په هغوئ خرچ مه کوئ | چې خواره واره شی | حال دا چې داسمانونو اودزمکې خزانې د الله ﷻ سره دی

وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ⑦ يَقُوْلُوْنَ لَئِنْ رَّجَعْنَآ

او دزمکې | ولیکن دا منافقان خلق | نۀ پوهیږی | وائی دوئ | که واپس لاړو مونږه

خو منافقان په دې نه پوهیږی | ....دوئ وائی که مونږ مدینې ته واپس لاړوا

اِلَى الْمَدِيْنَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْاَعَزُّ مِنْهَا الْاَذَلَّ ؕ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ

مدینې ته | خامخا به اوباسی | عزتمند خلق | ددې مدینې نه | ذلیلو خلقو لره | او الله لره دې عزت

نو عزت مند خلق به ذلیله خلق د مدینې نه بهر اوباسی | اوعزت خو بس د الله ﷻ

وَلِرَسُوْلِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ⑧ ع

او رسول دهغه لره دي | او مومنانو لره دي | ولیکن منافقان خلق | نۀ پوهیږی |

اود رسول ﷺ اود مومنانو دي | ....خو منافقان خلق نه پوهیږی

قوله تعالی:- رُءُوْسَهُمْ
دمنافقانو بدخویونه: دملعونو منافقانو ذکر کولې شی چه کله ددوی په ګناه باندې ربښتونی مسلمانان وائی راځئ رسول الله ﷺ به ستاسو د پاره استغفار اوکړی نو الله ﷻ به ستاسو ګناهونه معاف کړی نو دوی د کبرد وجه نه سرخوزوی اوډډه کوی او منع کیږی. د دوی بدله هم دغه ده چه د دوی دپاره د ښښنې دروازې بندې دی دنبی استغفار به هم دوی ته څه فائده ورنه کړی. ددې فاسقانو په قسمت کښې هدایت چرته دې؟ په سورة براءت کښې هم ددې مضمون آیت تیرشوې دې اوهم هلته د هغې تفسیر اود هغې متعلق احادیث هم بیان کړې شوی دی.

ابن ابی حاتم کښې دی چه عمرو وائی چه سفیان رحمه الله خپل مخ بل طرف ته واړولو اودغصې او کبر سره نی په ګګه ستر ګه برنداوکتل او دائی اوخودل چه (لَوَّوْا رُءُوْسَهُمْ) دغه دی. دسلفونه داکثرو حضراتو فرمان دې چه دا ټول په ټول بیان د عبدالله بن ابی بن سلول دې لکه چه نیزدې راروان دی ان شاء الله. سیرت محمد بن اسحاق کښې دی چه عبدالله بن ابی بن سلول د خپل قوم لوئ سړې وو. کله چه به نبی کریم ﷺ مدینې منورې ته راغلل او د جمعه په ورځ د خطبه ورکولو دپاره په منبر کیناستونو دې به اودریدو او وئیل به نې خلقو دا دې د الله ﷻ رسول ﷺ چه په تاسو کښې موجود دې د چا په وجه چه الله ﷻ ستاسو اکرام اوکړو اوتاسو ته نې عزت درکړو اوس په تاسو فرض دی چه د رسول الله ﷺ امداد اوکړئی عزت اوتکریم نې اوکړئی خبرې نې واورئی او چه څه اوفرمائی هغه په ځائ راوړئی دې وینا سره به کیناستو. د اُحد په میدان کښې د هغه منافقت ښکاره شو. ده د حضور ﷺ ښکاره نافرمانی اوکړه اودریمه حصه لښکرنی واخستو او مدینې ته واپس راغلو. کله چه رسول الله ﷺ د غزوه اُحد نه فارغ شو او په خیر سره مدینې ته تشریف راوړو، د جمعه ورځ راغله او حضور ﷺ په منبر کیناستو او ړاندې په شان دې نن هم

اودریدو اووینا کول ئی غوښتل نو بعضي صحابه کرام ﷺ اخوادیخواودریدل اود ده کیږې ئی اونیولې او وئی وئیل د الله ﷻ دښمنه کینه ته اوس ددې خبروکولو مخ نه لرې تاچه څه اوکړل هغه د چانه پټ نه دی اوس ته د دې اهل نه یئی چه په ژبه دې څه راځی نو وانې.دې خفه شواود خلقو په ستونو واوختوبهر لاړو اودائی وئیل چه ته به وائی چه لکه زه څه بدې خبرې کولوله ولاړووم. زه خود هغه کارنورمضبوط کولوله ولاړووم. یوڅو انصاریان صحابه کرام هغه ته په دروازه کښې ملاو شو نوونیل څه خبره ده؟ ده ورته اوونیل چه زه خود هغه کار نور مضبوط کولوله ولاړووم چه یوڅو صحابه کرامویه ما رااودانګل زه ئی راښکلم او غصې راباندې اوکړې لکه چه زه د څه خرابې خبرې کولود پاره ولاړووم زما نیت خودا ووچه زه د پیغمبرﷺ د خبرې تائید اوکړم.هغوی ورته اوونیل چه خیرته اوس واپس شه مونږ به رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو حضورﷺ به ستا د پاره د الله ﷻ نه ښښنه اوغواړی هغه وئیل ماته هیڅ ضرورت نشته.

د عبدالله بن ابی واقعه:-حضرت قتاده رحمه الله او سدی رحمه الله فرمائی چه دا آیت د عبدالله بن ابی باره کښې نازل شوې دې. واقعه داسې وه چه هم د دې قوم یو ځوان مسلمان هم داسې یو څو خرابې خبرې رسول الله ﷺ ته اورسولې. حضورﷺ هغه راوغوښتو نوده صفاانکاراوکړو او قسم ئی اوخوړلو. انصارو دا صحابی ملامت کړو اوغصې پرې اوکړې اودې ئی دروغژن اوګنړلو.په دې باندې دا آیاتونه نازل شو او د دې منافق د دروغود قسمونو اود هغه ځوان صحابی ﷺ د صداقت الله ﷻ واقعه بیان فرمائیلې ده. اوس هغه ته اووئیلې شو چه ته لاړشه اود رسول الله ﷺ نه استغفار اوکړه نوهغه د انکار په لهجه کښې سراوخوزولو او لاړنه شو. (۱)

قوله تعالى:- لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ ۚ

ابن ابی حاتم کښې دی چه درسول الله ﷺ مبارك عادت وو چه په کوم منزل کښې به کوزشونود هغه ځائ نه به نه تلوترکومې چه به ئی مونځ نه ووکړې. عزوه تبوك کښې رسول الله ﷺ ته خبر اورسیدو چه عبدالله بن ابی وائې چه مونږ عزتداره به دا بې عزته مدینې ته په رسیدو باندې د هغه ځائ نه اوباسو نو رسول الله ﷺ په آخری ورځ دکوزیدونه یوه ورځ وړاندې کوچ اوکړو. هغه ته اوونیلې شو چه حضورﷺ له لاړشه اود الله ﷻ نه د خپلې خطا معافی اوغواړه. د دې بیان په دې آیت کښې دې.د دې اسنادخود ابن جبیرﷺ پورې صحیح دی خودا وینا کول چه دا واقعه د عزوه تبوك ده په دې کښې نظر دې بلکه دا صحیح نه ده ځکه چه عبدالله بن ابی بن سلول خو په دې غزوه کښې دسر نه وو نه بلکه د لښکر یوه ډله نې اخستوسره واپس شوې وو. دکتب سیرومغازی مصنفینوکښې خودامشهوره ده چه داواقعه عزوه مریسیع یعنی عزوه بنو المصطلق ده. خو په دې قصه کښې حضرت محمد بن یحیی بن حبان او حضرت عبدالله بن ابوبکر او عاصم بن عمر بن قتاده ﷺنه روایت دې چه د دې جنګ په وخت کښې د حضورﷺ په یوځائ کښې قیام وو هلته حضرت جهجاه بن سعید غفاریﷺاوحضرت سنان بن یزید په خپل مینځ کښې په اوبوڅه جګړه اوشوه.حضرت جهجاه د حضرت عمرﷺ سړې وو جنګ اوږد شو.سنان انصاروته د خپل امدا کولودپاره آواز ورکړواوجهجاه مهاجرینوته. په هغه وخت کښې زید بن ارقمﷺ وغیره انصارویوه ډله د عبدالله بن ابی سره ناسته وه. هغه چه کله دافریاد واوریدو نو وئیل زه اوس هم زمونږ په ښارونوکښې داخلق هم په مونږ حملې کوی په الله ﷻ مې دې قسم وی چه زمونږ اود دې قریشیان مثال هم هغه دې چه هغه چاوئیلی دی خپل سپې ښه چاق او تازه کړه چه هم تا اوخوری. د الله ﷻ قسم که چرته مونږ واپس شو او مدینې ته اورسیدو نومونږ به قدرت لرونکی خلق دا بې قدرته خلق د دغه ځائ نه اوباسو. بیاچه د هغه د قوم کوم خلق هغه سره ناست وو هغه ته لوته ئی اووئیل چه دا تول

---

(۱) الطبری:۳۹۹/۲۳.

مصیبت تاسو په خپل لاس په ځان باندې اچولې دې.تاسو خلقو هغوی په خپلو ښاریو کښې اباد کړل د خپلو مالونو نیمه حصه موهغوی ته ورکړه اوس هم که تاسو د دوی مالي امداد اونه کړئ نو دوی به تنګ شي او پخپله به د مدینې نه اوځي.حضرت زید بن ارقم ﷺ دا ټولې خبرې واوریدې. هغه دې وخت کښې ډیر کم عمر وو نیغ په دربار نبوت کښې داخل شو اوټوله واقعه ئې ورته بیان کړه. هغه وخت حضرت عمر بن خطاب ﷺ هم رسول الله ﷺ سره ناست وو په غصه شو او وئې وئیل یارسول الله ﷺ! اعبادبن بشر ته حکم اوکړئ چه د ده مرئی جدا کړی. نبی کریم ﷺاوفرمائیل چه بیا خوبه خلقو کښې مشهوره شي چه محمدﷺ خود خپلو ملګرو ستونه ماتوی دا صحیح نه دی او لاړشه خلقو ته د تلو اعلان اوکړه. عبدالله بن ابی ته چه کله پته اولګیده چه رسول الله ﷺ ته د دې خبرو اترو خبرشوې دې نو ډیر مخ ستې ئې اووهلواودحضورﷺ په خدمت کښې حاضرشو معذرت حیلې حوالې تاویل او تحریف ئې اوکړو او قسمونه ئې اوخوړل چه ماداسې هیڅ کله نه دی وئیلی. داسړې په خپل قوم کښې طاقتور عزت مند وو اوخلقو هم وئیل چه حضورﷺ کیدې شي دې ماشوم نه غلطي شوې وی ده ته وهم شوې وی او واقعه خو ثابتیږی نه.نبی کریم ﷺ ډیر زر د دې ځائ نه د تلود وخت نه وړاندې تشریف یوړو. په لارکښې حضرت اسید بن حضیرﷺ ملاوشو اود حضورﷺ د نبوت د شان برابر ئې په ادب سره سلام اوکړواو بیا ئې عرض اوکړو چه حضورﷺ نن څه خبره ده چه د وخت نه وړاندې تاسو کوچ کوئې.حضورﷺ اوفرمائیل چه ولې تاته نه ده معلومه چه ستا دوست ابن ابی څه وئیلی دی چه مدینې ته په رسیدو به مونږ عزت مندخلق د ذلیل د هغه ځائ نه اوباسو.حضرت اسیدﷺ اوفرمائیل یارسول الله ﷺ د عزت خاوندان خو تاسو یئی اوذلیل هغه دې یارسول الله ﷺ تاسو د هغه د خبرو خیال هم مه کوئې په اصل کښې دې ډیر سوزیدلې دې.واورئی چه د مدینې خلقو دې خپل سردارجوړولو تاج تیاریدلوچه الله ﷻ رب العزت تاسو راولیګلې د ده د لاس نه ملك اووتلو او دې سوزیږی. حضورﷺ روان وو او هم په غرمه روان شوې وو ماښام شو شپه شوه او سحرشو تردې چه په نمرکښې تیزی راغله نو هله رسول الله ﷺ ډیره واچوله چه خلق په دې خبره باندې بیا اونه انخلی. ټول خلق ستړې ستومانه اود شپې نه ویښ وو کوزیدوسره ټول اوده شو. اوهلته دا سورة نازل شو.(۱)

د بیهقی روایت بیهقی کښې دی چه مونږ په غزوه کښې دحضورﷺ سره وویومهاجریوانصاری په کانړی اوویشتلو. په دې خبره زیاته شوه او دواړو خپلو خپلوډلوته آواز اوکړو.حضورﷺ سخت خفه شو او وئې فرمائیل چه دا څه د جاهلانوپه شان کار موشروع کړو دا فضول او خراب عادت پریږدئی.عبدالله بن ابی بن سلول وئیل د الله ﷻ قسم مدینې ته په رسیدوباندې به مونږ دا بې عزته او ذلیل د هغه ځائ نه بهر اوباسو.دې وخت کښې دانصارو شمیردمهاجرینونه ډیرزیات وو روستوبیا مهاجرډیرزیات شو. حضرت عمر ﷺ ته چه کله د ابن ابی د خبرې پته اولګیده نو د رسول الله ﷺ نه ئې د هغه د قتل کولو اجازت اوغوښتو خو هغویﷺ منع کړو.(۲)

د زید بن ارقم بیان:-په مسند احمد کښې د حضرت زیدبن ارقم ﷺ نه روایت دې چه په غزوه تبوك کښې ماد دې منافق قول حضورﷺ ته بیان کړو او هغه راغلوانکارئی اوکړواو قسمونه ئې اوخوړل هغه وخت زما قوم ماته ډیر بدرد اووئیل او هرشان ئې ملامت کړم چه ماداسې ولې اوکړه؟ زما زړه ډیرخفه شو د هغه ځائ نه لاړم او په ډیر غم او خفګان کښې ووم. کله چه حضورﷺ زه یادکړم او وئې فرمائیل الله ﷻ ستا عذرنازل کړوستاربښتونولی ئې ښکاره کړه اودا آیت نازل شو ﴿هُمُ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ حَتّٰى يَنْفَضُّوْا ۭ وَلِلّٰهِ خَزَاۗىِٕنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ﴾ داحدیث په نورو ډیرو کتابونو کښې هم شته.

---

(۱) دلائل النبوة للبیهقی: ٤/٥٢-٥٣. (سیرة ابن اسحاق)

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة المنافقین باب ﴿یقولون لئن رجعنا الی المدینة....﴾: ٤٩٠٧، صحیح مسلم: ۲۵۸٤، ترمذی: ۳۳۱۵

په مسنداحمدکښې د حضرت زیدبن ارقم ﷛ بیان داسې دې چه زه دخپل تره سره په یوه عزوه کښې ووم اومادعبدالله بن ابی دادواړه خبرې واوریدې ما خپل تره ته اووئیل اوهغه نبی کریم ﷺ ته بیان کړې کله چه حضور ﷺ هغه راوغوښتلونوهغه صفاانکاراوکړواوقسم ئې اوخوړلو نو حضور ﷺ هغه رښتونې او زه دروغژن اوګڼړلم. زما تره هم ماته ډیر بدرداووئیل زه دومره خفه اودلګیر شوم چه دکورنه بهر راوتل مې پریخودل.ترډې چه داسورت نازل شو اوحضور ﷺ زما تصدیق اوکړو اوماته ئې دا واورولو[1] د مسندپه یوبل روایت کښې دی د یوسفرپه موقعه باندې صحابه کرامو ﷡ ته تنګی پیښه شوه نو هغوی ته د څه ورکولو ممانعت اوشو. الخ. رسول الله ﷺ هغه د دې د پاره راوغوښتوچه د هغه د پاره استغفاراوکړی خوهغه ددې نه هم مخ واړولو. قرآن کریم هغوی ته اډه لګونکی لرګی څکه اووئیل چه دا خلق د ډیر ښکلی بدن والا وو.([2]) په ترمذی کښې د حضرت زید بن ارقم ﷛ نه روایت دې چه مونږ په یوه عزوه کښې د حضور ﷺ سره اووتلو مونږ سره څه باندچیان خلق هم ووداوبوځای ته هغوی وړاندې رسیدل غوښتل دغه شان مونږ هم په دې کوشش کښې وو. یوځل یو اعرابی لاړو او په حوض ئې قبضه اوکړه او کاڼړی ترې چاپیره کړل اود پاسه ئې پرې څرمن خوره کړه. یوانصاری راغلود دې حوض نه ئې په خپل اوښ باندې اوبه څکل غوښتل نو ده منع کړو. انصاری په اوبوڅکلوباندې زور کولو نوهغه یو لرګې راوچت کړو او انصاری پرې په سر اووهلو دې سره دهغه سرزخمی شو.داد عبدالله بن ابی ملګرې وو نیغ هغه له راغلو او ټوله قصه ئې ورته اوکړه. عبدالله غصه شو ونې وئیل دې اعرابیانوله څه مه ورکوئې دوی به پخپله ولږې مړه کیدو نه اوتختی.دوی به د خوراك په وخت کښې رسول الله ﷺ له راتله او خوراك به ئې کولو. دوی به پاتې شی نو هسې به د ولږې مړه کیږی او تختی به او چه مونږ مدینې ته لاړ شو نوداکمینه به د هغه ځای نه اوباسو. زه.هغه وخت د رسول الله ﷺ ملګرې ووم او دا هر څه مې واوریدل او خپل تره ته مې ذکر کړل، تره مې رسول الله ﷺ ذکر کړل. نبی کریم ﷺ هغه راوغوښتلو هغه انکار اوکړو اوقسم ئې اوخوړلو. حضور ﷺ هغه رښتونې او زه دروغژن اوګڼړلم. تره مې ماله راغلو او ونې وئیل دا تا څه حرکت اوکړو؟ حضور ﷺ تانه خفه شو او ته ئې دروغژن اوګڼړلې اونورومسلمانانوهم ته دروغژن اوګڼړلې. په ما خودې دغم غرونه رامات کړل اود ډیر زیات غم په وجه مې سرښکته کړې د رسول الله ﷺ سره روان ووم. لږ ساعت به تیرشوې وو چه هغه زما خواله راغلو اوزما غوږ ئې اونیولو کله چه ما سره اوچت کړو نو حضور ﷺ مسکې شو او روان شو په الله ﷻ قسم چه زه دومره خوشحاله شوم چه بیانولې ئې نه شم. که د دنیا د همیشه ژوندون ماته ملاوشوې وو نو بیا به هم زه دومره خوشحاله شوې نه ووم. بیا حضرت صدیق اکبر ﷛ ماله خواته راغلو او ونې فرمائیل داحضور ﷺ تاته څه اووئیل؟ ما وئیل چه فرمائیلې خو ئې هیڅ نه دی خو مسکې شو او تشریف ئې یوړو. هغوی اوفرمائیل چه بس بیاخوشحاله اوسه.دې نه پس حضرت عمرفاروق ﷛ راغلواومانه ئې دغه سوال دوباره اوکړونوما هم دغه جواب ورکړو سحر سورت منافقون نازل شو([3])په بل روایت کښې ددې سورت ﴿مِنۡهَا الۡاَذَلَّ﴾ پورې لوستل هم نقل دی([4]) عبدالله ابن لهیعه ﷫ او موسی بن عقبه ﷫ هم دا حدیث په مغازی کښې بیان کړې دې. خود دې دواړو په روایت کښې د خبر ورکونکی نوم اوس بن ارقم ﷛ دې چه د قبیلې بنوحارث بن خزرج نه وو نوممکن ده چه زید بن ارقم ﷛ هم خبر رسولې وی اوحضرت اوس ﷛ هم اودا هم ممکن دی چه د راوی نه په نوم کښې غلطی شوې وی. والله اعلم.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة المنافقین باب ﴿اتخذوا ایمانهم جنة﴾: ٤٩٠٠، احمد: ٤/٣٧٣.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب ﴿واذا رأیتهم تعجبك....﴾: ٤٩٠٣، صحیح مسلم: ٢٧٧٢، احمد: ٤/٣٧٣.

[3]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة المنافقین: ٣٣١٣وهو صحیح، دلائل النبوة: ٤/٥٤.

[4]) حاکم: ٢/٤٨٨-٤٨٩وسنده حسن.

ابن ابي حاتم کښې دی چه داواقعه د غزوه مریسیع ده.داهغه غزوه ده په کوم کښې چه حضرت خالد ﷺ حضورﷺ لیګلې وو اودمناة بت ئې مات کړې ووکوم چه د قفامشلل او سمندرپه مینځ کښې وو. په دې غزوه کښې ددوو کسانو په مینځ کښې جنګ شوې وویومهاجراوبله قبیله بهزوه اوقبیله بهزد انصارو ملګری وو.بهزی انصاروته او مهاجر مهاجرینوته آواز اوکړو څه خلق د دواړو طرفونه اودریدل او جنګ جوړشو. کله چه جنګ ختم شو نومنافق او د بیمارزړونوخلق عبدالله بن ابی سره راجمع شو اووئیل ئې چه زمونږ خوتانه ډیر امیدونه وو اوته خوزمونږ د دښمنانونه زمونږ بچاؤ وې. اوس خوته بې کاره غوندې شوې نه د نفع خیال اونه د نقصان هم تا دا د دې جلبونه دومره خیژولی دی چه په خبره خبره دوی په مونږ رامنډې وهی.نوې مهاجروته به دې خلقو جلالیب وئیل.هغه د الله ﷻ دښمن جواب ورکړو چه اوس مدینې ته اورسونودا ټول به هغه ځائ نه اوباسو. مالك بن دخشن چه منافق ووهغه وئیل چه زه خوتاسو ته داول نه لګیایم چه دې خلقوسره تعلقات پریږدئی پخپله به ګډوډشی.داخبرې حضرت عمرﷺ واوریدې اود نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شوعرض ئې اوکړو چه د منافقانود دې مشرخوماته اجازت راکړه چه د ده کارخوخلاص کړم. حضورﷺ اوفرمائیل چه ښه ده که اجازت درکړم نو ته به دې قتل کړې؟هغه عرض اوکړویارسول اللهﷺ اوس به ئې په خپل لاس باندې کارتمام کړم. حضورﷺ اوفرمائیل چه ښه ده کینه دې کښې اسیدبن حضیرﷺ هم دغې ویناکولوسره راغلو حضورﷺ د هغه نه هم دا تپوس اوکړو او هغه هم داجواب ورکړو. هغه ئې هم کینولو.بیابه لږ ساعت تیرشوې وو چه دکوچ کولوحکم ئې ورکړو اودوخت نه اول لښکرروان شو.هغوی شپه ورځ دبل سحر پورې برابرروان ووچه کله په نمرکښې تیزی راغله نودکوزیدلو حکم ئې اوفرمائیلو.د غرمې اوختوپورې زر کوچ اوکړو اوهم دغه شان روان وو.دریمه ورځ سحر قفامشلل نه مدینې ته اورسیدل.حضرت عمرﷺ ئې راوغوښتو ورته اوفرمائیل که ماتاته دهغه د قتل حکم درکړې وونوتابه هغه وژلو؟ حضرت عمرﷺ اوفرمائیل چه یقینًا به مې دهغه سرد تنې نه جداکولو. حضورﷺاوفرمائیل چه که تا هغه په دغه ورځ قتل کړې وونو د ډیرو خلقوپوزې به د خاوروشوې وې. که ما هغه ته وئیل هغه به د ده په قتل کولوکښې سستی نه کوله بیا به خلقو ته د خبروکولوموقعه ملاویده چه محمدﷺ خپل ملګرې هم بې دردئی سره وژنی. هم د دې واقعه بیان په دې آیاتونوکښې دې. داسیاق ډیر غریب دې اوپه دې کښې ډیرې داسې ښکلې خبرې دی چه په نورو روایتونوکښې نشته.

د سیرت ابن اسحاق روایت:- په سیرة محمدبن اسحاق کښې دی چه د عبدالله بن ابی منافق خوئ حضرت عبدالله چه پوخ او رښتونې مسلمان وو د دې واقعه نه پس د حضورﷺ په خدمت کښې حاضر شو اوعرض ئې اوکړو یارسول اللهﷺ مااوریدلی دی چه زما پلارکوم بکواس کړې دې د هغې په بدله کښې تاسو هغه قتل کول غواړئی.که هم داسې وی نود هغه د قتل حکم بل چاته مه ورکوئی زه پخپله څم اود هغه سرستاسو په قدمونوکښې لاندې راغورزوم. د الله ﷻ قسم چه د قبیله خزرج یویوسړی ته معلومه دد چه زمانه زیات یوخوئ هم د خپل پلارسره احسان ښه سلوك مینه اوعزت کونکې نشته (خوزه د رسول الله ﷺ په فرمان باندې خپل پلار قتل کولوته تیاریم) که تاسو بل چاته دا حکم ورکړو او هغه دې مړکړونو هسې نه چه د انتقام په جوش کښې زه هغه قتل نه کړم اوښکاره خبره ده که مانه چرته داسې حرکت اوشو نوزه به د یوکافرپه بدله کښې یومسلمان قتل کړم او دوزخې به جوړشم. تاسوزما د پلار قتل کولو حکم هم ماته راکړئی.حضورﷺ اوفرمائیل چه نه زه هغه قتل کول نه غواړم مونږ خوبه هغه سره نوره نرمی کوو اوهغه سره به ښه سلوك کوو ترکومې پورې چه هغه مونږ سره دې. د حضرت عکرمه ﷺ او حضرت ابن زیدﷺ بیان دې چه کله حضورﷺ د خپلو لښکروسره مدینې ته راورسیدو نوږ دې منافق عبدالله بن ابی خوئ حضرت عبدالله ﷺ د مدینې په دروازه کښې اودریدو توره ئې

راوویسته او خلق مدینې ته داخلیدل تردې چه د ده پلار راغلونوده اوفرمائیل اخواشه مدینې ته مه ځه، هغه ونیل څه خبره ده؟ زه دې ولې منع کړم؟ حضرت عبدالله ﷺ اوفرمائیل چه ته مدینې ته نه شې تلې ترکومې چه د الله ﷻ رسول ﷺ ستاد پاره اجازت نه وی کړې. د عزت والا هم هغه ﷺ دې او ته ذلیل یې. دې منع شو اودریدو تردې چه رسول الله ﷺ تشریف راوړو. د حضور ﷺ عادت مبارك ووچه د لښکر په آخری حصه کښې به وو. نبی کریم ﷺ ته په کتوباندې دې منافق د خپل ځوئ شکایت اوکړو. حضور ﷺ د هغه نه تپوس اوکړوچه دې دې ولې حصار کړې دې؟هغه ونیل په الله قسم دې چه ترکومې تاسو اجازت نه وی کړې دې دننه نه شی تلې. رسول الله ﷺ اجازت اوکړونو حضرت عبدالله ﷺ پلار ښار دننه تلوته پریخودو([1])مسندحمیدی کښې دی چه هغه پلارته اووئیل چه ترکومې دې په خپله خُله نه وی ونیلې چه ته ذلیل یې او رسول الله ﷺ عزت داردې ته مدینې ته نه شې داخلې دې.دې نه وړاندې د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشوې وواوعرض ئې کړې وو یارسول الله ﷺ د پلار دهیبت دوجه نه تر ننه پورې مادپلار مخ ته په اوچتوسترګونه دی کتلې نوکه تاسوخفه ئې نوهم نن ماته حکم اوکړئې د هغه سربه درته حاضرکړم بل چاته دهغه دقتل کولوحکم مه ورکوه.ځکه چه زه دخپل پلارقاتل په ګرځیدو نه شم لیدې([2])

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | لَا تُلْهِكُمْ | اَمْوَالُكُمْ | وَلَاۤ اَوْلَادُكُمْ

اے هغه کسانو | چې ایمان مو راوړې دې | غافله دنهٔ کړی تاسو | مالونه ستاسو | اونهٔ اولاد ستاسو |

ائې مومنانو ! (یاد ساتئ) ستاسو مالونه او اولاد مو دالله ﷻ دیاد نه غافله نکړی

عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ | وَمَنْ يَّفْعَلْ | ذٰلِكَ | فَاُولٰٓئِكَ | هُمُ | الْخٰسِرُوْنَ ⑨

دیاد دالله نه | او هغه چاچې اوکړو | دا کار | نو هغوئ | خاص هم هغوئ | په نقصان کښې دی |

......او څوک چې داسې اوکړی | نو هغوئ تاوانیان دی

وَاَنْفِقُوْا | مِمَّا | رَزَقْنٰكُمْ | مِّنْ قَبْلِ | اَنْ يَّاْتِيَ

او خرچ اوکړئ | دهغې مال نه | چې درکړې دې مونږ تاسو لره | مخکښې ددې نه | چې راشی |

اومونږ چې درته څه درکړی دی | دهغې نه (په صدقاتو کښې) خرڅ کوئ | ددې نه وړاندې چې

اَحَدَكُمُ | الْمَوْتُ | فَيَقُوْلَ رَبِّ | لَوْلَاۤ اَخَّرْتَنِيْۤ | اِلٰۤى اَجَلٍ قَرِيْبٍ

یو له تاسې ته | مرګ | او بیا وائی اے ربه زما | ولې دروستو نهٔ کړو مالره | نیتې نزدې ته |

په تاسو کښې یوکس ته مرګ راشی انوبیا به وائی ائې زما ربه ! ما ته دې ولې څو ورځې مهلت را نکړو

فَاَصَّدَّقَ | وَاَكُنْ | مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ⑩ | وَلَنْ يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ | نَفْسًا

چې ما صدقه ورکړې وې | او شوې وې | دصالحانونه | او هرګز نهٔ روستو کوی الله | یو نفس لره |

چې ما خیراتونه کړې وې | اوپه نیکانو کښې شامل شوې وې | او الله ﷻ هیچا ته مهلت نه ورکوی

[1] الطبری ٢٣/٤٠٣.
[2] مسندحمیدی:١٢٤٥.

إِذَا جَآءَ	أَجَلُهَاؕ	وَاللّٰهُ	خَبِيرٌۢ	بِمَا	تَعْمَلُونَ ؑ⑪
كله چي راشي	نيته دهغه	او الله	خبردار دي	په هغه كارونو	چي تاسو يې كوئ

كله چي ئې نيته پوره شي | او الله ﷻ ستاسو دكارونو نه پوره پوره خبر دي

قوله تعالى:- لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَآ أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ

د مال اولادمحبت اود الله تعالى د ذكرنه غفلت: الله ﷻ خپلو مؤمنانو بنديګانوته حكم وركوي چه هغوى دې په كثرت سره دالله ﷻ ذكركوى اوخبردارې وركوى چه هسې نه د مال اواولاد په مينه كښې اينختو سره دالله ﷻ د ذكرنه غافل نه شئ. بيا فرمائي چه څوك د الله ﷻ د ذكر نه غافل شي اود دنيا دښائست په مينه مست شي دخپل رب په اطاعت كښې سست شي هغه خپل نقصان كونكې پخپله دې. بيا په خپل اطاعت كښې دمال خرچ كولوحكم وركوى چه د خپل مرګ نه وړاندې خرچ كړه د مرګ د بې كسئى په وخت كښې پښيمانه كيدل او اميدونه تړل هيڅ نفع نه وركوى. هغه وخت به غواړې چه كه لږ وخت ته هم چاپريخودم نو چه څه نيك عمل كيدې شي اوبه كړم اوخپل مال به هم په خوشحاله زړه سره دالله ﷻ په لاركښې وركړم خوافسوس اوس وخت چرته دې؟راتلونكې مصيبت راغلو اونه ختميدونكې آفت په سرولاړ دې. بل ځاى كښې ارشاد دې ﴿وَأَنذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ ۗ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴾ يعنى خلق هوښياركړه كوم وخت چه هغوى له عذاب راشي نوداظالمان به وائى اې زمونږه ربه كه مونږ ته لږشان مهلت ملاوشى چه مونږ ستا دعوت قبول كړواوستادرسول اتباع اوكړوالخ.په دې آيت كښې خود كافرانودمذمت ذكردې.په دويم آيت كښې په نيك عمل كښې دكمې افسوس بيان څه داشان دې﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴾ يعنى په هغوى كښې چه چاته مرګ راشي نو وائى زما ربه ما واپس كړه نوزه به نيك عمل اوكړم الخ.دلته فرمائي چه د مرګ وخت وړاندې روستوكيږى نه.الله ﷻ خبر لرونكې دې چه څوك په خپل قول كښې رښتونې دې اوبه خپل سوال كښې په حقه دې.كه دا خلق واپس كړې شي نوبيا به هم داخبرې هيرې كړى اوهم هغه كارونه به كوى چه دې نه وړاندې كول.

قوله تعالى:- لَوْلَآ أَخَّرْتَنِيٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۙ

ترمذى شريف كښې د حضرت ابن عباس ؓ نه روايت دې چه هرهغه سړې چه مالداروى اوهغه حج نه وى كړې يازكوة ئې نه وى وركړې هغه د مرګ په وخت كښې دنياته د واپس كيدو خواهش كوى. يوسړى عرض اوكړو حضرت دالله ﷻ ويره اوكړه دواپسئى خواهش خوكافران كوى حضورﷺ اوفرمائيل تندى ولې كوې؟ واوره قرآن فرمائي. بيا حضورﷺ دا پوره ركوع تلاوت اوفرمائيلو. د هغه نه ئې تپوس اوكړو زكوة په څومره كښې واجب دې هغه وئيل سل او زياتوكښې. تپوس ئې اوكړوحج كله فرض كيږى وئې فرمائيل چه كله د لارې خرچ او د سورلئى د خرچ طاقت وى. (1) په يومرفوع روايت كښې داسې هم دې خوموقوف ډير صحيح دې.

د ضحاك ؒ په روايت كښې د ابن عباس ؓ والا هم منقطع دې. په دويم روايت كښې يوراوى ابو جناب كلبى دې هغه هم ضعيف دې. والله اعلم. ابن ابى حاتم كښې دى چه يوځل صحابه كرامو د رسول الله ﷺ په وړاندې د عمر د زياتى ذكر اوكړو نوحضورﷺ اوفرمائيل كله چه اجل راشي بيا روستو كيږى نه. د عمرزياتوالې صرف داسې دې چه الله ﷻ يوبنده ته نيك صالح اولادوركړى چه د هغه د مرګ نه پس د هغه د پاره دعاكوى.(2)

(1) ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة المنافقين: ۳۳۱۶.

(2) تفسير ابن ابى حاتم كتاب المجروحين: ۳۳۱/۱.

(فالحمدلله) د الله ﷻ په فضل وکرم اولطف ورحم سره د سورة منافقون تفسير ختم شو.

(تفسیرسورة تغابن)

دابن عساکرپه يوډيرغريب بلکه منکر حديث کښې دي چه کوم ماشوم پيداکيږي دهغه دسر په جوړونو کښې د سورة تغابن پنځه آياتونه ليکلي شوي وي.

ایاتونه		سورة التغابن مكية وهي ثماني عشرة اٰية وفيها ركوعان		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑱		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		②

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ

تسبيح (پاکي) بيانوي | الله لره | هغه څه | چې په اسمانونو کښې دي | اوهغه څه | چې په زمکه کښې دي

په زمکه او اسمانونو کښې چې څه دي ټول د الله ﷻ پاکي بيانوي

لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ① هُوَ الَّذِيْ

هغه لره بادشاهي ده | او هغه لره ثناده | او هغه په هر څيز باندې | قادر دې | هغه هغه ذات دې

بادشاهي صرف د هغه ده | او ټول تعريفونه دهغه دپاره دي | اوهغه په هرڅيز قدرت لري | اوهغه (الله)

خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ ؕ

چې پيدا ئې کړئ تاسو | پس ځينې له تاسو نه | کافر دې | او ځينې له تاسو نه | مومن دې

هغه ذات دې | چې ټول ئې پيدا کړئ | نو بعضې په تاسو کښې کافران دي | اوبعضې مومنان دي

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ② خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

| او الله | په هغه کارونو | چې کوئ ئې تاسو | ليدونکې دې | هغه پيدا کړل آسمانونه | او زمکه

او الله ﷻ ستاسو کارونه وينې ګورې | .... آسمانونه او زمکه ئې

بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۚ وَاِلَيْهِ

په حقه سره | او شکل ئې جوړ کړوستاسو | پس ډير ښائيسته ئې کړل | شکلونه ستاسو | اوخاص هغه ته

په يومقصد سره پيدا کړل | اوتاسوته ئې شکلونه درکړل | اوډير ښائسته ئې درته درکړل | اودهغه طرفته

الْمَصِيْرُ ③ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

واپس ورتلل دي | معلوم دي هغه ته | هغه څه چې په آسمانونو کښې دي | او په زمکه کښې دي

واپس کيدل دي | په زمکه او په آسمانونو کښې چې څه دي ټول هغه (الله) ته معلوم دي

وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ

او معلوم دي هغه ته | هغه چې پټوئ ئې تاسو | او هغه چې | ښکاره کوئ ئې تاسو | او الله | عالم دې

او الله تعالى ستاسو په پټو اوښکاره کارونو باندې ښه پوهيږي | .... او الله ﷻ ته د

بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝
په حال دسينو باندې
زړونو ټول رازونه ښه معلوم دي ‌ا

قوله تعالى:- يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ
ذالله تعالى تسبيح:-د مسبحات په سورتونو کښې د ټولونه آخرى سورت هم دا دې. دمخلوقاتو د الله ﷻ د تسبيح بيان څوځل شوې دې.دملك اوحمدوالا هم الله دې.په هرڅيز کښې دهغه حکومت دې په هرکار کښې اود هرڅيز په اندازه مقررولوکښې هغه د تعريف لائق دې. چه د کوم څيزاراده اوکړى هغه پوره قدرت والا دې، نه د هغه څوك مقابله کولې شى اونه هغه څوك بندولې شى.که هغه اونه غواړى نوڅه په هم نه وى هم هغه د ټول مخلوق خالق دې هم د هغه په اراده باندې بعضې انسانان کافر او بعضې مؤمن اوهغه ته ښه معلوم دى چه څوك دهدايت لائق او څوك دضلالت مستحق دى؟هغه دخپلو بنده ګانو په عملونوګواه دې اودهرعمل به پوره پوره بدله ورکوى.هغه دعدل اوحکمت سره دآسمانونواو زمکې پيدائش کړې دې. هم هغه تاسو ته صفاستره اوښکلې شکلونه درکړى دى. لکه چه بل ځائ کښې ارشاد ربانى دې ﴿يَاۤ اَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ﴾ الخ اې انسانه ته د خپل کريم او مهربان رب نه څه څيزدهوکه کړې هغه ته پيداکړې بيائى ټيك کړې بيا نى صحيح کړې اوپه کوم صورت کښې غوښتل ته ئى جوړکړې.بل ځائ کښې دى ﴿اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۗ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ۝﴾هم الله ﷻ دې چه ستاسود پاره ئى زمکه اودروله او آسمان ئى چت جوړ کړو اوتاسو ته ئى بهترين صورتونه درکړه اود خوراك دپاره ئى تاسوته پاك څيزونه درکړل الخ. آخر ټولو له دهغه طرف ته واپس کيدل دى.آسمان زمکه اوهريو نفس اود ټول کائنات علم ورته حاصل دې.ترديې پورې چه د زړه په پټواړادو خبروهم خبر دې.

اَلَمْ يَاْتِكُمْ	نَبَؤُا	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا		
‌ا آيا نه دې راغلې تاسو ته ‌ا	خبر	‌ا دهغه کسانو ‌ا	چې کفر ئې اوکړو		
‌ا آيا تاسوته دپخوانو خلقو خبر راغلې نه دې ‌ا چې تاسو نه					
مِنْ قَبْلُ	فَذَاقُوْا	وَبَالَ	اَمْرِهِمْ	وَلَهُمْ	عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝
مخکښې ددې نه ‌ا	پس اوڅکو هغوئ ‌ا	عذاب ‌ا	دعملونو خپلو ‌ا	او دې دپاره دهغوئ ‌ا	عذاب دردناك
وړاندې ئې کفر کړې وو ائو هغوئ دخپلو کارونو په عذاب کښې راګير شول او هغوئ دپاره دردناك عذاب دې					
ذٰلِكَ	بِاَنَّهٗ كَانَتْ	تَّاْتِيْهِمْ	رُسُلُهُمْ	بِالْبَيِّنٰتِ	
دا انجام ‌ا	په سبب ددې شو ‌ا	چې راتلل به هغوئ ته ‌ا	رسولان دهغوئ ‌ا	دواضحه نښو سره	
دا په دې وجه چې هغوئ ته پيغمبران په ښکاره نښو سره راغلى وو ‌ا					
فَقَالُوْا	اَبَشَرٌ	يَّهْدُوْنَنَا	فَكَفَرُوْا	وَتَوَلَّوْا	
نو اوبه وئيل هغوئ ‌ا	آيا انسان دې ‌ا	چې هدايت به کوى مونږ ته ‌ا	پس انکار اوکړو هغوئ ‌ا	او مخ ئې واړووه	
نو وې وئيل چې آيا (زمونږ پشان) انسانان به مونږ ته لارې ښائى ‌ا نو انکارئې اوکړو اومخ ئې واړولو					

وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ ؕ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ۝٦ زَعَمَ الَّذِيْنَ

او بې پروا شو الله | او الله | بې پروا دئ | ستائيلې شوې دئ | په دعوی سره اووئيل هغه کسانو

او الله ﷻ هم د هغوئ څه پرواه اونکړه | او الله ﷻ بې پرواه دئ | ستائيلی شوې دئ | دکافرانو خيال

كَفَرُوْٓا اَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوْا ؕ قُلْ

چې انکار ئې کړې وو | چې هرګز به هغوئ نه راپاڅولې کيږي (پلس دمرګ نه) | ورته اووايه

دې | چې هغوئ به هيڅ کله دوباره ژوندي نشي راپورته کولې | ....ته اووايه

بَلٰى وَرَبِّيْ لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ

ولې نه | قسم دې په رب زما | چې خامخا به تاسو راپاڅولې کيږئ | بيا به خامخا خبر درکړې کيږي تاسو له

چې ولې نه | زما دې په خپل رب قسم وی | چې تاسو به خامخا راپاڅولې شئ | بيا به درته ټول عملونه

بِمَا عَمِلْتُمْ ؕ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝٧ فَاٰمِنُوْا

دهغې کارونو | چې کړې دی تاسو | او دا کار | په الله باندې | اسان دې | پس ايمان راوړئ

په ګوته کولې شی | ....او دا کار الله ﷻ ته ډير اسان دې | نو په الله ﷻ

بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالنُّوْرِ الَّذِيْٓ اَنْزَلْنَا ؕ

په الله باندې | او په رسول دهغه باندې | او په (قران) نور باندې | هغه نور | چه نازل کړې دې مونږ |

او د هغه په رسول ﷺ او په هغه نور (قران) باندې ايمان راوړئ | چې مونږ راليږلې دې

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝٨ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ

او الله تعالی | په هغه کارونو | چې کوئ يې تاسو | خبردار دې | په کومه ورځ | چې به راجمع کړی تاسو |

او الله ستاسو دکارونو نه خبر دې | په کومه ورځ چې به هغه تاسو دجمع کيدو (يعنی دقيامت) په ورځ

لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ؕ وَمَنْ يُّؤْمِنْ بِاللّٰهِ

ورځې دراجمع کيدو ته | دغه به ورځ دګټې تاوان وی | او چاچې ايمان راوړو | په الله باندې |

راجمع کړی | هم دغه د (سود) زيان ورځ ده | ....او څوک چې په الله ﷻ ايمان راوړی

وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُّكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ

او عمل ئې اوکړو نيك | لرې به کړی الله | دهغه نه | ګناهونه دهغه | او داخل به کړی هغه | داسې باغونو ته |

اودنيکئ کارونه کوی | نو الله ﷻ به دهغه ګناهونه معاف کړی | او هغه به داسې باغونوته داخل کړی

تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ

چې بهيږی به | لاندې دونو دهغې نه | نهرونه | هميشه به وی | په هغې کښې | هميشه | دا کاميابی ده

چې دهغې لاندې به نهرونه بهيږی | هميشه به په هغې کښې اوسيږی | ....او دا ډيره لويه

الْعَظِيْمُ ۝٩ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ

لويه | او هغه کسان | چې کفر ئې اوکړو | او دروغ ئې اوګڼل | ايتونه زمونږه | دغه کسان

کاميابی ده | او چا چې انکار کړې وی | او زمونږ ايتونه ئې دروغ ګڼلې وی | نو هغوئ

أَصْحٰبُ النَّارِ	خٰلِدِيْنَ	فِيْهَا	وَبِئْسَ	الْمَصِيْرُ
خاوندان دوور دی	همیشه به وی	په هغې کښې	او ډیر بد ځائې دې	دورتلو
دوزخیان دی	همیشه به په هغې کښې وی .... او دغه ډیر ناکاره ټیکاؤنړه ده			

قوله تعالى:- أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ

دکافرانو سزا: دلته دوړاندې کافرانود کفراودهغوی د خرابوسزاګانو ذکر کولې شی چه آیاتاسوته ستاسو د وړاندینومنکرانوحال معلوم دې؟چه د رسولانوتکذیب اود حق مخالفت څه رنګ راوړو؟په دنیا او آخرت کښې برباد شول.دلته هم د خپلو خرابواعمالو سزا خوړل اودهغه ځائ سزاخوړل باقی دی چه ډیر د غم نه ډکه ده.د دې وجه بغیرد دې نه هیڅ نه دی چه دلائلو ثبوتونو او ښکاره نښوسره چه انبیاء الله هغوی له راوړې هغوی دا اونه منل اوخپل ځان سره ئې دامحال اوګڼړل چه انسان پیغمبروی اوهم د هغوی په شان یوآدم زاد په لاس هغوی ته هدایت ورکړې شی. انکار ئې اوکړو او عمل ئې پریخودو. الله ﷻ هم د هغوی نه بې پروائې اوکړه.هغه خو غنی دې او ورسره د حمدوثناء لائق دې.

قوله تعالى:- زَعَمَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا أَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوْا

مشرکان د قیامت منکر دی:- الله ﷻ فرمائی چه کافران مشرکان او ملحدین وائی چه د مرګ نه پس به اوچتیږونه. نو اې نبی اته دوی ته اووایه چه اوپاسئی به اوبیا به ستاسو د ټولو وړو لویوټو اوښکاره عملونو په تاسو څرګندونه کولې شی. واورئی ستاسو بیا پیداکول او تاسوله بدلې درکول وغیره ټول کارونه په الله ﷻ باندې بالکل آسان دی.دادریم آیت دې چه الله ﷻ خپل نبیﷺ ته قسم خوړلو سره د قیامت دحقانیت بیانولو باره کښې اوفرمائیلو.اولنې آیت په سورت یونس کښې دې﴿وَيَسْتَنْبِئُوْنَكَ أَحَقٌّ هُوَ قُلْ إِيْ وَرَبِّيْ إِنَّهٗ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ﴾ یعنی دا خلق تانه تپوس کوی چه آیا هغه حق دې؟ نووایه چه زما د رب قسم چه هغه حق دې اوتاسو الله ﷻ ته ماتې نه شئی ورکولې.دویم آیت په سورت سباکښې دې ﴿وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَأْتِيْنَا السَّاعَةُ قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتَأْتِيَنَّكُمْ﴾ کافران وائې چه په مونږ به قیامت نه راځی نوته اووایه چه او زما د رب قسم دې یقیناً او خامخابه راځی. او دریم آیت هم دغه دې.

بیاارشاد فرمائی چه په الله باندې په رسول باندې او په نورمنزل باندې یعنی په قرآن کریم باندې ایمان راوړئی ستاسو هیڅ یوپټ عمل د الله ﷻ نه پټ نه دې د قیامت په ورځ به الله ﷻ تاسو ټول راجمع کوی اود دې د پاره دهغې نوم یوم الجمع دې. لکه چه بل ځائ فرمائی﴿ ذٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوْعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُوْدٌ﴾داد خلقود جمع کیدو اودهغوی د حاضریدو ورځ ده.یو ځائ دی﴿قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِيْنَ وَالْآخِرِيْنَ لَمَجْمُوْعُوْنَ إِلٰى مِيْقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ﴾ یعنی د قیامت په ورځ به ټول اولین او آخرین راجمع کولې شی.

قوله تعالى:- يَوْمُ التَّغَابُنِ

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه یوم التغابن د قیامت د ورځې یو نوم دې. د دې نوم وجه دا ده چه جنتیان به دوزخیان په نقصان کښې اچوی([1]) حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه د دې نه به زیات تغابن څه وی چه دهغوی په وړاندې دوی جنت ته او د دوی په وړاندې هغوی دوزخ ته بوځی. لکه چه د دې تفسیر په دې روستونی آیت کښې دې چه د ایماندارو نیك عمل کونکو ګناهونه به معاف کړې شی اود بهیدونکو نهرونو د همیشه والی جنت کښې به ئې داخل کړی اوپوره کامیابئی ته به اورسولې شی. اوکفر او تکذیب کونکی به د دوزخ اُور ته څې چرته به چه پراته سوزیږی اوورتیږی، بنه ده د دې نه خراب بل ځائ کوم یوکیدې شی؟

[1]) الطبری:۲۲/۲۰٤.

مَآ اَصَابَ	مِنۡ مُّصِيۡبَةٍ	اِلَّا	بِاِذۡنِ اللّٰهِ ؕ	وَمَنۡ	يُّؤۡمِنۡۢ
نه رسيږي	څه مصيبت	مګر (رسيږي)	په حکم دالله سره	او هغه څوك	چې ايمان ني راوړو
(دنيا کښې) هيڅ مصيبت دالله ﷻ د حکم نه بغير نه راځي| او څوک چې په الله ﷻ ايمان راوړي					
بِاللّٰهِ	يَهۡدِ قَلۡبَهٗ ؕ	وَاللّٰهُ	بِكُلِّ شَىۡءٍ	عَلِيۡمٌ ۝	وَاَطِيۡعُوا اللّٰهَ
په الله باندې | هدايت به اوکړي زړۀ دهغه ته | او الله | په هر څيز باندې | عالم دې | او حکم اومنئ دالله					
نو الله د هغه زړۀ ته هدايت کوي |او الله ﷻ په هر څيز ښه پوهه دې| او تاسو دالله ﷻ تابعداري اوکړئ					
وَاَطِيۡعُوا الرَّسُوۡلَ ۚ	فَاِنۡ تَوَلَّيۡتُمۡ	فَاِنَّمَا	عَلٰى رَسُوۡلِنَا		
او حکم اومنئ د رسول	پس که چرې مخ واړوۀ تاسو	پس بيشکه	په رسول زمونږ باندې		
او د رسول تابعداري اوکړئ| نو که مخ مو تري نه واړولو | نو زمونږ په پيغمبر خو په ښکاره باندې					
الۡبَلٰغُ الۡمُبِيۡنُ ۝	اَللّٰهُ	لَاۤ اِلٰهَ	اِلَّا هُوَ ؕ	وَعَلَى اللّٰهِ	
رسونه ښکاره ده	الله چې دې	نشته دې لائق دعبادت	مګر هم هغه دې	او خاص په الله باندې	
حکمونه رسول دي| دالله ﷻ نه سوا بل څوک معبود نشته | ....او ايمان دار					
فَلۡيَتَوَكَّلِ	الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ۝				
پکار دي چې توکل اوکړي	مومنان				
کسان دې صرف په يو الله ﷻ باندې بهروسه ساتي |					

قوله تعالى:- مَآ اَصَابَ مِنۡ مُّصِيۡبَةٍ اِلَّا بِاِذۡنِ اللّٰهِ ؕ

مصيبت د الله تعالى په رضاسره راځي: سورة حديد کښې هم دامضمون تيرشوې دې چه څه هم کيږي هغه د الله ﷻ په اجازت او حکم سره کيږي.دهغه د قدر اورضانه بغيرهيڅ هم نه شي کيدې.کوم سړي ته چه څه تکليف اورسي هغه دې پوهه شي چه دالله ﷻ په رضا اومنشاباندې ده ته تکليف رسيدلې دې بيادې صبراوکړي اودالله ﷻ په رضادې ثابت قدم اوسيږي اودثواب اوښيګړې اميد دې ساتي. رضاپه قضانه دې علاوه شونډې نه خوزوي نوالله ﷻ دهغه د زړه ساتنه کوي اوهغه ته دبدله په توګه دزړه هدايت ورتصيب کوي.ديقين صادق پړق هغه په زړه کښې ويني او اکثرداسې هم کيږي چه ددغه مصيبت بدله ياد هغې نه بهتر په دنيا کښې هم ورکوي. د حضرت ابن عباس رضي الله عنه بيان دې د هغه ايمان مضبوطيږي هغه مصيبتونه کمزورې کولې نه شي هغه ته پته وي چه څه اوشو هغه خطا کونکې نه دې اوچه راورسيدل هغه هډو ملاويدونکې نه وو([1]) د حضرت علقمه رحمه الله په وړاندې دا آيت تلاوت کولې شي اود هغوی نه د دې مطلب معلومولې شي نو فرمائي چه د دې نه مراد هغه سړې دې چه دهرمصيبت په وخت کښې داعقيده اولرې چه د الله ﷻ د طرف نه دې او بيادا په خوشحالئ سره برداشت کړي. دا هم مطلب دې چه هغه ﴿اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّاۤ اِلَيۡهِ رٰجِعُوۡنَ﴾ اولولي. په متفق عليه حديث کښې دی چه په مؤمن باندې حيرانتياده چه دهغه په هره هره خبره کښې بهتري ده چه په ضرر او نقصان باندې صبراوبرداشت اوکړي په ښګړه اوګټه باندې شکر او احسان منډې اوکړي نوښيګړې راغونډوي. دا دوه طرفيزه ښيګړه د مؤمن نه علاوه د بل چا په حصه کښې نشته.([2])

---

[1] الطبري:۴۲۱/۲۳.

[2] صحيح مسلم كتاب الزهد باب المؤمن امره كله خير:۲۹۹۹.

افضل عمل:- مسند احمد کښې دي چه یوسړی د رسول الله ﷺ نه معلومات اوکړو چه یارسول الله ﷺ! د ټولو نه افضل عمل کوم یودې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل په الله ﷻ باندې ایمان راوړل د هغې تصدیق کول اود الله ﷻ په لارکښې جهاد کول.هغه وئیل حضرت زه چرته آسان کار غواړم. حضور ﷺ اوفرمائیل چه کومه فیصله ستا په قسمت باندې جاري شي په هغې باندې د الله ﷻ نه ګیلې مانې مه کوه اودهغه په رضاباندې راضي کیدل د دغې نه آسان عمل دې[1] بیا خپل اود خپل رسول د تابعدارئ حکم درکوی چه په دې شرعي امورو کښې د دې تابعدارئ نه مخ سر مه وړاندې کوه د کوم حکم چه ملاوشي په ځای راوړه د کوم نه چه منع کړې شي هغې نه منع شه. که ته د دې د منلونه ډډه کوې نه په رسول الله ﷺ باندې هیڅ بوج نشته د هغه په ذمه صرف تبلیغ کول وو چه هغه کړې دې اوس به د عمل نه کولوسزا هم ته خورې. بیا فرمان دې چه الله ﷻ واحد اوصمد دې د هغه نه علاوه هیڅ څوک د هیڅ قسم عبادت لائق نه دی. داخبرپه معنی کښې طلب دې یعنی د الله ﷻ توحیداومنه په اخلاص سره صرف د هغه عبادت کوه. بیا فرمائی چه د توکل اویقین لائق هم هغه ذات دې نو ته په هغه باندې یقین ساته. بل ځای کښې ارشاددي﴿رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيْلًا﴾ دمشرق اومغرب رب هم هغه دې حقیقي معبود هم د هغه نه علاوه بل څوک نشته ته هم هغه خپل کارساز جوړکړه.

	يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا
	اے هغه کسانو	چې ایمان مو راوړې دې
	.........اې ایمان والو!	

اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ	وَاَوْلَادِكُمْ	عَدُوًّا لَّكُمْ	فَاحْذَرُوْهُمْ
بیشکه ځینې دښځو ستاسو نه	او داولاد ستاسو نه	دشمنان دي ستاسو دپاره	پس خان اوساتئ دهغوئ نه
ستاسو په ښځو او اولاد کښې بعضې ستاسو دښمنان دي			نود هغوئ نه ځان ساتئ

وَاِنْ تَعْفُوْا	وَتَصْفَحُوْا	وَتَغْفِرُوْا	فَاِنَّ اللّٰهَ	غَفُوْرٌ
او که معافي اوکړئ تاسو	او مخ اوګرځوی تاسو	او ببښنه اوکړئ تاسو	پس بیشکه الله	ببښونکې
اوکه معافي اوکړئ او سترګې پرې پټې کړئ		او وې ببښئ نو الله ﷻ ببښونکې		

رَّحِيْمٌ	اِنَّمَآ	اَمْوَالُكُمْ	وَاَوْلَادُكُمْ	فِتْنَةٌ	وَاللّٰهُ	عِنْدَهٗ
مهربانه دې	بیشکه	مالونه ستاسو	او اولاد ستاسو	یو ازمیښت دې	او الله	چې دې د هغه سره
مهربان دې	بیشکه ستاسو مالونونه او ستاسو اولاد یو امتحان دې				.........او الله ﷻ سره	

اَجْرٌ	عَظِيْمٌ	فَاتَّقُوا اللّٰهَ	مَا اسْتَطَعْتُمْ	وَاسْمَعُوْا
اجر دې	لوئ	پس اویریږئ دالله نه	تر څو چې طاقت کیږي ستاسو	او اوورئ خبره
ډیر لوئې اجر دې	.........نود الله ﷻ نه ویریږئ		څومره چې ستاسو وس وي	او خبره اورئ

وَاَطِيْعُوْا	وَاَنْفِقُوْا	خَيْرًا	لِّاَنْفُسِكُمْ	وَمَنْ يُّوْقَ
او حکم اومنئ	او مال خرچ کړئ	دا بهتره ده	دپاره دنفسونو ستاسو	او هغه څوک چې اوساتلې شو
او حکم منئ	او (د الله ﷻ په لاره کښې) خرچ کوئ	دا به ستاسو دپاره بهتره وي		او څوک چې

[1] احمد: ۵/۳۱۸-۳۱۹ ح ۲۲۷۱۷.

شُحَّ نَفْسِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۱۶﴾ اِنْ تُقْرِضُوا اللّٰهَ

دبخل دنفس خپل نه | پس دغه کسان چې دی | هغوئ کامیاب دی | که تاسو قرض ورکړو الله له

دنفس دشومتیا نه بچ شي انو هم دغه کسان کامیاب دی | که تاسو الله ﷻ ته قرض ورکړو

قَرْضًا حَسَنًا يُّضٰعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ شَكُوْرٌ

قرض حسن | نو دوچند به کړي هغه | دپاره ستاسو | اواوبه ببښي تاسو لره | او الله قدردان دي

نو هغه به ئې درله په څو څو چنده زیاتوی | او ستاسو قصور بهٔ معاف کوی | او الله ﷻ ډیر قدردان

حَلِيْمٌ ﴿۱۷﴾ لا عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۱۸﴾ ع

صبر ناك دي | عالم دي په غیبو | او په ښکاره | غالب دي | او دحکمت خاوند دي

اوډیر برداشت کونکي دي | په پټه او په ښکاره هرڅه باندي پوهه دي | غالب دي | دحکمت خاوند دي

قوله تعالى:- اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوْهُمْ ۚ

د ښځواوبچوتربیت: ارشادکولې شی چه بعضې ښځې خپل سړی اوبعضې اولاد خپل مورپلار دالله ﷻ دذکراونیك عمل نه منع کوی چه په حقیقت کښې دښمنی ده دکومې نه چه وړاندې خبرداري ورکړې شوې دې چه داسې نه وی ستاسومال اواولاد تاسودالله ﷻ د ذکر نه غافل کړی که چرې داسې اوشونو تاسو به په لوئ نقصان کښې پریوځئی. دلته هم فرمائی چه دې نه هوښیار اوسیږئی د خپل دین ساتنه دهغوی په ضرورتونو او د هغوی په فرمائشونوپوره کولوباندې مقدم اوساتئی. د ښځې بچو اومال په خاطرانسان خپلوئی نه تیریږی دالله ﷻ په نافرمانې کښې اخته کیږی دهغوی په مینه کښې په اینختو باندې د الله ﷻ حکمونه شاته غورزوی.

(وَاِنْ تَعْفُوْا وَتَصْفَحُوْا) **ددې شان نزول:** حضرت ابن عباس ؓ فرمائی چه بعضو اهل مکه اسلام قبول کړې وو خود ښځې او خامنو مینې هغوی د هجرت نه منع کړل اوبیا چه کله اسلام ښه خورشو نوبیا داخلق د حضورﷺ په خدمت کښې حاضرشول چه وئی کتل نو وړاندینومهاجرو د دین ډیر علم حاصل کړې وو. د دوی په زړه کښې راغله چه خپل بال بچ ته سزا ورکړی نو په دې باندې دا فرمان جاری شو ﴿وَاِنْ تَعْفُوْا وَتَصْفَحُوْا وَتَغْفِرُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۴﴾﴾ چه اوس معافی کونې اود راتلونکی وخت د پاره هوښیار شئی. الله ﷻ مال اواولادورکولوسره د انسان ازمیښت کوی چه په مصیبت کښې اخته کیدونکی څوك دې؟او تابعدار څوك دې؟ الله ﷻ سره چه کوم اجر عظیم دې تاسو له په هغې باندې نظر ساتل پکار دی. لکه چه یویل ځایٔ کښې ارشاد دې ﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوٰتِ مِنَ النِّسَآءِ وَالْبَنِيْنَ وَالْقَنَاطِيْرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ؕ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَاللّٰهُ عِنْدَهٗ حُسْنُ الْمَاٰبِ ﴿﴾﴾ یعنی د ازمیښت په توګه د خلقو د پاره دنیاوی خواهشات یعنی ښځه اولاد سرو زرواوسپینوزرو لوئ لوئ ډیری لګیدلی دی د ښکلو اسونو او څاروو اوفصلونومحبت ته ښائست ورکړې شوې دې خودا د دنیاد یوڅوورځوژوندون سامان دې اود همیشه پاتې کیدوښکلې ځائ خوهم د الله ﷻ سره دې.

د بچو محبت او رسول کریم ﷺ: مسنداحمد کښې دی یوځل حضورﷺ خطبه ورکوله چه حضرت حسن ؓ اوحضرت حسین ؓ اوړده اوړده قمیصونه اچولی راغله دواړه ماشومان په قمیصونوکښې اینختل رااینختل پریوتونکی رارروان وو دا قمیصونه د سور رنګ وو. د حضورﷺ نظرچه کله په هغوی باندې پریوتلونو د منبر نه راکوزشو او هغوی نی اوچت کړل راوړل او مخې ته کینول بیا نی اوفرمائیل الله ﷻ رښتونې دې اود هغه رسول الله ﷺ رښتیافرمائیلی دی چه ستاسو مال اولاد ازمیښت دې دادواړه په

راپريوتوکښې په ليدوباندې صبر نه شواخر خطبه ئې پريخودله هغوی راوچت کړل[1] مسند احمد کښې دی چه حضرت اشعث بن قيس ﷺ فرمائی د کنده قبيلې په جرگه کښې زه هم دحضورﷺ په خدمت کښې حاضرشوم. حضورﷺ مانه تپوس اوکړو چه ستاخه اولادهم شته؟ ماوئيل چه اوس راتلوکښې يو هلك شوې دې افسوس چه د ده په ځائ يوځناور وې. حضورﷺ اوفرمائيل خبردار داسې مه وايه په هغې کښې د سترگو يخوالې دې اوکه وفات شی نواجر دې او بيائی اوفرمائيل چه او د هم دا د بزدلئی اوغم سبب هم جوړيږی.دا بزدلې او غم خفگان هم دې[2] بزارکښې دی اولاد د زړه ميوه ده اودا د بخل نامرد ئی او غم سبب هم دې.[3]

طبرانی کښې دی ستادښمن صرف هغه نه دې چه ستا په مقابله کښې په کفرباندې کلك ولاړ جنگ له راغلې وی ځکه چه که هغه تا قتل کړل نوستاد پاره د نور باعث دې اوکه هغه ته قتل کړې نو ته يقينی جنتی يئې. بيا ئې اوفرمائيل کيدې شی چه ستاپوره دښمن ستابچې وی چه هم ستا د شانه راوتې دې او ستاسره به دښمنی کوی. [4] بيا فرمائی د خپل قدرت برابر د الله ﷻ نه ويريږه د هغه د عذابونه نه بچاؤ پيداکړه. بخاری او مسلم کښې دی چه کوم حکم زه اوکړم د هغې د پوره کولو پوره کوشش کوئ کوم نه چه زه منع کړم هغې نه منع شئ. [5]

قوله‌تعالی:- فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ

د مفسرينوفرمان دې چه د سورة آل عمران آيت ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ﴾ناسخ دا آيت دې يعنی اول ئی فرمائيلې وو چه د الله ﷻ نه دومره يريږه څومره چه د هغه نه ويريدل پکار دی خو اوس ئی اوفرمائيل چه د خپل طاقت مطابق. حضرت سعيدبن جبير ﷺ فرمائی چه رومبې آيت په خلقو باندې ډير درونديريوتې وو دومره اوږد قيام به ئی کولو چه په پښوباندې به ئی پړسوب راتلو اودومره اوږدې سجدې به ئی کولې چه تندی به ئی زخمی شو نو الله ﷻ دا دويم آيت نازل کړو آسانی اوکړه. نوروهم بعضې مفسرينودا فرمائيلی او رومبی آيت ئی منسوخ او دا دويم ئی ناسخ گرځولې دې. بيا فرمائی د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ حکم منونکی جوړشئ د هغه فرمان نه لرې شان هم اخوادېخواکيږئی مه، مه وړاندې کيږئی مه روستوکيږئی مه امر پريږدئی او مه د نهی خلاف کوئی. کوم څه چه الله ﷻ تاسوته درکړی د هغې نه خپلوانوته فقيرانوته مسکينانوته او حاجت مندوته ورکوئی.الله ﷻ په تاسو احسان اوکړو تاسو په نورمخلوق باندې احسان اوکړئی دې د پاره چه په دې جهان کښې هم د الله ﷻ د احسان مستحق جوړشئی او که داسې نه کوئې نو د دواړو جهانو بربادی به په خپلو لاسونو باندې واخلئی. آيت ﴿وَمَنْ يُوقَ﴾ تفسير په سورت حشر کښې تيرشوې دې.

قوله‌تعالی:- يُضْعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ

دالله ﷻ په لاکښې د خرچ کولو دوچند اجر:-کله چه تاسو د الله ﷻ په لارکښې څه څيز ورکړئی نو الله ﷻ به د هغې بدله درکوی. د هرې صدقې بدله به درکوی. ستاسو مسکينانوسره ښه سلوك کول لکه چه الله ﷻ ته قرض ورکول دی. د بخاری اومسلم په حديث کښې دی الله ﷻ فرمائی څوك دی؟ چه داسې ذات ته

---

[1] ابوداؤد كتاب الصلاة باب الامام يقطع الخطبة للامر:١١٠٩، وسنده حسن، ترمذی:٣٧٧٤، نسائی :١٤١٤، ابن ماجه: ٣٦٠٠، احمد:٣٥٤/٥، ابن حبان: ٦٠٣٩.

[2] احمد: ٢١١/٥ ح ٢١٨٤٠. حاكم:٢٣٩/٤.

[3] مسند البزار:١٨٩٢، مسندابن ابی يعلی:١٠٣٣.

[4] طبران:٣٤٤٥.

[5] صحيح بخاری كتاب الاعتصام باب الاقتداء بسنن رسول الله ﷺ:٧٢٨٨، صحيح مسلم: ١٣٣٧.

قرض ورکړی چه نه ظالم دې نه مفلس دې نه واپس کونکې دې (۱) فرمائی چه هغه به تاسو ډیر زیات درواپس کړی. لکه چه په سورت بقره کښې هم فرمائیلی دی چه څو څو درجې زیات به درکړی او ورسره به په خیرات کولوستاسو ګناه معاف کړی الله ﷻ ډیر قدردان دې د لږې شان نیکئی ډیر لوئ اجرورکوی. هغه بردبار دې معافی کوی، د ګناهونونه ښښنه کوی او په خطاګانې باندې سترګې پټوی خطاګانې اوبدنی معاف کوی. هغه په پټ او ښکاره باندې خبر دې هغه غالب او باحکمت دې. د دې اسماء حسنی تفسیر ډیر ځل دې نه وړاندې تیرشوی دې.

د الله ﷻ په فضل او کرم سره د سورة تغابن تفسیر ختم شو **(فالحمدلله)**

دې سره د تفسیر ابن کثیر عربی نهم جز پوره شوه اوس د لسم جز تفسیر د سورة طلاق نه شروع کیږی الله ﷻ دې خیر اوبرکت سره دا هم پوره کړی. آمین.

ایاتونه	سورة الطلاق مدنية وهي اثنتا عشرة اٰية وفيها ركوعان	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ	
۱۲	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۲

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ | اِذَا | طَلَّقْتُمُ | النِّسَآءَ | فَطَلِّقُوْهُنَّ | لِعِدَّتِهِنَّ

اے نبی ﷺ | کله چی | طلاق ورکوئ تاسو | ښځو له | نو طلاق ورکوئ هغوئ له | دپاره دعدت دهغوئ

ائې نبی (مسلمانانوته اؤوایه) کله چې تاسو ښځو ته طلاق ورکوئ| نو دعدت دزمانې نه وړاندې ئې ورکوئ

وَاَحْصُوا | الْعِدَّةَ | وَاتَّقُوا اللّٰهَ | رَبَّكُمْ | لَا تُخْرِجُوْهُنَّ

او شمارئ | موده دعدت | اواویریږئ دالله نه | چې رب ستاسو دې | مهٔ اوباسئ تاسو هغوئ لره |

اود عدت (دورځو) شمیرکوئ| اودخپل رب نه ویره کوئ| ....او هغوئ دخپلو کورونو نه بهر

مِنْ بُيُوْتِهِنَّ | وَلَا يَخْرُجْنَ | اِلَّآ اَنْ | يَّاْتِيْنَ | بِفَاحِشَةٍ

دکورونو دهغوئ نه | او نهٔ دې بهٔر دې ووځي | ماسوا ددې نه | چې راتله اوکړی | په کار دبې حیایئ |

مه اوباسئ| او پخپله دې هم نه اوځی | خو هله ؛ چې د بې شرمئ کار په ښکاره اوکړی

مُّبَيِّنَةٍ | وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ | وَمَنْ يَّتَعَدَّ | حُدُوْدَ اللّٰهِ | فَقَدْ ظَلَمَ

ښکاره سره | او دا حدونه دالله دی | او هغه څوک چې واوړیدو | دحدونو دالله نه | نو ظلم ئې اوکړو |

اودغه دالله (مقرر کړی) حدود دی| اوڅوک چې د الله دمقررو حدودو نه وړاندې تیر شی|نو هغه په خان

نَفْسَهٗ | لَا تَدْرِيْ | لَعَلَّ اللّٰهَ | يُحْدِثُ | بَعْدَ ذٰلِكَ | اَمْرًا ۝

دخان خپل سره | نهٔ لرې پته تاته | کیدې شی چې الله | پیدا کړی | روستو ددې نه | څه شکل دزړهٔ لګیدو

زیاتې اوکړو| تاته معلومه نه ده کیدې شی چې الله ﷻ ددې نه پس یو نوې خبره پیدا کړی

قوله تعالى:- اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوْهُنَّ

---

[1] صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب الترغیب فی الدعاء والذکر فی آخر اللیل:۷۵۸، الاسماء والصفات للبیهقی:۴۹۶.

د طلاق او عدت مسئلې او د ایت مبارک شان نزول:- اول خو نبي ﷺ ته د شرافت کرامت په توګه خطاب اوکړې شو بیا ئې تبعًا د هغه امت ته خطاب اوکړو او د طلاق مسئله ئې ورته واضحه کړه. ابن ابی حاتم کښې دي چه رسول الله ﷺ حضرت حفصه رضی الله عنها ته طلاق ورکړو او خپل پلار کره لاړه په دې باندې دا آیت نازل شو چه دې ته رجوع اوکړه هغه ډیره روژه ساتونکې او ډیر مونځ کونکې ښځه ده. هغه دلته هم ستا بي بي ده او په جنت کښې به هم ستا په بیبیانو کښې وی.(١) هم دغه روایت مرسلاً ابن جریر کښې نقل دې او په سندونو سره هم راغلې دې. چه رسول الله ﷺ حضرت حفصه رضی الله عنها ته طلاق ورکړو بیا ئې رجوع اوکړه. (٢)

د ابن عمر رضی الله عنه د حیض په حالت کښې خپلې ښځې ته طلاق ورکول:- صحیح بخاری کښې دی چه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه خپلې بی بی ته د حیض په حالت کښې طلاق ورکړو. حضرت عمر رضی الله عنه دا واقعه رسول الله ﷺ ته بیان کړه حضور ناراض شو او وئې فرمائیل چه ده له پکار دی چه رجوع اوکړی بیا دې د حیض نه د پاکیدو پورې اوساتي بیا چه دویم حیض راشي او اولا مبي نو که بیائې زړه غواړی نو طلاق دې ورکړي د دې پاکې په حالت کښې د خبرو اترو کولو نه وړاندې. هم دغه هغه عدت دې د کوم باره کښې چه د الله ﷻ حکم دې(٣) دا حدیث په نورو ډیرو کتابونو کښې په څو سندونو سره ذکر دې. حضرت عبدالرحمن بن ایمن رضی الله عنه چه د عزه مشر دې د حضرت ابوالزبیر رضی الله عنه په اوریدو سره د حضرت ابن عمر رضی الله عنه نه سوال اوکړو چه د هغه سړی باره کښې تاسو څه فرمائې چا چه خپلې ښځې ته د حیض په حالت کښې طلاق ورکړو نو هغوی اوفرمائیل چه واورئې ابن عمر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ په ژوند کښې خپلې بی بی ته د حیض په حالت کښې طلاق ورکړو نو حضور ﷺ حکم اوکړو هغه راواپس کړه نو ابن عمر رضی الله عنه رجوع اوکړه او دا هم حضور ﷺ فرمائیلي وو د دې د پاکیدو نه پس هغه ته اختیار دې که طلاق ورکوی که ساتي. او حضور ﷺ د دې آیت تلاوت اوکړو ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا طَلَّقۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ﴾ (٤)

په دویم روایت کښې ﴿فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ﴾ یعنی د پاکئی په حالت کښې د جماع نه وړاندې. ډیرو بزرګانو هم دا فرمائیلی دی(٥) حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی یعنی د حیض په حالت کښې طلاق مه ورکوئی او نه په هغه پاکوالی کښې په کوم کښې چه جماع شوې وی بلکه هغه وخته پورې دې پریږدی چه کله حیض راشي بیا د هغې نه غسل اوکړی نو بیا یو طلاق ورکړه. (٦) حضرت عکرمه رضی الله عنه فرمائی د عدت نه مراد پاکی ده. د قرء نه مراد حیض دې یا د حمل په حالت کښې کله چه حمل ښکاره شي. په کوم پاکوالی کښې چه جماع کړې ده په هغې کښې طلاق مه ورکوه معلومه نه ده چه حامله ده که نه. د طلاق دریم قسم هم دې کوم چه نه طلاق سنت دې او نه بدعت او هغه د نابالغه طلاق دې او د هغه ښځې د کومې چه د حیض د راتلو نه نا امیدی شوې وی او د هغه ښځې کومې ته چه دخول نه دې شوې د دې ټولو احکام او تفصیلی بحث ځای کتب فروع دی نه چه تفسیر. والله سبحانه و تعالیٰ اعلم.

قوله تعالی:- وَأَحۡصُواْ ٱلۡعِدَّةَ

د عدت حفاظت:- بیا فرمان دې چه د عدت حفاظت کوئې د دې د شروع او ختمیدو خیال کوئې هسې نه چه د عدت اوږدوالې ښځه د بل خاوند کولو نه منع نه کړی او په دې باره کښې د خپل پروردګار عالم نه

---

١) الدرمنثور: ٣٤٨/٦، حاکم: ١٥/٤.
٢) ابوداؤد کتاب الطلاق باب فی المراجعه: ٢٢٨٣ وسنده صحیح، نسائی: ٣٥٠٩، ابن ماجه: ٢٠١٦، ابن حبان: ١٣٢٤، حاکم: ٢/ ١٩٧،
٣) صحیح
٤) بخاری کتاب الطلاق باب نمبر ١ حدیث: ٤٩٠٨، صحیح مسلم: ١٤٧١.
٥) صحیح مسلم کتاب الطلاق باب تحریم طلاق الحائض بغیر رضاها: ١٤٧١، ابوداؤد: ٢١٨٥، احمد: ٨١/٢، بیهقی: ٣٢٧/٧. (مسلم)
٦) الطبری: ٤٣٢/٢٣.
٧) ایضا: ٤٢٥/٢٣.

ويريږي. د عدت په زمانه د طلاقي شوي ښځي د اوسيدودپاره مكان د خاوند په ذمه دى نه دي هغه اوباسي اونه هغي له پخپله وتل جائز دي ځكه چه هغه د خپل خاوندپه حق كښي رابنده شوي ده.

قوله‌تعالى:- فَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ

(فَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ) زنا ته هم شامل دي اوهغي ته هم چه ښځه خپل خاوندتنگ كړي د هغه خلاف كوي او تكليف وررسوي بدزباني او بداخلاقي شروع كړي او په خپلو كارونواو خپله ژبه خپلي سخرگنني ته تكليف رسوي. نو په دي صورتونو كښي بي شكه خاوندله جائز دي چه هغه د خپل كورنه اوباسي[1] دا د الله ﷻ مقرركړي شوي حدونه دي او د هغه شريعت اوخودلي شوي احكام دي. كوم سړي چه په دي عمل نه كوي اودايه بي حرمتني سره مات كړي اودي نه وړاندي تيرشي نوهغه هم په خپل خان بد كونكي دي اوهم په خپل خان باندي ظلم كونكي دي. كيدي شي چه الله ﷻ څه نوي خبره پيداكړي د الله ﷻ ارادي او كيدونكي خبري چاته نه شي معلوميدي. دعدت زمانه د خپل خاوندپه كوركښي د تيرولو حكم طلاقوشوو ښځو ته د دي مصلحت لاندي وركړي شوي ده چه ممكن ده په دي عدت كښي د دي ښځي د خاوند خيالات بدل شي په طلاق وركولو باندي پښيمانه وي او د واپس راگرځولوخيال ني پيدا شي.او بيا رجوع اوكړي او ښځه خاوند په امن اوامان سره خپله گذراه اوكړي. د نوي كار پيداكولونه مراد هم رجوع ده[2] په دي وجه بعضي سلف اود هغوي تابعين مثلاً د امام احمدبن حنبل رحمه الله مذهب دي چه مبتوته يعني هغه ښځه د كومي د طلاق نه پس چه د خاوندد رجوع كولو حق باقي نه وي هغي ته د عدت تيرولود پاره مكان وركول د خاوند په ذمه نه دي. دغه شان د كومي ښځي خاوندچه مړشي دهغي د عدت تيرولودپاره مكان وركول د هغه په وارثانوباندي نشته. د دي اعتمادي دليل د حضرت فاطمه بنت قيس فهريه رضي الله عنها والا حديث دي چه كله د هغي خاوند حضرت ابوعمر بن حفص رضي الله عنه هغي ته دريم آخري طلاق وركړو اوهغه دي وخت كښي دلته موجودنه وو بلكه په يمن كښي ووأو هم د هغه ځاي نه ئي طلاق وركړي وو نود هغه وكيل چه هغي له لږ شان څه رااليگلي ووچه دا ستا خوراك دي. هغه ډيره خفه شوه نو هغه اووئيل غصه كيږي ولي؟ ستا خوراك څښاك او نفقه زمونږ په ذمه نشته. دا رسول الله ﷺ له راغله هغوي ﷺ اوفرمائيل چه تيك ده ستا نفقه په هغه نشته.

د عدت نفقه:- مسلم كښي دي نه ستاد اوسيدوكور اوهغي ته ئي اوفرمائيل چه ام شريك په كور كښي خپل عدت تيركړه. بياني اوفرمائيل چه هلته خو زما اكثر صحابه كرام ځي ته د حضرت عبدالله ابن مكتوم رضي الله عنه په كوركښي خپل عدت تيركړه هغه يونابينا سړي دي ته ښه په آرام باندي هلته خپلي كپړي هم كيخودلي شي الخ.[3] مسنداحمد كښي دي چه د هغي خاوند حضورﷺ په يوجهادباندي ليگلي وو هغه هم دهغه ځاي نه دي ته طلاق راوليگلو. د هغه رور دي ته اووئيل چه زمونږ دكور نه زه. هغي وئيل چه نه ترڅو چه عدت ختم نه وي زما خوراك څښاك او استوگنه د خاوند په ذمه ده. هغه انكاراوكړو. آخرحضورﷺ ته دا معامله اورسيدله. كله چه حضورﷺ ته معلومه شوه چه دا آخريني دريم طلاق دي نو بياني فاطمه رضي الله عنها ته اوفرمائيل نفقه كوروغيره دخاوندپه ذمه په هغه صورت كښي دي چه هغه ته د رجوع حق حاصل وي كله چه دانشته نو هغه هم نشته.ته ددي ځاي نه لاړه شه اوفلانكي ښځي كره خپل عدت تيركړه. بياني اوفرمائيل چه هلته خوصحابه ځي راځي ته د ابن أم مكتوم رضي الله عنه كره د خپل عدت زمانه تيره كړه هغه نابينادي تا ليدلي نه شي الخ[4] طبراني كښي دي چه فاطمه بنت قيس رضي الله عنها ضحاك

---

[1] ايضاً:۲۳/۴۳۸.

[2] ايضاً:۲۳/۴۴۱.

[3] صحيح مسلم كتاب الطلاق باب المطلقة البائن لانفقة لها:۱٤۸۰، ابن حبان:٤۲۵۳، ابوداؤد:۲۲۸٤ السنن الكبرى: ۶۰۳۳.

[4] احمد:۶/۳۷۳-۳۷٤.

بن قیس قرشی ﷺخور وه د هغې خاوندد مخزومي قبیلې نه وو. د طلاق خبر رسیدو نه پس هغې دنفقه غوښتلو باندې دهغې دخاوند ولیانواووئیل چه نه خوستا خاوندځه رالیګلې دی اونه ئې مونږ ته ددرکولوځه وئیلي دي.اود حضورﷺ په فرمان کښې داهم نقل دی چه کله ښځې ته هغه طلاق ملاوشي دځه په وجه چه هغه پخپل وړاندینی خاوندباندې حرامیږي ترکومې چه بل سره نکاح اود هغه خلاصې اونه شي نو په دې صورت کښې د عدت نان اونفقه اود اوسیدو مکان د خاوند په ذمه نشته.(۱)

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ

پس هر کله چې | اورسیږي هغوئ | نیتې خپلې ته (دعدت) | نو اوساتئ هغوئ په نکاح خپله کښې

نو چې هغوئ خپل میعاد ته په رسیدو شی | نو (یا خو) د رواج مطابق هغوئ (په نکاح کښې) باقي اوساتئ

بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ

په ښهٔ طریقې سره | یا جدا کړئ هغوئ لره | په ښه طریقې سره | او ګواهان اونیسئ | دوه تنه خاوندان دعدل

اویائې د رواج مطابق جدا کړئ | او پخپلو کښې پرې دوه کسان معتبر ګواهان مقرر کړئ

مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ

ستاسو نه | او تیک تیک کوئ ګواهي دپاره دالله | دا خبری دی اچې نصیحت کیدې شي | په دې سره

...... او صحیح طریقه باندې ګواهئ دالله ﷻ دپاره ورکوئ | په دې مضمون هغه چاته نصیحت کولې شي

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ

هغه چاته | اچې ایمان لری | په الله باندې | او په ورځ داخرت باندې | او هغه څوك چې یریږئ دالله نه

چې په الله ﷻ او په ورځ د اخرت ایمان راوړي | ....او څوک چې د الله ﷻ نه ویریږی

يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۝ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ

پیدا به کړی هغه لره | څه لار دوتلو (دمشکلاتو نه) | او رزق به ورکړی هغه لره | دداسې ځائې نه

نو الله ﷻ به د هغه دپاره دخلاصی څه لار راوباسی | او دداسې طرف نه به ورته روزی ورکړی اچې د هغه

لَا يَحْتَسِبُ ۚ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ

چې دهغهٔ به ګمان کښې به نهٔ راځي | او هغه څوك چې بروسه اوکړی | په الله باندې | نو هغه |

به پرې ګمان هم نه راځي | او څوک چې په الله ﷻ بهرسوه کوی | .... نو هغه دپاره

حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ

کافي دې هغهٔ لره | بیشکه الله | رسونکې دې | کار خپل لره | جوړه کړې ده الله | دپاره دهر څیز |

یواځې الله کافی دې | الله ﷻ خپل کار (په هر حال کښې) سرته رسوی | الله د هر څیز دپاره یوه اندازه

قَدْرًا ۝

یوه اندازه |

مقرر کړې ده |

قوله تعالى:- فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ

(۱) نسائی کتاب الطلاق باب الرخصة فی ذلك:۳٤۳۲وهوصحیح وفی السنن الکبری:۵۵۹٦، المعجم الاوسط:۱۱٦٤.

د عدت مسئلې:-ارشاد دې چه د عدت د ښځې د عدت وخت چه کله پوره کیدو ته نیزدې شی نود هغوی خاوندانوله پکار دی چه په دوو خبروکښې یوه اوکړی یاخودې هغه په ښیګړه او ښه سلوك سره په خپله نکاح کښې اوساتی یعنی چه کوم طلاق ئی ورکړې وو د هغې نه دې رجوع کولو سره باقاعده هغې سره اوسیدل کوی یادې هغې ته بل طلاق ورکړی خود بدو ردو او کنځلو کولو نه بغیر وهلوټکولو او غصو کولو نه بغیرپه ښه طریقه سره (دا یادساتنی چه د رجوع اختیار هغه صورت کښې دې چه کله یو طلاق شوې وی یا دوه)

قوله تعالی:- وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ

بیا فرمائی چه که د رجوع اراده وی نورجوع اوکړه یعنی واپس ئی کړه اوته په دې باندې دوه عادل مسلمانان ګواه اوساته. ابوداؤد او ابن ماجه کښې دی چه د حضرت عمر بن حصین ﷺ نه معلومه کړې شوه چه یوسړې خپلې ښځې له طلاق ورکوی او بیا هغې سره جماع کوی نه په طلاق باندې ګواه ساتی او نه په رجعت. نو هغوی اوفرمائیل چه هغه خلاف سنت طلاق ورکړو اوخلاف سنت ئې رجوع اوکړه په طلاق باندې هم ګواه ساتل پکار دی او په رجعت باندې هم اوس بیا داسې اونه کړې. ([1]) حضرت عطاء ﷫ فرمائی نکاح طلاق رجعت د بغیردوو عادل ګواهانونه جائز نه دی. لکه چه د الله ﷻ فرمان دې او که مجبوری وی نو بله خبره ده. بیا فرمائی چه د ګواه مقرر کولو اوربښتیاو ګواهی ورکولو حکم هغوی ته کولې شی چه په الله ﷻ باندې او په روستوئني ورځ باندې ایمان لری. د الله ﷻ د شریعت او آخرت د عذاب نه یریدونکې وی. حضرت امام شافعی ﷫ فرمائی چه په رجعت باندې ګواه ساتل واجب دی. لکه څنګه چه د هغوی په نیز د نکاح په شروع کښې ګواه ساتل واجب دی. د هغوی نه یوبل قول هم نقل دې اود یو بلې ډلې هم دا قول دې د دې مسئلې منونکی علماء کرامو د ډلې دا هم وینا ده چه رجعت بغیرد زبانی وینا نه نه ثابتیږی ځکه چه ګواه ساتل ضروری دی. اوترکومې چه په خله اونه وائی ګواه څنګه مقررولې شی.

د طلاق نه پس په رجوع کولو ګواه مقرر کول

مسلک حنفی:-په رجوع باندې د ګواهانو مقرر کولو حکم دلته د استحباب دپاره دې واجب نه دې دا د امام ابوحنیفه امام مالک او امام احمد رحمهم الله مذهب دې (تفسیرمظهری ۹/۳۲۱)-

بیا فرمائی چه کوم سړې د الله ﷻ احکام په ځائ راوړی د هغه د حرام کړې شوی څیزونونه پرهیز اوکړی الله ﷻ د هغه دپاره مخلصی پیداکوی. اود داسې ځائ نه ورته داسې روزی ورکوی چه د هغه په خوب او خیال کښې هم نه وی.

قوله تعالی:- وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا

د قران پاک یو عظیم الشان ایت مبارک:- مسند احمد کښې دی حضرت ابوذر ﷺ فرمائی یوځل زماپه وړاندې رسول الله ﷺ د دې آیت تلاوت اوکړو بیائې اوفرمائیل اې ابوذرا که تاسو ټول خلق صرف هم داواخلئ نوکافی ده. بیاحضور ﷺ باربارد دې تلاوت اوکړوتردې چه ماته خوب راغلو. بیاحضور ﷺ اوفرمائیل ابوذر ﷺ ته به څه کوې چه ته د مدینې نه اوویستلې شې؟ جواب مې ورکړوچه زه به د نور کشادګئ او رحمت طرف ته لاړشم یعنی مکې ته اوهم د هغه ځائ کونتره به جوړه شم او اوسیږم به. حضور ﷺ اوفرمائیل چه بیا به څه کوې چه د هغه ځائ نه هم اوویستلې شې؟ ماوئیل د شام پاکې زمکې ته به لاړشم وئې فرمائیل چه کله د شام نه اوویستلې شې نوڅه به کوې؟ ماوئیل حضرت د الله ﷻ قسم چاته ته په حقه سره پیغمبرالیګلې ئې بیاخوبه خپله توره په اوږه کړم اومقابلې ته به تیارشم. حضور ﷺ اوفرمائیل چه زه تاته ددې نه ښه چل دراوښایم؟ماوئیل اوحضور خامخااوښائې. وئې فرمائیل اوره او

---

[1] ابوداؤد کتاب الطلاق باب الرجل براجع ولایشهد:۲۱۸۶، ابن ماجه:۲۰۲۵ وسنده حسن.

منه اګر که خلیفه ستاسو یو حبشي غلام هم وي. (۱) ابن ابي حاتم کښې دي حضرت عبدالله بن مسعود ﷛ فرمائي په قرآن پاك کښې یو ډیر جامع آیت ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ﴾ دې اود ټولونه زیات د کولاوالي وعده په دې آیت ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ﴾ الخ کښې ده. مسند کښې د رسول الله ﷺ فرمان دې کوم سړې چه په کثرت سره استغفار کوي الله ﷻ هغه ته د هر یو غم نه خلاصې اود هرې تنګئې نه فراخي ورکوي اود داسې ځائ نه به ورته رزق ورکوي د کوم ځائ نه چه د ده خیال اوګمان هم نه وي. (۲)

حضرت ابن عباس ﷛ فرمائي چه هغه ته به الله ﷻ د دنیااوآخرت د سختو اوبې آرامئې نه خلاصې ورکړي. ربیع ﷫ فرمائي په خلقوچه کوم کارګران وي هغه به آسان کړې شي. حضرت عکرمه ﷫ فرمائي چه مطلب دا دې چه کوم سړې خپلې ښځې ته د الله ﷻ د حکم مطابق طلاق ورکوي الله ﷻ به هغه ته آساني او خلاصې ورکوي. (۳) د ابن مسعود ﷛ وغیره نه روایت دې چه هغه پوهیږي چه که الله غواړي نو ورېه کړي اوکه نه غواړي نو نه به ورکوي. حضرت قتاده ﷫ فرمائي چه د ټولوکارونود شبه نه به اود مرګ د تکلیف نه به ئې بچ کړي اورزق به د داسې ځائ نه ورکړي چه چرته نه به د هغه ګمان هم نه وي. (۴)

د ایت، ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا﴾ شان نزول:-حضرت سدی ﷫ فرمائي چه دلته د الله ﷻ د یرې معنی داده چه دسنت مطابق طلاق ورکړني او د سنت مطابق رجوع اوکړني. هغوی فرمائي چه د حضرت عوف بن مالك اشجعي ﷛ ځوئ کافرانو ګرفتارکړو او بوئی تلو هغه ئې په جیل خانه کښې واچولود هغه پلاردحضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شواود خپل ځوئ حالت حاجت مصیبت اوتکلیف ئې بیانولو حضور ﷺ به هغه ته د صبر تلقین کولو اوفرمائیل به ئې چه ډیرزر به الله ﷻ د هغه د خلاصی یوه لار جوړه کړي. لږې ورځې تیرې وې چه د هغه ځوئ د دښمنانونه راوتختیدو.په لارکښې د دښمنانو د چیلو رمه ملاوشود هغه ئې هم ځان سره راوستلې اود خپل پلار په خدمت کښې راورسیدو. نودا آیت هم رانازل شوچه متقیانو خلقو ته الله ﷻ خلاصې هم ورکوي اود هغه ګمان هم نه وي د کوم ځائ نه چه هغه ته رزق رسوي(۵) مسنداحمدکښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائي چه د ګناه په وجه انسان د خپلې روزۍ نه محروم کیږي. تقدیر واپس کونکې څیز صرف دعا ده په عمر کښې زیاتوالی کونکې څیز صرف نیکي او ښه سلوك دې. (۶)

سیرت ابن اسحاق کښې دی دحضرت عوف اشجعي ﷛ ځوئ حضرت سالم ﷛ چه کله د کافرانوپه قید کښې وو نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه په هغه باندې په کثرت سره ﴿لاحول ولاقوة الا بالله﴾ لوله. یوه ورځ په ناسته ناسته د هغه قیدنکی اوده شو اودې د هغه ځائ نه راوتختیدو د هغه خلقو یوه اوښه په لاس ورغله چه په هغې باندې راسور شو او په لار کښې د هغوی د اوښانو رمه ملاوشوه هغه ئې هم ځان سره راوشړل هغه خلقو شاته رامنډې وهلې خو په لاس ورنغلو نیغ خپل کورته راغلو اوپه دروازه کښې آواز اوکړو. پلارئې آواز واوریدو وئې وئیل چه په الله قسم داخوسالم دې. مور ئې وئیل چه افسوس هغه چرته هغه خو د قیدوبندپه تکلیفونوکښې راګیر دې. اوس دواړو مورپلار او خادم دروازې له رامنډې کړې چه کولاوئې کړه نود هغوی ځوئ حضرت سالم ﷛ دې او ټوله لار د اوښانونه ډکه ده. تپوس ئې

---

(۱) احمد: ۵/۱۷۸-۱۷۹، ابن ماجه کتاب الزهد باب الورع والتقوی: ۴۲۲۰ مختصراً. حاکم: ۲/۴۹۲، شعب الایمان: ۱۳۳۰.
(۲) ابوداؤد کتاب الوتر باب في الاستغفار: ۱۵۱۸، ابن ماجه: ۳۸۱۹، احمد: ۱/۲۴۸، بیهقي: ۳/۳۵۱.
(۳) الطبری: ۲۳/۴۴۵.
(۴) ایضا: ۲۳/۴۴۸.
(۵) الطبری: ۲۳/۴۴۷.
(۶) ابن ماجه کتاب الفتن باب العقوبات: ۴۰۲۲، احمد: ۵/۲۸۲.

اوکړو دا اوښان څنګه دی؟ هغوی ته ئی واقعه بيان کړه نو هغه ونيل اودريږه زه د دې باره کښې د حضورﷺ نه د مسئلې تپوس کوم راځم. حضورﷺ اوفرمائيل هغه ټول ستا مال دې چه څه کوې کوه اودا آيت نازل شو چه د الله ﷻ نه ويريدونکوته مشکل آسانيږی او بې ګمانه رزق وررسوی[١] دابن ابی حاتم په حديث کښې دی چه کوم سړې د هرطرف نه ځان راکاږې او صرف د الله ﷻ شی الله ﷻ د هغه په هرمشکل کښې ساتنه کوی او بې ګمانه رزق ورکوی او چه څوك د الله ﷻ نه اخواشی د دنياشی الله ﷻ هم هغه د دې طرف ته ورسپاری.[٢]

مسنداحمدکښې دی يوځل حضرت ابن عباسؓ حضوراکرم ﷺ سره د هغوی په سورلئی شاته ناست وو نو حضورﷺ هغه ته اوفرمائيل بچې زه تاته يوڅو خبرې کوم واوره. ته الله ﷻ يادساته هغه به تا ياد اوساتی، ته د الله ﷻ د حکم حفاظت کوه نوته به الله ﷻ خپل ځان سره بلکه خپلې مخې ته اومومې، کله چه څه غوښتل وی نوهم د الله ﷻ نه غواړه، کله چه امدادغوښتل وی نوهم د هغه نه امدادغواړه، که ټول امت يوځائ شی اوتاته نفع رسول غواړی او الله ﷻ ته منظورنه وی نولږه شان نفع هم نشی دررسولې اودغه شان که ټول په ټول راجمع شی اوتاته نقصان رسول غواړی نو نه شی رسولې، که په تقديرکښې نه وی ليکلې. قلمونه اوچت شوی دی او صحيفې اوچې شو. ترمذی شريف کښې هم داحديث راغلې دې امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن صحيح ونيلې دې[٣] د مسنداحمدپه يوبل حديث کښې دی دچا چه څه حاجت وی اوهغه د خلقو طرف ته يوسی نوډيرممکن دی چه هغه په سختنی کښې پريوځی اوکارنی نورهم سخت شی خوچه څوك خپل حاجت د الله ﷻ طرف ته يوسی الله ﷻ خامخاد هغه مرادپوره کوی ياخو ډير زر په دې دنياکښې او څه وخت پس ياد مرګ نه پس[٤] بيا ارشاد کولې شی الله ﷻ خپله قضا او احکام چه څنګه غواړی په خپل مخلوق کښې پوره کونکې او په ښه شان سره جاری کونکې دې.دهرڅيز هغه اندازه مقررکړې ده. بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ﴾ هريوڅيز هغه سره په يوه اندازه دې.

وَالِّٓـِٔيْ	يَئِسْنَ	مِنَ الْمَحِيْضِ	مِنْ نِّسَآئِكُمْ
او هغه ښځې چې نااميده شي	دحيض نه	دښځو	ستاسونه
اوستاسو په طلاقو شوؤ ښځو کښې څوک چې دحيض نه مايوسه شوې وي			
اِنِ ارْتَبْتُمْ	فَعِدَّتُهُنَّ	ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ	وَّالِّٓـِٔيْ
که چرې په شك کښې يئ تاسو	نو عدت دهغوئ	درې مياشتې دي	او هغه ښځې
که چرې ستاسو شک وي	نود هغې عدت درې مياشتې دي	اودغسې	
لَمْ يَحِضْنَ	وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ	اَجَلُهُنَّ	
چې حيض ئې نه وي راغلې	او ښځې خاوندانې دحملونو چې دي	نيتې دهغوئ	
دهغې ښځو چې حيض ئې لا راغلی نه وي (نابالغه وي) درې مياشتې عدت دې او د اميدوارو ښځو عدت			

[١] دا روايت مرسل دي
[٢] المعجم الاوسط:٣٣٨٣.
[٣] ترمذی کتاب صفة القيامة باب حديث حنظله:٢٥١٦ وسنده حسن، احمد:١/٢٩٣.
[٤] احمد:١/٣٨٩، ابوداؤد کتاب الزکاة باب فی الاستعفاف:١٦٤٥ وسنده حسن، ترمذی:٢٣٢٦..

أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَّهُ

دا دي چي اوزيگوی | حمل خپل | او هغه څوك | چي يريږئ دالله نه | پيدا كوی الله | هغه لره |

دا دي چې اولاد اوزيږوی | ......او څوک چې دالله ﷻ نه ويريږی | نو الله ﷻ بهٔ د هغه په هر كار

مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ۝ ذٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ ۚ وَمَنْ

بكار دهغه كښی | آسانتيا | داحكم دالله دې | اچی نازل كړې ئې دې | تاسو ته | او هغه څوك

كښې آساني پيدا كړی | ....دا دالله ﷻ حكم دې اچې تاسو ته ئې راليږلې دې |اوڅوک چې

يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ۝

چې يره كوی دالله نه | نو لرې كوی دهغه نه | ګناهونه دهغه | اولوئ به كړی | هغه لره اجر |

دالله ﷻ نه ويره كوی | نو الله ﷻ به ترې نه ګناهونه لرې كړی | او لوئې اجر به ورته وركړی

قوله تعالى:- وَالّٰٓئِیْ یَئِسْنَ مِنَ الْمَحِیْضِ مِنْ نِّسَآئِکُمْ

د حامله او نااميده ښځې عدت:- د كوموبوډيګانوښځو حيض د خپل زيات عمر په وجه بندشوې وی د هغوی عدت دلته خودلې شې چه درې مياشتې عدت دې تيركړی لكه څنګه چه د ايام والا ښځو عدت درې حيض دی.دسورة بقره آيت اوګورئی دغه شان هغه نابالغه جينكئی چه دې عمر ته نه وی رسيدلې چه د هغوی جامې راشی دهغوی عدت ئی هم درې مياشتې كيخودو. كه ستاسو شك وی د دې په تفسيركښې دوه أقواله دی يوخوداچه داوينه اوګوری اوتاته شك شی چه دادحيض وينه ده كه د استحاضه بيماری[1]دويم قول دا دې چه د دوی د عدت په حكم كښې ستا شك باقی پاتې شی اوته دا اونه پيژنې نو درې مياشتې يادساته[2] دا دويم قول ډير واضحه دې. د دې دليل دا روايت هم دې چه حضرت ابی بن كعب ﷺ وئيلې وو. يارسول الله ﷺ د ډيرو ښځو عدت لاوس هم نه دې بيان شوې، كم عمره جينكئی، زړې ښځې اود حمل والا ښځې. د دې په جواب كښې دا آيت نازل شو. [3] بيا. د حامله ښځې عدت بيان شو چه د حمل كيدل د دې عدت دې كه طلاق د خاوند د مرګ نه لږ شان پس هم اوشی لكه څنګه چه د آيت مبارك الفاظ دی اود احاديث نبويه نه ثابت دی اود جمهوروعلماؤ خلف او سلف قول دې.اودحضرت علی ﷺ اوحضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د سورة بقره آيت اودا آيت يوځای كړی د هغوی فتوی ده چه په دې دواړوكښې كوم په ډيروخت كښې ختم شی هغه دې داعدت تيركړی يعنی كه ماشوم د دريومياشتو نه وړاندې پيداشو نودرې مياشتې عدت او درې مياشتې تيرې شوې او ماشوم پيدانه شو نود ماشوم د كيدوپورې عدت دې.

صحيح بخاری كښې حضرت ابوسلمه ﷺ نه روايت دې چه يوسړې حضرت ابن عباس ﷺ له راغلو هغه وخت ابوهريره ﷺهم موجود وو. هغه سوال اوكړوچه دهغه ښځې باره كښې ستا څه فتوی ده د چا چه د خپل خاوند د وفات نه څلويښت ورځې پس ماشوم پيداشی. هغوی اوفرمائيل په دواړو عدتونوكښې به آخری عدت تيروی يعنی په دې صورت كښې به په دې درې مياشتې عدت وی. ابوسلمه ﷺ اوفرمائيل په قرآن كښې چه دی چه د حمل د ښځې عدت د هغې د بچی پورې دې. حضرت ابوهريره ﷺ اوفرمائيل چه زه هم د خپل تره ځوئ حضرت ابوسلمه ﷺ سره يم يعنی زما هم دغه فتوی ده. حضرت

[1]) الطبری:۲۳/٤٥٠.

[2]) ايضا:۲۳/٤٥٢.

[3]) حاكم:۲/۲۹۲-۲۹۳، الطبری:۲۳/٤٥٢.

ابن عباس ؓ هم هغه وخت خپل غلام کریب مور ام سلمه ؓ له اولیګلو چه لاړشه د هغې نه د دې مسئلې تپوس اوکړه.هغې اوفرمائیل د سبیعه اسلمیه ؓ خاوند قتل کړې شواوداهغه وخت امیدواره وه څلویښت شپې پس ماشوم اوشو هم هغه وخت غوښتنه راغله او حضورﷺ نکاح اوکړه په غوښتنه اچولوکښې ابوالسنابل ؓهم وو([1])داحدیث په لږ شان اوږدوالی سره په نوروکتابونوکښې هم دې. حضرت عبدالله بن عتبه ؓ حضرت عمر بن عبدالله بن ارقم زهری ؓته اولیکل چه هغه دې سبیعه بنت حارث اسلمیهؓ له لاړشی اود هغې نه دې هغه واقعې تپوس اوکړی او ماته دې اولیکی. دې لاړو تپوس ئې اوکړو او وئې لیکل چه د هغې خاوند حضرت سعدبن خوله ؓ وو دا د بدر صحابیؓ وو په حجة الوداع کښې وفات شو هغه وخت کښې دا په امید وه لږې ورځې پس د دې ماشوم پیدا شو کله چه د نفاس نه پاکه شوه نو ښې جامې ئې واغوستې او سنګار ئې اوکړو کیناسته. حضرت ابوالسنابل بن بعکك ؓ چه کله دې له راغلو چه دائې په دې حالت کښې اولیده نو وئې وئیل ته چه دا داسې ناسته ئې نو نکاح کول غواړې والله ته نکاح نه شې کولې ترکومې چه لس ورځې او څلور میاشتې نه وی تیرې شوې. ما چه دا واوریده نو څادرمې په سرکړواوحضورﷺ ته لاړم اود هغوی ﷺ نه مې د دې مسئلې تپوس اوکړو حضورﷺ اوفرمائیل چه د ماشوم کیدوسره ستا عدت ختم شو.اوس تاته اختیار دې که ته غواړې نو خپله نکاح اوکړه ([2])

په صحیح بخاری کښې د دې آیت لاندې د دې حدیث وارد کولونه پس داهم دی چه حضرت محمدبن سیرین ؒ په یومجلس کښې وو چرته چه عبدالرحمن بن ابولیلی ؒ هم وو د چا تعظیم اوتکریم به چه د هغوی ملګرودیرزیات کولو هغوی د حامله عدت په آخری دوو عدتونوکښې موده اوخودله په دې باندې ماد حضرت سبیعه ؓ والا حدیث بیان کړونوزما بعضو ملګرو په ماباندې خبرې لګول شروع کړې. ماوئیل چه ماخوبیا ډیر جراءت اوکړوچه عبدالله باندې ما بهتان اولګولو اوهغه خود کوفې په یو ګوټ کښې ژوندې موجود دې. نو هغه لږ شان اوشرمیدو او وئیل چه د هغه تره خودې نه وو. زه د حضرت ابوعطیه مالك بن عامر سره ملاوشوم هغه ماته د حضرت سبیعهؓ والا حدیث پوره واورولو ما وئیل چه تاد دې په بابت کښې د حضرت عبدالله نه هم څه اوریدلی دی. وئې فرمائیل مونږ حضرت عبدالله سره ووهغوی اوفرمائیل چه آیاتاسو په دې سختی کوئې او رخصت نه ورکوئې؟سورة نساء قُصری یعنی سورة الطلاق سورة نساء طولې نه پس نازل شوې او په دې کښې فرمان دې چه د حامله ښځې عدت د هغې ماشوم کیدل دی([3]) ابن جریرکښې د حضرت عبدالله ابن مسعودؓ نه روایت دې چه څوك ملاعنه کول غواړی نو زه هغه سره ملاعنه کولوته تیاریم یعنی زماد فتوې خلاف چه د چا فتوی وی زه تیار یم چه هغه زما مقابلې له راشی او په دروغژن دې الله ﷻ لعنت اوکړی. زما فتوی دا ده چه حمله والا ښځې عدت د هغې بچې پیداکیدل دی. نودا ښځې د هغه ښځونه مخصوص شوې اوس مسئله هم دغه ده چه د کومې ښځې خاوندوفات شو او هغه حامله وی نوچه د حمل نه فارغه شوه دعدت نه اووتله.دابن ابی حاتم په روایت کښې دی چه حضرت ابن مسعودؓ داهغه وخت فرمائیلې وو چه کله هغه ته معلومه شوه چه د حضرت علی فتوی دا ده چه د هغې عدت په دې دواړو عدتونو کښې چه کوم آخری وی هغه دې. مسنداحمد کښې دی چه ابی بن کعبؓ د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو چې اولات الاحمال آیت،دادډیوطلاقووالا د ښځو عدت دې یاد مړشوی خاوند دښځې نوهغوی اوفرمائیل

---

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الطلاق باب ﴿واولات الاحمال اجلهن....﴾:٤٩٠٩، صحیح مسلم:١٤٨٥مختصرا.
[2] صحیح مسلم کتاب الطلاق باب القضاء عدة المتوفی عنها بوضع الحمل:١٤٨٤، صحیح بخاری:٣٩٩١، ابوداوٗد:٢٣٠٦، ابن ماجة: ٢٠٢٨، بیهقی:٤٢٨/٧، ابن حبان:٤٢٩٤. (مسلم).
[3] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الطلاق باب ﴿واولات الاحمال اجلهن...﴾:٤٩١٠.

د دوارو(¹) داحديث ډير غريب دې بلکه ډير منکردې ځکه چه په اسناد کښې مثنى بن صباح دې اوهغه بالکل متروك الحديث دې خود دې نورسندونه هم دى. بيا فرمائي چه الله ﷻ د متقيانود پاره هر مشکل آسانوى اود هرتکليف نه راحت ورکوى. دا د الله ﷻ احکام اود هغه پاك شريعت دې چه د خپل رسول ﷺ په ذريعه ستاسود پاره نازليږي. د الله ﷻ نه يريدونکى الله ﷻ د ګيزونو د ويرې نه بچ کوى او د هغوى په لږ شان عمل ډير اجر ورکوى.

أَسْكِنُوهُنَّ | مِنْ حَيْثُ | سَكَنتُم | مِّن وُجْدِكُمْ | وَلَا تُضَارُّوهُنَّ

اوسوئ هغوئ | په هغه ځائې کښې | چې اوسيږئ تاسو | دخپل طاقت مطابق | او تکليف مه ورکوئ هغوئ ته

دغه (طلاقې شوې) ښځې دخپل حيثيت مطابق هغه ځائې کښې اوسوئ | په کوم ځائې کښې چې تاسو

لِتُضَيِّقُوا | عَلَيْهِنَّ ۚ | وَإِن كُنَّ | أُولَاتِ حَمْلٍ

دپاره ددې چې تنګى راولئ | په هغوئ باندې | او که چرى وې هغوئ | خاوندانې دحمل

اوسيږئ | او د هغوئ دتنګولو دپاره ورته تکليف مه ورکوئ | او که هغوئ اميداوارې وى | نو خرڅ

فَأَنفِقُوا | عَلَيْهِنَّ | حَتَّىٰ | يَضَعْنَ | حَمْلَهُنَّ ۚ

نو خرڅ کوئ | په هغوئ باندې | تر هغې پورې | چې اوزيګوى هغوئ | حمل (بچې) خپل

خوراک ورکوئ | .... تر دې چې اولاد اوزيږوى

فَإِنْ أَرْضَعْنَ | لَكُمْ | فَآتُوهُنَّ | أُجُورَهُنَّ ۚ

پس که چرى پئ ورکړل هغوئ | دپاره ستاسو | پس ورکړئ تاسو هغوئ له | مزدورى دهغوئ

بيا که هغوئ تاسو ته (دغه) ماشوم پالي | نو خپل (مناسب) اجرت ورته ورکوئ

وَأْتَمِرُوا | بَيْنَكُم | بِمَعْرُوفٍ ۖ | وَإِن تَعَاسَرْتُمْ

او مشوره کوئ | په منځ ستاسو کښې | په ښه طريقې سره | او که چرى تنګ کړو تاسو يو بل

او په خپل مينځ کښې د رواج مطابق اجر خلاصوئ | .... او که يو بل سره مو سختى راواخسته

فَسَتُرْضِعُ | لَهُ | أُخْرَىٰ ۚ ⑥ | لِيُنفِقْ | ذُو سَعَةٍ

نو پئ به ورکوى | هغه بچى لره | بله ښځه | نفقه دې ورکړي | خاوند دطاقت (مالدار سړې)

نو بله ښځه به ورله (دماشوم) پالنه اوکړي | مالداردې دخپل وس (طاقت) مطابق خرچه ورکوى

مِّن سَعَتِهِ ۖ | وَمَن | قُدِرَ | عَلَيْهِ | رِزْقُهُ | فَلْيُنفِقْ

دطاقت خپل نه | او هغه څوك | چې تنګ کړې شو | په هغه باندې | رزق دهغه | نو خرڅ داوکړي

.... | او دچاچې لاس تنګ وى (آمدنى ئې کمه وى) نو چې څه ورته الله تعالى ورکړي وى

مِمَّا | آتَاهُ اللَّهُ ۚ | لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ | نَفْسًا | إِلَّا | مَا

دهغه مال نه | چې ورکړې دى هغه ته الله | نه ورکوئ تکليف الله | هيڅ يو نفس ته | مګر | هغه

دهغې نه دې خرچ خوراک ورکوى | الله ﷻ په چا باندې هغه خومره بوج | اچوى څومره چې ئې

(¹) احمد: ۵/۱۱۶.

اٰتٰهَا	سَيَجْعَلُ اللّٰهُ	بَعْدَ	عُسْرٍ	يُسْرًا
قدر چی ورکړې ئې وی هغه ته	زر دې چې جوړ به کړې الله	روستو	دتنګئ نه	آسانوالي
ورته طاقت ورکړې وی	......................الله ﷻ به پرې د تنګئ نه پس فراخی راولی			

قوله تعالىٰ:- أَسْكِنُوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ

په ښځو خرچه کول:- الله ﷻ خپلو بندیګانوته حکم ورکوی چه کله په هغوی کښې څوك خپلې ښځې ته طلاق ورکړی نود عدت تیریدوپورې هغې ته د اوسیدودپاره خپل مکان ورکړئی،دا ځائ د خپل طاقت مطابق دې ترديې چه حضرت قتاده رحمه الله علیه فرمائی که زیات کولاو نه وی نو هم د خپل مکان یوګوټ هغې ته ورکړه. هغې ته په تکلیف رسولوهغه دومره مه تنګوه چه هغه کورپریږدی او لاړه شی یاستانه د خلاصی د پاره خپل حق مهر پریږدی یاداسې طلاق ئی ورکړوچه ګوری یو ورځ دوه د عدت پاتې شی اود رجوع اعلان ئی اوکړو بیائی طلاق ورکړواوعدت ختمیدوسره نیزدې رجوع اوکړه دې د پاره چه هغه عاجزه نه ناوې جوړه شی او نه کونډه. بیا ارشاد فرمائی چه که د طلاق والا ښځه حامله وی نو د بچی کیدوپورې دهغې خرځ خوراك د هغې د خاوند په ذمه دې. که هغه په حمل سره وی نوهم اوکه بغیر دحمل نه وی نوهم. او علماء حضرات فرمائی چه داحکم هم ددې ښځو باره کښې بیانیږی د کومو نه چه د رجعت حق حاصل دې ځکه چه پورته هم د دوی بیان وو دائی جدا ځکه بیان کړوچه عموماً د حمل موده اوږده وی نوڅوك دې دانه ګنړی چه د عدت هومره زمانه خرچه په مونږ ده باقی نه ده. د دې دپاره ئی صفااوفرمائیل چه د رجعت والا ښځه د طلاق په وخت کښې که حامله وی نوچه ترکومې پورې ماشوم نه وی شوې د هغې خرچه د خاوندپه ذمه ده. بیا په دې کښې هم دعلماء اختلاف دې چه خرچ د هغې د حمل د پاره دې یا هم د حمل دې. د امام شافعی رحمه الله علیه وغیره نه دواړه قوله نقل دی.او هم د دې په بنا ډیرو فروعی مسئلوکښې هم اختلاف ښکاره شوې دې.

قوله تعالىٰ:- فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاٰتُوْهُنَّ أُجُوْرَهُنَّ

درضاعت د خرچې بیان: بیافرمائی چه کله داطلاقې شوې ښځې د حمل نه فارغ شی نوکه ستاسو اولادباندې پئی ځکوی نوتاسو له د هغوی د پئیوڅکولو خرچه ورکول پکار دی. اوښځې ته اختیار حاصل دې که هغه پرې پئی ځکوی که نه ځکوی خود اول ځل پئی خامخا ځکول پکار دی. نوکه بیا پرې پئی نه ځکوی ځکه چه عام توګه باندې د ماشوم ژوندهم دې پئیوسره تړلې دې نوکه هغه دې نه پس هم پئی ځکوی نوچه د مورپلار په مینځ کښې کوم اجرت مقررشی هغه اداکول پکار دی. ستاسو په خپل مینځ کښې چه کوم کاروی هغه د ښیګړې سره باقاعده د دستور مطابق کیدل پکار دی نه دې دا د هغه په نقصان پسې لګیدلې وی اونه دې هغه دې ته نقصان اوتکلیف رسولوکوشش کوی. لکه چه په سورة بقره کښې فرمائیلی دی ﴿وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَآرَّ وَالِدَةٌۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُوْدٌ لَّهٗ بِوَلَدِهٖ﴾ یعنی دبچی باره کښې دې نه دهغه مورته تکلیف رسولې شی اونه دهغه پلار ته.بیا فرمائی چه که په خپل مینځ کښې اختلاف زیات شی مثلاً د ماشوم پلارکمه معاوضه ورکول غواړی چه د هغه مورته منظور نه وی یامور ئی زیاته غواړی چه پلارته نی ورکول ګران وی اوبرابروالې نه شی کیدې اودواړه په یوه خبره رضاکیږی نه نو اختیار دې چه چرته بلې دائی له دې ورکړی اوچه کوم څه بلې دائی ته ورکول منظوروليې شی که هم په دې باندې د بچی مور رضامنده شی نوډیره حقداره هغه ده. بیا فرمائی چه د ماشوم پلار یا ولی چه څوك وی هغه له پکار دی چه په ماشوم باندې د خپل وس مطابق خرچ اوکړی. تنګدست دې د خپل طاقت مطابق ورکوی او د طاقت نه زیاتی تکلیف الله ﷻ په چاباندې نه ایږدی. په تفسیر ابن جریرکښې دی چه دحضرت ابوعبیده رضی الله عنه په بابت د حضرت عمر رضی الله عنه نه معلومه کړې شوه نو پته اولګیده

چه هغوی پېره کپړا اغوندي او سپك خوراك كوي. هغوى حكم اوكړو چه هغه ته يوزر ديناره اوليګئى اود چا په لاس چه ئې اوليګي هغه ته اووايه ګوره چه هغه په دې ديناروڅه كوي؟ كله چه هغه ته دا پيسې ملاو شوې نو هغه پرې نرې كپړې واغوستې اونفيس خوراكونه كول ئې شروع كړه. قاصد واپس راغلو اوحضرت عمر ﷺ ته ئې واقعه بيان كړه. هغوى اوفرمائيل الله ﷻ دې په هغه رحم اوكړى هغه په دې آيت باندې عمل اوكړوچه مالداردې د خپلې مالدارئى مطابق خرچ كوي او غريب دې د خپلې غريبئى مطابق.([1])دطبرانى په يوغريب حديث كښې دى چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل يوسړى سره لس ديناره وو هغه په دې كښې يود الله ﷻ په لاركښې صدقه كړو بل سره لس اوقيه وې د هغې نه ئې يو اوقيه يعنى څلوېښت درهمه خرچ كړل. دريم سره سل اوقيه وې هغه د الله ﷻ لاركښې لس اوقيه خرچ كړې.نودا ټول دالله ﷻ په نيز په اجركښې برابردى ځكه چه هريودخپل مال لسمه حصه د الله ﷻ په لاركښې خرچ كړه.([2]) بيا الله ﷻ رښتونې وعده وركوى چه هغه به د تنګئى نه پس آسانى كوى.لكه چه بل ځائې كښې ارشاد دې ﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ په تحقيق سختئى سره آسانى وى.

قوله تعالى:- سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا

دمسنداحمدحديث په دې ځائې كښې د راوړوقابل دې په كوم كښې چه حضرت ابوهريره ﷺ فرمائى چه په وړاندې زمانه كښې يوښځه او خاوندوو د ولږې تندې ژوندئى تيرولو ورسره هيڅ هم نه وو. يوځل داسړې د سفر نه واپس راغلو او سخت وږې وو د ولږې د لاسه بيتابه وو. راتلوسره ئې ښځې ته اووئيل چه د خوراك د پاره څه شته؟ هغې ورته وئيل او خوشحاله شه د الله ﷻ راكړې شوې روزى رارسيدلې ده. هغه وئيل چه بيا خوراوړه هرڅه چه وى سخت وږې يم. ښځې وئيل لږشان صبراوكړوه د الله ﷻ د رحمت نه زمونږ ډېر څه اميددې. كله چه لږساعت نورتيرشونو هغه وئيل چه داڅه تاسره دى ولې نه راكوې؟ماته خود ولږې دوجې نه سخت تكليف دې.ښځې وئيل دادومره تلواړولې كوې؟اوس تنور كولا وو هم. د لږساعت تيريدونه پس چه ښځې اوكتل چه دې بيا تقاضا كول غواړى نوپخپله ئې اووئيل چه اوس پاسم او تنوركورم. چه پاسيده نوګورى د الله ﷻ په قدرت سره دهغې د توكل په بدله كښې د چيلئى د اړخ د غوښې نه ډك وو او چه وئى كتل نود كوردواړه ميچنې پخپله تاويدلې او برابر ترې اوړه راوتل. هغې د تنور نه ټوله غوښه راوويستله اود ميچنونه ئې ټول اوړه راوچت كړل او وئى څنډلې. حضرت ابوهريره ﷺ قسم خوړلوسره فرمائى چه د حضور ﷺ فرمان دې كه دې صرف اوړه راخستې وې او ميچنې ئې څنډلې نه وې نودابه د قيامته پورې روانې وې([3]) يوبل روايت كښې دى چه يوسړى د خپل كورطرف ته اووتلو روان وو دلته چه كله د هغې نيك بختې ښځې اوكتل چه خاوندئى خفه دې او دا نظاره نه شى ليدلې نولاړه او ميچنه ئې ټيك كړه تنورئې تودكړو اود الله ﷻ نه ئې دعااوغوښتله چه اې الله مونږ ته رزق راكړې پاسيده وئى كتل چه كټوئى د غوښې نه ډكه ده په تنوركښې روټئى لګى او ميچن برابر روانه ده اوړه ترې راوځى. په دې كښې ئې خاوندهم تشريف راوړو تپوس ئې اوكړوچه زمانه پس تاته څه ملاوشو؟ ښځې ئې ووئيل چه او زمونږ رب مونږ ته ډېر څه راكړه. هغه لاړه اود ميچنې دويم سرئې واړولو. كله چه حضور ﷺ ته داواقعه بيان كړې شوه نوحضور ﷺ اوفرمائيل كه هغوى دا نه وه اوچته كړې نود قيامته پورې به دا ميچن روانه وه.([4])

---

[1]) داروايت مرسل دي.
[2]) المعجم الكبير:٢٤٣٩.
[3]) احمد:٤٢١/٢ وسنده حسن.
[4]) احمد:٥١٣/٢، مجمع الزوائد:٢٥٦/١٠، المعجم الاوسط:٥٥٨٤، شعب الايمان:١٣٣٩، دلائل النبوة للبيهقي:١٠٥/٦.

وَكَأَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهٖ

او ډیر وؤ | د کلونه | چې مخ ئې واړوؤ | دحکم درب خپل نه | او درسولانو دهغه نه

او څومره کلي دي چې دخپل رب او د هغه د پیغمبرانو دحکم نه ئې مخ اړولې وو

فَحَاسَبْنٰهَا حِسَابًا شَدِيْدًا ۙ وَّعَذَّبْنٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ۝

پس حساب اوکړومونږه دهغوئ سره | حساب سخت | او عذاب ورکړو مونږ هغوئ له | عذاب ناکاره

نومونږ ورسره سخت حساب اوکړوا او مونږ هغوئ ته ډیره درنه سزا ورکړه

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ۝ أَعَدَّ اللّٰهُ

پس وې څکلو | عذاب دعمل خپل | او وؤ انجام | دعمل دهغوئ | نقصان | تیار کړې دې الله

غرض دا چې هغوئ دخپلو کارونو په سزا کښې راګیر شول او انجام ئې تاوان وو | الله ﷻ

لَهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا ۙ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يٰٓأُولِي الْأَلْبَابِ ۛ الَّذِيْنَ

دپاره دهغوئ | عذاب | سخت | پس اوېرېږئ دالله نه | اے خاوندانو دعقلونو | هغه کسانو

د هغوئ دپاره سخت عذاب مقرر کړې دې | نو د الله ﷻ نه اووېرېږئ | ائې هوښیارانو ! | چې

اٰمَنُوْا ۛ قَدْ أَنْزَلَ اللّٰهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ۝ رَّسُوْلًا يَّتْلُوْا

چې ایمان مو راوړې دې | نازل کړې دې الله | تاسو ته | نصیحت | یعنی رسول | چې لولي

ایماندارئ الله ﷻ تاسو ته یو نصیحت (قرآن) رالیږلې دې | ....او رسول ئې رالیږلې دې

عَلَيْكُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ مُبَيِّنٰتٍ لِّيُخْرِجَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

په تاسو باندې | آیتونه دالله | واضحه | دپاره ددې چې راوباسي | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړې دې

تاسو ته دالله ﷻ ښکاره حکمونه بیانوی | د دې دپاره چې کومو کسانو ایمان راوړې دې

وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنَ الظُّلُمٰتِ إِلَى النُّوْرِ ۭ وَمَنْ يُّؤْمِنْ

او عملونه ئې کړې دی نیک | دتیرونه | رڼرا ته | او هغه څوک | چې ایمان راوړی |

او نیک عملونه کوی هغوی د تیارونه رڼرا ته راوباسي ....او څوک چې په الله

بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُّدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ

په الله باندې | او عمل کوی نیک | داخل به کړی هغه لره | داسې باغونو ته | چې بهیږی به

باندې ایمان راوړی | او دنیکۍ کارونه کوی | هغوئ به داسې باغونو ته داخل کړی

مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا أَبَدًا ۭ قَدْ أَحْسَنَ اللّٰهُ لَهٗ

لاندې دهغې نه | نهرونه | چې همیشه به وی | په هغې کښې | همیشه | ښه کړې دې الله | هغه لره

چې دهغې لاندې به ولې بهیږی | همیشه به په هغې کښې اوسیږی | بیشکه الله ﷻ به ورته

رِزْقًا ۝

په لحاظ درزق سره |

ډیر ښه رزق ورکړی |

قوله تعالى:- وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ

د الله تعالى حكم اومنئى:- كوم خلق چه د الله ﷻ د حكم خلاف اوكړى د هغه رسول ﷺ اونه منى اودهغه په شريعت باندې نه ځى هغوى باندې غصه كولې شى. چه ګوره په وړاندېنوخلقوكښې څوك په دې لار روان وو هغه تباه اوبربادشو. چا چه كبر لوئى اوسركشى اوكړه د الله ﷻ د حكم او رسول د تابعدارئى نه ئى بې پروائى اوكړه نو آخرهغوى له سخت حساب وركول پرېوتل اود خپلې بدكارئى مزه ئى اوڅكله اود هغوى انجام نقصان شو. هغه وخت پښيمانه شو ولې اوس پښيمانتيا د څه كار؟كه.ددې دنيا په عذابونوسره عذاب شوې وې نو بيا هم يوه خبره وه د هغوى د پاره خو په آخرت كښې هم سخت عذاب او ډير وهل دى. اوس د سوچ او پوهې والا تاسو له پكاردى چه د دوى په شان مه جوړيږئى اود هغوى نه عبرت واخلئى عقلمندو ايماندارو خلقو الله ﷻ ستاسوطرف ته قرآن پاك نازل كړې دې د ذكر نه مراد قرآن پاك دې لكه چه فرمائى ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ هم مونږ دا قرآن پاك نازل كړې دې اوهم مونږ به د دې حفاظت كونكى يواوبعضووئيلى دى چه د ذكر نه دلته مراد رسول دې. نوورسره ئى اوفرمائيل رسولا نودابدل اشتمال دې ځكه چه د قرآن پيژندونكې هم رسول الله ﷺ دې نو په دې مناسبت سره ئې هغوى ﷺ د ذكر په لفظ سره ياد كړى دى. حضرت امام ابن جرير رحمه الله هم دا مطلب صحيح ګنړى[1] بيا ئى د رسول ﷺ حالت بيان كړو چه د الله ﷻ روښانه او واضح آياتونه لولى اوروى دې دپاره چه مسلمانان د تيارونه راوځى او رڼراګانوته اورسى. لكه چه بل ځائ كښې فرمائى﴿كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ دا كتاب مونږ تاته دركړې دې د دې د پاره چه ته خلق د تيارونه رانړا طرف ته راوباسې. بل ځائ ارشاد دې ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ الله ﷻ د ايماندارو كارساز دې هغه دوى د تيارونه د رڼا طرف ته راولى يعنى د كفراوجهالت نه د ايمان اوعلم طرف ته. په يوبل آيت كښې الله ﷻ خپلې نازل كړې شوې وحې ته نورفرمائيلې دې ځكه چه په دې سره هدايت او نيغه لار حاصليږى. اود دې نوم ئى روح هم ايخودې ځكه چه په دې سره زړونوته ژوند ملاويږى. الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ يعنى مونږ دغه شان ستاطرف ته د خپل حكم نه د روح وحى اوكړه تاته پته نه وه چه كتاب څه څيز دې اوايمان څه څيز دې؟ خو مونږ هغه نوركړو د څه سره چه مونږ كوم يوبنده ته غواړوهدايت كوو. يقيناً ته د رښتونې او صحيح لارې طرف ته رهنمائى كوې. بياد ايماندارو او نيك عمل كونكو هم دغه بهيدونكى د هميشه والى جنت بيان شوې دې د كوم تفسيرچه بار بار تيرشوې دې.

وَمِنَ الْأَرْضِ	سَبْعَ سَمٰوٰتٍ	خَلَقَ	اَللّٰهُ الَّذِىْ
او دزمكې دقسم نه	اوه آسمانونه	چې جوړ ئې كړل	الله هغه ذات دې
			الله ﷻ هغه ذات دې چې اووه آسمانونه ئې پيدا كړى دى اود

لِتَعْلَمُوْٓا	بَيْنَهُنَّ	يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ	مِثْلَهُنَّ ط
دپاره ددې چې معلومه شى تاسو ته	په منځ دهغوئ كښې	نازليږى حكم	په مثل دهغې
د دې دپاره چې تاسو ته معلومه شى		په دې ټولو كښې دالله ﷻ حكمونه جارى كيږى	هغې په شان زمكه هم

[1] الطبرى:۲۳/۴۶۸.

اَنَّ اللّٰهَ	عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ	قَدِيْرٌ ۙ	وَّاَنَّ اللّٰهَ	قَدْ اَحَاطَ	بِكُلِّ
چې بېشکه الله	په هر څيز باندې	قادر دې	او بېشکه الله	چاپيره دې	په هر څيز باندې

چې الله ﷻ په هرڅه قادر دې|...............او د الله ﷻ علم دهرڅيز نه

شَيْءٍ	عِلْمًا ⑫
په لحاظ	دعلم سره

راچاپيره شوې دي

قوله تعالى:- اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ؕ

اووه زمکې اووهٔ اسمانونه :- الله ﷻ د خپل قدرت کامله او عظيم الشان سلطنت بيان کوی چه مخلوق د هغه د عزت او عظمت خيال اوکړی اود هغه فرمان ته د قدر په نظرسره اوګوري او په دې باندې عمل کونکې شی اوهغه خوشحاله کړی. نووئې فرمائيل چه د اووه آسمانونوخالق الله ﷻ دې لکه څنګه چه نوح ﷺ خپل قوم ته فرمائيلې وو ﴿اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ۙ﴾ آياتاسونه ګورئي چه الله ﷻ اووه آسمانونه څنګه يود بل د پاسه پيداکړی؟بل ځائې کښې ارشاد دې ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ؕ﴾يعنى اووه واړه آسمانونه زمکې اوپه دې کښې چه څه دی ټول د هغه الله ﷻ تسبيح وائی. بيا فرمائی چه هم د دې په مثال زمکې دی لکه چه د بخاری اومسلم شريف په صحيح حديث کښې دی چه کوم سړې ظلم سره د بل کس نه يولويشت زمکه واخلی هغه ته به د اووه زمکوطوق وراچولې شی. (1) په صحيح بخارې کښې دی چه دې به تراووه زمکوپورې ورخښولې شی. ما د دې ټول سندونه ټول الفاظ دشروع نه ترآخره پورې اود زمکې د پيدائش په ذکر کښې بيان کړی دی. فالحمدلله. کومو بعضو خلقو چه وئيلی دی چه دې نه مراد اووه اقليم دی هغوی بې فائدې منډه تړړه کړې ده اوپه بې ځايه اختلاف کښې اينختې دی اوبغيرد دليل نه ئې د قرآن اوحديث خلاف کړې دې.په سورة حديد کښې آيت ﴿هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝ هُوَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۚ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ۚ وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۝﴾ تفسير کښې د اووه واړو زمکواود دې په مينځ کښې د لريوالی اود دې د پيړوالی چه پنځه سوا کاله دې دې پوره بيان شوې دې.

د کرسئ مقابله کښې د اسمانونو او زمکو نسبت:- حضرت ابن مسعود رضي الله عنه وغيره هم دا فرمائی په يوبل حديث کښې هم دی چه اووه واړه آسمانونه اود دې په مينځ کښې چه څه دی او اووه زمکوکښې اود دې په مينځ کښې چه څه دی د کرسئی په مقابله کښې داسې دی لکه چه په يوډير لوئ اوړدميدان کښې يوه کړنی پرته وی. په ابن جرير کښې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې که چرې زه د دې تفسير ستاسو په وړاندې بيان کړم نودا به اونه منئی اونه منل دروغژن کيدل دی او په روايت کښې دی چه يو سړی د يو آيت د مطلب تپوس کړې وو په هغې باندې حضور ﷺ فرمائيلې وو چه زه څنګه باور اوکړم چه زه تاته څه ښايم ته به د هغې نه انکار نه کوې. او په يو بل روايت کښې دی چه په هره زمکه کښې د حضرت ابراهيم ﷺ اود هغه د زمکې د مخلوق په شان دی اود ابن مثنی والا په دې روايت کښې راغلی دی په هرآسمان کښې دابراهيم ﷺ په مثل دی.د بيهقی کتاب ﴿الاسماءوالصفات﴾کښې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه قول دې چه په اووه واړو زمکوکښې د هريو نه نبی دې په مثال ستاسو د نبی او آدم ﷺ

(1) صحيح بخاري حواله سابق:۳۱۹۶.

دي په شان ستاسو د ادم ﷺ او نوحﷺ دي په شان د نوح ﷺ اوابراهيم ﷺ دي په مثل د ابراهيم ﷺ او عيسى دي په مثل د عيسى ﷺ. بيا امام بيهقي ؒ يو بل روايت هم د ابن عباس ؓ نه نقل كړي دي اوفرمائيلي دى چه د دې اسناد صحيح دى خودا بالكل شاذ دې.ابوالضحى چه د دې يوراوى دې زما په علم كښې د هغه متابعت هيڅ څوك نه كوى. والله اعلم. يومرسل او ډير منكر روايت ابن ابى الدنيا راوړلې دې په كوم كښې چه روايت دې چه يوځل حضور ﷺ صحابه كرامو ؓ په ډله كښې تشريف راوړو. وئې كتل نو ټول په څه سوچ اوفكر كښې چپ ناست وو. تپوس ئې اوكړو څه خبره ده وئې وئيل چه د الله ﷻ باره كښې سوچ كوو. وئې فرمائيل ټيك ده په مخلوقاتو كښې نظر زغلوئى خود الله ﷻ باره كښې په سوچ اوفكر كښې مه پريوځئ. واوړئى د دې مغرب طرف ته يوه سپينه زمكه ده دهغې سپينوالې دهغې نور دې يا وئې فرمائيل چه د هغې نور د هغې سپينوالې دې. د نمر لاردڅلوېښتوورځو ده، هلته د الله ﷻ يومخلوق دې چا چه د سترګې د يو رپ برابر هم د هغه نافرمانى نه ده كړې. صحابه كرامو ؓ اوفرمائيل بيا شيطان د هغوى نه چرته دې؟ وئې فرمائيل چه هغوى ته دا هم نه دى معلوم چه شيطان پيداشوې هم دې اوكه نه؟ تپوس اوكړې شو چه هغوى انسانان دى؟ وئې فرمائيل چه نه د حضرت آدم ﷺ د پيدائش علم هم ورته نشته.

﴿فالحمدلله﴾ د سورة طلاق تفسير هم پوره شو.

اياتونه	سورة التحريم مكية وهي اثنتاعشرة اية وركوعان	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑫	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	②

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ	لِمَ تُحَرِّمُ	مَآ	اَحَلَّ اللّٰهُ	لَكَ ۚ	تَبْتَغِيْ
اې نبي ﷺ	ته ولې حراموې	هغه څيز	چې حلال كړې دې الله	دپاره ستا	ته غواړې

انې نبي ! كوم څيز چې الله تعالى ستا دپاره حلال كړې دې | هغه ولې حراموې . | ته خپلې بيبيانې

مَرْضَاتَ	اَزْوَاجِكَ ؕ	وَاللّٰهُ	غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ ①	قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ
خوښى (خوشحالى)	دبيبيانو خپلو	او الله	ښښونكې	مهربانه دې	بيشكه چې مقرر كړې دې الله

خوشحالول غواړې | .او الله تعالى ښښونكې مهربان دې | ....الله تعالى ستاسو دپاره

لَكُمْ	تَحِلَّةَ	اَيْمَانِكُمْ ۚ	وَاللّٰهُ	مَوْلٰىكُمْ ۚ	وَهُوَ الْعَلِيْمُ
دپاره ستاسو	حلالوالې	دقسمونو ستاسو	او الله	مولى (دوست) دې ستاسو	او هغه ښه پوهه دې

قسمونه ماتول مقرر كړي دى | ....او الله تعالى ستاسو كارساز دې | او هغه (الله) پوهه دې

الْحَكِيْمُ ②	وَاِذْ	اَسَرَّ النَّبِيُّ	اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ	حَدِيْثًا ۚ
دحكمت خاوند دې	او كله چې	پټه اووئيله نبي ﷺ	يوې بيبي خپلې ته	يوه خبره

اوصاحب د حكمت دې | او څه وخت چې پيغمبر د خپلو بعضو بيبيانو سره پټه خبره اوكړه

فَلَمَّا	نَبَّاَتْ	بِهٖ	وَاَظْهَرَهُ اللّٰهُ
پس هر كله چې	خبر ورکړو هغې بى بى	په هغه خبرى سره	او ښكاره كړه هغه خبره الله

بياهر كله چې هغې دغه خبره (بلې بى بى ته) ښكاره كړه | ....او الله تعالى په هغې

وَأَعْرَضَ	بَعْضَهُ	عَرَّفَ	عَلَيْهِ
په نبي ﷺ خپل باندي | نو نبي ﷺ خبر کړه هغه بي بي | د څه حصې دهغه خبرې نه | او څنډه ئي اوکړه			
باندې پيغمبر خبرو کړو | ...نو پيغمبر دهغې څه حصه ښکاره کړه | او څه حصه ئي ښکاره نکړه			

قَالَتْ	بِهٖ	نَبَّاَهَا	فَلَمَّا	عَنْ بَعْضٍ
د څه حصې نه | پس هر کله چې | نبي ﷺ خبرور کړو هغې ته | په دغه راز ښکاره کولو سره | نو اووئيل هغې				
(بلکه پټه ئې کړه) | بيا چې پيغمبر هم هغې بي بي ته د خبرې خبر ورکړو | نو هغې ورته اووئيل				

الْخَبِيْرُ	الْعَلِيْمُ	نَبَّاَنِيَ	قَالَ	هٰذَا	مَنْ اَنْبَاَكَ
چا خبر درکړو تا له | ددې خبرې | اووئيل نبي ﷺ | خبر راکړو ما له | په هر څه پوهه | او دهر څيز نه خبر الله					
چې دا حال درته چا اووئيلو ، پيغمبر اووئيل چې د علم خاوند خبردار (الله تعالىٰ) راته اووئيلو					

قُلُوْبُكُمَا	فَقَدْ صَغَتْ	اِلَى اللّٰهِ	اِنْ تَتُوْبَا
که توبه اوباسئ تاسو دواړه | الله ته | نو مائل شوی دی | زړونه ستاسو ددواړو			
ائي دواړو بيبيانو که تاسو الله ﷻ ته توبه اوويستله | ...نو ستاسو زړونه هسې هم مائل شوی دی			

هُوَ مَوْلٰىهُ	فَاِنَّ اللّٰهَ	عَلَيْهِ	وَاِنْ تَظٰهَرَا
اوکه تاسو دواړه امداد اوکړئ ديوې بلې سره | خلاف دهغه | پس بيشکه الله | هم هغه مددګار دهغه دې			
اوکه چرې تاسو دواړو د رسول ﷺ خلاف ديو بل مدد اوکړو | نو (ياد ساتئ چې) الله تعالىٰ پخپله			

بَعْدَ ذٰلِكَ	وَالْمَلٰٓئِكَةُ	وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِيْنَ	وَجِبْرِيْلُ
او جبريل عليه السلام | او صالحه دمومنانو ئي هم مددګاران دی | او فرښتې | روستو ددغه مددګارئ نه			
او جبريل اونيکان مومنان د هغه مددګاران دی | او ددې نه پس فرښتې هم ددهٔ مددګارې دی			

اَنْ يُّبْدِلَهٗٓ	اِنْ طَلَّقَكُنَّ	رَبُّهٗٓ	عَسٰى	ظَهِيْرٌ
مددګارنې دی (دهغه) | الرې نه ده | چې رب دهغه | که نبي طلاق درکړي تاسو له | په بدل کښې ورکړي هغه له				
د اکيديشې چې که پيغمبر تاسو ته طلاق درکړي | نو الله ﷻ به ورته ستاسو په عوض کښې غورې				

ثَيِّبٰتٍ	قٰنِتٰتٍ	مُّؤْمِنٰتٍ	مُّسْلِمٰتٍ	مِّنْكُنَّ	خَيْرًا	اَزْوَاجًا
ښځې (بيبيانې) | بهتره | ستاسو نه | مسلمانانې | مومنانې | حکم منونکې | توبه ايستونکې						
بيبيانې ورکړي | ....مسلمانانې | مومنانې | فرمان منونکې | توبه ويستونکې						

وَّاَبْكَارًا	ثَيِّبٰتٍ	سٰٓئِحٰتٍ	عٰبِدٰتٍ
عبادت کونکې | روژې نيونکې | کونډې | او جينکئ |			
عبادت کونکې | روژه دارې | د خاوندانو نه پاتې | او پيغلې			

قوله تعالى:- يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ

د شان نزول باره کښې د مفسرينو اقوال:- د دې سورة د شروع آياتونو د شان نزول باره کښې د مفسرينو اقوال دا دی. ① بعضې خووانې چه دا د حضرت ماريه رضي الله عنها باره کښې نازشوی دی.دا نبي کريم ﷺ په خان

حرامه کړې وه په دې باندې دا آیاتونه نازل شو. په نسائی کښې دا روایت موجوددې. چه د حضرت عائشه رضي الله عنها اوحضرت حفصه رضي الله عنها په خبرواوریدلوسره داسې شوې وو چه دیوې وینځې په نسبت حضور ﷺ فرمانیلی وو نو په دې باندې دا آیاتونه نازل شو[١] ابن جریرکښې دی چه ام ابراهیم رضي الله عنها سره حضور ﷺ د خپلې یوې بی بی په کورکښې خبرې اترې کړې وې په کوموخبرو چه دغه بی بی وئیلې وو یا رسول الله ﷺ زما په کورکښې اوزما په بستره نو حضور ﷺ هغه په خپل ځان باندې حرامه کړه نو هغې وئیل یارسول الله ﷺ حلال به په تاسو باندې څنګه حرام شی؟ نو هغوی ﷺ قسم اوخوړلوچه بیا به دې سره داسې خبرې اونه کړم. په دې باندې دا آیت نازل شو. حضرت زید رضي الله عنه فرمائی چه دې نه معلومه شوه چه د چاداً وینا ته په ماحرامه شوې بې کاره اوفضول ده[٢] حضرت زیدبن اسلم رضي الله عنه فرمائی حضور ﷺ دا فرمانیلې وو ته په ماحرامه یئې په الله ﷻ قسم زه به تاسره صحبت اونه کړم.[٣] حضرت مسروق رحمه الله فرمائی دحرام کولوپه باب کښې خوپه حضور ﷺ باندې سختی اوکړې شوه اودقسم دکفارې حکم اوشو. ابن جریرکښې دی چه حضرت ابن عباس رضي الله عنه د حضرت عمر رضي الله عنه نه تپوس اوکړو چه دا دواړه ښځې څوک وې؟ وئې فرمائیل حضرت عائشه رضي الله عنها او حضرت حفصه رضي الله عنها او شروع د قصې ام ابراهیم رضي الله عنها قبطیه باره کښې اوشوه. د حضرت حفصه رضي الله عنها په کورکښې د هغې د نمبر په ورځ حضور ﷺ هغې سره ملاؤ شوې وو په دې باندې حضرت حفصه رضي الله عنها خفه شوه چه زمادنمبرپه ورځ زما په کورکښې زما په بستره. حضور ﷺ د هغې د راضی کولو اوپوخلاکولو د پاره هغې ته اووئیل چه دا په ځان باندې حرام کوم اوس ته د دې خبرې ذکر چاته مه کوه. خوحضرت حفصه رضي الله عنها حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها ته واقعه بیان کړه. الله ﷻ د دې خبر خپل نبی ﷺ ته ورکړواودا ټول آیاتونه نازل شو. حضور ﷺ کفاره ورکړه اوخپل قسم ئې مات کړواودې وینځې سره ملاؤشو.

یو سړی باندې خپله حلاله ښځه حرامول څنګه دی؟:-هم دا واقعه دلیل جوړولوسره د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه فتوی ده چه څوك اووائی فلانکې ځیز په ما باندې حرام دې هغه له د قسم کفاره ورکول پکار دی[٤] یوسړی د هغوی نه هم د دې مسئلې تپوس اوکړوچه ما خپله ښځه په ځان باندې حرامه کړې ده نو هغوی اوفرمائیل هغه په تاباندې حرام نه ده. د ټولونه زیاته سخته کفاره د الله ﷻ په لارکښې غلام آزادول دی[٥] د امام احمد رحمه الله او نوروډیرو علماؤ فتوی ده چه کوم سړې خپله ښځه یاوینځه یا د خوراك څښاك یاد اغوستلو ځیزپه ځان حرام کولو باندې خوپه ده کفاره شته په بل چانشته.اوکه د حرام کولو نه د طلاق نیت کړې وی نو بې شکه طلاق به کیږی.دغه شان که د وینځې د آزادولو باره کښې نیت د حرام کولو د لفظ په وئیلو سره کړې وی نوهغه به آزادیږی.

ⓩ د ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه دا آیت د هغه ښځې په باب کښې نازل شوې دې چاچه خپل ځان حضور ﷺ ته هبه کړې وو خوداغریب دې.بالکل صحیح خبره دا ده چه د دې آیاتونو نازلیدل د حضور ﷺ په خپل ځان باندې شات حرام کول وو.③ په صحیح بخاری کښې د دې آیت په موقعه باندې دی چه دحضرت زینب بنت جحش رضي الله عنها په کورکښې حضور ﷺ شات څکلې وو اودهغې په خاطر به هلته لږشان حصاریدلوهم. په دې باندې حضرت عائشه رضي الله عنها اوحضرت حفصه رضي الله عنها خپل مینځ کښې مشوره اوکړه چه په موږ کښې چاکره حضور ﷺ تشریف راوړونو وایوبه چه یارسول الله ﷺ نن خو ستاسو د خلې

---

[١] نسائی کتاب عشرة النساء باب الغیرة: ٣٤١١وسنده صحیح، حاکم:٢/٤٩٣.
[٢] الطبری:٤٧٥/٢٣.
[٣] ایضاً.
[٤] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة التحریم باب ﴿یاایها النبی لم تحرم ما احل الله لك...﴾:٤٩١١، صحیح مسلم:١٤٧٣.
[٥] نسائی کتاب الطلاق باب تاویل قوله تعالی ﴿یاایهاالنبی لم تحرم ما احل الله لك ﴾:٣٤٤٩وهو حسن.

مبارکې نه مغافیرو په شان بوئی راځي کیدې شي تاسو مغافیرخوړلې وي. نو مونږ هم داسې اوکړه حضورﷺ اوفرمائیل چه نه ماخوزینب کره شات څکلې دي. اوس قسم خورم چه بیا به نه څکم خوداچاته مه وائې([1])حضرت امام بخاری رحمه الله داحدیث په کتاب الایمان والنذورکښې هم په څه زیاتی سره راوړلې دې. وائي چه دلته د دواړوښځو نه مراد حضرت عائشه رضي الله عنها اوحضرت حفصه رضي الله عنها دي. او پته خبره کول داده چه ما شات څکلې دي([2])په کتاب الطلاق کښې امام صاحب رحمه الله داحدیث راوړې دې([3])بیا فرمائي مغافیرد ګوندو په شان یوڅیزدې چه په وښوکښې پیداکیږی اوپدې کښې لږشان خوږوالې وي.

د شاتو واقعه او د عائشه صدیقه رضی الله عنها قصه: د صحیح بخاری کتاب الطلاق کښې داحدیث د حضرت عائشه رضي الله عنها نه په دې الفاظوکښې روایت دې چه حضورﷺ ته خواږه څیزونه او شات ډیرخوښ وو. دمازیګردمانځه نه پس به د خپلو بیبیانوکورته راتلواوچاته به نیزدې کیدو. یوځل حضورﷺ حضرت حفصه رضي الله عنها کره لاړواوچه څومره به حصاریدونو د هغې نه لږشان زیات حصارشو. په ماغیرت سور شو او تحقیق مې اوکړو نومعلومه شوه چه دهغوی دقوم یوې ښځې یوپیالې شات د هدیه په توګه رالیګلې وو هغې په حضورﷺ باندې د شاتو شربت اوڅکلو اودومره ساعت ئې راحصارکړو. ماوئیل چه خیر دا به په څه بهانه باندې رابنده کړم نوما حضرت سوده بنت زمعه رضي الله عنها ته اووئیل چه کله تاکره حضورﷺ راشي اورانیزدې شي نوته ورته اووایه چه نن تاسو مغافیرخوړلې دي حضورﷺ به اوفرمائي نه نوته ورته اووایه چه بدبوئی د څه ده؟ حضورﷺ به اوفرمائي چه په ماباندې حفصه رضي الله عنها شات څکولې دي نو ته ورته اووایه چه کیدې شي مچو د عرفط ازغنه ونه چوپلې وي. چه ماکره راشي نوزه به هم دا وایم نو بیا اې صفیه چه تاکره راشي نوته هم دا وایه . حضرت سوده رضي الله عنها فرمائي چه کله حضورﷺ ماکره راغلو نولاپه دراوازه کښې وو چه ما دااراده کړې وه چه تا ماته څه وئیلې وو زه به هغه حضورﷺ ته وایم خکه چه زه تانه ډیره ویریږم خودې وخت کښې خاموش شوم. کله چه حضورﷺ ماکره راغلوتو ما ستاوینا تولـه پوره کړه بیا حضرت ماکره راغلو ماهم دا اووئیل بیا صفیه رضي الله عنها کره لاړو نوهغې هم دا وینا اوکړه. بیاچه حضرت حفصه رضي الله عنها کره لاړو نوهغې ورباندې د شاتوشربت څکول اوغوښتل حضورﷺ اوفرمائیل ماته د دې حاجت نشته. نو حضرت سوده رضي الله عنها اووئیل چه افسوس مونږ په رسول کریمﷺ دا حرام کړل ما وئیل خاموش شه([4])د صحیح مسلم په حدیث کښې دومره زیاتوالې دا هم دې د نبی کریمﷺ د بدبوئی نه سخت نفرت وو ([5]) په دې وجه دې بیبیانووئیلې ووچه هغوی مغافیرخوړلې دي. په دې کښې هم لږ شان بدبوئی وي. کله چه حضورﷺ جواب ورکړو چه ما شات څکلي دي نوهغه بیبیانواووئیل چه بیا خو به دې مچو د عرفط ونه چوپلې وي. د کومې د چیړ نوم چه مغافیر دې اود دې په اثر سره به د دې بوئی د دې شاتو په مچو کښې پاتې شوې وي. په دې روایت کښې لفظ جرست دې د کوم معنی چه علامه جوهری کړی ده اود شاتومچوته هم جوارس وائي اوجرس سپك او روآواز ته هم وائي. عرب وائي (سمعت جرس الطير) کله چه مرغئی دانې راټولوی او د هغې د مښوکې آواز اوری. په یوحدیث کښې دي بیا به هغوی د جنتی مرغو رو خواږه او مزیدار آوازونه اوری دلته هم په عربۍ کښې لفظ جرس دې.

---

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة التحریم باب (یاایهاالنبی لم تحرم ما احل الله لك):٤٩١٢.
[2] صحیح بخاری کتاب الایمان والنذور باب اذاحرم طعاما:٦٦٩١،صحیح مسلم:١٤٧٤.
[3] صحیح بخاری کتاب الطلاق باب (لم تحرم ما احل الله لك):٥٢٦٧.
[4] صحیح بخاری کتاب الطلاق باب (لم تحرم ما احل الله لك):٥٢٦٨.
[5] صحیح مسلم کتاب الطلاق باب وجوب الکفارة علی من حرم امراته:١٤٧٤.

نبی کریم ﷺ ته شات چا ورکړی وو حفصه رضی الله عنها که زینب رضی الله عنها:- اصمعی رحمه الله وائی چه زه د حضرت شعبه رحمه الله په مجلس کښې ووم هغه دا لفظ جرس جرش سره د لوئ شین اولوستلو ماوئیل په وړوکی سین سره دې حضرت شعبه رحمه الله زماطرف ته اوکتل اوونی فرمائیل چه دې زمونږ نه زیات پوهیږی هم دا ټیك دې ته اصلاح اوکړه. غرض دا چه شاتوڅکلوواقعه کښې په شاتوڅکونکوکښې دوه نو مونه روایت دی یود حضرت حفصه رضی الله عنها اوبل دحضرت زینب رضی الله عنها بلکه په دې امرباندې اتفاق کونکو ښځوکښې د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها سره د حضرت حفصه رضی الله عنها نوم دې. کیدې شی دا دوه واقعات وی اوتردې پورې خو ټیك ده خود دې دواړو باره کښې دا آیت نازلیدل لږ شان غور غواړی. والله اعلم. په خپل مینځ کښې داسې مشوره کونکوکښې حضرت عائشه رضی الله عنها او حضرت حفصه رضی الله عنها وې اود دی حدیث نه هم معلومیږی کوم چه مسنداحمدکښې د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل دې فرمائی زما د مودونه ارمان وو چه د حضرت عمر رضی الله عنه نه د حضور ﷺ د هغه دواړو بیبیانونومونه معلوم کړم د کومو ذکر چه په آیت ﴿إِن تَتُوبَآ﴾ الخ دی. کله چه د حج په سفرخلیفة الرسول روان شونوزه هم ورسره ووم په یوه لارکښې حضرت عمر رضی الله عنه لار پریخوده او یوځنګل طرف ته روان شوماډولچه واخسته او شاشاته لاړم. هغوی د ضروری حاجت نه فارغ شوراغلو ماأوبه ورواچولې او اودس ئی اوکړو اوس مې موقع بیاموندله او سوال مې اوکړو اې امیرالمؤمنین د چا باره کښې چه دا آیت نازل شوې د هغه دواړه ښځې وې؟ هغوی اوفرمائیل ابن عباس رضی الله عنه افسوس! حضرت زهری رحمه الله فرمائی حضرت عمر رضی الله عنه ته د هغه دا سوال بد اولګیدو خوپټول جائز نه ووبه دې وجه ئی جواب ورکړو چه دې نه مراد حضرت عائشه رضی الله عنها اوحضرت حفصه رضی الله عنها دی. بیاحضرت عمر رضی الله عنه واقعه بیانول شروع کړه چه قریشوخو به خپلې بیبیانې د خپل حکم لاندې ساتلې خود مدینې په خلقو عموماً د هغوی ښځې حاوی وې. کله چه مونږ هجرت اوکړو مدینې ته راغلونوزمونږه ښځو هم هغوی ته په کتو کتوسره په مونږ باندې غلبه حاصلول غوښتله. زه په مدینه کښې د حضرت امیه بن زید رضی الله عنه په کور کښې ووم یوځل په خپله بی بی باندې ناراضه غوندې شوم نوڅه وینامې کوله نوهغې ماته جواب راکول شروع کړه. ماته ډیر خراب لګیده چه داڅه حرکت دې؟ دانوې خبره په کښې څنګه؟ هغې زما حیرانتیا ته اوکتل نوونی وئیل ته په کوم خیال کښې یئې؟ د الله ﷻ قسم د حضور ﷺ بیبیانې هم هغوی ﷺ ته جواب ورکوی او بعضې وخت خو خبرې اترې هم ټوله ورځ بند وی. اوس زه په یوبل کش مکش کښې پریوتلم نیغ خپلې لور حضرت حفصه رضی الله عنها کره لاړم اومعلومات مې اوکړو چه دا صحیح دی چه ته حضور ﷺ ته جواب ورکوې؟ اوکله کله ټوله ورځ خفه هم یئې؟ جواب ملاؤشو رښتیادی. ما وئیل برباده شوې او په نقصان کښې پریوتلې چا چه داسې اوکړه.آیاته د داسې خبرې نه غافله شوې چه د رسول الله ﷺ د غصې په وجه داسې ښځې نه الله ﷻ ناراض شی اوهغه د هیڅ هم پاتې نه شی؟خبردار بیا حضور ﷺ ته هیڅ قسم جواب ورنه کړې مه دهغوی ﷺ نه څه غواړه که څه غواړې نوماته غواړه. حضرت عائشه رضی الله عنها ته په کتوباندې د هغې حرص مه کوه هغه تانه ښه ده او تانه ډیره رسول الله ﷺ ته نیزدې ده.اوس نور واوره زما ګاونډی یوانصاری ووما او هغه وار مقرر کړې وو یوه ورځ به ما دحضور ﷺ په خدمت کښې تیروله او یوه هغه. ما به د خپلې ورځې ټول احادیث او آیاتونه وغیره هغه ته اورول او هغه ماته. دا خبره په مونږ کښې هغه وخت مشهوره کیدله چه غسانی بادشاه د خپلو اسونونعلونه لګوی اود هغه اراده په مونږ باندې حمله کول دی. یوه ورځ زما ملګرې د خپل وار په ورځ تلې وو د ماسخوتن په وخت کښې راغلواو زما دروازه ئی اوټکوله اوماته ئی آوازونه کول زه اوویریدلم او بهر راووتلم چه خیرخودې کنه؟ هغه وئیل چه نن خو ډیر غټ کار اوشو ما وئیل چه ولې غسانی بادشاه راورسیدو؟ هغه وئیل چه د دې نه هم لوئ کار ما تپوس اوکړو هغه څه؟ وئیل رسول الله ﷺ خپلو بیبیانوته طلاق ورکړو ما وئیل افسوس حفصه رضی الله عنها برباده

شوه اوهغې خو نقصان اوکړو زه د اول نه د دې کار نه ویریدلم. د سحر مونځ کولوسره مې کپړې واچولې اونیغ حفصه رضی الله عنها له لاړم. اومې کتل چه هغه ژاړی ما ونیل چه حضورﷺ تاته طلاق درکړو؟ جواب ملاؤشو چه دا معلومه نه ده حضورﷺ زمونږ نه جدا په خپله بالاخانه کښې تشریف ایخودې دې. زه هلته لاړم اومې کتل یوحبشی غلام په پهره باندې وو. ماونیل لاړشه زما دپاره اجازت اوغواړه هغه لاړو بیا راغلو ونیل حضورﷺ هیڅ جواب رانه کړو. زه د هغه ځایٔ نه واپس جمات ته راغلم اومې کتل چه منبرسره د صحابه کرامو رضی الله عنهم یوه ډله ناسته ده او د بعضو بعضوخو اوښکې هم روانې دی زه لږ شان ساعت کیناستم خو آرام چرته وو؟ بیاپاسیدم او هلته مې غلام ته اوونیل زما د پاره اجازت اوغواړه هغه بیاراغلو چه هیڅ جواب ملاؤ نه شو. زه بیا جمات ته لاړم بیا د هغه ځایٔ نه ویریدونکې راغلم دلته راغلم بیامې غلام ته اوونیل غلام واپس راغلو او هم هغه جواب نې اوکړو زه بیا واپس شوې ووم چه غلام آواز اوکړو راشنی تاسو ته اجازت ملاوشو. زه لاړم اومې کتل چه حضورﷺ په یوه بوجئی باندې ډډه لګولې ناست دې د کومې نښې چه د حضورﷺ په بدن مبارك لګیدلې دی ما ونیل یارسول الله ﷺ تاسو خپلو بیبیانوته طلاق ورکړو؟ هغوی ﷺ سر اوچت کړو اوزما طرف ته نې اوکتل سرنې اوخوزولوچه نه. ما ونیل الله اکبر. یارسول الله ﷺ خبره دا ده چه مونږ قریشوخویه ښځې په خپل دباؤکښې ساتلې خو د مدینې والا باندې ښځې غالبې دی دلته په راتلوسره زمونږ ښځوهم د هغوی په کتو سره داسې حرکت کول شروع کړو. بیا ما د خپلې بی بی واقعه بیان کړه نو داخبرمې واوریدوچه د حضورﷺ بیبیانې هم داسې کوی دا وینا هم بیان شوه چه هغوی ته ویره نشته د رسول الله ﷺ د غصې په وجه به الله ﷻ هم ناراض شی اوهغوی به هلاکې شی. په دې باندې حضورﷺ مسکې شو او ما بیاخپل تګ د حفصه رضی الله عنها کره اوهغه مې د حضرت عائشه رضی الله عنها سره د مقابلې کولونه منع کول بیان کړل. په دې باندې بیا مسکې شو او ما اجازت اوغوښتلوچه زه لږ شان نور حصارشم؟ حضورﷺ اجازت اوکړو زه کیناستم اوس چه مې خلورو واړو طرفوته نظر اوکړو نود حضورﷺ بیتك (خاص دربار) بغیرد دریواوچوخرمنویل هیڅ څیز اونه کتلو. د زړه غوښتنې سره مې عرض اوکړو یارسول الله ﷺ دعااوکړنی چه الله ﷻ ستاسویه امت باندې کشادګی اوکړی. که اوګورې فارسیان او رومیان چه د الله ﷻ عبادت هم نه کوی هغوی ته د دنیا په نعمتونوکښې څومره وسعت ورکړې شوې دې؟ دې اوریدوسره حضورﷺ رانیغ شوکیناستو او ونې فرمائیل ای دخطاب څویه! ته په شك کښې یې؟ د هغه قوم نیکئی هغوی ته په تندنی دنیاکښې ورکړې شوې.ماعرض اوکړوحضورﷺ! زمادپاره دالله ﷻ نه ښښنه اوغواړنی.خبره دا وه چه تاسودسخت خفګان په وجه قسم خوړلې ووچه پوره میاشت به خپلو بیبیانوته لاړنه شم تردې چه الله ﷻ تاسوته خبردارې اوکړوداحدیث په بخاری مسلم ترمذی اونسانی کښې هم شته.([1]) دبخاری اومسلم په حدیث دی ابن عباس رضی الله عنه فرمائی تول کال په دې امید کښې تیرشو چه موقعه ملاوشی دعمر رضی الله عنه نه به ددې دواړونومونوتپوس کوم خودفاروقی هیبت نه مې همت نه کیدو. تردې چه دحج په واپسئی کښې مې تپوس اوکړو بیانې پوره حدیث بیان کړو چه پورته تیر شو.([2])

د عمر فاروق رضی الله عنه د فرمان مطابق د قران پاک نزول:- صحیح مسلم کښې دی چه د طلاق د مشهوریدلو واقعه دپردې دآیاتونونازلیدلو نه وړاندې ده. په دې کښې دا هم دی چه حضرت عمر څنګه حفصه رضی الله عنها له د پوهکولود پاره تلې وو دغه شان حضرت عائشه رضی الله عنها نې هم پوهه کړې وه اودا هم دی چه هغه غلام چه په ډیوتیٔ کښې نې پهره ورکوله حضرت رباح رضی الله عنه وو. حضرت عمر رضی الله عنه حضورﷺ ته اوونیل تاسو د ښځو

[1] احمد:١/٣٣-٣٤، صحیح بخاری کتاب النکاح باب موعظة الرجل ابنته لحال زوجها:٥١٩١، صحیح مسلم :١٤٧٩، ترمذی: ٣٣١٨.
[2] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة التحریم باب ﴿تبتغی مرضات ازواجك﴾:٤٩١٣، صحیح مسلم:١٤٧٩.

په معامله کښې په دې مشقت کښې ولې پريوځې؟ که تاسو هغوی ته طلاق هم ورکړنی نوتاسو سره الله ﷻ دې اود هغه فرښتې جبرائيل ؑ او ميکائيل ؑ دې زه و ابوبکر ؓ او ټول مؤمنان. حضرت عمر ؓ فرمائي چه الحمدلله ما چه داقسم خبره کوله زما اميد وو چه الله ﷻ به زما د خبرې تصديق نازلوي. نوپه دې موقعه باندې هم آيت تخيير يعنې ﴿عَسٰى رَبُّهٗۤ اِنۡ طَلَّقَكُنَّ اَنۡ يُّبۡدِلَهٗۤ اَزۡوَاجًا خَيۡرًا مِّنۡكُنَّ مُسۡلِمٰتٍ مُّؤۡمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبۡكَارًا﴾ او ﴿وَاِنۡ تَظٰهَرَا عَلَيۡهِ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوۡلٰىهُ وَجِبۡرِيۡلُ وَصَالِحُ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ۚ وَالۡمَلٰٓئِكَةُ بَعۡدَ ذٰلِكَ ظَهِيۡرٌ﴾ په حضور ﷺ باندې نازل شو. ماته چه کله نه معلومه شوه چه حضور ﷺ خپل بيبيانو ته طلاق نه دې ورکړې نوزه جمات ته راغلم په دروازه کښې اودريدم او په اوچت آواز سره مې ټولوته خبرورکړو چه حضور ﷺ ازواج مطهرات ته طلاق نه دې ورکړې.

هم د دې باره کښې آيت ﴿وَاِذَا جَآءَهُمۡ اَمۡرٌ مِّنَ الۡاَمۡنِ اَوِ الۡخَوۡفِ اَذَاعُوۡا بِهٖ ؕ وَلَوۡ رَدُّوۡهُ اِلَى الرَّسُوۡلِ وَاِلٰٓى اُولِى الۡاَمۡرِ مِنۡهُمۡ لَعَلِمَهُ الَّذِيۡنَ يَسۡتَنۡۢبِطُوۡنَهٗ مِنۡهُمۡ ؕ وَلَوۡلَا فَضۡلُ اللّٰهِ عَلَيۡكُمۡ وَرَحۡمَتُهٗ لَاتَّبَعۡتُمُ الشَّيۡطٰنَ اِلَّا قَلِيۡلًا﴾ نازل شو. يعنې کله چه هغوی ته څه د امن يا ويرې خبر اورسيدوچه دوی دې ته مشهورتياورکوی. که چرې دوی دا خبررسول ﷺ ته يادعقل اوعلم خاوندته رسولې نو بې شکه په هغوی کښې چه کوم خلق تحقيق کونکی دی هغوی به په دې باندې پوهه شوې وو. عمر ؓ تر دې دا آيت لوستلوسره فرمائي چه ددې امرپه استنباط کونکو کښې زه هم يم. ([1])

د﴿صَالِحُ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ﴾ نه څوک مراد دی؟:- د نوروهم ډيرو بزرګانومفسرينونه روايت دې چه ﴿وَصَالِحُ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ﴾ نه مراد حضرت ابوبکر ؓ او حضرت عمر ؓ دې. ([2]) بعضو د حضرت عثمان ؓ نوم هم اخستې دې او بعضو د حضرت علي ؓ. په يوضعيف حديث کښې مرفوعاً صرف دحضرت علي ؓ نوم دې خوسند ضعيف دې او بالکل منکر دې. په صحيح بخاری کښې دی چه د نبی کريم ﷺ بيبيانې په غيرت کښې راغلې په دې باندې ما اووئيل چه که حضور ﷺ تاسو ته طلاق درکړی نوالله ﷻ به ستاسو نه بهتر بيبيانې رسول الله ﷺ ته ورکړی. نوهم زما په الفاظوکښې د قرآن دا آيت نازل شو. ([3])

مواقعات عمريه:- اول دا بيان تيرشوې دې چه حضرت عمر ؓ په ډيرو خبروکښې دقرآن پاك موافقت کړې لکه د پردې باره کښې، د بدرد قيديانوباره کښې، مقام ابراهيم قبله ګرځولو باره کښې. دابن ابی حاتم په روايت کښې دی چه کله ماته د امهات المؤمنين دخفګان داخبرراورسيدو نود هغوی په خدمت کښې لاړم او هغوی ته مې هم دغه وئيل شروع کړه تردې چه آخر ام المؤمنين له راورسيدم نو ماته جواب ملاوشو چهآيامونږ ته نصيحت کولودپاره پخپله رسول الله ﷺ کم دې چه ته راغلې؟ په دې باندې زه چپ شوم خو قرآن کښې ﴿عَسٰى رَبُّهٗۤ اِنۡ طَلَّقَكُنَّ اَنۡ يُّبۡدِلَهٗۤ اَزۡوَاجًا خَيۡرًا مِّنۡكُنَّ مُسۡلِمٰتٍ مُّؤۡمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبۡكَارًا﴾ نازل شو. ([4])

په صحيح بخاری کښې دی چه جواب ورکونکې ام المؤمنين حضرت ام سلمه ؓ وه. ([5]) حضرت ابن عباس ؓ فرمائي چه کومه خبره حضور ﷺ پټه غوندې خپلې بی بی ته کړې وه د دې واقعه دا ده چه د حضرت حفصه ؓ په کورکښې حضور ﷺ وو. هغې چه کله تشريف راوړو اوحضرت ماريه ؓ سره ئې حضور ﷺ مشغول اوليدو نوورته ئې اوفرمائيل چه ته حضرت عائشه ؓ ته خبر مه ورکوه زه تاته يوزيرې اوروم. زما د وفات نه پس به د حضرت ابوبکر ؓ د خلافت نه پس ستا پلار راځي. حضرت حفصه ؓ حضرت عائشه ؓ خبرکړه نو حضرت عائشه ؓ رسول الله ﷺ ته اووئيل چه تاسوته

---

[1]) صحيح مسلم كتاب الطلاق باب فى الايلاء واعتزال النساء:١٤٧٩.
[2]) الطبرى:٤٨٦/٢٣.
[3]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة التحريم باب ﴿عسى ربه ان طلقكن ان يبدله....﴾:٤٩١٦.
[4]) الطبرى:٤٨٨/٢٣.
[5]) صحيح بخارى كتاب التفسيرسورة البقرة باب ﴿واتخذوا من مقام ابراهيم مصلى﴾:٤٤٧٣.

داخبر چادر کړو؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه ماته علیم او خبیر الله ﷻ راکړو. عائشه صدیقه رضي الله عنها اووئیل چه زه به ستاسوطرف ته اونه ګورم چه ترڅو دې حضرت ماریه رضي الله عنها په ځان حرامه کړې نه وی. حضورﷺ اوکړه نو په دې باندې آیت ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَ ۖ تَبْتَغِى مَرْضَاتَ أَزْوَٰجِكَ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ نازل شو (طبرانی). خود دې سندمخدوش دې. مقصددا دې چه د دې ټولو رواياتونه خود دې مبارکو آیاتونو تفسیر ظاهر دې.د ﴿سَٰٓئِحَٰتٍ﴾ یوتفسیرخودا دې چه روژې ساتونکې ښځې. په یو مرفوع حدیث کښې هم دا تفسیر ددې لفظ راغلې دې چه کوم حدیث د سورت براءت د دې لفظ په تفسیرکښې تیرشوې دې. د دې امت سیاحت روژې ساتل دی[1]دویم تفسیردادې چه دې نه مراد هجرت کونکې ښځې دی خواول قوم اولی دې. والله اعلم.

قوله‌تعالی:- ثَيِّبَٰتٍ وَأَبْكَارًا

د پیغمبرﷺ بیبیانې:- بیا فرمائی چه په دوی کښې به بعضې کونډې وی او بعضې پیغلې د دې د پاره چه زړه ئې خوشحاله وی. د قسمونوبدلون په نفس ښه لګی. په معجم طبرانی کښې ابن یزید د خپل پلار نه روایت کوی چه هغوی اوفرمائیل الله ﷻ چه خپل نبیﷺ سره په دې آیت کښې کومه وعده فرمائیلې ده د دې نه مراد کونډه حضرت آسیه رضي الله عنها چه د فرعون ښځه وه اود پیغلې نه مراد حضرت مریم عليها السلام ده چه د عمران لور وه. ابن عساکر کښې دی چه حضرت جبرائیل عليه السلام رسول اللهﷺ له راغلو دغه وخت حضرت خدیجه رضي الله عنها حضورﷺ له خواله راغله نو جبرائیل عليه السلام اوفرمائیل چه الله ﷻ په حضرت خدیجه رضي الله عنها باندې سلام وائی او فرمائی چه دې ته د خوشحالی وی د جنت د چاندنی د یوکور چرته چه نه ګرمی شته نه تکلیف شته نه شور او ټکوهلې شوی مرغلرونه جوړشوې دې د کوم ښی او ګس طرف ته مریم بنت عمران اود آسیه بنت مزاحم کورونه دی. په یوبل روایت کښې دی چه د حضرت خدیجه رضي الله عنها د وفات په وخت کښې حضورﷺ اوفرمائیل اې خدیجه رضي الله عنها په خپلو بنو باندې زما سلام وایه. حضرت خدیجه رضی الله عهنااوفرمائیل یارسول اللهﷺ مانه وړاندې هم تاچاسره نکاح کړې وه؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه نه خو الله ﷻ مریم بنت عمران آسیه د فروعون ښځه اوکلثوم د موسیٰ عليه السلام خور دریواړه زما په نکاح کښې راکړې دی. داحدیث هم ضعیف دې.دحضرت امامه رضي الله عنه نه په ابویعلی کښې روایت دې چه حضورﷺ اوفرمائیل آیاتاته معلومه ده چه الله ﷻ زما نکاح په جنت کښې مریم بنت عمران کلثم د موسیٰ عليه السلام خوراوآسیه د فرعون ښځې سره کړې ده. ماوئیل یارسول اللهﷺ تاته دې مبارکی وی داهم ضعیف حدیث دې او ورسره مرسل هم دې.

ءَامَنُوا	يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ
چې ایمان مو راوړې دې	اے هغه کسانو
اې مومنانو !	او پیغلې

ٱلنَّاسُ	وَقُودُهَا	نَارًا	وَأَهْلِيكُمْ	أَنفُسَكُمْ	قُوٓا۟
خلق دی	چې خشاك دهغې	دوور نه	او بال بچ خپل	ځانونه خپل	اوساتئ
چې دهغې خشاك خلق			خپل ځانونه اوخپل کور والا د هغې اور نه اوساتئ		

لَّا يَعْصُونَ	شِدَادٌ	غِلَاظٌ	مَلَٰٓئِكَةٌ	عَلَيْهَا	وَٱلْحِجَارَةُ
چې نافرمانئ نه کوی	قوت ناکې	سخت زړه والا	فرښتې	مقرر دی په هغې باندې	او کاڼړی دی
چې په هیڅ کار کښې د الله ﷻ			په هغې باندې سخت خویه مضبوطې فرښتې مقرر دی		او کاڼړی دی

[1] الطبری: ۵۰۸/۱٤.

اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ⑥

دالله | په هغې کښې | چې حکم ئې کړی دی هغوئ ته | او کوی هغوئ | هغه کار | چې حکم کولی شی هغوئ ته

نافرمانی نه کوی | او هم هغه کار کوی | د کوم چې هغوئ ته حکم کولی شی |

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ ط اِنَّمَا تُجْزَوْنَ

اے هغه کسانو | چې کفر مو کړی دی | عذر مه کوئ | نن ورځ | بیشکه بدله درکړی کیږی تاسو له

ائې کافرانو نن ورځ عذر معذرت مه پیش کوئ | تاسو ته خو به هیله دخپلو کارونو

مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ⑦ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْٓا

دهغې عمل | چې وئ تاسو | چې کوئ به مو | اے هغه کسانو | چې ایمان مو راوړی دی | توبه اوباسئ |

سزا درکولې شی | .... ائې مومنانو الله ﷻ ته توبه ریښتینې

اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا ط عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ

الله ته | توبه خالصه | نزدې ده | چې رب ستاسو | چې لرې به کړی | ستاسو نه

توبه اوباسئ | .... امید دې چې ستاسو رب ستاسو ګناهونه ستانو لرې کړی

سَيِّاٰتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا

ګناهونه ستاسو | او داخل به کړی تاسو | داسې باغونو ته | چې بهیږی به | لاند دهغې نه |

او تاسو به داسې باغونو ته داخل کړی | .... چې دهغې لاندې به ولې بهیږی

الْاَنْهٰرُ لا يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

نهرونه | په هغه ورځ | چې نهٔ به رسوا کوی | الله | نبی لره | او هغه کسانو لره | چې ایمان ئې راوړی دی

په هغه ورځ به الله ﷻ نبی ﷺ او د هغه مومنانو ملګری نه شرموی |

مَعَهٗ ج نُوْرُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ يَقُوْلُوْنَ

دهغه سره | نور دهغوئ به | منډې وهی | مخکښې دهغوئ نه | او په ښی طرف دهغوئ | وائی به هغوئ

دهغوی نه به د هغوی رڼړا وړاندې او ښی طرفته روانه وی | .... اودا به وائی چې

رَبَّنَآ اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ج اِنَّكَ

اے ربه زمونږه | پوره کړې | دپاره زمونږه | نور زمونږه | او اوبښه مونږ لره | بیشکه چې تهٔ |

ائې زمونږه ربه ! دا رڼړا راته تر اخره پورې قائمه اوساته | او ببښه راته اوکړه | بیشکه ته په

عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ⑧

په هر خیز باندې | قادر ئې |

هر څه پوره پوره قدرت لرې

قوله تعالى:- يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قُوْٓا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيْكُمْ نَارًا

د دوزخ نه بچ شئ اوخپل کور والابچ کړئ:- حضرت علی ﷛فرمائی د الله ﷻ ارشاددې د خپل کور خلقو ته علم اوادب اوښائی(۱)اوحضرت ابن عباس ﷛فرمائی د الله ﷻ حکم په ځائ راوړئی دهغه نافرمانی مه کوئې دخپل کورخلقوته د الله ﷻ د ذکر تاکید اوکړئی دې د پاره چه الله ﷻ تاسود دوزخ نه بچ کړی(۲) مجاهد ﷬ فرمائی دالله ﷻ نه اوویریږئی اودخپل کورخلقوته هم ددې تلقین اوکړئی(۳) قتاده ﷬ فرمائی دالله ﷻ د تابعدارئی حکم کوئې اود نافرمانونه منع کیږئی په هغوی باندې دالله ﷻ حکم قائم کړئی اوهغوی ته دالله ﷻ دحکم په ځائ راوړلوتاکید کوئی په نیکوکارونوکښې د هغوی امداد کوئی اوپه خرابو کارونوهغوی ته زورنه ورکوئی. (۴) ضحاك ﷬ اومقاتل ﷬ فرمائی په هرمسلمان باندې فرض دی چه د خپلې رشتې اوخاندان خلقوته او خپلووینځوغلامانوته دالله ﷻ د فرمان پوره کولواودهغه د نافرمانونه د بندیدلو تعلیم ورکول پکار دی. مسنداحمدکښې د رسول الله ﷺ ارشاد دې چه کله ماشومان د اووه کالوشی هغوی ته د مانځه وینا کوئی کله چه د لسوکالوشی اوپه مانځه کښې سستی کوی نوهغوی وهئی اومونځ پرې کوئی.داحدیث په ابوداؤد اوترمذی کښې هم دې.(۵)فقهاء فرمائی چه دغه شان د دې عمرنه د روژې تاکیدهم کول پکار دی چه د بالغ کیدوپورې پوره شان سره د مونځ روژې عادتی جوړشی. او د حکم منلو د ګناه نه د بچ کیدلو اود بدو نه لرې اوسیدلو طریقه په کښې پیداشی. په دې کارونوبه تاسواوهغوی د دوزخ نه بچ شی د کوم خشاك چه د انسانانوغوښې او کانړی دی. هم په دې څیزونوباندې دا اُور سورکړې شوې دې. بیٔا خیال کوئی چه څومره به تیر وی د کانړو نه مرادخو یا هغه کانړی دی د کوموچه په دنیاکښې عباداتونه شوی دی لکه چه بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿اِنَّكُمۡ وَمَا تَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ ستاسو معبودان د دوزخ لرګی دی یاد ګندهکو (ګوګړ) بدبودار کانړی دی. یوروایت کښې دی چه حضورﷺ د دې آیت تلاوت اوکړو هغه وخت د حضورﷺ په خدمت کښې بعضې صحابه کرام ووپه کوموکښې چه یوبزرګ معلومات اوکړو چه یارسول الله ﷺ آیا د دوزخ کانړی ددنیاد کانړوپه شان دی؟ رسول الله ﷺ اوفرمائیل په الله ﷻ قسم د چاپه قبضه کښې چه زما ځان دې د دوزخ یوکانړی د ټولې دنیاد کانړونه لوئ دې. هغه چه دا واوریده نو بې هوشی پرې راغله. حضورﷺ د هغه په زړه باندې لاس مبارك کیخودونو زړه ئې درزیدو. حضورﷺ هغه ته آواز اوکړو اې شیخ اووایه ﴿لااله الاالله﴾هغه دا اووئیل بیاهغه ته رسول الله ﷺ د جنت زیری ورکړو نوصحابه کراموعرض اوکړو چه په مونږ ټولوکښې صرف ده ته زیرې ورکولې شی؟ حضورﷺ اوفرمائیل ګورئی په قرآن پاك کښې دی ﴿ذٰلِكَ لِمَنۡ خَافَ مَقَامِيۡ وَخَافَ وَعِيۡدِ﴾ دا دهغوی د پاره دې چه زما مخې ته د اودریدو نه اوزما د ویرولونه ویریږی. دا حدیث غریب دې او مرسل دې.

قوله تعالی:- غِلَاظٌ شِدَادٌ

بیاارشاد کولې شی په دغه اُور باندې عذاب ورکونکې فرښتې سخت طبیعتې دی د چا په زړونو کښې چه دکافرانود پاره الله ﷻ رحم نه دې ایخودې چه په ډیروخرابو ترکیبونوباندې ډیرې لوئ سزا ګانې ورکوی چه د هغې په کتلوباندې هم اینه سکی راوځی. عکرمه ﷬ فرمائی چه کله دوزخ ته د دوزخیانو رومبنی ډله لاړه شی نوګوری به چه په اوله دروازه باندې عذاب ورکونکې څلورلاکهه فرښتې ولاړې دی دکومو مخونه چه ډیر هیبت ناك او تك توردی اننګی ئې بهر راوتلې دی ډیرې بې

---

(۱) حاکم: ۲/ ۳۹٤.
(۲) الطبری: ۲۳/ ٤۹۱.
(۳) ایضًا: ۲۳/ ٤۹۲.
(٤) ایضًا.
(۵) احمد: ۳/ ٤٠٤، ابوداؤد کتاب الصلاة باب متی یؤمر الغلام با لصلاة: ٤۹٤ وسنده حسن، ترمذی: ٤٠۷.

رحم دی الله ﷻ د هغوی په زړونوکښې د یوې ذرې برابر رحم نه دې ایخودې. دومره د غټو بدونونو والادی چه که دیوې اوړې نه نی مرغئی والوزی نوبلې اوړې ته رسیدوباندې به دوه میاشتې تیرې شی. بیا به په دروازه باندې نورلس فرښتې ګوری د چا د سینوپلنوالې چه به د اویاؤ کالو په مسافت وی. بیا به د یوې دروازې نه بلې ته دیکه کولې شی پنځو سووکالوپورې به غورزیږی راغورزیدونه پس به بله دروازه راشی هلته به هم داسې او هم دومره فرښتې اووینی اودغه شان به په هره دروازه باندې دا فرښتې د الله ﷻ د حکم تابعدارې دی. دیخوا حکم اوفرمائیلې شو او اخوائی پرې عمل اوکړو.د دوی نوم زبانیه دی الله ﷻ دې مونږ ته د خپلو عذابونونه خپله پناه راکړی. آمین.

قوله تعالى:- تُوبُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

ددې نه څۀ مراد دی؟:-د قیامت په ورځ به کافرانوته اوفرمائیلې شی نن تاسو بې کار عذر مه پیش کوئی زمونږ په وړاندې به هیڅ معذرت اونه چلیدې شی. ستاسو د کړې شوو عملونوبدله به تاسو ته ورکولې شی. ځکښی.بیا ارشاد دې چه ایمانداروتاسو رښتونې اوخالص توبه اوکړئی په کومه چه ستاسووړاندینی ګناهونه معاف کړې شی خیری وغیره اووینځلې شی. د بدو عادت درنه اخوا شی. نعمان بن بشیر ؓ په خپله خطبه کښې بیان اوفرمائیلو خلقو ما د حضرت عمر بن خطاب ؓ نه اوریدلی دی چه خالص توبه دادہ چه انسان د ګناه معافی اوغواړی اوبیا هغه ګناه اونه کړی([1]) بل روایت کښې دی بیا د هغې د کولواراده هم اونه کړی.د حضرت عبدالله ؓ نه هم د دې په شان یوروایت نقل دې. په یومرفوع حدیث کښې هم دا راغلی دی([2]) چه ضعیف دې او ټیك دادی چه هغه هم موقوف دې. والله اعلم.

علماء سلف فرمائی خالص توبه داده چه کومه ګناه شوې ده هغه هم دغه وخت پریږدی په دې پښیمانه شی اودبیا نه کولوپخه اراده اوکړی اوکه په ګناه کښې د یوانسان حق شته نوڅلورم شرط دادې چه هغه حق دې باقاعده اداکړی. حضور ﷺ فرمائی چه پښیمانه کیدل هم توبه ده([3])حضرت ابی بن کعب ؓ فرمائی چه مونږ ته وئیلې شوی ووچه د دې امت خلق به د قیامت سره نیزدې نیزدې کوم کوم کارونه کوی؟ په دې کښې یودا دې چه انسان به د خپلې ښځې یا وینځې سره د شاطرف نه وطی کوی کوم چه الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ مطلق حرام کړې ده او په دې کارالله ﷻ اورسول الله ﷺ خفګان دې. دغه شان به نر نرسره بدفعلی کوی چه د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د ناراضګئی ذریعه ده. د دې خلقو مونځ هم د الله ﷻ په نیزد قبول نه دې ترکومې چه دې د نصوح غوندې توبه اونه کړی. حضرت زر ؓ د حضرت ابی ؓ نه تپوس اوکړو توبه نصوح څۀ ته وائی. ما د حضور ﷺ نه دغه شان تپوس کړې وو وئی فرمائیل په خطاباندې ګناه اوشوه بیا په دې باندې پښیمانه کیدل د الله ﷻ نه معافی غوښتل اوبیا د دې ګناه طرف ته نه مائل کیدل. حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی توبه نصوح دا ده چه څنګه ګناه سره محبت وودغه شان بغض په زړه کښې کینول پکاردی چه کله هغه ګناه دریاده شی استغفار کول. کله چه یو سړې په توبه کولوباندې کلکوالې کوی او په خپله توبه باندې ولاړ وی نوالله ﷻ دهغه ټول مخکینی ګناهونه معاف کوی.لکه چه په صحیح حدیث کښې دی داسلام راوړلونه وړاندې ټولې خطاګانې اسلام فناکوی. اود توبې نه وړاندې ټولې خطاګانې توبه سوزوی. ([4]) اوس پاتې شوه داخبره چه په توبه نصوح کښې دا شرط هم دې چه توبه کونکې به بیا ترمرګه پورې دغه ګناه نه کوی لکه چه.احادیث او آثار اوس بیان شو په دې کښې دی چه بیا به ئی هیڅ کله هم نه کوی یاد دې کلکه اراده-کافی ده چه دابه

---

[1]) حاکم: ۲//٤۹۵.

[2]) احمد:۱/٤٤٦.

[3]) ابن ماجه کتاب الزهد باب ذکر التوبة: ٤۲۵۲وهوحسن، احمد:۱/۳۷٦.

[4]) بې اصل روایت دې صحیح مسلم (۱۲۱) حدیث دَ دې نه بې نیازه کوی.

اوس کله هم نه کوم خو که د بشریت په تقاضا هیره وغیره اوشی لکه چه اوس حدیث تیرشو چه توبه د خان نه وړاندې گناهونه بالکل ختموی. نو په توبه هم هم دغه گناه معاف کیږی یابیا ترمرگه پورې د دې کار نه کول دمعافنی دشرط په توګه دې؟داولنئی خبرې دلیل خوداصحیح حدیث دی چه کوم سړې په اسلام کښې نیکئی اوکړی هغه به د جاهلیت د زمانې په گناهونوباندې نه شی رانیولی. اوچه څوک اسلام راوړی اوپه بدوکښې اخته وی هغه به د اسلام او جاهلیت په دواړو گناهونو کښې راګیرولې شی (۱) نواسلام چه د گناهونو په لرې کولوکښې د توبه نه زیات دې نوچه کله د دې نه پس هم د خپلو بد کاروپه وجه باندې په ړومبوگناهونوکښې راګیرشونود توبې نه پس خو په طریقه اولی باندې کیدل پکار دی. والله اعلم.

لفظ عسٰی د تمنا امید او امکان معنی ورکوی خو په کلام الله کښې د دې معنی تحیقي وی نوفرمان دې چه خالص توبه کونکی به قطعًا خپل گناهونه معاف کړی او شنواو آبادو جنتونو ته به ځی. بیا ارشاد دې چه الله ﷻ به رسول الله ﷺ اودهغه ایماندارملګری هیڅ کله هم شرمنده او رسوا نه کړی. هغوی ته به د الله ﷻ د طرف نه نورورکولې شی چه دهغوی نه به وړاندې وړاندې ښی طرف ته وی او نور به ټول په تیاروکښې وی او دوی به په رڼاکښې وی. لکه څنګه چه دسورة حدید په تفسیرکښې اول تیرشو. کله چه دوی اوګوری چه منافقانو ته کومه رڼا ورکړې شوې وه هغه ترې په عین وخت کښې واخستلې شوه اوهغوی په تیاروکښې ورك شو نو دعابه کوی چه اې الله مونږ سره داسې مه کوه زمونږ دا رڼا دې د آخرت وخته پورې مونږ سره هم داسې وی. زمونږ د ایمان نور دې مړ نه شی. د بنوکنانه یو صحابیؓ فرمائی چه د مکې د فتح په ورځ رسول الله ﷺ پسې ما مونځ اوکړو نوما د حضورﷺ دا دعا واوریده ﴿اللهم لاتخزنی یوم القیامة﴾ زما الله ما د قیامت په ورځ مه رسوا کوې(۲) په یوحدیث کښې حضور ﷺ فرمائی د قیامت په ورځ به د ټولونه وړاندې د سجدې اجازت ماته راکولې شی. اودغه شان به د سجدې نه د ټولونه وړاندې سراوچتول به هم ماته نصیب کیږی.زه به خپلې مخې ته ښی طرف ته او ګس طرف ته اوګورم نو خپل امت به اوپیژنم. یوصحابیؓ عرض اوکړو یارسول الله ﷺ هغوی به څنګه پیژنې؟ هلته خو به ډیر امتونه ګډوډوی. ونی فرمائیل زماد امت د خلقو خو به یوه نښه دا وی چه د هغوی د اودس اندامونه په زلیږی. په بل امت کښې به داخبره نه وی. دویمه پیژندګلوبه دا وی د هغوی عمل نامې به د هغوی په ښی لاس کښې وی دریمه نښه به دا وی چه د هغوی د سجدو نښې به د هغوی په تندوباندې وی په کومو چه به تې زه پیژنم. څلورم علامت دا دې چه د هغوی نور به د هغوی نه وړاندې وړاندې وی.(۳)

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ	جَاهِدِ الْكُفَّارَ	وَالْمُنٰفِقِيْنَ
اے نبی ﷺ	جهاد اوکړه کافرانو سره	او دمنافقانو سره
ائي پيغمبره ! دکافرانو او منافقانو سره جهاد اوکړه		

وَاغْلُظْ	عَلَيْهِمْ	وَمَاْوٰىهُمْ	جَهَنَّمُ	وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ⑨
او سختی کوه	په هغوئ باندې	او ځائې دهغوئ	دوزخ دې	او ډیر بد ځائې دې دورتلو
اوپه هغوئ سختی کوه	اودهغوئ ټیکانړه دوزخ دې	.........او هغه ډیره خراب ځائې دي		

(۱) صحیح بخاری کتاب استتابة المرتدین باب اثم من اشرك بالله وعقوبته فی الدنیا والآخرة: ۶۹۲۱، صحیح مسلم: ۱۲۰، ابن ماجه: ٤٢٤٢

(۲) احمد: ٤/۲۳٤، المعجم الکبیر: ۲۵۲٤.

(۳) احمد: ۵/۱۹۹، مجمع الزوائد: ۷/۳٤٤، حاکم: ۲/٤۷۸.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِیْنَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوْحٍ

بیانوی الله | یو مثال | دپاره دهغه کسانو | چی کفر ئې کړې دې | دښځې دنوح علیه السلام |

الله ﷻ کافرانو د پاره د نوح علیه السلام دښځې او د لوط علیه السلام د ښځې مثال بیانوی

وَّامْرَاَتَ لُوْطٍ ؕ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَیْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَیْنِ

او دښځې دلوط علیه السلام | چې وې دواړه | لاندې دنکاح | د دوو بندګانو | دبندګانو زمونږ نه | چې نیکان وو

...... هغه دواړه زمونږ د بندګانو نه د دوو نیکانو بندګانو په نکاح کښې وې

فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ یُغْنِیَا عَنْهُمَا

پس خیانت ئې اوکړو دهغوئ سره | پس دفع نۀ کړل دغه دواړو خاوندانو | ددغه دواړو ښځو نه |

مګر هغه دواړو ښځو د هغوی (پیغمبرانو) حق ضائع کړو | نو هغه دواړه بندګان د الله په مقابله کښې

مِنَ اللّٰهِ شَیْـًٔا وَّقِیْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِیْنَ ۝

دعذابه دالله نه | هیڅ څیز | اواوئیلې شو دواړو ته | چې ننوزئ | وور ته | دننوتونکو سره |

د هغوئ هیڅ په کار رانغلل او ورته اووئیلې شو چې دنورو داخلیدونکو سره تاسو هم دوزخ ته داخل شئ

قوله‌تعالی:- ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا

دَ حضرت نوح علیه السلام اودَ حضرت لوط علیه السلام دَ ښځوذکر:- الله ﷻ خپل نبی پاک ﷺ ته حکم ورکوی چه کافرانو سره په وسله جهاد اوکړه اومنافقانوسره جهاد اوکړه د الله ﷻ حدونه جاری کولوسره په هغوی باندې په دنیاکښې سختی اوکړه. په آخرت کښې هم دهغوی د اوسیدوځائ دوزخ دې چه ډیر خراب ځائ دې. بیا مثال ورکولوسره فرمائی چه د کافرانو مسلمانانوسره یوځائ کیدل او ګډون اوسیدل دهغوی دکفر سره د الله ﷻ په نیزد هیڅ فائده نه شی ورکولې. اوګوره هغه د پیغمبرانو علیهم السلام ښځې دحضرت نوح علیه السلام اودحضرت لوط علیه السلام چه هروخت دنبیانوپه صحبت کښې اوسیدونکې او شپه ورځ هغوی سره ناستې پاستې خوراك څښاك کونکې بلکه اوده کیدونکې پاسیدونکې وې خو په ایمان کښې د هغوی ملګرې نه وې او په خپل کفرباندې قائمې وې خود پیغمبرانو هروخت صحبت کښې پاتې کیدل د هغوی هیڅ په کار رانغله.دالله ﷻ انبیاء کرامو هغوی ته هیڅ اخروی فائده اونه رسولې شوه اونه به ئې داخروی نقصان نه بچ کړې شی. بلکه دې ښځوته هم د دوزخیانوسره د تلو وئیلې شوی دی.دا یادساتئی چه د خیانت نه دلته مراد بدکاری نه ده د انبیاء علیهم السلام حرمت اوعصمت د دې نه ډیر اوچت او اعلی دې دهغوی کوروداني دې فاحشه وی مونږ د هغې پوره بیان په سورة نورپه تفسیرکښې بیان کړې دې بلکه دلته مراد خیانت په دین کښې دې یعنی په دین کښې د خپل خاوند خیانت اوکړو د هغوی ملګرتیا ئې اونه کړه. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی د هغوی خیانت زناکاری نه وه بلکه دا وه چه د حضرت نوح علیه السلام ښځې خو به خلقوته وئیل چه دې مجنون دې،

د لوط علیه السلام ښځې به چه کوم میلمانه حضرت لوط علیه السلام کره راتله کافرانوته به ئې د هغې خبرورکولو دا دواړه بددینه وې([1])د نوح علیه السلام رازداری اوپه هغه باندې په پټه ایمان راوړونکو خبره به ئې کافرانوته ورکولو.دغه شان د لوط علیه السلام ښځه هم دخپل خاوند ،د الله ﷻ د رسول مخالف وه اوکوم خلق چه به هغه کره میلمانه کیدل دا به تله اوخپل قوم به ئې پرې خبرولو د کومو چه د بدفعلئی عادت وو([2])بلکه د

[1]) حاکم: ٢/٤٩٦.

[2]) الطبری: ٢٣/٤٩٨.

حضرت عبدالله ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د يو پيغمبر يوې ښځې هم چرته بدكارى نه ده كړې (١) دغه شان د عكرمه رحمة الله عليه سعيدبن جبير رحمة الله عليه او ضحاك رحمة الله عليه وغيره نه روايت دې دې نه استدلال كولو سره بعضو علماؤ ونيلي دى چه هغه په كوموعاموخلقو كښې مشهوره ده چه په حديث كښې دى چه كوم يوكس داسې كس سره خوراك اوكړى چه بخښلې شوې وى هغه به هم بخښلې شى دا حديث بالكل ضعيف دې او حقيقت هم دغه دې چه دا حديث صرف بې اصل دې. اود يوبزرګ نه روايت دې چه هغه په خوب كښې د حضور ﷺ زيارت اوكړو اوتپوس ئى اوكړوچه حضور ﷺ دا حديث ارشاد فرمائيلې دې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه نه خو اوس زه وايم.

وَضَرَبَ اللّٰهُ	مَثَلًا	لِّلَّذِيْنَ	اٰمَنُوا	امْرَاَتَ	فِرْعَوْنَ
او بيانوى الله	يو مثال	دپاره دهغه كسانو	چي ايمان ئي راوړي دي	د ښځي	دفرعون
.............او الله ﷻ د مومنانو دپاره د فرعون دښځي مثال بيانوى |					

اِذْ قَالَتْ	رَبِّ	ابْنِ	لِيْ	عِنْدَكَ	بَيْتًا	فِي الْجَنَّةِ	وَنَجِّنِيْ
كله چي اوونيل هغې	اے ربه زما	جوړ كړې	مالره	دخان سره	يو كور	په جنت كښي	اوبچ كړه ما
څه وخت چي هغې دعا اوكړه اچي ائي زما ربه ! ماته په جنت كښي خپل خوا كښي يو كور جوړكړه | او							

مِنْ فِرْعَوْنَ	وَعَمَلِهٖ	وَنَجِّنِيْ	مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ
دفرعون نه	او دعمل دهغه نه	او خلاصه كړه ما	دقوم ظالمانونه
ما د فرعون او د هغه د عمل نه محفوظ اوساته | اوما دظالمانو نه هم بچ اوساته			

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ	عِمْرٰنَ	الَّتِيْٓ	اَحْصَنَتْ	فَرْجَهَا
او بيانوى مثال دمريم	دلور دعمران	هغه	چي په حفاظت كښي ئي ساتلي وؤ	دشرم ځائي خپل
اوبل د مريم مثال بيانوو | چي د عمران لور وه | چي خپله شرمگاه ئي (د زنا نه) بچ ساتلي وه				

فَنَفَخْنَا	فِيْهِ	مِنْ رُّوْحِنَا	وَصَدَّقَتْ	بِكَلِمٰتِ رَبِّهَا
پس پوك وهو مونږ	په هغې كښي	دروح خپل نه	او تصديق اوكړو هغې	دحكمونو درب خپل
نو مونږ (دهغې) په (گريوان) كښي خپل روح پوك وهلو | اوهغې د خپل رب خبري				

وَكُتُبِهٖ	وَكَانَتْ	مِنَ الْقٰنِتِيْنَ
او دكتابونو دهغه	او وه هغه	دحكم منونكونه
اوكتابونه اومنل | او هغه د تابعدارو په جماعت كښي وه		

قوله تعالى:- وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا

دحضرت آسيه اوحضرت مريم فضائل:-دلته الله ﷻ د مسلمانانود پاره مثال بيانولوسره فرمائى كه دوى د خپل ضرورت د پاره كافرانوسره يوځاى شى نودوى ته به هيڅ نقصان نه وى بل ځاى كښې دى ﴿لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِيْ شَيْءٍ اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوْا مِنْهُمْ تُقٰىةً ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ ۗ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ﴾ ايماندارو له پكار دى چه د مسلمانانونه علاوه نوروسره دوستانه نه كوى ځوك چه داسې كوى هغه ته به دالله ﷻ د طرف نه هيڅ ښيګړه نه ملاويږى اوكه دبچاؤ په توګه وى او يا د وخت تيرولو په

(١) ايضًا.

توګه وی نو هغه بله خبره ده. قتاده رحمه الله فرمائي چه په مخ د زمکې د ټولونه زيات ظالم فرعون وو خود هغه کفرد هغه ښځې ته هيڅ نقصان اونه رسولو ځکه چه هغه په خپل زبردست ايمان باندې کلکه ولاړه وه.خبرشي الله ﷻ عادل حاکم دې هغه د يوپه ګناه باندې بل نه نسی(١)حضرت سلمان رضي الله عنه فرمائي چه فرعون به هغه نيك بخته ښځې ته قسم قسم تکليفونه ورکول په سخته ګرمئی کښې به ئ په نمر کښې اودروله خوالله ﷻ به دخپلو فرښتود وزرو سورې په هغې باندې کولواوهغه به ئې د ګرمئی نه بچ کوله بلکه هغې ته به ئې خپل جنتی مکان خودلو(٢) چه د هغې سره به د دې روح تازه کيدلو اوايمان به ئې زياتيدلو. د فرعون او حضرت موسی علیه السلام باره کښې به ئې تپوس کولوچه څوك غالب شو نوهروخت به ئې دا اوريدل چه موسی علیه السلام غالب شو اوهم دادهغې دايمان ذريعه جوړه شوه اودې چغې کړې چه د موسی علیه السلام اوهارون علیه السلام په رب زما ايمان دې. فرعون ته چه کله دا معلومه شوه نو وئې وئيل چه کوم د لوئ نه لوئ کاڼې تاسوته ملاو شی راوړئی هغه سملوئی اوورته اووايئی چه ددې خپلې عقيدې نه منع شه که منع شوه نو زما ښځه ده په عزت اوحرمت ئې واپس راولئی اوکه نه منئی نو هغه کاڼې پرې راګذارکړئی او قيمه قيمه ئې کړئی. کله چه دې خلقو کاڼې راوړو دائی بوتله راسيملوله کاڼې ئې په دې دراغورزولود پاره اوچت کړو نوهغې دآسمان طرفته سترګې اوچتې کړې پروردګار پردې اخوا کړې جنت اوهلته چه د هغې د پاره کوم کورجوړشوې وو هغه دې په خپلوسترګوباندې اوليدو اوهم په دې کښې د هغې روح لاړو.کوم وخت چه کاڼې راګذارکړې شوهغه وخت په هغې کښې روح وو هم نه. (٣)

قوله تعالی:- رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

دشهادت په وخت کښې د اسيه رضی الله عنها دعاء:-دخپل شهادت په وخت کښې دعاغواړی ياالله په جنت خپل خان سره نيزدې خائ ماله راکړه. د دې دعا په باريکئی باندې خيال اوکړئی چه اول د الله ﷻ ګاونډتوب غوښتلې شی بيا دکور درخواست کولې شی. په دې واقعه کښې مرفوع حديث هم دې. بيا دعاکوی چه ماته د فرعون اود هغه د عمل نه خلاصې راکړه زه د هغه د کفريه حرکتونونه ويزاره يم. ما د دې ظالم قوم نه په عافيت کښې اوساته.

د اسيه د ايمان راوړل واقعه:-د دې بی بی نوم حضرت آسيه بنت مزاحم وو. د دې د ايمان راوړلو واقعه ابوالعاليه رحمه الله داسې بيانوی چه د فرعون د داروغه د ښځې ايمان دهغې دايمان راوړو ذريعه جوړه شوه. هغې يوورځ د فرعون د لورسرکنګلو ناڅاپی ګمنز دلاسه پريوتله اودهغې دخُلې نه اووتل کفاربرباد کړې.د فرعون لور وئيل چه ته زما د پلارنه علاوه بل څوك رب منې؟ هغې وئيل زما ستا د پلار او هر څيز رب الله ﷻ دې هغه په غصه کښې راغله او هغه ئې ښه اووهله اوخپل پلار ئې په دې خبرکړو. فرعون هغه راوغوښتله او پخپله ئې ترې تپوس اوکړو چه ته زما نه بغيرد بل چاعبادت کوې؟ جواب ئې ورکړو چه او زما ستا او ټول مخلوق رب الله دې زه هم د هغه عبادت کوم. فرعون حکم اوکړو چه دا راسملوئی او د دې په لاسونو او پښوباندې ميخونه ټکوهئی اوماران ئې پرې پريخودل چه دې له به ئې ټکونه ورکول. بيا يوه ورځ راغلوچه اوس هم ستا خيالات ټيك شوکه نه؟ د هغه خائ نه جواب راغی زما ستا اوټول مخلوق رب هم الله دې. فرعون وئيل اوس به زه ستا دسترګوپه وړاندې ستا ماشوم ټکړې ټکړې کړم ګنی اوس هم زما وينا اومنه اود دې دين نه منع شه. هغې وئيل چه ته څه کولې شې اوکړه دې ظالم د هغې ماشوم راونيولو اود هغې په وړاندې ئې اووژلو کله چه د دې ماشوم روح وتلونو هغه وئيل اې مورې خوشحاله شه ستاد پاره الله ﷻ لوئ لوئ ثوابونه تيارکړی دی اوفلانکې فلانکې

---

(١) الطبری:٢٣/٥٠٠.

(٢) الطبری:٢٣/٥٠٠، حاکم:٢/٤٩٦.

(٣) الطبری:٢٣/٥٠٠.

نعمت به تاته ملاویږی. هغې دا روح لړزونکې واقعه په خپلو سترګو اولیدله صبر ئې اوکړو او په قضاباندې راضی کیناستله. فرعون به هغه دغه شان راواچوله او ماران ئې پرې پریخودل. بیا یوه ورځ راغلو او خپله خبره ئې دوباره کړه دې بی بی بیا په صبر او استقلال سره هم هغه جواب ورکړو هغه بیا هم هغه دهمکی ورکړه او بل بچې ئې د هغې د سترګو په وړاندې قتل کړو د هغه روح هم هغه شان خپلې مور ته خوشخبری ورکړه اود صبر تلقین ئې ورته اوکړو. د فرعون ښځې د مشرخوئ د روح زیرې اوریدلې وو اوس ئې د دې وړوکی ماشوم زیرې هم واوریدو اوایمان ئې راوړو. دلته د دې بی بی روح الله ﷻ واخستو اود هغې مرتبه اودرجه چه الله ﷻ سره وه الله ﷻ پرده اخواکړه اود فرعون ښځې ته ئې اوخودله. دا په خپل ایمان او یقین کښې ډیره کلکه شوه تردې چه فرعون ته هم د دې د ایمان خبر اورسیدلو. هغه یوه ورځ خپلو درباریانوته اووئیل چه تاسو ته زما د ښځې څه خبرشته؟ تاسو هغه څه ګڼړئی ټولو ډیر تعریف اوکړو اود هغې ښیګړې ئې بیان کړې. فرعون وئیل تاسو ته نه ده معلومه؟ هغه زما نه بغیربل الله منی بیامشوره اوشوه چه داقتل کړئی میخونه ئې پرې ټکوهل اود هغې پښې لاسونه ئې اوتړل وانیچوله. هغه وخت حضرت آسیه د خپل رب نه دعا اوکړه الله ماله په خپل خواکې جنت جوړکړه الله ﷻ د هغې دعاقبوله کړه اوپرده اخواشوه هغې ته ئې خپله جنتی درجه اوخودله په هغې دا مسکئی شوه ټیك هم هغه وخت فرعون راغلو او دائی په خنداکښې لیدوسره اوونیل خلقو تاسو ته حیرانتیا نه کیږی؟ په دومره سخته سزا کښې راګیره ده او بیا هم خاندی یقینا د دې دماغ په ځائ نه دی غرض داچه هم په دې عذابونوکښې داشهیده شوه. رضي الله عنها.

دویم مثال د مریم بی بی:- بیا دویم مثال د حضرت مریم بنت عمران بیانولې شی چه هغه ډیره پاکدامنه ښځه وه مونږ د خپلې فرښتې جبرائیل عليه السلام په معرفت باندې په هغې کښې روح پوك وهلو. حضرت جبرائیل عليه السلام الله ﷻ په انسانی شکل کښې رالیګلې وو اوحکم ئې ورکړې وو چه ته په خپله خُله د هغې په ګریوان کښې پوکې اووهه هم دې نه ئې حمل شو او عیسی عليه السلام پیدا شو نو ارشاد دې چه مونږ په هغه کښې خپل روح پوك وهلو. بیادحضرت بی بی مریم نورتعریف کولې شی چه هغې د خپل رب تقدیراو شریعت رښتیامنونکې ښځه وه اوپوره حکم منونکې وه. مسنداحمدکښې دی رسول الله ﷺ په زمکه باندې څلور کرښې راښکلې د صحابه کرامو نه ئې تپوس اوکړو پوهیږئی دا څه دی؟ هغوی جواب ورکړو الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ته پوره علم دې. رسول الله ﷺ اوفرمائیل واورئی په ټولو جنتی ښځو د ټولو نه غوره خدیجه رضي الله عنها بنت خویلد او فاطمه رضي الله عنها بنت محمد ﷺ او بی بی مریم بنت عمران او بی بی آسیه بنت مزاحم چه د فرعون ښځه وه([1]) په صحیح بخاري او مسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائیلی چه په سړوکښې خود کمال خاوندان ډیر دی ولې په ښځو کښې کاملې ښځې حضرت آسیه چه د فرعون ښځه وه ، حضرت مریم بنت عمران اوحضرت خدیجه رضي الله عنها بنت خویلد اود حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها فضیلت په ښځوکښې داسې دې لکه په ترکارئی کښې میده شوې روټئی فضیلت چه په باقی خوراکونوباندې وی. ([2]) مونږ په خپل کتاب البدایه والنهایه کښې د حضرت عیسی عليه السلام د قصې په بیان کښې د دې حدیث سندونه او الفاظ بیان کړی دی.

فالحمدلله اود الله ﷻ په فضل سره هم د دې سورة د الفاظو ﴿ثَيِّبٰتٍ وَّاَبْكَارًا﴾ د تفسیر په موقع هغه حدیث هم مونږ بیان کړې دې په کوم کښې چه دی د نبی کریم ﷺ جنتی بیبیانو کښې یوه حضرت آسیه رضي الله عنها بنت مزاحم هم ده.

﴿الحمدلله﴾ د سورة تحریم تفسیرختم شو اودې سره د اته ویشتمې سپارې تفسیرهم ختم شو.

---

[1] احمد:۱/۲۹۲وسنده صحیح، مسندابی یعلی:۲۷۲۲، حاکم:۳/۱۸۵.

[2] صحیح بخاری کتاب فضائل اصحاب النبی ﷺ باب فضل عائشه رضي الله عنها:۳۷٦۹، صحیح مسلم :۲٤۳۱.

(تفسیر د سورة ملک)

د سورت ملک فضیلت او فائدې: - مسند احمد کښې دا روایت د حضرت ابوهریره ﷺ نه نقل دې چه رسول الله ﷺ فرمائیل چه په قرآن کریم کښې د دیرشو آیاتونو یو سورت دې چه د خپلو لوستونکو سفارش به کوی. تر دې چه هغوی به اوبخښلې شی هغه سورت ﴿تَبٰرَكَ الَّذِیْ بِیَدِهِ الْمُلْكُ﴾ دې. ابوداؤد نسائی ترمذی او ابن ماجه کښې هم دا حدیث دې. امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائی.(۱)

تاریخ ابن عساکر کښې د حضرت انس بن مالک ﷺ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل تاسو نه د وړاندې یو سړې مړشوچا سره چه د الله تعالی په کتاب کښې د سورة ﴿تَبٰرَكَ الَّذِیْ﴾ نه علاوه بل هیڅ څیز نه وو. کله چه هغه خښ کړې شو او فرښته هغه له راغله نو دا سورت د هغې په وړاندې اودریدو. فرښتې وئیل ته دا د الله تعالی کتاب ئې زه تا خفه کول نه غواړم. تا ته دا معلومه ده چه ماته ستا د خپل ځان یا د دې مړی د څه نفع هیڅ اختیار نشته. که ته هم دا غواړې نو الله تعالی ته سفارش اوکړه نو دا سورت به الله تعالی عزوجل له لاړشی او وائی به چه الله ستاد کتاب نه فلانکی سړی زه زده کړې اولوستلې ووم اوس به ته دې په اور کښې سوزوې؟ سره د دې چه زه د ده په سینه کښې محفوظ یم اوته به دې په عذاب کوې؟ که هم داسې کوې نو ما د خپل کتاب نه وران کړه. الله تعالی به اوفرمائی چه دې وخت کښې ته ډیر غصه کښې ئې دا به وائی چه ماته حق دې چه خپل خفګان ښکاره کړم. الله تعالی به اوفرمائی چه زه دا ما تاله درکړو او ستا سفارش مې قبول کړو. اوس به دا سورت هغه له راشی اود عذاب فرښته به اخوا کړی اود هغه خُلې سره به خپله خُله یوځائی کړی او وائی به مرحبا دې وی هم دې به زما تلاوت کولو. دې سینې ته دې ډیر شاباش وی دې زه یادکړې ووم. دا دواړه قدمونه دې مبارک وی هم دا به اودریدل اودشپې به ئې زما قراءت سره قیام کولو. اودا سورت به د هغه په قبر کښې امدادی او غمخوار جوړیږی او هیڅ قسم یره او خفګان به هغه ته رسیدوته نه پریږدی. د دې حدیث په اوریدو ټولو لویو واړو آزادو اوغلامانو دا زده کړو. ددې دې نوم رسول الله ﷺ ﴿مُنْجِیَه﴾ کیښودو یعنی د خلاصې والا سورت. خو دا یاد ساتئی چه دا حدیث ډیر منکر دې د دې راوی فرات بن سائب ته امام احمد امام یحیی بن معین امام بخاری امام ابوحاتم او امام دارقطنی رحمهم الله وغیره ضعیف وئیلې دې.

او په دویم سند کښې دا روایت دې چه دا قول د زهری رحمه الله دې مرفوع حدیث نه دې. امام بیهقی رحمه الله په کتاب "اثبات عذاب القبر" کښې د حضرت ابن مسعود ﷺ نه یو مرفوع حدیث هم بیان کړې دې او موقوف هم. په دې کښې چه هم کوم مضمون دې هغه د دې په شهادت کښې کارور کولې شی. مونږ هغه په کتاب الجنائز احکام کبری کښې بیان کړې دې ولله الحمد. طبرانی وغیره کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی په قرآن کریم کښې یو سورت دې کوم چه د خپل لوستونکی د پاره الله تعالی سره جګړه اوکړه او هغه ئې په جنت کښې داخل کړو او هغه سورت ﴿تَبٰرَكَ الَّذِیْ﴾ دې. ترمذی شریف کښې دی چه یو صحابی ﷺ په خنګل کښې ډیره لګولې وه چرته چه قبر هم وو خوده ته علم نه وو هغه واوریده چه یو سړې دې سورت ﴿ملك﴾ لولی او هغه دا پوره اولوستلو. هغه نبی کریم ﷺ ته ټوله واقعه بیان کړه نو حضور ﷺ اوفرمائیل دا سورت بندونکې دې، دا سورت خلاصونکې دې چه د عذاب قبر نه خلاصې ورکوی.(۲) دا حدیث غریب دې.

د ترمذی شریف په دویم روایت کښې دی چه حضور ﷺ به د اوده کیدو نه وړاندې سورة ﴿الٓمٓ تَنْزِیْلُ﴾ او سورة ﴿تَبٰرَكَ الَّذِیْ﴾ ضرور لوستلو. د حضرت طاؤس رحمه الله په روایت کښې دی چه دا دواړه سورتونه د قرآن

---

(۱) ابوداود کتاب شهر رمضان باب في عدد الآی: ۱۴۰۰ وسنده حسن، ترمذی: ۲۸۹۱، ابن ماجه: ۳۷۸۶، السنن الکبری: ۷۱۰

(۲) ترمذی کتاب فضائل القرآن باب ماجاء في فضل سورة الملك: ۲۸۹۰، دلائل النبوة للبیهقی: ۴۱/۷.

پاك په نوروسورتونوباندې اويا نيكئي زيات فضيلت لري. (١) طبراني كښې دي چه حضور ﷺ فرمانې زماد زړه خوښه ده چه داسورت دې زما د امت دهريوپه زړه كښې وي. يعنې سورت ملك (٢) داحديث هم غريب دې اوددې راوى ابراهيم رحمه الله ضعيف دې اوهم د دې په شان روايت د سورت ياسين په تفسير كښې تيرشوې دې. مسند عبدبن حميد كښې لږشان وضاحت سره بيان دې چه حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه يوسړي ته اوفرمائيل تاته داسې تحفه دركړم چه ته پرې خوشحاله شې ﴿تَبٰرَكَ الَّذِيْ﴾ لوله او دا خپل اهل اوعيال اولاد كوروالا بچوته ګاونډيانو ته اوښايه.دا سورت د خلاصى وركونكې اود شفاعت كونكې دې د قيامت په ورځ به د خپل لوستونكى د طرف نه الله تعالى ته سفارش كوى اوهغه به د اُور د عذاب نه بچ كوى اود قبرد عذاب نه هم. د رسول الله ﷺ ارشاد مبارك دې زه خو غواړم چه زما د ېر يو امتى په زړه كښې داوى.(٣)

اياتونه		سورة الملك مكية وهي ثلثون اية وفيها ركوعان		ركوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
٣٠		شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې		٢

تَبٰرَكَ	الَّذِيْ	بِيَدِهِ	الْمُلْكُ	وَهُوَ	عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
ډير بركت والا دې	هغه ذات	چې په لاس دهغه كښې	بادشاهي ده	او هغه	په هر څيز باندې

دلوئي بركت خاوند دې | هغه (الله ﷻ) چې په لاس كښې ئې ټوله بادشاهي ده | او هغه په هر څه

قَدِيْرُ ۨ ①	الَّذِيْ	خَلَقَ	الْمَوْتَ	وَالْحَيٰوةَ	لِيَبْلُوَكُمْ
قادر دې	هغه (الله)	چې پيدا ئې كړو	مرګ	او ژوند	دپاره ددې چې وازمائى تاسو

قادر دې | (الله ﷻ) هغه ذات دې چې مرګ او ژوندئې پيدا كړى دى | چې په تاسو امتحان اوكړي

اَيُّكُمْ	اَحْسَنُ	عَمَلًا ؕ	وَهُوَ الْعَزِيْزُ	الْغَفُوْرُ ۙ ②
چې كوم يو له تاسو نه	زيات ښه دې	په لحاظ دعمل سره	او هغه غالب دې	ښونكې دې

چې په عمل كښې څوك ښه دې | .... او هغه ډير غالب ډير ښونكې دې

الَّذِيْ	خَلَقَ	سَبْعَ سَمٰوٰتٍ	طِبَاقًا ؕ	مَا تَرٰى	فِيْ خَلْقِ
هغه (الله)	چې پيدا ئې كړل	اوه اسمانونه	لاندې باندې	اوبه نۀ وينې ته	په پيداوښت

هغه ذات دې چې اووۀ اسمانونه ئې لاندې باندې پيدا كړل | ته به د رحمان (الله ﷻ) په پيداوښت كښې

الرَّحْمٰنِ	مِنْ تَفٰوُتٍ ؕ	فَارْجِعِ	الْبَصَرَ ۙ	هَلْ تَرٰى
د رحمن كښې	څه خلل (بې ربطى)	واپس اوګرزوه	نظر (خپل)	ايا وينې ته

هيڅ فرق اونه وينې | .... نو ته (اسمان طرف ته) بيا اوګوره | چې څه خلل درته ښكارى ؟

(١) ترمذى كتاب فضائل القرآن باب ماجاء في فضل سورة الملك: ٢٨٩٠.
(٢) حاكم: ٥٦٥/١ ح ٢٠٧٦.
(٣) المنتخب لعبدبن حميد: ٦٠١.

مِنْ فُطُوْرٍ۞ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ

څه چاوْ دي (خرابتيا) | بيا اوګرزوه | نظر | دوه دوه ځلې | واپس به راشي | تاته نظر |

.........بيا په بار بار اوګوره | سترګې به دې ذليلې او ستومانه واپس شي (خو په اسمان کښې به

خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ۞ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا

نامراده | او هغه به سترې ستومانه وي | او بيشکه ښائيسته کړې دي مونږه | اسمان | نزدې |

نقص بيا نه مومې | .... او بيشکه مونږ ددنيا اسمان (د ستورو) په ډيوؤ سره

بِمَصَابِيْحَ وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ وَاَعْتَدْنَا

په ډيوؤ سره | او جوړې کړې دي مونږ دا ډيوې | ويشتونکې | دپاره دشيطانانو | او تيار کړې دي مونږه

ښائسته کړې دې | او هغه مو د شيطانانو د ويشتلو ذريعه ګرځولې ده | او هغوئ دپاره مو

لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيْرِ۞

دپاره ددوئ | عذاب سوزونکې |

ددوزخ عذاب تيار کړې دې |

قوله تعالى:-اَلَّذِىْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ط

د مرګ اوژوندخالق الله دې: الله تعالى خپل تعريف بيانوى او خبرورکوى چه په ټول مخلوق باندې د هغه قبضه ده چه څه غوارى کوى څوك دهغه حکم روستوکولې نه شى.دهغه د غلبه حکمت اوعدل په وجه د هغه نه څوك تپوس قدرې هم نه شى کولې.هغه په ټولوځيزونوباندې قدرت لرونکې دې.بيا خپل مرګ او ژوند پيداکول بيانوى.ددې آيت نه دهغه خلقودپاره استدلال کړې دې چه مرګ يووجودى امردې خکه چه هغه هم پيداکړې شوې دې.دآيت مطلب دا دې چه ټول مخلوق ئى د عدم نه په وجودکښې راوستلوچه دښوعملونوکونکو ازميښت اوشى لکه چه بل ځائى کښې ارشادمبارك دې ﴿كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ﴾ تاسوالله ﷻ سره ولې کفرکوئې؟تاسوخومړه وئې بياهغه تاسوراژوندى کړئى. نو اول حال يعنى عدم ته هم دلته مرګ اوونيلې شواودې پيدائش ته حيات اوونيلې شو.هم په دې وجه ددې نه پس ارشادکولې شى ﴿ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ۞﴾ هغه به بياتاسو وژنى اوبيا به موژوندى کوى.

ابن ابى حاتم کښې دى رسول الله ﷺ فرمائى بنيادم دمرګ په ذلت کښې وو الله تعالى د حيات کورجوړ کړو بيادمرګ اوآخرت د جزا او بيا دبقا[1] خوهم داروايت بل ځائى دحضرت قتاده رحمه الله خپل قول کيدل بيان شوى دى. امتحان د دې خبرې دې چه تاسوکښې نيك عمل کونکى څوك دى؟د اکثر عمل والا نه بلکه دبهتر عمل والا.هغه د غلبه او اوچت ذات کيدو نه سره کله چه ګناه ګار او سرکش خلق کله رجوع اوکړى اوتوبه اوکړى نو معاف کونکې اوبخښونکې هم دې.چا چه يود پاسه بل اووه آسمانونه لاندې باندې پيداکړل. بعضې خلقو دا هم وئيلى دى چه يوسره بل ملاؤ شوې دې خوبل قول دا دې په مينځ کښې ځائى شته اود يوبل نه په فاصله دى.ډيرصحيح قول هم دغه دې اود معراج د حديث نه هم دغه خبره ثابتيږى.دالله تعالى په پيدائش کښې خو به څوك څه کمې ياعيب اونه مومى بلکه ته به ګورى چه هغه برابردې نه اخواديخوا نه مخالفت نه بې ترتيبى نه کمې نه عيب اونه خلل. خپل نظردآسمان طرف ته اوچت کړه او غوراوکړه چه چرته څه نقص مات رامات جوړ چاوْدې سورې ښکارى؟که بيا دې هم څه

---

[1] ابن ابى حاتم.

شك وي نوبيا بيا اوګوره هيڅ کمي به نه ښکاري که تاسو په ښه ژور نظرسره لتون کړې وي خوبيا هم
ناممکن دی چه تاته څه کمې بيشي په نظرراشي.ستا سترګې به ستړې شي ناکامه به شي او لاندې به
شي دکمي نفي کولوسره به اوس دکمال اثبات کولې شي.فرمائي چه ددنيادا آسمان مونږ په دې قدرتي
چراغونو سره په ستوروسره ښائسته کړې دې په کومو کښې چه بعضې ګرځيدونکي دی اوبعضې په يو
ځائي حصاريدونکي دی.بياد دې يوه بله فائده بيانولې شي داچه په دې سره شيطانان ويشتلې شي د
دې نه شغلې اوځي اوپه هغوی باندې راپريوځي دانه ده چه پخپله ستورې په هغوی راماتيږي.والله اعلم
د شيطان په دنياکښې خودارسوائي کوري په آخرت کښې به هم د لمبه کولواو سوزيدلو عذاب وی لکه
چه دسورت صافات په شروع کښې دی چه مونږ ددنياآسمان ته په ستورو ښائست ورکړې دې اود
سرکش شيطانانو نه حفاظت په دې سره کړې دې.هغه د اوچتو فرښتو خبرې نه شي اوريدې او په شغلې
سره شړلې شي. اودهغوی دپاره دهميشه عذاب دې اوکه دوی کښې يونيمه خبره واخلي اوتختي نوهغه
پسې پړقيدونکې شغله وی.قتاده رحمه الله فرمائي ستوري ددرې قسم فائدې د پاره پيدا کړې شوی دی
دآسمان ښائست دشيطانانوويشتلواولارموندلود نښود پاره.کوم سړی چه ددې نه بله خبره اولټوله هغه
د لارې نه واختو او خپله صحيح حصه ئې ورکه کړه اود نه د نشت والي په وجه ئې تکلف اوکړو (١)

وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ
| او دې دپاره دهغه کسانو | چې کفر ئې کړې دې | درب خپل سره
| ....او چا چې د خپل رب نه انکار کړې دې هغوئ دپاره

عَذَابُ جَهَنَّمَ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝٦ اِذَآ اُلْقُوْا فِيْهَا
عذاب ددوزخ | او ډير خراب ځائې دې دورتلو | کله چې اوغورزولې شي | په هغې کښې
ددوزخ عذاب تيار دې | اوهغه ډيره خرابه ټيکانړه ده | څه خت چې دوئ دوزخ ته غوزار کړې شي

سَمِعُوْا لَهَا شَهِيْقًا وَّهِيَ تَفُوْرُ ۝٧ تَكَادُ تَمَيَّزُ
نو وابه وري هغوئ | هغه دوزخ لره | هيبتناك آواز | او هغه به خوټکيږي | نزدې ده | چې شليږي به
نو ګړزار به ئې اوري | او هغه دوزخ به داسې ويشيږي | چې د ډيره قهره به شليدو ته نزدې وی

مِنَ الْغَيْظِ ؕ كُلَّمَآ اُلْقِيَ فِيْهَا فَوْجٌ سَاَلَهُمْ
دغصې نه | هر کله چې اوراوغورزولې شي | په هغې کښې | يوه ډله | نو تپوس به اوکړي دهغوئ نه
...... څه وخت چې يوه ډله ورغورزولې شي | نو محافظې فرښتې به ترې

خَزَنَتُهَآ اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَذِيْرٌ ۝٨ قَالُوْا بَلٰى قَدْ جَآءَنَا
نوکران ددوزخ | ايا نهٔ ووٴ درغلې تاسو ته | يو يرونکې | نو اوبه وائي هغوئ | هو | راغلې ووٴ مونږ ته
تپوس اوکړي | چې ايا تاسو ته څوک ويرونکې درغلې نه وو؟ اهغوئ به اووائي چې ولې نه ! ويرونکې خو

نَذِيْرٌ ۙ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ ۚ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا
يرونکې | اخو دروغ اوګڼړو مونږه | اواووئيل مونږه | نه دې نازل کړې الله | هيڅ څيز | نهٔ يئ تاسو | مګر
راغلې وو | اخو مونږ دروغژن ګڼړلې وو | اوورته موونيلې وو اچې الله خوهيڅ څيزنازل کړې نه دې | اوتاسو پخپله

(١) الطبري:٢٣/٥٠٨. (ابن جرير او ابن ابي حاتم).

أَوْ نَعْقِلُ	نَسْمَعُ	لَوْ كُنَّا	وَقَالُوا	فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ۝
یا مو د عقل نه کار اغستلی	چې اوریدلې مو	که چرې وې مونږ	او اوبه وائي هغوئ	په گمراهئ لویه کښې

لویه گمراهئ کښې ئې او دا به هم او وائی چې که چرې مونږ اوریدلې وې یا مو دعقل نه کار اخستې وې

بِذَنْبِهِمْ	فَاعْتَرَفُوا	فِي أَصْحٰبِ السَّعِيرِ ۝	مَا كُنَّا
گناهونو خپلو لره	پس هغوئ به اومنی:	په ملگرو د وور کښې	نو نه به وې مونږه

نو نن به په دوزخیانو کښې نه وو شامل شوې .... نو د خپلو گناهونو اقرار به اوکړی

لِأَصْحٰبِ السَّعِيرِ ۝	فَسُحْقًا
دپاره دملگرو ددوزخ	پس لرې والې دې درحمت نه

نو د دوزخیانو دپاره دې هلاکت وی

قوله تعالی:- وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ

د الله تعالی آیاتونه دروغ کنړونکی بدانجام:- د الله تعالی ارشاددې چه څوك هم د هغه نه کفراوکړی هغه دوزخی دې.د غه انجام او ځائی دبدنه بد دې.دا د اوچت او مکروه خرپه شان آوازونه وهونکې او جوش وهونکې دوزخ دې په هغې سوزیږی او وریتیږی.د جوش او غضب د وجې نه داسې کړنگیږی لکه چه اوس به مات شی.دادوزخیان ډیر ذلیل کول اوآخری حجت قائمول اود اقبالی مجرم جوړلود پاره د دوزخ فرښته دهغوی نه تپوس کوی چه اې بدنصیبو د الله تعالی رسول ﷺ تاسوددې نه ویرولې نه وئی؟ نو دوی به چغې او افسوس کولوسره خپل ځان باندې بدوئیلوسره جواب ورکوی چه راغلې خو وو خو زمونږ بدنصیبی چه مونږ هغه دروغ کنړلو اود الله تعالی کتاب مو هم نه منلواو پیغمبرموهم بې لارې کنړلو.اوس د الله تعالی عدل صفا ثابت شوې دې اودالله تعالی فرمان پوره نازل شوې دې کوم چه هغه فرمانیلې ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا ۝﴾ ترکومې چه مونږ رسول نه وی لیگلې تر هغې پورې عذاب نه ورلیگو.(په دې آیت کښې دنیاوی عذاب طرف ته اشاره ده د آخرت د عذاب طرف ته نه ده).
بل ځائې ارشاد دې ﴿حَتّٰى إِذَا جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا﴾ کله چه دوزخیان دوزخ ته اورسی اود دوزخ دروازې کولاو کړې شی اود دوزخ داروغه دوی نه تپوس اوکړی چه آیا تاسوله هم ستاسونه رسول نه لیگلې شوې؟ چه تاسو ته به ئې ستاسود رب آیاتونه لوستل اوتاسو به ئې ددې ورځې دملاقات نه ویرولې نو وائی به چه اوراغلې وو او ویرولې ئې هم وو خو په کافرانوباندې دعذاب کلمه حقه شوې وه. اوس به خپل ځان ملامت کوی او وائی به که زمونږ غوږونه وې که په مونږ کښې عقل وې نوپه دهوکه کښې به نه پریوتلو خپل مالك اوخالق سره به موکفر نه کولونه به مورسولان دروغ کنړل او نه به مود هغوی د تابعدارئی نه مخ اړولو.الله تعالی به فرمائی چه اوس خودوی پخپله دخپلې گناه اقرار اوکړو دوی دپاره دې لعنت وی اودوی دپاره دې لریوالې وی.رسول الله ﷺ فرمائی چه ترکومې خلق په خپل ځان باندې په دنیا کښې غوراونه کړی اوخپلې بدئی پخپله اونه وینی هلاك کیږی به نه[1] بل حدیث شریف کښې دی چه دقیامت په ورځ به داسې حجت قائمولې شی چه پخپله به انسان پوهه شی چه زه دوزخ ته دتلو قابل یم.

يَخْشَوْنَ	إِنَّ الَّذِينَ
چې یریږی	بیشکه هغه کسان

کوم کسان چې د خپل رب نه بې لیدو

[1] احمد:٤/٢٦٠، ابوداؤد کتاب الملاحم باب الامروالنهی:٤٣٤٧وسنده صحیح، احمد:٥/٢٩٣.

رَبَّهُمْ	بِالْغَيْبِ	لَهُمْ	مَّغْفِرَةٌ	وَّاَجْرٌ	كَبِيْرٌ ﴿۱۲﴾	وَاَسِرُّوْا
درب خپل نه	په غيبو سره	دپاره دهغوئ	ښښنه ده	او اجر	لوئ دي	او كه پټوئ تاسو

ويريږي | نو هغوي دپاره ښښنه ده | او لوئي اجر دې | .... او كه تاسو خپله خبره پټوئ

قَوْلَكُمْ	اَوِاجْهَرُوْا	بِهٖ	اِنَّهٗ	عَلِيْمٌ
خبره خپله	يا كه ښكاره والې كوئ	په هغې سره	بيشكه هغه	خبردار دي

اوكه ښكاره كوئ يې | .... هغه (الله) دزړونو په حال ښه عالم دي

بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۱۳﴾	اَلَا يَعْلَمُ	مَنْ خَلَقَ	وَهُوَ
په خبرو دسينو باندې	ايا نه پوهيږي هغه	چې پيدا كړي ئې دي زړونه	او هغه

.... | ايا هغه به ترې نه خبر نه وي | .... چا چې پيدا كړي دي | او هغه

اللَّطِيْفُ	الْخَبِيْرُ ﴿۱۴﴾	هُوَ الَّذِيْ	جَعَلَ	لَكُمُ
باريك ليدونكې دې	خبردار دې	هغه خو هغه ذات دې	چې جوړه ئې كړه	ستاسو دپاره

ډير باريک بين په هرڅه خبر دې | .... الله ﷻ هغه ذات دې چا چې تاسو دپاره زمكه

الْاَرْضَ	ذَلُوْلًا	فَامْشُوْا	فِيْ مَنَاكِبِهَا	وَكُلُوْا	مِنْ رِّزْقِهٖ
زمكه	تابع	پس ګرځئ	په اطرافو (سينه) ددې كښې	او خورئ	درزق دهغه نه

داستعمال قابله جوړه كړه | ددې دپاره چې تاسو ددې په لارو كښې تګ راتګ كوئ | او دالله د رزق نه خورئ

وَاِلَيْهِ	النُّشُوْرُ ﴿۱۵﴾
اوخاص هغه ته	دوباره ژوندي راپاسيدل دي

او هغه (الله) ته بيا پيش كيدل دي

قوله تعالى:- اِنَّ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿۱۲﴾

د الله ﷻ نه غائبانه ويريدلو فضيلت:- الله ﷻ هغه خلقو ته زيرې وركوي چه د خپل رب په وړاندې اودريدلو نه ويريږي، سرد ددې كه يوازې وي اودچا نظرپه دوي نه پريوځي. خو بياهم د الله تعالى د ويرې د نافرمانئي يوكار نه كوي، نه دتابعدارئي اوعبادت نه سترګې پټوي. دهغوي ګناه به هم الله تعالى معاف كړي اوهغوي ته به زبردست ثواب اوښكلي اجر هم وركوي لكه چه د بخاري او مسلم شريف په حديث كښې دي چه كومو اووه كسانوته به الله تعالى دعرش سورې په هغه ورځ وركوي په كومه ورځ چه به بل سورې نه وي په هغوي كښې به يوهغه كس وي چه دمال او جمال والا ښځه هغه ته دزنا دعوت وركړي اوهغه اووائي چه زه دالله تعالى نه ويريږم او هغه ته هم چه داسې په پټه صدقه اوكړي چه د ښي لاس خرچ كولونه د هغه كس لاس هم خبرنه شي.

مسنداحمد كښې دي چه صحابه كرام رضى الله اجمعين يوځل عرض اوكړو يارسول الله ﷺ زمونږ د زړونو چه كوم كيفيت ستاسو په وړاندې وي ستاسو نه پس هغه نه وي. حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا اووائې چه د رب سره ستاسو څه حال وي؟ هغوي جواب وركړوپه ظاهر او باطن هم الله تعالى رب منو حضور ﷺ اوفرمائيل چه څنې دا نفاق نه دې.[1]

[1] مسندالبزار۵۲، مسندابي يعلى:۳۳۶۹، احمد:۱/ ۳۰، ۵۲، ابن حبان:۷۳۰.

قوله تعالى:- وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ ؕ

الله تعالى ته ول پيژني: بيا فرمائي ستاسو پټو او ښكاره خبرو ماته علم دې اود زړونود خطرونه هم خبريم. دا ناممكن دى چه كوم خالق وى هغه به عالم نه وى، د مخلوق نه خالق بې خبره وى هغه خوډير باريك بين او بې حده خبرلرونكې دې. دې نه پس دخپل نعمت څرګندونه كوى زمكه ئې ستاسو د پاره مسخر كړه او په آرام سره ولاړه ده. خوزيدو سره تاسو ته هيڅ نقصان نه دركوى. د غرونوميخونه ئې په دې ورټكوهلې دى. د اوبوچينې په دې كښې روانې كړى دى. لارې وركړې دى. قسم قسم ګټې په دې كښې ايخودې دى. ميوې غلې د دې نه راوځى. كوم ځائى ى ته چه تاسو تلل غواړئى تلې شئى. قسم قسم اوړده فائده وركونكې سوداګرئى تاسو كوئې. ستاسو كوشش هغه كاميابوى تاسو ته خپل رزق په دې اسبابو سره دركوى. معلومه شوه چه د اسبابوحاصلولو كوشش د توكل نه خلاف نه دې.

قوله تعالى:- وَكُلُوا مِنْ رِّزْقِهِ ؕ

هر چا ته رزق رسونكې صرف الله تعالى دې: دمسند احمد په حديث كښې دى كه تاسو د الله تعالى په ذات باندې پوره پوره يقين اوكړئى نوهغه به تاسوته داسې رزق دركړى لكه څنګه چه مرغوته وركوى چه دخپلو جالونه خالى خيټې اوځى اومړې واپس راځى([1]) نود هغوى سحرمابنام تلل راتلل او رزق لټول ئى هم په توكل كښې داخل اوګنړل څكه چه د اسبابوپيداكونكې او هغه آسانونكې هم هغه يو الله تعالى دې هم دهغه طرف ته دقيامت په ورځ واپس كيدل دى. حضرت ابن عباس ﷺ وغيره خود مناكب نه لارې او اخوا ديخوا ځايونه مراد اخلى ([2]) اود قتاده رحمه الله وغيره نه نقل دى چه مراد ترې غرونه دى. حضرت بشيربن كعب رحمه الله د دې آيت تلاوت اوكړو او خپلې وينځې ته چه دهغې نه د ده اولاد هم شوې وواووئيل كه د مناكب صحيح تفسير دې اوخودلو نه ته به آزاده شې. هغې وئيل دې نه مراد غرونه دى. هغه د حضرت ابودرداء ﷺ نه تپوس اوكړو نوجواب ملاوشو چه دا تفسيرصحيح دې.

ءَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ

آيا په امن كښې يئ تاسو | دهغه ذات نه | چې په آسمان كښې دې

آيا تاسو ددې نه بې غمه يئ | چې څوک په آسمان كښې دې

أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾

ددې خبرې چې ډوب به كړى | تاسو | په زمكه | بيا به ناساپه | دا زمكه | اګرخي يعنى تالئ وهى

هغه مو په زمكه كښې ورخخ كړى | .... نوهغه (زمكه) به ناګهانه اولړزيږئ

أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ

يا په امن كښې يئ تاسو دهغه ذات نه چې په آسمان كښې دى | ددې خبرې نه چې رااوبه ليږى | په تاسو باندې

آيا تاسوددې نه بې غمه شوئ | چې څوک په آسمان كښې دې هغه درباندې دكانړو

حَاصِبًا ؕ فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ

| باران دكاڼړو | پس زربه معلوم شي تاسو ته | چې څرنګې وه | يرونه زما | او دروغ ګنړلى دى

باران راوروى ر نوتاسو ته به زر معلومه شي چې زماويرول څنګه دى؟ | اوددوئ نه پخوا

---

[1] ترمذى كتاب الزهد باب فى التوكل على الله: ۲۳۴۴ وسنده حسن، ابن ماجه: ۴۱۶۴، احمد: ۱/ ۳۰، ۵۲، ابن حبان: ۷۳۰.

[2] الطبرى: ۲۳/ ۵۱۲.

الَّذِيْنَ	مِنْ قَبْلِهِمْ	فَكَيْفَ كَانَ	نَكِيْرِ
هغه كسانو | چې مخكښې ددوئ نه وو (پيغمبران خپل) | پس څرنګې وو | عذاب زما			
خلقو هم (خپل پيغمبران) دروغژن ګنړلي وو | بيا (اوګوره چې په دوئ) زما عذاب څنګه راغلو؟			

اَوَلَمْ يَرَوْا	اِلَى الطَّيْرِ	فَوْقَهُمْ	صٰٓفّٰتٍ	وَّيَقْبِضْنَ
ايا نه ګوري دوئ | مرغانوته | دپاسه دخان خپل | چې وزرې خورونكې دى | او راغونډونكې دى				
ايادوئ بره مارغانو ته نه ګوري | چې ورزې ئې خورې كړې وى | اوغونډې كړې ئې وى				

مَا يُمْسِكُهُنَّ	اِلَّا الرَّحْمٰنُ	اِنَّهٗ	بِكُلِّ شَيْءٍ	بَصِيْرٌ
نه تينګوى دوئ لره (په هوا كښې) | مګر رحمن | بيشكه هغه | په هر څيز باندې | ليدونكې دې |				
دوئ صرف رحمان (په هوا كښې) راټينګ كړې دى | ....هغه هرڅيز وينى ګورى				

قوله تعالى:- ءَاَمِنْتُمْ مَّنْ فِى السَّمَآءِ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ

د الله تعالى دعذاب نه بې ويرې كيدل نه دى پكار: په دې آياتونو كښې هم الله تعالى د خپل كرم او رحمت بيان كوى چه دخلقودكفر اوشرك په وجه هغه په قسم قسم دنياوى عذابونوباندې قادر دې خود هغه حكم اوعفو ده چه زرعذاب نه وركوى. لكه چه بل ځائې ى ارشاد دې ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوْا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ﴾ يعنى كه الله تعالى خلق د هغوى په بدو نيول نو په مخ د زمكې به ئى هيڅ څوك نه وو پريخى. هغه دوى ته ديو مقرروخت پورې مهلت وركړې دې. كله چه هغه وخت راشى نوالله تعالى به دې مجرمانو خلقو سره پخپله پوهه شى. دلته ئى هم اوفرمائيل چه كه زمكه خوزيدله او اخواديخواكيدله نو دا ټول به په هغې كښې ورخښ شوې وې يا په هغوى به ئى داسې سيلئى راليګله چه په هغې كښې به كانړى وو اود هغوى دماغ به ئى ماتول.

يوبل ځائې كښې ارشاد دې ﴿اَفَاَمِنْتُمْ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ﴾ آيا تاسو نه ويريږئ چه د زمكې په يوه غاړه كښې به ورخښ شئ په تاسوبه هغه كانړى راووروى هيڅ څوك به نه وى چه ستاسو وكالت اوكړې شى. دلته هم فرمان دې چه هغه وخت به تاسو ته معلومه شى چه زما د دهمكيانو او ويرولوانجام څه شو؟ تاسوپخپله اوګورئ چه اول خلقوهم اونه منل او انكاركولوسره ئى زما خبرې دروغ اوګنړلې نود هغوى څومره خراب او د عبرت نه ډك انجام شو.

قوله تعالى:- اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ

تاسوزمادهرې ورخې دقدرتونو مشاهده نه كوئ چه مرغئ ستاسو په سرونوباندې الوزى كله په دواړو وزروباندې اوكله څه بندكړى نوزما نه بغير هغه چانيولې وى؟ماهواكانې مسخركړى دى اودوى په كښې زوړند الوزى. داهم زما لطف كرم رحمت اونعمت دې. د مخلوقاتو حاجتونه ضرورتونه دهغوى د اصلاح او بنيګړو خيال ساتونكې اوكفالت كونكې هم زه يم. لكه چه بل ځائې ارشاد دې ﴿اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرٰتٍ فِىْ جَوِّ السَّمَآءِ﴾ آيا دوى دامرغئى نه دى ليدلې چه دزمكې اوآسمان په مينځ كښې مسخردى د چا نيونكې چه دالله تعالى نه بغيربل څوك نشته. يقيناً په دې كښې دايماندارودپاره لوئ لوئ نښې دى.

اَمَّنْ هٰذَا الَّذِىْ	هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ	يَنْصُرُكُمْ
ايا څوك دې هغه كس | چې هغه لښكر دې ستاسو دپاره | چې هغه امداد كوى ستاسو		
ايا د رحمان نه سوابل څوك دې | ....چې ستاسولښكر جوړ شى | اوستاسو مدد اوكړى		

مِّنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ ط | اِنِ الْكٰفِرُوْنَ | اِلَّا | فِيْ غُرُوْرٍ ۝٢٠ | اَمَّنْ هٰذَا الَّذِيْ
په مقابله د رحمن کښې | نه دي دا کافران | مگر | په دوکه کښې پراته دي | ايا څوك دې هغه
دا کافران خو په لويه دهوکه کښې پراته دي | ....ايا داسې څوک شته چې تاسو ته

يَرْزُقُكُمْ | اِنْ اَمْسَكَ | رِزْقَهٗ ۚ | بَلْ لَّجُّوْا
چې رزق درکولې شي تاسو ته | که بند کړي هغه | رزق خپل | بلکه ننوتلي (محکم شوي) دي دوئ |
روزي درکړي | که هغه (الله ﷻ) دربانديې خپله روزي بنده کړي | بلکه دوي په

فِيْ عُتُوٍّ | وَّنُفُوْرٍ ۝٢١ | اَفَمَنْ | يَّمْشِيْ | مُكِبًّا
په سرکشئ کښې | او په نفرت کولو کښې دحق نه | ايا پس هغه څوك | چې گرځي | نسکور |
سرکشئ اوپه نفرت کښې پراته دي | ....ايا هغه کس چې

عَلٰى وَجْهِهٖٓ | اَهْدٰٓى | اَمَّنْ يَّمْشِيْ | سَوِيًّا
په مخ خپل باندې | زيات صحيح لار موندونکې دې | يا هغه څوك چې گرځي | برابر نيغ |
پرمخې تگ کوي | هغه په سمه لار دې؟ | ....او که هغه چې په هواره

عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝٢٢ | قُلْ | هُوَ الَّذِيْٓ | اَنْشَاَكُمْ | وَجَعَلَ لَكُمُ
په نيغه لار باندې | اووايه | الله هغه ذات دې | چې پيدا ئې کړئ تاسو | او درنې کړو تاسو له
لار د سم روان وي | ....ته ورته اووايه چې الله ﷻ هغه ذات دې | چې تاسو ئې پيدا کړي يئ

السَّمْعَ | وَالْاَبْصَارَ | وَالْاَفْـِٕدَةَ ط | قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ۝٢٣ | قُلْ
طاقت داوريدو | او طاقت دليدو | او زړونه (دپاره د سوچ) | ډير لږ تاسو شکر اوباسئ | اووايه |
او غوږونه اوسترگې اوزړونه ئې درکړي دي | ....خو تاسو ډير کم شکر کوئ | اورته اووايه

هُوَ الَّذِيْ | ذَرَاَكُمْ | فِي الْاَرْضِ | وَاِلَيْهِ | تُحْشَرُوْنَ ۝٢٤
الله هغه ذات دې | چې خوارة ئې کړئ تاسو | په زمکه کښې | اوخاص هغه ته به | تاسو ورجمع کيږئ
الله ﷻ هغه ذات دې | چې تاسو ئې په زمکه کښې خواره کړي يئ | او بيا به هغه ته جمع کولې شئ

وَيَقُوْلُوْنَ | مَتٰى | هٰذَا الْوَعْدُ | اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝٢٥ | قُلْ | اِنَّمَا الْعِلْمُ
او وائي دوئ | کله به وي | دا وعده | که يئ تاسو | رښتيني | اورته اووايه | چې بيشکه دغه علم
اودوئ وائي چې دا وعده به کله پوره کيږي | که تاسو ريښتوني يئ؟ | ورته اووايه چې (ددې) علم

عِنْدَ اللّٰهِ ۠ | وَاِنَّمَآ | اَنَا نَذِيْرٌ | مُّبِيْنٌ ۝٢٦ | فَلَمَّا | رَاَوْهُ
| دالله سره دې | او بيشکه زه | يرونکې يم | ښکاره | پس هر کله چې | اووينې دوئ هغه
د الله ﷻ سره دې | او زه خو بس يو څرگند ويرونکې يم | ....بيا چې دوئ قيامت نزدې اووينې

زُلْفَةً | سِيْٓـَٔتْ | وُجُوْهُ | الَّذِيْنَ | كَفَرُوْا | وَقِيْلَ
نزدې | نو وران به شي | مخونه | دهغه کسانو | چې انکار ئې کړې دې | اوا وبه ونيلې شي
نو د کافرانو مخونه به وران شي | ....اورته به اوونيلې شي

هٰذَا الَّذِيْ	كُنْتُمْ	بِهٖ	تَدَّعُوْنَ﴿۲۷﴾
چې دا هغه څيز دې	چې وئ تاسو	په دغه څيز سره	چې غوښتو به مو
چې داهغه عذاب دې	چې تاسو به (په دنيا کښې) غوښتلو		

قوله تعالى:- أَمَّنْ هٰذَا الَّذِيْ هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِّنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ ط

د باطلې عقيدې ترديد: الله تعالى دمشركانوددې عقيدې ترديدكوي كوم چه هغوى خيال كوي دكومو بزرگانوچه هغوى عبادت كوي هغوى ددوى امدادهم كولې شي اودوى ته رزق رسولې شي.نو فرمائي چه بغيرد الله تعالى نه نه څوك امدادكولې شي نه رزق رسولې شي نه څوك بچ كولې شي د كافرانو دا عقيده صرف يوه دهوكه ده. كه اوس الله تعالى ستاسو رزق بند كړي نوبيا څوك هم هغه نه جاري كولې. په وركولواخستلوپيداكولو فناكولو رزق وركولواوامدادكولوباندې صرف دالله تعالى چه وحده لاشريك دې ته قدرت حاصل دې.داخلق پخپله هغه دزړه نه پيژني اوپه عملونوكښې نورهغه سره شريك كوي.حقيقت دادې چه كافران په گمراهئي غلطو لارو گناه او سركشئي كښې بهيږي روان دي. د دوى په طبيعتونوكښې كبر ضد اود حق نه انكار بلكه د حق سره دښمني كول ناست دي. ترديې چه د بنو خبرو اوريدل هم نه شي برداشت كولې عمل كول خولړې خبره ده؟ بيا د مؤمن اوكافر مثال بيانولې شي د كافرمثال داسې دې لكه چه څوك ملاقبنى كړې سرټيټ كړې سترگې بشكته روان وي نه لار ته گوري او نه هغه ته دامعلوم وي چه چرته روان دې بلكه حيران اوپريشان لار هيره شوې وارخطا دې. اود مؤمن مثال داسې دې لكه چه يوسړې په نيغه لار نيغ روان وي لار پخپله صفااو نيغه ده دا سړې هغه پخپله هم بنه پيژني اوپه برابر اوصحيح چال باندې روان دې.

دغه حال به د قيامت په ورځ د دوى وي چه كافران په پړمخې د دوزخ طرف ته راجمع كولې شي او مسلمانان به په عزت سره جنت ته رسولې شي.لكه چه ارشاد دې﴿اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ۝ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَاهْدُوْهُمْ اِلٰى صِرَاطِ الْجَحِيْمِ۝﴾ ظالمان اود هغوى په شان اود هغوى معبودان كوم چه دالله تعالى نه بغيروو راجمع كړئ اود دوزخ لار ورته اوښائي الخ. مسنداحمدكښې دي د رسول الله ﷺ نه تپوس اوكړې شو حضورﷺ! خلق به پړمخې كولوسره څنگه حشر كولې شي؟ هغوىﷺ اوفرمائيل چا چه په پښو باندې روان كړې دى هغه ذات په پړمخې روانولوباندې هم قادر دې[1]په مسلم اوبخاري شريف كښې هم دا روايت دې الله تعالى هغه ذات دې چا چه تاسو په اول ځل تاسو هيڅ هم نه وئې پيداكړئې. تاسو ته ئې غوږونه سترگې او زړه دركړو يعنې په تاسوكښې ئې عقل او پوهه پيداكړه خوتاسو ډير كم شكر گذاري كوئې.يعنې خپل داقوتونه دالله تعالى په حكم منلوكښې اودهغه دنافرمانونه په بچ كيدو كښې ډيركم خرچ كوئې.هم الله تعالى دې چه تاسوئې په زمكه كښې خواره كړئې ستاسو ژبې جدا ستاسو رنگونه جدا ستاسو په شكلونواو صورتونوكښې اختلاف اوتاسو ئې د زمكې په جدا جداحصه كښې آباد كړئې.بيا به ددې گډوډوالي او شيندلو نه پس هغه وخت هم راشي چه تاسو ټول به دهغه په وړاندې اودرولې شئ. هغه چه څنگه تاسو اخوادېخوا خواره كړې ئې هم دغه شان به مو يوطرف ته راغونډ كړي.اوڅنگه چه په اول ځل هغه تاسو پيداكړئې بيابه تاسو راواپس كړي. بيا بيان كولې شي چه دا كافران د بيا ژوندې كيدلو قائل نه دى اوهغوى دا دويم ژوند محال او ناممكن گڼړي د دې بيان په اوريدوسره اعتراض كوي چه بنه ده هغه وخت به كله راځي دكوم چه مونږته خبرراكولې شي كه

[1] احمد:۳/۱۶۷، صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الفرقان باب قوله ﴿الذين يحشرون على وجوههم الى جهنم﴾: ۴۷۶۰، صحيح مسلم:۲۸۰۶.

رښتونې نې نو اوښايه چه د دې ګړوډ کيدونه پس به هغه اجتماع کله وي؟

قوله تعالى: -قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ

د پيغمبرانو کارخبرورکول دی: الله تعالى خپل نبى ته فرمائى چه دوى ته جواب ورکړه دهغې علم ماته نشته چه قيامت به کله وي؟داخو صرف هم هغه علام الغيوب پيژني. اودومره ماته ونيلې شوى دى چه هغه وخت به ضرور راځي.زما حيثيت صرف دادې چه زه تاسو خبرکړم اودهغه ورځ دسختونه مو خبر کړم. زما فرض خو صرف تاسو ته رسول ووكوم چه الحمدلله ماكړى دى. بيا د الله تعالى ارشاد دې چه كله قيامت قائم شي اوكافران ئې په خپلو سترګوباندې اوګورى او معلومه کړى چه اوس خوهغه راتيزدې شو او هر راتلونکې څيز خو راځي كه هغه هرڅومره په مزه راځي اوكله چه دوى دا راتلونکې اووينى كوم چه نې تراوسه پورې دروغ ګڼړلو نو هغوى ته به ډير خراب اولګى ځکه چه د خپل غفلت نتيجه به مخامخ اووينى اود قيامت تباهئى به بدحواسه كونكې وى آثار به ټول مخامخ وى په هغه وخت كښې به دوى ته د رټلو اوذليل كولو په توګه ونيلې شي هم دا دې د كوم چه تاسو تندى كوله.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ
| ورته اووايه|ايا وينئ تاسو
ته ورته اووايه چې ښه دا اوښايئ

اِنْ اَهْلَكَنِيَ اللّٰهُ وَمَنْ مَّعِيَ اَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ
كه هلاك كړى ما الله | او هغه څوك چې زما سره دى | يا رحم اوكړى په مونږ باندې | پس څوك
كه الله ﷻ ما او زما ملګرې هلاک كړى | .... يا راباندې رحم اوكړى | ......نو

يُّجِيْرُ الْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۲۸﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ
به بچ كوى | كافران | دعذب دردناك نه | ورته اووايه | چې هغه خدائې رحم كونكې دې
كافران به د دردناک عذاب نه څوک بچ کړى | ته ورته اووايه چې هغه الله ﷻ رحمان دې

اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۚ فَسَتَعْلَمُوْنَ
ايمان راوړې دې مونږه په هغه | او په هغه باندې | بروسه كړى ده مونږه |پس زربه معلوم شي تاسو ته
مونږ په هغه ايمان راوړې دې | او په هغه مو بهروسه کړې ده | ....تاسو ته بهٔ زر معلومه شي

مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۹﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ
چې څوك دې هغه | چې په ګمراهئ ښكاره كښې دې | ورته اووايه | ايا وينئ تاسو| كه چرې شي
چې څوک په ښكاره ګمراهئ كښې دې |...............ورته اووايه چې ښه دا راته اوښائې كه

مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ﴿۳۰﴾
اوبه ستاسو | ښكته | پس څوك به راولى تاسو له | او به جارى |
ستاسو اوبه ښكته غائبې شى | نو څوک به ستاسو دباره دچينې اوبهٔ راولى

قوله تعالى: -فَمَنْ يُّجِيْرُ الْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۲۸﴾

كافران به د دردناک عذاب نه څوک بچ كوى: الله تعالى فرمائى چه اې نبى دې مشركانوته اووايه كوم چه دالله تعالى دنعمتونوانكاركوى داتاسوچه ددې خبرې په ارزوكښې ئې چه مونږته به نقصان اورسوئى نو

فرض کړه چه مونږ ته دالله تعالی دطرف نه نقصان راورسیدو یاهغه په مااوزما په ملګرو باندې رحم اوکړو نوستاسوبه دې څه صرف په دې کارخوستاسوخلاصي نه شی کیدلې؟ستاسودخلاصی خودا صورت نه دې؟ خلاصې په توبه پورې موقوف دې،دالله تعالی طرف ته په تښیدوباندې،دهغه دین منلوباندې.زمونږ په بچ کیدو یا هلاك کیدوباندې ستاسو خلاصې نشته. تاسوزمونږ خیال پریږدئی اود خپلې ښښنې صورت اولټوئی.

قوله تعالی:-فَمَنْ يَّأْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ۝

اوبه دالله تعالی نعمت:بیافرمائی مونږ په رب العالمین رحمن او رحیم باندې ایمان راوړلې دې په خپلو ټولوکارونو کښې زمونږ یقین اوتوکل هم دهغه په پاك ذات باندې دې.لکه چه ارشاددې(فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ)هم دهغه عبادت کوه اوهم په هغه باندې یقین ساته. اوس به ډیرزر تاسو ته معلومه شی چه په دنیا اوآخرت کښې خلاصې چاته ملاویږی اوبه نقصان او تاوان کښې څوك پریوځی؟درب رحمت به چا باندې دې اوبه هدایت باندې څوك دی؟ د الله تعالی غضب په چاباندې دې اوبه خرابه لارڅوك دی؟ بیا فرمائی چه دا اوبه په کوموچه د انسانی ژوند دارومداردې زمکه راکاړی یعنی د زمکې نه هډو راونه وځی نوتاسوبه په کنستلوکنستلوسترې شئی نوبغیردالله تعالی نه بل څوك شته چه دا بهیدونکې راخوټکیدونکی او روانیدونکې اوبه تاسو ته درکړې شی.

د الله په فضل اوکرم سره د سورة ملك تفسیر ختم شو. (فالحمدلله رب العالمین)

آیاتونه		سورة القلم مکية وهی اثنتان وخمسون آية وفيها رکوعان		رکوع ګاني
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۵۲		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۲

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ۝ مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ

ن قسم دې په قلم | او په هغه څیز | چی لیکونکی ئې لیکی | نه ئې ته | په فضل درب خپل سره |

نون | په قلم باندې قسم دې | او په هغې چې (فرښتې) څه لیکی | ستا د رب مهربانی ده چې ته

بِمَجْنُوْنٍ۝ وَاِنَّ لَكَ لَاَجْرًا غَيْرَ مَمْنُوْنٍ۝ وَاِنَّكَ

لیونې | او بیشکه تالره دې | خامخا اجر | چی نه دې ختمیدونکې | او بیشکه ته |

لیونې نه یې | اوستا دپاره داسې اجر دې | چې ختمیدونکې نه دې | اوته د اوچتو اخلاقو په

لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ۝ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُوْنَ۝ بِاَيِّكُمُ

داوچتو اخلاقو مالک یې|نو ډیر زر به ته هم اووینې |او هغوئ به هم اووینی |چی په کوم یو له تاسو نه

اوچته مرتبه یې نوته به هم اووینې اودوئ به هم اووینی |..................چې په تاسو کښې

الْمَفْتُوْنُ۝ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ

لیونتوب دې | بیشکه رب ستاسو چی دې | هغه ښه پیژنی | هغه څوك | چی بې لارې شوې دې

څوک لیونې دې | بیشکه ستا رب په هغه چا ښه پوهه دې څوک چې ئې د لارې نه بې لارې

عَنْ سَبِيْلِهٖ ۪	وَهُوَ اَعْلَمُ	بِالْمُهْتَدِيْنَ ۝
د لارې دهغه نه	او هغه ښه پيژني	نيغه لار موندونکي

شوې وي|او هغه ته هغه خلق ښه معلوم دي په نيغه لار روان دي|

قوله تعالى: -وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ۝

دنون مفهوم اود ټولو نه اول پيدا شوې څيز: د نون وغيره په شان د حروف هجي بيان په تفصيل سره د سورة بقره په شروع کښې تير شوې دې څکه ئې دلته دبياسردوباره کولوضرورت نشته. وئيلې شي چه دلته د نون نه مراد هغه لوئ کب دې چه په يومحيط عالم اوبوباندې دې او اووه واړه زمکې ئې اوچتې کړې دي.دابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د ټولو نه اول الله تعالى قلم پيداکړو ورته ئې اوفرمائيل چه ليکه نوهغه اووئيل څه اوليکم؟ وئې فرمائيل تقديرليکه. نو د هغه ورځ نه واخله ترقيامته پورې چه به څه کيږي په هغې باندې قلم روان شو. بيا الله تعالى کب راپيداکړو اود اوبوچينې راوچتې کړې د کمې نه چه آسمان جوړ شواوزمکه ئې د دغه کب په شا کيخوده. کب حرکت اوکړو په څه سره چه زمکه هم اوخوزيده نو په زمکه کښې غرونه ورخښ کړل اوزمکه ئې مضبوطه او ساکن کړه. بيا هغوى د دې آيت تلاوت اوکړو.([1])

مطلب دا چه دلته د نون نه مراد داکب دې. په طبراني کښې مرفوعًا روايت دې چه د ټولونه اول الله تعالى قلم اوکب پيداکړو.قلم تپوس اوکړو چه زه څه اوليکم؟حکم اوشوچه هرهغه څيزکوم چه د قيامت پورې کيدونکې دې. بيا هغوى د اولنى آيت تلاوت اوکړو ([2]) نود نون نه مراد هم داکب دې او قلم نه مراد هم دا قلم دې. د ابن عساکر په حديث کښې دي د ټولونه اول الله تعالى قلم پيداکړو بيا نون يعنى دوات بيائې قلم ته اوفرمائيل چه ليکه نو هغه وئيل څه اوليکم؟ اوفرمائيلې شو چه څه کيږي او څه کيدونکي دي عمل رزق عمر مرګ وغيره. نو قلم هرڅه اوليکل د دې آيت نه هم دا مراد دې. بيا په قلم باندې مهراولګيدلو هغه به ترقيامت پورې نه چليږي. بيائې عقل پيداکړو او وئې فرمائيل چه په خپل عزت مې دې قسم وى په خپلو دوستانوکښې به زه تا کمال ته رسوم او په خپلو دښمنانوکښې به زه تاناقص ساتم. فرمائي چه دا مشهوره وه چه د نون نه مراد هغه کب دې کوم چه د اووه واړو زمکولاندې دې بغوى رحمه الله وغيره مفسرين فرمائي چه د دې کب په ملاباندې يوکانړې دې د کوم پيروالې چه د زمکې اوآسمان برابر دې. په دې باندې يو غوايه دې چه دهغه څلويښت زره ښکرې دي اود هغه په ملا باندې اووه واړه زمکې اود هغې ټول مخلوق دې. والله اعلم.

د عبدالله بن سلام سوالونه اود رسول کريم ﷺ جوابونه:-او ډيره د حيرانتياخبره خودا ده چه بعضې مفسرينودا حديث هم په دې معنى کښې محمول کړې دې کوم چه په مسنداحمدوغيره کښې دې. کله چه عبدالله بن سلام ﷺ ته خبرملاوشو چه رسول الله ﷺ مدينې ته راغلې دې نوهغه دحضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اوډيرسوالونه ئې اوکړل. وئې وئيل چه زه د هغه خبرو تپوسونه کول غواړم چه هغه د انبياؤ نه بغير بل څوک نه پيژني. اوښايه د قيامت ړومبئ نښه کومه يوه ده؟دجنتيانو ړومبې خوراک څه دې؟اودا څه وجه ده چه کله بچې د پلار په شان وى اوکله د مور په شان؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا خبرې اوس اوس ماته حضرت جبرائيل ﷺ اوخودلې. ابن سلام ﷺ اووئيل چه په فرښتوکښې هم دغه فرښته ده چه د يهوديانو دښمنه ده. حضور ﷺ اوفرمائيل واوره چه د قيامت اوله نښه دا ده چه يواور به راوځي چه خلق به د مشرق نه مغرب طرف ته بوځي اود جنتيانوړومبې خوراک د کب د اينې زياتوالې

---

[1] حاکم:٢/٤٩٨. (ابن ابي حاتم)
[2] المعجم الكبير ١٢٢٢٧، مجمع الزوائد:٧/١٣١.

دي اوچه د سرې اوبه د ښځې په اوبه ور ورانديّ شي نو هلك پيداكيږي او چه د ښځې اوبه د سړي په اوبوباندې وړاندې والې اوکړي نو هم د هغې طرف ته ځي[1] په بل حديث کښې دومره زياتوالې دې چه تپوس ئې اوکړو جنتيانوته به د دې خوراك نه پس څه ملاويږي؟ وئې فرمائيل جنتي غوايه به حلال کړې شي چه په جنت کښې څرن کوي. تپوس اوشو چه هغوي ته به اوبه څنګه ملاويږي؟ اوفرمائيلې شو دسلسبيل نومې د نهر نه[2] دا هم وئيلې شوي دي چه د "ن" نه مراد د نورتختئي ده. په يومرسل غريب حديث کښې دي چه رسول الله ﷺ دا آيت اولوستلو او وئې فرمائيل دې نه مراد د نورتختئي اود نورقلم دې چه د قيامت پورې په احوالو چليدلې دې. ابن جريج فرمائي ماته خبر راکړې شوې دې چه دا نوراني قلم د سلوکالو پورې اوږدوالې لرې اوداهم وئيلې شوي دي چه د "ن" نه مراد دوات او د قلم نه مراد قلم دې. حسن رحمه الله او قتاده رحمه الله هم دا فرمائيلي دي. په يو ډير غريب مرفوع حديث کښې داهم روايت دې کوم چه په ابن ابي حاتم کښې دي الله تعالى "ن" پيدا کړواوهغه دوات دې.[3]

حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه الله تعالى نون يعنى دوات پيداکړو قلم ئې پيداکړو بيائې اوفرمائيل ليکه هغه تپوس اوکړو څه اوليکم؟ اوفرمائيلې شو چه څه د قيامته پورې كيدونكي دي. عملونه كه هغه نيك وي كه بد، رزق كه حلال وي كه حرام، بيا داهم چه كوم څيز به كله دنياته راځي، څومره اندازه باندې به وي او څنګه به اوځي؟ بيا الله تعالى په بنديګانوباندې حفاظت كونكي فرښتي مقرر كړې او په كتاب باندې داروغه مقرركړې. محافظي فرښتې هره ورځ د خازن فرښتونه معلومات كوي او ليكي. كله چه رزق ختميږي عمر پوره كيږي مرګ رارسي نو محافظي فرښتې داروغه فرښتو له ورځي تپوس كوي چه د نن ورځې كوم يوسامان دې؟ هغوي به وائي چه د دې سړي د پاره زمونږ سره هيڅ هم نشته. دې اوريدو سره فرښتې لاندې راكوزيږي نوګوري چه هغه مړ شوې وي. د دې بيان نه پس حضرت ابن عباس رضي الله عنه اوفرمائيل تاسوخو عرب ئې آيا تاسو په قرآن پاك كښې دمحافظو فرښتوباره كښې دا نه دي لوستلي ﴿إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ مطلب دا دې چه مونږ ستاسو اعمال د اصل نه نقل كول اوليكل. داخووو دلفظ "ن" متعلق بيان.

د قلم ذكر:- اوس دقلم باره كښې واورئي. په ظاهره دلته عام قلم مراد دې په كوم سره چه ليكل كيږي لكه چه بل ځائې كښې ارشاد رباني دې ﴿الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ﴾ يعنى الله تعالى په قلم سره ليكل اوخودل. نود دې قسم خوړلوسره ددې خبرې خبروركوي چه په مخلوق باندې زمايونعمت داهم دې چه ما دوي ته ليكل اوخودل په كوم سره چه د دوي علوموته رسيدل اوشي. په دې وجه ئې ددې نه پس اوفرمائيل ﴿وَمَا يَسْطُرُونَ﴾ يعنى دهغه څيزقسم چه ليكل كوي. دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه ددې تفسيردا هم نقل دې چه دهغه څيز چه پيژني. سدي رحمه الله فرمائي چه دې نه مرادد فرښتوليكل دي چه د بنديګانو اعمال ليكي. اونورمفسرين وائي چه دې نه مراد هغه قلم دې كوم چه په قدرتي توګه روان شواوتقدير ئې اوليكلو. د زمكې او آسمان د پيدا كيدونه پنځوس زره كاله وړاندې اود دې قول په دليل كښې دغه دله هغه احاديث واردكوي كوم چه دقلم په ذكر كښې روايت شوي دي. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائي چه دقلم نه مراد هغه قلم دې په كوم سره چه ذكر ليكلې كيږي.

قوله تعالى:- ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾

د نبي كريم ﷺ د اخلاقويوڅوواقعات:- بيافرمائي چه اې نبي الحمدلله ته ديوانه نه ئې لكه څنګه چه ستا دقول منكران حق وائي بلكه ستاد پاره لوئ اجردې اوبې حسابه ثوابونه دي چه نه ختميږي نه پريكيږي.

[1] صحيح بخاري ك تاب احاديث الانبياء باب خلق آدم وذريته: ۳۳۲۹، احمد:۱۰۸/۳، ابن حبان:۷۱٦۱.
[2] صحيح بخاري كتاب الحيض باب بيان صفة منى الرجل والمرأة: ۳۱۵، حاكم:۴۸۱/۳، ابن حبان:۷۴۲۲.
[3] الشريعة للآجرى:۱۷۹.

اونه کټ کیږی څکه چه تاد رسالت حق اداکړې دې اوزمونږ په لارکښې دې د سخت نه سخت تکلیفونه برداشت کړی دی مونږ به تاته بې حسابه بدله درکوو. ته په ډیرو ښو اخلاقو باندې ئی یعنی په دین اسلام باندې ئی او په بهترین ادب باندې ئی.

د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه د حضور ﷺ د اخلاقوباره کښې تپوس کیږی نو هغه جواب ورکوی چه دحضور ﷺ اخلاق خو قرآن پاك وو. حضرت سعید رضي الله عنه فرمائی لکه څنګه چه په قرآن پاك کښې دی([1]) په دویم حدیث شریف کښې دی حضرت صدیقه رضي الله عنها تپوس اوکړو چه ولې تاقرآن پاك نه دې لوستلې؟ تپوس کونکی حضرت سعیدبن هشام رضي الله عنه اووئیل چه اولوستلې مې دې. نو هغې اوفرمائیل چه نود حضور ﷺ اخلاق قرآن کریم وو. په مسلم شریف کښې دا حدیث پوره پوره دې ([2]) کوم چه به مونږ په سورت مزمل کښې بیانوو. ان شاء الله تعالی. د بنوسواد یوسړی دحضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه هم دا سوال کړې وو نو هغوی هم دا فرمائیلی وواوبیائی داآیت ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ تلاوت اوفرمائیلو. هغه وئیل چه یوه نیمه واقعه خو بیان کړئی.حضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمائیل واوره یوخل ما هم د حضور ﷺ د پاره خوراك تیارکړو او حضرت حفصه رضي الله عنه هم . ما خپلې وینځې ته اووئیل چه گوره که زما د خوراك نه اول د حضرت حفصه رضي الله عنها خوراك تیار شوراغلو نو راګذارئی کړه. نو هغې هم داسې اوکړه او لوښې هم مات شو. حضور ﷺ شیندلې شوې خوراك راغونډکړو او وئی فرمائیل چه د دې لوښی په بدل کښې به ته ثابت لوښې ورکوې او هیڅ غصه اورټنه ئی اونه کړه([3])

مطلب دا حدیث په ډیرو طریقو سره په مختلفوالفاظوسره په مختلفوکتابونوکښې دې چه یوخود پیغمبر ﷺ د شروع اوپیدا کیدونه الله تعالی خوښ کړې شوی اخلاق بهترین خصلتونه او پاك عادتونه کیخودې وو نودغه شان د حضور ﷺ عمل په قرآن پاك باندې هم داسې وو لکه چه د قرآن پاك یومجسم عملې نمونه وو.د هریوحکم په ځائی راوړلواود هرې نهی نه بندیدلو کښې دحضور ﷺ حالت دا ووچه په قرآن پاك کښې کوم څه دی نو هغه هم دحضور ﷺ د ښکلې اوعزت مندو اخلاقو بیان دې.دحضرت انس رضي الله عنه بیان دی چه مادرسول الله ﷺ لس کاله خدمت اوکړو خویو ورځ ئی راته اف قدرې هم نه دې فرمائیلې. که د کولویوکار به مې اونه کړو او یا د نه کولوکاربه مې اوکړو نو غصه اورټل خو څه چه دومره به ئی هم نه فرمائیل چه داسې دې ولې اوکړه([4])حضور ﷺ د ټولونه زیات دخواخلاقو مالك وو. ([5]) دحضور اکرم ﷺ د تلی(ورغوی) نه زیات نرم نه ریښم وو او نه څه بل څه څیز. د حضور اکرم ﷺ د خولې نه زیات خوشبودار څیز ما نه دې بوئی کړې نه مشك اونه عطر([6])په صحیح بخاری کښې دی چه حضرت براء رضي الله عنه فرمائی رسول الله ﷺ د ټولونه زیات ښائسته او د ټولونه زیات خلیق وو. د حضور ﷺ قد نه ډیر اوږد اونه ډیر ټیټ وو([7]) په دې باره کښې نورهم ډیر احادیث دی.

شمائل ترمذی شریف کښې د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روایت دې چه رسول الله ﷺ نه چرې په خپل لاس باندې یوخادم یا غلام وهلې اونه ئی بیبیانې او بچی اونه ئی بل څوك، اود الله تعالی د لارې جهاد خو یو بله خبره ده. کله به چه حضور ﷺ ته په دوو کارونوکښې اختیاورکړې شو نو حضور ﷺ به هم هغه

---

[1]) الطبری:۵۲۹/۲۳.

[2]) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب جامعة صلاة اللیل ومن نام عنه اومرض:۷۴٦.

[3]) احمد:۱۱۱/٦،ابن ماجه کتاب الاحکام باب الحکم فیمن کسر شیئا:۲۳۳۳. (مسنداحمد)

[4]) صحیح بخاری کتاب الادب باب حسن الخلق والسخاء: ٦۰۳۸، صحیح مسلم:۲۳۰۹، ابوداؤد:۴۷۷۴، احمد:۲۵۵/۲.

[5]) صحیح مسلم کتاب الفضائل باب حسن خلقه ﷺ:۲۳۱۰.

[6]) صحیح بخاری کتاب الصوم باب مایذکر من صوم النبی ﷺ وافطاره:۱۹۷۳، صحیح مسلم:۲۳۳۰.

[7]) صحیح بخاری کتاب المناقب باب صفة النبی ﷺ:۳۵۴۹، صحیح مسلم:۲۳۳۷.

خوښولو چه کوم به ډیر اسان وو. اوداسوه بله خبره وه که په هغې کښې به څه ګناه وه نود هغې نه به ډیرلرې کیدو. حضور ﷺ کله هم خپله بدله د چا نه نه ده اخستې اودا خبره ده چه که چا به د الله تعالی حرمتونه ماتول نو نبی کریم ﷺ به د الله تعالی د احکاموجاری کولود پاره خامخا انتقام اخستلو[1] مسنداحمدکښې حضور ﷺ ارشاد فرمائی چه زه د بهترینو اخلاقو او پاکیزه عاتونوپوره کولود پاره راغلې یم[2] بیا فرمائی چه اې نبی ﷺ ته اوستا مخالف اومنکریه ډیر زر پوهه کړې شی چه په حقیقت کښې دهوکه شوې او ګمراه څوك دې؟ لکه چه بل ځائی کښې فرمائی ﴿سَيَعۡلَمُونَ غَدٗا مَّنِ ٱلۡكَذَّابُ ٱلۡأَشِرُ﴾ دوی ته به اوس یاصبامعلومه شی چه دروغژن او ځان خودونکی شرارتی څوك وو؟ یوبل ځائی کښې ارشاد دې ﴿وَإِنَّآ أَوۡ إِيَّاكُمۡ لَعَلَىٰ هُدًى أَوۡ فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ﴾ مونږ یا تاسو په هدایت باندې که په ښکاره ګمراهئی باندې.حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه داحقیقت به د قیامت په ورځ راښکاره شی[3]دهغوی نه روایت دې چه مفتون مجنون(لیونی) ته وائی[4]دمجاهد رحمه الله وغیره هم دا قول دې[5]قتاده رحمه الله فرمائی چه څوك شیطان سره ډیر نیزدې دې؟دمفتون ظاهری معنی داده چه دحق نه واوړی اوګمراه شی. په ﴿أَيِّكُمُ﴾ باندې "ب" ځکه داخل کړې ده چه هغه دلالت شی﴿فَسَتُبۡصِرُ وَيُبۡصِرُونَ﴾کښې تضمین فعل دې نو تقدیر عبارت ملاوولوسره به ترجمه داسې شی چه ته به هم او هغوی به هم ډیر زر اوپیژنی او تاته هم اوهغوی ته به هم ډیر زر د مفتون خبرورکړې شی. والله أعلم. بیا فرمائی چه په تاسوکښې دهوکه خوړونکې او په نیغه لار باندې تلونکې ټول الله تعالی ته ښکاره دی هغه ته ښه معلوم دی چه د نیغې لار نه د چا قدم خوئیدلې دې.

فَلَا تُطِعِ | ٱلۡمُكَذِّبِينَ

| پس مۀ منه خبره | ددروغ ګڼړونکو خلقو

| نو ته ددروغ ګڼړونکو تابعدار مکوه

وَدُّواْ | لَوۡ تُدۡهِنُ | فَيُدۡهِنُونَ | وَلَا تُطِعۡ | كُلَّ حَلَّافٖ

غواړي دوئ | که ته نرمی اوکړې | نو دوئ به هم نرمی اوکړی | او خبره مۀ نه | دهر قسم خور

دوئ خو دا غواړی چې ته نرم شې | نودوئ به هم نرم شی | او د هر قسم خور تابعداری هم کوه

مَّهِينٍ | هَمَّازٖ | مَّشَّآءِۭ بِنَمِيمٖ | مَّنَّاعٖ لِّلۡخَيۡرِ | مُعۡتَدٍ

سپك سړی |عیب ویونکی | وړونکې دچغلئ | منع کونکې خیر لره |دحدنه اوړیدونکې |

چې سپک دې| عیب لګونکې دې | ګرزنده چغل خور دې | د نیکئ د کارونو منع کونکې دې|دحد نه

أَثِيمٍ | عُتُلِّۭ | بَعۡدَ ذَٰلِكَ | زَنِيمٍ | أَن كَانَ | ذَا مَالٖ

سخت ګنهګار |بدخویه | پس ددې ټولو عیبونو نه |بداصله دې | په دې وجه چې وۀ هغه|خاوند دمال

تیریدنکې دې غټ ګناهګار دې | بدخویه دې | د دې هرڅه نه علاوه بدذاته دې| دا ځکه چې دې دمال

[1] احمد٦/٢٣٢، ابوداؤد ٤٧٨٦وهوحدیث صحیح، اصله عند مسلم:٢٣٢٨
[2] احمد: ٣٨١/٢.
[3] تفسیرقرطبی:٢٢٩/١٨.
[4] الطبری:٥٣١/٢٣.
[5] ایضاً.

وَّبَنِيْنَ۝ اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ۝

او داولاد | کله چي | اولوستي شي | په هغه باندي|ايتونه زمونږه| نو واني قيصي دي دړومبنو خلقو

اواولاد خاوند دي |کله چي ورته زمونږ اياتونه اولوستي شي|نووائي چي داخو دپخوانو خلقوافساني دی

سَنَسِمُهٗ عَلَى الْخُرْطُوْمِ۝

زر دي چي داغ به کيږدو هغه لره | په خر تم (پوزه) باندي |

مونږ به روله زر په پوزه داغ اولګوؤ

قوله تعالى:- فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِيْنَ۝

دخرابو اخلاقو تفصيلي مذمت: الله تعالى ارشادفرمائى اې نبى ﷺ كوم نعمتونه چه مونږ تاته درکړي، کوم صراط مستقيم او خلق عظيم مونږ تاته درکړي اوس تاله پکار دی چه زمونږ د نه منونکو ته اونه منې د هغوی خو دا خواهش دې چه ته لږه شان هم نرمی اوکړې نو دوی به چغې صورې جورې کړې. اودائی هم مطلب دې چه تاله پکاردی د دوی دباطلو معبودانوطرف ته خو لږ شان مخ کړه د حق نه لږ شان اخوا ديخوا شه. بیافرمائی چه ډیر قسمونه خورونکو کمینه سړی هم مه منه. د دروغژن سړی د خپلې دروغ وینا د ښکاره کیدلو ویره وی په دې وجه هغه په قسمونوخورلوسره نورو ته خپل یقین ورکول غواړی. د قسم د پاسه قسم خوری اود الله تعالى نومونه بې موقعې استعمالونکې ګرځی.

ابن عباس ﷺ فرمائی چه د ﴿مَهِيْنٍ﴾ نه مراد کاذب یعنی دروغژن دې[١] مجاهد رحمه الله فرمائی دکمزوری زړه والا. حسن رحمه الله وائی ﴿حَلَّافٍ﴾ مکابره کونکې او ﴿مَهِيْنٍ﴾ ضعیف کمزورې ﴿هَمَّازٍ﴾ غیبت کونکې چغل خورچه دیوځائی بل ځائی ته نی غوږ لګولې وی دې دپاره چه فساداوشی. په طبیعتونو کښې خرابوالې او زړونوکښې خیرنوالې راشی. د رسول الله ﷺ په لارکښې دوه قبرونه راغله نو وئی فرمائیل دواړه په عذاب دی اوپه څه لوئی کارنه بلکه یوخو به په متیازوکولوکښې پرده نه کوله او بل چغل خور وو[٢] فرمائی چغل خور به جنت ته نه ځی.[٣]

په بل روایت کښې دی چه حضرت حذیفه ﷺ دا حدیث هغه وخت اورولې ووکله چه هغوی ته اوونیلې شو چه دا سړې د خفیه پولیس سړې دې[٤] دمسنداحمد په حدیث کښې دی چه حضور ﷺ اوفرمائیل چه زه تاسوته اونه ښایم چه تاسوکښې د ټولونه ښه سړې څوك دې؟ خلقو عرض اوکړو ضرور ارشاد اوفرمائې. وې فرمائیل چه کله هغه ته اوګورې اوالله تعالى درته یاد شی. او واورئی د ټولونه خراب سړې هغه دې چه چغل خور وی په دوستانو کښې فساد اچونکې وی، په پاکو اوصفاخلقو باندې تهمت لګونکې وی[٥] دحلالوکارونواوحلالوڅیزونونه اخواکیږی اودحرام خوراك اوحرام کارئی کښې پریوځی. ګناهګار بدکار او محرمات استعمالونکې بدخویه اوبده ویناجمع کونکې اونه ورکونکې دې.

د مسنداحمد په حدیث کښې رسول الله ﷺ فرمائیلی دی جنتی خلق پریوتې عاجز اوضعیفان دی چه د الله تعالى په نیز په هغه اوچته مرتبه دی که هغوی قسم اوخوری نو الله تعالى ئی پوره کوی او دوزخی خلق سرکش متکبر او خان خودونکی دی[٦] یو بل حدیث کښې دی چه جمع کونکی اونه ورکونکی

---

[١] الطبری:٢٣/٥٣٢.
[٢] صحیح بخاری کتاب الوضوء باب من الکبائران لایستتر من بوله:١٢١٦، صحیح مسلم:٢٩٢.
[٣] صحیح بخاری کتاب الادب باب مایکره من النمیمة:٦٠٥٦، صحیح مسلم:١٠٥، ابوداؤد:٤٨٧١، ترمذی:٢٠٢٦، احمد:٥/٣٨٦.
[٤] صحیح بخاری کتاب الایمان باب بیان تغلیظ تحریم النمیمة:١٠٥، احمد:٥/٣٨٩.
[٥] احمد:٦/٤٥٩ ح ٢٧٥٩٩ وسنده حسن، شهربن حوشب حسن الحدیث والحمدلله.
[٦] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة ن والقلم باب (عتل بعد ذلك زنیم):٤٩١٨، صحیح مسلم: ٢٨٥٣، ترمذی: ٢٦٠٥،

بده وينا كونكى او سخت اخلاق خلق. ([1]) په يو بل روايت كښې دى چه د حضوراكرم ﷺ نه تپوس اوشو﴿عتل زنيم﴾ څوك دى؟ وئى فرمائيل بداخلاق ښه خوراك څښاك كونكى په خلقو باندې ظلم كونكى خيتوان سړى([2])خودا روايت اكثرو راويانو مرسل بيان كړې دې. په يوبل حديث كښې دى چه په هغه نالائق باندې آسمان ژاړى چاته چه الله تعالى صحت وركړې د خوراك د پاره ئى په ډكه خيټه وركړى مال او عزت هم وركړى بيا هم په خلقو باندې ظلم كوى. داحديث هم په دوو مرسل طريقوباندې روايت دې.غرض عتل وائى دچابدن چه صحيح وى طاقتوروى اوښه خوراك كونكې اوزوراور سړې وى

دَ زَنِيمِ مفهوم اوددې مصداق:﴿زَنِيمٍ﴾ نه مرادبدنام دې چه په بدئى كښې مشهور وى.په عربى لغت كښې زنيم هغه سړى ته وائى چه په يوقوم كښې پوهه ګڼړلې شى خود هغه قوم نه نه وى. عربو شاعرانو هغه هم په دې معنى كښې ترلې دې. يعنى د چانسب چه صحيح نه وى. وئيلې شى چه دې نه مراد اخنس بن شريق ثقفى دې چه د بنوزهره حليف وو. او بعضې وائى چه دا اسود بن عبديغوث زهرى دې. عكرمه ﷺ فرمائى ولدالزنا مراد دې.داهم بيان شوې دې چه څنګه يوه چيلئى د نورو چيلونه څان له او جداشى خپل څيرلې غوږ په خپل سټ زړوندكړې وى نو هغه په يونظركښې پيژندلې شى دغه شان كافريه مؤمنانو كښې پيژندلې شى دغه شان نور هم ډير اقوال دى خوخلاصه د ټولوصرف دومره ده چه زنيم هغه سړې دې كوم چه په بدئى سره مشهور وى او په عام توګه داسې خلق د اخوا ديخوانه ملاوشوې وى د چا چه د صحيح نسب او حقيقى پلار پته نه وى. په داسې خلقو باندې د شيطان غلبه ډيره زياته وى. لكه چه په حديث شريف كښې دى د زنااولاد به جنت ته نه ځى (داحديث بعضې خلقو موضوع ګڼړى).([3])

قوله تعالى:-اَنْ كَانَ ذَامَالٍ وَّبَنِيْنَ۝

په يوبل روايت كښې دې چه د زنا اولاد د دريوخراب خلقو د بدئى مجموعه ده كه هغه هم د خپل مور پلارپه شان كاراوكړى([4]) بيافرمائى د دوى د دې شرارتونوتوجه داده چه دوى مالدار او د ځامنوپلاران جوړ شو.زمونږ ددې نعمت تعريف كول خوڅه چه زمونږ آياتونه دروغ ګڼړى او بې عزتى كولوسره ګرځى وائى چه داخوزړې قصې دى.يوبل ځائى كښې الله تعالى ارشادفرمائى﴿ذَرْنِيْ وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيْدًا۝﴾ما پريږدى اوهغه كوم چه مايوازې پيداكړى دى اوډير مال مې وركړې دې او تكړه ځامن مې وركړى دى او نور مې هم ډير آسانتى وركړى دى بياهم په دې طمع كښې دى چه زه به دوى ته نورهم وركړم هيڅ كله داسې نه شى كيدې. دوى خوزما د آياتونومخالف دى. زه به دوى ډير زر په ډيرخراب مصيبت كښې !خته كړم. هغه غوراوفكركولوسره اندازه اولګوله چه دا تباه شى څومره خراب سوچ ئې اوكړو.زه بيا وايم دادې برباد وى هغه څنګه خراب تجويز اوكړو هغه بيا نظر واچولو اوخفه شو شكل ئى جوړكړو مخ ئى وارولوپاسيدو اوونى وئيل دا د الله تعالى كلام خو پخوانې نقل كړې شوې جادو دې صفا معلومه ده چه دا انسانى كلام دې د دوى په دې خبره به زه هم دوى په سقركښې ورواچوم. تاته څه معلومه ده چه سقرڅه څيز دې؟ هغه هيڅ څيز نه باقى ساتى اونه ئى باقى پريږدى په بدن پورې اينخلى او په دې باندې نورلس فرښتې مقرر دى. دغه شان دلته ئى هم اوفرمائيل چه د دوى په پوزه به مونږ داغ اولګوو يعنى داسې به ئى رسواكړو چه دهغوى بدى به د چانه پټه نه وى. هريوبه هغه اوپيژنى.لكه ښه لګولې شوې پوزې والا چه په زرګونو سړو كښې خلق پيژنى. او چه څوك داغ پټوى نو پټولې به ئى نه شى. دا

[1] احمد:۳/۱۶۹وسنده صحيح، مجمع الزوائد:۱۰/۳۹۶.
[2] احمد:۴/۲۲۷، مجمع الزوائد:۱۰/۳۹۶.
[3] احمد:۳/۲۰۳ ح ۶۸۹۲،مجمع الزوائد:۶/۲۵۷، حلية الاولياء: ۳/۳۰۷،الموضوعات لابن الجوزى:۳/۱۱۰.
[4] احمد:۶/۱۰۹، ابوداؤد: ۳۹۶۳،وسنده صحيح بلفظ ولدالزناشر الثلاثة، مشكل الاثار:۱/۳۹۱، حاكم:۲/۲۱۴.

هم وئیلی شوی دی چه دبدر په ورځ به د دوی پوزې په توره لګی اودا هم وئیلې شوی دی چه د قیامت په ورځ به پرې د دوزخ مهر لګی یعنی مخ به ورله تورولې شی نو د پوزې نه مراد پوره مخ شو.

امام ابوجعفر ابن جریرؒ دا ټول اقوال نقل کولوسره فرمائیلی دی چه په دې ټولوکښې داسې تطبیق کولې شی چه دا ټول کارونه به په هغوی کښې کیږی. دا به هم وی او هغه به هم او په دنیاکښې به هم رسوا کیږی او په رښتیابه ئی په پوزه نښه لګی. په آخرت کښې به هم د نښې والا مجرمان جوړیږی. او په حقیقت کښې دا ده هم ډیره صحیح. ابن ابی حاتم کښې د رسول الله ﷺ فرمان دې چه بنده د الله تعالی په نیزد باندې په زرګونوکلونو پورې مؤمن لیکلې شی خومړکیږی په هغه حال کښې چه الله تعالی ترې ناراض وی. او یوبنده په زرګونوکلونو پورې د الله تعالی په نیزد کافر لیکلې کیږی خود مرګ په وخت الله تعالی دهغه نه خوشحالیږی. اوچه کوم سړې د عیب لګولو او چغلنی خوړلو په حالت کښې مړکیږی اوچه د خلقو بدناموکښې وی نود قیامت په ورځ به د هغه په پوزه باندې د دواړوشوندو د طرف نه نښه لګولې شی کوم چه به د دې مجرم علامت جوړیږی.

إِنَّا بَلَوْنٰهُمْ

ابیشکه مونږه په ازمیښت کښی واچولی دی دوئ
مونږ ددوئ داسې

كَمَا بَلَوْنَآ | أَصْحٰبَ الْجَنَّةِ | إِذْ

لکه څنګه چې مونږ په ازمیښت کښی اچولی وو | خاوندان (مالکان) دباغ | کله چې |
امتحان اخلو | لکه څنګه چې مو د باغ دخاوندانو امتحان اخستې ووا څه وخت چې هغوئ

أَقْسَمُوا | لَيَصْرِمُنَّهَا | مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾

هغوئ قسمونه اوخوړل | چې خامخا به پریکوی میوه دهغې | په وخت دصبا کښی |
قسم خوړلې ووا .... چې میوه بهٔ ترې سحر وختی کټ کووا

وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ | فَطَافَ | عَلَيْهَا | طَآئِفٌ | مِّنْ رَّبِّكَ

او استثنائې نهٔ کوله | پس اوګرزیدو | په هغې باندې | یو ګرزیدونکې (افت) | دطرفه درب ستا نه
اوانشاء اللّٰه ئې هم وئیلې نه وهٔ نو په دغه باغ ستادرب د طرف نه یو تاویدونکې عذاب راتاؤ شو

وَهُمْ | نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾ | فَأَصْبَحَتْ | كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ | فَتَنَادَوْا

او هغوئ | اوده وو | پس شو هغه باغ | پشان دریبلی شوی فصل | نو هغوئ اواز اوکړو یو بل ته
هغوی لا اوده پراته ووا اوهغه باغ لکه د ریبلې شوې پټې پشان پاتې شوا نو هغوئ

مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ | أَنِ اغْدُوا عَلٰى حَرْثِكُمْ | إِنْ كُنْتُمْ | صٰرِمِينَ ﴿٢٢﴾

په وخت دصبا کښی | چې سحر وختی ورشئ فصل خپل ته | که یئ تاسو | رشتونکی (لوکونکی) |
صبایوبل ته نعرې کړې | چې خپل پټی ته وختی اورسیږئ | که میوه ټولول غواړی

فَانْطَلَقُوا | وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ﴿٢٣﴾ | أَنْ لَّا يَدْخُلَنَّهَا

پس روان شو هغوئ | او هغوئ دیو بل سره پټې پټې خبری کولې اچې هرګز داخل نهٔ شی دې باغ ته |
غرض دا چې ټول روان شول | اوپټې پټې خبرې ئې کولې | چې (ګورئ) نن تاسو ته

الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِّسْكِينٌ ﴿۲۴﴾ وَّغَدَوْا عَلٰى حَرْدٍ

نن ورځ | په تاسو باندې | يو مسكين | او سحر وختي لاړل | په فيصله دنهٔ وركولو فقيرانو ته |

يو مسكين هم رانشي |......... اوپخپل قدرت (اوتدبير) غاوره په تيزئ سره سحر وختي

قَادِرِيْنَ ﴿۲۵﴾ فَلَمَّا رَاَوْهَا قَالُوْٓا

(لكه چي) هغوئ قادر دي (په شوكولو دميوو) | پس هر كله چي | وې ليدو هغه باغ | نو وې وئيل |

اورسيدل | ....نوچي دا (تباه شوي باغ) ئې اوليدو نو وې وئيل

اِنَّا لَضَآلُّوْنَ ﴿۲۶﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُوْمُوْنَ ﴿۲۷﴾ قَالَ اَوْسَطُهُمْ

بيشكه مونږه لاره وركه كړې ده |بلكه مونږه |محرومه پاتې شو | اووئيل |دټولونه بهترسړی دهغوئ

چي(غالبا) مونږلاره خطا كړې ده | بلكه رښتيادا ده چي قسمت موبندديږ |په هغوئ كښي لږ ښه سړي داووئيل

اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُوْنَ ﴿۲۸﴾ قَالُوْا سُبْحٰنَ

ايا ما نهٔ وؤ وئيلي | تاسو ته | چي ولې نهٔ وايئ تاسو تسبيح | اووئيل هغوئ | پاكي ده

ماتاسو ته نه وو وئيلي چي دالله ﷻ پاكي ولې نه بيانوئ |..................بيائې اووئيل چي پاك دې

رَبِّنَآ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿۲۹﴾ فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ

رب زمونږ لره | چي بيشكه وؤ مونږه | ظالمان | بيا مخ كړو | خينو دهغوئ | خينو نورو ته

زمونږ رب | بيشكه هم مونږ خطاكار وو | بيا ئې يوبل ته كتل او الزامونه لګول ئې شروع كړل

يَتَلَاوَمُوْنَ ﴿۳۰﴾ قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا طٰغِيْنَ ﴿۳۱﴾

چي يو بل ئې ملامته كولو | اووئيل هغوئ | اے افسوسه زمونږه | بيشكه وؤ مونږه | سركشه

بيائې اووئيل |.........چي هائې افسوس دې په مونږ ! | هم مونږ د حد نه تيريدونكي يو

عَسٰى رَبُّنَآ اَنْ يُّبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ اِنَّآ

اميد دې چي رب زمونږه | په بدله كښې راكړي | مونږ له | بهتره | ددې نه | بيشكه مونږه

اميد دې چي مونږ ته خپل رب ددې نه غوره (باغ) په بدله كښې راكړي | بيشكه مونږ

اِلٰى رَبِّنَا رٰغِبُوْنَ ﴿۳۲﴾ كَذٰلِكَ الْعَذَابُ ؕ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ ۘ

رب زمونږ ته | رجوع كونكي يو | همدارنګې وي عذاب | او خامخا عذاب دآخرت | ډير لوئ دې

خپل رب ته رجوع كونكي يو | عذاب (چي راځي نو) داسې راځي اود آخرت عذاب ډير لوئې دې

لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۳﴾

افسوس كه وې دوئ | چي پوهيدلې |

كاش ! دوئ پرې پوهيدلې

قوله تعالى:- كَمَا بَلَوْنَآ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ ۚ

۱ دَ باغ والا تفصيلي واقعه:-دلته د هغه كافرانوچه رسول الله ﷺ ئې دروغ ګڼړلومثال بيانولې شي چه څنګه د باغ والا وو دالله تعالى ناشكري اوكړه اود الله تعالى په عذابونوكښې خپل خان ورواچولو. هم دغه حال

د دې کافرانوهم دې چه دالله تعالى نعمت يعنى حضوراکرم ﷺ دپيغمبرئ ناشکرى اوانکار هغوى د الله تعالى ناراضگئي مستحق اوګرځول نو وئ فرمائيل چه مونږ دوى هم ازميښت کړل څنګه چه مونږ د باغ والا ازميښت کړى وو. په کوم باغ کښې چه قسم قسم ميوې دانې وغيره وې. دې خلقو په خپل مينځ کښې قسمونه اوخوړل چه د سحر کيدونه وړاندې وړاندې به په شپه کښې ميوې راکوزې کړو چه فقيرانو مسکينانو او سوال کونکو ته پته هم اونه لګى چه هغوى راشي اودريږى اومونږ هغوى له هم ورکوو بلکه ټولې ميوې دانې به پخپله يوسو. په خپل دې چل باندې اوکاميابئ باندې د هغوى غرور وو او په دې ډير خوشحاله وو تردې چه الله تعالى ترې هم هيرشو ان شاء الله پورې د چا د ژبې نه اونه وتلو. په دې وجه د هغوى داقسم پوره نه شو هم د شپې شپې د هغوى د رسيدو نه وړاندې آسمانى آفت هغه ټول باغ اوسوزولو او هيره ئې ... و داسې شولکه توره شپه او پريکړې شوې فصل.ددې د پاره حضوراکرم ﷺ ارشاد فرمائى چه خلقو د ګناهونوه بچ شئى د ګناهونو په وجه انسان د هغه رزق نه هم محروم کولې شى کوم چه دهغه دپاره تيارکړې شوې وى. بيا ئى د دې دواړو آياتونو تلاوت اوفرمائيلو چه دا خلق د خپلې ګناه په سبب د خپل باغ د ميوې او پيداوار نه بدنصيبه شو.(ابن ابى حاتم)

د سحر په وخت کښې دوى يوبل ته آوازونه ورکوى که د ميوو شوکولواراده مووى نو وخت مه لګونى اوسحر وختى اوځئى.عبدالله ابن عباس﷜ فرمائى چه داباغ دانګورو وو.اوس دوى پټ پټ خبرې کولې چه څوک ئى وانورى اوغريبانانومسکينانوته پته اونه لګى.نود دوى غوړايستنې خود هغه الله تعالى نه پټيدې نه شوې چه دزړه د ارادونه هم پوره شان سره واقف دې.هغه بيان فرمائى چه ددوى دا پټې خبرې داوې چه ګورئى هوښيار اوسيږئى چامسکين ته پته اونه لګى اودلته رانه شى هيڅ کله يوفقيرهم په باغ کښې مه پريږدئى.اوس پوره طاقت اوسختئى سره په پخه اراده سره اوپه غريبانانوباندې غصې سره باغ ته لاړل. سدى ﷫ فرمائى چه حروان دکلى نوم وو خوداخه ډير صحيح نه معلوميږى دوى پوهيدل چه اوس په ميوو باندې قابض دى اوس به ئى راکوزې کړو او ټولې به راوړو.خو چه هلته اورسيدل نو حيران او پريشان پاتې شو. ګورى چه چپې وهونکې تک شين ډک باغ د ميوو نه ډکې ونې پخې ميوې ټولې غرقې او تباه شوى دى په ټول باغ کښې سيلئى ګرځيدلې او ټول باغ سره د ميوو سوزيدلې سکاره شوې دې.يوه ميوه د نيم قيمت هم پاتې نه وه ټول تازه والې اينختلو سره بدل شوې ټول باغ سوزيدلې ايره شوې دې د ونو تور تور ويرونکې ښاخونه ولاړ دى نو اول خوئى وئيل چه مونږ لارهيره کړې ده چرته بل باغ ته راغلې يو اودا مطلب هم کيدې شى چه زمونږ طريقه کار غلط وو د کوم چه دا نتيجه شوه. بياچه کله په غورسره کتلونه پس ئى دا يقين اوشو چه باغ خو هم زمونږ دې نو هله پوهه شو او وئى وئيل دې خو دا ولې مونږ بدقسمته يو زمونږ په نصيب کښې د دې ميوې اوفائده نه وه. په دې ټولو کښې چه د عدل او انصاف والا ښيګړې او بهترئى والا وو هغه وئيل ګورئى ماخو به د اول نه تاسو ته وئيل چه تاسو ان شاء الله ولې نه وائې؟سدى ﷫ فرمائى چه د هغوى په زمانه کښې سبحان الله وئيل هم د ان شاء الله په ځائى وو.امام ابن جرير ﷫ فرمائى چه هم د دې معنى ان شاء الله وئيل دى.اودا هم اووئيلې شو چه د هغوى بهتر سړى دوى ته اووئيل چه ګورئى ماخوتاسو ته اول وئيلې وو چه تاسو ولې د الله تعالى پاکوالې او حمدوثنا نه وئې؟ دې اوريدو سره اوس هغوى وئيل چه زمونږ رب پاک دې. بې شکه مونږ په خپلو ځانونوباندې ظلم اوکړو. اوس به تابعدارى په ځائى راوړو چه عذاب خو راورسيدو اوس ئى خپل تقدير اومنلوچه سزائې ورکړه.اوس خو ئى يوبل ملامت کولو چه مونږ ډير بد اوکړو د مسکينانو حق مو وهل غوښتل اود الله تعالى دحکم منلونه موانکار رامنع شو بيا ټولواووئيل چه هيڅ شک نشته زمونږ سرکشئ دحد نه زياته شوې وه پدې وجه دالله تعالى عذاب راغلو

دا واقعه دکوم کلی ده؟:-بیا وائی چه کیدې شی زمونږ رب مونږ ته ددې نه ښه بدله راکړی یعنی په دنیا کښې اودا هم ممکن دی چه د آخرت د خیال نه هغوی دا وئیلې وی. والله اعلم. د بعضو سلفو وینا ده چه دا واقعه د اهل یمن ده. حضرت سعید بن جبیر ﷺ فرمائی چه دا خلق د ضروان اوسیدونکی وو چه دصنعانه د شپږو میلوپه فاصله باندې یو کلې دې.مفسرین وائی چه دا اهل حبشه وو او د مذهب په سلسله کښې اهل کتاب وو دا باغ دوی ته د خپل پلار نه په میراث کښې ملاؤشوې وو.دهغه دا دستور وو چه د باغ نه به نې خپله خرچه اوویستله اود خپل بال بچ د ټول کال خرچ به ئې ترې اوویستلو او باقی ګټه به ئې د الله تعالی په نوم باندې صدقه کوله. د هغه د وفات نه پس دې بچو ئې په خپل مینځ کښې مشوره اوکړه او وئې وئیل چه زمونږ پلار خو بې وقوف وو چه هرکال به ئې دومره لوئې رقم اخوا دیخوا ورکولو.که مونږ دې فقیرانوته ورنه کړو او خپل مال سمبال کړو نو ډیر زر به دولت مندجوړشو. دا اراده دوی پخه کړه نوپه دوی باندې عذاب راغلو چه د هغوی هغه اصل مال ئې هم تباه کړو او خالی لاس پاتې شو. بیا فرمائی چه کوم سړې هم د الله تعالی د حکم خلاف اکړی اود الله تعالی په نعمتونو کښې بخل اوکړی اود مسکینانو او محتاجانو حق ادا نه کړی اود الله تعالی دنعمتونو ناشکری اوکړی په هغوی باندې هم دا قسم عذابونه وی. اودا خو د دنیاعذابونه دی او د آخرت عذاب خو لاباقی دې کوم چه ډیرسخت او ډیر خراب دې.دبیهقي په یوحدیث شریف کښې دی چه رسول الله ﷺ د شپې فصل پریکول اودباغ میوې راشوکول منع فرمائیلې دی.([1])

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتِ

بیشکه دپاره دمتقیانو | په نزد درب دهغوئ | جنتونه دی

دپرهیزګارانو دپاره خپل د رب سره د

النَّعِيمِ ۞ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ۞

دنعمتونو نه ډك | آیا پس اوګرځوؤ مونږه حال | دمسلمانانو | پشان دمجرمانو

آرام باغونه دی | نوآیا مونږ به منونکی دمجرمانو سره برابررو

مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ۞ أَمْ لَكُمْ كِتَٰبٌ

څه شوی دی تاسو لره | څرنګې | حکم کوئ تاسو | آیا ستاسو سره | کتاب شته

دا په تاسو څه شوی دی | دا تاسو څنګه فیصلې کوئ! آیا تاسو سره(آسمانی) کتاب شته

فِيهِ تَدْرُسُونَ ۞ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا

چې په هغې کښې | تاسو لولئ (دا) | چې بیشکه تاسو لره دی | په هغې کښې | خامخا هغه څیز

چې تاسو په کښې (حکمونه)لولئ | چې په هغې کښې ستاسو د خوښې څیزونه لیکلی

تَخَيَّرُونَ ۞ أَمْ لَكُمْ أَيْمَٰنٌ عَلَيْنَا بَٰلِغَةٌ

چې تاسو ئې خوښوئ | یا دی تاسو لره | قسمونه | په مونږ باندې | چې رسیدلې وی

(پراته) دی | یا زمونږ په ذمه ستاسو باره کښې قسمونه (خوړلی) پراته دی

[1] بیهقی:۹/۲۹۰.

إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ	إِنَّ لَكُمْ	لَمَا	تَحْكُمُونَ ۝٣٩
دورځې دقیامته پورې	چې بیشکه وی به تاسو لره	خامخا هغه	چې تاسو پرحکم کوئ
چې تر قیامته به باقی پاتې وی | اوتاسوته به دخپلو فیصلو مطابق (نعمتونه) درکولې شی			

سَلْهُمْ	أَيُّهُمْ	بِذٰلِكَ	زَعِيمٌ ۝٤٠	أَمْ لَهُمْ
تپوس اوکړه ددوئ نه	چې کوم یو ددوئ	په دې باندې	ذمه وار (ضامن) دې	یا دوئ لره دی
د دوی نه تپوس اوکړه ...... چې په دوئ کښې څوک ددې ذمه وار دې؟ | یادوئ (د الله ﷻ) شرکان جوړ				

شُرَكَاءُ	فَلْيَأْتُوا	بِشُرَكَائِهِمْ	إِنْ كَانُوا	صٰدِقِينَ ۝٤١
شریکان	پس رادولی	شریکان خپل	که وی دوئ	رښتینی
کړې دی | که داسې وی نو پکار دی چې دوئ خپل شریکان راولی | که چرې دوئ رښتونی وی				

قوله تعالی:- أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ۝

نیکان او ګناهګاران به برابر نه وی:- پاس خوددنیاوی جنت اوباغ حال بیان شوې وواود الله ﷻ د نافرمانئی اودهغه د حکم خلاف کولونه په هغوی چه کوم بلا او آفت راغلو د هغې ذکر شوې وو د دې دپاره اوس دهغه متقی او پرهیزګارو خلقو حال ذکر کړې شو چاته به چه په آخرت کښې جنتونه ملاویږی د کومو نعمتونه چه به نه فناکیږی اونه به کمیږی نه به ختمیږی او نه به سخاکیږی. بیا فرمائی چه آیا دا کیدې شی چه مسلمان او ګناهګار په بدله کښې یوشان شی؟ قسم دې د زمکې او آسمان د رب چه دا نه شی کیدې څه دریاندې شوی دی تاسو ځنګه دا غوارئې؟ آیا ستاسو په لاس کښې د الله تعالی د طرف نه نازل کړې شوی داسې یوکتاب شته چه په خپله تاسوسره هم محفوظ وی اود وراندینویه لاسونو تاسو روستونو ته هم رسیدلې وی او په هغې کښې هم دا وی کومه چه ستاسوخوښه ده اوکوم چه تاسو وائې؟ یا زمونږ چرته مضبوطه وعده او لوظ تاسو سره دې چه دا تاسو څه وائې هم دغه به کیږی او ستاسو د بې ځایه او غلط خواهشونه به پوره کیږی؟ دوی نه لږ شان تپوس اوکړه چه د دې خبرې به څوک ضامن وی اود چا په ذمه دا کفالت دې؟ تیک ده ستاسو د دروغو دا خدایان دی هم دوی په خپل صداقت کښې په ثبوت کښې پیش کړئې.

يَوْمَ يُكْشَفُ	عَنْ سَاقٍ	وَيُدْعَوْنَ	إِلَى السُّجُودِ
په کومه ورځ چې به ښکاره کړې شی	پنډۍ	او خلق رااوبللې شی	سجدې کولو ته
په کومه ورځ چې پنډۍ به بربنډې کړې شی | . اودوئ به سجدې ته راغوښتې شی | خو سجده به			

فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ۝٤٢	خَاشِعَةً	أَبْصَارُهُمْ	تَرْهَقُهُمْ
پس هغوئ به طاقت نه لری دسجدې کولو	ښکته (ذلیله) به وی	استرګې ددوئ	راګیر کړی به وی دوئ لره
نشی کولې | ...... سترګې به ئې ټیټې وی | ذلت به پرې راخور وی | حال دا دې چې			

ذِلَّةٌ	وَقَدْ كَانُوا	يُدْعَوْنَ	إِلَى السُّجُودِ	وَهُمْ	سٰلِمُونَ ۝٤٣
ذلت	او بیشکه وو دوئ	چې رابللې کیدل به	سجدې کولو ته	او دوئ	صحیح سالم وو
(په دنیا کښې) دوئ به سجدې ته رابللې شول | ...... اوښه روغ رمټ وو					

فَذَرْنِي	وَمَنْ يُّكَذِّبُ	بِهٰذَا الْحَدِيْثِ ؕ	سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
پس پرېږده ما	او هغه څوك چې دروغ گڼري	دا كلام (قرآن)	دېر زر به رو رو بوځو دوئ لره تباهئ ته
نو ته پرېږده ما اودا كلام دروغ گڼرونكي	....	مونږ دوئ رو رو داسې ځائې ته وړاندې كوو	

مِّنْ حَيْثُ	لَا يَعْلَمُوْنَ ۙ	وَاُمْلِيْ	لَهُمْ ؕ	اِنَّ كَيْدِيْ
په داسې طريقه	چې دوئ به پر نۀ پوهيږي	او زۀ مهلت وركوم	دوئ له	بيشكه تدبير زما
چې دوئ ته خبر هم نشته	....	اوزه دوئ ته مهلت وركوم	بيشكه زما تدبير	

مَتِيْنٌ	اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ	اَجْرًا	فَهُمْ	مِّنْ مَّغْرَمٍ
سخت محكم دې	ايا ته غوارې ددوئ نه	څه اجر	چې دوئ گڼې	دتاوان دوجې نه
دېر پوخ دې	ايا ته د دوئ نه څه اجر غوارې	چې دوئ دهغې د تاوان (ادا كولو) نه		

مُّثْقَلُوْنَ ۚ	اَمْ عِنْدَهُمُ	الْغَيْبُ	فَهُمْ	يَكْتُبُوْنَ
درانه كړې شوي دي	ايا ددوئ سره	علم غيب دې	چې دوئ ئې	ليكي
عاجزه دي؟	اوكه دوئ سره د غيبو څه خبر دې	....	چې دوئ هغه ليكي	

قوله تعالى:- وَيُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُوْدِ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ۙ

مجرم به د قيامت په ورځ سجده نه شي كولې:- پورته خودا بيان شوی وو چه د پرهيزگاروخلقود پاره به دنعمتونو والا جنتونه وی د دې د پاره دلته اوس دا بيان كيږي چه دا نعمتونه به دوی ته كله ملاويږي؟ نوفرمائی چه په هغه ورځ په كومه ورځ چه به پنډئی كولاوولې شي يعنی د قيامت په ورځ كومه ورځ چه د ډيرو يرو ډيرو زلزلو د ډير امتحان او د ډيرو ازميښتونووالا ورځ ده اودلويولويو كارونو د ښكاره كيدلو ورځ به وی. په صحيح بخاری كښې په دې ځائی كښې د حضرت ابوسعيد خدری ﷺ دا حديث دې چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلی دی فرمائيلې چه زمونږ رب به خپله پنډئی كولاوكړی نو هر يو مؤمن سړې اومؤمنه ښځه به په سجده كښې راپريوځی اوچه كوموخلقو به دنياكښې دځان خودلودپاره سجدې كولې هغوی به هم سجده كول غواړی خود هغوی ملاګانې به د تختې په شان شی يعنی سجده به اونه كړې شی.دا حديث په بخاری او مسلم دواړوكښې دې.([1])

په نوروكتابونوكښې هم دې چه په څو څو سندونواود الفاظو په وړاندې روستوكولوسره روايت دې اودا حديث مطول او مشهوردې.حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه ددې كشف ساق(يعنی پنډئی ښكاره كول)نه مراددې چه داورځ به دتكليف سختوالی اوغم دردورځ وی([2])كوم چه دلته په محاوره كښې بيان كړې شوې دې.(ابن جرير) اوابن جريردا په بل سندد شك سره بيانوی چه د ابن مسعودﷺ يا ابن عباسﷺ نه د ﴿يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ﴾ په تفسير كښې يوډير لوئ عظيم الشان امر نقل دې لكه چه د شاعر قول دې ﴿شالت الحرب عن ساق﴾ دلته هم د جنګ لوئی والې او عظمت بيان كړې شوې دې. د مجاهد رحمه الله نه همدا روايت دې.حضرت عبدالله ابن عباسﷺ فرمائی چه د قيامت په ورځ به دا ساعت ډير سخت وی.هغوی فرمائی چه دا امرډيرسخت ډير ويرونكې او خطرناك دې.هغوی فرمائی چه كوم وخت به امر كولاوكړې شی اعمال به ښكاره شی اودا كولاويدل د آخرت راتلل دی اودې نه مراد د كار ښكاره كيدل

---

[1] صحيح بخاری كتاب التفسير سورة ن والقلم باب (يوم يكشف عن ساق): ۴۹۱۹، صحيح مسلم: ۱۸۳، ترمذی: ۲۵۹۸، ابن ماجه: ۱۷۹، احمد: ۳/۱۶، ابن حبان: ۷۳۷۷.

[2] حاكم: ۲/۴۹۲ وسنده حسن.

دی دا ټول روایتونه په ابن جریر کښې دی. دې نه پس داحدیث دې چه رسول الله ﷺ ددې په تفسیر کښې فرمائيلي امر به ډیر لویُ نوروی. خلق به د دې په وړاندې په سجده کښې راپریوځی([1]) اودا حدیث په ابویعلی کښې هم دې اوددې په اسنادو کښې یومبهم راوی دې. والله اعلم.

قوله‌تعالی:-خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ

سرکش به سترګې نه شي اوچتولي: بیا فرمائی په نن ورځ به ددې خلقو سترګې پورته اوچتې نه شی اوخوار او ذلیل به وی ځکه چه په دنیا کښې ډیر سرکش کبرژن او غرورکونکی وو. دصحت او بىلامتیا په حالت کښې چه به دوی دسجدې کولود پاره رابللې شو نو منع کیدل به د کوم سزا چه نن دا ملاوشوه نن سجده کول غواړی خو کولې نه شي. اول به ئی کولې شوه خونه ئی کوله. دالله تعالی تجلی او نور کتلو سره به ټول مؤمنان په سجده کښې راپریوځی خوکافراومنافق به سجده نه شی کولې ملاګانې به ئی تخته شی ټیټیدلې به نه شی بلکه پرمخې به په شا پریوځی. دلته هم د هغوی حالت د مؤمنانو خلاف وو هلته به هم خلاف وی. بیا فرمائی چه ما اوزما داحدیث یعنی قرآن دروغ ګنړونکی خو پریږده په دې کښې سخت وعیداو سخته رټنه ده چه ته خو اودریږه زه به دوی سره پخپله ګورم. ګوره خو صحیح چه څنګه په نمبرباندې ئی راګیروم. دوی به په خپله سرکشئی اوغرور کښې زیاتیږی اوزماد ډهیل ورکولو په راز به پوهه نه شي او بیا به یوناڅاپه دا ګناه دا کنده راخوټکیږی اوزه به ناڅاپه دوی راګیرکړم. زه به دوی زیاتوم دوی به نور هم بدمست کیږی دوی به هغه عزت ګنړی خوهغه به بې عزتی وی. بل ځائی کښې ارشاد دې ﴿أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ﴾ یعنی آیا د دوی ګمان دې چه د مال اولاد زیاتیدل د دوی د پاره زمونږ دطرف نه د څه ښیګړې په وجه دی؟ نه بلکه داخو بې عقله دی. بل ځائی فرمائی ﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ﴾ کله چه دوی زمونږ وعظ اونصیحت هیرکړو نومونږ په دوی باندې د ټولوڅیزونودروازې کولاو کړې تر دې چه هغوی ته څه ورکړې شوی وو په هغې باندې سرکشی اوکړه نومونږ هغوی ناڅاپه راګیرکړل او د هغوی امیدونه مو پرې کړل. دلته هم ارشاد دې چه زه به دوی ته وخت ورکوم زیاتوم به ئی اوچتوم به ئی دا زما چل دې اوزما تدبیرزما مخالفانو او زما نافرمانوسره ډیردې. بخاری اومسلم کښې دی چه حضور ﷺ وفرمائيل الله تعالی ظالم ته مهلت ورکوی بیائی چه کله راګیر کړی نوپرېږدی نه. بیا حضور ﷺ دا آیت اولوستلو ﴿وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۚ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ﴾ یعنی داسې دی ستاد رب نیول چه ډیر سخت او دردناک دی.([2]) بیا فرمائی چه ته خو څه د دوی نه اجرت او بدله نه غواړې چه هغوی ته ګرانه ده اودکومې په تاوان سره چه دوی ټیټیږی. نه دوی سره څه علم غیب دې کوم چه دوی لیکی. د دې دواړو جملوتفسیر سورة ﴿والطور﴾ کښې تیرشوې دې. خلاصه مطلب دا دې چه اې نبی ﷺ ته دوی د الله تعالی طرف ته بغیرد اجرت او بغیرد مال غوښتلونه اوبغیرد څه بدلې غوښتلو نه راغواړې ستا غرض بغیرد ثواب حاصلولو نه بل هیڅ نه دی نو په دې باندې هم داخلق د خپل جهالت او سرکشئی په وجه تادروغ ګنړی.

فَاصْبِرْ
پس صبر کوه
نو ته دخپل

[1]) مسندابی یعلی:۷۲۸۳.

[2]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة هود باب قوله﴿وکذلك اخذ ربك اذااخذالقری...﴾:۴۶۸۶، صحیح مسلم:۲۵۸۳، ترمذی:۳۱۱۰، ابن حبان:۵۱۷۵.

لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى

حکم درب خپل ته | او مه کیږه ته | پشان دملګرې دمهي | کله چي | هغه اواز اوکړو |

رب حکم راتلو ته صبر کوه | او د مهی دخاوند (حضرت یونس) په شان مه کیږه | چي خپل رب ته ئي اواز اوکړو

وَهُوَ مَكْظُومٌ ۝ لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ

او هغه وو | ډك دغم نه | که نه وې دا خبره | چي اورسیږی هغه ته | نعمت | دطرفه درب خپل نه

او په غم کښي ډوب وو | ....که دخپل رب نعمت راتینګ کړې نه وې |

لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ۝ فَاجْتَبَاهُ

نوخامخا به غورزولې شوې وې | په سپیره میدان | او په هغه به ملامتی ونیلي کیده | پس غوره کړو هغه لره

نو په ډاګه میدان به غورزیدلې پروت وو | او په بدحال به اخته وو | نو بیا خپل رب هغه نور

رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ۝ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ

رب دهغه | پس وې ګرز ووُ هغه | دصالحانونه | او بیشکه نزدې دی | هغه کسان

غوره کړو | او په صالحانو کښي ئي شامل کړو | ....او داسي ښکاری چي داکافران

كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ

چي کفر ئي کړې دې | چي اوبه خویوی تالره | په سترګو خپلو سره | هر کله چي هغوئ واوریدو قرآن

به تا د سترګو په نظر اوخویوی | څه وخت چي دوئ قران پاک واوری

وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ۝ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ

او وایی هغوئ | چي بیشکه دې | خامخا لیوني دې | او نه دې دا قرآن | مګر | نصیحت دې

اودوئ وائی چي داخو لیوني دې | ....حال دادې چي داقران پاک خو د ټولو

لِلْعَالَمِينَ ۝

دپاره دمخلوقاتو دټول جهان |

جهانونو دپاره نصیحت دی

قوله تعالى:- وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ

دیونس ﷤ (کب والا) واقعه: الله تعالى فرمائی چه اې نبی ﷺ دخپل قوم په تکلیف اوددوی په دروغ ګنړلو باندې صبر اوبرداشت کوه، ډیر زر دالله تعالى فیصله کیدونکی ده او آخرکار به ستا اوستا د ماتحتانو غلبه وی په دنیاکښې هم اوپه آخرت کښې هم. ګوره ته د کب والا د نبی په شان مه کیږه. دې نه مراد حضرت یونس بن متی ﷤ دې. کله چه هغه په خپل قوم باندې غصه شو او اووتلو بیا چه څه اوشو نو هغه اوشو یعنی د هغه په کشتئ کښې سوریدل د کب هغه تیرول اود سمندر په بیخ کښې کیناستل او داسې قط په قط تیاروکښې دومره لاندې په سمندرکښې د هغوی د الله تعالى پاکی بیانولوسره اوریدل اوبخپله د هغه هم آواز کول ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ لوستل. بیا د هغه دعاقبلیدل اود دې نه خلاصې موندل وغیره. د کومې واقعه چه په تفصیل سره بیان تیر شوې دې.

دکوم دبیان نه پس چه دالله تعالی سبحانه وتعالی ارشاددي چه مونږ هم داسې ایماندارو ته خلاصې ورکووا و فرمائی که هغه تسبیح نه کوله نو د قیامته پورې به د کب په ځیټه کښې پروت وو.دلته هم فرمان دی چه کله هغه د غم او تکلیف په حال کښې مونږ ته آواز اوکړو. اول بیان شوې دې چه د یونس ﷺ د خُلې نه وتلې دا کلمه عرش ته اورسیده. فرښتواووئیل د دې کمزورې غیرمعروف سړی آواز خوداسې معلومیږی لکه د مخکې نه اوریدلې شوې وی الله تعالی اوفرمائیل چه ولې تاسودې اونه پیژندلو؟فرښتوعرض اوکړونه.الله تعالی اوفرمائیل دا زما د بنده حضرت یونس ﷺآواز دې. فرښتو عرض اوکړوچه بیاخودا ستاهغه بنده دې دچانیك اعمال چه به هره ورځ آسمان ته راختل دچادعا گانې چه به هروخت د قبولیت درجه بیاموندله. الله تعالی اوفرمائیل رښتیا دی. فرښتواووئیل چه بیا خو اې أرحم الراحمین د ده د آسانود وخت د نیکو اعمال په وجه ده ته د دې سختئی نه خلاصې ورکړې. نود الله تعالی ارشاد اوشو اې کبه ته دې اوغورزوه. نوکب دې په غاړه باندې رااوویستلو.دلته هم دغه بیان کولې شی چه الله تعالی هغه بیا بزرك جوړکړو او په نیکانوکښې ئی کړو.

د یونس علیه السلام هیڅ قسمه مذمت جائز نه دې:-مسند احمدکښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی چه چاله هم نه دی پکار چه هغه خپل ځان دحضرت یونس بن متی ﷺ نه غوره اوښائی.بخاری او مسلم کښې هم داحدیث دې[1] (بس دالفاظو وړاندیوالې روستووالې دې.په یو روایت کښې داسې دی "چه ما د حضرت یونس بن متی ﷺ نه غوره مه ښائې" دا د دې د پاره چه چرته خلق د الله تعالی ددې فرمان نه داسې اونه وائی "چه اې محمد ﷺ د کب والا په شان مه کیږه" چه دې نه دحضرت یونس ﷺ بدی او مذمت شان اوځی)د وړاندینی آیت مطلب دادې چه ستاد بغض اوحسد په وجه داکافرانوخو په برندو برندو تاته گوری اوخویول دی غواړی.که دالله تعالی د طرف نه ستاحمایت او بچاؤ نه وونو یقیناً دوی خو به داسې کړی وو. په دې آیت کښې دلیل دې په دې امر باندې چه د نظر لگیدل اود دې اثر د الله تعالی په حکم سره حق دې لکه چه په ډیرواحادیثو کښې هم دی چه په څوڅو سندونوسره نقل دی.

قوله تعالی:- لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ

دبدنظر علاج اود بدگمانائی مذمت:- په ابوداؤد کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی چه دم پوکوهل صرف د بدنظردزهرژن ځناور اونه اودریدونکې وینې دې[2]په بعضې سندونوکښې د نظر لفظ نشته. داحدیث په ابن ماجه کښې هم دې اوپه صحیح مسلم او ترمذی کښې هم دې.[3] ابویعلی کښې یوغریب حدیث دې چه نظر په حکم دالله تعالی انسان راغورزوی.[4]مسنداحمد کښې دی چه کیږئ اونظرکښې هیڅ هم حق نشته. د تپولونه ښه شگون فال دې. دا حدیث په ترمذی شریف کښې هم دې اوامام ترمذی رحمه الله دې ته غریب وائی[5]په بل روایت کښې دی چه کیږئی کښې څه بد فالی نشته اونظر حق دې اونیك فال د تپولونه ډیرښتونې فال دې.یوبل روایت کښې دی نظرحق دې هغه داوچت ځائی ښتونکې هم راکوزه وی.[6]

---

[1] احمد:۱/۳۹۰، صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿وان یونس لمن المرسلین﴾ :۳٤١٦، صحیح مسلم:۲۳۷۹، ابوداؤد:٤٦٦٩،ابن حبان:٦٢٣٨.

[2] ابوداؤد کتاب الطب باب فی الرقی:۳۸۸۹، حاکم:٤/٤١٣.

[3] ابن ماجه کتاب الطب باب مارخص فیه من الرقی:۳٥١٢،وهوصحیح، صحیح مسلم کتاب الایمان باب الدلیل علی دخول طوائف من المسلمین الجنة بغیرحساب:۲۲۰،صحیح بخاری کتاب الطب باب من اوکوی غیره:٥٧٠٥.

[4] احمد:٥/١٤٦ ح ٢١٣٠٢.

[5] احمد:٥/٧٠، ترمذی کتاب الطب باب ماجاء ان للعین حق والغسل لها:٢٠٦١وسنده حسن، الادب المفرد:٩١٤.

[6] احمد:١/٢٩٤.

يو څو فائده مندعمليات:- صحيح مسلم كښې دی چه نظرحق دې که.يوڅيز د تقديرنه وړانديوالې كونكې وو نو نظر به كولو. كله چه په تاباندې غسل اوكړې شي نو غسل كوه(۱)په مصنف د عبدالرزاق كښې دی چه حضورﷺ به حضرت حسن ؓ او حضرت حسينؓ په دې الفاظوسره پناه كښې وركولو **(اعيذكما بكلمات الله التامة من كل شيطن وهامة ومن كل عين لامة)** يعنې تاسو دواړه دالله تعالى د پوره كلماتوپه پناه كښې وركوم د هرشيطان نه د هريو زهرژن ښناور نه اود هريو لگيدونكې نظر نه اوفرمائى چه حضرت ابراهيمؑ به هم حضرت اسحقؑ او حضرت اسماعيلؑ په دې الفاظوسره د الله تعالى په پناه كښې وركولو.دا حديث په سنن كښې او بخارى شريف كښې هم دې.(۲) ابن ماجه كښې دی چه حضرت سهل بن حنيفؓ غسل كولو عامر بن ربيعه ؓ وئيل چه ما خوترننه پورې داسې پنډئى د يوې پرده كونكې ښځې هم نه ده ليدلې.نو په لږ شان ساعت كښې هغه بې هوشه راپريوتلو. خلقو حضورﷺ ته عرض اوكړو يارسول الله ﷺ د هغه خبر واخلئى دې خو بې هوشه شو. حضورﷺ اوفرمائيل چه ستاسو په چا شك هم شته؟ خلقو عرض اوكړوچه اوعامر بن ربيعه ؓ باندې.حضورﷺ اوفرمائيل چه تاسو كښې ولې څوك خپل رور قتل كوى؟ كله چه تاسو نه يوكس د خپل رور يوداسې څيز اووينى چه په هغه باندې ډير ښه اولگى نو هغه له پكار دى چه د هغه د پاره د بركت دعا اوكړى. بيا ئى اوبه راوغوښتې او عامر ته ئى اوفرمائيل ته اودس اوكړه د مخ او كيټو پورې لاسونه ترڅنگلوپورې او زنگونونه او د بډې پورې دننه حصه اووينځه. بل روايت كښې دی چه حضورﷺ اوفرمائيل چه يولوښې د ده په شانه باندې راواړوئى(۳) په نسائى وغيره كښې هم دا روايت موجود دې. حضرت ابوسعيد ؓ فرمائى چه نبىكريم ﷺ به د پيريانواو انسانانود بد نظر نه پناه غوښتله. كله چه معوذتين سورتونه نازل شو نو حضورﷺ هغه واخستل او ټول ئى پريخودل.(۴)

په مسندوغيره كښې دى حضرت جبرائيلؑ حضور ﷺ له راغلو او ونى وئيل اې نبى ﷺ آيا ته بيمار ئى؟ حضورﷺ اوفرمائيل او. نوجبرائيلؑ اووئيل **(بسم الله ارقيك من كل شيء يؤذيك من شر كل نفس وعين والله يشفيك بسم الله ارقيك)**(۵) په بعضې روايتونوكښې د الفاظووړانديوالې روستووالې هم دې. د بخارى او مسلم په حديث كښې دى چه يقينًا د نظر لگيدل حق دى(۶) دمسندپه يوحديث كښې د دې نه پس داهم ليكلې دى چه ددې سبب شيطان دې اودبنيادم حسددې(۷)دمسندپه يوبل روايت كښې دى چه د حضرت ابوهريره ؓ نه تپوس اوكړې شو چه تا د حضورﷺ نه اوريدلى دى چه شگون په دريو څيزونو كښې دې كور، اس او ښځه. نو ابوهريره ؓ اوفرمائيل چه بيا خوبه زه په رسول الله ﷺ باندې هغه اووايم چه هغه نه دى فرمائيلې.او ما د حضورﷺ نه دا اوريدلى دى د ټولونه ښه شگون نيك فال دې او د نظر لگيدل حق دى(۸) ترمذى وغيره كښې دى چه حضرت اسماء ؓ عرض اوكړويارسول الله ﷺ د حضرت جعفرؓ ماشومانوته نظرلگى نو زه پرې څه دم كووم؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه اوكه څه څيز د تقديرنه وړانديوالې كولې شونو هغه به نظروو.(۹)

---

(۱) صحيح مسلم كتاب السلام، باب الطب والمرضى والرقى:۲۱۸۸، المعجم الكبير:۱۰۹۰۵، بيهقى: ۳۵۱/۹.
(۲) صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء:۳۳۷۱، ابوداؤد:۴۷۳۷، ترمذى:۲۰۶۰، ابن ماجه:۳۵۲۵، احمد:۲۳۶/۱، ابن حبان:۱۰۱۳.
(۳) ابن ماجه كتاب الطب باب العين:۳۵۰۹، وهوصحيح، احمد:۳۸۶/۴، ابن حبان:۶۱۰۶.
(۴) ترمذى كتاب الطب باب ماجاء فى الرقية بالمعوذتين:۲۰۵۸، نسائى :۵۴۹۶، ابن ماجه:۳۵۱۱.
(۵) صحيح مسلم كتاب السلام باب الطب والمرض والرقى:۲۱۸۶،ترمذى:۹۷۲، احمد: ۲۸/۳.
(۶) صحيح بخارى كتاب الطب باب العين حق، ۵۷۴۰، صحيح مسلم:۲۱۸۷، مصنف عبدالرزاق:۹۷۷۸، احمد:۳۱۹/۲، ابن حبان:۵۵۰۲.
(۷) احمد:۴۳۹/۲.
(۸) احمد:۲۸۹/۲.
(۹) ترمذى كتاب الطب باب ماجاء فى الرقية من العين:۲۰۵۹وهوصحيح، ابن ماجه:۳۵۱۰، احمد:۴۳۸/۶.

د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه هم د حضور ﷺ دبدنظرنه ددم کولو حکم روایت دی[١] حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه د نظرلګونکی ته به حکم کولې شو چه اودس اوکړی او چاته چه به نظرلګیدلې ووبه هغه باندې به ئی په دې اوبوغسل کولې شو[٢] اوبه حدیث کښې دی چه نشته کیری اونظر حق دې اود بولونه بنه شګون فال دې. مسنداحمد کښې هم دسهل رضي الله عنه اوعامر رضي الله عنه قصه کومه چه پورته بیان شوه لږه په تفصیل سره نقل ده[٣] بعضې روایاتوکښې دا هم دی چه دواړه بزرګان د غسل په اراده لاړل اوعامر رضي الله عنه په اوبوکښې دغسل دپاره کوزشو نود هغه بدن لیدلوسره دسهل رضي الله عنه نظر اولګیدو اوهغه هم هلته په اوبوکښې خراړې شروع کړو. ما درې خل آواز ورکړوخو جواب ملاؤنه شو. زه دحضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم او ټوله واقعه مې ورته بیان کړه. هغوی لوښې راوړو او په لړوشان اوبو کښې ئی لاس اووهلو تهبندئی پورته اوچتولوسره ترهغه ځائی پورې اورسیدو او په سینه ئی ورته لاس اووهلو او دادعا ئی اوکړه ﴿اللهم اصرف عنه حرها وبردها ووصبها﴾ اې الله ته د ده نه د ده ګرمی یخی اوتکلیف لرې کړه الخ[٤] مسندبزازکښې دی چه زما د امت قضاوقدر نه پس به اکثر مرګ د نظرنه وی[٥] فرمائی چه نظر حق دې اوانسان قبرته رسوی او اوښ کټوئی ده. زما د امت اکثر هلاکتونه هم دې کښې دی[٦] د یوبل صحیح سندنه دا روایت هم نقل دې رسول الله ﷺ فرمائی چه د یوبیماری بل ته نه لګې اونه د ګونګی په وجه د بربادئی یقین کول څه واقعیت نه لری اونه حسد څه څیز دې او نظر حق دې.[٧]

ابن عساکر کښې دی چه حضرت جبرائیل علیه السلام حضور ﷺ ته تشریف راوړو حضور ﷺ دغه وخت کښې خفه شان وو سبب ئی تپوس اوکړو نو وئی فرمائیل چه حسن رضي الله عنه اوحسین رضي الله عنه ته نظرلګیدلې دې. وئی فرمائیل چه د ربښتیاؤقابل څیز دې نظرواقعی لګی. تاسو دا کلمات لوستلوسره ولې په پناه کښې ورنه کړو؟ حضوراکرم ﷺ تپوس اوکړوهغه کلمې کومې دی؟ وئی فرمائیل داسې وایه ﴿اللهم ذاالسلطان العظیم والمن القدیم ذاالوجه الکریم ولی الکلمات التامات والدعوات المستجابات عاف الحسن والحسین من انفس الجن واعین الانس﴾ یعنی اې الله اې د ډیرې لوې بادشاهئی والا، اې زبردست احسانونووالا، اې د ټولونه د بزرګ مخ والا، اې د پوره کلماتووالا، اې دعاګانو ته د قبولیت درجه ورکونکیه ته حسن او حسین د ټولوپیریانود هواګانونه اودټولوانسانانود سترګونه خپله پناه ورکړه. حضور ﷺ دادعااوکړه اوهم هلته دواړه ماشومان راپاسیدل اود حضور ﷺ په وړاندې لوبې کولې. نوحضور ﷺ اوفرمائیل خلقو خپل ځانونه خپلې بیبیانې خپل اولاد ته هم په دې پناه سره پناه ورکوئی. د دې په شان بله د پناه څه دعا نشته. بیافرمائی چه کله داکافرانو د خپل سپکاوی نه ډك نظر په تاسو اچوی او ورسره د پیغورونو ډکه ژبه هم په تاسوباندې کولاووی او وائی چه دې خو په قرآن پاك راوړوکښې مجنون دې نوالله تعالی د دوی په جواب کښې فرمائی قرآن پاك خود الله تعالی د طرف نه د ټول عالم د پاره نصیحت نامه ده.

﴿الحمدلله﴾ د سورت قلم تفسیر ختم شو.

---

[١] صحیح بخاری کتاب الطب باب رقیة العین:٥٧٣٨، صحیح مسلم:٢١٩٥ ابن ماجه:٣٥١٠، احمد:٥/63 ابن حبان:٦١٠٢. (ابن ماجه)
[٢] ابوداؤد کتاب الطب باب ماجاء فی العین:٣٨٨٠. (احمد)
[٣] احمد:٣/٤٤٧ والمستدرك:٤/٢١٥، ابن ماجه:٣٥٠٦، مختصرًا وهوحدیث حسن، امیة بن هندحسن الحدیث وثقه ابن حبان والحاکم وغیرهما.
[٤] احمد:٣/٤٤٧ وهوحدیث حسن.
[٥] مسندالبزار ٣٠٥٢.
[٦] محمد بن المنذر الهروی فی کتاب العجائب
[٧] احمد:٢/٢٢٢، مجمع الزوائد:٥/١٠١.

اياتونه	سورة الحاقة مكية وهى اثنتان وخمسون اٰية وفيها ركوعان	ركوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
٥٢	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	١

اَلۡحَآقَّةُ ۝١ مَا الۡحَآقَّةُ ۝٢ وَمَاۤ اَدۡرٰىكَ مَا الۡحَآقَّةُ ۝٣

حق ثابتونکې (قيامت) | څه دې حق ثابتونکي | او څه معلوم دې تاته | چې څه دې حق ثابتونکي |

هغه ضرور واقع کيدونکې دې | هغه واقع کيدونکې څيز څه دې ؟ او تاته څه معلومه ده چې هغه واقع کيدونکې

كَذَّبَتۡ ثَمُوۡدُ وَعَادٌ ۢ بِالۡقَارِعَةِ ۝٤ فَاَمَّا ثَمُوۡدُ

دروغ اوګڼړو | ثموديانو | او عاديانو | څيزونه يو بل ته رااچونکی آفت لره | پس هر چې ثموديان وؤ

څيز څه دې | ثموديانو او عاديانو (دواړو) هغه ګړزيدنکې واقعه دروغ ګڼړله | نو ثموديان خو په

فَاُهۡلِكُوۡا بِالطَّاغِيَةِ ۝٥ وَاَمَّا عَادٌ فَاُهۡلِكُوۡا

پس هلاك كړې شو هغوئ | په سخته حادثې سره | او هر چې عاديان وؤ | پس هلاك كړې شو هغوئ

يوه چغه هلاک کړې شول | ....پاتې شول عاديان نو هغوئ موپه يوه

بِرِيۡحٍ صَرۡصَرٍ عَاتِيَةٍ ۝٦ سَخَّرَهَا عَلَيۡهِمۡ

په هوا سره | چې سخته يخه وه | دحدنه اوړيدونکی وه | مقرر کړې وه الله دغه هوا | په هغوئ با ندې

يخه سخته تيزه سيلئ هلاک کړل | .... الله ﷻ په هغوی باندې

سَبۡعَ لَيَالٍ وَّثَمٰنِيَةَ اَيَّامٍ ۙ حُسُوۡمًا ۙ فَتَرَى الۡقَوۡمَ فِيۡهَا

اوه شپې. | او اتۀ ورځې | پرله پسې | پس تابه ليدلې وې هغه خلق | په هغې کښې

دغه تيزه سيلئ اووۀ شپې او اته ورځې پرله پسې والوزوله | نو تا به په کښې هغه خلق داسې

صَرۡعٰى ۙ كَاَنَّهُمۡ اَعۡجَازُ نَخۡلٍ خَاوِيَةٍ ۝٧ فَهَلۡ تَرٰى لَهُمۡ

راپريوتی | لکه چې هغوئ | تنې دکجورو دی | راپريوتلی | پس آيا وينې تۀ | هغوئ لره

راغورزيدلی ليدل | لکه چې د غورزيدلو کهجوروتنې دی | ....نو آيا ته په هغوی کښې

مِّنۡۢ بَاقِيَةٍ ۝٨ وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ وَمَنۡ قَبۡلَهٗ

څوك باقی پاتې شوی | او راغې فرعون | او هغه څوك | چې مخکښې ووه دهغه نه

څوک پاتې وينې | ....اوفرعون اودهغه نه وړاندې د اوړيدلې شوې کلو

وَالۡمُؤۡتَفِكٰتُ بِالۡخَاطِئَةِ ۝٩ فَعَصَوۡا رَسُوۡلَ رَبِّهِمۡ

اولاند باندې کړې شوی کلی | په لوئ خطا سره | پس هغوئ نافرمانی اوکړه | درسول | درب خپل

خلقو (غټ غټ) جرمونه کړی وو | ....نو ټولو دخپل رب د پيغمبر نافرمانی اوکړه

فَأَخَذَهُمْ	أَخْذَةً رَّابِيَةً ﴿۱۰﴾	إِنَّا	لَمَّا	طَغَا الْمَآءُ
نو راوي نیول هغوئ	په نیولو سختو سره	بیشکه مونږه	هر کله چې	سرکشي اوکړه اوبو
الله ﷻ هغوی لره ډیر مضبوط راونیول	...........هرکله چې اوبه زیاتې شوې	نو تاسو مو په		

حَمَلْنٰكُمْ	فِي الْجَارِيَةِ ﴿۱۱﴾	لِنَجْعَلَهَا
سواره کړئ مونږه تاسو	په کشتئ کښې	دپاره ددې چې جوړ کړو مونږ دې واقعې لره
بیړئ کښې سواره کړئ	...........چې دا واقعه ستاسو دپاره یو یادګار کړو	

لَكُمْ	تَذْكِرَةً	وَّتَعِيَهَآ	أُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ﴿۱۲﴾
دپاره ستاسو	یو عبرتناك یادګار	او یاد اولرې هغې لره	غوږونه یادساتونکی
...........او یاد ساتونکی غوږونه ئې یاد اوساتی			

قوله تعالى:- اَلْحَآقَّةُ ﴿۱﴾

دقیامت نوم حاقه: ﴿حَآقَّةُ﴾ دقیامت یونوم دې اوددې نوم وجه داده چه دوعدې اووعید د حقانیت هم دغه ورځ ده.په دې وجه ئې د دې ورځې دهشت بیانولوسره فرمائی چه ته ددې ﴿حَآقَّةُ﴾ د صحیح حال نه خبر نه ئې.بیائی دهغه خلقو بیان اوکړو کوموکوموخلقو چه دادروغ ګنړلې وه اوبیائی بدله بیامونډې وه.

قوله تعالى:- فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿۵﴾

دعاداوثمود عذاب: اوفرمائیلې شوچه ثمودیانوته اوګوره یوطرف ته خود فرښتوهیبت ناك اواینې شلونکې آواز راغې بل طرف ته په زمکه کښې دغضب نه ډکه زلزله راغې اوټول لاندې باندې کیړی نو دحضرت قتاده رحمه الله په قول ﴿طاغیة﴾ معنی ده دارړې چینګونکې[1] او مجاهد رحمه الله فرمائی چه دې نه مراد ګناه ده یعنی هغوی دخپلوګناهونو په وجه تباه برباد کړې شو.د ربیع رحمه الله ابن انس رضی الله عنه او ابن زید رضی الله عنه قول دې چه دې نه مراد د هغوی سرکشی ده. ابن زید رضی الله عنه د دې په ګواهئی کښې داآیت اولوستلو ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰىهَآ﴾ یعنی ثمودیانود خپلې سرکشئ په وجه دروغ اوګنړلو یعنی د اوښې پنډئی ئې پریکړې او عادیان د یخو هواګانوپه تیزو چپو کوموچه دهغوی زړونه اوخیرل تباه برباد کړل. دا سیلئی چه دخیراوبرکت نه خالی وې اود فرښتود لاسونونه وتونکې وې برابر یوشان اووه شپې او اته ورځې روانې وې په دې ورځوکښې د هغوی د پاره بغیرد سپیره والی او بربادئی نه بل هیڅ ښیګړه نه وه.لکه څنګه چه بل ځائی کښې ارشاد دې ﴿فِيْٓ أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ﴾

قوله تعالى:- سَبْعَ لَيَالٍ

د هوا اغاز دکومې ورځې نه شوې وو؟ حضرت ربیع رحمه الله فرمائی چه دجمعه د ورځې نه داشروع شوې وې بعضې وائی چارشنبه نه. دې هواګانوته عرب اعجاز د دې د پاره هم وائی چه قرآن پاك فرمائیلی دی د دې عادیانوحالت داعجاز یعنی د کهجورو د ډډوتنو په شان وو. دویمه وجه دا هم ده چه په عام توګه دا هواګانې د ژمی په آخرکښې وی او عجزوانی آخرته. او بله دا وجه هم بیانولې شی چه په عادیانوکښې یوه بوډئی ښځه په یوغارکښې ننوتې وه چه په دې هواګانو سره په اتم ورځ هم هلته تباه شوه او بوډئی ته په عربی کښې عجوزوانی والله اعلم.د ﴿خاوية﴾ معنی ده خراب سخاډډ ،مطلب دادې چه هواګانو دوی

[1] الطبری:۲۳/۵۷۱.

په اوچتولو راخلاصولو او اولټه کولو سره او سر ماتونکی او چوری چوری کولوسره باقی بدنونه داسې پاتې شو لکه چه د کهجورو د ونونه چه د پانړووالا حصه اوسر کټ کړې او صرف تنه ئې پاتې شي.
د بخاري اومسلم په حديث کښې دي چه رسول الله ﷺ فرمائی زما امداد اوکړې شو په صباسره يې يعنی په ښکلوهواګانوسره اوعاديان هلاك کړې شو په دبورسره يعنی تباه کونکې هوا سره[1] ابن ابی حاتم کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائې چه د عاديانود هلاك کولود پاره د هواګانود خزانې نه صرف د يوې ګوتې برابر ځائی کولاو کړې وو[2] د کوم نه چه هواګانې راوتلې اول هغه په کلی والو باندې راغلی د هغوی ټول سړی ښځې لوئ واړه مالونه او ځناوروسره د آسمان او زمکې په مينځ کښې زوړند کړل د ښاريو خلقو ته د ډير اوچتوالی په وجه دا معلوم شوچه د تور رنګ اوريځ راښتلې ده خوشحاله شو چه د ګرمئی په وجه د هغوی کوم دا خراب حال شوې دې اوس به اوبه راووريږی. په دې کښې هواګانوته حکم اوشو نو هغوی ټول ئې په دې ښاريو والا باندې راګذار کړل دا اوهغوی ټول هلاك شول. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه دا دهوا وزر او لکې وه بيا فرمائی اوښائې ته د هغوی نه يا د هغوی د نسل نه يو کس هم وينې؟ يعنی ټول په ټول تباه برباد کړې شو هيڅ نوم اونښه ئې باقی پاتې نه شوه.

قوله تعالی:- وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ وَمَنۡ قَبۡلَهٗ

د فرعونيانواو وړانديننو بربادي:- بيا فرمائی د فرعون او وړانديننوګناهګارانو د رسول د نافرمانی کونکو همدغه انجام اوشو. ﴿قَبۡلَهٗ﴾ دويم قراءت ﴿قِبَلَهٗ﴾هم دې نومعنی به دا وی چه فرعون اودهغه سره خواوشا خلق يعنی فرعون قبطی کافران﴿مؤتفکت﴾نه مرادهم پيغمبران دروغ ګڼړونکی وړانديني امتونه دی. ﴿خاطئة﴾ نه مطلب ګناه خطا ده. نو اوفرمائيلې شو چه په دوئ کښې هريود خپلې خپلې زمانې رسول ﷺ دروغ ګڼړلې لکه چه بل ځائی کښې ارشاد دی ﴿ کُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيۡدِ۝﴾ يعنی دې ټولو رسولانو تکذيب کړې اوپه دوی باندې عذاب راغلې.اودا هم ياد ساتئی چه ديوپيغمبر انکار لکه د ټولو انبياؤعليهم السلام انکار دې. لکه چه قرآن پاك فرمائيلی دی﴿كَذَّبَتۡ قَوۡمُ نُوۡحِ ٱلۡمُرۡسَلِيۡنَ۝﴾ او فرمائی ﴿كَذَّبَتۡ عَادُ ٱلۡمُرۡسَلِيۡنَ۝﴾ يعنی د نوح ﷺ قوم عاديانو او ثموديانو رسولان دروغ ګڼړل سره د دې چه ټولو له يعنی هريوامت ته يورسول راغلې وو. هم دغه مطلب دلته هم دې چه هغوی د خپل رب د پيغمبر نافرمانی اوکړه نو الله تعالی هغوی په سخت هلاك کونکی او دردناك عذاب نيولو کښې راګير کړل. دې نه پس خپل احسان ښائی چه ګوره د نوح ﷺ د دعا په وجه په زمکه کښې طوفان راغلو اواوبه د حد نه تيرې شوې هرطرف ته اوبه اوبه وې د تجارت د پاره هيڅ ځائی پاتې نه شو نوهغه وخت مونږ ته په کشتئ کښې اوخيژولې.

قوله تعالی:- إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلۡمَآءُ حَمَلۡنَٰكُمۡ فِي ٱلۡجَارِيَةِ۝

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه کله د نوح ﷺ قوم خپل پيغمبر دروغ اوګڼړلو اود هغه مخالفت او هغه ته تکليف رسول شروع کړه د الله تعالی نه بغيرد نور عبادت ئې کولو هغه وخت حضرت نوح ﷺ تنګ راغلو اود هغوی د هلاکت دعائی اوکړه کومه چه الله تعالی قبوله کړه اومشهور طوفان نوح ﷺ رانازل شو په کوم سره چه بغيرد هغه خلقو نه کوم چه حضرت نوح ﷺ سره په کشتئ کښې سواره ووپه مخ د زمکې څوك هم بچ نه شو. نو دا ټول خلق د نوح ﷺ دنسل اود هغه د اولاد نه دی.
حضرت علی رضی الله عنه فرمائی چه د اوبو يويوڅاڅکې د الله تعالی په اجازت سره د اوبو د فرښتې په ناپ تول سره ورېږی دغه شان د هوا يو وړه غوندې چپه هم بې ناپه او بې توله نه راځی. خو چه په عاديانوباندې

[1] صحيح بخاری کتاب الاستسقاء باب قول النبیﷺ ((نصرت بالصبا)):١٠٣٥٠، صحيح مسلم:٩٠٠.
[2] ابن ابی حاتم.

کومې هواګانې راغلې وې اود نوح علیه السلام په قوم چه کوم طوفان راغلې وو هغه بې حده بې شمیره او بې ناپه او بې توله راغلې وو. د الله تعالی په اجازت سره اوبو اوهوا هغه زور اولګولو چه د خیال ساتونکې فرښتو هیڅ وس هم نه چلیدوپه دې وجه په قرآن کښې ﴿طَغَا الْمَآءُ﴾ او ﴿ بِرِيْحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴾ الفاظ دی. د دې دپاره دا اهم احسان الله تعالی وریادوی چه په داسې خطرناك وخت کښې مونږ تاسو په کشتۍ کښې سوارۀ کړې دې د پاره چه دا کشتۍ ستاسود پاره نمونه جوړه شي نو نن هم په داسې کشتوکښې سوریدو سره د سمندر لوئ اوږده سفرونه کونې. لکه چه بل ځائې کښې ارشاد دې ﴿وَجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ﴾ یعنی ستاسو د سورلود پاره کشتۍ او څاروی او څناور پیداکړه چه تاسو په دې باندې سورلې اوکړنی اوپه سوریدوکښې دخپل رب نعمت یادکړنی.بل ځائې کښې ارشاد دې ﴿ وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ۙ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا يَرْكَبُوْنَ ﴾

قوله تعالی:- لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً

یعنی دهغوی د پاره د قدرت یوه نښه دا هم ده چه مونږ د هغه نسل په ډکه کشتۍ کښې سواره کړه اود هغې په شان نورې سورلئی هم مونږ پیداکړې. حضرت قتاده رحمه الله د دې پورته بیان شوی آیت په مطلب کښې دا هم فرمائی چه هم هغه د نوح علیه السلام کشتۍ باقی پاتې وه تردې چه د دې امت وړاندینوخلقو هم هغه اولیدله.خوډیرښکاره مطلب هم اولنې دې.بیافرمائی چه داددې دپاره هم چه یادساتونکې اوریدونکې غوږونه دا یاد کړی او محفوظ ئې کړی اودا نعمت هیر نه کړی.یعنی د صحیح پوهې او رښتیا اوریدونکې دعقل سلیم اوفهم مستقیم لرونکې چه د الله تعالی دخبرو اودهغه دنعمتونونه بې پرواهې اوبې خیالې نه کوی د هغوی د نصیحت او پند یوه ذریعه دا هم جوړه شوه.ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت مکحول رحمه الله فرمائی چه کله دا الفاظ نازل شو نوحضور ﷺ اوفرمائیل ماد خپل رب نه سوال اوکړوچه هغه دې حضرت علی رضی الله عنه هم داسې جوړکړی.حضرت علی رضی الله عنه به فرمائیل د رسول الله ﷺ نه د یوڅیز اوریدل مابیا نه دی هیرکړی.(۱) داروایت په ابن جریرکښې هم دې خو مرسل دې.د ابن ابی حاتم یوبل حدیث کښې دی چه حضوراکرم ﷺ حضرت علی رضی الله عنه ته حکم اوفرمائیلوچه زه تا نیزدې کړم لرې نه کړم اوتاته تعلیم درکړم اوته هم هغه یادکړې او هم دغه تاله هم پکار دی په دې باندې دا آیت نازل شو.(۲) دا روایت په بل سندسره هم ابن جریر کښې روایت دې خوهغه هم صحیح نه دی.

فَاِذَا نُفِخَ	فِي الصُّوْرِ	نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ﴿۱۳﴾	وَّحُمِلَتِ الْاَرْضُ
پس هر کله چې پوکې اووهلې شي	په صور (شپیلۍ) کښې	پوکې یو خل	اواوچت کړې شي زمکه
کله چې یو خل شپیلۍ پوک وهلې شي	او زمکه او غرونه اوچت کړې شي		

وَالْجِبَالُ	فَدُكَّتَا دَكَّةً	وَّاحِدَةً ﴿۱۴﴾	فَيَوْمَئِذٍ	وَّقَعَتِ
او غرونه	نو ریزه ریزه به کړې شي دواړه	په یووار سره	پس په دغه ورځ به	واقع شي
نو دواړه په یو وارې ذره ذره کړې شي	.........او په هغې ورځ کښې به واقع کیدونکې			

الْوَاقِعَةُ ﴿۱۵﴾	وَانْشَقَّتِ	السَّمَاۤءُ	فَهِيَ	يَوْمَئِذٍ	وَّاهِيَةٌ ﴿۱۶﴾
هغه واقع کیدونکې (قیامت)	اواوبه شلیږي	اسمان	پس هغه به	په دغه ورځ	سست وي
حادثه واقع شي	...........او اسمان به اوشلیږي	........او هغه به په دغه ورځ ډیر کمزورې وي			

(۱) الطبری:۵۷۹/۲۳.
(۲) الطبری:۵۷۹/۲۳، ابن عساکر:۴۲۳/۲.

وَّالْمَلَكُ عَلٰٓى اَرْجَآئِهَا ؕ وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ

او فرښتې به | په غاړه داسمان وی | اواوچت کړې به وی | عرش درب ستا | دپاسه دخان |

اوفرښتې به ددې په غاړه ولاړې وی | ....اوستا د رب عرش به په دغه ورځ اتو (۸) (فرښتو)

يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ ۞ ؕ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُوْنَ لَا تَخْفٰى

په دغه ورځ | اتو فرښتو | دغه ورځ به وی | چې تاسو به پیش کړې شئ | پټ به پاتې نهٔ شی |

دخان دپاسه اوچت کړې وی | په کومه ورځ چې تاسو پیش کړې شئ | نو ستاسو هیڅ خبره

مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ۞

د (عملونو) ستاسو نه | يو پټ راز |

به پټه پاتې نشی |

قوله تعالٰی:- فَاِذَا نُفِخَ فِى الصُّوْرِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ۞

د شپیلئ پوک وهلووخت: دلته دقیامت د تباهوذکر کولې شی. دټولونه ړومبې یره خورونکې څیز به د شپیلئ پوك وهل وی په څه سره چه به د ټولوزړه اوړچی. بیابه شپیلئی پوك وهلې شی کوم سره چه به د زمکې او آسمان ټول مخلوق بې هوشه شی خوچه څنګه الله تعالی غواړی نو بیابهٔ شپیلئی پوك وهلې شی په کوم آواز چه به ټول مخلقو د الله تعالی په وړاندې اودریږی. دلته دهغه ړومبئ شپیلئی بیان دې دلته ئې د تاکیدپه توګه دا هم بیان کړه چه دا د راپاسیدو شپیلئی هم یوه ده. د دې د پاره چه کله د الله تعالی حکم اوشی نو نه به د هغې خلاف کولې شی اونه به څوك خوزیدې شی اونه د بیا فرمان کولو ضرورت شته اونه تاکید.

امام ربیع رحمه الله فرمائی دې نه مراد آخری نفخه ده خوظاهر قول هم هغه دې چه مونږ اول کړې. د دې دپاره دې سره اوفرمائیلې شو چه زمکه او آسمان به اوچت کړې شی اود څرمن په شان به خواره کړې شی اوزمکه به بدله کړې شی او قیامت به قایم شی.

حضرت علی رضی الله عنه فرمائی چه په آسمان باندې د کولاویدو ځائی باندې به اوشلیږی لکه چه په سورة نباء کښې دی ﴿وَّفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ اَبْوَابًا ۞﴾ یعنی آسمان به کولاو کړې شی اوپه هغې کښې دروازې پیداشی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه په آسمان کښې به سوری او غارونه پیداشی او اوبه شلیږی. عرش به د هغې مخې ته وی او فرښتې به په غاړوباندې وی کومې غاړې چه دې وخته پورې نه وی شلیدلې. په دروازو کښې به وی او د آسمان په اوږدوالی کښې خورې وی اود زمکې والا ته به ګوری. بیا فرمائی د قیامت په ورځ به اته فرښتې د الله تعالی عرش په خپل ځانونوباندې اوچت کړې وی. نویاخومراد د عرش اوچتول دی یا د هغه عرش اوچتول مراد دی په کوم به چه د قیامت په ورځ الله تعالی د خلقو د فیصلود پاره وی. والله اعلم بالصواب.

قوله تعالٰی:- وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ

د عرش اوچتونکې فرښتې: حضرت عباس رضی الله عنه بن عبدالمطلب فرمائی چه دافرښتې به د غریزوبکرو په شکل کښې وی[1] حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه فرمائی چه د دوی دیوې سترګې د سر نه به د بلې سترګې پورې دسلو کالوپورې لاروی. (مطلب دا چه ډیر لوئی به وی) د ابن ابی حاتم په مرفوع حدیث کښې دی

---

[1] ابوداؤد کتاب السنة باب فی الجهمية: ۴۷۲۳، ترمذی: ۳۳۲، ابن ماجه: ۱۹۳، حاکم: ۲/ ۵۰۰.

چه ماته خبر راکړې شوې دې چه زه تاسو د عرش د اوچتونکوفرښتې نه د یوې فرښتې خبردرکړم چه د هغې دستې اوغوږ لاندې د پوستکی فاصله دومره ده چه الوتونکې مرغنی د اووه سووکالوپورې والوزی اولاړه شی(١) د دې اسناد ډیر ښکلې دی اوټول راویان ثقه دی. امام ابوداؤد رحمه الله هم په خپل سنن کښې روایت کړی دی چه رسول الله ﷺ داسې فرمائیلی دی(٢)حضرت سعیدبن جبیر رضی الله عنه فرمانی چه دې نه مرادد فرښتواته صفونه دی.دنورو ډیروبزرګانو نه هم داروایت دې.حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمانی چه د اعلی فرښتواته حصې دی په کوموکښې چه د هرې یوې حصې شمیر د ټولوانسانانو پیریانو اود ټولو فرښتوبرابر دې. بیا فرمانی چه د قیامت په ورځ به تاسو د هغه الله تعالی په وړاندې پیش کولې شئی چه پټ او ښکاره ښه پیژنی. څنګه چه هغه د ښکاره نه د ښکاره څیز عالم دې دغه شان دپټ نه پټ څیز هم هغه پیژنی. د دې د پاره اوفرمائیلې شو چه ستاسو یوپټ راز به په هغه ورځ پټ نه شی.

د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه قول دې خلقو د خپلو ځانونوحساب اوکړئی د هغې نه وړاندې چه ستاسو نه حساب واخستلې شی اود خپلو عملونو پخپله اندازه اوکړئی د هغې نه وړاندې چه ستاسو د دې عملونو تول اوکړې شی دې د پاره چه صبا د قیامت په ورځ په تاسو آسانی وی په کومه ورځ چه به ستاسو پوره پوره حساب اخستلې شی. او په لویه پیشئی کښې به تاسو د الله تعالی په وړاندې پیش کولې شئی. مسنداحمدکښې دی چه رسول الله ﷺ فرمانی د قیامت په ورځ به خلق درې ځل د الله تعالی په وړاندې پیش کولې شی. په ړومبی او دویم ځل کښې خو عذر معذرت او جګړې فیصله کولې شی خو دریمه پیشی چه آخری به وی هغه وخت به عمل نامې ورشیندلې شی د چا به په ښی لاس کښې راشی اود چا په ګس لاس کښې. داحدیث په ابن ماجه کښې هم دې.(٣)د حضرت عبدالله رضی الله عنه په قول سره هم دا روایت په ابن جریر کښې دې اود حضرت قتاده رحمه الله نه هم داسې مرسل روایت نقل دې.

فَأَمَّا مَنْ | أُوتِيَ | كِتَٰبَهُۥ

| نو هر هغه څوك | چې ورکړې شوه | عملنامه خپله |

نو چاته چې عملنامه په ښی لاس کښې ورکړې شی

بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقْرَءُوا۟ كِتَٰبِيَهْ ۞ إِنِّى ظَنَنتُ

په ښی لاس دهغه کښی | پس وائی به | راشئ | اولولئ | عملنامه زما | بیشکه ما یقین کوؤ |

نو هغه به وائی | (خلقو) راشئ زما عمل نامه اولولئ | زه په دې پوهه ووم | ....چې

أَنِّى مُلَٰقٍ حِسَابِيَهْ ۞ فَهُوَ فِى عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۞

چې بیشکه زهٔ | ملاویدونکې یم | دحساب خپل سره | نو هغه به | په عیش (ژوند) | ښه کښی وی

زه به خپل حساب ته مخامخ کیږم | ....نو هغه به ښه دمزو ژوند تیروی

فِى جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۞ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ۞

په جنت کښی به وی | داوچتې مرتبې | چې غنګو چې دمیوؤ دهغې به | لاندې زنګیدونکی وی |

په اوچت جنت کښې به وی | ....چې میوې به ئې راښکته وی

(١) وسنده صحيح.
(٢) ابوداؤد كتاب السنة باب في الجهمية:٤٧٢٧ وسنده صحيح.
(٣) ابن ماجه كتاب الزهد باب ذكر البعث:٤٢٧٧، ترمذی:٢٤٢٥، احمد:٤/٤١٤.

کُلُوْا	وَاشْرَبُوْا	هَنِيْٓـًٔا	بِمَآ	اَسْلَفْتُمْ
خورئ	اوڅکئ	ښه په مزه سره	په بدل دهغه عملونو کښې	چې مخکښې ليږلی وو تاسو

(او زمونږ د طرفه به ورته وئیلی شي) ښه په مزه خورئ څکئ | د هغې عملونو په بدله کښې چې په تیرو

فِي الْاَيَّامِ	الْخَالِيَةِ ﴿۲۴﴾
په ورځو	تیروشوو کښې

ورځو کښې مو کړي ووا

قوله تعالى:- فَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ

چاته چه به عمل نامه په ښی لاس کښې ملاويږي: دلته بيان کولې شي چه کوموخوش نصيبوته به د قيامت په ورځ عمل نامې په ښی لاس کښې ورکولې شي هغه نيك بخته حضرات به ډير زيات خوشحاله وي اوډيرخوشحالئی نه به هريوته وائی چه زماعمل نامه خو اولوله اودا ددې د پاره چه کوم گناهونه د بشريت په وجه شوې وو هغه هم د دوی د توبه په وجه د دوی د عمل نامې نه ختم کړې شوی دی اونه صرف ختم کړې شوی دی بلکه دهغې په ځائی نيکئی ليکلې شوی دی. نو دوی به دا د سراسر نيکو عمل نامې يو يو ته په خوشحالوسره ښائی. حضرت عبدالرحمن بن زيد رحمة الله عليه فرمائی چه د (ها) نه پس لفظ(ؤم) زيات دې خو ښکاره خبره دا ده چه (هائوم) معنی کښې د(هاکم) دې.حضرت ابوعثمان رحمة الله عليه فرمائی چه پټ په پرده کښې به مؤمن ته خپله عمل نامه ورکولې شي کوم کښې چه به د هغه گناهونه ليکلې شوی وی هغه به دا لولی اود هرې گناه په ليدو به د ده هوش الوزی.د مخ رنگ به ئی پيکه کيږی په دې کښې به دده نظر په خپلو نيکو باندې پريوځی نو گوری به چه د ده بدئی به ئی هم په نيکو بدلې کړې وی.دهرې بدئی په ځائی نيکی ليکلې شوې ده او اوس به دهغه وښکی کولاؤ شی او دخوشحالئی نه به راوخی اودريږی اوچه څوك هم ملاويږی هغه ته به وائی لږه شان زماعمل نامه اولوله حضرت حنظلهؓ چاته چه فرښتودهغه د شهادت نه پس غسل ورکړې وو دهغه نمسي حضرت عبدالله رحمة الله عليه فرمائی چه الله تعالى به خپل بنده دقيامت په ورځ خپلې مخې ته اودروی اود بدی به د هغه د عمل نامې په شا ليکلې شوې وی چه ده ته به خودلې شی اوالله تعالى به ده ته وائی چه اوښايه تادا اعمال کړی دی؟هغه به اقرار کوی چه اوالله تعالى دا بدئی زما نه شوی دی الله تعالى به فرمائی چه گوره ماته په دنياکښې رسوا نه کړې نه مې دې فضيحت اوکړو اوس دلته هم زه تاته معافی کوم او ستاټول گناهونه معاف کوم.کله چه دې نه دې فارغ شی نوهله به خپله عمل نامه په خوشحالئی سره يو بل ته ښائی گرځی به.دحضرت عمرؓ صحيح حديث چه اول بيان کړې شوې دې په کوم کښې چه رسول الله ﷺ فرمائيلی دی الله تعالى به خپل بنده د قيامت په ورځ خپل ځان له راوبلی اود هغه نه به د ده دگناهونوباره کښې تپوس کوی چه فلانکې گناه دې کړې؟فلانکې گناه دې کړې؟ هغه به اقرار کوی تردې چه پوهه به شی چه بس اوس هلاك شوم. دغه وخت به الله تعالى اوفرمائی اې زما بنده په دنيا کښې ما ستاپه دې گناهونوپرده اچولې وه اوس به زه تا څه رسوا کوم؟ زه ما ته معاف کړې بيا به د هغه عمل نامه په ښی لاس کښې ورکړی په کومه چه به صرف نيکئی وی خود کافرانواومنافقانوباره کښې خو به گواه چغې وهی چه دا هغه خلق دی کومو چه په الله تعالى باندې دروغ ونيل خلقو واورئی په دې خلقوباندې د الله تعالى عذاب دې.[1]

---

[1] صحيح بخاری كتاب المظالم باب قول الله تعالى ﴿الا لعنة الله على الظلمين﴾: ۲۴۴۱، صحيح مسلم: ۲۷۶۸.

بیافرمانی چه دادښی لاس دعمل نامې والا وائی چه ماته خوهم په دنیاکښې پوره یقین ووچه داد حساب ورځ خو یقینی راتلونکې ده لکه چه بل ځائی کښې ارشاد دی﴿الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾یعنی ددوی یقین ووچه دوی خپل رب سره ملاویدونکی دی.اوفرمائیلې شوچه د دوی بدله دا ده چه دوی به خوښ او د زړه د خوشحالولو ژوندبیاموسی او په اوچتو اوچتو جنتونوکښې به اوسیږی د کومو محلونه چه به اوچت اوچت وی د کومو حورې چه ښکلې شکل او نیك سیرته وی هغه کورونه به د نعمتونو دډکوخزانووالاوی اوداټول نعمتونه به نه اخوا کیدونکی اونه ختمیدونکی بلکه د کمی نه به هم محفوظ وی. یوسړی د رسول اللهﷺ نه تپوس اوکړو یارسول اللهﷺ داوچتو اوچتو جنتونووالا به خپل مینځ کښې یوبل سره ملاقاتونه هم کوی؟ هغویﷺ اوفرمائیل چه اوداوچتو درجووالا خلق به د کمې مرتبې والا خلقو له راکوزیږی او په ښه مینه او محبت سره به سلام او مصافحه او هرکلې وی اودا ده چه د لاندې والا خلق به دخپل عمل دکمی په وجه پورته نه شی ختی.په یوبل صحیح حدیث کښې دی چه په جنت کښې سل درجې دی او په هرو دوو درجوکښې دومره فاصله ده چه څومره په زمکه او آسمان کښې ده([1])بیافرمانی چه د دې میوې به لاندې لاندې وی.

حضرت براء بن عازبﷺ وغیره فرمائی چه دومره ټیټې به وی چه جنتی به په خپل چپرکټ باندې په ملاسته ملاسته دا میوې راشوکوی([2]) رسول اللهﷺ فرمائی چه هریوجنتی ته به د الله تعالی د طرف نه یوه لیکلې شوې پروانه ملاویږی په کوم کښې چه به لیکلې وی﴿بسم الله الرحمن الرحيم هذا كتاب من الله لفلان ابن فلان ادخلوه جنة عالية قطوفها دانية﴾ د الله تعالی چه رحمن او رحیم دې د هغه په نوم شروع،دا پروانه ده د الله تعالی د طرف نه د فلانکی سړی دپاره چه د فلانکی ځوئ دې اې د اوچتو او ټیټیوشووډکو غونچو والا مزیدار جنت ته ئې پریږدئی([3]) بعضې روایتونوکښې دی دا پروانه به په پل صراط باندې ملاویږی.

بیا فرمانی چه د احسان په توګه او د نور لطف اوکرم په توګه به دوی ته زیانی هم د خوراك څښاك آسانئی ورکولې شی او وئیلې به شی چه دا ستاسو د نیکواعمالوبدله ده د اعمالو بدله وئیل صرف د لطف اوکرم په وجه دی ګنی په صحیح حدیث کښې دی حضورﷺ فرمائی عمل کوئی نیغ او نیزدې نیزدې اوسئی او پوهه شئی چه صرف اعمال جنت ته بوتللود پاره کافی نه دی. خلقو عرض اوکړو حضورﷺ ستاسو اعمال هم نه دی؟ وئی فرمائیل چه نه، اودابله خبره ده چه د الله تعالی فضل اوکرم شامل حال شی.([4])

بِشِمَالِهِۦ	كِتَـٰبَهُۥ	أُوتِيَ	وَأَمَّا مَنْ

او هر هغه څوك	چی ورکړې شوه	عملنامه خپله‌په ګس لاس دهغه کښی

اوچاته چې عملنامه په ګس لاس کښې ورکړې شی

وَلَمْ أَدْرِ	كِتَـٰبِيَهْ	لَمْ أُوتَ	يَـٰلَيْتَنِي	فَيَقُولُ
او معلوم نهٔ وې ماته	عملنامه زما	ماته	اے کاش چی نهٔ وې راکړې شوې	پس وائی به

نو هغه به اووائی | ښه به وه چې دا عملنامه ماته هډو راکړې شوې نه وې | ....او زهٔ هډو

[1] صحیح بخاری کتاب الجهاد والسیر باب درجات المجاهدین فی سبیل الله :٢٧٩٠.
[2] الطبری:٥٨٦/٢٣.
[3] المعجم الکبیر:٦١٩١. (طبرانی)
[4] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب القصد والمداومة العمل:٦٤٦٧، صحیح مسلم:٢٨١٨.

مَا حِسَابِيَهْ ﴿۲۶﴾ يٰلَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿۲۷﴾ مَا أَغْنٰى

چې څه دي حساب زما | اې کاش چې دا مرګ | وې فیصله کونکې (یعني اخري) | هیڅ دفع اونه کړه

خبر نه وې چې زما حساب څه دې ؟ | ائې افسوس! چې په مرګ مې قصه ختمه شوې وې | زما مال خو

عَنِّي مَالِيَهْ ﴿۲۸﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطٰنِيَهْ ﴿۲۹﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿۳۰﴾

مال زما | ابرباد شو (ختم شو) | زمانه | اقتدار زما | اونیسئ دې | او پټي ئ واچوئ دهٔ ته

ماته هیڅ فائده رانکړه | زما اختیار هم لاړو | (حکم به اوشي) دې اونیسئ او طوق ورته واچوئ

ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿۳۱﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ

بیا دوزخ ته | اوغورزوئ دې | بیا په یو زنځیر کښې | چې ګزونه دهغې | او یا ګزونه وي

بیا ئې دوزخ ته ورداخل کړئ | بیا ئې په داسې زنځیرونو کښې اوتړئ | چې دهغې اوږدوالې

ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿۳۲﴾ إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ ﴿۳۳﴾

پس ننباسئ دهٔ لره (په دوزخ کښې) | بیشکه دې وو | چې ایمان ئې نهٔ راوړو | په الله | لوئ باندې

اویا ګزه دې | .... دهٔ به په لوئې الله ﷻ ایمان نه راوړو

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿۳۴﴾ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هٰهُنَا

او تیزول ئې نهٔ کول | په طعام ورکولو | مسکین ته | پس نشته | دهٔ لره | نن ورځ | دلته |

او مسکین ته به ئې د روټئ ورکولو ترغیب نه ورکولو | نو نن ئې دلته څوک

حَمِيمٌ ﴿۳۵﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿۳۶﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿۳۷﴾

څوک دوست | اونهٔ طعام شته | ماسوا | نو ددزخمونونه | چې نهٔ به خوری هغه | ماسوا دخطا کارونه

دوست نشته | اود وینونه سوا ئې بل څه خوراک نشته | هغه خوراک چه د ګناهګارانو بغیر ئې بل څوک نه خوري

قوله تعالى:- وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتٰبَهُ بِشِمَالِهِ

کومو ته چه به عمل نامه په ګس لاس ورکولې شي: دلته د ګناهګارانو حال بیانولې شي چه کله د قیامت په ورځ هغوی ته د هغوی عمل نامه په ګس لاس کښې ورکولې شي دوی به ډیر پریشانه او پښیمانه وی او په حسرت او ارمان سره به وائی چه څه به ښه وه چه مونږ ته دا عمل نامه نه ملاویدله او افسوس چه مونږ د خپل حساب د دې کیفیت نه خبرشوې نه وې او افسوس چه مرګ زمونږ کار خلاص کړې وې دا دویم ژوندون مونږ ته هډو ملاؤشوې نه وو. د کوم مرګ نه چه په دنیاکښې مونږ ډیر یریدلو نن به دهغې تمناګانې کوی وائی به چه زمونږ مال اودولت هم نن زمونږ ملګرتیاپریخوده اوزمونږ دې څیزونو هم زمونږ نه داعذاب اخوانه کړې شو. یوازې زمونږ په ذات باندې دا مصیبت راپریوتلو نه څوک امداد کونکې مونږ ته ښکاری اونه د بچ کیدو څه صورت په نظر راځي. الله تعالی به فرښتوته حکم اوکړی دې راونیسئ اود ده په مرئی کښې طوق واچوئ دې دوزخ ته بوځئ او په هغې کښې ورا اوغورزوئ حضرت منهال ابن عمرو ؓ فرمائی د الله تعالی دا فرمان چه دې اونیسئ اوریدو سره به اویازره فرښتې د ده طرف ته راټوپ کړی په کوموکښې چه که یوې ته هم الله تعالی داحکم اوکړی نو یوځه چه اویازره کسان به راګیر کړی اودوزخ ته به ئې اوغورزوی. په ابن ابی الدنیاکښې دی چه څلور لاکهه فرښتې به د ده طرف ته رامنډې کړی اوهیڅ څیز به باقی نه وی او هغه به مات رامات کړی. دې به

وائی ستاسوماسره څه تعلق دې؟ هغوی به وائی الله تعالی تبارك وتعالی په تاباندې غضب کړې دې په دې وجه هريوڅيز تاته په غصه دې.

فضيل بن عياض رحمه الله فرمائی چه د الله تعالی د دې فرمان جاری کيدو سره به اويازره فرښتې ده ته په غصه کښې رامنډې کړی په کوموکښې چه به هره يوه په بله باندې وړاندېوالې کول غواړی چه ده ته به زه طوق اچوم. بياهغه د دوزخ په اورکښې ورغوړه کولو حکم کيږی. بيا به په هغه زنځيرونو کښې راګيرولې شی کومو يوسر چه به دکعب بن احبار رضی الله عنه په قول د ټولې دنياد اوسپنې برابر وی.حضرت ابن عباس رضی الله عنه او ابن جريج وائی چه دا ناپ تول د فرښتود لاس دې. دعبدالله بن عباس رضی الله عنه قول دې چه دا زنځيرونه به د هغه په بدن کښې اوپيللې شی د ډکومتيازو په ځائی کښې به ورکولې شی اوپه خُله به ترې راويستلې شی اوداسې به په اورکښې وريتولې شی لکه په سيخ کښې کباب اوډکی کښې ملخ. داهم روايت دې چه د روستونه به دا زنځيرونه اچولې شی اود سپيرمو د دواړو سورونه به راويستلې شی د کومو په وجه چه به هغه په پښوباندې اودريدې هم نه شی.([1])دمسند احمدپه يومرفوع حديث کښې دی که يولوئ شان کانړې د آسمان نه راګذارکړې شی نو په زمکه باندې به هغه په يوه شپه کښې راورسی خوکه دا د دوزخيانود ترلووالاد زنځير په يوسر باندې پريخودلې شی نو بل سرته رسيدوکښې به څلوېښت کاله لګی.داحديث په ترمذی کښې هم دې اوامام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائی.([2])

قوله‌تعالى:- اِنَّهٗ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِيْمِ ۝

په الله ﷻ باندې ايمان اومسکين باندې خوراک کول:- بيافرمائی چه دوی په الله ﷻ باندې ايمان نه لرلو اونه به ئی چاته دمسکين د خوراك ورکولوترغيب ورکولو يعنی نه به ئی د الله ﷻ طاعت او عبادت کولو نه به ئی د الله ﷻ د مخلوق حق اداکولو سره هغوی ته نفع رسوله.د الله ﷻ حق خو په مخلوق باندې دې چه دهغه توحيد اومنی هغه سره څوك شريك نه کړی اود بنديګانوپه خپل مينځ کښې په يوبل حق دادې چه يوبل سره احسان او ښه سلوك اوکړی او په خوکارونوکښې ديوبل سره امداداوکړی په دې وجه الله ﷻ دا دواړه حقونه په يوځائی بيان اوفرمائيل لکه چه مونځ اوکړئی او زکوة ورکړئی. او نبی کريم ﷺ د خپل انتقال په وخت کښې دا دواړه يوځائی بيان فرمائيلی چه د مانځه حفاظت اودخپلو ماتحتانو سره نيك سلوك کوئی. بيا فرمان دې چه په نن ورځ د ده دلته څوك خالص دوست داسې نشته هيڅ څوك نيزدې خپلوان يا سفارشی نشته چه دې د الله تعالی د عذابونونه بچ کړې شی اونه د هغه د پاره څه خوراك شته بغير د خراب مردار او سخا بې کاره څيزنه د کوم نوم چه غسلين دې. دا د دوزخ يوه ونه ده او ممکن ده چه هم د دې دويم نوم زقوم وی اود غسلين معنی داهم کيدې شی چه د دوزخيانود بدن نه کوم وينې نونه اوبه بهيږی هم دغه دی او دا هم وئيلې شوی دی چه د هغوی پيپ وغيره.

فَلَآ	اُقْسِمُ	بِمَا	تُبْصِرُوْنَ ۝	وَمَا
پس نه	زه قسم خورم	په هغه څيزونو باندې	چې تاسو ئې وينئ	او په هغه څيزونو باندې
نوزه په هغه څه قسم خورم چې تاسوئې وينئ ....او په هغه څه چې تاسو ئې				
لَا تُبْصِرُوْنَ ۝	اِنَّهٗ	لَقَوْلُ	رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ۝	
چې تاسو ئې نه وينئ	بيشکه (دا قران)	خامخا قول دې	درسول کريم (محمد ﷺ)	
نه وينئ ....بيشکه داقران ديوې عزت مندې فرښتې راوړې کلام دې				

[1] الطبری:۵۸۹/۲۳.

[2] احمد:۱۹۷/۲، ترمذی کتاب صفة الجهنم باب ل بعد قعرجهنم:۲۵۸۸وسندحسن، کتاب الزهد:۲۹۰.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ۚ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ۚ

او نه دي دا قول (کلام) دشاعر | ډير لږ دي | هغه | چې تاسو ايمان راوړئ | اونه دي قول (کلام) دکاهن

او د چا شاعر کلام نه دي | تاسو ډير کم ايمان راوړئ | ....اونه دچا کاهن کلام دي

قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾

ډير لږ دي هغه | چې تاسو نصيحت اخلئ | نازل شوی دي | دطرفه درب العالمين نه

تاسو ډير کم پوهيږئ | ....دا د رب العالمين د طرفه نازل شوی دي

قوله تعالى:- فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾

قرآن پاک دالله تعالى كتاب دي: الله تعالى قسم خوري، پخپلومخلوقاتوکښې دخپلوهغه نښوقسم خوري کوم چه خلق ګوري. اودهغې هم کوم چه دخلقو د نظرونونه پټ دی په دې خبره چه قرآن کريم د هغه کلام اودهغه وحی ده کوم چه هغه په خپل بنده او غوره رسول ﷺ باندې نازل کړې دې. کوم چه هغه د امانت د اداکولو اود رسالت د تبليغ د پاره خوښ کړې دی. د رسول ﷺ نه مراد حضرت محمدمصطفى ﷺ دې د دې اضافت د رسول اکرم ﷺ طرف ته په دې وجه اوکړې شو چه د دې تبليغ کونکې او پيژندونکې هم هغوی ﷺ دی. د دې د پاره ئې د رسول لفظ راوړو. ځکه چه رسول الله ﷺ خوپيغام د خپل راليګونکی رسوی. داسې ده چه ژبه د هغه وی خو وينا د ليګونکی وی. هم دغه وجه ده چه په سورة تکوير کښې د هغه نسبت په هغه رسول سره کړې دې کوم چه د فرښتونه دې. فرمان دې ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ الخ﴾ يعنی دا قول د هغه بزرګ رسول دې چه د قوت والا اود عرش د مالك په نيز د مرتبې والا دې. هلته د هغه وينامنلې شی اوهغه دې هم امانت دار، دې نه مراد حضرت جبرائيل عليه السلام دې. د دې پاره ئې د دې نه پس اوفرمائيل ستاملګرې يعنې محمد ﷺ مجنون او ليونې نه دې بلکه هغه حضرت جبرائيل عليه السلام د هغه په خپل اصلی شکل کښې د آسمان په غاړوکښې ليدلې هم دې اوهغه په پټ علم باندې بخيل هم نه دې. او نه دا د شيطان رټلې شوی قول دې.

دغه شان دلته هم ارشاد کيږی چه نه د شاعرکلام دې اونه د کاهن قول دې البته ستاسو په ايمان کښې اود نصيحت په حاصلولوکښې کمې دې. نوکله ئې د خپل کلام نسبت د رسول انسی طرف ته کړې اوکله درسول ملکی طرف ته ځکه چه هم دې د دې پيژندونکې راوړونکې او په دې باندې امين دې. او په اصل کښې کلام د چا دې؟ دا ئې هم ورسره ورسره بيان اوفرمائيلو چه داد رب العالمين نازل کړې شوې دې.

د اسلام نه وړاندې د عمر فاروق ﷺ خپله يوه واقعه:-حضرت عمر بن الخطاب ﷺ د خپل اسلام راوړونه وړاندې يوه خپله واقعه بيانوی چه زه حضور ﷺ له لاړم اومې کتل چه حضور ﷺ مسجدحرام ته رسيدلې دې، زه هم لاړم اودهغوی ﷺ نه شاته اودريدم. نبی کريم ﷺ سورت حاقه شروع کړو د کوم په اوريدوسره چه ماته د دې ښکلې الفاظو مضامينود بندش او فصاحت او بلاغت باندې حيرانتيا راغله. آخره کښې زما په زړه کښې خيال راغلو چه قريش ټيك وائی چه دا سړې شاعر دې اوس زه لا په دې خيال کښې ووم چه نبی‌کريم ﷺ دا آيت تلاوت کړو چه دا قول د رسول کريم ﷺ دې د يوشاعر نه دې په تاسوکښې د ايمان کمې دې. نو ماخيال اوکړو چه ښه ده شاعر نه دې نو کاهن خو خامخادې اخواد هغوی ﷺ په تلاوت کښې دا راغله چه دا د کاهن قول هم نه دې تاسو نصيحت کم اخستې دې. دې نه پس حضور ﷺ لوستلوتردې چه پوره سورت ختم شو. فرمائی چه دا ړومبنی موقعه وه چه زما په زړه کښې اسلام پوره

خاني اوکړو او په رګ رګ کښې مې د اسلام صداقت ورننوتلو. (۱) نوداهم د هغه ټولو اسبابوچه حضرت عمرؓ اسلام راوړلوپوره یوخاص سبب وو. مونږ د هغوی د اسلام راوړلو پوره کیفیت "سیرت عمرؓ" کښې لیکلې دې. ﴿ولله الحمدوالمنة﴾

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿۴۴﴾ لَأَخَذْنَا

او که دخانه اووئیله)جوړه کړه محمد ﷺ(په مونږ باندې | یوه خبره | خامخا به نیولې وو مونږه

او که دې پیغمبر په مونږ باندې (د ځان نه) څه خبره تړلې وې |......نو مونږ به ترې نه

مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿۴۵﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿۴۶﴾ فَمَا مِنْكُمْ

دهغه نه | ښیۍ لاس | بیا به پریکړې وو مونږه | دهغه نه | رګ دزړه | پس نۀ به وو له تاسو نه |

ښي لاس نیولې وو | بیا به مو ورله د زړه رګ کټ کړې وو | ....نو بیا به

مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿۴۷﴾ وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۴۸﴾

هیڅوک | ددې نه | منع کونکي | او بیشکه دا قران | یو نصیحت دې | دپاره دمتقیانو |

په تاسو کښې هیڅوک ددې سزا نه بچ کوؤنکې نه وو | اوداقرآن د پرهیزګارانو دپاره نصیحت دې

وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ ﴿۴۹﴾

او بیشکه مونږه | خامخا پوهیږو | چې بیشکه څه خلق له تاسو نه | دروغ ګنړونکی دی |

او مونږ په تاسو کښې (پیغمبرانو لره) دروغژن ګنړونکی ښه پیژنو

وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿۵۰﴾ وَإِنَّهُ

او بیشکه دا دروغ ګنړل دقران | خامخا به دافسوس وي | په کافرانو باندې | او بیشکه دا قران

اوداقران دکافرانو دپاره د پښیمانتیا سبب دې | اودا قران بیخي

لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿۵۱﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿۵۲﴾

یقیني حق دې | پس پاکي وایه | په نوم درب خپل | چې لوئ دې |

یقیني خبره ده|نو(اې پیغمبره)، ته دخپل رب دنوم تسبیح وایه| چې لوئې دې

قوله تعالی:- وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ

رسول ﷺ ته په قرآن پاک کښې د کمې زیاتی اختیارنشته:-دلته دالله تعالی ارشاد دې چه څنګه تاسو وائې او په واقعې کښې زمونږ دا رسول ﷺ داسې وې چه زمونږ په رسالت کښې نی څه کمې زیاتې کولو یا زمونږ نه وئیلې شوې خبره نی زمونږ نوم سره بیانوله نو یقیناً مونږ به هم هغه وخت هغه ته خرابه سزا ورکوله یعنی په خپل ښی لاس باندې د هغه ښې لاس نیولو اوهغه رګ به مو پریکړې وې په کوم سره چه زړه ژوړند دې او زمونږ اود هغه په مینځ کښې به څوك هم نه شو راتلې چه د هغه د بچ کولوکوشش بۀ ئی کولو. نومطلب دا شو چه حضورﷺ رښتونې پاکباز او د هدایت والا دې د دې د پاره الله تعالی د دین زبردست تبلیغ خدمت د حضورﷺ په ذمه کړې دې اود خپل طرف نه ئی زبردست معجزې اود هغوی ﷺ د صدق بهترین او لوئ لوئ نښې نبی کریم ﷺ ته ورنصیب کړی دی.

(۱) احمد:۱/۱۷، مجمع الزوائد:۹/۶۵.

قوله تعالى:- وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ۝

قرآن پاک نصیحت دي:-بیا فرمائی چه دا قرآن پاك د متقیانو دپاره تذکره ده. لکه چه بل ځائی کښې ارشاد دې اووایه چه دا قرآن پاك د ایماندارانود پاره هدایت اوشفاده او بې ایمانه خوړانده اوکاڼره دی. بیافرمائی سره د دې صفائې او کولاؤ حق مونږ ته ښه معلوم دی چه په تاسوکښې بعضې دا دروغ ګڼړی. دا تکذیب به د دغې خلقو د پاره د قیامت په ورځ د ارمان او افسوس ذریعه وی. یادا مطلب نې دې چه دا قرآن پاك او په دې ایمان به په حقیقت کښې په کافرانوباندې د حسرت اوارمان باعث وی. لکه چه بل ځائی ارشاد دې چه دغه شان مونږ دا د ګناهګارانو په زړونوکښې ورکوزوو چه هغوی په دې باندې ایمان نه راوړی.بل ځائی ارشاددې ﴿وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ﴾ دوی کښې اود دوی په خواهش کښې مو پرده اچولې ده. بیا فرمائی داخبربالکل حق ربښتیا او بې شك او شبهې دې. بیا خپل نبی اکرم ﷺ ته حکم ورکوی چه د دې قرآن پاك د نازلونکی رب عظیم د نوم بزرګی او پاکی بیانوه.د الله تعالی په فضل اوکرم سره د سورت حاقه تفسیر ختم شو والحمد لله رب العلمین.

آیاتونه	سورة المعارج مكية وهى اربع واربعون اية وركوعان	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۴۴	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۲

سَأَلَ سَآئِلٌ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ۝ لِّلْكٰفِرِينَ لَيْسَ لَهُ

اوغوښتو | غوښتونکی | هغه عذاب | چې واقع کیدونکې دې ادپاره دکافرانو دې | نشته هغې لره

یوسوال کونکی دهغه عذاب د راتلو په باره کښې تپوس اوکړو | چې په کافرانو به واقع کیږی | اودهغې

دَافِعٌ۝ مِّنَ اللّٰهِ ذِي الْمَعَارِجِ۝ تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ

دفع کونکې | دطرفه دالله نه دې اچې مالك داندرپایو دې | خیژی | فرښتې |او روح (جبریل علیه السلام)

څوک دفع کونکې نشته | دالله ﷻ دطرفنه به وی|چې داوچتو درجو مالک دې| فرښتې اوروح به ورته په

إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ۝ فَاصْبِرْ

هغه ته | په داسې ورځ کښې | چې دې مقدار دهغې | پنځوس زره کاله | پس صبر کوه

په داسې ورځ کښې ورخیژی | چې دهغې اندازه به پنځوس زره کاله وی| نو ته صبر کوه

صَبْرًا جَمِيلًا۝ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا۝ وَّنَرٰىهُ قَرِيبًا۝

صبر ښائیسته | بیشکه دوی| وینی هغه عذاب | لرې | او مونږه وینو هغه | نزدې |

اوبې فریاده صبر کوه | دوی ته (د) دغه ورځ (راتلل) لرې ښکاری |..........اومونږ ته نزدې ښکاری

قوله تعالى:- سَأَلَ سَآئِلٌ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ۝

﴿بِعَذَابٍ﴾ کښې چه کومه "ب" ده هغه ښائی چه دلته د فعل تضمین دې لکه چه فعل مقدردې. یعنی دا کافران دعذاب په واقع کیدلو کښې تندی کوی لکه چه بل ځائی ارشاددې ﴿وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ﴾ یعنی دوی په عذاب غوښتلوکښې جلدی کوی اوالله تعالی هیڅ کله وعده خلافی نه کوی یعنی دهغه عذاب به په خپل وخت مقرر باندې راځی.

په نسائي كښې د حضرت ابن عباس نه روايت دې چه كافرانود الله تعالى عذاب اوغوښتلوچه په هغوی باندې يقيناً راتلونكې دې[1] يعنى په آخرت كښې.دهغوى دغوښتلوداالفاظ هم بل ځائى په قرآن پاك كښې نقل دى وائى ﴿اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ﴾ يعنى الله تعالى كه چرې داستاد طرف نه حق وى نو په مونږ باندې د آسمان نه كاڼى راووره وه، په مونږ باندې چرته دردناك عذاب راوله.ابن زيد رحمه الله وغيره وائى دې نه مراد هغه دعذاب وادى ده چه دقيامت په ورځ به دعذابونونه بهيږى.خوداقول ضعيف دې اودمطلب نه ډيرلرې دې.صحيح اولنې دې په كوم باندې چه دكلام دلالت دې.بيافرمائى چه هغه عذاب دكافرانود پاره تياردې اوپه هغوى باندې راتلونكې دې كله چه راشى نوهغه څوك لرې كونكې نشته اونه په چاكښې دومره طاقت شته چه هغه اخوا كړى.

قوله تعالى:- مِّنَ اللّٰهِ ذِى الْمَعَارِجِ ۝

د معارج مفهوم: ﴿ذِى الْمَعَارِجِ ۝﴾ معنى دابن عباس رضى الله عنه د تفسيرمطابق ددرجو والايعنى داوچتوالى او بزرګئ والا[2] حضرت مجاهد رحمه الله فرمائى چه دمعارج نه دآسمان پاوړې مراددى[3] قتاده رحمه الله فرمائى د فضل رحم كرم او نعمت والايعنى داعذاب دهغه الله تعالى د طرف نه دې چه د صفتونو مالك دې. د هغه طرف ته فرښتې او روح ورخيژى.دروح په تفسيركښې حضرت ابوصالح رحمه الله فرمائى چه دا د يو قسم مخلوق دې انسان خو نه دې ولې بالكل د انسان په شان دې. زه وايم چه دې نه مراد حضرت جبرائيل عليه السلام دې اودا عطف وى عام په خاص اوممكن دى چه دې نه مراد د بنيادمو روحونه دى ځكه چه هغه هم د قبض كولونه پس د آسمان طرف ته خيژى. لكه څنګه چه د حضرت براء رضى الله عنه په اوږد حديث كښې دى چه كله فرښتې پاك روح اوباسى نو هغه اخلى اود يوآسمان نه ئى بل آسمان ته خيژوى تردې چه اووم آسمان ته رسى سره[4] د دې چه د دې په بعضې راويانوكښې كلام دې. خودا حديث مشهوردې اود دې په شهادت كښې دابوهريره رضى الله عنه حديث هم دې[5] لكه چه اول دا روايت امام احمد رحمه الله ترمذى او ابن ماجه كښې تيرشوې دې. د كوم د سند راوى چه د يوجماعت په شرط باندې دې. اولنې حديث هم مسند احمد ابوداؤد نسائى او ابن ماجه كښې دې. مونږ د دې الفاظ اود دې د طرق بسيط بيان په آيت ﴿يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا﴾ په تفسيركښې كړې دې.

قوله تعالى:- خَمْسِيْنَ اَلْفَ سَنَةٍ ۝

د پنځوسوزروكالود قيامت ورځ: بيا فرمائى چه په هغه ورځ كښې چه د هغې مقدارد پنځوسوزرو كالوده. په دې كښې څلور اقوال دى يوخودا دې چه دې نه مراد هغه لرېوالې دې چه د اسفل السافلين نه عرش معلى پورې دې. اودغه شان د عرش نه لاندې نه واخله ترپورته پورې فاصله هم دومره ده اوعرش معلى د سرو ياقوتودې لكه چه امام ابن ابى شيبه رحمه الله په خپل كتاب "صفت العرش" كښې ذكركړې دې. ابن ابى حاتم كښې دى حضرت ابن عباس رضى الله عنه فرمائى چه د دې د حكم انتهاء د لاندې زمكونه د اسمانونود پاسه پورې پنځوس زره كاله دې. او يوه ورځ د زروكالو ده. هم دغه روايت په دويم طريق سره د حضرت مجاهد رحمه الله په قول سره نقل دې د حضرت ابن عباس رضى الله عنه د قول نه نه دې.دحضرت ابن عباس رضى الله عنه نه په ابن ابى حاتم كښې روايت دې چه د هرې زمكې پيړوالې د پنځوسوو كالو په فاصله دې اود يوې زمكې

---

[1] الطبرى:۵۹۹/۲۳.
[2] الطبرى:۶۰۰/۲۳.
[3] ايضًا.
[4] احمد:۲۸۷/۴، ابوداؤد:۴۷۵۳وهوحسن دا روايت مختصرًا ابن ابى شيبة:۳۱۰/۳، كتاب الزهد:۳۳۹، الشريعة اللآجرى:۳۶۷
[5] احمد:۳۶۴/۲-۳۶۵، ابن ماجه كتاب الزهد باب ذكرالموت والاستعداد له:۴۲۶۲وسنده حسن.

نه د بلې زمکې پورې د پنځو سوو کالوپورې لرېوالې دې نو اووه زره کاله داشو اودغه شان د اسمان نو څوارلس زره کاله (۱۴۰۰۰) دا شو اود اووم آسمانه د عرش عظيم پورې شپږ ديرش زره کاله فاصله شوه. هم دا معنی ده د الله تعالی د دې فرمان چه په هغه ورځ کښې د کومې مقدارچه د پنځوسوزرو (۵۰۰۰۰)کالوبرابردې. دويم قول دا دې چه دې نه مراد دا دې چه د کله نه الله تعالی دا جهان پيدا کړې نود هغه وخت نه واخله د قيامته پورې د دې د بقا آخرى موده پنځوس زره کاله ده. حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه د دنياټول عمر د پنځوسوزروکالودې اوهم دا يوه ورځ ده چه په دې آيت کښې مراد اخستې شوې دې. حضرت عکرمه رضی الله عنه فرمائی چه د دنيا پوره موده هم دا ده خوچا ته معلومه نه ده بغيرد الله تعالی نه چه څومره تيره شوه او څومره باقی پاتې ده .دريم قول داد ې چه دا هغه ورځ ده چه په دنيااوآخرت کښې فاصله ده. حضرت محمد بن کعب رحمه الله هم دا فرمائی خودا قول ډير غريب دې. څلورم قول دا دې چه دې نه مراد د قيامت ورځ ده اودا د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه په صحيح سندسره روايت دې.

حضرت عکرمه رضی الله عنه هم دافرمائي[1] دابن عباس رضی الله عنه قول دې چه دقيامت ورځ الله تعالی به په کافرانو باندې د پنځوسوزروکالوکوی[2] دمسنداحمدپه حديث کښې دی چه رسول الله ﷺ ته عرض اوکړې شو چه دا ورځ خو ډيره اوږده ده. حضورﷺ اوفرمائيل چه په هغه ذات مې دې قسم وی د چا په لاس کښې زما ځان دې دا به په مؤمن باندې دومره آسانه وی چه د دنيا په يوفرض مونځ کښې څومره وخت لګی د دې نه به هم کم وی[3] داحديث په ابن جرير کښې هم دې.د دې دوه راويان ضعيف دی. والله اعلم. د مسندپه يوبل حديث کښې دی چه حضرت ابوهريره رضی الله عنه سره د قبيله بنوعامر يو سړې تيرشو. خلقو وئيل حضرت داپه خپله قبيله کښې دټولونه مالدارسړې دې.هغوی دې راوغوښتواوورته ئې اوفرمائيل واقعي ته د ټولونه زيات مالدارئې؟هغه عامری اوئيل چه او ماسره رنګ په رنګ په سوونو اوښان قسم قسم غلامان اود اوچتواوچتو درجو اسونه وغيره دی. حضرت ابوهريره رضی الله عنه اوفرمائيل چه ګوره هسې نه چه دا څناور تاد خپل پښولاندې کړدی اوپه خپلو ښکروباندې تا اووهی. باربار ئې هم دا فرمائيل تردې چه د عامر د مخ رنګ والوتلو او هغه اووئيل چه حضرت دا ولې؟ هغوی اوفرمائيل چه واوره ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلی دی چه څوك د خپلو اوښانوحق نه اداکوی دهغوی په سختئی او د هغوی په نرمئی کښې نو هغه به الله تعالی په کولاو هوار صفا او پلن ميدان کښې راسملوی اودا ټول څناور به ښه تکړه او چاق کړی اوحکم به ورکړی چه په ده باندې ځيږئی او تيريږئی.نو يويوبه په ده باندې تيريږی اوکله چه د آخر والا تيرشی نو اولنی به بيا راواپس شی. هم دغه شان عذاب به ورکولې شی. په هغه ورځ د کومې مقدارچه د پنځوسو زرو کالوده. تردې چه د خلقو په مينځ کښې به فيصله اوشی. بيا به هغوی خپله لار اووينی. دغه شان به غوا اسونه چيلئی وغيره ښکرور څناور به ئې په خپلو ښکرو باندې وهی هيڅ يوبه په هغوی کښې بې ښکر يا مات ښکرې نه وی. عامری تپوس اوکړو اې ابوهريره رضی الله عنه اوفرمائې په اوښانوکښې د الله تعالی حق څه دې؟ وئې فرمائيل مسکينانو ته د سورلئی د پاره په تحفه کښې ورکول غريبانانوسره ښه سلوك کول د پئيود پاره څناور ورکول د هغوی د نرانود ضرورت چه د ښځې څناوردپاره وی بغيرد قيمت غوښتلونه ورکول. داحديث په ابوداؤد اونسائی کښې هم په بل سندسره ذکر دې.[4]

---

[1] الطبری:۶۰۱/۲۳.

[2] ايضا:۶۰۳/۲۳.

[3] احمد:۷۵/۳، مسندابی يعلی:۱۳۹۰، ابن حبان:۷۳۳۴.

[4] احمد:۴۷۹/۲، ابوداؤدکتاب الزکاة باب فی حقوق المال:۱۶۶۰وسنده حسن، نسائی:۲۴۴۴.

د مسندپه یوحدیث کښې دی چه د سرو زرو سپینوزرو د خزانووالا به د دې حق نه ادا کوی د هغه سره زر او سپین زر به د تختوپه شکل کښې جوړولې شي اود دوزخ په اُورکښې به ګرم کولې شي اود هغه تندې اړخ او شا به پرې داغلې شي. تردې چه الله تعالی به د خپلو بندیګانو فیصله اوکړی. په هغه ورځ به مقدار ستاسو په شمیرکښې د پنځو زرو کالووی.بیا به هغوی خپله لار دجنت یا د دوزخ طرف ته اووینی.بیا وړاندې د چیلو او اوښانو بیان دی لکه چه پورته تیر شو اودا بیان هم دې چه اسونه د دریو قسم خلقو د پاره دی یوقسم خود اجر ورکونکی، دویم قسم د پرده کونکو اودریم قسم د بوج لټونکو الخ.(۱) دا حدیث پوره پوره په صحیح مسلم کښې هم دی. د دې روایتونو د پوره بیانولو اود دې ټولو سندونو او الفاظ ټول نقل کولو مناسب ځائی احکام کتاب الزکوة دی دلته د هغې د نقل کولو زمونږ مقصد صرف هغه الفاظوسره دې چه تردې چه الله تعالی په خپلو بندیګانو کښې فیصله اوکړی په هغه ورځ د کومې مقدار چه پنځوس زره کاله دې. د حضرت عبدالله ابن عباس ﷺ نه چا تپوس اوکړو هغه کومه ورځ ده چه د هغې مقدار د پنځوسوزروکالوده. ابن عباس ﷺ اوفرمائیل هغه به کومه د پنځوسو زرو کالو ورځ وی؟ هغه وئیل حضرت زه خو پخپله د تپوس کولود پاره راغلې یم هغوی اوفرمائیل واوره دا دوه ورځې دی د کوموذکر چه الله تعالی په خپل کتاب کښې کړې دی. هم الله تعالی ته د هغې د حقیقت علم دې زه خو سره د نه پیژندلو په کتاب الله کښې څه وئیل مکروه ګڼړم.

بیا فرمائی چه اې نبی ﷺ ته د خپل قوم په دروغ ګڼړلو او د عذاب غوښتلو په تندئی باندې ګوم چه هغوی خپل ځان ته نه راتلونکې ګڼړی صبراوبرداشت اوکړه لکه چه بل ځائی دی ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۗ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ﴾ یعنی بې ایمان خو د قیامت د زرراتلوخواهش کوی اوایماندارد دې راتلل حق ګڼړی اودې نه ویریږی ددې د پاره ئی دلته هم اوفرمائیل چه دوی خو هغه لرې ګڼړی بلکه محال اونه کیدونکی ئی ګڼړی خو مونږ دا نیزدې وینو یعنی مؤمن خو د دې راتلل حق ګڼړی او پوهیږی چه اوس به راشی نه ده معلومه چه کله به قیامت قایمیږی اوکله به عذاب راځی څکه چه د هغې صحیح وخت خو بغیرد الله تعالی نه بل څوك نه پیژنی نو هر هغه څیز چه د هغې په راتلو او کیدوکښې هیڅ شك نه وی د هغې راتلل نیزدې ګڼړی اود هغې د کیدو هروخت یره وی.

يَوْمَ تَكُونُ | السَّمَاءُ | كَالْمُهْلِ ۝٨ | وَتَكُونُ | الْجِبَالُ

دغه عذاب به په هغه ورځ وی | اچی شی به آسمان | پشان دویلی کړې شوؤ زرو | او شی به | غرونه

به دغه ورځ به آسمان دویلې شوې تانبې په شان وی | ....او غرونه به درنګینې

كَالْعِهْنِ ۝٩ | وَلَا يَسْأَلُ | حَمِيمٌ | حَمِيمًا ۝١٠ | يُبَصَّرُونَهُمْ

پشان دوهلی شوی وړئ |او تپوس به نهٔ کوی |یو دوست |دبل دوست نه | حالانکه یو بل به وینی هغوئ

وړئ په شان وی | اودوست به د دوست پوښتنه نه کوی | ددې باوجود چې مخامخ به ئې وینی

يَوَدُّ الْمُجْرِمُ | لَوْ يَفْتَدِي | مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ | بِبَنِيهِ ۝١١

غواړی به مجرم سړې | چی په فدیه کښی ورکړی | دعذابه ددغې ورځې نه | اولاد خپل

مجرم به په دغه ورځ آرزو کوی | چې ددغې ورځې د عذاب نه دبچ کیدو دپاره (په بدله کښې) خپل ځامن

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الزکاة باب اثم مانع الزکاة :۹۸۷، احمد:۲/۲۶۲.

وَصَاحِبَتِهٖ وَاَخِيْهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيْلَتِهِ الَّتِيْ تُؤْيْهِ ﴿١٣﴾ وَمَنْ

او ښځه خپله | او رور خپل | او خاوندان دقبيلې خپل | هغه | چې پناه ئې ورکوله ده ته | او هغه څوك

اوخپله ښځه | اوخپل رونړه | اوخپل هغه خاندان ټول ورکړي | په کوم کښې چې به دې اوسيدو

فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا ثُمَّ يُنْجِيْهِ ﴿١٤﴾ كَلَّا اِنَّهَا لَظٰى ﴿١٥﴾

چې په زمکه کښې دي | ټول ابيا | نجات ورکړي ده ته | هرگز نه | بيشکه هغه وورلمبې وهونکې دې

اود ټولې زمکې استوګن خلق | او د دې په بدله کښې خپل ځان بچ کړي | خو هيڅکله نه هغه داسې شغله ده

نَزَّاعَةً لِّلشَّوٰى ﴿١٦﴾ تَدْعُوْا مَنْ اَدْبَرَ وَتَوَلّٰى ﴿١٧﴾

ايستونکې دې | اغوښې پوستکي لره | رابلې به | هغه څوك | چې شا ئې کړه | او مخ ئې واړوو دحق نه

چې (روغه) څرمن غورزوي | ....اوهغه کس به ځانته راغواړي چې شاکړې به ئې وه | اومخ به ئې اړولو

وَجَمَعَ فَاَوْعٰى ﴿١٨﴾

او جمع ئې کړو مال | پس سنبال ئې کړو |

اومال ئې جمع کړلو | اوهغه ئې سنبالولو |

قوله تعالى :- يَوْمَ تَكُوْنُ السَّمَآءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾

دقيامت تباهئ: الله تعالى فرمائي چه کوم عذاب دوی غواړی نو هغه عذاب به پدې غوښتونکو کافرانو باندې په هغه ورځ راځي په کومه ورځ چه به آسمان د مهل په شان شي يعنې د تيلود خيرې په شان به شي اوغرونه به داسې شي لکه ويشنلې شوې وړئې. هم دا فرمان بل ځائې کښې دې ﴿وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ﴾ بيا فرمائي چه هيڅ يو نيزدې خپلوان به د خپل نيزدې رشته دار نه تپوس قدرې هم نه شي کولې سره د دې چه يوبل به په خراب حالت کښې ګورې ولې پخپله به داسې مشغول وی چه د بل د حال د تپوس خيال به ئې هم نه وی. هريو به په خپل ځان اخته وی. ابن عباس ﷺ فرمائي چه يوبل ته به ګورې پيژنې به ولې بيابه ترې تختي. لکه چه بل ځائې ارشاد دې ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَاْنٌ يُّغْنِيْهِ﴾ يعنې هر سړې به په داسې شغل کښې لګيا وی چه د بل طرف ته د توجه موقعه به ورته نه وی[1] بل مقام کښې ارشاد رباني دې چه خلقو د خپل رب نه اوويرېږئي اودهغه ورځ نه ويره اوکړئي په کومه ورځ چه به پلار د خپل اولاد او اولاد د خپل پلار په هيڅ کار نه راځي الخ. بل ځائې ارشاد دې چه خپلوان به وی خو څوك به د چا بوج نه شي اوچتولې. يوبل فرمان دې ﴿فَاِذَا نُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَلَآ اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَّلَا يَتَسَآءَلُوْنَ﴾ يعنې دشپيلئي پوك وهلو سره به دخپل مينځ يوبل سره خپلولئي او تعلق وغيره ختم شي. او يوبل ځائي فرمان دې ﴿ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيْهِ ﴿٣٤﴾ وَاُمِّهٖ وَاَبِيْهِ ﴾. يعنې په هغه ورځ به انسان د خپل رور نه مور نه پلار نه ښځې نه او ځامنونه تختي هرسړې به د پريشانئي په وجه د بل نه غافل وی. دا به هغه ورځ وی چه په دغه ورځ به د هريو ګناهګار زړه دا غواړی چه خپل اولاد په فديه کښې ورکړي اود دوزخ د عذاب نه خلاص شي او خپله ښځه خپل روراو خپله رشته او خاندان او خپله قبيله بلکه که غواړی نو په مخ د زمکې چه څومره خلق دی دوزخ کښې واچولې شی خوچه هغه آزاد کړې شي.

افسوس څومره زړه سوزونکې منظر دې چه د خپل زړه ټکړې خپل ښاخونه او جرړې او خپل هرڅه

[1] الطبري: ٦٠٥/٢٣.

قرباني کولوته تيار دي دي د پاره چه پخپله بچ شي.**(فصيلة)** يوه معنى د مال سره هم کړې ده. لنډا دا چه خپلې تولې محبوب هستياني د خپل طرف د ځان په خلاصي کښې د زره نه راضي دي خو هيڅ څيز به په کار نه راځي. هيڅ بدله او فديه به نه شي قبلولې هيڅ عوض او معاوضه به نه شي قبلولې بلکه د هغه اوريه عذابونوکښې به اچولې شي چه اوچتې اوچتې او. تيزې شغلې غورزونکې او د سخت براس والا دي چه د سر د څرمنې پورې سوزوي او راکاږي. د بدن څرمن لرې کوي او کوپړني پرسوي هډوکي د غوښې نه جدا کوي رګونه او پټې راکاږي پښې لاسونه شليږي پنډوني پريکيږي مخ ورانيږي هراندام ورانيږي چغې صورې وهي هډوکي ميده کوي څرمنې سوزوي د اور په خپله فصيح ژبه او اوچت آواز سره دخپلو خلقو کومو چه په دنياکښې بدکارني کړې اود الله تعالى نافرمانئى ني کړې وي آواز کوي اوبيا څنګه چه مرغئى دانه راټولوي دغه شان به د محشر د ميدان نه بدکاره خلق يويو بنه په خيال سره راغونډوي.

قوله تعالى:- تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾

د جهنميانو د عملونو بيان:- اوس دهغوى بدعملونه بيانولې شي چه دوى دزړه نه دروغ ګنړونکي او په بدن باندې عمل نه کونکي وو دا د مال جمع کونکي او په هغې باندې سربندونکي وو د الله تعالى په ضروري کارونوکښې به هم د مال خرچ کولونه بنديدل بلکه زکوه پورې به ني نه ادا کولو.

حديث شريف کښې دي چه راغونډول او شميرل مه کوه ګنې الله تعالى به ني ستانه هم رامنع کړي[۱]

حضرت عبدالله بن عکيم خو به په دې آيت باندې د عمل کولو په وجه د تيلئى خله هم نه رابندوله.

امام حسن بصري رحمه الله فرمائى چه اې د آدم ځويه د الله تعالى وعيداورې بيا هم مال راغونډوې.

حضرت قتاده رحمه الله فرمائى چه د مال په راجمع کولوکښې د حلال او حرام خيال نه ساتلو اوسره د الله تعالى د فرمان به ني د خرچ کولو همت نه کولو.

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾
بيشکه انسان | پيدا کړې شوې دې | بې صبره
......يقينا انسان بې صبره پيدا شوې دې
إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ
کله چې اورسيږي هغه ته | مصيبت | نو يريدونکې وي | او کله چې اورسيږي هغه ته | خير
هرکله چې ورته تکليف اورسيږي | نوفريادونه کوي | او چې دولت ورته ملاؤ شي | نو شومتيا کوي
مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ
نو منع کونکې وي | ماسوا دمونځ کونکو نه | هغه مونځ کونکي | چې هغوئ | په خپل مونځ باندې
د هغه مونځ ګزارو نه سوا چې خپل مونځونه هميشه په پابندئ سره کوي ....
دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾
هميشوالې کونکې وي | او هغه کسان | چې په مالونو دهغوئ کښې | حق وي | معلوم (مقرر)
او د کوم په مالونو کښې چې د سوال کونکو او محتاجو دپاره حق مقرر دې ....

(۱) صحيح بخاري کتاب الزکاة باب الصلاة فيما استطاع: ١٤٣٤، صحيح مسلم:١٠٢٩.

لِّلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُوْمِ ۝۲۵ وَالَّذِيْنَ يُصَدِّقُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ۝۲۶

دپاره دسوال کونکی | او دمحرومو خلقو | او هغه کسان | چی حقه منی | ورځ دجزا

..................او هغه خلق چې دبدلې په ورځ يقين ساتی

وَالَّذِيْنَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ۝۲۷ اِنَّ

او هغه کسان | چی هغوئ | دعذاب د رب خپل نه | يريدونکی وی | ځکه چی بيشکه

اوهغه خلق چې د خپل رب دعذاب نه ويريږی | ....حقيقت دادې چې

عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَاْمُوْنٍ ۝۲۸ وَالَّذِيْنَ هُمْ

عذاب درب دهغوئ | داسې نۀ دې اچی ځوك تر په امن کړې شی | او هغه کسان | چی هغوئ

ددوئ د رب عذاب ډير خطرناك دې | ....اوځوک چې دخپل

لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ۝۲۹ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا

شرم ځايونو خپلو لره |حفاظت کونکی وی | بغير | دښځو خپلو نه | يا دهغه وينځو نه

شرمگاه خيال ساتی |.................. خوکه د ښځو او وينځو نه ئې حفاظت

مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ۝۳۰

چی مالکان شی دهغوئ اِښی لاسونه دهغوئ | پس بيشکه هغوئ | نۀ دی ملامته کړې شوی

نه کومی | ....نو دوی (په خپل دې تعلق) ملامته نه دی

فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ۝۳۱

پس هغه چاچی طلب اوکړو | علاوه ددې نه دبل څه | پس هم دغه خلق | دحدنه اوړيدونکی دی

نوځوک چې ددې نه سوا خواهش اوکړی | نو هم داسې خلق د حد نه تيريدونکی دی

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ۝۳۲ وَالَّذِيْنَ

او هغه کسان | چی هغوئ | امانتونه خپلو لره | او وعده خپلو لره |ساتونکی وی | او هغه کسان |

اوځوک چې د خپلو امانتونو او وعدو خيال ساتی | ....اوپه خپلو گواهو باندې

هُمْ بِشَهٰدٰتِهِمْ قَآئِمُوْنَ ۝۳۳ وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ

چی هغوئ | په گواهو خپلو باندې | قائم اوسيدونکی وی | او هغه کسان چی هغوئ په مونځ باندې

ټينګ ولاړ وی | اوهغه ځوک چې دخپلو مونځونو

يُحَافِظُوْنَ ۝۳۴ اُولٰٓئِكَ فِيْ جَنّٰتٍ مُّكْرَمُوْنَ ۝۳۵

حفاظت کوی | دا کسان چی دی | په باغونو دجنت کښی به وی | عزتمند کړې شوی |

حفاظت کوی | هغوئ به جنتونو ته په عزت سره ورداخليږی |

قوله تعالى:- إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ۝

انساني عادتونه:-دلته د انساني جبلت کمزوري بيانولې شي چه ډير بې صبره دي.د مصيبت په وخت کښې ديرې د وجه اود پريشانئى نه ليونې کيږي لکه چه زړه ئې الوزي اولکه چه اوس ئې هيڅ آسرا باقي پاتې نه شوه اود راحت په وخت کښې بخيل او کنجوس جوړيږي.د الله تعالى حق هم هضم کوي. رسول الله ﷺ فرمائي چه بدترين څيز په انسان کښې بې حده بخيلتوب او ډيره زياته نامردي ده.(١) بيا فرمائي چه د دې خراب خوئى نه هغه خلق لرې دي په چاچه د الله تعالى خاص فضل دې اوچاته چه د خيرتوفيق د ازل د ورځ نه ملاوشوې دې. د هغوى صفتونه دادي چه پوره مونځ گذار وي د وختونوخيال ساتونکي دمانځه واجبات په ښه شان سره په ځائي راوړونکي په سکون تسلئي خشوع او خضوع او پابندئى سره مونځ کونکي دي. لکه چه فرمائي ﴿ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝ ﴾.هغه د ايمان خاوندانوخلاصې بيامونډلو چه خپل مونځ د الله تعالى د ويرې نه اداکوي. ولاړو او بې حرکته اوبو ته هم عرب ﴿ماءدائم﴾ وائي. دې نه ثابته شوه چه په مانځه کښې اطمينان کول واجب دي کوم سړې چه خپله رکوع سجده په پوره ولاړه او په تسلئي سره نه اداکوي هغه په خپل مانځه باندې دائم نه دې ځکه چه نه هغه سکون کوي او نه اطمينان بلکه د کارغه په شان ټونګې وهي د هغه مونځ به هغه خلاص نه کړې شي. اوداهم وئيلې شوي دي چه دې نه مراد په هريونيك عمل باندې هميشه والې کول دي لکه چه د نبي ﷺ فرمان دې چه الله تعالى ته د ټولونه خوښ عمل هغه دې په کوم چه هميشه والې وي سره د دې که هغه کم وي. (٢) پخپله د حضور ﷺ عادت مبارك هم ووچه کوم يوکاربه ئې هم کولو نو هميشه به ئې کولو.(٣)

حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه مونږ ته ذکر شوې دې چه حضرت دانيال عليه السلام پيغمبردحضرت محمد ﷺ د امت تعريف کولوسره فرمائيل چه هغوى به داسې مونځ کوي که دنوح عليه السلام قوم داسې مونځ کولونو ډوبيدل به نه اوکه دقوم عاد داسې مونځونه وې نو په هغوى به دبې برکتئى هواګانې نه شوې راليګلې اوکه دقوم ثمود مونځونه داسې وې نو هغوى به په چغه نه شو هلاکولې. نو اې خلقو مونځ په ښه پابندئى سره ادا کوئې دا د مؤمن کالې او د هغه بهترين خلق دې.

قوله تعالى:- وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ۝

په مالونو کښې دغريب حصه:بيافرمائي چه د دوي په مالونوکښې دحاجت مندوهم مقررحصه ده [سائل] او [محروم]پوره تفسير په سورت ذاريات کښې تيرشوې دې. دا خلق دحساب او بدلې په ورځ هم کامل يقين او پوره ايمان لري. هم په دې وجه هغوى اعمال کوي په کوموسره چه به ثواب مومي اود عذاب نه به خلاصيږي. بيا د هغوى صفت بيانولې شي چه هغوى د خپل رب د عذاب نه ويريږي او ويره خوړونکي دي. دکوم عذاب نه چه يوعقل مندانسان بې ويرې نه شي پاتې کيدې اودا ده چه چاته الله تعالى امن ورکړي. اودا خلق خپل شرمګاهونه د حرام کارئى نه منع کوي چرته چه د الله تعالى اجازت نه وي د هغه ځائي نه ئې بچ کوي اود خپلو بيبيانواو خپل مملوکه وينځونه خپل خواهش پوره کوي نو په دې کښې په هغوى باندې هيڅ ملامتيانشته خو چه کوم سړې دې نه علاوه بل ځائي کښې او په بله طريقه باندې شهوت پوره کوي هغه يقينا د الله تعالى د حدونونه وړاندې کيدونکې دې.د دې دواړو پوره تفسير﴿ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ ﴾کښې تيرشوې دې دلته بيا د سردوباره کولو ضرورت نشته.دا خلق د

---

(١) ابوداؤد كتاب الجهاد باب في الجراة والجبن:٢٥١١وسنده صحيح،احمد:٢/٣٢٠، ابن حبان:٣٢٥٠، حلية الاولياء:٩/٥٠. (ابوداؤد)

(٢) صحيح بخاري كتاب الرقاق باب القصد والمداومة على العمل:٦٤٦٥، صحيح مسلم:٧٨٣.

(٣) صحيح بخاري كتاب الصيام باب صوم شعبان:١٩٧، صحيح مسلم:٧٨٥.

امانت اداکونکی وعدې او معاهدې او قول اقرار پوره کونکی او په ښه شان سره سرته رسونکی دی. نه خیانت کوی اونه بې وعدګی. دا ټول صفتونه د مؤمنانودی اود دې نه خلاف عمل کونکی منافقان دی. لکه چه په صحیح حدیث کښې دی چه د منافق درې خصلتونه دی کله چه خبره کوی نو دروغ به وائی کله چه وعده اوکړی نو د هغې خلاف کوی اوچه کله هغه سره امانت کیخودې شی نو خیانت کوی[1] او په یوبل روایت کښې دی چه کله وعده اوکړی نو هغه ماتوی اوچه کله جنګ کوی نو کنځلې کوی[2] دوی د خپلو شهادتونوهم حفاظت کونکی دی یعنی نه په دې کښې کمې کوی اونه زیاتې د ګواهئ کولو نه نه تختی او نه دا پټوی او چه څوك ئې پټ کړی نود هغه زړه ګناهګار دې.

بیافرمائی چه هغوی د خپل مانځه پوره خیال کوی یعنی په وخت باندې ارکان واجبات اومستحبات پوره شان سره په ځائی راوړی او مونځ اداکوی. دلته داخبره د خاص توجه لائق ده چه ددې جنتیانو صفتونه بیانولو په شروع کښې وصف هم د مانځه د ادائیګې بیان اوکړو او ختم ئې هم په دې کړو. نو معلومه شوه چه د دین په کارونو کښې مونځ د ټولونه یوعظیم الشان کار دې اودټولونه زیات د عزت اوفضیلت والا څیز هم دا څیزدې ددې آداکولو سخت ضروری اود دې بندوبست ډیر تاکیدوالا دې. په سورة ﴿قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُوْنَ﴾ کښې ټیك هم داسې بیان شوې دې اوهلته ئې د اوصافونه پس بیان فرمائیلې دې چه هم دغه خلق د جنت فردوس د همیشه همیشه وارثان دی اودلته فرمائی چه هم داخلق جنتیان دی اوهلته په قسم قسم خوندونو او خوشبوګانوسره عزت او قدر سره به خوشحاله او محفوظ وی.

فَمَالِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا قِبَلَكَ مُهْطِعِيْنَ ﴿۳۶﴾

پس څه شوی دی هغه کسانو لره | چې کفر ئې کړې دې | چې طرف ستا ته | منډې وهونکی دی |

په دې کافرانو څه چل شوې دې | چې ستا طرفته رامنډې وهی

عَنِ الْيَمِيْنِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِيْنَ ﴿۳۷﴾ اَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ

ښی طرفنه | او ګس طرفنه | ډلې ډلې | آیا طمع لری | هر سړې | ددوئ نه |

چې ښی طرف اوګس طرف غاړې نه ډلې جوړیږی | آیاپه دوئ کښې هرکس

اَنْ يُّدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيْمٍ ﴿۳۸﴾ كَلَّا ط اِنَّا خَلَقْنٰهُمْ

چې داخل به کړې شی | جنت دنعمتونو ته | هرګز نه | بیشکه مونږه پیدا کړی دی دوئ |

دا امید لری|چې دې به د نعمت په باغ کښې ورداخل شی| نه هچرې نه |مونږ دوئ دهغې څیزنه پیدا کړی دی

مِّمَّا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۹﴾ فَلَآ اُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

دهغې څیزنه | چې دوئ ئې پیژنی | پس نه | زۀ قسم خورم | په رب دمشرقونو | او دمغربونو |

چې ټول ترې نه واقف دی | ....نوزما دې قسم وی دمشرقونو | او دمغربونو په رب | چې

اِنَّا لَقٰدِرُوْنَ ﴿۴۰﴾ عَلٰٓى اَنْ نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ

چې بیشکه مونږه قادر یو|په دې باندې | چې بدل راولو | بهتره | ددوی نه | اونۀ یو مونږه |

مونږ په دې قادر یو | چې ددوئ په ځائې ددوئ نه ښه خلق راولو | ....اومونږ

---

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان باب علامات المنافق:۳۳، صحیح مسلم:۵۹.

[2] صحیح بخاری حواله سابق :۳٤، صحیح مسلم:۵۸.

بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى
عاجزه کړې شوی | پس پرېږده دوئ | چې مشغولېږی | او لوبې کوی | تر دې پورې |
څه بې وسه خو نه یو | نو ته دوئ دغسې پرېږده | چې په خپلو کښې مشغول وی

يُلٰقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾
چې ملاقات اوکړی (اووړسی) | ورځې خپلې ته | هغه ورځ | چې ددوئ سره ئې وعده کیږی |
تردې چې هغه ورځ ورته راشی | ...دکومې چې ورسره وعده شوې ده

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ
دغه ورځ | چې راووځی به دوئ | دقبرونو نه | منډې وهونکی به وی | لکه چې دوئ |
په کومه ورځ چې به دقبرونو نه په منډه منډه راوځی | داسې لکه چې

إِلٰى نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ
درباړونو دبتانو | منډې وهی | ټیټې یریدونکی به وی | سترګې ددوئ | پټ کړی به وی دوئ لره
دوئ یو نښې طرفته منډې وهی | ....(په دغه ورځ به) ددوئ سترګې ټیټې وی

ذِلَّةٌ ۚ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾
ذلت (خواری) | دغه ورځ ده هغه | چې دی دوئ | چې وعده ئې ورسره کیږی |
او ذلت به په دوئ راخور وی | هم دغه خو هغه ورځ ده چې دکومې به دوی سره وعده کولې شوه

قوله تعالی:- فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿﴾
الله تعالی په دې کافرانوباندې انکارکوی کوم چه د حضورﷺ په مبارکه زمانه کښې وو. پخپله به هغوی حضورﷺ لیدلو اوحضورﷺ چه کوم هدایت راوړلې وو هغه د دوی په وړاندې وو اود حضورﷺ ښکاره معجزې به ئې هم په خپلو سترګولیدلې اوبیا به سره د دې ټولوخبرو هغوی تیختنه کوله او ډلې ډلې به شواوښی اوګس طرف ته اوخوئیدل لکه چه بل ځائی کښې ارشاددې ﴿فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴾ دوی د نصیحت نه مخ اړوی او د هغه خرو په شان د ازمری نه تختی ولی تختی؟الخ. دلته هم داسې فرمائی چه په دې کافرانوباندې څه شوی دی اودوی ولې نفرت کوی اوتانه تختی؟ ولې ښی او ګس طرف ته خونیږی؟ اوڅه وجه ده چه په ځان له توګه اختلاف سره اخوادیخوا کیږی.
حضرت امام احمدبن حنبل رحمه الله د نفس په خواهش باندې د عمل کونکوباره کښې هم دا فرمائیلی دی چه هغوی د الله تعالی د کتاب مخالف وی اوپه خپل مینځ کښې چه جدا وی اود کتاب الله په مخالفت کښې ټول متفق وی. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه په روایت د عوفی نقل دی چه هغوی ډلې ډلې بې پرواهئی سره ستاښی او ګس طرف ته شی او په ټوقوسره تاته ګوری. حضرت حسن رحمه الله فرمائی چه ښی او ګس طرف ته جداکیږی او تپوس کوی چه دې سړی څه اوویل؟ حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه ښی طرف ته او ګس طرف ته ډلې شی اود حضورﷺ نه چاپیره ګرځی نو نه د کتاب الله په غوښتنه کښې اونه د رسول اللهﷺ په رغبت کښې. یوحدیث کښې چه رسول اللهﷺ خلقو ته تشریف راوړوهغوی جدا

جدا او ډلې ډلې وو نو هغوی ﷺ اوفرمائیل چه زه تاسو ولې د جدا جدا ټولو په شکل کښې وینم؟[1] دا په ابن جریر کښې په یوبل سندسره هم نقل دي.

قوله تعالى:- اَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ اَنْ يُّدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيْمٍ ۙ

د کافرانو خواهش:- بیا ارشاد کولې شی چه د دوی خواهش دې چه د جنت په نعمتونوکښې داخل کړی؟ داسې به هیڅ کله هم نه کیږی یعنی چه ترکومې د دوی دا حالت دې چه د کتاب الله او رسول الله ﷺ نه اخوادیخوا تختی نوبیا د دوی دا خواهش پوره کیدې نه شی بلکه دا د دوزخیانوډله ده اوس چه کوم څیز دوی ناممکن ګڼړی نود هغې بهترین ثبوت هم د دوی په معلوماتو اواقرار سره بیانولې شی چه چا تاسو د کمزورې اوبونه پیداکړئی لکه څنګه چه تاسو ته پخپله پته ده نوبیا ولې هغه تاسو دوباره نه شی پیداکولې؟ لکه چه بل ځائی کښې ارشاددې ﴿اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ۙ﴾ آیا مونږ تاسو د بې قدره اوبو نه پیداکړی نه ئی؟ارشادباری تعالی دې ﴿ فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۙ خُلِقَ مِنْ مَّآءٍ دَافِقٍ ۙ يَّخْرُجُ مِنْۢ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَآئِبِ ۙ اِنَّهٗ عَلٰى رَجْعِهٖ لَقَادِرٌ ۙ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَآئِرُ ۙ فَمَا لَهٗ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ۙ﴾ انسان له کتل پکار دی چه هغه د څه څیز نه پیدا کړې شوې دې؟د ټوپ وهونکی اوبونه پیداکړې شوې دې کومې چه د ملا اوسینې د مینځ نه راوځی. یقینًا هغه الله تعالی ددوی په واپس راپیداکولوباندې قادر دې. او په کوم ذات چه پټې خبرې ښکاره وی نه به دهیچا طاقت وی او نه امداد. نودلته هم دافرمائی زما قسم دې په هغه ذات چا چه زمکه اوآسمان پیدا کړل اومشرق اومغرب ئی مقررکړو اود ستورو د پټیدو او ښکاره کیدو ځایونه ئی مقررکړل. مطلب دا دې چه اې کافرانو څنګه چه ستاسوګمان دې داسې معامله نه ده چه نه به حساب کتاب وی اونه به حشر اونشر وی بلکه دا ټول یقینًا کیدونکی څیزونه دی. د دې د پاره د قسم نه وړاندې دهغوی دباطل خیال تکذیب اوکړو اوهغه ئی داسې ثابت کړل چه د خپل قدرت کامله مختلف نمونې ئی د هغوی په وړاندې پیش کړې. مثلاً د زمکې اوآسمان د شروع نه پیداکول اوپه دې کښې ځناور کانړې اود مختلف قسم مخلوق موجودګی لکه چه بل ځائی فرمائی ﴿لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝﴾ یعنی د آسمان او زمکې پیداکول د خلقوپیدا کولونه ډیر زیات لوئ دی خواکثرخلق بې علم دی.مطلب دادې چه کله په لویولویوڅیزونو پیدا کولو الله تعالی قادر دې نو په وړو وړوڅیزونوپیداکولو به ولې قادر نه وی؟ بل ځائی کښې ارشاد دې ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِ الْمَوْتٰى ؕ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝﴾ یعنی آیا دوی نه ګوری چه چا آسمانونه او زمکې پیداکړې اود دوی په پیدا کولو ستړې نه شو نوولې هغه د مړو په ژوندی کولوباندې قادر نه دې؟بې شکه هغه قادر دې اویوپه دې نه بلکه هغه ته په هریوڅیزباندې قدرت حاصل دې. بل ځائی کښې ارشاد دې ﴿اَوَلَيْسَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ ؕ بَلٰى ۚ وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ ۝ اِنَّمَآ اَمْرُهٗٓ اِذَآ اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَّقُوْلَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ۝﴾ آیاد زمکې اوآسمان پیداکونکې ددې په شان پیداکولوباندې قادرنه دې؟ اوقادر دې اوهم هغه پیداکونکې او پیژندونکې دې. هغه چه د کوم څیز اراده اوکړی نو وائی چه شه نو هغه هم په هغه وخت اوشی.

قوله تعالى:- فَلَآ اُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشٰرِقِ وَالْمَغٰرِبِ اِنَّا لَقٰدِرُوْنَ ۙ

د مشرق اومغرب رب:- دلته ارشاد کولې شی چه د مشرقونو او مغربونود رب قسم مونږ به د هغوی بدنونه څنګه چه اوس دی د دې نه هم په ښه شکل او صورت کښې بدلولوباندې پوره پوره قادر یو. نه یوڅیز نه یو سرې اونه یوکار مونږ عاجز او کمزورې کولې نه شی. لکه چه ارشاد دې ﴿ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَّجْمَعَ عِظَامَهٗ ؕ﴾ آیاد یوسړی داګمان دې چه مونږ به دهغه هډوکی راغونډنه کړې شو؟غلط ګمان دې بلکه

---

[1] احمد: ٩٣/٥، صحيح مسلم كتاب الصلاة باب الامر بالسكون فى الصلاة: ٤٣٠. (احمد)

مونږ خوبه دهغه یوه یوه زره راجمع کړو او صحیح سلامت به ئې جوړ کړو. بل ځائې فرمائي ﴿نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ﴾ مونږ ستاسو په مینځ کښې مرګ مقدر کړې دې او مونږ دې نه عاجز نه یو چه تاسو به بدل کړو او تاسو به په دې نوی پیدا کولو سره پیدا کړو کوم چه تاسو ته معلوم هم نه دی. نو یو خود دې پورته آیت مطلب دا دې بل مطلب امام ابن جریر ﷫ دا هم بیان کړې دې چه مونږ په دې امر باندې قادر یو چه ستاسو په بدله کښې داسې خلق پیدا کړو چه زمونږ تابعدار او حکم منونکي وی او زمونږ د نافرمانونه رابندشوې وی. لکه چه بل ځائې فرمان دې ﴿وَإِنْ تَتَوَلَّوْا﴾ الخ یعنی که تاسو مخ واړولو نو الله تعالی ستاسو په ځائې بل قوم راولې او هغه به ستاسو په شان نه وی. خو اولنې مطلب د نورو آیاتونو د صفا دلالت په وجه ډیر ظاهر دې. والله سبحانه وتعالی اعلم.

قوله تعالی:- ﴿يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ﴾

د دروغ ګڼرونکو د قیامت په ورځ پیشی:- بیا فرمائی چه اې نبی ﷺ! دوی په خپلو دروغ ګڼړلو کفر کولو سرکشی کول کښې وړاندې کیدو ته پریږده د کوم بوج او نقصان چه به په دوی په هغه ورځ راځی د کومې چه دوی سره وعده شوې ده په کومه ورځ چه به الله تعالی دوی دمحشر میدان ته راوغواړی چرته به چه دوی د حساب د پاره اودرولې شی. داسې په تیړونو به روان وی لکه څنګه چه بت جهنډې چلې ته لاس اوړلو او تیړونه وهلو د پاره د یوبل نه وړاندې کیږی. د شرم او پښیمانتیا په وجه به ئې سترګې په زمکه کښې ورښخې کړې وی او په مخونو به ئې سپیره والې راوریږی. دا ده په دنیا کښې د الله تعالی د حکم نه سرکشی کولو نتیجه. اودا ده هغه ورځ کومه چه دوی نه ګنړله او په تیوقومسخرو کښې به ئې د نبی کریم ﷺ شریعت او کلام الله سپکاوې کولو سره وئیل چه قیامت ولې نه راځی او په مونږ باندې عذاب ولې نه راځی.

﴿الحمدلله﴾ سورت معارج تفسیر هم ختم شو.

﴿تفسیر سورت نوح مکیه﴾

ایاتونه		سورة النوح مکیة وهی ثمان وعشرون اية وفيها ركوعان		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۲۸		شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې		۲

إِنَّا أَرْسَلْنَا | نُوحًا | إِلَىٰ قَوْمِهِ | أَنْ أَنْذِرْ | قَوْمَكَ | مِنْ قَبْلِ

بیشکه اولیږو مونږه | نوح ﷺ | قوم دهغه ته | چې اویروه | قوم خپل | مخکښې ددې نه |

مونږ حضرت نوح ﷺ خپل قوم ته اولیږلو | چې ته خپل قوم ویروه | د دې نه وړاندې چې

أَنْ يَأْتِيَهُمْ | عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ | قَالَ | يَا قَوْمِ | إِنِّي | لَكُمْ

چې راشي هغوئ ته | عذاب دردناک | اووئیل هغه | اے قومه زما | بیشکه زه | ستاسو د پاره

دردناک عذاب پرې راشي | ....هغه ورته اووئیل | ائې زما قومه زه ستاسو د پاره ښکاره

نَذِيرٌ مُبِينٌ ۝ | أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ | وَاتَّقُوهُ | وَأَطِيعُونِ ۝

یرونکې ښکاره یم | چې عبادت اوکړئ دالله | اواویریږئ دهغه نه | او اومنئ خبره زما |

ویرونکې یم | ....چې د الله ﷻ عبادت کوئ | او د هغه نه ویریږئ | او زما تابعداری اوکړئ

يَغْفِرْ لَكُمْ	مِّنْ ذُنُوبِكُمْ	وَيُؤَخِّرْكُمْ	إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ط
معاف به کړئ تاسو ته	گناهونه ستاسو	اوروستو به کړي تاسو لره	دنيتي مقرري پورې
هغه به ستاسو گناهونه معاف کړي | او تريو مقرر وخته پورې به مهلت درکړي			

إِنَّ	أَجَلَ اللَّهِ	إِذَا جَاءَ	لَا يُؤَخَّرُ	لَوْ كُنتُمْ
بيشكه	نيټه دالله	كله چي راشي	نو بيا ئې څوك روستو كولې نۀ شي	كاش چي تاسو
يقينا دالله ﷻ مقرر وخت چې يوځل راشي | ....نو (په هيڅ) صورت نه روستو كيږي | كاش!				

تَعْلَمُونَ ۝
پوهيدلي
چې تاسو پوهيدلي

قوله تعالى:- أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ۝

دحضرت نوح ؑ تبليغ: الله تعالى بيان فرمائي چه هغه حضرت نوح ؑ دهغه دقوم طرف ته خپل رسول جوړكړو وئي ليګلو اوحكم ئي وركړوچه د عذاب راتلونه وړاندې خپل قوم خبركړه كه توبه اوباسي اود الله تعالى طرف ته ټيټيږى نود الله تعالى عذاب به د هغوى نه اوچت كړې شي. حضرت نوح ؑ د الله تعالى دا پيغام خپل قوم ته اورسولو او هغوى ته ئې صفا اووئيل چه ګورئې زه په صفا الفاظوسره تاسو ته خبردركوم. زه صفا صفا وايم چه د الله تعالى عبادت د هغه ويره او زما تابعدارى لازمي څيزونه دى كوم كار چه ستاسو رب په تاسو باندې حرام كړې دې د هغې نه بچ شئى د ګناه د كارونونه جداشئى څه چه زه وايم هغه په ځائى راوړئى كوم نه چه منع كوم منع شئى. زما د رسالت تصديق اوكړئى نو الله تعالى به ستاسو خطاګانې معاف كړى. ﴿وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ﴾ كښې لفظ من دلته زائددې د اثبات په موقع باندې هم كله لفظ من زائد راځى لكه د عربومقوله ﴿قدكان من مطر﴾ كښې او دا هم كيدې شى چه دا د عن په معنى كښې وى بلكه ابن جرير ؒ خو هم دا خوښوى. بل قول دا دې چه د تبعيض د پاره دې يعنى ستاسو څه ګناهونه به معاف كړى يعنى هغه ګناه په كومه چه د سزا وعيددې او هغه لوئ لوئ ګناهونه دى. كه تاسو دا دريواړه كارونه اوكړل نو معاف به ئې كړى او په كومو عذابونوسره چه هغه اوس ستاسو د خطاګانو او غلطوكارونوپه وجه باندې بربادونكې دې هغه عذاب به درنه اخواكړى او ستاسو عمرونه به زيات كړى. د دې آيت نه دا استدلال هم كړې شوې دې چه د الله تعالى تابعدارى او د نيكئى سلوك او صله رحمنى سره حقيقتاً عمر زياتيږى. په حديث كښې داهم دى چه خپلولى ساتل عمر زياتوى([1]) بيا ارشاد دې چه نيك اعمال دې نه اول اوكړئى چه د الله تعالى عذاب راشى په دې وجه چه كله هغه راشى نو بيا هغه څوك اخواكولې نه شى اونه ئې بندولې شى. د الله ﷻ لوئ لوئې هر څيز ښكته كړې دې د هغه د عزت اوعظمت په وړاندې ټول مخلوق ښكته دې.

قَالَ	رَبِّ	إِنِّي دَعَوْتُ	قَوْمِي	لَيْلًا وَنَهَارًا ۝ لا
اووئيل نوح	اے ربه زما	بيشكه رااوبلو ما	قوم زما	دشپې او دورځې
(نوح ؑ) اووئيل ائې زما ربه! ما خپل قوم شپه ورځ (ستا دين ته) راوبله				

([1]) د دې تخريج د سورة الرعد آيت ۳۹لاندې تيرشوې دې.

فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَاءِيْٓ اِلَّا فِرَارًا ۝۶ وَاِنِّيْ

پس زیات نه کړو هغوئ لره | بلنې زما | مګر | تیښته (زمانه) | او بیشکه زه چې یم |

خوزما بلنې (دین نه) د هغوئ تیښته نوره هم زیاته کړه | ....او ماچې کله هم دوی

كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوْٓا

هر کله چې ما راوبلل هغوئ | دپاره ددې چې ته اوبښې هغوئ لره | نو هغوئ به ننباسلې |

راوبللي دي | ....د دې دپاره چې ته ورته ښښنه اوکړې | ....نو هغوئ خپلې

اَصَابِعَهُمْ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ

ګوتې خپلې | په غوږونو خپلو کښې | او پټ به کړل هغوئ ځانونه | په جامو خپلو کښې |

ګوتې په غوږونو کښې ورکړې | اودخپلو ځانونو او مخونونه جامې راتاؤ کړې |

وَاَصَرُّوْا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ۝۷ ثُمَّ اِنِّيْ دَعَوْتُهُمْ

او ټینګ به شو (په طریقه خپله) | اولوئی به ئې اوکړه | په لویئ سره | بیا ما راوبلل هغوئ |

او (پخپله خبره) ټینګ ولاړ دی | اوځان ئې ډیرغټ ګڼړاوګڼړل | ....بیا ماهغوئ په اوچت آواز

جِهَارًا ۝۸ ثُمَّ اِنِّيْٓ اَعْلَنْتُ لَهُمْ وَاَسْرَرْتُ لَهُمْ

په اوچت آواز سره | بیا | ما په ښکاره وینا اوکړه | هغوئ ته | او پټ پوهه کړل ما | هغوئ لره |

سره راوبلل | بیا مې په ښکاره هم پوهه کړل | او په پټه مې هم پوهه کړل

اِسْرَارًا ۝۹ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ اِنَّهٗ كَانَ

په پټ پوهه کولو سره | پس ما اووئیل | معافي اوغواړئ | درب خپل نه | بیشکه هغه دې |

نو هغوی ته مې اووئیل | تاسو د الله ﷻ نه ښښنه اوغواړئ | هغه ډیر

غَفَّارًا ۝۱۰ يُّرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا ۝۱۱ وَّيُمْدِدْكُمْ

ډیرمعاف کونکې | راوبه وروی اسمان | په تاسو باندې | ډیر وریدونکې | اوامداد به اوکړی ستاسو

زیات ښښونکې دې | هغه به درباندې د آسمان نه زیات بارانونه اوروی | ....او د

بِاَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ جَنّٰتٍ وَّيَجْعَلْ لَّكُمْ

په مالونو سره | او په ځامنو سره | او جوړ به کړی تاسو لره | باغونه | او جوړ به کړی تاسو لره

مالونو او ځامنو په صورت کښې به ستاسو مدد اوکړی | او تاسو دپاره به باغونه رازرغون کړی | او

اَنْهٰرًا ۝۱۲ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُوْنَ لِلّٰهِ وَقَارًا ۝۱۳

نهرونه | څه شوی دی تاسو لره | چې تاسو ارزو نه لرئ | دالله دپاره | دعزت |

ستاسو دپاره به نهرونه روان کړی | دا په تاسو څه شوی دی | چې د الله ﷻ په لوئې یقین نه ساتئ

وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا ۝۱۴ اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ

او حال دا چې هغه پیدا کړی یئ تاسو | په قسم قسم طریقو سره | ایا نه وینئ تاسو | چې څرنګې

او حال دا چې هغه تاسو په قسم قسم طریقو سره پیدا کړی یئ | ....ایا تاسو نه ګورئ

خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ۝ وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِيْهِنَّ نُوْرًا

پیدا کړل الله | اوه اسمانونه | لاند باندې | او جوړه ئې کړه سپوږمۍ | په هغې کښې | نور والا

چې الله ﷻ څنګه اووهٔ آسمانونه لاندې باندې پیدا کړی دی | او سپوږمۍ ئې په کښې روښانه

وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ۝ وَاللّٰهُ اَنْۢبَتَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا ۝

او جوړ ئې کړو نمر | ډیوه | او الله | زرغون کړئ تاسو | دزمکې نه | په زرغونولو سره

اونمر ئې په کښې ډیوه ګرځولې ده | اوالله ﷻ تاسود زمکې نه په خاص طریقه راټو کولی (پیدا کړئ)ئ

ثُمَّ يُعِيْدُكُمْ فِيْهَا وَيُخْرِجُكُمْ اِخْرَاجًا ۝ وَاللّٰهُ

بیا | به واپس ننباسی تاسو | په هغې کښې | اوراوبه باسی تاسو | په رایستلو سره | او الله

بیا به مو دې (زمکې) ته واپس ورووليٰ |............اوبیابه مو ددې (زمکې) نه بهر اوباسی | او الله ﷻ

جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ بِسَاطًا ۝ لِّتَسْلُكُوْا مِنْهَا

جوړه کړه | ستاسو دپاره | زمکه | فرش | دپاره ددې چې ګرځئ تاسو | په دې کښې |

ستاسو دپاره زمکه فرش جوړه کړې ده | ....چې تاسو دهغې په کولاؤ لارو

سُبُلًا فِجَاجًا ۝

په لارو فراخو باندې |

کښې روان یئ |

قوله تعالى:- قَالَ رَبِّ اِنِّیْ دَعَوْتُ قَوْمِیْ لَیْلًا وَّنَهَارًا ۝

د حق خلاف د حضرت نوح ﷺ دقوم ضد:- دلته بیان کولې شی چه حضرت نوح ﷺ خپل قوم نهه نیم سوا کاله پورې په قسم قسم طریقود هدایت طرف ته راوغوښتو، قوم څنګه څنګه ډډه اوکړه، څنګه څنګه تکلیفونه ئې دالله تعالی نیازبین پیغمبر ته اورسولو او څنګه په خپل ضدباندې کلك وو. حضرت نوح ﷺ د شکایت په توګه د الله تعالی په دربارکښې عرض کوی چه اې الله ماپه پوره شان سره ستا د حکم پوره کول اوکړل ستا د فرمان عالی شان مطابق مې نه ورځ ته ورځ اوونیل اونه شپې ته شپه بلکه ملاتړلې مې هروخت دوی ته د نیغې لار دعوت ورکړې اوهغوی هم په دغه شان سختئی سره زمانه تختیدلی، د حق نه ئې مخ اړولې تردې پورې اوشوه چه ما هغوی ته اوونیل راشئی د رب خبره واورئی چه رب هم تاسو اوبښی خوهغوی زما د دې الفاظواوریدل هم برداشت نه کړل اوغوږونه ئې بند کړل. هم دغه حال د قریشود کافرانوهم ووچه قرآن پاك اوریدل به ئې نه خوښول لکه چه فرمائی﴿ وَقَالَ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِیْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ ۝﴾یعنی کافرانواوونیل دا قرآن مه اورئی اوچه کله دا لوستلې کیږی شور کوئی چه تاسو غالب ئی. د نوح ﷺ قوم یوطرف ته په غوږونوکښې ګوتې کیخودې نو بل طرف ته ئې مخونه په کپړوباندې پټ کړل چه هغوی اونه پیژندلې شی اونه څه واوری. په خپل کفر اوشرك باندې په خپل ضد کلك شواود حق د تابعدارئی نه ئې نه یوازې انکاراوکړو بلکه دې نه ئې بې پرواهی اوکړه او دا ئې سپك اوګڼړلو او د کبرنه ئې ورته شاکړه. حضرت نوح ﷺ فرمائی چه د عاموخلقو په ګڼړه کښې هم ما دوی ته اوونیل په اوچت آواز مې ورته هم اوونیل د هغوی غوږونه مې کولاوکړل او ډیر خلې مې یویو ته پټ پټ هم اوونیل.

لهذا دا چه ټول کوششونه مې اوکړل چه داسې نه نوداسې به پوهه شي اوکه داسې نه وي نوداسې به په لار راشي. ما هغه ته اووئيل چه کم نه کم تاسو د دې خپلې بدکارئي نه خو توبه اوکړئي هغه ښنونکې دې خپل طرف ته ټيټيدونکي ته توجه فرمائي اوکه د نه هرقسم بدعمل ولې نه وي شوې په يوساعت کښې معافي کوي او صرف دا نه بلکه په دنياکښې به هم تاسو ته ستاسو د استغفار کولو په وجه تاسو ته قسماقسم نعمتونه درکړي اود غم دردنه به مويچ کړي.

فائده:- هغه به په تاسو باندې ښه مزيدار باران راووروي. دا يادساتئي چه د اوچ کالئي په موقع کله چه مسلمانان داستسقاء د مانځه د پاره اوځي نو مستحب دي چه په دې مونځ کښې داسورت تلاوت کړي. د دې يو دليل خو هم دا آيت دې بل د حضرت عمر فاروق ؓ هم دا فعل وو. د هغوی نه روايت دې چه د باران غوښتلود پاره کله تاسو اوځئي نو په منبرباندې اوختلو او هغوی ښه استغفاراوکړو اود استغفاروالا د آياتونو تلاوت ئي اوکړو په کوم کښې چه يو دا آيت هم وو. بيا به ئې اوفرمائيل چه ما باران د باران د ټولولارونه چه په آسمان کښې دي اوغوښتلو. يعني هغه کارمې اوکړو په کوم سره چه به الله تعالى باران راووروي.

حضرت نوح ؑ فرمائي اې زما د قوم خلقوکه تاسو استغفارکوئي نود باران سره سره به د رزق برکت هم تاسو ته ملاوشي. د زمکې اوآسمان په برکتونوبه تاسو ماړه شئي. فصلونه به ښه کيږي د خناورو غلانزې به د پئيو نه ډکې وي په مال اولادکښې به ترقي وي. د قسم قسم ميوونه به ډك باغونه تاسو ته نصيب شي د کوموپه مينځ کښې چه به ځلورو واړو طرفوته اودبرکت نه ډکې اوبه روانې وي هرطرف ته به نهرونه او دريابونه روان وي. دغه شان رغبتونه ورکولوسره بيا لړه شان ويره هم ورکوي اوفرمائي چه تاسو د الله تعالى د عظمت قائل کيږئي نه؟د هغه د عذابونونه ولې بې باکه شوې ئي؟ گورئي نه چه الله تعالى په کومو کومو حالاتوکښې په څنګه څنګه اوړيدو راوړيدو پيداکړي ئي؟ اول د اوبوڅاڅکې بيا چك وينه بياد غوښې ټکړه او بيا شکل او حالت وغيره. دغه شان گورئي خوسهي چه هغه څنګه د يو آسمان د پاسه بل آسمان پيداکړو که هغه صرف په اوريدوسره معلوم شوې وي يا په هغه وجوهاتوسره معلوم شوې وي چه محسوس دي کوم چه د ستورو چال او د هغې کسوف (تندر) سره پوهيدلې شي لکه څنګه چه د دې علم والا بيان دې.

قوله تعالى:- وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا

په دې کښې هم د هغوی ډير سخت اختلاف دې چه گرځيدونکي ستوري لوئ لوئ اووه دي. يو بل بې نوره کوي د ټولونه په نيزدې آسمان کښې خو سپوږمئي ده چه نور ئي تت کړي دي. په دويم آسمان باندې عطارد دې، په دريم آسمان زهره ده ځلورم آسمان کښې نمر دې پنځم آسمان کښې مريخ دې شپږم آسمان کښې مشتري ده اووهم آسمان کښې زحل دې. اوباقي ستوري کوم چه ثوابت دي هغه په اتم آسمان کښې دي د کوم نوم چه داخلق فلك ثوابت ايږدي او په دوی کښې چه کوم د شرع والا دي هغوی دې ته کرسئي وائي او نهم فلك د دې په نيزد اطلس او اثيردې. د کوم حرکت چه د هغوی په خيال کښې د نورو افلاکو د حرکت خلاف دې. د دې د پاره چه د دې حرکت اود حرکتونومبداء دې هغه د مغرب نه د مشرق طرف ته حرکت کوي او باقي ټول آسمانونه د مشرق نه مغرب طرف ته اوهم دې سره ستوري هم گرځي. خودسيارو حرکت د افلاك د حرکت نه بالکل برعکس دې هغه ټول د مغرب نه د مشرق طرف ته حرکت کوي اوپه دوی کښې هريودخپل آسمان چکردخپل مقدورمطابق وهي. سپوږمئي خو په هره مياشت کښې يوځل، نمر په هرکال کښې يوځل، زحل هرديرش کالوکښې يوځل د مودې دا کمې زياتې د آسمان د اوږدوالي پلنوالي په اعتبارسره دې گنې د ټولوحرکت په تيزوالي کښې بالکل مناسبت لري.

داد دهغوی د ټولو خبرو خلاصه په کوموکښې چه دهغوی په خپل مینځ کښې هم ډیر اختلاف دې نه مونږ هغه دلته وارد کول غواړو اونه د هغې د تحقیق او تفتیش دې وخت کښې څه غرض دې. مقصد صرف دومره دې چه الله تعالی سبحانه وتعالی اووه آسمانونه پیداکړی دی او هغه د یوبل د پاسه دی. بیائې په دې کښې سپوږمئی اونمر پیداکړی دی. د دواړو پرق پړوق اورنړا جداجدا ده په کوموسره چه د شپې ورځې فرق کیږی. بیا د سپوږمئی مقرر منزلونه او بروج دی بیا د دې رنړا زیاتیږی اوکمیږی اوداسې وخت هم راځي چه هغه په خپله پوره رنړا کښې وی په کوموسره چه میاشتې او کال معلومیږی لکه چه فرمائی ﴿هُوَ الَّذِیْ جَعَلَ الشَّمْسَ ضِیَآءً﴾ الله تعالی هغه ذات دې کوم چه نمر اوسپوږمئی ښه روښانه او پرقیدونکې پیداکړل اود سپوږمئی منزلونه ئې مقرر کړل دې د پاره چه تاسو ته کال او حساب معلوم شی. د دوی پیداکول په حقه سره دی د عالمانو مخې ته د قدرت دا نښې جداجدا موجوددی.بیا فرمائی چه الله تعالی تاسو د زمکې نه رااوټوکولې. دلته نباتا اسم مصدر دې او ددې راوړل دلته حسن دی.بیا به ستاسو د وژلو نه پس هم دې واپس کولې شئی او بیا به د قیامت په ورځ هم دې نه راوباسی لکه څنګه چه ئې په اول ځل پیداکړې وئی.اوالله تعالی زمکه ستاسو دپاره فرش جوړکړو اوهغه خوزیږی راخوزیږی نه په هغې کښې مضبوط غرونه ورخښ کړی دی. هم د دې زمکې په کولاو لارو تاسو ګرځئی راګرځئی هم په دې باندې اوسیږئی دیخوانه اخوا ځئی راځئی. د نوح ﷺ غرض دا دې چه دا د الله تعالی دعظمت او قدرت نښې د خپل قوم مخې ته ایږدی او هغوی اماده کوی چه د زمکې برکتونه ورکونکې د هرځیز پیداکونکې د اوچت قدرت رازق خالق په تاسو دومره هم حق نشته چه تاسو د هغه عبادت اوکړئی د هغه لحاظ اوساتئی اودهغه په وینا د هغه د رښتونی نبی حضرت محمد مصطفی ﷺ لار اختیار کړئی؟ تاسو له خامخا هم د هغه عبادت کول پکار دی د بل چا عبادت مه کوئی د هغه په شان دهغه شریك اود هغه مثیل بل څوك مه ګنړئی. هغه د ښځې لونړو نمسووزیرانو مشیرانو د عدیل او نظیر نه پاك اوګنړئی او هم هغه اوچت لوئی عظیم او اعلی اوګنړئی.

قَالَ نُوْحٌ	رَّبِّ	اِنَّهُمْ	عَصَوْنِیْ	وَاتَّبَعُوْا
اووئیل نوح علیه السلام	اے ربه زما	بیشکه دوئ	نافرمانی اوکړه زما	اوپیروی ئې اوکړه
حضرت نوح ﷺ اووئیل اې زما ربه ! دوئ زما نافرمانی اوکړه اودهغه چا				

مَنْ	لَّمْ یَزِدْهُ	مَالُهٗ	وَوَلَدُهٗٓ	اِلَّا خَسَارًا	وَمَكَرُوْا
دهغه چا	چې زیات نه کړو هغه لره	مال دهغه	اواولاد دهغه	سوا دنقصان نه	او مکر اوکړو هغوئ
په لاره روان شول چې مال او اولاد ورته د تاوان نه سوا بل څه نه دی ورکړې اودوئ غټ غټ					

مَكْرًا كُبَّارًا	وَقَالُوْا	لَا تَذَرُنَّ	اٰلِهَتَكُمْ	وَلَا تَذَرُنَّ	وَدًّا
مکر لوئ	اواوئیل هغوئ	چې مهٔ پریږدئ	معبودان خپل	او مهٔ پریږدئ	ود
سازشونه اوکړل اودوئ (یوبل ته) اووئیل اچې خپل معبودان بالکل مه پریږدئ اومه پریږدئ ود بت					

وَّلَا سُوَاعًا	وَّلَا یَغُوْثَ	وَیَعُوْقَ	وَنَسْرًا	وَقَدْ اَضَلُّوْا	كَثِیْرًا
او نهٔ سواع بت	او نهٔ یغوث	او یعوق	او نسر	او ګمراهه کړی دی دوئ	ډیر خلق
او سواع بت او نه یغوث بت او یعوق بت او نه نسر بت	اودوئ (ځان سره) ډیر خلق ګمراه کړل				

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ	اِلَّا ضَلٰلًا ﴿۲۴﴾
او مه زياتوه ظالمانو لره	سوا د گمراهۍ نه
اوته ددې ظالمانو گمراهي نوره هم سوا کړه	

قوله تعالى:- قَالَ نُوْحٌ رَّبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِيْ

د الله ﷻ دربار کښې د نوح عليه السلام فرياد:- حضرت نوح ﷺ د خپل تيرشوي شکايتونوسره د الله تعالى په دربارکښې د خپل قوم د خلقو دا طريقه هم بيان کړه چه زما دا آواز د هغوى د پاره سراسر د فائدې او گټې وو هغوى ورته غوږ قدرې کينخودو اود خپلو مالدارانو او بې فکرو ئې اومنل کوم چه ستا د امر نه بالکل غافل وو او په مال اولاد باندې مست وو سره د دې چه دغه مال اولادهم د دوى د پاره نقصان وو ځکه چه هم د هغوى په وجه به هغوى غتيدل اوالله تعالى به ئې هيرولو او په ډير نقصان کښې به پريوتل. د ﴿وَلَدُهٗ﴾ دويم قراءت ﴿وُلْدُهٗ﴾ هم دې. اودا مالداران کوم چه دشان اوشوکت والا وو دوى سره ډيره مکارى اوکړه. ﴿كُبَّارًا﴾ په دواړومعنوکښې ﴿کبير﴾ دې يعنى ډير لوئ. د قيامت په ورځ به هم داخلق هم دغه وائى چه ستاسو د شپې ورځې د مکارئى نه مونږ ته دکفر او شرك حکم کولو وو اودې غتيانودې وړو ته اووئيل چه خپل دا بتان د کومو چه تاسو عبادت کوئى هيڅ کله مه پريږدئى.

قوله تعالى:- وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا

د قوم نوح ﷺ بتان او عرب:- په صحيح بخارى کښې دى چه د قوم نوح ﷺ بتان د عربوکفارو واخستل او دومته الجندل کښې کلب قبيلې د "ود" عبادت کولو هذيل قبيلې د سواع تابعدار وو او قبيله مراد بيا قبيله بنوغطيف کوم چه جرف اوسيدونکې وو دا د ښار سبا سره خواکې وو ديغوث عبادت به ئې کولو همدان قبيله د يعوق عبادت کونکى وو آل ذى کلاع قبيله د حميرنسر بت منونکى وو. دا ټول بتان د قوم نوح ﷺ نيکان بزرگان اولياء خلق وو. د هغوى د وفات نه پس شيطان د هغوى په زړه کښې دا خبره واچوله چه د دې بزرگانو په عبادتخانو کښې د دوى څه يادگارقايم کړئى. نوهغوى هلته نښې جوړې کړې اود هريوبزرگ په نوم ئې مشهور کړه. ترکومې چه دا خلق ژوندى وو نو هغه وخته پورې خو د دوى عبادت نه شو کيدې خو دا نښې او يادگارونه قايمونکى خلقو د مرگ نه پس اود علم د اوچتيدونه پس چه کوم خلق راغله د جهالت په وجه هغوى باقاعده د دې ځايونواو نومونو عبادت شروع کړو.[1]

شرك د عقيدت نه شروع شوې دى:- حضرت عکرمه رحمه الله حضرت ضحاك رحمه الله حضرت قتاده رحمه الله او حضرت ابن اسحاق رحمه الله هم دا فرمائى. حضرت محمدبن قيس رحمه الله فرمائى چه دا بزرگ عابد د الله تعالى والا د الله ﷻ دوستان دحضرت آدم ﷺ اوحضرت نوح ﷺ رښتونې تابعدار او نيکان خلق وو. دچاتابعدارى چه نوروخلقوهم کوله. کله چه دوى مړه شونوددوى مقتديانواووئيل که مونږددوى تصويرونه جوړکړو نوزمونږ به په عبادت کښې نورهم زړه لگى اوددې بزرگانوشکل کتلوسره به زمونږ د عبادت شوق نورهم زياتيږى. نوهم دغه شان ئې اوکړه. کله چه داخلق هم مړه شواوفناشونو د هغوى نسلونه راغله نوشيطان په هغوى باندې داگوتې اوځکله چه ستاسومشرانوخويه ددې عبادت کولواوهم د دوى نه به ئې دعاغوښتله نوهغوى په پوره توگه د دې بزرگانود تصويرونوعبادت شروع کړو

قوله تعالى:- وَلَا سُوَاعًا وَّلَا يَغُوْثَ وَيَعُوْقَ وَنَسْرًا

حافظ ابن عساکر رحمه الله د حضرت شيث ﷺ په قصه کښې بيان فرمائى چه حضرت عبدالله بن عباس رضى الله عنه اوفرمائيل دحضرت آدم ﷺ څلويښت بچى وو شل ځامن اوشل لونړه. په دوى کښې چه د کومو عمرونه

---

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة نوح: ۴۹۲۰.

زيات وو په هغوی کښې هابيل قابيل صالح اوعبدالرحمن وو د کوم چه رومبې نوم عبدالحارث وو بل ود وو کوم ته چه به ئې شيث او هبة الله هم وئيلې شو تولورونړو سرداری دې رور ته ورکړې وه د هغه اولاد دا څلور واړه وو يعنی سواع يغوث يعوق او نسر. حضرت عروه بن زبيرؓ فرمائی چه د حضرت آدم ؑ د بيمارئی په وخت کښې د هغه اولاد ود يغوث يعوق سواع او نسر وو ود په دوی کښې د ټولو نه لوئ او د ټولونه نيك سلوك وو.

ابن ابی حاتم کښې دی ابوجعفر رحمه الله مونځ کولو چه خلقو د يزيدبن مهلب ذکر اوکړو هغوی چه فارغ شو نو وئې فرمائيل چې تاسو د يزيد بن مهلب تذکره اوکړه. هغه هلته قتل کړې شوچرته چه به د ټولونه اول د غيرالله عبادت کولې شو. او بيا يې د دود تذکره ا وکړه او وې فرمائيل چې واقعه داسې اوشوه چه ود يودينداد ولی الله مسلمان وو کوم چه د خلقو ډير خوښ وو اوډير معتقدوو هغه مړشو. داخلق متجوران جوړ شو اود هغه په قبرکيناستل اوژړا فرياد او هغه ئې يادول شروع کړه اوډير بې آرامه او په مصيبت کښې وو. ابليس لعين چه دا اوکتل نويه انسانی شکل اوصورت کښې هغوی له راغلواو ورته نی اووئيل چه د دې بزرګ يادګار ولې نه جوړوئی؟ چه هروخت ستاسو په وړاندې وی او تاسوهغه نه هيروئی. ټولود ده رائې اومنله نو ابليس د هغه بزرګ تصوير جوړکړواود هغوی په وړاندې ئې اودرولو کوم چه به هغوی په کتوکتوسره يادولواود هغه د عبادت تذکرې به ئې کولې کله چه دا ټول په دې کښې ښه مشغول شو نو ابليس اووئيل چه تاسو ټول خودلته راځئی نو ښه به دا وی چه زه د ده ډير تصويرونه جوړکړم تاسو هغه په خپلو کورونوکښې کيږدئی نو هغوی ټول په دې هم راضی شو نو داهم اوشو. تراوسه پورې دا تصويرونه هم د يادګار په توګه وو نود دوی دويم پشت نيغ په نيغه د دوی عبادت کول شروع کړو او اصلی واقعه ټولوهيره کړه اوخپل پلاران اونيکونه ئې هم د دوی عبادت کونکی اوګڼرل او پخپله هم په بت پرستئی کښې مشغول شو. د هغه نوم "ود" وو اود ټولونه اولنی هم دا بت وودکوم چه دالله تعالی نه بغيرعبادت اوکړې شو.هغه ډيرمخلوق ګمراه کړو.دهغه وخت نه واخله تر اوسه پورې په عربواو عجموکښې بغيرد الله تعالی نه د نوروعبادت کول شروع شو اود الله تعالی مخلوق دهوکه شو.

قوله تعالی:-وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا ضَلٰلًا۝

دنوح عليه السلام بد دعاء:- خليل الله ؑ په خپله دعاکښې عرض کوی اې زماربه ما اوزما اولاد د بت پرستئی نه بچ کړه ياالله هغه اکثرمخلوق ګمراه کړې دې.بيا حضرت نوح ؑ دخپل قوم د پاره بد دعا کوی خکه چه د هغوی سرکشی ضد د حق سره دښمنی هغه ښه ليدلې وه. نو وائی چه الله تعالی دوی په ګمراهئی کښې نورهم ورزيات کړه لکه چه موسی ؑ د فرعون او فرعونيانود پاره بددعاکړې وه چه اې الله د دوی مالونه تباه کړې د دوی زړونه سخت کړې چه د دوی ايمان نصيب نه شی د کوم وخت پورې چه دوی دردناك عذاب اونه وينی.د نوح ؑ دعاقبوله شوه اود هغوی د خپل تکذيب په وجه هغوی غرق کړې شو.

اُغْرِقُوْا	مِمَّا خَطِيْٓئٰتِهِمْ
غرق کړې شو هغوئ	نه | په سبب دګناهونو دهغوئ
نو دخپلو ګناهونو په سبب هغوئ ډوب کړې شول	

فَاُدْخِلُوْا	نَارًا	فَلَمْ يَجِدُوْا	لَهُمْ	مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ
پس داخل کړې شو	وور ته	پس بيا نه موندو هغوئ	دپاره دخان خپل	بې الله نه
او اور ته اورسيدل | نوهغوی د الله ﷻ په مقابله کښې خان دپاره هيڅوک مددګار بيا نه موندو				

أَنْصَارًا ﴿۲۵﴾ وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ

| مددګاران | او اووئیل نوح علیه السلام | اې ربه زما | مه پرېږده | په زمکه باندې |

| او حضرت نوح ﷺ داهم اووئیل چې اې زما ربه! | ته دزمکې په مخ .... |

مِنَ الْكٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿۲۶﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ

| دکافرانو نه | یو کوروالا | بیشکه که تا پرېښودل دوئ | نو ګمراهه کوي به دوئ | بندګان ستا |

| دکافرانو یو استوګن هم باقي پاتې نکړې | که ته دوئ پرېږدې | نو ستا بندګان به هم ګمراه کړي |

وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿۲۷﴾ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ

| اونه به زیګوي دوئ | مګر | بدکاره ناشکره | اې ربه زما معاف کړې ماله | او مور اوپلار زما لره |

| اوچې کوم اولاد زیږوي | هغه هم بدعمله کافر (اولاد) وي | اې زما ربه ما اوبښه اوزما پلار اومور اوبښه |

وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَّلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ط

| او هغه چالره | چې داخل شو کور زما ته | په حیثیت دمومن | او مومنانوسړو لره | او مومنانو ښځو لره |

| اوځوک چې زما کورته دمومن په حیثیت راننوتولو | او ټول مومنان اوټولې مومنانې اوبښه |

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿۲۸﴾ ع

| او مه زیاتوه ظالمانو لره | سوا دهلاکت نه |

| اودا ظالمان په تباهۍ کښې نور هم زیات کړه |

قوله تعالى:-

د حضرت نوح ﷺ بددعا اوعذاب:- د﴿خطيئتهم﴾ دویم قراءت ﴿خطاياهم﴾ هم فرمائیلې شوې دې چه د خپلو ګناهونو داکثریت په وجه داخلق هلاك کړې شو.هغوی سرکشي او ضد په وجه خبره نه منل اودهغوی مخالف او دښمني د رسول سره د حدنه تیره شوه نوهغوی په اوبوکښې ډوب کړې شو. اود دې ځائې نه وړاندې کندې ته ورديکه کړې شو او هیڅ ځوك اونه دریدل چه دوی د عذاب نه بچ کړې وې لکه چه ارشاد دې ﴿قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ إِلَّا مَنْ رَّحِمَ﴾ یعني په نن ورځ د الله تعالی د عذاب نه هیڅ ځوك نه شی بچ کولې صرف هم هغه به خلاصې بیاموسی په چا چه الله تعالی رحم اوکړی.حضرت نوح ﷺ د دې بد نصیبود خپل آقا ذوالجلال الله تعالی وتبارکه په دربانډې خپل تندې ایخودې فریادکوی اوهغه مالك ته په دوی باندې د عذاب راالیکلودرخواست وړاندې کوی چه اوس خو د دې ناشکرونه یوکس هم الله تعالی په دې زمکه باندې ګرځیدونکې مه پرېږده. اوهم داسې اوشو چه ټول په اوبوکښې غرق کړې شوتردې چه د نوح ﷺ خپل سکه ځوئ هم چه د پلار نه جدا شوې وو هغه هم بچ نه شو. هغه دا ګنړل چه اوبه به زما څه اوکړی زه به چرته یولوئ غرته اوخیژم. ولې هغه اوبه خونه وې دالله تعالی عذاب وود الله تعالی غضب وواود حضرت نوح ﷺ بددعاوه دې نه ځوك بچ کیدې شو؟ اوبه هغه هم هلته راګیروی او هغه پلارسره په خبروخبرو کښې د هغه په وړاندې ډوبیږی او مړ کیږی.

ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی که د نوح ﷺ په طوفان کښې الله تعالی په چاباندې رحم کولو نود دې لائق هغه ښځه وه چه اوبه راخوټکیدل او راوریدل نی اوکتل نو راپاسیده او غرته کتلې وه کله چه اوبه هلته هم اورسیدې نو ماشوم نی اوچت کړو او په خپلو اوږو نی کینولو کله چه اوبه هلته هم اورسیدې نوهغه ئی په سرکینولو کله چه اوبه سرته هم اورسیدې نو خپل بچې ئی په لاسونوکښې د سر

نه هم اوچت اونیولوخواخر اوبه هلته هم اورسیدلې موراوخوئ ډوب شول نوکه په هغه ورځ په کافرانو کښې څوك د رحم قابل وې نو هم دغه ښځه وه خوهغه هم نه بچ شوه اونه ئې څوك بچ کړې شو[1] دا حدیث غریب دې خوراویان ئې ثقه دی.

قوله تعالى:- رَّبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ

د نوح علیه السلام دعاءاو بددعاء:- غرض داچه د مخ د زمکې کافران غرق کړې شول صرف هغه ایماندار هستئی پاتې شوې چه حضرت نوح ﷺ سره په کشتئی کښې وو اود الله تعالى په حکم حضرت نوح ﷺ هغوی خپل ځان سره په کشتئی کښې سواره کړې وو. د حضرت نوح ﷺ ډیره سخته ترخه تجربه شوې وه په دې وجه خپله ناامیدی ښکاره کولوسره فرمائی چه یاالله زما زړه غواړی چه داټول کافران تباه کړې شی په دوی کښې چه څوك هم باقی او بچ پاتې شی نوهغه به دنورود ګمراهئی ذریعه جوړیږی او چه د هغوی کوم نسل خوریږی هغه به هم د دوی په شان بدکاران او د کافرزړه والا وی. دې سره د خپل ځان د پاره ښننه غواړی او فرمائی اې زما ربه ما اوبښنه زما مورپلار اوبښنه او هر هغه سړې چه زما کورته راشی اوهغه وی هم ایماندار. د کورنه مراد جمات هم اخستې شوې دې خو عام مراد هم دغه دې.مسنداحمد کښې دې رسول الله ﷺ فرمائی هم مؤمن سره کینئی پاسئی پاك او پرهیزګاره خلق دې ستا خوراك اوخوری. ([2]) داحدیث په ابوداؤداو ترمذی شریف کښې هم دې. امام ترمذی ﷺ فرمائی چه صرف هم په دې اسنادوسره دا حدیث معروف دې.

بیا خپله دعاعام کوی او فرمائی چه ټول ایماندار سړی او ښځې هم اوبښنه که هغه ژوندی وی اوکه مړه وی په دې وجه مستحب دی چه هرسړې دې په خپله دعاکښې نور مؤمنان هم شاملوی چه د نوح ﷺ اقتداء هم وی اویه دې احادیثوباندې هم عمل اوشی کوم چه په دې باره کښې دی او هغه دعاګانې هم راشی کومې چه نقل دی. بیاد دعاپه خاتمه کښې وائی چه یاالله تعالى داکافران داسې تباهئی اوبربادئی هلاکت او نقصان کښې نور هم ورزیات کړې په دنیااو آخرت کښې دې دوی برباد وی.

﴿الحمد لله﴾ د سورت نوح تفسیر هم ختم شو.

رکوع ګانې		سورة الجن مكية وهي ثمان وعشرون اية وفيها ركوعان		اياتونه
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
۲		شروع كوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۲۸

قُلْ	أُوحِيَ	إِلَيَّ	أَنَّهُ اسْتَمَعَ	نَفَرٌ	مِّنَ الْجِنِّ	فَقَالُوا
اووایه	وحی شوی ده	ماته	چی بیشکه غوږ ایښې وو	یو ډلې	دپیریانو نه	پس اووئیل هغوئ

(ائې رسوله) اووایه چې ماته وحی راغلې ده | چې دپیریانو یوې ډلې قرآن پاک واوریدلو | نو وې وئیل

إِنَّا	سَمِعْنَا	قُرْآنًا عَجَبًا ①	يَهْدِي	إِلَى الرُّشْدِ
چی بیشکه مونږه	واوریدو	یو قرآن عجیبه	چی لاربښودنه کوی	نیکۍ ته

چې مونږ عجیبه قرآن واوریدو | چې د هدایت لارې ته بلنه کوی

[1] دا روایت حاکم: ٣٤٢/٢ کښې مختصراً دحضرت عائشه رضی الله عنها نه مروی دې وسنده حسن، موسی بن یعقوب حسن الحدیث راوی دې.

[2] ابوداؤد كتاب الادب باب من يؤمر ان يجالس: ٤٨٣٢ وسنده صحيح، ترمذی: ٢٣٩٥، احمد: ٣٨/٣٨,٣/٣.

فَاٰمَنَّا بِهٖ ؕ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا ۙ

پس ایمان راوړو مونږه په هغه باندې | او مونږ به هرګز نۀ شریکوؤ | درب خپل سره | هیڅوک |

نو مونږ پرې ایمان راوړو | او مونږ بۀ خپل رب سره (اوس) هیڅوک نه شریکوؤ

وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ۙ

او بیشکه چې لوئ دې | شان درب زمونږه | نۀ ده نیولی (جوړه کړې) هغه | ښځه | او نۀ خوئې |

اودا چې زمونږ د رب شان ډیر لوئې دې | هغه نه ښځه کړې ده | ....اونه ئې اولاد شته

وَّاَنَّهٗ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ۙ وَّاَنَّا

او بیشکه وؤ | چې وئیل به | ناپوهانو زمونږه | په الله باندې | خبرې دحق نه خلاف | او بیشکه مونږه |

او دا چې زمونږ کم عقلو بۀ د الله ﷻ په باره کښې د حدنه زیاتې خبرې کولې | او زمونږ خو دا خیال وو

ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۙ وَّاَنَّهٗ كَانَ

ګمان کولو | چې هرګز به نۀ وائی | انسان | او پیرې | په الله باندې | دروغ | او بیشکه چې وؤ |

..............چې انسانان او پیریان به د الله ﷻ په باره کښې دروغ نه وائی | ....او دا چې

رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ

ډیر سړې | انسانانونه | چې پناه به ئې غوښتله | په سړو پورې | دپیریانونه |

بنیادمو کښې ډیر کسان داسې هم تیر شوی دی | ....چې هغوئ به د بعضو سړونه دپیریانو

فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ۙ وَّاَنَّهُمْ

پس زیات کړو انسانانو هغوئ پیریانو لره | په لحاظ دغرور سره | او بیشکه چې انسانانو هم |

په ذریعه پناه غوښتله | نو د هغوئ (پیرانو) تکبر ئې نور هم زیات کړو | او د هغوئ

ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۙ

ګمان اوکړو | لکه څنګه چې ګمان کړې وؤ تاسو | چې هرګز به نۀ رالیږی الله | یو (رسول) |

داګمان وو | لکه چې تاسو ګمانونه کوئ | چې الله ﷻ به هیڅوک بیا نه راژوندې کوی

قوله تعالیٰ:- قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

دپیریانوقرآن اوریدل اوپدې باندې ایمان راوړل:- الله تعالی سبحانه وتعالی خپل رسول حضرت محمد مصطفی ﷺ ته فرمائی چه خپل قوم ته د دې واقعه خبرورکړه چه پیریانوقرآن پاك واوریدو هغه نې ربښتونې بیاموندو په دې ئې ایمان راوړو اود دې تابعدارشو. نو فرمائی چه اې نبی ته اووایه زما طرف ته وحی رالیګلې شوې ده چه د پیریانو یوې ډلې قرآن پاك واوریدو او خپل قوم ته لاړل او خبرئې ورکړو چه نن مونږ ډیر عجیبه او حیرانونکې کتاب واوریدو چه ربښتونې اود خلاصی لار ښائی. مونږ خو دا منلې دې او ناممکن دی چه اوس مونږ دالله تعالی سره د بل چا عبادت اوکړو. هم دامضمون په دې آیاتونوکښې تیرشوې دې. ﴿وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُوْنَ الْقُرْاٰنَ﴾ یعنی چه کله مونږ د پیریانو یوه ډله ستا طرف ته راوګرځوله دې د پاره چه هغوی قرآن پاك واوری الخ. اود دې تفسیرمې هم هلته په احادیثو سره بیان کړې دې دلته د بیا بیانولوضرورت نشته. بیا دا پیریان خپل قوم ته وائی زمونږ د

رب د قدرت کار امر ډير اوچت او د لوئ شان اوعزت والا دي دهغه نعمتونه قدرتونه او په مخلوق باندې مهربانئی ډيردوقعت والا دی ددې جلالت او عظمت ډيراوچت دې.دهغه جلال اواکرام ډير اوچت خيژولې شوي دې د هغه ذکر د اوچتې درجې دې د هغه شان ډير اوچت دې.
په يوروايت کښې د حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه جد وائی پلار ته که چرته پيريانوته دا علم وی چه انسانانوکښې هم جد وی نوهغوی به د الله تعالی په نسبت سره دا لفظ نه وئيلو نولکه دا قول سنداً قوی دې خوکلام جوړيږی نه او هيڅ مطلب په پوهه کښې نه راځی. ممکن ده چه په دې کښې څه کلام پاتې شوې وی. والله اعلم. بيا خپل قوم ته وائی چه الله تعالی د دې نه اوچت او بزرګ دې چه د هغه ښځه وی يا د هغه اولاد وی.

قوله تعالی:- يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا

بيا فرمائی چه زمونږ بې وقوف يعنی شيطان په الله تعالی باندې د دروغو تهمت لګوی اوداهم کيدې شی چه دې نه مراد عام وی يعنی چه کوم سړې الله تعالی له اولاد او ښځه ثابتوی بې عقله دې دورغ وائی باطل عقيده لری او د ظلم خبره د خلې نه اوباسی. بيا فرمائی چه مونږ خو په دې خيال کښې وو چه پيريان او انسانان په الله تعالی باندې دروغ نه شی تړلی. خو د قرآن پاك په اوريدو سره معلومه شوه چه دا دواړه ډلې په رب العالمين باندې تهمت تړی اوپه اصل کښې د الله تعالی ذات د دې عيب نه پاك دې. بيا فرمائی چه د پيريانو د ډير دهوکه کيدو سبب دا اوشو چه هغوی کتل کله چه يو انسان په ځنګل يا بيابان ته ځی نود پيريانو پناه غواړی او دا به ئی ګنړل چه داسې وئيا کولو سره لکه چه د جاهليت د زمانې د عربوعادت وو چه کله به ئی چرته ډيره اچوله نو وئيل به ئی چه د دې ځائی د لوئ پيری په پناه کښې مونږ راځو. اودابه ئی ګنړل چه په داسې وينا کولو سره د ټولوپيريانود شر نه به مونږ محفوظ شو. دغه شان چه به ښارونوته تلل د لوئ رئيس پناه به ئی اخستله دې د پاره چه د ښار نور دښمنان خلق هغوی ته تکليف اونه رسولې شی. پيريانوچه دااوکتل چه انسانان هم زمونږ پناه اخلی نود هغوی سرکشی نوره هم زياته شوه اوهغوی نور هم ډير انسانان تنګول شروع کړه. اوداهم مطلب کيدې شی چه پيريانودا حالت په ليدوسره انسانان نور هم ډير ويرول شروع کړی وی او هغوی ئی قسم قسم سره تنګول. په اصل کښې به پيريان د انسانانو نه ويريدل لکه چه انسان د پيريانونه بلکه د دې نه هم ډير چه کوم ځنګل او بيابان ته به انسان رسيدلو نود هغه ځائی نه به پيريان تختيدل. خو چه د کله نه مشرکانو د دوی نه پخپله پناه غوښتل شروع کړه او وئيل به ئی چه د دې وادئی د لوئ پيری په پناه کښې مونږ راځو د هغې نه چه زمونږ مال اولاد ته نقصان اورسی. اوس پيريان په دې پوهه شو چه داخوزمونږ نه پخپله ويريږی نوهغوی نور هم بهادران شو اوس هغوی قسم قسم ويرول تنګول او چيړل شروع کړه هغوی په ګناه کښې ويره کښې ظلم او سرکشۍ کښې نورهم زيات شو.

پيريانو سره د پناه اخستلو واقعه:-کردم بن ابوسائب انصاری ﷺ فرمائی چه زه د خپل پلار سره په مدينه کښې د يوکارد پاره بهر اووتلم هغه وخت د حضورﷺ بعثت شوې وو اوپه مکه مکرمه کښې هغوی د پيغمبرﷺ په حيثيت سره ښکاره شوې وو.د شپې په وخت کښې مونږ يو ګډبه سره په يوځنګل کښې پاتې شو د نيمې شپې په وخت کښې يو ليوه راغلو او چيلئی اوچته کړه اوتختيدو. ګډبه هغه پسې منډه کړه اوپه چغه ئی اووئيل اې د دې ځنګل آباد ساتونکيه ستا په پناه کښې راتلونکې سړې لوټ شو ورسره يوآواز راغلو هيڅ څوك سړې موجود نه وو اې ليوه دا چيلئی پريږده. لږ ساعت پس مونږ اوکتل چه هم هغه چيلئی په منډه منډه واپس راغله او په رمه کښې يوځائی شوه او هغه زخمی شوې هم نه وه([1])هم دا بيان په دې آيت کښې دې کوم چه په رسول الله ﷺ باندې مکه کښې نازل شو چه

---

[1] المعجم الکبير للطبرانی: ۱۹/۱۹۱-۱۹۲، مجمع الزوائد:۷/۱۲۹.

بعضې خلقو به د پیریانوپناه غوښتله. داسې هم ممکن دی چه دا لیوه جوړیدونکی راغلې هم پیرې وی اودچیلنی بچې ئی نیولې وی اوډګډیه په دې فریاد باندې ئی پریښې وی چه ډګډیه ته او نورو اوریدونکوته ددې خبرې اوریدو سره په دې باندې نور هم کامل یقین پیداشی چه د پیریانوپه پناه کښې راتلوسره د نقصان نه محفوظ پاتې کیدې شی. او بیا په دې عقیده سره هغه نورهم ګمراه شی او د الله تعالی د دین نه خارج شی والله اعلم. دا مسلمانان پیریان خپل قوم ته وائی چه اې پیریانوځنګه چه ستاسو ګمان ووډغه شان انسان هم په دې خیال کښې وو چه اوس به الله تعالی یورسول نه رالیګی.

وَّاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنٰهَا مُلِئَتْ

او بیشکه چې مونږه | اورسیدو آسمان ته | پس بیا موندو مونږه هغه | چی ډك كړې شوې دې |

اودا چې مونږ آسمان ته اورسیدو | ....نو هغه مو د سختو څوکیدارانو فرشتو

حَرَسًا شَدِیْدًا وَّشُهُبًا ۝٨ وَّاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ

دڅوکیدارانو سختونه | او دشغلو دوور نه | او بیشکه چې وو مونږه (پخوا) | چې کیناستو به |

او دشغلو نه ډک بیاموندلو | .... اودا چې مونږ به دآسمان په بعضې ځایونو کښې

مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ؕ فَمَنْ یَّسْتَمِعِ الْاٰنَ

په دې آسمان کښې | په ځائې دناستې کښې | دپاره داوریدو | پس څوك چې غوږ ږدی اوس |

د خبرونو اوریدو دپاره کیناستلو | نو اوس چې څوک د اوریدو دپاره غوږ تکیا کړی |

یَجِدْ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًا ۝٩ وَّاَنَّا لَا نَدْرِیْٓ اَشَرٌّ

نو مومی | دپاره دخان خپل | شغله انتظار کونکی | او بیشکه چې مونږه نهٔ پوهیدو | چې آیا دشر |

نو یوه تیاره شغله به بیامومی | .... او مونږ په دې نه پوهیږو | چې ددې نه

اُرِیْدَ بِمَنْ فِی الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِهِمْ

اراده کړې شوی ده | په هغه چا باندې | چې په زمکه کښې دی | یا اراده کړې ده | په هغوئ باندې |

زمکې خلقو ته تکلیف ورکول مراد دی | .... اوکه د دوی په باره کښې د دوی

رَبُّهُمْ رَشَدًا ۝١٠

رب دهغوئ | دنیغې لارې دښودلو |

د هدایت کولو اراده کړې ده |

قوله تعالی:- وَّاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ

د پیریانواوریدل ئی بندکړل: دحضورﷺ د بعثت نه وړاندې به پیریان آسمانونوته تلل او یوځائی کښې به کیناستل اوغوږبه ئی کیخودو دفرښتوخبرې به ئی اوریدې اوبیابه ئی کاهنانوته خبر ورکولو او کاهنانوبه دې خبروته ښه مرچ مالګه اولګوله اوپه یوه کښې به ئی سل دروغ یوځائی کړل او خپلو منونکوته به ئی ونیل. اوس چه کله نه حضورﷺ پیغمبرجوړکړې شواو په هغویﷺ باندې قرآن کریم نازلیدل شروع شو نو په آسمانونوباندې زبردستې پهرې کینولې شوې او دې شیطانانو ته د اول په شان خبرې اوریدو او د خبرود الوزولو موقع پاتې نه شوه. دې د پاره چه د قرآن کریم اوکاهنانوکلام ګډوډنه

شي اود حق لټونکوته مشکلات پيدانه شي. دې مسلمانانو پيريانوبه خپل قوم ته وئيل چه اول خو به مونږ په آسمانونوکښې کيناستو ولې اوس خو سختې پهرې لګيدلې دی اود اُور شغلې په شيش کښې ناستې دی اوداسې راخلاصيږی چه هلته خطاکيږی نه لوله په کوی يعنی سيزی.اوس مونږ دا نه شو وئيلی چه دې نه حقيقی مراد څه دې د زمکې والا څه بدی خوره شوه ياد هغوی سره د هغوی د رب اراده د نيکئی او ښيګړې ده. خيال اوکړئی چه دا مسلمانان پيريان څومره د ادب نه ډک وو چه د بدئی د اسناد د پاره ئې د چا فاعل ذکر اونه کړواود ښيګړې اضافت ئې د الله تعالی طرف اوکړو او وئی وئيل چه په اصل کښې د آسمان څوکئی اوحفاظت نه څه مطلب دې؟ دامونږ نه پيژنو.

دغه شان په حديث کښې هم راغلی دی چه اې الله ستاد طرف نه شر او بدی نه ده ([1]) ستورې به د دې اول هم کله کله راجداکيدل خوداسې په کثرت سره د هغوی اُور ورول د قرآن کريم د حفاظت او صيانت په وجه شوې وو. په يوحديث کښې دی مونږ رسول الله ﷺ سره ناست وو چه ناڅاپی يوستورې راجداشو او ډيره رڼرا شوه. نو حضور ﷺ زمونږ نه معلومه کړه چه چه اول به داسې ستورې راجداشوتاسو به څه وئيل؟ هغوی عرض اوکړو يارسول الله ﷺ! زمونږ به داخيال وو چه داخو ياد لوئ سړی په پيداکيدو سره راجداکيږی اوياد يولوئ په مرګ باندې. حضور ﷺ اوفرمائيل نه نه بلکه الله تعالی چه کله هم په آسمان باندې د چافيصله کوی الخ. ([2]) داحديث په پوره توګه د سورت سبا په تفسيرکښې تيرشوې دې.

په اصل کښې د ستورو په کثرت سره راپريوتل د پيريانوپه دې سره هلاکيدل د آسمان حفاظت زياتيدل د آسمان د خبرونونه محروم کيدل د دې امر سبب جوړشوچه دوی بهر راووتل اوهغوی څلورو ډارو طرفونوته لټون شروع کړو چه څه وجه ده چه زمونږ آسمانونوته تګ موقوف شو. نوپه دوی کښې د يوې ډلې تيريدل په عربوباندې اوشو اودلته ئې رسول الله ﷺ د سحر په مانځه کښې په قرآن کريم اوريدو سره واوريدو او پوهه شو چه ددې نبی ﷺ د بعثت اود ده د کلام نازليدل زمونږ د بندش سبب دې. نو خوش نصيب او عقل مند پيريان خومسلمانان شو باقی نورو پيريانوته ايمان نصيب نه شو.دسورت احقاف آيت ﴿وَاِذْ صَرَفْنَآ اِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُوْنَ الْقُرْاٰنَ﴾ کښې د دې پوره بيان تيرشوې دې. د ستورو پريوتل د آسمان محفوظ کيدل صرف د پيريانود پاره نه دی بلکه د انسانانود پاره هم يود خطرې علامت وو ويريدل به او په انتظارکښې به وو چه نتيجه به څه کيږی. په عام توګه د انبياء کرام عليهم السلام د تشريف راوړو اود الله تعالی د دين د اظهار په وخت کښې به هم داسې کيدل.

حضرت سدی رحمه الله فرمائی شيطانان به اول په آسمانی بيټهکونوکښې کيناستل او د فرښتو خپل مينځ کښې خبرې به ئې راوړلې.کله چه حضور ﷺ پيغمبر جوړکړې شو نويوه شپه پدې شيطانانوباندې ډيرې شغلې اوورولې شوې د کومو په ليدو چه د طائف خلق اوويريدل چه کيدې شی د آسمان والا هلاک شوی وی. هغوی اوکتل چه بې نمبره ستوری ماتيږی شغلې اوچتيږی اولرې لرې پورې په تيزئی سره ځی.هغوی د غلامانوآزادول او څناور د الله تعالی په لارکښې پريخودل شروع کړل. آخر عبدياليل بن عمروبن عمير هغوی ته اووئيل اې دطائف خلقو تاسو ولې خپل مالونه بربادکوئی؟تاسو نجوم اوګورئی که ستوری په خپل خپل ځائی موجود وی نو پوهه شئی چه د آسمان والا نه دی تباه شوی بلکه دا ټول انتظامات صرف د دين ابی کبشه د پاره کولې شی.(او که تاسو اووينئی چه په حقيقت کښې ستوری په خپل مقرر ځائی باندې نشته نو بې شکه د آسمان والا هلاک اوګڼرئی) هغوی نجوم اوکتلو نو ستوری ټول په خپل خپل مقرر ځائی باندې موجود وونو هله هغوی ته آرام راغلو.

---

[1]) صحيح مسلم کتاب صلاة المسافرين باب صلاة النبي ﷺ ودعائه بالليل:٧٧١.

[2]) صحيح مسلم كتاب السلام باب تحريم الكهانة واتيان الكهان:٢٢٢٩، ترمذی:٣٢٢٤، احمد:٢١٨/١، ابن حبان: ٦١٢٩.

شیطانانو کښې بې ارامي: شیطانانو کښې هم منډې ترړې شروع شوې دوی ابلیس له راغله نو ابلیس اووئیل چه ماله د هرې هرې علاقې خاوره راوړئی. هغه بوئی کړه او وئی وئیل چه د دې سبب په مکه کښې دې. اووه پیریان د نصیبین اوسیدونکی مکې ته راورسیدل. دلته حضور ﷺ په مسجد حرام کښې مونځ کولو اود قرآن کریم تلاوت ئی کولو د کوم په اوریدو باندې چه د دوی زړه نرم شو. ډیر نیزدې شو او قرآن پاک ئی واوریدو بیا دهغې په اثرباندې مسلمانان شو اوخپل قوم ته ئی هم د اسلام دعوت ورکړو. (د قرآن مجید د عبارت نه دا معلومیږي چه دا ټولې خبرې پیریان حضور ﷺ ته وائی خپل قوم ته نه. او په سورت احقاف کښې چه کوم د پیریانو ذکر دې په هغې کښې د هغوی خپل قوم ته د دعوت ورکولو ذکر دې. دې نه وړاندې مضمون هم اوکورئی. والله اعلم. الحمدلله مونږ دا پوره پوره واقعه په خپل کتاب السیرت کښې د حضور ﷺ د نبوت د شروع په بیان کښې لیکلې دې. والله اعلم.

وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا

| او بیشکه ځیني زمونږ نه | صالحان دي | او ځیني زمونږ نه |

| او دا چې بعضې په مونږ کښې نیکان دي | او بعضې

دُوْنَ ذٰلِكَ ؕ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ۙ﴿۱۱﴾ وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ نُّعْجِزَ اللّٰهَ

بې ددې نه دي | یو مونږه | په لارو | مختلفو او بیشکه پوهیدو مونږه اچې هرگز به مونږه عاجزه نهٔ کړو الله

بل قسم خلق هم | (غرض دا چې) مونږ په مختلفو لارو چارو روان وو | او مونږ په دې پوهه شوی

فِي الْاَرْضِ وَلَنْ نُّعْجِزَهٗ هَرَبًا ۙ﴿۱۲﴾ وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا

په زمکه کښې | او هرگز به مونږه عاجزه نهٔ کړو هغه | په تیښتې سره | او بیشکه | هر کله چې واوریدو مونږه

یو | چې مونږ د زمکې په مخ (هیڅ ځائې کښې) الله عاجزه کولې نشو | او نه تري په تیښته خلاصیدې شو | او دا

الْهُدٰۤى اٰمَنَّا بِهٖ ؕ فَمَنْ يُّؤْمِنْ بِرَبِّهٖ

هدایت | نو مونږه ایمان راوړو په هغې | پس هغه څوك چې ایمان راوړي | په رب خپل

چې مونږ دهدایت خبره واوریده | نو ایمان مو پرې راوړو | نو څوك چې په خپل رب

فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ۙ﴿۱۳﴾ وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ

پس نهٔ به یریږي | د کمې دنیکئ نه | او نهٔ د زیاتو دبدئ نه | او بیشکه ځیني زمونږ نه | مسلمانان دي

ایمان راوړي | نو هغه سره نه خو دنقصان ویره وي | او نه د زیاتي | او په مونږ کښې بعضې مسلمانان دي

وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا

او ځیني زمونږ نه | دحق نه بې طرفه دي | پس هغه چاچې اسلام قبول کړو | پس هغوئ | فکر اوکړو

او بعضې د حق نه بې لارې دي | ....نو چا چې اسلام قبول کړو | نو هغوئ دنیکئ د لارې سوچ

رَشَدًا ﴿۱۴﴾ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ۙ﴿۱۵﴾

ادنیکئ لارې | او څوك چې دحق نه بې طرفه دي | پس دی هغوئ | دپاره ددوزخ | خشاك |

کړې دی | .... او څوك چې (د اسلام نه) بې لارې شو | نو هغوئ ددوزخ خشاك شو

وَّاَنْ لَّوِاسْتَقَامُوْا		عَلَى الطَّرِيْقَةِ
او دا (وحي هم راغلى ده) كه چرى دا خلق په مضبوطيا سره تللي		په نيغه لار باندې
اوكه دا خلق په سمه لاره ولاړ پاتې وې		............نومونږ به په ډيرو اوبو سره
لَاَسْقَيْنٰهُمْ	مَّآءً غَدَقًا ﴿١٦﴾	لِّنَفْتِنَهُمْ
نو خامخا به څكولې مونږ په هغوئ	اوبه ډيرې	دپاره ددې چې مونږ ازميښت اوكړو دهغوئ
خړوب كړى وو		............چې ددوئ امتحان پرې اوكړو
فِيْهِ ؕ وَمَنْ يُّعْرِضْ	عَنْ ذِكْرِ رَبِّهٖ	يَسْلُكْهُ
په دې نعمت كښې | او هغه څوك | چې مخ اړوى	دذكر درب خپل نه	نو ننباسى به هغه لره
او څوك چې د خپل رب د ذكر نه مخ واړوى		نو الله ﷻ به ئې سخت
عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾		
عذاب سخت ته		
عذاب ته داخل كړى		

قوله تعالى:- وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا دُوْنَ ذٰلِكَ ؕ

دپيريانوعقيدې او اعمش سره ديو پيروى واقعه: پيريان دخپل قوم اختلاف بيانوى چه په مونږ كښې نيكان هم شته او بدكاره هم شته.مونږ په مختلفولارو باندې لګيدلې وو. حضرت اعمش رحمه الله فرمائى چه يو پيرې مونږ له راغلې وو ماد هغه نه يوه ورځ تپوس اوكړو چه په تپولوخوراكونوكښې ستاسو كوم خوراك ډير خوښ دې؟ هغه وئيل اوريژې. ماراوړې ورمې كړې چه اومى كتل نو نوړئى برابر اوچتيدله خود خوړونكې په نظر نه راتلو. ما تپوس اوكړو چه داكوم خواهشات په مونږ كښې دى هغه په تاسو كښې هم دى؟هغه وئيل او.ماتپوس اوكړوچه په تاسوكښې رافضي څنګه شميرلې شى؟هغه وئيل ډير خراب. حافظ ابوالحجاج مزى رحمه الله فرمائى چه د دې سندصحيح دې.

ابن عساكر كښې دى چه حضرت عباس بن احمد دمشقى رحمه الله فرمائى چه ما د شپې يو پيرې په دې اشعارو وئيلو واوريدو چه زړونه د الله تعالى د محبت نه ډك شوى دى تردې چه په مشرق اومغرب كښې د دې جرړې كلكې شوى دى اوهغه حيران او پريشان د الله تعالى په محبت كښې ګرځى. كوم چه د هغوى رب دې هغوى د مخلوق نه خپل تعلقات كټ كړل او خپل تعلقات ئى الله تعالى سره اوترل.

بياوائى چه مونږ ته معلومه شوه چه د الله تعالى قدرت په مونږ باندې حاكم دې مونږ د دې نه په تيخته نه شو بچ كيدې اونه په څه بل شان هغه عاجز كولې شو اوس په فخر سره وائى چه مونږ خودا هدايت نامه اوريدو سره په دې ايمان راوړلې دې. په حقيقت كښې دې هم دا د فخر مقام دې نه زيات عزت او فضيلت بل څه كيدې شى چه د رب د كلام زرائر اوكړى.

بياوائى چه د مؤمن خو به نه نيك عمل ضائع كيږى اونه به په ده باندې هسې بدئى راباركړې شى لكه چه بل ځائې ارشاد دې ﴿ فَلَا يَخٰفُ ظُلْمًا وَّلَا هَضْمًا ﴾ يعنى نيك مؤمن ته د ظلم او نقصان ويره نه وى. بيا وائى چه په مونږ كښې بعضې خو مسلمانان دى او بعضې د حق نه اخواشوى دى عدل ئى پريخې دې. مسلمانان د خلاصى لټونكى دى اوظالمان د دوزخ لرګى اوخشاك دې.

دَاَنْ لَّوِاسْتَقَامُوْا دوه مطلبونه :-دې نه پس آيت ﴿وَّاَنْ لَّوِاسْتَقَامُوْا﴾ دوه مطلبونه بيان كړې شوى دى يوخودا كه ټول خلق په اسلام باندې په نيغه لار اود الله تعالى په تابعدارئى باندې كلك شوې وو نو په هغوى

باندې به نې په کثرت سره بارانونه نازل کړي وو او په ښه وسعت سره به نې رزق ورکړې وو لکه چه بل ځانې کښې دی ﴿ وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِّنْ رَّبِّهِمْ لَاَكَلُوْا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ ﴾ که چرې دوی په تورات انجیل او آسمانی کتابونوباندې صحیح عمل کولو نو دوی ته به د آسمان او زمکې نه رزق ملاویدلو.

بل ارشاد دې ﴿وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكٰتٍ مِّنَ السَّمَآءِ﴾ که داکلی والایمان راوړلې اوداسې پرهیزګاره جوړیدلې نو مونږ به په هغوی د زمکې او آسمان برکتونه کولاوکړې وې اودا د دې د پاره چه هغوی پوره اوکتلې شی چه څوك په هدایت باندې کلك ولاړدې اوڅوك بیا د ګمراهئ طرفته واپس کیږی.

حضرت مقاتل رحمه الله فرمانی چه دا آیت د قریشود کافرانوباره کښې نازل شوې دې کله چه په هغوی باندې اووه کاله قحط راغلې ووو. بل مطلب نې دا بیان کړې دې که دا ټول په ټول په ګمراهئ باندې ولاړ وو نو په دوی به د رزق دروازې کولاوولې شوې چه دوی نورهم مست شی اوالله تعالی هیرکړی اود سختو سزاګانو قابل شی. لکه چه د الله تعالی فرمان دې ﴿فَلَمَّا نَسُوْا﴾ یعنی چه کله هغوی نصیحتونه هیر کړل نومونږهم په هغوی باندې دهریوڅیز دروازې کولاوکړې په څه سره چه هغوی مست شو او ناڅاپی مونږ هغوی راګیرکړل او بیا هغوی نااميده شو. دغه شان آیت ﴿ اَيَحْسَبُوْنَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ ﴾ هم دې. بیافرمانی چه څوك هم د خپل رب د ذکر نه بې پروائی کوی د هغه رب به هغه په دردناك تباه کونکی او سخت عذابونوکښې راګیرکړی. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه ﴿صعد﴾ د دوزخ د کوهی نوم دې.

وَّاَنَّ الْمَسٰجِدَ | لِلّٰهِ | فَلَا تَدْعُوْا | مَعَ اللّٰهِ | اَحَدًا ۝١٨

| او دا چی جوماتونه | الله لره دی | پس مۀ رابلئ تاسی | دالله سره | هیڅوك |

او دا چې جماعتونه خو هم دالله ﷻ (دعبادت) دپاره دی انو الله ﷻ سره بل هیڅوک مه بلئ

وَّاَنَّهٗ | لَمَّا | قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ | يَدْعُوْهُ | كَادُوْا | يَكُوْنُوْنَ

او دا چی بیشکه | هر کله | ودریدو بنده دالله | چی رابلی هغه لره | نزدې وو خلق | چی شوی دی |

او دا چې دالله ﷻ خاص بنده دهغه عبادت ته اودریږی | نودا پیریان پرې

عَلَيْهِ | لِبَدًا ۝١٩ | قُلْ | اِنَّمَآ اَدْعُوْا | رَبِّیْ

په هغه باندې | حمله کونکی په جمع سره | اووایه اے نبی | چی بیشکه رابلم زۀ | رب زما |

راټول شی | .... ته اووایه چې زه خو بس دخپل رب عبادت کوم او هغه سره

وَلَآ اُشْرِكُ بِهٖٓ | اَحَدًا ۝٢٠ | قُلْ | اِنِّیْ لَآ اَمْلِكُ | لَكُمْ | ضَرًّا

او نۀ شریکوم دهغه سره | هیڅوك | ورته اووایه | چی بیشکه زۀ اختیار نۀ لرم | ستاسو دپاره | دضرر

هیڅوک نه شریکوم | ....ته اووایه چې زه تاسو ته نه د نقصان درکولو اختیار لرم

وَّلَا رَشَدًا ۝٢١ | قُلْ | اِنِّیْ | لَنْ يُّجِيْرَنِیْ | مِنَ اللّٰهِ | اَحَدٌ ۙ

اونۀ دخیر | ورته اووایه | بیشکه زۀ چی یم | هرګز به بچ نۀ کړې شی مالره | دالله نه | هیڅوك |

اونه دهدایت | ته اووایه چې ماته دالله ﷻ نه سوا بل هیڅوک پناه نشی راکولې |

وَّلَنْ اَجِدَ	مِنْ دُوْنِهٖ	مُلْتَحَدًا	اِلَّا	بَلٰغًا
او هرګز به بيا نۀ مومم زۀ	بې دهغه نه	خائې دپناه	مګر (کار زما)	رسونه ده دخبرې
اونه دهغه نه سوا بل څوک پناه موندې شم	..................البته زما کار دالله ﷻ حکمونه اودهغهٔ			

مِّنَ اللّٰهِ	وَرِسٰلٰتِهٖ	وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ	وَرَسُوْلَهٗ
دطرفه دالله نه	او (رسونه ده) دپيغامونو دهغه	او څوک چې نافرماني کوی دالله	او درسول دهغه
پيغامونه رسول دی	او څوک چې د الله او دهغه د رسول ﷺ نافرماني کوی		

فَاِنَّ	لَهٗ	نَارَ جَهَنَّمَ	خٰلِدِيْنَ	فِيْهَآ	اَبَدًا	حَتّٰٓى
پس بيشکه	دې هغه لره	وور ددوزخ	هميشه به وی	په هغې کښې	هميشه	تر دې پورې
نو ده دپاره د دوزخ اور تيار دې	چې هميشه به په کښې اوسيږی	..........تردې چې				

اِذَا رَاَوْا	مَا	يُوْعَدُوْنَ	فَسَيَعْلَمُوْنَ
چې کله اووينې دوئ	هغه	چې وعده ئې کيدې شی ددوئ سره	نو زر به معلوم شی دوئ ته
کله هغوئ هغه (عذاب) اووينی	دکوم چې ورسره وعده کيږی	.........نو هغه وخت به پوه شی	

مَنْ اَضْعَفُ	نَاصِرًا	وَّاَقَلُّ	عَدَدًا
چې څوک ډير کمزورې دې	په حيثيت دمددګار سره	او ډير کم دې	په لحاظ دشمار سره
چې د چا مددګاران کمزوری دی	..........او د چا شميره کمه ده		

قوله تعالى:- وَّاَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا

صرف الله تعالى رابله او دفَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا مطلب:- الله تعالى خپلو بنديګانوته حکم ورکوی چه د هغه د عبادت خايونه د شرك نه پاك اوساتبئ.هلته د بل چانوم مه اخلئی اومه بل څوک د الله تعالى په اطاعت اوعبادت کښې شريکونې.حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه يهوديانواونصاری به په خپلوګرجواو کليسا ګانو کښې د الله تعالى سره سره په عبادت کښې نورهم شريك کول نودې امت ته حکم کولې شی چه داسې مه کوئی خکه چه نبیکريم ﷺ هم او امت ئې هم د توحيدوالا دی. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه د دې آيت د نازليدو په وخت صرف مسجداقصی او مسجد حرام وو.حضرت اعمش رحمه الله د دې آيت تفسيرداهم بيان کړې دې چه پيريانود رسول الله ﷺنه اجازت غوښتې وو چه ستاسو په جمات کښې د نوروانسانانوسره مونځ اداکړی.نولکه داسې ده چه هغوی ته وئيلې شی چه مونځ اوکړئی خو انسانانو سره ګډوډ کيږئی مه.

د مساجد نه مراد څه دی؟ حضرت سعيدبن جبير ﷺ فرمائی چه پيريانوحضور ﷺ ته عرض اوکړوچه مونږ ډير لرې لرې اوسيږو نو څنګه ستاسو جمات ته رسيدلې شونوهغوی ته وئيلې شی چه مقصدخو مونځ اداکول دی اوصرف هم د الله تعالى عبادت په خائې راوړل دی که هغه هر چرته وی. حضرت عکرمه ﷺ فرمائی چه دا آيت عام دې اوټولوجماتونه ته شامل دې.

حضرت سعيدبن جبير ﷺ فرمائی چه دا آيت د سجدې د اندامونوباره کښې نازل شوې دې يعنی په کومو اندامونوچه تاسو سجده کوئی هغه ټول هم د الله تعالى دی. نو په تاسو باندې په دې اندامونو نوروته سجده کول حرام دی. په صحيح حديث کښې دی چه ماته په اووه اندامونوباندې د سجدې کولو

حکم راکړې شوې دې. تندي او د لاس په اشاره سره ئې پوزه هم دې کښې شامله کړه دواړه لاسونه دواړه زنګونونه او دواړه پښې. ([1])

د(لَمَّاقَامَ) مطلب:-دايت (لَمَّاقَامَ) يومطلب خودادې چه پيريانوکله د حضور ﷺ په ژبه مبارکه د قرآن پاك تلاوت واوريدونوداسې په وړاندې کيدو سره تيټيدل لکه چه د يوبل په سرونوباندې ورخيژي. اودويم مطلب دادې چه پيريان خپل قوم ته وائی چه د حضور ﷺ د صحابه کرامو ﷺ د اطاعت او چاهت حال دا دې چه کله حضور ﷺ مانځه ته اودريږی او صحابه کرام ﷺ شاته وی نو برابر په اطاعت او اقتداء کښې ترآخره پورې مشغول وی لکه چه يوه حلقه وی. دريم قول دادې چه کله رسول الله ﷺ په خلقو کښې دالله تعالی د توحيد اعلان کوی نوکافران خلقو غاښونه چيچې اواينخلی. پيريان اوانسانان يو خائې کيږی چه د دين دا امر ختم کړی اود دې رڼرا پته کړی خود الله تعالی اراده د دې خلاف شوې ده. دادريم قول ډير ښکاره او واضحه معلوميږی ځکه چه د دې نه پس دی چه زه خو صرف د خپل رب نوم اخلم اود بل چا عبادت نه کوم يعنی چه کله د توحيد اوحق آواز د هغوی په غوږونوکښې پريوتلو چه د ډيرې مودې نه اشنا شوې وو نودې کافرانو په تکليف ورکولو مخالفت کولو او تکذيب کولوباندې ملا اوتړله اوحق ئې ختمول اوغوښتل اود رسول الله ﷺ په دښمنئی ئې غونډه اوکړه دې وخت کښې رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه زه خوبه د خپل پالونکی رب وحده لاشريك له په عبادت کښې مشغول يم زه هم د هغه په پناه کښې يم هم په هغه باندې زما توکل دې او هم هغه زما آسره دې مانه دا توقع هيڅ کله اونه کړئی چه زه به بل چاته تيټ شم يا به د هغه عبادت اوکړم. زه ستاسو په شان انسان يم ستاسو د نفع نقصان مالك نه يم، زه خو د الله تعالی يو غلام يم د الله تعالی د بنديګانونه يوبنده يم ستاسو د هدايت او ضلالت مختيار او مالك نه يم. ټول ځيزونه د الله تعالی په قبضه کښې دی اوزه خو صرف پيغام رسونکې يم. که زه پخپله هم د الله تعالی ګناه اوکړم نو الله تعالی به ماته ضرور عذاب راکوی او هيڅ څوك به ما بچ نه کړې شی ماته چرته د پناه ځائی بغيرد هغه نه نه ښکاری زما حيثيت خوصرف د مبلغ او رسول دې.

په الا کښې دلا مطلب:- بعضې خوائی چه د(الا) استثناد(لاأملک)نه ده يعنی زه د نفع نقصان هدايت اوضلالت مالك نه يم زه خو صرف تبليغ کونکې اوپيغام رسونکې يم اوکيدې شی چه (لَن يُجِيرَنِي) نه دا استثناوی يعنی دالله تعالی د عذابونونه نه ما صرف زما د رسالت ادائيګی بچ کولې شی لکه چه ارشاد دې (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ۚ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ) يعنی اې رسول ﷺ ستاطرف ته چه کوم ستاد رب د طرف نه نازل کړې شوې دې دا اورسوه که چرې تا دا اونه کړه نوتاد رسالت حق ادا نه کړو الله تعالی به تاد خلقو نه بچ کړی.د نافرمانود پاره دهميشه والی د دوزخ اُور دې د کوم نه چه به هغوی نه اوځی اونه ترې تختيدې شی. کله چه دامشرکان پيريان اوانسانان د قيامت په ورځ ويرونکی عذابونه اووينی نوهغه وخت به ورمعلومه شی چه د کمزورو امدادکونکې اوبې فائدې شمير والا څوك دی؟يعنی موحدمؤمن که مشرك. حقيقت خودادې چه دمشرکانوبه صرف په نوم باندې هم په هغه ورځ څوك امدادکونکې نه وی اود الله تعالی د لښکرويه مقابله باندې به د هغوی شميرهم لکه د نشت وی.

قُلْ	إِنْ أَدْرِيٓ	أَقَرِيبٌ مَّا	تُوعَدُونَ
ورته اووايه	نه ده معلوم ماته	چي ايا نزدي دي هغه (عذاب)	چي ستاسو سره ني وعده كيږی
ته ورته اووايه	چي ماته معلومه نه ده	چي تاسو سره د كوم ځيز وعده كولې شی	هغه

[1] صحيح بخاری کتاب الاذان باب السجود علی الانف: ۸۱۲، صحيح مسلم:۴۹۰.

أَمْ يَجْعَلُ لَهٗ رَبِّيْٓ أَمَدًا ﴿۲۵﴾ عٰلِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ

يا مقرر وي | هغې لره | رب زما | موده لرې | هغه عالم دې په غيبو | پس نۀ خبروي هغه |

نزدې راغلې دې | او که زما رب هغې ته اوږده نيټه مقرر کړه ده | ....هغه په غيبو خبر دې

عَلٰى غَيْبِهٖٓ أَحَدًا ﴿۲۶﴾ إِلَّا مَنِ ارْتَضٰى مِنْ رَّسُوْلٍ

په غيبو خپلو باندې | هيڅوک | سوا دهغه چانه | چې خوښ کړې وي هغه | يعنې سوا درسول نه |

نو هغه په خپلو غيبو هيڅوک نه خبر وي | البته دا که يو غوره پيغمبر ته(دغيبو

فَإِنَّهٗ يَسْلُكُ مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ رَصَدًا ﴿۲۷﴾

پس بې شکه هغه | روانوي | مخکښې دهغه نه | او روستو دهغه نه | محافظان |

خبرورکول غواړي) نو د هغه وړاندې روستو محافظان راوليږي

لِّيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوْا رِسٰلٰتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ

دپاره ددې چې پوهه شي هغه | چې اورسول هغوئ | پيغامونه درب خپل | او چاپيره دې هغه |

چې هغه ته ښکاره شي | چې هغوئ د خپل رب پيغامونه اورسول | ....او الله ﷻ

بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصٰى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿۲۸﴾

دهغې نه چې دهغوئ سره دي | او شمارلي دې هغه | هر څيز | په شماره سره |

دهغه د دوي په ټولو معاملو په علم سره احاطه کړې ده | او هغه هرڅيز شميرلې دې

قوله تعالى:- قُلْ إِنْ أَدْرِيْٓ أَقَرِيْبٌ مَّا تُوْعَدُوْنَ

آياحضورﷺ په غيبوپوهيدلو: الله تعالى خپل رسول ﷺ ته حکم ورکوی چه دې خلقوته اووايه چه قيامت به کله وی ددې علم ماته نشته بلکه زه داهم نه پيژنم چه دهغې وخت نيزدې دې که لرې اوداوږدې مودې نه پس راتلونکې دې.

فائده:- په آيت مبارك کښې د دې خبرې دليل دې چه په اکثروجاهلانوکښې مشهوره ده چه حضورﷺ ته د زمکې دننه څيزونوعلم وو دا خبره بالکل غلطه ده د دې روايت هيڅ څۀ اصل نشته صرف دروغ دی اوبالکل بې اصل خبره ده.مونږ خودا په کتاب کښې اونه ليدله اوددې خلاف صفاثابت دی. د حضورﷺ نه به دقيامت دقانميدو باره کښې تپوس کولې شو اوحضورﷺ به ددې د مقرروخت نه بې خبری ښکاره کوله.داعرابی په شکل چه حضرت جبرائيل ؑ هم دقيامت باره کښې تپوس کړې وو نو حضورﷺ صفافرمائيلې وو چه د دې علم نه تپوس کونکی ته دې اونه هغه ته د چانه چه تپوس کولې شی.([1])

دَ پيغمبرﷺ د علم غيب نفی:- يوبل حديث کښې دی چه يوکلی وال په ډير اوچت آواز کښې د رسول اللهﷺ نه تپوس اوکړو چه حضورﷺ! قيامت به کله راځی؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه هغه خو به خامخا راځی خو اوښايه تاد هغې د پاره څۀ تياری کړې ده؟ هغه وئيل چه ماسره خود مونځ روژې کثرت نشته خود الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ مينه شته. حضورﷺ اوفرمائيل چه ته خويه بياهم هغوی سره ئې چاسره چه محبت ساتې. حضرت انس ؓ فرمائی چه مسلمانان په يوحديث سره داسې نه دی خوشحاله شوی څومره چه په دې حديث شريف سره خوشحاله شو([2])د دې حديث نه هم معلومه شوه چه حضورﷺ ته هم

[1]) صحيح بخاری کتاب الايمان باب سوال جبرائيل النبیﷺعن الايمان....: ۵۰، صحيح مسلم:۹.

[2]) صحيح بخاری کتاب الادب باب ماجاء فی قول الرجل ويلك:٦١٦٧، صحيح مسلم: ۲٦۳۹، ترمذی:۲۳۸۵.

د قيامت صحيح وخت معلوم نه وو. ابن ابی حاتم کښې دی چه حضورﷺ اوفرمائيل اې خلقو که تاسو ته څه علم وي نوخپل خان په مړوکښې شمیرکړئ په الله تعالی قسم د کوم چه تاسو سره وعده کولې شی هغه یقینا یووخت راتلونکې دې. (۱) دلته ئې هم د هغې څه مقررشوې وخت اونه خودلو. ابوداؤد کښې په کتاب الملاحم آخره کښې دی چه د دې امت د پاره څه عجیبه ده چه دوی ته الله تعالی د نیمې ورځې پورې هم مهلت ورکړی. (۲) په یوبل روایت کښې دومره نورهم دی چه د حضرت سعدﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د نیمې ورځ څه مطلب دې؟وئې فرمائيل پنځه سوه کاله. (۳) بیا فرمائی چه الله تعالی عالم الغیب دې هغه په خپل غیب باندې څوك نه خبروی خو په رسولانوکښې چه څوك خوښ کړې هغوی خبروی.لکه چه بل ځائې کښې دی ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ﴾ یعنی دهغه په علم کښې څه څیز نه شې راګیرولې(یعنی معلومولې شی) خوچه څه الله تعالی اوغواړی یعنی رسول الله ﷺ که د انسانانونه وی که دفرښتونه وی څوك چه اللهﷻ څومره غواړی ورښائی بس هغوی هم دومره پوهیږی.

فائده:- بیاد هغې نورتخصیص کیږی چه د دې د حفاظت او ورسره د دې علم خورونې د پاره کوم چه الله تعالی هغه ته ورکړې هغه سره خواوشا هروخت حفاظت کونکې فرښتې مقرر وی.

د ﴿لِيَعْلَمَ﴾ ضمیرچاته راجع دې : د ﴿لِيَعْلَمَ﴾ ضمیر خوبعضو وئیلی چه د نبیﷺ طرف ته راجع دې. یعنی د حضرت جبرائیل ﷺ نه په وړاندې روستو څلور څلور فرښتې وې چه حضورﷺ ته یقین راشی چه هغه د خپل رب پیغام په صحیح توګه ماته رسولې.

اوبعضې وائی چه اهل شرك ته ضمیرراجع دې یعنی په نمبر نمبر راتلونکې فرښتې د الله تعالی د نبیﷺ حفاظت کوی د شیطان نه اود هغه د اولادنه دې د پاره چه اهل شرك ته معلومه شی چه رسولانو د الله تعالی رسالت اداکړې دې یعنی چه درسول دروغ ګنړونکی هم درسولانوپه رسالت باندې پوهه شی خوپه دې کښې لږشان نظر دې. د یعقوب قراءت په پیښ سره دې یعنی چه خلقو ته معلومه شی رسولانوتبلیغ کړې دې اوممکن دی چه دامطلب وی چه الله تعالی اوپیژنی یعنی هغه د خپلورسولانو د خپلوفرښتو په لیګلوسره حفاظت کوی چه هغوی درسالت حق اداکړې شی اود الله تعالی وحی محفوظ اوساتلې شی او الله تعالی اوپیژنی چه هغوی رسالت ادا کړو.لکه چه فرمائی ﴿وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ﴾ یعنی په کومه قبله چه ته وې نو هغه مونږ صرف د دې دپاره مقررکړې وه چه مونږ رسول ربښتونی تابعدار اومرتدان اوپیژنو. بل ځائې ارشاد دې ﴿وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ﴾ یعنی الله تعالی به ایماندار اومنافقان یوشان اوپیژنی (چه مؤمن څوك دې اومنافق څوك دې؟) داسې نورهم آیاتونه دی. مطلب داچه الله تعالی د اول نه پیژنی خود دې د ظاهرکولو سره هم پیژنی د دې د پاره دلته د دې نه پس اوفرمائیلې شو چه هرڅیز اود هر څه شمیر هم د الله تعالی د علم په احاطه کښې دې.

﴿الحمدلله﴾ د سورت جن تفسیرهم ختم شو.

﴿تفسیر د سورة مزمل﴾

د سورت شان نزول:- بزارکښې د حضرت جابرﷺ نه روایت دې چه قریش په دارالندوه کښې راجمع شو او خپل مینځ کښې اووئیل چه د حضورﷺ دپاره یوداسې نوم خوښ کړئ چه د ټولو د ژبې نه هم هغه اوځی دې د پاره چه د بهر خلق هم یوآواز اوریدو سره پوهیږی. نوبعضوونیل د هغه نوم کاهن کیږدئ

(۱) حلية الاولياء:۹۱/۶، ابن عساكر:۳۴۸/۲.
(۲) ابوداؤد كتاب الملاحم باب قيام الساعة: ۴۳۴۹وسنده صحيح، حاكم:۴۲۴/۴.
(۳) ابوداؤد كتاب الملاحم باب قيام الساعة: ۴۳۵۰.

نو په دې باندې نورو اووئیل چه هغه خو کاهن نه دې. وئیل بنه ده د هغه نوم مجنون کیږدني په دې باندې هم نورو اووئیل چه هغه خو مجنون هم نه دې. بیا بعضوونیل ساحر نوم پرې کیږدني په دې باندې نوروخلقو وئیل چه هغه خو ساحر اوجادوګرهم نه دې. غرض داچه هغوی داسې خراب نوم خوښ نه کړې شو په کوم چه د ټولو اتفاق وی اوداډله هم داسې پاسیده. نبیکریم ﷺ دې خبراوریدوسره مخ پټ کړو او کپړه ئې واغوسته سملاستو حضرت جبرائیل ؑ تشریف راوړو او هم دغه شان ئې مخاطب کړو چه اې کپړه اغوستونکیه([1])د دې روایت نه یوراوی معلی بن عبدالرحمن داهل علم جماعت روایت اخلی اوهغه په دې سره حدیثونه نقل کوی خود هغه په روایتونوکښې ډیر داسې احادیث هم دی په کوم باندې چه د هغه متابعت نه شی کولې.

ایاتونه		سورةالمزمل مکیة وهی عشرون اية وفیها رکوعان		رکوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ		
⑳		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		②

يٰۤاَيُّهَا الۡمُزَّمِّلُ ① قُمِ الَّيۡلَ اِلَّا قَلِيۡلًا ② نِّصۡفَهٗۤ اَوِ انۡقُصۡ مِنۡهُ قَلِيۡلًا ③

اې ځان نغښتونکیه (په څادر کښی) | اودریږه دشپې | مګر لږ | نیمه شپه | یاکم کړه | ددې نه لږ |

انې ځان په څادر کښې انغښتونکیه|اودریږه سوا د لږې شپې یعنی نیمه شپه یا ددې نه کم یا څه لږ زیات

اَوۡ زِدۡ عَلَيۡهِ وَرَتِّلِ الۡقُرۡاٰنَ تَرۡتِيۡلًا ④ اِنَّا سَنُلۡقِيۡ

یا زیات کړه|په دې باندې |او په قلاره لوله قرآن|په قلاره لوستلوسره|بیشکه زر دې چې نازلوؤ به مونږ

اوقرآن ښه ښکاره لوله| ....مونږ په تاباندې یو دروند کلام اچوو یعنی تاته

عَلَيۡكَ قَوۡلًا ثَقِيۡلًا ⑤ اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيۡلِ هِيَ اَشَدُّ

په تاباندې | کلام درون | بیشکه پاسیدل دشپې چې دی | دا ډیر دفائیدې کار دې

یوه لویه ذمه واری حواله کوو، ستا خو دورځې هم ډیره مشغولتیا ده بیشکه دشپې راپاځیدل (نفس) په سختئ

وَّطۡاً وَّاَقۡوَمُ قِيۡلًا ⑥ اِنَّ لَكَ

دپاره دتابع کولو دنفس | او زیات قوی (مناسب وخت) دې | دپاره لوستلو دقران | بیشکه دا تالره

سره پامال کوی | اوکومه خبره چې دې د خولې نه اوځی چې درسته وځی | بیشکه چې ستا

فِي النَّهَارِ سَبۡحًا طَوِيۡلًا ⑦ وَاذۡكُرِ اسۡمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلۡ

په وختونو دورځ کښې | ناوزګارتیا ده | ډیره | او یادوه نوم | درب خپل | او را جدا شه دهر څه نه

خو د ورځې هم ډیره مشغولتیا ده |.......................اوته دخپل رب د نوم ذکر کوه| او هغه ته په

اِلَيۡهِ تَبۡتِيۡلًا ⑧ رَبُّ الۡمَشۡرِقِ وَالۡمَغۡرِبِ لَاۤ اِلٰهَ

| هغه ته | په پوره جدا کیدو سره | هغه رب دمشرق او مغرب دې | نشته لائق دعبادت

کامله توجه سره متوجه شه | چې د مشرق او مغرب رب دې | ....د هغه نه سوا بل څوک

---

[1]) مسندالبزار:۲۲۷٦، مجمع الزوائد:۱۳۳/۷.

إِلَّا هُوَ	فَاتَّخِذْهُ	وَكِيلًا ۝
مگر هم هغه دي	بس اونيسه هغه لره	وكيل (كارساز)
دعبادت لائق نشته	نو هم دې خپل كارساز اوګڼره	

قوله تعالى:- يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُزَّمِّلُ ۝ قُمِ ٱلَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

پيغمبر ﷺ ته د تهجد د مونځ حكم: الله تعالى خپل نبي اكرم ﷺ ته حكم وركوي چه د شپې په وخت كښې كپړې اغوستلوسره سملاستل پريږده اودتهجدودمانځه قيام اختياركړه. لكه چه ارشاددې ﴿تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ ٱلْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ۝﴾ د هغوى اړخونه د بسترونه جداوى اوخپل رب په ويره او لالچ سره يادوى اوزمونږ د وركړې نه وركوى. رسول الله ﷺ ټول عمر د دې حكم پوره كول كړى. د تهجد مونځ صرف په هغه واجب وويعنى په امت باندې واجب نه دې. بل ځائى ارشاددې ﴿وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِۦ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰٓ أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ۝﴾ د شپې تهجد كوه داحكم د نفل په توګه صرف تاته دې ستا رب تامقام محمود ته رسونكې دې. دلته دې حكم سره اندازه هم بيان كړه چه نيمه شپه ياكم زيات. د مزمل معنى اوده كيدونكې اوكپړه اغوستونكې ده. (١) دې وخت كښې رسول الله ﷺ خپل څادراغوستې پروت وو اوداهم ونيلى شوى دى چه اې د قرآن پاك په ښه شان سره اخستونكيه ته ترنيمې شپې پورې په تهجد كښې مشغول اوسيږه ياڅه زياتوه اوكمه وه اوقرآن كريم په مزه مزه په سا سا لوله دې د پاره چه ښه پرې پوهه شې. د دې حكم هم حضور ﷺ عمل كونكې وو. د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها بيان دې چه رسول الله ﷺ به قرآن كريم په ترتيل سره لوستلو په څه سره چه به په ډير زيات وخت كښې سورت ختميدلو. لكه وړوكې سورت به د لوئ نه لوئ كيدلو. (٢)

قوله تعالى:- وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلًا ۝

د حضور ﷺ د تهجد تفصيل او د ترتيل مطلب:- صحيح بخارى شريف كښې دى چه د حضرت انس ﷺ نه به د رسول الله ﷺ د قراءت وصف تپوس كولې شو نوهغوى به فرمائيل چه رسول الله ﷺ به ښه مد راښكلو سره لوستلو. بيائى ﴿بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ لوستلو سره واورولو په كوم كښې چه په لفظ الله باندې لفظ رحمن باندې اولفظ رحيم باندې مد اوكړو (٣) ابن جرير كښې دى چه په هريوآيت باندې به حضور ﷺ وقف كولو. لكه ﴿بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾ لوستلوباندې وقف كولو ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ۝﴾ لوستلو باندې وقف ﴿ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ۝﴾ باندې وقف ﴿مَٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ ۝﴾ لوستلوسره اودريدل. (٤) داحديث مسند احمد ابوداؤد او ترمذى شريف كښې هم دې. د مسنداحمد په يوحديث كښې دى چه د قرآن پاك قارى ته به د قيامت په ورځ ونيلې شى چه لوله او خيژه او په ترتيل سره لوله لكه څنګه چه به دې په دنيا كښې په ترتيل سره لوستلو ستادرجه هم هغه ده چرته چه ستا آخرى آيت ختم شو. (٥) داحديث په ابوداؤد ترمذى او نسائى كښې هم دې اوامام ترمذى رحمه الله دې ته حسن وائى. مونږ د دې تفسير په شروع كښې هغه احاديث وارد كړى دى چه د ترتيل په مستحب كيدلو او په ښكلې آوازسره قرآن پاك لوستلو باندې دلالت كوى. لكه هغه حديث په كوم كښې چه دى قرآن پاك په خپلو آوازونوباندې ښائسته كړنى (٦) اوهغه سړې زمونږ نه

---

(١) الطبرى: ٦٧٧/٢٢.

(٢) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين باب جواز النافلة قائما وقاعدا: ٧٣٣.

(٣) صحيح بخارى كتاب فضائل القرآن باب مدالقراءة: ٥٠٤٦، ابن حبان: ٦٣١٧.

(٤) ابوداؤد كتاب الحروف: ٤٠٠١، ترمذى: ٢٩١٤، احمد: ٣٠٢/٢.

(٥) ابوداؤد كتاب الوتر باب كيف يستحب الترتيل فى القراءة: ١٤٦٤، سنده حسن، ترمذى: ٢٩١٤، احمد: ١٩٢/٢، ابن ابى شيبة: ٤٩٨/١٠

(٦) ابوداؤد حواله سابق: ١٤٦٨ وهوصحيح، نسائى: ١٠١٦، ابن ماجه: ١٣٤٢، احمد: ٢٩٦/٤.

نه دي (مسلمان نه دي) چه په خوش آوازئي سره قران نه لولي (۱) او د حضرت ابوموسي اشعري ﷺ په نسبت د حضور ﷺ دا فرمائيل چه ده ته د آل داؤد خوش آوازي ورکړې شوې ده (۲) اود حضرت ابوموسي ﷺ فرمائيل که ماته معلومه وه چه تاسو ﷺ اورئي نو ما به د دې نه هم په ښه آواز سره لوستلو (۳) اودحضرت عبدالله بن مسعود ﷺ دا فرمائيل چه د شګې په شان قرآن پاك مه خورونئ اود شعرونوپه شان قرآن پاك بې تهذيبئ سره مه لولئ د دې په عجائبوباندې غوراوکړئ او په زړونوکښې اثر اخلئ اودې پسې شاته مه غورزيږئ چه زرسورت ختم شي. (بغوى)يوسړې راغلو اوحضرت ابن مسعود ﷺ ته ئې اووئيل چه ماد مفصل ټول سورتونه په نن شپه کښې هم په يورکعت کښې اولوستل نوهغوى اوفرمائيل چه بيا خوبه تاد شعرونوپه شان زر زر لوستلي وي.ماته هغه برابر برابر سورتونه ښه ياددي کوم چه به رسول الله ﷺ يوځائې کول او لوستل به ئې (۴) بيا ئې دمفصل سورتونونومونه واخستل په دې کښې دوه دوه سورتونه به حضور ﷺ په يويورکعت کښې لوستل.

قوله‌تعالى:-قَوْلًا ثَقِيلًا۝

د قول قَوْلًا ثَقِيلًا۝مطلب اود نزول قران كيفيت:-بيا الله تعالى فرمائي چه مونږ به په تا ډير زر يوډير دروند بوج والا خبره نازل کړو يعني په عمل کښې به ثقيل وي او د نازليدلو په وخت کښې به د خپل عظمت په وجه ډير قدرمند وي. حضرت زيدبن ثابت ﷺ فرمائي يوځل په رسول الله ﷺ باندې وحي نازل شوه هغه وخت د هغوى زنګون زما په زنګون وو د وحي دومره بوج پريوتلو چه زه خو اوويريدلم چه چرته زما پنډئي ماته نه شي.(۵)

مسنداحمدکښې دي چه حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ فرمائي چه ماد رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو د وحي احساس هم تاسو ﷺ ته کيږي؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه زه داسې آواز اورم لکه چه د زنځير آواز وي زه غلې شم کله هم چه وحي نازليږي په مادومره بوج پريوځي چه زه وايم که زما روح اوځي(۶)د صحيح بخاري په شروع کښې دي چه حضرت حارث بن هشام ﷺ تپوس کوي چه يارسول الله ﷺ تاسو له وحي څنګه راځي؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه کله خود ټلئې د آواز په شان وي چه په ماباندې ډير دروندپريوځي اوچه کله هغه د غږيدو هغه آواز ختم شي نو چه په دغه وخت کښې څه وئيلي شوي وي هغه ماته ښه يادشي اوکله فرښته په انساني شکل کښې ماله راشي اوما سره کلام کوي اوزه ئې يادوم. حضرت عائشه ﷺ فرمائي چه ماکتلي دي چه د سختې يخنئي په ورځ کښې هم چه کله په حضور ﷺ باندې وحي نازليدله نود هغوى ﷺ د تندى مبارك نه به د خولې څاڅکي څڅيدل. (۷) مسنداحمدکښې دي چه کله به حضور ﷺ په اوښه سور وو اودې حال کښې به وحي نازليدله نو اوښه به ټيټه شوه. (۸) ابن جريرکښې داهم دي ترکومې چه به وحي نازليدله نود اوښې نه به قدم نه شو اخستې کيدې اونه به هغې سټ اوچتولې شو. مطلب دا چه پخپله د وحي نازليدل دومره اهم او درانه وو اوبيا د احکامو په

(۱) صحيح بخاري كتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿واسروا قولكم أواجهروبه...﴾:۷۵۲۷، ابوداؤد:۱۴۶۹، احمد:۱/۱۷۵، ابن حبان:۱۲۰، حاکم:۱/۵۶۹.

(۲) صحيح بخاري كتاب فضائل القرآن باب حسن الصوت بالقراءة للقرآن :۵۰۴۸، صحيح مسلم:۷۹۳.

(۳) حاكم:۳/۴۶۶، بيهقي:۱۰/۲۳۱، مجمع الزوائد:۷/۱۷۱.

(۴) صحيح بخاري كتاب الاذان باب الجمع بين السورتين في ركعة: ۷۷۵، صحيح مسلم:۸۲۲.

(۵) صحيح بخاري كتاب التفسيرسورة النساء باب ﴿لايستوى القاعدون من المؤمنين﴾:۴۵۹۲.

(۶) احمد:۲/۲۲۲.

(۷) صحيح بخاري كتاب بدء الوحي باب كيف كان بدء الوحي‌الى رسول الله ﷺ:۲، صحيح مسلم:۲۳۳۳، مؤطاامام مالك:۱/۲۰۲، ابن حبان:۳۸.

(۸) احمد:۵/۱۱۸وسنده حسن.

خانی راوړل او په هغې باندې عمل کول هم دا شان وو. هم دا قول د امام ابن جرير رحمه الله هم دې. د حضرت عبدالرحمن رضی الله عنه نه نقل دی لکه څنګه چه دا په دنيا کښې دروندکار دې دغه شان په آخرت کښې د دې اجربه هم دروندملاويږی. بيافرمائی چه د شپې اوچتيدل د نفس ښکته کولو پاره او د ژبې د صحيح کولو پاره اکسيردې. د نشا معنی په حبشی ژبه کښې د قيام کولوده. په ټوله شپه کښې چه ويښ وی هغې ته ﴿نَاشِئَةَ الَّيۡلِ﴾ وائی.(¹)

قوله تعالی:- اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيۡلِ هِیَ اَشَدُّ وَطۡاً وَّاَقۡوَمُ قِيۡلًا

د تهجدفائدې:- د تهجدد مانځه خوبی داده چه زړه اوژبه يوشی اود تلاوت کوم الفاظ چه د ژبې نه اوځی په زړه کښې ځائی کيږی اوپه نسبت د ورځې د شپې په يوازيوالی کښې معنی اومطلب ښه په ذهن کښې کينی ځکه چه د ورځې شورشر اوګټې وټې وخت وی. حضرت انس رضی الله عنه ﴿وَّاَقۡوَمُ قِيۡلًا﴾ په ځائی ﴿اصوب قيلا﴾ اولوستلو نو خلقو وئيل چه مونږخو ﴿اقوم﴾ لولونوهغوی اوفرمائيل چه ﴿اقوم،اصوب،اهياء﴾ او د دې په شان ټول الفاظ په يو معنی دی. بيا فرمائی چه په ورځ کښې تاسو ته ډير فراغت دې خوب کولې شئ اوده کيدل اوکيناستلې شئ آرام حاصلولې شئ نفلونه په کثرت سره کولې شئ خپل دنياوی کارونه روزګارونه پوره کولې شئ نو بيادا شپه د آخرت د کارد پاره خاص کړئ. په دې بنياد داحکم هغه وخت ووکله چه د شپې مونځ فرض وو. بيا الله تعالی په خپلو بندیګانوباندې احسان اوکړو اود تخفيف په توګه ئې په دې کښې کمې اوکړو اووئې فرمائيل چه د شپې لږ شان قيام کوئی. د دې فرمان نه پس حضرت عبدالرحمن رضی الله عنه بن زيد بن اسلم د ﴿اِنَّ رَبَّكَ﴾ نه واخله ﴿فَاقۡرَءُوۡا مَا تَيَسَّرَ مِنۡهُ﴾ پورې اولوستلو او آيت ﴿وَمِنَ الَّيۡلِ﴾ تلاوت ئې هم اوکړو. (²) د هغوی دا قول ټيک هم دې.

د سعيد بن هشيم خپلې ښځې ته د طلاق او جهاد هت د تلو ارادې واقعه:- مسنداحمدکښې دی چه حضرت سعيد ابن هشام رحمه الله خپلې بی بی ته طلاق ورکړواومدينې طرف ته لاړو چه هلته خپل مکانونه خرڅ کړی اودهغې په قيمت باندې وسله وغيره واخلی او جهاد له لاړشی او روميانوسره اوجنګيږی. تردې چه يا خوروم فتح شی او ياشهادت ورنصيب شی. په مدينه کښې د خپل قوم خلقو سره ملاؤ شو او خپله اراده ئې ښکاره کړه نوهغوی وئيل واوره هم د رسول الله ﷺ په زمانه کښې ستا دقوم شپږو کسانو هم دا اراده کړې وه چه ښځو ته به طلاق ورکړو او کورونه به خرڅ کړو اود الله تعالی په لارکښې به اوديږو. حضور ﷺ ته چه کله دامعلومه شوه نوهغوی ته ئې اوفرمائيل څنګه چه زه کوم ولې دغه شان کولو کښې ستاسو دپاره بهتری نه ده؟خبردار داسې اونه کړئی اود خپلې ارادې نه منع شئ. دا حديث اوريدوباندې حضرت سعيد هم خپله اراده پريخوده او هم هلته ئې دغه ډلې ته اووئيل تاسو ګواه اوسيږئی چه ما خپلې ښځې ته رجوع اوکړه بيا حضرت سعيد رحمه الله لاړواوچه کله ئې دې ډلې سره ملاقات اوشو نو وئې وئيل چه دې ځائی نه تلونه پس زه حضرت ابن عباس رضی الله عنه له لاړم اود هغه نه مې د حضور ﷺ د وترو کولو د حال تپوس اوکړو نوهغوی اوفرمائيل چه دا مسئله د ټولو نه حضرت عائشه رضی الله عنها ښه بيانولې شی ته هلته لاړ شه او هم د هغې نه ئې معلومه کړه اود هغې نه چه څه واورې نوهغه لرشان ماته هم اووايه. زه حضرت حکيم بن افلح رحمه الله له لاړم اوهغه ته مااووئيل ما حضرت ام المؤمنين رضی الله عنها له بوزه. هغه وئيل چه زه هلته نه ځم ځکه چه ما هغوی ته مشوره ورکړې وه چه د دې دواړو خپل مينځ کښې جنګيدونکو ډلو يعنی حضرت علی رضی الله عنه اود هغوی د مقابلې باره کښې تاسو څه دخل مه ورکوئی خوهغې اونه منل او دخل نې اوکړو. ما هغه ته قسم ورکړو چه نه ته ما هلته ضرور بوزه خير

¹) الطبری:۶۸۳/۲۲.
²) الطبری:۶۸۳/۲۳.

ډیر په مشکل مې راضي کړو اوزه هغه سره لاړم. ام المؤمنین د حضرت حکیم اواز اوپیژندلو نو وئې فرمائیل آیا حکیم دې؟ جواب ملاوشو چه اوجی زه حکیم بن افلح یم. تپوس ئې اوکړو تاسره څوك دې؟ وئیل سعید بن هشام دې. تپوس اوشو چه هشام څوك؟ د عامرخوئ؟ وئیل اود عامر خوئ نو حضرت عائشه ﵂ د حضرت عامر﵁ د پاره د رحمت دعااوکړه او وئې فرمائیل عامر ﵁ ډیر ښه سړې وو الله تعالی دې په هغه رحم اوکړی. ماعرض اوکړو ام المؤمنین ماته اوښایه چه د رسول الله ﷺ اخلاق څه وو؟ هغوی اوفرمائیل چه ولې ته قرآن پاك نه لولې؟ ماوئیل ولې نه. وئې فرمائیل چه بس د حضورﷺ اخلاق قرآن پاك وو. بیاماد اجازت غوښتلواراده اوکړه خو زر رایادشو چه درسول الله ﷺ د شپې دمونځ حال هم معلوم کړم.ددې سوال په جواب کښې ام المؤمنین اوفرمائیل ولې تا سورت مزمل نه دې لوستلې؟ ماوئیل چه اولوستلې مې دې. واوره د دې سورت په اوله حصه کښې قیام لیل فرض شو او پوره کال پورې حضورﷺ اوصحابه کرامو ﵃ د تهجدمونځ د فرضیت په توګه ادا کولو تر دې چه په پښومبارکوئې پړسوب راغلو. دولس میاشتې پس بیاد دې سورت د آخری آیاتونه نازل شواوالله تعالی تخفیف اوکړوفرضیت ختم شو او نفل باقي پاتې شو. مابیا د پاسیدو اراده اوکړه خو بیا خیال راغلو چه د وترومسئله هم تپوس کوم. ماعرض اوکړو چه د حضوراکرم ﷺ د وتروکولو کیفیت هم راته بیان کړئې. هغوی اوفرمائیل چه ښه ده واوره مونږ به د حضورﷺ مسواك د اودس اوبه وغیره تیارې یوطرف ته کیخودلې کله چه به هم الله تعالی غوښتل د حضورﷺ سترګې مبارکې به کولاوشوې مسواك به ئې کولو اودس به ئې کولو او اته رکعته به ئې کول او په مینځ کښې به په تشهد کښې بالکل نه کیناستلوآخری رکعت پوره کولوسره به په التحیات کیناستلو د الله تعالی ذکر به ئې کولو دعابه ئې کوله اوبه زوره به ئې ګرځولوچه مونږ هم واورو بیا به ئې په ناسته ناسته دوه رکعته کول(اویووتربه ئې کولو) بچې دا ټول یولس رکعته شو بیاچه کله هغوی کمزورې شو او بدن ئې دروندشو نو حضورﷺ اووه وترکول بیابه ئې سلام ګرځولونه پس کیناستو دوه رکعته به ئې اداکړل نو بس بچې دا نهه رکعته شو. د حضوراکرم ﷺ عادت مبارك ووچه کله به ئې مونځ کولونو په دې به ئې همیشه والې کولو.اوکه دڅه شغل خوب درد تکلیف یابیمارئې په وجه به ئې مونځ ادانه کړې شو نود ورځې به ئې دولس رکعته اداکول. ماته یاد نه دی چه رسول الله ﷺ په یوه شپه کښې پوره قرآن پاك ترسحر پورې لوستلې وی اونه ئې د رمضان نه علاوه د بلې میاشت پوره میاشت روژې ساتلې وی.اوس زه دحضرت ام المؤمنین نه رخصت شوم او حضرت ابن عباس ﵁ له راغلم اودهغه څائې ټول سوال جواب مې ورته اووئیل هغوی دټولوخبروتصدیق اوکړو او وئې فرمائیل چه که زه هم هلته تلې ووم نوپخپلو غوږونو به مې ترې اوریدلې وو. داحدیث په صحیح مسلم کښې هم دې.(١)

درسول کریم ﷺ تهجد او د عائشه رضي الله عنها بیان: ابن جریرکښې دی حضرت عائشه ﵂ فرمائی چه ما به د رسول الله ﷺ د پاره بورئې کیخودلې په هغې باندې به ئې د تهجدمونځ ادا کولو. خلقوته هم چرته پته اولګیدله اود شپې دمانځه د پاره د حضورﷺ په اقتداء کولود پاره هغوی هم راغله. حضورﷺ په غصه شو او بهر راووتلو د حضورﷺ په امت باندې شفقت او مهربانی وه اودې سره دا ویره هم وه هسې نه چه دامونځ فرض شي نوحضورﷺ هغوی ته اووفرمائیل خلقو د هغه اعمالوکولوتکلیف اوچتوئې د کومو چه په تاسو کښې طاقت وی الله تعالی په ثواب ورکولوباندې ستړې کیږی نه خوتاسو به په عمل کولوباندې ستړی شئې. د ټولونه بهترعمل هغه دې په کوم باندې چه همیشه والې اوشي او انسان هغه پوره کړې شي. دیخوا په قرآن کریم کښې دا آیاتونه نازل شو او صحابه کرامو ﵃ په قیام اللیل باندې عمل کول شروع کړو تردې چه څان پورئ رسئې اوترلې چه خوب رانه شي اته میاشتې دغه شان تیرې

---

(١) احمد:٦/٥٢-٥٤، صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب جامع صلاة اللیل ومن نام عنه اومرض:٧٤٦، ابوداؤد:١٣٤٢.

شوې د هغوی دا کوشش کوم چه هغوی د الله تعالی د رضا د پاره کولو کتلوسره الله تعالی هم په هغوی باندې رحم اوکړو اوهغوی ئې د ماسخوتن د فرضوطرف ته راوګرځول اوقيام ليل ئې پريخودلو دا روايت په ابن ابی حاتم کښې هم دې خود دې راوی موسی بن عبيده ربذی ضعيف دې. اصل حديث بغيرد سورت مزمل د نازليدلود ذکر نه صحيح کښې هم دی. ([1]) اود دې حديث د الفاظو د روانئی نه خودامعلوميږی چه دا سورت په مدينه کښې نازل شوې حالانکه داسورت په مکه مکرمه کښې نازل شوې.

دغه شان په دې روايت کښې دی چه اته مياشتې پس د دې آخری آياتونه نازل شوداقول هم غريب دې صحيح هغه دې کوم چه د مسند په حواله اول تيرشو چه د کال نه پس دا آخری آياتونه نازل شو. د حضرت ابن عباس ﷺ نه هم ابن ابی حاتم کښې نقل دی چه د سورت مزمل د شروع آياتونو د نازليدلو نه پس صحابه کرامو ﷺ په شان د رمضان قيام کولو اود دې سورت د اول اوآخر آياتونو نازليدوکښې تقريباً د پوره کال فاصله وه. د حضرت ابواسامه ﷺ نه هم په ابن جريرکښې داسې روايت دې. حضرت ابوعبدالرحمن ﷺ فرمائی د شروع د آياتونود نازليدلونه پس صحابه کرامو ﷺ پوره کال قيام کولو تردې چه د هغوی پښې او پنډئی اوپړسيدې بيا ﴿ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ﴾ نازل شو نو خلق په آرام شو. ([2]) د حسن بصری ﷺ او سدی ﷺ هم دا قول دې([3]) ابن ابی حاتم کښې په روايت دحضرت عائشه ﷺ د شپاړسو مياشتو موده روايت ده. حضرت قتاده ﷺ فرمائی چه يوکال يادووکالوپورې ئې قيام کولو پښې او پنډئی اوپړسيدلې نو بياد سورت آخری آياتونه نازل شو اوآسانی اوکړې شوه.حضرت سعيد بن جبير ﷺ د لسوکالوموده ښائی.(ابن جرير)

حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه د اول آيت د حکم مطابق ايماندارو قيام ليل شروع کړوخوډير مشقت به ئې کولو.بيا الله تعالی رحم اوفرمائيلو او ﴿ عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ مِنْكُمْ مَّرْضٰى ۙ وَاٰخَرُوْنَ يَضْرِبُوْنَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُوْنَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ۙ وَاٰخَرُوْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۖ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ﴾ نازل کړې شو وسعت اوشو او تنګی لرې شوه. ([4]) بيا ارشاد دې چه دخپل رب دنوم ذکر کوه اودهغه د عبادت دپاره فارغ شه يعنی ددنياد کارونونه فارغيدو سره پوره د زړه په اطمينان سره ښه په کثرت سره ذکر کوه د هغه طرف ته مائل شه اوپوره راغب شه لکه چه بل مقام کښې ارشاد دې ﴿ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴾ يعنی کله چه د خپل شغل نه اوزګارشې نو زمونږ عبادت په محنت سره کوه. په اخلاص آسانئی کوشش محنت د زړه په مينه او يوشان د الله تعالی طرف ته تيتيږه.

قوله تعالى:- وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيْلًا

ددې پورته ايت مبارک نه څه مراد دې؟:-په يوحديث شريف کښې دی حضوراکرم ﷺ د تبتل نه منع فرمائيلې ([5]) يعنی بال بچ او دنيا پريخودلونه، دلته مطلب دا دی چه د دنياوی تعلقاتوختمولوسره د الله تعالی په عبادت کښې توجه او پوره تيارئی له هم ضرور وخت اوباسه. هغه مالك دې هغه متصرف دې مشرق اومغرب ټول دهغه په قبضه کښې دی د هغه نه بغيرد بل څوك د عبادت لائق نشته. ته چه څنګه صرف دهغه عبادت کوې نو هم دغه شان صرف هم په هغه باندې بهروسه اويقين ساته.لکه چه بل آيت کښې دی ﴿ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ﴾ هم دهغه عبادت کوه اوهم په هغه باندې توکل کوه.هم دا مضمون په ﴿ اِيَّاكَ نَعْبُدُ

---

[1]) صحيح مسلم كتاب الصلاة المسافرين باب فضيلة العمل الدائم من قيام الليل وغيره: ۷۸۲.

[2]) الطبری:۲۳/۶۷۹.

[3]) ايضا:۲۳/۲۸۰.

[4]) ايضا.

[5]) ترمذی كتاب النكاح باب ماجاء فی النهی عن التبتل:۱۰۸۲ وهوصحيح، نسائی: ۳۲۱۶، ابن ماجه:۱۸۴۸.

﴿وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ کښې هم دې. په دې معنې نور هم ډېر آياتونه دی چه عبادت طاعت توکل او د يقين لائق هم يود غه ذات پاك دې.

وَاصْبِرْ	عَلٰى مَا
او صبر کوه	په هغه خبرو باندې
....	اوددوئ په وينا ګانو

يَقُولُونَ	وَاهْجُرْهُمْ	هَجْرًا جَمِيلًا ⑩	وَذَرْنِي
چې وائی ئې دا خلق	او جدا شه ددوئ نه	په جدا کيدو ښکلو سره	(او کار دفيصلې ته) پرېږده ما
صبر کوه	او په ښه مناسبه طريقه ترې نه جدا شه	او ما پرېږده	

وَالْمُكَذِّبِينَ	أُولِي النَّعْمَةِ	وَمَهِّلْهُمْ	قَلِيلًا ⑪
او دروغ ګڼرونکی خلق	چې خاوندان دنعمت دی	او مهلت ورکړه دوئ له	څه لږ وخت
اودا دروغ ګڼرونکی د نعمتونو خاوندان پرېږده	او دوئ ته لږ مهلت ورکړه		

إِنَّ لَدَيْنَا	أَنْكَالًا	وَجَحِيمًا ⑫	وَطَعَامًا	ذَا غُصَّةٍ
بيشکه زمونږ سره	زنځيرونه دی	او دوزخ دې	او خوراك دې	نښتونکې (په مرئ کښې)
بيشکه مونږ سره خو بس بيړئ او دوزخ دې	............او په مرئ کښې انښتونکې خوراک دې			

وَعَذَابًا أَلِيمًا ⑬	يَوْمَ	تَرْجُفُ الْأَرْضُ	وَالْجِبَالُ	وَكَانَتِ الْجِبَالُ
او عذاب دردناك دې	په هغه ورځ	چې خوزيږی به زمکه	او غرونه	او شی به غرونه
اودردناک عذاب دې	دا په هغه ورځ چې زمکه اوغرونه به اوجړقيږی	اوغرونه به		

كَثِيبًا	مَهِيلًا ⑭	إِنَّا أَرْسَلْنَا	إِلَيْكُمْ	رَسُولًا ۙ	شَاهِدًا
ډيرئ دشګو	خواره واره	بيشکه رااوليږو مونږه	تاسو ته	يو رسول	چې ګواهی کونکې دې
د دوړې په شان الوزی	مونږ تاسو ته يورسول درليږلې دې	...............په تاسو			

عَلَيْكُمْ	كَمَا أَرْسَلْنَا	إِلٰى فِرْعَوْنَ	رَسُولًا ⑮	فَعَصٰى
په تاسو باندې	لکه څنګه چې ليږلې وؤ مونږه	فرعون ته	يو رسول	پس خبره اونۀ منله
موګواه کړې دې	لکه څنګه چې مو فرعون ته يو رسول ليږلې وو	...............نو فرعون		

فِرْعَوْنُ	الرَّسُولَ	فَأَخَذْنٰهُ	أَخْذًا وَبِيلًا ⑯	فَكَيْفَ	تَتَّقُونَ
فرعون	درسول	نو رااونيوۀ مونږه هغه	په رانيولو سختو سره	پس څه رنګ به	بچ شئ تاسو
دهغه رسول ﷺ نافرمانی اوکړه	نو مونږ ډير مضبوط راونيول	...............تاسو به دهغې ورځې			

إِنْ كَفَرْتُمْ	يَوْمًا	يَجْعَلُ	الْوِلْدَانَ	شِيبًا ⑰	السَّمَاءُ
که خبره اونۀ منله تاسو	دهغه ورځې نه	چې جوړ به کړی	بچو لره	بوډاګان	اسمان به
(دمصيبت) نه څنګه ځان بچ کړئ؟	چې بچی به (دويرې نه) بوډاګان کړی	............اواسمان به پرې			

مُنْفَطِرٌ	بِهٖ	كَانَ وَعْدُهٗ	مَفْعُوْلًا ⑱
چودونکې وی	په سختئ دهغې سره	ده وعده دهغه	خامخا کیدونکی
راوشلیږی	....	د الله ﷻ وعده پوره کیدونکې ده	

قوله‌تعالی:- وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ

دمنکرانود پاره عذاب اونبی کریم ﷺ ته دصبر حکم: الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته دکافرانودپیغورونونه دکو خبروباندې دصبر کولو هدایت کوی او فرمائی چه هغوی په خپل حال باندې بغیرد څه رټنې وغیره نه پریږده ،زه به پخپله دوی سره ګورم.زمادغضب اوغصې په وخت کښې به ګورې چه څنګه داخلق خلاصې بیامومی.اود دوی مالداران او خوشحال خلق کوم چه بې فکره دی اوستاد تنګولود پاره خبرې جوړوی په کوموباندې چه ډېل حقوق دی دمال او ځان اودوی په دې کښې یوهم نه اداکوی ته د دوی نه بې تعلق شه بیاګوره چه زه دوی سره څه کوم؟ په دنیاکښې خو که دوی غواړی نولږ ساعت به فائده واخلی خوآخرکاربه په عذابونوکښې راګیر شی اوعذاب هم کوم یو؟

د سخت قیداوبند خراب سورکړې شوې نه مړکیدونکی اونه کمیدونکې اُور اوهغه خوراك چه په حلق کښې به اینخلی، نه به ئې تیرولې شی اونه به ئې توکلې شی او نوربه هم قسم قسم دردناك عذابونه وی. بیا به وخت هم هغه وخت وی چه په زمکواوغرونوکښې به زلزله راغلې وی اوسخت او لوئ لوئ غرونه به په خپل منیخ کښې جنګیدوسره ټکړه ټکړه او ذره ذره شی لکه د اُوچې شګې شیندلې شوې ذرې کوم چه به هوااخوادیخوا اوړی اونوم اونښه به ئې ختمه کړی او زمکه به د کولاو هوار صفامیدان په شان پاتې شی په کومه کښې به چرته هم ښکته پورته په نظر نه راځی.

قوله‌تعالی:- اِنَّآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْكُمْ رَسُوْلًا ۙ

د رسول لیږل او د کافرانورانیول: بیافرمائی ای خلقو!اوخاص کرای کافرانو!مونږ په تاسو باندې ګواهی ورکونکې خپل صادق رسول تاسوته درلیګلې وو څنګه چه فرعون ته مونږ خپل احکام رسولود پاره خپل یو رسول لیګلې وو هغه چه کله د دغه رسول اونه منل توتاسو ته معلومه ده چه مونږ هغه ډیر خراب تباه کړواو په سختئ سره مو راګیرکړو. دغه شان یادساتئ که د دې نبیﷺ هم تاسو اونه منل نوستاسو هم خیرنشته د الله تعالی عذاب به په تاسوهم راشی او تباه اوبرباد به موکړی. ځکه چه دا رسول د رسولانوسردار دې د ده دروغ ګڼړلونقصان به هم د نورو نقصانونونه زیات وی. د دې نه پس د آیت دوه معنې دی یوه خودا چه که تاسو کفر اوکړو نو داخواوښائې چه د هغه ورځې د عذابونونه به څنګه خلاصې حاصلوئی؟د کومې ورځې ویره هیبت چه به ماشومان بوډاګان کړی او بله معنی دا چه که تاسود دومره لوئې خطرناکې ورځې هم کفراوکړواود هغې هم منکر پاتې شوئی نوتاسو ته په تقوی اود الله تعالی ویره څنګه حاصله شی؟

قوله‌تعالی:- يَوْمًا يَّجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيْبًا ۖ

د اکومه ورځ ده:- دادواړه معنې خوډیرې ښکلې دی خواولنئ معنی اولی ده.والله اعلم. طبرانی کښې دی چه رسول مقبولﷺ دې آیت تلاوت اوکړواووئی فرمائیل چه داد قیامت ورځ ده په کومه چه به الله تعالی حضرت آدم ؑ ته اوفرمائی د خپل اُولاد نه دوزخیان جداکړه. هغه به تپوس کوی د څومره نه څومره؟ حکم به اوشی دهر زرونه یوکم زر. دې اوریدوسره دمسلمانانو وارخطاشو او ویریدوحضورﷺ هم دهغوی مخونوته په کتو پوهه شو دتشفی په توګه یې اوفرمائیل چه واورئی بنیادم ډیر دی یاجوج ماجوج هم د آدم ؑ اولاددی په کوموکښې چه یویوخپل شاته خاص خپل صلبی اولاد یویو زرپریږدی اوځی نو په دوی کښې اود دوی په شان به یو ځائی شی نود دوزخیانو شمیریه داسې شی. جنت به

ستاسو اوتاسو به د جنت د پاره شني. (١) داحديث غريب دې اود سورت حج د تفسيرپه شروع كښې د دې په شان د احاديثو تذكره تيره شوې ده.د دې ورځ د هيبت او دهشت د ويرې به آسمان هم اوشليږي. بعضو دډدې ضمير دِ الله تعالى طرف ته راجع كړې دې خودا قوى نه دې ځكه چه دلته هډوذكر نشته. د هغې ورځ وعده يقينًا رښتياده اوكيږى به اود هغه ورځ په راتلوكښې هيڅ شك نشته.

اِنَّ هٰذِهٖ
| بيشكه دا |
| دا (قران پاک) يو

تَذْكِرَةٌ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ۟ ع اِنَّ رَبَّكَ
يو نصيحت دې | پس څوك | چې غواړي | او دنيسى | رب خپل ته | لاره | بيشكه چې رب ستا |
نصيحت دې | نو چې د چا زړه غواړي | نو دخپل رب په لار دې روان شي | ستارب ته ښه

يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهٗ
پوهيږى | چې بيشكه ته | ودريږې | نزدې | په دريو كښې دوو حصوته دشپې | او نيمه شپه |
معلومه ده|چې ته اوستا بعضې ملګرى د شپې په دريو كښې تر دوو برخو او كله ترنيمې شپې

وَثُلُثَهٗ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ الَّذِيْنَ مَعَكَ ؕ وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ
او دريمه دشپې | او يوه ډله | دهغه كسانو نه | چې ستاسو سره دى | او الله اندازه كوى | شپه |
او كله تر دريمې حصې ولاړ يئ | ....اود شپې ورځې اندازه يو ازې

وَالنَّهَارَ ؕ عَلِمَ اَنْ لَّنْ تُحْصُوْهُ فَتَابَ
او ورځ | هغه ته معلومه ده | چې هرګز تاسو ټيك شمارلې نشئ هغه | پس توجه درحمت ئې اوكړه |
الله كوى|هغه ته معلومه ده |چې تاسودا قيام الليل ترسره كولې نشئ|نودخپل رحمت توجه ئې درته

عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ؕ عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ
په تاسو باندې | پس اولولئ | هغه چې آسان وى | دقران نه | هغه ته معلومه ده | چې وى به |
اوكړه| نو څومره قرآن چې په آسانتيا سره لوستې شئ|نو هومره لولئ | هغه ته داهم معلومه ده | چې

مِنْكُمْ مَّرْضٰى ۙ وَاٰخَرُوْنَ يَضْرِبُوْنَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُوْنَ
خينى له تاسو نه | مريضان | او ځينې نور خلق به | سفر كوى | په زمكه كښې | چې تلاش كوى به |
په تاسو كښې به څوك ناجوړه وى | او څوك به په زمكه كښې په سفر وتلى وى |

مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ۙ وَاٰخَرُوْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۖ فَاقْرَءُوْا
دفضل (رزق) دالله نه | او ځينې نور خلق به | جنګ كوى | په لاره دالله كښې | پس لولئ |
چې دالله ﷻ فضل به تلاش كوى| اوبعضې خلق به دالله ﷻ په لاره كښې جهاد كوى|نوتاسو چې څومره

(١) المعجم الكبير: ١٢٠٣٤، مجمع الزوائد: ١٣٣/٧.

مَا تَيَسَّرَ	مِنْهُ	وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ	وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ	وَاَقْرِضُوا اللّٰهَ
هغه چې آسان وی	دهغه قرآن نه	او قائیموئ مونځ	او ورکوئ زکات	او قرض ورکوئ الله ته

په آسانۍ لوستلې شئ اهومره لولئ اوډمونځ پابندی کوئ اوزکوة ورکوئ | او دالله ﷻ په لاره کښې

قَرْضًا حَسَنًا	وَمَا تُقَدِّمُوْا	لِاَنْفُسِكُمْ	مِّنْ خَيْرٍ	تَجِدُوْهُ
قرض حسن	اوهغه چې وړاندې لیږئ تاسو	دپاره دنفسونو خپلو	دنیکۍ نه	تاسو به بیا مومئ هغه

په خوشحالۍ خرڅ کوئ اوکومه نیکی چې تاسو دځان نه وړاندې اولیږله انو الله ﷻ ته درسیدلوسره به د

عِنْدَ اللّٰهِ	هُوَ خَيْرًا	وَّاَعْظَمَ	اَجْرًا	وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ	اِنَّ اللّٰهَ
دالله سره	دا بهتره ده	او زیاته لویه ده	په لحاظ داجر سره	او بښنه غواړئ دالله نه	بیشکه الله

هغې نه ښه بیا مومئ | چه ښه به وی او زیاته به وی | او دالله ﷻ نه بښنه غواړئ | بیشکه الله تعالی

غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ ⑳
بخښونکې	رحم کونکې دې

ډیر بښونکې رحم کوونکې دې

قوله تعالی:- اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ
الله تعالی فرمائی چه داسورت سراسردعقل مندودپاره نصیحت او عبرت دې څوك هم چه د هدایت غوښتونکې وی هغه به دالله تعالی په مرضئی سره د هدایت لاربیامومی اودخپل رب طرف ته د رسیدو ذریعه به حاصله کړی لکه چه بل سورت کښې ارشاد فرمائیلې دې ﴿اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا﴾.

قرآن پاك سراسر هدایت او نصیحت:- ستاسو غوښتنه په کارنه راځی هغه کیږی څه چه الله تعالی غواړی د صحیح علم خاوند او د پوره حکمت مالك هم الله تعالی دې. بیافرمائی اې نبی ﷺ ته اوستا د صحابه کرامو یوه ډله دریو کښې د دویمې حصې د شپې پورې قیام لیل کښې مشغول اوسیږئی کله نیمه شپه په دې کښې تیرونی کله دریمه حصه د شپې تهجدکونې الله تعالی ته ښه معلومه ده سره د دې که ستا مقصد هغه وخت پوره کول نه وی اودې هم هغه ګران کار څکه چه د شپې ورځې صحیح اندازه خو هم الله تعالی ته ده کله دواړه برابر وی کله شپه وړه ورځ لویه وی اوکله ورځ وړه اوشپه لویه وی او هم الله تعالی نې پیژنی. د دې د پوره کولوطاقت په تاکښې نشته ته اوس د شپې مونځ هم دومره اداکوه کوم چه ته په آسانتیا سره کولې شې هیڅ وخت مقرر نه دې چه فرضاً به دومره وخت لګول وی.
دلته نې د صلوة تعبیرپه قراءت سره کړې دې لکه چه په سورت سبحان کښې دی ﴿وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا﴾ یعنی خپل قراءت مه اوچتوه او مه نې بالکل ښکته کوه.

قوله تعالی:- فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ
فاتحه خلف الامام مسئله:- د امام ابوحنیفه رحمه الله ملګرو د دې آیت نه استدلال کړې دې اودامسئله نې ونیلې ده چه په مانځه کښې د سورت فاتحه لوستل متعین نه دی که دا اولولی که څوك بل څوك نې د چرته نه اووائی یوآیت ونیل کافی دی اوبیا نې د دې مسئلې مضبوطیا په دې حدیث سره کړې ده په

كوم كښې چه دى ډير زرزر مونځ اداكونكى ته حضورﷺ فرمائيلى ووچه بيا اولوله كوم چه تاته اسان وى د قرآن پاك نه.[1]

جمهورو هغوى ته داجواب وركړې دې چه د بخارى اومسلم شريف د حضرت عباده بن صامت ﷺ والا حديث كښې راغلى دى چه رسول الله ﷺ فرمائيلى مونځ نه دې مګردا چه ته سورت فاتحه اولولې.[2] اوپه صحيح مسلم كښې د حضرت ابوهريره ﷺ په روايت نقل دى چه رسول الله ﷺ فرمائيلى دى هرهغه مونځ په كوم كښې چه سورت فاتحه اونه لوستې شى هغه بالكل نيمګړې ناكاره ناقص او ناتمام دې.[3] په صحيح ابن خزيمه كښې هم په دې روايت سره نقل دى چه حضورﷺ فرمائيلى د هغه سړى مونځ نه كيږى كوم چه سورت فاتحه اونه لولى.[4]

مسلک حنفي:- د عالمانو ﷺ په دے باره كښې اختلاف دې.چه په مانځه كښې دننه د قرآن قرات په څومره مقدار فرض او ركن دې.① زمونږ د عالمانو مذهب دا دې.چه مطلقاً د قرآن قرات فرض دې.كه يو آيت ئې اووئيل.نو ركن قرات ادا شو.باقى د سورة فاتحه لوستل او ددے سره د سورت ملاوول دا دواړه زمونږ په نيز په واجباتو كښے دى.(تسهيل الهدايه شرح هدايه (۲۲۳/۱)_

بيافرمائى چه په دې امت كښې دعذر والاخلق هم شته چه د قيام ليل په ترك كولوباندې معذوره دى مثلاً بيمار چه دهغوى ددې طاقت نه وى مسافر چه د رزق په لټون كښې اخوادېخواخى راځى. مجاهد چه په ډير شغل كښې مشغول وى. دا آيت بلكه دا ټول سورت مكى دې او په مكه كښې نازل شوې. هغه وخت جهادنه وو بلكه مسلمانان په ډير ښكته حالت كښې وو. بيادا غيب دا خبروركول اودغه په شا ښكاره كيدوكښې راتلل چه مسلمانان پوره په جهادكښې مشغول شو. دا د نبوت اعلى او بهترين دليل دې. نود دې عذرونوپه وجه تاته آسانى دركولې شى چه څومره قيام تاته كول آسان وى كوه.

قوله تعالى:-عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ مِنْكُمْ مَّرْضٰى

حضرت ابورجاء محمد ﷺ دحضرت حسن ﷺ نه تپوس اوكړواې ابوسعيد ﷺ د هغه سړى باره كښې ته څه وائې چه د پوره قرآن پاك حافظ دې خو تهجدنه كوى صرف فرض مونځ كوى؟ هغوى اوفرمائيل چه هغه قرآن كريم تكيه جوړكړې دې په ده باندې دې دالله تعالى لعنت وى.الله تعالى د خپل نيك غلام د پاره فرمائيلى دى هغه زمونږ د علم پيژندونكې وو او اوفرمائيلې شو چه تاسو ته هغه خودلې شوى دى كوم چه نه تاسو پيژندل اونه ستاسوپلارنيكه. ما وئيل ابوسعيد ﷺ الله تعالى خو فرمائې چه كوم قرآن پاك تاسوپه آسانئى سره لوستلې شئى لولئى وئى فرمائيل چه اوتيك خوده هم پنځه آياتونه لوله نو په ظاهره معلوميږى چه د حافظ قرآن د شپې په مونځ كښې څه نه څه قيام كول د امام حسن بصرى ﷺ په نيزد حق او واجب وو.

يوحديث په دې دلالت كوى كوم چه د حضورﷺ نه دهغه سړى باره كښې تپوس اوشو چه څوك د سحر كيدوپورې اوده كيږى. وئى فرمائيل داهغه سړې دې د چاپه غوږ كښې چه شيطان متيازې كړى وى.[5] ددې خويو مطلب دا بيان كړې شوې دې نه مراد هغه سړې دې چه د ماسخوتن فرض هم اونه كړى اودا هم وئيلى شوى دى چه څوك د شپې نفلى قيام اونه كړى.دسنن په حديث كښې دى چه اې د

---

[1] صحيح بخارى كتاب الاذان باب وجوب القراءة للامام والماموم فى الصلوات كلها:۷۵۷، صحيح مسلم:۳۹۷.
[2] صحيح بخارى حواله سابق:۷۵٦، صحيح مسلم:۳۹٤.
[3] صحيح مسلم كتاب الصلاة باب وجوب قراءة الفاتحة فى كل ركعة: ۳۹۵، احمد:۲٤۱/۲، ابن حبان:۱۷۸۸.
[4] صحيح ابن خزيمه:٤۹۰وسنده صحيح، احمد:٤۵۷/۲، ابن حبان:۱۷۸۹، مواردالظمان:٤۵۷.
[5] صحيح بخارى كتاب بدءالخلق باب صفة ابليس وجنوده: ۳۲۷۰، صحيح مسلم:۷۷٤۰.

قران والووترکوئی(۱)بل روایت کښې دی چه څوك وتر اونه کړی هغه زمونږ نه نه دې(۲)د حضرت حسن بصری رحمه الله نه زیات غریب قول د ابوبکرابن عبدالعزیزحنبلی رحمه الله دې چه وائی د رمضان په میاشت کښې قیام فرض دې. والله اعلم.

(دایادساتل پکار دی چه صحیح مسلك خوهم دادې چه دتهجدمونځ نه په رمضان کښې واجب دې اونه په غیررمضان کښې. د رمضان مبارك باره کښې هم په حدیث کښې صفاراغلی دی **(قیام لیلة تطوعا)** یعنی الله تعالی د هغې قیام نفل ګرځولې دې. وغیره مترجم) د طبرانی په حدیث کښې د دې آیت په تفسیرکښې مرفوعاً روایت دې که سل آیاتونه وی. خوداحدیث ډیر غریب دې صرف په معجم طبرانی کښې ما لیدلې دې. بیاارشاد دې چه د فرض مونځونوحفاظت کوئی اوفرض زکوة اداکوئی. دا آیت د هغه حضراتو دلیل دې چه فرمائی د زکوة د فرضیت حکم هم په مکه کښې نازل شوې وو او څومره اوبستلې شی؟ نصاب څه دې؟ وغیره داټول په مدینه کښې بیان شو. والله اعلم.

ایا دا ایت وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ د شپې قیام لره ناسخ دې کنه؟ حضرت ابن عباس رضی الله عنه عکرمه رحمه الله مجاهد رحمه الله حسن رحمه الله قتاده رحمه الله وغیره سلفو بیان دې چه دې آیت د دې نه وړاندې حکم د شپې قیام منسوخ کړو.د دې دواړو حکمونوپه مینځ کښې څومره موده وه؟ په دې کښې چه کوم اختلاف دې د هغې بیان پورته تیرشو. د بخاری اومسلم په حدیث کښې دی حضوراکرم ﷺ یوسړی ته اوفرمائیل پنځه مونځونه په شپه ورځ کښې فرض دی هغه تپوس اوکړو چه دې نه سوا هم په ماځه مونځونه فرض دی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل باقی ټول نوافل دی.(۳)

قوله تعالی:-وَأَقْرِضُوا اللَّهَ

د الله تعالی په لارکښې خرچ کوئی:- بیا فرمائی چه الله تعالی ته ښه قرض ورکړئی یعنی د الله تعالی په لارکښې صدقه اوخیرات کوئی په کوم چه به الله تعالی تاسو ته ډیره بهتر اوچته او پوره پوره بدله درکوی. لکه بل ځائی ارشاد دې داسې څوك دی چه الله تعالی ته قرض حسن ورکړی اوالله تعالی هغه ډیرزیات او اوچت کړی.تاسو چه کومې نیکئی هم کوئی او لیګئی هغه ستاسو دپاره د هغه څیز نه کوم چه تاسو پریږدئی او څئی ډیر بهتر او په اجر او ثواب کښې ډیر زیات دې. د ابویعلی موصلی په روایت کښې دی رسول الله ﷺ یوځل د خپلو صحابه کرامو رضی الله عنهم نه تپوس اوکړو تاسو کښې څوك دی چه هغه ته د خپل وارث مال د خپل مال ډیر ګران وی هغوی وئیل حضور ﷺ مونږ کښې خویوهم داسې نشته.حضور ﷺ اوفرمائیل سوچ اوکړئی هغوی بیا عرض اوکړو حضور ﷺ هم دغه خبره ده. وئی فرمائیل واورئی ستاسو مال هغه دې کوم چه تاسو د الله تعالی په لار کښې خرچ کوئی اولیګئی اوکوم چه پریږدئی نوهغه ستاسو مال نه دې هغه خوستاسو د وارثانومال دې. (۴) داحدیث په بخاری اومسلم کښې هم روایت دې.

بیافرمان دې د الله تعالی ذکر په کثرت سره کوئی اوپه خپلوټولوکارونوکښې استغفارکوئی څوك چه استغفار کوی هغه ښښنه حاصلوی ځکه چه الله تعالی ښښونکې او مهربانئی کونکې دې.

(الحمدلله) د الله تعالی په فضل اوکرم سره د سورت مزمل تفسیرختم شو.

....

(۱) ابوداؤد کتاب الوترباب استحباب الوتر:۱۴۱۶، ترمذی:۴۵۳،نسائی:۱۶۷۶،ابن ماجه:۱۱۶۹.
(۲) ابوداؤد کتاب الوتر باب فیمن لم یوتر:۱۴۱۹،احمد:۲/۴۴۳.
(۳) صحیح بخاری کتاب الایمان باب الزکاة من الاسلام:۴۶، صحیح مسلم:۱۱۰.
(۴) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب ماقدم من ماله فهوله:۶۴۴۲، احمد:۱/۳۸۲.

آیاتونه	سورة المدثر مكية وهی ست وخمسون آية وفيها ركوعان	ركوع گانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
۵۶	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۲

يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ ۝۱ قُمۡ فَاَنۡذِرۡ ۝۲ وَرَبَّكَ فَكَبِّرۡ ۝۳

اې خان نغښتونکيه | پاسه او اويروه | او رب ستا چې دی | پس لوئې بيا ن کړه دهغه |

اې خان په جامه کښې انغښتونکيه |............پاخه اوخلق اوويروه | او دخپل رب لوئی بيان کړه

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرۡ ۝۴ وَالرُّجۡزَ فَاهۡجُرۡ ۝۵

او جامې ستا چې دی | پس پاکې ساته هغه | او گندگی چې ده | پس لرې ؤسه دهغې نه |

اوخپلې جامې پاکې کړه |.................. او دگندگئ (شرک) نه لرې اوسيږه

وَلَا تَمۡنُنۡ تَسۡتَكۡثِرُ ۝۶ وَلِرَبِّكَ فَاصۡبِرۡ ۝۷ فَاِذَا

او داسې احسان مه کوه | چې بدل ئې ډير غواړې | او دپاره درب خپل | صبر کوه | پس هر کله چې |

اوداسې احسان مه کوه | چې زيات عوض پرې غواړې | اودخپل رب په رضا صابره اوسه

نُقِرَ فِي النَّاقُوۡرِ ۝۸ فَذٰلِكَ يَوۡمَئِذٍ يَّوۡمٌ عَسِيۡرٌ ۝۹ عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ

پوکې اووهلې شی | په صور کښې | پس دغه | په دغه ورځ کښې | ورځ سخته ده | په کافرانو باندې |

نو څه وخت چې شپیلئ پوک وهلې شي‌انو دغه ورځ به په کافرانو باندې سخته ورځ وی

غَيۡرُ يَسِيۡرٍ ۝۱۰

نه ده اسانه |

اسانه به نه وی |

قوله تعالى:- يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ ۝۱

د قرآن پاک اوله وحی کومه یوه ده؟ اقراء که مدثر او راجح قول :-دحضرت جابر رضی الله عنه نه په صحيح بخاری کښې روايت دې د ټولونه اول د قرآن کريم هم دا آيت ﴿يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ ۝۱﴾ نازل شوې دې[1] خود جمهوررو قول دا دې چه د ټولونه اولنئ وحی ﴿اِقۡرَاۡ بِاسۡمِ﴾ آياتونه دی لکه چه د دې سورت د تفسير په موقع کښې به ان شاء الله راشي. يحيى بن ابوکثير رحمه الله فرمائی چه ما د حضرت ابوسلمه بن عبدالرحمن رضی الله عنه نه سوال اوکړوچه د ټولونه اول دقرآن کريم کوم آياتونه نازل شوی؟ نو وئی فرمائيل ﴿يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ ۝۱﴾ ماوئيل خلق خو﴿اِقۡرَاۡ بِاسۡمِ﴾ ښائی؟ نوهغوی اوفرمائيل چه ماد حضرت جابر رضی الله عنه نه تپوس کړې وو نوهغوی دا جواب راکړې وو ماتاته درکړواوما هم دا اووئيل داتاچه ماته اووئيل د هغې په جواب کښې حضرت جابر رضی الله عنه اوفرمائيل چه زه خوتاته هم هغه وايم کوم چه مونږ ته رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمائيلی چه ماپه حراء کښې الله تعالى يادولو کله چه زه دهغه ځائی نه فارغ شوم اوواپس راکوزشوم نوماواوريده چه لکه څوک ماته آوازکوی ما خپلې ورانديې روستو ښی طرف اوگس طرف ته اوکتل خو څوک په نظررانغلو نوماسر

[1] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة المدثر:۴۹۲۲، صحيح مسلم:۱۶۱.

اوچت کړو او پاس مې اوکتل نوماته هیڅ ښکاره نه شو. زه حضرت خدیجه رضي الله عنها له راغلم او ورته مې اوونیل چه په ما څادر واچوه ا، نه ما یخې اوبه واچوه. هغې هم داسې اوکړه اود ﴿يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ آیاتونه نازل شو.(۱)

صحیح بخاري اومسلم کښې دی حضورﷺ د وحی بندیدو حدیث پاك بیانولوسره اوفرمائیل چه یوځل زه روان ووم چه ناڅاپې د آسمان نه ماته آواز اوشو ما پورته نظر اوچت کړو اومې کتل چه کومه فرښته به ماته په غارحراء کښې راتله هغه د زمکې او آسمان په مینځ کښې په یوه کرسئي ناسته ده زه د ویرې د وجې د زمکې طرف ته ټیټ شوم اوکورته په راتلوسره مې اوونیل چه ماپه کپړا پټ کړه نود کوروالا په ما کپړا واچوله اود سورت مدثر ﴿فَاهْجُرْ﴾ پورې آیاتونه نازل شو. ابوسلمه رضي الله عنه فرمائي د رجز نه مراد بت دې. بیاوحی یو بل پسې په ګرمه ګرمئي سره نازلیدله(۲) دا د بخاري لفظ دې او هم دغه سیاق محفوظ دې. دې نه صفاپته لګی چه دې نه اول هم څه وحی راغلې وه ځکه چه د حضورﷺ هغه فرمان موجود دې چه داهم هغه وو کوم چه به غارحراء کښې ماله راتلو یعنی حضرت جبرائیل عليه السلام کله غارحراء کښې د سورت اقراء آیاتونه ﴿لَمْ يَعْلَمْ﴾ لوستلي وو. نودې نه پس د څه زمانې پورې وحی رانغله. بیا چه کله د دې راتلل شروع شو نو په هغې کښې د تپولونه اول وحی د سورت مدثر د شروع آیاتونه وو اودغه شان په دوارو احادیثوکښې تطبیق هم کیږی چه په اصل کښې د تپولونه اول وحی د ﴿اقْرَأْ﴾ آیاتونه دی بیا د وحی د بندیدلو نه پس د تپولونه ړومبنۍ وحی د دې سورت آیاتونه دی. د دې تائیدد مسنداحمد وغیره د احادیثونه هم کیږی په کوم کښې چه دی د وحی بندیدلونه پس ړومبنۍ وحی د دې سورت د شروع آیاتونه دی.(۳)

د سورت شان نزول:- طبراني کښې د دې سورت شان نزول داسې روایت شوې دې چه ولید بن مغیره د قریشو دعوت اوکړو کله ئې چه خوراك څښاك اوکړو نو وئې وئیل تاسو د دغه سړی باره کښې څه وائې؟نو بعضو وئیل جادګردې بعضو وئیل نه دې. بعضووئیل کاهن دې خوچاوئیل چه کاهن نه دې. بعضووئیل شاعردې بعضو اووئیل شاعر نه دې. بعضو وئیل چه د هغه داکلام یعنی قرآن نقل شوې جادو دې. نو په دې باندې اجماع اوشوه چه منقول جادو ورته وائې. حضورﷺ ته چه کله داخبر اورسیدو نوپه سر باندې کپړاواچوله اوخفه شواوکپړائی اغوستلې هم وه چه په دې باندې آیاتونه د ﴿فَاصْبِرْ﴾ پورې نازل شو(۴) بیافرمائي چه اودریږه یعنی په کلکه او قوی اراده سره ملا اوتړه تیارشه اوخلق زمونږ د ذات نه د دوزخ نه اود هغوی د بدو عملونود سزا نه اوویروه. د هغوی غوږونه رابیدار کړه د هغوی نه غفلت لرې کړه. د اولنئ وحی سره په نبوت سره حضورﷺ ممتاز کړې شواو په دې وحی سره رسولﷺ جوړکړې شو. د خپل رب تعظیم اوکړه.

قوله تعالی:- ﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ﴾ اوخپلې کپړې پاکې کړه یعنی دې ګناه بې وعدګئی وغیره نه خان بچ اوساته. لکه چه د شاعر په شعرکښې دی چه د الله تعالی په فضل سره زه د فسق او فجور د لباس نه اود غدر د روما نه خلاص یم. په عربی محاوره کښې دابرابر راځی چه کپړې پاکې ساته یعنی ګناه پریږده د اعمالواصلاح اوکړه داهم مطلب خودلې شوې دې چه په حقیقت کښې خو حضورﷺ نه کاهن دې نه جادوګر که داخلق هرڅه هم وائی تاسو پرواه هم مه کوئې. په عربی محاوره کښې کوم دګناه ککړې او د

---

(۱) ایضا.
(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة المدثر:۴۹۲۵، صحیح مسلم: ۱۶۱، ترمذی: ۳۳۲۵.
(۳) صحیح بخاری کتاب بدالخلق باب اذاقال احدکم آمین والملائکة فی السماء:۳۲۳۸، احمد:۳/۳۲۵.
(۴) طبرانی:۱۱۲۵۰، مجمع الزوائد:۷/۱۳۴.

بې وعدګئی په هواسره خیرنې شوې ګنده کپړو والا وائی اوکوم چه بې ګناه او د وعدې پابندوی هغه ته پاکو کپړووالا وائی شاعر وائی:

﴿اذاالمرءلم يدنس من اللوم عرضه﴾ ﴿فكل رداء يرتديه جميل﴾

یعنې انسان چه کله د ګناه نه جدادې نوپه هرو کپړو کښې ښانسته دې اودامطلب هم دې چه غیر ضروری لباس مه اغونده خپلې کپړې په ګناه مه ګنده کوه کپړې پاکې اوصفاساته خیری وینځه د مشرکانو په شان خپل لباس ناپاکه مه ساته. په اصل کښې دا ټول مطلبونه صحیح دی چه دا هم وی هغه هم وی اوورسره زړه هم پاك وی په زړه باندې هم د کپړې اطلاق د عربو په کلام کښې موندلې شي. لکه چه د امروالقیس په شعرکښې دی اود حضرت سعیدابن جبیر رضی الله عنه نه د دې آیت په تفسیرکښې نقل دی چه خپل زړه او خپل نیت صفاساته([1])محمدبن کعب قرظی رحمه الله او حضرت حسن رحمه الله نه هم دا روایت دې چه خپل اخلاق ښه ساته. بیا فرمائی چه ګندګی پریږده یعنې بتان اود الله تعالی نافرمانی پریږده لکه چه بل ځائی کښې ارشاد دې ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ﴾اې نبی د الله تعالی نه اوویریږه اود منافقانواوکافرانومه منه. حضرت موسی علیه السلام خپل رور هارون علیه السلام ته وئیلې وو اې هارون علیه السلام زما نه پس زما په قوم کښې ته زما په ځائی کینه اصلاح کوه او د فساد کونکو په لار باندې مه لګه. بیا فرمائی چه عطیه ورکولوسره زیاتې مه غوښوه. د ابن مسعود رضی الله عنه په قراءت کښې ﴿ان تستكثر﴾دې. دا مطلب هم بیان شوې دې چه د خپل نیکواعمالو احسان په الله تعالی باندې د زیاتی په طلب کولوکښې مه ساته اودا هم وئیلی شوی دی د خیرد غوښتلو په کثرت سره کمزوری مه کوه. ([2]) او دا هم وئیلی شوی دی چه دخپل نبوت بوج احسان په خلقو باندې کیخودوسره د دې په عوض کښې دنیا مه غواړه. دا څلور اقوال شوخو اولنې اولی دې والله اعلم. بیافرمائی چه د دې په تکلیفونوکوم چه دالله تعالی په لارکښې تاته اورسی نود رب د رضاپه خاطر په دې صبراوبرداشت کوه.الله تعالی چه تاته کوم منصب درکړې دې په هغې کښې لګیااوسه اوکلك اوسیږه د﴿نَّاقُورِ﴾ نه مرادصور یعنې شپیلئی ده.([3])

قوله تعالی:- فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ۝

شپیلئی پوك وهل:- مسنداحمد، ابن ابی حاتم وغیره کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه زه څنګه په آرام سره اوسیږم سره د دې چه د شپیلئی والا فرښتې شپیلئی په خُله کښې نیولې ده اوتندې ښکته کړې د الله تعالی د حکم په انتظاردې چه کله به حکم اوشی اوهغه به شپیلئی پوك وهی. صحابه کرامو عرض اوکړو یارسول الله صلی الله علیه وسلم بیا مونږ ته څه ارشاد کولې شی؟ وئی فرمائیل وائې ﴿وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾([4]) بیائی د شپیلئی د پوك وهلو ذکر کولوسره اوفرمائیل کله چه شپیلئی پوك وهلې شی بیا فرمائی چه هغه ورځ او هغه وخت به په کافرانو باندې ډیرسخت وی چه په هیڅ شان سره به آسان نه وی لکه چه بل ځائی کښې پخپله د کافرانو قول دې چه ﴿يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ۝﴾ د نن ورځ خو ډیره زیاته ګرانه اوډیره سخته ورځ ده.حضرت زراره بن ابی اوفی رحمه الله چه دبصرې قاضی وویوخل نی خپلو مقتدیانو ته دسحر مونځ ورکولو ددې سورت تلاوت ئې اوکړو چه کله دې آیت ته راورسیدو نو ناڅاپې

---

[1] الطبری: ١٣/٢٤.

[2] الطبری: ١٦/٢٤.

[3] ایضًا: ١٨/٢٤.

[4] احمد: ٣٢٦/١، ترمذی: کتاب التفسیر القرآن باب و من سورة الانبیاء: ٣٢٣٤، حاکم: ٥٥٩/٤، ابن حبان: ٨٢٣، عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه.

نی یوه تیزه چغه دخلې نه اووتله او راپریوتلو چه خلقو اوکتلونو روح ئی تلې وو الله تعالی دې په هغوی باندې خپل رحمت نازل کړی.(١)

ذَرۡنِیۡ وَمَنۡ خَلَقۡتُ وَحِیۡدًا ﴿۱۱﴾ وَّجَعَلۡتُ لَهٗ مَالًا مَّمۡدُوۡدًا ﴿۱۲﴾

| پریږده ما | اوهغه څوک چی پیدا کړو ما | یوازې | او ورکړو ما | هغه له | مال ډیر |

| ما او هغه څوک پریږده | چې یوازې مې پیدا کړې دې | او هغه ته مې ډیر مال ورکړې دې

وَّبَنِیۡنَ شُهُوۡدًا ﴿۱۳﴾ وَّمَهَّدۡتُّ لَهٗ تَمۡهِیۡدًا ﴿۱۴﴾

او خامن | حاضر وسیدونکی | او تیاره کړه ما | هغه ته (لاره دسرداری) | په تیارولو سره |

اوحاضریدونکی خامن مې وته ورکړې دی | اوپه سرداریٔ ورکولو سره مې ورته سرداری ورکړې ده

ثُمَّ یَطۡمَعُ اَنۡ اَزِیۡدَ ﴿۱۵﴾ کَلَّا ؕ اِنَّهٗ کَانَ لِاٰیٰتِنَا

بیا هغه طمع لری | چی زیات به نور ورکړم | هر گز نهٔ | بیشکه هغه | دې | دآیتونو زمونږ سره |

بیا هغه طمع کوی | چې د هغه مال نور هم زیات کړم | هیڅکله نه | دې خو زمونږ د آیاتونو

عَنِیۡدًا ﴿۱۶﴾ سَاُرۡهِقُهٗ صَعُوۡدًا ﴿۱۷﴾ اِنَّهٗ فَکَّرَ

عناد ساتونکې | ډیر زر به زهٔ وروخیژوم هغه لره | په سختتو خیژولو سره | بیشکه هغه | سوچ اوکړو |

سرهٔ عناد ساتونکې دې | اوس به ئې زه دوزخ ته داور غرته په زور اوخیژوم | هغه فکر اوکړو

وَقَدَّرَ ﴿۱۸﴾ فَقُتِلَ کَیۡفَ قَدَّرَ ﴿۱۹﴾

او اندازه ئې اوکړه دخبرې | پس دالله غضب دوی په هغه باندې | چی دڅنگه خبری اندازه ئې اوکړه

نو بیا ئې سوچ اوکړو | نو برباد دې شی | چې څنگه خراب سوچ ئې ا وکړو |

ثُمَّ قُتِلَ کَیۡفَ قَدَّرَ ﴿۲۰﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿۲۱﴾

بیا دغضب دالله وی په هغه باندې | چی دڅنگه خبری اندازه اوکړو هغه | بیا ئې اوکتل (خلقو ته) |

بیا دې هلاک شی | چې څنگه خراب سوچ ئې ا وکړو | .... بیا ئې اوکتلو

ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿۲۲﴾ ثُمَّ اَدۡبَرَ وَاسۡتَکۡبَرَ ﴿۲۳﴾ فَقَالَ

بیا ئې تندې تریو کړو | او خلهٔ ئې بوتهه کړه | بیا ئې شا کړه | او تکبر ئې اوکړو | اووې وئیل |

بیا ئې تندې تریو کړو | او خوله ئې ورانه کړه | مخ ئې واړولو | اوڅان ئې غټ اوگڼړلو | نو وې وئیل

اِنۡ هٰذَاۤ اِلَّا سِحۡرٌ یُّؤۡثَرُ ﴿۲۴﴾ اِنۡ هٰذَاۤ اِلَّا قَوۡلُ الۡبَشَرِ ﴿۲۵﴾

نهٔ دې دا قرآن | مگر جادو دې | چی نقل کولې کیږی | نهٔ دې دا | مگر کلام دانسان دې |

چې دا (قرآن) خو د (پخوانو) راغلې جادو دې | .... داخو تش د انسان کلام دې

---

(١) سنن ترمذی کتاب الصلاة باب اذا نام عن صلاته باللیل صلی بالنهار تحت حدیث ٤٤٥، حاکم: ۲/۵۰۶.

سَاُصْلِيْهِ	سَقَرَ ﴿۲۶﴾	وَمَآ اَدْرٰىكَ	مَا سَقَرُ ﴿۲۷﴾	لَا تُبْقِيْ
زر به ننباسم زه هغه لره	دوزخ ته	او ته څه خبر ئې	چې څه دې سقر	چې باقي نه پاتې کوی
زه به ئې زر دوزخ ته ورداخل کړم	....	اوته څه خبر یې چې دوزخ څه څیزدې		نه روغ پریږدي
وَلَا تَذَرُ ﴿۲۸﴾	لَوَّاحَةٌ	لِّلْبَشَرِ ﴿۲۹﴾ عَلَيْهَا	تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿۳۰﴾	
او نه پریږدی هیڅ څیز	سوزونکې دې څرمن لره	مقرر دی په هغې باندې	نو لس (فرښتې)	
او نه به ئې خلاصوی	د مخونو ورانونکې دې	....	په هغې به نولس فرښتې مقرر وی	

قوله تعالی:- ذَرْنِيْ وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيْدًا ﴿۱۱﴾

د ولیدبن مغیره مذمت:- کوم خبیث سړی چه دالله تعالی د نعمتونو کفراوکړواوقرآن پاك ته نی انسانی قول اووئیلو د هغه دسزاګانوذکر کولې شی. اول چه کوم نعمتونه په هغه باندې انعام کړې شوی دی د هغې بیان کولې شی چه دې خان له اویوازې دنیاته راغلې و،مال اولاد یانورڅه ورسره نه وو.بیاالله تعالی هغه مالدارکړو په زرګونولاکهونو دینارونه دولت او جائیدادونه نی ورکړی وو اوپه اعتبارد اقوالو دیارلس اود بعضې نورو اقوالو لس ځامن ئی ورکړل چه ټول به د هغه سره ناست وو. نوکرانو مزدورانو وینځو غلامانو به کارونه روزګارونه کول او ده به په مزه سره خپل ژوند د اولادسره تیرولو. غرض چه هرقسم مال دولت وینځې غلامان هرقسم آرام او مزې ورته حاصلې وې بیانی هم د نفس خواهش نه پوره کیدلو اوغوښتل ئی چه الله تعالی دې نورهم زیات کړی حالانکه داسې اوس نه کیدل. دې زمونږ د خبرودعلم نه پس کفراوسرکشی کوی دې خو به په صعود(دوزخ کښې د اوریوغردې) ورخیژولې شی.

صعود نه څه مراد دی؟ د مسنداحمد په یوحدیث کښې دی چه ویل د دوزخ د یوې کندې نوم دې کومه کښې چه به کافران ورغورزولې شی. ترڅلویښتوکالوپورې به هم دننه دننه روان وی خوبیابه هم بیخ ته او نه رسی.اوصعود د دوزخ د اور د غر نوم دې په کوم چه به کافران ورخیژولې شی د اویاؤ کالوپورې خوبه هم ورختل کوی بیا به د هغه ځائی نه لاندې راغورزولې شی. اویاؤکالوپورې به لاندې رارغړیږی او هم په دغه همیشه والی سزا کښې به راګیروی. ([1]) دا حدیث په ترمذی کښې هم دې او امام ترمذی رحمه الله دې ته غریب وئیلې دې اوورسره په دې کښې نکارت هم دې.ابن ابی حاتم کښې دی چه صعود د دوزخ د یوغرنوم دې کوم چه د اوردې. دې به مجبورکولې شی چه پدې اوخیژه لاس کیخودو سره به تك سور شی او اوچتولوسره به هم دغه شان شی داشان به نی پښې هم.([2]) حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه صعود د دوزخ د یوکاڼړی نوم دې په کوم چه به کافر پرمخې راښکلې شی([3]) سدی رحمه الله فرمائی چه داکاڼړې ډیر خوئیدونکې دې.مجاهد رحمه الله وائی چه د آیت مطلب دا دې چه مونږ به دله د مشقت والا عذاب ورکوو. ([4]) قتاده رحمه الله فرمائی چه داسې عذاب په کوم کښې چه به ده له کله هم آرام حاصل نه شی. امام ابن جریر رحمه الله هم دا خوښوی.

قوله تعالی:- اِنَّهٗ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿۱۸﴾

جهنم ته د ورغوزارولو سبب: بیافرمائی چه مونږ ده لره دې تکلیف ورکونکی عذاب ته خکه ورنیزدې کړوچه دې دایمان نه ډیر لرې ووهغه به په سوچونو سوچونو کوشش کولو چه دې قرآن ته څه نوم ورکړی

---

[1]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الانبیاء:۳۱٦٤، احمد:۷٥/۳، مسندابی یعلی:۱۳۸۳،ابن حبان: ٦٤٦۷، البعث للبیهقی:۳٦٥.

[2]) الطبری: ۲٦٦/۸، ۲٦٦/۲۳.

[3]) الدرمنثور:۳۳۱/۸.

[4]) الطبری:۲۳/۲٤.

اوڅه خبره جوړه کړی. بیا به په ده باندې افسوس کولې شي اودعربود متل مطابق د ده د هلاکت کلمې ونیلې شي دې غرق کړې شي او دې برباد کړې شي. څومره خرابه خبره ئې سوچ کړه او څومره بې حیا دروغ خبره ئې راوویستله. د ډیر زیات غور اوفکرنه پس ئې تندې ګونجې کړو اوخُله ورانه ورانه کولوسره دحق نه لرې اودبنیګړې نه مخ اړولو سره دالله تعالی د تابعدارئې نه سرارولې زړه ئې اودرولو سره صفااوونیل داقرآن خود الله تعالی کلام نه دې بلکه دا محمدﷺ د خپل ځان نه د وړاندې خلقو جادو منتر نقل کوی اوهم هغه بیانوی داخود الله تعالی کلام نه دې بلکه انسانی قول دې اوجادو دې چه نقل کولې شی. ددې لعنتی نوم ولیدبن مغیره مخزومی وواود قریشو سردار وو.

د ولید واقعه څه وه ؟:- حضرت ابن عباسؓ فرمائی چه واقعه داسې ده چه یوځل دا ولید پلیت حضرت ابوبکر صدیقؓ له راغلو اوخواهش ئې ښکاره کړو چه هغوی لږ شان قرآن واوروی. حضرت صدیق اکبرؓ یوڅو آیاتونه اولوستل چه د هغه په زړه کښې ئې ځائې اوکړو. کله چه د دې ځائې نه پاسیدو او د قریشوټولی ته اورسیدو نوونیل خلقو د حیرانتیا خبره ده(حضرت محمدﷺ) چه کوم قرآن لولی د الله تعالی قسم نه خو هغه شعردې اونه هغه جادومنتر دې نه د لیونووینا ده بلکه په الله قسم هغه خو هم خاص د الله تعالی کلام دې په دې کښې هیڅ شك نشته. قریشو دې اوریدوسره سرونه اونیول او وئی وئیل که دې مسلمان شونو بس بیاخوبه په قریشوکښې یوکس هم بغیرد اسلام راوړو نه باقی پاتې نه شی. کله چه ابوجهل ته داخبر اورسیدونو هغه وئیل ویرېږئی مه ګورئی زه به دې په یوچل باندې د اسلام نه واړوم. دې ویناسره هغه په زړه کښې یوترکیب سوچ کړو اود ولیدکورته لاړو ورته ئې اووئیل چه ستاقوم تاله څه چنده کړې او ډیرمال ئې راجمع کړې دې او هغوی هغه تاته په صدقه کښې درکول غواړی. هغه وئیل واه څه د مزې خبره ده ماته د چندواو صدقوڅه ضرورت دې دنیاته پته ده چه دوی کښې زمانه زیات مال او اولاد بل چاسره نشته. ابوجهل وئیل چه دا خوتیك ده ولې په خلقو کښې داسې خبرې کیږی دا ته چه ابوبکرؓ له ځې راځې صرف د دې د پاره چه د هغه نه څه وصول کړې. ولید وئیل افسوس زما په خاندان کښې زما باره کښې داسې خبرې کیږی ماته خو بالکل پته نه وه اوس د الله قسم نه به زه ابوبکرؓ له لاړشم اونه به عمرؓ له لاړشم اونه به رسول الله ﷺ له لاړشم او هغوی خو چه څه وائی هغه جادو دې کوم چه نقل کولې شی. په دې باندې الله تعالی داآیاتونه نازل کړل (ذَرْنِي) نه (لَاتَذَرُ)پورې.([1])

دویم روایت :- حضرت قتاده رحمه الله فرمائی هغه وئیلې ووچه زه د قرآن باره کښې د ډیر سوچ اوغورفکر نه پس په دې نتیجه رسیدلې یم چه داشعرخونه دې په دې کښې حلاوت دې په دې کښې چمك دې، دا غالب دې مغلوب نه دې خودې یقیناً جادو. په دې باندې دا آیاتونه نازل شو.ابن جریرکښې دی چه ولیدحضورﷺ له راغلې وو اوقرآن پاك اوریدوسره دهغه زړه نرم شوې ووااوپوره اثر پرې شوې وو. خوچه کله ابوجهل ته دامعلومه شوه نو په منډومنډو راغلو اود دې ویرې چه دې چرته په ښکاره مسلمان نه شی دې غصه کولود پاره ئې دروغ مروغ اووئیل تره ستاقوم ستاد پاره مال راجمع کول غواړی. تپوس ئې اوکړو ولې؟نوونئی دې د پاره چه تاته ئې درکړی ته د محمدﷺ خواله تلل پریږده خکه چه ته هم د مال حاصلولوپه غرض هلته ځې. هغه په غصه کښې اووئیل چه زما قوم ته معلومه نه ده چه په هغوی ټولو کښې زه ډیر مالداریم؟ابوجهل وئیل دا خو تیك ده ولې دې وخت کښې د خلقو داخیال پوخ شوې دې چه ته د محمدﷺ نه دمال حاصلولو په غرض د هغه شوې ئې. که ته داغواړې چه دا خبردې د خلقو د زړه نه اوځی نوته دهغه باره کښې څه سختې خبرې اوکړه دې د پاره چه دخلقو یقین اوشی چه ته د هغه مخالف ئې اوستاد هغه نه هیڅ غرض نشته. هغه وئیل ګوره خبره خودا ده چه هغه ماته کوم قرآن

---

[1] الطبری: ٢٤/٢٤.

اورولې دي قسم دې دالله تعالى چه هغه خو نه شعر دې اونه څه قصيده اوجزر دې نه د پيريانوقول ياد هغوی اشعاردی. تاته ښه پته ده چه دانسان اوپيريانو کلام ماته ښه يادد ې زه پخپله ښه مشهور شاعريم د کلام دښه والی او خراب والی نه ښه خبريم،د الله قسم چه دې کښې دمحمد ﷺ هيڅ کلام نشته الله تعالى ته معلومه ده چه په دې کښې عجيبه خواږه حلاوت خوند مزه او دلبری ده چه هغه د ټولو کلامونو سرداردې د هغې په وړاندې بل يوکلام ښه کيدلې نه شی هغه په ټول خوريږی په دې کښې زړه راښکل اوچتوالی اوجذب دې.اوس ته اووايه چه زه د دې کلام باره کښې څه اووايم؟ ابوجهل وئيل واوره ترکومې چه ته هغه په بدنی سره يادنه کړې ستاد قوم خيالات به ستا په نسبت صفانه شی. هغه وئيل ماته ته مهلت راکړه زه سوچ کوم چه د دې باره کښې څه داسې کلمه وايم. د ډير سوچ اوفکرنه پس ئې د خپل قوم په خاطر او پوزه کيخودو په خاطر داسې اووئيل چه داخو جادو دې چه هغه ئې نقل کوی. په دې باندې ﴿ذَرْنِي﴾ نه واخله ﴿تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ پورې آياتونه نازل شو.(۱)

دريم روايت:- سدی رحمه الله وائی چه په دارالندوه کښې کيناستل اودې ټولوخلقو مشوره اوکړه چه د حج په موسم کښې به خلق د څلورو واړو طرفونه راځی نو هغوی ته اووائې چه د محمد ﷺ په نسبت څه اووايو؟ څه داسې خبره تجويز کړئی چه ټول په يوه ژبه هم هغه يوه خبره کوو چه په ټولو عربوکښې او په نورو ځايونوکښې هم هغه مشهوره شی. نودې وخت کښې چاشاعر اووئيل چا جادوګر اووئيل چاکاهن او نجومی اووئيل چا مجنون او ليونې اووئيل. وليد ناست وو سوچ ئې کولو غوراوفکرکولو سره ئې په ښه خيال تندې ګونجې کړوځله ئې جوړه کړه اووئيل دادپخوانو جادوګرو قول دې کوم چه دې نقل کوی.

قوله تعالى:- سَأُصْلِيهِ سَقَرَ﴿۲۶﴾

د دوزخ ذکر اوددې د منکر سزا: قرآن پاک کښې بل ځائې ارشاد دې ﴿انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا﴾ يعنی لږ شان ګوره خو سهی ستا څنګه مثالونه جوړوی خو غلی غلی پاتې کيږی او په څه نتيجه باندې نه شی رسيدلې. اوس د هغه د سزا ذکر کولې شی چه زه به هغه د دوزخ په اورکښې ورغرق کړم کوم چه د زبردست اوويرونکی عذاب اوردې چه غوښه څرمن او رګونه اوپتې خوری. بيا به دا ټول نوی راځی او بيابه سوزولې شی نه به مرګ راځی اونه به د آرام والا ژوندملاويږی. څرمن راويستونکې هغه اور دې چه په يوتړق کښې بدن د شپې نه زيات توره وی. بدن او څرمن وريتوی.

قوله تعالى:- عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴿۳۰﴾

ديهوديانو دصحابه کرامو نه تپوس او د ايت نزول:- په دې باندې نورلس فرښتې مقرردی چه نه سترې کيږی اونه رحم کوی.دحضرت براء ﷺ نه روايت دې چه يوڅويهوديانود صحابه کرامو رضی الله عنهم نه تپوس اوکړد دااوښائی چه د دوزخ د فرښتو شميرڅه خومره دې؟ هغوی وئيل الله تعالى اود هغه رسول ﷺ ښه پوهيږی. بيايوسړی حضور ﷺ ته داواقعه بيان کړه نو هم هغه وخت ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ نازل شو.حضور ﷺ صحابه کرامو ته واورولو اوونی فرمائيل چه هغوی لږ شان ماله راولئی چه زه هم د هغوی نه تپوس اوکړم چه د جنت خاوره د څه ده؟ونی فرمائيل واورنی هغه د سپينې ميدې په شان ده. بيا يهوديان حضور ﷺ له راغله اوتپوس ئې اوکړود دوزخ د فرښتو شمير څومره دې؟ حضور ﷺ د دواړو لاسونو ګوتې دوه ځل ښکته کړې په دويم ځل ئې ترې غټه ګوته پريخوده يعنی نورلس.بيا حضور ﷺ اوفرمائيل اوس تاسو اوښائی چه دجنت خاوره څنګه ده؟ هغوی ابن سلام ﷺ ته اووئيل چه هم ته اووايه. ابن سلام ﷺ وئيل هغه لکه چه دسپينې روټئی ده.حضور ﷺ اوفرمائيل چه يادساتئی هغه سپينه روټئی کومه چه

(۱) حاکم:۲/۵۰۶-۵۰۷.

د خالص میدې وی. (١)مسندبزارکښې دی چه کوم سړی حضورﷺ ته د صحابه کرامو ﷢ د بې جوابه کیدوخبرورکړې وو هغه راغلې وو او وئیلې وو چه نن خوستا صحابه کرامواوبائیلله وئې فرمائیل څنګه؟هغه وئیل هغوی جواب ورنه کړې شو اودانی اووئیل چه مونږ به دخپل نبی ﷺ نه تپوس کوو. حضورﷺ اوفرمائیل ښه ده دا هم بیلل ګنړلې کیدې شی د چا نه چه د کومې خبرې تپوس کولې شی چه هغوی ته نه وی پته نوهغوی وائی چه مونږبه دخپل نبیﷺ نه تپوس کووبیا به جواب درکوو دا یهودیان دالله تعالی دښمنان خو لږ شان ماله راولئی هغوی خو د خپل نبی نه د الله تعالی د لیدو سوال کړې وو اوبه هغوی باندې عذاب رالیکلې شوې وو. جواب ئې ورکړواودرسول الله ﷺ په سوال کولو باندې هغوی ډیر پریشانه شو اویوبل ته ئې کتل. الخ(٢)

وَمَا جَعَلْنَآ | اَصْحٰبَ النَّارِ | اِلَّا | مَلٰٓئِكَةً | وَّمَا جَعَلْنَا

او نه دی جوړې کړی مونږه | کارکنانې دوور | مګر | فرښتې | اونهٔ دې جوړې کړې مونږه |

اومونږ خو بل څوک نه بلکه فرښتې په دوزخ مقرر کړی دی | اود هغوئ دا

عِدَّتَهُمْ | اِلَّا فِتْنَةً | لِّلَّذِيْنَ | كَفَرُوْا | لِيَسْتَيْقِنَ

شمار دهغوئ | مګر یوه فتنه | دپاره دهغو خلقو | چی کفر ئې اوکړو | دپاره ددې چې یقین راشی |

شمیر مو دکافرانو دپاره تش د امتحان په غرض مقرر کړې دې | ....نتیجه به ئې دا شی | چې

الَّذِيْنَ | اُوْتُوا الْكِتٰبَ | وَيَزْدَادَ | الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْٓا

دهغه کسانو | چې ورکړې شوې دې ورته کتاب | او زیات شی | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو |

اهل کتاب به پرې یقین اوکړی | ....او دایماندارو به پرې ایمان نور زیات شی

اِيْمَانًا | وَّلَا يَرْتَابَ | الَّذِيْنَ | اُوْتُوا الْكِتٰبَ | وَالْمُؤْمِنُوْنَ

په لحاظ دایمان سره | او چې اونهٔ کړی شك | هغه کسان | چې ورکړې شوې دې کتاب | او مومنان |

اواهل کتاب او مومنان به په کښې هیڅ شک شبه نه کوی |

وَلِيَقُوْلَ | الَّذِيْنَ | فِيْ قُلُوْبِهِمْ | مَّرَضٌ

او دپاره ددې چې اووائی | هغه کسان | چې په زړونو دهغوئ کښې | مرض دنفاق دې |

اونتیجه به ئې دا شی | چې دچا په زړونو کښې چې مرض وی | هغه کسان

وَّالْكٰفِرُوْنَ | مَاذَآ اَرَادَ اللّٰهُ | بِهٰذَا مَثَلًا | كَذٰلِكَ | يُضِلُّ اللّٰهُ

او کافران (دا خبره) | چې څه اراده کړې ده الله | په دې شمار سره | دارنګې | بې لارې کوی الله |

اوکافران به دا وائی چې ددې په بیانولو کښې دالله ﷻ څه غرض دې | دغه شان الله ﷻ هغه څوک ګمراه

مَنْ | يَّشَآءُ | وَيَهْدِيْ | مَنْ يَّشَآءُ | وَمَا يَعْلَمُ | جُنُوْدَ رَبِّكَ

هغه څوك | چې غواړی هغه | او لار ښائی | هغه چاته چې غواړی هغه | او نهٔ پیژنی لښکرې درب ستا

کوی | چې وې غواړی | اوچاته چې اوغواړی هدایت ورته کوی | او ستادرب لښکرې صرف هغه ته معلومې دی

---

(١) البعث للبیهقی: ۵۰۹ مختصراً.
(٢) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة المدثر: ۳۳۲۷.

اِلَّا هُوَ ؕ	وَمَا هِيَ	اِلَّا	ذِكْرٰى	لِلْبَشَرِ ۝	كَلَّا
مګر خاص هم هغه	او نه دي دا دوزخ	مګر	يو نصيحت دي	دپاره دانسان	هر ګز نه
اودا (د دوزخ) بيان دخلقو دپاره نصيحت قدرله دي | قسم دي					

وَالْقَمَرِ ۝	وَالَّيْلِ	اِذْ اَدْبَرَ ۝	وَالصُّبْحِ
قسم دي په سپوږمۍ باندي	او په شپه باندي	كله چي په شاشي	او په صبا باندي
په سپوږمۍ اوشپه چي په تيريدوشي | ....او په صبا چي			

اِذَآ اَسْفَرَ ۝	اِنَّهَا	لَاِحْدَى الْكُبَرِ ۝	نَذِيْرًا	لِّلْبَشَرِ ۝
كله چي روښانه شي	چي بيشكه دا دوزخ	خامخا يوه نښه ده دلويو نښونه	يرونكي دي	انسان لره
كله روښانه شي | چي دغه (دوزخ) يوډير لوئي مصيبت دي اد خلقو دپاره ويرونكي دي				

لِمَنْ	شَآءَ	مِنْكُمْ	اَنْ يَّتَقَدَّمَ	اَوْ يَتَاَخَّرَ ۝
دپاره دهغه انسان	چي غواړي	ستاسو نه	چي وړاند شي (دنيكۍ په لاړ)	يا روستي شي (كفرته)
يعني په تاسو كښي دهغه چا چي (په نيكۍ كښي) وړاندې كيدل غواړي اوكه روستو پاتي كيدل غواړي				

قوله تعالى:- وَمَا جَعَلْنَآ اَصْحٰبَ النَّارِ اِلَّا مَلٰٓئِكَةً

د دوزخ د داروغه ګانو ذكر:- لله تعالى فرمائى چه په عذاب كولواودوزخ په خيال ساتلوباندې موږ فرښتې مقرر كړي چه نه رحم كونكى دى اوسختې خبرې كونكى دى. په دې كښې د قريشود مشركانو ترديددې هغوى ته چه كله د دوزخ دداروغه ګانو شميراوخودلې شو نوابوجهل اووئيل چه اې قريشو كه هغه نورلس دى نو زيات نه زيات كه موږ لس كم دوه سوه يوځائى شو نو هغوى ته به ماتې وركړو. په دې باندې وائى چه هغه فرښتې دى انسانان نه دى نه به تاسو ماتې وركړې شئى اونه به هغه تاسو سترې كړې شئى. دا هم وئيلې شوى دى چه ابوالاشدين د چانوم چه كلده بن اسيدبن خلف ووهغه چه دا شميرواوريدو نو وئې وئيل اې قريشو تاسو ټول راجمع شئى په هغې كښې صرف دوه رامنع كړئى باقى اووه لسوله زه كافى يم. دا ډير مغروره سړې وو او ډير طاقتور هم وو دې به د غوا په څرمن اودريدو بيا به لسو كسانوهغه د ده د پښونه راښكله څرمن به ټكړې شوه خود هغه پښې به خوزيدې هم نه. هم دغه سړې وو چه رسول الله ﷺ له مخامخ راغلو وئې وئيل ته ماسره پرزول اوكړه كه تا زه راګذار كړم نوزه به ستانبوت اومنم. حضور ﷺ هغه سره پروزل اوكړې او څو ځل ئې راګذاركړو خوهغه ته ايمان راوړل نصيب نه شو.

قوله تعالى:- اِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا

دفرشتو د شمير خودلوڅه وجه ده ؟:- امام ابن اسحق ته د پرزونو والا واقعه د ركانه بن عبديزيد بن هاشم بن المطلب خودلې ده. زه وايم په دې دواړوكښې څه منافات نشته(ممكن ده چه دې دواړوسره ئې پرزونې كړې وى)والله اعلم. بيائى اوفرمائيل چه د دې شمير خودل خو وود امتحان د پاره يوطرف ته د كافرانو كفر راښكاره شوبل طرف ته د اهل كتابو يقين كامل شو چه د رسول الله رسالت حق دې ځكه چه پخپله د هغوى په كتاب كښې هم دغه شميردې اودريمه دا چه ايماندار په خپل ايمان كښې كامياب شو. دحضوراكرم ﷺ د خبرې تصديق او د هغوى ايمان زيات شو. اهل كتاب او مسلمانانونه هيڅ شك شبه پاتې نه شوه د ناجوړه زړونومنافقان راپاسيدل چه ښه ده اوښايه چه دلته د دې د ذكر كولوڅه حكمت دې الله تعالى فرمائى چه هم داسې خبرې د ډيروخلقو د ايمان د مضبوطولود پاره سبب

جوړېږي اود ډېرو خلقو د شك والا زړه نور هم ګډوډ شي. د الله تعالى دا ټول كارونه د حكمت او راز نه ډك دي. ستا د رب د لښكرو صحيح شمير او صحيح تعداد اود هغې د كثرت هيڅ چا ته علم نشته هم هغه ښه پوهېږي. دا مه ګڼړئ چه بس هم نورلس دي لكه چه يوناني فلسفيانو اود هغوى هم خيال خلقو دخپل جهالت په وجه دا ګڼړل چه دې نه مرادعقول عشره اونفوس تسعه دى حالانكه دادهغوى مجرد دعوى ده په كوم چه هغوى د دليل قائمولونه بالكل عاجز دى. افسوس چه د آيت په اول باندې خود هغوى نظر دې ولې آخرى حصې نه هغوى كفر اوانكاركوى چرته چه صفا الفاظ موجود دى چه ستا درب د لښكرو بغيرد هغه نه چاته پته نه لګي بيا صرف د نورلسوڅه معني ده؟ د بخاري اومسلم د معراج والا په حديث كښې ثابته شوې ده. حضورﷺ د بيت المعمور صفت بيانولوسره فرمائيلي چه هغه په اووم آسمان باندې دې اودې ته هره ورځ اويازره فرښتې ځي دغه شان په دويمه ورځ بيا اويازره فرښتې ځي اودغه شان هميشه خود فرښتوشمير دومره ډېر دې چه كومې نن لاړې شي د هغوى نمبربيا د قيامته پورې نه شي راتلې.(١)

قوله تعالى:-وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ

د فرښتو دكثرت ذكر او ددې متعلق احاديث:- مسنداحمد كښې رسول مقبول ﷺ فرمائي زه هغه ګورم څه چه تاسو نه ګورئ هغه اورم كوم چه تاسونه اورئ آسمان چڼړېږى اوهغه ته د چڼړيدلوحق دې د يوې ګوتې د كيخودوخائي داسې خالى نشته چرته چه د يوې فرښتې سجده نه وى لګيدلې. كه تاسوته هغه معلوم شوې وې كوم چه ماته معلوم دى نوتاسو به ډېر كم خندل اوډېرزيات به موژړل او په بسترو باندې به مو خپلو ښځو سره خوندونه نه اخستې بلكه فرياد او زارى كولوسره به ځنګلونوته وتلې وئى. دا حديث بيانولوسره به د حضرت ابوذر رضي الله عنه د خُلې نه ناڅاپې داوتل چه افسوس زه ونه وې چه پرې كړې شوې وې. (٢)داحديث په ترمذى او ابن ماجه مكښې هم دې اوامام ترمذى رحمه الله دې ته حسن غريب وائي اود حضرت ابوذر رضي الله عنه نه مرفوعا هم روايت شوې دې.

طبراني كښې دى چه په آسمان باندې د يوې لويشتې برابرخائي يا د تلى برابر ځائي هم داسې نشته چرته چه يونه يوفرښته د قيام، ركوع ياسجدې په حالت كښې نه وى بيا به هم دا ټول د قيامت په ورځ وائي الله تعالى پاك ئې اومونږ له چه څنګه عبادت كول پكار وو هغه شان مونږ ادانه كړې شو خودا ده چه مونږ تاسره څوك شريك نه دې ګرځولې(٣)داامام محمدبن نصر مروزى "كتاب الصلوة" كښې دى چه حضورﷺ يوځل د صحابه كرامو رضي الله عنهم نه تپوس اوكړو كوم چه زه اورم هغه تاسو هم اورئ؟ هغوى جواب وركړويارسول الله ﷺ مونږ خو څه نه اورو. حضورﷺ اوفرمائيل چه د آسمان چرچركول زه اورم او هغه په دې چرچر كولوباندې ملامت كولې نه شى ځكه چه په دې كښې دومره فرښتې دى چه يولويشت ځائي خالى نشته چرته څوك په ركوع كښې دى او څوك په سجده كښې دى.(٤)

دويم روايت كښې دى چه د دنياآسمان كښې د يوقدم كيخودو ځائي داسې نشته چرته چه په سجده يا قيام كښې يوه فرښته نه وى د دې د پاره د فرښتوداقول په قرآن كريم كښې موجود دې ﴿ وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ۝ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ۝ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ۝﴾ يعني په مونږ كښې د هريوې د پاره مقررخائي دې اومونږ صفونه تړونكي او د الله تعالى تسبيح بيانونكي يو. د دې حديث مرفوع كيدل ډېر غريب دى. په دويم روايت كښې دا قول د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه بيان كړې شوې دې. په يوبل سندسره دا روايت د حضرت

---

(١) صحيح بخارى كتاب بدء الخلق باب ذكر الملائكة صلوات الله عليهم:٣٢٠٧، صحيح مسلم:١٦٤.
(٢) ترمذى كتاب الزهد باب ماجاء فى قول النبي ﷺ((لوتعلمون ماأعلم)):٢٣١٢وهوحسن، ابن ماجه: ٤١٩٠، احمد:١٧٣/٥.
(٣) المعجم الاوسط:٣٥٩٢، مجمع الزوائد:٥٧/١.
(٤) الصلاة لابن نصر:٢٥٠.

علاء بن سعد ﷺ نه هم مرفوعا نقل دي. دا صحابي د مکې د فتح او دې نه پس په جهادونو کښې حضور اکرم ﷺ سره وو خو سندا دا هم غريب دې. په يو بل ډير زيات غريب بلکه سخت منکر حديث کښې دي چه حضرت عمر فاروق ﷺ راغلو مونځ ولاړوو او درې کسان ناست وو په کومو کښې چه يو ابوجحش ليثي وو. هغه او فرمائيل پاسئی حضور ﷺ سره په مانځه کښې شرکت اوکړئی نو دوه کسان خو اودريده او ابوجحش او وئيل چه که څوك داسې سړې راشی چه زما نه په طاقت او قوت کښې زيات وی ما سره پهلوانی اوکړی او ما راګذار کړی بيا زما خله په خاورو کښې او مږی نو بيا به زه پاسم ګنی نه پاسم. حضرت عمر فاروق ﷺ وئيل نور به څوك راځی راشه زه راغلې يم. پهلوانی مو اوکړه او ما هغه راخلاص کړو بيا مې د هغه خُله په خاورو ککړه کړه. په دې کښې حضرت عثمان بن عفان ﷺ راغلو او هغه نی زما نه خلاص کړو. زه ډير غصه شوم او د دغه غصې په حالت کښې حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم. حضور ﷺ ماته په کتو سره اوفرمائيل ابوحفص نن څه خبره ده؟ ما ټوله واقعه واوروله نو ونی فرمائيل چه که د حضرت عمر ﷺ مرضی داسې وی نو د الله تعالی قسم زما په نيزد خود دغه خبيث سر راپريکړې وو نو ښه به وه. دې او ريدو سره حضرت عمر ﷺ همې پاسيدو او د هغه طرف ته نی ورټوپ کړو هغه ډير لرې تلې وو حضور ﷺ هغه ته آواز ورکړو او ونی فرمائيل کينه واوره الله تعالی د ابوجحش د مونځ نه بالکل بې پرواه دې. د دنيا په آسمان کښې په خشوع او خضوع سره بې شماره فرښتې د الله تعالی په وړاندې سجده کښې پرتې دی چه د قيامته پورې به سر اوچت نه کړی. په قيامت کښې به د سجدې نه سر اوچت کړی او دې وينا کولو سره به حاضرې شی ای زمونږ ربه مونږ نه ستا د عبادت حق ادا نه کړې شو دغه شان په دويم آسمان کښې به هم دا حال وی.

د ملائکو تسبيحات:- حضرت عمر ﷺ تپوس اوکړو حضور ﷺ د دوی تسبيح څه دی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه د دنيا د آسمان فرښتې خو وائی ﴿**سبحان ذی الملك والملكوت**﴾ د دويم آسمان فرښتې وائی ﴿**سبحان ذی العزت والجبروت**﴾ د دريم آسمان فرښتې وائی ﴿**سبحان الحی الذی لايموت**﴾ عمر ﷺ ته هم په خپل مانځه کښې داسې وايه. حضرت عمر ﷺ عرض اوکړو يا رسول الله ﷺ دې نه وړاندې چه کوم تاسو لوستل خود لی دی او د کوم د لوستلو د پاره تاسو فرمائيلی دی د هغې به څه کوو؟ ونی فرمائيل کله دا وايه کله هغه لوله. اول چه د لوستلو د پاره حضور ﷺ فرمائيلې وو هغه دا دی ﴿**اعوذ بعفوك من عقابك واعوذ برضاك من سخطك واعوذ بك منك جل وجهك**﴾ يعنی الله تعالی زه ستا د عذابونو نه ستا د معافئی په پناه کښې راځم او ستا د ناراضګئی نه ستا د رضامندئی پناه غواړم او ستا نه هم ستا پناه غواړم ستا مخ د جلال والا دې.(1)

اواسحق مروزی کوم چه د حديث راوی دې د هغه نه حضرت امام بخاری رحمه الله روايت کوی او امام ابن حبان رحمه الله هم هغه په ثقه راويانو کښې شميری خو حضرت امام ابوداؤد رحمه الله امام نسائی رحمه الله امام عقيلی رحمه الله او امام دراقطنی رحمه الله هغه ته ضعيف وائی. امام ابوحاتم رازی رحمه الله فرمائی وو خو هغه ړندتونې ولې نابيناشوې وو او کله کله به نی تلقين قبلولو. او د هغوی د کتابونو روايتونه صحيح دی. د هغه نه دا هم روايت دې چه دا مضطرب دې او د هغه استاذ عبدالملك بن قدامه ابوقتاده حمجی کښې هم کلام دې. حيرانتيا ده چه امام محمد بن نصر رحمه الله د هغه دا حديث څنګه نقل کړې دې نه نی په هغه باندې کلام کړې نه نی د هغه حال معلوم کړې نه نی د هغه نه پس د راويانو ضعف بيان کړې او دومره نی کړی دی چه هغه نی په بل سند سره مرسلا روايت کړې دې او د مرسل دوه سندونه نی راوړی دی يو حضرت سعيد ابن جبير ﷺ نه او دويم د حسن بصری رحمه الله نه.

بيانی يو بل روايت راوړې دې چه حضرت عدی بن ارطاة ﷺ د مدئن په جامعه مسجد کښې خپله خطبه

---

(1) کتاب الصلاة لمحمد بن نصر:۲۵٦، حاکم:۳/۸۷-۸۸، شعب الايمان:۱/۱۱٤.

کښې فرمائیل چه ماد یوصحابیؓ نه اوریدلی دی هغه د نبیکریم ﷺ نه اوریدلی دی حضورﷺ فرمائیلی چه د الله تعالی ډیرې زیاتې فرښتې دی چه هروخت د الله تعالی د ویرې نه رچیږی د هغوی اوښکې راپریوځی اوهغه په دغه فرښتوباندې راڅڅیږی کومې چه په مانځه کښې مشغول دی. او په هغوی کښې داسې فرښتې هم دی چه د دنیاد شروع نه هم په رکوع کښې دی اوبعضې هم په سجده کښې دی د قیامت په ورځ به خپله شا اوسر اوچتوی اوډیر په عاجزئی سره به د الله تعالی په دربار کښې عرض کوی یاالله ته پاك ئی اومونږ ستا د عبادت حق ادانه کړې شو([1])ددې حدیث په اسنادو کښې هیڅ نقصان نشته بیا فرمائی چه هغه اُور د کوم صفت چه تاسو واوریدو دا د خلقو د پاره سراسر دعبرت اونصیحت سبب دې. بیا د سپوږمئې د شپې د تلود سحر د رڼا کیدو قسم خوړلو سره فرمائی چه هغه اُور یوزبردست او ډیر لوئ څیز دې څوك چه دا ویره قبوله کړی اود حق په لار لګیدل غواړی او دې لګی اوکه څوك غواړی چه سره د دې د حق کیدو هم شاکړی نوده نه لرې تختئی او هغه رد کوئی.

كُلُّ نَفْسٍ | بِمَا | كَسَبَتْ | رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ | إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾

هر انسان | په سبب دهغې عمل | چې اوکړی هغه | ګانړه دې | غیر دښی لاس والو نه |

هربنده به پخپل عمل کښې ګانړه پروت وی | ....خو دښی اړخ خاوندان نه

فِي جَنَّاتٍ | يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ | عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ | مَا سَلَكَكُمْ

هغوئ به په باغونو کښې وی | چې تپوسونه به کوی هغوئ | دمجرمانو نه | څه څیز ننویستئ تاسو

هغوئ به په باغونو کښې وی | د مجرمانو نه به تپوسونه کوی | چې تاسو کومې خبرې

فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ | قَالُوا | لَمْ نَكُ | مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ | وَلَمْ نَكُ

په دوزخ کښې | اوبهٔ وائی هغوئ | نهٔ وؤ مونږه | دمونځ کونکونه | اونهٔ وؤ مونږه |

دوزخ ته داخل کړئ | هغوئ به په جواب کښې اووائی | مونږ مونځ ګزار نه وو | او مسکینانو ته

نُطْعِمُ | الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ | وَكُنَّا | نَخُوضُ

چې ډوډئ مو ورکړې وې | مسکینانو ته | او وؤ مونږه | چې مشغولیدو به مونږه |

به مو خوراک نه ورکولو | او په عبثو خبرو او کارونو کښې مشغولیدونکو سره مونږ هم

مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾ | وَكُنَّا | نُكَذِّبُ | بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾

دحق خلاف مشغولیدونکو سره | او وؤ مونږه | چې دروغ به مو ګڼړو مونږه | ورځې دقیامت لره |

مشغولیدو | ....اومونږ به د جزاء ورځې (قیامت) ته دروغ وئیل

حَتَّىٰ | أَتَانَا | الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾ | فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ

تر دې پورې | چې راغې مونږ ته | هغه څیز یقینی (مرګ) | پس هیڅ فائیده به ورنهٔ کړی هغوئ له |

تردې چې مرګ راباندې راغلو | نو داسې خلقو ته بهٔ دسفارشیانو سفارش هیڅ فانده اونه رسوی

[1] کتاب الصلاة لمحمدبن نصر: ۲۶۰.

الشّٰفِعِيْنَ ﴿۴۸﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِيْنَ ﴿۴۹﴾

سفارش دسفارش کونکو | پس څه شوي دي دوئ لره | چي د نصيحت نه | مخ اړونکي دي |

| .... نو په دوئ څه شوي دي | چي د نصيحت نه مخ اړوي؟

كَاَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنْفِرَةٌ ﴿۵۰﴾ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿۵۱﴾ بَلْ يُرِيْدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ

دوئ داسي دي لکه | خره | تښتيدونکي وي | دشرمخ نه | بلکه غواړي | هر سړې | ددوئ نه |

لکه چي دوئ (ځنګلي) خره دي | چي د زمري نه تښتي | خبره داده چي په دوئ کښي هر کس دا غواړي

اَنْ يُّؤْتٰى صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿۵۲﴾ كَلَّا ۗ بَلْ لَّا يَخَافُوْنَ الْاٰخِرَةَ ﴿۵۳﴾

چي ورکړې شي هغه ته | صحيفي (خط) | غوړيدلي | هر ګز نه | بلکه نه يريږي دوئ | داخرت نه |

چي هغه ته دي پرانستلي صحيفي ورکړې شي|دانه شي کيدې | خبره دا ده | چي دوى داخرت نه ويريږي

كَلَّآ اِنَّهٗ تَذْكِرَةٌ ﴿۵۴﴾ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴿۵۵﴾

هر ګز نه | بيشکه دا | يو نصيحت دې | پس هغه څوك | چي غواړي | نصيحت د حاصل کړي ددې نه

خبردار دا(قرآن) خو نصيحت دې | نو څوک چي غواړي له دې (کتاب) نه نصيحت واخلي

وَمَا يَذْكُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ ۗ هُوَ اَهْلُ التَّقْوٰى

او نصيحت نشي حاصولي دوئ | مګر هغه چي اوغواړي الله | هغه لائق دې ددې چي يره تر اوشي |

او نصيحت خودوى هله حاصلوى شي|چي الله اوغواړي | هم هغه ذات د ويرې لائق دې(چي ويره ترې اوشي)

وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿۵۶﴾

او خاوند دې دبښنې (متقيانو لره) |

او هم هغه دبښنې خاوند دې

قوله تعالی:- كُلُّ نَفْسٍۢ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ ﴿۳۸﴾

هرنفس به په خپل عمل نيولې کيږي: الله تعالی خبرورکوی چه هرسړې به د قيامت په ورځ په خپل عمل کښې اينختې اوګيروی. خوچه دچاپه ښی لاس کښې عمل نامه راغلې وی هغوی به د جنت په بالا خانو کښې په آرام سره ناست وی دوزخيان به په خرابوعذابونو کښې کتلوسره د هغوی نه تپوس کوی چه تاسودلته څنګه راورسيدئی؟هغوی به جواب ورکړی چه نه مونږ درب عبادت کړې اونه مو مخلوق سره احسان کړې بغيرد علم نه چه څه په ژبه راتلل راويستل مو. که څوك مو په اعتراض کولو ليدل نو مونږ به هم ورسره کيدلو اوخبرې به موجوړولې اود قيامت د ورځې تکذيب موکولو تردې چه مرګ راغلو د يقين معنی مرګ هم په دې آيت کښې هم ده. ﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَاْتِيَكَ الْيَقِيْنُ ﴿﴾﴾ يعنی د مرګ د وخت پورې د الله ﷻ په عبادت کښې لګيااوسه اود حضرت عثمان بن مظعون رضی الله عنه د مرګ په نسبت حديث کښې هم د يقين لفظ راغلې دې. [1] اوس الله تعالی فرمائی چه داسې خلقو ته به د چا سفارش او شفاعت فائده ورنه کړی ځکه چه شفاعت هله فائده مندوی کوم ځائی چه دشفاعت محل يعنی ځائی وی خوچه د چا سره هم په کفر باندې وتلې وی دهغوی د پاره شفاعت چرته دې؟هغوی به دهميشه دپاره هاويه ته ځی.

---

[1] صحيح بخاری کتاب الجنائزباب دخول علی الميت بعد الموت اذا درج فی الکفانه: ۱۲۴۳.

بیافرمائی څه خبره ده؟ څه وجه ده؟ چه داکافرانوستاد دعوت اونصیحت نه مخ اړوی اودقران او حدیث نه داسې تختي لکه ځنګلی خرچه د ازمری نه تختی په فارسی ژبه کښې چه کوم ته شیروانی په عربی ژبه کښې هغې ته اسدوانی اوحبشی ژبه کښې قسوره وائی اوپه نبطی ژبه کښې ورته اوبا. بیا فرمائی چه دامشرکان خوغواړی چه په دوی کښې په هریوسړی باندې خان له خان له کتاب نازل شو لکه چه یو بل خاي کښې د هغوی مقوله ده ﴿حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ اُوْتِیَ رُسُلُ اللّٰهِ﴾ یعنی چه کله هغوی له یوآیت راځی نووائی چه مونږ خو به هیڅ کله هم ایمان راونړو ترکومې چه هغه رانه کړې شی کوم چه د الله تعالی رسولانوته ورکړې کیدې شی. الله تعالی ته ښه علم دې چه د رسالت قابل څوك دی؟ اودا هم مطلب کیدې شی چه مونږ ته بغیرد څه عمل نه خلاصې راکړې شی.([1]) الله تعالی فرمائی چه اصل کښې وجه داده چه د دوی د آخرت ویره هډو نشته ځکه چه د دوی دایقین هم نه دې په دې باندې ایمان نشته بلکه دا دروغ ګڼړی نو ویرېږی به ولې؟ بیا فرمائی چه ریښتیاخبره داده چه دا قرآن پاك خوصرف نصیحت او موعظت دې چه څوك غواړی عبرت دې حاصل کړی او نصیحت دې واخلی لکه چه ارشاد دې ﴿وَمَا يَذْكُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ﴾ یعنی ستاسوغوښتنې دې د الله تعالی دغوښتنې تابع شی بیا فرمائی د هغه ذات د دې قابل دې چه د هغه دې اوویریږی او هغه داسې دې چه د هررجوع کونکی توبه قبلوی. مسنداحمد کښې دی چه رسول الله ﷺ ددې آیت تلاوت اوکړو او وئې فرمائیل ستاسو رب فرمائی چه زه د دې حقدار یم چه مانه اوویریږئی اوماسره دې دویم معبود اونه ګرځولې شی څوك چه زماسره دشریك جوړولونه بچ شوهغه خوزمادبښنې حقدار شو([2]) ابن ماجه ترمذی اونسائی وغیره کښې دا حدیث هم دې اوامام ترمذی رحمه الله دې ته حسن غریب وائی. سهیل د دې راوی قوی نه دې.

د الله تعالی په احسان سره د سورت مدثر تفسیرهم ختم شو.

ایاتونه		سورة القيامة مكية وهي اربعون اية وفيها ركوعان		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑳		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		②

لَآ	اُقْسِمُ	بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ①	وَلَآ	اُقْسِمُ	بِالنَّفْسِ	اللَّوَّامَةِ ②
نۀ	زۀ قسم خورم	په ورځ دقیامت	اونۀ	زۀ قسم خورم	په نفس	ملامته کونکی باندې

زۀ دقیامت په ورځ قسم خورم او زۀ په هغه نفس قسم خورم چې په بدئ ملامته کونکې دې

اَيَحْسَبُ	الْاِنْسَانُ	اَلَّنْ نَّجْمَعَ	عِظَامَهٗ ③	بَلٰى	قٰدِرِيْنَ
ایا ګمان کوی	انسان	چې مونږ به راجمع نکړې شو	هډوکی دهغه	ولې نۀ	قادر یو مونږه

ایا انسان داخیال کوی چې مونږ به دهغه هډوکی راجمع نکړو ضرور به ئې راجمع کړو مونږخو په دې قادریو

عَلٰٓى اَنْ نُّسَوِّيَ	بَنَانَهٗ ④	بَلْ يُرِيْدُ	الْاِنْسَانُ	لِيَفْجُرَ
په دې چې برابر کړو مونږه	بندونه دګوتو دهغه	بلکه اراده لری	انسان	چې ګناه کوی

چې د هغه دګوتوبندونه هم برابر کړو ......بلکه انسان دا غواړی چې ائنده دې هم بد عملونه کوی

[1] الطبری: ۴۲/۲۴.
[2] احمد: ۱۴۲/۳، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة المدثر: ۳۳۲۸، ابن ماجه: ۴۲۹۹، مسندابی یعلی: ۳۳۱۷، حاکم: ۵۰۸/۲.

أَمَامَهُ ۝ يَسْـَٔلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِ ۝ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝

انينده دپاره | تپوس کوي | چې کله به وي | ورځ دقيامت | پس هر کله چې | او بريښي سترګې |

.... دقيامت د ورځې تپوس کوي چې کله به وي| په کومه ورځ چې سترګې سپينې اوتښتي

وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۝ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ

او توره شي سپوږمۍ | او يوځاني کړې شي نمر | او سپوږمۍ | اوبه وائي انسان | په دغه ورځ |

او سپوږمۍ بې نوره شي |اونمر اوسپوږمۍ په يو حال کښې شي| نو انسان به په دغه ورځ وائي چې

أَيْنَ الْمَفَرُّ ۝ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۝

چې چرته دې ځائې دتيښتې |هر ګز نه | نشته ځائې دپناه | رب ستاته | په دغه ورځ | ځائې دقرار دې

کوم خوا اوتښتم انه ، اوس د پناه هيڅ ځائې نشته| په دغه ورځ ستا د رب نه سوا بل ځائې کښې پناه نشته |

يُنَبَّؤُا الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ

| خبر به ورکړې شي انسان ته | په دغه ورځ | په هغې | چې مخکښې ئې ليږلې وې |

په دغه ورځ به انسان ته خپل وړاندينى او روستنى ټول عملونه پيش کړې شي

وَأَخَّرَ ۝ بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ۝ وَلَوْ أَلْقَىٰ

اوروستو ئې پريښى وې | بلکه انسان به | په نفس خپل باندې | ليدونکې وي | اګر که پيش کړي هغه

بلکه انسان به پخپله هم په خپل حالت باندې ګواه وي | .... اګر که بهانې لټوي

مَعَاذِيرَهُ ۝ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ۝

| عذرونه خپل | مه خوزوه | په دې وحى | ژبه خپله | چې تلوار کوې | په يادولو ددې |

.............(اې رسول ﷺ) ته د قرآن په لوستلو کښې د زر ونيلو دپاره خپلې ژبې ته حرکت مه ورکوه|

قوله تعالى:- لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۝

دقيامت قسم: داخوځل تيرشوي دي چه په کوم ځيزباندې قسم اوخوړلې شي نوکه هغه د ردکولوځيز وي نودقسم نه اول دلا کلمه دنفي دتاکيددپاره راوړل جائزکيږي. دلته دقيامت په کيدوباندې اود جاهلانو د دې قول په ترديدباندې چه قيامت به نه کيږي قسم خوړلې شي نوفرمائي چه قسم دې د قيامت په ورځ اوقسم دې د ملامت کونکي ځان. حضرت حسن رحمه الله خو فرمائي چه د قيامت قسم دې اود ملامت کونکي نفس قسم نه دې. حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه د دواړوقسم دې[1] د حسن رحمه الله او اعرج رحمه الله قراءت ﴿لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۝﴾ دې. دې سره هم دحسن رحمه الله دقول تائيد کيږي ځکه چه د هغه په نيزداولنې قسم دې اوددويم نه دې خوصحيح قول هم دغه دې چه د دواړوقسم خوړلې شوې دې.لکه چه د حضرت قتاده رحمه الله بيان دې. د حضرت ابن عباس رضي الله عنه او حضرت سعيدبن جبير رضي الله عنه نه هم دا روايت دې او د امام ابن جرير رحمه الله مختارقول هم دغه دې. د قيامت ورځ خو هرسړې پيژنى.

[1] الطبرى: ۴۸/۲۴.

قوله تعالى:- وَلَآ أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ﴿۲﴾

قسم دي د نفس لوامه: په نفس لوامه کښې د حضرت حسن بصری رحمه الله نه روايت دی چه دې نه مراد د مؤمن نفس دې چه هغه هروخت خپل ځان ملامت کوی چه داسې دې ولې اوونيل؟دادې ولې اوخوړلو؟ داخيال په زړه کښې ولې راغلو؟اوفاسق اوفاجر غافل وی په هغه باندې څه شوی دی چه خپل نفس ملامت کړی(۱)داهم روايت دې چه د زمکې اوآسمان ټول مخلوق به خپل ځان ملامت کوی. دخيروالا به دخيرپه کمی اود شروالا به د شر په کيدو باندې.داهم وئيلی شوی دی چه دې نه مرادمذموم نفس دې چه نافرمان وی په پاتې کيدونکی باندې پښيمانه اوپه دې باندې ملامته کونکې.امام ابن جرير رحمه الله فرمائی چه دا ټول اقوال نيزدې نيزدې دی مطلب دا دې چه دا هغه نفس والا دې چه د نيکئ په کمی باندې او د بدئ په کيدوباندې نفس ملامت کوی او په فوت شوی باندې پښيمانتيا کوی. بيا فرمائی چه انسان دا سوچ کړې دې چه مونږ به د قيامت په ورځ د هغوی د هډوکو په راجمع کولوباندې قادر نه يو. داخو ډير غلط خيال دې مونږ به دا د جدا جدا ځايونونه راجمع کوو اوبيا به ئی اودرو اودا به پوره پوره جوړوو.حضرت ابن عباس رضی الله عنه وغيره فرمائی چه مونږ قادر يو چه دوی د اوښ يا اس د تلی په شان جوړکړو.امام ابن جرير رحمه الله فرمائی چه که په دنياکښې مونږ غوښتلې نو دوی به مو هم داسې جوړکړې وې.د آيت دلفظونونه خوپه ظاهره هم دا معلوميږی چه ﴿قٰدِرِيْنَ﴾ حال دې د﴿نجمع﴾ نه يعنی انسان آيا داګمان کوی چه مونږ به د هغه هډوکی راجمع نه کړې شو؟ او مونږ ئی ډيرزر راجمع کړو مونږ د دې د راجمع کولوقدرت لرو بلکه که مونږ غواړو نو څومره چه دې وو نود هغې نه به ئی هم څه زيات جوړکړو راوچت به ئی کړو.د ددوی دګوتوسرونه به برابرکړو دابن قتيبه رحمه الله اوزجاج رحمه الله د قول هم دغه معنی ده.

قوله تعالى:- بَلْ يُرِيْدُ الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهٗ﴿۵﴾

د انسان اعمال: بيافرمائی چه الله تعالی خپلې مخې ته فسق اوفجورکول غواړی يعنی قدم په قدم وړاندې کيږی وائی چه ګناه خوکوم توبه به هم اوباسم. د قيامت ورځ کومه د هغه په وړاندې ده د هغې نه کفرکوی اوهغه ئی په خپل سر به سوره ده وړاندې روان دې هروخت هم دغه وينی چه يوقدم به خپل نفس دالله تعالی د ګناه طرف ته وړاندې کوم خو چه په چا باندې د رب رحم دې. د اکثروسلفوقول د دې آيت په تفسير کښې هم دغه دې چه په ګناهونوکښې تندی کوی اوتوبه کښې تاخيرکوی. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی د حساب د ورځ نه انکاری دې ابن زيد رضی الله عنه هم دغه وائی اوهم دا ډير ښه مطلب دې ځکه چه هم دې نه پس دی چه هغوی تپوس کوی قيامت به کله راځی؟د هغوی دا سوال هم د انکارپه توګه دې داخوپيژنی چه دقيامت راتلل محال دی بل ځائی ارشاددې﴿وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ﴾ وائی چه که ته رښتونې ئی نو اوښايه چه قيامت به کله راځی؟ دوی ته اووايه چه د هغې يو ورځ مقرر ده دکومې نه چه نه تاسويوساعت وړاندې کيدې شئی نه روستو کيدې شئی.دلته هم فرمائی چه کله مو سترګې بقې پاتې شی لکه چه بل ځائی ارشاددې ﴿لَا يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَاَفْـِٕدَتُهُمْ هَوَآءٌ﴾يعنی باټره به ئی رپيږی نه بلکه درعب اوددهشت دوجه به ئی سترګې بقې نيولې اخواديخوابه ګوری.د﴿بَرِقَ﴾دويم قرات ﴿بَرَقَ﴾ هم دې معنی نيزدې نيزدې دې اود سپوږمنی رانړابه بالکل ختمه شی اونمر سپوږمنی به راجمع کړې شی يعنی دواړه به بې نوره کړې شی او راغونډبه کړې شی لکه چه فرمان دې ﴿اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝ وَاِذَا النُّجُوْمُ انْكَدَرَتْ ۝﴾

دحضرت ابن مسعود رضی الله عنه په قراءت کښې ﴿وجمع بين الشمس والقمر﴾ دې انسان چه کله دا پريشان شوې او د ويرې اود دنيا د انتظام دا خطرناك حال اووينی نوتختنی به او وائی به چه د پناه ځائی کوم ځائی دې؟

---

(۱) تفسير قرطبی:۱۹/۹۳.

د الله تعالی د طرف نه به جواب ملاویږی چه هیڅ پناه نشته درب وړاندې اوهغه سره د اودریدونه بغیر بله هیڅ لار نشته.لکه چه بل ځائی ارشاد دې﴿مَا لَكُمْ مِّن مَّلْجَإٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُم مِّن نَّكِيرٍ﴾ یعنی نن نه یوځائی د پناه شته اونه داسې یوځائی شته چرته چه تاسو لاړشئی اوتاسو بې انجام او بې پیژندګلو شئی. نن به هر سړی ته د هغه وړاندې روستو لوئ واړه نیوی اوزاړه ټول اعمال وروړاندې کړې شی. لکه چه ارشاد دې ﴿وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا﴾ یعنی چه څه ئی کړې وو هغه به اووینی اوستارب به په چا باندې ظلم نه کوی. انسان خپل ځان ډیر ښه پیژنی د خپلوعملونوپخپله آئینه ده سره د دې که انکارکوی یاعذر اومعذرت کوی ګرخی.

لکه چه ارشاد باری تعالی دې﴿ اِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴾ خپله عمله نامه پخپله اولوله او خپل ځان هم پخپله اوګوره.دهغه غوږونه سترګې لاسونه پښې اونوراندامونه په هغه د ګواهئی د پاره کافی دی. خوافسوس چه دې د نورو عیبونه او نقصانونه ګوری اود خپل ځان نه غافله دې. وئیلی شی په توراۃ کښې لیکلی دی اې بنیادمه ته خود نورو دسترګوډکی وینې اودخپلوسترګو پوره تیر تاته نه ښکاری؟دقیامت په ورځ به انسان فضول بهانې جوړکړی اوددروغودلیلونه به ورکوی اوبې کاره عذرونه به پیش کړی یوبه هم نه شی قبلولې.ددې آیت یوه معنی داهم کړې ده چه هغه به پردې راواچوی اهل یمن پردې ته عذار وائی خوصحیح معنی دپاسه ده لکه چه بل ځائی ارشاد دې یومعقول عذربه ورسره نه وی نود خپل شرك نه به د سر نه انکار اوکړی چه د الله تعالی قسم مونږ خو د سره مشرکان نه وو. بل ځائی دی چه د قیامت په ورځ به هم د الله تعالی په وړاندې قسمونه خوړلوسره به خپل ځان رښتونی ثابتول غواړی لکه څنګه چه په دنیاکښې دهغوی ستاپه وړاندې حال دې ولې الله تعالی ته خود هغوی دروغ ښکاره دی که هغوی خپل ځان هرڅه ګنړی. غرض دا چه عذر معذرت به د قیامت په ورځ دهغوی هیڅ په کار رانه شی لکه چه بل ځائی فرمائی﴿فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ﴾ ظالمانو ته به د هغوی معذرت هیڅ کار ورنه کړی دوی به د خپل شرك سره دخپلو ټولوبدعملوانکار اوکړی خوبې فائدې.

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴿١٦﴾

| مه خوزوه | په دې وحی | ژبه خپله | چې تلوار کوې | په یادولو ددې |

(ائې رسول ﷺ) ته د قران په لوستلو کښې د زر وئیلو دپاره خپلې ژبې ته حرکت مه ورکوه|

إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ

بیشکه په مونږ دی | جمع کول ددې | او لوستل ددې | پس هر کله چې لولو مونږ دا | پس پیروی کوه |

ددې رایوځائې کول اوتاته لوستل زمونږ په ذمه دی| نو چې مونږ ئې (تاته) ولولو نو ته

قُرْآنَهُ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴿١٩﴾ كَلَّا

دلوستلو ددې | بیا | بیشکه زمونږه ذمه ده | بیان(یعنی مطلب دربنودل) ددې |هر ګز نه |

د هغې پیروی کوه|........ بیا (خلقو ته) د هغې بیانول هم زمونږ په ذمه دی |..............مګر

بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ

بلکه تاسو خوښوئ | زر حاصلیدونکی دنیا | او پریږدئ | اخرت | خینی مخونه به | په دغه ورځ |

تاسو خلق دنیاسره محبت کوئ | اواخرت موپریښې دې |.............ډیرمخونه به په دغه ورځ

نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾	اِلٰى رَبِّهَا	نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾	وَوُجُوْهٌ	يَّوْمَئِذٍۭ	بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾
تازه وی	رب خپل ته به	کتونکی وی	او ځینی مخونه به	په دغه ورځ	غمګین وی

تازه وی | خپل رب ته به ګوری | .... او ډیر مخونه به په دغه ورځ بې رونقه وی

تَظُنُّ	اَنْ يُّفْعَلَ	بِهَا	فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾
ګمان به کوی (پوهه به وی)	چې کیږی به	په دغه مخونو باندې (دهغوئ سره)	سخت سلوك

دوئ به خیال کوی | چې دوئ سره به داسې سختئ کولې شی | چې ددوئ ملا به ماته کړی

قوله تعالیٰ:- لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ﴿١٦﴾ اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ﴿١٧﴾

قرآن پاک لوستل اویادول: دلته الله تعالیٰ ﷻ خپل نبی کریم ﷺ ته تعلیم ورکوی چه دفرښتې نه څنګه وحی واخلی حضورﷺ به دهغې په اخستلوکښې ډیره تندی کوله اوپه قراءت کښې به فرښتې سره بالکل یوشان وو.نوالله ﷻ حکم فرمائی چه کله فرښته وحی راوړی راشی نو ته صرف اوره اوبیا د کومې ویرې چه ته داسې کوې د دې خبرپه بابت تسلی ورکوی چه ستاپه سینه کښې جمع کول او په خپل وخت ستا د ژبې نه لوستل دا زمونږ په ذمه دی دغه شان دا واضح کول او د دې تفسیر او بیان ستانه کول داهم زمونږ په ذمه دی.نواولنې حالت خو یادول بیا تلاوت کول بیا تفسیر مضمون وضاحت اومطلب بیانول د دې دریواړو کفالت الله تعالیٰ په خپله ذمه اخستې دی لکه چه بل ځائی ارشاددې ﴿ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّقْضٰٓى اِلَيْكَ وَحْيُهٗ ۡ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴾ یعنی ترکومې چه تاسره پوره وحی رانه شی نو ته په لوستلوکښې تندی مه کوه زمونږ نه دعا غواړه چه زما ربه زما علم زیات کړې. بیافرمائی چه دا ستا په سینه کښې جمع کول اودا په تا باندې لوستل په مونږ دی کله چه مونږ دا اولولو یعنی زمونږ نازل کړې شوې فرښته دا تلاوت کړی نوته اوره چه کله هغه اولولی نو بیائی ته وایه زمونږ په مهربانئی سره به تاته پوره یادوی. دومره هم نه بلکه د حفظ کولو اوتلاوت کولونه پس مونږ به تاته د دې معنې مطلبونه په ښکاره والی او وضاحت سره پوهه کوو دې دپاره چه زمونږ اصلی مراداو صفاشریعت باندې ته پوره شان سره خبرشې.

مسندکښې دی چه حضورﷺ ته د دې نه وړاندې په وحی اخستوکښې ډیر سخت تکلیف کیدلواود دې ویرې چه چرته زه ئې هیرنه کړم فرښتې سره سره به ئې لوستلو اود حضورﷺ شونډمبارکې به خوزیدلې. ابن عباس رضی الله عنه راوی حدیث خپلې شونډاوخوزولې او وئې خودلې چه داسې اود هغه شاګرد سعیدؒ به هم د خپل استاذ په شان شونډې خوزولې او خپلوشاګردانوته به ئې خودل. په دې باندې دا آیت نازل شو چه دومره تندی مه کوه او خپلې شونډې مه خوزوه. دا ستا په سینه کښې جمع کول او په تاباندې تلاوت کول زمونږ په حواله دی بخاری او مسلم کښې هم دا روایت دی [1] اوبخاری کښې داهم دی چه کله به وحی نازلیدله نوحضورﷺ به سترګې مبارکې ښکته کړې وې اوچه کله به نازل شوه نو حضورﷺ به لوستله [2] ابن ابی حاتم کښې هم د ابن عباس رضی الله عنه په روایت سره نقل دی اوډیرومفسرینو او سلفو صالحینوهم دافرمائیلی دی.داهم روایت دې چه حضورﷺ به هروخت تلاوت کولوداسې نه چه زه ئې هیر نه کړم په دې باندې دا آیاتونه نازل شو.

حضرت ابن عباس رضی الله عنه او حضرت عطیه عوفی رحمه الله فرمائی د دې بیان په مونږ باندې دې یعنی حلال او حرام واضح کول. د حضرت قتاده رحمه الله هم دا قول دې. بیا فرمان کولې شی چه دې کافرانو د قیامت نه

---

[1] احمد:۱/۳٤۳، صحیح بخاری کتاب بدء الوحی باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله ﷺ، صحیح مسلم:٤٤۸، ترمذی:۳۲۲۹.

[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة القیامة ﴿فاذا قرأناه فاتبع قرآنه﴾:٤۹۲۹.

انکار کول اود الله تعالی پاك کتاب ته منل اود الله تعالی د عظیم الشان رسول ﷺ تابعداری ته کولو باندې اماده کونکې څیز چه کله دنیا اوآخرت پریخودل دی سره د دې چه د آخرت ورځ ډیره د اهمیت والا ورځ ده. په دې ورځ به ډیر خلق خو داسې وی چه د هغوی مخونه به ډیر خوشحاله تروتازه وی اود خپل رب په دیدار باندې به مشرف کیږی لکه چه صحیح بخاری کښې دی چه ډیر زر به تاسو خپل رب صفاصفا اوښکاره په ښکاره خپلې مخې ته اوګورئی په ډیرصحیح حدیث اومتواتروسندونو سره کوم چه داحادیثو آئمه په خپلوکتابونو کښې وارد کړې دې ثابته شوې ده چه ایماندار به قیامت په ورځ د خپل رب په دیدارباندې مشرف کیږی. دا احادیث خو به نه څوك اخواکړې شی اونه به ددې نه انکار اوکړې شی.

صحیح بخاری اوصحیح مسلم کښې دحضرت ابوسعید رضی الله عنه اوحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه خلقوتپوس اوکړو یارسول الله ﷺ مونږ به خپل رب دقیامت په ورځ وینو؟حضور ﷺ اوفرمائیل چه نمر او سپوږمئی کتلوکښې چه کله آسمان صفاوی اواوریځ اوګرد نه وی څه رکاوټ یارش وغیره وی؟هغوی وئیل نه.حضور ﷺ اوفرمائیل دغه شان به تاسو الله تعالی وینئی.([1])بخاری اومسلم کښې دحضرت جریر رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ دڅوارلسمې شپې سپوږمئی اوکتله اوونی فرمائیل تاسو به دغه شان خپل رب وینئی څنګه چه دا سپوږمئی وینئی. نوکه تاسو نه کیدې شی د نمرد راښتلونه وړاندې مونځ (یعنی د سحرمونځ) اود نمر د ډوبیدونه اول مونځ (یعنی دمازیګر مونځ) کښې هیڅ شان سستی مه کوئی([2])دابوموسی رضی الله عنه نه هم په دې دواړومتبرك کتابونو کښې روایت دې رسول الله ﷺ فرمائیلی هغه جنتونه د سروزرو دی د هغه څائی لوښی لرګی هرڅه د سرو زرودی. دوه جنتونه د سپینوزرودی او د هغې لوښی لرګی ټول د سپینوزرو دی.د دې جنتونو او الله تعالی د دیدار په مینځ کښې به صرف د لوئې د څادرونونه بغیر بل هیڅ نه وی. دا د جنت عدن ذکردې.([3])

د صحیح مسلم په حدیث کښې دی چه کله جنتی جنت ته اورسی نو الله تعالی به د هغوی نه معلومه کړی که څه غواړئی نوچه زیات کړم؟هغوی به وائی الله تعالی تازمونږ مخونه سپین نورانی کړی مونږ دې جنت ته اورسولود دوزخ نه دې بچ کړو اوس مونږ ته د څه ضرورت دې؟هم هغه وخت به پردې اوچتې کړې شی اوددې جنتیانو سترګې به د الله ﷻ په جمال باندې منورې شی په دې کښې چه هغوی ته کوم خوند اومزه ورحاصله شی هغه به په هیڅ څیز کښې نه حاصلیږی. د ټولونه زیات محبوب او خوښ څیز به هغوی ته د الله ﷻ دیدار وی.هم دا په دې آیت کښې په لفظ ﴿زِيَادَةٌ﴾ سره تعبیرکړې شوې دې. بیاحضور ﷺ دا آیت اولوستلو ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ﴾ یعنی احسان کونکوته به جنت هم ملاویږی او د الله تعالی دیدارهم.([4])

صحیح مسلم کښې د حضرت جابر رضی الله عنه والا روایت کښې دی چه الله تعالی به په مؤمنانوباندې په میدان حشر کښې په مسکې کیدوسره تجلی اوفرمائی([5]) نومعلومه شوه چه ایماندار به د قیامت په عرصاتو کښې اوجنتونو کښې د الله تعالی په دیدار باندې مشرف کولې شی. د مسنداحمد په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه د ټولو نه د کمې درجې والا جنتی به خپل ملکیت ته دوه زره کالوپورې ګوری د لرې اونیزدې څیزونه به ورته یوشان ښکاری هرطرف او هرخانی به د هغه بیبیانې او خادمان په نظر

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التوحیدباب قول الله تعالی ﴿وجوه یومئذ ناضرة﴾:۷۴۳۷، صحیح مسلم:۱۸۲، احمد:۲/۲۹۳، ابن حبان:۷۴۲۹.
[2]) صحیح بخاری حواله سابق:۷۴۳٤، صحیح مسلم:۶۳۳، ابن حبان:۷٤٤۳.
[3]) صحیح بخاری حواله سابق: ۷٤٤٤، صحیح مسلم:۱۸۰،ترمذی:۲۵۲۸،ابن ماجه:۱۸۶، احمد:٤/٤۱۱.
[4]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب اثبات رؤیة المؤمنین فی الآخرة ربهم سبحانه وتعالی:۱۸۱.
[5]) صحیح مسلمکتاب الایمان باب ادنی اهل الجنة منزلة فیها:۱۹۱.

راځي اود اوچتې درجې جنتي به يوه يوه ورځ دوه دوه ځل د الله تعالى مخ مبارك ويني[1] په ترمذي كښې هم داحديث دې. داحديث په روايت دحضرت ابن عمرﷺ مرفوعًا هم نقل دې. زمونږ ويره ده كه د دې قسم ټول احاديث روايتونه اودهغې سندونه اودهغې مختلف الفاظ دلته راجمع كړې شي نو مضمون به ډير اوږدشي. ډير صحيح او حسن احاديث په مسنداود سنتو په كتابونوكښې روايت دي په كومو كښې چه اكثر زمونږ په دې تفسيركښې په مختلفومقاماتوكښې هم راغلي دي. اوتوفيق د الله تعالى په قدرت كښې دې. د الله تعالى شكر دې چه په دې مسئله كښې يعنى د الله تعالى په ديدار كښې مؤمنانوته دقيامت په ورځ نصيب كيدوكښې د صحابه كرامو ﷺ تابعين ﷺ اودامت د اسلافو په اتفاق سره اجماع ده.

ائمه حضرات او بزرگان دين په دې باندې متفق دي چه كوم خلق د دې تاويل كوي اووائي چه دې نه مراد دالله ﷻنعمتونه كتل دي لكه څنگه چه د مجاهد ﷫ اوابوصالح ﷫ نه په تفسيرابن جريركښې روايت دې دهغوى قول د حق نه لرې اوسراسر د تكلف نه ډك دې. هغوى سره د دې آيت څه جواب دې كوم چه د بدكارانو باره كښې فرمائيلې شوې دې ﴿كَلَّآ إِنَّهُمۡ عَن رَّبِّهِمۡ يَوۡمَئِذٖ لَّمَحۡجُوبُونَ﴾ يعنى فاجران به د قيامت په ورځ د خپل پروردگار نه په پرده كښې كولې شي. حضرت امام شافعي ﷫ فرمائي چه د فاجرانود الله ﷻ دديدار نه محروم پاتې كيدلوصفامطلب هم دادې چه ابراريعنى نيكان خلق به دالله ﷻ په ديدارباندې خروب كولې شي او د متواترواحاديثونه ثابت شوي دي اوهم په دې باندې د دې آيت د الفاظوروانى صفادلالت كوى چه ايماندار به د الله تعالى په ديدارباندې خوشحاليږي. حضرت حسن ﷫ فرمائي چه دوى به د ښكلي اوښائسته مخونووالا وي ځكه چه د رب په ديدار باندې به د هغوى نظر پريوځي نوبيا به دوى منور اوښكلې ولې نه وي. اوډير مخونه به په هغه ورځ وران شوي وي بد شكله كيږي به بدرنگ او خفه به وي د هغوى به دايقين وي چه په مونږ به اوس د الله تعالى هلاكت او د هغه راګيرول راشي اوس به مونږ ته د دوزخ د تلوحكم اوشي. لكه بل ځائي چه ارشاد دې ﴿يَوۡمَ تَبۡيَضُّ وُجُوهٞ وَتَسۡوَدُّ وُجُوهٞ﴾ يعنى په هغه ورځ به بعضې مخونه تك سپين ښائسته او ښكلې وي اوبعضې به د تور مخ والا وي بل ځائي دى ﴿وُجُوهٞ يَوۡمَئِذٍ خَٰشِعَةٌ عَامِلَةٞ نَّاصِبَةٞ تَصۡلَىٰ نَارًا حَامِيَةٗ﴾ يعنى د قيامت په ورځ به ډير مخونه ويريدونكي بوګنيدونكي بدرنګه او ذليل وي كوم عمل چه نې كولو تكليف به اوچتوى خو نن به سوركړې شوى أوركښې ورننوخي الخ. بيافرمائي ﴿وُجُوهٞ يَوۡمَئِذٖ نَّاعِمَةٞ﴾ يعنى بعضې مخونه به په هغه ورځ د نعمتونووالاخوشحاله تازه پړقيدونكى اوروښانه وي چه په خپلو تيرو اعمالوبه خوشحاله وي او په اوچتو جنتونوكښې به اوسيږي. هم د دې مضمون نورهم ډير آياتونه دي.

كَلَّآ	إِذَا	بَلَغَتِ	التَّرَاقِيَ	وَقِيلَ	مَنْ	رَاقٍ
هرگز نه	كله چي	اورسيږى ساه	حلق (مرئ) ته	اواووئيلې شي	څوك شته	دم اچونكې

البته څه وخت چي روح مرئ ته اورسيږى او دا اووئيلې شي چي څوك دم اچونكې شته؟

وَظَنَّ	أَنَّهُ الْفِرَاقُ	وَالْتَفَّتِ السَّاقُ	بِالسَّاقِ	إِلَىٰ رَبِّكَ	يَوْمَئِذٍ
او پوهه شي	چي بيشكه دا جدائى ده	او تاوشي پنډۍ	دبلې پنډۍ نه	رب ستا ته	په دغه ورځ

اودې به گمان اوكړى چه دا جدائى ده او يوه پنډۍ به د بلې پنډۍ سره يوځائې شي په دغه ورځ ستا

[1] ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة القيامة: ۳۳۳۰، احمد: ۱۳/۲، مجمع الزوائد: ۴۰۱/۱۰، مسند ابى يعلى: ۶۷۱۲، الشريعة للآجرى: ۶۳۱، البعث للبيهقي: ۴۷۷.

اِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذِ الْمَسَاقُ ۝ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى ۝ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ۝

روانيدل دي | پس هغه نه رښتيا اومنل | اونه ئې مونځ اوکړو | ليکن دروغ اوګڼړو | او مخ ئې واړوؤ |

رب طرف ته روانيدل دي|بيا نه خوهغه تصديق اوکړو|اونه ئې مونځ اوکړو|بلکه (د الله حکمونه ئې) دروغ اوګڼړل| او مخ

ثُمَّ ذَهَبَ اِلٰى اَهْلِهٖ يَتَمَطّٰى ۝ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ۝

بيا لاړو | کوروالو خپلو ته | چې غرور ئې کوؤ | مناسب ده تالره | او هم ستا سره ښائي |

ئې واړولو| اوبيا خپل کورته په تکبر سره واپس روان شو | ستا دپاره تباهي ده |

ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ۝ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ

بيا مناسب ده تالره |او هم ستا سره ښائي دا طريقه |آيا ګمان کوي انسان |چې پرې به ښودې شي هغه

بيا ستادپاره تباهي پس ډيره تباهي ده |آيا انسان په دې خيال کښې پروت دې |چې دې به هسې بې کاره

سُدًى ۝ اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّنْ مَّنِيٍّ يُّمْنٰى ۝ ثُمَّ كَانَ

بې مطلبه |آيا نه وؤ هغه | يوه نطفه | دمنئ نه | چې اچولې کيږي په خيټه دمور کښې|بيا شوه هغه

پريخودې شي | آيا دې د منئ يو څاڅکې نه وو| چې (په رحم کښې) توئې کړې شوه | اوبيا

عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى ۝ فَجَعَلَ

| يوه ټوټه دويني | بيا ئې جوړ کړو (بدن دهغه) | بيا ئې برابر کړه اندامونه دهغه | بيا ئې جوړ کړل

دويني يوه ټوټه شوه | نو الله ﷻ ترې نه انسان جوړ کړو | او سم برابر ئې کړو| بيا ئې

مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ۝ اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقٰدِرٍ عَلٰى

| دهغې نه | جوړئ نر | او ښځه | آيا نه دې | دغه ذات | قادر | په دې

د ده نه دوه جوړئ يعنې سړې او ښځه جوړ کړل | آيا هغه (الله ﷻ) په دې قادر نه دې

اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ۝

| چې ژوندي کړي | مړي |

چې مړي بيا راژوندي کړي

قوله تعالى:- كَلَّآ اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ۝

د عالم نزع ذکر: دلته د مرګ دسکراتو بيان کولې شي الله ﷻ دې په هغه وخت کښې مونږ په حق باندې کلك اوساتي (کلا) که دلته د رټلو په معنى کښې واخستلې شي نو دا معنى به وي چه اې بنيادمه تاچه دا زما خبرې دروغ ګڼړلې هغه صحيح نه دي بلکه د هغې مقدمات خو به تا روزانه ښکاره کتل.اوکه دالفظ د (حقا) په معنى کښې واخستلې شي نومطلب به نورهم زيات واضح شي يعنى داخبره يقينى ده کله چه ستا روح ستا د بدن نه اوخي اوستا د مرې پورې راورسي. (تراقي) جمع ده د (ترقوة) هغه هډوکو ته وائي چه د سينې اود اوږو په مينځ کښې دي کوم ته چه د مرنى هډوکې وائي لکه چه بل ځائي راشاد دې (فَلَوْلَآ اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُوْمَ ۝ وَاَنْتُمْ حِيْنَئِذٍ تَنْظُرُوْنَ ۝ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ لَّا تُبْصِرُوْنَ ۝ فَلَوْلَآ اِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِيْنِيْنَ ۝ تَرْجِعُوْنَهَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝) يعنى چه کله روح د حلق پورې راورسي او ته ګورې نومونږ تانه هم دې ته ډير نيزدې يوخو ته نه شې ليدلې.اوس که ته د الله تعالى د حکم ماتحت نه نې اوپه خپل قول کښې

ربنتونې ئې نوهغه روح ولې واپس نه راګرځوي؟په دې مقام باندې په دې حديث باندې هم نظر واچونې کوم چه د بشر بن حجاج په روايت سره د سورت يس په تفسير کښې تير شوې دې.(۱) ﴿تراقى﴾جمع ده د ﴿ترقوة﴾ هغه هډوکې ته وائي کوم چه حلق ته نيزدې دې. دغه وخت کښې چغې صورې وهى چه چرته څوك دم والا نشته؟يعنى ديوطبيب وغيره سره شفا کيدلې شى اوداهم وئيلې شوى دى چه دا د فرښتو قول دې يعنى دا روح په څوك اخلى خيژى به د رحمت فرښتې ياد عذاب؟

قوله تعالى:- وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ

اوپنډئى په پنډئى سره د مړلويومطلب خوداابن عباس رضي الله عنه وغيره نه دا نقل دې چه دنيااوآخرت په ده باندې راجمع کيږى ددنياآخرى ورځ وى اودآخرت ړومبنى ورځ وى په څه سره چه دسختنى دپاسه سختنى کيږى خوچه په چاباندې درب رحيم کريم رحم اوکرم وى(۲)دويم مطلب دعکرمه نه دا روايت دې چه يوډير لوئ امر د يوبل ډير لوئ امرسره ملاويږى د بلاد بلا پاسه بلا راځى. دريم مطلب دحضرت حسن بصرى رحمه الله نه دا روايت دې چه پخپله د مړکيدونکى دبې آرامنى اوسخت درډد وجه نه يوه پښه په بله باندې اچول مراد دى(۳)اول خو دې په دې پښوباندې ګرځيدو راګرځيدو خواوس په هغې کښې ساچرته ده؟اودا هم وئيلى شوى دى چه د کفن په وخت کښې يوه پنډئى دبلې سره ملاويدل مراد دى.

څلورم مطلب دحضرت ضحاك رحمه الله نه دا روايت دې چه دوه کارونه دوطرفونوته جمع کيږى يو خوا خلق دهغه بدن ته غسل ورکولودپاره اوخاوروته سپارلودپاره تيارد ى او ديخوافرښتې د هغه روح اوړلو کښى مشغول دى که نيك وى نو ښکلې تيارې په ښه شان سره اوکه بد وى نوپه ډير بد او خراب حالت سره.اوس د واپس کيدلو او پاتې کيدلو ځائې اوسيدلوځائى اود رسيدلوځائى ته تلل او رسيدلو ځائى هم دالله تعالى طرف ته دې. روح د آسمان طرف ته خيژى او بيا حکم کولې شى چه دا د زمکې طرف ته واپس اوګرځونى ما دا ټول هم د دې نه پيدا کړى دى اوهم دې ته به ئې واپس کوم اوبيابه ئې هم د دې نه واپس راوباسم.

لکه څنګه چه د براء رضي الله عنه په اوږد حديث کښې راغلى دى(۴)هم دا مضمون بل ځائى بيان شوې دې. ﴿وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهٖ﴾هم هغه په خپلوبنديګانوباندې غالب دې هم هغه ستاسودحفاظت دپاره تاسوله فرښتې راليګى. تردې چه کله په تاسوکښې د چا د مرګ وخت راشى نوزمونږ ليګلې شوې فرښتې هغه وفات کوى اوهغوى هيڅ قصور نه کوى او بيا ټول په ټول د خپل ربنتونى مولا طرف ته واپس کولې شى. يقين اوکړئ چه حکم هم د هغه چليږى اوهغه د ټولونه ډير زر حساب اخستونکې دې.

قوله تعالى:- فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى

بيا د هغه کافرانسان حال بيانولې شى چه په خپل زړه او خپله عقيده د حق دروغ ګنړونکې اوپه خپل عمل د حق نه مخ اړونکې دې. د چا چه ظاهر اوباطن برباد شوې وو او په هغه کښې هيڅ ښيګړه باقى پاتې نه وه نه هغه د الله تعالى د خبروپه زړه سره تصديق کولو اونه په بدن باندې د الله تعالى عبادت پوره کولو تردې چه د مانځه هم غل وو. اوپه دروغ ګنړلو او مخ اړولوکښې بې باکه وو او په خپل دې ناکاره عمل به ئې فخر کولواو په خوشحالو سره بې همتئې او بدعملئى سره د خپل خان په شان خلقو سره به ملاويدلو. لکه چه بل ځائى فرمان دې ﴿وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ﴾ يعنى چه کله به د خپل خان په شان خلقوته واپس کيدلو نوښه خبرې جوړونکې مزې کونکې اوخوشحاله خوشحاله به تلو.

---

(۱) ابن ماجه کتاب الوصايا باب النهى عن الامساك فى الحياة والتبذير عندالموت:۲۷۰۷وسنده صحيح، احمد:۴/۲۱۰.
(۲) الطبرى:۲۴/۷۶.
(۳) ايضا:۲۴/۷۸.
(۴) اوګورئى سورت اعراف آيت:۴۰.

بل خائی ارشاد دي ﴿إِنَّهُ كَانَ فِيٓ أَهْلِهِ مَسْرُورًا﴾ يعنی دخپل کوروالاکښي به خوشحاله وو او دائی کنړل چه د الله تعالی طرف خوهډوواپس کيدل نشته. دهغه داخيال غلط وو د هغه د رب نظر په هغه باندي وو. بيا الله تعالی هغه خبردار کوی اوويره ورته اوروی اوفرمائی چه خرابی دي وی په تاته الله تعالی باندي کفرکولوسره بيا فخرکوي لکه چه بل خائی ارشاد دي ﴿ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ﴾ دقيامت په ورځ به کافر ته د رټنې په توګه اوپه سپکاوی سره ونيلې شی چه واخله اوس مزه اوڅکه ته خوډيردعزتدار او قدر منډوې.

يوبل فرمان باری تعالی دي ﴿كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ﴾ څه اوخوره اوڅکه آخر ته بدکاره ګناهګارنی بل خائی دی ﴿فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِ﴾ څه دالله ﷻ نه بغيرچه دچاغوارې عبادت کوه وغيره وغيره. غرض دا چه په دي ټولوځايونوکښي دا احکام دغصې اورټنې په توګه دی. دحضرت سعيدبن جبير ﷺ نه چه کله دا آيت ﴿أَوْلَىٰ لَكَ﴾ باره کښي تپوس اوکړې شونو هغه اوفرمائيل چه حضوراکرم ﷺ ابوجهل ته ونيلی وو بيا په قرآن پاك کښي هم دغه الفاظ نازل شو. د حضرت ابن عباس ﷺ نه هم د دې سره نيزدې نيز دې روايت په نسائی کښي موجود دي[1] ابن ابی حاتم کښي د قتاده رحمه الله روايت دي د رسول الله ﷺ په دي ارشاد باندي دي د الله تعالی دښمن اوونيل چه ته ماويروې؟ د الله تعالی قسم ته اوستا رب زما هيڅ هم نه شي کولې. د دې دواړوغرونويه مينځ کښي تلونکي د ټولونه زيات د عزت خاوندهم زه يم. فرمائی چه آياانسان داګنړی چه هغه به هم داسې پريخودې شی؟ يعنی دمرګ نه پس به نی بيا راژوندې نه کړی؟ده ته به هيڅ حکم او د يوڅيز ممانعت نه شي کولې داسې هيڅ کله نه ده بلکه په دنياکښي هغه ته حکم اوممانعت اوپه آخرت کښي دخپلو اعمالوبرابر بدله اوسزا ضرورملاويږی. دلته مقصد د قيامت ثبوت اودقيامت دمنکرانو رددې په دی وجه ددليل په توګه ونيلی شی چه انسان دنطفه په شکل کښي بې سا او بې بنياده وو د اوبويوذليل څاڅکي وو چه د شانه رحم ته راغلو.بيا د وينې يوه چکنی جوړه شوه بيا د غوښې يوه ټکړه شوه بيا الله تعالی شکل اوصورت ورکړواو روح نی په کښي پوك وهلو اود پوره اندامونو بنيادم نی جوړ کړواود ښځې ياسړی په شکل ئی پيداکړو. آيا هغه الله ﷻ چا چه د يوکمزورې نطفه نه صحيح سالم او کلك وجود والا انسان جوړکړو هغه په دې خبره باندې قادر نه دې چه دې فناکړی او بيانی راپيداکړی؟ يقينًا په اول ځل پيداکونکې په بيا جوړولوباندې په طريقه اولی قادر دې ياکم نه کم دومره چه څومره په اول ځل وو. لکه چه فرمائی ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ هغه په شروع کښي پيداکړوهم هغه به ئی دوباره واپس راګرځوی اودا په هغه باندې ډير آسان دی. ددې آيت په مطلب کښي هم دوه اقواله دی خو اولنې قول زيات مشهوردې لکه چه د سورت روم په تفسير کښي د دې بيان اوتقرير تيرشوې دې. والله اعلم.

قوله تعالی:- أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ

فائده: ابن ابی حاتم کښې دی چه يوصحابی ﷺ په خپل چت باندې په اوچت آوازقرآن پاك لوستلوکله چه نی ددې سورت آخری آيت تلاوت کړونوونی فرمائيل ﴿سبحنك بلی﴾ اې الله ﷻ ته پاك ئې اوبيشکه قادرئی خلقوددې ويناکولوسبب دتپوس اوکړونووئی فرمائيل چه مارسول الله ﷺ ددې آيت هم داجواب ورکونکې اوريدلې دې. ابوداؤد ﷫ هم دا حديث دې[2] خو په دواړو کتابونوکښي د دې صحابی نوم نشته خود دې نوم نشتوالې مضر نه دې. د ابوداؤد په يو بل حديث کښي دی رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه په تاسو کښي کوم يوسړې د ورت والتين آخری آيت ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾ اولولی نو هغه دې ﴿بلی

---

[1] حاکم:۲/۵۱۰وسنده صحيح، السنن الکبری للنسائی:٦/٥٠٤ ح١١٦٣٨.

[2] ابوداؤد کتاب الصلاة باب الدعاء في الصلاة: ٨٨٤.

وانا علی ذلك من الشهدين ﴾وائی یعنی او زه هم په دې باندې ګواه يم. اوکوم سړې چه دسورت قیامت آخری آیت ﴿اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقٰدِرٍ عَلٰۤى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى﴾ اولولی نووائی دې ﴿بلی﴾ اوکوم سړې چه دسورت والمرسلات آخری آیت ﴿فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَهٗ يُؤْمِنُوْنَ﴾ اولولی نو وائې دې ﴿امنابالله﴾ (١) داحدیث په مسند اوترمذی شریف کښې هم دې. ابن جریر کښې د حضرت قتاده رحمه الله نه روایت دې نبی کریم ﷺ به د دې سورت د آخری آیت نه پس فرمائیل ﴿سبحنك بلی﴾ دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه د دې آیت په جواب کښې داوینا ابن ابی حاتم کښې نقل ده.

﴿الحمدلله﴾ د سورت قیامت تفسیرختم شو

....

﴿د سورة د هر تفسیر﴾

دسورت تعارف: د صحیح مسلم په حواله داحدیث اول تیرشوې دې چه د جمعه په ورځ د سحر په مانځه کښې حضور ﷺ سورت الم تنزیل یعنی سورت السجدة او سورت ﴿هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَّذْكُوْرًا﴾ لوستلو (٢) په یومرسل غریب حدیث کښې دی چه کله دا سورت نازل شو اوحضور ﷺ دې تلاوت اوکړو په دغه وخت کښې حضور ﷺ سره یود شکلی رنګ صحابی رضی الله عنه ناست وو. کله چه د جنت د صفتونوذکر راغلو نودهغه د خلې نه ناڅاپې یوه چغه اووتله او ورسره ئې روح لاړو. جناب رسول مقبول ﷺ اوفرمائیل ستاسو د ملګری او ستاسو د رور روح د جنت په شوق کښې اووتلو. (٣)

رکوع ګانې		سورة الدهر مكية وهی احدی وثلثون اٰية وفيها ركوعان		آیاتونه
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
٢		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		٣١

هَلْ اَتٰى | عَلَى الْاِنْسَانِ | حِيْنٌ | مِّنَ الدَّهْرِ | لَمْ يَكُنْ | شَيْـًٔا

بیشکه راغلې دې | په انسان باندې | یو وخت | دزمانې نه | چې نۀ وۀ هغه | یو څیز

بیشکه په انسان باندې یوه زمانه داسې هم تیره شوې ده | چې هغه هډو د ذکر قابل څیز نه وو

مَّذْكُوْرًا ﴿١﴾ | اِنَّا خَلَقْنَا | الْاِنْسَانَ | مِنْ نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ

یاد کړې شوې (قابل ذکر) | بیشکه پیدا کړو مونږه | انسان | دنطفې شریکې نه |

بیشکه مونږ انسان د ګډې شوې نطفې نه پیدا کړې دې (یعنی د سړی او ښځې) ....

نَّبْتَلِيْهِ | فَجَعَلْنٰهُ | سَمِيْعًۢا | بَصِيْرًا ﴿٢﴾ | اِنَّا

مونږه امتحان اخلو دده | پس جوړ کړو مونږه دۀ لره | اوریدونکې | لیدونکې | بیشکه |

مونږ پرې امتحان کوو په ده | نو هغه مو آوریدونکې او لیدونکې انسان جوړ کړوا | بیشکه مونږ

---

(١) احمد:٢/٢٤٩، ابوداؤد كتاب الصلاة باب مقدار الركوع والسجود:٨٨٧، ترمذى:٣٣٤٧، حاكم:٢/٥١١.
(٢) صحيح مسلم كتاب الجمعة باب مايقرا فى يوم الجمعة:٨٧٩.
(٣) الدرالمنثور٦/٤٨٠.

هَدَيْنٰهُ	السَّبِيْلَ	اِمَّا شَاكِرًا	وَّاِمَّا كَفُوْرًا ۝
اوښودله مونږه دهٔ ته	لاره	كه شكر ګزاره جوړيږى	كه كفر كونكې (ناشكره)
ورته نيغه لار اوخودله		......نو هغه ياشكرګزار شو	اويا كافر(ناشكره) شو

قوله تعالى:- هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ

د انسان د پيدائش نه وړاندې او روستو والا حالت:- الله تعالى بيان فرمائى چه هغه انسان پيداكړوسره د دې چه ددې نه اول د خپل سپكوالى اوكمزورى والى په وجه څه داسې څيز نه وو چه د هغې ذكر اوكړې شى.دې دسړى اوښخې د يوځائى شوو اوبونه پيداكړو اود عجيبه عجيبه اړولونه پس نې داموجوده شكل اوصورت اختيار كړو دې مونږ ازميښت كوو لكه چه بل ځائى ارشاد دې ﴿لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا﴾ دې دپاره چه هغه تاسوازميښت كړى چه په تاسوكښې نيك عمل كونكې څوك دې؟هغه تاسو ته سترګې اوغوږونه دركړه چه په تابعدارئى اوګناه كښې فرق اوكړې شنى. مونږ هغه ته لار اوخودله ښه واضحه اوصفا او په هغه باندې مو خپله نيغه لار كولاوكړه لكه چه بل ځائى ارشاددې ﴿وَاَمَّا ثَمُوْدُ فَهَدَيْنٰهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى﴾ يعنى ثموديانوته مونږ هدايت اوكړوخوهغوى ړوندوالى له په هدايت باندې ترجيح وركړه.بل ځائى فرمائى﴿وَهَدَيْنٰهُ النَّجْدَيْنِ﴾يعنى مونږانسان ته دواړه لارې اوخودلې يعنى دښيګړې او بدئى.

د دې آيت په تفسيركښې د حضرت مجاهد رحمه الله ابوصالح رحمه الله ضحاك رحمه الله او سدى رحمه الله نه روايت دې چه ده ته مونږ لاراوخودله يعنى دمورد خيټې نه د بهر راتلو. خوداقول غريب دې اوصحيح قول ړومبنې دې اودجمهورونه هم دانقل دې.د ﴿شَاكِرًا﴾ او﴿ وَّاِمَّا كَفُوْرًا ۝ ﴾ نصب حال په وجه سره ذوالحال "ه" ضميردې چه ﴿اِنَّا هَدَيْنٰهُ السَّبِيْلَ ﴾كښې دې.يعنى هغه په دې حال كښې يابدبخت دې اويا نيك بخت لكه چه د صحيح مسلم په حديث كښې دى هرسړې دسحر وخت كښې د خپل نفس اخستل او خرڅول كوى يا خو هغه هلاك كوى اوياهغه آزادوى[1]مسنداحمد كښې دى چه كعب بن عجره رضي الله عنه ته حضور ﷺ اوفرمائيل چه الله تعالى دې تا د بې وقوفانود سردارئى نه بچ كړى. حضرت كعب رضي الله عنه اوفرمائيل يار رسول الله ﷺ هغه څه خيز دې؟ وئې فرمائيل هغه به زمانه پس سرداران وى چه نه به زما په سنتوعمل كوى اونه به زما په طريقه تګ كوى نوچه كوم خلق د هغوى د دروغ تصديق اوكړى اود هغوى د ظلم امداد اوكړى نه هغوى زمانه دى اونه زه د هغوى يم. يادسائى هغوى زما په حوض كوثر باندې هم نه شى راتلې اوڅوك چه د هغوى دروغ رښتيانه كړى اود هغوى په ظلمونوكښې د هغوى امدادى جوړنه شى هغه زما دې او زه دهغه يم.داخلق به زما په حوض كوثرباندې ماسره ملاويږى.اې كعب رضي الله عنه روژه ډال دې اوصدقه خطا ګانې ختموى.اومونځ د الله ﷻ د نيزديكت سبب دې ياوئې فرمائيل چه د خلاصى دليل دې.اې كعب رضي الله عنه هغه غوښه اوبدن جنت ته نه شى تلې كوم چه په حرام باندې پالللې شوې وى هغه خوهم په دوزخ كښې د تلوقابل دې.اې كعب رضي الله عنه خلق هرسحردخپل نفس خرڅول اواخستل كوى څوك خو دې آزادوى او څوك هلاك كوى تيريږى[2]دسورت روم د آيت ﴿فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِىْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ په تفسيركښې د حضرت جابر رضي الله عنه په روايت سره دحضور ﷺ دا فرمان هم تيرشوې دې چه هرماشوم د اسلام په فطرت باندې پيداكيږى تردې چه كله ئې ژبه روانيږى نو بياخوياشكر ګذار جوړيږى ناشكره[3]د مسنداحمد

[1] صحيح مسلم كتاب الطهارة باب فضل الوضوء:٦٢٣، ترمذى ٣٠١٧، احمد:٥/٣٤٢، ابن حبان: ٨٤٤.
[2] احمد:٣/٣٢١وسنده حسن؛ مجمع الزوائد:٥/٢٤٦.
[3] احمد:٣/٣٥٣، ابن حبان:١٦٥٨، بيهقى:٩/١٣٠ بتصرف يسير.

په یوبل حدیث کښې دي چه کوم وتونکې اوخې د هغه په دروازه باندې دوه جهنډې وي یوه د فرښتې په لاس کښې بله د شیطان په لاس کښې. نو که هغه د یوکار د پاره اوخي چه د الله تعالی د مرضئ کار وي نو فرښته خپله جهنډا اخلی او د هغه سره کیږي اودې د واپس کیدو پورې د فرښتې د جهنډې لاندې وي اوکه دې چرته د الله تعالی د ناراضګئ په څه کار پسې اوخي نو شیطان خپله جهنډا لګولې د هغه سره کیږي. اوهغه د واپس کیدو پورې د شیطان د جهنډې لاندې پاتې وي.(۱)

إِنَّآ أَعْتَدْنَا	لِلْكَٰفِرِينَ	سَلَٰسِلَا۟	وَأَغْلَٰلًا	وَسَعِيرًا ۝
بیشکه تیار کړي دي مونږه	دکفر کونکو دپاره	زنځیرونه	او دغاړې پټې	او دغرغنډو وور

بیشکه مونږ کافرانو دپاره زنځیرونه تیزندئ او دغرغنډو اور تیار کړي دي

إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ	يَشْرَبُونَ	مِن كَأْسٍ	كَانَ مِزَاجُهَا
بیشکه نیکان خلق چې دي	څکی به هغوئ	دشرابو داسې پیالئ	چې وی به خلط دهغې سره

بیشکه نیکان خلق به د داسې شرابو جامونه څکی | چې په هغې کښې به دکافورو

كَافُورًا ۝	عَيْنًا	يَشْرَبُ	بِهَا	عِبَادُ ٱللَّهِ
کافور	دا یوه چینه ده	چې څکی به شراب	دهغې داوبو سره	بندګان دالله

ګډون وی | هغه یوه چینه ده | ....چې دهغې اوبه به د الله ﷻ بندګان څکی |

يُفَجِّرُونَهَا	تَفْجِيرًا ۝	يُوفُونَ	بِٱلنَّذْرِ
چې هغوئ به روانوی ولې دهغې نه	په روانولو (اسانو) سره	هغوئ پوره کوی	نذر لره

هغوی به دغه ولې څنګه چې غواړی نو روانوی به ئې|............ هغوئ خپلې نذرانې پوره کوی

وَيَخَافُونَ	يَوْمًا	كَانَ شَرُّهُۥ	مُسْتَطِيرًا ۝	وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ
او هغوئ یریږئ	دهغه ورځې نه	چې دې شر دهغې	هر طرف ته خور شوې	او هغوئ طعام ورکوی

او دهغې ورځې نه ویریږي چې مصیبت به ئې ګیرچاپیره هر طرفته خور وی | اود الله ﷻ په مینه کښې

عَلَىٰ حُبِّهِۦ	مِسْكِينًا	وَيَتِيمًا	وَأَسِيرًا ۝	إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ
په مینه دالله	مسکین ته	او یتیم ته	او قیدی ته	اووائی چې بیشکه مونږ طعام درکوو تاسو له

مسکینانو، یتیمانو او قیدیانو ته طعامونه ورکوی | او (وائی) چې مونږ خوتاسو ته صرف دالله ﷻ

لِوَجْهِ ٱللَّهِ	لَا نُرِيدُ	مِنكُمْ	جَزَآءً	وَلَا شُكُورًا ۝	إِنَّا نَخَافُ
دپاره درضا دالله	مونږ اراده نه لرو	ستاسو نه	دبدلې	اونه دشکرئې	بیشکه مونږه یریږو

د رضا دپاره خوراکونه درکوو | نه مونږ ستاسو نه څه معاوضه غواړو | اونه شکریه | مونږ د خپل

مِن رَّبِّنَا	يَوْمًا	عَبُوسًا	قَمْطَرِيرًا ۝
دطرفه درب زمونږ نه	دورځې	تر یو مخې (غمجنې)	تر یو تندی (ډیرې سختې) نه

رب نه د هغه ورځې (په حق کښې) ویریږو | چې ډیره سخته اوترخه به وی

(۱) احمد:۲/۳۲۳ وسنده حسن، المعجم الاوسط:۴۷۸۳، کتاب الزهد للبیهقي:٦۹۹.

فَوَقٰهُمُ اللّٰهُ	شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ	وَلَقّٰهُمْ	نَضْرَةً	وَّسُرُوْرًا ﴿١١﴾
پس بچ به کړي هغوئ لره الله	دشر ددغې ورځې نه	او وربه کړي هغوئ له	تازګی	او خوشحالی
نو الله ﷻ به هغوئ د هغې دسختو نه بچ اوساتي | اوهغوئ ته به تازګی او خوشحالی ورکړي				

وَجَزٰىهُمْ	بِمَا	صَبَرُوْا	جَنَّةً	وَّحَرِيْرًا ﴿١٢﴾
او بدله به ورکړي هغوئ له	په سبب دهغې	چې صبر اوکړو هغوئ	جنت	او جامې ريښمينې
اود هغوی د صبر بدله به ورته د جنت اود ريښمو جامو په صورت کښې ورکړي				

قوله تعالى:- اِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَلٰسِلَا۠ وَاَغْلٰلًا وَّسَعِيْرًا ﴿٤﴾
دلته الله ﷻ خبرورکوی چه دهغه په مخلوق کښې څوك هم دهغه نه کفر اوکړي دهغوی دپاره زنځيرونه طوق اود شغلووالا سورکړې شوې تيزاُورتيار دې.لکه چه فرمائی ﴿اِذِ الْاَغْلٰلُ فِيْٓ اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلٰسِلُ ۭ يُسْحَبُوْنَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيْمِ ڏ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُوْنَ ﴿٧٢﴾﴾ يعنې طوق به دهغوی په غاړه وی اوبيړئی به دهغوی په پښوکښې وی اودوی به په حميم راښکلې شی بيا به په دوزخ کښې سوزولې شی.

قوله تعالى:- اِنَّ الْاَبْرَارَ يَشْرَبُوْنَ مِنْ كَاْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُوْرًا ﴿٥﴾
د نيکوبدله:- د هغه بدنصيبو د سزا ذکرکولونه نه پس اوس د نيکانوخلقو د بدلې ذکرکولې شی چه په هغوی باندې به هغه جامونه څکولې شی کوم چه به د کافور نومې نهر د اوبووی اود هغې خوند هم ډير اوچت خوشبوئی هم ډيره مزيداره او فائده هم د بهترکافوروپه شان يخه اود سونډ په شان بوئی. کافورد يو نهر نوم دې د کوم نه چه د الله تعالى خاص قسم بنديګان اوبه څکی اوصرف هم په دې باندې خان مړوی د دې د پاره ئی دا په "ب" سره متعدی کړو او د تميزاوفرق په بنياد ئی عينا باندې نصب کړو. دا اوبه په خوشبوزکښې د کافوروپه شان دی اويادا ټيك هم کافور دی. اود عينا زبر د يشرب په وجه دې. بيا دې نهر ته د هغوی د راتلوضرورت نشته دوی به په خپلو باغونو محلونو مجلسونو بيټکونوکښې چرته چه هم غواړی دا اوړی اوهلته به هغه رسی.﴿تفجير﴾ معنی روانيدل او جاری کيدل ده لکه آيت ﴿حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا﴾ کښې او ﴿وَّفَجَّرْنَا خِلٰلَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾﴾ کښې چه دی.

قوله تعالى:- يُوْفُوْنَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُوْنَ
بيا ددغه خلقو نيکئی بيانولې شی چه کوم عبادتونه د الله تعالى دطرف نه دهغوی په ذمه وو هغه خو به ئی په ځائی راوړل بلکه دوی چه به کوم څيز په خپل ځان باندې کولو هغه به ئی هم پوره کولو يعنی نذر به ئی هم پوره کولو.
په حديث شريف کښې دی چه څوك د الله تعالى د طاعت نذر اومنی هغه دې پوره کوی اوچه څوك د نافرمانئی نذر اومنی هغه دې نه پوره کوی (١) امام بخاری رحمه الله دا دامام مالك رحمه الله په روايت باندې بيان کړې دې. اود الله تعالى د نافرمانونه تختئی ځکه چه د قيامت د ورځې ويره ده د کومې ويره چه په عام توګه ټول راګيروی او هريو به په مشکل کښې پريوځی خو چه په چا باندې د الله تعالى رحم اوکرم وی د زمکې او د آسمان پورې به خوريږی.﴿استيطار﴾معنی ده خوريدل او اطراف راګيرونکی. دا نيکان خلق به د الله تعالى په محبت کښې په مستحق خلقو باندې د خپل طاقت مطابق خرچ هم کولو. اود "ه" ضمير بعضې خلقو طعام ته راجع کړې دې ډيره ښکاره هم دا ده يعنی سره د خوراك د محبت خواهش او ضرورت به ئی د الله تعالى په لارکښې غريبانانو اوحاجت مندو ته ورکول. لکه چه بل ځائی کښې

---

(١) صحيح بخاری کتاب الايمان والنذور باب النذور فی الطاعة: ٢٦٩٦، ابوداؤد:٣٢٨٩، ترمذی:١٥٢٦، احمد:٣٦/٦، موطاء:٤٧٦/٢.

ارشاد دي ﴿وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ﴾ یعنی د مال د غوښتنې نه باوجودبه ئې د الله تعالى په لارکښې ورکولو. بل ارشاد دې ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوْا مِمَّا تُحِبُّوْنَ﴾ تاسو هيڅ کله ښيګړه نه شئ حاصلولې ترکومې چه د خپلې خوښې څيزدالله تعالى په لارکښې خرچ نه کړئ.نافع رحمه الله فرمائي عبدالله بن عمر ﷺ بيمار شو د هغوی په بيمارئ دانګورو موسم راغلو کله چه انګورپاخه شونودهغوی زړه هم غوښتل انګور اوخوري.دهغوی بي بي حضرت صفيه رضي الله عنها د يودرهم انګور راوغوښتل. هغه سړي کوم چه انګور راوړل هغه سره يو سوال کونکې راغلو او هغه آواز اوکړو چه زه سوال ګريم.حضرت عبدالله ﷺ اوفرمائيل چه دا ټول ده له ورکړئ نو ورکړې شو بيا په دويم خل سړې لاړو او انګورئې راوغوښتل دې خل هم سوال کونکې ورسره راغلو د هغه په سوال کولوباندې ئې هغه ټول هغه ته ورکړل خودې خل حضرت صفيه رضي الله عنها سوال کونکي ته صرف دومره اووئيل که بيا راغلې نوتاته به څه نه ملاويږي اوبيائې په دريم خل د يو درهم انګورراوغوښتل. (بيهقى)

افضل صدقه:-صحيح حديث کښې دی چه افضل صدقه هغه ده کومه چه ته په خپل صحت کښې سره د مال دمحبت او د مالدارئ د غوښتنې اود غريبئ د ويرې د الله تعالى په لارکښې ورکړې ([1]) يعنى چه د مال حرص دې هم وی محبت هم وی اوحاجت او ضرورت هم وی اوبياهم هغه د الله تعالى په لارکښې قربان کړې.يتيم اومسکين څه ته وائي؟ددې تفصيلي بيان اول تيرشوې دې.د قيدی باره کښې حضرت سعيد ﷺ وغيره فرمائي چه مسلمان اهل قبله قيدی مراد دې ([2]) خود ابن عباس ﷺ وغيره بيان دې دغه وخت قيديانوکښې بغيرد مشرکانونه څوك مسلمان قيدی نه وو. اود دې تائيدد دې حديث نه هم کيږی په کوم کښې چه دی حضور ﷺ د بدرد قيديانوباره کښې صحابه کرامو رضي الله عنهم ته فرمائيلې وو چه د دوی اکرام اوکړئ نو په خوراك څښاك کښې صحابه کرامو رضي الله عنهم د خپل خان نه هم زيات خيال د هغوی ساتلو. حضرت عکرمه ﷺ فرمائي چه دې نه مراد غلام دې. امام ابن جرير ﷺ په سبب د آيت د عام کيدو داخوښوی اومسلمان اومشرك ټول شامل ګڼړی([3])غلامانواو ماتحتانو سره ښه سلوك کولوتائيد په ډيرواحاديثوکښې راغلې دې.بلکه دحضورسرورکائنات حضرت محمد مصطفى ﷺ آخری وصيت خپل امت ته هم دغه دې چه د خپلومونخونوخيال اوساتئ ([4]) او خپلوماتحتانوسره ښه سلوك کوئې اود هغوی پوره خيال ساتئ. دوی خونه د دې ښه سلوك د چانه بدله غواړی نه شکريه بلکه لکه چه د خپل حال نه اعلان کوی چه مونږ تاسو ته صرف د الله تعالى په لارکښې درکوو په دې کښې هم زمونږ بهتری ده چه په دې سره دالله تعالى رضا اود رب مرضی حاصله شی اومونږ د ثواب اواجر مستحق شو.

حضرت سعيد ﷺ فرمائي چه د الله تعالى قسم دا خبره هغه خلق د خُلې نه نه اوباسی دائې د زړه اراده وی د کوم علم چه هم الله تعالى ته دې نو الله تعالى دا ښکاره کړو چه د خلقو د رغبت ذريعه جوړه شی. ([5]) دا پاك اوصفا ډله صدقه اوخيرات کوی اود هغه ورځ د تباهونه او عذابونونه خان بچ کول غواړی چه تنګ ترش تياره او اوږد دې. د هغوی عقيده ده چه د دې په وجه به الله تعالى په مونږ باندې رحم اوکړی اود هغه محتاج اوبې کسئ په ورځ به زمونږ نيکئ زمونږ په کار راشی. حضرت ابن عباس ﷺ

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الزکاة باب فضل صدقة الشحيح الصحيح:١٤١٩، صحيح مسلم:١٠٣٢، ابوداؤد:٢٨٦٥بتصرف يسير، ابن ماجه:٢٧٠٦،احمد: ٢/٢٥، ابن حبان:٣٣١٢.

[2]) الطبری:٢٤/٦٧.

[3]) ايضاً: ٢٤/٦٨.

[4]) ابوداؤد کتاب الادب، باب فی حق المملوك:٥١٥٦، ابن ماجه:٢٦٩٨، احمد:٣/١١٧، ابن حبان:٦٦٠٥.

[5]) الطبری:٢٤/٩٨.

د ﴿عبوس﴾ معنی د تنګئی والا او د ﴿قمطرير﴾معنی اوږد مراد دې(١) عکرمه ﷺ فرمائی چه د کافرخله به په هغه ورځ ورانه وی د هغه تندې به ګونجې وی. او د هغه د دواړو سترګو په مينځ کښې خوله بهيږی چه په شان د ګندهك د تيلو به وی. (٢) مجاهد ﷫ فرمائی شونډې به ئی راوچتې شوی وی اومخ به ئی راغونډ شی.دسعيد ﷫ اوحضرت قتاده ﷫ قول دې چه د ويرې اودهشت په وجه به د هغوی شکلونه وران شی او تندی به ئی تنګ شی.

ابن زيد ﷺ فرمائی دبدئی اوسختئی ورځ به وی خود تولونه زيات واضح او بهتراومناسب قول دابن عباس ﷺ دې د قمطرير لغوی معنی امام ابن جرير ﷫ د سختئی کوی يعنی ډيرسختئی والا. دهغوی د دې نيك نيتئی او پاك عمل په وجه الله تعالی د دې ورځې د بدئی نه هغوی بالکل بچ کړل اودومره هم نه بلکه هغوی ته په خائی د تريوتندی رونړتندی او د زړه د دهشت په خائی تسلی او د زړه سرور ورکړو.خيال اوکړئی چه دلته په عبارت کښې څومره ډير تجانس استعمال کړې شوې دې.بل خائی ارشاددې﴿وُجُوۡهٌ يَّوۡمَئِذٍ مُّسۡفِرَةٌ ۙ﴿۳۸﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسۡتَبۡشِرَةٌ ۚ﴿۳۹﴾﴾ په دغه ورځ به ډير مخونه پړقيږی چه په خندا خوشحالو باندې به وی.داخو ښکاره خبره ده چه کله زړه خوشحاله وی نومخ به ئی روښانه وی. د حضرت کعب بن مالك ﷫ په اوږدحديث کښې دی چه کله به نبی کريم ﷺ خوشحاله وو نود هغوی ﷺ مخ مبارك به پړقيدو اوداسې به معلوميده لکه د سپوږمئی ټکړا.(٣)

د حضرت عائشه ﷞ په اوږد حديث کښې دی يوځل حضرت رسول کريم ﷺ ماله تشريف راوړو مخ مبارك ئی د خوشحالئی نه روښانه وو او د مخ مبارك رګونه ئی پړقيدل الخ(٤) بيا فرمائی چه د هغوی د اوسيدو د پاره به کولاؤ جنت پاك ژوند او د اغوستلو د پاره ريښمين لباس ملاويږی. ابن عساکر کښې دی چه ابوسليمان ﷫ دارانی په وړاندې د دې سورت تلاوت اوشو. کله چه قاری دا آيت اولوستلو نو هغه اوفرمائيل چه هغوی د دنيا خواهشونه پريخې وو. بيا داشعر اولوستلو:

﴿کم قتيل لشهوة وأسير · اف من مشتهی خلاف الجميل﴾
﴿شهوات الانسان تورثه الذل · وتلقيه فی البلاء الطويل﴾

افسوس چه د نفس شهوت د نورو نيکوخلاف د بدود غوښتلو د ډيرو مرئی خفه کړه او ډير خلق ئی راګير کړل. هم نفسانی خواهشونه دی کوم چه انسان بدترين ذلت او په بلا اومصيبت کښې اخته کوی.

مُّتَّكِـِٔيۡنَ	فِيۡهَا	عَلَى الۡاَرَآئِكِ ۚ	لَا يَرَوۡنَ	فِيۡهَا	شَمۡسًا
چې تکيه وهونکی به وی	په هغې کښې	په تختونو باندې	نهٔ به وينی هغوئ	په هغې کښې	نمر
هغوی به په تختونو باندې ډډې لګونکی وی	.... هلته به هغوئ نه د نمر ګرمی محسوسوی				

وَّلَا زَمۡهَرِيۡرًا ۚ﴿۱۳﴾	وَدَانِيَةً	عَلَيۡهِمۡ	ظِلٰلُهَا	وَذُلِّلَتۡ
اونهٔ يخنی	او رازوړند به وی	په هغوئ باندې	سوری د هغې	او تابع کړې شوی به وی
اونه يخه يخنی	او د هغې د ونو سيورې به هغوئ ته نزدې وی			

(١) الطبری:۲٤/۹۸.
(٢) الطبری:۲٤/۱۰۰.
(٣) صحيح بخاری کتاب المغازی باب حديث کعب بن مالك ﷺ:٤٤١۸، صحيح مسلم ۲۷٦۹، ترمذی:۳۱۰۲، ابن حبان:۳۳۷۰.
(٤) صحيح بخاری کتاب المناقب باب صفة النبی ﷺ:۳٥٥٥، صحيح مسلم: ۱٤٥۹.

قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ

ميوې دهغې | په تابعوالی سره | او گرزولې کیږی به | په هغوئ باندې | لوښی |

اودهغې میوې به هم راټیټې وی | ....او سپینو زرو لوښی به پرې گرځولی شی

مِّنْ فِضَّةٍ وَّأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَا

چې جوړ به وی دسپینو زرونه | او پیالئ | چې جوړې به وی دشیشې نه | هغه شیشې |

.... | .... او د شیشې گلاسونه به وی | داسې شیشې چې د سپینو

مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾

چې وی به دسپینو زرو | چې هغوئ به په اندازه کړی وی هغه | په انداز کولو سره |

زرو نه به جوړې شوی وی | اوپه اندازه باندې به ئې پیمانه کړی وی |

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾

او څکولې کیږی به په هغوئ باندې | په هغې کښې | پیالئ دشرابو | چې وی به خلط سره | زنجبیل |

او (دشرابو داسې) جامونه به پرې څکولی شی | ....چې سونډ به په کښې اچولې شوې وی

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ

دا به یوه چینه وی | په هغې کښې | ونیلې کیږی هغې ته | سلسبیل | او گرځی به په هغوئ باندې |

(دادجنت) یوه چینه ده | چې نوم ئې سلسبیل دې | او داسې خادمان به ترې نه تاویږی راتاویږی

وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ

هلکان | چې همیشه به وی هلکوانی دهغوئ | کله چې ته اووینې هغوئ | گمان به کوې په هغوئ باندې

چې همیشه به هلکان وی | که ته ئې اووینې نو دا گمان به دې راشی | چې

لُؤْلُؤًا مَّنْثُورًا ﴿١٩﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَّمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾

ملغلرې خورې کړې شوی | او کله چې اوگورې ته هلته | نو اوبه وینې ته | نعمتونه | او بادشاهی لویه

خورې ورې ملغلرې دی | .....او چې اوئې وینې | نو ډیر لوئې نعمت اوغټه بادشاهی به اووینې

عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا

دپاسه دهغوئ به | جامې وی | دنرو ریښمو | شنې | او دغټو ریښمو | او وابه چولې شی هغوئ ته

هغوئ به د نرو او د غټو ریښمو شنې جامې اغوستې وی | ....او دسپینوزرو

أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ

بنگړی | چې جوړ به وی دسپینو زرونه | اووابه څکوی په هغوئ باندې | رب دهغوئ

بنگړی به ورته اچولې شی | ....او خپل رب به ورته پاکیزه شراب

شَرَابًا طَهُوْرًا﴿۲۱﴾	إِنَّ هٰذَا كَانَ	لَكُمْ	جَزَآءً	وَّكَانَ سَعْيُكُمْ	مَّشْكُوْرًا﴿۲۲﴾
شراب پاکیزه	بیشکه داده	ستاسو دپاره	بدله	اوددی کوششونه ستاسو	قبول کړې شوی

دڅکلو دپاره ورکوی اودوئ ته به اووئیلې شی، داستاسو بدله ده اوستاسو کوشش قبول شوې دې

قوله تعالی:- مُّتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ

په جنتیانوباندې د انعاماتوباران:- دجنتیانود نعمتونو د هغوی د راحتونو دهغوی د ملك اومال اوشان او شوکت ذکرکیږی چه داخلق به په پوره اطمینان اوخوشحاله زړه سره دجنت په تکیاګانو او ښکلې پیللې شوی تختونوباندې تکیه لګولې په خوند اومزو سره ناست وی.دسورت والصفات په تفسیر کښې د دې پوره شرح تیره شوې ده داهم بیان شوې دې چه ﴿اتکا﴾ نه مرادسملاستل یاکوند.ئی لګول دی یاپه څلوربولی کیناستل دی په ملاسره ډډه لګول دی اوداهم بیان شوې دې چه ﴿اَرَآئِكِ﴾ چپر کټونو ته وائی. بیا یوبل نعمت بیانولې شی چه هلته به نه د نمر د تیزو شغلونه دوی ته تکلیف رسی اونه د ژمی ډیر یخې هواګانې په هغوی باندې ګرانې پریوځی بلکه د سپرلی غوندې موسم به هروخت او همیشه وی. د ګرمواویخنو د تکلیفونونه به لرې وی دجنتو ونو ښاخونه به په تاویدو راتاویدو سره په هغوی باندې سورې کړې وی اومیوې به هغوی ته بالکل نیزدې وی که غواړی نو په ملاسته ملاسته نی راشوکولې اوخورلې شی که غواړی نو په ناسته ناسته دې اخلې اوکه غواړی نو په ولاړه دې خوری. ونوته د ختاو تکلیف کولوبه هیڅ ضرورت نه وی. په سرونوباندې به د میووغونچې ډکې زوړندوی پرې کوی به اوخوری به.که ولاړنومیوې به هم دومره اوچتې وی اوکه ناست وی نو هم دومره به ښکته وی که ملاست وی نو نوربه هم نیزدې وی نه به د ازغوڅه ویره وی او نه به د لریوالی څه دردسر وی.

د جنت زمکه:- حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه د جنت زمکه دسپینوزروده او ددې خاوره دخالص مشك ده.ددې دونوتنې دسرو زرواوسپینو زرو دی ښاخونه نی د لؤلؤ زبرجداویاقوتودی. ددې په مینځ کښې پاڼې اومیوې دی د کوموپه راشوکولوکښې چه هیڅ تکلیف اومشکل نشته.که غواړې نو په ناسته نی راشوکوه اوکه غواړې نو په ولاړه ولاړه بلکه که غواړې نو په ملاسته ملاسته. یوطرف ته خوشحاله تازه د خوشحاله زړه سره، ښائسته په ادب اوطریقه حکم منونکی خادمان قسم قسم خوراکونه د سپینوزرو په رکیبوکښې لګولې شوی ولاړ وی او بل طرف ته به د شراب طهور نه ډك بلوری جامونه اخستې د شرابوساقیان د ارشارې په انتظارولاړ وی. داګلاسونه به په صفائې کښې د شیشې په شان او په سپین والی کښې دسپینوزرو په شان به وی. په اصل کښې به وی د سپینوزرو خو د شیشې په شان به صفا پرقیدونکې وی اوددنه څیز به بهرښکاری.د جنت دڅیزونو هسې په نوم باندې مشابهت ددنیاپه څیزونوکښې موندې شی خود دې سپینوزرو بلوری ګلاسونوچرته مثال نه ملاویږی. اودا یاد ساتئی چه رومبې لفظ ﴿قَوَارِيْرَ﴾ باندې زبر ددې دپاره چه هغه کَانَ خبردې اوبل باندې زبردبدلیت په وجه دې اویاد امتیاز په وجه دې. بیا دا جامونه په یوه مقرره اندازه دی د ساقی په لاس کښې هم ښه ښکاری اود هغه په تلوکښې ښه معلومیږی اود څکونکو د خواهش برابر طهور شراب په دې کښې خائی کړې شی چه نه بچ شی اونه کم شی. په دې نه بیاموندونکو ګلاسونوکښې چه دا پاك مزایداراود سرور والا بې نشې شراب دوی تل ملاویږی نو هغه به د سلسبیل د نهر اوبوکښې ګډوډشوی ورکوی لکه پورته تیرشوی دی چه دکافورد نهر په اوبوسره یوځائی شوی دوی ته ورکوی نومطلب دا دې چه کله خو به د دې یخو او یخ مزاجه اوبوسره اوکه د دې ترمو اوبوسره دې د پاره چه اعتدال قائم وی.دا د نیکانوخلقو ذکر دې او خاص مقربین به خالص د دې نهر شربت څکی.

سلسبیل دعکرمه رحمه الله په قول د جنت د یوې چینې نوم دې ځکه چه هغه په تیزئی سره یوشان په روانئی سره د چیوپه چال بهیږی. د دې اوبه ډیرې سپکې ډیرې خوږې ښائسته خونداوښائسته بوئی والا دی چه په آسانئی سره څکلې شی او ازمولې شی.د دې نعمتونوسره ښائسته ښکلی ځوانان کم عمرد هلکان به دهغوی دخدمت د پاره ملاتړلې ولاړ وی.داغلمان چه جنتیان په کوم عمرسره وی په هغې کښې به دوی هم وی.دابه نه وی چه عمرئی زیات شی نو شکل به ئی وران شی دا مزیدار لباسونه او ډیرزیات قیمتی پیللې شوی کالی اغوستې په ډیرشمیرکښې اخوادیخواپه مختلفو کارونو کښې تقسیم شوی وی کوم چه به په منډو تړړو سره تیزئی سره او چالاکئی سره پوره کونکی وی.داسې به معلومیږی لکه چه سپین د اوبومرغلرې اخوادیخوا په جنت کښې شیندلې پراته دی. په حقیقت کښې د دې نه زیاته ښه تشبیه د هغوی د پاره بله نه وه چه د دې ښکلې شکل او خویونو والا صاحبانو مناسب قدوالا سپین نورانی مخونووالا پاك صفا ښائسته کړې شوی لباسونه په کالوکښې بارشوی د خپل مالك حکم منونکی منډو تړړوسره اخوادیخواګرځیدونکی داسې ښکلې به وی لکه په مزین کړې شوی د تکلف نه ډك فرش باندې پرقیدونکی مرغلرې اخوادیخواارغړی.

د یو جنتي ته به څوم مره خادمان وی: حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه فرمائی چه د هریوجنتی به زر خادمان وی چه په مختلفوکارونو روزګارونو کښې به لګیاوی([1]) بیا فرمائی چه اې نبی ﷺ ته چه په جنت کښې په کوم ځائی نظراوکړې تاته به نعمتونه او عظیم الشان سلطنت ښکاری. ته به ګورې چه نعمت او سروراو په نورسره هریوځائی معموره دې. په صحیح حدیث کښې دی چه د ټولونه روستوچه د دوزخ نه راوباسی اوجنت ته اولیګی هغه ته به الله تعالی اوفرمائی چه ماتاته په جنت کښې دومره څه درکړه لکه په شان د دنیابلکه د دې نه هم لس حصې زیات.([2])

اود حضرت ابن عمر رضی الله عنه په روایت سره هغه حدیث هم اول تیرشوې دې په کوم کښې چه دی د ادنی جنتی ملکیت اوملك به د دوو زروکالوپه فاصله باندې وی. په هریو لرې اونیزدې څیز باندې به په یونظرد هغه سترګې وی. داحال خودې د ادنی جنتی نو اندازه اولګوئی چه د اعلی جنتی درجه به څه وی؟اود هغه نعمتونه به څنګه وی؟([3])(اې الله ﷻ اې بغیرزمونږ ددعا اوعمل مونږته موردپئیو چینې راکونکیه مونږ په ډیره عاجزئی سره ستا په پاك دربارکښې عرض کوو چه ته زمونږ دبې صبر طبیعتونو ارمانونه پوره کړې اومونږ ته هم جنت الفردوس راکړې که داسې اعمال مونه هم وی نوزمونږ ایمان دې چه ستا رحمت په اعمالوباندې موقوف نه دې.)آمین مترجم)

د طبرانی په یوډیر غریب حدیث کښې دی چه یوحبشی د سرور کائنات په درباکښې حاضرشو حضور ﷺ هغه ته اوفرمائیل ته چه د څه تپوس کوې نو په کوزه خبره چه پوهیږې د هغې تپوس اوکړه. هغه وئیل یا رسول الله ﷺ په شکل صورت رنګ نبوت اورسالت کښې تاته په مونږ باندې فضیلت درکړې شوې دې نواوس تاسو دا اوفرمائې چه که زه هم په دې څیزونوباندې ایمان راوړم په کوم چه تاسو ایمان راوړې او په کومو چه تاسو عمل کونی زه هم په هغې عمل اوکړم نو آیا په جنت کښې تاسو سره کیدې شم؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه اوقسم دې په هغه الله تعالی د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې چه د تور رنګ خلقو ته به په جنت کښې هغه سپین رنګ ورکړې شی چه د زرو کالود فاصلې نه به ښکاری. بیا حضور ﷺ اوفرمائیل چه څوك ﴿لااله الاالله﴾اووائی الله ﷻ سره وعده مقررکیږی او چه کوم سړې ﴿سبحان

---

[1]) البیهقی فی البعث والنشور:۴۱۲والمروزی فی زوائد الزهد:۱۵۸، والطبری فی تفسیر۲۹/۱۳٦.
[2]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار:٦۵۷۱، صحیح مسلم:۱۸٦.
[3]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة القیامة: ۳۳۳،احمد:۲/۱۳، مسندابی یعلی:۵۷۱۲، الشریعة للآجری:٦۳۱، البعث للبیهقی:۴۷۷.

الله وبحمده﴾ اووائی دهغه دپاره یولاکه څلېریش زره نیکئی لیکلې شی. نویوسړی اووئیل یارسول الله ﷺ بیا به مونږ څنګه هلاك کړې شو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه واورئی یوسړې به دومره نیکئی راوړی که په یولوئ غر باندې کیخودلې شی نوهغه به ئی درنې اوکنړی خوچه بیا د هغې په مقابله کښې د الله تعالی نعمتونه راوړلې شی نو نیزدې به وی چه دا ټولې به فنا شی خودا بله خبره ده چه د الله تعالی رحمت متوجه شی دغه وخت دا سورت﴿مُلْكًا كَبِيرًا﴾پورې نازل شو نوهم دې حبشی اووئیل یارسول الله ﷺ کوم څه چه ستاسو سترګې په جنت کښې وینی زما سترګې به ئی هم وینی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه او او نو هغه په ژړا شو تردې چه د هغه روح لاړو.

دجنتیانو لباس:- حضرت عبدالله ﷺ فرمائی ما اوکتل چه رسول الله ﷺ هغه په خپل لاس مبارك ښخ کړو([1]) بیادجنتیانود لباس ذکر کولې شی چه هغه به دشین ښښن رنګ مهین اوبرقیدونکی ریښم وی﴿سُنْدُسٍ﴾داوچتې درجې خالص ریښم چه بدن سره به لګیدلې وی ﴿إِسْتَبْرَقٌ﴾ ښکلې ډیر قیمتی ریښم کوم کښې چه برقیدل وی اود پاسه به اغوستلې شی اوورسره به سپینوزرو بنګړی په لاسونو کښې وی د الباس د ابرار دې.

اودخاص مقربینو باره کښې بل ځائی کښې ارشاد دې﴿يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ﴾ دوی ته به د سروزرو مرغلرې پیللې شوی بنګړی اچولې شی اوخالص نرم ریښمین لباس به وی. ددې ظاهر بدنی استعمال د نعمتونوسره به د خوند نه ډك د سرور والا پاك او پاکوښځی شراب څکولې شی چه ټوله ظاهری اوباطنی بدئی به ختموی حسد کینه بداخلاقی غصه وغیره به لرې کوی. لکه څنګه چه د امیرالمؤمنین حضرت علی ﷺ بن ابی طالب نه روایت دې چه کله جنتیان د جنت دروازې ته اورسی نوهغوی ته به دوه نهرونه ښکاره شی اود هغوی به پخپله خیال راپیداشی چه که د یودوی اوبه اوڅکی نوددوی په زړونوکښې چه څه وو هغه به لرې شی په دویم کښې به غسل کوی په څه سره چه به د هغوی مخونه تازه او خوشحاله شی. ظاهری اوباطنی دواړه قسم خوبیانې به د کمال په درجه حاصلې شی د کوم بیان چه دلته کولې شی.

بیا به په دې سره د هغوی د زړونود خوشحالولودپاره اود هغوی خوشحالئی دوچنده کولود پاره به بار باروئیلې شی داستاسوداعمالوبدله اوستاسود ښوکوششونو قدردانی ده لکه چه ارشاد دې ﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ﴾ په دنیاکښې چه کوم اعمال تاسوکړی نن تاسو ښه په آرام او اطمینان سره خورئی څکئی. بل ځائی ارشاد دې ﴿وَنُودُوا أَن تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾یعنی اعلان به کولې شی چه ددې جنتونووارثان تاسو ستاسود نیکو اعمالو په وجه جوړکړې شوئی. دلته ئی هم اوفرمائیل ستاسو سعی مشکورده په لږعمل باندې ډیر اجردې الله تعالی دې مونږ ته هم د دې نه راکړی. آمین.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا	عَلَيْكَ	الْقُرْآنَ	تَنزِيلًا	فَاصْبِرْ
بیشکه مونږه نازل کړې دې	په تاباندې	دا قرآن	په نازلولو سره	پس صبر کوه
بیشکه مونږ په تا باندې قرآن پاك لږ لږ نازلووا				.........نو ته د الله ﷻ

لِحُكْمِ رَبِّكَ	وَلَا تُطِعْ	مِنْهُمْ	آثِمًا	أَوْ كَفُورًا	وَاذْكُرِ
په حکم درب خپل باندې	او خبره مهٔ منه	ددوئ نه	دچاګنهګار	یا دچا ناشکره	او یادوه
په حکم ټینګ ولاړ اوسیږه	اوپه دوئ کښې دچا فاسق یا کافر تابعداری مکوه				.........او

[1] المعجم الکبیر:۱۳۵۹۵، مجمع الزوائد: ۳۵۶/۱۰.

اسْمَ رَبِّكَ | بُكْرَةً | وَّاَصِيْلًا ۝ | وَمِنَ الَّيْلِ | فَاسْجُدْ | لَهٗ
نوم درب خپل | سحر | او مابنام | او دځه برخې دشپې نه | پس سجده كوه | هغه ته
سحر اومابنام دهغه د نوم ذكر كوه | ....اود شپې په يوه حصه كښې هغه ته سجده كوه

وَسَبِّحْهُ | لَيْلًا طَوِيْلًا ۝ | اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ | يُحِبُّوْنَ
او تسبيح وايه دهغه | په شپه اوږده كښې | بيشكه دا خلق چې دي | مينه كوي |
اودهغه تسبيح د شپې په لويه حصه كښې وايه | بيشكه دې خلقو خودنيا خوښه كړې ده

الْعَاجِلَةَ | وَيَذَرُوْنَ | وَرَآءَهُمْ | يَوْمًا ثَقِيْلًا ۝
دزر حاصليدونكې دنيا سره | او پرېږدي | روستو دځانونو خپلو نه | ورځ درنه |
..............اوو راندې راتلونكې يوه درنه ورځ ئې بيخي پريښودې ده |

نَحْنُ خَلَقْنٰهُمْ | وَشَدَدْنَآ | اَسْرَهُمْ
خاص هم مونږه پيدا كړي دي دوئ | او مضبوط كړي دي مونږه | بندونه ددوئ |
هم مونږ دوئ پيدا كړي دي | ....او ددوئ بندونه مو كلك كړي دي

وَاِذَا شِئْنَا | بَدَّلْنَآ اَمْثَالَهُمْ | تَبْدِيْلًا ۝ | اِنَّ هٰذِهٖ
او كله چې اوغواړو مونږه | بدل به كړو مونږه شكلونه ددوئ | په بدلولو سره | بيشكه دا قرآن |
او هركله چې اوغواړو | نو ددوئ په ځائې به ددوئ غوندې نور خلق بدل كړو | دا (قران پاك)

تَذْكِرَةٌ | فَمَنْ | شَآءَ | اتَّخَذَ | اِلٰى رَبِّهٖ | سَبِيْلًا ۝
نصيحت دې | پس هغه څوك | چې غواړي | اونيسي | رب خپل ته | لار |
خو يو نصيحت دې | نو څوك چې اوغواړي نود خپل رب طرفته دې لار اونيسي

وَمَا تَشَآءُوْنَ | اِلَّآ اَنْ | يَّشَآءَ اللّٰهُ | اِنَّ اللّٰهَ
او هيڅ نه كيږي په غوښتلو ستاسو | مگر كيږي هغه | چې غواړي الله | بيشكه الله |
اوتاسو خوبس هغه څه غوښتلې (كولې) شئ | چې الله ﷻ ئې اوغواړي | بيشكه الله ﷻ

كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ۝ | يُّدْخِلُ | مَنْ | يَّشَآءُ | فِيْ رَحْمَتِهٖ | وَالظّٰلِمِيْنَ
دې عالم او حكيم | داخلوي | هغه څوك | چې خوښه ئې شي | په رحمت خپل كښې | اوظالمان چې دي
دوير علم او حكمت خاوند دې | څوك چې اوغواړي نو په خپل رحمت كښې ئې داخلوي | اوظالمانو

اَعَدَّ | لَهُمْ | عَذَابًا اَلِيْمًا ۝
اتيار كړې دې الله | دپاره دهغوئ | عذاب دردناك |
دپاره الله ﷻ دردناك عذاب تيار كړې دې

قوله تعالى:- اِنَّا نَحۡنُ نَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ الۡقُرۡاٰنَ تَنۡزِيۡلًا
د قرآن پاک نازلیدل وارپه وار اوشو:- الله تعالی چه په خپل نبیکریم ﷺ باندې خپل کوم خاص کرم کړې دې دهغې یاداشت کولې شی چه مونږ په تاباندې وارپه وار لږ لږدا قرآن پاک نازل اوفرمائیلو اوس د دې اکرام په مقابله کښې تاله هم پکار دی چه زما په لارکښې دصبراوبرداشت نه کاروا خلې زما په ضا او قدرباندې صابر اوشاکر پاتې شې نوزما حسن تدبیرته گوره چه زه تاد کوم ځاې نه کوم ځائی ته رسوم.د دې کافرانواومنافقانو په خبرو کښې مه راځه. که دوی تاد تبلیغ نه منع کوی خوته مه منع کیږه. بغیرد څه نرمئی اورعایت اوبغیردناامیدئی اوستړیوالی هروخت وعظ اونصیحت ارشاد او تلقین سره غرض لره. زما په ذات باندې یقین ساته زه به تاد خلقو د تکلیفونونه بچ کوم. ستا د عزت ذمه دار زه یم.فاجر وائی بدعمله اوگناهگارته اوکفور وائی د زړه نه منکر ته، دورځې په اوله اوآخره حصه کښې رَب یادوه.د شپې دتهجد مونځ کوه اود ناوخته پورې د الله ﷻ تسبیح کوه لکه چه بل ځائی دی ﴿ وَمِنَ الَّيۡلِ فَتَهَجَّدۡ بِهٖ ﴾ د شپې تهجد کوه ډیر زر به تاته الله تعالی مقام محمود درکړی. د سورت مزمل په شروع کښې اوفرمائیل اې د کمبلې اغوستونکیه د شپې قیام کوه لږه شپه نیمه شپه یاد دې نه کم یا زیات اوقرآن پاک په ترتیل سره لوله. بیا کافران منع کوی چه په دنیاکښې اونخلئی اوآخرت مه پریږدئی هغه ډیره درنه ورځ ده د دې فانی دنیاشاته پریوځئی اودهغه ویرونکې ورځ د سختونه غافل ئی نودا د عقل مندوکارنه دې.بیا فرمائی چه د ټولوخالق مونږیو اود ټولو مضبوط پیدائش او قوی قوی هم مونږ جوړکړی دی اومونږ بالکل قادریو چه د قیامت په ورځ هغوی بدل کړو او په نوی پیدائش سره ئی پیدا کړو.دلته ئی ابتدائی پیدائش د دوباره راګرځولو دلیل جوړکړو.
اود دې آیت دامطلب هم دې چه که مونږ غواړو اوکله غواړو مونږ ته قدرت حاصل دې چه هغوی فنا کړو اوختم ئی کړو اوددوی په شان نور انسانان د هغوی په ځائی قایم کړو.لکه بل ځائی ارشاددې ﴿ اِنۡ يَّشَاۡ يُذۡهِبۡكُمۡ اَيُّهَا النَّاسُ ﴾ که الله تعالی اوغواړی نواې خلقو تاسو ټول به بربادکړی او نور به راولی او الله ﷻ په دې باندې هروخت قادر دې.بل ځائی ارشاددې که اوغواړی تاسوبه فناکړی اونوې مخلوق به راولی الله ﷻ ته داگران نه دی.

قوله تعالى:- اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌ
بیافرمائی چه داسورت سراسر عبرت اونصیحت دې ځوك چه غواړی دې نه دې نصیحت واخلی اود الله تعالی سره ملاویدنکې لار باندې دې روان شی. لکه څنګه چه په بل مقام کښې ارشاد ربانی دې ﴿ وَمَاذَا عَلَيۡهِمۡ ﴾ په هغوی به څه بوج پریوتې وې که الله تعالی اود قیامت ورځ ئی منلې وې؟ بیا فرمائی چه خبره داده ترکومې الله تعالی نه غواړی نوستاسوبه د هدایت هڅو غوښتنه نه وی. الله تعالی علیم او حکیم دې اود هدایت مستحق خلقو ته هغه د هدایت لار آسانوی اود هدایت اسباب ورنصیب کوی او چه ځوك خپل ځان د گمراهئی مستحق جوړوی هغه دهدایت نه اخوا کوی په هرکارکښې د هغه حکمت بالغه او حجت تامه دې. ځوك چه غواړی د خپل رحمت لاندې راولی اوپه نیغه لارئی.اودروی اوچاله چه غواړی بې لارې کړی او په نیغه لارئی نه پوهه کوی دهغه هدایت خوبه نه ځوك ورك کړی اونه به د هغه گمراهی ځوك په لاربدله کړی شی.دهغه عذاب د گناهگارانو ظالمانووناانصافود پاره خاص دې.
د الله تعالی شکر دې چه د سورت دهر تفسیر ختم شو.

﴿ تفسیر سورت مرسلات ﴾

د سورت پیژندګلو:- حضرت ابن مسعود ﷺ فرمائی چه مونږ د منی په یوغارکښې ووکله چه دا سورت نازل شو.حضور ﷺ د دې تلاوت کولو اوما اوریدلو اویادولومې چه ناڅاپې یومار په مونږ باندې راټوپ کړو.حضور ﷺ اوفرمائیل دا مړکړه مونږ ورواودانګل خو هغه اووتلو نوحضور ﷺ اوفرمائیل ستاسو د سزا

نه بچ شو لکه څنګه چه تاسو د هغه د بدنې نه بچ شوئ.(١) دحضرت عبدالله بن عباس ﷺ مور بی بی حضرت ام الفضل ﷺ فرمائی چه ما نبی کریم ﷺ د ماښام په مانځه کښې د دې سورت تلاوت کولو سره واوریدو(٢) بل روایت کښې دی چه عبدالله ﷺ ددې سورت په لوستلوسره حضرت ام الفضل ﷺ واوریدونو وئی فرمائیل ګرانه بچیه نن خوتاماته رایادکړل چه ما د رسول الله ﷺ د مبارکې ژبې نه د ماښام په مانځه کښې په آخر ځل دا سورت اوریدلې وو.(٣)

اياتونه		سورة المرسلات مكية وهي خمسون اية وفيها ركوعان		ركوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
⑤		شروع کوم په نوم د الله چه ډېرمهربان زيات رحم کونکې دې		②

وَالۡمُرۡسَلٰتِ عُرۡفًا ① فَالۡعٰصِفٰتِ

قسم دې په لیږلو شوؤ نرمو هواګانو باندې | چې لیږلې کیږي بې درپې | بیا تیزې چلیدونکی وی |

په هغه بادونوقسم دې چې رالیږلې شوی دی| بیا په هغه بادونو چې

عَصۡفًا ② وَّالنّٰشِرٰتِ نَشۡرًا ③ فَالۡفٰرِقٰتِ

په تیزو چلیدلو سره | اوراوچتونکی وی وریځې | په اوچتولو سره | بیا جدا کونکی وی (وریځو لره) |

تیز الوزی | بیا په هغې وریځو چې خوربرې| ....بیا په هغې (وریځو) چې ګډې وډې ځې

فَرۡقًا ④ فَالۡمُلۡقِيٰتِ ذِكۡرًا ⑤ عُذۡرًا اَوۡ نُذۡرًا ⑥

په جدا کولو سره | بیا په زړه کښې اچونکې وی | یاد دالله لره | په طور دعذر | یا په طور دیرونې |

..........بیا په هغه فرښتو چې وحی راکوزوی| په طور د عذر یا په طور د ویرولو

اِنَّمَا تُوۡعَدُوۡنَ لَوَاقِعٌ ⑦

بیشکه دکوم څیز چې وعده کیږی ستاسو سره | هغه خامخا واقع کیدونکې دې |

بیشکه تاسو سره چې کومه وعده کولې شی | هغه خامخا پوره کیدونکې ده

فَاِذَا النُّجُوۡمُ طُمِسَتۡ ⑧ وَاِذَا السَّمَآءُ فُرِجَتۡ ⑨ وَاِذَا الۡجِبَالُ

پس هر کله چې ستوری | بې نوره شی | او کله چې اسمان | اوشلولې شی | او کله چې غرونه |

کله چې ستوری بې نوره شی | ....او څه وخت چې اسمان اوشلیږی | اوکله چې غرونه

نُسِفَتۡ ⑩ وَاِذَا الرُّسُلُ اُقِّتَتۡ ⑪ لِاَىِّ يَوۡمٍ

والوزولې شی | او کله چې رسولان | په مقرر وخت حاضر کړې شی | دکومې ورځې دپاره |

والوزولې شی | او کله چې ټول پیغمبران په مقرر وخت راجمع کړې شی | دا کارکومې ورځې

١) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة المرسلات باب (هذایوم لاینطقون):٤٩٢٤، صحیح مسلم:٢٢٣٤،احمد:١/٤٢٨، حاکم:١/٤٥٣

٢) احمد:٦/٣٣٩وهوحدیث صحیح والبخاری:٤٤٢٩، مسلم:٤٦٢.

٣) صحیح بخاری کتاب الاذان باب القراءة فی المغرب:٧٦٣، صحیح مسلم: ٤٦٢، ابوداؤد: ٨١٠، ترمذی:٣٠٨، ابن ماجه: ٨٣١.

اُجِّلَتْ ﴿۱۲﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿۱۳﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿۱۴﴾

روستو كړې شوې دي دا كار | دفيصلې دورځې دپاره |اوڅه معلومه ده تاته | چې څه ده ورځ دفيصلې

ته روستو شوې دي | د فيصلې ورځې ته | اوتاته څه معلومه ده چې د فيصلې ورځ څه ده

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۱۵﴾

| تباهي ده په دغه ورځ | دپاره ددورغ ګنړونكو |

په دغه ورځ دروغ ګنړونكو دپاره لوئې هلاكت دې

قوله تعالى:- وَالْمُرْسَلٰتِ عُرْفًا ﴿۱﴾

د الله تعالى قسمونه:- دبعضې بزرګانوصحابه كرامو رضي الله عنهم او تابعين رحمهم الله نه خوروايت دې چه دا ذكر شوى قسمونه ددې صفتونووالا فرښتو خوړلى دى بعضې وائى چه اولنى څلورقسمونه د هواګانودى او پنځم قسم دفرښتودې. بعضوتوقف كړې دې. ﴿وَالْمُرْسَلٰتِ﴾ نه مرادفرښتې دى ياهواګانې دى ﴿فَالْعٰصِفٰتِ﴾ كښې وئيلى شوى دى چه دې نه مراد هواګانې دى. بعضې په ﴿الْعٰصِفٰتِ﴾ كښې دا فرمائى او﴿وَّالنّٰشِرٰتِ﴾ كښې څه فيصله نه كوى. داهم روايت دې ﴿ وَّالنّٰشِرٰتِ ﴾ نه مرادباران دې اوپه ظاهره خوهم دامعلوميږى چه ﴿وَالْمُرْسَلٰتِ ﴾ نه مرادهواګانې دى لكه چه بل ځائى د الله تعالى ارشاد دې ﴿وَاَرْسَلْنَا الرِّيٰحَ لَوَاقِحَ﴾ يعنى مونږ هواګانې روانې كړې چه اوريځې درنه وى بل ځائى دى ﴿يُرْسِلُ الرِّيٰحَ بُشْرًا﴾ دخپل رحمت نه وړاندې د دې زيرې وركونكى يخې يخې هواګانې هغه چلوى. ﴿الْعٰصِفٰتِ﴾ نه مرادهواګانې دى هغه نرمې سپكې او ښانسته ښانسته هواګانې وې او دا لړ شان د تيزو چپووالا او آواز والا هواګانې دى.﴿وَّالنّٰشِرٰتِ﴾ نه مراد هم هواده كوم چه اوريځې په آسمان كښې هرو څلورو واړو طرفونوته خوروى اوكوم ځائى چه د الله تعالى حكم وى هلته ئې بوځى ﴿ الْفٰرِقٰتِ﴾ او ﴿ فَالْمُلْقِيٰتِ﴾ نه مراد البته فرښتې دى چه دالله تعالى كريم ذات دطرف نه رسولانوته وحى راوړى.په كوم سره چه په حق اوباطل حلال اوحرام ضلالت اوهدايت كښې فرق اوجدا والى كيږى د دې د پاره چه د خلقو عذر ختم شى اومنكرانوته خبردارې اوشى.

قوله تعالى:- اِنَّمَا تُوْعَدُوْنَ لَوَاقِعٌ ﴿۷﴾

قيامت راتلونكې دې:- ددې قسمونونه پس فرمان دې چه دكوم قيامت تاسوسره وعده شوې ده په كومه ورځ چه به تاسو ټول اول اوآخر والا د خپلو خپلو قبرونونه بياراژوندى كولې شئى اود خپل كړو ميوه به بيامومئى. دنيكنى بدله اود بدئې سزا. شپيلئى به پوك وهلې شى اوپه يوهوارميدان كښې به تاسو ټول راجمع كړې شئى.داوعده يقينا حق او كيدونكې ده اوخامخاراتلونكى ده. په هغه ورځ به د ستورو رڼرا اوبرق پروق تت شى. لكه چه فرمائى ﴿وَاِذَا النُّجُوْمُ انْكَدَرَتْ﴾ بل ځائى ارشاددې﴿وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ﴾ ستورې به بې نوره شى او راپريوبه ځى. آسمان به اوشليږى ټكړې ټكړې به شى غرونه به ذره ذره شى وابه لوزى تردې چه نوم اونښه به ئې هم باقى پاتې نه شى. بل مقام كښې دى ﴿وَيَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الْجِبَالِ﴾ يوبل ځائى ارشادربانى دې ﴿وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ﴾ يعنى غرونه به ذره ذره شى وابه لوزى او په هغه ورځ به هغه روان شى او نوم نښه به ئې ختمه شى اوزمكه به هواره بغيرد ښكته پورته پاتې شى اورسولان به راجمع كړې شى او په مقرر وخت به هغوى راوستلې شى.

بل ځائى ارشاد دې ﴿ يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ﴾ په هغه ورځ به الله جل جلاله رسولان راجمع كړى اود هغوى نه به ګواهئى واخلى لكه چه بل ځائى دى ﴿وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ﴾ زمكه به د خپل رب په حكم باندې اوبرقيږى عمل نامې به وركړې شى. نبيان او ګواهان به راوستلې شى اوپه حق اوانصاف سره به فيصلې كولې

شی او په چاباندې به ظلم نه شی کولې. بیا فرمائی چه دا رسولان اودرولې شی چه د قیامت په ورځ به فیصله کولې شی بل ځائی فرمان دې ﴿فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِهٖ رُسُلَهٗ﴾ داخیال مه کونی چه الله تعالی به خپلو رسولانوسره وعده خلافی اوکړی. نه نه الله تعالی ډیر دغلبې والا او بدلې اخستونکې دې. په کومه ورځ چه به دازمکه بدله کړې شی او آسمان هم بدل کړې شی اوټول به د الله تعالی چه واحداوقهار دې په وړاندې پیش کولې شی. هم دغه ورځ ته دلته د فیصله ورځ وئیلې شوې ده. بیا نې د دغه ورځ عظمت ښکاره کولود پاره اوفرمائیل زما نه د معلومولونه بغیر اې نبی ته هم د دغه ورځ د حقیقت نه نه شې خبریدې. په دغه ورځ د دې تکذیب کونکود پاره سخته خرابی ده. په یوغیرصحیح حدیث کښې دا هم تیرشوی دی چه ویل د دوزخ د یوې کندې نوم دې.(١)

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾

| آیا مونږه هلاک نهٔ کړل | اولنی خلق |

| آیا مونږ پخوانی خلق تباه کړی نه دی

ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيْلٌ

بیا به مونږ وروله په هغوئ پسې | دا روستنی خلق | درانګې | کوؤ مونږه | دمجرمانو سره | تباهی ده |

بیا به دا روستنی هم ورپسې بوځو (اوهلاک به ئې کړو). مونږ نافرمانو سره هم دغه شان معامله کوو

يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾ أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿٢٠﴾

په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګڼړونکو | آیا مونږه پیدا نهٔ کړئ تاسو | داوبو بې قدرونه |

په دغه ورځ دروغ ګڼړونکو دپاره لویه تباهی ده | آیا مونږ تاسودبې قدره اوبو نه پیدا کړی نه یئ

فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢٢﴾

بیا اوساتو مونږه هغه | په ځائې دقرار مضبوط کښې | دنیتې معلومې پورې |

بیا مونږ هغه اوبه په یو محفوظ ځائې (رحم) کښې ایسارې کړې | تر مقرر وخته پورې

فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ

پس مونږ اندازه اولګوله | پس ډیر ښهٔ قدرت لرونکی یو | تباهی ده | په دغه ورځ |

غرض دا چې مونږ یوه اندازه مقرر کړه انو څومره ښهٔ اندازه مقررونکی یو | په دغه دروغ ګڼړو دپاره

لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾

دپاره ددروغ ګڼړونکو | آیا مونږه جوړه نهٔ کړه | زمکه | جمع ساتونکی | دژوندو دپاره | او دمړو دپاره |

هلاکت دې | ....آیامونږ زمکه رانغښتونکې جوړه کړې نه ده | د ژوندو او د مړو دپاره

وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَاكُم مَّاءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ وَيْلٌ

او ودردول مونږه | په هغې کښې | غرونه | لوړ لوړ | اواوڅکولې مونږ په تاسو | اوبهٔ | خوږې | تباهی ده

اومونږ په زمکه باندې دنګ دنګ غرونه پیدا کړی دی | اومونږ په تاسو خوږې اوبهٔ څکولی دی

(١) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الانبیاء: ٣١٦٤.

لِّلْمُكَذِّبِيْنَ	يَوْمَئِذٍ
دپاره ددروغ ګڼرونکو	په دغه ورځ

په دغه ورځ دروغ ګڼرونکو دپاره هلاکت دي

قوله تعالى:- اَلَمْ نُهْلِكِ الْاَوَّلِيْنَ ۝

دګناهګارانوانجام هلاکت شو:- الله تعالى فرمائي چه تاسو نه وړاندې هم کوم خلقو زمادرسولانو رسالت دروغ ګڼرلې ووماهغوى تباه برباد کړل بيادهغوى نه پس نورراغله هغوى هم داسې اوکړه نو مونږ هغوى هم دغه شان غرق کړل. مونږ د مجرمانود غفلت هم دغه شان بدله ورکونکى راوان يو. په دغه ورځ به د دې تکذيب کونکو بده ورځ وى.

قوله تعالى:- اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ۝

بياخپل مخلوق ته خپل احسان وريادوى. د قيامت د منکرانو په وړاندې دليل پيش کوى چه مونږ دوى د حقيراوذليل قطرې نه پيداکړل چه دکائناتود خالق په وړاندې هيڅ څيز هم نه وو لکه چه د سورت يٰس په تفسيرکښې تيرشوى دى اې بنيادمه ته به ما عاجز کړې شې؟ (۱)ماخوته د داسې څيز نه پيداکړې بيا مونږ دغه قطره په رحم کښې راجمع کړه چه د دغه اوبود راجمع کولو ځاى دې دا لويوى او محفوظ کوى. د مقرره مودې پورې هم هلته پاتې شو يعنى د شپږومياشتونه ترنهو مياشتوپورې. زمونږ دې اندازې ته اوګوره څومره صحيح او بهترده نوکه بيا هم تاسو دا راتلونکې ورځ نه منئ نو يقين اوګڼرئ چه د قيامت په ورځ به تاسو ته ډير ارمان او سخت افسوس وى. بيافرمائى چه آيامونږ دې زمکې ته داخدمت حواله کړې نه دې؟ چه هغه تاسو په خپل ژوندکښې په خپله شاباندې ګرځوى اود مرګ نه پس هم هغه تاسو په خپله خيټه کښې پټ ساتى. بيا د زمکې دنه خوزيدو د پاره مونږ په دې کښې مضبوط اواوچت غرونه ورخښ کړل اود اوريځونه وريدونکى اودچينونه راوتونکى سپکې زر هضميدونکى او مزيدارې اوبه مونږ تاسوته درکړې. که د نعمتونونه پس هم تاسوزماخبرې دروغ ګڼرئى نو يادساتئى وخت راروان دې چه افسوس اوارمان به کوئى خو هيڅ په کار به نه راځى.

بِهٖ	كُنْتُمْ	اِلٰى مَا	انْطَلِقُوْٓا
په هغې سره	چې وئ تاسو	هغه څيز ته	ورشئ

(اواوبه وئيلې شي) چې هغه (عذاب) ته ورشئ | چې تاسوبه دروغ

لَّا ظَلِيْلٍ	ذِيْ ثَلٰثِ شُعَبٍ ۝	اِلٰى ظِلٍّ	انْطَلِقُوْٓا	تُكَذِّبُوْنَ ۝
چې نۀ به وى يخ	چې درې څانګو والا دې	سورى ته	ورشئ	چې دروغ به مو ګڼرلو

ګڼرلو | تاسو (ددوزخ دلوګى) هغه سيورى ته لاړشئ | چې دهغې درې حصې دى | په کښې نه

كَالْقَصْرِ ۝	بِشَرَرٍ	تَرْمِيْ	اِنَّهَا	مِنَ اللَّهَبِ ۝	وَلَا يُغْنِيْ
لکه ماڼۍ	داسې سپرغۍ	ولې به هغه	بيشکه هغه وور چې دي	دلمبې نه	اونۀ به دفع کوى

سيورئ شته | اونه داور دتاؤ نه څوک بچ کيدې شى | هغه اور به دومره غټې غټې سکروټکې اولى لکه (لوړې)

---

(۱) اوګورئى سورة يٰس آيت: ۷۷.

كَاَنَّهٗ	جِمٰلَتٌ	صُفْرٌ	وَيْلٌ	يَّوْمَئِذٍ	لِّلْمُكَذِّبِيْنَ	هٰذَا يَوْمُ
لكه چې هغه	اوښان دي	زيړ	تباهي ده	په دغه ورځ	دپاره ددروغ ګڼړونكو	دا هغه ورځ ده
مانړئ	لكه چې هغه د زيړرنګ اوښان دي	په دغه ورځ دروغ ګڼړونكو دپاره هلاكت دې	دا هغه			
لَا يَنْطِقُوْنَ	وَلَا يُؤْذَنُ	لَهُمْ	فَيَعْتَذِرُوْنَ			
چې هغوئ به خبرې نۀ كوی	او نۀ به اجازت وركړې كيږی	هغوئ لره	چې عذر اوكړی هغوئ			
ورځ ده	چې دوئ به خبرې نشی كولې	او نه بۀ دوئ ته اجازت وی	چې عذر پيش كړی			
وَيْلٌ	يَّوْمَئِذٍ	لِّلْمُكَذِّبِيْنَ	هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ	جَمَعْنٰكُمْ		
تباهي ده	په دغه ورځ	دپاره ددروغ ګڼړونكو	دا ورځ دفيصلې ده	راجمع كړې يئ مونږ تاسو		
په دغه ورځ دروغ ګڼړونكو دپاره هلاكت دې	هم دغه د فيصلې ورځ ده	مونږ به تاسو او اولني ټول				
وَالْاَوَّلِيْنَ	فَاِنْ كَانَ	لَكُمْ	كَيْدٌ	فَكِيْدُوْنِ		
او مخكښني خلق	پس كه چرې وی	تاسو لره	څه تدبير	نو زما خلاف يئ اوچلوئ		
راجمع كړوا .... نوكه تاسو څه چل ول جوړول غواړئ	نو زما په مقابله كښې جوړكړئ					
وَيْلٌ	يَّوْمَئِذٍ	لِّلْمُكَذِّبِيْنَ				
تباهي ده	په دغه ورځ	دپاره ددروغ ګڼړونكو				
په دغه ورځ دروغ ګڼړونكو دپاره هلاكت دې						

قوله تعالى:- اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى ظِلٍّ ذِىْ ثَلٰثِ شُعَبٍ

درې ښاخونو والا وور: كوم كافرانو چه د قيامت ورځ جزا اوسزا اوجنت دوزخ دروغ ګڼړلو هغوی ته به د قيامت په ورځ ونيلې شی چه كوم ځيز موربښتونې نه منلو هغه سزا اودوزخ دادې موجود دې دې ته ځنی اودشغلې لمبې وهی او په اوچتيدوسره سره دې كښې درې پاڅكی كولاويږی اود دې درې حصې كيږی اودې سره لوګې هم پورته اوچتيږی د څه په وجه چه لاندې سورې شان كيږی دا سورې معلوميږی خو په حقيقت كښې نه هغه سورې وی اونه د اورګرموالې كموی.دادوزخ دومره تيز اوتند سخت او د ډير زيات اور والا دې چه ددې كوم بځری الوزی هغه هم دقلعه په شان اوديوې سرورې ونې په شان مضبوط اواوږدې اوپلنې تنې په شان دی كتونكی ته داښكاری لكه چه دتوررنګ اوښ دې ياد كشتورسنی اوياد تانبې ټكړې دی.

د دوزخ ذكر:- ابن عباس ﷺ وائی چه مونږ به د ژمی په موسم كښې درې درې لاسه يادې نه لږ شان اوږده لرګی راوچتول دې ته به مونږ قصر ونيل([1])د كشتنی رسنی چه كله يوځانی شی نوپوره زيات اوچتيږی هم دغه دلته مراد اخستې شوې دې. په دې مكذبينوباندې ارمان او افسوس دې چه نن به نه دوی خبرې كولې او نه به دوی ته عذر اومعذرت اجازت وی ځكه چه په دوی باندې حجت قايم شوې دې.او په ظالمانوباندې د الله تعالى خبره ثابته شوې ده اوس دوی ته د خبروكولواجازت نشته. داياد ساتنی چه په قرآن كريم كښې د هغوی وينا كول منكر كيدل پټول عذر كول هم بيان شوی دی. نومطلب دا دې چه د حجت قائميدونه وړاندې به عذر معذرت وغيره پيش كوی كله چه هرڅه مات كړې شی اودليلونه

[1]) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة المرسلات باب (انها ترمی بشرر كالقصر):۴۹۳۲.

ورمخکښې کړې شي نو وينا خبرې کول اوعذر معذرت به ختم شي. غرض دا چه د ميدان حشر به مختلف مواقع اود خلقو به مختلف حالتونه وي يو ووخت کښې دايو وخت کښې هغه.ددې دپاره د هر يو کاريه خاتمه باندې دتکذيب کونکود خرابئ خبرورکولې شي. فرمائي چه دا د فيصلې ورځ ده وړاندې روستوټول راجمع دي.که تاسو په څه چالاکئ مکرهوښيارئ اودهوکې سره زمادقبضې نه ځان ويستلې شئ نو اوخئ پوره کوشش اوکړئ.خيال کوئ چه داځومره د زړه درزونکې فقره ده چه الله ﷻ رب العالمين پخپله د قيامت په ورځ دې منکرانوته فرمائي چه اوس ولې چپ ئې؟ هغه چالاکي تيزي او بې باکي څه شوه؟ گورئ ماتاسوټول د وعدې مطابق په يوميدان کښې راجمع کړئ که نن په څه چل ول مانه خلاصيدې شئ نوڅه کمې مه کوئ.لکه بل ځائې ارشاد دې ﴿يٰمَعۡشَرَ الۡجِنِّ وَالۡاِنۡسِ اِنِ اسۡتَطَعۡتُمۡ اَنۡ تَنۡفُذُوۡا مِنۡ اَقۡطَارِ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ﴾ يعنې اې د انسانانو پيريانوډلې تاسود زمکې اوآسمان دغاړو نه دوتلو طاقت لرئ نو اوخئ خودومره پوهه شئ چه بغيرد قوت نه تاسو بهر نه شئ تلې(اوهغه په تاسو کښې نشته).
بل ځائې کښې ارشاد دې ﴿وَلَا تَضُرُّوۡنَهٗ شَيۡئًا﴾ يعنې تاسودالله تعالى هيڅ نه شئ کولې. په حديث کښې دي چه الله ﷻ فرمائي اې زمابنديگانونه خوتاسوماته څه نفع رارسولواختيارلرئ اونه د نقصان رسولو. نه تاسوماته څه فائده رسولې شئ اونه زما څه کولې شئ[1] حضرت ابوعبدالله جدې رحمه الله فرمائي زه بيت المقدس ته لاړم اومې کتل چه هلته حضرت عباده بن صامت رضي الله عنه حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه او حضرت کعب احبار رضي الله عنه ناست دي خبرې کوي.زه هم کيناستم نوما واوريده چه حضرت عباده رضي الله عنه فرمائي د قيامت په ورځ به الله تعالى ټول مخکې روستي په يوهواراوکولاو ميدان کښې راجمع کړي. آواز کونکې به آواز کولوسره ټول رابيدار کړي. بيا به الله تعالى اوفرمائي نن د فيصلوورځ ده تاسو ټول وړاندينې اوروستوني ما راجمع کړي ئې اوس زه تاسو ته وايم که څوك ماسره دهوکه مکر فريب ياڅه حيله کولې شئ نواوکړئ. واورئ کبرژنوسرکشومنکرانواوتکذيب کونکو نن زماد رانيولونه بچ کيدې نه شئ اونه څوك نافرمانه شيطان زما دعذابونونه ځان خلاصولې شي. حضرت عبدالله رضي الله عنه اوفرمائيل يوحديث زه هم بيانوم. په هغه ورځ به دوزخ خپله غړانګه د خلقو مينځ ته وراورسوي اويه اوچت آواز سره به وائي اې خلقو د دريوقسم خلقو د رانيولواوس ماته حکم شوې دې زه هغه ښه پيژنم يو پلار به خپل اولاد يا اولاد به خپل پلار دومره نه پيژني څومره چه زه هغوی پيژنم. نن هغوی زمانه نه چرته پټيدې شي اونه ئې زمانه څوك پټولې شي. يوهغه چا الله تعالى سره ئې څوك شريك گرځولې وي. دويم هغه چه منکر او کبرژن وي اودريم هغه چه نافرمانه شيطان وي. بيا به هغه په راتاويدو او راغونډولوسره د دې صفتونوخلق په ميدان حشر کښې چاړکوي اويويوبه رانيسي او تيروي به ئې اود حساب کتاب نه وړاندې به دوی څلويښت کاله مخکښې دوی دوزخ ته اورسي.(الله تعالى دې مونږ په حفاظت اوساتي. آمين)

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَٰلٍ

او بيشکه متقيان خلق | (نن) په سورو کښې دي |

ابيشکه (د الله ﷻ) نه ويريدونکي (دهغه د رحمت) سيورې

وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا

او په چينو کښې دي | او په ميوو کښې دي | هغه چې غواړي يې هغوئ | خورئ | اوڅکئ |

اوچينو کښې وي | او(هغوئ به) په هغه ميوو کښې وي اچې دهغوئ به خوښې وي | (ورته به اووئيلې شي چې)

---

[1] صحيح مسلم كتاب البروالصلة باب تحريم الظلم:۲۵۷۷.

هَنِيْٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ۝ اِنَّا كَذٰلِكَ

ښهٔ دمزې سره | په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې کول به مو | بیشکه مونږه همدارنګې |

ښهٔ فراخه خورئ ښبئ | دهغه عملونو په بدله کښې | چې تاسو به کول | (او) مونږ نیکانو

نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ۝ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ۝ كُلُوْا

بدله ورکوؤ نیکانو خلقو له | تباهي ده | په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګنړونکو | خورئ |

ته هم دغه شان بدله ورکووا | په دغه ورځ دروغ ګنړونکو دپاره هلاکت دې (ائې کافرانو)

وَتَمَتَّعُوْا قَلِيْلًا اِنَّكُمْ مُّجْرِمُوْنَ۝ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ

او فائیده واخلئ | لږ وخت | بیشکه تاسو | مجرمان یئ | تباهي ده | په دغه ورځ |

بوخو ورځې (په دنیا کښې) اوخورئ | اولږه فائده واخلئ | یقیناتاسو مجرمان یئ | په دغه ورځ د دروغ

لِّلْمُكَذِّبِيْنَ۝ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمُ ارْكَعُوْا لَا يَرْكَعُوْنَ۝ وَيْلٌ

دپاره ددروغ ګنړونکو | او کله چې اووییلې شي | دوئ ته | ټیټ شئ الله ته | نو نهٔ ټیټیږي | تباهي ده

ګنړونکو دپاره هلاکت دې | او څه وخت چې دوئ ته اوویلې شي (چې الله ته) ټیټ شئ | نو دوئ نه ټیټیږي

يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ۝ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍ بَعْدَهٗ يُؤْمِنُوْنَ۝

په دغه ورځ | دپاره ددروغ ګنړونکو | پس په کوم کلام باندې | روستو ددې قران نه | ایمان راوړي دوئ

په دغه ورځ د دروغ ګنړونکو دپاره هلاکت دې | اخر ددې (قران پاک) نه پس به په کومه خبره دوئ ایمان راوړي

قوله تعالی:- اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ ظِلٰلٍ وَّعُيُوْنٍ۝

جنت اود جنتیانو ذکر: پورته دبد کارانو دسزاګانو بیان شوې وودلته دنیکوکارو دبدلې بیان کولې شي کوم خلق چه متقیان او پرهیزګاروو دالله ﷻ عبادت کونکی وودفرائضو او واجباتو پابندوو دالله ﷻ د نافرمانو او حرامو کارونونه بچ کیدل هغوی به دقیامت په ورځ په جنتونو کښې وی. کوم ځائی چه قسم قسم نهرونه روان دی ګناهګار به په تک تور بدبویه لوګی کښې راګیروی او نیکان به دجنتونو په ګنړو یخو اود سورو نه ډکو خایونو کښې ناست او ملاست وی مخامخ به د صفا او مزیدارو اوبو چینې په پوره روانئی سره جاری وی. قسم قسم میوې ګلونه ترکاریانې به موجودوی. کوم څیز چه کله غواړی خوری څکی دې نه نه منع کول شته نه کمیدل شته او نه دنقصان څه اندیښنه شته. نه به د فناکیدو اونه ختمیدو څه خطره وی. بیا د حوصلې زیاتولو اودزړه خوشحالولو دپاره د الله تعالی دطرف نه باربارفرمان کولې شی اې زما خوږو بند یګانواې جنتیانو تاسو ښه په اوزګارتیا او خوشحالئی سره ښه خورئی څکئی مونږ به هر یونیک پرهیزګار او مخلص انسان ته دغه شان د ښیګړې بدله اونیکه جزاورکووا او دتکذیب کونکو خو په نن ورځ ډیره خرابی ده.

قوله تعالی:- كُلُوْا وَتَمَتَّعُوْا قَلِيْلًا اِنَّكُمْ مُّجْرِمُوْنَ۝

دا تکذیب کونکی ویروی چه ښه ده په دنیا کښې خوتاسو څه خورئی څکئی فائدې اوچتې کړئی ډیر زربه دانعمتونه فناشی اوتاسوبه هم مړه شئی بیاستاسونتیجه هم دوزخ دې (دکوم ذکرچه پورته تیرشو) ستاسود بدعملو او خرابو کارونوسزا مونږ سره تیاره ده. یومجرم هم زمونږدنظر نه به نه دی. قیامت زمونږ نبی ﷺ زمونږ وحی نه منونکی اودا دروغ ګنړونکی به د قیامت په ورځ په سخت نقصان کښې او خساره کښې وی. د دوی به سخته خرابی وی لکه چه بل ځائی ارشاد دې ﴿نُمَتِّعُهُمْ قَلِيْلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ اِلٰى

عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾ په دنیاکښې به مونږ دوی ته لږه شان فائده اورسوو بیا به مونږ دوی د سخت عذاب طرف ته بې بس کړو. بل ځائې ارشاد دې ﴿قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ یعنی په الله تعالی باندې دروغ تړونکې کامیابیدې نه شی. په دنیاکښې به هسې لږه شان فائده اوچته کړی بیا د هغوی واپس راګرځیدل خو هم زمونږ طرف ته دی. مونږ به هغوی ته د هغوی د کفر سخته سزا ورکړو. بیا فرمائی چه دې نادانو منکرانو ته کله اوونیلې شی چه راشئی د الله تعالی په وړاندې ټيټ شئی جمعې سره مونځ اداکړئی نو دوی نه دا هم نه شی کیدې او دې نه هم ځان پټوی بلکه دې ته په سپکوالی سره ګوری اود تکبر سره انکارکوی. دهغوی دپاره کوم چه په تکذیب کښې عمرونه تیروی دقیامت په ورځ به سخت مصیبت وی

بیا فرمائی چه کله خلق په دې پاك کتاب باندې هم ایمان نه راوړی نوکوم یوکلام به منی؟ لکه ارشاد دې ﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ﴾ یعنی چه په الله تعالی باندې اود هغه په آیاتونوباندې دوی ایمان نه راوړی نو اوس به دوی په کومه خبره باندې ایمان راوړی؟ ابن ابی حاتم کښې د حضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې رسول الله ﷺ فرمائیلی دی کوم سړې چه د دې سورت دا آیت اُولی نو هغه ته د دې په جواب کښې ﴿امنت بالله وبما انزل﴾ وئیل پکار دی یعنی ما په الله تعالی باندې اود هغه په نازل کړې شوی کتابونوباندې ایمان راوړې.[1] داحدیث په سورت قیامت کښې هم تیرشوې دې.

﴿الحمدلله﴾ د سورت مرسلات تفسیرختم شو.

د الله تعالی شکر دې چه د یوکم دیرشمې سپارې تفسیرهم پوره شو. ﴿فالحمدلله﴾

الله تعالی دې په خپل کلام پاك باندې پوره پوهه اوپه دې باندې د عمل توفیق راکړی او دا دې قبول کړی
﴿امین یارب العالمین﴾

---

[1] ابوداؤد کتاب الصلاة باب مقدار الرکوع والسجود:۸۸۷، ترمذی:۳۳۴۷، حاکم:۲/۵۱۱.

اياتونه	سورة النبأء مكية وهي اربعون اٰية وفيها ركوعان	ركوع ګاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
٤٠	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	٢

عَمَّ يَتَسَآءَلُوۡنَ ۚ﴿۱﴾ عَنِ النَّبَاِ الۡعَظِيۡمِ ۙ﴿۲﴾ الَّذِىۡ هُمۡ

دځه څیز په باره کښې | دوئ تپوسونه کوي دیوبل نه | په باره د لوئ خبر | هغه | چې دوئ |

داخلق دکوم څیز په باره کښې دیوبل نه تپوسونه کوي | دهغه لوی خبر (قیامت) په باره کښې چې

فِيۡهِ مُخۡتَلِفُوۡنَ ؕ﴿۳﴾ كَلَّا سَيَعۡلَمُوۡنَ ۙ﴿۴﴾ ثُمَّ كَلَّا

په هغې کښې | اختلاف کونکي دی | هرګز نه | ډیر زر به معلومه شي دوئ ته | بیا هر ګز نه |

دوئ په کښې دی | داسې نه ده | زر به دوئ پوهه شي | .... بیا داسې پکار نه ده

سَيَعۡلَمُوۡنَ ﴿۵﴾ اَلَمۡ نَجۡعَلِ الۡاَرۡضَ مِهٰدًا ۙ﴿۶﴾ وَّالۡجِبَالَ اَوۡتَادًا ۙ﴿۷﴾

ډیر زر به معلومه شي دوئ ته | آیا جوړه کړې نه ده مونږ | زمکه | فرش | او غرونه | میخونه |

دوئ به زر پوهه شي | آیا مونږ زمکه فرش نه ده ګرځولې او غرونه مونږې میخونه نه دی لګولی

وَّخَلَقۡنٰكُمۡ اَزۡوَاجًا ۙ﴿۸﴾ وَّجَعَلۡنَا نَوۡمَكُمۡ سُبَاتًا ۙ﴿۹﴾ وَّجَعَلۡنَا

او پیدا کړې مونږه تاسو | جوړې | او جوړ کړو مونږه | خوب ستاسو | دآرام ذریعه | او جوړه کړه مونږه

اومونږ تاسو جوړې جوړې پیدا کړې ئې | اومونږ ستاسو دپاره خوب آرام اوګرزولې | او مونږ

الَّيۡلَ لِبَاسًا ۙ﴿۱۰﴾ وَّجَعَلۡنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ۖ﴿۱۱﴾ وَّبَنَيۡنَا فَوۡقَكُمۡ

شپه | پرده | او جوړه کړه مونږه | ورځ | وخت د روزئ ګټلو | او جوړ کړل مونږه | دپاسه ستاسو |

شپه د پردې څیز جوړ کړې دې | او ورځ مو د رزق ګټلو ذریعه ګرزولې ده | اومونږ ستاسو نه پورته

سَبۡعًا شِدَادًا ۙ﴿۱۲﴾ وَّجَعَلۡنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ۙ﴿۱۳﴾ وَّاَنۡزَلۡنَا

اوه آسمانونه | مضبوط | او جوړ کړو مونږه | (ډیوه) نمر | روښانه اوګرم | او رااوورولې مونږه |

اووه مضبوط آسمانونه جوړ کړي دی | او مونږ یوه روښانه ډیوه (یعنی نمر) جوړ کړې دې | او مونږ

مِنَ الۡمُعۡصِرٰتِ مَآءً ثَجَّاجًا ۙ﴿۱۴﴾ لِّنُخۡرِجَ بِهٖ

دوریخو نه | اوبۀ | مسلسل راوریدونکې | دپاره ددې چی رااوباسو مونږه | په ذریعه ددې |

له ډکو وریځونه په شیبو شیبو باران راوورو | چې مونږ په دې (باران) سره

حَبًّا وَّنَبَاتًا ۙ﴿۱۵﴾ وَّجَنّٰتٍ اَلۡفَافًا ؕ﴿۱۶﴾

دانې (غلې) | او بوټې (سبزی) | او باغونه | ګڼړ ګڼړ |

غله اوګیاه اوګورګور باغونه رزرغون کړو

قوله تعالى:- عَمَّ يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿۱﴾

قيامت به يقيناً راځي: کومو مشرکانو خلقو چه دقيامت دراتلو نه انکار کولو او دهغې ددروغ ګڼړلو په نيت به ئې پخپل مينځ کښې قسم قسم خبرې کولې. دلته الله ﷻ دهغه سوالونو جواب او دهغې حقيقت بيانولو سره دهغوی ترديد کوی چه داخلق په خپل مينځ کښې دڅه باره کښې سوالونه کوی؟ يعنی دکوم څيز باره کښې تپوسونه کوی؟ آياد قيامت باره کښې تپوسونه کوی؟ سره ددې چه هغه خو يو ډيرلوئ خبردې. يعنی خطرناک او خراب خبردې اود روښانه ورځ په شان ښکاره دې. حضرت قتاده رحمه الله او ابن زيد رحمه الله د دې نباعظيم (ډيرلوئی خبر) دمرګ نه پس بيا راژوندی کيدل مراداخستې دې. بيا ددې آيت ﴿الَّذِيْ هُمْ فِيْهِ مُخْتَلِفُوْنَ ﴿۳﴾﴾ (په کوم کښې چه داخلق اختلاف لري) کښې چه د کوم اختلاف ذکردې هغه دادې چه خلق په دې باره کښې په دوو مختلفو محاذونو باندې دی. يوخو دامنی چه دابه کيږی او بل دا نه منی.
بيا الله ﷻ دې دقيامت منکرانو له دهمکی ورکولو سره فرمائی چه يقيناً به دوی ته د دې حقيقت ډير زر معلوم شي او ډيرزر خوځه چه هم اوس به معلوم شی. هغوی ته الله ﷻ دا ډيره سخته دهمکی او وعيد اورولې دې. بيا الله ﷻ دخپل عجيبه او حيرانونکی مخلوقاتو باريکئي خودل، سره دخپل عظيم الشان قدرت نښې بيانوی. دکوم نه چه دا ثابتيږی چه کله الله ﷻ داسې داسې څيزونه بغيرد څه نمونې په اول ځل پيدا کولې شی نو آيا دوی بيانه شی راپيدا کولې؟

قوله تعالى:- اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهٰدًا ﴿۶﴾

د زمکې جوړښت: الله ﷻ فرمائی چه آيا مونږ زمکه ستاسو دپاره فرش نه دې خور کړې؟ يعنی د ټول مخلوق دپاره ئې داهواره نه ده خوره کړې. دغه شان هغه ستاسو په وړاندې عاجزه او حکم منونکې ده. بغيرد څه خوزيدونه چپ چاپ کلکه پرته ده. او غرونه ئې ددې ميخونه جوړ کړی دی يعنی دائې ميخونه جوړ کړه اودې کښې ورخښ کړل دې دپاره چه هغه په دې باندې کلکه ولاړه وی. او دمځکې په شان خوزيږی راخوزيږی نه او دخپل ځان د پاسه اوسيدونکی مخلوق پريشان نه شی.

قوله تعالى:- وَّخَلَقْنٰكُمْ اَزْوَاجًا ﴿۸﴾

انسان ئې جوړه پيدا کړو: بيا فرمائی چه دې نه پس خپل ځان ته او ګوره مونږه تاسو جوړه جوړه پيدا کړنی يعنی نر او ماده، سړې او ښځه چه په خپل مينځ کښې د يو بل نه فائده اخلی او خپل خواهش پوره کوی او دغه شان دهغوی نسل زياتيږی. لکه چه يو بل ځائ کښې ارشاد دې ﴿وَمِنْ رَّحْمَتِهٖ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۷۳﴾﴾ يعنی دا الله ﷻ په نښو کښې يوه داده چه هغه پخپله تاسو نه ستاسو جوړې پيدا کړې دې دپاره چه تاسو په دې سکون حاصل کړئی. هغه په خپله مهربانئی سره په تاسو کښې مينه او رحم واچولو. بيا فرمائی چه مونږ ستاسو خوب د حرکت دکټ کيدلو سبب جوړ کړو دې د پاره چه تاسو آرام او اطمينان حاصل کړئی اود ټولې ورځې ستړيوالې بې آرامی خفګان لرې شی. هم ددې معنې يو بل آيت په سورت فرقان کښې تيرشوې دې. شپه مونږ لباس جوړ کړو چه د دې تياره او توروالې په ټولو خلقو باندې خورشی. يو بل ځائ ارشاد دې ﴿وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰهَا ﴿۴﴾﴾ قسم دې دشپې کله چه هغه پټ کړی. د عربو شاعران هم په خپلو شعرونو کښې شپې ته لباس وائی. حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه شپه د سکون سبب جوړيږی. او په خلاف د شپې ورځ مونږ روښانه رڼړا او بغيرد تيارې نه جوړه کړه دې دپاره چه تاسو په کښې کار روزګار او کړئی، لاړشئی بيوپار سوداګری او لين دين او کړې شئی او خپل رزق روزی حاصله کړې شئی. او مونږ ستاسو د اوسيدو د پاره زمکه جوړه کړه نو بل طرف ته مونږ ستاسو په سرونو باندې اووه آسمانونه جوړ کړل چه ډير اوږده پلن مضبوط پاخه او ښکلې مزيداردی. تاسو ګورئی چه په دې کښې دمرغلرو په شان پړقيدونکی ستوری دی. بعضې په کښې روان دی او بعضې په يو ځائ قايم دی.

قوله تعالى:- وَّجَعَلْنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا

دَنمر جوړول: بيا فرمائي مونږه نمر پرقيدونكې چراغ جوړكړوچه ټوله دنيا روښانه كوي. هريوخيز پرقوي او دنياروښانه كوي. او كورئي چه مونږ داوبونه د ډكواوريځونه باران راوروڵو. ابن عباس ﷺ فرمائي چه هواګاني رواني دي د يوځوانه بل خواته اوريځې اوړي. بياد دې اوريځونه ښه باران راوريږي[1] اوزمكه خړوب كوي نوروهم ډيرو مفسرينوهم دا فرمانيلي دي. د﴿ الْمُعْصِرٰتِ ﴾ نه بعضوخوهوامراد اخستي ده او بعضواوريځې چه يويوڅاڅكي برابر راوروي. ﴿مراة معصرة﴾ په عربوكښې هغه ښځې ته وائي دكومې چه دحيض وخت بالكل نيزدې راغلې وي خولاتراوسه پورې حيض جاري شوې نه وي. حضرت حسن رحمه الله او قتاده رحمه الله فرمانيلي دي د﴿ الْمُعْصِرٰتِ ﴾ نه مراد آسمان دې. خوداقول غريب دې اود ټولونه واضحه قول دا دې چه دې نه مراد اوريځې دي. بل ځاى ارشاد دې ﴿اللّٰهُ الَّذِىْ يُرْسِلُ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهٗ فِى السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهٗ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ فَاِذَآ اَصَابَ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ﴾ الله ﷻ هواګاني راليګى كومې چه اوريځې راوچتوى اوداد رب د منشا مطابق په آسمان باندې خوروى اوداهغه ټكړې ټكړې كوى بياته ګورې چه دهغې دمينځ نه اوبه راوځى. ﴿ثَجَّاجًا﴾ معنى ښه يوشان بهيدل دى. چه ډير بهيږى اوښه راوريږى[2]

قوله تعالى:- مَآءً ثَجَّاجًا

دَ ثجاجا معنى: يوحديث شريف كښې دى چه غوره حج هغه دې په كوم كښې چه﴿لبيك﴾ ښه په زوره اوكړې شى اووينه ډيره اوبهيولې شى[3] يعنى چه قربانئى زياتې اوكړى. په دې حديث كښې هم لفظ﴿ثج﴾ دې. يو بل حديث كښې دى چه د حيض دمسئلې تپوس كونكې يوه صحابيه رضي الله عنها ته حضور ﷺ اوفرمائيل چه د مالوچو پټئى كيږده[4] هغې وئيل حضور ﷺ هغه خوډيرې زياتې دى زه خوهروخت ډيرهزياته وينه بهيوم. پدې روايت كښې هم﴿اثج ثجا﴾ دې يعنى بغيردبنديدو برابروينه راځى. نودلته هم په دې آيت كښې هم دغه مراددې چه اوبه داوريځونه برابربغيرد بنديدو راوريږى. والله اعلم.

بيامونږ په دې اوبوباندې چه پاكې صفا او د بركت نه ډكې دى ګټه حاصلوو غلې دانې پيداكوو چه د انسان او ځناوروټولو د خوراك په كارراځى اوسبزئى راټوكووچه تازه خوړلې شى. اوغله په پنډيرو كښې كيخودې شى او بياخوړلې شى. اودې اوبوسره باغونه آباديږى اود قسم قسم خوندونواورنګونو ميوې دانې اوګلونه راپيداكيږى اودزمكې هم په يوه ټكړه باندې يوځاىَ دى. ﴿اَلْفَافًا﴾ معنى دجمع ده[5] بل ځاىَ ارشاد دې ﴿وَفِى الْاَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجٰوِرٰتٌ وَّجَنّٰتٌ مِّنْ اَعْنَابٍ وَّزَرْعٌ وَّنَخِيْلٌ صِنْوَانٌ وَّغَيْرُ صِنْوَانٍ يُّسْقٰى بِمَآءٍ وَّاحِدٍ ۙ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِى الْاُكُلِ ۚ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ﴾ په زمكه كښې مختلف ټكړې دى چه خپل مينځ كښې يوځاىَ شوى دى. دانګورو ونې دى بعضې دښاخونواوبعضې بغيرښاخونودى. او هغه ټول هم په يواوبو باندې خړوب كولې شى. او مونږ د يو نه يوه ميوه زياتوو او يقيناً د عقل مندو دپاره په دې كښې نښې دى.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ	كَانَ
بيشكه ورځ دفيصلې چې ده	هغه دې
بيشكه دفيصلې دورځې وخت	

[1] الطبرى : ١٥٣/٢٤.
[2] الطبرى : ١٥٥/٢٤.
[3] ترمذى كتاب الحج باب ماجاء فى فضل التلبية : ٨٢٧،
[4] ابوداود كتاب الطهارة باب اذا قبلت الحيضة تدع الصلاة : ٢٨٧ ، ترمذى : ١٢٨ ، ابن ماجة : ٦٢٧.
[5] الطبرى : ١٥٦/٢٤.

مِيْقَاتًا ۝ يَّوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ فَتَأْتُوْنَ اَفْوَاجًا ۝

وخت مقرر | په کومه ورځ | چې پوکې اووهلې شي | په شپيلۍ کښې | پس راځئ به تاسو | ډلې ډلې |

مقرر دې | چې شپيلۍ به پوک وهلې شي| نو تاسو به ډلې ډلې (ميدان حشر ته) راځئ

وَّفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ اَبْوَابًا ۝ وَّسُيِّرَتِ الْجِبَالُ

او پرابه نستې شي آسمان | نو شي به هغه | دروازې دروازې | او روان به کړې شي | غرونه |

اوآسمان بهٔ پرانستې شي انو ټول به دروازې دروازې شي| ....او غرونه به والوزولې شي

فَكَانَتْ سَرَابًا ۝ اِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ۝ لِّلطَّاغِيْنَ

نو شي به هغه | پرقنده شګې | بيشکه دوزخ چې دې | خائې دګيريدو | دې | دپاره دسرکشانو |

نو هغه به دشګو په شان شي .... | بيشکه جهنم په انتظار کښې دې | ....د سرکشو دپاره

مَاٰبًا ۝ لّٰبِثِيْنَ فِيْهَآ اَحْقَابًا ۝ لَا يَذُوْقُوْنَ

ځائې داوسيدو | چې وخت تيرونکې به وي | په هغې کښې | په مودو مودو | نهٔ به څکې هغوئ |

ټيکاؤنړه ده | چې په مودو مودو به په کښې اوسيږي| نه به په کښې ديخنئ خوند څکې |

فِيْهَا بَرْدًا وَّلَا شَرَابًا ۝ اِلَّا حَمِيْمًا وَّغَسَّاقًا ۝ جَزَآءً

په هغې کښې | مزه ديخوالي | اونهٔ څکلو دخيز | مګر څکې به | ګرمې اوبه | او نو دزخمونو | بدله |

اونه دڅکلو څه څيز | ....سوا د يشيدلو اوبو اودوينو زوؤنه | ....دا

وِّفَاقًا ۝ اِنَّهُمْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ حِسَابًا ۝ وَّكَذَّبُوْا

موافقه دعمل سره | بيشکه هغوئ | وو | چې اميد ئې نهٔ لرو | دحساب کولو | او دروغ ئې اوګڼړل |

پوره پوره بدله ده| دا ځکه چې دوئ دحساب کتاب (دورځې) اميدونه لرلو| .... او زمونږ

بِاٰيٰتِنَا كِذَّابًا ۝ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنٰهُ كِتٰبًا ۝

آيتونه زمونږ | په دروغ ګڼړلو سره | او هر څيز چې دې | په شمار ساتلې دې مونږه هغه | په ليکلو سره

آيتونه ئې دروغ ګڼړل | ....او مونږ هر څيز په يو ليک (لوح محفوظ) کښې راجمع کړې دې

فَذُوْقُوْا فَلَنْ نَّزِيْدَكُمْ اِلَّا عَذَابًا ۝

| نو اوڅکئ مزه | نو هر ګز به نهٔ زياتوو مونږه ستاسو دپاره | مګر زياتوو به | عذاب |

نو اوس خوند اوڅکئ| ....مونږ به تاسو ته نور څه نه خو هم دغه عذاب درزياتوؤ

قوله تعالى:-اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيْقَاتًا ۝

دَ قيامت د ورځ علم صرف الله تعالى سره مقردې :يعنى د قيامت ورځ زمونږ په علم کښې مقرره ورځ ده نه هغه وړاندې کيدې شي اونه روستوکيدې شي صحيح په خپل وخت به راځي. کله به راځي د دې صحيح علم بغيرد الله ﷻ نه بل چاته نشته.لکه چه بل ځائ کښې ارشاد دې﴿وَمَا نُؤَخِّرُهٗٓ اِلَّا لِاَجَلٍ مَّعْدُوْدٍ ۝﴾ نه ورکوو وخت مونږ هغې ته مګر نيټې مقررې پورې. په هغه ورځ به په شپيلئ کښې پوکې وهلې شي

اوخلق به ډلې ډلې راځي. هریوامت به دخپل خپل نبي سره جداجد وي. بل ځای فرمائي ﴿يَوۡمَ نَدۡعُواْ كُلَّ أُنَاسِۭ بِإِمَٰمِهِمۡ﴾ په کومه ورځ چه مونږ ټول خلق دخپلوامامانوسره راوغواړو. په صحیح بخاري کښې حدیث شریف دې رسول الله ﷺ فرمائي ددواړوشپیلوپه مینځ کښې به څلویښت وي. خلقو تپوس اوکړو څلویښت ورځې هغوی ﷺ اوفرمائیل نه شم وئیلې، تپوس اوشو څلویښت میاشتې وني فرمائیل ماته پته نشته. تپوس اوشو څلویښت کاله وني فرمائیل داهم نه شم وئیلې. بیابه الله ﷻ دآسمان نه اوبه راوروي لکه څنګه چه ونې راټوکیږي دغه شان به داخلق دزمکې نه راټوکیږي. انسان ټول به ټول سخا کیږي خويوهډوکې اوهغه د ملاد تیرهډوکې دې. هم د دې نه به د قیامت په ورځ مخلوق یوځائې کولې شي(1) آسمان به کولاوکړې شي اوددې نه به د فرښتودراتلولارې اودروازې جوړې شي. غرونه به روان کړې شي اوبالکل د شګود ذرویه شان به جوړشي. لکه چه فرمائي ﴿وَتَرَى ٱلۡجِبَالَ تَحۡسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ ٱلسَّحَابِۚ صُنۡعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِيٓ أَتۡقَنَ كُلَّ شَيۡءٍۚ إِنَّهُۥ خَبِيرُۢ بِمَا تَفۡعَلُونَ﴾ یعنی تاسوغرونوته ګورئي اوپوهیږئي چه هغه پاخه مضبوطاوکلك دي دا به د اوریځو په شان روان شي. بل ځای دي ﴿وَتَكُونُ ٱلۡجِبَالُ كَٱلۡعِهۡنِ ٱلۡمَنفُوشِ﴾ غرونه به د وېشنلې شوې وړئي په شان شي. دلته فرمائي غرونه به سراب غوندې شي یعني کتونکې به دا ګنړي چه څه دي خوپه حقیقت کښې به هیڅ نه وي او په آخره کښې به بالکل برباد شي او نوم نښه به ئې پاتې نه شي. بل ځای ارشادرباني دې ﴿وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡجِبَالِ فَقُلۡ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسۡفٗا﴾ خلق تانه دغرونوباره کښې معلومات کول غواړي نوورته اووایه چه زمارب به ئې ختم کړي اوزمکه به بالکل هوارمیدا پاتې شي په کوم کښې به چه نه څه کوږ وي اونه موړه. بل ځای ارشاد دې ﴿وَيَوۡمَ نُسَيِّرُ ٱلۡجِبَالَ وَتَرَى ٱلۡأَرۡضَ بَارِزَةٗ﴾ په کومه ورځ چه مونږ غرونه روان کړونو ته به ګورې چه زمکه بالکل کولاوشوه.

قوله تعالی:- إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتۡ مِرۡصَادٗا

بیافرمائي دشرکش نافرمان اودرسول د مخالفینوپه شیش کښې دوزخ لګیادې اوهم دغه دهغوی د واپس کیدو اواوسیدوځای دې. د دې معنی حضرت حسن رحمه الله او قتاده رحمه الله داهم کړې چه یوسړې جنت ته هم نه شي تلې ترکومې چه په دوزخ باندې تیرنه کړې شي. که اعمال ئې صحیح وو نو خلاصې ئې بیامونډلواوکه اعمال ئې بد وو نورامنع کړې شو اوپه دوزخ کښې وراوټوبلې شو. حضرت سفیان ثوري رحمه الله فرمائي په دې باندې درې پلونه دي. بیا فرمائي چه هغوی به په دې کښې د زمانې راسې پراته وي (احقاب) جمع د (حقب) ده یوې اوږدې زمانې ته وائي. بعضې وائي چه حقب دا تیاوکالووی، کال د دولسو میاشتو میاشت د دیرشو ورځو اوره ورځ د زرو کالو. بشیربن کعب رحمه الله خو وائي یوه یوه ورځ به دومره لویه اوداسې د دریوسوو کالویوحقب. په یومرفوع حدیث کښې دي چه حقب میاشت، میاشت دیرش ورځې کال دولس میاشتې دکال ورځې درې سوااوشپیته او هره ورځ ستاسود شمیریوزرکاله(2) (ابن ابي حاتم)

دا دواړه متروك دي. په یو خوداحدیث سخت منکر دې د دې راوي قاسم چه د جعفربن زبیر خوئ دې دا دواړه متروك دي. په یو بل روایت کښې دي چه ابن مسلم ابوالعلاء دسیلمان تیمي رحمه الله نه تپوس اوکړو آیادوزخ به څوك راوځي هم؟ نو جواب ئې ورکړو چه ما د نافع رحمه الله نه اوهغه د ابن عمر رضي الله عنه نه اوریدلي چه رسول الله ﷺ فرمائیل د الله ﷻ قسم د دوزخ نه به هیڅ څوك هم بغیرد اوږدې مودې نه راونځي. بیا فرمائي چه هم د دې نه لږ شان د پاسه حقب وي اوهر کال درې سوه شپېته ورځې کوم چه تاسو شمیرئي.(3)

---

(1) صحیح بخاري کتاب التفسیر سورة عم یتسالون : ۴۹۳۵، صحیح مسلم: ۲۹۵۵، بتصرف یسیر.

(2) المعجم الکبیر : ۷۹۵۷،

(3) مسند البزار : ۵۳۰۳،

سدی رحمه الله فرمائی چه اووه سوه حقب به وی. هر حقب د اویاؤکالو هرکال د دریوسوو شپیتو ورځو او هره ورځ به د دنیاد زرو کالوبرابر وی.حضرت مقاتل ابن حیان رحمه الله فرمائی دا آیت﴿فَذُوقُوا﴾په آیت سره منسوخ شوې دې. خالدبن معدان رحمه الله فرمائی چه دا آیت او آیت ﴿إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ﴾یعنی دوزخیان چه تر کومې الله ﷻ غواړی په دوزخ کښې به وی. دا دواړه آیاتونه دتوحیدوالا باره کښې دی(1)امام ابن جریر رحمه الله فرمائی داهم ممکن دی چه داحقاب پورې اوسیدل متعلق وی آیت﴿إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا﴾ پورې. یعنی هم هغه یوعذاب ګرمې اوبه او بهیدونکې پیپ به دمودو پورې وی بیابه دویم قسم عذاب شروع شی.خو صحیح دادی چه د دې خاتمه به نه وی.

حضرت حسن رحمه الله نه چه کله تپوس اوکړې شو نو وئی فرمائیل د احقاب نه مراد همیشه په دوزخ کښې اوسیدل دی.خوحقب وائی اویاؤکالوته د کوم هره یوه ورځ چه ددنیاد زروکالوبرابره ده(2)حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه احقاب کله هم نه ختمیږی.کله چه یوحقب ختم شی نو بل به شروع شی.د دې احقابو د صحیح مودې اندازه صرف یوالله ﷻ ته ده.اودا مونږ اوریدلی دی چه یوحقب داتیاؤ کالو یوکال د دریو سوو شپیتوورځو او هره ورځ د دنیاد زروکالو. دې دوزخیانوته خو به نه د زړه یخیدل نصیب کیږی او نه به څه ښه اوبه د څکلود پاره ملاویږی. اودیخوالې په ځائ به ورته ګرمې سرې کړې اوبه ملاویږی اود خوراک ځښاک ځیزبه ورته پیپ ملاویږی. حمیم دومره سخت ګرم ته وائی دکوم نه پس چه دګرمانښ بله درجه نه وی.اوغساق وائی ددوزخیانوویښونونوخولې اوښکې اودزخمونونه بهیدونکی وینوزووته. ددې ګرم ځیز په مقابله کښې به دادومره سخت یخ وی چه پخپل ځائ عذاب دې اوډیرخراب بوئ والا دې.

په سورت ص کښې د غساق پوره تفسیرتیرشوې دې. بیا دلته د سردوباره کولو هیڅ ضرورت نشته. الله ﷻ دې پخپل فضل اوکرم سره مونږدخپلوټولوعذابونونه بچ کړی.بعضوئیلی دی د﴿بَرْدًا﴾ نه مراد خوب دې.د عربوشاعران په خپلو شعرونوکښې هم ﴿بَرْدًا﴾ د خوب په معنی کښې مومی. بیا فرمائی چه دهغوی د اعمالو پوره پوره بدله ده. د هغوی بد عملئی هم اوګوره چه د هغوی عقیده وه چه دحساب هیڅ ورځ نه ده راتلونکې. مونږ چه په خپل نبیﷺ باندې کوم کوم دلیلونه نازل کړی وو هغه ټول دوی دروغ ګنړلې وو﴿كِذَّابًا﴾مصدردې په دې وزن باندې اومصدرهم راځی.بیافرمائی چه مونږ دخپلو بندګانو ټول اعمال اوافعال شمیرلې دی.او هغه ټول زمونږ سره لیکلې دی اود ټولوبدله هم زمونږ سره تیاره پرته ده. دې دوزخیانوته به وئیلې شی چه اوس د دې عذابونومزه اوڅکئی. داسې هم او د دې نه نور زیات هم عذابونه به تاسو ته په زیاتولو درکولې شی.(3)

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه فرمائی چه د دوزخیانود پاره د دې سخت زیات ناامیده کونکې بل یو آیت نشته.د هغوی عذابونه به هروخت زیاتیږی.دحضرت ابوبرزه اسلمی رضی الله عنه نه سوال اوکړې شو چه د دوزخیانو دپاره د ټولو نه زیات سخت آیت کوم یودې؟ فرمائی حضورﷺ دا آیت تلاوت کولو سره اوفرمائیل چه دا خلق د الله ﷻ نافرمانو تباه کړل. خوددې حدیث راوی جسربن فرقدبالکل ضعیف دې.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ	مَفَازًا ﴿٣١﴾	حَدَآئِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾	وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾

بیشکه پرهیزګارانو لره دې | ځائې دکامیابئ | باغونه دی او انګور دی | او پیغلې جینکئ | همزولې |

بیشکه پرهیزګارانو لره کامیابی ده | (دوئ دپاره) باغونه اوانګور به وی | او همزولې پیغلې جینکئ

---

1) الطبری: ۱۶۲/۲۴.
2) الطبری: ۱۶۲/۲۴.
3) الطبری: ۱۶۲/۲۴.

وَّكَاسًا	دِهَاقًا	لَا يَسْمَعُوْنَ	فِيْهَا	لَغْوًا	وَّلَا كِذّٰبًا
او جامونه دشرابو	ډك ډك	نهٔ به اوري هغوئ	په هغې كښې	عبث خبرې	او نهٔ دروغ خبرې
اوډک ترخلې خلې جامونه		........دوئ به هلته عبث خبره نه اوري		....	اونه به دروغ اوري

جَزَآءً	مِّنْ رَّبِّكَ	عَطَآءً حِسَابًا
دا بدله ده	دطرفه درب ستا	وركړه ده كافي
دا بدله ستا د رب له طرفه نه		پوره پوره انعام دې

قوله تعالى:- اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ مَفَازًا

په جنت كښې دالله تعالى نعمتونه:- دنيكانوخلقو دپاره الله ﷻ سره نعمتونه اورحمتونه دى دهغې بيان كيږى چه دوى په مقصد كښې كامياب او د نصيب خاوندان دى چه د دوزخ نه ئې خلاصې بيا موندو او جنت ته اورسى.حدائق وائى د كهجورو وغيره باغونوته. هغوى ته به ځوانې پيغلې حورې هم ملاويږى چه دجګوسينو والا په يوعمركښې به وى لكه څنګه چه په سورت واقعه كښې ددې پوره بيان تيرشوې دې.په يوحديث كښې روايت دې چه د جنتيانو لباس به هم د الله ﷻ رضامندى وى.او وريځې به په هغوى راځى اوهغوى ته به وائى چه اوښائې مونږ په تاسو څه اوورو؟بياچه هغوى څه وائى نو هغه پرې راوروى. تردې چه ځوانانې پيغلې جينكئى به هم په دوى راوريږى. (ابن ابى حاتم)

دوى ته به دشراب طهورنه ډك پاك صفا جامونه ملاويږى په هغې كښې به نشه نه وى چه فضول بې هوده خبرې به ئې دخُلونه اوځى او په غوږونوئى اولګى.بل ځائ كښې ارشاد دې﴿لَّا لَغْوٌ فِيْهَا وَلَا تَأْثِيْمٌ﴾په دې كښې نه فضول خبرې نه بدې خبرې او نه د ګناه خبرې وى. هيڅ خبره دروغ او فضول نه وى.

هغه د سلامتياكور دې چرته چه به هيڅ عيب او د بدئى خبره نه وى. دا كومې بدلې چه دې پاكو خلقو ته ملاويږى داد هغوى د نيكو عملونونتيجه ده چه د الله ﷻ په فضل اوكرم سره اودهغه داحسان او انعام په بنياددوى ته ملاويږى.ډيرې زياتې اوكافى دى ډيرې په كثرت سره دى.عرب وائى﴿اعطانى فاحسبنى﴾انعام ئې وركړواوپوره ئې وركړو.دغه شان وائى﴿حسبى الله﴾يعنى الله ﷻ ماله هرشان سره كافى دى

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ
چې رب دې داسمانونو	او دزمكې
چې داسمانونو اود زمكې اوددې	

وَمَا بَيْنَهُمَا	الرَّحْمٰنِ	لَا يَمْلِكُوْنَ	مِنْهُ
او هغه چې په منځ ددواړو كښى دى	چې مهربانه الله دې	چې طاقت نهٔ لرى هغوئ	دهغه سره
دواړومينځ كښې دټولو څيزونو پالونكې دې	مهربان دې	هيڅوک ترې (هيڅ قسمه) مطالبه نشى	

خِطَابًا	يَوْمَ	يَقُوْمُ	الرُّوْحُ	وَالْمَلٰٓئِكَةُ	صَفًّا	لَّا يَتَكَلَّمُوْنَ
دخبرو كولو	په كومه ورځ	چې ودريږى	روح	او فرښتې	په قطار كښى	نهٔ به خبرى كولې شى هيڅوک
كولې	په هغه ورځ چې جبريل او ټولې فرښتې به صف ترلې ولاړې وى				....	او هيڅوک

اِلَّا	مَنْ	اَذِنَ	لَهُ	الرَّحْمٰنُ	وَقَالَ	صَوَابًا	ذٰلِكَ
مګر	هغه څوک	چې اجازت اوكړى	هغه ته	مهربانه خدائې	او اووائى	خبره ټيك	دغه
به خبرې نشى كولې	اخو چاته چې مهربان الله ﷻ اجازت وركړى			او هغه خبره هم سمه كوى			دغه

اَلْيَوْمُ الْحَقُّ	فَمَنْ	شَآءَ	اتَّخَذَ	اِلٰى رَبِّهٖ	مَاٰبًا	اِنَّآ	
ورځ حقه ده	پس هغه څوک	چې غواړي	اونيسي	رب خپل ته	واپسی لار	بيشکه مونږه	
ورځ حقه ده | ......نود چا چه خوښه وی نو خپل رب ته دې رجوع اوکړی | .... بيشکه مونږ							
اَنْذَرْنٰكُمْ	عَذَابًا قَرِيْبًا	يَّوْمَ	يَنْظُرُ الْمَرْءُ	مَا			
اويرولی تاسو	دعذاب نزدې نه	په کومه ورځ	چې اوبه وينی هر سړې	هغه هر څه			
تاسو نزدې راتلونکی عذاب نه ويروو | په هغه ورځ چې هر سړې به خپل عمل په							
قَدَّمَتْ	يَدٰهُ	وَيَقُوْلُ	الْكٰفِرُ	يٰلَيْتَنِيْ	كُنْتُ	تُرٰبًا	
چې مخکښې ليږلې دی	لاسونو دهغه	اواوبه وائی	کافر	افسوس دې مالره	چې وې زۀ	خاورې	
خپلو سترګو اووينی | اوکافر به وائی چې ائې کاش که زۀ ښاورې وې (نوځومره به ښه وه)							

قوله تعالی:- لَا يَتَكَلَّمُوْنَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا

دقيامت په ورځ به بغيرد اجازت نه هيڅ څوک خبرې نشی کولې :الله ﷻ دخپل عظمت اوجلال خبر ورکوی چه دآسمان اوزمکې اود دې په مينځ کښې دټولومخلوقاتو پالونکې هم هغه يوذات دې.هغه رحمن دې د هغه رحم ټول څيزونه راګيرکړی دی.ترکومې چه دهغه اجازت نه وی ترهغه وخته پورې دهغه په وړاندې شوندې هم نه شی خوزولې. لکه چه بل ځائې ارشاد دې(مَنْ ذَا الَّذِيْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا بِاِذْنِهٖ)يعنی څوک دې چه د هغه د اجازت نه بغيردهغه مخې ته سفارش يوسی.بل ځائې ارشاد دې (يَوْمَ يَاْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِهٖ)يعنی په کومه ورځ چه هغه وخت راشی څوک به هم دهغه داجازت نه بغيرهغه سره خبره نه شی کولې.

قوله تعالی:- يَوْمَ يَقُوْمُ الرُّوْحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا

دروح نه مرادخوياد ټولوانسانانوروحونه دی ياټول انسانان.ياديوقسم خاص مخلوق دې چه د انسانانود شکلونو په شان دی.خوری څکی نه هغه فرښتې دی اونه انسانان.يا مراد حضرت جبرائيل ﷺ دې. حضرت جبرائيل ﷺ ته يوبل ځائې کښې هم روح ونيلې شوې دې .ارشاد دې (نَزَلَ بِهِ الرُّوْحُ الْاَمِيْنُ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُنْذِرِيْنَ)دا امانتدار روح ستا زړه ته درکوزکړې دې د پاره چه ته ويرونکې جوړ شې. دلته مراد يقيناحضرت جبرائيل ﷺ دې.

حضرت مقاتل رحمه الله فرمائی چه په ټولوفرښتوکښې بزرګ الله ﷻ سره ډير نيزدې اووحی راوړونکې هم دغه دې.ياد روح نه مراد قرآن کريم دې.ددې په دليل کښې داآيت پيش کولې شی(وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوْحًا مِّنْ اَمْرِنَا)يعنی مونږ په خپل حکم سره ستاطرف ته روح نازل کړو.دلته د روح نه مراد قرآن کريم دې. شپږم قول دا دې چه دا يوه فرښته ده چه د ټول مخلوق برابره ده.حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه دا فرښته د ټولوفرښتونه ډيره لويه ده. حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه داد روح په نوم فرښته په څلورم آسمان کښې ده.دټولوآسمانونوټولوغرونواو ټولو فرښتونه لويه ده.هره ورځ دولس زره تسبيحات وائی. د هرې يوې تسبيح نه يوه فرښته پيداکيږی د قيامت په ورځ به هم هغه ځان يوصف جوړيږی خودا قول ډيرغريب دې.

طبرانی کښې حديث دې چه رسول الله ﷺ فرمائی په فرښتوکښې يوه فرښته هغه هم ده که هغې ته حکم اوشی چه ټول آسمانونه او زمکې يوه نوړئی جوړه کړه نو هغه به ټول هرڅه په يوه نوړئی واخلی.د هغې

تسبیح داده ﴿سبحانك حيث كنت﴾ اې الله ته چه چرته هم ئې پاك ئې[1] داحدیث هم ډیرغریب دې بلکه د دې درسول ﷺ په فرمان کیدوکښې هم شك دې.ممکن دی چه دحضرت عبدالله بن عباس ؓ قول وی او هغه هم د بنی اسرائیلونه اخستې وی. والله اعلم.

امام ابن جریر رحمه الله دا ټول اقوال واردکړی دی خوڅه فیصله ئې نه ده کړې.زما په نیزد خو په دې ټولو اقوالو کښې بهترقول دا دې چه دلته د روح نه مراد ټول انسانان دی. والله اعلم. بیافرمائی چه په هغه ورځ به صرف هغه کس خبرې کوی چاته چه رحمن اجازت ورکړی.لکه چه فرمائی﴿يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهٖ﴾یعنی په کومه ورځ چه هغه وخت راشی چه یونفس به بغیرد هغه د اجازت نه خبرې هم نه شي کولې.په صحیح حدیث کښې هم دی چه په هغه ورځ به بغیردرسولانونه هیڅ څوك خبرې نه شی کولې.[2] بیا فرمائی چه د هغه خبره هم ټیك اوصحیح ده. د ټولونه زیاته حقه خبره ﴿لااله الاالله﴾ده. بیافرمائی دا ورځ حق ده اویقینا راتلونکې ده. څوك چه غواړی خپل رب ته د واپس ګرځیدو لار اوپه هغه لار روان شی کومه چه نیغه هغه طرف ته رسی. مونږ تاسو بالکل نیزدې راغلی آفت نه خبرکړنی. راتلونکې څیز خوهم راغلې ګڼړل پکاردی.هغه ورځ به نوی اوزاړه لوئی اوبدښه اوخراب اعمال ټول دانسان په وړاندې وی لکه چه فرمائی﴿وَوَجَدُوْا مَا عَمِلُوْا حَاضِرًا﴾کوم چې موکړی هغه به مخې ته بياموممنی.لکه ارشاد دې ﴿يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَىِٕذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ﴾هرانسان به د هغه د وړاندې روستواعمالونه خبرکړې شی. په دغه ورځ به کافران خواهش کوی چه افسوس مونږ خاورې شوې وې، پیداکړې شوې نه وې او په وجود نه نه وې راغلې.د الله ﷻ عذابونه به په سترګو اووینی.خپلې بدکارئې به ئې په وړاندې وی کوم چه دپاکو انصاف کونکو فرښتو په لاس لیکلې شوی وی.نو یوه معنی خو هم داشوه چه په دنیا کښې خاورې شوې وې یعنی د نه پیداکیدو خواهش به کوی.بله معنی داچه کله دځناورو فیصله کولې شی اود هغوی قصاص ورکولې شی.تردې که ښکرورې چیلئی بې ښکرو چیلئی وهلې وی نوهغې ته به هم بدله ورکولې شی. بیابه هغوی ته وائی چه خاورې شئی. هغوی به خاورې شی. دغه وخت کښې به داکافران انسانان وائی چه کاش مونږ هم ځناور وې او خاورې شوې وې. د صور یعنی شپیلئی په اوږد حدیث کښې هم دا مضمون وارد شوې دې اود حضرت ابوهریره ؓ او حضرت عبدالله بن عمر ؓ وغیره نه هم دا روایت نقل دې.

د سورت نباء تفسیرختم شو ﴿والحمدلله رب العالمين﴾

.....

﴿تفسیر سورت نازعات مکیه﴾

ایاتونه		رکوع ګانې
	سورة النازعات مكية وهي ست واربعون اٰية وفيها ركوعان	
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۴۶	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دي	۲
وَالنّٰزِعٰتِ	غَرْقًا ۙ①	وَّالنّٰشِطٰتِ
قسم دې په راښکونکو فرښتو	چې راښکل کوی په سختۍ سره	قسم دې په اسانه ایستونکو فرښتو

قسم دې په هغه فرښتو چې په سختۍ سره روحونه راوباسی او په هغې چې په نرمۍ سره

---

[1] المعجم الكبير:١١٤٧٦،

[2] صحيح بخاری كتاب الايمان باب فضل السجود :٨٠٦، صحيح مسلم:١٨٢.

نَشۡطًا ۝٢	وَّالسّٰبِحٰتِ	سَبۡحًا ۝٣

چې راښکل کوی په آسانئ سره | قسم دې په گرځیدونکو فرښتو | چې گرځي په تیزئ سره |

روحونه راکاږي | ....(په فضا کښې) لامبو وهي

فَالسّٰبِقٰتِ	سَبۡقًا ۝٤	فَالۡمُدَبِّرٰتِ	اَمۡرًا ۝٥	يَوۡمَ

بیا وړاندې کیدونکې وی | په وړاندې کیدو سره | بیا انتظام چلونکې وی | دهر کار | په کومه ورځ |

اوبیو ترېله ور وړاندې کیږي | اودهر کار تدبیر کوی | (چې قیامت به راځي)............ په هغه ورځ

تَرۡجُفُ	الرَّاجِفَةُ ۝٦	تَتۡبَعُهَا	الرَّادِفَةُ ۝٧

چې خوځیدونکې (زلزله) | چې روستو به راځي په هغې پسې | روستو راتلونکې (دویمه زلزله) |

چې رپیدونکې زمکه اوپیږي | وریسې به دویم (زور دار آواز) راشي

قُلُوۡبٌ	يَّوۡمَئِذٍ	وَّاجِفَةٌ ۝٨	اَبۡصَارُهَا	خَاشِعَةٌ ۝٩	يَقُوۡلُوۡنَ

(ځینې) زړونه به | په دغه ورځ | رپیدونکې وی | سترگې دهغې به | پریدونکې وی | وائي دا خلق |

ډیر زړونه به په دغه ورځ درزیږي | دهغوئ سترگې به کوزې وی | ....دوئ وائي چې

ءَاِنَّا لَمَرۡدُوۡدُوۡنَ	فِي الۡحَافِرَةِ ۝١٠	ءَاِذَا	كُنَّا	عِظَامًا	نَّخِرَةً ۝١١

آیا مونږه به بیا راوستلي کیږو | په واپسې کښې | آیا کله چې | شو مونږه | هډوکی | وراسته |

ښه مونږ به لابیا راژوندي کیږو | ....کله چه مونږ رژیدلی هډوکی شوی یو!

قَالُوۡا	تِلۡكَ اِذًا	كَرَّةٌ	خَاسِرَةٌ ۝١٢	فَاِنَّمَا هِيَ	زَجۡرَةٌ	وَّاحِدَةٌ ۝١٣

وائي هغوئ | دا خو به بیا | واپسی وی | تاوان ورکونکې | پس بیشکه دابه | سخت آواز وی | یو |

وائي چې بیره دا خو به هسې دتاوان نه ډکه واپسي وی | (واوره) هغه خو به بس یوه زورداره چغه وی

فَاِذَا هُمۡ	بِالسَّاهِرَةِ ۝١٤

پس یو دم به هغوئ | په مخ دزمکې وی |

اودوئ به ناڅاقه میدان (دحشر) کښې موجود وی|

قوله تعالی:- وَالنّٰزِعٰتِ غَرۡقًا ۝١ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشۡطًا ۝٢

دفرشتوقسمونه :دې نه مرادفرښتې دی چه دبعضې خلقونه روح په سختنئ سره راکاږي.بعضې روحونه ډیر په آسانئ سره راوباسی.لکه څنگه چه د چا بندکولاوکړې شی دکافرانوروحونه راکاږي بیا بند کولاوی اودوزخ کښې وړدوبوی.داذکردمرگ د وخت دې.بعضې وائي(وَالنّٰزِعٰتِ غَرۡقًا) نه مرادمرگ دې[1]

بعضې وائي چه د دواړو رومبی آیاتونومطلب ستوری دی. بعضې وائي مراد ترې نه د سخت جنگ کونکې دی.خو صحیح خبره هم اولنئ ده چه دروح ویستونکې فرښتې.دغه شان د دریم آیت باره کښې هم دادریواړه تفسیرونه نقل دی یعنی فرښتې مرگ اوستوری.حضرت عطاء رحمه الله فرمائي چه دې

---

[1]) حاکم :۲/۵۱۳،.

نه مراد كښتئی دی. دغه شان د سبقت په تفسيرکښې هم دريواړه اقوال دی. معنی داده چه د ايمان او تصديق طرف وړاندې کيدونکی. عطاء رحمه الله فرمائی چه د مجاهد ينواسونه ترې مراد دی.
بيا د الله ﷻ د حکم او تدبيرپوره کونکی دې نه مرادهم فرښتې دی لکه چه د حضرت علی ﷺ وغيره قول دې. د آسمان نه دزمکې پورې دالله ﷻ د حکم تدبيرکوی. امام ابن جرير رحمه الله پدې اقوالو ښې هيڅ فيصله نه ده کړې. د ړچيدونکی ړچيدل او شاته راتلونکی پسې شاته راتلونکې نه مراددواړه نفخې يعنی شپيلئی پوك وهل دی. اول د شپيلئی پوك وهلو بيان په دې آيت کښې هم دې ﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ﴾ په کومه ورځ چه زمکه او آسمان اوړچيږی. د دويمې شپيلئی بيان په دې آيت کښې دې ﴿وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً﴾ او زمکه او غرونه به اوچت کړې شی. بيا به دواړه هم په يوځل ذره ذره کړې شی.

قوله تعالى:- يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ
د مسنداحمد په حديث کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی ړچيدونکې به راځی دې نه روستو به روستو راتلونکې راځی يعنی مرګ به ځان سره ټول آفتونه راولی راځی به. يوسړی عرض اوکړويارسول الله ﷺ که زه دخپلې وظيفې ټول وخت په تاسو باندې درودشريف وئيلو کښې تيرکړم نو؟حضور ﷺ اوفرمائيل چه بيا خو به الله ﷻ تاد دنيا اوآخرت د غم نه بچ کړی. (۱)
ترمذی شريف کښې دی چه دريمه حصه شپه دريدونه پس به رسول الله ﷺ اودريدو اوفرمائيل به نې اې خلقو الله ﷻ يادکړئی. د ړچولووالا به راځی اوبيا به دې نه پس نورراځی(۲) مرګ خپل ځان سره ټول آفتونه راخستې راروان دې. په هغه ورځ به ډير زړونه ويريږی. د داسې خلقو نظرونه به په ذلت او سپکاوی سر ښکته وی ځکه چه هغوی به دخپلوګناهونواود الله ﷻ دعذابونو کتنه کړې وی. مشرکان چه د قيامت د ورځې منکر وو اوئيل به ئې چه آيا قبرونوته دتلونه پس به هم مونږ بياژوندی کولې شو؟ هغوی به نن خپل ژوند د رسوائې او خرابئی سره په خپلو سترګواوګوری.

قوله تعالى:- الْحَافِرَةِ :-قبرونوته هم وائی يعنی قبرونوته دتلونه پس دبدن او هډوکو سخاکيدو او ذره ذره کيدونه پس به بياهم مونږ راژوندې کړې شو؟ نوبياخوبه دا دوباره راژوندی کيدل د خسارې او نقصان ژوند وی. د قريشود کافرانو دايوه مقوله وه. د ﴿الْحَافِرَةِ﴾ معنی دمرګ نه پس د ژوندهم نقل ده اود دوزخ نوم هم دې. د دې ډير نومونه دی لکه جحيم، سقر، جهنم، هاويه، حافرة، لظی حطمه وغيره. اوس الله ﷻ فرمائی چه کوم څيز دوی ډير ګران نه کيدونکې او ناممکن ګڼړی دا زمونږ د کامل قدرت په وړاندې يومعمولی خبره ده. ديخوا يوآواز ورکول او بل خوا به ټول ژوندی په يوميدان کښې جمع شی. يعنی الله ﷻ به حضرت اسرافيل عليه السلام ته حکم اوکړی هغه به شپيلئی پوك وهی اودهغه په شپيلئی پوك وهلو سره ټول مخکې تيرشوی راژوندی شی اود الله ﷻ په وړاندې به په يوميداز کښې اودريږی. لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا﴾ په کومه ورځ چه هغه تاسو راوبلی اوتاسو به د هغه په تعريف کولوسره جواب ورکړئی اومعلومه به شی چه ډير کم اودريدل. بل ارشاد فرمائی ﴿وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ﴾ زمونږ حکم به هم بس يوځل کيږی لکه د سترګې رپ.
بل ځائ ارشاد دې ﴿وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ﴾ د قيامت امر د سترګې د رپ په شان دې بلکه دې نه هم زيات نيزدې دې. دلته هم دغه بيانولې شی چه بس صرف د يو آواز خبره ده. په دغه ورځ به پروردګار ډيره سخت غضبناك وی. دا آواز به هم په غصه کښې وی دا به آخری نفخه يعنی شپيلئی پوك

(۱) احمد: ۱۳۶/۵.
(۲) ترمذی کتاب صفة القيامة باب فی الترغيب فی ذکر الله وذکر الموت: ۲۴۵۷.

وهل وی چه ټول خلق به د زمکې د پاسه راشي حالانکه دې اول لاندې وو. ﴿ بِالسَّاهِرَةِ ﴾ د زمکې مخ ته وائی اونیغ صفامیدان ته هم وائی. ثوری رحمه الله وائی چه دې نه مراددِ شام زمکه ده.دعثمان بن ابو العالیه رحمه الله قول دې چه دبیت المقدس زمکه مراد ده.وهب بن منبه رحمه الله وائی دبیت المقدس نه یو طرف ته غردې. قتاده رحمه الله وائی چه دوزخ ته هم ﴿بِالسَّاهِرَةِ﴾ وائی خودا ټول اقوال غریب دی صحیح قول رومبې دې یعنی دزمکې مخ. ټول خلق به په زمکه راجمع کړې شی چه تکه سپینه به وی اوبالکل صفااوخالی به وی لکه چه دمیدې روټئی وی. بل ځائ ارشاد دې﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ وَبَرَزُوْا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾یعنی په کومه ورځ چه دا زمکه بدله کړې شي او بله زمکه شي اوآسمان به هم بدل کړې شي.او ټول مخلوق د الله ﷻ واحد اوقهار په وړاندې مخامخ اودریږی. بل ځائ ارشاد فرمائی چه خلق تانه د غرونو بابت کښې تپوس کوی نو ته دوی ته اووایه چه زما رب به دا ټکړې ټکړې کړی اوزمکه به بالکل هوار میدان جوړه شی.په کومه کښې چه به نه هیڅ کوږ نه ښکته پورته ځائ وی.یوبل ځائ ارشاددې چه مونږ به غرونه روان کړو او زمکه به صفا ښکاره شی غرض دا چه بالکل به یوه نوې زمکه وی په کومه چه به نه څه خطا شوې وی نه قتل اونه څه ګناه.

هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى ﴿۱۵﴾

| آیا رارسیدلې دې تاته | خبر د واقعه | دموسی |

| آیا تاته دموسی علیه السلام دواقعې خبر رارسیدلې دې

اِذْ نَادٰىهُ رَبُّهٗ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿۱۶﴾ اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ

کله چې آواز اوکړو هغه ته|رب دهغه | په میدان پاك کښی | دطوی | لاړشه فرعون ته | بیشکه هغه

چې خپل رب ورته د طوی په پاکیزه وادئ کښې آواز اوکړو(اودا ئې ورته اوفرمائیل)چې فرعون ته ورشه

طَغٰى ﴿۱۷﴾ فَقُلْ هَلْ لَّكَ اِلٰى اَنْ تَزَكّٰى ﴿۱۸﴾

سرکشه دې | پس اووایه ورته | آیا تیارئې ته | دې خبرې ته چې ته پاکوالې اختیار کړې |

چې هغه دحدنه تیر شوې دې | نو ورته اووایه چې آیا د پاکیدو خواهش لرې (چه د ګناهونو نه پاك شې)

وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى ﴿۱۹﴾ فَاَرٰىهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰى ﴿۲۰﴾

او زۀ لاره اوښایم تاته | طرف د رب ستاته | چې ته اویریږې | نو وې ښودله هغه ته | نښنه | لویه |

او چې زه درته دخپل رب لاره اوښایم| چې ته ترې نه ویره اوکړې |نو هغه ته ئې یوه لویه معجزه اوخودله

فَكَذَّبَ وَعَصٰى ﴿۲۱﴾ ثُمَّ اَدْبَرَ يَسْعٰى ﴿۲۲﴾

نو دروغ اوګڼړله فرعون | او نافرمانی ئې اوکړه | بیا واپس شو | چې کوشش کوی |

نو فرعون هغه دروغ اوګڼړله | اونافرمانی ئې اوکړه | بیا مخ په شا په منډه لاړو

فَحَشَرَ فَنَادٰى ﴿۲۳﴾ فَقَالَ اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى ﴿۲۴﴾

نو جمع ئې کړل خلق | نو اعلان ئې اوکړو | نو وې وئیل | زۀ یم رب ستاسو | لوئ |

نو خلق ئې راټول کړل |اواعلان ئې اوکړو | نو وې وئیل چې زۀ خو ستاسو لوئې رب یم

فَأَخَذَهُ	اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ	وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾	إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً
پس رااونیوو هغه لره	الله | په عذاب داخرت	اوددنیا کښي	بیشکه په دې کار کښې لوئ عبرت دې

نو الله ورته په آخرت اودنیا دواړو کښې عذاب ورکړوا په دې کښې هغه ټولو خلقو دپاره عبرت دې

لِّمَن	يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾
دپاره دهغه چا	چې یریږی

چې (دالله ﷻ) نه ویریږی

قوله تعالی:- هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ﴿١٥﴾

دحضرت موسی ؑ واقعه:- الله ﷻ خپل رسول الله حضرت محمد ﷺ ته خبر ورکوی چه هغه خپل بنده اورسول حضرت موسی ؑ دفرعون طرف ته اولیګلو او په معجزیاندې د هغه تائیداو امداد اوکړو خو سره د دې فرعون د خپلې سرکشئی او کفر نه منع نه شو. آخرد الله ﷻ عذاب نازل شواوهغه برباد شو.ای پیغمبر آخر زمان ﷺ ستا دمخالفینو به هم دغه حشروی.په دې وجه ئی د دې واقعه په آخر کښې اوفرمائیل د ویریدونکو دپاره په دې کښې عبرت دې نوفرمائی چه تاته خبر هم دې؟موسی ؑ ته د هغه رب آواز ورکړو کله چه هغه په یو مقدس میدان کښې وو د کوم نوم چه طوی دې.د دې تفصیلی بیان په سورت طه کښې تیرشوې دې.آواز ئی ورکړو وئی فرمائیل چه فرعون سرکشی کبر لوئی اوظلم اختیارکړې دې ته هغه ته اورسه اوهغه ته زما پیغام ورکړه چه آیا هغه غواړی چه زما خبره اومنې او په دې پاکه لار روان شی کومه چه دپاکیزګئی لار ده.زماواوره زما اومنه اوسلامتئی سره پاکیزګی حاصله کړه زه به تاته د الله ﷻ د عبادت دوه طریقې اوښایم په څه سره چه به ستا زړه نرم او روښانه شی.په دې کښې به خشوع اوخضوع پیدا شی.اود زړه سختی اوبدبختی به دې لرې شی. حضرت موسی ؑ فرعون ته اورسیدو اود الله ﷻ پیغام ئی ورته اورسولو حجت ئی پوره کړو اودلیل ئی بیان کړو.تردې چه دخپل صداقت په ثبوت کښې معجزې هم پیش کړې خوهغه هم هغه شان دحق تکذیب کولو اود حضرت موسی ؑ د خبرونافرمانی کوله.په زړه کښې ئی کفر کلك شوې وودهغې نه ئی طبیعت نه اخواکیدو.سره د دې چه حق واضحه شوې وو خو ایمان اومنل ئی نصیب نه شو.دا یوه بله خبره وه چه په زړه سره ئی غوښتل چه دا حق نبی دې اود ده تعلیم هم حق دې.

خو د زړه معرفت بل څیز دې او ایمان یوبل څیز دې. د زړه په معرفت بندې د عمل کولونوم ایمان دې چه دحق حکم منونکې جوړشی اود الله ﷻاود هغه درسول په خبروباندې دعمل کولو دپاره تیټ شی. بیا هغه د حق نه مخ واړولو اود حق خلاف کوششونوکښې لګیاشو.جادوګرئی راجمع کړل اود هغوی په ذریعه ئی حضرت موسی ؑ ښکته کول غوښتل. خپل قوم ئی راجمع کړو او هغوی ته ئی اعلان اوکړو چه ستاسودټولونه اوچت رب هم زه یم.دې نه څلویښت کاله وړاندې هغه وئیلې ووچه ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي﴾ یعنی زه نه پوهیږم چه زما نه بغیر به ستاسو بل څوك رب هم وی.اوس خو د هغه سرکشی د حد نه زیاته شوه اوصفائی اووئیل چه هم زه اوچت رب یم او په ټولو غالب یم.الله ﷻ فرمائی چه مونږ هم دهغه نه هغه بدله واخسته چه د ټولو سرکشود پاره د همیشه همیشه د عبرت سبب جوړشو. په دنیا کښې هم اود آخرت هغه خراب عذابونه خولا باقی دی.لکه چه فرمائی ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنصَرُونَ﴾ یعنی مونږ هغه د دوزخ طرف ته راغوښتې مشر جوړکړو. د قیامت په ورځ به دا امداد نه شی ورکولې.نود آیت صحیح معنی هم داده چه دآخرت اواولی نه مراد دنیا اوآخرت دې.بعضو وئیلی دی چه د اول آخر نه مراد د دې دواړه اقوال دی.یعنی اول دا وینا کول چه زما په علم کښې نشته

چه زمانه بغیربه ستاسو بل رب وی. بیادا وینا کول چه ستاسو د تولو نه اوچت هم زه یم. بعضې وائي چه مراد کفر اونافرمانی ده.خو صحیح قول اولنې دې اوپه دې کښې هیڅ شك نشته. په دې کښې د هغه خلقو د پاره عبرت او نصیحت دې څوك چه نصیحت حاصل کړي او منع شي.

ءَاَنْتُمْ	اَشَدُّ	خَلْقًا	اَمِ السَّمَآءُ ؕ
آیا تاسو	زیات سخت یئ	په لحاظ دپیدانش سره	یا آسمان

آیا ستاسو پیدا کول ګران دي او که د آسمان؛

بَنٰهَا ۞	رَفَعَ	سَمْكَهَا	فَسَوّٰهَا ۞	وَاَغْطَشَ
چې الله جوړکړو هغه	اوچت ئې کړو	چت دهغې	بیا ئې برابر کړو هغه	او توره تیارهٔ ئې کړه
چې هغه جوړکړو	دهغې چت ئې اوچت اوکړو	اوبرابر ئې کړو	....	او شپه ئې ورله

لَيْلَهَا	وَاَخْرَجَ	ضُحٰهَا ۞	وَالْاَرْضَ	بَعْدَ ذٰلِكَ	دَحٰهَا ۞
شپه دهغې	او راوویستله هغه	رنړا (ورځ) دهغې	او زمکه	روستو ددې نه	اوغوړوله الله هغې لره
تیاره کړه	اوورځ ئې ورله رنړا روښانه کړه		اوزمکه ئې ددې نه پس اوغوړوله	....	

اَخْرَجَ	مِنْهَا	مَآءَهَا	وَمَرْعٰهَا ۞	وَالْجِبَالَ	اَرْسٰهَا ۞
راوویستلې ئې دی	دهغې نه	اوبه دهغې	اوواښه (خوراك) دهغې	او غرونه	ودرول ئې هغې لره
دهغې نه ئې اوبه او ورشوګانې راوویستلې			او غرونه ئې پرې قائم کړل		(داهرڅه) ستاسو اوستاسو

مَتَاعًا	لَّكُمْ	وَلِاَنْعَامِكُمْ ۞
سامان دژوند	دپاره ستاسو	او دپاره دخاروی ستاسو

د څاروؤ دفائدې دپاره دی

قوله تعالی:- ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ ؕ بَنٰهَا ۞

د الله تعالی د قدرت دلائل: کوم خلق چه دمرګ نه پس د ژوندې کیدونه منکروو هغوی ته پروردګار دلیلونه ورکوی چه ستاسو د پیداکولونه خو ډیرسخت د آسمانونو پیداکول دی.لکه چه ارشاد دې﴿لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ یعنی دزمکې او آسمان پیداکول د انسانانو د پیداکولونه ډیرسخت دی. بل ځائې ارشاد دې﴿ اَوَلَيْسَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰۤى اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ ؕ بَلٰى ۗ وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ ۞﴾ آیا چا چه زمکه اوآسمان پیداکړل هغه ددوی په شان انسانان دوباره پیداکولوباندې قدرت نه شی لرلې؟ضرور قادردې.اوهم هغه ډیرلوئ پیداکونکې او ښه پیژند ګلوکونکې دې.آسمان هغه جوړ کړو یعنی ښه اوچت ښه پلن ارت او بالکل برابر ئې جوړ کړو. بیا په تیاروشپو کښې پرقیدونکی ستوری پدې کښې اولګول. شپه ئې توره او د تیارې والا جوړه کړه او ورځ ئې رښانه اود رنړا والا جوړه کړه. او زمکه ئې د دې نه پس خوره کړه یعنی اوبه او واښه ئې راوویستل. په سورت حم سجده کښې دا بیان تیرشوې دې چه د زمکې پیداکول خو د آسمان نه اول دی. اود دې د برکتونو څرګندونه د آسمانونود پیداکولونه پس شوې.د کوم بیان چه دلته کیږی.د ابن عباس ﷺ او ډیرومفسرینونه هم دا روایت دې.امام ابن جریر رحمه الله هم دا خوښوی.د دې تفصیلی بیان تیرشوې دې.اوغرونه هغه ښه مضبوط ورخښ کړی دی. هغه د حکمتونووالا او فصیح علم والا دې اودې سره په خپل مخلوق باندې بې حده مهربان دې.

قوله تعالی:- وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَاۙ

الله ﷻ نه د فرښتوسوال:- مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمانی کله چه الله ﷻ زمکه پیداکړه نو هغه په خوزیدو شوه. پروردګار غرونه راپیداکړه او په هغې کښې ورخښ کړل نودې سره زمکه اودریده. فرښتې په دې سره ډیرې زیاتې حیرانې شوې او تپوس ئې ازکړو اې الله ستا په مخلوق کښې د دې غرونه نه هم سخت څیز شته؟ وئې فرمائیل او اوسپنه. هغوی وئیل دې نه هم سخت څیز؟ وئې فرمائیل اُور بیائې تپوس اوکړو دې نه هم سخت؟ وئې فرمائیل او اوبه. تپوس ئې اوکړو دې نه هم زیات سخت څیز شته؟ وئې فرمائیل هوا. تپوس ئې اوکړو پروردګار آیاستا په مخلوق کښې ددې نه هم سخت څیز بل څه شته؟ وئې فرمائیل چه او هغه بنیادم دې چه په ښی لاس باندې څه خرچ کړی نو ګس لاس ته پته هم اونه لګی. (١)

الله ﷻ ته د زمکې شکایت:- ابن جریرکښې د حضرت علی رضي الله عنه نه روایت دې چه کله الله ﷻ زمکه پیدا کړه نوهغه رچیدله او وئیل ئې چه په ماباندې به ته حضرت آدم علیه السلام اود هغه اولاد پیداکونکې ئې چه خپله ګندګی به په ما راغورزوی او زما په شا باندې به ستا نافرمانی کوی. الله ﷻ پرې غرونه ورخښ کړل او وئې دروله.ډیرغرونه تاسو وینئې اوډیرستاسونه پناه دی.دزمکې دغرونونه پس سکون حاصلول بالکل داسې وولکه چه اوښ په حلالولوسره د هغه غوښه رچیږی بیا څه وخت پس اودریږی. بیا فرمائی چه دا ټول ستاسواو ستاسو د څناورو د فائدې د پاره دی. یعنی د زمکې نه چینې او نهرونه جاری کول پټې خزانې ښکاره کول، فصلونه او ونې لګول د غرونو ورخښول چه د زمکې نه تاسو پوره پوره فائده حاصله کړې شئې. دا ټولې خبرې د انسانانو د فائدې د پاره دی اود هغوی د څناورود فائدې د پاره دی بیا دا څناور هم د دوی د فائدې دپاره دی چه دبعضو غوښه خوری او په بعضو باندې سورلی کوی او خپل عمر په دنیاکښې په آرام او راحت سره تیروی.

فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰىۖ۝

| پس هر کله چی | راشی | هغه افت لویٔ |

نو څه وخت چې (دقیامت) هغه لویه هنګامه راشی

يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ مَا سَعٰىۙ۝ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيْمُ

| په کومه ورځ | چې رایادوئ به | انسان | هغه څه چې کړی وی هغه | او ښکاره کړې شی | دوزخ |

نو بنیادم ته به خپل عملونه ټول په ټول یاد شی | ....او هرلیدونکی ته به

لِمَنْ يَّرٰى۝ فَاَمَّا مَنْ طَغٰىۙ۝

| دپاره دهغه چا | چې لیدل کوی | پس هر چی دې هغه څوک | چی سرکشی یې کړی وی |

دوزخ ښکاره شی | ....نو چا چې سرکشی اوکړه ....

وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۙ۝ فَاِنَّ الْجَحِيْمَ هِيَ الْمَاْوٰىؕ۝

| او غوره کړې ئې وی ژوند ددنیا | پس بیشکه | دوزخ چی دی | هم هغه خائې دوسیدو دې دهغه |

اوددنیا ژوند ئې (د آخرت په مقابله ښې) غوره اوګنړلو نودوزخ بهٔ دهغه ټیکاؤنړه وی

(١) احمد :١٢٤/٣، ترمذی کتاب التفسیر باب فی حکمة خلق الجبال :٣٣٦٩ وسند حسن .

وَاَمَّا مَنْ | خَافَ | مَقَامَ رَبِّهٖ | وَنَهَى | النَّفْسَ

او هر چي دې هغه څوك | چې اوېريدو | د مخامخ كيدو درب خپل نه | او منع ئې كړو | نفس (خپل) |

اوڅوك چي دخپل رب په وړاندې دپېښېدو نه وېريدلې وى | او خپل نفس ئې دخواهشاتو

عَنِ الْهَوٰى ۝ | فَاِنَّ الْجَنَّةَ | هِىَ الْمَاْوٰى ۝

دغلطو خواهشاتو نه | پس بيشكه جنت چې دې | هغه ځائې دوسيدو دې دهغه |

نه منع كړې وى | .... نو جنت دهغه ټيكاؤنړه ده | ....

يَسْـَٔلُوْنَكَ | عَنِ السَّاعَةِ | اَيَّانَ | مُرْسٰهَا ۝ | فِيْمَ اَنْتَ

دا خلق تپوس كوى ستا نه | په باره دقيامت كښې | چې كله به وى | راتلل دهغې | په څه كښې ئې ته |

دوى ستا نه دقيامت په باره كښې تپوس كوى | چې كله به (قيامت) راځى | .... تاته ددې وخت څه

مِنْ ذِكْرٰىهَا ۝ | اِلٰى رَبِّكَ | مُنْتَهٰىهَا ۝ | اِنَّمَآ اَنْتَ | مُنْذِرُ | مَنْ

دوخت دیادولو دهغې نه | خاص رب ستاته دې | اخرى علم دهغې | بيشكه ته | ايرونكې ئې | هغه چالره

معلوم دې | ددې آخرى علم خو صرف الله ﷻ سره دې | ستا كار خو صرف هغه څوك ويرول دى | چې

يَّخْشٰىهَا ۝ | كَاَنَّهُمْ | يَوْمَ | يَرَوْنَهَا

| چې يريږى دهغې نه | لكه چې وى هغوئ | په هغه ورځ | چې اووينى دا قيامت |

دقيامت نه ويريږى | دوئ چې دقيامت ورځ اووينى نوداسې به وى لكه چې (په دنيا ....

لَمْ يَلْبَثُوْٓا | اِلَّا عَشِيَّةً | اَوْ ضُحٰىهَا ۝

چې وخت ئې تير نه كړو | دغرمې نه روستنې وخت | يا دغرمې نه مخكينې وخت |

كښې ئې) هيله دنمردزيږې يادڅاښت هومره وخت تير كړې وى ....

قوله تعالى:- فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى ۝

قيامت ډير تريخ دې: ﴿اَلطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى﴾ نه مراد د قيامت ورځ ده. ځكه چه هغه ډيره خطرناكه او د هنگامې ورځ ده. لكه بل ځائې ارشاد دې ﴿اَلطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى ۝﴾ يعنې قيامت ډير سخت دد برداشت نه بهر څيزدې. په دې ورځ به بنيادم خپل ښه او بدعملونه يادوى اوكافى نصيحت به حاصلوى. يوبل ځائې ارشاد دې ﴿يَوْمَئِذٍ يَّتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى ۝﴾ يعنې په هغه ورځ به سړې نصيحت حاصلوى خودنن ورځې نصيحت به ده ته څه فائده نه وركوى. دخلقو مخې ته به دوزخ راوړې شى اوهغوى به ئې په خپلو سترگو اووينى. په دغه ورځ به دسركشنې كونكو اودنياته ترجيح وركونكو ځائې دوزخ وى. دهغوى خوراك به زقوم وى او دهغوى څښاك به حميم وى. اوزمونږ په وړاندې اودريدونكى ويريدونكى خپل ځان د نفسانى خواهشاتو نه بچ كونكى د الله ﷻ ويره په زړه كښې ساتونكى اود بدو نه خپل ځان ساتونكى به په جنت كښې وى. اود هغه ځائې د ټولونعمتونو حصه داربه صرف هم دغه وى.

قوله تعالى:- يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰهَا ۝

بيافرمائى دقيامت باره كښې تاته تپوس كوى نوورته اووايه چه دهغې نه ماته څه علم دې اونه په مخلوق كښې بل چاته اوصرف هم الله ﷻ ته معلومه ده چه قيامت به كله راځى؟ د دې صحيح وخت هيڅ چا ته نه دې معلوم. هغه په زمكه او آسمان باندې دروند پريوځى هغه به ناڅاپى راځى. خلق تاته

داسې تپوسونه کوی لکه چه ته هغه پیژنې حالانکه دهغې علم بغیرد الله ﷻ نه بل چا ته نشته. حضرت جبرائیل ﷺ هم چه کله په انسانی شکل کښې د حضور ﷺ خواته راغلو او څه سوالونه ئې اوکړه د کومو جوابونه چه نبی کریم ﷺ ورکړه. بیا ئې هم د دغه قیامت د ورځې د مقررولو باره کښې تپوس اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه د چانه تپوس کوې نه هغه ته معلومه ده اونه پخپله تپوس کونکی ته د هغې څه علم دې. (۱)

بیا فرمانی چه اې نبی ﷺ ته خو صرف د خلقو ویرونکې ئی اودې نه به نفع هغه خلقو ته رسی چه د دې ویرونکې ورځ ویره لری. هغوی به تیاری اوکړی اودهغه ورځ د خطرې نه به بچ شی.باقی چه کوم خلق دی هغوی به ستاسو د فرمان نه عبرت حاصل نه کړی بلکه مخالفت به کوی.اوپه هغه ورځ به په بدترین عذابونو او نقصانونوکښې راګیروی. خلق چه د خپلو خپلوقبرونونه راپاسی او د محشر میدان کښې راجمع کیږی هغه وخت به دوی ته د دنیاژوندون ډیر کم ښکاری. او داسې به معلومیږی چه د سحریامابنام څه حصه وخت ئې په دنیاکښې تیرکړې دې.دماسپښین نه واخله ترنمرډوبیدو پورې وخت ته غشیه وائی اود نمر د راختونه واخله د نیمې ورځ پورې وخت ته ضحی وائی.(۲) مطلب دا دې چه آخرت ته اوکوری نود دنیا دا دومره اوږد وخت به ورته کم محسوس شی.

د سورت نازعات تفسیرختم شو ﴿فالحمدلله رب العلمین﴾

ایاتونه		رکوع ګانې
	سورة عبس مکیة وهی اثنتان واربعون اٰیة وفیها رکوع واحد	
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۴۲	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۲

عَبَسَ وَتَوَلّٰىٓ ۙ﴿۱﴾ اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى ؕ﴿۲﴾ وَمَا يُدْرِيْكَ

تندې ئې تریو کړو | او مخ ئې واړوؤ | چی راغې هغه ته | هغه ړوند | او څه پته ده تاته |

تندې ئې تریو کړو | او مخ ئې واړولو | چې یو ړوند ورته راغلو | اوتاته څه معلومه ده

لَعَلَّهٗ يَزَّكّٰىٓ ۙ﴿۳﴾ اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰى ؕ﴿۴﴾

کیدې شی چې هغه | پاك شی | یا په نصیحت غور اوکړی | پس فائده ورکړی هغه ته | نصیحت |

چې هغه (په دین زده کولو) پاک شی | یانصیحت اومنی | نو هغه ورته فائده ورکړی

اَمَّا مَنِ اسْتَغْنٰى ۙ﴿۵﴾ فَاَنْتَ لَهٗ تَصَدّٰى ؕ﴿۶﴾

هرچی دې | هغه څوك | چی بې پرواهی ئې اوکړه | پس ته | هغه ته | توجه کوې |

پاتې شوهغه سړې چې بې پرواه دې |.......... نو تا هغه ته توجه اوکړه

وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰى ؕ﴿۷﴾ وَاَمَّا مَنْ جَآءَكَ

حال دا چې نشته په تاباند ذمه واری | چې پاك نه شی هغه | او هر چې دې هغه څوك | چې راغې تاته |

اوستا په کښې څه تاوان دې | که هغه پاك نشی | او څوک چې تاله په منډه منډه راغلو

(۱) صحیح بخاری کتاب الایمان باب سوال جبریل النبی ﷺ عن الایمان......۵۰، صحیح مسلم: ۹.
(۲) الدرالمنثور:۸/۴۱۳.

يَسْعٰى ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشٰى ﴿٩﴾ فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰى ﴿١٠﴾ كَلَّآ اِنَّهَا

چي رامنډې وهي | او هغه يريږي (دالله نه) | پس ته | دهغه نه | مخ اړوې | هرګز نه | بيشكه دا (قرآن)

او هغه د (الله ﷻ) نه ويريږي| نو دهغه نه بې پرواه شوې | ....بيداسې مه كوه

تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴿١٢﴾ فِيْ صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾

يو نصيحت دې | پس هغه څوك | چې غواړي | قبول كړي هغه | (دا قرآن) په پاڼړو معززو كښې دې |

داخو يو نصيحت دې | نو چې دچا خوښه وي| هغه دې قبول كړي |په عزت مندو صحيفو كښې دې

مَّرْفُوْعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾ بِاَيْدِيْ سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍ

چې داوچتو مرتبو دی | پاكې دی | په لاسونو | دليكونكو فرښتو كښې دی | چې عزتمندې دی |

چې اوچتې او پاكې دی| دا دداسې ليكونكو (فرښتو) په لاسونو كښې دی | چې عزت مندې

بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾ قُتِلَ الْاِنْسَانُ مَآ اَكْفَرَهٗ ﴿١٧﴾

نيكانې دی | لعنت دې وي په (كافر) انسان باند | چې څومره سخت منكر دې هغه (دحق نه) |

اونيكانې دی| انسان (كافر) دې هلاک شي دې | څومره ناشكره دې

قوله تعالى:- عَبَسَ وَتَوَلّٰۤى ﴿١﴾ اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى ﴿٢﴾

شان نزول، دحضرت ابن ام مكتوم ﷛ فضيلت:- د ډيرومفسرينونه روايت دې رسول الله ﷺ يوځل د قريشو سردارنوته د دين اسلام تعليم وركولو او په شغل سره دهغوی طرف ته متوجه وو په زړه كښې دا خيال وو چه څه عجيبه ده چه الله ﷻ دوی ته اسلام ورنصيب كړی. ناڅاپې حضرت عبدالله ابن ام مكتوم ﷛ حضور ﷺ له راغلو. زوړ مسلمان وو عموماً به د حضور ﷺ په خدمت كښې حاضريدلو اود دين اسلام تعليم به ئې زده كولو اودمسئلوتپوسونه به ئې كول. نن هم عادت مطابق راتلوسره ئې سوالونو تپوسونه شروع كړل او په وړاندې كيدو كيدو به ئې حضور ﷺ خان ته متوجه كول غوښتل. دغه وخت حضور ﷺ د دين په يواهم كاركښې مشغول وود هغه طرف ته ئې توجه اونه فرمائيله بلكه خاطر ئې لږ شان دروندشو اوبه تندی مبارك كښې ئې ګونجې راغله. په دې باندې دا آياتونه نازل شوچه ستاسو اوچت شان او اخلاق د دې خبرې لائق نه ووچه دا نابينا كوم چه زمونږ د ويرې منډې ترږې وهلې ستاسو په خدمت كښې د دين اسلام د علم حاصلولود پاره راغلو تاسو د هغه نه مخ واړولو اود هغوی طرف ته متوجه شوې كوم چه سركش مغرو اومتكبردی ډير ممكن دی چه دا پاك شي اود الله ﷻ خبرې واوری د بدو نه بچ شي اود احكامود تعليم د پاره تيارشي. دا څه خبره ده چه تاسو ﷺ د دې بې پرواه خلقو طرف ته تولو توجه اوفرمائې؟ په تاسو باندې د دوی په نيغه لار راوستل څه ضروری خونه دی؟ كه دوی ستا خبرې اونه منی نوته د دوی په اعمالوراګيرولې نه شې. مطلب دا چه د دين په تبليغ كښې شريف، ضعيف، فقير، غنی، آزاد، غلام، ښځه او سړې لوئ او وړوكې ټول برابر دی. ته ټولوته يو شان نصيحت كوه هدايت د الله ﷻ په لاس كښې دې. كه هغه څوك د نيغې لارې نه لرې اوساتی نو د دې حكمت هم هغه پيژنی. څوك چه په پخپله لار اولګوی نو هغه هم ښه پيژنی. د حضرت ابن ام مكتوم ﷛ د راتلو په وخت كښې د حضور ﷺ مخاطب ابی بن خلف وو. دې نه پس به حضور ﷺ د ابن ام مكتوم ﷛ ډير اكرام او خيال ساتلو. (مسند ابويعلی)

قوله تعالى:- وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ
د دين تبليغ: حضرت انس ﷺ فرمائي چه ما حضرت ابن ام مكتوم ﷺ دقادسيه په جنګ كښې ليدلې دې زغره ئې اغوستې وه او توره جهنډا ورسره وه(١) حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه كله دې راغلو او وې وئيل حضور ﷺ ماته د ښيګړې خبرې اوښايه نوهغه وخت كښې د قريشو رئيسان د حضور ﷺ په مجلس كښې ناست وو. حضور ﷺ د هغه طرف ته پوره توجه اونه فرمائيله هغوى به ئې پوهه كول او فرمائيل به ئې وائې زما خبره ټيك ده؟ (٢)هغوى به وئيل اوحضرت ټيك ده. په دې خلقو كښې عتبه بن ربيعه ابوجهل بن هشام او عباس بن عبدالمطلب وو. د حضور ﷺ ډير كوشش وو او پوره حرص ئې وو چه داخلق به څنګه د حق دين قبول كړى. دې وخت كښې دې راغلو او وئې وئيل حضور ﷺ ماته د قرآن پاك يوآيت واوروه اود الله ﷻ خبرې راته اوښايه. حضور ﷺ ته دغه وخت كښې د هغه خبره بې موقع غوندې ښكاره شوه مخ ئې ترې واړولو اوهم اخوا متوجه وو. كله چه د هغوى سره خبرې پوره شوې او حضور ﷺ كورته روان شو نو سترګو ته ئې تياره خوره شوه سرمبارك ئې ښكته كړو اودا آياتونه نازل شو بيا به حضور ﷺ د هغه ډير عزت كولو او په پوره توجه سره به ئې غوږ كيخودو اود هغه خبرې به ئې اوريدې. تلوراتلو اوهروخت به ئې تپوس كولوچه څه كارشته څه حاجت شته څه وائې څه غواړې (ابن جريروغيره) په دې روايت كښې غرابت دې نكارت دې اود دې سند كښې هم كلام دې. حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائي چه ماد رسول الله ﷺ نه اوريدلې دى فرمائيل ئې چه بلال ﷺ به د شپې اذان وركوى نوتاسو پيشمنې خورئى څكئى تردې چه د ابن ام مكتوم ﷺ اذان واورئى. دا هغه نابينا دې د چا باره كښې چه ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ۝ أَن جَآءَهُ ٱلْأَعْمَىٰ ۝﴾ نازل شوې. داهم مؤذن وو. په نظركښې ئې نقصان وو كله چه به خلقو صبح صادق اوكتلو اوهغه ته به ئې خبرور كړو چه سحرشو نوهله به ئې اذان وركولو (ابن ابى حاتم) دابن ام مكتوم ﷺ مشهور نوم خوعبدالله وواو بعضو وئيلي دى چه دهغه نوم عمرو دې. والله اعلم.

قوله تعالى:- ﴿إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝﴾ يعنى دا نصيحت دې. د دې نه مراد ياخودا سورت دې يادا مساوات چه د دين په تبليغ كښې ټول يوشان دى مراد دې. سدى رحمه الله فرمائي چه دې نه قرآن پاك مراد دې كوم سړې چه غواړى نو يادې كړى. يعنى الله ﷻ دې ياد كړى اوپه خپلو ټولوكارونوكښې دې د هغه فرمان مقدم اوساتي. يادا مطلب دې چه د الله ﷻ وحى دې ياده كړى. دا سورت اودا وعظ اونصيحت بلكه ټول په ټول قرآن پاك په موقر معزز اومعتبر صحيفوكښې دې چه ډير اوچت او د اعلى مرتبې والا دې. چه د خيرى وغيره اوكمى زياتى نه محفوظ اوپاك دې. د فرښتو په پاكولاسونوكښې دې. اودا هم مطلب كيدې شي چه د رسول الله ﷺ د صحابه كرامو په پاكولاسونوكښې دې. د حضرت قتاده رحمه الله قول دې چه دې نه مراد قارى دې.
ابن عباس ﷺ فرمائي چه دا د نبطى ژبې لفظ دې معنى ئې قارى ده. امام ابن جرير رحمه الله فرمائي چه صحيح قول هم دا دې چه دې نه مراد فرښتې دى چه د الله ﷻ اومخلوق په مينځ كښې سفير دى. سفير هغه ته وائي چه د صلح او ښيګړې د پاره په خلقو كښې كوشش كوى. د عربو يوشاعر په شعر كښې هم دغه معنى مونډلې شى. امام بخارى رحمه الله فرمائي چه دې نه مراد فرښتې دى هغه فرښتې چه دالله ﷻ دطرف نه وحى راوړى. هغه هم داسې دى لكه د خلقو په مينځ كښې سفير چه وى(٣)هغه په ظاهر او باطن كښې پاكې دى ښكلې مخونه شريف او بزرګ ښكارى. په باطن كښې اخلاق او افعال صفا ستره. ددې ځاى نه دا هم معلومول پكار دى چه د قرآن پاك لوستونكو له اخلاق او اعمال ښكلې ساتل

---
(١) مسند ابى يعلى: ۳۱۲۳.
(٢) الترمذى: ۳۳۲۸. وقال حسن غريب.
(٣) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة عبس قبل حديث: ۴۹۳۷.

پکاردی. دمسنداحمد په يوحديث کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي چه څوك قران پاك اولولي اود دې مهارت حاصل کړي هغه به د بزرگانو ليکونکې فرښتو سره وي. او چه څوك ئې سره دمشقته لولي هغه ته به ډبل اجر ملاويږي.([1])

قُتِلَ الْاِنْسَانُ مَآ اَکْفَرَهٗ ۝

| لعنت دې وي په (کافر) انسان باندې | چې څومره سخت منکر دې هغه (دحق نه) |

| انسان (کافر) دې هلاک شي دې | څومره ناشکره دې

مِنْ اَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهٗ ۝ مِنْ نُّطْفَةٍ خَلَقَهٗ فَقَدَّرَهٗ ۝

دکوم څيز نه | الله پيدا کړو هغه | دنطفې نه | الله پيدا کړو هغه | بيا ئې تقدير مقرر کړو دهغه |

دڅومره حقير څيز نه ئې پيدا کړې دې | ديو څاڅکي نه الله ﷻ پيدا کړې دې | بيا ئې په يو خاص اندازه جوړ کړو

ثُمَّ السَّبِيْلَ يَسَّرَهٗ ۝ ثُمَّ اَمَاتَهٗ فَاَقْبَرَهٗ ۝ ثُمَّ اِذَا

بيا ئې لار (دژوند) | اسانه کړه هغه ته | بيا ئې مړ کړو هغه | پس قبر ته ئې اورسولو هغه | بيا چې کله |

ورته ئې لار اسانه کړه |...... بيائې مړ کړو | نو قبر کښې ئې کيخودو | بيا چې کله ئې

شَآءَ اَنْشَرَهٗ ۝ کَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ اَمَرَهٗ ۝

خوښه شي دهغه | را ژوندې به کړي هغه لره | هرگز نه | اونۀ کړو هغه | هغه کار | چې حکم کړې وو الله هغه ته

خوښه شي | نو راژوندې به ئې کړي |............ البته ده هغه حکم پوره نکړو کوم چه ورته الله کړې وو

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهٖٓ ۝ اَنَّا صَبَبْنَا الْمَآءَ

نو اودې گورى | انسان | خوراك خپل ته | بيشکه مونږ را بيوو | اوبۀ |

نو انسان دې خپل خوراك ته اوگورى | چې مونږ څومره اوبه (د اسمان د طرفه) راوروو

صَبًّا ۝ ثُمَّ شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّا ۝ فَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا

په رابيولو سره | بيا څيرې کړه مونږه | زمکه | په څيرولو سره | بيا زرغون کړې مونږ | په هغې کښې |

.... بيا مو زمکه اوچوله |..................... نو په هغې کښې مو غلې

حَبًّا ۝ وَّعِنَبًا وَّقَضْبًا ۝ وَّزَيْتُوْنًا وَّنَخْلًا ۝ وَّحَدَآئِقَ غُلْبًا ۝ وَّفَاکِهَةً

دانې غلې | او انگور | او ترکاريانې | او زيتون (خونه) | او کجورې | او باغونه | گڼر گڼر | او ميوې |

او انگور او ترکاريانې .... اوزيتون او کهجورې او گڼر گور باغونه او رنگ رنگ ميوې

وَّاَبًّا ۝ مَّتَاعًا لَّکُمْ وَلِاَنْعَامِکُمْ ۝

او خوراکونه | په طور دسامان دژوند | دپاره ستاسو | او دپاره دڅارووْ ستاسو |

اوگياه زرغون کړل | چې ستاسو او ستاسو د څاروو په کار راځي

قوله تعالى:- قُتِلَ الْاِنْسَانُ مَآ اَکْفَرَهٗ ۝

د مرگ نه پس د راپاسيدو عقلي دليلونه:-کوم خلق چه د مرگ نه پس د بيا ژوندې کيدونه انکاري وود هغوى

---

[1]) صحيح بخاري حوالا سابق :۴۹۳۷، صحيح مسلم : ۷۹۸، ابوداود :۱۴۵۰، ترمذى :۲۹۰۴.

دلته مذمت بیانولې شي. ابن عباس ﷺ فرمائي په انسان دې لعنت وي چه دا څومره لوئ ناشکر دې اودا ئې هم معنی کړې ده چه عموماً ټول انسانان دروغ ګڼرونکي دي بغیرد څه دلیل نه صرف یو څیز په خپل خیال باندې ناممکن ګنړل دعملي سرمایه د کمې په وجه ډیر زر د الله ﷻ دخبرو تکذیب کوي اوداهم ونیلې شوي دي چه دې په دې دروغ ګنړلوباندې کوم یوڅیز رضاکوي؟دې ته پس هغه ته خپل اصلیت خودلې شي چه هغه دې خیال اوکړي چه دکوم حقیر سپك اوذلیل څیز نه الله ﷻهغه جوړ کړې دي نوهغه به د ده د بیا راپیداکولو قدرت نه لري؟ هغه انسان د نطفه نه پیداکړو بیائي د هغه تقدیر مقرر کړویعني عمر رزق عمل نیك او بدکیدل. بیائي د هغه د پاره د مورد خیټې نه د راوتلولار آسانه کړه.دا هم معنی ده چه مونږ د خپل دین لار آسانه کړه یعني واضح او ښکاره کړه لکه چه بل ځائ ارشاددې ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾ یعني مونږ هغه ته لاراوخودله بیاهغه شکر کونکې جوړ شو او یا ناشکر. حسن رحمه الله او ابن زید رحمه الله هم دا راجح ګنړي. والله اعلم.

د ده د پیداکولونه پس بیا ده ته مرګ ورکړواوبیا قبرته اورسولو. د عربو متل دې چه هغوی کله یوکس خښ کړي نووائي ﴿قبرت الرجل﴾ او وائي چه ﴿اقبره الله﴾ دغه شان نورې محاورې هم دي.مطلب دا چه اوس الله ﷻ هغه د قبروالا جوړ کړو بیا چه کله الله ﷻ غواړي هغه به دوباره راژوندې کوي هم دې ژوندون ته بعث هم وائي او نشور هم.لکه بل ځائ ارشاد دې ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنتُم بَشَرٌ تَنتَشِرُونَ﴾ د هغه په نښو کښې یوه داهم ده چه هغه تاسود خاورې نه جوړ کړي بیا تاسو انسانان جوړیدوسره راپاسیدئي بل ځائ دي ﴿كَيْفَ نُنشِزُهَا﴾ هډوکوته ګوره چه مونږ څنګه هغه کینوو پاسوو. بیا په هغې باندې څنګه غوښه ورخیژوو. د ابن ابی حاتم په حدیث کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي چه د انسان ټول اندامونه وغیره خاوره خوري خود ملاهډوکي. خلقو ونیل هغه څه دي؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه یود اوري د دانې هومره دې هم د دې نه به بیا ستاسو پیدائش کولې شي.دا حدیث بغیرد سوال جواب د زیاتي بخاري او مسلم کښې هم شته چه بنیادم سخاکیږي خود ملاهډوکې چه هم دې نه پیداکړې شوې دې او هم د دې نه به بیا جوړولې شي.(١)

بیاالله ﷻ فرمائي چه څنګه دا ناشکر او بې قدره انسان وائي چه دهغه په ځان اومال کښې دالله ﷻ کوم حق وو هغه ئې ادا نه کړو ولې داسې هیڅ کله نه ده بلکه تراوسه پورې خو هغه دالله ﷻ د فرائضو پوره کولونه هم اوزګاریدل نه دي حاصل کړي.دحضرت مجاهد رحمه الله فرمان دې چه دیو سړي نه هم د الله ﷻ فرائض پوره نه شي اداکیدلې.دحسن بصري رحمه الله نه هم داسې معنی نقل ده.په متقدمینونه کښې خوما د دې نه علاوه بل یو کلام هم نه دې موندلې. اوماته د دې دا معنی معلومیږي چه د الله ﷻ د فرمان دا مطلب دې چه بیا کله هغه غواړي نو دوباره به ئې راپیداکوي. تراوسه پورې د هغه د فیصله مطابق لاوخت راغلې نه دې. یعني اوس به هم هغه داسې نه کوي تردې چه مقرر موده ختمه شي اود بنیادم تقدیر پوره شي.

دهغوی په قسمت کښې ذې دنیا ته راتلل اودلته ښه او بد کول وغیره چه کوم مقدرشوي دي هغه ټول دالله ﷻ د اندازې مطابق پوره شي نو هغه وخت به الله ﷻ ټول مخلوق راژوندې کړي.لکه څنګه چه ئې په اول خل پیداکړي وو په دویم خل به ئې هم راپیداکړي. ابن ابی حاتم کښې د حضرت وهب بن منبه رحمه الله نه نقل دي چه حضرت عزیر علیه السلام اوفرمائیل چه ماله یوه فرښته راغله هغې ماته اووئیل قبرونه د زمکې خیټه ده اوزمکه د مخلوق مور ده. چه کله ټول مخلوق راپیداشي نو بیا به قبرونوته رسي او قبرونه به ټول ډك شي هغه وخت به د دنیا سلسله ختمه شي او چه څوك هم په زمکه باندې وي هغه به ټول مړه

---

(١) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة عم یتساءلون:٤٩٣٥، صحیح مسلم:٢٩٥٥.

شي. اوکوم څه چه په زمکه کښې دی هغه به زمکه رابهرکړی او په قبرونوکښې چه کوم مړی دی هغه به ټول بهرراوویستلې شي. داقول مونږ ددې تفسیر په دلیل کښې پیش کولې شووالله سبحانه وتعالی اعلم.

قوله تعالی:- فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾

دَالله تعالی احسانات:- بیاارشادکولې شي چه زما دې احسان ته اوګوره چه ما هغوی ته خوراك ورکړو یا په دې کښې هم دلیل دې د مرګ نه پس د ژوندی کیدو لکه څنګه چه د اوچې بنجر زمکې نه مونږ تازه ونې راوټوکولې اود دې نه مو غله وغیره پیداکړه ستاسو د پاره ترې خوراك پیداکړو دغه شان سخاشوی او ډډشوی او چوره شوی هډوکی به هم مونږ یوه ورځ راژوندی کړو اوهغی ته به غوښه او څرمن واچوو او بیابه تاسو راژوندی کړو. تاسو ګورئی چه مونږ د آسمان نه یوشان اوبه راورولې بیا هغه مونږ زمکې ته اورسولې بیا مو هغه تخم ته اورسولې او په زمکه کښې مو پرتودانوته اورسولې په کوموسره چه هغه دانې راوټوکیدې ونې راوټوکیدې اوچتې شوې او فصلونو چپې اووهلې. یو طرف ته غله پیداشوه بل طرف ته انګور او ترکاریانې. حب وائی هرې یوې دانې ته. عنب وائی انګوروته او قضب هغه شنې ګیاته وائی کوم چه څاروی خوری. زیتونه موپیداکړل چه روڼې سره د ترکارئی کارورکوی سوزولې شي او تیل ترې ویستې شي. د کهجورو ونې مو راپیدکړې چه کچه هم خوړلې شي. لمدې هم خوړلې شي او اوچې هم، پخې هم اود دې شیره هم جوړولې شي او سرکه هم. باغونه مو راپیدا کړه. غلبًا معنی دکهجورو لوئ لوئ د میوو ډکې ونې هم دی. حدائق وائی هر هغه باغ ته کوم چه ګڼړ وی او ښه ډك وی ښه سوری والا او د لویوونو والا وی. د پیړ سټ والا سړی ته هم عرب اغلب وائی. میوې راپیداکړې. او "اَبّ" وښوته د زمکې هغه شینکې کوم چه څاروی خوری او انسان هغه نه خوری. "اَبّ" د څناورو دپاره داسې دی لکه د انسان د پاره فاکهه یعنی میوې.

د حضرت عطاء رحمه الله قول دې چه په زمکه باندې کوم راټوکیږی هغې ته "اَبّ" وائی. ضحاك رحمه الله وائی چه بغیرد میوونه باقی ټول "اَبّ" دی. ابوالسائب رحمه الله فرمائی چه "اَبّ" د سړی په خوراك کښې هم راځی او د څناور په خوراك کښې هم. د حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه نه د دې باره کښې سوال کولې شي نو فرمائی چه کوم یوآسمان به ماته لاندې سورې راکړی؟ اوکومه یوه زمکه به ما په خپله شا اوچت کړی؟ که زه د الله ﷻ په کتاب کښې هغه بیان کړم د کوم چه ماته علم نه وی خودا اثر منقطع دې. ابراهیم تیمی رحمه الله حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه نه دې موندلې او البته سند صحیح دې. په ابن جریرکښې د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه نه روایت دې چه هغوی په منبرباندې سورت عبس اولوستلو اوتردې ځای رسیدو پورې ئې اوفرمائیل چه فاکهه خومونږ پیژنو خودا "اَبّ" په کښې څه څیز دې؟ بیاپخپله فرمائی عمر دا تکلیف پریږده.([1]) دې نه مراد دا دې چه د دې شکل اوصورت اود دې تعیین معلوم نه دې ګنی دومره خو د آیت د لوستلونه صفامعلومیږی چه دا د زمکې نه راټوکیدونکې یوڅیز دې څکه چه اول دا لفظ موجود دې. ﴿فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا﴾ الخ. بیافرمائی دا ستاسود ژوندد قایمولو او تاسو ته فائده رسولود پاره اوستاسو د څناورو د پاره دی چه د قیامت پورې به دا سلسله روانه وی اوتاسو به د دې نه فائده اوچتوئی.

فَإِذَا جَاءَتِ	الصَّاخَّةُ ﴿٣٣﴾	يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ	مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾	وَأُمِّهِ	وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾
نوهرکله چې راشي	هغه اواز سخت	په هغه ورځ به تښتي سړي	ادرور خپل نه	اودمورخپلې نه	اودپلار خپل نه
نو هرکله چې د قیامت چغه راشي	په دغه ورځ بهٔ سړې دخپل رور	..او خپلې مور اوخپل پلار			

[1]) الطبری: ۲۲۹/۲۴.

وَصَاحِبَتِهٖ وَبَنِيْهِ ۝٣٦ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ

او د ښځې خپلې نه | او د خامنو خپلو نه | دپاره د هر سړي به | د دوئ نه | په دغه ورځ |

او خپلې ښځې او خپل اولاد نه تښتي | ....چې په دوئ کښې د هر سړي به داسې حال وي

شَأْنٌ يُّغْنِيْهِ ۝٣٧ وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ

يو داسې حالت وي | چې بې پرواه کوي به هغه لره (د ټولو احوالونه) | (بعضې) مخونه به | په دغه ورځ |

چې د بل (د پوښتنې نه) به ئې غافله کړې وي | ....بعضې مخونه به په دغه ورځ

مُّسْفِرَةٌ ۝٣٨ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ۝٣٩ وَوُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ

ځليدونکې وي | خنديدونکې به وي | خوشحاليدونکې به وي | او (ځينې) مخونه به | په دغه ورځ |

روښانه وي | ....خاندې به ....خوشحاله به وي | ....او ځينې مخونه به په دغه

عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ۝٤٠ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ۝٤١ أُولٰٓئِكَ

(داسې وي) چې په هغې باندې به | گردوي | پټ کړې به وي هغه لره | توروالي | دغه کسان چې دي

ورځ خړپړ وي | ....چې د غم تياره به پرې راخوره شوې وي هم دغه کسان

هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ۝٤٢

هم هغوئ کافران دي | فاجران دي |

بدعمله کافران دي

قوله تعالى:- فَإِذَا جَآءَتِ الصَّآخَّةُ ۝

قيامت غوږونه کڼ ړونکې دي: حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چه صاخة د قيامت نوم دې او د دې نوم وجه داده چه د دې د شپيلئي آواز او شور زګ به د غوږونو پردې اوشلوي. په هغه ورځ به انسان خپل نيزدې رشته دار اووينى خوتختى به هيڅ څوك به دچا په كارنه راځي. خاوند به ښځې ته په كتووائي چه وايه كنه تاسره ما په دنياكښې څومره ښه سلوك كړې وو. هغه به وائي چه اوتاماسره ډير ښه سلوك كړې وو د بريه مينه او محبت دې ساتلې ووم. دې به وائي چه نن ماته د يوې نيكئى ضرورت دې راكړه چه د دې مصيبت نه خلاص شم. نو هغه به جواب وركړى چه ستاسوال خود ډير لږ څيز دې خوځه اوكړم هم دغه ضرورت ماته هم دې اوماته خو هم د دې ويره ده نوزه نيكى نه شم دركولې. څوئ به پلار سره ملاويږى او هم دغه به وائي نوهم دغه جواب به ورته ملاويږى.

قوله تعالى:- يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيْهِ ۝ وَأُمِّهٖ وَأَبِيْهِ ۝

شفاعت او د هر انسان نفسانفسى: په صحيح حديث كښې د شفاعت بيان فرمائيلو سره د حضور ﷺ ارشاد دې چه د اولوالعزم پيغمبرانو نه به خلق شفاعت غواړى او په هغوى كښې به هريو هم دا وائي چه نفسى نفسى تردې چه حضرت عيسى عليه السلام روح الله به هم دا فرمائي چه زه نن د الله ﷻ نه د خپل ځان نه بغير د بل چا د پاره هيڅ هم نه شم ونيلې. زه به په نن ورځ د خپلې مور بى بى مريم د پاره هم هيڅ اونه وايم د چا د خيتې نه چه زه پيدا شوې يم([1]) غرض دا چه دوست به د دوست نه رشته دار به د رشته دار نه پټ مخ ګرځى. هريو به د خپل ځان په غم كښې لګياوى. چاته به د بل هيڅ خيال نه وى. رسول الله ﷺ

[1]) د دې پشان روايات صحيح بخارى كتاب التفسير سورة بنى اسرائيل باب «ذرية من حملنا مع نوح...» ۴۷۱۲، صحيح مسلم: ۱۹۴، وغيره كښې موجود دي.

فرمائي چه تاسو به پښي ابله بربنډ سر او بربنډ بدن او ناسونته د الله ﷻ په وړاندې جمع کولې شئ.
دحضور ﷺ بي بي اوفرمائيل يارسول الله ﷺ بيا خو به د يوبل په شرمګاهونو باندې نظر پريوځي وئې
فرمائيل دهغه ورځې ويره د هغه ځاۍ حيرانونکي هنګامه به هرسړي داسې مشغول ساتي چه چاته به د
بل طرف ته د کتلوموقع به چرته وي؟ (ابن ابی حاتم)بعضې رواياتو کښې دي چه حضور ﷺ بياد دې آيت
تلاوت اوفرمائيلو ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ﴾ (١)دويم روايت کښې دي چه دا بي بي صاحبه حضرت ام المؤمنين
عائشه صديقه رضي الله عنها وه.يوبل روايت کښې دي چه يو ورځ حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها حضور ﷺ ته
اووئيل يارسول الله ﷺ زما مورپلار دې په تاقربان شي زه د يوې خبرې تپوس کوم لږ شان راته اوښائې.
حضور ﷺ اوفرمائيل که ماته معلومه وي نو ضرور به درته اوښايم. تپوس ئې اوکړو حضور ﷺ د خلقو
حشربه څنګه وي؟ حضور ﷺ اوفرمائيل بربنډې پښې اوبربنډ بدن. لږ شان ساعت پس ئې تپوس اوکړو
چه ښځې به هم داسې وي؟ وئې فرمائيل او. دې اوريدو سره ام المؤمنين افسوس اوکړو نبي کريم ﷺ
اوفرمائيل عائشه دا آيت واوره نو بيا به تاته د دې هيڅ غم او خفګان نه وي چه کپړې اغوستې دي که
نه؟ تپوس ئې اوکړو حضور ﷺ هغه آيت کوم يه دې هغه وئيل ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ﴾(٢)يوروايت کښې دي چه
حضرت سوده رضي الله عنها تپوس اوکړودا اوريدوسره چه خلق به بربنډ بدن بربنډې پښې او ناسونته راجمع
کولې شي. په خوله کښې به ډوب وي د چا به د خلې پورې خوله رسيدلې وي د چا د غوږونوپورې نو
نبي کريم ﷺ دا آيت تلاوت کړو.(٣)

قوله تعالى:- وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ

قيامت کښې دخلقو دوه ډلې:-بيا ارشاد فرمائي چه هلته به دخلقو دوه ډلې وي بعضې به هغه وي دچا
مخونه چه به دخوشحالئي نه پړقيږي زړه به ئې دخوشحالئي نه مطمئن وي مخ به ئې ښائسته او
نوراني وي،دا جنتي ډله ده. دويمه ډله به د دوزخيانووي دهغوی مخونه به تور وي دوړې به پرې وي.
په حديث کښې دي دهغوی خوله به په شان دواګې وي بيابه پرې دوړې پريوځي.داهغه دي دچا به
زړونو کښې چه کفر وو او په اعمالوکښې بدکاري وه لکه چه بل ځاۍ کښې دي ﴿ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴾
يعني د دې کافرانو اولاد هم به بدکاره کافران وي.

د سورت عبس تفسير ختم شو. ﴿فالحمدلله والمنه﴾

﴿تفسير د سورت تکوير چې مکي دې﴾

د سورت تعارف:- مسنداحمد کښې دي چه رسول الله ﷺ فرمائي چه کوم سړې قيامت په خپلوسترګو
ليدل غواړي نو هغه دې ﴿ إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴾ او ﴿ إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ ﴾ او ﴿ إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴾ اولولي.(٤)

آياتونه	سورة التكوير مكية وهي تسع وعشرون اٰية وركوعا واحدا		رکوع ګانې
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑤	شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم کونکې دې		①

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ① وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ ② وَإِذَا الْجِبَالُ

کله چې نمر | اونغښتې شي | او کله چې ستورې | بې نوره او خواره واره کړې شي | او کله چې غرونه

څه وخت چې نمر را اونغښتې شي | او څه وخت چې ستورې بې نوره شي | او څه وخت چې غرونه

(١) ترمذی کتاب تفسير القران باب و من سورة عبس :٣٣٣٢، وقال حسن صحيح وسنده حسن نسائي : ٢٠٨٣
(٢) نسائي کتاب الجنائز باب البعث :٢٠٨٥، وهو صحيح بالشواهد.
(٣) حاکم : ٥١٤/٢،.
(٤) ترمذی کتاب تفیرالقران باب ومن سورة اذا الشمس کورت : ٣٣٣٣، وسنده حسن ، احمد: ٢٧/٢.

سُيِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾

روان كړې شي | او كله چې دلسو مياشتو بلاربې اوښې | په خاني پريښودې شي |

روان كړې شي | او كله چه لس مياشتينى بلاربې (اوښې) هيرې كړې شي

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَإِذَا النُّفُوسُ

او كله چې ځنګلى ځناور راجمع كړې شي | او كله چې دريابونه | لمبه كړې شي | او كله چې روحونه |

اوځه وخت چې ځنګلى ځناورراجمع كړې شي | اوځه وخت چې دريابونه اور شي | اوځه وخت چې روحونه

زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾

يو ځائې كړې شي (دبدنونو سره) | او كله چې ژوندئ ښخې شوى جينئ | او پوښتلې شي |

(دبدنونو سره) جوړې كړې شي | اوځه وخت چې د ژوندئ ښخې كړې شوو جينكونه تپوس اوشي

بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ

چې په كومه ګناه سره | وژلې شوى وه هغه | او كله چې عملنامې | خورې كړې شي | او كله چې اسمان

چې په كومې ګناه وژلې شوې دى | او ځه وخت چې عملنامې پرانستلې شي | اوځه وخت چې اسمانونونه

كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾

ابې پردې كړې شي | او كله چې دوزخ | لمبې كړې شي | او كله چې جنت | رانزدې كړې شي |

پوستكې اوويستلې شي | اوهر كله چې دوزخ لمبه كړې شي | او ځه وخت چې جنت رانزدې كړې شي

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

معلوم به شي | هر انسان ته | هغه چې حاضر كړې وى هغه | نو نه |

نو هر يو نفس ته به عمل معلوم شي |

قوله تعالى:- إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

د قيامت واقع كيدو منظرونه:- يعنى نمر به بې نوره شي اوځى به اولته به راغونډ كړې شي او په زمكه به راګذار كړې شي. حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائى چه نمر سپوږمنى اوستورې به راغونډولو سره بې نوره كړې شي او په سمندر كښې به اوغورزولې شي. بيا به هوائګانې چليږى او اور به اولګى. يو مرفوع حديث كښې چه دا به قط كړې شي او دوزخ كښې به واچولې شى (ابن ابى حاتم) او په يو حديث كښې د نمر سره د سپوږمنى ذكر هم دې خو هغه ضعيف دې([1]) په صحيح بخارى كښې داحديث د الفاظو په وړانديوالي روستووالى سره نقل دې په دې كښې دى چه نمر او سپوږمنى به د قيامت په ورځ راغونډولې شى([2]) امام بخارى رحمه الله دا په كتاب بدء الخلق كښې راوړې دې خو دلته راوړل زيات مناسب وو يا د عادت مطابق هلته او دلته دواړو ځايونو كښې راوړلې وې لكه چه د امام صاحب رحمه الله عادت دې.

حضرت ابوهريره رضي الله عنه چه كله داحديث بيان كړو چه د قيامت په ورځ به داسې كيږى نو حضرت حسن رحمه الله اووئيل چه د دوى څه ګناه ده؟ وئى فرمائيل چه ما حديث اوونيلو او ته په كښې خبرې جوړوې. د نمر به

---

[1] مسند ابي يعلى: ٤١١٦.

[2] صحيح بخاري كتاب بدء الخلق باب صفة الشمس والقمر: ٣٢٠٠.

د قیامت په ورځ دا حالت وی.ستوری به ټول متغیر کیدوسره راورژولې شی.لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ﴾دابه هم خیرن او بې نوره شی اومړه به شی.حضرت ابی بن کعبؓ فرمائی چه د قیامت نه په وړاندې شپږ نښې وی.خلق به په خپلوبازارونوکښې وی چه ناڅاپی به دده رڼړا لاړه شی اوبیا به ناڅاپی ستورې په ماتیدوسره راپریوځی. بیا به ناڅاپی غرونه په زمکه راپریوځی او زمکه به په زوره زوره جټکې وهی او ډیره خرابه به رقیږی. نو بس بیا څه انسان څه ځناور او څه پیریان او څه ځنګلی ځناوردا ټول به په خپل مینځ کښې ګډوډشی.ځناور هم چه د انسان نه به تختیدل انسانانوله به راشی خلق به داسې وارخطا او ویریدونکی وی چه د ښو نه ښې اوښې کوم چه لوښل غواړی دهغوی به هم خیرخبرنه اخلی. پیریان به وائی مونږ ځو چه پته اولګووچه داڅه کیږی؟خوچه هغوی راشی اوګوری چه په سمندرکښې هم اورلګیدلې دې هم په دې حال کښې به یودم زمکه اوشلیږی آسمان به هم رامات شی د اووه واړوزمکواو اووه واړو آسمانونوبه هم داحال وی.بل طرف نه به یوه تیزه هوا راشی او ټول سا والا به مړه شی. (ابن ابی حاتم) په یوبل روایت کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه ټول ستوری او د کوموکومو چه دالله ﷻنه بغیر عبادت کړې شوې دې ټول به دوزخ کښې ورواچولې شی. صرف حضرت عیسی ؑ اوحضرت بی بی مریمؑ به بچ شی.که دوی هم پخپل عبادت باندې خوشحالیدل نو دوی به هم دوزخ کښې داخلولې شو (ابن ابی حاتم) غرونه به د خپل ځائ نه اخواشی او بې نوم اوبې نښې به شی. زمکه به صفاهوارمیدان پاتې شی اوښې به بې کاره پریخودې شی نه به د هغوی څوک خیال ساتی اونه به هغوی څوک څروی نه به ترې پئی لشی اونه به پرې سورلی کوی. عشار جمع ده د عشراء. کومه بلاربه اوښه چه په لسمه میاشت کښې داخله شی هغې ته عشراء وائی.مطلب دا چه ویره او وارخطائی بې آرامی او پریشانی به دومره زیاته وی چه د ښه نه د ښه مال به هم پرواه نه شی کولې.دقیامت دې تباهو به ترې زړه ویستې وی اینې به ئی ځلوله راغلې وی.

بعضې خلق وائی چه دا به د قیامت په ورځ وی اود خلقو به دې سره هیڅ کارنه وی.اودهغوی به کتلو کښې به دا وی.ددې قول قائل خلق د عشار ډیرې معنې کوی یوخودا وائی چه دې نه مراد اوریځې دی چه ددنیاد بربادئی په وجه به د آسمان اوزمکې ترمینځه ګرځی.بعضې وائی چه دې نه مرادهغه زمکه دد د کومې چه عشر ورکړې شوی وی.بعضې وائی چه دې نه مرادکورونه دې چه اول آباد وو اوس وران دی.امام قرطبی ؒ دا ټول اقوال بیانولوسره ترجیح دې ته ورکوی چه دې نه مراد اوښې دی اود اکثرو مفسرینو هم دغه قول دې اوزه خووایم چه د سلفونه اود آئمه حضراتونه د دې نه علاوه بل هیڅ هم نه دی واردشوی. والله اعلم.

وحشی ځناوربه راجمع کولې شی لکه چه فرمان دې ﴿وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُم ۚ مَّا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِن شَيْءٍ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ﴾یعنی په زمکه باندې ګرځیدونکی ټول ځناوراوپه هواکښې الوتونکی ټولې مرغئی هم ستاسو په شان ډلې دی.مونږ په خپل کتاب کښې هیڅ څیز نه دې پریخې بیا به دا ټول د خپل رب طرف ته راجمع کولې شی.دټولو ساه لرونکو حشر به هم هغه سره وی ترڅو چه مچئی هم.ددې ټولوبه الله ﷻ په انصاف سره فیصله اوکړی.د دې ځناوروحشر هم د دوی مرګ دې. خو انسانان او پیریان به د الله ﷻ په وړاندې اودرولې شی اودوی سره به حساب کتاب وی.ربیع بن خثیم ؒ وائی چه دوحشیانودحشر نه مراد په دوی باندې دالله ﷻامر راتلل دی خوابن عباسؓ دې اوریدو سره اوفرمائیل دې نه مرادمرګ دې. دا ټول ځناور به هم انسانانوسره شی. پخپله په قرآن پاک کښې بل ځائ ارشاد دې ﴿وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً﴾مرغئی جمع کړې شوې.نوصحیح مطلب د دې آیت هم دا دې چه وحشی ځناور به راجمع کولې شی. حضرت علیؓ د یویهودی نه تپوس اوکړو دوزخ چرته دې؟ هغه وئیل په سمندرکښې. هغوی اوفرمائیل چه زما په خیال کښې دا رښتیادی قرآن پاك وائی ﴿وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ﴾ او

فرمائي ﴿وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ﴾ حضرت ابن عباس رضي الله عنه وغيره فرمائي الله ﷻ به هواګانې راوليګي هغه به دا تيز کړي او شغلې وهونکې اُوربه ترې جوړشي. آيت ﴿وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ﴾ په تفسيرکښې د دې پوره تفصيلي بيان تيرشوې دې.

حضرت معاويه بن سعيد رضي الله عنه فرمائي چه په بحرروم کښې برکت دې داد زمکې په مينځ کښې دې ټول نهرونه هم په دې کښې راځي اوبحرکبيرهم په دې کښې پريوځي. دې نه لاندې کوهيان دي د کوموخلې چه په تانبه سره بندکړې شوي دي د قيامت په ورځ به هغه راخوټکيږي. دا اثرعجيبه دې اودې سره غريب هم دې. اوپه ابوداوٌد کښې کوم حديث دې چه د سمندرسفردې صرف حاجي کوي اوعمره کونکي يا جهادکونکي غازي. ځکه چه د سمندرلاندې اُور دې اود اُور لاندې اوبه دي.الخ[1] د دې بيان هم د سورت فاطر په تفسيرکښې تيرشوې دې. دسجرت معنى دا هم کړې شوې ده چه اوچ به کړې شي يوڅاڅکې به هم باقي پاتې نه شي. دامعنى هم کړې ده چه اوبه بهيولې شي اواخواديخوابه اوځي. بيا فرمائي چه هرقسم خلق به يوځائ راجمع کړې شي.لکه چه ارشاددې﴿احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ﴾ ظالمان او د هغوى جوړي يعنى د هغوى په شان راجمع کړي.

په حديث شريف کښې دي چه د هرسړي حشربه هغه قوم سره وي چه د هغوى په شان اعمال کوي. الله ﷻ فرمائي﴿وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ۝ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۝ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ۝﴾ تاسو به درې قسمه ډلې شئ څه هغه دچا په ښي لاس کښې چه به عمل نامه وي څه دګس لاس والا او څه وړاندې کيدونکي.[2]

ابن ابي حاتم کښې دي حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه د خطبه لوستلو په وخت کښې داآيت تلاوت کړو اوونې فرمائيل چه هره يوه ډله به د خپل خان په شان سره ملاوشي. بل روايت کښې دي چه هر هغه دوه سړي دکوموعمل چه يوشان وي هغه به ياپه جنت کښې يوځائ وي اويا به دوزخ کښې يوځائ سوزيږي.[3]

د حضرت عمر رضي الله عنه نه د دې آيت تفسيرتپوس اوکړې شونوونې فرمائيل نيک به نيکانوسره ملاوشي او بد بدانوسره په اُورکښې. حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه يوځل ددې آيت تفسيردخلقو نه تپوس اوکړونوټول خاموش شو هغوى اوفرمائيل زه اوښايم د سړي جوړه به په جنت کښې داسې وي اودغه شان به په دوزخ کښې هم.حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه دې نه هم دامطلب دې چه درې قسم خلق به شي يعنى اصحاب اليمين د ښي لاس والا اصحاب الشمال د ګس لاس والا او سابقين يعنى وړاندې کيدونکي. مجاهد رحمه الله فرمائي چه هرقسم خلق به يو ځائ وي. هم دا قول امام ابن جرير رحمه الله هم خوښوي اوهم دا ټيک هم دې.

دويم قول دادې چه د عرش دخوانه به داوبويودرياب روانيږي چه د څلويښتو کالوپورې به بهيږي او ډير زيات به پلن وي. دې سره به ټول مړه شوي سخاشوي راوځي. داسې به شي چه څوک هغوى پيژني نو په يونظر کتلوسره به ئې اوپيژني بيا به روحونه پريخودې شي اوهرروح به په خپله جوثه کښې راشي. هم دا معنى ده د ﴿وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ﴾ يعنى روحونه به بدنونوسره يوځائ کړې شي.اودامعنى هم کړې ده چه د مؤمنانو جوړه به حوروسره اولګولې شي اود کافرانو د شيطانانوسره (تذکره قرطبي) بيا ارشاد دې ﴿وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ﴾ الخ د جمهوروقراءت هم دا دې.

---

1) ابوداود کتاب الجهاد باب في رکوب البحر في الغزو: ۲۴۸۹،
2) الطبري : ۲۴۵/۲۴.
3) ابن ابي حاتم .

قوله تعالی:- ﴿وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ﴾

دَ جاهلیت دَ زمانې یوبدرسم:-د جاهلیت په زمانه کښې به خلقو لونړه نه خوښولې او هغه به ئې ژوندۍ خښولې دهغوی نه به د قیامت په ورځ تپوس کولې شي چه دوی موولې قتل کولې دې دپاره چه د دوی قاتلانوته ډیره رټنه او شرمندګي وي. په دې هم پوهه شئ چه کله د مظلوم نه سوال اوشو نود ظالم څه وینا ده؟ اودا ئې هم وئیلی دي چه پخپله به تپوس کوي چه هغوی مو په څه وجه ژوندئ خښې کړې وې؟د دې متعلق احادیث واورئ. مسنداحمد کښې حضورﷺ فرمائي چه ماراده اوکړه چه خلق د حمل دوران کښې د کوروالی نه منع کړم خو ماواکتل چه رومیان او فارسیان داکارکوي اود هغوی اولاد ته دې نه هیڅ نقصان نه رسي. خلقو د حضورﷺ نه د عزل باره کښې تپوس اوکړو یعنی په عین وخت کښې نطفه بهرغورزولو باره کښې نوحضورﷺ اوفرمائیل چه دا پټ ژوندې خښول دي.او په ﴿وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ﴾ کښې هم د دې بیان دې[1] سلمه بن یزید رضی الله عنهما اودهغې رور دحضورﷺ په دربارکښې حاضر شو او سوال ئې اوکړوچه زمونږ مور مالداره وه هغې به صله رحمی کوله میلمستیا به ئې کوله اونوربه ئې هم ډیر د نیکئی کارونه کول خو هم په جاهلیت کښې مړه شوې وه نو هغې ته به دا د نیکئی کارونه څه فائده اورسوی. حضورﷺ اوفرمائیل نه. هغوی اووئیل چه هغې زمونږ یوه خور ژوندئ خښه کړې وه آیا هغه به هم څه فائده ورکړي. حضورﷺ اوفرمائیل چه ژوندئ خښه شوې او ژوندئ خښونکې دوزخ کښې دي اودا بله خبره ده چه هغه اسلام قبول کړي. ([2]) (مسنداحمد)ابن ابی حاتم کښې دي ژوندئ خښونکې ښځه اوخوک ئې چه خښه کړې دا دواړه دوزخ کښې دي. د یوې صحابیه رضی الله عنها په تپوس باندې چه جنت ته به څوک ځي حضورﷺ اوفرمائیل چه نبی شهیداو ژوندئ خښې شوې([3])دا حدیث مرسل دې دحضرت حسن رحمه الله نه چاته چه بعضومحدثینود قبولیت درجه ورکړې ده.حضرت ابن عباسؓ فرمائي چه د مشرکانو په وړوکی عمر کښې مړه شوی بچي جنتیان دي څوک چه دوی ته دوزخی وائی هغه دروغژن دی. الله ﷻ فرمائي ﴿وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ﴾(ابن ابی حاتم).

قیس بن عاصمؓ سوال کوي چه یارسول اللهﷺ ما د جاهلیت په زمانه کښې خپلې لونړه ژوندئ خښې کړې دي زه څه اوکړم؟ حضورﷺ اوفرمائیل دهرې یوې په بدله کښې یوغلام آزاد کړه.هغه عرض اوکړو حضورﷺ دغلام آزادولوخو زه نه یم خواوښان راسره شته. وئې فرمائیل دهرې یوې په بدله کښې یو یواوښ دالله ﷻ په لارکښې قرباني کړه([4]) (عبدالرزاق)

بل روایت کښې دي چه ما خپلې اته لونړه داسې ژوندئ خښې کړې دي.دحضورﷺ په فرمان کښې دي که غواړې نوداسې اوکړه.یوبل روایت کښې دي چه ما دولس دیارلس لونړه ژوندئ خښې کړې دي حضورﷺ اوفرمائیل د هغې هومره غلامان آزادکړه. هغه وئیل ډیره ښه ده زه داسې کوم. بل کال هغه سل اوښان راوستل او وئې وئیل حضورﷺ دا زما د قوم صدقه ده چه د هغې په بدله کښې دی کوم چه ما مسلمانانوسره کړي.

حضرت علیؓ فرمائي مونږ داواوښان بوتلل او ددې نوم مو قیسیه کیخودلې وو.بیا ارشاد دي چه عمل نامې به تقسیم کولې شي چاته په ښی لاس کښې اوچاته په ګس لاس کښې. اې بنیادمه ته لیکلې کیږې کوم چه به راغونډیږی اوخورولو سره به تاته درکولې شي.اوګوره څه دې لیکلې شوی دي. آسمان به راښکلې شي او راغونډبه کړې شي او بربادبه کړې شي. دوزخ به لمبه کولې شي د الله ﷻ په

---

[1] احمد: ۴۳۴/۶، صحیح مسلم کتاب النکاح باب جواز الغلیة وهي وطن المرضع :۱۴۴۲، ترمذی :۲۰۷۶، ابن ماجة : ۲۰۱۱.

[2] احمد: ۴۷۸/۳، وسنده صحیح المعجم الکبیر : ۶۳۱۹.

[3] ابوداود کتاب الجهاد باب فی فضل الشهادة : ۲۵۲۱، .

[4] مسندالبزار :۲۲۸۰، وسنده حسن ، بیهقی :۱۱۶/۸.

غضب او د بنیادمانو په گناهونو به ددې اورتیز کړې شي. جنت به جنتیانوله راشي کله چه دا ټول کارونه اوشي هغه وخت به هرسړې پوهه شي چه هغه د دنیا په خپل ژوندکښې کوم اعمال کړې وو هغه ټول اعمال به د هغه په وړاندې موجود وي. لکه چه بل ځایٔ ارشاد دې ﴿يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا ۚ وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوٓءٍ ۚ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُۥٓ أَمَدًۢا بَعِيدًا ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفْسَهُۥ ۗ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ﴾ په کومه ورځ چه به هرسړې خپل اعمال اووینی که نیك وی نو مخامخ به ئی اووینی اوکه بد وی نوهم اوپه هغه ورځ به هغه تمناکوی چه افسوس ددې او د هغه په مینځ کښې ډیر لریوالې وو. بل ځایٔ دی ﴿يُنَبَّؤُا ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ﴾ په هغه ورځ به دانسان په ټولو وړاندینواو روستونواعمالوسره تنبیه کولې شي. عمر ﷺ داسورت اوریدلو اواوریدو سره ئی اوفرمائیل وړاندې ټولې خبرې هم د دې د پاره بیان شوې وې.

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلْخُنَّسِ ﴿١٥﴾

| نو نهٔ | زهٔ قسم خورم | په واپس کیدونکو

نو زهٔ قسم خورم په راتاویدونکو

ٱلْجَوَارِ ٱلْكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَٱلصُّبْحِ

سیده تلونکو | پټیدونکو روستوکیدونکو باندې | او په شپه باندې | کله چې واپس راشي | او په صبا باندې

گرځیدونکو او پټیدونکو ستورو | ....او په شپه څه وخت چې را خوره شي | اوپه وخت د صبا

إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾

کله چې ساه واخلي | بیشکه دا قرآن | خامخا خبره ده | دپیغام وړونکي عزتمند (جبریل عليه السلام) |

چې کله راوخیژي | چې بیشکه دا (قرآن) دیوې عزتمندې فرښتې په ژبه رالیږلې شوې دې |

ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٍ ثَمَّ

چې خاوند دقوت دې | دعرش والا په نیز | دغتې مرتبې خاوند دې | حکم ئې منلې کیږی | هلته

چې ډیرمضبوط دعرش خاوند (الله ﷻ) سره دلوئې مرتبې خاونده ده |..............خبره ئې هلته

أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَءَاهُ

امانتدار دې | اونهٔ دې ملګرې ستاسو | لیونې | اوبیشکه لیدلې ئې دې هغه |

منلې شي | او امانت ګر دې | اوستاسو ملګرې (محمد ﷺ) لیونې نه دې | اودهٔ هغه (جبریل عليه السلام)

بِٱلْأُفُقِ ٱلْمُبِينِ ﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ عَلَى ٱلْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾ وَمَا هُوَ

په لمن داسمان روښانه باند | اونهٔ دې هغه | په رسولو دغیبو دعلم کښې ابخیل | اونهٔ دې دا قرآن |

داسمان غاړې سره لیدلې هم دې | اودا پیغمبر د غیبو خبرو په خودلو کښې شوم نه دې | اودا کلام

بِقَوْلِ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ ﴿٢٥﴾ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ

قول (وینا) | دشیطان رټلی شوی | نو کوم خوا روان یئ تاسو | نهٔ دې دا | مګر | یو نصیحت |

دړټلې شوی شیطان کلام نه دې | نو تاسو بل کوم اړخ ته روان یئ | دا (کتاب) خو بس ټول مخلوق

لِلْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۷﴾	لِمَنْ شَآءَ	مِنْكُمْ	اَنْ يَّسْتَقِيْمَ ﴿۲۸﴾
دپاره دخلقو | دپاره دهغه چاچي غواړي |		ستاسو نه | چې په نيغه لار لاړ شي |	
ته يو نصيحت دې | د هغه چا دپاره چې څوک په تاسو کښې په نيغه لار تلل غواړي			
وَمَا تَشَآءُوْنَ	اِلَّآ اَنْ	يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۹﴾	
اونهٔ کيږي هغه چې غواړئ تاسو | مگر کيږي هغه | چې غواړي الله چه رب د مخلوقاتو دې |			
او تاسو هغه څه غوښتلي شئ چې الله ﷻ ئې اوغواړي | چې دټول مخلوق رب دې			

قوله تعالیٰ:- فَلَآ اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿۱۵﴾

دَ حضرت محمدمصطفیٰ ﷺ شان:-حضرت عمروبن حريث رضی الله عنه فرمائي چه دسحر په مانځه کښې مارسول الله ﷺ ددې سورت په تلاوت کولو واوريدو. په دې مونځ کښې زه هم په مقتديانو کښې شامل ووم[1] (مسلم) داقسمونه ئې د ستورو خوړلي دي چه د ورځې په وخت کښې روستوکيږي يعنې پټيږي اود شپې ښکاره کيږي.حضرت علي رضی الله عنه هم دافرمائي ([2]) او صحابه کرام رضی الله عنهم او تابعين رحمهم الله وغيره نه هم دا تفسير نقل دې. بعضې آئمه حضراتو فرمائيلي دي چه د راختلوپه وخت کښې ستورو ته خنس وئيلي شي اوپه خپل خپل ځائ دې ته جوار وئيلي شي. بعضووئيلي دي چه دې نه مراد ځنګلي غوا ده اودا هم روايت دې چه مراد ترې هوسئ ده. ابراهيم رحمه الله د حضرت مجاهد رحمه الله نه د دې د معنې تپوس اوکړونوحضرت مجاهد رحمه الله اوفرمائيل چه مونږ ددې باره کښې هيڅ نه دی اوريدلی البته خلق وائي چه دې نه مراد ستوری دی. هغه بياسوال اوکړو چه تا کوم اوريدلی دی هغه اووايه هغه اوفرمائيل چه دې نه مراد نيل غواده کومه چه په خپل ځائ پټه شي.حضرت ابراهيم رحمه الله اوفرمائيل هغه په مادروغ ترې. د حضرت علي رضی الله عنه نه روايت کوی چه هغوی اسفل د اعلی او اعلی د اسفل ضامن اوخودلو.

امام ابن جرير رحمه الله په دې کښې د چا هم تعين اونه کړو اووئې فرمائيل چه ممکن دی دريواړه څيزونه مراد وی ستوری نيل غوا او هوسئ.د ﴿عَسْعَسَ﴾ معنی ده د تيارې والا او پاسيدلې او خلق پټونکی. د سحر په وخت کښې يوځل حضرت علي رضی الله عنه اووتلو اووئې فرمائيل چه د وترو تپوس کونکی چرته دی؟ بيائې دا آيت اولوستلو. امام ابن جرير رحمه الله هم دا خوښوی چه هم دا معنی ده چه کله شپه لاړه شي ځکه چه د دې په مقابله کښې دی کله چه سحراوپړقيږی ﴿عَسْعَسَ﴾ ئې د ﴿اَدْبَرَ﴾ په معنی کښې ترلې دې. زما په نيز تيک معنی دا ده چه قسم دې د شپې کله چه هغه راشي اوتياره خوره کړی اوقسم دې د ورځې کله چه هغه راشي اورڼرا خوره کړي. لکه بل ځائ ارشاد دې.﴿وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى ﴿۱﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى ﴿۲﴾﴾ بل ځائ دی ﴿وَالضُّحٰى ﴿۱﴾ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى ﴿۲﴾﴾ بل ځائ دی ﴿فَالِقُ الْاِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا﴾ نورهم د دې قسم آياتونه دی مطلب د ټولويودې.اوبې شکه ددې لفظ معنی د روستواخواکيدوهم ده.علماؤ اصول فرمائيلي دی چه دا لفظ په وړاندې راتلواو په روستوکيدو دواړو معنو کښې راځي په دې وجه دا دواړه معنې تيک کيدې شي. والله اعلم.

او قسم دې د سحر کله چه هغه راخيژي اود رڼرا سره راشي بيا د دې قسمونونه پس فرمائي چه دا قرآن پاک يوبزرګ شريف پاکيزه اوخوش منظر فرښتې کلام دې يعنې د جبرائيل عليه السلام او هغه د قوت والا دې.لکه بل ځائ ارشاددې ﴿عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ﴿۵﴾ ذُوْ مِرَّةٍ ۚ فَاسْتَوٰى ﴿۶﴾﴾ يعنی سخت مضبوط سخت نيونکې او

---

[1] صحيح مسلم كتاب الصلاة فى القراة فى الصبح: ٤٥٦.

[2] الطبرى: ٢٥١/٢٤.

سخت فعل والا فرښته هغه د الله ﷻ سره چه د عرش مالك دي اوچت او د مرتبې والا دې هغه د نور اوباؤ پردوته تلې شي او هغه ته عام اجازت دې چه د هغه خبره هلته اوريدې شي. اوچتې فرښتې د هغه د حکم تابعدارې دی په آسمانونو کښې د هغه سرداری ده. نورې فرښتې د هغه د حکم منونکې دی او هغه په دې پيغام رسولو باندې مقرردې چه د الله ﷻ د هغه رسول ﷺ ته اورسوی د افرښتې د الله ﷻ آمين دی.

قوله تعالى:- وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُبِيْنِ ۚ

دنبی کريم ﷺ او د جبرائيل عليه السلام ملاقات: -مطلب دا چه فرښتو کښې کومې په دې رسالت باندې مقرردی هغه هم پاکې صفادی او په انسانانو کښې چه کوم رسول ﷺ مقرر دې هغه هم پاك او اوچت دې. د دې دپاره ئې د دې نه پس اوفرمائيل چه ستاسو ملګرې يعنى محمد ﷺ ليونې نه دې. دې پيغمبر ﷺ دا فرښته د هغې په اصلى شکل کښې هم ليدلې ده کوم وخت کښې چه هغه دخپلو شپږو سوو وزرو سره ښکاره شوې وه. دا واقعه دبطحا ده او دا د اول ځل ليدل وو. دآسمان په کولاؤ غاړو باندې د جبرائيل ﷺ دا ديدار حاصل شوې وو.

ددې بيان په دې آيت کښې دې ﴿ عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ۙ ذُوْ مِرَّةٍ ۭ فَاسْتَوٰى ۙ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰى ۭ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ۙ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى ۚ فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِهٖ مَآ اَوْحٰى ۭ﴾ يعنى هغه ته يوه فرښته تعليم کوی چه ډيره طاقتوره اوقوی ده کومه چه د آسمان په اوچتوغاړو باندې په خپل اصلى صورت کښې ښکاره شوې وه بيا هغه نيزدې راغله اوډيره نيزدې راغله صرف ددوو کمانونوفاصله پاتې شو بلکه ددې نه هم کمه بيا چه کومه وحى الله ﷻ په خپل بنده باندې نازلول غوښتل نازل ئې کړه. ددې آيت تفسير په سورت النجم کښې تيرشوې دې.

په ظاهره خودامعلوميږى چه دا سورت د معراج نه اول نازل شوې دې ځکه چه په دې کښې صرف د اول ځل ليدل ذکر دی اود دوباره ليدل په دې آيت کښې ذکردی ﴿وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى ۙ﴾ يعنى حضور ﷺ هغه يو ځل بيا هم په سدرة المنتهى کښې ليدلې دې کوم سره نيزدې چه جنت الماوى دې کله چه دا ونه يوډير عجيبه او حيرانونکى څيز پټه کړې وه. په دې آيت کښې د دويم ځل ليدلوذکر دې.

داسورت د معراج د واقعه نه پس نازل شوې وو ﴿بِضَنِيْنٍ﴾ دويم قراءت ﴿بظنين﴾ هم نقل دې يعنى په هغوى باندې هيڅ تهمت نشته. اوچه کله په ضاد سره اولوستلې شى نو معنى به وى دابخيل نه دې بلکه هر سړى ته چه کومې دغيب خبرې هغه ته دالله ﷻ دطرف نه معلومولې شى دې ورته ښائى. دادواړه قراتونه مشهوردی او صحيح دی. نو حضور ﷺ نه دتبليغ په احکامو کښې کمې اوکړونه تهمت اولګيدو.

قوله تعالى:- وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطٰنٍ رَّجِيْمٍ ۙ

دقرآن پاك شان: -دا قرآن پاك د شيطان مردود کلام نه دې اونه شيطان دا اخستې شى او نه د هغه د مطلب دا څيز دې اونه هغه د دې قابل دې لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيٰطِيْنُ ۝ وَمَا يَنْۢبَغِيْ لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ۭ اِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُوْلُوْنَ ۭ﴾ نه د دې اخستوسره شيطان راکوز کړې نه هغه ته دا لائق دی نه د هغه ددې طاقت دې هغه خود دې د اوريدونه هم محروم اولړې دې. بيا فرمائى تاسو چرته ځې؟ يعنى د قرآن حقانيت ددې صداقت د ښکاره کيدونه پس تاسو ولې دادروغ ګڼړې؟ ستاسو عقلونه چرته تلی دی؟

قوله تعالى:- فَاَيْنَ تَذْهَبُوْنَ ۭ

حضرت ابوبکرصديق ﷺ له چه کله د بنوحنيفه قبيلې خلق مسلمانان شو راغله نو هغوى اوفرمائيل مسيلمه چاچه د نبوت د دروغو دعوى کړې ده کوم چه تاسو تراوسه پورې منلو هغه چه دخان نه کوم کلام جوړکړې دی لږ شان هغه خو واوروئى. کله چه هغوى واورولو نو وئى کتل چه ډير فضول الفاظ دی بلکه صرف بکواس دې. نو هغه اوفرمائيل چه ستاسو عقلونه چرته تلی؟ لږ شان سوچ خو اوکړئى

یو فضول بکواس نه تاسو د الله ﷻ کلام منئی. ناممکن ده چه داسې بې معنی او بې نوره کلام د الله ﷻ کلام وی. دا هم مطلب بیان کړې شوې دې چه تاسو د کتاب الله نه اود اطاعت الله نه چرته تختئی؟ بیا فرمائی چه قرآن پاك د ټولو خلقو د پاره پند او نصیحت دې.

د هدایت هر یو طالب له پکار دی چه په دې قرآن پاك باندې عمل کونکې جوړشی هم دا د خلاصی او هدایت کفیل دې د دې نه بغیر په بل کلام کښې هدایت نشته. ستاسو غوښتنې په کار نه راځی چه څوك غواړی هدایت واخلی او څوك غواړی گمراه شی بلکه دا هرڅه د الله ﷻ د طرف نه دی. رب العالمین چه څه غواړی کوی هم د هغه غوښتنه چلیږی. د دې نه وړاندې آیت اوریدو سره ابوجهل ونیلې وو بیا خو دا هدایت او ضلالت زمونږ د وس کار نه دې د دې په جواب کښې دا آیت نازل شو.[1]

﴿الحمدلله﴾ د سورت تکویر تفسیر ختم شو.

﴿تفسیر سورت انفطار﴾

دسورت تعارف: نسائی کښې دی چه حضرت معاذ ﷺ د ماسخوتن مونځ ورکړو او په هغې کښې اوږد قراءت اولوستلو. مقتدیان یې رسول کریم ﷺ ته شکایت اوکړو. نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه معاذ ته خلق په فتنه کښې اچونکې یې لې؟ دا سورتونه نه وو ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ۝﴾ او ﴿وَالضُّحَىٰ ۝ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝﴾ او ﴿إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ ۝ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ ۝﴾. د دې حدیث شریف اصل په بخاری او مسلم کښې هم دې[2]. او ﴿إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ ۝﴾[3] ذکر صرف په نسائی کښې روایت دې او هغه حدیث اول تیر شوې دې په کوم کښې چه بیان شوې دې چه کوم سړې قیامت په خپلو سترګو لیدل غواړی نو هغه دې ﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝﴾ او ﴿إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ ۝﴾ او ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ۝﴾ اولولی.[4]

رکوع ګانې			آیاتونه
	سورة الانفطار مکیة وهي تسع عشرة اٰية ورکوعا واحدا س		
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
①	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې		⑲

إِذَا السَّمَاءُ | انفَطَرَتْ ۝ | وَإِذَا الْكَوَاكِبُ | انتَثَرَتْ ۝ | وَإِذَا الْبِحَارُ

کله چې اسمان | اوچوی | او کله چې ستوری | خواره واره شی | او کله چې دریابونه

څه وخت چې اسمان اوچوی | ...او چې ستوری خواره واره شی |............ اودریابونه

فُجِّرَتْ ۝ | وَإِذَا الْقُبُورُ | بُعْثِرَتْ ۝ | عَلِمَتْ نَفْسٌ | مَّا

اوشلولې شی | او کله چې قبرونه | راوسپړدلې شی | معلوم به شی هر انسان ته | هغه څه |

یو بل سره په بهیدو یو ځاې شی | او هر کله چې قبرونه اونړولې شی | نو هر نفس ته به معلومه شی

قَدَّمَتْ | وَأَخَّرَتْ ۝ | يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ | مَا | غَرَّكَ

وړاندې ئې لیږلی دی او وروستو ئې پریښودی دی | اې انسانه | څه څیز | په دهوکه کښې واچولې ته |

چې څه ئې کړی دی او څه ئې پریخودی دی | اې انسانه ته دخپل مهربان رب په باره کښې کوم

---

[1] الطبری: ۲٦٤/۲٤.

[2] صحیح بخاری کتاب الاذان باب من شکا امامه اذا طول، : ۷۰۵، صحیح مسلم: ٤٦٥.

[3] نسائی کتاب الافتتاح باب القراة فی العشاء الاخرة (سبح اسم ربک الاعلی.....)) : ۹۹۸،.

[4] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة اذا الشمس کورت: ۳۳۳۳، وسنده حسن، احمد: ۲۷/۲.

بِرَبِّكَ الْكَرِيْمِ ۝ الَّذِيْ خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ

دخپل رب عزتمند په حقله | هغه رب | چې پیدا ئې کړې ته | نو برابر ئې کړې ته |

ځیز دهوکه کښې اچولې ئې | هغه رب چې ته ئې پیدا کړې | ....نو برابر ئې کړې

فَعَدَلَكَ ۝ فِيْٓ اَيِّ صُوْرَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝ كَلَّا

نو برابر ئې کړې ته | په کوم صورت کښې | چې خوښه شوه دهغه | (هغسې ئې) پیوند کړې ته | هرگز نه |

نو درمیانه حال ئې کړې | په کوم صورت کښې چې ئې خوښه وه هغسې ئې جوړ کړې | نه بلکه

بَلْ تُكَذِّبُوْنَ بِالدِّيْنِ ۝ وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِيْنَ ۝

بلکه تاسو دروغ گنړئ | جزا سزا لره | او بیشکه | مقرر دی په تاسو باند | خامخا نگرانی کونکی فرښتې

تاسو خودقیامت نه انکار کوئ | حال دا چې نگراني فرشتې دربانديې مقرر دی

كِرَامًا كَاتِبِيْنَ ۝ يَعْلَمُوْنَ مَا تَفْعَلُوْنَ ۝

| عزتمندې | لیکونکې (فرښتې) | چې معلوم دی هغوئ ته | هغه عملونه | چې کوئ ئې تاسو

چې معززې لیکونکې دی | ....تاسو چې څه کوئ په هغې ښۀ پوهیږی

قوله تعالى:- اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ۝

دقیامت د واقع کیدو مناظر:- الله ﷻ فرمائی چه دقیامت په ورځ به آسمان تکړې تکړې شی. لکه چه فرمائی ﴿السَّمَآءُ مُنْفَطِرٌۢ بِهٖ﴾ اوستوری به ټول راپریوځی. خوږ او تریخ سمندربه په خپل مینځ کښې گډوډ شی اوبه به اوچې شی قبرونه به اوشلیږی. دهغې د شلیدونه پس به مړی راژوندی شی. بیا هرسړې خپل وړاندینی او روستونی ټولو اعمالونه خبرشی. بیا الله ﷻ خپلو بندیگانوله دهمکی ورکوی چه تاسو ولې مغروره شوی ئی؟ دا نه چه الله ﷻ ددوی نه جواب غواړی یانی هغوی ته ښائی. بعضودا هم وئیلی دی بلکه هغوی جواب ورکړې چه الله ﷻ غافل ساتلې وو. دامعنی بیانول بالکل غلطه ده. صحیح مطلب هم دغه دې چه اې بنیادمو د خپل عظمت والا د رب نه تاسو ولې بې پرواهی کړې ده؟ کوم ځیز دهغه په نافرمانئی باندې تاسوتیار کړې ئې؟ اوته د هغه په مقابله کښې ولې تیارشوې ئې؟ حدیث کښې دی چه د قیامت په ورځ به الله ﷻ اوفرمائی ته زما دطرف نه کوم ځیز مغرور ساتې وې او اې بنیادمه اوښایه تا زما نبیانوته څه جواب ورکړې وو؟ (1)

دکریم رب نه ولې لرې ئې: حضرت عمر رضی الله عنه یوسړی ددې آیت په تلاوت کولوسره واوریده نوونی فرمائیل اې چه انسانی جهالت هغه غافل ساتلې وو. د ابن عمر رضی الله عنه او ابن عباس رضی الله عنه وغیره نه هم دا نقل دی چه د ده دهوکه کونکې هم شیطان دې. حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله فرمائی که مانه دا سوال وی نو زه به جواب ورکړم چه ستا زوړندې کړې پردو. حضرت ابوبکر وراق رحمه الله فرمائی چه زه خوبه وایم چه د کریم کرم بې فکره کړې ووم. بعضې هوښیاران فرمائی چه دلته د کریم لفظ راوړل لکه چه د جواب طرف ته اشاره خودل دی خودا قول څه فائده مندنه دې. بلکه صحیح مطلب دا دې چه د کرم والا الله ﷻ د کرم په مقابله کښې بدکارونه او بداعمال نه دی کول پکار. کلبی رحمه الله او مقاتل رحمه الله فرمائی چه د اسود بن شریق باره کښې دا نازل شوی. دې خبیث نبی کریم ﷺ وهلې وو او په هغه وخت په هغه باندې څه

(1) لا اصل له المرفوع ورواه عبدالله بن احمد في السنة : ۲۹۸/۱، ح/۴۷۵، من حديث عبدالله بن مسعود رضی الله عنه.

عذاب رانغلو نو هغه فخر اوکړو په دې باندې دا ايت نازل شو. بيافرمائي هغه الله ﷻ چاچه ته پيداکړې بيائي صحيح کړې بيائي درله درميانه قداوقامت درکړو ښکلې شکل او ښائسته ئې جوړ کړې.

بنده ته د الله ﷻ خطاب:-د مسنداحمد حديث کښې دي چه حضورﷺ په خپل تلې کښې توک کړل بيائي په دې باندې خپله ګوته کيخوده وئې فرمائيل چه الله ﷻ فرمائي اې بنيادمه آيا ته ما عاجزکولې شې؟ حالانکه ما ته د داسې څيز نه پيداکړې ئې بيا صحيح سلامت کړې بياصحيح جوثه درکړه بياتاته اغوستنه اوکړه او تګ راتګ مې درته اوخودلو. آخر ستا ځائ په زمکه کښې دننه دې. تا ښه جمع واړې اوکړه او زما په لارکښې د ورکولونه منع پاتې شوې تردې چه کله دې ساه حلق له راغله نو تاوئيل چه زه صدقه کوم ښه ده نواوس د صدقه وخت چرته دې؟ (١) په کوم شکل کښې چه مې غوښتلي ترکيب مې درکړو يعني د مور په شان پلار په شان د ماما تره په شکل باندې مې پيدا کړې. يوسړې ته حضورﷺ اوفرمائيل ستا به څنګه بچې کيږې هغه اووئيل ياهلك يا جينئي. وئې فرمائيل د چا په شان به وى. وئې وئيل زما په شان يا د مور په شان، وئې فرمائيل چپ داسې مه وايه نطفه چه کله رحم کښې حصاره شي نود حضرت آدم ﷺ پورې نسب د هغې په وړاندې وى. بياحضورﷺ آيت ﴿ فِيٓ أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝﴾ اولوستلواو وئې په کوم صورت کښې چه هغه غوښتل ته ئې جوړ کړې(٢)که دا حديث صحيح وو نود آيت معنى ظاهرولو د پاره کافي وو خود دې اسناد ثابت نه دى. مظهر بن هيثم رحمه الله چه د دې راوى دې دا متروك الحديث دې په ده باندې نوره جرح هم شته.

قوله تعالى:- مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝

ديوسړې دخپل ځوئې باره کښې شک:-د بخارى اومسلم په يوبل حديث کښې دي يوسړې حضرت محمدﷺ له راغلوونې وئيل زما د ښځې چه کوم بچې پيداشوې دې هغه خو بالکل تك تور دې. حضورﷺ اوفرمائيل تاسره اوښان هم شته؟ هغه وئيل او. وئې فرمائيل کوم رنګ کښې دى؟ وئيل د: سره. وئې فرمائيل چه په هغې کښې چرته برګ هم شته؟ وئيل او. وئې فرمائيل د دې رنګ بچې د سور رنګ په نراو ماده کښې څنګه پيداشوې دې؟ وئيل کيدې چرته د پورته نسل طرف نه ئې رګ رابنکلې شوې وى. حضورﷺ اوفرمائيل چه دغه شان ستا د بچې تور رنګ وجه هم داسې کيدې شي.(٣)حضرت عکرمه ﷺ فرمائي چه که غواړې نو د بيزو شکل به ترې جوړکړى اوکه غواړې نود بدخنزير شکل به جوړکړى.ابوصالح رحمه الله فرمائي که غواړې نودسپى شکل به ترې جوړکړى که غواړې نودخراوکه غواړې نو د بدخنزير.

حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه دا ټول رښتيادى او الله ﷻ په ټولو څيزونوقادر دې خوهغه مالك مونږ ته بهترين ښکلې شکل او زړه خوشحالونکې او پاك شکلونه راکړى دى. بيافرمائي چه د هغه کريم رب په نافرمانو باندې تيارونکې څيز صرف دغه دې چه ستاسو په زړونو کښې دقيامت دورځې تکذيب دې تاسو د دې راتګ حق نه ګنړئي په دې وجه د دې نه بې پرواهي کوئې. تاسو يقين ساتئي چه په تاسو باندې بزرګ محافظ او ليکونکې فرښتې مقرر دى تاسو له پکاردى چه دهغوى لحاظ اوساتئي هغوى ستاسو اعمال ليکي تاسو له بدى کولوباندې شرم کول پکار دى. رسول الله ﷺ فرمائي چه دا فرښتې تاسو نه د جنابت او اودس ماتى د وخت نه علاوه بل يو وخت کښې هم نه جدا کيږى. تاسو د دوى

---

(١) ابن ماجة كتاب الوصايا باب النهى عن الامساك فى الحياة......:٢٧٠٧، وسنده صحيح ، احمد: ٢١٠/٤.
(٢) المعجم الكبير :٤٦٢٤.
(٣) صحيح مسلم كتاب الطلاق باب اذا عرض بنفى الولد:٥٣٠٥، صحيح مسلم: ١٥٠٠.

احترام کوئی اود غسل په وخت کښې هم پرده کوئې د دیوال نه یا د اوښ نه اوکه دا هم نه وی نو خپل
یو ملګرې اودرونی چه هم هغه پرده شی. (1) (ابن ابی حاتم)

د بزار ﷫ په دې حدیث کښې د الفاظو وړاندیوالې روستووالې دې. پدې کښې داهم دی الله ﷻ تاسو
د بربنډیدونه منع کوی. د الله ﷻ ددې فرښتونه اوشرمیږئی. دې کښې داهم دی چه د غسل په وخت
کښې هم دا فرښتې لرې کیږی(2) یوبل حدیث کښې دی چه کله دا کراما کاتبین د بنده د هرې ورځ
اعمال الله ﷻ ته پیش کوی نوکه په شروع اوآخرکښې استغفاروی نو الله ﷻ فرمائی د دې په مینځ
کښې ټولې خطاګانې ما خپل بنده ته معاف کړې.(بزار) (3)

د بزار ﷫ په یوبل ضعیف حدیث کښې دی چه د الله ﷻ بعضې فرښتې د انسانانو اعمال پیژنی. کله
چه یوبنده په نیکئی کولو کښې مشغول وینی نو په خپل مینځ کښې وائی چه نن شپه فلانکی سړی
خلاصې بیاموندلو اوخلاص شو اوکه د هغې خلاف کوی نو په خپل مینځ کښې ذکر کوی چه نن شپه
فلانکې سړې هلاك شو.(4)

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي
|بیشکه چې نیکان خلق به | خامخا په نعمتونو کښی وی | او بیشکه چې بدکار خلق به
بیشکه نیک خلق به دنعمتونو په جنت کښې وی | او بیشکه بدکارخلق به په

جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا
|خامخا په دوزخ کښی وی | ننوزی به هغې ته | په ورځ دجزا | او نهٔ به وی هغوئ | دهغې نه
جهنم کښې وی| کوم کښې چې به دوئ دقیامت په ورځ داخلیږی |اودوئ به ددغې

بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾
|غائبه ونکی | او څه معلومه ده تاته | چی څه ده ورځ دجزا | بیا څه پته ده تاته | چی څه ده ورځ دجزا
جهنم نه پټیدې نشی| اوتاته څه معلومه ده چې دبدلې ورځ څه ده |بیا تاته څه معلومه ده چې دبدلې ورځ څه ده

يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا ۖ وَالْأَمْرُ
هغه ورځ | چی اختیار (طاقت) به نهٔ لری | یو نفس | دپاره دبل نفس | دهیڅ څیز| او حکم (فیصله) به
هغه داسې ورځ ده| چې هیڅوک به دهیڅا په کار رانشی |اوپه دغه ورځ به

يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ ﴿١٩﴾
په دغه ورځ | خاص الله لره وی |
حکم صرف د یو الله ﷻ چلیږی

څوك چه د الله ﷻ اطاعت ګزار او حکم منونکی دی د ګناهونونه لرې اوسیږی هغوی ته الله ﷻ د جنت
زیرې ورکوی. په حدیث کښې دی چه هغوی ته "ابرار" ځکه وائی چه دوی د خپل مور پلار حکم

(1) تفسیر قرطبی : ۲٤٨/١٩،
(2) ابن ابي حاتم.
(3) مسند البزار : ٣٢٥٢،
(4) مسند البزار:٣٢١٤، مجمع الزوائد: ٢٢٦/١٠،

منونکی وو اوخپل اولاد سره ئی نیك سلوك کولو. بدکاره خلق به د همیشه په عذاب کښې پراته وی. د قیامت په ورځ چه د حساب او بدلې ورځ ده د هغوی داخله به په دې کښې وی یوساعت به هم په هغوی باندې عذاب سپکولې نه شی. نه به ورله مرګ راځی اونه به راحت او آرام راځی اونه به لږ شان هم د هغې نه اخواکولې شی.

قوله تعالى: يَوۡمَ لَا تَمۡلِكُ نَفۡسٌ لِّنَفۡسٍ شَيۡـًٔا:- بیا د قیامت لوئی او تباهی ښکاره کولود پاره دوه دوه ځل فرمائی چه تاسو څه څیز خبرکړئی چه هغه ورځ څنګه ده؟ بیا هم پخپله ښائی چه په هغه ورځ به هیڅ څوك هم چاته څه فائده نه شی رسولې. نه به ئې د عذابونونه خلاص کړې شی اودا بله خبره ده چه چا ته د الله ﷻ د طرف نه د سفارش اجازت پخپله الله ﷻ ورکړی.په دې موقع باندې داحدیث وارد کول بالکل مناسب دی چه رسول الله ﷺ فرمائی اې بنوهاشم خپل ځانونه د دوزخ نه د بچ کولودپاره د نیك عمل تیارې اوکړئی. زه تاسو په هغه ورځ د الله ﷻ د عذابونونه د بچ کولو اختیارنه لرم. (١) داحدیث د سورت شعراء د تفسیر په آخره کښې تیرشوې دې. دلته ئی داهم اوفرمائیل چه په دغه ورځ به امر صرف هم د الله ﷻ وی. لکه چه بل ځائ فرمائی ﴿لِّمَنِ ٱلۡمُلۡكُ ٱلۡيَوۡمَۖ لِلَّهِ ٱلۡوَٰحِدِ ٱلۡقَهَّارِ﴾ یو بل مقام کښې ارشاد دې ﴿ٱلۡمُلۡكُ يَوۡمَئِذٍ ٱلۡحَقُّ لِلرَّحۡمَٰنِۚ﴾ بیا فرمائی ﴿مَٰلِكِ يَوۡمِ ٱلدِّينِ﴾ مطلب د ټولو یودې چه په هغه ورځ به بادشاهی صرف دالله ﷻ چه واحد قهار اورحمن دې وی. نن هم د هغه ملکیت دې هم دغه یوازې مالك دې د هغه حکم چلیږی خو هلته خو به ښکاره حکومت ملکیت او د امر والا هم نه وی.

﴿فالحمدلله﴾ د سورت انفطار تفسیر ختم شو.

ایاتونه	سورة المطففين مكية وهي ست وثلاثون اية وركوعا واحدا	رکوع کانې
	بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ	
(٣٦)	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	(١)

وَيۡلٌ | لِّلۡمُطَفِّفِينَ ١ | ٱلَّذِينَ | إِذَا ٱكۡتَالُواْ | عَلَى ٱلنَّاسِ | يَسۡتَوۡفُونَ ٢

تباهی ده | دپاره دکم ناپ تول کونکو | هغه کسان | کله چی ځان ته اخلی | دخلقو نه | نو پوره اخلی |

دکم تول کونکو دپاره تباهی ده| هغه چا دپاره چې د خلقو نه پیمانې اخلی نو پوره ئې اخلی

وَإِذَا كَالُوهُمۡ | أَو وَّزَنُوهُمۡ | يُخۡسِرُونَ ٣

او کله چی پیمانه ورکوی خلقو ته | یا تول کوی هغوئ ته | نو کمې کوی هغوئ ته |

او چې خلقو ته پیمانه ورکوی او یاورته ئې تلی نو کم ورکوی

أَلَا يَظُنُّ | أُوْلَٰٓئِكَ | أَنَّهُم | مَّبۡعُوثُونَ ٤ | لِيَوۡمٍ عَظِيمٖ ٥

ایا نه کوی ګمان | دا خلق | چی بیشکه دوئ | به دوباره ژوندی کړې شی | دپاره د ورځې لوئ |

ایادوئ دا باور نه کوی اچې دوئ به (دقیامت) په لویه ورځ راژوندي کیږی؟ ....

يَوۡمَ | يَقُومُ ٱلنَّاسُ | لِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ٦

په کومه ورځ | چی به ودریږی خلق | رب العالمین ته |

په کومه ورځ چې به ټول خلق رب ته پیش کیږی|

(١) صحیح مسلم كتاب الايمان باب في قوله تعالى ((وانذر عشيرتك الاقربين)) : ٢٠٤.

قوله تعالى:- وَيۡلٌ لِّلۡمُطَفِّفِينَ

په ناپ تول کښې کمې کونکو دپاره هلاکت:- نسائي او ابن ماجه کښې دی حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی کله نبی کریم ﷺ مدینې ته تشریف راوړونو هغه وخت کښې د مدینې خلق د ناپ تول په اعتبار سره ډیر خراب وو. کله چه دا آیت نازل شو بیا هغوی ناپ تول ډیر صحیح کړو. (۱) ابن ابی حاتم کښې دی چه حضرت بلال بن طلق رضی الله عنه یو ځل حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه ته اوونیل چه د مکې او مدینې خلق ډیر ښه ناپ تول ساتی. هغوی اوفرمائیل چه ولې به نی نه ساتی د الله ﷻ فرمان دې ﴿وَيۡلٌ لِّلۡمُطَفِّفِينَ﴾ الخ. نود تطفیف نه مراد په ناپ تول کښې کمې دې که هغه په دې صورت کښې وی چه د خلقو نه نی اخستلو په وخت کښې زیات واخلی اود ورکولو په وخت کښې کم ورکړی. په دې وجه نی هغوی اوویرول چه دانقصان اوچتونکی او هلاکیدونکی دی چه کله درنه خپل حق اخلی نو پوره اخلی بلکه زیات اخلی اوچه نوروله ورکول وی نوکم ورکوی. صحیح دادی چه ﴿كَالُوۡ﴾ او ﴿وَّزَنُوۡهُمۡ﴾ متعدی اومنی او ﴿هم﴾ ته ﴿محلاً﴾ منصوب اووائی سره ددې چه بعضو داضمیر مؤکد منلې دې. چه دکالو اووزنو د پټ ضمیر د تاکید دپاره دې او مفعول محذوف نی منلې دې په کوم چه د کلام دلالت موجود دې. دواړو شانو ته مطلب نیزدې نیزدې یوشان دې. قرآن کریم ناپ تول صحیح ساتلو حکم په دې آیت کښې هم ورکړې دې ﴿اَوۡفُوا الۡكَيۡلَ وَلَا تَكُوۡنُوۡا مِنَ الۡمُخۡسِرِيۡنَ ۚ وَزِنُوۡا بِالۡقِسۡطَاسِ الۡمُسۡتَقِيۡمِ﴾ یعنی چه کله ناپ کوئی نو پوره ناپ کوئی او وزن هم په تیغه تله باندې تلنی ورکوئی. بل ځائ حکم دې ﴿وَاَوۡفُوا الۡكَيۡلَ وَالۡمِيۡزَانَ بِالۡقِسۡطِ ۚ لَا نُكَلِّفُ نَفۡسًا اِلَّا وُسۡعَهَا ۚ وَاِذَا قُلۡتُمۡ فَاعۡدِلُوۡا وَلَوۡ كَانَ ذَا قُرۡبٰى ۚ وَبِعَهۡدِ اللّٰهِ اَوۡفُوۡا ؕ ذٰلِكُمۡ وَصّٰىكُمۡ بِهٖ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُوۡنَ﴾ یعنی ناپ تول په انصاف سره برابر ورکوئی مونږ چاته دهغه د طاقت نه زیات تکلیف نه ورکوو.

بل ځائ ارشاد دې ﴿وَاَقِيۡمُوا الۡوَزۡنَ بِالۡقِسۡطِ وَلَا تُخۡسِرُوا الۡمِيۡزَانَ﴾ یعنی تول قایم اوساتئ او تله مه کموئی. د حضرت شعیب علیه السلام قوم الله ﷻ د دې بد عادت په وجه غرق او تباه کړل. دلته هم الله ﷻ یرول کوی چه دخلقو حق وهونکی دقیامت د ورځې نه نه ویریږی په کومه ورځ چه به د هغه پاك ذات په وړاندې اودرولې شی چاته چه نه پته خبره پټه ده اونه ښکاره خبره. هغه ورځ هم ډیره ویرونکې او خطرناکه ده ډیرد ویریدو او پریشانو ورځ ده. په هغه ورځ به دا نقصان رسونکی خلق د دوزخ اُورته داخلولې شی. په کومه ورځ چه خلق د الله ﷻ په وړاندې اودرولې شی په دې حال کښې به بربنډې پښې او بربنډبدنونه وی او ناسونته به وی. هغه ځائ به هم ډیر تنګ او تیاره وی او میدان به د مصیبتونو او بلاګانو نه ډك وی او مصیبتونه به نازلیږی. زړونه به پریشانه وی بې حاله به وی. صحیح حدیث کښې دی د نیمونیمو غوږونو پورې به نی خوله رسیدلې وی. (موطا امام مالك رحمه الله) (۲)

قوله تعالى:- لِيَوۡمٍ عَظِيۡمٍ ۙ يَّوۡمَ يَقُوۡمُ النَّاسُ لِرَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ

دقیامت د ورځې سخت والې او اوږ والې:- د مسند احمد حدیث کښې دی په هغه ورځ به د رحمن عزوجل د عظمت په وړاندې ټول ړچیدونکی ولاړ وی. (۳) بل حدیث کښې دی چه د قیامت په ورځ به نمر خلقو ته دومره نیزدې وی چه د یوې یادوو نیزو برابر به اوچت وی او سخت تیز به وی. هرسړې به د خپلو خپلو اعمالو مطابق په خولو کښې ډوب وی. د بعضو به د ګیټو پورې خوله وی د بعضو د زنګونو پورې د بعضو د ملا پورې او بعضو له خوبه د هغوی خولې واګې جوړې شوی وی. (۴) بل حدیث کښې دی چه

---

(۱) ابن ماجة كتاب التجاوزات باب التوقى فى الكيل والوزن: ۲۲۲۳. وسنده حسن ؛ المعجم الكبير: ۲۰٤۱؛ حاكم: ۳۳/۲.
(۲) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة ويل للمطففين: ٤۹۳۸، صحيح مسلم: ۲۸٦۲، ترمذى: ۲٤۲۲.
(۳) احمد: ۳۱/۲، وحديث البخارى: ٤۹۳۸.
(٤) صحيح مسلم كتاب الجنة باب فى يوم القيامة: ۲۸٦٤، ترمذى: ۲٤۲۱، احمد: ۳/٦.

نمر به دومره تیزوی چه کوپړنی به خوتکیږی او په دې کښې به داسې جوش راوچتیږی لکه څنګه چه کتوئی خوټکیږی. (١) بل روایت کښې دی حضور ﷺ په خپله خُله مبارکه باندې ګوتې مبارکې کیخودې او ونې فرمائیل چه دغه شان به د خُولې واګې اچولې شوی وی. بیاحضور ﷺ په خپل لاس مبارك سره اشاره کولوسره اوخودل چه بعضې به بالکل ډوب وی.(٢) بل حدیث کښې دی چه د اویاؤکالوپورې به بغیرد خبرو کولونه ولاړ وی. دا هم ونیلې شوی دی چه دریوسووکالوپورې به ولاړ وی او دا هم ونیلی شوی دی چه څلوینښت زروکالوپورې به ولاړ وی او په لس زره کاله کښې به فیصله کولې شی.

صحیح مسلم کښې د حضرت ابوهریره ﷺ نه مرفوعا روایت دې په هغه ورځ د کومې مقدارچه پنځوس زره کاله به وی(٣) د ابن ابی حاتم په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ بشیرغفاری ﷺ نه اوفرمائیل نه به څه کوې په کومه ورځ چه به خلق د الله رب العلمین په مخکښې درې سوه کاله ولاړوی نه به دآسمانه څه خبر راځی او نه به څه حکم کولې شی. حضرت بشیر ﷺ اوفرمائیل چه هم الله ﷻ امدادی دې. حضور ﷺ اوفرمائیل واوره کله چه بسترې له لاړشې نو د الله ﷻ نه د قیامت د ورځې د تکلیفونو نه اود حساب د بدئی نه پناه اوغواړه(٤) سنن ابوداؤد کښې دی رسول الله ﷺ د قیامت په ورځ د اودریدو د تنګ ځای نه پناه غوښتله(٥) د حضرت ابن مسعود ﷺ نه روایت دې چه ترڅلوینښتو کالوپورې به خلقو سر اوچت کړې ولاړوی. هیڅ څوك به خبرې نه کوی نیك او بدبه تولوته د خولو واګې لګیدلې وی(٦) ابن عمر ﷺ فرمائی تر سلوکالوپورې به ولاړوی. (ابن جرير)ابوداؤد نسائی ابن ماجه کښې دی چه حضور ﷺ به کله د شپې پاسیدو او د تهجدمونځ به ئې شروع کولو نولس ځل به ئې الله اکبرونیل لس ځل به ئې الحمد لله ونیل او لس ځل به ئې سبحان الله ونیل لس به ئې استغفرالله ونیل بیا به ئې ونیل ﴿اللهم اغفرلي واهدني وارزقني وعافني﴾ اې الله ما اوبښې ماته هدایت راکړې ماته رزق راکړې اوماته عافیت نصیب کړې. بیابه ئې د الله ﷻ نه د قیامت دورځې د ځای دتنګئی نه پناه غوښتله.(٧)

كَلَّآ	اِنَّ كِتٰبَ الْفُجَّارِ
هرګز نه	بیشکه عملنامه دبدکارو خلقو
داسې دې نه کوی	بیشکه دبدکارو کسانو

لَفِيْ سِجِّيْنٍ ۗ ﴿٧﴾	وَمَآ اَدْرٰىكَ	مَا سِجِّيْنٌ ۗ ﴿٨﴾
خامخا په (رجسټرد) قید خانې کښې ده	او څه معلومات دی تاته	چی څه دې دقید خانې رجسټر
عملنامې په سجین کښې دی	او تاته څه معلوم دی چې سجین څه څیز دې	

كِتٰبٌ	مَّرْقُوْمٌ ۗ ﴿٩﴾	وَيْلٌ	يَّوْمَىِٕذٍ	لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۙ ﴿١٠﴾	الَّذِيْنَ
یو کتاب دې	لیکلې شوې	تباهی ده	په دغه ورځ	دپاره ددروغ ګنړونکو	هغه
دا یو لیکلې شوې کتاب دې		په دغه ورځ د دروغ ګنړونکو دپاره تباهی ده			چې څوک

(١) احمد : ٥/٢٥٤، وسنده حسن.
(٢) احمد : ٤/١٥٧، حاكم: ٤/٥٧١، ابن حبان : ٧٣٢٩.
(٣) صحيح مسلم كتاب الزكاة باب اثم مانع الزكاة: ٩٨٧.
(٤) الطبرى : ٢٤/٢٨٠، و ابن ابي حاتم .
(٥) ابو داود كتاب الصلاة باب ما يستفتح به الصلاة من الدعاء : ٧٦٦، نسائى : ٦١٨، ابن ماجة : ١٣٥٦، وسنده حسن
(٦) الطبرى : ٢٤/٢٨١.
(٧) ابوداود كتاب الصلاة باب ما يستفتح به الصلاة من الدعاء : ٧٢٢، نسائى : ١٦١٨، ابن ماجة : ١٣٥٦، وسند حسن .

يُكَذِّبُوْنَ	بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۱۱﴾	وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ	اِلَّا	كُلُّ مُعْتَدٍ	اَثِيْمٍ ﴿۱۲﴾		
چې دروغ ګڼري هغوئ	ورځ دجزا	او دروغ نه ګڼري دا	مګر	هر دحدنه اوړيدونکي	ګنهګار		

دقيامت ورځ دروغ ګڼري | او ددې ورځې نه انکار يوازې هغه کس کوي اچې سرکشه ګناهګار وي

اِذَا تُتْلٰى	عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا	قَالَ	اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۳﴾	كَلَّا	
کله چې اورولې کيږي	هغه ته ايتونه زمونږ	نو وائي	چې قيصې دي دپخوانو خلقو	هرګز نه	

هرکله چې زمونږ ايتونه ورته اولوستلې شي انو وائي چې دا خو دمخکنو خلقو واقعات دي داسې نه ده

بَلْ ۜ	رَانَ	عَلٰى قُلُوْبِهِمْ	مَّا	كَانُوْا	يَكْسِبُوْنَ ﴿۱۴﴾
بلکه	زنګ لګولې دې	په زړونو دهغوئ باند	هغه ګناهونو	چې وۀ هغوئ	چې کول به ئې

بلکه ددوئ (بدو) عملونو ددوئ په زړونو باندې زنګ لګولې دې ....

كَلَّآ	اِنَّهُمْ	عَنْ رَّبِّهِمْ	يَوْمَئِذٍ	لَّمَحْجُوْبُوْنَ ﴿۱۵﴾	ثُمَّ
هرګز نۀ	بيشکه دوئ به	ددېدار درب خپل نه	په دغه ورځ	په پرده کښې ساتلې شي	بيا به

هرګزنه | دوئ به دخپل رب د ليدو نه په دغه ورځ بند (محروم) کړې شي | .... بيا يقينا

اِنَّهُمْ	لَصَالُوا الْجَحِيْمِ ﴿۱۶﴾	ثُمَّ يُقَالُ	هٰذَا الَّذِىْ
بيشکه دوئ	خامخا ننوتونکې وي دوئ دوزخ ته	بيا به اووئيلې شي	دا هغه څيز دې

دوئ به جهنم ته داخليږي | بيابه ورته اووئيلې شي چې دا هغه جهنم دې | چې ....

كُنْتُمْ	بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿۱۷﴾
چې وئ تاسو	چې هغه به مو دروغ ګڼړو

تاسو به دروغ ګڼړلو

قوله تعالى :- كَلَّآ اِنَّ كِتٰبَ الْفُجَّارِ لَفِىْ سِجِّيْنٍ ﴿۷﴾

سجين اود ګناهګارانو عمل نامه: مطلب دا چه دبدانو خلقو مقام سجين دې. دا لفظ د **﴿فعيل﴾** په وزن باندې **﴿سجن﴾** نه ماخوذ دې. سجن وائي لغتًا تنګئي ته **﴿ضيق شريب خمير سكير﴾** وغيره په شان دا لفظ هم سجين دې بيا د دوى نورې بدئي بيانولوسره فرمائي تاسوته د دې حقيقت معلوم نه دې هغه ډير د خفګان اودهميشه درد اوتکليف والا ځائ دې. روايت دې چه داځائ د اووه زمکولاندې دې. دحضرت براء بن عازب ﷺ په يومطول حديث کښې داتيرشوى دى چه د کافرد روح باره کښې الله تبارك وتعالى فرمائي چه دده کتاب سجين کښې اوليکئي([1]) اوسجين د اوومې زمکې لاندې دې. وئيلې شي چه دا د اوومې زمکې لاندې يو شين کاڼړې دې او دا هم وئيلى شوى دى چه دا په دوزخ کښې يوه کنده ده. د ابن جرير په غريب منکراوغيرصحيح حديث کښې دى چه فلق د دوزخ يوبند خلې والا کوهې دې او سجين د کولاوخلې والا کنده ده([2]) صحيح خبره دا ده چه ددې معنى ده تنګ ځائ دجيل خانه په لاندې مخلوق کښې تنګې ده او پورته مخلوق کښې ارتوالې دې. په آسمانونو کښې هرپورته آسمان د لاندې آسمان نه کولاودې اوپه زمکو کښې د هرې يوزمکې لاندې زمکه تنګه ده.تردې چه دټولونه لاندې

---

[1] ددې تخريج سورة الاعراف آيت : ۴۰ لاندې تير شوې دې.

[2] الطبرى : ۲۸۴/۲۴، وسنده حسن .

زمکه بالکل تنګه ده.اود ټولو نه زیات تنګ ځایْ د اوومې زمکې مینځ دې. د کافرانو د پاره د واپس کیدلو ځایْ دوزخ دې او هغه د ټولولاندې دې.بل ځایْ دی ﴿ثُمَّ رَدَدْنٰهُ اَسْفَلَ سٰفِلِيْنَ ۝ اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ﴾ یعنی بیامونږ هغوی د لاندې نه لاندې کړل مګر چه کوم د ایمان والادی اود نیک اعمال والا دی.غرض داچه سجین اوتنګ او قط والا ځایْ دې لکه چه قرآن کریم کښې یوبل ارشاددې﴿مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِيْنَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُوْرًا ۝﴾ کله چه هغوی ددوزخ په تنګ ځایْ کښې پنبې لاسونه تړلې وروا چولې شی نوهلته به هم د مرګ چغې وهی.

﴿كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ۝﴾داد سجین تفسیرنه دې بلکه دا تفسیردې دهغوی چه د هغوی د پاره لیکلې شوې دې چه آخر به دوزخ ته رسی.دهغوی نتیجه دا لیکلې شوې ده اود دې نه فراغت حاصل کړې شوې دې. نه به په دې کښې اوس څه زیاتې کولې شی نه کمې. نواوفرمائیلې شو چه د هغوی انجام زمونږ په کتاب کښې داول نه هم سجین لیکلې شوې دې.ددې تکذیب کونکو به په دغه ورځ خرابی وی. دوی له به د دوزخ قیدخانه اودرسوائې والا دردناك عذاب وی.د ﴿وَيْلٌ﴾پوره تفسیردې نه اول تیرشوې دې. د مطلب خلاصه دا ده چه د دې به ډیره زیاته بربادی او هلاکت اوخرابی وی لکه چه ونیلې شی﴿ويل لفلان﴾.([1])

قوله تعالى:- ﴿اَلَّذِيْنَ يُكَذِّبُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ۝﴾

بیانی د دې دروغ ګڼرونکوبدکاره کافرانونوره تشریح اوکړه او وئې فرمائیل دا هغه خلق دی چه د بدلې ورځ نه منی دې ته خلاف عقل وئیلوسره واقع کیدل محال ګنړی. بیافرمائی چه قیامت دروغ ګنړل د دې خلقو کاردې کوم چه په خپلوکارونوکښې د حد نه تیرشی حرام کارونه اوکړی او یا په حلالوکارونوکښې دحد نه وړاندې شی. دغه شان په خپلو اقوالوکښې ګناهګاران وی دروغ وائی وعده خلافی کوی اوکنځلې کوی وغیره.

داهغه خلق دی چه زمونږ آیاتونه اوری اوهغه دروغ ګنړی. بدګمانی کوی او وائی چه د پخوانو کتابونونه ئې راجمع کړی دی لکه بل ځایْ ارشاددې﴿ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ مَّاذَآ اَنْزَلَ رَبُّكُمْ ۙ قَالُوْٓا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ۝﴾کله چه هغوی ته اوونیلې شي چه ستاسو رب څه نازل کړی نو وائی چه د پخوانوقصې. بل ځایْ دی ﴿وَقَالُوْٓا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ۝﴾یعنی دوی وائی چه د وړاندینو قصې دی. چه دوی ته سحر او ماښام لیکلې شی. الله ﷻ هغوی ته په جواب کښې فرمائی چه په حقیقت کښې خبره د هغوی دقول او د هغوی د خیال مطابق نه ده بلکه په حقیقت کښې دا قرآن کریم کلام الله دې د هغه وحی ده چه هغه په خپل بنده باندې نازل کړې ده.

قوله تعالى:- ﴿كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝﴾

په زړه باندې د ګنا ه اثر:-اودهغوی په زړونوباندې دهغوی بدعمل پردې اچولې دی دګناهونواوخطاګانو د کثرت په وجه د هغوی زړونه زنګ شوې دی. د کافرانو په زړونوباندې شپه وی او د نیکانو خلقو په زړونو باندې رڼرا وی. ترمذی نسائی ابن ماجه وغیره کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه کله بنده یوه ګناه کوی نودهغه په زړه باندې یوتورداغ جوړیږی که توبه کوی نوهغه صفاکیږی اوکه ګناه کوی نونور تور والې پرې هم خوریږی. هم د دې بیان په ﴿كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ﴾کښې دې.([2])دنسائی په الفاظو کښې څه اختلاف هم دې. په مسنداحمد کښې هم داحدیث دې([3])دحضرت حسن بصری رحمه الله وغیره فرمان دې په ګناهونو باندې ګناه کولوسره زړه ړندیږی او بیا مړکیږی. بیافرمائی چه دا خلق په دې

---

[1]) ابوداود كتاب الادب باب التشديك في الكذب: ٤٩٩٠. وسنده حسن. ترمذی : ٢٣١٥، احمد: ٦٠٥/٥.

[2]) ترمذى كتاب التفسير باب ومن سورة ويل للمطففين :٣٣٣٤، وهو حسن ، ابن ماجة : ٤٢٤٤.

[3]) احمد: ٢٩٧/٢، وابن ماجة :٤٢٤٤ وهو حديث حسن.

عذابونو كښې راګیریدو سره د الله ﷻ د دیدارنه هم محروم او محجوب كړې شي.

قوله تعالى:- كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

فائده: حضرت امام شافعي رحمه الله فرمائی د دې آيت په دليل كښې دی چه مؤمن به د قيامت په ورځ د الله ﷻ ديدارسره مشرف كولې شي. د امام صاحب دافرمان بالكل صحيح دې اود آيت صفامفهوم هم دا دې. بل ځائې كښې په كولاوالفاظوسره هم دا بيان موجوددې. ارشاد دې ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ۝ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ يعنی په هغه ورځ به ډير مخونه تروتازه وی اوخپل رب ته به ګوری. دصحيح او متواتر احاديثونه هم دا ثابت دی چه ايماندار به د قيامت په ورځ خپل رب عزوجل په خپلوسترګو سره د قيامت په ميدان كښې اود جنت په ښكلی باغونوكښې ګوری. حضرت حسن رحمه الله فرمائی چه پردې به لرې شی مؤمنانو او كافران په خپل رب اووينی. بيابه كافران د پردو شاته كړی خو مؤمن به هرسحر اوماښام پروردګار عالم ديدار حاصلوی. يا هم د دې په شان بل كلام دې. بيافرمائی چه نه به صرف د الله ﷻ نه محروم وی بلكه داخلق به دوزخ كښې ورداخل كړې شی اودوی ته به دسپكاوی ذلت او رټينې په توګه په غصه سره ونيلې شی چه هم دغه دې كوم چه تاسو دروغ ګڼړلو.

كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْأَبْرَارِ

| هر ګز نۀ | او بيشكه علمنامه دنيكانو خلقو |

بلكه دنيكانو عملونه په ....

لَفِى عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾

خامخا داوچتو خلقو په رجسټر كښې ده | او څه پته ده تاته | چې څه دي داوچتو خلقو رجستر |

علين كښې ليک وي | ....او تاته څه معلوم دی چې علين څه ځائې دې

كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ

يو كتاب دې | ليكلې شوې | چې حاضريږي هغې ته | مقربې فرشتې | بيشكه نيكان خلق به |

دايو ليكلې شوې كتاب دې | چې مقربې فرشتې ورته حاضرې وی | .... بيشكه نيكان به

لَفِى نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ

خامخا په نعمتونو كښې وی | ناست په تختونو باند | كتل به كوی | تاته به ښكاری |

دنعمت (په باغونو) كښې وی | په تختونو ناست كتل به كوی | ....دهغوئ په مخونو به

فِى وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ ٱلنَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ ﴿٢٥﴾

په مخونو دهغوئ كښې | تازه والې دنعمتونو | څكولې كيږی به په هغوئ | شراب صفا | سربند |

د نعمتونو تازګی ښكاری | په هغوئ به مهرلګولې شوی خاص (پاک) شراب څكولې شی

خِتَٰمُهُۥ مِسْكٌ وَفِى ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ

مهر دهغې به | مشک وی | او په دې كښې | يكار دی چې دبرې موندلو كوشش اوكړی |

چې مهرونه به ئې د مشكو وی | او دغه څيز په حاصلولو كښې دې رغبت كونكی

الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾	وَمِزَاجُهُ	مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾	عَيْنًا	يَشْرَبُ
برې غوښتونکي خلق	او شامل به وي دهغې سره	دتسنيم نه	دا يوه چينه ده	چې څکي به
رغبت اوکړی	اوپه هغې کښې به د تسنيم(اوبه) ګډولې شي		دايوه چينه ده چې مقرب خلق	
بِهَا	الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾			
دهغې نه	الله ته نزدې خلق			
په ترې نه څکل کوی				

قوله تعالى:- كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾

د نيکانوعمل نامه:-د بدکارانود حشربيانولونه پس اوس د نيکانوخلقو بيان کولې شي چه د هغوی ځای عليين دې کوم چه دسجين بالکل برعکس دې.حضرت ابن عباس ﷺ د کعب ﷺ نه دسجين سوال اوکړو نوهغه اوفرمائيل چه هغه اوومه زمکه ده په دې کښې دکافرانوروحونه دی.اود عليين د سوال په جواب کښې اوفرمائيل چه دا اووم آسمان دې اوپه هغې کښې د مؤمنانوروحونه دی[1]حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چه دې نه مراد جنت دې[2]عوفي ﷫ دهغوی نه روايت کوی چه دهغوی اعمال دالله ﷻ په نيزد په آسمان کښې دی. قتاده ﷫ فرمائي چه دادعرش ښئې پايه ده اوخلق وائي دا په سدرة المنتهى کښې ده[3]ښکاره خبره ده چه لفظ علويعنې اوچتوالي نه ماخوذ دې. څومره چه يوځيز اوچت او بره وی هم هغه هومره به لوئ اوکولاووی.د دې د پاره د دې د عظمت او بزرګئ د ښکندونې د پاره اوفرمائيل تاسوته دهغې حقيقت نه دې معلوم.بيائې ددې تاکيداوکړوچه دا يقيني څيز دې په کتاب کښې ليکلې شوې دې چه دا خلق به عليين ته ځی د کوم خواته چه د هرآسمان مقرب فرښتې ځی. بيا فرمائي چه د قيامت په ورځ به دا نيکان دهميشه نعمتونواو باغونوکښې وی اود الله ﷻ عام فضل اوکرم به په هغوی لګه د باران راوريږی. دوی به په پالنګونوباندې ناست وی خپل ملك اومال ته نعمتونو راحتونو عزتونو شان شوکت اومال اومتاع ته به ګوری خوشحاليږی به. داخير اوفضل دانعمت اورحمت به نه کله کميږی نه به ختميږی اونه به ورکيږی. اودا هم معنی ده چه په خپل د آرام ځايونوکښې د سلطنت په تخت به ناست اود الله ﷻ ديداربه کوی. نولکه د فاجرانو به بالکل برعکس وی. په هغوی باندې به د الله ﷻ ديدار حرام وی او دوی ته به هروخت اجازت وی. لکه څنګه چه د ابن عمر ﷺ په حديث کښې دی کوم چه اول بيان شوې دې چه د ټولونه د ښکته درجې جنتی خپل ملك اوملکيت د دوو زروکالو د فاصلې نه وينی.اودا د ټولونه دآخری څيزونه به داسې د هغه د نظر په وړاندې وی لکه څنګه چه د ټولونه اول څيزونه.اود اعلی درجه جنتی خو به په يوه ورځ کښې دوه دوه ځل د الله ﷻ دديدار په نعمت باندې خپل زړه خوشحالوی اوخپلې سترګې به د نور نه ډکوی[4]که څوك دهغه په مخ باندې نظر واچوی نو په يونظر به خوشحاله اسوده خوند او نور اووينی د هغوی مرتبه اوګورئی او خيال اوکړئی چه په راحت او آرام کښې خوشحال دې. د جنتی شرابوجامونه به روان وی.

قوله تعالى:- يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ ﴿٢٥﴾

رحيق اومختوم:-رحيق دجنت يوقسم شراب دې.رسول الله ﷺ فرمائي څوك چه يوتږی مسلمان باندې اوبه اوڅکوی په هغه به الله ﷻ "رحيق اومختوم"اوڅکوی يعنی د جنت د مهر والا شراب اوچه څوك په يو اوږی

[1] الطبرى : ٢٩١/٢٤.
[2] الطبرى : ٢٩١/٢٤.
[3] الطبرى : ٢٩٢/٢٤.
[4] ترمذى كتاب تفسير القران باب ومن سورة القيامة : ٣٣٣٠.

مسلمان باندې خوراك اوكړى الله ﷻ به په هغه دجنت ميوې اوخوروى اوچه څوك يوبربنړ مسلمان ته كپړې واغوندوى الله ﷻ به هغه ته د جنت د شنوريښمو جوړې واغوندوى. (مسنداحمد)[1]

قوله تعالى:- خِتٰمُهٗ مِسْكٌ

د (ختام) معنى ګډوډ يايوخاى شوى.دا الله ﷻ پاك صفاكړى دى اودمشكومهرېرې لګولې دې.داهم معنى ده چه ددې انجام مشك دې. يعنى هيڅ بدبوئى نشته بلكه د مشكوپه شان خوشبوده.دچاندې په شان سپين رنګ والا شراب په كومو چه به مهرلګى يابه ئى يوځاى كوى. دومره د خوشبووالا دى چه كه ددنياد خلقودې سره ګوته اولګى اوهغه ئى هم په هغه وخت راوباسى نوټوله دنيابه په هغې سره خوشبويه شى.اود (ختام) معنى خوشبوئې هم كړې شويده. بيافرمائى چه حرص كونكى فخرلونى كونكى كثرت او سبقت كونكوله پكار دى چه د هغه طرف ته ټوله توجه اوكړى. لكه بل ځاى ارشاد دې (لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعٰمِلُوْنَ۝) د داسې څيزونودپاره عمل كونكو له پكاردى چه عمل اوكړى.تسنيم د جنت د بهترينو شرابونوم دې دايونهر دې كوم نه چه سابقين خلق خو برابر څكى اود ښى لاس والا به خپل شراب په رحيق كښې ملاووى څكى.

اِنَّ الَّذِيْنَ ‏ اَجْرَمُوْا ‏ كَانُوْا

| بيشكه هغه خلق | چى جرمونه ئې كړى دى | ووبه هغوئ |

بيشكه څوک چې مجرمان دى ....

مِنَ الَّذِيْنَ ‏ اٰمَنُوْا ‏ يَضْحَكُوْنَ۝ ‏ وَاِذَا مَرُّوْا ‏ بِهِمْ

په هغه كسانو پورې | چى ايمان ئې راوړې وو | چى خندل به ئې | او كله چى به تيردل | په هغوئ باند |

هغوئ به (په دنيا كښې) په مؤمنانو پورې خندګانې كولې او چې مسلمانان به ئې خوا كښې تيريدل

يَتَغَامَزُوْنَ۝ ‏ وَاِذَا انْقَلَبُوْٓا ‏ اِلٰٓى اَهْلِهِمُ ‏ انْقَلَبُوْا ‏ فَكِهِيْنَ۝

نو سترګې به ئې وهلې يو بل ته | او كله چى به واپس تلل | دكورخلقو ته | نو تلل به | خوشحاله |

نويوبل ته به ئې سترګې وهلې او چې خپلو كورونوته به واپس تلل نوهلته به ئې هم (مسلمانانو) پورې ټوقې كولې

وَاِذَا رَاَوْهُمْ ‏ قَالُوْٓا ‏ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ ‏ لَضَآلُّوْنَ۝

او كله چى به ئې ليدل هغوئ | نو وئيل به ئې | بيشكه دا خلق | خامخا بې لارى دى |

اوچې مسلمانان به ئې اوليدل نودابه ئې اووئيل | چې داخلق ګمراهان دى

وَمَآ اُرْسِلُوْا ‏ عَلَيْهِمْ ‏ حٰفِظِيْنَ۝ ‏ فَالْيَوْمَ

او حال دا چى نۀ دى ليږلې شوى دا كافران | په مومنانو باند | نګرانى كونكى | نو نن ورځ |

حال دا چې دوئ په مسلمانانو باندې نګران مقرر شوى نه دى | .... نو نن (دقيامت)

الَّذِيْنَ ‏ اٰمَنُوْا ‏ مِنَ الْكُفَّارِ ‏ يَضْحَكُوْنَ۝ ‏ عَلَى الْاَرَآئِكِ

هغه كسان | چى ايمان ئې راوړې دې | په كافرانو پورې | خندا كوى | ناست په تختونو باند |

په ورځ به مسلمانان په كافرانو پورې خنداګانې كوى | .... په تختونو به ناست وى

[1] احمد: ۱۳/۲، ۱٤، ترمذى كتاب صفة القيامة باب فى ثواب الاطعام والسقى والكسو.....: ۲٤٤٩،

يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾	هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ	مَا	كَانُوا	يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾
کوري هغوئ ته | آيا ملاؤ شوه بدله کافرانو ته | دهغې | چې وو هغوئ | چې کول به ئې |				

نظاره به ئې کوي \| چې آيا کافرانو ته دخپل عمل پوره پوره کړو بدله اورسيده که نه ؟

قوله تعالى:- إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾

په ايماندارو پورې دخنداکونکو انجام:-يعني په دنياکښې خود دې کافرانوښه تعلق وو په ايماندارانو پورې به ئې ټوقې کولې په تګ راتګ کښې به ئې ورپسې آوازونه کول او سپکاوې او بې عزتي به ئې کوله.او خپلو خلقوسره به تلل او ښه خبرې به ئې جوړولې.چه څه به ئې غوښتل هغه به ئې موندل. خو شکرخو څه چه نور کفر به ئې کولو اومسلمانانو ته به ئې تکليفونه ورکول.مسلمانانو به د هغوی نه منل نودوی به هغوی ګمراه کولو کوشش کولو. الله ﷻ فرمائي چه داخلق خو مونږ د هغوی حفاظت کونکې نه وولېګلې د هغوی په مؤمنانوباندې څه. ولې هروخت هغوی پسې لګيدلي دی اود هغوی د اعمالواوافعالوخيال ساتی او پيغورتې خبرې جوړوی. لکه چه فرمائي ﴿قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا﴾ الخ يعنی په دې دوزخ کښې پراته سوزيږئی ماسره خبره مه کوئې. زما خاص بنديګانو به ونيل چه اې زمونږه پروردګار مونږ ايمان راوړو نو مونږ اوبښه په مونږ باندې رحم اوکړه ته د ټولونه ډير رحم اوکرم کونکې ئې. نو تاسو هغوی پورې ټوقې اوکړې اوداسې غافل شوئې چه زما ياد موهيرکړو اودوی پورې موټوقې مسخرې کولې. اوګورئې نن ما د هغوی د صبر بدله ورکړه اوهغوی په هرشان کامياب دی. دلته هم د دې نه پس ارشاد دې چه نن د قيامت په ورځ ايماندار په بدکاروپورې خاندی او په تختونوباندې ناست خپل الله ﷻ ته ګوري چه د دې خبرې صفاثبوت دې چه دا ګمراه نه وو تاسو به دوی ته ګمراه وئيلې بلکه دوی په اصل کښې اولياء الله وو اود رب مقربين وو. په دې وجه نن د الله ﷻ ديدار د هغوی دسترګو په وړاندې دې. دوی د الله ﷻ ميلمانه دی اود هغه دعزت وړلا په کورکښې اوسيږي. لکه کوم څه چه دې کافرانو په دنياکښې مسلمانانو سره کړې وو د هغې پوره بدله هغوی ته په آخرت کښې ملاوشوه که نه؟ د هغوی د مسخرو په بدله کښې نن په هغوی پورې خنداګانې کولې شی دوی به ئې ختمول الله ﷻ هغوی زيات کړل. غرض دا چه پوره پوره بدله ورکړې شوه.

﴿الحمدلله﴾ د سورت مطففين تفسيرختم شو.

﴿سورت انشقاق مکيه﴾

د سورت تعارف:-موطاامام مالک رحمه الله کښې دی ابوهريره ﷺ خلقو ته مونځ ورکړواوپه هغې کښې ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾﴾سورت اولوستلو او سجده ئې اوکړه فارغ شو نوونئې فرمائيل رسول الله ﷺ هم د دې د لوستلو نه پس سجده کړې وه([1]) دا حديث په مسلم او نسائي کښې هم دې.بخاري شريف کښې دی چه حضرت ابورافع رحمه الله فرمائي چه ماحضرت ابوهريره ﷺ پسې د ماسخوتن مونځ اوکړو. هغوی په دې کښې ﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾﴾ تلاوت اوکړواو سجده ئې اوکړه.ما تپوس اوکړو نو جواب ئې راکړوچه ما ابوالقاسم ﷺ پسې سجده کړې ده(يعنی حضور ﷺ دا سورت په مانځه کښې اولوستلو اودسجدې په آيت ئې سجده اوکړه اومقتدیانوهم سجده اوکړه) نو چه زه کله هم تاسوسره ملاويږم (په دې موقعه به)سجده کوم([2])(يعنی ترمرګه پورې)د دې حديث نورسندونه هم دی.صحيح مسلم اوسنن نسائي کښې روايت دې چه ابوهريره ﷺ فرمائي مونږ رسول الله ﷺ سره سورت﴿إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾﴾ کښې او په سورت

[1]) صحيح مسلم کتاب المساجد باب سجود التلاوة : ۵۷۸، نسائي: ۹۶۳، موطا امام مالک : ۲۰۵/۱.

[2]) صحيح بخاری کتاب الاذان باب الجهر فی العشاء : ۷۶٦، صحيح مسلم : ۵۷۸، ابوداود : ۱۴۰۸.

(﴿اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِیْ خَلَقَ﴾) کښې سجده کړې. (١)

اياتونه			رکوع ګانې
		سورة الانشقاق مكية وهي خمس وعشرون اية وركوعا واحدا	
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۲۵		شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زيات رحم کونکې دې	۱

اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ﴿١﴾ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾

کله چې آسمان | اوشليږي | او حکم اومني | درب خپل | او حق دادې چې حکم اومني |

څه وخت چې آسمان اوشليږي او دخپل رب حکم اومني او هغه هم ددې قابل دې (چه دخپل رب حکم اومني)

وَاِذَا الْاَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾ وَاَلْقَتْ مَا فِيْهَا

او کله چې زمکه | خوره يعنې همواره کړې شي | او راوغورزوي | هغه څه چې په هغې کښې دننه دي |

او هرکله چې زمکه راښکلې شي او هرڅه چې په کښې دي هغه بهر ته راوغورزوي

وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾ يٰۤاَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ

او خالي شي | او حکم اومني | درب خپل | او حق دادې چې حکم اومني | اې انسانه | بيشکه ته |

| اوخالي شي | اودخپل رب حکم اومني | او هغه هم ددې قابله ده (چه داسې اوکړي) | اې انسانه ! ته

كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلٰقِيْهِ ﴿٦﴾

عمل کونکې روان ئې | رب خپل ته | په عمل کولو سره | نو ته ملاويدونکې ئې دهغه سره |

لګيا يې دخپل رب طرف ته کوشش کوې | او خامخا ورسره مخامخ کيدونکې يې

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ ﴿٧﴾

نوهر چې هغه څوک دی | چې ورکړې شوه | عملنامه دهغه | په ښی لاس دهغه کښې |

نوهغه څوک چه عملنامه ورته په ښي لاس ورکړې شي ....

فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَّسِيْرًا ﴿٨﴾ وَّيَنْقَلِبُ اِلٰۤى اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ﴿٩﴾

نو حساب به اوکړې شي دهغه سره | حساب اسان | او واپس به شي | اهل خپل ته | خوشحاله |

نو هغه سره به اسان حساب اوشي | او خپلو خپلوانو ته به خوشحاله خوشحاله ورشي

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ يَدْعُوْا

او هر چې هغه څوک دی | چې ورکړې شوه | عملنامه خپله | دشا دهغه نه | نو اوازونه به کوي |

او چا ته چې عمل نامه د شا دطرفه ورکړې شي | ....نو هغه به د هلاکت دعاګانې

(١) صحيح مسلم كتاب المساجد باب سجود التلاوة : ٥٧٨، ابو داود:١٤٠٧، ترمذي :٥٧٣، ابن ماجة :١٠٥٨.

ثُبُوۡرًا ۝١١	وَّيَصۡلٰى سَعِيۡرًا ۝١٢	اِنَّهٗ كَانَ	فِىۡۤ اَهۡلِهٖ	مَسۡرُوۡرًا ۝١٣
هلاكت ته	او ننوزی به بل اور ته	بیشکه هغه وو	په کوروالو خپل کښې	خوشحاله

.....اوهغه به بلیدونکي اور ته داخلیږی| دي به په (دنیا) کښې خپلو خپلوانو کښې ډیر خوشحاله اوسیدو

اِنَّهٗ ظَنَّ	اَنۡ لَّنۡ يَّحُوۡرَ ۝١٤	بَلٰٓى ۚ	اِنَّ رَبَّهٗ
بیشکه هغه خیال کوو	چی هرګز به هغه واپس نشی الله ته	ولې نه	بیشکه رب دهغه

ددهٔ داګمان وو چې (الله ﷻ) ته به نه پیش کیږم | ....ولې نه بیشکه الله ﷻ ددهٔ

كَانَ بِهٖ	بَصِيۡرًا ۝١٥
وو د عمل دهغه	لیدونکي

کارونه لیدل کتل |

قوله تعالى:- اِذَا السَّمَآءُ انۡشَقَّتۡ ۝

آسمان به اوشلیږی:- الله ﷻ فرمائی دقیامت په ورځ به آسمان اوشلیږی اودخپل رب دحکم منلودپاره به نی خپل غوږ نیولې وی. دشلیدوحکم ملاویدوسره به اوشلیږی او ټکړې ټکړې به شی. ده له هم پکار دی چه دالله ﷻ حکم په ځایٔ راوړی ځکه چه داد هغه الله ﷻ حکم دې کوم چه هیڅ څوک نه شی بندولې د چانه چه بل لویٔ څوک نشته څوک چه په ټولو غالب دې په هغه باندې هیڅ څوک غالب نشته. هریوځیز د هغه په وړاندې ښکته اولاچاره دې. بې طاقته او مجبوردې.

قوله تعالى:- وَاِذَا الۡاَرۡضُ مُدَّتۡ ۝

بله زمکه به خوره کړې شی اوبه غوړولې شی او پلنه به کړې شی. په حدیث شریف کښې دی چه الله ﷻ به دقیامت په ورځ زمکه د څرمن په شان راکاږی تردې چه هریوانسان ته به د اودریدلودپاره صرف د دوو پښوځایٔ ملاویږی. د ټولونه اول به زه رابللې شم. حضرت جبرائیل ؑ به د الله ﷻ نه ښی طرف ته وی. دالله ﷻ قسم دې نه وړاندې هغه دې کله هم نه دې لیدلې نوزه به وایم اې الله جبرائیل ؑ ماته ونیلې ووچه دې ستا رالیګلې شوې ماله راځی. الله ﷻ به اوفرمائی رښتیادی نو زه به وایم بیاماته د شفاعت اجازت راکړه. په مقام محمود کښې به اودریږم اوشفاعت به کوم او وایم به اې الله ستادې بندیګانو د زمکې په ګوټ ګوټ کښې ستا عبادت کړې دې. (ابن جریر) ([1])

بیافرمائی چه زمکه به د خپلې خیټې دننه چه څومره مړی دی راوباسی اوخالی به شی. دابه هم د رب د فرمان په انتظاروی اودې له هم دا پکاردی. بیاارشاد کیږی چه اې انسانه ته کوشش کوه او د خپل رب طرف وړاندې کیږه اعمال کونی تردې چه یوه ورځ به هغه سره ملاوشنې. اود هغه په وړاندې به اودریږنی اوخپل عمل اوخپل کوشش به خپلې مخې ته اووینئی. ابوداؤداو طیالسی کښې دی چه حضرت جبرائیل ؑ اوفرمائیل اې محمد ﷺ ژوندې اوسیږه ترکومې چه غواړې خوآخرپه مرګ راځی. چاسره چه غواړې زړه اوتړه خویوه ورځ به د دوی نه جدا کیدل وی. چه څه غواړې عمل اوکړه خو یوه ورځ هغه سره ملاقات کیدونکې دې. ([2])

[1]) الطبری: ۳۱۱/۲٤،

[2]) مسند الطیالسی: ۱۷۵۵،

قوله تعالی:- فَمُلٰقِيهِ

د (فَمُلٰقِيهِ) ضمیر مرجع بعضو لفظ رب ته هم خودلې دې نودا معنی به شي الله ﷻ سره ستاملاقات کیدونکې دې هغه به تاله ستاد ټولوعملونوبدله درکوي. اوستاد ټولو کوششونو اومحنتونو میوه به تاته درنصیب کړي. دواړه خبرې خپل مینځ کښې یوبل ته لازم او ملزوم دي.

قوله تعالی:- فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا

چا سره چې حساب سختي اوشوه هغه هلاک شو:-قتاده رحمه الله فرمائي چه بنیادمه ته کوشش کونکې نې خوبه خپل کوشش کښې کمزورې نې. چانه چه دا اوشي خپل ټول کوشش اومحنت د نیکود پاره اوکړي نوهغه دې اوکړي خوبه اصل کښې د نیکوقدرت اودبدونه د بچ کیدو طاقت سوادَ الله ﷻ د امدادنه حاصلیدې نه شي. بیافرمائي چاته چه په ښي لاس کښې عمل نامه ملاوشوه د هغه حساب به بغیرد سختئي نه په آسانئي سره کیږي. د هغه واړې بدئي به معاف هم کړې شي اود چانه چه د هغه د ټولو اعمالو حساب اخستلې شي هغه هلاك شو. حضرت رسول مقبول ﷺ فرمائي چه چاسره چه حساب شروع شو هغه تباه شو. حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه په قرآن پاك کښې خودي چه دنیکانو خلقو سره به هم حساب کیږي (فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا) حضور ﷺ اوفرمائیل چه په اصل کښې داهغه حساب نه دې داخوصرف پیشي ده. د چانه چه په حساب کښې تپوس پوښتنه کیږي هغه به تباه کیږي. (مسنداحمد)([1])

بل روایت کښې دي چه دې بیان سره حضور ﷺ خپله گوته په خپل لاس باندې کیخوده اولکه چه ځنګه یو ځیزراګرولې شي اوغه شان نې خوزوله. مطلب داچه د چانه تپوس کیږي او څوك لټولې شي هغه به د عذاب نه نشي بچ کیدلې. پخپله د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روایت دې چه چاسره باقاعده حساب کیږي هغه بې د عذاب نه نشي پاتې کیدلې. اود حساب یسیرنه مرادصرف پیشي ده. سره د دې چه الله ﷻ به ګوري. د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روایت دې چه ما یوځل د حضور ﷺ نه واوریدل چه هغوی ﷺ په مانځه کښې دادعاغوښتله (اللهم حاسبني حسابا يسيرا) کله چه حضور ﷺ فارغ شونوماتپوس اوکړو حضور ﷺ داآسان حساب څه ځیزدې؟ جواب کښې اوفرمائیل چه صرف عمل نامه باندې به نظراچولې شي او ونیلې به شي چه زه مونږ معاف کړې. خواې عائشه رضي الله عنها چاسره چه الله ﷻ په حساب شوهغه هلاك شو([2])(مسنداحمد) غرض دا چه د چا په ښي لاس کښې عمل نامه راغله هغه به الله ﷻ ته پیش کیدوسره پریخودې شي او خپلوانو له به په خوشحالوسره جنت ته واپس راځي. طبراني کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي چه تاسو خلق اعمال کوئي اود حقیقت علم چاته هم نشته زردې هغه وخت راتلونکې دې چه تاسو به خپل عملونه اوپیژنئي. بعضې به هغه خلق وي چه په خنداخوشحالئي به خپلوانوسره ملاویږي اوبعضې به داسې وي چه په خفګان غمګین اوخفه به واپس راځي اوچاته چه په شابیرته ګس لاس کښې عمل نامه ورکړې شي هغه به د نقصان او تاوان چغې وهي. هلاکت او مرګ به رابلي او دوزخ ته به ځي. په دنیاکښې ښه تازه تکړه وو او بې فکره نې مزې کولې د آخرت ویره د عاقبت اندیښنه مطلق نه وه اوس هغه غم فکر خفګان ناامیدئي د هرطرف نه راګیر کړو.ده ګنړل چه د مرګ نه پس ژوندون نشته هغه ته دا یقین نه وو چه د الله ﷻ طرف ته واپس هم تلل دي. بیا فرمائي چه او دې به ضرور الله ﷻ راژوندې کوي لکه ځنګه چه په اول ځل هغه راپیداکړي. بیابه دهغه د نیك اوبدسزا او جزاورکولې شي.د بندیګانو د اعمالو او احوالوهغه ته خبر دې اوهغه دا ګوري.

[1] صحیح بخاري کتاب التفسیر سورة اذا السماء انشقت : ۴۹۳۹، صحیح مسلم:۲۹۷۶.

[2] احمد:۴۸/۶، وسنده حسن .

فَلَآ	أُقْسِمُ	بِالشَّفَقِ ﴿۱۶﴾	وَالَّيْلِ

| نو نۀ | قسم خورم | د ماښام په سرخئ باندې | او په شپه باند |

| نو زما دې په سورخئ باندې قسم وی | او په شپه او په هغه څیزونو چې شپې |

| وَمَا وَسَقَ ﴿۱۷﴾ | وَالْقَمَرِ | إِذَا اتَّسَقَ ﴿۱۸﴾ | لَتَرْكَبُنَّ |

| او په هغه چې راجمع کړی دا شپه | او په سپوږمئ باند | کله چې کامله شی | خامخا به تاسو ورخیژئ |

| راغونډ کړی وی | او په سپوږمئ څه وخت چې پوره (بدر) شی چې تاسو به پوړئ |

| طَبَقًا | عَنْ طَبَقٍ ﴿۱۹﴾ | فَمَا لَهُمْ | لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۲۰﴾ |

| یو حالت ته | دبل حالت نه پس | نو څه شوی دی په دوی | چې دوئ ایمان نۀ راوړی |

| په پوړئ خیژئ | .... نو دا په دوئ څه شوی دی چې دوئ ایمان نه راوړی |

| وَإِذَا قُرِئَ | عَلَيْهِمُ | الْقُرْآنُ | لَا يَسْجُدُونَ ﴿۲۱﴾ | بَلِ الَّذِينَ |

| کله چې لوستلې کیږی | په دوئ باند | قران | نو دوئ سجده نۀ کوی | بلکه هغه کسان |

| او کله چه دوئ ته قران پاک اولوستلې شی | نو دوئ سجده نه کوی | ....بلکه |

| كَفَرُوا | يُكَذِّبُونَ ﴿۲۲﴾ | وَاللَّهُ أَعْلَمُ | بِمَا |

| چې کفر ئې کړې دې | هغوئ دروغ ګنړی قران | او الله عالم دې | په هغه څه باند |

| کافران (دا هرڅه) دروغ ګنړی | .... اوددوئ د زړونو په حال الله ﷻ ښه |

| يُوعُونَ ﴿۲۳﴾ | فَبَشِّرْهُمْ | بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿۲۴﴾ |

| چې دوئ ئې ساتی په زړه کښې | نو زیرې ورکړه دوئ ته | د عذاب دردناک |

| عالم دې | .... نو دوئ ته د دردناک عذاب زیرې ورکړه |

| إِلَّا الَّذِينَ | آمَنُوا | وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ | لَهُمْ | أَجْرٌ |

| مګر هغه کسان چې ایمان ئې راوړې دې | او عملونه ئې کړی دی نیک | هغوئ دپاره | بدله ده |

| خو څوک چې مومنان دی | او نیک کارونه کوی | هغوئ دپاره نه ختمیدونکې اجر |

| غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿۲۵﴾ |

| نۀ ختمیدونکې |

| مقرر دې |

قوله تعالی:- فَلَآ أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿۱۶﴾

د سرخئ قسم:- دشفق نه مراد هغه سرخی ده کومه چه دنمرپریوتونه پس د آسمان په مغربی غاړو باندې ښکاره کیږی. حضرت علی ؓ حضرت ابن عباس ؓ حضرت عباده ابن صامت ؓ حضرت ابو هریره ؓ حضرت شداد بن اوس ؓ حضرت عبدالله بن عمر ؓ محمدبن علی بن حسین ؒ مکحول ؒ بکربن عبدالله مزنی ؓ بکیربن اشج ؒ مالك ابن ابی ذئب ؓ ابوسلمه ماجشون ؒ هم دا فرمائی چه شفق هم

دغه سرخنی ته وائي(١) د حضرت ابوهريره ﷺ نه هم دا روايت دې چه مراد داسپينوالې دې نوشفق د غاړوسرخنی ته وائي. که هغه د راختونه وړاندې وی که دپريوتونه پس وی اوداهل سنت په نيزدهم دامشهوره ده. خليل وائي دماسخوتن د وخت پورې دا سرخی باقي وی(٢) جوهری وائي د نمرد ډوبيدونه پس چه کومه سرخی اورڼرا باقي پاتې وی هغې ته شفق وائي. دا د شپې د اول نه د ماسخوتن د وختنه پورې باقي وی. عکرمه ﷺ فرمائي د ماښام نه واخله ترماسخوتن پورې. د صحيح مسلم په حديث کښې دی چه د ماښام وخت د شفق د غائبيدو پورې دې.(٣) دمجاهد رحمه الله نه دا روايت دې چه دې نه مراد ټوله ورځ ده. اوپه يوروايت کښې دی مراد ترې نمر دې. غالبًا د دې مطلب وجه د دې نه پس جمله ده نولکه چه د رڼرا اوتيارې قسم ئې اوخوړلو. امام ابن جرير رحمه الله فرمائي د ورځ د تلو اود شپې د راتلو قسم دې. نورو وئيلي دی دسپينوالي اوسوروالي نوم شفق دې. يوبل قول دې چه دا لفظ په دې دواړومختلفو معنوکښې وئيلې شي. د وسق معنی ده جمع کړې شو. يعنی دشپې د ستورو او د شپې د څناورو قسم. دغه شان د شپې په تياره کښې د ټولوڅيزونوپه خپل خپل ځائ تلل. اود سپوږمئی قسم چه کله هغه پوره شی اود پوره رڼراوالا جوړه شی.

قوله تعالى:- لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ

﴿لَتَرْكَبُنَّ﴾ الخ تفسير بخاری کښې په مرفوع حديث سره نقل دې چه ديوحالت نه به بل حالت ته به پورته ورخيژئی (٤)حضرت انس ﷺ فرمائي چه کوم يوکال راځی هغه به د وړاندينی نه ډير خراب وی. ما دغه شان ستاسو د نبي ﷺ نه اوريدلی دی(٥)د دې حديث او پورتنې حديث الفاظ بالکل يوشان دی. په ظاهردامعلوميږی چه دا مرفوع حديث دې. والله اعلم. اود دې حديث دامطلب هم بيان کړې شوې دې چه دې نه مراد د نبی کريم ﷺ ذات گرامی دې. اود دې تائيد حضرت عمر ﷺ ابن مسعود ﷺ ابن عباس ﷺ اودعام اهل مکه اواهل کوفه قراءت هم دادې. د هغوی قراءت ﴿لَتَرْكَبَنَّ﴾(د ب په زير سره دې). شعبي رحمه الله وائي چه مطلب دا دې چه اې نبي ﷺ ته به د يوآسمانه پس بل آسمان ته خيژې. دې نه مراد معراج دې يعنی منزل په منزل به خيژې. سدی رحمه الله وائي چه مراد دادې چه د خپل خپل عمل مطابق به منزلونه پوره کوئي. لکه چه په حديث کښې دی تاسو به د خان نه د وړاندينوخلقو په طريقوباندې ځئی. بالکل برابر برابر او تردې پورې چه که په هغوی کښې څوك د سمسارې په سوره کښې داخل شوې وی نو تاسو به هم دغه شان کوئي. خلقو وئيل چه د وړاندينونه مراد ستاسو يهود او نصاری دی. حضور ﷺ اوفرمائيل بيانور څوك دی؟(٦)حضرت مکحول ﷺ فرمائي چه هروشلو کالوکښې به تاسوداسې کار ايجاد کوئي چه دې نه وړاندې به نه وو. عبدالله فرمائي چه آسمان به شليږی بيا به سور رنگ کښې شي او بيا به هم رنگونه بدلوی.

ابن مسعود ﷺ فرمائي چه کله خوبه آسمان لوگې جوړشی اوبيابه اوشليږی. حضرت سعيدبن جبير رحمه الله فرمائي يعنی ډيرخلق چه په دنياکښې ښکته او ذليل وو په آخرت کښې به د اوچتودرجو والا او عزت دارجوړشي. ډير خلق کوم چه په دنياکښې عزت دار او مرتبې والا وو هغوی به په آخرت کښې خوار زار او نامراد وی. عکرمه ﷺ دا مطلب بيانوی اول نی پئی څکل اوس خوراك کوی. اول ځوانان وو بيا بوډا

---

١) الطبری :١٩/٢٧٤.
٢) الطبری :١٩/٢٧٥.
٣) صحيح مسلم كتاب المساجد باب اوقات الصلوت الخمس:٦١٢،
٤) صحيح بخاری كتاب التفسيرسورة اذ السماءانشقت ، باب (لتركبن طبقا عن طبق): ٤٩٤٠.
٥) صحيح بخاری كتاب الفتن باب لا ياتی زمان الا الذی بعده شرمنه : ٧٠٧٨، ترمذی: ٢٢٦، احمد: ٣/١٧٩.
٦) صحيح بخاری كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة باب قول النبی ﷺ لتتبعن سنن من كان قبلكم ٧٣٢٠، صحيح مسلم: ٢٦٦٩ بتصرف يسير.

کان شو. حسن بصری رحمه الله فرمائی د نرمئی نه پس سختئ او سختئ نه پس نرمی. د مالدارئی نه پس غریبی او غریبئی نه پس مالداری. د صحت نه پس ناجوړتیا، اوناجوړتیانه پس جوړیدل. یومرفوع حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی بنیادم په غفلت کښې دې هغه پرواه نه کوی چه څه څیز له ئې پیداکړې یم. الله ﷻ چه څوك پیداکوی نو فرښتې ته وائی چه د ده رزق د ده اجل د ده ژوند اود ده بد کیدل یانیك کیدل اولیکه. بیا هغه فارغ شی اوځی اودویمه فرښته راځی اود ده حفاظت کوی تردې چه دې پوهه شی بیا هغه فرښته لاړه شی او دوه فرښتې د ده عمل نامه لیکونکې راشی. دمرګ په وخت کښې هغه هم لاړې شی او د مرګ فرښته راځی د خپل کار نه پس هغه هم لاړه شی. بیا قبرته د هغه روح واپس کولې شی اودمرګ فرښته هم لاړه شی. اودسوال جواب کولو فرښتې راشی د خپل کار نه پس هغوی هم لاړې شی. د قیامت په ورځ به د ده د بدوفرښته راځی اود ده د سټ نه به د هغه عمل نامه راپرانستې کړی او بیابه هم هغه سره وی یوسائق دې بل شهید.

بیابه الله ﷻ اوفرمائی ﴿لَقَدْ كُنْتَ فِيْ غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا﴾ ته د دې نه غافل وې. بیارسول الله ﷺ آیت﴿لَتَرْكَبُنَّ﴾الخ اولولی یعنی د یوحال نه بل حال بیافرمائی خلقو ستاسو په وړاندې لوئ لوئ کارونه دی د کوم چه تاسوکښې طاقت نشته.د الله ﷻ نه چه اوچت دې امداد اوغواړئی. داحدیث په ابن ابی حاتم کښې دې او منکر حدیث دې.د دې په سندکښې ضعیف ضعیف راویان دی خود دې مطلب بالکل صحیح او ټیك دې. والله سبحانه وتعالی اعلم.

امام ابن جریر رحمه الله دا ټول اقوال بیانولوسره فرمائیلې دی صحیح مطلب دا دې چه اې محمد ﷺ ته به د یو نه پس په بل سخت کار کښې پریوتونکې ئې. نوروته خطاب کول هم حضور ﷺ ته دی خومراد ترې ټول خلق دی چه هغوی به د قیامت په ورځ د یونه پس بل تکلیف وینی. بیا فرمائی چه نه دا څه شوی دی دوی ایمان ولې نه راوړی؟ اود دوی قرآن پاك اوریدوسره د سجدې کولونه څوك منع کوی؟ بلکه داکافران خو ئې بالکل دروغ ګڼړی اود حق خبرې مخالفت کوی اوپه سرکشئی او بدئی کښې اینختی دی.الله ﷻ د دوی د زړونوخبرې کومې چه دوی پټوی ښه پیژنی.اې نبی ﷺ ته دوی ته خبر اورسوه چه الله ﷻ د دوی د پاره دردناك عذاب تیار ساتلې. بیا فرمائی د دې عذاب نه محفوظ شوی خلق د بهترین اجر مستحق ایماندار او نیك کردار خلق دی دوی ته به پوره پوره بغیر کمی بې حسابه اجر ملاویږی.

لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوْذٍ۝﴾ بعضې خلقو دا هم وئیلی دی چه بغیرد احسان نه. خودا معنی ټیك نه ده. هروخت هره لمحه د الله ﷻ په جنتیانوباندې به احسان اوانعام وی. بلکه صرف د هغه په فضل اوکرم سره هغوی ته جنت نصیب شوې دې دانه چه د هغوی د عمل په وجه. نود دې مالك خو په خپل مخلوق باندې د همیشه او مدام احسان والادې دهغه ذات پاك هرقسم اوهروخت د تعریفونو لائق د همیشه همیشه د پاره دې. د دې د پاره به په جنتیانوباندې د الله ﷻ تسبیح اود هغه ثناء داسې کولې شی څنګه چه ساه بغیرد تکلیف او بغیرد تکلف بلکه بې ارادې روانه وی.قرآن پاك فرمائی ﴿وَاٰخِرُ دَعْوٰىهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ۝﴾ یعنی دهغوی به آخری قول دا وی ټول تعریفونه د جهانونو د پالونکی الله ﷻ د پاره دی.

﴿الحمدلله﴾دسورت انشقاق تفسیر ختم شو. الله ﷻ دې مونږ ته د خیر توفیق راکړی اومونږ دې د بدو نه بچ کړی. (آمین)

اياتونه		سورة البروج مكية وهي اثنتان وعشرون اية وركوعا واحدا		ركوع كاني
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۲۲		شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې		۱

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ① وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ② وَشَاهِدٍ

قسم دې په آسمان | چه خاوند د برجونودې | او په ورځ وعده كړې شوى باند | او په حاضريدونكي باند

قسم دې په آسمان چې دبرجونو خاونددې | اوپه هغه ورځ چې وعده ئې شوې ده | اوقسم دې په گواه

وَّمَشْهُوْدٍ ③ قُتِلَ اَصْحٰبُ الْاُخْدُوْدِ ④ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُوْدِ ⑤

اوپه هغه ورځ چه حاضريدل ورته كولې شي | قتل كړې شول | خاوندان دكندو | د اور | چې خاوند د ډير خشاك وه

اودچاخلاف چه گواهي وركولې شي | د خندق جوړونكي قتل كړې شول | اوداور خاوندانو چې ډيرخشاك په كښې

اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُوْدٌ ⑥ وَّهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُوْنَ

كله چې هغوئ | په غاړه ددغه كندو | ناست وو | او هغوئ | په هغه څه چې كول هغوئ |

پروت وو | څه وخت چې دوئ د اور په غاړه ناست وو | اوڅه چې دوئ په مومنانو باندې

بِالْمُؤْمِنِيْنَ شُهُوْدٌ ⑦ وَمَا نَقَمُوْا مِنْهُمْ

په مومنانو باند | حاضر وو (يعنى ليدل ئې) | او نه كوله دشمنى هغوئ | دهغوئ سره |

كول هغه ئې په خپلو ستركو ليدل | .... اوهغوئ (كافرانو) د دوئ (مسلمانانو) نه صرف

اِلَّآ اَنْ يُّؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ⑧ الَّذِيْ

مگر په دې وجه | چې ايمان راوړې وو هغوئ | په الله غالب ستائيلي شوى باند | هغه (الله) |

ددې خبرې بدله اخستله | چې دوئ په الله ﷻ ايمان راوړې وو | چې غالب او ستائيلي ذات دې

لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ⑨

چې هغه لره ده | بادشاهي دآسمانونو او دزمكې | او الله | په هر څيز باند | نظر لرونكې دې |

هغه ذات چه حكومت ئې په آسمانونو اوزمكه كښې دې | او الله ﷻ په هرڅه باندې خبردار دې

اِنَّ الَّذِيْنَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ

بيشكه هغه كسان | چې ظلم ئې اوكړو | په مومنانو سړو باند | او په مومنانو ښځو باند |

بيشكه كومو خلقو چې مومنانوسړو او ښځو ته عذاب وركړو

ثُمَّ لَمْ يَتُوْبُوْا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيْقِ ⑩

بيا ئې توبه اونه ويستله | نو دې هغوئ دپاره | عذاب ددوزخ | اودې هغوئ دپاره | عذاب داور سوزونكې

او د دې نه پس ئې توبه اونه ويستله | .... نو هغوئ دپاره د جهنم عذاب مقرر دې

قوله‌تعالی:- وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ

دَ آسمانی بروج قسم د بروج نه مرادلویٔ لویٔ ستوری دی لکه چه ﴿جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا﴾په تفسیر کښې تیرشو.دحضرت مجاهد رحمه الله نه روایت دې چه بروج هغه دی په کوم کښې چه حفاظت کونکی اوسیږی. یحیی رحمه الله فرمائی دا آسمانی محل دې. منحال بن عمرو ﷺ وائی چه دې نه مراد د ښکلی جوړښ والا آسمان دې.([1]) ابن خیثمه رحمه الله فرمائی دې نه مراد د نمرسپوږمنی منزلونه دی کوم چه دولس دی اونمر په دې هریوکښې په میاشت کښې روان وی او سپوږمنی په دې کښې دوه ورځې او د یوې ورځ دریمه حصه گرځی. نودا اتویش ورځې شوې اودوه ورځې هغه پټه وی نه راوځی. ([2]) د ابن ابی حاتم په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د ﴿وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ﴾نه مرادد قیامت ورځ ده اود شاهدنه مرادد جمعه ورځ ده. نمرچه په کوموکومو ورځور اوځی اوډوبیږی په دې کښې د ټولو نه افضل اواعلی ورځ دجمعه ده. پدې کښې یوساعت داسې دې چه په هغې کښې بنده کومه یوه ښیگړه اوغواړی نو ملاویږی اود کومې بدئی نه پناه غواړی اخواکیږی اود ﴿ مَشْهُودٍ ﴾ نه مراد د عرفه ورځ ده.

قوله‌تعالی:- وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ

یوم مشهود څه څیز دې: ابن خزیمه کښې هم دا حدیث دې([3]) موسی بن عبیده نه د دې روایت دې اودې ضعیف دې.داروایت پخپله د حضرت ابوهریره ﷺ د قول نه نقل دې اوهم دا ډیر صحیح معلومیږی. مسندکښې د حضرت ابوهریره ﷺ نه هم دا روایت دې ([4]) اود حضراتونه هم دا تفسیر نقل دې اویه دې کښې اختلاف نشته. فالحمدلله.یوبل روایت کښې مرفوعاً نقل دی چه دجمعه ورځ ته دلته شاهد ونیلې شوې دې دائی خاص زمونږ دپاره دخزانې په توګه پټه کړې وه([5])یوبل حدیث کښې دی چه د ټولو ورځو سرداره ورځ د جمعه ده([6])دحضرت ابن عباس ﷺ نه دا هم روایت دې چه د شاهد نه مراد پخپله د حضرت محمد ﷺ ذات دې اودمشهودنه مراد دقیامت ورځ ده.بیا هغوی دا آیت اولوستلو﴿ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ﴾یعنی د هغه ورځ دپاره به خلق راجمع کړې شی اودا ورځ مشهودیعنی حاضره کړې شوې ده.

یوسړی دحضرت حسن بن علی ﷺ نه سوال اوکړوچه شاهد اومشهودڅه څیز دې؟ هغوی اوفرمائیل تاد بل چانه تپوس کړې؟وئی ونیل اود ابن عمر ﷺ او ابن زبیر ﷺ نه. وئی فرمائیل هغوی څه جواب درکړو ونیل د قربانئی ورځ اود جمعه ورځ. وئی فرمائیل چه نه بلکه د شاهدنه مراد حضرت محمد ﷺ دې لکه چه قرآن پاك کښې ارشاد دې ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ یعنی څه حال به وی چه کله مونږ د هریوامت نه ګواه راولو اوتا په هغوی باندې ګواه جوړکړو اود مشهودنه مراد د قیامت ورځ ده.قرآن پاك وائی ﴿وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ﴾داهم روایت دې چه دشاهدنه مراد حضرت آدم ﷺ اود مشهود نه مراد د قیامت ورځ اود مشهودنه مراد د جمعه ورځ هم روایت ده اود شاهدنه مراد پخپله الله ﷻ هم دې اود عرفه ورځ هم ده.

یوحدیث کښې دی رسول الله ﷺفرمائیلی دی دجمعه په ورځ په ما په کثرت سره درود وائې هغه مشهود ورځ ده په کومه کښې چه فرښتې حاضریږی.حضرت سعیدبن جبیر رحمه الله فرمائی شاهد الله ﷻ دې. قرآن

[1]) تفسیر قرطبی :۲۸۳/۱۹.
[2]) الطبری : ۳۳۲/۲۴.
[3]) الطبری : ۳۳۳/۲۴، ابن خزیمه: ۱۱۶/۳،.
[4]) احمد: ۲۹۸/۲،
[5]) المعجم الکبیر : ۳۴۵۸،.
[6]) الطبری : ۳۳۴/۲۴.

پاك واني﴿وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا﴾ اومشهودمونږ يو.دقيامت په ورځ به مونږ ټول د الله ﷻ په وړاندې حاضرولې شو.د اكثروحضراتودا فرمان دې چه شاهدد جمعه ورځ ده اومشهود د عرفه ورځ ده.د دې قسمونونه پس ارشاددې چه دخندوقونو والا باندې لعنت وی.دا د كافرانويوه ډله وه كومو چه ايماندار مغلوب كولوسره هغوی ددين نه اړول غوښتل ا، دهغوی په انكارباندې ئی كندې اوكنستلې او په هغې كښې ئی لرګی بل كړل او اُور ئی سوركړو اوبيا ئی هغوی ته اووئيل چه اوس هم ددين نه واوړئی.دې الله والاخلقوانكاراوكړو.اودې دالله ﷻ نه نه ويريدونكو كافرانوهغه مسلمانان په هغه سوركړې شوی اُوركښې واچول.هم دابيانولې شی چه داخلق هلاك شو.دادخشاك نه ډك سوركړې شوی اُورد خندوقونو په غاړوناست د هغه مؤمنانود سوزيدو تماشه كتله.د دې دښمنئی اوعذاب سبب د مؤمنانوهيڅ قصور نه وو اود هغوی صرف د دوی په ايماندارئی باندې غضب اوغصه وه. په اصل كښې غلبه لرونكې هم الله ﷻ دې د هغه په پناه كښې راتلونكی هيڅ كله هم نه برباد كيږی اوهغوی په خپلو ټولو افعالو او اقوالو كښې په شريعت او تقديركښې د تعريف قابل دی اوكه الله ﷻ څه وخت كښې خپلو خاص بندی ګانوته دكافرانود لاسه تكليف هم اورسوی اود هغې رازچاته معلوم نه شی نونه دې وی خوپه اصل كښې هغه دڅه مصلحت اوحكمت په بنيادباندې وی.دالله ﷻپه پاكو صفتونوكښې داهم دی چه هغه د زمكوآسمانونواوټولومخلوقاتومالك دې اوهغه دهريوځيز حاضراوناظردې هيڅ ځيزدهغه نه پټ نه دې.

دا واقعه دكومې علاقې اوكومې زمانې ده؟:علی﷛ فرمائی چه داواقعه د اهل فارس ده.دهغوی بادشاه دا قانون جاری كول غوښتل چه محرمات ابديه يعنی مورخور لور وغيره ټول حلال دی.دهغه وخت علماء كرامود دې نه انكاراوكړو او منع ئی كړو. په دې باندې هغوی خندقونه اوكنستل په هغې كښې ئی اُور بل كړوهغه حضرات ئی په دې كښې اوغورزول. دااهل فارس ترننه پورې دابنځې هم حلال ګڼړی. دا هم روايت دې چه دا خلق يمنيان وو.مسلمانانواوكافرانوكښې جنګ اوشو مسلمانان غالب راغلل بيا په دويم جنګ كښې كافران غالب راغلل نوهغوی كندې اوكنستلې اوايمانداران ئی په كښې اوسوزول. داهم روايت دې چه دا واقعه د اهل حبش ده.دا هم روايت دې چه دا واقعه د بنی اسرائيلوده. هغوی دانيال او دهغه ملګروسره دا سلوك كړې وو. نوراقوال هم دی.

دَ خندقونوواقعه:- مسنداحمد كښې دی رسول الله فرمائيل چه پخوانئی زمانه كښې يوبادشاه ووهغه سره يوجادوګروو. كله چه جادوګربوډا شونو بادشاه ته ئی اووئيل اوس زه بوډا شوم اوزما د مرګ وخت رانيزدې شو ماته يوماشوم راكړه نوزه به هغه ته جادواوښايم. يوهوښيارهلك ته هغه تعليم وركول شروع كړه. هلك چه به هغه له تلونو په لاركښې ديوراهب كور ووچرته چه به هغه په عبادت كښې او كله په وعظ كښې مشغول وو.دې به هم اودريدو اود هغه د عبادت طريقه به ئی كتله اود هغه وعظ ئی اوريدلو.تلورراتلوكښې به دلته اودريدلو جادوګربه هم وهلو او مورپلارهم ځكه چه هلته به هم ناوخته رسيدلواودلته هم. يوځل دې ماشوم راهب ته خپل شكايت وړاندې كړو.راهب ورته اووئيل چه كله جادوګرتانه تپوس اوكړی چه ولې دې ناوخته كړو؟ نوته ورته وايه دكورخلقو راحصاركړې ووم او چه د كوروالا دې راګيركړی نوورته وايه چه جادوګرحصاركړې ووم. دغه شان يوه زمانه تيره شوه. يوطرف ته هغه جادو زده كولو او بل طرف ته د الله ﷻ كلام اودالله ﷻ دين.يوه ورځ هغه اوكتل چه په لاركښې يو خطرناك ښناور پروت دې دخلقو تګ راتګ بنددې.داخواخلق ديخوانه شی راتلې اوديخوا خلق اخوانه شی تلې. ټول خلق اخواديخوا پريشانه ولاړدی. هغه په خپل زړه كښې سوچ اوكړو چه نن موقعه ده زه خپل ازميښت كوم چه د راهب دين د الله ﷻ خوښ دې كه د جادوګر.هغه يوګاڼړې راوچت كړو اوپه هغه ښناور ئی وروګذار كړو اوونی وئيل ای الله كه ستا په نيزدد راهب دين اوتعليم د جادوګر د كارنه ډيرمحبوب دې نودا ښناور په دې ګاڼړی باندې هلاك كړې دې د پاره چه خلق د دې بلانه خلاص شی. د

کانړي په لګیدو باندې هغه ځناور مړشو اود خلقو تګ راتګ شروع شو. بیا لاړو او راهب ئې خبرکړو نو هغه اووئیل خوږه بچیه! ته مانه غوره ئې. اوس به د الله ﷻ دطرف نه ستا ازمیښت کیږي که چرې داسې اوشي نو ته زما خبر چاته مه ورکوه.اوس دې ماشوم ته دحاجت مندو خلقوقطارونه اولګیدل. اود هغه په دعاسره د مورنه پیداشوي ړانده جذامیان شل اوهرقسم بیماران جوړیدل.دبادشاه د یونابینا وزیرغوږ ته هم دا خبره اورسیده. هغه ډیرې تحفې تحائف واخسته راغلو. هغه وئیل که تاماته شفا راکړه نودا ټولې به تاله درکړم. هغه وئیل شفازما په لاس کښې نه ده اوزه چاله شفانه شم ورکولې شفا ورکونکې خو الله وحده لاشریك له دې. که ته په هغه باندې د ایمان راوړو وعده کوې نو زه به د هغه نه دعا اوکړم. هغه اقرار اوکړو ماشوم د هغه د پاره دعااوکړه او الله ﷻ هغه ته شفاورکړه اوهغه د بادشاه دربارته راغلواو چه څنګه ئې د ړندو په شان اول کار کولو کارئې شروع کړو سترګې ئې بالکل بینا وې. بادشاه حیران شو اوتپوس ئې اوکړو تاته سترګې چادرکړې؟هغه وئیل زما رب. بادشاه وئیل یعنی ما. وزیروئیل نه نه زما اوستارب الله ﷻ دې. بادشاه وئیل چه ښه ده زما نه علاوه بل څوك هم ستارب شته. وزیر وئیل اوزما اوستا رب الله ﷻ عزوجل دې. اوس هغه په وهلوټکولو سره هغه ته قسم قسم تکلیفونه اوسزاګانې ورکول شروع کړه اوتپوس ئې کولوتاته داتعلیم چا درکړې؟ آخر هغه اوخودل چه د دغه ماشوم په لاس ما ایمان راوړې.اوس هغه داماشوم راوغوښتو او وئې وئیل چه ته خو په جادوکښې ښه ماهرشوې چه ړانده هم جوړول او بیماران تیك کول دې شروع کړه.هغه وئیل غلطه ده نه زه چاته شفا ورکولې شم اونه جادو. شفاخو الله ﷻ په لاس کښې ده. وئیل چه ښه یعنی زما په لاس کښې ده ځکه چه الله خو هم زه یم. هغه وئیل هیڅ کله نه . بادشاه وئیل چه بیا ته خوزما نه بغیربل څوك الله منې.هغه وئیل اوزمااوستارب الله ﷻ دې. هغه ده ته هم قسم قسم سزاګانې ورکول شروع کړه تردې چه د راهب پته ئې معلومه کړه. راهب ئې راغوښتو چه ته اسلام پریږده اود دې دین نه واوړه. هغه انکار اوکړونوبادشاه هغه په آره اوڅیرلواو دوه ټکړې کړو وئې غورزولو.بیا دې ځوان ته اووئیل چه ته هم د دین نه واوړه نوهغه هم انکار اوکړونو بادشاه حکم اوکړو زماسپاهیانودې فلانکي فلانکي غرته بوځئې اودهغې اوچتوسوکوته په رسیدو باندې ده ته اووایئې چه دادین پریږده که دې منې نو ټیك ده ګنې د هغه ځائ نه ئې رالړه کړئې. دې خلقو هغه بوتلواو چه د هغه ځائ نه ئې دیکه ورکول اوغوښتل نوهغه دالله ﷻ ته دعا اوکړه ﴿اللهم اكفنيهم بما شئت﴾ اې الله ﷻ څنګه چه غواړې د دوی نه خلاصې راکړې. دې دعاسره غراوخوزید،اوهغه سپاهیان رالړه شول او هغه ماشوم بچ شو.دهغه ځائ نه په خندا خوشحالئې باندې هغه ظالم بادشاه له بیاراغلو. بادشاه وئیل دا څه اوشو؟زما سپاهیان څه شو؟ وئیل زماالله زه دهغوی نه بچ کړم.هغه څه نور سپاهیان راوغوښتل او هغوی ته ئې اووئیل چه دې په کشتئې کښې کینوئې او بوئې زئې او د سمندر به بیخ کښې ورډوب کړئې. دوی هغه واخستلو اولاړل د سمندر مینځ ته اورسیدل. کله چه ئې هغه په سمندرکښې غورزول غوښتل نوهغه بیا هغه دعا اوکړه یاالله څنګه چه غواړې ماد دوی نه بچ کړه. یوڅپه راوچته شوه اوهغه سپاهیان ټول په سمندرکښې ډوب شول صرف هغه ماشوم باقي پاتې شو. دې بیا بادشاه له راغلو او وئې وئیل زما الله زه بیا د هغوی نه بچ کړم. اې بادشاه که ته هرڅومره چلونه اوکړې خو ما هلاك کولې نه شې. او چه څنګه زه وایم که هغه شان دې اوکړه نو زما روح به اوخي. هغه وئیل څه اوکړم؟ وئې فرمائیل ټول خلق په یومیدان کښې راجمع کړه بیا د کهجورې په تنه باندې په سولئې مې اوځیژوه او زما ترکش نه یو غشې راوباسه اوهم زما په لینده باندې خیژوه او ﴿بسم الله رب هذا الغلام﴾ یعنی دهغه الله ﷻ په نوم چه د دې ماشوم رب دې وایه اوغشې زما طرف ته اووله هغه باندې به زه اولګم اوزه به مړشم. بادشاه هم داسې اوکړه او غشې د هغه په کوپړئې باندې اولګیدو هغه خپل لاس هم په هغه ځائ کیخودو او شهیدشو. په دې طریقه

باندې دشهيد كيدلوسره خلقو ته د هغه په دين باندې يقين راغلو څلورو وارو طرفونه اوازونه راغله چه مونږټولو ددې ماشوم په رب باندې ايمان راوړلې دې.ددې حال په كتوباندې دبادشاه ملګرى اوويريدل او بادشاه ته ئې اووئيل د دې هلك تركيب باندې خو مونږ پوهه نه شو. ګورئې د هغې دا اثر اوشو چه دا ټول خلق هم دهغه په مذهب باندې شو. مونږ خو هغه په دې وجه قتل كړو چه د ده مذهب خور نه شى ولې هغه ويره خو مخې ته راغله او ټول مسلمانان شو.بادشاه وئيل چه ښه ده ټولو محلونو اولاروكښې خندقونه اوكنئى هغه د لرګونه ډك كړئى اواُور ورته كړئى.څوك چه د دې دين نه واوړي هغه پريږدئى او چه څوك اونه منى هغه په اُوركښې واچوئى.دې مسلمانانو په صبراوبرداشت سره په اُوركښې سوزيدل منظوركړه اوپه هغې كښې په ټوپونو وراوداڼګل.خو يوه ښځه چه د هغې په غيږ كښې يو پئې څكونكې ماشوم ووهغه لږه شان اوويريدله نودې ماشوم له الله ﷻدخبرو طاقت وركړو هغه وئيل مورې څه كوې ته خوپه حق ئې صبركوه او دې ته وراوداڼګه(۱)داحديث په مسنداحمدكښې هم دې اود صحيح مسلم په آخر كښې هم دې او په نسائى كښې هم په څه اختصار سره دې.

د ترمذى شريف په حديث كښې دى چه حضرت صهيب﵁ فرمائى چه نبىﷺكريم ﷺ د مازيګرمونځ كولو نه پس عموماً د شونډې لاندې څه فرمائيل نود حضورﷺ نه تپوس اوشو چه حضورﷺ! دا تاسو څه فرمائې؟ونې فرمائيل چه په انبياؤكراموكښې يونبى﵇ ووچه په خپل امت باندې به ئې فخركولو. ونې وئيل چه د دوى خيال به څوك ساتى نو الله ﷻ د هغوى طرف ته وحى راوليګله چه دوى ته اختياردې كه داخبره خوښوى چه زه پخپله د دوى نه انتقام اوبدله واخلم ياپخپله داخبره خوښوى چه په دوى باندې دښمن مسلط كړم.هغوى انتقام خوښ كړو نو په يوه ورځ د هغوى نه اويازره مړه شو دې سره هغوى داحديث هم بيان كړو كوم چه پورته تيرشو.بيا په آخره كښې دقتل نه واخله ترمجيدپورې آياتونه تلاوت كړل.داځوان شهيدخښ كړې شوې ووداود حضرت عمر بن الخطاب﵁ د خلافت په زمانه كښې د هغه دقبرنه هغه راويستلې شوې وودهغه ګوته هم هغه شان په كوپړئى باندې پرته وه څنګه چه د شهادت په وخت كښې وه.امام ترمذى ﷫ دې ته حسن غريب وائى.خوپه دې روايت كښې داصراحت نشته چه داواقعه نبىﷺكريم ﷺ بيان فرمائيلې.ممكن دى چه دحضرت صهيب رومى ﵁ بيان فرمائيلې وى هغه سره د نصرانيانو داسې ډير حكايتونه وو. والله اعلم.

د سيرت ابن اسحاق روايت:-امام محمد بن اسحاق ﷫ هم دا قصه په نورو الفاظوكښې بيان كړې ده چه ددې خلاف ده.هغه وائى نجرانى خلق بت پرست مشركان وو.اونجران سره يووړوكې غوندې كلې وو په هغې كښې يوجادوګروو.نجرانيانو ته به ئې جادوخودلو.فيمون نومې يوبزرګ عالم دلته راغلواود نجران اوهغه كلى په مينځ كښې هغه خپله ډيره واچوله.دښارهلكان كوم چه به دجادوګرنه جادوزده كولو دپاره تلل.په هغوى كښې دسوداګريوځوى عبدالله نومې هلك وو.هغه ته به په تلوراتلوكښې د راهب دعبادت اودهغه د مونځ وغيره د زده كړې موقعه هم ملاويدله په دې به ئې سوچ اوفكر كولو او په زړه كښې ئې دهغه دمذهب صداقت ځائ كړې وو.بيا هغه دلته تګ راتګ شروع كړو اومذهبى تعليم ئې دهغه راهب نه حاصلول شروع كړو.يوڅو ورځې پس هغه پدې مذهب كښې داخل شو او اسلام ئې قبول كړو.دتوحيد پابندشو اوهم ديو الله ﷻعبادت ئې كولو اود دين علم ئې په ښه شان سره حاصل كړو. هغه راهب اسم اعظم هم پيژندلو. هغه ډيرخواهش كولو چه ده ته ئې اوښائى خوهغه اونه خودلو او ورته ئې اووئيل اوس لا په تاكښې د دې صلاحيت نه دې راغلې ته لااوس د كمزورى زړه خاوندئى د دې طاقت زه په تاكښې نه وينم. دعبدالله پلار ته د خپل ځوئ د مسلمان كيدو علم نه وو. هغه خو خپل خان سره دا ګڼړل چه زما ځوئ جادو زده كوى اوهم هلته ځى راځى. عبدالله چه كله دا اوكتل چه راهب

(۱) احمد: ۱۶/۶. صحيح مسلم كتاب الزهد باب قصة اصحاب الاخدود والساحر:۳۰۰۵.

ماته اسم اعظم نه ښائی هغه ته زماد کمزورنی ویره ده نو یوه ورځ هغه غشي واخستل اوچه څومره نومونه دالله ﷻ هغه ته یاد وو په هریوغشي باندې ئې یویو نوم اولیکلو بیائی اور بل کړو اوکیناستو او یویوغشې ئې په هغې کښې اچول شروع کړه. کله چه هغه غشي راغلوپه کوم چه اسم اعظم وو هغه اورکښې پریوتوسره راټوپ کړو بهر راووتلو اوپدې باندې اور بالکل اثر اونه کړو. هغه ته پته اولګیدله چه هم دا اسم اعظم دې. خپل استاذ له راغلو او ورته ئې اووئیل ماته داسم اعظم علم معلوم شوه. استاذ تپوس اوکړو چه اوښایه څه دې نوهغه اوخودلو. راهب تپوس اوکړوڅنګه معلومه شوه نوهغه ټوله واقعه بیان کړه. هغه اووئیل چه اوتاښه معلومه کړه هم دغه اسم اعظم دې دا هم خپل ځان پورې اوساته خوماته ویره ده چه ته به ئې ښکاره کړې. د هغه داحالت شو چه نجران ته راغلو په کوم بیمار په کوم خفه اوپه کوم ستم شوی سړی باندې به ئې نظر پریوتلو هغه ته به ئې وئیل که ته موحد جوړیږې اودین اسلام قبول کړې نوزه دخپل رب نه دعاکوم هغه به تاته شفا او خلاصي درکړی او ګوره بلا به درنه اخوا شي. هغه به دا قبوله کړه. ده به په اسم اعظم سره دعا اوغوښتله الله ﷻ به هغه روغ جوړ کړو. اوس د نجرانیانوبیره اولګیدله اوډلوډلوبه روزانه اسلام قبلولواوکامیابیدل به. آخربادشاه ته ددې پته اولګیده اوهغه ئې راوغوښتو دمکی ورکړه چه تا زما رعیت وران کړو زما اوزماد پلار نیکونو په مذهب دې حمله اوکړه زه به ستانه پښې لاسونه کټ کړم اولنډې بوچې به دې کړم. عبدالله بن تامر جواب ورکړوته داسې نه شې کولې. بادشاه هغه د غر نه راګذارولوخو هغه لاندې په راتلوباندې صحیح سالم وو. په ټول بدن باندې چرته زخم هم نه وو راغلې. د نجران په طوفانی سمندرونوکښې ئې ورواچولو د څه نه چه څوك بچ کیدې نه شي خودې د هغه ځائ نه هم صحیح سلامت راغلو. غرض دا چه عاجز راغلو نو بیا عبدالله بن تامر اووئیل اې بادشاه واوره ته به زما په قتل کولو باندې چرې هم قادر نه شې تردې چه ته دا دین اومنه کوم چه زه منم اود یوخدائی عبادت کوه که تا دا اوکړه نو ته به بیا ما قتل کړې شې. بادشاه هم داسې اوکړه اودعبدالله خودلې شوې کلمه ئې اولوستله اوکوم لرګې چه د هغه په لاس کښې وو په هغې باندې ئې حضرت عبدالله اووهلو په دې سره په هغه باندې هسې لږشان ګریدل راغله او هم د دې نه هغه شهیدشو. الله ﷻ د هغه نه خوشحاله شو اوخپل خاص رحمتونه ئې په هغه باندې نازل کړل. د نجران ټول خلق مسلمانان شو اود حضرت عیسی علیه السلام په ریښتونې دین باندې قایم شو. هم دغه مذهب هغه وخت په حق باندې وو. دغه وخت کښې حضور ﷺ نبی نه وو جوړشوې خوبیایوزمانه پس په هغوی کښې بدعتونه راپیدا شو او خواره شو اود حق دین نور د هغوی نه واخستې شو. غرض په نجران دعیسائیت د خوریدلو اصلی سبب دا وو. بیا د یوزمانې نه پس ذونواس یهودی خپل لښکر سره په دې نصرانیانوباندې حمله اوکړه او غالب شو. بیائې هغوی ته اووئیل چه یاخو یهودیت قبول کړئی یامرګ. هغوی قتل کیدل منظورکړه. هغه خندقونه اوکنستل اورئې په کښې بل کړو او وئې سوزول. بعضې ئې قتل هم کړل. اود بعضو پښې لاسونه پوزه غوږونه وغیره پریکړل.

تقریبا شل زره مسلمانان دې ظالم قتل کړل. هم د دې ذکر په آیت ﴿قُتِلَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأُخۡدُودِ﴾ کښې دې. د ذو نواس نوم زرعه وودهغه د بادشاهت په زمانه کښې به ئې هغه ته یوسف وئیل. دهغه دپلار نوم اسعدابی کریب ووکوم چه تبع دې اوهغه په مدینه کښې جنګ اوکړو اوکعبه باندې. کپړه واچوله هغه سره دوه یهودی عالمان وو. د یمن والا هم د هغه په لاس باندې یهودی مذهب کښې داخل شو. ذونواس هم په یوه ورځ صرف د سحر په وخت کښې په دې خندقونوکښې شل زره د ایمان خاوندان قتل کړل. په دوی کښې صرف یوکس پاتې شو د هغه نوم دوس ذی ثعلبان وو دې په اس باندې اوتختیدو. خوهغه پسې هم اسونه اوزغلول خودې په لاس ورنغلو. دې نیغ د روم بادشاه قیصر له لاړو اوهغه د حبشو بادشاه نجاشی ته اولیکل. دوس د هغه ځائ نه د نصرانیانو لښکر واخستو یمن ته راغلو د هغوی سرداران

ارياط اوابرهه وو. يهوديان مغلوب شو او يمن د يهوديانود لاس نه اووتلو. ذوانواس اوتختيدو خو هغه په اوبوکښې غرق شو. بيا د اوياؤکالوپورې دلته د حبشو نصرانيانو قبضه وه. آخر سيف بن ذی يزن حميری د فارس د بادشاه نه امدادی فوځيان واخستل او په اووه سوو قيديانو خلقو ئې په هغوی حمله اوکړه فتح ئې حاصله کړه او بيا حميری سلطنت قايم شو. د دې څه بيان به په سورت فيل کښې هم راځي. ان شاء الله ﷻ. سيرت ابن اسحاق کښې دی چه يونجرانی د حضرت عمر ؓ په زمانه کښې د نجران يو شاړه اوغيرآباده زمکه دخپل څه کارد پاره اوکنستله نو وئې کتل چه دعبدالله بن تامر جوسه په هغې کښې وه. هغوی ناست وو په سرباندې چه په کوم ځائ زخم راغلې وو هم هلته ئې لاس وو. که لاس به ئې ترې اخواکولونو وينه به روانيدله چه بيا به ئې لاس پريخودو لاس به پخپله خپل ځائ ته تلو او وينه به بنديدله. د لاس په يوه ګوته کښې يوه ګوته هم وه چه په هغې ربی الله ليکلې وو يعنی زما رب الله دې. ددې واقعه خبر دخلافت محل ته اورسيده ددې ځائ نه د فاروق اعظم ؓ حکم راغلو چه دا هم داسې پريږدئې اودلارې نه چه کومه خاوره اخواکړې شوې ده هغه پرې واچوئې او چه څنګه وو هغه شان ئې کړئې اونښه پرې اولګوئې. نو هم داسې اوشو.

ديو بل بزرګ جوسه:- ابن ابی الدنيا ؒ ليکلي دی چه کله حضرت ابوموسی اشعری ؓ اصبهان فتح کړونو يو ديوال ئې اوليدوچه هغه غورزيدلې وو په حکم ئې جوړکړوخوبيارا پريوتلو بيائې جوړکړو نو بيا راپريوتلو. آخر معلومه شوه چه د دې لاندې يونيك بخت سړې خښ دې. کله چه زمکه اوکنستلې شوه نوونئې کتل چه ديوسړی جوسه ولاړه ده. ورسره يوه توره ده په هغې ليکلې دی زه حارث بن مضاض يم چاچه د خندقونووالا نه انتقام واخستلو. ابوموسی اشعری ؓ هغه جوسه راوويستله او هلته ئې ديوال اودرولو نو برابر شو. زه وايم چه دا حارث ابن مضاض بن عمرو جرهمی دې کوم چه د کعبة الله متولی شوې وو. ثابت ابن اسمعيل بن ابراهيم د اولاد نه پس د هغه خوئ عمروبن حارث ابن مضاض وو چه په مکه کښې د جرهم قبيلې آخری بادشاه وو. کوم وخت چه خزاعه قبيلې هغه ددې ځائ نه اوويستلو اوديمن طرف ته ئې جلاوطن کړو. هم دغه هغه سړې دې چاچه په عربو کښې اول اول شعراووئيل په کوم شعرکښې چه ورانه مکه آبادول او دزمانې داوختوراوختوسره بيادهغه ځائ نه ويستل هغه بيان کړې دی. ددې واقعه نه خودا معلوميږی چه داقصه داسماعيل ؑ د څه زمانې نه پس او ډيره زړه ده چه د اسماعيل ؑ نه تقريبا پنځه سوه کاله پس معلوميږی خود ابن اسحاق ددې مطول روايت نه کوم چه پورته تيرشوداخبره ثابتيږی چه داقصه دعيسی ؑ نه پس اود محمد ﷺ نه وړاندې ده. زيات صحيح هم دا معلوميږی. والله اعلم. اوداهم کيدې شی چه داواقعه په دنياکښې څوځل شوې وی لکه چه د ابن ابی حاتم د روايت نه معلوميږی چه حضرت عبدالرحمن بن جبير ؒ فرمائی چه د تبع په زمانه کښې په يمن کښې خندقونه کنستلې شوې وواودقسطنطين په زمانه کښې په قسطنطنيه کښې هم مسلمانانوته دغه عذاب ورکړې شوې وو. اونصرانيانو خپله قبله بدله کړه او په دين مسيح کښې ئې بدعتونه راپيداکړل توحيد ئې پريخودو. هغه وخت کښې چه کوم رښتونی ديندار وو هغوی ددوی ملګرتياونه کړه اوپه اصلی دين باندې پاتې شونوهغه ظالمانو خندقونه اوکنستل اود اورنه ئې ډك کړل اوهغوی ئې اوسوزول. اوهم دغه واقعه د بابل په زمکه باندې په عراق کښې د بخت نصر په زمانه کښې اوشوه کوم چه يوبت جوړ کړې وو اوپه خلقو باندې به ئې هغه ته سجده کوله. حضرت دانيال اود هغه دواړه ملګری عزريا او ميشايل ددې نه انکار اوکړو نوهغه دوی دغه د اور په خندق کښې واچول. الله ﷻ اور په هغوی باندې يخ کړو اوهغوی ئې په سلامتياسره اوساتل. صفاخلاصې ئې ورکړواودغه ظالمان ئې پدغه خندق کښې واچول. دا نهه قبيلې وې او ټول اوسوزيدل ايره شو. سدی ؒ فرمائی چه په دريوځايونو کښې دا معامله اوشوه په عراق کښې شام کښې او په يمن کښې.

مقاتل رحمه الله فرمائي چه خندقونه دريو ځايونو کښې وو يود يمن په ښارنجران کښې بل شام کښې او دريم فارس کښې. په شام کښې د دې باني انطنانوس رومي وو او فارس کښې بخت نصر او د عربوپه زمکه يوسف ذونواس شام او فارس د خندقونوذکر په قرآن کښې نشته. دا ذکرد نجران دې.ربيع بن انس رضي الله عنه فرمائي چه مونږ اوريدلي دي دفترة په زمانه کښې يعني دعيسى عليه السلام اوپيغمبرآخرزمان ﷺ په مينځنئ زمانه کښې يوقوم وو کله چه هغوى اوکتل خلق فتنه اوښارکښې راګيرکړې شو اوډلې ډلې شوى دى او هره ډله په خپلو خيالاتوکښې خوشحاله ده نودوى دا خلق پريخودل اودې ځائ نه ئې هجرت اوکړو جدا جدا ځايونه ئې جوړکړل اوهلته ئې استوګنه شروع کړه اود الله ﷻ عبادت کښې په يوشان اخلاص سره مشغول شو. د مونځونوپابندى د زکوة ورکولوکښې لګياشو اود هغوى نه خان له اوسيدل. تردې چه يوسرکش بادشاه ته د دې الله والا ډلې پته اولګيده. هغه دوى له خپل سړى راوليګل او هغوى ئې پوهه کړل چه تاسو هم مونږ سره يوځائ شئ او بت پرستي شروع کړئ دې تولو بالکل انکار اوکړوچه مونږ نه دا نه کيږي چه د الله ﷻ وحده لاشريك له نه بغيرد بل چا عبادت اوبندګى اوکړو.بادشاه اووئيل که تاسوته دا منظورنه وى نوزه به تاسو قتل کړم. جواب ملاوشو چه څه کولې شې اوکړه خو مونږ دين نه شوپريخودې. دې ظالم خندقونه اوکنستل اُور ئې بل کړو اودا ټول ښځې سړى اوماشومان ئې راجمع کړل اود هغه خندقونو په غاړوئې اودرول اووئيل وائې دا آخرى سوال اوجواب دې. آيا بت پرستي قبلوئى که په اُورکښې غورزيدل قبلوئى. هغوى وئيل مونږ ته سوزيدل اومړه کيدل قبول دى خو وړو وړو ماشومانو چغې صورې شروع کړې مشرانوهغوى پوهه کړل چه بس د نن نه پس به اُور نه وى. مه ويريږئى اود الله ﷻ نوم واخلئى وردانګئى. نو ټولو وراودانګل په هغوى باندې څه تاؤ هم نه وه راغلې چه الله ﷻ دهغوى روحونه قبض کړل او اُورد خندقونونه بهر راووتلو اودا بدکرداره سرکش چه څومره وو راګيرئى کړل او ټول ئې اوسوزول. ددې خبر په دې آياتونو ﴿قتل﴾الخ کښې دې. نو په دې وجه د فتنوا معنى شوه سوزول.نو فرمائي چه دې خلقو مسلمانان ښځې اوسړى اوسوزول که هغوى توبه اونه کړه يعنى دخپل دې کار نه منع نه شو او پخپلو کړوباندې پښيمانه هم نه شو نود هغوى دپاره دوزخ دې او د سوزيدلوعذاب دې دې د پاره چه بدله هم د هغوى د عمل په شان وى. حضرت حسن رحمه الله فرمائي چه الله ﷻ ديرلوئ او بزرګ اواوچت رحم اوکرم اومهربانئى ته اوګوره چه کوموبدکارودهغه ګران بندى ګان پداسې بدترين عذابونوکښې اووژل هغوى ته هم الله ﷻ د توبه وائى اوهغوى سره هم دمغفرت اوبښنې وعده کوى. اې الله مونږ ته هم د خپلو وسيع رحمتونونه پوره حصه راکړې. آمين.

إِنَّ الَّذِينَ	آمَنُوا وَعَمِلُوا	الصَّالِحَاتِ	لَهُمْ	جَنَّاتٌ
بيشکه هغه کسان	چې ايمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل نيک	دى هغوئ دپاره	باغونه

بيشکه چاچې ايمان راوړې دې او نيک عملونه ئې اوکړل هغوئ دپاره

تَجْرِي	مِنْ تَحْتِهَا	الْأَنْهَارُ	ذَٰلِكَ الْفَوْزُ	الْكَبِيرُ ⑪	إِنَّ بَطْشَ	رَبِّكَ
چې بهيږى به	لاند دهغې نه	نهرونه	دا کاميابى ده	لويه	بيشکه نيول	درب ستا

باغونه دى | چې دهغې لاندې به ولې بهيږى | دا ډيره لويه کاميابى ده | بيشکه ستا درب نيول ډير

لَشَدِيدٌ ⑫	إِنَّهُ هُوَ	يُبْدِئُ	وَيُعِيدُ ⑬	وَهُوَ الْغَفُورُ
ډير سخت دى	بيشکه هم هغه	په اول خل پيدا کول کوى	او دوباره به ئې هم کوى	او هغه ښښونکې دې

سخت دى | الله ﷻ په ړومبى ځل هم پيدا کول کوى | اودوباره به هم پيدا کول کوى | او هغه ښښونکې

الْوَدُوْدُ ﴿۱۴﴾	ذُو الْعَرْشِ	الْمَجِيْدُ ﴿۱۵﴾	فَعَّالٌ	لِّمَا يُرِيْدُ ﴿۱۶﴾
محبت کونکې دې	خاوند دعرش دې	لوئې دې	کونکې دې	هغه کار لره چې وې غواړی

او مینه کونکې دې | دعرش خاوند دې | لوئې ذات دې | .....څه چې غواړي هغه کوی

هَلْ اَتٰىكَ	حَدِيْثُ الْجُنُوْدِ ﴿۱۷﴾	فِرْعَوْنَ وَثَمُوْدَ ﴿۱۸﴾	بَلِ الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا
ایا راغلي دې تاته	خبر / دلښکرو	دفرعون او دثمود	بلکه هغه کسان	چې کفر ئې کړې دې

ایا تا د لښکرو قصې اوریدلی دی؟! دفرعون او د (قوم د) ثمود د(لښکرو) بلکه کافران

فِيْ تَكْذِيْبٍ ﴿۱۹﴾	وَّاللّٰهُ	مِنْ وَّرَآئِهِمْ	مُّحِيْطٌ ﴿۲۰﴾	بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ
(حق ته) په دروغ ونیلو کښې اخته دی	او الله	چاپیره ددوئ نه	احاطه کونکې دې	بلکه دا قران دې

په انکار کښې (غافل) پراته دی| او الله ﷻ هر طرفته دوئ راګیر کړی دی| په اصل کښې داقران پاک

مَّجِيْدٌ ﴿۲۱﴾	فِيْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ ﴿۲۲﴾
لوئې دې	(پروت دې) په لوح محفوظ کښې

د لوئې شان کتاب دې اچې په لوح محفوظ کښې سنبال دې

قوله تعالی:- اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ جَنّٰتٌ

د جنت نهرونه:- دخپلو دښمنانوانجام بیانولوسره دخپلو دوستانونتیجه بیانوی چه دهغوی دپاره جنتونه دی دکومود لاندې چه نهرونه روان دی. د دوی په شان کامیابی به نوره چاته ملاویږی. بیافرمائی ستاد رب نیول ډیرسخت دی.هغه به خپل دا دښمنان کوم چه رسولان دروغ ګڼړی اود هغوی په نافرمانوکښې اخته دی په ډیر طاقت سره داسې راګیرکړی چه د هغوی د پاره به د خلاصی هیڅ لار باقي پاتې نه شی.

قوله تعالی:- ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيْدُ ﴿۱۵﴾

الله ﷻ ډیرو قدرتونو والا دې:- هغه د ډیروقوتونو مالك دې. څه چه نی اوغوښتل ونی کړل څه چه غواړی هغه په یوساعت کښې کیږی. دهغه قدرتونو طاقتونو ته اوګوره چه هغه تاسواول هم پیداکړنی او بیا د وژلو نه پس به مو دوباره بیاراپیداکوی هغه نه څوك بندولې شی نه څوك وړاندې راتللې شی اونه څوك وړاندې کیدې شی. هغه د خپلو بندیګانوګناهونه معاف کونکې دې خو په دې شرط چه د هغه طرف ته تیټ شی او توبه اوکړی اود هغه په وړاندې پوزه اومږی. نو بیا که هرڅنګه خطاګانې وی په یودم کښې معاف کولې شی. خپلو بندیګانوسره هغه مینه اومحبت ساتی هغه د هغه عرش والا دې کوم چه د ټولونه اوچت دې اود ټولو مخلوقاتو د پاسه دې. دمجید دوه قراءتونه دی د دال پیش هم اود دال زیر هم. په پیش سره د الله ﷻ صفت جوړیږی اوپه زیرسره د عرش صفت دې.د دواړومعنې بالکل صحیح اوټیك پریوځی. هغه چه د کوم یوکار کله اراده اوکړی په کولوئی قدرت لری.دهغه عظمت ،عدالت د حکمت په بنیاد نه څوك بندولې شی اونه هغه نه څوك تپوس کولې شی.صدیق اکبرؓ ته د هغه په هغه بیمارئی کښې په کومه کښې چه هغه وفات کیږی خلق وائی چه څرته طبیب ته کتلې ئی. ونی فرمائیل او، تپوس ئی اوکړو چه څه جواب ئی درکړو ونی فرمائیل جواب ئی راکړو (فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ) بیافرمائی چه تاته څه خبرهم شته چه په فرعونیانو او ثمودیانوباندې کوم کوم عذابونه راغله. څوك هم داسې نه ووچه دهغوی ئی څه امداد کړې وې اونه ترې چاهغه عذاب اخواکړې شو. مطلب دا چه د هغه نیول ډیر سخت دی کله چه هغه یوظالم راونیسی نو په سختئی او په ډیر زبردست نیولوسره ئی راګیروی.

فائده:-ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ تشریف اوړلو چه هغوی ﷺ واوریدل چه یوه بی بی د قران پاك دا آیت لولی ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ﴾ حضور ﷺ اودریدو او غوږ ئې کیخودو اوونې فرمائیل ﴿نعم قدجاءنی﴾ یعنی اوماته هغه خبرونه راغله(۱) یعنی د قرآن پاك د دې آیت جواب ئې ورکړو چه تاته د فرعونیانو او ثمود یانو خبر رسیدلې دې؟ بیافرمائی چه کافر په شك شبه او کفر او سرکشئ کښې دی الله ﷻ په هغوی قادر دې نه به هغوی د هغه نه اورك شی اونه به هغه عاجز کړې شی. بلکه دا قرآن د عزت او کرامت والا دې او په لوح محفوظ کښې لیکلې شوې دې. د اوچتو مرتبو فرښتو سره دې. د زیاتی او کمی نه پاك اود سرنه ترپښنو پورې محفوظ دې نه په دې کښې څه بدلون شته اونه تحریف.

قوله تعالى:- ﴿فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ﴾

لوح محفوظ چرته دې: انس ﷺ فرمائی چه دالوح محفوظ د اسرافیل ﷺ په تندی باندې دې. عبدالرحمن بن سلمان ﷫ فرمائی چه په دنیاکښې څه اوشو روان دی کیږی یا به راتلونکی وخت کښې کیږی هغه ټول په لوح محفوظ کښې موجود دی اولوح محفوظ د حضرت اسرافیل ﷺ د دواړو سترګو په وړاندې دې. خوچه ترکومې هغه ته اجازت نه ملاویږی هغه دا کتلې نـه شی.دحضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د لوح محفوظ په تندی باندې دا عبارت دې هیڅ څوك معبود نشته بغیرد الله ﷻ نه هغه یوازې دې د هغه دین اسلام دې محمد ﷺ د هغه بنده اود هغه رسول دې. چا چه په الله ﷻ باندې ایمان راوړو اود هغه وعده ئې رښتونې اوګڼړله اودهغه درسولانوتابعداری اوکړه الله ﷻ به هغه جنت کښې داخل کړی.فرمائی چه دا لوح محفوظ دمرغلرو دې د دې اوږدوالې د آسمان اوزمکې دمینځ برابردې اود دې پلنوالې دمشرق اومغرب برابردې.د دې دواړه غاړې د مرغلرو او یاقوتو دی. د دې دواړه پټې د سرویاقوتودی.دهغه قلم د نوردې د هغه کلام عرش سره تړلې دې. دهغې لیکل د نور دی. الله ﷻ هره ورځ درې سوه شپیته ځل هغې ته ګوری.هغه پیداکوی رزق ورکوی وژل کوی ژوندی کول کوی عزت ورکوی ذلت ورکوی اوڅه چه غواړی کوی.(۲)

﴿الحمدلله﴾ د سورت بروج تفسیر ختم شو.

﴿تفسیر سورت طارق﴾

دَ سورت تعارف:- مسند احمد کښې دی چه خالدبن ابی حبل ﷺ عدوانی د ثقیف قبیلې د مشرق طرف ته رسول الله ﷺ لرګی ته یالندې تـه اډه لګولې دا پوره سورت لوستلوسره واوریدو هغوی د خلقو نـه د امداد پاره دلته راغلی وو. حضرت خالد ﷺ دا یادکړو کله چه دې ثقیف لـه راغلو نوثقیف د هغه نه تپوس اوکړودا څه وائی دې هم دغه وخت کښې مشرك وو.هغوی بیان کړو نوچه کوم قریش هلته وو ډیر تندئی سره ئې اووئیل چه کـه دا حق وو نوترا اوسه پورې بـه مونږ نـه منلو(۳) نسائی کښې حضرت جابر ﷺ نـه روایت دې چه حضرت معاذ ﷺ د ماښام پـه مانځه کښې سورت بقره یـا سورت نساء اولوستلو نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه اې معاذ ﷺ ولې ته فتنه کښې اچول کوې؟آیاستاد پاره دا کافی وه نه چه ﴿وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ﴾ او ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾ اوداسې سورتونه دې لوستلې وې. (۴)

---

(۱) داروایت مرسل دې ،

(۲) المعجم الکبیر:۱۲۵۱۱،

(۳) احمد:٤/٣٣٥، حسن بن موران بن معاویه الفزاری صرح بالسماع عند الطبرانی فی الکبیر: ٤١٢٦.

(۴) ددې تخریج دسورة انفطار په اول کښې تیر شوې دې.

آياتونه	سورة طارق مكية وهي سبع عشرآية وركوعا واحدا	ركوع كاني
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
⑰	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	①

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ① وَمَآ اَدۡرٰىكَ

قسم دې په اسمان باندې | او راښكاره كيدونكې باندې په شپه كښې | او څه پته ده تاته |

قسم دې په اسمان او په هغه څيز چې د شپې ښكاره كيږي | او تاته څه معلوم دي چې

مَا الطَّارِقُ ② النَّجۡمُ الثَّاقِبُ ③ اِنۡ كُلُّ نَفۡسٍ لَّمَّا عَلَيۡهَا

چې څه دې ښكاره كيدونكې دشپې | ستورې ځليدونكې دې | نشته يو نفس | چې نۀ وي په هغې باند

دشپې راتلونكې څيز څه دې ؟| هغه يو ځلانده ستورې دې | داسې يو نفس نشته چې په هغه يو نه يو

حَافِظٌ ④ فَلۡيَنۡظُرِ الۡاِنۡسَانُ مِمَّ خُلِقَ ⑤

| ساتونكې (نګران) | پس اودې ګورى | انسان | چې دڅه څيز نه | پيدا كړې شوې دې |

محافظ مقرر نه وى انو بنيادم دې اوګورى چې هغه د څه نه پيدا كړې شوې دې

خُلِقَ مِنۡ مَّآءٍ دَافِقٍ ⑥ يَّخۡرُجُ مِنۡۢ بَيۡنِ الصُّلۡبِ وَالتَّرَآئِبِ ⑦

پيدا كړې شوې دې | داوبو توب وهونكو نه | چې راوځى | دمنځ دشا | او دسينې دهډوكى نه

هغه ديوټوپ وهونكو اوبو نه پيدا كړې شوې دې | چې د ملا او د سينې دمينځ نه راوځى

اِنَّهٗ عَلٰى رَجۡعِهٖ لَقَادِرٌ ⑧ يَوۡمَ

بيشكه چې هغه (خالق) | په دوباره پيدا كولو دهغه (انسان) باند | خامخا قادر دې | په كومه ورځ |

بيشكه الله ﷻ ددۀ په دوباره پيدا كولو پوره پوره قدرت لرى | ....په كومه ورځ

تُبۡلَى السَّرَآئِرُ ⑨ فَمَا لَهٗ مِنۡ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ⑩

چې به ظاهرولې شى | پټ رازونه | پس نۀ به وى هغه لره | څه طاقت | اونۀ مددګار |

چې پټ رازونه ښكاره كړې شى | نو نه به ددۀ خپل طاقت وى او نه به ئې څوك مددګار وى

قوله تعالى:- وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ①

دستوروقسم: الله ﷻ د آسمانونو او دهغې دروښانه ستورو قسم خورى. دطارق تفسيرنى پړقيدونكى ستورى سره كړې دې. وجه نى داده چه د ورځې پټيږى اودشپې ښكاره كيږى. يوحديث شريف كښې دى چه رسول الله ﷺ منع فرمانيلى دى دينه چه څوك خپل كورته د شپې په وخت كښې بې خبر راشى(١) دلته هم لفظ طروق دې. د حضور ﷺ په يوه دعاكښې هم د طارق لفظ راغلې دې(٢) ثاقب وانى پړقيدونكى رڼاكونكى ته چه شيطان پرې ويشتلې شى اوهغه سوزوى. په هرسړى باندې دالله ﷻ د طرف نه يو محافظ مقرر دې چه هغه د آفتونونه بچ كوى. لكه چه بل خاى ارشاددې ﴿لَهٗ مُعَقِّبٰتٌ مِّنۡۢ بَيۡنِ

١) صحيح بخارى كتاب العمرة باب لا يطرق اهله اذا بلغ المدينة: ١٨٠١، صحيح مسلم: ٧١٥؛

٢) احمد: ٤١٩/٣، وسنده حسن.

يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهٖ يَحۡفَظُوۡنَهٗ مِنۡ اَمۡرِ اللّٰهِ ﴾ وړاندې روستونه په نمبرنمبر راتلونکې فرښتې مقرردی چه د الله ﷻ په حکم باندې د بنده حفاظت کوی بیاد انسان د کمزورنی بیان کولې شی چه ګوره دده اصل څه دې؟ او لکه چه په دې کښې ډېرپه باریکئی سره د قیامت یقین ورکړې شوې دې چه په اول پیداکولوباندې قادردې نو هغه به په واپس کولو ولې قادر نه وی.
بل ارشاددې ﴿ وَهُوَ الَّذِيۡ يَبۡدَؤُا الۡخَلۡقَ ثُمَّ يُعِيۡدُهٗ وَهُوَ اَهۡوَنُ عَلَيۡهِ ﴾ یعنی چاچه په اول خل پیداکړی هم هغه به ئې واپس راګرځوی اوداپه هغه باندې ډیرآسان دی. انسان د ټوپ وهونکی اوبونه یعنی دښځې اوسړی د منئی نه پیداکړې شوې دې چه د سړی د ملانه او ښځې د سینې نه راوځی. د ښځې دااوبه د زیړ رنګ او نرئی وی اود دواړونه د ماشوم پیدائش کیږی تربیه وائی د بار ځایٔ ته. د اوړو نه واخله ترسینې پورې ځایٔ ته هم وئیلې شی او د مرنی نه لاندې ځایٔ ته هم وائی.دسینې د پاسه حصې ته هم وئیلې شی او لاندې طرف ته څلوروپښتوته هم وئیلې شی. دواړو سینو دواړو پښو او دواړو سترګو په مینځ ته هم وئیلی شی.د زړه نچوړولو ته هم وائی.دسینې او شا مینځ ته هم وئیلې شی.هغه د دې په واپس ګرځولو باندې قادردې یعنی راوتلې اوبه د هغې ځایٔ ته واپس رسولوباندې. اودا مطلب چه دې دوباره راپیداکول اود آخرت طرف ته په واپس ګرځولوباندې هم. روستونې قول ښه دې. او دا دلیل څو خل بیان شوې دې.
بیافرمائی چه د قیامت په ورځ به پټ رازونه کولاوکړې شی رازونه به ښکاره شی پټې خبرې به هم راوځی.رسول الله ﷺ فرمائی چه د هرغدار(وعده ماتونکې او خیانت کونکې)د پنډو په مینځ کښې د هغه دغدر (وعدې ماتولو) جهنډا به ورخښولې شی او اعلان به کیږی چه دا د فلانکی خویٔ د فلانکی دغدارئی(وعدې ماتولو یاخیانت کولو) دی([1]) په هغه ورځ به نه پخپله انسان ته څه قوت حاصل وی او نه به د هغه څوك امدادی اودریږی.یعنی نه به پخپله ځان د عذابونونه بچ کړې شی اونه به بل څوك وی چه هغه د الله ﷻ د عذابونونه بچ کړې شی.

وَالسَّمَآءِ | ذَاتِ الرَّجۡعِ ⑪ | وَالۡاَرۡضِ | ذَاتِ الصَّدۡعِ ⑫
قسم دې په آسمان | باران ورونکی باند | او په زمکه | چاودونکی باند (په تخم راختلو سره) |
قسم دې چې په آسمان بارانونه وروی | او په زمکه چې (شینکی ته) اوچوی

اِنَّهٗ | لَقَوۡلٌ | فَصۡلٌ ⑬ | وَّمَا هُوَ | بِالۡهَزۡلِ ⑭
چی بیشکه دا قران | خامخا وینا ده | جدا کونکی (دحق اوباطل) | اونهٔ دې هغه | بې فائدې |
بیشکه داقرآن پاک(دحق او دباطل ترمینځه،فیصله کونکې کلام دې | اودا څه عبث خبره نه ده

اِنَّهُمۡ | يَكِيۡدُوۡنَ | كَيۡدًا ⑮ | وَّاَكِيۡدُ
بیشکه دا کافران (دمکې) | تدبیرونه (چلونه) کوی | په چلونو کولو سره | اوزهٔ تدبیر کوم |
هغه خلق په خپل خپل تدبیر کښې لګیا دی|.......................اوزه (الله ﷻ) هم تدبیر کوم

كَيۡدًا ⑯ | فَمَهِّلِ | الۡكٰفِرِيۡنَ | اَمۡهِلۡهُمۡ | رُوَيۡدًا ⑰
په تدبیر کولو سره | نو مهلت ورکړه | دې کافرانو ته | مهلت ورکړه دویٔ ته | (مهلت) لږ |
پس ته کافرانو ته (لږنور) مهلت ورکړه او څه موده دویٔ پرېږده

[1]) صحیح بخاری کتاب الجزیة باب اثم الغادر للبر والفاجر : ۳۱۸۸، صحیح مسلم:۱۷۳۵.

قوله تعالى:- اِنَّهٗ لَقَوۡلٌ فَصۡلٌ
دقرآن پاك فيصلې په حق دى:-د رجع معنى باران،اوريخې د باران والا،وريدونكې،هركال د بنديگانو رزق راگرخول د كوم نه بغيرچه دوى اود دوى څناورهلاكيږى.د نمر سپوږمئى اوستورو اخوادېخوا واپس كول روايت دى. زمكه چوى دانې وابنه گيا راوځى.دا قرآن حق دې دعدل حكم دې،داځه بې كاره قصه خبرې نه دى.كافران دا دروغ گنړى د الله ﷻ لار نه خلق منع كوى.په قسم قسم خبروسره خلق دقرآن پاك خلاف راپاسوى. نواې نبى دوى ته لږشان مهلت وركړه بيا به دوى ډير زر اووينى چه په څنگه خرابو عذابونو كښې دوى راگيريږى. بل ځاى ارشاددې ﴿نُمَتِّعُهُمۡ قَلِيلًا ثُمَّ نَضۡطَرُّهُمۡ اِلٰى عَذَابٍ غَلِيۡظٍ﴾ يعنى موږ به دوى ته هسې فائده وركړو بيا به دوى د ډير سخت عذاب طرف ته بې بس كړو.

﴿الحمدلله﴾ د سورت طارق تفسير ختم شو.

....

﴿تفسير سورت اعلى﴾

دسورت تعارف:- د دې سورت د مكى كيدو دليل داحديث دې كوم چه په صحيح بخارى كښې دې. حضرت براء بن عازب ﷺ فرمائى د رسول الله ﷺ صحابه كرامو ﷺ كښې د ټولونه اول موږ له حضرت مصعب بن عمير ﷺ او حضرت ابن ام مكتوم ﷺ راغلو موږ ته ئى قرآن پاك خودل شروع كړو. بيا حضرت عمار ﷺ حضرت بلال ﷺ اوحضرت سعد ﷺ راغلو. بياحضرت عمر ﷺ څان سره شل صحابه كرام ﷺ راوستل بيا حضور ﷺ تشريف راوړو، مانه دى كتلې چه د مدينې والا په بل څه باندې دومره خوشحاله شوې وى لكه چه په دې باندې خوشحاله شو تردې چه واړه واړه بچى او نابالغ هلكانو هم دا وئيل چه دا دې رسول الله ﷺ چه تشريف ئى راوړو. دحضور ﷺ د راتلونه وړاندې مادا سورت سبح اسم د دې په شان نورو سورتونوسره ياد كړې وو.([1]) مسنداحمد كښې دى چه حضور ﷺ ته دا سورت ډير خوښ اوگران وو([2]) د بخارى اومسلم په حديث كښې دى حضور ﷺ حضرت معاذ ﷺ ته اوفرمائيل چه سورت ﴿سَبِّحِ اسۡمَ رَبِّكَ الۡاَعۡلَى﴾ او ﴿وَالشَّمۡسِ وَضُحٰهَا﴾ او ﴿وَالَّيۡلِ اِذَا يَغۡشٰى﴾سره ولې مونځ اونه كړو؟([3]) مسند احمد كښې روايت دې چه حضوررسول الله حضرت محمد ﷺ ﴿سَبِّحِ اسۡمَ رَبِّكَ الۡاَعۡلَى﴾ او ﴿هَلۡ اَتٰىكَ حَدِيۡثُ الۡغَاشِيَةِ﴾ به د دواړو اخترونو په مونځونوكښې لوستلو اود جمعه په ورځ كه اختر به وو نو په اختر او جمعه دواړو كښې به ئى هم دا دواړه سورتونه لوستل. ([4]) داحديث په صحيح مسلم كښې هم دې. ابوداؤد ترمذى او نسائى كښې هم دې. ابن ماجه وغيره كښې هم نقل دې.
مسنداحمد كښې د حضرت عائشه صديقه ﷺ نه روايت دې چه د وترو په مونځ كښې به رسول الله ﷺ ﴿سَبِّحِ اسۡمَ رَبِّكَ الۡاَعۡلَى﴾او ﴿قُلۡ يٰۤاَيُّهَا الۡكٰفِرُوۡنَ﴾ او ﴿قُلۡ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ لوستلو. په يو روايت كښې دومره زياتوالې هم شته چه سورت معوذتين يعنى ﴿قُلۡ اَعُوۡذُ بِرَبِّ الۡفَلَقِ﴾ او ﴿قُلۡ اَعُوۡذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ به ئى هم لوستلو([5]) داحديث هم د ډيرو صحابه كرامو ﷺ نه په ډيرو طريقو سره مروى دې. كه موږ ته د كتاب

---

[1] صحيح بخارى كتاب التفسر سورة سبح اسم ربک الاعلى : ٤٩٤١.
[2] احمد :٩٦/١.
[3] ددې تخريج په سور انفطار كښې تيرشو بدې.
[4] صحيح مسلم كتاب الجمعة باب ما يقرآ فى صلاة الجمعة: ٨٧٨، ابوداود: ١١٢٢. ترمذى :: ٥٣٣.
[5] ابوداود كتاب الوتر باب ما يقر فى الوتر :١٤٢٣، وهو صحيح : ١٤٢٤، ترمذى : ٤٦٣. ٤٦٣.

د اوریدیدو ویره نه وه نو دا سندونه اود دې تپولو روایتونوالفاظ به مودلته راوړې وو خوچه څومره په اختصار باندې بیان کړې شو هم دومره کافی دی. والله اعلم.

ایاتونه	سورة الاعلیٰ مکیة وهی تسع وعشرة اٰیة ورکوعا واحدا	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑲	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	①

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى ① الَّذِىْ خَلَقَ

پاکی بیان کړه | دنوم درب خپل | چی دټولو نه اوچت دې | هغه رب | چی پیدا ئې کړو (هر څیز) |

دخپل رب دنوم پاکی بیان کړه | ....چې اوچت دې | ....هغه ذات چې مخلوق ئې پیدا کړو

فَسَوّٰى ② وَالَّذِىْ قَدَّرَ فَهَدٰى ③ وَالَّذِىْ

نو برابر ئې کړو هغه | او هغه رب | چی تقدیر ئې جوړ کړو | بیا ئې لار اوښودله | او هغه رب |

نو برابرئې کړو| او هغه ذات چې دهر څیز اندازه ئې مقرر کړه | بیا ئې لاره اوخودله | اوهغه ذات

اَخْرَجَ الْمَرْعٰى ④ فَجَعَلَهٗ غُثَآءً اَحْوٰى ⑤ سَنُقْرِئُكَ

چی راوېې ویستل | بوټی (واښه) | نوکړل ئې هغه | وچ | تور | مونږ به لولوو(یعني اوروؤ) تاته

چې ګیاه ئې رازغون کړه | ....بیا ئې هغه تور بوس کړل | ....مونږ به تاته (قرآن پاک) لولو

فَلَا تَنْسٰى ⑥ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ۭ اِنَّهٗ يَعْلَمُ الْجَهْرَ

بیا به ته نهٔ هیروې هغه | مګر هغه | چی اوغواړی الله | بیشکه هغه | پوهیږی | په ښکاره |

نو ستانه به نه هیریږی | مګر هغه څه چې الله ﷻ ئې اوغواړی| ......هغه په ښکاره هم پوهیږی

وَمَا يَخْفٰى ⑦ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى ⑧ فَذَكِّرْ

او په هغې چی پټ وی | او مونږه اسانتیا درکوؤ تاته | طرف داسانې طریقې ته | نونصیحت کوه ته |

او په هغه څه هم چې پټ دی | اوتاته به داسان دین لاره اسانوؤ | ....نو ته نصیحت کوه

اِنْ نَّفَعَتِ الذِّكْرٰى ⑨ سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَّخْشٰى ⑩ وَيَتَجَنَّبُهَا

کهٔ فائده ورکوی | نصیحت | نصیحت به قبلوی | هغه څوک چی یریږی | او ځان به ساتی ددې نه |

کهٔ نصیحت څه فائده ورکوی | څوک چې ویریږی نو هغه به نصیحت قبلوی| او څوک چې بدنصیبه دی

الْاَشْقَى ⑪ الَّذِىْ يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ⑫ ثُمَّ لَا يَمُوْتُ فِيْهَا

لویٔ بدبخته سړې | هغه بدبخته | چی ننوځی به | وور | لوئ ته | بیا به نهٔ مری | په هغې کښې |

هغویٔ به ترې نه ډډه کوی |هغه کس چې لوئې اور ته داخلیږی| .... بیا به په کښې نه مری

وَلَا يَحْيٰى ⑬

اونهٔ به ژوندې کیږی |

اونه رغیږی|

قوله تعالى :- سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝
دخالق قدرتونه او دالله ﷻ دتسبیح حکم :مسند احمد کښې دی عقبه بن عامر جهني ﷺ فرمائي چه کله آیت ﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ۝﴾ نازل شو نورسول الله ﷺ اوفرمائیل ته دا په رکوع کښې کړه([1]) کله چه ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝﴾ نازل شونو حضور ﷺ اوفرمائیل دا په خپله سجده کښې کړه. د ابوداؤد وغیره په حدیث کښې دی چه کله رسول الله ﷺ ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝﴾ لوستلو نو وې فرمائیل ﴿سبحان ربي الاعلى﴾([2]) د حضرت علي ﷺ نه هم روایت دی د حضرت ابن عباس ﷺ نه هم روایت دې او چه کله به حضور ﷺ ﴿لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ۝﴾ لوستلو او آخرى آیت ﴿ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ۝﴾ باندې اورسیدلو نو فرمائیل به نې ﴿سبحانك وبلى﴾ الله ﷻ دلته ارشاد فرمائي د خپل اوچت اوپالونکی د الله ﷻ د پاك نوم پاکی او تسبیح بیانوه چا چه ټول مخلوق پیداکړواوټولوله ئې ښکلې شکل اوصورت ورکړو. انسان ته ئې د نیك بختئی او بدبختئی څرګندونه اوکړه. خناور ته د څرن اودانو ټولولوغیره. بل ارشاددې ﴿رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ ۝﴾ یعنې زمونږ رب هغه دې چا چه هرڅیز له د هغه پیدائش ورکړو او بیائي لارخودنه اوکړه. دصحیح مسلم په حدیث کښې دی چه دزمکې او آسمان دپیداکیدونه پنځوس زره کاله وړاندې الله ﷻ دخپل مخلوق تقدیر اولیکه اودهغه عرش په اوبوباندې وو([3]) کومونه چه هرقسم بوټی اوفصلونه راووتل.بیا ئې داشې ګیاه ګانې اوچې اوتوررنګ کښې کړې.بعضې دعربوکلام پیژندونکو خلقو وئیلی دی چه دلته کوم بعضې الفاظ ذکر کښې مؤخردی د معنې په لحاظ سره مقدم دی. یعنې مطلب دا چه کوم ذات د شین رنګ واښه تور ښنن پیداکړه بیائي هغه اوچ کړل نودامعنی هم جوړیدې شي خو ډیره ښه نه ښکاری ځکه چه د مفسرینو اقوالوخلاف ده. بیافرمائي اې محمد ﷺ مونږ به تاته داسې خودل اوکړو کوم چه به ته هیرنه کړې. اوکه پخپله الله ﷻ درنه یوآیت هیرول غواړی نوهغه بله خبره ده. امام ابن جریر رحمه الله خو هم دا مطلب خوښوی اود دې آیت مطلب دا دې چه کوم قرآن مونږ تاته لولوهغه ته مه هیروه.اوچه کوم مونږ پخپله منسوخ کړو دهغې خبره بله ده.الله ﷻ ته د بندیګانو پټ اوښکاره اعمال احوال او عقیدې ټولې ښکاره دی. مونږ به په تاباندې ښې خبرې اود ښیګړې خبرې او شرعی امر آسان کړو. نه به په هغې کښې څه کوګوالې وی نه سختی اونه جرم. ته نصیحت کوه که نصیحت فائده ورکړې دې نه معلومه شوه چه نالاتقوته نه دی خودل پکارلکه څنګه چه امیرالمؤمنین حضرت علي ﷺ فرمائي که ته نوروسره هغه خبرې کوې چه دهغوی په عقل کښې نه راځی نو نتیجه به دا وی چه په هغوی به ستا ښې خبرې هم بدې لګی او د فتنې سبب به شي.بلکه خلقو سره د هغوی د پوهې مطابق خبرې اترې کوه چه خلق الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ دروغ نه ګڼې.
بیافرمائي چه دې نه به نصیحت هغه خلق حاصل کړي د چا په زړه کښې چه د الله ﷻ ویره وی څوك چه د هغه په ملاقات باندې یقین لری اودې نه هغوی عبرت نه شي حاصلولې چه بدبخت وی دوزخ ته تلونکې وې چرته چه نه د آرام والا ژوندون دې اونه ښه مرګ بلکه هغه دهمیشه عذاب او د مودام د پاره بدی ده. پدې کښې قسم قسم عذابونه او ډیرې خرابې سزاګانې دی.مسند احمد کښې دی چه کوم اصلی دوزخیان دی هغوی ته خو به نه مرګ راځی او نه د کاروالا ژوندون اوچه کوموخلقو سره د الله ﷻ اراده د رحمت ده هغوی به په اورکښې پریوتوسره مړه شي بیابه سفارشی خلق لاړشی اوهغوی به راخلاص کړی اودحیاة په نهر کښې به وروا چولې شي.د جنتی نهرونواوبه به په دوی باندې واچولې شي

---

[1] ابوداود كتاب الصلاة باب ما يقول الرجل في ركوعه وسجوده:٨٦٩، وسنده صحيح : ابن ماجة : ٨٨٧، احمد:١٥٥/٤.
[2] ابوداود كتاب الصلاة باب الدعاء في الصلاة: ٨٨٣،
[3] صحيح مسلم كتاب القدر : باب حجاج آدم وموسى : ٢٦٥٣، ترمذى : ٢١٥٦، احمد: ١٦٩/٢.

اوهغوی به داسې راژوندی شی لکه دانه چه د ناوې په غاړه باندې راټوکیږی. اول شنه شی بیا زیړه او بیا راشنه شی. خلقو ونیل چه حضورﷺ خوداسې خبرې کوی لکه چه د ځنګل نه هم واقف وی[۱] دا حدیث په مختلفوالفاظوسره په ډیروکتابونوکښې ذکردې.قرآن کریم کښې یوبل ځای ارشاد دې ﴿وَنَادَوْا يٰمٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ۖ قَالَ إِنَّكُمْ مّٰكِثُوْنَ﴾ یعنی دوزخیان خلق به په چغو چغو وائی اې ددوزخ داروغه فرښتې الله ﷻ ته اووایه چه موږ له مرګ راکړی. جواب به ملاوشی چه اوس خو به تاسو په دې کښې پراته یئ. بل ځای ارشاد دې ﴿لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ فَيَمُوْتُوْا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا ۚ كَذٰلِكَ نَجْزِيْ كُلَّ كَفُوْرٍ﴾ نه به هغوی له مرګ راځی اونه به عذاب کمیږی نور هم د دې معنی آیاتونه دی.

قَدْ اَفْلَحَ	مَنْ	تَزَكّٰى	وَذَكَرَ
بیشکه چې کامیاب شو	هغه څوک	چې پاکوالې ئې اختیارکړو	او یاد ئې کړو
هغه څوک کامیاب شو	........چاچې ځان پاک کړو		............اودخپل رب نوم ئې

اسْمَ رَبِّهٖ	فَصَلّٰى	بَلْ	تُؤْثِرُوْنَ	الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا	وَالْاٰخِرَةُ
نوم درب خپل	بیا ئې مونځ اوکړو	بلکه تاسو	غوره کوئ	ژوند ددنیا	حالانکه آخرت
یادولو	اومونځ ئې کولو	بلکه تاسو ددنیا ژوند غوره کوئ	....		حال دا دې چې آخرت

خَيْرٌ	وَّاَبْقٰى	اِنَّ هٰذَا	لَفِى الصُّحُفِ الْاُوْلٰى
بهتره دی	او باقی پاتې کیدونکې دې	بیشکه دا خبره	خامخا په صحیفو ړومبنو کښې وه
ډیر پائیدار دې	..........بیشکه دا مضمون په پخوانو صحیفو کښې هم بیان شوې وو		

صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ	وَمُوْسٰى
په صحیفو دابراهیم	او دموسی کښې
(یعنی) دابراهیم ؑ او موسی ؑ په صحیفو کښې	

قوله تعالیٰ:- قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى

کامیاب څوک دی: الله ﷻ فرمائی چاچه د رذیلواخلاقونه ځان پاک کړود اسلام داحکاموتابعداری ئې اوکړه مونځ ئې په صحیح وخت باندې صرف دالله ﷻ د خوشحالولو او د هغه د رضا د پاره قایم کړو هغه تجات او خلاصې بیاموندو.رسول اللهﷺ ددې آیت تلاوت کولوسره اوفرمائیل چه کوم سړې د الله ﷻ د وحده لاشریك دوحدانیت ګواهی ورکړی د هغه نه بغیرد بل چا عبادت اونه کړی اوزما رسالت اومنی اود پنځووختو مونځونوپوره شان سره حفاظت اوکړی هغه خلاصې بیاموندو. (۲) (بزار)

ابن عباس ؓ فرمائی چه دې نه مراد پنځه وخته مونځ دې.حضرت ابوالعالیه ؒ یوځل ابوخلده ؒ ته اوفرمائیل چه صباله کله عیدګاه ته لاړې نوماسره ملاوشه نو لاړ شه. کله چه زه لاړم نوماته ئې اوونیل څه دې خوړلي دی؟ ما ونیل او ونی فرمائیل اودې لامبل؟ماونیل او. ونی فرمائیل زکوة فطر دې اداکړو؟ماونیل او. ونی فرمائیل چه بس هم دا مې ونیل چه په دې آیت کښې هم دا مراد دې.اهل مدینه د فطره او اوبوڅکولونه غوره بله صدقه نه پیژندله. حضرت عمر بن عبدالعزیز ؒ به هم خلقو ته دفطره اداکولوحکم کولو بیا به ئې هم د دې آیت تلاوت کولو.حضرت ابوالاحوص ؒ فرمائی چه

---

[۱] صحیح مسلم کتاب الایمان باب اثبات الشفاعة واخراج الموحدین من النار: ۱۸۵.

[۲] مسند البزار : ۲۲۸٤، مجمع الزوائد:۷/۱٤۰.

تاسو کښې څوك د مانځه اراده اوکړي اوڅوك سوال كونكې راشي نو هغه ته خيرات وركړني بيانی دا آيت تلاوت کړو.(١)

حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه هغه خپل مال پاك کړو اوخپل رب نی راضی کړو(٢) بيا ارشاد كولې شی چه تاسو ددنياژوندله د آخرت په ژوند باندې ترجيح وركوئی او په اصل كښې ستاسو مصلحت او ستاسو ګټه اخروی ژوندله د دنيا په ژوند باندې ترجيح وركولو كښې ده.دنيا ذليل ده فانی ده اوآخرت شريف دې باقی دې.يوعاقل داسې نه شی كولې چه فانی په باقی باندې اختياركړي اود هغې په انتظام كښې پريوځی اود اخرت اهتمام او تياري پريږدی. مسنداحمد كښې دی رسول الله ﷺ فرمائی دنيادهغه كور دې دچا چه په آخرت كښې كورنه وی.دنيا د هغه مال دې د چا چه هلته مال نه وی. د دې په جمع كولوپسې هغوی لګی چه څوك بې وقوف وی.(٣) ابن جرير كښې دی چه حضرت عرفجه ثقفی رحمه الله داسورت د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه لوستلو كله چه دې آيت ته راورسيدو نو تلاوت نی پريخودو اوخپلوملګروته ئی اوفرمائيل چه ربښتيادی مونږ دنياله په آخرت باندې ترجيح وركړې. خلق خاموش پاتې شو نوهغوی بيااوفرمائيل دا خكه چه مونږ د دنياليونی يو د دې خائ ښائست د دې خائ ښځو او د دې ځائ د خوراك څښاك څيزونه مونږ ليدلی او آخرت د سترګو نه پناه دې نومونږ دې مخامخ څيزونوله توجه وركړه اود هغه ځائ والا نه مو سترګې واړولې. ياخودا فرمان د حضرت عبدالله رضی الله عنه د عاجزئی په توګه دې يادجنس انسان باره كښې فرمائی. والله اعلم. رسول الله ﷺ فرمائی چا چه دنياسره محبت اوكړو هغه خپل آخرت ته نقصان اورسولو اوچاچه آخرت سره محبت اوكړو هغه دنياته نقصان اورسولو.تاسو اې خلقو! باقی پاتې كيدونكی ته په فناكيدنكی باندې ترجيح وركړئی. (مسنداحمد)(٤) بيافرمائی چه د ابراهيم عليه السلام او حضرت موسی عليه السلام په صحيفوكښې هم دا وو. رسول الله ﷺ فرمائی چه دا ټول بيان په هغه صحيفوكښې هم وو. (٥) (بزار) نسائی كښې د حضرت ابن عباس نه دا روايت دې. او چه كله آيت ﴿وَإِبْرٰهِيمَ الَّذِي وَفّٰىٓ﴾ نازل شو نوونی فرمائيل دې نه مراد دې چه د يوبوج به بل نه اوچتوی سورت نجم كښې دی ﴿أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسٰى﴾ د آخری مضمون پورې ټول آياتونه يعنی دا ټول احكام په وړاندينوكتابونوكښې هم وو. دغه شان دلته هم مراد ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ دا آياتونه دی. بعضو پوره سورت وئيلې دې بعضو د ﴿وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِۦ فَصَلّٰى ۝ بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ۝ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقٰىٓ﴾ پورې وئيلې دې. ډير قوی هم دا معلوميږی. والله اعلم.

﴿الحمدلله﴾ د سورت سبح اسم تفسيرختم شو. الله ﷻ دې هرسړی له په دې د عمل كولوتوفيق وركړی اود دوزخ د عذاب نه دې بچ كړی. آمين.

﴿تفسيرسورت غاشيه﴾

دسورت تعارف:- داحديث اول تيرشوې دې رسول الله ﷺ سبح اسم اوغاشيه به د اخترونو او جمعه په مانځه كښې لوستلو. موطاامام مالك رحمه الله كښې دی چه د جمعه په ورځ اول ركعت كښې سورت جمعه او دويم كښې ﴿هَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ الْغٰشِيَةِ﴾ لوستلو.(ابوداؤد) په صحيح مسلم ابن ماجه او نسائی كښې هم داحديث دې. (٦)

---

(١) الطبری : ٣٧٤/٢٤.

(٢) الطبری : ٣٧٤/٢٤.

(٣) احمد: ٧١/٦.

(٤) احمد: ٤١٢/٤،

(٥) مسند البزار : ٢٢٨٤

(٦) صحيح مسلم كتاب الجمعة باب مايقرء فی صلاة الجمعة : ٨٧٨، ابوداود : ١١٢٣. نسائی : ١٤٢٣.

ركوع ګاني	سورة الغاشية مكية وهي ست وعشرون اٰية وركوعا واحدا	اٰياتونه
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
①	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	㉖

هَلْ اَتٰىكَ | حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ ۝١ | وُجُوْهٌ | يَّوْمَىٕذٍ | خَاشِعَةٌ ۝٢

ايا راغلې دې تاته | خبر دخوريدونكې افت | (بعضې) مخونه به | په دغه ورځ | يريدونكې وي |

(ائې پيغمبره) اياتاته دچاپيره خوريدوواقعې (قيامت) څه خبر راغلې دې | ډير مخونه به هغه ورځ ذليله

عَامِلَةٌ | نَّاصِبَةٌ ۝٣ | تَصْلٰى نَارًا | حَامِيَةً ۝٤ | تُسْقٰى | مِنْ عَيْنٍ

مشقت كونكې | ستړې ستومانه به وي | سوزي به په اور | ګرم كېنبې | څكولې كيږي به پرې | دچينې |

زېلې اوستړې وي | (داخلق به) بل شوي اور ته داخليږي | چې د ويشيدونكې چينې نه به پرې اوبه

اٰنِيَةٍ ۝٥ | لَيْسَ لَهُمْ | طَعَامٌ | اِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ۝٦ | لَّا يُسْمِنُ

يشيدلې نه | نهٔ به وي هغوئ لره | خوراك | سوا د ازغنې وچې ګياه نه | چې نهٔ به څربول كوي |

څكولې شي | بغير دازغو د بوټې نه به دوي دپاره بل خوارك نه وي | ....چې نه به پرې څربيږي

وَلَا يُغْنِيْ | مِنْ جُوْعٍ ۝٧

اونهٔ به دفع كوي | دلوږې نه | (

اونه به پرې لوږه تنده ختميږي |

قوله تعالىٰ:- هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ ۝١

قيامت پټونكې دې:- غاشيه د قيامت نوم دې څكه چه هغه به په ټولوباندې راځي. ټول به راګير كړې وي او هريوبه پټ كړي. ابن ابى حاتم كېنبې دى چه رسول الله ﷺ چرته روان وو چه د يوې ښځې د قرآن پاك د لوستلو آواز راغلو حضورﷺ اودريدو اوريدل ئې. هغې هم دا آيت ﴿هَلْ اَتٰىكَ﴾ اولوستلو آيا تاله د پټونكې قيامت خبر دررسيدلې دې؟ نو حضورﷺ په جواب كېنبې اوفرمائيل ﴿نعم قد جاءنى﴾ يعنى اوماته رارسيدلې دې[1] په غه ورځ به ډيرخلق د ذليل مخونووالا وي ښكته والې به په هغوى راوريږي د هغوى اعمال به غرق وي او لوئ لوئ اعمال به ئې كړې وي سخت تكليفونه ئې اوچت كړې وو. هغوى به په سوركړې شوي اُور كېنبې داخليږي.

قوله تعالىٰ:- عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ۝٣

يو ځل عمرﷺ يوخانقاه سره تيريدلو د هغه ځائ راهب ته ئې آواز وركړو نو هغه حاضرشو، هغوى چه دې اوليدونو په ژړاشو. خلقو تپوس اوكړوحضرت څه خبره ده؟ نوونې فرمائيل د ده په كتو دا آيت راياد شو چه عبادتونه به كوي خو آخر به دوزخ ته ځي. (²) حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي دې نه مراد نصراني دي[3] عكرمه رحمه الله او سدى رحمه الله فرمائي چه په دنياكېنبې د ګناهونو كار كولو او په آخرت كېنبې به د عذابونواو تكليفونو وهل برداشت كوي. دوى به په سخت سوركړې شوي ګرم اُور ته ځي چرته به چه بغيردضريع نه د خوراك هم بل څه نه ملاويږي. دا د دوزخ ونه به وي اود دوزخ كاڼړي به

[1] ددې تخريج سورة البروج آيت :۲۲ لاندې تير شوې دې.
[2] حاكم : ٥٢٢/٢،
[3] صحيح بخارى كتاب التفسير تحت سوره (هل اتاک)

وي. دا به د عفور زيلئي وي او په هغې كښې به د زهرو ازغيژنه ميوه لګيدلې وي اودابه ډير خراب خوراك وي او ډير زيات بد به وي نه به اولړه ختموي اونه به نقصان لرې كوي.

		وُجُوهٌ	يَوْمَئِذٍ	نَاعِمَةٌ ⑧
		(بعضې) مخونه به	په دغه ورځ	تازه وي
		ډير مخونه به په هغه ورځ تازه وي		
لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ⑨	فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ⑩	لَا تَسْمَعُ	فِيهَا	
كوشش خپل ته به خوشحاله وي	په جنت اوچت كښې به وي	نۀ به اوري هغه	په هغې كښې	
پخپل عمل به خوشحاله وي	په اوچتو باغونو كښې به ناست وي	چې هيڅ عبث خبره به		
لَاغِيَةً ⑪	فِيهَا	عَيْنٌ جَارِيَةٌ ⑫	فِيهَا	سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ⑬
فضول خبرې	په هغې كښې به	چينه جارې وي	په هغې كښې به	تختونه اوچت وي
نه اوري	په هغې كښې به چينې بهيږي	په هغې كښې به اوچت اوچت تختونه وي		
وَأَكْوَابٌ	مَّوْضُوعَةٌ ⑭	وَنَمَارِقُ	مَصْفُوفَةٌ ⑮	
او پيالې به وي	كيښودلې شوي	او تكيه ګانې به وي	قطار په قطار لړېدلې شوي	
او په سمون ايښې ګلاسونه به وي	او په قطارونو كښې ايښې بالختونه به وي			
وَزَرَابِيُّ	مَبْثُوثَةٌ ⑯	أَفَلَا يَنظُرُونَ	إِلَى الْإِبِلِ	كَيْفَ خُلِقَتْ ⑰
او فرشونه به وي	غوړيدلي شوي	آيا نو نۀ ګوري دا خلق	اوښانو ته	چې څرنګې جوړ كړې شول
او هر خواته غوړيدلي قالينونه به وي	آيا دوئ اوښ ته نه ګوري چې څنګه پيدا شوي دي			

قوله تعالى:- وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ ⑧

په نيكانو باندې انعامونه: پورته د بدكارانو بيان او د هغوى د عذابونو ذكر شوې وو نو دلته د نيكانو او د هغوى د ثوابونو ذكر كولې شي. فرمائي چه په هغه ورځ به ډير مخونه داسې هم وي په كومو چه به د خوشحالئي او تازګئي آثار ښكاره وي. دوى به په خپلو عملونو خوشحاله وي د جنت په اوچتو بالاخانو كښې به وي په كوم كښې چه به هيڅ فضول خبره په غوږ كښې نه پريوځي. لكه چه فرمائي ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا﴾ په دې كښې به د سلامتيا او سلام نه بغير بله څه خرابه خبره نه شي اوريدې. او فرمائي ﴿لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ﴾ نه په دې كښې بې هودګى شته او نه د ګناه خبرې.

بيا فرمائي ﴿ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ۝ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴾ نه به په دې كښې فضول خبرې اورى نه بدې خبرې بغير د سلام او سلام نه به بل هيڅ نه وي. په دې كښې به بهيدونكى نهرونه وي دلته دا ده نكره د اثبات په سياق كښې هم يو نهر مراد نه دې بلكه صرف جنس نهر مراد دې يعني نهرونه به بهيږي. رسول الله ﷺ فرمائي د جنت نهرونه د مشكو د غرونو نه او د مشكو د غونډو نه راوځي [1] په دې كښې اوچت اوچت تختونه دي په كومو چه بهترين فرشونه دي او هغې سره حورې ناستې دي لكه چه دا تختونه ډير اوچت او ډير لوئ دي خو چه كله د الله ﷻ دوستان په هغې باندې كيناستل غواړي نو هغه به راټيټ شي د شرابو ډك جامونه به اخوا ديخوا ښه په طريقه لګيدلې وي څوك چه غواړي او د كوم قسم چه غواړي او

[1] ابن حبان: ۷٤۰۸، وسنده حسن دوسرا نسخه: ۷۳٦۵.

په کومه اندازه باندې غوارې اخلي به اوڅکي به. او تکيه ګانې دي په يو قطار کښې لګيدلې او يو خوا بل خوابهترين بسترې او باقاعده فرش خورکړې شوې دې.
ابن ماجه وغيره کښې حديث دې رسول الله ﷺ فرمائي څوک شته چه تهبند اوتړي اود جنت تيارى اوکړي دهغه جنت د کوم اوږدوالې پلنوالې چه بې حسابه دې. دکعبه درب قسم چه دهغه يو پړقيدونکې نوردې هغه يوه خوزيدونکې شنکې دې هغه اوچت اوچت محلونه دي هغه بهيدونکې نهرونه دي هغه په کثرت سره ربښيني جامې دي هغه پخې شوې تيارې ميوې دي هغه د هميشه والې ځائ دې هغه سراسر ميوه جات شينکې راحت اونعمت دې هغه تازه اواوچت ځائ دې. ټولو خلق وئيل چه مونږ ټول د دې خواهش لرو اود دې د پاره به تيارى کوو. ونې فرمائيل چه ان شاء الله ﷻ اووايئ. صحابه کرامو رضي الله عنهم ان شاء الله ﷻ اووئيل. (¹)

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿۱۷﴾
| ايا نو نه ګوري دا خلق | اوښانو ته | چې څرنګې جوړ کړې شول
| ايا دوئ اوښ ته نه ګوري چې څنګه پيدا شوي دي

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿۱۸﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿۱۹﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ
او اسمان ته | چې څرنګې اوچت کړې شو | او غرونو ته | چې څرنګې مضبوط ودرلې شو | او زمکې ته
او اسمان ته نه ګوري چې څنګه اوچت کړې شوې دې؟ | اوغرونو ته چې څنګه اودرولې شوي دي؟ اوزمکې ته

كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿۲۰﴾ فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿۲۱﴾
| چې څرنګې اوغوړولې شوه | نو نصيحت کوه | بيشکه چې ته | نصيحت کونکې ئې |
نه ګوري چې څنګه خوره کړې شوې ده | نو ته نصيحت کوه ځکه چې ته نصيحت کونکې يې

لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿۲۲﴾ إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ
نه ئې ته په هغوئ باند | مسلط کړې شوې (جبر کونکې) | مګر هغه څوک | چې مخ ئې واړوؤ |
ته په دوئ نګران مقرر شوې نه يې | .... خو چا چې مخ اوګرځولو

وَكَفَرَ ﴿۲۳﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿۲۴﴾ إِنَّ إِلَيْنَا
او انکار ئې اوکړو | پس اوبه عذابوي هغه لره | الله | په عذاب لوئ سره | بيشکه مونږ ته دي |
او انکار ئې اوکړو | نو الله ﷻ به ورته ډير لوئې عذاب ورکوي | .... بيشکه مونږ طرفته

إِيَابَهُمْ ﴿۲۵﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿۲۶﴾
واپس راتلل ددوئ | بيا بيشکه | په مونږ باند دي | حساب کول ددوئ |
ددوئ واپسي ده | .... نو بيا به مونږ ورسره حساب کوو

قوله تعالى:- أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ

آيـا منکرين د الله ﷻ نخښې نـه ګـوري:- الله ﷻ خپـل بنديګانوتـه حکـم ورکـوي چـه هغـوي دې دهغـه پـه مخلوقاتوباندې په سوچ سره نظرواچوي او اودې ګوري چه په دې کښې ډير زيات قدرت په دوی کښې د هريو څيز نه داسې ظاهرېږي چه د هغه په پاک ذات باندې هريو څيز څنګه دلالت کوي. اوښ تـه اوګوره

¹) ابن ماجة كتاب الزهد باب صفة الجنة:٤٣٣٦،

چه څنګه یو عجیبه او حیرانونکی ترکیب او شکل سره دي څومره مضبوط اوقوي دي اوسره د دي څومره په آسانئی او نرمئی سره بوج اوړي او یوماشوم سره هم څنګه حکم منونکې روان وي.دهغه غوښه هم ستاسو په کارراځي اودهغه ویښته هم ستاسو په کارراځي دهغه پئی تاسو څکئی اوقسم قسم فاندي ترې اوچتوئی. د ټولونه اول ئې دا ځکه بیان کړو چه عموما د عربوپه ملك کښې او عربو سره هم دا ځناورو. دې ځناورطرف ته په خاص توګه توجه ځکه راوګرځولې شوه چه د ده د خوراك څښاك تلوکیناستو متیازوکولو اود تناسل طریقه د ټولو ځناورو نه جداده. که یوځل خوراك څښاك اوکړي نو په هفتوورله کافي وي. کیني هم عجیبه شان. (علی هذالقیاس۱۲)

حضرت شریح قاضي ؒ به فرمائیل چه راځئی چه لاړشو اوګورو چه د اوښ پیدائش څنګه دې اود آسمان اوچتوالي دزمکې نه څنګه دې وغیره. بل ځایٔ ارشاد دې ﴿اَفَلَمْ يَنْظُرُوْٓا اِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنٰهَا وَزَيَّنّٰهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوْجٍ﴾ آیادې خلقو د خپل ځان د پاسه آسمان نه دې کتلې چه مونږ هغه څنګه جوړکړې یا څنګه موښانسته کړې او یوه سوړه په کښې نه ده پریخودې. بیا غرونوته اوګوره چه څنګه ئې ورخښ کړي دي دپاره چه زمکه اونه خوزي او غرونه هم خپل ځایٔ پرینږدي. بیا په دې کښې چه کوم د ښیګړې اوګټې څیزونه پیداکړي دي په هغې باندې نظرواچوئی زمکې ته اوګورئی چه څنګه ئې خوره کړې غوړولې ده.غرض دا چه دلته ئې د هغه څیزونو ذکراوکړو چه د قرآن پاك مخاطب عربوته په هروخت مخې ته وو.یوکلی وال چه په خپل اوښ باندې سور شي راوځي نو زمکه دهغه لاندې وي آسمان دهغه دپاسه وي غرونه د هغه د سترګو په وړاندې وي او په اوښ باندې پخپله سور دې. د دې خبرو نه د خالق دکامل قدرت اوکاریګرۍ بالکل واضحه اوصفاښکاره دی چه خالق صانع یعنی جوړونکې د عظمت والا رب اودعزت والا مالك اومتصرف اومعبودبرحق او حقیقی الله ﷻ صرف هم هغه دې اود هغه نه بغیرڅوك داسې نشته چه مونږ د هغه په وړاندې خپله عاجزي اوغریبي ښکاره کړوکوم چه مونږ د حاجتونو په وخت کښې رابلو د چا د نوم چه ذکراوکړو اود چا وړاندې سرټیټ کړو.

قوله تعالى:- اَفَلَا يَنْظُرُوْنَ

ضمام ؓ چه کوم سوالونه د حضور ﷺ نه کړې وو هغه ئې داسې قسمونه ورکولوسره کړي وو. بخاري مسلم ترمذي نسائي مسنداحمد وغیره کښې حدیث دې انس ؓ فرمائي چه مونږ د باربار سوالونو کولونه منع کړې شوي وو نو زمونږ به داخواهش وو چه د بهر نه څوك عقل مندسړې راشي هغه سوالونه اوکړي اومونږ هم موجودیو اوبیا د حضور ﷺ په ژبه مبارکه باندې جوابونه واورو.یوځل د بهرنه یوکس راغلواوونې ونیل اې محمد ﷺ ستاسو قاصد مونږ له راغلو اومونږ ته ئې اوونیل چه تاسو فرمائې چه الله ﷻ ته خپل رسول جوړکړې ئې. حضور ﷺ اوفرمائیل هغه رښتیا ونیلي هغه ونیل اوښایه دا آسمان چاپیداکړې دې؟حضور ﷺ اوفرمائیل الله ﷻ.هغه ونیل زمکه چاپیداکړې؟حضور ﷺاوفرمائیل الله ﷻ. هغه ونیل غرونه چاپیداکړي؟او په دې کښې دادفاندې څیزونه چاپیداکړي حضور ﷺ اوفرمائیل الله ﷻ. ونیل ستادې قسم وي په هغه الله ﷻ چاچه آسمان اوزمکه پیداکړي اودا غرونه ئې ورخښ کړي هم الله ﷻ ته خپل رسول جوړکړې رالیګلې؟حضور ﷺاوفرمائیل او. هغه ونیل چه ستاسوقاصدداهم ونیلي چه په مونږ باندې په شپه ورځ کښې پنځه مونځونه فرض دي ونې فرمائیل چه هغه رښتیا ونیلي. هغه ونیل چه ستادې په هغه الله ﷻ باندې قسم وي چاچه ته رالیګلې ئې چه آیادا د الله ﷻ حکم دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او. ونیل ستاسوقاصدداهم ونیلي چه زمونږ په مالونوکښې زکوة فرض دې ونې فرمائیل رښتیادي. هغه ونیل ستادې په خپل رالیګونکي الله باندې قسم وي چه داحکم هغه کړې دې؟ونې فرمائیل اوستاسوقاصدونیلي چه په مونږکښې طاقت لرونکو باندې الله ﷻ دحج حکم هم ورکړې دې؟حضور ﷺ اوفرمائیل اوهغه رښتیاونیلي دي.هغه دې ویناوریدوسره روان شوونیل چه د

هغه الله ﷻ لاشريك قسم چاچه ته په حقه سره راليگلې نه به زه پدې باندې څه زياتې اوكړم نه به په دې كښې كمې اوكړم. نبي ﷺ اوفرمائيل كه هغه رښتياوائي نو جنت ته به داخليږي[1] بعضې رواياتو كښې دي چه هغه وئيل زه ضمام بن ثعلبه ﷺ يم اود سعدبن بكر رورر. ([2])

ابويعلى كښې دي رسول الله ﷺ به اكثر داحديث بيانولو چه دجاهليت په زمانه كښې يوه ښځه په غرباندې وه هغې سره دهغې يووړوكې بچې وو دې ښځې به چيلئي څرولې. دهغې څوئ دهغې نه تپوس اوكړو مورې ته چا پيداكړې؟ هغې وئيل الله تپوس ني اوكړو زه هغې وئيل الله بياني وئيل آسمان هغې وئيل الله بيائي تپوس اوكړو زما پلارچاپيداكړې دې؟هغې وئيل الله ﷻ.تپوس ني اوكړو دا غرونه هغې وئيل داتول هم الله ﷻ پيدكړي دي. ماشوم بيا تپوس اوكړو چه ښه ده داچيلئي چا پيدا كړې؟هغې وئيل داهم الله ﷻ پيداكړي دي د ماشوم د خلې نه بې اختياره اووتل الله ﷻ خود ډير لوئ شان خاوندې.دهغه زړه دالله ﷻ دعظمت نه ډك شو هغه په خپل نفس باندې قابواونه كړې شوه اود غرونه راپريوتل او ټكړې ټكړې شو.ابن دينار رحمه الله فرمائي چه حضرت ابن عمر ﷺ به هم داحديث مونږ ته اكثر بيانولو.د دې حديث په سند كښې عبدالله بن جعفر مديني ضعيف دې.

فائده:-امام علي بن مديني رحمه الله كوم چه دهغه څوئ او دجرح او تعديل امام دې هغه دې يعني خپل پلارضعيف ښائي.بيا فرمائي چه اې نبي ﷺ ته دالله ﷻ د رسالت تبليغ كوه په تاباندې صرف رسول دي حساب زمونږ په ذمه دې ته په دوی باندې مسلط نه ئې جبركونكې نه ئې ددوی په زړونوكښې ته ايمان پيدا كولې نه شې ته دوی په ايمان راوړلوباندې مجبوركولې نه شې. رسول الله ﷺ فرمائي ماته حكم كړې شوې دې چه زه خلقو سره اوجنګيږم تردې چه هغوی لااله الاالله اووائي كله چه هغوی دا اووائي نو هغوی زما نه خپل ځان اومال بچ كړو مګرحق داسلام سره اودهغوی حساب دالله ﷻ سره دې. بيا حضورﷺ هم د دې آيت تلاوت اوفرمائيلو([3]).(مسلم ترمذی مسند وغيره)

بيافرمائي هغه چه مخ واړوی اوكفر اوكړي يعني نه ايمان راوړي اونه عمل اوكړي اونه اقرار اوكړي لكه چه فرمائي ﴿فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى ۝ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ۝﴾ نه خوئې دحق خبرې تصديق اوكړواونه ئې مونځ اوكړو بلكه دروغ ني اوګنړل اومخ ني ترې واړولو په دې وجه به په دوی باندې ډيرلوئ عذاب وي. حضرت ابوامامه باهلي رحمه الله حضرت خالدبن يزيد بن معاويه ﷺ له لاړو وئې وئيل چه تاد نبي ﷺ نه د ټولو نه د آسان نه آسان حديث اوريدلي وی هغه ماته واوروه. هغه اوفرمائيل چه ما د حضورﷺ نه اوريدلي دي په تاسو كښې به هريوجنت ته ځي خو هغه چه داسې سركشي اوكړي لكه چه شريراوښ په خپل مالك باندې كوی.(مسنداحمد) د دې ټولو واپس كيدل هم زمونږ طرف ته دي او بيا به هم مونږ د هغوی نه حساب اخلو اوهغوی ته به بدله وركوو. د نيكئي نيكه او د بدئي بده.

﴿الحمدلله﴾ د سورت غاشيه تفسيرختم شو.

﴿تفسيرسورت فجر﴾

د سورت تعارف:- نسائي كښې دي چه حضرت معاذ ﷺ مونځ وركړو يوسړې راغلو او په جمع كښې شامل شو. حضرت معاذ ﷺ په مانځه كښې قراءت اوږد كړو نو هغه د جمات په يوګوټ كښې خپل مونځ اوكړو او فارغ لاړو. حضرت معاذ ﷺ ته هم دا واقعه معلومه شوه نود حضورﷺ په خدمت كښې حاضرشو اود شكايت په توګه نې دا واقعه بيان كړه.حضورﷺ هغه ځوان راوغوښتو اوتپوس ني ترې

---

[1] صحيح مسلم كتاب الايمان باب السوال عن اركان الاسلام: ١٢، ترمذی : ٦١٩.

[2] صحيح مسلم كتاب العلم باب القراة والعرض على المحدث:٦٣، ابوداود:٤٨٦، ابن ماجة : ١٤٠٢.

[3] صحيح مسلم كتاب الايمان باب الامر بقتال الناس حتى يقولوا لا اله الاالله .،......:٣٣٤١.

اوکړو هغه ونیل حضورﷺ زه څه اوکړم ما دوی پسې مونځ کولو دوی اوږد قراءت شروع کړو نو زه راتاؤ شوم او د جمات په کوټ کښې مې مونځ اداکړو بیامې خپلې اوښې ته کیاواچوله. حضورﷺ اوفرمائیل اې معاذ﵁ آیا ته په فتنه کښې اچونکې ئې؟ ته د دې سورتونونه چرته ئې؟ ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ الخ ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾، ﴿وَالْفَجْرِ ۝ وَلَيَالٍ عَشْرٍ﴾ ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾ (۱)

ایاتونه		سورة الفجر مکیة وهی ثلثون اٰیة ورکوعا واحدا		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۳۰		شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې		۱

وَالْفَجْرِ ۝۱ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝۲ وَّالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝۳ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ۝۴

قسم دې په سحر | او په شپو لسو | او په جفت | او په طاق | او په شپه | کله چې تیریږی |

قسم دې په وخت د سحر او په لسو شپو | او قسم دې په جفت او په طاق باندې | او په شپه چې په تیریدو شی

هَلْ فِيْ ذٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِيْ حِجْرٍ ۝۵ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ

آیا شته دې په دې کښې | قسم | د پاره دخاوند دعقل | آیا اونۀ لیدل تا | چې څه اوکړل | رب ستا |

بیشکه عقل مندو دپاره دا ډیر لوئې قسم دې | .... آیا تا اونه لیدل (یعنی تاته علم نشته) چې ستا الله ﷻ

بِعَادٍ ۝۶ اِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۝۷ الَّتِيْ لَمْ يُخْلَقْ

دعادیانو سره | (یعنی) دارم قوم سره | چې خاوندان دستنووؤ | هغه | چې نۀ وؤ پیدا شوی |

دعادیانو یعنی دارم دقوم سره څه اوکړل | چې ستنو غونډې لوړدنګ وو اوچې دهغوئ په شان (مضبوط

مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ۝۸ وَثَمُوْدَ الَّذِيْنَ

په شان دهغوئ | په ملکونو کښې | او څه ئې اوکړل دثمودیانو سره | هغه (ثمودیان) |

په هیڅ وطن کښې نه وو پیدا شوی | اودثمود دقوم سره (ئې څه اوکړل) چې په وادی القری کښې

جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝۹ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْاَوْتَادِ ۝۱۰

چې تراشلې ئې وؤ کاڼړی | په واد (القری) کښې | او څه ئې اوکړل دفرعون سره | چې خاوند دمیخونو وو

ئې (کورونو دپاره) ګټې تراشل | .... اوفرعون دمیخونو ولا سره (ئې څه اوکړل)

الَّذِيْنَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۝۱۱ فَاَكْثَرُوْا فِيْهَا

دا هغه کسان وؤ | چې سرکشی ئې کړې وه | په ملکونو کښې | نو ډیر ئې اوکړو | په هغې کښې |

دې ټولو په (خپلو خپلو) ښارونو کښې سرکشی کړې وه | .... نو ډیر فسادونه ئې په کښې

الْفَسَادَ ۝۱۲ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۝۱۳ اِنَّ رَبَّكَ

فساد | پس راپریباسو | په هغوئ باندې | رب ستا | شړق دعذاب | بیشکه رب ستا |

جوړ کړی وو | نو ستا رب پرې د عذاب یوه کوړه (حصه) راولیږله | .... بیشکه ستا رب

---

(۱) ددې تخریج دسورة انفطار په شروع کښې تیر شوې دې.

لَبِالْمِرْصَادِ ۝
خامخا په تاك كښي دې (پټ نظر ساتونكي دې) ....
دنافرمانو په تاك كښي دې ا

قوله تعالى :- وَالْفَجْرِ ۝ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝

د فجرقسم :- فجرخوهرسړې پيژني يعني سحر اودامطلب هم دې چه د لوئ اخترد ورځ سحر اودا هم مراددې چه دسحرد وخت مونځ اوپوره ورځ اود لس شپونه مراددذي الحجه دمياشت اول لس شپې([1])
د صحيح بخاري په حديث كښې دي يوعبادت هم د دې لسو ورځو د عبادت نه غوره نه دې. خلقو تپوس اوكړو دالله ﷺ لاړې جهاد هم؟ونې فرمائيل چه داهم نه مگرهغه سړې چه ځان اومال والى اوځي اوبيا هيڅ هم ځان سره واپس راونړي([2])بعضو وئيلى دمحرم لس ورځې مراددي.حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي د رمضان اول لس ورځې.خو صحيح قول هم ړومبې دې يعني د د ذي الحجه د شروع لس شپې.

قوله تعالى :- وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝

مسنداحمدكښې دي رسول الله ﷺ فرمائي د عشرنه مراددلوئ اخترلس ورځې دي اود وترنه مراد د عرفې ورځ ده اود شفع نه مراد د قربانئي ورځ ده([3]) د دې په اسنادوكښې خو هيڅ مضائقه نشته خوپه متن كښې نكارت دې. والله اعلم. د وترنه مراددعرفې ورځ ده دا نهم تاريخ وى نو د شفع نه مراد لسم تاريخ دې يعني د لوئ اختريادقربانئي اختر ورځ. هغه طاق دى دا جفت. حضرت واصل بن سائب ﷫ د حضرت عطاء ﷫ نه تپوس اوكړو چه آيا د وترنه مراد دا د وترمونځ دې؟ هغوى اوفرمائيل نه شفع د عرفې ورځ ده اووترد لوئ اختر شپه ده. حضرت عبدالله بن زبير ﷺ خطبه وركوله يوسړې اودريدو تپوس ئې اوكړو شفع څه ده او وترڅه دى. هغوى اوفرمائيل ﴿ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ ﴾ كښې چه د كومودوو ورځو ذكردې هغه شفع ده او﴿ وَمَنْ تَأَخَّرَ ﴾ كښې چه دكومې يوې ورځ ذكر دې هغه وتردې. يعني يولسم دولسم ذي الحجه شفع ده اوديارلسمه شپه وترده. هغوى دا هم اوفرمائيل چه دايام تشريق مينځ والا ورځ شفع ده او آخرى ورځ وتر ده.

جفت او طاق:-دبخاري اومسلم په حديث كښې دى دالله ﷺ يوكم سل نومونه دى څوك چه داياد كړى هغه جنتي دې هغه وتردې او وتردوست لرى. ([4]) زيدبن اسلم ﷫ فرمائي دې نه مراد ټول مخلوق دې پدې كښې شفع هم ده او وترهم.داهم وئيلې شوى دى چه مخلوق شفع دې اوالله ﷻ وتر دې. داهم وئيلى شوى دى چه د سحر مونځ شفع دې اود مانبام وتردې. داهم وئيلى شوى دى چه د شفع نه مراد جوړه جوړه او وترنه مراد الله عزوجل دې لكه آسمان زمكه لمده اوچه پيريان انسانان نمر سپوږمئي وغيره.
قرآن كښې دى ﴿ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ۝ ﴾ مونږ هر څيز جوړه جوړه پيداكړى دى دې د پاره چه تاسوعبرت حاصل كړئ.يعني پوهه شئ چه ددې ټولوڅيزونوخالق صرف هم يوالله دې.دچا چه څوك شريك نشته. داهم وئيلى شوى دى چه دې نه مراد شمير دې په كوم كښې چه جفت هم دى اوطاق هم.يوحديث شريف كښې دى چه شفع نه مراد دوه ورځې دى اووترنه مراد دريمه ورځ ده([5])داحديث د

---

[1] الطبرى : ٢٩٦/٢٤.
[2] صحيح بخارى كتاب العيدين باب فضل العمل فى ايام التشريق :٩٦٩، ابوداود : ٢٤٣٨، ترمذى :٧٥٧.
[3] احمد: ٣٢٧/٣،
[4] صحيح بخارى كتاب الدعوات باب لله مائة اسم غيرواحدة : ٦٤١٠، صحيح مسلم: ٢٦٧٧.
[5] الطبرى : ٣٩٧/٢٤،

دې حدیث مخالف دې کوم چه دې نه اول تیرشوې دې. یوقول داهم دې دې نه مراد مونځ دې په دې کښې شفع ده لکه د سحر دوه ماسپښین مازیګرماسخوتن څلور څلور او وتردی لکه د ماښام درې رکعتونه کوم چه د ورځې وتردی اودغه شان د آخری شپې وتر. یومرفوع حدیث مطلق د لفظ مونځ سره مروی دې(¹) دبعضو صحابه کرامو ﷺ نه فرض مونځ روایت دې خودا مرفوع حدیث نه دې بلکه ډیر صحیح هم دا معلومیږی چه حضرت عمران بن حصین ﷺ باندې موقوف دې. والله اعلم.

امام ابن جریر ﷫ دې اته نهه اقوالوکښې یوهم فیصله کن نه دې ګرځولې.بیافرمائی دشپې قسم کله چه لاړه شی اوداهم معنی کړې شوې ده چه کله راشی بلکه هم دا معنی ډیره مناسب اودوالفجر سره ډیر مناسبت لری.فجروائی د شپې تلوته اودورځ راتلوته نودلته دشپې راتلل اودورځې تلل مراددی لکه ﴿وَالَّيْلِ اِذَا عَسْعَسَ ۝ وَالصُّبْحِ اِذَا تَنَفَّسَ ۝﴾کښې عکرمه ﷺ فرمائی مراد د مزدلفه شپه ده.د حجرنه مراد عقل دې حجروائی بندیدو ته عقل هم د غلطو کارونو او دروغوخبرونه منع کول کوی څکه دې ته عقل وائی. حطیم ته هم حجرالبیت څکه وائی چه هغه طواف کونکی د شامی دیوال د طرف نه منع کوی اوهم دې نه ماخوذ دې حجریمامه اود دې د پاره عرب وائی ﴿حجرالحاکم علی فلان﴾ کله چه یوسړې بادشاه د تصرف منع کړې او وائی ﴿حِجْرًا مَّحْجُوْرًا ۝﴾ نوفرمائی چه په دې کښې دعقل والا د پاره قابل عبرت قسم دې. یوطرف ته خو قسمونه دی د عبادتونو اوچرته د عبادتونو د وختونو لکه حج مونځ وغیره په کومو سره چه دهغه نیکان بندیګان د هغه قرب او نیزدیکت حاصلوی اود هغه په وړاندې خپله عاجزی او د خپل خان هیرول ښکاره کوی؟ چه کله نی د دې پرهیزګارانونیکانو خلقو اود هغوی د عاجزئی او تواضع خشوع اوخضوع ذکراوکړو نو اوس هم دې سره د هغوی خلاف کونکو سرکش اوبدکارخلق دی د هغوی ذکرکولې شی. نو فرمائی چه آیا ته نه دی لیدلی چه څنګه الله ﷻ عادیان غرق کړل کوم چه سرکش او متکبروو دالله ﷻ نافرمانی درسولانو تکذیب او په ګناهونو به راتیټ وو.هغوی له د الله ﷻ رسول حضرت هود﷤ راغلې وو دا عاد اولی دی کوم چه د عاد بن ارم بن عوص بن سام بن نوح په اولاد کښې وو.الله ﷻ په هغوی کښې ایماندارانو له خو خلاصې ورکړو او بې ایمانه ئې په تیزو خوفناکو او هلاکونکو هواګانوسره هلاك کړل. اووه ورځې او اته شپې دا تباه کونکې طوفان روان وو اودا تول په تول داسې غرق کړې شو چه د دوی سرونه جداوواو تنې جداوې. په دوی کښې یوهم باقی پاتې نه شود کوم تفصیلی بیان چه په قرآن کریم کښې ډیرو ځایونو کښې دې.

سورت الحاقه کښې هم دا بیان دې ﴿اِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۝﴾ دا د عاد تفسیرئی د عطف په توګه بیان کړې دې د پاره چه ښه وضاحت اوشی.داخلق به د اوچتوستنو مضبوطوکورونوکښې اوسیدل اودخپلې زمانې د نورو خلقو نه ډیر طاقتور وجود والا د قوت او طاقت والا وو. په دې وجه حضرت هود﷤ دوی ته د نصیحت کولو د پاره فرمائیلې وو﴿وَاذْكُرُوْا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوْحٍ وَّزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً ۚ فَاذْكُرُوْا اٰلَآءَ اللّٰهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ۝﴾یادکړئی چه الله ﷻ د نوح﷤ د قوم نه پس تاسو په زمکه کښې خلیفه جوړ کړئی او تاسو ته ئی پوره بدنی کولاووالی درکړو تاسو له پکار دی چه د الله ﷻ نعمتونه یادکړئی او په زمکه کښې فسادیان جوړیدوسره مه اوسیږئی. بل ځایځ دی چه عادیانو ناحقه په زمکه سرکشی اوکړه او ونیل ئی چه موږ نه د ډیر قوت والا څوك دی؟ آیا هغوی دا هیرکړل چه د هغوی پیداکونکې د هغوی نه ډیر زبردست قوت او طاقت والا دې. دلته هم ارشاد کولې شی چه د دې قبیلې په شان طاقتور بل ښارکښې نه وو. ډیر اوږد قد او قوی وجودونووالا وو ارم د هغوی دارالخلافه وه دوی ته به د ستنووالا وئیلې شو په دې وجه هم چه داخلق ډیر د اوږد قد خاوندان وو بلکه صحیح وجه هم دا ده

(¹ ترمذی کتاب تفسیر القران باب ومن سورة الفجر : ۳۳۴۲.

چه د ﴿مِثْلُهَا﴾ د ضمیرمرجع عماد خودلې شوې دې د دوی په شان په نورو ښارونوکښې نه وو دا احقاف کښې جوړشوی اوړده اوړده وو اوبعضو د ضمیر مرجع قبیله خودلې ده یعنی د دې قبیلې په شان خلق په نورو ښارونوکښې نه وو اوهم دا قول صحیح دې او وړاندینې قول ضعیف دې د دې د پاره هم چه هم دامراد وی نو ﴿لم یجعل﴾ وئیلې شی نه چه ﴿لَمْ يُخْلَقْ﴾ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی په دوی کښې داسې زورور طاقت وو چه په دوی کښې به یوکس پاسیدو او یولوئ کاڼې به نی په یوه قبیله ورغورزولونو غریبانان به ټول د هغې لاندې ختم شو مړه به شو. حضرت ثور بن زید دیلی رحمه الله فرمائی چه په یوه پاڼه دالیکلې لیدلې وو چه زه شداد بن عاد یم ماستنې اوچتې کړې دی مالاس مضبوط کړې دې ماد اووه ذراع خزانې راجمع کړې دی چه د حضرت محمد ﷺ امت به نې راوباسی. غرض دا چه که داسې اووائی چه هغوی د ښکلې اوچتو مضبوطو کورونووالا ووکه داسې اووائی چه هغوی د اوچتو ستنووالا وو یاداسې اووائی چه هغوی د بهترینووسلووالا وویاداسې اووائی چه د اوږدو اوږدو قدونه والا وو. مطلب دا چه یوقوم وود کوم ذکر چه په قرآن کریم کښې په ډیرو ځایونو کښې د ثمودیانو سره راغلې دې.دلته هم دغه شان د عادیانو اوثمودیانو دواړو ذکر دې. والله اعلم.

بعضې حضراتوداهم وئیلی دی چه ﴿إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ یوښاردې یاخودمشق یا اسکندریه خودا قول صحیح نه معلومیږی ځکه چه د عبارت صحیح مطلب نه جوړیږی. ځکه چه یاخوداېدل جوړیږی یا عطف بیان. بل په دې وجه هم چه دلته دا مقصددې چه هریوسرکش الله ﷻ برباد کړو د کوم نوم چه عادی وو نه چه یوښار. مادا خبره دلته ځکه بیان کړه چه د کومو مفسرینوجماعت دلته دا تفسیرکړې دې چه په هغوی کښې یوکس په دهوکه کښې پرینوځی. هغه لیکی چه داد یوښار نوم دې د کوم چه یوه خښته د سرو زرو او بله د سپینو زرو. د هغې کورونه باغونه او محلونه وغیره ټول د سپینوزرو او سرو زرودی کاڼې لولو جواهر دی خاوره نې مشک دی نهرونه نې روان دی میوې تیارې دی هیڅ څوك اوسیدونکې نشته. کورونه دیوالونه خالی دی هیڅ هاهو والا نشته. دا ښار بدلیږی کله په شام کښې کله په یمن کښې کله په عراق کښې کله چرته اوکله چرته وغیره. دا ټول خرافات د بنواسرائیلو دی د هغوی بد دینه خلقو د ځان نه جوړکړی دی دې د پاره چه په جاهلانوکښې خبرې جوړې کړی.

ثعلبی وغیره بیان کړی دې چه یو اعرابی د حضرت امیرمعاویه رضی الله عنه په زمانه کښې خپل ورك شوی اوښان لټول چه په ځنګل او بیابان کښې نې هم د دې په شان یو ښاراولیدو. هغې ته لاړو اوګرځیدو بیا راغلو خلقوته نې ذکر اوکړو خلق هم هلته لاړل خو بیا څه په نظر رانغله. ابن ابی حاتم دلته داسې اوږدې اوږدې قصې نقل کړی دی داحکایت هم صحیح نه دې اوکه دا د اعرابی والا قصه سنداً صحیح اومنلې شی نوممکن ده چه د هغه په سوچ او خیال کښې داسې شوی وی او په خپل خیال کښې دانقشه جوړه کړې وی اودخیالاتوپوخوالی او د عقل د کمې په وجه د هغه دایقین شوې وی چه هغه هم په صحیح توګه داسې وینی او په واقع کښې داسې نه وی.

د جاهلانو جوړې کړې قصې بالکل هم دغه شان چه کوم جاهل حریص او د کچه خیالاتو والا داسې پوهیږی چه دیوخاص زمکې لاندې دسروسپینوپل دې اوقسم قسم قیمتی کاڼی لؤلؤ اومرغلې چه اکسیرکبیردی خوداسې یوڅو مواقع دی چه هلته خلق رسیدلې نه شی. مثلاً د خزانې په خُله باندې یوه اژدها ناسته ده،د یوپیری څوکې ده وغیره.دا ټولې فضول قصې اود ځان نه جوړې شوی خبرې دی دا جوړوی اوبې وقوفانو اودمال حرص ناك په خپل جال کښې راګیرولوسره د هغوی نه څه وصولی د پاره مکارانومشهورې کړی دی او بیاکله د چله ویستلو په بهانه کله د عودو زعفرانو په بهانه اوکله په بل څه مکرروپئی وصول کوی اوخپله ختیه ډکوی.اودا ممکن دی چه د زمکې نه د جاهلیت د زمانې یاد مسلمانانود زمانې خښ کړې شوې مال راوځی نود هغې پته چه چا ته اولګی نود هغه په لاس ورځی نه

هلته څه د خزانې مار وی او نه چرته دیو پیری څاپیرئی. څنګه چه دې خلقو مشهوره کړې ده دا بالکل غلط دی.دا هم د داسې خلقو د ځان نه خبرې دی یاهم د داسې خلقو نه ئی اوریدلی وی.الله ﷻ سبحانه وتعالی دې ورته نیکی اوکړی.

امام ابن جریر رحمه الله هم وئیلې دی چه ممکن ده دې نه قبیله مراد وی او ممکن ده چه ښار مراد وی خو صحیح نه ده.دلته خو صفاښکاره خبره ده چه د یوقوم ذکر کیږی نه چه د یوښار.ددې دپاره نی دې نه پس دثمود یانوذکراوکړوکوموچه به کاڼړی تراشل لکه بل ځائ چه فرمائی ﴿وَتَنۡحِتُونَ مِنَ الۡجِبَالِ بُيُوتًا فٰرِهِيۡنَ﴾ یعنی تاسو په غرونوکښې خپل کولاو او ارام ورکونکی کورونه په خپلولاسونو په کاڼړو کښې تراشئی. د دې په ثبوت کښې چه د دې معنی د تراشلوده په عربی شعرکښې هم ده. ابن اسحاق رحمه الله فرمائی ثمود عرب وواو په وادی قری کښې اوسیدل.د عادیانو قصه پوره پوره مونړ په سورت اعراف کښې بیان کړې ده.اوس د دوباره کولو ضرورت نشته. بیا فرمائی د میخونووالا فرعون. د اوتاد معنی حضرت ابن عباس رضی الله عنه په لښکر سره کړې ده چه د هغه کارونه به ئی مضبوطول. داهم روایت دې چه فرعون به د غصې په وخت کښې د خلقو په ښسو لاسونو میخونه ټکوهل اومره کول به ئی. په څلور بولی (خپې لاسونه زنګونونه اوسر ښکته) کولوسره به ئی پرې یو لوئ کاڼړې راګذارولو په څه سره چه به هغه چخړې شو. بعضې خلق وائی چه په رسو او میخونو باندې به ئی د هغه په وړاندې لوبه کوله د هغې یوه وجه دا هم بیان کړې شوې ده چه هغه خپله بی بی چه مسلمانه شوې وه سملولې وه او د هغې په دواړو لاسونو او دواړو ښسوباندې میخونه ټکوهلې وو بیا یو لوئ شان پلن د میچنې کاڼړې په هغې باندې کیخودو اومره ئی کړه. الله ﷻ دې په هغې رحم اوکړی.

قوله تعالی:- فَصَبَّ عَلَيۡهِمۡ رَبُّكَ سَوۡطَ عَذَابٍ

د فسادیانوهلاکت:- بیا فرمائی چه دغه خلقو په سرکشئی باندې ملاتړلې وه اوفسادیان خلق وو.خلق به ئی ذلیل اوسپك ګنړل اوهریو ته به ئی سزا ورکوله. نتیجه دا شوه چه د الله ﷻ دعذاب کوړه پرې راوریده اوهغه عذاب پرې راغلو چه په اخواکولوئی نه شو اخواکولې اوتباه اوبرباد شو.ستا رب په شیش کښې دې ګوری اوری پوهیږی په مقرر وخت به د نیکو او بدو بدله اوسزا ورکوی.دا ټول خلق د هغه خواله تلونکی دی ځان له او یوازې دهغه په وړاندې اودریدونکی دی هغه به په عدل او انصاف سره د هغوی فیصلې کوی او هریوسړی ته به پوره بدله ورکوی د کوم چه هغه حقدار وی هغه د زور ظلم نه پاك دې.

دلته ابن ابی حاتم یوحدیث وارد کړې دې چه ډیر غریب دې د کوم په سند کښې چه کلام دې او په صحت کښې هم نظر دې. په دې کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی اې معاذ رضی الله عنه مؤمن د حق قیدی دې اې معاذ رضی الله عنه مؤمن په تذبذب کښې وی ترکومې چه د پل صراط نه تیرنه شی.اې معاذ رضی الله عنه قرآن مؤمنان د زړه د ډیروخواهشاتو نه منع کړې دی دې د پاره چه هغوی د هلاکت نه بچ شی.قرآن د هغوی دلیل دې ویره د هغوی حجت دې شوق د هغوی سورلی ده مونځ د هغوی پناه ده روژه د هغوی ډال دې. صدقه دهغوی خلاصې دې صداقت د هغوی امیر دې شرم د هغوی وزیردې اود هغوی رب د دې ټولو نه پس د هغوی نه واقف او خبر دې هغه په تیزو تیزو نظرونو هغوی ته ګوری. د دې راوی یونس الحذاء، ابوحمزه مجهول دې بیا په دې کښې ارسال هم دې ممکن دی چه دا هم د ابوحمزه کلام وی. هم په دې ابن ابی حاتم کښې دی چه ابن عبدالکلاعی په خپل یووعظ کښې اوونیل خلقو د دوزخ اووه پلونه دی په دې ټولوباندې پل صراط دې هم په اولنی پل به خلق رابند کړې شی دلته به د مانځه حساب کتاب کیږی. چه دلته نه خلاصې اوشی نو په بل پل باندې به رامنع کړې شی دلته به د امانتدارئی سوال کولې شی چه څوك امانت دار وی هغه خلاصې بیاموندواوچه څوك خیانت والا وو هغه هلاك شو. په

دریم پل باندې به د صله رحمئ تپوس کولې شي د دې پريکونکې به د دې ځاې نه خلاصې نه شي بیامومندلې او هلاك به شي. رشته داري یعني صله رحمی به هم هلته موجود وی او دا به وائی اې الله چاچه زه یوځاې کړې یم ته هغه یوځاې کړې او چاچه زه ماته کړې یم هغه ته مات کړې. هم دغه معنی ده ﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴾ دا اثر هم دومره دې پوره نه دې.

فَأَمَّا الْإِنسَانُ

پس هر چې انسان دې |

د(کافر) انسان خو دا حال دې چې

إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ

کله چه په امتحان کښې واچوۀ هغه رب دده | پس عزت ئې ورکړو هغه ته | او نعمت ئې ورکړو هغه ته |

چه کله پرې الله ﷻ امتحان اوکړې | ....نو عزت ورکړې او نعمت ورکوی

فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ۝ وَأَمَّا إِذَا

نو وائي هغه | رب زما | عزت راکړو ماته | او هر چې دا خبره ده | چې کله ئې |

نو دې وائي | ....چې ماته زما رب عزت راکړو | ....او کله چې پرې داسې

مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي

په امتحان کښې واچوۀ هغه ته | نو تنګ ئې کړو | په هغه باند | رزق دهغه | نو وائي | چې رب زما

امتحان اوکړې | .... چې روزي پرې تنګه کړې | نو وائي چې زما رب زه

أَهَانَنِ ۝ كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ۝ وَلَا تَحَاضُّونَ

| ذلیله کړم زۀ | هرګز نه | بلکه نۀ کوئ عزت تاسو | دیتیم | اونۀ تیزوئ تاسو یو بل |

ذلیله کړم |..........خبره داسې نه ده | بلکه تاسو دیتیم پالنه نه کوئ | ....او مسکین ته خوراک

عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ۝ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ۝ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ

په طعام دمسکین | او خورئ تاسو | مال د میراث | په خوړلو ټولو سره | اومحبت کوئ تاسو دمال سره

ورکولوباندې يو بل ته ترغیب نه ورکوئ | اودمیراث مال (حق ناحق) ټول خورئ | او(ددنیا) مال مو ډیر

حُبًّا جَمًّا ۝ كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ۝

| په محبت ډیر سره | هرګز نه | کله چې | وټکولې شي زمکه | په ټکولو سختو سره |

زیات خوښ دې | په دې نه کیږي | هر کله چه زمکه ریزه ریزه کړې شي |

قوله تعالى:- فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ۝

مطلب داچه کوم خلق وسعت او کولاووالې بیامومي او دا اوګنړي چه الله ﷻ دهغوی اکرام اوکړو دا غلط دې بالکل دا امتحان دې لکه چه ارشاد دې ﴿ أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِ ﴾ یعنی د مال اولاد زیاتوالې دا خلق د نیکوزیاتوالې ګنړي. په اصل کښې دا دهغوی ناپوهي ده دغه د دې خلاف هم. یعنی تنګی سختئ انسان خپل سپیره والې ګنړي اودا هم د الله ﷻ دطرف نه وی ازمینښت دې د دې د پاره دلته ﴿كلا﴾ راوړلو سره ددواړو خیالاتو تردید اوکړې شو چه دا واقعه نه ده چاته چه الله ﷻ مال ورکړې هغه نه خوشحاله دې او په چا چه تنګی اوکړې هغه نه خفه دې بلکه د خوشحالئ او خفګان مدار په دې

دواړو حالاتو کښې په عمل دی. غني کيدو سره شکر کوه د الله ﷻ محبوب او فقير کيدوسره صبر کوه نو د الله ﷻ محبوب. الله ﷻ داسې او هغسې ازميښت کوی. بيائی د يتيم د عزت کولو حکم ورکړو. په حديث کښې دی د ټولونه ښه کور هغه دې په کوم کښې چه يتيم وی او د ټولونه ئی ښه پالنه کيږی. اوبدترين کورهغه دې کوم کښې چه يتيم وی او د هغه سره بدسلوکی کولې شی. بيا حضور ﷺ گوتې اوچتې کړې او وئی فرمائيل زه اوديتيم پالونکی به په جنت کښې داسې يو ځائ يعنی نيزدې نيزدې. [1] د ابوداؤد په حديث کښې دی چه د شهادت او مينځ والا گوته ئې يوځائ کړه وئی خودله او وئی فرمائيل چه زه اود يتيم پالونکې به په جنت کښې دغه شان يو([2]) بيافرمائی چه داخلق د فقير او مسکين سره دښه سلوك او احسان کولو هغوی ته خوراك څښاك ورکولو يوبل ته رغبت او لالچ نه ورکوی اوداعيب هم په هغوی کښې دې چه د ميراث مال حلال وی که حرام هضموی اود مال محبت هم په هغوی کښې بې شانه دې.

كَلَّآ	إِذَا	دُكَّتِ الْأَرْضُ	دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾	وَّجَآءَ رَبُّكَ
هرگز نهٔ	کله چې	وټکولې شي زمکه	په ټکولو سختتو سره	او راشي رب ستا
په دې نه کيږی	هر کله چه زمکه ريزه ريزه کړې شی			اوستارب (ميدان حشرته) راشی

وَّالْمَلَكُ	صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾	وَجِايْٓءَ يَوْمَئِذٍ	بِجَهَنَّمَ	يَوْمَئِذٍ
او فرشتې (ولاړې وی)	په قطار قطار کښی	او راوړې شی په دغه ورځ	دوزخ	نو په دغه ورځ به
او فرشتې قطار قطار اودريږی		اوپه هغه ورځ به جنهم راوړې شی	....	نو په دغه ورځ به

يَّتَذَكَّرُ	الْإِنْسَانُ	وَأَنّٰى	لَهُ	الذِّكْرٰى ﴿٢٣﴾	يَقُولُ
ياد شی	انسان ته	او څه فائده به ورکړی	هغه ته	وريادېدل	وائی به هغه
انسان ښه پوهه شی	خود پوهيدو موقع به ترې تيره شوې وی			....	وائی به چې

يٰلَيْتَنِىْ	قَدَّمْتُ	لِحَيَاتِىْ ﴿٢٤﴾
اې افسوس دې مالره	چې مخکښې تياری کړې وې ما	دپاره دژوند زما (په آخرت کښی)
ائي کاش ! دې (د آخرت) ژوندن له مې وړاندې (چه زه په دنيا کښې وم) څه راليږلی وې		

فَيَوْمَئِذٍ	لَّا يُعَذِّبُ	عَذَابَهٗٓ	أَحَدٌ ﴿٢٥﴾	وَّلَا يُوثِقُ
نو په دغه ورځ به	نهٔ ورکوی عذاب	پشان د عذاب دهغه	بل هيڅوك	اونهٔ به تړل کوی
نو په دغه ورځ به هيڅوک د الله ﷻ په شان عذاب نشی ورکولې				او نه به څوک د الله ﷻ غوندې

وَثَاقَهٗٓ	أَحَدٌ ﴿٢٦﴾	يٰٓأَيَّتُهَا النَّفْسُ	الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾	ارْجِعِىٓ	إِلٰى رَبِّكِ
پشان دتړلو دهغه	بل هيڅوك	اې نفسه	د اطمينان	واپس شه	رب خپل ته
مضبوط تړل کولې شی	(د الله ﷻ په نيکانوته اووائی) ائي مطمئن نفسه! ته خپل رب ته واپس شه				

---

[1] ابن ماجة كتاب الادب باب حق اليتيم : ۳۶۷۹،

[2] صحيح بخاری كتاب الطلاق باب اللعان: ۵۳۰۴، ابوداود : ۱۵۰، ترمذی : ۱۹۱۸.

رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَادْخُلِيْ

په داسې حال چې ته خوشحاله ئې (په نيك انجام) | او خوښ ئې (خپل رب ته) | نوشامل شه |

په داسې حال کښې چې ته دهغه نه راضي يې |......او هغه ستانه راضي دې|بيا زما په نيکانو بندګانو

فِيْ عِبٰدِيْ ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِيْ جَنَّتِيْ ﴿٣٠﴾

په بندګانو زما کښې | او داخل شه جنت زما ته

کښې شامل شه | او زما جنت ته داخل شه

قوله تعالى:- كَلَّآ اِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿﴾

د قيامت تباهئ:-دقيامت د خطرناك حالات بيان کولې شي چه په يقين سره به په هغه ورځ زمکه ښکته کړې شي،ښکته پورته زمکه به برابره کړې شي اوبالکل صفاهوارميدان به شي غرونه به دزمکې برابر کړې شي ټول مخلوق به دقبرونونه راوځي. پخپله به الله ﷻ دمخلوق د فيصلې دپاره راځي.دا به د هغه عام شفاعت نه پس چه د آدم ﷺ د ټول اولادسردارحضرت محمد ﷺدې اودا شفاعت به هغه وخت وي کله چه به ټول مخلوق يو يو لوئ لوئ پيغمبرله راشي اوواپس به شي اوهريونبي به ورته اووائي چه زه د دې قابل نه يم. بيابه ټول نبي کريم ﷺ له راشي هغوی ﷺ به اوفرمائي چه اوزه د دې د پاره تيارېم. بيابه حضور ﷺ ځي اود الله ﷻ په وړاندې به سفارش کوي چه پروردګارده د خلقو د فيصله د پاره تشريف راوړې هم دا هغه رومبي شفاعت دې اودغه مقام محموددې دا تفصيلي بيان په سورت سبحان کښې تيرشوې دې.بيابه الله ﷻرب العزت دفيصله د پاره تشريف راوړي د هغه د راتلوکيفيت هم هغه پيژني. فرښتې به هم د هغه نه وړاندې وړاندې صف تړلې حاضرې وي دوزخ به هم راوړلې شي.صحيح مسلم کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي د دوزخ به په هغه ورځ اويا زره واګې وي او په هره يوه واګه به اويازره فرښتې وي چه هغه به راکاږي. هم دا روايت پخپله د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ نه هم نقل دې.([1]) په دغه ورځ به انسانان خپل ټول نوي اوزاړه عملونه رايادوي. په بدو باندې به پښيمانتياکوي اود نيکونه کولوياکم کولوباندې به افسوس کوي اوپه ګناهونوباندې به پښيمانه وي([2])مسنداحمد کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي كه يوبنيادم د خپل پيدانش نه واخله ترمرګه پورې په سجده باندې پروت وي اود الله ﷻ پوره تابعدار پاتې وي نو بيابه هم خپل دا عبادت د قيامت په ورځ سپك اوهيڅ ځيز نه ګڼړي او غواړي به كه زه چرته دنيا طرف ته واپس کړې شوم نود اجر او ثواب کارونه به نورهم زيات اوکړم. بيا الله ﷻ فرمائي چه په دغه ورځ به د الله ﷻ د عذابونوپه شان عذاب د چانه وي. کوم چه به هغه خپلو نامنونکو بنديګانوته ورکوي نه ددغه زبردست نيولو رانيولوغوندې اوقيدکولوبندولوپه شان دبل چاکيدې شي. زبانيه فرښتوبه ډير خرابې بيړنې او هتکړنې هغوی ته اچولې وي.داخو شو د بدبختانو انجام اوس د نيك بختانوحال واورئ چه کوم روحونه د سکون او اطمينان والا دي پاك او ثابت دي د حق ملګري دي هغوی ته به دمرګ په وخت اود قبرنه د پاسيدو په وخت وئيلې شي چه ته دخپل رب طرف ته دهغه د ګواندېتوب طرف ته دهغه د ثواب اواجرطرف ته د هغه دجنت اورضامندئ طرف ته واپس روان شه. دوی دالله ﷻ نه خوشحاله دي او الله ﷻ د دوی نه راضي دې. اودومره به ورکړي چه دوی به خوشحاله شي وائي به چه ته زما په خاص بنديګانوله راشه او زما جنت کښې داخل شه. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي چه دا آيت د حضرت عثمان بن عفان ﷺ باره کښې نازل شوې دې. بريده رحمه الله فرمائي چه د

---

[1] صحيح مسلم كتاب الجنة باب جهنم اعاذنا الله منها :٢٨٤٢، ترمذي : ٢٥٧٣.

[2] كتاب الزهد لابن المبارك :٣٤، احمد: ١٨٥/٤، وسنده صحيح موقوف على محمد بن ابن عميره ﷺ.

حضرت حمزه ﷺ بن عبدالمطلب باره کښې نازل شوې دې. د حضرت عبدالله ﷺ نه دا هم روايت دې چه د قيامت په ورځ به د اطمينان والا روحونوته وئيلې شي چه ته خپل رب يعنی خپل ملګری يعنی د خپل بدن طرف ته واپس شه لکه څنګه چه ته په دنياکښې آبادکړې شوې وې تاسو دواړه د يوبل نه راضی اورضامندئی.داهم روايت دې چه حضرت عبدالله ﷺ دا آيت ﴿فَادْخُلِىْ فِىْ عِبٰدِىْ﴾لوستلو يعنی اې روحه زما په بنده ګښې يعنی د هغه په بدن کښې ورننوځه خودا غريب دې او واضح قول هغه ړومبې دې لکه چه فرمائی ﴿ثُمَّ رُدُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰىهُمُ الْحَقِّ﴾ يعنی بيابه تول د خپل رښتونی مولا طرف ته واپس کړې شی.بل ارشاد دې ﴿وَاَنَّ مَرَدَّنَآ اِلَى اللّٰهِ﴾زمونږ واپس کيدل يعنی دالله ﷻ طرف ته واپس کيدل دهغه دحکم طرفته اودهغه مخې ته دی.ابن ابی حاتم کښې دی چه داآياتونه دحضرت صديق اکبر ﷺ په موجودګئی کښې نازل شوی نو هغری وئيل څومره ښه وينا ده. حضور اکرم ﷺ اوفرمائيل چه تاته به هم دا وئيلې شی.(۱) بل روايت کښې دی چه دحضور ﷺ په وړاندې حضرت عبدالله بن عباس ﷺ دا آياتونه اولوستل نو حضرت صديق اکبر ﷺ دا اوفرمائيل په دې باندې حضور ﷺ دا زيرې واورولو چه تاته به فرښته د مرګ په وخت داسې وائی(۲) ابن ابی حاتم کښې دا روايت هم دې چه کله د حضرت عبدالله بن عباس ﷺ د تره د ځوئ په طائف کښې انتقال اوشو نويوه مرغنی راغله د هغې په شان مرغنی چرته په زمکه باندې نه ده ليدلې شوې. هغه لاش ته لاړه بيا وتلوکښې اونه ليدې شوه کله چه هغه ښخ کړې شو نود قبرد ګوټ نه د دې آيت د تلاوت آواز راتلو اودا معلومه نه شوه چه څوك ئې لولی. دا روايت په طبرانی کښې دې. ابوهاشم قباث بن رزين ﷫ فرمائی چه د روم په جنګ کښې مونږ د دښمن په لاس قيدشو. د روم بادشاه مونږ خپلې مخې ته پيش کړو چه ياخودا دين پريږدئی ياقتل کيدل منظورکړئی. يويو ته هغه وئيل چه زمونږ دين قبول کړئی ګنی جلاد ته حکم ورکوم چه ستاسو سټ اووهی. درې کسان خو مرتدشوکله چه څلورم راغلونوهغه صفاانکاراوکړو. د بادشاه په حکم ئې د غه سټ والوزولو اوسرئی په نهرکښې اوغورزولو هغه لاندې ډوب شو اولږ ساعت پس د اوبوسر له راغلو اود دې درېواړو طرف ته ئې اوکتل ونې وئيل اې فلانکيه اې فلانکيه اواې فلانکيه د هغوی نومونه ئې واخستل او آوازئې ورکړوکله چه هغوی متوجه شواوتپولودرباری خلقو هم کتل اوپخپله بادشاه هم په حيرانتياسره اوريدل. ددې مسلمان شهيدسر وئيل واورئی الله ﷻ فرمائی﴿يٰٓاَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَىِٕنَّةُ ارْجِعِىْٓ اِلٰى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً فَادْخُلِىْ فِىْ عِبٰدِىْ وَادْخُلِىْ جَنَّتِىْ﴾دومره وينا کولو سره بيا هغه سر اوبوکښې غوپه شو. د دې واقعه دومره ښه اثر اوشو چه نيزدې وه نصرانی هم هغه وخت مسلمان شوې وو بادشاه هم هغه وخت دربار ختم کړواوهغه دريواړه بيامسلمانان شو او مونږ ټول هم هغه شان په قيد کښې پاتې شو.آخرد خليفه ابوجعفر منصور دطرف نه زمونږفديه راغله اومونږ راخلاص شو.ابن عساکرکښې دی رسول الله ﷺيوسړی ته اوفرمائيل دادعاوايه ﴿اللهم ان اسئلك نفسا بك مطمئنة تؤمن بلقائك وترضى بقضائك وتقنع بعطائك﴾اې الله زه تانه داسې نفس غواړم چه ستا په ذات باندې اطمينان او بهروسه لری ستا په ملاقات باندې ايمان لری ستا په قضا باندې راضی وی اوستا په ورکړه باندې صبرکونکې وی.(۳)

﴿الحمدلله﴾ د سورت فجر تفسير ختم شو. الله ﷻ دې د عمل توفيق راکړی.

....

(۱) الدر المنثور : ۵۱۳/۸.
(۲) الطبری : ۴۲۴/۲۴ .
(۳) ابن عساکر :۲۱۱/۱۹.

ایاتونه ۲۰ — سورة البلد مكية وهي عشرون اية وركوعا واحدا — ركوع ګاني ١

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې

لَآ اُقۡسِمُ بِهٰذَا الۡبَلَدِ ۙ﴿۱﴾ وَاَنۡتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الۡبَلَدِ ۙ﴿۲﴾

نه | زۀ قسم خورم | په دې ښار | حال داچې ته | حلال کړې شوې ئې | په دې ښار کښې |

زۀ قسم خورم په دې ښار (مکه) باندې | او ته پدې ښار کښې (فاتحانه شان سره) داخلیدونکې یې |

وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ ۙ﴿۳﴾ لَقَدۡ خَلَقۡنَا

او قسم دې په پلار باند | او په هغې | چې پیدا شو دهغه نه | په حقیقت کښې پیدا کړې دې مونږ |

او قسم دې د پلار (یعنی ادم ﷺ) او د ده په اولاد | .... چې مونږ انسان په سختۍ کښې

الۡاِنۡسَانَ فِىۡ كَبَدٍ ؕ﴿۴﴾ اَيَحۡسَبُ اَنۡ لَّنۡ يَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ اَحَدٌ ۘ﴿۵﴾ يَقُوۡلُ

انسان | په مشقت کښې | آیا ګمان کوی دې | چې هرګز به قادر نشي | په ده باند | هیڅوك | وائي دې

پیدا کړې دې | آیا انسان داخیال کوی چې دهیچا وس به په ده اونه رسی | .... دې پخپله

اَهۡلَكۡتُ مَالًا لُّبَدًا ؕ﴿۶﴾ اَيَحۡسَبُ اَنۡ لَّمۡ يَرَهٗۤ اَحَدٌ ؕ﴿۷﴾ اَلَمۡ نَجۡعَلۡ لَّهٗ

چې خرچ کړو ما | مال ډیر | آیا ګمان کوی دې | چې اونۀ لیدو دۀ لره هیڅ چا | آیا ورنۀ کړې مونږ | دۀ ته

وائی چې ما (داسلام خلاف) ډیر مالونه برباد کړل | آیا دې خیال کوی چې دې هیچا نه دې لیدلې | آیا مونږ ده ته

عَيۡنَيۡنِ ۙ﴿۸﴾ وَلِسَانًا وَّشَفَتَيۡنِ ۙ﴿۹﴾ وَهَدَيۡنٰهُ النَّجۡدَيۡنِ ۚ﴿۱۰﴾

دوه سترګې | او یوه ژبه | او دوه شونډې | او وښودلې مونږه ده ته | دوه لارې |

دوه سترګې یوه ژبه او دوه شونډې نه دی ورکړی | او د (خیر اوشر) دوه لارې مو ورته نه دی خودلی

قوله تعالى:- لَآ اُقۡسِمُ بِهٰذَا الۡبَلَدِ ۙ

الله ﷻ دمکې مکرمې قسم خوری اود هغه وخت نه چه آباده ده په دې کښې خلق اوسیږی اوهغوی په امن اوسکون کښې دی په لا سره نی په دې ردکړې دې. بیائی قسم اوخوړلو اووئی فرمائیل اې نبی ﷺ ستا دپاره یوخل دلته جنګ حلال کیدونکې دې په کوم کښې چه به هیڅ ګناه اوحرج نه وی او په دې کښې چه څه ملاو شی هغه به حلال وی. صرف د هغه وخت د پاره دا حکم دې. صحیح حدیث کښې هم دی چه دا د برکت نه ډك ښار مکه پروردګارعالم د اول نه دحرمت والا جوړ کړې دې اود قیامته پورې د دې داحرمت او عظمت به باقی پاتې کیدونکې وی د دې ونې مه پریکونی مه نی ازغی راوباسنی زما دپاره هم د یوې ورځې یوساعت حلال کړې شوې وو. نن بیادهغې حرمت هم هغه شان واپس ګرځیدلې دې خنګه وړاندې وو، هریوحاضر له پکاردی چه غیرحاضر ته نی اورسوی. یوروایت کښې دی چه که د دې ځایْ د جنګ جګړې د پاره د جواز دلیل پیش کړی نو ورته وائې الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته اجازت ورکړې ووتاسوته نه. ([1]) بیا قسم خوری د پلار او اولاد. بعضو خو ونیلی دی چه ﴿مَا وَلَدَ﴾ کښې ﴿مَا﴾ نافیه دې یعنی قسم دې د هغه چه د اولاد والا دې اوقسم دې د هغه چه بې اولاد دې یعنی د بچو والا

[1] صحیح بخاری کتاب جزاء الصید باب لا یعضد شجر الحرم: ۱۸۳۲، صحیح مسلم: ۱۳۵۳.

اوښتړاوکه ﴿مَا﴾ موصوله اومنلې شي نومعنی دا شوه چه د پلاراو اولاد قسم. د پلار نه مراد حضرت آدم ﷺ اود اولاد نه ټول انسانان. (۱) ډیره قوي بهتره خبره هم دامعلومیږي ځکه چه ذې نه وړاندې قسم دې د مکې چه د ټولې زمکې او ټولو آبادو مور ده نودې نه پس په دې کښې د اوسیدونکو قسم نی اوخوړلو اود اوسیدونکو یعنی انسان اصل او جرړه یعنی د آدم ﷺ بیاد هغه د اولاد قسم اوخوړلو. ابوعمران ﷺ فرمائی مراد تری نه حضرت ابراهیم ﷺ اود هغه اولاددې. (۲) امام ابن جریر ﷺ فرمائی چه مراد عام دې یعنی هرپلار اوهراولاد. (۳) بیا فرمائی چه مونږ انسان ته صحیح قداوقامت صحیح سلامت اندامونه او ټیک ټاك پیداکړې دې. هم د هغه د مور په خیټه کښې هغه ته دا پاك ترتیب او ښکلې ترکیب ورکولې شي. لکه چه فرمائی ﴿الَّذِیْ خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ فَعَدَلَكَ﴾ (۴) یعنی هغه الله ﷻ ته پیدا کړې صحیح نی کړې ټیک ټاك نی جوړکړې اوبیا چه په کوم شکل کښې غوښتل ترکیب نی درکړو. بل ځائ فرمائی ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِیْٓ اَحْسَنِ تَقْوِیْمٍ﴾ مونږ انسان په ښکلې شکل کښې جوړکړو. د ابن عباس ﷺ وغیره نه روایت دې چه قوت او طاقت والا پیداکړې دې. پخپله ده ته ګوره اود هغه د پیداکولوظرف ته غوراوکړه د هغه د غاښونو راوتلوته فکراوکړه وغیره. حضرت مجاهد ﷺ فرمائی اول نطفه بیاچکه شوې وینه بیاد غوښې بوټئ غرض په خپل پیداکیدوکښې ښه مشقتونه اوچتوی لکه چه ارشاد دې ﴿ حَمَلَتْهُ اُمُّهٗ كُرْهًا وَّوَضَعَتْهُ كُرْهًا ﴾ یعنی د هغه مور په حمل کښې تکلیف اوچت کړو بیائې دماشوم پیداکیدوکښې تکلیف برداشت کړو بلکه د پئیوپه ورکولوکښې هم مشقت او په معیشت کښې هم تکلیف (۵) حضرت قتاده ﷺ فرمائی سختئ اوطلب نی په کسب کښې پیداکړې دې. عکرمه ﷺ فرمائی په سختئ او اوږدوالی کښې پیداکړې دې. قتاده ﷺ فرمائی مشقت کښې اوداهم روایت دې چه په اعتدال کښې قیام دې. په دنیااوآخرت کښې سختئ برداشت کول وی. حضرت آدم ﷺ په آسمان کښې پیداشوې ووپه دې وجه دا اووئیلې شو. آیاهغوی دا ګنړی چه د هغوی په مال اخستوباندې څوك قادر نه دی. په ده باندې د چا هډو طاقت نشته ولې داتپوس به نه کیږی چه د کوم ځائ نه دې مال راوړې او چرته دې خرچ کړې آیا هغه دا خیال کوی چه هغه ته څوك نه ګوری؟ آیا د الله ﷻ د نظر نه هغه خپل ځان غیب ګنړی. آیا مونږ انسان ته د کتلود پاره دوه سترګې نه دی ورکړې؟ اود زړه د خبرو د څرګندونو د پاره مو ژبه نه ده ورکړې؟ اودوه شونډې نه دی ورکړې؟په کوموسره چه په خبروکولوکښې امداد ملاویږی په خوراك کولوکښې امداد ملاویږی اود مخ ښائست هم وی او د خُلې هم. ابن عساکر کښې دی چه نبی کریم ﷺ فرمائی چه الله ﷻ فرمائی ای بنیادمه ما تاته ډیر لوئ لوئ نعمتونه دربښلی دی کوم چه ته شمیرلې هم نه شې اونه د دې د شکر ادا کولو په تاکښې طاقت شته. زما دا نعمت هم دې چه ما تاته د کتلود پاره دوه سترګې درکړی بیا ما په دې د بڼړو غلاف جوړکړې دې نو په دې سترګو باندې زما حلال کړې شوی څیزونه ګوره که حرام څیز ستا د سترګو په وړاندې راشی نودا بندکړه. ما تاته ژبه درکړې ده اود دې خلاف مې هم درکړې دې زما د مرضئ خبره د ژبې نه اوباسه او زما د منع کړې شوی خبرونه ژبه بندساته. ما تاته شرمګاه درکړې اود دې پرده مې هم درکړې ده په حلال ځائ کښې ته بې شکه استعمالوه خو په حرام ځائ باندې پرده اچوه. اې بنیادمه ته زما خفګان نه شې اوچتولې اوزما د عذابونو زغملو طاقت نه شې لرلې.

(۱) الطبری: ۴۳۲/۲۴.
(۲) الطبری: ۴۳۳/۲۴.
(۳) الطبری: ۴۳۳/۲۴.
(۴) الطبری: ۴۳۴/۲۴.
(۵) الدرالمنثور: ۸/۵۲۰.

بیا فرمائی چه مونږ هغه ته دواړه لارې اوخودلې د نیکئی او د بدئی. رسول الله ﷺ فرمائی چه دوه لارې دی نو بیا تاته د نیکئی لار د بدئی د لارې نه ولې ښه نه ښکاری؟ داحدیث ډیر ضعیف دې. دا حدیث په مرسل طریقه باندې هم روایت دې. ابن عباس ﷺ فرمائی چه دې نه مراد دواړه پنیی دی اومفسرینوهم دا ونیلی دی. امام ابن جریر رحمه الله فرمائی چه صحیح قول هم ړومبې دې. لکه چه هم دا بل ځائ ارشاد دې ﴿إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ۝ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۝﴾ یعنی مونږ انسان د یوځائ شوې نطفه نه پیداکړو بیا مونږ هغه اوریدونکې کتونکې کړو. مونږ د هغه لار خودنه اوکړه او لارمو ورته اوخودله نو یاخو شکرکونکې دې اویا ناشکره دې.

فَلَا اقْتَحَمَ ‏ الْعَقَبَةَ ۝ وَمَا أَدْرَاكَ ‏ مَا الْعَقَبَةُ ۝

نو همت ئې اونه کړو دتیریدو | په سخته لار باند | او څه پته ده تاته | چی څه ده هغه سخته لار |

بیاهغه (ددین) ګزرګاه ته داخل شو|........................او تاته څه خبر دې چې ګزرګاه څه څیز دې

فَكُّ رَقَبَةٍ ۝ أَوْ إِطْعَامٌ ‏ فِي يَوْمٍ ‏ ذِي مَسْغَبَةٍ ۝ يَتِيمًا

آزادول دغلام دی | یا خوراك ورکول دی | په هغه ورځ کښې | چی خاوند دلوږې وی | یتیم ته |

(واورۀ هغه) دچا څټ (دغلامئ نه) خلاصول دی| یا دلوږې په ورځ کښې خوراک ورکول دی| یتیمانو ته

ذَا مَقْرَبَةٍ ۝ أَوْ مِسْكِينًا ‏ ذَا مَتْرَبَةٍ ۝ ثُمَّ كَانَ ‏ مِنَ الَّذِينَ ‏ آمَنُوا

چې خپل وی | یا مسکین ته | چی په خاورو خړ وی | بیا وی | دهغه کسانونه | چی ایمان ئې راوړې دې

چې رشته دار هم وی | یا په ښاوره کښې ناست مسکین ته | بیا هغه د مومنانو نه هم وی (مسلمان وی)

وَتَوَاصَوْا ‏ بِالصَّبْرِ ‏ وَتَوَاصَوْا ‏ بِالْمَرْحَمَةِ ۝ أُولَٰئِكَ

| اویوبل ته نصیحت کوی | په صبر کولو سره | او یوبل ته نصیحت کوی | په رحم کولو سره | دا خلق |

او هغوئ په خپل مینځ کښې یو بل ته د صبر اود رحم کولو نصیحت کوی |.....................داخلق

أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۝ وَالَّذِينَ ‏ كَفَرُوا ‏ بِآيَاتِنَا

ملګرې دښی طرف دی | او هغه کسان | چی انکار ئې اوکړو | ایتونه زمونږه |

په ډیر خوش نصیبه وی| او هغه خلق کومو چې زمونږ په ایتونوباندې کفر اوکړو|

هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝ عَلَيْهِمْ ‏ نَارٌ ‏ مُّؤْصَدَةٌ ۝

هم دوئ ملګری دګس طرف دی | په هغوئ باند به وی | اور | سرپوخ کړې شوې |

هغوئ دګس طرف (خراب) خلق دی | د هغوئ نه به اور د هر طرف چارچاپیره وی

قوله تعالى:- فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ۝

د غلام آزادولو ثواب، عقبه نه څه مراددې: دحضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه عقبه ددوزخ د یو خونیدونکی غرنوم دې. حضرت کعب احبار رحمه الله فرمائی دا په اویا درجې په دوزخ کښې. قتاده رحمه الله فرمائی دایوه د داخلې سخته کنده ده دې کښې د الله ﷻ په فرمانبردارئی سره داخل شئی. بیائی د دې داخله اوخودله یادا وینا کول چه تاته چا اوخودل چه داکنده څه څیز دې. نو وئی فرمائیل غلام آزادول او د الله ﷻ په نوم باندې خوراك ورکول. ابن زید رحمه الله فرمائی مطلب دادې چه دې د خیر اوخلاصی په لار ولې روان نه شو؟بیائی مونږ ته خبردارې اوکړو وئی فرمائیل تاسوته څه پته ده چه

عقبه څه څيزدي؟ د سټ خلاصول يا د طعام صدقه ورکول ﴿فَكُّ رَقَبَةٍ﴾ کوم چه داضافت سره دي دا ﴿فَكُّ رَقَبَةٍ﴾ هم لوستلې شوې دې يعنی فعل فاعل د دواړو قراءتونو مطلب تقريبا يودې مسند احمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه څوك د يومسلمان غاړه خلاصه کړی الله ﷻ به د هغه هريو اندام د هغه د هريواندام په بدله کښې د دوزخ نه آزادکړی تردې چه د لاس په بدله کښې لاس او د پښو په بدله کښې پښې اود شرمګاه په ځای شرمګاه.علی بن حسين رضي الله عنه يعنی امام زين العابدين رحمه الله چه کله دا حديث واوريدو نودسعيدبن مرجانه د حديث د راوی نه ئې تپوس اوکړو آيا تا پخپله دحضرت ابوهريره رضي الله عنه د خُلې نه داحديث اوريدلې دې؟هغوی اوفرمائيل او نو دوی خپل غلام ته اوفرمائيل چه مطرف راوغواړه چه کله هغه مخامخ شو نو هغوی اوفرمائيل څه ته د الله ﷻ په نوم آزاد ئې. بخاری مسلم ترمذی او نسائی کښې هم داحديث دې. په صحيح مسلم کښې داهم دی چه غلام ئې په لس زره درهم باندې اخستې وو([1])اوپه حديث کښې دی چه يومسلمان بل مسلمان غلام آزادکړی الله ﷻ د هغه د يو يو هډوکی په بدله کښې د هغه يويو هډوکې د دوزخ د اُور نه خلاصوی اوچه کومه مسلمانه ښځه يوه مسلمانه وينځه آزاده کړی د هغې هم د يو يو هډوکی په بدله کښې يو يو هډوکې د دوزخ د اُور نه آزاديږی.([2]) (ابن جرير) مسنداحمد کښې دی چه کوم سړې د الله ﷻ د ذکر د پاره جمات جوړکړی الله ﷻ د هغه د پاره په جنت کښې کور جوړوی اوچه کوم مسلمان غلام آزاد کړی الله ﷻ د هغه د پاره فديه جوړوی اوهغه د دوزخ نه آزادوی. کوم سړې چه په اسلام کښې بوډا شو هغه ته به د قيامت په ورځ نور ملاويږی([3]) بل روايت کښې داهم دی چه کوم سړې د الله ﷻ په لارکښې غشې اوچلوی که هغه اولګی اوکه اونه لګی هغه ته به د حضرت اسماعيل عليه السلام د اولادنه د يو غلام د آزادولوثواب ملاويږی. بل حديث کښې دی چه دکوم مسلمان درې بچی د بلوغت نه وړاندې وفات شی هغه به الله ﷻ په خپل فضل اوکرم سره په جنت کښې داخلوی ([4]) او کوم سړې چه د الله ﷻ په لارکښې جوړې ورکړی الله ﷻ به د هغه د پاره د جنت اته واړه دروازې کولاوکړی په کومه چه غواړی ځی دې([5])د دې ټولو احاديثو سندونه ډير ښکلې دی. ابوداؤد کښې دی يوځل مونږ حضرت واثله بن اسقع رضي الله عنه ته اوونيل چه مونږ ته يو داسې حديث واوروئی په کوم کښې چه ډير کمې زياتې نه وی نو هغوی ډير خفه شو او وئې فرمائيل چه په تاسو کښې دې څوك اولولی اود هغه قرآن د هغه په کورکښې وی نوآيا هغه کمې زياتې کوی؟ مونږ ونيل حضرت زمونږ مطلب دا نه دې مونږ خو وايو چه د رسول الله ﷺ نه اوريدلې شوې حديث مونږ ته واوروه. هغوی اوفرمائيل مونږ يوځل د رسول الله ﷺ په خدمت کښې د خپل يوملګری باره کښې حاضرشو چا چه د قتل په وجه د دوزخ اُور په ځان واجب کړې وو نو حضور ﷺ اوفرمائيل د ده د طرف نه يوغلام آزادکړئی نو الله ﷻ به د هغه د هريو اندام په بدله کښې د ده يويو اندام د دوزخ د اُور نه آزاد کړی([6])داحديث په نسائی کښې هم شته. بل يوحديث کښې دی چه کوم سړې د بل سړی مرئی آزاده کړی نو الله ﷻ هغه د ده د فديه جوړوی([7]) داسې نور هم ډير احاديث دی.

قوله تعالى:- أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ

غريب مسکين باندې خوراک کول:- مسند احمد کښې دی يو اعرابی رسول الله ﷺ له راغلواوونې ونيل

---

[1] صحيح بخاری كتاب العتق باب فى العتق وفضله : ۲۵۱۷، صحيح مسلم: ۱۵۰۹، ترمذی : ۱۵٤۱.
[2] ابوداود كتاب العتق باب اى الرقاب افضل ، : ۳۹٦۵، وسنده صحيح قتاده صرح بالسماع عند البيهقی : ۱٦۱/۹.
[3] احمد: ۳۸٦/٤.
[4] احمد : ۱۱۳/٤، ابوداود كتاب العتق باب اى الرقاب افضل : ۳۹٦٦.
[5] احمد: ۳۸٦/٤.
[6] ابوداود كتاب العتق باب فى ثواب العتق: ۳۹٦٤، وسنده حسن.
[7] احمد: ۱۵۰/٤.

حضورﷺیو داسي کار راته اوښايه چه په هغې زه جنت ته لاړ شم. حضورﷺ اوفرمائيل په لږ وشان الفاظو کښې تا ډيرو خبروتپوسونه اوکړل نسمه آزاده کړه اورقبه خلاصه کړه. هغه وئيل حضرت دا دواړه څيزونه يونه دی؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه نه د نسمه آزادولومعنی داده چه ته يوازې يوغلام آزاد کړې اود ﴿فَكُّ رَقَبَةٍ﴾ معنی ده چه څه لږ ډير امداد کوه. د پئيوڅاروې د پئيوڅکلود پاره چا مسکين ته ورکول، ظالم رشته دارسره نيك سلوك کول دا دی د جنت کارونه که د دې په تاکښې طاقت نه وی نو په اوږې باندې خوراك او تږی باندې څکل، د نيکوحکم اود بدو نه منع کول خوکه د دې هم طاقت نه وی نو سوا د ښيګړې او نيکې خبرې بله خبره د خلې نه مه اوباسه [1]. ﴿ذِي مَسْغَبَةٍ﴾ معنی ده اوږې کله چه د خوراك خواهش وی. [2] غرض د ولږې په وخت کښې خوراك ورکول اوهغه هم هغه نادان ماشوم ته د چا د سرنه چه د پلار سورې اوچت شوې وی اودې هم د ده رشته دار وی. رسول اللهﷺ فرمائي چه مسکين ته صدقه ورکول يو ثواب لری او رشته دار ته ورکولو باندې دوه اجرونه ورکولې کيږی [3] (مسنداحمد) داسې مسکين ته ورکول چه د خاورو ککړوی په لارکښې پروت وی کورنی نه وی سامان وغيره ورسره نه وی د ولږې د لاسه ئی خيټه په زمکه لګی د خپل کور نه لرې وی په مسافرت کښې وی فقير مسکين محتاج قرض دار مفلس وې څوك ئی تپوس والا نه وی بال بچ دار وی لکه چه بل ارشاد دې ﴿وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُم مَّشْكُورًا﴾ کوم سړې چه د آخرت اراده لری اود دې د پاره کوشش اوکړې اوهغه ايماندارهم وی نودهغه کوشش داللهﷻ په نيزدمشکوردې. بل ارشاد دې ﴿وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ په ايماندارانو کښې چه کوم سړی او ښځې نيك عمل اوکړی جنت ته به ځی اوهلته به بې حسابه رزق مومی. بيا د هغوی بل صفت بيانيږی چه د خلقو غم زغمی په هغوی رحم اوکرم کولو خپل مينځ کښې يوبل ته نصيحت او وصيت کوی. لکه چه په حديث شريف کښې دی په رحم کونکو باندې اللهﷻ هم رحم کوی. تاسو د زمکې والا باندې رحم اوکړئ د آسمان والا به په تاسو باندې رحم اوکړی. [4] بل حديث کښې دی چه څوك رحم نه کوی په هغه باندې هم رحم نه کيږی[5] ابوداؤد کښې دی چه څوك زمونږ په کشرانو باندې رحم نه کوی اود مشرانوعزت نه کوی هغه زمونږ نه نه دې[6] بيا فرمائی چه داهغه خلق دی د چا په ښی لاس کښې چه به عمل نامه ورکولې شی. اوزمونږ آياتونه دروغ ګڼړونکو ته به په ګس لاس عمل نامه ملاويږی. او په سرينه لاندې باندې اورکښې به ورځی. د کوم نه چه به نه خلاصې ملاويږی نه کمې نه آرام او نه راحت. د دې اور دروازې به په دوی پسې رابندوی. نور بيان د دوی په ﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ﴾ الخ کښې راځی. ان شاء الله. حضرت قتادهؒ فرمائی مطلب دادې چه نه به په هغې کښې رڼرا وی اونه سورې اونه به کله دهغه ځائ نه وتل ملاويږی[7] حضرت ابوعمر جونیؒ فرمائی چه کله د قيامت ورځ راشی اللهﷻ به حکم ورکړی اوهرسرکش هريوشيطان او هرهغه سړې د چا د شرارت نه چه په دنيا کښې خلق ويريدل د اوسپنې په زنځيرونو به کلك اوتړلې شی بيا به دوزخ کښې وراچولې شی. بيا به دوزخ رابند کړې شی د اللهﷻ قسم چه هيڅ کله به د هغوی قدمونه اونه دريږی. د اللهﷻ قسم هغوی ته به کله هم د آسمان

---

[1] احمد: ۲۹۹/٤ وسنده صحيح.
[2] الطبری: ٤٤٢/٢٤.
[3] ترمذی کتاب الزکاة باب ماجاء فی الصدقة علی ذی القرابة: ۶۵۸، وهوحديث صحيح لسائی.
[4] ابوداود کتاب الادب باب فی الرحمة: ٤٩٤١، وسنده حسن، ترمذی: ۱۹۲٤، احمد: ۱۶۰/۲.
[5] صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالی (قل ادعوالله اوادعوالرحمان ....) ۷۳۷۶.
[6] ابوداود کتاب الادب باب فی الرحمة: ٤٩٤٣، وهو حديث حسن.
[7] الطبری: ٤٤٧/٢٤.

شکل هم ښکاره نه شي. د الله ﷻ قسم چه کله به په ارام باندې د هغوی سترګې اونه لګې. د الله ﷻ قسم هغوی ته به کله هم د خوراك څښاك څه د مزې څیز ملاونه شي. (ابن ابی حاتم) ﴿الحمدلله﴾ د سورت بلد تفسیر ختم شو.

﴿تفسیرسورت والشمس﴾

دحضرت جابر ﷺ حدیث اول تیرشوی دې چه نبی کریم ﷺ حضرت معاذ ﷺ ته اوفرمانیل چه تا ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ او ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾ او ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ﴾ سره امامت ولې اونه کړو. ([1])

اياتونه		سورة الشمس مكية وهي خمس عشرة اية وركوعا واحدا		ركوع ګاني
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
⑮		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		①

وَالشَّمْسِ | وَضُحَاهَا ① | وَالْقَمَرِ | إِذَا

قسم دې په نمر | او په ګرمئ دنمر باند | او قسم دې په سپوږمۍ باند | کله چې |

قسم دې په نمر او دهغې په رنړا |.................... او (قسم دې) په سپوږمۍ چې وروپسې

تَلَاهَا ② | إِذَا جَلَّاهَا ③ | وَالنَّهَارِ | وَاللَّيْلِ

هغه راځي په نمر پسې | او قسم دې په ورځ باند | کله چې ښکاره کړي دغه نمر | قسم دې په شپه باند

راځیږي | ....او (قسم دې) په ورځ چې روښانه شي | ....او (قسم دې) په شپه چې

إِذَا يَغْشَاهَا ④ | وَالسَّمَاءِ | وَمَا

| کله چې راخوریږي په نمر باند | او قسم دې په آسمان باند | او په هغه ذات باند |

راخوره شي | او (قسم دې) په آسمان او په هغه الله ﷻ چې جوړ کړې ئې دې (آسمان)

بَنَاهَا ⑤ | وَالْأَرْضِ | وَمَا | طَحَاهَا ⑥

چې جوړ ئې کړو دغه آسمان | او قسم دې په زمکه باند | او په هغه ذات باند | چې وې غوړوله دغه زمکه

او (قسم دې) په زمکه او په هغه ذات چې خوره کړې ئې ده (دا زمکه) ....

وَنَفْسٍ | وَمَا | سَوَّاهَا ⑦

او قسم دې په نفس دانسان باند | او په هغه ذات باند | چې برابر ئې کړو هغه

او (قسم دې) په نفس او په هغه الله ﷻ چې ډیر برابر ئې جوړ کړې دې (دا نفس)

فَأَلْهَمَهَا | فُجُورَهَا | وَتَقْوَاهَا ⑧ | قَدْ أَفْلَحَ

| نو په زړونو کښې ئې واچوله دغه نفس ته | بدی دهغه | او نیکی دهغه | یقینا چې کامیاب شو

نو بد او نیک ئې ورته خودلې دی | ....هغه کس کامیاب شو چا چې

---

[1] ددې تخریج د سورة انفطار په شروع کښې تیر شوې دې.

مَنْ	زَكّٰهَا ۝	وَقَدْ خَابَ	مَنْ	دَسّٰهَا ۝
هغه كس	چې پاك ئې كړو نفس خپل	او ناكام شو	هغه څوك	چې تباه يې كړو دغه نفس

خپل نفس پاک کړو ا ....او هغه كس ناكام شو چې چا خپل نفس خراب كړو ا

قوله تعالى:- وَالشَّمْسِ وَضُحٰهَا ۝

دنمراوسپوږمئي قسم:- حضرت مجاهد رحمة الله فرمائي چه د ضحانه مراد رڼرا ده([1])قتاده رحمة الله فرمائي پوره ورځ مراد ده([2])امام ابن جرير رحمة الله فرمائي چه ټيك خبره دا ده چه الله ﷻ د نمراو ورځې قسم خوړلې دې اوسپوږمئي چه ددې نه روستوراشي يعني نمرپټ شي او سپوږمئي روښانه شي. ابن زيد رحمة الله فرمائي چه د مياشت په ړومبو پنځلس ورځو كښې خو سپوږمئي د نمر نه شاته وي او په روستونوپنځلسو ورځوكښې وړاندې وي. زيد بن اسلم رحمة الله فرمائي چه دې نه مراد ليلة القدردې.

قوله تعالى:- وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰىهَا ۝

بيائې دورځې قسم اوخوړلو كله چه هغه روښانه اورڼرا شي يعني نمر ورځ راګيره كړي. بعضې عربو وئيلې دي چه ورځ كله تياره رڼراكړي خوكه داسې اووائې چه خوروالې كله اوېرقيرې نو نوربه هم ښه وو. دې دپاره چه په ﴿يَغْشٰهَا﴾ كښې هم دامعنى ټيك ده. په دې وجه حضرت مجاهد رحمة الله فرمائي د ورځې قسم كله چه هغه روښانه شي.([3]) امام ابن جرير رحمة الله دا قول خوښوي چه په دې ټولوكښې ضمير ها مرجع نمردې ځكه چه هم د دې ذكر روان دې. شپه چه كله هغه پټ كړي او ځلورو واړو طرفونه تياره خوره شي. يزيدبن حمامه رحمة الله وائي چه كله شپه راځي نو الله ﷻ فرمائي زما بنديګان يو ډير خراب خلق پټ كړل مخلوق د شپې نه ويرېږي نود دې د پيداكونكي نه نور ډير ويريدل پكار دي. (ابن ابى حاتم) بيادآسمان قسم خوري دلته چه كوم "ما" ده دامصدريه هم كيدې شي يعني د آسمان اود دې د جوړولو قسم. دحضرت قتاده رحمة الله قول هم دغه دې اودا "ما" د "من" په معنى كښې هم كيدې شي نومطلب به دا شي چه د آسمان قسم اود دې د جوړونكي قسم يعني پخپله هم دالله ﷻ. مجاهد رحمة الله هم دافرمائي. دا دواړه معنې يوبل سره لازم اوملزوم دي. د "بنا" معنى اوچتوالې. بل ځائې ارشاد دې﴿وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا بِاَيْدٍ﴾الخ يعني آسمان مونږ په قوت سره جوړكړو اومونږ د كولاووالې والا يو. مونږ زمكه خوره كړه او څنګه ښه خورولو والايومونږ. دلته ئې هم اوفرمائيل چه د زمكې اوددې دهوارئي د دې د خورولو د دې د غوړولو د دې د تقسيم اود دې د مخلوق قسم. ډير مشهورقول د دې د خورولودې. د اهل لغت په نيزد هم دا معروف دې. جوهرى رحمة الله فرمائي ﴿طحوته﴾ په شان د ﴿دحوته﴾دې اود دې معنى د خورولوده. د اكثرو مفسرينوهم داقول دې. بيا فرمائي چه د نفس او د دې ټيك ټاك جوړولوقسم يعني دا ئې پيداكړو او تر هغه وخت نه دا صحيح سالم او په فطرت باندې قايم دې. لكه بل ځائې ارشاد دې ﴿فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا ۚ فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِىْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ۚ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ ۙ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝﴾خپل مخ قايم ساته ددين حنيف دپاره چه فطرت دې دالله ﷻ په كوم ئې چه خلق جوړكړه.د الله ﷻ د خلق بدل نشته. حديث شريف كښې دي چه هرماشوم په فطرت باندې پيداكيږي بيا د هغه مورپلار هغه يهودي نصراني او يا مجوسي جوړوي. لكه څناور څاروي بچې چه صحيح سالم پيداكيږي تاسو به په هغې كښې يو غوږ پريشوې اونه وينئ. (بخاري اومسلم)([1])د صحيح مسلم په يو حديث كښې دي

([1]) الطبرى : ٤٥١/٢٤.

([2]) الطبرى : ٤٥٢/٢٤.

([3]) الطبرى : ٤٥١/٢٤.

پریشوي اونه ويني. (بخاري اومسلم)[1] د صحيح مسلم په يو حديث كښې دي الله ﷻ فرمائي چه ما خپل بندګان يوشان والا پيدا كړي هغوی له شيطان اورسيدواود دين نه ئې دهوكه كړل[2] بيا فرمائي چه الله ﷻ بدكاري او پرهيزګاري بيان كړه اوچه كوم څيز د هغه په قسمت كښې وود هغې طرف ته د هغه لارخودنه اوكړې شوه. ابن عباس ؓ فرمائي چه خيراوشر ښكاره كړې شو. ([3]) ابن جرير كښې دي چه حضرت ابوالاسود رحمه الله فرمائي چه حضرت عمران بن حصين ؓ تپوس اوكړو اوبيا يې خلق چه كوم اعمال كوي اوتكليفونه اوچتوي آيا دادهغوی دپاره دالله ﷻ دطرف نه مقررشوی دي اودهغوی په تقدير كښې ليكلي شوي دي يادوي پخپله د راتلونكې وخت دپاره پخپله توګه كوي په دې وجه چه انبياء عليهم السلام هغوی له راغلي دي اود الله ﷻ حجت په دوی پوره شوې دې. ما په جواب كښې اووئيل نه نه بلكه دا څيز د اول نه فيصله شوې دې او مقدرشوې دې. حضرت عمران ؓ اووئيل چه بياخويه دا ظلم نه وي. ما خو چه دا واوريده نو اوريچيدم او اوويريدم چه د هرڅيز مالك اوخالق هم هغه الله ﷻ دي ټول ملك د هغه په لاس كښې دي د هغه د افعالوتپوس پښتنه څوك نه شي كولي هغه د ټولو نه تپوس كولي شي. زما دې جواب اوريدو سره حضرت عمران ؓ ډيرزيات خوشحاله شو او ونې وئيل چه الله ﷻ دې تا صحيح كړي ماخودا سوالونه د دې د پاره كړې وو چه ازميښت اوشي. واوره يوسړې د مزينه جهينه قبيلې د حضور ﷺ په خدمت كښې حاضرشو اوهم دا سوال ئې اوكړو كوم چه ما تانه اول اوكړو حضوراكرم ﷺ هم دا جواب وركړو كوم چه تا راكړو نو هغه وئيل چه بيا زمونږ په اعمالوڅه؟ حضور ﷺ په جواب كښې ارشاد اوفرمائيلو چه څوك الله ﷻ وتبارك د كوم منزل د پاره پيداكړې دې د هغه نه به هم هغه شان كار كيږي. كه جنتي وي نود جنت اعمال اوكه دوزخي ليكلې شوې وي نو هم داسې اعمال به په هغه باندې آسان وي. واوره په قرآن پاك كښې د دې تصديق موجود دې الله ﷻ فرمائي ﴿وَنَفۡسٖ وَمَا سَوَّىٰهَا ۝ فَأَلۡهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقۡوَىٰهَا ۝﴾ دا حديث په مسلم كښې هم دې[4]

قوله تعالى:- قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ۝

تزكيه نفس:- مسند احمد كښې هم دي چاچه خپل نفس پاك كړو هغه بامراد شو يعني د الله ﷻ په تابعدارئ كښې لګيا شو او خراب اعمال او رذيل اخلاق ئې پريخودل لكه چه بل ځاۍ ارشاد دې ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ۝ وَذَكَرَ ٱسۡمَ رَبِّهِۦ فَصَلَّىٰ ۝﴾ چا چه پاكوالې اوكړو اود خپل رب نوم ئې يادكړو بيائې مونځ اوكړو نو هغه كاميابي بياموندله او چا چه خپل ضمير خراب كړوبرباد ئې كړو اود هدايت نه اخوا شو هغه ئې بربادكړو په نافرمانو كښې پريوتلو اوكوم نفس چه الله ﷻ لاندې راګذاركړو هغه برباد اوخائب اوخاسر پاتې شو. عوفي علي بن ابوطلحه د حضرت ابن عباس ؓ نه هم دا روايت كوي[5] د ابن ابي حاتم په يو مرفوع حديث كښې دي چه حضوراكرم ﷺ آيت ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ۝﴾ اولوستلو ونې فرمائيل كوم نفس چه الله ﷻ پاك كړلو دهغه نه ئې خلاصې بياموندلو. خو په دې حديث كښې يو علت خودا دې چه جوير بن سعيد متروك الحديث دې. دويم علت دا دې چه ضحاك د حضرت عبدالله ؓ نه روايت كوي د هغه ملاقات ثابت نه دې. د طبراني په حديث كښې دي چه ﴿فَأَلۡهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقۡوَىٰهَا ۝﴾ لوستلو سره هغوی دا دعا اولوستله ﴿اللهم آت نفسي تقوها وزكها انت خير من زكها انت وليها ومولاها﴾[6] د مسند احمد په حديث كښې دي

---

[1] صحيح بخاري كتاب الجنائز باب اذا سلم الصبي فمات : : ۱۳۵۸. ترمذی : ۲۱۳۸.
[2] صحيح مسلم كتاب الجنة باب الصفات التي يعرف بها في الدنيا : ۲۸٦۵. احمد: ۲٦٦/٤.
[3] الطبري : ٤۵٤/۲٤،
[4] صحيح مسلم كتاب القدر باب كيفية ابن حبان : خلق آدمي في بطن امه .
[5] الطبري : ٤۵۵/۲٤،
[6] السنة لابن ابي عاصم : ۳۱۹،

حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائي چه د شپې يو ځل زما سترګې کولاوشوې اومې کتل چه حضور ﷺ په خپل کټ کښې نشته د تيارې په وجه ما په خپل کورکښې په لاسونو اولټولو نوزما لاس حضور ﷺ سره اولګيدل هغه وخت حضور ﷺ په سجده کښې وو اودا دعائي لوستله ﴿رب اعط نفسي تقوها وزكها انت خير من زكها انت وليها ومولاها﴾[1] داحديث صرف هم په مسند احمد کښې دې. دمسلم اومسند احمد په يوحديث کښې دی چه رسول الله ﷺ دا دعا غوښتله ﴿اللهم اني اعوذبك من العجز والكسل والهرم والجبن والبخل وعذاب القبر اللهم انت نفسي تقوها وزكها انت خير من زكها انت وليها ومولاها اللهم اني اعوذبك من قلب لا يخشع ومن نفس لا تشبع وعلم لا ينفع ودعوة لا يستجاب لها﴾ يا الله زه د عاجز کيدو او لاچارې نه د سستئي نه اود شکست خوړلو نه د بوډاوالي نه او د نامردئي د بخيل توب نه اود قبرد عذاب نه ستا پناه غواړم.اې الله زما زړه ته د دې تقوی راکړه او دا پاک کړې هم ته د دې ښه پاکونکې ئې اوهم ته د دې والي او مولی ئې.اې الله ماد داسې زړه نه بچ کړه په کوم کښې چه ستا ويره نه وی اود داسې نفس نه مې بچ کړه چه آسوده نه وی اود داسې علم نه مې بچ کړه چه نفع په کښې نه وی اود داسې دعا نه مې بچ کړه چه قبوله نه شي. دحديث راوي حضرت زيد بن ارقم رضی الله عنه فرمائي چه د الله جل جلاله رسول ﷺ مونږ ته دعا اوخودله اومونږ ئې تاته ښايو.[2]

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰهَآ ۝١١ إِذِ انْۢبَعَثَ أَشْقٰهَا ۝١٢

دروغ اوګڼړو | ثموديانو | په وجه دسرکشئ خپلې | کله چې راپورته شو | دټولو نه بدبخته سړې دهغوئ

(قوم د) ثمود دخپلې سرکشئ په وجه (صالح) دروغژن اوګڼړلو | کله چې په هغوی کښې يو بدبخته راپورته شو

فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰهَا ۝١٣

| نو اووئيل | هغوئ ته | رسول دالله | (لاس مه وروړئ) اوښې دالله ته | او (مه بندوئ) اوبه څکل ددې

نورسول دالله جل جلاله ورته اووئيل | چې خبردار دا دالله جل جلاله اوښه ده | اوددې دڅکلو وار مقرر دې

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا ۝ فَدَمْدَمَ

| نو دروغ اوګڼړو هغوئ هغه لره | پس زخمي ئې کړه هغه اوښه | نو راوستلو هلاکت

خودوئ پيغمبر دروغژن اوګڼړلو | او اوښه ئې زخمي (مړه) کړه | ....نو الله جل جلاله پرې

عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْۢبِهِمْ فَسَوّٰهَا ۝١٤

| په هغوئ باند | رب دهغوئ | په سبب دګناهونو دهغوئ | نو برابر ئې کړل هغوئ په هلاکت کښې

د هغوی د ګناه په وجه عذاب راوستلو .... | ....نو ټول ئې برابر کړل .....

وَلَا يَخَافُ عُقْبٰهَا ۝١٥

| اونه يريږي الله | دانجام دهغې نه |

او الله تعالي دهغوئ د هلاکت د انجام هيڅ پرواه نه کوي

قوله تعالى :- كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰهَآ

دثموديانو نه دسرکشئ بدله: الله جل جلاله فرمائي چه ثموديانو دخپل سرکشئ کبرغروربه وجه دخپلو رسولانو تصديق اونه کړو.محمدبن کعب رحمه الله فرمائي د ﴿بِطَغْوٰهَآ﴾ مطلب دادې چه دې ټولوتکذيب اوکړد خو

---

[1] احمد:۶/۲۰۹.

[2] صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء باب فى الادعية : ۲۸۲۲، احمد:۴/۳۷۱.

اولنئی خبره ډیره اولی ده.حضرت مجاهد رحمه الله اوحضرت قتاده رحمه الله هم دا بیان کړې دي(۱) چه ددې سرکشئی په وجه اوددې تکذیب په ملامتیا سره دا دومره بدبخت شو چه په دوی کښې کوم ډیر بدسړې وو هغه تیارشو د هغه نوم قداربن سالف وو هم ده د حضرت صالح عليه السلام د اوښې خپې وهلې وې هم دده باره کښې فرمان دې﴿فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ﴾دثمودیانو په آواز دې راغلو اوهغه اوښه اووژله. داسړې په خپل قوم کښې دعزت والا وودنسب والا وو شریف وو دقوم رئیس او سردار وو.دمسند احمد په حدیث کښې دی چه رسول الله يوځل په خپله خطبه کښې دهغه اوښې اودهغې دمړه کونکی ذکر فرمائیلې اوددې آیت تلاوت ئې اوفرمائیلو او وئې فرمائیل چه څنګه ابوزمعه دې هم دغه شان دا سړې پخپل قوم کښې شریف عزیزاولوئ سړې وو(۲)امام بخاری رحمه الله هم داپه تفسیرکښې اوامام مسلم رحمه الله د جهنم په صفت کښې راوړلې دې او په سنن ترمذی او سنن نسائی کښې هم دا روایت په تفسیر کښې دې.ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ علی رضی الله عنه ته اوفرمائیل چه زه تاته د دنیا د ټولو نه بدبخت سړی ښایم یوخو احیمر ثمود کوم چه اوښه وژلې وه او بل هغه سړې چه ستا په تندی به زخم لګوی تردې چه ږیره به دې په وینو لمده شی(۳)د الله تعالی رسول حضرت صالح عليه السلام خپل قوم ته فرمائیلې وو چه اې قومه د الله تعالی اوښې ته د نقصان رسولونه اوویرېږئې د دې د اوبویه مقررو ورځو کښې په ظلم کولو سره د دې اوبه مه بندوئې ستاسو اود دې نمبر تړلې شوې دې خودې بدبختانود پیغمبر عليه السلام اونه منل د کومې ګناه په وجه چه ددوی زړونه سخت شو اوبیا دوی په صفاتوکه د مقابلې د پاره تیارشواودهغه اوښې پړکې ئې پریکړې کومه چه الله تعالی بغیردمور پلار نه دیوکاڼړی نه راپیدا کړې وه چه دصالح عليه السلام معجزه اودالله تعالی دقدرت کامله یوه نښه وه.الله تعالی هم په دوی باندې په غضب شو او هلاك ئې کړل او په ټولو باندې برابر عذاب نازل شو.دا ددې د پاره چه احیمر ثمود په لاس باندې د هغه قوم لوئ وړو سړو او ښځو بیعت کړې وو اود ټولو په مشوره باندې هغه دا اوښه وهلې وه په دې وجه په عذاب کښې هم ټول راګیرشو. ﴿ولایخاف﴾ ئې ﴿فلایخاف﴾ هم لوستلې دې مطلب دا چه الله تعالی څوك سزا کوی نوهغه ته دا ویره نه وی چه د دې انجام به څه وی؟ چرته دا خراب نه شی دامطلب هم کیدې شی چه د دوی بدکار احیمر اوښه اووژله خود انجامه اونه ویریدل. خو اولنې قول اولی دې. والله اعلم.

﴿الحمدلله﴾ د سورت والشمس تفسیرختم شو.

﴿تفسیر سورت اللیل﴾

د حضور ﷺ حضرت معاذ رضی الله عنه ته دا فرمائیل اول بیان تیرشوې دې چه تا د سبح اسم والشمس او واللیل سره ولې امامت اونه کړو. (۴)

ایاتونه				رکوع ګانې
		سورة الليل مكية وهي احدى وعشرون اية وركوعا واحدا		
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
٢١		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		١

وَاللَّيْلِ	إِذَا يَغْشَىٰ ١	وَالنَّهَارِ	إِذَا تَجَلَّىٰ ٢
قسم دې په شپه	کله چې خوره شی	او قسم دې په ورځ	کله چې روښانه شی

قسم دې په شپه چې راخوره شی | .... او (قسم دې) په ورځ چې روښانه شی

---

(۱) الطبری :٤٥٨/٢٤.

(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة (الشمس وضحها) :٤٩٤٢، صحیح مسلم:٢٨٥٥، ترمذی : ٣٣٤٣.

(۳) احمد: ٢٦٣/٤،

(۴) ددې تخریج دسورة انفطار لاندې تیر شوې دې.

وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ

او قسم دې په هغه ذات | چې پيدا ئې کړو | نر | او ښځه | بيشکه چې کوششونه ستاسو |

او (قسم دې) په هغه ذات چې نر او ښځه ئې پيدا کړي دی | ....چې بيشکه ستاسو کوششونه

لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾

خامخا مختلف دی | پس هر چې دې | هغه څوک | چې ورنې کړو (مال) | او ځان ئې اوساتو دبدئ نه |

مختلف دی | ....نوچاچې (دمال حقونه) ورکړل | ....او پرهيزګار شو

وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾

او رښتينې ئې اومنله | نيکی | نو اسانی به پيدا کړو مونږ هغه ته | دپاره داسانئ لاري |

او دښائسته دين تصديق ئې اوکړو| ....نو مونږ به ورته د اسانئ لاره اسانه کړو

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾

او هر چې دی | هغه څوک | چې بخل ئې اوکړو | او بې پروائی ئې اوکړه | او دروغ ئې اوګڼړله | نيکی |

او چا چې شومتيا اوکړه | او بې پروا شو | ....اود ښائسته دين نه ئې انکار اوکړو

فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا

نو اسانتيا به پيدا کړو مونږ هغه ته | دپاره دسختئ لارې | او پکار به رانشی دهغه مال خپل | کله چې

نو مونږ به ورته د سختئ لار مخکښې کړو | ....اوددهٔ مال به ددهٔ هيچرې پکار رانشی

تَرَدَّىٰ ﴿١١﴾

| هلاك شی هغه |

هر کله چې دې مړ شی |

قوله تعالى:- وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ﴿٣﴾

د شپې او ورځې قسم او په دې پورته ايت مبارک کښې بل قرات:-مسنداحمد کښې دی حضرت علقمه رحمه الله شام ته راغلو اود دمشق جمات ته لاړو دوه رکعته مونځ ئې اداکړواودالله ﷻ نه ئې دعااوکړه ياالله ماته نيك ملګرې راکړې بياروان شونود حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه سره ئې ملاقات اوشو تپوس ئې اوکړو ته دکوم ځائ ئې؟حضرت علقمه رحمه الله اووئيل زه دکوفې يم. تپوس اوکړو ابن ام عبد رضی الله عنه به داسورت څنګه لوستلو؟ماوئيل والذكروالانثى به ئې لوستلو. بيا ئې اوفرمائيل چه په تاسو کښې د تکيه والا يعنی چاسره به چه په سفرکښې دحضور ﷺ بستره وه او رازدان چه د داسې رازونونه خبر وود کوم علم چه بل چاته نه وو هغه چه د شيطان نه د رسول الله ﷺ په ژبه مبارك بچ کړې شوې وو هغه نه دې؟[1] يعنی حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه داحديث په بخاری کښې هم دې چه د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه شاګرداوملګرې حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه له راغلوهغوی هم دې لټولو سره راورسيدل. بيائې تپوس اوکړو چه په تاسو کښې د حضرت عبدالله رضی الله عنه په قراءت کښې قرآن لوستونکې څوك دې؟ نو وئيل مونږ ټول يو بيا تپوس اوکړو چه په تاسو ټولوکښې دحضرت عبدالله رضی الله عنه قراءت دټولونه زيات يادونکې څوك دې؟ خلقو د حضرت علقمه رحمه الله طرف ته اشاره اوکړه نود هغه نه سوال اوکړې شو ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴿١﴾﴾ د عبدالله

[1]) احمد: ٦/٤٤٩، وهو صحيح واصله في صحيح البخاري :٦٢٧٨، ومسلم:٨٢٤.

ﷺ نه تا څنګه اوریدلې دې نو وئی وئیل ﴿الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ﴾ به نی لوستلو. وئیل ما هم د حضورﷺ نه هم داسې اوریدلې دې اودا خلق غواړی چه زه ﴿وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ﴾ اولولم.د الله ﷻ قسم زه خو به د دوی اونه منم. [1] غرض دا چه د حضرت ابن مسعودؓ او حضرت ابودرداءؓ قراءت دا دې. او حضرت ابوالدرداءؓ خودې ته مرفوع هم وئیلې دې. باقی هم د جمهوروقراءت دا دې کوم چه په موجوده قرآنونوکښې دې. نو الله ﷻ د شپې قسم خوری چه په مخلوق باندې خوره شی اود ورځې قسم خوری کله چه هغه په خپله رنړاباندې ټولوڅیزونه روښانه کړی اود خپل ذات قسم خوری چه د نراوښځې پیداکونکې دې لکه چه فرمائی ﴿وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا﴾ مونږ تاسو جوړه جوړه پیداکړی نی بل ارشاد فرمائی ﴿وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ﴾ دهرڅیز جوړې هم مونږ پیداکړی دی.دامتضاد اودیوبل خلاف قسمونه خوړلو سره فرمائی چه ستاسو کوشش او ستاسو اعمال هم متضاد اود یوبل خلاف دی. د نیکوکونکی هم دی او په بدو کښې اخته کیدونکی هم دی. بیافرمائی چه چا ورکړه یعنی دالله ﷻ مال ئی دالله ﷻ د حکم لاندې خرچ کړو او په خیال خیال ئی قدم کیخودو په هرکار کښې ئی هم د الله ﷻ کول د هغه بدلې ئی ربښتونې ګنړلې د هغه په ثواب ئی یقین ساتلو. د ﴿الْحُسْنَىٰ﴾ معنی د لااله الاالله هم کړې شوې ده د الله ﷻ د نعمتونوهم کړې شوې ده. د مونځ روژه زکوة صدقه فطر او د جنت ئی هم روایت دې. بیا فرمائی چه مونږ به هغه ته د آسانئی لارآسانه کړویعنی د ښیګړې د جنت او نیکئی د بدلې او چاچه خپل مال د الله ﷻ په لارکښې خرچ نه کړو اود الله ﷻ نه بې پروائی اوکړی اود ﴿الْحُسْنَىٰ﴾ د قیامت د بدلې تکذیب ئی اوکړو نو په هغه به مونږ د بدئی لاره آسانه کړو. لکه چه فرمائی ﴿وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾ یعنی مونږ به د هغه زړه او سترګې واړوو څنګه چه هغوی په اول ځل په قرآن باندې ایمان نه وو راوړې اومونږبه هغه هم دهغه په سرکشئی کښې دهوکه کړی ساتو.ددې مطلب آیاتونه په قرآن کریم کښې ځائ په ځاي موجود دی چه د هرعمل بدله هم د هغې په شان وی د خیر اراده کونکی ته دخیرتوفیق ملاویږی اودشراراده لرونکو ته هم ددې توفیق وی.ددې معنی په تائید کښې دا احادیث هم دی. حضرت صدیق اکبرؓ یو ځل د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړوچه زمونږ اعمال دفارغ شوی تقدیر لاندې دی یانوی پیداکیدونکی هم زمونږدطرف نه دی حضورﷺ اوفرمائیل چه د تقدیرد لیك مطابق. وئیل بیا د عمل څه ضرورت دې.وئی فرمائیل په هرسړی باندې به هغه عمل آسان وی دکوم څیز دپاره چه هغه پیداکړې شوې دې.(مسنداحمد)[2] حضرت علیؓ فرمائی چه دجنت البقیع په مقبره کښې مونږدرسول الله ﷺ سره په یوه جنازه کښې شریك وو وئی فرمائیل چه واورئی په تاسوکښې د هر یود پاره په جنت او دوزخ کښې ځائ مقرردې او لیکلې شوې دې خلقو وئیل چه بیا مونږ په دې باندې یقین ولې اونه کړو او کینو؟ حضورﷺ اوفرمائیل عمل کوئی هرسړی باندې به هم هغه عمل راس راځی د کوم د پاره چه هغه پیداکړې شوې دې. بیا حضورﷺ هم دا آیاتونه تلاوت کړل.(صحیح بخاری)[3] هم د دې روایت په بل طریق کښې دی چه د دې بیان په وخت کښې د حضورﷺ په لاس مبارك کښې یوډکې وواوسرمبارك ئی لاندې کړې وو او په زمکه باندې راښکلو په الفاظو کښې څه کمې زیاتې هم دې.[4]

مسنداحمد کښې د حضرت عبدالله بن عمرؓ هم داسې یوسوال لکه چه پورته حدیث کښې د حضرت

---

[1] صحیح البخاری کتاب التفسیر و من سورة اللیل اذا یغشی باب (وماخلق الذکر والانثی) :۴۹۴۴، صحیح مسم : ۸۲۴،

[2] احمد:۱/۶، وسنده ضعیف ، وفی الباب احادیث اخری مغنیة عن النظر صحیح البخاری :۱۳۶۲، ومسلم: ۲۶۴۷، مسندالبزار:۲۸.

[3] صحیح البخاری کتاب التفسیر سورة اللیل اذ یغشی باب قوله (فاما من اعطی واتقی) :۴۹۴۵.

[4] صحیح البخاری کتاب التفسیر سورة اللیل اذ یغشی باب قوله (وکذب بالحسنی):۴۹۴۸.

صدیق اکبر ﷛ تیرشو روایت دې اود هغوی جواب هم هغوی ته تقریبا هم داسې روایت دې(۱)ابن جریر
کښې دحضرت جابرنه هم داسې روایت نقل دې(۲) دابن جریر یوبل حدیث کښې د دوو ځوانانوهم
داسې سوال اود حضور ﷺ هم دغه شان جواب ورکول مروي دی اوبیا د دې دواړوحضراتو داقول هم دې
چه یارسول الله ﷺ! مونږ په کوشش باندې نیك اعمال کوو(۳)د حضرت ابوالدرداء ﷛ نه هم داسې نقل
دی. رسول الله ﷺ فرمائی چه هره ورځ د ډوبیدو په وخت د نمردواړو طرفوته دوه فرښتې وی هغوی په
اوچت آوازدعاکوی کومه چه هرڅه اوری بغیرد انسانانو او پیریانونه چه اې الله ﷻ سخی ته نیکه بدله
ورکړې اود بخیل مال ختم کړې. (۴) هم دا معنی ده د قرآن د دې څلورو آیاتونو.

ددې سورت شان نزول څه دې؟:-د ابن ابی حاتم په یوډیرغریب حدیث کښې د دې پوره سورت شان نزول
دا لیکلې دې چه د یوسړی د کهجوروباغ وو په هغې کښې د یوې ونې ښاخونه د مسکین سړی په کور
باندې پراته وې هغه غریب نیك بخت بال بچې داروو. د باغ والاچه به کله د دې کهجورو شوکولو له
راتلوهغه مسکین کره به تلواوکهجورې به ئې راشوکولې.دې نه به چه کومې کهجورې لاندې پریوتلې
نو د هغه غریب سړی ماشومانوبه هغه راغونډولې نودې به راتلواود هغوی نه به ئې په زور اخستلې
اوک. یوماشوم به چرته په خُله کښې هم اچوله نو په ګوته به ئې د هغه د خُلې نه راویستله. دې مسکین
سړی د دې شکایت رسول الله ﷺ ته اوکړو حضور ﷺ هغه ته اوفرمائیل چه ښه ده ته لاړشه. حضور ﷺ
هغه باغ والا سره ملاوشو اوورته ئې اوفرمائیل چه ته هغه خپله ونه د کومې څانګې چه د فلانکی سړی
په کور دی ماته راکړه الله ﷻ به تاله په جنت کښې یوه ونه درکړی هغه وئیل ښه ده حضور ﷺ.
مادرکړې خو ماته د هغه کهجورې ډیرې ښې لګی زما په ټول باغ کښې داسې کهجورې د یوې ونې هم
نه دی. حضور ﷺ دې اوریدو سره په خاموشئ کښې تشریف یوړو. یوسړی چه دا خبرې آترې ئې
اوریدې د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو وئې وئیل هغه وئیل چه حضور ﷺ که دا ونه زما شی
اوزه ئې تاسوله درکړم نو ماته هم د دې په بدله کښې جنتی ونه ملاویدې شی؟حضور ﷺ اوفرمائیل او.
دا سړې د هغه باغ والا له راغلو د ده هم یوباغ وو دې رومبی سړی هغه ته دا ذکراوکړو.حضرت ماته
زما د فلانکې ونې د کهجورو په بدله کښې د جنت د یوې ونې راکولود پاره اوفرمائیل. مادا جواب
ورکړو دې اوریدوسره چپ شو. بیالږ ساعت پس اوفرمائیل ته دا خرڅول غواړې؟ هغه وئیل نه. او دا
یوه بله خبره ده چه کوم قیمت زه غواړم او هغه ماته څوك راکړی خو څوك ئې راکولې شی؟ تپوس ئې
اوکړو څه قیمت غواړې؟ وئیل څلویښت ونې د خرما. هغه وئیل دا خوتا ډیر زبردست قیمت اولګولو د
یوې بدله کښې څلویښت؟ بیا په نورو خبروکښې اخته شو او بیائې اووئیل ښه ده زه ئې په دې اخستل
غواړم. هغه وئیل چه که رښتیائی اخلې نو ګواه راوړه. هغه یوڅوکسان راغونډکړل او معامله برابره
شوه ګواه مقرر شو او بیا هغه څه سوچ اوکړو او ونی وئیل ګوره صاحبه چه ترکومې پورې مونږ جدا
شوې نه یو دا معامله نه برابریږی. هغه وئیل ښه ده زه هم داسې کم عقل نه یم چه ستا د یوې ونې بدله
کښې کومه چه کګه شوې ده خپلې څلویښت ونې، درکړم نو ده وئیل ښه ده ښه ده ماته منظور ده خو چه
زه کومې ونې اخلم هغه به ښه څروری وی هغه وئیل ښه ده منظور ده. د ګواهانو په مخامخ داسودا
فیصله شوه او مجلس ختم کړې شو. دا سړې په خوشحالئ خوشحالئ د رسول الله ﷺ په خدمت کښې
حاضر شو اووئې وئیل یارسول الله ﷺ! اوس هغه ونه زما شوه او ما هغه تاسو ته درکړه. رسول الله ﷺ

(۱) ترمذی کتاب القدر باب ماجاء فی الشقاء والسعادة: ۲۱۳۵، وهو حسن.
(۲) صحیح مسلم کتاب القدر باب کیفیة خلق آدمی بطن:امه:۲٦٤٨،
(۳) الطبری: ۲٤/٤۷۵.
(٤) الطبری: ۲٤/٤۷۱.

دې مسکين لـه تشريف يوړو او ورتـه ئـي اوفرمائيـل دا ونـه ستا ده اوستا د بـال بـچ ده. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي په دې باندې دا سورت نازل شو. ابن جرير کښې روايت دې چه دا آياتونه دحضرت ابوبکرصديق ﷺ باره کښې نازل شوي دي هغوی بـه پـه مکـه معظمـه کښې د اسلام د شروع پـه زمانه کښې د بوډې ګانو ښځو اوضعيفانو خلقو چه مسلمانان شوي وو آزادول به ئي. پـه دې باندې يـو ځل د هغوی پلار ابوقحافه ﷺ چه لامسلمان شوې نه وو اووئيل چه بچې دا کمزوری مسلمانان آزادولـود پاره کرځې دې نه ښه دا ده چه ځوانان او طاقتور خلق آزاد کړې چه پـه وخت باندې ستا پـه کار راشي ستا امداداوکړي نو دښمنانو سره اوجنګيږي نو صديق اکبر ﷺ جواب ورکړو باباجي زما اراده د دنياوي فائدې نـه ده زه خو صرف د رب رضا اود مولا مرضي غوارم پـه دې باره کښې دا آياتونـه نازل شو[1] د "تردی" معنی د مړه کيدو هم نقل ده او پـه اور کښې د غورزيدو هم. [2]

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ⑫ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ

| بيشکه زمونږ په ذمه دی | خامخا لار ښودل | او بيشکه مونږ لره دې | خامخا آخرت

| بيشکه هدايت کول زمونږ کار دې | ....او آخرت او دنيا دواړه زمونږ په

وَالْأُولَىٰ ⑬ فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ⑭ لَا يَصْلَاهَا إِلَّا

| او دنيا | نو يروم زه تاسو | د اور نه | چې لمبې وهي | نهٔ به ننوزي هغې ته | مګر |

قبضه کښې دی | نوزه تاسو دهغه لمبې وهونکې اور نه يروم | چې هغې ته به هغه

الْأَشْقَى ⑮ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ⑯ وَسَيُجَنَّبُهَا

بدبخته سړې | هغه | چې دروغ ئې اوګڼړو | او مخ ئې واړوو | او لرې به ساتلې کيږي دهغې نه |

بدنصيبه داخليږي | چې انکار ئې کړې دې | او مخ ئې اړولې دې | اوهغه نيکان

الْأَتْقَى ⑰ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ⑱ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ

پرهيزګار انسان | هغه | چې ورکوی | مال خپل | دپاره دپاک کيدو | او نهٔ وی د هيچا | په هغه باندې |

به ترې نه بچ ساتلې شی | چې خپل مالونه دځان دپاکولو دپاره (دالله په لار کښې) ورکوی | او دهٔ سره چا

مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ ⑲ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ⑳

څهٔ احسان | چې خلاصوی بدله دهغې | مګر دپاره د لټولو | درضا درب خپل | چې لوئ دې |

احسان کړې نه وو | چې بدل ئې خلاصولو | خو دخپل لوئې رب رضامندی ئې لټوله

وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ㉑

او خامخا به هغه راضي وی (دهغه نه) |

اوډير زر به (دخپل رب نه) راضي شی

---

[1] ابن جرير: ٢/٢٥، ح/٣٩٤٢، وسنده حسن.

[2] الطبري: ٢٤/٤٧٦،

قوله تعالی:- اِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰى ۝

هدایت دالله ﷻ په لاس کښې دې:- یعنی حلال اوحرام ښکاره کول زمونږ ذمه ده. داهم معنی ده چه څوك په هدایت باندې لاړل هغه به یقیناًمونږ له رارسی. لکه چه فرمائی ﴿وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيْلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ ۚ وَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝﴾ددنیا او آخرت ملکیت هم زمونږ دې.ما د سور کړې شوی أور نه تاسو هوښیارکړی ئی.مسنداحمدکښې دی چه حضرت نعمان بن بشیر ﷺ په خپله خطبه کښې فرمائیل چه د رسول الله ﷺ نه مادخطبه په حالت کښې اوریدلی دی چه حضور ﷺ په ډیراوچت آوازسره فرمائیل تردې چه دهغه ځائ نه بازاریورې آواز اورسیدو او باربار ئی فرمائیل خلقو ماتاسود دوزخ د أور نه اوویرولې خلقو زه تاسو د دوزخ د أور نه ویروم. باربار ئی دافرمائیل چه دټولونه دسپك عذاب والادوزخی به هغه وی چه د هغه د دواړو تلولاندې به دوه سروټکې کیخودې شی. په دې سره به د هغه مازغه خوټکیږی لکه چه کټونی وی(١)سره د دې چه د ټولونه د سپك عذاب والا به هغه وی خود هغه په خیال کښې به د ده زیات عذاب د چانه وی.په دې دوزخ کښې به هغه خلق راګیرکړې شوی وی اوپه بدترین عذابونوکښې به وی چه ډیر بدبخت به وی دچا په زړه کښې چه تکذیب وی اودبدن نه داسلام عمل نه کوی (٢)دمسند احمد په حدیث کښې هم دی چه دوزخ ته به بدبخت خلق ځی. خلقو تپوس اوکړو چه بدبختان څوك دی؟وئی فرمائیل چه اطاعت کونکی نه واودالله ﷻ ویرې نه څه بدی نه پریږدی.دمسندپه یوبل حدیث کښې دی چه زما ټول امت به جنت ته ځی سوا دهغوی نه چه انکاراوکړی.خلقو تپوس اوکړو چه انکارکونکی څوك دی؟ وئی فرمائیل چه څوك زما اطاعت اوکړی هغه به جنت ته ځی او چا چه زما نافرمانی اوکړه هغه انکار اوکړو(٣)اوونی فرمائیل چه د دوزخ نه به لریوالې هغوی ته وی چه تقوی شعار پرهیزګاردالله ﷻ نه ویریدونکې وی خپل مال د الله ﷻ په لارکښې ورکړی دې دپاره چه پخپله هم پاك شی اوخپل ځیزونه هم پاك کړی اوپه دین اودنیا دواړوکښې پاکی حاصله کړی.دا ددې دپاره چه چاسره سلوك نه کوی چه د هغه هم په ده باندې څه احسان وی بلکه ددې دپاره چه په آخرت کښې جنت واخلی اوهلته د الله ﷻ دیدارنصیب شی. بیافرمائی چه ډیر زر په یقین سره به دداسې پاکوصفتونووالاسړې راضی شی.

قوله تعالی:- اَلَّذِىْ يُؤْتِىْ مَالَهٗ يَتَزَكّٰى ۝ وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهٗ مِنْ نِّعْمَةٍ تُجْزٰٓى ۝

د صدیق اکبر ﷺ فضائل:- اکثرمفسرین حضرات وائی چه دا آیاتونه د حضرت ابوبکرصدیق ﷺ باره کښې نازل شوی دی. تردې چه بعضې مفسرینوخو په دې باندې اجماع نقل کړې ده. بې شکه صدیق اکبر ﷺ په دې کښې داخل دې اود دې په عموم کښې د ټول امت نه وړاندې دې سره د دې چه د آیت الفاظ عام دی. خوهغوی د ټولو نه اول د دې مصداق دی. په دې ټولواوصافوکښې اود ټولو په ټولو نیکوکښې د ټولونه اول د ټولو نه وړاندې اود ټولونه لوئ اوزیات هم هغه وو. هغوی صدیق وو هغوی پرهیزګار وو سخی وو خپل مالونه ئی د مولی په اطاعت کښې اود رسول الله ﷺ په امدادکښې په کولاوزړه سره خرچ کړې وو.هریوسره به ئی احسان او سلوك کولو اودهیڅ دنیاوی فائده په غوښتلوسره نه.دچاد احسان په بدله کښې نه بلکه صرف د الله ﷻ د مرضنی د پاره اود رسول الله ﷺ په حکم منلوکښې چه څومره خلق وو که هغه لوئ وو که واړه په ټولو باندې د صدیق اکبر ﷺ د احسانونو بار وو.تردې چه عروه بن مسعود چه د قبیله ثقیف سرداروو د صلح حدیبیه په موقع باندې حضرت صدیق اکبر ﷺ هغه اورټلو اودوه خبرې ورته اوکړې نو هغه اوونیل که چرې ستا احسان په ما باندې نه وو د کوم بدله چه زه

---

(١) احمد: ٢٧٢/٤، وسنده صحيح وصححه الحاكم : ٢٨٧/١. على شرط مسلم ووافقه الذهبي وهو.

(٢) صحيح مسلم كتاب الايمان باب اهون اهل النار عذابا: ٢١٣.

(٣) صحيح بخاري كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة باب الاقتداء بسنن رسول الله ﷺ : ٧٢٨٠.

نه شم درکولې نوما به تاله ضرور جواب درکړې وو. (١) نو چه د عربوپه بادشاهانو او د عربوپه قبیلو باندې دهغوی دومره احسانونه وو چه هغه سر نه شو اوچتولې نو نور به څه وی؟ په دې وجه دلته هم اوفرمائیلې شو چه دچاد احسان بدله ورکول نه دی بلکه صرف دالله ﷻ ددیدار خواهش دهی. د بخاری اومسلم په حدیث کښې دی چه کوم سړې د الله ﷻ په لارکښې جوړه خرچ کړی هغه ته به د جنت څوکیدارې فرښتې وائی اې د الله ﷻ بنده دیخوانه راشه دا دروازه د ټولونه ښه ده نو حضرت ابوبکر صدیق ﷺ اوفرمائیل یارسول الله څه داسې ضرورت خونشته خواوفرمائې چه داسې هم څوک شته چه د جنت دټولودروازونه راوبللې شی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه اوشته اوماته دالله ﷻ نه داامیددې چه ته د هغوی نه یئې. (٢)

﴿الحمدلله﴾ د سورت الیل تفسیرختم شو. د الله ﷻ احسان دې اود هغه شکر دې.

﴿تفسیرسورت الضحی﴾

دسورت تعارف:-د اسماعیل بن قسطنطین او شبل بن عباد په وړاندې حضرت عکرمه ﷺ د قرآن پاک تلاوت کولو. کله چه دې سورت ته اورسیدلونودواړواوفرمائیل چه اوس ددې ځائ نه دهرسورت په خاتمه باندې الله اکبر وایه. مونږ د ابن کثیر ﷫ په وړاندې ونیلو نوهغه مونږ ته هم دا اوفرمائیل چه مونږ ته مجاهد ﷫ دا فرمائیلی دی او حضرت مجاهد ﷫ ته دحضرت ابن عباس ﷺ دا تعلیم ووا و ابن عباس ﷺ ته حضرت ابی بن کعب ﷺ فرمائیلی وو او ابی بن کعب ﷺ ته رسول الله ﷺ داحکم فرمائیلې وو(٣)امام القراءت حضرت ابوالحسن ﷺ هم د دې سنت راوی دی. حضرت ابوحاتم رازی ﷫ دې ته ضعیف حدیث وائی ځکه چه ابوالحسن ﷺ ضعیف دې ابوحاتم ﷫ خو د هغه نه حدیث نه اخلی. دغه شان ابوجعفرعقیلی ﷫ هم هغه ته منکرالحدیث وائی خوشیخ شهاب الدین ابوشامه شرح شاطبیه کښې د حضرت امام شافعی ﷫ نه روایت کوی چه هغه دیو سړی نه اوریدلی چه هغه به په مانځه کښې داتکبیرونیلو نو هغه اوفرمائیل تا ښه اوکړل او سنت ته اورسیدلې. داواقعه د دې خبرې مقتضی ده چه داحدیث صحیح وی. بیا په قاریانوکښې هم د دې خبرې اختلاف دې چه په کوم ځائ کښې داتکبیراولی اوځنګه ئې اولولی. بعضې خو وائی چه د ﴿وَالَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ﴾ په خاتمه باندې بعضې وائی د والضحی په آخرکښې. اوبعضې خووائی چه صرف الله اکبر وایه بعضې وائی چه لااله الاالله والله اکبر وایه. بعضې قاریانود سورت والضحی نه د دې تکبیرونو وئیلودا وجه بیان کړې ده چه کله د وحې په راتلوکښې وخت اولګیدو او څه موده په حضور ﷺ باندې وحی نه نازلیده. بیا جبرائیل ﷺ راغلواوهم داسورت ئې راوړو نود خوشحالئی او فرحت په وجه حضور ﷺ تکبیراووئیلو. خودا د یو داسې سند سره نقل نه دې د کوم چه د صحت او ضعف پته اولګی. والله اعلم.

<table>
<tr><td>آیاتونه</td><td colspan="4">سورة الضحی مکیة وهی احدی عشرة اٰیة ورکوعا واحدا</td><td>رکوع ګانې</td></tr>
<tr><td></td><td colspan="4">بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ</td><td></td></tr>
<tr><td>(١١)</td><td colspan="4">شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې</td><td>(١)</td></tr>
<tr><td colspan="6">وَالضُّحٰى ۙ﴿١﴾ وَالَّيْلِ إِذَا سَجٰى ۙ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ</td></tr>
<tr><td>قسم دې په څاښت</td><td>او قسم دې په شپه</td><td>کله چې خوره شي</td><td>چې نه ئې پرېښودې ته</td><td colspan="2">رب ستا</td></tr>
<tr><td>قسم دې دڅاښت په وخت</td><td>اوپه شپه هرکله چې دا</td><td>راخوره شي</td><td colspan="3">چې نه ته خپل رب پرېخودې يې</td></tr>
</table>

(١) صحیح بخاری کتاب الشروط باب الشروط فی الجهاد: ٢٧٣١.
(٢) صحیح بخاری کتاب الصوم باب الریان للصائمین: ١٨٩٧.
(٣) حاکم ٣٠٤/٣.

وَمَا قَلٰى ۝ وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى ۝

اونۀ ناراضه شوې دې (ستانه) | او خامخا روستنې دور | بهتر دې | دپاره ستا | داولنی دورنه |

او نه درنه خفه شوې دې | ....او ستا دپاره آخرت د دنیا نه ډیر بهتر دې

وَلَسَوْفَ يُعْطِيْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى ۝ اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيْمًا

او ډیر زر به درکړی تاله | رب ستا | پس ته به خوشحاله شې | ایا هغه اونۀ موندې تۀ | یتیم |

او ډیر زر به درته الله ﷻ دومره څه درکړي | چې راضي به شې | ....ایا الله ﷻ ته یتیم

فَاٰوٰى ۝ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى ۝ وَوَجَدَكَ

نوځائې ئې درکړو | اووې موندې تۀ | لار نۀ پیژندونکې | نو لار ئې دراوښودله | اووې موندې تۀ |

بیانه وې موندلې چه ځائې ئې درکړو | او بې لارې ئې موندلې وې نو لار ئې درته سمه کړه | اومحتاجه ئې

عَآئِلًا فَاَغْنٰى ۝ فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝ وَاَمَّا السَّآئِلَ

غریب | نو مالدار ئې کړې | نوهر چې دې یتیم | نو سختئ مۀ کوه په هغه | او هر چې سوالګرې دې

موندلې وې | نو مالدار ئې کړې | ....نو یتیم ته قهر مه کوه | ....او سوال ګري

فَلَا تَنْهَرْ ۝ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝

| نو مۀ رټه هغه | او هر چې نعمت | د رب ستا دې | نوبیان کړه (اظهار ئې اوکړه) |

مه رټه |.......................... اود الله ﷻ نعمت (چه پیغمبری ده) هر چاته بیانوه

شان نزول:- مسنداحمد کښې دی چه حضورﷺ بیمارشو اویوه شپه یادوه شپې د تهجد مونځ له پانه سیدې شو نویوې ښځې اوونیل ته ستا شیطان پریخودې. په دې باندې دا وړاندینی آیاتونه نازل شو (بخاری اومسلم)([1])حضرت جندب ﷛فرمائی چه د حضرت جبرائیل ﷺ په راتلوکښې لږ وخت اولګیدو نومشرکانوونیل چه دې خو پریخودې شو نوالله ﷻ د﴿وَالضُّحٰى ۝﴾ نه د﴿وَمَا قَلٰى ۝﴾ پورې آیاتونه نازل کړل ([2]) بل روایت کښې دی چه د حضورﷺ یوه ګوته په کاڼی لګیدلې وه دکومې نه چه وینه راوتلې وه په دې باندې حضورﷺ اوفرمائیل ﴿هل انت الا اصبع دميت وفى سبيل الله مالقيت﴾ یعنی ته صرف یوه ګوته ئې اود الله ﷻ په لارکښې تاته دا زخم لګیدلې دې.طبیعت شریف د لږشان ناسازه کیدوپه وجه دوه درې شپې حضورﷺ بیدار نه شو په دې باندې هغه ښځې دا نازیبا الفاظ راوویستل نودا آیاتونه نازل شو.وئیلې شی چه دا ښځه د ابولهب ښځه ام جمیل وه په هغې دالله ﷻ غضب. د حضورﷺ ګوته مبارکه زخمی کیدل اودا مناسب کلام د ناڅاپې د ژبې مبارکې نه ادا کیدل خوپه بخاری اومسلم کښې هم ثابت دی ولې د قیام ترک کولوسبب دا([3]) خودل اوپه دې باندې دا آیاتونه نازلیدل،دا غریب دی.

ابن جریرکښې دی چه حضرت خدیجة الکبری ﷞ ونیلې ووچه تاسو نه چرته رب ناراض شوې نه وی؟ په دې باندې دا آیاتونه نازل شو. ([4]) بل روایت کښې دی چه د حضرت جبرائیل ﷺ په راتلوکښې وخت اولګیدو نو حضورﷺ ډیر پریشانه شو په دې باندې حضرت خدیجة الکبری ﷞ دا سبب بیان کړو نو

([1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الضحی باب قوله (ماودعک ربک وما قلی) : ۴۹۵۰، صحیح مسلم: ۱۷۹۷.

([2]) صحیح مسلم کتاب الجهاد باب مالقی النبی ﷺ من اذی المشرکین والمنافقین: ۱۷۹۷.

([3]) صحیح بخاری کتاب الادب باب ما یجوز من الشعر والرجز: ۶۱۴۶، صحیح مسلم: ۱۷۹۶.

([4]) الطبری: ۲۴/۴۸۷.

په دې باندې دا ایاتونه نازل شو. (۱) دا دواړه روایتونه مرسل دی اود حضرت خدیجة الکبری ﷣ نوم خو په دې کښې محفوظ نه معلومیږی اودا ممکن دی چه حضرت خدیجة الکبری ﷣ د افسوس او خفګان سره دا فرمائیلې وی. والله اعلم.

ابن اسحاق ﷬ او بعضې نورو سلفودا فرمائیلی دی کله چه حضرت جبرائیل ﷤ په خپل اصلی صورت کښې ښکاره شوې وو اوډېر زیات نیزدې شوې وو هغه وخت هم د دې سورت وحی نازل شوې وه. د ابن عباس ﷬ وینا ده چه د وحی په بندیدود مشرکانو ددې ناپاکه قول په وجه دا آیاتونه نازل شو دلته الله ﷻ دنمردراختلو د وخت د ورځې د رڼااو دشپې د سکون اود تیارې قسم خوړلې دې چه د قادر د قدرت او خالق د خلق صفادلیل دی. لکه چه ارشاد دی ﴿وَالَّيْلِ إِذَا يَغْشٰى ۝ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلّٰى ۝﴾ بل ځایٔ ارشاد دې ﴿فَالِقُ الْإِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۚ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝﴾ مطلب دا چه دلته نی د خپل قدرت هم بیان کړې دې فرمائی چه ستا رب ته نه نی پریخې نه تاسره دښمنی کوی ستاد پاره آخرت د دې دنیا نه ډېر بهتردې ځکه رسول الله ﷺ په دنیاکښې د ټولونه زیات زاهد وو اود ټولونه زیات د دنیاترک کونکې وو. د حضور ﷺ د سیرت مطالعه کونکی نه داخبره هیڅ کله پټه نه شی پاتې کیدې.

د حضور ﷺ شان:- مسند احمد کښې دی چه عبدالله بن مسعود ﷬ فرمائی حضور ﷺ په بوجنۍ باندې اوده شوې وو اوپه بدن مبارک نی دبوجنۍ نښې جوړې شوې وې. چه کله بیدار شو نو ما په اړخ مبارک باندې لاس راښکلو او عرض مې اوکړو چه حضور ﷺ مونږ ته ولې اجازت نه کوئی چه په دې بوجنۍ باندې څه خواره کړو. حضور ﷺ اوفرمائیل زما دنیاسره څه کار دې؟ زه چرته او دنیا چرته؟ زما اود دنیا مثال خو د هغه لاروی او سور دې چه د یوې ونې لاندې لږ شان حصار شی او بیا هغه پریږدی او لاړشی(۲) دا حدیث په ترمذی کښې هم دې او حسن دې.

قوله تعالی:- ﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى ۝﴾

بیا فرمائی ستارب به تاته په آخرت کښې دخپل امت باره کښې دومره نعمتونه درکړی چه ته به خوشحاله شې ددوی به ډېر عزت وی. حضور ﷺ له به په خاص توګه حوض کوثر ورکړې کیدې شی د کوم په غاړو چه به د ډېرو مرغلرو خیمې وی د کوم خاوره چه به خالص مشك وی. دا حدیث ډېر زر راتلونکې دې ان شاء الله. یو روایت کښې دی چه کومې خزانې د حضور ﷺ امت ته ملاویدونکې وې هغه یوه یوه په حضور ﷺ باندې ظاهره شوې ده هغوی ډېر خوشحاله شو نو په دې باندې دا آیت نازل شو. (۳) په جنت کښې زر محلونه حضور ﷺ ته ورکړې شو په هریو محل کښې پاکې بیبیانې او بهترین خادمان دی. د ابن عباس ﷬ پورې د دې سند صحیح دې اوپه ظاهره داسې خبره بغیرد حضور ﷺ نه د اوریدو نه شې کیدلې. حضرت ابن عباس ﷬ فرمائی چه د حضور اکرم ﷺ په رضامندنی کښې داهم دی چه د هغوی په اهل بیت کښې څوك دوزخ ته لاړ نه شی. حضرت حسن ﷬ فرمائی دې نه مراد شفاعت دې.

ابن ابی شیبه کښې دی چه حضور ﷺ فرمائیلی مونږ هغه خلق یود چاد پاره چه الله ﷻ آخر په دنیا باندې خوښ کړې دې. بیانی دا آیت ﴿وَلَسَوْفَ﴾ تلاوت کړو (۴) بیا الله ﷻ د خپل نعمت خودنه کوی. اولنی نعمت نی دابیان کړوچه د حضور ﷺ د یتیموالی په حالت کښې الله ﷻ ستا حفاظت اوکړو پالنه نی اوکړه او ځایٔ درکړو. د حضور ﷺ دپلار انتقال دهغوی ﷺ د پیداکیدونه وړاندې شوې وو بعضې

---

(۱) الطبری: ۴۸۴/۲۴.

(۲) ترمذی کتاب الزهد باب حدیث (ما الدنیا الاکراکب استظل) ابن ماجة: ۴۱۰۹.

(۳) الطبری: ۴۸۷/۲۴.

(۴) مصنف ابن ابی شیبه: ۳۷۷۱۶.

وائی چه د پیدائش نه وړاندې شوې وو. د شپږو کالو په عمر کښې موربی بی هم وفات شوه. دې وخت کښې د نیکه په کفالت کښې وو خوچه کله د اتوکالوشو نو نیکه ئې هم وفات شو. دې نه پس د خپل تره ابوطالب په ساتنه کښې راغلو. ابوطالب به د حضور ﷺ امداد او خیال ساتلودهغوی به ئې پوره عزت کولواود قوم دمخالفت راختونکې طوفان به ئې منع کولو او خپل ځان به ئې د ډال په توګه پیش کولوځکه چه د څلویښتوکالو په عمر کښې حضور ﷺ ته نبوت ملاو شوې وو اوقریشوسخت مخالفت بلکه دځان دښمنان شوې وو. ابوطالب به سره د بت پرستنې او مشرك توب د حضور ﷺ ملګرتیاکوله او مخالفینوسره به جنګ او شرکولو. دا وو د الله ﷻ د طرف نه تدبیرچه د حضور ﷺ د یتیموالی ورځې داسې تیرې کړې اود مخالفینو نه د حضور ﷺ داسې خدمت واخستلو. تردې چه د هجرت نه لږ شان وړاندې ابوطالب هم وفات شو. اوس د قریشو سفهاء او جهلا راپاسیده نو پروردګارعالم حضور ﷺ ته د مدینې طرف ته د هجرت رخصت ورکړواود اوس او خزرج غوندې خلق ئې د حضور ﷺ انصار او امدادیان جوړکړل. دې بزرګانو حضور ﷺ ته اود هغوی ملګروته ځائ ورکړو اوامدادئې اوکړو حفاظت ئې اوکړو اومخالفینو سره مقابله اوکړه بهادرئې سره ئې جنګونه اوکړل. الله ﷻ دې د دې ټولونه خوشحاله شی اودا هرڅه د الله ﷻ حفاظت عنایت احسان اواکرام سره وو.

قوله تعالى:- وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى﴿۷﴾

بیا فرمائی لار هیره کیدلو سره ئې درته صحیح لاراوخودله لکه چه ارشاد دې ﴿مَا كُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۵۲﴾ صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ﴿۵۳﴾﴾ یعنی دغه شان مونږ په خپل حکم باندې ستا طرف ته روح (جبرائیل ؑ یا قرآن پاك) وحی اوکړه. تاته دا هم پته نه وه چه ایمان څه څیز دې نه درته د کتاب خبروو بلکه مونږ دا نور جوړکړو اوچه چاله مو غوښتل هدایت مو اوکړو. بعضې وائی مراد دا دی چه حضور ﷺ په وړوکوالی مکه کښې ورك شوې وو هغه وخت الله ﷻ راواپس کړو. بعضې وائی چه ملك شام طرف ته خپل تره سره تلو کښې شیطان د حضور ﷺ اوښه د پړی نه نیولې وه اود لارې نه ئې اخواکړې وو ځنګل کښې اچولې وو. نو جبرائیل ؑ راغلو شیطان له ئې پوکې ورکړو او هغه خو ئې حبشه ته اورسولو او سورلی په لارکړه. بغوی دا دواړه اقوال نقل کړی دی. بیافرمائی چه د بال بچ خاوند کیدوسره په تنګدستئی کښې ته مونږ غنی کړې. بیا د فقیر صابر او غنی شاکر کیدو درجې تاته ملاوشوې. صلوات الله وسلامه علیه.

حضرت قتاده رحمه الله فرمائی دا ټول احوال د نبوت نه مخکې دی. بخاری اومسلم وغیره کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه مالداری په مال اواسباب په زیاتی سره نه ده بلکه حقیقی مالداری هغه ده د چا زړه چه بې پرواه وی([1]) صحیح مسلم کښې دی چه هغوی خلاصې بیاموندلو چاته چه اسلام نصیب شواو کافی شو چه دومره رزق ورته هم ملاوشو ([2]) اود الله ﷻ په ورکړه قناعت او توفیق ملاوشو.

قوله تعالى:- فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ﴿۹﴾

یتیم مه رټه:- بیافرمائی چه یتیم سپك مه ګڼړئی رټنه مه ورکوه بلکه هغه سره احسان او سلوك کوه خپل یتیموالې مه هیره وه. قتاده رحمه الله فرمائی چه دیتیم پحقله داسې کیدل پکاردی څنګه چه سکه پلارپه خپل اولادباندې مهربان وی. سوالګر مه رټه څنګه چه ته بې لارې وې اوالله ﷻ هدایت درکړو نو چه اوس تاته څوك د علمی خبروتپوس کوی او صحیح لارې تپوس کوی نو ته هغوی مه رټه. په غریبانانو مسکینانواوضعیفانوباندې کبر اولوئی مه کوه. دې مه زوروه. بدې ردې ورته مه وایه. سخت سست

---

[1] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الغنی غنی النفس : ٦٤٤٦، صحیح مسلم: ١٠٥١، ترمذی : ٢٣٧٣.

[2] صحیح مسلم کتاب الزکاة باب فی الکفاف والقناعة: ١٠٥٤، ترمذی : ٢٣٤٨.

ورته مه وايه. كه مسكين ته څه ورنه كړې نو هم خيردې اوكه ښه جواب وركړې اونرمښي او رحم سره نې رخصت كړه. بيا فرمائي چه د خپل رب نعمتونه بيانوه يعني څنګه چه مونږ ستا فقيري مونږ په مالدارئي بدله كړه نوته هم زمونږ دا نعمت بيانوه. د دې د پاره د حضورﷺ په دعاګانوكښې داهم وو ﴿واجعلنا شاكرين لنعمتك مثنين بها عليك قابليها واتمها علينا﴾ اې الله مونږ د خپلو نعمتونوشكر كونكې، د دې د وجه نه ستائنا بيانونكې اوددې اقراركونكې جوړكړه اودا نعمتونه مونږ له پوره راكړه[١] ابونضره رحمه الله فرمائي چه د مسلمانانوداخيال وو چه د نعمتونو په شكرويستلوكښې داهم داخل دى چه د دې بيان اوكړې شي.

مسنداحمد كښې دى چه كوموخلقو په لږو باندې شكر اونه كړو هغه په ډيرو هم شكر اونه كړو. د خلقو شكريه چه چا اونه كړه نوهغه د الله ﷻ شكريه هم اونه كړه[٢] دنعمتونو بيان هم شكردې اود هغې بيان نه كول ناشكري ده.جماعت سره اوسيدل درحمت سبب دې اوتفرقه د عذاب سبب دې.ددې اسناد ضعيف دى. بخاري اومسلم كښې دانس رضي الله عنه نه روايت دې چه مهاجرينو اوونيل يارسول اللهﷺ أنصارو خو ټول اجرونه يوړل. وئې فرمائيل نه تركومې چه تاسو د هغوى د پاره دعا كوئي اود هغوى تعريف كوئي[٣] ابوداؤد كښې دى چه هغه دالله ﷻ شكر اونه كړو تركومې چه ئې د خلقو شكريه نه وى اداكړې.
[٤] د ابوداؤدپه يوبل حديث كښې دى چاته چه يونعمت ملاوشو اوهغه دا بيان كړو نو هغه شكر كونكې دې اوچاچه دا پټ كړو هغه ناشكره دې[٥] بل روايت كښې دى كه چاته څه وركړه اوشي نوهغه له پكار دى چه كيدې شي نو بدله دې وركړى اوكه اونه كړې شي نود هغه تعريف دې اوكړې.چاچه تعريف اوكړو هغه شكراداكړو اوچاچه د دغه نعمت اظهار اونه كړو هغه ناشكري اوكړه. (ابوداؤد)[٦]

مجاهد رحمه الله فرمائي چه دلته د نعمت نه مراد نبوت دې. يوروايت كښې دى چه قرآن مراد دې. حضرت علي رضي الله عنه فرمائي چه مطلب دا دې كومې د خيرخبرې چه تاته معلومې دى هغه خپلو رونړوته هم بيان كړه.محمد بن اسحاق رحمه الله وائي چه كوم نعمت اوكرامت تاته د نبوت ملاودې دا بيان كړه د دې ذكر كوه اود دې طرف ته خلقو له دعوت وركوه. حضورﷺ په خپلوانوكښې چه په چاباندې اطمينان وو د پټوالي نه وړاندې وړاندې دعوت وركول شروع كړو اوپه حضورﷺ باندې مونځ فرض شو نو ادائي كړو.

﴿الحمد لله﴾ د سورت والضحى تفسيرختم شو. د الله ﷻ په احسان باندې د هغه شكر دې.

اياتونه			ركوع ګانې
	سورة الانشراح مكية وهي ثماني ايات وركوعا واحدا		
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
٨	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې		١

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ الَّذِیْ

ايا مونږ پرانڅ نسته | ستا د پاره | سينه ستا | او اوچت كړو مونږ | ستانه | بوج ستا | هغه بوج |

آيا مونږ تاله ستا سينه نه ده پرانيستې | او ستا نه مو هغه بار نه دې كوز كړې | چې ستا

---

[١] ابوداود كتاب الصلاة باب التشهد: ٩٦٩، وهو حديث صحيح.
[٢] زوائد مسند احمد: ٢٨٧/٤؛
[٣] دا روايت په صحيحينو كښې نشته دې. او ابوداود كتاب الادب باب في شكر المعروف: ٤٨١٢.
[٤] ابوداود حواله سابق: ٤٨١١، وسنده صحيح، ترمذي: ١٩٥٤.
[٥] ابوداود كتاب الادب باب في شكر المعروف: ٤٨١٤.
[٦] ابوداود حوالا سابق: ٤٨١٣.

أَنۡقَضَ ظَهۡرَكَ ۝٣ وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ ۝٤ فَإِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ

چې ماتوله ئې | ملاستا | او پورته کړو مونږه | ستاد پاره | شهرت ستا | نو بیشکه | دسختۍ سره |

ملاتې ماته کړې وه | او ستانوم مو نه دې پورته کړې | نو بیشکه په سختۍ پسې آسانې راځي

يُسۡرًا ۝٥ إِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ يُسۡرًا ۝٦ فَإِذَا فَرَغۡتَ

اسانتیا وی | بیشکه | سختۍ سره | اسانتیا وی | نو هر کله چې | وزګار شې ته |

بیشکه چې په سختۍ پسې آساني راځي | نو هر کله چې فارغ شې (د عبادت نه) نو په عبادت کښې

فَانۡصَبۡ ۝٧ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارۡغَبۡ ۝٨

نو کوشش کوه په عبادت کښې | او رب خپل ته | رغبت (توجه) کوه |

ښه محنت کوه |........................ او خپل رب ته رغبت کوه

قوله تعالی:- أَلَمۡ نَشۡرَحۡ لَكَ صَدۡرَكَ ۝١

الله تعالی دخپل پیغمبر ﷺ سینه کولاوکړه:- یعنې مونږ ستا سینه روښانه کړه پلنه کولاو اود رحمت او کرم والاموکړه. بل ځائې ارشاد دې ﴿فَمَن يُرِدِ اللَّهُ﴾ الخ یعنې چاته چه الله ﷻ هدایت ورکول غواړي د هغه سینه د اسلام دپاره کولاووی. لکه څنګه چه ستاسینه کولاوکړې وه دغه شان ستا شریعت هم د کولاو والی نرمئ او آسانئ والا جوړکړې په کوم کښې چه نه څه حرج شته نه تنګی نه تکلیف اوسختي. او دا هم وئیلې شوی دی چه مراد د معراج والا د شپې د سینې شلول دی لکه چه د مالك بن صعصعه په روایت سره اول تیرشوی دی. امام ترمذی دا حدیث دلته وارد کړې دې[1] خودا یادساتئ چه دا دواړه واقعات مرادکیدې شي. یعنې د معراج دشپې دسینې شلول اوسینه دالله ﷻ د رازخزانه جوړول. والله اعلم.

حضرت ابی بن کعب ﷜ فرمائی چه حضرت ابوهریره ﷜ ډیر بهادرئې سره د رسول الله ﷺ نه د هغه خبرو تپوسونه کول د کومو چه به بل چا تپوس نه شوکولې. یوځل ئې سوال اوکړو یارسول الله ﷺ د نبوت په امر کښې د ټولونه اول تاسو څه اولیدل؟ حضور ﷺ په طریقه سره کیناستو او وئې فرمائیل ابوهریره ﷜ زه د لسوکالو اوڅو میاشتو ووم په ځنګل کښې ولاړوم چه د آسمان د طرف نه مې د څه آواز واوریدو چه یوسړې بل چاته وائې چه دا هم هغه دې؟ اوس دوه سړی مالـه مخامخ راغلـه د چا ځلې چه ډیرې پړقیدې اوماداسې وړاندې نه وې لیدلې او خوشبویانې ترې راتلې چه زما دماغو داسې بوئې نه وُ اخستې اوداسې کپړې ئې اغوستې وې چه ما چاسره هم داسې کپړې نه دی لیدلې. راغلو اوزما دواړه لاسونه ئې اونیول خوماته دا هم نه معلومیدله چه چازما لاسونه نیولې دی بیا یوبل ته اووئیل چه دې راسملوه. نوهغه زه راسملولم او په دې کښې هم ماته څه تکلیف محسوس نه شو. بیا یو بل ته اووئیل د ده سینه اوشلوه نوزما سینه ئې اوڅیرله خو په دې کښې ماته هیڅ درداونه شو اونه مې وینه اولیدله. بیا اووئیل چه دې نه شور خرابوالی حسد بغض ټول اوباسه.هغه د وینې په شان یوڅیز رااوویستلو او وئې غورزولو. بیاهغه وئیل په دې کښې نرمی رحمت رحم اوکرم ورواچوه. بیائې د سپینوزرو په شان یو څیز څومره چه راویستلې وو ورواچولو. بیائې زما د ښې پښې غټه ګوته اوخوزوله او وئې وئیل زه اوپه سلامتیاسره ژوند تیروه.اوس چه زه روان شوم نو په هروړوکې باندې زما زړه نرم دې او په هرلوئ باندې رحمت دې (مسنداحمد)[2]

---

[1] ترمذی کتاب التفسیر باب ومن الم نشرح: ۳۳٤٦، والبخاری: ۳۲۰۷.

[2] زوائد مسند احمد: ۱۳۹/۵.

قوله‌تعالى:- وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ۝

الله تعالى د پيغمبر ﷺ بوج سپک کړو:- بيافرمان دې چه مونږ ستا بوج کوزکړو داهم په دې معنى کښې دى چه الله ﷻ ستا وړاندې روستو ټول ګناهونه معاف کړل. کوم چه ستا ملا درنه کړې وه. مونږ ستا ذکر اوچت کړو.حضرت مجاهد رحمه الله فرمائى چه کوم ځائ زما ذکر کولې شى هلته په ستاذکر هم کولې. لکه ﴿اشهدان لااله الاالله واشهدان محمدًارسول الله﴾قتاده رحمه الله فرمائى چه په دنيااوآخرت کښې الله ﷻ ستاذکراوچت کړو.هيڅ يوخطيب وعظ کونکې اوکلمه ويونکې مونځ ګذارداسې نه دې چه دالله ﷻ د وحدانيت اوستاد رسالت کلمه نه وائى.ابن جرير کښې دى چه حضور ﷺ له حضرت جبرائيل ﷷ راغلو اوونى فرمائيل چه زمااوستا رب فرمائى چه زه ستا ذکر څنګه اوچت کړم؟حضور ﷺ اوفرمائيل هم الله ﷻ ته پوره علم دې. ونى فرمائيل چه کله زما ذکر کيږى نو ستابه هم ذکر کولې شى.

ابن ابى حاتم کښې دى رسول الله ﷺ فرمائى چه ماد خپل رب نه يو سوال اوکړو خوچه کړې مې نه وې نوښه به وه.ما اووئيل چه اې الله تامانه وړاندې نبيانوکښې دچادپاره هوا تابعداره کړې وه د چا په لاس دې مړى ژوندى کول نو الله ﷻ ماته اووئيل چه تاله ما په يتيم والى کښې ځائ نه وو درکړې؟ ماوئيل بې شکه. ونى فرمائيل چه لاردرنه ورکه شوې وه تاله ماهدايت نه وو درکړې؟ ماوئيل بې شکه. ونى فرمائيل فقيرکيدوسره مې غنى کړې نه وې؟ما وئيل بې شکه. ونى فرمائيل چه آيا ستا سينه ما کولاو کړې نه وه؟ آيا ما ستا ذکر اوچت کړې نه وو؟ ما وئيل بې شکه کړې دې دې.

ابونعيم په دلائل النبوة کښې راوړلى دى چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه کله زه فارغ شوم دهغه څيز نه دکوم حکم چه ماته زمارب کړې وو.دآسمان اوزمکې دکار نه نومااووئيل اې الله ﷻ! زمانه وړاندې چه څومره انبياءکرام عليهم السلام وودهغوى ټولو تاعزت اواکرام کړې.ابراهيم ﷷ دې خليل جوړکړې، موسى ﷷدې کليم جوړکړو،د داؤد ﷷ دپاره دې غرونه مسخر کړل،دسليمان ﷷ د پاره دې هوا ګانې تابعدارې کړې او شيطانان هم،دعيسى ﷷ په لاس دې مړى راژوندى کړل نوزما د پاره دې څه کړى؟الله ﷻ اوفرمائيل چه آياماته ددې ټولونه افضل څيز تاته نه دې درکړې؟چه زما ذکر سره ستا ذکر هم کيږى.اوماستا دامت سينې داسې کړى دى چه هغوى قرآن پاك ظاهرًا لولى.دا ما چرته وړاندينو امتونو ته نه دى ورکړى اوما تاته دعرش دخزانونه خزانه درکړې چه ﴿لاحول ولاقوة الابالله العلى العظيم﴾دې.

دنبى ﷷ نوم به ژوندې وى: ابن عباس رضى الله عنه او مجاهد رحمه الله فرمائى چه دې نه مراد اذان دې يعنى په اذان کښې دحضور ﷺ ذکر دې څنګه چه د حضرت حسان رضى الله عنه په شعر کښې دي:

اغر عليه للنبوة خاتم | من الله من نوريلوح ويشهد
وضم الاله اسم النبى الى اسمه | اذاقال فى الخمس المؤذن اشهد
وشق له من اسمه ليجله | فذوالعرش محمود وهذا محمد ﷺ

ترجمه- الله ﷻ دنبوت مهر د خپل طرف نه يونورجوړکړواو په تاباندې اوبرقو چه ستا د رسالت ګواه دې. د خپل نوم سره ئى دخپل نبى ﷺ نوم يوځائ کړواو پنځه وخته مؤذن ﴿اشهدا﴾الخ وائى. ستا د عزت اوجلال د ښکاره کولود پاره ئى خپل نوم نه ستا نوم راوويستو ګوره هغه دعرش والا محمود دې او ته محمد ﷺ ئى.اوخلق وائى چه په مخکنواو روستونوکښې الله ﷻ ستاد نوم ذکر اوچت کړو اود ټولو انبياءكراموعليهم السلام نه ئى دميثاق په ورځ وعده واخستله چه هغوى به تا باندې ايمان راوړى او خپلوخپلو امتونوته هم په تاباندې د ايمان راوړلوحکم اوکړى. بيائى ستا په امت کښې ستا ذکر مشهور کړو چه د الله ﷻ د ذکرسره ستا ذکر اوکړې شى.

صرصرى رحمه الله څومره ښه خبره بيان فرمائيلې ده فرمائى چه د فرضواذان صحيح نه وى خوچه د حضور ﷺ د خوږ نوم چه د خوښ کړې شوې او ښکلې خلې نه اداشى اوفرمائى چه زمونږ اذان او زمونږ

فرض صحیح کیږي نه ترکومې چه ستا ذکر بار بار رانه شي. بیا الله تبارك وتعالی د تکرار او تاکید سره دوه دوه ځل فرمائي چه سختئي سره آساني اومشکل سره سهولت دې.ابن ابی حاتم کښې دي رسول الله ﷺ ناست ،واود حضورﷺ مخکې یوکاڼړې وو.خلقوونیل که سختي راشي نو په دې کاڼړې کښې ورننوځئي نوآساني به هم راشي او هم په دې کښې به ځي اود دې نه به ئې راوباسي. په دې باندې دا آیت نازل شو([1]) مسندبزارکښې دي چه حضورﷺ فرمائي که سختي په دې کاڼړې کښې داخله شي نو آساني به راشي اودابه راوباسي. بیاحضورﷺ د دې آیت تلاوت اوفرمائیلو([2])دا حدیث صرف عائذ بن شریح د حضرت انس ﷺ نه روایت کړې دې اود هغه باره کښې دابوحاتم رازی رحمه الله فیصله ده چه دده په حدیث کښې ضعف دې اود ابن مسعودﷺ نه موقوف روایت دې.

یوه سختي په دوه اسانو نشي غالب کیدې:-حسن ﷺ فرمائي چه خلقو به وئیل چه یوه سختي په دوو آسانو باندې نه شي غالب کیدې. دحضرت حسن ﷺ نه په ابن جریرکښې روایت دې چه نبیﷺکریم ﷺ یو ځل ډیر خوشحاله مسکې کیدوسره اوفرمائیل هیڅ کله یوه سختي په دوو نرمو باندې غالب نه شي راتلې بیا حضورﷺ د دې آیت تلاوت اوفرمائیلو. ([3]) داحدیث مرسل دې. حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه مونږ ته ذکر کړې شوې دې چه حضور نبی اکرم ﷺ خپلو صحابه کرامو ﷺ ته زیرې واورولو چه په دوو آسانوباندې یوه سختي غالب نه شي راتلې. ([4]) مطلب دا چه د عسرة لفظ ئې دواړو ځایونوکښې معرفه راوړلې دې او هغه مفرد شواود یسر لفظ ئې نکره راوړلې دې نوهغه متعددشو. یوحدیث شریف کښې دي چه معونة یعنی د الله ﷻ امداد په اندازه د مؤنة یعنې تکلیف سره د آسمان نه نازلیږي اود صبر اومصیبت په اندازه باندې نازلیږي. حضرت امام شافعي رحمه الله فرمائي:

صبراجمیلا ما اقرب الفرجا — من راقب الله فی الامور نجا

من صدق الله لم ینله اذي — ومن رجاه یکون حیث رجا

یعنې ښه صبر کولاووالي ته څومره نیزدې دې؟ په خپلو کارونو کښې دالله ﷻ لحاظ لرونکې خلاصې بیا موندونکې دې.دالله ﷻ دخبرو تصدیق کونکي ته هیڅ تکلیف نه رسي.دهغه نه د نیکئي امید ساتونکې هغه په خپل امیدباندې بیامومي.دحضرت ابوحاتم سجستاني رحمه الله اشعاردي چه کله مایوسي په زړه باندې قبضه کوي اوسینه سره د کولاووالي تنګه شي تکلیفونه ئې راګیر کړي او مصیبتونه ورته راجمع شي اوهیڅ لار ورته نه ښکاري اوڅه چل ول هم د خلاصي نه وي نوهغه وخت ناڅاپي د الله تعالی امدادراځي اوهغه د دعاګانو اوریدونکې دې.ډیر لرې کتونکې الله ﷻ هغه سختي آسانوي او هغه تکلیف په راحت کښې بدلوي. سختئي چه کله ښه پوره راځي پروردګار کولاو والي نازلوي اونقصان په فائده کښې بدلوي. یوبل شاعر هم وئیلي دي:

ولرب نازل یضیق به الفتی
ذرعا وعند الله منها المخرج
کملت فلما استحکمت حلقاتها
فرجت وکان یظنها لا تفرج

یعنې ډیرداسې مصیبتونه په انسان باندې نازلیږي په کوم سره چه د هغه زړه تنګ شي سره د دې چه الله ﷻ سره د دې نه خلاصې هم شته. کله چه دامصیبتونه پوره شي اود زنځیر کړئي مضبوطې شي او

---

[1]) حاکم : ٢٥٥/٢،.
[2]) مسند البزار: ٢٢٨٨،
[3]) حاکم : ٥٢٨/٢،
[4]) الطبری :٤٩٥/٢٤.

انسان ګمان کوی چه ښه نواوس به څه کیږی؟چه ناڅاپی دهغه کریم رحیم الله ﷻ د شفقت نظر پریوځی او هغه مصیبت داسې لرې کوی چه لکه هډو راغلې نه وو. د دې نه پس ارشاد مبارك دې چه ته کله د دنیاوی کارونواود دې ځایٔ د شغلونونه فارغ شې نوزمونږ په عبادتونوکښې اخته شه او اوزګارتیاسره د زړه په توجه سره زمونږ په وړاندې په عاجزئی کښې لګیاشه. خپل نیت خالص کړه په خپل پوره رغبت سره زمونږ طرف ته متوجه شه.

هم د دې معنی هغه حدیث دې چه د هغې په صحت دټولو اتفاق دې په کوم کښې چه دی دخوراك د موجودګنی په وخت کښې مونځ نشته په دې حالت کښې هم کله چه انسان ته د متیازوغیره حاجت وی.(۱) بل حدیث کښې دی چه کله مونځ اودرولې شی اود ماښام خوراك مخکښې موجود وی نو اول د خوراك نه ځان اوزګارکړه. (۲)

حضرت مجاهد رحمه الله د دې آیت په تفسیرکښې فرمائی چه کله ددنیاد کارنه فارغ شې اود مانځه د پاره اودریږې نو په محنت سره عبادت کوه اوپه مشغولیت سره د رب طرف ته توجه کوه. حضرت ابن مسعود رضي الله عنه فرمائی چه کله د فرض مانځه نه فارغ شې نو د تهجد په مانځه اودریږه.حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه فرمائی چه د مانځه نه فارغ شې نو په ناسته باندې دخپل رب طرف ته توجه اوکړه.حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه فرمائی چه دعااوکړه.زیدابن اسلم رحمه الله او ضحاك رحمه الله فرمائی چه د جهادنه فارغ شې نودالله ﷻ په عبادت کښې لګیا شه اوخپل نیت او رغبت د الله ﷻ طرف ته متوجه کړه.

﴿الحمدلله﴾ د سورت الم نشرح تفسیر د الله ﷻ په فضل اوکرم سره ختم شو.

﴿تفسیرسورت التین﴾

دسورت تعارف:- حضرت براء بن عازب رضي الله عنه فرمائی رسول الله ﷺ به په خپل سفرکښې په دوو رکعتو کښې په یو کښې دا سورت لوستلو.ما د حضور ﷺ نه زیات ښکلې آواز اوښکلې قراءت د بل چا نه دې اوریدلې.(۳)

آیاتونه		سورة التين مكية وهي ثماني ايات وركوعا واحدا		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑧		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		①

وَالتِّيْنِ وَالزَّيْتُوْنِ ① وَطُوْرِ سِيْنِيْنَ ② وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ③

قسم دې په اینځر | او په خونډ | او په طور سینا باند | او په دې ښار د امن باند |

زما قسم دې په انځر | اوپه ښوّنه | اوپه طور سینا باندې| او په دې امانت ګر ښار(مکه) باندې

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِيْٓ اَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ ④ ثُمَّ رَدَدْنٰهُ اَسْفَلَ

بیشکه پیدا کړو مونږ | انسان | په بهترین شکل کښی | بیا واپس کړو مونږه هغه | ډیر لاند |

چه بیشکه مونږ انسان په ښه معتدل صورت کښې پیدا کړې دې | بیا مو (د عمرتیریدو په وجه)

۱) صحیح مسلم کتاب المساجد باب کراهة الصلاة بحضر الطعام الذی یریداکله فی الحال: ۵۶۰.
۲) صحیح بخاری کتاب الاذان باب اذا حضر الطعام واقیمت الصلاة: ۶۷۱، صحیح مسلم: ۵۵۷.
۳) صحیح بخاری کتاب الاذان باب القراة فی العشاء: ۷۶۹، صحیح مسلم: ۴۶۴، ابوداود: ۱۲۲۱.

سٰفِلِينَ ۝ إِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ
دلاندونه | بغير دهغه كسانونه | چې ايمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوكړل نيك | پس هغوئ دپاره دي
دلاندې نه لاندې مرتبې ته اوغورزولو | خو څوک چې مومنان دی | اونيک کارونه کوی | نو هغوی دپاره
أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ۝
اجر | نهٔ ختميدونكې | نو څوك به دروغ اوګڼړی تا لره | روستو ددې نه | په معامله دجزا كښې |
نه ختميدونكې ثواب مقرر دې | نو (انسانه) ددې نه پس كوم څيز د جزا د ورځې دروغ ګڼړلو ته آماده كوئ
أَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَحْكَمِ الْحٰكِمِينَ ۝
آيا نه دې الله | لوئ حاكم | دټولو حاكمانونه
ايا الله ﷻ دټولو حاكمانو دپاسه لوئې حاكم نه دې (بلكه دې)

قوله تعالی:- وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ۝ وَطُورِ سِينِينَ ۝

انځر یا تین نه څه مراد دې :- د تين نه مراد د چا په نيزد خود دمشق جمات دې، څوك وائی پخپله دمشق ترې مراد دې اودچاپه نيزد د دمشق يوغرمراد دې. بعضې وائی داصحاب كهف جمات ترې مراددې. څوك وائی چه په جودی غربآندې كوم مسجدنوح دې هغه مراد دې. بعضې وائی انځر ترې مراد دې او د زيتون نه څوك وائی چه بيت المقدس مراد دې.

زيتون اوطورسينا:- چا وئيلي هغه زيتـون كوم چه نچوړی كيږی. طورسينين دوه غرونـه دی په كوم چه حضرت موسی عليه السلام دالله ﷻ سره خبرې كړې وې. ﴿وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ۝﴾ نه مراد مكه ده په دې كښې د چا هم اختلاف نشته. دبعضو قول دا دې چه دا دريواړه ځايونه هغه دی چرتـه چه درې اولوالعزم پيغمبران عليهم السلام راليګلې شوې وو. د تين نه مراد خو بيت المقدس دې چرته چه ئې عيسی عليه السلام نبی جوړ كړې ليګلې وو اود طور سينين نه مراد طور سينا دې چرتـه چه موسی بن عمران عليه السلام د خپل رب سره كلام كړې وو اود ﴿الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ۝﴾ نه مراد مكه مكرمه ده چرته چه زمونږ سردار حضرت محمد مصطفی احمدمجتبا ﷺ ليګلې شوې وو. د تورات په آخركښې د دې دريواړو ځايونونومونه دی. په دې كښې دی چه دطورسينا نه الله ﷻ راغلو يعنی هلته ئی حضرت موسی عليه السلام سره كلام اوكړو اود ساعيريعنی بيت المقدس د غرنه هغه نور اوپړقولو.

دَ مكه عظمت :- حضرت عيسی عليه السلام ئی هلته اوليګلو اود فاران په څوكو باندې هغه اوچت كړو يعنی د مكې دغرونونـه ئی حضرت محمد ﷺ اوليګلو بيـا د دې دريواړو زبردست مرتبې والا پيغمبرانو په زبانی او بدنی ترتيب بيان كړو. دغه شان دلته ئی هم د چا نوم چه اول واخستو د هغې نه ئی بيـا د نور ډيرشريف څيز نوم واخستلو اوبيا ئی د دې ديواړو نه د ډير بزرګ څيز نوم په آخركښې واخستلو. بيائی ددې قسمونو نه پس اوفرمائيل چه انسان په ښه شكل اوصورت سره صحيح قداوقامت سره ښكلې اومزيداراندامونو سره دښانسته او ښكلې بشر والاپيداكړو. بيائی هغه د ښكتونه ښكته كړو يعنی دوزخی شو. كه د الله ﷻ تابعداری اود رسول حكم منل ئی اونه كړل نود دې وجه نه ئی دايمان والا جدا كړل. بعضې وائی چه مراد ترې نه بوډاوالی طرف ته واپس ګرځول دی.

قوله تعالی:- ثُمَّ رَدَدْنٰهُ اَسْفَلَ سٰفِلِيْنَ ۝

حضرت عكرمه رضی الله عنه فرمائی چاچه قرآن كريم جمع كړو هغه به رذيل عمر تـه نـه رسی. امام ابن جرير رحمة الله عليه هم دا خوښوی خوكه دا بوډاوالې مراد وونود مؤمنانو استثناء به ولې كيده. بوډاوالې خو په بعضې

مؤمنانوهم راخي. نو تيك خبره هم هغه ده كومه چه مونږ پورته ذكر كړه لكه چه بل ځاى په سورت العصر كښې دى چه ټول انسانان په نقصان كښې دى سوا د هغوى نه چه ايماندار او نيك عمل كوى او هغوى ته به نيكه بدله ملاويږى دكوم چه به ختميدل نه وى لكه چه اول بيان شوى دي. بيا فرمانى اې انسانه چه ته د خپل اول خل پيداكيدلونه خبرئې نوبيا دجزا اوسزادورځې په راتلو اوستاپه بيا راژوندى كيدوباندې ستا يقين ولې نشته؟ څه وجه ده چه ته دا نه منې سره د دې چه ظاهره ده چا چه په اول ځل پيدا كړې نو په دويم ځل پيداكول څه سخت دى؟

حضرت مجاهد رحمه الله يوځل د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه تپوس اوكړو چه دې نه مراد حضور ﷺ دې؟ هغوى اوفرمائيل معاذالله دې نه مراد مطلق انسان دې. د عكرمه رحمه الله وغيره هم دا قول دې. بيا فرمانى چه ولې الله ﷻ احكم الحاكمين نه دى؟هغه نه ظلم كوى نه بې انصافى كوى د دې دپاره به هغه قيامت قايموى اود هرظالم نه به د مظلوم بدله اخلى. دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه په مرفوع حديث كښې روايت تيرشوې دې چه كوم سړې ﴿ وَالتِّيْنِ وَالزَّيْتُوْنِ ﴾ اولولى اود دې آخرى آيت ﴿ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحٰكِمِيْنَ ﴾ اولولى نو وائى ﴿ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴾ يعنى او اوزه په دې ګواه يم. [1]

(الحمدلله) د الله ﷻ په فضل اوكرم سره د سورت والتين تفسيرختم شو.

ایاتونه	سورة العلق مكية وهى تسع عشرة اٰية وركوعا واحدا	ركوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑲	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	①

اِقْرَاْ	بِاسْمِ رَبِّكَ	الَّذِىْ	خَلَقَ	خَلَقَ الْاِنْسَانَ
اولوله	په نوم درب خپل	هغه رب	چې پيدا ئې كړو (ټول كائنات)	پيدا ئې كړو انسان

(اې زما محبوبه) دخپل رب په نوم قرآن لوله| چې مخلوق ئې پيدا كړې دې|انسان ئې دچكه وينې نه

مِنْ عَلَقٍ	اِقْرَاْ	وَرَبُّكَ	الْاَكْرَمُ	الَّذِىْ	عَلَّمَ	بِالْقَلَمِ
دچكه وينې نه	اولوله	او رب ستا	ډير كريم دې	هغه	چې علم ئې اوښودو	په ذريعه دقلم

پيدا كړې دې|ته قرآن پاک لوله|اوستارب ډير مهربان دې|هغه ذات دې چې دقلم په ذريعه ئې ليكل خودلى دى

عَلَّمَ الْاِنْسَانَ	مَا لَمْ يَعْلَمْ
وې ښودل انسان ته	هغه چې نه وو معلوم هغه ته

انسان ته ئې هغه څه خودلى دى چې ورته معلوم نه وو

قوله تعالى:- اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِىْ خَلَقَ

اولنۍ وحى:- ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها فرمائى درسول الله ﷺ د وحى شروع د ريښتونو خوبونونه شوې ده. كوم يو خوب چه به حضرت ليدلو دسحر په شان به ښكاره كيدلو. بيا حضور ﷺ ګوشه نشينى اوخلوت اختياركړو. د ام المؤمنين حضرت خديجه رضي الله عنها نه به نى خوراك واخستو او غار حراته به نى تشريف يوړو او څو څوشپې به نى په هغه ځاى كښې په عبادت كښې تيرولې اوبيا به راتلو اوخوراك څښاك به نى اوړلو بيابه تلو. تردې چه يوځل هلته ناڅاپى وحى راتلل شروع شو. فرښته حضور ﷺ له راغله او وئې وئيل اقراء يعنى اولوله. حضور ﷺ فرمائى ما وئيل چه زه خو لوستونكې نه

[1] ابوداود كتاب الصلاة باب مقدار الركوع والسجود: ۸۸۷،

يم.فرښتې زه راونيولم او زور ئې راکړو ترديې چه ماته تکليف هم اوشو بيائې زه پريخودم او وئې فرمائيل لوله.مابيا اووئيل زه خو لوستل نه پيژنم فرښتې زه بيا راونيولم او زور ئې راکړو چه دې سره ماته تکليف هم اوشو بيائې پريخودم او وئې فرمائيل لوله ما بيا هم دا اووئيل چه زه لوستونکې نه يم. هغې زه په دريم ځل اونيولم زورئې راکړو او تکليف ئې راورسولو بيائې پريخودم اود ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝﴾ پورې تلاوت ئې اوکړو.

د رسول کريم ﷺ ويريدل او د خديجه رضي الله عنها تسلي ورکول:-حضور ﷺ دا آياتونه واخستل او رپيدونکې حضرت خديجه رضي الله عنها له راغلو په ماکپړاوچوه نو کپړا ئې پرې واچوله ترديې چه خوف او ويره ترې لاړه. نو حضور ﷺ حضرت خديجه رضي الله عنها ته ټوله واقعه تيره کړه اووئې فرمائيل چه زه په خپل ځان ويريږم.حضرت خديجه رضي الله عنها اوفرمائيل حضور ﷺ تاسوخوشحاله شئ د الله ﷻ قسم الله ﷻ به تاسوهيڅ کله رسوائه کړی تاسو صله رحمی کوئی ښې خبرې کوئی د نورو بوج پخپله اوچتوئی ميلمستيا کوئی په حق خبره د نورو امداد کوئی.بيا حضرت خديجه رضي الله عنها حضور ﷺ خپل د تره ځوئ ورقه بن نوفل بن اسد بن عبدالعزى بن قصی له بوتلو. د جاهليت په زمانه کښې دې نصرانی شوې وو عربی کتابونه ئې ليکل او په عبرانئی ژبه کښې انجيل ليکلو د ډير لوئ عمر بوډا سړې وو نظرئې تلې وو حضرت خديجه رضي الله عنها اووئيل چه د خپل وراره واقعه واوره. ورقه اووئيل وراره تاڅه اوليدل؟ رسول الله ﷺ ټوله واقعه واوروله. ورقه چه واوريده نو وئيل چه هم دغه هغه رازدان فرښته ده چه حضرت عيسى عليه السلام له به هم د الله ﷻ د طرف نه راليګلې کيده. افسوس چه زه دغه وخت کښې ځوان ووم او افسوس چه زه دغه وخت کښې ژوندې يم کله چه تا خپل قوم اوباسی. رسول الله ﷺ په حيرانتياسره سوال اوکړو چه ولې هغوی به ما اوباسی؟ ورقه وئيل او يوته نه بلکه څومره خلق چه ستا په شان په نبوت سره کامياب کړې شوی دی راغلی ټولوسره دښمنئی شوی دی که هغه وخت زما په ژوند کښې راغلو نوزه به ستا پوره پوره امداد کوم.

د رسول کريم ﷺ ډيره پريشانی او د جبرائيل عليه السلام تسلي:-د دې واقعه نه پس ورقه د ډيرې کمې مودې پورې ژوندې وو او بل طرف ته وحی هم بنده شوه اود دې په بنديدوسره حضور ﷺ ډير زيات خفه وو. څوځل حضور ﷺ خپل ځان د غرد څوکې نه راغورزول غوښتل خو هروخت به حضرت جبرائيل عليه السلام راتلو او وئيل به ئې اې محمد ﷺ ته د الله ﷻ رښتونې رسول ئې دې سره به د هغه غم او خفګان تلو او په زړه کښې به ئې لږشان تسلی پيداشوه او په آرام سره به کورته راغلو. (مسنداحمد) ([1])

داحديث په صحيح بخاری او صحيح مسلم کښې هم د زهری رحمه الله په روايت سره نقل دې ([2]) د دې په سند کښې اود دې په متن کښې او د دې په معنی کښې کوم څه بيانول پکار وو هغه مونږ د بخاری شريف په شرح کښې پوره بيان کړی دی. که زړه موغواړی نو هم هلته ئې اوګورئی ﴿والحمدلله﴾

نوپه قرآن کريم کښې د نزول په اعتبارسره ړومبی آياتونه هم دا دی هم دا ړومبې نعمت دې چه الله ﷻ پخپلو بنديګانو باندې نازل کړو او هم دا هغه ړومبې رحمت دې چه ارحم الرحمين مونږ ته په خپل رحم اوکرم سره راکړو. په دې کښې د انسان په اول پيدائش باندې تنبيه ده چه هغه د ټينګې وينې په شکل کښې ووالله ﷻ په هغه باندې دااحسان اوکړو چه هغه ئې په ښکلې شکل کښې پيداکړو بيادعلم په شان خپل يوخاص نعمت ورعطا کړو هغه ئې ورته اوخودل کوم چه هغه نه پيژندل. هم د علم برکت وو چه د ټولو انسانانو پلار حضرت آدم عليه السلام په فرښتو کښې هم ممتاز ښکاريدو؟ علم کله په ذهن کښې وی او کله په ژبه اوکله په کتابی شکل کښې ليکلې شوې وی. نو د علم درې قسمونه شو ذهنی لفظی او

[1] احمد:٢٣٢/٦، وسنده صحيح البخاري: ٤٩٥٦، ومسلم: ١٦٠.
[2] صحيح بخاري كتاب بدء الوحي باب كيف كان بدء الوحي الى رسول الله ﷺ :٣ صحيح مسلم: ١٦٠.

رسمي. رسمي علم لفظي اوذهني علم ته مستلزم دي خو هغه دواړه دي ته مستلزم نه دي. د دې د پاره ني اوفرمائيل چه لوله ستارب خوډيرد اکرام والا دې چاچه د قلم په ذريعه علم اوخودلو او انسان ته ئي هغه اوخودل کوم چه هغه نه پيژندل.په يواثر کښې دي چه علم ليکه([1])هم په دې اثرکښې دي چه کوم سړي په خپل علم باندې عمل کوی هغه الله ﷻ د هغه علم هم وارث کوی کوم چه هغه نه پيژنی.([2])

كَلَّآ إِنَّ الْإِنسَانَ

| داسې نۀ ده | بيشکه چې انسان |

رښتيا داده چې (کافر)انسان د

لَيَطْغَىٰٓ ⑥ أَن رَّآهُ اسْتَغْنَىٰٓ ⑦ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰٓ ⑧

خامخا سرکشي کوی | چې وې ليدو ځان خپل | بې پروا | بيشکه رب ستاته | واپس کيدل دی |

حده تيريږی | هرکله چې ځان مالداره اووينی | ....بيشکه ستا رب ته د هرچا واپس کيدل دی

أَرَءَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ⑨ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰٓ ⑩ أَرَءَيْتَ

ايا تااوليدو | هغه سړې | چې منع کوی | يوبنده | کله چې مونځ کوی هغه | څه خيال کوې تۀ |

تا هغه سړې اوليدو چې (د الله ﷻ نيک) بنده (محمدصلى الله عليه وسلم) دمونځ نه منع کوی اګوره

إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰٓ ⑪ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰٓ ⑫ أَرَءَيْتَ

که وی هغه سړې | په صحيح لار | ياحکم کوی | د پرهيزګارئ | څۀ خيال کوې تۀ |

که دا (منع شوې) سړې په هدايت وی | يا دتقوی تعليم ورکوی | ګوره که دا (منع کونکې)

إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ⑬ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ⑭

که هغه دروغ اوګڼړو حق | او مخ ئې واړوؤ | آيا معلومه نۀ ده هغۀ ته | چې بيشکه الله | وينی |

منکر وی | اومخ ئې (دحق نه ګرځولې وی) | ....آيا دې نه پوهيږی چې الله ﷻ هر څه وينی

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ⑮

هرګز نۀ (داسې نۀ ده) | که چرې منع نۀ شو هغه | نو خامخا به راکاږو هغه | دويختو دتندی نه |

خبردار | که دې منع نشو | ....نو مونږ به ئې دڅڼوکی نه راکاږو

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ⑯ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۥ ⑰

هغۀ تندې | چې دروغژن دې | سخت خطا کار دې | نو رادې غواړی | دِله دملګرو خپلو |

هغه څڼوکې چې دروغژن او خطاکار دې | ....بيا دې دې خپل ملګری راوغواړی

سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ⑱ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ۩ ⑲

مونږ به هم راوغواړو | فرشتې دعذاب | هرګز نۀ | چې خبره اونۀ منې دهغه | او سجده کوه | او نزدې شه

مونږ به ددوزخ فرشتې راوغواړو | ددۀ خبره اونه منې | او سجدې کوه | او الله ﷻ ته ځان نزدې کړه

([1]) حاكم: ١٠٦/١، عن انس رضي الله عنه موقوف وسنده حسن.

([2]) لم اجده موقوفا ورواه ابونعيم فى الحلية : ١٤/١٠، ١٥.

قوله تعالى:- كَلَّآ إِنَّ الْإِنسَانَ لَيَطْغَىٰٓ

د الله تعالى نه ويريدل:- فرمائي چه انسان سره دوه پيسې راشي لږ شان فارغ شي نود هغه په زړه کښې کبرغروراو عجيبه خان خوښي اوخان خودل راشي.هغه له ويريدل پکاردي اوخيال ساتل پکار دي چه هغه به يوه ورځ دالله ﷻ طرف ته واپس کيدونکې دې.چرته چه به حساب کيږي.د مال باره کښې به هم تپوس کيږي چه کوم ځاۍ نه دې راوړې وو اوچرته دې خرچ کړې وو. حضرت عبدالله ؓ فرمائي چه دوه لالچيان داسې دي چه د هغوی خيټه هډوډ کيږي نه. يوطالب علم او بل طالب دنيا.

دې دواړو کښې ډيرفرق دې. د علم طالب خود الله ﷻ رضامندي حاصلولو کښې وړاندې کيږي اود دنيا لالچي په سرکشئ او خان خوښئ کښې وړاندې کيږي. بيا ئې دا آيت تلاوت اوفرمائيلو کوم کښې چه ددنيادارو ذکردې. بيائې دطالب علمانو د فضيلت په بيان کښې دا آيت تلاوت کړو ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَٰٓؤُا﴾ داحديث مرفوعًا يعنی د نبیﷺ په فرمان سره هم مروی دې. چه دوه لالچيان دی د هغوی خيټه نه ډکيږي يوطالب علم اوبل طالب دنيا. ([1])

شان نزول: ددې نه پس آياتونه د ابوجهل ملعون باره کښې نازل شوی دی چه ده به حضورﷺ په بيت الله کښې دمونځ کولونه منع کولو.اول خوهغه په ډيره ښه طريقه سره پوهه کړې شو دا ته چه څوك منع کوې که دې په نيغه لار باندې وی د ده خبرې د تقوی حکم کوی نوکه بيا په ده باندې غصه اوړته کوې اود الله ﷻ ذکرنه ئې منع کوې نوستادبدقسمتئ انتهاء ده که نه؟ آيا دا منع کونکي چه داسې مرشد حق دحق لارې نه منع کولوپسې لګيدلې دې دومره هم نه پوهيږی چه الله ﷻ هغه ته ګوری او د هغه خبرې اوری دهغه په کلام او کار به هغه ته سزاورکوی.دغه شان پوهيولونه پس ئې اوس ويروی که هغه خپل مخالفت سرکشئ او تکليف رسول نه پريږدی نو مونږ به هم د هغه د تندی ويښته اونيسواو رابه ئې کاږوکوم چه په اقوالوکښې دروغژن اوافعالو کښې خطاکاردې دې دې خپل دناستې پاستې خلق رشته دراڼ او قبيلې والاراوغواړی اودې ګوری چه څوك دهغه امداد کولې شی.مونږ هم دخپل عذاب فرښتې راغواړو بيا به هرچاته ښکاره شی چه څوك ګټی اوڅوك بيلی. په صحيح بخاری کښې دحضرت ابن عباس ؓ نه روايت دې چه ابوجهل ونيل که ما محمدﷺ په خانه کعبه کښې په مونځ کولو اوليدو نو سټ به ورله ناپ کړم. حضورﷺ ته هم دا خبر اورسيدونوونی فرمائيل چه که هغه داسې اوکړه نو د الله ﷻ فرښتې به هغه راګيرکړی([2])روايت کښې دی چه حضورﷺ مقام ابراهيم سره بيت الله کښې مونځ کولونو دا ملعون راغلو ونی ونيل ماته منع کړې خوته بياهم منع نه شوې.که دې نه پس ما ته په کعبه کښې په مونځ کولو اوليدې نوسخته سزا به درکړم. حضورﷺ په سختئ سره جواب ورکړو اود هغه خبره ئې ردکړه اوښه ئې اورټلو په دې باندې هغه اوونيل چه ته ما رټې په الله ﷻ قسم زما په يوآواز به دا ټوله وادی د سړو نه ډکه شی. په دې باندې دا آيت نازل شو چه ښه ده ته خپل ملګری راغونډکړه او مونږ هم خپلې فرښتې راغواړو.حضرت عبدالله بن عباس ؓ فرمائی که هغه خپل خلق راغوښتې وې نو ډير زربه هغه د عذاب فرښتو راګيرکړې وو(ترمذی وغيره اوګورئی) ([3])

مسنداحمد کښې دابن عباس ؓ نه روايت دې ابوجهل ونيل که مارسول الله ﷺ په کعبه کښې په مونځ کولواوليدو نودهغه سټ به مات کړم. حضورﷺ اوفرمائيل که هغه داسې کړې وې نو هم هغه وخت به د خلقوپه مخکې د عذاب فرښتو هغه رانيولې وو اوهم دا شان چه کله يهوديانو ته قرآن پاك دا ويئلې وو که تاسو رښتونې ئی نومرګ اوغواړئی نو که هغوی دا قبول کړې وو او مرګ ئې غوښتې وو نو ټول به

[1] حاکم : ۹۲/۱، عن انس

[2] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة اقراء باسم ربک الذی خلق باب قوله تعالی (کلا لئن لم ينته......) : ۴۹۵۸. ترمذی : ۳۳۴۸.

[3] ترمذی کتاب تفسير القران باب ومن سورة اقراباسم ربک : ۳۳۴۹، وهوحديث صحيح ، احمد: ۲۵۶/۱.

هم هغه وخت مړه شوې وو او په دوزخ کښې به ئې خپل ځائ ليدلې وو.
کومونصرانيانوته چه د مباهله دعوت ورکړې شوې وونوکه دوی د مباهله د پاره راوتلې وونو واپس تلو سره به ئې نه خپل مال ليدلو اونه خپل بال بچ[1] ابن جرير کښې دی چه ابوجهل اووئيل که چرې ته ما مقام ابراهيم سره په مونځ کولو اوليدې نو مړ به دې کړم پدې باندې داسورت نازل شو.حضورﷺ تشريف يوړو ابوجهل موجود وو حضورﷺ هم هلته مونځ اداکړو نوخلقو دې بدبخت ته اووئيل چه ولې ناست ئې؟هغه وئيل څه اووايم چه څوك زما اود هغه په مينځ کښې راغلل.
ابن عباس ﷺ فرمائي چه که لږ شان هم خوزيدلې وې نو د خلقو په وړاندې به فرښتو هلاك کړې وو([2])
د ابن جرير په يوبل روايت کښې دی چه ابوجهل تپوس اوکړو چه آيامحمدﷺ ستاسو په وړاندې سجده کوی؟خلقو وئيل او نو هغه وئيل په الله قسم که هغه زما په مخکې داسې اوکړه نودهغه سټ به چخړې کړم اودهغه په خله کښې به خاورې ملاوکړم. اخوا دې ملعون دا اووئيل بل خوا رسول الله ﷺ مونځ شروع کړو کله چه حضورﷺ سجده ته لاړو نو ده حرکت اوکړو نو ورسره ئې په خپل لاس باندې خپل ځان بچ کولوسره شاته په تلوکښې ډيروارخطا روستوشو. خلقو وئيل څه دې؟ وئيل زما اود حضورﷺ په مينځ کښې د اور کنده ده اود ويرولو خطرناك څيزونه دی اود فرښتو وزرې دی وغيره. هغه وخت حضورﷺ اوفرمائيل چه که دې نور لږ شان وړاندې شوې وو نو فرښتو به د هغه يو يو اندام جدا جدا کړې وو.نودا آياتونه ﴿ كَلَّآ إِنَّ الْإِنسَانَ لَيَطْغَىٰٓ ﴾ نه آخر سورت پورې نازل شو[3]هم الله ﷻ ته علم دې چه دا کلام د حضرت ابوهريره ﷺ په حديث کښې دی اوکه نه؟
داحديث مسندمسلم نسائي او ابن ابی حاتم کښې هم دی. ([4]) بيا فرمائي چه اې نبی ته د دې مردود خبره مه منه په عبادت باندې هميشه والې کوه او ډير عبادت کوه اوچه کوم ځائ دې زړه غواړی مونځ کوه اود ده بالکل پرواه مه کوه. الله ﷻ پخپله ستاحافظ او ناصر دې. هغه به تاد دشمنانو نه محفوظ اوساتی ته په سجده اودالله ﷻ په نيزديکت غوښتلوکښې مشغول اوسيږه.رسول الله ﷺ فرمائي چه د سجدې په حالت کښې بنده خپل رب تبارك وتعالی ته ډير نيزدې وی نو تاسو په کثرت سره په سجده کښې دعاګانې کوئی([5])اول داحديث هم تيرشوې دې چه حضور ﷺ به په سورت ﴿ إِذَا السَّمَآءُ انشَقَّتْ ﴾ کښې اوپه دې سورت کښې سجده کوله. ([6])
﴿الحمدلله﴾ د سورت اقراء تفسيرهم ختم شو. د الله ﷻ شکر اواحسان دې.

آياتونه		سورة القدر مکية وهی خمس ايات ورکوعاواحدا		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
⑤		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		①

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝١ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۝٢

بيشکه نازل کړو مونږه دا (قران)	په شپه دقدر کښې	او څه پته ده تاته	چې څه ده شپه دقدر
مونږدا کتاب د عزت په شپه کښې راکوز کړيدې	او تاته څه معلومه ده چې دعزت شپه څومره(اوچته) ده		

[1] احمد: ١/٢٤٨، وهو حديث صحيح .
[2] الطبری : ٥٢٦/٢٤.
[3] الطبری : ٥٢٦/٢٤.
[4] صحيح مسلم کتاب الصفات المنافقين باب قوله (ان الانسان ليطغی....) ٢٧٩٧. نسائي فی الکبری: ١١٦٨٣.
[5] صحيح مسلم کتاب الصلاة باب يقال فی الرکوع والسجود: ٤٨٢، ابوداود : ٨٧٥، احمد: ٤٢١/٢.
[6] ددې تخريج په سورة انشقاق کښې تير شوې دې.

لَيۡلَةُ الۡقَدۡرِ ۙ	خَيۡرٌ	مِّنۡ اَلۡفِ شَهۡرٍ ؕ	تَنَزَّلُ	الۡمَلٰٓئِكَةُ	وَالرُّوۡحُ
شپه دقدر	بهتره ده	د زرو مياشتو نه	نازليږي (راكوزيږي)	فرښتې	او روح (جبريل عليه السلام)
دعزت شپه د زرو مياشتو (دعبادت) نه بهتره ده | په دې كښې فرښتې او روح (جبريل عليه السلام)					

فِيۡهَا	بِاِذۡنِ رَبِّهِمۡ ۚ	مِنۡ كُلِّ اَمۡرٍ ۙ	سَلٰمٌ ۛ	هِيَ
په دې شپه كښې	په اجازت درب خپل سره	د هركارنه	سلامتيا ده	دا شپه ده
دالله ﷻ په حكم هرامرخير سره راكوزيږي ،،،،،،،،،،،،،،،،،،،،، | ټوله سلامتيا ده | .... داشپه				

حَتّٰى مَطۡلَعِ الۡفَجۡرِ ࣖ
دختو دصبا پورې |
ترصبا ختو پورې قائمه وي

قوله تعالى:- اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنٰهُ فِيۡ لَيۡلَةِ الۡقَدۡرِ ۚ

د ليلة القدرفضيلت: مقصددادې چه الله ﷻ قرآن كريم په ليلة القدركښې نازل كړې دې د دې نوم ليلة المبارك هم دې. لكه چه بل ځائې ارشاد دې ﴿اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنٰهُ فِيۡ لَيۡلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ﴾ اوداهم د قرآن پاك نه ثابته ده چه دا شپه درمضان المبارك په مياشت كښې ده.لكه چه ارشاد دې ﴿شَهۡرُ رَمَضَانَ الَّذِيۡۤ اُنۡزِلَ فِيۡهِ الۡقُرۡاٰنُ﴾ د ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه پوره قرآن پاك دلوح محفوظ نه اول آسمان بيت العزت ته پدې شپه كښې نازل شو بيابه تفصيل سره دواقعاتو مطابق درجه په درجه په درويش كاله كښې په رسول الله ﷺ باندې نازل شو. بياالله ﷻ د ليلة القدرد شان اوشوكت اظهارفرمائې چه ددې شپې يوزبردست بركت خودا دې چه د قرآن كريم په شان اوچت نعمت په دې شپه نازل شو.نوفرمائې چه تاته څه خبردې چه ليلة القدرڅه څيز دې؟ بيا پخپله وائې چه دا يوه شپه د يوزركالونه غوره ده.

شان نزول:-امام ابوعيسى رحمه الله اوترمذى رحمه الله په ترمذى شريف كښې د دې آيت په تفسيركښې يوروايت راوړلې دې چه يوسف بن سعد د حضرت حسن بن على رضي الله عنه ته چه كله هغوى د حضرت معاويه رضي الله عنه سره صلح اوكړه اووئيل چه تاد ايمان والا مخ توركړو. يانې داسې اووئيل چه اې د مؤمنانومخ توره ونكو نو هغوى اوفرمائيل الله ﷻ دې په تاباندې رحم اوكړې مانه مه خفه كيږه نبې كريم ﷺ ته اوخودلې شو چه ستاسو په منبرباندې بنواميه دې. هغوى ﷺ ته دا بدمعلوم شونو ﴿اِنَّاۤ اَعۡطَيۡنٰكَ الۡكَوۡثَرَ ۚ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانۡحَرۡ ۚ اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الۡاَبۡتَرُ﴾ نازل شو. يعنى دجنت نهر كوثررسول الله ﷺ ته د وركولوزيرې ملاوشو.او ﴿اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنٰهُ فِيۡ لَيۡلَةِ الۡقَدۡرِ﴾ نازل شو.نو زرمياشتې هغه مراد دى په كوموكښې چه دحضور ﷺ نه پس دبنواميه مملكت به وى.قاسم رحمه الله وائى مونږ حساب اولګولو نو هغه پوره زر مياشتې شوې نه يوه ورځ زياته او نه يوه ورځ كمه[1]

امام ترمذى رحمه الله داروايت غريب ښائى.اوددې په سند كښې يوسف بن سعد دې چه مجهول دې او صرف هم په دې يوسندسره دا ذكر دې. مستدرك حاكم كښې هم دا روايت دې د امام ترمذى رحمه الله دا فرمائيل چه يوسف مجهول دې په دې كښې لږ شان نظر دې. د هغه ډير شاګردان دى يحيى بن معين رحمه الله وائى چه دا مشهوراوثقه دې اود ده په سندكښې څه اضطراب ښكه چه هم دې. والله اعلم.په هرصورت دا روايت ډير منكردې.زمونږ شيخ حافظ حجت ابوالحجاج المزى هم دا روايت منكر ښائى (دا ياد ساتئى چه د قاسم قول كوم چه د ترمذى په حواله سره بيان شوې دې چه هغه وائى مونږ حساب اولګولونود بنواميه سلطنت د زرو ورځو پورې وو.دادنسخې غلطى ده يوزر مياشتې ليكل پكار وو.ما

---

[1]) ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة القدر : ٣٣٥٠. حاكم: ١٧٠/٣.

ترمذي اوکتلونو هلته هم زر میاشتې دی او وړاندې هم دا راځي. مترجم) د قاسم بن فضل حداني دا وینا چه د بنو امیه د سلطنت موده یو زر میاشتې وه دا هم صحیح نه دی ځکه چه د حضرت معاویه ﷺ مستقل حکومت ۴۰هـ کښې قایم شو حضرت حسن ﷺ د هغوی په لاس باندې بیعت اوکړو اود خلافت امور ئې هغوی ته حواله کړه. اوټول خلق هم د حضرت معاویه ﷺ په بیعت باندې راجمع شو اود دې کال نوم هم عام الجماعه مشهور شو. بیا په شام وغیره کښې برابر د بنوامیه حکومت قایم شو او تقریبًا د نهوکالوپورې حرمین شریفین، اهواز او بعضې ښارونوباندې د حضرت عبدالله بن زبیر ﷺ حکومت شوې وو خوبیا هم په دې موده کښې کلیهٔ د هغه د لاس نه حکومت لاړ نه شو البته د بعضې ښارونونه حکومت اوچت شوې وو.او په ۱۳۲هـ کښې بنوالعباس دهغوی نه حکومت په خپله قبضه کښې واخستو نود هغوی د حکومت موده (۹۲) کاله شوه اودا د یو زر میاشتونه ډیره کمه شوه که زیاته؟ د زرو میاشتو (۸۳) کاله او څلور میاشتې جوړیږي. اود قاسم بن فضل دا حساب داسې خو تقریبًا صحیح کیدې شی چه د حضرت ابن زبیر ﷺ د خلافت موده د دې شمیرنه اوویستلې شی. والله اعلم. د دې روایت د ضعیف کیدو یوه وجه داهم ده چه د بنو امیه د حکومت د زمانې بدی او خرابې بیانول مقصد دې اود لیلة القدر په دې زمانه باندې فضیلت ثابت کول څه د هغوی د زمانې د خرابوالی دلیل نه دې. لیلة القدرخو په هرشان د بزرګئی والا ده اودا پوره سورت د دې مبارکې شپې مدحه او تعریف بیانوی. د بنوامیه د زمانې د خرابوالی سره د لیلة القدر کوم یوفضیلت ثابتیدلې شی دا خو به بالکل هم هغه متل شی چه یوسړی د توری تعریف کولو سره اووائی چه د لرګی نه ډیره تیره ده. د یوبهترین فضیلت والا سړی ته د یوې کمې درجې په ذلیل سړی باندې فضیلت ورکول خو د هغه شریف بزرګ سپکاوې کول دی. یوه بله وجه واورئی د دې روایت په بنا باندې زر میاشتې هغه شوې کوم کښې چه د بنو امیه حکومت وو اودا سورت نازل شوې دې په مکه مکرمه کښې نو په دې کښې د دې میاشتو حواله څنګه ورکولې شی کوم چه د بنو امیه د زمانې دی. نه په دې باندې څه لفظ دلالت کوی اونه د معنې په توګه دا ګنړلې شی. منبرخو په مدینه کښې قائمیږی اود هجرت د یوې مودې نه پس منبرجوړولې شی اوکیخودلې شی نود دې ټولو وجوهاتونه معلومیږی چه داروایت ضعیف او منکر دې. والله اعلم.

ابن ابی حاتم کښې دی مجاهد رحمه الله فرمائی نبی کریم ﷺ د بنی اسرائیلو یوسړی ذکر اوفرمائیلو چه د زرو میاشتو پورې دالله ﷻ په لارکښې یعنی جهادکښې وسله تړلې وه.مسلمانانوچه داواوریده نو حیران شونوالله ﷻ دا سورت نازل کړو چه د یوې شپې د لیلة القدرعبادت دهغه سړی د زرو میاشتو د عبادت نه غوره دې.

ابن جریرکښې دی بنی اسرائیلوکښې یو سړې وو چه د شپې به ئی ترسحره پورې قیام کولو اود ورځې به ئی ددین دښمنانوسره ترماښامه پورې جهادکولو.د زرومیاشتوپورې ئی هم داکول نو الله ﷻ دا سورت نازل کړوچه ددې امت د یوسړی صرف د لیلة القدر قیام کول د هغه عبادت ګذار د زرومیاشتو د عبادت نه غوره دې.

ابن ابی حاتم کښې دی چه رسول الله ﷺ د بنی اسرائیلو د څلورو عابدانو ذکر اوفرمائیلو کومو چه د اتیاؤ کالوپورې دالله ﷻ عبادت کړې وو د یوې سترګې درپ برابر ئی هم دالله ﷻ نافرمانی نه وه کړې. حضرت ایوب، حضرت زکریا ،حضرت حزقیل بن عجوز، حضرت یوشع بن نون علیهم السلام .د رسول الله ﷺ صحابه کرام رضی الله عنهم ډیر حیران شو، حضور ﷺ له حضرت جبرائیل علیه السلام راغلو او وئی وئیل ای محمد ﷺ ستاامت د دغه ډلې په عبادت باندې حیرانتیا اوکړه نوالله ﷻ ددې نه هم غوره څیز په تا باندې نازل کړو او وئی فرمائیل چه دا غوره دې د هغې نه په کوم چه تا او ستا امت حیرانتیاښکاره کړې وه.نوحضوراکرم ﷺ اوصحابه کرام رضی الله عنهم ډیر زیات خوشحاله شو.حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی

مطلب دا دې چه د دې شپې نیك عمل د دې مونځ روژه د زرو میاشتود مونځ او روژې نه غوره دی په کوم کښې چه لیلة القدر نه وی اود نورو مفسرینوهم دا قول دې.
امام ابن جریر رحمه الله هم دا خوښوی چه هغه زر میاشتې کوم کښې چه لیلة القدر نه وی هم دا ټیك دی دې نه بغیر یوقول هم ټیك نه دې. لکه چه رسول الله ﷺ فرمائی چه د یوې شپې د جهادتیاری ددې نه سوا د یوزر شپو نه غوره دی. مسنداحمد[1] دغه شان په بل حدیث کښې دی چه کوم سړې په ښه نیت او ښه حالت کښې دجمعه دمانځه دپاره لاړشی دهغه دپاره دکال داعمالو ثواب لیکلې شی.دپوره کال د روژو او پوره کال د مونځونو.د دې په شان نورهم ډیر احادیث دی. نو مطلب دا دې چه د زرو میاشتو نه مراد هغه میاشتې دې په کوموکښې چه لیلة القدر رانه شی لکه څنګه چه د زرو شپونه مراد هغه شپې دی په کوم کښې چه یوه شپه د دې عبادت نه وی. لکه چه د جمعه طرف ته تلونکی له د یوکال د نیکو یعنی هغه کال په کوم کښې چه جمعه نه وی.مسنداحمد کښې دی حضرت ابوهریره ﷺ فرمائی چه کله رمضان راغلو نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل خلقودرمضان میاشت راغله داد برکت میاشت ده ددې روژې الله ﷻ په تاسو فرض کړی دی په دې کښې دجنت دروازې کولاوولې شی اود دوزخ دروازې بندولې شی شیطانان قیدَولې شی په دې کښې یوه شپه ده چه د زرو میاشتونه غوره ده ددې د ښیګړې نه محرومه کیدونکې حقیقی بدقسمته دې. ([2])
نسائی کښې هم داروایت دې چه د دې شپې عبادت د زرو میاشتو د عبادت نه غوره دې. خکه چه د بخاری اومسلم حدیث دې رسول الله ﷺ فرمائی کوم سړې چه د لیلة القدر قیام په ایماندارئی او نیك نیتئی سره اوکړی نودهغه ټول وړاندینی ګناهونه ښښلې شی([3])بیا فرمائی ددې شپې دبرکت د زیاتوالی په وجه په کثرت سره فرښتې نازلیږی. فرښتې خود هربرکت او رحمت سره نازلیږی. لکه چه د قرآن پاك تلاوت په وخت کښې نازلیږی اود ذکر مجلسونه ئی راګیرکړې وی اود دین د علم زده کونکو د پاره په رضا اوخوشحالئی سره خپلې وزرې خوروی اود هغوی عزت او اکرام کوی.

قوله تعالی:- تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ

دروح نه مراد حضرت جبرائیل علیه السلام دې:د روح نه مراد دلته جبرائیل علیه السلام دې دا د خاص عطف دې په عام باندې.بعضې وائی چه د روح په نوم باندې یوخاص قسم فرښتې دی لکه چه په سورت ﴿ عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ﴾ په تفسیر کښې تفصیل سره تیرشوی دی. والله اعلم.
بیافرمائی هغه سراسر دسلامتیاشپه ده په کومه کښې چه شیطان نه څه بدی کولې شی اونه څه تکلیف رسولې شی. حضرت قتاده رحمه الله وغیره فرمائی په دې کښې د ټولو کارونو فیصله کولې شی.عمراورزق مقررکولې شی لکه بل ځای ارشاد دی﴿فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ﴾یعنی پدې شپه کښې د هریو حکمت والا کار فیصله کولې شی.حضرت شعبی رحمه الله فرمائی په دې شپه فرښتې د جماتونو والا باندې تر سحره سلامونه رالیږی.

قوله تعالی:-مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ۝ سَلٰمٌ

امام بیهقی رحمه الله پخپل کتاب "فضائل اوقات" کښې د حضرت علی ﷺ یوغریب اثر د فرښتو په نازلیدو کښې اوپه مونځ ګذارو باندې د هغوی تیریدوکښې او هغوی ته برکت حاصلیدو کښې روایت کړې دې. ابن ابی حاتم د حضرت کعب احبار رضی الله عنه نه یو عجیبه او حیرانونکې ډیر اوږد اثر واردکړې دې په کوم کښې چه د فرښتو دسدرة المنتهی نه دجبرائیل علیه السلام سره زمکې ته راتلل اومؤمنانو سړو او مؤمنانو

---

[1] احمد ۷۵/۱، ترمذی : کتاب الجهاد باب ماجاء فی فضل المرابط: ۱۶۶۷،وسنده صحیح نسائی : ۳۱۷۱.
[2] احمد : ۲۳۰/۲، نسائی کتاب الصیام باب ذکر الاختلاف علی معمرفیه : ۲۱۰۸، .
[3] صحیح بخاری کتاب فضل لیلة القدر فضل لیلة القدر :۲۰۱۴، صحیح مسلم: ۷۶۰. ابوداود :۳۷۲.

ښځو د پاره دعاګاني کول وارد دي. ابوداؤد طیالسي رحمه الله فرمائي چه رسول الله ﷺ فرمانیلي دي چه لیلة القدر ۲۷ یا ۲۹ ده په دې شپه فرښتې په زمکه د شګو د شمیرنه هم زیاتې وي(۱)عبدالرحمن بن ابو یعلي رحمه الله فرمائي په دې شپه کښې د هر امر نه سلامتیاده یعني هیڅ نوې خبره نه پیدا کیږي.
د حضرت قتاده رحمه الله او ابي زید رحمه الله قول دې چه دا شپه سراسر سلامتیا ده هیڅ بدي ترسحره پورې نه کیږي.مسنداحمدکښې رسول الله ﷺ فرمائي چه لیلة القدرباقي پاتې لسو شپو کښې ده څوك چه د دې قیام دثواب غوښتلو په نیت سره کوي الله ﷻ دهغه وړاندې روستو ګناهونه معاف کوي.داشپه د طاقونه ده یعني یوویشتمه،درویشتمه پنځویشتمه اوویشتمه اوآخري شپه.حضورﷺ فرمائي داشپه بالکل صفااوداسې روښانه وي لکه چه سپوږمئ راختلې وي په دې کښې سکون اوزړه جمع وي نه زیاته یخني وي اونه ګرمي ترسحره پورې ستورې نه پریوځي.یوه نښه ددې داهم ده چه ددې په سحرباندې نمرپه تیزوشغلوسره نه راوخي بلکه هغه د څوارلسمې شپې دسپوږمئ په شان صفا راوخي.په دغه ورځ دې سره شیطان هم نه راوخي.(۲) دا اسناد خو صحیح دي ولې په متن کښې غرابت دې او په بعضو الفاظوکښې نکارت هم دې.
ابوداؤد طیالیسي کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي لیلة القدر صفا د سکون یخنئ ګرمئ نه خالي شپه ده.ددې په سحر نمرپه تته رڼا سوررراوخي(۳)حضرت ابوعاصم نبیل رحمه الله په خپل اسناد سره د حضرت جابرؓ نه روایت کوي چه رسول الله ﷺ یوځل اوفرمائیل لیلة القدر راته اوخودلې شوه بیا رانه هیره کړې شوه. دا په آخري لسو شپوکښې ده دا صفا ستره د سکون او عزت والا شپه ده نه زیاته یخه اونه زیاته ګرمه.داسې روښانه شپه وي چه داسې معلومیږي لکه چه سپوږمئ راختلې وي دنمرسره شیطان نه راوخي تردې چه نمر خورشي. (۴)
آیا لیلة قدرپه وړاندینوامتونو کښې هم وه:- د دې باب په فصل کښې د علماؤاختلاف دې چه لیلة القدر په وړاندینو امتونوکښې هم وه که صرف دې امت ته په خصوصیت سره ورکړې شوې ده. په یوحدیث کښې خوداسې راغلي دي چه حضورﷺ کله سترګې اوچتې کړې چه د وړاندینوامتونوعمرونه ډیر زیات وو نود حضورﷺ خیال راغلوچه زما د امت عمرونه ډیرکم دي نویبا به ئې نیکئ هم کمې وي او درجې او ثوابونه به ئې هم کم وي. نو الله ﷻ ورته دا شپه ورکړه اود دې ثواب ئې د یوزر میاشتو د عبادت نه زیات ورکولووعده اوکړه(۵) د دې حدیث نه خودامعلومیږي چه صرف هم دې امت ته ورکړې شوې ده بلکه صاحب عدة چه د شافعیه نه یوامام دې د جمهورعلماؤهم دغه قول نقل کړې دې. والله اعلم اوخطابي رحمه الله خو په دې باندې اجماع نقل کړې ده. یوبل حدیث شریف دې چه د هغې نه دامعلومیږي چه دا شپه څنګه دې امت ته ورکړې شوې وه وړاندینوامتونوکښې هم وه. حضرت مرثد رحمه الله فرمائي چه ماحضرت ابوذرؓ نه تپوس اوکړو چه تا د لیلة القدر باره کښې د رسول الله ﷺ نه څه سوال کړې وو؟ هغه وئیل واوره ما به د حضورﷺ نه اکثر تپوسونه کول. یوځل ما عرض اوکړو یارسول الله ﷺ دا خو راته اوفرمایه چه دا لیلة القدر هم په رمضان کښې وي که په نورومیاشتوکښې؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه په رمضان کښې. ښه ده یارسول الله ﷺ دا هم د انبیاؤکرامو علیهم السلام سره وي چه ترکومې

---

(۱) مسند الطيالسي : ٢٥٤٥،
(۲) احمد: ٣٢٤/٥،
(۳) مسند الطيالسي : ٢٦٨٠.
(۴) صحيح ابن حزيمه : ٢١٩٠.
(۵) شعب الايمان : ٣٦٦٧. موطا ٧١٥/١،

هغوی وی نودا هم وی کله چه انبیاء کرام علیهم السلام انتقال کړې شی نودا هم اوچتیږی که دا به د قیامته پورې وی؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه نه دا به د قیامت پورې وی. ما ونیل د رمضان په کومه حصه کښې ده؟حضورﷺ اوفرمائیل درمضان په اولولسوکښې او په آخرو لسوکښې اولټوه.بیا زه چپ شوم اوحضورﷺ هم په نوروخبروکښې مشغول شو.ما بیا موقعه بیامونده او تپوس مې اوکړو حضورﷺ په دې دواړو عشروکښې په کومه عشره کښې تلاش اوکړم؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه په آخرې عشره کښې خو بس اوس نور څه تپوس مه کوه. بیا چپ شو خوچه کله موقعه ملاوشوه سوال مې اوکړو ما ونیل حضورﷺ ستاسو دې قسم وی زما خو هم څه حق جوړیږی اوفرمائې چه هغه کومه یوه شپه ده؟ حضورﷺ سخت غصه شو ماخوداسې د خپل ځان باره کښې چرته په غصه نه وو لیدلې ونې فرمائیل چه په آخرې هفته کښې ګوره بس نور تپوس اونه کړې.(1) دا روایت په نسائی کښې هم موجود دې دې نه ثابته شوه چه دا شپه په وړاندینو امتونوکښې هم وه اود دې حدیث نه داهم ثابتیږی چه داشپه د نبی کریم ﷺ نه پس هم هرکال راځی.

دشیعه ګانو بکواس:-د بعضو شیعه ګانو وینا ده چه دا شپه بالکل اوچت کړې شوې ده دا قول غلط دې هغوی ته د دې حدیث نه غلط فهمی شوې ده په کوم کښې چه دی هغه اوچته کړې شوې ده اوممکن دی چه ستاسو د پاره په دې کښې بهتری وی دا حدیث به پوره اوس راځی.

د حضورﷺ د دې فرمان نه مطلب دادې چه د دې میاشتې تعین او تقرراوچت کړې شوې دې نه دا چه د سرنه لیلة القدر اوچته شوې ده. د دې پورتنی حدیث شریف نه داهم معلومیږی چه دا میاشت هم په رمضان المبارك کښې راځی بله میاشت کښې نه.دحضرت ابن مسعودﷺ اود کوفې د علماؤ قول دې چه په ټول کال کښې یوه شپه ده اوپه هره میاشت کښې د دې کیدل ممکن دی. داحدیث د دې نه خلاف دې.سنن ابوداؤد کښې باب دې چه د دغه سړی دلیل چه کوم وائی لیلة القدر په ټول رمضان کښې ده. بیا ئی حدیث راوړلې دې چه د حضورﷺ نه د لیلة القدرباره کښې تپوس اوشو نو حضورﷺ اوفرمائیل چه په ټول رمضان کښې ده(2)د دې دسندټول راویان ثقه دی اودا موقوف هم مروی دې. د امام ابوحنیفه رحمه الله په یو روایت کښې دی چه د رمضان په ټوله میاشت کښې ددې کیدل ممکن دی.غزالی رحمه الله هم دا نقل کړی دی خو رافعی رحمه الله دې ته بالکل غریب وائی.

لیلة القدر کومه یوه شپه ده:- فصل ابورزین رحمه الله فرمائی چه د رمضان اوله شپه لیلة القدر ده. د امام شافعی محمد بن ادریس قول دې چه دا اوه لسمه شپه ده. ابوداؤدکښې د دې مضمون یومرفوع حدیث مروی دې حضرت ابن مسعودﷺ حضرت زیدبن ارقمﷺ اود حضرت عثمان بن ابوالعاصﷺ نه موقوف هم نقل دې. د حضرت حسن بصری رحمه الله مذهب هم دا نقل کړې دې د دې یودلیل دا بیان کړې شوې دې چه درمضان المبارك هم دا اوه لسمه شپه دجمعه وه اوهم داشپه د بدرشپه وه اوه لسم تاریخ باندې جنګ شروع شوې وو کومې ورځ ته چه قرآن یوم الفرقان ونیلې دې. دحضرت علیﷺ او حضرت ابن مسعود ﷺ نه روایت دې چه یوکم دیرشمه شپه د لیلة القدرده اوداهم ونیلې شوی دی چه یویشتمه شپه.

د حضرت ابوسعیدخدری ﷺ په حدیث کښې دی چه رسول الله ﷺ به د رمضان په اولولسو ورځو کښې اعتکاف کولو مونږ هم حضورﷺ سره په اعتکاف کښې کیناستو بیا حضورﷺ له جبرائیل علیه السلام راغلواو ورته ئی اوفرمائیل کومه چه ته لټوې هغه خوستاسو د پاره وړاندې ده بیا حضورﷺ د لسونه د شلوورځو اعتکاف اوکړو او مونږ هم. بیا حضرت جبرائیل علیه السلام راغلوچه کوم ته لټوې هغه وړاندې ده

---

(1) احمد:۵/۱۷۱، وسنده حسن ، لذاته . صحیح ابن حزیمه : ۲۱۷.

(2) ابوداود کتاب شهر رمضان ، باب من قال فی کل رمضان :۱۳۸۷،

يعني ليلة القدر. درمضان په شلم تاريخ باندې حضورﷺ اودريدواوخطبه ئې وركړه چه زما سره اعتكاف كونكوله پكار دى چه هغوى بيا په اعتكاف كښې كينى ما ليلة القدر اوليده خو مانه هيره شوه. ليلة القدر د آخرى عشرې په طاق شپوكښې ده ما كتلى لكه چه زه په ختوكښې سجده كوم. د حديث راوى فرمائى چه دمسجد نبوى چت صرف د كهجورو د پاڼرو وو په آسمان باندې هغه وخت داوريځې يوه وړه ټكړه هم نه وه بيااوريځ راوچته شوه او باران اوشو اود نبى كريم ﷺ خوب رښتياشو او ماپخپله اوكتل چه د نبى كريم ﷺ په تندى مبارك باندې لمده خاوره لګيدلې وه.

هم د دې روايت په يوطريق كښې دى چه دا د يويشتمې شپې واقعه ده داحديث په صحيح بخارى او صحيح مسلم دواړوكښې دې(١)امام شافعى رحمه الله فرمائى چه په ټولوروايتونوكښې همداحديث د ټولونه زيات صحيح دې. داهم ونيلې شوى دى چه ليلة القدر د رمضان په درويشتمه شپه ده د دې دليل د حضرت عبدالله بن انيس رضى الله عنه د صحيح مسلم والا هم داسې يوروايت دې. (٢) والله اعلم.

يوقول داهم دې چه څليريشتمه شپه ده. ابوداؤد طيالسى كښې دى چه رسول اللهﷺ فرمائى ليلة القدر څليريشتمه شپه ده.د دې سندهم صحيح دې(٣)مسنداحمدكښې هم داروايت دې(٤)خود دې په سند كښې ابن لهيعه دې چه ضعيف دې. بخارى شريف كښې دحضرت بلال رضى الله عنه نه چه د حضورﷺ مؤذن وو روايت دې چه دا ړومبى اووه دى په آخرى عشره كښې ده (٥) اوهم دا موقوف روايت صحيح دې. والله اعلم. حضرت ابن مسعود رضى الله عنه ابن عباس رضى الله عنه جابر رضى الله عنه حسن رحمه الله قتاده رحمه الله او عبدالله بن وهب رحمه الله هم فرمائى چه څليريشتمه شپه ليلة القدر ده. د سورت بقره په تفسيركښې د حضرت واثله بن اسقع رضى الله عنه نه روايت كړې شوې مرفوع حديث بيان شوې دې چه قرآن كريم د رمضان په څليريشتمه شپه نازل شوې دې بعضې وائى پنځه ويشتمه شپه د ليلة القدر ده د هغوى دليل د بخارى شريف داحديث دې چه حضورﷺ فرمانيلى دا د رمضان په آخرى عشره كښې اولټوئى نهه باقى پاتې شى بيا اووه باقى پاتې شى بيا پنځه باقى پاتې شى (٦)نو بيا اكثرومحدثينو د دې هم دا مطلب بيان كړې دې چه دې نه مراد طاق شپې دى اوهم دا ډير واضح قول دې او ډير مشهور دې. سره د دې چه بعضو دا په جفت شپوباندې هم محمول كړې ده. لكه چه په صحيح مسلم كښې دى حضرت ابوسعيد رضى الله عنه دا په جفت كښې محمول كړې ده(٧) والله اعلم. دا هم ونيلې شوى دى چه دا اوويشتمه شپه ده د دې دليل د صحيح مسلم داحديث دې په كوم كښې چه دى رسول الله ﷺ فرمائى دا اوويشتمه شپه ده.

مسنداحمدكښې دى حضرت زر رحمه الله حضرت ابى بن كعب رضى الله عنه ته اوونيل چه ستا رور حضرت عبدالله بن مسعود رضى الله عنه فرمائى چه كوم سړې د ټول كال د شپو قيام كوى هغه به ليلة القدر بيامومى. هغوى اوفرمائيل الله ﷻ دې په هغوى رحم اوكړى هغه پوهيږى چه داشپه هم په رمضان كښې ده اوداد رمضان اوويشتمه شپه ده.بيا په دې خبره باندې حضرت ابى رضى الله عنه قسم اوخوړلو ما تپوس اوكړو تاسو ته دا څنګه معلومه شوه؟ جواب ملاوشو چه دانښې كومې چه مونږ ته خودلې شوى دى چه په دې ورځ نمر بغيرد شغلونه راوخى. (٨)

---

١) صحيح بخارى كتاب فضل ليلة القدر باب تحرى ليلة القدر فى الوتر من العشر الاواخر :٢٠١٨، صحيح مسلم: ١١٦٧.
٢) صحيح مسلم كتاب الصيام باب فضل ليلة القدر والحث على طلبها: ١١٦٧.
٣) احمد:٦/١٢،
٤) صحيح بخارى كتاب المغازى باب ثمير :٨٩، حديث : ٤٤٧٠.
٥) صحيح بخارى كتاب المغازى باب ثمير:٨٩، حديث : ٤٤٧٠.
٦) صحيح بخارى كتاب فضل ليلة القدر باب تحرى ليلة القدر ل الوتر من العشر الاواخر : ٢٠٢١.
٧) صحيح مسلم كتاب الصيام باب فضل ليلة القدر : ١١٦٧.
٨) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافر باب الندب الا كيدالى قيام ليلة القدر....:٧٦٢.

په يوبل روايت کښې دی چه حضرت ابی ﷺ اوفرمائيل د هغه الله ﷻ قسم چه دهغه نه بغيرد عبادت لائق څوك نشته چه دا شپه هم په رمضان کښې ده هغوی په دې باندې ان شاء الله هم اونه فرمائيل او کلك قسم ئې اوخوړلو. بيا فرمائي ماته ښه معلومه ده چه دا کومه شپه ده په کومه کښې چه د رسول الله ﷺ د قيام حکم دې. دا اوويشتمه شپه ده. د دې نښه دا ده چه د دې په سحر نمر په سپين رنګ کښې راوخي او تيزوالې په کښې ډير نه وی[1] حضرت معاويه ﷺ حضرت ابن عمر ﷺ او حضرت ابن عباس ﷺ وغيره نه هم روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلی دا اوويشتمه شپه ده. د سلفو يوډلې هم دا وئيلی دی اود امام احمد بن حنبل اختيارکړې شوې مسلك هم دا دې اودامام ابوحنيفه رحمه الله نه هم د دې روايت يوقول دې.

د اوويشتمې شپې ثبوت د قران پاک د الفاظونه:-بعضو سلفود قرآن کريم د الفاظونه هم د دې ثبوت حواله ورکړې ده. دغه شان ﴿هی﴾ په دې سورت کښې اوويشتمه کلمه ده اود دې معنی ده "دا" والله اعلم.
طبرانی کښې دی چه حضرت عمر بن خطاب ﷺ د رسول الله ﷺ صحابه کرام رضی الله عنهم راجمع کړل اود هغوی نه ئې د ليلة القدرباره کښې تپوس اوکړو نودټولواجماع په دې امر باندې اوشوه چه دا د رمضان په آخری لسوکښې ده. ابن عباس ﷺ خو دا هم اوفرمائيل چه زه خودا هم پيژنم چه کومه شپه ده. حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل چه بيا اووايه کومه شپه ده؟ وئې فرمائيل په دې آخری عشره کښې اووه په تيريدوباندې يا اووه په باقې پاتې کيدوباندې. حضرت عمر ﷺ تپوس اوکړو دا څنګه معلومه شوه؟ جواب ئې ورکړو چه ګوره الله ﷻ آسمانونه هم اووه پيداکړی او زمکې هم اووه پيداکړی مياشت هم په هفتو باندې ده د انسان پيدائش هم په اووه دې خوراك هم اووه دې سجدې هم اووه دی د بيت الله شريف طواف هم اووه چکرې دی د رمی جمار کانړی هم اووه دی اودغه شان د اووه د شمير ډير داسې څيزونه ئې نورهم داسې اوشميرل. حضرت فاروق اعظم ﷺ اوفرمائيل چه ستاعقل هلته اورسيدو چرته چه زمونږ خيالات هم اونه رسيدل.دا چه اوفرمائيلې شو اووه خوراك هم دې د قرآن کريم آيت ﴿فَأَنۢبَتۡنَا فِيهَا حَبّٗا ۝ وَعِنَبٗا وَقَضۡبٗا ۝﴾مراد دې په کوموکښې چه د اووه څيزونوذکر دې کوم چه خوړلې شی ددې اسناد هم جيد اوقوی دی خو په متن کښې ډيرغرابت دې. والله اعلم.
داهم روايت دې چه يوکم ديرشمه شپه ده. د حضرت عباده بن صامت ﷺ د سوال په جواب کښې حضور ﷺ فرمائيلې ووچه دا په آخری عشره کښې په طاقو شپو کښې لټوه يعنی يويشتمه درويشتمه پنځه ويشتمه اوويشتمه او يوکم ديرشمه ياآخری شپه.[2] مسندکښې دی چه ليلة القدر اوويشتمه شپه ده يايوکم ديرشمه شپه ده په دې شپه فرښتې په زمکه باندې د شنګيو نه هم زياتې وی[3]د دې اسناد هم ښه دی. يوقول دا هم دې چه آخری شپه ليلة القدر دې څکه چه دا اوس کوم حديث تيرشو په دې کښې دی او په ترمذی اونسائی کښې هم دی چه کله نهه باقی پاتې شی يا اووه يا پنځه يادرې يا آخری شپه يعنی په دې شپوکښې د ليلة القدر لټول کوئې. امام ترمذی دې ته حسن صحيح وائی او په مسندکښې دی چه دا آخری شپه ده.

د ليلة القدر لټون:-فصل: حضرت امام شافعی رحمه الله فرمائی چه په دې مختلفواحاديثوکښې داسې تطبيق کيدې شی چه دادسوالونوجواب دې چا ونيل چه حضرت مونږ دا په فلانکوشپوکښې لټوو نو حضور ﷺ اوفرمائيل او. حقيقت دا دې چه ليلة القدر مقرره شپه ده او په دې کښې بدلون نه کيږی. امام ترمذی رحمه الله د امام شافعی رحمه الله هم د دې معنې قول نقل کړې دې. ابوقلابه رحمه الله فرمائی چه د آخری عشرې په

---

[1] احمد: ۱۳۰/۵. صحيح مسلم: ۷۶۲.
[2] احمد: ۳۱۸/۵،
[3] احمد: ۵۱۹/۵،

شپوکښې د دې پهر بدليږي. امام مالك رحمه الله امام ثوري رحمه الله امام احمدبن حنبل رحمه الله امام اسحاق بن راهويه رحمه الله ابوثورمزني رحمه الله ابوبكر بن خزيمه رحمه الله وغيره هم دافرمائيلي دی. د امام شافعي رحمه الله نه قاضي رحمه الله هم دا نقل کړې دی اوهم دا ټيك هم ده. والله اعلم. د دې قول لږ ډير تائيد د بخاري او مسلم د دې حديث نه هم کيږي چه يوڅوك صحابه کرام د رسول الله ﷺ خوب کښې د ليلة القدر د رمضان په روستو شپوکښې خودلې شوې. هغوی اوفرمائيل چه زه وينم چه ستاسو خوبونه د دې موافق دی هرطلب کونکې له پکار دی چه ليلة القدر په دې اووه آخري شپوکښې اولټوی. (۱)

د حضرت عائشه رضي الله عنها نه هم په بخاري اومسلم کښې روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلي د رمضان په آخري عشره کښې طاقو شپوکښې د شب قدر تلاش کوئی(۲)د امام شافعي رحمه الله په دې فرمان باندې چه چه ليلة القدرپه هريورمضان کښې يوه مقرره شپه ده دابدليږي رابدليږي نه.داحديث دليل جوړيدې شي کوم چه په صحيح بخاري‌کښې د حضرت عباده بن صامت رضي الله عنه په روايت سره نقل دې. رسول الله ﷺ مونږ له د ليلة القدر د شپې چه په فلانکئې شپه لبلة القدردې راووتلو خو دوه مسلمانان په خپل مينځ کښې په جنګ وو حضورﷺ اوفرمائيل چه تاسو ته د ليلة القدر د شپې د خبرخودلود پاره راغلې ووم خود فلانکي فلانکی د جګړې په وجه هغه اوچته کړې شوه اوممکن دی چه هم په دې کښې ستاسو خيروی. اوس دا په نهمه اوومه او پنځمه کښې اولټوئی(۳) د دلالت وجه دا ده که ددې تعين د هميشه د پاره نه ووتود هرکال د ليلة القدر علم به نه شو حاصليدې. که د ليلة القدر اوختل راوختل کيدې شو نوصرف هم د هغه کال د پاره به معلومه شوې وه چه فلانکې شپه ده د نورو کالونودپاره به تعين نه شوکيدې. اودا يوجواب د دې کيدې شی چه حضورﷺ صرف هم د هغه کال د ليلة القدر د خبرو کولود پاره تشريف راوړې وو. د دې حديث نه دا هم معلومه شوه چه جنګ جګړې خير اوبرکت کته ورکول او علم غرق کوی. په يويل صحيح حديث کښې دی چه بنده د خپلو ګناهونو په وجه د رزق نه محروم کولې شی(۴)دايادساتئی داحديث کوم کښې چه فرمائيلي دی اوچته کړې شوه دې نه مراد ددې د تعين علم اوچتيدل دی دانه چه بالکل ليلة القدر د دنيا نه اوچته کړې شوه. لکه چه د جاهلانو شيعه ګانو قول دې په دې باندې لوئ دليل دا دې چه هم ددې لفظ نه پس دا دی چه حضورﷺ اوفرمائيل چه دا په نهمه اوومه او پنځيشتمه کښې اولټوئی. د حضورﷺ دا فرمان چه ممکن ده دې کښې ستاسو خيروی يعنی د دې د تعين اومقرروالې په علم نه کيدو کښې، د دې مطلب دا دې چه کله دا مبهم ده نود دې لټونکې په کومو شپوکښې چا دا ممکن ده ګوری په دې ټولو شپوکښې په خلوص سره عبادت کښې لګياوی. په خلاف د دې چه معلومه شی په فلانکې شپه کښې ده نو هغه به صرف هم د دې شپې عبادت کوی. ځکه چه همتونه کمزوری دی او د دې دپاره حکمت دحکيم تقاضا همدغه ده چه ددې شپې دتعين خبر نه ورکوی اود دې شپې دلتهون په شوق کښې په دې مبارکه مياشت کښې ښه په زړه لګولوسره عبادتونوکښې مشغول وی.ددې د پاره پخپله د الله ﷻ پيغمبر حضرت محمد ﷺ هم د خپل وفات پورې درمضان د آخري عشرې اعتکاف کولو اود حضورﷺ نه پس ازواج مطهرات رضي الله عنهن اعتکاف کولو. داحديث بخاري او مسلم دواړو کښې دې. (۵)

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه په روايت کښې دی چه حضورﷺ به د رمضان المبارك د آخري عشرې اعتکاف

---

۱) صحيح بخاري كتاب فضل ليلة القدر باب التماس ليلة القدر في السبع الاواخر: ۲۰۱۵.

۲) صحيح بخاري كتاب فضل ليلة القدر باب تحرى ليلة القدر في الوتر من العشر الاواخر :۲۰۱۸، صحيح مسلم: ۱۱۶۹.

۳) صحيح بخاري كتاب فضل ليلة القدر باب رفع معرفة ليلة القدر لتلاحي الناس : ۲۰۲۳.

۴) ابن ماجة كتاب الفتن باب العقوبات :۴۰۲۲

۵) صحيح بخاري كتاب الاعتكاف باب الاعتكاف في العشر الاواخر :۲۰۲۶. صحيح مسلم: ۱۱۷۲.

کولو.حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه کله به د رمضان المبارك اخري لس شپې پاتې شوې نو رسول الله ﷺ به ټوله شپه بيداروو اود خپل کوروالا به ئې هم راپاسول او ملابه ئې تړله[1](صحيح بخاري او مسلم)مسلم شريف کښې دی حضورﷺ چه به په کوم محنت سره په دې ورځوکښې عبادت کولو په دومره محنت سره به په نورو وختونوکښې د نبيکريم ﷺ عبادت نه وو[2]هم دغه معنی د پورتنی حديث د دې جملې چه حضورﷺ به ملا مضبوطه تړله يعنی په عبادت کښې به ئې پوره کوشش کولو. د دې دا معنی هم شوې ده چه حضورﷺ به بيبيانو سره نه ملاويدلو اوداهم کيدې شی چه دواړه خبرې مراد وی يعنی بيبيانوسره ملاويدل به ئې هم ترك کول اود عبادت په مشغولتياکښې به ئې ملا هم تړله. د مسنداحمد د حديث دا الفاظ دی چه کله به د رمضان آخری لس ورځې باقی پاتې کيدې نو حضورﷺ به تهبندمضبوط تړلو اود ښځو نه به جدا اوسيدلو[3]امام مالك رحمه الله فرمائي چه د رمضان په آخری لسو شپوکښې د ليلة القدريوشان کوشش کوئی يوې شپې له په بله باندې ترجيح مه ورکوئی.(شرح رافعی)

په رمضان کښې زيات عبادت کوئی:-داهم ياد ساتئی چه هسې خوهروخت په کثرت سره دعاغوښتل مستحب دی خو په رمضان کښې نور هم زياتوالې کول پکار دی په آخری عشره کښې او خاص کر په طاق شپو کښې دادعاپه کثرت سره کوئی ﴿اللهم انك عفو تحب العفو فاعف عنی﴾ اې الله ﷻ معافی کونکې ئې اومعافی خوښوې ما هم معاف کړه.مسنداحمد کښې دی چه حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها د حضورﷺ نه تپوس اوکړوکه ماته ليلة القدر ملاوشی نوزه کومه دعا اوکړم؟ حضورﷺ هم دا اوخودله. دا حديث په ترمذی نسائی او ابن ماجه کښې هم دې. امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائی او په مستدرك حاکم کښې هم روايت شوې دې اوامام حاکم دا د بخاری او مسلم په شرط باندې صحيح ښائی. يوعجيبه او حيرانونکې اثر د کوم تعلق چه ليلة القدرسره دې.

امام ابومحمد بن ابوحاتم په خپل تفسيرکښې د دې سورت په تفسيرکښې د حضرت کعب رضي الله عنه نه روايت کړې دې چه سدرة المنتهی کوم چه د اووم آسمان په حد باندې جنت سره نيزدې دې کوم چه د دنيا او آخرت په فاصله باندې دې د دې اوچتوالې په جنت کښې دې او د دې ښاخونه او څانګې د کرسئ لاندې دی په دې کښې دومره فرښتې دی د کومو شميرچه د الله ﷻ نه بغير بل چاته نه دې معلوم. د دې په هريو ښاخ باندې بې شميره فرښتې دی د يوويښته برابر هم داسې ځائ نشته چه د فرښتونه خالی وی. د دې ونې په مينځ کښې د حضرت جبرائيل عليه السلام مقام دې. د الله ﷻ د طرف نه حضرت جبرائيل عليه السلام ته آواز کولې شی چه اې جبرائيل د ليلة القدر په شپه د دې ونې ټولې فرښتې ځان سره واخله زمکې ته لاړشه. دا ټولې په ټولې فرښتې د رافت او رحمت دی د چا په زړه کښې چه د هريومؤمن د پاره د رحم جذبات په چپو دی. د نمر ډوبيدوسره دا ټولې فرښتې حضرت جبرائيل عليه السلام سره د ليلة القدرپه شپه کښې راکوزيږی او په ټول مخ د زمکې خوريږی. په هريوځائ په سجده قيام کښې مشغوليږی اود ټولو مؤمنانو ښځو او سړو د پاره دعاګانې غواړی. او په ګرجو کښې مندرونو کښې آتش کدوکښې بت خانوکښې غرض د الله ﷻ نه بغيرچه په کوموخايونوکښې عبادت کولې شی هلته دا فرښتې نه ځی اوهغه خايونوته هم چرته چه تاسو ګنده څيزونه غورزوئی اوهغه کورته کوم ځائ چه نشئی موجود وی ياد نشې والا څيز وی ياپه کوم کورکښې چه بت جوړکړې شوی وی په کوم کور کښې چه ډول سورناوباجې وی تصويرونه وی يا ډيران وی هلته دا د رحمت فرښتې نه ځی. حضرت

[1] صحيح بخاری کتاب الاعتکاف باب الاعتکاف فی العشر الاواخر :۲۰۲۵. صحيح مسلم: ۱۱۷۱.

[2] صحيح مسلم کتاب الاعتکاف باب الاجتهاد فی العشر الاواخر من شهر رمضان ۱۱۷۵.

[3] ترمذی : کتاب الدعوات باب فی فضل سوال العالية والمعافاة: ۳۵۱۳. وهو حديث صحيح . ابن ماجة : ۳۸۵۰.

جبرائیل ؑ ټولومؤمنانوسره لاس ملاوهي. د هغې نښه دا ده چه ویښته په بدن باندې اودریږي زړونه نرم شي سترګې اوښکې تویوي. دغه وخت کښې سړی له پوهیدل پکاردی چه دې وخت کښې زما لاس د حضرت جبرائیل ؑ په لاس کښې دې.

حضرت کعب ؓ فرمائی چه کوم سړې په دې شپه کښې درې ځل لااله الا الله اووائی نو په دې اول ځل ونیلوباندې دګناهونو ببښنه کیږي په دویم ځل ونیلوباندې د اُورنه خلاصې ملاویږي اوله دریم ځل ونیلو سره جنت کښې داخلیږي. راوی تپوس کوی چه اې ابواسحاق که څوك دا کلمه په رښتونی سره اووائی نو؟ فرمائی چه داخو به دهغه د خُلې نه اوځی څوك چه په صداقت سره د دې وایونکې وی. د هغه الله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې چه لیلة القدر په کافر اومنافق باندې دومره درنه پریوځی لکه چه دهغه په شاباندې غر پریوتو. غرض ترسحره پورې فرښتې داسې وی بیا د ټولونه اول جبرائیل ؑ پورته خیژی اوډیر اوچت ختلوباندې خپلې وزرې خوروی،خاص کر هغه دوه شنې وزرې چه ددې شپې نه بغیرهغه هیڅ کله هم نه خوروی اوهم دغه وجه ده چه دنمر رنړا تته شی او شغلې ئی نه وی بیا یوې یوې فرښتې ته آواز کوی اوټولې پورته خیژی. نود فرښتو نور او دحضرت جبرائیل ؑ د وزرو نور یوځایْ شی او د نمر رنړا تته کړی. په دغه ورځ نمر متحیر پاتې شی. حضرت جبرائیل ؑ او داټولې بې شمیره فرښتې په دغه ورځ د آسمان اوزمکې په مینځ کښې د مؤمنانو سړو او مؤمنانو ښځو د پاره د رحمت دعاګانې غواړی اود هغوی د ګناهونو ببښنه غوښتلوکښې تیروی. په نیك نیتنی سره روژه ساتونکو د پاره اود هغه خلقو د پاره هم د چا چه داخیال وی چه که راتلونکی کال کښې هم الله ﷻ ژوندراکړو نود رمضان روژې به په ښه شان سره پوره کوی. هم دغه دعاګانې غواړی. ماښام د دنیا آسمان ته خیژی اود هغه ځایْ ټولې فرښتې حلقې جوړولوسره دې نه چاپیره جمع کیږی اود یویوسړی او یوې یوې ښځې باره کښې ترې تپوس کوی اودوی جواب ورکوی. تردې تپوس کوی چه فلانکې سړې دې کال کښې تاسو په کوم حال کښې اوکتلونو وائی چه په تیرکال کښې خوهغه مونږ په عبادت کښې لیدلې وو خودې کال کښې هغه په بدعتونو کښې اخته اوفلانکې سړې پروس کال په بدعتونو کښې اخته وو خو په دې کال کښې هغه مونږ په سنت طریقه باندې په عبادتونوکښې اولیدلو. نودا فرښتې د هغه اولنی سړی د پاره د ببښنې دعاګانې غوښتل موقوف کړی اود هغه دویم کس د پاره د ببښنې دعاګانې شروع کړی اودا فرښتې هغوی ته اوروی چه مونږ فلانکې فلانکې د الله ﷻ په ذکرکښې اولیدلو فلانکې په رکوع کښې فلانکې په سجده کښې فلانکې دکتاب الله په تلاوت کښې. غرض دا چه یود شپه ورځ دلته په تیرولوکښې دویم آسمان ته ځی دلته هم دغه شان وی. تردې چه سدرة المنتهی ته خپل خپل ځایْ ته اورسی.دغه وخت سدرة المنتهی دهغوی نه تپوس کوی په ماکښې اوسیدونکو زماهم په تاسو حق دې زه هم د هغوی سره محبت ساتم څوك چه دالله ﷻ سره محبت ساتی.لږ شان ماته هم د خلقو د حالت خبرراکړئی اود هغوی نومونه راته اوښایئی.

کعب احبار ؓ فرمائی چه اوس فرښتې د هغې په وړاندې شمیرکوی اود یو یوښځې او سړی سره د پلارنومونه ښائی.بیا جنت سدرة المنتهی ته متوجه کیږی اوتپوس کوی چه په تاکښې اوسیدونکو فرښتو چه کوم خبر تاته درکړو ماته ئی هم بیان کړه. سدرة المنتهی هغې ته ذکرکوی نو هغه وائی چه د الله ﷻ رحمت دې وی په فلانکی سړی او فلانکئی ښځه اې الله دوی زر ماسره یوځایْ کړې. حضرت جبرائیل ؑ د ټولونه اول خپل ځایْ ته رسی او هغه ته الهام کیږی اودې عرض کوی پروردګارا! ماستا فلانکې فلانکې بنده په سجده کښې اولیدلو ته هغه اوبښې الله ﷻ فرمائی ما هغه اوبښلو. حضرت جبرائیل ؑ دا د عرش اوچتونکو فرښتو ته خبر ورکوی بیا ټول وائی چه په فلانکی فلانکی ښځې او سړی باندې دې د الله ﷻ رحمت وی او ببښنه دې وی.

بیاحضرت جبرائیل ﷺ خبرورکوی چه الله ﷻ فلانکي سړي تیرکال په سنت باندې عمل کونکي او بدعت نه منع کیدونکي پریخودې وو خو په دې کال کښې بدعتونوکښې پریوتلې وو اوستا د احکامو نه ئې مخ اړولې. الله ﷻ فرمائي چه اې جبرائیل ﷺ که دې د مرګ نه یودرې ساعته وړاندې هم توبه اوکړی نو زه به ئې اوبښم.دغه وخت کښې حضرت جبرائیل ﷺ زر اووائي چه اې الله هم ستا د پاره ټول تعریفونه دی اې الله ته په خپل مخلوق باندې د ټولونه ډیر مهربا ئې. په بندیګانو باندې ستا مهربانی پخپله د هغوی د خپلې مهربانئي نه هم زیاته ده. دغه وخت کښې عرش اودې سره خواوشاځیزونه پردې او ټول آسمانونه خوزیږی اووائي ﴿الحمدلله الرحیم الحمدلله الرحیم﴾ حضرت کعب ﷺ دا فرمائي چه کوم سړې د رمضان المبارك روژې پوره کړی اودهغه دا هم نیت وی چه د رمضان نه پس به هم د ګناهونونه بچ کیږم هغه به بغیرد سوال جواب او بغیرد حساب کتاب جنت کښې داخلیږی.

﴿الحمدلله﴾د سورت لیلة القدر تفسیرختم شو.

﴿تفسیرسورت بینه﴾

دَ سورت تعارف:- کله چه دا سورت نازل شو نوحضرت جبرائیل ﷺ حضور نبی اکرم ﷺ ته اوفرمائیل د الله ﷻ دطرف نه تاته حکم شوې دې چه دا سورت حضرت ابی ﷺ ته واوروه. حضور ﷺ دې ذکرحضرت ابی ﷺ ته اوکړو نوهغه اوفرمائیل یارسول الله ﷺ هلته زما ذکرشوې دې؟حضور ﷺ اوفرمائیل اونو حضرت ابی ﷺ په ژړا شو(1)(مسنداحمد).هم د مسندپه یوبل روایت کښې دی چه حضرت ابی ﷺ تپوس کړې وویارسول الله ﷺ الله ﷻ زما نوم اخستې دې؟(2)

داحدیث بخاری مسلم ترمذی او نسائی کښې هم دې.دمسند په یوبل روایت کښې دی چه کوم وخت حضرت ابی ﷺ داواقعه بیان کړه هغه وخت حضرت عبدالرحمن بن ابزی ﷺ اوونیل بیا خوبه ته اې ابو منذرډیرخوشحاله شوې ئې. ونیل او خوشحالیدم ولې نه الله ﷻ پخپله فرمائي ﴿قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا ۚ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ﴾یعنی اووایه چه د الله ﷻ په فضل اورحمت سره خلق خوشحاله شی. دا د هغوی د راجمع کړې شوی ډیر بهتردی.(3)

بل حدیث کښې دی حضرت رسول کریم ﷺ دا سورت د حضرت ابی ﷺ په وړاندې تلاوت کړو په دې کښې دا آیت هم وو ﴿ لوان ابن ادم سال وادیامن مال فاعطیه لسال ثانیا ولوسال ثانیا فاعطیه لسال ثالثا ولا یملأ جوف ابن ادم الا التراب ویتوب الله علی من تاب وان ذالك الدین عندالله الحنیفیة غیر المشرکة ولا الیهودیة ولا النصرانیة ومن یفعل خیرا فلن یکفروه ﴾یعنی که انسان زمانه د یوډك ځنګل سره زر اوغواړی اوزه ئې هغه له ورکړم نو بیابه بل غواړی اوکه دویم ته ورکړم نو یقیناً به دریم کس غواړی.د انسان خیټه سوادخاورونه بل ځیزنه شی ډکولې. خوك چه توبه اوکړی نوالله ﷻ هم د هغه توبه قبلوی.دالله ﷻ په نیزد مقبول دین هغه دې چې خالص او پاك وی د شرك ، یهودیت او نصرانیت نه. کوم سړې هم چه نیك کار اوکړی د الله ﷻ په نیزد به د هغه ناقدری نه کیږی(4)(مسند احمد)ترمذی شریف کښې هم داروایت دې او امام ترمذی رحمه الله دې ته صحیح حسن وئیلې دې. طبرانی کښې دی چه کله حضور ﷺ حضرت ابی ﷺ ته اوفرمائیل چه ماته حکم شوې دې چه زه ستا په وړاندې قرآن اووایم نو حضرت ابی ﷺ عرض اوکړو حضور ﷺ ما په الله ﷻ باندې ایمان راوړې دې ستاسو په لاس باندې مې اسلام راوړې دې هم ستاسو نه مې د دین علم حاصل کړې دې. حضور ﷺ بیا هم دا اوفرمائیل نو حضرت ابی ﷺ عرض اوکړو یارسول الله ﷺ آیازما هلته ذکر

---

1) احمد: ۴۸۹/۳، ح/۱۶۰۰۱،

2) احمد: ۱۳۰/۳ صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة لم یکن باب نمبر:۱ حدیث: ۴۹۵۹.

3) احمد: ۱۲۳/۵، ح/۲۱۳۷، وسنده حسن لذاته.

4) احمد:۱۳۱/۵، ترمذی کتاب المناقب باب فضل ابی بن کعب ﷺ : ۳۸۹۸، وهوحدیث حسن .

شوې دې؟حضور ﷺ اوفرمائيل ستا په نوم او نسب سره ﴿ملاءآلاعلى﴾ كښې ستا ذكر اوشو. حضرت ابى ؓ عرض اوكړو چه ښه بيا اولولئى. دا روايت په دې طريق سره غريب دې او ثابت هغه دې كوم چه اول بيان شو.

فائده:-دا يادساتئى چه د حضور ﷺ دا سورت دابى ؓ په وړاندې لوستل دادهغه د ثابت قدمئى او د ايمان د زياتوالى د پاره وو. مسنداحمد ابوداؤد نسائى او مسلم كښې دى چه يو ځل د حضرت عبدالله بن مسعود ؓ تلاوت واوريده نو حضرت ابى ؓ وران ناست وو ځكه چه هغه څنګه دا سورت د حضور ﷺ نه زده كړې ووحضرت عبدالله هغه شان نه وولوستلې. په غصه كښې دې د نبىكريم ﷺ په خدمت كښې بوتلو حاضر ئې كړو. حضور ﷺ د دې دواړو نه قرآن واوريده هغه په خپله طريقه او ده په خپله طريقه تلاوت اوكړو حضور ﷺ اوفرمائيل دواړو ټيك اولوستلو. حضرت ابى ؓ فرمائى چه زه خو دومره په شك شبه كښې پريوتلم چه د جاهليت د زمانې شك مې مخې ته راغلو. حضور ﷺ چه دا اوكتل نو زما په سينه باندې ئې خپل لاس مبارك كيخودو په څه سره چه زه خولې خولې شوم او په ما باندې دومره يره شروع شوه لكه چه الله ﷻ خپلې مخې ته وينم. بيا حضور ﷺ اوفرمائيل واوره حضرت جبرائيل ؑ ماله راغلو او وئى فرمائيل د الله ﷻ حكم دې چه قرآن هم په يو قراءت باندې خپل امت ته اولوله. ما وئيل زه د الله ﷻ نه معافى بښنه او مغفرت غواړم بيا ما ته د دوو قراءتونو اجازت اوكړې شو خو بيا مې هم زياتوالې غوښتلو تردې چه د اووه قراءتونو اجازت ملاوشو([1])داحديث په مختلفوسندونو او مختلفو الفاظو سره د تفسير په شروع كښې پوره شان سره بيان شوې دې اوس چه دا مبارك سورت نازل شو او په دې كښې آيت ﴿ رَسُولٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۝ فِيْهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝ ﴾ هم نازل شو. په دې وجه حضور ته حكم اوشو چه د رسولو په توګه او ثابت قدمى وركولو د پاره اود خبرولودپاره لوستلوسره حضرت ابى ؓ ته واوروه. د چا دې دا خيال نه وى چه د زده كولو په توګه ياد يادولو د پاره حضور ﷺ دا سورت هغه ته تلاوت كړې وو. والله اعلم.

نو چه څنګه حضور ﷺ په هغه ورځ د حضرت ابى ؓ شك شبه لرې كولو د پاره حضور ﷺ ته د مختلفو قراءتونو جائزساتلوباندې پيداشوې وه دهغه په وړاندې داسورت تلاوت كړوټيك همدغه شان د حضرت عمر بن الخطاب ؓ واقعه چه هغه هم د حديبيه والا په كال د صلح په معامله كښې خپل خفګان ښكاره كولوسره ډيرسوالونه د حضور ﷺ نه كړې وو. په كوموكښې چه يودا هم وو تاسو مونږ ته دا نه ووفرمائيلى چه مونږ به بيت الله ته ځو او طواف به كوو؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه او دامې ضرور وئيلې وو خودامې نه وو وئيلى چه په دې كال به دا كيږى. يقينًا هغه وخت راروان دې چه ته به هلته ځې اوطواف به كوې. اوس د حديبيه نه واپس كيدو سره سورت فتح نازل شو نو حضور ﷺ حضرت عمر ؓ راوغوښتو اودا سورت ئې ورته واورولو ([2]) په كوم كښې چه دا آيت هم دې ﴿ لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُوْلَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ ۚ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِيْنَ ۙ مُحَلِّقِيْنَ رُءُوْسَكُمْ وَمُقَصِّرِيْنَ ۙ لَا تَخَافُوْنَ ؕ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوْا فَجَعَلَ مِنْ دُوْنِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيْبًا ۝ ﴾ يعنى الله ﷻ دخپل رسول ﷺ خوب رښتيا كړو يقينًا ستاسو داخله به په مسجدالحرام كښې د امن او امان سره وى لكه چه اول د دې ذكر بيان هم شوې دې. حافظ ابو نعيم رحمه الله خپل كتاب "اسماء صحابه" كښې حديث راوړلې دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلى چه الله ﷻ كله د سورت بينه قراءت اورى نو فرمائى چه زما بنديګانو خوشحاله شئى زمادې په خپل عزت قسم وى زه به په جنت كښې تاسو له داسې ځاى دركوم چه تاسو به خوشحاله شئى([3])داحديث ډير غريب دې او په روايت كښې دومره زياتوالې دې چه

[1] صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين باب بيان القران انزل على سبعة احرف: ۸۲۰.
[2] صحيح بخارى كتاب الشروط باب الشرط فى الجهاد والمصالحة مع اهل الحرب ......:۲۷۳۱.
[3] معرفة الصحابة لابن نعيم الاصبهانى : ۱/۳۵۰، وقال وهو عندى اسناد منقطع.

زه به تاسوته د دنیا او اخرت د احوالونه په یوحال کښې هم نه هیروم.

ایاتونه	سورة البينة مكية وهي ثماني ايات وركوعا واحد	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ	
⑧	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	①

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ

نه وؤ | هغه کسان | چې کفر ني کړې وؤ | داهل کتابونه | او دمشرکانونه | منع کیدونکی |

کافران اهل کتاب اومشرکان ټول(دخپل باطل دين نه) جداکیدونکی نه وو...........

حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۙ﴿۱﴾ رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا

تر دې پورې | چې راشي هغوئ ته | روښانه دلیل | یعني یو رسول | دطرفه دالله نه | چې لولی |

تردې چې څرګند دلیل ورته راغې | ....يعنى دالله ﷺ رسول چې پاکیزه صحیفې

صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۙ﴿۲﴾ فِيْهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ؕ﴿۳﴾ وَمَا تَفَرَّقَ

صحیفې پاکې | چې په هغې کښې | لیکل شوی وی | صحیح سلامت | اونهٔ وؤ جداجدا شوی |

ورته لولی اچې په هغې کښې صحیح (ددین) حکمونه لیکلی دی|اوکتابیان خودهغې نه پس دیوبل نه

الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ

هغه کسان | چې ورکړې شوې وؤ ورته کتاب | مګر | روستو دهغې نه | چې راغلې وؤ هغوئ ته |

...........جدا شوی وو | چې څرګند دلیل ورته راغلې وو |...........

الْبَيِّنَةُ ؕ﴿۴﴾ وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ

روښانه دلیل | اونهٔ وؤ حکم شوې هغوئ ته | مګر دا | چې عبادت دې کوی دالله |

.... | اودوئ ته خو صرف دا حکم شوې وو| چې دالله ﷻ عبادت دې کوی

مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۙ۬ حُنَفَآءَ وَيُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ

حال داچې خالص کونکی وی | هغه لره | ددین خپل | (او) یو مخیزی (وی) | او قائیموی دې مونځ |

دین دې خالص د هغه منی |........... دباطل نه دې حق ته مخ ګرځوی | .اومونځ دې کوی

وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِيْنُ الْقَيِّمَةِ ؕ﴿۵﴾

او ورکوی زکوة | او دا | دین محکم دې |

او زکواة دې ورکوی | اوهم دا مضبوط(سم) دین دې |

قوله تعالى:- حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۙ﴿۱﴾

اهل کتاب سره دلیل راغلو:- د اهل کتاب نه مراد یهودونصاری دی اود مشرکانونه مراد د بتانوعبادت کونکی عرب اوآتش پرست دی. فرمائی چه داخلق بغیرد دلیل نه منع کیدونکې نه ووبیافرمائی هغه دلیل دالله ﷻ رسول حضرت محمد ﷺ دې چه پاکه صحیفه یعنی قرآن کریم تلاوت کوی چه اعلی فرښتو په پاکو پاڼرو باندې لیکلي دې. لکه بل ځائ ارشاد دې ﴿فِيْ صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ۙ﴿۱۳﴾ مَّرْفُوْعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ۙ﴿۱۴﴾ بِاَيْدِيْ

سَفَرَةٍ ۙ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ۞ ﴾ چه هغه په مشهورو اوچتو اوپاکو صفاپاڼو باندې د پاکو نیکو بزرګو فرښتو په لاس لیکلې شوې دې. بیا فرمائی چه په دې پاکو صحیفوکښې دالله ﷻ لیکلې شوې خبرې دعدل او استقامت والا موجود دی دکومو چه د الله ﷻ د طرف نه کیدوکښې هیڅ شک شبه نشته اونه په دې کښې څه خطا اوغلطی شته. حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه هغه رسول الله ﷺ په ښکلی انداز کښې قرآنی وعظ فرمائی اود هغه ښه تعریفونه بیانوی. ابن زید رحمه الله فرمائی چه په دې صحیفوکښې کتابونه دی د استقامت عدل او انصاف والا.

قوله تعالى:- وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ

بیافرمائی چه په وړاندینو کتابونووالا د الله ﷻ حجتونه قایم شوی دی اود دلیل راتلونه پس د الله ﷻ دکلام مراد کښې اختلاف اوکړواو په جدا جدا لاروباندې تقسیم شو لکه چه په دې حدیث کښې دی کوم چه په مختلفوطریقوسره روایت دې. د یهودیانو یواویا (۷۱) ډلې شوې اود نصرانیانو دووه اویا (۷۲) اود دې امت به درې اویا (۷۳) ډلې جوړیږی. سوا د یوې نه به ټولې دوزخ ته ځی. خلقو تپوس اوکړو چه هغه یوه کومه ده؟ وئی فرمائیل هغه چه په کومه باندې زه او زما صحابه کرام دی. (¹)

بیافرمائی چه هغوی ته صرف دومره حکم وو چه په خلوص او اخلاص سره د خپل حقیقی معبود عبادت کوئی لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِىٓ إِلَيْهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعْبُدُونِ ۞ ﴾ یعنی تا نه وړاندې هم مونږ چه کوم رسولان لیکلې دی د ټولو طرف ته مو هم دا وحی کړې چه زما نه سوا بل معبود برحق نشته تاسو ټول صرف هم زما عبادت کوئی. د دې د پاره دلته هم اوفرمائیلې شو چه یو طرف ته شئی یعنی شرك پریږدئی او په توحید کښې مشغول شئی. بل ارشاد دې ﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِى كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱجْتَنِبُوا۟ ٱلطَّٰغُوتَ ۖ ﴾ یعنی مونږ هرامت ته رسول لیکلې چه د الله ﷻ عبادت کوئی اود الله ﷻ نه بغیرد نورو د عبادت نه بچ شئی. د حنیف پوره تفسیر په سورت انعام کښې تیرشوې دې د هغې د دوباره کولو ضرورت نشته.بیافرمائی مونځونه قایم کړئی کوم چه بدنی عبادتونوکښې د ټولونه اوچت عبادت دې او زکوة ورکوئی یعنی فقیرانو اومحتاجانوسره ښه سلوك کوئی هم دغه دین مضبوط نیغ صحیح د عدل او ښکلې دې.

فائده:- ډیر آئمه کرام رحمهم الله لکه امام زهری رحمه الله امام شافعی رحمه الله وغیره د دې آیت نه په دې امر باندې استدلال کړې دې چه اعمال په ایمان کښې داخل دی ځکه چه په دې آیاتونوکښې الله ﷻ د خلوص او یوشان والی سره عبادت مونځ او زکوة دین فرمائیلې دې.

مِنْ أَهْلِ الْكِتٰبِ	كَفَرُوا	إِنَّ الَّذِينَ
داهل کتابونه	چی کفر ئې کړې دې	بیشکه هغه کسان
اکه اهل کتاب	چې انکار کړې دې	بیشکه چا

هُمْ	أُولٰٓئِكَ	خٰلِدِينَ فِيهَا	فِي نَارِ جَهَنَّمَ	وَالْمُشْرِكِينَ
دوی	دا کسان چی دی	همیشه به وی په هغې کښې	په اور د دوزخ کښې به وی	او دمشرکانونه
اودوئ په ټولو کښې		به همیشه دپاره پراته وی	د دوزخ په اور کښې	دی اوکه مشرکان دی

¹) ددې تخریج سورة یونس آیت ۹۳ لاندې تیر شو یدې.

شَرُّ الۡبَرِیَّةِ ؕ اِنَّ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ

ډیر بد دخلقو دی | بیشکه هغه کسان | چی ایمان ئې راوړو | او عملونه ئې او کړل نیک |

خراب خلق دی | بیشکه کومو کسانو چې ایمان راوړې دې او نیک کارونه ئې کړی دی

اُولٰٓئِکَ هُمۡ خَیۡرُ الۡبَرِیَّةِ ؕ جَزَآؤُهُمۡ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ

دا کسان چی دی | دوئ | بهترین دخلقو دی | بدله ددوئ | په نز درب ددوئ |

هغوئ په ټولو کښې ښه خلق دی | د هغوئ بدله د هغوئ درب سره دهمیشه اوسیدلو

جَنّٰتُ عَدۡنٍ تَجۡرِیۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ خٰلِدِیۡنَ فِیۡهَاۤ

جنتونه دهمیشه اوسیدو دی | چی بهیږی به | لاندې دهغې نه | نهرونه | همیشه به وی | په هغې کښې

باغونه دی | .... چې د هغې لاندې به ولې بهیږی

اَبَدًا ؕ رَضِیَ اللّٰهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُوۡا عَنۡهُ ؕ ذٰلِکَ لِمَنۡ

تل ترتله | راضی شو الله | دهغوئ نه | او راضی شول هغوئ | دالله نه | دا هر څه | دپاره دهغه چادې |

همیشه به په کښې اوسیږی | الله ﷻ به دهغوئ نه راضی وی | او هغوئ به دالله ﷻ نه راضی شی | دا (مرتبه) هغه

خَشِیَ رَبَّهٗ ۠

چی اویریدو | درب خپل نه

دپاره ده | چې دخپل رب نه ویریږی

قوله تعالى:- فِیۡ نَارِ جَهَنَّمَ خٰلِدِیۡنَ فِیۡهَا ؕ

دکافرانو انجام:- الله ﷻ دکافرانو انجام بیانوی هغه کافران که هغه یهودیان اونصاری وی یادعربواو عجمومشرکان څوك هم چه دالله ﷻ د انبیاء کرامو مخالف وی اودکتاب الله تکذیب کونکی وی هغه به دقیامت په ورځ د دوزخ په اُورکښې اچولې شی او هم په دې کښې به پراته وی. نه به د هغه ځای نه وتلې شی اونه به خلاصیدلې شی.داخلق د ټول مخلوق نه خراب او کمتر دی. بیا د خپلو نیکو بندی ګانودانجام خبرورکوی د کومو په زړونوکښې چه ایمان دې اوڅوك چه په خپلوبدنونوباندې دسنتوپه پوره کولوکښې اوسیږی داد ټول مخلوق نه بهتر اوبزرګ دی.

فائده: ددې آیت نه ابوهریره ؓ اودعلماؤ یوې ډلې دا ستدلال کړې دې چه ایماندارانسان د فرښتونه هم غوره دې.بیاارشاد دې چه د هغوی نیکه بدله د هغوی رب سره دهغه همیشه والا جنتونوپه صورت کښې ده. دکومو په تکړه تکړه کښې چه د صفا صفا اوبونهرونه بهیږی په کوموکښې چه به همیشه واله ژوندسره اوسیږی. نه به د هغه خایه ویستلې شی اونه به دغه نعمتونه د دوی نه جدا کولې شی. نه به کمیږی اونه د هغوی څه غم اوپریشانی وی. بیا د دې ټولونه زیات او اوچت نعمت اورحمت دا دې چه د رب رضااود مولی مرضی به دوی ته حاصله وی.اودوی ته به الله ﷻ دومره نعمتونه ورکړی چه د دوی زړه به هم راضی شی. بیا ارشاد کولې شی چه دا بهترینه بدله اودا جزائی جزیل دا اجرعظیم به دنیا کښې د الله ﷻ نه په ویرې سره اوسیدونکو بدله اوعوض دې. هرهغه سړې د چا په زړه کښې چه ویره وی د چا په عبادت کښې اخلاص وی چه په دې پوهیږی الله ﷻ هغوی ته ګوری بلکه د عبادت په وخت کښې په داسې مشغولتیا او خشوع سره عبادت کوی لکه چه پخپله په خپلو سترګو خپل خالق مالك رښتونې رب او حقیقی الله ﷻ ګوری.

بهترين كس څوك دي؟:-د مسند احمد په حديث كښې دي رسول الله ﷺ فرمائي چه زه تاسو ته اوښايم چه د ټولونه بهترسړې څوك دې؟خلقو وئيل ضرور. وئې فرمائيل هغه سړې چه دخپل اس واګه ئې نيولې وى چه كله به د جهاد آواز اوشى اوكله به زه وراودانګم د ده په شا به سور شم او په يوه چغه د دښمن په لښكر كښې ورننوځم او بهادرى اوښايم. زه تاسو ته د يوبل بهترين مخلوق خبردركوم هغه سړې چه د چيلوبه رمه كښې دې نه مونځ پريږدى اونه د زكوة نه سترګې پټوى. راشئى چه اوس درته بدترين مخلوق اوښايم هغه سړې چه د الله ﷻ په نوم باندې سوال كوى اوبيانه شى وركولې. (١)

الحمدلله﴾ د سورت بينه تفسيرختم شو د الله ﷻ شكر او احسان دې.

﴿تفسير سورت الزلزال﴾

د سورت تعارف:-ترمذى شريف كښې دى چه يوسړې رسول الله ﷺ له راغلو او وئې وئيل چه حضور ﷺ ماته اولوله. حضورﷺ اوفرمائيل چه ﴿الٓر﴾والادرې سورتونه لوله هغه وئيل زه بوډاشوې يم حافظه مې كمزورې شوې ده او ژبه مې پيړه شوې ده نو حضورﷺ اوفرمائيل ښه ده ﴿حٰمٓ﴾ والا سورتونه لوله هغه بياهم هغه عذربيان كړو نو حضورﷺ اوفرمائيل چه د﴿يسبح﴾ والا درې سورتونه لوله هغه بياهم هغه عذربيان كړواودرخواست ئې اوكړو چه حضورﷺ ماته چرته د يوجامع سورت سبق راكړه نوحضورﷺ هغه ته داسورت اوخودلو.كله چه ئې اولوستلو نو هغه اووئيل په الله ﷻ قسم چاچه ته په حقه سره نبى جوړ كړې راليګلې زه به چرې هم په دې باندې زياتې اونه كړم. بيا هغه واپس لاړو حضورﷺ اوفرمائيل دې سړى خلاصى بياموندو اوخلاصى ته اورسيدو. بيائى اوفرمائيل لږ شان دې راوغواړئى هغه حاضر شو نو حضورﷺ اوفرمائيل ماته د قربانئى د اختر حكم شوې دې دغه ورځ الله ﷻ د امت د اختر ورځ جوړه كړې ده. نو دې سړى اووئيل كه ماسره د قربانئى څاروې نه وى او يوسړى ماته د پئيود پاره څاروې په تحفه كښې راكړې وى نوزه هغه حلال كړم؟ وئې فرمائيل چه نه نه بياخو ته خپل ويښته اوخروه نوكونه بريت واړه كړه د نوم نه لاندې ويښته واخله د الله ﷻ په نيزد ستا پوره قربانى هم دغه ده (٢). داحديث په مسنداحمد ابوداؤد او نسائى كښې هم دې.

د ترمذى په يوبل حديث كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى چه كوم سړې دا سورت اولولى نو ده ته د نيم قرآن پاك ثواب ملاويږى(٣)داحديث غريب دې اوپه يوبل روايت دې كښې دى ﴿اِذَا زُلۡزِلَتِ الۡاَرۡضُ﴾د نيم قرآن پاك برابر دې.او﴿قُلۡ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾د دريمې حصې قرآن برابر دې.﴿قُلۡ يٰۤاَيُّهَا الۡكٰفِرُوۡنَ﴾ د څلورمې حصې قرآن برابردې(٤) داحديث هم غريب دې. بل حديث كښې دى رسول الله ﷺ خپلو صحابه كرامو كښې يو كس ته اوفرمائيل آيا تا نكاح اوكړه؟ هغه وئيل نه حضورﷺ ماسره دومره څه نشته چه زه پرې خپله نكاح اوكړم. حضورﷺ اوفرمائيل ﴿قُلۡ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ تاسره نشته؟ هغه وئيل او شته خو. وئې فرمائيل دريمه حصه قرآن دا شو. بيائى اوفرمائيل ﴿اِذَا جَآءَ نَصۡرُ اللّٰهِ وَالۡفَتۡحُ﴾ نشته؟ وئيل هغه هم شته. وئې فرمائيل څلورمه حصه قرآن دا شو بيا ئې اوفرمائيل﴿قُلۡ يٰۤاَيُّهَا الۡكٰفِرُوۡنَ﴾ درته يادنه دې؟ هغه اوياد دې. وئې فرمائيل څلورمه حصه قرآن دا دې زه اوس نكاح اوكړه. (٥) دا حديث حسن دې دا دريواړه احاديث صرف ترمذى كښې دى.

---

١) احمد: ٣٩٦/٢،

٢) احمد: ١٩٦/٢، ابوداود كتاب شهر رمضان ، باب تحزيب القران : ١٣٩٩، وسنده حسن .

٣) ترمذى كتاب فضائل القران باب ماجاء فى اذا زلزلت : ٢٨٩٣.

٤) ترمذى حوالا سابق : ٢٨٩٤،

٥) ترمذى كتاب فضائل القران باب ماجاء فى زلزلت : ٢٨٩٥،

اياتونه	سورة الزلزال مكية وهي ثماني ايات وركوعا واحدا	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑧	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكي دي	①

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ① وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ②

كله چي | اوخوزولي شي | زمكه | په خوزولو دهغي سره | او را اوباسي | زمكه | بوجونه خپل |

څه وخت چي زمكه زلزلي سره اوجرقولي شي | .... اوزمكه به خپل بارونه بهرته راوباسي

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ③ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ④

او اووائي | انسان | چي څه اوشو په دې | په دغه ورځ به | بيانوي زمكه | خبرونه (حالات) خپل |

او انسان بهٔ اووائي چي په دې زمكه څه چل اوشو ؟| په دغه ورځ به زمكه خپل ټول حالونه اووائي

بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ⑤ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ

په سبب ددې چي رب ستا به | وحى كړي وي هغې ته | په دغه ورځ به | واپس كيږي | خلق |

ځكه چي ستا رب به ورته حكم كړې وي | .... په دغه ورځ به خلق ټولي ټولي راوځي

أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ⑥ فَمَنْ

جدا جدا (خواره واره) | دپاره ددې چي ورته اوښودلي شي | عملونه خپل | نو هغه څوك |

.... چي خپل عملونه ورته اوخودلي شي | .... نو چا

يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ⑦ وَمَنْ يَعْمَلْ

چي كړي ئې وي | په مقدار د ذرې | نيكي | اوبه ويني هغه | او هغه څوك | چي كړي ئې وي |

چي ديوې ذرې هومره نيكي كړي وي | هغه به اووينى | .... او چاچې ديو

مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ⑧

په مقدار د ذرې | بدى | اوبه ويني هغه

ذرې هومره بدى كړي وي هغه به اووينى

قوله تعالى:- إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا

كله چه په زمكه باندې زلزله راشي:- زمكه بـه د لاندې نه د پاسه پورې رچيري او چه څومره مړي په دې كښې دى هغه ټول به بهر راوغورزوى. لكه بل ځاىٔ ارشاد دې ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ﴾ خلقو دخپل رب نه اوويريږئ يقين اومنئ چه د قيامت زلزلـه اودهغـه ورځ زلزلـه ډيرلوئ څيز دې.بل ځاىٔ ارشاددې ﴿وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ۝ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ﴾ زمكه به په رابنكلوسره برابـره او هـواره كړې شي اوچه په دې كښې هرڅه دى هغه به بهر راوباسي او بالكل به خالي شي.

قوله تعالى:- وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا

صحيح مسلم كښې دى رسول الله ﷺ فرمائي زمكه به د خپلې اينې ټكرې رابهركړې سره زر او سپين زر به د لكه د ستنوبهر راوځي. قاتل به دې ته په كتوسره افسوس كوي وائي به ارمان دې چه د دې مال

د پاره ما فلانکې قتل کړې وو نن دا هسې اخوا دیخوا خرابیږی څوك ورته یونظر هم نه ګوری دغه شان به صله رحمئی ماتونکې هم وائی چه هم د دې په مینه کښې ما رشته دارانوسره سلوك نه کولو. غل به هم وائی هم د دې په محبت کښې ما خپل لاسونه کټ کړی غرض دا چه دغه مال به هسې پروت وی هیڅ څوك به نی نه اخلی[1] انسان به هغه وخت حیران اوپریشان پاتې وی اووائی به داخود خوزیدوهم نه دې بالکل ولاړدې غیب او کلك وو په دې څه اوشو چه لکه د بید په شان خوزیږي؟ او چه ورسره اوګوری چه ټول وړاندې روستو مړی هم د زمکې نه راووتل نو حیران او پریشان به شی آخر په ده څه شوی دی؟ زمکه به بالکل بدله کړې شی او آسمان هم او ټول خلق به د هغه قهار رب په وړاندې اودریږی زمکه به په صفاصفا او ښکاره توګه باندې ګواهی ورکوی چه فلانکی فلانکی سړی فلانکې فلانکې نافرمانی په دې کړې ده. حضور ﷺ د دې آیت تلاوت کولونه پس اوفرمائیل پوهیږئی چه د زمکې بیان کړې شوی خبرونه په څه وی؟ خلقو ونیل الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ته ښه علم دې. نو حضور ﷺ اوفرمائیل کوم کوم عملونه چه بنیادمو په زمکه باندې کړی دی هغه ټول به راښکاره کړی چه فلانکی سړی فلانکئی نیکی یا بدی فلانکی ځائ کښې فلانکی وخت کښې کړې ده. [2] امام ترمذی ﷫ داحدیث حسن صحیح غریب ښائی.

قوله تعالی:- يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا۝

زمکه به هره خبره راښکاره:- معجم طبرانی کښې دی حضور ﷺ فرمائیلی د زمکې نه بچ شئی دا ستاسو مورده کوم سړې چه په دې باندې نیکی بدی کوی دا به ټول راښکاره کړی[3] دلته د وحی نه مراد حکم ورکول دی. ﴿اوحی﴾ اود دې په شان د معنې افعال صله حرف لام هم راځی. او ﴿اتی﴾ هم. مطلب دا دې چه الله ﷻ به دې ته اوفرمائی چه اوښایه نو هغه به ئی ښائی. په هغه ورځ به د حساب د ځائ نه په مختلفو قسمو ډلو کښې واپس کیږی. څوك بد څوك نیك څوك جنتی څوك دوزخی.دا معنې هم دی چه ددې ځائ نه کله جدا جدا شی نو بیا به نه شی یوځائ کولې.دا د دې د پاره چه هغوی خپل عملونه اوپیژنی اود بدئی او نیکئی بدله اووینی په دې وجه ئی په آخره کښې بیان کړل. رسول الله ﷺ فرمائی چه د اسونوو الا درې قسمه دی یود اجرمونـدونکی یو پرده ساتونکی او یو بوج او ګناه والا. د اجروالاخو هغه دې کوم چه اس ساتی دجهاد په نیت سره که د ده د اس پړې وغیره سست شواودې اخوا دیخوا څریدلونودا هم د اس والا د پاره د اجرسبب دې اوکه ده رسئی اوشلوله اواخوا دیخوا اوختلو نو د هغه د قدمونو نښې او د هغه خراشنه هم ده ته ثواب ملاویږی اوکه چرې دې په یونهر باندې اوبه اوڅکی اود څکلواراده نی نه وی نوبیا هم ورته ثواب ملاویږی. دااس خود هغه سړی د پاره سراسر اجر او ثواب دې. دویم هغه سړې چه اس نی د دې د پاره ساتلې وی چه د نورو خلقو نه بې پرواه وی اود چا نه د سوال کولو ضرورت نه وی خود الله ﷻ حق نه پخپله په دې کښې هیروی اونه د ده په سورلئی کښې نودا د ده د پاره پرده ده. دریم هغه سړې دې چه د فخر او ځان خودلو د پاره او ظلم اوزیاتی کولود پاره نی اس ساتلې وی نو دا د ده د پاره بوج او په ده باندې ګناه ده. بیاد حضور ﷺ نه سوال اوکړې شو چه دخرو باره کښې څه حکم دې؟حضور ﷺاوفرمائیل په ما باندې د الله ﷻ د طرف نه بغیرددې یو او جامع آیت نه بل څه نه دی نازل شوی چه د ذرې برابر نیکی اودومره بدی به هرسړې وینی. (مسلم) [4]

---

[1] صحیح مسلم کتاب الزکاة باب الترغیب فی الصدقة قبل ان لا یوجد من یقبلها: ۱۰۱۳.
[2] ترمذی کتاب فضائل القران باب ماجاء فی زلزلت :۳۳۹۳،
[3] المعجم الکبیر : ٤٥٩٦، مجمع الزوائد: ٢٤١/١.
[4] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة اذا زلزلت باب قوله ((فمن یعمل مثقال ذرة خیر یره)) : ٤٩٦٢.

حضرت صعصعه بن مالك ؓ د حضور ﷺ په ژبه مبارکه دا ایت اوریدلوسره وئیلې وو چه صرف هم دا آیت کافي دې اوکه زیات وانوری نو هیڅ ضرورت نشته.(۱)(مسنداحمد نسائی) صحیح بخاری کښې دا روایت د حضرت عدی بن حاتم ؒ نه مروی دې چه د اُورنه بچ شئی که د نیمې کهجورې په صدقه ولې نه وی(۲)دغه شان په صحیح حدیث کښې دی چه د نیکئی کار سپك مه ګڼرئی که هغه دومره وی چه د خپلې لوټې نه لرې شان اوبه په یوترې باندې اوڅکوې یا د خپل یومسلمان رور سره په رونړ تندی خوشحالئی سره ملاقات اوکړی(۳) په یوبل صحیح حدیث کښې دی اې ایماندارو ښځو تاسودخپلې ګوانډنی هدیه او تحفه سپکه مه ګڼری که یوه نوکه ولې نه وی(۴)بل حدیث کښې دی چه سوال کونکی ته څه نه څه ورکوئی که سوزیدلې نوکه ولې نه وی. (۵)

دمسنداحمد په حدیث کښې دی اې عائشه ؓ ګناه سپکه مه ګڼره یادساته د دې هم الله ﷻ حساب اخستونکې دې(۶)ابن جریر کښې دی چه حضرت ابوبکرصدیق ؓ رسول الله ﷺ سره خوراك کولو چه دا آیت نازل شو نوصدیق اکبر ؓ د خوراك نه لاس اوچت کړو او تپوس ئې اوکړویارسول الله ﷺ آیا ماته به دیوې یوې ذرې بدئی بدله راکولې شی نوحضور ﷺ اوفرمائیل صدیق اکبر په دنیاکښې چه کوم کوم تکلیفونه تاته رسیدلې دی دا خویه هغې کښې راغلې او نیکئی د الله ﷻ سره ستا د پاره جمع شوی دی اود دې ټولو به پوره پوره بدله د قیامت په ورځ درکولې شی(۷)د ابن جریر په یوبل روایت کښې دی چه دا سورت د حضرت ابوبکر ؓ په موجودګئی کښې نازل شوې وو هغه چه دا واوریدو نو ډیرئی اوژړل. حضور ﷺ د سبب تپوس اوکړو نو هغوی اوفرماییل چه ما دا سورت ژړوی. حضور ﷺ اوفرمائیل که تا خطا او ګناه نه کوله چه تاته اوبښلې شی اومعاف کړې شی نو الله ﷻ به یوبل امت پیداکړې وو چه خطا اوګناه به ئې کوله او الله به هغوی ښښل.(۸)

حضرت ابوسعیدخدری ؓ د حضور ﷺ نه دا آیت واوریدو نو تپوس ئې اوکړو حضور ﷺ آیا زه به خپل ټول اعمال وینم؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او،تپوس ئې اوکړو لوئ لوئ وئې فرمائیل او بیائې وئیل واړه واړه حضور ﷺ اوفرمائیل او. ما وئیل هائې افسوس نوحضور ﷺ اوفرمائیل ابوسعید خوشحاله شه نیکی خودلس چنده نه واخله تر اووه سوو پورې بلکه د دې نه هم زیات چه الله ﷻ چاله غواړی ورکوی به. اوګناد به هم د هغې په شان وی الله ﷻ به هغه هم اوبښی. واورئی یوکس ته به صرف د هغه عمل خلاصې ورنه کړې شی.ماوئیل حضور ﷺ تاسو ته هم وئې فرمائیل نه ماته هم مګردا چه الله ﷻ په خپل رحمت سره ما پټ کړی. (۹) د دې په راویانوکښې یو ابن لهیعه دې دا روایت صرف هم د ده نه نقل دې.

د هریوعمل بدله به ملاویږی:- حضرت سعیدبن جبیر ؒ فرمائی چه کله دا آیت ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾ نازل شو یعنی د مال د محبت نه باوجود مسکین یتیم او قیدی باندې خوراك کوی نوخلقو دااوګڼړل که مونږ لږ شان څیز د الله ﷻ په لارکښې ورکړو نوڅه ثواب به ملاویږی. مسکین به د هغوی په دروازه کښې راتلو خود یوې نیمې کهجورې یا د روټئی یوه ټکړه وغیره ورکول ئې سپك

---

۱) احمد : ۵۹/۵،
۲) صحیح بخاری کتاب التوحید باب کلام الرب تعالی یوم القیامة مع الانبیاء وغیرهم. : ۷۵۱۲.
۳) احمد: ۶۳/۵،
۴) صحیح بخاری کتاب الادب باب لا تحقرن جارة لجارتها: ۶۰۱۷، صحیح مسلم: ۱۰۳۰.
۵) نسائی کتاب الزکاة باب رد السائل : ۲۵۶۶، وسنده صحیح ، احمد: ۴۳۵/۶.
۶) ابن ماجة کتاب الزهد باب ذکر الذنوب: ۴۲۴۳، وهو صحیح: ۱۵۱/۶.
۷) الطبری :
۸) ابن ابی جریر وسنده حسن شعب الایمان : ۷۱۰۳، مجمع الزوائد:۱۴۱/۷.
۹) ابن ابی حاتم

کنټرول اوداسې به نې واپس کولو که چرې ورکوی نو چه چرته ښه او محبوب څيز ورکړی. هلته خود دې خيال يوه ډله وه بله ډله هغه وه چاته چه داخيال پيداشوې ووچه په وړو وړوګناهونو به زمونږ نيول نه کيږی مثلاً کله ئې چرته دروغ خبره اوکړه کله ئې چرته اخوادیخوا نظر اوکړو کله ئې غيبت اوکړو، د دوزخ وعيد خو په کبيره ګناهونوباندې دې نودا آيت ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝﴾ نازل شو اودوی ته دا اوخودلې شو چه وړه شان نيکی سپکه مه ګنړئی دا به لوئيږی اوملاويږی به لس او چه دچاد پاره الله ﷻ اوغواړی نود دې نه هم ډيرزيات بلکه د دې نيکو په بدله کښې بدئی هم معاف کوی.د يوې يوې نيکئی سره لس لس بدئی معاف کيږی. بيا دا هم دې چه که د چا نيکی د بدئی نه يوه ذره هم زياته شوه هغه جنتی شو.رسول الله ﷺ فرمائی چه ګناه سپکه مه ګنړئی دا ټولې راجمع کولې شی اوسړې هلاکوی.رسول الله ﷺ د دې بدو مثال بيان کړې دې لکه چه څنګ خلق يوځائې کښې کوز شی بيا يويو دوه دوه لرګی راغونه کړې نود لرګويو ډهيرې اولګی اوکه بيا دا اوسوزولې شی نو په دې اورکښې چه څه غواړې پخولې شې[1] (دغه شان لړه لړه ګناه ډيره زياتيږی اود اور کار کوی او انسان سوزوی.)

﴿والحمدلله رب العلمين﴾ د سورت الزلزال تفسير ختم شو.

ایاتونه	سورة العاديات مكية وهي احدى عشرة ايات وركوعا واحدا	رکوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑪	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	①

وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ۝١ فَالْمُوْرِيٰتِ قَدْحًا ۝٢

قسم دې په منډه وهونکو اسونو باند | دپرشار سره | بيا ايستونکی د اور دی | په وهلو دنوکونو سره |

قسم دې په منډه وهونکو اسونو چې پرشيږی | ....نو په پښو وهلو داور بخری غورزوی

فَالْمُغِيْرٰتِ صُبْحًا ۝٣ فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًا ۝٤ فَوَسَطْنَ

بيا حمله کونکی دی | په صبا کښې | بيا پورته کوی | په دې موقع | دوړه | بيا منځ ته ورننوزی |

نو د صبا په وخت په دښمن حمله کوی | نو په هغې سره ګرداو غبار اوچتوی | ....نو ددښمن

بِهٖ جَمْعًا ۝٥ اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُوْدٌ ۝٦

په دې حالت کښې | ډلې (ددشمن) ته | بيشکه انسان | درب خپل | ډير ناشکره دې |

(دلښکر) مينځ ته ورننوځی | .... بيشکه چې انسان دخپل رب ناشکره دی

وَاِنَّهٗ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهِيْدٌ ۝٧ وَاِنَّهٗ لِحُبِّ الْخَيْرِ

او بيشکه دا انسان | په دې ناشکرئ باند | خامخا ګواه دې | او بيشکه دې | په مينه دمال کښې |

اودې پخپله په دې خپله ناشکرئ ګواه دې | ....اودې دمال په مينه کښې

لَشَدِيْدٌ ۝٨ اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا

خامخا سخت دې | ايا نو هغه نه پيژنی هغه وخت | کله چې | راپورته کړې شی | هغه څه |

ډير (زيات)سخت دې | ....ايا دۀ ته معلومه نه ده چې څه وخت د قبرونو نه هغه څه په کښې دی

---

(۱) احمد: ۱/۴۰۲.

فِي الْقُبُورِ ۝٩	وَحُصِّلَ	مَا	فِي الصُّدُورِ ۝١٠	إِنَّ رَبَّهُمْ
چې په قبرونو کښې دی	او بهر کړې شي	هغه څه	چې په سينو کښې دی	بيشکه رب دهغوئ به
(مړي) راپاڅولې شي	او د سينو پټ رازونه به څرګند کړې شي	....		نو په دغه

بِهِمْ	يَوْمَئِذٍ	لَخَبِيرٌ ۝١١
په هغوئ باندې	په دغه ورځ	خامخا خبردار وی
ورځ به الله تعالی ددوئ په حال ښه خبر وی		

قوله تعالی:- وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ۝١

د مجاهدينو د اسونو قسم:- دمجاهدينو اسونه کله چه د الله ﷻ په لارکښې هنريږی او منډې وهی د هغوی الله ﷻ قسم خوری بيا په دې تيزئی سره منډې وهلوکښې دهغوی نعلونه د کاڼوسره جنګيدل او په دې مړلوسره د اور بڅرې الوتلو اوبيا د سحر په وخت کښې په دښمن باندې حمله کول اود رب دښمنان لاندې باندې کول. د حضورﷺ هم دغه عادت مبارك وو چه کله به د دښمن يوکلی ته تلو نو هلته به د شپې د پاره حصاريدو او غوږبه ئی کيخودو که چرته د اذان آواز به راغلونو حضورﷺ به منع شوکه نه به راتلونو لښکر ته ئی حکم اوکړو چه ورچغه کړئی(١) بيا د دغه اسونو دوړې اوچتول او د هغه ټولو دښمنانو مينځ ته ورننوتل په دې ټولو څيزونو باندې قسم خوړلوسره مضمون شروع کوی. د حضرت عبدالله ؓ نه روايت دې ﴿وَالْعٰدِيٰتِ﴾ نه مراد اوښ دې حضرت علی ؓ هم دا وائی.
د حضرت ابن عباس ؓ داقول دې چه دې نه مراد اسونه دی کله چه علی ؓ ته معلومه شوه نو هغوی اوفرمائيل اسونه د بدر په ورځ مونږ سره چرته وو؟ دې خو په هغه وړوکی لښکرکښې وو چه ليګلې شوې وو.حعبدالله بن عباس ؓ يوځل په حطيم شريف کښې ناست وو چه يوسړې راغلود دې آيت تفسيرتپوس ئی اوکړو نو هغوی اوفرمائيل دې نه مراد دمجاهدينو اسونه دی چه د جهاد په وخت کښې په دښمن باندې حمله کوی بياد شپې په وخت دا اسونه اوسواره مجاهدين خپلو کيمپونوته راځی اود خوراك د پاره اور لګوی هغه د دې تپوس نه پس حضرت علی ؓ له لاړو هغه وخت هغوی د زم زم اوبه په خلقو څکولې هغه سړی د دوی نه هم هغه سوال اوکړو هغوی اوفرمائيل چه ما نه وړاندې دې د بل چانه هم تپوس کړې دې؟ ونيل او د حضرت ابن عباس ؓ نه مې تپوس کړې نوهغوی اوفرمائيل د مجاهدينو اسونه کوم چه د الله ﷻ په لارکښې حمله اوکړی. حضرت علی ؓ ورته اوفرمائيل څه لاړشه هغه لږ شان ماله راوله کله چه هغه راغلو نو حضرت علی ؓ اوفرمائيل چه تاته پته نشته اوخلقو ته فتوی ورکوې.د الله ﷻ قسم په اسلام کښې رومبنی غزوه د بدر شوې په دې جنګ کښې مونږ سره صرف دوه اسونه وو. يودحضرت زبير ؓ او بل د حضرت مقداد ؓ نو عاديات ضبحانه څنګه مرادکيدې شی دې نه مرادخودعرفات نه دمزدلفه طرف ته تلونکی(١) اوبياد مزدلفه نه منی طرف ته تلونکی دی. حضرت عبدالله ؓ فرمائی دې اوريدوسره ما د خپل وړاندينی قول نه رجوع اوکړه اوچه حضرت علی ؓ کوم فرمائيلې وو هم هغه مې اوونيل.مزدلفه ته په رسيدو باندې حاجی خپله کټونی روټئی د پاره اور بلوی. نود حضرت علی ؓ فرمان داسې شو چه دې نه مراد اوښ دې اوهم دا قول د يوې ډلې دې په کوم کښې چه ابراهيم عبيده بن عمير وغيره دی اود حضرت ابن عباس ؓ نه اسونه روايت دی.

(١) صحيح مسلم کتاب الصلاة باب الامساک عن الاغارة علی قوم: ۳۸۲.

قوله تعالى:- فَالْمُغِيرٰتِ صُبْحًا﴾
د سحر په وخت کښې حمله کونکي:- مجاهد رحمه الله عکرمه رحمه الله عطاء رحمه الله قتاده رحمه الله ضحاک رحمه الله هم دا وائی اوامام ابن جرير رحمه الله هم دا خوښوی بلکه د حضرت ابن عباس ؓ او حضرت عطاء رحمه الله نه روايت دې (ضبح) يعنې هنړيدل د يوځناوردپاره نه وی سوا د اس اوسپې. ابن عباس ؓ فرمائی د هغوی د خُلو نه چه د هنړاری په وخت کښې کوم آواز د اح اح اوځی هم دا (ضبح)دې. اود دويمې جمله خو يوه دا معنی کړې شوې ده چه د نعلونو کانړو سره جنګيدوباندې اُور پيداکيدل اوبله معنی دا هم کړې شوې ده چه د هغوی د سورو په جنګ کښې اُور لګول اوداهم وئيلی شوی دی چه په جنګ دهوکه او چل ول کول اودا هم روايت دې چه د شپې خپل د قيام ځای ته په رسيدو باندې اُور بلول او په مزدلفه کښې د حاجيانو پس د ماښام نه رسيدل او اُور لګول.
امام ابن جرير رحمه الله وائی چه زما په نيزد د ټولونه زيات ټيک قول هم دا دې چه د اسونو نعلونه د کانړو سره لګيدوباندې د اُور پيدا کيدل. بيا د سحر په وخت کښې د مجاهدينو په دښمن باندې ناڅاپی حمله کول او چه کومو صاحبانو ددې نه مراد اوښ اخستې دې هغه فرمائی چه د دې نه مراد د مزدلفه نه منی طرف ته د سحر تلل دی بيا دا ټول وائی چه بيا هغوی په کوم ځای کښې کوزيږی که هغه په جهاد کښې وی که حج کښې دوړې الوزوی بيا د دې مجاهدينو د کافرانو په لښکر کښې په بهادرئی سره ورننوتل او په شلولو وهلو وژلو د هغوی د لښکر مينځ ته رسيدل اودا هم مراد کيدې شی چه ټول راجمع شی اودهغه ځای مينځ ته راشی نو په دې صورت کښې جمعا د حال مؤکد کيدو په وجه سره منصوب کيږی.ابوبکر بزارکښې په دې ځای يو غريب حديث دې په کوم کښې چه حضور ﷺ يولښکر ليکلې ووېوه مياشت تيره شوه خود هغوی څه خبر رانغلو په دې باندې دا آيت نازل شو او د هغه لښکر الله ﷻ خبرورکړو چه د هغوی اسونه هنړيدلوسره په تيزئی سره لاړل د هغوی د نعلونود جنګيدو نه بڅری الوتل هغوی هم سحرسحر په دښمن باندې په پوره تيارې سره حمله اوکړه دهغوی د قدمونو نعلونو نه دوړې الوتې بيا غالب راغلل او ټول راجمع شو کيناستل[1] ددې قسمونونه پس هغه مضمون بيانيږی په کوم چه داقسمونه خوړلې شوې وو چه انسان د خپل رب دنعمتونو قدردان نه دې. که يووخت کښې څه درد تکليف راشی نوهغه ورته ښه يادوی خود الله ﷻ په زرګونونعمتونه چه کوم دی هغه ټول ئې هيرکړې دی.
د ابن ابی حاتم په حديث کښې دی چه (کنود) هغه دې څوک چه ځان له خوراك کوی غلامان وهی او احسان او سلوك نه کوی د دې اسناد ضعيف دی. بيا الله ﷻ په دې باندې ګواه دې چه دې پخپله په خپله خبره ګواه دې د ده ناشکری د کارونو او وينا نه صفاښکاره ده. لکه بل ځای ارشاد دې (**شاهدين على انفسهم بالكفر**) يعنې د مشرکانونه د الله ﷻ د جماتونو آبادی نه شې کيدلې اودوی د خپل کفر پخپله ګواه دی. بيا فرمائی چه دوی د مال په غوښتلو کښې ډيرسخت دی يعنې د دوی د مال سره ډيره مينه ده اوداهم معنی ده چه د دې په مينه کښې اونخلی اوزمونږ په لار کښې د ورکړې نه ځان پټوی. بخل کوی.بيا الله ﷻ هغه د دنيا نه بې رغبت کوی او د آخرت طرف ته ئې متوجه کولود پاره فرمائی آيا انسان ته دا معلومه نه ده چه يووخت داسې راروان دې چه ټول مړی به د خپلو قبرونو نه راپاسی اودريږی به اوکومې خبرې چه پټې شوې وې ټولې به ښکاره کولې شی. واورئی دهغوی رب د هغوی د ټولو کارونونه خبردې اود هريوعمل بدله پوره پوره ورکونکې دې د يوې ذرې برابر هغه ظلم نه کوی.
(**والحمد لله رب العالمين**) د سورت عاديات تفسير د الله ﷻ په فضل اوکرم سره ختم شو.

[1] المعجم الكبير :۷۷۷۸؛

آياتونه | سورة القارعة مكية وهي احدى عشرة ايات وركوعا واحدا | ركوع ګانې

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

⑪ شروع کوم په نوم د الله چه ډېر مهربان زيات رحم کونکې دې ①

اَلْقَارِعَةُ ۝١ مَا الْقَارِعَةُ ۝٢ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْقَارِعَةُ ۝٣ يَوْمَ

لويه حادثه | څه ده هغه لويه حادثه | او څه معلومه ده تاته | چې څه ده هغه لويه حادثه | هغه ورځ |

ټکونکې دې | هغه ټکونکې څه دې | او تاته څه معلومه ده چې هغه ټکونکې څه دې | .... په دغه

يَكُوْنُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ ۝٤ وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ ۝٥

چې شي به خلق | پشان د پتنګانو | خورو ورو | او شي به غرونه | پشان د وړئ | وهلې شوې |

ورځ به خلق د خورو ورو پتنګانو په شان ګرځي | او غرونه به د شيندلې شوې رنګينې وړئ په شان الوزي

فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ ۝٦ فَهُوَ فِيْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۝٧

هر چې دې هغه څوك | چې درنې شي | تلې د هغه | پس هغه به | په ژوند | خوښ کنبي وي |

نو د چا (د نیکو عملونو) تلې چې درندې شي | .... هغه په ښهٔ مزه کنبي وي

وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ ۝٨ فَاُمُّهٗ هَاوِيَةٌ ۝٩

او هر چې دې هغه څوك | چې سپکې شوې | تلې د هغه | نو ځائې د قرار د هغه | ژوره کنده ده |

او د چا (د بدو عملونو) تلې چې سپکې شي | .... د هغه ځائې هاويه دې

وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا هِيَهْ ۝١٠ نَارٌ حَامِيَةٌ ۝١١

او څه پته ده تاته | چې څه څيز دې هغه | اور ګرم دې

او تاته څه معلومه چې هاويه څه څيز دې | هغه ګرم اور دې

قوله تعالى:- اَلْقَارِعَةُ ۝ مَا الْقَارِعَةُ ۝

قيامت ګرزونکې دې :- ﴿قارعة﴾ هم د قيامت نوم دې لکه ﴿حاقة طامة صاخة غاشية﴾ وغيره. د دې د لوئې او خطرناکوالې بيانولو د پاره سوال کولې شي چه داڅه څيز دې؟ د دې علم بغير زما د خود لو بل هيڅ چا ته حاصليدې نه شي. بيا پخپله ښائې په دغه ورځ به خلق خفه ګډوډ حيران اوپريشان اخوا ديخوا ګرځي لکه څنګه چه پتنګان وي. بل ځاې فرمائي ﴿كَاَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنْتَشِرٌ﴾ لکه هغوی خواره شوی ملخان دی. بيا فرمائي د غرونو به داحال وي چه هغه به د ويشتلې شوې وړئې په شان اخوا ديخوا الوتونکي په نظر راځي. بيا فرمائي چه په هغه ورځ به د هرنيك او بد انجام ښکاره کړې شي. د نيکانو بزرګي او د بدانو سپکاوې به ښکاره کړې شي د چا چه نيکئي په وزن کنبې د بدونه زياتې شی هغه به د عيش او آرام په جنت کنبې اوسيږي اود چا بدنی چه په نيکو راخورې شوې د نيکو چابرې سپك شو هغه به دوزخې شی هغه به پرمخې دوزخ کنبې ورغورزولې شی. د ام نه مراد دماغ دی يعنی سرښکته به هاويه ته ځي او دا هم معنی شوې ده چه فرښتې به په دوزخ کنبې د هغه په سربانديې د عذابونو بارانونه راوروی. او دا هم مطلب دې چه د ده اصلی ځاې هغه دې چرته چه د هغه دپاره ځاې مقررشوې دې هغه دوزخ دې

﴿هاوية﴾ د دوزخ نوم دې هم ددې دپاره د دې تفسير بيانولوسره فرمايي چه تاته نه ده معلومه چه دا هاويه څه څيز دې؟اوس درته زه ښايم دا هغه شغلې وهونکې سورکړې شوې اُور دې.

قوله تعالى:- فَهُوَفِيْ عِيْشَةٍرَّاضِيَةٍ۝

حضرت اشعث بن عبدالله ﷺ فرمائي چه د مؤمن د مرګ نه پس د هغه روح د ايماندارانود روحونو طرف ته اوړې اوفرښتې هغې ته وائي چه د خپل رور تسلي اوزړه اوساته دې د دنيا په غمونو دردونو کښې اخته وو اوس هغه نيك روحونه د هغه نه تپوس کوي چه د فلانکي څه حال دې؟ هغه وائي چه هغه خومړشوې دې تاسو له نه دې راغلې؟ دوي پوهيږي او وائي پريدئي هغه خوخپلې مور هاويه له تلې دې. د ابن مردويه په يومرفوع حديث کښې دی چه دا بيان په ښه کولاووالی سره دې او مونږ هم دا په کتاب صفة النار کښې ذکر کړې دې. الله ﷻ په خپل فضل اوکرم سره مونږ له د دې دوزخ د اُور نه خلاصي راکړی. آمين.

قوله تعالى:- نَارٌحَامِيَةٌ۝

اُور سوزونکې :- بيا فرمائي هغه ډير سخت تيز سوزونکې اُور دې لوئ شغلې وهونکې، سوزونکې. رسول الله ﷺ فرمائي چه ستاسودا اُورخو د هغې اويايمه حصه ده. خلقو وئيل حضرت د هلاکت د پاره خوداهم کافي دې.حضور ﷺ اوفرمائيل چه او خو د دوزخ اُورخو ددې نه يوکم اويادرجې تيز دې. په صحيح بخاری کښې داحديث دې او په دې کښې داهم دی چه هره يوه حصه نې ددې اُور په شان ده. [1] مسنداحمد کښې هم دا روايت موجود دې[2] مسنداحمد کښې يوحديث کښې دې سره داهم شامل دی چه دا اُورسره د دې چه اويا درجې کيدونه بيا هم دادوه ځل د سمندرپه اُبوکښې مړکړې شوې دې اوراليګلې دې اوکه دا نه وو نودې نه به دې هم نفع نه شوه اوچتولې. [3] په يو بل حديث کښې دی چه دا اُورسلمه حصه دې[4] طبراني کښې دې پيژنئي چه ستاسود دې اُوراود دوزخ د اُور په مينځ کښې څه نسبت دې؟ستاسوددې اُورد لوګی نه هم اويادرجې زيات تورهغه اُوردې[5] ترمذي او ابن ماجه کښې حديث دې چه ددوزخ اُور زرکاله بل کړې شونوهغه سورشو بيا د زروکالوپورې اوسوزولې شونو سپين شو او بيا زرکالو پورې بل کړې شو نو تور شو نو اوس هغه سخت تك تور او د تيارووالا دې. [6] دمسنداحمدپه حديث کښې دی د ټولونه د سپك عذاب والا دوزخي هغه دې دچا په پښوکښې چه به د اُور دوه څپلئي وي په کوموسره چه به د هغه مازغه خوټکيږي[7] بخاري او مسلم کښې دی چه اُور خپل رب ته شکايت اوکړو اې الله زما يوه حصه دويمه خوري نو پروردګار ورته د دوو ساه ګانو اخستلو اجازت ورکړو يو په ژمی کښې او يو په اوړی کښې. نو چه دا تاسو سخته يخني وينئی د هغه يخه ساه ده اوچه دا سخته ګرمی وی نو دا د هغه د ګرمې ساه اثر دې. [8] بل حديث کښې دی چه کله سخته ګرمی وی نو مونځ يخولو سره کوئي خکه چه د ګرمئي سختي د دوزخ د اُور په وجه سره ده. [9]

﴿الحمدلله﴾ د سورت قارعه تفسير هم ختم شو.

---

[1] صحيح بخارى كتاب بدء الخلق باب صفة النار انها مخلوقة: ۳۲۶۵، صحيح مسلم: ۲۸۴۳، موطا: ۲/۹۹۴.
[2] احمد: ۲/۴٦۷ وسنده حسن.
[3] احمد: ۲/۲٤٤ وهو حديث صحيح
[4] احمد: ۲/۳۷۸، وسنده صحيح.
[5] المعجم الكبير الاوسط للطبراني: ٤۷۹،
[6] ترمذى كتاب صفة جهنم باب منه فى صفة النار وانها سودا مظلمة: ۲۵۹۱.
[7] احمد: ۲/٤۳۲، صحيح مسلم كتاب الايمان باب اهون اهل النار عذابا. ۲۱۱.
[8] صحيح بخارى كتاب مواقيت الصلاة باب الابراد بالظهر فى شدة الحر: ۵۳۷.
[9] صحيح بخارى كتاب مواقيت الصلاة باب الابراد بالظهر فى شدة الحر: ۵۳٦.

آیاتونه	سورة التكاثر مكية وهي ثماني ايات وركوعا واحدا	ركوع گانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑧	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	①

اَلْهٰكُمُ	التَّكَاثُرُ ①	حَتّٰى	زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ②	كَلَّا
غافله كړئ تاسو	(حرص) دمال ډيرولو	تر دې پورې	چې زيارت اوكړو تاسو دمقبرو	هرگز داسې نۀ

دمال د ډيرولو حرص تاسو غافله كړې ئې | تر دې چې تاسو قبرونو ته اورسيږئ | ....خبردار

سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ③	ثُمَّ كَلَّا	سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ④	كَلَّا
ډير زر به معلوم شي تاسو ته	بيا هر گز داسې نۀ	ډير زر به معلوم شي تاسو ته	هرگز داسې نۀ

زر به پوهه شئ | ....بيا ياد لرئ چه زر به پوهه شئ | ....هر گز نه

لَوْ تَعْلَمُوْنَ	عِلْمَ الْيَقِيْنِ ⑤	لَتَرَوُنَّ	الْجَحِيْمَ ⑥	ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا
كاش چې تاسو پوهيدلې	په علم يقيني سره	خامخا به وينئ تاسو	دوزخ	بيا به خامخا وينئ تاسو هغه

كه تاسو خپل انجام يقيني طور پيژندې | تاسو به ضرور په خپلو سترگو دوزخ اووينئ | بيا به هغه خامخا

عَيْنَ الْيَقِيْنِ ⑦	ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ	يَوْمَئِذٍ	عَنِ النَّعِيْمِ ⑧
په سترگو ديقين سره	بيا به خامخا تپوس كيږي ستاسو نه	په دغه ورځ	په باره ددې نعمتونو كښې

ديقين په سترگو اووينئ | بيا به په دغه ورځ تاسو نه دنعمتونو تپوس كولې شي

قوله تعالىٰ:- اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ۙ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۗ

د دنيا په محبت كښې د آخرت نه غفلت:- ارشاد كيږي چه د دنيا محبت او ددې حاصلولو كوشش تاسود آخرت دطلب او نيكود كارونونه بې پرواه كړنې تاسو هم ددې دنيا په لانجو كښې اونختئى اوناخاپې مرگ راغلو اوتاسو قبرونوته اورسيدئى.رسول الله ﷺ فرمائى د پرورد گارد اطاعت نه تاسو د دنيا په كوششونو كښې اونختئى او د مرگه پورې په غفلت كښې پراته وئى (١) (ابن ابى حاتم). حسن بصرى رحمه الله فرمائى چه د مال اولاد د زياتوالى حرص كښې مود مرگ خيال اخوا اوغورزولو. صحيح بخارى كتاب الرقاق كښې دى چه ابى بن كعب رضى الله عنه فرمائى چه ﴿لوكان لابن آدم وادمن ذهب﴾ يعنى كه بنيادم سره ديوخنگل برابرسره زر وى دا مونږ هم د قرآن پاك آيت گنړلو تردې چه﴿اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ نازل شو(٢)

دانسان مال كوم يو دې؟:- مسند احمد كښې چه حضرت عبدالله بن شخير رضى الله عنه فرمائى چه زه كله د رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضرشوم نو حضورﷺ دا آيت لوستلو. وئى فرمائيل چه بنيادم وائى چه زما مال زما مال حالانكه ستا مال خو صرف هغه دې كوم چه تا اوخوړلو اوفنادې كړو يادې واغوستو اواودې شلولو صدقه وركولوسره دې باقى كړو(٣) په صحيح مسلم كښې دومره نور هم دې چه دې نه سوا څه

---

(١) ابن ابى حاتم

(٢) صحيح بخارى كتاب الرقاق باب ما يتقى من فتنة المال: ٦٤٤٠.

(٣) احمد ٢٤/٤، صحيح مسلم كتاب الزهد باب الدنيا سجن للمومن و جنت للكافر :٢٩٥٨.

هم دی هغه خو تا د خلقو د پاره پریخودل لاړې (١)

دانسان سره صرف عمل پاتې کیږي:- د بخاري شريف په حديث کښې دی چه مړی سره درې څيزونه ځی په کوموکښې چه دوه واپس راګرځی اويوورسره پاتې کيږي. د کوروالا مال او اعمال. اهل اومال واپس راځی او عمل پاتې کيږي (٢) دمسنداحمد په حديث کښې دی بنيادم بوډاکيږي خو دوه څيزونه هغه سره باقي پاتې کيږي يو لالچ او بل خواهش. (٣)

ددې سورت شان نزول:- حضرت ضحاك رحمه الله د يوسړی سره په لاس کښې يودرهم ليدوسره ئې تپوس اوکړودا درهم د چا دې؟هغه ونيل زما. وئې فرمائيل چه ستاخو به هغه وخت وی چه په څه نيك كار كښې ئې خرچ كړې ياد الله ﷻ د شكر په توګه ئې خرچ كړې. حضرت احنف ﷺ دا واقعه بيانولوسره بيا داشعر اووئيلو:

انت للمال اذا امسكته فاذا انفقته فالمال لك

ترجمه:- يعنى چه ته كله د مال د پاره ناست ئې نو ته د مال ملكيت ئې كله چه داخرچ كړې هغه وخت به مال ستا ملكيت شي.

ابن بريده ﷺ فرمائي بنوحارثه اوبنوحارث د انصاروقبائل په خپل مينځ كښې فخر اوغرور كولويوونيل چه ګوره په مونږ كښې فلانكې سړې دومره بهادر دې داسې كلك دومره لوئ مالدار وغيره. د بلې قبيلې والا دخپل داسې كسان پيش كول. كله چه ئې ژوندو سره داسې فخر اومباهات كول نوونيل چه راځئ قبرستان ته خو هلته لاړل او د خپلو خپلو مړو قبرونوته ئې ارشارې كولې اوونيل به ئې اوښائى د ده په شان هم په تاسوكښې څوك تيرشوې دې هغوى به دوى ته د خپلو مړوسره الزامونه وركول. په دې باندې دا دوه د شروع آياتونه نازل شو چه تاسو فخر اومباهات كولوسره اديرو ته اورسيدئې اوپه خپلوخپلومړو باندې مو فخر او غرور شروع كړو. پكار وو چه دلته په راتلوباندې مو عبرت حاصل كړې وې خپل مړه كيدل سخاكيدل اوخاورې كيدل مو يادول.

دنبى كريم ﷺ ديو سړى دعيادت كولو واقعه:- حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه خلقو به په خپل زياتوالى او كثرت باندې فخر كولو ترديې چه يويو په قبر كښې وربښكته شو. مطلب دا چه د ډيروالى ارمان په غفلت كښې اوساتل ترديې چه مړه شول اوقبرونوكښې داخل شو.صحيح حديث كښې دى نبىكريم ﷺ د يو باندړه چې تپوس لـه ورغلو اود عادت مبارك مطابق ئې اوفرمائيل هيڅ يره نشته ان شاء الله د ګناهونونه به خلاص شې نو هغه اووئيل چه تاسو خودا بنه پاك ښائى دا خو هغه تبه ده چه په بوډاګانو او ځوانانو باندې جوش وهى اوقبرته ئې رسوى. حضور ﷺ اوفرمائيل چه بنه هم داسې تيك ده. (٤) په دې حديث كښې هم لفظ ﴿تزيره القبور﴾ دې اودلته په قرآن كښې هم ﴿حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ﴾ دې. نومعلومه شوه چه دې نه مراد مړه كيدل اوپه قبركښې خښيدل دى. ترمذى كښې دى حضرت على ﷺ فرمائى تركومې چه دا آيت نازل شوې نه وو مونږ د قبر د عذاب په شك كښې وو(٥) داحديث غريب دې.

ابن ابى حاتم كښې دى چه حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله د دې آيت تلاوت اوكړوبيانى څه وخت پورې سوچ اوكړو وئې فرمائيل ميمون! د قبرونوكتل خو صرف د زيارت په توګه دى اوهريوزيارت كونكې خپل ځاى ته واپس كيږى يعنى كه دجنت طرف ته وى كه د دوزخ طرف ته. يواعرابى هم د يوسړې نه د

---

(١) صحيح مسلم : ٢٩٦٠ حواله سابق :٢٩٥٩.

(٢) صحيح بخارى كتاب الرقاق باب سكرات الموت:٦٥١٤، صحيح:٢٩٦٠.

(٣) احمد: ١١٥/٣، ح/١٢١٤٢، وسنده صحيح وهو متفق عليه البخارى :٦٤٢١، ومسلم: ١٠٤٧، من حديث شعبة به

(٤) صحيح بخارى كتاب المرض باب عيادة الاعراب : ٦٥٦٢. المعجم الكبير : ١١٩٥١.

(٥) ترمذى كتاب تفسير القران باب ومن سورة (الهاكم التكاثر) :٣٣٥٥.

دې دواړو اياتونو تلاوت اوريدوسره داسې وښيلي وو چه اصل مقام بل ځائ دې.بيا الله ﷻ په سختئ سره دوه ځل فرمائي د حقيقت حال علم به تاسو ته اوس اوشي. دا مطلب هم بيان کړې شوې دې چه اول مراد کافران دی او په دويم ځل مؤمنان مراد دی.بيا فرمائي که تاسو په يقيني علم سره دا معلوم کړې وې يعنی که داسې وې نو تاسو به غفلت کښې نه پريوتلې اومرګه پورې به د خپل آخر منزل آخرت نه په غفلت کښې نه پاتې کيدئې. بيا چه د کوم څيز نه ئې اول ويرولې وو هم د هغې بيان کولې شي چه تاسو به دوزخ پخپلو سترګوباندې اووينئ چه ددې په چپه باندې نورخو څه چه انبياء عليهم السلام به د هيبت او ويرې په زنګونونوباندې راپريوځي اود دې عظمت او دهشت به په هر چا باندې خورشوې وی لکه چه په ډيرو احاديثوکښې په تفصيل سره نقل دی.

قوله تعالی:- ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۝

د قيامت په ورځ به د نعمتونومتعلق سوال کيږی:- بيا فرمائي چه په دې ورځ به تاسو نه د نعمتونوپاره کښې تپوس کولې شي.دصحت امن رزق وغيره ټولونعمتونو متعلق به تپوس کولې شي چه د دې شکر موترکوم ځائ پورې اداکړې دې. د ابن ابی حاتم په يوغريب حديث کښې دی چه ټيك د غرمې په وخت رسول الله ﷺ د خپل کورنه اووتلو اوابوبکر﷛ هم جمات ته راروان ووتپوس ئې اوکړو چه دې وخت کښې څنګه راوتلې ئې؟ وئې وئيل حضورﷺ کوم څيز چه تاسو راويستلې ئې هغې زه هم راويستلې يم. حضرت عمر بن خطاب﷛ هم راغلو هغه ته هم حضورﷺ داسې اوفرمائيل نو هغه هم دغه جواب ورکړو. بيا حضورﷺ دې دواړو بزرګانوسره خبرې کول شروع کړه. بيائې اوفرمائيل چه که همت وی نو دغه باغ پورې خو خوراك څښاك به ملاوشي اود سوری ځائ هم. مونږ وئيل ډيره ښه ده نو حضورﷺ مونږ د ابوالهيثم﷛ انصاری د باغ دروازې ته راوستلو. حضورﷺ سلام اوکړو او اجازت ئې اوغوښتو ام هيثم انصاريه هم د دروازې نه شاته ولاړه وه اوريدل ئې خو په اوچت آواز سره ئې جواب ورنه کړو په دې لالچ باندې چه د الله ﷻ رسولﷺ نورې ډيرې د سلامتيادعاګانې اوکړي او په څوځل د حضورﷺ سلام واوری. کله چه درې ځل حضورﷺ سلام اوکړو او څه جواب ملاونه شو نو واپس روان شو. نو د حضرت ابوالهيثم﷛ موربی بی رامنډې کړې او وئې وئيل حضورﷺ ماستاسو آواز اوريدلو خوزما اراده وه چه الله ﷻدې اوکړي چه تاسو څو څوځل سلام اوکړئ په دې وجه ما خپل آواز تاسو ته واونړولو تاسو راشئ او تشريف راوړئ.حضورﷺ د هغې دا فعل په ښه نظر سره اوکتلو اووئې فرمائيل چه پخپله ابو الهيثم﷛ چرته دې؟ هغې اووئيل حضورﷺ هغه هم دلته نيزدې د اوبوراوړلو د پاره تلې دې. تاسو تشريف راوړئ ان شاء الله بس راروان دې. حضورﷺ باغ کښې تشريف کيخودو هغه بی بی د يوسوری لاندې څه خواره کړه په هغې باندې حضورﷺ تشريف کيخودو. په دې کښې ابوالهيثم﷛ هم تشريف راوړلو او ډير زيات خوشحاله شواو ښکلې ښکلې غونچې ئې راکوزولې او ورکولې ئې تردې چه پخپله حضورﷺ منع کړو.صحابی اووئيل يارسول الله ﷺ اوچې لمدې تر اوبالکل پخې څنګه چه تاسو غواړئ اوخورئ. کله چه ئې کهجورې اوخوړلې نو خوږې اوبه ئې راوړلې هغې اوڅکلې اوبيا حضورﷺ اوفرمائيل هم دا هغه نعمتونه دی د کوم باره کښې به چه د الله ﷻ په درباركښې پوښتنه کولې شي.

د ابن جرير هم په دې حديث کښې دی چه حضرت ابوبکر﷛ او حضرت عمر﷛ ناست ووهغوی له حضورﷺ تشريف راوړو اووئې فرمائيل دلته څنګه ناست ئې؟ دواړو وئيل حضورﷺ د ولږې د وجه نه د کور نه راوتلې يو وئې فرمائيل دهغه الله ﷻ قسم چاچه زه په حقه سره رااليګلې يم زه هم په دې وجه نن راوتلې يم. اوس حضورﷺ دوی سره د يوانصاری کور ته لاړل د هغه بی بی ملاوشوه تپوس ئې اوکړو چه ستا خاوندچرته دې ؟ وئيل د کور د پاره خوږې اوبه راوړلو له تلې دې. په دې کښې هغه مشك اوچت کړې راغلوپه خوشحالوخوشحالو ئې وئيل چه زما په شان خوش قسمته نن څوك نشته د چا کور

ته چه د الله ﷻ نبي ﷺ تشريف راوړې دې. مشك ئې زوړند كړو او پخپله لاړو او د كهجورو تازه تازه غونچې ئې راوړې حضور ﷺ اوفرمائيل چه په خوښه دې راغونډې كړې وې او راوړې دې وې نو ښه به وه هغه جواب وركړو چه حضور ﷺ ماوئيل چه تاسو د خپل طبيعت او خپلې خوښې مطابق راغونډې كړئي او وئې خورئي بيا چاړه په لاس چه چرته يوځاروې غوښه پخه كړې نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه كوره د پئيووالا ځاروې مه حلالوه. هغه حلاله اوكړه او حضور ﷺ هم هلته ډوډئي اوخوړله. بيائي اوفرمائيل چه كورئي نهر د كور نه وتلي وو او په مړه خيټه خو هم دا هغه نعمتونه دي د كومو باره كښې چه به په قيامت تپوس كولې شي.(١) د رسول الله ﷺ آزاد كړې شوې غلام حضرت عسيب ﷺ فرمائي د شپې رسول الله ﷺ ماته آواز اوكړو زه راووتلم بيائي حضرت ابوبكر ﷺ ته آواز اوكړو بيائي حضرت عمر ﷺ ته آواز اوكړو او بيا د يو انصاري باغ ته تشريف يوړو او وئې فرمائيل راوړه خوراك راوړه هغه د انگورو غونچې راوړې اود حضور ﷺ مخې ته ئې كيخودې. حضور ﷺ اود هغه ملگرو اوخوړلې بيائي اوفرمائيل يخې اوبه راباندې اوڅكوه هغه راوړې او حضور ﷺ اوڅكلې بيا ئې اوفرمائيل د دې باره كښې به هم د قيامت په ورځ تپوس كولې شي. حضرت عمر ﷺ هغه غونچه زمكې له راخلاصه كړه اووئې وئيل چه د دې باره كښې به هم د الله ﷻ په درباركښې تپوس كولې شي. حضور ﷺ اوفرمائيل چه او صرف د دريو څيزونو باره كښې به تپوس نه شي كولې د پردې لاتې كپړا د ولږې ختمولو ټكړه اود يخنئي اوگرمئي نه د سرپټولو كور. (٢) (مسنداحمد)

ددې سورت په نزول د صحابه كرامو سوال:-د مسندپه يوبل حديث كښې دي چه كله دا سورت نازل شو او حضور ﷺ اولوستلو نو صحابه كرامو ﷺ وئيل چه زمونږ نه به په كوم نعمت تپوس كولې شي؟ كهجورې خورو او اوبوڅكو تورې مو په ستونوكښې زوړندې دي اودښمن مو په سرولاړ دې. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ويريږئي مه ډير نعمتونه به راشي.(٣) حضرت عمر ﷺ فرمائي يوځل مونږ ناست وو حضور ﷺ تشريف راوړلواو غسل كړې معلوميده مونږ عرض اوكړو چه حضور ﷺ نن خوتاسو ډير تازه ښكارئي حضور ﷺ اوفرمائيل چه او. بياخلقو د مالدارئي ذكر اوكړو نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل د چاپه زړه كښې چه د الله ﷻ ويره وي د هغه د پاره مال څه خراب څيز نه دې اوياد ساتئې د پرهيزگار سړي د پاره صحت د مالدارئي نه هم ښه دې اود ځان خوشحالول هم د الله ﷻ نعمت دې (٤) (مسنداحمد)

دكومو كومو نعمتونو تپوس به كولې شي:ابن ماجه كښې همداحديث دې. ترمذي شريف كښې دي د نعمتونودتپوس باره كښې به د قيامت په ورځ د ټولو نه اول داوئيلې شي چه مونږ تاسو ته صحت نه وو دركړې؟ او په يخو اوبوباندې به مو تاسو خړوب كولې نه؟ (٥) د ابن ابي حاتم په روايت كښې دي چه دا آيت ﴿ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ اوريدوسره صحابه كرامو ﷺ اووئيل رسول الله ﷺ مونږ خود اوربشو ډوډئي او هغه هم په نيمه خيټه خورو. نود الله ﷻ د طرف نه وحي راغله چه تاسو د پښو بچ كولو د پاره څپلئي نه اچوئي او آيا تاسو يخې اوبه نه څكئي؟ هم دا د تپوس كولو نعمتونه دي. بل روايت كښې دي چه د امن او صحت باره كښې به تپوس كولې شي په مړه خيټه خوراك كول يخو اوبو نه دسورې والاكورونه اودخوږ خوب باره كښې به هم تپوس كولې شي.په شاتو څكلوسره خوندونو اخستو سره دسحر ماښام د خوراك غوړې شات اوميدې روټئي وغيره. غرض دا چه د دې ټولو نعمتونو باره

---

(١) الطبري: ۵۸۳/۲۴،

(٢) احمد: ۸۱/۵، وسنده حسن ، مجمع الزوائد: ۲۶۷/۱۰.

(٣) احمد: ۴۲۹/۵، وسنده حسن ،

(٤) احمد: ۳۷۲/۵، ابن ماجة كتاب التجارات باب الحث علي المكاسب: ۲۱۴۱.

(٥) ترمذي كتاب تفسير القران باب ومن سورة (الهاكم التكاثر) : ۳۳۵۸. وسنده صحيح.

کښې به د الله ﷻ په دربار کښې تپوس کولې شي. حضرت ابن عباس ﷺ په تفسیر کښې فرمائی دبدن صحت غوږونو سترګود صحت باره کښې به هم سوال کولې شي چه د دې طاقتونو نه دې کوم کار اخستې وو.
قرآن کریم کښې ارشاد رباني دې ﴿ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴾ دهرسړې نه به د هغه د غوږ سترګې اود هغه د زړه باره کښې تپوس کولې شي. د صحیح بخاری وغیره په حدیث کښې دی چه د دوو نعمتونوباره کښې خلق ډیر په غفلت کښې پراته دی دصحت او فراغت[1] یعنی نه خود هغې پوره شکراداکوی اونه د هغې عظمت پیژنی اونه هغه د رب د مرضئی مطابق خرچ کوی. بزار کښې دی چه د ته بند نه سوا اود سوری والا دیوالونونه بغیراود روټئی د ټکړې نه علاوه د هریوڅیز به د قیامت په ورځ حساب ورکول وی. [2]
د مسنداحمد په مرفوع حدیث کښې دی الله ﷻ به د قیامت په ورځ اوفرمائی اې بنیادمه ما ته په اسونو اواوښانو باندې سورکړې وې ښځې مې ستا په نکاح کښې درکړې وې تاته مې مهلت درکړې وو تا په خندا خوشحالئی سره او په آرام او راحت سره ژوندتیرکړو اوس اوښایه د دې شکریه چرته ده؟ [3]
والحمدلله رب العالمین د الله ﷻ په فضل اوکرم سره د سورت تکاثر تفسیرختم شو.

﴿تفسیر سورت العصر﴾

دَ سورت تعارف:- حضرت عمربن عاص ﷺ دخپل مسلمانیدونه اول یوځل مسیلمه کذاب سره ملاوشو هغه دپیغمبرئی ددروغودعوی کړې وو عمرو ﷺ ئی چه اولیدونو تپوس ئی اوکړو وایه په دې موده کښې ستاسو په نبی باندې هم وحی نازل شوې ده؟ حضرت عمرو ﷺ اوفرمائیل یومختصر ډیر فصیح او ښکلې سورت نازل شوې دې. تپوس ئی اوکړو کوم یو دې؟ حضرت عمرو ﷺ سورت العصر اولوستلو. مسیلمه لږ شان پورته سوچ کولو نووئی وئیل عمرو ګوره په ما باندې هم د دې په شان سورت نازل شوې دې عمرو ﷺ اوفرمائیل کوم یودې هغه اووئیل ﴿یاوبر یاوبر انما انت اذنان وصدر وسائرحقرنقر﴾ بیا ئی وئیل عمرو وایه ستا څه خیال دې؟ عمرو ﷺ اوفرمائیل چه زما خیال خو ته پخپله پیژنې چه ماته ستا د دروغ کیدو علم دې. وبرد پشوپه شان یوځناور دې دهغې دواړه غوږونه لږ شان اوږده وی اوسینه ئی هم ، باقی بدن ئی بالکل حقیر او بې کاره غوندې وی.دې کذاب او فضول ویونکی بکواس کونکی د الله ﷻ دکلام معارضه کول غوښتل د کوم په اوریدو چه د عربو بت پرسته خلقو هم د ده دروغژن کیدو اود ځان نه خبرې کونکې اوګڼړلو. طبرانی کښې دی چه د دوو صحابیانو دا دستور وو چه کله به ملاویدل نو یو به سورت وئیلو او بل به اوریدو بیابه ئی سلام کولو رخصت کیدل به.
فائده:- حضرت امام شافعی رحمه الله فرمائی که خلق په غور او سوچ سره دا سورت اولولی او ځان پوهه کړی نو هم دا یوسورت کافی دې. [4]

رکوع ګانې		سورة العصر مكية وهي ثلاث آية وركوعا واحدا		آیاتونه
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
①		شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې		③

[1] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الصحه والفراغ : ۶۴۱۲. ترمذی : ۲۳۰۴.
[2] مسندالبزار: ۳۶۴۳،
[3] احمد:۴۹۲/۲. وسنده صحیح ،ددې پشان روایت صحیح مسلم ، کتاب الزهد باب الدنیا سجن للمومن و جنة للکافر:۲۹۲۸.
[4] المعجم الاوسط: ۵۱۲۰،

وَالْعَصْرِ ①	اِنَّ الْاِنْسَانَ	لَفِيْ خُسْرٍ ②	اِلَّا الَّذِيْنَ
قسم دې په زمانې	چې بيشکه انسان	خامخا په خساره کښې دې	ماسوا دهغه کسانونه
قسم دې په زمانه چې يقينا انسان ډير په تاوان کښې دې ... سوا د هغه خلقو نه			
اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	وَتَوَاصَوْا	بِالْحَقِّ ۵
چې ايمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل نيك	او يو بل ته نصيحت کوي	دحق سره دملګرتيا کولو
چې ايمان ئې راوړې دې او نيک کارونه ئې کړي دي او خپل مينځ کښې يو بل ته دحق تلقين کوي			
وَتَوَاصَوْا	بِالصَّبْرِ ③		
او يو بل ته نصيحت کوي	په صبر کولو سره		
او خپل مينځ کښې يو ته د صبر نه دکار اخستلو تاکيد کوي			

قوله تعالى:- وَالْعَصْرِ

د سورت عصر مختصر تفسير:- دعصر نه مراد زمانه ده په کومه کښې چه انسان نيکئي او بدئي کارونه کوي حضرت زيد بن اسلم ﷺ دعصرنه مراد د مازيګر مونځ يا د مازيګرد مانخه وخت بيان کړې دې خو مشهور اولنې قول دې. د دې قسم نه پس بيان فرمائي چه انسان په نقصان اوخساره او هلاکت کښې دې. اود دې نقصان نه بچ کيدونکې خلق هغه دي د چا په زړونو کښې چه ايمان وي په اعمالو کښې نيکئي وي د حق وصيتونه کونکي وي يعنې دنيکئي کارونه کولو او بدئي د کارونونه منع کيدو يو بل ته تاکيد کوي. د قسمت په ليك او د مصيبتونو په برداشت کولو صبر کوي او نورو ته هم د دې تلقين کوي اوورسره د ښو خبرو حکم کولو اود خرابو خبرو نه په بنديدو کښې د خلقو طرف نه کوم تکليفونه اومصيبتونه رسي هغه برداشت کوي اوهم د دې تلقين خپلو ملګروته هم کوي. هم دا دي چه د دې ښکاره نقصان نه خلاص دي.

﴿الحمدلله﴾ د سورت العصر تفسير ختم شو.

آياتونه			رکوع ګانې
	سورة الهمزة مكية وهي تسع ايات وركوعا واحدا		
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑨	شروع کوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم کونکې دې		①

وَيْلٌ	لِّكُلِّ هُمَزَةٍ	لُّمَزَةِ ①	الَّذِيْ	جَمَعَ مَالًا
تباهي ده	د پاره دهر عيب لګونکي	بدويونکي	هغه	چې جمع ئې کړو مال
خرابي ده هرهغه چا دپاره چې پيغور ورکوي او غيبت کوي چې مال راجمع کوي				
وَّعَدَّدَهٗ ②	يَحْسَبُ	اَنَّ مَالَهٗ	اَخْلَدَهٗ ③	
او په شمار شمار ئې کيښودو هغه	ګمان کوي هغه	چې بيشکه مال دهغه	به هميشه وي دهغه سره	
او هغه بيابيا شماري ....هغه دا خيال کوي چې دهغه مال به هميشه دهغه سره وي				

كَلَّا	لَيُنْۢبَذَنَّ	فِي الْحُطَمَةِ ﴿۴﴾
هرگز نه ده داسي	خامخا به غورزولي كيږي هغه	په ريز مريز كونكي ځائي كښې
هيچري نه	هغه به يقينا په حطمه كښې غورزولي شي	

وَمَآ اَدْرٰكَ	مَا الْحُطَمَةُ ﴿۵﴾	نَارُ اللّٰهِ	الْمُوْقَدَةُ ﴿۶﴾	الَّتِيْ
او څه پته ده تاته	چي څه دي هغه ريز مريز كونكي ځائي	اور دالله	بل كړې شوې	هغه اور
او تاته څه معلومه ده چې حطمه څه څيز دې	..........(هغه) دالله تعالى اور دې چې			هغه اور چه

تَطَّلِعُ	عَلَى الْاَفْـِٕدَةِ ﴿۷﴾	اِنَّهَا	عَلَيْهِمْ	مُّؤْصَدَةٌ ﴿۸﴾	فِيْ عَمَدٍ
چي خيژي به	په زړونو باند	بيشكه دا اور به	په هغوئ باند	سربند كړې شوې وى	په ستنو
(دده په حكم) بل شوې دې	چي زړونو ته به ورننوځي	دا اور به ورپسې (دهر طرفنه) بند كړې شي			په دنګو

مُّمَدَّدَةٍ ﴿۹﴾
دنګو كښې
ستنو پورې (به تړلي شوي وى)

قوله تعالى:- وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةِ ﴿۱﴾

ناحقه مال جمع كونكو دپاره هلاكت:- الله ﷻ فرمائى چه په ژبه سره د خلقو عيبونه لټونكې په خپلو كارونوبانديې د نورو سپكونكې د خرابئى والا سړي دې. ﴿هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۢ بِنَمِيْمٍ﴾ په تفسير كښې بيان شوې دې.دابن عباس رضي الله عنه قول دې چه دې نه مراد پيغورور كونكې اوغيبت كونكې دې. ربيع بن انس رضي الله عنه فرمائى چه مخامخ بد وئيل ﴿هُمَزَةٍ﴾ دې اوپشى شا عيب بيانول ﴿لُمَزَةٍ﴾ دې. قتاده رحمه الله وائى چه په ژبه اود ستر ګو په اشاره د الله ﷻ بنديګان تنګول اوچيرل مراد دى چه كله د هغوى غوښه اوخورى يعنى غيبت اوكړي اوكله په هغوى باندې پيغورونه كوى. مجاهد رحمه الله فرمائى ﴿هُمَزَةٍ﴾ په لاس او ستر ګه سره كيږى او ﴿لُمَزَةٍ﴾ په ژبه سره. بعضې وائى چه دې نه مراد اخنس بن شريق كافر دې. مجاهد رحمه الله فرمائى چه آيت عام دې. بيا فرمائى چه كوم جمع كوى او په شميرشميرئى ساتى. لكه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿وَجَمَعَ فَاَوْعٰى﴾

كعب رضي الله عنه فرمائى چه تړوله ورځ خود مال ګنړلوهائې هائې اودشپې سخاد بوسوډك لاش په شان پروت وى. د ده خيال دا دې چه د ده مال به ده سره هميشه په دنياكښې وى حالانكه حقيقت دانه دې بلكه دا بخيل او لالچى انسان به د دوزخ په هغه طبقه كښې پريوځى اوهرهغه څيز چه دې كښې پريوځى ذره ذره كوى ئى. بيا فرمائى چه دا مات ګوډ كونكې څه څيز دې؟ د دې حال اې نبى ﷺ تاته معلوم نه دې دا دالله ﷻ بل كړې شوې اوردې كوم چه په زړونو باندې ورخيژى او سوزلوسره ئى ايره كوى خو هغوى مره كيږى نه. حضرت ثابت رحمه الله بنانى به كله چه د دې آيت تلاوت كولو اود دې به ئى دا معنى بيانوله نو ژړل به ئى او وئيل به ئى چه هغوى عذاب ډير تنګ كړل.

قوله تعالى:- فِيْ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿۹﴾

محمدبن كعب رضي الله عنه فرمايى چه اُور سوزونكې د حلق پورې رسى بياواپس كيږى او بيارسى دا اُور په هغوى باندې د څلورو واړو طرفونه رابندولې شى لكه چه د سورت بلد په تفسيركښې تيرشو. په

يومرفوع حديث كښې دا هم دی اودويم طريق د دې موقوف دې. اوسپنه چه په مثال د اور ده د دې په ستنوكښې دا اوږدې اوږدې دروازې دی. د حضرت عبدالله بن مسعودؓ په قراءت كښې ﴿بعمد﴾ مروی دې. د دې دوزخيانو په مروكښې به زنځيرونه وی دوی به په اوږدو اوږدو ستنوكښې تړلې شوی وی او د پاسه به پرې دروازې بندكړې شی. دې د اور په ستنوكښې به دوی ډير خراب عذابولې شی.ابوصالح رحمه الله فرمائی يعنی درنې بيړئی او قيد اوبند به د دوی د پاره وی.

﴿فالحمدلله رب العلمين﴾ د دې سورت تفسيرهم د الله ﷻ په فضل اورحم سره ختم شو.

آياتونه	سورة الفيل مكية وهی خمس ايات وركوعا واحد	ركوع ګانې
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑤	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	①

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحٰبِ الْفِيْلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ

ايا اونۀ ليدل تا | چې څرنګې كار اوكړو | رب ستا | دهاتيانووالو سره | ايا وې نۀ ګرځولو |

ايا تاته معلومه ده چې ستا رب دهاتيانو دخاوندانو سره څه اوكړل ؟! .... ايا الله تعالى

كَيْدَهُمْ فِيْ تَضْلِيْلٍ ﴿٢﴾ وَّأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيْلَ ﴿٣﴾

تدبير دهغوئ | په ګمراهئ (يعني ناكامئ) كښې | اووې ليږل | په هغوئ باند | مارغان ډلې ډلې |

دهغوئ ټول تدبيرونه ناكامه نه كړل | ....نو الله تعالى په هغوئ ټولې ټولې مارغان راوليږل

تَرْمِيْهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّنْ سِجِّيْلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ

چې ويشتل به ئې هغوئ | په كاڼرو سره | چې جوړوؤ دتيكرونه | پس كړل ئې هغوئ | پشان دبوسو |

چې په هغوئ به ئې دبره نه دكاڼرو ګټكې راويشتل | بيا الله تعالى هغوئ د خوړلې شوؤ

مَّأْكُوْلٍ ﴿٥﴾

خوړلې شوؤ

بوسو په شان اوګرځول

قوله تعالى:- أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحٰبِ الْفِيْلِ ﴿١﴾

دهاتيانو والا واقعه:- الله ﷻ چه په قريشوباندې د خپل كوم خاص نعمت انعام فرمائيلې وو دهغې ذكر كولې شی چه كوم لښكرد خان سره هاتيان راخستې وو اود كعبه د ورانولود پاره ئی حمله كړې وه.الله ﷻ دهغې نه وړاندې چه دوی كعبه ورانه كړی دهغوی نوم اونښه ختمه كړه د هغوی ټول فريب اود هغوی ټول طاقت ئی ختم كړو برباد او غرق ئی كړل.دا خلق په مذهبی توګه نصرانيان وو خودمسيح عليه السلام دين ئی مسخ كړې وو او نيزدې نيزدې بت پرست شوې وو. دوی داسې ناكامه كول لكه د اوړاندې نه خبرتيا وه د حضرت محمد ﷺ د بعثت اواطلاع وه د حضور ﷺ د راتلو. حضور ﷺ هم په دې كال پيدا شو.د اكثرو تاريخ دانانو هم دغه قول دې. نودعالم رب فرمائی چه اې قريشو دحبشه په دې لښكر

باندې تاسو له فتح ستاسو د نیکنی په وجه نه ده درکړې شوې بلکه په دې کښې زمونږ د کور بېچ کول وو دکوم چه مونږ عزت شرف بزرګی اوعظمت د خپل آخرالزمان پیغمبر محمد ﷺ په نبوت سره زیاتوو.

د واقعه تفصیل:- غرض داې چه د اصحاب فیل یعنی د هاتیانووالا مختصر واقعه دا وه کومه چه بیان شوه اواوړده واقعه په اصحاب الخدود کښې بیان شوې ده چه د قبیله حمیر آخری بادشاه ذونواس کوم چه مشرك وو چا چه د خپلې زمانې مسلمانان په خندقونو کښې قتل کړې ووکوم چه رښتونی نصرانیان وواو په شمیر کښې تقریباً شل زره وو ټولې ئې شهیدان کړې وو. صرف دوس ذوثعلبان یوبچ شوې ووچه د شام ملك ته رسیدلې وواود روم بادشاه نه ئې امداد غوښتې وو دا بادشاه په نصرانی مذهب باندې وو هغه د حبشه بادشاه نجاشی ته اولیکل چه ده سره خپل ټول فوځ کړه ځکه چه د دې ځائ نه د دښمن ملك نیزدې وو. دې بادشاه ارياط ابويکسوم ابرهه بن صباح د لښکر مشر جوړکړواوډیر لوئ لښکر ئې ورکړواودواړوله د ماتې ورکولود پاره روان شو. دالښکر یمن ته اورسیدو اویمن اویمنیان ئې تباه کړل. ذونواس اوتختیدو او دریاب کښې ډوب شومړشو اود هغه خلقو د سلطنت خاتمه اوشوه او په ټول یمن باندې د حبشه بادشاهی شوه اودا دواړه سرداران دلته اوسیدل خو څه لږه موده پس په دوی کښې اختلاف پیداشو. آخر نوبت دې ته اورسیدو چه دواړه د یوبل دمقابلې دپاره مخامخ صفونه اوتړل اود جنګ د پاره اودریدل. عام حمله اوشوه دې نه وړاندې دواړو سردارانو خپل مینځ کښې اووئیل چه فوځونه او د خلقو قتلولو څه ضرورت دې راځه دواړه میدان ته اوځو او یوبل سره جنګیږو فیصله کوو کوم چه ژوندې پاتې شی ملك اوفوځ د هغه نو بس دا خبره مقرره شوه اوداوړه میدان ته راووتل. ارياط په ابرهه باندې حمله اوکړه او هم په یووار ئې ورله مخ وینې وینې کړو پوزه شونډې او مخ ئې پرې شو. د ابرهه غلام عتوده په دې موقعه باندې په ارياط باندې یوه سخته حمله اوکړه او هغه ئې قتل کړو ابرهه زخمی شو اود میدان نه ژوندې لاړو واپس شو. علاجونه ئې اوکړه زخم ئې ټیک شو اود یمن دې مستقل بادشاه جوړشو. کله چه نجاشی د حبشه بادشاه ته دا واقعه معلومه شوه نوهغه سخت غصه شو اویوخط ئې ابرهه ته اولیکه هغه ئې ډیر ملامته کړو او وئیل ئې قسم دې د رب چه زه به ستا ښارونه تباه کړم او ستا مرئی به پرې کړم. ابرهه د هغې جواب ډیر په عاجزئی سره اولیکه او خپل قاصد ته ئې ډیره هدیه ورکړه او په یوه تهیلئی کښې د یمن خاوره ورکړه اود خپل تندی ویښته ئې پرې کړل او په هغې کښې کیخودل او په خپل خط کښې د خپلو غلطو معافی اوغوښتله او وئې وئیل چه دا یمن خاوره حاضره ده اوزما ویښته هم حاضری دی تاسو خپل قسم پوره کړئی او خفګان معاف کړئی. په دې باندې د حبشه بادشاه خوشحاله شو او د دغه ځائ سرداری ئې د هغه په نوم کړه. اوس ابرهه نجاشی ته اولیکل چه زه په یمن کښې تا له داسې ګرجا جوړوم چه تراوسه پورې به په دنیاکښې نه وی جوړه شوې. هغه د دې ګرجې جوړول شروع کړه.

په ډیر اهتمام او شوق سره ئې ډیره اوچته ډیره مضبوطه او بې حده ښکلې او نقش اونګار سره ښائسته کړې شوې ګرجا ئې جوړه کړه. دومره اوچته وه چه د سوکې پورې نظر اچونکی نه به ټوپئی پریوتله. د دې دپاره به عربو دې ته قلیس وئیل یعنی ټوپئی غورزونکې. اوس ابرهه اشرم دا سوچ اوکړو چه خلق د کعبة الله د حج په ځائ دلته حج اوکړی په خپله ټوله بادشاهئ کښې ئې دا اعلان اوکړو. عدنانیه او قحطانیه عربوته دا ډیر بد اولګیدل اود اخوا نه قریش هم غصه شو. لږې ورځې پس څوك د شپې په هغې کښې ورننوتلو او هلته ئې ډکې متیازې اوکړې او لاړو. څوکیدارچه دا اوکتل نو بادشاه ته ئې خبرورکړواووئې وئیل چه دا کاردقریشو دې ځکه چه تاد هغوی کعبه بنده کړله او هغوی په جوش او غضب کښې داکاراوکړو.

دابرهه قسم او په مکه دحملې بندوبست. ابرهه هم هغه وخت قسم اوخوړلو چه زه به مکې ته ځم اوبیت الله به ورانوم. یوروایت کښې داهم دي چه د قریښو یوځو خوانانو په ګرجاکښې اور اولګولو اوهغه وخت هوا هم ډیره تیزه وه نوله ګرجا اوسوزیده اوپرمخې په زمکه راپریوتله. په دې باندې ابرهه یوډیر لوئ لښکر سره په مکه باندې حمله اوکړه چه څوک نې رامنع نه کړې شي او خپل خان سره نې یوډیر چاق او اوچت هاتي واخستو کوم ته به چه محمود وئیلې شو د ده په شان بل هاتي نه وو. د حبشه بادشاه دا هاتي هغه له د دې غرض د پاره لیګلې وو اتنه یا دولس هاتیان نور هم ورسره وو دې د کعبه د غورزلوپه نیت روان شوې وو اودا سوچ نې کړې وو چه د کعبې په دیوالونوکښې به مضبوط زنځیرونه واچوم اود هاتیانو په ستونوکښې به دا زنځیرونه اوتړم اوهاتیان به په یو جړق سره د کعبة الله ټلور واړه دیوالو راګذارکړي. کله چه أهل عرب ته دا معلومه شوه نو په هغوی باندې ډیر زیات اثر اوشو اوهغوی کلکه اراده اوکړه چه که هرڅه کیږي نو مونږ به خامخا د ده مقابله کوو اودې به د دې بد کارنې نه منع کوو. یویمنې شریف سردار چه د هغه ځائ د بادشاهانواولاد وو کوم ته چه به ذونفروئیلې شو دې اودریدو او خپل قوم اوخواوشا عرب نې راجمع کړل اودې بدنیته بادشاه سره نې مقابله اوکړه ولې قدرت ته خو بل څه منظور وو او عربوماتې اوخوړلو اوذونفر د دې خبیث د لاسه قیدشو. هغه دې هم خان سره کړو او مکه طرف ته روان شود خثعم قبیلې زمکې ته چه کله دې اورسیدو نو دلته نفیل بن حبیب خثعمی په خپل لښکر سره د ده مقابله اوکړه خو ابرهه هغه هم مغلوب کړو اونفیل هم قیدشو اول خودې ظالم هغه قتل کول اوغوښتل خوبیائې قتل نه کړو قیدئې کړواو خان سره نې بوتلو. دې د پاره چه لارې اوښائې کله چه طائف ته اورسیدل نو ثقیف قبیلې ده سره صلح اوکړه هسې نه چه د هغوی بت خانې کومې کښې چه لات نومې بت وو دا مات کړي هغوی هم د دوی ډیر خدمت اوکړو او هغوی ابورغال دوی سره کړو چه دې به تاسو ته د هغه ځائ لار اوښائي. ابرهه چه کله مکې ته ډیر نیزدې مخمس ته اورسیدو نوهغه دلته ډیره واچوله د ده لښکر چه مکې سره خواوشا کوم څناور اوښان وغیره څریدل ټول ئې په خپله قبضه کښې کړل په دې څناوروکښې خو دوه سوا اوښان صرف د عبدالمطلب وو. اسودبن مقصود چه ددې لښکر د سرسردار وو هغه د ابرهه په حکم دا څناور لوټ کړي وو په دې باندې د عربوشاعرانو شعرونه لیکلې وو کوم چه په سیرت ابن اسحاق کښې موجوددي. اوس ابرهه خپل قاصد حناطه حمیری د مکې والا له اولیګلو چه د مکې د ټولونه لوئ سردار ماله راولئي اودا هم اعلان اوکړئي چه زه د مکې والا سره د جنګ د پاره نه یم راغلې زما اراده صرف د بیت الله غورزول دی خوکه د مکې والا د دې د بچ کولو کوشش کوی نو مجبورا به هغوی سره هم جنګ کول وی. حناطه چه کله مکې ته راغلو او خلقو سره ملاو راملاوشو نومعلومه شوه چه د دې ځائ لوئ سردارعبدالمطلب ابن هاشم دي.دې عبدالمطلب سره ملاوشو اوشاهي پیغام ئې ورته اورسولو عبدالمطلب اووئیل والله نه زمونږ اراده هغه سره د جنګ کولو ده اونه په مونږ کښې دومره طاقت شته دا د الله ﷻ د حرمت والا کوردې اود هغه د خلیل ابراهیم عليه السلام یوژوندې یادګار دې که الله ﷻ غواړي نودخپل کور به پخپله حفاظت اوکړي ګنې په مونږ کښې خو همت اوطاقت نشته. حناطه اووئیل چه ښه ده نو ته ماسره بادشاه له لاړشه. عبدالمطلب ورسره شو بادشاه چه کله هغه اولیدو نو په هیبت شو. عبدالمطلب تك سپین ښکلې مضبوط قوی ښائسته ښکلې انسان وو کتلوسره ابرهه د تخت نه لاندې راکوزشو او په زمکه باندې عبدالمطلب سره کیناستو او خپل ترجمان ته نې اووئیل چه ده ته اووایه څه غواړي؟عبدالمطلب اووئیل چه زما دوه سوا اوښان بادشاه اخستې دی هغه دې واپس کړي بادشاه وئیل ده ته اووایه په اول نظرکښې ستا رعب په ما پریوتلې وو اوزما په زړه کښې ستا وقعت ناست ووخو هم په ړومبی کلام کښې تاهر څه بیلل اود خپلو دوو سوو اوښانوخو تاته فکر دې اود خپل قوم د

دین تاته هیڅ فکر نشته. زه خو ستا سوخلقو عبادت خانه ماتولواو هغه خاورو سره ملاوولوله راغلی یم. عبدالمطلب جواب ورکړو چه واوره بادشاه اوښان زما دی ځکه د هغې د بچ کولو په کوشش کښې یم اوخانه کعبه د الله ﷻ ده هغه به پخپله دا بچ کوی. په دې باندې دې سرکشه اووئیل چه الله ﷻ ئې هم نن زما د لاسه نه شی بچ کولې. عبدالمطلب وئیل چه ښه ده هغه پوهه شه او ته پوهه شه. دا هم روایت دې چه اهل حجاز دریمه حصه مال ابرهه ته ورکول غوښتل چه هغه دې د خپلې دې بدې ارادې نه منع شی خوهغه قبول نه کړه. عبدالمطلب خو خپل اوښان واخستل اولاړو او راغلو قریشو ته ئې اووئیل چه مکه بالکل خالی کړئې غرونوته لاړل. اوس عبدالمطلب د قریشو مخاوریز خلق ځان سره کړل او کعبه ته راغلل اود بیت الله د دروازې کونډه ئې اونیوله او په ژړا ژړا او په زارو زارو ئې دعاګانې شروع کړې چه یاالله د ابرهه نه اودهغه د خونړی لښکر نه خپل دا پاك اود عزت کور بچ کړه. عبدالمطلب هغه وخت دا دعائیه شعرونه لوستل:

«لاهم ان المرء یم نع رحله فامنع رحالك»
«لایغلبن صلیبهم ومحالهم ابدا محالك»

ترجمه:-یعنی مونږ بې فکر یو مونږ ته پته ده چه د هریوکور والا د خپل کورحفاظت په خپله کوی یا الله ته هم خپل کور خپلو دښمنانونه بچ کړه.داخوهیڅ کله نه شي‌کیدلې چه د دوی صلیبونه اود دوی ډولو نه ستا په ډولونو غالب راشی.

اوس عبدالمطلب د بیت الله کونډه پریخوده او خپلو ملګروسره خواوشا د غرونوڅوکوته اوختل.دا هم ذکردې چه د قربانئی سل اوښان د بیت الله نه ئی چاپیره نښې اولګولې او پریخودل. په دې وجه چه که دا بې دینه راشی اود الله ﷻ دنوم د قربانئی دا اوښان ئی اوچیړل نود الله ﷻ عذاب به په دوی راشی. بل سحر د ابرهه لښکر د مکې ښار ته د تلوتیاری اوکړه خپل خاص هاتی د کوم نوم چه محمودوو هغه ئی تیارکړو او په لښکر ملاتړی اوشوه اود مکې طرف ته ئی مخ کړو روان شو. دغه وخت نفیل بن حبیب چه کوم په لارکښې ده سره جنګیدلې وو اوس ده سره د قیدی په توګه وو هغه ورورانډې شو اود شاهی هاتی غوږ ئی اونیولو او ورته ئی اووئیل محمود کینه او د کوم ځائ نه چه راغلې ئې هم هغه طرف ته روان شه ته د الله ﷻ د عزت په ښارکښې ئې دې وینا کولوسره ئې غوږ پریخودو او لاړو اوتختیدو او نیزدې غرونوکښې پټ شو. محمود هاتی چه دا واوریده نو کیناستو اوس د هاتیانووالا په زرګونو کوششونه کوی اولښکریان هم په کوشش کولوکولو ستړی شو خو هاتی د خپل ځائ نه خوزیدونه. په سرباندې په ستګونو وهلو اخوادیخوانه ئی بیلچو کودالو وهلو. ټول کوششونه ئی اوکړه خو هاتی حرکت نه کولو بیائی د امتحان په توګه د هغه مخ د یمن طرف ته کړو اوروانول ئی غوښتل نو په یوتړق کښې پاسیدو او په منډه روان شو. د شام طرف ته ئی روان کړو نوبیا هم په منډه او په پوره طاقت سره وړاندې شو د مشرق طرف ته ئی بوتلل غوښتل نو په منډه منډه لاړو بیائی د مکې طرف ته ورله مخ واړلو نو هم هلته کیناستو. هغوی بیا دې وهل اوټکول شروع کړه چه وئی کتل نو یود مرغو یوسیل د اوریځو په شان د سمندرد غاړې د طرف نه راوچت شو. اوس لاپوره په نظرهم نه وو راغلی چه سرله راورسیدل. د څلورو واړو طرفونه ئی ټول لښکر راګیرکړو په هغوی‌کښې د هریو په مښوکه کښې د مسورو یاد ماش د دالود دانې په شان کانړې وو او په دواړو پنجوکښې دوه کانړی وو. هم دلته ئی راګذار کړل او چه په کوم کوم باندې به کانړی پریوتلو هغه هم هلته هلاك شو او خودا لښکر په تیختنه شو هریو به نفیل نفیل کولوځکه چه هغوی دې خپل لار خودونکې ګنړلې وو. نفیل خو هاتی ته وئیلې وو او په غر ختلې وو اود مکې نورو خلقو د هغوی دا حال په خپلو سترګوکتلو اونفیل هلته ولاړ داشعر وئیلو:

این المفر والاله الطالب والاشرم المغلوب لیس الغالب

اوس د پناه ځای چرته دې کله چه الله ﷻ پخپله په لټون او شیش کښې دې واورئې اشرم بدبخت مغلوب شواوس دې د سمیدونه دې. نفیل د دې واقعه نور هم ډیر شعرونه ونیلی دی په کوم کښې چه دا قصه بیان شوې ده او ونیل چه افسوس ته هغه وخت موجود وې کله چه د دې هاتیانو والا سپکاوي راغلې وو او په وادی محصب کښې په دوی باندې د عذاب قوتکانړی وریدلې وو نو هغه وخت به تا هغه د الله ﷻ لښکر یعنی مرغئي کتلوسره بالکل په سجده کښې پریوتلې. مونږ خو هلته ولاړوو اود الله ﷻ د حمداوثنا تعریفونـه مـو کـول سره د دې چه زمونږ اینې هم اوچتې شوې وې چه چرته یوقوتکانړی زمونږ هم کارخلاص نه کړي. نصرانیانو مخ اړولې تختیدل او نفیل نفیل چغې وهلې لکه په نفیل باندې د هغوی د پلار نیکه څه قرض وو. واقدی رحمہ اللہ فرمائی چه دا مرغئی د زیړ رنګ وې د کونترو نه لړې وړې وې اود هغوی خپې سرې وې.
په یوبل روایت کښې دی چه کله محمود هاتی کیناستو اود پوره کوشش نه پس هم پانه سیدو نوهغوی بل هاتی ورمخکې کړو هغه قدم اوچت کړې وو چه د هغه په تندی باندې کانړې راپریوتلوچغې کړې او روستو شو نور هاتیان هم اوتختیدل اواخوادیخوا یوشان کانړی راوریدل اکثر خو هم هلته مردارشو او نورچه کوم اخوادیخوا تختیدلې وو هغوی کښې هم څوك پاتې نه شو او تختیدو تختیدوکښې به د هغوی اندامونه پریکیدل او پریوتل به اوآخر به مردار شو. ابرهه بادشاه هم اوتختیدو خو یو اندام ئې پریوتلوتردې چه خثعم ښار کښې صنعاء ته کله اورسیدو نو بالکل دغوښې یوه بوټئې شوې وو اوهم هلته ئې په چغوچغوکښې ساه ورکړه اودسپې په مرګ مردار شو.زړه ئې نیم شوې وو او قریشو لـه ډیر مـال پـه لاس ورغلو. عبدالمطلب خو د سرو زرو نه یوکوهې ډك کړې وو. د عربو پـه زمکـه دانـې او چیچك هم په دغه کال پیداشوې وو اودغه شان د سپنداو حنظل وغیره ترخې ونې هم پـه دغـه کـال پـه عربو کښـې اولیـدلې شـوې.نوالله ﷻ دخپـل رسـول معصـوم پـه ژبـه مبارکـه دا نعمـت وریـادوی اولکـه فرمائی که تاسو زماد کور دغه شان عزت اوعظمت کولو اوزما د رسول وینا مو منلـه نـو مابـه هـم دغـه شان ستاسو حفاظت کولو اود دښمنانو نه به مې خلاصې درکولو.

قوله تعالی:- وَّاَرۡسَلَ عَلَيۡهِمۡ طَيۡرًا اَبَابِيۡلَ ۙ

د ابابیل ذکر:- ابابیل دجمع صیغه ده د دې واحد د عربو په لغت کښې نشته.د ﴿سِجِّيۡلٍ﴾ معنی ده ډیر سخت. بعضې مفسرین وائی چه داد فارسی د دوو لفظونومرکب دې یعنی سنګ او ګل نه یعنی کانړې اوخټه. غرض داچه ﴿سِجِّيۡلٍ﴾ هغه دې کوم کښې چه کانړې اوخاوره وی یعنی قوتکانړې. ﴿عَصۡفٍ﴾ جمع ده(عصفة)د فصل هغه پاڼرو ته وائی چه پخې شوې نه وی.د ابابیل معنی ده ډلې ډلې، سیلونه سیلونه ډیرې زیاتې وار په وار جمع شوې د یوخوابل خوانه راتلونکې.بعضې نحویان وائی چه د دې واحد ابیل دی. حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی د دې مرغومښوکې وې د مرغوپه شان او پنجې وې د سپوپه شان. عکرمه رضی اللہ عنہ فرمائی چه دا د شین رنګ مرغئی وې کومې چه د سمندر نـه راوتلې وې د هغـوی سرونـه د لیوه ګانو په شان وو دې نه عـلاوه نـور اقـوال هـم دی. دې مرغوباقاعـده د لښکریـانو پـه سرونو وزرې ترلې ولاړې وې بیا ئې چغې اووهلې او بیانی کانړی اوورول د چا په سر چه اولګیدل د هغـه نـه لاندې اووتل او دوه ټکړې شو او په زمکه باندې راپریوتلو. د چا چه په بعضو اندامونوبـانـدې راپریوتـل هغـه اندام ئې پرې شو دې سره تیزه سیلئی راغله په څه سره چه خواوشاه نه نور کانړی هم د هغوی په سترګو کښې وروپریوتل اوټول لاندې باندې شول. عصف وائی ګیاه ته جوارو ته او د غنمو د بوټو پـاڼرو تـه اود ماکول نه مراد ټکړې ټکړې کړې شوی.
دحضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت دې چه عصف وائی بوسوته کوم چه د غلې ددانودپاسه وی. ابن زید رحمہ اللہ فرمائی مراد ترې نه د فصل هغه پاڼرې دی کوم چه څناور خوړلې وی.مطلب دا چه الله ﷻ هغـوی

تباه او برباد کړل او خاص اوعام ئې هلاك کړل. د هغوی ټول تدبيرونه بې کاره شو هغوی ته هيڅ ښيګړه نصيب نه شوه اوداسې هم په هغوی کښې څوك صحيح او سالم پاتې نه شوچه د هغوی خبرنې رسولې وې. کوم يوهم چه بچ شو زخمي شواود هغه زخم نه پاتې نه شو. پخپله بادشاه هم لکه د غوښې يوې بوټئې په شان شوې وو هم دغه شان صنعاء ته اورسيدوخوهلته په تلوسره دهغه اينه اوچاودو اوواقعه ئې بيانوله چه مردار شو.

د ابرهه د هلاکت نه پس دهغه ځامنو ته بادشاهي ملاؤ شوه -دهغه نه پس د هغه ځوئ يکسوم د يمن بادشاه شو بيا د هغه نور رونړو مسروق بن ابرهه ته بادشاهي ملاو شوه. اوس سيف بن ذويزن حميري د کسرئ دربار ته اورسيدو اود هغه نه ئې امداد اوغوښتلو دې د پاره چه هغه د اهل حبشه سره اوجنګيږي او يمن د هغوی نه خالي کړي. کسری يو جرار لښکر هغه سره کړواودې لښکر اهل حبشه ته ماتې ورکړه اود ابرهه د خاندان د لاس نه د حکومت واګې اووتلې اوبيا قبيله حميرد دې ځائ بادشاه شو. عربو په دې باندې ډيره خوشحالي اوکړه اود هرطرف ته مبارکئ راتلې. د حضرت عائشه رضي الله عنها بيان دې چه د ابرهه د لښکر هاتيانو والا ما په مکه کښې اوکتل دواړه ړانده شوې وو تلې راتلې نه شو اوخيربه ئې غوښتلو. حضرت اسماء بنت ابی بکر رضي الله عنهما فرمائي چه د اساف او نائله بتانو سره به تاست وو کوم ځائ چه به مشرکانو خپلې قربانئ کولې اود خلقو نه به ئې خير غوښتلو. د دې هاتي والا نوم انيسا وو. په بعضې تاريخونوکښې دا هم دی چه ابرهه پخپله په دې حمله کښې نه ووبلکه هغه خپل لښکر د شمرين مقصودلاندې ليږلې وو دا لښکر د شلو زرو کسانووو اودا مرغئ د هغوی د پاسه د شپې په وخت کښې راغلې وې اوسحره پورې ئې دا ټول تباه برباد کړي وو. خودا روايت ډير غريب دې اوصحيح خبره دا ده پخپله ابرهه اشرم حبشي هم پخپله لښکر راوستې وو اودا ممکن دی چه د هغې سرلښکر باندې داسړې سردار وو.داواقعه د عربو ډير شاعرانو په خپلو خپلو شعرونوکښې د وضاحت سره بيان کړې ده. دسورت فتح په تفسيرکښې هم دا واقعه په تفصيل سره بيان کړې ده. په کوم کښې چه دی کله چه د حديبيه په ورځ رسول الله ﷺ په دې ډيرکئ باندې اوختلو د کوم ځائ نه چه هغوی په قريشو باندې تلونکې وو نو د حضور ﷺ اوښه کيناسته نو خلقو هغه اوشړله خو پاتنه سيده خلقو وئيل قصواء ستړې شوه. حضور ﷺ اوفرمائيل نه دا ستړې ده اونه په دې کښې د الوتلو عادت شته دا الله ﷻ منع کړې ده چا چه هاتيان منع کړې وو بيا فرمائي چه د هغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دی د مکې والا چه په کومو شرطونوباندې ماسره صلح کول غواړي زه به ټول اومنم په دې شرط چه د الله ﷻ د حرمتونوبې عزتي په دې کښې نه وي. بيا چه حضور ﷺ هغه اوشړله نو زرپاسيده. دا حديث په صحيح بخاری کښې دې. ([1]) د بخاری اومسلم په يوبل حديث کښې دی چه الله ﷻ د مکې نه هاتيان رابند کړل اوخپل نبي ﷺ ته ئې د هغه ځائ قبضه ورکړه اوخپلو ايماندارانو بنديګانوته. واورئې نن د هغې حرمت هم داسې واپس راګرځيدلې دې لکه څنګه چه پرون وو ، خبردار هريوحاضر له پکار دی چه غيرحاضر ته ئې اورسوئي.([2]) ﴿الحمدلله﴾ د سورت فيل تفسيرختم شو.

﴿تفسيرسورت قريش﴾

دَ سورت تعارف:- د دې د فضيلت باره کښې يوغريب حديث د بيهقي کتاب خلافيات کښې دې چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی الله ﷻ قريشوته اووه فضيلتونه ورکړي دی يودا چه زه د هغوی نه يم. دويم داچه نبوت د هغوی نه دې. دريم دا چه د بيت الله ساتونکي دی.څلورم دا چه دزم زم د کوهی ساقيان دوی دی پنځم دا الله ﷻ د هاتيانو والا باندې ددوئ مدد اوکړو. شپږم دا چه د لسو کالوپورې هغوی

---

[1] صحيح بخاری کتاب الشروط باب الشروط فی الجهاد: ۲۷۳۱.
[2] صحيح بخاری کتاب اللقطة باب کيف تعرف لقطة اهل مکه: ۲۴۳۴. صحيح مسلم: ۱۳۵۵.

دالله ﷻ عبادت اوکړو کوم وخت چه نور چا د الله ﷻ عبادت نه کولو. اووم دا چه د هغوی باره کښې د قرآن کریم دا سورت نازل شو. بیا حضور ﷺ بسم الله اولوستله او د دې سورت تلاوت ئې شروع کړو.(١)

ایاتونه	سورة القريش مكية وهي اربع ايات وركوعا واحدا	رکوع ګانې
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
④	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	①

لِاِيۡلٰفِ قُرَيۡشٍۙ ﴿١﴾ اِلٰفِهِمۡ رِحۡلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيۡفِ ﴿٢﴾

عادت شوی دی | قریشو | عادت شوی دی دوئ | سفر دژمی | او دوړی سره |

قریش عادت شوی دی | ....یعنی دژمی او داوړی دسفر سره عادت شوی دی

فَلۡيَعۡبُدُوۡا رَبَّ هٰذَا الۡبَيۡتِۙ ﴿٣﴾ الَّذِىۡۤ اَطۡعَمَهُمۡ

نو پکار دی چې عبادت اوکړي | درب | ددې کور | هغه رب | چې روزی ئې ورکړه دوئ ته |

نودوی ته پکار دی چې ددې کور (کعبې) درب عبادت کوی |.......هغه رب چې دلوږې په حال کښې

مِّنۡ جُوۡعٍۙ ۵ وَّاٰمَنَهُمۡ مِّنۡ خَوۡفٍ ﴿٤﴾

دلوږې ته (بچ کولو دپاره) | او امن ئې ورکړو دوئ ته | ډیرې نه (دبچ کولو دپاره) |

ئې روزی ورکړې ده |اودهرې ویرې نه ئې په امان کړی دی

قوله تعالى:- لِاِيۡلٰفِ قُرَيۡشٍ

په قریشوباندې د رب کریم خاص انعامات:- موجوده د قرآن پاك عثمانی ترتیب کښې دا سورت د سورت فیل نه جدا دې اود دواړو په مینځ کښې د بسم الله الخ آیت فاصله موجود ده. دمضمون په اعتبار دا سورت د رومبی سورت متعلق دې لکه چه محمدبن اسحاق رحمه الله عبدالرحمن بن زید بن اسلم رحمه الله وغیره تصریح کړې ده. په دې وجه به معنی دا وی چه مونږ دمکې نه هاتیان منع کړل اود هاتیانو والامو هلاك کړل. دا قریشوته مینه ورکول اوهغوی ته په جمع سره او په امن سره په ښار کښې د اوسیدلو دپاره وو اودا هم مرادبیان کړې شوې دې چه دې قریشو به په یخنئ اوګرمئ کښې د لرې لرې سفر په امن سره کولو ځکه چه د مکې په شان د احترام والا ښار کښې اوسیدلو په جه به په هرځائ کښې دهغوی عزت کیدلو بلکه هغوی سره چه به څوك وو په امن اوامان سره به ئې سفر کولو دغه شان په وطن کښې هم هغوی ته د هرشان امن حاصل وو لکه چه په قرآن کښې بل ځائ موجود دی چه آبادوی نه ګوری چه مونږ حرم د امن ځائ جوړ کړې دې اودې سره څواوشاکښې خوخلق اوچتولې شی خو د دې ځائ اوسیدونکی بهادر دی.

امام ابن جریر رحمه الله فرمائی چه ﴿لِاِيۡلٰفِ﴾ کښې اولنې لام د تعجب لام دې او دواړه سورتونه بالکل جدا دی لکه چه د مسلمانانو اجماع ده نولکه چه داسې فرمائیلې کیږی چه تاسو د قریشو په دې اجماع او الفت باندې حیرانتیاکوئی چه ما هغوی ته څنګه دروند نعمت ورکړې دې هغوی له پکار دی چه زما د دې نعمت شکر داسې اداکړی چه صرف هم زما عبادت کوی لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿اِنَّمَاۤ اُمِرۡتُ اَنۡ اَعۡبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الۡبَلۡدَةِ الَّذِىۡ حَرَّمَهَا وَلَهٗ كُلُّ شَىۡءٍ وَّاُمِرۡتُ اَنۡ اَكُوۡنَ مِنَ الۡمُسۡلِمِيۡنَ﴾ یعنی اې نبی ته اووایه چه ماته خو صرف هم دا حکم راکړې شوې دې چه زه هم د دې ښار د رب عبادت اوکړم چا چه دا حرم جوړ کړو اود

(١) حاکم: ٢/٥٣٦،

هريو څيز مالك دې ماته ئې حكم راكړې دې چه زه د هغه تابعدار اوحكم منونكې شم.

قوله تعالى:- ﴿الَّذِيْٓ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ ۙ وَّاٰمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ﴾

الله ﷻ دمكې خلقو ته په اولږه كښې خوراك وركړو: بيا فرمائي چه هغه د بيت رب چا چه په دوى باندې په اولږه كښې خوراك اوكړو او په ويره كښې بهادر اوساتل هغوى له پكار دى چه د هغه په عبادت كښې هر لوى ورو كې شريك نه كړى څوك چه د الله ﷻ ددې حكم په ځاى راوړى هغه به په دنيا كښې په امن سره او د آخرت په ورځ به هم په امن كښې وى اود هغه په نافرمانئى كولو سره به دا امن هم په بې امنئى سره اود آخرت امن هم په ويره اوپه ډيره نااميدئى سره بدل كړې شى.

لكه چه بل ځاى ارشاد دې ﴿وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَّاْتِيْهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوْعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ﴾ الله ﷻ ددغه كلى والا مثال بيانوى كوم چه په امن او تسلئى سره وو د هرځاى نه به په فراخئ سره رزق راتلو خوهغوى دالله ﷻ د نعمت د ناشكرى سوچ كړه نو الله ﷻ په هغوى باندې د ولږې او ويرې جامې واچولې هم دا د هغوى د كارنامو بيان وو هغوى له هم د الله ﷻ راليګلې شوى دى خوهغه ئې دروغ اوګڼړله. په دې ظلم باندې د الله ﷻ عذابونو هغوى راګيركړل.

يوحديث كښې دى رسول الله ﷺ فرمائي قريشو تاسو ته خو الله ﷻ هسې راحت او آرام راورسولو په كوركښې ناست خورئې څكئى د كوم طرف نه چه د بدامنئى د اُور شغلې راوچتيږى اوتاسو په امن او امان كښې په خوږ خوب اوده كړئې نو بيا په تاسو څه مصيبت دې چه تاسو د خپل ځان نه د خپل پروردګاردتوحيد نه زړه پټوئى اود هغه په عبادت كښې زړه نه لګوئى بلكه دهغه نه بغيرد بل چا په وراندې ټيټ كړى. [1] ﴿الحمدلله﴾ د سورت لايلف تفسير ختم شو

اياتونه	سورة الماعون مكية وهي سبع ايات وركوعا واحدا	ركوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑦	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	①

اَرَءَيْتَ	الَّذِيْ	يُكَذِّبُ	بِالدِّيْنِ ۗ	فَذٰلِكَ	الَّذِيْ
ايا تااوليدو	هغه سړې	چې دروغ ګڼړى	ورځ دجزا سزا	پس دى	هم هغه كس دې

ايا تاهغه څوك ليدلې دې | چې د جزا ورځ (قيامت) دروغ ګڼړى ؟ | ....دا هغه څوك دى

يَدُعُّ	الْيَتِيْمَ ۙ	وَلَا يَحُضُّ	عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ۗ	فَوَيْلٌ
چې ديكې وركوى	يتيم ته	اوندْ كوى تيزول	په وركولو د ډوډئ دمسكين	پس تباهي ده

چې يتيم له ديكې وركوى | اومسكين ته دخوراك وركولو ترغيب نه وركوى | نو د داسې مونځګذارو

لِّلْمُصَلِّيْنَ ۙ	الَّذِيْنَ	هُمْ	عَنْ صَلَاتِهِمْ	سَاهُوْنَ ۙ	الَّذِيْنَ
دپاره دمونځ كونكو	هغه (مونځ كونكى)	چې هغوى	دمانځه خپل نه	ناخبره وى	هغه كسان

دپاره هلاكت دې | چې دخپلو مونځونو نه بې خبره وى | ....يعنى

هُمْ	يُرَآءُوْنَ ۙ	وَيَمْنَعُوْنَ	الْمَاعُوْنَ
چې هغوى	ځان ښودنه كوى	او منع كوى (نهٔ وركوى)	دعام ضرورت څيزونه

هغه خلق چې د خودنې دپاره ئې كوى | اود عام ضرورت څيز (حاجت مندوته) نه وركوى

[1] مجمع الز وائد: ۱٤٦/۷.

قوله تعالی:- أَرَءَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ۝

د قيامت ورځ دروغ ګڼرونکی:- الله ﷻ فرمائي اې محمد ﷺ تاهغه سړې اوکتلو؟ چه دقيامت ورځ کومه چه د جزا اوسزا ورځ ده دروغ ګڼري، په يتيم باندې ظلم او زياتې کوي، دهغه حق وهي، هغه سره احسان اوسلوك نه کوي، مسکينانوته پخپله خوځه نه ورکوي چه نورهم د دې کارخيرد پاره نه تياروي. لکه بل ځائ ارشاددې ﴿كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ۝ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ۝﴾ يعنی کومه بدي چه تاسو ته رسی هغه ستاسو دخپلو اعمالو نتيجه ده چه نه تاسو د يتيم عزت کوئی نه مسکينانوته دخوراك ورکولو ترغيب ورکوي يعنی هغه فقير ته چه دومره نه لري چه دهغه دپاره کافي وي. بيافرمائی چه دغفلت کونکی مونځ ګذارود پاره ويل دې يعنی دهغه منافقانود پاره چه دخلقو په وړاندې خو مونځ کوي ګنی نو پريږدی. هم دامعنی ابن عباس ؓ کړې ده[1] اودامعنی هم ده دمقرر وخت نه ئی روستوکوی لکه څنګه چه مسروق او ابوالضحې وائی. [2]

يتيمانانو له ديکې ورکول:- حضرت عطاء بن دينا ؒ فرمائی د الله ﷻ شکر دې چه د الله ﷻ په فرمان کښې ﴿عَن صَلَاتِهِمْ﴾ دې ﴿فِي صَلَاتِهِمْ﴾ نه دې يعنی د مونځونونه غفلت کوي په مونځونو کښې غفلت کول ئی نه فرمائيلی دی. دغه شان دا لفظ شامل دې داسې مونځ ګذار ته چه هميشه مونځ په آخری وخت کښې اداکوی ياعموماً په آخری وخت کښې کوی ياد ارکانو اوشروطو پوره خيال نه ساتی يا خشوع خضوع او خيال غور اوفکر نه کوی. لفظ قرآن په دې کښې هريوته شامل دې. دا ټولې خبرې چه په چاکښې وی هغه خو پوره پوره بدنصيب دې او په چا کښې چه څومره وی هغه هم هغه هومره د ويل والا دې. د عملی نفاق حصه داردې.

قوله تعالی:- الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ۝

د بخاری اومسلم په حديث کښې رسول الله ﷺ فرمائی دا مونځ د منافق دې او دا مونځ د منافق دې چه ناست وی اود نمر انتظارکوی کله چه هغه ډوبيدوته نيزدې شی اوشيطان په هغې کښې خپل ښکر شامل کړی نواودريږی اودڅرک په شان څلور ټونګې اووهی او په هغې کښې دالله ﷻ ذکر ډير کم اوکړی[3] دلته مراد د مازيګرمونځ دې کوم صلوة وسطی لکه چه د حديث دالفاظونه ثابت دی چه دا سړې په مکروه وخت کښې اودريږی اودکارغه په شان منبوکه وهی.په کوم کښې چه د ارکانو تسلی هم نه وی اونه په کښې خشوع اوخضوع وی بلکه د الله ﷻ ذکر هم په کښې ډير کم وی. څه عجبه خبره خو نه ده چه دا مونځ د ځان خودلود پاره وی کول اونه کول يوشان دی. هم د دې منافقانو باره کښې بل ځائ ارشاد دې ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ۝﴾ يعنی منافق الله ﷻ ته دهوکه ورکوی او هغه ده ته.دوی چه کله هم مانځه ته اودريږی نو سترې ستومانه په نه زړه اوصرف د خلقو دخودنې د پاره مونځ کوی.د الله ﷻ يادا و ذکر ډير کم کوی.دلته هم فرمائی چه رياکاری کوی اوپه خلقو کښې مونځ ګذار جوړيږی.

قوله تعالی:- فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ۝

د مونځګزارو د پاره هلاکت:- د طبرانی په يوحديث کښې دی چه ويل د دوزخ يوه کنده ده،دهغې اور دومره تيزدې چه د دوزخ اور د دې نه هره ورځ څلور سوه ځل پناه غواړی.دا ويل د دې امت د رياکارو علماؤدپاره دې اود رياکارئی د پاره صدقه او خيرات کونکود پاره دې. د رياکارئی د پاره د حج

---

[1] الطبری : ۲۴/۶۳۲.

[2] الطبری : ۲۴/۶۳۲.

[3] صحيح مسلم کتاب المساجد باب استحباب التبکير بالعصر : ۶۲۲. ابوداود: ٤١٣ ترمذی : ۱٦۰.

کونکو پاره دي اودرياکارنى د پاره د جهاد کونکود پاره دي[۱] مسنداحمد کښې چه رسول الله ﷺ فرمائى چه څوك د خلقو د اورولود پاره يونيك کار اوکړى نوالله ﷻ به ئى هم خلقو ته واوروى اوپه عذاب به ئى کړى اوهغه به خوار اوذليل کړى[۲] او په دې موقعه باندې دا ياد ساتئى که يو سړى بالکل په نيك نيتئى سره يونيك کار اوکړو اوخلقو ته د دې خبر اوشو او په دې باندې هغه هم خوشحاله شو نو داړياکارى نه ده.ددې دليل د مسند ابويعلى موصلى داحديث دې چه حضرت ابوهريره رضی الله عنه د حضور ﷺ په درباركښې دا ذکر اوکړو چه حضور ﷺ زه خو يوازې نوافل کوم خو ناڅاپى څوك راشي نو ماته هم دا لږ شان ښه معلوميږى حضور ﷺ اوفرمائيل تاته به دوه دوه اجرونه ملاويږى يود پټولو او بل د ښکاره کولو؟[۳]

قوله تعالى :- فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ

حضرت ابن المبارك رحمه الله به فرمائيل چه داحديث د رياکارو د پاره هم ښه څيز دې دا حديث د اسناد په رو باندې غريب دې خود دې معنى حديث په بل سند سره هم مروى دې[۴] د ابن جرير په يوډير ضعيف سند والا حديث کښې دى چه کله آيت نازل شو نو حضور ﷺ اوفرمائيل الله اکبر دا خوستاسو دپاره بهتر دى د دې نه چه په تاسو کښې هريوکس ته د دې دنيا په شان درکړې شى[۵] دې نه مراد هغه سړې دې چه مونځ اداکړى اود هغې د ښيگړې سره دهغه هيڅ کار نه وى اوکه ادا ئى نه کړى نود الله ﷻ ويره ورسره نه وى. بل روايت کښې دى چه د رسول الله ﷺ نه د دې آيت مطلب تپوس اوکړې شو نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا هغه خلق دى کوم چه مونځ د خپل وخت نه روستوکوى[۶] د دې معنى خو دا شوه چه دسر نه ئى هډو کوى نه. بلکه معنى دا ده چه د شرعى وخت نه ئى روستوکوى بيا ئى کوى اودا معنى هم ده چه په اول وخت کښې نه اداکوى. په يوموقوف حديث کښې د حضرت سعدبن ابى وقاص رضی الله عنه نه روايت دې چه په تنګ وخت کښې کوى اير صحيح موقوف روايت هم دا دې. امام بيهقى رحمه الله هم فرمائى چه مرفوع خو ضعيف دې اوموقوف صحيح دې. د امام حاکم رحمه الله قول هم دا دې. نو چه څنګه داخلق دخپل رب په عبادت کښې سست دى دغه شان دخلقو حقوق هم نه اداکوى تردې پورې چه د استعمال څيزونه هم چاته نه ورکوى چه هغه پرې خپل کار اوباسى او هم هغه شان ئى واپس کړى. نود دې بې کاره خلقو نه به کله دا اوشى چه هغوى زکوة ورکړى او يا نورد نيکئى کار اوکړى. د حضرت على رضی الله عنه نه د ماعون مطلب د زکوة اداکول هم نقل دى[۷] اود حضرت ابن عمر رضی الله عنه نه هم اود نورو حضراتو معتبرينو مفسرينو نه هم. حضرت امام حسن بصرى رحمه الله فرمائى چه د هغه په مونځ کښې رياکارى وى او د هغه د مال په صدقه کښې بنديز دې. حضرت زيد بن اسلم رحمه الله فرمائى چه دا منافقان خلق دى مونځ خو ښکاره څيز دې نو کوى اوزکوة خو پټ دې نو نه ئى اداکوى. ابن مسعود رضی الله عنه فرمائى چه په ماعون کښې هر هغه څيز دې چه خلق ئى د يوبل نه غواړى لکه کودالـه پاوړئى ديګچې او لوټه وغيره.

دويم روايت کښې دى چه د رسول الله ﷺ صحابه کرامو رضی الله عنهم به هم دا مطلب بيانولو. بل روايت کښې دى چه مونږ نبى کريم ﷺ سره وو او مونږ به د دې تفسير هم داسې کولو. د نسائى په حديث کښې دى چه هريونيك څيز صدقه ده. لوټه کټونى يا پتيله وغيره غوښتلو باندې نه ورکول به مونږ د حضور ﷺ په

---

[۱] المعجم الکبير :۱۲۸۰۳.
[۲] احمد: ۲/۲۱۲، ح/۲۹۸۶، شعب الايمان : ۶۸۱۱،
[۳] شرح لسنة للبغوى : ۴۱۴۱،
[۴] ترمذى کتاب الزهد باب عمل السر: ۲۳۸۴،
[۵] الطبرى : ۲۴/۶۳۳،
[۶] المعجم الکبير :۱۸۵۳.
[۷] حاکم : ۲/۵۳۶،

زمانه کښې ماعون گڼړل. (١) غرض د دې معنی د زکوة نه ورکولو اطاعت نه کول اود غوښتلو څيز نه ورکول دي. که وړوکې وړوکې بې ساه څيزونه څوك د يوګهړنی دوو د پاره اوغواړی نودهغې نه انکار کول. مثلاً چاړې لوټه ستن کوداله پاوړې پتيلې ديګچې وغيره.

په يوغريب حديث کښې دی چه د قبيله نمير يوې جرګې حضور ﷺ ته اووئيل چه مونږ ته خاص حکم څه کولې شی؟ نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه ماعون نه منع مه کوئی. هغوی تپوس اوکړو ماعون څه څيز دې؟ وئی فرمائيل کاڼړی اوسپنه او اوبه. هغوی تپوس اوکړو د اوسپنې نه کومه اوسپنه مراد ده. وئی فرمائيل هم دغه ستاسو د تانبې کودالې پتيلې وغيره. وئيل د کاڼړی نه څه مراد دی؟وئی فرمائيل هم دغه ديګچی وغيره.(٢) داحديث ډير غريب دې بلکه مرفوع کيدل منکر دی اود دې په اسناد کښې هغه راويان دی چه مشهور نه دی. علی ﷺ فرمائی چه د رسول الله ﷺ نه ما اوريدلی دی چه مسلمان د مسلمان رور دې چه ملاو شی سلام دې کوی کله چه سلام اوکړی نو ښه جواب ورکړئی اود ماعون نه انکار مه کوئی. ما تپوس اوکړو حضور ﷺ دا ماعون څه څيز دې؟ وئی فرمائيل کاڼړی اوسپنه اود دې په شان نور څيزونه.(٣) والله اعلم.

الحمدلله) د الله ﷻ په فضل اوکرم اود هغه په احسان اورحم سره د سورت ماعون تفسير هم ختم شو.

رکوع ګاني		ايانونه
	سورة الكوثر مكية وهي ثلاث ايات وركوعا واحدا	
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	
①	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	③

اِنَّآ اَعۡطَيۡنٰكَ الۡكَوۡثَرَ① فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانۡحَرۡ② اِنَّ

بيشکه مونږه | درکړو مونږ تاته | کوثر | نو مونځ کوه | دپاره درب خپل | او قرباني کوه | بيشکه

يقينا مونږ تاته ډير څه درکړی دی | ....نو ته د خپل رب دپاره مونځ کوه | اوقرباني کوه

شَانِئَكَ هُوَالۡاَبۡتَرُ③ ع

دشمن ستا چی دې | هم هغه دې چی جوړه ئې پريکړې شوی ده

بيشکه ستاسو دشمن به بې نامه او بې نشانه وی

قوله تعالى:- اِنَّآ اَعۡطَيۡنٰكَ الۡكَوۡثَرَ①

د نزول واقعه:- مسنداحمد کښې دی چه په رسول الله ﷺ باندې لږه شان بې هوشی شان شروع شوه او ناڅاپی سراوچت کړو اومسکې شو نو بيايا خو پخپله رسول الله ﷺ اوفرمائيل يادخلقو په دې تپوس چه حضور ﷺ څنګه مسکې شو؟نوحضور ﷺ اوفرمائيل په دې وخت کښې په ما يوسورت نازل شو بيا حضور ﷺ بسم الله الرحمن الرحيم اولوستله اوددې پوره سورت تلاوت ئې اوکړواو وئی فرمائيل معلومه ده چه کوثر څه څيز دې؟ خلقو وئيل الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهيږی. وئی فرمائيل هغه يوجنتی نهردې په کوم کښې چه ډيرخير دې اوزما رب ماته راکړې دې په کوم چه به زماامت دقيامت په ورځ راځی اودهغې دلوښو شميردآسمان دستورو د شمير برابر دې.بعضې خلق به د دې نه اخواکولې شی نو زه به وايم اې زما ربه دا هم زما امتيان دی نووئيلې به شی چه تاته نه ده معلومه چه دې خلقو تانه پس

---

(١) ابوداود كتاب الزكاة باب في حقوق المال: ١٦٥٧، مختصرا وسنده حسن مسند البزار: ٢٢٩٢.

(٢) ابن ابي حاتم

(٣) الاصابة: ٥١١/٢.

کوم کوم بدعتونه راویستې وو[1] یوبل حدیث کښې دی چه په دې کښې به د اسمان نه یودوه ناوی راپریوځی[2] دنسائی په حدیث کښې دی چه دا واقعه په جمات کښې تیره شوه هم په دې وجه د اکثرو قاریانو استدلال دې چه دا مدنی سورت دې.

فائده:- اکثر فقهاؤ د دې حدیث نه استدلال کړې دې چه بسم الله الرحمن الرحیم هر یوسورت سره نازل شوې وه اودهریوسورت یومستقل آیت دې. دمسندپه یوبل حدیث کښې دی حضورﷺ د دې آیت تلاوت کولوسره اوفرمائیل چه مّاته کوثر راکړې شوې دې چه یوروان نهر دې خو جوړکړې شوې نه دې د دې دواړوغاړو ته دمرغلرو خیمې دی ددې خاوره خالص مشک دی اوددې قوتکانړی هم د رښتیاؤ ملغلرې دی[3]

په یوبل روایت کښې دی چه د معراج په شپه حضورﷺ په آسمان باندې په جنت کښې دا نهر اولیدو اود حضرت جبرائیل علیه السلام نه ئی تپوس اوکړو دا کوم یونهردې؟ حضرت جبرائیل علیه السلام اوفرمائیل دا د کوثر نهردې کوم چه الله ﷻ تاله درکړې دې[4] اوددې په شان نور ډیر احادیث دی اوډیر مونږ د سورت اسراء په تفسیر کښې بیان کړې هم دی.

په یوبل حدیث کښې دی چه د دې اوبه دپئیونه زیاتې سپینې دی اود شاتونه ډیرې خوږې دی د کوم په غاړه چه داوږدو غړانګو مرغئی ناستې دی. حضرت صدیق اکبرؓ چه دا واوریده نوونی فرمائیل چه هغه مرغئی خو به ډیرې ښائسته وی حضورﷺ اوفرمائیل چه خوراك کښې هم ډیرې مزیدارې دی. [5]

(ابن جریر) یوبل روایت کښې دی چه حضرت انس ؓ دحضورﷺ نه تپوس اوکړو چه کوثرڅه څیز دې؟ په دې باندې حضورﷺ داحدیث بیان اوفرمائیلو نوحضرت عمرؓ ددې مرغوباره کښې دااوفرمائیل[6]

(مسنداحمد) حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه دا نهر د جنت په مینځ کښې دې. په یو منقطع سند سره د حضرت عائشه رضی الله عنها نه روایت دې که د کوثر د اوبود راپریوتلو آواز څوك اوریدل غواړی نو هغه دې په خپلو دواړو غوږونوکښې خپلې دواړه ګوتې ورکړی.

فائده:- اول خود دې سند ټیك نه دې اوبل د دې معنی ده چه د دې په شان آواز راځی نه خاص د هغې په شان آواز دې. والله اعلم. په صحیح بخاری کښې د حضرت عبدالله بن عباس ؓ نه روایت دې د کوثر نه مراد هغه ښیګړه اوخیردې کوم چه الله ﷻ حضورﷺ ته ورکړې دې. ابوبشر رحمه الله وائی چه ما د سعیدبن جبیر رحمه الله نه داواوریدو نواومې وئیل چه خلق خووائی چه دادجنت یونهردې نوحضرت سعید ؓ اوفرمائیل هغه هم د دې ښیګړواو خیرنه دې کومې چه د الله ﷻ د طرف نه حضورﷺ ته ورکړې شوی دی. دحضرت ابن عباس ؓ نه نور هم نقل دی چه د دې نه مراد ډیرزیات خیردې. نودا تفسیرشامل دې حوض کوثروغیره ټولوته. کوثر ماخوذ دې دکثرت نه دکوم نه چه مرادخیرکثیردې. اوهم پدې خیر کثیر کښې د جنت حوض هم دې لکه چه د ډیرو مفسرینونه نقل دی.

فائده:- حضرت مجاهد رحمه الله فرمائی چه د دنیااوآخرت ډیرې ډیرې ښیګړې مراد دی. عکرمه رحمه الله فرمائی چه نبوت قرآن ثواب اوآخرت کوثردې. اودا هم یادساتئی چه د حضرت عبدالله بن عباس ؓ نه د وثر تفسیردکوثر دنهرسره هم روایت دې لکه چه په ابن جریرکښې سنداً نقل دی چه هغوی اوفرمائیل

---

[1] احمد: ۱۰۲/۳، وسنده صحیح ، ددې پشان حدیث پاک صحیح مسلم کتاب الصلاة باب حجة من قال البسملة آیة اول کل سورة سوی براءة: ٤۰۰

[2] صحیح مسلم کتاب فضائل باب اثبات حوض نبینا ﷺ وصفاته: ۲۳۰۰.

[3] احمد: ۱۵۲/۳ وسنده صحیح

[4] احمد: ۱۰۳/۳، صحیح بخاری کتاب تفسیر سورة الکوثر : ٤۹٦٤.

[5] ابن جریر وسنده حسن حاکم: ۵۳۷/۲ الطبری : ٦۵۰/۲٤.

[6] احمد: ۲۲۰/۳، ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة طیر الجنة: ۲۵٤۲. وسنده صحیح.

كوثر د جنت يو نهر دې. د كوم دواړو غاړو ته چه سره زر او سپين زر دي په ياقوتو او مرغلرو باندې بهيږي د كوم اوبه چه د واورې نه ډيرې سپينې دي اود شاتو نه زياتې خوږې دي.

فائده:- د حضرت ابن عمر ﷺ نه هم دا تفسير نقل دې (ابن جرير) په ترمذي او ابن ماجه وغيره كښې دا روايت مرفوع هم راغلې دې. امام ترمذي رحمه الله دا حسن صحيح ښائي. ([1]) ابن جرير كښې دي رسول الله ﷺ يو ځل حضرت حمزه ﷺ بن عبدالمطلب كره تشريف يوړو هغوی هغه وخت په كور كښې نه وو د هغوی بي بي چه د قبيله بني نجار نه وه هغې اووئيل اې د الله ﷺ نبي ﷺ هغه خو اوس اوس ستاسو طرف ته درغلو كيدې شي بنونجار كښې حصار شوې وي. تاسو تشريف راوړئى حضور ﷺ كورته تشريف راوړو نوموړې بي بي د حضور ﷺ په وړاندې چورى كيخوده حضور ﷺ اوخوړله موړبي بي خوشحاله شوه او وئى وئيل الله ﷺ ډير ښه اوكړه چه پخپله دې تشريف راوړوگنى ما خو په خپله دربار ته د حاضريدلو اراده كړې وه چه تاسو ته د حوض كوثر دركيدو باره كښې تاسو ته مباركى دركړم. ماته اوس اوس حضرت ابوعماره ﷺ وئيلې وو چه تاسو فرمائيلى اود دې حوض زمكه د ياقوتو مرجان او زمرد اود مرغلرو ده. ([2]) د دې يوراوى حرام بن عثمان ضعيف دې خو واقعه حسن ده او په اصل تواتر سره ثابته شوې ده.

كوثر څه څيز دې :- د ډيرو صحابه كرامو رضي الله عنهم او تابعين رحمهم الله وغيره نه ثابت دي چه كوثر د نهر نوم دې. بيا ارشاد فرمائى لكه څنگه چه مونږ تاته خيركثير دركړې اوداسې د عزت نه ډك نهر دركړې نو ته هم صرف زما عبادت كوه فرض مونځ او قرباني هم د هغه وحده لاشريك له د نوم كوه. بل ارشاد دې ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ۝﴾ مراد د قرباني نه د اوښانو وغيره حلالول دي. مشركانو به سجدې اوقربانياني د الله ﷺ نه بغير د نورو په نوم كولې. نو دلته حكم اوشو چه ته صرف د الله ﷺ په نوم باندې په اخلاص سره عبادتونه كوه. بل ځائ ارشاد دې ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ۝﴾ په كوم ځناور چه د الله ﷺ نوم وانخستلې شي هغه مه خورئى هغه خو فسق دې.

قوله تعالى :- وَانْحَرْ ۝

د نحرنه مراد: اووئيلې شوى دى چه مراد د وانحرنه د ښى لاس په گس لاس مانځه كښې په سينه كيخودل دي. هم دا د حضرت علي ﷺ نه په غير د صحيح سند سره نقل دي. حضرت شعبي رحمه الله د دې لفظ هم دا تفسير كوى. حضرت ابوجعفر باقر رحمه الله فرمائى چه د دې نه مراد د مانځه په شروع كښې رفع اليدين كول دي. اودا هم وئيلې شوى دى چه مطلب دا دې چه په خپله سينه د قبلې طرف ته متوجه وى. دا درې واړه اقوال په ابن جرير كښې نقل دي.

فائده:- ابن ابي حاتم كښې په دې ځائ يو ډير منكر حديث نقل دې په كوم كښې چه دى كله چه دا سورت په نبي كريم ﷺ باندې نازل شو نو وئى فرمائيل جبرائيل عليه السلام د وانحر نه څه مراد دې؟ ماته چه د خپل پروردگار د طرف نه حكم كيږي. جبرائيل عليه السلام اوفرمائيل دې نه مراد قرباني نه ده تاته حكم كولې شى چه د مانځه په شروع كښې تكبير تحريمه كښې لاسونه اوچته وه اود ركوع په وخت كښې هم اوچه كله د ركوع نه اوچت شې نو بياهم اوچه كله سجده اوكړې. هم دا زمونږ مونځ دې اود هغه فرښتو مونځ دې كومې چه په اووم آسمان كښې دي. د هريو څيز ښائست وى اود مانځه ښائست د هرتكبيرنه پس رفع اليدين كول دي ([3]) دا حديث دغه شان په مستدرك حاكم كښې هم دي. عطاء خراساني رحمه الله فرمائي د

---

[1] ترمذي كتاب تفسير القران باب ومن سورة الكوثر: ٣٣٦١. وهو حديث حسن بالشواهد.

[2] الطبري:

[3] حاكم : ٥٣٧/٢،

وانحر نه مراددادي چه خپله شادرکوع نه اوچته کړي نواعتدال اوکړه اوسینه ښکاره کړه یعني اطمینان حاصل کړه.(ابن ابی حاتم) دا ټول اقوال غریب دی او صحیح قول اولني دي چه مراد د نحر نه قربانیاني حلاله کول دی.ددې د پاره چه به رسول مقبول ﷺ د اخترد مانځه نه فارغ شو نو قرباني به ئې حلالوله او فرمائیل به ئې چه څوك زمونږ په شان مونځ اوکړي او زمونږ په شان قرباني اوکړي نو هغه شرعي قرباني اوکړه اوچا چه د مانځه نه اول څاروي حلال کړو د هغه قرباني اونه شوه. ابوبرده بن نیار ﷺ اودریدو سره اووئیل یارسول الله ﷺ ماخود مانځه نه وړاندې قرباني اوکړه په دې خیال چه نن به د غوښې طلب ډیر وی حضور ﷺ اوفرمائیل چه بس داخود خوراك غوښه شوه صحابي ﷺ اووئیل یارسول الله ﷺ اوس ماسره یود چیلئی بچې دې بل څه قرباني نه شم ورکولې(۱)امام ابوجعفر بن جریر ﷫ فرمائي چه ټیك قول د هغه دې چه وائی د دې معني دا ده چه خپل ټول مونځونه صرف هم د الله ﷻ د پاره ادا کوه اود هغه نه بغیرد بل چا د پاره نه. دغه شان د هغه په لارکښې وینه تویوه د بل چا په نوم قرباني مه کوه. د هغه شکر په ځائ راوړه چاچه تاته دا بزرګي درکړه اوهغه نعمت ئې درکړو د کوم په شان چه بل نعمت نشته. هم ته ئې هغه سره خاص کړې هم دا قول ډیرښه دې.

دمحمدبن کعب قرظی ﷫ اودعطاء ﷫ هم دا قول دې.بیاارشاد کولې شی چه اې نبی ﷺتاسره او ستاطرف ته نازل شوې وحی سره دښمني کونکې به خواراوذلیل کمتر اولکئی پریشوې دې.دا آیت د عاص بن وائل باره کښې نازل شوې دې.دې مردار به چه کله دحضور ﷺ چرته د خیرخبر اوریدو نو وئیل به ئې پریږدئی هغه خو لکئی پریشوې دې د هغه شاته څوك نارینه اولاد نشته د هغه په وفات کیدو به دهغه نوم ددنیا نه اوچت شی. په دې باندې دا مبارك سورت نازل شو. شمر بن عطیه ﷫ فرمائی چه د عقبه بن ابی معیط باره کښې دا آیت نازل شوې دې. ابن عباس ﷺ وغیره فرمائي چه د کعب بن اشرف اوقریشو ډلې باره کښې نازل شوې دې. بزار کښې دی چه کله کعب بن اشرف مکې معظمې ته راغلو نوقریشو هغه ته اووئیل چه ته خود دوی سردار ئې تابه د دې ماشوم طرف ته نه کتل چه د خپل ټول قوم نه ځان له اوجدا دې خیال کوی چه هغه غوره دې. حالانکه مونږ حاجیانوپه اهل کښې دردبست بیت الله زمونږ په لاسونوکښې دې. په زم زم باندې زمونږ قبضه ده. نو دې خبیث اووئیل بې شکه ته د ده نه بهترئي. په دې باندې دا آیت نازل شو. د دې سندصحیح دې.

حضرت عطاء ﷫ فرمائي چه دابولهب باره کښې دا آیت نازل شوې دې. کله چه د رسول الله ﷺ د خوئ انتقال اوشو نودې بدنصیب مشرکانوته اووئیل په نن شپه د محمد ﷺ نسل کټ شو په دې باندې الله ﷻدا آیت نازل کړو.دابن عباس ﷺ نه همدانقل دی هغه هم فرمائي دې نه مراد دحضور ﷺ هر یو دښمن دې دکوم کوم چه نوم واخستې شو اود کومو چه ذکرنه دې شوې هغه هم.د﴿ اَبْتَرُ﴾معني ده یوازې،د عربو داهم متل دې چه کله د چا نارینه اولاد وفات شی نو وائی﴿اَبْتَرُ﴾دحضور ﷺ دخوئ دوفات په وخت دوی د دښمنئی په توګه هم دا وئیل په کوم چه دا آیت نازل شو نو مطلب دا شوچه ﴿اَبْتَرُ﴾ هغه دې د چادمرګ نه پس چه د هغه ذکر ختم شی.دې مشرکانود نبی اکرم ﷺ باره کښې هم دا خیال کړې ووچه د ده ځامن خو وفات کړې شو هغوی پاتې نه شو د څه په وجه چه به د دوی د انتقال په وجه د ده نوم هم باقي پاتې نه شی. حاشاوکلا الله ﷻ به د دنیا د پاتې کیدو پورې د حضور ﷺ نوم ژوندې ساتي. د حضور ﷺ شریعت به ترهمیشه همیشه پورې باقي وی د حضور ﷺ تابعداری په هرچا باندې فرض کړې شوې ده دحضور ﷺ خوږ او پاك نوم دهریومسلمان په زړه او ژبه باندې دې اودقیامته پورې به په آسماني فضاکښې عروج اوترقئي سره تاویږي. په اوچه اولمده په هروخت کښې د هغې اعلان کیږي الله ﷻ دې په حضور ﷺ اود هغوی په آل اولاد باندې په ازواج مطهرات او صحابه کرام ﷺ باندې دقیامته

(۱) صحیح بخاری کتاب العیدین باب الا یوم النحر : ۹۵۵.

پورې درود اوسلام ډېرزيات او بې حده په كثرت سره راوليګی. امين.

الحمدلله) د الله ﷻ په فضل اوكرم سره اودهغه په احسان اورحم سره د سورت كوثر تفسيرهم ختم شو.

(تفسيرسورت كافرون)

د سورت تعارف او فضائل: صحيح مسلم كښې دحضرت جابر رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ دا سورت اوسورت اخلاص د طواف نه پس دوه ركعتو مونځ كښې تلاوت كړو([1]) په صحيح مسلم كښې د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دې چه د سحر په دوو سنتوكښې به هم رسول الله ﷺ هم دا سورتونه تلاوت فرمائيل. مسنداحمد كښې د حضرت ابن عمر رضی الله عنه نه روايت دې رسول الله ﷺ د سحر د فرضونه وړاندې په دوو ركعتوكښې اود ماښام نه پس په دوو ركعتوكښې اوځه د پاسه شل ځل اوځه دپاسه لس ځل سورت ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾ او﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ اولوستلو ([2]) (يعنى دومره ځل دا سورتونه ما د حضور ﷺ نه په مونځونوكښې اوريدلی دی). ([3]) مسنداحمدكښې د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه روايت دې چه نبی كريم ﷺ ما ۲۴ ځل او ۲۵ ځل د سحر په دوو سنتونوكښې دا دواړه سورتونه لوستلوسره ښه كتلې دې([4]) هم دمسند په دويم روايت كښې هم د دوی نه نقل دی چه پوره مياشت پورې حضور ﷺ به په دې دوو ركعتوكښې هم دغه دواړه سورتونه لوستونكې ليدلې دې([5]) دا روايت ترمذی ابن ماجه او نسائی كښې هم دې.امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائی. هغه روايت اول تيرشوچه دا سورت د څلورمې حصې قرآن برابردې او سورت﴿ اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا﴾هم مسنداحمدكښې روايت دې چه حضرت نوفل بن معاويه رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله ﷺ دوی ته اوفرمائيل چه زمونږ دربيبه پالنه ته په خپل كور كښې اوكړه.زما په خيال داحضرت زينب رضی الله عنها وه. دې يوځل بيا د حضور ﷺ په خدمت كښې حاضرشو نو وئې فرمائيل وايه ماشومه څه كوی؟ وئيل ما هغه خپلې مور سره پريخې ده وئې فرمائيل ښه ده ولې راغلې ئې؟ وئيل ددې دپاره چه تاسونه څه وظيفه زده كړم چه د اوده كيدو په وخت كښې لولم. حضور ﷺ اوفرمائيل چه د اوده كيدو په وخت سورت ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾ ([6])لوله اوده كيږه په دې كښې د شرك نه خلاصې او ويزاری ده([7]) دطبرانی په روايت كښې دی چه جبله بن حارثه رضی الله عنه ته هم حضور ﷺ دا فرمائيلې وو.طبرانی په يوبل روايت كښې دی چه پخپله به حضور ﷺ پخپله بستره سملاستونود دې سورت تلاوت به ئې فرمائيلو. مسنداحمدكښې دی چه حضرت جبله بن حارثه رضی الله عنه اووئيل يارسول الله ﷺ ماته څه داسې څيز اوښايه چه هغه زه د اوده كيدو په وخت كښې لولم. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ته كله د شپې خپلې بسترې له لاړ شې نو سورت ﴿ قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ﴾ لوله دا د شرك نه ويزاری ده.

اياتونه		سورة الكافرون مكية وهي ست أيت وركوعا واحدا		ركوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
⑥		شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې		①

[1]) صحيح مسلم كتاب الحج باب حجة النبی ﷺ : ۱۲۱۸.

[2]) احمد: ۲/۲٤،

[3]) صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين باب استحباب ركعتی سنة الفجر والحث عليها: ۷۲۶.

[4]) احمد: ۲/۹۵،.

[5]) احمد: ۲/۹٤، ترمذی كتاب الصلاة باب ماجاء ل تخفيف ركعتی الفجر .....: ٤۱۷.

[6]) ددې تخريج دسورة زلزال په شروع كښې تير شوې دې.

[7]) احمد: ٥/٤٥٦، ابوداود كتاب الادب باب ما يقول عند النوم: ٥۰٥٥، وهوحديث حسن ترمذی : ۳٤۰۳.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ۝١ لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ۝٢ وَلَآ اَنْتُمْ

اووايه ا اې کافرانو ا زۀ عبادت نۀ کوم ا دهغې ا چې تاسو ئې عبادت کوئ ا اونۀ يئ تاسو

ته اووايه چې اې کافرانو دکومو بتانو چې تاسو عبادت کوئ | زه د هغو عبادت نه کوم | او نه

عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ۝٣ وَلَآ اَنَا عَابِدٌ مَّا

عبادت کونکې ا دهغې ا چې زۀ ئې عبادت کوم ا اونۀ زۀ عبادت کونکې يم ا دهغې ا

تاسو دهغه الله تعالى عبادت کوئ | دکوم چې زۀ عبادت کوم | او نه به زه چرې د هغه

عَبَدْتُّمْ ۝٤ وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ۝٥

چې تاسو ئې عبادت کوئ ا اونۀ يئ تاسو ا عبادت کونکې ا دهغې چې زۀ ئې عبادت کوم ا

معبودانو عبادت اوکړم | دکومو چې تاسو عبادت کوئ |اونه تاسو دهغه چا عبادت کونکې يئ

لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِيَ دِيْنِ ۝٦

ستاسو دپاره ا دين ستاسو دې ا او زما دپاره ا دين زما دې ا

د کوم چې زه عبادت کوم | تاسو دپاره ستاسو طريقه ده او زما دپاره زما طريقه ده

قوله تعالى:- قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ۝ لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ۝

مومن د بتانوعبادت نه شي کولې :-په دې سورت مبارك کښې دمشرکانود عمل نه د ويزارئی اعلان دې اودالله ﷻ دعبادت په اخلاص سره حکم دې. دلته خطاب د مکې کفاروقريشوته دې خو په اصل کښې په مخ د زمکې ټول کافر مراد دی. د دې شان نزول داسې دې چه دې کافرانوحضورﷺ ته ونيلې وو چه يو کال ته زمونږ د معبودانو عبادت کوه نو په راتلونکی کال کښې به مونږ هم د الله ﷻ عبادت کوو. په دې باندې دا سورت نازل شو او الله ﷻ خپل محبوب برحق ته حکم اوکړو د دوی د دين نه د خپلې پوره ويزاره کيدو اعلان اوکړه چه زه ستا سو د دې بتانو اود کوم کوم چه تاسو د الله ﷻ شريك منئ به هيڅ کله عبادت اونه کړم سره د دې که تاسو هم زما معبودبرحق له چه وحده لاشريك لـه دې عبادت نه کونی.نودلته دا "ما" په معنی د "من" کښې ده بيانی دوباره هم دغه شان اوفرمائيل چه ستاسو په شان عبادت به اونه کړم. ستاسو په مذهب باندې زه عمل نه شم کولې. نه زه تاسو پسې لګيدلې شم بلکه زه خو به صرف د خپل رب عبادت کوم اوهغه هم په هغه طريقه چه کومه د هغه خوښه وی اوخنګه غواړی.ددې دپاره ئې اوفرمائيل چه نه تاسو زمادرب داحکامويه وړاندې سرټيټوئی اونه به دهغه عبادت دهغه دفرمان مطابق په ځائ راوړئی بلکه تاسوخو په خپله طريقه باندې طريقې مقرر کړی دی. لکه چه بل ځائ ارشاد دې ﴿اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ﴾ الخ دا خلق صرف د اټکل اوګمان او نفسانی خواهش پسې لګيدلې دی سره د دې چه د هغوی طرف ته د هغوی د رب هدايت رسيدلې دې. نو حضرت محمد مصطفی ﷺ د هغوی نه په هرقسم خپله لمن خلاصه کړې ده او په صفا توګه ئې د هغوی د عبادت د طريقونه جداوالی او د ناخوښئ اعلان کړې دې. ښکاره خبره ده چه د هرعابد معبود وی اود عبادت طريقه به ئې هم وی نو رسول الله ﷺ او د هغوی ﷺ امت صرف هم د الله ﷻ عبادت کوی د هغوی د عبادت طريقه هم هغه ده کومه چه سرورکائنات حضرت مصطفی ﷺ تعليم فرمائيلې ده.

قوله تعالى:- لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِيَ دِيْنِ۝

فائده:- ددې د پاره داخلاص کلمه ﴿لااله الاالله محمدرسول الله﴾ده يعنى د الله ﷻ نه بغير بل څوك معبود نشته اودهغه لارهم هغه ده دکومې خودونکې چه حضرت محمد ﷺ دې کوم چه د الله ﷻ پيغمبردې. او دمشرکانو معبودهم د الله ﷻ نه غيردى اود عبادت طريقه هم د الله ﷻ د طرف نه نه ده خودلې شوې. په دې وجه اوفرمائيلې شو ستاسو دين ستاسو د پاره او زما دين زما د پاره. بل ځائ ارشاد دې ﴿وَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ لِّيْ عَمَلِيْ وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۚ اَنْتُمْ بَرِيْٓـُٔوْنَ مِمَّآ اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ۝﴾كه چرې دوى تا دروغ کنړى نو ته ورته اووايه چه زمادپاره زما عمل دې اوستاسودپاره ستاسوعمل دې.زه ستاسوداعمالونه جدا يم او تاسوزمادکارونو نه ويزاره ئى. بل ځائ ارشاد دې ﴿لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ﴾زمونږ عمل زمونږ سره او ستاسو عمل تاسو سره. په صحيح بخارى کښې د دې آيت په تفسيرکښې دى چه ستاسو د پاره ستاسو دين دې يعنى کفر اوزما د پاره زما دين يعنى اسلام.دا لفظ په اصل کښې ﴿دينى﴾ وو خود نورو آياتونو وقف په نون باندې دې په دې وجه په دې کښې هم "يا" حذف کړې شوه. لکه په ﴿فهويهدين﴾ او ﴿يسقين﴾کښې.[1]

بعضې مفسرينو وئيلى دى چه مطلب دا دې چه زه خو ستاسو د معبودانو عبادت نه کوم اود بيا د پاره هم تاسو نااميده کوم چه ټول عمر کښې به دا کفر زما نه اونه شى اودغه شان نه تاسو اوس زما د رب عبادت کونى اونه به بيا د هغه عبادت اوکړئى. دې نه مراد هغه کافران دى چه د هغوى ايمان نه راوړل الله ﷻ ته معلوم وو لکه چه په قرآن پاك کښې بل ځائ ارشاد دې ﴿وَلَيَزِيْدَنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ مَّآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَّكُفْرًا﴾يعنى ستاطرف ته چه کوم نازليږى دې سره په هغوى کښې اکثر په سرکشئى اوکفر کښې زياتيږى. ابن جرير د بعضو عربو نه نقل کړى دى چه دوه ځل د دې جمله راوړل د کلك والى د پاره دى لکه ﴿ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝﴾ کښې او﴿ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيْمَ ۝ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِيْنِ ۝﴾ کښې نود دې دواړو جملو دوه ځل راوړلو حکمت کښې دا درې اقوال شو يوخوداچه د اولې جمله نه مراد معبود او دويم نه مراد دعبادت طريقه، دويم دا چه د اولې جمله نه مراد حال يعنى موجوده اودويم نه مراد استقبال يعنى راتلونکې، دريم دا چه د اولې جمله تاکيد په دويمه جمله سره دې خودلته دا يادساتئى چه يوه څلورمه توجيه هم ده کوم چه امام ابن تيميه رحمه الله خپلو بعضې کتابونوکښې قوت ورکړې دې. هغه دا چه اوله جمله خو فعليه ده او دوباره اسميه ده نو مراد دا شو چه نه خو به زه د غيرالله عبادت کوم اوه مانه کله هم اميد اونه ساتئى يعنى د واقعه هم نفى ده اوپه شرعى توګه ممکن کيدو نه هم انکار دې. داقول هم ډير ښکلې دې. والله اعلم.

فائده:- حضرت امام شافعى رحمه الله د دې آيت نه استدلال کړې دې چه کفرهم يوملت دې په دې وجه يهودى دنصرانى او نصرانى ديهودى وارث کيدې شى کله چه په دې دواړو کښې د نسب يا سبب د وراثت وى ځکه چه د اسلام نه علاوه د کفر څومره لارې دى هغه ټولې په باطل کيدوکښې يو دى. د حضرت امام احمد رحمه الله اود هغه د موافقينومذهب د دې خلاف دې چه نه يهودى د نصرانى وارث کيدې شى اونه نصرانى د يهودى ځکه چه په حديث کښې دى چه دوه مختلف مذهبونووالا په خپل مينځ کښې د يو بل وارث کيدې نه شى.[2]

﴿والحمدلله على احسانه﴾ د سورت کافرون تفسير ختم شو.

---

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة (قل يا ايها الكافرون) تعليقا.

[2] ابوداود كتاب الفرائض باب هل يرث المسلم الكافر: ۲۹۱۱. وسنده حسن ، السنن الكبرى للنسائى : ۶۳۸۴.

(تفسير سورت نصر)

دَ سورت تعارف:- اول هغه حديث بيان شوچه دا سورت د څلورمې حصې قرآن برابر دې. ([1]) حضرت ابن عباس ﷺ دحضرت عبيده بن عبدالله ﷺ نه تپوس اوکړو پيژنې د ټولونه په آخرکښې کوم يو سورت نازل شوې دې؟ جواب ئې ورکړو چه او هم دا سورت ﴿إِذَا جَاءَ﴾ نوهغوی اوفرمائيل اوته رښتونې ئې (نسائی).

([2]) حافظ ابوبکر بزار رحمه الله او حافظ بيهقی رحمه الله دحضرت ابن عمر ﷺ روايت نقل کړې دې چه دا سورت د ايام تشريق دورخو په مينځ کښې نازل شو نوحضور ﷺ پوهه شو چه داد رخصت سورت دې هم هغه وخت حکم اوشو اودحضور ﷺ اوښه قصوی تياره کړې شوه په دې باندې سور شو اوهغه زوروره خطبه ئې بيان کړه کومه چه مشهوره ده([3]) بيهقی کښې دی چه کله دا سورت نازل شونو حضور ﷺ خپله د زړه ټکړه حضرت فاطمة الزهری رضي الله عنها راوغوښته او ونې فرمائيل ماته زما د وفات کيدو خبر راغلو. حضرت زهری رضي الله عنها په ژړا شوه بيا ناڅاپې په خندا شوه کله چه نورو خلقو تپوس اوکړو نوونې فرمائيل د وفات خبر خو اوژړولم خو په ژړاکښې حضور ﷺ تسلی راکړه بچې صبرکوه زما په اهل کښې به د ټولو نه رومبې ته ماسره ملاويږې. نو ماله ناڅاپې خندا راغله. ([4])

اياتونه	سورة النصر مكية وهي ثلث ايات وركوعا واحدا	ركوع گانې
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۳	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	①

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ ① وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُوْنَ فِيْ دِيْنِ اللهِ
کله چې ا راغې ا امداد دالله ا او فتح ا اواووينې ته ا خلق ا چې داخليږی ا په دين دالله کښې
څه وخت چې دالله تعالی مدد راغلو او (مکه) فتح شوه ا اوتا اوليدل چې خلق دالله تعالی
اَفْوَاجًا ② فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ؕ إِنَّهٗ
ډلې ډلې ا نو تسبيح وايه ا سره د ثنا ا درب خپل ا او ببښنه غواړه دهغه نه ا بيشکه هغه ا
په دين کښې ډلې ډلې داخليږی ا نو دخپل رب تسبيح اوحمد وايه ا اودهغه نه ببښنه غواړه ا بيشکه
كَانَ تَوَّابًا ③
دې ډير توبه قبلونکې ا
هغه توبه قبلونکې دې

قوله تعالی:- إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ ①

دَ الله تعالی دَ امدا اوفتح نه مراد:- حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمائی چه د لوئ عمر بدری مجاهدينو سره سره حضرت عمر فاروق ﷺ به زه هم شامل کولم نوکيدې شی چه په دې سره د چا په زړه کښې څه خفګان شان پيدا شوی وی. هغه ونيلې وو چه دې دې مونږ سره نه راځی د ده هومره خو زمونږ بچې

---

[1] ددې تخريج دسورة الزلزال په شروع کښې تير شوې دې.

[2] صحيح مسلم كتاب التفسير آيات متفرقة: ۳۰۲٤.

[3] مجمع الزوائد: ۲۷۱/۳،

[4] المعجم الكبير للطبرانی : ۱۱۹۰۷،

دی.خلیفة المسلمین حضرت عمر ﷛ اوفرمائیل چه تاسو دې ښه پیژنئ.یوه ورځ ئې ټول راوغوښتل او زه ئې هم یادکړم. زه پوهه شوم چه نن دوی ته څه خودل غواړی.کله چه مونږ ټول لاړونو امیرالمؤمنین﷛ مونږ نه تپوس اوکړوچه سورت ﴿إِذَاجَآءَ﴾ متعلق تاسو ته څه علم دې؟ بعضو اوونیل چه په دې کښې مونږ ته دالله ﷻ حمداوثنا بیانولو اود ګناهونو د ښښنې غوښتلو حکم راکړې شوی دې کله چه د الله ﷻ امداد راشی اوزمونږه فتح وی نوچه مونږ دا اوکړو او بعضې بالکل خاموش پاتې شو.هغوی زما طرف ته توجه اوفرمائیل او وئی وئیل چه ته هم دا وائې؟ ما وئیل نه، وئی فرمائیل بیا نور څه وائې؟ ماوئیل داد رسول الله ﷺ د وفات پیغام دې تاسو ته خودلې شی چه اوس ستاسو ددنیاوی ژوندون ختمیدونکې دې ته په تسبیح حمداواستغفارکښې مشغول شه حضرت فاروق اعظم ﷛ اوفرمائیل چه هم دازه پیژنم. (بخاری) (١)

شان نزول:کله چه دا سورت نازل شو نو حضور ﷺ فرمائیلې وو چه اوس به هم په دې کال کښې زه وفات کیږم ماته زما د وفات کیدو خبر راکړې شوی دې. (مسنداحمد) مجاهد رحمه الله ابوالعالیه رحمه الله ضحاک رحمه الله وغیره هم دغه تفسیربیان کړې دې. یوروایت دې چه حضور ﷺ په مدینه منوره کښې وو وئی فرمائیل الله اکبر الله اکبردالله ﷻ امداد راغلو اوفتح هم،دیمن خلق راغله تپوس ئې اوکړو حضور ﷺ دیمن والا څنګه دی وئی فرمائیل نرم زړه والا اودښکلې طبیعت والا دی ایمان خو د یمن والا دی اوپوهیږی هم هغوی اوحکمت هم د یمن والا دې(ابن جریر)(٢) دابن عباس ﷛ بیان دې چه کله دا سورت نازل شو نو په دې کښې دحضور ﷺ د وفات خبروو نو حضور ﷺ په خپلوکارونوکښې نوره هم ملا اوتړله اوتقریبًا هم دا ئې اوفرمائیل چه دا پورته تیرشو. (طبرانی) (٣)

دنزول په اعتبار سره د ټولو نه اخری سورت:-د حضرت ابن عباس ﷛ نه داهم روایت دې چه په سورتونو کښې دپوره نازلیدو په اعتبار سره د ټولونه آخری سورت هم دا دې (٤) (طبرانی) یوبل حدیث کښې دی چه کله داسورت نازل شو حضور ﷺ ددې تلاوت اوکړو او وئی فرمائیل چه خلق په یوه غاړه دی اوزه او زماصحابه کرام په بله غاړه دی.واورئ دمکې دفتح نه پس هجرت نشته البته جهاداونیت شته. مروان ته چه کله دا حدیث حضرت ابو سعید خدری ﷛ واورولو نو ده وئیل دروغ وائې. دغه وخت کښې مروان سره په تخت باندې رافع بن خدیج اوحضرت زید بن ثابت ﷛ ناست وو نو حضرت ابوسعید ﷛ اوفرمائیل چه دې دواړو ته هم د دې حدیث پته ده دوی هم دا حدیث بیانولې شی خو یوته د خپلې سردارئ تلو ویره ده اوبل ته د زکوة د وصولولو د عهدې نه د لرې کیدلو ویره ده. مروان کوړه اوچته کړه اوحضرت سعید ﷛ ئې وهل غوښتل خودې دواړو بزرګانوچه کله دا اوکتل نو وئې وئیل مروان واوره ابوسعید ﷛ رښتیا فرمائیلی (٥)(مسنداحمد) داحدیث ثابت دې.

دحضرت ابن عباس ﷛ نه دا هم روایت دې چه حضور ﷺ د مکې د فتح په ورځ اوفرمائیل هجرت پاتې نه شواوجهاد اونیت شته.کله چه تاسو ته اوونیلې شی نو زرپاسئ او روانیږئ (٦) په صحیح بخاری اوصحیح مسلم کښې داحدیث موجود دې. اودا هم یادساتئ چه کومو بعضو صحابه کرامو رضي الله عنهم د حضرت فاروق اعظم ﷛ په وړاندې د سورت دا مطلب بیان کړوچه کله الله ﷻ په مونږ باندې ښارونه او

---

(١) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة اذا جاء نصر الله باب قوله (فسبح بحمد ربک واستغفره....) : ٤٩٧٠.

(٢) احمد: ٢١٧/١.

(٣) مسند البزار : ٢٨٣٧.

(٤) المعجم الکبیر : ١١٩٠٣.

(٥) المعجم الکبیر : ١٠٧٣٦. وسنده صحیح .

(٦) صحیح بخاری کتاب جزاء الصید : باب لا یحل القتال بمکة: ١٨٣٤. صحیح مسلم: ١٣٥٣.

قلعه ګاني فتح کړي اوزمونږ امداد اوکړي نو مونږ ته حکم ملاوېږي چه مونږ دهغه تعريفونه اوکړواود هغه شکر اداکړودهغه پاکي بيان کړو اودخپلو ګناهونو ښښنه اوغواړو. دامطلب هم بالکل صحيح دې اوتفسيرهم ډېر ښکلې دې ګورئي رسول الله ﷺ د مکې د فتح په ورځ د ضحى په وخت کښې اته رکعته مونځ اداکړو نو خلق وائي چه دا د ضحى مونځ وو خومونږ وئيلې شوچه د ضحى مونځ به حضورﷺ هميشه نه کولونو بيا په دې ورځ چه مشغولتيا اوکار ډېر وو مسافرت وو نودائي څنګه کولې شو؟ د حضورﷺ اقامت د مکې د فتح په موقعه باندې په مکه کښې د رمضان ترآخره پورې نورلس ورځې وو. حضورﷺ به فرض مونځ هم قصرکولو روژه ئي هم اونه ساتله اوټول لښکر چه تقريبا لس زره وو دغه شان به ئي کول.ددې حقائقونه داخبره صفا ښکاره کېږي چه دا مونځ د فتح د شکريه مونځ وو څکه چه د لښکرپه سردارچه د وخت امام وي باندې مستحب دی چه کله يوښارفتح شي نو په داخليدو باندې پکاردی چه اته رکعته مونځ اوکړي. حضرت سعدبن ابی وقاص ﷺ د مدائن د فتح په ورځ هم داسې کړې وو. دا اته رکعته دې دوه دوه رکعته کولوسره اداکوي. د بعضو داهم قول دې چه اته واړه رکعته هم په يوسلام باندې اوکړئي خو په ابوداؤدکښې په صراحت سره روايت دې چه حضورﷺ د هرو دوو رکعتونه پس سلام ګرځولې دې. ([1])

د تسبيح نه څه مراد دې: دويم تفسيرهم صحيح دې کوم چه ابن عباسﷺ وغيره کړې دې په دې کښې حضورﷺ ته دهغوی د وصال خبر ورکړې شوې دې چه کله تاسو خپل وطن مکه معظمه فتح کړئي د کوم ځائ نه چه دې کافرانوته په وتلوباندې مجبورکړې وې نوته په خپلو سترګود خپل محنت ميوه اووينې چه ډلې ډلې ستا د جهنډې لاندې راشي.بې شميره خلق د اسلام په دائره کښې داخل شي نو زمونږ طرف ته د راتلو او زمونږ سره دملاقات تيارې کوه اود دنيانه ډېره زياته ښيګړه ستاد پاره هلته ده.هم هلته ستا ميلمستيا تياره ده اوزما په شان ميزبان دې. ته چه زما دا نښې اووينې نو په ډېر کثرت سره زما حمداوثنا کوه اوپه توبه او استغفارکښې لګيا شه.

قوله تعالى:- فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ

دصحيح بخاري په حديث کښې دحضرت عائشه صديقه ﷺ نه روايت دې حضورﷺ به پخپله رکوع او سجده کښې ډېر په کثرت سره ﴿سبحانك اللهم وبحمدك اللهم اغفرلي﴾ لوستلو.حضور ﷺ به د قرآن دا آيت ﴿فسبح﴾الخ باندې عمل کولو([2]) بل روايت کښې دی حضورﷺبه په خپل آخری عمرکښې ددې کلمو اکثر وردکولو﴿سبحان الله وبحمده استغفرالله واتوب اليه﴾ دالله ﷻ ذات پاك دې هم دهغه دپاره ټول تعريفونه دی زه دالله ﷻ نه استغفارکوم اود هغه طرف ته ټيټيږم. اوفرمائيل به ئي زما رب ماته حکم راکړې دې چه کله زه دا علامت اووينم چه مکه معظمه فتح شوه اوپه دين اسلام کښې خلق ډلې ډلې داخل شي نو چه زه داسې کلمې په کثرت سره اووايم. نوالحمدلله ما هغه اوليدل اواوس په دې وظيفه کښې مشغول يم. ([3])(مسنداحمد)

ابن جريرکښې دام سلمه ﷺ نه روايت دې حضورﷺ به په خپل آخری عمرکښې په کيناستو پاسيدو تلو راتلو ګرځيدو راګرځيدو﴿سبحان الله وبحمده﴾ لوستلو ما يوځل تپوس اوکړو حضورﷺ د دې څه وجه ده؟ حضورﷺ د دې سورت تلاوت اوکړو او وئې فرمائيل چه ماته د الله ﷻ نه داحکم دې([4])چه په يو مجلس کښې کينې او بيا هغه ختم شي نو څه وئيل پکاردی مونږ په خپل يومستقل تصنيف کښې

---

[1] ابوداود كتاب التطوع باب صلاة الضحى : ۱۲۹۰، وهو حديث حسن.
[2] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة اذا جاء نصر الله : ٤٩٦٨. صحيح مسلم: ٤٨٤.
[3] احمد: ٣٥/٦، صحيح مسلم: ٤٨٤.
[4] الطبرى : ٦٧٠/٢٤،

ليكلې دى. مسنداحمد كښې دى چه كله داسورت نازل شو نو حضور ﷺ به اكثر په خپل مانځه كښې د دې تلاوت كولو او په ركوع كښې به نبى درې ځل دا لوستل ﴿سبحانك اللهم ربنا وبحمدك اللهم اغفرلى انك انت التواب الرحيم﴾ (۱) دفتح نه دلته مراد فتح مكه ده په دې باندې اتفاق دې اوعمومًا عرب قبيلې ددې په انتظار كښې وې كه چرې دې په خپل قوم باندې غالب راغلو اومكه معظمه د ده د حكم لاندې راشى نو بيادهغه په نبى كيدو كښې ذره شك شبه نشته. اوس چه كله الله ﷻ د خپل حبيب په لاس باندې مكه معظمه فتح كړه نو دا ټول په اسلام كښې داخل شو. والحمدلله.

په صحيح بخارى كښې هم د حضرت عمرو بن سلمه ﷺ دا مقوله موجود ده چه د مكې معظمې د فتح كيدوسره هرې قبيلې د اسلام طرف ته وړانديوالې اوكړو اودې ټولوته هم ددې انتظار وو چه دې اود ده قوم پريږدئى اوګورئى كه دا په حق سره نبى وى نو دې به په خپل قوم باندې غالب راشى او په مكه معظمه باندې به د ده جهنډا اولګولې شى(۲) مونږ د غزوه فتح مكه پوره پوره واقعه په تفصيل سره د خپل سيرت په كتاب كښې ليكلې ده كوم صاحب چه تفصيلات كتل غواړى هغه دې داكتاب اوګورى. فالحمدلله. مسنداحمد كښې دى چه حضرت جابر بن عبدالله ﷺ ګاونډى چه كله د يو سفر نه واپس راغلو نو حضرت جابر ﷺ د هغه د ملاقات د پاره لاړو. هغه دخلقو دبې اتفاقئى او اختلاف حال بيان كړو اودهغوى د نوى ايجاد كړې شوو بدعتونو تذكره ئې اوكړه نو درسول الله ﷺ د صحابى ﷺ دسترګو نه اوښكې لاړې اوپه ژړا كښې اوفرمائيل چه ما د حبيب كبرياشافع روزجزاحضرت محمد ﷺ نه اوريدلى دى چه دخلقو فوځونه فوځونه د الله ﷻ په دين كښې داخل شى خو ډير زر به ډلې ډلې د هغې نه اوځى هم(۳) ﴿والحمدلله على احسانه﴾ د سورت نصر تفسير ختم شو.

آياتونه	سورة اللهب مكية وهى خمس ايات وركوع اواحدا	ركوع ګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑤	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكې دې	①

تَبَّتْ يَدَآ اَبِىْ لَهَبٍ وَّتَبَّ ۝١ مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهٗ وَمَا

مات شه | دواړه لاسونه | دابولهب | او هلاك شو هغه | هيڅ ېكار رانغې دهغه | مال دهغه | او هغه څه

دابولهب لاسونه دې مات شى او هغه دې برباد شى | دهغه مال اودهغه ګټه دهغه هيڅ په

كَسَبَ ۝٢ سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝٣ وَّامْرَاَتُهٗ

چې ګټلى وو هغه | ډير زر به ننوځى هغه | اور ته | چې لمبو والا به وى | او ښځه دهغه هم |

كار رانغله | ......زر به هغه شغله وهونكى اور ته ورا وغورزيږى | .... او ددۀ ښځه هم

حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝٤ فِىْ جِيْدِهَا حَبْلٌ مِّنْ مَّسَدٍ ۝٥

راوړونكې دلرګو | په څټ دهغې كښې به وى | رسئ | دمونجو |

چې خشاک ئې اوچت كړې ګرځى | او دهغې په څټ كښې د مونجو رسئ ده

---

(۱) احمد: ۳۸۸/۱.

(۲) صحيح بخارى كتاب المغازى باب نمبر: ۵۴ حديث: ۴۳۰۲.

(۳) احمد: ۳۴۳/۳.

د نزول واقعه: صحيح بخاري کښې دي رسول الله ﷺ بطحاء ته لاړو او يوغر ته اوختلو او په اوچت اواز سره ئي ﴿صباحاه ياصباحاه﴾ وئيل. قريش ټول راجمع شو نو حضور ﷺ ورته اووئيل چه که زه تاسو ته اووايم چه سحريا ماښام په تاسو باندې دښمن حمله کونکې دې نو آيا تاسو به ما رښتونې اومنئ؟ ټولو جواب ورکړو اوجی. حضور ﷺ اوفرمائيل واورئي زه تاسو د الله ﷻ د سخت عذاب راتلو خبردرکوم. نو ابولهب اووئيل ته هلاک شې دا مونږ دې د پاره راجمع کړې يو. په دې باندې سورت نازل شو (بخاري). ([1])

ابو لهب، څوک وو او ددهٔ انجام:- دويم روايت کښې دي چه لاسونه څنډل اوداسې وئيل پاسيدو ﴿تَبَّتْ﴾ دا بد دعاده او ﴿تَبَّ﴾ خبردې. دا ابولهب د حضور ﷺ تره وو اودهغه نوم عبدالعزى بن عبدالمطلب وو د ده کنيت ابوعتبه وو. د هغه دمخ دښائست او ږرق ږروق په وجه هغه ته ابولهب يعنى دشغلې والا وئيلې کيدو. دا دحضور ﷺ سخت دښمن وو هروخت به تکليف رسولو نقصان رسولو کښې اخته وو. ربيعه بن عباد ديلي ؓ دخپل اسلام راوړلو نه پس دخپل جاهليت واقعه بيان کوي چه ما رسول الله ﷺ د ذوالمجاز په بازار کښې اوليدلو چه حضور ﷺ پسې تک سپين مخ والا په يوسترګه ړوند اودهغه دسردوېښتو دوه کمسئې وې راغلو اوونی وئيل خلقو دا بې دينه دې دروغژن دې. غرض حضور ﷺ دخلقو جمع ته لاړو اودالله ﷻ دتوحيد دعوت ئې ورکولو دا سړې به روستوروستو روان وو اودا به ئي وئيل. ما دخلقو نه تپوس اوکړو دا څوک دې؟ خلقو وئيل د حضور ﷺ تره ابولهب دې. لعنه الله (مسنداحمد) ([2])

ابوالزناد دحديث راوی ربيعه ؓ ته اووئيل چه ته خو به دغه وخت کښې ماشوم وې وئی فرمائيل چه زه دغه وخت کښې د پوره عمر ووم، مشک به مې راډکولو([3]) دويم روايت کښې دی زه د خپل پلار سره ووم زما عمر ځوان وو اوما کتل چه رسول الله ﷺ به يوې يوې قبيلې ته تلو او وئيل به ئي خلقو زه ستاسو طرف ته د الله ﷻ جوړکړې راليګلې شوې يم زه تاسو ته وايم چه صرف هم د يو الله ﷻ عبادت کوئی اوهغه سره څوک شريک مه جوړوئی ما رښتونې اوګڼرئی اومازما ددښمنانو نه بچ کړئی دې د پاره چه دا کارپوره کړم دکوم چه الله ﷻ ماته حکم راکړې راليګلې يم. حضور ﷺ چه به کوم ځائ ته داپيغام رسولو فارغ به شو نودحضور ﷺ تره ابولهب به هلته راورسيدو اووئيل به ئي اې دفلانکې قبيلې خلقو دا سړې خوتاسو دلات اوعزى نه اخواکول غواړي اود بنومالک بن قيس ستاسو دپيريانو ملګرونه تاسولرې کوی اودخپلې نوې راوړلې شوې ګمراهئى طرف ته تاسوهم راکاږي. خبردارمه دده منئی اومه اورئی. (احمدو طبراني) ([4])

دَابولهب مذمت:- الله ﷻ په دې سورت کښې فرمائی چه ابولهب دې برباد وی د هغه کوشش غرق شو د هغه اعمال هلاک شو او په يقين سره د هغه بربادي شوې ده. د هغه اولاد د هغه په کار رانغلو. ابن مسعود ؓ فرمائی چه کله رسول الله ﷺ خپل قوم د الله ﷻ طرف ته رابله نو ابولهب به وئيل چه که زما د وراره خبره حق وه نوزه به خپل مال او اولاد د قيامت په ورځ الله ﷻ ته په فديه کښې ورکړم او د هغه دعذاب نه به خلاص شم. پدې باندې دا آيت ﴿مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهٗ وَمَا كَسَبَ﴾ نازل شو. بيا فرمائی چه داشغلې وهونکې اُورچه سخت سوزونکې دې اوډير په تيزئی سره به داخليږی اودهغه ښځه هم چه د قريشو د ښځو سرداره وه د هغې کنيت ام جميل وو نوم ئی اروی وو د حرب اِبن اميه لور وه دابوسفيان ؓ خور وه اودخپل خاوند په کفردښمنی سرکشئی کښې دا هم دهغه سره وه. د دې دپاره به دقيامت په ورځ په عذابونوکښې د هغه سره وی. لرګی به راجمع کوی اوپه هغه اُورکوم کښې چه خاوندپروت وی په هغې

([1]) صحيح بخاري كتاب التفسير سورة تبت يدا ابي لهب باب قوله (ماأغنى ماله وما كسب .....) ٤٩٧٢.

([2]) احمد: ٣٤١/٤، وسنده حسن .

([3]) محمد بن اسحاق واحمد: ٤٩٢/٣،

([4]) احمد: ٤٩٢/٣،

کښې به ئې اچوی. دهغې په مرئې کښې به د اور رسئی وی اود دوزخ خشاك به راغونډوی. دا معنی هم کړې شوې ده ﴿حَمَّالَةَ الْحَطَبِ﴾ نه مراد دهغې غیبت کول دی. امام ابن جریر رحمه الله همداخوښوی. ابن عباس رضی الله عنه وغیره دامطلب بیان کړې دې چه دې به دځنګل نه ازغن لرګی راغونډول اودحضور ﷺ په لارکښې به ئې خورول. دا هم ونیلې شوی دی چه دې ښځې به حضور ﷺ ته د فقر پیغور ورکولو نو هغې ته به دهغې لرګی راغونډول رایادولې شو خو صحیح قول هم ړومبې دې. والله اعلم.

قوله تعالی:- فِيْ جِيْدِهَا حَبْلٌ مِّنْ مَّسَدٍ

سعیدابن مسیب رضی الله عنه فرمائی هغې سره یوښکلې هارامیل وو ونیل به ئې چه زه به دا خرڅوم اود حضرت محمد ﷺ په مخالفت کښې به ئې خرچ کوم نو دلته اوفرمائیلې شو چه د هغې په بدله کښې به د هغې په مرئې کښې داُور طوق اچولې شی. حضرت عروه رضی الله عنه فرمائی چه دا به د دوزخ زنځیر وی دکوم چه به یوه یوه کړئې اویا اویا ګزه وی. ثوری رحمه الله فرمائی چه داد دوزخ طوق دې د کوم اوږدوالې چه اویالاسه دې. جوهری رحمه الله فرمائی چه دا د اوښ د څرمن او اوښ د ویښتونه جوړولې شی. مجاهد رحمه الله فرمائی د اوسپنې زنځیر. حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمائی کله چه داسورت نازل شو نودې کاڼړئی ښځې ام جمیل بن حرب پخپل لاس کښې دسوکې والا کاڼړې واخستو اوداسې وینا کولوسره دحضور ﷺ خواله راغله. ﴿مذمماابینا ودینه قلینا وامره عصینا﴾ یعنی مونږ دمذمم منکر یودهغه ددین دښمنان اودهغه نافرمان یو. دې وخت کښې رسول الله ﷺ په کعبة الله کښې ناست وو حضور ﷺ سره زماپلار حضرت ابوبکر رضی الله عنه هم وو صدیق اکبر رضی الله عنه هغه په دې حالت کښې کتلوسره حضور ﷺ ته عرض اوکړو یارسول الله ﷺ دا راروانه ده هسې نه چه تاسو اووینی نوحضور ﷺ اوفرمائیل صدیق بې غمه اوسه دا ما نه شی لیدلې. بیا حضور ﷺ د قرآن پاك تلاوت کول شروع کړو چه د دې نه بچ شی. پخپله قرآن پاك فرمائی ﴿وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُوْرًا﴾ یعنی چه ته کله قرآن پاك لولې نو مونږ ستااود ایمان نه راوړونکو په مینځ کښې پټه پرده اچوو. داځناوره راغله اوحضرت ابوبکر رضی الله عنه سره اودریده او حضور ﷺ هم حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه سره ښکاره ناست وو خو قدرتی پردو د هغې په سترګو پردې واچولې حضور ﷺ ئې اونه لیدې شو. حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه ته اووئیل چه مااوریدلی دی چه ستاملګری زما خرابې بیان کړې دې یعنی په شعرونوکښې زما مذمت کړې دې حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه اووئیل نه نه د رب البیت قسم حضور ﷺ ستا هیڅ خرابې نه دې بیان کړې نودا وینا کولوسره لاړه چه قریشوته پته ده چه زه د هغوی دسردار لوریم. (ابن ابی حاتم) ([1])

دام جمیل طواف کښې بد دعاء:- یوځل دې خپل اوږد څادراغوستې وو اوطواف ئې کولو پښې په څادر کښې اونختې اواوخوئیده نو ونیل مذمم غرق شې. ام حکیم بنت عبدالمطلب اووئیل زه خو پاکه ښځه یم خپل ژبه نه شم خرابولې اودوستی کونکې یم نو داغ به اونه لګوم اومونږ ټول هم د یونیکه اولاد یو اوقریش یو اوبیا ته خو ښه پیژندونکې ئې. بزار کښې دی دې حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته اووئیل ستا ملګری زما بدې ونیلې نوحضرت صدیق اکبر رضی الله عنه قسم خوړلوسره جواب ورکړوچه نه خوحضور ﷺ ته شعرونیل ورځی اونه چرې حضور ﷺ شعرونه وئیلی. دهغې د تلونه پس صدیق اکبر رضی الله عنه دحضور ﷺ نه معلومه کړه چه هغې تاسو اونه لیدلې؟ حضور ﷺ جواب ورکړوچه فرښته مینځ کښې ولاړه وه ترکومې چه هغه واپس نه وه تلې. ([2])

بعضې اهل علم ونیلی دی چه دهغې په غاړه کښې به ددوزخ د اُوررسئی وی دکوم په ذریعه چه به هغه راښکلې شی اوددوزخ دپاسه ئې راوستې شی بیابه ئې سسته پریخودې شی اوددزخ بیخ ته به اور

---

[1] حاکم: ۳٦۱/۲، الحمیدی: ۳۲۳. وهو حدیث حسن.

[2] مسندالبزار: ۱۲۹٤،

سولې شي همداعذاب به هغې ته ورکولې شي. ددولچې رسنې ته به عربو ﴿مَسَدٍ﴾ وئیل په عربي شعرونو کښې همدالفظ په دې معنی کښې راوړلې شوې دې دلته دا یادساتنې چه دادبرکت نه ډك سورت زمونږ دنبي ﷺ د نبوت یو اعلی دلیل دې. ځکه چه ځنګه د هغوی د بدبختنې خبر په دې سورت کښې ورکړې شوې دې. هم دغه شان واقعه هم اوشوه اودې دواړو ته ترآخره پورې ایمان نصیب نه شو نه خو هغوی په ښکاره مسلمانان شو او نه په باطن کښې نه پټ اونه ښکاره. نودا سورت ډیر زبردست ډیر صفا اوروښانه دلیل دې د حضورﷺ د نبوت. د الله ﷻ د پاره ټول تعریفونه دی اود هغه فضل اوکرم اود هغه د احسان او انعام برکت دې چه د دې سورت تفسیرهم ختم شو.

﴿تفسير سورت اخلاص﴾

دَ دې شان نزول او دَ دې دَ فضیلت بیان:- مسنداحمدکښې دی چه مشرکانوحضورﷺ ته اووئیل دخپل رب صفتونه بیان کړه نو په دې باندې دا سورت نازل شو[1] د ﴿الصَّمَدُ﴾ معنی چه نه خوپیداشوې وی اونه د هغه اولاد وی ځکه چه څوك پیدا شوی وی هغه به یوځل مری هم اونوربه د هغه وارثان وی. الله ﷻ به نه مری اونه به دهغه څوك وارثان وی. د هغه په شان اودهغه د جنس نه بل څوك نشته. نه دهغه په مثل څه څیز شته.ترمذی وغیره کښې هم دا روایت دې[2] ابویعلی موصلی کښې هم دې یواعرابي داسوال کړې وو.په بل یوروایت کښې دی چه دمشرکانو دسوال په جواب کښې دا سورت نازل شو. د رسول الله ﷺ ارشاد دې چه د هریوڅیز نسبت دې اود الله ﷻ نسبت دا سورت دې. ﴿الصَّمَدُ﴾ هغه چاته وائی چه ډډ نه وی([3])بخاری کتاب التوحیدکښې دی چه حضورﷺ یو وړوکې غونډې لښکرچرته اولیګلو کوم وخت چه هغوی واپس شو نووئی وئیل حضورﷺ چه په مونږ باندې کوم یوسردار جوړکړې وو هغه به د هر مانځه دقراءت په ختمیدوباندې داسورت﴿قُلْ هُوَاللّٰهُ﴾ الخ لوستلو. حضورﷺ اوفرمائیل دهغه نه تپوس اوکړئی چه هغه داسې ولې کول په تپوس باندې هغه اووئیل چه دا سورت د رحمن صفت دې زما د دې لوستل ډیرخوښ دی. حضورﷺ اوفرمائیل هغه ته خبر ورکړه چه الله ﷻ هم هغه سره محبت لری([4])
بخاری کتاب الصلوه کښې دی چه یوانصاری؄ په مسجدقباکښې امام ووډهغه داعادت ووچه الحمد لوستلو نه پس به ئې داسورت لوستلو او بیا به چه ئې کوم سورت لوستلواود کوم ځائ نه به ئې لوستل غوښتل قرآن پاك به ئې تلاوت کولو.یوځل مقتدیانو وئیل چه ته دا سورت لولې اوبیا ورسره بل سورت یو ځائ کوې داڅه دی؟ ته صرف هم دا وایه یا ئې پریږده بل سورت لوله. هغه جواب ورکړو چه زه ځنګه کوم هم دغه شان به کوم که تاسو غواړئې نو ما امام اوساتئې اوکه وائې نوزه به ستاسو امامت پریږدم.اوس په هغوی دا خبره سخته اولګیده پوهیدل چه په دوی ټولوکښې هم دې غوره دې دهغه په موجودګی کښې دبل چا مونځ ورکول هم هغوی نه شو برداشت کولې. یوځل چه کله حضورﷺ هغوی له تشریف راوړو نوهغوی ورته داواقعه پیش کړه.حضورﷺ امام ته اوفرمائیل چه ته ولې د خپلو ملګرو خبره نه منې اوپه هریورکعت کښې دا سورت ولې لولې؟ هغه وئیل یارسول الله ﷺ زمادې سورت سره مینه ده حضورﷺ اوفرمائیل ددې محبت ته جنت ته اورسولې[5] دترمذی او مسند په یوحدیث کښې دی چه یوسړی حضور ﷺ ته عرض اوکړو چه زه دې سورت سره ډیره مینه کوم حضورﷺ اوفرمائیل د

---

[1]) احمد: ۱۳۳/۵،
[2]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاخلاص : ۳۳٦٤.
[3]) المعجم الاوسط للطبرانی : ۷۳٦ ، وسنده ضعیف جدا .
[4]) صحیح بخاری کتاب التوحید باب ما جاء فی دعا النبی ﷺ امته الی توحید الله تبارک وتعالی : ۹۳۲۰.
[5]) صحیح بخاری کتاب الاذان باب الجمع بین السورتین فی رکعة..... : ۷۷٤.

دې سورت محبت به تا جنت ته اورسوی.(١) یوسړی څوك په دې سورت لوستلو د شپې واوریدو چه هغه باربار هم دا سردوباره کوی. سحر راغلو اوحضورﷺ ته ئې د دې ذکر اوکړو هغه دا د معمولی ثواب کار ګڼړلو نو نبیﷺ اوفرمائیل د هغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې دا سورت د دریمې حصې د قرآن برابردې. (بخاری) (٢)

د صحیح بخاری په یوبل حدیث کښې دی رسول اللهﷺ خپلو صحابه کرامو رضی الله عنهم ته اوفرمائیل چه تاسو نه دا نه شی کیدلې چه په یوه شپه کښې دریمه حصه قرآن اولولئی نو دا په صحابه کرامو رضی الله عنهم باندې ګران پریوتل او وئی وئیل چه دومره طاقت خو په هریوکښې نه وی. حضورﷺ اوفرمائیل واورئی سورت اخلاص خو دریمه حصه قرآن دې. (٣) مسنداحمدکښې دی چه حضرت قتاده بن نعمان رضی الله عنه ټوله شپه هم دا سورت لوستلو حضورﷺ ته چه کله ذکر اوکړې شو نووئی فرمائیل چه دا سورت د نیم یا دریمې حصې د قرآن برابر دې. په یوبل روایت کښې دی چه حضرت ابوایوب انصاری رضی الله عنه اوفرمائیل چه په تاسوکښې دومره د چا طاقت شته چه هره شپه دریمه حصه قرآن اولولی. صحابه کرامو رضی الله عنهم وئیل دومره طاقت به دچاوی؟هغه اوفرمائیل واورئی ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾د دریمې حصې قرآن برابر دې. (٤) په دې کښې رسول اللهﷺهم تشریف راوړو حضورﷺ واوریدل نو وئی فرمائیل ابوایوب ربښتیاوائی.(مسند احمد)(٥)

ترمذی شریف کښې دی رسول مقبولﷺصحابه کرامو رضی الله عنهم ته اوفرمائیل راجمع شئی نن زه تاسوته دریمه حصه قرآن اوروم خلق راجمع شوکیناستل حضورﷺ د کورنه تشریف راوړو اوسورت ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ ئې اولوستلو اوبیائې کورته تشریف یوړو. اوس صحابه کرامو رضی الله عنهم خپل مینځ کښې خبرې شروع کړې چه حضورﷺ خووعده د دریمې حصې قرآن کړې وه چه دریمه حصه قرآن به اوروم کیدې شی د آسمان چرته څه وحی راغلې وی. دې کښې حضورﷺ بیا واپس تشریف راوړو وئی فرمائیل چه ما تاسو سره د دریمې حصې قرآن اورولووعده کړې وه واورئی دا سورت د دریمې حصې قرآن برابردې. (٦) د حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه په روایت کښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائیلی آیاتاسود دې نه عاجزئی چه هره ورځ دریمه حصه قرآن اولولئی. خلقو عرض اوکړوحضورﷺ مونږ خود دې نه عاجز اوضعیف یو. حضورﷺ اوفرمائیل واورئی الله ﷻ دقرآن درې حصې کړی دی﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ ۝ وَلَمْ يُوْلَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ۝﴾ دریمه حصه ده(٧)(مسلم اونسائی)همداسې روایتونه دصحابه کرامورضوان الله اجمعین دپوره ډلې نه روایت دی.یوځل حضورﷺ د یوځائ نه تشریف راوړلو هغوی سره حضرت ابو هریره رضی الله عنه هم وو نو حضورﷺ یوسړې د دې آیت په تلاوت کولوباندې واوریدونووئی فرمائیل چه واجب شو. حضرت ابوهریره رضی الله عنه تپوس اوکړو څه واجب شو؟وئی فرمائیل جنت. (٨)(ترمذی نسائی). د ابویعلی په یوضعیف حدیث کښې دی ایا په تاسوکښې څوك دا طاقت نه لری چه سورت ﴿ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ ۝ وَلَمْ يُوْلَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ۝﴾ دشپې درې ځل اولولی؟داسورت ددریمې حصې قرآن برابر

---

(١) احمد: ١٤١/٣، وسنده حسن ، ترمذی : ٢٩٠١. وهو صحیح.

(٢) صحیح بخاری کتاب فضائل القران باب فضل (قل هو الله احد): ٥٠١٣.

(٣) صحیح بخاری حوالا سابق : ٥٠١٥،

(٤) احمد: ١٥/٣

(٥) احمد: ١٧٣/٣،

(٦) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب فضل قراة قل هوالله احد: ٨١٢. ترمذی : ٢٩٠٠.

(٧) صحیح مسلم حوالا سابق. :٨١١

(٨) ترمذی کتاب فضائل القران باب ماجاء فی سورة الاخلاص :٢٨٩٧.

دي. (1) مسند احمد کښې دی چه عبدالله ابن حبيب ﷺ فرمائی چه مونږ تږی وو شپه تياره وه دحضور ﷺ انتظاروو تشريف نی راوړواومونځ نی ورکړو. حضور ﷺ تشريف راوړوزمالاس نی اونيولواوونی فرمائيل لوله نو زه چپ شوم. حضور ﷺ بيا اوفرمائيل اولوله نوماعرض اوکړو څه اولولم؟ حضور ﷺ اوونيل سحر ماښام درې درې ځل ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ او ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ او ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ لوله دابه کافی شی. (2)

دَ دې سورت نور فضائل:- نسائی کښې روايت دې چه د هرڅيز نه به داکفايت کوی. دمسندپه يوبل ضعيف حديث کښې دی چاچه داکلمې لس ځل اولوستلې هغه ته به څلويښت لاکهه نيکئی ملاويږی هغه کلمې دادی ﴿لااله الاالله واحدا احدا صمدا لم يتخذ صاحبة ولاولدا ولم يكن له كفوا احد﴾ (3) ددې راوی خليل بن مره دې کوم چه حضرت امام بخاری دا ډيرضعيف ښائی. مسند احمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی کوم سړې چه دا پوره سورت لس ځل اولولی الله ﷻ به د هغه د پاره په جنت کښې يومحل جوړکړی. حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل چه يارسول الله ﷺ مونږ خوبه ډيرمحلونه جوړکړو. رسول الله ﷺ اوفرمائيل الله ﷻ به د دې نه هم ډير اوښه ورکونکې دې (4) دارمی کښې دی چه لس ځل باندې يومحل او په شل ځل دوه ديرشل ځل باندې درې الخ (5) داحديث مرسل دې. د ابويعلی موصلی يوضعيف حديث کښې دی چه کوم سړې دا سورت پنځوس ځل اولولی نود هغه د پنځوسوکالو ګناهونه معاف کيږی. (6) هم د دې يود ضعيف سندوالا حديث دې چه څوك دا سورت په ورځ کښې دوه سوه ځل اولولی دهغه دپاره يو زر پنځه سوه نيکئی ليکلې کيږی په دې شرط چه په هغه قرض نه وی. د ترمذی په يوحديث کښې دی چه دهغه دپنځوسوکالوګناه معاف کيږی خوچه په هغه قرض نه وی (7) د ترمذی په يو غريب حديث کښې دی چه کوم سړې د اوده کيدود پاره خپلې بسترې له لاړشی بيا په ښی اړخ باندې سملی او سل ځل داسورت اولولی نودقيامت په ورځ به الله ﷻ اوفرمائی اې زما بنده په خپل ښی طرف باندې جنت ته داخل شه (8) د بزاريه يو ضعيف حديث کښې دی چه کوم سړې داسورت دوه سوه ځل اولولی الله ﷻ د هغه د دوو سوو کالوګناه معاف کوی.

اسم اعظم:- نسائی کښې د دې آيت په تفسيرکښې دی نبی ﷺ جمات ته تشريف راوړو وئی کتل چه يوسړې مونځ کوی اودعاغواړی په خپله دعاکښې دا وائی ﴿اللهم انی اسئلك بأنی اشهدان لا اله الا انت الاحد الصمد الذي لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفوا احد﴾ يعنی اې الله زه تانه سوال کوم ددې خبرې ګواهی ورکوم چه ستا نه بغير بل معبود نشته ته يوازې ئی بې نياز ئی نه دهغه موربلار اونه اولاد شته اونه د ده په شان او نه ملګرې. حضور ﷺ چه دا واوريده نو وئی فرمائيل چه زما قسم دې په هغه الله د چا په لاس کښې چه زما ځان دې دې اسم اعظم سره دعااوغوښتله دالله ﷻ دې لوئ نوم سره چه کله هم سوال اوکړی نو ورکوی کله چه په دې نوم سره دعا غوښتلې شی قبليږی (9) ابويعلی کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه درې کارونه دی که د ايمان سره اوکړې شی نو چه د جنت په ټولو دروازو باندې کوم نه غواړی جنت ته

---

1) مسند ابی یعلی :٤١١٨،

2) ابو داود کتاب الادب باب مايقول اذا صبح : ٥٠٨٢، وسنده حسن : ٢٥٧٥.

3) احمد: ١٠٣/٤،

4) احمد : ٤٣٧/٣،

5) سنن دارمی کتاب فضائل القران باب فی فضل (قل هو الله احد) : ٣٤٣٢.

6) دارمی حواله سابق : ٣٤٤١.

7) مسند ابی یعلی : ٣٣٦٥،

8) ترمذی کتاب فضائل القران باب ماجاء فی سورة الاخلاص: ٢٨٩٨،

9) ابوداود کتاب الوتر باب الدعاء : ١٤٩٣، وسنده صحيح ، ترمذی : ٣٤٧٥.

به څې اود جنت کومې حورې سره چه غواړي نکاح به کوي. څوك چه خپل قاتل معاف کړي او قرض په پټه سره ادا کړي اود هرفرض مانځه نه پس لس ځل سورت اخلاص اووائي.حضرت ابوبکر صدیق ﷺ اوونیل یارسول الله که څوك دې دریواړوکښې یو کاراوکړي؟ حضور ﷺ اوفرمائیل په یوباندې هم درجه ده. طبرانی کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی کوم سړې چه دا سورت کورته په تلو کښې اووائی نو الله ﷻ به د دې کوروالا نه او د ده د ګاونډیانونه فقیری لرې کړی.ددې اسناد ضعیف دی. (۱)

فائده:- مسندابویعلی کښې دی حضرت انس ﷺ فرمائی چه مونږ رسول الله ﷺ سره د تبوك په میدان کښې وو نمرد داسې رڼړا شغلو سره راووتلو چه مونږ د دې نه وړاندې داسې صفا روښانه او منور نه وو لیدلې. حضور ﷺ له جبرائیل ﷺ تشریف راوړو نو حضور ﷺ تپوس اوکړو چه نن د دې نمر د تیزو شغلو زیاتې رڼړااوپړقیدونکو شغلوڅه وجه ده؟نو وئی فرمائیل چه نن په مدینه کښې معاویه ﷺ بن معاویه ﷺ اللیثی وفات شوې دې د کوم د جنازې د پاره چه الله ﷻ اویازره فرښتې دآسمان نه رالیکلې دی تپوس ئې اوکړود هغه د کوم عمل په وجه؟ وئی فرمائیل سورت اخلاص به ئې د ورځې اوشپې تلوراتلو کیناستوپاسیدوکښې لوستلو. که ستاسو اراده وی نو زه به زمکه راغونډه کړم او تاسو به د هغه جنازه ادا کړئې؟ نوحضور ﷺ اوفرمائیل ډیره ښه ده، بیاحضور ﷺ د هغه جنازه اداکړه(۲)دا حدیث حافظ ابو بکربیهقی هم په خپل کتاب "دلائل النبوت" کښې دیزیدبن هارون په روایت سره راوړې دې.هغه دعلاء بن محمد نه روایت کوی په ده باندې دموضوع حدیثونو بیانولو تهمت دې.والله اعلم.

مسندابویعلی کښې د ده بل سندهم دې په کوم کښې چه دې راوی نه دې. په دې کښې دی حضرت جبرائیل ﷺ حضور ﷺ له تشریف راوړو چه د معاویه بن معاویه لیثی انتقال شوې دې آیا تاسو د هغه د جنازې مونځ کول غواړئې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او. نو حضرت جبرائیل ﷺ خپل وزر اووهلو ټولې ونې اوغونډئې ښکته شوې د هغه جنازه حضور ﷺ ته ښکاره شوه هغوی مونځ شروع کړو اود حضور ﷺ شاته د فرښتو دوه صفونه وو او په هرصف کښې اویازره فرښتې وې حضور ﷺ تپوس اوکړو چه د ده د دې مرتبه څه وجه ده؟ حضرت جبرائیل ﷺ اوفرمائیل د دې سورت سره ئې محبت اود هروخت تلوراتلوکښې کیناستو پاسیدوکښې د دې تلاوت. (۳)دا بیهقی هم روایت کړې دې اود بیهقی په سند کښې محبوب بن بلال دې.

ابوحاتم رازی رحمه الله فرمائی چه دا مشهورنه دې. ابویعلی کښې دا راوی نه دې هلته د ده په ځای ابوعبد محمود دې خوتیك خبره د محبوب کیدل دی. د دې روایت نورهم ډیر سندونه دی او ټول ضعیف دی مونږ د اختصارد پاره دلته نقل نه کړه. مسنداحمد کښې دی حضرت عقبه بن عامر ﷺ فرمائی چه یوه ورځ زما رسول الله ﷺ سره ملاقات اوشو مازر د حضور ﷺ لاس اونیولو او اومې ونیل یارسول الله ﷺ د مؤمن خلاصې په کوم عمل کښې دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل اې عقبه ﷺ خپله ژبه اونیسه هم په کورکښې کینه او په خپلو خطاګانو باندې ژاړه. بیاچه کله دوباره زما حضور ﷺ سره ملاقات اوشو نو حضور ﷺ پخپله زما لاس اونیولو وئی فرمائیل اې عقبه ﷺ زه تاته د تورات انجیل زبور اوقرآن پاك کښې نازل شوو ټولوسورتونونه درې بهترین سورتونه اوښایم ماوئیل حضور ﷺ ضرور ارشاد اوفرمائې الله ﷻ دې ما په تاسوباندې قربان کړی. نوحضور ﷺ ماته سورت ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾او﴿قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ او﴿قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ اولوستل. بیائی اوفرمائیل ګوره عقبه ﷺ داهیر نه کړې اوهره شپه دالوله. فرمائی چه بیاماداهیرنه کړل اونه مې د دې د لوستلونه بغیرشپه تیره کړه. مابیا حضور ﷺ سره ملاقات

---

(۱) مسند ابي يعلى : ۱۷۹٤،
(۲) المعجم الكبير : ۲٤۱۹،
(۳) مسند ابي يعلى : ٤۲٦۷،

اوکړواو په تندئی سره مې دحضورﷺ لاس مبارك اونيولوعرض مې اوکړويارسول الله ﷺماته د بهرنيواعمالوارشاد اوفرمايه.حضورﷺ اوفرمائيل واوره څوك چه تاسره تعلق ختموی ته هغه سره جوړه وه څوك چه تا محروم کړی ته هغه ته ورکوه څوك چه په تا ظلم کوی ته هغه معاف کوه. ([1]) د دې بعضې حصه امام ترمذی رحمه الله هم د زهد باب کښې نقل کړې ده فرمائی دا حديث حسن دې.([2]) مسند احمد کښې هم ددې بل سند دې. صحيح بخاری‌کښې د حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها نه روايت دې نبیﷺ چه به کله د شپې بسترې له تشريف راوړو نو هره شپه به ئی دا دريواړه سورتونه لوستل خپل دواړه تلی به ئی يوځای کړل په هغې به دم کړل او په خپل بدن مبارك به ئی راښکل ترکومې ځای چه به ئی لاس مبارك رسيدلو رسولوبه ئی. اول په سر بيا په مخ او بيا مخامخ بدن باندې به ئی درې ځل داسې کول. ([3]) داحديث په سنن کښې هم دې.

آياتونه	سورة الاخلاص مكية وهي اربع ايات وركوعا واحدا	رکوع گانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
④	شروع کوم په نوم د الله چه ډېرمهربان زيات رحم کونکې دې	①

قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ

اووايه ا هغه الله دې ا يو ا الله بې پرواه (بې حاجته) دې ا نه ئی زيګولې دې څوك ا

(اې زما محبوبه) ته اووايه چې الله تعالی يو دې | الله بې پرواه دې | نه دهغه نه څوك پيدا دې

وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝

او نه دې زيګولې شوې دې هغه دچانه ا او نشته هغه لره ا برابر ا هيڅوك ا

اونه هغه د چا نه پيدا دې |..................... اوهيڅوک دهغه سيال (برابر) نه دې

قوله تعالی:- قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ

د الله تعالی د توحيدبيان:- د دې د نازليدلووجه وړاندې بيان شوې ده. حضرت عکرمه رضی الله عنه فرمائی چه يهوديانوبه وئيل مونږ د حضرت عزير عليه السلام عبادت کوو چه د الله ﷻ خوی دې اونصرانيانوبه وئيل مونږ دحضرت عيسی عليه السلام عبادت کوو چه د الله ﷻ خوی دې مجوسيانو به وئيل چه مونږ د نمر سپوږمئی عبادت کوو اومشرکانو به وئيل چه مونږ بت پرست يو نو الله ﷻ دا سورت نازل کړوچه اې نبی ﷺ اووايه چه زمونږ معبود خو صرف يو الله دې چه واحد دې احد دې د هغه په شان څوك نشته د هغه نه څوك وزيرشته اونه څوك شريك اونه د هغه په شان څوك شته اونه د هغه څوك هم جنس شته اونه دهغه څوك برابرشته د کوم نه چه بغيربل چاکښې الوهيت نشته.ددې لفظ اطلاق صرف هم دهغه په ذات باندې کيږی.هغه په خپلوصفتونو اود حکمت نه په ډکو کارونوکښې خان له او بې مثال دې. هغه صمد دې يعنی ټول مخلوق د هغه محتاج دې اوهغه د ټولونه بې پرواه دې.

دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه صمد هغه دې چه په خپله سردارئی کښې او خپل شرافت کښې په خپله بزرګئی کښې او خپل عظمت کښې خپل حلم اوعلم کښې په خپل حکمت او تدبرکښې د

---

[1] احمد: ۱٤۸/٤،

[2] ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی حفظ اللسان: ۲٤۰٦.

[3] احمد: ۱۵۸/٤، وسنده حسن .

تولو نه زیات وی اودا صفتونه صرف هم په الله ﷻ کښې موندلې شی د هغه برابراود هغه په شان بل څوك نشته. هغه الله سبحانه وتعالى په ټولوباندې غالب دی او په خپل ذات اوصفاتو کښې څان له او بې مثال دې. دصمد دا معنی هم کړې شوې ده چه د ټول مخلوق د فناکیدونه پس هم باقي وی کوم چه د همیشه بقاوالا د ټولوحفاظت کونکې اود کوم ذات چه لازوال او غیرفانی وی.

حضرت عکرمه رضی الله عنه فرمائی چه صمدهغه دې چه نه څه خوری اونه د هغه نه څه راوځی اونه هغه د چا نه راوځی یعنی نه د هغه اولاد وی اونه مورپلار، دا تفسیرډیر ښکلې او مزیداردې. اود ابن جریر رحمه الله په روایت سره دحضرت ابی بن کعب رضی الله عنه نه صراحتاً دا نقل دی لکه څنګه چه اول تیرشو. اود ډیرو صحابه کرامو رضی الله عنهم او تابعین رحمهم الله نه روایت دې چه صمد وائی کلك څیز ته کوم چه ډډ نه وی د کوم چه خیټه نه وی. شعبی رحمه الله وائی څوك چه نه خوری اونه څکی. عبدالله ابن بریده رضی الله عنه فرمائی صمدهغه نوردې کوم چه روښانه وی او پرق پروق والا وی. په یومرفوع حدیث کښې هم دی چه صمدهغه دې د چا چه خیټه نه وی([1]) خود دې مرفوع کیدل صحیح نه دی صحیح دادی چه موقوف دې.

حافظ ابوالقاسم طبرانی رحمه الله په خپل "کتاب السنه" کښې د لفظ صمد په تفسیرکښې دا ټول اقوال وغیره واردکولوسره لیکی چه په اصل کښې دا ټول رښتیا دی او صحیح دی دا ټول صفتونه زمونږ په رب عزوجل کښې دی د هغه طرف ته ټول محتاج دی اوهغه د ټولونه لوئ سردار او د ټولونه لوئ دې نه د هغه خیټه شته اونه هغه ډډ دې نه هغه خوری اونه څکی ټول فانی دی او هغه باقی دې وغیره

قوله تعالى:- لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُولَدْ ۙ

بیا فرمائی نه د هغه اولاد شته اونه د هغه مور پلار نه ښځه. لکه چه ارشاد دې ﴿ بَدِيعُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ أَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُن لَّهُ صَاحِبَةٌ ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ یعنی هغه د زمکې اوآسمان پیدا کونکې دې د هغه به څنګه اولادوی؟دهغه ښځه نشته. هریوڅیز هم هغه پیداکړې دې یعنی هم هغه دهریوڅیز خالق اومالك دې بیا به د هغه په مخلوق او ملکیت کښې د هغه په شان اود هغه برابر څوك وی؟ هغه د ټولو عیبونو او نقصانونو نه پاك دې. بل ځائ ارشاد دې ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴾الخ یعنی داکافران وائی چه دالله اولاد دې تاسو یوډیرخراب څیز راوړو نیزدې ده چه آسمان اوشلیږی او زمکه اوشلیږی او غرونه ذره ذره شی او راپریوځی په دې وجه چه هغوی اوونیل د الله اولاد دې سره د دې چه د الله ﷻ سره دا لائق نه دی چه د هغه اولاد وی په ټوله زمکه او آسمان کښې ټول په ټول د الله ﷻ غلامان جوړیږی راتلونکی دی الله ﷻ سره ددغه ټولوشمیردې او هغه داټول شمیرلې ساتلی دی اودوی ټول یو په یو هغه سره د قیامت په ورځ حاضریدونکی دی. بل ځائ ارشاد دې ﴿وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ۗ سُبْحٰنَهُ ۖ بَل لَّهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُ قٰنِتُونَ ﴾ یعنی دې کافرانو اوونیل چه د رحمن اولاد دې الله ﷻ د دې نه پاك دې بلکه هغه خو د الله ﷻ باعزت بندیګان دی په خبره کښې هم د هغه نه وړاندیوالې نه کوی اوهم د هغه په فرمان باندې عمل کونکی دی. بل ارشاد دې ﴿وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا ۚ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ۝ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ۝﴾ یعنی هغوی د الله ﷻ اوپیریانو په مینځ کښې نسب قایم ساتلې دې. سره د دې چه دا پیریان خو پخپله د هغه په حکم منلوکښې حاضردی الله ﷻ د هغوی د بیان کړې شوی عیبونونه اوچت او پاك دې.

صحیح بخاری کښې دی چه د تکلیف ورکونکو خبرو اوریدو باندې صبر کولوکښې د الله ﷻ نه زیات صبر کونکې بل څوك نشته. خلق د هغه اولاد ښائی او هغه بیا هم دوی ته رزق ورکوی او عافیت او صحت ورکوی([2])د بخاری شریف په یوبل روایت کښې دی چه الله ﷻ فرمائی دا بنیادم ما دروغ ګڼړی

---

[1]) المعجم الكبير : ١١٦٢؛

[2]) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالى (ان الله هو الرزاق ذو القوة المتين) : ٧٣٧٨.

حالانکه ده له داسې نه دی کول پکار ماته کنځلې کوی ده دا هم نه وو پکار د هغوی ما دروغ ګڼړل خو داسې دی هغوی وائی چه څنګه په اول خل الله ﷻ مونږ پیداکړی یو داسې به مو بیا نـه واپس کـوی. د اول ځل پیدا کول د دویم ځل پیدا کولونه څه آسان خونه وونوچه کله زه په هغې باندې قادریم نو پـه دې باندې ولې نـه یم؟ اودهغه ماتـه کنځل کـول دا دی چه هغـه دا وائـی د الله ﷻ اولاد دې سره د دې چه یوزه یوازې یم زه یویم زه صمد یم نه زما اولاد نه زما مور پلار اونه زما په شان بل څوك شته. (١)

﴿الحمدلله﴾ د سورت اخلاص تفسیر د الله ﷻ په فضل او کرم اد هغه په رحم اومهربانئی سره ختم شو.

﴿تفسیرسورت فلق او سورت ناس﴾

تعارف او فضائل:-مسنداحمدکښې دی چه حضرت عبدالله بن مسعودؓ به دا سورت اود دې نه پس سورت په قرآن پاك کښې نه لیکلو نو ابیؓ اوفرمائیل چه چه ابی بن کعب نه تپوس اوشو چه زما ګواهی ده رسول اللهﷺ ماته خبرراکړې چه جبرائیلؑ حضورﷺ ته اوفرمائیل چه﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ او﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ الخ نوما هم دا اووئیل. نومونږ هم داسې وایولکه څنګه چه حضورﷺ وئیلې دي. (٢)دحضرت ابی بن کعبؓ نه د دې دواړو سورتونوباره کښې تپوس کولې شي او وئیلی شي چه ستا رور حضرت ابن مسعودؓ خودا د قرآن کریم نه کټ کړې وو نو وئی فرمائیل چه ما د رسول اللهﷺ نه تپوس اوکړو ماته وئیلې شوی وو چه وایه نو ما اووئیل نو بیا مونږ هم وایوچه څنګه حضورﷺ وئیلی دي(٣) (ابوبکرحمیدی) مسند کښې هم دا روایت د الفاظو په وړاندې روستوکولوسره نقل دې(٤)او په بخاری شریف کښې هم. (٥)مسندابویعلی کښې دی چه حضرت ابن مسعودؓ به دا دواړه سورتونه په قرآن کریم کښې نـه لیکل او نـه بـه ئی په قرآن کښـې دا شمیرل بلکه د قاریانو اوفقهیانو په نیزد مشهوره خبره دا ده چه حضرت ابن مسعودؓ به دا دواړه سورتونه په قرآن کریم کښې نه لیکل کیدې شي چه هغه د حضورﷺ نه نه وی اوریدلی او په تواترسره هغه ته رسیدلی نه وی.

فائده:- بیا شاید دې د خپل قول نه اود جماعت دقول طرف ته واپس راګرځیدلی وی ځکه چه صحابه کرام ؓ داسورتونه د قرآن په څلوروغټو نسخو کښې داخل کړل د کوم نسخې چه څلورو واړو طرفوته خورې کړې شوې ولله الحمد. په صحیح مسلم کښې د حضرت عقبه بن عامرؓ نه روایت دې رسول اللهﷺ اوفرمائیل چه تاسونه دی لیدلی چه یوڅو آیاتونه په ما باندې هغه شپه داسې نازل شوی د کوم په شان چه مو کله هم نه دی لیدلی بیاحضورﷺ د دې دواړو سورتونوتلاوت اوفرمائیلو. (٦) داحدیث مسنداحمد ترمذی او نسائی کښې هم دې. امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن صحیح وائی.

مسنداحمد کښې دی چه حضرت عقبهؓ فرمائی چه ما د حضورﷺ د سورلئی جلب نیولې د مدینې په کوڅوکښې ګرځیدلو. حضورﷺ اوفرمائیل اوس ته راښه سور شه ما په دې خیال که د حضورﷺ خبره او نه منم نو نافرمانی به اوشی سوریدل منظور کړل لږ ساعت پس زه راکوز شوم اوحضورﷺ سور شو. بیا حضورﷺ اوفرمائیل عقبهؓ زه تاته دوه بهترین سورتونه اونه ښایم؟ ما عرض اوکړو یارسول اللهﷺ ضرورا وښائې نوحضورﷺ ماته ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ او﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ اوخودل بیامونځ اودریدو

---

(١) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة قل هو الله احد: ٤٩٧٤.
(٢) احمد: ١٢٩/٥، وسنده حسن ابن حبان: ٧٩٧.
(٣) مسند حمیدی: ٣٧٦، محقق وسنده صحیح.
(٤) احمد: ١٢٩/٥، وسنده حسن.
(٥) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة قل اعوذ برب الناس: ٤٩٧٧.
(٦) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب فضل قراة المعوذتین: ٨١٤، ترمذی: ٣٣٦٧.

اوحضورﷺ په مانځه کښې د دې دواړو سورتونوتلاوت اوکړو. بیانې ماته اوفرمائیل چه تا اولیدل واوره چه ته کله اوده کیږې کله اودریږې نوداوایه[1] په ترمذی ابوداوٗد اونسائی کښې همداحدیث دې. دمسنداحمد په یوبل حدیث کښې دیعقبه بن عامرؓ ته حضورﷺ د هرمانځه په وخت کښې ددې دوو سورتونو د تلاوت حکم ورکړو[2] داحدیث هم په ترمذی ابوداوٗد اونسائی کښې دې امام ترمذی رحمه الله دا غریب ګنړی او یوبل روایت کښې دی چه د دې په شان سورتونه تالوستلې نه دی.[3] دحضرت عقبهؓ والا حدیث په کوم کښې چه دحضورﷺ په سورلئی سره د هغه کیدل ذکر دی د دې په بعضې طرق کښې داهم دی چه کله حضورﷺ ماته دا سورتونه اوخودل نو زه نې څه ډیر خوشحاله اونه لیدم نو وئې فرمائیل شاید ته دا واړه سورتونه ګنړې واوره د مانځه قیام کښې د دې سورتونو قراءت په شان بل سورت نشته[4] دنسائی په حدیث کښې د دې په شان سورتونه د چا پناه نیولود پاره نور نشته[5] یو روایت کښې دی چه د سحر فرض مونځ حضورﷺ هم په دې دواړو سورتونو باندې اداکړو.[6]

بل حدیث کښې دی چه حضرت عقبهؓ به د حضورﷺ سورلئی پسې شاته تلو اود حضورﷺ په قدم باندې به ئې لاس کیخودو وئیل به ئې حضورﷺ ماته سورت هود یا سورت یوسف تلاوت کړئې حضورﷺ اوفرمائیل چه د الله ﷻ په نیزد د ګټه ورکونکې سورت د ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ نه زیات نشته.[7] بل حدیث کښې دی چه حضورﷺ خپل تره حضرت عباسؓ ته اوفرمائیل زه تاته بنایم چه پناه اخستونکود پاره د دې دواړو سورتونو نه غوره سورتونه نور نشته[8] ډیر احادیث د خپل تواتر په وجه د اکثروعلماؤ په نیزد بالکل فائده ورکوی اوهغه حدیث هم بیان شو چه حضورﷺ د دې دواړو سورتونو اوسورت اخلاص باره کښې اوفرمائیل چه په څلورو واړو آسمانی کتابونوکښې ددې په شان سورتونه نه دی نازل شوی.

په نسائی وغیره کښې دی چه مونږ حضورﷺ سره په یوسفرکښې ووسورلئی کمې وې نو په نمبرنمبر به سوریدلو حضورﷺ د یوسړی په اوږو باندې لاس کیخودو او دا دواړه سورتونه ئې ورته اولوستل وئې فرمائیل چه کله مونځ کوې نو په دې سره ئې کوه[9] په ظاهره دا معلومیږی چه دا سړې به عقبه بن عامرؓ وو. والله اعلم. د حضرت عبدالله بن اسلمؓ په سینه باندې لاس مبارک کیخودو وئې فرمائیل وایه هغه پوهه نه شو چه څه اووایم بیا اوفرمائیل چه وایه سورت ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝﴾ حضورﷺ بیااوفرمائیل وایه نوسورت فلق ئې اولوستلو بیائې هم دا اوفرمائیل نو سورت ناس ئې اولوستلو نو حضورﷺ اوفرمائیل هم دغه شان پناه غواړه د دې په شان پناه غوښتونکی سورتونه نور نشته. (نسائی)[10]

---

[1] احمد: ۱۴۴/۴، ابوداود، کتاب الوتر باب المعوذتين: ۱۴۶۲، وسنده حسن.
[2] ابوداود، کتاب الوتر باب الاستغفار: ۱۵۲۳، وسنده حسن، ترمذی: ۲۹۰۳.
[3] احمد: ۱۴۶/۴،
[4] احمد: ۱۴۹/۴، نسائی کتاب الاستعاذة باب ماجاء فی سورتين: ۵۴۳۵، وهو حديث حسن.
[5] السنن الكبرى للنسائی: ۷۸۰۷، وفی الصغرى: ۵۴۳۳، وهو حديث حسن.
[6] نسائی کتاب الاستعاذة باب ماجاء فی سورتين: ۵۴۴۰، وهو حديث حسن.
[7] نسائی کتاب الاستعاذة باب ماجاء فی سورتين: ۵۴۳۷، وهو حديث صحيح.
[8] نسائی کتاب الاستعاذة باب ماجاء فی سورتين: ۵۴۴۱، وهو حديث صحيح.
[9] احمد: ۲۴/۵، وسنده حسن.
[10] السنن الكبرى: للنسائی: ۷۸۴۵،

دنسائي په يوبل حديث كښې دي په حضرت جابر ﷺ باندې حضور ﷺ دا دواړه سورتونه اولوستل بياني اوفرمائيل چه د وايه د دې په شان سورتونه به نور اونه لولې.(١)دحضرت ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه ﷺ والا حديث وړاندې تيرشو چه حضور ﷺ به دا لوستل او په دواړو لاسونومبارکوبه ئې پوك وهل په خپل سر مبارك مخ مبارك، او په مخامخ بدن مبارك به ئې راښكل. موطاء امام مالك رحمه الله كښې دي چه كله به حضور ﷺ بيمار شو نو دا دواړه سورتونه به ئې لوستل او په خپل ځان به ئې پوك وهل. كله چه دحضور ﷺ بيماري سخته شوه نوعائشه ﷺ په معوذتين لوستل اوپخپله به ئې د حضور ﷺ لاسونه دهغه په بدن مبارك باندې وهل اوودې نه به ئې اراده دحضور ﷺ د مباركولاسونوبركت كيدل وو (٢) دسورت "ن" په تفسيركښې آخره كښې دا حديث تيرشوې دې چه رسول الله ﷺ به د پيريانو او انسانانودستركونه پناه غوښتله. كله چه دا دواړه سورتونه نازل شو نو حضور ﷺ هم دا واخستل او باقي ټول ئې پريخودل. امام ترمذي رحمه الله دې ته حسن صحيح وائي. (٣)

آياتونه		رکوع ګاني
	سورة الفلق مكية وهي خمس ايات وركوعا واحدا	
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑤	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	①

قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ① مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ②

اووايه ا زۀ پناه غواړم ا په رب دصبا سره ا دشردهر هغه څيز نه ا چې هغه پيدا كړې دې ا

(اې محبوبه) ته اووايه چې زه دصبا په رب سره پناه غواړم ا دهر هغه څيز دشر نه چې هغه پيدا كړې دې

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ③ وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِي الْعُقَدِ ④

او دشردشپې دتيارې نه ا كله چې خوره شي ا او دشرد پوكو وهونكونه ا په غوټو كښې ا

اودشپې دتيارې دشرنه كله چې هغه خوره شي ا او دجادو كونكو ښځود شرنه ا چې په غوټو باندې پوكې وهي

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ⑤

او دشردحسد كونكى نه ا كله چې حسد اوكړې ا

اود حسد كونكې د شر نه كله چې هغه حسد كوي

قوله تعالى:- بِرَبِّ الْفَلَقِ ①

دفلق معنى:- حضرت جابر ﷺ فرمائي چه فلق وائي سحرته او پخپله قرآن كښې يوبل ځائ كښې ارشاد دې ﴿فَالِقُ الْإِصْبَاحِ﴾ ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د فلق نه مراد مخلوق دې. كعب احبار ﷺ فرمائي چه فلق په دوزخ كښې يوځائ دې كله چه د هغې دروازه كولاووى نود هغه أور د ګرمئي او سختوالى نه ټول دوزخ چغې وهي. په يو مرفوع حديث كښې هم دې سره نيزدې نيزدې روايت دې خوهغه حديث منكر دې داهم بعضې خلق وائي چه دا د دوزخ نوم دې.

(١) نسائى كتاب الاستعاذة باب ماجاء فى سورتين : ٥٤٤٣، وهو حديث حسن.
(٢) صحيح بخارى كتاب فضائل القرآنا باب فضل المعوذات : ٥٠١٦، صحيح مسلم: ٢١٩٢.
(٣) ترمذى كتاب الطب : باب ماجاء فى الرقية بالمعوذتين: ٢٠٥٨.

امام ابن جریر رحمه الله فرمائي چه دتولونه زيات صحيح قول رومبي دي يعني دي نه مراد سحر دي امام بخاري رحمه الله همدا فرمائي اوهم دا صحيح دي. د ټول مخلوق د بدئي نه په کوم کښي چه دوزخ هم شامل دي اوابليس او د ابليس اولادهم. دغاسق نه مرادشپه ده.د اذا وقب نه د نمر ډوبيدل مراد دی يعني شپه چه کله تياره راوړي راشي.ابن زيد رضي الله عنه وائي عربوبه د ثريا ستوري ډوبيدوته غاسق وئيل بيمارئي او وباګاني به ددي د واقع کيدو په وخت کښي زياتيدي اود دي د راختلو په وخت به پاسيدلي. په يو مرفوع حديث کښي دی چه ستوري غاسق دي خود دي مرفوع کيدل صحيح نه دی.بعضي مفسرين وائي چه دي نه مراد سپوږمئی ده.

دهغوی دليل دمسنداحمد دا حديث دي په کوم کښي چه رسول الله ﷺ دعائشه صديقه رضي الله عنها لاس نيولي وو سپوږمئي ته اشاره کولوسره فرمائيلي وو دالله ﷻ نه د دي غاسق د بدئي نه پناه غواړه[1] بل يو روايت کښي دی چه د غاسق او اذاوقب نه هم دا مراد دی. په دواړو اقوالوکښي په آسانئي سره تطبيق کيدلي شي چه د سپوږمئي راختل اود ستورو ښکاره کيدل وغيره دا هرڅه د شپي وخت کښي کيږي کله چه شپه راشي. والله اعلم

قوله تعالى:- وَمِنۡ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِي الۡعُقَدِ

په غوټوباندي پوکي وهونکي ښځي :-غوټه ورکول اوپه هغي دپوکووهونکوښځو نه مراد جادوګري ښځي دي.مجاهد رحمه الله فرمائي چه بالکل شرك سره نيزدي دی هغه منتر کوم باندي چه دم کوی او د مارخوړلي دم کوی او په آسيب زده باندي. په دويم حديث کښي دی چه جبرائيل عليه السلام رسول الله ﷺ له تشريف راوړو او وئي فرمائيل اي محمد ﷺ ته بيمار يئي حضور ﷺ اوفرمائيل هو نو حضرت جبرائيل عليه السلام دادعا اولوستله (**بسم الله ارقيك من كل داء يوذيك ومن شر كل حاسد وعين الله يشفيك**) يعني د الله ﷻ په نوم سره دم کوم د هري هغه بيمارئي نه چه تاته خفګان دررسوی اود هرحاسد د بدئي نه اود بدنظر نه دي تاله الله ﷻ شفادرکړي. [2]

په حضور ﷺ باندي جادوکړي شوي وو:- دي بيمارئي چه کيدي شي چه هغه بيماري وی په کوم وخت چه په حضور ﷺ باندي جادوکړي شوي وو بياالله ﷻ حضور ﷺ ته عافيت اوشفا ورکړه اودحاسد جادوګرو مکر ئي رد کړو اودهغوی تدبير اوچل ئي بي اثره کړو اوهغوی رسوااو خوار کړل.خوسره د دي رسول الله ﷺ چري هم په خپل خان باندي جادوکونکو ته غصه اورټنه پوري نه ده کړي.الله ﷻ دهغوی کفايت اوکړو اوورته ئي عافيت او شفاورکړه.

نبی کريم ﷺ باندي جادو چا کړی وو؟:-مسنداحمد کښي دی چه په نبی ﷺ باندي يويهودی جادو کړي وو په هغي سره هغه ورځي بيمار ووبيا حضرت جبرائيل عليه السلام راغلو ورته ئي اوخودل چه فلانکی يهودی په تا جادوکړي دي او فلانکی فلانکی کوهی کښي غوټي ورکړی کيخودي دی.تاسو څوك وراوليګئي.حضور ﷺ څوك وراوليګلو اودهغه کوهی نه ئي هغه جادو راوويستلو غوټي کولاو کړي او هغه اثرلاړو. بيا نه حضور ﷺ دي يهودی ته د دي ذکر اوکړو اونه ئي د هغه په وړاندي خله ګنده کړه[3]

په صحيح بخاری کتاب الطب کښي د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت دي په رسول الله ﷺ باندي جادو کړي شوي وو حضور ﷺ به داخيال کولوچه ازواج مطهراتو له راغلي خو هغوی به نه وو راغلی.

حضرت سفيان رحمه الله فرمائي چه دا د جادو لوئ اثر ووکله چه دحضور ﷺ داحالت شو نو يوه ورځ حضور ﷺ اوفرمائيل عائشه مادخپل رب نه تپوس اوکړو اوهغه ماته اوخودل.دوه کسان راغله يوزما سر ته

---

[1] احمد: ٦١/٦، ترمذی کتاب تفسير القران باب و من سورة المعوذتين : ٣٣٦٦. وسنده حسن.

[2] صحيح مسلم کتاب السلام بآب المرض والرقى: ٥١٨٦.

[3] احمد: ٣٦٧/٤، نسائي کتاب تحريم الدم ، باب سحرة اهل الكتاب : ٤٠٨٥، وهو حديث صحيح .

اودریدواوبل پښتو ته، دسروالاد پښتوالا نه تپوس اوکړود ده څه حال دي؟نوهغه اووئیل په ده جادو شوي دي.تپوس ئی اوکړو چاپرې جادو کړې دي؟وئیل لبیدبن اعصم چه د بني زریق قبیلي دي چه د یهودیانوملګری دی اومنافق سړې دي.وئیل په کوم څیز کښې دی؟وئیل د سر په ویښتو اوګمنزه کښې دی. تپوس ئی اوکړو اوښایه کوم ځای دې؟ وئیل دلمدې کهجورې پوستکی کښې د کاڼړی لاندې ذروان کوهی کښې دی.بیا حضور ﷺ دې کوهی ته تشریف راوړو اوهغه ئی راوویستل.دهغې اوبه داسې وې لکه د نکریزو کنده اوبه دي سره خواکې دکهجورو ونې دشیطانانو دسرونو په شان وې ماوئیل یارسول الله ﷺ ده نه بدله اخستل پکار دی.حضور ﷺ اوفرمائیل چه الحمد لله الله ﷻ خوماته شفاراکړه زه خو په خلقو کښې بدی خورول هم نه خوښوم. (١)

بل روایت کښې داهم دی چه یوکاربه ئی کړې نه وواود دې داثر په وجه به ورته معلومیدله چه لکه کړې وی.اوداهم ده چه هغه کوهې د حضور ﷺ په حکم باندې بند کړې شو(٢)دا هم روایت دې چه ترشپږو میاشتو پورې دهغوی داحالت وو(٣) تفسیرثعلبی کښې د حضرت ابن عباس ؓ اوحضرت عائشه صدیقه ؓ نه روایت دې چه د یهودیانو یوماشوم به د نبی کریم ﷺ خدمت کولو هغه ته یهودیانو خودلې وو چه یوڅو ویښته د رسول الله ﷺ اودحضور ﷺ د ګمنزې یوڅو غاښونه راوړه چه او په هغې باندې جادواوکړو.پدې کارکښې ډیرکوشش د لبیدبن اعصم ووبیا په ذروان نومې کوهی کښې کوم چه د بنوزریق ووهغې کښې اوغورزول. بیاحضور ﷺ بیمار شواود سرمبارك وښته ئی رژیدل خیال به ورله راتلوچه زه بیبیانوله راغلې یم خو نه به ووراغلې.حضور ﷺ د دې د لرې کولوکوشش کولوخوچه ورته نه معلومیدله شپږو میاشتوپورې داحالت وو بیا داواقعه اوشوه کومه چه پورته بیان شوه چه د فرښتو په ذریعه حضور ﷺ ته د دې ټول حال علم اوشو اوحضور ﷺ حضرت علی ؓ حضرت زبیر ؓ اوحضرت عماربن یاسر ؓ اولیکل دکوهی نه ئی هغه ټول څیزونه راوویستل.په هغې کښې یوتار وو چه په هغې دولس غوټې لګیدلې وې او په هره غوټه کښې یوه ستن ټونبلې وه بیا الله ﷻ دا دواړه سورتونه نازل کړل حضور ﷺ به یویوآیت لوستلو اود هغې به یوه یوه غوټه پخپله کولاویدله کله چه دا دواړه سورتونه پوره شو هغه ټولې غوټې کولاوشوې اوحضور ﷺ بالکل صحیح شو. بل خواحضرت جبرائیل ؑ هغه دعا اولوستله کوم چه پورته ذکر شوه خلقو وئیل حضور ﷺ مونږ ته اجازت راکړه چه دغه خبیث قتل کړو حضور ﷺ اوفرمائیل چه نه الله ﷻ خو ماته صحت راکړو اوزه په خلقوکښې شرفساد خورول نه غواړم. داروایت په تفسیر ثعلبی کښې بغیردسند نه نقل دې.پدې کښې غرابت هم دې اوبعضې حصوکښې سخت نکارت هم دې. اود بعضو شواهد هم دی کوم چه بیان شو. والله اعلم.

ایاتونه	سورة الناس مكية وهي ست ايات وركوعا واحدا	رکوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
٦	شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	١

قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝١ مَلِكِ النَّاسِ ۝٢ اِلٰهِ النَّاسِ ۝٣

اووایه | زه پناه غواړم | په رب دانسانانو سره | په بادشاه دانسانانو سره | په معبود دانسانانو سره

(١) صحیح بخاری کتاب الطب باب هل یستخرج السحر: ٥٧٦٥، صحیح مسلم: ٢١٨٩.

(٢) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة ابلیس وجنوده: ٣٢٦٨.

(٣) احمد: ٦/٦٣ وسنده صحیح.

(اې ما محبوبه) ته او وايه چې زه د خلقو په رب سره پناه غواړم | چه د ټو خلقو بادشاه دې

مِنۡ شَرِّ الۡوَسۡوَاسِ ۙ الۡخَنَّاسِ ۙ الَّذِیۡ یُوَسۡوِسُ

د شر د وسوسې اچونکی نه | بار بار راتلونکی نه | هغه | چې وسوسې اچوی |

د ټولو خلقو معبود دې | د هغه شيطان د شر نه چې وسوسې اچوی | او روستو کيږي

فِیۡ صُدُوۡرِ النَّاسِ ۙ مِنَ الۡجِنَّةِ وَ النَّاسِ ٪

په سينو دزړونو د انسانانو کښې | د پيريانو نه | او د انسيانانو نه |

چې د خلقو په زړونو کښې وسوسې اچوی | که هغه پيرې وی او که انسان

قوله تعالی:- قُلۡ اَعُوۡذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۙ مَلِکِ النَّاسِ ۙ اِلٰهِ النَّاسِ ۙ

د الله ﷻ درې صفتونه:- پدې کښې د الله ﷻ درې صفتونه بيان کړې شوی دی پالونکې او پرورش کونکې د مالك و شهنشاه کيدو، معبود او د عبادت لائق کيدو. ټول څيزونه هم د هغه پيدا کړې شوی دی او هم د هغه په غلامئ کښې مشغول دی. نو هغه حکم ورکوی چه د هغه پاك او بزرګ صفتونو والا د الله ﷻ په پناه کښې راشه څوك هم چه د پناه او بچاؤ غوښتونکې وی. شيطان کوم چه په انسان باندې مقرر دې د هغه د وسوسونه بچ کونکې دې، هر يو انسان سره دا دې. خرابئ او بدکارئ هم هغه ښائسته کوی او د خلقو په وړاندې ئې هم هغه پيش کوی او په دهوکه کولو او د حق لارې نه اخوا کولو کښې هيڅ کمې نه کوی د ده د شر نه صرف هغه محفوظ پاتې کيږی څوك چه الله ﷻ بچ کړی. په صحيح حديث کښې دی چه په تاسو کښې هر يو کس سره يو شيطان دې خلقو عرض او کړو آيا تاسو سره هم؟ حضور ﷺ او فرمائيل چه او خو الله ﷻ په هغې باندې زما امداد کړې دې. نو زه سلامت پاتې يم او هغه ما ته صرف د ښو خبرو او نيکئ د خبروواني.(۱)

قوله تعالی:- الَّذِیۡ یُوَسۡوِسُ فِیۡ صُدُوۡرِ النَّاسِ ۙ

شيطان وسوسې اچوی: بخاری او مسلم په يو بل حديث کښې د حضرت انس رضی الله عنه په ژبه يوه واقعه نقل ده په کومه کښې چه بيان دې حضور ﷺ کله په اعتکاف کښې وو نو ام المؤمنين حضرت صفيه رضی الله عنها د شپې حضور ﷺ له راغله چه کله واپس روانه شوه نو حضور ﷺ هم د پيژند ګلو د پاره ورسره شو په لار کښې صحابی رضی الله عنه ملاو شو چه حضور ﷺ ئې بی بی سره او ليدو نو زر لاړل. حضور ﷺ هغوی ته آواز ورکړو او دريدنې وئې فرمائيل واورئې زما سره زما بی بی حضرت صفيه رضی الله عنها بنت حيی رضی الله عنه ده. هغوی وئيل سبحان الله يارسول الله ﷺ د دې فرمان څه ضرورت وو؟ حضور ﷺ او فرمائيل چه د انسان د وينې ځای سره شيطان ګرځي راګرځي زما خيال شو چرته ستاسو په زړه کښې هغه بدګمانی وانچوی.(۲)

حافظ ابويعلی موصلی رحمه الله يو حديث وارد کړې دې په کوم کښې چه دی نبی کريم ﷺ فرمائی شيطان خپل لاس د انسان په زړه باندې کيخودې دې که دې د الله ﷻ ذکر کوی نو دا لاس اخوکيږی او که دې د الله ﷻ ذکر هيروی نو هغه د ده په زړه باندې پوره قبضه کوی. هم دغه وسواس الخناس دې(۳) دا حديث غريب دې. مسند احمد کښې دی رسول الله ﷺ په خپل خر باندې سور چرته تشريف اوړلو يو صحابی رضی الله عنه د حضور ﷺ شا ته ناست وو خر تندك اووهلو نو د هغه د خلې نه او تل شيطان دې برباد شی. حضور ﷺ او فرمائيل داسې مه وايه چه دې سره شيطان زياتيږی او وائی چه ما په خپل طاقت سره راګذار کړو ته

(۱) صحيح مسلم كتاب صفات المنافقين باب تحريش الشيطان وبعثه سراياه لفتنة الناس : ۲۸۱٤. احمد: ۱/۳۸۵.

(۲) صحيح بخاری كتاب الاعتكاف باب هل يخرج المعتكف لحوائجه الى باب المسجد: ۲۰۳۵. صحيح مسلم: ۲۱۷۵.

(۳) مسند ابی يعلی : ٤۳۰۱،

چه کله بسم الله اوواني نو هغه کميږي تردې چه د مچ برابرېاتې شي(۱)دې سره ثابته شوه چه د الله ﷻ
په ذکرسره شيطان ښکته او مغلوب کيږي اوددې په پريخودلو سره لوئيږي او غالب راځي. مسند احمد
کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی تاسوچه کله په تاسو کښې څوك په جمات کښې وی نو هغه پسې
شيطان راځي اوهغه ټپوی اودهوکه کوی لکه چه څوك خپل څاروي خوشحالوی نوکه بيا هغه چپ پاتې
شو نوهغه ورته په پوزه کښې پيزوان يا په خُله کښې واګه اچوی.

قوله تعالى :- مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

شيطان په انسانانو اوپيريانو دواړو کښې وی:-حضرت ابوهريره ؓ داحديث بيان کړو او وئی فرمائيل چه
تاسويخپله داګورئی د پيزوان والا هغه دې چه يوطرف ته ټيټ ولاړ دې اودالله ﷻ ذکر نه کوی اود
واګې والا هغه دې چه خُله ئی کولاوکړې وی اود الله ﷻ ذکر نه کوی(۲)حضرت ابن عباس ؓ د دې
آيت په تفسيرکښې فرمائی شيطان د بنيادم په زړه باندې سکونډئی لګولې ده چرته چه دنه هيره اوشوه
او غفلت ئی اوکړو هغه وسوسې وراچول شروع کړی او کوم ځائ چه ده د الله ﷻ ذکر شروع کړو هغه
اخواشی. سلمان ؒ فرمائی چه ماته دا وئيلې شوی دی شيطان د خوشحالئی او خفګان په وخت
کښې دانسان په زړه کښې سورې کول غواړی يعنی هغه دهوکه کول غواړی که دې دالله ﷻ ذکر
اوکړی نودې تختی.دحضرت ابن عباس ؓ نه دا هم روايت دې چه شيطان بدی ښائی کله چه انسان د
هغه اومنی بيادې اخوا شی بيافرمائی چه څوك د خلقو په زړونوکښې وسوسې اچوی. لفظ ناس چه د
انسان په معنی کښې دې ددې اطلاق په پيريانوباندې هم د غلبه په توګه راځی. قرآن کريم کښې بل
ځائ ارشاد دې﴿ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ ﴾ وئيلې شوی دی چه جنات په لفظ ناس کښې داخلولوکښې هيڅ خرابې
نشته.غرض دا چه شيطان د انسان او پيری په سينوکښې وسوسې اچوی.د دې نه پس جمله ﴿مِنَ الْجِنَّةِ
وَالنَّاسِ﴾ يو مطلب خودا دې د چا په زړونوکښې چه شيطان وسوسې اچوی هغه پيرې هم دې اوانسان
هم او دويم مطلب دا دې که هغه وسوسې اچونکې انسان وی که پيرې لکه چه ارشاددې﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ
نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾يعنی دغه شان مونږ دهرنبی دښمن انسان او
پيرې شيطان جوړکړې دې ديوبل په غوږ کښې ددهوکې خبرې جوړوی او ښکلې کوی اچوی.

مسنداحمدکښې دی حضرت ابوذر ؓ فرمائی زه رسول الله ﷺ سره جمات ته راغلم اوکيناستم.
حضورﷺ اوفرمائيل مونځ دې هم اوکړو؟ما وئيل نه وئی فرمائيل اودريږه اودوه رکعته اداکړه. زه
پاسيدم دوه رکعته مې اوکړه او کيناستم.حضورﷺ اوفرمائيل اې ابوذر!دالله ﷻ نه پناه اوغواړه انسی
اوجنی شيطانانونه. ماعرض اوکړو يارسول الله ﷺ آيا انسانی شيطان هم وی؟ حضورﷺ اوفرمائيل او.
ما وئيل مونځ څنګه څيز دې؟ وئی فرمائيل بهترين څيز دې که څوك غواړی کم دې کوی اوکه څوك
غواړی نو زيات دې کوی. ماعرض اوکړو روژه څنګه ده؟ وئی فرمائيل کافی کيدونکې فرض دې او
الله ﷻ سره زيات دې. مابيا تپوس اوکړوصدقه؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه ډير زياته وی او په څوڅو
چنده بدله ورکوی. ما بياعرض اوکړو چه حضورﷺ کومه يوه صدقه افضل ده؟ وئی فرمائيل سره دمال
دکمی صدقه کول يا پټ پټ يومسکين فقيرسره سلوك کول.ماتپوس اوکړو حضورﷺ دټولونه ړومبی
نبی څوك وو؟حضورﷺ اوفرمائيل حضرت آدم ؑ. ما وئيل آيا هغه نبی وو؟ وئی فرمائيل اونبی او
هغه نبی چاسره چه الله ﷻ خبرې کړی. ما عرض اوکړويارسول الله رسولان څو دی؟ وئی فرمائيل ۳۰۰
سوه لږ شان د پاسه لس ډيرلوئ جماعت اوکله ئی اوفرمائيل ۳۱۵.ما وئيل يارسول الله ﷺ کوم چه په
تاسو نازل شوی دی په هغې کښې د ټولونه زيات د عظمت والا آيت کوم يودې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل

---

(۱) احمد: ۵۹/۵، ابوداود کتاب الادب باب : ۷۷ حديث : ۴۹۸۲. وسنده صحيح .
(۲) احمد: ۳۳۰/۲ ح/۸۳۷۰، وسنده حسن.

آیت الکرسی ﴿ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ۚ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ؕ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ؕ مَنْ ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَهٗۤ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ؕ یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا یُحِیْطُوْنَ بِشَیْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖۤ اِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِیُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ۚ وَلَا یَئُوْدُهٗ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ﴾[1] داحدیث په نسائی کښې هم دې او ابو حاتم ابن حبان "صحیح ابن حبان" کښې خو په بل سند سره په نوروالفاظوسره دا حدیث ډیر لوئ دې. والله اعلم.

دخیالاتو متعلق:- مسنداحمد په یوحدیث کښې دی چه یوسړی د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شو عرض ئی اوکړو یارسول الله ﷺ! زما په زړه کښې خوداسې داسې خیالات راځی چه د هغې د ژبې نه راویستل په ما د آسمان نه راپریوتلو نه هم ډیر خراب دی. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل الله اکبر الله اکبر هم دالله ﷻ دپاره حمد اوثنا ده چا چه د شیطان مکر اوفریب هم په وسوسه کښې واپس کړه[2] داحدیث ابو داؤد او نسائی کښې هم دې.

﴿الحمدلله﴾ دسورت الناس تفسیر ختم شو.اودې سره دتفسیر ابن کثیر دیرشمه سیپاره هم ختمه شوه

---

[1] احمد: ۱۷۸/۵، نسائی کتاب الاستعاذة باب الاستعاذة من شر الشیاطین الانس : ۵۵۰۹

[2] احمد: ۲۳۵/۱، ابوداود کتاب الادب باب فی الوسوسة: ۵۱۱۲، وسنده صحیح ، مسند الطیالسی : ۲۷۰٤، ابن حبان : ۱٤۷.